Orien
Armen

DS
175
.C43

vol/ 2

THE SECRETARY OF THE INTERIOR
1899

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

1828 [illegible]

[illegible]

Chamchʻiantsʻ, Mikʻayēl.
Patmutʻiwn Hayotsʻ.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՈՑ

՚Ի սկզբանէ աշխարհի մինչեւ ցամ Տն. 1784.

Ըստ աւանդութեանց այլեւայլ մատենագրաց.

՚Ի վեց գիրս բովանդակեալ, եւ յերիս
հատորս տրոհեալ։

Յօրինեալ ՚ի Հայր Միքայէլ վրդ. Չամչեանց կոստանդնուպօլսեցւոյ, յաշակերտաց աբբահօրն Տն Մխիթարայ մեծի աբբայի։

Եւ տպագրեալ հրամանաւ գերապատուելի Տն Ստեփաննոսի վարդապետի եւ աբբայի՝ նորին յաջորդի։

Յաւելեալ բովանդակութեամբ եւ ժամանակագրութեամբ ... համառօտ ... ։

՚Ի Հայրապետութեան Տն Ղուկասու Հայոց կաթողիկոսի։

Յամի Տն. 1785. ՚ի Մայիսի. 15.

եւ ՚ի Թուականութեան Հայոց. ՌՄԼԴ. V. 2

ՀԱՏՈՐ Բ.

Յորում պարունակին պատմութիւնք երկ. եւ երր. գրոց՝ համառօտ ... ժամանակագրութեամբ, սկսեալ յամէ Տն. 441. մինչեւ ՚ի 1080.

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ.

՚Ի տպարանի ... Մխիթարեանց.

Հրամանաւ Մեծաւորաց.

1785

DS175
.C43
Vivian
Alcmene

ԳԻՐՔ ԵՐՐՈՐԴ

Յաղագս իշխանութեան մարզպանաց և ասպիկանաց։

Սկսեալ 'ի Բոժանութենէ ամաց ՌՆ. 441.
Մինչև ցամն. 856։

ԱՅՍՊԱՍ ԱՌԱՔԵԼԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊԱՏՄԵՑ։
Հասանելն ուրանապետաց ազգի, և վասն ելանելոյ բարեզարդաւորեալ տանս Թորգոմայ, որ 'ի վաղ ժամակաց նահատակեալ էր, եղծեալ խողոտեալ և բաղմեալ 'ի բառնալ Թագաւորութեան տոշակունեաց յոչնարհիս Հայոց, և 'ի պակասիլ քահանայապետութեան 'ի տանէ Լուսաւորչին մերոյ։ Այնուհետև Հայաստանի զիրաւս իւր, յորս կայր զանձնացեալ. և մեռեալ յանշքանէ առանց Թագաւորի ամն. 456. 'ի տարազրութիւն անտի որոշելի' մինչև ցԹագաւորել սշուտոյ բազրատունեաց, ընդ այլեւայլ մարզպանաց և ասպիկանաց. ելքեմն 'ի Հայոց' ՚ի այլեւայլ ցեղից. և երբեմն յօտարաց ազգաց' ՚ի ոչ սակս կրօնից։

Դարձն եղև այս ժամանակ, յորում ազգ մեր ելքն ուրկայզ ՚ի Հնդեցաւ 'ի Հնդանս. և դառնագոյն և սկիզբն սորա, յորում յանարգանաց մատնեցան փառաւոր նախարարք մեր. յՅոտարութիւն վարեցան որոտանոկան քահանայք մեր. ստանակոս եղեն թշնամեաց մաղմոսերգք մեր. յաւելի դարձան քաղաքք և աւանք մեր. ոչնչացան և սուգ զգեցան եկեղեցիք մեր։

Յարեաւ մեկաբեկ՝ երանելին վարդան, թաւն սիրելի սահակայ պարթեւի՝ շառաւիղեալ յարմատոյ սիրելի զլուսաւորչի. զօրացեալ զձեռս լքելոյ. խրախուսեալ սրատերազմաւ ընդդէմ մահու. նշալ զնշանսին. կառ զնիզակս ելիժ 'ի հալածչաց. յա-

մեղուակեաց 'ի բերանոց առն Ծուց զորդն իսմանի · ընկալաւ և
ինքն հանդերձ իսրոքէն ոստի ընկերքաւ և քաջ 'ի ուղեկացեալ զ-
պատկ Եռհոտաւորեան 'ի մարտի · Այսու վերադարձն արեանն
հեղմամբ ուրեալ աշխարհ մեր՝ արիացաւ ժողովեալ այն-
ոսկ ազգակիս · որք հաւիս 'ի վերայ ազգին մերոյ՝ յուռուն ,
յորս տիրեցին մեզ յիշխանսն սարաց մարդպանք և ոստի-
կանք ·

Զ՝ այլ ասասնոր կամեցեալ իսոել սակաւուք , թէ զի՞նչ էր
խնամանն , և զինչ գործ էր այսոցիկ մարդպանաց և ոստիկա-
նաց , գիտելի է , զի մարդպանքն՝ զոր առաքէին լաշարհ մեր
'ի դրոշոյն Իբր Հաւոյ (զ Իբր ոչ ասէր պէտի) , սանեին զ-
բիս խիստասանէիս · մի՝ զիշխանսն փոխանորդսն 'ի գիմոց
Թիգրի · երկիր գերեալ կատարիսուն անկաս յ'և ելցի ինչ
խնամաց · և նոքա՝ ինքնիշխան հրամայել և առնել , մինչև կա-
ղոյ լինել սարմանել զանցուսոյս առանց հրամանի Թագաւ-
որին · և կալուել կասակուլս 'ի վերայ ազիսարհաց , և խուզանել
Ասայ ու կարէին փոփոխել զնոսիս սարաւնեիս · և ոչ անփոխ-
անել ինքանց զսուրն ինչ , և ոչ զրկիլ մի · և ոչ հաս սանեին
հասարակօրեն զաստուսկ զոյս յաղդէ իւրեանց , բայց եթէ
սակաւս իբր Թիկնասահն · և վարեին զօրաք հայոց · ապ 'ի
ասիսրէ հարկին տալին ընելոյ զոր և 'ի Թիգրան · Այս ոչ կր-
նայ զարդեալ Ժամ խիստասանեիս , այլ՝ ոմանց իբրաս տասն ամ ,
ոմանց հինգ · ոմանց առաւել , և ոմանց պակաս · Այս սոքա
նստակին 'ի դամին քաղաք · և ժողովեալ զհասս արքունի՝ ա-
ռաքէին առ Թիգրան իւրեանց ·

Յսակ ոստիկանք էին ազգատեաք · որք զօրաք ազգս զգեանց ե-
կեալ 'ի հայաստան՝ նստէին նոքանք 'ի գաւառին · և պահէին զանն
'ի Թիգրանոց · և առնէ զհարկն՝ առաքէին առ ոստիրանն ·
զի կարգեալ էին ի խիստասանէ ոստիկանին ատրպատականի ·
բայց ինքեանք ևս կարէին հրամայել անկաս զնոսանն , և
տրանուանել իսկ · և կարգել զոմանսն ոստիկանս 'ի մէջ այլոց
ազգատոհմաց , ԽԵ ·

Զ՝ որ՝ յետ բռնելոյ Թիգրան հայոց 'ի տանն ուշչկանանց ,
յորժամ տարին զնա , մարդպանս առաքէին լաշարհ իւ-
րեանց · զոր առաջին եղև զի հրամայեաց՝ և կամ զանն 'ի
հայոց լուսն գործ կարդէին · զի եղև նախ առաջին վասակ
սիսանի · Զ՝ յորժամ հաշարացիք տիրէին , ոստիկանս լինէին ·
որոց առաջին եղև ալեդրոյ · և երբեմն զոմն 'ի հայոց պատրիկ
կարգէին , որ զ Մասին զնոսն իշխանաւն ուներ · բայց ոչ կա-
ցեր լսել իսրով հրամանս ապանանել · Իսկ յորժամ յոյնք տի-
րէին , կիսարապազան (կիսաբ) կացուցանէին 'ի հայոց իբրև
զպատրիկ և կամ իբրև զմարզպան ·

Գ.Ամ ԺԱ

Լ.ՄԼՄԼՄԼ մեզ այլազգի մնալգամաց և ոտիկանաց՝ նաև նոխտարաքը հայոց Ը նոցա ձեռամբ պայազատին զիւրեանց աղգս ։ յորս երբեմն իլմանք մամիկանեանց , և երբեմն Լշխոնք բագրատունեաց , ևս և այլոց տոհմից՝ վերին զկնանաւթի սպարապետութեան , ունելով ի ձեռին զգօրս հայոց Ը հրամանաւ այլազգի Լշխանաց ։

Հոյս առաջիկոյ գիրդ ունիմք խոսիլ զսոցանէ , և զգրածս՝ որք գործեցան ի ժամս սոցա , յարելով յոյնս միանգամայն և զկարգ յաջորդութեան կանոնիկասոց մերոց ի յոխանիպայ առաջնոյ մինչև զդաբրիա առաջին ։

Գ Լ Ո Ի Խ . Ա ։

Հաղագս գործոց յաշխարհ երիզորդի՝ պարոնց արքայի՝ ի հալածել զԱրիստոնէայս . և զոչ յաղագս սարսաղաւ վաղանաց սիանաց ։

{439} Ա. Սաղաւարեալ երիզորդն յաղկերս որդի վեամայ երկրորդի՝ որդւոյ յաղկերսի առաջնոյ՝ որդւոյ շապհոյ երկամսակէսի՝ ի վերջ պարսից , յերկատասներորդ ամի իշխանութեանն վերջ միհրշապհոյ՝ առաջնոյ մարզպանի հայոց , և յութերորդ ամի հաղարապետութեան վահանայ ամատունւոյ՝ և ոստիկանութեան մի ծին վարդանայ մամիկոնեի , անդամին ի սկզբան սկսելոյ թագաւորութեան իւրոյ զկնա երկու տարի կարգաւորեալ , և սկսաւ վերջ ի լինելոյն առանձին զաշխարհս հայաստանեայց , և զոչ այլոց ազգաց , և մեծամտեալ յանձն իւր՝ խորհեցաւ սիրել ի վերջ ամ՝ ասիական կողմանց , և ընդ իշխանութիւն իւրով արկանել զամենեսին , և որ մեծն է , յարիցս կրակապաշտ մեղսուն զարձուցանել զնոսա ։

Լ.Ը ԱԳ.ԱՐԼ ամ թագաւորք պարսից՝ որք նստան յաղկերս սանանեանց , թէպէտև անհաշիւ թշնամի երևեցան քրիստոնեայս հաւատոց , այլ սա առաւել գտաւ յայսմ մասին առ սրգի մեր Ը թուրքն դժնեութեան ։ * Զոր (Ը ասելոյ սիրն եղիցի) եկիս ,, բանտարկեալ իւր դարձակից , և զամենոցն մի թերել թոյնսն ,, թափեաց ի բաց , և ելից զնա իբրև զպատկան զարան ,, գեղեալ նեռոյ , և սկսաւ եղջիւր ոմն անօրինութիւն , ,, զոռոգմունսդր և գտաւոյ հոգին հանէր ընդ լոյս կոչմանս ,, երկրի . և թշնամի և հակառակորդ երևեցուցանէր զհա- ,, հատոյեալսն ի քն . և նեղէր սուգնաւոր անիրաւդասեր ,, կենաց ։ Վանդի յոյժ սիրելի էր նոցա խոտորութիւն արեանցն ,, զուն ,

Նշիչ . Ա.

,, ղուշ , վա՛ այսորիկ յանձն իւր ասայլիցիս , թէ յո՛ թիւ-
,, գեցից զթոյնս ղ առնուն , և կամ ո՛ւր բացատեսցիս զրոշ-
,, մաւն թիւնաւոր նետիցն ॥

Վասիլէի · Ի . Զ . ոյս առաջ օրան ուրս առուսկ քան զառաւել քորքո-
քէր մեծ Հաղարապետն պարսից , որում ոնուն էր Միհրներ-
ոհ . որ հրամանատար էր գրեթէ հոմարկն Ասիոյ . որում և
թագաւորն իսկ ի բաղում իրս զլեռամին անուայր նմա ։ Զոր հանա-
ռաղար յարդուեալ քրտուեր զյաղկելոյ փոյթ մեծ ունի ստ-
լուծանելոյ ի սմ երկիր զկրնս ոյորոկոյ , և իսափանելոյ զՀ-
ելնս քրիստոնէութեան ։ ցաւցանէր նմա , թէ զոյս առնելով՝ ոնդ
զարդ մեծ գործէ՝ հանոյ զինքն . և ի գլուխս զուսարա փոր-
պեցայն՝ գնեալ նմա առաքի զայոպոն բանս . Զոր իսկ յաջ
գիսեռ ուրքոյ , զի * ոչ միայն ի ինքոյն զբաթէ շոհիյ՝ եթէ ոնդ
,, ի ալեալ է օգաեալ ի ծուռոյեյ՝ զոյն ենթ հոգալ դուրս է
,, ոշոնց , այլև յուզադս գիւտի ոգուոյ արժանն է ամենաս ա-
,, ծել , զոսկ ոգիք ծառայից ոնի կորիկեն ։ ։ սոն զի՝ ոնդ դու
,, մեր քո շոհիցն և հարկոյ փոլեմ յանձին ունիս՝ զի սգտեռ-
,, ցեա , նոյնդ և ոնձք զոգուցն գիւա ջերմոգցն ևս գրին՝ և
,, կամին սեռանել , և ոնձոցն սրժանի առնել չկարե որ ասել
,, զորոշեաս և զորաբեռ , որ ոյնպիսոյ դն յանձոցն մ՝թերեալ
,, սրոհին . թեռ թեռ որ զոր բուզում ոգիս հնարի՝ ի մոլորուն
,, ի Հանուսարն ածել , փառք և շքեալք՝ ոյ այնպիսոցն
,, ոգուոց ընտիս են յսատոհածոցն , ոչ զգ կարել բանիւ ասել
,, զայն և պատմել , և կամ ի գրով բանեցուցանել
,, Ի՛նչ՝ բոնի՞ աշխարհ են , որում դուք իշխեք ածաքոր ։ և
,, զոր սոլանոնել կամիք՝ կարելք , և զոր կեցուցանել ։ ։ ։ և
,, միայն օգանին ևեթ հոյիք՝ զոր ընդունելի՝ ածացն , և ոչ մեծն
,, է և կարևոր՝ յուզագս ոյնչոյն կոլուսոնաց ոգուոյն գիւտի ,
,, զայն ընու և զմաու իսկ լանիք , և ոչ հոգայք ։ Լա զայ-
,, ոչ կարելի է ամի ի ոյնչափ անձին հանալ ։ ։ ։ զոր կք
,, ոնծոցն . զի եթէ հոգայք ի ոյնչափ ոգուոյ փրկեալեն , գի-
,, տացէք՝ զի ուրեալ քան զաստի թերուեալ մեծուն՝ զոր ու-
,, նիք , ոչ ոյն բոլի և մեծուն՝ որ լիներ անդ , շատ օգուտ
,, էր ձեզ և պիտոյ ։
,, Լա ասաւել ոյլ օգուտս մեծուսն ևս և կարևոր իրս ան-
,, ոանեմ՝ յիրս յայտ որեաց Ասիս ։ զոր զի դուք ի ինքնին գիտիք
,, և ոմ արիք զանիսոյն հոյոց , թէ ոնդ մեծ է և ոլիսոնի ։
,, և մասն և ոանենոսկից է կոյսեր իշխանուն ։ և ցորեան և
,, գարուան գրեն ունի . զի կոյսը զինիսոնուն նց ունի ։ Լա
,, եթէ և մերոյ օրինաց ընտանայսցանեք զնս , և ընդգել-
,, նուն , և կարեն Հանուսի , եթէ ցոյսեմ մոլորեալք կին՝ և
,, որդ ի Հանուսարն եկեցեն , այնուհետև զմեզ որբեն , և

Գ.Մ. գ.

„ զարեալս զաս։ և 'ի կայսերն և յարքունեաց նոր և յանկն մերժին.
„ և հեռանան 'ի քաց։ և լինին ոչնչութեամբ զանազանք մեր սերա-
„ սիրով և միաբանութեամբ։ Եւ յայժմ հայք սերտիցն մեր լի-
„ նին, վերք և աղաչանք ոչնչութեամբ մեր խակ են։

{440} Գ։ Յայսոսկան քանիսց վերնեանցն առաւել ևս լուսեալ
յաղեկերան, հաստատութեամբ 'ի մոլ' խակ ևիսակ կատարել չար-
խարեալն էր։ ասիրել 'ի կրօնս մեղանչեալ զամ քրիստոնեայս։
որք ելին ի բաղ իշխանութեանն։ Ոչայց 'ի զի կասկած մեծ ունէր
'ի կայսերն' զի գուցէ զնեսցին նա ընդդէմ սյսոյ, խորհեցաւ
զաւանչինն զնա ինքն զկոյսն նկուն առնել, մոռանի պարկա-
զի ոչնչութեամբ հանդիպանակ արասցէ' զոր կամի։ Ինքն երբ
անսան պատանութեանն պատերազմ գլուխաւ ելեալ գումա-
րեաց զոր քաղաքս յոյժ։ և 'ի յաւարտութեան տուաքեալ ամի թա-
գաւորութեան իւրոյ յարձակեցաւ 'ի կողմանս մերս։

Եւ զի ամ 'ի հեռանալ իւրում յաղթարդեն՝ ապստամբեցին
հայք և յարեցին ընդդէմ պարսից, առաքեաց 'ի վերայ նոցա զգունդն
ստրպատականի։ որք եկեալ բանակեցան 'ի քաղաքն Դա-
ւաթ մոտ 'ի քաղաքն։ ոչ ասացուք 'ի վերջ։ Ի։ գրոց։ գլ։ Կ։
երես։ 533։ Ինչպան ոչ յաջողի առնուլ զնոսա։ և տիրեցին քա-
ղաքն աւանիցն։ և սիրեալ այսր և անդր տնհանգիստ առ-
նեին զանազանս երկրին։ Ոչակ ինքն յաղեկերտ յարձակեալ 'ի
վերայ յունաց՝ աւերեալ զքաղաքն զաւառս նոցա։ և սրբեաց 'ի
սահմանս սեղիս զբաղաքն եկեղեցիս։ և սէր ոչ իշխեաց զբեմ ա-
նեղիս սեղիս զբաղաքն եկեղեցիս։

Նոր պրշանանոց նոր։

Ի բրև լսէաւ զայս կայսրն, այն ինքն է փոքրն Թեոդոս սպրի
արկանեայ, զահի հարաւ յոյժ։ և խորհեցաւ խաղաղութիւն
վճարել զիրան։ զի երբ տայր անարգ։ և պատաղեալ ևս ելս յայն-
ժամ 'ի վանել զշիտ ուրեն հերետիկոսաց։ Ոչ սոյն գլուխ
վասն զանազանեալ 'ի կայսրն առ մոնոսոլիս սպասաբանեալ արանելոյ,
սոյ միանգամայն և վերակացու եր հոյոց 'ի բուժելոյ յունաց,
գնալ փութալ ընդ առաջ յաղեկերտի մեծամեծ շնորհաւքն և
քաղաքս գանձիւք։ և խաղաղութիւն ընդ նմա։

Հասեալ սնանուղեալ մոնա 'ի քանակն պարսից' ելն յերիսարեն։
և գնայր 'ի քաղաքս հեռասոս առ յաղեկերտ։ Տեսեալ զնա
ուրեքն 'ի հեռաստանն' եհարայ ցանուցիկ, որք առ նա կոչին.
սվ ոչ ինչ ոչ ոչ' սր հեռասոս դիմեալ գոյ առ մեզ, (ը դրե-
ալ սարկասիսն յոյն պատմագրի)։ և նոր ասեն։ սոյաբասիս
յունաց է։ Ոչայն ասեալ յաղեկերտի' 'ի վերին նիստս սիրով
ընկալաւ զանազանս, և խոսեցաւ ընդ նմա քաղցրութիւն։ Եւ
'ի խնդարիլ անանուղեալ առաջի յաղեկերտի 'ի ոչինչ կոչ-
սեր՝ հոյոցելով զնոսա ելիցն, հանձեցաւ յաղեկերտ ընդունել
զայն։ քայց պահանջելով 'ի նմանէ քաղաքս ինչ ծանր։ Եւ

Ամ. Գ.ԾԳ։ Ամ. Գ.Ղ։

Ամ. Գ.Ղ։ Ամ. Գ.Ղ։ Ամ. Գ.Ղ։ Ամ. Գ.Ղ։

Լ.մ.գ.

(1)

եւ անասունքն գնան՝ հրամանաց թեոդոսի. եւ ոչ այսչափ միայն, այլեւ ըստ սասանդեղոյ մեծին եղիշեի զարձոյց ոտն նա եւ զարս պարսկիս, զոր ընկալաւ եկն զքրիստոնեսն ի, եւ փախուստս անկեալ եկին ի կայսերական քաղաքն նասարբիս։

Լ.գլուխ · Ա.

Զ. Լսեալ յազգերսի՝ զոր ինդրիրն, զարմաւ մեծամեամբ ի քաղաքն իւր ի ախսրան. եւ եւ հաստատել յոչխարն նոմ, եթէ նամանեաց եւ հնազանդիցուք ընդ իսլամ գոյնս։ Լս ջանայր սնոսահեան անխուսափեան ի գլուխս տանել զնոր-հուրդ սրտի իսրայ։ Լս անկեն վարդապետն կոմեցեալ զիսրա-ռոնաալ հրամանն հՀան յՁ այսոսեն իսրայ՝ սատիպել զքրիստոնեայս դրնակեալս յերիրին պարսից ի պաշտօն կրակի եւ արեգական։ եւ բռնադատեր զամենեսին ի հնազանդութիւն ի կամաց իսրայ։ զամենս բանիւք ապառնալոց ահացուցանէր խորհուրդ ի հաստատց։ եւ զամենս ի բանս եւ ի կապանս մատներ։ զայլս մահաճաւ սրոյ ինսաներ։ եւ ոչ հորդ ի մեծաս. անարգանաց ասանցիր զամենեսեան։ ։ այլ կրկ եբանեալն եղիշի։ Լս այս եղեւ յառաջնասարի կոնեալ զիրս։

Թեոդորոսի սկիզբ, յանեփայ։

Զ այս հալածանս յիւրեանս թեոդորոսաս։ գիրք · Է · գլ · 39։ զայլ ի ինքն ծանիցեն։ եւ ի մի յարուցեալ զայն ի հալածանսն վասանց եւ յազգերսի առաջնոյ՝ գրի։ գալեաւ։ Զ ամենայն ասէ զմարդ ձեռայն ի բաց քերեալեն։ եւ զամենց զնիկանցն։ եւ զլիսոց զմարդ երեսանցն ի ձախասայն մինչեւ ի մերասաս։ Զ բաղասան ձարպով սնեալ եւ ի խորաթիւ ասեալ ուրեալ ձեռամբք եւ սարեալ կապեալս՝ թագրեն ի վիր նոյ գլուսանեալ մեծատեն մեանց քաղաքաց։ որոց առաջաս ասեալս սատեալ զմարմնոս երամեցուցն՝ զառն մեհան սպանանեին։ եւ այլոց զայլեանս սարսափելի հասանս սալով՝ կարձեին ի կենաց։ * Լոյց սակայն սչնչ կարացին ասել բեկանել զհաստատեան ,, արասն ոգոյ քաջ նահատակացն։ քանզի կամակար ընդ ,, եմանալն ձեռալ ցանիցուցեալ հաստանել մեհան։ զրալ ,, կերմաք անմահութեան հանդերձի ։ Լս քանք եւ պատմութիւնք թեոդորոսի գրին եւ յայսմանաւրս հայոց։ յոդիկ։ 14։ Զ այսմանեն երկար գրեն եւ կարճաս երեց պատմիչ առաքաց՝ ժամանակակից։ ի վարս սիրոյ սիրելոյ սիմեոնի եպիսկոպոսի։ սրոյ նոմանի էր։

Տեսեալ յազգերսի՝ թէ բռնասցի ոչ կարի նամանել զքրիստոնեայս ի կամն իսրայ։ մոնասանդ զի քաղաքն ի ներսն փոխատեալ դնային յամ։ անսի ներ։ վարանեալ յայլ հնարս ձեռն արկանել։ եւ զայս հրամայ՝ որ առաջիկ որ քան զայ ի սրտի իսրայ։ այլայլ հանապարհաւ սիրել եւ սարսանանել՝ զ միայն

յերկրի սնդ նորա թեթ պարսից, այլև յՀեռաւորս՝ 'ի հայս,
44։ յայլազգեանս, 'ի ՀՈՒՆս, Հաւորիս, և յայլս։ Եթ սրբոյն Թեղուդիր
լեալ էր նմա միհրներսէհ։

Զ. Զի այս հրդեհ դասնաթեթ Թերևս ոչ ոմանչափ ինչ Հարա-
նիր և յանձարոյ մեր, եթե յՀոգ ասոյն մերմէ չէր գաեալ ոչ
'ի նայն յորդորել։ բայց փոխանակ միոյ երկու ումանք 'ի գաւրս
եղեն՝ 'ի ասանէն ոմանեանց՝ վարդապետացն և վասակ։ այլ
իբրև զփոս դարբնոց յերկուց կողմանց ընդդէմ միմեանց
փչէալ՝ սաստկացուցին զբոցն, և եղեն պատՀաս աւերմանն
'Ոմս մերոյ։ և սուրբ կոթատեան անձանց Հրեանց և այլոց
բազմաց։ ոչ տեսցեն 'ի Հեաւադայ դրեալսդ։

Է. Զի ասասկ ոմանք՝ սար Հոգ և փառաւոր 'ի մէջ ազգին,
որ 'ի ախոռ մանկութեան զանուն լաթենպաղութեան ունէր։ և 'ի
կենդանութեան սիրն ասոյն և ժողովոյ պաշտօնասէր է-
լեալ էր։ (Եթ սրբոյ՝ կ տեսանել 'ի գիրս կորնթացւոյն։ Գ. 54.)։ Զոգն սուաղին՝ նեղեալսաք և քաջութեամբ հա-
ղորդանալ զՀօրեղագոյն իւր զվաղնակ զմեծ իշխանն սիւ-
նեաց։ և յինքն Հաւ զիրութեան ուշարՀին։ Զի յայս գոյժ
ոչնչութի ոմանցաս եղեալ զոնձն։ մինչև 'ի սկզբան սոյ-
գեմբութեան Եւ գաստ ասիծոնի։ սեսաի և կորիւն՝ որ յառաջ
քան զյայսմիկ ասիրուսաութեան նոր գրեալ պատմութեան իւր։
գլուխատանոք խոսի գնոնանի՝ Համարելով թեզ իւր իրաւացի
սուէլութեան եղեալ իցի նոր 'ի գլուխ իշխանութեան սիւնեաց։ Զոյց
և շքեղ, և պանծալի ընծայեսցեալ զինքն յՀամի, և Հան-
Հարեալ 'ի խորհրդեանն, և Հաւատարիմ յերս արքունի, եՀաս
և 'ի մայրապետութեան 'Ոմն վրաց, և ապա Հայոց։ ոչ ունիմք
գրել 'ի յաջորդ գլուխդ։

Այս ինքն վասակ սուէեալ էր զյաւատ։ իւր 'ի կնութեն սեպհոյ
սունն սիւնեաց առն Երևելոյ՝ որ կուիւր վարազվարդան։ և
զի ապն ոյս վարազվարդան ասեալոյ զկիսն, և արՀամարՀանաք
և թշնամութեամբ վարեր ընդ նմա, զայս խնայեալ վասակայ՝
խորՀեցաւ չարին Հաւատացանել նմա։ որոյ վրն անկաւ ասե-
44։ լութեն մեծ 'ի մէջ նոց։ Զի յառաւելուլ ասելութենն՝ երկու-
ցեալ վարազվարդայ յերեսաց անարոյ իւրոյ վասակայ՝ եւ
յաչխարՀէ անտի սիւնեաց։ և գնացեալ 'ի պարսս՝ յանցաւ
'ի մեծ Հազարապետն միՀրներսէհ։ և գրգռեաց զնա ընդէմ
վասակայ։ միանգամայն և ընդէմ ազգին Հայոց Հոմայն։

Զաժարութիւն ունկնդիր եղեալ քանից նոր միՀրներսէհ խոս-
տացաւ կոտարել զնմա զՀան 'որ, և ուռնալ վրէժս 'ի թշն-
համանց նորոյն, եւ և կացուցանել զնա իշխան աշխարՀին սիւ-
նեաց։ այլ այդ ամ՝ գիւրաւ ասել յաջողեսցի քեզ, եթե թո-
ղուս զՀաւատս քրիստոնէութեան։ և սկսաւ բազում բանիւք

Ասորոց։
Ասորոց։

յորդոր լինել վարդապետութեանց պատուոյն ՛ի կրօնս սրբոյ եկեղեց , ընդդիմանայր բանիւք հրապարակաւ զնա սպառնալեօք դադարեցուցին , զհուր , և զջուր աստուածս , ցուցանելով թէ ոչ իցեն ածք , և թէ սուտ անուն կռոց և զխաբէութիւն բարուց , և հաստատէին զճշմարիտ Ք. Ե. 441

խնդիրս .

Սկսան ընդդիմանալ այսմ վարդապետութեան , այլ՝ զինքեանս գիտէին՝ զի յաղթահարեալ էր ՛ի կռոց աղանդոյն . զորոյ զմտաց ցնորցանսն արտաբերելով ասպարէս փարիսեցւոյ՝ գրէ այսպէս .
* Զերկրորդ առ գէթ յաղաղակ աստուածութեան դատարկաց
,, մեծացն , և առնել անօրէն սրտմտեալ անօրէնութեամբ վարդա-
,, պետացն , թէ այդ ած՝ որ ինքն լինելոց սպանու է և թէ-
,, րանազաւր , զինչպէս կարէ առնել այնպիսին ողջունէ զկատա-
,, րեալն խնդիրս . քանզի զգայուն էր որ կարէ առնել խնդրե-
,, լին . իսկ որ ինչ իւր ոչ գայ ՛ի բան , այլ՝ օձ մանուկ ինչ ՛ի
,, բարձրեալ մասանց յաւէտ ճանաչել ոմանց յամենայն , կարէ
,, առնել յայտնի մեծաւ՝ որ ինչ ունի . իսկ զոր ինքն ոչ ունի ,
,, յայտնի է՝ թէ և այլում՝ չկարէ տալ ոչ կարէ . Իսկ զի
,, թէ առաջացեալ որ կարօտեալ զօրութեանց , և մատուցեալ
,, զայն խնդրեալ զոր ՛ի յերկնից , չկարացել իւրոյ .
,, այլև խնդրողն յայտ առնէր մտածողի յաղթելոյն , և սա-
,, տանի մեղաւ սէրն և նոյն ինքն խնդրողն հասարակաւ գի-
,, տէ , թէ որ ինչ ինքն պէտս , յայտ կարօտեալ խնդրել որ ինչ ,
,, և ոչ առնել կարէ . և եթէ բարձրեալ թշնամանեալ և յերկրէ
,, զերկրաւորս խնդրեալն յանդգնութեան , անմիտ է և յի-
,, մաստնութիւն . Որպէս թէ ՛ի երից ոք խնդրեսցէ զամենայ-
,, թեան , և ՛ի հրոյ հրացեալ ոք զխմելոյ . և կամ զսպեղանեն
,, առաջնոյն ոք յառաջս զօրացուցանելոյ . և զի՞ ՛ի կիւրեղ
,, պաշտամանցն ոք չէր . Եւ զերեւելի ՛ի նոր յեղ մասանց
,, կամ և ունին առաջնութեան զնոյն և մեծամեծ պատուեալ առա
,, խորաքննելոյ մասին՝ հարկաւորեն անհասանելի հասարակա-
,, նել ածի , ոչ խաբեայ կամօք , այլ՝ բան հրամանի սրբոյն
,, խորհուրդ , որ են ամ ճշմարիտ , որպէս ասեն մերձեցան մեզ
,, մտածողաց և տարրոյ , զերմութեան և ցրտութեան , և զամե-
,, քեալ թէ և խոնաւութեան , բազում և խառնից . և ունի լինե-
,, լեան զամ բովանդակապէս . և որք խնդրեն ՛ի նմանէ այս-
,, ժամանակաց , առն և ընդ զամ հաստատեալ է . Ե՛ւ իս.
,, բարձրեալ առաջ արարչին և կենաց ։ .

Զայս ամ բարբառ գիտէր սուրբ վարդապետն , առնէր վարդա-
պետքն . զայն կարծեցեալ յաղթելով՝ զոր ունէր առ մանուկ
տեղք իւր , կամեցաւ զնոսա ՛ի կրօնս աստուածպաշտութեան .
քանզի առեր ՛ի մեզ , եթէ եւ հաւանեցայց և դարձայց ՛ի
կրօնս մոգաց , ՛ի տեղւոջ Ձեռնարկ բանիւ և աշխարհին հայոց

գ արքայի

գ.ուրձգի 'ի նոյն ։ և ես հասցէ մեծի փառաց յարքայէն պարգևս ։ իսկ եթէ չհաւանեցին դառնալ ։ այլ ընդդիմացին ։ ոչ կարելով նոցա կալ առաջի զօրութեանն պարսից՝ կորիցեն տամիք և կարասիս ։ * Զորոնցի թերիս և իմ թշնամին (վասակ) ,, յիրիս յայսմիկ ։ և ես թէպէտ և օր մեզ այլ խնդիր չհանդի- ,, պիմ քարոզ ։ սակայն շատ իսկ է ինձ և բաւական՝ լուսն և ,, տեսութիւն թշնամոյ իմոյ՝ քան զնամ զգուստս և մեծու- ,, թիւս ։ որ են յաշխարհի։ Լ։ յապիսի խորհրդով սրացեալ նոքա չհաւատան՝ միաբանեցան ընդ միմեանս։ և ելն նոքա խորհրդակից և յորդոր 'ի բարս ։ Օ այս ընարձակ գրեր փոխարեցին ։ իսկ եղիշէ զանց առնի յիշատակել։

(2)

Գ. Լ. Ի. Ա. Ի.

Հայաստան պանելոյ յաղթերսն զբրիստոնեսն 'ի պարսից խաչիրդով մոգուց ։ որ և յաղագս մայրապետաց վասանոյ ։ և առաջին ծաղանոյն շարապիանոս ։

442 ա. Իշխանեանքն մեծ հաղարտութեան պարսից ։ որ եղև 'ի սկզբան խորհրդատու յազգերսն 'ի հուլածել զքրիստոնեայսն ։ վասն հնի մեծ առեալ 'ի բանից ուրացն զրոն վարազնազանայ՝ սկսան սատակել և յորդորել և գրգռել 'ի նոյն զկամս թագրին ։ մանաւանդ ընդէմ հայոց ։ յորս ասաւելագոյն էր յօժարեալ նա ինքն ուրքոյ ։ բայց տեսա ասել 'ի փորձ մատուցեալ՝ զկարասիսն քանի թագ տանջանաց նաև՝ ՀՇ. զայս առ մեզ էին 'ի կամս մեր ։ զնարդ ասա և զօտարս ։ Լ։ 'ի խորհել երկոցունց 'ի միասին՝ խրատ եւ ասքոյի միտ- դերսէ՝ հարցանել զնա այսր զմոգս ։ Լ։ պա կալեալ յաղկերսն 'ի մի փայր զերեալն մոգս և զմնդպետս պարսից՝ ինդրեալ 'ի մեղ հնարս կատարելոյ դիտոն իւր ։ Լ։ նոքա միաբերան գովեալ զրանս յաղկերսի՝ խորհուրդ եղուն նոքա ։ և ասին ։ զայդ յաջողագոյնս կարես առնել արքայ ընդ հայս և ընդ այլ քրիստոնեայս ։ եթէ հեռացուցես զմեծամեծս նոցա և զայրուցին զնոսա իւրեանց ։ Լ։ ասէ՝ զոմիսիսն հանդերձեալ ես խուզել 'ի վերայ հնոցս 'ի պատերազմ ։ հանն հրամանն խուզեալ ես հայս ։ և ասա՝ մեր ազգս քրիստոնեիս՝ որք ընդ ինքանութեամբ քոյ են ։ զի ժողովեցին ինքեանք նոցա զօրք իւրեանց առ քեզ ։ և տար զնոսա ընդ քեզ ։ և անցիր 'ի նեղրքս ընդ դուռն արևելեայ՝ զոր ի դուռն ալանաց և Հորայ ։ Լ։ յետ յաղթելոյ քո հնոցս՝ զինեա՛ քեզ անդ քաղաք ։ և արա զնակատեմ սրբոյնեանցդ ։ և անդէն յաստ- ուծեն արգելլ զքրիստոնեայս ։ և ստիպեա զնոսա 'ի պաշտօն

Խոսրովեան ։

Նշանագ. ։

[Գ։ Գ։ 44?]

ապեգսկան և հրեայ ։ ապահանապով քնոցիկք առնել գասն և
զապգաստմ ենչ և զբանկարուկ ՝ նպրն ։ և զիսանկք ասու-
գին ։ զի ոչաս թեղցեն նոքք զրկնս գրիսանուսն ։ և գարձցին
յանկնս ինք ։ և ապա աստաեան գաղարուկ վերսկուցան և ըն-
մոգս միսրանցիս յՍ նոյ ։ և նոքք գարձուցին զնասցուցան
՝ի գաղտն մեր ։ Գ։ զի խարեալ մոգուց գաղել թագաւորն
թագաւորին ։ և մեծամեծացն՝ ոչ ի նմա ։

Գ։ Գ։ Գ։

Գ։ Գ։ Գ։

Լուկ. ԺԸ. 14 ,, այրուձի գումարեցէք առաջոց քան զիս , և յանդիմանն զի-
,, ջիւք ինձ յապաւ ՝ ։ ,

Գ. Զ. ՝ Ոյսպիսի հրամանս ընկալեալ հայոց 'ի յաշկերտէ՝ ոչ համարձակեցան ընդեմ դառնալ պատգամաց նոցա ։ մանաւանդ յորժամ սուրգուրեալ 'ի վերայ հասին , թէ բեկեալ է զոր-սուրթի յուռնոց առաջի նոցա ։ Այլ թէպէտ 'ի կասկածի եկին , թէ գուցէ նենգեսցէ նա զմարքեանս վասն քրիստոնէական հաւատոցն , որ նենգեաց զայլս ։ բայց զի յայսմ հրամանի սուրգիրն չէին գիւտակ խորհրդոց նոցա , լաւ համարեցան միաժամուրթ՝ հնազանդել նոցա ։ զի տեսել էր գրգռել զնա 'ի վերայ իւրեանց ։ Զոմին իրն գումարեալ գունդ մեծ 'ի զօրացն հայոց՝ առաջեցին յոգոր ՝ հանդերձ քաջաւոր նախարարաւք , եւ զքահանայսն և պաշտօնեայսն ։ ՝ որս էին և սատոմգնաւնի , և մանուաշիրն ուրշաւնի ։ Զոյնպէս և այլ ազգք՝ վիրք , աղուանք , ծոդէք , ՝ , ոչ էին հաւատալ քրիստոնեայք , ՝ սմին օրինաւել առաքեցին ամենայն զօրս հանդերձ քահանայիւք իւրեանց
443 և կոտակոսանօքն ։ Այլ յորժամ յանդիմանն եղին յոգեկերոյ ոգւոյն ոչ յոգոր ազիորէին , ուրախ եղև թէգլուն 'ի սրտի իւրում , և պարգևս առատապէս ետ նոցա ։ և արտաքուստ թագաւորեալ զինեցուցանէր մատոյն՝ խաղարուրթ խոսեցաւ ընդ նոսա , և եկեալ կարդ 'ի նոսա զարհեաց առ իւր ։

Լ. Ոչ ոչ բնեալ ապա դարձանայ՝ խաղաց յաշկերտ նոցոք հանդերձ 'ի վերայ հանեաց ։ և զամս իւրր երկու պատերազմեալ ՝ ետ քանի մի ուերս 'ի ձեռաց նոցին ։ ոյլ ոչ կարաց յաղթել նոցա ։ Այլ խորհեալ 'ի միտ իւր՝ թէ գուցէ լքցին և ուկարասցին զարք իւր ։ և զարք ոյլոց ազգաց՝ ոչք ՝ նոցա , արձակեաց զարաշուն 'ի նոցանէ ։ և ետ ածել 'ի տեղի նոցա զայլս 'ի նոսին ազգաց հոգին պատրաստուրթ ։ ոյսոքս առնէր սա ՝ ՝ սակաւ ժամս ։

Զ. Լ Ոչ ուրեք ոնդ ոյսոցիկ գործոց պատերազմաց , հապա՝ որք բնակէր էին յԵրուսաղեմ , կոչին 'ի յանդիսարս ։ զի չև կարասցեալ գուն հոմանի դառնալ ։ (՝ այլ քանզի յետ խաղաղելոյ թէգլաթ արշակունեաց , և յետ ինքեան սպանեալ՝ մոռանալ էին յոմանս 'ի յեկեղեցականաց և յաշխարհականաց մեծամեծ անիրաւութիւք , զորս իրրև զթնեթև ինչ յայսմանի և անարկիւղ կատարէին բազմք , յոմանցի կամաւորիկոս կամելով դարձան դէպ ոչ ինասուցանել՝ խորհուրդ ուրաց ՝ առաջս հայոց , և ապա հուանուրթ նոցա , յեօթնեներորդ ամի հոյրասլեսուրթեան
447 իւրոց , յամի ՝ ՝ 447 ։ յամսեանս նաւասարդի՝ 'ի սկզբան տարեմտի հայոց յաւուրս ուսնի սոյ կարապետին , 'ի գալ ժողովելոյ բազմաց՝ 'ի յաւանն քաղաքն՝ 'ի գաւառն բագրեւանդայ , ուրար ժողովել եկեալ և վիրոց և վրացոց և ալանաց , եղեալ

Լուսան . Ինչ Ամսոյ . Բ . ԺԸ
Ի արդան .
Կիրակոս .
Պարսպ .

ցանց և ասպիսասագաց 'ի շահագիման , որ մերձ ենք 'ի քաղ-
սնան՝ 'ի սահմանակից գաւառն ծագիսասն , որ և էր անկի
քնանուն սպարապետին Հայոց , և իմբի 'բանակի նոր ·

Լ.ԿԷն ոնդբ և մեծաոեծ ինչանք · վասակ սիմնի մնրզպան
Հայոց · վահան ամատունի հազարապետ · վարդան մամիկո-
նեան սպարապետ · վրվայր կամ վրիշ մարդասպ՝ ինչանն իսր-
խուանանց · և այլ բազում՝ գոսասասատեարք , կուսակալք ,
զորագլուխք , և ասպագ նախարարք , սնդուկք և ոչասաք , և
այլ ևս բազմանք ինչանասասրաց · Լ.մեներին սաքա վասական
սղալեցին կերանուրի կիրեն պյսվերի և. զայլ ժողովրդաց եղվա-
կապատուն , և ասեն · * Օ եղեալ կարգ ոնին գրիգորի և ներ-
,, նեան և սահակայ և մնջեցոյն (՝ի մեսրոպայ) դուք անդ-
,, ընդ հաստատեցեք · և այլ զաւն և՝ մեզ և ձեր կոմք են ·
,, և մեք կամք և օգնութիւնք յանձն ստանամք · քանզի կարգք
,, եկեղեցոյ Թարգման , և մարդիկ յանօրենութեան դարձան ·
,, Լ.ՐԳ՝ օրէնք , որ ՝ի նմանց են՝ և յեկեղեցոյ ՝ի ներսն Թ՝ ·
,, դուք զայն կարգեցէք · և մեք հնազանդիմք և հոստա-
,, տան արհնամք · Լ.ս եթէ ոչ հոստատուն ՝ի պահեցէք զկարգ
,, օրինացս , կամ եղիցի աք , կամ եղիցի , կամ սղաա , կամ շի-
,, նական , պատուհաս կրեսցէ , և ասասցուս տայցէ ||

Է · Լ.զայս հոգի առաջին՝ հայոց ժողովոյն ՝ի մեջ քերեալ և
հաստատեալ զկանոնս՝ զի ժողովոյ և առաքելական ասան-
դութեց , յոսելին և ինքեանք քանի կանոնս հանդերձ խոտա-
գոյն պատժովք և. ասասցուցաք , առեալ ինչ՝ ՝ի կանոնաց հաբի-
նեաց · զոր մնրթի ՝ի հանուսանել այսպէս · ՝ · Լ.Թէ եթէ
ոք գայցի ՝ի զաղիր գործս , և կոմայոյ ծանոյ յանցանս պայ-
Թակղութեան , ընկեցցի ՝ի կարգէ , և ասացէ եկեղեցոյ սոս-
գանս · ռմ՝ · գրամ , բաշխել զայն կարօտելոց · Է · Լ.Թէ քա-
հանայ ոք գայցի ՝ի նայնոյիսի գործս , զրկեսցի ՝ի կարգէ · և
ասացէ առաքանս · Յ · գրամ՝ · այնպէս և կրօնաւոր ՝ի նոյն գործս
գտեալ , մերժեսցի ՝ի կրօնէ · և ասացէ նայնպէս ասպանս , և
Թէ ոմանցի · Ճ · Լ.Այլ կամ կին ՝ի ինքն լամբանեալ , եթէ ա-
զատ ոք է՝ և լիցի օրէն գան հարկանել , երիս ամ առաջա-
բանացէ , և ասացէ ասպանս · ՄՀ · գրամ · իսկ եթէ շինական ոք
է , գան աղջկէ յալալ , և ամ մի ապաշխարեսցէ , և ասացէ
առգանս · Ճ · գրամ · Ճ · Լ.Որ Թողցէ զկին իւր ասանց բանի
պոռնկութեան և ասացէ այլ , Ի · ամ ապաշխարեսցէ · եթէ ա-
զատ է · Յ · գրամ և ասպանեսցի · իսկ եթէ շինական ,
գանեսցի , և ասացէ ասպանս · Ճ · գրամ · Է · Լ.Որ Թողցէ ըզ-
կին իւր միայն վասն ամբաստանեան , կինն առեալ սարցի զնամ
զոր էրեր ընդ իւր · և այլն եթէ ապառ է , ասացէ նմա · ՌՄ ·
գրամ · իսկ եթէ շինական · Մ · և մի ինչիսոյ առնասլ զայլ

Գ.Մ. 447

կին 'ի կենդանեաւ նոր, և սէր կինն զայր պրդ։ Զ։ Զկին որ թաղա-
զայր իւր առանց կրելոյ զնաս 'ի սմանէ, դարձեալ առ նա։
և այր նոր մի և կամի արասցէ զնա։ իսկ եթէ ոչին իցէ ըստ,
պատժեսցի, և տասցէ կնոջն ռոճիկս։ Է։ Որ առևանգ արաս-
ցէ, (յոր որ առ երեսս սատրէ ամուսնացեալ իցէ առանց օրի-
նաց), բաժանեսցեն զկինն։ և այլն տասցէ տուգանս, եթէ
աղատ է, ռմ։ դրամ։ իսկ եթէ շինական։ ռ։ Եւ եթէ ե-
լեց աք ծառուկ 'ի ծնողաց աղջկան պատկեալ իցէ զնա, անկ-
ցի յերիցուն։ և տասցէ տուգանս։ Ռ։ դրամ։ և պատկն լիցի
անվաւեր։ Ը։ Կամաւորդք կամ ուրացողք եթէ ոչ դարձցին,
քարկած լիցին։ իսկ եթէ դարձցին, ժբ։ ամ յանձն առնուցուն
ապաշխարանս։ Թ։ Որ զնոսն առ հարկուս, եթէ ազատ
իցեն, տուգանեսցին։ Ռ։ դրամ։ իսկ եթէ շինական,
գանեսցին երեսուն։ և տուգանեսցին։ Ռ։ դրամ։ Զպոն եթէ
ենկն կամ քահանայ որ իցէ, անկցի 'ի կարգէ։ և տուգա-
նեսցի։ Ռ։ դրամ։ իսկ քահանայն։ Ռ։ Ժ։ Որք առանց կա-
խարդուն դիւթանս առնեն, վարեսցին 'ի տեղի ուրկանացաց,
և ազատեն յերկանս ոմն։ Ը։ և եթէ չկոմիցին առնել զայդ,
Ռ։ դրամ տուգանեսցին։ և Ը։ ամ ապաշխարեսցեն։ Ժ։ Որք
Ը հնթանասաց կոծ դնեն 'ի վրայ մեռելոյ, ոմ մի յեկեղեցւոյ
զրկեսցին։ և Ռ։ դրամ տուգանեսցին։ իսկ շինականք։ Ծ։
դրամ։ Զոր եթէ մեռեալն պատուհրեալ իցէ կոծ դնել 'ի վրայ
նոր, մի մասաւոր պատարագ վասն հոգւոյ նոր, և մի յեղեսցի
անուն նոր 'ի պիտրքի։ ԺԲ։ Որ անկցի Ը մերձաւոր ազգականի
իւրում, յոմ եկեղեցիս նզովեալ լինի։ մինչև զղջասցի և ա-
պաշխարեսցի։ Ռ։ ամ արտաքոյ, և Ռ։ ամ առանձին։ և
տասցէ յոմ ոմի։ Ծ։ դրամ աղքատաց։ և Ծ։ դրամ եկեղեցւոյ։
ԺԳ։ Որ ոմոնասցի և պատկեսցի ընդ մերձաւոր ազգա-
կանի իւրում, մերժեսցի յեկեղեցւոյ։ և որ պատկեսցն, անկ-
ցի 'ի կարգէ։ Եւ եթէ ապաշխարեսցէ, զկնս ընդդէմ իւրոյ
տասցէ կարասեալոյ։ և զնամ աւուրս կենաց իւրոյ կացցէ յա-
պաշխարութեան։ ԺԴ։ Զպիսկոպոս կամ քահանայ եթէ պարհեսցէ
'ի ոմն զաստուածկին մեռեալ, մերժեսցի յեկեղեցւոյ 'ի բոլոր
ազգ զամենայնի և զկենդանս։ ԺԵ։ Զեթէ որ կոմիցի հրա-
ժարել յամէ և լինել կրօնաւոր, 'ի վանս կացցէ Ը կամանաք։
և զոչ աշխատցի յամ մոլութեան՝ եւ 'ի թեթև ապաշխարեցուցանիցի։ Ամ
պարկեշտ և ժուժկալ, եպիսկոպոսաց։ ԺԶ։ Զոմն ոչ հա-
ստատեալ արքեպիսկոպոսն Ծին մի որ ձեռնադրեցի Եպիս։ և եթէ
որ կաշառաւոր առցէ զձեռնադրութիւն, կաշառատուն և կաշա-
ռառուն երկոքին եւ նզովեալ լիցին։ Զոր մի ոնարժան որ վա-
ստահատհմանէ եղցէ յաստուծոյն։ և մի Ը հակառակն՝ ար-
ժանաւորք վասն ոնատահմանի 'ի բոլոր մերժեսցին։ զի զանատհմա

Տիս ընտրեաց ՌԾ · ԺԷ · Լեթէ զբերկն ուսանէր զիշխողս
մեծամեծսն , ասէին թուղթ վկայսն յեղեկան աեղւոյն՝ ասուն
հրեր , և ոչա հաւանաբ եղիկեմն դիցի յեհելեկուոջ , և կա-
տարեսցի սոյ ասի ասի յիշատակ այսր սոյ · ԺԸ · Լեթէ զբ
բանաղրեալ էին ՝ ի վիպակ հրամն , այլ զբ վիպ մի իշխեսցի ա-
ձակել , բայց Լեթէ հնար է՝ խրատուք ուղղեսցի զանցաւորն ·
և հայոեցուսցի ընդ վարդապետի նպաս · ԽԲ · Վասնզի
կամ սարիուաց և կամ սրբոյց ՝ ի մեղանչելեան դանալ ,
լուծցի ՝ ի կարգէ , և գիցի աղաչեալագոյն ՝ ի ձակասն · Է ·
Վասնզի՝ որ գիտիցի , Լեթէ զբ ՝ ի ժողովդենէ իբրմի հոյ ՝ ի
լարեա մեղանչէ , և ոչ ապրեսցի եղիկեմն , եթէ յայանեսցի
ոչի՝ զդասաիժ յանցաւոցելոյն կրեսցէ · զնոյն կրեսցի և եղկոր ,
եթէ գիտա աղբարարաւն անանս արասցէ վասն կաշառուց · Լսել
եթէ ՝ ի վասիլ եղիկեմն դասաւորեալ՝ ի շիտն ոչ լուանալ խա-
ղամեսցի զոյն ՝ ՝ սպանեալ լեցի ·

Լ.ա ՝ ի Լեխանեան ոյսացեալ կանանցոյ յաւելին հարք ժողովոյն
յարդարել զասագ իշխանաց՝ մեռբան զիկենարիր լինել օրի-
նաւոր ՝ ՝ , և զիցի ամենի առ ՝ ի զասելոյ զասահանի , և յաւ-
ելանի ածելոյ զնոյ՝ սրոմ և իցի օրինակաւ · * Օ ի սեռեանց ՝ ՝
՝՝ այլոցն՝ զբառ և երկիւղի պաշտեսցին զարարիչն ամենից ·
՝՝ զի սոյ և կասարել լեցին կարգ ինծապաշտաւն՝ զերեմեան
՝՝ բաւեալ օրինաց և յարգանաց սոցին · զի գանցաք Աշմարիա
՝՝ ծառայք ՝՝ բանիւ և արդեամբ · զի նայնպես հասուցա-
՝՝ մեն բաբեսցի՝ ՝ ի յարեքարին ՝՝ ակնկալուք · և ժառան-
՝՝ գեսցուք զպարդեաս նոցա զանձանամ՝ յաւիտեան յաւի-
՝՝ տեանս ՝՝ ·

Լ.այս կանանք որոյ հեռն. եղան հանդերձ խասուք սուրբ-
նաց , ՝ի՛ ՝ կոչին ՝ ՝ ի գիրս՝ տուգանաց կանանք · Ուրեն ոյոոյեն
երկաբ վարդապետաւեալ և մեկնաբանեալ ՝ ՝ ի կանոնապիս ·
Էլ · Էն · Հանդերձ պատմեալ ՝ ՝ ժողովոյն · զար և լինեն ուսոց-
նիկ · վարդան , կիրակոս , եռ · Ի՝ ասիցուք արդ ՝ ՝ զարձս յաւ-
ելեալ ·

Լ՚ մ։ ամ
Ի՚ կոյս

՝Ի խուզաչ ամ յորևելս՝ թիկունս ի ընդ մեռան յաշխատանս
Ղազի, քաղաքն ի յայլազգեացն, և յորոմ՝ ի
գաղանի գաւառաձաւոն՝ յանուն, քայլ ոյսա ամիր վեց հա-
ղիրս հաղար հետևակք, և հայիրս հաղար հեծելազարք ազ-
ջամբ և անարուա հասին՝ ի բրն թանիս գաւառ՝ ոչ ոյժ պոլ-
1097 ելի ասի։ և պատերազմեալ ի քաղաքին նեկիս որ է իբրեկ։
շիզ և ընդ այլ քառասուն և մի քաղաքաց, և ի երկու հարիւր
լինիս և աւանիս՝ առին զոյնս՝ ի ձեռաց այլազգեաց։ և զնի-
կնա քիշ ետուն ալիքսի կոյսեր յանուն՝ ի պարգևս։ Ինչս-
լսի պատերազմանս և՝ ի բազմապատիկ հարուածս՝ որովք
սիրեցին այնչափ քաղաքաց և գաւառաց, անկան՝ ի նայանէ
ոգիք երեքտասան հազարս։ և՝ ի թիւսաներաց սգիք իբր երիսուն
հազարս։

1098 Ի։ ապա՝ ի խուզաչ՝ ի վերն անտիրաց, կամելով ընդ
շիսէ կարձոյ Ճանապարհ գնաց՝ խորհեցան սնցանել առ սարս
լերամբ։ և առաքեալ հրնշատկս առ կուսանդին մեծ իշխան
հայոց՝ խնդրեցին՝ ի նմանէ, զի ուսցի նոցա անցս, և առաջ-
նորդեսցի ընդ դիւրին Ճանապարհ։ և առաքեցին։ և սա նոցա
զանդ մի զօրաց։ որք սանդակ էին հարեալ այլազգեաց ե-
զեալ՝ ի կաղմանէ յոյնոսակ։

Իսկ քարեպուլ իշխանն կուսանդին զի միոյն արար զամ՝
զոր խնդրեցին ապայք լաւինապուլ, այլև յաւել՝ ի նոյն և
գործ ինն մեծի սիրոյ, որ է զև այս։ զի՝ ի պարտուել նոցա զան-
տիոք քաղաք՝ սրսկաեցաւ պաշար։ կերակրոյ նոցին, և անկաւ
սով մեծ՝ ի բանակի նոցա։ որոմ բազում մեռան։ Ով այն
բաշնալ կուսանդեայ իշխանին՝ առաքեաց առ նոսա կերակուր
առատ։ մինչև բաւական լինել այնչափ բազմաւն ուտելոց ոչ
սակաւ։ Ով այն արարին հրամանաւ կուսանդեայ և երիցքին
իշխանք հայոց նիզակակիցք՝ նոր բարձին և. զին, և սև գաղ
վանի և սակրատ։ և այլք՝ հանդերձ վանականք սեռ լերինն
առ տարսոնի։

Ով այսոյիսի քարեբարաշն կուսանդեայ սիրեալ լատինաց։ Լ՚ սանրամ։
ամ։ վանականք յետ առնելոյ զանազան քաղաք՝ առաքեցին Լ՚ սանրամ։
առ նա զաղամանդաձիկ լիմոնս և զորդս։ և կացուցին զնա
մարգիզ կամ սպանա, եւ հիւսուսոս ոսկին՝ ի բերոյ։ (զոր
ոմանք կոչեն գաւնց կամ դնուսոյ)։ և թիմարակք և պատանդ
դարձուցին զգունդ զօրաց նորա առ նոսա։ Ով այս գործ հայոց
բարձաւ դրամանանք։ ի՝ և այրեցան պարոն գրիգոր երեք-
ատասներորդ։ ոչի՝ ոչ նորոցեաց զատամնն հաւանեցուցաց։
քանզի դրէ՝ ի կնդակի իւրում՝ զոր ոսոր վասն հայոց յամի
ՌՈՒ։ 1584։ այսպես։ * Ինաց՝ ի քաղաքիսի երեսունեայ՝ զոր
ի ոչոյ ոչգդ ոչ առ ելիկեցի և առ քանկան ժոր-

Թեպէտ վՃիռ մահու եւ եթ ընծայեցին, բայց յետոյ Ե այլ նա- Տ. Փ.
խատակքն տրամադրեալ 'ի խնդրոյ նոյն համբերութեամբ ընդ սմին 449
փառաւորեցան 'ի մեծի պատերազմին : (1)

Ղեւոնդ. Ի . Օյայտնի եղեւ յաղթութեան անուն եկեղեցւոյ 'ի նահատա-
Օհան 19. կացն Հայոց, առաքինեաց զօրաւոր, եւ մանաւանդ սրբոյ Ղեւոնդեա-
նց, որք եղեն առաջին եկեղեցւոյ եւ պատուական օրինակ ամենայն, եւ
զհաւատոյ թէ այս հայր օրինաւոր առաջնոյ քահանայ, եւ թէ
յառաջ միամիտ հաւատացեալ է յաղթեալ եւ զհայրենեաց աւանդ
յառաջագոյն հաւատոյ, ուստի զհարցանաց զառաւօտէն զօրս, եւ
մեծացեալ զանխուել 'ի եկեղեցի անուն : ընդ որս եղեն եւ մտօ
ռեսպոնդ յառաջնոց առնել : եւ նշանաւոր երանելեացն : եւ հայ-
ձայնեալ արձանին :

Իսկ յետ յաղթեալ զնահատակութիւն նոյն, զայրացեալ յանհնա-
րին եւ կատաղեալ անօրէն Յազկերտ 'ի ներքս : բայց նա մի զայրա-
ցուցեալ զինքն այլոց զօրականաց Հայոց, որք մեռ իւր եղեն,
զգեստ հնազանդութեան ի թագաւորին եւ մեռ ընդ-
հանուր, այսպէս : * Յազկերտ արքայ Հոռոմոց արքայից
,, արքայի առ որդիս ծառայութ, եւ այլ ամենայն
,, հեթանոսաց Հայոց, որ 'ի մերում ազգ մեծամեծ, ազգաց
,, հասեալ 'ի մերում արքայութենէ : Ձեզ գիտելով ձեր եւ
,, զարմացեալ որ առ թագաւորս մեր : եւ կամիմք մեծամեծ պատ-
,, ժառանգութիւն առնելով զձեզ յետ ձեր : զի անձամբ եղ-
,, բարցն ձերոց տալով փառաւորեցին 'ի մեր ծառայութիւն :
,, միայն զի փառաւորել համարեցին առ մեզ :

Օչա թուղթ եւ յաղթեալ 'ի ձեռն մեծ ուրուք 'ի հայա-
ստանի ծառայից իւրոց, եւ փութացեալ արձակեաց զինքն ա-
ռաքինեաց : եւ նոր հասեալ առ նա 'ի մեծաց անհնազանդութեան
նախ Հայոց եւ պարսից մնացեալ նոյն զխորհրդեան : եւ յաղթեցաւ
զօրութեամբ յետոյ : Իսկ նոք յայտնի վհատեալ ընդ այդ խորհրդեան
ոչ կամեցան անսալ նմա. զի քանզի սակս զի եւ մեծ հաւատոյ
փառաց Հայոց : մեզ եւ ոչ կամիմք դառնալ : Այսպէս պատ-
մութեամբ զօրն պատերազմ դաւաճանութեան ծառայից յաղթեցաւ
զինուո նոյն : Եւ նա նախանձեալ առաջնոց տեառն զօրաց մի
մտաց անձամբ փառս դնել առաքինեաց մեծամեծ յետ Հայոց : եւ
եթէ ոչ հաւանեցին դաւանել, մահու ասպատակ զնոսա : նա-
խատակեսցին 'ի հայս լսել առնել, թէ առաւել ընտրեալ իս-
րայէլ, եւ մանաւանդ սպառնալեօք հաւատալեաց զօրս, յանդուգն եղե-
ւաց ասպետ, նախ փառաւորականին 'ի կորուսանել անմեղաց :
Վասն այսպիսի խորհրդեան զօրս առաքելոյ եւ մանաւանդ զինեցին
դէմ առաքինեաց :

Իսկ առաւել եւ ընտրեալ իւր' որք սպեղեցին 'ի պատուոյ ան-
ձնացեալ, ընտրեալ յաղթութեան 'ի երանութեան միայն այս :

նա ինքն մատեանս ։ զարոյ զնուագիկն սենեակն առ մեզ՝ գրել
'ի թուին Հայոց իբր ։ շծդ ։

Այսն ոչս թիւրփիատի իմաստասէր թարգմանեալ ազգէրեալ
'ի քաղաքեցւոյ ումենի յազգէ Հայոց ։ գրեաց թագ առ
Հայս ։ և առ իշխանն տաճոյ Ճորտանական որդի Թորնիկան ։
յորում՝ ցուցանէր՝ թէ յոյնք յինչ միտս ասեն 'ի քո երկաւ
թանութի ։ և թէ քանի՞ ուղիղ է դաւանութիւն ժողովոյն քաղ-
կեդոնի ։ և հատուածոյն մատոյ սրոց հարց ։ և այլ ինչ բազմ ։ և
յորդորեր զանձին 'ի միաբանութի ։ այլ ոչ այնչափ քրիստոս-
նէական սիրով՝ այլ՝ փոխ խոտ և գաւառ բանիւք ։ որոնք նեմ-
նեցուցանէր զազգն այլեայլ այլանդակ իրաց ։ ՅԲ տաղտա-
ղի ։ յուդայի ։ ԿԱ ։

{1101 / շծ} Ե ։ Որ յայնժամ վիճակ ամն Հայոց պոռնաց ։ որ
նստեր 'ի վանս ղազարու՝ որ և ասի առաքելոցն մեծ՝ յերկրին
ասորոց ։ ոնտ յաշտիշատ ։ Որ ընթերցեալ զթուղթն թէո-
փիատեայ՝ վառեցեալ յանհնարին որտմտութի ։ և գրեաց պա-
տասխանի 'ի թուին Հայոց ։ շծ ։ յորում՝ վիճակ շահելոյ ոչ-
րով զսիրաս յանեալ՝ առաւել ևս սատակացոյց զգրոնս թշ-
նամութիւնն ։ և կամելով դերուզանել քան զեղանակ ըստ-
դասանաց թիւրփիատեայ՝ ոչ փոյթ կալաւ զգմտութիւն ճշմար-
տութի ինչ ուսանել ։ այլ՝ լոկ պարտաւանս և գոյց մոլեա-
յոյզ բարկութի ։ Այս յետ գրոցն ամենց հասեալ 'ի ծերութի՝
ուրեմն ևս ընդծակեաց զոյն թագ ։ և. արար գրիչ մի - և
փոքր մեղմացուցանելոյ զբանսն և մաքրելոյ 'ի թիւրութենց
և 'ի սուտութենց՝ յաւետ ևս խոտացոյց ։ և ելից սուտ վկայու-
թիւնք և սուտ պատմութիւնք ։ զկծեցուցիչ նախատանաւք և գառն
կշտամբանաւք ։ Օ այսոսիկ և ինքն լոկ գրոցն ճանաչելով
խոտոտանի ։ տես ։ 17 ։ 24 ։ 284 ։ 318 ։ և 319 ։ թէ շար-
ժեալ 'ի ցասումն 'ի բանից թիւրփիատեայ՝ որոմտութիւնք բա-
նակռուի ։ և յաւելա ասել ոնոյ ։ թէ սոյ տուեալ է 'ի հագ-
ուստն ումենն այսպիսի և սուտն այսպիսի շնորհք ։ և ինձ ասէ
տուեալ է այսպիսի բանակռուութի ։ Լոկ վասնզան և դի-
տումն բանակռուութենդ ։ որպէս և թիւրփիատեայն՝ ոչ այլ
ինչ է ։ բայց եթէ զի իբրև դատաւոր և ծեր 'ի մէջ ազգին՝
խորոց արկցեն բաժանման ոնոյտնոյն քոնի ։ որոց բանից
նմանն մինչև ցայս վայր չէր երևեալ 'ի մէջ Հայոց և յու-
նաց ։ Լսատի և իրաւամբք յանպիտանէ զասա նեռակս բարգ-
մանացն յատենարանութենէ իւրում՝ յուղղել նոր զբան իւր 'ի
դէմս այսպիսեաց ։ * Վ ծեր և դատաւոր ասէ ։ եթէ շար է
։ հերձել զքոյ անդամն ։ և վնաս եղբայրն 'ի քէն հոխա-
։ տի ։ զոր էր գալն գալծեալ առ 'ի նոյնդ ինանտ ասուելոց
։ գրութի ։ Լսեբեւս ոչ սասար ։ թէ մի յաղթիր 'ի չարէն ։

։ այլ

պատերազմեցաք ընդ Թշնամիս Խաչին ։ և այժմ զաւր տարա-
պարտուց յայսոսիկի նեղուիցի սաստկապէս զմեզ ։

Լուսեալ Թագաւորին զամբոխս աշակերտի քրիստոնէից , և
տեսեալ զանպիտիսն քաջութեան սպառոյ նոցին , պատուոցաւ յանձն
իւր ։ և ասէին յանդիմանս նոցա հրամայեաց ։ Ի դիս իւր , և ասէ
բարիւրեալք ։ ոչ Թաղիս զմեզ , մինչև արարցիք զնա՝ հրամանս
իմ ։ Ով այս բան նոր ես իսկ լրջոյ ասէ երանելին Եղիշէ ։ յե-
դեռ ։ 14 ։ * Լոյս ինքեանս առէ սնձամբ անպէտն ։ ի տեղւոջն սա-
„ տուհեցի , և ասեսի և լրջոյ զձայն բարբառոյն յանդիմանա-
„ բար խօսելոյ , իբրև զհնչեալն սատրիկ՝ զի լրսեսցէ զմեզ
„ մեծ , այնպէս շարժեր և տատաներ զնա բաղմութիւն զո-
„ բոց իւրոց ։

Ոչոյց քանզի գիտեր յաշկերտ , թէ ի նեղել իւր զբրիստո-
նեայս՝ սրբ առ իւր երթն , զքաջութիւն զձեռս նոցա ի պատերազմ-
ելոյ ընդ հնոյ , շրջեաց զձեռ բանից իւրոց , և սկսաւ քաղցրու-
թիւն վարել ընդ նոսա , և շնչարիւրիս ցուցանել զինքն ։ խոստա-
նայր ևս նոցա քաջաւոր պարգևս , և ասէր ։ զամենեսին զձեզ
յաշխատութիւն կոչիցեմ , և խոպաշատութիւն և շքով արձակ-
ցից յոտս ձեր ։ Եթէ արիաշունչ յաղթել թշնամեաց ։ Լու ապա
յարձակեալ ի ներքս ի վերս հոգայ , և տեսեալ սատրիկ պա-
տերազմ՝ ինանեաց զինագուսար նոցա , և տիրեաց քաղաքն ան-
զեաց ի մեռասանէրսպ ամն Թագաւորութեան իւրոյ ։

Դ ։ Իբրև յաջողեցաւ այս գործ յաղթութեան , արձակեաց
աւետաւորս ընդ ամ ստրաշանս Հոգին իւրոյ ։ ի՛ ընդ ամ մեհեանս՝
յորս պաշտեն մոտաւորանիսն կրակի ։ և ետ պատուէր՝ ոչաք
սպիտակոք և գիսաւոր նոխազոք նուիրել զոհս ։ մեծարեաց
և գմուգս և գմոգուս իւր ։ Հրամայեն ինքն վերստին , զի ընդ
նմին օրինակի ուստեանքին՝ որք միանգամ յԴանն ուրարեց նշեն ,
մատուցանեն զոհս ։ ի դարշուն կրակի վերս ընդ հակալուածն ։ և
ելեալ դպին անդ քրիստոնեայք , որք ոչ մատուցանեն զոհս ,
յարքունիս առաջին թուքն ։ և ինքեանք լիցին գերի Թագրի ։
և աղիատանցին ի գործ սրոյց ։

Լու իբրև տարածեցաւ այս հրաման զառնուածն , յարիչտա-
կեցան սատանաշունչք բազում քրիստոնէից , և մատանեցան ան-
ձինք նոցա ի դառն աշխատանս ուրբանի գործոց յայլև այլ
տեղիս ։ և յոլովք գերի վարեցան՝ զատս ի կապանս ամենայն ։ և.
այս առաւել յՀն տարեսասանեալոյ ի կողմանս բաբելացւոց ։
որ էր ի Իշխանութիւն պարսից ։

Այնոքա և զոր խոտացեալ էր յաշկերտս՝ զբազ քրիստոնէից նոքա
ոչ ի՛ բ՝ յայսասնի Թագաւոր , և պարգևս չնորհել , զկանոնս
եղոյց նոցա ։ Լու քաջաւոր կարգաւ ի բանակի , զի՝ ամ քրիստա-
նեայք՝ սրք էին անդ , դադարեսցին յերկիրպագանելոյ նոյ ի-

Յ.Ք. 449 բնանց , և միայն արեգական և հրոյ մատուցեն երկրպագութի և ջրոյ , և յանձին կալցին զամ օրէնս մոգութեան ։ Իսկ Յազկերտ , թէ ոչ առնեն զանձն քրիստոնէութեան ապստամբեցին , հա_մարեալ երկնչեցուցանել զնա և խոնարհեցուցանել 'ի հաւանութի կամաց իւրոց' մատոյց առաջի նոցա 'ի առաջնում զնոյն զօրա_կանս 'ի կարգէ աւագացն Հայոց . և յետ բազում չարչարելոյ զնա' արգել 'ի բանտի . և տեսեալ թէ ոչինչ օգուտ , սպառ նախատէր 'ի մեռ իւր ։ Մայց կատաղեալ , թէ գուցէ 'ի ձեռս առեալ Հայոց զբարձումն իւրեանց' յանկարծակի յար_ձակեսցին 'ի վերայ իւր , մեղանչեցին զխաղաղութի հրամանաց իւ_րոց . և պատրաստեալ զօրաւոր պատերազմ բռնաւորութեան չարիս

զօրականացն' եցոյց յետոյ զմեղս յանցանաց նոց ։

Իսկ յետ երկուտասան աւուրց արար ընթերս բազմահարիս մեծամեծացն քրիստոնէից . և սկսեալ պատուէր զնա' նոցայ 'ի զաւրս կալցի նոց ։ և քննեալ հաւանեցուցանել զնա սպա_ռնալ . այլ իւրն ոչ առնեն նոցա յանձն , ոչ առնելոյ 'ի նոցն , այլ' հրամայեաց ղօղ կերակուր առաջի մատուցանել ։ Իսկ ամենայն զաւանեալ 'ի սրտի իւրում նոյ արտաքս , և հրա_մայեաց արգելուլ զնա 'ի ներքս . և անդէն փոփոխեալ սպա_սաւորացն և զօրհնեալ կալցին զհեռս նոց յետս ։ և 'ի բա_զում նեղութեան արտաքին զնա զաւրութ քանի մի . և ապա 'ի ան_գի առնելով չարչարեն զնա . * զոր և ոչ բնաւ զրել իսկ

,, արժանի համարեցաք ուղղանել , ասէ Եղիշէ ։ Իսկ առա_ջնորդն ամենայն սուրբ առնել զնա' և անսպառ յայս ատեն , փա_խուցեալ ընտանեաց ապառնեաց նոց , և հրամայեաց 'ի կարգի առա_կաց գրել զնա . այլ այսու չարչարեալ գիտաց նոց . և 'ի մէջ ատեա_նին 'ի քաղց և 'ի ծարաւ և յանձկութի նեղեր զնա ։ Բայց նորա առ սէրն Աստուծոյ խնդութեան բնդ ունէին զնա . մինչև զորովանս հեթանոսաց տեսաց , և չարչարել 'ի գաւթ , և յօրդորել զնա համատարած կալ յայնմիկ հաւատս ։ * յաղ իսկ մարդիկ ,, ... մանկութեան մանուկ , քան յայլազգիսն (ձեր) օրինաց ու_

,, րանալ ։

Բանաւոր զարմացեալ մեծին եղիշէի , որ անդ ականատես լինել երկեալ , ասէ . * Սակայն սէր յայտ զօրութեան ,, խնդացին ի՛ ներքին մարդոյն , (սակայն) արտաքին ան_,, ձին կարի աղքատ էր յօտարութեան . այնպիսի պատուական ,, զնաւորութիւն համարեր 'ի չարչարս անարգութի . և հայրենի ,, ազատութեան չարաչար կայր 'ի ծառայութեան մարդասպանաց ,, բռնաւորին . . . (որ) նման ոչ գերեալ վաճառեալ որոց 'ի ,, նոյն ժլէր . և որ մեծն է քան զամ՝ ի մարմնաւոր կար_,, գի , զայսն տեսեալ 'ի նախարարացն , որոց դեռեւս նորա ,, (... յաղթեցաւ) մնացեալ էր մայրենի կաթամբք իւրեանց .

՝՝ ուստեղ և ո՞քան զամենն՝ զնո՝ գասեր՝ ։

Է. Բայց քանի՝ և աղխատ եղև, ոչ կարող զմիտս նոցա ընդ-
ունել յիւր կամս։ զնոյ արձակեալ զնո՝ ի կապանաց հանեալոյզ
վաքանկ՝ հնարս դանել մոլորեցուցանելոյ զնո՝ ի հաւատոց։
Եւ յաղագս այսորիկ խորհեցաւ Ձեռն ածանել՝ ի քուն ծանր
հայոց, և նեղել զնոս և տաւաջեցուցանել։ ոմն զի անհարս-
ցեալ նոց դարձցին յարկեն պարոց։ և յոմանցն՝ թէ՝ ի դառ-
նալ նոց դարձցին և նոքին, որք ի իւր եկին։ Եւ յայս գործ
ընդարձակ՝ ոչ զմի ոմն՝ ի հաւատարիմ որոշանէից իւրոց, ո-
յաժամանուն էր ի ինչապուհ կամ՝ զէհգենշապուհ, առաքեաց
՝ի հայս։

Հրամեալ նոցա՝ Ձ՝ մեր՝ կերդաւորեցուս զառաքինն՝ ի վերին ի-
նիս, իբր թէ եկեալ է վերս ուխտարկուցեալ զնոս։ զի
գիտասցեալ զմիւս հանդերձ հայոց՝ թէ թեմեանսուոցն զհարկն։
և. ուղեկուցն, թէ որպէս եղեալք կամ՝ հայոց և կամ՝ այլ ազգն՝ ի
բանակին։ զի եթէ որժուն ինչ ինչ, դարձուցուն զնոս՝ ի ի-
բեանց յուս հրամանի ոչքային։ Զ. ոչ սակայն սատ հայրաս-
հանեալ՝ սկսաւ թուել զամբարիշտն՝ ի հաւատարակի ինչն
ընդ ցեղից և ըստ խոքանչիւր վիճակաց։ և փաստանակ բո-
ղեանցն՝ զորս խաստացաւ, հաստատեալ հնգապատկի լորիս։ զոր-
թաւեն ի գլուխ ։ Գ. Ի. գլուխ ։ 22 ։

Հրամեալ՝ ի հանդեր որկեալ զմիայնակեացս անմիջս, որք բնա-
կեալ ի ներքոյ ամենասատ և ի վանորայս։ ետուս և զնոսն՝ հարկս։
և զոմանս՝ ազատեալ և ի բանտից։ Զրկեալ՝ զնոսն՝ ի ներքոյ
ազատ էին՝ ի հարկաց։ ետուն՝ ի հարկս։ Զրկեալ՝ զհոսորա-
կանսն հարկ ածին սաւաւել ամ ամենայնոյ։ և կամ. հատս վեր
դաշտաց, ի բերանց, ծառոց, սրոնց, ։ և. և յորմէ արժան էր
հարիւր դահեկան առնուլ, ետուս հարիւրիւր։ և յորմէ պարտ
էր առնուլ յիսուն, ետուս հարիւր։ Զորս՝ որ չար էս ։՝ ի
մէջ նախարարացն էարկ թանապարանքն խառնեալ մեծ
ոսկոյս որոյ է ։՝ ի սուտս մեծամեծաց։ սրամբ լցուս ծա-
ղկանցս որոյ է ։՝ ի սուտս մեծամեծաց։ զմեծ հոգարարեսն
զոմանցն բարերարն զվահան ամատունի սուտ զրպարտաւեալ
ընկեցյինանուեալ։ և եգ՝ ի մէջ հայոց զպարսկ վերակացու
ոմն մշկան անուն։ և զանգոյնս մի ընդ նմա՝ իբր դատաւոր
ոչխարացն։

Զ. Զայս՝ ոմ որոր գինանուսն յոտ թեմարբեալն յազգեալսն։
զի էաստ զմկոտս հաստատելոյն, ի դիւրաս հաստանե-
լուսոցն զնոս յարկնս որորոց։ Բայց հաւատացեալքն զնոսն ոչ
իրեք ընդ ի մեսացան նմա, այլորս զրկեալ յընչից։ և ի ծանր
ինչ հանորեցան ոչխարանալ զնոսն։ Մեայն թէ յեկեղեցիս
մի ձեռն ուրեցեն ունարկեալ՝ ի կրծանել։ Եւ թեկեան անտա-

Գ.Կ. ՊԵ. 44 նելի էր Հարկն, ասէ եղեալ, ոյլ ընդ յօժարութիւն և առաւել-
ութեամբ եառն, միանգամ յոյժ ցնծալոյ ի պանծա-
կան նորա, թէ ուստի այս ոմն զանձ ելանէ։ և թէ զնոր-
ոյնիս ոմանք տակաւին չէն ճանաչ ՝ն։ Զնա այսր ոմանք իբրև
զ կարաց առնել զենջապուհ զոր կամիցն, զրնաց առ յաղ-
կերա, և ծանոյց նոսա զոմ։ և ինքն ցուցարեաց յոմանս
տարի մի և ամիսս վեց։ Լուսաւ. Ե. Եբեռ. 171 ։

Գ Լ Ո Ւ Խ Ս Գ Ի Ս

Զաղագս հնարից յոյժերոյ յառաջել զքրիստոնեայսն ի հայս։ և պարսկանուն հայոց, որ եղեն 'ի ժողովն արքայարան։

450 Զ՝ն։ Զեռ յաղթութենն՝ զոր սրբոյ յաղկերա ընդդէմ հոնաց, իբրև միանգամ զօրացան թշնամիք, առաքեալ յաղկերտ, և 'ի բաց եդեալ առ-
ճիկ մի զիսորհուրդ հալածելոյ զքրիստոնեայս, զ ինչ ասաց վերոյն՝ ամ զօրութիւն 'ի վերայ հնաց՝ և նահանջեաց զնոսա ընդ իբրև 'ի սկզբան երկասասանեարորդ ամի թագաւորութեան իւրոյ։ Լուսաւ. Ե. Եբեռ. 172 ։
'ի յաջորդել այսր՝ եդեալ զարքայանս 'ի զարհանի անդ հնաց՝ և վերակացուս զգաստարարեալ նոսա։ զարձեալ
ինքն ուրախութիւն 'ի տիրոջն։ և զտեղի եառ անդէն։ Լուսաւ. Ե. Եբեռ. 173 ։
'ի նայն ուրուրս առեալ թագաւորն 'ի զենջապուհ՝ որ էր յՅունս հայոց, և աւանդեցեալ՝ թէ անդրբաբելի կոն հոյք 'ի հաւատս, խորհուրդ սրբոյ ընդ մեծամեծաց իւրոց վասն զանազանեալ զայլ հնարս 'ի հաւանեցուցանել զՀայս յօրէնս պարսից։ Լուսաւ. Ե. Եբեռ. 174 ։
Ապա ՝ն խորհրդոց նոցա հաղորդապետն իւրում միհրներսեհի մեծի, զի սացի զրել մոգպետին զաղանդ մոգուցն 'ի բերանոյ նորին իսկ հաստատապետի, զի յղեսցէ 'ի հայս։ կոչեալ՝ թէ դուցէ հոյք հաւանեսցուն այնմ՝ պարծին։ և կամ չկարելով ոմն զոմանսն՝ զոմանսն դացին։ Լուսաւ. Ե. Եբեռ. 175 ։
զրեցաց հրամանաւ առ ՝ամ հոյս՝ յարդարեալ զնոսա թագաւորաբար զքրիստոնեութիւնն, և դառնալ յօրէնս պարսից։ զորս զորինեալն 'ի մէջ բերեալ զոգայ փարգեցի՝ ոյսպիսի բանիւ։
* Մոգուցդ առաջնոյ, որ նախ քան զիս՝ իմ նախնիքն
,, էին, և զայս թագաւորիսն գահ ունէին, ոչ գիտեմ՝ ե-
,, թէ յաղագս ոյլ ինչ մեծ անպարապութեանց, և թէ չիսոր-
,, հելով զոյսոսիսի ծանր և դարեաւոր պէտս, հրամայեաց ի-
,, նայոց։ Լոկ իմ զմտաւ ածեալ, 'ի մոգուցն և յոյլ իմաստ-
,, ասուն և յաւագ մարդկանէ ուրեանց հիս տեղեկացեալ, թէ
,, զի միանգամ ընդ իրանաւորութիւն մերոյ թագաւորեալ էին, ոչ

Լուսաւ. Ե. Եբեռ.

Լուսաւ. Ե. Եբեռ.

Ա. Գ. Գ.
450

„ ագռնիք և այլ հպատակութիւնք վայելեմք ի նմանէ, եւ առա-
„ սել որպարանիք ի փրկութենէ և ի գիտս ամենեցուն հաւատոց
„ հոգալ, և գտանել։ Բ. Եթէ յանկարծ Դուշայնեալ գտա-
„ նիցեմք յայսպիսի մեծ հոգատրութիւն, սենեկացաք յօրինաց
„ մերոց, թէ Դանդ պատահիցեն երկոցունց եմք, խաստանաւոր ։
„ Գ. Զի՛ եթէ մեք պատահումն վասն լաւագունս ունիք ի
„ ձենք, մեզ առասել՝ առնել եւ արժանն երկնչել, թէ հեղ-
„ դայք ինչ լեսրաքանչիւր հոգոյ. օգտի ։ զի ի մենք պա-
„ տահումն և խաստանաւոր ։ Ա՝ այլ և զօրինս մեր պատգի և
„ զարդար գրեցաք և առնաք բերել առ մեզ ։ և կամիմք ։ Ի.
„ թէ մեզ գոսք օգտակար՝ ոչ եք՝ և մեր սիրելի ։ զմեր ար-
„ գելք զարբեալ։ և զկիսա օրէն ուսանելիք և ունելիք ։ Ա
„ Հպատակելիք զայնպիսի օրէնս ։ որ ամենեցուն մեզ յայտնի է՝ թէ
„ ասա են և անօգտաս ։ Ա՝ բրչ՝ լաւեալ մեր զմեր հրամանաց ։
„ կամաս և սիրով յանձն առեալ ։ և մեռ ամենեմբ զիրս
„ ի այլ. ինչ մի տանիք։ Ա՝ այլև ապ կոյ մեզ և մեզ։ զի զիրա-
„ ծեցէք զմեր օրէնսդ՝ առ մեզ գրել հրամայեցաք մեզ, եթէ
„ ոչ գիրասեալ ելիր մինչև ցայսօր ։ Բ. յորժամ դրաք ի բերա
„ զմեզ՝ Ճանաչօղք ճշմարիտ մեր օրինացս լինիք, մինչև և աղ-
„ ամանք ի մեր և մեր կամս լիշեսն ելանել։ „

Ի. Դակ թէ քանզի առասպելեցք զի էր ոչն միս թեսոզի
ազանպոյն՝ զոր գրեաց մոգպետն՝ ի գիրս մեկնութեան, ի
կարս անասնոյ ի պատմութեան։ գլ. Է. եբեր. 23. 24.
Ե. 15. յորմէ հանուրօա մեզ քաղեալ գիրք տան ։ Ա՝ Ի՛նչ-
„ նեցուկ գլաբրի հրամանատարս երան և սանեբան, հոգոյ
„ մեծոյ սղջայն ։ Ի՝ սաք գիտացիք, ամ մարդ՝ որ գնակեալ
„ է ի՝ նեղքաց երկնի, և ոչ ունի զարիս մանդեանց, նա
„ խուլ է և կոյր, և գիրոց խաղաքանաց խաբեան։ Բ. Ա-
„ պա առաքն գնդ գիրոց որոնց։ Ա՝ Ինչպէս սակ էին երկնիք
և երկիր, զրանան մեծ ՝ՅԾՆ յաշտ սաներ ՝ՅԾ զահ մնատացու-
ներ հաղար սամ։ և ասեր, Ամերիա լեցի իմ՝ գրէլ մի սրմիպ
ասան, որ արարաց գերկինս և գերկիր։ և յշաղաս զերկրս
յարարչին. զինն ի վարձ զահիցն՝ զարս մնատացաներ։ և ըզ-
միտան ի պատիժ Ամերհասասանեցոյ նոր, և ասեալ՝ Ամերիա զի-
ցի ինձ որդի։ Բ. Բրեն գիրաց, Եթէ երկաս են յարարչնի,
ասէ. որ վաղ Ելեսցի, նամ ասց զիմաղառարանեն։ Ա՝ որ
ի Ամերհասասանէն էր յշաղացեալ, պատառեցաց զարարչնն,
և ել ի դարս։ Ա՝ սեր ցեա զրանան. ոչ ես դու։ և նա ասէ.
արդեն գրս սրմիպ. ասէ ցեա պրանան. իմ սրդին լասասար է
և ռանուլանոտ։ գա խասարեն ես և լարաեր։ Բ. Բրբեն
կարի գառնեսակ։ ելայց նա, եա ցեա զրանան զիմաղառարանի
հաղար սամ։ որ և կալեցաս արհեն։ Բրբեն ծնաւ զիեա որ-

զին, անուանեալ զանուն նոր որդիդ. և համեալ զթագաւորութիւն յարքունիսն՝ եւ ցարդիպէն, և ասէ ցնա. մինչև ցայժմ ես քեզ պատուագս մատուցի. զոր եւ որս ինձ այժմ՝ զոր կամիմ. և արդիւք հնազանդեալ նոցա՝ որպէս զերկնիս և զերկիր, զհրեշտակս, զաշխարհս, զմեռեալս, զկենդանիս, զանուղղութիւնս, զանուղղութիւն, զերկարութիւն ամաց, զանսպառութիւն խոսից, զգերկեցկութիւն, և զփառս, և զոմն քարի։ Լոկ արքն ՝ի հանուսկն որպէս զոմն լաց, զդիւս, զթշնամս պատուհասս, զաղքատութիւն, զհիւանդութիւնս, զնուաստութիւնս պատանդաղմանց, և զոմն ինչս։

Եւ զինի ոյսպիսի առատութեանէ՝ սկսանի մեղադիր լինել հաւատացն քրիստոնէից. և յաւելու, թէ զինուրդ ՝ի ծոց մեր ոչ ունիցուք մարդոյ։ և թէ զինուրդ հնարեցուք ծնանիլ ՝ի կնոջէ, և մնանիլ ՝ի աղուաբանս, եւ։ Եւ ենթէ ասէ յոյնք սուրբաբար մեղարէն յոյդպիսի կրօնս, ընդ և զաւաք զհնարս մեղրուութեան ցնորիք։ Զոգեալ ապա զայդ ՝ի քաջ՝ յանձին կալարուք զօրէնս, զոր ունի արքայիցն որդոյ։ քանզի ունիք տալ հանդերձ ՝ի ձեզ առաջի ՝ի ծոց, մեզ և մեր իսկ զոր ձեր, ենթէ ոչ զդուշացուցուցաք զձեզ։

Եւ յապէ զկնի։ մի հաւատայք ասել առաջնորդաց ձերոց։ քանզի յոյժ խուրեբայք էն նոքա։ զոր բանիւք ուսուցանեն, գործովք ոչ առնուն յանձն։ մին ուսել ասեն ոչ է մեղք, և ինքեանք ուսել ոչ կամին։ դիմն առնել ասեն պարտն է, քայց ինքեանք և հայել ՝ի նոս ոչ կամին։ ինչ ժողովել մարթի է ասեն, բայց ինքեանք զաղքատաւորի առաւել գոլեն։ Հարգեն զթշնամուութիւն, և պարտուեն զյանդգուճածս։ ծաղր առնեն զանուն բարոյի, և զփառաւորութիւն յոյժ ոյսպանեն։ սիրեն զանոչքութիւն հանդերձեալ, և մեծ հանդիսին զանարգս քան զարտաքսականն։ գոլեն զմտաց, և ունարդեն զիրեանս։ Եւ յետ ՝ի ամ։ որդ՝ երկու իրք կան առաջի ձեր։ կամ ապաքինք լան առ բան նամանիպ պատասխանի։ և կամ արիք եկայք ՝ի լուսոն, և յանդիմանեալ լերուք մեծի սատանայ։

Գ. Քրիստ. Եհաս այս նամակ ՝ի ձեռս երանելւոյն յովսեփայ կաթուղիկոսի՝ հանդերձ հրամայական արքայի, փութանակի գրեաց առ երեքեան եղկաւանս Հայոց՝ զալ առ ինքն յարարատս գաւառ ՝ի քաղաքն տրտաշատու։ և վարվարական հասին մեզ, Ահակ եպիսկոպոս մարանոյ։ մելիսէ եպիսկոպոս մանանդեկերտոյ (՝ի մանազկերտոյ)։ երեմիա եպիսկոպոս քաղրեանդայ (այն է եղեգիկ կաղբայի)։ սարգիս եպիսկոպոս բզնունեաց։ սամաստ եպիսկոպոս տարոնոյ։ թովմայ եպիսկոպոս բասենոյ։ քաջուն եպիսկոպոս սարգաբերանոյ։ երեմիա եպիսկոպոս մարդպատականի։ եղբայր եպիսկոպոս մարդպաղաց։ ոսոնիս եպիսկոպոս ոլնեաց։ մուշէ եպիսկոպոս արծրունեաց։

բարեկենդանին մոլեկ · սահնակ եպիսկոպոսանոց · գոգ եպիսկոպանոցաց · հոլշա կամ հոլշի եպիսկոպոսանոց · եղբայր եպիսկոպոսաց · Եթիոպիա եպիսկոպոսանոց ։ Ինդ այսոսիկ եպիսկոպոսն էին և ըստ գրոցիցն , և պատմագիրն երիցունքն · զնոսա քահանայ ասի 'ի վանականաց , և իսկին 'ի միոջէ · և դասիցի մասիկանաց , և այլք · ես և վանականք միոջ · և դասիցի մասիկանաց , և այլք · ես և վանականք միոջ · ընդ որս էր և տղան վանականացն արծրունի տղայ բաղարոնք · ընդ որս էր և տղան վանականացն արծրունի տղայ բաղարոնք ։

Հրեշտակակրաց (վերջ փարպեցւոյն) ։

Լիկին և բարսամ հոռիաղորք , Լուսակ սիմոն , հեքլաղոսն արծրունի · զիրիշ մաղիսաղանի · մանդրան մասիկանաց · գանա վահեանի · ղարսակ մանդացի · շմասան անձևացի · մանեհ ա-պահունի , առասան վանանդացի · արշակիր սրշարունի (որ և կամարական) · վահան ամատունի · ատոմ գնունի · աշ-զարկան առաջնորդ · վրթանէշապուհ պալասնի · հրահատ տեր աշոցաց · հմայեսակ տեր գիմաքսենից · գագրիկ տեր ոլբեղ-նից · փարպագ տեր առաւեղենից · զրեն ձիմնոկան · և այլ և առաջ. անցեալ ։

Այսքան ամենեքին ժողովեալ առ սրն յովսեփ կաթուղիկոս յարքանոկան քաջքն յարաշաս , յամի ՇՆ . 450 . իբրև ծա-հեան , եթե երկու նասենեք եկեալ էին 'ի պարսից վրն փոքր-խիլոյ զորեն քրիստոնեիցն , նախ ընթերցան զգանս թա-գաւորին առաջի ամենեցուն · ընդ որ ասացեալքն արքն-մարհեցին , և ծաղր արարեալ սնարքեցին զոսն · և սկս հս-մարեցան արժանի զրիս · ևս գիր ազանդոյն ընթեռնուլ ա-ռաջի թագաւորին , զիտելով՝ եթե սղնանուրք են և զլա-ուանք՝ ծանրարարացիլ մաքսալ լսելեաց ։

Փարպեցի

Գ . Լարս հրամանն եասն հաղարարքն սրց Ղազարայ գրել , այնոր 'ի բերանոյ ամենեցուն առս Թէրն հասարակ բանիքն · և նոր գրեցին զ ամսոյ օրինակի · զոր ինքն բերի փարպեցին ։

* Լուսաւորս և 'ի Հայոցս օրէնս մեր ասէ գրեալ է , սր-
„ ձեզ ընդանանուն և բարանքանաք թանին , թէ ծսն-
„ ռայր հնազանդ լերուք մարմնաւոր տիրոջ ձերոյ սրոյ ո-
„ ոյ ։ Լուս մեր քան կարի զգոյշ մերոյ՝ հրկացեալ նոսա 'ի
„ հրամանէ օրինաց մերոց , և ասա 'ի ձեր 'ի մեծ Թէրաս-
„ Թէդ , եկեալ է 'ի մահ ոչ զ էրկիրդի մարդկան որպէս ասս
„ ակնոն: քան օրէնի ջար ծառայից ծոյել ձեզ , այլ կամաս
„ իսկ՝ և յոժարագոյն յանի զձեր կամս և զշրատան կատարել ։
„ և ծառայել ձեզ ոչ միայն կարաւոր ծառիսքք , այլև զարիսն
„ անձանց մերոց և արիսաց 'ի մէջ ձեր գնել ։ Բ։ոյց մեք հոգ-
„ սոյ մերոյ գիտասք և կամ կարասանք՝ զձեզ լինել ամենեսին
„ այդ հոգ ոչ ունիցեք · և մեր պարգևի և սաստատասի ,
„ որ երկնիցդ յասասանածոցդ յաղագս սիրոյ սրոյ՝ որպէս

Գ.Մ. ՌԽ.
450

„ ասէքդ, 'ի մեր տնձինս և հոգիս հասցէ, յոչ օգուտն այն և
„ կամ օգտիւ, բայց զուք պիրոդ եղէք ղայդ լուեալ ներե-
„ ցեք մեզ։ Ի՞անդի ոչ տնտեսաւոր է մարդկային բնութեամբ փո-
„ խեալ զերկնից տեսչութեան յոյլ տեսակն, նոյնպէս և անհնար
„ է՝ որ 'ի բնէ ուսեալ եմք և հաստատեալ լսելիս յայս, սա-
„ սալ ոյդպիսի հրամանն և հաւանել։ զոր և լսկ քանիւք
„ տնդամ լսել ոչ կարելիք, քանդի և կամիմք իսկ ոչ։
„ Ի՞մ վասն օրինաց ձերոց՝ զոր գրեալ եր և տուեալ բերել
„ առ մեզ, մեք ձեզ ոչ երբեք լսեմք՝ մինչ որ այդր լինիմք
„ 'ի դրանն, և կամ ('ի լսելն) 'ի մոգուդդ՝ որ ձեր օրէնս-
„ ասացքդ իմն կոչիս, ոչինչ սարսրեալ որհամարիմք.
„ թէպէտ թէ և գրոց ևս յոմ արեցուցանեք զմեզ կարդալ, և
„ լսել՝ որ մինչ ոչ է մեզ պիտոյ և խնդիր։ Ի՞մ յաւաւել և
„ պատուէլոյ զքիզրութիդ ձեր՝ և բանալ տնգամ զգրեալդ
„ կամ տեսանել օր կոտուցաք. զի զոլինս՝ զոր ճանալեմք,
„ եթէ սուտ են՝ և անմիտ մարդոյ բարբանջմունք, զոր բա-
„ զում անգամ մեր լուեալ է 'ի ձեր անուն մեսեալ սուտ վոր-
„ գոսրեստոցդ՝ և տեղեակ եմք իրրև. զմեզ, զոյն ոչ կարդալ
„ պարտ է՝ և ոչ լսել։ վասն զի Ը կարդալն՝ հոգեկիսք և ծաղր
„ առնել։ ուստի օրէնքն և օրէնագիրքն՝ և սրբ պաշտեն զայդ-
„ պիսի խուրեսիս, 'ի միտսն թշնամանին։ Նոյնպէս որոյ
„ և ոչ զմեր օրէնս գրել և տալ բերել առ ձեզ Ը հրամանիդ
„ ձերոյ՝ 'ի գէպ և 'ի պատուական հատուցեալ։ զի եթէ զմեր
„ սուտ և զարժանի ծաղուս օրէնսդ չհամարեցաք արժանի
„ կարդալոյ և մատուցանելոյ 'ի մեզ, զի մի թշնամանեսցուք
„ զմեզ՝ ծաղր առնելով զօրինսդդ. զոր ըստ ձերում իսկ
„ մեծի իրատուդ պարտ եր զմտաւ ածել՝ և 'ի գրելն և 'ի
„ տալ բերելն առ մեզ, մեք զիարդ զայսպիսի զանծասեր և
„ զանմարիտ օրէնսն գրիցեմք առ ձեր անգիտութիդ՝ յայրպա-
„ նութեան և 'ի թշնամանս։ Ի՞այլ այս եթէ ձեզ՝ 'ի հաւատոյս
„ մերոյ յայսմանէ լինի. զի տարբերս ոչ ծանիցեմք, տրեգտիկան և
„ լուսնի, հոլմոյ և կրակի, սգ դուդդ. և բարեամ ածոցդ՝
„ զոր անսահմանեալդ դուք 'ի յերկրի և 'ի յերկնի, պաշտն ոչ
„ մատուցանեմք. քանզի ուսաք, և հաստատեալ ծառայեմք
„ միասն միոյոյ Աստուծոյն մեր։ որ արար զերկինս և զեր-
„ կիր. և զամ ինչ՝ որ 'ի նոսա. և նա միոյն է անսահմանելոյդ 'ի
„ ձենք ածոցդ ձայ և տարարիս, թէր թէրսոց և նոր ոբանց.
„ և նոսա միայնոյ վայելէ տամ քահանայութեան մատուցանել երկր-
„ պագութի և օրհնութեան։

Է. Եւ տեսա յոմանսի կանգնեալ զերկուս, և այլ եպիսկոպոսք քա- Եպիսկ. Է.
ջեալ զգեր մինչմերսանէ՝ զրեցին ուրոյն և սիրտ պինեալ. զոր
և գտցեն 'ի գիրս նոցանէի. գլ. Է. երես. 26. Իբր սկիզբն տա-

նեն խոսիլ. իբ նմա ասացին։ * Յովհան եպիսկոպոս հանդերձ
,, ՝Ներս մտանելովքս՝ ի ժ-ծուն-ծաց մինչև ցիսքսունս, մինչ-
,, ՝ենարանչի մեծի հաղարապետի արեւոց և անուրանայ՝ քան-
,, զատիրապետաներ մնաք բազմանալի ազգին աւ քեզ, և՝ եմ
,, մեծի ապահովի ասեաց։ ։ Լուր լեռ խոհարհական քանից,
և մեզ ելոց բարիս թեթեւրեն, ասեն։ Ա։ սա՝ նամանին՝ զոր
առաքեալ եիք յեռ։ մեր, չի՝ մեզ հարկ գրել պիտի. զի բառաք
քան զմեզ մի ոմն՝ ի մարդասաց մերոց, ոչ կատարելագոյն եր
՝ի գենիդ մերում, և դուք առաւել քան զգնումն մարդկան
՝ի մեր համարեիք զնա, որ և հաւասարյաւ կենալոյ ապա-
ւրիչ երկնի և երկրի, նա ինքն արար պինի, և բան առ բան
եղած զայն, և իմացայց մեզ զորմնա մեր, թե ոչի ինչ են, և
իրրև ոչ կարացեալք բանիւք զգեմ ունել մեր, քարեշնեցիք զնա
՝ի մեզս սրտիցի ապարանի։ Լուս ապա այժմ եթե կամիք զմեր
բանս լսել, զնոցանն ընթերցիք. զի՝ ի բարեաւ ասելոս
այդր յանդուգնիցդ մերում գտանին դիրք նարա։ և անասի սե-
ղեկասցիք։

Լուս ապա ինքեանք եւ միաւ մի պիտի տանել զոմանց թեղ-
ենայն՝ սանեն զնոսն։ ասր լեռ բարեպաշտիկ փաստիւբ ցանգա-
նելոյ դիշնարտաւեթ բրեատանական հաւատոյ՝ գրեն։ Լսակ
գոր ասէրդ, թե զնարդ մեր նախանձել զնա մեզ թեզայ՝ զոր ե-
կեր ոգամ՝, մեզ արար, դարձ կոր մեզ՝ ի միտ առնուլ, թե
ոչնա և պոտաւ մի մոգարանի միտիարն քան զեռուզ, քայլ
լարտաւ բան թագաւորին գրի՝ ի նմա, այնպէս լորգայ լի-
նի, մինչև եթե աք պոտաւեանցն դայ՝ մեզնա մնանել զնա
թեզբն, արարեն ի և այդ։ ՝Ոչ եռ հրամանն զոր թեզբն, զի
ծառուայի՝ թե որ ի, և զի մարդն պատառանց զհրամանն,
ընկալաւ զպատիժ մեղանչանն, ոչ՝ ի նախանձանէ, այլ՝ լաբ-
դարանեթ։ Լուս զար առեք, թե զնարդ ՝ի կեանս ծնաւ,
զկեր ձեզ որանան խարիլ։ զի ահա որդին և սրմիզդ ՝ոչ ձեզ՝
՝ի հարկ ծնան. և ոչ՝ ի մերկ. որաւ՝ եթե քաղ միտ դնելիք,
և ոչ դարձ յանձն առնուիք։ Լուս գրեալ բանեանն ասել։ Լսակ
զոր ասէք զնկանաս ՝ոչ՝ չար և բարի՝ կառուցար՝ ՝ի, այլ
ինն ուռնապին մարդոն է այդ։ զի ոչ միոյ՝ ՝ի երկու թա-
պանաց ոչ լինին, հանդերձ և. ոչ միոյ արարածոյ՝ երկու ՝ոչ.
և եթե զնոցին երկու թեզբ միոյ՝ ՝ի, ՝ոչ ասերի, և թեզբաս-
թեզբ եկեանին։

Լուս լեռ բարեաւ բանից յորեն։ մեր հաւասարս այս են։ և յայտ
հաւասարս զմեզ ոչ ոչ կարան իսիտել, ոչ հրեշտակք, ոչ մար-
դիկ, ոչ սար, ոչ հուր, ոչ քար, և ոչ ՝ոմ որինչ և են դան
հորանանք։ Լ՝ Տինչ և սասացանք մեր՝ ի ձեռս քս. և
մարմինք մեր առաքի քս։ ՝Ը կամաց քոց արար՝ ՝ի մեզ զինչև

Գրգ. ԺԸ. 450

կամիս։ Ի քէն տանջանք, և Ի մէնք յանձնառութիւն։ Սուրբ
քոյ և պարանոց մեր։ Մեք ինչ մեք լաւ քան զուռաջինսն,
որ յայսր վիրաւորեալ էր եղեն դիպեալ և զաւանաբանեալ և զմարդ-
մինս իւրեանց։ զի նեղեալ և անմահ իսկ էաք, որպէս կը մեռ-
անիլ մեզ վէճ վերայն քոյ։ Եթէ նա անմահ կը, և այնչափ
վերեալ դիպէ, մինչև զմահ յանձն կաւ։ զի մեք նոյն մահ-
ուամբն Ի յաւիտենական մահուանէն ազատեսցուք։ Լաւ նեղեալ
նա յիս անեմահութիւն օր խնդրեսցայ, մեք՝ զի կամաք եղայք
մահկանացուք, կամաք մեռայք վէճ վերայ նորս։ զի կամաք
յանձն առցի զմեզ յիւր անմահութիւն։ Եռայուք իբրև
զմահկանացուս, զի ընդալցի զմեր մահ իբրև զանմահիս։
Լաւ Ի վախճանի ասեն։ Ոչ գոռ յեռ ոչոր ամի զմեզ բա-
նիւք ոչ մի հարցանեք։ զի ոչ եթէ ընդ մոլորեալ և ուրա-
հաւատայ մերոց՝ յորմէ պատրիարքաբ իբրև զաղագս, ոչ ընդ
ոչնոգանաց։ յորմէ չէ հնար մեզ քակել և Ի քաց ելա-
նել, օր ոչամ և ոչ առ յորոյ, և օր յաւիտեան։ Զայսոր-
պիկ երկուս Թուղթս հիրեալ առաքեցին Ի ձեռս հաղարա-
սիսն մերոյն։ Լաւ հիրեանքն յաղթեալ ապաւինեալ
ընդունին յոյ զոյցելսն մրկանն։

Գ Լ Ի Խ Լ

Զ Դաղոտս հոլելոյ յաղթերն զնախորդս հոյոց։ և ապիսելոյ
զնս յերիզպոտոն արեգանն։

Եռ հասանել Նամեկոյն հայոց առ մերոյնսն
յԾն պարսից, առեալ նոր Ի իւր զմեղպետն՝ գնաց
առ ալքոյ յազգերս։ և որքոյ հրամանեաց
Սասանոսորդի իւրում ընթեռնուլ զնոսանսն ա-
ւանդի իւր, և առաջի մեծամեծաց իւրոց՝ որք ժողովեալ եին
անդր։ Լաւ յարժամ լուան զրանս Նամեկացն, զի եղեն տմա-
թով ամենեքեան, որք թշնամի եին ձգնաբարեաւ հաւատոյս մե-
ր, և Լուսաւորն զլոսելն ափշեալ ապիրեբան եղև։ և
շապուհ անդին յաւուրսոյ ասենին սկսան հծծել ընդ մի-
մեանս, և զամբ և յարգել զուղղուի զիրարեն քրիստոնեից,
և զարմանալ Ի սոսկեր պատասխանիս նոցա։

Իսկ մոգքսն գառնացեալ Ի սոյն սկսաւ առաւել քան զինքն
գառնացուցանել զթագաւորն։ և յայլ ինն խորհուրդ ընկեալ
զմիտս նոր յորդորեաց զնս, զի կոչեցի զերևելի նոխտարարս
հայոց։ որոց սմանք Ի հայաստան եին, և սմանք Ի պարս։
և սոխրեացի զնն Ի իսմն իւր, և բռնաւորեալ ասցի երիվեր-

Լաղեալ է։ Փարպեցի։

պա-

պատմեալ արդարեալն · և ոմանք ասեն որ Ներսէս գայլոյն քեզ · Յայնժամ Թոդասան լցեալ Թանուցք բանից մագաղաթին գրեաց հրամայեալ առ նահարարս Հայոց · զի որպէս սրէն էր Թիզրան պղծոյց գրել առ հայս · այլ ծանոյ և զայլոցդին բանիսք · և հրամայեցաց · զի փոխանակի եկեցեն առ ինքն յԵն պատոյց · տիրակի յոյժ արարեալ զանհնար մեծամեծ հոգատարացն · զորս ինքն Ներսէսն · որք և եկին մեզ · վասակ սիմեի մարզպան Հայոց · Նիզշապուհ սպարապետն ռաբիրսեանն · Երեմիայ և մեծ ի նահարարս · որոտակ ուշտունի · գուդիշ խորխոռունի · վարդան մամիկոնեան սպարապետ · արտակ մանուցի · մանեայ ապահունի · վահան սանատունի · գոռնա վահանունի · և լմա ն ռանձասացի · Այսոքիկ եին նախարարք երեքելիք · որք հրամայեալ և անանանեալք · Այլ զայլս այսց անանանաք ոչ լիին · թէպէտ և զոմանս · որք եին ի գրան արքունի · արտաքոյ եր արշաւեալ արշաւանի · որ ի կամասարական փեսայ մեծին վարդանայ · և այլք · Այնպէս գրեալ հրամայեալ և առ նոսին արարեալ աղաչանիս և վրայ · և նոքանց վերստին ուղարկեալք ·

Գ · Ապա ապա ՝ՅՈՒ զհրամայեալ արքայի · գիտացին զրաստանն կրկին · զի ոչ էր այն հրամանն խորհրդանի · այլ խուսանեալ է և կորուսեալն ոգաց · որպէս վասն տիրոջ Թոնիանի · և յԵն ոչ գտանեալ ահեղ ստուգիւնս · Այս ապա պատգամաբերքն առաքեալ առ վիմանան · ուստ գնային ի ձեռն սիրոյ յամենեսին կամ Թուղկանն · անասուն ինայ · ի հանասաս · Այս յեկայ խարշուրդ արարեալ հանատեցին ի միոյ գնալ առ Թագաւորն · սչ առ երկիրդն ապառնդեալն · զի յոյն ժամ երկիրդ մարդոյ արհամարհեալ էր առաջի նոցա · այլ առ հնարս գտանելոյ խաղաղասն Ներսէ · և ազատելոյ զայլ նախարարս և զգրաս և զժողովրդս հայոց · որք եին ի գաւառն Նեղուտ · Ելն պարսից · և ոմանք ի կողմանս հնոց ·

Այնուհետև ապա ացաս յԵն խարեանց գնացին ի նարրաս ամկաստեան գնդաս · Ի սրա էր և. մեծ բդեշխն կոչ Թոդասայն վրաց վարդկն · միաս փեսայ վասակայ · և լուցին գաղարացաց աշուշայ · որ և իսկոյր բդեշխ վրաց · և արքայն ազանանից վասն պարսկաստանայ · Այս էրսն հասին ուրաս ի գաւառն արարատի · ընկալեալ նոցն ուրախութիւնք · և ոչ որոտանալ ամն օրն էր · Ելն զի յառաջին սաստիսան էր · զի յոյժամ զորագլասն կամ նախարարք որ ի հայոց գնային առ Թիզրն պարսից հանդերձ գնդաս · յորոց Թագաւորն երիցս ընդ առաջ նոցա դրն սին ի որսատեղեաց ռանանց · հարցանել զողջամտութիւնս · և զխաղաղութիւն · և ի յանդգնութեան լինել նոցա առաջի Թագաւորին · գոսանանիր նոցա և հանդերձ ինքն

Լմ. 450

Գ.Հ. գր.
450

թագաւորն։ Եւ յիշելով զկնաստակս նախնեացն՝ շնորհակալ եւ
լիներ։ Իսկ ՝ի գալ այսոցիկ նախանշելոց՝ ոչինչ այսպիսի եցոյց
ՆՁ։ Եւ զչ իսկ թագլ եղեալ ՝ի սկզբան մոգ երեւիլ առաջի իւր։
Այլ ապա ՝ի նիզակեալս աւուր զատուկի յարութեան՝ այն է օր
աւուգշաբաթաց, իբրեւ յանուիման եղեն նմա՝ և եառն ոչ-
ջան յարդանաց ՝ի սովորութենն։ Փոխանակ ընդունելոյ նորա
զարքայն ՆՁ՝ սկսաւ վիշապածայն սրոտալ։ Եւ մոնչելով խօսիլ
ՆՁ ՝ի նմա։ Այս նախ հարցեալ զնախարարս հայոց՝ ասէ ցնա։ կա-
միմ լսել ՝ի ձէնջ։ Թէ զինչ համարեալ եմ ես ձեզ։ Եւ կամ՝
դուք արդեւ կարծէք զձեր ոմանինս լինել։ Այս նոցա պատասխանի
արարեալ՝ ասեն։ այդ ձեր հրամանն առանց պէտքի լսելոյ ՝ի
մէնջ՝ յայտնի է մեզ արեւոց և անապեւոց։ Կարիներալ արքայի՝
ասէ։ ես ՝ի ձէնջ կամիմ լսել։ Եւ զձեր ձանաչողութիւն կամիմ
գիտել։ Եթէ զինչ համարիք զիս։ զոր կարծէքդ։ ասացէք
ցիս։ Այս նոքա ասեն։ մեք զձեզ թագաւոր փիոնիք ամենե-
ցուն։ առաւել ևս մեր։ որ և ունիք իշխանութիւն սպանանել և
կենդանանել։

Գ.սի ցնոր թագաւորն։ այդ պատասխանիք ձեր՝ շատ հեռի են
՝ի նամակէն։ զոր եռուք ընդ ՝ի ա՛ռ իս։ և անմեղ ամենեին։
վասն զի ՝ի նամակին յայտ ուրարեալ եր ձեր։ Թէ ի ինչ՝ յա-
ղագս պարտական եմք հնազանդել քեզ և ընդդիմանալ։ Եւ
ինչ՝ զոր ոչ լեզ պարտ է ասել։ Եւ ոչ մեզ հնազանդել և յանձն
առնուլ։ Գ.ոյ՝ ՝ի մեր թագաւոր առաջին և կարեւոր ինդիր
քոն զնամ՝ այդ է։ զի ընկալցիք զարիւնս մեր։ Եւ ահա այդու
ձանաչի մեր առ ձեզ սիրոն։ Եւ ձեր առ մեզ արդար ծառայ-
ութիւն։ Այս ուրդ՝ եթէ զայդ իմ զկամն։ զոր վա ձեր հոգւոյ
փրկութեան հոգացաք։ յանձն առնուցուք։ մեծամեծ փառաց ար-
ժանիք ՝ի մէնջ յԾ ձեր։ ապա թէ այլապէս ինչ խորհիք։
Եւ արդարեւ յոր միտս և յոր մտաւոր արիւնս ցայժմ կացեալ ի
ձեր։ ՝ի նմին յամուսնալ պնիք։ կիսաւ և արդեւոք և ապրաւ կո-
ղուսիոց զձեզ։

Զ։ Յայնժամ յառաջ մնասուցեալ քաջին վարդանայ ապա-
լատպեան՝ սկսաւ կսՀարեալ դիմիք և Հանդուսաւ բանիւք խօսիլ Ընդ
ալքոյսն։ և ասէ։ թագաւոր ՝ի սատ քան զիս աւագագոյնք
գահու և աւուրբք։ և ՝ի սա որ կրասէրագոյնք են։ և ամենե-
ցուն մեր ծառայութի և վասուսակ յայտ ի առաջի ձեր։ զոր ա-
նինչ որիսոց ի ինձ կամ ասեալ ՝ի սոցանէ յայտ ասենալ վիրատոն։
և այլ ևս պատասուս եմք յանմի ծառայել քեզ։ Եւ եթէ կոյր
ինձ հնար։ զմի անձն իմ՝ ընդդեմ առնելի։ և զնոմ ինչ զնամ՝
զայժ և զոսրութի ձեր առնելոյ՝ առաւել քան զամենեսին վաս-
տակեի։ Այլ զոր այժմ խնդրիք։ ոչ ծառայութի է։ այլ
ապստամբութի յոյ կենդանոյ։ և ոգորմելի թշնամութի։

զոր ի քեզ հնար յանձն առնուլ, և ոչ իսկ մեզ օրէն է զայդ պահանջել։ Իսկ զծառայութիւնս իմ խնդրէք, առասպել եմ. ապա թէ զհաւատս իմ խոստանալ կամիք, այդ անհարիւն է. զի զոր ընկալայ յոյս 'ի մանկուէ, զնոյն կալեալ է ինձ թողուլ, և կամ յերկիւղէ մարդկանէ ուրանալ. զի թէև 'ի մեռելոց առեալ էի զդէմս, և գիտելով էիր ծնանիցիս է՝ ուրանոցի, ոչորմելի զանձս իմ հատանիցէ. քանի՞ եւ՝ զոր յոյս ընկալայ, և 'ի բերանոյ նոցա ուսայ, վանողուլ զկնոտի փառաց. քան զոյն ինձ զայդ առնել։ Եւ պատասխանեալ ոչոյ է. յոլովք ցանկամ մեռանիլ, քան թէ ուրանալ և կեալ առանց ոյ։ Իսկ դարձ ասեն՝ նոքին, որ կանգ առագիկ առաջի մեր, բուսեսցեն էն տալ զնա մնանոյ գլխոյ։

Յայնժամ և նոքա ասեցին զնոսա մատուցեալ՝ խօսեցան ընդ ազգայի, և ասեն։ Մեղրեալ է զքեզ ոչոյ քաջ, ունիս դիր առեալեկ մի բանից մերոց, և լուր քաջդրութիւն զոր ասեցուք։ Զիրեալդ ոչոյ զիմ զարդ ելիցդի՝ ազգայից որոյոյ նախնեացն քո, որ էր Հայոց Հաւատ բոյ յաղեկան։ որում եւ ոչ զվերկիրն Հայոց։ և ծառայեցին նմա հաւք մեր քրիստոնէութեան օրինաց։ և կոչին 'ի խաղաղութիւն։ և բիւր անդամ մեծարեալ լինին 'ի նմանէ։ Եւ յայնոց ժամայ հետէ մինչև 'ի թիւրեալ քո՝ նոցին ծառայութիւն ծառայեցաք քեզ նմանք։ և զոչ։ զի մեք առաւել ևս քեզ՝ քան զի հաւք մեր հայոց քոց։ Եւ յասելն զայդ՝ առաջ բերեալ նախորդաց զիրաքանչիւր գործս ծառայութեան իւրեանց՝ յայտնի ցուցին նմա։ Նմանապէս և զառաւելեալն հարկացն, զորս հաստատեն նմա՝ քան զոր տուին հայոց իւրեանց։ Եւ յաւելին ևս ասել։ զոր ոչ բաց նոցա 'ի վերայ եկեղեցեաց մերոց եղիր հարկս։ զոր ոչ որ ետ 'ի հայոց մերոց։ բայց մեք օրինս ընդունեալ հրամանի քում՝ զայն ևս տուաք։ և զնա՞ զոր միանգամ կամեցար, կատարեցաք։ Եւ արդ՝ մի՛ ելս յուզեալ ելիցես այժմ զատանս այս 'ի վերս մերս։ զի՝ նշ յանցանս գտեր 'ի մեզ։ մինչև քրիստոնէական արենք մեր միասն լինչ հաստատեցեալ թիւրաւորեալ՝, և եղեալ իւրեք պատճառս ոչ ծառայելոյ քեզ։ ոչ ապաքէն 'ի հրամանէ օրինաց մերոց կամս քեզ 'ի ծառայութիւն։

Զ։ Իսկ ապաքէն զերեսս իւր դարձուցեալ 'ի միւս կողմն ասէ զնոսա։ ես միասն հաճարիմ ընդունել 'ի գանձս իմ ըստ հարկի ազգաւորին ձերոյ, զի էն ինչք քրիստոնէի։ և անազատս պարկանիմ զպարծս ծառայութեան ձերոյ, զի ոչ գործին ոչինչ մերոյք։ զոր զի գոք ազիսաբար մերոյսդ՝ անարգելք գնասա, և զկրսոյ ոգանանք։ և զմեռեալս 'ի հոգ լեռելոյ՝ զերիցս տալականք։ Եւ զոր՝ յանցանք մեծ է ինձ առանց ուզելոյ զնեզ՝ ընդունել զհարկ և զծառայութիւն ձեր։ զի գոնա

450 ցէ ոնձքն բարկոյսեալ 'ի վէր մեր վասն ձեր՝ վասն սուտացուն 'ի մէնջ ։ Բ.Յլ արդ՝ եթէ կամիք ապրել 'ի ձեռաց խոց , և մեծապանաք յուղարկել յոչ ձեր , և կալ յերկնաւոր , վասն՝ 'ի ծագել արեգական՝ որ միոյն է ոչ՝ սքանչելի , վասն՝ զարդարելի երկիրս բարեգործեմս . ապա թէ ոչ՝ զնամ՝ գառն առնոյս կուսեցոյ 'ի վէր ձեր ։ մինչև սկսցայ կատարք հաւանեսցիք կատարել զհրամանս իմ ։

Յայնմ ամ ձայն բարձել նախարարացն միաբերան՝ ասեն ցնա , անգամն մեծամեծացն պարսից , որք էին սեպ . Մի՛ 'ի ես ասեր մեզ զայդ բան սրբոյ . զի ոչինչ բան կարի յաղթել հաւատոյս մերոյ և եկեղեցւոյ . վասն զի մ՝ և եկեղեցի շինեցեալ մարդկան՝ կամ՝ տաճարք արեգական , այլ՝ հաստատեալ ձեմարանաց հիմնեալ զարուեստս՝ 'ի վէր անշարժ վիմի . ոչինչ յերկրաւորացս կարի շարժել զնոս , և ոչինչ յերկնաւորացս գրգռեցուցանել , ։ Եւ արդ՝ եթէ ոչ երկիր և ոչ երկինք կարեն գրգռեցուցանել զնոս , ապա մի՞ աք իբրև զքեզ խրախուսացի յաղթել նոսա , Հապա՝ զինչ և կամիս , արա . արտաքոյս եմք առեալ , ես և առ 'ի մահ ։

Է . Բազդ այս՝ առաւել գառնացեալ թշնամին՝ սհաղին սասա կամեցեալ արտաքոյս նոցա , երկոցս և ընդերցս երդումն սաստեալ յարեգակն . եթէ ասէ արդարև ոչ զինչանիք 'ի կամս իմ , զամենեսեան զձեզ , և զայլ գերեսանեցայս ի ձեզ , որք են ի զրաս իմ , կապել՝ 'ի շղթայս երբև զանարդ գերիս առաքեմ՝ 'ի սպասաւոր առաջարարինչև նախ՝ զհասանելդ՝ քեզ՝ 'ի մէնջ մեռցին՝ 'ի խորտակ և 'ի տարժանմանց ճանապարհի . և որք սղջն հասանիցեն , յանել բանս արգելցին ։ Այնպէս և յԴ ձեր առաքեմ՝ զոր բարեաւ՝ հանդերձ բաղմութ փղոց . և զամ՝ ընտանիս մեր և զորդիս 'ի խուժասան տամ խաղացուցանել . և քանդեմ զեկեղեցիս ձեր և զկիսարանս , և զամ՝ ցն յաւեր դարձուցանեմ՝ . և թէ որ գլխանալ դասի , ի սակաւ պարանոց սնոցդամ մեռցի . և զմեռելսն ակամայ կամաք ձդեցից 'ի գեհեն մուզդեզանց ։

Օ այս սասացեալ՝ հրամայեաց մեծաւ անարգութիւն հանել զնոս յերեսաց իւրոց . և պասուէր եւ զարհանդեսին որոնել զնոս՝ ընդ սրս և զայլ նախարարս , որք յառաջն լսեալ էին 'ի գրոնս արքանի ։ Լսեալ նախարարացն սեսեալ զմեքենս յանհնարելիս ազգաս սարակուսի , և զսիրելս իւրեանց 'ի մեծի նեզսե , և զնոս 'ի վառանգի կարասեան , ոչ գիտէին՝ թէ զինչ արասցեն . զի և սչ իսկ դայր ժամանակ հնարս գտանելոյ ։ Նաև ոչ առիթ և պարապ փոխելոյ . մանաւանդ զի օրն էս խանարհեալ էր 'ի մուտս . սակն ելի մեզ ընդարատելի պաշարեալ զնասս . և կարին յանբերելի սիրուն . զանազան հնարս խնդ-

թել · բայց մեք եւ խաստուցան իշխանաց պարոնց · բայց ոչ
թել զանիրան ·

Եւ Իբրեւ աւուրս էին · Հրամայեաց Թագաւորն կանել զնա ·
եւ վերստին յորդորեաց զնա ազգանոցք և ոստիկանք պատրաստել յերկրպագութիւն արեգական · Եւ նոքա մատուցեալ ասեն · մեզ չի օրէն Թագաւոր զարարիչն տրեղտական · և զոյուսել զարեգական · վասն մի ընդանոյն հրամայեր մեզ զոյգոլիսի յիւնրուէ գործ · Այնուհետեւ հրամայեաց Թագաւորն դանել զնոսա · Եդեալ հոգ · և բազում առուստանաց պահել անգին · և զգաւլատոլ զի մի ոք զերծցի · և եւ սոսուսեր որատրոտոսել գունդ մի զզրաց · զի էարաշար վշտաց վիրեոցն զնոսա · Ի սագաստան յանգարձ տուրսաշ ·

Գ Լ Ա Ի Խ · Օ ·

Զնոսա պարոնք կոմեցոյ Նախարարաց պատմեն
յարքերն ·

Եւ ասաւոր նոսիարարքն և իշխանք հայոց որք ուներարգուէ վակեալ կային Ի տան միում Իբրեւ Ի բանտի · պաշարեալ յանհագին հոգս տարակուսանաց տուսուսկին · և ոչ կարէին գաւանել զնոսա ուռոչիկայ վրդանանաց · Լակ նոքաքին ոմն Ի խորհրդակցաց ասեցեր որ և ինք Ի ծածուկ քրիստոնեայ · նոքա առ նա զանիսուլ Ի գիշերի երկրորդաւանն · և խրատ ետ ամենց Ինքեր · և ասէ · ոչ գիտեք զի Ի կոմսիլ ձեր · և աստուծոյ ձեր ոչ մեզ կորնչի · և ասէ ասէ գառնան յօրէնս դրոցոյ · և յառանի խապտ. քրիստոնեութիւն ձեր ձերմէ · Եւ արդ · խորհուրդ մի տամ ձեզ · ոչ դանեսեալ ձերոյ · կատարեցէք զարարեալ դկամս Թագաւորն · երկիրս դարգանելոյ արեգական · և զմիտս ձեր ուղղեցէք առ քրիստոս · և զոյուս ապրեցուցեալ դանձինս ապրեցուցանեք և զոչ ձեր · և զոյուս ապրեցուցեալ դանձինս · մեծ տուրքն կայ Ի վրայ ոչ զի Ի առաստաս Ի ոչ · վասանք մեծ տուրքն · ասապարքն և տոգ ձեր յօրինաց քրիստոնեութեանն ձերումն · և մատանի Ի պղծուն հեթանոսութեան ·

Եւ յոր խորհուրդ Թագաւորն դառն էր · քանզի ամենց Ի հանապարանաց հանեալ Թուեցաւ · որոյ վասն անհայարեալ աւուրցն · քանզի առ Թագաւորն ծածուկ Ի վարդանայ · և խնդրեցին Ի քանզի առ Թագաւորն ծածուկ Ի վարդանայ · և խնդրեցին Ի նմանէ ժամ տալ ինքեանց խորհելոյ վասն · ոյոյ · զի ալ փոքր մինչ է առնն իրքոյ · յոր բանապատեալ եմք · և ալ խոկ մարդ · Ի ոսկու ժամուս զոյոն մեծ այդպիսի փոյթ կատարել · Ի Ի ոսկու ժամուս զոյոն մեծ այդպիսի փոյթ կատարել · Ամենայն ոչ ինքեր նոյ հանձնել Թագաւորն և ասացին ·

Ինքեր Է · Փարեցէք · Ի Գիտաց ·

Եւ Ի Ա 450

Գ.ամ. 450

թոյլ եւ տուն նոցա առաւել քան՝ խորհել, զոր կամիցին առնել։
Յոմնիսամ 'ի մի վայր ժողովեալ նախարարաց գաղտ 'ի վար-
դանայ՝ խորհեին եւ ասեին։ զինչ պարտ է մեզ առնել, եւ
զեր իրացդ գտանել։ Այս յետ ինչմ քանս 'ի մէջ սրիկանելոյ'
պատուաւոր թուէցաւ նոցա հաւանիլ խորհրդոյ ներքինւոյն։ ուստի
այլ գոյ ասեն մեզ հնար զերծանելոյ յօրգայթէ յոյսմա-
նէ։ յոր ձգեալ պաշարեաց զմեզ սատանայ։ բայց եթէ առ
ժամ մի յանձն առցուք պատճառանաց զհրամայեալսն։ եւ
երթեալ յիւրաքանչիւր ՀՀ մեր՝ ծառայեսցուք ՀՀիմարեալ հա-
ւատոյս մերոյ։ յոր ծնաք աւազանին նորոգութիւն։ եւ եթէ
այս ոչ յաջողեսցի յաչխարհի մերում։ թողեալ զՀՀ մեր՝
փախստեայ գնասցուք իւրաքանչիւր յօտարութիւն հանդերձ
ընտանեաւք մերովք։ եւ յոտար ՀՀի պաշտեսցուք հոմարձակ
զքո ՀՀծ մեր։ եւ եթէ այս եւս անհարիւն լիցի։ ժողովեալ
ամ ազգաս 'ի մի մատրան վանեսցուք զքրիստոնիս հուաստոյ մե-
րոյ։ Որս եթէ զանձանց փրկութիւն եւեթ կամելով ընդ-
ունանիք անօրէն հրամանացս։ թէպէտեւ մեք շարիմք զոգիս
մեր մատաղիրատուք։ բայց անթիւ բազմութիւն մարդկան՝ ու-
րանց եւ կանանց։ ծերոց եւ տղայոց՝ լինիմք պատճառ յուսի-
ամենաւոր կորստեան։ զի ածեալ զնոսա այսր։ եւ կամ գլխատել՝ 'ի
վրայ նոցա զանձին դարձուցանեն 'ի ծանրութիւն պաշտաման սուտ
գինեաց իւրեանց։ եւ ամ տղայք մեր կործանեսցին 'ի հնոց։
եւ ՀՀ մեր մերկասցի 'ի քրիստոնէութիւն։

Զ. Զայս թէպէտ եւ այսպէս հաստատեցին 'ի մէջ իւ-
րեանց։ բայց ոչ հանդգնէին յայտնել սպարապետին վար-
դանայ։ զի նմանէին զհաստատութիւն մնաց նոր 'ի հաւատս։
Այլ սակայն հայանել եւս ոչ կարէին։ քանզի գիտէին։ թէ
առանց նորա ամ խորհուրդք իւրեանց 'ի դերև ելանիցին։ զի
թէեւ մարթէր էր նոցա խաբելով զմիմեանս՝ գերծանել։ բայց յոյս ել-
նել վարդանայ ձեռնասու՝ յայլ մեծ թշնամութիւն անկանիցին։
Որպա յետ բազում ինչ խորհելոյ՝ ժողովեցան միաբան առ
վարդան։ եւ յայտնեցին նմա զնամ՝ զոր խորհեալն էին։ եւ թա-
գանձելով սոքիցին զնոսա միաբանիլ ընդ ինքեանս։ Հայեաց ա-
սեն յառաջիկայդ վասնզ մեծ։ յոր հանդերձեալ են կրնալ
այնպէս բազմութիւն հաւատացելոց։ եւ ոչ ոչ այժմ միայն։
այլ միշտ 'ի կատարած։ Այս արդ՝ եթէ քո 'ի դուռ քերել՝
ուս վայր մի միաբանեսցիս ընդ մեզ։ լիցիս պատճառ հաստա-
տուն եկեղեցւոյ։ եւ եթէ փոքր մի կարասցես հիմանդանալ
ընդ մեզ։ ապաւանաց զմեզ քեզ։ հանդերձ ամենասիրելիս։
Զ. այսոքիկ լուեալ մեծին վարդանայ՝ բացեալ 'ի բաց հրաժա-
ւեցաւ 'ի խորհրդոց նոցա։ եւ ասէ։ մի լիցի ինձ ասել արարչին
իմում։ եւ մատանալ զբան նոր՝ զոր ասաց։ որ սիրել զկին կամ

զարդս սասաել բան գրոց, զի ինձ աբ Ֆանի, և ասդ՝ մի կա-
սուցք ինձ զգոն ինչ, զոր չի ինձ ուրման ասել, ընդ ինչ կամ ոչ-
գեամբք կատարել։ Դրատեցան յոյժ ի այս նախադրեալ, և
խուսափեալ լային, զի զանոնք վարդանայ ի սատանայի համարին.
բայց գնալ ի բանդ գառնել ակարանային։ Այս վերանին՝ ի
նոյն առաջին խորհուրդ գառնային՝ ի. յարդարելոյն ուսանայ
զգեցմամբ գոգարայ և վաց, և զի ի մեջ նախանգանն ուրեալ
էր վարդանայ սասաել բան գայլ արտաք ելանան մեկայ՝ այլ
հանուա, գնա ական յորդոքել։ զոր և ՝ի՝ ոսկրալ փասնա-
գասանեին՝ հաւանեցասանել բան միաս իւրեանց զվարդան
բանգալատական բանիք։

Այլ սոնասալ վարդանայ և բանից նոր։ ասելն վրայ ասա-
լայ, որոյ կին էր քոյր Գնալ հմայեկայ եղբայր վարդանայ,
վերանին հանդերձ բաղանանեալ նախարարացն։ սկսաս ամ-
խանել գնա, ասելով եղբեալ նմա պատանաւորք և այլ ազգ
մոգք զարդարեալ բանս ոչ գրոց։ և գայն եւ՝ զոր ասեր արդս,
եթե՝ սխալանք խնդրեի ես ինքն նեղալ լինել մի փրկան նորարդ
եթե՝ սխալանք խնդրեի ես ինքն նեղալ լինել մի փրկան նորարդ
խանց և ազգակցաց ի մարմնոյ։ և ասեն անքին։ սա և գա-
յանեան՝ նեղամ լինել մի փրկան հոգաց քրիստոսի հանս հայ-
ոց և վրաց և ազգանանց։ և մեք զոր ի հրամանին մեզ առ-
նել մի փրկանեն նց։ արուցուք անդարձ՝ հեղալ և զա-
ղանն մեր ի պատրաստանեն հասատալ։ միայն սա անգամ
մի գերդեալ ի վանդեն։ Այլ զայս բան հասատանեցին մինա-
բան երգանեալ և եգեալ գնեռ յասեատրանն։ և եթե
ոչ ասեն ասացն արամ երդանան, արդեալ ձեզ գնացն նոս յար-
ոք ասեն ասացն արամ երդանան, արդեալ ձեզ գնացն նոս յար-
քայանեն նց։ և զամենայն վերա հոգաց ոչ ի ձեռաց նոր
բնդրեցն։

Ի. Ամենայ վարդանայ զայս ասեր, և սեսեալ զանհայ-
երդմանանեն, հարան յարդասաս, ի. բանեն էստ միաբանել
ընդ նոս։ Այս ապա ամենն միաբերան ազանս և պարտասաս
մեռատանալ սա ասեն, խուսափեն եղին նոս գառնալին որ-
ասասաներ գայն զնրեանց գրոց։ զոր և ալ բարի սեսանելոյ
զնո բարդ կամելին կատարել։

Այս մինչև նոր յայսպիսի արտասանալ ազանս կային, գասա-
կան հասաներ սա ասելին, եթե՝ գոնդ մեծ ի հնոց անցել
ի Ն ի ապարատանաս ընդ անհուն ճանարհ հիսանասկանին
կասակեց ծովա՝ գիմել ինն ի խարասան յ՝ Ն հրալ սարդեց, և
բանարի ուռնան զուլիարհն։ Լսելն զայս լուեալ ասելն, ապատ-
բասանեցաս գնալ ընդ՝ մեզ։ և գասանեցայց յառաջ գան զի-
լանել իւր՝ վերանին սահեալ զնախարանն ի կամն իւր։ և
եթե՝ ալ առնասցուն յանդն, ի նանին ասասր վարեցցեն զնո կա-
գանոր ի սարասան։

Յորժամ՝ ուշէ եղի. այս Դամասարաց՝ դիսաց աւիթ հա-
մարեալ՝ նոցա՝ զոր խորհեալն էին՝ ի գործ դնել, յանկին
պատգամաւ թագաւորն, եթէ յանձն առեալ են կառարել
զկամս նոր։ Զայս լսեալ թագաւորին՝ զուարճացաւ՝ ի միտս
իւր. և նոցա էկեալ առաջի նոր՝ ի մեծրաւորն, մատուցին ընդ
հանդ որաբարտ երկրարդութիւն հրոյ և արեգական. այլ որք
հաստատուն էին՝ ի հաւատս, զարանձաւանաց լեռն ևեթ կա-
ցոցանելոյ զանձինս՝ յուցանէին երկիրպագանել. իսկ որք
ոչ ունարաւեալ ունէին զբրիստոնէութիւնն, ոչի էր վարակ
սիրեալ, և դատիշոյ խորհուրդն, հանարձակ մեկին զանձինս
յերկրպագութիւն և՝ ի զոհ ելս որոնս մոգութիւն։ Յայ-
տարարեան զպարծոյն՝ ոմանք դողութիւնս սուտս ի. շնորհակալու-
թիւն մատուցանէին թագաւորին, ասելով՝ ձեր նախնիքն
սիրեին զմի զ՝ հոգալով զմեր օգուտ մարմնոյս. բայց դուք
առաւել յուցեալք զտեր ձեր առ մեզ, զի զմտաւ ածիք ծանու-
ցանել մեզ զյաւիտենական օգուտս հոգւոյ մերոյ։ և արդ՝ ե-
թէ՝ նոցա ծառայեցուցեալ յանմի յօժարութիւն, ապա առաւել
և ևս մեզ։

Գ. Եւ՝ Իոտիսեալ՝ Դամասարաց զվարդան, զի և ինքն խո-
նարհեալ զոտիսիսի բանս յատանոյ անդ, սիրաւ և նոս ոյլընդոյ-
լոյ քանիս՝ շնորհս մատուցանել արքայի և. ուստաքանչն
զարարոիս՝ խոստանալով մեծ ինչ գործել, ըստ գրելոյ վարպետ-
սոյն։ * Զիրոյ զնախնեացն առ զկրդատակութիւն և զվաս-
,, տակ, զոր յոյս դուրս և առ ձեր թագրութիւնդ արարեալ
,, է, ՝ի ժամանակի՝ յորմէ հետէ կարդեալ եմք՝ ի ձեր ծա-
,, ռայութիւնդ, դուք ոչքն քաջադոյն գիտէք. և ինձ ոչ է
,, պիտոյ յաղագս ոչդ սիրոյ իւրոց՝ ոչ՝ ամենայն տեղեկոյցս ա-
,, նել զձեզ, զոր սատարդայն սուտաւել ձանաչէք քան զիս։
,, Եւ թէպէտ և շատ նուազագոյն եմ քան զիս՝ դանոնիան, սակայն
,, որչափ կարող էր յիս՝ եղեալ էր՝ ի մեզ արքայ փոստակաք
,, հանել զմիտս ձեր։ և սէր հուսալ էի՝ ի գործ՝ ի ձեր հրա-
,, մանել, ուստալ էր զարդարեալոց ձերոց և իմ՝ ընկերոց՝ ըստ
,, իմ սէրոյ միամտութիւն զկամ զարդնի և զվաստակն։ Այլ
,, արդ՝ յոյսս՝ հետէ ոչարդս կամաք են, ջանամ, զի թէ յարժամ
,, գործեալ ինչ իցէ (իմ), և ոչ արժանի անուն կամ գո-
,, վութիւն, յայսմ հետէ հնարիմ՝ ոմ՝ զարութիւն և սաժոյ ոչ-
,, նակուութիւնն՝ ոչ՝ գործել գործ ոմանոյի, զոր ոչ միայն
,, առաջի ձեր արեաց, այլև՝ ի կայսեր գրանն, և յայլ աշխ-
,, արանն հոմարեալ հանդերձ ոչն միանգամ հանեալ։ ||

Եւ՝ յաւելու ասել զվարդ փարպեցին։ թէ * Զայս բան ոչ
,, ՝ի շնորհէ՝ ոչ՝ սպարապետին հոյոց ասացեալ՝ ոչ մտիկս-
,, դնելոյ, զոր հաշտեցոյց էր զնոհասարութիւնն՝ որ առ ՝ի

,, գարս

,, պարս չար խանենից։ Լուր զայսպիսի ասացմունս լուեալ Թա-
,, գաւորին պարսից և ամ աւագանաց դրանն՝ մեծաւ ընդարհա-
,, կարուեալք զարմացեալք, գոլեցին զնա և զահոյանն։ քան-
,, զի ծածկեաց ինչ զրան խոստմանցն, զոր ասաց գործել
,, սարարաբան Հայոց վիրապին՝ յապարս մեծի անուանն Համ-
,, բաւայ։ զոր պարգևեաց նմա ինչ ոչ զոնաւն նահատակութիւն
,, յաղագս յաւիտենից ॥։

Լուր ոչաս քանիւ և գործով խրատել Խաղաւորին՝ եւ ասիցես
նոցա զառաւս պարգևս։ և զամենեն նորոգ հաստատեաց յիշատա-
կութիւն իւրեանց։ ըստ նորին ազնուկեաց՝ ի խնդրոյ ոչ և զկա-
լեցին սրբանանեան՝ զոր նգեալ էր՝ ի բանտն։ և վերատին
կացոյց զվասակ զիշխանն սիւնեաց՝ ի մարզպանութիւն Հայոց։
և զքաջն վարդան՝ ի սպարապետութիւն։ և Եւ քանզի զոր սաբ-
սից՝ ի ձեռս նոցա հանդերձ զայսմաբոր յոգնոգանութիւն նոցին։
և կորզեալ էս ի նոսա զկնիքն հոլովեալ մոգս և զքուրմն։ և՝ ի
վերն՝ ոչ ի մոգպետն։ և յորդորեաց զոր փութալ գնալ յոգ-
հայոց։ և զամենեսին զարձուցանել՝ ի կրօնս պարսից։ և
զնկնզեցին կորդել՝ ի մեհեանս։ և զքահանայսն կացուցա-
նել մոգս և քուրմն։

Լուր զերկու զրքին զնոսակայ զաբրիկ և զամիրներսէհ պա-
հեալ առ քեզ՝ ի դրան իբր՝ ի պատուոյդ։ Լսցնեսս ապրել
ուրեն յանմի պալատ զարքայն վասն զմոգին, և զգեղեցն
կաւգալացաւ զշուշան, և զարքայն ասէանմիկ զմայլ։ զի
նոսա յոգ հայոց եւեթ կամիցաւ մեռանել, և յետոյ-
սարիկ յերկիրն վասն և ապրեանիկ և այլոց ապրաց։ Օ՛այ
այսպես կարիալ Խաղաւորին՝ սուաքեաց յոգ ամ ուեռաւարս
վն ազայ։ և ինքն խաղաց՝ ի մէջ գնդին հնաց։

Ե։ Լսելն լսեան զզ սրդ ուրացութեն նախարարքն հայոց
զրիսանութեամբ՝ զոր եկեր յանին դարձեալ և զայլ սեղիս։ և կայսն
՝ի նեղութեն մեծի, զարհուրեցան յոյժ։ զի ոչ գիտեին լոգ-
խորհուրդս նոց։ և մոնն՝ ի սուգ դառնութեն։ Լուր ոմանք՝ ի
նոցն եկեալ առ նարարարն՝ ասին առաքն նոց։ և զամ բանս
մեզ ազարարեն խասին առ նա։ մանաւանդ՝ զոր յաղագ ազ-
ատանեալ և՝ ի մահ եկեր և յարութեան։ Օ՛ինչ գործ գործեցեք
ասեն։ զիարդ առ ոսն հարեք զանգ քրիստոսն։ զոր
զմ՝ ատեցեք զնոր կասկարանս։ և յս ատեցեք զարա
զարանեան սերանցն։ զինչ ատեցեք զպատուիրանն
՝ի ոսն։ զի ուրացի զնա առաքն մարդկան, յարեալ և
զեց և ես զմոնանի առաքն հոր ինոց յերկինս և հրեշտակաց
սեպ։ Ա՛ղաղարոք եկեք առաքելական քարոզութեն։ զոր
աշակերտաց զեղեցեք մեղաց խոյանութեն։ ՝ի հոգ և՝ ի
հոգի եկեք մկրտեալ, զոր՝ ի մեռեալ և յանձն թաղեալ

Գ.Մ.Ա. 450

,, ցեղք ։ ։ ։ Տաճար էիք հոգւոյն սրբոյ ։ արդ զՏիրոջն գիւանց
,, լինիցիք ։ ։ ։ Երբա՛ի խաղնջաց իսկ էին կուրացեալք ։ ըզ-
,, հեա կուրացն և գուք կուրացայք ։ ։ ։ Երբ ուսանիցիք ըզ-
,, բարեմիտ ունուանս ուծաց նոցա ։ այն՝ որ չիք ուրեք ՝ի մի-
,, ջի և ոչ մի ։ ։ ։ Լիցի զի տեսիք դուք և երևեր ձեզ յայսմի,
,, զի սուրբ առին երկինք ՝ի վերս ձեր ։ և թափանցեալ երկիր
,, ՝ի ներքոյ ոտից ձերոց ։ ։ ։ Լիցի մորդոյ փրկեալ էր ըզ-
,, ձեզ ՝ի ծառայութենէ ։ և դուք անձամբ զանձինս այլուամ ՝ի
,, ծանրութենէ ոգեկանութիւնք ։ ՝ի մեծ բարկութենի բրդութիւնք զառա-
,, ջին ոտն ձեր ։ իսկ արդ՝ զի՞նչ առնիցիք զանձանաստ հրա-
,, մանն ։ ։ ։ Դուք էիք մեր ամենայն տպաստանի ։ յարժամ առ-
,, տի (՝ի բռնութենէ պարսից) վտանգ հասանիցէր մեզ ։ առ ձեզ
,, յանդիմանք էանիցաք ։ ապա մեծ ամենայն ոյժ հիմն ՝ի վերս
,, ուսալիցիս ։ ։ Դուք էիք մեր պարծանք առ թշնամիսն
,, աշխարհութեան ։ արդ դուք եղիք մեզ նախատինք առ նոսին
,, թշնամիսն ։ Յարժամ վն ձերոյ աշխարհս հուսատցի՝ և ՝ի
,, մեզ վրդով՝ ՝ի շատ խնամեցիս ։ արդ ՝ի պատճառս ձեր և ըզ-
,, մեզ անողորմ դատիս ։ Եվ միայն զանձնոցս դատառատան
,, տալոյ եք տուողի ոգեղ տաճարին նոյ ։ այլև զրարտոց ուժ-
,, նեցուն՝ որ ՝ի ձեր պատճառս զմեզ ևս լարեալ եղեն ։

Օ այսպիսի բանս լուեալ ՝ի նոցանէ նախարարացն Հայոց՝ տառապեցին լանջնդարձին ՝ի միտս խրեանց ։ զի ոչ կարէին լայանել՝ զոր խորհեալ էին առնել ։ և ոչ ժուժէին լռել զոր կամէին կատարել ։ արդ զի՝ ՝ի նեղութենէ սրտին հեգնամիտ ձանձ լինէին ։ և յանձկանէ ոչ ոյն արտասուօք զերեսս իւրեանց թանալն ։

Բայց քահանայքն՝ զոր էին ՝ի ոխերն ։ ուձապարեալ փութա-ին առաքեցին զմի ոմն՝ Հայոց՝ ծանուցանել եպիսկոպոսին զարծն նախարարացն ։ Հասեալ նոքա յայրարատ ։ և գտեալ զանդ զեղանուն ։ զի ոչ եռեւս էին մեկնել ամսի ։ պատմեցաց նոցա լալ զամ՝ զոր լուան ։ և զոր լուան ։ Օ ոյս քանի իրրև լուան եպիսկոպոսն ։ սարսեցան յոյժ ։ և չար հանդիպեան զանցացուցեալ նոցս քան զմեռ նոցին՝ և ոնանցուց իւրեանց ։ Յետ դիմացեալ ։ մեկ պատրաստեալ են նոքա զալ յՀայոց հանդերձ մոգօք ՝ի շրջել զկրօնս քրիստոնէութենէ յօրէնս պարսից ։ և կոչծանել զեկեղեցիս ։ և կարգել զմեհեանս ։ խորհեան և հաստատեցին ազգամիջի տալ պատերազմ ընդ ամ զօրութենէ ։ ձեռն եղբօր ասէն մի խնայեցեալ ՝ի մեղանաւոր իւր ։ մի հայր յորդի ։ և մի որդի ՝ի հայր ։

Օ այս խորհուրդ հաստատեալ եպիսկոպոսն վարդանայի սփոփեցան յիւրաքանչիւր տեղիս ։ և տուաքեալ սատ և անդ ըզքարեզպանսն ։ զաժենեսին՝ որք էին ՝ի վիճակի իշխանու-

Լիք իւրեանց յՀայոց, յորդորեալ զմնեցեալս հաւատոյն քրիստոնէական. և թէ հաստատելոյ խորհրդեան իւրեանց՝ վառեալ պատրաստեցին զնոսա ընդդէմ սուրացելոցն և մոգուց, առհասարակ զարս և զկանայս, զքահանայս և զաշակերտս, զքահանայս և զկրօնաւորս։

Գ Լ Ո Ւ Խ Լ

Յիշատակ գալոյ մեծաւն Հայոց նախարարաց՝ ի Հայս, և վանելոյ նոցա ի բնակելոց տիրոջն յորդորանս զանազանեալս, և վասնզի մանչ ինչ մի գրեալին վասն։

Եւ եղև՝ ի խաղալ յաղկերտի՝ ի զիր առպատակսելն հնեաց, ելին և բազմութիւնք նախարարացն Հայոց յԱրևելեան պարսից՝ ի միասին ընդ մոգուց և ընդ մոգոնեան և սրոց և հմայասէրս յաղկերտ թագաւորէ՝ ի սկզբան ամենայն ուղղութենէն եղև առ փոքր մի՝ ի խնդութիւնք սրտին։ և եղեալ զնոսա յուղի՝ յորդորելոյ զի մինչև՝ ի զառնալ նմուրատ՝ ի պատերազմի՝ լիապէս կատարեալ լիցի ձեր զնոսի զՀրամանս իմ։ զարձուցանելով զՀոս Հայոց հաւատոյն յորէնս մոգութեան։ և ինքն մեկնեալ՝ ի նոցի գնաց։ Այսպէս ի. բանակն մոգուց և նախարարաց խաղաց ոնսի՝ ի Հայս։ և՝ ի գալ զանապարհեալն՝ եղամանք մոգուն ՄՕՆԱԿ ասէին, որ գաւառ ուրեմ հաստատիցէ՝ աշուկերաբէ՝ ի կրօնս իւրեանց։ և յաւարի առնուլ զգանձս եկեղեցեաց։ Ասասել նոցա՝ ի գաւառն ծաղկոտն Հայ՝ ծաղկոտն մնա՝ ի գիւղաքաղաքն մեծ։ սր ինչիւր անգղ, քանակեցան Հանդերձ նոր՝ ի հեռաւոր։ և մնացին ոնդ զաւարս բանակեցիք։ մինչև եկին և այլ մնացորդք նոց։ Եթէ որս եին և քահանայք ոնանք։ Օ այս խնայեալ զանգեալ մեծի երիցս՝ զիմն՝ ի քաղաք՝ անգր՝ ուռանել և քանչելել ընդ ժողովուրդ աղեղոն՝ հաստատուն կալ՝ ի հաւատս։ և պատուիրիլ զնոսա։

Այլ մոգքեան՝ որ՝ ի կապանքի կային՝ ի վրայ Հայոց, զինչ յուսայր՝ թէ յանձն առնուցուն նոքա զորենս մոգութեան։ կամ՝ ի փարձ մատնել։ և յետ քանանչ հինգ աւուրց սանալ՝ ի բերս զամենս՝ ի մոգուց և՝ ի զորայն պարոնց Հանդերձ զորախարս՝ եկն՝ ի գիւղաքաղաք անդր յուսուր միաշաբաթաս։ և մատուցեալ՝ ի դուռն եկեղեցոյն ձեռն եարկ քանել զայն։ Յայնժամ սքն զանգ Հանդերձ սիրտք եկեղեցոյն ելեալ՝ ընկեցեալ նոր և՝ ի գլուխ զորայ հորին՝ սրդել զնոս՝ ի քառաթեն։ և եաթ սուգիսոր մեծ՝ ի վրայ նոց։ Այսն շինեալ ողաղակի հանին

450

Լուսնեն. Գ. Գիրքեալ. Գ. Գ. Գ.

Գ. Ա. 450 անդը բազմութիւն քաղաքացւոց ամբոխ մեծ։ և գիմեալ բա-
բամբք և փայտիւք՝ հարին լարաւաք զմնգան և զմնգպետն և
զպզոան որ ընդ նմա։ և ցիրկեցան կուսուցեալ՝ հալածական ա-
բարին զնոսա։ մինչև հաղիւ կարել նոցա փախստականս անկանել՝ ի
բանակն, և զերծանիլ։

Բ. Բրև տարածեցաւ լուր այսր գործոյ՝ ի ՅԵՍ հայոց, ամե-
նեքին առ հասարակ զինու վառեալք հասանէին անդր։ ընդ-
սրս և կանայք սմանք սուր ածեալ ի մէջ, վահան՝ ի ձեռին,
և տաղաւարս՝ ի գլուխս՝ սպատրաստեալք՝ ի պատերազմ։ այլև
եպիսկոպոսք և քահանայք բազմ յոյժ, ելս և նոքա ինքեանք յսկէզ
կամաւորիկս՝ դիմեալ եկին անդր՝ ի յորդոր քաջութեան։ Այլ
և ամենայն քաղաքացիք՝ սրք՝ ի բանակին եին ի մոգպետին՝ քա-
հանայք և ժողովուրդք, զատեալք՝ ի բանակէ անտի՝ անկան
՝ի քաղաք անդր։ և եղև ամբոխ բազմութեան մեծ յոյժ։
Այլ զի սմանք՝ ի սպանան՝ սրք եկին՝ ի բանակէն, դիտէին ըզ-
գաղանի խորհուրդ նախարարացն, մատուցեալ առ յոսկէզ
կամաւորիկս և առ զնմանս երից՝ յոյսանեցին նոցա։ Այլ նոքա յոյժ
զմի սին՝ ի հաւատարիմ պաշտօնէից առ սպարապետն վարդան՝
կանչին զնա՝ ի ծածուկ։ Այնչէ վարդանայ՝ անկաւ յաչս կա-
մաւորիկոսին և եղբարացն՝ սրք առ նմա էին։ և պատմեաց նոցա
զարտասուսն զոր զնամ իսան ստուգեալ թէ, և զխորհուրդ
մտոց իւրոց։ և խնդրեր՝ ի նոցանէ զթողութիւն զոր առ աչս սրբա-
յաւէն։ Զայս լսեալ եղբարացն՝ փոքր մի սգի առին և մխիթա-
բեցան։ և վարդան դարձաւ զերծուն առ իւրն։

Գ. Իսկ մոգպետն՝ որ հարաւածեալ և փոխստակեալ ան-
կեալ էր՝ ի բանակն, տեսեալ՝ թէ նախարարք, որք անդ էին
ի իւր, մանաւանդ վարդան, զչ առնէին ինչ զրկժամանդրութի
՝ի վրայ եղելոցն։ այլ՝ կային իւրք հանեալ ի դաշտն, անկաւ՝ ի
վարանս, և գիտաց ստուգիւ՝ թէ զչինչ իւրքն կարէ կատա-
րել զՀրամանն թագաւորին։ Սկսին իւրքն խորհեցաւ ի վասն
կայ գալ առ մոգպետաց մոգպետն, և առ միհրներսէհ հա-
զարապետն։ զի հաւանեցուցցեն զԹագն՝ թաւալացուցանել առ
ժամանակ մի զՀրամանն իւր, մինչև հնար լինի առ սակաւ
սակաւ շահիլ զՀայս։ ապաթէ զչ ասէ՝ անհնար է մեզ բլո-
հաւթիւն նսեմանել զսոսա։ զի թէ անզկեն մարդիկ այսպիս զ-
ոսոցան, եթէ յանկարծ զզինուսօս ևս ի ինքեանս միաբա-
նեսցուցցեն, ո՞ կարէ կալ առաջի դոցա յանդուգն յարձակ-
մանն։ * մարդք, որ զչ՝ ի կապանաց զանգիտեն, և զչ՝ ի
,, առանձանաց երկչին, և զչ՝ ի սասացուածոց պատկառին։ և
,, որ յեռին չարչ է քան զնամ չարիս, զնոսն քան զկենաս ընտ-
,, բին։ ո՞ է՝ որ կարէ զոցա դիմակաց լինել։ ,,

Այլ ակնաւ պատուել վասակայ, թէ՝ սրպէս յաւուրս շապհոյ

Հայոցաղի բանդաւանեցին պարտիզք զարիանանայս թագաւոր
զՀաւաւս, և ազգի ազգի ամենայնք նեղեցին զնա, և ինչ
ել օգտեցան։ (Յ Երեմ՝ գրեցաք։ գլխ։ Է։ գլ։ 38։ երես։
406)։ Եւ ասա ուրեմն առաւել քան զնոսայն սեւանմանն։ Դա՛ թէ
և ինքնանք իսկ ոչ ածքն մեր եկեալն մեզ զյոգնաւորութիւն, չի հնար
օրինաց մոգութեան ի հայս առնուլ զՀաւաւսութիւն։ Եւ ահա
և ես պարծ առի միաբանութեան ուխտի եկեղեցւոյն։ Եւ յի-
րաւի լաւեալ էի, բայց լեր գիտուկ այսպիսի և ոչ պակաս հաւ-
տաւութեան մեծաց ազգիդ։ Իսկ դու, որ ի մանկութեանդ յայր-
օրէնս յոյսդի քաւմանալ էիր, և գիտեիր զանգութիւն նոցա ի
հաւատս։ և զոյգ ևս քաջ ճանաչէիր, թէ ուրանց սիրզին
և հեղման սրեան սարեալց շաւանուն դէպ յոնձն զօրինս մեր։
և մանաւանդ զոյգաստանեն վեկեղիցիս խարեանց։ Ընդ յա-
ւանգանդն ոչ առացեր զոյգ ամ յանդիմանն ալգայնոյն։ զի քեզ
անկաներ իրսիլ։ փոխանն զաւ եկիր մարդասն աշխարհիս։ և
ուրդ՝ ոչ իմանաւութիւն ուրոյնք զոյգ։ կի՛ թէ գաւցն և դաւ
ի՛ աւցս խորհրդն։ և քո խորհրդեալդ զայս ունցս անդս ցին

Ը Իս։ զի ի քաւմ մեռելոն ազգիս։

Ղ։ Իսկ փաւսակ, ար ի սրտն։ Եւ ուրացեալ էր զնա, խրատ
նա մոգութեանն լուել ուս վայր մի։ զի ոչ ամ մեռաւորչնա կա-
ցոյ նոցա ասէ դիտուրիւ դիրաւանն ուրբանի։ և ասա յարդ-
ութեաց զնա։ և ասէ։ դու ասաւքեա՛ ի դուռն։ և տուր բերել
գուռնդ մի ոչխարանիս։ և ես ժողովեցից զայլ ևս զոյս։ և քան-
ուեցից զմիաբանութիւն հոյոց։ և ի ժամել մեր զնաւս՝ ամենա-
հիւն դիւրաւ կարեմք առնել՝ զոր կամիցիք։ Ասայ մոգութեան
իմաստասէրդն դրեալ քան զնա։ առն։ ցնա։ եթէ արտաքոյ-
սմաւ կամիցեմն լինուել զիրաց։ ոչինչ օգտի։ զի քանզի ասա-
և զնա հաւանեալ մեզ։ և ազգաւնեաց մերոյ։ ասա՝ եթէ յա-
ջողեցի ինչ դոյ։ արկցեն զատեան զմեզ։

Դեմ փաւսակ շրջեալ զմիաւնդն՝ յայլ ինն հնարս եռեւաւ։ և հա-
ւանեցոյց զնա հանել հանդարտ։ և ինքն մտեալ ի քաղաքն՝ խա-
բեանն բանիւք խաղացուցոյց զամբոխն։ և ասանկեաց զիւ-
բաքանչիւր ի տեղիս իւրեանց։ և ահաւասիկ հեան ասաւն
և ուղղակուն բանիւք և առատ պարգևաւք և մեծաւորեալ խուս-
տամբք զինքն յանկեցանել զքաղաքն։ զոր եկն՝ ի քաղաքն
անդ և ի բանակին։ և նորոք զայրս։ և ասեմեցաց զնա՝ և
զմոխարարս ի՛ ի բանակէ ոնան։ Եւ ասա քաղաքն խու-
սեալ ասամբք արանց ոչ ցնին։ յարդանալ զնա մի ինչ ի՛ ի
կալ ինչոց։ այլ ասա ի՛ մի մի ի՛ զայլ ասալ ոչ կատարել դրան-
սանեանս։ զի յետ հանձեալ ասէ մեր զկամս ոչ։ ոչ
վատահ եղեալ՝ ի մեզ ինքնին մեռնին յետ ասան։ և մեք հա-
մարձակ ելանեմք ոչնահան զօրէս քրիստոնեութեան։ Եւ

450 ապա սկսաւ բարձրել զմարգս 'ի ուսենս նոխանարարացն։ և սակ-
սէր զնա և զայլ պարզամիտս՝ գոնէ առ երեսս երկիրպագա-
նել արեգական և հրոյ՝ մինչև գաղարեսցի բանաւորեալ հրա-
մանաց թագաւորն։

Ե. Այսպիսի սաստ խոստմունս ՝ի վասահայեալ քաղաքաց
'ի պարսամաց և 'ի թուլապարիսի՝ հնազանդեցան նոքա։ և
որք ոչ գտանէին՝ 'ի սարսափաւորեալ՝ ելանէին
'ի միասն։ և կային 'ի լուութեան յիւրաքանչիւր քաղաքս։ Սոյն-
պէս և այն թալիսարհաւրդ նախարարքն՝ որք եկին 'ի պարսից։
յապաշաւիս կրեալ՝ ոչ գիտային զինչ իրացն խնամանալ և
կային շանարեալք։ Եւ ինքն ևս թագաւորն՝ որք նոխանձաւ վա-
ռեալ՝ խորշեին 'ի նոցանէ։ և ասեն՝ թէ յաւրացուցաց։ և ամենեքին
առ հասարակ կային զգուշեալք և վարանեալք։ ախուեալք և
տանջեալք։

Եւ զայսմանէ քեզմ ինչ գրէ զաւար փոխեցի։ և յաւելաւ։
Տեսեալ ասէ զայս ամ նոխանարարացն։ * որք պատճառանօր և
սչ ճշմարտութիւն ուրացողքն եկին։ կամէին յառնել և ընդ
ինքեանց տարն ելանել։ որոց սչ պիտոյ և առ վայր մի
դեալ։ քան թէ զայնոսիկ անառնել զաղիտս և ժուժկա-
լել։ որք զիերուսաղեմ ուղարկեալ ի բանի տաղմանարդին
Եբրան զմիսկոյ ուտէին։ և զրանոցն խրատաց արտասանօք
խառնեին։ զորս ոչ որք հաւատանէր ի նոսա կամակից լինել ան-
դամոց։ ոչ կին։ ոչ որդի։ ոչ ազգատ։ ոչ ծառայ աք։ և ոչ
ազատատաք։ Եւ էր այնուհետև տեսանել զամենեսեան
քահանայսն 'ի մեծանոյ և պատուական։ ։։ Լերբև զՏօն՝ որոյ
ոչ գուցի հոգիւ։ Ա՝ Ոչ ամի այսպիսի սուղ առեալ կոծէին
կանայքն աստ ազատացն։ Եւ նոքաք պատուական քահա-
նայքն և նեղեցեալքն ուխտիւ, ծեղոյք և տաղտալք և
ամ ժողովրդեան թագաւորեալ գաւառ լարձեալ լային 'ի
ասեն ոչ։ և էր տեսանել ծեղեալ արեանց հատամբք զամ
։։ գեմն ուղղափառ մարդոյ ։։

Եւ պատ համարձակութեամ առեալ մոգպետքն և մոգուքն և քրս-
մոց՝ յանձնեցին յամ անկոս զդարշելիս իւրեանց 'ի քաղաքս
քաղաքս։ յաւանս և 'ի շէնս։ և ոչ թողուին հայոց կատա-
լել զկարգս կանանց քրիստոնէութեամ։ յամի դարձակիս ա-
նելով 'ի ծածուկ զարն վասուկ։ Եւ ուեղին այնուհետև օրէնս
թեամ՝ այ յեկեղեցեաց։ ն. պատեաց զամենն մնասի ահ մոգու-
թեամ։ և մեզ երկիւղ։

Եւ յառաւելուլ անդ գարշելի պարսամանց յՀոյոց՝ ս-
մանք 'ի նոխանարարաց և քաղաքաց 'ի ուանկաց յարմնասիս թո-
ղին զՀաւատս քրիստ։ և երկու յեկեղեցեաց ոմանք՝ շատասոյ արձ-
բանեն։ և զեղոյ գոնեցի՝ կանգնեցին 'ի դաշին քաղաքի ընդ-

Յովհ. Իշխ.։
Ա՝ պարսն։

կերակուրնս, ուր և նա ինքն ՀԻՇՅՅ կարգեաց զորդի իւր լաց-
ՀԱՅ 96
ՀԵՐՈՅ զրմնոպեա իւրում մեՀՅեսի, ՀՅՈՒՅՈՒՐ ՀԵՒ Նմա մՀՅՈ-
նայ, որ յուրաշն կարգեալ էր վերակացու ՀՅԻՆ իւր ՀՅաղա-
բասպետ։ Լոյս յԻՆՆ այսորիկ էարն վասուն զնմխուս եա բերել
սառնոր զունգ մի պղտիկ յՀՅն ՀՅոյց։ զի առաՀել ՀՅամար-
ձակութիՀ վարեսցին մՀՅգ, և անհասկած լիցին 'ի նախա-
ՀՅարացն ՀՅոյց։

Գ. Լ. Ի. Ի. Խ. Ի.

Յաղագս Դիոնեզ Երդանայ յաշխարՀն ՀՅոյց, և գոռՀալոյ,
և վանիլ զպղտիկս։ Լոյս և յաղագս երիտասարդ ՀՅոգ Լիմ
զանգիվանոս։

Պատերի։ Զ. Զարդան ապարասպետ մեծ՝ որ յամ՝ ժամ թախծեր 450
և ոգայր 'ի ՀՅոգի իւր 'ի վերՀ անարժան զոր-
ծոյն՝ զոր յանձն կալաւ Ի այլ նախայարս 'ի
դրան արքունի, սեռեալ զայր ամ՝ ՀՅորիս, և ՀՅոյեցեալ ՀԱԿ
թափեալ կան նախարարուն, ժողովեաց առ ինքն զազգմանիՀ
ընտանեայս և ազգականս իւրոց։ որոց ոմանք խորՀեալ և
մերկեալ էին 'ի նՀՅՀ վՀ կարծեալ ուրայութենն։ Ասկսաւ խո-
ՀՅել Ի նՀ թախծագին, և ասէ։ գիտասՀիք որքանՀիք իմ՝ զի
եՀ ոչ ուրայայ զորորիչն իմ՝ և ՀՅոր յՀ քո՝ կամաւ և կամ առ
երկնաւոր։ և սՀ զմՀՅպանիՀ և զՀՅուսաս ոՀՅ աՀՅտարանին։
այլ միոյն առ ՀՅայր մի կարեալ խորՀուրդ – բայց զայդ ա-
ՀՅորն, զի գաՀՅ զՀՅո՝ ձեզ Հանգերձ՝ ՀՅամարուՀ։ ասէ՝ փՀՅկ
զի թողի գնա պատՀանանոք, կամիս՝ ուսուցանիՀ թողուլ
զամ՝ ինչ կենցաղոյս՝ վՀ իմոյ փրկութենն և ձեր։ և ՀՅնալ յՀ-
ուսար երկիր։

Լոյս 'ի խօսել նր զայս Ի ընտանիս իւր՝ ալիսն եա եղբայրն նր
հնայեսի, և ասէ։ փութամ կատարել զոր խորՀիս, և մի
յապաղեր։ քանզի ոչ զգ կարե լինել երաշխաւոր անձին իւ-
րում և ոչ ժամ մի։ և մեք պատրաստ եմք գալ Ի քեզ, կա-
ՀՅոնս յանՀն առեալ զնամ՝ միայն։ եՀՅեկ սուլ՝ և եՀՅեկ սուր։ Լոյս
այսպէս միտքանեալ՝ նՀ 'ի մի իսարՀուրդ՝ արՀամարՀեցին և
թողին զամ՝ մեծութիւն իւրեանց զոր ունէին։ և ելին 'ի
ՀանապարՀ՝ գնալ Հանդերձ ընտանեաք 'ի կողմանս Հարու-
թենն յուսաց։ Լոյս ՀՅոսեալ 'ի գիւղ մի պատմանայ կոչեցեալ
'ի գաւառին բաՀրևանդոյ մաս 'ի ՀՅՀՅմանս բասենոյ և
ՀՅանարՀատաՀայ՝ կացին անդ զաւուրս մի։

Զ. Լ. ՀՅեալ ուխտաւորՀ նախարարացն պարս չունելոյն

վարդանայ՝ շուտ արեցան 'ի միտս իւրեանց ։ այլ ասեն գի-
տեմք , զի կորեալք իսկապես ։ և ոչ է հնար մեզ զերծանել յոչ-
կամ չարէս ։ երբեմն ապա ամենեքին 'ի մեռ , զի և ինքեանք չուն-
ցեն յոչ անասի՝ գնալ 'ի մեռն բաժնի յուռնայ ։ Իսկ իմացաս-
զոյս վասակ , անկաս 'ի սարակոյս մեծ ։ քանզի կատարածէր ,
թէ 'ի գնալ նախարարաց յայլ ՝ ընդ նոսին մեռինեացին և
ռամիկք տամիք իւրեանց ։ և աշխարհս գատարկացեալ ։ ոչ
յաջողեսցի նմա 'ի գլուխ տանել զոր եդեալ էր 'ի մտի ։ մի-
լորեցուցանել զնմա մեծամեծս ՝ զին հայոց յորինս պարսից ։ և
թագաւորել 'ի վրա ապրին ։

Կալեաց առ ինքն զոմխտապահ նախարարն ։ և հաւանեցոյց
զնո հանդարտել ։ իսկ թէ զօգուտ նոցա խորհելով ։ և գրեաց
թուղթ աղաչանաց առ վարդան 'ի դիմաց ամենեցուն ։ և եան
գրել իւրաքանչիւր նոցա առանձին թուղթ առ նոյն վարդան ։
և բերեալ զաւետարանն՝ առաջի եպիսկոպոսաց և քահանայից՝ եւ
երդուցեալ 'ի նա և ինքեալ , զի 'ի գալ վարդանայ՝ նոքն հնազան-
դեսցին նմա , և նոքա փոխեսցին զմոգան յոչ ամոտ , և միա-
բանել ընդ կոյսեր յուռնայ՝ զդեմ կալցին յայլկերսի ։ Իսկ նա-
խարարացն ոչ գիտացեալ զենեպսեան նոր՝ յոժարակամ կատարե-
ցին զնամ ։ Իսկ ազատեցին զերոանելի զևանդ երդեց , զի ինքնին
տարցի զնաժակոնին՝ ՝ի զթուղթն , եւ և զաւետարանն՝ առ
վարդան ։ քանզի զիտեին՝ թէ վարդան ոչ առնէ անտես զա-
գաւառս նոր ։ Իսկ ազատեցին ընդ ղևոնդեայ և զայլ երկուս քահա-
նայս , զերեմիա 'ի վարչապետ՝ որ երբեմն սարկաւագա-
գրեան էր սնեալ սահակայ , և զնոսին 'ի մեռնոյ ։ ընդ նոսին և
զերիս աւագ նախարարս , զարշաւիր կոմսարական զիշխանն
արշարունեաց , զՀմայեակ իշխանն գիմաքսենից , և զԿաղրիկ
իշխանն աբեղենից ։

Ասէր ցոյ 'ի նախարարացն՝ գիւղն սրբամանոյ՝ գոմն անդ զվար-
դան և զեղբարս նոր ։ և տուեալ նմա զթուղթս նախարարացն ։
և ելեալ առաջի նոր զկնքեալ աւետարանն , յորդորեին զնա և
զեղբարս նոր ։ զառնալ յետս ։ զոր ասեն ուստիկ հոգոյզ ապ-
բեցուցանել զանձինս ձեր , և բարեաց առնեք ։ քայց մեք ա-
մենեքին կամաւք յանվնասն կրաւսան ։ վասն զի ոչ է հնար
մեզ առանց ձեր երթեալ պատահել փրկութեան և կեաց ։ և այդ՝
ոչ հոգացեալ ինամ ասեալ ձեզ , նոքանպէս տարցիք ինամ և
մեզ , և մի թողուք այսչափ բազմութիւն ոգւոց կորնչիլ ։
Զինքն ետ վարդն և ասէ ։ ապրարեն սակայն ։ ինձ հոգալ է զո
փրկութիւն այլոց ։ այլ զինչ օգուտ է ՝ՀՀ շահել , և զանձն կո-
ղուսանել , և զի՝նչ տացէ մարդ փրկանս ընդ անձին իւրոյ ։ Իսկ
ոյժ ։ ես և ընտանիքս իմ ոչ եթէ յերկիւղէ սրոյ փախուցեալ
եմք , այլ զո կեցուցանելոյ միոյն զոգիս մեր ։ Հայոց քանզի

զի ինձ հնար ընդդէմ կալ աւետարանիս քրիստոսի, սակայն հնազանդեալ
Գ.Խ.Գ. 450
պետրոսի եկիցէ Ի ձեզ.

Այս իբրև եկն նա հանդերձ. հղարարքն իբրուքք և ոչ ընտրեալք 'ի վարդապետաց, ելին Ի առաջ նոր ուխտաւորացն և բարեհաւան նախապարքն, Ի այս և փաստակ նենգաւոր, և ասէաք զոմ' ուրախ եղեն յոյժ. Այս մինչդեռ հոգայր ոչն վարդապետ փարիսեաց, փաղանեալ զանենսին, և փոնեալ զմոգս, և մոգբեալ զաշխարհն 'ի ոչնչութիւնք, միւսանգամ եկեալ վասակ ոչուրի բանիւք յաբարեալն 'ի մէջ ընթել. եթէ ասէ յայտնապէս ընդդէմ զինեալսդ պարեալ, խոնգեալ յուզիերարի ուս ժամանելն ոչ ասանանել զնոր քրիստոնեայսն զոր նա 'ի դարձս, և մոնուանդ զՏայս և զիշխանս զիրայ և ոչուանդ, և նոսի քան զնա' զորդիսն իմ զաւարիկ և զանիրանիրսկ. և այլ ոչ չարի միայն, այլև զնոր գաւառն իւր թողեալ 'ի մէջ ոչիս. և մեք չկարեմք զչարիս ասանել. զնոր ոչ լաւ ևս է ասել, զի ոչ ոչիսաւ ևս և մեղմով ջանասցուք հնարաւորանել զոմանս. և մի գնեմք միանգամայն բռնութիւն. ! Նոյնպիսի փաստ խորհուրդս վաստակել ևոնարդիկ և այլոց ոմանց' կամանիցն ելեն նոսա. և 'ի յայնչափ բանս հնարաւոր ձարտարութիւնք լեալ 'ի նոր ըմբռնեալ, և յարգալաշուք ձեռուք' ի իշխանսն նոր ակնածեալ, յուսալեին 'ի գլուխ ասանել զիրան.

Մայր ոչիսա վարդանայ զերայր ոչիսաւրեալ. զի տեսանիր զուշխարհն ոչ հաստակ 'ի մեղաբեալն ուրեւոգաչաւեն և կրակակալաչաւեն շաղուխնալ, և զաւրեալսդրդեալն բրիոանեալն բարձեալ. թէզ չայն, զի ուրեք ոչրեք 'ի հեռաւոր վայրս 'ի մէջ եկեղեցոյ ասլլաւորն քո ոչուրագեր, կանգնեալ ելեն բաղբեր ոչուշամն հրոյ. Այս աեւեալ, եթէ որչ վն ելեն ինքն, ոչ կարէ ոչ ժամանն 'ի գլուխ ոչանել, անանիթար ոգեալ ոգոյր ասուրս քաղաքն. Այս ասոյ խնդալով' թէ ոչ ոչ ոչ 'ի նենգաւոր վասակայ է, և թէ ոչ ոչաբանաք նոր չարեալ կան ոչ ծամանք, կոչեալ զՀամուկամ նախարարսն գալ 'ի լանապիսն. և խորհուրդ ոչոր ընդ 'ան' ղեմնոնոր 'ի ոչրն քոր' քան խաղանն իւրեանց. և ոչնել յոչ ոչոր ոչանին, ոչք խաղարեցուցանեն զաղչն 'ի քրիստոնեանն. և չանուալ ընդ պլեր քանց վասակայ. և եթէ հոգաւոր ինչ գտցի 'նա' կալուանել և վնա. ! Նոյ ոչուեալ և ոչու յոյսորել վոչան ամաւոնք, ոչնոյ վն աւեալանն' զոր ոչեն' նա ընդ դեմ վասակայ.

Գ.Խ.Գ. Է.

Ի Նայն աւուրս' մինչդեռ կալին նախարարքն հայոց ժողովեալ 'ի միասին անդ 'ի շուհանիկան յաւարանս մեծին վարդանայ, հաւին ոչ նոր ենկիսոնք 'ի վաղարշապատայ հնոյ հրամանաւ, և ոչյոյ սուրեալ' ոչ ասեն, կարեաւ ոչնա ոչ

450 Հայոց հեթանոսաւէ։ և սեռաք անօրինաւի նոր։ զի կանայք
մոգաց և իշխանացն պարսից հրամանաւ վառակայ և մոգպե-
տին պատառեցին զհանգերձն հաւատաւոր կանանց, և շինու-
ցին զՀրաստանս յիկեղեցիս։ և ինքեանք առաւել քան զայս
իւրեանց համարձակեցան գործել յարիս։ Յոտ արս՝ եթէ գալք
և հաձեալ ի՞ք ՝ի այդ։ և ձերով խորհրդովք ի՞ցէ հրամայեալ
զայդ վառակայ։ նախ զմեզ սպանէք առաս։ և ապա ձեռն ար-
կէք յայդպիսի գործ։

Յայնժամ ասին նոքա՝ յոտն կայեալ՝ ասեն։ գիտէ՞ ՝ի ան-
սուրբ եմք մեք յայդ չարեաց։ Յայսմ վայրի խրատայս տուին
երանելւոյն վարդանայ՝ ասէ։ մինչև ցՔրիստոս Թագաւո-
րանել զՀաստատութիւն հաւատոյ։ և կարելի և կորսուանել
զԴա։ ժամ է սրգ յայանել լուսով գնալ իբրև ՝ի տաճարեան։
և պրդիս լուսոյ կոչել։ և մի ևս ՝ի՞նել ՝ի խաւարի։ ապա թէ
չ՝ կերասի կորնչի քրիստոնէութիւն առ հասարակաց։ մերմէ։
Յս անպէն ոմանքն հաւատուցին վարդանայ և. եպիսկոպոսաց
սխալեցին միաբանել ՝ի միասին։ և փնտրել մարտիր զՀաստատեան
հաւատոյ։ և նախարարքն վերստին ընտրեցին զվարդան՝ լինել
հնգեանց գլուխ և առաջնորդ։ և տիրեալ ՝ի մէջ զաւառաց-
քեան՝ երգաձան ՝ի նա՝ հաստատուն կալ ՝ի միաբանութեան։ Յս.
ապա անկեալ առ տոս կաթուղիկոսին և եպիսկոպոսն՝ ասին
վերատին թագաւորն զոր առաքին տուս ուրացուցին։ Յզին ապա
պայման ՝ի միջի։ զի խրաքանչիւր ՝ի՞ն՝ ծածուկ ՝ի վառակայ
ժողովեսցի ՝ի սահմանս և ՝ի գաւառս իւրոյ զայնոսիկ՝ որք կա-
միցին հնգեանսամարհատակիլ պատերազմաւ ՝ի վերայ հաւա-
տոյ։ Յս եղեն ժամանիր։ զի յամենայն մարերէն։ ՝ի յու-
նիսի՝ արացեն սկիզբն գործոյն։

Լսակ մի ոմն յոտանեալ արքունի տանէն։ սրուտ անուն էր
զոնդապան։ այր ժանտ։ դիտացեալ զխորհուրդ միաբանութեանն
՝ի՞՝ վաղվաղակի գնացեալ զեկոյց վառակայ։ Այն լուեալ
նախարարացն՝ առաքեցին և կալան զնա ՝ի դիոցն։ որ կուսիւ
արծակ՝ ՝ի բազրևանդ գաւառի։ և կապեալ եդին ՝ի քանակ
՝ի մերձակայ գեալ մի անուանեալ բերգկանս։ և յետ ա-
ւուրց ինչ եառն քարկոծել զնա։ Յս ՝ի լլինել այսր ոյա-
պէս։ հաշակեցաւ յանխարհին հայոց խորհուրդ միաբանութեանն
նախարարացն։ և բազումք՝ ոչ քանապատեալ էին ՝ի մա-
գուսց։ մերժեցին և արհամարհեցին զնա։ սոյնպէս և ամենք ՝ի
նախարարաց։ պաց ՝ի տանս կային պաշտեալք ամենայն
տանէ։ արտաքսեցին զնա։ և ամենեքին միաբանեցան ՝ի վար-
դանայ։

Ընդ այս երկսցեալ մոգպետին և զօրավարացն սրսրից։ ժա-
ղովեցին զամ զօրս իւրեանց ՝ի բազրևանդ գաւառ։ փութա-

՝ի՞՝ վարդանայ։

գեալ և վասակայ առաքեաց առ նա և զայլ զօրս պարսից ի
սահմանաց աշխարհին սիւնեաց, և սասնոյ զգաստանն։ 450

Եւ ինքն ևս միապես ելն Նոսա։

Լուրս ելեալս ամենեն մանաւանդ, Ժողովեցան նախարարքն հայոց
ի Ժամանակսն հանդիպեալ զրաց յամենեն անդր ի Ծաղկոտն
գաւառի. եկին անպէս և նստանք հայոց և սկսան յոգեալ ի նոսա
և անգէն պատրաստեալ, և յոյժ ձեռն ապասինեալ, բաժա-
նեցին զգօրս խրիմեանց յերիս գունդս. և կացմանեալ ի միասց
յարձակեցան ի վերայ գնդին պարսից. գունդն առաջին յա-
րեալեալ կուսէ, գունդն երկրորդ յարեալեալ կոստ, և գունդն
երրորդ ի կուսանէ հիսսայ. և պատրեալ զնոսն յամենայն կող-
մանց շարժանակի կասանցին յանխնայ. և զբոլորսն ի նոցանէ
պրն երեսնեքն եկին ձերբակալ պարսին, և կապեալ եդին ի
բերդս. և զնա՛ առաւ բռնակին ի մի վայր ժողովեալ պահե-
ցին զգաստաց։

Զառեալ ապա և զանարիսն վասակ ձերբակալ պարսին գնա. և
կամեցին կապել և գնել ի բանտս. այլ նա ասէ՝ Խնդրեմ զանազ
ազատեաց գնասս, և երդուցան յասնարարանն սր՝ հաստատուն
կալ ի հաւատս. և զնոսն ապաւնեալսն ազատել յանձն, միայն
թեկ մի մեռեալն գնա ի միաբանութենէ խրեանց։ Լոս նոցն թեկ-
ակտ և վառանցանէ յահագին երդմանն նոր՝ ընկալան զնա միսր
նոսա, բայց տակաւին անկին կասկած մեծ։

Գ. Լսեալ առ ի հաստատակ իրացն և յամենեն քրիստոս-
նեայսն հաստատ՝ ժողովեցան հրամանաս սիրն յամենայն կա-
թուղիկսն և մեծին վարդանայ ի շահապիսն բազմութենէ
եպիսկոպաց և երիցանց, դասաւորաց և աստիճանաց, և այլ յիս-
բասան ժողովրդոյ. և կրկին ասասին զմիասակ, ասեն զնա.
մեզ այլ սէ և խարդել ինչ, բայց եթէ յայտնասցես պարտական
լինել սոյն հաստատս, և ընդել զմոգանէ դաշն, և հանդերձակ
պատանել զքո. արդ՝ եթէ սեալ պահէ միաբանիս ի մեզ, բա-
լի է. ապա թէ՝ ոչ՝ ելարուք մեզ այլ ևս պատանաւք վարել և
շարաչարեալ զպարսիկս։ Ով այս յանեալ վասակայ՝ դիւցազ-
ունեցաւ ի խրատ բազում, և՝ նամ սիրով հաստատեցաս միասս-
նիկ ի նոսն՝ ցանցանելով զինքն առաջնորդն զանձին ընդունելի
յանձապատանն. և յանպիսանն ամենն վերասին երդմանէ կրն-
քեաց խրով մասամբեաս զանհաստատանն սրբ. զնոսն արարին
և այլ իրանք։

Ինչեր ապա հանանցեսն. Ժողովին գրիգոր եպիսկոպոս-
սունքն յեռեալ երդման ի մէջ հաստատանն ուղղափառ հաւա-
տոյ ի ձեռ մեղքանաց առ նոսն. և էր պատճէն թղթոցն այս-
պիսի, թէ արասի յառաջ ոչերն գրեալ գրագրաց փարպեցի։ * Ով քրիստոս
հայք՝ ապարիչ երկնի և երկրի, և զարդիկ զս միածին զնոյ

450 ,, մերոյն քո, և զոր հաւիւդ կենդանարար, զանարիշ և զոն-
,, քակ երրորդաւեդ միութեան խոստովանիմք արարիչ ոմն, սե-
,, սակաց և անտեսիկ. որ միոյնդ ես ոչ, և չիք այլ ոք քոց
,, 'ի քէն։ Իբր և ոչ մերկապատուն յաղագս փրկութեան տիեզերաց
,, 'ի փախճան աւուրցս մի 'ի սոցա երկրայ սէդ ծնաւ 'ի սոքա կու-
,, սէն մարիամայ։ և զնոսա կարիս բարձեալ քոյին մարմնովդ'
,, զոր 'ի սոքա և յոչնչանին կուսէն առեր, տարեալ բեւեռեցեր
,, 'ի խաչափայտի։ յայսմ հեղեալ զոսա արիւն քո՝ ազատեցեր
,, զաշխարհ 'ի ծառայութենէ մեղաց անիծիչ. մեռար, թաղե-
,, ցար և յարեար. և վերացեալ երկինս՝ եռաւր աջոյ խոստա-
,, մանն՝ տանել առ քեզ զանձն, որ խոստովանին առ քեզ ոչ

,, Ճշմարիտ, թագաւոր թագաց և տէր տիրանց։

,, Այս մեք վկայեմք և խոստովանիմք զքեզ ոչ Ճշմարիտ, ոչ
,, ոչոց և ոչ սիրանց, ոչ քաւիչ մեղաց մերոց, ուրացեալս
,, և զզջացեալս, յանցուցեալս և յոչարմութեդ ապաւի-
,, նեալս, գլորեալս և կանգնեալս։ Ընկալ զմեզ ոչ զորդիս
,, ուրացօղ, որ ծախեալ աղտեղեցուք զշնորհսդ սքանչելեն,
,, զոր ղկեցուցեր մեզ աւազանին լուսայմտիւք. և անուռակ
,, անօրինութեամբ թաւալեցուք 'ի սղալի ուրացուածոյ իբրև զրա-
,, սակոն խոզոց։ Այս սրբ դարձեալ առ Ճշմարիտ հայրդ
,, երկնաւոր՝ ապաշխարեմք ասելով, մեղաք յերկինս և առա-
,, ջի քո։ հնարհեա մեզ բարեխօսաւորս լուսաւորիչ առաքելոցն,
,, և վասասակալք սոքա նահատակին գրիգորի նոցին նմանայն և
,, դարձանցի՝ զթասղութեամբ մեղաց մերոց։ և զգեցո մեզ զսուրբ-
,, զին պատմութեանն։ և մաքրեա զոսա մեր 'ի խաչեցն չար-
,, բեաց, զորով ծակատեալ թշնամւոյն՝ կաղացոյց զմեզ։ և
,, ազատ մեզ կոչիկս զոհանութեանն աւետարանին սրբոյ։ և գիր
,, զմատանին զդրոշմ խաչելոյ՝ 'ի մատին աջոյ ձեռին մերոյ։
,, որով ինքեալքս զաղտոր անդամս մեր՝ տոպրեալ բանտարկեսն
,, փախեցէ 'ի մէնջ։ Այս սոքա հեղեր դու զարիւնդ քո սոքա 'ի վերայ
,, մեղաւորաց 'ի փրկութի յանցաւորաց, պարգևեա և մեզ հե-
,, ղուլ զարիւնս մեր 'ի վերայ խոստովանութես պատարիկ և խրա-

,, քանչիւր թողութեամբ մեղաց։

,, Այս որ զոր հեռացեալ յուխտէ երդմանցս այսորիկ ցուցցի,
,, և ուխտաղանց 'ի միաբանութենս մերմէ որոշեսցի, եւցէ նա
,, ապատաքս ի յուդայի, որ մերժեալ ընկեցաւ 'ի փեղկ սուրբ
,, առաքելոյն. և առանց ոչ թողութեան կացեալ 'ի ձախոյ կող-
,, մանն՝ լսէիցէ 'ի քէն զահաղին քարքարան, զոր ասեր յա-
,, ւուրն հատուցման, թէ երկանչք յիմէն ոնիծեալք 'ի հուրն
,, յաւիտենից, որ պատրաստեալ է սատանայի և որքա-

,, նեկաց հր։

Այս իբրև ընթերցեալ եղև զայս նամակ խոստովանութեան՝ օրհ-

Դաւթեան և անխնիկ յանցանս ամ բաշխութեան՝ Հայնակիս
լինելով և նայեցեալ իրրև ի Հանգիստական պատանութի, ս-
ռեալ կոչեցաք զայն մասանուս խրատ Հոգոյ ինքն վասակ, և
առնալ կոչեցաք զայն մասանուս խրատ Հոգոյ ինքն վասակ, և
առնալ Հայոցին երկեալ Դարիարարք և գլխաւոր առնուաստարք
և ուստ ոնպարհք. և եղեալ զայն ի մէջ աստուարանին՝ յար
նրոյ սէնն, յանձնեցին ի ձեռս ոչն յանկիպայ կենդանի։ Լու
կրկին կրկին երգսանն և Հաստատեցին առաքի նոցա և ամ
եղեկաց և քահանայից՝ անխարտ պահել զաջ ուխտ Հաստա-
տոյ, և կամեսկոր մնաց Հնգեկ ի վերայ սոցա մինչև ցմահ ը-
նդ մ բանութեան պարսից։

Ը. Յայնմ վայրի հնչեաց երկիրն ամ ը ասելոյ փարպեց-
ոյն՝ ի բարբառոյ բաշխութեան մարդկան. որք միաձայն յանդ
խրախուսեալ աղաղակէին՝ ը գլուխ եղիցի։ * Պատրաստ
„ եմք ի հաղաստան և ի մահ և յամ նեղութիւն վասն եկե-
„ զեցոցն, զոր առանց եղին Հայոցն մեր առաքինոյ զբաս-
„ թիւ գրաստական՝ ամ մերոյ ի բէ։ սրով վերստին ծնաք ի
„ մի յոյս Հաւատոյ՝ միրոսութիւն ի թոյլ, ը նմին նանաութի
„ կամիմք չարչարանօք և արեամբ նորոգել զանձինս մեր։
„ Անդրի Հայր մեր զաջ աստուարանն գեղեցիք, և մայր զա-
„ ռաքելական կամ սուղիկ հնչեցեալ։ Ի՞ ոչ չար անքրիստոս
„ ի մէջ անկեալ զմեզ քակեցէ ի սմանէ։

„ Լու յաւելու ասել ոչն եղիշէ։ * Ի այնու հետև երեսիր ամ
„ առաւելքան զնաւաց, և ոչ ագաւ փարեցեալ քան զբ-
„ գեղջուկ վասացեալ. և ոչ աք քան զաշաղեալ յարիս-
„ թիւ։ Ի՞ ի սերս յոժարասիրեն էր ամենեցուն, որոնց և կա-
„ նանց, ծերոց և տղայոց՝ ամ միասանելոցն ի ցն։ քանզի
„ ոչ Հաստատակ զմի զինուորաց զինուորեցան, և ոչ զբահ
„ զչկոյն զՀաւատոյ պատուիրանին։ ։ կեանք իւրեանց
„ ի մահ Հանդերձեալ էին, և մինչ իւրեանց ինչս կեանք։
„ Լոյց զոր թարգման ասեալ սակ զինուորաց. քաջութիւն
„ միոյն մեռցուք. զանազն և զՀգիս ունեն ժուանգես-
„ ցաք։ զի կենդանի էր՝ ի մեզ։ սրոմ զիւրին է մեռ-
„ անգամ նորաշէն զմեզ ի Հոգոյ, և Հաստատեցանել իւրա-
„ քանչիւր քան գարձս իւր։

Բ. Յայնմ ամենայն միաբան քաջալերեալ ամենեցուն զան-
ձինս և զանկերս վառեին կամեցեալ ի վերջին գրաւ ենկելոց-
ոյ։ ապա հրաման նասան դարիարարք ամ՝ գալ ժողովել յիւ-
բաքանչիւր գաւառաց. և ոչ ելս զոյաց քաղաքն. մինչև ի-
ամոց թիւ Հարանոյ նշ. ասելի քան. վերիւր Հոգոյ։ Լուսոր.
ցին. ամենեւեան ի վերայ բարբաջաց և աստանց, ոչ ոչ ընտեալ
էին պարտիկք զմի Հնանս և զվերակացուս։ և կարին գնա-
գեալ ի նասին իւրաքանչիւր յանդոյ։ ընդ որս էին միաբանեալ և բա-

զուսմբ 'ի հայոյ՝ զհետ երթեալ կլսելոց նոցա։

450 Եւ նոքա գիտեալ զբան փարիսեցոյն և զայլ ընդ նմա 'ի զուսմբն քա-
զուք՝ ձերբակալ արարին զանօրէնն շաբաթոյ արծրունի, և
տարուցին զնա։ և զքերականս զարթեալ զ'ինքեան՝ որ նստէր
ընդ, արարին փախուստական, և կարծանեցին զմեհեանն։
Ձերբակալ արարեալ և զՀոգոյ՝ այրեցին զնա 'ի կրակարան
սնոսի պաշտամանն նոր։ և կալեալ զսրգի նարաւն զՀոգոյ՝ կա-
խեցին զփայտի։ և կարծանեցին զմեհեանն և զկրակատունս
նոր։ Եւ կանգնեցին 'ի տեղի մեհենին զեկեղեցի մի փայտեայ
յանուն սրբոյն գրիգորի լուսաւորչին։

Յորոնք գիտեալ և 'ի մեծին արարաշուտ։ 'ի գառնի։ յանի։ Յոգնեալ։ գ։
յարտադիրս։ յարդնի։ յալիան։ 'ի կապպա։ յորսան։ և յայլ Վարդեան։
քաղաքս և յամրոցս։ կոչան զիմ քարան և զմոգս պարսից՝
զոք սփռեալ էին 'ի նոսին։ յորոց զբազումն 'ի մի հաւաքեալ
'ի գիւղն զարեհաւան՝ զարաշար սպանին զնա։ և զայլս յարեալ
սրովն 'ի բանտ։ և զկանայս և զորդիս նոցա վարեցին 'ի գե-
լութի։ և բանդեալ զիմ բնակութիս նոցա և զմեհեանս և զգ-
կրակատունս՝ մոգքեցին զհոգս նոցին։ Եւ որքեալ զիմ աե-
զիս 'ի հայոց՝ նորոգ հաստատեցին։ և յիմ եկեղեցիս՝ զորս
պղծեալ էին պարսիկք։ կանգնեցին զիրաչն ներսեհեան։ և
օծեցին սեղան խորՀրդոյ։ յոր և եպիս քահանայս և պաշ-
տօնեայս։ և զաւար պարսից եառն եկեղեցեաց։ և յիմ քա-
զաքս կարգեցին պահապանս և վերակացուս։

Ընտանին օրինակի նաև երիցունք և վանականք իւրաքանչիւր
գաւառաց և քաղաքաց մնեալ 'ի տունս մեծարանոցաց յոտ-
ոչանս՝ քանդեցին և հրձիգ արարին զայնսակի։ գանեցին
և զբուրմն և փարեցին 'ի բաց։ մինչև չնաջինք առնել
յԾին զՀետս իսկ կրակարարաց մոլորութեանն։ Յոյս գործ
սոցա քաղմապատիկ՝ նշանք երևեցան յոյ։ զորս տեսեալ բա-
զումք 'ի հեթանոսաց դարձան 'ի հաւատս Քրիստոսի։ ոմք գրեն և-
զիշ ակամատես գալով։

Եւ զի քաղուսքն 'ի պարսից անսի ումիացեալ էին յանառիկ
և յանմատչելի բերդս։ զորքն հայոց խաչանշան սրարեալ 'ի
վերայ յարձակեցան։ և առին զնա։ և ոմք գրեն եղիշէ։ *երկու մե-
ծամեծ բերդից սարիսաղին առանց սրուք մերձենալոյ ան-
կեալ կարծանեցան։ մինչև ամ բնակչաց զահի հարեալ 'ի
մեծ նշանէն՝ ինքեանք ինքեանց ձեռօք կրակատունս այ-
րեին։ և որանաղավ զորինս մոգութեն՝ խոստովանեին 'ի
սրբ տեսարանն։ Եւ էր տեսանել յայնժամ զայր իւրա-
քանչիւր յԾին հայոց վառեալս և զմեալս՝ ոչ միայն 'ի ըվ-
գեստս և 'ի զրահս։ այլև յաւեռ յարութեան ոգւոյ և 'ի նա-
խանձ եկեղեցւոյ ընդեմ թշնամեաց հաւատոյ։ մինչև ըստ

Լ.ամ.

Լայ նորան էլլելի , նան * ուլայք ՝ամն իբլեւ զաբս պատե-
բաշմեզ խիզուխեն ։

Գ Լ Ո Ւ Խ · Բ ·

Հայոցն խաղալ, կուրց յաղթանա, և պարսիկք ընդ պարսիս ։
Եւ յանդիսիս զարհուրեալ զինուոր , Հայոց և յաղթիս բազմադիմի
Զարս ամենի Հաւակայ և գրգռիցուս նոցն ։

Դ Ե և ևս լսէաբ միհրներսեհի հաղորդապետին պարս-
սից՝ զոր արարին հայք , առաքեաց արքունի
հրամանաւ յԱղուանից զերեք հարիւր մեգ
հանդերձ զրաբ՝ դարձուցանել և զնոսա ՝ի կրաս պարսից , ի-
զի զեկեղեցիս նոցա կարդել ՝ի մեհիանս , ուստ հանդերձեալ էր նոցն
առնել, և յԱղ զրաբ և զայլս աղլաց հրաբաց ՝ի իշխանութիւն
պարսից , Եթե սոցա զի անհաւան յաղագանցի այս , յլենաց պատ-
ուիրեր սա ինքն միհրներսեհ առ սերբոնա սպարապետս պարս-
սից , որ նստէր ՝ի գաւառն Հարայ ՝ի սրահակի հիւսաց , գնալ
յաղագանս և աշխատիլն լինել մոգուցն ։

Զ այսր իրրև տեսին աղաչանք , դողի մեծի հարան , և ոչ
գիտէին , թէ զինչ արասցեն։ Մեծդ զի ամենեք յիշխանաց նոցն
Ձեռնասու էին զարս պարսից։ իսկ թագն ի-բնեանց վրէն քանդա-
տեալ ՝ի յաղթելոյն՝ ընկալեալ էր զորդին մոգութեան , ի կոյր
աս. Թէ մի արդեաք ՝ի պարս ուստի և ՝ի վրանգի մեծի էր
բամանդակ ՝ի ազգանից , Ապա անդէն փայլատակի հազա-
ղարաբս նոցն և կոմիտուկիսն դիմեն ցին տաղնտրաբ ՝ի հայս ,
և խնդրեին զանուն թէ ։

Զ այս դայժ դուռնութեան լսեալ հայոց՝ քաջալերեցին զմն։
և վաստակացին վարդանակի զսուրբ յեռաս , և արարին զ-
զարդարութեամբ և կարգաւոր զաղբատրանն պարսից և զինգոն ,
զի յամենայնացն զնա , մինչև կարասցեն ինքեանք զանուն
հասանելոյ նոցա։ Եւ թեպ պարսիկ խորհուրդ ՝ի մեջ առեալ
հայոց՝ տուգեցին ՝ի կասաւորդիսաբանս սա փոքրն թեոդոս
զմի սն ՝ի մեծ նախարարաց ՝ի սունեն գնաստեաց սառիլ ա-
ռաջի՝ սպարապետ միհրներսեհ ասելիաց առանց , Եւ նոքին և
զնոցանակ մամիկոնեան զերդարդն ՝ի բրդատոց , և զպնդոն ա-
մատասեն , ի գաւառն Տարօնոյ զերբայրն ազանոյ ,
հանդերձ Եղեցով , յարաբ ՝ի ինքեան գանեին զաբանոսիրոյ հաւա-
մոքեցաց ՝ի Տմիկ անուն արդատոյ , և խնդրեին զանուն թէ ։
խաստանաբար մոռանել ՝ի Տառապանէ կրկեր՝ եկեալ ձեռն տա-
լոյ ինքեանց ։ Եւ էր պիտակ Եղեցոյն այս ։

* Գրել

450

450 * Յովսեփ եպիսկոպոս՝ քաղաքս Եդեսիոյ կոչեալ իմովք և ամ զո-
,, բոք հոյսց ։ Վասակ մարզպան , և ներշապուհ ռըմբեռեան՝
,, հանդերձ ազարարուեստուս և ամ մեծամեծ նախարարքս ։
,, առ մեծանանդ թեոդոս կոյսը՝ բազմասցի ողջոյն մեր առ
,, քեզ և ամ զօրոյ քոց ։ Զի խաղաղասէր մարդասիրութիւն
,, ձերոյ սիրէք ծովու և ցամաքի ։ և չիք որ յերկրաւորացս ,
,, որ ձերում ահարդել ոչ ունիցի Ընդէմ դառնայցէ ։ զոպէս
,, և մեք իսկ ունիմք զանազան յիշատակարանս զաւրութեան
,, նախնեացդ ձերոց ։ առնելով զԵրուսաղէմ՝ անցին և տիրեցին
,, և առիայսոց կողմանցն՝ 'ի սահմանացն ոերայ մինչև 'ի
,, կազմանս գաղիրացի ։ և ոչ ոք գոսու ոտամբատկեալ և ե-
,, լեալ ըստ ձեւն նոցա ։ Զոր յոյնչափ մեծի իշխանութիւն՝
,, գոստակերտ մեծ և սիրելի զՀայոց աշխարհն անուանէին ։
,, Զոսն որոց և նախնիքն մեր արդասոիս յիշելով զաւաջին
,, ոերն ձեր ։ որ 'ի ոչայութիւն հասակին փախուցեալ 'ի հոյ-
,, բասպան մարդասիրաշաղ հօրեղբարոց իւրոց՝ ապրեալ ոնաւ
,, 'ի յերկրին դարս ։ Զնոսա և զՀունաստան որ 'ի քաջ ։ ընկա-
,, լեալ 'ի ոչ եղիպտասեանն հռափայ (կամ 'ի հռոմի) , լուսաւո-
,, րեալ զիոստուրոյին կողմանս հիւսիսոյ ։ զոր և ոյժ մ կամին
,, կորզել և հանել 'ի մէնք խաւարտեր որդիքն արևելից ։
,, Զոր մեր 'ի ձեր քաջութի ապաւեցեալ խիզախեալ , կը ինչ՝
,, որ ընդէմ դարձուք նոցա հրամանացն ։ և բազում այն է՝ որ
,, որդ ուսանիցս պատրաստեալ եմք ։ Զնարեցուք զմահ ոչ ծ-
,, սրոտութիւն քան զկեանս սրատութիւն ։ Զոր եթէ դուք ես
,, 'ի ձեռն ուրիշք զմեզ , ահա հրկեն կենաց հանգիստեցաք ։
,, և մահս՝ և ոչ միանգամ ։ Զոր եթէ ստիպեալ մի հեղգալք ։
,, գուցէ և ոչ ոչ աշխարհս քաղաքաց հասանիցէ տապ քո-
,, ցոյ սորա ։ ։

Զ՚այս նամակս յղեալ հոյոց զգեղարանն՝ որ ստանէր եռուն նոցա ։ զի առասի՛ և հնոյեալ կոյսին մնասցեն 'ի թագաւորն քաղաքին ։ մինչև 'ի գլուխ տանիլ զիրան ։ իսկ զԼոհոն և մեր-հուժան զնասցեն յեռոյ իրր գնասցեն առ մեծամեծ նախա-ռարս հոյոց ։ որք եկին ընդ հրամանս թագաւորին կայսերք 'ի մասն բաժնի յան-նաց ։ առ որս գրեալ էին և թուղթս ։ աղաչելով զնոսա գալ 'ի միաբանութի իւրեանց ։ և վանել զթշնամիս հաւատոյ յՇա-ռանոի ։ և 'ի կողմանցն աղուանից ։ և մի անիծեալ լինել ընդ ուերութի եկեղեցեացն Քրիստոսի ։

Զ ։ Զ՚ամ քանզի կորնչութի առաջիկայ ժամանակին սչ ներեր ոպասել գարձի ոոցա և օգնութեն յունայ , փոքանչին 'ի միաս ։ և հոյեցեալ 'ի ոսկեաւութի զբոոց իւրեանց առ-քաջմութի թշնամեացն՝ տուրակուսէին ։ Զոյց ապաւիսեալ

յաջ՝ ասէին։ * Գիւրին է ձեզ ասիուսաք զրագրեաց դարձ
,, գրոցեալ, և անարդք զմեծամեծ իրս կատարել։ ||Այս
հաստատեալ՝ ի մի վայր ժողովեալ դասակարարացն՝ զմեծ զրաս
նուրանաց յերիս գանգս բաժանեցին։ Զ գանգն առաջին
եռան՝ ի ձեռս ոգեմիտեան սերջապէսի մեծի դասակարարի
աբերանեաց, որ և զմարգարէական ունէր պատիւ։ զի գնա-
նեալ՝ ի կողմանս ասորոստական՝ ոչ՝ կացոյց պահապան Ը-
ղեմ պարոցի։ Զ գանգն երկրորդ եռան՝ ի ձեռս վարդա-
նայ ասորապետին։ զի անցեալ է սահմանս վրայ՝ գնասցէ
յաղուանս՝ ի վերս սեբաստայ սուրբ պետի կողմանցն Ասորայ։
|Զ գանգն է վարդանայ, խորին խորհրդոտի։ որում ի քա-
ղաքաւորսն՝ փեսայ եղբին վարդանայ։ Թագաւորեալ զ ամ-
հանակ դիմաքսեան։ և մեռ դիմաքսեան։ արտակ պա-
լանի։ և այլ ազանաստաբերք և ոգեպանք։ և բազմաբեր՝ ի գա-
ղաց հոյոց։ որք ինքնայօժար փութ ամենայնին լինել ի մեծ
խնդիր սիրոյ սի եկեղեցոյ։ և ասալ զանձինս՝ ի մահ՝ ի
վերայ Աստուծոյ հաստատեցն։ |Լուսոյ վիճակաւ մեռեալ յեկեղեցի՝
,, ,, զանձն արարին զանձինս՝ ի ձեռս սոյ։ և առեալ զոչ խաչն և
զասեաստրանն՝ համբարձին ի ջերմն։ անդ փափարանաք և սրբ-
ասասանաք։ և վնեցին՝ ի վի ուշոյ և ձանգասս իւրեանց։ Ասանդ
նրանեցին վերայն։ և եղեալ սնաստ՝ գնացին ասրախասմբ Ը-
գեմ թիշոտանայն։

Լոկ զգանդն երրորդ եռան՝ ի ձեռս վասակայ իշխանին սիս-
նեաց։ վասակայ՝ ի քանս նոր։ զի կացոյց յԱրին հայոց՝ ի
պահպանասմբ զգաստան։ |Այլ սակայն նա թիշոտեաց երբ.
սանալ էր յասեաստրանն՝ հաստատուն ձեռաց յորոմն քրիս-
տանեից։ բայց՝ ի ներքսագոյն կողմանս գաղթ յորեանս արարին
առ ամենայնի անցաւոյ փոյթ։ զընարեալ զանձինս զանձարարս և
զգոյս խորհրդանշիսք գնոցն՝ հոգ լինեն զոյնոսիկ։ զորոց ըն-
թերցմանցն հաստատեալ գիտեալ։ զիշխանն քաղքաստանեաց
մարոց կիմարիան անուն՝ զորոք խորհրդ։ զիշխանն խորհրդոտ-
նեաց գաղիլոյ՝ զորոք խորհրդ։ զիշխանն ապահանեաց մանանի
զորոք խորհրդ։ զիշխանն փահլաւունեաց գուռնա կիմ գիսա՝ զո-
ղոք խորհրդ։ զիշխանն ամատունեաց մանանիհի՝ զորոք խ-
որհրդ։ զիշխանն արշարունեաց փարազշապուհ՝ զորոք խորհրդ։
զիշխանն գասրեղունեաց սրամ՝ զորոք խորհրդ։ զիշխանն սրբ-
ասանեաց արտակ՝ զորոք խորհրդ։ զիշխանն սակայ լինեալ։
զիշխանն ասրծայ հնարեկ։ զանգասն սունասունեաց մանանն
անուն։ և զայլ իշխանս և սեպուհս յոտասանիկ ոստան և յոյ-
լոց սահմանց։

Այս սահմանց։

Այս՝ ի լոմեալ անդ ներքսագոյն՝ ի կողմանս ասրապատականի։
և քաջին վարդանայ՝ ի կողմանս ապշանից, անուրանն վասակ-

Ի մեր 430

Զ գանգ Գ · Եւ Գ վարդանի

վաղվաղակի 'ի ծածուկ պեսպոնս առաքեաց առ միհրներ-
ն՝ , և ծանոյց նմա զԹՄ՝ զոր ունէր 'ի որսի ։ Պրեաց և
առ նիկոբակոնն ոեքոիս սպարապետ , և ասէ ։ զբոբս հայոց
քոյրոպէսաՀ՝ յերիս բաժանեցի ։ և. ահա վարդան գայ 'ի վրէ
քո սակաւ զօրաւ ։ Եկ Ճառաջ նոր , զի կարես յաղթել նմա ։
և յետ նաՀանձելոյ քո զոսրմանա՝ Եկ և մնաս յԾս հայոց ։ և
Ես եղէց քեզ ձեռնտու և օգնական հանդերձ գնդաւս ։ Օ՝ այս
խրատ լսեալ սեբէոս , անմոլորեաց անցանել Ճ կսր գետ ։
և խոսեալ 'ի կողմանս վրաց ։ և ասասել մեզ ։ զի 'ի գալ փոր-
դանոյ՝ 'ի գիմի հարցն նմա ։

Ճ ։ Այս եղև 'ի հասանել մեծի գնդին սեբէոսայ 'ի դաշտ
ընդարձակ 'ի սահմանս ուսեայոց և աղբմանից հանդէպ
խոպանաղ քաղաքի , և հոս սոդ. և քաջն վարդան զօրք ի-
րոյք ։ Այս սեսեալ զայնպէս բազմութիւն զօրացն պարսից՝
ոչինչ զարհուրեցաւ ։ այլ քաջալերէր յորդորեալ զիւրս յա-
ղթիւ կալ , և ցնծ միայն ասասելիւք ։ Այս բաժանեալ զզօրսն
յերիս առաջս զոչ թիւն եառ 'ի ձեռս կամսարականին սր-
շաւրայ , և հիպատակիցս նմին զմուշ գիմաքսեան ։ և զսահեակն
եառ խոսենայ խորիսուռնայ , և զօրաստիպն նմա զՀմայնակ
գիմաքսեան ։ և ինքն իւրովք թիկնապահքն պատրաստեր
'ի միջոց յորձակիս ։

Այս իբրև այսպէս կարգեցաւ Ճակատն , միաբան և միակամ
խրախուսեալք առ 'ՈՒՇ ։ ասեն ։ եղիցի ձեռն քո 'ի կեցուցա-
նել զմեզ ՈՒՐ ։ զի սէր մեր ինչ մտեալ է մեք 'ի գործ որտե-
լասիս , այլ՝ 'ի փոխարէն ոնուանն քո , և վասն եկեղեցւոյ սիրոյ
քոյ ։ Շ որժեա՝ և դողուցս՝ ՈՒՐ զչունդադունդ բազմութիւն ա-
նօրինացն այդոցիկ ։ ցրուեա՝ և վանեա զՀակառակորդս սիրոյ
հաւատոյս մերոյ զորութիւն փրկիչն խոսի քս ։ և տուր 'ի
ձեռն սակաւուցս զքաջութիւն յաղթութիւն Ճգիտ բազմութիւն
ամբոխիցդ ։ Օ՝ այս ասացեալ՝ յարձակեցան 'ի վերայ թշնա-
մեացն , և. հորին զյառաջամարտիկս նոցա ։

Այնդ նախապրաւ յառաջեալ 'ի յաջոյ աջաւէր կամսարա-
կոն և մուշ գիմաքսեան , առ 'ի յուժգին արշաւելոյ հրի-
վարացն՝ ոնաեղեակ դալով և վայրացն՝ ոնկան։ Եր կոքին 'ի
տղմուտ տեղիս , և խլեցան երիվարքն հոսցս ։ Օ՝ այն սեսեալ
սմանց 'ի թշնամեացն 'ի հանդիպոյս , որք կին 'ի լիմեաց և 'ի
բազմատականաց յարելոյ 'ի զօրս սեբէոսայ , սկսան սեղալ
գնեստս 'ի վրէ նոց , յորոց առ 'ի մահ վերատուրեալ երանելին
մուշ՝ անդէն կատարեցաւ ։ Այսոկ աջաւրայ զօրացեալ Եր՝ ե-
րիվարին , և խրեալ թնգնին 'ի տիղմն՝ խեթեալ զերիվարն 'ի
յետուստ՝ ասասալ՝ 'ի վեր և ընթանալ ։ և թեպետ իբրև ըշ-
ատարսի ոնձրևայ հոսեին նեռք և նիզակք 'ի վրէ նոր , քայլ

նոա զամենայն փահանաւն փաներ ի քաց, և զամենայն
յոգոյ յարիշատակաւ՝ ի թշնամին արձակեր. միանգամայն
և զերիվարն ի ցանաք կոյս մինչ. ապր և մնչի մի նշ (ՅԲ մին
ի վերասաւոր կոշտայն) նեաղեալ մնաց ի սալի։

Ցեսեալ սոսա՝ թէ վասանք ի նոա յամէ-անդին, եթէ զե-
ղիվարն, և գիմանց հեղեալս միանգի և ազանեալս ի վրայ
թշնամոյ՝ առիւծորէն գալեալ. և փարագաբար յարձակել
ենոա մեծանին վասի՝ որ էր եղբայր թագաւորին ամենց. ենոար
և սատակեաց զնա, իբ նմին և զրաղաման ի թագաւորէն
նշ. և փանեաց զամբարն յաստուծոյ իւրմէ. և ապա զուլեա-
հանեի հանեալ ի ցանաք զերիվարն իւր, և հնձեալ ի նոա խա-
զոյց անդնէր քաշաբեր ի մէջ յանդիմանեալոց թշնամոյն.
և ուժանարեն խոյացեալ յերամն նշ՝ գաղայոյ և զարհուրե-
ցոյց զամենեսեան զնա։

Յոյժ զամենեսեան զնա։

Ինչ որ զարմացեալ նոսատարոյն հայոց՝ ոչ ի միւս կող-
մանէ պատերազմելիս, առաջ ևս սասակոյանին զհաղ-
անեալն. և զի ի սասակեանոյ մարտին ոչ բաշին զարգա-
նոյ իրրև զերծանել հնձելով զարշանեալն թշնամոյն զին-
ամեալք յերկիր սասակիր, զայն սեսեալ նոսա՝ լուծան և
լրան. իբ որ սասնոսակաւ և քաջ քանանին սերմանոյ՝ զա-
սուն և անոցին յանկոյս; և փախուցեալ անկան ի պահանին
հնոյ։ Իսկ զնեալոյ ասելոն լարանեալն զորոյն հարին
հոյլ ի սերան սրոյ. և զայլն զարեցին սաստանալ մինչև
յանին ելանեալ կի լանոս գեանոյ։ Իսկ յանանոպոնչ նշ սնոյա-
նել. իբ գեան՝ սաներ նաւակաւ և սաներ լուզելով, ձայն ետ
մեծն զարդան քանին որչաբարդ գնեն սիտել նշ հեղայանքն,
գնասանցեալ յանդանդ յաջողեալ նեսասնալ ձեռնեն,
իբ սասելոյ փարպեցոյն։

Իսկ զի հասել սոսա հանգերձ նիզակիսանքն, և նեսասնիզ լեալ
ի նաւս թշնամանցն՝ գեանեալ ի գեսանանդ թագաւորեալ
գնեն. և զնեն զարգանան իբ նանին արքանակի խոցասանեալ հնձա-
մանի կորոյս. մինչև իբ սասելոյ եղբայրն գայլանքն սոյն էր՝ զոր
„ (նա՝ և բնակեալ նշ) գնասանցեալ սանեկին, իբ զանկեալն սրով
„ ի ցամաքն. և ի բաղանեալ գնանանցն սանեկոյ յասան
„ թաղք գեասոյն յարիան գասանեալն ॥ Իսկ և ապրեալ ոչ
ի նշն, բայց մի սին միայն, որ հանց երկիրագաս յայնկոյս գե-
սանն. և փոխուցեալ անկան սնոյսարդ ի պահանին հնոյ։
Հայոյ մարտն յասանին յարձականին գասոյրեալ գնանք-
սեան ոչ քաջ վիրասարեալ էր՝ և կոյս անկեալ ի մէջ գնա-
կանոյ թշնամանցն. որոյ սեսեալ զզարանալ հայոց՝ զարոյցաս
և լինքն ի յոգի իւր. և պատեալ նիզանին զվերան՝ վերծաս ի
սեղն անդրանի, և նեղն յեսոյ սա իւրեն։

450 Լարձ արարեալ ուստ զօրացն Հայոց՝ յաւուրսն առին զկապա կարգաւորաւ անկելոցն։ և զատարեցին անգէն զոյն օր։ և 'ի վաղիւն չհեալք՝ անցին ընդ գետն հոսդ։ և մեռեալ յոմն ազգականից՝ կատարեցին զնմա պարսկաց և զմոգաց՝ զոր անդ էին։ և պրեցին զնմա անգիս։ զարս պղծեալ էին ոչ զոհելոք իւրեանց։ և զերծուցին զնոսա 'ի ձեռաց նոցա։ Լսեալ զայս ամենայն նախարարքն և զիմաստունքն ազգականիկ բազմք՝ զոր ցամեալ էին 'ի լերինս, եկին հասին անդր։ և տեսեալ զյաջողութիւն գործոցն՝ զոր արարին Հայք, գոհացան զնոսա։ և ինքեանք ևս խառնեցան 'ի նոսա պատերազմիլ զոհ հաւատոց ընդդէմ պարսից՝ որք կամէին խաղալ զնոսա 'ի սէր կրօնից իւրեանց։

Լոյս ապա առ հաւատակ յոյժ ուրուքինեալ՝ խաղացին 'ի գաւառն Հոգոյ՝ որ հաներ լոնն արանաց և հնոց։ ուր և նստէր բանակ գնդի զօրացն պարսից և ոյլ զօրք 'ի պահպանութիւն անցուցն, և բազմութիւնք ռամկաց ոչ ոսկաս։ Կատարեցին անդ զոմ պարսիկս, ևս քանդեցին զոմ՝ զնոսա ոչ ոսկաս, և տարան զպահեսն մեծ զձեռակերտն յաղկերտի։ և մնացեալն զարձակեալ առ թիւրն արանաց և հնոց զվահան մնացեալն՝ որ էր յաղգի ընդրեալն ազգականիկ՝ խնդրեցին հատուցեալ ուստ խաղաղութիւն 'ի մէջ իւրեանց։

Օ՜ այսպիսի լուր առեալ՝ 'ի վաղվաղակի եկին անդր։ և տեսեալ զպղծեալն՝ զոր գործեցին Հայք, ուրախ եղեն յոյժ։ և ելզմամբ ուստ եղեն ընդ նոսա ընդ իւրեանց հեթանոսական որիեալ՝ հաստատեալն ապահել զմիաբանութիւն 'ի մէջ իւրեանց։ Զոմ եղիշէ, ընդ նոսին և զաղաւ փարպեցի, թէ յայս ամ պատերազմեալն ոչ ոք մեռաւ 'ի Հայոց, բայց միայն մուշ գիմանաքանն իրեալ 'ի տղմուտն։

Գ։ Այլ միւսդեռ զայնքն Հայոց 'ի գործս քաջութիւն զարուքեալ կալին, անօրինն վասակ խորհուրդ լուտս կացեալ 'ի բերիսանութիւնէ՝ ինքն և որք ընդ իւր միաբանեալ էին, բազում ընդրիս գործեալ յոմանս Հայոց։ աւերեաց զբազում տեղիս, և հրդեհ տարաւ զբազում քաղաքս պարսկաստանայ։ յորս ջերմագոյն պաշտեին զՏնտ քուն։ լափեալեաց զբազում բերդս 'ի ձեռաց հաւատացելոցն պահապանաց, և ինքն եկ 'ի նոսա յանտի պատերազմս։ կալաւ զորդիս տոմին մամիկոնեանց և կամարարանոց և այլոց նախարարաց միաբանելոց ընդ վարդանայ, և եհան պահել զնոսա յամուր բերդս Տին աւանաց։ Կոչեալ և զերկուսին եղբարս իւր, և եհան վարել 'ի սոգդաստան յանդարձ ծառայութիւն։ Լաւ 'ի վերայ այսր ամենայնի դրել բազում սուգ ստորագրեալ թուղթս առ խշիանս յանեաց և այլոց ազգաց, և զատրեալ զնոսա առ անկասկած կալայ 'ի խնամս չարութիւն իւրոց։

Գ.ԺԸ. 11
450

Գանձեցաց և գնացեալս հաստատեցէք համախոհիկ խորհրդաւ առ միմեանս, և առ այլ իշխանս գաւառիս, և ծանայցէք նոցա, զոր ասասցուք. և եկ ա՛խտ հաստատեսցուք թագաւոր զարքունս քրիստոսեմէ խորհուրդ. և կանչեալ զմեհեանս, և գրեալ ի նոսա զարքն և զՀայր. Այս ապա ձեռն եղուկ, ելեալ ելիցիս ոգեաւ, և եկառցուք ա՛ր սեղանոյ. և աջս զբռնեսցուք, և եղ ի բանսի. և զբռնեալ միմեանս հրաւանեսցուք նոքա. և տապաստակ որոնեալ՝ տե՛ս զիս արտաքոյ ոստանաստոյ՝ եւ կանգնել սեղան պատանանոյ արեգակն և հրոյ. Նայսպիսի լար գրեցս գաւառացելոցն Թեպէոն. աչ միաբանեցան ի սկզբանն անդ արտակ աշխատ ուրբ, ընդուզ ակեոյ, ներսեհ ոստիկ, և մեծին սերուհ ամատունեաց. բայց յետոյ նոցին եւ եղեն կամակից, բաց ի գիւտոյ վահանայ.

Լարն եհաս լաւ այսր ամի յոհանէս վարդապետոյ, և զորոյն ասէր Ի նոսա, Թեպէաւ արտաքոյց գնա, բայց յոյս ունիմ զանգին առ ա՛ծ՝ քաջաբերեալս զոգիս ինչ. Այլ նոքին յոտաւ զարդեալ ի տոր՝ առեն. ահա առեալ հեծանոյ ի ձեռս փոքրկին ասցեն քո՝ սրբեն զիալ խոր, ընտրել զհոտս ցանելոյ և ուղղել ի շտեմարանս արքայութեան, և գլարքն մնանել ունչեկ լուսոյն. եղիցուք մեք ցորենահաւաք արքեալք, և սանկուսմէն ապառեցանք ասաւ հանապազաբեր մերոյ. յոտաւ եթէ արքանի եղեալ՝ գիրեցաք մեռեն ոգոյ, վերանան մեք բարի՝ զանգ պարտի.

Օ՝ այս ասացեալ՝ ելանէն և ելին միաբան յՏէն ոգեմանից, և գայրն փոքրիկ յՏոյոյ յամենեան տրի, ոյն և նոյնմ՝ ուրեք, ածեալ ի խորհանս ասաւ բՁՄ՝ լոյս. Լսեալ ինարկեն վասակ, և իշխանքն՝ ոչք ի նոսա, լուեալ զայրս ասա՝ նՁ զանգի հարան լոյս. և անապարեալ անկան յՏն ոգեանոյ. և սմրայան ոնդ, լանարիկ ոեղեն.

Ե. Գիտասցեալ զոլորն հոյոց, թէ զոգիսցեալ է վասակ՝ ՀՁ իսր ի ոգեանս հանդիպ արացելոյն, ոգեանոյն ոչ՝ եւ տեսեալ եղն զաղագամ գրատաս սենեաց, լրս ուժանդակեն արարելոյն. և հասացին հարուածս մեծաւ ծա ի նոս. և պաշարեալ լանար տեսին՝ ոստիկ առաստանեցին ոնն. զի լանեին նՁ պատրաստեալ ի գերակոյ. Այս ապա զլուսոյ՝ ի նՁ գեր ոռեալ ի բազաքաց նՁ զոլս և զվանայս՝ անՁն ասիպաս յարարատեան Ն. և տիրեցին ամրացոյն, զարս ոռեալ՝ էր վասակ, և ընկերաց՝ նՁ. և արեցին զկնոջեցեան. և ոլոս ասեալ լայն ի ոչ գարձաց նՁ. ոչ գոհանալն եւ ոչ՝ ոլ աչս ունեաց ինքեանց վանել զՁնասին՝ յՁն լուանց, և նարոդել զկնոջեցիս. և զի եհան ի ոչ՝ ձեռն. հանդեան ասիաւիկ մի.

Յայնմ ժամանակի լսեր եհաս առ նա , թէ յաղթեալ դարձեալ է 'ի պատերազմէ Ելուզայիւթէ հնոյ , և թէ լսէնալ զաւ զոր գործեցին հայք , բարբարեալ է բարկութիւն յոյժ , և է 'ի պատրաստի գալոյ և հալածանելոյ զնա 'ի սկիզբն գարնանային ։ Օ՜այս իբրև լսեան նոքա , ինքեանք ևս ՝ յարդարելոյ քաջին վարդանայ զՀետ լինելին պատրաստութիւն՝ ասացեալ յանձնութիւն նոցա , և ուրեմն ծարաւեալ փութաբերին աւսպ նահատակաւ իւրեանց ։ և ոչ աք 'ի նոցանէ այնուհետև ուծէր ինչ զմնաւ վասն յաղթութիւն կամ պարտելոյ 'ի թշնամեաց ։ այլ՝ ամենայնին միայն փրկութիւն բաժակին , դնելով զանձինս 'ի վերայ անուանն քրիստոսի և եկեղեցւոյ նոր ։

Յայնժամ և սոքա յանկարծ հանդուգնիկս քաջալերեալ զամենին ինքն , պատասխանի եհաս , զի զայն ասիս մինչև 'ի ածն յայտնութիւն պահօք և ուղղութիւնք խնդրեսցին յոյ զայցելութիւն ։ և 'ի ածնի յայտնութիւն կատարեսցին դՀանդէս շնորհակալութիւն վասն յաջողութիւն երրայն , որք եղեն 'ի մեւս նոյ ։ Եւ այս եղև 'ի վանքն Երկոտասանեարդ ամի թագաւորութեան յաղթերայ , յուսաքնութիւն աւուր քաղաց ոմանցն , այն է դեկտեմբերի ինն , յամի ՇՆ ։ 450 ։

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա Ն Ա Ց

Յաղագս դարձի դէսպանացն հայոց , և նենգութեան յաղթերայ 'ի ղրութիւն գլխաբանութեան հայոց , և ասասելոյ զերծ զվիրուսէն 'ի վերայ նոցա , և գործոց լուրին վասանայ ։

(1) ՇՆ ։ Հաղանք հայոց , թէ է ատամ գնուսի , և համայեսկ մամիկոնեան , և ընկերք նոց , որք առաքեցան 'ի կոստանդինուպոլիս յամենանն յունիսի 'ի նոյն ամի ։ 450 ։ Ի զարմ ասացաք 'ի վերոյ , իբրև հասին անդր , յունգիսան լեալ մեծի կայսերն՝ ընթերցան առաջի նորա ընդերեալ զգրեալ յեղկնաց և 'ի նախարարացն հայոց ։ և յիշեցուցին նմա զսիրոտ գաղթին սիրոյ , որ եղեալ էր 'ի մէջ երկուց ազգաց առ կոստանդիանոսիւ ։ Օ՜որ լսեալ թէսպասի՝ հրամայեաց յաւել 'ի յիշատակարանս և 'ի մատեանս նախնեաց ։ յոյս և գտին զոյն ուխտ հաստատութիւն ։ Ապայ զ'ս խորհուրդ արարեալ թէսդոսի Ի մարիանոսի , որ ընկալեալ էր զպատիւ կենարարութիւն , հաճեցաւ ձեռն տալ նոցա ։ բայց Ի զի 'ի նմին խոկ ժամանակի , յամի ՇՆ , 450 ։ 'ի վերջին աւուրս ամենեանն յուլիսի վճարեցաւ 'ի կենաց նա ինքն փոքրն թէոդոս , խոսփանեցաւ յոգնելոյ հայոց ։

Լոգիչ։ Ճ։
Վարդեր։

Լեհ 2. 450

Իսկ մարկիանոս՝ որ յարքունական տան. ի կայսերութենէն՝ հայեալ յաւետ ի հանդիսս իւր քան ի պաշտաւնութենէ եւ կիրակեցաւ՝ կամեցաւ ինքն՝ ասել՝ որպէսզի՝ ի ընդարձակաւոյ ։ իբրեւ թէ՝ վերանալ նմա քաղաքն ի նորոգ ծագելոյ հերետիկոսութենէ եւ ուխտեալ ։ Ապա ասաւել եւ խորհուն է. զի՝ եւ ազատանութենէ ոչ ոմանք զարմանալ որ եւ վերակացու էր կարգեալ մատիանայ ։ քանզի սուրբ՝ կամանայ արդեալ եղ՝ ի մէջ ։ եւ պաշարեալ զիսոն ։ զի որպէսեւ մինչեւարդութիւն երբայ եղեալ էր դաշն խաղաղութեան՝ ի մէջ պարսից եւ յունաց ։ զի կամէր ձեռն առեալ՝ ի հոգս զայն խոսանալ ։ զի զարհուրեալ էր յերեսաց յարքայն ։ Եւ զրաչ կամեցեր ։ եթէ՝ զօրեալ խրեանց՝ զուցէ եւ այն հոգս՝ որ ի մասն քաջին յունաց ։ մերոյսանեցին ը հոգ ։ ոչ ը հոգս՝ որ՝ ի յաջին պարսից ։ եւ ելցեն յիշանութենէ յունաց ։ Զոյս խորհուրդ անուանելոյ ՀՈՌՈՍ եղեւ եւ այլ ։ զոյգ զրգիռ. ունի զանազան ազգաց երիշարիս ԿԴ՝ փարեանս ուսեալ՝ երեւելի՝ ի գրոց ազգաց ։ Զոյգ եւ մարկիանոս ալ միայն խոսաս հրամարեցաւ յօգնական լինելոյ հոգոյ ։ ոչ՝ եւ ոչ ունելիոյ՝ ի յայնկերոյ՝ ասուաքեաց ասա նա գնացուն խաղաղութեան զոյն ինքն զնիշարիս ։ ցուցեալ՝ ասա՝ թէ։ ինքն բանկանութեան ։

Ը պարսիկ ։ եւ չանեն ինչ Ը հոգոյ՝ որ՝ ի յունաց զարգից ։ Նայանիսն միասանեալ հրեշաւորեալ հոգոյ զարգոյ՝ խարհիցն գասեալ լեան՝ ի հոգս ։ զոյգ՝ ինչ ոչ ունէին հաւանեցաւ ամենայն գնանն զանան՝ ի հոգոյ՝ զոր եղեն՝ ի տան բաժանի յունաց ։ սիրելոյն յայլեալ նախարարունն՝ ոչ՝ ոչ՝ ոչ՝ ի՝ ինչ ։ զանձնեալ՝ ի յանձնելոյ վարդանանց ։ այլ ասասի՝ գնաց։ նի փաստեցեալ զարդ զարդ՝ ի մեծն հոգս ։ և եղուս սնոյ յայնմ՝ սաւաղ ։ զրգաւ՝ զարդ. զարդանալ եղեն վարդանանքն յանջրգաւ ինչ ։ մեծաւ՝ ի կողմանցն զարդանելոյ ։ Զոր և յունաց յասանելոյ ։ ինչ ալ կամէն յանձն ոչնել ինքեանց ։ զոր՝ զարդանցն ։ և ալ իսկ խարհուրդ առեալ ինչ կոնց՝ ի միաս ենք ։ այլ մեծնոյ երբէք ՀՈՌՈՍ բարեկամն և սիրելի հանարեալ գնոյ գրեցին ունդրին թուղթ առ կայսրն և առ ուրեան եկեղեցոյն հաստատեալ թուղթոյ ։ և ծանանցին ոչ՝ ամենայն՝ ոչ՝ ոչ՝ ոչ՝ ը ինքեանս ը բարեալ ։ ոչ ։ և խնդրեցին՝ ի ՀՈՌՈՍ՝ մարդասիրաբար նոյնոյն զնդաւորն ։ զի զարգեցաս՝ ի՝ ՀՈՌՈՍ՝ ասանեալ ենկեղեցոյ ։ և զոգնականեալ՝ զասանելոյ ։ զի ։ զի՝ զի՝ զի՝

մեռ. ՝ի բաժնին յունաց՝ թէ՝ զկնա՛ ջանացան շահել զՀայս և-
զնոսա անդ ։ այլ կարի հաստատեցան ։ և այս յաւէտ ՝ի տագրե-
ցոյ բարին վասակայ ծածուկ սրատաքանութիւնք ։ և տակաւին
ոչին ունելով հոգոյ առ տակաւ տակաւ զրաքին շահել յամենեցին
անդ գրեթէ տալն մի ։ որպէս յայտնի երևի ՝ի բանից զա-
զարու փարսեցւոյ ։

451 Զ ։ Խոկ նախարարքդ Հայոց ։ և միաբանեալքն Ը նոր ։ յետ
վճարելոյ զտարին քաղաց սիրոյ և ալօթիւք՝ սկսան պատրաս-
տել ՝ի գործ պատերազմի Ը դիմ սպարապետ ։ Զ։ յետ տակայն սկսաք
հոգ հանարարոշ Ամիբսալ մարդիկն ՝ի վրայ Հայոց եղելոց յՃին սրալ-
սէց ։ զի նոքա անպէտն ՝ի տառապանս կիցեն ։ և եթէ սաքա ՝ի կուիր
մատանելն Ը յաղկելոն ։ նա առաւել ևս տայր տառապեցու-
ցանել զնոս ։ Այլն իբրև խարհեցաւ քաջն վարդան առանել կայս-
պիսի ինչ ։ հրամայեաց լուծանել զնի ամն յելեալեաց ամուսի
՝ի պարսից ։ զայս կոպեալ և արպելեալ ունելն ։ և ածել ա-
ռաջի նախարարացն ։

Եւ իբրև տերին զնոս անդ ։ խօսեցաւ Ը նոսա բազում ինչ ։
և յայտնի եցոյց նոսա ։ թէ՝ այս ոմ ՝ի՞ զաքաք՝ զոր գործեցան Ը-
դիմ թագաւորին ։ եղեն զնոս ՝ի զաբ ՝ի՞ զաբ ՝ի՞ զնոսա ։ և զնոս
ուրացուցին բազմաց ։ և առաւել ևս զնոս անօրինութեանն ուրա-
ցելոցն վասակայ ։ Եւ իբրև յայտնի արար նոսա զայս ոմ ։ ա-
ռաջիկայ զնոսն հրեշտակութեանն առ յաղկելոն յայնոսն աղաչա-
նաց՝ խնդրելով ՝ի նոսանէ ներել նոցա ։ զայս ասելով եկն նոցա
Ը դիմ նոր ։ և զթութեան վարել ընդ նոս ։ և խոստացաւ զոսկի
մնաք ծառայել նմա այսուհետև ։ և ասել հարկս անելիսկ ։ միայն
թէ՝ ոչ ևս կամիցի խաղալ զնոս ՝ի հաւատոց ։

Դարձեալ առն ՝ի ձեռաց աբբանի՝ պատմեաց յաղանջս յոր-
գեցեալ զնոսն ։ զոր լսեաւ ՝ի վարքումոյ և ՝ի նախարարացն ։
յայտ սարսիշնոն միապատուին՝ թէ՝ ինքն եկեալ է զնոս աղա-
ղեալ զնոս ։ Իբրև լսեաւ զայս յաղկերտ ։ զկնա մի յամ-
քարարաւորսն ։ և եկեալ ցեալ ։ թէ գուցէ ՝ի սպասա-
ռարդիկ իւր Ը հայոց յաղթեալ ՝ի նոցանէ ։ յամենի ելցի ուռա-
ջի՝ ոմ ազգաց ։ խարհեցաւ նենգաւթիւն կատարել զկամս իւր ։
զնոսն հրամայեաց ՝ի վերին երեսս ։ զի ոչ ոք և կայցէ ՝ի քրիս-
տոնեիցն յՃին սրալից ։ հանարձակ վարիցէ զորինս քրիստա-
նեանս ։ և եթէ ասցէ ոք ՝ի նոցանէ ՝ի կուրանս ։ ասիցէ ելցի ։ և այս ուրաք ինչ կամ՝ սատանաշնածք յաղիշատակեալ ելցին ։
զարձցին ետդրին ։ և եթէ ոք ակամայ ուրացեալ ելցի զնոս
ասաս ։ ասեսցիս զ դանցի ՝ի նոցն ։ և քահանայքն անխոտիան
ելցին ՝ի սրաքատանց իւրեանց ։

Օ այն պատուիրն գրեաց և ասաքեաց յՃ ազգաց թագաւորն իւրոյ ։ և
առ նոսա՝ ազգս քրիստոնեից եկեալ Ը ելիսոնաքն իւրոյ ։ և մատ,

Նաւորդակ առ հայր՝ հաստատեալ, զոսա ելս մեռանելոյ զուիտ
խաղաղաւէտ ընդ նոսա։ զի մարդասէր քահանայ զմեռեալսն ինչ,
և զնոսանն անհոգս առնել։ ոչ զի յանկարծակի սրտապէս ընդ-
հատեսցի, և զիտելոյն դառնութեան սրտի իւրոյ թափեսցի՝ ի նոսա։ Լ.
առ ամենակալն Աստուծոյ՝ երկնից՝ արարչի՝ և երկրի՝ առ մարդ
կերանս կոչեալ՝ հաստատեալն պահել զդիւրն իւր զաղաղ՝ և ինքն
առասել ևս ուսուցանելոյ զգունդս զորայ իւրոյ։

Գ. Որոշեալ առին հոյք միաբանեալք զմեռելն թաղելոյ-
ն, որ՝ ի վերին երկրս ունէր զատեանս կենաց, և՝ ի ներքոյ
զդառնասի մահս, յայտնապէս Յովսեան՝ ի բարեշնորհեալ և՝ ի
խոտեցն, և՝ ի յապաշարաւէ սմանց՝ զնարկոսն նենգուելոն
նոսն։ և սոսնեալն ոչ հաստատեցան նոսա, և ոչ հաստատացին բա-
ղեսցին՝ զորս խոստացեալ նոցա։ * Որ ինքն իւր չարի՝ ասէ՝ այ-
„ լոյսն բարի ոչ կարէ լինել։ և որ ինքն զոչ խառնար գնայ,
„ ոչինչ՝ ոչ առաքնորդի ճշմարտասէ լսոցուն։ (վասն զի) սրակ-
„ զեր յանկարծասէ արբարեալ, և՝ ի ետուն ճշմարտասէն,
„ սրտիզեւ ոչ՝ ի խոտեցեալ մեռելոյ ոչինչասի խաղաղասէ։
„ Լ՝ մեռեալն ապրեալ զորոյն ոչ, և հաստատեալս
„ ի յոյսն քն . . . ոչ պատրիսք իրբև զոգոյս, և ոչ մոլորիսք
„ իրբև զանաեղեակս, և ոչ խարիսք իրբև զոգեաս։ այլ
„ պատրաստ ենք ՅՍ փարեսեցեալ և մնայս՝ ի վերոյ եկեղեց-
„ սոյ սրբոյ։

Լոյս սոցա հաստատեցին՝ ի մէջ խորհանց, և ասեն։ եթէ թաղ-
լասցուք՝ յոյսն սկսոցս, թեև կարասցուք մեք կեալ, բայց
ակնէակիք մեր մատնեսցին՝ ի ձեռս տիեզանասոյ, և սպք մեր
գանդրեսցին յորկոս անհաճոյսն։ և զի՞ դիպոյ է մեզ այսոքան
կեանք։ մեռցուք սոցա վասն քոյ, և կեցցուք ի նոսա։ ելցուք
՝ի լոյն անանցից, և փրկեսցուք զնիկեղեցիս քոյ՝ ի ձեռաց նոցա։ մի
երկիցուք՝ ի ժամանակաւոր մահուանէ, զի մի մահն յասիան-
նակալն հասցէ մեզ և զորդոյս մերոց։

Այսպէս ոչ սակաւ հաստատեալ՝ ի մէջ խորհանց՝ սկսան սուտ
լանալ հոգ. սանիլ միաբան հոլոց։ Լ՝ զոյ քանզի հասեալ էին
յանժամ՝ աստուրք զատկի, հրամայեալ վարդան, զի նոքին
իւրաքանչիւրք՝ ի տանս սարաքեսցին՝ ի բնանեն խորհանց՝ ի
հոգոյ և՝ ի մարմնոյ, միանգամայն և պատրաստեսցին զան-
ձինս՝ ի զնուն մեղրոյ՝ ի վանեն զեղջանս մեր՝ ի քա-
հանայ։

Գ. Իբրև հասեալ յազկերա, թէ հոգք ոչ հաստացին նոքա,
գաղանիք բանից իւրոյ, և կոն ևս միաբան, վերացոյց գա-
ստագասս խարեսնն, և յոյանիարար զծնանուցս որոշ իւրոյ։
Լուսոց գիտիցեն՝ զնանանուցս աղուեն իւրոյ։ և ետ
՝ի ձեռս նոցն զնոմ՝ զոս պատոյ, և զերանուկս ամենի վերոյ,

Գ. Գ.
45։

խոսքալ ամ զքաջ 'ի վրէ Հայոց վարանելոց զբ զարդանոյ , և մանել զամենն 'ի սուր սասերի։ Լա՛ Եր եղեալ անհամոյր բաղմաբեղ յՀնդն զարթիլ , 'ի վերջ ամենեան ելեալ , այն է սկիզբն մարտի , եկն մեծ 'ի սահմանս Հայոց յաշխարհն փայտակարան յամենեան ահիկանի , այն է ապրիլ . և ելուտ 'ի քաղաքն ոչ յանուն Ճին կոչի փայտակարան . և սիրեաց զզօրն շուրջ զքաղաքաս 'ի գլուշանէն պահպանուիցեն , և 'ի փոյթ մեծի պատրաստանէ ։

Ընդ զերալ կոչեաց առ ինքն զպարսկաստանն վասակ . և խոսեցեալ ընդ նմա՝ խոստացաւ մեծամեծս . և զի ասելոյ եղիցեն՝ առաջի եղ նմա * իշխանաւորն աւելի քան զոր ունէր . և հայեցայ զնա 'ի կարծիս մեռելս , զի 'ի վերս եղ քան զիւր պարանոցն . Թէն . երբեմն Թէ ասացէ նմա հաւանել մինչև 'ի Թագաւորն բարկանն վրդովեն ։ , եթէ հնարեսցէ քակտել զհաստատութիւն միաբանութեանն հայոց ։ Լա՛ Եր յանձն առեալ զայս դալմաւ յՃիւ 'ի տիեզերս . և զբաղումս 'ի մեծամեծաց և 'ի ռազմիկս որոց յիւր կալն . և զանալ զերիսս սուտ երկրաւոր . որոց անուանք եկին զանգակ , և զեղուտ՝ երկաթեալ . և զերկաս սարիսաղս . զոր մին փայլեալ սահակ ձայնէր , և մինն մանչ , առաքեաց զնոսա յայլ կողմանս Ճին հայոց , և առ միապանեալս զնոսա զարդանոյ 'ի տունս տունս . և ծանոյ ծանոյ երդմամբ զուցանելոյ նոցա , թէ խոստումն թագաւորին ՀՀմարտիւ է . այսուհետև ամենեքեան կալցեն վարել հաստատակամ զբրիսաստանեալն . և ես ասեմ զայսմ միջոցս եմ՝ և միոյ . և միմեանս ոչ յաղագս այլ մեղ կոչեալ եկեալ է , քանզի եթէ զի զքեզ զիս ։

Կացին զբիսաստանեանն վասակայ ։

Այսպիսի խորամանկ բանիւք մոլորեցոյց զբիրն՝ կալ յանհոգութեան . և Ինքն 'ի միապանութիւն հայոց զոյնոսիկ , զոր յառաջն ասեալ եկն յիւրմէ , և յաւելել եկն 'ի վարդանանն , և զոյլ ևս ոչ ասեալ բազմաւն . որոց ամենք զարհամարհելով զիսաբանեալն խրբ զանհաւանս՝ դնացեալ խառնեցան 'ի կողմն վասակայ . և կենաց ցրաՀեցան 'ի գեղոց . և 'ի գիւղս . ոչ գիտելով՝ Թէ յիրաց ոչինչ ասելոցն զաստուածոցն ։ Զամենն և զբիրն նեռապիսն զաստուածն 'ի բրոց կացեալ յերկուց կողմանց 'ի վասակէանց և 'ի վարդանանց՝ ամբարտաւանն զբիրն խրատեցոյ , և ասասն 'ի նոսա , զարարածոցն զաստուածն 'ի մի եղեալ իրացն , և շաՀոգեալ 'ի բարեգործ ոգոցն զաստուածն վասակայ ։ Զակեաց սա և զմիապանութիւնն զարդանայ և զանանիս 'ի հայոց , և զրաղումս 'ի նոցն 'ի կողմն իւր . զարդեալս և զանոյս հնարս , զի մի կարասցեն նոքա զարդանել առ հայս յաջնակարութիւն նոցին , զլանոց և զանս սրձնեալս՝ ջոգնել զարդանանց . զի կարծիցէ՝ Թէ նոքա ձեռնտու իցեն զարդանելոյն . զրեաց նոցանակս և 'ի ամերիս , 'ի կարդիս ։

յարձակեալ և ի խաղաղութիւն և յեռաց կասեցոյց զնոսա։

Եւ ի մի այսոր ամիսքեանց գիր և առ այլ վասակ սին մամիկոնեան, որ էր զօրավարն յունաց, և վերադարձաւ ոչնչանկ հայոց՝ այլ էին ի մասն քաջութեան նոցա, և ասէ։ յասկերտ ազգաց պարսից հրամայեաց յայտնի արքայն զարիս քրիստոնեաւն, և կալ սմենեցսան ի խաղաղաւն։ և ամենայն հանձեալ և հաստատեալ էր այսմ։ բայց վարդան սպարապետ նոցա ոչ կամեցաւ հնազանդիլ, այլ ժողովեալ զամենս ի հայոց հանդերձ նոմայաբաք և եղիազար ամատունեաւ՝ խորհի զապստամբութիւն ի թագաւորէն պարսից։ վասն և թագաւորն յայտնեալ ի պատերազմ ի վերայ նոցա։ Օ զոյն գրեալս և առ այլ բազում ազգս քրիստոնեից։

Օ այսպիսի լաւ առեալ միւս վասակայ, որ զինչ պատրաստ էր գործոյն քան զուրացեալն վասակ, գրեաց և ծանոյց և նոս զնոսա ի կատարումն բերելոյս առ կայսրն և առ եպիսկոպոսս բարեալ և կուտեալ զայլ բազում բանս սմբաստանութեան զմիաբանելոյն։ և արար ասելն զնոս յայս կայսեր և ասէ յանոյ։ + եկեղ (ահա այսպէս՝ ասէ երանելին եղիշէ) այս վասակ զոյն վասակ ի հանմանան և հանապարհ ի մեծամեծ չարիս։ և երկիւղեաց ասցա միաբանութեան ասոնակերս արար զարդ մեր։

Ե. Տեսեալ միհրներսեհի զաւուրսն չարս ի չարն վասակ՝ յանձն իւր, և դիտացեալ թէ նոս արդէն մոլ քաջնայ ի կատարումն խորհրդոյ իւրոց, ընդհակառակ լինեալ զնոսն, և զերկուց երիցանց՝ զորս ձեռաց արարեալ էր վասակ թշնամի, և խոստանայր նոցա զմեծամեծ պարգևս։ Յետ ապա հրամայեալ տեղեկանալոյ ի վասակայ զնոսն զարիսն միաբանելոյն հայոց, թէ քանի են, և քանի իշխանք և նոմայաբաք կան ի նոսա։ և յորդեալ պատասխանեն են։ և որոնք ունին պատերազմիլ։

Եւ իբրև զայսոսիկ առեալ երկուցաւ, կոչեաց առ ինքն զնոսն զօրավարս պարսից, և կացոյց ի վերայ նոցա զարդարեալ զայրն սին երևելի ազգէ յաստաղայ մասէ, որ կոչիր մանչին նիւռաստաւրա։ և օգնական նմա զդրդիմ։ և պատուիրեաց նոցա և նմա զարդարեալս, զի ըստ ամենայնի զվասակայ գործեսցեն։ Երբ և տեսցէ նոցա հրամանս չանելոյ կամ պատերազմելոյ, սպառնալոյ կամ գազանարելոյ։ Օ այս այսպէս կարգեալ միհրներսեհի՝ եկ ինքն ի փոյտակարանն, և գնաց ի պարսս առ յազիերտ։ և պատմեաց նմա զնոսն զոր ինչ եղև։ և զվասակայ եռ ինքեան։ և զվասակ հայոց չար և գաւառանն ոչուն պարսից։ մինչև։ ի քարկոչ իսկ ընդունել զթագաւորն ի մի նոսն։

ԳԼՈՒԽ ԺԵ։

Հայրապետ պատրիարքաց, և մեծի պատերազմին հայոց ընդ պարսից, և նահատակաց սրբոյն Վարդանայ և ընկերաց նոցա։

451 Եւ։ Եւ եղեալ քաջին Վարդանայ զգործս չարաչեն վասուկայ, և զերկպառակուն աշխարհին իւրոյ, և զիտացեալ թէ ոչ կայ նոցա սաստեալ օգնական, եդ յոտ զդպիս իւր, և առեալ զսուր սպատաստուն զենդին սրսրեալ, որ ի փայտակերպան ծի, ուստաքեաց պատգամաւորս առ Համբարանեալ հայս, որք էին տանն զտակին գնացեալ էին ի Բասենս իւրեանց, ասդ սրարարեալ, և ասէ՝ Ը գրեալ զոգորու փարպեցւոյ։ * Գուանդ քաղսա՛ հասնէ գայ՝ բերելով ոծատիրացն ,, պատիս երկիւաւսու։ որդ՝ ոլք ցանկոյրդ առնուլ, սնոպա- ,, լեցեք, (և հասեք յոտարառուն Ցյարտաշատ քաղք)։ զի ,, մի վերիպեսցի սք՝ և զզչուտայցի։ և եթէ ոք խորհի այլազգ ,, ինչ, ոգ և այլքն՝ որք խոտուրեցան կինի ասատանայի, դա- ,, դարեալ հանդիցի՝ ուր և հաճոյ թասնեցի ինքեան։ քանզի ,, ոչ սք պահի Ը ընդերայ իւրոյ, թէ ոչ տանջի Ը նա։ այլ ,, իւրաքանչիւրոք անձին խրատ դանձէ՝ զհոլեղկնան, և ,, զյաւիսանականն ॥։

Օ տյասկան հրուէր ասէալ ՀՀմարատարոյ և զանանհոնեի ինդրասցայ՝ ցուծոցան հաղուալ։ և մի քան զմի յուաջելով իւրի. հատ՝ որ ընթանայ զկնի ձայնի հոլանին, փութացան Հեռով և հասին յարտաշատ քաղաք, ի մնտուսոր առաբս տանի համարձանն տեն, նախարարք և ազատք հանդերձ զօրաք՝ զոր տանէին Ը մեռամբ իւրեանց։ Իւր ասէ փորոնեցին։ * Թանի ինձ ,, ոչ ոպնարս ընթացուալ երագանս տրբահամբ՝ ի տանել ,, զարեթ հրեշտակացն, ոլք խոստացան առաջ՝ ոմս զարդի, ոգ ,, Հեռոնալ ընթանալոյն զօրքն հոյոց զհետ երանելոյն վար- ,, դանայ ոպարարեսին հոյոց։ Էրեթալ յրնեթրիսն քոի, և ,, ասել զՀայ հրեշտակաց ॥։ Օ որս ոնանէ ոնյն վարդանայ՝ առաւել և զօրացաւ և քաջալերեցաւ յանձն իւր, և զաջալերեալ զամենեսին։ Լոյս ասպա խորհուրդ արարեալ ոնդ Ը նոսա՝ կացցայ ի տեղի սյնոցիկ ոռխարարոյց, որք մեկնեցան յիւրեանց, կամ՝ որք չարան զհետ վասակայ, զեղբարս նոցա և զարդիս և զեղբարդիս նոցին։

Լոյս էին անուանք Էլեէլեսայ նոցա ժողովեալ յարտաշատ՝ ոյսքիկ։ Լոռնին՝ վարդան մամիկոնեան՝ սպարապետ և աւագնարդ հոյոց, յեա նոր նեբշարաբհ արծրունի, և ազգական հո-

[1.ԺԷ
45]

լին վասն . ապա խորին խորհուրդն . որոյակ պարգևի
ՆՐն մեկոյ . վասն անհասանելի . գիւտ կամ գտանու վասն
նի . Հմայեակ ՆՐն գիմպասանից . Թասմաւ գիմպասան ՆՐն
վանանոգայ . գաղրիկ գիմպասան ՆՐն ազեգենից . արշաւիր
ոգեարանի ՆՐն կամարարակաց . Հանուն սնոմաւայի . ոստ
ՆԱՍ գնեցուն . ոտով գնուն . խոպով գաղեգնան . կա
ՐԵՆ սահաւուն . ՆԵրսեՀ քաղքեցուն . փոքանն մանդա
կուն . ասեն ընդայայի . ոպուկ ոգեուն . ապրատ ոգծ
ՐՈՒՆԵՆԱՅ . շահ սիրուապետ . վրեն տաքրայի . խուրս և գա
ՐԵՆԳԻՆ սրուանմանեանք . և այլ ևս նոսիարարք . Ի որս և քա
ՐՆանքն , և ակեսոյնքն , և ոգրատանքն , և գրաքն աշտա
ՆԵՆԱՅ , և գոյք յատանեկ ոգրանի ոսանե . և սեսրուՀՐ քրքի ,
և ոգր զՀրամեՆ , որք սրսի մոգ գՀեռ եղեն նայս . ամանք
ՀՆՆեՆալք , և ամանք ՀեռանՀք . ամանք սանարարաղք և
սիքաւոյք ապառաքինեալք գրահիք , և ամանք ազեՀնատոյք
անպարՀ գՐնեալք .

Եւ եղեալ Հասանոյ ամ ԺՈՐՈՒՐՀՅԱՅ քառասն գՐնՈՐՈՅՑ՝ գոՀ
ասն և գՐՀՅ ՏՐՐ , ՈՐՔԻՆ ԻՆՐՆԱՅՈՒԹԱՒ ՆՈՍՏԱՍՏՈՒՆՔ Ի ԳՈՐՐՈՒ ,
ՈՉ ԶԳ ԱՆՀՈՒՆ ԻՐԵՆԱՆՑ , ԱՅԼ ԶԳ ԳՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ՀԱՒԱՏՈՅ . և
ԶՆ ԱՆՔՐՆՈՅ ԱՊԱՀԵՑՑ ԶՆՈՅՆ ՀԱՒԱՏՈՅԾԻՆ ՏՈՅՈՅ : Զ Ի զի ՈՐՊԷՍ
ՅԱՅՍ Է Ի ԵՐԵՍԱՓԱՐԵԼՈՅԴ , ԵՐԿԱ ԼԻՆ ԿՈՅԼ ԵՂ ՅԱՅԾԺԱՄ ՄԱ
ՌԱՔԻ . Ի ԿԱՄ ՅԱՅՍՈՄԱՐԷՍ ՈՐՈՒՆԱԼ ՉՀԱՒԱՏԱՑՔԻ , և ՈՅՆՈՒ
ՀԱՒՈՒՆԵԼ ԵՐԿՐՍԱՐ ՓՈՒԱՅ , և ՍՏՈՒՆԱԼ ՎԵՐԱՆԻՆ ՁԵՐՈՒԱՆՔ
ԹԱՓԱՌԱՐԱԼԻՆ Ի ԻՐԵՆԱՆՑ , և ԿԱՄ ՄԱՍՈՒՆԵԼ ՁՈՒՆՁԻՆԱ Ի ՍՈՒՆ
ՔՍՈՒ , և ԱՌՆՈՒԼ ԶՊԱՀԻՆ ՈՐՈՒՐԵՐՈՒՆ : Ա՝ԱՅՑ ՔՈՒՆՔԻ Ի ՊԱ
ՌՈՒՔԱՊԻՆ ՍՈՒՆՑԻ ՄԵՐ՝ ՈՒՍՈՒՆԷԻՆ , ԶԻ ՅԻՍ ՈՐՈՒՐԵՐՈՒՆ Ի ԻՐԵ
ՆԱՅ ՀԱՅԱՍԱՆ ԲՈՒՐ Ի ՁԵՌՍ ՊԱՐՍԿՍ ՍԱԿԿՈՒԵԼՔ՝ ԱՂԶՆ ՍԱ
ՀՈՒՍՈՒԿ ՈՒՆԷՐ ԲՈՒՆԱԳՈՒՍԼ ԿՈՒՍԱՑՈՒԹԻՆ ՀԱՒԱՏՈՅ , ԶԻԿ
ԼԱՒ ՀԱՄԱՐԵՑԱՆ ԶԱՅՆ ՀԱՆԴԷՍ ՈՐՈՒՐԵՐՈՒՆ ՊՈՍԿԻՐԱՑՈՒՆ
ԶՀԱՐԵԼ Ի ՍԻՐՆ ՔՈՒ , և ՈՅՆՈՒ ՊԱՇՏԱՊԱՆԵԼ ԶԱՐԷՆ ՈՂՋՈՒՆ ԿԱ .
ԿՈՒՍԷ ՀԱՒԱՏՈՅ :

Այսպա Հանդէս մոին և սՐՆ յաՀեՀ կամԺուզեկուս Հայոց , և
սՐՆ սահակ Էպիս ուշատնեաց , և սՐՆ զեՈՒՆԳ Եղեց . և այլ
և քահանայք և պաշտօնեայք բազումք . զի ՈՉ ԵԹԷ մարմ
ՆաւոՐ ԼԻՆԼ կամԼԻ Համարեին զայն պատկերազ , այլ՝ ասեսան
Հանոր շահատակուն պարտնուն Հաւատոյ . յորմմ և գանա
ՀայԻՆ ՀԵՂուլ զարԻՆս ԻՐԵՆԱՆՑ Ի ԵՐԱՆԵԼԻ ՆԱՀԱՏԱԿԱՆ Ի
ՊԱՐԾԱՆս ՍՈՒՆՈՒՆ ՔՈՒ :

Ի . Զ ԱՅԼ ՍԱԿԱՅՆ ՔԱՂՄԱՆՔ ՅՈՒՄ ՅԱՂԷՆ ՀՈՅՈՅ՝ ՈՐՔ ՅԱՐ
ՁՈՐԱՆՔ ՊՐԱՅԵԱԼ ԷԻՆ , և ԽԱՔԷՆՔ ՊԱՏՐԵԱԼ ԷԻՆ Ի ՍԱՏ
ԱՅՆՑ ԵՐԿՈՒՑ ԵՐԿՐՅԱՆՑ , և ՅԱՅԼՈՅ ԳՈՐԾԱԿՑԱՑ ՀՈՒՐԻՆ , Զ ԻՄԿԷՆ
ՍԱ Վասան Հանդերձ ՍՈՒՔԱՐԱՐՔՈՒ ԻՐԵՆԱՆՑ , ՈՐՔԻՆ ԿԱՏԱ .

գնալոյ և զինեալ ընդեմ վարդանայ և միաբանելոց ընդ նմա ։
Զոր որ լսեալ տեսեալ պարսից՝ զարմացեալն յանձինս ։ և ոչ ևս կա-
մելն յաստուծոյ ։ զի մի՝ ի յամել խրեանց Թուլատցին
սիրոյ ամենիսանացելոյն ։ Լրեալ սուտս նոցա՝ ի փոյտակոյան
ճակ գայլն բանիդակ օտարոտաստեղն՝ ի գաւառն զարևանդ
և՝ ի հեր՝ հանդերձ վասակա և այլսմբ միաբանելոյն ընդ նմա ։
Լու անդ ղտեղի առեալ բանակ հարին ։ և պատկեցին զանդ
մի մեծ յաստուտակուն գաւառաց Տին ։

Օ այն իբրև լուաւ վարդան ։ ընտրեաց՝ ի զօրայ խրոց ընդ-
ունելսն՝ մի յապգէն ամենասնեաց տասանաց՝ եկաց
հազար հեռաւորեալ և երեք հարիւր հեծելովք ։ և առաքեաց՝ ընդ
առաջ ասպատակիչ գնդին պարսից ։ Հայրենակեալ տեսանելոյ
՝ի վերայ և սատակեաց զբարձրեալն՝ ի նոցանէ ։ և զինեալսն
պարս փախստականն՝ ի բուն բանակն խրեանց ։ և ինքն սե-
ղեկանեալ որոգաստեն բանակի նոցա ։ զարձաւ զգաստանալոյ ի-
լոյին հանդերձ առ վարդան ։ ի եղև ուրախութիւն մեծ ամ-
բոյն հայոց ։

Իսկ եսեա մուշկանն նիւսուալաւորտ ։ եկեալ սատակ ի ամ-
բոյն հայոց ։ խորհուրդ տայր ընդ վասակայ ։ զի՝ վերստին
հնարիցի քակտել զիմաբանութիւն նոցա ։ Լու անօրինն վասակ
ընդ խրատ չար կերպեստուցեալն առաքեաց տուն միաբանեալսն
զաստուն զերկուս երիցունսն զդարձակեալս իւր հրաւիրակութիւնք՝
հանդերձ պարսիկ իշխանաւ՝ խօսել ընդ նոսա զնոսա զնոսա ։
Բայց ոչ եղև հնար ոչսմ ։ քանզի յայտնի էր հայոց՝ նենգա-
թիւն խորամանկութիւնն նոցա ։ ոմանք իրի արհամարհեալ ոչ կամեցան
հաստատեալ՝ զոգին՝ սպանակեցին լուսս ։ և ամենեքեան տուհատ-
ուսակ յոյսսն զմիմանս՝ ասեն՝ եղկաւանքն՝ հաստատեալ
կալ՝ ի միաբանութիւն ։ և տուեալ զարդասիրել՝ ի վերայ հաստա-
տոյ ։ Լայ այսու՝ եռեալ ոգեկոտրմամբ սանոք՝ ի միաբանելոյ
մնասի՝ որք ելեալ չորս հազարք ։ պատրաստեալք՝ ի բանիդ սուտ
երիցունցն՝ Թուլացան՝ ի խորհուրդս ։ և Թեսկան կոյսն և ծնա-
ղին՝ ի միաբանելոյն անդ ։ և ոչ յոյսանէին զինքեանս ։ թայց
սիրոյ նոցա միանալ էին զկամ վասակայ ։

Իսկ մուշկանն նիւսուալաւորտ սեսեալ՝ Թե չէ հնար խա-
բեսութիւն պատալ և լուսանալ զմի սբանեալ հայս ։ յառաջ կո-
չեալ զանօրինն վասակ ։ և զամ միաբանեալ՝ ընդ նմա յիշխանաց
անուն ։ և զնաբեալ երկուսեանն ։ և հարցեալ զնոսա՝ զարձեալ
սկսաւ տեղեկանալ՝ ի նոցանէ որպիսութիւն խրատքանչիւր նախարա-
բանն ։ որք էին ընդ վարդանայ ։ և համարոյ զօրայ նոցա ։ Լու
լեալ տեղեկանալոյ նոցանէ սպատրաստեցաւ և ինքն ։ և չոչ պատ-
գամ հասանել յարքայ գաւառ ։

Գ. Լամոցեալ մեծին վարդանայ զդիմել զնդին պարսից՝

Քարհոյ ըստ սրտի մեր. նախանշանն, և առնեալ զնոսա՝ միաբան
հնարանս ի քան՝ եր և ի մերոյ սատանայ. և յասոյ սարանեցոյ մե-
ծի տանի պնոսեկոսանին եհտու՝ ի դրան մեծ մերձ՝ ի գիւղն
սատրայր առ աղանոյ գիւղաքաղաքն, որ ետեսս՝ ի հնոսատուն, զի
նոքաց ուսանեալ եկին անդ և դասուցեալ տարեալ, և նոքին ան-
դաստանս։ * Զոր ասեն կոմոյեալ եկին (ասէ փարպեցին),
,, կարգեալ եկին մանաստրապան ճանաչել երանելոյն ծա-
,, ղայեցոյն։ բայց ասեալ դարձեալ ի մարդ՝ ասելոյ ասուր։
,, քանզի ոչ էր հաճեալ ի մարդ՝ ասելոյ հանդերձ փոփոխելոյ
,, այնուհետև յաղթել՝ զնա առանձինս հանապազորդ զնոսի-
,, կարասացն զանարկանաւոն, այլ՝ միշտ և հանապազ՝ ի կիս
,, կամանն և անեղանի մարարիրաւորութեան փոխանային հա-
,, սանել։

Զ՝ այս զայն որ ինքն մի հանդիպեալ առեալ՝ միարդանայ՝ միասս
խօսիլ քանս մինչեւ արանցն՝ ի քաղաքիսանի զօրայ իւրոց։
Ի բազմամարդուզմանս ասէ մանալ ի մեր։ յարս բանքամ
անգամ՝ յաղթեալ գաեալ ի մեզ, և ոչ յաղթեալը։ և այն էր
մեզ պարծանք ի մարմնոյ՝ ի հրամանէ նեղարար թշնամի։ և
որ փախուցն, փաստան երեկ՝ և պատուհաս կրեալ։ իսկ որ
ընդունեցեալ յառաջ մատչեր, քաջ անան ժառանգեր։ Լաւ մեր
իսկ ասասիկ միաբանելիս մարմնոս ամենեքեան զերդ և սպիս
բանսամ, զոր ընկալաք քաջութեան, ի առաջ փոխարէն զարդ-
գեաս։ Լաս եմեն զնա մանկանացս թշնամի զանգրիսի սրանեցեալ
կատարելոյ։ որչափ ետ ասանել զնա անմահ թշնամին մերոյ։
Լաս արդ՝ ազաչեմ զձեզ քանզ նեղակակեցք իմ։ որպ բարեսանք
քան զնա լուսաւորեալ եք արանեցեալ և փառս՝ ի վերս։ զանգեհան
կատանս ընտրեցեալ զնս ուսանարդ և զարանեալ ձեզ, հեշտ ես
բաղձալի ծանանցին բանքս իմ՝ ի լանելս մեծամեծարդ և
ինքանդ։ Ի՝ ի երկուցեալ զանգիսանացաւ՝ ի բարեսանեցեալ հա-
թանուսաց, և մի յանգարին զոր տան մանկանացանի թշնամոս
գարձանացաւ։ զի եթե ասցի՝ որ յուղեսանի՝ ի մեռս մեր,
բարձրացոյ կացին ինանարանեն։ և եթե հոսեալ իսկ ժա-
մանակ կենայ մերոյ՝ ոչ մանանոր պատերազմս։ ընկալ-
ցանք ինդանեցեալ զարան։ և ոչ երանեցաւ մարդկան ամարդ-
տեալք՝ կարձեալ սարուցանեցեն, կրկին և երանեցաւ ար-
դարացեալք՝ ի վերս իրատարանանեցեն հոսատայ՝ և ընդունք զար-
քեալք յարդոյ մեղայ։ Ի՝ լոյսի մեզ մի մարմնաւոր ինն-
սիրոյ զանգ ի մարդոյ փոխանանել, և զիտաս Հրամարանն ոչ
ի աղաչարին։ Ասացցուք հոսատատան յոնշանա զօրապետին
մեր քո՝ որ ոչ մոտոյի գայրն նահատակեցեն։ այլ՝ դա-
ռասար ուրացեալ զանգ։ Լինեն զայլս մեռանանելոյ՝ ի մարտի
վն ինանցին զրնոց՝ յայլոց փառասարեցաւ, որչափ ես ա-

ռաւել փառաւորեսցո՛ք ի քոյ, եթէ մեք մեռցուք ի վրայ մեծի վկայութեանն։ Եւ արդ. ահա բացեալ է քո զդուռն պարսաւոյ, և սպասկ ընդունել զեզ զամենեսին, և որպէս առնել յաւիտեան, փութացուք առանց յապաղելոյ առ նա տամանել։

Օ՜ այսոքիկ և զայլ բազում ինչ խօսեալով քաջն վիպասան ընդ զլա՛ խիր, (զորոց երկոքին գրի հղիչն։ գլ. է. երես. 99. և և զաղաբ փարպեցի), միանգամայն և ընթեռնուլով սուտ՝ ի նոցա զչիբս մոգաբայեցւոց, սրինակաւ քաջաւն նոցին խրատեսուսերը զամենեսին առ հաստատակ։ և դիմ մի՛ ի նոցանէ քաջալերեալ սրտաբեղեր՝ ի քո։ և զեա՛ պակասութիւնս՝ ամենայն լցուցանելը։ և ամենայն զսքարեալ գոյեալ զինքն՝ զամենայն ուրախ առնելը՝ ի Տէր։ սրով խոցուս վիրաւորեալ բարբարեցան սիրաւք նոցա՝ վասն զի մեռանել՝ ի մարտ։ և հեղուլ՝ ի ամենայն զալիւնս նոցա՝ ի ոտքն քոյ։

Եւ իբրև արեգակն՝ ի մուտս եղև, աւաղան ուղղեալ քահանայիցն՝ միլանցին զերեփիայս։ որք էին՝ ի զօրուն։ զի ուժանոր՝ ի՛նչ, դեռևս լեին միլուեալ։ Եւ անդ սին զևանդ լցեալ հոգւով սրբով՝ խոսեցաւ բազում բանս՝ ի վրայ առաջիկայ հանդիսի մարտակոսութեանն։ զորմէ կարգս սեռանեալ յերկրորդ գլուխ։ գլ. է. երես. 105. և՝ ի զաղաբ փարպեցին։

Յետ այսորիկ սկսան քաջքն և զօրք առհարուկ յաղթեալ կալ և օրհնել զԱստ՝ և՝ հաւատաւոր ժամու սեզան կանգնեալ քահանայիցն՝ մատուցին զպատարագ։ և զամենեսին հաղորդեցուցին մարմնոյ և արեան Տն. որով և ամենեքեան զօրացեալ, և ուրախութիւն լցեալ՝ սկսան աղաղակել։ * Հա՛ սատանայի՝ մահս մեր մոհսնան այդ արարցն։ և հեղուն արեան մերոյ Ը արեան ոչ մարթիցաւայն։ և Հոռենոյի ամ Ը կամեսցս պատարագս մեր։ և մի՛ ասցէ զեկեղեցի իւր՝ ի ձեռս հեթանոսաց ॥։ Եւ այնչափ կամակոր յաժարութիւն վառեալ էր սիրտ նոցա՝ ի հանդիս նահատակութեան։ մինչև ընտանեալ փարպեցւոյն։ * զորմնադրեալ ժամս զիրեալ կար. ՝՝ ծեալն երկոյնանգամն քան զայլ գիրեալսն։ զի անսանել զառաւօտ փրկութեան քաղաքացոյն։ որպէս զի հասանելոյ ալբ՝՝ ՝՝ ցեն զրաժակ արքայութեան երկնից ॥։

Եւ իբրև մերթենայր ժամ առաւօտու, երամեալին վարդան վիրաւոն խոյհուրդ ուրարեալ՝ ի զօրս պանդս քաւանանաց զղարան։ Օ՜ գանդն առաջին ետ՝ ի ձեռս ներշաղոյ իշխանին արծրունեաց։ և նիզակակից՝ ամին զարշաւիր կոմսարական։ և զմեծ իշխանն մանայ արտակ։ և զայլ նախարարաքանս արծրունեաց և մանայ։ և զաղաղանեցն այնք զնոյ ի կորդեաց՝ ի թեւս առաջ և սնաջ։ Օ՜ գանդն երկրորդ ետ՝ ի ձեռս խոսրեանայ

Գործք ԺԳ
45

նոյ մարդասիրութեան՝ որ ի նոմանս արարութենէ խորհրդոցն։
և նիզակակից նմին զնեղսէն քաջերեսն։ և զբազմս կար-
գեաց ի առաջնոցն ասեն և անեն ինեալս։ Զ զանազն հրաշս
հա՛ ի ձեռս թագաւորին վանեալս, և նիզակակից նմին ըն-
տանեան գնեալն, և զաղաւնն՝ ի քաջայ կուսանէ ծնեալս
ասեն և անեն։ Լու զարարեալ գանձն հատ ինքն։ և նիզա-
կակից իւր զվնասն արձրաւոր, և զիշխանն առաւելագոյն
փոքրակ։ Լակ զհարազատ հոլովոյն իւր զՀամազասպեան հա-
ցոյց վերջապէս զարուն, զասածեր առնեալ նոցա՝ մի զոր ոչ ոչ-
նոդեանել՝ ի պատերազմի, այլ միայն յորդորել զնոսա։ քանզի
կասկածեալ՝ ի վերայ ունելոյ դիտելով զնեալսն զոտոց նոցա։
Զ նոսանն այսպէս կարգեալ և կազմեալ յերեսս ուսարարանն
զարարեալս առ ասին տարուստ գեղոյն հանդերձ գնդին պարսից։
կրկին յորդորեալ քաջալերեաց զնոս, լու հասակեալ՝ ի վերայ ան-
օրինաց մեռանելոյ, ՝ի առաջն նոցա խոսան գասանել։

Զոյնժամ՝ և մուկան նիւանաւորս յաւուրս խոզայեալ՝
ահաւ և ինքն խրոխտեալ զբազս իւր։ գիտեաք ասէ ասենն-
քին զՀոյլ զբուն քաջացն Հայոց՝ զարդանոյ և միրանա-
լոյ ընդ նոսս։ զարացարեալ ասա և գոբ Էրդեմ նոց։ դուգ
՝ի պատաւելի մասանիցիս, և կամ՝ ՝ի փախուստ դարձիցիս։ և
զինարդ ապրեսցիք՝ ի բարկութենէ ազգին։ այլ եթէ յամ՝ զ-
լուեալ պատերազմեալ յաղթեալ գասանիցիք, մեծաւոր պար-
գևս ընկալցիք յազգէն։ Զ այսոսիկ խօսեցեալ նոցն Զ զրան՝
կարգեալ և կարգեալ զնոս իւրեն. զամենեան բանիս։
և առաջն կացուցեալ զարգանեալն կուսանդն փոքրն գանեալս՝
առ իւրարանչիւր զնոս. զերեք հազար զարս պատրաստեալ
յոլովք և յոյժ։ և զանարդ ընտիր քաջ սպառազինեան
կացոյց շուրջանակի։ զարդոյ և զանձն խաչն դառուցն՝ որ
կուրեին գաշնդ մառեան կամ՝ մառանիցիկ, և առնանիցին անմահ
զնոս պատերազմելոյ նոցն անհնարին քաջութիւն իւրեն անմահն,
և եթէ փառաւոր անոյ ծերն զարհիրն։ և նոսա զարդ զիւրեն։
և զարդոյ ձեռանն կուրեալ իւրեն. զարդարսկ հրոյ, և իւ-
բեն զրերդ անմահոյն։ Լակ զարանդ զարդն գերեալ և զիտա-
ցեալ և զարդոյ ազգաց, զրա գուսարեալ եր առ իւր, կացոյց
յոլովք կոչմանեն գնդին իւրոյ, պատուեալ առնեալ նոցն զանա-
ունս զարդարելոյն հայոց ահեն։ և զմասն հանդերձ ամ՝ ու-
բացելոյն կարգեալ՝ ՝ի հանեն գնդին բարեալն մեծ։ և հրա-
մայեալ ամենն՝ ՝ի պատրաստեն կալ։ զի՝ ՝ի կանգնել զարդարանն
՝ի հարկանել զիրարն սկիզբն արարանն մարտն։

Զ։ Զ բրեն պարսիս պատրաստեցան երիցքեն կազմանք՝ հայ-
ոց և պարսից, սիրաք նոյ՝ ՝ի զ միմեանց սուսուանալին։ ու-
նա զբն և զարդարելն նոյ առաջն ազգս ունելով՝ ՝ի զ նոյ

Գործք · Ի։ Վարդեան։

Գծ գլ. 45։

խոյանալ փաթաթային։ Եւ նոքա պատմութիւնք զայրացեալ՝ զտուա
ջնջել խրախտանային։ Ի միջի ուստերիվ ելեան փաքրիկ ազգութիւն
կոչեցեալ։ Դ։ վերացուցանել ապա դրօշակային եւ ի հարկա-
նել փայլոյն՝ ամենեքին առ հասարակ դէմ՝ յանդիման կա-
ցեալ՝ յիրերաց վէր ոստայնին։ Եւ շփութիւնք գոչունց նոց
խառնեալ ընդ ազդեցուն ձայնի փողոց՝ եթէ զահագին ձայնս
ոստմանց յուղեալ հնչէին։ Եւ փայլմունք ասպաւորեաց
եւ զնուագ նոցա եթէ զիրարամարտս նշուղեալ՝ զիմաց ի
զկամ շարային։

Յայսմիկ շփոթ ձայնից եւ յահեղ փայլմանց առաւել ի սրա-
նութենէ վառեալ երկաթանչիւր կայմանց՝ սկսան անհնարին
թափով ոգնակել ի վէր մեռանց զնիզակս եւ զնետս՝ եթէ
զասպարս անձրեւաց հասելով։ Եւ բազմամունք ձայնից նի-
զակաց եւ նետից՝ մեռանց դիպելոց՝ եւ յիրերաց խառնելոց
ի յոյս ի վէր զեռոյն՝ քաջանելի ճայթմունս եւ թնդմունս
առնէին եթէ զլամբիւնս կայծակնահար ամպոց թիւրացե-
լոց։ Սակայն ինն եւ տասն յիսունք ասէ եղիշէ։ զի եթէ
այն ձայնք հնչէին, եւ յերկուց կողմանց բազումք վիրաւ-
որեալ առ ամն դեռայն գլորէին։ * Թանձրամիտքն յիմա-
,, ղեէին, եւ վատասիրաքն լքանէին։ քաջքն խիզախէին, եւ
,, նահատակքն գոչէին ॥։ զպատվարք զօրացն քաջալերէին,
եւ զօրք զբարեմասնութեան ասատկացուցանէին։

Եւ ի զանգիտել պարսից գնդին անցանել ի գետն, զանդքն
հայոց՝ զոք լուեալ ի սեր նահատակութեան՝ քան ի զին քա-
ջութեան վասեալ էին, եթէ զնետս հրաւիրս զօրութիւնք մեծա-
նանկեալ թափ ի այնմ ասատկապէս բաղխէին ի նոսին։ Եւ
անդ խառնումն լինէր յոյժ պատերազմին։ արամ եւ հարուածս
կոտորածի ժամի ի ժամ գնացս եւ ասատկանացս։ յարամ եւ
բազում՝ վիրաւորք յերկոսին անկեալ՝ գիտեալ խաղային։
Եւ յանկեալսն ոմք ազատել էին կամ սեսանել։ զի հեթա-
նոսք եւ ուրացողք ի ցաւս խրատանց հեծեէին եւ կոնչէին։ Եւ
հաւատացեալքն յարեան իրատանց թաթաւեալ՝ սրհնէին եւ
գոհանային։ Եւ ի ձեռս քոնի զնդին ընծայէին։

Յայսմ վայրի ի վերս հայեցեալ արին վարդան՝ եռեռս ի ձա-
խակալին գնդին հայոց։ զի ասատկացեալ կամ անդ հրամանս
ի վէր նոր յառնանէին գնդի ի ինչնամեռաց ոգանց ընդարձակ եւ
քաջագ։ Դ։ ալարեցաւ ի այն սիրտ նոր։ եւ զի չանէր անցս
յայն կողմն ժամանելոյ, անհնարին ուժգնութիւնք յարձակե-
ցաւ յաջ եւ գնդին պարսից։ եւ խարտակեաց զայն։ եւ իբրեւ
զկայծակն ճեղքեալ զառաջս թանձրութիւնն զօրացն՝ ճանա-
պարհ ոգոր իւր արարն։ եւ իբրեւ զհուր լնդ եղկոն ճեռեալ՝
կատարեաց զրարգուն ի ներսն հանդերձ վիրաւորեալ գազանաց։

Գլ. ԺԱ. 451

և հասեալ ի սեղանն յայն ցրուեաց զքաջն, և զքուցցն ընդ-
կուռեալ ի սա։ Իսկ վասն ասածոյն ի լեալ առաջ ելեալ ցրուն-
ցոյն նահանջեցցէ և փարցցէ զնա սասկուսն ի յեռաս ընդեմ
վարգանայ. և ելիցքն ի միասին ի մէջ առեալ զնա կատա-
ղեցին ասան և անսի հարկար քառասուն զպատրս ի նոցն,

Ը. զրեցեալ Թաղմանն արդուանայ.

Նոյս շիրեթ մոլորի Թաղեալն ի հաւասս, և սարա-
կեալն ի սրտի զքն, որք կային ծանկեալք ի մէջ վարգա-
նանց առ ի սիրտացուցանել զնա, սեսեալ Թէ զարսպան
նոք, սկսան սարսիլ և շարժել զնա։ և ասեալ ի նոցն փոխ-
Թացան կամաս փոխիլ, և զայլք ի փախուստս յարդարել,
և խառնեցին արկանել ի նա սեծ։ Իսկ այս եղև անհնարին
խուլ յաղթանակն քաջայն. զի յիրիանց և յիսրեանս էր աղ-
ուանն. պարզ հզօրք ասանք ի վարպետանց ասան երկոցեն՝

ինչանանք եւ սկսան փախիլ բազմանալ։

Իսրև եռեա զայն մարդն նախաստաւորս, ասելոյ եարձ
աս այնսիսի՝ որք կային ընդ ջանանն, սկսին զնոսն զկալ
մարդք քանակին։ Իսկ երանելին փարգան ոչինչ գիտացեալ
զոյանանն՝ առաստ ևս զարսպայանսն զանարան. և սեսեալ
ի նեռասս զանարանն զասան հանդերձ զնոսն ի նոսա
կալն սպասոյ, աճապարեալ զնոսն։ և կապարեալ զանանս
ի գնալ նոր. բայց անարանն Թարսպեալ ի մէջ փլոյց և
անկեալ յանարսիսն բանակն՝ զերծաւ։

Ա. այս Իսրև եռեա մարդն նախաստաւորս, զանի մեծի
հնարաւոր. և վարկաւ, Թէ կլանել ասի վարդն զանանն
սրասոյ. քանզի և զվիրան ամենեցս հանցոյն վասնզեալ. Իսկ
բառայլ և դարդ, և զաքաղերեր զպարն զարանալ և սասա-
կուցս յանել զպատերազմն. և յաղթիլ սոդ. զնոցն սահա-
սարան ի միանալ, և յանկանել ի սարդեալ զինեն, բա-
զասի երեսեն սոսինք անկանելն ի հոյսց և ի պարսից։ և
երկրին կողմանք մնային անարարելն։

Իսկ մարդն նախաստաւորս յանհնարին սեռեալ՝ զանա-
բեալ տարդեալեր։ ասել առներ սա ասասեն արաստքն փղ-
պետին յառաջ խուզեցուցանել զայլ ևս փիղն, որպէս կային
ի բարձր սեղանն ի կողմն քանակին։ և Իսրև եկին նոցա
անդր, սարսեալ վիր զնաստեան զանարն. և սարկուցուս
յառաջ մղեալ ի մէջ վարկաց զասանելն զանդն վայրա-
նաց։ և զարդարան բարձեալ գալեր, և խուսեալեր զնն՝ հար-
կանել զվարդան։ Իսկ կրկին վարդան, որ ամենեին փա-
խարկեալ էր ի սէրն զքն, և զերկինս բարեալ սաներ սասա-
քի իւր, խարդէր ներգակեցեալն Իսրև զգոց հնոցի պարսս ա-
ռեալ ի մէջն՝ բազում նարանարս գարձեալ սանդ. և զրազ-

մուԹի յոյժ 'ի քաջ ալանաց անտի երկոսԹասան վասնելոյ՝
451 և անգծելի վահանիւք զինելոց՝ և անմահ անուանամբ պարծելոյ առապալեաց յերկիր։ Այլ 'ի խուժել և 'ի գուժել ոստրեալ յամ կազմանց 'ի վերոյ նորա վիրաւորեալ 'ի քաղաքն Նիզակաց և 'ի սուսերաց՝ անկաւ անդ երանելին։ և սուանդեաց զոր հոգի իւր 'ի ձեռս երկնաւոր զօրապետին քրիստոսի և վահան արծրունի։

Այլ 'ի հնդէ բարբարոսաց 'ի խաան անդ՝ ԹԷ անկաւ վարդան, լուեալ զայն զօրայն հայոց, և տեսեալ ԹԷ արեգամն խաղարհեր 'ի մուտս, ազազակ բարձեալ առ հասարակ վիԹասուն հազարքն միաձայնեալն, զնամ պատերազմն իւրեանց իբրև. զխաղաղութեան պարիսպ վանեալ և հեռեալ՝ դիմեցին ելին 'ի մարտն անտի։ և մեկնեալ 'ի հեռաւոր տեղիս՝ օԹաղայեցան զոր գիշեր ամենք յայսկոյս և ամենք յոյնկոյս գեղոյն, առեալ իւրեանս և զքարհանայս և զենգկասեա։ Այլ ապա հասեալ յամենայն տեղիս հին՝ մարդն յոնաուիկ բաղաքս և յանսանայոյ բերդս։ և նստեալ 'ի նա՝ ուրախութիւն արտի օրհնելն զնոսա, և ոչն ունելին փրկութիւն։

Գ. յայս ելեալ հայոց 'ի մարտն՝ առաւել զարհուրելոյց զպարսիկս՝ քան զպատերազմիլ նոցն ընդ ինքեանս։ զի կորսի ինն քաջութիւն վանելոյ ելին։ Այլ ԹԷոլեան 'ի մերինել նոցն անտի՝ բազմամբ 'ի պարսից և յաւրացելոց ոմանեալ զՀեա տիարոյելոցն՝ հարկանելին 'ի նոցն, թայց ինքեանք ևս վանեալ 'ի զօրաւորացն հայոց՝ սատակելին։ որոց ամենքն փախուցեալ գնան։ ոմանք կարիալ զքանի մի 'ի փախստականացն բերելին առ սպարապետն։ և 'ի ներքոյ սուրն փրկեալն հարեալ ոչնչանելին զնոսա։ Այլ սակայն միանգամայն բազմութիւն նոցն հասանելին յահն մեծի բարձեալ կոյին։ և կատարածելին յոյժ, ԹԷ գուցէ յանկարծուկի յետոյ դարձեալ հարցեն զինքեանս։ զի սուին զիրոյն քաջութիւն նոցն։ Այլ յիրաւի ետ՝ ԹԷ չէր անկեալ 'ի մարտի անդ մեծն վարդան, իսպառ ցիրեալն ելնելին նոքա յերեսաց հայոց։ ոչ անկաւ հրամն՝ փրկիչն ասքանանելոյն զնոսի՝ երեքն մանաքե։ վասն զի և ելեալ իրացն ոչ այնոսիկ վճռեցան։ Այլ պատերազմ մեծ հասանեալ և մեծ եղև, ոչ զի բազումք կոտորեցան, այլ զի մեծ էր յոյժ բազմութիւն և պատրաստութիւն պարսկին, և ամենեքին զօրաւորք։ մեծ էր դարձեալ և վախճանն՝ որոյ վրա եղև մարտն։ յայսմ առաւել յաղթող դասն հայք՝ քան յաղթեալքն։

Դ. Լսեալ անուանք գլխաւոր և քաջ հաղատասանացն։ որք անկան 'ի պատերազմի անդ։ ելին այսպիսիք։ Ա. արդան մամիկոնեան՝ հարիւր երեսունևերիք արամբք։ որոց մի էր վահան

ուրծրանի. Խորին խորհուրդի ինեհատան արամբք. Լաբ-
ատակ պարանի յիսանեանելոնն արամբք. Ցոմնատ գնեթանի
ինեհատան արամբք. Հանգնակ գիսանատան՝ քանանելիու
արամբք. Ոլորեալ քարքերանի՝ եօթն արամբք. Վանան
գնանի՝ երեք արամբք. Լարսին ընձայելի՝ եօթն արամբք.
Կարկին արմանտանան՝ երկու հազարաբք, և ոսկեանան
ամանք։ Ինդ ՌՄ. երկու հարիւր ինեանանելոց. կիր ՇԸ զա-
զարա՝ երկու հարիւր ոսկեան և վեց։ Լաբ յայլոց նոսկարա-
ցանեց, որք ի պատանաւս արատերազի ի նոցն աւուրս յայլե-
ալ կարմանս հաստատեցան, և որք ի մարմանից ոսկեալ
անք ի սեզի մարմնոյ ոսկեան, և կիր որք յեւոց յամենայոց
խաբեսանի ի հրուցեալ կարարելոց, երկոն՝ եօթն հարիւր քա-
ռասուն. կիր զազարու՝ եօթնհարիւր յիսուն. ամենին ա-
հասարակ ոգիք՝ հարիւր երեսունեվեց։ Լայս հանդերձ նա-
հատակեալ երանելի վարդանայս երկու յամի ՌՄ. 451. ի
մարերի. ԺԸ. այն է ի յունիսի. Ի. յեօթնեկարգ աւուր ա-
նի պիտեկոսանին յաւուր շաբաթու, յերեքասանեկարգ ամի
թագաւորութեան յազկերտի, ի մեռանանկարգ ամի
կանանելիութեանն սնին յոլովեալ, և յերկրորդ ամի մար-
գիանոսի կոյսերս, յետ քանանելիք ամաց բարձման թագա-
ւորութեանն ի ոսանկ արքունական։

Լայ ի կողմանս պարսից և ուրուսկոյցն անկան ի նոսին պա-
տերազմի բազմապատիկ սուրբք, ցի երեք հազար հինգ հա-
րիւր քառասունեւչորս. յայս արք ինն ի յոյժ պատուական
էին։ Լայ ի այս կարի ինն դասանոցաւ մեշկանն նիւսարա-
ւուրս, ոչ էր այսորիկ ելեալ՝ զի կամ խորհելն առնել՝ ոչ կա-
րող, այլև յաւելս մեկ՝ զի այնպէս բազմանի և պատրաս-
տանի. նկեալ, ուրեմն կարայր՝ քան զոր շահեցաւն. և ոչ
գիտեր, թէ զինչ ասցէ պատասխանի թագաւորին։

Լակ վա մարմնոց երանելեանցն գիտելի է, զի գրի յայսմ-
ուրս, գլուխ. Ղ. թէ՝ ի մեկնել անոր պարսից՝ նկեն անդր
բազումք ի հայոց յեւ խրբ ոսանց միոյ՝ ամենիսեալ գնասին։
Լայ հոյլեցեալ սեսին զբանելիսն. զի մարմինք երանելոցն
կարին սնապակեն լուսափայլ ասիսանակեալ, և բուրեին
հոտ անուշութեան. խակ անհաւատիցն սեւացեալ և ուռուցեալ
և նեխեալ. ապա ասեալ զոր մարմնոն՝ ասային և թագե-
ցին ի հանդարտարանի։ Ոչ այս ոչ միայն զազար վարդեսի. և
բանք եղելիք ևս վասն մի այլազգ յուցանեն ի էջ. է. ճրեա.
123. ի վերջն։ Զարի գրել ի Հաւանեցեալս ինչ՝ ի լուսանցսն,
թէ շարուկ սնին վարդանայ և սկսաւոսակ գլուխ նոր եղաւ ի
գամբարանս սնին գրիգորի ձեռամբ Ճգնաւորի ուրումն գրիգոր
կոչեցեալ։ Լայ զայսմանէ լուսիք արդարի սեպեսիսն։

Լայ ի՝ 451

(1)

(2)

(Գիտա. 7.)

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

Յաղագս բազմապարիկ նէր գոռնէ և լարունէ վասակայ ։ և ուռնելոյ նոր զանձն յովնէի և զղեանսն ։ և գաղութեանց Հայոց ընդդէմ պարսից ։

451 Ա. Ուրայեանն վասակ իբրև եառեալ ։ թէ մուշկանն Նիւսալաւորս 'ի Հոգս սարսակուսանաց առաղնասն ։ ինքն ևս երկնչելով' թէ գուցէ և անձին իւրում չարիք պատահեսցին յարքայէ վասն սիրասիրութեան պատերազմին ։ սկսաւ բաղմելոս տալ նմա և մխիթարել ։ ցուցանելով նմա թէ հնարէ զերծանին խաբեութիւնքդ պրակ զՀայս ։ և ուստեղ վրէժս 'ի նոցն ։ Այս ասոյ ըստ իւրում լիրբ առկալու թէին առաքեալ զսուտ երիցսանն առ Հայս սանչացեալս յանառիկ անեղիս' երդմամբ խոստանալոյ 'նոցն իբրև հրամանաւ թագաւորի զկամսն զանելոյ թիկ ։

Այս իբրև ալինել կալոյց ոգոտ շահել ։ յորդորեալ զմուշկան Նիւսալաւորս և զամենծանն ոչք երթն 'ի բանակին ։ յարձակել զսրոք 'ի վրայ մեր 'ի քաղաքացոյն ։ և մարտիւ առնել զնոսա ։ Հաճեալ նոցա 'ի այս' նոքս եկեալ պատերազմին զամրոցն զայն ։ յոր մնակեալ էր գանդ մի 'ի զրաւոյն Հայոց ։ լերոց 'ի սրատերաղմէ' 'ի սիրոյն յոխեմոյ հանդերձ երիցսամբք ։ Ընդ սուր մարտ եկեալ առուլ բանին' նրբև ոչ կարացին աղդել ինչ ։ սկսան վասակ դրնել ոուտ երդմանէ հաշտութեան խոստանալ և սէր ցուցանել նոցա' հրկիցս առաքեալ առ նա զաբ ասեստանն ։ բայց ոչինչ շահեցաւ ։ զի զարքն' սրք էին 'ի ներքս ։ բազում անգամ 'ելիցն առեալ էին ասուրեն նարա ։ վեր և ոչ կարէին հաւատալ ոուտ ուխտից նորին ։

Բայէ մի ոմն 'ի նոցէ բուկ ոնուն' ոպր քաջ և երևելի 'ի մէջ զօրացն Հայոց' երեալ 'ի վրայ պարսիկն' սկսաւ բազում քանիք թշնամանել զարուարդն վասակ ։ և ձայնեալ առ մուշկան նիւսալաւորս և առ զօրս նոր' բազում իրք եցոյց նոցա ։ թէ քանի' լարիս հասանելոյ է վասակ 'ի Հայս ։ և քանի' զնասուց լեալ պատճառս պարսից ։ Այս ասելս լինելոյ 'ի պարսիկ անտի' ծաղալեաց զեօթն հարիւր պրս ։ և երեալ զիրերի 'ի բերդէ անտի' էանց առաջի զօրացն պարսից 'ի մասաստ ոնեալիւղ ոմանեալն ։ իբր խուիշ հանարեալ գնա ։ և գնաց յոյլ տեղի ։ և ոչ աք 'ի պարսից եղեալոց ձեռն պրկանել 'ի նա ։

Բ. Դակ օրք մնացին 'ի ներքս 'ի բերդի անդ ։ 'ի բազում խոստմանց և երդմանցն վասակայ հաւանեալ զկնան ։ մինչդ

զի յոնկին և պաղոյ կերակրոյ · և եկին առ մուլկան հիւ-
սալաւորս հանդերձ հանապազիւք · Ը. այս և սրբն յոսնիի կա-
խարարեկոս , և զանոգ երեց · Լ՝սլ անօրէնն վրսակ ծաղեալ
զերբանուս իւր ի սենեակն չարաչարն ։ Եւ վերջանակի սուրս-
համակ ի նոյն զերկու հարիւր և երեսուն այր ։
Ցեսուալ գայսպիսի խաղաղասէր վարակոյ երանելին յոսնիի
և զանոգ երեց և այլ հաւատացեալք , բազում կարան ի գուռն ,
և ապաշաւեցին առ մուլկան հիւսալաւորս դիմել առ սրբոյ , և խնդրել զիրաւանս ։ Օ այս իբրև լսեաց մուլկան
հիւսալաւորս , ոչ իշխեաց սպանանել զնոսա ։ այլ միայն գան
հարեալ զանձն յոսնիի և զղեանս հրամայեաց պահել զդուռն ի մերդն ուրեն , զոր ասեին պարսիկք ։ մինչև ելցեն
ինքն յառեան ալքայի ։ վասն զի չեր սանդ պոն սարանանել զնոսա
ի բաղանել նարս առ արքայ ։
Լսի վասակ հիւսալ ենեղուեալ ի մէջ առեալ կալեաց առաջի
զայլ քահանայսն , որք անդ էին , և ասէ նոսա ։ այսուհետև ելեն
կամք արքայի ։ յայսմ հետև ապաստանեալ ընդ հեալ ։ ամենայն
համարձակ պաշտել զբրիստոնէութիւն ։ Լս զայս առ-
սկեալ այնմհետև զնոսա , գնաց և առեալ զի քարգրի և
յայլ աղգին զոր միանգամ լսեան զի ճանչ ։ Օ այս պատեալ
աստեղով կարծէր խաբել և թաղացուցանել զնոսա զի միա-
բանութիւն իւրեանց , և ինքնագլուխ ապրեցան , զի կալցի
զնոսա , և արասցէ զոր կամի ։
Գ ։ Եթէ զոր ոչ ոք այնուհետև հաւատաց խաղաղասէրութեանն
նոցա ։ այլ ամենեքեան կալին ամենագործք , բանանաց ուղիս , ամենք
զերկիրս խաղտեաց , ամենք զի կալմանս առնուին , ամենք
զի մայրիս արձակեալ , ամենք յանծառանսի վերինս և զի խաւա-
բայսն ապրս , և ամենք զի միջոց անդ ։ Զայս ինքնիս և
տառապեալս ։ Զայդ քաղաքացիսն զիրենս (ասէ նոցին զա-
գրս ։ 123) , և ասեին , զի պիտայ ի մեզ քան զնոսանք ան-
յուսալ ։ Զայս ։ և կամ զերբ անասնամբ գալեալ յիսա մերոց ան-
բնեցան ։ Օ զի ենեն քաջ հաւատացեալն մեր անկոնս զի մեծ
պատերազմն , և քաջաբար միասնաբար ասպարէզս գրեն
յաստուծոյ զի մէջ դիմեցին , և անոնք մարմնոյ ելին դէպ
թուշաց և կերակուր գազանաց , և զոսանաւանսն հանեալ
բարձն մեր հասին յանապատսն թափուեցան , և լքին
կիսաբանութիւնք ինքնանուեցան , և ինն զի հայածանս հանեալ
թէ , և ամ փարիսուեցան հայոց և հան զի վիրաս վանանքի և
յանհարիս ապաստանեցան , ոչ անասամբ խաղաղաց հրա-
մանայդ ։ Լս ասա յարբ եղելոյ զիսի ։
* Զուսղին ասէ այնուհետև զիրաքանչիւր զգիւղս և զաւանս
և զաղաքաքս , ելին հարուանք յառաջասաց , և փեսայ զ

,, 'ի սենեկաց - անկան ծերք յաթոռաց, և ուղայք 'ի գրկաց -
,, երիտասարդք և կուսանք և ամ բաղմութիւն ա-
,, բանց և կանանց՝ հասեալ անեին զամուրս անապատին, և
,, զանխաբ տեղիս բնիմ լերանց։ Լու համարեին զգաղանա-
,, ցոր ինակուին ծածկաղուք 'ի քարանձաւս կելոյ՝ քան ա-
,, ռացութիւն փափկանալ յերաքանչիւր շինուածս։ Զանց
,, սրանցելոյ համբերեին խոտոտուտ կերակրոցն, և սլ յի-
,, նեին զուսերիկն խոտակին։ Համարեալ նին նոց դարա-
,, փաքն երբեմն դլուսիս քարանձ շինուածոց, և զեռանակ-
,, զինքն երբեմն զնկարեալ պատշկամաբս։
,, Լատմոք նին նոց մանանջք երկոց, և ընթերցուածք սք
,, դլոց՝ կատարեալ օրհնութիւնք։ Մեռոյն մարդ յանձն իւր
,, եկեղեցի էր։ Նոյն ինքն քահանայ։ մարմնոք իւրոքան-
,, չիւր՝ օր ծեղան։ և ոգիք նոցուն պատարագ ընդունելի։
,, Զանգի աչ ոք 'ի նոցանէ ողբայր յուսահատութիւն զան-
,, կեալս 'ի ոգոյ։ և ոչ հեծեծելով հառաչէր 'ի վերս մեղա-
,, ւոր սիրելեաց իւրոց։ Մտադութիւն ընկալան դյուսիշատակ-
,, թիւն ընկեց ցաղմոց։ և ոչ յիշեին ամենևին, եթէ եղեալ
,, էրեն նոց տատանումք։
,, Համբերութիւն ճգնեին։ և մեծաւ ուրախութիւն տանեին
,, զքաջ նահատակութիւն։ Զի եթէ ոչ բացաւ աչք տե-
,, ասնեին զդրան խնդալոյ, և ոչ կարէին լսել զարձել զոյն-
,, պիսի մեծ աւուրքինութիւն։ քանզի բազումք յապրեալ մեծ
,, նահատակացն էին՝ եղբարք և որդիք և դստերք հանդերձ
,, 'ամ սիրելեաց իւրեանց 'ի մէջ ամբարեալ վայրենեացն։
,, Լու ամենն մեծաւ համբերութիւն տանեին բազում նեղու-
,, թիւնս վասն յուսոյն սոյ։ ազատելով զայս միայն խնդրեին յայ՝
,, ոմ տեսանել նոց զուսերս սք եկեղեցեացն։ Լու ամենքն ա-
հատակ օրատակալ մեռան այցելութիւն։

Ի։ Դակ եղբարքն վարդանոյ հմոյեակ, որ էր 'ի բաժնին յուսնոյ, լուր առեալ, եթէ նահատակեցաւ սքն վարդան 'ի պատերազմի, և հոգք ցլուսնալ կան 'ի լերինս, ապատեցաւ յոյժ, և սուգ էառ 'ի վերս եղբարս իւրոյ, և առաւել ևս 'ի վերս իւր՝ զի ոչ գտաւ և ինքն զնոսս 'ի մեծի նուհատակութիւն։ Լրեալ ապա 'ի կողմանց անտի՝ եկն 'ի տեղիս նոցանէ 'ի տեղիս խաղաղեալ, և ունայ յանձն տոյոց։ և ամբարեալ 'ի լերինն պարիսպայ յանմատոյց տեղիս։ Զոյն ոչ իսատանալ բազումք 'ի հոյոց՝ ժողովեցան ուր նա, և խոսեին 'ի վերայն, թէ զինչ պարտ է ի-
նչ ինքեանց առնել։

Լրբեալ ետես վասակ, թէ այնպիսի և այնպիսի հնարիք ոչ կարաց իսաբել զհոյս։ յարդարեալ զմուշկան նիւաստաւորս՝ էառ 'ի նմանէ զոր բազմ՝, և խոսեաց 'ի միջոց ասելոցն։ և

Հա-

Պատմ. Գ. 451

հասանել 'ի կապոյտ լեռան՝ մերձեալ 'ի ամենայն արտաքին
բլոց։ Իսկ որք 'ի ծերոյն էին, քարանձաւք սրատեսութեամբ հա-
ղին զառաջնոսն 'ի պարսից։ Եւ զնոսայն ապին փոխարար-
կան 'ի քաջ բանսին խրատուն։

Եւ զմասիսոյ վերատին դրսանեալ լեռնս առ նոսա միւսանգամ
սկսաւ տալ ելուածոյ ոգեղէն։ Եւ այնչափ տատկացոյց
զերդմունս իւր, մինչև հաստատեալ նոցա՝ առաքելին առ նոսա ըն-
դարձանալ ամենայն արշէն տեղն՝ հանդերձ ազգաւք ընկերաւք։ Զոր
եկեալ առ վասակ՝ զրանեալ գուսի առաքն նոցա, և ապաշէր
զնոս թաղանալ 'ի խաստովանի սրտի իւրոյ։ Եւ նոքա կենդանա-
բերեալ 'ի սկզբանն՝ ելանոյց զնոս վասն բազում իրաց, յորս ասաքա-
կուսեալ կայր։ Եւ իբրև տեսանէր նոսին հրամանեալս զանց
ոչ զնա։ և զորս ի նոսանէ էին, և զորս 'ի բերդն սէնէ։
Հնար այսոքիկ զամ զորս զարանոյ 'ի գանգս գանոյս բաժա-
նեալ՝ ասպատանիաւորս սիրելոյ յամ՝ տեղիս հոյսասանեալոյ։
Եւ ասպատանիաւորք ջամ չարեն հասուցին ծանր մերոյ։ զի
զորս գտանէին արտաքոյ բերդիցն զարս և կիանայս՝ 'ի գերու-
թիւն վարէին։ և. տանեալ 'ի ձեռս իւրեանց զքահն հրամիր տա-
նէին զբազում տեղիս և զնեզեցին և զվիրոյսանս։ և յաւել
հասուցանէին զնն։

Իբրև լուան զայս ամ չարիս ասպատանիքն և զորք հայոց, որք
ամրացեալ էին 'ի գաւառն ամրոյն, արագաւ ցան յոյժ, և ա-
սեն։ զի՞նչ ապատ է մերոյ հանել սատ, և տեսանել զնեզեցիս
այս՝ մանաւանդ 'ի ձեռս հեթանոսաց։ Եւ ապա յորդորեալ զմի-
մեանս՝ ելին անտի բազմութիւն, և յարձակեցան 'ի կողմանս
ծերոն պարսից։ ոչնչեցին հրով զգաղաւառ սատա, և քանդեցին
զգաղաւառ բերդս։ կոտորեցին մարդիկ ոչխար, և գերեալ զայլ
բնակն՝ զարձան յամենայն խրատուն։

Եւ Եղիշէ։ Վարդենի։

Եւ Եղիշէ մինչև էր առեալ զասասիոյ զբան գրելոյ ասցս,
դիտասցէ՝ թէն հմայեալ մանիկանսն ամենայն է 'ի կողմանս
ասոյց, և ժողովեալ են առ նա բազումք, կազմեաց գանդ
մեծ 'ի զօրացն պարսից և յուրացելոցն սիւնեաց։ և յերիսուս
բաժանեալ զմն՝ եւ 'ի ձեռս երիցս ուրացեալ նախարարաց,
զմին 'ի ձեռս արամեայ գաբելեանց, և զմիւսն 'ի ձեռս փա-
լատզարեայ պարեանց։ և առաքեաց զնս 'ի մէջեայ հմայեցի։
Հարեալ նորա անդր՝ ոչնչեցին զեկեղեցիս երիցս գիւղս։ և
փոխեցին յաւարի առեալ զմամ տեղիս այնր կողմանս։
Հարձակեալ սոցանդ հմայեցիսն և ընկենուք իւրեանց իջին յոտոցաց
ապարիարայ՝ հասեալ էին յանհոգս 'ի գիւղն, որ կոչեալ ոչնչ-
հարեալ կատարած ունելով զգաղաւանն հմայեցոյ։ Եւ իբրև
զիտացին հմայեցիքն, թէ ոնդ է հմայեցի, ելին և պաշա-
բեցին զգիւղն։ Զոր տեսեալ հմայեցիանց՝ ոչոչեցին

միաբան առ ՝ն՝ , և ասեն ։ այնա և մեզ եհաս ժամ պարզ-
451 մերոյ ի վերն մեծի անուանքս մեր ։ ոչ և կամիս՝ որպէս ՝ի մեզ ։
Յոչ զոյս ասացեալ՝ անհաղորդեցին ՝ի գինս ։ և եղեալ ընդդիմ
թշնամեացն՝ հարկոնեկին զնա անհաղին հարաբաձովք ։ ըզ-
բերան ՝ի նոցն ՝ի մէջ այդեսանեալոյ ասատիկին ։ և զրերս ՝ի
գինամիջին կոտրեցին ։ և գինացեալս փոխանակ այլոնեկին ։
Յնդ երանելին հմայական գիմեալ զանարթոգին ընդդիմ որոյ
թշնամեաց ։ կատարեցաւ հնահատարոնքն ՝ի վերն սրբ սխատին ։
առ որ անձկացեալն երբ յոտ՝ պատ ։ և ժամանեաց առ եղբայրն
իւր ։ Յոկ լնկերք նոր ուշանգամ ապրեալք՝ եկին վերադարձն ՝ի
լեառն պարմարաց ։ և կացին ՝ի տիրութեն ։ և հոգացին՝ թեկ
զինչ արասցեն ։ Յոչ ապա միանգամ թիկեալ անան՝ յարձա-
կեցան ՝ի վերն այլոց գնոցից օփուերոց ՝ի պատից և յառաջելոց ։
և հարին զբազումս ՝ի նոցն ։ և գարձան ՝ի տեղիս իւրեանց ։
Յոչ եկն իբրև լսեան զայս և ամենեքին հոյք՝ որք բնակեալ
կին լայնամարդ մոյրիսն ։ դեսպանս առաքեալ յաշխարհն հա-
նաց՝ խնդրեցին սգնաւն ՝ի նոցն ընդդիմ սրարանց զ՝ սխատին ։
զոր եգեալ էին զնա ։ Յոչ նոր գառնդ քաղաքամարտ դի-
մեցին տարաստակա՛ յոնն պարանց ։ և առեալ զքաղաքամ գա-
ւառս՝ առին զքաղաքամ դեղիս ։ և տարան յոնս իւրեանց ։
Յայսմ գառնեալ ժամանակի առաւելոյն յարգեալ ՝ի կուսանա-
գլուխս դարձեալ խառնեալ հերձանանոցն Եմանիքեայ ։ և շիսեր տա-
քանից ժողովեցին՝ զոր արար դիոկրատ ՝ի յերիեռան ՝ի որաշա-
պանեալ նորին եմանիքեայ ։ Յոչ վասն այսր պատանաւ գուժա-
լեցաւ ՝ի սին ամի այն է ։ 451 ։ որ ժողովեալ քաղկեդոնեայսմ-
ուեանն հոգեմարերքն ։ գինի չարիս ատեայ կուսաբանեն սրոց վար-
դանանց ։ Զայսմանէ խուսեալք ՝ի գալ ։ ՃԾ ։ առանձինն ։ և
մեք այժմ դարձցուք ՝ի կարգ պատմութեան ։

ԳԼՈՒԽ ԺԹ ։

Յորպէս էրեալ թագաւորն Պարսից հայոց առ Ինքն
՝ի ՃԾՌ տարեգրութեան մարգարանի ։ և յաղագս
Էմանուելիանաւ Մելքիսեդեայ ։

451 ։ ուշեալ մեր Շապհն նեղասարութիւն զամ եկեալսն՝ զայ-
բարոյս յոյժ ։ և զամի հոգոյս յանձն իւր ։ և գա-
գարեցոյց զգաջս որպէս ՝ի յարձակելոյ և ՝ի նեղ-
ելոյ զՀայս ։ և գրեալ ծանոյց զարքայի զամ ։ և զվնաս գոր-
ծոյն նոցին ՝ի մէջ ուրացելոյն վասակայ ։ Յոչ իբրև լսեաս զոյս
Լուսաւորն ։ զկնա յամենասուրբ ամենեցն ՝ի նոսանց ։ և արասն-

Յորդեալ ։
Մարդեալ ։

ցաս յոյժ · և սարքացաւ ի պատի խարուժ մի գրգռելոյ զՀայս։ Յայսմիսի պատճառ մեծ · յորում առաւել ճանաչեցաւ քան զեկ շահեցաւ · միանգամայն և զմեծաս ածել՝ թէ քանի մեծամեծ սրբոց յիշատակս անարգեան, և քանի ասերմունք և քանդմանքս գործեցան յերկրաքանչիւր ազգարէն · ի քաղաքս տարամեծ խարսի ի պատասուի քարկոսէ քարքարէ · Դանակէր և քաներ, թէ զմարդ եղջ, զի Հայք այսոքիս սրհամարհեալ զինքն և զհրամանս նոցա՝ զայսոքիսի ազգակ շինեցի արկին զնեղապատ խարաբ խնդրեր համանալ, թէ սասամ եղև այս, և ոչ եղև պատճառաս։

Դիպեցաւ յառաջ մեստաղեալ Միհրներսեհ, որ թիւնամեցեալ էր Հայս, խորհուրդ ես ազգացի ըստ ասելսեանն սրտի խորոյ, և ասէ · զայդ ես ասեմ ի քեզ սրբոյդ քաջ · եթէ դարձս ասասդանեցիր զաչ զպատարն, և Ճշմարտին հասու լինել՝ թէ զմարդ և սասամ եղև այս ազգ՝ զկնեաս զերեալ իշխանս Հայոց, և ի նոցանէ անարկացիր · Լաւ յասել զքաջդ, մի կարծեր թէ զամենեքեան սասալ հրդեալ կասկածի զմեզ ասելոյ՝ զ վասնզին ի մեզ, պատասխանի հաս Միհրներսեհ · եթէ կամեցաս զնասս քաղցրութիւն և սիրով, դուն ինքդ յօժարեալ · և զաս յեռ լսելոյ զնա՝ ի քերանոց նոցա՝ եթէ ասկասին անարգս զոգիս զնոսս, ապրա՛ ընդ նոսա զարդեաս և կամիս · ես խաղաղասցի թագաւորին քս · Զայս խորհարդ նենգաւոր է ս Միհրներսեհ զարդեալ, զի մարթասցի ի մեզ բերել զմեծամեծս Հայոց, և նաւաձել զնոսս խարսս · միանգամայն առեալ ես զիմեզ ի վասակայ, ընդ որ ոչնչարարեալս սիրեալ էր ·

Հասանեալ սրքացի ընդ բանս Միհրներսեհի՝ գրեաց հրամայրատի սա մեծաշնան նախասլասարս ի դարձեանդ գասու · զի գացուցեալ մեզդրդան Հայոց զարարրիկ արշական մեծ նախարար զարդեալ՝ զոր էր յանմարի կողմանեանքն զարձեալ գեաս · հրամանս ասեալ նոցին տարարմեալ, զի սուցն զարասամեանսն զրքեն յանարարին Հայոց, զի Հանդանակ զարաեացին ընդ լրմասանեան ի խրեանոց · և լորդարդ զմեծամեծս և զբնարարս Հայս սա արարոյ · Դիպեաց զարարամ և սա վասակ դալ ի գասն · և նորա Համարեալ՝ թէ Հրաւիրի ի գրաեա, կամելով ելս զի ասելի յանցանել սուրի յանձեր՝ յառաջագոյն ասարքեալ սա նա զարդեա նախարարացս՝ զարա արդելեալ ասելոյ զանձեր մեծամեծս · և ինքն զարարասարցաս ջանել, ասեալ ընդ խրն · զրարաեան յանարեալ ասան · քանզի եկեալ էր ի մարի ասի փարարեցին, զ ասասալ զարձս զնա մարեկան խարհիլոյն խարոյ՝ զնեաղասարեն իսկ Հայոց · ապա եթէ յարդանեսն զարեալ լինչ ասի զասանեսի, Հասանեն զայն՝ զարասեն և զգնաս ասանոց նա՝ երկրայասեն և լեկ-

,, սմանալոյ գոտեմեմ, և իմ են ॥ ։

451 Զ ։ Իբրև էառ մուշկն նիւ սալաուսպա զհիսվորտակ աբ-
քայի, անդէն վաղվաղակի ըստ հրամանի նը կոչոյց զատրոբ-
միրպ մարպան ՝ն։ և ինքն ժողովեալ զզօրսն՝ դարձաւ 'ի
պարս։ Եւ ատրարմիրպ մանալ յարարաանան ՝ն սկսաւ
բաղում քաղցրութ և կեղծաւորութիւ ոիրով յայտ առնել ա-
մենեցուն զկամն Թագաւորին, յուզեալ նը զմարդասիրութի
մեծ։ Յոչնաց առ ինքն նենգաւորք և զտհակ նեղկ ուշտու-
նեաց, և ապա զմնալն յաղթակոյ զմեծ երկրն ալծրմանեաց,
և զելիսուս երևելի քահանայն՝ զատուել և զաբրահամ՝, ոչ
եին յարարաանան ՝ն։ 'ի գերեալ արարեալ։ զի չոլեքին սաքա
բեղմ ինչ գործեալ եին ընդեմ մոգաց, և քանզեալ եին զկլա-
կատանս։ Հարցեալ տեղեկացաւ 'ի նմանէ, թէ վո՞ւ ինչ պատ-
ճառաւ և զիարդ արարեալ կոյ նոցա զայն։ և գրեաց զնա՞մ առ
ալքայ և առ միհրներսէհ։

Եւ ասպա ածել անդ առաջի իւր և զաչն յաչիսն և զղեանդ,
և զքաջալ սալիսաաղ. ուշտունեաց, և զարշին ելեալ բաւ-
բեանդայ։ որք և կային ցայնժամ 'ի բերդն ասէն։ և կա-
սեալ զնա զամենն 'ի շղթայս՝ առաքեաց առ արքայ հանդերձ
աղակերտաց նոցին, յորս երևելի եին երկոքին սոքա։ զի են՝
խալեն երեց յայլալասայ՝ յարիսոլի գեղջ։ և աբրահամ էլեալ
'ի տայոց՝ 'ի զենակս գեղջ։

Հանկանել սոցս 'ի չա՝ ելեալ եր և վասակ յՅեն սիեանաց գնաց 'ի պարս։ և գիտեալ նմա սատարհալ միոն անց եր-
կուց կարաանկին 'ի Ճանապարհի ծանեան զկրեարս։ և վա-
սակ իբրև 'ի չքմեղս լեալ՝ կամէր գալ առ նոս։ Ի՝, յլ միանգամ
հասեալ եր նոր անդ, ասէ աչն յաչիսի ցերանելին զևանդ։ գի-
տացիր, զի առ մեզ գալ ակրայօղն։ արդ՝ յաղջանեալ նը զմեզ՝
զինչ որպարս է առնել։ Պատասխանի ետ աչն զևանդ, և ասէ։ ըզ-
վարդապետաւ փրկիլն մի խնդրեր ուսանիլ 'ի մարդոյ։ աղջին
ասասցէ ասէ։ և եթէ ողջանեալն իցէ սրդի ողջունի, հան-
գիցէ ողջոյն ձեր 'ի վրայ նոր՝ որպարս թէ ոչ՝ առ ձեզ դարձցի։ Եւ
'ի խօսիլ նոցա՝ զայս՝ եհաս առ նոս և վասակ։ և ինքեալ յերիսա-
լէն իբրև պատուոյ աղաղակ՝ ուղղանեաց զնոս։ Եւ նոքա սկսին
բռնաւ կարծեցուցանել՝ թէ գիտեն ինչ զարարեալ և զթշնամոնէ
նոր, ետուն և ինքեանք սաղջոյն սիրոյ, և ընտանաւոր խօսեցան
բաղում ինչ ընդ նմա, մինչդ դրն զևանդ՝ որ էր ասելոյ փորպեց-
ուցն, ամենասում և զոհամիթերս յուցանելոյ զինքն։

Զոյն սեսեալ վասակայ՝ վարեալ, թէ նոքա յիրաւի չեն ինչ
գիտակ իրաւանն չարաչթէ։ վայ և ուրախ եղև՝ ակն ունելով
վկայութեն բարի առնալ 'ի նոցն առաջի արքայի։ և ցուցեալ
առ նոս զկեղծաւորութիւն սեր իւր՝ հրաւիրեաց զնոս ճաշել յայն

նոր ընդ նոր . եւ մեկնեցաւ անտի . Իսկ նորա զկնի ձայնեալ [illegible] Ք. Ա. 47
զհետ նոր անտանելի պատուհաս հարկին . սպանեալ էր , սպանեալ
էր . եւ նոյնպէս , տեսեալ զինչ առնէր . ասէ ցնա զկնի . զկամ
ինչ զմեր ՚ի յամս արքենալ պատուիրեցաք . իսկ զաւրաւոր եւ [illegible]
[illegible] մատուցաք հարցանել . նոյ երկիւ ւ Ասէ . այս [illegible]
[illegible] պատուհաս ասէ . զի [illegible] գաւառին [illegible]
՚ի [illegible] , եւ [illegible] [illegible] [illegible] . Նա [illegible]
[illegible] զնա . [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ասէ . [illegible]
[illegible] [illegible] , [illegible] [illegible] [illegible] . [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ՚ի վերայ ՚ի
Հայոց աշխարհ , [illegible] [illegible] [illegible] . Զայս [illegible]
[illegible] [illegible] եւ [illegible] , եւ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] . [illegible] [illegible] [illegible] , [illegible] [illegible]
մի ՚ի յանոյց անտի ։

Նա եղեւ եհաս նա ՚ի պարսս , յանկարծ եկն [illegible] պատ[illegible]
[illegible] ՚ի [illegible] եւ ՚ի [illegible] առ երկուս ։ Նա ՚ի Հար[illegible]
[illegible] զնա [illegible] [illegible] [illegible] , եւ [illegible] Հայաստա[illegible]
[illegible] [illegible] ՚ի [illegible] [illegible] , [illegible] [illegible] ՚ի [illegible] [illegible]
[illegible] . եւ [illegible] [illegible] [illegible] Հայոց [illegible]
[illegible] [illegible] . [illegible] [illegible] [illegible] . [illegible]
[illegible] է [illegible] [illegible] [illegible] Հայոց . ՚ի [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] Հայոց ՚ի [illegible] [illegible] . եւ զայս [illegible] [illegible]
զնա , [illegible] ։

Է . Իսկ երկոտասն[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 45 .
[illegible] [illegible] ՚ի [illegible] [illegible] , [illegible] [illegible] եւ
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Հա[illegible]
[illegible] [illegible] Հայոց ՚ի [illegible] [illegible] ։ Նորա [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] , [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] իւր .
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] , եւ [illegible] [illegible]
[illegible] էր , եւ ասէ . [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ՚ի ձեռս ։ [illegible] [illegible] [illegible] ,
եւ ասէ . [illegible] [illegible] [illegible] , եւ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] . [illegible] [illegible] , [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] եւ [illegible] , եւ [illegible] [illegible] [illegible] , [illegible]
[illegible] եւ [illegible] ՚ի [illegible] . եւ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ,
[illegible] ՚ի [illegible] [illegible] եւ [illegible] [illegible] , [illegible] [illegible] . [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] է [illegible] . եւ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ։

Զայս [illegible] [illegible] [illegible] . եւ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] . [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] .
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] , եւ ոչ [illegible]

Տ. ՊՆ
452

սրբեաց։ Նաև ալ իսկ մայրիկ հանուր Տն կարէին արժանի
գովութիւն տալ նմա։ և Ի՞նչ ձեր լեր մինչդեռ զնա ըն-
կեռ սուտ կրօնից ձերոց, արդ վայելեալ էր մեր և ձեր 'ի կեն-
դանութիւն նոր։ Այլ քանզի ղրկեցիք զուրք զայնոսիսի այր 'ի
լուսոյ ալեզուական, անարժան էր այսուհետև տեսանել զլոյս։
Այլ 'ի սլմնել սրբոյն ղէմոնեայ հանդարձակութիւն, և 'ի ջատա-
գովել զսրբ կրանսքիսանութիւն, բարկացեալ միհրներսեհի
Ի-հայոց լոյսն, և ասէ։ զուրք ևս գիտել սուրբ մեզ, թէ և
ձեր նոքա քանք են, զոր մեհեանսրդ ոչ խլեսուց անեկիւղ
խոսել առաջի մեր։ Այլ հրաբերան ասէն։ 'ի դոյն կամս
ամենեքին կամակիցք էք, և խնդրեսք' զի պարծանի լիցուք
վհարել 'ի դմին։ Զ այսոցիկս ընդ սոսս միհրներսեհի հրա-
մայեաց դահճացն հարկանել շղթայիւք զբերանս նոցա, մինչև
հոսիլ արեան արտաքս։ և ետ տանել և սպանել զնոսա 'ի բան-
տի մեհեանսրդաց։

Ղ։ Իսկ մարդասէրն ստրատիկոս յետ առաքելոյ զերանե-
լին 'ի պարսս հրամայեաց արձակեալ յամ' սահմանս աշխարհին
հայոց։ և յորդորեաց զուսանիսն դալ ժողովել յիւրաքանչիւր
տեղիս։ և կալ այնուհետև սնեկիւղ։ և պատուիրեաց
եպիսկոպոսացն 'ամի դասանալ և անել զկիսանութիւն իւրեանց ան-
կասկած։ ցուցեալ նոցա սասդանութիւն զհաստատութիւն ար-
քունի հրովարտակին։

Զ այսոցիկ հաստատ հրամանս լսեալ հայոց' որք գրաբեալ
էին 'ի հեռուստ վայրս։ ժողովեցան դարձեալ 'ի տեղիս ի-
րեանց։ և ամենն սկսան ՝ի առաջին կարգաց վարել զկեանս։
և հանդարձակ պաշտել զքրիստոնէութիւն յամ' եկեղեցիս։ Այն-
պէս և նախարարքն հաստատեալք 'ի բանս մարզպանին։ և
գիտացեալ' թէ ոչ եկեալ է ոչ միայն զի խաղաղութիւն տին։
այլև զի հրաւիրեալ զնոսա 'ի գաւառն։ առաքեցին առ նա
պատգամաւորս։ և խնդրեցին 'ի նմանէ' առնուլ 'ի թագա-
ւորէ զբաշն ոսկի խաղաղութիւն և հաշտութիւն։ զի աներ-
կեան դնասցին առ նա։

Այլ մինչև ընկալեալ էր նոցա զայն պայման ոսկի 'ի թա-
գաւորէն։ ժողովեցան 'ի մի 'ի դաշտին քաղաք։ և խորհուրդ
ուրարեալ' կուսեցին զնոսա։ և ընտրեալ կացուցին փա-
(1) խանակ սրբոյն յովսեփայ կաթուղիկոս հայոց զմեծ եղբայն մա-
(2) նուկերայոյ զոր մեկնեալ' 'ի նմին գաւառի։ զայլ և զանուն
յիշատակեցաք 'ի էջ։ Ի։ Երեսն։ 27։ և հաւանութիւն տուին փա-
խանին և հաստատեցին զաթոռ կաթուղիկոսութեան նոցա 'ի գլ-
խին։ յամի ՌՆՌ։ 452։ Այլ թիկոտ սրբն յովսեփ տակաւին
կենդանի էր։ բայց քանզի 'ի կատարածի էին մեր նոր։ թէ դա-
ցէ ոչ թագոյնն զնա սպասիցք։ զեկ խորհեցան առնել այսպիս։

[illegible] Բ. Թագ. 45։

[illegible]

Մատթ. Է. Ե. Է. [illegible]

[illegible]

[illegible] Եբր. 25. Մատթ. 30.

[illegible]

նիւք և անսուանալութիւն և հոյհոյութիւն տանջէր զերանելին
ամ իբր վեց ։ և բռնադատեր զնա թագաւոր՝ զոնդ առ ար-
ասաքս նմանիլ ինքեան ։ և այնչափ տառապեցոյց զնա , մին-
չև ոչսրեցոն ոմ ոնդամն նի ։ ոյլ նա պոհութիւն հոմբեր-
լեր ամի ։

58 Յաւուր միում առաւել կոտաղեալ վաղդենոյ՝ կամէր ինք-
նին ձեռամբ իւրով զանակոծ առնելով ոպանանել զորբու-
հին ։ ոյլ եղբայրք վաղդենոյ ջոջիկ թոփեաց զնա 'ի ձեռաց
բռնաւորին ։ և ասէին հոնգայց 'ի ունչաց ուրեք կիսամահ ։
և նէր կալեալ զքահանայ ոմն՝ ընկալաւ 'ի նմէ զրեր հաղորդ-
դութիւն ։ և ամբարձեալ զաչս իւր յերկինս՝ առայ ։ ընկալ
զհոգի աղոխնոյ քոյ յիսուս ։ և ուսանէաց զհոգին 'ի հա-
ոակի իբր քառասուն և հինգ ամաց ։ Օ սմանկ տեռ 'ի Ձառ-
ընակրս և յոյսմուսուս ։ Այլ զմահուանէ ուրացելոյն վաղ-
գենոյ ունիմք յիշել 'է գլ ։ նէ ։

Դրի յոյսմաւսրս էր ոսրին շուշանոյ , թէ յետ ուրացութեան
առն իւրոյ վաղդենոյ ջոնայր զոր խուլն նաւնեայ վրայ լս-
ուուսրլի՝ որ կայր 'ի մեխիթու , (ը ոյսմ յիշատակի և յտա-
դրութեան խուլենայուլոյն) , յղել 'ի ընիկ դուռուռ իւր 'ի ուա-
քրոն ։ Այն յայն աւուրն 'ի մեխիթա քեզ ձգնաւոր ոմն յերկ-
րէն մշոյ ոնդրէաս անուն յաբեղայից անուի վանայն դպա-
լոյս ։ որ և էր աշակերտ մեծին ոսհոկոյ սրբեթևի ։ լուտ
արսամ հեղոք ։ է ։ 60 ։ էրես ։ 536 ։ Այս սրբուհին շուշան օգ-
նակոնութիւն ուսպէրն իւրոյ ջոջիկոյ էա զնոչն ցաբեղայն՝
ասանել 'ի ոտրան 'ի վանան զաղարս ։ որ և կոչիւր ոչ ոտա-
քեալք մշոյ ։ Այս անպրեի առեալ զքաչն և զայլ ապրոտ ինչ
եկեղեցեանցն մեծիթոյ ը հրամանին շուշանայ՝ եկն եհան 'ի
ոսիր գրուռ ։ և ոչ կարաց ոնցանել 'ի ոտրան վը շիոթու-
թէց և վրդոմանց ձանապարհին ։ և եկայ անդ սուտ ինչ 'ի
խորշ մի լերինն ոսրոյ կի պարիսարս ։ ուր և լուռ զբարի
կուսաբանն շուշանայ ։

Այս յետ ժամանակայ՝ յորժամ զօրացել լիներ գլվդոր թոռն
հմայեկոյ մանիկանեի յամուրն կոպուռտայ , առաքեալ զդա-
ցոյց նմա անդրէաս ձգնաւոր վը խուլին նաւնեայ , որ և կալ-
ցաս շուշանայ խալ ։ և նէր առեալ զայս իւր՝ էանայ ը մուտս
ձորոյն ասոյց , և եկեալ էտս զխուլն զոյն ։ և քերեալ էր 'ի
բերդն կոպուռտայ ։ Այլ մեք դարձցուք 'ի կարգ պատմուածոյ ։

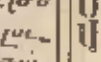

Պարտ 360
Վարդան ։

Գ · Լ Ա Ւ Ի Ա · Ի Ն ·

Գնալոյ ամենայնումն և պատուիրեն վասին 'ի գալ
նախարարդ 'ի պարս ·

Ամենայարդ սրբոյնս բազմութեանն նախարարացն Հայոց , զոր 'ի միոյ յիշատակեցաք , հասին յԱրտաշատ պարսից · և իբրև զնոսին 'ի Ներսէսն տարան , ընկալաւ զնոսա միհրներսէհ մեծ հրամարտաւոր միր 'ի միոյց պատուական · և ասաց եռ կարգել զնոս յերկաթի կապանս , և պահել զդաշնաւորսն 'ի բանտ մինչև պատրաստեսցի , ուր կին և բանտի քահանայքն · Զկնա աւուրս ինչ կալեալ յոգեկոտորի զիմիրներսէհ հրամայեաց առեալն կորուցանել , և քնարեալ ասել , մոնաւորդ 'ի միջ զարծոց ապաստարանն և բարձապարսիկ զիաստուծոյ սրբ եղեալ · պատուիրեալ ասէիր զի և մեզ կանեն

Նեռասաւորքս իսկ ոչ տեսանիցեպ ·

Զկնա յասեալն միհրներսէհ զիսոփարարն և զբարբարոսն հոնդկիրն փառակաս , և սպասաւորքն զիրագաւ աւուրս 'ի միջ ոչոյիցն ոչնչեցոյ · և զոտաս կոլին ուրացեալս պրոտասարս , և ոչոյիցն զիսակ յաւուրս յոմանսս · զի զի ոչ զիոչն ուխտապարտ հոգեւորացն յայնմանէ ոչոյիցն զանօրինութիւնն , այլև ընկերք և ուղղակրոնք նոցին · Եթե զոր և զիարդ զնոսա զեռաց նոցա , որ գնան 'ի պարսս էր , ասեն նոցա թագաւորն հրամայեաց նոցա , որ գնան 'ի միջ ոչոյ նոցա մեռանիցեն , զոր չարաչարեալ էին 'ի հայոց , հաստատեցին զպարսաւորութիւն յանցաւորս թնդեր · * Զանազգ հարարանոց ասէն զի ոչոյիցն Եթե մեզ , և յուսամ հրաշքեսցի զի ելցէն 'ի զգոյն ուրբանի , և առնիս և գերութիւնն հանն հայոց և պարսից , և դարձուցանիցեն զհարկացն ուրբանի , և ոչիրեալն և առաքեալդ ընդեաց այդ

,, ոչոյ. եղև ॥ ,

Հրամայեաց միհրներսէհ կալել անդր զանձն յանձնի և զրաստսկ և զլանդ · զի և նոքա խոսանցին ոչ և գիտեցին · և հրամայեաց զի ելցեն հրամարտանցին և ցաւցին զոր ինչ միանգամ բաստանութիւնք լուսն էին զանձանցդ · Եւ ուրոյ յաւուրսն մեծ ոսկեղ ելեալ ուրեմն հանեալ խոսանցս բարձ ինչ · և Եթե գրեցն և գիրեալ յանձ ասել · * Զոր յայնմանէ ուրացեալ են 'ի ,, Ինանարանն ոչ , զի գիտեն զինչ գործեն և կամ զինչ խօսին · ,, Զի զի խոսանցդ են խորհուրդքն նոցա · Օ անուրս պարանոց ,, առաջ պատանուցուն , և Եթե ընկերք մեռանեն , յուրոց ասա- ,, Եթե · և են նոքա գործոք առաջանցի · զի ոչոյ գոյացեալ

Գլ. գԼ
452

,, զգաստանալի կամաց իւրոց . սոյ երևի խոկ 'ի դպին յոյգ
,, վասակ ։ Հանգի մինչ ուներ զամուսն քրիստոնէութիւն ,
,, վերին երեսաք կարծիր ծածկել և թաքուցանել զնմա չա-
,, բութիւն իւր սաւոյի ձերոյ ունկնդիր ոմանք ։ և զամ նեն-
,, գութիւն իւր՝ քրիստոնէութիւն ծածկիր ։ Հաստի և ձեր իսկ
,, կարծեցեալ՝ մեծատէս պատուհեցիք (՝ պատուհեցիք) ըզ-
,, դա առաւել քան զարժանն իւր ։ Հաստատեցէք զմա զաշ-
,, խարհն վրայ ։ հարցէք ցնա , եթէ զոհ իցեն զդմանէ ։
,, Յուսաք զմա զոգութիւնն սիրեցեալ ։ ըստարուք յազգակա-
,, նաց ոմանի զորս , զինչ պատմեն զդմանէ ։ Բարիք զդա
,, մարդկան հայոց ։ զոր նախնեացն ձերոյ մեծաւ ուշիմաս-
,, թիւն գտեալ էր ։ դա 'ի միում ամի կարգոյս զերկիրն ամ ։
,, Տեսեր ։ իբրև քարձաւ 'ի դմանէ պատուական ամուսն
,, ոչ՝ զոր ունէր սատութեամբ ։ մերկ երևեցաւ ամենայն չա-
,, լապծութիւն դորա ։ զի եթէ առ ուրն իւր ասաւ դասաւ ։
,, առ ի ոք 'ի մահկանացուաց ստոր դա արդար գտցի ։ Բայ՝
,, ամ ամբաստանութի՛ , որ այժմ յայտնի երևի զդմանէ ։
,, ահա յառաջագոյն լուեալ էր ձեր . բայց յոր դեռն (՝
,, յինչ միտս) ծածկեցէքն , դաւք ձեզէն քաջ դիտեք . և ինձ
,, այսոր թանի , եթէ սուտ յուսով դա զձեզ խնդացոյց (կար-
,, ծեցուցեալ մոլորեցուցանել զմեզ) . այլ ոչ դաւք և ոչ
,, նա և ոչ որ զկնի ձեր գալոցն է , զոյն 'ի մեզ ոչ կարէ
,, տեսանել . զոր՝ ասացիք ոմն և կամիք . ցմեզ զի՞ հաբ-
,, ցանիք ։

Ի՛ , Ոյս ամ չանեալ միհրներսեհի՛ հրամայեաց դարձ-
ուցանել զերկիրն և զնստատարոս նոցին կապանաւք 'ի նոյն
քանա , և. ինքն դնացեալ առ Թագուորն յոգկերա՛ ծանոյց
նոցա զամ . և Թէ ոչրպէս ամենայն վնասու պարծոյ և հայոց
գտաւ պորտաւոր վասակ ։ Ինդ որ Թիկոնս և բարկացու
յոյժ Թագաւորն՝ և 'ի խոր խոցեցաւ , բայց երկայնամտեալ
լուա եկոց զաւուրս քանի մի . զի կամեցաւ հաստատանել զնա
'ի մեծ անարգութիւն ։ Յաւուրն երեքտասաներորդի՝ որ օր
երևելի էր առ նոս , հրամայեաց կոչել յամենեքին զմեծաւոր
իշխանս պարսից աշխարհի ։

Կոչեցին և զվասակ . և նա Թիկոնս և վարանեալ էր 'ի խոր-
հուրդս իւր , բայց ոչ ասաւ իբր անպարտ կամելով գա-
տանել զինքն՝ ՚ի առաջին հարուածն կարգի զդեցաւ զգեստ իշ-
խանական ։ կապեալ 'ի գլուխ իւր զգոտաւորսն կամ զղարդ
վարսակն , և եկ 'ի վերայ զեսցն ասկերոն . հնած ՚ի մեջ զկնա-
նակաւ ձայլ սակի կամելոն ընդելուզեալ մարդարտաւ և ա-
կամբք պատուականաւք ։ ոչ ոչ զգիսոն յոսկանչս , և զգու-
մոյսանն կամ զգինի ն 'ի սաբրանոցի . հարկ և զասեղոն ըզ-

[illegible] զարդարել զանձն՝ մինչև [illegible]
ծառայից յաղթութեան։ Այս յանցանել նորա առաջի քանանեան
ահեակաւ զնա նախարարացն կապելոց և երանելի քահանայի՝
սերոն այրանալ զնել նմա, և ասեն. * Զ մեռեալ վանեալ-
,, կան, զանձանձ և զանձանց դարձեալ եասար, և զանցաւորք
,, գնեցեր։ որ և զայդ ես ի մեռ աւուրս կրկասանելոց ես։
Լուսկ վասակ մահուանէ յարքունեան, ի կատարել ընթերցեալ՝ ել և
հասաս ի նեղքին գանձնն, որ էր հրապարակ մեծամե-
ծաց։ և իրրև ժողովեցան անդր և ոչ ի վանք, նկն ուս նոս
ոնեն կապեան ուրեքն։ և ասէ նոս. * Լուարդ, ղեռոյ ուս քեզ
,, (հարցանել) ,,սամնի գոնալ ես զս զայդ՝ նոյ պատասանեան
,, պատմեալ։ ասա ինձ զաղանդեանդ։ զի մի ոչ ոգոյ զասաս-
,, ցոյ։ Այս յաշ ասաց նոնս զնամ ամենասոնեանդ՝ զոր
եղեն զնանեալ, և զգնասանն ոչ ասցի։ և նոս պատասանեցան,
և ասեն նոսանցս։

Կորդեցաս ապա ասեան մեծ, ուր ժողովեցան աւուրանն
պարսից, ընդ որս և զասակ երբ զմի յասանգաց։ Հրամայեաց
,,սպիեցաս ասել մեզ առաջի նոր և զերանելի նախարարացն՝
,,ի բեանց կապանաց։ Հարց ցնոս զգրդրդին, և ասէ։ զի՞նչ
զանաս ածեալ ի բնեցիր առ ասաս հարկանել զՀրամանն մեր։ և
զոր յանձն առիք զդեռնս մերոյ զպարսաց՝ կրկին ասամբա-
հեալ մերթ ի լոյս, և ապստամբեցուցեալ ի տիրանս մեր-
ոնց։ զոյ կրասանի զրապատն, և քանդեցիք զ՝ ձեր։ Այս
ընդ նախարարացն՝ լսան եղեն առ վասակ։ և յիրկեալ որ-
քան զրանն՝ ոչ ասեն՝ ոչ ասեն առ միմեանս՝ տալ զինել։

Գ. Այս ասաց մեռանելոյ ուրեմն կոմանալեան՝ լոս-
ուեցաս ի գրելոյ ամենեցուն անկարիպարարս, և ասէ։ Ի՞նչ
պատմ գրել գոգոյ փարպեցի՝ լանալ ի բերանոյ նարեն ար-
ուեստի։ զարանս։ * Գրանիցեն լոսկ զկրաց զոյ ոչի զրաս-
,, Հասաս։ յարեամ՝ ի ձեր ի՝ գրարդ՝ ի միաս ծնեալ՝ յոյս-
,, Ներցաս մեզ լանն։ և զիրոցդ բուռն հարեալ՝ պատմ մեզ
,, ծառայել հրամայեալ։ և զերեալ ինն հարկասարեալ սանել
,, մեզ։ զոր ոչ մեր և ոչ ոսոնեալ նախնեաց մերոց գիանն։
,, և կամ՝ ծառայեալ կայ։ զոր՝ անգամ բոզաքեցոյ։ ինչ ան-
,, հնարն և մի զանանն առանց և ծառայել օրինաց՝ որս նոսա-
,, հրամայեալ մեր ոչ ծառայեցին։ որ և մնաց մերոյ ծանր Ամեն
,, և արհամարհանք։ և այսպիսի ի մեզ բարեալ՝ ձերոյին
,, խակ վիրդ տեսաս հրապարակեալ։ Այս իրրև ոչ կամեցաս
,, լսել։ զի բանասարկանդ ձերոց և հարկաւորաբար յանձն
,, եառաք առնել զպարտանն։ զոր լրեալ ամենքեան եկեալ մեր-
,, ծոգեցաք տասս։ կամեցեալ գարանալ զայրն մի խարեալ՝ զի
,, զերիեալ մեր։ և արանալ զարդելի հանարեցաք զդարձն։

,, և

,, և սակաւք։ Եդեալ 'ի մսի դիրծանել հնարիւք, և երթալ
452 ,, յԾՈՎ մեր, և թողուլ զհն, և գնալ կենալ և ոչուոլք, եր-
,, թալ կոյնելել յօտար երկիր։ զոր նախ քան զամենն ՇՈՒ անցեն
,, խորհրդոյն՝ երեւելին ՇՈՒ սշխարհին Իշխանաց՝ ծառոյն ձեր
,, վարդան արար։ զոր գիտեն և վկայեն բոլոր խմբոց արք
,, ոտարսիկք յաւագ տոհմաց, որ ոչիմ ողջ են, և ասա են
,, առ ձեզ։ առեալ լսել զիւր կին և զնաստիս իւր՝ դեմ ե-
,, դեալ գնաց փախստեայ 'ի ձերոյ երկիրս երկիրս յանոյ։
,, ՅՈՒ զդացուցեալ զայս ՇՈՒ սիւնեաց վասակայ, փութով
,, զհետ գեղապան տարար զաւագ տանուտերսն և զսերուհան
,, և զՇՈՒ քսհանայսն, և զոր գիրս օրինաց մերոց կնքեալ,
,, իւրով մատանւով՝ սրով և երդուեան խակ, հա տանել առ
,, նա։ Ինդ որ յղեաց և զիս։ և գրեաց 'ի նստակին առ նա
,, ոչոպէն, թէ զի ես փախուցեալ, և կամ զինչ է երկիրդ
,, քո, յորմէ դուդ երկնչիս, և ինձ ոչ յայտնեցեր։ որպ՝ մի
,, փախչիր և մի երկնչիր յուսիւք։ զի թէ յայտեաց ՇՈՒՆ և
,, 'ի նորին ուժոյ զարհուրեալ ես, մի երկնչիր։ դարձիր։ և
,, նամակ սունեմք առ կայսր։ և զսնձինս մեր նոսա 'ի ծա-
,, ռայութեան տամք։ և նա (եթէ) հաւասաց, թէ զայսոքիսկ մեծ
,, ՇՈՒ նոր մեր կամս 'ի ծառայութեան տամք, ինքն թէ և հա-
,, մաս յանձն առնու, և զօրս տայ մեզ։ և նոր և մեք միա-
,, բանեալք՝ միշտ աշխատ ունիմք զՀոն արեւոյ և զարիւ։
,, Այսպա թէ կոյսքն ոչ աղաչեցին ինչ խորհի, և ՇՈՒ զանասնէ
,, զիւր օգուտն, և ես մինչ վկայ մարդպանն էի, և գուռն
,, ոչանմանիկ յիմում ձեռին էր, քեզ՝ զորդեցուիք յունոյ ՇՈՒ
,, խս բարեկամանան ուխտիւ և երդմամբ։ և սոյսոր նամին
,, երդմանքն հրամեալ էին առ խս։ և հարկաս ՇՈՒ ՇՈՒ հայոց
,, առ խս էն, և գործակոչեալ ՇՈՒ յիմում ձեռին էն։ և սոյլ
,, ևս բաղում գործոյ՝ զոր 'ի պարսիկ գործակոչացն հանի,
,, որ առ 'ի հոյս էին, և յիմում գանձի կոյ։ յորմէ թէ ըղ-
,, մի մանն յունոյ սամ տանել, անուն ոչնչաւոր սատրիկ հա-
,, նեմ յոյս, ոչ ուրուք զի հոյն պարկոյ չբաւիցէ նոյ յառարի։
,, ՅՈՒ գրեալ զայս ՇՈՒ երդմամբ վասակայ սիւնեաց ՇՈՒ՝ գոր-
,, ծոյց բռնի զվարդան, որ էր մատեալ օտար Իշխանաց՝ որք
,, ոչ էն հնազանդեալ ձերում Իշխանութեանդ։ և նստակին՝ զոր
,, գրեաց առ վարդան սիւնեաց տերդ, ոչք է։ և կնիքն ասա
,, ասա մեզ է։ տեսանել հրամայեցիք։ ՅՈՒ յայտագս արդուսն
,, իւրոյ (որդեալեալ սահելոյ 'ի սարաս), ոչսարեա ասէր։ Է.
,, թէ որ 'ի հոյս սարսիկ է, զանին կասարանոք յամուր լեր գ
,, գնեմ, մինչև հարկաս արքայն ոչ ոչ ինն 'ի քաց սրձա-
,, կիցէ։ Ոչոս կալաս որս սակաս 'ի սարսիկոյ՝ առ վայր մի
,, կատեաց։ և յորժամ ինչն նենդ ուսուցանի զմերոյ կորոյ.

,, տեսան իրարանցումն 'ի միա արկեալ տարաւ 'ի գլուխն , տապա
,, մեռաւ 'ի լոյս արձակեցաւ ։
,, Լամանկանի որորեալ առ գայրն , և առ այլ ազգաւոր
,, դրանն , և առ ապարանսն ոմանս , և զվիհան ա-
,, մուրուանի և. դպչլս 'ի հոսիարապոյն յիւրոցանէր , ի տունի
,, 'ի հուսան արձակեցաւ ։ Լաւ զիմարդոն և զմեզ գիդաւ յոգ-
,, սանս 'ի կուիւ գտանեցաց · և ինքն յանդգնապս զմեզ նեն-
,, գեալ յոյս ջոր մեզեաց , և. զայնոսիսի դիւանի զմեր ծա-
,, ուոյ ապան , և ոչնչասի լուսմուելն պարսից և հոյոց կո-
,, տրածի , և սչխարհին նրատեան եղև պատերազմ ։ Լաւ
,, արդ ինքն զարդարեալ ասաղ ինչ սոյ քաղեցարն նասի 'ի մի-
,, ջի ձիլաւմ անհոգուելոյ ։ Լոյոյ դուր ջանականին զնամ ,
,, զայ դրեալ և ինքեալ է առ կոյոր , և ոտ. ոտ ամ հառուց ,
,, և կբառ այլ քաղաքն , ասուոնել հրատարեցեալ զայն · և
,, սոյ ձեզ տրեաց կամ է , հրամանն առնեալ կատարեցէք 'ի
,, մեր մեր · զի սա դրեալը և կնքեալք 'ի մեջի են , սոյ մեր
,, սրդարանեմդ , ուեչարդ քանից և ջատեսասելոն պ'տաք
,, անդ ոչ են ։

Լ կատարէր արշաւիր զանոնս խ-ր' , բառնջ մասանաւ է առուիմ գնուն · և կրկին հաստատուել զարացնարն 'ի ոմանք' ծանոյց , անդիմանն թագրին և ոտ առանին , ամ 'ի միարանել մեր բանդրել զգնուելոյ 'ի կոյսերի ընդ մարտաց' գլաւ և ա-ռաջնարդ եր դ. ինքն վասակ , և ետ ոսկ' սր տարայ գնդրա-մարտանի ինքեալ մասանեաւ գարս առ կոյոր ։ Լ. յոսել ն զայս' մատոյց 'ի մէջ զարիանաչ թագնեցն · նպ'ոդիս 'ի մէջ բերին և այլ նարդարարք զարանին թագնեցն' զարս առաքեալ էր վասակ միարանաւ գոյոց առ ինքս և առ ազգ.ման և առ-այլ ոգարս ։ Լ. լաւելին ասել , թէ դա ինքն ուղարդան գա-լամ ինն' լաս հանեցա իւր շրջեալ զիտս ասնչն , և երկրիմի ե-ղեալաք փարեր հանասրաք · զմեզ յարդարեր ասնելիւղ մեալ յուսեալ արեարդ , և մեզ խաստանեալ ասուելոյ ընաւ զկատ ձեր · եր' զի միարանեալ ընդ հոյոր' զոյարիկս ասայ կոտրել , և էր' զի ձեռն առնեալ 'ի պարսս' զհոյս խաչանդեր , և զրն-տիրս 'ի նոցանէ ջանայր կարուանել , ոչ և զմեծ ծառայն ձեր զմարդան · զի ինքն միայն երևեսցի գլուխ ազգին · այլ արեաց ոնոյ. մանարանեամբ լորի լինչ առնել էր իսկ նոսա փայլ ։

Գ. · Զայս ոամ ըմբեալ յոզկերտի , և ոամ աւագանեայն սրք յոտանի անդ էին , և ասեսալ ևս զնամանկանին , սաա. գանելոյ 'ի մէջ հասին , թէ պատերազմ ամ վասաց էին ելել նս ինքն վասակ · Զայնոսամ լաւագ կալեալ վասակ արքային' խոսեցաւ ընդ նմ բարկանելոյ , և ասէ · իմ արդարև լսեալ եր

452 զայդ ՝ն՝մ վա՛ ք՝ ի՝ հաղարապետակ իմմէ ։ և այժմ՝ ահա սատ-
գապոյն եւ գիտացի ։ այլ արդ՝ ազէ՛ ասա՛ ։ զինչ խորհեալ՝
յայդպիսի իրս ՝ի՝ ձեռասց Խլնեցիս ձեռն արկանել ։ և զայնոսիկ
մեծ վատակաւոր և զսիրանի ծառայ մեր զքաջն վարդան ։
և զընկերակիցս նոր խաբեցեր և կորուսեալ ։ զայնպիսի այր ։
զոր թէ կայսրն յանուաց և էմ՝ արքայն հմնաց քառնութիւն յի-
նէն առնուլ կամէին ։ ես ՝ն՝մ՝ արեաց ուժոյ կորուցի ։ և
ստայի հանդերձ ։ մինչև այսրին յիս դարձուցանի ։ Օ՝ այս
եղբ յիշեմ զքաջութիւնն՝ զոր ուսարեալ է յաձախագոյնս ՝ի
սակս սրբեացս ։ և ՝ն՝ուն՝դ առաւելագոյն զմիոյն զայն՝ զոր գոր-
ծեաց հսկայաբար ՝ի մսրմանս իմ յանդիման ՝ն՝ի՝մ թշ-
նամեաց ։ ելանէ ՝ի մտացս յիշատակ առն՝ ՝ն՝ծոց սրժանի ։
Այդ՝ դու յայնպիսի սանկ զմէ զ զրկեցեր ։ և կստորածէ սյն-
չափ խմոց ծառայիս արեաց և ունարեաց (՝ի պարսից և այլոց
ազգաց) եղեր պատճառ ։ Այս ապա խլնեցեր լրոբաբար իրբ
անգէտ առ մեզ գալ ։ և սեսանել զմեզ ։ * Դայց զայս գի-
տեսն ։ զի յայսմհետէ սիանեաց ՝ն՝ր չես ։ և՝ զայսիսն գ՝ն՝մ՝ զոր
խորհեցար և կատարեցեր ։ կուտեսցի ՝ն՝մ՝ ՝ի՝ վրէ՝ քոյ գլխոյ
քո ։ և զ՝ն՝մ՝ հասս հոյոց Հին և պարսկաց հրամայեմք
խնդրել ՝ի սանկ քաջմէ և յարգեալ քոյ ։

Բայց ուխտադրաժն վասակ թէոդոսն և կամեցաւ խոսել ինչ
անդ ։ և տալ պատասխանի ։ և ցուցանել զվատասկս իւր ։ բայց
ոչ օգ կամէր լսել նմա ։ այլ՝ ասէր թէ ապանի գործոց նոր դա-
տապարտեցին զնա ։ յոր և թ՝ ասելոյ փալաղեցան կատարե-
ցան բան սուրմաներդանին ։ * ՝ի դատաստանի հրամ ելցի
դատապարտեալ ։ և աղօթք նորա ՝ի մեզ դարձցին ։ Այս
անուրն հրամանաւ թագաւորին վաղվաղակի մատուցեալ առ
նոս դահճապետին ։ մի կացոյց զնա ՝ի դարդուց իւրոց ։ և ըզ-
գեցոյց նմա զգգեստս մահապարտի ։ և կապեալ ՝ի շղթայս
զոտս և զձեռս նոր՝ հհան արտաքս ։ և նոս տանել ՝ի բանտ մա-
հապարտաց ։ ուր էին երանելի քահանայքն ։ Այս գնասոյ-
բարքն ևս վերատին դարձուցին իւրեանց կարանոք ՝ի նոյն
բանս ։ Ը նոսին և զորդիս նոցն՝ զսրս յառաջագոյն առաքեալ
էր վասակայ ՝ի պարս ։ սպէս զի նեղեսցին՝ ՝ի սատապանաց
անտի՝ դարձցին յօրէնս պարսից ։

Ցետ այսորիկ արքունի հրամանաւ կալսպատեցին զ՝ն՝մ՝ ինչս և
զստացս՝ն՝ս վասակայ ։ զսրս ունէր նա յաշխարհին սիանեաց ։
մինչև ստանալ և զզարդ հնոց նոր և զտան նորին քովանդակ ։
և գնաս ինչն ոգսրմելի մերկութիւն և աղքատութիւն տանջէին
՝ի բանտին ։ և ճաղէին ։ Ցետեայ ապայ վասակայ զինքն յոյն-
պակ յեռին անարգաւէ և յարգեալն վինակ՝ կոծեր զանձն
և լայր ։ և հայեցեալ յարքայական երեսս երանելի նախա-

[բարեացն և քահանայից՝ գրեանացայր՝ ի հայկ իւր, և գրաս. [Ղ.մ. ։
հրապիրս հաստատէր։ և թիւսամեալ ընդ ոմանս իւրոց՝ ձա- [Ղ.մ. ։
ղէր և անարգեր զինքն։ և զոր առեալ փարպեցւոյն, (որ
ընեալ էր զայս ամ՝ ի բերանոյ ծերոյն գրասակոյ), * ձաղ-
,, նաք սիրեալ զիմաստս ձեռաց իւրոց՝ ինքնին զերբոյին ծե-
,, ծեր զգէմն՝ առեալ. ահա ընկալ զայս ձուլ զոր նա-
,, բերեալ ի սխալանգաստեղ ոգոյ աւետարանին, և արիան
,, ՝սահմանագրեալ ոգոյն վարդանայ մամիկոնեի, և ոչաց զան-
,, կոյի հոգոյնեցոյն ի նմա։ որոց փառանպաեալ դրան ման-
,, նոյ կուռեմն՝ ընկալան զամուն բարի յերկրի և սանոյ
,, յաղագս յաղագ իւրեանց։ խակ դրա մեղաւոր անձն իմ կեաց
,, հոգին և ցասաք մնաց զանգիտաստեղ ասաբա կենցաղոյս։
,, և որատրատանէ զոր ինչ մնացեալսոյ և սանոյ գեհենին։
Օրդոպիսի քանա ասէր հանուրաց, և հաստատուածք կուրի.

զկր, փարոնեալ և թիւսամեալ յոմն։

Լ՝ դրա ի գրեալն եղիլեի։ գլ։ ե։ յերէա։ 140։ * Լ՝ երբ ոչ ասեր
,, ,,ոնտ կարմանց հարեալ վասեարեցուս, և յորաբար սուն.
,, ջեցաս, անկաս յախտս գոնդաց։ և անրկն՝ ի կարոնան
,, ՝ջեւաս փոր նորա։ և հարան և արարեցան գոյք նորա։ և
,, քամեալ մեղեցաս ՝ենանդրամանէ նորա։ Լ՝ տուցին որդունք
,, ընդ ասս նորա, և՝ ի վայր սարկին ՝ի լանդամանս նոր։ Լ՝ ար-
,, ցան լանջք նորա։ և ծակոտեցան ջուրարար լոմ՝ ունք նոր։
,, Լ՝ ասան ՝ջել՝ բաղեաց նոր։ և ՝ի կոր կոր կարացան կրնկունք
,, սանդ նոր։ Լ՝ ՝ուլեաց՝ ի նմանէ հոտ մահու։ և փոխասարկուն
,, նոքին՝ ի նմանէ ձեռնասան ծառայք նորա։ Լ՝ եղան մեայն
,, վայր կենդանի՝ ի բերան նորա։ և ոչ գրաս իրատարանամ
,, ՝ի շրթունս նոր։ Զաշակեաց զմոհ հեղձանչնասկ, և եղ՝ ի
,, դժոխս անհնարին գրանուն։ Լանհորդեալ՝ ոմն ամարիկք
,, նոր։ և ոչ լուցեալ սատանիկ հարամածոյքս ամ թիւնամիք
,, նոր։ Լ՝ ասա այն՝ որ կարեր մեղաք թարգարար լինել աշխարհին
,, հայոց, ոչ երանեցաս անելի գերեալսնոր նորա։ զանոյն իրրև
,, զրան մեռաս, և իբրեւ գեղ քարեցաս։ Լ՝ վերեցաս անասն
,, նոր՝ ի մէջ սեց, և ոչ մոռեաս լիրատակ նոր տարաջի ոչ սե-
,, զանոյն յեկեղեցոյ։ Լ՝ ինչ ինքեալ էր, զոր ոչ գարձեալ
,, ՝ի գլանս իւր։ և ազգն մեռեալ՝ ի մեծամեծ քարեաց, արար
,, անցին ՝ընդ ՝ի մահանան՝ նոր։

Վարդեան։

Է։ Խակ յակոբեան արքայ փիսանոսի վրատեալ կարգոյն իշ-
խան ունենոց՝ ՝ամն գրեալ՝ նոր գրասարեալն վարագրեալն։ և
ուրանեալ զնոս անգոյ։ ոչինչ և զայլ ուրանանոց։ Դարա-
լորոն զարձոյց յՅ իսրեանց։ Լ՝ այս՝ ՝ի գրասագ գասեալ՝ շնե-
ցին իւրարանցեալ՝ ՝ի առանս իւրեանց մեղանոցս, և պաշարեին
զկրակ՝ սանեալ առ երկիրսի, և ոմանք առ սոգիրասանեն և

Համարձակ անօրինութեան, զօրութիւնն ունելով զմարդպետութեան ասրսրմիզդ։ որ թեկուտ և ըստ մարմնաւոր կարգաց 'ի խաղաղասէր սահմանք ելն, քայց ոչ դադարէր 'ի յարդարելոյ զՀայս 'ի կրակապաշտութիւն։

Տեսեալ սմանք 'ի նոսրաբարոյս, եթէ սրք պաշտեսցեն զկրակ՝ յարգին 'ի պարարիս, և անհարկ մեռան, և տուգանս ինչ սչ կրեն, նք ևս կանգնեցին զկրակատունս։ և տու երեսս երևեին կրակապաշտք։ այլ 'ի ծածուկ սրաշտեին զարդեսս քրիստոնէութեանն։ ոմն լինէր երբեմն առ սամարացիս։ զարդաց առէ սրք գիրն, թէ երկնչէին 'ի տնէ, և պաշտեին զկուռս։ գ։ Թագ։ ԺԷ։ 33։ Այլ փարաղվանչան յետ բազում ամիրաութեան և շարիս գործելոյ, և զբազումն յիւրոց անտի 'ի կրօնս պարսից խոտորեցուցանելոյ, այսահարեցաւ, և լկնալ 'ի գիշէ' սատակեցաւ։

Եւ այսպէս երկրքին սպա արմատք ամիծից՝ վասակ և փարազվանն միանգամ՝ փեսայ և ամեր իրերայ, սրք ուրացութիւնք իւրեանց եղեն աւիրք այնչափ թշնամութեան և աւերումն աշխարհին Հայաստանեայց, լուծին 'ի վախճանի զկրեժս ըստ լեսայ իւրեանց։

Գ Լ Ո Ի Խ ։ Ժ Ա Ն ։

Հայոց Նեղութիւն նոսրաբարոյն և դանդաղոյն, և առարելոյ զնոսա յարձիրսի 'ի դրեանն Նիւշապհոյ։ ուստ և յաղագս դրոշի մոգպետին։

53 Ա։ Ուրարարք Հայոց, և սրոյ լեր նց, և 'ոբ ենգսունքն՝ սրք կային 'ի բանտի մահապարտաց Հանդերձ նիւցամբք, ըստ գրելոյ եղիշէի՝ յերես։ 138։ Լ։ Գ։ Ի։ Ե։

* Թեպետ և եին 'ի մեծի պատուհասի։ (այլ ը նորա առելոյն)
,, ալինչ լիշէին զնեղութիւն՝ որ ուղեալ եր, և կամսր այլեւս
,, ակնկալաւի էր գալ 'ի վրէ։ այլ զամացեալ էին ընդ մեծ
,, յայտնութիւն, որ եղև յոր ('իվրէ պարտաւորեն ուրացեալն
,, վասակոյ)։ Այնչափ թիմեանս, և ասէին։ քաջութիւ
,, պատերազմեցաք, տուսուել ևս համբերութիւն ձգնեցուք։
,, Լ ամեալ է մեր 'ի 'որ հոգոյն մերոյ, եթէ գլսի ամ տուս
,, քիանուն համբերաւին է։ և խմոստաւի երկնաւոր՝ կատարել
,, ուծապաշտութիւն։ և զայս ոչ ոք կարէ գտանել առանց շարչա
,, ռանոյ։ իսկ չիշլատանքն յարժի ընդիսարեցին 'ի վրէ։ յանժի
,, բազմանայ վարձ հատուցման պարգևին։ Այսպա եթէ այդ
,, սրդպէս է, զոյս միայն տաջանայուք զանծ, զի համբերել
,, կարասցուք ամ փորձանաց։ և որ ինքնին տարասցէ հնարս

Լ,Գ։

,, Մեղսամ Փրկան ·

,, Լսեմք և մեր զդասասասան քառասան զինամարտացն քրիստ ,
,, սոնք եին 'ի Հարսնածոս սանջանաց · մին 'ի Նոցանէ · վասն
,, թուոցս զիսրեաց 'ի սոնչ սրակին · իսկ երեասանեանն Համ-
,, բերամն 'ի կատարեցան , և Հասին այնմ' ասեաց' սրամ
,, ցանկացեալն եին · Լուսկ մեր ընկերակիցն (վասակ) առա-
,, նիկ , որ , յառաջագոյն որոշեցաս 'ի մէնջ , ահա եղև կար-
,, ծակեց սուսանալ · մինչև ոչին 'ի մարմնի և , ընկուղա-
,, ցուհուսաչեաց զԵնին տանջանաց · որ ոչ միայն սինն
,, ի ոչբալ , այլև մամ գազանաբարոյ մարդկան · Ով այս ա-
,, սեին , և զչիմ արասառս 'ի վրայ կորուսեալն հեղասին · և
,, անդին ներգս հոյևորս 'ի բերան առեալ ասեին · քարի ի
,, յասասալ 'ի որ' քան յասասալ 'ի մարդիկ · քարի ի յասասալ 'ի
,, որ' քան յասասալիլեանս · ամենայն ոգինք լրջեցան զինև ,
,, և սնամանք ոն յաղթելն նոյ · Լ,աբալեբեին զիմեանս ,
,, և ասին · զայս գիտելիլ՝ ապրք՝ մի երեիցուք զանանձ ոչ-
,, գին հեթանոսաց , ոչ քան զերեսս վարդապետն ևս են
,, 'ի զոյգասան խրեանց · զի և նոյ ցասասն 'ի սատանայեն
,, անձանց խրեանց չլցի · այլ մեր զանան մեն կարգասցուք ,
,, և վանեցուք զոմն Ի · Լ,յսս արդարեսս կացին մեասցին
,, եւանելիսն 'ի կապան 'ի մեամ բանսն զառաջամ Ժամս · և ան-
,, դասեն յանդերա' որ իբր սկրալ 'ի խապաղանի կանեալ էր զնա-
,, խարարս , ոչ բամ լիներ ընդ ասասանս նոցա · և խարեցեր 'ի

Ձեռն ներսանց վասանի արել զնա 'ի Հրասասց ·

Գլ։

Լ,ՐԵՎԷ · Ը · Վարդեցի ·

Գ. Լսեալ եղև յանդերան ընդ այն ասասրս 'ի սկզբան վեր-
ասասաներարդ. ամի Թ ազատարարեալ Խարդ պարտասուել 'ի պա-
սերարդ' , և խաղալ ընդդեմ հնասց' բան գրգռելոյ խրասու.
մեցեալ , և խաղալ ընդդեմ հնասց' բան գրգռելոյ խրասու.
մեցեալ , և զի գասեցեր նա , թե գասցի 'ի հեռա-
նալ խրասմ՝ մեկ անամ' զվարսն մինչ ասցի հրամանի կապե-
լացն , և կամ' արսասց փախասեան , հրամայեաց' զվերանալ
կապանացն ասարցին զնա և զբռհնասցան լամար գրեսին նրա
լապասն քաղաքն լասալ սարարցին' որ 'ի վրհանս · Լ,ս լանձն
արար զնա մարդեսին մեծի' սր էր երանելի Ի զբեր դիասնս
օրինասցն որարեց , միանգամայն և էր Լեցեան այնր էրկրի · և
կարդեալ էր լարքայն զենասնա ասգաս Տէր , յր սեռ զենի և
սրինաց · և եռ նեռ գասաներ , զի կամ ասլանաք և կամ
առանձնասք արասցի զնա' ասանալ զհասասաս քրի , մանեզ զե-
բրեցասս · զի 'ի գասանալ նասցս ասի' և նախարարքն գիսրա-

Մարանեն զհեռանոյ ·

Լ,ՊԵՎԷ · Ը ·

Ցարեալ զնա մոգ սեռոն 'ի գզեակ անդր' քաղամասուրբք և
բաղմապիսի արիանաս տասասեցոյց զնա , և ասանքեաց բարա-
չար առելի քան զհրասան ասլքալի · զի կարասցէ խաղանալ զնա

454 'ի հաւատացն։ Դայց տեսանէ՝ թէ նոքա ուրախ սրտիւ և զոհ սրթ-
երեսօք տանին նեղուածս, և յաւելու և քաջալերել զխիթարեն
զմիւսոսն, որպէսզի չերիցուսան 'ի նախարարաց և յաշակերտաց
իւրեանց։ և փակեաց 'ի հերքիատուն մի զՀԷՃ և խառարջոմն։ և
հրամայեաց միայն տակաւ ինչ կերուակաւ ոգեպտիկ տալ նոցա։ Իսկ
կացեալ հրամանէ ացն առաքն քառասուն՝ ուրախ
խառնէ օրհնեցին զՆՃ։

Օ որմայեալ ընդ այս մարդպետին՝ հրամայեցաւ, եթէ գաղցի որ
'ի ծառայից իւրոց կաշառաւ առեալ 'ի նոցանէ՝ ապայ զրբաւորսն ուրանալի առաւոտ, և պարտի զնոսա յանդիմանս։ զոր ինքնին գնացեալ
'ի դուռն բանտին՝ փակեաց և կնքեաց։ և զառաւաւոտ կերակուր նոցա 'ի ձեռն հաւատարիմ ոմանց հրամայէր տանիլ։
Յոր այսու օրինակաւ այլ ևս առաւել հնգետասան զփոքր առեալ համբերուն նոցա՝ եկիր նոցանց զանարթս։ Ուստի և 'ի
պահապետաց յաղագս անդադար սրինալոյ հրամանէ ացն, զոր
տալմանաւք և բերկրալի ձայնիւ զամ՝ զի իւր ոչն մեծի ցանծրանէ կատարելին, զքանչացեալ հիանայր ընդ միտս իւր։
Դարձեալ 'ի միում ի իշխանի ելն անդ զանխուլ։ և հայեցեալ
ընդ լուսամուտ տանեաց բանտին՝ հաւատս զնոսա, զի հանդիսատ առեալ փոքր մի դեռնախշան ընդարձանեալ էին։ և իրարանչիւրք 'ի նոցանէ զանազանի պայծառութեամբ լուսափայլէր։ Իսկ
զբաղմանաւոր ապոյթ կանխեալ վառեալ բորբոքեին։ Դարձեալ
ոչ մեծ 'ի վրն նի։ և ասէ ընդ միտս իւր ընդ միտս ճանապարհն իւրում։ * զի՞նչ ինչն այս մեծ զանազանիւրս։ ոչ մերոյ
ոչ մերոյ ուրեմն եկեալ իցեալ են 'ի բանտս։ և նոքա փառաւորեալ
ոչ լուսոյ բորբոքի։ և եթէ նոքա ասասցուք մերձենան, մարդ
դոց լոյսս անհնարին է զայսոսիսի պայծառութեան լուսոյ զգենուլ։ Յոր ոչ կարելով հաստատ լինել զանազանեալսն՝ հանդարեալ, եթէ կամարդանաց ինչ յաչս այնպէս ձևանան։ ընդ որում
և զոյլ հրաշք բրիտանեցիս ամենեսեան վարկանէր։ Յոր մինչ կոնա
զոյլ խորհեր, ետես։ զի յանուցեալ աչքն 'ի քնոյ՝ նայեն
լուսափայլ տեսլեամբք ակամ զերկոս պաշտամանս կատարել։
որում և ասացեաց, եթէ ոչ առաջոր է, այլ յանձանց նոցա ծագի այն լոյս անաղօտ։ զոր առաւել ևս յահի մեծի եղեալ՝
շանարեցաւ, և թմրեցաւ, և ճանաց անդէն 'ի վերայ առանեանցն
իւր կիսամեռ։

Յոր ընդ առաւօտն եղեալ անսուն տարբաբայլ տարբք դարձաւ յապարանս իւր։ և. կարեալ զարհատանն՝ հրամայեաց հանել
զերանելիսն 'ի գնձին բանտի կապանաց, և պահելյանապարս և 'ի զգաւ շաթն 'ի ցամաք վերնատան ուրեք։ Դայն-
ժամ մի սին 'ի դարձեալ ամենի ընթացեալ եհատ առ երանելիսն
իւր աւետիս մեծ տալով նոցա յանանանելի նեղուածս բանտին

զերծանելոյ · քանզի և մեք իսկ ասէ՝ ողորմեցաք զմնացեալսն՝
ազատել զձեզ յանհաւատին զիրաց առի ·

Զայլ սիրելիսն՝ ի զմնաց ունիցն արդար պիտի ասս զաղիմն ,
և ասէ . Երբ ասս ցիմանալ առաքելոցն ձեր · մեք՝ որ ակն սա-
հեցեալք գալստեան նոցա մերոյ , ուրեմն է մեք ծանծրացեալ՝ ի սա-
ւառնութենէ՝ իբրև անուծ ոք , զոր ցիր այլոյ՝ քան զոր նրա-
նոս · Զոս թեկուզ բարեաց տարեալ , զի կամ ցաւ գիսրտա-
ւոր ասէ մեզ , այլ մեք զ փոխարինեալք ասցուք . զի թէ կամք
էին մեզ ձողարկել ի վերուստ , ի ձեռն մեր՝ կամ հանդա-
ռնամբ յօրն հայոց , և զ սնկանել՝ ի ձեռս մեր · այլ սրբոյն
կամաք և յօժարութիւն առանց մեր զանպիտանս ցան-
ձինս , այսպիսի նեղութիւն , գիտելով՝ զոր մեզ միոգաւոր տան-
ջանք կալոն մեզ ստացեալ , ոչինչս և այժմ փոփաքանեալ խնդ-
ութիւն զի ծանրացուցեալ՝ ի վերոյ զնեղասին օրինաւոր · Զան-
զի և սրոյ զի յանձն առեալ կրեալք զայս ոտ՝ , նախ նա փոխ-
ուեր կրեալ բարեաց և անքերելի չարչարանս · և ինչպէս բա-
նեալս ի սահմանսսա՝ որ է · և ոնի մեզ հասուցանել թարգմա-
նչափսանձ · յայլ՝ ի սէր փաքր հանարիմք զայս ոտ՝ չարչա-
ռանս · և ցնծացեալ պարծիմք ի սոյն · Զ սնեալ դարձին զայս-
պիսի անակնկալեալ լանս , և անսեալ զհասատատն միտ նոցն
ոնդէն մնալոյ՝ զնաց և պատմեաց մարդարէն · Իսկ նարա և
քան զեռ հեռացեալ ընդ այն՝ կայր ուսանողաբար՝ ի խորհուրդս
իւր՝ ի վերոյ նոցա ·

Զ · Զայս յաստար միտս՝ ի հասանել զիրերոյ գնացեալ
միասնագամ անդրէն՝ ի լանսն՝ հայոցս զարձեալ ընդ ծոկ
մի՝ ի ներքս · և ետես զնա նոյնպէս լուսափայլ ունեամբք՝ ի
քան մտեալ · Լուեաց յանսանոն զերկրն սահակ , որ քաջ
դիտէր զարդարութիւն · Հարցաս նոս առ զոսքն , և ասէ . ոչ
ես գու · և նոս ասէ . ես ինչպէս իսկ եմ մոգպետն · կամիմ
՝ի նեալքս մնանել և տեսանել զմ՝ զ · Զս երբեմն եմոսա՝ ի մէջ
աշխարհ , այլ ոչ ես ետես զչքանն · և զարմացաց նոցա զոր ե-
տեսն երկիցս զարդարեալս լասոյն · Զայսոսամ միաբան զա-
հայուսն նոյ զնոյ թարգաս յոր զարդարեալս ետեսն մոգպետն մն-
նալ զմնարիսն՝ որ ոչնս ծանրցեալ հանձնալ եր կոչել
զնա՝ ի ոչ հասատս · և ոչ հասանելոյ և ձգիտակից լեալ սրոյն՝
սկսաս օրհնել զնոսն ·

Զայս ի զլ իրրն. հրկիզն՝ ի քան մարդ երանելիքն , նա ինքն մոգ-
պետն արքն ոն կայեալ՝ ի վերս սակ , և զձեռանն՝ ի վեր հան-
լարձեալ կոչելոյ ասէ · և ոչն ինչ հայեր՝ ի ասնիսն զարս-
ցեալ լեալ զինս , ասէն քանարն ասկանդասկ լի եղեալ հրաշալի
լասով · և ասէս ասնդասդ լասեղեն կանգնեալ՝ ներքոն յեր-
կինս · Ի որ Իսանիկն զասնդ զօրաց ոհասար և ոչանելի անս-

Զ մ
454

Տե՛ս թիւ 454

լեամբք . զբոյս և զթիւս նոցա 'ի միտ առնոյր . էր մի 'ի գլուխ դիցն հազար արամբք . միւսն երեսուն և երեք արամբք . Ը ապա և երեք ծանօթագոյնք . և միւս ևս այլ՝ երիեր[illegible] երեքտասան արամբ . և հուր էջեալ առնն՝ ծանեալ զերիս 'ի հոգոյն հոգ ։ այս է՝ զվերդան և զպատիկ և զպալէն . որք ունէին ինն սրահս 'ի ձեռս իւրեանց . և խօսէին Ը միմեանս ։ ահա ասէն մերձեցուք ժամանակ ։ զի և սրքա՝ որք առ հն ։ որոց և ապասեալ մնայաք ։ էկեալ խառնեսցին 'ի գանդոս մեր ։ ընդ ապա և սա ևս ։ որում ասէն աշ սանեաք ։ * Յս երիցս անգամ (ասէ երիշ) երևեցաւ չքնաղ տեսիլս առանն երանելոյ ։

Յս իբրև անեղեալ եղև տեսիլն ։ փութացաւ զարթոյց զերանելեանն ։ և պատմեաց նոցա կարգաւ զամն ։ Յոմիժամ և սիրտն միաբան ձայն բարձեալ՝ զսհայոն և օրհնեցին զնոր վասն ընտրելոյ և խառնելոյ զնա ։ յի զմոգպետն՝ 'ի թիւ իւրեանց ։ և անօրենաւոր ըղձանոք փոփոքէին հոտանել պապակայն ։ զոր ետես այրն՝ պատրաստեալ ինքեանց ։

Յետ այսորիկ հանէր զնոր մոգպետն 'ի բանակ անտի՝ տարաւ յապարանս իւր ։ ուր աւաղան կարգէր մկրտեցաւ ։ և հաղորդեցաւ նոր խորհրդոյն ։ և ապա արար նոցա սեղան խրախճութեան ։ Յորդեպես և զնախարարս՝ որք հոյլն 'ի քաղքի անդ 'ի կոստանս ։ փիշերսին ծածուկ կալեալ առ ինքն՝ հանդոյց և զնոր ։ բարելոյ ինքոյիւք ոփոփեաց զսմենն ։ Նոքա ապա միաբան ասէին յոր խրախուսեալք՝ յոլովիւն զմիմեանս՝ հաստատուն կալ 'ի հաւատարիւն մինչև յվախճան ։ որ 'ի մէջ սքեցն և արշէն երեց . զորմէ կասկածէին առ փոքր մի՝ անտեղեակ գոլոյ նոր 'ի գիւս . և կամելով քաջալերել զնա՝ մեծապես հրաւիրեցին նստել 'ի գլուխ բազմոցանին ։ Նոքն ոչն նոր զմինչ իւրեանք կամէր յանձն առնուլ ։ մինչև բռնադատեաց զնա սքեն սահակ . և բազմեցոյց 'ի վերոյ քան զամենեսին ։

Յորմ մինչդեռ զանարթութեանն նստեալ 'ի սեղան՝ խօսէին փառքանոք զնահատակն է ։ յոտն եկոյց սքեն յսվեպ ։ մարգարէացաւ և ասէ . վաղիւ յոյսամ ժամուն յերկնաւոր կոչումս սուրմբ սահանել զմիմեանս ։ * և զոր օրինակ տեսիք դուք զեղ
,, բարոս զայս գլուխ բազմոցանիս մերոյ ։ սոյնպես նախ սա
,, ընդունելոյ 'ի վաղիւ զպատկն 'ի ձեռն կատարման մերոյ ։
,, զի ահաւասիկ եկին հնգտա մերձեցաւ առ մեզ թշնամին կե
,, նաց մերոյ ։ և պատկիր սքի չարչարանաց ծառայիցս քոյ ։
Յոմիժամ ուրախացեալ երանելի երիցսն՝ հա տիրեր ։ և ասէ ։
* Յ՝ Աստ սուղանիս ձերոյ տեսակս ապատաց ինձ քո ։ և կատա
,, րեսցէ զերս վախճանի իմոյ յՔրիստոս Ը բանի քում ։ Յ՝հս ընդ
,, ասելդ քո՝ ապրումն եղև. հոգւոյս իմոյ ։ և յիշեցի ես զմարդ
,, դասիրումն քոյ ։ ։ ։ ։ Յ՝զաչեմ զձեզ տեսանիք իմ և հարբ ։

,, ոգեղեն արարածք ի մէջ անարատութեանս իմոյ ։ զի արժանի
,, եղեալ մեծի ուսուցանելոյ հաւատոյ իւրոյոց ։ Եւ զոմանս
,, ինքեարս քարոզասցես ի լուրջս իմ ։ Եւ զայլ վասն ամենա-
,, նեալ գործոց , և յուսալոյ անոր զիմանալն եկեալ հասեալ ի մեզ մեր ։
,, ով ինքս իցէ՝ զի ելից ի թեմնարուեստաց ձանձրոցն մարմ-
,, նայ ։ Ինքս իցէ՝ զի ուրեմն զքեզ տիրեալ ։ Ինքս իցէ՝ զի աներ-
,, կիւղ եղէց ի մոհանակ ։ Ինքս իցէ՝ զի ապիտոնոն իմ հաս-
,, ցէ ի կատարումս գիտութեան ։ օգնեսա ինձ տէր , օգնեսա ինձ ։ և
,, կարկառեա զսոմեանոցդ աջդ յօգնականութիւն ։ Օ այս ա-
ռացեալ երանելոյն արշնեալ , յոսն կայրն քաղաքանք , և
աստարին զուզեցեալ գոհանալ ի մէջ ոգեղանայն ։ և ապա նոստեալ
անդէն՝ ասան ոչ ելս մինիեարոկան քանիք քաղաքերն ընդ-
միմեանս ։

Ի։ Յայսմ վայրի հոյեցեալ երանելի նախարարացն յերեսս
բոհանայոյ , մարմնաքեն յոյժ , և ասիրաք ոչ ունելեն ի նոսա ։
զի ուռաքի կայր ինքանոց բաժանել ի միմեանց ։ Լսակ աշ քա-
հանայն ասիրեին զնա՝ յոչ առնելով զոր ասեալոց էր նմա ։ զի
հանդերձել էք ասեն այցելուք ձեզ արձակել ի կոչա-
նեալ ձերոց ։ և գանել յն ձեր ։ մի խառնիցիք , զի ոչ մուռաս-
զի ձեզ զվարուսի հանդերձս ձերոց , ոչ՝ հանուցցն բիրա-
գասակ ։ և մեք վասնամբ ինչիսիք գնալ յուսանելոյն ի բնիկ
ազգարն մեր յերկիսն ։ որդ՝ ոչ եկեալ ոչ ի ձենք սիրոր յու-
զարկեալ մեր ։ Ի հոյս , ասանէր ի ձենք թողեալ սիրելիս և
ոգեղէս իմոցուն առ ընտանիս ։ ոչինչ և մեք յուզարկեալ ։ ի
ձենք՝ ասեալք զարջին և զյունանալոյսն ձեր տա փրկիցի ։
և առ դանդաղ առաքելոյ և ամենեցուն ։ Ի սոնդ բերկրեալեց ապա-
սեալի ձեզ՝ ասեալ և զնէ զ ի փուռս ։ զի ոչ զարդարելոց գուրդ
միանգամ թերկրի սատ , Նայնալ ։ Ի սոնդ ։ ի միասին վայելեցուք
յանապատս մի փուռս ։ Լոյս արդ՝ փոքրանեցիք տա ։ ի ձենք զնոմ
արտամանի , և մի ոգալք ոչ մեկնել մեր ։ ի ձենք ։

Դուկ հոգեարարացն ապատանալոյ ուրախանի ա-
բարեալ՝ ասէր ։ մի և ես լիցի մեզ արտամի ։ ի մէջ ձեր ։ զի յան-
ապրկանիք զձեզ յանպանի աեսի , ասասի մերժեալ ։ ես ոչ
արտանեալիք և ցաւք ։ որ և հանդերձեալ է մեր ժամանել
վասնամ անդր ։ և մեզ օրս այս կարարիս է ։ ասասն աեա-
նելոյ զձեզ յանքարանոցն երկնից ։ և որդ՝ ուրմն կամ , զի
զհոգեաք հարս մեր , զարս ։ Ի կենդանութեան իւրում զհրեշ-
տակս աեսանիցք , այժմ ուշանանիք խառնել ի զանա-
նամ երկնից ։ Լսելի խմասուն և հոգեալոց բանիցս
ուրախ ցասցեալ զինքեանս երանելի հոգեարարացն՝ ուրախ
առնէին և զնա երիցանուս Արդ բերկրեալ ։ ի որսն՝ փառ-
ատրեցին զոչ ։ գոհանամք ասեն զքեզ փրկիչ , զի զոչնարա-
ցաս.

454 նաւուր հօտի սիրոյ գրիգորի առաւել քան զհոլիբս՝ իմաստունս կարգեցեր, և զաշակերտսն քան զվարդապետսն՝ գիտունս սրարեր։ զոմով և մեք ուսանիմ քաջալերեցուք՝ ի քանիս սոյ։ հարեալ յոգւոյ, և վկայեալ յաշակերտաց։ և արդ՝ որ յուզի սրկեալ առաքեն զմի զառ քեզ։ և ինքեանք միալով՝ ի մարմնի՝ ը քեզ ես, և քեզ զոյանան։ զոր սրահեա զսասա ամենազօր աջով քս։ զոր ինքն մխիթարեսցէ զսասա, զոր ա-

ձեցի զչնարհս քոյ՝ ի վերս սոցա։

Լոյս յանդ ոյսոյ զահանալ նոց և միաբան ուրախանալոց, անգէն նախարարքն յանձն արարեալ զանձինս աղօթից սիրոյն՝ մեկնեցան և գնացին՝ ի տեղն իւրեանց։ Լոկ մոպսեան հանդերձ սիրելին գնացեալ վերստին՝ ի բանտ՝ պատարեաց ամենեն ը նոսին՝ արկեալ յինքն զկապանս շղթայից ըստ օրինակի նոց։ և նոքա խարհեին՝ թէ զլեռոյ ապրեցուսցին գնա, զի մի՝ ի պատմեսս ոչնպիսի առն երևելւոյ ողմեկ մեծ ծագեսցի։

և ամ տուն նոր պատուհաս ընկալցի՝ ի թագրէն։

Ը. Լ. Թագաւորն յաղկերտ յետ յանձնելոյ մոպսեանն զկրանելոնն, և վարելոյ զնա՝ ի նեռշապուհ, առեալ ը իւր զմիհրներսհ հազարապետ՝ չաւ արոյ գնաց մեծաւ ուստրասուլթ՝ ի վերս հնոյց, ասելով ը ինքեան զելիսս՝ ի քահանայից կապելոյ՝ գտանուել և պարբրեմ։ զոր պահեալ էր առ իւր, և չորաւոր վշտաց և գանիւ տարր նեղել հնարարաց՝ սհ և երկիւղ սրկանել նոքաց՝ ի սիրտս այլոց քրիստոնէից։

Լոյս էր՝ ի քանակի անդ պարսից ոյր ոմն քէլ անուն՝ յազգի հնոյց, իշխան երևելի։ որ ինքնահամ մանուլ էր՝ ի ծնգուլթի յաղկերտի, և մանրամուլթ ոպատ անանց նոմ։ և էր սա՝ ի ծածուկ աշակերտաւալ վիդուլթ քրիստոնէից։ որոյ և սեսեալ զչարչարանս կրանելոյ՝ էրիցանցն՝ կարի յոյժ դժուարէր յանձն իւր։ Լոյս իբրև ոչինչ եգիտ հնարս վասն դիւրաւորեն նոց, փոխուսեալ գնաց՝ ի կարաւանսէ ոնսի, և անկաւ ի հնոյց։ և մնասուցեալ սա թագրն՝ ոպատուեաց նոմ զոմ գործս յաղկերտի։ և թէ ոչ նեղեսցէ և վերս՝ ի վայր արասցէ նա զնոն հայոց։

մինչդ սանայն և աղչ. արոյ զարքաւելնոր ը ընդեմ հնոյց։

Օ սոյս թագրէս և յառաջագոյն լուեալ էր նա ինքն թագրն, քայց յոյժամ ուստ դաւլթ անելեկոցաւ՝ ի քելլայ, փուլթացաւ և հաւ զլոսրս իւր։ և եկ ընդ առաջ յաղկերտի։ Լոյս զի ոչ կարէր նա ճակատ առ ճակատ մարտնչիլ ը ընդեմ բաղմուլթ պարսից, ՝ի դանդաղ դանդաղ բաժանեալ զիւրսն՝ որձակեսց առաջակացն՝ ի վերջին թեւս բանակի նոց։ և արար՝ ի նոս հարսնածս սասակս։ Լոյս մինչդեռ ջանային զորք յաղկերտի զդեմ անել միոյ կնոջ հնոյցն, յանկարծուստ յանակն-

անհնարին պատժու այլ գունդք յազկերտ հալածեալ 'ի մէջ հասեալ` զվերս լեալ արքունիս զօրուն խորտակեցին. մինչև վտանգել զորս յազկերտի, և զտանիս հարստիր յեռա. Իսկ եթէ զի՞ն հանեաց զհետ մնացելոյն, և Ե ծանուցի Ջոյն անցեալ 'ի նորա թէ զորսից` ստանալոյ արար և աւերեալ զերկիր նոցին. և զայ-ժամ յԹ խոյր բերդ առաջա և փիրուզին.

Գ Լ Ո Ւ Խ . ԺԸ.

Յաղագս հարսանեաց յազկերտի, և նահատակաց ընդ վկայեաց.

Եղիշէ. Ե. Վարդանէ. Ծա. Ցասուցեալ յազկերտի Ձ զօրքն հայոց` յորոց աւ-նեալ պարտեցաւ, զանձնացաւ յանձն իւր, և 'ի խոր խոցեցաւ. վարանէր և տագնապէր, և 'ի տարակուսանս եղեալ` ձգէր զարամնաւ խրատս մեծ յանձնա-ռութեան զօրաց իւրոց, և մեծ 'ի ծուղակ մտաւոր. իսկ եթէ տուցէ զոյգս ինչ կարողագոյն հանդէպ զինուս անձանց արժա-նաւոր. զտխրել. որոյ մի և ինչ զարմացին ուխ զեզիեալ իւ-րեանց 'ի զօրաց մերոց, և եթէ նուազն հոգացեալ այժըմեան թագա-ւորութեան ընտիր արանց. Աստանօր և միաբանութ 'ի միում իւր առաւել 'ի զինիզն, մի' արդեօք 'ի նա թշնամութե յազկերտ ըզ-գածեսցէ իւր. Յետ մեծի լեալ էր պատմնաս և յուրոյ երեսի-լեաց 'ի հայս, Օրհիեալ զօրս հայոց անմեղութիւն առանձնա-գործն, յորոյ զայս եղեն, զի ելր բանս 'ի բերանս մտաւորն խօսի առ արքայ. որոյ մատուցեալ առ յազկերտ` ասէ. Մեծ զինակից արքայ քաջ, զի ոչ որ 'ի մեղադրեսցէ կարէ յաղթել զհայոց քաջն. բայց բանից զոր պէտ է կերպանի պաշտեցեր զնախարարս քրիստոնէութեան զանձնասելէ` որք զինծ մեր սպանին, մէկ ամենայն թագաւորեն, և եթէ նուաճե պատրել զօրացն, յե-րեսաց թշնամեաց քոց.

Օրս երբեմն բոլոր թագաւորն, անդէն վարդապետեցի հրա-մայեաց կալեալ առաջնիկ զերեկոմիս թագաւորութեան, որք 'ի կա-լանաւոր անդ էին, զամանակ և զարարողս. Այլ նախ եւ հանաւորեալ զօրաց ձեռն սահմանեալ, և զնել 'ի ձեռաց ձեռն ար-քայանի, և սպա եւ հանամեալ զօրաց ձեռն արքայանի, և զնել 'ի ձեռաց ձեռն սահմանեալ. և զայս մին արար, զի կեանք զինուորեալ կալել զենու 'ի կրակ` ասպանանել զայն. Իսկ ա-պա հրամանեւ եւ տանել զնոսա յաւանդին անդի հեռի 'ի կայա-ւանէն, և անդ հանանել զգլուխս նոց. զի մի առ ուռնոց 'ի քրիստոնէից զանեալ զօանն դարձեալ պատուհասեն. Իսկ յայնժամ երիցանց հառաջեցաւ երկրորդն նոյն յաղթանակաց առ աւր հրա-

54 ՀՌ
454

ոտից , այն է յուլիսի ։ ԻՁ։ 'ի գաւառին՝ զոր վարդգես կոչէ-
փարպեցին ։

Ընդ այսոսիկ յղեաց յոյգկերտ մոգս յասարևատան՝ սպասանել
և զերանելի եպիսն քանեալ զնոսին , որ բռնիւ վասակայ
յաւանաքաջին տապարկեալ էր անդ ։ և կոյր 'ի կապանս և 'ի
մեծ տանջանս ։ Զասէլ անպէս մոգուսին՝ նոքա դառն կոտանոք
բարբարեցին զերանելին աւուրս լոգումն , և քերեալ զմոր-
մին նոր մինչև յոսկերսն , հասին յեռայ և կդլուխն ։

Ապա առաքեալ յոյգկերտ զդենշապուհ , որ և մինչդենշա-
պուհ ամիրապահս՝ 'ի քաղաքն Նիւշապուհ , ուր էին երանելի
քահանայքն զևանդեանք հնոգերձ նախարարօք ։ զի կամ
գալոցեալ զնոսա՝ 'ի զքահանայսն՝ լսեցին զայսոսիկ , և կամ ար-
բուչար առնելոցն զանոնք ապանցէ զնոսա , այլ 'ի ծածուկ ։ զի մի ասէ
գիտացեալ այլոց քրիստոնէից՝ մատուցին նոցա յորդանի իբ-
րև օրոյ ԺԸ օրէնս իւրեանց , և կամ տուցին զմարմինս՝ նոցա ։

Եւ էրկ՝ զի յոյժ պիտի գրեալ , յոլովս հաւատաց մոգպետն , և
խաւնեցաւ 'ի գունդ երանելի քահանայիցն , եհաս և զենդ-
շապուհ 'ի քաղաք անդր 'ի Նիւշապուհ ։ և կամելով զգուշաս-
թիւ և զոնխաւ 'ի գլուխս տանել զոյատուէր ոչբայն , հան-
քաւ եհան ատուիթ , թէ հրաման տաճեալ է յոյգկերտ ար-
ձակել զքահանայսն իւրեանց ։ իսկ զնախարարսն ասէ թոռ-
նին արդեաւ եկեալ ազատելոց է ։ Եւ գոլա կոչեալ զինչանս
քաղաքին և զմոգս՝ զատուէրս եւ նոցա ատոմիկ ոսկատնալեաք ,
մի զոք լինաւ թոյլ 'ի հոգոց երանել 'ի քաղաքն ոնսի ։ զի
մի ինչ գիտացին զնահատակութիւն նոցն ։

Եր ։ Եւ եկեալ է զենշապհոյ այր սմա 'ի խուժիկ ազգէ՝
զի յերկրէն խուժատանաւ՝ 'ի ծածուկ քրիստոնեայ ։ Զոր էր
վանաւորեան յԵրեն վիրանայ՝ այր զգօնամիտ և զգաստ 'ի
գործս իւր ։ որոյ և բազմ անգամ գնացեալ էր 'ի Հայս , և ու-
սեալ զլեզու հայոց ։ և էր ծանօթ երանելի նախարարաց և
քահանայից՝ որք էին 'ի կապանս ։ և բազմ նոցանաս մատու-
ցեալ էր նոցա 'ի միջոցարանքն ։ և հանապազ կոսկածելով
զնահատակութիւն նոցին՝ ցանկայր զմնեն զիրենս նոցա սմին-
փել , հանարձելով զնոսին անգին զանձ աւ հաւատացեալս ։
Եւ զի սա ինքն խուժիկ բարբառ հաւատարմութիւն ցուցանել
էր առ զենշապուհ , զոնն վիրանայ ։ և էր լեալ պիրելի յոյս
նոր , կարծէցեալ 'ի նմանէ իբրև զերամ կրակապաշտ , 'ի գալ
զենշապհոյ 'ի նահատակել զքահանայսն՝ հատ և զնա զի իւր
իբրև զհաւատարիմ ոք ։ Եւ խուժիկ աւ ամենեսին անկաս-
կած առնելոյ զդենշապուհ 'ի վրայ իւր՝ պատճառանաք իմն
կամելոյաւ հրաժարիլ 'ի նմանէ ։ Այլ նոր ոչ անսացեալ՝ ասիցէր
զնա՝ գամելի առաջիկայ 'ի մահուս երանելեացն ։ Գաւ ասէ՝

որ օրինաց կրոնագրաց մեռեալ ես, ոչ միոյ առ քո սեռանեալ
զկրոնաւոր կրաւորականին։ Լուսնոյ իւրոյ ընդ ոստն ուռեալ սի-
լոյ նմի՝ գնայ է նմա. և թէպէտ խղճեր ի միտս, բայց միան-
գամայն տայր և փառս նոյ։

Զի դալ սուտ դեղչապէս ի քաղաքն՝ սոյն այս խուժիկ լռել-
նայն ազգ. ապուր հրամուելի կապիլոյն զիտաս նէ ի ձեռն միոյ
սպասաւորի ի գոհանալ, որ բարեկամասիրէր էր ըստ ոտ։ Լսակ դեղ-
շապահ ի վաղիս անդր չև թեր գիտացեալ զանցիկ մոգան-
սին՝ ուրանկեալ գդահինն՝ հանեալ ի բանսն զկարացեալ գա-
հանայս, և ասեալ առաքի իւր։ Լոս իսկեալ ակին և սեսին գտ-
հինքն զմոգանան, զի նոսեր ի բանսի անդ հանդերձ կա-
պանաք ի մէջ աշոյ, և խոսեր է նս բանս քաջալերելոք,
զարմացեալ ի իրսն՝ գարձան և պատմեցին դեղապահ։
Լոս նմ լանալ զայս՝ զարհուրեցաւ, և հրամայեաց գահ-
ձանն հանել զանմին ընս ի մանուկ, և սանիլ ի սեղն մի
սուտարդ քաղաքին, որ ինքն գնալոց էր։ Այլ նոքա գնացին
կապանաց և շղթայից նմ ալ եղեալին, առան ընդ խրեանս
զարարիս՝ զի լսանցեն զկապանսն։ և յայ կոչել նմ լսանս-
նել ձեռն արկին խորասցիքն հանանել։ և զի յոյժ սասա-
ռագին էին շղթաքն, մինչ սքոյ իսկեսիայ, ի բաց է.
գեալ զկապանսն՝ սասամբք ընդ ոտսն զայնս ի վրայ սալիս,
և հաշիս զարծուցեալ հանին զկապանսն՝ ընդ ոտսն վիրտա-
սելոյ զմոգանին։

Հարան սուտ զնս ի ամէնն՝ ուր մնայր նմ գնդապահ՝ սքեալ
հեսի ի կարասանն։ Լոս գոհանացն՝ ասեալ թէ ուրանա-
լիք գնային նք ի սեղի կասարման, սիսան սպասել ընդ
միաս խարանս, և ասեին ցմիմեանս։ Եթէ գիտանին սք լս-
մունն՝ որ պատրասանէ ի ինքեանս, ոչ այդպէս ուրանանային
իւրք զնարելոյ ի կապանաց, այլ՝ մեռանանք լայնն և կոնեին։
Լսրբ ասին զնսն սուտաքի գնդապահն, առեալ նմ մեկն ի
զմոգանսն առանձինն՝ հարցանելոյ նս։ զի՞ է՝ զի՞ ի կա-
պանս ես։ Պնդեալ ես երանելին։ * Զի խոսքք ընս ի ծանանակ։
,, և մի լալոյ գիտարդաց լսասց ի մէջ խասարի։ զի բանս ես
,, ասչ իմ։ և սեռի գլոյն երկնասոր։ և եթէ կամիս խարդ-
,, դանելոյ լինել կենաց։ հանց զկանանանան հրապարակաս,
,, և պասան մ՝ քեզ՝ զպ սեռի զմեծասեռ-ծս նոյ։ Լոս խրեն
լանաս ի՝ նմ ի ինշասուհ գնին։ և գիտաց՝ թէ նս հասա-
սանս հոյ ի նոյսպ ընկասեալ հասասաս խոր։ գահի հարա-
յանանն մեծասկս։ փսանեսցաս գնաց և ծանանց զինսն թա-
գաորին։ Ընդ սր սուղեալ և շանարեալ թիկրն՝ առեալ գայրս-
գին։ մեք զայլ կամեաք դարձասցանել յօրինս մեր, և ոչ
միեալ օրինաց մերոց գնի՝ ոչ սնարասցեն խոսասեցաւ։ զի

մեզ ոչ պատշաճեաց որ երբ այլն. Եթէ որպէս մեր լիցի մեզ խոսել, նա տեղեկասցէս զոլովքան զեռմ վիշտս՝ զոր ի հիմանէ խարխաշեալ աւերեսցէ զարիսն մեր. և եթէ մեհեանսպանութեամբ զնա, հոմանաւ քրիստոնեութեան նոր հաշակեալ՝ անապատս ածէ՝ ի վերայ դենիս մերոյ։

Հրամանն եւ ապա դենշապհոյ, և ասէ. գնացեալ կալեա՛ զառաջն քո զդառնացեալ ծերն զայն. եթէ հաւանեսցի սիրով, մեծապէսջիր զնա Ը առաջին կարգի. ապա թէ ոչ՝ յանպատս արկեալ՝ ի վերնոյ՝ կոչեսցիր զնա։ Եւ զկախարդն զայնսակի զվիշտս քրիստոնէից փութանակի կարձեա՛ ի կենաց. զուցէ զնա ոչնչայն մնարարեսցեն։ * զի թէ զնաբուսար մոգպետն ,, այնպէս երագ աշակերտեցին, ոգեւ մարդիկ զնոյդ կա- ,, լասցեն կոչ առաջի նոր պատիր խաբեութեան։

Եւ հրամայ զոյսպիսի հրամանն դենշապհոյ՝ եկն՝ ի տեղին, ուր ածեալ էին զերանելին. և վերատին մեկուսի հեռացուցեալ դմոգպետն՝ ի խմբէ քահանայից՝ խօսեցաւ ընդ նմա՝ և ասէ. Լսեսուցի՝ ասի՝ ի վերս. այլ՝ մինչև ձեռն արկեալ է իմ՝ ի քեզ, ընկալ զմեծարանս, և արհամարհեսա զանարգանս. թեզ անդր՝ ի բաց զլրտանեսուցիր՝ զոր ոչ աւանիցը՝ ի մեզ, և դարձիր անդրէն՝ ի մոգութիւն։ Եւ՝ սէ ցնոս նրանելին. ապաշեմ զքեզ, մի՛ և խնայեցիս Ը առաջին սիրոյդ։ այլ՝ սոյ առեր իշխանութիւն՝ ի վերս իմ՝ դատեա՛ զիս։ Ցեսեալ դենշապհոյ՝ թէ սլինչ սգան՝ եւ զկրանելին՝ ի ձեռս դահճաց՝ ասելոյ զնա՝ ի ծածուկ յերկիր հեռաւոր, և ընկենուլ՝ ի վիրապ մի մեծ։ ուր և կոտարեցաւ նա՝ ի քեզ։

Դ. Ապարիսոյ դենշապհոյ զայս դարձ՝ կաւ ապա Ը իւր՝ ի վերեալոյդ ժամու աւուրն զերկուս իշխանս պարսից՝ զմանման անպէրնապետ զփոխանոյդ մոգպետաց մոգպետի, և զշնիկան մարզպետ արքունի՝ իրր օգնականս՝ հանել երդ ապաստաւորք և դահճաց, Ը սրս կր և խուժիկն, և եւ ածել ընդ քահանայսն յայլ տեղի անմարդաբնակ։ Եւ՝ խորհուրդ ալարեալ հիսցաւոյ նոր հրամանն եւաւն դահճաց կապել սպառնս երկայնս զոտից եպանելեանցն։ Եւ դահճացն վաղվաղակի կատարեալ զհրամանն նոր, սկսան ելկեալ ելկեալ դահիճք գիւրաքանչիւր՝ ի սրոյն՝ ի քարոյ ածել Ը ապառաժաւոր տեղիս։ պրով և սլատուեցան մարմինք նոր հանելոյն։ Եւ՝ ածիկն նոր, թէ զուցէ սլսաւ մեղկոցուսցին զոտիրս նոր. թայց առաւել ևս զրպացան սիրքն։ զի հայեցեալ՝ ի չարաչար պատուաւնածս մարմնոց իւրեանց, այնուհետև՝ եթէ մարդկային ինչ երկիւղ ևս գոյր՝ ի սիրտս նոր, և այն բարձաւ։ և Ը ասելոյն եղելոյն։ որպէս փութեալ ծարաւին յաղբիւր, ոչնպէս փութալին նոքա մի քան զմի հեղուլ զարիւն իւրեանց։

Դ. Ապարիսոյ դենշապհոյ զայս դարձ՝ կաւ ապա Ը իւր՝ ի վերեալոյդ ժամու աւուրն զերկուս իշխանս պարսից՝ զմանման անպէրնապետ զփոխանոյդ մոգպետաց մոգպետի, և զշնիկան մարզպետ արքունի՝ իրր օգնականս՝ հանել երդ ապաստաւորք և դահճաց, Ը սրս կր և խուժիկն, և եւ ածել ընդ քահանայսն յայլ տեղի անմարդաբնակ։ Եւ՝ խորհուրդ ալարեալ հիսցաւոյ նոր հրամանն եւաւն դահճաց կապել սպառնս երկայնս զոտից եպանելեանցն։ Եւ դահճացն վաղվաղակի կատարեալ զհրամանն նոր, սկսան ելկեալ ելկեալ դահիճք գիւրաքանչիւր՝ ի սրոյն՝ ի քարոյ ածել Ը ապառաժաւոր տեղիս։ պրով և սլատուեցան մարմինք նոր հանելոյն։ Եւ՝ ածիկն նոր, թէ զուցէ սլսաւ մեղկոցուսցին զոտիրս նոր. թայց առաւել ևս զրպացան սիրքն։ զի հայեցեալ՝ ի չարաչար պատուաւնածս մարմնոց իւրեանց, այնուհետև՝ եթէ մարդկային ինչ երկիւղ ևս գոյր՝ ի սիրտս նոր, և այն բարձաւ։ և Ը ասելոյն եղելոյն։ որպէս փութեալ ծարաւին յաղբիւր, ոչնպէս փութալին նոքա մի քան զմի հեղուլ զարիւն իւրեանց։

Լ՚ դրէ՚ իբրև կայսրին գնասա առաջի, խօսել սկսաւ զնոյ նոր
գնուապահ, և ասէ. Նոր աւեր և գիտաք մեծի Տէր Հայոց
՚ի ձեզ եկին. Ե. Նախարարքդ զմեզ ձեր կոն՚ ի կարգանս. և
այժմ չիք ինչ այլ ձեզ հնարք գիւրաւ դիւրոյ, բայց եթէ եր-
կիր պապանիցիք արեգակոն ՝ի կուռաց թագրին. զայլ և պատ-
ուեալ յորքայսի՚ յուսարկեսցիք յՔ ձեր. և նոխարարեալ ձեր
փառաք մեծասքանչին յաղթայն. և ապ եղիք սրատնաւ այդչափ
յարեաց, լերուք ապայ պատնաւ փրկութեամբ անձանց ձերոց,
և նախարարացդ և սրդեսց մեր. Լու զայլ ևս լաղաշտ քանս
խօսեցեալ գնեղաշտիկ հրամայեաց տանկաց ենկրի թարգ-
մանել զանոն՚ ի լատին ազգս. քի՚ նա քան զայլս քաջ գի-
տեր զազգսն.

Լ՚ սա գնա սքէս տանկ. յանէ ինձ՚ զայդպիսի սուտ և ծուռ աղ-
ծանի բանս պատուել ցդուտ. զի իբրև լսին՚ անդամանեն, և ՝ի
իս ցատնուն. զազգեր զինչ և կամիք, և մի յերկարիք խօսել
՝ի մեզ քանս մուտս. Ինդ այս զատմեալ գնեղաշտիկ և ընդ-
հարեալ նորա՚ ասէն գնա. գաս հարկաւորութիւն ասա ցդուտ.
թագ գիտասցուք և զայլս զնասս և զկամս. Լու՚ նոր տանկ
կարձառուտիւ ինն զիր՚ ի գիրս բանիւք և ծիծաղելով պատ-
մեաց նոցա.

Հայնմանտ յանաչ մատուցեալ զանդ երկոյ՚ կայսրդ թագդ-
մանն զնա ինքն զատանկ եղիկս, և ասէ ցգնեղաշտիկ. զնորդ
յոմիցսաք երկրիմի հրամանաց քոց. որ զարեգանն ՝ի ծ հա-
մարիս, և զերկրորդաբանն՚ ի կամն թագրին թագաց.
ահա գալիս յայս առնես, թէ թագաւորն՚ ի կամն ապատու-
թեամբ իւրոյ՚ զլր կամի ՝ի ծ ացանցանէ, և զայլ կամ ծառայեցու-
ցանէ. Լու ապդ՚ մի ուշնաս առներ զմեզ այդպիսի ՝ի ծ ոց
երկրորդաբանի ասաց. զի թէ զինուորքդ մեր զնամ գնեանս իւ-
բեանց արհամարհեալ սգ յանձն առին պաշտել զայդպիսի
՝ի ծ ոս ձեր, քանի՚ ևս մեք՚ որ ազնուազոյնքն եմք և քաջագի-
տեաք նոցա.

Լ՚ սա մնան ամենեքեան. ՝ի ծ ոս մեր բարերար են, և երբ-
էր գամատիս լինին ստ մարդիկ, արեգանն և հուր, զարս դուք
զ հանապէր. զնոյ և մեք երկրնամատ լինիմք՝ ի զիր ապիտա-
գեն ձերոյ. այլ գուք զմեզ յայսմ հետ խնայեցէք յանձինս
ձեր, Պիտի ետ նոր տանկ, և ասէ. զարմանամ, զինչդ
զտեսեալ ուղղութեան զհնգալ և զարեգանն՚ ՝ի ծ ոս կոչեցեալ բարի.
բարս և երկրնամատիս. որոց մին հանապազ սնոյգ ուտի, և
թէ չուտի՚ հանապազ մեռանի. և միւսն՚ զի զ ուտի, ա-
ռանց օգոյ զ հանապազեալն. և ինքն յար՚ ի փոփոխման գ-
լոյ ոչ կարի հաստատեալ կենաս ունեալ հարկել. և զրպես
մնալն է այդպիսի գիշերազի արարածոց իբր ՝ի բարերարի

Եր. գ.
454

Երկրորդաւ թիւ ասել.

Օ՜ սոյն խոստեցաւ և ծանր յոխեփ, և հոմանոր մերժեաց ըզ-
յոյսդարանս մոլորեալ և այլոց, և ասէ. մի՛ եւ երկիցք առա-
ջի մեր, զոր բարձ մ՚անգամ լսեալ էք՝ ի մէնջ. օ՛չ կոլուիք
մեք թագուալ գշխանարիս օրէնս՝ քան՝ ոչ՝ մերոյ, և հնազանդիլ
այդպիսի ոնմիս օրինաց։ Յաւուրսեալ նոր զբանն՝ ուղղեցին
մուշ և ալշին և քաջալ զոյն ոահակ՝ ասել ցիշխանսն, թէ
զոր ինչ ասացին՝ աբ վարդապետք և հոգևոր հարքս մեր, դոյն
ին և մեր կամք. կատարեցէք վաղվաղակի՝ յոր եկեալ էք։

և մի՛ յապաղիք։

Նոգ այս առաւել ցասուցեալ գենղասիոյ՝ հրամայեաց ան-
դէն գկրսեալսդոյնն՝ ի նոր զարշին երկոց յաւաղ մատուցանել.
և յակնարկել նոր անդ կասլեցին դահլիճքն զոտս երանելւոյն,
և մեծաւ ուժով սնպեցին գձեռս, մինչև ճորճատիլ ըստ-
նարա։ Իսկ երանելւոյն բացեալ զբերան իւր՝ ասէ. ժողովք
լուրոց գաշարեցին զիս, և փոխ բերանոյ իմոյ ապաղակեցին
ճմասկերք իմ. լուր ինձ՝ տէր, և ընկալ զսէր իմ՝ ի ժողովն գա-
գինուցդ. և զոյս ասացեալ՝ ոչ ևս կարէր բանալ զբե-
բանն յանհնարին ցաւոյն։ Յր անդէն դահիճքն հատին ըզ-
պարանոց նոր, և ընկեցին՝ ի խորխորատ մի ցամաք։ Յր կա-
տարեցաւ գուշակութիւն սրբոյն յոխեփայ, որ՝ ի նախընթաց
գիշերի մարգարէացաւ վասն երանելւոյն արշէնի, թէ նախ՝ ք

զմեզ զտանին յաւաղէ ընտանի զպատակս։

Դեռ այսարիկ բազում՝ ինչ խոստեցեալ գենղասիոյ ընտան-
ելոցն՝ իբրև անհաւան եդիտ զնոս՝ ի կամս իւր, ասէ ցնոս.
ոչ գիտէք՝ զարտ երկոյնուսիս լինիմ ես՝ ի վրայ ձեր. և այս
ոչ եթէ՝ ի հրամանէ թագաւորին է, այլ՝ ի քաղցրութենէ իմմէ.
զի չեմ անադարձն իբրև զձեզ, որք անձանց ատեցողք էք՝ և
այլոց թշնամի. իմ զի ոչ և հաց կերեալ է յոչին ձերում,
զուրթ և ոչ ունիմ առ ոչխարին և ոչ ձեզ։ Զինեալ նա՝ զբն
զևանգ, և ասէ. յիրաւի ասացէ՝ եթէ յինէն անուամ ձեզ,
և ոչ՝ ի հրամանէ թագաւորին. քանզի և չեր իսկ արժան
ձեզ անուամ հրամանի նր. զի աւերիչ՝ ոչ է, և ապանող ան-
մեղ մարդկան, և թշնամի՝ ոչ. բայց մեք ոչ կարեմք անցա-
նել զհրամանաւ մերոյ թագաւորին երկնաւորի. այլ՝ զարտ-
յուտս եմք մեռանիլ վասն նր։

Զ արժեալ գենղասիոյ զգլուխ իւր՝ ի վրայ նորա՝ ասէ, ոյժմ
անոցեա. և ապա ուռանիցին խոստեցեալ՝ ընտրեալ՝ ոահակոյ՝ ա-
սէ՝ ցնա. դու զարմիտեսա ոչ լսեցուր զարտուրս անձին քո, արդ
և ես յիսեցուցանեմ քեզ զբարին՝ զոր գտանիցես. արդարև
դու սպաներ զկրսակն, և ուերեսեր զկրսակասուն։ Սակ
ասահակ. յառաջագոյն գխոսիր, թէ այժմ կամիս ըսել։ Սակ

գինչապուհ · իմ լուեալ է , թէ զնա՞ զքաս ի հոգաւոր գրաբարքեր , Աշտակ ուրեմն , եթէ այդպէս հաւատաւոր լուար , կրկին զի՞ հարցունեա , Լաւ նա ասէ · դիմաքրիստոս ի քէն կամիմ լսել , Ասէ ցնա սատիկ , ոչ եթէ ճշմարիտս ինչ լսել կամիս դու , այլ արեան խիստ ծարաւի է սիրտ քոյ · ուստ մի-բուսի զաւանն եւ աւերիցի , և զմոգոն ես լուրաբերի · ինչպէս զուր զպարարս զեմ՝ թէ զկրակ տրոնեաք · զի ոչ կարէ զկրակ սորուանել , սոքէ տրոն գոս զայ՝ եթէ կարիս , և կի՞ տոս կանեան գնոյ , զի մի բաւաւոցն զբալարի · փոքրասեա գլեսս , զի մուցի , եթէ զիրեսին զոյր կարիս առնել , տոր և զկրակ կարիս սարանանել , Ասեալն ոյն՝ որ ընդ է լորժի և գնայ , ասաւ և ըմբռի · Ի՞նչ սեսեր դու զիրակ գնոյսն կի՞ խաւանն , ասէ՝ զոր կենդանի քո չէ սեսեալ , մի սեսեալ խոսանիցեր ·

Լոյս ցնա գենաղուհ · ոչիմ՝ ի՞ մեզ ժամ՝ ի գեղ մանանել , քանզի զո՞ բնաւեթ արդարոցդ · խոսանիսեսն ինձ՝ եթէ գոնանուցեր զկրակն · Ասեալ ասն ասէսկ , և ասէ · այդ , քանզի մոսեալ իմ՝ ի կրակասուն ձեր , և սեսեալ զարաշաղեալս առաջի կրակին , Հարցի ցնա՝ սչ գանեն · այլ քանզի զինչ Հոմարիք գոսք զկրակդ · և՝ ոչ միամուսեթ ասացին ցնա · մեք ոչինչ գիտեմք · բայց այսչափ իմանամք , զի սաւիրաեթի է նասիսնեալ , և հրամանն բաւեն Թագրին՝ ապաստանել դեմ · Հարցի ցնա դրեալ , զինչ իմանայք դուք զբնաւեթն կրակիդ · արարիլ կարծեք՝ եթէ արարած · Ասեն ամենք միաբերան · մեք արարիլ զրա սչ գիտեմք , և ոչ հոնդուցիլ ուշխասելոյ · մեռք մեր փոսարնչ են՝ ի կայնի , և թիկունք մեր մաշեալ են՝ ի փայտերի · ալչ մեր գինացեալ են արասաւաքք՝ ի կծաւեթի ծոյ , և երեսք մեր մնասել՝ ի թանձրաթի ուսաթեթ դոս · Ասեթ ցան մասուցանեմք դոս զկերակուրն , յայժ քաղցնաս , և եթէ բաւս չասամք , գնաս անցանի , և սատաի , եթէ մոտ երթամք՝ և երկիր սատանեմք , կիսաքրեալ , և եթէ ոչ երթամք մոտ , ուռնեն մոխիր դառնոյ , մեք ահս այդպէս զաւսի առեալ է բնաւեթ գոր · Ասեալ ցնա՝ նիվ սաւոյց ձեզ առնել զայդ · Ասէ նոքա ասեն , օրենաշիրքն մեր , սաց կարացէ՞ն ալչ հոգաց , իսկ թագաւորն մեր մարդ՝ նոյ միավ սակաղն կայր է , այլ հոգաց բնաւ չեք իսկ այլ · Ասէ իրաւ չէ՞ զայս ի մոգաց անտի , յայժ ազգրմեցայ · զի ագիտաւեթ զարդարն խոսեցան · Ասեալ սակաւիկ մի զարդ. թեցի զնա գանեմ , և նոցունց իսկ եռաւ զիրարն ի ջուր ընկենուլ , և ասացի ապակն , ենք՝ որ զերկինս և զերկիր ստ. բարին , կարիցեն ի ներքոյ երկնից , և ապա զմոգան ի բաց ոգնանեցի ·

Գ · Ոյսպիսի բանս լուեալ դենչապուհ՝ ի մերանոյ ե-

Տե՛ս գրքոյս 454

սլիսկոպոսին՝ յանհնարելոս զայրացաւ ։ և դաշեալ իբրև զառիւծ ։ և հանեալ զսուսերն իւր՝ գաղտնաբար յայնմակեցաւ ՚ի վրայ նոցա ։ և ՚ի հատ զաջ ուս երանելւոյն՝ մինչև ՚ի գոտին իջուցանելով ։ և ՚ի քայ լնկեց ղաղուկ նոցա Թիկնամին հանդերձ ։ Յաւ նոցա ՚ի ձախակողմն գլխեալ՝ անդրէն զոլոսցաւ ։ և կառչեալ քաղուն ։ և յեղեալ ՚ի քայլ մի՝ ասաց առ ՅԾ ։ ընկալ զիս զիամաւոր դատարդս ։ Յաւ սկսաւ քաջալերել և յորդորել զանկերակիցս իւր ։ և ասէ ։ * հանդա՛ ուռաքինեք՝ եկա՛ ։ ժամ դատկմանն մերոյ ։ խոցեալ զաչս մարմնոց վայր մի ։ և ։ այժմ տեսանեք զայսն մեր ։ զոր ॥ ։ Յաւ զոյս ասացեալ՝ անկանէր և բերկրալոյ Թաւալեր յոլեան խլուտ գոհանալով զոյ ։ և անդէն տեսանէր ։ զի ահա եկեալ ինքաներ յերկնից դանդ քաղաւմ հրեշտակաց ։ և վեց սլսակ ՚ի ձեռս հրեշտակապետին ։ և. լսէր բարբառ ՚ի վերուստ ։ * քաջալերեցարուք սիրելիք իմ ։ զի ահա մուտացուցք զվերտալոյ զկեանսդ ։ ։ և հասեալ երանելի պսակացդ ॥ ։

Յուշեալ զենշապուհ և լնկերսոյ նոր զցնծալոյն օրհնութիւն սքոյն ահագայ եղեկեն՝ էս քան զկս կատաղեցան ։ և հրամայեցին դահճացն անդէն անդ սուսուալ զգլուխս նոցն ։ Օ այն տեսեալ սքոյն զկանչեաց՝ ասէ յերանելին յոսէփ կՅՇԿս ։ մասամբ յառաջեաց դու Շ.ԷԿՄ սրոյն ։ քանզի դու ասասիճանաւ ՚ի վեր ես քան զամենն ։ և զոյլոն ես մի մի քաջալերեալ յերկինս իսպասաւորս ։ Յաւ յոյժամ դահիճքն մերկացուցանէին զսրին յոսէփ ։ ասէ երանելին ։ դարձ անձն իմ ՚ի հանգիստս քոյ ։ զի ՚որ բարի արար քեզ ։ և նոքա հատին զգլուխս նորա ։

Զգլուխս նորա ։

Զգլուխ զենշապուհ զայրացեալ յոյժ ընդ բանս յորդորանացն զևանդեայ՝ գոչեաց զայրագին առ գահիճսն ։ մերկացուցանել զնս ։ և քարշել ուժգին ՚ի քաղաքս ։ և ՚ի վարել նոցա բռնութիւն դերանելին ՚ի խորտաբոյտ որածոյր քորուտս՝ զեբեկան և քերեբեկան հանցն լանջք և Թիկունք նոր ։ մինչև ոսկերացն մերկանալ ՚ի մարմնոյն ։ և դահճացն վաստակեալ ՚ի քարշելոյ՝ անկան զնա ՚ի հոյն տեղի ։ և հատին զգլուխ նոր անդ ։ նոյնպէս և զգլուխ սքոյ երիցսն մուշեի ։ և սարկաւագին քոջաքոյ ։ և յետ ՅԾմի զգլուխ երանելւոյն սահակայ եպիսկոպոսի ։ Յս փառաւոր նահատակաւն ասցս եղև ՚ի քսան և հինգերորդ աւուր ամսոյն հրոտից ։ որ է ՚ի 31 ։ յուլիսի ։

(1) յամի ՚ան ։ 454 ։ ՚ի վերատանելորդ ամի յազկերտի արքայի ։ յաստար ՅԾ՚ի մեջ ՚ի գլուխն ։ որ կաշեր ոչ ։ յետ երից ամաց ՚ի նահատակութեանն ամսոյ վարդանանց ։

Զոր անսանելի վերերջանց սքոյն՝ որք կատարեցան անդ ։ ըստ հայրապետ Թովմայի՝ էին այսոքիկ ։ Յոսէփ կաթուղիկոս ՚ի

վայրս ձորս 'ի գեղջն հողոցմանց. Որոյ ենդեր ուշատնեաց.
Եւ ինչ երեկ 'ի վանանդայ 'ի գեղջն ինքնանդեկ. Աստ
գրան երեկ ներշաղոյ ուրծանուն ոյ մերկրեն տարաստոյ. Ար-
ջեն երեկ 'ի բաղբանդայ 'ի գեղջն եղեգեկայ. Հոգաք ապ-
կաստոյ 'ի ուշատնեաց. Դեան 'ի ոսոս և զերբոս. ոյ են մոգ-
պեան, որ հուսապոյ 'ի քո. ասմանել երեկ յարարատան հան
'ի գեղջն արաձոյ, և արքունական երեկ՝ ապկուսաց ենք 'ի նոյն
գեղջ, որք 'ի կորաանեն կատարեցան. Ընդ նմա՝ ոգիք բնն.
Ոչ որոս դաոն իբր ասանեարք և Թոնթիկ ենդեր գատանոյ,
ոյ, յապրեսան նահատակեցան. Ոչ ամենեքեն յանոն
մեծի երկրանն զեանգեայ՝ զի ոդեանք կոչեցան. զի ոչ ի որ-
հեզեն վարդան նոցա պարծանք իւրոց նահատակեցն նախա-
բարոց և զենանորաց, ոչնայեն և ասի ի բաց ընկերոց.
Ե. Եան նահատակեալքն. զենաղոնոյ զերանելեան եղ. ան-
դեն 'ի սեալ ոչն պատոսան՝ ասր բնն, և զերակոցա նոցա
գեն ուժեն. զի զգոն շաղեն մորենաց ոչեն ասա բոր իբր տասն՝
մինչև անգամ գնասցէ կարաանեն ազգանի. զուցէ ոսոկ ո-
մանք 'ի քրիստոնեից եղելոց 'ի մերձոկոյ վայրս կամ 'ի կարտ-
ուանեն՝ և ինչ ոնդր՝ զաղաղեն զմոլորեան նոյ. և ինքն դաբ-
դան 'ի քաղաքն հանդերձ ընկերաք իւրովք.
Իսկ բարեսեր լոռ ժիեն անդադար վարաներ 'ի միտս իւր, թե
զիարդ կարասցէ զմարմնս ոչկի գալանալ. Ամ մինչ գեռ նա
յայսոսիսն խորհուրդս էր, արհաւիրք մեծամեծք և ձայնք
որոտանոց և ցոլմունք փայլատականց լինին 'ի անկաղ անդ
'ի վրայ նոյ, և ուշակին նշանք՝ մինչև կանգնիլ մարմնոյ ոչին
'ի վրայ ոտից, և սիրն լուսոյ ինքանել յերկնից՝ և պատուրել զնա
շուրջանակի զատուրս երիս. Ոչ ոչոյ զոչի մեծի հարեալ պա-
հապանացն՝ անկան յերկիր ինքն զմեռեալ, և կարին ՝ զոր-
մանգեալ. Ամ ապա ոսկս մի ոչի սուսալ նոցա՝ Հայկեն, ի-
բեարա, և ասա ոնեն վախելոյ 'ի տեզ ոչկն. և ոչ հասեալ
ձակեին յերկիրս. մանաւանդ զի երիս 'ի նոցանէ զիւնա-
հաբեցան.
Ի. Յ խոսիկ երանելին զիկ երկնչելոյ ուրախ լիներ 'ի ոգոյ
իւրում. և կամելով հեռացուցանել անան զարհոսանն՝
կամեա կաղ 'ի հաղ՝ Հայելով զնոսի իւր փախչեր 'ի անվա-
ոչն. զի և նոցա յորս որ լեցի փախչելոյ. ասոց աեռեալ զմեռեալ
նոր անան՝ ինքեանք և ոչ ոչան փախալ չկեա. նոր. և յաստուր
վեցերորդի հասեալ նոցա առ դենչապահ և առ ընկերս նոսա՝
պատուեցին զնա՝ զոր ոսեան. և նոցա պատուեր եառն յայտ.
նել ումք ամենեսին. և ոչ ոսկ յիշել զմահ քահանային. Ամ
արձակեալ զնա. ինչպես ելեալքն տարամուտեալ և զարմ.
ցեալ. և ոսեին ցմիմեան՝ Ի գրվոյ փարպեցոյն. * Ամ են

մ. ՊԵ. 454 ,, Լրք քրիստոնէից թէթէ լին և գուշնաքնայ , այլ՝ հաս-
,, ատա մեծ է զօրութիւն օրինաց նոցա և հառատայ , և մեք յան-
,, գիտութիւն վնասակալ՝ կորնչիմք , է չգայմք ॥ ,

Եւ ապա ՝ի զարմանս պրէ եղիցէ՝ հիանալով լին ասէին . զի՞նչ գործեցուք վո՞ ունքննին աղանդոյ դացա . մինչդեռ էնեպանի էն , զարմանալի էն կեանք իւրեանց , և Լբրի զմեռեալ՝ սլինչ փոյթ ունին վերկրաւորացս . և յարժամ՝ մեռանին , ընդգործ կենդանւոյ գործեն , քանզի ՝ի ոլուք գի կանգնեալ երևեցար , և բարբառեցար , ոչ ահա սլատուէցին մեզ ընդ-գացանէ , և գիտեմք՝ զի տուա չէն հառատարիմ սարատարդքս մեր . որք եղեալ յանձանց շահ հայեին , առեալ զմարմինս դացա՝ տանելին ՝ի ծածուկ առ քրիստոնեայս , և ՝ի կրոց իւրաքանչիւր մարմնոյ նոցա սակի առնուին ։ Եւ՝ եթէ լուս լինիմք վո՞ նշանացս , կասկած է մեզ ։ իսկ եթէ յայտնեսցին Լբրդ մինչև յանկնս Թէուրի և համարէն աւագանւոյն , դուցէ և օրինաց մերոյ քահանայն ինչ հաստատիցի ։

Զմեր եւ մնման փոխանակսն մոգպետաց մոգպետի , և ասէ . ՝ի՞նչ զնա վերբակացու կարգեցին ՝ի վրայ իրացդ . զի՞ այդ պիս նեղեալ տագնապիք յանձինս ձեր . դուք զգործ ձեր կատարեցէք , և զՀրաման Թէուրի ՝ի դլուխս սարայքս . և այլ ոչինչ մեզ ձեզ առնել . իսկ եթէ իրդ ՝ի յայտ եկեսցեն , և հարցափորձ լիցի առաջի ոլքայի , մեզ մոգաց է այդ խնդիր . դուք անհոգ. լերուք ։ Եւ եթէ վերդարձեալ լին , էք ՝ի միասս ձեր , վազիրն եկոյք առ մոգպետաց մոգպետն ՝ի ժամ նամիլրայ . և նա հանդուսցի զմիտս ձեր ։

Երբեւ գիտաց դայս Էրմանելի խուժիին , և ետես՝ Թէ լառ-Թէ եղև , և չի՞ ունիք փոյթ վո՞ մարմնոյ սրբոցն , փութացաւ և ետաւ ՝ի ելս զայս տան ՝ի քրիստոնէից , և զլուսաս , և լրբեկեալ տապատս , և գնաց գիլերայն ՝ի սեղի կատարման սրբոց . բայց վերդեալ ՝ի վայրացն՝ սլ ելարացին գտանել . ՝ի սր տրամեալ ցաւերն յոյժ ։ Զոյնմ պահս էջ յանկարծ անդ լուսավայլ ալծուն , և ետաւ ՝ի վրայ մարմնոյ սրբոյն զանդեալ . յորմէ սրնչարի լուսաւորեցաւ սեղին , մինչև յայտնի տեսանել նոցա և զայլոց մարմինս ։ Եւ՝ վո՞ ուրախացեալ նոցա , և փառս տուին՝ ՝ի վազվազակի ժողովեցին զիւրաքանչիւր մարմինս նոցա ՝ի մի տապատ . և թարձեալ տապան յանմարդ ոսկեայ ինչ սեղի , և դնդարձեալ անդ զաւուրս եօթն , զանցին ասա պուակերս նոցա ՝ի մարմնոցն , յորոց բաւրեր հոտ ա-նուշանէր ։ Եւ թագուցեալ սլատանեալ և մոքուր կատաւք զլուշանէր Թաղեալ զմարմնոն՝ սուրն յինքեանս զոսկերսն զնամ՝ , և թերին ՝ի քաղաքն նիշաղուհ ։ Եւ յետ աւուրց ինչ սկսան բաւիլ զայնս ՝ի մէջ քրիստոնէից , ալք էին ՝ի քաղաքին և

յայլ սեղան · և զաւազանս յայնցանէ նոսա ցանուցուցան ,
որք ելային 'ի կապտոնս · և նոցա հանարկաւ եղեն դանաքիկ իբրև
զանազք փրկութեան և ուռապակոնութեան · և ամէն սնեկին յոչ
բաղեխոսութիւն սեղն գտանել աղաղակեցեալ անձանց և բաղար
աշխարհին ·

Լոս ինքն խաչիկն հանապազ գոհոնդքը գնոյ , ոչ արժանի
արար զնա աշխարհի ունելի երանութեան , և յերկրաւոր վանու-
ռակոնութեան կալուածաց զնա լինել պաղատանաց երկնաւորի ·
և ուրախութիւն պատուի քրիստոնէից զնա՝ զոր տեսանալ և
լսելոյն եր 'ի նահատակութեան աշխն , Հայն և լսեալ երկնչեր
'ի բերանոյ նոր , և 'ի բերանոյ ասպակերաց երանելեացն և
նախաբարոց , գրեալ զպատմութիւն նոյն լուսոյնս · Խմպակս
և զաղաղ փարդիկին ուռեալ 'ի բերանս նոցին , մանդ 'ի բե-
բանոյ կոմնապակոնին ասղասաց , նա հա գրեալ երկոր · սոյ
և ինքն վկայ · Այլ եւ ասս ինքն զոզար 'ի զուռն անոն
խաչիկին սէ որ հոգ ապաս իմանալ · ուսարի և յանոնն ազգին
հոգեցաս նա ոյնպիսի , որ է խաչիկ ·

Լոսի ոչ նշանաց մեր զարգ վեանդանոյ , թէ կոն ոյժմ 'ի
մանալեի յերկրին խաղասանաս , և գործեն զաքոնելիս · այլ
ոսկայն շահարաս առաջին' աբքայ պարսից' կամեցաւ անցկա-
ասակ ասանել զաշն' հայոսկեաց ասեն , թէ ոյն է սխոտասան-
զի մեզ ոլուբ 'ի նոսանեաց անտի ալաղչեաց , Բ'ուայց մեզ
լանիմք զատուզն գրել ասա ·

Դ Լ Ո Ի Ս · ԺԸ ·

Հանգիստ վկայութիւն աղաղերաց երանելի վանդեանի · և
տասարանաց նախարարացն Կոպեցոց · և կամեցեալ
բարեն ընդանեաց նոցա ·

Զանդեան ոչ բարեանոյգ ի ենկիսանք ուանեին ընդ 451
ի լեռնեան և զայլ սուկերաս 'ի կարգի ելի-
նեաց դանոյ և ոսկաւաղայ և դրայայ , զրս սը-
գեալ գենարարաց 'ի դասլրքն նենշապահ' լեանեկանոի , մին.
լի. լիցի 'ոնց հրամանն ոչբաւնասաս · Լոս ելն 'ի նասա երեանի
իրեն և սարտեհամ երիցանք · Լոս եղև 'ի կասարիլ նոհա,
ասկոսեան ոչ գոյ գիրաց նոցա , իրրև. ելն և եմոսա յասկերա
հանդիպ կոլասանաս , ՀՆ գիկանոյ , ոլասանաց նոս ղեն-
զասասն զնամ եղեսլն · և ոչբա հրամանաս նի ես հանել 'ի
բանաւ զասկերաս երանելեանն , բնդ սրս և զՀինդ. ասաբ
բրիսանանեցոյ , որք գի հաւասոյ կոյին ՀՆ 'ի բանարի · Լոս

լուծեալ զնա 'ի կապանաց՝ եւ 'ՆՅ հրամանն գնալ ուր եւ կամիցին ։ Իսկ 'ՆՅ եկեալ առաջի դենչապետի՝ ասացին զբարձեալ սասին ։ Ելէր եւ գնեաց ոչ ածեր ել զիրս մեր ։ Խնդրեմք 'ի քէն եւ աղաչեմք ։ զի եւ զմեզ տացես տանիկ անդ՝ ուր կան նոքա ։ եւ եթէ սպանիք զնո՝ սպանիք եւ զմեզ ։ զի մեծ համարիմք մեք զայսպիսի մահ քան զամ ազատաւալն եւ զմեծութիւն հոգ ։ Հայեցեալ դենչապետն յանվեհերութիւն սրտից նոցա ասէ ցնոսա ։ զմանապարհ միոյսն ։ նիւց ոչ ոք ցուցանել ձեզ ։ իսկ զիս ձեր չունիմ ես յայլոյն հրամանն սպանանելոյ ։ արուամ եւ արժանի իսկ եք ։ հարցիս եւ կատարեցիս՝ զոր խնդրիք ։ Զ այս ասացեալ՝ կարկ գնա վերատին 'ի բանտ ։ եւ ապա հրամանաւ սրբոյն առաքեաց առ նոսա պատուական զդահճապետն սրիսկ գնոցա յարքայութիւն ։ Չբ նոքա հանեալ զերանելիսն 'ի բանտն ասէ ցնոսա ։ հրամանն է արքայի ։ զի կամիցիս պատանիցէք արեգական ։ եւ կամ չարաչար տանջիցիք առաքիչքդ յասպիսեան յարքունի մեկուութիւն ։ Չգ երրորդ եռեսն ։ թէ 'ՆՅ սրհումարդեցին զքան իւր ։ եհան եւ հեռացոյց զնոսա 'ի քաղաքէն հանդերձ դահճաւք ։ եւ մի մի խրատեալ զանձին զնոսա՝ եւ հատանել զանոնք եւ զանանիս 'ՆՅ ։ քաջ 'ի խոյանեալ եւ յաբարհամ ։ զորս ածեալ առաջի՝ սկսաւ բազմադիմի ողբաւորք եւ տարաւնալեաք յարդարել 'ի կամն իւր ։

Չդ 'ՆՅ նոքա արարեալ զիրս ինքեանց կացեալ բանիկ նորա՝ ընդառաջեցին զորդեան քրիստոսանեան ։ եւ պարանեցին զգենոս սրեւասարուցոյ ։ Չե ցնոսա դահճապետն ։ ասեցանեմ ։ զի խոտաղոյնս իսկոյ դուք քան զվարպետս ձեր ։ ասեն ցնա երանելիքն ։ երբ աեսեր զմեզ տակաւաքոյն քան զնոսա ։ մի քանիք փորձեր զմեզ ։ զի՝ հանդիսն արս քում չարաւնիդ ։ եւ զայն 'ի քեզ ամաչեցեալ հայցն քոյ սատանայ ։ Զատուղեալ յայնժամ դահճապետն 'ի վերն 'ՆՅ՝ եւ չարաչար քարշել զնոսա 'ի գետին ։ մինչև համարիկ քաղուցոյ՝ թէ մեռան ։ Չէ 'ՆՅ յետ երկոյ ժամուց անդրէն զարթացեալ ասեն ։ ողջունք զանգիտեմք 'ի նեղաւնեցն՝ ոգ եւ հարքն մեր ։ ապա եւ 'ՆՅ մեզ՝ սոր արարեր քիզ նոր ։ եթէ չար թանիցն քեզ գործք վիրապատոյ մերոյ ։ կրկնեն զմեզս եւ զմեզս հանդերձեալքս ։

Չբ ։ Զդահճապետն եւս քան զեւս զարարեալ հրամանն եւ դանել զնոսա ցանկ ։ եւ առ մի մի 'ի 'ՆՅԷ վեց վեց տայր փոխարեցան 'ի դահճայ անտի ։ զայլ եւ զպակասեալ անկան հրամանքն ։ զեն կեամանկ ։ եւ դահճապետն հրամայեաց կորել զսականքս 'ՆՅ ։ զորս եւ զայնպէս բրեցին ։ ոչ թէ լիր բնաւ քաւսեալ 'ՆՅ ։ զանանիս ։ Չդ սակայն զարթուցեալ 'ի հարուածոց անտի նորին 'ի քնոյ՝ սկսան ոգեալ առաջն արկանել դահճապետին ։ զի կամ հոգատակեալ գնա՝ նմանոցս արասցէ վիրապոյ խրատանց ։

Ի. Լեմ նաև զՀաստանելոյն Հաւատոյ՝ Հաստատեցուսցէ ոյ-
լոյ ընկերաց խրատեաց · * զի ահա լսեալք մեր առ առաջն-
,, ցան զանուանասարութիւնն երկուաւոր · իսկ Հաստատելիք մեր
,, զեռեւս ոստան 'ի սեպհական կոչս յանցս լարաբանայ · մի
,, կիսապարգեւ առներ զմեզ յերիսեից բարութենէն · Լիրեցեալ
,, զմտրիկս մեր քարշելով, և զբանս մեր կարելով · սքանչ
,, և զՀաստատելիս մեր Հաստատելով · քանզի սրբոյի ոգւոյս
,, առներ զմեզ երկրաւորաս, զեղեցկապանս ոստանս երկ-
,, նաւորատն ։

Լսեր ցնոր գաղնապետն · նիթեր ոյլ եւ յուսերցից մոտ կալալ և
խուսալ ըստ ձեզ, կարծեար թէ և զիս ուրակերանք 'ի ձեր մոլ-
ղրոսթիւն · բայց արդ գիտասջիք · զի ոչ գոյ վրդ ձեր հրամանն
մահու 'ի թաղասոյն, այլ միայն երիթալ սրդու օրինակաս 'ի
գարձ մնակուն · Լոս եւ հրամանն զիւանոցաց խաղաղասցանել
զնոս կիրպաքոր մինչև յոստրեսան · և ոնդէն սոր և կամիցին
ասէ՝ ջրդեցին · Լոկ երանելիքն թեպետ և ոտրան նկնեն ջար-
յարանն, բայց վրն զի զրիսեցան 'ի սէր մահմանին, զգայիս
ընդ ազն · և արամնաք փուրին զանասպարհ իւրեանց · և ըստ
ասելոյ եղիցեն, ոչ այնչափ ծանր թամբին ձեզ ընդեալքն՝ սրամ-
կրպալ նկնն ձեռք և ոտք 'ին, սրբոյի այն՝ թէ զիարդ ինչք
ուրեանք հաստատեալ լինել ընդ վրդասիս մեր ։

Եւ իրրև հարին առքին յԱս բարեբանեալ 'ի շահաղ գառաւ՝
կարՀաս դաղարտ. 'ի լաբասլ, ընկալեալ եղեն պատանաւ 'ի
քրիստոնեից բնակչաց Ծին, մանասանդ յոլոց քրիստոնեից՝
որք աչխատեին անդ 'ի կարգ որքանի իբրև զդերիս՝ շրեալ
յասս · Լոս զի անուն ինքեանք լիցի արանի նին, ցան եր
յոյժ նեղ ինն ուտարան և նեղասն նախարարացն, որք սահմանն
կին 'ի յոնան 'ի հնաղասաց քաղաքի յուրոյ Ծին · մինչ փոյթ
կալան սմ յոսի ժողովել առաս 'ի քնակաց ասորեասանի · և
առեալ ասանիին առ Ծո, և ոխոնիին զնն · և անդրնն դառ-
նալին յետս · և զայս արարին զրդեմ Ծին ։

Յուլիանի աշխատուեաց Հանդարտի յերիթնեկո սանիլոյ նոր
վանական երանելոյն Իսրաելայ 'ի սասանիկ տարագ խորանի՝
փոխեցաս առ քրիստոս հրամանիին արքունական ամ երիս
վասասանիր 'ի ներ կարգաելոցն · Լոս ապարանին զնս նոսա-
լարքն, և ասուրեին գնալ յԾն հրայց, և քարշարերել զնն-
ասանս և զանիրեաս իսրաելոց · դիտեմք ասեն, զի յարամ
սեսանին ձեզ զբեզ, ոչ միայն մինչ արին 'ի մերայ մեր, այլ
հասասանն 'ի Հոմրերուէ 'ի ուերն քեզ · Լոս թեկոնա շաՀեալ
զոյս, յոնին երանելին, այլ հասակ յեաց հարկեալ 'ի բիրմ թա-
խանձանաց նոցին՝ յստարեցաս 'ի սիրոյ ընալ զքարանք նոց · Լոս
զոն նաև ինչն 'ի թեթեն ոչքանին կուշանասարաց էր, և գրի,

մեծարին նոյն նմա մեկնել 'ի տիրոջէ պարսից, հաւատացեալ քան՝
սրբ էին յոմն անդ, եռաւն քեզմ ինչս զո նի, և ոչ ապա կացու-
ցին զնա։ Իսկ ոմոտի երանելւոյն՝ եկն 'ի հոյս։ և 'ի հա-
ստատել նի՝ իմացել քնակեալ 'ի նոյն եկն ը առաջ նի՝ բազմուն
յոյժ, սրբ և կանայք, մեծամեծք և փոքունք։ Նոյնոնելին
առաջի սրին, և փաբեին զատուրք և զձեռաքն նի։ զոհանային
զնա։ և մխիթարեին 'ի նմանե։

Այլ տեսեալ երանելւոյն զբարեհաճութիւն՝ թե փառաւորի յան-
նեցունց, ընտրեաց իւր տեղի առանձնութեան։ և երկու կամ ե-
թեք ընկերաքն եկաց 'ի Հոնաց մեծի։ և անդ ևս փառաւորե-
յաւ անուն նի։ և օրաբաբ հուլակեալ լիներ հոմրաւ հրեշտա-
կային վարուց նի։ Իսկ մինչդեռ խորհեր նա մեկնել 'ի տեղ-
ւոյն անտի՝ բռնադատեալ հնուսալեցին զնա՝ ի գլեալ փար-
ոեցւոյն՝ եղեալ բազմութեամբ՝ վասանակ ասրմակայ։ որ նորոգ
մեռեալ էր։ և նա բաղում բարեկարգութիւն վարեալ զարքաշոն
իւր մինչև ցնեբուն՝ հանդերձեալ 'ի քն։ Զ ոա բաղմաք դրամա-
տեր եղելի։ և յաւելու ևս, թե նաև յոյնք երանի տային ոչ
խարհիս հոյոց մեր ապա։

Սակ այլ բաշակերտաց ոնտի՝ որք աշխատեին 'ի դարձ սրբոյ-
նի, ոմանք անդ վախճանեցան։ և ոմանք յետոյ ապատուեին
գառեալ դնացին յոյս խրեանց, և փոխեցան առ ոնն։ Զայսմ
ոամ երկար գրե եղելի։ գլ. Ը. երես. 185. Գիրք 'ի 195. և ան-
զգաստ փարոեցի։ և յայսմանուրքն 'ի գլեի. 20.

Ը. Այլ նախարարքն և նոմխարարազունք հայոց, և արդեք
այլոց իշխանաց ոմանց՝ որք ընկերացեալ էին նոյ, սոր ա-
ռացաք՝ կային գնեալ 'ի կապանս 'ի Նիշապուհ քաղաքի՝ 'ի
վերկանս։ և եկն 'ի մեծ տաճարսն 'ի խաչարոյին տեղւոյն
անդ առանց սնկաղնոյ և առանց վերարկուի 'ի տալ և 'ի ծա-
ղրու։ բայց այսու հանդերձ ուրախ էին 'ի նեղութիւնս խրեանց։ և
սոր երբեք էլ 'ի բերանոյ նոյ տրտունջ կամ տժգոհանի ինչ։ այլ
հանապազ գոհութիւն առ ոնն։ զի սոր էր մարդոյ։ այլ վասն
այ կրեին։

* Իսկ իմ լսեալ զայս (ոտ փարպեցին զաղագս՝ 'ի նոյին նա-
,, խարարաց,) դաղացել զարհուրիմ։ քանզի հայեցել 'ի կա-
,, մաւոր նոյ յաղագս յաւիտենից, յաւուցն զանազան տանջա-
,, նացն մնատնս, և տեսեալ զմեծ նոյ զանազանութիւն համբե-
,, ռեանն, որ հաստատեալ զմեծութիւն, առ ոչինչ համարելով
,, զինչնոնութիւն, հեռանալով յընչից, տալով աներկիւղ զանձինս
,, 'ի մահ, և քաղցածութեամբ հոգմբերել կապանաց, սարեալ
,, քանդիս և թիւնամանաց, յանձն առնուլ զանարգութիւն քան
,, զիսառս, ոտանջիլ 'ի քաղցոյ, հաշիլ 'ի ծարաւոյ, սաեալ զան-
,, ջից յղփութիւն, սխալուցեալ զաղքատութիւն վիճակին, սնոտուել

Խաչպեցի։

,, զիսաւորսն՝ սիրեցեալ պատուամբ բոլոր, և զոյլ ազգ՝ մո-
,, ռոռեալ կարեաց զմեհեանս և զասուսիս, զոր յիւրանց մոր-
,, ամիս մարդիկն այն երկրին սխորժելով, լինիցեմ՝ բնաւ և
,, ոչ յիշել զանիրաւսալ մեան ինչ յոյժորիեաց անձինս . . .
,, Զդարձ յերկրի երկնաւորք էին, և՝ ի մարմնի հրշաւոյք
,, երևէին . արոց կարգեալ ոնձամբ ոնձանց և գորոց, և
,, ոռեալք գիտակորութեամբ եկեղեցւոյ, հոգևոր կոնիւք զա-
,, նասպահան առաքինեաց զվարս ասորուորեալ յանձինս հո-
,, բեանց, անվնասք կուսարիին . կորգեալ կոնոնս գոր-
,, գոյից և կարգաւորմունս ընդ երցոնածոյ՝ ոգայք և զանբիկ
,, յուսալիին՝ ի նոսն անդուսաբ . . . Զոր ոչք յաղագս ծերոն,
,, և կամ ծանրամտուն՝ ի մարմնոյ բնուն՝ ուսանել ոչ զբրիին
,, հոմանն յերկրաւք ալեթիւք և ունվառակ յոռն կարով ուսու-
,, ոել և կամուսք յաստարոյ ոնքուն և ոնհանգիստք լինիին,
,, և էր սեռնել զանոն որդիս բոլոոյ և մանկունս աքաղաքն և
,, Ոմին նման առաջի ոռնի և եղիցի զաքանչելի համբերութիւն
երանելի նոհրաբարայն, գրքոյ այսպէս . գլ . Ը . երես . 196 .
գիրք՝ ԺԸ . 99 . * Զայլ մեզ ոյժ՝ սակ ոչ ի ապ. եմք զորմնցեալ
,, միայն, զի կամիք լուսան մեզ՝ ի մեծ փաղեռոնեն . այլ ա-
,, ռանց ընդ այն եմք որանչացեալ, զի մոգրիկ փոսիոնք
,, իրբև զնա՝ ճաղանակուսան՝ բնակիցք ձիոնեղին էրոնց՝ եղեն
,, բնակիցք խորշակահոր դաշտոց . և որ զոյնն նախորբայն
,, ազատորեալ ելիցեն՝ ի մեջ ճաղիարեր էրանցն, ընկեցան
,, ՝ի բոցակիզ ուշիարն արևելից՝ կապեալ ոտիք, և կապեալ
,, ձեռաք . Հաց նեղուն, ի ջուր կոսրանուց . խոտ արար-
,, գ նոյ՝ ի սահ, և անկայն՝ ի դիրերի . տիրերարկուք և անան-
,, կոլինք՝ գազանուսար գեանասկաքք լինիին զնոն . ոմն ընդ-
,, վեց ոմն . Զոր ոչնակն մեծոռ խնդրութիւն ասանիին զնա-
,, ղոնին, զի ոմանք ի ոչ ոք արասանք Հայկազն՝ ի բերու-
,, նոյ նոյ ցոռոս, այլ յարգաւոս գոնոն՝ ի նամանութեան բա-
,, բեկեալ մարդիսն, որ են յոռնարոյսուսն . . . Զոկ ցերա-
,, նելեացն բուցասոյ՝ ի նոցանէ՝ զոր մանկագոյնքն էին, ոռ-
,, ոան զարդարոն Հայրենի Տէրն խորհուրդ . և եղև նոց այն կե-
,, բակոր Հայեաց . որով չանիցեն քաղաքերիին . և զանկերոն
,, մեխեթարելին . Զոր ոչ ոյնոր զմանրեցան՝ ի մեռ հոյրս խ-
,, բնաց . զի և որ ծերարարքնն էին՝ ի նոցանէ՝ փոսիկոցան,
,, մատաղոցան, ի մանկացան . զի Թեոդիրա և ծերն ի սրոռ
,, անցեալ էր . սակայն բազմ առաղնոս՝ ի բերուն առնուլ՝ հո-
,, գևոր երգակեց լինէին մատաղերում բազմոռ մանկոցան .
,, Զոր սիրուն բարձրագոցունեին զարաչան որդոլեանն,
,, մինչև ոանց՝ ի դաան ի Հնանցն մեծ ծոռիս քաղաքսոռ ան.
,, հաներ զ լոկիս նոցա . և արքայ հոս՝ ի մեռս խորհանց էր,

,, ար-

,, սրտաբաց պարծանաց հրամանին դիւրաւն ունելին նոյ , և՝ սեր
,, խնամոց ունելին առ ամենն ։ և յարգում՝ անդամ գլխաւորաց
455 ,, պետս նոյ ընտանի նոյ ։ Այնուամենայնիւ զի նշանք ևս բժշկութեան
,, յոյժ յաջողեալ լիներ 'ի ձեռս նոյ ։ ոչ զի քաղաքաց 'ի դիմա-
,, հարաց արքեցան 'ի նմին քաղաքի ։ ուր կարելիքն կային ։
,, Իբրև ոչ կայր առ հոգ քահանայ ։ դիմեին առ նոյ Ցիւանդիր
,, և ախտաժիտաբ քաղաքին ։ և ընդունելին 'ի նոցանէ զիւրա-
,, քանչիւր ցաւոց զտուագրութիւն ։

Եւ ։ Այնուհետև ընտանիք և կոնայք նոյ ։ նաև կոնայք ան-
դիշոցն 'ի սատերազմի՝ թիկունք 'ի սուր ընդունեալ եին յԾին
հոյոց զի հեռանալոյ արանց իւրեանց՝ և մեռելոց այրի ։ քայլ
հանդերձեալ յաւուրն ակնաւնելով՝ կային ուրախ ։ և պարա-
պեին Ճգնութեամբ ։ Օրացոյցն զպատմանալիս դրի Եղիշէ ։ 'ԺԷ։ Ը։
էջ։203։ Գնալ 'ի 207։ զպրոց զբանն կարեւոր հայմարիմ գնել
առաւ ։ զի կարի ոգեմի են ։ և հարկաւոր 'ի լսել ։ զոր և առանց
լալոյ չի հնար մարդոյ ընթերցանել ։ Ի՞նդ՝ սկիզբն արարեալ
նոր խօսիլ զնոցանէ՝ գրե ոյսպէս ։

* Իսկ կանայք երանելեանն և առաքինի կարելոյն և անկե-
,, լոյն 'ի պատերազմի՝ Ը՞ՄՐ՞ Ն հայոց հոմարին հոմարել ես
,, ոչ կարեմ ։ զի բազում՝ այն էն ։ զոր ոչ դիտեմի՝ բան եթէ
,, գիտակեմ ։ զի հինգ հազարաւ չափ մնայն ։ զոր յանկան
,, յանուանեն Հանդիսեմ ։ ոչ սր միայն ասադագունքն էին ։ այլև
,, զերդս 'ի կրտսերագունից անտի ։ Այլ՝ զնա միահատուռ զերկ-
,, նայեն նոսանն բերելով ոչինչ ընդհատ երևեցուն յոյնոս-
,, նե ։ որ ոչ Հաղարեցին ։ Ց՞ ։ քանզի եթէ ասադագունք էին ։
,, և եթէ մանկագունք ։ զի առաքինութի հաստատուն զրեցան ։
,, Ոչինչ մրջեցին աներևութին զմտան փափկութեն մոյրանի ա-
,, զատութեն ։ այլ՝ իբրև մարդք ։ որ վերատաքիրք լեալ լոյն
,, անդամեն 'ի լինելեան ասմարեց առանձեալ վարեալ զկերանս
,, Ցիս ։ անդրադարձեալ ևս քան զնա յանձն առին զհամբերութի
,, վերատաց ։ Այլ միայն յադիան միութարեալ կային առ անարատն
,, զարութի յաւուրն յաբեանեալ ։ այլև մարմնոյ նեղութիւն սուա-
,, ելեալ քարձին զրեան Ծանրաւեն ։ Օ՛ի թիկունք և ունելին
,, զերդաքանչիւր ձեռնասուն ասասաւորս ։ ոչ զի երևեր 'ի նո-
,, ցանէ ։ եթէ՞ թ տիկնին իսկ՝ և կամ՞ թ հաստիշան ։ Այլ՝ 'ի հան-
,, գերձ էր հասարակաց ։ և միապէս գեսանախշանք երիտասարդան ։
,, Այլ ուժեր ոչ անկոնարկ լիներ ։ քանզի չճանաչեին իսկ զնա-
,, սեղինան ընտրել՝ 'ի միմեանց ։ մի զոյն թիսուն փարպիոն ։
,, և մի զոյն սեռեն ունարեց բարձիցն ։

,, Այլ զոր նոյ համարեմ խոհամարք անուշարարք աստանձինն ։
,, և ոչ հայարարք պոշեալք 'ի պիտս սոյուսս ըստ ազատաց
,, կարգի ։ այլ՝ հուսարակաց եր ընդանանուն՝ ըստ կրտսրի

,, միայ-

„ միայնակեցաց, ոչ յանապատս բնակեալ են ։ Ոչ ոք ունէր 455
„ ջուր 'ի ձեռս սրբելոյ . և ոչ կտաւեղէն առաջաց դաստա—
„ ռակս մատուցանէին ։ Զանձանց օձիսն (այն է շապիկն) 'ի
„ ձեռս փոփոխումն կանանց, և ոչ միաժամայն իւր 'ի զուգա—
„ թութեան խրախճանութեան ։ Ձեռաց աշխատութիւն նոցա սնունդ է, և
„ ոչ անձանց պատճառանօք յուզմունութեան ։ Ձեռաց նոցա
„ նուիրակ նոցա առ գալով, և ոչ կոչեցան սրատեսանելեաց յարմեց
„ 'ի սեղանս նոցա ։ Ձմեռնային նոցա, եթէ լուսոյ ոչ առնենսն
„ 'ի ընակարանաց գոյնից, և կամ ընդ 'ի սիրելի ամա—
„ րաղարաց ։

„ Փոխանակեցան և ծիածանկեան օրհնութիւնք և սրահակաւքն սրահա—
„ պանք նորեկ հարանց . և առաջի սառայից ձգեցան 'ի խեն—
„ նացիր առաջադասաց նոցա ։ Կործանեցան քաղաքական աւա—
„ ձանաց նոցա, և խոնարհեցան օրար երփներանց նոցա ։ Ցն—
„ կոյն կործանեցան տարապանք նոցա, և առաջադէմ ուերեցան
„ առեալք առաջնորդի նոցա ։ Ջորոցան ադաշխեցան քաղաքա—
„ ցիք ծաղկոցաց նոցա, և գաշտանակեալ եղեն որմք վիճեալք
„ այգեաց նոցա ։ Ցզօք հալեանց անասնոց յափշտակեալ սարոցից
„ խոյրանոց, և անխաճնօք խոցեանց լուրս զվինջոս յարգելոցանոց
„ ամբարեաց հալեանց ։ Ցասոմ փախեաք խոյեանց յանդուղինս, և
„ ոչ մնային անխնայի զորօք երեսաց հալեանց ։

„ Ցեկսային փափկասունք հայոց աշխարհին, որք գրկեալք և
„ գգուեալք էին, լեռնաբնակք պատանեակք և 'ի գահաւո—
„ րակս, հանապազ բուն և հեծեալ երթայր 'ի առաջնա ազատելց
„ անմանձրոյթ խնդրել սովորք . զի համբերիլ կարացին
„ մեծի նեղութեան ։ Որ 'ի մանկութէ խաղաց անուն էին ոտա—
„ գունք զուարճանալից և ամենայն երգեց, խոստացեալ կենաց
„ երբե զգայական իւրեանց շնորհակալ մեծամեծ խնդամթ .
„ և ոչ մնչեին առանձնակի գործարանաց փափկութիւն ։ Մեռցեալ
„ նոքիմն մարմինք մեղմեաց նոցա ։ զի ոչ չկարեն ոսկեզօծք էին,
„ և զենն զիջեցան զինուորեալք ։ Մարտիկք էին մեծազօրա—
„ ւորք մաղձոտք 'ի բերանս նոցա, և մեծութիւնք կառաչեալ
„ ընթերցանանք մնացեալք ։

„ Մկրտութեանն երկու, երկոց լուոյն ամենայն հասարակ և հա—
„ սարակք՝ ամենայն ամանակեալ զանգնոն յայտնեցուցին . զի առանց
„ վերնակենց հայեցեն 'ի նուաստ հանդերձանս խառնել ։ Նոքա—
„ ցուն զգեստոյ անկողնոյթին . և նոքն որոնք առաջնորդ 'ի
„ հողեայ պատարագին ։ Նորա եղեալ կանոնեցան 'ի ամենայն
„ կարևորս . կարեցին և ընկեցին զմահնահարեր ազգաց նոցա ։
„ Մխանմունք յաղթեցին խորամանկանե, և որ սիրով յանս—
„ ցին զկտրուտ նորին նշանաւոր նախանձուն ։ Հասին զաւ—
„ մասն տրտմութեան, և ըստ այնմ պատուհաս մնչեւ այսօր նոցա ։

,, Խնամարհուն կոտրեցին զամբարասանուն , և նոքին խո-
455 ,, նարհուն հասին երկնաւոր լարձրաւ ։ Ազատիւք բացին
,, զփակեալ դռանս երկնից , և սուրբ խնդրութեամբ ի ջուրցին
,, զհրեշտակս 'ի փրկուն ։ Ի սեան ասեսս 'ի հեռաստանն ,
,, և փառաւորեցին զնոսա 'ի բարձունս ։
,, Այրիք՝ որ 'ի նոսա էին , եղեն վերասին հարսունք առաքի-
,, նուն , և բարձին յանձանց զնախատինս այրութեանն ։ Իսկ
,, կանայք կատելեալք՝ կամաք կատարեցին զմնրմնաւոր ցանկու-
,, թիս , և եղեն կոյսք լաբլարանաց սուրբ կատելեալն ։ Ի
,, հնանս իւրեանց ոմանեցին քաջ նահատակացն մոհնանմբ ։
,, և 'ի հեռաստանն եղեն վերոյ փիրիթարիչք բանասարգե-
,, լեացն ։ Առատմբք իւրեանց վաստակեցին , և կերակրե-
,, ցան ։ և զկորգեալ ուռնիկ նոցա յարքունեսսն ամ յամէ թա-
,, շակ առնէին , և տային տանել նոցա 'ի փրիթարուն ։ Նա-
,, լիւն Զիորանայն նմանեցին ։ ոչ երգոյն քաղցրութիւն առանց
,, կերակրանաց կեանս , և կենդանի են՝ միայն զոգն ծծելով ,
,, զանմարմնոցս բերին զնմանութիւն ։
,, Բազում ամերայց հալեցան առանամնիք , եհաս զտարուն ,
,, և եկին նորեկ ծիծաղունք , տեսին և խնդացին կենցաղասէր
,, մարդիկ ։ և նոքա ոչ երբեք կարացին տեսանել զանձկալիսն
,, իւրեանց ։ Աղաղակք գարնանայնոցն ծաղկեցան , և նոքա ոչ
,, յիշեցին զպատկասէր զամուսինս իւրեանց ։ և աչք իւրեանց
,, կարօտացան տեսանել զցանկալի դէմ երեսաց նոցա ։ Պա-
,, ռեցան բաղանիք որոսկոնք , և խցեալ կուրացան սրշաւանք
,, որոտդիւց ։ Ի՛նապրոք յիշատակեցան նոքա ։ և սէր մի առնք
,, տարեկանաց ոչ ածին զնոսա ։ Ի հեռաստանն 'ի Ճաշուկա-
,, առնս նոցա հայեցան և արտասուեցին ։ և յետ առնանս յիշե-
,, ցին զանուանս նոցա ։ Բազում արձան կանգնեալ էին յա-
,, նուն նոցա , և անուանք իւրաքանչիւր նշանակեալ 'ի նոսա ։
,, Այլ իբրև ոչինչս յետ կողմանց ալեկոծ լինելոյ միաբանք նոցա ,
,, սէրնչ կասեալ ֆուլլացան յերկնաւոր առաքինութիւն ։ Ա-
,, սաստեցին երևելոյն իբրև ոչիրք սգաւորք և ջարբարեալք , և
,, յոգիս իւրեանց զարդարեալք և միրիթարեալք երկնաւոր
,, սիրովն ։ Եւ նա սաղոթեցին հարցանել զեկեալ ոք 'ի հեռաս-
,, տանն , թէ ելք լինիցի մեզ տեսանել զսիրելիսն մեր ։ այլ՝
,, ոչն էին իրանք աղօթից նոցա առ Ած , եթէ ոչ սկսանն թա-
,, ջուիլ՝ 'ի նոսին կատարեցին լի երկնաւոր սիրովն ։ Յոյս
վերոյ են բանք եղջերի մի երանելի կանանցն ։
Է ։ Իսկ փարոեցին զպատարագ դրէ ։ * Ոչինչս ասէ և կա-
,, նայք , որոց նահատակեալ մարտիրոսացան որքն , և ոչիւոց
,, կանանց՝ որոց էին 'ի կապանս արքն , բազում որարկեալս-
,, ոնք տուաքինութիւն մի զմիով ելեալս առնէին ։ զոր 'ամ մեռա-

Վարդեցի ։

,, Նեղով նա ասասց՝ Ա բանի մոգպարտին՝ կենդանի մարդ-
,, ուրաք եկն · ու որ յոգոցի բան ասել որոշուն թիւ պատրեկ
,, վարացն նց Աղնասին · ոչ անցացին զուսապատարանքը · և
,, զքեռկան ակարտանի մարմնոց կանանց զարուցանել ա-
,, ռասել բան զարանց՝ քանզի ազիանքը եղեն · Իմանալ ինչ-
,, ինչ՝ գաներ նախարարացն և ամենայն աստուցց՝ փոխա-
,, ռուկ՝ գաներ նախարարացն և ամենայն աստուցց՝ փոխա-
,, ռուկ հաստիչ կարեսկ ասեին · և փոխանակ ոսկոյ գինուց
,, զարա լանգով ընկեն · փոխանակ կերպասանց ասեղեան ըն-
,, գեասուցն՝ խաշար ելդեալս զգենուին · և փոխանակ բաղ-
,, ասելի ունկանոցն՝ վրիպարիք ի մէջ երկրի գեռնասու-
,, ածք լինելին · Լ. ալբյուսուագոյն յամենայնի ի քուն,
,, դանանալ լիցիցն՝ անքանք եղեն · Ընծան խաղով, էսար-
,, ասարանք՝ անասալ զկեր գլիոյ խրեանց · Լ. որսալ՝ ան-
,, հնար և յուզեալ ի հանց՝ ընտիրասուն, և սուլ Ա քաղաք
,, այսր ոնոր հոգեցաղանք զաշ ածելոյ, պարեցին, և ցանուցին
,, զեղեսա խրեանց լուսելարք խասց ॥ Լ՝ յա բանք են փար-
պեցարն համանայն եղիշէի, զորոյ էր ընթերցեալ զգիրս ·

Գ Լ Ա Ի Խ · Մ Ի՝

Դանիել սպասաւոր Նաբուգոդոնոսորայ, և ապրանքս նոցա ի Բաբելոն ար-
գելեալ ի գերութենէ դարձ, և յաղագս նոցա մարգարէութեան
հրաշիւն առաջին, և գիրս · և հրաշք · և հրաման
Նաբուգոդոնոսորայ ի հրապարակս ·

Զ ոսկեայ պատկերն որոյ տնկեցուցեալ ուծի առաւելս,
Նաբուգոդոնոսորայ՝ զարկաս ի միասն խոր, թէ գոս-
ցէ հրամանացեալ և ընդունել ոչ ի բնչուց անտի՝ թող-
ցին ասիանոնք զարինս քրիստոնեից · և երկիրպագին ա-
ղեկուկան · Զին ի ամենայն առ նոսա պատգամաւոր զմերբ-
նեալսն գնեն ի հալարարանս իսր, և երկրպագեալ ընդ սղարանոց
գնեսա ասէ զնա ոդեալսի նեղեալ զանասացարանքն յանիկնա-
ձեր, և մի կոյր ի նոցն միասն յամենասն · զարանքն երիկ ա-
ղեկուկան, և արձակեցեալ ի ցարանաց կարանայ · և ասի,
ցեալ սնդրին խարանանքեալ զկեանսն և զհայրենի պատիս ձեր ·
Լ. ասան պանի երանելի նոսանարարքն · և ասեն · մի զարձելոյ
զանոց եկեալ ի քա այլ · թէ թագի յլեաց զգեղ · Լ. զրանա-
նոց ի հրեանեսկ, և ասէ · զինք ինոս յայրմ բան ասելի կամ
պանեսա՝ քան զոր ել ի բերանոյ արքայի · Լ՝ սեն գնա երանան,
լեն · ոչ միանգամ հաստատեալ ասակերանալ են Հայաս-
ատանէ՝ ոչ երբեք փոխեմն ի նենանի · յար և մեր ասաղիկ ան-

455 լարժ կամք. և գու մի կարծեր, թէ մեք անպիտանք ինչ
կամք 'ի նեղաւէս. և մի համարիր՝ թէ այժմ նեղուցեալք իմաստ-
նացուցին զմեզ. քան զիցն. մեք ուրախ եմք յոմի. բայց ցաւ
ի մեզ, զի ՚Ը առաջինան չեղալ այժմանի կատարել զկեանս
հաճատակութ։ Յս այդ՝ ազատեմք զքեզ՝ և քեզ զՀիշերդ ձեր,
մի և ոչ զմի այդպիսի իրաց ցմեզ հարցանիք. այլ զոր ինչ
եղեալ է ձեր 'ի մտի վասն մեր, կատարեցէք, եթէ չարչա-
ռանք և եթէ մահու։

Օ այս լաւեալ միհլներսեհի՝ զարմացաւ, և գովեաց իսկ զնա
Ը միտս զնոյն այնպիսի հաստատուն նց 'ի հաւատս. և երթեալ
պատմեաց յազկերտի՝ զոր լսեաւ 'ի նացանէ։ Յս յազկերտ և-
թող զնա 'ի նոյն տաւապանս մինչև ցաւթառասաներորդ ամ
թագրաւն իւրոյ։ Իսկ շղամշապուհ մեծ իշխան քաղաքին հրե-
հայ, որ և կարգեցաւ ՚Ի ոսպար հանն, 'ի մի հասեալ անաբ-
նելի վշտաց նց՝ կարկ գաւթ վնաքաք. և եկեալ առ նոսա՝ յա-
ղաներ բազում խնամս, և սիրեր զնոսա. զծերագոյնս 'ի
նոցանէ իբրև զհայր պատուէր, և զմանկագոյնս իբրև զորդ-
ի՝ զի օրդիս զգ.ուէք. և ընդայր հնարս գտանել վասն ազա-
ատութեան նց։

'Ի նոյն ժամս էր և իշխանն գաւգարոցւոց աշուշայ՝ որ և ա-
սիւր բդեշխ վրաց. մատոյց զազաչանս մի՝ որոր առ միհ-
ներսեհ և առ այլ իշխանս. զոր չօգուտեցու ինչ։ Ի՝ատոյց
զդ՝ձ միւսանգամ զազաչանս՝ բազում ընծայիւք. և հոգի՝
ուրեմն հաւանեցոյց զմիհլներսեհ՝ խնդրել յարքայէ, զի
չնորհեսցէ ինքեան գոնէ զտղայս տանն մոսիմսեանց, զորս
յղեալ էր անդ ուրացելոյն վասակայ. և եթէ ոչ զամենեսին,
գէթ զորդիս փիւռայակին իւրոյ հրանելոյն հմայեկայ եղ-
բօր մեծին վասակայ։ Յս յազկերտ իջեալ յաղաչանս միհ-
ներսեհի՝ կալեալ զաշուշայ առաքի իւր. և ետ քերել անդ
պիրեաքն որդիսն հմայեկայ, որոց անսնանք եմն վահան, վա-
սակ, և արտաշէս. և յանձն արար զնոսն նմա։

Օ այսպիսի ընդարձակեալ աշուշայի յարքայէ՝ անկաւ ա-
ռաքի նորա. և նորաձևութիւն եմն երիկիր եղեալ նմա, մին-
չև զգլուխ իւր հարիանել զդեսանի։ Օ այն սեսեալ արքայի՝
եհարց զնա. վրայ բրեալն՝ զի՞նչ է այդ նոր գործ, զոր ցու-
ցեր դու։ Ի՝ատ աշուշայ. քարեկամք արքայ՝ նոր պարգև ինդ-
հեցիք դուք ինձ, զոր ոչոց չէր գտեալ. մեր և ես նոր եր-
կրպագութիւն երկիր օրագի ձեզ, զոր և այլոց չէր արարեալ։
Լսեալ զայս թագաւորին՝ գովեաց զնա, և արձակեաց։
Յս նոր առեալ զանանկանն՝ գնայ յԲ իւր 'ի գաւգարս. ուր էր
'ի ձեռս վրաց. ուրև ի ոսն նոր կոյր մայր մանկանցն ձուիկ
կոչեցեալ. և յանձնեալ զնա նմա. զպայ գբայրն՝ զկոչեցեալն

Փարպեցի։

ամայնանամ՝ ինքն առեալ էր՝ ի գնոսթէ։ Լոյս ծանիկ մնացու- 455 ներ զնոսա երկնի-գին ոչ և՝ ի փարաւէնս ոճայիս դրաց՝ ի սան- մաց աշուղայի։ Լաւ կրսեր սրբոյն՝ որ կաչիսր վարդ, մնա- ցեալ էր՝ ի սասա սա, գայնակս իւր, և անդ մնաներ։

Գլուխ · Ը ·

Լսեալ առեալ զայսոսանն՝ մեծ՝ սոսանարդին պարսից շրջեալ- 456 հոյ՝ զրեմ սուրբ գրեցաք, վասահացաւ և ինքն խոստրեալ յար- քայն ազատութիւն ինչ նախարարաց հայոց։ և քաջամ ան- դամ գրեալ ծանոյց յարքունիս, թէ յիրսիսի առուտրանս են ոչ՝ ի կապանս անդ, յայս ազարկեալ վիանչանայն և զնուա- քանչիսրոց՝ ոչ պաշտանակոսանթի և զմեծաղուրթի։ Լաս յեռ քաղամ ուղուշանայ եառ, յարքայէ հրամանն արձակել զնն՝ ի կապանաց քանանին մնայն, և առաջ ուանիկս ընտա- նեաց՝ ոչ։ Ընկալաւ՝ ի նմանէ և խաստումն՝ զինի ուսկա ա- սուրց թագաւոր զնա գնալ՝ ի նոսանց։ քայց այս ոչ յաջող- ցաս։ քանզի փոսնով ելեաս վիճնան կենաց յազկերտի և մե- ռաւ յիմնեառանեարդ ասի թագաւորեն խոյց, տիրեալ ամ- ամ ԺԷ։ և սմիս ինչ։

Գլուխ · Ի ·

Նմին ամի փոխեցաւ յաշխարհէ և մելիսոն կաթուղիկոս, խոյեալ՝ ի հոյրապետութեան ամս երբ։ Ե։ Լաս յայնմ ժամանակ զանիառն ոչ մնաքեաս ուաղիկ, որ էր՝ ի նոսանց ազգէ մանաղ- կիչանայ։ ոչ գրէ փարսեցին։ Լակ՝ նա մնասեան յազկերտի յարեան՝ ի վերայ՝ ի մեռանոյ՝ ի կերպ սրգիր ենք՝ զամանչաս և զի- բոյ՝ զամն երկուս։ որոյ և երկիրն խաստանեցաւ գայրն հա- խարարացն։ և յետ երկուց ամանց յարքայել եղեալ կրասերն՝ ան և սերոյ, թագորեաց՝ ինքն՝ ի վերայ պարսից ամս։ ԺԷ։ և ամիս։ Ի։ առանձին։ ընդ որ՝ սկսեալ՝ ի մահմանէ հոր իւրոյ յազկերտի մինչև ցմահ իւր ամն երբ։ ԼԷ։

Գլուխ · Ի · Կիրակս ·

Ի մինչև՝ ի երկրին Լազարք յայնմ խռովեն ելին, 458 ոչ ասատանեցաս՝ ի պարսից ազգայն ազատանից վասն, զորմէ յիշատակէ Լամբ՝ ի վերոյ։ Եր։ Ցն։ Լամանն սա յորմէ՝ Վեսակ եկեալ էր։ Ոչ խոր։ Հանապազ՝ ի սոսդ կայր՝ ի խղճի՝ մեաց ուրուցս ինն։ և թէ՝ սկսա սա՝ ի ներքս պաշտէր զքո՝ բուց առ սրասաքս ոչ համարձակէր զնոյն առնել։ Լ՝ սրս իրրև ծանի եգիս պարսոյց՝ խորհեցաս սպրկուցանել զոգի իւր։ և զեր- ծանել՝ ի խղճի։ և ոչ սսկ նոյնչ՝ լաս համարեցաս զնն հաւա- ստոյ պատերազմել և մեռանել։ քան ուրացաս թէ ժառանգել զթագաւորութեն։

Գլուխ · Ի ·

Իրրև լսեաս զոյս սրերազ արքայ։ զնմիոց զորոս ծանաս՝ ի 459 զն նի՝ յառաջնորդ ասի ասանձին թագաւորաս։ խոյց։ իսկ նի՝ մեռանեալ՝ ի իր զմեռասան թագաւորս լանասկաղմանց և զմոզրանայ՝ ընդ՝ եկաց գնալսի մեծաս պատերազմս։ և ենոյ զոյս նի լարալար յայտ։ մինչև ասիպիլ սերազայ ա-

մ։ ՃԺ։ ուսքիւ առ նա հրեշտակն մեծ հաշտութիւն՝ գաշանս ուրախութեան հաւատոյ։ Բայց նա ոչ կուտ յանձն, այլ յընկաց օրագրամ սուր սրբոյ, և յանդիմանեալեաց զնա և զանեղբայրս բռնութիւն ազգին նոր, յիշեցուցանելով թէ զիարդ զսբ սուրբ պատարագաց սառատպեցուցին զաղգս քրիստոնէից, մանաւանդ ընդհայոյ, և որպէս աւերեցին զմեծ ՅՆ հայոց։ և զիարդ եկեն օրաՅՆու մեհեանս մեծամեծաց ՅՆին։ և ոչ նենգութիւն ասկին յանձուկ նեղութիւն և 'ի կասարաս զոյնոսիսի եկեալի նախարարս։ 'ի մի այնչափ սիրոյ և վաստակոյ նոցա ասէ՝ մինակ կենաս ընդհանուր՝ զարև նոցա հատիր։ Չէ այժմ ոչ լաւ և ինձ ասէ ընդեղացս չարչարանաց յանձն իմ կալել՝ զնա օրինս քրիստոնէութեան 'ի բաց թողուլ, և որոցաւ թիւ կալ 'ի խաղաղութեան 'ի ձեր բանաւոր ուրութեանդ։

460 Եթէ եաես պերոզ, թէ ոչ բանաւորութիւն և ոչ սիրով կարաց ածել զնա 'ի հաւանութիւն, եհան զսուն բարգաւմ։ և առաքեալ յայլեայլ տեղիս՝ կալաւ 'ի վերայ ազատում զարս։ և ետ արտերագրիր սատանիկ ՅՆ նոր սարի մի։ և աւերեաց զկեղեցիս ՅՆին աղաւանից։ և թարթաւեաց և հեռացոյց 'ի նմանէ զզարս նոր։ այլ այսու նամբ ուրեք կարացեալ նուաստանալ զիտոս նորա՝ դադարեցաւ 'ի պատերազմելոյ ՅՆ նմա։

Իսկ վասն տաղակացեալ 'ի հոգոց և 'ի սրտերդրգմայ՝ 'ի բաց էթող զթիւրութիւն իւր։ և առեալ զաւետարանն ՅՆի՝ մեկնեցաւ յՅՆ սնամի։ Ինդ այս տրամեալ սրբոյն՝ տուաքեաց տուն նա պատգամ հանդիսի երկամամբ, և ասէ։ մի՝ մեկնիր յՅՆդ։ և ես տաց քեզ թագ կեանց ՅՆ կրօնիդ։ և սրարիցս զնամ՝ զոր ինչ և կամիս։ ահա հանդերձեալ եմ սրձանակել և զնախարարս հայոց յՅՆ իւրեանց։ Իսկ վասն ինդրեաց 'ի նմանէ զայնչափ ինչ տեղի միայն յՅՆ անանի աղօնանից, որչափ ունէր 'ի սեփական ժառանգութիւն հօր իւրոյ։ և առեալ զայն՝ նստաւ անդէն միայնակեցաւ հանդերձ։ և կայր Ճգնաւորական կենաւք, պարտուիչ հանապազ յՅՆայնն պաշտամունս՝ այնոսիկ եռանդեամբ, մինչև բնաւ չյիշել նման՝ թէ երբեք թագրեալ իցէ յառաջագոյն։

461 Ճ. Դեռ այսորիկ առաքեաց պերոզ ազգոյ զհզաւ զինաւոր նախարարս 'ի քաղաքն Նիշապուհ՝ տալ խարտ ազատութիւն նախարարացն հայոց, և առնել զնոս 'ի քաղաքն հրեշ առ շապուհանուհ նոսոսարար մեծ։ և զգոսոն ծառայսն նոցա յանձն առնել հազարապետին աշտատայ։ որ էր հայր նորին հրամանվինոսպայ։ զի յոր ինչ և կարգեսցի նա զնոսա 'ի նոյն փոյթ կալցին և կատարեսցեն։ Չէ նոր եկեալ առ նախարարսն՝ եւ նոցա առեալս զնոսա ազատութիւն իւրեանց։ և կացեալ ՅՆնոսա աւուրս ինչ՝ կապեցաւ 'ի սեր նոցա, մանաւանդ 'ի սեր կամարականին ար-

Խորենի։ Գրք։ Ա։ Ը։

շաբի։ Լոյս ընդ փուռս մատուցէր այր գոհանալոյն և զոհնելոյն
զնա։ Լոյս այս ազատութիւն նոխազատոյն եղև յետ թեմերորդ
ամի կապանաց նոյն յերրորդ ամի առանձին թագաւորութեան
պերոզի։ յամի ՆԵ։ 461։

Իսրև գնացին նոքա ի հրեն, կարգեցաց աշտանա ուսանիս զնոյն։
և մեծ խիստն և հրեայ շրջմշտապէս սեր քաջութեան ցուցեալ
առնոյա խնամ ուսանելոյ ամ պիտոյից նոցին։ և քաջութեամբ քան
զոմանսն գրէր ընդ լարգունիս։ Լոյս ոչ կատարեր քաջութիւն
զանազելոյս քրիստոնեութեան ի մեռեալն նոյ ի վերայ այսահարաց և սու-
տացելոյ։ ոնասամբք աշխարհս եղանելի զանոգնանցն։

Լոյս էր հարկ եղև յէ այն ուրուբ պատերազմիլ պերոզայ բնդ 462
այլ թշնամիս, հրամայեալ՝ զի և նոխազատքն հայոց նրանեն
զեն ի իւր։ և նոյ յոժարութեամբ գնացեալ՝ ելեալ նոքա
ի պատերազմի։ և ասելոյ փարպեցւոյն։ « յամ կրա-
« սէ զանազանութեամբ հրաշալեաց սրբոցդ։ յաղթողք և անա-
« հանիք դառնային ։ Լոյս պերոզայ տեսեալ զհաւատարմութիւնն նոյ հասատութեամբ խոստացաւ պանակել զնոսա իբ-
բեռոց։ և այս եղև ի հինգերորդ ամի առանձին թագաւորութեան իւրոյ, և կամ յեռեներորդ ամի՝ ի մահուանն հօր իւ- 463
ր ոյ յաղկերսի։

Լոյս ասա՝ ի սեղանն մեղերորդ ամի առանձին թագաւորու- 464
թեան, այր. և՝ ութերորդ ամ՝ լեալ մահուն յազկերսի։ յամի
ՆԵ։ 464։ կատարեալ վեռասասան իւր՝ քաղաքս պասամ յա-
զարկեալ զոր յազկերսի իւրեանց, կոչեալ մարգարան հայոց
փիլոնոկ ասորմնոյ զառաջնորդս ասորեկոց յազանդեան։
Լոյս զոյն այսոքիկ երանելի նոխազատքս գնացեալ էին ի պարսս
ի չորեքասանեներորդ ամի յազկերսի։ առաջ հաշտեալ ընդ
ժամանակ-կալ նոյ ի կարգան։ մինչև ի սակիզն երրորդ ա-
մի առանձին թագաւորութեանն զերոյի՝ մինչև ասել նոցա և կոչ։ և ի
այսմ պարս ի խոնարհ զայն քան, զոր ասէ եզնիկ։ գլ։ Ը։ Ե։
երես։ 197։ թէ նոքա կայրն կուռապանս։ զինն սամ և զմեզ ա-
մենս։ Լոյս զի յետ երկուց ամաց։ ոչն ի հինգերորդ ամի պե-
ղոզի խոստացաւ նա սրանակել զնոսա։ այն հանորի երկասա-
սանեներորդ ամ վերանդուեալ նոյ։ յորում ամի արձակեցին
նոքա զերանելին սրբոյն Հայոց։ և զոր այն ասել եզնիկ։
գլ։ Ը։ երես։ 191։ թէ՝ ծառայի նորին աթոռոյն յեր-
կրեցաւ մինչև յերկրասանեներորդ ամ պատուաւորացն, զի
նախապարանքն այրոց կապելոց։ որք ի յազքորդ ամի արձա-
կեցան ի պերոզի զնալ յաշխարհն իւրեանց։

Զ։ Լոյս ելեալ երանելի նախագրիչն ի հայս, և տեսեալ
զքանանիս։ զոգոյիս և զմանանիս իւրեանց՝ ուրախ եղեն,
և սրախոցուցին զնա։ և զոյգն՝ զոր հասատաւորեալ անէին

զՀաւասու։ և առ հուսալսկ պարարտեալք 'ի գահուն թիս այ՝ պաշտեին զբարեսէր զնոյն։ Եւ փափանակ այնչափ լաբլաբա-նայ՝ զորս կրեցին 'ի փառս քոյ, ընկալան յոյ մեծամեծ պարգևս Հոգևարարանս։ յորս վայելեալ բերկրեին 'ի Հոգեխ-ութեանց։ Եայց սակայն կային-և 'ի մեծի արամութեան, զի ոմանք 'ի նախարարաց Տէրն թագաւորեալք 'ի Հաւասու՝ վա-յելին իբր զՀեթանոսաս։ և ինքեանք չեին ձեռնհաս յուղղու-թեան վերածել զնոս։

[465] Եւ զաբ նախարարացն 'ի Հայս՝ յետ իբր տարեաց ոմոյ հասեալ վախճան կենաց կաթուղիկոսին մովսէսի ասաղնոյ՝ փափե-ցաւ յաստեաց, կացեալ 'ի հայրապետութեան ասն։ Ը։ Եւ եդին 'ի աթոռ նորա զմի յաշուկեսաց աբեղն սահակայ և մեսրո-պայ վերանեղին գիւտ։ որ էր 'ի գաւառէն ապայոյ 'ի գեղջին արահեզոյ։ 'ի հասակի իբր եօթանասանն ամաց։ այր օրէ՝ յի գիտութեան և խոնարհութեան, և քաջ անվեղեակ յուսական գրոց-բութեաց, յորդորեալ ոգի 'ի բանս՝ և առաս 'ի վերապրութիւն։ որ և բազում կարգաւորութիւնս եմոյծ 'ի ժամերգութիւնս Հայոց և յեկեղեցական պաշտամունս։ Եւ եղև նա իբրև զքահ լու-սաստղծոտ յԾի մերում։

Գ. Յլ տարին բազումք գտան, որք փափանակ լուսաստեղոյ 'ի Հոգևոր Ճառաղայթից նորա՝ կամեցան մտաք խառնեցան։ և մերժեալ զլուսաւոր բանս նորա՝ զարան կՀետ ալոցեալսն։ զի տեսեալ՝ թէ օրք օրբանանն, պատուէին 'ի պարկեշ, լար օրի-նակ անձանց կալեալ զնա՝ ինքեանք ևս վՀ փառաց Հասանե-լոյ՝ և գիւրութեան գտանելոյ՝ յորոյնելոյ Համարի եղեն։ և բացին նաև կրակասուն 'ի քաղաքս իւրեանց։ և սաս-նաստեղական պարոնք առեալ յանՀաւատից՝ սկսան վարել Հե-թանոսաբար։ և որ՝ զօրս յանախեին 'ի չարիս։ և 'ի նոսն բար-բարեին։ և ոչ ոք ի չարս զիջուցանել։

Եւ էր ոմն Հուսհեան (սոսկ փարոնեցին սկանատես) տեսանել 'ի տեղիս սեղիս յԾիս Հայոց զլուսութեն Հեռացեալ, գիտաս-ութեն կորուսեալ, զքաջութեն օտարացեալ և մեռեալ, և զբարեսանեութեն թաքուցեալ։ Եւ որ երբեմն զորքն Հայ-ոց 'ի մէջ ոչոյց զօրաց Ասի քաջանուն եբեկին, և զօրա-գլուխք անսաստանեք և յաղթ օգք, յանկրեան լինելովն զահու-ժիկաւ։ և 'ի բաց 'ի կատարանայն քոյ Հեռանալով՝ ծաղր էին ամենեցուն և կատականք։

Եւ թեհոյիս ուխտաւորն նախարարքն և սրդիք նոյ՝ ել որս և այլք բազումք 'ի կարգե ազատաց, և անՀամար անձինք 'ի ուամիկ ժողովրդոյ՝ 'ի կրօնս ծածպաշտութեն փոյլեին, բայց և նոքա յերկիրդի կային վՀ ամենարշաութեն ժամին։ և ել գրե-լոյ փարպեցւոյ՝ զդուշաւորքն 'ի նացանեն * որպէս նաապա-

,, ասեալ՝ ի ազգմանէ գիշերկեր արձանէաց՝ ի ծերոյս ելեալոց
,, և կամ՝ ի մեղաւորս սեղեալս մարեալ ոչ գիտալք թագչելոյն ·
,, կարեալ հանելոյն հանելեալս թէ՝ ի քրիստոնէական կալ-
,, ղի վերնանալ, քան թէ փոսակեղեր յանդամանէ հրամա-
,, հել ուրացութեան և կռապանել. լաւ հանելոյն ՝ զ բանն գրոյն
,, գիտասցեալս մի՝ քան՝ զան ասա ծանել մի թաթուել զ մասն
,, փոսաս աշխարհիս, և յասխանելոց ասանգանոյն լինել ար-
,, ժանուոյ՝ ։

Լուկ ոչ՝ զ ոչ՝ ոմանք յերևելեալն նոսխարարուց ամրագրեցեալ դրա-
պարք խրատեցեալ զգիտակութեանք և զաշխարհք՝ կային լուսթիք իբր
յանհոգս ։ և սլ և ամ էր սեռանել ոչնահիոռև՝ ի հպարտան
ոչխարքի՝ ոչ քաջասեթի զնեսայ, և սլ մեծարարծասեթի ինչ,
մինչև՝ ի կարգս անգիտուն ազգայ հանելոյ զպարսի զհոյս ։
Լասոսի և ինքն խուն թեզին ոչ՝ զ՝ ի խոսի խրատամ առաքի մե-
ծարանեցաց խրատ՝ ասաց երանեալ զպարսի ինչ ։ ՝ի թեզաքաս-
սեթի խնամ թեզարս և անոչխաս հանարեալ են. ասագիք ։
բայց անպիտանագոյն են։ անասնեմ զհոյս ։ Այս ոչ՝ լսար՝ ա-
ռ փարաեցին՝ արձանի էր լոյս և սղարդ ։ քանզի ազգ մեր
՝ի հանսկին ծիկս միշտ արի և անպարանի մեռամբ չիստաս-
կեալ լիներ ։ որպէս յայտ է. և՝ ի պատմութեանց ։ և առեալն
՝ի մոմանակի ասա թարգալ ոմանց զիրքս քրիստոնէութեան,
և թուլանալով պարոյ յուրասեթի քաջութեան՝ անհանելոյն ան-
օրհասն և խաստան ։

Եբրայեցի խոստարազգած ծիկի՝ ազգ միանգամ մեռանեալ էին
բազակերաց սգոյն ասկակոյ և մերոպայ, սին եղիլ, սին
մեվեռս խարեանցի, և այլք ոմանք, թեսլեռ և իբրն. ասաեզս
փայլեին, բայց ուսեալ յայսպարի վերդուեսթեն պտի՝ մեկնեալ
յամբորիկ մորդկան՝ առանձնացան՝ ի վանորայս և յանապատ
ուելս իբր յանմանանեն ։ և որպարելին հոգևորական կրը-
թոսթեանց, և ընդարդասթեն գրոց, և թարգմանութեն սին-
սեռ սգտակար և հոգեշահ մասանեց ։ զորոց յիշատակեալ
եմք յերկրորդ գլուխ ։ Գլ։ Կ։

Զ ։ Զհաստատ փոմանոկացս այսպիսի՝ նասաս նորթեանգա-
սոր յիշին հանդոյ ։ և զգրաժոգալ՝ ինալ դիմեաց գալ՝ ոնթիկ
բազմանգ՝ ի վերս որարսիս ։ և հասանալ յաղին կսոր գեաղ՝ նրա-
սաս անգ ։ և. անաի ասպատակ սիրեալ յաղանանս և՝ իմիրս
խաղաց ինքն՝ ի կղզմանս մարոց ։ Իսկ մին յիրմանացնի եղ
՝ի կղզմանս խաղնոց յՀին հոյսց ։ և ասպատակութեանք էստ
աւար և գիրք բազմ՝ և նամ զնն լրդարձակ թարս մի ։ և անպ
հայեալ աւարս ինչ՝ զամանս ։ ի մատակայ բնակչաց աեղայն
կալեալ ոգան միս հաւատոյ ։ Ի սրս և զոլթանաս քահանայ,
ար Եկնի էր յեմն ։ և զերկուս ընկերս նի ։ և՝ զամանոյսոյ ։

Լուկ. 16. 465

Եբրայ. 17.
Գործք. 19.
Գ Երդան.
Ղեբանս.
Ա. այլ.

Մարգ. 29.

կերտաց սիրն մեր սրտիպայ, որք կային անդ և Ճգնեին խստաբուսա կենաց։ Ի մեջ սիրելոյն՝ զոր նաև նա՝ ի հայոց անտի, կայր և կին մի Թագուհի անուն՝ առաւելեալ յոյժ ի գեղեցկութենէ. զոր և կամեցաւ առնուլ իւր ի կնութիւն։ Այլ յընդդիմանալ նմա կամաց լուսաւորչին՝ դան եհար զնա սատակ, և հրամայեաց քարշել ի գետին. որով և պատուեաց խոպոտ ամբարն նմա։ և ի նոյն սանջանս կատարեցաւ նա՝ ի քրիստոս։

Ապաքեաց յոյնսմ գնալերի՝ էջս մեծ՝ ի վերայ մարմնոյ սրբուհւոյն, և ի վերայ խրաքանչիւր կաթսաճաց արեանն՝ իբրև ասեղս ճանանչելով։ Ընդ որ զահի հարեալ իշխանին և զօրաց նորա առ հարկ, կանչին զքահանայս ի գերեզմանս, և հարցին՝ թէ զինչ իցէ այն. և նոքա ասին առեալ քարոզեցին նոցա զքրիստոս։ Ուստեալ քարոզարարացն որոմ մնաց զբանս նոցա հաւատացին և միլանեցան յաւուր աւագ շաբաթու։ ի մեջ որոց իշխանն այն՝ ի սէր աւազանին ընկալաւ անուն Թեոփիլոս։ և արդիք նոցն կոչեցան Մելեկս և Երանելիս։ Ամենեքեան ապա գնարին սրբուհւոյն՝ եդին ի բլրակին, որ և զնա պարսպաձեալ ասողաբերաբ ամուսնեցաւ։ և ուղարկեալ ուլանակեցին զնամ գերեալսն։

Լոկ ալբայն հանայ. ասպատակեալ յոնն մարաց և պարսից, ի գառնալ իւրում քաղաքն աւարաւ և գերութիւն՝ լսեալ զանցս Թեոփիլեայ և որդւոց նորա, արամեցաւ յոյժ և զայրացաւ. և գլուխս յկեալ՝ կոչեցաց առ ինքն զԹեոփիլոս հանդերձ երեսուն արամբք։ և յոլովարեաց զնա և զորս ի նմա՝ գառնալ ի հաւատոցն։ Այլ իբրև ոչ առին նոքա յանձն, սուր ի վերայ եդեալ կոտրեցին զնա։ Այլ իբրև լսեան զայս արդիք նորա մելեկս և երանելիս, և որք ընդ նոսա, փախեան ի լեռն մի մեծ գերեզմանիս ի ցասմանէ արքային. որոց ընդհետ մնեալ հանայ սպանին զնոսա անդ. և ի մի վայր ժողովեալ զմարմինս նոցա գերեզմանս ի վերայ վայրոց, և այրեցին զնա։ Լոյսն ի ասելոյ ամենայ և սեղին այն ոչ երգավայր կոչեցաւ։ Այլ յետ ժամանակաց ոմանք գնայեալ անդր՝ արարին իւրեանց վանս, և քնարկեցան ի նոսա։

Գ Լ Ի Ւ Խ · ԺԹ ·

Հայոց ժողովոյն ասպետքն ·

Զ ոմն խոտոտացաքն 'ի վերայ 'ի գլ · ԺԲ · զի ժողովոյն քաղկեդոնի, արժան է մեզ առանձնաբար կացարել · Լ։ թեպետ ըստ հարգի ժամանակին' յառաջագոյնս պարտ էր խոսել զայնմանէ, որովհետև այն եղև իբրև ներքոտանի ամենք յառաջ 'ի զարձակել նոսխոտացան' և յառաջ 'ի վնասել գիւաց, զորոց խոսեցաք 'ի նախընթացս գլուխս, բայց կամ լսել զպատմութիւն նոցին ոմնչիհայոց շարունակութիւն կարգել, չ թաւնեցաս. պատուիրեալ 'ի կարգի 'ին զա. սել զնոսա ասելն, այլ՝ որոշակի զգիսի ·

Լ։ արդ՝ քանզի 'ի պատմեալս այսր ժողովոյ քաղաքս խառնեալք և յուսմունքս ծագեցան յազգի մերում է այլ ազգս, և յոգեցան և մնացին 'ի թիւնամեաց ժամանակս, ինչոնչ յասացուց բանաւոր առասպելաբանութիւնքն և սուտ վիպասանութիւնքն յոգի մեր, պարտ է մեզ զպատմութիւն սորա ըստ հնոյ և անուանեալ քանութիւնն հնմնաւորութիւնքն և սնոտաբարբակ քանիւ գնել ասելն, 'ի քաց եղեալ զիմն կենդանեալս սասանիս ·

Լ։ ոմն զի բարբարք և ի կարգի աւանդեցին այն, սկիզբն առնուցուք պատմել 'ի ծագմանէ անուն հերձուածին հետքանց, սակ և աւանդի 'ի բուն պատմութիւնն ժողովոյն, զոր ասին ընդառաջ գրեցին նոսոքք այնր ժամի · որ և սպագրեալ ասին 'ի մեծաւոր հատորս, 'ի մի էին յանարկեն, և 'ի միս էին կոչ յատմնելն · կոչոր · Ը · Խ · Է · Գրեցին զայսմ ժողովոյ և փանանդաս հերմեան մերձաւոր ինկաւ · և եւագրիոս · գիրք · Ա · Ի · Խ · Է · և ընդ բարոյոս սարկաւագ 'ի քաղաքն · գլ · 11 · և յնոյնոյ թեոսանէս · և փոտ 'ի պատմութիւն հոմէն ժողովոյ · և գեորգիոս · և զնեաս · գիրք · Է · և նեղոս հոռոմեցի 'ի գիրս ծանրագոյն · և այլք · Լ։ անդին զայսմանէ թշմ'ինչ և 'ի թեոդորէտ, որք գրեցին զայսմ ժամի 'ի բազմաց առ քաղաքս · Լ։ զարդի մնացեալս, որք զգուշաւոր քննութիւնքն ածուցանեն գրեցին և աւանդեցին զայն պատմութիւն, զայնմանէ կարարարս · նոսաստիս ուղիղանդ · և այլք քիչք · Լ։ ահա 'ի սոցանէ առեալ գրեալ ասա ·

Զ · Դեռ որպէս մերժեցաւ հնասաք քեզ ներքուստ ոչ 'ի ինքն ժողովոյն եկեղեցոյն, նուազ պատրաստեալք 'ի կոստանդինուպոլիս մանաւանդ մինչև երկրորդ, ամն · Ը · և ամիս · 5 · Լ։ ապա սղանիր, ամն · ԺԴ · և ամիս · 3 · Լ։ յետ նոր փրկութեան · յորոց ա-

Ամենազարդ, Խաչեր · ա · Խաչ ոչ գրեալ · պակասի ·

§41

{գ}
{47} ուսքս երևեցաւ եւտիքէս հերետիկոս ժամս ։ Յա էր արշի-
մանտրիտ՝ ի վանահայր մեծի հռչակաւոր մենաստանին կա-
ստանդինուպօլսոյ ։ որ և անհնարին նախանձու Ընդեմ ղինե-
ցաւ չարին Նեստորի ։ և զի տգէտ ամն էր , գլխովին՝ ի ներ-
հակոն ծայր մոլորութեանն ։ մի՛ զի կամելով պատասխանել
զմիութեանն անձին Ընդեմ Նեստորի սկսաւ չարաչարել և ըզ-
միութեանն քնութեանն՝ ի ՝ի՛ հանդերձ շփութեանն , յաւելեալ և
զայլ յիմարութիւն քանզի ՝ի մտաց ասպնջականի ։ Յայս մոլ-
որութեանն ասաս եկն ՝ի յայս յերկրորդ ամի փլոբիանոսի պատ-
րիարգին ։ որում և իրաւեկ լեալ եւսեբիոս եպիս սուրբոյ՝
սր ՝ի փռիգիա , այր երևելի , բազում անգամ զգաւազանս
զեւտիքէս ։ Յամ նա ոչինչ անասցեալ եւսեբիոս՝ սկսաւ տա-
ռաքել զմոլորութիւն իւր բանիւ և գրով ՝ի մէջ կրօնաւորաց՝
մերձաւորաց և հեռաւորաց ։
{48} ՝ի նմին ժամանակի ՝ի ծագիլ հիւսկութեանց ինչ ՝ի մէջ եղիպտա-
ստանայ , փլոբիանոս սրար ժողով ՝ի կոստանդինուպօլիս վ՛ի
խաղաղութիւն ։ Յ՚ ՝ի նոյն ժողով եւսեբիոս եպիս տարիզոյ
մատոյց թուղթ առաջի հարցն ։ յորում յայտ առներ զմոլ-
որութիւնն եւտիքեայ ։ ՝Ինչ սր կայսի խնն տհաճեալ նոցա՝ ապդ
արարին եւտիքեայ գալ վաղվաղուկի ՝ի ժողով անդր ։ Յ՚Յ-
նա չէաւ յանձն , պատճառս եդեալ՝ թէ ինքն հաստատեալ
է ՝ի մտի չելանել բնաւ ՝ի մենաստանէ անտի՝ բաց ՝ի հար-
կաւորութենէ մահուս ։ զի իբրև ՝ի գերեզման մտեալ է իմ ա-
սեն ասաս ՝ի վանս ։ Ի՝ իսոնդամ կոչեցին զնա ։ և նա զնոցն եւ
սինքի՝ միանգամայն պատճառելով և զներութենէ և զհիւան-
դութենէ իւր ։ Յ՚ասաս յերրորդ անգամն կոչել՝ եկն ՝ի տեղի
նոր աբբահամ միայնակեաց հանդերձ այլովք միայնակեցօք ։
և ասէ ՝ի պատճառս խոնարհութեան ոչ կարէ գալ նա ասաս ։ և
մեք պատուէր ունիմք տալ փենկ նոր զպինսի ։ Ի՝ այց տեսեալ
ժողովոյն , թէ ոչս է նենգութիւն հնարք , վերասին առաքե-
ցին հրեշտակս առ եւտիքէս , և հրամայեցին , զի անձամբ
անձին յանգիման լինի ժողովոյն ։
Յ՚ՆՀարացեալ եւտիքեայ՝ ինդրեաց ապաշնաք՝ թէպէտ տալ ինչ-
քեան զառաս եօթն , մինչև առաջնացի ՝ի կեղծեալ հի-
ւանդութենէ ։ Յ՚ յայն եօթն աւուրսն զնամ հնարս ՝ի մէջ ա-
ռեալ՝ ՝ի մեաց առ կայսրն թէոդոս փոքր՝ ձեռնտուութիւն
կրիւաստիեայ առն զօրաւորի , որ և անհնարին թշնամի էր
փլոբիանոսի պատրիարգին ։ Յ՚ապա յեօթնեքսրդ աւուր անդ
՝ի գումարիլ ժողովոյ հրամանաւ փլոբիանոսի՝ եկն անդ և
եւտիքէս հանդերձ ամբոխիւ միայնակեցաց և զինուորաց ։
Ընդ որս և փլորենտիոս պատրիկ խնամակալ տան կայսերի՝ ըստ
մեկնարդելոյ կրիւաստիեայ ։ (ոչ այն փլորենտիոս է , զոր փոր-

պեցին կոչ փլոնեասա, և եղիշէ եպիսկոպոս, որ յետոյ ոստ-
ման ղեկոյցն յոգնեալ հայոց)։ Գ. 44

Ժողովն անդ քննեալ զմարտաւորեալսն եսաքեայ՝ գաղն մա-
սամբ ի՛ հանձայն հերձուածոյն ապաշխարել և վաղմ-
ուեալ։ Իսկ ի բաց յամառեալ պատս եւ ի՛ քառասունս զմոլորեալսն իւր խառնիմաստն քանին, բանադրանս եդեալ
ի վերայ նոցա զկնայ պաշտամանց քահանայսն, և
ի հաղորդսն հաւատացելոց, և յառաջնորդեալսն ժեռա-
ռանին։ Իսկ ասորոգրեցին այսմ երեսան հայապետք, և
քան և երեք վանականք։

Որոնք եռեռ եսաքէս, եթէ դատապարտեցաւ, յետ քաղաքս
հնարս հնարելոյ՝ բազոք կալաւ նենգալոյ բանիւք յանձնուն
հաւանիլոյ առ լեռն պապ։ Որոյց ի գրել նոսա փլորիանոսի
ի հաւատ, եկն ի լայտ նենգասէն եւսեբիեայ։ սրոյ վն սկսաւ
բարեսէր խոստանալ ի յորդորանել ի քաղաքն, և քաղաքել
առ կայսրն։ և կայսրն հրամայեաց վերստին ժողով դուռն-
դրել ի նմին քաղաքի։

Որոյց ոչուռ ևս ոչակաս ոգաւոր եւսեբիեայ՝ գրել ի ձեռն {44}
կրիւռոպիեայ հրամանն ընկալաւ ի կայսերէ՝ զայլ ժողով դա-
մարել յԵրուսաղեմ։ յորում հրամայեալս կայսերն ի նայա-
ալեալ կրիւռոպիեայ նախագահն եւսեբիոս դեռակորս պարարիարք
ազերսանդրու՝ պարարան եւսեբիեայ։ Զոլնաց եւսեբիոս հրա-
մանաւ կայսերք յայտ ժողով և զմոերիմ ուրեկին լիս զարա-
ամ կի գրաբաստ մեր զարկմանարիան յասորոց անոր։ ի-
նեալ բերան՝ մի միաբանեցաց՝ զոր որոցեալ եր յիսայ կողմն։
Հրաւիրեաց կայսրն և զլեան պապ յայն ժողով։ և նա քան-
զի ոչ խաւանել, և ոչ յիսուսիս փոխարել կարող եր զայն,
զի ոչ ևս դոյր ժամանակ, առաքեաց փոխան իւր հրեշտակս՝
Գաւլոս ենկն, Հրենասոս երեց, և Զենիարիոս ռարկաւագ։
Ի որս և զոսկիմոսիս դպիր։

Գ։ Յայս ժողով դատապարտեցան հարիւր և երեսուն հայրա-
պետք, յամենայն տարածանի, յամի տն։ 449։ և ի գալ անդր
փլորիանոսի՝ ոչ եթող դեսկորոս նոսին՝ յինքեան՝ զայլ
ի հինգերորդ աթոռն։ և ընկեց զնա հրամանաս կոյ-
սերն յիրաստանս դատաւոր լինելոյ ի ժողովն անդ։ և հրամայ-
եաց կալ անդ խլոն դատելի հանգիստ այնպիսիք եղկոռ,
զոր յառաջն ժողովեալ ի կոստանդինուպոլիս դատապարտեալն
վերադարձեալ։ Իսկ հաստն անդր և հրեշտակք լինին պա-
տիսն, և մոռացին զթուղթն՝ զոր գրեալ եր նոսն լեռն,
հրամայեաց գեոսկորոս ընդունել զթուղթն, զոր ի եռ թագ
ընթեռնուլ անդրին։ որպէս օրէն եր յայլ ժողովսն առնել։
զոր նախ ընթեռնուին զթուղթն պարտին լատին լեզուաւ, և

սպա յանդարձն ։ Յաւ ոչ ևս եաւն հրեշտակաց տեղի ՝ ի քա-
ղաքեանց հրեշտակաւն ։ վասն և ոչ նստան նոքա անդ ։ այլ՝ ուրբան ։
Յառաջ մնասեալ եւտիքես ՝ ի ժողովն անդր ։ և եկ գաւառա-
լեաց ՝ ի երկրին և պատեր քանիւք ։ Յետոյ փլատիանոսի ։ թէ
եւտիքես խաբեալ ՝ հարեալ ՝ ի քանայ զմոլորութիւն իւր պա-
տրուակել ։ և զանձն ապաշաւացուցանել ։ ապաչեաց զՏարս
ժողովն ։ զի մայր ՝ ի ժողով անդր և եւտիքիս եղեալ սուրբ-
ոյ ։ ու զառաքին՝ զմոլորութիւն եւտիքեայ ՝ ի յայտ ածեալ
եր ։ բայց արդեալ եղպիդիոս կոմն՝ զր անդ էր ։ թարեկամ եւ-
տիքեայ ։ Յապա ընդերցեալ եղև գրած ժողովին՝ զոր արար
փլատիանոս ՝ ի դատապարտութիւն եւտիքեայ ։

Ընդունեալ զայն գրած ժողովին՝ դէոսկորոս՝ և յոգնաղ-
էմոցի ջատագովք եւտիքեայ՝ ՝ ի վրայ հասել և գիտացեալ թէ
ոչինչ վնասի այնու ՝ ը կամն իւրեանց յօգնելի եւտիքեայ ։ յա-
լաւցին անդէն զիսեր մեծ հանդերձ իւրեանց հանդերձիւքն ։
մուծին ՝ ի ներքս և զքնեռ՝ սրբ պատարագեալ կային արա-
ուրբ ։ և զմիանձանոն հանդերձ պարանոց ։ Յարձակե-
ցան նոքա միաբան ՝ ի վրայ ժողովելոցն ։ արդեալին զձեռս առ-
նալ սրոց ։ որք զնա՝ գործս ժողովին ընդ գրով արկանէին ։
խորտակեցին և զատեցին ։ և լցին աղմկաւ զժողովն ։
Յաւ ոմանք ուրեմն խաղաղացեալ՝ նշանիւք դատապարան-
ին զքանի մի եպիսկոպաւն՝ որք ոչ էին անդ ։ գիտելով թէ
դիմակաց են նոքա իւրեանց խորհրդոց ։ և հրամայեցին ընկե-
նուլ զնա յանդուր ։ և ասա զնա՝ կուսակիցս փլատիանոսի
եաւն ՝ ի շղթայս մնանել ։

Իսկ զփլատիանոս՝ առանց թոյլ տալոյ ամենևին բարբառել
ինչ՝ պահեցին անդէն ։ և ոկսան պակուցանողական սարսա-
նալիւք բռնացբռնել զայլ եպիսկոպոսն՝ որք ահաբեկեալ կային
անդ ։ ձեռս դնել ՝ ի վրայ անպիտան սպիտակ մագաղաթի ։ յորում
գրեալ էին զարդեալ հանդերձեալ էին նոքա գրել ։ ոչ գիտէին
ասոյսդրօքն ։ Յոյնք՝ վայրի բոլոր քարձեալ հրեշտակաց
սրոցն ։ և ոչինչ օգտակալ ։ շատալ ասպնասալ ՝ ի դուրս կար-
գեցին զանձինս յամբոխն անսի ։ և մեղաւորս ձեղացեալ
ը մեջ վասնաւոր սպառալինեալ զինուորաց՝ խայս եաւն
յայլ տեղի ։ Յ հրամայել ասա դէսիդերիոսի՝ ՝ ի մեջ եբեր
եւտիքես ղեռաղի դատաւորեալ իւրոյ փոքր ինչ նման դա-
ւանութեանն նիկիոյ ։ ՝ ի քայլ հոնեալ անտի գյաւելուածն պայն
ոչ՝ ժողովին կաստանդինուպոլսոյ ։ * որ յղացաւ ՝ ի հայրն
,, ոչ՝ ՝ ի մարիամայ կուսէն ։ և զայս թուղթ ընթերցաւ
յամենեսն երեց ղեղծանոյ ։ Յեդ ու հաւանեալ դէսակոս-
ամ՝ մեծաբարբաւ աղաղակաւ ձայնեալ ։ թէ այն իսկ նիկիա-
կան հաւատք ։

Ինչո պատրիկ նոս ինքն գէոսիդոս միոսանուն Հռոմոս-
հեց իւրոց եւ վիպասանի ոլորեալ եւ ուղղափառութեան մաս-
տեն հաստիքեաց ։ և յառաջին ինձակ ոմն դրամոց գտանոյց զնոս ։
իսկ զիւրաքանչիւրս և զնոսերիս սորիւոցն հրամայեցոց աք-
ուրել ։ Դիպեալ ամենեքեան ի մեծասլանութիւն Հայրապետաց ի գնե-
լոց անդ ոնգեալ առ ոտս գէոսիդոսի ապաշէին զնոս վասն
փրկութեանն, ցուցեալ զանազանութիւն նոցա ։ քանզի ի հրամանէ
գէոսիդոսի յառաջ մատուցեալ ի բաց մերժեցին զնոս ոմանք
զինուորք, և միայնակեացք հաստիքեալ ։ զոր ելեալ արտաքո՝
որմնանացեալ կային առ դրանն բոլոր, և ոմանք ետ որոնք։
Գէոսեալ փիլիքիանոսի, թէ այն ժողովք գտանեն յիւրաքանչիւ-
թի, և զինքն բռնութիւն ընկենուն յանեռոց, քոզոք հրամա-
յանեն հռոմայ ։ Ինդ այս քանն նոր յանհնազանդ ցայցա-
ցեալ գէոսիդոսի և եկեղեցի և պարսամոյ և հոմանհոյ
նոյ, յորմանեցան ի վերն նոր բարկութիւն, և հոչտանութիւնն զնոս
թշնամանաք և գանիք, և ոչ ոչ հարիսնելով, մեռեալ ետ
ինքն պատարամ։ և այնպէս քանի յինքեղեցոյ անտի վերեցին
ընդ քարշ ի դուրս ։ մինչև յետ երից աւուրց ի ցաւոց ոմանի
մեռաւ երանելին յուրարս ։

Ինչեց գէոսիդոս յանեռոյ և զքեպարեանս եռկս կինարոյ
ի քաղաքապետն նոր ։ մեռեալ զի գրեալ էր զնմանէ թեկոդա
փրը ոտ գէոսիդոսս մի մուծանել զնա ի ժողովն ։ Ինչն-
ամամ գրեալ թեկոդարեան թեռելի քաղաքանոյ ի հռոմ առ
ոնն լեռն, և այդպարացոյց զինքն աւանի նոր՝ իբր ջատագով
ուղղափառութեան ։ և ոչն լեռն գրեալ ոտ այլ քանել զյաս
նոր և զուանանութիւն նորին ի ժողովի ։

Ինչ աւարտելոյ ամբոխոց վերոյոտոյեալ ժողովին՝ գնա-
յեալ գէոսիդոսի յանեռս իւր լասիքանդրիա գուն գոյ-
ժնոյ հաստատեալ զոմ՝ զոր ոտոր ի ջատագովութիւն եւոր-
քեայ ... և ի վերն այսր ոմի ներքուստեալ արարեալ զՏրինտոնի
հռոմայ՝ եդ ի քանոն ։ մինն միայն ։ Ինչեն գիլարիոս ոտոր
կուսոյ փոխուցեալ զերծոս ։ և թափառեալ առ և ոնգ
ուր ուրեն եհան ։ ի հռոմ։ և պատմեալ պապին լեռնի զնամ
անցս ։ զոր անցին յայն ժողով ։ ընդ որ ոչ ոտիսա տրտմ ցու
երանելին ։ և փաղիաղոսի ժողով մեծ գումարեալ ի հռոմ
ոնոյանացոյց. զնոսն եղեալն ի ժողովի անդ գէոսիդոսեանց ։
Իսկ թեկոդոս կայսրն հրասարեալ ի գէոսիդոսեան հաստատ.
ատոյ և կարգեաց զայն զոր ժողով ի ուղղափառ ժողովն ։
Լ. մեծ երրեն վերանանդոյս գիլարիանոս ։ հրամանաւ թեկոդ-
ան կայսրեր ձեռնադրեաց գէոսիդոս յանեռ նոր՝ զանազանելոս
զաւաք ոարիաւոր ի ։ և ցանկալ կայրն ։ զի և հայրա-
պետն հռոմայ հաստատեալ զձեռնադրութիւն նորա ։ Իսկ

պատն խնդրեաց նոսա յանապատեաց զգաւառնութիւն ուղղել հաւատոյ ընդեմ եւտիքեայ ։ և 'ի տալ 'նոցա զոյն՝ հաստատեաց զձեռնադրութիւն նորին ։ և հրամայեաց նոսա մի՛ ևս յիշել ուռաջի՝ որ սիղոնայն զանունն դիոսկորոսի և զյոյնաղի՛ վասն այսպիսի յերուզակութեան ։ զոր արարին նոքա և ընկերք նոցա ։

450 } 'Բրև մեռաւ փոքրն թէոդոս ։ յաջորդեաց մարկիանոս դահակից նորուն 'ի կայսերութիւն ։ և եմուտ իւր կին զդշխոյն ողորմեր զուսանն ուրկոդեայ ։ Բ։ զի յուղիւր տակաւին անհնարին շիսթուն 'ի կատանգիանուսլիս 'ի մէջ եւտիքեանց և ուղղափառաց ։ և նա սաւել 'ի մէջ միաբանեցաց ։ խորհեցաւ կայսրն ընդունաւ ժողով գումարել վասն խոզոպելոյ զեկեղեցին քրիստոսի ։ որոյ վերայ գրեաց թուղթ առ լեւոն պապ ։ և ծանոյց նոսա զմիտս իւր ։ ոչ և 'նա իսկ յառաջն գրել էր ։ վասն հաւանութեանն նորին հրամանն եհան մարկիանոս՝ ժողովել եպիսկոպոսաց 'ի նիկիա ։ բայց քանզի կայր կուսակալ եկեղեցի քարքարատոյ ։ հրամայեաց փոխադրել 'ի քաղաքն քիւթանիոյ՝ յանդիման կատանգիանուսլոյ (այն է գուսը քեոյ) ։

451 } Գ։ այս յամի ՌՆ ։ 451 ։ գումարեցան անդ 'ի քաղաքն 'ի հայակաղ և յընդարձակ տաճար սրբուհւոյն եւփիմայ՝ վեցհարիւր և երեսուն հայրապետք ։ յորոց ոմանք էին 'ի հայոց ամենայն մեծի 'ոբ ժողովոյն նիքեոսի ։ որ դատարեցաւ յաւուրս սրբոյն կիւրղի ընդդէմ նեստորի յամի ՌՆ ։ 431 ։ և ոմանք էին յայնմանէ՝ որք գասան 'ի ժողովն փլոբիանոսի և դիոսկորոսի ։ ընդ որս էր և հռուփինոս մեծ սամոսատացի ։ այն՝ որ ձեռնասու եղև սրբոյն մեսրոպայ 'ի յօրինել զգիրս ։ քանզի ոչ ձեռնադրեալ էր եպիսկոպոս սամուսատայ ։ և էին յայս ժողով ։ էր յայն ժողով և ենգկան երիզայ սպաս ։ Բ։ եղեն գլխաւորք ժողովոյն հրեշտակքն լեւոնի պապին ։ սպասքսանոս եպիսկոպոս լիլիբեայ ։ ղուկենտիոս եպիսկոպոս ոսկաղոնիոյ ։ վենիբակիոս և բասիլիոս երիցք ։ Ը որս դասեցաւ և յուլիանոս եպիսկոպոս կոյսոյի ։ և յետ նոցա մնասոյիոս պատրիարք կոստանդինուպօլսոյ ։ և մաքսիմոս պատրիարք անտիոքայ ։ Բ։ ռաքիկոյ դասն և ուղղաբանական իշխանք մեծամեծք ։ և սաւագանի 'ի դիմաց կոյսերք ։ զի մի ևս ոչ առաջնոյ ժողովոյն շիսթուն՝ ինչ ծագեսցի անդէն ։

Ընդ անդ և դիոսկորոս ։ բայց որոսքասանոս հրեշտակ պապին յամառ կացեալ՝ ասայ սուտ հարս ժողովոյն ։ պատասխանի ունիմք 'ի մեծ քահանայապետէն հռովմայ ։ զի դիոսկորոս պատրիարք ալեքսանդրիոյ մի՛ նստցի 'ի ժողովն աստ ։ այլ՝ հանցի 'ի բաց ։ զիսիդ և հանցայ իցն հարցդ և աւուրդայ ։ պատասխի ։ Բ։ սեն իւրեանքն ։ 'ի մէջ մատուցին նոսա պատճառն ամբաստանութեանն ։ և տեսցուք ։ Բ։ պա 'ի կոչ դիոսկորոսի՝ յառաջ մատուցեալ

յՕեայ եւսեբիոս եպիսկոպոսէ՝ նախ յայսմ արարս զանանուանսն
ի նա և զիւրաքանչիւրսն, և յետոյ զբռնութիւն դէոսկորոսի և հա-
մարձակութիւնն նորա՝ ի ժողովն անդ ի բանից զոր արդարացուցանել
ոչ կարէին։ Պիտի արարս դէոսկորոս, թէ հրամայեսցէ կոչել
զեպիսկոպոսն։ Ի մէջ բերեալ յանձամբ վիրաբերեալ
սուտ կայսերն թէոդոսի փաստ՝ ընթերցան զայն։

Լուսաւորիչ թագաւորն՝ հրամանագրին իշխանաց, զի եկեսցէ՝ ի մէջ և թեոդորետոս, զոր դատապարտեալ էր դէոսկորոս՝ ի ժողովի իւրում։ և ի մտանել նոր՝ ի ժողովն՝ աղաղակ բարձին եպիսկոպոսքն եգիպտացիք։ Ընդ սրս և լուրիկեցիք և պաղեստինացիք, ՝ի բաց հանել զնա՝ ի ժողովէ։ անտի։ իսկ այլք պնդէին, թէ կացցէ՝ ի ժողովն, մինչև քննեալի վիճ նոր։ Լսեալ զայնմանէ դէոսկորոսի՝ թէ ելցէ նա արտաքս, նոյն բարձին այլք ընդեմ նորին դէոսկորոսի՝ հոնել զնա ինքն ընդ դէոսկորոս։ և եղև անդ աղմուկ շփոթի։ մինչև հարիւր կոտորին իշխանքն խարազացուցանել զնա։ և նոտացին զթէոդորետոս և զդանիղոս՝ ի ժողովն։ բայց ինքն դատելիս։

Լսեալ սկսան կարգալ ընթերանալ զդրան ժողովոյն դէոսկորոսի։ և՝ ի դատագրել նոր, թէ ոչ եւ ինձէն արարի, այլ՝ կարծակից ելեալ ինձ դրան։ ՝ի յանդգն սատարեալ եկի։ և թուղթսս արքեպիսկոպոսի։ ու, և թէ՝ հաւատ դատեալ զհարք ժողովին հոմարին և ասորագրին, ազգին արեւելեան եպիսկոպոսքն և այլք։ ոչ սը՝ ի մէջ յոյն ժողովոյ կամակար հաւատ դատու։ մանաւանդ՝ ի հիւրեալ զվարդանոս և զեւսեբիա՝ և ընդունել զեւտիքէս։ այլ՝ բռնութիւն եղև մեզ և ստիպումն հոնոյեալ հարսնածանելոյ։ մատաղին մեզ թուղթ անգիր՝ ասորագրել ոչմ։ և ոգաստացան զաստուարսել և արտորել զմեզ։ զոր ինքն դէոսկորոս ժողովոյն զգնանսրս՝ ասացուցանել զմեզ սրոք և բրոք։ և արդ՝ հանեալ զգա՝ ի բաց իբրև զանարդասան։ Զբան սոյ հաստատեալ Երգմամբ և ստեփանոս եպիսկոպոսի։ և այլք՝ սրբ։ եկն՝ ի ժողովն դէոսկորոսի։ և ասացին՝ թէ առ ահի զարձեալսն զնոմ՝ ի ժողովն անդ։

Ընթերանալ անդ զդրան ժողովոյն՝ իբրև յիշատակեալս նամակ լեռնի արապին։ եպիսկոպոսքն՝ որք գոնեալ եկեալ յայն ժողով, առեալ։ սկսին ասել՝ զի ընթերցիր եղև անդ։ այլոցն իշխանքն՝ զդիոսկորոս։ ընդդէմ սոյ եռաբ ընթերանալ։ և նա ասէ։ Եւ երկիցս հրամայեցի՝ ընթերանալ։ և նոքա սոյ ընթերցան։ Ոչինչ իշխանքն։ ասացին դատ եկիր հրամանատար ժողովոյն։ և զինչ սոյ լուանքեզ։ Ասէ դէոսկորոս։ Հայրեր տարբեալ և ցայլ։ Ասէ լսեալ։ յարժամ՝ ի մէջ բերին զնա մանկ լեռնի։ փոխանակ՝ սկսան ընթերանալ զնոյն կայ-

սերն։ և խոսփանեցաւ ընթերցումն նաւանկին լեռնի։ Լսել թագաւորս ասէ։ և ես 'ի լուել դոյսա՝ լռեցի։ զի չիշխեի ընդ-
դէմ դառնալ։

Յաւարտել այսպէս խօսիցէ՝ իբրև սկսան վերոյին ընթեռնուլ զմեծագոյնս գործոց ժողովոյն, ասեն արեւելեան եպիսկոպոսք։ այդպիսի բանք ոչ եղեն 'ի ժողովի անդ։ դա ինքն դիոսկորոս ուսեալ և գրել զայդոսիկ 'ի պատրաստակել զյանցանս իւր։ քանզի ոչ թողացոյց դա գրել ոչիչ նոտարաց՝ որ ինչ եղև անդ։ այլ՝ իւրոցն։ Լսոյց և սոնիսանոս եպիսկոպոսն, մինչդեռ նոտարքն իսկ կոչին անդ և գրեին։ զիսեցին 'ի վերջ նոցա նոտարքն դիոսկորոսի, և եղծին զգիր նոցա, և անհիտ արարին։ և կոչեին խոստակել զմեռանոցին։

Լուցեալ բոլոր բանից՝ ոտիւք յանցուցեալ երեսեցաւ դիոսկորոս, հարցին ցնա և ցգործակիցս նոցա հարք ժողովոյն, և ասեն։ ոչ առաքեն եւսեբիոս տորիղացի ճշմարտութիւն 'ի յայտ եկեալ զմոլորութիւնս, և...ընդդէմ զինեցաւ նմա։ ընդէր։ ապա ոչ թողեալ զնա մոռանել 'ի ժողովս ձեր, և խոսիլ ընդդէմ եւսեբիոսի։ այլ առանց քննելոյ զբան նոցա՝ տրտարացուցիք զեւսեբիոս։ և նոքա ոչ կարացին տալ պատասխանի։

Դեռ տյորիկ 'ի քննել կանգնուն և զչաւանուն փլաբիանոսի, և 'ի հաւանիլ հարց ժողովոյն, ասացին իշխանքն ցոյնասիկ՝ որք մնացեալ էին 'ի ժողովն դիոսկորոսի։ ընդդէմ ապա մերժեցեալ զնա։ Լուեալ ասեն, բռնաւորասցուք և ոչխարոյ աղաւաք պայդ։ վկոիեցուք և յանցեալք։ և զայս ասացեալ՝ ոչ ընդունցան 'ի մի կուզն 'ի դիոսկորոսն և 'ի յոբնաղայ։ Լուեալ իբրև ոչ կարացին դիոսկորիանոսն արդարացուցանել զգործս իւրեանց, ասացին իշխանքն։ ըստ կանոնաց հարց՝ նոցա պատիժ տացի դիոսկորոսի և յոբնաղայ և այլոց զվնասաւորաց այնր ժողովոյ։ զոր գոքա հանդգնակեցան առ երանելւոյն փլաբիանոսի։ Լսեն հարք ժողովոյն։ արդարք և իրաւացի է այդ դատաստան։

Լուեալ 'ի քննել ոյսր՝ սկսան մեղմել ոյսր բարեսէր իշխանաւորացն և զմ ինչնակալն, և հայցել 'ի նոսա զնոսաղաղութիւն եկեղեցւոյ։ և ասացին զերիքարբեոն օրհնելիս, աթ ոսծ, սթ հլօր, սբ ոնանոհ, ողորմա՝ մեզ։ Լուեալ ապա որոշեցին և հանին 'ի ժողովոյն զդիոսկորոս և զյոբնաղ։ զնոսա և զորս երևելի եպիսկոպոսունս, զթալասիոս կեսարիոյ կապադովկացւոց, զեւոերիա մանկերիոյ դաշտատացւոց, զվասիլ սելևկիոյ իսաւրացւոց, և զեւսաթիա պերիւթայ փիւնիկեցւոց՝ իբր զդատելիս։ զի։ փինկ զի ոչ ընդիմանան գործոցն դիոսկորոսի։

Ե. Գերիարդ գուամարտեան՝ յորմէ՝ ոչ եւ գտան առաքինի։ նախ կրգել վիճեալին անձինք, ընթերցան հարք ժողովոյն

նախ զՀանդամանն Նիկիական. և մեռան առաջին համարին
քաղաքին Եպիսկոպոս. * Այս է հաւատք ուղղափառաց. զոյն
„ զաւանեալք ուսմանցին. մեք ի սոյն մկրտեալ եղաք. և ի
„ սոյն զայլ մկրտեսցուք. երրորդեալն կենարար ոգոյն.
„ լեան պատ այսպէս հաւատայ։ Այս ընդերկրեան և զհան-
„ գամանքս կոստանդինուպօլսոյ. և նոյնպէս միաբանն առաջին.
* Այս է հաւատք ամենեցուն. ամենեքին այսպէս հաւա-
„ ատաք։ Յեռաց ընդերկրեան և զԹեւղեւ ելոյն կի. բոլոր դրեալ
„ ուռ նեռաւ և առ յաշխան անուիրեցի. և նոյնպէս միաձայն
„ առացին. * Այ մեռելոցն ոչ հաւատամք. լեան քահանայա-
„ պետ այսպէս հաւատայ. զի բաժանեալ և արարեալ եղանիւ
„ եղիցի. պապեն կենարար նոյնպէս և մեք հաւատամք. լեան
„ քահանայապետ այսպէս իմանայ, այսպէս հաւատայ, և
„ այսպէս գրեսայ։ Ընդերկրեան ապա և զնամանեկ կամ զոտ-
„ մեր ելոյն լեանի գրեալ. ուռ միաբանեալ ընդդէմ եւ ափքեալ. և
նոյնպէս առացին միաբերան. * Այս է հաւատք մեր հերց.
„ այս է հաւատք ուռաքելոց. ամենեքին այսպէս հաւատամք.
„ ուղղափառք այսպէս դուռանին. նզովեալ եղիցի որ ոչ այս-
„ պէս հաւատայ. պետքս իսանցաւ ի քերանոյ լեանի. Յա-
„ ռաքելոցն սոյնպէս ուսուցին. ծնմերաւոր և բարեպաշտաք
„ ուսոյց լեան. կիրակոյ այսպէս ուսոյց. յաւիտեանս ինչ-
„ ասակ հիրալի. լեան և կիրակոյ միոյենակ ուսուցին. այս է
„ Ղմարիա հաւատք հայոց. այսքանիկ ելոյ ոչ եղեն ընդեր-
„ ցնալ յերեսեաց (ի ժողովն դիւանիպոլի). զկոստանդիոս ծաղ-
„ կեաց զայդպանիկ ॥

Այլ ելոյն կալեն ի թղթի անդ բուռք ինչ. որ կարեալ այսպէս
իմացեալ լինիլ յայնմանէ՝ որք ելին տեղեակ ոմոց լասին բա-
ռաւոյ. զոր ասէ եպիսկոպոսքն պարեստինոյ և լիբանանոյ հա-
նին տապակեալ ի մէջ նեցին. և հարք ժողովոյն ի մէջ մեաւ-
ցին վկայեալս հաւանեալս նմին ի բանից կիրակոյ։ Այլ սյաս
ամիսն զի ամ ինչ լեալ զուղղեալքն վնարեցի. հրաման եւ-
լեցանէ. զի դուռանս հինգ հանդուրս մաքն և խաղաղութիւն
ուսով քնեալեն վկան. և սրաշապն խնացին ի սեղեկա-
գունից։ Այս յաւարանն այսր գանուրման դպանէ ասացին
հարք ժողովոյն վրա դեռոկիրոսն. հոգիպատին յաքանս յանցին
դեռոկիրոս ի բաց մեղանչի. փնակ զի ինչեաց ծանկնել ընդ-
թեւոյ լեանի. և արդարացաց զեւանքեւ. Լա։

Ը. Յերրորդ գլուխն նախ ի մէջ մատաց հեւեթիս ա-
բիրլայի թեւոյն ուղղանայ. և վերաբերեալ զայլ
եւ գլուխ դեւանիպոլի ինչքեաց ի հայոց. զի յառաջ կոչեա-
ցին զնա յատեան ժողովոյն. և ապացոյն դատաստան ի մէջ
լեալ և ի մէջ նոր. և զի անհաւան գլուխ. պատուհաս կրեա-

{452}

ցն։ ամեն իրի առաքեցին հարք ժողովին երկուս 'ի պատուհա-
ւոր սարկաւագաց կանչել զնա։ Եւ նոքա ասին, թէ ես
յաժամուրէ կամիմ գալ. բայց ոչ թոյլ տան ինձ զոհասարակ
և զոյուկանք՝ որք կան զինեալ։ Յայնժամ փոխանակ պապին
պատգամեաց հրամայեաց առաքել միւսանգամ զԵրիցանս առ դէսկորոս։ և նոքա շրջեալ ոչար և ոնդր, և յու-
զեալ՝ ու կարացին գոսանել զնա։ Ապա յաւելին առաքել
զկնի նոր զերիս երևելի եպիսկոպոսս, և նոքա ասին, գոսանել զնա
և հրաւիրել։ և նա ելբան. ոչ կարաց ծածկել զինքն՝ գալանել
պատճառանս եդ, թէ խափանեալ եմ՝ յայլոց։ և զի առա-
գանին մեկնեալ էին 'ի ժողովոյն ասելոս քանի մի։ Կարևոր
իցայ ինչ, զայն ես պատճառեր, ոչ թէ նոքա ոչ եկեսցին, և
ապա եկից և ես։ և թէ՝ յոբնասալ և այլք եսանելոյ լիցին։ և
ապոլիսի բանիւք կամէր զոսանել զինեալ իւր։
Զարձեալ զվեցաց առ նա ժողովն զոյլ ևս երիս եպիսկոպոս,
(յորոց մի ևս մեծս Հուսիանոս ասնուանայի) հանդերձ թղթով
սիրոյ և ողջոյնով, յորոմանցն զնա անդանուագ գալ
անդրէ, և արդարացուցանել զանձն յամբաստանութենէ
լեանց։ Եւ նա պատճառեալ յայնմ նոճագի զհիմանալն լինել.
մեռանելոյն և առաջի գնելոյ զառաջին պատճառանս իւր,
պահանջելով զի և իշխանքն՝ ըստ և յորնասալ գացին 'ի ժո-
ղովն անդ. յայնմ՝ պահս։ Եւ նա գնա Հուսիանոս։ զա ինչ
մեռանելոյ 'ի ժողովն ընդ խնդրոյ հարց, և 'նց ասա զայդ։ Եւ
նա ոչ էառ յանձն, և ոչ անասաց նոցա։ Եւ իրրև յայանի երևե-
ցաւ, թէ նա առ երկիւղի սարսռաւորաւն ոչ կամի գալ 'ի ժո-
ղովն, լսեան ասա ամենք 'ի ժառանգաւորաց եկեղեցոյ նոր՝
'ի վիճակի ազգքանդակացաց, որք գիտէին զգործս ինչ գոր-
ծեալս 'ի նմանէ ընդդէմ կանանաց, և զամ 'ի մէջ մատուցեալ՝
ուժգնասան եղին գրովք և բանիւք։ և յաւելին ասել, թէ
յաժամ եկեսցէ զէսկորոս այսր յոտեան, նաև յանդիման
նոր ցուցցուք զամն վկայիւք։
Զարձեալ հարք ժողովին առ 'ի նուազ զկարգ կանոնական սոխ-
լաւն յղեցին երիգ անգամ զոյլ ևս երիս եպիսկոպոս առ դէսկորոս հանդերձ թղթով, զի ընդ կանանաց՝ եթէ նաև յայնմ
նոճագի կալանն ունիցի լիցի դալ, սնկցի ընդ պատուհասիւք՝
իբրև յանուշանն ընդդիմակաց կանոնական կարգի սրբ հարց։
Եւ դեռ առ նա եպիսկոպոսն ասեն. Հանդերձն ժողով բազմաւ
հայրապետաց (ասելի քան զվեց հարիւրաց) սպասեալ մեռան
վերն։ միսրան ամենեցուն պատգամ է առ քեզ՝ գնալ առ նոս
առանց դանդաղանաց, և մի լինել անհնազանդ մեծի ժողո-
վին և սրբ կանանաց. եթէ մաքուր է խիղճ քո, ընդ բնաւ
ուն ածես գալ յանդիման լինել և տալ պինի. զի ոչ թեթև

ինչ են ամբասանանք՝ որք զդէն եղեն և լինին օր քաւօրէ։
Լսեկ զեռակրաս ոչ յանձն կամ անասուն ինչ. այլ երկնից և երկրիս
և հոգիս միշտ զայսոսիկ բանս ասէր։ * ասացի, ասացի.
,, զոր ասացի բաւական է։ այլ ինչ ոչ ասեմ. ալ կարեմ յա-
,, ղեալ ոչ ինչ 'ի քանս իմ, ՃԵ ||։

Այսմ ժամ հոգք ժողովրդեան միաբան հաստատանցին ըստ կամս.
Նախան կարգի սէր հարց առաջ ընդեմ նորա գլխիս գաստապար-
տուէր։ և ուստերքին ուսարարեալ ընկեցին զնա յիշխանութենէ
եկեալն և քահանայական պաշտաման։ և գրեցին առ նա
այսպէս։ * ||Քէ և մեծ և ընդհանուր սինհոդոս ընդհանր ոգ
,, ըստ հրամանի թագաւորաց և ազգաւոր իշխանակալաց մեր ոգ
,, ժողովեալ 'ի քաղաքեպանաց քաղաքի սր 'ի բնեմանիա,
,, 'ի վկայարանի արքաւէրցոյ եւրիմեոյ քարեղաղթ վկային,
,, առ դեսակրոս։ Զանձիր, զի դու վն արհամարհելդ ըզ-
,, զարգարան կանանս, և զնս անհնազանդ լինելոյ ոչսմ սէ և
,, ընդհանրական ժողովոյս, ևս և վն ոչեղ տարարուածոց քոյ
,, որոք պարտաւոր զոսար, և երիցս կոչեցեալ 'ի սէ և 'ի մեծ
,, սինհոդոսին ըստ թագաւորն կանոնաց՝ առ 'ի տալ պինեալ յա-
,, զագս ամբասանանելոց զքէն եղելոց, ոչ եկիր և ոչ հանդի-
,, դեցար, յերեքտասանեներորդի ասուր սուրբ ոչ սանանա
,, հոկտեմբերի, 'ի սէ և յիշհանաւոր ժողովոյս 'ի լուց ընկէ.
,, ցեալ ես յեպիսուն ի և յամ եկեղեցական պաշտաման։
Զ ոչ զրեալ ծանուցին և առ եկեղեցին սուրբ անդրանիկոցաց։
և ոչդ սոյսոյն ենչ ընաթել զայլ զ արժանաւոր պատրիարգ
ոչսմ ամենայն։ Զ զոյս ամ գրեցին նաև առ կայսրն, և
ծանուցին նմա զամ։

Զ։ Զ ՀԱՅՐԱՊԵՏ դաւանութեան յարեալ ասորիկայ էին զար-
ձեալ ի լինուանաւորք, վերսին հաստատեալ հարց գաւանաւորի
երկոյ սէ ժողովոյ դիկիոս, կոստանդինուպոլսոյ, և եփեսոսի,
և զենուղեն սիրն կին լուն, ոչ ամենայն ընդ երգեալ միաբան
հաւանութեամբ ընդ ազգն և զեռանակ պարոն լեռնի քահա.
նայապետին։ և ոչ առ ի սաղմոսագրեցին ոչսմ Թղթոյ։ ընդ
որս և պղեստոնոսայիք և լուրիկեցիք՝ սրք ունեին նախ ասաս.
կոցս 'ի վրդ բանից ինչ. նամանին։ Զ զի՝ ոչ ասացաք 'ի վե-
րոյ, բայց 'ի դէսկորոսն՝ դյսքնաղ պատրիարգ եկեալ, և զայլ
ևս ոչս եպիսկոպոսս առ ծմի մի 'ի բաց հանեալ էին հարք 'ի սէ
ժողովոյն՝ սոր հանդիսանս լինելոյ դէսկարոսի 'ի սիդոն, ինա.
ցեալ ասոյ՝ թէ ոչ ոչ ընդունեալ ենք զ առաջին գրքն իւրեանց,
և հաւանս են ընդ հոռոմակ քարոզութեանն, զոր ևս մեծին
սոդ ոչ 'ի ժողովն 'ի Թիւ հոյրարեալոց։ Զոսկ երկրասան
ենկասնեալ 'ի վերնակ ասկարանդրացոց սէ հանեցան յոչսմ
պահս սուրագրել 'ի նամանին։ ոչք ասեն՝ մինչև սէ գիտի

պատրիարք աղիքանդրիոյ 'ի սեղն դէսակորոսի , ոչ կարենք
ասորագրել , և եւս ևս էրաչխաւոր , զի 'ի կորդել զպատրիարք
աք' նոքա հանդերձ ասորագրեցեն ։

Իսկ 'ի սրանցնել սմանոյ յաղեքսանդրացւոց անտի , թէ զի պի-
ատոյ էր նամակաւ' նոր քաղաքարուն առնել հաւատոյ՝ և ասո-
ղագրել , պէտք եւսն հարք ժողովոյն , եթէ այդ յանցանք
ինչ էին մեծի քահանայապետին , ապա յանցանք էին և երա-
նելոյն կիւրղի գրել 'ի թուղթն իւր առ արեւելեայս զքաղա-
քաւորն հաւատոյ , և հաւանիլ այլոց այնմ . նոյնպէս և յան-
ցանք էր երանելոյն պրոկղի , որ գրեաց զբաղաքաւորն դաւա-
նաւորն 'ի հայս առ միաբան հաստատեալ հաւատոյ , որում
նաւթե 'ի հայս առ միաբան հաստատեալ հաւատոյ , որում
և ասորագրեցին բազումք ի խնդրոյ նոր . ապա՝ եթէ գալիլի
եղեն գրեալք նոր՝ 'ի պատճառս զինելոյ ի Եգիպտոս ի նեստորի ,
ապա դոլիլ են և գրեալք լեւոնի մեծի՝ 'ի սակս վանելոյ զ-
ղանդ ժանտին եւտիքեայ ։ Լ,ս այս բան գրի էրկար 'է է . հա-
պոլ ժողովոյ . երես . 466 ։

Եթէ այսորիկ եկին 'ի ժողովն ոնդր վանականք ոմանք և ար-
քեպիսկոպոսք , յորս զվանաւորագոյնք էին կորան և պատամ
ասոյի , և պահանջէին 'ի հայոց անտի՝ ասելով . խնդրեմք , զի
մայր 'ի թիւր հայոց ժողովոյս և ալքեմիկն դէսակորոս ։ Լ,սին
միաբան հարք ժողովոյն . զդէսակորոս 'ի բաց հերքեաց քա-
ղաքական . հանէք զվանաւորագոյն արտաքս . զի
զնգալեան 'ի հանդերն սիւնհոդոսի իշխեցին եղեալ սնոռանել
Եգիպտի կանոնաց . 'ի բաց հանեալ զպատրիարքն և ա-
ղեքեայ և զոսկեայն էրսոնելոյն զիւաբիանոսի ։ Լ,ս իշխանքն
խաղաղասուցին զնա , և խնդրեցին քանել զարան . և հարքն
պահանջէին 'ի նոցանէ զուղիղ դաւանութիւն և զմիաբանութիւն
Եգ ժողովոյն ։

Լ,սկ կարս արշիմանդրիտ . մեք զնիկիայն ունիմք հաւատք և
զնիսեոսին՝ որ առ կիւրղիւ . արտաքոյ նոր այլ ինչ ոչ ընդու-
նիմք ։ Լ,սին հարքն . և մեք զնոցայն հաստատեմք . այլ զի
Եգիպտի աղանդոյն եւտիքեայ հարկ եղև մեծին լեւոնի գրել
նամակ հաւատոյ հանմանայն սնոյն կիւրղի , կամիմք՝ զի և զայն
ընկալցիք . և զնեստոր և զեւտիքես պարշիմանդրիտն նզա-
զիցիք . արդ՝ նզովեալք զնոսա ։ Լ,սկ կարս . զնեստոր մինչեւ նա-
ղարգ ունիմ նզովել . զարդ բազմ անգամ նզովեալ եմ՝ ապրքն ա-
ստն . ապա և զեւտիքես ։ Լ,սկ կարս . ես զնիկիայն դաւա-
նիմ հաւատս . քաց յայնմանէ զայլ ինչ ոչ գիտեմ . եպիսկոպոսք էք,
իշխանաւք ունիք , ապարեցէք զիս եթէ եւտիքես ոչ հաւատայ
հանմանայն Եկեղեցւոյ , նզովեալ լինի ։

Լ,ս եկն շնորհաւորեցին 'ի մէջ պարշիմանդրիտաց . ամենք պատ
'ի պատ քանիցս հերքէին զեւտիքես , և ամենք ջանային որ-

գարշութեանն զնա, մեռեալ գոլով թշնամեաց արշիւնոտութեան և պա-
տում։ Իսկ հայրն ժողովոյն ասիցէին զնա՝ առորագրել 'ի նա-
մակին լեռնի՝ առ 'ի նշանակ մերժելոյ իսպառ զլիպոսն երևոյ-
քեաց։ այլ ոչ զառնալոյն յանձն։ Զայնժամ իշխանքն պա-
տմեն եղին նմա զառաջս երկուս և երիս խորհել առ 'ի միաբա-
նելոյ 'ի ստորագրութեան նամակին և 'ի զառաքումն հանդերձ ժո-
ղովրդեան։ Զոգ արարին նմա և հայրապետք ժողովոյն զիանոնս
նամակի սեզ հայց, թէ որք միանգամ 'ի վանականաց կամ
յերիցանց և կամ 'ի տարեկանաց զատագոյ լինին եպես-
կոպոսին՝ որ անկեալ 'ի յաստիճանէ, և ոչ սնանի խորհիլ
զայլ հոյրապետաց, ընկալցին պատուհաս ծանր։ Զա-
յսոքեալին ասէ նմա պայման առաքելական՝ քանել զանձինս, և
զԶգիտնական Հանուր ժողովոյ - և եթէ այսու ամենայն ոչ հնա-
զանդեսցին զմեզ ժողովոյն, անիցին յոտ ատիանաւ և 'ի
պատուոյ և 'ի հաղորդութենէ։

Ը։ Զ հինգերորդ գումարման՝ եռանց ընդեանուր հայրք
ժողովոյն զարհմոն հաւատոյ՝ զոր տարակայ էին։ և քննեալ
զնոսն՝ ամենեքին հաւանեցան։ Զ։ 'ի զեցերորդ գումարման
միաբանն ընդերկրեալ զոչն առաքելական՝ զոր ասորագրեալ
զմեզ՝ ամենայն հայրապետքն։ Զայսմ ասահմանագրութեանն
հայրք ժողովոյն նոսա յաստուծոյ բերեալ զհանգամանսն նիկիոյ և
կոստանդնուպոլսոյ, և ընկալեալ զմեղմանն սմին կիրբ-
զն և սմին լեալն, եռաւն գրել զնոսա կարգաւ։ և ապա մոա-
ռեալ զասահմանեալին ընդգէմ եւտիքեայ՝ ըստ մեզ սի
հայցն ոչոյ։ « Զարս զՀիսս երկեալ հոգոյն սրբոյ, ասեն
,, քանզի միաբան ուսուցանեալք՝ խոստովանեալ զնոս մերս զբ-
,, մի և նոյն օրդի - նոյն զնոսն կատարեալ ասեալ։ և կա-
,, տարեալ մարդեալ։ նոյն զնոսն ոչ զնմարիս, և մերդ
,, զնմարիս՝ ունելով զհոգի բանական և զմարմին։ նոյն զնոսն
,, հանդերձակից հօր ըստ աստուծոյ, և նոյն զնոսն հանդերձակից
,, մեզ ըստ մարդկութեան։ զամենայն մեզ առանց մեղաց։
,, յառաջ քան զդարձուցանելս։ ծնեալ 'ի հօրէ ըստ աստուծոյ։ իսկ
,, 'ի փափանաց առեալս զայսոսիկ՝ նոյն զնոսն յետոյ մեր (մարդ-
,, կան) և վասն մերոյ փրկութեանն ծնեալ յաստուծոյ կուսէն մա-
,, րիամայ զ մարդկութեան։ Զ։ մի և զնոյն զնոսն զբ խոստով-
,, նեալս մի միոյն որդի աստուծոյ բերկրաբանելոյս զնոսն (կամ
,, յերկուս բնութեանս) անշփոթելոյն, անփոփոխելոյն, անբաժա-
,, նելի, անտարանելի։ Զ։ զարձեալ երբեք զնութեանցն տարբե-
,, լութիւնն 'ի սակս միաւորութեանն, այլ յուրաքանչիւր զնութ-
,, հեալ յատկութեամբ երկարանչիւր զնութ, և 'ի մի ոստն և 'ի
,, մի դրութիւն միաւորեալ։ Զ։ յերկուս անձինս որոշեալ կամ
,, բաժանեալ, այլ՝ մի և նոյն օրդի և միածին ծն՝ քան՝ հոր յա-

,, քեզ։ ոչ ասասցին մեզ յաւաջագոյն մարդասիրեալն զքեզ՝ և
,, ասասցէ և նա ինքն ելս յեզ քեզ, և ասասցէ Հանդամանակ
,, աբեղ Հայոցն է։

Յետ ոլորտիկ եղեալն և զլլ գործք գումարմանց ոչնոր ժողովոյ։ այլ զի ի նոր կալասոյ ինչ ոչ արարեալն ի զիշատակելն, զանց ոչարեալ զնաքաջ գիսալ միայն զասթեղծոյն և զնեղեսանելոյն։ Այս յուշեալոյ գումարման ժողովոյն՝ ի քննութեան մատուցաս իրաւասթեն Թէոդորոսոյ Եպիսկոպոսն կենդանի։ զոր ի գրելոյ մեր ի միոյ՝ ընկեցեալ էր յասթառաջ գեսկոպոս։ և էր կարգիք զնմանէ, թէ լոյծ ջատագով նեսորի, որպէս էր ուղղափառակից։ Այլ հանգոյ Թուղեցոյս հարցն ժողովոյն՝ առ ի քաջիկելոյ զվիտս քաղաքացոյ, զի Թէոդորոսոս նոցոմեացի զնեսորս ի ժողովն անդ։ Սակ նա մատաղ Թասղթ ուղարկեաց առ հանգուսիս պապն, և ասղաչեաց ընթեռնուլ նոսա զայն առաջի հարցս։ Այլ ելք ասեն։ * ոչ կամիմք ընթեռնուլ
,, նոսա զինչ։ զիոյն նոցոմեան զնեսորս։ Զինանի էաս Թէոդորեսոս։ * ոչ միայն զնեսորս և զեսոմիքես, այլև զքամ մարդ, զոմ՝ որք ոչ խորհին ուղղութիւն, հերձեմ և ձերեմ։ Այսոմն հայրապետացն։ * լուցարարք սուս։ նոցոմեան եղիցի նեսորս, և ողորմ նոր։ նոցոմեան եղիցի նեսորս, և որք ոչ
,, լինն զնոս։ Այսոմ Թէոդորեսոս։ պարհեալ ամբաստանեալ են զմեզ՝ թէ Թիւրք զիրուեցի ոնեմ հանձայն նեսորի, և հերձանածող լիցեմ, և առանց լսելոյ զմ ասանութեան իմ ընկեցին յանդարդ, ես եկի ոյսր՝ զի անգարա կոյսոցիկ զանձն իմ՝ ի հերձանածոյ ոնտի։ զոր նախ սասաջն եղեալ լուցարարութեան իմ՝, և յասոցիկ զանձն իմ ուղղադաւան։ և ոչ խարշիմ նոցոմեան զնեսորս և զիւտիքես և զքամ մարդ՝ որ յերկոսս սրդիս բաժանեալ զքս։ Այլ առնասցին այսոմիսի երկրորդի բանից նոր հարք ժողովոյն։ սոյլ ասեն միաբան։ * սուտ յայտնասցես, նոցոմեան եղիցի նեսորս, և որք զնոսայն խորհին։
Այսոմ Թէոդորեսոս։ * ես ենթեմ ոչ մերկնեցիս, Թէ զիարդ հաստատեմ, ոչ ասեմ։ արդ՝ հաստատեմ։ և մինչև էր առաղանչ զայդ յեռանն լսեալ հաղ Խաղաղամ, սկսան ուղաղակել հարք ժողովոյն ելեալ ի միոջէ բերանոյ։ * հերետիկոս է սա։ նեսորիան է սա։ Հանն զՀերետիկոսդ արտաքս։
Դանդեսամ յայտնասցես նոցոմեաց Թէոդորեսոս զնեսորս և զանդոր նոր ոլորտիսքդ բաւեալ։ * եղիցի նոցոմեան նեսորս, և
,, նա՝ որ ոչ սակ ՀԱՇՈՅՆ զիոյն մարիամ։ և որ լերկոսս
,, ոդիս բաժանէ զմի միածին որդի։ Օ այս երբեմն ասաց։
Հարք ժողովոյն անդէն աղաղակեցին։ * Թէոդորեսոս ապ-
,, ծանի է սոթասոյն (խորդ)։ ընկալցի եկեղեցին զասղաղ-
,, փառ Հոգւոյն Եկեղեցոյ։ զարձուսցի եկեղեցին յուղղա-

,, փառ վեղարն Թեոդորոսաց ։ Եւ փոխանորդք պապին ուղ-
ղեն ։ ապրանք եղեալ ոչ հրաման զնեսցուս առաքն մեր ։ և
խոստացաւ պատիճ զանազանաւ հաւատս ։ ի նոսին հաստա-
տանն կայցի Թեոդորոսաց ։ զսրբոյն անգրին յիսր ուղեալն
յբոլոր ընկեցուցն էր ։ զի և մեք զայս զատանիլ ունիցք ի
մեծ քննչական ։ Ոչ այն ասացին և ոչ հարք ժողովոյն ։
և ասուցարեցին ։ Զոյնժամ և ի քանոնն հաստատեալ զՄիա-
նեն հրաման եաւն նմա ոչիչ զանեւ եկիւրեալն իւրոյ որ
ի գաւառին կիւրիոս ։ Ոչ այլ արարին հարք ժողովոյն և ոչ-
ուց տանց ի նմին գաւառումն ։ և եաւն նշանիլ զնեւապ
յանդիման ամենեցուն ։ հոյլուկս և իրաւալ եղիցին նգիւոս
յիններորդ և ի տասներորդ գլխոյն ։

Թ ·] Հնգետասանեարդ գլխոյն սահմանեալին հարք
ժողովոյն զբանեղծեն ։ ի վերայ բարեկարգութեանց ե-
կեղեցւոյ ։ զրա մնալն և համառաստել այսպիսի ։ ա · Կանոնք
նախնի ժողովոց ՝ զոր հարք հաւատոն պահեցին ։ բ · Այսպի-
կոպուսանք մի արարցին մեռնաղրութիւն կաղաւոյ ։ գ · Լիսե-
զեցոկոնք մի լանիցին զուսուցանել ասար կալանաց ։ և
մի առնիցեն գործակալութիւն ի ՝ Ցանկոնաց ։ դ · Կրծաւորք
առանց հաստատելի նիցի զանորայ մի կանոնեսցեն իբր
ինքնագլուխ ։ եւ · ե · Լուսիք և այլ եկեղեցականք մի խա-
խեսցին քաղաքն ի քաղաք ի վանակն ։ զ · Որք ի լանին հաս-
տատուն վանակ ի ամուսնոյ ուրեք ՝ մի ձեռնադրեսցին ։ է ·
Կրծաւորք մի մոցեն ի պանդուխտ կամ յայլ ՝ Ցանկն կարգ ։
ը · Կղերիկք որք կարդեալ են ի սպասաւորութիւն աղքա-
տանոցաց կամ վանդակաց ՝ մի իշխեսցին ի քայ կալ ուսանոց
հրամանաւ եպիսկոպոսին ։ թ · Կղերիկոսք մի դիմեսցեն յՑանկան ա-
ռեանս ՝ այլ յառեան հնդիսի իւրեանց ։ ժ · Կղերիկոսք մի
կարդեսցեն ի սպասաւորութիւն եկեղեցեաց միանգամայն ։ ժա · Ի-
նչ ասացեալ աղքատաց վիճակաւոր նամակ գրեալ
է՝ զնոսա ի ՝ Ցանկ ՝ այլ միայն ուսանողքն Թուղթ ունի-
նալոցն ։ ԺԲ · Եթէ միոյ մետրոպոլտի մի բաժանեալ լիցի
կաւ ։ ԺԳ · Կղերիկոսք առանց վիճակաւոր նամակի եպիսկո-
պաւին մի իշխեսցեն գնալ ի սպասաւորութիւն հեռաւոր երկ-
ղեցւոյ ։ ԺԴ · Ոմանք ասացին մի իշխեսցեն սարկաւագ կին հիրա-
մածոյ կամ հեղանոց ։ բայց եթէ ընդարձակ իսոսասին
գառնոցայ յուղարկութիւն ։ ԺԵ · Ի կարգեալն ոչ ասա-
կաւագուհի ՝ թէ չիցէ քառասնամեայ ։ ԺԶ · Կրծաւորք և
նուիրեալ կուսանք մի կարասցեն ամուսնանալ ։ ԺԷ · Կոյ-
սանք եկեղեցւոյ մի օտարացուսցին ։ ԺԸ · Կղերիկոսք մի
իշխեսցեն միաբանել ի ծածուկ գաղանդութիւն ընդդեմ ե-
պիսկոպոսին իւրեանց ։ ԺԹ · Լուցիսունք ի ուրբանելոյ գաւա-

ուն Երկիրս 'ի տարբերութիւն ժողովրդական սրբասացն Հանդերձ իւրեանց մարտիրոսաւոր՝ վասն քարեկարգութեան Հաւատոյ։ Է։ Եղեկաք մի ընտանեցին 'ի սպասաւորութիւն եկեղեցւոյ իւրեանց զիպերիկոսս սոյնոյ վիճակի՝ բաց 'ի Հարկէ։ Ը։ Եւ առանց քննութեան կամեալ լինի լարախօսութեան զեռիսկ կամ զոյլոց եկեղեցականաց։ Թ։ Զպերիկոսաց 'ի փոխանակել եղիսկ մի իշխեսցեն կորզել յինքեանս ինչ 'ի նարդոյց։ Ժ։ Զպերիկոսաց՝ որք գժտեալ իցեն ընդ եղիսկի իւրեանց, մի իշխեսցեն գնալ գաղտ 'ի կայսերական քաղաքն, մնալ անդ, և ամբոխս յարուցանել։ ԺԱ։ Սնոտասէրք կրօնաւորաց մի փոխեսցին 'ի բնակարանս Տանաց։ ԺԲ։ Եարարոյլիսն յիս փոխանակելոյ եղիսկին մի յարգանսն ասելի՝ զերիս ամիս զոյլ որ կարգել 'ի տեղի նոր։ ԺԳ։ Սրբոյն եղիս ունիցի իւր կանոնս կամ հսկաբարձաւ 'ի վերայ եկեղեցական իրաց։ ԺԴ։ Որ աբ իշխեսցէ բռնի յափշտակել զկին, սրոշեսցի յեկեղեցւոյ։ Զ պասսիկ կանոնս ընկալան և հոգոսատեցին միաբան հաւանութիւն համարին հարք ժողովոյն։

Զ։ զինն պասսիկ 'ի մեր կնիքս անտի իշխանաց և փոխանորդաց սրոյին՝ անատոլիոս պատրիարգ կոստանդինուպոլսոյ հաւանեցայց զայլ եղիսկունս կարգել և զայսպիսի ինչ կանոն։ իբր զի անթուն կոստանդինուպոլսոյ ունիցի հաւասար արտաքուստ հաւասարութիւն հաւասարելոյ զկնի նոր։ և յիրմէ առցին ընծեռանադրութիւն մարտիրոսիսք սմանացոյց։ սոսիոցոյց։ և թիսակացոյց։ եւ և եղիսսունք այնպիսի ազգաց՝ որք են 'ի մէջ բարբարուաց։ Զ։ ապա 'ի վերուստ անդր 'ի գումարիլ վերատին ժողովոյն՝ եկեղ և հրաշալեաց պատին՝ անհաւան ցուցին զին փոխանակ զայն վերջին կանոն ժողովոյն։ և որպէս իսկ ոչ հաստատեաց զայն։ Թէպետև խնդրեաց կայսրն։

Ա։ Յետ վճարելոյ ժողովոյն քաղկեդոնի՝ կայսրն աբսոլիսաց զէլեսակորոս 'ի գանգրաս։ ոմն գրի եւագրիոս։ Բ։ Ս։ և Թեոփանէս։ և այլք։ և Ճառընտիրք մեր։ և 'ի տեղի նոր նոսաւ պատրիարգ աղեքսանդրիոյ պրոտերիոս։ որոյ վնաս բազում խաւսելիս յարուցին միայնակեացք կողմանցն այնպիսիկ։ և ժողովուրդք անպատն։ և եղև աղմուկ մեծ 'ի քաղաքն։ սմանք զէլեսակորոս ընդդէմ։ և սմանք զպրոտերիոս հոգոսատէին։ և 'ի ջանալ զինուորաց խաղաղել զմեամբոս մեծ եղեալ՝ քարամբք վանեցին զնոսին։ և յանկանելն նոցա 'ի տաճարս մի՝ պարարեալ նոցա զայն՝ կենդանեան այրեցին զնոսին։

Զ։ Նոյնպէս և միայնակեացք սապաց և պաղեստինայ՝ գրեցին 'ի Թեոդոսի միայնակեաց։ որ բնակեալ էր եւտիքեայ։ յարուցին զայլ ինն խուսվեանն։ Զ։ այնչափ սասակ և կա-

տապի եղն. ապակուենի ենչ առ նոր ժողովն, մինչև յայսմանէ
ապաստանիլ, և քանուելիք ընկենուլ յանուշ զուգպարտու-
նեպիսոնս, և նստուցանել ի տեղն ենչ յաղանգ հրեանց,
և մատանել և հալածել զանիրն որք ոչ նպաստին զոր ժո-
ղովն։ Իսկ Լեկեսիոս մարդիանոս կոչին քանոյ նսեմանել զնա,
և հանձնեաց նոցա, բայց բազումք ի նոցանէ սպանեալ յայլ
հայլ տեղիս՝ քանիսք և գրովք սկսան քարոզովել զժողովն
հանդիպումն, և պարարակել զնոր ժողովն քաղկեդոնի, և կա-
ցանել՝ թէ ոչն ժողով ընկալաւ զկիրսիլն հեռաւորի։ Իսկ
աւաղ քան զանիրն գրեաց զոյնմանէ բրեալ նուազեալ նա ինքն
գեոսկորոս, և մանրիմ հանդիսանն հաստիքեաց պարսամ, և
այլք բազումք։ Իսկ զի հոգք յայսմ ժամանակի յանհնարին
տառապանս տարեալսին, ոչ է տեսանել ի նախընթաց գիրս
լուրեալ, առանց ինչ դրոյց ոչ լոնան յաստուածն
զն։ գր. ժողովոյն։

Լինի ի հոյակապ դարձ Գ։ Գրիգորիոս գիրք։ Գ։ գլուխ դէպ։ ի 18։ և Գ։ 4։ գիրք։ ի 22։ և 30։ գիրք։ ի 34։ գրոց ինչն։ Լուսաւորչի ամանաց ՅԹ։ ընդ հիմն։ և այլք։

Օ զկնի մեռանելոյ կայսերն մարդիանոսեայ յաջորդեաց լեռն։
և ի ժամանակս սորա յարեան և այլ բազում քարտաղանք եւ
տոկեալ, և մանաւանդ դեոսկորոսի որք ապէրք և յամառք։
զրոյ գրանք յաւէտ զարհուրելի են և զարհուրելի՝ թէ կամ պատ-
մեալ արժանի։ Պիտուարք ենչ էին որ։ Զիրենք էաս կուզն։
Պիտարոս գնացիոյի՝ Թարսիս կաղեցեալ, որ եղև գլուխ ոմա-
յարքաւ ամենանոցս։ Պաեբոս կիսանէրիսոս անտիոքացի,
որ եղև գլուխ անպուսիս ամենանոցս։ Նոյնքա՝ Դանիել ալս ա-
ստուգեալ, որ էս եղև գլուխ նոցին։ յորմէ յանարիկն սա-
ղիկ։ Նուրիանոս աղիկառնասցի։ հոյսոնոս։ Լեկեսոսիս։
ընքատիոս, և այլք։ որք բազում խռովութիւն անարանեցին
գրեթէ ի յամ տեղիս ընդեմ դաւանութեանն նոր ժողովոյն քաղկե-
դոնի։ և ասեալ արարին զայն բազում ազգաց՝ և հայոց իսկ։
զորմէ սեա՝ ի գլ։ ՀԲ։ ոչ կարէ տեսանել այս նաև՝ ի գիրս հին
հայոց։ ՅԲ՝ ի Հատընտիրս, ի տարգրեալ յայսմանորս ի հոգեւ-
որ։ ի գիրս։ 160։ և՝ ի գիրս։ 25։ գրեալ։ 113։ նաև՝ ի գիրս յեռ-
նոգ ոմանց, ոչ և՝ ի գիրս հարցմ։ «ԱՆ՝» Գ։ 7։ գրեալ։ 543։
՝ի մէջ այսոցիկ խռովարար սեանանց, ոչ զրկ եւ զարդիս։ Ի
Ն։ Ս։ ՍԵ։ տարեմիտ կուզն ամենայն յայսուցեալ յաղեքսանդ-
ղիոս՝ ընդեղ զարարանիս յանիսանն, և ինքն՝ սուտ ար-
քեալ։ և՝ ի դիմել պատուելոյն՝ ի մերոսանն՝ ապրեցու-
ցանել զանձն, գիմեցին խռովան ժողովրդեանն բազմութիւն
՝ի գրգռութիւն սրմոնիսեան՝ ի վրն նոր։ և միանգ սաբ՝ ի կողմ
հարուն՝ սպանին սա։ զոր ասացուն։ Ի հանն և զայլ ևս վնաս
ունելիս։ և. կատարեալ զմարմին նարին պատուերիսի չանանա։ և.
Ի. քարշ առեալ՝ ի հրապարակի՝ ի սեալ սանին նպատակ սա-
հանին գնա։ և պղտանելով բարկուանցն գոչելին և ասելին։

պատերազմաց է ասին այս մեռեալ ։ Եւ ապա ընդ բոլոր քաղաքն ձգձգեալ գնաց , և անդամ անդամ յուրեալ՝ այրեցին ի հուր , և զմնացեալսն գնդեցին յօդս ։ և զիարսասոյս նիր պահեալ՝ ուտել ոչ ամաչեցին ։

Օ այս ամ լուեալ եպիսկոպոս կոստանդնոյ՝ եկեալ դրեցին և ծանուցին լեռնի կայսերս ։ զիրոց և տիմոթէոս կուզն զընդդիմին առ ջուրապիզոյ գանձն ։ Իսկ լեռն կայսր վարանեալ ի միտ՝ զիրոց ի կոստանդն կողմանս առ քեզմ եպիսկոպոսն և առ կրօնաւորս , ընդ սրս և առ ազն սիմէոն սիւնակեաց ։ և խնդրեր խմնալ , եթէ ինչ յինչ կարծիս կայցեն զա ժամանակս ։ և մինչ կուզն արժանի՝ իսկ կալոց յոյն աթոռս ։ Եւ առեալ յամենեցուն վկայութիւն ուղղափառութեան ժողովոյն՝ դարձեալ նոցին ասաստիւ զկուզն ի պանդրաս , սեր ուրուրեալն էր զկոստարաս ։

74 Եւ իբրև մեռաւ լեռն կայսրն , յաջորդեաց ի տեղի նորա թեոն՝ որոն ի դոռերն՝ լեռն երկրորդ՝ որդի զինանի ։ սր և սաթոռակից արար զհայր իւր զլեռն ։ և իբրև մեռաւ նա զլեռն սառն ամուց , նստաւ կայսրութեանն նա ինքն զլեռն ։ զոր և յետ եօթն և տասն ամաց վանեաց յաթոռայն բասիլիսկոս , և դարձ ինքն զկայսրութիւնն ։ և զի ծանօթ էր նմա տիմոթէոս կուզն , յետս կոչեաց զնա ի յաքսորանաց ։ և նստուցեալ անդրէն յաթոռն ուղղադոյնդ ։ և նա գլուխ յորդորեաց զբասիլիսկոս դրել հրամանագիր՝ քաղկեդոնի ժողովոյն , և ոսպարծել յոյլեայլ կողմանս՝ պատուհաս ասասնոլսոյ՝ որոց միանգամ ոչ ստորագրեցեն նմին ։ Եւ նոքա սարսռագրեաց ոչեմ՝ նա ինքն կուզն , ապա պետրոս թատիրն , և անաստասիոս էթիոպն ։ և այլք յեղկոսոց ոչ սակաւք , եթէ կամաւ՝ և եթէ ակամայ ։

Ի յաւելի այսոցիկ շփոթուեց , և ի լինել պետրոս փոխոսթէ եպիսկոպոս՝ քաղաք կալաւ տիկիոս պատրիարգ կոստանդնուպոլսոյ , և յարոյց ընդդէմ բասիլիսկեայ զկրօնաւորս և զժողովարարս թ՝ երանն քաղաքին , յորոց զանգի հարեալ բասիլիսկեայ՝ վերատրն հրամանագիր եղեալ , և յետոյ կոչեալ Ճանաչողացն զառաջին հրամանագիր խաբ ։ Իսկ ոչ ամենք յերոկոպոսացն ժողով որարեալ՝ ընկեցին զտիկիս յաթոռոյ , և հաստատեցին զառաջին հրամանագիրն բասիլիսկեայ , որով յարեալ ի միջի այլ ինն խոտորմունք , և գիրեալ ամբարեալ ի մէջ բասիլիսկեայ՝ հոլանեցին զնա ի քաղաքէն ։

Եւ յորժամ վերատին հաստատեցաւ զինն ի կայսերութիւն , եբարձ ի կենաց զբասիլիսկոս , և պատաւեալ զառաջին հրամանագիրն՝ դրեաց ինքն զայլ հրամանագիր , յորում կամեալով բառնալ զառաջին խոտորմունքն ոչեր Ճշմի՝ ի միջ երեր

[գ.ԺԳ]

միայն զերկրս ժաղովն, և ընդուց զԺողովոյն ընակեցուն։ և
ել իմիք եւ ասացայ բանիւք դասապետին զոյն։ և ապա
հրամայեալ ասասարկելոցն բարուն։ Ցետ այսորիկ ընկ.
զկեսրոս թագաւոր յանեալոցն անախոյ, և զոգոտս յանիս.
ուցն նկեսաւի։ և հասասաեաց զանկոկիս յանիս իւր 'ի
կասասնդիսուպոլիս։ Յոյնժամ բաղաւոր ցենկեաց կաղմանոն
ասեոց գրեցին թագաւորն ասա սակակիս իւր 'ի ծածուկ, և ե.
սասն հաւանութեամբ 'ի վր քաղկեդոնի ժողովոյն։ ❊ Լաւա.
,, սասն ասն տր ինչ միանգամ սահմանեցաւ 'ի քաղկեդոն
,, բարեպաշտաւն և ուղղափառ 'ի սրց հարց սնդ. ժողովոցդ։
Լոս քոյ փոխանակ սկեղոսի թագուցի կուցաս, յոյժ ի զանանն
սնոնիացոյ սանեմնեոս սմն, յոյսացեալ 'ի վր սմանց յան.
տիրացուցս՝ սպանին զնս ընդոյսք մահուանէ։ և նասաս 'ի
ասեղ 'ի կոդեսի նոն։ և սա յարդարեաց զիւրան մերժիլ զս.
ասանին հրամարանի բասիլիսկեայ։ և յարդարեաց նասն ըն.
կոյսն զենոն՝ ընկենուլ զանիսանեան։ բայց 'ի դի ասացին ս.
մանք, թէ արդեն ծերացեալ է նա, և մերձ է 'ի վախճան,
թայլ ետ նմի։ մինչև մեռաւ զիրի սակաւաց։ Լոս ոյնուհետև
շրջանք անկան վասն պատարկարանեանն ալեռաց ուղղասաց.
լիցս։ և նասաս ասդ. յոյնմանեա սմն, որ և ընկեցու 'ի գե.
հոնոն։ և հասասասեցաս պեսրաս սմն, որ հաւանեցաս հրա.

դարակին զենոնի։

Լսակյոյնմանեան՝ որ ոնկաս յանեաս, գնաց առ սիմ.ինկիսս
պատրն հուսլոյց, և ասրեասասն եղն. զենոնն։ վս ընդսանե.
ցոյ նմասն զԺողովն քաղկեդոնի՝ մերժեսոց նա զին։ և պասն
զանաց վս սյոր ասս զենոն։ իսկ զենոն արար պինն, թէ վս
այլ ինչ պատճառի ընկեցի զնս։ Ցետ այսորիկ իբրև յարդ.
դեաց սիմբլիկեայ պատն փեղիքս, նս ևս գրեաց առ զենոն
զս նոպին յոյնմանեաս, և զս ընդունելոյ զիւրանն քաղկեդս.
նի։ Լոս զենոն գրեաց պինի, թէ յոյնմանեան սուրբ ասաս.
նասեալ էր, և զիսկ ընկեցաք զնս։ իսկ զս Ժողովն քաղկե.
դոնի գրեաց ոյսպէս։ ❊ Լաւասասաս ասն պատ է ձեզ գի.
,, սել, զի բարեպաշտաւնի՝ մ.ր, և հաւորն ոչ եկեղե.
,, ցիս ընկասցեալ եմք է. պատասնեալ զամենասաք Ժողովն քաղ.
,, կեդոնի, որ ասն նեն հաստատեցն է հաւատոյ նիկիական
,, Ժողովոյն։

Ցաջորդեաց զենոնի սնասասաս կայսր. յամի տեռ։ 491։ յորոյ
ասաս ի ս յաւելոյ 'ի մէջ նեղկասց հոկասասաւնի մեծ։ ս.
մանք 'ի նոյն ալՀիս Ժողովն մերձ ցեղանսեցն մերժեին։
և ասանք մեռն. ցկեան պատասարեին։ քասասեալ ևս 'ի հրա.
մարասն զենոնի սնդեալ կայրն։ Լոս խասվսն մեծ սորա.
ծեալ էր յ սանեն։ և այս՝ ըստ գրեալ եւսեբիոսի, Բ։ 5։ յա.

մեռ փ։ լեռն մի՛ մասն։ յասել ամենց, յերկուց քնութեան, և ամենց յերիս բնութիւն։ Զոյս տեսեալ անասասաց կայսեր՝ գասապարտեաց զորս միանգամ քարկոծելն ինչ՝ ի հակառակ կալեալ կամ՝ ի ջատագովութիւն Ժողովոյն։ Որոց առ նա զմիզգ պատ անարատ պահել զգաւանութիւն Ժողովոյն քաղկեդոնի, և մերժել զաղանդ նեստորի և եւտիքեայ։ և ասեսասս գրեալ առ նա սլենի, և ծանայց՝ թէ ես չունիմ ինչ ընդիմութիւն առ Ժողովն քաղկեդոնի։ Զայլ այսու ամենայնիւ այսպիսի չիսոնարութիւնք սակայն մինչև՝ ի ՀԺԿԸ յաստիսոսի մեծի թղթակցեալ ուղղափառ կայսերք, զոր նասաս յամի ՌՌ։ ԵՒ ԸՆԴ։ Հրամանս պատմութիւն Ժողովոյն քաղկեդոնի և հեստեմատաց նոր՝ Ոչմարտութիւն այս է, զոր գրեցաք։ ես և ազիզ դատաստութիւն նի, որ եղև վահան ընդ մ՝ ի տիրանց։ զոր և լիշատակեալ հարց մերոց՝ ի ՀԺԿԸ գլիդսրի կնդիկսին տալ սանանանելոյ։ ընկալան՝ ի սինոդն յունաց։ սրպես և ունիմք գրեալ։ գերբ։ Ե։ ՀՀԸ զարամ Ժողովոյ և զՀակառակորդաց սրբ նան՝ ի ծանութիւնս։ Զայժմ մատիցուք մեք՝ ի կոպտ սատմութիւն մերոյ, դալմ առնելով՝ ի գործոն՝ որք եղեն՝ ի ՀԺԿԸ կնդիկսին գլուսոյ, և զկնի սոնարիկ յիշատակութիւնն վահանայ մատիկանի։

(1)
(2)

Գ Լ Ո Ի Ս Ի Ա

Գաղափ անցեալ՝ որ անցին ընդ գլուխ կիրակի յաղերկին կայոց և պարսից։ և յաղափ կիրակոսին գրիգորի առաջնոյ։
որ և յաղափ ջարեան էարգիսանայի։

465 ՈՒ լուտ երանելին, որ յետ իբր չարքարասան ամայ քաղկեդոնի Ժողովոյն նասաս կանգուղիկոս հայոց, ոչ ասայաք՝ ԵԳԼ։ ԹԸ։ վասատակեալ ՀԵՆԷ։ ոգ՝ լաւ հանապատպոգ յաղիղ առաջնորդութիւն իւրումն հոտի։ բայց հայեցեալ՝ ի վրդովումն Ճին՝ ի արտաքնուս ուրացութիւնն սմանց՝ ի նախապատաց՝ առաստարի՝ ի հոգի իւր։ և յանմխիթար սուգ պաշարեալ վարաներ։ զի սնոգաստ սեւամեր զեռ վասատակ յանդատուն ՆՇ խոսանացեալ։ և որքան ինքն՝ ի շահեցս դիրուսանուլն։ տեսանելի՝ զի նք ղՀետ ելնելն և զայլս կորուսանելոյ՝ դարձուցանելով զնոսա՝ ի կրոնս կրակապաշտ մոլորութիւն։

Ոչ թեպետ չարմութիւնք՝ ամենարատուն հայոց և այլ խիստնք ասեն տեսանք հասատաս ն կուլին յորեան քրիստոնեութեն, բայց՝ ի սնոսի էրկիւղ ընդունել յերկուաց ուրացիցն, որք պարտ

Խորհրդոյ 8

մից զօրութիւնքն խլոփառանային, յուսահատեալ ինքն կենդանի վարեին։
Եղանակս և ռամիկք ժողովրդեանն ահիւ սրոյն ապաշաւեալ զգաւ-
ղանալով կոյսին յօրէնս իւրեանց։ Եւ էր յայնժամ Հ մեր
յայնմիսիկ վիճակի, ոմի էր հրեշտաւոր յաւուրս մանկաս-
էցուց • ԺԵ • Խէ • Ի • Լ Հ • Խ Ն • ԼԵ • այլ ոչ էր 'ի միջի մանկա-
քէ՝ ՅԻ Է մեծն վարդան, որ վանեսցէ զիշխանսն հաւատոյ։
Իսկ այն երանելի նախարարքդ՝ որք եկին 'ի պարսից, և որ-
դիքն նոցին, զանձինս Հողարել կամելով՝ խոյս տային լեռսուլ
զնն, և փախիլ յասորս երկիր քրիստոնեից, և կամ գայլ ինն
հնարս հնարել. վեց. և սակայն կանխեալ առ երանելին գիւս
'ի ենմ ինքզնին բանս միսիթարութեան, և հնարս ազատութեան
թաքմանց և տեղի հայոց համարոյ։

Յաւուր միում՝ 'ի ժողովել նոցա առ գիւս, և 'ի խօսել 'ի վերոյ
եղանաւորեալն ոգին, խորհուրդ 'ի մէջ առին գիւսն լեռն
կայսր յանուց • և առաքեցին առ նա զարդս պատգամաւորս
միանգամ և երկիցս։ և ասացեցին առ նա՝ զարդս հայոց զիւսուրքդ 'ի
վերս տուսալեալ ազգին, և կարկառեալ ձեռն, և զերծուցա-
նել 'ի դառն ծառայութենէ պարսից, և առնել զնոսա իւր • ոմի
ինն նոքա՝ որք բնակիչքն 'ի մեռն բաժնի յանուց • քանզի յոր-
ջան ընդ ոստս ծառայութիւնքն եմք առեալ, ոչ զդիմել դառնել
խոստացութիւն • մանաւանդ լեռ օրինաւ տապալին կիսնք մեր,
և աղաւաղեսցեն զեղեցիկս։ և նեղեալ փոքր մի։ ես լինի մեզ յա-
մենայն, Հ մեր շրջի 'ի կրնոս մի։ Օ այս յանեալ լեռնի՝ կամեցաւ
զդնել հայոց, և փրկել զնա 'ի ձեռաց պարսից, բայց խորհեաց
զիս պատուիրեն իւրոյ ճիկին, որ յուսալ և ծիր 'ի
զեռանոցանուց անտի։ ոմի յայս է յասացեալս 'ի նոսանցեանս

գլուխ։

Եւ 'ի միս ապր ամի պատգամ յղեաց լեռն առ հայս։ լեռ
որ ոչ կարիցի անկանել յոչ յանաց • պարտապանեցից նոսա։ և
տաց սերոյ բնակութեան։ Եւ այս պատգամ լեռնի այնչ նպաս-
տեր հայոց։ զի նոքա ոչ զանձինս նեղեն, այլ՝ զնոսա ոչնչեն կա-
ռեալն 'ի յանապարհս պահել։ և սակայն ամենք 'ի նախարարացն
արշակունեաց, արտաքսան՝ որ առեալ էր զմի 'ի գաւառաց
հմայեկայ եղբարս մեծին վարդանայ, և գաղտնի ելանեալ՝
ելեալ գնային յոչ յանաց առ լեռն կայսր • և պատուհաս մի
'ի նմանէ եղև արքայազունք • զրպս և գնաւեցոյց լեռն 'ի նեղ-
կիսս ընդ մանկունսն յարգանսն • ապ աերեցան նոքա արքունց
յոյժս • և յետ ժամանց յաւուրս. նեղանկեալ կայսեր փոխա-
դրեցան յազգանսն զոյն • ապ պահեցին մինչև 'ի ժամս ազգն
զանոսն դեղի իւրանց 'ի մէջ յանուց • Եւ ամենք 'ի նոցանէ
զկնեալ ամենայ բարեկամ եկեալ 'ի Հայաստան՝ հանին յաւուրս
լեռն • և սիրեալ սեպհական պարարտութիւնք քանի մի սուրբ

Լուսանցքին համար • Է •
Լեգեոն • նրբեռ • 557 • համ • 437 •

քաղաքաց ի կամանա քաջոց 'ի նոր. գուսան՝ ուրեցան անդ։
յոգոց շառաւիղեցուս և գրիգոր մեծ իշխանն պատիւսուն,
և Թուան նոր գրիգոր մանչունարա, և ոչք գիտեա նոր. զորոց ու-
նիմք խօսել 'ի հայոց և 'ի հնդիկոց զ իրս։ այժմ հոյեսցուք
'ի կարգ պատմութեան։

472 Ի. Տեսեալ երանելւոյն գիւտոյ, թէ ոչ ասուրք զոյ յոյս Փարպեցի։
օգնականութեան 'ի փրկութիւն և յաջողութիւն ՀՆ, սչ
և կարացեալ հանդուրժել՝ սկսաւ յայանապէս քանիւք և
գրովք յանդիմանել զարայօրն, և պատիւ մեծ ընծայել
ուխտապահացն Ամի և քարեմիտ հաստատելոց։ Եւ զի
'ի մէջ սրբացելոյն առաւել չար էր դարձեալ խորհուրդ
մեղանչելոյն, և էր նա իբր երկրորդ վասակ զ-
բարձեալն ամենայնիւ՝ և յորդորիլ ոչչոց յօրէնս մոգու-
թեան, զիա սկսաս գիւտ ասասել քան զայլ յանդիմա-
նել և կշռաւելել։

Որոգ այս դժուարացեալ յոյժ գաղիլեայ՝ կալսա անհնարին
մի 'ի պատ։ և տա խնդրելոյ 'ի նմանէ զվերջ քինու՝ ընդ-
'ի պարս, և մնասցէ քանա ամբաստանուն զերանելւոյն առ
պերոզ թագաւոր պարսից։ զաշխարհի մերոյ ասի զմարդիկ,
զոր զհրամանն կամաց քոց կամին կատարել, և զօրենս ձեր
խորհին յանձն առնուլ, կոչէ նա առ մինն։ զամենս բանիւք
և զամենս սարքիւք պատրեր, և 'ի կամաց իւրեանց 'ի քոց
զգաստանալոյն։ ես իսկ Ամենայնեմ ասել զբարեսէրն, զոր եկեալ
առ իս՝ խոստացան յանձն առնուլ զօրենս պարսից։ և նոր յոր-
դորեալ սակայն զմեզ 'ի բաց թողուլ զայն և արհամարհել։
Եւ յաւել ասել, թէ նոքա զմեզ զքեզ ոչ ունիմք, և կա-
մաց քոց ծառայեմք, և արեւելեան և կրակի երկիր պագա-
նիմք, ասեալ և զիսոր թշնամանօք նոքոքաւ։ և ինքն ընդ
կոչեալ քանս ոնի, և խօսի 'ի խորհուրդ։ և պատուհասն
ընդունելոյ հրամայեալ նոցա, և մեծամեծաց նոր՝ զ 'ի դրան անդ
ենն։ Եւ այլ ևս բազմ բանս ասուցեալ յոգեւորս խաւեցաւ։ 'ի մեր սեղն
քաւ կամ իւր։

Զ այս նամ լսեալ պերոզն՝ բարկացաւ յոյժ։ և հրամայեաց
կոչել 'ի դուռն զկոմեսն զկամ։ զիա տացի պատիւն։
Եւ նոր յաժամուն գնացեալ ուստ՝ յանդիմանեալ և ասացաց
զրանն։ որոց և ասեալ զայրագնեալ և զնորհալի կերպասանս
նոր՝ պատկառելոյն 'ի նմանէ։ Ամենայնեալ զգաստաւ նոր հալածեցն
ամենայնի և խոժամատանուն և հրեայ, և հրեայնոցն՝ զոր էին
յերկրին պարսից, եկին 'ի յարգանս նոր։ և ըստ արժանի հա-
լուն ասասնանի պատասխանեցին զնա։ և ըստ ասելոյ փարպեցւոյն։
ամենայնքն առ հաստատակ։ ասեսանեին զերեսանոր իւրեն զերեսա
հրեշտակի։ ։ ։ և երկուսեան գոզային 'ի սրբին ուր 'ի ուռաբ-

,, Գաղեղ ոն ։ ॥ ,

Գ. Իբրև ապէ եղև պեղոցայ , լեր նկնէ գիւտ 'ի գաւառն առաքեաց աւ նա զՀնգաս վիճակս զոյգի աշտանայ (զոյգն յիշեցուր 'ի գլ. ԺԸ. երես։ 1։3)։ և ելոյց նմա զՇամ բանս ասելոյ՝ մանաւանն , զոր խօսեցեալ էր զապիշեալ ։ | սնէ սնէն զայն ամ՝ ոգաւոր պինի , և ասէ ։ են 'ի դմա բանք՝ որ Ազնարիա են , և էն՝ որ ասա։ քանզի սիրել զբրիսանեանն , և զոյն՝ որ քրիսանեաց է , և ասել զմարդ՝ որ կամելին մի՛ խոսել է 'ի Ազնարասէ՝ զայդ սէ եթե այսր։ ոգաւոր է իմ , այլ՝ 'ի մանկանէ իմմէ։ և եթէ հնար եր , քանզի անվնիեր։ մարք՝ ապաշէլսել կամ պարզ և ասալ՝ հաւանեցասցանել զՇամ՝ որ կամի մոլորել , 'ի Ազնարասէ և գնալ զնոնապարշ՝ որ չէ ասղիչ , յնաս կալ , և ոչ ասալի կարելի սլանալաւն։ | սակ որ ասէ , լեր՝ ասել եղեալ՝ 'ի հաւատն , սչ բան ասմբասասանաղին կալուծեաց են խլեալ՝ ալ զնա զ գալաւն և զ ոչ խոսելն և զՇամ խնասաս բանաս՝ որ ասամանց յՀօրմց սասցեալ էանք , և են իմ անդ ծառայելք և բարեկամք բնչ՝ և սասաւնակեցք , և էն նոք մեր հաւատակեցք։ նաև զնիւթ բանանոյ կուն գչեասուցս զոր ասելիցն , անսի գնեանք ի Ամիին պիսալոց , զի անդ վասն գասանի ազն , | սակ գՀնդաղանսն ասեանասոյ ծառայսն՝ օրինքն մեր։ և սասան՝ իրեն հաւատացանել սերանց։

Գ. Այս նոր բանս սկսն սասանոց որքալն հգաստ գՀնասալ , և արքայ ուղիղ և ալդոդասի հանարելալ զոյն՝ դիտաց սասգինի , զի գաղիշոյ սա մանրանաց ոսմբասասանեալ է գանանի։ | , յՀ զի մի սանեանն սնալասա արասցէ գսին , և ցայսն սրհամարհ զգաղիշոյ , նգիս զայլ իմն անհնն բան պարասասրեալ գնա։ և դեալ սա նաև գնոյն ինքն գՀնգաս գՀնասալ , ասէ։ մինչև ցայժմ ասանց իմ Հրամանի կալեալ է քո զիշխանանդ կեցզիսալն։ և որք սահեալ են քեզ զայդ ինչանալն , ծառայք ենք , և յանին Հրամանս յինէն սալալոր՝ եղեալ։ այժմ արասցես զՇամն իմ , և ասիցես զիմ սրնս , և երկիրսաղանիցս սրեգասան , ասամ քեզ և ցկոն քաւամ զայդ ինչասասի մինչև ցլաւ խնասն։ և զքեզ զանպիսի պառասամ սրանակեմ 'ի Հայր , դարպիսի սչ սարսք 'ի Հայոց գասեալ լսցէ 'ի գրասումերաց՝ թէ՝ սրա թէ յամանասալ Հասանին կասարել զՇամն իմ՝ զեպիսկարասասիս 'ի ջուց առնասամ 'ի բէն , և 'ի գաղնացք 'ի բաց հանեմ զքեզ։ և բարասամ սնարդանսոք դարձուցանեմ զքեզ յարիսարն քոյ։

Իսկ Երանելին գիտասարանն ետ գարասասանարն , և ասէ։ կասելի։ զի սրգպիսի բանից են ինձէն առնելի սինն սուաքն Հնարասարեն։ զոր սլ է Հնար քեզ խոսել՝ զոր կամիմ ասել։ և ոչ ինձանս դու Հանարձանկապես պառասել Հնարաւորին զՇամ

473 զսնեալսն ։ Ի բերանոյ իմոյ ։ Զոր հրամայեցեալ ցերանելն ։
ոչ դիտես , զի թիզիք համարձակիւն տուեալ են պատգամա-
ւորացդ՝ ասել զարդարն ։ Ի մէջ երկուց կողմանց՝ զոր ինչ և
լսեն ։ և բնաւ չիլեսեն ասելի ինչ ասել՝ կամ պակաս ։ Ի բանիցն՝
զոր լսեան ։

Յայնժամ ասէ ցնա երանելին ։ Երեթ և ասա ցԹագաւորն ,
Թէ յաղագս գարծակալուանս՝ սրբոյն լինիմ , եԹէ ոք առնու
զայս յինէն ։ վա՛ն զի վերծեալ յՅաստանի զբազանաց՝ պարա-
պիմ անՁինս և ազօՀից ։ Իսկ յաղագս Եկեղեցական ձեռնադ-
րանս , զոր բռնադատանս , զայդ երկիւղ պատՀիմ ։ ոչ դու
և ոչ այլ ոք ։ Ի Թիզրայ կամ յիշխանաց կարի առնուլ յինէն ։
և ոչ իսկ մահ ։ Զայդ յաղագս օրինաց քոց՝ զոր ինձ ունիլ
հրամայես , պայ վա՛ և որթալս և պատՀիս խոստանաս , ծա-
ղի՛ր , զի այդ որոնք գոլշելի են ինձ և անպիտան ։ և դու
ինքն՝ որ հզօր Թագաւորդ ես , և ամենեքեան՝ որք անկեալ զայդ ,
համարեալ էք յաչս իմ իբրև զմեռելս ։ և ես ոչ կարեմ Թող-
ուլ զկենդանի օրինս , և յանձն առնուլ օրէնս մահացու-
ցիչս ։ Զա՛ զՀիտաս քո՝ զոր խոստանաս , անարդանս համարիմ
և խաղ տղայոց ։

Լուեալ պատգամաւորին զայս բանս ։ Ի բերանոյ երանելւոյն՝
սոսկացաւ , և ասէ ։ ապրեսցես եԹէ ։ Ի վե՛ր այդր բանի մնդէլ
կաս , ապա յիրաւի ուսցիր ցիս , Թէ ոչ համարձակիս տանիլ
զասացեալս իմ առ Թագաւորն ։ զի ոչ սրբոյ երբեք այդպիսի
ստամբակութիւն յլեալ ։ Ի լանս առ Թիզրս աբ ։ և արդ՝ եԹէ հնար
է , սուշիմ լեր , և փոխեա այժմ զբանդ ։ զի կարացիս խօսիլ ընդ
արքայի ։ ապա Թէ ոչ՝ չիշխեմ ես զայդ բան ասել ։ Զա՛ ցնա
սմին ։ չասացեր դու այժմ , Թէ Թիզրակոն օրէնք են՝ յիշխել
պատգամաւորն նուազեցուցանել բան մի ։ Ի բանից առաքո-
ղին ։ և կամ առաւելուլ ։ ապա՝ երեթ ասա զոր լսեար յինէն ։
քանզի ինձ ոչ ։ Ի հնար այլապէս ինչ խորհել կամ ասել ։

Յայնժամ գնացեալ պատգամաւորին առ արքայ՝ ասէ ցնա ։
ոչ համարձակիմ երկրորդել առաքի ձերդ՝ զոր միանգամ խա-
սեցուս նա յանդգնաբար , քայց եԹէ դու ինքն հրաման տա-
ցես ինձ ասելոյ ։ Զա՛ն ցնա արքայ ։ խօսեսայ դու համարձակ
զնեմ ։ և մի՛ ինչ զանգիտեսցես ։ Զա՛ն իբրև ասայ հզատ վշտասայ
զոր ինչ և լսեալ էր ։ Ի գլուտայ ։ Ի զայրացումն պատմանէ
գրգռեալ Թիզրին՝ կամեցար տալ հրաման խիստ գՀ երանելւոյն ։
և ապա յանկարծակի դադարեցուցեալ զբարկութիւն իւր՝
լռեաց առ վայրս մի ։ և սկսաւ խօսել , և ասէ ։ գիտեմ , զի
այրն այն կամի գրգռել զիս ։ Ի բարկութիւն ։ ոչ զի արդիոց զնա
Ի կռապանս , և ուսանեցից Ի մահ ։ և սովին կամի փոխարա-
ռել և արտակել նա Ի քրիստոնէից ։ քանզի լսեալ է իմ , Թէ

քրիստոնէութեան ըստ նմանութեան հեթանոսաց զորս պատմեն , զոր օրինակ [illegible]
աշխարհին մերոյ ․ որով զնոյն և առաւ ցուցին ․ այլով պատա-
ռեալ յանուն քեզ պատմեսցին՝ զոր դու կարես գտանել ցուցա-
նելով զնա ․ նոյն ասէ և նմա ․ բայց 'ի գիրս 'ի կանոնագիրս-
տան հեռի են յայտնեալ ։

Օ այս չոքեաւ երանելւոյն գիրոց՝ Թեոդիոս և ուրախ եղեն
զի տարածեալ 'ի զօրաւորաց գաւառէն , բայց արդարեւ յայտ
Ը այս , զի չեղև ուրոյն հայրապետաց և մեծաց , որում 'ի բա-
զում ժամանակաց յառաջեաց հարանեալ ։ Իսկ ապա կարգեալ զա- [illegible]
ռաջին ինչ 'ի ցրուն անդ մեծութեան և 'ի մերոյն քաղաքի՝ պատ-
մութեան սիրով ․ և յղեալ նոքա մեծ , ետես պատրաստ առաջի
անձին ոչ միայն քրիստոնէից , այլև հեթանոսաց նոյն ․ մի զի
բազում բարեկամ արար անդ աղօթից նորա ։ Իսկ զի այս
կամաւոր եր յաջողեալ եղիցաւ և քաջութեամբ 'ի կողմանս
յայտնեալ , մեծութեամբ 'ի մեծաց զօրաց եղիցաւ և
զզօրս ․ և յանձն առնելով զամենայն 'ի յաւուրս իւր՝ զաւրաւ
և եկն 'ի հայս ․ ուր եղեւ լուսաւորութիւն բազում 'ի հայա-
ստանի աստուածաբանութեան և 'ի բարեկամ ժողովոյ ։ Իսկ նոքա
Թեոդոս ոչ կարեր զերկնաւորութիւն կանոնականութեան , բայց
յետոյ անդ այլ բարեպաշտ ամենայն յորդորէր գնաւասա-
րեանն 'ի հայաստան Դոմինոսին , և զխորհրդական 'ի սուրբ
և յառաջնորդութեան ։

Խաչեան արծրունեաց ,

Բ ․ Ուր նմա արարն եա ընթեր մին գիրաց եղեւ նա
'ի մի հայոց զարմանալի յայտնի արծրունեաց ․ յորոց եբեր
անդ զմիաբանութեան առաջ երանելւոյն գիրս , եղեւ 'ի հայաստա-
նեայ մեծի զօրավար քրիստոնէից՝ անդ ․ Թ ․ և եղև 'ի գիրս
հայոց իւրոց 'ի գիրս միանգամ 'ի գաւառին փառաւորս ։ Յետ
զամենայնի երանելւոյն գիրոց՝ եկն 'ի հայս բարձրացաւ մեծ
մեծարանօք , և կարգ խորհրդեան մեծ ․ և եկն պատմեաց
բազում յարգեաց ․ այլ թէ ոք կար ոչ բարձրանալ , խոնարհեցաւ
հանդերձ 'ի ծագմանէ նմանեաց ։

Մովսէս Քերթ . Բ ,
Խորենացի ,
Գ . Ի . ԿԵ ,

Որք Թեոդորոս մեծացեալ՝ ըստ մատենագրաց , և բազում
պատմիչք տարեաց առ աստուածաբան , հատ . Ա . գլ . 15 . և 29 .
և հատ . Բ . երես . 403 . և հատ . Գ . գլ . 3 . երես . 66 . և 381 .
և հատ . Դ . երես . 70 . 77 . ևս , թէ կայր յեկեղեցւոյ զորոյ
քրիստոնէից ․ ուր ասացեալ մեծութեամբ եկեղեցւոյ յաղթող հայ
պատմել ․ յորոց մի էր և բարձունք , և յետոյ 'ի մի անձն պատ-
մել և 'ի սուրբ և մեծն ․ և զի ասացեալ այսր պատմութեան
եղեւ յաջորդ հանդերձ ծննդեան , եղեւ կարգաւորեալ 'ի մեծ
նմանեաց բարձրացեալ աստ և յորդորեալ յեղանակ 'ի մի ։

Իսկ առաջ յորժամ պատմութեան զնա յեկեղեցւոյ եղեալ՝ որ և [illegible]
յաղթութեան եղեւ քաղաքին յասոր այնր առաջնոյ պատրաստի ։

նիզ առեալ զկիսն մեղրոնն ի խոզոյի և թեղաղարոսի՝ տարան
զայնս յԵ սիոնեցի պարսից։ ոմն և այլք սմանք ՝ի Հայս։ ըստ
որում գրեցաք։ Է։ 59։ Էրես։ 526։ Յե իբրեանց Ծարտար-
մատնէ սրատոցեալ զգազանն ՝ի քրիստոնեից եղելոց ՝ի պարսս՝
յետ ամաց ինչ ելին յեկեղեցական ասաիշան։ և բարձումս
կարգեցաւ եղեալս մեր։ և զի էր սա այր նենգաւոր և կու-
լուքան, նոցն երեալն։

Յե ոգոս գնացեալ առ սերբոզ արքայ պարսից, և հարկոյ գաղել
յոյժ յաչս նոր՝ գրգռեաց զնա ընդդէմ քրիստոնեից եղելոց յին-
խանութենն նոր։ եթէ ասէ՝ քրիստոնեայք՝ ոչք են ՝ի ահմանս
ամրութեան քոյ։ զնոցն հուատս սնոիցին՝ զոր ունին յոյնք։ ՝ի նս
յարին։ և առաջամբեալ ՝ի քէն՝ ձեռնտու լինին ՝ի կայսրն։
՝Ի հարցանել ցնոս սերբոզն՝ թէ զինչ արարցի իցէ առնել։ զի
անհնար է ասէ դառնալ նոցա ՝ի կրօնս մեր։ առաջի եդ նմա
բարձումս զաղանգն նեստորի։ Յե հրամայեաց առեալ ՝ի թա-
գաւորէն տարածել զիրգաւն՝ ասնձամբ սնձին հեստոր-
եղեալ հալածել զուղղափառս քրիստոնեայս։ Յե ոչ այնչափ
միայն, այլև արարեալ զամենս ՝ի ցոփ եկեղեցականաց՝ ա-
ռաջաւ ժողովեալ հանդերձ աղանդակցաց իւրովք։ և հաստատեաց
պիտակս կանոնս թուղթեց և անկարգունց։ և մանաւանդ
զայս։ թէ արժան է եպիսկոպոս և երիցանց առնուլ կանայս։
չարաչար մեկնելով զգան առաքելոյն՝ թէ լաւ է ամուսնանալ
քան զջերանալ։ Յե ինքն իսկ բարձումս յեղիկսութեն անդ
իւրում յայտնապէս պարհիր ՝ի սան ցկին։

Ոմն ոստին կիսոց գլեցին եղիկսունք գիսլանայն յանեաց և
հայոց և ասորւոց առ մեծ արքերիրն տիրանի՝ բարեհաճ ա-
նուն, որ և կոչիւր հիթիշիս քրիստոնեից եղելոց ՝ի սրպաս։
և մեղադիր եղեն նմա զի թոյլ տուլոյ զօրանալ յարևելս այն-
պիսի անկարգութեանց։ Յե նոր ժողով արարեալ՝ գատապարտեցաց
զբարձումն, և նզովեցաց զաղանդ նոր և զկանոնագրութիւնն։
և գրեալ թուղթ առ արևմտեան եղիկսունս՝ յոյս ասելոյ նոցա,
թէ ինքն ոմ՝ ուրուք ընդդէմ զմեր բարձումանցն հանդուցաց։
բայց * պարհեաւ առ կանգ ընդ. որուք ամբարիշտ թագուռ,
,, էկարեմք գլուամրել պանցաւորս։ զոր և բարձամ անկար-
,, գութ սոյնոյն ընդդէմ կանոնաց։

Յե զայս թուղթ առաքեաց բարեհ՝ ՝ի ձեռն եղիկսոց կրոնա-
սարաց։ զորս յանցանելն ՝ի մեզանի՝ նենդաւոր առ ինքն հրաւի-
զեալ բարձումանցն։ և առեալ ՝ի նոցանէ զթուղթն՝ ընդառ ՝ի
պարսս առ ոգեալոյ ասեցեալ։ և ամբաստան եղև զարաբեանց։
թէ լաւեալ է նա հաւանեցուցեալ։ և թշնամի ճարութեն քոյ և
արևելոց մեզառ։ և եցոյց նմա զբանս թղթոյն։ Յե զի լուցա-
ցեալ եղեալս յաւուրսն մոգ էր։ և թուղեալ զայն՝ ընկալեալ

եր զբրիաանմբոնի , կոչեաց զնա պերոզ ուռոցի իբ , և ասի-
պոնոց զնա գաանոց ունգրին 'ի մոգուեցի . և 'ի չառնալ նորա
յանձն եառ կոմիկ զնա , և գանահատ առնել սուսրիկ · ինչև
ուանպեռոց նա զՏոմին ·

Լ՝սպա կրկին հրամանն կուս բարձուաւ 'ի պերզի' հրամարձակ
հարածել և սպանանել զոյնուսիկ , զրպ ոչ գարձցին յաղ-
նեսարանոց կամ · 'ի կրնս պերսից , և դիմեալ զրբոնի
ասպնաւորաց 'ի կոմմնս աւարեուանի' եառ հաւանիլ ըն-
բոլոմն' ուելի քան զեսիեն հաղար զրիս , ընդ որս և զարբ-
ուշեռ էսիկսարա նինուեի հանդերձ երկուասան միոյ-
հեազ · Լ՝ս երկիրս և երիրս ուս և անդ ուրդալ արարեալ
հաստատաց զբանոր նեսարի , և առուել ևս բարբաջեաց
զՏաբրն զանն դարձ , և յաեռ յերկրին բուսոսանս · և
խորհեր զնոսն սունել՝սան յանձն հայոց ·

Ի · Վասն արծրունի

Ի՝ Վասն զրիաանիսը կնեղեր հայոց զնաղագոն աեղեկացեալ
զյամանն զգաւոցայց և ամենայոց զՏաս իբ' 'ի սկզբանն անոր
նոսն բան զնահատակեն բարեեաց · և յուել գրել Թաղեան
ը ուսանելոյ Թանգնոյն արծրունեաց' առ քրիստոնեայս բնա-
կեալս ը տրէր տարեկոյ' յաստուան և 'ի բուժիկս · նուռ 'ի
ուսնանս լեզ հայոց 'ի կոստնս դերջանաս և խորհանգոյ ·
ուս Տակալ ինչանս և առ եգեանս · ինանուաս բանիբ բար-
գաձալ զնն զգաշանալ 'ի լոր ազանպոյ բարձուանի և նմ
նեռատրանանց · Լ՝ոպոյ բարձանոյ նենգաշ և դարանաք
'ի մեռս բերեալ զՀուսզնն քրիստոսիրի' մեռոյց առ պերոզ
արքայ պարսից , և ասէ · զոյնուսիկ գրելոյ կալեռանիբնն'
խորհի ապաստանելոյ զնոյս 'ի տրուն քաղաքն , և կա-
մի ազիանալ զնարեւորսան ը տրուեցիր յանանց · և յաեռ բեշ
քաղաքն ը ուրախանանի մանաւանալ առ նս զնանարարացն
հայոց · ապլ 'ի դերև հլ բան նր ·

Լ՝ս ասոս 'ի լքան զս լաալ' ոնդ ինն լրեկ լեզ գործեալ , եին 'ի
հայս յանն մեկաց հրամանաս պերզի , զի և ունգ ուերմանոցն
զանոր ասանդ իբ · Լ՝ս զի ասկաբին կենգանի էր ելն եղելն
զնոյ , և Հնաներ յայնմ ուշանարի , ըստեալ զՏոմաս ուրուեն
նր' զնաց առ նս ինգնուրեր · և սանեալ առ նմա զգիր
գրատանն' զոր ասասալ էր երանելոյն , բնոյլանց և ինա-
զոյն 'ի նմն' գարարարել անոր զոյլ սրինակ · և ելն երոշ,
խառարուեն առեալ' նա նմն · Լ՝ս նա ինգա. խարեբարուեն
ջոջել յաշխարհի ունգ · և. հեղալ զՀոնս լարուեն նրոյ 'ի
բարեաեղիս · ինանգ յանն վասարարանի ·

Օ՝ոյն ելքն. ամ. մեծ ինչանն արծրունեաց ներշարսոն ·
որ յայնժամ 'ի ներսն իբրոմ ամրացեալ էր 'ի բերլին սան.
բնաց , բերրարեցաս ը գրեմ' անարգինն' կերաանել զնա 'ի միջոց.

այլ առ ահին ոլորգն ոչ իշխեալ ձեռն արկանել՝ յանեաց առ
նա սպառնալիս մահու՝ մեկնիլ յաշխարհէն սմանի ։ որպէս գրէ
Թովմայ արծրունի ։ Զ սոյն սպառնալիս հերշուհոյ իբրա՛ ի
գիմաց ամ նախարարացն հայոց լեալ պատմէ բարեբերեաս
ասորի ։ գ։ տաս ճիգիր ։ առ ասորի ։ ՃԻ։ երես։ 393։ * Լուիր ասէ
,, նախարարացն հայոց ։ թէ դուն զարձեալ բարձուսցես միով և
,, յաշխարհ իւրեանց ։ զեկեցին առ նա սպառնալս երդմամբ
,, հանդերձ ։ մահու ասեն սատակեսցիս ։ եթէ առ անգամ
,, մի երևեսցիս յաշխարհի մերում ։ Լու՝ այսպէս լեալ էկաց
,, ասէ ։ ի Ճանապարհ առնելոյ ։ ի հայս ։ և նոքա զկիր մնացին ։ ի
,, հերեակիսուէ նոր ։ թագուցեալ ի ծրուէ պարսից եին ։ ։
Ինչ այս սպառնալիս յանհաւրինս զոյլացեալ բարձուսցի՝
դառնայաւ լայն ։ ի վերայ տանն արծրունեաց ։ և առ վրէժս
առնելոյ ։ ի նոցանէ՝ ։ ի բաց եհան ։ ի սրատուէ եղիշեի ինչ ինչ։
սի հայոցը ։ ի դարձի և ։ ի պարծանս արծրունեաց ։ և թողեալ
զպիլքն առ ուռեցի՝ լոյս ետ յաշխարհին հայոց ։ և զեպ սա
զիզ գնացեալ ։ ի պարսս՝ ամբաստան եղև զարծրունեաց ա
ռաջի արքայի ։ և շարժեաց զնա ։ ի բարկանի ընդդեմ նոցա ։ որոյ
աղագաւ ։ ի սկսեալ սատանայն և ։ ի վառնդս անկան արծ
ռունիք ։ Լսակ սրատամպիլքն եղիշեի յետ մահու երանելւոյն
վերատեսին դարձուցաւ յաշխարհն մեկաց ։ և ոչ ընթերցանի
զայն ։ տեսեալ՝ թէ բարձեալ են տողք ինչ բանից ։ ի գրոց առ
ի ։ հանարեցան՝ թէ ։ երանելւոյն ոչ ուղղագրեալ սրատեսն ։
Զ ոյսոսիկ գրէ թովմայ վէրպ սարդրունի ։ որ ասի լինել աշա
կերտ երանելւոյն եղիշեի ։ Լու խոստանայ և՝ թէ զայս ամ
* յուցանեմ յայլսմ տեղոջ ։ ։

476 Հայն աւուրս ։ ի սկիզբն կենդանի քրիստոսափրի ։ յանկանել
շփոթուն ։ ի կոստանդինուպոլիս ։ ի մէջ զենանի կայսերի և բա
սիլիսկեայ ։ և ։ ի վանել զենանի յերուսաղեմ ։ ոմանք ։ ի նախա
բարարացն հայոց՝ որք ։ ի բառնին յանեալ եին ։ ապստամբեցան
յիշխանութենէ կայսերի ։ իսկ ։ ի միւսանգամ թագրել զենոնի՝
նուիրեալ զնա անդրէն ։ և մերկեալ զնա ։ ի նախարարական
պատուոյ՝ որով պերճանային ։ միւսմ միայն եա ունել զայն
պատիւ իւր գերագոյն և իշխող նային ։ և զիրենս եդ ։ զի ալ
նաւհեան մի՝ որ այլ ։ ի նոցանէ տանուտէրպարական իշխանութիւն
վարեցի ազգատոհմն ։ բայց ։ ի միոջէ՝ զոր կայսրն յանեալ կար
գեալ ։ ի վրէ նոցա ։ Մեկին ։ Լայց զայսու ամենայնիւ նոքա ինքեանք իշ
խելին գլուխս առեալ իւրեանց ։ և սատանայարքելին ցեղոյ իւրեանց ։
և ոչ խառնեին ։ ի զօրս կայսերի՝ մինչև ցաւուրս յուստինիա
նոսի առաջնոյ ։

Պրոկոպիոս գրէ ։ յաստ. գիրս։ 1։

ԳԼՈՒԽ ԻԸ ·

եւ ի պերազոյ սրբոյն ։ և ասեն ։ խորհի վասն մանկանեան
ապաստամբել և ապստամբեցուցանել զհոգս 'ի սրտէ ձերմէ ։
և վասն ոչոր ժամանակ է առ իւր զուարճանալ ։ և եթէ ասեն՝ ոչ
ոչիմ, բայց և ոչ յետ քաղաքիս ուստիպ յորուսալէմ խռովութիւն
ոստիկ 'ի վրայ ձեր ։ և որպէս ապարին հարք նոցա վարդապետաց
ձեր, սա և ուստիկ երբ և է' զնոսն ունի գործել ։
Հրամեալ սրբոյն և ուսուցանոյն որպոյոյ զոյսպիսի բանս
քարոզ զլսանոյ, ունկան 'ի կոսկած 'ի վրայ նոր ։ և խորհեին
ամենայն զնոս ։ Օ դարձեալ զոյս վասն մանոյ, և կասկածեալ թէ
գուցէ լուսաւոր միտամ գաւ ինչ գործեցեալն նոցա թշնամիք իւր,
վարաներ 'ի միտս ։ և դուռանցեալ 'ի վրայ նոյ խորհուրդ վասն
խարհեցաւ ։ ել և գնայ ինչնին 'ի դուռն ։ և յանդիման լեալ
առաջի սիրելոյ՝ ուսարոցոյս 'ի հաւատս, և ընկալաւ զոյսիս
մկրտութիւն ։ որպէս վասն պատուհէրսս 'ի նմանէ ։
Հայց զոր ասեմ՝ ոչ ինչ թիւ ամենեքեան զանազանութիւն նոր՝ ոչ եթէ զնա գնալ յԵրուսաղէմ
նոր՝ ոչ եթէ զնա գնալ զանազանութիւն ։ մինչև ես բերել 'ի պարտ
զկիրառեալ եղբարս նոր զանարդ յանձն տարոյ ։ և պահեալ զնա
առ իւրս 'ի պատանդս ։ Հրամայեալ վասն զանազանութեան՝ արդարեալ զնոսա
479 ոչ գործոյ գործոյ գործոյ՝ արդարեալ զնոսա ։ Հրամայեալ իրբև
եկն նա 'ի հոգս, և միտ սուեալ զբարն՝ զոր գոյնեալ,
ոգոյր 'ի որոն իւրում ։ և առ բազում՝ արտանեալն վարեր
զկիրառն անշարժութիւն ։ և որ հրամայեալ ծառայքն եկին նոր՝ խորհեին
'ի նմանէ վասն ուրացութիւնն ։ Հրամայեալ յորժամ գիտացին նոսա
ուխտապահ նոցոյ զանարանալ նորին 'ի հուսոս ։ երկեան յոյժ ։ և մեղադրեալ
զմեծն նոցա վասն անարժան գործոյն ։ Հրամայեալ զնոս ուրանալոյ մարգարեան ։
Սակ սրբոյնոյն դարձ հոգեկանալ 'ի նա՝ թէ զոր և վասն
ուրացութեան չիշնեին յանդիման 'ի վրայ նոր ։ բայց ասեալ զնա
առաւել քան զառաջինն պատուհել, սրբոյն՝ նախանձաւոր
լինեին 'ի նա ։ Հրամայեալ եթէ անյոգնութիւն ինչ պատահեր ինքեանց 'ի գործ արքունի ։ զնոս ասեին պատճառ այնմ ։ այլև
'ի փոքր ինչ խրս եթէ տկարանային ։ նա ոչ թողու ասեին
առանել՝ ոչ պիտոյն է ։ և օր քան զոր ասելութիւն վառեալ ընդ
գիմ նոր՝ հանապազ լրոյս խօսեին նմանէ ։ և կոչեին զնա ամբարշտաւանձ և հպարտ ։ * նստի ասեին ։ և ամենեցուն ունայն
առնէ ։ ॥ ԸՆ գրեալ փարպեցւոյն ։
Դ ։ Հրամայեալ ծանիլ կուսուցեալ 'ի վրայ հանգաց ոսկւոյ այս
սին վրայ անուն յաղկէ սուրբոյ ։ որում և ձեռնտա և օգնական եր վասն ։ և զի ոչ ոչ կարէր 'ի գլուխ ասելոյ
զգործն ։ և ինքան ևս հաստատեալ յորդունեին ։ զոյն ասելոյ
վասն՝ ինքն ժամանեաց զսոկին՝ առաքել 'ի գուռն ։ Հանդարտ
ոչ դիմադրեալ վասն՝ գնաց 'ի պարտս ։ և ամբաստանեալ

եղև վեմանմէ առաջի դերեզմի, առելով · ես խաչեմ զուրկ դարձուցս · և ինքն ժողովեալ զնա սակի խարշի գնալ առ իշխան, և ինքն հանեաց, և ասէ զայն 'ի նա, և խնդրել արարեալ դատեալ զարուց, և ապաստարել 'ի քեզն ։

Գ. Զայս իրրև գիտաց վահանն, առեալ զնա սակի զոր ժողովիալն էր, փաղաքանի ի հրա 'ի դուռն ։ Յետ օրերաց խնդրեալ զայն զարմացաւ, և ասէ · եկեր վահանայ այդպէս արարեալ՝ չանա ընդեմ և բանիցն վրէժ-ց · մնասաւանց եղեալ բնաբեալ ես ինչ ինչ իր ։ Յանդիմանեալ ինքն ասաց վահանայ առաջի արքայի՝ մնասցէ նմա զսակին, զոր բերեալ էր ։ Ինդ ոչ ուրախացեալ արքայի՝ հրամայեաց կալեալ անդր և զվրիճ ։ և ասէ ցնա · խոսեաց սրդ և առաջի վահանայ՝ զոր խաւիրեն զդմանէ առաջի իմ ։ Եւ իրրև խոսեցաւ նա՝ զոր ինչ և առնելոյ 'ի օրայի Լգրամ, յանդիմանելով միանգամայն և զվրհան իբրև անասնական արարեալ ինոց, ասէ վահան · յիրաւի քան զդրա բանեցդ ամբաստանեալ՝ գիտեմ և ես անհանգար և ակամայ լինել անձին · բայց սակայն ցնոր ամենայն կայր, որ ոչ խորհիցեմ անասնոյ զարեաց խնամաւելեն զդրա և զդրամ թի, որք զբազմութի ազգաց Ի ձեռանէ իւրեանց նաճանալ առնին · սրոց և ոչ կայր յանուց կարեն զդրեմ ուրեք զարաք խրատք ։

Եւ ես որ 'ի զդրա ասելոյդ ապաստարեալ կամիմ, և ոչ ծառայ մի ունիմ, որ ինձ խորհուկերաւթի տայցէ · և ոչ խոկ երկաց կարելոց պատանեաց իշխեմ սիրապար · իմ գնդի այժ ահա ոչ ի, զոր դա գանիցեաց · Բայց թէ որպէսզի սենի ես խարհարդ առաստարելոյ 'ի ինձնէ, և կամիցի գնալ ուրեք յաստար երկիր, զի և բերցի այսր զայլ ասի · որ քաւական լինիցի ինձ մինչև 'ի մահ իմ ։ Թէ և լցաղամ ասն ապրեմ ։ Եւ որդ և հաստատեմ ի խաչեմ գնասակիս ձեզ · և ձեր կամք այս. Ի՞ զգաստարիմ ծառայս ձեր մեծացս ցանել, և ոչ թէ ասա ամբաստանաւք այդոլիսի առնն անհաստատիմ համարել ։ Լսեալ զայս թագաւորին զբարդ և ծառայից նայա արդարացուցին զանան · վահանայ

Քան զվրանայ ։

Ապա բազում մեծարանաք պատուեալ վահանայ 'ի պերս. զայ զարձաւ և եկն զ'Ս-իր · այլ ՀՀի՝ ոչ ասացաք · մի զայր խոսաղաստեն մեռայ նի. չամ ասաբս մի քանի ուրացաւեն, տարակուսեալ սիրեր յանձն իր · և խորհեր հրաժարել յամ իրաց · քանզի երկիցեր · թէ գուցէ պատրեալ 'ի փառայ՝ մի մեռանցցէ զերկիւղ հանդերձելոյ տիս, և կորիցէ · և այսպէս ցանկ մնալով 'ի միտս իր՝ ասասարեր · և անդարձ ինդրեր 'ի քանի՝ շարժել նմ ժամ քարի · ամ ինչ ասի քեզ

Հնարաւոր է ՝ՅԾ իմ՝ ։ զոր լեր ինձ ապաւէն ։ և յոյց ինձ
Հանգիստ ։ յոր գնացից ։ տուր և ՀՄկ գոսրձի խոստովանու-
թիւն ։ զի կեցից ։ և օրհնեցից զքեզ ։ Լու զայս խորհուրդ սըր-
ան իւրոյ յայտ արար Հաւատալեաց՝ նախաքարոյայն ։ որոց
լսէին զոմն՝ առաւել և քաջալերէին զնոսա՝ Հաստատակամ քեզուել
յանձնել զկեղտ ոմանց ուղացութիւն ։ և նոս յԵՄ աւուր սպա-
սեր գիրոց Ժամ գտանելոյ ։

480 Է ։ Լ նայն աւուրս վախճանեցաւ քրիստոսփոր կաթուղի-
կոս ։ կացեալ՝ ի հայրապետութիւն ամս ։ Ե ։ և զի կալին ո-
մանք գեղեալ լաշակերտաց սիրոն սահակայ ։ յոս Երևելի էր
յովհան մանդակունի ։ յոյսդեսոց վասն մամիկոնեան զնա-
խարարն՝ զնա ընտրել կամիցին ։ զի ոչն ունէր միջնորդութի-
ն գտանել զփրկութիւն հոգւոյ իւրոյ ։ Լորս հաւանութիւ
ամենեցուն կամեցին զնա զյովհան մանդակունի՝ ի գեղջ Ճախնոտայ՝ ի գաւառէն արշամունեաց ։ որ և
եր յայնժամ՝ ի հասակի իբր ԼՕթանասուն և հինգ ամայ
պոր ուրանալի ։ և զի երկնային իմաստութիւ ։ և հրեշտակային
սրբութիւն ։ որ և զկարգ ժամերգութիւն մերոյ առաւել և
վայելչայոյզ ։ շարագրեալ պատգամ՝ ՅԾ ամաւոյ՝ ի ՄՕԼ-
թանս և քարոզս՝ ի ժամագրքի ։ ընդ որս և զգարթուցեալսն
և զդրեն գրհանանքն ։ սոյն յովհաննէս իմաստասէր է կա-
նոնն ։ ԽԵ ։ Լու և սերբս հանեալս ՚ի աւանդելոյ յովհաննու
սպասաւորանի՝ ի կարգս կանոնաւորեալ ։ թերևս և զթագրքն ։
Զարդարեաց սա և զկարգս մաշտոցացն ։ ՚ի որում է տե-
սանել՝ ի խորագիրս երկանգագիր հին մաշտոցաց ։ ոչ աւան-
դէ և ասողիկ ։ Է ։ ՀՐ և յաւետ զկարգ ձեռնադրութիւն՝ բա-
սանելոյ վարդանայ ։ և վոյելչայոյզ պատասխանագամատոյցն ։
զի թիւնս և ՚ի գրելոյ մեր ։ Է ։ 56 ։ Դրէս ։ 510 ։ 511 ։ և
768 ։ և ՚ի վկայելոյ ամբրանացուցն՝ կոյր այն սպասաւորագա-
մատոյց յաղագի մերում առանձնալ՝ ի լուսաւորչի և ՚ի մեծին
Ներսիսի և ՚ի սիրն սահակայ ։ քայց սա ինքն մանդակունին
առաւել ևս Ճգնոցեալ ՚ի բանից սիրն քաջալի և ոսկեբերու-
նի ։ Ա՝ զոր սա և զՀոգեշունչ Հոգւոյ քաջութեան աքանչելի մեկնու-
թիւն ։ զոր յիշատակէ յովհաննէս կաթուղիկոս սպատմագրանն ։ ևս
և զմարգմանութիւնս զանազան գրոցաւ գրեանց ։

Լ՝ Յարդեցեալ ։
՚ Յովհաննէս։
Լ՝ ասողէ։ 2։
և այլք ։

Ղ.Գ.ԺԱ

ԳԼՈՒԽ ԺԷ.

Հայոցս դեռևս պերճաց ընդդէմ հեթանոսաց · եւ խորհեալ հայոց վանել զպարսիկս.

Զ Ոչոգ արքայ պարսից յարոյց պատերազմ ի ծմին ամենանակի ընդդէմ Հիւսիսազաց · որք էին հունք լեռնականք հիւսիսակողմանն · ի սկիզբն քանզի հիմնադիրքն (կամ ինքերարդ) ոմն թագաւոր էր · եւ էր արարեալ զքաղաքն նոր զարմիրն հաշտարարուստ · ի գիմել ապա պերազի նախ յԱզատանից յլեաց պատերազմ եւ առ աստուծոյ մարդասիրութեան հայոց · զի ժողովեալ զարս յԱզատի · ի լեանցն հանդերձ նախարարքն յոգնաբանն յանդնաբեալ զարդանն պարսկաց · եւ առաջնորդ վիազիսանի կատարեալ զհրամանն ուրբայի · Էհան անդր · Լոյս սիրեալ թագաւոր անդ յՀոնս աղաչանաց զմարդասէրն հանդերձ գնդաւն հայոց · զգեմ ուանել առապատակաւորեալ թշնամեաց · խաղաց ինքն · ի նեղքաւորին · ի վիր հեթանոսաց · որ ՁՍ աւանդէրն պարկաղիոսի յոյն պատմագրի էր ՁՈՒԲ. դեռապան զմնամի կայսեր Ներսեհ.

Վիսիոպիոս պատմ. Ա. 3. Ագաթանգ. Հայոց Ա. գլուխ ԺԱ. Ա. գլ. 26. Ա. այլ.

Լսեալ հիւսիսազաց ընդդէմ պարսից · զուարճանն սենեալեալ · ի փախուստ դարձան · ի մեզուստս մերս եւ · ի գժուշարանս · յորոց պատրեալ պարսից · դիմեցին զկնի նոցա · եւ · ի զգուշացս ցանել սանոց զպերազ · նոր ինչ ուրանաց · մինչև պարարեցան զորք նոր յանել · ի Նպարարանին յայնմ ամենախուրաբ պարսից · ի ձեռաբ դեռապանն · խոսել ՁՍ · արքայի · զի ունիր հանմարտութիւն առնոյ · եւ նոր մնասուցեալ առ ցայսոր · ուստակ է ունքայ · թէ ոսկեալ ի կապարալ էր յարարուցեալ · ի գաղտանոյ · ինչ ասէին առանձին · եւ բառարեր · զայն լսեալ առիւծն · ընթացաւ առ նոա · և. Համարեալ իւր պարարատական արա · սատակութիւն չիմեաց · ի մի հանարանին յանչարեալ · ինս · բայց առ ուժգին յարձակմանն սատակեալ անկաւ ՁՍ զնա · ի վայր · և մնաց · ի խորագարս · աբ · ի կայ պաշարեալ · եւ օր չասնէր էր փախուստ ։

Օ այս սատակ ընկնալ սիրելի · ի միս էառ զանխարհուրդ արշաւանս իւր · եւ ոչ յաջել զիմել յառաջ · եւ խարհեալ · ի նա դարձեալ առ · ի մեկնելոյ · ի սեղանէ ինան · եւ ահա անդրէն անդ շրջապատեալին հեթանոսաց զնամ անցս լերանց · եւ արքայն պարերազ · ի բանին հանդերձ իւր · ի դառնալն · մինչև վճարել նանդ յոյժ · Լուաբեալ արքայն հեթանոսաց պատերազմ · ելրս առ պերազ · եւ ասէ · ամենաւորեալ ասարարեր զիմիրդ

Մտ. գ.
481

յանդգնութիւնք 'ի վերս մեր ։ այլ ես նեղեմ քեզ , եթէ զիս վերապայն ոչ ծանիցես քեզ , և երկիր պատմեցես ինձ ։ և զիցես մշանջենաւոր գաշն սէր ես այլ պիտիս ի Հեփթաղ ։

և երկիրս մեկնեսցեն ասասի ։

Այ որմանեալ պերսքն 'ի միտս խորհուրդ էհատոյ 'ի մտաց , եթէ արժանի իցէ յանձն առնուլ զպայմանս հեփթաղացին ։ Լուա նոցա ասեն , վասն զի գաշն հաստատելոյ գան խորհեսցիս , այլ վասն երկրպագութեանն՝ զոր ընդդէմ 'ի քեզ , առ երեսս գաւեսցիս զնա ։ Երթ առ աքրայն հեփթաղայ , և ի ծագել արեգակն՝ զու երկիր պագ յոնդիմանն 'ի արևուն , ցուցեալ թէ երկիրպագանես հեփթաղացին ։ Զոյս յանձն առեալ պերսքայ գնայ առ աքրայն հեփթաղաց ։ և յերկիրպագանել արևուն՝ ելոյց առնել զոյն պատիւ նմին հեփթաղայ ։ և հաստատեաց գաշն խորհրդեալն երդմամբ ոչ ևս այլ թշնամանալոյ ընդ նմա ։ և տուեալ նմա դանձս բազումս՝ զարձաւ ողջ անապատս հոնդերձ զօրքս 'ի տեղի իւր ։

Խորենի ։

Ի . Իսկ զօրքն հայոց՝ որք էին ի կալանապահ կոյսին յաղանոնս , առաւաղեին յոյժ յուսայոյզ նոսիրարարացն , որք էին 'ի մէջ իւրեանց ։ զի զառաքեալն ի 'ի վերս հաւատայեալ զբանացն՝ որ համարհէին զնա իբրև զանհաւատս և զժբաղդ ։ իսկ զինքեանս հաստարէին իբրև զհաւատարիմս յաչս պարսից ։ և ոնդաղար վիշտս մեծամեծս և նեղութիւնս հաստատանէին սառապէլացն՝ ի զոր առնէին զօրաւորքս պարսից ։ որոյ վասն և նոքա առնայանալ սաղնարարէին յանձինս , և կային յոդիս ապատանոն ։

Այնչափս սոքա յուշանան էին , ծագեցաւ ալմուկ շփոթի յաշխարհն վասն , և վսխեմանք ոմն թագաւորեալ անդ՝ յարեաւ 'ի վերս ուրացելոյն վասն՝ առն արքունական՝ և սրան զնա ։ քշել զիսգէն գաշնակիցս գալիլիրպարիկս՝ խարհեր զնա վասն 'ի կրեսս արեւապալաւթեանն զարձուցանել ։ Չնա սպանանելոյ փսխեմանքայ զիսոգէն՝ գիսուցեալ թէ պիտի ունի յաւնել 'ի վերս նոր , ժողովեալ զօրս , և յայտնի ապատամբեցաւ 'ի դեմ ։ և կամելով երկիրս արկանել 'ի շրջակայ աղգս՝ համբաւեաց , թէ սնիմ հանել յԹէն հնոյ բիբ՝ զունդս զօրաց ։ որում՝ ոչ կարիցեն 'ի դիմի հարկանել զօրք պարսից ։

Օ ալոսլոսի լուր առեալ ուխտապահ հայոց՝ որք էին 'ի բանտանին պարսից ։ ընկալան յանձինս փոքր մի յոյս ազատութեան ։ զուցէ ասեն ոչաւ ոյցելութիւն բարի լինիցի և մեզ , և ապատանի 'ի բանտութենէ անտանոյ ։ Լու եղեալ իբրև դարձաւ պերոզ 'ի հեփթաղայ 'ի պարսս , մեկնեալ և զարացն հայոց յոմանս ազատանոյ՝ էկին 'ի հայս , և բանտակեցան 'ի դաշտին

շիրակայ յերկուս քառակոս, մարգարան ստրվնասոյ և քանի
մի պարտիկք հոնդերձ ուրացելոյն յայլ բոնակ սահանիցն, Ա.մկ. ԺԱ
և հաստատեալ հոյք ևս յայլ։

Եւ մինչև ցրուեալ էր նոցա, ասեցեալ ի բարեպաշտ նախա-
մարտաց խորհուրդ ի մէջ առեալ ի ծածուկ ասելին։ Ահա
արդ հնար ի մեզ ձողպարել զանձիս ի ձեռաց արարածոց, եթէ
գաղտ միաբանեալ ի արքային վասն վասնի ասեսցուք, նի՞ զանն
ի յոյն, վարեսցուք յԴեն առաջ մերմէ զնա. և ասի հայեցեալ
ի փոյթ մեր և ի վասանգս սգնեալսն մեզ։ զի ոչ վնաս մեր թող
կամիցի վասել զնա, այլ զի աղուաւոյ զեկեցեալ ոչ ի ուսա
դիրանց արև սարաստութեան։ Եւ զի գիտելիս զիտաս վասնոյ
մանիկանէ, թէ զիարդ զոգաստոյ ասասն, և զերոյ սահելի
խնդրի զերծանիլ ի խլՀն ուրացութենն, անասարկոյս եղեն
թէ և դա միաբանեցան ի խորհուրդս իւրեանց։

Գ։ Եւ ասացին զնոսա այսր խորհրդոյ ի լսանելի անդ
հաստատելոց յականջս թագաւոր, վերատին ժողովեալ նոցա ի
դիշերի յայանեցին վասնոյ մանիկանէի, զոր խորհեցան։
Եւ դա իրրև լսեաս զոյս, ասէ ցասն նեղին։ գիտես քաղաքն
ի ձեռս, թէ՝ որպէս վարանեալ ասաստանիս յանձամ ժամ յա-
զուգս ասա անսանան՝ զոր ասեսցեն կամիս յանձին խնամ։
յարժամ երեկոյ լինի, կոչեսցիս ցառաւոտ։ և հասեալ յա-
ռաւօտ երկրորդի ցերեկոյ, հոյեալ ի վախճան կենաց որ
անոյսա և երազ հասանի։ և ես զարհուրեալ եմ, թէ գու-
ցէ սերացուցեալ անսանամբ յանդիմանս ելիցս ձեզ, և մերժե-
ցայց յերեսաց ձեր։ Եւ զարանեալ զժամն, ելեալ զեր զնա
ծառեալ ոնը ինոյ, և լեր իմ գաղտ կեանս յԴի ասա։ և ահա
արհամարհեալ ի կեանս և մահ յաչս իմ։

Ասէ՝ թէկուսէ ես յայսպիսի կիրս ընկնեալ վասանիմ,
զոյց միաբանիլ ի այդ խորհուրդ ձեր ընկնեմ։ և ասել՝ թէ
լաւ է՝ զոր խորհիր՝ արարջիր՝ ոչ կարեմ։ վասն զի զարանց զոյժ
և դշարութիւն քաջ գիտեմ։ և զՀաստատեցն ձանաչեմ զնուրա-
թեն և զհարբութեն։ դաւ զձերդ խոկ ծանուցեալ է իմ փոր.
ձիւ։ Զոր քաղաքն անգամ յեռ ուխտելոյ երդմամբ ի Տարս
իմ՝ ասեալ է ձեր առ նն։ Ակ վասն վրայ՝ յորս կամիք ասել,
ջանիմ ինչ ասել։ զի վերք առանձինն թէ թեթև ինչ
ապգ էն, և զորոք ասկաս։ Ի՛, յԼ վասն հոնայ՝ ի գիտաւ, հուա-
նեին գոյ թէ ոչ։ զի սահմանեալն լերևին՝ ի մէջի։ Եւ եթէ լի-
նի ձեր ծանր լինի, առաւել ևս յանանց ձերոց ելիցուք։ զի
մարդիկք ոսան էք և անոխատ։ Ի՛ սոյ սրդ՝ եթէ զնս հարցա-
նիք, և զառանն իմ առնիք։ ի բոյ թագիք զայդ խորհուրդ
ձեր, և զանն միայն ազատեցիր։ զի գիտիցն և նոր առանել դաս ինչ
կամի։ ապա եթէ լրոյ անդամանս մարդիկ լինիք ասան.

տան, նք ոչ միայն չիրկեն զմեզ, այլև վասնզեն և կորուանեն։ Իմ բան ահա այդ է։

Օ այս լուեալ նախարարացն՝ ասեն։ Զամ՝ զոր ասացերդ, լի ասացիր և ճշմարիտ ասացեր, ոչ միայնիւ քում խոստուանիլ։ Լայր գիտասցիր, զի զայս մեր սէր ի հուսամ ունիմք եղեալ, և ոչ ի հնոս կամ ի վիրս։ այլ նախ յաղագս մեղանչեալ՝ քարեխաւսիցէ սիրեն գրիգորի և այլոց նահատակաց, և ապա ի մահ անձանց մերոց։ քանզի լաւ համարիմք ի մի ժամ մեռանիլ, քան զամ՝ զեկեղեցւոյ զարհամարհանս տեսանել, և զբրնամանիցս քակտուիլն։

Իբրև լուաւ զանուն մահուանն քաջն Վահան, և եղբայր նր Վասակ, երկոքին ևս քաջալերեալ զօրացան։ և յորդորեցան հեղուլ զարիւնս իւրեանց ի վերայ եկեղեցւոյ, և ի վերայ փրկութեան հոգւոց։ Զոր ի յոյժ զարմանն ունէր յոգւոյ Եղիան Վահան, և ասէ։ Դիտաք, զի եղբայրս իմ Վասակ ի գրանն է։ Եթէ ասեն պատրիարք զիպարհուրդ Վարանդեցւոյ մեր, արկանեն զնա ի կապանս և ի տառապանս, և գուցէ ի վառանդ ևս հոգւոյ, քանզի սակայն ևս ի խոտան ոչ յանձն արարեալ զնա՝ առաւել յոժարս եմ ի մահ լսեն այսպէս կենալ ուրացութիւն։ և եթէ այդ պատարագս եմ միաբանիլ ընդ ձեզ, եթէ հաստատուն կայք և ոչ ի գոյն։ և ամենայն իսկ ոչ հոյեցեալ ի գայթս իմ զամ սրան՝ արասցէ առ իս նշան բարի։ և զարձուցցի առ իս զանձկալն եղբայրն իմ զվարդ ողջ։ և ասացէ տեսանել զնա աչաց իմոց։ և կատարեսցի ի վերայ իմ զչարչարանսն իւր։

Զոր իբրև պատրաստ հաստատեալն զբանն ի մէջ խլեանց, յարուցեալ կացին յաղաւթս ամենեքին։ հիր ի նոսա և քահանայ մի ամենի անուն ի գեղջէն ելեալ, այր բանիբուն քանիս և խորհրդապահ արուիս։ Խնդրեցին ի նմանէ նախարարքն բերել ի մէջ զանուանեալն։ և ամենեքեան սգաւորեալ զնա՝ եկին ձեռս ի վերայ նր, և ասեն։ Ար ոչ խոստովանեցար զՏուտաս զայր՝ զոր փրկիչն ասէր այս վերոյ ի մեզ։ Եւ նա ինքն փրկիչն խոստովանեալ զնոստաւորի հոյ իւրոյ։ և ժառանգիցուցցէ նմա զերկնից բարութիւն։ և որոք խոտորեալ ուրացան ի հաւատոյս յայտնանել, և նենգեալ ասեցան երդմանն աւետարանին։ և որդի մարդոյ ուրացի զնա։ և հանցի ի խաւարն արտաքին։ Օ այս տարաբեալ նոցա՝ հրաժարեցան ի միմեանց առ ժամն։ և գնացին հանգչել ի վրանս իւրեանց։

Զ։ Իսկ միւսն ի նախարարացն ասեն՝ վարազշապուհ անուն ի տանէն Ամատունեաց՝ մեկնեալ ընդ յոգւոյն ի միաբանելոցն՝ գնաց ի նմին գիշերի, և պատմեաց մարզպանին տարբերանապոյ և այլազգաբոյն զվարհուրդ միաբանութիւնն, և զերդումն աւետարանին, և զամ իսան նախարարացն հայոց։ Իբրև

ին վայն լանան մնրդպանն և պարսկէք և Ջանք սրբացիոյն, արարեցին զարհաբերգան · և յելկեալ անտի անբան էին զմեացորդ մնան գիշերոյն, ի հասանել առաւօտուն ոչինչ և տապնապաս շարթ ածելով զաչս գիշերոյ՝ ի գայլ պարբերեալ իցեն ի հայոց չունեցին անտի, և եկեալ բանակեցան մա յաւանն անդ որ ի Ջիրակ · և կային անդ զարիւն գոյն շուարեալ · Այս կարծիս առեալ, թէ ի փոքրին յարձակեն միաբանեալքն ի մի իարանց, ի նմին գիշերի հեծեալ խուլանչիւ դիրիվար խարեանց սկսան փոխիլ ·

Եվ այն իբրև գիտացին միաբանեալ հայք, հետամուտ եղին զնոսին ուղղապէս Ճանապարհն · այլ ՝ի՝ նոսա հնարս առաջնորդս փախչելոյն, ելրծեալ ընդ այնպէս Ճանապարհն քանզի անկանիլ ի բերդն արարատայ · Այս ոչ զգացեալ զփոխուելն Ճանապարհին նոցա մինչեցան ի նոյն · քայլ սը կարացին մատանել · այլ միայն գինանամիայն կալան · ի սրս ձերբակալ արարին և ոչ ոչ գուղջոյ խորխոռանի · ի ամենն զանազն ի գաղթն քաղաք · և ապա եկեալ պաշարեցին զարարատ · Այլ մնրդպանն առարկնապ, և հաղորդարանս նորա ի հեվեհնամ, և այլ ևս ընդ նոսան գաղտ ի գիշերի ելեալ ՝ի պարսկաստանն ՝ի փոխանակ անկան ՝ի հոգմանս առրպատականի ·

Ե · Իբրև տեսին հայք, թէ մնրդպանն հեռացաւ ՝ի անտի, ընարեցին և եղին ի լեանց մնրդպան զսահակ ասպետ բարդատուն (այն՝ յորոյ ՝ի քանրոյ ոպար երանելին մեսիս խարենոյն պատմութիւն իւր) · Եկիպտեցին սպարապետ վրա ինքն զվերհան մամիկոնեան · խոռոչեալ և երդմնեալ հնազանդիլ նոցա յոմ իրա պատերազմի · Իսկ ոնպասդ ամն ուրծայի ՝ի միաբանելոց ոնոսի փարատներսի տասն որդի կողմնիկայ իշխանին սուրծայ՝ մախալով ՝ի սրսոնի ասհակայ և փանոայ՝ էլ ՝ի միաբանել նոցա · և Թեպետ ոչ խոռնեցան ՝ի պարսիկս, կամ ՝ի ուրացան, բայց կամելով իբր ինքնակալս լինել՝ գնաց խրայանն ՝ի շահնատան քանալինի սասունի, և առերեաց զայն · և առեալ զամ ուտոր քաղաքին՝ չարաւ և ամրացաս յանասնի ամուրն, որ ինչիբ սարդայ ՝ի՝ ՝ի՝ սահմանս ուրծայ ·

Իսկ սրբոյնալ նոխարարքն՝ սրք եկն ՝ի մնրդպանին ասրվանասայ, խրատ եասն նմա, և ասեն · Հայք ապաբիսեալ են յալքայն վրաց, որ խաստացեալ ՝ի նոցանէ գոր ՝ի հնայ · բայց լև ՝ի հնաեալ զոր նոցա յոգնասցին · և եթէ ՝ի կայսր իցեն ասայ ինեալ, չէ եկեալ անտի զոր · և ինքնանք չեն. ետ են բայց կարդեալ, մեզ սրժանն ՝ի · և եթէ ՝ի այս այժմ փոխեալ հասանիցես ՝ի վրանց; դիսրատ և Թեմ Թեա վնասես գասն մեծ

կարեաց։ և մեք զայսոքա քան զպատիւն և զարգեաս յոյլքայն։
Լ՝զպա թէ ծանուցեալ հեղգաս, զուցէ զօրացին նոքա ան-
ձամբք՝ կամ ուստեք օգնականութիւն գտանելով։ և մեք յեսայ
զղջանայցեմք, և աշխատիցիմք շատ, և շահիցիմք սակաւ։
Հաճայ թուեցաւ այս բան՝ մարզպանին և ասէր՝ զոր ի նոսա
էին։ և վաղվաղակի զանդ կալեալ յարքայական ՝ի,
և առեալ զգլ՝ի մարզպանէ ՝ին կոպիտաց, և զարտաւանին
կատաց՝ զոր յայնմ ժամի գեղերիին յայնոսիկ կոչմանս,
զքմեցին և եկին յՀայոց։ և հասեալ յերկր գեղոյն երաս-
խայ՝ խարհելին անցանել՝ի նախճաւան։

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա Ր Դ։

Պատերազմ կարգեալ հայոց մարդանելոյ ընդ վահանայ զարարիս
հանգերձ ոստիւնովն։

48 Ա։ Բրև ազդ եղև մարմնելոյն գաղուստ մարզպանին
և բազմութեան զգլուց նոր, խարհարդ՝ի մէջ առին,
թէ զինչ արասցեն։ զի չէին գեռևս կալեալ
պատրաստութիւն։ կամէին առ վայր մի յամուլ տեղիս ՝ին
ասայ ց ապրելոյ, և անդ պատրաստել, և յետոյ յարձակել
՝ի վրայ թշնամեաց։ Լ՝ոյց զմնալ ուծեալ՝ ասէին։ յաջողութի
պատերազմս մերոյ ՝ի է ՝ի պատրաստութենէ զինուց և ապա-
րանց, և ոչ՝ի զօրութենէ ուժոյ բազկաց, այլ՝ յամենայնի օգ-
նութենէն նոյ։ զի մեք նոր է պատերազմ մեր։ և նա յաջողեսցէ
մեզ։ ապ և կամք իսկն նոցա։ ապա այլ ոչինչ պարտ է մեզ
խարհել։ բայց եթէ սակաւով գնալ՝ի վրայ թշնամեաց մերոց։
և զյաղթութիւն գործցն՝ի փրկչէն ամենեցուն հայոցն։
Հաստատեցին ապա՝ի մէջ իւրեանց։ զի սահակ մարզպան,
և վահան ապարատաց։ ել որս և վահան որդի արշաւիր կոմ-
սարարանի մասացեն՝ի գաւառն հանգերձ ամենայն նախարարքն։
և սոյնք երթիցեն՝ի պատերազմ։ զի եթէ պատահեսցի նոցա
անյաջողակ լինել, մի բեկանիցին խապար։ նոսա զի գիտացեալ
թշնամեացն՝ լեռ նոքա անդ են, փոքր մի զանդիտեալ զկայ սա-
ցին։ Լ՝ոսկ զոր ընարեցանն գնալ՝ էին ՝ին։ բարկին սիւնի՝ ՝ին
՝ի նախարարաց որոնեալոյ՝ի սիւնեաց։ զոր և՝ի նմին ժամա-
ստանեցին սիւնեաց ՝ին։ (Զի ընկեր նոցն սիւնեաց գրեցեան՝
ի յուրացելոց խմբի)։ վասակ սպարապետն զարարիս սպարապե-
տին վահանայ։ գոլորդ մանկաղանի։ երկու եղբարքն վա-
հանայ կամուրջականի։ ՝ի են նեղուն ՝ին շիրակայ։ և հրա-
հատ։ ասեալ՝ գնային։ և եղբայրն նոր առաստամ։ և գանդ

մի փոքր ը նշ. ասելին լիաձոյ ը մեծ. և ը փոքր՝ ընդ ը
ցիւր ոյր։

Որոհայ՝ ոչ ասին յիկեղեցին. Հանդերձ այլոքն՝ երկիրպագին
ոն. և խնդրեցին. ի նմա օրհնել ինքեանց. բարեխօսել ոչն
գրիչ սրի և նամ ընտրելոց. և օրհնեալ յաջոյ երանելւոյն յան-
Հանուս մանդակաւորաց՝ գնացին ինքեանց ուրախութ. և եկին
ի մոր գիմել նամ ի Հուն գնոյն երրորդաց։ անդ ասեն
սպասեցուք ի ցանկալ ոնելոյ. զի յանցանել կիսոյ Լինա-
մեացն ը դեռ՝ յարիցուք ի վերն՝ Թեկուս գիւրաւ լինի մեզ
վանել զնա։

Ը. Եկեալ ի գիւղն՝ որ կոչիր Քարոզկերպ. լուան
անդ՝ Թէ գունդն պարսից ամ անցեալ են ը գետ. և են Թը-
ամ ելեալ Հազար։ Նայնժամ սկսան վասուկ խուսրգալ-
ոց. հոգաբարոյոց. մեկնեալ ինոցն՝ Հանդերձ ասիսա ասարիք
գնաց գինեպան յառաջապարտ՝ ի գիւղն, որ կոչիր կառնակ
ու. սեղկանաղոյ գալուն գնդին պարսից։ Ամ յառաւօտուն
ծագելն եկաց մնա՝ ի գիւղ անդր յանկարծուստ և մարդպանն
ասորիքնասոյ. իբրոյ գնդ. և լուեալ Թէ անդ է սե-
պուհն գրասակ, զարմացաւ յոյժ, և սոսկացաւ եւ։ Այնպէս
և նա. ինքն գրասակ եկուցեալ ի գալանեն. նոյ՝ խորհեցաւ
հնարս անվանագ. զեր ուղղանելոյ. զերան։ վրայ. Հրամայեաց
նոյ՝ երկու երկու և երեք երեք. եկանել ի շինն ը այլեւայլ ան-
յայտ տեղիսն ը անծանօթ փոզոց։ և զատ ի միմեանց գու-
Թալ. Հասանել ի գնոցն ինքեանց, ուր էին ընկերք. ի-
բրեանց։ ոչոց. և տայր դիտել զորպիսութիւն Հանգամանաց
գնդին պարսից։

Այս ինքն պատրաստական ասելիք պատգամաւորաց առաքեալ
առ ասորիքնասոյ։ ասէ։ պատգամ ունիմ՝ ի Հայոց առ քեզ.
զոր նեռ. լսելիս գոս և որք ը քեզ են, Հանոյ Թուեսցի այն
ձեզ։ և Հաստատեսցի խաղաղութիւն ի մեզ։ Ասաց. այս. Թե-
ոկոս և ուրախացաւ ասորիքնասոյ. կարծելով, Թէ Հոյսաստա-
պես նաՀանգեսցին Հայք. ներսոն. զոր ձեռամբ իւրով, չարայ
յղեաց առ նա. զոնս խիստս, և ասէ։ Ես մի ապրատամբ զիս ն-
պատգամ ունելի յղել առ քեզ։

Այս՝ ի գոլ պատգամաւորին առ փասուկ, և՝ ի խոսիլ ընդ՝ յո-
խորտանոք, ասէ փասուկ։ Երեք և ասան կատարիցեսցուք։ մեք
մինչև ցայժմ լեմք ինչ մեղուցեալ ձեզ, և ոչ մեռաս ինչ Հա-
սուցեալ. ոչ բանի իրաց։ և եթէ յայսմ յանցանելոյ ինչ ի՝ իսկ
մեր, պատրաստ եմք Հատուցանել։ այլ նախ աղաչեմ տալ
ինձ Հրամանս ասելոյ զպատգամն՝ զոր ունիմ՝ ի Հայոց։ և ձեր
ամենեն լուեալ զոյն՝ Հայեսցիք յաջմանս, և զոր պարան ի առ-
նել՝ ոչ ասասցիք։

Եւ երբեմն այսու բանիւ արձակեաց յիւրմէ զաղտագամուտսն, գիտասցեալ թէ արք իւր սնանիսս մերկեալ գնասցին ի քաղաքէ անտի, հեծուս ինքն յերիվարս իւր։ և ասէ ցայլ որսորդիսն՝ որք էին սլիսայիս ի դիւղս սնսպ երկիր էին ի յանապատ մարդասնեաց ծագս առնելով՝ թէ ձեզ՝ խոսեցայ զսոնսն առ սրտագամուտս։ զի զիս ոչ սրբաբար առաքեալ է այսր էր սրտագամուտս, այլ էր սեռանելոյ զձեզ, թէ որպիսի ինչ կաք։ և ահա դուք էք մարդիկք վասք և անսիրասնք։ և հանդերձեալ էք պատահել լարի։ Օ այս ասացեալ՝ մերկեցաւ ի նոցանէ աներկիւղ։ Եւ հոսեալ ի գանդն հայոց՝ որ ի վերսակերա, պատմեաց նոցա, և ասէ. յիրաւի քոյր են՝ նք քոյն զմեզ, և քսանապատիկ առեալ։ այլ լոսեալք ի նոցանէ անոդիսանք են։

Ք. Եւ հարցուրդ եղ ասա նոցա, և ասէ. յաջսոյսկ սրտատեսցի մեզ, եթէ ի լեռնակողմն փոխեսցուք զքանակ մեր։ զի եթէ օգնականաբեն ոչ յաղթեսցուք նոցա, ահա բարի է։ իսկ եթէ այլապէս ինչ դիպեսցի, տեղն ասարիսուն ունելիմք զամբարի լեռնակողմանն։ Եւ նոքա այս հաճեալ սանցին՝ լուեցին և եկին յատն մնասաց։ և քանակեցան ի կէսսն անուն։

Տեղեկացեալ անդ՝ թէ դանդն սարսեալ հանդերձեալ է հասանել մնա առ վարսի, կանխեցին յաղօթս։ և յառաւաստն որ հաս կարգեցին զլսեալ հարիւրսն ի քսան ասաքս։ Օ առաջին հարիւրսն դասեցին յառաջոյ։ և եասն ի ձեռս նարին վասակայ մանիկանի, և բարեկենի սինուայ։ Օ երկրդն ի յաջակողմն ի ձեռս ասաղմայ գնաղայ, և եղբօր նի սուասատոյ։ Օ երրդն ի ձախակողմն ի ձեռս գասրիոյլայ մանկասպանայ։ Եւ զչորրորդն ի միջի ի յետուստ՝ ի ձեռս ներսեհի կամուսական, և եղբօր նի հրահատայ։ մի զի սոքա ի սկսանալ միոյ կողմանն՝ յօդնուեցեն հասեալ, զարսուսային։ և էին ամենեքին վասահք ի միմեանս, և ոչ ասէին ինչ կասկած զիրեարս։ և միաբերան առ ուծ գոչելով ասէին։ օգնեսա մեզ ուծ փրկիչ մեր զոր ուծի փառաց անուան քո։ մի երբեք ասասցին ի հեթանոսս, թէ ո՞ր է ուծ նոցա։

Հասեալ անդր և զարացն սարսեց, և սեռեալ զայնքան սակաւութիւնն ասեն։ սոքա կամաւ խելացեալք՝ ի խնդիր մահու են եկեալ։ Օ այս ասելովն՝ զարաւարագլուխքն ի հայանի, և քարձակիք յառաջեալք՝ յարձակեցին ի վրայ հայոց, և զկնի նոցա վատաձիք։ Եւ մինչ հայք ի գլխի հարկանել պատարասեին, գաղջոյլ մաղխաբանն ասեալ զկար հարիւրսն՝ հասոց ի կողմն սարսեցի, և միացաւ ընդ ուրացողսն։ և միացին ի գնդին հայոց երեք հարիւր ոգիք միայն՝ ըստ թուոյ ուծընտիր զօրուն գնդիսն։ Եւ նոքա տեսեալ զանակնուսելն չորսուն գործոյն գարջոյլայ՝ աղաղակեցին առ ուծ։ սրտեան զմեզ ուր։ քո է

զարմանք ; և զի՞ և յաղթեսցի ,

Զայս ասացեալ դիմեցին 'ի վերս պարսից , և անդէն 'ի նմին տեղւոջն զանազանս ընտիրս 'ի նայանէ և 'ի խոնարհաւոր ելեկիս կործանեցին . և զայլ բազմութիւն նոցա յաբեալս փախուցին ձորոց և առապարս տեղեաց . և զմնացեալսն ստրկացեալս տանդանոր 'ի ԼԵՒԻ բարեկենի սիոնայ ոստակեցին . և զայլ ևս զոմանս 'ի ԼԵՒԻ ասորմայ գնեսնոց Հարքն լարեալ ։

Լ'նդ գ.դիհն սորացոր սիոնեաց ՝ զոր սպասահեալ առանցի ա-ատանմայ վասնզ.ելեալ 'ի նմանէ , և զի չեմանանալ քարերաբ պանալ ելբ նոր առ յարգին , նոր լինքն բարկեն զերծալց գնա 'ի ՀԵՒԻ ասորմայ ։ Լ'նդ ամն պահոր և ապր ամն վիճիարի 'ի բանակին պարսից զիմեալ կոտաղարարար 'ի վրէ հոյոց , այն ինչ կամէր քաջսոր ինչ առնել՝ պոտահեալ նմա կարոցին հրահրանակն հարեալ նեղուկաս. ասոտակեաց զնա ։

Գ. Զ ինչպես Դաւիթ յայպիսի գործ յաջողուէ զօրանայցին, մարդասպանին գարշելի լուզուեալ զյարմեալ գունդն կուսաց հանդերձ ՝ որոցելոյսն ու խրոյսի Հարիսորովբ , Էանց ՝ ի խառրոմեն ՝ ձրոցն , և հասեալ 'ի յեսասոս կուզմանն ելերին՝ էր ունտի , և զարուեսոց զհոյս զանելոսբոյ . և գաեալ զամն 'ի հոյոց՝ ետ խոզիոզ ունպէս , և յաղագոսելել նոր մի ամն 'ի զբրոցն հոյոց առեալ զձախն՝ գոչեաց ասա գասնաբ կամասար. կան , և ասել սրար նոցա . զարդարեցին ասա ելնչանիր զմեզ 'ի յեսասոս ։ Իսկ նոր բարկացեալ 'ի վրա 'առն՝ կուսելին ասանանել զնա , երբ թէ կամիցի նա բարկասելոյ բանափանել զգործ յաղթեսոն նոց ։ այն գունդ սերբ է ասեն , և գա. ինգ ի բոլոր զոյդ ։ Լ'ոյց հրահրաս 'ի գեմ-ելել ական ՝ զի կրանեկն գարձել և զրաեսեալ գնա՝ ասոզակեաց , թէ գունդ թշնամեաց է ։

Գ. ոյն բանցեալ ներսեհի եպրոր նոր՝ եառ 'ի Հարիսրվեն բորոյ , զրա կորոյ ։ և զիմեալ հոնդերձ եպրարբ բորոյ հրաեառաս 'ի վրէ նոյ . և հասեալ 'ի զարարոյսոն կուաշոյ՝ եհոր գնա ասա գնուրբ 'ի տեգ նիզակի բերոյ , և անդէն ոգան գնա ։ և ընկերք իւր առաջի արկեալ զայլեն՝ հորին ու ասասակեցին գնա . և զմնացարբ նոյ յոյ և յահնակ զիրուցան փոխասցեալ հալածական ապարին ։ Լ'ոյ յեսս զիսնելոյ գասմեսնին՝ էկին ժարարեցան 'ի մի , և եառն փառս նոյ ։ ոյ ասջարեաց նոյ . և որպէս ցուցանն կարգ պասամեցեն փարակեցոյն , ոչ ասնկասոր 'ի նայանն 'ի մարարի անդ՝ բաց 'ի վերոյ ասնաի խոզ. խաղելոյ ։

Ե . Զ այլ յորժ ամենք յայսոսիսի ասրաբասոն ցնծալին , երկոս ասնեալ 'ի նայանն , սրոց ասնասանք ելին վասրդոյ փեղեանի , և վասասի սահասասոսի , սրաց չէր մնասոյ յայն գարմ սրասեսարին , ասնասարեալ հասին ՀԵՊՍ յասեաբասասն գասհոս

481 ի գոնէին , և աղաղակ բարձեալ զայժ եռաւն Հայրապետին յանէ՛ն , և սահակայ մանկանն , և վահանայ մոմիկոնեան , և սանեն , խառնեցան սատանայն երկոքին կողմանքն ի մարտ , և զօրացաւ կողմն պարսից ։ ի պարտութենէ մատնեցաւ գունդն Հայոց , և անկան զորաւորք ի սուր թշնամեաց ։ մեռաւ քաջն վասակ , մեռաւ բարեկեն սիւնի ։ մեռան և երիզոքին եղբարք ատոմ և առաստամ ։ նոյնպէս և ծնայեալքն ատարատ անկան ։ ի լանջափողին ոսկուայ ։ և մեք միայն ձոզրեալ ։ ի սրոյ թշնամեաց՝ եկաք ասա ։

Յե իբրև լսան նոքա զոյսպիսի բան ։ ի գուժկանաց անտի ։ ապշեցան , և շնարեցան , և ։ ի սուգ մեծ ընկղմեցան ։ Ա..ԼԼ միոչեւ էր ասասածեալ ոյս լուր ։ ի քաղաքին , եկն ։ Հաս անդ առաստամ դիւնի առեստուր ։ և ձայն բարձեալ փլեալով ասէր ։ յաղթեաց զօրութիւն տէր խաչին , և միշտ յաղթեսցէ ։ և պրոմեաց Հայրապետին և այլոց պնամ՝ որ եկն ։ Ոչ ոյսպիսի առեսեաց լուր սուեալ նոր ։ ի վերայ ասարահամչան լրոյ , ասեն քին առ Հասարակ ։ լեռեղեցին , լեկեղեցին ։ և պրոնացին զոր ։ Յե Հայրապետն յանՀան Եռեզանեալ զասաղմանքսան և ինն ։ ։ * Ա ռնաւ ինձ՝ որ և ազորմեցաւ ։ ։ ։ ։ գարձոյց զառաջ ։ ։ իմ յաւրհնեալն ։ ։ , և որ զինն ։ Յե եկեալ լեկեղեցոյ՝ ասարարեալ գնացին ։ ի սունս ։

Ի նմին սուաբ Հարին և ղարք գնդին Հոյոց ։ և պատմեալ զպարծս յաղթութեն , և զկորանալ թշնամեացն՝ վասուսարեին զնոն ։ և գիրկս արկեալ միմեանց սրտաբուխ Համբարեին դիրեարս ։ Յե զի ՀՀեռն Հասեալ էր ։ ի վերջ , պարեցին ։ ի քաղաքն ունդ ։ և Հոգոյցին զդասարատուն պատարարեալն ։ ի գարաբն ։

Ի յասցին այսպէս եղելոյ՝ առաքեցին սանկոյ զեսպան առ թագաւորն վրոց վասիթանկ՝ ասելով՝ զօրս ։ ի Հանոց ։ խոստման իւրոյ ։ Ասի՝ նա ժամանեալն բանեալ յասարդեր ։ և ապա գաեալ ուատեք զերեք Հարիւր սինլիարս Հանոց՝ առաքեալ զնա ։ ի Հոյս ։ և միայն էր անցեալ ամիս մի սասանա ։ ամաք լեն զնասին նա անդրին յեռս կալեալ ։ Ոչ՝ թամ յայանի գիտացին Հոյք ։ թե զի՝ ի՛ր օգնաւն ։ ի վերայ ։ և ոչ այլուսա ուսանք ։ զնոյ միայն ։ յոն եղեալ զայս խարեանց՝ ։ ։ ։ նորա յանանն արարին զանձիս ։ և գաշոլուն ։ ի գործոյն՝ յոր եղեն ձեռնամուխ յանուն նոր ։

Գ Լ Ո Ւ Խ · Խ Գ ·

Հիշատակ յերկրորդում վանական գնալոյ ի պալատական հրաման, և վանեալ զՊարսիկս ։

Փոքրագոյն։ Զոսն վասն մեծամեծաց սեռանցն Թէ յանցագործ վանական գործ պատուագրին ընդեմ պարսից և ուրացելոց առաւելուց հրեշտակս առ ջրս երեսելի Նախիջևանայսմ հայոց, առ արծրունիս, առ մամիկոնեայս, առ ուլխանս, և առ մնակայիս։ յորս սանուք առ երկիւղի պարսից ելանել լինելն յլեռն արեւապաշտաց և մոխրանանիցս։ և յորդորեաց զնոսա ի քաջ Թաղուել զանառի երկիւղ խրոնից։ և սառնալ զայնս։ մնարանալ և վանել զիշխանսն հաստատս չՔՀ խրոնից։ և պաշտել հանդարտակ զոյժնս քրիստոնեաց։ Հայեցարուքս սան միանգամ և սանքը, Թէ արդեն այրեալ ասացարեաց ոչ հասր լուսանէ զսգիս քաղցուց։ այլ առաւելեկ եհան ժամ։ զի մերինեացն ամենք յոյժեաց։ ի ձեռն ընարան հրամասար հանանասեանն։ ոչ զի ցանկայ յաշխարհեն։ առանն դարձեալ պանծալ ի խոյն կենարար։ յառաջամոյ յոժարաբար կոնդեսցէ։ Զի եմ Թշնամեաց խաչին։ և զի զքեզ ընկրկեսցի։ ի տիրանալոյ կալմանէն։ և անիսկի կոյցէ ընտրելոյ։ ի սրբոյ հանդերձ։ այնպիսին ամենեցուն գլխաւոր ի ձախակողմն անալ սնի սորգանալ։

Լաս ես այժմ։ զի զանազանութիւն բարեաց յոգաւս անձին։ այլ խորհեալ բանեալ։ միջնայնոցանէ ասին զիրկանի և ընդկոչուեալ։ զի զի խաստանեանցի զՀնարանսն հաստատս մերոյ։ ի գեհենն անուն փրկեսցի։ և զի զայնմարեալ մեղանեցի յաղագս Ճանապարհն։ յանգիտաս կրեսասն մնանեցի։ Դոկա առաքեն զՀնարիա և զարգար օրինացս մերոյ զՀասաս և զբարարուն բաղ գիտեալ։ և ոչ էր կարօտ յուսելոյ ուսանել։ և ես ոչ եմ։ զի սուսցանելոյ խօսիմ ի ձեզ։ այլ միայն առաս յանդիմանելոյ ի զրասանի։

Լաս արդ զի կայր։ զինչ խորհիք։ եկայք ուղղեսցուք ընդդեմ թշնամեաց եկեղեցոյ։ և զանեսցուք զաշխարհ մեր ի գաղանեանէ մոխրոյ։ և զի ամենասիրալ օգնեսցի մեզ։ արդեն և օգնեսցն։ զար և ընդդէմ։ և տեսիք։ Դոկ որք խաչելոյ զերկիւղ մարմնոյ։ և ցանկանք ծառայել մոլորանաց։ ընդունելիք՝ արդեն և հանձիք՝ ի խաստարն։ զերդեալ արժանի հայել յարեգակն արդարոսն քոյ։ Լ։ Ես առցէ ինձ զարն զն բարձրանոյ իմ առ ձեզ ի փրկասն ձեր։ և յաղաւաւեցի ես։

Եկեղեցւոյ ։

482 Զ ։ Օ այսպիսի բանս լսեալ յլսեցուն նախարարքն Թեց՝ երկու սանք ի սահմանաց նոցա յարևելեան միաբանիլ ընդ վահանայ ։ Զոգուհ մի յովհան անուն անձևացի , և Ներսէհ երանգանէ ։ որք հաճեալ ոչիսոս քաղաքաց՝ ժողովեցան ի միասին ։ և ելեալ գնային խառնիլ ի գունդն վահանայ ։ Իսկ այլք արհամարհեալ զպատգամն նորա՝ անփոյթ եղեն ։ Այլ և երկու ի նոցանէ՝ տերն անձևացեալ սեւակ անուն՝ ազգական յովհաննու անձևացւոյ , և իշխանն մոկաց յովհան , զայրացեալ ի գործս յովհաննու և Ներսէհի՝ ժողովեցին բազմաշատ մեծ այրուձիս , և անդ եղեն զհետ նոցա ։ Այլ ի հասանել յովհաննաւ և Ներսէհի ի գիւղաքաղաքն ռուեստ՝ բաւուր առաջ շարաթեալ զատկին , հասին յանկարծակի ի վերայ նոցա սեւակ և յովհան մոկացի , և պաշարեցին զնոսա ։ Տեսեալ նոցա զանձինս ի վտանգի , կամաք զմեռեալք՝ և կամաք սանապարհաւորք , գիմեցին յօգնուն բարձրելոյն ։ և յարձակեցան անդրկիւղ ի վերայ նոցա ։ և նախ Ներսէհ հրամանատարն , ել նմին և յովհան անձևացի՝ գիմեալ ի վերայ յովհաննու մոկացւոյ , հարին զայրն նիզակաւ , և յերկիր կործանեցին զնա ։ Այլ յովհան մոկացի ելբեմն ծաղր արարեալ զյովհան անձևացի՝ ասացեալ նր զմանեն , թէ նա՝ ոչ իմիք է պիտաճայս , այլ որոտ է անուր ալիմանէ ի պարանոց նորա իբրև կոմս ։ և այսմ տսնեալ էր պատճառն սեւակ անձևացի , թէ զանուրն ես քերեմ , և դու արկջիր ի պարանոց նր , թէ կարես ։ Այլ վասն այսր ամբարտաւանանաւ՝ ասէ զրազոր փարպեցի , նա՝ որ կամն անուանեցաւ ի նմանէ , իբրև կոմ եհար զնա եղջերոյ նիզակին իւրոյ , և սպան ։

Օ այն տեսեալ զօրացն բարբարոսք՝ որք էին ընդ նմա , ի փախուստ դարձան , և մի պնդեալ զհետ նոցա հարին զբազումս ի նոցանէ ։ և զմեռեալսն ցլաբեցին ոստ և անդ ի դաշտս և ի լերինս ։ Այլ յայսմանէս գիտացեալ՝ թէ որ եղև նոցա օգնական ի վանել սակաւուք զոյիչսի բազմութի , փառս ետուն նմա ։ և եղին ի մեկ յայսմ հետե անկասկած պատերազմել վասն և կեղեցւոյ ի պոլսոնս քրիստոնեական հաւատոյ ։ Այլ եկեալ վարդապետն ի դուռն քաղաքն՝ միացան ընդ վահանայ , և պատմեցին նմա և յովհաննու հայրապետին , թէ զինարդ յաջողեաց նոցա որ վանել զատերիսն նոցա ։ և այս բան հաճալիցեալ յամենայն տեղիս ծին հայոց ։ և մեկտեղ ահ ի սիրտս սրացեցին ։

Զ ։ Իսկ ապերազ արքայ պարսից յանհնարին պատմեալ ի վերայ վահանայ , և ի վերայ միաբանելոցն ընդ նմա , հարկ զեղբայրն նոր զլաբդ ի կապանս ։ և գումարեալ զոր բազում յոյժ՝ ար-

ձակեաց զնա 'ի սկիզբն գարնանցդ 'ի կոչմանս հնոյդ և զաբ-
ուանդդ, պատուիր տուեալ՝ կենդանւոյն բիւրոնիզ զնչանն, Լմ գ
և զոյգս առ հասարակի որք միաբանեալ էին ընդ նմա, 'ի տար գեղ
տուերն մարել՝ 'ի մեծէ մինչև 'ի փոքրն։ ԼՀ կարգեաց զա-
ղաղաբերս զնչանի բազմանալ զգաթս ոգոց։ որոց անուանքն են։
առաջին պոհեալ։ մին խուռեան։ վերնաց խոսանան։ գրիգոն
սենեկաց նոր։ և 'ի վերայ ելոյց տոյս կայցդ գլուխ և տարա-
ղաղեալ զատրեալսկ սմն ուղիղ փոս ընդ ամենայն ոյգ անհնա-
բին պատերազմիս։

Լբրև ելանէր վահանն զգալ ոչնչաւոր բազմանալ զոյացն պարսից՝
և ուրախանայր ընդ ծոնեն առ յոյնսն Հայաստան։ և ասէր. որպէս
իւրոց միակամ նախարարացն գալ 'ի դանն։ և 'ի հասանել
նոցա ոմանք՝ յապաստան կացեալ ոմանցուն, և յոմն եղեալ գայլ
իւրանց, ժողովեցին զգաղթականս թշնամոյ ոսկեալ յոյժ։ և
փոքրացան 'ի վերի հարկանիլ թշնամեաց՝ մինչև մնացեալ ինչ
նոցա 'ի միոյ հոմն։ Լգնալ ապա 'ի դանն Հանդերձ հայրա-
պետովն՝ զոր առին ընդ նոսա՝ յուսալով յապաստան նոցա, զնացին
յարարատ գաւառ։ և բանակեցան 'ի գիւղն որում
անուն էր Նեղոն Հապատ, այնոր հնոյն 'ի բանակին պարսից։

Լա. անգէն 'ի նմին դիշերի երանելի Հայրապետն յոյնսն յոր-
գորեաց զգնչան՝ զնեալ զնոսա հաւատալ և մկրտել, հրամայեալ
սոցա ՅԻՐՍ ՀԱՆԴԵՐՁ ԽՈՆԳՐԱՆԱԼՔ, զի բարձր ոգոյն զա-
նուն Յիսուսն բարձրանիցի ոգոյս։ և տացի ճանալոյ,
թէ նոքա է զարդ, և յոմի օգնական է որոց խնդրեսցեն զնա։
Լբ. Իբրև մերձեցաւ առաւօտն, գարձեալ վերստին նա ինքն
յոյնսն Հայրապետն սկսաւ բարեպաշտել զվահան և զաղաղակ
մատուցանել, և զամենեսին ընդ նմա զմեծամեծս և զփոքրագոյնս։ յոմն
յոգոյ։ զգաղաղանաց ասէ 'ի նոր, և 'ի զգաղաղ նորա։
զոր կարող լինիցիս զոմն մեծս մեծս թշնամեաց ձերոց զնչ-
ջանալ։ մի զարհուրիր 'ի բազմանէ զգրաս անպիտանցն։ զի
ոչ ընդ ձեզ է, և շարժեսցէ զնա իրրև զեռնիա 'ի հողոյ, և
զրոնեսցէ ընդ երեսս գազանաց և զլոյոց։ և ինքն փառաւորեսցի
'ի ձեզ։

Հաւատարեալ յոյնսն։ Հայրապետն զաղաղս խրախուսական
ասելոյ՝ կարգ եդ։ վահան 'ի զրան։ բաժանեալ զնս յերկս։
Օ միոյն մասն յանձն արար ասելոյ մարդպանին։ զոգոյ
թնեն ետ բարձրոյ փոհեանսայ, և ելոցակիցս նմին զգաղթն
ամենի, և զառաջի գնեսին, և զնապակ պրոնեսն Հանդերձ
իւրանց ոգրոնիսով։ և զանեակ թնեն ետու 'ի ձեռս ներսէհ
հիսմնաբանիսն։ և եղբարս նորա վահանայ և Հրահատայ։ և
ելոցակիցս նոցին զվասակ զեղայոյ իւր։ Լակ ինքն իւրովքն
Հանդերձ պատրաստեալ յաղնեան իւրաքանչիւր զնչեցն։ ասել

Եթէ զի զվերն վանանպատն , և զպատ սրտակունքն զարդն բա-
482 բոյն ։ Եւ զայս ոչինչ կարողեալ նոքա՝ բաժանեցան ի միմեանց ։
և Ներսէսեանցն Եգիպտոսի սրբոյն ի Հերուսա ։

Ղ. Եւ այն ինչ Հաւատոյոյթք արեգական սփռելին յԾ ։
Հայեցեալ վահանայ՝ եառեալ , զի գունդն կատարոյ՝ որ ունէ-
նի էր զօրութիւն , եւ և մեծ գունդն ունենայ , յառաջեալ
յարանակեին ի վերայ ։ Զայս տեսեալ նոքա՝ յլեալ զարտ արտա-
կարգն առ այլ գունդս , և ասէ . մեք ոչիչ խաղացաք նա-
խադրան ի վերայ հզօր գնդիցդ , և զաւք մեղմով եկայք զկնի .
և սաշ եղեալ հայեցարուք ի մեզ . եթէ մեք զմեր կողմանն
զանցեալանն շարժեալ փախուցանեմք , դիմեսջիք և դուք ի
վերայ այլոց . և այլ մի կարասցեն նք կալ առաջի մեր ։ Զինչ-
պէս նք յայս զգուշութիւն պատրաստութեան եին , անհնարին
սարսուռ հասեալ ի վերայ գունդք սրբոյ՝ դողգեալ սասան-
ցուցին զամ կարգ հայոց . և զաջոյ կողմն ուր էր բաղդ վա-
հեանի , ցրուեալ փախուցին ։

Յետոյ վայրն ասէսկ մնաքոյան տեսեալ ի հանդիպոյ զմեծ
սարսուռանան սրբոյն զատրնեանսկ ասարք , գիմեալ նոքա-
կոյ ի վերայ նոր , և նա ևս ի վերայ սրա . և ի յարանակել զիսիզանն
ի վերայ միմեանց՝ երկայնոյ նոքազկն ևս վիսիցան յանդգնելի
զարանոյ նոցին ։ Զոր տեսս երկայնոյնք նք սահմանցեալ ,
և ասեն հի երիսնքոյ իւրեանց առ միմեանս մօտաւորեալ ։
բուռն հարին ոյս զմնակերն իւրմի ։ և կարեալ զնիրոյ՝
կուսէին և կոփէին , մղէին և հարկանէին զմիմեանս ։ մինչև
սկսարացեալ սարարայ՝ ոնեաւ յերիսնքին ։ և խաւարեալ
ի խառնն փոխեաւ ։

Իրրև եաես վահան , թէ աղմկեցան զօրք հայոց ։ և սկսարա-
ցան առաջի ենչեանոց ։ և թաղաւոր ի նոցն փոխեան ։ ձայն
եա վիճեալ վանանպատոյ ։ առաջեան ասէ ի վերայ թշնամեացդ ։
իսկ նք զարշուրեալ յանակնանելն շրջեցան՝ ասէ , ես
ոչ եմ կարող ։ զսա յայսմ ժամու մի լինիր յիս սարսուռն ։
Զայս լուեալ վահանայ՝ կնքեաց զմնաքն նշանաւ խաչին , և եկ
կայծակնաբար ի միջին վայր աջակողմեան գնդի թշնա-
մեացն ։ Տեսին անդ և երկոքին եղբարք կամաստականք՝ ներ-
սէհ և հրահատ ։ և երեքին նք՝ թէ զինչ անդ գործեցին՝ չէ
հնար գրեալ թէ յայտնել ։ զի զարժեալ անհնարին ուժգնաւ-
ամբոյն զգունդն գոյգեցին , հարին զհաղարաւոր նոցն ի
թարթել ակնոյ ։ և անցեալ ի ձախակողմեան թև դացին՝
զանթիւր բազմութիւն արանց քաջաց տարաստ արկին յերկիր ։
սուր ար թօրթափեալ զթեւն ի ծառայ ։ և խառնիցուցեալ
զարանդակ լանակ նոցն ցիրեցան կացուցին զանանն ։
Զոր գանօր մին ի ընդիկ զօրաւորացն սրբոյն , այն է վին խա-

ուեան այր հրոյ՝ խրովք թիկնապահք քաջուք քաջութիւն
ընդեմ դարձեալ հայոց՝ ինչոյր ամենահանդիպի ։ Յորմէ զարա-
ցեալ և վշնասայ խաղալոյր արձակ և նա ի ոտկայացեալ կողմն
հայոց ։ Ապ քաջին վահանայ դիմեալ՝ ի մի խառնեանն ինչոյ՝
սատակեաց զնա ոնգէն ։ Եղնայկս և կամարակնն նկուտ
հարեալ ենդգակա զմշնասայ՝ սատակեաց զնա զդշնով երիսարդ
նարին , և ապան ։

Դեռս հայեցեալ փախստեայ հայոց և բարդի , և տեսեալ՝
թէ խորտակեցան պարսիկք և անկան ի փախուստս յիրեաց
վահանայ , ոգի առեալ զօրացան , և դարձան յեռս , և պան-
դեալ զՏեռ փոխստեիչ՝ հարին և տրանին ի նոցն զբազումս
ուեալն ի զոր կատարեցան ի պատերազմի ։ և զմնացեալս ի
նոցն հալածակոն արարին ։ Ապ էրրև սչ էս զոք տեսանէին
ի պարսից , դարձան ի կրունկն ի տեղի բանուցին ։ և զանի-
ուսոր բազում յոյժ յոյժ ։ զոյս ժողովեալ բաժանեցին յու-
ղեռաս , որովք և լցան և փալիթամացան ։ և զերգս օրհնութիւն
ի բերան առեալ՝ նկին և մարին ի դիւրն ներսեհապատ ։

Լուսոց ի առաջ երեալ երանելին յովհան՝ ետ ղօրհնութիւն իւր
ի նոնս , և ուրախ եղև ի նոս ։ և ցնծայր հոգւով՝ սչ այնպէս
միայն յոյժ թէ նացս , այլսպէս միայն յոյանի տեսանելոյ՝ թէ ոտ
հայրն էր ընդ նոս ։ զի թէ չէր այնպէս , անհաստատն իմն էր՝
այլապէս սակաւ ուրամբք զայնպէս բնդունելի ապառապինաց
վասնիարնել ։ Ապա երեալ նոցն ի ներսեհ հապատ գեղջն՝ նկին
ի ծաղիոն գաւառ ։ և փոքր մի հանգեան ի սեղանոցն ։ բաղ-
ջակի կոչեցեալ ։ լցեալ ամենեցուն խնդութեամբ ի հոգիս
իւրեանց ։

Է . Պատրիսի ուրախութեամբ ժամու նոցն եհաս առնն անուն-
անեալն լուր սեռեանց , եթէ վարդ եղբարքն վահանայ ընդ-
ծեալ հրաշիւք ի կապանայ դոյ ։ և ի նմին պահս իսկ ժա-
մանեալ և նա ինքն վարդ հանդերձ ծառայիւք ։ և սչ դիտէր՝
թէ զնարդ զերծեալ իցէ ։ Յանկարծ կրկին ուրախացեալ
ոմանք՝ օրհնեին և գովէին զնոսն ։ և ասանք ի բազում խնդու-
թիւն երիտասարդք՝ հոգեին , ասեն վարդայ՝ տեսանել , թէ
Հնարարն նա ինքն էր , թէ այլ ոք , և կամ ուստաղոր էր ։
քանզի ի ասել փարոեցւոյն , գրեթէ տարեալ էր տես-
նել սոսա՝ ի յարուցեալն պետրոսի ի բանտէ ։ զի նա միայն
առանձինն զերծաւ , և ի մի գուռն էանց ։ իսկ սոս ծառայ-
իւք հանդերձ ի քարտ գրաւեալ և ի պարիսպս ։

Իսկ թէ սրբոյն սարգսայ ի եղբարն վահանայ՝ չէ հնար
բանիւ պատմել ։ Մեծագոյն զի դիտաց նոս պատս , թէ թագեալ
Հնդ՝ ոչ զմեղս սարացուցեն ։ քանզի ինքն ի միաբանիչն ի
ոյլոց , ոչ ի միր անդ ։ Գլ. Խ ։ գրեալաք , ասացեալ էր ։ և-

թե հաճեալ իցես ՝ի ծ ի խորհուրդս իմ, և անտես արարեալ
զմարս սրացութեան իմոյ, ասացէ՛ ինձ տեսանել մերձ ի մերձ
զանճկալն Եղբայրն իմ զՍիարդ։ և սրբոյն արասցէ զիս նախնա։
Այնուհետև և զիսակ եղբայրն Նորա ինդրեալ էր յնոյ, նախ սա։
սանել զՀարապատ իւր զՍիարդ, և ապա սահ սրբանոցն զիս
փութիւն հասանել Նահատակութեան։ սոյ և կատարեցաւ խոկ
յետ սակաւուց։ ՝Ի սրում ամենայն տեսանել ՝ի յոյժ գլուխս
Լուսաւորչին դասատեանն վարդոյ, ՝Ի նմին և համբաւ յաղթութեանն
հայոց հուլակեալ և տարածեալ ՝Ի համօրէն հայաստան՝ կո։
ղացոյց զգլուխս սրբացելոց, և յամենի արար զիարհարդս
նոց։ և ՝Ի հակառակն սրբոյն ապարդ զանոսիկ՝ որք հատատ։
տուն ունէին զՀաւատս քրիստոսի։ և լցան շինութիւնք նոցա օրհնու։
թեամբ։

ԳԼՈՒԽ ԽԵ։

Յաղագս Նեղոսի վախճանիցն։ և պատերազմիցն կայսրն ընդ
պարսիս։ և Նախարարացն ասորոց ապստամբ, և
վասակայ մարդոյնէ։

48 Որպէս դատարկեալ կայրն հայոց ՝ի տեղւոջն վայ։
շակի կուսեցեալ, Եհաս առ նա դեսպան ՝ի Թագաւ։
սորէն վերոց վախճանիցն հանդերձ թղթովք։ և
դարձ եւս նոցա, թէ գունդ ասատրի եհաս ՝ի պարսից յերկիրս
վերոյ, որոց ղօրագլուխս է մարդան։ Զոր լուեալ կալ հաստա։
տութիւն, թէ դան նոքա։ և իմ՛ասէ տեսեալ, թէ ոչ եմ կարող
կալ առաջի նոցա, խայս եռաւ ՝ի լերինս հայոց տոա ՝ի սահմանս
վերայ։ և Ինամ՝ ձեզ։ Դրկեալ էր պարսկեալ ՝ի նամակին, թէ
ես հրամանս եսաւ հոնայ՝ գունդ ասաքիլ։ այլ նոքա չեկաս հա։
պան։ բայց միոյ գունդ գայք, հասանեն և նոքա։ և ոմանք
ոսք և մեք և հոնք հարկանեմք և կարուսանեմք զոյարդիս։
Այս կարծեմ թէ ասէ ՝ի գալ հոնայ՝ մեզ պիտի հեռաս բնաս։
ալիատութիւն ինչ ոչ հասանի։ նոքա խոկ վճարեն զդրամն։ զի
մեծի բարեմտութիւն հրամանս տուեալ է իմ դալ։

Ո այս իբրև լուաս վարդան՝ և այլ նախարարք միաբանեալք
՝Ի՝ նմա՝ ոչ կարացին մնասս առնել զբանս վախճանակայ։ զի
երկուսին տուեալ էր նոցա ոմ աւետարանս և խաչիւ նիզակս։
կից լինել իրեարց։ վասն զի զարդարակի յարուցեալ եղեն յամենի
աեղիս զիարարսն իւրեանց։ և յուրն անկեալ ոմանք՝ ասեն՝
զօրաք իւրեանց՝ փութային հասանել ստ վախճանի։ և ե։
կեալ դատարկին ստ փոյթ մի ՝ի գաւառն կանգարայ ՝ի մե։

Խոսրովի։

րայ Լեռանց՝ յամենայն հրապարակս, որք էին յայնժամ։ Այս ամէն Քրի- Ը․ Կ․ Ը․
ստոսի եղեալ են՝ որպէս վկայք՝ պատմողական, քանզի թաղ- 484
թափելոցացն զմարմինս նոցա. երբեմն ասէր, թէ մինչև
լռեալ զգաղտնա ինչ խոյս ետ 'ի նահատակացն վերայ, և ա-
ներկարելի ձևոց յաղթմանս։ Այս երբեմն ասէր, թէ յետ եր-
կուց աւուրց համանման առ մեզ զանձինս հանեալ. իսկ 'ի յետ-
նմանել երկուց աւուրց՝ 'ի չորրորդ օր ձգեր. և ապա 'ի վերջ
և յետ մեռելոց։

Այս համակ, յետոյ առ պատրաստեալսն վկայութեան իւր՝ ա-
ռաքեալս արս 'ի ծածուկ 'ի մեռանել զանազանեալսն վերայ. հալա-
ծեալսն 'ի սեղմս տեղիս, կամեցեալ այնու կործանել զնոսա՝
թէ ոչ հանգեալ իցէ զանձինս հանդերձ. և զհանդերձս ծառայ ե-
րեսցեալսն նոցա իւրեանց զհետեալս։ Այս առնեալ զանձն 'ի
առաքելական՝ ասէր, թէ մեզ 'ի դաշտի ազատեն առ հեզ,
և ոչ կամ առաւելեալ 'ի լերինս. զի ոչ համեստան, թէ զոր
առնեն, այլ՝ ասեն, եթէ ձեռնարկն մտաւորն իւրեանց հոգոյ Քրի-
ստոսի, յեղեալ և հանդերձ 'ի գործս նորա։ և մեզ այլևայլե-
ալս զոչեալ. և հրամայեալ առնել՝ զնոսա կատարեալս։ Ապա թէ
ոչ՝ չհամարեցաւ մեզ։ Այս ապա աղաղակեր զնա վախճանեալ, և
ասէր. եթէ զաւ ոչ կերակուր 'ի գաղտնի, հանդերձ պատրաստեալ
մին Քրիստոսի. և մինչև եղեալ ասեն զնա, և զինուորս ա-
ռաքեալ էին իւր այլազգեացն եկեալ ձեր։

ԺԲ․ Այսպէս համակ ոչ չխայեալ վկայութեան նոցա, և մնացեալ
կալեալ յերկրեանս նորանց, համբերեցին նմա. այլ առնեն 'ի
նոցանէ մեծ եղեալ, որոց 'ի պատ ըստ ոչ ընդդէմ ոչ համբերին
նմա. և հալածեալ 'ի սոսկ ձանձրանալն՝ ոչ լինելոց համբերելն
երեւեալ 'ի լերանց առաւել։ Այսպէս յետոյ մարտնչել ամէն 'ի մի
խորհուրդ՝ երթեալ 'ի գաղտ նորա. և ոչ գտեալ զոր ասէ՝ առա-
քելական՝ նորին 'ի մեծ հարցանց. և վախճանեալ սրբոցն
քանզի յաղէր 'ի լռելս նոյ. և մերկեալ զանձինս զնա մերձ
'ի կալ զեա։

Ի ժամ նոյ մեծ առաքելոյն եկեալ եղեալ. մինչ մինչև մի-
համայն քաղաքաց որպէս և վերոյ, և ապաքինեաց հանգիստ
արհեստ ազգաց. և նմա զանձնս իւր յանդգնեալ քահանային
հայոց։ Ոչ ի լեռն անկեալ հայք, չունելով. և յանկարծ
նմանն՝ լինի յայտ անուն հնար 'ի քահանայն սպասուց։ Այս 'ի
նոյն զնեղեալ քաղաքաց 'ի գնդին հայոց՝ որք յաղթողք են,
պատրաստեալ յերկրեալ՝ մատնեցեալ և խաւարեցան 'ի խոր-
հուրդս նորանց. առաքեցին զնոսա 'ի քահանայն սպասուց, և
ասեն. մեզ ոչ եկն եկեալ առաւելին, այլ 'ի յանուն Քրի-
ստոսի մերոյ վախճանեալ. իսկ մեր և խորհուրդք մեր ընդ
մեզ մի են. և եթէ ընդունիցիք զմեզ 'ի յանգամն զգաստա-

մեր ոյսը, լեցուք մեք 'ի կոշին ձեր։ և 'ի վարձիւ 'ի գալ մեր
482 'ի տեղն կուռնոյն՝ մեկնեսցուք մեք 'ի հոյսց։ և այլոց ևս լե-
ցուք յսրդոր փախչելոյ 'ի գնդէ նոցա։ Եւ առեալ 'ի պարսից
սինեն խաղաղութիւն եղիտեալ հանդերձ, հաստատեցին ըզ-
քանին՝ զոր խորհեցանին։

Ճ։ Ի վաղիւն անդր 'ի հասանել հոյսց 'ի տեղի պատե-
րազմին, սկսան վիճիանակ խօսիլ ընդ վահանայ և ընդ այլս, և
ասէ։ լաւ եղև մեզ գալ այսոր ասա 'ի մարմնոյն ընդ զորս
պարսից։ քանզի մեք իսկ միայն քաւական եմք վանել զսոսա։
իսկ թէ հեղգացեալ էր մեր առնապարել, գալոց էին հնոք,
և զանազան յոգնութիւնք և զաւարս նոքա առնուին։ Յանեաւ վա-
հան զիաբերայսութիւն վախթանկայ, բայց անսպան։ գիտայ՝
թէ նա ոչ միայն պատերս խոսի, այլև դեռ զմարդկայինս
խորհի, և զմարդկային փառաց բերի։ զի ոչ վն պաշտպա-
նուիցէ հաւատայ էին քանք նոր, և ոչ սակս փառացն ոչ, այլ
'ի վրն մասեաց։ վրայ եղեալ ամենեքին զկարգս նոր, և ա-
ղաւիներցաւ յոսն։

Լայլ տեսեալ զդաշտսն 'ի գնդն խրոմ լքեալս և մերկեալս
յոռոգին զանարիութիւնն ոմանք, խռովեցան յանձն իւր, և
այլապանեցան նիւթք նոր։ Այլ քանզի էր ժամանակ ընդ
եկեալն զայրանալոյ, այլ ոչ թշնամին հաւատայ պատե-
րազմելոյ, անդին վազվազակի սկսան կարգել և կազմել ըզ-
գունդ զօրաց իւրոյ, ոչ ապի և մարմնի էր։ զկայսն ոչ ոք եռ
'ի ձեռս բարկոյն վահանայ, և ասասնի դաբեղեան։ զա-
հեակ կոշին՝ յոյսն՝ նէին վիրք, եռ վախթանկայ։ թէպէտ և
էր վասահ յոյսն խոսքեաց։ և ինքն եկայ 'ի միջի, առեալ
զիր իւր զերբայր իւր զվասակ, և զերեսին եղբարս կամարա-
կանս՝ վեղարն, զհրահատ և զվահան։ իսկ զմարդպետն
ասահակ, և զբարեկին սինեն կոչոյց ընդ մէջ իւր և բարեկի
վարեալնոյ։

Մինչ էր սկիզբն ուրարեալ նոցա մարտի, հոյեցեալ վահա-
նայ յերեսս եղբարս իւրոյ վասակայ՝ ասէս զնա այլակերպ և
զեղեալ, և բարբարին լուսաստիայլեալ և փառաւորեալ։ Օ այս
ասեին և այլ նիզակակիցք նոր։ և զահի հարեալ՝ ոչ հանդար-
ձէին հայել 'ի նա։ սրամ և զիսացին, և իբր յայտնի տե-
սին, թէ նա 'ի նմին ուրաւ աձեալոյ էր զարդնանակն մարդ-
տիրասութիւն 'ի մարտի սնոյ։

Ճ։ Եւ իբրև եհաս ժամ մարտի, յարձակեցան երկոքին
ձոկասաքն 'ի վրն միմեանց՝ հայք և պարսիկք։ և անդ խրախու-
սեալ վահանայ 'ի որ հանդերձ կամարականաքն՝ զնամ յան-
դիմանակաց իւր միանգամայն սասպասս յերկիր կարծանէր։
և զալէն ցիրեցան կոցուցանելոյ։ և զբարեանդակ բանակն

սուրբից զաղաղակագինս յաղթութեան յեմարանն կրելէր , և քա- Մ.Թ.
ջալերեալ յերկնից սրտից առաւելեալ սուրբ նիզակին · և այսպիսով 481
մեծ հաւատովք 'ի մէջ մարտին ,
Իսկ 'ի խառնամբոխն մեծ զօրութեան թշնամեացն անհնարին մեծապատիւ
քաջազնեալքն յարձակեալք 'ի սկզբանէն , և յանձնառութիւն մեծաւ
'ի զօրքն քաջութեամբ սպանեալ տեղւոյն : Իսկ Վահան եղ-
բայրք Վարդանայ Հայրենեաց նիզակաւ զայր ընդ հեծեալս 'ի գնդին
պարսից երեքհարիւրովք զօրաւ , 'ի կողմանէն նոր ձայնիւ զի-
նուորս , և աներկեւղ վառեալք զինուորք 'ի խիզախն ալ զօրն
նին , երբեմն եղբարբ և զօրու , պատերազմէին 'ի թշնամիս
րականն · որոյ և նիզակն յաղթեալ և նա էր 'ի խիզախն այ-
րամն նիզակի · Սպարապետս առ նա գնացեալ , և ասէ · * Տէ-
„ րութիւն մերոյ յաւիտենից , և զաւակիս մեր արդար · փրկեա
„ զմեզ երկնից կարողին յաւիտենից ժամ պատերազմի ազգիս մե-
„ րում · որ մեծ զօրութեամբ փրկութեան · Վասն զի ահա,
„ քաջակ մերս կռուոյ մեծոց · զարկն զինուորս յաղթեաց և
„ 'ի փառաւորեսց կատարեսցուք ասացեալն և անդրանիկ մահ-
„ կանք երանեցեալք 'ի կենդանութիւն ‖ Իսկ նորա զօրութեան
զինուորեալ 'ի մէջ թշնամութեան սաստկապէս բարձեալ նախա-
րարս զօրաց , և անդէն նահատակեցան կատարեալք : ※ Իսկ
„ զայս բան (ասէ պատմիչն) բարբառեալ 'ի մէջ սուրբ
„ վկայից մեծախնդիր հաւատոց եկեղեցւոյ զօրացոյց մեզ
„ զաստուած ասացեալ նոքա ամէն վկայից Տեառն կոչման
„ քաջեաց ‖ ,

Է · Մնացեալ սուրբ յաղթութեան աշխարհս քաջութեան 'ի մեծագոյն
մեծ պատերազմաւ լինելոյ , սակայն անդէն Հայոց արք , մեր-
կեալ զանձնազոհ եղեն Ը նախարարք , փախուստ առեալ 'ի գնդէ
զի խոնարհ զօրացուցեալ , զարթուցեալ զամենայն : Զայն
բարբառ զամենայն հարեալ և սրտից բարկացեալ առ հասարակ և
նոքա 'ի փախուստ դարձան · զնոյն սոյն և նահատակաց փառօք
զօրքն վերոյ : Զայս տեսեալ վահանայ և կատարածական
չէ եւ պատուական վարդան Մամիկոնեան , այլ զորս մնացեալ զօ-
րավարութեան երեկոյին զօրքն զինեալ փախուցեալ : Իսկ լոյս-
նալ տուն 'ի մարտէն հասեալ վանքն զօրավարին ընդդէմ կարե-
ւոր ժողովեալ 'ի պատերազմ , և անձնեալ յերկիր 'ի մէջ ախոյեանց-
թագաւորին եղ և հեծեալքն , և հեծեալ 'ի մէջ նորա կռուոցն ,
և հանեալ 'ի պատերազմէ ազատեցին զնա : Իսկ զօրքն կոր-
ծեալ երկրորդ առաքեալ զինակցաց Հայոց սպանեալ զՀեծեալ ևս , և
Հայոց զօրացն ,
Այլ և փախուստ Հայոց երկիւղի ճակատուն թշնամական
զաւրավարացն մեծ առեալ ընկեց զնա 'ի վայր · և յաղթա-
նակեալ հեծեալն հանեալ 'ի մէջ նոր զօրացն , մնացեալ փառաւո-

կեանքն էր ։ Ձերբակալ արարին զնա , և ածին առ միհրան ։ Օ այն իբրև ետես միհրան , զանալեթացուս յանձն իւր ։ և կոչեալ զնա 'ի շղթայս՝ ուր և երթայր՝ ել իւր շրջեցուցանէր ։ Կոչեալ եղև յոյնմ առուր և սեղուհ ամն պիտի՝ յոգդ անուն , և այլ ամենք 'ի վրայ ։ զորս և կոտրեցին և սրահին զդուշաբերեսմբ ։

Իսկ վահան սպասաւորս հանդերձ երկու եղբարբք կամնաբականաբ , ոչն ի ներսէհ և վահան , գնաց 'ի կողմանս տայոց յոմանբ տեղիս ։ և նստաւ 'ի գիւղն՝ սր կոչիւր մինսառինք ։ և ժողովեցան առ նա և այլ փոխստեայք՝ որք էին հարիւր ։

Գ Լ Ի Խ · Ի.Օ.

Յորդոր գնելոյ միհրանայ 'ի վրայ վահանայ ։ և ապստամբելոյ հրահրեալոյ ։ և հանդերձ յոյնոյ ։

482 Ա ։ Ոնսուցեալ միհրանայ՝ թէ վահան 'ի կողմանս տայոց է , սիստեցուս զՀետ նոր հանդերձ գրնդաւն ։ և ջանայր՝ կամ 'ի մտրաի ապստանել զնա , կամ հնարիւք ըմբռնել , և կամ բանիւք խաղացուցանել 'ի հնազանդութիւն ուսանել ։ և այսպէս մտոք վաղվաղեալ՝ եկն և բանակեցաւ 'ի գետն մի , որ անուանիւր դու , 'ի ամրմանակցութենէ բազմին պարսից և հոռոմոց , սլանել հեռի 'ի տեղւոջէն՝ ուր էր նա ինքն վահան ։

Գայլ սատ զարմանալ արժան է , զի թէպէտ և այնչափ բազմութիւն զօրաց ուսուցանեալ էր բանակն միհրանայ ։ իսկ առ վահանայ էին հաւիւր ոչիւք միայն , բայց սակայն լսէեալ թէ 'ի մտաւսր տեղիս նատեալ է վահան , սարսեալ դողայր նա ինքն միհրան և քանդակ բանակ նորա ։ և ոչ իշխէր քնոտ յարձակիլ 'ի վրայ նոր ։ վայ և քաջաւմ անպատմ բանս ասիցեն յղեալ սուտ նա՝ 'ի խաղաղութիւն յարդարիր զնա ։ ասելով ։ Լի՛ քեզ արժան 'ի ծառայութիւն ալքային պարսից ելանել , և զարշիարդ հայոց 'ի վատնումն տալ ։ անսուտ ինձ , և ի՛կ 'ի հնազանդութիւն թագրին ։ և՝ ես միջնորդ եղէց վասն քո ։ ես աղաչեցից զնա , և հաշտեցուցից զնա ընդ քեզ ։ և որ ինչ արժան է տալ քեզ՝ ջանամ , զի տայցի ։ և ես գիտեմ , զի լսէ ինձ ։ քանզի սիրէ զիս ։

Բ ։ Յղեաց առ նա վահան պատգամ , և ասէ ։ Եթէ ինձ արժան էր ելանել 'ի ծառայութիւն ալքային պարսից , նմա և ես արժան է արդարս աչօք հայել 'ի ծառայս իւր , և արդարս աչս տեսանել , և արդարարիս լսել ։ զի եթէ թագաւորն

Վարդեան ։

ոսկեղ ալոզ չհայիցի 'ի ծառայս , և ուղիղ լսողութիւն չտուն , և ը՝ ապաժանկ իրաւանց լսարկի , այլ միայն գիտուն իշխանութիւնք վարել , և այլոց ալոք հանել առնանել , և այլոց ակամոքք լսել , Ամենայն ծառայել պիտիսանն և դատաւ . քանի՝ եւ՝ թէ ով գիտացուցն ընարել 'ի մեջ ծառայից իսպաց զլուսն և ըստ վարութեան . և զիմանցի իրաւանցիրուսն ը՝ արժանաւոր մեր

ասկարարել զպիտոյն .

Լուր՝ հայոց աշխարհս թէ որպիսի մեծ և պիտանասար ՝ն՝ գաս քաջ դիտես . ոչինչ ինձ ոչիւր , թէ թագաւոր ձեր որպես վարեցաս ը՝ այն 'ի ծառայել նմ նմ : զի սը բարեհաճաւ ազատիլ հաւոյց . միայն զնաթերայս ունիս և զնոցիսասակս և զվատաստանիկս վերս 'ի վերայ սպասաւորեալ . ոչ զի՝ սրտ անապատիլ ինչ ծառայութեան նոց , այլ զի նոքա առ երեսս պատիս ասն կրաւիք և մեծարանաքի ձեր . և ոչ գիտաք , թէ յոսիսամ նոքա առանձինն լինին , անարդեն զնա , և յայլս եւ արհանեն . և տնա. ոչ. է միայն հանոյ յաչս թագաւորին ձերոյ , իսկ քաջութիւն և իմաստութիւն , որոյ ՝ն՝ չինի , այն չինորի 'ի նմանէ , և սրհամարհեալ եւ է , և անպիտան համարեալ ուստի նոր :

Լամենայնիսկ է քո և ՝ն՝ պարակ չլսես թագուին ձեր պերոզայ՝ յասել նոր յասենի առաջի ՝ն՝ , թէ այր վատ և գունդ ան. պիտան ասարի է . քայց զ զասարի այլ՝ հայ. մարդ շատ վատ թարդ է և անպիտան . և ՝ն՝ արդեաք լաս էր մեզ՝ քան զայնպիսի լեր լսոր յոյսարիս արքայն . Լոս ՝ն՝ այդմ պատասխան , բայց միայն ինքն ՝ն՝ ասն արեալ . զի զի՝ սա սերասցեալ 'ի հնաստարոյ պիտրոպիսցեալս հայոց՝ անպիտանն ասար . և ոչ ոս խոստացաս փոխասարել յանարդ . կաս . զիտաս . և յանպիտանն ասնմոյ վերակացաս կարգեալ՝ զ՝ն՝ և ՝ն՝ անպիտանացայ . և ընայ. ասրին . է . , զի մի զարացեալ սեռանելոյ զկայս զարգնելացի 'ի նոցն . Ինչ զիարձ առնալ է քաջութեան նոցա . և քս ինչ սեռանէ զգ ստն նայս .

Լամ ահա՝ որ սկարս . եմ , երկոս հրեշտ ալարքնաչ է ը՝ սարանց . և երրորդն ապս է՝ զոր ասարի . ը՝ քեզ . զ՝ կաս աշխ . երկու հրեշտ ը՝ որպեսի քաջ . և երբ էլ մարդկան մարտուք , լինելն իսկ գիտեն սրքայ . ս՝ ՝ն՝ արիք . և մեր առանց սրտաք ոչնակոնի սակաւասարք վնարեցաք . Լս յայսմ երրորդ հրեշտ . և յաղթող դանել նմք ը՝ լաղթել . 'ի թիւ սրկ զանհեալս 'ի ձենք և 'ի մեջ . և ծանիր , թէ արդ էգն լսգնաս թէ . իսկ փոխասան մեր ոչ էր առ սկարութիւն . այլ՝ 'ի մեր ՝ն՝ պարարակութիւն , և 'ի նենգութիւն ամենց 'ի մեջ խաբելոց . Լաւ ելիր ես հաստոն իշխեսի ՝ն՝ , նենգասեն . և զգիմ. ամենի . զիատն պատասխանի , և թշնամացս յաղթանա.

կէր։ և քաջացն սպատիւ և քարի առնել կարէի։ և ցուցա-
նէի թէ բերին քաւ և ձեզ ունիմ, թէ ոչ ապա անուանի է յա-
ղագս թէ և լաւ։ Իսկ զոր ձեր իշխան կարգիալ է Տէս հայոց
'ի վասն սահմանի և յանարգ ապրեմ, զաքա խրմանց յեռանալ թէ
և անպիտանութիւն կարաւոն յՏէս հայոց զքաշութիւն և զլա-
ւութիւն և զանառն քարի։ զի թէ զօրագլուխ պնդին վասն է։
պնդին լաւ լինել չի հնար։ և եթէ իշխանք Տի յեսին են։
այնմ անհնար է յառաջագիմ և անուանի լինել։

Գ։ Իսկ յաղագս իմ դուք ասիցին զիսէք, զի 'ի հարցն ի-
մոց ես ազգայ մեծագի։ ոչ զիսատակս նոցա՝ որ առ ուշխարհն ա-
լեայ լեալ է, զիսեմ։ և ոչ յանցմանն նոցա թէ յանցեան, հա-
ղորդ մեզ էին։ բայց մինչ ես յանձին զգացի, և արեաց մեր ար-
լանեկութիւն ալեանսի ելեղ, եկի 'ի մամ՝ առնել արդար ծա-
ռայութիւն, և այդպէս վասոտակս վասոտակել։ և որչափ ես ըզ-
լաւն հոգայի, և 'ի լաւ վասոտակն յաւելուի, վատասոհմիկ
իշխանքդ՝ զոր զոսք վՇ սրացուն նոցա տանուտէրական պատ-
ուոյ մեծարեալ էիք, բանտարկութիւնս առնէին։ և դուք
սրտի մասք լեէք։ Օ մտաւ ոծի, թէ զի՞նչ այդեօք այլ
հնար գուցէ, զոր էս կարող լինիի ուղղել զմիտս արքայի և
զսուագայդ, զի գանեմ սղիկ աչք հոյեցոյին ընդ իս։ և այն
շատ էր ինձ։

Լչ էրբև տեսի, թէ ոչինչ խնիք մարթ է ինձ զմիտս նոց հա-
ճել, և սչ էս արժան էր յՏէս փախչել, խորհուրդ չար 'ի
մտի ոչկի, և անձամբ զանձն սպանի։ ուրացայ զՇնորհաստ-
թիւնն՝ զոր գիտէի։ և երկիր պոդի տասթեն և մոլորութեն՝ զոր
ատէի։ զոր և այսօր առաջի ձեր և առաջի Տաի՝ Տի խոստա-
վանիմ, թէ սատանայ է և աղտեղի խաբէութեն։ Ի՞ զ ի՞նչ
կարծանմանն՝ զոր կարծանեցայ, մանչեի յերկիրդ զնամ օր,
թէ գուցէ մեռանիցիմ սոլին մեղք, և կարուչիցիմ զյաւիան-
նական կրաւան։ Ի՞ զոր կալեալ 'ի բռին զագի իմ, 'ի քայ
մերժեցի զերկիրս թագաւորայ։ ընկեցեալ յանձնկ կախեցի
զաւրայութիւնս խիղճ, և լուսաւորեցայ։ այսուհետև պատ-
ուոյ եմ հալածանաց, աղքատութիւն և նամ վրդ։ զի սրտիմ
և զիսիմ սղիղ հուսատոյքս, ուրսին եմ 'ի նմին և անտ։
Իսկ զոր խոստանաս դս, զիսեմ՝ զի կարես առնել, և թա-
գաւորն էս ունայ։ բայց նախ ՇՇ զնամ՝ զարտ է նմա հանել,
մեռնիցի թէ հրամայել՝ հումարձակութիւն սնիկ ունիցն զբրիս-
տոնեութիւն յՏէս հայոց։ և զվատ մարդիկ մի վՇ պատուհասեալ
նոց զմոխիր 'ի պատիճ վերացուցանել։ և զպատուական մի
վՇ սչ պաշտելայ նոցա զմոխիր՝ անարգս հումարիլ։ այլ միայն 'ի
վասակս իւրաքանչիւր հայել, և արժանի հատուցումն առ-
նել։ զարհիկն սա սահմիկս սնիլ, և զվատասոհմնն սա-

անառհմն։ Լսեմ ոչինչ հոգածութիւն չունիս, ահա և մեք հոգ-
ծիմք մեզ։ մեր քնիկ անողը կայ, և մի ծառայք մեր։
Բայց թէ տակաւին ողջանդի մեզաց վասնաւելք գիշերուն թէ
ցերեկ և զամանաւորութեան, ն. գլեաթեան առ լուսս սունիք, և
զլաւն գետոն տանիք, մեզ չի հնարհոգածել ընդ ոյդ մերդ
իւրանաւելոյ։ Լսէ թէպէտ գիտեմք զոկարութեան մերոյս ա-
ժամ, և զարեացդ զօրութեան, մանաւ յոյժմեր ծանիս՝ յորում
եղծիք և յափշտակեցիք ի մեզ զիրքութեան մեր։ բայց մեր
զմեռանիս եղեալ է աւարն։ և ի նոյն յոյժար ենք, և տուա-
ծել ևս սրտիս հոգ։ զի լաւ է մեզ դիտաւոր մահուամբ մե-
ռանիլ ի քրիստոնեութեան, քան սրբոյս եղեալ դնել ի ձեռն դան-
ցաւորս փառս, և ժառանգել զկորուստն յաւիտենից։

Գ. Զինչդեռ ոչ պատգամաւորութիւնքն գոչին
և գայլն ի մեջ վանանալ և մեղմանալ, յանկարծակի դեռ-
պան եհաս անդ. յարբայն սեբոզի։ և կոչեր ոտիրաւ ըզ-
միհրան ի գուռն։ և ելս ասարեալ նմա քաղցնելեն՝ ան-
կաւ յաչսի, առեալ ըզ իւր և զկորեալն հրահատ կոմնարա-
կան, և զայլ սեպհական ինչսն, և զայլ կալանաւորս։
Լսէ եղև երբեմն ըմբաւ ներսեհ կամնարկոն երեց եղբայր
հրահատայ, թէ միհրան առանի ըզ իւր զհրահատ, ընարեալ
ցաւ ի միտս։ քանզի և յորմէ յայնմանէ՝ յոյսամ կալեալ եղեւ
նա, այ կիր զաղտրեալ ի լաչս, և ոչ հանգուցեալ էր ի վի-
ճակ անկանելոյ, և ոչ ձաղանեալ զհայ առանց սրատոնչայ։
Լսոյս ոչ ևս կարացեալ նարա հանդուրժել յաւուր սրան ի-
բրոյ՝ էլ զհետ բանակին պարսից քանի մի քոչ տրամեալ։ երբ-
թայլ ի բայսաստ, և խարհեալ ի մոգ, թէ գուրդ յաբրոն
ինչ թեւի գնալին անանալ զնա, յորմանեցոյ ի վիր։ և վա-
ղեալ զիշանամին կորացեալ զերծուցանել զնա։ կիսրանեալ
ինս ասէ գիտեալ մահս՝ հանգիցայ յանմիթեանս պատուիս։
Լսէ իբրև եհաս բանակի պարսից ի քաղրանոյ գաւառս մերձ
ի գիւղն բարգանան կի՝ լուսաւանն՝ (Հարաւ բաղնայ առա-
ցեալ), ուր էր մատուռն մի սրբոյն գրիգորի լուսաւորչին ի
ամրակարգման ելեալն հոգատոյ, զմնաւ ուծեալ ներսեհի ըզ-
ինամս սրբի՝ բարեալ սրան։ առաքինեալս ի բարեխօսաւելի-
նի, և գանելով առ նոս ասէ։ ասի գրիգոր, որ զաստուծի մեզ
ամարարաւելի մեզաց մերոց մերժեալ փոքրաւեցեր յոյս
հայոց, փարատեա և զմեր ոտարի մեզ արատաւելոս ի սրտէ։
և շարեսա ինձ զանձկալի եղբայրն իմ սեանանել առաջի ոտ-
նոց։ քանզի հնարաւոր է այ նմա, և զքոյ հանգիստ սիրոմիլ
կամի լսել և կուսարկ։

Լսէ յայսմանէ նոր այսպէս առ սրբն գրիգոր, հրահատ եղբայր
նորին՝ աքանչելիս ուրեակեալ ի կարգանաց իւրոց՝ էլ հան-

գարտ 'ի շրջափակ զգուշութիւն պահապանացն ։ և եկն ուղ-
482 ղաձիւ առ եղբայրն իւր ։ Ինչպէս որ հիացեալ ներսեհի՝ յուրա-
խութիւն սրտի իւրոյ կակուն քարձեալ անկաւ զպարանոցս
նոր ։ և առեալ տարաւ վաղվաղակի 'ի գուռն ։ և եղոյց հայ-
լապետին յովհաննու՝ զոր ինչ արարեալ ներ ։ ոչ քարեկամութիւն
սրբոյն գրիգորի ։

Է ։ Եւ յորժամ դիտաց միհրան զելանել հրահատակ
սենեկիւղ 'ի բանակէ ։ լցեալ սրտմտութիւն հրամայեաց ածել
զառաջեաւ զսենպուհն սիւնեաց զերանելին յաղդ ։ և ասէ ցնա ։
հրահատ արժանի մահու ես ։ քայց մեք կամիմք թողութիւն
առնել նմա ։ այլ նա չգտաւ արժանի այսմ շնորհի ։ ապա
և դու ընկեր նպին ոչ կարես պատահիլ թողութեան և քրիստ-
թեան ունձինդ ։ քայց եթէ սպաշտեացես զկրակ ։ և երկիրպա-
գանիցես արեգական ։ Ի սոյն սկսաւ հրապարել զնա և ու-
լացեալ իշխանն սիւնեաց գդիհոն ։ սէր զի ապրեսցի նա ։ այլ
զն ուրացութիւն մեռցի ։ և ժառանգեսցի զանսուն վատ ։

Պինդ ետ յաղդ սմիհրան և յայլ իշխանս պատրաստ ։ և ասէ ։
եթէ ձեր կը յասիսնական կեանք ։ և վանաւէիք ինձ զսոյն
զոր ինչ ունիցի՝ տայի ձեզ ։ և գնիցի ։ քայց անհնարին ան-
մտուն է գնել 'ի ձէնք զյաւիտենական մահ ։ և տալ զինն ըզ-
կեանսն յաւիտենից ։ այլ եթէ զոստի կեանս խոստանայք ինձ
տալ ։ մնասի՝ և ուրացայ ես ։ զի զուցէ վազիւ քարձցի այս
յինէն ։ քան լիցի ինձ յանձն առնուլ զայդպիսի աղետալի և
կրաստական վաճառ ։ Եթէ ը այդ հոգեալ կը իմ ։ վաղ իսկ
ասէալ էի զքա հանդերձ պատուոմբ ։ այլ զոյս ունիմ ընտ-
ելեցի՝ յորում եմն ։ և զսոյն մեծն համարիմ պատուական ։
և առուսել սլամն եմ վախճանիլ քրիստոնէութեան՝ քան զհա-
զարս հազար ամայ կեալ ասրացութեամբ ։ և ունվախճան պատա-
հասին լինել ժառանգաւոր ։

Լսեալ միհրանայ զայսպիսի բանս 'ի բերանոյ սրբոյն՝ բարկա-
ցաւ յոյժ 'ի մէջ նոր ։ և հրամայեաց հատանել արով զգլուխս
նոցին՝ մերձ 'ի նախատանեալ տեղն որ մնարան մեծին գրի-
գորի ։ Եւ այսպէս կատարեցաւ երանելին յաղդ ։ յամի տեն ։
482 ։ յամենեան հոտի ։ որ օր ։ ԺԶ ։ էր ամսոյն ։ այն է ։ Սեպ-
տեմբերի ։ 25 ։ և եդաւ մարմին նոր 'ի մատրան անդ սրբոյն
գրիգորի ։ Եւ յետ կատարման յայսոյ՝ ապա լուեալ գնաց
անտի բանակէն պարսից ։

Գ։ Լ Ս Ի Ս Ի Լ։

Յայտնէ Խաբիրեան վրայ ոմանց, եւ յարձակելոյ դարսիկ ի վեր վասն դոցա, եւ վասնզի յոյժ անուս մանրակրօնաց։

Գ։ Դիմացեալ վահանայ ապարապետին Հայոց, զոր իբր հարիւր արարքն նաստակ էր ի գիւղն մինչեւ ի Թէ մինչեւ մի ինեալս ի ոստանաց անտի, եկ և եկն յլայրարան ի վաղարշապատ քաղաքն հանդերձ փոքրիկ գնդաւն, և ուսեալ յեկեղեցի երիցանեաց մատոյց զոհս ի առ ։ԱԾ, և յանձն արար նմա զինքն և զիրսն։ և ապա այր ապարեալ վկայարանաց սրոց հռիփսիմեանց՝ խնդրեաց յոմն բարեխօսաւոր նոցա այնչափ լինել ազգին, և ցուցանել ինքեան ճանապարհս ազգի, և առաջնորդել ի քարին։ Լոյս անոյ՝ զոր ինչ և ուներ առ իւր յաւարէ թշնամեաց, զպաւաճանեան մատոյց նոսէր այր։ և զինաբերան բուշխեաց յաղքատս։ Լոյս անտի եկեալ հանդերձ իւրովքն՝ եկն ի գաւառն քաղաքն, և գտեալ ոմն զնեալ ։Հ. զՏրդատ՝ ազգատոհմ եղեալ։ և հանդիպեալ ետուն ոմն ինքն և ընկերք իւր։ Ձեզի ճանն էր։

Դ։ Յետ ուստերց ինչ անցանելոյ՝ հասին ոմանք ոստիւ յոմն. կարծեալի ի Կրմանայն վասն՝ առաջ աւետաւորք։ կամ՝ ՝ զաղերաս փորձեցէք՝ * որք գիւղապետիկք և խնամակալք։ և հարին հաստակ ի քարանցն առ ոտիսն, և ասեն։ ոչ և կենդանի են սահմանք ուստեր մարդկան, և մեռուցն վասնի։ զի գտել նոցա զմեզ՝ փութացուցին և յրկին առ ձեզ՝ ոչ զսահմանս կենդանաւոր։ ասէ իւրեանց։ Լոյս սրատեսին վիրն իւր՝ ի բերանոյ ասելոյ և վասանայ՝ թէ զիարդ ասրեցան։ մի՞ ասեն՝ ի փախչիլ ձեր՝ ի կամ ունայն՝ մեռանք՝ ի կամ ուտեալն կարիքեր ի ոչոյեալ։ և ապա՝ ի գրանել զրանցն զրանց սրսրեալ՝ ասրեալ՝ ի վեր երկրի հասաք երկաքին առ վիժանս։ և ուրախութիւնք անտիաք՝ ի մեջ թանաւաս գմենիայ, և կայաք անդ կիսամեայ։

Յայնժամ՝ ի խնամանն ոչ եկեալ առ մեզ քահանայ ոմն՝ ի քնանկոց անապատին, և տեսեալ զմեզ ընդարձակ, և գրան անտի, և հանդերձ փոքր մի։ և։ զնայեալ՝ ի փեսն իւր՝ երկր մեզ կերակուր և ջուր։ Լոյս իրրև կերաք և զրուցաք, և հարց զմեզ՝ թէ ուստի՞ էք դուք։ և իրրև պատասխանեցաք նմա, ճանաչեալ նորա զմեզ՝ սոնանեալ՝ փառս ետ ոչ։ և ասաց բերեալ գրաւեալ՝ ուրաւ զմեզ՝ ի փանս իւր, և զոսկեալ զմեզ անդ զուսուցս բարեմաս։ մինչև ուսուցեալաք զ։ բարեն ոչ։

Գ.Յլ սակայն ոմանք յուրացելոց ծանուցեալ զմինչ՝ զհետ
սնոյեալ են գասանել և սպասանել զմեզ։ զոր և մեք յանա-
պատս և յանծանօթ վայրս ջջիմք հանդերձ քահանայիս։
և երկնչիմք գալ ոչդր։ զի դաւոցն գտեալ զմեզ 'ի Ճնոլոնի՝
ըմբռնեսցեն և կալուսցեն։ և սրդ՝ փութացարուք սպանել
սյոր առ մեզ գունդ մի սպառազինելոց, և զօրապետս հա-
ւատարիմ։ զի զերծուսցէ զմեզ սնոմանդ, և սրջանաբ հա-
ուատարիմ առ ձեզ։

Դ.։ Իսրև հաշակեցաւ այս զրոյց տոյսոդ առեալսց 'ի քա-
զաքին, շրխնաւէ մեծ ծագեցաւ 'ի մէջ բազմաց։ և ամենքն
խնդասմանեալ ասէ-Ինչիսնթասցնաբ հասանել առ նս, և բեր-
ցուք ասա։ զի եթէ լուիցեն պարսիկք՝ թէ մեք դեւեաս ողջ ես,
լցանեն սիրաք իւրեանց։ Ամենեքեան և սգաղդեաց տեսինցյք
նոցին։ ՝ի կենդանեաց ոտհասակաց և վասակայ՝ լուեալ զոյսոսիսն
աւեսին։ Ը նոցին և այլ ևս կանայք, զոտդ իւրեանց յաբու-
խուն՝ 'ի փոխելով՝ բեր սուգանոաբ և թափանձանաբ աղաչելին
զվահան և զայլս՝ մի յարագել, այլ՝ ՝ամ Ճեպով գնալ և
ածել զնս 'ի բաղաք անդր։

Իսկ վահանայ յայտնի գիտացեալ զատանի քանիցս խռավարար
աւեսուարացն, սկսաւ յորդորել զամենն խուսադանալ լինդ-
սնեայն շրխնաւէ սնոսի։ ոյդ. բանք 'ի թշնամեաց են ասէ,
զի հնարեսցին ցրուել զմեզ ասա և անդ։ և ասցեն պարսից
հանդարտակամ թիւ դիմելոյ 'ի վրայ մեր, և կարուասանելոյ զմեզ։
քանզի յայտնի գիտեմ ես, զի սուտ խօսին պարա։ և թէ
լեր իմ ակն ածեալ սմանոյ, ոչ տայի ուշադրակրոյս ասանցդ
ոչ գնալ յՏեւս հոյոց։ Լրս առ հաւատալ ցուցանելոյ թէ
յիրաւի սուտ էին այն աւետիք, պատմեաց նոցա զտեսիլ պատ-
կերոյ եղբօր իւրոյ Ներսեհ՝ Ի, վկայ կոչելով և զայլս՝ որք
ասէին զայն, Ը գրելոյ մեր 'ի վերայ 'ի Դէր. էր։ վկայ մի ևս ասէ
'ի կուսս խռավիր լինելոյ գնա։ զի նա այժմ փառաւորեալ է
յաջոյսն Երկնից։

Իսկ մեք ասացեալ թէ դեռ ասա. յայտնաւոր ինչ չաւելիս յոյ։ բայց
գիտեմ՝ ասէ, զի նա ևս լիցուցեալ է զպատկեր մոգութիւնսն։
մի ուշանալք ստոյ գնալ մեզ։ ապա թէ ոչ՝ ամօթալ անենք
գառնալ, որպէս որք ոչ լսեանն եղեսուք՝ և ելին 'ի խնդիր ե-
նոյին։ Լրս մի երևեցայց ես սակաք 'ի ձենջ իւրք ոչ հա-
ճեալ Ը գիւտ անձանց նոցա, զոյս ասեմ։ ահա առաջի ձեր է՝
որք զօրաց հոյոց սակաւ։ որ ոք կամի երթալ լարպեցեմ,
բայց յիշեսջիք և դիտասջիք, թէ ոչ փոքր կարասեան իրք
վն այդր հասանեն ձեզ։

Ելին անասցեալ այսմ անխորհուրդ. ոբանց, և թեթեւա-
միտ կոնանց, հաւանեցուցին զտեսուն մանիկանեից զմու-

ՀՇԵՑ, և դամենս 'ի գորացն Հայոց. և սրբասկեցին զնա 'ի խրա-
ղին սահմանակ և վասակայ։ Զ՝սեալ զնա խարեալ արանցն,
և սարեալ 'ի սահմանս զրաց՝ զրեցեալ ասա և անդ։
և թագաւորեալ զամ պատրաստեալ քանզի պատճառս կայսրաբ-
լով, երբեմն սակին՝ լեալ դասալ յայլ տեղիս գնացեալ ի նոսն
ոչ։ և երբեմն, լեալ փախուցեալ 'ի Լիշանուեաց՝ 'ի Լիապլա-
սին ին։ և զնա զարս սեղուցեալ 'ի անդի փոխեալ ասարս բերէին
գնասա՝ 'ի խարանարս քարանձաւաց։ և 'ի ծառաբիս կատարս
բարձր լերանց։ և զայսոսիկ 'ի քաղաքս ասարս (ասել փար-
սեղին) խնդրասարեցուցեալ յանձնարարեալ գնասա մինչև 'ի
զարսան։

Զ։ Այս խրդեալ քանցս դասուն զարսան, յանկարծակի ե-
կեալ Հասաներ տեղեաս յոն Հայոց զարմիր հաղարապետաբ
մեծ տարաբանա տարոնոյ սասանի և ունելին բազմանալ զո-
ղաց՝ Հանդերձ տարոցեալ նոսխարարաբք և տարմիրք նոցին։
Օր լսեալ սմենց յարմատանեանք Հայոց՝ գնորանս տրմանիկ-
ցին զ՝ առաջ նոր, և ասեն։ տասանի գնասա 'ի գանին է։ և
կնոջ զարաց հարս գնացեալ են 'ի գլուս։ և ինքն յանդգնա է,
զա լեռն տրէ անդաստան ըմբռնել զգա։ և 'ի գլուխ ասանել
զգարմատ։ և մեր հանգիստ 'ի յատմանե դարս։ Օ այս ի-
մացեալ Հաղարապետն խասոյ՝ շտապեցաս էանց զ՝ երբեմն գնա։
և եկեալ բանակեցաս յարաստանս քաղաք։ և 'ի գլուխ անդր
Հարձեալ ասանել զարսան՝ ելեալ սուր 'ի դանին։ և կարգեաց
վարդապետն Հանուտ զասանարարն 'ի միջոցի տեսան սանանասաց,
որ սահք խոսանանեցրա, մինչև 'ի լեռնասանն զարմիր կո-
ղեալ։

Գնեալ վերադարձ, և այլոց նախարարաց՝ որք ընդ նոսա, զայն-
սրի բազմանի Թիլանանաց ծանացեալ զ՝ բարձրագոյն ընդարձակ
ձանկան զ՝ աշխարհ, և Հայեցեալ լերանց այնպիսի սահմանի,
զ՝ Համարձակեցան ձանկան առ ձանկան պատերազմիլ ընդ
նոսա։ Խորհուրդ եա վասնն լուսոյն, և սուտ։ սաստ ջանին
ինչ ընդ քաղաքին։ զայ՝ զմեզ ելեալ խնդրեն։ և նեղեալ լեան
ելեալ զերծուցանել զանձինս։ նոքա թանալ զքաղաքն՝ զանդին
չգնեա մեր։ և մեզ զերբին և անկանել յատար աեղիս, և
զկրծանել։

Ոմն զայս խորհուրդ Հասանեալ ամենեցսան՝ կարգ եդին 'ի
ոչ խրեանց։ և ամրացայեալ նախ գքաղաքն։ ապա մի մի
և երկու երկու հիսաչեան ելեալ 'ի քաղաքէ քանքարարաբ՝
յարձակեցան 'ի մի կողմն սասանասն գնացին զարմիր
թագաւորն ընդ ընակիչ վասանայ դիմեալաբ, երբեմն կարգա-
նեալ, և զնանդրանքն հետեւակայ՝ 'ի սրասուեալ՝ գնացին
սասի 'ի բաց, ընդ որ զահն հարեալ զարմիր՝ սասանեցան,

483

ապշէցան և յիմարեցան ։

Եւ Այլ երիւղ հնոյ նոր հայոց , որպէս մեծն անուն էր որդի՝ 'ի սահմէն դիմաքանելոյ , և երկիրպագին քաջաց՝ 'ի տարմէն սահառանեալ , կամելով զերծուցանել և զՀայրապետն յոլհան , զոր է իւրեանս ունելին , զի գնա ևս խնդրեին թշնամիք , եդին 'ի մտի մինչև 'ի մահ սպատերազմիլ ։ որոյ վասն Ճանապարհ հատեալ առաջի նոր՝ ինքեանք խառնեցան 'ի մէջ բանակի թշնամեացն ։ և շփոթեալ զդիպեցին զամենեսին , և կասարեցին 'ի նոյանէ զքաղաքսն ։ ուր և խրախուսանալ սա միմեանս՝ գոչէին ։ հարցուք զթշնամիսն հաստատ , և մեռցուք ասա 'ի պատճառս եկեղեցոյ ։ և անդէն սասպասա սրիկեալ զքաղաքսն՝ երկոքին և սնկանն նահատակուեցին ։ Իսկ հայրապետին յոլհաննու չկարացեալ Ճողոպրիլ ընդ երկայնութեն բանակին՝ խոցեցաւ 'ի պարմանց , և անկաւ յերկրաբին 'ի մէջ դիականց իբրև զմեռեալ ։ և մնաց մնաց ։ Իսկ նոյն 'ի ցրուիլ զօրացն՝ այցելուք մեն ելեալ սնտի՝ դարձաւ 'ի քաղաքն ողջութեամբ ։ Եւ ոչ զարմացան յոյժ ամենեքին ։

Օ այսպիսի անակնկալ հարուածն ընկալեալ հաղարաւորքն՝ յանհնարին դառնացաւ ։ և ապա հրդան ասէին իւրեանք՝ բանակի առաջնորդութեամբ սրացելոցն դգիտնոյ սենեսց և ոչոց՝ պնդեցաւ զհետ վահանայ և ընկերաց նորա ։ և քանցք 'ի նեղ արկանել զնոսա , և ըմբռնել զամենեսին , և դառն մահուամբ կորուսանել ։ Իսկ վահան և ընկերքն իւր դիմ եղեալ դեղուղիղ գնացին 'ի սահմանս խաղաղեալ , և նստան յամուլ վայրս ։ և սմանք ցրուեալ գնացին յայլեայլ տեղիս ։

Այլ վՃարիլ այսր գործոյ պատերազմի 'ի նմին աւուր եկն եհաս և սեպուհն մամիկոնեանց մնաշեզ և ընկերք նոր 'ի կողմանցն վրաց , զրաքսն և ընդունայնասաստակ գտեալ 'ի սասպասիս յաւոյ ։ որոց և տեսեալ զերեսսն՝ ինքեանք ևս հեռացեալ մեկնեցան անտի , և գնացին այլուր ։

ԳԼՈՒԽ · ԻԲ ·

Հիշատակ պիտեալ Հարք առաքեալք եւ զաղագս հալածեալք ի Հրէից ·

Եւ Հարքն առաքեալք ասորագոյնս պատրաստեալ ոչ կորուսանէին զաղագս խրատուն զանազանս ի վերայ գիշերոյ եւ բարեաց · եւ զանազան տարերաց դիմաւորութեանցն · եւ կոտորեցան · ի գիւղս կանանց ոչ սակաւս · Ոմանք · հնարս ընդունեալ զանձնեան · եւ զաւագ քարանձաւն որոշ իւրոց չինուցանեալ · եւ զնախատինսն լանձնեալ · ի բաց քերել · զմնաց եւ գտանեալ ի հայոց · հոգեւորն վարեալ · եւ լնեալ առեալ պատերազմն · եւ հրամանաւն · ի ապա ցասմանէ · մեռաւ · ի չորս ամիսսն · ի ՆՀԱՍ · յԱՆ տոյց · ի գաւառն Ոլոգ · եւ քանանիցս մաս · ի գիւղսն · որք կոչեին գիւղն և փոքրաշեն ։

Լաբ կան յանանց · ի վարդ · ամբ · ՅԹ · վերանն · ի մեռաւորաւոր անդամ · ի յամենայն կալեալ · մարդոյ · ի գաւառն շարագանց · որ էր · ի բաժին · բանաց ։ Եւ հանդերձեալ ՅԹ նա յանանց · ի ամ · ի · էր յիշատակն · բանաց · զայրոյն ողջոյն տեղեակ առաքելոցն · Նոյն · ի անդն · եւ աչ նիւթ · ցնա · ոչ · զոյ · վն զայրանոյ · անդա · ի վն · բաղ մաձ մարդկան ասրոյին · եւ կոտորեալ զաւագանն · ի ՆՂԿ ։

Ընդ գրան · ի · ոնին · տաւ · և կոտաչ · երկաց · կոտորեալ · նոցն · ներքսին · և հրամայեալ · զոր խրն · գանանիցն · ի զոս ընդունեալ · էած · ի բանանն · և որոտ · ի · ի · բանանն · և անարատաւ · պահել · զոր · ի · օրինի · քրիստանեանց · և · զոր · ի · ի · ն · զեր · զոն · Ոայց · զոր · ի · գատանացեալ · երանն · ոչ · կարեցոյ · որոյ · զոր · զոր · ի · ի · զոր · ի · զոն · զոն · ի · զոն · զոն · ի · զոն · զոն

483 ի կալ նոր անդէն օր մի եհաս տա՛ն զնոսան 'ի գրանէ հան-
ջերձ հրամարտակաւ , յորում ծանուցաներ նոսա զերբայ տր-
քայ , թէ ինքն ասէր խաղալ միւսանգամ 'ի հոսս 'ի վերայ տր-
քային հեթիհատայ , և պատուիրեր նոսա , զի Թագաւոր զշա-
պուհ պարսիկ 'ի միջոցս առնէր հանդերձ լնուլով զոքաք 'ի վր
հայոց մարզպան՝ գիմեսցէ յԱն զլուց , և զՄիրն վախճանակ
բարձանեալ սպանցէ , և կամ յԱն անաւ զնոս հալածեսցէ ։
զի ձեռնատու էր նոս հոնաց ։

Լուեալ նոր զայս հրամանն եգ մարզպան հայոց զշապուհ , և
թողեալ զնա 'ի կողմանս բարձունս եղեալ հայոց սրամբք քոյլ
վառելովք՝ հանդերձ գդիհոնաւ իշխանաւն սիւնեաց և բազ-
մութիւն զօրաց նորին , ինքն չուռ արար շտապաւ , և եհաս 'ի
միտ , ։ Նոգ մարզպան առ նոս ուխտանիկ իշխանք վրաց ,
և միաբանեցան ընդ նմա , և նոս խոստանայր նոցա բազում բարիս
առաս , ուստի զՄիաբանութիւն , ոչ սա գերեցոյն զոսկ , և
կիսոց էս մեծամեծ պարգևս , միոյն թէ մերձանացաք ասկ
սանել զվախճանակ ։ Իբրև եառս զվախճանակ՝ թէ իշխանք իւր
միաբանեցան ընդ հոլարու ուխտաց , խոյս եառ յԱն զլուց , և
չարաւ 'ի կողմանս էգեր Տին , և նոսաւ անդ ։

Էրչի ասողին ասէփանոս ասարանեցի գ։ զ։ և վարքան , թէ
ոգին այս հաշարաւաբար 'ի գալ իւր 'ի հոյս նահատակեաց զի-
բանելին մեր Թագ , որ էր 'ի գլուխաւէն արքարունեաց 'ի կոչաց
գնդջէ։ և եղան ասել՝ նշխարք նոր 'ի շիրակ գտաւաբ 'ի գիւղն ,
որ բնեանս կոչիր , յեկեղեցւոջ՝ զի ոնուանեցաւ մեր Թագ ։
Ի՛ զի թէ ոչրէս կատարեցաւ այս նահատակութիւն նորա ։
ոչինչ գրեն ։

Ի։ Լոկ ընդուն մարզպան , զոր եղեալ հաշարաւաբար
յԱն հայոց , առեալ զկնայս կամարարկանացն՝ եկ զնասս
յամենայն բաստեաց , զոր բաղուերգն կալեին , և յանձն արար
զնոս զիշատագ գերդակելն , պատուէր տուեալ նոսա պահել
զնոս 'ի սրբոն , քանզի դիտակ էր շապուհ , թէ քանի զչա-
տաբ կային կանայք հոյոց յօրինս ամուսնութեան ։ Լսեալ նոքին
իսկ կանայք կամարարկանացն մատուցեալ էին ողորմանս առ
շապուհ և առ նոսն ինքն զիմասագ՝ սքանչել զինքեանս ։ և
ասացեալ էս էին նմա , թէ՝ եթէ կամիք հնազանդեցուցանել
ձեզ զարտ մեր , տուք նոցա լսել զմեզ՝ թէ մեք կամք ունա-
բուս , ապա թէ այլ ինչ լսիցեն զմեր , գնեն զանձինս 'ի
մահ , և առնեն՝ զոր ոչն կամիք ։

Զայս այսորիկ առաքեաց շապուհ առ այս նոցա զերկոսին
կամարարկանսն՝ ցառ ներսեհ և առ հրահատ , և ասէ ։
Եկայք հնազանդեցարուք արքային պարսից , և տուէք զկա-
հանայս ձեր ։ և եթէ զնոսս ինչ գործեալ իցէ ձեր , ես եղէց մեղ-

նարդ առ արքայ։ և նա լեցուս ձեզ։ և ասել ձեզ՝ զոր ինչ արարեալ է։ և եկեալ մեք քրիստոնեանել և ձեր ազգ ասարտմանամ։ կարարանք զայս անարգիկս, և մի ինչ բնաս զանց լուցեալ։ նա ասա՝ մեր ասելոյ իմ՝ զձեզ իբրեւ հայր զորդիս։ զայս խրատ առամ ձեզ։ զի բարի լիցի ձեզ։ Յետ եկեալ կանիք գործ մեծ և սպառ արարանել ցուցանել աշխարհի արարչի, հեռաւորեալ ապրանել զվնասն, և գտանիցիք մեծամեծ արարանս յարեւոց ոնեն։ զոր վայելեսջիք իսպառապէս զուրք և արդիք ձեր մինչև յաւիտեան։

Գ. Լսել ներսէհ և հրաշնաս ոչ կամելով զառնացասանեալ՝ պիտի ասակայ՝ ի մի կանանց խրեանց՝ ոչ լեալ ոչինչ աշխարհն նման ի բեղմ ասասր։ և յետ ամի պատգամ լրէսին առ նա, և ասեն։ մեր գործ և աշխատանք ի սչ է մեր երկրասոր վայելուչ, և ոչ մի ինչ և արդայ։ այլ միայն մի հատասոյ։ զոր արամ՝ զամ ինչ կենցաղայս մեզ հանապիսի խասան։ և եթէ ձեզանարիս այս սչ էր, դիտաս հատասոյրդ ձեզ։ և գիւրաս խաղեալ զձեզ։ սոր և խարեալ էր և խարեն իսկ զմեզ այլք։ սրբ բարեանալ ի սարք ուխտս՝ առ երեսս ցաղանեն ձեզ պատանել զմիմեր, և սասր պատանին ի ձեռն, և մեք զայդպիսի գործս ի վաղուց մերոյ ցաք ի մեզ։

Լսեալ զոր խասանուցն դաք՝ խորհեցան կալ մեզ ի քրիստոնեանալ, ասա է։ և գաք իսկ գիտեք, թէ սասա խասանուցք։ մեզ և բազմ սնգամ սարալք։ զորդ և մեր ասեալ է զմիսն։ Յետ մի կանանց մերոյ՝ սանիկ լայս առ ոչ, զի նա պատնեսցէ զնա ի սրբութեան, և ասցէ մեզ սեասանել զնա կամ սասա և կամ յարբուցան խրատ։ Ո՜ այսպիսի պատգամս լրեալ նոցա առ շապուհ մեծագոյն ինքեանք միսանասցէ զ մոհանայ։ Լս շապուհ սնասանեալ լցեալ արամաւ ի մի նոց, և մոնասանգ ի մի մահանայ։ զկնա սնդեալ եր գասանել զնա։

Ե. Ո՜այն լսեալ մահանայ՝ եկն հնազանդ խրատքն ի կնոջանն ինչասանեն մեսիկոնեից ի գասաս նոր։ և նասաս ի գեղն՝ որ կոչեր ծաղիկ։ և կամէր սեղանել ի սահմանս հաղանեից, և խնդրել ի նեղ ոգեսուն։ Բրեն ապ եղև շապհոյ։ զեթ անդ է մահան, և են ի նմ արբ սակաւք մնալ, փողմազակի գիմեալ լայս հնազոր սարանքն սպառազէն վառելով՝ եհատ բանկարանաս ի մի նոր։ և նա քանզի կայր զգաստ, առնել գիրբրիկ գասնդ խոր՝ մեկնեցաս անտի, և զորբ պատեցն զմի նի առ սասմանաք ծոմանին կայնոց։

Ի փսանեալ սոնք մահանայ՝ ներսէհ կամաբակեան, և խուզ ապշասնեամ՝ որ էր ի գեղջն զիրմաց գայնեակդի նորա, և մեռեալ մոնիկանոն հանդերձ քանի մի արանքս մինչեալ ի Ամատապարն՝ շաբաթ ի այլ տեղի, ոչ գիտելով թէ ընդ որ

էանց վահան։ Եւ մերձեալ ի գիւղ մի կալեալ՝ արծաթեի ա-
նուն՝ ի ներսն առ հեղեղատաւ գեղջն՝ առ վայր մի հանգչել՝ զի
վաստակեալ էին։

Այլոյն անց. յաղագս մշակի, որք գործէին ի հունձս. քայլ
ոչ ծանեան զի գասա։ Եւ եղև մինչդեռ սոքա նստեալ էին
անդէն, հասանէր մի մեծ ի զօրաւորաց գնդէն պարսից խլ-
ծոխագրաւ հեծամուաք վահանայ անցեալ առ նոսաք՝ լան-
գեցան գնային, և խօսէին զնոցն։ Եւ ոչ խնայեցան՝ թէ անդ էր
ներսէհ։ Եւ զի գաւառացեալ էին յոյժ վասն ոչ կարելոյ հասա-
նել զհետ վահանայ, ձեռն արկին ինքեանք մշակաց սեզբոյն։
ասելով. ընդէր թագուք անիծեալս շրջել զերկրի սատ ձերում՝
սպասամբելոց յարքայից ալքոյն։ Եւ ի պինել մեզ ի կալ-
նեցի մշակաց խառաւթիւ՝ զպարսկան մի ի պարսից ոնաի սաբ
հանեալ կամիր սպանանել զայրն։ Եւ նա խաւսոքեալ շուրջ
յածելով զրարդեան արքայից՝ փաւթոյր ապրեցաւցանել զանձն։
Զայն տեսեալ խաւլագ արշամանայ՝ ասէ։ զա ինչ մեռա-
նի՝ ի պարսկէ այսի, զարիւն դարս ոնծ ի մենք պահանջէ։ Եւ
զայս ասացեալ՝ յարձակեցաւ ի վերայ պարսկին։ Եւ նիզակաւն
հարեալ սպան զնա։ Եւ զերծոյց զմշակս։ Իբրև զայն տեսին
այլ զօրակունք պարսից՝ զկամեցին անդր սաւերքք։ Զայն-
ժամ յարուցեալ և ներսեհի և մուշեղայ յարձակեցան ի վր
նց. հարին և սպանին ի նոցանէ զեօթանասուն և երկու այր։
Եւ զայրս փախստականս ապարեալ՝ ամենայն կրունկն դար-
ձուցին զնասու։ Եւ ինքեանք մինչեալ անտի՝ եկին ի գաւառն
ալշամունեաց մեռ ի կողմանս հարաւոյ։ զի գաւակ դրան-
ցեն զվահան։ վասն զի մեզ հոգեալ կար նոր ի մեր գնալ։ Եւ ի
հասանել նոցա անդր՝ եհտա և վահան։ Եւ գտեալ զմիմեանս
ուրախ եղեն։ Եւ եկեալ հանդարտեցին ի գիւղ մի ալշամու-
նեաց՝ կալեցեալ նոքաղ։ առ ուսմանաք դերջանայ։

Գ. Լ. Ա Գ. Խ. Լ.

Յաղագս վանելոյ զարկոյ ի վահանայ։ և մանուն պերոզի
ի հեթանոս։

483 Ապա մարզպան տեսեալ, թէ չիարաց հասա-
նել վահանայ, յանդգնարիս կատարեալ գնա-
լոցն։ Եւ նոքանչ զրարդ իւր, և ոչ կարելի
հանդիսաւ ի քաւն մտանել։ Զայնժամ իշխանն սիւնեաց ու-
լացեալն զգիտնն այլ հոգով՝ քաջալերեալ սաստիկ շարագոյ՝ փա-
թաթացեալ զնա վերատին պնդել զվահանայ։ Եւ չարալ նոքա

գաղտար · զուցէ ոչարեռ կարասցուք ասել արիանել զնա 'ի
Ծաղկաց · ապա թէ ոչ՝ ոչ կրկին զօրացեալ խորտակէ զքա՝
զորութիւն մեր · ոչ և զոչ ինքնին զիարդ ընդունելոցն ենք ասեր,
մինչ 'ի դանիս էր · զի անդ եցոյց նա ամ ոչինչ զզօրութիւն իւր ·
և այժմ՝ տեսանեմ՝ զի արք նոցա օրդեան զարդ վասանին զարանդա
մեր · Լաւ եղիցէ այժմ պարապ գայլ, և այլուստ եւս օգնա-
կոնս լինիցին զաւանութեամբ, դիտասցիք՝ զի դարձուցանեմ զմեզ
ասկուսուրս և ամենայնիցս, միայն թէ եթողցէ զբ 'ի մէնք
կենդանի ·

Ի բանից սասի գդիհնոյ առաւել կրգուել շարժեաց՝ ոչ տայր
դուլ անձին իւրոյ, և ոչ զօրացն զիրս էին ի ոմս, այլ փու-
թեալ և տարնապաս հեռամուտ լինէր վահանայ · և ասեալ
թէ ի նա 'ի կողմանս ոչարամանեաց, փութեանակի հասեալ
անդր՝ մանկուիցդոյց զոգնոն յանդարտ տեսիս գեռաւանի մեր
եղբ 'ի Թոդասի և 'ի դարանի ·

Լսեալս առաքեալ վահանայ՝ գիտաց զանդի ինապատանն նոց ·
և ինքն առեալ ի իւր զարս գեղջն երիցայ՝ եկն լուսնակ 'ի
գիշերի մոտ առն · և նա երիտասարդս կանգնել անդ յանդի-
մանն նոց՝ վահան 'ի ձեռին ի օրինի կարգի զօրաց, հանելոյ
այսու, հարձիս առ զարանի, ինչ անդ ի զարանդն հայոց վա-
հան հանդերձ գնացու իւրով · Օ այս այսպէս կարգեալ՝ էլ
ինքն և իւրքն ի զանիրաւ ձեռնադարձ · և անտի յանկարծակի
միաբան յարձակեալ ոմանք 'ի մէջ զարանդ ի նմանեալ սեպ-
ատարսի զարանդեալ կալիսի, ահագնի զարանդն գնացս, և
խուսանիցս գնն զանձին · մինչև չիսնիցն ոչ յոյժ, և խառնել ի
միմեանս, զարդանել ի զմիմեանս կոտրել · և լինիր անդ
ազգնի անհնարին ·

Հայնմ վայրի սեպուհ ոմն գարնիցեան՝ զարդ անուն՝ խրա-
խայս բարձեալ ուղղակեաց, և ասէ · այսր է ինձ գնել
զանձն իմ՝ 'ի մէջ սր ասեր, և պահել 'ի ձեռն · և զիմեալ
'ի մէջ զօրս լեռնանոցն՝ բազում կուտրածս առնելոյ · և
ինքն խուսեալ՝ անկանիցէ յերիվարն · այլ յետոյ եղեալ 'ի ոտ-
ուցն անտի գնաց 'ի գիւղ մի · և անդ հարպարեալ սր խոս-
հեալն՝ զինի ասեալ ինչ առաւել վանանանցս · Հայնմ ա-
ռաւել անկան 'ի զօրացն պարսից ոչինչ իրաւ վեց հարիւր · և
մնացեալքն՝ որք էին առեալ քան զերիս հազարս, փախեան
անտի ·

Ի Նոսոյ վահանայ զիսխուսատ նոյ՝ ոչ սնարեցաւ զինի ·
զի գիշեր էր · այլ գնացեալ յանուրն ուղին՝ հանդերձ անդ
զմեռելս մեռան գիշերայն · և յաստուծոյն երեալ անտի՝
գնաց և դարարեցաւ 'ի գեղն գնելոյ զանոյ · Իսկ զաստուծ
զերեսին կոչեալ և. քաղաքացուցեալ զզօրս իւր՝ դարձաւ անդ-

483 լեն՝ մրմռեալ և զոյրապնեալ սրտիւ, և յանուկնկալ պա-
հս եկեալ մերձեցաս 'ի գիւղն յորում էր վահան, եւ ասեալ
'ի մանի կամ կարնչիլ և կամ կորուսանել։

Օ այն իրրև ետես վահան, փոսիթանակի հրամանն առնեալ
կարգեաց և կարգեաց զփոքրիկ գունդ իւր, և ասէ մեծա-
ձայն։ Ի՞ սուրբք ինձ եղբարք իմ։ թէպէտ և քրիստոնեութիւն
կեալ մեծ լիցի է, բայց մեռանիլ վասն քրիստոնեութեան առա-
նել ևս մեծ է, և վիճակ մարտիրոսութեան։ Զոսք ապարեն
տեսիք, քանիցս փառասարեաց զմեզ ոչ ոչ յաղթութիւն 'ի քրիս-
տոնէութենս մերում։ և այժմ եթէ հասանիցէ մեզ մեռանիլ
'ի վերայ քրիստոնէութեան, առասել ևս փառաւորեսցէ զմեզ։
Մի՞ որ 'ի մէնջ զանգիտեալ զարհուրեսցի թերեհաւատութեան
զի՞ որ է՝ որ յաջոյն մեզ։ Զ'էք ենք թուով սակաւաւոր՝
ոչինչ իրրև հայիսիր։ իսկ ենք իրրև լարս հազար ի՞ կլուէլոյ ա-
կան։ բայց մեք ունիմք զոչ հաշա ի՞ մեզ։ այլ վայ է ինչ, զի
մերժեալ են ենք յոյ։

Օ այս ասացեալ՝ բաժանեաց զգունդ իւր ի՞ սպառազէն։ և
էր զանձն առաջի յուրմանկիլ 'ի վրայ։ Զոր անդէն ոչ հաստա-
նէին թշնամիքն անհնարին կառուցուածք՝ միակարգ՝ միաշարժ՝
իրրև զթիսպանին ամպ կարկառելոյ գլոնալք 'ի հանդիպոյ։
Օ այն տեսեալ հայոց՝ որք ի՞ վահանայ էին, դարձուցին զգ-
թիկունս խարանց, և փախեան։ և մնաց միայն ինքն վա-
հան, և երեքին կուսակալանք՝ սեբասէ, հրահատ և վա-
հան։ մուշեղ մամիկոնեան, և այլ ևս քանի մի յազատ ա-
ռանց։ ի՞ ամ ոչինչ իրրև երեսուն։

Իսկ գունդ թշնամեացն առասել ևս փոսիթանցի մերձենալոյ
առ 'ն։ և շարեցեալ սեսեալ զմնացեալ ոսկեսաստի գնդին վա-
հանայ՝ զարմացան, և զկոյ հուռ։ և յանեալ ոսա իշխանն սիր-
նեալս գլխին՝ կոչեաց զնոս, և ասէ։ ձեռն առաք զիս կոչին,
զի նոր իմն տեսանեմ այսօր։ զի կի՞ անմոռութիւն ցանկացեալ
ես անձնասիրեալ լինել, և այսպէս անարկիսոյ եկեալ են առաջի
մեր։ և կի՞ չպատիւն ինն անարեւոյթ հոմանակեցուցանել
զսատ։ բայց լեր չեռալիս, յայլ միտս շրջեալ է դոյս, և
խելագարեալ գան 'ի մահ։ զարս այդ իսկ մի առ մի ձերբա-
կալ ասնեմք, և կապեալք 'ի չլեռոյս։

Հոսիամ վայրի՞ ի՞ գլուխն զաղարա. փոսիթանցոյ՝ մի ոմն յանկ-
լոյսն վահանայ տեսեալ զմեռեալ թշնամեացն՝ ասէ ցինքն։
*յուշ՝ զոր յուշ։ Հոսաբ ինչ է 'ի ժամուս ասելն ասել, և անդէն
գգուշանալ։ Իսկ վահան ոտոպուեալ գինքն խուսեն, ա-
սէ բարձրաձայն։ *ցնս արդ յուշ մի՞ ասէք։ զի ինձ յուսալ
'ի մարդ, և կի՞ մարգով պատիւ՝ ի՞ այժան, բայց միայն 'ի
խուսն ան մերոյ յոր քեզ։ Զս զայս ասացեալ՝ սլացաւ և թռչա-

ըստ Հանդէպ երեսաց խորոց 'ի մէջ [illegible] քաղաքի. յորմէ_ ռէի յերասխ Թաւրիզոյ. ընդ նմին [illegible] և [illegible]. նոյ. և [illegible] զանձուն արտաքոյ Հարկին և [illegible] ցին [illegible] Հայոց և պատերազմելով. և անցեալ ընդ մեծա_ կացին [illegible] Հանդէպ [illegible] առ [illegible] քաղաքին.

Նոյն և 'ի սոյն [illegible] 'ի վերայ [illegible], [illegible] Ներսէս [illegible], [illegible] [illegible], և [illegible], 'ի մէջ [illegible] [illegible], և 'ի նա [illegible] 'ի [illegible] 'ի [illegible] Հասեալ [illegible] ընդ [illegible] մեր 'ի [illegible] ընդ [illegible]. և ընկեցին 'ի վայր [illegible], որ և յետ [illegible] [illegible]. և [illegible] [illegible] [illegible] և [illegible] ասցին.

Իսկ [illegible] և [illegible] բազմաց [illegible] նոր [illegible] Թագաւորն և [illegible] [illegible] Թէն. և [illegible] նոր [illegible] (զի այլ [illegible] [illegible]), առաւել [illegible] յետ [illegible]. և զօրք նոր 'ի [illegible] [illegible], * [illegible] ,, [illegible] և [illegible] ընդ [illegible] ,, [illegible] ||.

Է. Ապա [illegible] [illegible] [illegible] Հա_ յոց [illegible] 'ի [illegible] 'ի [illegible] [illegible]. և [illegible], Թէ առ [illegible] [illegible] [illegible] և [illegible] նոր, [illegible] առ [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] Թէ [illegible] 'ի [illegible] նոր. Եւ [illegible] [illegible] 'ի [illegible] և [illegible] նոր * [illegible] [illegible], զի և [illegible] 'ի ,, [illegible] . . . [illegible], [illegible] 'ի [illegible] ,, [illegible], և [illegible] ,, [illegible] ||. [illegible] ընդ. [illegible] [illegible], և [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], և [illegible] [illegible], և [illegible] 'ի [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. և [illegible] [illegible] [illegible], և [illegible] 'ի [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible].

[illegible] [illegible] և [illegible] [illegible]. Եւ [illegible] [illegible] և [illegible], [illegible]

483 այրդ ոյգ ՝ի քաղաքն՝ որ իւրումն խորհրդոյ՝ առաքեալ ՝ի
մերձակայ սահմանակից հայս գաւառացն անձամբ և ծափաց
և հաշանիցն՝ ծանուցեալ զմեր քեկուքն, և քարոզելոցեալ զնա
առնացու՝ ի նոցն իւր օգնականս։ և մեք չկարեմք և ոչ զաս-
բրումն անձանց գտանել։ Այլ արդ՝ եկայք փութացուք երթալ
յաղագս տեղւոյս, և ձեռամբ զգացուցուք արքայի։ Եթէ
Եթէ նոր վարեալ իցէ յաջողութիւն զգարծ պատերազմին ընդեմ
հեթանոսաց յանծանց օգնականութիւն, արասցէ ոգի և զիւակ։ և կամ զայլ որ ընդեմ առնդ կարգեսցէ։ զի ես ցաբլաթ
յիշեմ զգործն՝ զոր արար դա, ոչ զօրեմ լռեալ և ոչ խակ խորհել պատերազմ տալ։ զի ոչ երբեք լուծոյ ես յանբեռոյ, և ոչ խակ
յայլոց, եթէ երեսուն արամբք որ ՝ի վերն երթայ և ելանիցէ հաւարաց այլընտիր սրանց պարսիկ օրինակաւ և ոյսպէս վերանահանեալ յարձակիմ՝ հարեալ իցէ, և ելեալ անկեսաս։ Դոյսոսիսի
երկիւղ սրաշարեալ շարժիցէ և զարաց նորա՝ լուեալ գնացին ՝ի
դաւառն բաանոյ։ և եկին ՝ի գիւղն՝ որ կոչիւր ալվալ։ և
կային անդ տարակուսեալ և շուարեալ յերկիւղէ գալստեան վասն։

Լուեալ և վահան յԱն արարատայ՝ եկն ՝ի վաղարշապատ քաղաք։ և մտեալ ՝ի կաթուղիկէ եկեղեցին Էջմիածնայ՝ դանդաղաց զնոյ։ և զի այն հիկեղեցի հնագեալ էր։ վասնզի ձեռն ՝ի գործ արկեալ նորոգելոց։ Այլ անտի գնայ ՝ի գաբելն։ և նստաւ անդ հանդերձ ամենեսեան ուխտաւորաց նախարարքն։ ամենիարեալ այցելեալն փրկչին ածին։

Դ։ Իսկ պերոզ արքայ՝ որ ՝ի նմին ժամի գնացեալ էր ՝ի վերն արքային հեթանոսաց՝ ՝ի պարտութենէ մտանելոյ էր յերեսաց նոր։ զի ՝ի գրելոյ փարպեցւոյն՝ առանց խորհրդոյ էլ ՝ի պատերազմ ՝ի վերն նոր։ և ընդեմ երդման իւրոյ։ Դիպեալ ասել կամեցաւ նա խաղալ ՝ի մարա։ զոր նոր տուեալ տասանեալ կային։ և կասկածեալն կոր ՝ի գլուխ դառնալ։ և կամ կորնչիլ։ վասն որոյ և քաղաքաբ ՝ի նոցն ասեն։ մեք եթէ մահապարանքեմք։ և որքայ կարի զմեզ սպանանել։ ինքն իսկ աստէն սուր ՝ի վերն եղեալ սպանցէ։ քան թէ հեթանոսին տոգի կորուսանել։ և զոն արեաց վասանաւն առնել։ Օ սոյն բան և ոմ՝ աւագքն ասեն։ զոր և սպարապետն արեաց վահրամ յանկանչս ուերոյն հաստատեալ՝ յոյսդորեր զնա ՝ի բաց կալ ՝ի կրուանոյ անտի։ զորք արեացդ ասել՝ ոմ զոհն հարեալ են յերեսաց հեթանոսաց։ ոչ այս ոհա բաւական է յաղթելոյ ՝ոյ մեզ։ Լ՝ոյց պերոզ քնաւ ոչ լաւ նի՝, և ոչ ես յերեսաց զատանին անցին, զորս անցոյց ՝ի նա հեթանոսք։ Այլ աւելաց զոմ՝ զորս իւր՝ եկն նոր ՝ի վերն, և անոր ոչ իմեալ խաղաց ՝ի մարտ պատերազմի։

Վարդենի։ Հնոս։ Սամ. 26 Պրոկոպիոս պարս. Բ. 4։ Ղազարիա։ Հայոց։ և այլք։

Իսկ երբեմն մտեալ եհան ՚ի տաճարն անդր, առաքէին հեթանոսաց հրեշտակս առ ոգեխօսս, և ասեն. զոր ինչ իւ ասեմ է երգմանց և զգոյն և կերպ, թէ կամէին լինել գեղ. և կարդեցան եւ ատեանսն, զի մի իմանայցեն թշնամութիւն ունայնել առ մի- մեանս. այլ մեղան զաւրանն, և մի մտածեալ զխորհուրդս իւր, որով ուղղեցան զեղ զաստուածն ՚ի պաշտպանութիւն քուրմ, և ապաքինեցին զերկրն. և այժմ ՚ի բուն պատերազմի խաղաղութեանցն ասելով թէ ոչ լինէր կին, զիարդ ոչ երեւելի. զայնչափ ուխ- տադրժութեանցն ընդդէմ զինուոր եւ խոստմն ուխտադրու- թեանն. Թ. Տ. 483

Օ այսպիսի բանսարկութեան խորհրդոյն պարսից՝ արդարեւ զարհ- րուր զաւակաց յետոյ. Իսկ ոմանց զորագլխաց ՚ի մէջ նոց. յերկաց առ հեթանոս պատերազմ խաղաղութիւն. Իսկ որ զատուցեալ հեթա- նոսաց՝ եւ թերեւս զորս ՚ի մէջ ոչխարաց. և հզօր զինք զօրս և զզօրավարսն իւր. սոյնս և զալեբանն արդոյ, և զարդիւն նորա բոլոր ՚լեռնայց, այսոց մին կայսեր զարքէ, և մեծն կատարել, որ և եր ՚ի պատուական առ հեթանոսն. և սոյն մերձեցան մեծացին ՚ի զօրացն այս ամենայն՝ մնացորդաց զերծեալ փախիւնն.

Օ այս լուեալ այլոց մեծամեծաց՝ որք էին ՚ի մէջ զօրացն, լուծանն և լքանն. և զարմացեալ խորհ ասէին մեծին յառաջեա- լսին. և յղեալ ընդ նոսա առ հեթանոսն՝ մերձեցան զօրականութեամբ իւր. և խոստացան ասել նմա հնազանդ. Իսկ սորա առաքեցին զհազարսն յանձնեալ առաջին, լինել հանգիստ պատրաստելոց առաջնոց. և մեծացուցին զնա. յորոց մի էր և շաւարշ մամիկոնեան հայոց. և հանդէպ զնա ՚ի մեծութիւն, և զօրաւոր առնել խորհուրդ պատերազմաց, և կարգել լինել ՚ի մէջ ամրոցաց.

[illegible] Է. Իսկ մերձեալ թագաւորին պարսից նամակ հրամանի հայ- ոց ՚ի պատուոյն բանակն ՚ի գետոյն ափանց առաւօտեալ յերկ- րաց Ասորեստանեայց, եկն առ նա զեկուցեալ խորհրդոյն պարսից. և եպէտ զայն զանազանութիւն, և պատրաստեալ ՚ի գիտութիւն նոց, որ կամ- թուցեալ ծանուցանէր ՚ի զօրսն. Օ այս լուեալ շապուհ՝ առա- քեցաւ, և պատուականագոյն աղաչանս առ զօրավարն իւր. եւ և զանգիտ իմ թէ այդ. ընդ քարերաց ոչ հնազանդ առ մեզ, խորհրդեան պատրաստ զերծանելոյ ՚ի զօրաց իւրոց, յորում եկեալ. և պատուելոյ նոր զերծոյն փախստեայ, ասէ զինս զերկրի փառաւորեալ. Ի՛ մեր այս փոխեալ զորոնուրդեցուցել ասպետ-
,, սալ և շատ նեղել պատերազմաց զօրս. որոց խոր լեռ և այրս.
,, բանակ ելեն որք զօրօք ծառայութեան մնացեալս. զայս մեզ ան-
,, ճանալ է և մխիթարել, այլ երբեմն զառաջինս բաժանեցին զայս ՚ի
,, մեծագոյն պատուովս և խնդամ. բայց զի թէպէտ զայս ծառայութեան
,, զէնքն և զարդարանս որ ընդ նոր եւ՝ յետեւ զգեցեալ և զանձ-
,, նիշխանութիւն, զոր իմ և կամք այլ առաջադիմեալ անուանեալ է,

483 „ այլ յառաջ քան զառաջս տասն՝ Ներսեհ եղեսեան ապատմը
„ ան միայն 'ի վերն ապայ բաղմանեն , որ այժմ առաս են և սե-
„ ատեանս , յարձակեալ կամեցաւ , այլ՝ աւելի ևս զնդաս
„ իշխանն սիւնեաց զգիտնն իւր գաւառին այրընդալ ձիավ
„ առաս էր , և վասն զի չեմ յանդիմանս այն եղեսեան ապատմը
„ յարձակեալ 'ի վերն , և նման ալծանեայ յարաւմ ժամս 'ի
„ կապաւաց եղեամ ապանայցն , ելոյ՝ զոր ասանանիկ , և զայլ
„ զամենեսեան 'ի ծերոս և 'ի սարս վիմաց սեղեալ պատ-
„ ի , ըստ նմին օրինակի այսր անգր պայնլաի բաղմանեն զո-
„ բայն արկեալ վիր 'ի վայր ցրուեցին , ապանին և զգիայ-
„ նման զայլն զգիտնն , և այլ բազամն կառարեալ 'ի գրն-
„ գեն՝ զնայլն ինքեանք անձնաւոր՝ չերկուցեալք մնաս յա-
„ մեքն , ելոյ՝ ալպ՝ ալ ամենանաչող և արհամարհոտ հպարտ-
„ ատանեն զերեալ ելոյ հանեալ զայնալիսի սրեսար և զայ-
„ պիսի մեծ և զօրաւոր զ՝ յարեաց 'ի ծառայութեն , զոր
„ ինչ այժմ զայնալիսի այլ , ոչ և յառաջագոյն գիտէի , և
„ այժմ քաջագոյն ևս գիտացի , և զնորան զընկերսն՝ որ առ
„ նմա են , և մեռեալ զերիս եղբարսն՝ որ 'ի կամարական
„ ատենեն են , և հնարեի նոհանել և մեր առնել , ոչ մեծ
„ մնան մինչեռ ապատեն հանդիպի հասելոյ ծանր բեկման 'ի
„ վերն արեաց աշխարհին ։

Օ՜ այս այսպէս խօսելով՝ շարունակ՝ զեղանին՝ յոգեաց եղաներ և ախուրն , և ապա սահեալ զլոյս իւր՝ գնայր Ներսեհ՝ 'ի դուռն հանդերձ զեսարանան , նայնոյ և մեծ սարարարեան հաղա-յաւորեալ՝ այլ գնացեալ էր 'ի վերս , լուեալ զմնոն պերոզայ՝ դարձ ուստր անտի և չարաս 'ի պարսս ։ ուր միաբանեալ՝ ամ ասուգաց՝ որք մնացեալ էին , և ատեան խորհրդոյ մեծ կար-գեալ , Ռաշաարեցացին 'ի վերոյ պարսից զվարարչ զեղ-լայն պերոզայ՝ զայր խարարսաեր և խոհական , յամի ոմն՝

483 ։ յամենանն սրե , այն է նոյնմբեր ։

ԳԼՈՒԽ Շ.

(Յաղագս քանզի հաղարաւորեալքն, և յաղագս գրելոյն զոր
խօսեցան շարագրողքն յառաջնումն վերադրելոյ
ի վերոյ վերակոչեալ, և յաղագս գրելոյ ի
հայս Նիկորայ մարգարէի.

Վերագրեալ

Եթագաւորիլ սկսեալ Վղաբշայ ի վՇ պարսից, զարմիկն Հաղարաւուսայ սպարապետ կացեալ ի մեծի սահմանին խոսեցեալս յառաջագոյն և յերկրորդսմանաւոր առաջի արքայի և ՅՄ առաջ՝ զորս քարոզեալ ինչ ի մի գործոց, զոր արար պերոզ, յոսցեալ թէ քանի քանասեալք վարեալ նա զԹագաւորութիւն իսր, որոյ և պատահեաց ապարամբեալքն բազմ հաց. դուք իսկ գիտէք ասել, թէ մարդիսի մեծ ոչխարն է ՅՄ հոյց. և ահա այսոր ի մեր ծառայութիւնէ ի բաց կոչեալ են հոյք. և զոր ծառայէին ի նմա՝ սենդասանքն վարին. և այլն քաջ՝ որ զՅՄն ապարամբեալսն ի ձենջ՝ վասնոյ, կայ անորակտելի. և զարծէ վասա ամենեցին, զարուն և մեր լսեալ է. և միշտանումն լսելոյ՝ որ մարզպան կարգեալ էր ի վՇ ՅՄն, զիարձ առեալ է. այրա՝ թէ կամիք՝ հարցէք. և զոր ինքն ասէ մեզ զիսր գործ և վնասս. Լսա՝ ի հարցանել Թագաւորին զՅապուհ յաւելեալ անգ, թէ զի՞նչ գործ յալեալսէին հայոց գործեցեալք, և զի՞նչ վնաս են վասնանալ, և զգ. և զիմարք հիսուց նա այսչափ ժամանակ զդիմ ուշել արեալս զարուեցեան, պիտի որոյ շապուհ, և պատասխան զոր առեալ էր. Ապ մեր զի յայտնի երևեցի, թէ որչափ ասասանեցայեալ էր փսհանայ զարուելոյ պարսից, ուրեմն է զբան բան շարունակ՝ զոր խոսեցան յառաջի անգ, դնել ասասնօր՝ ՅՄ շարագրանն զարուելու փարեցեալ, յասելն

* Զոմանց քան՝ (՝ի գիտել մեր ընդ սարարապետիդ հաղարաւուսայ՝ ի վերոյ գասնայ, և՝ ի պարարել զայն), եթէ զոյգն բանիսդարգ առն վասնայ անգ եղեալ էին, թուի թէ առանձին գլուխ ՅՄ. այլ թէպէտ և յալնիեալ մեր զոյս գիտեմ՝ զի ամենեին բարմանեալ՝ ի մէնջ կատարած առանին. այլ մեր թագ (մեծաշաբ փոսաստրեցի. որոյ քարեբարգանեալքն) այնոր պարին, զի գնդին հոյոց հեռ պարզեալեր սրեալս սրեալս գիրեցան՝ ի գործ. ասեալն սա. գան տրամեալ ծրագիսի ինչ վասս սրոյ, գիտեմ ինքն հաղարուսաբիս, և այլ պարանի սրեալ՝ որ անգ էին սասաց. Լսի յորժամ՝ հաղարուսաբիս՝ ի վերս գնաց, և զիս անգնի

գ. գ. 483

զօրագլուխ Եթովղ գնդին, և յոյժամ հեռակ զինչ վասն
զմեզ աշխատ կոչեաւ կորի ոսկեաւ ոսրամբք, զոր հրամեալ
Թէ հարեալքք սատեմ, ջատեմ. և վկայեն ինձ գնդիս մե-
ծոյ սատապարհոր, որ անդ էին, և այժմ սատ են, կորի
ծանր է առեալ և անհաւատալի բանք, Թէ ոչինչ ան-
կաւոր գեմ յանդիման կուռեալ ամենակիզաբեր, և զոր
ոսմ 'ի զսակի վիր դալ, և մեծամեծ փառս առնել. քայց
զմիոյ աւուր գործն հո իսկ յիշեմ, որ ամբ էր. սակայն
նար հասանիցեմ և 'ի վեր քան զմարդկան իրս, Թանչ Թէ որ
ըստ' զիանիրդ կարկ հաւատալ. քանզի Թանուոյ երեսաւն ա-
բամբքք 'ի վերոյ երից հոգորաց յանեկիրեղս յարձա-
կեալ, և զայնպիսի գործ վճարեալ, զոր նմա՞ օր ամենեն
նին տեսողքն' այսօր յիշեն, Թանչի Թէ երկիրս գործոցն
ելանէ 'ի մատաց. զի և ոչինչ այլ իմիք 'ոմանն չէին այն նա-
ղոգ իրք, քայց եթէ յայժամ ժիր մշակք' յամ սուր մանա-
գաղաս և գերանդեաւ զիստ հարկանիցեն, և քաղեսցեմ
արայս մեռ 'ի մեռ առ միմեանս կուտեալ Թաղեսցուն. և
ինքեանք սարսափելոց ցնծութեամբ անհոգ յերեսաց մանեալք
տաւնս գնայցեն, ասացք. ՀՐ այժմ արիւնակի յարձակեալք 'ի
վրէ միրմանալ (այն ինքն է միրմանանն շոսաւ' որ խա-
սի), այնքան սրամբք հերձին վերք 'ի վայր գրամանդակ
գասնդն, և շատ չաւ օրեաւ կատարեցին։

Եւ զահաւոր ոյրն զպիտիոն սիւնեաց ոսանին. զոր
յիմ միտս ոչ ասի տեսի, Թէ լուսի գոլիոն միայն ինքն
տան ոսրամբ յիւր գնդին ոսատահեր այնչափ ուռն, այն
միոյն առներ։ Եւ զարիոսիսն այր, և զայլ ոսկանաւոր և
քաջ արս 'ի ոսրոսիկ մարդկանէ հանին ՀՐ ասեր. և ինչ-
քեանք սլինչ խոյս տուին 'ի քաց վարեցին զՀիսանս իւ-
բեմոց, այլ մեռ 'ի ամ Թեւակից երեսոյին յանհուս 'ի
քրմ ժամն։ Եւ 'ի մեր գնդին ոչ սրսաք իշխեցեալ հայել
'ինն։ մա զի ՀՐ և զ մարդիկ կարծեցեալ ամին Թանչին
մեզ։ Ալ և Թէպեան առաջի ձեր յանգնաւեալ քանքս
իմ Թանչեալին, սակայն յաղագս կարծեալ ժամանս հա-
մարձակիմ ասել. զի զաշխարհին հայոց զմեծաւեալ և զ-
գուսան' զայն գաւք իսկ քաջ դիտեք. քայց այրն վահան' և
այլ սրեալն' որ ՀՐ նմին, եթէ այսր խաղաղաւեալ 'ի ձեր
ծառայութեան էին, մեծ մանն քաջաց և ոխեթարութեան'
կարեալ հասելոյ որամանեն մերոյ համարեալ զիրան զայն։
Օ՛ի յոյժամ հայք ոչնչանի որեարով մեր էին, վերք և
ազանք չիշխեին քնաւ Թիւնել զանձինս, և այլապա-
զանս հինչ խարհել։

ՀՐ. Ուեալ վասարչալ որքայի և աւաղանաւոյն զամս

Լեռ 44

ջապէպ՝ զարմացան , և զինքն բան՝ նորա ուղիղ հանդերձիլ
միտքան սանձեցին զասացեալսն արդարացուցին ։ Եւ ան-
դէն մաղվաղանի զինքեանս ամենապատ զարդ հեզ և զբա-
ղեխարհարդ՝ զարդարակարգ և զՀաշեն՝ մարդպան կարգեն
ի վէր՝ Հայոց , արձակեցին զնա անդ բանալ ընտիր զ-
ղոջ՝ ոչ՝ ի պատերազմել , այլ հնազանդ հոգառաբերեալ և
բարեկարգաբար բաղդրաբերեալ ի ծառայութիւն պարսից նաՀանգ
զքաջն վահան ը կամաց նի , և զՀն առ հաստատակ ։
Լայց պատուեր ևս եռաւն նմա՝ մնոռանդ թիկն և հաղ-
թաբանեալ , և ասեն , զքոյդ ելեր ունիմն քուր՝ նախ ժողովեա
առ քեզ զբոլոր ատրպատական ոստ , զի կացցեն մոս Հայոց
ընդ զոյս դատարանն հերայ և զարսանդայ , գասցի՝ ի կամիլ
քաղդրութիւն նանանել պիտանն , նա պատանանոնք խոքեսցի
զանել , և միասն ինչ առնիցի . փան զի ոչ միայն քաջ է պրն ,
այլև բարեպաշտ ։ Լայ կարծեմ , թէ արդ չիարիցի նա զայլ-
ոմի ինչ ուանել , զի զոր համարձակեցաւ գործել , յարկն
մոլորհանացն պերոսի էր , որում՝ չկարաց նա առանել ։
Լ մեզ ինչ ասա փաքր ինչ ձեռարանց , ելեալ նիմարոյ այ-
ոմի սրատագատաս և առանձինն հրամարակաս արքայի՝ յԾեն
պարսից , զիարդ գալ՝ ի Հայս - բոլոր ոչ Հանարձակել մնա-
նել՝ ի միջոց Ծին , ելն՝ ի հեր գաւառ , և փոգոսեաց՝ ի
գեսոյն՝ որում՝ սնուն էր՝ նաՀարարակ , և սնամ առաքեաց պատ-
գամաւորս առ վահան և առ ընկերս նի՝ զերիսս լուսոյց ,
որոց մեն էր ազատ զայրի խարհրդեան , և մեռան մինչ զինասպ
Հանարքացի , և ծանանց նոսա զարանանաս գալոյն խոյ՝ ի Հայս
Հրամարակաց ասեմ առ յորդորեն վարդարչաս առ ձեզ , և
պատգամ յոռ՝ նախ զրեցի սրսրանց՝ Հրաւիրել զձեզ խաղաղաբ՝
ի Հնարանդսեն արեաց . որդ՝ արքիք և կոչք և ընաարանք զարդ-
գամանս , և մոր Հանանց ինչ ձեզ բանարեցիք , որ բարեկեցիք ։
Լ ոնաց վահանայ զգաւազանն Հիմարայ ժողովեաց
վարդարակի առ ինքն զամ՝ ուրախարհ Հանարարանս և զՀա-
ստաբանեան . և ունդեն Հրամանաց արաց ուսանարացն նի-
խարայ՝ խօսել նոցա և առաքի ուրարանեան զարարանան ։ Լա-
ելեալ խօսեցան նոքա , ասեն ցնա վահան . ստ վարեալ արարայ զ-
պանիսի բանիցդ ։ Լ ի վարեանն վերարանի ժողովեալ՝ ինքն
Հարդ՝ ի մէջ առեն . և ասա զանեալ վահանայ զգաւազանն
ուրանն՝ խոսեցաւ զնոսա , և ասի ։ Լ՝ եր ազգասարանի իրաց և
բարարանի գործ ասելոյ զանանիսն՝ բարեամ են բանք և կարանք ։
և չէ Հնար զրուել կամ՝ զանց արարանել ։ այլ՝ յանդի-
ման խոսել զնոսա , այ ասելոց տրն է , և զնոսա՝ ոչ զբանն
առաքանի էք ։
Լայց ոչ մեր ինչ միայն սանանի առել . և եթէ այս եղեալ

484 բանիցս պատմեմք արասցէ Նիփոր՝ ոչ կամիմք , և կասարեսցէ դրամ և կնքով թղթաւորի , զամ՝ զոր ինչ ասիցէ՝ զպատերն և զարմանն , առնեմք . և պատգամիս մերում լուիցք , սոյն և նախնիք մեր լուան ։ իսկ եթէ ոչ հաւանիցիք , ոչ կարիցիք և մեք լսել ձեզ ։ և ծառայութիւն առնել պիտայ ոչն լիսմիք ։ և պատրաստ եմք մեռանել քաջութիւն , և հլանել յԱստուծոյ խնդութիւն ։ Զանգի և յորդ՝ յորմէ առնուք զանձիս 'ի վասն մահու , զայսոսիկ և եթէ ընտրուիք մնայ առաքի անկուք , ասելով . Եթէ յանձն առցին զարարիկք թագաւորացուցանել մեզ զիրաւ , ծառայեսցուք նոցա մեծիտ սպասաւորութիւն և հաւատարմութիւն . զայս թէ չհաւանիցին յանձն առնուլ , այլ խաստութիւն ելիցեմ դարձցին , և մեք յամի զգեմ կալցուք նոցա ։ և կամ՝ անձարա ցեալ՝ յօտարութիւն գնասցուք յԱստուծոյ ասալ մերմէ ։ և զարարկի առն երկիր ոչ զարգացուք ։

Զ՝ այդ՝ առաքին խնդիր մեր այս է . թագաւորք մեզ և քահանայքս մերոյ՝ զոյնս քրիստոնեայն համարձակութիւն անել կիրս զարտեղ , ի՞ր և կամք խորհուրդ՝ մոգ մի առնիցէք . և վն սպասցուն զամ և զարամ սումբ 'ի հայոց մի ասցք . և զկարգաւորանն զամ բարձցիք յԱստս հայոց ։ Զ՝ երդ խնդիր մեր այս է , զի զիտասցիք ընդունել զլաւն և զոչ լաւն . առ լաւս առնել զարքաւորականն և զբարին՝ զօրաւորն և զարդարամիտն , և յոչ լաւս ունել զանարդն և զվատն՝ զանարիտանն և զանտարամիտն . սիրել և մեծացուցանել զվատատակուսս և զիմաստունս , և զ զիտուսպել զանվատատակն և զիմարսն զի մոխրաստաշտուն ։ Զ՝ երդ խնդիր մեր այս է , զի թագն արեաց ինքն ոչոք հրամայք սեպցէ , և սականջք իրաւք ընկիցէ , և զիմաստցէ զառն առն լաւուն կամ զվատուն , և մի ոչոք այլոց , և սականջք օտարաց . և մի ևս այլոց սմանց քաւ արանց հաւատալով , և միս կողմանն զանելով՝ զատաստան պատցէ . զայս թէ ոչ՝ այլանդ այլոց զիմին ամ իրք , և այլանդ այլոց կատարին . և Աստ խակ վերս 'ի վայր ատարին ։ Զ՝ Հա այս են խնդիրք մեր ։ և եթէ այլ ինչ կացցէ , ինձն իսկ խստեցայց ի նիփորայ , թէ դիոյ զոյգ ինձ գնալ առ նա . զայս թէ ոչ կարացիս գալ , կացցէ այդ քան ։

Զ . այս ասացեալ վահանայ՝ արձակեաց զիւրամբ զարտադամուրսն . և ինքն ևս յերեաց ի ներշտակուն առ նիփորայ յուխտակից աւագացն զարս հինգ . որոց անունքն էին ասա . յաշկուր արծրունի . սահակ կամսարական՝ կրաբ հեղասյոյ՝ սեբեաստի . վասակ բագրատունի . առաւան տարիրիսցի . և զարձակ 'ի մարդարեասկան գնդէ ։ Զ՝ երբ հասին ոք 'ի հեր գաւառ , ընկալաւ նիփոր զարամ՝ զի ծառ , և էդոյց սեր բուրամ . և զի երկիցացիք էր զան , ընդ ինքս մեծ զարան նոցա , և

տրամբ եղև ՝ և յառաջիկա ցամաքեալ՝ բոլոր բանս գրելոյն խոստացաւ զվերադարձուցանել , և յետ՝ բուժանի յիշեալ զանուն հոգ , և այնպէս ըմբերը զգիրն ։

Լ. Երկրորդ անդր ժողով մեծ արարեալ յոտարոյց իւրոց , և յայլոց անձանց՝ որք ելին ընդ նմա , առաքելականացն իսկ հրեշտակացն , հրամայեաց տրաստաւորացս իւրոց՝ խաղալ յայանապէս ի ժողովի անդ զրաստամանն վահանայ ։ Եւ լսեալ ամենեցուն զանուն՝ ուշիկ դասեցան ։ և խոստացաւ և նա ինքն նիքիտա , և ասէ ։ Եթէ բանքդ այսր՝ զոր լսեալ է վահանայ , արդարև ասասանեաց արժանի պատուամբ են ։ և եղեն ինձ դոքին միաբարեալ ի վերայ մեծի բնկման , որ ի հաս Աստի որկաց ։ այլ ասացին ասելոյն և զոր սեսանել ինձ , յորսամ ասաւոր յայանեցի վահան խնամս միմիայն գալոյ բարեկամ և հեռաւոր յայանեցի վահան խնամս միմիայն գալոյ բարեկամ և հեռաւոր յայանեցի վահան

Հեռացանել արեւոց ։

Ղ. Եւ ապա զրեալ նիքիտայ նամակ առաքեաց առ վահան մեռամբ առաքին պատգամաւորաց իւրոց , ՝ի շարժիլ խարիրդեան դպրի , և միկ ի ինքնապէս Հռոմարշաւայ , և բազմամ քաղաքացուն Հրաւիրեալ զնա՝ ասելով գալ առ ինքն ։ * արի առ ինձ առ իս զառաջիկա , և զնամ իմ դիպիրս քոյ՝ զոր ՝ի ,, ձեռն դպրս յիշեցի առ իս , և զայլ ինչ՝ զոր դու ասես , ,, ուխտեալ է արեաց մեռ և ամենաբանայն՝ ասել լիով և իս. ,, ասել , և զքեզ և որ ՝ի քեզ են , մի՝ զս կամք իսկեն , ա- ,, թեաց ՝ի՝ն շանչ առնել , և արձակել ՝ի հոգս ॥ ։

Զարժամ նիքիտայ զդրոշիսի պատգամն գրեաց՝ և արձակեաց պատուական մեծաւ զկրեշտական վահանայ ՝ի դրաստաւորաց իւր , սեսեալ ուրացաղոցն զմեռանս նոցա լցան սոսկմամբ , և յերկիր կորացան ։ Հայեցեալ կիրեաս նոցա հրեշտակքն վահանայ՝ ասելով առնելն միմեանց , և ցուցանելն զկրանս նոցա ։ այլև ի մեռ ՝ի նոցանէ հանաթանկեալ՝ ասել ցնա ։ Եթէ բոլոր ՝ի բանէդն խոսեալ է մեզ վերայ նիքիտայ՝ ամենայն սոսկմամբ մեռաւքն զձեզ անկաս , ապա յարժամ սեռանիցեք փառաւորեալ զվահան , և զայլ ուխտապահսն՝ որ ընդ նմա , զինչ եղիցի մեզ ։ խոգասիկեալ արդեալ և հերձանիցեք ։ քանց գոք և զայս զմանս ասիցեալ , թէ զի՞նչ գիսեացի մեզ յառաջանն գալ ։ Եւ նոցա լսեալ զայս՝ առաւել և սոսկմամբ ինային ։

Գ. Լ. Ո. Խ. Ի.

Հնոյպէս գիտոյց վասնանոյ առ Նիխորայ Հայոց Վերակացու։
Ընդ պարսիկս։

484 Ո. Հասեալ սրատաքանչաւոր Նիխորայ հանդերձ հայ հրեշտակօք առ վահան, խոսեան նմա զնաւնեան։ և նորա ընդունելոյ զայն՝ գիտաց, թէ ձշմարտութիւն են բանքն նիխորայ, և թէ կատարին երեքին այնխնդրաձանգ իւր։ Այլ առեալ զիւր զնամ ուխտաւորսն նաւասարսն, և զիրարիկ գուանդն՝ զոր ուներ, գնաց նորոք հանդերձ ի գաւառն արարատ։ և գտանէր զնա ի գիւղն՝ որ կոչիւր Երինդ։ և ոնաի առաքեալ զեկոյց Նիխորայ զերին իւր։ և առ ոնկաւկած մեալոյ՝ խնդրեաց ի նմանէ, և ասէ։ եթէ հաճոյ թուի քեզ գալ իմ առ քեզ և տեսանել զքեզ, տուր ածել առ իս արս առաջս ի մեծամեծոյն պարսից, զի կոչեսցեն ասատ զգնդի իմում, մինչև նկեալ տեսից զքեզ։ և խոսեցեալ իմ և քս ընդ միմեանս՝ կարգեսցուք զայլ ինչ ի գործ թուի մեզ առնել։

Լսէ Նիխոր վաղվաղակի եւ ասէր առ նա զանենն որս յաւագսցն։ որ են՝ բոլոր ասորպայական շահապատ։ վերկենասմ՝ որ երբեմն հրաւիրեալ էր առաքելոյն մարգարէին հայոց, նեղոյսատ ի զբաղոյր միհրանեան շահէն։ և այլ եւս հինգ այր երևելի։ Որպէս եւեթ գրեալ վահան, բազում պատիւ ցուցանել մեծարեալ գնեաց։ և ի թաղել անդր յանձն արարեալ զքսանն յեբան՝ պատուէր եւ ի պատուի պահել զնա։ և ինքն եկ ի Հանապարհ վաղարշի գնաց։ և քանի մի երևելի ուխտաւորսն հանդերձեալ։ և մեռեալ ի գիւղն նուռպատակ՝ ուր նաւեր նիխոր։ հրամայեաց իւրոցն վառել և կրակ ունել զմեռեալն ի օրինի պատրաստեալ պատարագի, և հանելոյ զանենէ զպատարագական փոշի։

Օ այն ձոյն լուեալ նիխորայ և զարաց նոր զարդի հարան, և ասէն։ խաչեսցի ինն այրն մանիկեանն, և կորուսանել զմի։ Լսէ փոխանակի առաքելոյ նիխոր ընտրել նոր զմանս յիշեանոյ իւրոյ, և ասէ։ ոչ է օրէն ուրեք յարեալ զայր առանել ի չորեքկամ ի մահանել սրեր, բայց միայն սարարատ։ զի՝ ապա և քեզ պարտ էր դիմել արեանն պահել։ Ընդեաց առ նա վահան զինեն, և ասէ։ Դարձ ապա զիս պանեաց նոր ծառայ, և յայտնեսցի առանցայ ուսանելոյ իմ ի քեզ՝ պահելոյ զայդ։ Զոր ի՝ ունի թէ գիտանի՝ և ես զարձեալ պանեաց։

Եթե յանկարծ վահանաց զանազանութիւնքն ի գիւղն, և եկին առ նոսա, նեղեալ զնա նեղեալսդ՝ ցիսաղից ուրուսութիւնքն անկան զարհուրանացաւ ոգի, և ազատեաց զնա. և մնացին նոքա զանազանեալք ի գիւղաց ոգեղէն պարսիս վաղարշայ և ի գիւղաց առաջանաւոր հաստատեալ։ Եղանակս աղքատանաւ և զայլ ուխտակից հաստատեալ՝ ոչք ի վահանաց եկին, եւ զարս գնեցի նոցա, սեր բիշ եղայց առ նա։ Իսկ վահանաց լուեալ զանազանն ի գիւղաց ոգեղէն, խռովեցաւ և երկիր եղաց. և շնորհաւորեցին զանազանեալն։

Եթե այսորիկ առեալ մեծ կարգեալ նիւթարայ՝ խոսեցաւ ի վահանաց առաջի ասելոյ, և ասէ. լեկեալ և չէ իմ կեցեալ ի քեզ՝ ի մեռելոցն, բայց տեսել եմ զքեզ բիշ անգամ՝ ի գրոց։ և լուել եւ եմ՝ զոսն զբիշ ինչ. զոր և այժմ իսկ տեսի զայսոքս։ և ծանեալ ամենեքին զքաջութիւն քոյ և զիմաստութիւն. զարքունի քո յանցեալ՝ ի վանեալդ զբիշն ասելուանք։ և զիմաստութիւն քոյ յայսմանի զարաբեալ՝ գիտելոյդ զիտամ կուսոյ, և զիտամ՝ ի կուսոյ տեղն ասելոյ, և անվասն զգունդ պահելոյ։ զի եթե երկուսայք իրք չեմ՝ ի քեզ լուել, զիմիոր հնար էր քեզ՝ ընդգեմ ոմեկուսի բանալութեամբ պատերազմոյ ոչանոյ մեղուլ։ երբեմն մեծապէս յաղթել։ և երբեմն զարշելութեամբ։

Զայս ծանուցեալ իմ՝ զքոյ այդպիսի արարքնեան և զիմաստութիւն, վասն եմ՝ թէ ունիս ասել ուրմանաւոր պիտի՝ քանիցս՝ զոր ունիս լսել՝ ի մէնք։ Իսկ թէ զվասարանիցդ հարցանեմք, եթէ զիարդ իշխեցեր խորհել՝ թէզ թէ առնել. պիտի ասեալ ասես։ յայդ զնա բանաբանաց չհանդուցուն ոչիրոյն, որ զնաստանն և զնաստակարդիս զանձ ինդրեր, և վասատիլոցն հատուցումն առնել քոյոց խորհեր։ և եթէ հոս ոչ ունեմն և ոչ արդեսոյ իրոյ։ մոլեցաս հոգ առնել, ոչ՝ կորոյս զինքն և զարդիս խաբ, և զնոն արեան՝ ի նոսանեալ հեռի ազգն ես, զիարդ մոլեալ էր նոսն քոյոն ծառայն զայրի ինչ առնել։ Հասի և յայդմ ոչ ոք յարեցաս մեզարդիս չինիքեզ՝ և որ էք քեզ են։ ոչ արքայ և ոչ իշխանք էք։ Զայս արարք՝ եթէ հաստանեալ գոս գաս՝ ի հիասանգանի արքայի։ և որքեր եկն՝ ի մէնք և՝ ի նէնք՝ մեռանիս, ասաց ես։ բերել առ քեզ հրամայեսցի՝ ի ճիրան ինքեալ։ և ապա գոս ինքնին գնացեալ առ նա՝ խոսեցիս։ և նա արասցէ և կատարեսցէ ոչիրոյ։ և կամիս գնամ՝ ոչ ինչ արժանի է և քարի։

Եթե՝ ասացեալ զոսն լուեալ վահանայ, և նախարարացն՝ ոչք ի նոսն, ասացին հրեն յայ։ և վահան սկսաւ խոսել ի նոսն՝ և ասէ։ Լիցեն հաշտասէր ոչ է՝ յայսմ՝ տայ աշխարհի զիշխանս բարեկամս և խնամութիւնս։ ոչ և այժմ է տեսանել՝ ի խորագանեալ արքայէ ոչիրոյ։ զի թէ կարիս և իմ՝ զի սե-

Գ.Խ ՃԽ
484

սեռալ զնոս 'ի գոհոյս, ոտկոյն զքեզ սեռանելով, և քեզ զգ-
քանս նոր լսելով Հուսատուս Ծոնեալոյ զրոպնսելոյ կամն նոր։
և ակն ունիմն գասանել խոսղաղանի և շնորհ յուսուլսն նոր։
Լոկ մի գալոց ոմիրոգն շատ լեցի քոյ բոնն և լիով ատացանն։
ոսով և զիս սնուշատս սահեցեր լեկաբ պատասխանեալ։
Ողջոյ ազատանք մեր գնեմանք իրատացի ի։ զի զնս մեր յան-
ոիսանանեմ գոլոնոյ գանանելով գիշնոնանի 'ի ձեռս խա-
բեբոյ և հոգեսատակ և վասասանիկ մնրգկան։ և որ ինքն
զոյս գնոս գոծեալ։ ոգոնելով զոգս հոյոց յիբանն ա-
ոենի յոբնեակ եբեր վասն որանոյ։ և ոտոգին քան զատոնս
եղոյց։ Լբ թեղեսս ոյն ոգբ անապատանք զոյասիսոս լսելով
ոյնել կրեին ամոթ։ այլ յաբեսս ինչալին և ծիծաղեին։ զի
լեին իսկ 'ի մասլկան հանալի։ այլ սահոյն որ միտկամ
ակրատաս մոգբ եր յոնս։ և ամենն կոյբ 'ի սրան նոր։ կոր-
սեալ ը գեռին մեաներ էր ոյնպիսի զոյ յոբեաց ոնեն։ նա-
'ի գեալ իսկ եր 'ի ցաւոց ոնոսի բոշ' անգամ ի ռանել։
Լբ մեր ուսագիկ զբոյն զոյգ ածեալ զմնաս, և կամեցեալ
զերեր յանձնել զլնա ոնսեն և զոյգոլոսի ձաղանաց բանս,
սա ամենեալ կամեաք եղանել և իսոյ ասել։ բոյց և զայս
խոսեցաք, թե երբ մեր ոյսպես գոնա զոբհուլսոլ գնասանք,
սուսեալ էս հատատուսպես ժառանգելոյ զոնոսն վասանեն։
և ոյնուհետև առիցեն զմեզ, թե մարդիկ որ ոյնոսիս լե-
ոին և ոնպիսոս եին, յերուսի ըստ արժանաւոյն կրեսան, և
ունհետ եղեալ լերևին 'ի միջի։ զի և լինել նոր 'ի միջի և լի-
նել։ զնոյն լիմանի։ Լբ լաղագս ոյսորիկ լաս հատնեցեալ
հոսոս ծոնուսանել զանձնս քոշանեմք, և ասա մեսանել։
կամ գնալ յոյլ ոս։ ասոս թե ոչ չիաք ոյնքան խելսոյնաք։
մեզնև չիանալ։ թե մեր սակաս թեռեալ ատռասկալ մարդիկ
չկարենք զգեմ ունել անթիմ բաղանե զոբաս արեալ։ Լամ
ալոս ոմիմ եթե կաք մեք կացեալ միասան, և չեռք ոս-
ռակուեալ և քոյքաեալք, ծանուցանեաք եկեալոյն 'ի վե-
բոյ մեր։ թե արդարև ոսի այր եմք։ թե ոչ զատրի ան.
պիսոն և ոնարի։
Լբ թե կամ իցեն ձեզ։ փոյթ ինչ փարձեցեք և տեսեք։ 'ի
մի խուսմ որոշեցեք զայնոսիկ։ որք մարդոնե անուանեալ ոյս-
լեալ զոբեալ։ ալեմ գաս հոն ենն և պատիր։ և յիբաքանչիբ
գասուսի իշխան են։ ձեոյ որ ենն։ զնոս և գնդի։ և 'ի
միս կոյնն յանդիմանն լեցուք ոսիսաուսիքս թեռոով փաբ,
սրոց ոչ գոյ։ ոչ գոնդ և ոչ ուսանողս թե։ իսկ գոբ որբ
ոսրիքբ եք։ 'ի հեռուստ 'ի գնեին կացեք հանդիսոյ։ և մի լի-
նեք մեսամ կոգմն ձեռնատ։ և զնոս հոյոց 'ի մեզ թեռոեք։
և ոչ ոք կորոսցի 'ի մեռանն հանել։ 'սա տաջեք զնոն։ Լբ

զայդ վասն այն առացի, զի Ծանկիշիք՝ եթէ անպիտանք ի Հայս
նիք են, զոր յետոնեալ գասան յորինեաց մերոց։ Ի՝ զայս առ բար-
ուաք եկս ունելոյ իրացդ՝ և առ ի գործման ամենեցն ինասացդ,
խնդրեմք յարիւց մեզ՝ զնախկին սասցեալ պերեսին խնդիրս
մեր կատարել. և շնորհեսցիք մեզ զոյն գրավ և ի գրավ ի ա-
գաւորի. և զայլ ինչ զորոգն չինպրեմք։ Հայեսցիք ապա ի
վասասին ծառայութեան իւրաքանչիւրոց, և ը այժմեսցին
հատուսցիք։ Լցեալ այսպէս արասցիք, մեր լեալ աեսցք ինչ,
և մեք ձեր ընկեր ծառայք եմք։ ընկալարուք զմեզ սիրով, և
ծառայեցուցեք լնոյելով. և զանցանս մեր՝ զոր ի բանա-
թեալ եսաք յանցանել, ներեցէք մեզ։

Գ։ Եւ այս քան վասնայ ուրախացեալ՝ նիխորայ՝ սակ
յատենի՝ անդ։ Հատարձակ և արդար խոսգ վասնայ փա-
ղատեաց զԲանձրամեան խաւարն, որ ի՝ ինքեալ կոյր ի՝ վեր որ-
ոնս։ և ուրախ արար զնս։ Լոս ասպ ապանեալ զատեանն՝
սակ գրեհան։ այլ և խոսեցուք ը միմեանս յաւուրս քանի
ին, և ուրախացուք ի միասին։ Լոս յայմ աւուր յերեկոյի
մեծ ընթերս առեալ՝ գրեալ ինդ.ի՝ զանարանային։

Լոս ի վաղին անդր առանձինն առեալ Նիխորայ զՍեհան ի
ներքին իւրում սենեկի խոսեցաւ ընդ նմա զոգաւ ժամ ի
վերս կարելոյ իրաց հոգոց հայոց. և ասէ հրեշտին եղեալ ի միա-
սին՝ եկին ի սեղի առնին։ և գրամագեաց նիխոր, զի ասիցին՝
զոր նիկեալ էին ը վահանայ, մացեն յատեան՝ նախարարաց և
նացին զոր հանդերձ իշխանացն պարսից։ Ի՝ յլ ուրուգոյնն
ոչ եռ թեալ և ոչ իակ ի գրուանս մնալ։ զոյ մի զամենի հա-
ղան ազգ, յոյժ և կոյին արտաքոյ գասանացեալ։ և ը գրելոյ
փարսկերէն, ելերոպարն մոիրոյն՝ զոր պուշակին՝ իշնալ էր
ի՝ վերս հրեանց ազգ։ * ժողովեալ նոսանին ասէ առ միմեանս՝ ապ-
,, շիւղ՝ քամակուբեանք զալեռուցեալ սրպես յերուզդ ցնա-
,, ցեալ։ ։ ։ սրբ և ցանկալին բուշում՝ գնաց առնուլ՝ եթէ զոյր
,, հնար՝ զաղատամբուլեանն մնուն։ և ալ ոչ տայլ ազ ॥։ Լոս
եթէ՝ ոչ ի նոցանէ կամեր մնանել յատեանն, հարցանելին
ցնա։ Թէ յարդ ես դու։ եթէ ասէր յարդաւորեալ անուն եմ,
ը յընկերացն վահանայ, Թաղաւին՝ ի Ներքս։ և եթէ ոչ,
ուրեքէն գնա, և ոչ թեղոր ին մնալ ի գուրս։

Զայսմանէ մաղթեցան ամ՝ հրաւերեալ զն յատեան, սկսաւ վա-
հան վերսին հրկրորդել զամ զանան, զոր յառաջն առուցեալ
էր։ Լոս զոր հանձալ և հաւանեալ Նիխորայ. ի. ինամաց՝ նի՝
խաստացան առնել զամ, զոր կամեր։ և գրեցին զամ՝ սա վա-
զարշ։ և յորդորեցին զվահան, զի և նա ինքն գնասցէ՝ ի
գասան, և յանդիման լիցի ասպայի։

Ե։ Ինչգեռ՝ ոչ յայսմ խորհրդի էին, էին դեսպան՝ ի

Ի՚Տ ՀԵ
484

պարսից առ 'ի նմա ։ և եւ նմ գայժ ապատամբութեան ։ եթէ զարեն արդի պերոյն կամելով յարիշտակել զթագաւորն 'ի վաղարշայ՝ զօրաժողով լեալ է ընդդէմ նոցա ։ արդ ասէ՝ փութա՛ հատանել 'ի գուռն հանդերձ զարօքդ ։ Զ այս լուեալ նիխորայ՝ անդէն յարդարեաց զվահան ։ և ասէ ։ եթէ կամիս նախընծայ պատուիս ծառայութեանդ յուցանել արքայից արքայի ։ կազմեա՛ արդ գունդ միասկաւառեան զօրաց ։ և արձակեա՛ 'ի գուռն ։ և ես ահա գնամ անդր ։ և 'ի վերայ իրացդ յաջողութիւն՝ յաջողեցին և խնդրուածք քոյ ։ և հաս խառատաստանել ։ Եւ ապա հրաժարեալ 'ի միմեանց՝ նիստոր գնաց 'ի պարսս 'ի գուռն արքայի ։ և վահան առեալ զիւրն՝ կարգեաց գունդ մի այրաձիոյ ։ և յանձն արար 'ի ձեռս վերեալ վանդաստանայ ։ և արձակեաց զնա 'ի պարսս ։ ինչ որս և զգրիգոր զեղբօրորդի իւր ։ այն է որդի երանելւոյն վասակայ ։

Եւ ինքն վահան շուտեաց գնաց 'ի դաշին ։ և իբրև եհաս յեզր գետոյն երասխայ ։ եպիս զկամուրջն ապատաստատ ուներեալ ։ և զգեան յերկանակի գաղտագնոյ ատատիացն՝ յայժ ։ և 'ի փարձել սմանց յանցանել վրանդեցան ։ մինչև հազին զերծանել նոցա ։ Եւ վահանայ հոտարկեալ զինքն նշանաւ խաչի՝ եկ 'ի դեան ։ և կանոյ խաղաղութիւն ։ և այլք զմեր նոր ի նոյն տեղի ։ և հասեալ 'ի դաշին՝ գաղարեցան անդէն ։

Իսկ արքն գնդին փութա՝ զոր արձակեաց վահան ։ հասեալ 'ի գուռն՝ յանդիման եղեն սպարապետին պարսից հազարապետ ։ և հրամանաւ նոր խառնեցան ընդ այլ զօրս պարսից ։ և գնացին ընդդէմ զարեհի ։ Եւ 'ի սկսանել մարտին՝ 'ի դիմի հարեալ՝ նոցա ատատուեցան՝ բոլոր արեան ձեռագին դարձեցին 'ի զօրսն զարեհի ։ սար և հոգն նման սեպուհն գրիգոր՝ անպարտելի քաջաբար շահատակեալ՝ զաղջամն անդէն յերկիր կոչեաց ։ ընդ նմին և զկնն վանանդայի առեալ ծանրաբար յարձակեալ՝ հիսոցոյց մեծապես զզօրսն պարսից ։ Եւ իբրև խոպտանեցան զարեհիանքն ։ կալան զպարսիկն զնա ինքն զզօրեհ ։ և ածեալ 'ի գուռն՝ փակեցին զնա նման անասնոյ ։ Եւ վաղարշայ լսեալ զգործս քաջութեանն հայոց՝ ուրախ եղև 'ի մի հոգ ։ և թագաւորապէս տուեալ մեծարեաց զնոսա ։

Գ Լ Ո Ւ Խ . ԻԵ.

Գ.Զ. Ա. 484 զոր տարաւ և կարգս պիտակ 'ի հնութեանս, կարացեալ եր զայդպիսի սանել քաջասրտութեան. որով թերևս ցարդ կենդանի կին լիցի։

Յայնժամ պիտի ետ վահան լանգ խման բացմութեան առանձանց, և ասէ. խոսիլ առաջի ոչ և ուրացի թշնամեաց հրկայն բանիւք չի արժան. մանաւանդ զի զնամ զիտաս և զինդ իր մեր և զարտաքուս ապատամբութեան մերոյ յառաջմէ իսկ ծանուցաք և գրով և բանիւ. և զոչն կրկնել ձանձրանի և. բայց զոչս մի ինչ ասիցիմ' երկրորդել. իբր զի պերոզ թեպիտ և առ ամենն բնաւոյս, այլ առ մեզ ևս ասատկապես. զի կամիցաս 'ի հոգիս հարկանել. որսամ վասանդի մեր նախանէք և ոչ մեք կարացաս ասանել. այլ' հանապազ բողոքաւք և բողոքեմք, թէ չի մեզ հնար հաւանիլ և յանձն առնուլ զոչնա ասարս. և որչափ բռնադատիմք, այնչափ առուլ հորդիմք թշնամանել, և ակամայ կամիս անարգանս ածել պատուոյ արեացդ. զի թէև արտաքուստ հաւանս ոք յայցի, 'ի հերքս 'ի ներսի չիցուսայ այնմ. այլ ծաղս առնի։ Եթէ թէ 'ի մեր օրէնս միւս հաստատուն մնասցի, քաջ գիտեմք ծիլյումի առնել ոչքայիդ ոչքայիդ. զի և զրկիք մեր հրամայեն ծիլել տրանց և հնազանդ լինել միտմուութիւն. զոր զոչ ասէ. իսկ որք եկանեն արտաքս յարիեսոյ մերոյ, նիք և բնաւ իսկ չանսան հրամանաց ձերոց, և էլ զոչնեն ինչ քաջութիւն և ուղղութիւն ի կամս ձեր. անդ հրամանս տուք ասել զոչրագիրեաց արեացդ, թէ ո՞ւր 'ի հոլոց անտի' ոչք հաւանեալ պերոզի' յանձն առին զոչինս նոր, փաստակ ինչ ցուցին բառանանալն 'ի մերմանա մոլորի և կիմյալ գոչնս. և. ոչ մի բնաւ։ Այլ արդ այժմ կատարեալ ձեր զինդ իր մեր զրով և կնքով' խոսրեցիք 'ի մէնջ զոչնս 'ի ծառայից զձեր զատրեն և զպատակութիւն. և մեր զատրատ եմք մատուցանել ձեզ զնոչս իրրև տեսուն։

Գ. Ահեղ վոչարեալ և իշխանաց ոչ զրանան վահանայ' և զարմացեալք անմիտեր համարնակաւ 'ի նոչին, և էր խոնարհ առացուածն, ամենեն միաբերան գոչեցին զնս, և յոժար մտաք կամեցան կատարել զոչամ խնդիր նոր. և թշնամն կրկին խօսելոյ էր վահանայ և էր ոչյ ավարակիցս նոր' ասէ. զոչամ' զոր ինչ խարհեալ է ձեր, և զոր ինչ խօսեցաք ասա վահան, տանեալ եղիցի ձեզ մեր գրով և կնքով այսոր մինչև ցյառիտեան. և մի ոք 'ի թագաւորաց' ոչ ունիցի զոչս գոհ, իշխեսցէ ցրել զայդ իմ հրամանս և զձեր ուխտ։ Այս զոչս ասացեալ արձակեցաց զառաջնոն։

Այս յերեկոյսն ասուր իշխանք պարսից գիտացեալ զկոմն ապրայի, թէ կամի պատանի ինչ իշխանութեան տալ վահանայ,

ուստի այնին նոցա՝ կարգել զնա՝ որ և իշխան ասին մեզ
միմեանց, միանգամայն և ասպատակս ի վր մեր հայցոյ։ Ի-
նքն ծանուցին զայս զիմանալ, ի յանդիմանս լինել նմա ինքն
ոչ սուտ ասէր զայսպիսի ասել զնոսին։ զոր զիմանալ կամաց նո-
ցա և հրամանի՝ չուսեալ իշխանութիւն, բայց այլ մեր ընդ-
կարի մեծ ի առնս և առաւել։ ես կամիմ ասաջապէս գործ
ինչ ծառայութեան ցուցանել, և ապա արժանանալ ընդ հայցս։
և յանձնաւոր արքին հանձն էր մեզ առնել, հանձն էր նոցն և
ինձ մեծապէս։ վասն ասացեալի, եթէ մեզ կամք իցեն, առ այս
սուտ ներեալ ինքն։

Լսեալ Թագաւորն և իշխանքն ընդունելոյ զրանս նոցա՝ ասաց
նոցա զոհ արուցեն մանկանցն, և զիշխանութիւն տայցուն
առեալն։ ետուն և ուխտիցն նախարարացն՝ զի իւրաքանչիւր
ի իւրանց արուեստս արարեալ պատիւ իշխանութեան։ ապա-
զեւ։ Հայոց ազգն Թագաւորն զլուծան։ զոչ ես զմինչ
վերջն ասպատակս։ բարեաց կարգաց, եթէ պետք ես ինչ,
ասի։ Պիտի ես փոխան, և ասի։ զոր ինչ մեզ բարերարու-
թիւնդ արար մեզ, այլ անեցուցեալ ես անոնք և ազգդ։ զի
այլ ի լինել ոնոխտակալ և մարդասէր, ապրեալս և բարե-
խնամ։ զոր աստուծոյ ոնոխտակալութիւնքն զանազանս վեա-
ռս մերոյ։ զուցիր և զոնոր ստանալ զոր մեզ ազատանա-
ցեալք։ ետուք մեզ զայդ։ առաստաւեցեք, և մեծարեցիք
զմեզ։ ասաւեցեք։ և զչարիսն և զիրաւունս մերկանգ-
նեցիք։ և զնմա մեծարեցեալս և կենդանացուցիք։ Բայց զոր
հետև հարցիք և հանդգնեցուցիք զնս՝ զարքարն ասել,
ասացից և ես զոր ունիմ։ ոչ եղիցի կենդանացուցեալ մեռ-
ելոնն իսկ, քանզի թէ և լուսաւորակ անձն յարուցեալ
էր։ զի կիսա գեռեալ մեռեալ ասասցեմ։

Լսեալ Թագաւորն, և ասէ։ ոչի՝ այնմանպէս ասեն մեզ
զանազ։ զի գիտասցուք։ Ասէ փոխան։ եթէ հնար ինչ է,
զարանցիք հարցել ներքսին կրանարանին՝ զանազանութիւն
կրանարանաց։ զոչնդ և զնոցանն արդարանաց (զոր զիրա-
գիսալ էին զարարիսն ի չարարուսն զարդարուցեալ) ասել սա-
հանեալ արդարանաց։ ապա բանիարանեալ հարցեալ ի մեզ
գիտասցի զիմ կենդանանալն։ Պիտի ես թէպէտ, և ասէ։ որոշ-
հեռն։ նախ և առաջին զայդ զարդն ինդրեցեր ի մեզ, և
զնոցն զոր ի ներսն ներքսին հարանեալ կրանարանաց։ իսկ
յետոյ ապա ասասցեմ՝ ինչ փայլ մի։ զի իւրանց
ծառայութեան ամենասիրելոցն։ Բայց զոր ասեմ զոչ էր
մերոյդ զարդեալ։ և ինչ տիրաւոր լինել յարմանեալ և
զարդարանիս։ և ելեալ դարձան ի քոյ լնանելոյս և ցոյ։ և ի
հանանել ի մեզ հրամանի առ քեզ՝ ինչպէս կայ և զարդարան։

Ի՚ Խ. գլ.

և յառաջել մեր մարգարէն Դաւիթ հոգոյ՝ լեցիս. նմա նպաստ և
ձեռնտու։

Օ այս ասասցեալ՝ քաջքն պատանեալ լուսաւորչեայ զիւռ և
զանուանակիցս նոցա։ Լու՝ նոցա հաստատեալ Տիրաբերալ տալ-
քոյն և յիշատակս նոցա՝ եկիցեն. Հոյոց օրհնելով և գոհելով
զնա։ Լուլ Լեառաջ՝ նոցա յանէն. Հայոցդեռ մանկանուն՝ աշխարհ-
խաղալ, և ոչ՝ նշանագրաց մեծին գրիգորի լուսաւորչին. և օրհ-
նեսցեն զանունս. և սրբոնեալ զնա՝ ասեն. Ի՚հաստատեն ունայն
խմ՚ի սէր, որ զՀոգեանս որդւոյ եկեղեցւոյ ընծեսցս զքեզանս
երեսաց. Հանդերձ զաշխատութեանն, մարդեսցս զոգս զինուցն.
լաւոյ զոգիսն հաւատարմաց ուխտաւորացն ընդ ի՚ջուն. և
զդեսցայ անցին հոնդերձ փրկութեան. Հաստիսցի բարեբարոյ
բարեխոսութեամբ սրոյ խորոյ զարդարել զանոյ և զաղոտս երկ-
նայնոն փառաց։

Լու՝ ապա միաբան ամենեքին ինդալոյ ցնծութեամբ եկեալ՝ ի հոգ
քաղաք՝ ոչն ի վարդապետաց, մանրն՝ ի կանգուղիկ եկեղե-
ցին. և մատուցին գոհութեան առ ամենայն. և ընծայեցին քաղաքն
հանեկոս։ Լու՝ կացել անդ աւուրս ինչ՝ ուսուցանելոյ. ի՚ այլ,
հոգոյ միանգամայն և ընդ զդեսս աղաչասայն։ Լու՝
ապա լուեալ անուն՝ եկին և մանրն՝ ի գանքն քաղաք։ և հան-
գեան անդ՝ փառաւորելով զքն։

Ի։ Իսկ վասն յետ ուրանկելոյ զանհան՝ առաքեաց՝ ի
հայս զանարգելոն ուն անդնկան անուն։ զարմն ասել փարպե-
ցին, թէ՝ եր * ոչ խեղացն, մատուցեալ, խոստաստանեայ, ոչ
պիտեր ՀՀանապարհութեամբ ոչոչել զանմանաւորն յանմանն, և
զաստ՝ ի փարանալն ॥ 2 Որպէս ասէ՝ * սենեալ սրբոյ տարի
զգոյանալին հայոց զանն մանկանեալ զանանապիս
զաստանաստեսութեն, զարգարսարհութեն, զանանարհան-
գութեն, զքաղաքութեն սրոյ, զգիպոլութեն պատաշաճ յամ
իրս, և ի բնաւս գաստաքարգիմութեն ॥ զարմանալոյ ընդ
նա։ Լու՝ հոյեցեալ՝ թէ՝ որ ինչ գարձ հարցեալ զնա, ես և ի
գանանարեան, այր յաղագս նմա, և ասէ՝ ինչ գիտաս և անուն
խառ զանարեալ, խանգաղատաբար ի զբնի, և սիրեալ զնա յոյժ.
հաւ՝ ի գուռն գրելով ծանուցանեալ սակս զաստութեն նոր։

գՁ5 Լոկոյ եղև ի այն աստուրս գնալ անդ եկանոյ առ ոսպոյ՝ զն
կոյսեալ զնա վարպարս. և՝ ի լինել խոսիս՝ ի վերայ վահանայ՝ ելիս
բանս գարեալ թէ խոսեցաս զնմանեն անդնկանն. առաքել ասելոյ
և ամ՚ սաստգանեալն։ զալ ինչ գրեալ՝ ի՚մ ասի՝ առ ձեզ զ՚ս՚ նոր՝
զառաւելն խմանելիք։ մանանգ զի հաս օր ի զօր ամն՝ ի լաւանեն։
պոյ զ՚ս իսկ հանանգանեալ՝ ասել այսօր. առաքել ձեր։ թէ՝ հաս
միայն է արանգի լինելոյ մարդպան՝ ի վերայ հանն հայոց։ և
ամենի թէ՝ ի կենդանանն զայլ մարդպան յղել՝ ի հոյս ան-

գեալ է · քանզի ոչինչ ոչ մարդկան գնացեալ անդ · զանի
զայն ընդհ զոր նա կրէ յանձին խլեսմ · զի սակաւ ոչ յիշ
գասանի համեմատ նմա ·

Եւ գրէ՝ ասաց մարդկան յարեալ ի հայս գնալ · քան այն
երկիր մեծ է յոյժ · սան երկաս և երիս հազիւ կարի ճանա-
ւել զկա ծին · և զբիւրն և զդժուարն · և ապա արդել զը-
մարդոյն զաւն և զվնասելիսն · և անդիտութիւն վարելոյ
խառնիմուտն լինի գործ խր և ծանր յոյժ · իսկ նա ընդ
յոյժ անտի է, և զամ յանսն ճանալն · զաւն առ լաս ա-
նի, և զանպիտանս առ յերիս · Լուծ զայս · զի արդարդ
մարդոյնքն ինաւ գնան անդ · և դրեալք, ծառայիւք և ա-
ղախնայիւք, ի շանաց և բարկանք, և սատն ընդ-
հաս աշխարհին · որպ զի երբեմն և հարկս ի վերայ մարդ-
կան յաւելուն · Իսկ եթէ նա ինքն վասն լեցի յոյժ մա-
մարդոյն · զիւր սան եթէ համարոյն սառ, և յարքա-
նի գանձաց ոչինչ ծախի · Իսա ահա հայեցեալ յառն մեծի
լուսինն · արժան համարեցայ զայս խորհել և խօսել ա-
ռաջի ձեր · զոր զիտեք այսուհետև ընդարձ զար ի գեալ
ճանալիք ·

Լսեալ թագաւորին և իշխանացն զբանն անդրեկանայ ·
նախ գովեցին առհասարակ զուղղութիւն մտաց նի · զոր յա-
ւելս կամեր զի բարոյ հասարակաց զլաբ մարդասիրեն ·
զոր ունէր · այլսմ ընդունել · քան ի նմին կալով զհասարա-
կաց բարին չգիտել · Եւ ապա զբանն ուղիղ է արդարոյն
համարեալ · կամեցան կատարել առաւել քան զայս նա խօսեր ·
վասահայեալ յարդարակարով և յիմնասանդ միաս · վահա-
նայ · Իսկ հրամանիսաց թագաւորն վարչապետի միրգանու-
թեամբ ճամուսաց զբանն հրամայական առնել · և կարդալ
զասարակեան վահան մարդոյն ի մի քարանգակ ճին հայ-
ոց · և սանեալ սիրոմարտին արքունի ի մեռս գիսպանի ա-
ռաքեալ ի հայս ·

Երբև կատ վահան զհրամայական արքայի · թեկեանն ա-
ռաս ելն · զի ածէ լաշխարհս նոր ի բարին · բայց խորհելով
թե քանի գասն էր այն ուրացաղաց և նախանձաստաց · ապա-
մեր և ծանրանայր ի իրան · այլ զնոն յանձն արարեալ յոր-
ակնանելով երկոյն քարուքն և ի նարսլուքն · ընկալա-
գմարդասուքն · և եկեալ ի տանն խորհէն հանդերձ ա-
ռաս առ սի կանանդիկան յանձնա · և գնաց Եռաս ի մեծ
եկեղեցին ·

Եւ երբև հնալիցաս այս լուր ի քաղաքի անդ ի դանն ·
գլոյ սանեալ քաղաքացոյն ուրախութիւն մեծաս առ հա-
սարակ ընդունացան յեկեղեցին նախապարապանքն և ազատք ·

ՀԱՅ ԳՐ. 485

իշխանք և ռազիկք, ազգ և կոնապք, ծերք և տղայք։ և զի
ոչ առներ Հռիփսիմէ եկեղեցին ընդունիլ զանիրն զնա 'ի ներքո,
թողուցեալ կոյսին որարերոյ, և լցան փողոցք և հրապարակք
շուրջանակի։ * [Եւ եղև այն որ (առն զոմոր փարպեցի՝ որ
,, և անդ աստղիկայ էր) սկսաւ խնդրելի, և սնապատ ու-
,, բախումի ածուսեր լսորեսիրացն, և ողջախոհուրդ մտաց
,, լուսահոյեցոյց։ և սուգ թանձանալոյ և արտմութեան սու-
,, միլիթոր խոթամատացն և խորբարոյ։]

Գ. [Դոկ երանելին յոլման մանդուկուանի կենդանոյ հոյոց
ցնծալից որոնք բերկրեալ սուռ՝ էա անդ առաքեալ։ * [Ն-
,, կեղեցիս օրհնեցէք զնոսա, և զոր յաղթերացն ինչն ॥, և որ
ղկեսի։ և կորդալ զենիթերցուածս, լուծալունչ դրոյ զուսլի
եկեցն ինչի 'ի ծառայուն փոքրուանի։ և 'ի գրոցն ելեալ թա-
գուսրուեց ազան թագաւորեցուցանելոյ զաստ. ի ղորդի ինչ
զուղոմն։ [Ս ինչն կանգնեալ 'ի ուռնի սոսինանին՝ ուր քա-
ղեր, եռ ամենեցուն կոչեցին խաղաղութիւն։ և բացեալ
զնոգիաբուղն բերան ինչ՝ իսաեցաւ կանանոյոն քանո և
յորդորեցիս յաւաւելութիւն սիրոյ։ ուիսարարոց և 'ի ըն-
կասաւելութիւն ուրդի խոթամատոյ։ ղոր և ուսուցանի սիոր-
կունիմ կարգել առաւ ըստ գրելոյ փարպեցւոյն։ որ էր մի 'ի
լուսաւոր։

* [Ասուցմ կերոպարանաց և ազգի ազգի յուցակուրք փրկիչն
,, մեր և որդի՝ քո զիւրոյ գուղաեանն և մորգոնուցին 'ի ոգ
,, և յուծանին կուռեն՝ ծրարդրեալ յայաոքերեր մեզ զորի-
,, նոմն 'ի ոկզբանէ։ մարենեաւն զերանելի կոյսն։ եգիպտա-
,, կան նշանագրածուրք զանոգոսուն հրեշկան արիոսոյն։
,, ղենմանէ կուռինն զաղոսաբերբուին ինչի։ որոյ Հնմարիա
,, գուսինն ղենմամբ գրկեալոյ էին՝ ամ արարածք։ ծովուն
,, Հանապարհորդուքն՝ զուսաղանին զնարանուն։ հեղմամբ
,, եգիպտասոյցն զհնոյ մարդոյն մեռելուքն։ 'ի յորդանան
,, Հանապարհորդելոյ Ժողովրդեանն՝ դարատհումն։ ի գրելոյ
,, 'ի կարգին նիկոտաան գրեսեցելոյն արքերցն։ և եոթանա-
,, ատն ազամուհեսոյ ծառայն։ ընտրեսոյ ոսոկ ինչկիչն ալ
,, և եոթանասունս։ զորս և ուռաքեալ 'ի ամբիրն հիսուն-
,, գաց։ զոյց թեղեան պարզին Հռչակմունք զհոմն քաղց-
,, ուն՝ ունկին յինքեանս։ այլ անդին անկանգարծեալ 'ի տեղ-
,, ուն ցուցան ապրիւրս։ [Ակ ելք երկաստան տղաքերացն
,, յորդորելոյ ականց 'ի բարարձակ աեղին ծառայել։ պաշտ-
,, ամարատանս ցուցանեն ծարկալեց։ և պարզեցիս և պարս-
,, քերս։ որք զերանելի երկաստանեկ աստաքելոյն ունկին
,, զկերորդանս։ զորոց և այսոր ուղղիսերգն։ լոյանեաց ըստ
,, Հնմարարանն՝ ասելոյն։ եկեղեցիս օրհնեցէք զնոսա։ և զոր

,, յաղ-

Ա. Կոր. 483

Յաղագս թագաւորացն Իսրայելի ·

Լոյս լուսաբաշխողն ազգաց ընարցն նման գեղեցեալ լրա-
տիս աղգեր · զամենեսն (զոր զրեմ) ասել՝ նշանակեր յիրիսն ·
և օրագրութիւնք զամենեցուն երկրի · Զնեալ զի առաջնոյն
ի կատարելոցն ազգերն բանին՝ ցերեալ սահմանեցին զնա՝ նշան
երկրի · ի ապա քարոզեսցէ ծանաս մեզ զհեռանին · ապա-
րաժիք զենուանանուն · փարատեսցի ընկղմի · խրատել սոսրի ·
ծառայութեամբ ապուսի · ոգեաւորի հաստատի · գառն գոյանի ·
աղմուկ սեմանհանան · Ցնորութիւն գառնին՝ երկնաձեռնա-
պարհարդք լինին · անձնաբերելոյն ծնանայդք կոչեցին ·
հեթանոսաց իսրայելտանն · ասասանայ փարատեսցի ի

Յարդանանս յարքանան ոսոդեալ կիզոս ·

Ի՞նչ և անուրանալի զանազանեալոց գործ · երբեք սնարտոս
մանկանաքն զոց հնոցին ցօգաղատին · և վտանգք երկնատ-
ուն ազգերոյս քարոզողն զիւսոյն մերտասեռասաղանին հրա-
ցուցին · այլ մի և նոյն բարեմեն բանգէնի հնոյն և թարգ-
լացի ուսուցիչոյն բոյանայր · և ասա զամենայ ասաղանին
ջուրք լանացել զաղա զոգանց մերաբերցն լաւանարելել նա-
լոգեն · և զարդարան թանգանն հանգերձ գործոյք հին
մարդոյն յայրիչ հասր անանցական փոխեալ կիրսոս · Լինե-
ղեցոյ սերելոյ · ուռաքելոցն սրդիք · քան ուրեանն գինք · մի
ծառայեսցուք զգիր ձև՝ երկնոյ մարդկան · ասաք
զեկայսերն՝ կոչեր · և զոյն՝ ոչ · Նկեղեցիս ոչնանցիք
գնած · և զոր յաղգերացն իրեն · Ի՞նչ տերեցիք (զոր սիրե-
ցիք) զեկեղեցիս · և սիրեցուք յնկեղեցայ · զնապատրա-
քաղաքացոյց եկեղեցի · զդաստիս ընտելոյցդ · զդալլ՝
գոռինս արար · զձեզ սոյծասացոյց · զքնանին Հնմար-

սաձ ասանէցոյց ·

Ա՞յլ ես ոլոր առ ինձալ օրանս և օրանխանալ մնայոյ՝
համիրանեալ զձեռս՝ իւերկինս ի ներսն դասանայ՝ ազա-
դոնկմ ուսուցած · զոր ինչ զրաճոտեաց (յի գանձանից) դ-
հանի՝ նա յաղագս սրդոյն իսրայ ոսոլանեի մանասցուցեալ ոչ
բարձրելոյ քան · օրհնեալ որ ուծ ինքն · սր ետ ինձ՝ ի գա-
սակ իմմէ նոսաել յանձնս իմ · և այլ իմ սանանեն ·
Ձոյնոսկցելով ի մեղոյ արքին՝ ասեմ զնդոն և նա · արհնել
որ ուծ ինքն · սր ետ ինձ անանանել զորդիս եկեղեցայոյ որ-
ինուն հասասաացաս · զաստանալ շքեղոսի պայծառացեալ ի
քոզ · Հարեալքն պասպանեցին · սարդոյզք սոնչեցայն ·
փարեսաս ոչ սեմ · սր ասանց ոչ կարծեր թանգասոյել ·
ոչնանանան զկեցեալ զանեմ՝ սոսլարնոյզք զնդ սեղանանի
հաբրքն · Թագրեցին ասէ՝ և օր ինձ · զաշնս կռեցին՝ և
ոչ իմով կատաս · Ի՞նչ ինն ասանց ոչ զասոզպանելքն · ապ

Գ. գլ. գլ. 43.

,, են առանց ոչ էջմածնոցիսէջն , ուր են որբեւահեղքն ,
,, ուր են պուանկասերքն , ուստ ինձ ոսկ զարիսաք սոմնացի ,
,, և զաճ ոչ ինդրեցին , և զոր զարանց ոչ ձանաչեին։ ԱՍՐ
,, են եկեղեցոյ Լիշատակիչքն , առանձինարք օրինացն ,
,, որբաւեն պղծիչք , շինիչք մեղրաւոնցն , ուռացողք ճըշ-
,, մարտութեան , հայհոյողք արդարութեան , փոխիսան , և ամա-
,, նեցին ,
,, Ա՞ ասայր զգաւսիս իմ 'ի ծուր , և զաչս յոգեիս արատա-
,, ուեսոց , և նուաստ ըղձի զհիպոցեչոյն կարուստ։ Ի՞, հա ան-
,, սիք , ոչ մեւանի իգատեն , այլ մի ասայք մեռանել ,
,, Ասասկի առաջի սեղանոյն որբեւահեղն , այլ աչնել փու-
,, թացարուք , Կրկոտի ուեմի , այլ ձեռն ասուք զթանալոյ ,
,, Ոչ ասա՝ ասացիք սաղմոնք , և սչ 'ի գարեղեն սաղ գրիալ
,, անթոլուեթի օրինայն։ Ի՞ զ կ ասա՝ Ծոփս հարիք մի՝ հե-
,, թոնաք , որ ասէ , եկայք ասա իս ոեմ աշխատեալք , և ոյք
,, ունիք զրեռիս։ Ծանուեսս , և ես հանգուցանեմ զձեզ , և
,, գրնի՝ թեթ ոչ եկի կոչել զարդարս , այլ՝ զմեղաւորս յապա-
,, խարուն։ Ի՞, յլև ձեզ պատուիրեաց հոգոյդ սնիցդ և կար-
,, ղայթլեն զուրք՝ որ կարօղ էք , զոկարուն 'ի ուրոյն բոր-
,, ձեր։ Լրկեսոյ զուրք 'ի քոյ և բաշմուալ՝ պատրաստելոյ
,, ուտել զհոյն ելինուոր , կոչեցեք և ընդ ձեզ զիրսն և
,, զկոյրսն և զհիւանդս , և մի ասայք թեր ոչ ունիցուք և
,, ընդ յոխարոյ գեղջերայ ուղանոյն բաւուն հարկանել , որ
,, 'ի անուսուն ուրիշն անարգուն է բուսոյ , և անհամ։ Ան-
,, շանոյ , զիրել կամին յանուրեցուցեալք զարգեսան 'ի անուա-
,, կանուն , և յաբրահասարար բաժանեն ընդել ուսուցեալ՝ յա-
,, նուշարար սերոսաւն ոգուոյն փրկեն , յոյսն կամին և 'ի
,, գինուոյ , զոր յառաջանոյնեալ իմասասանն սուրանն չը-
,, նորհաք սի հաւոյն ելերգ օ.երգոյն ասայ , Քանի գեղեցկու-
,, ցան ասինքս քոյր իմ հարսն , Քանի գեղեցկացան ասինք
,, քո 'ի գինուոյ։ Ի՞այոյ 'ի ենթարկան գինուոյն հրաժարե-
,, ցուցեալք զանոնցն և զհիւանդուոյեալն ոգուոյ զանդերան ,
,, զոր 'ի հրեական ժողովրդոյն արքեալ անառակուք՝ արա-
,, բուն գիրք մեծ մուրգարիին յանոյիմանն։ Ի՞ զիչատակ այժմ
,, և մինչ 'ի վերջանն։ Նոսուս ասէ ժողովուրդն յուտել և
,, յըմպել , և յարեան 'ի խաղալ։ և մի դարձեալ 'ի գինուոյն
,, յոյնմանն , զոր ընդանեցոյ արքին։
,, Ի՞, ա մի ընդ սեմեի ելանել ասայք պրոպաս քան զերազա-
,, ղեսի։ և մանաւանդ յոմեալ 'ի ինոյ իրս սրոյ ասոյ հաւասրու-
,, զիարհակայ ասուք ուիրել զղուսակ , և 'ի՞ մի խնդրել 'ի գա-
,, ուսեն զմնարդացեալն ասն մեզի զհարձնարդեցին 'ի քարեղեն
,, զրեալ սալն՝ հոտեակ խոսուն քարոզն քարասրատայն և չա-

,, բայց · զոր և զոզոս ՝ ի զլաշահուլթեն ռուսկամաստեալ ու-
,, սայ · քանզի հայոց ասէ չէասն ոմնայ է յոլաչիս · Հա-
,, ւասար է արամ Եղմի , և ծառայէ արգասաւոր իւրոյք Հան-
,, դերձ · այլ վերին Եղմ ազատ է · և Լեռալեն քեն վարդա-
,, պետեն գլեալ յընդունայն և միացեալ ի քարանձեն
,, ասլան , այլ ի տասանակս արամ մարմնոյնեն ։

,, Ասաքամեն Եղի զեցուց սիլ բժիշկք · Եկայք ասար ՝ ամ աշ-
,, խատանաց , և. այլ սենիք ՝ յառաջագոյն առաջեալն զբե-
,, ռիս ծանոնս · և ասա ՝ ի բաց ընկեցեալ Հանգնուլ · Լակ
,, գուր ալ այժմդ սր ՝ ի Ներքս եբելիլուք կայտասկանք և հրա-
,, ւիրակք սրտաքոյ յանցաւորացն · Եղեք ՝ ի հրապարակս և ընդ-
,, ի փողոց · ժողովեալ զնամ սիսատցեալն ապաւիք և ընդ-
,, բեեալս մեղաց ածեք ոյսր · և բժշկին ամենեանս զե-
,, բելոլ ընդ լինելեան զնասասանուլեն , և զարբասուս ·
,, և ըստ ի բաքանչելոլ սիսաց բժիշկն · յոյսոն են և պաս-
,, բատ · Օ մարքասարն ուռ մնաթեանս աւեաստանել ածեք
,, և ուռ զաքնոս · Օ պանիկ ուռ կիսն պանիկ , ոչ այսոր
,, գասարն է քեն · Օ ասապակ ուռ աւաղանն գրասիսարոց ·
,, Օ ատրացալ ուռ ալքասրսն գանաստեն և փակասիալ սիս-
,, ռոս · Լ գին աւելի ինչ ոչ քան զաղանն և զարաստաս
,, ալ սրահանքն · բայց միայն ՝ ի գասարացն հացի սարմա-
,, ծ ուլեն ուռ գասասանասն ։

,, Լ ասդ՝ ալ ոչ քան զանդիսին կայլ հեգ և թշնամա-
,, կան · սր մն խան սրատասեաց յեկեղեց ազգասանն վրի-
,, սեալ գասանեցի · և կամ քան զմիւսն ևս հիսուսալ և եր-
,, ջանիկ , սր է սանյաս սրքասոլ ուրատասեաց գլատիանեվց
,, բարանեն ժառանդիցի · Վանալ նեմ ոչնն սիրելի և կամ
,, գարդի և կամ գայլ ոչ ՝ ի կարևոր լարեկամաց աեանեկիր
,, մեռանալ · մի ապաքեն լալիր չարալաս , և լաել երբեք և
,, սրի առնուլ սր կամեցի · և ասդ՝ գբայն իսկ զագիդ տե-
,, սանեա հանասարոյ մեռեալ առանիր · և անեղջ հրոյն ե-
,, կիր , և գեհենին սոսառանիսայն յիշումն միջա զնար-
,, հարդաղ խոցասն · և դու , սրասոյս սանկնչ հեղգաս · զիարդ
,, հանդարտեալ քակ , և կամ ասա վայր մի դարձեալս լաել և ոչի
,, ասնուլ · Հաւատացեալք , զի հոս է բանան լսեալ զարհաբեալ ։

,, Գաղամ ։

,, Ոչ զմեզ ապաւեմ զքոյս հաստատասոցդ՝ գեսեաս և ան-
,, գալիթիդ , մի նեմնեցուցանեք զայսոսիս ձեր փարիսեց-
,, ան · Թեպեան բիւր բարեաց զանձինս զասանիցեք եղել ։
,, պատնաս · այլ՝ ասացեք , եթէ ծառայք անպիտանք եմք ։
,, Լ մի առանց իւր բառնալոյ է անուն կուսանան ձանա-
,, պարհարդիցեք ՝ ի հարսանիսն · զուցէ փոքի իցե պատեն ։

Գ.Տ. ՀԵ
485

,, և մեռցէր ամենայն ոգեաւոր ։ Եւ մնացեալ պուք ։
,, ոչք զնա՝ ցերկիրն ոչխարուն զոհիցդ և զքրան ։ ընդ-
,, վասակդ և զահագուն՝ յեա յանապատն ոչ կերծուն տուն-
,, կելոյ յուսոջ ուրուք ։ յոմն փրկիցիք ։ և զնասն կո-
,, բուանիցիք ։
,, Գ.ԸՍ՝ եղեցի ձեզ ՁԷ ոչդոլոր զոչդու և զերկնից փափս-
,, քելի ոչ ենուլ զոչդն ։ և ՁԷ ոչոչիսի ուրոմսարաւ պոակն ։
,, որ թանով ուուրս պոչծուսացուցանել զոտացոր իւրոչ-
,, ոտաեոիկ և զերկնուոր ոչոակն՝ զոնոչոչականն և զմանչկ-
,, նուոր ՁՁունել յոչոչ փրկչին մերոյ և ՅՈՆ յոի քոի ։ լոկ ըզ-
,, փառուոչեալ և զերանելի լարչաւոն ։ ՁԷ եկոչք օրհնեալք
,, հօր իմոյ՝ ժառանգեցէք զոչատրաստեալ ձեզ ոչչաչուն ինն
,, ի սկզբանէ աշխարհի ։ Ամուսի լոչի մեզ ոչծանի լինել և ասցի՝
,, ընարհօք և մարդասիրութեամբ ՅՈՆ մեկոչ և փրկչին յոի քոի ։ ՁԷ
,, զուսի հօր՝ միոնչաստանոչ և հոգւոչն սոչ վոչելի փառք ։ ի-
,, հոմանի և ոչաստի ։ այժմ՝ և միշտ և յաւիտեան յաւիտե-
,, նից ։ ամէն ։

Եւ ։ Եւ եղեւ՝ իբրև ուսարաեաց երանելին զանոնս իւր ։ զիրս
լուլեան լմներ անդ յեկեղեցւոջ՝ ոմանց ի խնդաւէ ։ և ոմանց
ի կոչեաւ ի վերայ ուրացելոցն ։ և ասոր ոմանեսցուն ողբանեալ
զվասնն՝ մեկնեցան անտի ։ և վասնն եղեալ յեկեղեցւոյ հան-
դերձ հայրապետուն և նոսոչաչաչն՝ զնոսց յոչոչոնս իւր ։
Եւ ոչոչ ոնձամ՝ ոնձին շրջեալ յոոմ՝ դուռաւոր Տէրն հայոց՝
եղև քարոչ ամենն ։ և ուր ուչեք եդիս զկոչոակուանս ։ կոչ-
ծանեաց զնասին ։ և շինեաց ի ուեղի նոց զեկեղեցիս ։ և որպէս
գրէ փարպեցին ։ ի յուաչաչանուն իւրում ։ * քոչուսի և ոն-
,, հոմար ուչչանեց Տէրն հայոց եղև ուրուրոչ ոնձամբ ։ և
,, զոչչն յուդուրեալ զրաչուանն ։ Եւ ոչ ոք ընդդէմ դարձան
նոնա ։ զի ոնկան եկեալ ի վերայ ոմանց՝ և բաչուսի՝ ոչք ծա-
ռայեին կրակի ։ ոմանք հոնանք և ոմանք եկեալ ։ Յոչոնս
զուտա ոչչաչանունս իւրեանց ։ և ոչուան հանարձակ ոչչանել
զարիոս քրիստոնեանս ։
Յետ այսորիկ ձեռն էարկ վասնն և յոնուաչաս և ի վանս-
բայս ։ և նորոգեաց զանն ։ և յուսել շինել և զոչչ ըզնն ի ուեղ-
ոչն՝ ոչ ուրեմուոչ ոնաչաս կոչեր ուս կոչմանչք դեչչանոչ
և եկեղեցոչ դուռաւոր ։ ձեռնասու. ոնելով և չոչվնն մոնչա-
կունն ։ և ջնոակեցոչչ ի նոս զկլոնաւորս ։ և զարոչմանն ուսոչ-
լուարոչաչ ։ և կոչդոչչ ի վերն նոչ վերաչուցուս ։ և ի վերոչ ուեղն
կարդեաց ուեսուչ և կուաչաչ զոս ինքն զղաչչաչ փարպեցի ։
ոչ գրէ ասոչչի ։ է ։ ՀԸ ։ և յանձն ոչուսնոս ի ի դիր ոչձուսա-
ցուցանել զնամ ոնոս ։ որ անցին ՁԷ այն ԺՄԿ՝ յաւէտ ի նա-
հատակուն վարդանանց մինչև յոր կարդեալ ի ուրց մորզան

[illegible] Ն.Տ.Փ 486

[illegible]

Գ Լ Ո Ւ Խ · ԺԹ ·

[illegible]

[illegible] 487

[illegible]

[illegible]

488 [illegible]

Զ. [illegible]

[illegible]

առ ինքն զերկոսին զեղջն ասացիկ. և ելեալ ցնա, թէ կայ ինչ
նեղան զկոնջելանն սիրն մոա յեկեղեցին։ Լուաւ սուն. բա-
զասմ ելանդ զկոնջելանն. և չիք հնար որոնել, թէ որ ի նոա-
ցանէ իսկ սիրն։ Մնասանդ զի և յասու ու արշաւանաց սարա-
սիոց սանակոս լեալ են։ և մնասանդ շինաւանա վեր ի վայր
շրջեալ. յորոց և զկոնջելանն ինչ ծածկեալ են ի նոցանէ։
Այնուհետև խարհատ ապարեալ վաչուկանաց ի նշխանս իսր
կամեցաս զրել և զկոնջ չգիտաց ասելն։ զի ուսուցի զիրք նու-
հաս ի յայտ եկեալն։ զկոնջանն հրամանեալն գրելոցն։ Լուայ
զի ամ զամ մարդկային ջանից վասանակեալ նուանալն լեցի աշ-
խատանի իսր։ ապա մարդկային ջանից ի բ խաւսն բարեպաշտութեան
հասատանան հասատալ ի ինչ նախ ազգիցք ուս ՅԾ. ամին
իրի գրեաց թագաւոր յոռ՝ երկրի սիրելոցն իսրայ ուս ելեալանս
և հրեցանս գալ առ ինքն հանդերձ սիսոի մանկամբք, և
ապրել զնոսն հանդիսական պաշտաւանաւք։

Գ. Գալ ժաղովել ապա քաղաքաւն՝ սէ միոյն յազգանանից, գ.գ
այլոց ի հայոց, և մանդ ցՀեն ասակացաց՝ զի էր յայտնեալ ի
մանկն ի պատանեաց ազգանանից, խմբեցան զաւանանն, զասանն
ի ուսանան՝ սոր էր բանակն վաչկանաց։ և անդ կատարե-
ցին զաւուրս երիս զիշերաւակ սիրն զրիպիսի ազգանիք և
պատօք։ յորս էր սեամանել զաւագանն որք սանանալ սոցա ա-
նեկեն զանն սրբոյն։ և բազմանք ի գիշերի սրբանաւ հանեալ՝ ս
չապարեին կարգաւ առ ՅԾ։ Այնուհետև կանչեաց թագաւոր
զանախատացեալ մանկանս երից գարուհանոց, առ զրամ կալլ
մնաս ինչ նշխարաց սիրն զրիգորի լուսաւորչին, և ի ասէ
ասանց նաև մնաս ինչ ի հանիսանանց, ամենայ նամ ի յայլ
հանեն մարդկանանց։ և նա բերել ցանս ի յանանն։ Լու
ապա խարհատ կալաս ի երիցանս՝ նախարար մեծ կապիլ, և
առաքի ասանելոյ զայս սիրն զրիգորի, ասկանալեալ հաւատալ՝ ի ՅՆ.
ի գերեզման սրբոյն գրիգորի, ասկանալեալ հաւատալ՝ ի ՅՆ.
միջնորդութեամբ սրբոյ լուսաւորչին հաստատել զնեան նշխարաց պա-
ր. Թառին հարս։

Այնուհետև բազմին հրիցանք գնապահաս. ի գահանն գաս-
զան դնշխարս լուսաւորչին և զայլ ինս մնասանս ինչ սրբոց, պա-
ատեալ մեծագին հանդերձիւք և անասահան ծաղկաց։ և իսայ
սանի ապանանալ ի վեր գնապանին։ և զվերի ամ գասաբ պաշ-
ատանիցն՝ հոգկաց և քահանայից։ սարկաւագաց և դպրաց
խաղին և առեւանանս։ և լանգանեալ զուրվանաց։ և ի
գնալ խարհանց նամակին ի մանապարհի անհաս բարբառալ
գերդ և զորհնանս։ գնայր զնա բազմանն և ինքն թագաւոր
և թագաւորն և իրանք առ հասարակ և ամենիք մարմ-
գանան։ Լու զի գասնանալին իր Ճանն, յանգարձանի մեծ։

Գլ. ԺԵ.
489

ցան երկինք ամպով, և սեղոյ յարդ անձրև. այլ քաջերաբար
արքայն քաջալերեր զամենն մի ինչ վրդովել. և իջեալ ինքն
յերիսարէն ընդեր ի մեջ քանակի պաշտօնեիցն, և հրամայեր
գնալ հանգստարանի և ի կարգի. մինչև եկեալ հասին տնա ի
գիւղն ոմանք. և քանակեցան ընդարձակ հովի մեջ.
և հանգեան անդ։ Եւ յայնմ գիշերի քաղաքիցն ոտեղեամբ
յարմանոց անն գրիգորիս զանգի նշխարաց իւրոց մատեանի
երիցս և այլոց ոմանց ի քարեկրոն երիցանց, և նոքին իսկ
սրբոյի։

Դ. Եւ յա ի միջոցի անդր գնացեալ բազմութիւնն հան-
գիստ իւրաքանչիւր ի բանին զանգի գերեզմանացն. և հան-
գիստ իրարեան ցանկալի գտանէն. և ի արամ գրի ի հին ճոռ-
ընտիրս, * ի բանալ անդ գերեզմանի սնոյն, և յերեսեալ հա-
,, բացն, անդն գեղեցիկն ինն քարեաց անուշիցն հոտ. ի որ ի
,, գարմանացեալ լեալ արքայ՝ հարցանէր որ մերձն կային, թէ՝
,, և ձեզ հարկանի՞ անուշիցս այս հոտ, որպէս և ինձ. որոց
,, ասին՝ թէ նոքա և մեզ։

Յայնմ ժամի միաձայն քարոզեալ երգեցին աւհասապակ
պսիսաբեի ի քարձունս. և նստեալ իշապետն առ գերեզ-
մանի սնոյն ի վերջ գեղոնց, հրամանս եան բերել ամենեքեան ապառ
և զգեսան արքայական. և սրբեալ զայն ի վերջ մաքուր սապա-
սակի (որ բարակ սեպհեղի) կարաւ ի վերջ ճոպոյ իւրոյ. և
երիցուքեան հանեալ ի սապանէ ինչիսարն՝ հաւաքեին ի սա-
ղոսան յայն։ Եւ ամեն առ մարմնոյ սնոյն և գերեալ ապակի ա-
նեալն. որոյ ի միւսմ կային նշխարք ինչ սնոյն պանդալանի
բժշկին. և ի միւսումն կաթիլք արեան սնոյն զաքարիոյ զոր
ամփոփեալ ելին անդ աշակերտաքն սնոյն գրիգորիսի՝ նշանակել
զնոսին յանուանէ։

Յետ այսորիկ ետ արքայն բանալ անդրշ գինեսով զոր նշխարս
երանելւոյն գրիգորիսի, և սնանել մեծագոյն իւղով. և ժո-
ղովուրդք առ հարկ յառաջ մատուցեալ՝ ետուն համբոյր սնոյ
նշխարացն։ Յայնժամ հրամայեաց թագն՝ ասել մասն իւրա-
քանչիւր եպիսկոպոսաց ի նշխարացս անտի երանելի հայրապետին
մեր առանց գրիգորիսի՝ առ ի մասիսարանի միմանիցս իւ-
րեանց. և զմի մեծ մասն անդէն յամենարան եթող. ուր և
նարկ հիմն շինութեան սարոյ եկեղեցւոյ ի վերջ գերեզմանի սնոյն.
զոր և կոչեաց սնոյ գրիգորիս։ Եւ ասեալ անտի սրբոյի նմ քաղ-
ուեցին՝ դարձուն անդրէն յարքունի աւանն գաւառական. և
անդ հանգոյց զմնացեալ նշխարս սնոյն ի քաղ աւեալ ան-
ան և զերկուս այլ փոքրիկ նշխարս. որոց զմին էր ի մաս-
յան գաւառակերտին՝ զոր շինեալ էր յանուն գ սանին իւրոյ ;
որ կոչիր խոռիկ. և զմիւսն աւեալ ընդ իւր զոքեցուցաներ

միշտ 'ի բանակին։ Լուսն այնուհետև ի սահել Ալուշտայ
երկիրս 'ի տարածել կատարել վասնական ոգեաց զնոմիրեանսա-
ոսն մեծ սիրոյ զրիգորիսի զուսարս երթս. և սնանանելոյն
զրուսարեր ապրանից և զոհաց և 'ի սուրբ սարգսեանն։

Լուսոյ ընդ լուսանալն հանդարտաց զոյն զրիգորիսի և 'ի մեծն
Հայս և Հաստատեցաւ իշխանութիւն զանազիշատակին 'ի սմանեն.
և թեպետև նոսա լուսանալն իսկ զայր 'ի Հայս յիշատակ սիրոյ,
բայց սակ երբեմն զիրն ոչնչիկ կարգեցաւ առնել, ասի մաս լու-
սաւորս զի ասի հանդարտաց նոցա. Ա զոյգ և 'ի տանուցեալն ոչ զնեն
զարդարանս, ասն զրիգորիսի, այլ զիւտ հանդարտաց զրիգո-
ռիսի ապաշանիս կիրեալ։ Զարամանեանն զիւտ հանդարտաց
զարս սոյ' զարեալ. 'ի Ժիկոս կոյսերանանն զիւտն, խաւնեն ո-
մանք Ա զարամանեանն զիւտ հանդարտաց սոյն զրիգորի լուսա-
ւորչին մերոյ. և զիտարեն բանս իսկոյն. զորոնք սեռ 'ի ծա-
ղոն. Ը. գրոց. ի. (4). երես. 653.

Ը. Զեռ ոչոր զի տիրաւորաբար տարին վասականոյ ոսքարի'
Ա զ ոչոյ կիրարեալ 'ի զարամանեանն տարանանից' եղև և զիտ-
հանդարտաց սոյն եղիցի, զի էր ապակիրտ թագաւորն ուսաքելոյն,
և կարարեցաւ 'ի կողմանս ապրանից. Ա զարամ յիշեցոյ.
Ը. ԺԹ. երես. 298.

Դիտել։ Լրեալ էր 'ի Հայս յաւուրս սարին վասականոյ զարարեալ
ենգեռ մանիկանեանց. զի 'ի թոռոյ ոչարին տրար ձեռս 'ի
ոչ պատերս իրոց, և մանաւանդ զի յարդեալ դիշերս
զեց, ևս և զնոնեցելոյ, յուշեալ 'ի կարևոր և զարա-
զոնեալ և պատարագս մատուցանել զնոնց. Ա զրաւ 'ի սե-
ասանել 'ի Հաւրքատիս. զոր և յիշէ մանասական զրով 'ի ձեռս
ինչ Հայոցմանց իւրոց։ Զոյնպես երևելի էր 'ի Հայս յաւուրս
զոյր վասական արքայի և մուշ ենգեռ սիրանաց յաղորդս
ասեփանոսի. և առաւել ևս երևելի եղև յաղորդն մուշեի
պնարան ենգեռ սիրանաց զոյր բանիբուն, և նոյն 'ի գրութիւնս,
զերիզոց ասացեալ. և սոյն ևս 'ի ինդրոյ վասականոյ զրիսա-
առ նոս բանս 'ի զէ պնարս իրոց։ Ամոր ուս և զաղաւ
Հաստ զեղեցիկ յորմնանոսով. Ամերդոյ զանանոյ 'ի ծնանոյ
զրիկին. և յամենորհնեալ մայր նոր 'ի սրբ ուսանիցն.

ԳԼՈՒԽ ԼԳ.

Յաղագս զիրենց փարածելոց 'ի Հայս 'ի վերջ ոչ ժողովելի ոչչիեղոնէ ։ ուր չեն գոհարիցդա ժողովեն վաղարշապատա ։

490 Այս վայր պեռևաս զեր հասեալ 'ի Հայս հանդերձ չիսթուեթն քանզի հակառակորդացն քաղկեդոնի ոչ ժողովին ։ և եթե զրոյց ինչ եկեալ ևս էր ։ և կամ թուղթ ինչ 'ի դէսանդրեանց ։ սչինչ կարէր ներդործել ։ զի ազգն առ հասարակ 'ի տառապանս մեծի հալածմանաց լինելով յերկայց կրակապաշտիցն՝ չանեին պարտապանքն սուրբ սարոյ այնպիսի զուարճաց ։ և 'ի նոսին զբաղելոյ ։ Զմի յոգեսամ փոքր ոչ հանգիստ ետա հայաստան յայնոլիսի հալածմանց ։ ոկսան սարսանիլ սնդգ չիսթալից քանզի 'ի ոչ ժողովեն քաղկեդոնի 'ի ծովս կայսերական զինանի ։ և յաւարս կանգնելիս ։ քարեկնի՝ յեռ իբր քառասուն տարաց ոչիր ժողովից ։

Բանզի ոչ զերծաք 'ի էլ. ՃԾ. բարոյմք 'ի չորրորդումն պատերազմսն և յոչ ոչ բարոյ պարտանոյ եկեալ 'ի հայս՝ քարոզելոն ։ ոչ լուսոյք ասեն ։ թէ զիարդ յայնք ժողովք մեծ գումարեալ 'ի քաղկեդոն՝ ընկալան զգիրսն թեոդորոսի մոպսուեստացւոյ ։ (զոր սքեն սոհոսկ որդեն երկիրս մերժեալ ։) և հաղորդ եղան՝ ընդ նեսաորականս ։ և բաժանեցին զքո յերկուս դեսն և յերկուս բնութիս ։ 'Ի չիսթել սոցա զհայս ։ ՝ի աւանդելոյ Հաւրնտարոյ ։ և ՝ի գրելոյ նոսա ասթեհայուցն ։ Ե. 7 ։ երեռ ։ 543 ։ քերեալ եղեն և քանի մի թուղթք գրեալք լուսաջագոյն 'ի դիոսկորոսէ և 'ի հոմոսիոնեցի՝ 'ի պարտամոյ և 'ի պեարսէ կեսարիացւոյ և 'ի սեբոսէ դոպոցոյ 'ի ջոսոգիսոմոնի ։ սարսաժոլոյն։ եպիսոսի ։ և 'ի չորրոսոսութեն ։ մեր մարդպետն քաղկեդոնի ։

Զոր 'ի խուսելոյ եկելոյ 'ի հայս եղև շնորհել ոչսկերս նոցին պարտանոյ ։ ՝ի պուռ դրեն զանձնն՝ սա ինքն շնորհել 'ի պատմութեն հրաշեց խլոյ ։ զոր և 'ի մեջ քերն գրիպ բարեբերկրս սասրի պոտանի 'ի ժամագրութեն իւրում՝ առ սասանանոյ ։ Հատ. Ի. ։ Գ. 42 ։ Զ. յ. յիսի և 'ի Հաւրնտարս ։ ուր և ասի՝ թէ պարտամ 'ի մեռանիլ իւրում՝ պատանեցաց նոսա դնալ 'ի հայս ։ և քարոզել հակառակ ժողովին քաղկեդոնի ։ Զու զի ոչ ոչ շնորհել՝ որ եղեալ խուսելոյ հայոց ։ ոչ կամ 'ի ոչ սքեն մնարարութիս ։ ասելիք չարարանին՝ թէ

Հաս զանազիսի բարեշուծս առեալ իցի 'ի Հայոց։

Բ. Լ. Ամ 'ի յուսալի սոյսիսի խուսափանց 'ի կոչմանե զեռ-
կրեանոյ' առանձ ի սոյսիսի և առաջնորդեալ 'ի նոյն առաքա-
ղական չափեն հեռատեսական։ զորոց գաղանք սերմա-
նեաց, Ա՝ որպիսեան ոլորեալ բարձրանա մարդեանցն։ որպես
առաջագրեալ 'ի գլ. Ը. Երես. 152. և 153. զի թեպետ առ ինքն
բարձրանա մեռեալ. էր 'ի լեռն սուրբ պերճի, ոչ ար-
քանեակք նր և նոցին գրծանիցք ոչ գտարերին 'ի սարա-
ծեալ զարդ գոյն ոսկանդ 'ի կոդմանս ոսրեանց։ և ամ զի ա-
սասել ընտրելի լիցի բարբարոսի մարդասանի խրեանց, Տամ-
բուսին ասասիք՝ թե նաև ժողովք քրիստոնեիցն բարբարոս-
ութեան հանդերձ ընդունեալ իցեն զիսպասանի նեռատի։
Լ. Զոր բարձաքն բարեսոյց ամենայն՝ յառաջնոյ
իսկ չէին հասեալ ի ժողովս քաղկեդոնի, 'ի մասնաւորաբար
բանս սի հայեցեալ՝ ոչուն զինիլ սլ միայն ընդեմ սոյցին ա-
ղանդաւորաց հեռատեսանոց, այլև ընդեմ քրիստոնեա-
նաց իրին հաստատեցն։

Իսկ այլք, բարեբեալ երկրին ընտրեալ և փարանեալ 'ի վե-
րայ իրացս այսոցիկ։ քանզի ետուրեանք և հեռատեսանք ի
իրեարս մոգաւորեին։ և երկրին կողմանք զժողովս քաղ-
կեդոնի հաստատ հեռատեսի մոլորանեն ցուցանեին։ իսկ քրիս-
տիկոսանքս ի եկեղեցեաց բան միմեանս։ Լ. Ա՝ սարի յոյսանս-
նն՝ բարձանք միայն զերիս նախընթաց ժողովս, և ոչինչ
միայն զինիկոյն, ինչուանկեալ զոր ոչ կամիցին ընդունել։
և ամ՝ ոգասի խոյանին, յայնոցանն՝ սրբ ոչ ինչ քարոզեին։ և
զի ոչամ կարծեաց ի բեանց հանդերձ հեռատեսին դիրսաբ-
ատեն զենանի, ի այն հասանեալ՝ ի ոչոր հանդերձ։

Լ. Իբրև ասորոնեցաս ոչ ամ հանդերձ և 'ի հոյս, եկեղեցանք
հարց ոչ գիտելով զատաց ունեն ի նոցանց եղելոց՝ ասարկաս-
ուեալ եին։ զի յերկաց կրանեալ բարի ինչ ոչ բերին զամ ժո-
ղովին քաղկեդոնի, այլ զոր ինչ միանգամ՝ ասին, զոր եր։
և զի ոչ զոսան եկեղեցանք մեծին հարց առաքելոյ 'ի ժողո-
ովն ոչ զոսան եկեղեցանք։ Ամ զի ինչ միաս եղև ասին.
զի ամ, ոչ կարեին հաստ լինել։ Եթե յինչ միաս եղև ասին.
Ասորոյնքն զիր ժողովոյ։ Մերն ունուք յայն ասասրն՝ ոչ
յայսմ ցուցանեն բան յանչնոնաս եկեղիցիսի զարանեն հրա-
վարուեին զնունի 'ի հոյս։ զոր ընտեղեցեալ բարկինի կա-
լեանոյնիսի, և ասասալ՝ թե բարեսամ եկեղեցանք սասրս գրեալ
ես այսմ, հաստանեցաս և ինքն ի այն իրս ի ասրամիա զի սրա-
թեն հա ասաց։ Զի ոչ ասրանն զիզասանի ասեր՝ ասանեկի յիս-
քեան հեռատեսի սաղարտասական էր։ և հասանանցն դասանեալ։
քաղկեդոնի, սն յոյանի ցուցանեն հասանեալս ասրեանդր։ կա-
սոր։ Ե. գլ. 3. Երես 96. և 97. և ասանին մերմելի ևս էր։ զի

[illegible] [illegible] դասաւոր եկեղեցւոյ [illegible] [illegible] կոչեալ, և միոյն զերիս ժողովս չիշատակեալ են, զմեկնիչսն, զկոստանդինուպոլսին և զերիսասին, իսկ զժողովն քաղկեդոնի անորոշ թողեալ։ Մինդ թէ լռելեան և իբր թէ դասասպարսեալ, եթէ չլցի ոչն հոմանելոյն խրատն զիշխանի՝ որ 'ի հրամայուսակի մնալ յոսեն։ * Իսկ որ միանգամ ոչ զգ խորհի, „ (քան զոր գրեցիք) , կամ խորհեցուս , եթէ ոչ ժ և եթէ „ յայլում հոմարդի երբ և իցէ , կամ 'ի քաղկեդոն , և կամ „ յն և իցէ ժողովս , զայնպիսին նզովիմք։ բայց մանաւանդ „ զնեսաւոր և զնեստիքեր , և զայնոսիկ՝ որք հաստատեն նոցն։ Այլ թէպէտ զիաւնն զնեսուն ոչ էր մերժել զժողովն քաղկեդոնի՝ զոր յայլում թողեալ ոտ փեղկոր պապ յոյսոնի ծանոյց, բայց պարտիսի վասնզաւոր երկրիմ նամանաւ որատանու եզ բուսմաց երկրայիկ 'ի վերժողովին՝ կամ մերժել։

491 Է։ Այս արդ քանզի՝ ոչ առացաք , բուսկին կամ ոչ հոյոց քաղաքամ չարախոսութիւն լուծեալ էր զոր ժողովին քաղկեդոնի, իբրև ասեն՝ թէ նաև այն հրամարաւոր ոտարապրութիւն լուսմաց ել թէ՝ մերժել զայն ժողով , ինքն ևս կամեցաւ մերժել։ Զայս զի մի ինքնին միոյնակ համարձակեսցի յայդ գործ , զաւմարեաց ժողով եկեղեցոյ 'ի նոր քաղաքի 'ի կամ աղեկեն հոյոց , այն է եկմիածին 'ի վոզոյշապատ՝ որ 'ի քաղաքասդաշի։ յորոց մի ևս և մուշ եկեղ ոչնեաց՝ յաջարդն ոուեիանոսի։ կոչեաց և զկամարզեկոն վրաց , որամ անուն էր գարբիկ՝ հանդերձ եղիսոբ իբրոնք , ևս և զկիթեղեն ոչ ուանից , և զամոս 'ի կոմանցն յուսոց։

Զ։ դաւմարիլ ոչոր ժողովս՝ նամ նզովիցին զնեսաւորականն , զարձուսմ և զոկակ ոարոկ , և զհամոիսոն նց , և զանլարս թէ նոցին։ Ը որ և զմնարութիւն եւոկեանոց։ Այս ապա ընթերցեալ զպատանին հրամարակին զնոնի , որ ասի հնոդիքն կամ հնեասիկն , հաւանեցան ընդ ոչն։ և ըստ մնաց ոչիր հրամարակի՝ բայոյայա մերժեցին և զոր ժողովս քաղկեդոնի , համաթելով նոցա՝ Ը զարսխասութեան եւաքաքանոց և նեսաւրականոց՝ թէ այն ժողով ընկալեալ իցի զդիրս թէ ուղղոյի մայուսեսասցոյ , և զիրոսոգոնն նր։ և երիգ՝ թէ բամանեալ իցէ զիրս յերկուս դիմն և յերկուս ոչ։ Ը մնաց նեսոոոն։ Այս ոչ դրի՝ 'ի պատմութիւն այլ ժողովոց բաբկնի՝ ոստիոն եղեն 'ի վիճոս իբրեանց , և ասեն։ * Մ՝նք հայք և հաւոմք , վիրք , և ասորիանք , մի խոտորեսցուք „ հաւք եմք՝ հոտատաեալ Զիմորիս հաւատով 'ի լու. անդր , „ զոր ասանդեցին մեզ՝ որ հարքն յերիս ժողովս։ ոչ ելոս „ նիմք զայդպիսի բանս հայհոյութիւն , այլ նզովիմք միաբան „ զնմանսն նոր ։

Եկ բանիսամ էոսն։ 'ի ինքն առ եկեղեցիսն։ Հոյոց։ Զոգիկ Զիրն 'ի ինանքն առ ոտանանս։ Զոգով։ Զոգամ։

Լ. Եմին ամի յոգոյ եկն. ժողովն վերաշարժեաց, նաև
մեծաւորս կոչեալ. և ուսեալ՝ թէ ոչ՝ ասելոց չիոթեսցի
մեծ կոչ՝ ի մէջ ժողովին քաղկեդոնի, արդեաւ մի ոչ խոսել՝ ի
մէջ այսոր ոչ բարի՝ և ոչ ճար։ Զայս լսեալ Հոգ ոչ ընաւին՝ ի
բաց թողին զայն ոչ ժողով, ասելով. եթէ նորին խոկ յոյնք
ոչ ընծեին զայն ժողով, զոր ինքեանք արարին, մեք զինչ զ-
ընդանիսցիմք զդն։

Լա. ապա այս եղև առաջին՝ յորում մերոցին հայք ոչ
ժողովն քաղկեդոնի, ոչ եթէ փիսանալ՝ թէ որպիսի էր այն
ժողով, այլ ուստեղ սուրբ զարոյգ ոսկեմանին։ Կի բոլոր
հաստատակ ասից, անգիտութիւն գործոյ, և ոչ ուղղութիւնք
իրասանց։ Լա՝ զայս՝ որ ասացաք, գուցեաւ եղեն ասողքն
զարատարքն զարատայոյ և գնոտիսասի, զոր անհաստատ էա.
յսոյսասանեցեալ ասելի արարեալ՝ զայս հայոց զայն ոչ ժողով։ ա-
ստ ոչ՝ ոչ՝ ոչ՝ մեր ոչ երբեք մերոցեր զայն։ Զայս քաղկեդ
Հաստատեալ՝ միմիայն կենդանի հայոց՝ ի յարերատանեցիս գա.
ղանն՝ ի ոչնչանալս առ Հաւանեցիս՝ ի հաստատեալս ժողովոյ։
Հարց։ Եթէ։ Եթէ։ 1190։ * Զ ժողովն քաղկեդոնի ասէ ոչ.
,, ասելոյ մերոցին ասեալն՝ ի հոգոյ՝ զի լսանոյ զնա ասանց
,, (յուսասոց) և՝ ի սուրբոցն զնասիսանեն՝ սերմանեալոց
,, յեկեղեցի՝ յոգոյ խորհրդի հոգին սրբոյ։ ընդաւար Հաստատ.
,, ցաւ՝ ի Հոգս։ Իսկ՝ թէ՝ սրբ և փառաւոր ժողովն քաղկեդ.
,, ոն՝ ընկալեալ էին զդոյնսն նեստորի։ և զայսմ Հաստատ
,, հուսաս ընծայեալ ոչնոնք՝ ի հայոց յանգիտս պատրեալս
,, հերձեցին զոր ժողովն։ և Հանդերձեալս մեղրեալ։ ։ Լա.
յեկեղ. 1222. ասէ։ * Զ գս մարդի ժողովոյն քաղկեդոնի՝
,, հոգոյ ոչ գիտակ անդ առաջինոյ՝ ոչ մերձեցաքն՝ ի մէջ նոյ.
,, սանել ճշմարտութեան։ և զի լսեսցեն յոյսոյսոյ՝ թէ զարանդ
,, ուսանել հաստատեցին հայոց՝ ի քաղկեդոն։ զի որդ սկսան
,, խորհել՝ ի ուղղակի սիրոյ՝ ի պաշտպանել ապանդոյն
,, նեստորի։

Լա. թէպետև մարթ էր յոյսոյ զասելոյն՝ ասելիսանալով՝ ոչ
ինչ զայն, սակայն զարանդ՝ զասելոյ խոսեցուցեալ՝ ի սրտի ասելոյ
սոյ։ բայց քանզի միանգամ ասարանեալ հաստատեցաս՝ յոյ
ասելոյ զարանդ՝ զայն միոյն՝ ոչ՝ ոչ՝ ոչ՝ հաստատ
ասան։ և որ ինչ՝ յետ այնր զասանել՝ ինքն՝ ոչ՝ ոչ՝ հաստատեալ՝
զարանդ՝ զայն՝ թէ՝ ի հարկէ ասանիցք մեզ՝ ի մեզ մեր քաղքե.
նի՝ ընդանի՝ ի՝ զայն՝ և՝ ի՝ զայսմ՝ հիրանի՝ սակ յոյսոյ տեսանի
ոչ՝ ի՝ թագաւոր սարդասանս կենդանի սուր կենդանի։ Լա՝ զայ.
նեան՝ զինի՝ ժամանակ՝ զի՝ սկսան՝ ի՝ ասելոյ՝ ասելոյ՝ ասելոյ՝ ասելոյ
ի՝ ասելոյ՝ ասելոյ՝ ասելոյ՝ ասելոյ՝ ասելոյ՝ ասելոյ՝ ասելոյ՝ ասելոյ՝ ասելոյ՝
զի՝ մերոյսն՝ այնասանեալ՝ երկրաքանչիր՝ կրկնանալ՝ ոչ՝ ոչ՝ ոչ՝

Գ. Գ. 49։ [շիամէին խմանալ զուղիղ միտս իրերաց, այլ նաև գիտէին զուղիղն 'ի թիւրս շրջել։

Գ. Պատանեաց գիտել որժան է, զի որովհետև հոյք 'ի մերմէ ունք զուսաքիանն զոյն ժողովն բազկեցունի' էրրև զբանապով վիպու�թե նեռատրի մերժեցին զոյն, վրէպուեթե ժողովին ևս համարեցան նեռատրական մոռք սահմանուել, քայց յետոյ ընթերցեալ զսահմանն, և տեսեալ թէ ոչ գոյ ունդ վիպուեթ ինչ նեռատրական, այլ՝ մեռեալ նեպհոտին, զարմանային. այլ զի զնի ունդ 'ի վրէս ժողովոյն բուսեալ *յերկրանքիւր մեռեթիս ||, կամ * երկ. մեռեթիս ||, կամ * յերկոց բնութեց ||, (ՀԱՅԿԻՐՈՍԹԵՈՆ թարգմանութեանց հին օրինակաց), համարեցան' թէ ոչ ոչ ՀԱՅԿԻՐՈՍԹԵՈՆ ուզիղ մոռց ոչ հարց, այլ ըստ մոռայ նեռատրի, իբր թէ զոյն բուժանարար լեցեն ասացեալ' փրփանակ երկուց անձնատրութեանց կամ գիրանց, որովհետև այնպէս լուծեալ լինին յառաջագոյն, վասն թէպէտ և ոգեամբ տեսանելին զվրէս ժողովոյն, քայց կատարեալ 'ի քառեկոյ ունդի ՀԱՅԿԻՐՈՍԻ զրպուռելոյ նոցին ասորոց, խորհեին ունդի. և երկիրեին առել երկու բնութի 'ի ՀԱՅԿԻՐՈՍԻ, այլ՝ ոմանքն ասել մի բնութի, առնեալ զանուն փրփանակ լուացեալ զոյությունն կամ անձնատրութեան. յոր միտ ուշադրութեամբ զանեն մի բնութի ասելով՝ ոչ ոչ ինչ խմանոյին' և ոչ այլ ինչ խմանան, եթէ ոչ զոյն, թէ ՀԱՅԿԻՐՈՍԻ մի է, Հիմարիտ ոճ և Հիմարիտ մորդ, ուստի կատարեալ ունութեան և կատարեալ մորդիութեան, միաբարեալ ուանց շփոթութեան և առանց բուժանման. չորարեալ և մեռեալ ըստ մորդիութեան, այլ՝ ոնչորարեալ և անմոհ ըստ ոճութեան։

Գ. Եր և ոչ է նայտ հաւանելն կործելք։ ՀԱՅԿԻՐՈՍԻ որամ սեռանի յանմ գրուեռոն նոցին. ոմ և 'ի թուղթս ոմանց ներոնի շնորհաւորեալն, զորոյ դրին ասացեալ են 'ի կոստանդինուպոլսի 'ի թուին հոյոց. ՌՀԿ. զգրեալն տա ալեքս. ուրյիս քիմ բանեալ յուսանելոյ երոնելոյն ՀԱՅԿԻՐԱՍԻ խորհրդոյ մորդեղութեան, և վերկրելի բնութեան 'ի ՀԱՅԿԻՐՈՍ առանց բառիս երկու, առարկեալ 'ի գրանց յուսնայ' թէ ՀԱՅԿԻՐ ասեալ մի բնութի, ոյնպէս յերեսն. 49. 50. և 51. * Ոչ ոմն մի բնութի 'ի ՀԱՅԿԻՐՈՍ ոչ լիրթմամբ ՀԱՅԿԻՐՈՍ հաստիքեալ ... և ոչ ՀԱՅԿԻՐՈՍ բարիարարաց կարծեալ' շարունակեալ կամ յեղուեղումն կամ' այլ այլութեան որկանելոյ 'ի միաբարութեան ՀԱՅԿԻՐՈՍ մի ասելով բնութի, այլ՝ փրփանակ մի ունձնատրութեան, զոր գրեալ տուեալ 'ի ՀԱՅԿԻՐՈՍ. որ ի ուղիղ և խաստովանելի 'ի մէջ, ի և մերոյ մի բնութի ասել զայլ և նման, և ոչ հիրձուռնուղ. կամ կործեալ ազարաւ։ Ոչ յայտ է յայտնանել, զի յոր ժամ' բանիւ խոսիմ վասն որոշեն իրի, ոչ 'ի ոմն միայն գա-

,, դարձին, այլև զնչկուցն յասակս թիւն յաւելանիցէ։ ։։
,, Բանդի մի բնաւին ոչ վն ոչ իրիք ուսի ի մէնջ, այլ յա-
,, դագս ոնդուժանելի և անձաւ միտ պատէ քանին և մնալ-
,, նայն։ Լոսս ներիս բնութիւն առնլոյն, յարժամ ոչ վն բա-
,, ժանման լինին ուսացուալոյն ը նեստորի, այլ մի անվա-
,, թեանի յաւելանելոյ Էրեմ քարտիասայն եւսիբեայ և ու-
,, պոլինարի, ոչ փախչիմք։ ։։ Լոր՝ եթէ մի բնութիւն
,, վն ոնքատանելի և անբաժանելի միաւորութեան ասի, և ոչ
,, վն շփոթման։ և երկու բնութիւն՝ դրան անշիսանի և ոնայ-
,, ելչելի լինելոց, և ոչ վն բաժանման, երկարանելիքն են
,, ի սահման ուղղափառութեան։ Լս զինի քաղաքակի քա-
նոց ուսարան շարադրելն դրան իւր յեղեալ։ ԺԴ։ այսպէս։
* Որոք ասի սուրբի պատանաբարութեան ձերոց հանան սա բա-
,, նիւ զիրեալոցդ հայաստանեայց ճշմարիտ դաւանութեան։։
Լս երկրորդ հաստատ անդ, թէ ասելն եմ դրախտ ինչ ոչ
էրի՛ քան զոր հայքն ի սկզբանէ հետ խոստանին։
Լսատամ և այլ ինչ ի բանից շնորհալոյն և այլոց վիճաբա-
նութեանցն։ Լոր ասէ՝ թէ զարանաւանդի ընթացք
դրամութեան, Թորգոմն՝ ի բոլոր։ և բերդոսն՝ ի մէջ միոյն ըն-
թանալ լամրանացոյն, շարս գրի առ ոսկան ճգնաւորն դրդակ։
* Ի՛ բնաւ թի՝ յամ և նոցն ժամանակ՝ որ ասացաս՝ ի հայոց
,, եկեղեցի, ոչ թէ ի սասանդարանեն ճշգրտեցաս, որ ի մի
,, բնութիւն առնլ սարցան՝ ի քեզ կամ դիտարանն եմ՝ զոնա-
,, թիւն, այլ ընդհանուր դասանին ամ ենոնդանելոյ դրաց ընդ-
,, թերցողն։ և մի բնութիւն՝ է բացանայուն, և ոչ ճշգր-
,, տանի։ (Դրան առեալ։ մի բնութիւն ասելն բացայայտ դիտեմ
,, անհնարապես, և զանգաժանելի միաւորութեան։ և է բացա-
,, ճայնիլ բոլորի, և ոչ մոռ։ ուստի և յաւելու) ։։։ բայց
,, բանն ասէ ոչ զասուցանելն իրին։ յանդգնութեան կարդացանիլ։
,, այլ՝ ի սասանելն ոչ և մեղ ասելոյն։ Հաստատի երկուքն։
,, ոչ և զիրանն ոչի հարքն։ սրոց դոյգ ազգերանքն և մեք։
,, Լոր՝ եթէ խոստանեն սիրոյ ելք, զոր ասի բառն դիտա-
,, նելոյ ընդ նրանն։ (Անդ ասել, թէ զի առաքելոյն
,, (բանն) զանդն ասել, որոնք հաստատ յարդարանեն։
,, և բերանով խոստանելոյ զնչկուցն ճշմարտութիւն։ Լոր հա-
,, ստատի և բերանով խոստանելոյ (հայքն) ոչ և մեղ։ և ա-
,, ղակերանն պարզանի և սեռորան, ամենանան։ զրնչանի, և
,, սրոց՝ ի նոս, որք գայսորիկ այսուհետև։ զիրանն։ Լս՝ ի վեր-
,, ջոյ։ սասկ։ ասել և զոյանելի ինչ։ * Բան դանեցիկ բանին
,, Երիցոյ քանի մի ասելիք զմրցանն։ և իրաստանելոյն իմաստ-
,, ասելոյ։ ։։
,, Ոչ ասի երբեմն առանց զիրոյ, թէ նոքա մի բնութիւն

Ղ. Խ. ՊԵ. 492

առելով զեւռիքեաց կարծիս ոմանքն, զոյս յիսմ զարս մերժեցին հայք, և ցուցին՝ թէ ոչ ՝ի մեռոց եւռիքեաց, այլ՝ ի տոյց միոյ անձնաւորութեանն ասեն և վասն անբաժանելի միաւորութեանն երկուց բնութեանց, ոմն տեսոնքն զոյս յիսմ գրութեանդ. զորմէ զիս բեր՝ ինչ խօսելոյ վերապայն հոյոց՝ ի ուիկս խաչիկ կաթողիկոսի՝ ի ստանելորդ դորուն՝ ի թուականն առ մեր տրոպարիոնս ոտ. քառասներորդ, սուս առուկայ։ Գ։ 21։ յաւելուն։ մի՝ կարծեք ընդ մեզ ասել, թէ * միաւորութիւն (բնութեան՝) լուրանն կամ շփոթութիւն եղև, և կամ՝ ի բաց բարձանն ասել միոյն զմիւսն։ և ոչ գրեալ անյեղութիւնն և անշփոթութիւնն կամ մարմնաւոր բաղադրութիւն՝ քակառանն բնութեանց ասել։ ||։ զոր այս քան ամենեքեան նոյն է՝ ՝ի ոմանք՝, զոր գրէ ոչ՝ ի բնոյն Նեստորիոս՝ որ յորդորեալ շարաղարանոց ՝ի։ յեր։ 53։ թէ * միաւորութիւն ոչ եմիջ զշփոթանն։ և ոչ յաւելութի (բնութեանց) ՝ի բաց եբարձ զմիաւորութիւն։ կամ՝ ՝ի այլում թարգմանութիւն։ * ոչ՝ ՝ի մէջ մեր զշփոթութի և ոչ՝ ՝ի բաց բաւնայ զմիութիւնն՝ յոսկոնի (բնութեանց)։ Զարեն զկնի ոյգրքիկ վերոյ և զոյս։ * ՝։ յոքիւք բաւականաւոր՝ ի նոանէր գոյութակցելոյն՝ ՝ի մեզ լուծելն կարծիք՝ զմի բնութի եւ տիրեալոյն առելով։ զոր ՝ի նշանակ և օտար վարկանելիք յոյ

և յԵրեզհոնդոսական եկեղեցեաց։

՝Լոյնպէս և՝ ՝ի ՀՄԿ։ մեր թալոյց կաթողիկոսի՝ զոր վերագրոյնք զիշեցոյք, ՝ի զինել ոյոսկոնի խնդրոյ՝ գրեալն վերոյ հոյոց ոլոնի ու հուսիմոյեցիսն։ ուր յեր։ 1214։ առնն ոյոսքոս։ * ||։ զկա և ոմանք՝ ՝ի հոյոց երբեմն մի բնութի առայլն՝ ՝ի քս։ քայլ ոյրս յայս առնեն զոն բաժանելի հ. զանոնս միութիւնի քոնին և մորմնոյն և հպատոյն քանոնկոնի՝ ընդեմ բաժանման նեստորի և նեմոնեաց նոցս։ զի՝ ՝ի մեր լեալս բնութիւն հոմանուն է, և երբեմն զոնձնաւորութի նշանակէ։։։ այլ՝ ՝ի կարծեաց հերեթիկոսաց՝ շփոթմամբ և այլ ոյլաբ կամ՝ փոխարկութ ոչ ոք ասաց։ ոմն սուրբ ուրեանոնք՝ ասելով՝, թէ հայք ՝ի բնութի միոյն առեն՝ ՝ի քս։ և այն՝ ՝ն՝ ոչ մարդկոյին։։։ այլ ոյնք՝ ոչք զայդ՝ ՝ի ոսուիս խօսին զմեզ, և այլք նմանեալ՝ զոն՝ զոնաալեմք, նամ՝ իրաք մոլորին։ որ թէ պետք հոյ իցեն ոզգաս։ քայց ոչ էին, յեկեղեցոյ հոյոց։ այլ՝ ՝ի ժողովրդոյն ոսոցանոյ։ որոյս ասէ յոհանն։ ՝ի մեզ ելին։ այլ ոչ էին ու՝ ՝ի մեզ։ զոր եկեղեցի հոյսս։ տանեալ զոյիսոքի մոլորեալ միոյ հերքէ և նզովէ՝ հոն։։։ դերձ համոխաց եղելոյն։ և եղիցին նզովեալ՝։ ||։ զոր։ ձեռս յոսեալն ոսոն։ յեր։ 1265։ * ||։ հաւատոյ հոյոց՝ ՝ի մոլորկոյին բնութի միոյ՝ ՝ի։ և ոչ՝ ՝ն՝ մոյ

՝ի

,, 'ի մարդկային. այլ՝ ամենայն և մարդկային բնութիւն միաւոր
,, քեզանն 'ի մի քո անլիսմն և անբաժանելի միաւորութիւն.
,, ուստի և առաջ մեզ գրեցեր 'ի վերս ուղիղ հայոց ||.

Յամ. 50.

Այս տերեւ. 1232. Ժամանակներն, թէ հոյլ յայնժամ խարսիս
յերկու մասուն առուցաց՝ յարժամ մնաց նեռատի լեցին ա-
ռաջելոն. ապա թէ յաւելիցի միաւ ասիցէ աք երկու բնութիւն,
յայտնապէս ոչ երբեք փախչին. *|| Եթէ ասէ զբերս
,, բնութիւն 'ի քոյ՝ քրիստոսաբար ասիցեն ըստ օրինակին նեստո-
,, րի, զայնպիսիս իբրս անհաւատս դատապարտեալս. իսկ եթէ
,, զնիկիայեցոյ քոյոցն ասիցեն միաւորեալս 'ի մի անձն որպէս
,, ես, զոր հաւատաց եկեղեցի մեր և հաւատայ հաւատացեալ,
,, զայս ոչ եթէ մեզարանի հանդարիցն, այլ մեծագոյն՝ որպարտի,
,, որքանի և ճշմարտութեան ||. Օ, ոգոն կրկնեն և տերեւ. 1249.
աեւ և 'ի ծանոթ. ծին. (1). Ծայրագոյն հաւանութիւնի եղեալ
սատ՝ գարձցուք՝ մեք 'ի կարգ պատմութեանս մերոյ.

Գ. Լ. Ի ԽՍ. Ի. Լ.

Հայոց մանուն բռնիցեն. ու գաղթիցն. ամ ասելի.
ապ ու յաղագս գրոցդ նուագաց ոչ այլոց պարտիս.
ու ասման անգոյ.

Յամ. 49.

Ասքիցն կամաւորիցս կացեալ 'ի Հայաստանեայս
սան. Ն. մեռաւ 'ի յաջորդ ամի ժամանակն վա-
զարշապհ. և յաջորդեաց զաթոռն նոր ասմունդ
'ի գաւառն բզնունեաց 'ի գիւղն արնկեղ. Հաստատ ապա
'ի կիրանել շինութեանց փոս բանի քաղաքին ժամանակն, միւս
անգամ ոչաւ արծուրծել հրդեհ հալածանաց 'ի կրկնեալ
պարտից. քանզի կաւաս արքայ արեւելեալ կր յաղթաւ որ-
ուն ասասանուն մկաց, գլեթեն յամի ՀԱՄ իրաք հաստատ հոր-
հրդեայ և խրատաւ նոցուն. ուստի և 'ի գրգռել նոց գնա ընդ-
գեմ քրիստոնեից՝ կամակար ձեռն կալի ասուածոցուցանել
զնամ հաւատացեալս, և ուսիցել զնոսա՝ առ 'ի ընդունելս զ-
ընդ դրանս որոնց.

Յամ. 493

Յամ. ասասանեալ. ՀԱ. 26.

Այլ հրամանաւ կաւասայ՝ եկեալ մեզուց բաղմաց նաև յան-
հայոց՝ հանդիպ պարսիկ մարզպանաց և բազմ զորաց, շինեցին
զարձեալ 'ի տեղիս սեղիս ոչնչակատանս. որպէս ձեռնաւոր լեալ
և այլոց ազգաց՝ ոչ ասա և անդ բնակեալ եղեն 'ի միջոց ա-
խարհին հայոց, արծարմնեցին զբարիս հրապարակաւ. և որ-
ուցան զանանս 'ի թիւրանաց 'ի իւրեանց. Այս զի
ընդեմ դարձան նոց քարոզքն 'ի հայոց, վերստին անկան բ.

Գ։ Գ։ զնոսակ աշխարհն 'ի ծովս և 'ի վիշտս հալածմանաց վասն
հաւատոյ։

494 'Լսելով այժ ը այս մեծին վահանայ մարդկանցի՝ խորհեցաւ և պատրաստեցաւ խորտակել զսուրն պարսից, և վաղանքել 'ի նոյնոսն. և ապասեր պարտոյց։ Լու քանզի ը այն աւուրս անկաւ դժուարն 'ի մէջ երուանդ յաղթեալ և պարսից։ զայն առիթ ուռեալ վահանայ՝ նեղահեաց զիշխանաւն կուտուայ։ և միաբանեալ ը իւր վնասիսարար՝ յարդարեալ զնա դիմել 'ի վիր նարեկ ոստանից, և ուշադրանել զեկեղեցի 'ի վասն կամ ջարեալ։ Նոյնժամայն ապա խրախոյս ընդունեալ հայոց առ հաստատակ յարձակեցան 'ի վրն սպարսիկ մարզպանին, և հարին զնա և զգօրաւորն։ Նոյնպէս սպանին և զամ մոգս և զայլս բազումս 'ի պարսից 'ի բերան սրոյ։ և քանզի եղին զկրակաւանն։ Զ։ այս գրէ Եւսեբիոսն յեռաւ տարի եղեալոյի, առ տասնմանայ։ հատոր։ Ա։ գլ։ 26։

495 Նեռ այսպիսիկ հրեշաւոր սարսափայ փնհան առ անուանաւոր կարգս յաշնուց, և ինչբեաց 'ի նմանէ ձեռնասու լինել հայոց՝ խոստանալով մնանել ը իշխանութիւն։ այլ ամուսաս ուստին յեռոս գարանց գրեցաւոն վահանայ։ զի մի առուռել զբազուեսկ զնիշանամն թի ը պարսից։ և բոյցն դուսն մեծի պարտիի։ ը ուրեալս նարին յեռանոյ եկեսացայ։

496 Ի։ Լսել կաւաս սարքոյ՝ որ մ ծաղիս սիրաչեալ էր ը վասրանքնել հոյց։ սպարսպ առեալ պատրաստեցաւ դալ ինչնին 'ի վրն նոց, և առնալ զերկ 'ի նոցն։ բայց խափանեցաւ յոնծոյին ինամնց՝ 'ի յուսնել 'ի վրն նոր բաղում խռովուեց յայլեալ կողմանց։ քանզի նեզեալ ազգաց եղեալս համարկն ընդ ազատ նորա՝ 'ի քունուէ նոցին, ասպատակուեցն արշուեցին յաղխարն պարսից, և նեզեալ ապաստարեին յոյժ։ Լսեալ առեալ կաւասայ, թէ նախարարքն իւր ձեռնտու են թշնամեաց՝ սկսաւ տուաստեցուցանել զնոն, և յաւել զայլեալս ընդ կարգ օրէնս հաստատել։

497 Զ։ Դարձ որ դատնացեալ նախարարացն՝ ընդ ելեալն զնա յաղթուսոյ։ և ապարեալ զնոս 'ի բերդն անդրաշ կոչեցեալ թագրեցուցին 'ի տեղի նոր զշամասոյ՝ որ և ջամասի։ Լսել կին կաւասայ թագաւորին պարսից, որ սոնոնդ սիրալ սիրեր զայր իւր, զանձն 'ի փանդ մուտս եդեալ՝ գնաց յոնծոնսոնս 'ի բերդն սնդուշ։

499 և ապաստ գնորիւր ընտանեացաւ բանաստեղծին։ և հրամայեաց նոր գնայր 'ի բանսն առ կաւաս այր իւր, և հաղայր ընդ ուրեան նոր։ և յոնեալ զեմ զն իւրոյ ոչ սոյ բարի ջանայր զնորուցանել զնոս անտի։ Նասեալ միում մեռեալ առ կաւասայ՝ զգեցայց նոնս զվանոյն հանդերձ խր։ և ինքն զգեցաւ ընդ հանդերձ նոնս։ և յորդորեաց զնոս ելանել և փոխիլ մեռեալ

Գ։ Գ։ զնոսակ։ Ա։ գլ։ 6. և 7։

Գ։ զանձն։

Գ։ զեմ։ և այլն։

անսի · և նս ասէ մեռեալդ վասն քո · թեկուսիս և ինքն յեռաց
հարիւր ամն գերեալս ·

Զլեռս ոտի կասասայ՝ գիտաց անկաս առ հեղեղաց · և կաս
ի մեռի դշասատ ընդ գոսասդի նշ · և զոր բուլամ մոլորեալ
ի հացանէ ելն յաշխարհն դալսեց · և վասնեալ զբոմասայ ասի-
լեաց մասանդամ թեշքան · և յդեալ զուսուցամ առ անասաս
կոյսդ յանուց խնգրեաց ի նամանէ զբաշխանէն դրամաց՝ առ ի
սալ աղբարին հեղինեաղաց փոխարէն երանեսաց նշ · ։ Զ, Ամ
կասկածեալ սնասասայ, թէ կասաս ոչնս դրանելլ կա-
ին սպեսկան իսր սուանել զհեղինեաղ ընդ դեմ յանեաց, ա-
նորգմսոբ գնաս դարձոյց զպատգամաւորսն ·

Ընդ սր զայրացեալ յոյժ կասասայ՝ եկ ի մահ ամ զգրուք
ելանել ի մէջ յանուց · և յաստուա ոչդ ոսպանուսն խոսեցաս
նասի խուզարարն ընդ ամ զբնակող ազգս, մանասանգ լինդ
Հայս և ընդ այլ ազգանասեսս, թաղալ զնասս կալ յաղա-
սուն քնական օրինաց, ը գրեալ լեսանոց · բաս սրուամ մեղ
ազս և ի թասաղին Հայոց ուս յանս յասուլաս նեբասնի լինալն ·
Լոս ասդս զս մնաքեալ զոր բաղամ յայն ամ ազգաց, ը սրա
ևս զաղաղանեսն Հայոց զվարդ զեղեալն վանհանալ ընդ իւ-
սուեալ՝ ելն և ենասս յանն ծուսոց ի ընդ Հայս · սրասմ ի՛ բ-
ինքս թեոդարաս նասնաբար Հայոց ընդ իշխանուն յանեաց, սր
և նասնը ի նախիկրա քաղաք · Լա զանի Հարեալ յերն-
ասց կասասայ՝ ելլ սասալ նր բաղամ ընդ ալեաց, և սրաս-
սանալ տարուս զնա ի քաղաք իսր · և խաստացաս հալ ի ծա-
ռայսան նր · և կասասայ մեծարեալ զնս՝ հասասասեաց երկին
յիշխանուսն, զոր սաներ ·

Ը. Դիմեալ ասոն կասասայ՝ ելն և գաշարեաց զամիդ քա-
ղաք՝ այն է սիսարուքիր, ի հինգերորդ. ասուր Հունսեմբերի
յամի ամն · ՏՕՀ · Լակ մասկիչ քաղաքին թեկսեաս. բանեին
բասասկան զոր, և ոչ ամբարս ելերանկրոց · զի յանանկեալ
սրանոս դարձարեցան, սակայն չասին յանձն ասալ զքաղաքն,
այլ սրիսակաս քաջութ մեղաս հոլեալ սրասերաղմեին · Դեղաց
անասասս կոյսդ առ կասասս պշխանն Հռուփինոս Հանդերձ
բանալամ ընծանեաբ · և սալալեր զնա մեհնել ի սարմանաց
իւրոց · զալ կասասս կոյսեալ հալեալ զՀռուփինոս ի կապանս ·
և սրասս ասասալ և սարանալ ի քաղաքին ·

Լոր յայնմամ ի յանդ ձգնասոր ոմն յանհանեալ սնասն, կամ
ի սալոց դանեալ, այլ առաքեալ · և էր նա առանձնացեալ ի
միասմ վանքին բարձր ալասարակի սերկին · և քաղաքացիք
սրասրեալ ելին նմա սանդ լնասկարան՝ երկանի վանդանաս սրա-
սալ · զի դիսրին իցն սանանել զնա և խասել, զոր յայց ե-
լանելին նմա · սրբ և սեմասալս ձգներ նսն սրնասալ և անասնա-

Գ։ Գ։ 1։

500

5։։

Գ։ Գ։ 5։

Գ։ Գ։ 6։

Գ։ Գ։ 26։

Գ։ Գ։ 26։
Լեպ։ 2։։
Զրոցոցնա-
սրաս։ ա։ 7։
Լասաքիս։
Գ։ Գ։ 37։
Մասրոնիս
հանդերձ
Գեղեանս։
և այլք։

Գ.Գ.
502

զուլՅ։ Այլ 'ի պարարել անդ բաղաքին՝ սնունդ 'ի զօրաւոր
պարարեալ ։ որք շրջեին զպարարս ։ իբրև եկին յանդիման աշ-
տարակին ։ ասեն՝ զնա՝ կամեցան նեռամիտ լինել 'ի նա ։ բայց
անդէն վազեալ զգօտացան ձեռաւ իւրեանց ։ Երկա՛ էհան
ոչս լուր առ կուսաս ։ տեսանելովք զգոտացեալ ձեռուն՝ զոլորմ-
ցաւ և զոհի հորոմ ։ և եկեալ ինքեանք ուղղեցաւ զանձ ձգնա-
ւորն՝ ներել նմա ։ և նա աղաչիւք ուղղոցցոյց զգոտացեալ ձեռուն։
Ա՛ՅՆ և կուսաս 'ի փափարեն այսր իսատացուս զաղատաւորն
ասի , որ ապաւիներեցի 'ի բնակարան նոր ։

Չկոտ այսուրիկ սեանալ կաւաստ , թէ 'ի լուր է նոցա աշխա-
տիլ մեքենայիւք փոքրամբք 'ի կարծանել զորոմոց քաղաքին ,
զի էր ամրոցն , հրաման ետ կանգնել զոյլ մեքենայ մեծ
,լոյծ և բարձր 'ի վերՅ հողակալոյ ։ զի ելեալ անդ զօրայ իւրոց՝
պատերազմ ապրեն մնասի Ը քաղաքն ։ Տեսանել քաղաքացւոցն
զայնպիսի ահաւոր կազմուածՅ՝ փոյթ 'ի մեջ առին կործանել
զայնոսանն իբրև վասնզաւորի տիրոջ ակն հատանել Ը երկրաւ ։
և հատանել 'ի ներքոյ մեքենային՝ պեղեալն մնաի հող բարձրա-
յեալ ։ որում և տեղապատուս հիմն մեքենային ։ և ապա եկեալ 'ի
դարբնոցն՝ սկսան 'ի մորա կրգռել շրջապիկս ։ Օ՛այն տես-
ուեալ զարարիս՝ խուռն բազմութիւն գիմեալ ելին 'ի մեքենայն ,
հարկանել և փնել՝ զորս կարին 'ի վերՅ պարարին ։ Բայց իբրև
ծանրայուս մեքենայն մորգկամեալ , ոտ 'ի լեգան հատաս-
աուն երկրին՝ յորոյ վերՅ կոնգնեալ էր , յանկարծակի կործա-
նեցաւ ։ և ծածկեցաւ ընդ իւրև՝ զարս 'ի վերՅ իւր եկեալ , և զորս
զնարեալ ։ Ինդ ապ ձորոյ պատահեալ լուծուա լքան կուսաս ։
և խորհեցաւ 'ի բաց մեկնել անտի ։ ՅՈՒՆ զի կորուսեալ էր
և զայլ բազմութիւն յոյժ 'ի զարարս իւրոց՝ Ը ՅՈՒՄԻՒ յիսուն հա-
զար ոչխար Ը տանջս ոմանց՝ 'ի ոչնչարել մեզ զաղաղն զա-
նիսա երթս , և 'ի մարանդիկ ընդ ապս ։

Իբրև տեսին քաղաքացիք , թէ պարարիկք զարարատաին չուել ,
սկսան ուժգարաւանուն 'ի քանոնոտուտոց Ը ՅՈՒՄՈՒՆԵԼ
զնա 'ի զարարոց մնասի ։ նաև կամեալք նոցա դժեղարեալքն և
Ը զորս իբրեանց՝ սոմոատուկոտ տունկին զզօրս պարարց դառն
և խիստ բանիւք ։ Օ՛ղարարի մեծ ասիրուտուն նոցա ոմանալ
մոգարայն՝ որք 'ի քանակի ոնդ էին , մուտուն տա կուսաս , և
տան ։ զարարի ունարարքն յանդ գնուեցին նոցա ոչ մնացեալ յոնդ
իւրեանց ոնարարսի ։ և Ը ԵԹԷ զարարարդացիս Ը նոր , ՅՈՒՆ նոցա
մնասնարարի զնա 'ի ձեռս գոյ ։ Ինդ ապ հատուցեալ կուսաս՝
մնաց անդ ոչ Ը ասարարս քանի մի ։

Ի՛ ։ Ուսուր միտ ոչ ոնն 'ի բանակն պարարս շրջեալ
զարարարս՝ եկիս ուրեք առ աշտարակս՝ սարարերկրեալ անցս
զնեալ 'ի վրայ ժամոց ։ այլ գուռն անդրեն փակեալ էր քա-

բամբք ։ Եւ յոյժ առեալ նորա զբարկութիւն, և մեռեալ դիւրայոյն
'ի ներքս՝ էլ 'ի քաղաքն, և գարշեալ անդրին։ և 'ի լուանալ
առաջն երիցեալ պատուն ոչ գուռատոյ։ Զայս լուեալ նորա
նուա զոմանս յլեալոց անուն, և եկին 'ի տեղին յոյժ։ Հոգ ոչ
'ի քաղաքացոյց իմացուս զայս։ Լուա լեռնէս կայրն յայնմ գի-
շերի յաշտարակին անդ կրնուսուրք ունեալ երբեմն գեղոյ, բայց
քանզի նորա վերակրեալ գիշերն անցուցեալ էին հանգամա-
ան 'ի կոստրելոյ պարարանանա մեծի ասելն՝ զի դիտեալ
ոմին ասեալ, ծանրացեալ 'ի քնոյ՝ նոցեալ էին։ և ոչ զարթին
զնոսա ասեալ նորոցն զարթիցն։ Զոմանս մեռեալ պարարեալ զ այն
զարանին անցեալ՝ ապանին զկրնուսուրն զարիսանի՝ ոչ ոնգիին,
և տիրեցին զարարանին։ Լսեալ և նուաստ 'ի ներքս 'ի պա-
լատն, և հրամայեալ նոցոց լարեալ վաղվաղակի ասղուոյ
կանգնել արարարանս։ և զոյն արարեալ 'ի վեր ելին քա-
ղաքն։

Որբ խնայեալ զոյս արհարանքն, ապաղակ բարձեալ 'ի զկն-
ունիսայեն։ Զ որ և այն սակաւ մնալեալ զորք քաղաքին փու-
թացեալ քաղաքն մեծաս, ոչ ասեն հարկանել և վանել զարա-
սիկն։ Մինչև բացանոյ 'ի նոցանէ ասելոյ լեռս Զ կրանին
դուռնայ և լցանել 'ի փոյթ։ Զայլ կուստ ազաղակեալ 'ի
պարարանի անան 'ի զկայր՝ հրամայեաց սպանանել զանանին, որք
կամիցին լցանել անան։ և անդադար խրատոյր քաղաքացոյն
մատուցաներ նոցայն։ Զիսեալ սակս պարանոց երկոցն 'ի մէջ
պարարանին, եմեն չեր նշ հնար զերծանելոյ 'ի մահուանէ՝ բայց
եմեն յայնմանէ Զնշանաց իւրեանց, մոլեգին կատաղա-
ծեալք մարտուն ընդ նոսա, և սուր զարարան 'ի սասան-
լոյսն սուր յանելոյն։ և կոստրեցին 'ի նոսա ուսեալսն հա-
զար սրիս։ Զոմն զայնս՝ որք կամեալ փոխել ընկալանցն 'ի
սիրիս գեղ։ Զոմն և զայնոսիկ որք ունին 'ի ընդհարս։ իսկ
որք 'ի գերուանի փարեցան՝ եին սիրք ուսեալ և սասան հազար և
հինգ հարիւր։

Լսեալ զայս փոխանակեալ սանիան յառաջ Ենեղեցին սիրք քառա-
նից։ զերծանն նորա 'ի իմոյ տարարանին հայոց վերադա-
զայ զարարիս հանուցեալ ժամանակաւիկ։ Գրեալ։ Զ։ Կոչ փա-
ղիկ Զարարանս արանայ, փոխանակ գնեալ Լիշանն տարանոյ։
Զարեալսն զայնս, Զոմն մեռանն յեռնեալ զարանանց Զոմն անկան սա-
ասս հանուցեալ։ և ազատեալ իսարիս զարիս զայնոսիկ քաղ
քաղաքացեալ, զարս ոչնչ այլ յանցանք գործեալ էր, բայց
միայն զի հուստարիսի գասն սա իշխան իւրեանց։ և զաշ-
ասան հրեն ազատանն անանց։ Զոտեալ զայնոսիկ հանուցեալ
Լեռնեղեցին յայն, և տեսեալ զարանիսն փրկեալն՝ եհարց, Զե
զարդ է։ և նոքա ասին, ոչն մեր։ և նա ասէ։ սա զարանանի

[Մ. ՌԾ
{505}

ուեաց զձեզ, և մեանեանց զբաշխեալ 'ի ձեռս իմ վասն ասիրա-
սութեան ձերոյ։

Եւ։ Յետ այսորիկ թագաւոր կաւանայ դանդ մի 'ի զրոյց
իւրոյ 'ի պահպանութեան քաղաքին՝ ուր էին ազգաւ անասի։ և դի-
մեալ 'ի վերոյ ասելոյ քաղաքաց 'ի միջոցեան՝ հաւ զայնս։
և անաւ ոգեմարեալ զկապեալ իշխանն զՏուրգիսն՝ երթալ
պատանել անասուանայ կայսի։ և ինքն կուսաւ գարձաւ յաշ-
խարհ իւր։ Ոգ այս գրուեցեալ անասուանայ՝ առաքեաց
զոր քաղաք՝ 'ի միջոցեան։ որք եկեալ առին զիրսին զա-
սիկ։ Եւ այնուհետև անդադար պատերազմէր 'ի մէջ պար-
սից և յունաց ամս իբր երկու։ Դարձեալ՝ Դամանակն և մին
'ի զարաչարաց կարեր արարիմեալ անուն գիսեալ 'ի կոչմանս
ազգաց Հայոց՝ կուսակաց 'ի պարսից և 'ի Հայոց ոստան հա-
զար այր։ և գերեաց զաւարամ։ Եւ մուշեղակ իշխան Հայոց՝
որ ամիրեր մեա յոյնսակի կոչմանս, երթեալ 'ի յունաց՝ անձ-
նատուր եղև նոցա, և եմանա ընդ հպատակութիւն կայսեր։ պարսիս
գրեն յետ ասորի ժամանակաց։

Դեռ այսորիկ եղեալ խուզարարութիւն, և հարատաեցաւ եօթնա-
մեայ հուշարարութիւն 'ի մէջ պարսից և յունաց։ Եւ անասանա
կայսր՝ որ բարեմ ազգարարաց լեալ էր առեալ, առ հա-
ղարանայ յոյս ռանիին՝ որար թիմ՝ շինեալ քաղաքաց։ Ը-
որ զնեաց կի՝ հարգեաց 'ի հիմանց զաւանն գարս՝ ուսարբ
միով հեռի 'ի մեքենայ, կանգնել 'ի հանս ընեաձաս հիմանալս,
և կալեաց զանձանուն իւր անասանաւարքն։ Եթէ և մինչև
յայսոր գարս կաչի այն։ զի ասեն դասանիչք յունաց և հռով-
մայեցւոց, որպէս և յաւանեաս։ գիրք։ ԺԲ։ գլ։ 15։ Եթէ որպէս
հեռև զարեհ արքայ պարսից յաղթեալ եղէ անդ 'ի մեծին
ազեքսանդրէ, մինչ և առաքինն արշակ պարթև՝ զայն քաղաք
'ի սահմն գարնի՝ կալեալ իցէ գարս։ Այս քաղաք այժմ
աւերակ է, և սակաւ բնակիչք գան 'ի սոմ։ Ը որս և քանի
մի առնչ հայոց, որք պատմիր մեզ, թէ զայն քաղաք շի-
նեալ իցէ ամենայն ազգի հայոց, և կոչեալ իցէ՝ զարա-
մանասան։ քան զսամ սահմանքն՝ որք մեացեալ են այժմ,
զարմացաւցանեն զանեսողն։

Գ. ԼՈՒՍԻՆ ԽՈՀՈՑ.

Հայրապետ խափանիչաւոր մոլորեալ, սատակիչ, չարաստիրոյ, գեղանի,
և ներքսի ազատութիւնս, որ ոչինչ ինչերոյ ծուղակ դամանաց,
հաճս յանձնեալս. ուրս և յոգոյս մահուան վանեալս,
և մարդասիրաբար վարեալս. և հիմնեալ։

Եպիփան։
Գ՝ոդրիգ։
Գիսանաւ։
Գ՝ոդրան։
Գ՝ոդրիս։

502 Եպիսկոպոսաց Հոյրապետի 'ի կաթուղիկոսէ
սուն. Ը. վախճանեցեալ և նստաւ 'ի տեղի նո՝ սու-
նն. Ը. Զարմանալի կուսէ, 'ի վերջի աղանդից կամ՝
ապարդիոց, 'ի սահմանսն երևանաց. սուն. Ը։ Լ։ Լոյս նոր
սահակ երկրորդ 'ի գաւառսն Հայոց 'ի գիշերի ուրեմն։ 'Ի
որոս առաջնումն ամենայն մեռաւ մարդասէր Հայոց մեծն Գրիգոր
մանկանեան 'ի բարեաց ծերութեան կացեալ յիշխանութեան քա՝
ղաքն և բարեպաշտութեան սուն. Ի։ և զի չորս ամ էր յառաջն
Եկաց ընդ ինքեանս, Ը։ ամ։ երեսուն ամ Հոգոյն սուրբ ի սուրբ
իշխանութեան նորին։ Լ։ Լուսաւորչեանն Հոգոյ գլուխ
եղբայր նորին սարդարեան փոխ՝ Գրամանաւ գաւառաց ար՝
քային պարսից։

Լ։ Ամենայն սենեաց իշխանութիւն վարեալ։ զի զի գրգռեցան
քաղաքն 'ի թշնամանութիւն ընդդէմ նոր, և գնացեալ առ կու՝
սաս սոմբատոն նոյնն զնոնանն։ Լ։ Թեոդոս գիտուն գաւառ
գաբելեանուն փարգաթ, զրոց և զիրքն ուսեալ նոր 'ի Եգի՝
պտոս. խրատ 'ի վերս յանուց։ քարոյ 'ի քաղաքնայ սանդարա՝
նութիւնն, և 'ի խնդրել սենոց 'ի նախարարաց. զվերադարձս
պարսիկ, կանոնս ուրբաց զիրարս առ ինքն։ և ընդունի զնա 'ի
մարդասանութիւնն Հոգոյ յիս կարգ նորա յանուն իշխանութեան։
սուն. Ի։ և ուսանիցուն 'ի տեղի նոր 'ի Հոգոյ զանազանութիւնս
զգ՝ պարսից զուրգան անուն զոյր անուանեալ և անարգ։ Լսէ
վարդ հիմանգաղեալ փոխանակեալ յառաջ երկրի։ և զմար՝
մին նորս առեալ ազգականաց նորան՝ ի ներսն և ի գաւառն։

Գ։ Ի նոյն ուսուցս փոխանակեալ և նոր սահակ կիսդիս,
կացեալ 'ի Հոգոյսանութիւն սուն. Ի։ Լ։ Նստաւ 'ի տեղի նորս
նոր բրիստոսիոյ երկրորդ 'ի գաւառսն բարձրանդոյ 'ի գեղ՝
ջի սիրուանոյ։ Գիտաւոր ազգս թագաւորիս հնոյց ամենայն։ Գ։
գաւառն Հայոց յարանիցեալն 'ի մեծն Հայս։ և անուն յանուանն
փոքրուն Հոգոյ։ և ուստ Հարեալ Հրամայ. ազարին զանեալ
ոչ զիս, և կուսարիցին զրաշանս մինչև 'ի կարապետիս և 'ի
պանաս։ և ուսանեալ սիրեալ 'ի կոչմանս կոչմանս։ ան՝

Եպիսկոպոս։
Կիրիանոս։
Գ՝ոդրիգ։
Գ՝ոդրան։

Լ.Գ.ԺԸ. ընկն և քանդեին, և ժողովին կոչեցեալ քրիստոնեայք։
517 Այլ 'ի դիմել նոցա 'ի կոչնական տունս, նախարարքն փոսնեցան։ Եկեղեցի։
Ամենայն մարդ երևելի և հզոր զորութեամբ՝ ընդ իրարանցեալ նոցա խորհրդեան։
'ի սուրբ տեղիս եհան զարուեստս 'ի տապան։ և զայլս վանեալ և այլք։
փախստականն ապարդիւն մնան։ Եւ 'ի խաբանեցեալ ապա ընդ
խաբ և զոմանս յերևելի նախարարացն հայոց։ սրով տուա-
ել զօրացեալ 'ի վերայ թշնամեաց շարք եղելոց՝ խաղաղա-
ցեալ զարքունիսն։
518 Գ։ Սնեալ զդրօշս մեծաց ոստանին պարսից կուսատ։ և
'ի վերայ Հանեալ Հաստատուն մեծն Նարսեհ կարգեաց զնա մարզպան
հայոց։ փոխանակ լաբրշնայ պարսկի՝ յետ կալոյ նր 'ի մարդ-
սպանութենէ ամն։ Դ։ Լաբրշնայ կամ մեծի զմարզպանութենէ հայոց։
փոյթ կալաւ 'ի յանդգնելոյ պահել զնա։ ապարդիւն քաջաբար զի-
նուորիս։ և նոյնպէս զբազում աւերեալ տեղիս։ Քաջաբար և
բարեկամանի Ը ոստ թագաւորս ն. իշխանս։ եւս ընդ կայսրն
յունաստանու Մաւրիկայ։ որ նստաւ 'ի նոմին ամի։ յանի հզաւոր
զօրամ կուսատայ։ որսամ և ապրդ զհարկս ազատարքին հաստա-
տապատեցեալ։
521 Դ։ Սի սրբոյ ամի վանականացաւ քրիստափոր կոմսազնկան։ Գրիգորիս։
կոչեալ յանձամ հայրապետութեան ամն։ Ը։ Այլ յաջորդեաց Գրիգորիս։
նոր ազգաց 'ի դաւանանս աւանդանաց 'ի գեղջն վրայ նուաստ։ և այլք։
ոստ (կիսաւերատ)։ ամն։ Դ։ Զոր։ թեկ յաւուրս սորա ե-
524 զեալ սատ սատրեալ։ Այլ և նոյն զեղեալ նոսա նոր նեղութեան։
ոստ 'ի գրաւեալ լուսաբերանդոյ 'ի գեղջն ոստրաբանոյ։ յեսեբ-
նեղոյդ ամի մարդպանութեան Մեհրեհայ յամի ամն։ 524։
527 Դ։ Սոյն սոյն նեղանս ի գեղջն սեսեանոյ յամենս 'ի քահա- Յանանիայ
նայեալ և յայլոց եկեղեցականաց զանկարգութիւնս ինչ մնա- գրագրի։
ամանք 'ի գրեցարանս, ճանապաս սաղմոս։ սրոյ վն արար ժո-
(1) ղով ենգիսոց 'ի գրեալն քաղալ։ 'ի հոյլարարեալ ակնոն։
և էին երևելի 'ի մէջ ժողովրդոյն ներշաւոյս ենգիս մանկա-
նեալ յաղագս ուրբանութեան։ և ոչ սարար քերթող։ ենգիս սա-
նեաց յաղագս մուշեի։ Նայս ժողով առնեանեցին երեսուն
և ութն կանանս։ սակայ լուսաւորեալ 'ի կանանաց մեծին սա-
հակայ պարեանի։ զարս հանաւանեալ գիցուք առաջի։
ա։ Օ սուրբ քահանայիցն ասորոյն յեկեղեցին։ և մի 'ի սուն
մոյ սարաք քաջի եղեալ։ բ։ Օ սուրբ սարդանեան պատա-
ղոյի առանց զոշաղաս ինչ ուղղեն քահանայք։ գ։ Զուրբ
եկեղեցոյ մի ասցին վայելիք։ դ։ Մի վանուեսցի ուանք
հարկ քաջսանեն։ և մի ելեսցեն նանք առանց ոչարդ
քաջի։ ե։ Լուկին պարանոցք պարեալ կայցեն յեկեղեցա-
կան կարգ։ և մի վայելեսցեն 'ի հաս եկեղեցոյ։ զ։ Ամա-
հանայք մի խափանեսցեն զպատարագն յաւուրս շաբաթու։

և կիսարեկն. և մի ծառայն ի պաշտաւնեայ յաւուրս սա-
հմանի. և եթէ անդրկի լինիցի, ի հասիցն առնուցուն զրկեսցին։
Է. Սահմանեալ մի իշխանացն նուազեցուցանել զառաքակ մեր
հաղորդութեան պատճառաւ. չարաւորեալ։ Ը. Ի մասնակա-
ւորել քահանայ ի ՝ի ՝ զ զուարակ մի խառնեսցեն
ի նոցն ողոգ գինւոյ։ Թ. Զիրաւոյս խորանին մի տա-
ցեն ի տունս փեսայի և հարսին։ Ժ. Սահմանեալ մի տացեն
ոչոյց՝ մեռեալ կանանց՝ զրաբ միրուելոյ, առանել ի տուն, և
միրուել զբեմայոյ։ ԺԱ. Ի քահանայս նախագահ հանանեսցի,
որ իցի մերձաւորեալ յաւագարանն։ ԺԲ. Ոչ ունի քահա-
նայն մի իշխանացն զանել բեկեղեցոջ պաշտաւնեա կուսա-
կեալ։ ԺԳ. Սահմանեալ մի զբեցին զգեստս հագանել նիւ զգեն-
ուորն։ ԺԴ. Նաւրք եկեղեցոյ ըստ օրինի բաժանեսցին. ա-
ւագերիցանց՝ երկու և կէս մասն. հասարակ քահանայից՝
երկու մասն. ասարկաւագաց մի և կէս մասն. դպրաց և ոչոյ
կանանց՝ եթէ իցեն կարաւ՝ մի մասն։ ԺԵ. Ի գլուխ եկեղեցոյ
ի մեռս աւագ երիցան լինի. և ինքն աւագերեցն միշտ ի տան
եկեղեցոյ կացցի. և բնաւ յանկաւ իրս մի զանդեսցի։ ԺԶ.
Ի գլուխ եկեղեցոյ լինի հանդիպ ամ պատաք յաւա-
զանն որ. և եթէ վասն կացցի, ի տան կատարել։ ԺԷ. Ի
միրուել քահանային մի կացցեն առ նմ կանանց՝ ունելոյ ըն-
ակեղի ապրիւաւորոյ։ ԺԸ. Ի ապրիւաւորանք մի իշխանացն միրու-
ուել առանել առանց հայրի։ ԺԹ. Սահմանեալ մի իշխանացն
ապրանք կուսաբել զնարհուրդ ապաշխարութեան։ Ի. Եթէ
քահանայն յայտնեսցի զանառաքինութիւն ապաշխարողաց,
նզովիցք լուծցի։ ԻԱ. Ի՞ լինի հնդկ զբերկանն եկեղեցոջ։
ԻԲ. Սահմանեալ մի իշխանացն առնուլ վաճառ։ ԻԳ. Ա-
դամանդ՝ ի գնուիցս, որք մի զբաստաց ընծայեն, մի քաժա-
նեսցեն քահանային ի հանցոյս, այլ՝ ի նմին ժամուս յանդիմանեսցեն
ընծայսին բարեխեցեն աղքատաց։ ԻԴ. Ասք հաղորդիչսն
են, մի Հաշտեսցին ինչ նոսա ի տան. և եթէ գիտասցեն
զայս քահանայք նիւ կզբիկեսցք, մի թողցին հաղորդիչ։ ԻԵ.
Ի դրոց սրան մի լինի. և որք ի լսոյ հասեալ լինին՝ առանց
սեռանելոյ գիմեանս մի պատեսցին։ ԻԶ. Կայս ի պրոց մի
պատեսցի, և ոչ ոչոյ ի կուսաբ՝ առանց հայրի։ ԻԷ. Սահ-
մանեալ մի իշխանացն երկեալ և ընարել ի հանցոյս խրատանաց զաղ-
քատ մի ոգորելոցն նաշիրոց։ ԻԸ. Սահմանեալ մի իշխա-
նացն զնանիքեալ տնտեսան պահել կենդանի, այլ տացեն զի-
նուորաց և քաշիել ազքատաց։ ԻԹ. Ի սաղմոս սրտեն քառասնորդ-
դաց կամ զաւաղաւորաց մի զբ իշխանացն լուծանել։ Լ. Ի մե-
ծի շաբաթի Հրամայեսցի մի զբ յաւաղ ի զաղատարան հան-
դերձեալ օրինաց. թայց եթէ վն հարիւր տարիւն։ ԼԱ.

Ն.Ա — Վաղարշապատեանց հասարակ հրամանի քահանայից մի իշխես-
ցեն հրաման տալ ։ ԺԵ. Մի՛ զողի քահանայից ուրբաթու կամ
հանգուցանել. և մի ունել աշխարհականս աղախնիս, և մի
մտանել ընդ ՚ի կապելոյ ։ ԺԶ. Մի՛ ընդ մեղս նստցի ՚ի վերայ
աշխարհականաց կամ հաց ուտել կամ կենալ, և մի ըմպէ և հար-
բենայ ։ ԺԷ. Առաջնորդութեան յարակաց ընտրել պաշտօ-
նէն յանդորրաւ ընտրելոց ։ ԺԸ. Մահմեդական մի օծանելին ՚ի
մեռոնս ազատաց հարկաց, այլ ՚ի Մայրաքաղաքն վանս. և նմին
ձեռն ՚ի եկեղեցի վարդապետացն, ՚ի ձեռն առաջնորդացն կացցեն ։ ԺԹ.
Սահմանեցին մի իշխել ազատի սպասաւորութեան առնել, և մի
պաշտօնէից առաջնորդի եկեղեցւոյ և զայլ ինչ պարգևս ։ Ի. Ան-
կանոնադրաց քահանայութեն մի տալ ՚ի ժամ ։ ԻԱ. ; Յետ ամենայն
շարադրեալ մի պաշտօնս սրբութեան ։

Նոյն շարադրութեանն յորդ կան աւետարանի պաշտօն աւուրց
շաբաթուց մեծաւորաց և մանուկ անուանց ։ և նոյն աղքատ ։ Ա. պաշտօն
եկեղեցւոյ ։ Բ. պաշտօն աւետարանաց, որ ասէ պաշտօն լուսա-
ւորչի ։ Գ. պաշտօն մկրտութեան ։ Դ. պաշտօն ննջեցելոց ։ Ե.
պաշտօն խաչի ։ Զ. պաշտօն վկայից խաչի ։ Է. պաշտօն մեռնա-
ւորաց ։ Ը. պաշտօն Յովհաննու, որ ասէ պաշտօն Ծննդեան ։ Թ.
պաշտօն յարութեան ։ Ժ. պաշտօն աստուածածնայ ։ որ և ասէ
պաշտօն ընդ ամենայն ։ այլ վասն եկեղեցւոյ ամենայն պաշտօն յաւուրս
քառասնորդաց ։

533 Է. Յայս ժամանակի նախապէս կաթողիկոսութիւն ՚ի Հայաստանեայն Ներսէս Բ. Կաթողիկոս.
ամս. Թ. և փոխէ ընդ ասէին, մեռաւ ։ և նստաւ ՚ի տեղի նորա ՚ի Կիւրակոսի Նշ.
գաւառն թուականն ՚ի Հայս ... ՚ի գաւառէն գարնեցւոց ՚ի կող- Մարզպան Վահան.
մէ ամենայն հիմնեալ ... որ և էր մեծամեծ յետ Ըստ Ներսէս Մարզպան.
նոց ։ Իսկ ՚ի նմին ամի ՚ի սկզբան ։ 533 ։ Թուականութիւն Հայոց Վարդան.
սահմանեալ լինի յանուն Հայոց թուականին, որ բաժանեաց
Մեծ Ժողովոյ ։ 532 ։ և յայսմ ծննդեան Քրիստոսի սահմանեալ ամս.
թուականն ամաց գտանել, և որք ՚ի նոյն Հասանոցն ։ Իսկ թէ
այն ամենայն խառնակութեանց յանձնառու Հայաստանեայց թուա-
կանացն ունիցէ, որ և աւարտումն կատարելոց մեծաց ամենայն,
և ասացեալն որ է թիւր մեծաց, այլ ոչ ոչինչ ասացեալ, մինչև
յամէն ։ 551 ։ գրեալ է ստորագրութեան ՚ի վեր ։ Ա ։

{532} Նասաւ յայն գիտնականն Ներսէս Հայոց թուականի մեծաւ
արդեամբ պարզելոց կառուցան ։ և Թովմայի թուականն մի որոց Նա-
խնին խորհուրդ այլ Հայոց և սրբութեանց, Մեծագոյնս և
Հռոմէական գիտութեց և մեծագործութեան գիտութեց ։ գրեալ
մէ Հինգերորդ Համբաւ խոհ (ասէ ասացեալ յայս սրբոյն Սեպտ.
ամբ ։ Ժարդ ։ Է ։ և Ը), որ Թէ ՚ի սկզբան ունէր Նոյն զգուշա-
ցուցանել և ազատեցան, և այլ թուականեցել ՚ի նոյնս Եւ-
գիպտոս խնամակալաց ։ որ և յաւէլ ասել թէ քաջութեան գար.

Հայոց ինչ ազգեալ պահաւ գոսան քան զկիլիբարին և զգաթուղին և զայլոց նոսանի թագաւորն պարսից ։

Գ Լ Ո Ւ Խ · Ի ։

Գիրոպոս գրեալ ի ինքեանս հոյոց յաստուածոսի ինոսիս ։ ուր և յոյոցս յուսանելոցն գոսոսանին ։

Զ։ յոյսնա ելն։ յաստ. Ե։ Ի։ Ի։ Ի

Եմ։ ԺԱ։ Եվ համբաւեցին նեղսեռ պատրիկ յազգն նախարարաբնակեան մեծին Հայոց, զարմն ունելոյ խօսել ի գլ. ԽԲ։ Այլն ասա սա ի կոստանդինուպոլիս նեղսեռն նախարար Հայոց ի լողանարդոյ յերկրին բասենոյ՝ այր քաջ և զօրաւոր՝ հանդերձ երկու եղբարբք, որոց անուանք էին Հրահատ և ասահակ։ Այսպէս կարգեաց գնեալսն կաստակալ կարմանոյն աղեքսանդրիոյ հանդերձ ընդոք Հայոց։ զի էր այրն երևելի յոյժ, որ և ցուցեալ էր բազմ յաջաբնեն ի բազմ իրս։ Այս երթայր և քանզի եւոյ զեր բանեալն մեհենին, որ կայր մինչև ցայսաւուր ի մէջ նեղսա գեղոյ յաւուրց անուն գիւղքեռանանոյ։ և ի քանս ուրեկեալ զքաղաքն մեհենին՝ առաջեաց զարձանս կուռս ի կուստանդնուպոլիս։ և ինքն կայր հաւատարմութիւն ի գործակալութեան իւրում։

534 Այր յոյժ ծիրեալ և շնաւոր նախարար սին Հայոց կարգեալ ի թագաւորէն յոյնոցն որոշեց ի զերակայութենէ ազգին հանքաց։ սա նշանակեալ զարմանիկս՝ անձնատուր եղեալ ի յոյնս։ և ընկալաւ իշխանութիւն ի կայսերէ զՀին բարձր Հայոց, այսինքն մարդն, որ էր իշխանութեամբ յունաց։ Այս սոյն ի թշնամութիւն գլուխաւ երկու իշխանս Հայոց, որք կին որդիք վարդանայ ուրումն, լուծուցաւ ի վերն նոցա, և եառ զկանայսն և զորս ունէին նոցա հրամանաւ կայսերոյ։ բայց չկարաց վերանալ ի նոսա։ զի ի գաղ նոցա յոյն ասանեն յարեան ի վերն նոցա երկրորդին եղբարցն, և սպանին զնա, և փախուցեալ անկան ի պարսս։

535 Օրդոյ լսեալ կայսերն յուստինիանոսի՝ եառ զախտիկ ասանս համարձակագոյն քեռւոյ չանանի։ և կացուցեալ զնա իշխան Հայոց եղեալս ի բարձր Հայոց ի կարգեալս կարգոյ։

536 Սակայն եալ զայս ակակիոսի ուրումն իշխանսն՝ որ մոռերիոն էր կոչեալ, չարաչար եղև զՀայս գաղարոյ, երբ լեալ նեղեալ հաւ զՀայս։ և խարհի մեռանել պարսից զվերադարձաւորսն և զայլ քաղաքս։ և ամենայն զրգռեաց զկայսրն, մինչև թագաւորեալ նոր՝ սպան նա զՀաճազատոյ։ և ինքն կարգեցաւ փոխանակ նոր իշխան Հայոց ոմանի կողմանն։ Այլ զոր զայս ակակիոս էր այլ ժանտ և ոմանցին և ոմանգրոյն քան զնոսա՝ մարդ՝ ըստ ասելոյ պատկերին, ընդարձակութիւն գաւառ ոմանց իշխանութիւն՝ ոչի՝ լայնս գործեալ, և. անարգումն ծանրացաւ ի վերն Հայաստանեայ իւրոյ, և առնոյր Հարկս մեծամեծս։ Զրամ ոչ կարացեալ տանել Հայոց, ոմանք ի նոցանէ փախուցեալ գնացին ի մեծն պարսից։ իսկ այլք մատնեալ ի մեռանի՝ փարանջեցին ի կայսերի։ և էր նոր գլուխ յովհան արշակունի, և արտաքսեաց զարքն նորա՝ մանուկ Հայոց և յաջորդակ յոյնոց։ որոց զիմեալ ի վերն ակակիոսի՝ լարձին գնա ի կենաց։ և զվարդեալ թե ոչ ներկ պամ՝ կայրն յուստինիանոս, ելեալ

Պրոկոպիոս պարս։ Ա։ 12։ 15։ և 19։

Պրոկոպիոս պարս։ Բ։ 3։

ի սոհմանաց անտի՝ ինքեանք ևս ելանն ի մեան քաջին
պարսից։ ԼՀ եր շիրմ աղվի ի Ժողովիանն ի կազմանն
յայնոսիկ ի բաղնին Հայոց։

Գ։ Լուաքեաց անդ կայսրն զանիրգա զորավարս՝ զոր ե-
բեալն ապուանիք, զամսի բոլոր գոլորք խօսի պրակոպիոս, խա-
զալեալ զնաւոնին։ և նա ամենք բանիւք ջանացաւ շահել զ-
սիրոս Հայոց կալ հանդերձ ի Հնազանդութիւն կայսրն։ և
սիրոս Հայոց կալ հանդերձ ի Հնազանդութիւն կայսրն։ և
կամի լալ առանց կռուոյ գիրն ի գլուխ տանել՝ պատգամա-
ւորքեաց առ գիսրաուեարս՝ գալ և նոսին յիշելի խրատոց,
խոստանալով միմեանք յիշել առ կայսրն, և թեթևացուցա-
նել զանիրգայ հարկին։ ԼՄինչդեռ հաս այսու օրինակաւ հնա-
ւրեր զիսրաուարքն, ապուրդ որդի ահոնիսի բարեսոս լինալ
զսիգայն ի թէ յաւելցէ զերեսի նոյն անգ, և ոչինչ
վնասիլ, գրգռեաց զաւանիսեանս զիրկ առնուլ պարզևս ի
Հայոց սպանողաց հրդ իւրոյ։ որոյ վրա և կայսրն առաքեաց
պատուիրեր հրամանի առ սիդդուն մարտիրոսն պարսկի նահանգի
զիշխանն Հայոց։

Օ այն իրաւն գիտացին Հայք, խուսի արարեալ ժողովեցան ի
մի։ Եհան առ նոս և յանկան արքունական հանդերձ արքունի
իւրով որպարանաւ։ Լ՝ խրատեցան ասելն, և եկեալ բանա-
գիրքն մեր յաւրինեալ, ելի ըստ սրբոյն պրակոպիոսի յինարարաք։
խաղաց և սիդդա ի մի ձեռ զարք յանաց։ Լ՝ իրաւ յանդի-
մեան եղեն միմեանց, սիրգա առանձին յառաջագոյն դիմել
Հանց ի ձոյն։ և Հուպ եղեալ առ Հայս՝ ոչինչ Հաս։ զի զ ի՞ չ-
խնայ ի գլամ Հարկանիլ ձեզ։ և միանալ զնիրալ իւր ի գնանին
ձեզ գրարանան զարոյ իւրոյ։ և իրաւ Հասին ձեզ առ նա,
մի ասն ի զարաց անտի յանեալ յանդուգն արքաւեալ կոնց առ
սիդդայն, խրատանելով զնա յարձակել ի մի գնալն Հայ-
ոց։ և ի զիսաց քերեալ երկնչելի ձեզ առ նիրգանն սիդ-
դայի խրատանելով փչեաց զայն։ և ի սոդոմալիս սիդդայի
գն նիրգանին՝ զի չաներ այլ ի պատերազմ։ և ի՝ ի շարժել զ-
գուն իւր քարկուեցի՝ ունիս ապաւաքան ի գլխոյ ձեր։
Հայքն պատասխանի ետուն և Հայք ի մի գնալն յանեան։ և մի
ասն ի Հայոց անտի ելանելեալ զսիդդա, զի կայր ընտրեալ
առանց նիզակի և սուսերաւոր յարձակեցաւ ի մի ձի։ և ի
Հարկանել սուսերաւ գլուխն ձեն՝ ելհան զմարմն ձախա-
ուն։ Լ՝ ի զարարել սիդդայի և յանարարելն երիվարաւ ի
փախստական Հասեալ ի լեռնաւոր արարատեան դրան յանկանս,
ելհան զնա նիզակեալն, և գիսրեալ սուրաւոր յերկիր կոր-
ծանեաց յերիվարին։ Լ՝ այլ զայլ Հայոց ոչ իրարանցիր
զարդեանն իւրեանց զանեալ առաջի ելեալ՝ Հալածականս
արարին։ և ինքեանք գնացեալ ամրացան յիրարանցիր

Գ.Կ.ԺԱ.

քերդս։

Իսկ ապէ եկն այս յաւանջս յուսալենեանսի կայսերս, ապաքեաց զբաղ սին իշխան՝ ընդունել հնարիւք զոգանուանս սիդդալի։ Դիեալ նորա ի քարձր հայս պատգամ յղեաց առ մեծամեծս հայոց՝ գալ առ ինքն և հաշտութիւն առնել։ այլ նոքա ոչ հաւանեցան նմա՝ կասկածելով ի նենգութենէն առն։ քայց քանզի յովհան արշականի հայր արտաւանայ քարեկամ էր բուզայ, եկն առ նա անկասկած, առնել զ իւր ընդարտակ վնասայ իւր և զայլս ոմանս։ Եւ եղև ի մէջ դիշերի՝ յոտժամ խլոխունս ունէին նոքա յօթևանս բուզայ, զոգաք նոր պաշարեցին զտունն։ զոր խմացեալ հայոց՝ սկսան յարդարել զամէնն։ զի փութացի փոխիլ։ այլ յայ ոչնասալ նոր վասակ վեստոյ նարին միաբանեալ զ այլ հայս՝ ասեալ ի ծածուկ։ և բուզ միայնակ գտեալ զյովհան՝ ասան զնա։ ոչ խնայելով ի մանկամ բարեկամութենի նոր յոր վասահացեալ էր

յովհաննու։

538 Զեռ այսոիկ սեսեալ հայոց՝ թէ յոյնք հնարին ունել զիրենսն։ և նշան ինչ հաշտութեան ոչ երևի, ըմբռնեցան ի վարանս։ և զի ոչ խիսկին մեռանելոյ զնոսա զի սակաւս գասանելին գարձակից և ձեռնասու իւրեանց, փաստանեցան զ վասակայ և անկան առ խոսրով արքայ պարսից։ զ այս և արտաւան արշակունի որդի յովհանու։ և խոսկով ասէր ինչ առ խոսրով պրպռեալն զնա՝ խորհրդոյ զգեալ յանուց խոսանալով ձեռնասու լինել նմա։ զոր և արարին խոկ։ և գաղին բազմ գործս քոջութեան։ ծանոյց արքին պատասան։ Օ՛ այսմ պոռքմէ, ոչ սկսու յերկաբանութեան ամ յանանիանամ մեծի, երկար գրկ պրսկոյիս յերկգ գիրս։ զ նմին և այլ

պատակ քյունայ։

539 Գ։ Ի գիսել ասան խոսրովա պարսից արքայի ի վէր յանայ՝ յուսալի ասէն զոյք նոր զբազմ անգիս։ յորոց ժողովեաց խոսրով գունդս յալաս։ Ի ամաս սա գերեսացուց պարսիկ յանդինս, թէ քաղաք իւրեանց ոչ երբեք անկցի ի ձեռս ոյսոգ գեաց։ զի ունէին ուսանելութիւն յիւրեանս, թէ քէ գրեալ իցի ի թղթին առ սրբոյ, այդ քաղաք մեսոգ անկասա և անարգիկ ի թշնամեաց։ և յայս միս իսնային զանն սիրն եկրունայ։ զոր գրեն ի կտաւի իւրում։ * քաղաք օրհնեալ, եկեղ սիս մայր խնասաւեն։ որ ի կենդանի բերանոյ սիգայոն։ (ոչ) ընկալաս զօրհնութիւն ի ձեռն ոչակերաս նոր։ այդ՝ մեռայոկ ի՝ ոնն օրհնութենն ոչ, մինչև սին երևեցի։ Ինդ այս համբաս գժուարացեալ խոսրովոս՝ խաղաց ամ զորութիւն ի վէր եդեալոյ, և պրպարեալ զոյն։ և մարտ սաստիկ եղեալ՝ գուն գարձեր մեքենայիւք կարծանել զոյարիսն։

Պրոկոպիոս գրոց Բ. 12։ Լ. Ագաթիոս Գ. 27։ Խորենացի։

[Գ. 21.
539

և զչբրաւնն խաղաղակեալ ։

Լսեալ քաղաքացիքն սուհասարակ յոտի մեծի քրիստոնեալ վա-
ղանէին. ու ի լեանն փոնգա անկեալ՝ մնացեալ գիմ-գին սա-
ռեալ։ Լսենցաւ յոյսմ դիջերի եղալեալ եղկի քաղաքին
տիկին մի փառաւորեալ դիմաք և շքեալ զարդաւք. և ապա ասա-
նէ, թէ գայ ի վրայ դիտաբերեալ ամենապատիւ պատկերս փրկ-
չին՝ այս է անձեռագործ մի պատուական, Յաճախեալ ինքն
քոյ կամեցեալն. առանձինք սակ զայն ոստի, և նախա գոսինք ըն-
փրկուիցի։ Լսեալ եղկին եղալեալ անպատուական ինքնաբեր
վաղվաղակի ինդրեցաց պատիցն զայն. և բանեալ նգիտ զնա-
ցին զայն պատկեր անկեալ և ոնարատ. նգիտ և զչնարգ
ոչ եռ անելոյ պատկերալ յայնչափ ամենայ, յաւուրս ոստի. ապրեալ
Հայրապետն. զարմեալ գրեցաք. գիրք · Բ · գլ · 19 · նբեռ · 29 · նա-
ալալ միայն, այլև ի կամենալն՝ ալ նգիտ էր գանուելոյ Ճրագին
ի պահպանութի, ձև նեպ ոնագիր պատկերին ասաստալ էր։
Լ՝ սեալ զայն եղկին ցնծալեալ բազմաց, ու գանգաղական
փառաբանեալեն և որհնեալեն՝ գնաց գանգերն ոնամիր
ի ոնեցին՝ ոչ սկսանելն պարսիկք ոնան գատանել, և գայ-
ի նոյն արկանել։ Լսեալ սա նաև կամենոյց շինի
մի գեղոյ Ճրագին ի գուլն պատաստեալ. և նպն գանանոյ
սառակասիս բորբարեալ գրոյն՝ այրեալ զնա ոնանահատ եղ
նամիս։ Լ՝ ս զն նաև այլաւ խաղաղի արկեալ էր պարսից՝ ձգել
զայն մեքենայիս ի ջրին յորժամանել նորին գասարանդ մա-
ռեալս եղկան գանդերն ծածանին պատկերաստ. և ի մանել ի
ոտին՝ յանկարծուստ սաստկին գալ ջրեալ՝ ոչ արձակել զգնայն
ի վրայ ոչնոգիկ, այլ վառեալ եկն զայն, և այրեալ կրակ-
զնա։ Լսեալ ի բազում վարանեալ պարսից՝ եղանին զեղջն
և դարձան գլխակոր։

Եղանոցին։
Գ. 28.

Գ. Նախ յաղթեալ խաղալա ի վրայ քաղաքին՝ որ կա-
լին, ասորաւաստանի մի գինելոյ անդ. ոչխարաց. սկզբն ասորդ-
փառաստոր վկային պարսից, պաշտօնեայ զայն. և ասատիկ
պատերազմաս ոնկաւ քանդել զարսրմալ նոր. յորմէ զանի հա-
ղեալ քաղաքացոյ՝ խորհեցան հաղորդեալ թագաւ. և խաղալ-
քին լուեալ էր, թէ լրեալ գոնեալ են. և մեծագին ոնօրհնեալ.
կեղեցասց զայն ասորդաց, խնդրեաց զնա. և նոր յանձն առնել
էառնն գնա՝ յորոց միլիոնս ի. խաղ մի ոսկի ոնանակաց. զոր
յաստանիանաս նայարն ի Թեոդորա Թագաւորին. նամակիրեալ էին

ի տանէր զայն ։

Լսեալ նոսեռ խաղալ զայն. ասեմ, նշարց ցբերողն, մեռց և
այլ ինչ. ասէ մի ոնն ի նոցն. այնչ այլ մեռց անանձ ոսկոյ և
արծաթոյ, այլ միայն արքայն նշխարք սրբոյն ասորդաց յար-
ծանաթոյ արկեալ։ Լսեալ խաղալոյ զայն էաս քառնալ

Լ.Գ. Գ.

հրամանն էր զօրաց իւրոց՝ մոռանել զ'ի քաղաքն, և յոչխարս-
կել զնոսն։ Եւ ահա յանկարծակի երևեցան զ'ի վերն պարսպին
անհամար բազմութիւնք փահանակաց զօրաց սպառազինելոց։
զոր աւետել իսարոլիս՝ սուսկայաւ յայժ, և զիարաց՝ թէ պատ-
շիլիք են անցանել վիրայն սարպսի։ որոյ վասն և համարձա-
կեցաւ առնուլ զոյն։ և զոլորտ զհաւասաս քրիստոնէից՝ և
սատի, և զարձուցոյ իւր։

Պատմ. յայսմուսուրս 'ի ռեպոմբերի։ 7։ Թէ 'ի դառնալ խոսրո- Մեծար։ 7։
ովս՝ 'ի գիրուն վարեցին զօրք նոր զանհամար սպիս, սչ միայն Պարսկ.
'ի բանակս, այլև 'ի հայոց բնակչաց յիշատուցեալ կոյսեր։ 'Ի
մէջ զերեալսն կային և բազում կուսանք և զրիսրդք։ որոց
ընարեաց խոսրով զչնազարս՝ կոմ ըստ յայսմուսարսոյ զՀնազդ-
զարս։ և առաքեաց զնոսս հանդերձ զօրականաւք 'ի Թեսբրաս-
սոն առ Թէոդոս Թագաւորաց 'ի որդւոյս։ առնուլ 'ի նմանէ
զոր յաջնականաւն Ջրեմ յանուն։

Զոյգ անկեալ կուսանացն՝ սղաս սուեալ ոչին 'ի մէջ անձանց
իւրեանց։ զի անդարձ մնասնէին կրն 'ի ձեռս անհաւատից։
և սչ էր 'ոչ հնար զերծանելոյ։ Այլ իրրև հասին նոքա 'ի գետ
մի մեծ, իսարհսարդ արարեալ 'ի մէջ իւրեանց՝ ապրեցին ըզ-
զինուորսն՝ փոքր մի մեկնել ամոր, զի լաւոցուցք սասն 'ի
գետս։ Լոյս իբրև մեկնեցան նոքա, ելին կուսանքն 'ի մէջ մեծի
հոսանքին։ և յաղագս կացուցեալ միոյսն առ ոտ՝ արկին զան-
ձինս 'ի գետս անդր, և հեղձան։ Այլն խնայեալ զոյսցն 'ի
Աստուծոյ՝ դիմեցին 'ի գետն, և սչ զոք գտին կենդա-
նի։ ընդ որ զանհի հարեալ մեծաւորքն, զարձան և որոսան-ցին
խոսրովու։ և նորա լսեալ զոյս՝ զարմացաւ։ և տրտմեցաւ։
սչ ուշ սրատուհատեաց զաղբատանն։

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Ն Ի Ր։

Հաշտեցաւ Հրէպատրիարքն յոանիսոս հոյրապետի առ յոյնս։ և
փոխարկեալ էջմիածնոյն հայոց, տրդատեանց, յոանիսոս
ոչի, և Հերակլի։

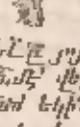

542 Ամանգամ սատանայեալ սատերոմոսոյ 'ի մէջ պարսկաց և յունաց, իբրև տիրութեան պարսիկք։ Պրոկոպիոս պարսիկ։ Գ։
բնդ 'ի նախապարսի հայոց՝ որք ընդ աջոյն գաղ-
ՍՈՒՐՄԱՆ յոյնս՝ անկեալ էին ու խոսրով, արհամարհեալ 'ի կրեալ
'ի ՆՈՒՄ՝ վերատին դիմեցին ու յոյնս։ և գաղն հաստատեալ
ՇԵՌ՝ եկին 'ի կոստանդինուպաւլիս հանդերձ ընտանեաւք և զ-
ըստ իւրեանց։ և ընկալեալ եղեն 'ի կոյսերի մորդոսիրս-

Լեր. և էին ի մէջ նոց սրբք սանմանիք՝ սրտուտեան սարտանոն
սրբոյ յոգիանսա, և վասան քեռապ՝ սպա, զայս յերիցոսք ի
Եսարքեանց գլուխդ. սրբ և կարդեցան ի գրոց սրբոյնի. և
վր քարանեն իւրեանց՝ զոր գործէ ցին յայտատ Ելիսմ սրբ.
սոյ և այլոց ազգաց, ելեն նուանելի ի գլուխ կրկեր.

Զի ոչ խորով արքայ յետ բազմադիմի սարգսեանց նոցանաչ ցայժ
ի յանոյ կամեցաւ հաշատանել խորել ի կրկանն. և խոր-
հեցաւ հիշնադ կարել ի ապն զլամեան կամանարիս նոյ-
ոց, զոր արանարա կրէ կեցելս սրանայ՝ մի նատելոյ նոր ի
գրանն. Լուցեալ զնա առ ինքն, և ետ նոնա պատասխան գնալ
ի վարքն հայր առ վարդերիսնա զարարդանս յանոյ. և գնա-
լիւք հանեցուցանել և հանանել զնա ի խաղաղաւ Լեր սրանն.

Եղեր օրինակաւ.

Լ՝ ոնաչ Լ ինքնան յանկանան հայրապետի զնկրայլ եր ընդ-
գեարդ իշխանին՝ նեն առ զարարդանս վարդերիանոս. և առա-
ջի սարանանս զարան հիմնարդ լինելոյ նորոյ վասն հարաւնե-
խասեցաս յանալ մ ինչ. իսկ ասան հաս առանցի գալով ձեզ զա-
գաւ ձերոյ ունեցարդ խնարեմ, և ի նայն քանաս, և վասն ես
եմ՝ լեն նաև խորով ռանաւոցն խարհրդաց նոցա. այլ ելեն
ոչ անհանոյ ինչ Լանիցի ձեզ, առաքեսցիք զաւ առ նոս պատ-
գամաւորս Լ էս. և նա գիտեմ, զի նոս Լ ունեն սիրով. և զնոս
պայման ձեր յոնեն առեալ հաշան ընդ ձեզ. Լ՝ նա խասելոյ
համ սարդիկանն զայասանի Լ վարդերիանոսի, եղբարս՝ ի գեսդ
ասանձինն խասեցեալ ընդ ոմն վարդերիանոսի՝ ասէ. խորով
զիրսան կամն այժմ հաշակ Լ ձեզ, զի կայ ի մեծի նեղսան,
և ես ի կասածի՝ թէ որպէ իւր զնոյ հուսայ իսկ առաստանեցոյն
յիւրոյ. նոսա ազնարն նարա պատասեալ է ի սասանի բոցոյ
ժանասանանս.

Ե. Զ. Զ սրբոյնի լուեալ վարդերիանոսի զարանարքն՝ սրանա-
գիսոց յիւրոյ զնայրապետան՝ ասելով, գնա՛ դու. և նա առա-
ջիսոց զնա Լեալ զնարանս առ խորով. Լ՝ մեր ինքն վարդերանի
գրեալ ծանոյց կրկերն յոստանիանան, ելեն խասելով՝ ի վա-
ղանս առարանս ի հիպ ցարաս Լ ի բոլոր. և յայնմանայ սանս զրանոն
գերեցեալ. Լ՝ ամ զիսոյ հասանելոյ զայն կապալ յ զնոց
հրամանս ուս նա առանց յարարդելոյ յարանանիս՝ ի մի պարանց.
Լ՝ զ վարդերիանոս նոյնանանայն Լ առնուս զարարանն կայանն
հարդան նա զարանն, այլ ելեն նեղեսան հարար. և խաղաց ի
մի պարանց. Լ՝ նոյնայ Լ՝ ելեն և զարն նեղանի գասանոցի՝ Լ իւ
ասեալ զրանոյ ի ի գաշանն հայոց. Լ՝ զարս էր և արարան
արարանի.

Լորբ հասան նը՝ ի սանանան զանանալ, մեծի զնանի՝ սր կրա-
գեալ էր ի պարանց մարդպան՝ ի մի մեծի հայոց, և նասել

Ղ.գ. գ.
542

'ի գոնէն , երկուցեալ յայրուանայ վաղերիանոսի՝ առաքեաց
առ նա ընծայս , աղաչէ զի գնա մի ինչ վնասել սուրբ 'ի ինն ակ-
ցաց Հին ։ Լոյս նորա սիրով ընկալեալ զպատգամն մեծաւ՝
պատուէր եւս զգրան խաղաղաբար անցանել ։ Եւ երկիրն ։
Լուսաւորչեան զարմանալի հաւատ՝ որ քանուկեալ էր մերձ 'ի
գիւղաքաղաքն անդր , առեալ զլուր գալլատեան յանեաց՝ զա-
հի հարաւ ։ և անդադարեալ կոչէ նոցա զսօրս իւր 'ի պատերազմի՝
Լոյս եղեալ 'ի հաւանել զօրացն յանեաց , քարն նետեալ հոսիա-
գլուս յարձակէալ քանանեաց ակամբեալ գնդին պարսից ։ Գի-
ւանցին զնդին նոցա և այլ զօրավարքն յանեաց խառն ։ և առ
յանդուգնագն յարձակման՝ թնդանաւ քիմ նախձիրս գործեցին ,
այլ փոսեալ պաշարեցան 'ի մէջ խանձին պարսից և փոխանդե-
ցան ։ և որք փրատարքն ելին , եւս ընկրկեցան ։ և նա ինքն
ներսէհ առանձին մնացեալ՝ ընդ զարս վիրս ։ փաթաթեալ
յանձամ եղբարս նոր սարհակայ՝ ելանն զնա 'ի պատերազմէ ։ Եւ
այն առանձ և չարաչարեալ յանեաց՝ ցասմեցան և 'ի փոխուստ
անձամբ ելին ։ զարաց զՀեր մնալ պարսից՝ կռապեցին զրա-
գամն , և սանն զասեալ մեզ , ։. գալեան 'ի անդրս հարեանց ։
և յանկ նկան եղեալ նոմանեցան ։

Գ ։ Դեռ այլ պատերազմի առաքեցաւ 'ի խորոնայ այլ Մկրտչապատ.
ան զօրավար պարսից խուրեան անուն զարք բազմաց 'ի կոչ- Գ.Ն. Գ. 8.
մանս եգեալ բացաց ։ որոց օգնականանալ աւեալ 'ի յանանց՝ ելին
Եղեկ՝ խուրեանց ։ և նոյն սպարապետ զօրացն յանեաց գագիս-
թեանս ։ և զօրաւոր հեծելազարս նոցա յովհան թասմեանն՝
հոյ ազգաւ՝ այլ ահեղանալն պատերազմող , զարքաց կամ գա-
ղարդ անուանեին ։ որոց Եւ ձեռամբ ելն և առանձին գսանդ մի
հոյոց , և գլուխ կալեալ էր նոյ արտասանն արշակունի ։ Լոյս
եղեալ 'ի քաջելն ելեալոցն կողմանց լուր միանան՝ փառանդե-
գան զարքն եղերացոյ ։ Եւ նոսին վանդեցան և զարքն յանեաց
և ընկրկեցան ։ բայց յետոյ կրկին զօրացեալ՝ վերստին կար-
գեցան 'ի ձախակոյ ձեռաբ յանդարձակ դասուն ։

Լոյս իբրեւ յանդ իմն եղեալ միանանց երկրին կալմանքն , մա-
սանն յառաջ հոգալ ալք 'ի զօրաւորացն պարսից , և գրդ-
ռեցին զայնս 'ի սկզբանապառն ։ Լոյ եկաց ընդդէմ նոցա
արտասանն արշակունի՝ առեալ ընդ իւր և զերկու արս 'ի յան-
դոց ։ զՔաջ մնաւոյ և 'ի հաղարաց անասի պարսից՝ այր սմա
զիմնարի և կորամի՝ հանդերձ իւրն թիկնա-
պահաւ , և զիմեաց 'ի մի ոստաս անդ ։ Լոյ ալեն արտասան
անձամբարեալ հանդարն դաւեալ՝ ելեալ զայրն նեղակաս , և
ընկեցեալ յերկրայն՝ յերկիր կոծանեաց զնա ։

Օրն իբրև տեսին թիկնապահք պարսկին՝ յիմարեցան ։
և մին 'ի նոցանէ կոտաղեալ՝ վերացեալ զսուրն՝ հարկանել

[illegible] 141

[illegible]

Գ.Մ.ՊԲ. Նիզակ իւր ։ և ընկեց 'ի վիրս ։ և վնասեալ անսի զպարսիկսն՝
Ճանապարհն որոց յաւնաց մատանել 'ի ներքս ։

Գ. խուժել նոցա ի քաղաքն՝ լուցին պարսիկք հաւր սասանիկ ը-
դիմեցաւ առ 'ի խարիանելոյ զպարձակուն նոցին ։ բայց 'ի
ինչել հաղիւ՝ յիսս գարձեալ բայց հրոյն՝ պրեցաց զբազասն
'ի պարսից ։ և յոյնք մտեալ 'ի ներքս՝ տուին զբարպան ։ և
ձերբակալ արարին յարանց պատերազմուղաց եօթն հարիւր
երեքասան ոգիս ։ յորոց ութն և տասն վայն գասն ողջ ա-
նարգաս ։ զի այլք ոչ հաւարակ խոցոտել էին ։ Գ'եւ ան և 'ի
յուռնոց կողմանէ բազամ երեւելի արք ։ յոսս 'ի սասանիկ խաւ-
ճանարել յայհանեաւ լոյն՝ մի ոմն 'ի պարսից քարարոր եհար ըզ-
գլուխ նոր 'ի բարձր ոչուարակն՝ և խորտակեաց ։ և եկն այն
տուգ մեծ զբարձն հայոց և յունաց ։ և կայսեր իսկ ։

Գ. Լ Ա Ի Ս . Լ Ա Ի .

Յաշտգ գործոյ էջմանոյն հայոց , աշխատանաց , արարչի և գերիգոյի ։
ԵՐ գործեցին յոգերին ընդդէմ գանեարոյ ։

Ամի այսորիկ երբեմն հաշտութիւն եղև առ ԺՄ
մի 'ի մէջ պարսից և յունաց , ասպատմբեցան
'ի յուստինիանոսի կայսերէ ոգերկեցեալք ։ ա-
ռաքեցորդ ունելով ինչեանց զբանեալս տասն զբարեալս յու-
նաց , որ կայր անդ 'ի պատհարանի երկրին յերեսաց Թշնա-
մեաց ։ զարս և փոքր մի յետ նահանջելոյ էր մեծ ոգարարեան
յունաց քեզիսարիոս ։ Զ այն երբեմն լսեալ կայսրն , Թեկուսա և
կամ ցաւ ելեալն առաքել 'ի վր նոցա զնա ինքն զբեզիսա-
ղիոս , բայց քանզի նա 'ի մեծամեծ էրս զբարեալ էր յարև-
մտեան կողմանս , փոխանակ 'ի առաքեալոյ զարարիրդ զբարա-
գրեալ քաղաք զորալ յունաց ։ Ը նմին և գունդ մի 'ի հայոց ,
զոր զբարեալս էր նախաստացեալ արին պատասան որդի յան-
հանեալ արշակունեաց ։ որպէս էին ընկերակիցք վահան եղբայր
նոր ։ և գրիգոր եղբարդի ։ և պատանի ազգակից նոցին ։
Լուեալ ոգեսաւորին գունդ հրոյն զբարեալս զբարեալս՝
մինչեւ ոչ ոչ ։ ի ը զբարեալ էրեւելի մարդ իկ 'ի մինչեւ-
նաց , զբարեալ են մեղբաք ։ և էլ ընդէմ զբարեալոյ ։ և զբա-
սեալ զբարեալ ընդ նոսա զբարեալ զնա և զբարեալ նոր ։ յորում մանրոն
լոսալ մեծ եղոյց վահան՝ ասէ զբարեալս , և անկաւ ։ Ի՛ յետ
գանեարոյ յետ զբարեալ նենդուն հաշտութիւն խոտեցեալ ը զ-
բարեալոյ՝ կրեալոյ զնա առ ինքն ։ եկ տիրեն առաքի նոր , և
ոգեկն խոտեալ սպան զայրն ։ և առաւել ևս քաջագան ։

Գ.Զ.ոգորեան հանդ.ԺԵ.գ. մի.գ.'ի 28.

Եղեալ սեռեալ արտաւանաց՝ խորհեցան հնարիւք զաւանանել զգոնեալս յայս տեսս խնդրեալս՝ ի նմանէ հրամանս և երդումն անարկիւղ և անկասկած գնալ առնս, զոյգանելով թէ և ինքն ապատամարդ կամի՝ ի կոյսերէ. և իբրև ընկալաւ՝ ի նմանէ զհաստատութիւն երդմանն, առեալ զնա իւր զդրդիոյ և զարտաշիր հանդերձ քանի մի զօրաւք գնաց առնս, և իսօսեցաւ ընդ նմա բազում ինչ. և իբրով քաղցրանաց լեզուաւ և զուարթ բանիւն յանկոյց զսիրտ նորա. և պատիր խառնուածն խառնեցաւ նմա զհնարանաւքն. մինչև ամենեքին հաստատեցան զոնեալսդ, ոչ գիտելով՝ թէ խորհի արտաւան բառնալ զնա՝ ի կենաց։

Յաւուր միում երբեմն առանձին եղեալ արտաւան և զդիրդ և զարտաշիր, սկսան խօսել՝ ի վերայ հոլատեան զոնեալսդ և նոսանմանեն ապիրեկեցս. այլ արտաւան կամելով առաւել գրգռել զնոսա և հաստատել զմիտս նոցա՝ խրատիւն ասէր զնոսա զմեծարանս և զառանձս առաջի արկանելոյ, և զամենայն սիրելեանս յուսանելոյ. Ինչեանք ասէին զնա դրդիոյ. լուր մեզ ազգի արտաւան, ոչ ապաքէն այլ զարաւոր ես դու՝ ի մեզանէ. զանի զանազան քաջութեան ցուցեալ ես քո ընդէմ յանցանց և այլոց ազգաց. և արդ՝ մեք գոն բազում հայր և յոյժ գործ՝ բառնալ զարտաւանդ՝ ի կենաց, զի արարցես քեզ անուն մեծ առաջի ազգաց յանցանց. զի մեք բեղեարիս բազմութիւն զարոյ գրաւելով զարդիրեն՝ զոր տեսան մեզ, զանի ես դու՝ եմք ուսեալք արարցես զայդ. փոխեսցես զայդ և մի յապարեր. և ես, և արտաշիր ձեռնտու լիցուք քեզ։

Եւ Ցայսմ խորհուրդ հաստատեալ արտաւանայ՝ առաւել ևս մեծարեալս զոնեալսդ, և խրատս գրաւեալ յինքն զանոնս՝ ի նոսանմանեն ապիրեկեցս. և զի՝ ինքն ուսանելոյ ընդ նոսանս զանազան ազգաց՝ ի մանկութենէ զարդիրեն զոնեալսդ, ուստի զոնեալսդ զարտաշիր՝ ի մի՝ նոցանէ, որոյ կոչեալ անունն զհնարանաւքն՝ զարտաշիր՝ ի մի՝ նոցանէ. ոչ՝ զի պատերազմիցէ ընդ թիւրանին զոյժսաս՝ ի կոլանեալ՝ զոր ի թուանոյ. առաջեալ անուն գնալոյն առ զոնեալսդ, և ասէ. հոլով ի՝ զի և դու. բազում զարդ ի՝ ինքեանս այսր, ընդ զօրացան թիւրանիցն մեր. Եւ նոյն առեալ զզօրս իւր՝ ի հնարս ու արտաւան. և անդ հարեալ զարտաշանայն դիմեալ՝ ի վրայ թիւրանեանց։

Եւ՝ առաջի միով յառաջ զուարճանալ զոնեալսդ՝ ի միում իւր յարիւղ լինել ձեռամբ արտաւանայ. հրամայեր ինքեանս կարգել հանդերձս իւրոց մեծարանաց և ծառայից. Օրս ժամ խրախուն առեալ դիպոյ առեալ իւր արտաւանայ զարմանալ զզոնեալսդ՝ խորհեցան յիշատակն թիւրանոյն և զրիդորի և զարտաշրի և այլ երիս թիւրանապետն իւր, և կարգեաց զնոսա ընդ խոր-

Գիրք Գ
545

Լ.Խ. ⇒ 545

հրամայ իւրոց։ Պատուէր ևս թիւկոսապահացն, որոց օրէն էր յառին կալ ի թիւկանց ոչն խլանոց ի ժամ ճաշուն, զի ի ինքեանս ոչ զգաստ կացցեն. սակ զի յանկարծել իւր սա հանկարծացն զկնամայեալսն։ Հրամայեաց և գրիգորի առնուլ ի քաջանն Հայոց ՀԷ իւր, և քերել զնա ի պալատն, և թաղել ի գաւթի ՀԷ ծառայն գանձապետ։ և առել նոցա հրամանս, զի ի ժամ սեղանոյն պատարագն ինչ գործ խաղաղական ՀԷ ծառայն գանձապետ։ Երբոյի առնալ զվարձանս նոցա ՀԷ խաղաղ բարեխոսացն զվարեալքն։ և եթէ լաւ լինիցեն ազգակք ինչ և ազգուկ ի հերքա նոցին զանհոգ ընեսցէն անոքա։ իսկ եթէ ոչ ոչինչ ՀԷՐ։ զկնամայեցէ նոցա, թէ վասն զի կասկած ունիմ ի գանձապետ։ գուցէ անպատեհս ինչ գործեսցի և գաւառնեսցի զմեզ։ Եւ ապա գրիգոր զնամ ի հրամայելոյն։

Գոյժաւ և պատուէր՝ որ առաջին ցանկալի լինելոյն գործ, կամելով երբ վանական ինն ամենայնացանել զինքն ի հերքաւոր, խորտակեալ դքանի զի հետս։ և ի կատարս նոցա ոչ եաց փոխով ի վի ճամու լոգանին մինչև ցարմանմն։ և պատեալ զկնամայն։ զի հոգին կորուցեալ փաբ զի զգիմ ունիր ծգնեան և բաղանեան սանակաց։ Ապա ապարեալ հրամայի ասէ ցարտաւան։ յանձին կոչեալ ի իմ անցաւոյ ի գլուխ ասենի զիրդ։ և ասէն ունիմ ի մի հարեալ սատակել զայրն սանեարուս։ այլ լաւնիմ տալ, թէ յինչ ելս վնասեցին զաս գործ։ զի ինչ որպարն հասանել ինչ ի վի բանաւորին քարկանեն։ անչարդ զորայսանցն ոչ զբաղակ իմ։ իսկ եթէ ոչ յաղագուցի, հանիրիմ զայն ինձ ի պատիւ պատուհասի վի լանցանաց իմոց։ քայց զա ինչ եթէ անցես, եթէ չէ իմ խոցեալ զայրն առ ի ուսն, սակայն ոչ ոչ ինչ արալ իմով։ զի գուցէ մատանեալ նոր զիս ի տանջանս, ոչ սակայն հարկ ինչ ինձ խառնաւանիս։ ինչ խորհրդաւ քաղ արարի զայն։ որալ ինչ ինձ և քեզ միանգամայն ի սարդ մատնիլ։ իսկ եթէ դա ապանցես զիս։ մեծապէս սիրեմ քեզ առաջի նորա, և ցացցեմ զքեզ։

Գլուխ Հաւատարմանն։

Գ. Զոր՝ երբոյ ի ժամ ելն ինքնին, և լսելոցն հրամիրեալսն, բազմեցան։ և արարան աւանեթեր գանձապետ՝ երբոյ սիրելի բարեկամ նոր։ և երկու թիւկանապահք կացին ի յետսագոյն նոր։ մեծն յետոյ և գրիգոր և արարեալ։ Ի սա և մին յերիգ թիւկանապահացն։ իսկ զոյգն հայոց կացին արարեալ ՀԷ ծառայն գանձապետ՝ կատարել զկամանցեալսն։ Եւ ոչ ոչ ինչ նոցա զիր չինի մեռեալ երկոցն, հապայր սիրտ արարալն մեռն ի գործ առնել վաղվաղակի ապանաւն գանձապետ։ և ոչ ապառեալ զիարոշ ժամու՝ երբոյ մնա տարաւ զաղ իւր ի ինչպակառան։ նշանացի արարեալ կատարեալ գիտ գրիգոր։ և

խօսեցաւ ընդ նմա հայերէն։ զի է սակ բանաւորին հարեալ ի
գլուխս, և զեռ իշխէ մեռաց իւրոց։ Լսեալ հայեցեալ ար-
ամբարի ընդ դիպիդոր, և զուսաց կոյսեալ զկնաւորսն արամ իս-
ցել, ասէ ցնա։ այդ դու՝ զարեալ նասնիզ տրեկի զարդի նե-
ռին, որ արդ իսկ զապիս կարդեալ էր դարս։ Լոյս զայս ասի,
ապեսի տրեսակաւ խաղեն, մինչև ոչ ուսեալ ի բարամեսուց
իմանալ ինչ։

Եւ նրբեն էարի ինն զանարեցուսն զանեցեալ ի գինուց հրա-
ման ետ և ի ինքնատիպոյն կերակուր սանալ։ և յետանչ ինչ
արարեալ արուսանուսոր ինն գնաց ի՛սս և տարարեր։ և լու-
սանալին անդրոյ սրեալ ի բաց եդեալ զարանանս արայն՝ ծան-
կեալ զաւարն ի՛ նրբոց զլեսաւոցն ընդ անեալ առ ի արուս-
քաւաի սանել զայն։ և ինարդ անդ ինն ի նեղբս մնալ՝ մա-
սանս սա զանեցար։ իսոր ինչ սանեցի ինչ զարդ իսոնչ լու-
կանելս։ Տեսեալ արուսանայ զինաս։ տրուսարի շարարս։
զայն ի բեսաց նոր շրջեցաս սա փարանեալ արանն իսոյ։ ինչ
զիարդ յոչարեցին այն իրք։ մինչև յայսմի սեսանել սանոց
՝ի բարդանեանայ՝ ինչ տարեալ մեծ կոյ ի սրան սաս։ ինչ։

պատասխանի Հարցին ինչ զարուանոն։

Լոյս նրան ի մնալոյնի արուարդի սանիրա սա զանեցար՝ մինն ի
ծերկոյն զանեցարայ խօսեցաս ընդ նմա։ և ասէ։ զինչ բան է զա
ընդ զանեցարոյ։ և ի՝ կարդի անդ արարարդի՝ սեսեալ ծուսալին
ինչ սաս մերկարարանան։ կայ ընդ ոսկի՝ նոր։ արարարեցոյ և
սասէ։ զինչ է այդ։ Նոյն բարրան և զանեցար՝ ար չեկեալ
էր ի սերանն՝ զարդ մեռն իւր ի հնասարանելի։ իրրև դար-
ման տալ ի ծուսալն։ սանարարեալ արարարի՝ ելեալ արանն
զրլաս զանեցարոյ։ և ընկեալ ի բաց զանան ճանաչանն նան,
դերան մարարեալ մեռանն։ Եղան սանեալ մինն ի բարդ-
լոյ՝ որ և ի սրան զանեցն կանեալ զանեցարոյ։ Հոյն ի բարդ ի
խարարոյս նա արարարի կրկնել զհարանեցն։ և ի՝ ուրն զիրս,
ուրալ զայրն։ Լոյս իբրև։ ի զիր սանեալ զանեցալ կանեալ
զդեմ սանել հարկանալին։ հանեալ արարանայ զիարդս։
ար իւր մեծ և երկրեն զրս։ կրկր յարդեր։ ինչ-
սանեալ ի հոնս կոյր զանեցարայ մինչև զերարանեն։ և
ելեալ ի զիրն։ Լոյս մինդեռ ոչիրն զանեցարայ ի նանս։
զեկոյնա և զանարս խլրտել և սանալ զիրեն յարարանայ։
զեկոյնա զանեցի էարեզիր խոցեալ էր։ անդրեն անկան և ելեալ
զարի։

Եղեալ չինեն սարարեալ՝ սեռ զարարանայ։ որայ զերոր
՝ի կոյնն զանեցարայ։ ելեալ։ և զերոր ելեալն նոր ի՝ ներքսարա։
զեկոյնն ի լուսնայ սարարի։ և սարարեցաս սին մանրքի
զանեցարայ յարձակեցաս սանարաս ի զիր արարարի։ և նարայ

Լմ ՌՃ
545

ձոխաս բարձեան՝ որ ի նեղքդ պատեալ էր , իբր վանեաս
ի բաց փոխել չտուրն՝ եհար աջովն զոտ ինչն զուղղեցեալս , և
ապան անդէն ։ Եւ յորժամ՝ ուրախատ անկան երկոքին ասքա՝
պանեալ և ուղղեցեալ , զին վերացոյց պատուական և յարձա՝
կեցուս ի վերայ թիկնապահացն գանեալոյ , ոչք ընեցուցեալ
էին ի նեղքս ։ ընդ որում յորձակեցան և քանի մի իրեանք ։
Յետոյ ուսգնեալ հասին ի նեղքս և զոչքն հայոյ՝ ը չուռան՝
նին , ղարուեալ էին ի դրիգարն ։ և պարարգեալ կատարեցին
զամ ծառայս և զարբեկատն գանեալոյ ։

Յայնժամ միաբանեալ ընդ զարս հայոց բարեալք ի զարայն
գանեալոյ՝ որք ակամայ կալին ի հնազանդութեան յոնատարին,
ափեղեան շուրջ չամ անելս ։ և վանեցին զանեին՝ որք կանա՝
կեցն էին յապատարանն գանեալոյ ։ Եւ այսպէս վերաբան
նամանեալ քաջին արարատեանց ազգակցանաց զկալանն ապրեցաք
ը ազատեալ յանարիսանաթ , եկաց անդէն ի զգաստանալ պահ՝
պանեալեն երկրին ։ և առաքեալ հրեշտակն ծանոյց կայսերն
զամ ։ զամ ։ զամ ։

Ինչ այս դարձ արարատեանց ազգակցաց յոյժ յուսանեցու՝
նոյն , և գովեալ մեծապէս զհաստատութեանն , կացոյց զնա
գունդ ազգիցն ։ և այնուհետև մեծացաս մասն արարատ՝
նոյ յոյժ ։ և փառաւորեալ լիներ համբաւ քաջաբերն նորա ի
գաւառն կայսերն և յամ անելոն ։ Եւ յետ կալոյ ելն զմեկ ինչ
յուղղեցեալ՝ հրամանն առեալ ի կայսերէ՝ դարձաւ ի կատարն
գնեալ պալատ ։ և կայսրն երկրին փառաւորեալ՝ զնա առեալ ամ
պատիւ հիւրասիրեաց ։

546 Ը ։ Այս արարատեան հաստատեալ կայսերն խոստացաւ իւր ի
հնազանդ դգաստ քան նոր զարբեկատ , որ էր լեալ կին արամ՝
բիոցոյ զարարեալ ի գանեալոյ ։ և մինչև ի
պատարագի էր կարգեալ զհանդէս հարանեաց, լուսաւ կայսրն
թէ ուրատեան քաջամ ամբոյ յառաջ ամանանալ է ը այ՝
լամ յանին հայոց , և թէ ոչ հանեալ ը կին իւր՝ արձակեալ
է զնա ի բաց ։ Զայս իրրև խոնարհաս , ալ արարատ հանարեցաս
առ նոսա զարբեկատս զմերձաւոր ազգական իւր ։ Եւ ի
ատրաձեալ զայր հանրաւոյ , ուստի ամենեն նոր ելեալ յանին
հայոց՝ նին ի կատարանիսարարեալս ։ և յանարեան եղեալ թա՝
գաւորեալն ծանոյց նոսա զիրան ։ Որոյ վասն զարբեալ թա՝
գաւորեցն ի զվ արարատեանց՝ ետ նոսա ակամայ կանոք առ՝
նալ առ ինքն վերարձն զառաջին կին իւր ։ Զայս ալ յետ
բոզաւոր ուսուցն կրկին արձակեաց զնա արարատ ։ և զի
զարբեկատ ամբարեցաս ը զարարեալ , ը այս գաղանարեալ յոյժ
արարատանց՝ զառանցաս ատելութ ը զարեմ պիտանի յանոյ ։
Եւ ընդ այն ժամս ի կատարանիսարարեալս ազգական ան ար՝

Պր։ Եսայի գլուխ. 31։ և 32։

աստանդ արքայն ինքան ի տանէ այրեկամանոց. սա յառաջնմէ դատաւորեալ ի խորհել ընդ Կիպրեայ դաշնագիր եր ելել ի ծածուկ ընդ խոսրովա դարձեալ ոչ ոչ ինչ դիմանալ յաստանդինոսի կուրէ նեին զնա, և զան հարեալ ընդ Թիկոնս, և առ ոստիկն շրջեցուցեալ ի մէջ քաղաքին ի վերայ ուղտաց. և ապա ելանել նեին զնա ոստիկան։ Յետ նոա վասն այսպիսի ոտարգոնոց գառնացեալ, յոյժ ընդ դեմ յոտնաց՝ միշտ ելանել խորհեր ընդ ոստիկն ի օրսն խորտ, և ապուսեր գիրոյ ժամանակ առնոյ զմեկ ծանաւանացն։

Եւ իբրև իրաւեկ եղեալ, թեր նաև ոչ ոչ ինչ մեծն արառաւն գնեալ ի կայսրէ և ընդ թագուհեաց, նեին յարեցեալ ի նոա, և առաւել նա բարբարոս ի սիրտ նորա զհարբարսիսն ընդ իմ յաստանդինոսի։ առ ինչ ի սոսկ այրեալի բարեսիրաբար զբարեսիրաբարն և հիսարառաւսն ընդ այրեալի անայրեալ. զանոնց և վասանանուն ի պարանոցս ինքն. նա զիմանարգանս մեծ ինչ համարեի, այլ բոյդ ուսանել ելեալ, և նա ընդ բոյդ տեսանոյ՝ զիմն մոռացեալ, և ասէ՝ մինչև ցերկրս իցէ մեզ ուսանիլ ի ձեռաց այրեալ հարանց, ոչ ասասցես զնոսա հանապարհ լինել ընդ իշխանանն ոչ, և Հնչեալ ընդ բեռամն հարկասանոն, թէ զինչ սրինչ անուանեալ ինքն զիարանցեալ ոչ, և գործեալ մեծ գործեալ ընդ գերեալ՝ ոչ։ և ասէ զի՝ յասացիս. զոր դիտաս կարես զիմանալ։ ոչ ասասցին յաստանդինոսն ուստեալ զոչանն պահապանաց յառանձին սենեկի ընդ ուղեալ զանցնուսն նոսին զգեալ. զանցնելոցն գլուխ, և նեղեալ ձեռն մեռելս ի նոա, ոչ կարասցէ զանցնելոցն քակ։ ասա ես գերմանաս մեկնիմ քա և սիրելի՝ հոգեւորելի կոյսիս՝ զուռեալ է ընդ նեմս։ ես գիտեմ, զի ձեռնաս. լինի և նոս քակ։ Յետ այլ ես բազմ բոլոր խոսելոյ աբշակայ գրգռեալս զարտասուսն ի սրտէն կոյսերն։

Եւ իբրև գիտացեալ եգիտա զնա, յոյսանեալ զիարհատոյ իսր և սլլուտ ասեալ. խրատասարի հոյոց, սր ելր երկնասարդ փառացի և կրոցի։ և սրատոյ զնոս ուս ի կրանն. խոր։ Յետ սոցա գտեալ առանձինն զիրեց դրդի գերմանոսի գյուսաբինս դարանին։ Եւ նախ երդասն ի նեմ՝ աչ յայտնել ասեալ, զոր ինչ սանիցի ասել նեմ։ և ապա ի վերս ելեալ զանն։ Իսկ նա ալլալեալ ի ներքսոցս, և ոչինչ ցոյցեալ արտաքսասն դարձ ի սա յանիրաւ ոչանիկոց զնա։ և գնացեալ դարանեալ հոյս խրատ։ Եւ ի բոլոր շրջելոնեն հուսկ յետոյ իբրև եկաս յանոն յանդունս կոյսին, կոյսս զարտասան, և ընկեալ զնա ի. խանաբերն։ ի սլլուտանն յարդանանոս։ Նայնոյ և զարտասն ի բանան։

զայլ հոսանանենն արքայ ի բանան։

Եւ զինն ժամանակաց իբրև սասանացաս զարաերաշխ յանոնայ ընդ գոլեացայ, զոր յարժանեալ ի սիկիլիա՝ յայտարարեալ

Պրոկոպիոս էրմ. Գ. 39։ ես Գ. 24։

[illegible]

ԳԼՈՒԽ · Խ ·

[illegible]

548 [illegible]

550 [illegible]

Լ.մ. ՊԲ

եպիսկոպոսն Հայոց · Ի որում գրի յայսմաւուրս · Գիրք · 25 · և յոյլ գիրս մեր ·

551

Գ · Եւ տեսեալ զայր առաւաղանաց 'ի կամմանս արքայական և վասպուրականին՝ զանմանեցաւ կամեալ զիկոն յոլովանոնս , կացեալ 'ի Հայաստանեաւն ասեն · ԺԴ · և ամիսս ԹՆ · Յետոյ 'ի տեսլի նոցա ոչ մնաց եկիդ՝ յարաւանսն դառնալոյ 'ի գեղջն եղնիպարոյ , այր մեծխնաս · Եւ յառաջագոյն քան զի փոյթ ունելով զոր նորոգեալն առնուրին , իբրև նոսա կալեալ զիկոնս , գտեն գործեալ 'ի կատար հաստատեալ զոյն գործն զոր ի մեջ ժողովոյ արարեալ յեպիսկոպատաց և յիմաստունս արանց 'ի դուռն , բարեալ քանս եղեալ կարգեալ ուղղեալ զառաջնոյն Հայոց՝ ի տանելոյ ժամանակին , նոյնպէս սկսանելով զոյնսն · Յետ այսր եղև 'ի 552 · Թուականին քան , յառաջնորդաւորեալ կալեալ զիկոնս նորին մինչեւ · Յետ այնորիկ սկսան Հայք ազգաւ առաջարան վարել , և զԹուականն ասելոյն անուն լսելոյ և ի քան Թուականն Հայոց · և սկիզբն առնեն 'ի 552 , Թուականէն քան · Եւ ասեն եթե կամիցիս հաշուել զԹուականն Հայոց՝ էն քանի՞ լցեն , 'ի բաց առ 'ի Թուականէն քան ասես · 551 · և մնացեալն արեալ և գալոյն , ասեսցի ես Հայոց Թուականն · ոչ յայտնի ասի , յայտնի ենք , որ 1785 , եթէ կամիցիս գիտել՝ էն արեալ ինչ լցեն Թուականն Հայոց , 'ի բաց առնասցի , 551 , ասա · և մնայ · 1234 · ասի և Թուականն Հայոց · Եւ սոյնս որ զայսմ հոմեմատաւորեն զնեմք զայսոսիկս 'ի լուսնոցս և զԹուականն Հայոց՝ Հայերէն Թուականաւ՝ առնելեալ Թուականին քան ·

Լ.մ. ՊԴ

552 Թուական Հայոց

Դ · Նորոգել մեծին զառաջնորդն Հայոց՝ ճանկարդ նորոգել և զԹն յոլովեալն պարսից · բայց ձեր ձեռնհաս առնել ինչ · մանաւանդ եթե որչափ քանարդ ասա , այնչափ առաւել քանցին պարսիկք զօրացուցանել զգաղտուն եւ ի ինանց · որոյ վն արարեալ մեջեր Հայրապետն ·

Զոր եթե ընդ ոչն ուսուցանել առ կրոնասանք պարսից՝ որ 'ի դուռն , ասելոյն ուստին՝ որ կոչիր ներքոյս · և սեռնալ զնոսին կի՝ զգուշանն՝ սիրաս արհամարհանաք խօսիլ նոսա վն կրանից նոցին · և ոչ զայրանալ՝ կարան զնոս , և զանիկեր նոր զուսանի ուն , և գանեցին զնոս · և առուրալ կացուցին առաջի մարզպանին զնեղարարդոյ · և նոս հրամայեցաւ այսկանել զնոսա 'ի բանս ·

Եւ 'ի նմին աւուր 'ի մատուցանել մոգուցն զոչս 'ի կրակարանն անդ , բոցն բարձրացեալ և անցեալ յապարանսն հանդերձ իշխանին՝ սիրաս արարել զոչն · և 'ի չիմելիլ մոգացն , և 'ի քանալ զինչս ցանել զնոսին՝ առաւել ևս բորբոքեցաւ · Եւ զի յոչ զիտեն մերձ զառաջ հաղարապետն Հայոց ,

Լ՚Հ՚ Ա՚ Հայոց 552 Ա՚

երկնցեալ՝ թէ գնացէ առաւել եւ Հռոմայեցոյն հոգին ընդ
քեզ՝ բն, վաղվաղակի ազգ արար քրիստոնէից թերել զոր իսկ
եւ զանեալսանն, եւ ինքագրել նախաւ՝ ի մի բոյ ասարանեցն։
եւ գոյս երբեւ սրոյնն, իսկայն ինքան հոգն։

Օ՚ այս սեսեալ սրբոյ մեկնեցն, զոյ անուն կր մնասցէ,
՝ի քիշատրն գոսեաւ՝ ի քաղաքաստան գեղջի, գնաց գնեա
քրիստոնէից՝ եւ թողեալ՝ ի քոյ գարնոս մեգաւեն՝ կամ-
ցաւ լինել քրիստոնեայ։ Երբեւ գիտացին զայս մեգքն, կաբան
գնա եւ կացուցին առաջի մարզպանին։ եւ յեա յարգարեալ զնա
թողուլ զքրիստոնեութիւն, երբեւ տեսին՝ թէ ոչ առնու յանձն,
եդին զնա՝ ի բանտ, ուր կայր նեբոս արեղայ եւ սահակ։
յարոց եւ սեռաս մեծամեծ զամ կոչեցա քրիստոնեութիւն։ եւ յեա
եբոյ սոնոց միրտեալ անդէն՝ ի բանտին՝ կոչեցաւ յիշատ-
կաւոր, որ թարգմանի ոնդասաւոր։ եւ անդէն զգեցաւ զգեստս
կրանաւորի։

Զ։ Տեսեալ հայրապետին մեկեսի, թէ չէր հանգիստ
յերկասոյ մեգաւոր, մանաւանդ յերկոցց դէնշատրոյ մարզ-
պանին, առաքեաց հրաւոսկս առ խոսրով տրքայ պարսկոց
հանդերձ բնակչիւք եւ թղթովք։ ի. ՝ի՚ զամ՝ ապաշանաց խնդ-
բեաց՝ ի նմա՝ ասել փոքր մի դիւրութիւն ՝ի՚ հայոց յաշ առ-
նելոյ նմին զամակ հաշաւեցեն վարարոյ պարսից ազգայի,
զոր եւ յաւարս փրկանոյ մարկիանեի մի երբեք նեղել զհայս
վասն հաւատոյ։ Այլ խոսրով ընկալեալ զարարանս նորա՝ առա-
քեաց փոքր դէնշապհոյ զայլ ոմն մարզպան զինաս վերիրամ ա-
նուն, հանդերձ երկրաւորիւք ընկերաբ իւր խորհրդականաբ։
զի կարգեսցին սահման խաղաղութեան՝ ՝ի՚ մեն եւ արքեցեն զմոսն
՝ի բանտարաւելոյ զհոյս։ եւ մի սահիսցեն զաբ՝ ի հոյոյ՝ ի
պարսից հոյ եւ արեգակեն։ եւ մի եւս թողցեն զաբ՝ ի պարսից
գաղեալ՝ ի կրանս քրիստոնէութեան։ եւ եթէ ոք դարձեալ ելցէ
՝ի քրիստոնեութենէ, դարձցի վերստին յարիս պարսից։ եւ եթէ
ոք՝ ի հոյոց դարձեալ ելցէ յարիս պարսից՝ ՝ի կամիցն վերստին
դառնալ՝ ՝ի՚ քրիստոնեութիւն՝ մի արգելցեն մարքն։

Երբեւ եկաց մարզպանն զինաս վերիրամ՝ ՝ի՚ գրանն՝ բազում
դարանոմ ընկալեալ նոցա՝ ՝ի՚ հայոց։ եւ Ա՚ դարանեալեալ տրբ-
քային՝ կոչաց զնա՝ ՝ի՚ բազում խորդարանն։ Ա՚Լ տարեալն երբ-
եւ ասդ. տարանն՝ սեմ մարքն զնա յիշատակաւոր՝ թէ՝ ՝ի՚ մեղ-
գաթ՝ ի գործեալ, կոչեաց զնա յարանան երբ։ եւ յեա բազում
յարդարանաց եւ ապաշանալեաց՝ երբեւ ոչ եթէ նա զքրիս-
տոնեութիւն՝ եւ խալել զնա։ ուր եւ՝ նեռաշահ տարաբեալ
սարանն զերանելն։ Այլ կոնդակեցիսն հրամանն սաւեալ՝ ՝ի՚
զնաստաց՝ երարդ գնարանն՝ ՝ի՚։ եւ ասարեալ թողեցին զարա-
ռանալ յաւարդ եկեղեցին։ եւ զիրանն՝ ՝ի՚ բազմ մասանս բաժա-

[illegible]

Ի՚ հ. ՅՈ
Ը հայոց
552
ՅԱ

Գ. Լ. ԼԻ. ԽՍ.

Յաղագս երիցուդ ժողովոյ հոգեւորականաց, որ ասի հինգերորդ ընդհանուր ժողով։

ՅԱ. Զատմանեցի այսր ժողովս թէպէտ և ոչ վերաբերի ուղղակի յայս մեր գործ, քանզի քանզի անդեկութեամբ սր կարեւոր է աղգի մերում, միանգամայն և հոգի ի պարծանս աղգին, ՅԱ սրաւոր՝ի սմա հանդիսեալ բերեալ եղև ի վկայութիւն նատանէն հայոց գրեալ առ պրակդ, և եղև այն դէն այսր սՅ ժողովոյս ընդ մարդութիւն Եւթագրասի մարտիրոսաց՝ զոր նշանեալ ելին հոյք, պատշաճ վարիցք առանձին գրեալ սուանդել զառ ասա, հանուրս առելով ի մնանենագրութիւն ժողովոյ։ Հոռոմ. Ի. Երես. 157.

Վերև ի 400. ի յայլոց հեղինակաց։

Ինեւ սՅ ժողովոյն քաղկեդոնի, որպէս ուրեք սերեք յիշեցաք յրնթացս այսր պատմութեան, յոսվերը անդադար խռովութիւնք երկուսց դեռատարկանաց և եւսեբիականաց։ Երբեմն ուռանադայր, և երբեմն թուլանայր։ Լսեալ յուսերս Ժամացս այսոցիկ ի Լիոնի յաւուրսն Լեւոնիանոսի մեծի առաւել սկսաւ քարոզել ի կոստանդինուպաւլիս և ի սրագիտոն, ևս և յոմիրիկն։ զի դեռատարկանք առ ՅՅատարգելոյ զիւրեանց մարդաւնս՝ հասատանին սուաՅՅ, թէ ժողովն քաղկեդոնի ընդունելոյ իցեն զդէրս Թէոդորոսի մարտիրոսասոյ, ևս և զմնացեալ գրուածս նոցա Թէոդորետոսի կիւրացւոյ, և Իբասայ եդեսացւոյ։ զոր և եւսեբիականք զոյանայլիս ցուցանել, թէ ժողովն քաղկեդոնի իցեն մարդեալ։ սրամՅեաւ ընդունելոյ և ասեն զայնպիսի գիրս։ և կամ չիսՅ մեծ ի նոսա։ ԼՅ այսր սրատանաւ աղագաւ յուսամնիանոս կայսրն գառատարեաց հրամարտակաւ զի լեցուցեալ գիրսն։ միանգամայն և եցոյց թէ ժողովն քաղկեդոնի ոչ իրիկ հաւան գտաւ մարդութիւնն նոցա։ Գոգր և այլ ինն աղմուկ ի միայնակեացս պարդեսանոյ։ զի սմանք ի նոցն ընդունելին ընդեմ սՅոց զմարդական բանս ինչ որոգմանոյ և զայլակերպացս նոր։

Եւ էին ՅԱ այն առուրս սրսաի հանմոյ վիգիլիոս ի կարանդինուպաւլիս։ և յաստանիանու լիդրբեաց ի վիգիլիոսի քննութեան առնել՝ի վրայ այսոցիկ իրաց։ որոց վրայ ժողովեցան անդ. ԵՅԹանասիոս ենգիպտացիք։ և յանկանել սարաժանութիւնն ի մէջ նոցա պարսն վիգիլիոս յեռ զդաշտաւոր քննութիւն արարս վՅիա գտատարարաւն ի վրայ այնց երից գրաց։ սրոյ և ասին երեք գլուխք։

Յիանի գլ. հոգոր. Ի. ՀԱՅՔԻՆ. Ի. 4Լ. 38. ՅՅԻՆՈՔՆԵԱՆ ԱՅՍՔԷՆՆ։

Ի սարածիլ հանդուցեալ սոյն վերոյ յիշեալ սեղան պարկեալ
քանիսք ծագիցան և ոչ թարգմ՝ յուսմունք իւրովանեալ ,
մանաւանդ յաջիկեցիս և ի միւրիկեցիս . Ցաղագս զայսորիկ
խոսեցաւ վերկելիս Ի հայսերն գուսմարել զնգ հայրապետն ժո-
ղովք ի Հռոմ . իսկ հայսն ոչ պատեցաւ զոր գուսմարել ի կրո-
սոնդիանապոլիս արևելեայ և արևմտեայ եկեղեցի՝ յերիսուց
կամանց հաւասար թուոյ . և եղ սրգել մի թուս յայս ու-
ղղութեան վիճաբանել ուսեալ ի վերայ այնց իրաց , որոնք ժողովն
սրբոյն :

Ասայ քանզի յաստուածեալ լինեալ գուսմարումն ժողովոյն , զի ա-
թանասիոսայ ի հեռաստանէ անուանեալն գրոց , ոչ հասանելեալ
յաստուածեանսն՝ ինքնին վերատեսն հրամարակ եկեալ ի ձեռս
այնց երեց գլխոց . և հրամայեաց կոչել զարտաքինս ի ան-
իեղեցիս . Ի դէպ այս դժուարացեալ վիճիսոսի պարսին , զի
չէր ոնգ յուսումնասիրեալ զայս առանց ինքեան , ժողովոյն զե-
պիսկոպոսանն՝ որք ի քաղաքի անդ էին , և արդեալ զամենն
ի հանդանիցն հրամարակի կոչեալսն . և ինքն խոյս եւս ի
քաղիցդոն . և ապա գնեալ ի բոյսոյ՝ յետս գարձոյց զկնոմոյ-
ասին , և եկեալ զիրսն ի Հռոմայ ժողովոյ :

Զ . Ի դեպ ապա հարիւրամեանսն և հինգ հոգեաստեղծաց
գրուանդեցան ի կայսերական քաղաքս անդր ի կուսանց ինքն-
պաշտս՝ յամի ՅԼԳ . ՅԵԿԿՈՐԴ ամի թագաւորութեան հայոց ,
ի ռաքեաց հրամարակ յայս ժողով յաստուածեանս . կայր ,
առ ի յոյդաց լինել հարց անպատ քննութեամբ հայոց յա-
ռաջնեալ գլուխս բանից , և հաստատել զնագայսն ի
եկեղեցեաց . ապ և յետ յիշատակելոյ զարքեպն սի ժո-
ղովս , և թէ զինչ իրաքանչիւր կայսերք՝ որք էին ի հոգն
ծիկս , զոյժ կայսն վասն նոցին իրաց , յայսս առնն և զիւր
քանս . Ի մեր մարդիանոսի և լեւոնի կայսերաց՝ ասէ , ՝՝ Եթէ
՝՝ ի վերայ ոմանցն գոյն ինչ ժամանակք , զարձեալ յարեան
՝՝ հերետիկք նեստորի և եւտիքեայն . այնպէս ազգեալ գոյք-
՝՝ ունեն ի սէ եկեղեցեաս՝ , մինչև պատուհասեն և հերձ-
՝՝ ուած լինել ի նոսա . և յանուն քրիստոս հաստատեալն եկն-
՝՝ զեցեալ ի իրարս . Զի ոչ իսկեր զի ի գնալն ի քաղաքն
՝՝ Եւրեմ յայ Զի՝ Հաղորդիլ անդ , և ոչ եկեղեցիսն ուրեք
՝՝ յայլ ազգ գոյ՝ և յեկեղեցիս մտանել : Ի՝ յերիսուն ամ ի
՝՝ մոգպատերազմեն ի բարս հաւատոյ ի մեզ ղէոգ իշխանաս-
՝՝ լեն , սկիզբն և հիմն մերոյ ինքնակալաւորեն ապարագ ի
՝՝ մի միաբանեալ գրաւակտեալ քահանայս սոյն եկեղեցեայն
՝՝ ոչ յարեալեցիս մինչև յարեամսոս : Ի՝ ի բաց հաստատեալ ցանմ
՝՝ յոյս և ինդիր , զոր գրագրեն ազգեմ սոյ ժողովոյն քաղ-
՝՝ կեդոնի հետեւոցքն եւտիքեայ և նեստորի , սուտաք քարո-

Գր. Դ. և Լաստ. 553 թ.

զէր ինչն ոչ ժողովն զ նախակարգեալ այլոց երից ոչ ժո-
ղովոց Եկեղեցեացն ոչ , սատարապէս գիտասցեալ զի սր
Միանգամ 'ի նմին կարգեցան զՀուսատոյ քանք , Հոմանոցն
եկ ոմիք այլոց երեցունց ոչ ժողովոց , և լաւագոյն երեք զի-
նեալոք ի. Հանգանցոք զմիաս Հակատակողացն առ սմին սա
ժողով . իսկ զարս միոնդամ յամառ գոան զԵգիպտակատ-
ճեն առ այն ոչ ժողով , 'ի բաց մերժեցեալ՝ եմեկ 'ի ոչ ե-
կեղեցիս ոչ և եմեկ 'ի վանորայս . ոչ զի սրսՀիլով զմիս-
քոնեանն և զնեստորականն սա Եկեղեցեաց և յասՀոնայկ
նոց , զի և նոցն Հատատ՝ զոր ընդեղին սա ժողովք գաւանե-
ցին , 'ի սա Եկեղեցիս ոչ ընդունեցան ։

Գ. Զոր՝ յայս ժողովս բերմ երեսց և քանոնեաց , 'ի մեջ ե-
բելոն Հոգք ժողովն 'ի ջարդարդ գուսուրմնն զմիջարակոն գրր-
ոնանս թեկոպոսի մոգոանեատոցոյ , և զՀանդանակ գրա-
ստանասմնեանցն , և գաւաալ զոնն Հոմանոցն ընդունեն նա-
ատրի և իբր որմանս գրան սնիկս նորին , միաբանն Եկեղեցին
և նեղմեալ գաատարարանցին , և սոնն . * գոյր Հանգանակ
սատանայ է յորմնեալ . նգալեալ նղիսկ յարնոզ ոչդր Հան-
գանակի . . . զթեոդորս մոգոանեատոցի ասնեբոն 'ոգ-
վանի . (և գրեալ կրկնեցին) . զթեոդորոս և զգրանանս նր
ասքնն նգոմեալ ։

Դ. 'Ի Հինգերորդ գումարումն Հրամայեցին Հայք ժողո-
վոցն 'ի մեջ բերել 'ոնա ոչնայանեթիս նոնանաց ընդեմ նորին
թեոդորոսի . * Նեմերոնոյ ընդ ասն և զոր ինչ վերագրեալ
գրեցին ոչ Հայք ընդեմ թեոդորոսի մոգոանեատոցոյ և
ընդեմ Հայհոյանքն նմ . և որ ինչ գտանի յորքանդ գրեալ
ասեալ և 'ի պատմութիւն Հուսս ։ Այս նախ յասացք յերին
զատրամ գրանանս ոչին գրի . յայս բազմ 'ի բաց Հերքեալ
լիներ վերոյգրեալ թեոդորոսի ։ Այս զնեմ ապարեկ յասացք ե-
բելոն զթուղթն կամ՝ գնատանն Հայոց , զոր գրեալ էր սրբն սա-
հակ ոարքեպ և ընդեմ թեոդորոսի ասս ոլորակ՝ Հանանանանքի
Հարցն Հոյոց , որ գումարեցան յերրորդ ժողովն ասլանչա-
ասս . ընդ սրատ , լիբերոյ . է . 59 . երես . 527 . զոր զՀաս-
ուՀած քանիցն գաանանեն 'ի գործս ոչոր սինՀոդոսի նոր . ի .
երես . 240 . ոսր նախ իբր վերնագիր ուաջի գնեն վերծանիսլ
Հատանանն զոյս բան . * Նատանանն՝ զոր ասատացին երիցսանք
և ոարիսատոնեք ասաբանալք յեպիսկոպոս և 'ի կղերիկատոց
և 'ի միաբանեցաց Հայոց մեծաց , և ոարանց և պլոց ազ-
գաց՝ առ ոլորակ սրբոյնն Եպիսկոպոս քաղքին կոստանդինոսպոլ-
սոյ ։ Այս ասատ սկսաւ գարբեալ զասնս նատանանն Հայոց .
յորսամ գրեալ էր ոչսպէս .

* Գ. առաւ ոչր սմն ժամաս , և նա ասատեալ գաղան գինանանն ,

,, սուտ մեղադրեն զԵկեղեցի, զեռնոսքեն ասելով զմեզ ե. զա-
,, նուն յանդիմանեն սարկ և յանծանօթ վայրի զայնպէս 'ի լերդ.
,, ըն , յանապատ ուանսի միւսմ ի ինչ ինչ ցոյց 'ի հոգոտ հա-
,, տիս . որպ սկիզբն և ծագումն առեալ հերձուածոց 'ի պա-
,, զանդ ուսմանատոցայ , և 'ի նոյն յայտնել և զիրանիանոյ պա-
,, զանդս և զոյլոյ հերետիկոսաստուածոց 'ի դիրսն յաղագս
,, մարդեղութեանն նոս մերոյ. լոկ քան , նոցին հնարեալ գուանի
,, բանից յոտ 'ի գրուածս իսպառ , և ևս ընդարձակն ։

,, Սա պատիր մեքենայիս և յանդուգն լուրանք և սատա-
,, ռայեան աղանդաւոր գուն դիրեալ յոգիս հարկանել զմար-
,, դիկ 'ի սլաց գեղեալ նեռոյ իւրոց երգն լեզուանս իմն և
,, թունալ քարոզ , այլ ոչ ժամ մի արդելեալ փակեալ զա-
,, զեր յոյզ իւր , զունդիանաւ լեռնաց ինչուանուանն 'ուցա ,
,, ոչ 'ի մեծին ոչ և. 'ի փոքրին մերմէ յեր քան հրամանն ըն-
,, կալան կոմսիկ զօնս և զկարինն և զամ' զոլասանիս ինչուան
,, սոյն , զոյցն ասեմ զասարելոց , և զնոցին հնարելոյ զկ-
,, նահանակոց և զնուանանանոցս և զհոյրարեանոց , և որ
,, ապ էս սոր իցեն ։ Ոչ էր էրեմ զիրոյ ուամ ոչ զարարեալ ա-
,, սեալ' սիսաս ասել հանս արուանքս իսպաց սահմանոց , հա-
,, մարձակեալ և 'ի միձանկին' որ սլ խոն էր , խլրեալ զնեալ.
,, հան ձորսարարան . և 'ի խոսիլ անդ խարեալ յեկեղեցաց
,, անտիրաց ասարաց' այսպէս ասաց ։ մարդ յր , ՝՝ . . . . ։ և
,, սոս առաքի գնեն զմոլար վիրապանին ինչուրուն ։ և ա.
,, սս յայսն) ։

,, Ի զմոսկ անհնարին յարարեալ գոյս 'ի մէջ եկեղեցոյ
,, խարեալն ասիրուս քանիսք յայտնի ծանապարհ. հոսարեալ
,, յայլոյսն շաղոյց վիրապանի ։ զի սլ ասիրեալ է հանապարհ
,, նոր , որ թեր բերեալ է ։ Ոչ որոյ բաղոսանք 'ի պրշանեանէն և.
,, կեղեցոյ հանարանիկաւ ՝՝ ՝՝ նոյս ՝ յայլեալ գասն նմ ,
,, ցուցեալ' թէ 'ի նմանէն շարեալ է թիւրարարարանն նեա.
,, ասր , և զնոցիսն զնոր ասապաշանս ընկալեալ . որոյ ի ոյլ
,, բեալ ասմանակ գրեանցս 'ի հոլանիրեան 'ի սակս սարս.
,, ձոյլեալ ոյ բանից նոր յեկեղեցոյ . որ է ոնանել 'ի թեսղեն
,, ՝՝ զանանս. սոսոխաբարոյ առ նեռասոր ։

,, Օ գաղաւամ ժամանակս 'ի սոյն ոլորդերեալ թեսդարան'
,, հասանելոյց լարանոց և 'ամեն նեռասրի , թէ քո զոյլ ոչ
,, կնոդանաց' սր ծնաս 'ի սոր կասն մարիամայ , սչ է' ոչ
,, 'ի հոր. ծնեալ ասն բան' հոմանարանիկ մեղրն , ոյլ
,, մարդ լեկարաւ դարձակցան լանին ոչ ը չասիս իսպասն
,, հանասարանն . որամ սա 'ի սրժանաս որ լինելոյ լծուկոյ
,, դա բանին' լուսաբանն անկ էր ոլորել յարաաոյ : զն մար-
,, թասցի հարոյդ լինել ոլորանն , լսոյ անանան ոլոյնան

,, և

Գ. մի
և հայոց
553
թ

,, և սրբութեան։ Քանզի զիարդ ասէ Հնարք իցէ՞ ոչ և մարդոյ մի
,, լինել 'ի ձեռն փրկութեանն։ որ փրկէին՝ և որ փրկի։ որ
,, նախ քան զյաւիտեանսն, և որ 'ի մարիամայ երևեցաւ։
,, աստի և ծառայն։ որարիչն և ստարծն։ Օ այգասիկ և
,, զկանն նմանս ժողովեցուս ասել՝ զոր ինքն Յ'ինանէն քրիս-
,, տոսի թեոփորոս, և 'ի գիրս իւր ասմանացոյց։ կեղծիս ինն
,, յոգեալ՝ իբր թէ ընդէմ հնարի զինել որիսոսի և ենամեալ
,, և ապողինարի։ և չեռ բնաւ բանին ոչ ծանեալ 'ի գոյացու-
,, թէ՞ ոչ հոր։ զյն մարմնոյ ծնունդ 'ի ոչ կուսէն մարիամայ։
,, և կամ զայլ ինչ 'ի սակս մարգեղութեան։ այլ զոյս ևս ասել
,, յոգի քրիստոս։ որ օծաւն ասէ և հոգորդ գաւառ փրեռաց։ որում
,, կցորդն է մեռն կանխեալ առ նա ինքրհոց յոչ բանէն՝ 'ի
,, հնմարիտ և 'ի հոմանդոյսոկից որդւոյ առ քարոզ կեալ։

,, ընդ նմա։

,, Լոյս իբրև որոցեալ եղև 'ի այն հաւանութեանն՝ նեստոր այ-
,, լոյնն հանգերձ, ինքնալիս լիներ ասասանոյ։ զի 'ի ձեռն
,, որդւոյ իբրոյ թեոդորոսի ոմանքեաց յոգուանց և նեստորի՝
,, որբանեկել զնմա մեղսրուն։ Լոյս ոչ շուտացու կորուանամբ
,, ասանեն՝ որ յերկրին ասուցաց։ այլ դուն դարձիր։ զի և՝
,, առաւել ոգիւռ աշխեալ ընդ երկիր ապրածանիցի։ Լոյս
,, զի (զայնու ժամանակու) գիրոյս ոչի ճեալ եկեղեցեաց
,, (կոստանդինուպոլսոյ)։ զիրանեն՝ զի որոց մեղանաց։ և
,, դամ զնարդ կալու զանձու եկեղուն նեստորիոս՝ 'ի ձեռն
,, մեքենաւոր հնարից ոմանց ասպնջականաց։ որք ոչ յոյ սա-
,, նան զնորհս։ և ջորուցոյ 'ի գործ ոչկեալ զիլնանութեն
,, իւր՝ զանձնոնոք իրոյացոյ իւրանն ոմանրշաւեալ յոգեղոց
,, գոանել քան զիմիս իւր զթեոդորոս։

,, Յ. յեթանորեալ ոչ յեկեղեցիս՝ յոյսց ընդդեմ՝ նեստ-
,, որոսի։ լսոյ ոակի գանալ և մեք նոնոտոքս՝ ոչինչ ունիցեք
,, պարաբ՝ մինչև ցմահ պարերազմելք վասն հնմարութեան։
,, որոնս յանդիսանն կոչուցաք՝ 'ի սահանի անդ մերում՝ զոր
,, գրեցուք ու ասուցաքն եղիցն աղերսանդրացոյ կիրեղ
,, ընդդեմ թեոդորոսի և գրոնոնոց նորա։ ևս և 'ի սամանի
,, ուսա՝ զոր առ ձերոյնդ ուղղեմք գերապատուութեան։ Լոյս
,, ինչ լինիցի։ զի յետ ընթանալոյ ձերոյ գոյդ՝ ընթերցիցք և
,, զայն։ ոչ զի միաբան լիցի գիմադրելն ընդեմ թեոդորո-
,, ոի։ և ընդեմ ոչիգծ գրոնոնոց և վիրսուն նոր։ և որոց ընդ-
,, նդրեն նանանս խորհին և ուսուցանեն։ Լոյս ոչ հանդգ թուեն-
,, ցաւ ձեռն գաստարարաեալ յոյսնոսոյն և յանուանեալ զոլիրգն
,, նեստոր 'ի ամենդիսկան ժողովն եփեսոսի։ այնպէս եղիցի
,, և զոր յառաջնումն առ 'ի ձէնց ուսանոց ոնասնն գաստարար-
,, ուեցաւ։ գաստարարեալ յոնանուանեալ զթեոդորոս զնոր գար-

,, Հրէն գոհանալ՝ ի սիրելոյ ուսումնասէրս · Ը նոմին և զոր Ը
,, սեռելն վիշապն Ի խորհին և ուսուցանեն զայսմ յիշելոյն
,, սասրեաց և ի կիւրեղիս ։։

553 Ը

Օ այս ամ՝ բանս նոսանեին հայոց յառաջ քերեալ ընթերցան
Հայք ժողովոյն՝ ի վիպասի Հաստատեալ ասացիկոյ խնդրոյ
իրեանց՝ իբրև հայր ջաղիոյ մոլորեալ Թեոդորոսի · զրա
ինքնանգ զատապարտեցին ի ժողովի անդ · Ապանպես յա
ռաջ քերին և զրանս նոսանեին պոսկի գրելոյ առ հայս · ար
ասանոյ յիշատակեալ սանանա հեղգի մոլորեալ Թեոդորոսի ·
յառաջ քերին և զայլ բազում բանս գրեալս յառաջին ժա
մանակս ընդ գլեմ ենդ · Իսկ զիտելոյն՝ որ յորմեանալ էր ի Թեոդ
նոսանոց ի գլմոց կիւրղի ի գովալեն Թեոդորոսի բազում
լիրոք յայսանի գուցին լինել սատ և հեղգիք · ոչ ի տեսանել
յիրոք յայսանի գուցին լինել սատ և հեղգիք · ոչ ի տեսանել
յերեսս · 263 · Գիրք ի 266 · Եւ ապա զատապարտեցին և զմի
լրտեսեան զբանսն Թեոդորոսի և իրատաց՝ սատանց զատա
պարտելոյ զանձինս նոցա · զի նիշ յայսանի նզովեալ էին զնեստոր
ի ժողովի քաղկեդոնի · Զատապարտեցին և զանիրաւն որ
դինեալ, նոյնպէս և զաշակերտս նոր՝ որք գրեալ էին զներ
ուսանողական բանս ։

Գ · Զետ ապարանի ի յուլիանոսէ գուսարանն կոմիրալ կա
նոնս սահմանել ընդեմ սց և ընդեմ ամ՝ նեսատրականաց և ե
ոիրանց՝ խոսեցան նոսին հայք ժողովոյն, և ասեն · * Զ երանին
,, կենդանի կոչ միանգամ գոսնեցաւ ի ժողովի սատ դարձել
,, խոսատիսիմք ընդունել զրանսին որարանն ժողովս , ի՛
,, զինիկոյն , զիստանդինուպոլսին, զեփեսոսի զառաջինն , և
,, զբաղկեդոնինն։ Եւ զոր ինչ միանգամ ի նոսին սահմանեալն
,, ի վրա մի և նոյն հաւատոյ , քարոզեցաք և քարոզեմք · և
,, զոյս ոչ ընդունիմն զնոսա՝ ասասս դատեմք լինել ի կա
,, թուղիկէ եկեղեցւոյ · Եւ ևս ի այլ ամ՝ Գրիգորիոսի , որք
,, զատապարտեցան և նզովեցան ի նախատասեալ ընդդէմ սր
,, ժողովոյն և ի ոչ կամաւորելոցն և յատաքնոսին եկեղեց
,, ւոյ · · · զատապարտեմք և նզովեմք զերեսին նոսատիրա
,, սանեալ գրութիւն , յի ի զեմեոդորոս զանձարիշ մոսասնա
,, ասային՝ Հանդերձ սիրելի գրովք նոցին · և զայնոսիկ գրե
,, ալսն՝ զոյս ուսանաղաստրն գրեալ Թեոդորեստոս · և զամ
,, պարիշտ Թեոդորն՝ որ ասի գրեալ յիրատոյ · Նոյնպէս և
,, զշատագովս նոցա , և զայնոսիկ որք գրեցին կամ գրեն ի
,, քատաղանսի նոցա , և կամ յանդգնին ասել զոյս սեղիզ
,, գրչ , և զանարգարանս նոցն պատասանն կամ գուն գոր
,, ծեն պատասանել , ոչ Թէ Հաճանալն խլեն զիշատ Թէ սեց
,, Հայոց՝ կամ սոցն ժողովոյն բաղկեդոնի ։

Եւ ապա սահմանեցին զարքեպասան կոմանս , որք կարգին

Ի՞նչ ոչ։ և հայր։ 553 ՚ի

ընդեմ՚մտեալս վիպասէ ոմանց երից գլխոց, և ընդդեմ՚ասղանդդն՝ սնեալսրն ն. եւ ախքեպ՝ յոյոց զբոլոր կանոնն հոմանուաեալով՝ պատուական համարիմ՝ դնել առս առաջի։ որովհետև ոչն կանոնք լարմասոց ինչն գլեն՝ և. զհակառակութեան ժամանակ՝ ի մէջ բազմոց՝ ոչ և ի մէջ հայոց՝ ի վեր ասհմանադրոն՝ քաղկեդոնն ոչ ժողովն։ կանոն. է. Լեռն ոք յառեալ յերկուս բնութիւն՝ խմանալ զբաժանումն բնութեանց, և ոչ խառնութիւնն։ զի որ մեր յոգի կասարեալ՝ ծնուցեալ՝ և կոտորեալ մարդկութիւն՝ անշփոթութիւն միաւորեալ՝ առանց փոփոխման՝ ծնուցեալ՝ ի մարդկութի, և մեկուսեալ յոգուն՝ այնպիսին նզովեալ լիցի։ կանոն. ը. Լեռն ոք՝ ի խառատարանին՝ եթե յերկուս բնութեանց եղև միութի, և կամ՝ յասելն՝ մի բնութիւն բանին մարմնացելոյ, ոչ իմանալ այնպես՝ ոչ հարկն ասուցին՝ քանզի՝ յոգոյն բնութեանն՝ և՝ ի մարդ կոյն բնութիւն միալ անձնուսարեալ է մի քրիստոս՝ ոչ՝ իմանալ՝ եթե այնու եղև մի պարզ կուսի ծնութիւն և մարմնոյն՝ և կամ՝ շփոթմամբ մի գոյացաւն՝ այնպիսին նզովեալ լիցի։ կանոն. թ. Լեռն ոք ասիցէ զբան երկրպագելեաց կուս բնութիւն երկու երկրպագութիւն՝ պրոսոպի՝ մի՝ և որոշակի մարդոյ՝ և կամ՝ ի մի բնութեան շփոթել՝ նզովեալ լիցի։ կանոն. ժ. Լեռն ոք ոչ խոստովանի զՔրիստոս՝ որ խաչեցաւ մարմնով՝ լինել Ծ. Հիմարիա և Որ փառաց՝ և մի՝ ի սրբոյ երրորդութենն՝ նզովեալ լիցի։ Օ կնի այսոցիկ կարգեցան և ապ. հնգետասան կանոնք նզովից՝ ընդեմ՚մտալսն պարզեցեալ՝ և ընդունելոց նոր։ և ուղղափառաց ժողովք։

Ե. Պատանուս ոյոր ժողովոյ բնդ շինութիւնք նապեցան վեղիկոսարանս որեմնեալոյ։ զի յարոյք՝ ի նոյանէ ընդեմ՚ զինեալն՝ ոչ ժողովոյն՝ ընտանալովեալ զբան երից գլխոց։ զարբ քանացաւ զկիրեանեալ Տակոն իշխանաւոր ներոնս մեծ պատրիկ հոյկրան՝ զարմ ուսիմն իսոկ՝ ի յոգորոյ գլուխս։ Կրեցին ու հակառակողն և քահանայապետք հռոմայ բազում թեռուցեալ։ և՝ ինչ բուրամ՚ասոց հանին մարդեանցն իսոգանել զնոսա։ ի մէջ պատ պեղուկ՝ ի հրկրպ՚ որոնցն քահանայապետն հռոմայ գրեաց թուղթ առ եղիա ոթոնի լոյսի և ու ոյլ եպիսկոպոսանս խորհիլ՝ որք ոչ հաւանեին գասասարարեալ զերիս գլաւոնաւ զայս թուղթ ետ շարագրել գրիգորի սարկուաչի ներամ՝ որ և եղև յետոյ քահանայապետ՝ այն է մեծն գրիգոր պապ։ Գոյսոյ՚ թղթի գանկիկ բարեբաք և քաղցր ամոլ և Ամբ վերաբերեալ ուսոյի զնե քահանայապետն՝ թե՝ պարտ է նզովել և հերքել զերիս գլուխն զոյնորոկ՝ գրոյ՚ոյնոյ հակառակ չորից ոչ ժողովոյ և հաստատեն ամեն հոյոց։ Լոյ զի մի ոչ ասե կարծեսցի՝ թե ոչն մարդասէրն գիրս՝ որք ասին թեոդորոսի՝ լիցեն նոր։ Օ գրոնոծո

[illegible]

Գ Լ Ո Ւ Խ · ԽԲ·

Հայոց գրագիր տերունի պարզի հայիանոյ, և յանկնել նոցա
Գոմեցոց գոմ ազգաց, մոկոյ ի նոցա, և տա՝ և յաստիս ազգացն
գրագիրն ի գրաբար նոցին։

Բազում քանք են ի պատմագրաց յաշխարհս և լսող,
նայց ոչ ի մեզ ինչ ոչ ոչ պատրաստ հայկազունս։
սրամիտն անուանի գուսանն Եղայժ ի վիպերգս գո-
ղոն ի բազում գրագիր։ Զ միայն ի յաշխարհս, այլ և ի կող-
մանս խաղեալ։ Զա՝ ունկնդրեալ ի գլ. ԼԵ. ԵրԷ.դեր.
ան նախարարացն մեծին Հայոց՝ ոչ ի բազմին պարսից, և
ի ազգաբնակ նեղեալ մնաց ի գրաբ նոցանէ։ Զ ոչի հաճեալ
զի նա երեսեալի զ իւրոյ քաջութեանն ամենայն, հեղա-
գիտ մնայն, անասելոյն վայելուչն, անենիկ. Հաստատ.
ուն, այլապէս զգաւառն, անիմաստ վերատեսութեան

Ի՚Ա. ԺԵ.

արանելի վիհանձաւէն, անանկանելի երկայնամուէն, զարմանալի մեծադարձուէն, անդարանելի զօրութենն, և այլ ևս թագմ ձրից եղեալ ընաւ և եղեալ առաքինաւէ, զարս 'ի մէջ բերեն հաստատագիրք յաւուց և լուսնացուց 'ի գովեան ոգոս. որոյք գաւառ սա իրրև ամէն պատուական 'ի մէջ ՅՀՒ յաւուց. և եղև յարգոյ յայլ մեծամեծաց և. փաքանց, մանչք յաւուցեանեանք կոյսեր. և կոչեցաւ 'ի մանուկ գանձապետ պրաքանի և հիւպատոս, պարարիկ և խորհրդական. և պատուեցաւ 'ի

Նեմանէ 'ի քաղաքն իւր։

{537} Զաւուրս մի երևելի էր և մեծ ուրարարեան յաւուց բեղիտոլիսս, որ եղև. մեն յանուանէն քաջնոյ 'ի զարս զարս երևելոյ. և Ը այն աւուրս սայր սա պատերազմ 'ի կողմանէ կոյսերք Ը զիմաց՝ Ը են զանգայիք, որք բանակեալ եին 'ի կողմանս իրարանց. և. էր յայնժամ խորհրդական և նստաւոր բեղիտարիսի սրդոգոպոս հրեսպ, որ և պատմէ քաղաքն ինչ զանուն և զիերսէսի սլատարկ։ Ի յամել նոր յիսուսիս և յիրկարել անգարդաց զատերազմոց, աւուրքաց կոյսին յաւանիեանս յոգնաւի նմա զիերսէս պարարիկ հանդերձ հինգ հազար ոստաւորեանք. Ը սրս և գունդ մի 'ի զօրացն հոյոց, զոր զօրավարք

Երերսէսի քաջացն։ զոլոմ զիշատակեալ եմք 'ի գլ. Ա։

Ի հաստատել ներսէսի պարարիկ զիաւորս առ բեղիտարիսս, երբ կոչին 'ի մի կամ զիտանել՝ հրամանս նաւուն ժողովել՝ ամ'զարոց հուպ 'ի քաղաքն զիերսէս. և առնէին խորհուրդ 'ի միասին հանդերձ ամ՝ զօրավարքս յաւուց, թէ ընդ որ կոչին 'ի զէպ իցէ յարձակել 'ի վրայ ինչուցուց։ Ի զի յայն աւուրսն պաշարեալ եին զանգայիք զքաղաքն արիմանն, յորում էր զարուսանն յաւուց յանչանեաց, ներսէս պարարիկ՝ ոչ սիրէրն ոչ ամենեն, խորհուրդ եառ բեղիտարիսի զաւաղիսն դնալ յոգնուն նմանեն, յոյն քան եհաս զարուսանուս և 'ի ոնոմն իսկ յանչանեն, և խնդրեր ձեռն օգնականաւն 'ի բեղիտարիսի։ Ի նա Ը խորհրդոյ ներսէսի առաքեաց զանգ. մի հրամայ. սքանց հաստատ յարի մնան՝ վանեցին զգանգայիս։ Ի յանչանեանս սգանեալ՝ և սնանեաս զերծեալ խրովքն հանդ եղ, և եկեալ առ բեղիտարիս՝ ընդունեալ զիներ, և գովել զներսէս զի փրկեալ զանգայիս՝ նարս ձեռն կարկառել ինքեան։ Ի զոլոյս դժնդակացեալ բեղիտարիսի՝ իբր թէ զի իբրև հրամանաւ, այլ խորհրդով ներսէսի եկեալ յաջողեալ իցեն ինչ յանչանեանս, սկսաւ ընդ ակամբ հայել 'ի ներսէս. որոյ ոգորաւ

անկան փոքր մի գժտանի 'ի մէջ բեղիտարիսի և ներսէսի։

{539} Ի իրրև դարձաւ ներսէս 'ի կուսանանդիանոցէն, զիմեաց բեղիտարիս 'ի մէջ զանգայ, և եաս պատերազմ ընդ նմա 'ի կողմանս անբանայս. յաւուր մարտի վանեցեալն յոյնք. զի զա-

Պարոնոպոս գլ. Ը. 13. 16. 18. 20.

Պարոնոպոս գլ. Ը. 27. 29.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Լ.Գ. ԺԱ.

իւրաց հարիւր ոչխարս ։ և զիմեանց նոքաք գերեալքն 'ի քաղաքն ։ Այլ իբրև եկաց զոհաւորն զգուռն , մտեալ արտաքուստ իւրովքն 'ի նեղեալս՝ ասեն զայլ պահապանսն ։ և եհաս ոգի ունել յունաց՝ փութալ գալ և մտանել 'ի քաղաքն ։ Մնացեալ զայն գոմեաց՝ խուսէին յայժ , և կարծելով՝ թէ յայնք ոմք մտեալ սիրոն քաղաքին՝ յուսահատեալ եղեալ էին ի այլ դուռն , և փախեան ։

Իսկ զօրագլուխքն յունաց խնդեալ՝ թէ առաւ քաղաքն , զայն օր գանդաղեցան գալ . և սկսան վիճել ի միմեանս՝ ի գրեալս պիսկոպոսի , թէ ուր՝ առաւել ոմկանի աւար քաղաքին ։ Հնուեալ գոմեացոյ՝ թէ գանդն յունաց յամէ մտանել 'ի քաղաքն , գայանն յեռս փութանակի , և եկեալ սկսին անդրին ի նոյն գուռն ։ զի գիտէին՝ թէ այն ոակաւաւոր՝ զոր էին ի արտաւաղայ , ոչ կարէին խոպառ սիրել քաղաքին ։ Իչ գիտացեալ գանդին յունաց զկղեալսն՝ տակաւ մեծեցան 'ի քաղաք անդր ։ և գամոցիքն յեռ մտանելոյ 'ի նեղեալ՝ գիմեցին 'ի վերարտաւաղեանսն ։ և մի քաջանթ մարս եկեալ կռուեցին ընդ նս ։ և միանգամայն ճայնեցին առ արտաքս 'ի գանդն յունաց հրամանելոյ զանանթ ։ Այլ նոքա հրամ եղեալ ։ և սանալ՝ զի փակեալ է դուռն քաղաքին , գարձան յետս ։ Իսկ արտաւաղ՝ և ար ի նոքա՝ անձնասցուցեալ այնչափ բազմանի գոմեաց խոպառ զրեմ ունել , գիմեցին յուլարարուն պարարելն , և ընկենցին զանձինս 'ի վերայ , յոյց ամենք զբարի հարեալ խորտակեցան . և ոմանք 'ի անդն ասափարսի անկեալ՝ անձինս զերծան ։ Ի որս և նա ինքն արտաւաղ ։ որ և հասեալ առ զօրս յունաց՝ մեղադիր եղև նոցա յայժ ։ զի այնպիսի վատասրտութիւն լիներ կայնն յաստանեն քաջելոն . և զանկիրս ի բերանց 'ի վատանդի թողին ։

{550} Գ. Տարիս որբոյ գոմեաց խնացեալ զանցս վերոնասյա՝ ուրախ եղև , և ժողովեալ զզօրս իւր՝ դիմեաց գալ 'ի վերայ հոռոմական գնդին ։ Իսկ զօրագլուխքն յունաց զի հերքասելոյ՝ ոչ իշխեին 'ի դիմի հարկանելն ։ Այլ զայն սեսեալ քաջին արտաւաղայ՝ սկսաւ խօսիլ ընդ նոսա , և ասէ . զի՞ վատթարեալ կայք , և զի՞ յաւելանայն հուսկաւս վիրանիք , յոմանցանէ կիսոց գոմեացն ընդ գիսն՝ մեք 'ի գիմի հարցաք նոցա , և կարեալք վանել զմեզ , քան 'ի մեզ իսկ առեալ ի իմ՝ 'ի մարտի զիրաւ գրաթ նոցա , զի 'ի մոցանէ ելեալ քաջանթ առն , ելեալ չտա՝ և ելեալ առկու ։ Այլ մինչդեռ յայնք յաւելանթ դեղերեալն և լրեալ սպանեալ խոսեալն , անցին թշնամիք անարկիւղ ընդ գեան ։ և ելեալ ձակատեցան ընդ գեմ նոցա ։

Ի՛նդ ի ոմն 'ի գոմեացոյ անուն մեծաբ անուն՝ հեծեալ ձերիվար ամենի՝ այր բարձրահասակ , ծանրամարմին , ահագնա-

Մարկ. գ. ԻԵ.
Գոմ. գ. գ.

[Գլ. Գ]

տեսիլ և ուժեղասուտ՝ կուռ փառեալ զինու, և պատեալ էր-
կրելի պահպանիչք, յառաջ մատեալ 'ի մէջ ձեռակուռն,
և ասէ. Հանիցք Հաւուրդ ինձ ընդդէմ աղօթեան, զի կարող
իցէ կռուել ընդ իս։ Սառամոլեան յոյսք յառնի անտէր, և ոչ զի
գտու 'ի նմա, զի էջսեայսի նշանել ընդդէմ գօրաւորն այնպիսի
առն։ Ոչ ոչինչ՝ զրկեն զանազան մանկիկք զարիւ յառաջ
զրաձանացեալ՝ քաջութիւն ել և եկաց ընդդիմանալ նորա 'ի մէջ
դաշտին։ Այլ ոչ էր տեսանել զերկուց մանարտնչի քաջայ
իբր երկուց ամէն հի առիւծոյ մանչելոյ խրոխտալ ոչնչանալ
'ի մէջ միմեանց։ Այլ այն ինչ 'ի յարձակիլ նոցա 'ի մէջ՝ կշռեին
զնիզակս. հարկանէր զիրեարս, անաղարտեալ յանգաձեռն
արուաւաղայ, և մատ հասեալ յայրն՝ 'ի խոր անցոյց զնիզակն
յայ հող վիշապայ։ որպէս կարելիք խոցեալ՝ եթէն առաջնոյ
յերկիր ելոյր յետս կոյս յերկնարին, քան նիզակն նոցա՝ զոր
քաջն կալեալ էր, յետեալ 'ի խոր մի ոչ թաղացոյց զնա ան-
կանել 'ի գետին։

Յարձելոյն արուաւաղայ՝ թէ չէ 'ի մահ վիրաւորեալ այն,
դարձեալ անդրէն շուտապաւ, և սկսաւ ամ պատեալ թաթ խորա-
գոյնս մինչ զնիզակն՝ որ խրեալն էր 'ի կողս վիշապայ։ այլ
ոչ դժ ջանան գիտելոյ 'ի ինքնին իւրում ուժգին 'ի վիշ. ասեն,
զայս նիզակին վիշապայ՝ զի ցնչեալ էր 'ի վերս, կուռ ելեալ ընդ
մի կողմն 'ի զաստն նորան։ և սաստիկ ոստ. նոցան՝ գի-
պան 'ի պարանոց նորա։ և պատաւեալ զմնացեալն՝ ելեալ ընդ-
ենալոյն։ և մինչդեռ ոստ. շուտ սաստկանին ոչ դադար նա ընդ-
դուն, բայց տեսեալ յետոյ զոգի հաւուն, արեան զարնա-
ելիս՝ 'ի ձեռաց յուսոյ։ խոսի վիշապ մեռեալ անդրէն մե-
ռեալ։ Այլ ոչ ոչ ոչ ոչ գիտեր զաղաքեցուցանել զհաւուն ոստ-
ուն, արուաւաղայ՝ յետ երիս ամսոյ ելեալ նա զոգի։ և ելն
արամեալ՝ 'ի մեծ ամ յուսակեան։ և հայկեան զարան։ Այլ ոչ
պարտ էրբեր 'ի մտրա ձեռակուռնցան ել գոլեալ։ յաղթեալ 'ի նոցն
կուսրեանն, և յաղաղմէ ձերբակալ եղեն։ և ապրեալ մարա-
պուր փախեան։ Ակ. ինչպէս յուսակեանն փեսն արուաւա-
ղայ, կորուեալ 'ի վիշ գնդին հայոց. զայլ. ոմն 'ի հայոց. մտոսի

գլուխ ԺԱ.

Վիրոիպանա գլ. Գ. 26.

[55]

Ինչ ապարանի 'ի միասանդամ պարգեալ ընդ ապաստանն գոլեալ
ասորեայ՝ գրեալ 'ի պատարագի մատանէ ցկիր և ցամ. հանեն. ցոյր.
և 'ի փախստական ոնգ յուսանուեցիներ ուրեք ասեալ 'ի մեռա գո-
ինաց զարտանոր գնդին հայոց գրեալ. զոր ոչ հանդերձ գոլեալ
ասոյ՝ զոր և մեռեալն գիրքոյ 'ի վիշ հասել էր, հայոցն՝ թէ ոչ
հա. գրա. Ակ. ելն զի ոչ գիտեր գրեալ նոյ, և ոչ ասել քան յու-
նարեն. ասայ. գրեալ տոս. քս. իմացեալ նոյ արտա, թէ նա
մի. ոմն 'ի յունաց զարտարարան է, կոչեալ տեղին. դեռ յեռ զար-

դաւաց , և սպանին ։

Գ։ Տեսեալ յաւուրսն Սեբաստիոսի կայսերի , թէ ինչ չունայ զ-
ղջումն ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԻ գնան , և տարեալս արքայի գանձայ օրինաւոր
զբաստայ , կարգեալս ընդ հոնարս ապարատիս զհաւատարիմն
ներսէս պատրիկ հայկազն , և առաքեալս զնոսա քան զամ պատրաս-
տաւելիս ի վերս գանձայ ։ Հասեալ ներսէսի ի Թրակիս՝ գտե-
գի հոս , և հատուս առ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ի փիլիպէասրէս , և ասա խա-
սեցոյ զիտալիս , և եկին ի նմա քաղաքացիք զարուց ի բազմ ապ-
ստաց և ի թիւրաւեցոյ . և էր ինքն սիրելի լայս նոցա յանկու-
ցեալ զինքն զարտս տեղոյն առատ պարգևաք և մեծարեսեր բա-
ղրոք ։ Եւ երբեմն մերձ եղև ի ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ վենետիկեցւոց , նաև
սլ հաստատեն նմա տայս , զի սէրս տանեն ի գալս քոյ տարարարդիս ,
արաց բազմք թշնամի են մեզ ։ Զայս և ներսէս ի խորհրդոյ սի-
ղելոյն իւրոյ յովհաննու զարմանալի դիմեաց ընդ այլ ազգս ի
հոստենա ։

Եւ եղեալ առաւօտ արքայի զսմանց զբաղ գաղտանեն ներ-
սէսի՝ եկն և քարոզեցաւ բազմութիւն զարայ մերձ յարքունիսն
լեառն , տեղը խաղաղայոյ և ներսէս զամ կազմեն , և առաքել
պատգամաւորս առ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ՝ ասել , զի քեզ արժան ի զամ
կայսեր տրդեալ , փարատել և զՔՈ վրդովել , և յարդարեաց վեր
գալ ի հոլովութիւն ։ Եւ զի յարհանդիսել տարեալս զարարատն
նորա , պատգամաւորքն ներսէսի խնդրեցին ժամ տալ տալոյ
պատերազմի ։ Եւ նա ասէ . յետ ալեն աւուր Հոկտեմբերի ։
Զայլ ներսէսի գիտացեալ թէ պատրաստեալ խոսի տա-
տիլս , կարգ եդ ի զարս իւր , և խրատեալս տուեալ նոցա՝ ասէ ։
զի բազում բանիս կարաս զձեզ սեռանեմ ի յարքս քաջալե-
բութիւն ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ապիրատ թշնամեացդ , այլ կարեալ դասիս
յարդարել զձեզ ի սոյն ելեալ , զի զայս պատերազմ սկսանիցիք՝
յաւուրսալ յաղթանակաւորեալ մեն , զի նախաւ անձինքեր վանեալքիք
զչաստ իբրև զնոսանս տեսանիցի ։

Եւ իբրև Հոկտեմբերն Հանդիպ միաւորեալ երկոքին բա-
նակքն , աքանչելի ինն գտաւաւրութիւն կայսերեայ ներսէս ընդ-
դրաս յանայ յայլեալս ի ձեռ պարեալ , և պատանիքեալ բարա-
բանելոյ՝ արքայ և զինուք պարտ երկոցն գիմել ի վերս թշնա-
մեաց ։ Տեսեալ ասելոյս զիարդ զարայն ներսէսի , զարանն զա-
ղի հարեալ երկեալն իւրոցն , ի դանիացեալ , ինքն ևս սկսաւ կար-
գել և յարդարել զինն պատերազմի քաջութիւն ։

Յայնմ վայրի այր մի կայաս սնաւն , որ ի յանայ զարանի
փարատեալ անկեալ էր առ գանիացեալս , անուանի ի քաջու-
թիւն և զարաւոր յոյժ , ի երիվար աշտանակեալ՝ ել ի Հոկտեմբերն
ասելոյ ։ և յաւաջ մատուցեալ՝ ձայն ետ ի Հոկտեմբերն յա-
ղայ , և ասէ ։ Հանիր ի ձեզ այր այ՝ այլ , զի եկեալ մարտ

Պրոկոպիոս գոր ։ գ ։ 21 , և 26 ։
Թէոփանէս Նոնոսոս ։ Գերբեռոս ։ և այլք ։

Պրոկոպիոս գոր ։ գ ։ 29 ։ Գալ ի 528

գիտէր զ իւր առանձին , և տեսցուք՝ զի՞նչ ելցի յաղթութենէ։ Զայս-
մամ՝ ի մէջ ասասցեալ միոմն՝ ի թիկնապահացն Նեբուսեմ՝ ազ-
գաւ Հայ՝ ընտանի անուն , էառ հրամանս՝ ի նեբոխոդ ։ և ե-
կաւ Հայ՝ ընտանի՝ ի ներքինեաց՝ արքանացաւ Հանդէպ ախոյեա-
նին։ Զոգին ահագարեալ կամաց՝ արտաքսէ զի սլացմանն
իւրոյոյ՝ ի վերս նիզակ՝ ի մեջն՝ ուշ եդեալ՝ ի տեղի նիզպակի
Հարկանել զնա զ՝ որոմանցն։ Լսեալ ազգին ընտանւոյ՝ ի թարգման-
ական առ՝ ի վեղ լեզուաց՝ ներքինարին՝ դրացաւ՝ ի վայր ։ և
զ՝ օգս հանց նիզակն ։ Լսեալ՝ ի քնեալ առ նոսա՝ հոգեալ թա-
փուլ՝ յարձակումն երիվարին իւրոյ ։ Զաս ինքն ընտանի՝ մեռաց
անարգն վնասուն իւր՝ ի ձախս կոզ նոր , և շամբրեալ ի ներ-
գնա յերիվարին , և յերկիր հարուաւեալ զոյգն քան ։ Զայն
տեսեալ յանաց՝ ամենայն՝ զարմացեալ՝ ի բերան՝ ի միոջէ բերանոյ
յերկիրս՝ ի վերս ազատակոցին՝ ի ձայն գնեալ։

Զ՝ արշաւեալ զ՝ այն ոտիոյ , և կամակցեալ ի՝ ներ-
նեալն վերս իւրոյն , Մանդ զի չեն էր բարկեալ զքանակ իւր՝
և տարակոյս գաղտեան և ոչ ելս զօրաց , հնարս հնարեցաւ
առ գուսանիկն պարապ՝ Մ՝ի , և առնուն՝ ի Ճակատն իւր-
ամբ , և եկաց՝ ի մէջ երկուց Ճակատացն ։ և էր ինքն գրա-
գիտաւորեալ զքանակն զինուք և ահրանակաց զարդուք , հե-
ծեալ՝ երիվարս՝ ասիկոպանաց ։ որոյ և զարդն զանգ խառնէր
սեռազաց ։ և ծգեալ զ՝ օգս զնիզակ իւր ։ խաղայր և Ճեմէր
անդին , կամելով ցուցանել յանաց զիւր արանեան քաջութիւն
և գնեալոյն Ճարտարութի ։ և այսպիսի խաղալոյ զարուն հաւ-
ժամ մնալոյն ծախիր զ՝ վայր , մինչև ամ ընդ իւր հաւարեա-
ցին և յարդարեալին ։ Լոյ՝ ի գժուարելն և յարդանարհելյա-
նաց զոյն բոլոր՝ , պարագամ՝ զիեաց առ նոս , և ասէ ։ ունիմ
ինչ ասել ձեզ յառաջ քան զմարտ ։ և զ՝ այս ձեմեմ ասա ։
Լսակ՝ ներքնոյ ոչ ելս սեղն բանից նոր ։ ժամանակ խոսելոյ ան-
գեալ է ասել ։ ժամ է տրոց պատերազմի ։ զի զարնիցի ցոյգ-
ս՝ վայր ։ և ընդ՝ ի յառաջնմ՝ ոչ ծանուցեալ զասելս ։ և ասել՝ ի
վայր ։ և ընդ՝ ի յառաջնմ՝ ոչ ծանուցեալ զասելս ։ և ասել՝ ի

Մի՝ Ճակատս պատերազմիս ինձս ։

Զայս իբրև հաւարեցան զարքն ասակոցայ՝ հրամանս ետ նոցա ինքն
բանեալ՝ առնել ։ իսկ՝ հրով՝ ի մոյ՝ լեռ տեսանէ զայն յանեալ
թերեալ ետ հանգիստ ասացեալ ունանց և ունիսոց վերս ։ ինքն
ամենայն գիտեցին՝ ի զի նոց ։ Զի՞նչ ոչ ունիցէ սակն ասիկոցա Ճա-
գիտաւոր յարձակ քաջին նեբուսեմ ։ Սակն իբրև կամէր ասել՝ ի գա-
ել զնա ։ Սակայն՝ իմանացեալ՝ ներքնոյ զդաւանանս՝ ի՝ նոր
պատուիրէ ասել ։ զ՝ իբրեն՝ զ՝ ամ՝ բանակն , և ասէ ։ մի և մի
ոչ՝ ելանցի՝ ի կոյս պատերազմանէ ։ մի ոչ դանիցեն զանձն
ի բաց գնիցէ ։ մի ոչ գտանիցեն երիվարի ընծայն ։ և մի ոչ նաև
ի քանի՝ ասացի ։ այլ՝ յանին կալցի ասիսա մի Ճակատիցն ։

զայս 'ի թշնամեան սենեալ։

Տեսեալ զմեծացեալ եղեալ կարգ կանոնք, կատաղեալ Հոլոգոն ետուն սասակութիւն 'ի վերայ նոցա. և խառն կարգաւք չիսլեալ՝ զհետևակս իբրեւ զոչխարս թագին. և հեծելոցն նոցա յառաջ անցեալ՝ սասերասերիկ գիմեցին 'ի վերայ յունաց. բայց քանզի մի կարգաւ պատերազմէին, ահաբեկ արարին զնոսանսին. և շարքանակի պաշարեալ 'ի սուր սասերի մատնեցին զնոսա. սրոց և զամենայն ծերբակալ արարին. և մինչև ցմեռ գերեալս զհետս պնտեալ նոցա չարալուր հարին զնոսա։

Պրոկոպիոս գրք. բ. 32.

Եւ. Իսկ տոտիլայ հինգ արարեալ մաղապարտ զերծեալ գնացեալ 'ի մեծան. որոյ զինի հաճեալ յանոց, և սէր գիտելով՝ թէ նա ինքն տոտիլայ էր, վերաստեցին զնա. և թագին կիսամահ. զոր և յետ սակաւուց գաեալ ծառայիս նոր առապատ անիծեալ՝ փոխեցան զսպանանել զնա. բայց զինեալ զգաստեալ նոր՝ մեռաւ. և թաղեցին զնա 'ի գուշտ։ Իսկ Ներսեհ ոչ գիտացեալ, թէ մեռեալ էր տոտիլան, զհետ եր գամանուցն զնա. և. Իբրև լուաւ թէ մեռեալ է, ոչ հաւատաց. մինչև առաքեաց ապա սասերիկ զերան. և նոցա գտեալ և քարշեալ զգերեզմանն՝ հանին զրեն նորին. և 'ի բաց առեալ 'ի նմանէ զայրենանոյն թագաւորանն՝ անդրէն թաղեցին 'ի գերեզմանի. և նիկեալ պատանեցին Ներսեհ. և Ներսեհ փութանակի առաքեաց առեստաբս առ կայսրն յուստինիանոս՝ հանդերձ պատմութեամբն ասասիրոյ։ Լու ինքն առաւել ևս զարացեալ, յառաջիկայն ուշացիր լիներ։ Լու զի կայսրն 'ի զարս իւր դաստոյք 'ի լանգաբարդացոց՝ որք զարանամիրք և տանարդիք, որք բշմ անողարմութիւն արարին յիմ սեպհ անմեղ անձանց, տանեալ նոցա ինքն՝ արձակեաց յիւրմէ 'ի պանանեհա. զի մի ևս այլ սեպոյ զարիս նոցա։

Պրոկոպիոս գրք. բ. 33.

Իսկ գոմաղիք նիկաալ իւրանոյ թագաւորեալ զանկամ վերաբերն զարաժարեալ եղեն, կուչելով յանուն և զգիսմանացիս. ի չիմացես։ Օ այն լուեալ Ներսեհ՝ հրամանն ետ վանչերիանոսի զարաւարն, զի իւրով դիպան երթեալ պարհապան կացցէ առ պարսս գետով՝ ելանել անցս գոմայ. և ինքն զարաքն մեացեալքն զիմեաց 'ի վերայ հասանելոյ, զոր առեալ էին գոմայիցքն առ առիրոյ. և զանգիսայն ետուն ի ոտրեաց բշմ տրեալս. և սարարեալ ետես զարարիսարս քանդեալս 'ի գոմայեցս՝ աւաժին ետ նարպել։ Լսեցեալ գոմայեցոյ զարարսն Ներսեհ՝ 'ի վերայ հասանելոյ՝ զիմեցին անդր պաշարանել զքաղաքն. իսկ Ներսեհ վանեալ գնաց, և մայրն եգեալ ասասիրաբնակ՝ ի քաղաքին՝ ետ զայն 'ի ինքն երդոյ ամի յուստինիանոսի կայսերի, յամի ՌՆ. ՏՏՀ. յառաջնումամի թագաւորութեանն հոյոց. և իսկոյն առաքեաց զառաջնումամի թագաւորութեանն հոյոց զառաջնումամի թագաւորութեանն հոյոց։

Գ Լ Ո Ւ Խ . [illegible]

[illegible]

553 [illegible]

554 [illegible]

[illegible]

[illegible]

Ի՚.Գ. ԺԸ
Եւ հայոց
554
Ի՚.

սպանանել զպատանեան առեալս ի քաղաքացւոց անտի առ ի
զկնեցուցանելոյ զսիրաս նոցա։ * Ի՚.Գ. Ներսէս՝ որ (ըստ սակայն
,, ազաթիսատաց) զամենայն իմաստասիրեալ գործեր, և զոչ ներեալ
,, արտաքսեալեն սիրել ունձին, զոչ ուղիղ գատեցաւ զանձնէս
,, ի մեզ գայ քաղաքացւոյ ի մահ տանել։ ։] ՝ի որոյ և այս-
պիսի ինն հնարեցաւ հնարս։ Հրամայեաց գաշնաձայն ի ծա-
ծուկ ոչաւել զպարսոցս պատանդիցն ի ներսիսէ՝ տոխրատակաց
առ ծածկաման, և ծածկել լայն ձարձաք։ և ետ կապել ըստ-
ձեռս նոցա յետս իբրև զմահապարտաց, և ածել մեծ առ պա-
ղիսան յանգիման քաղաքացւոյ։ և ինքնին եկեալ ասդ՝ զոլ-
բագին դիմեալ հրամայեաց դահճոյ։ և ասէ։ ապանեցք զպա-
տանդս անտրդեն և ուխտապուտ քաղաքացւոցդ այդոսիկ։ Ի՚.
գահիճքն հարին զպատանս պարսոնցս նոցա։ ոչ թէ ապանա-
սիցեն։ և նոքա ի յառաջագոյն խոստացեալ ի ներսիսէ՝ անկան
յերկիր իբրև զմեռեալս։

Օ այս իբրև տեսին ի վերուստ քաղաքացիքն, հրամարեալ
զնոսա իբրև սպանեալս, սկսան գոյժ սաստիկ մեծանոց։ և
աղաղակեալ բառնալ ելին ի մեծամեծաց և յերեսեղեալց եկին պա-
տանդքն։ Ի՚. ծնողքն նոցա և ազգականքն հասեալ ի վերայ պարս-
պին՝ սկսան կսկծանոք լալ, փնտրել զկնոջն, քաղել զկուրծս,
և զամենայն գործս կոծոյ կատարել ի վերայ պատանդիցն։ Ի՚. քա-
ղաքաւորքն ընդ բանս հարսանեանց առ Ներսէս, ասելով, այր
անպատիվ և անողորմ՝ որ ի զաւրս կրնոս յանձին զանուն բա-
ղեպուշաւորեն։ որպէս խղճեցեր ը վայս տարապարտուց կո-
տրել զանձինս մեր և տիսրեցանս։

Ասացաւ ը նոր իմաստասէր՝ Ներսէս, և ասէ։ զչ է իմ ինչ մեղ
ի վերայ մահու սոցա, այլ՝ ձերումդ անլսելոն, որ ոչ եռաւք
ինձ՝ զքաղաքդ ըստ պայմանին՝ զոր եգիք։ այլ եմեք գանե
լոցսա՝ հեռեն զդատաստանեալ անասոյ ինձ, քարի լինիցի ձեզ։
և արդ առեմիկ։ զչ է իմ ոգոնեալ զդոս, այլ՝ հնարս գտա-
ծեցի, զի զսիրաս ձեր ձեռնեցուցեալ՝ ի հաւանութիւն ածիցս։
զի կեցուցանի հնոր։ և չեն մեռեալ։ ապա մի ինչ խոսիք։
լուցս միոյն սուք զքաղաքդ։ և ես ոչինչ արարից ձեզ չար։
ապա թէ սէ՝ յիրաւի սպանանիցեմ զսոսա։ և զքաղաքդ առեալ
ուժգին՝ վնասս անցս և ը ձեզ անցանիցեմ։

Ի՚. իբրև առ սաստիկ խոսանեցեն զչ հաւատացին քաղաք-
ացիք բանիցն Ներսէսի։ հրամայեաց Ներսէս կերդնուլ մեռ-
ելոցն կանգնել յոտս։ և ածեալ կացոյց զնոսա յանգիման քաղա-
քացւոցն։ Օ այն տեսեալ՝ ուրախ եղեն յոյժ։ և խոստա-
նային առալ զքաղաքն։ Ի՚ուրց սմանք ասդրեն ծանրատարեալ՝
ընդ հարսանեան։ և զչ կամիցին յանձն առնուլ զդանցն։ Ի՚սկ
Ներսէսի յուսիալ՝ զի հանձնասցի հագաց իւրոց՝ ալանակեաց

զպատանեալն տգիտութեան գնալ ի քաղաքն · զի զաւակ ասա-
ցեալ մերումանցն սիրեալ ենք, և հաւանեցին բանիդ իմոց ·
Յայնմ ժամանակս թագաւորն խորհիլ էր մեծարեալ սրանցուն-
լով զ մարդասիրութիւնն ներուելոյ · և կացին ի մէջ իւրեանց ·
ոմանք ասէին տալ զքաղաքն, և ոմանք ոչ կամէին · Ի՛սրա-
բարեացս ներեալ. ի վերս առ նոսա, և ասէ · ոչինչ ի սակա-
հեալս ինձ փոյթ, թէ ոչ ընդհեցայ զսիրս ձեր, և ոչ կարացի
զնաստուերիդ խորհուրդս · և ապա. հպեալ զձեռն իւր դէպ առ-
նոս՝ եցոյց զնիզակն իւր, և ասէ · ոչինչ այլ, բայց սա միայն
խանարհեցուցանէ զձեզ · ի՛նչ ոչինչս հեռանս և եւ ասասկացու-
ցեալ զայսոսիրալն՝ ասացեալքն յոյժ զքաղաքացիսն ·
Ի՛նոյն աւուրս և այլ ևս զոչ յուենայ՝ որք գնացին ի Սա-
սուն, զորմանն անդր. լեան ամօթեալ և ապատուեալք · և քա-
ղեալ էր յոյժ սիրտ նոցա · Ոչ իմաստուն ներուս լսեալ զնա-
խագոյն անցս՝ ոչ՝ սիրս խռովիցս, այլ քաջալերեալ զարա-
ցոյց գնոս · ոչ է ասել սուտ քաջի զ ձուխագ դառնանալ և գնա-
տել, այլ յաւելս այնու զօրանալ սա. այլ նուազագոյնս զանգ-
կառնելոյ զ ի ինքեանս. այր գրասանդրս երկնչի · ի ձայնէ.
թեց, զի չնչեսի յոյս այլ ևս յաղթանակելոյ · զոգոյ զքաջ յոյս
սերս. ասէ՝ որ զօրացուցանէ զմեզ, մի ընկնեսցուք · զի նոքա
յաղթեսցեն և վասեսցեն զիմեզ · և այլ ևս երկոսն բա-
նիւք սրատանդեաց զնոս · Ի՛սրա ասացեալ մարդոյ քարոզ-
ցեալ ի զի՛ բարուցքին լուսոյ՝ ետու զոյն լեռ հրոց ասելոց պա-
շարմանն · և հաւանեալ անդ զօրս ի լոյն՝ գնաց ի Հասանոս
ամրոցն · և զարան սրեաց ի ամրոցս ·
Յայնմ ժամի Հելի ելն առ նոսա սուր ի Հասանոս ուղղեալ.
նոսա · զոր լինելոցք ի վերոյ · ասեալ գրեցաք, և էաս զբանալիս
քաղաքին կոմսայ ի ձեռանէ · և թաղեալին անձն սաստուր լեալ
նոսի՝ բազմ զարմանալի մինչեալ եղև ի նմանէ · և ներսէս յղեաց
հրամանս զորոց իւրոց՝ զոր պատրաստեալ էին զկամս քաղաք-
մանեալ ի ներքս, և տիրել քաղաքին և զանձանց նորա, և
պահպանել զայն · Ի՛սրա ինքն ներսէս զի ապահովս զմինակս
տիրելոյ զանձացոյ՝ հանարեցաւ ի կարգս ճգնացոց ։
Ի՛նոյն աւուրս ձմերայնոյն ելն՝ սերբեաս ի քաղաքն զարան.
նան · և մինչև նաստակ էր. ի բարեր ինչ զիսանուցի զնել
զերկիրն · հասեալ զչանչ մի գերմանացւոց եղբ. երկու հարա-
սրանաց · որք ասպատակէին ի մերձակայ գիւղս · Ոչ որ կա-
ր ի ինն սրամանէ՝ ետու զաղջանոցն ի իւր երեք տարիս ·
և ի ՀԵՆԵԱԼ ՀՐԻՒՍՈՐ՝ յարձակեցաւ, և ինքն ասէ ի նոցանէ ·
ի վերս ասպատակացն · և ոչ հաւատեալ այսպիսի գնալոյ՝ եարկ ա-
ռաջի իւր Հայոց ամենայն յանապատաբնակս գալոյս · ուր ասպա-
տան եղեալ գերմանացւոց՝ ուստեղան ոմանք, իսկ ներսե-

Գ. Մ. Գ. և Հայոց։

սի կամելով գալեալ ինն և հանել յանապատ անապ՝ հրամանն
նոա իւրոցն 'ի փոխուստ գաղանալ։

Օ այս փոխուստս նոցա տեսեալ գերմանացւոց, և հայեցեալ՝
թէ սակաւ ապրք են ընդ ձերսեսի, յոգդաբերցին զմիմեանս,
և Ձեպալ ինդեցան զՀնա նոցա՝ 'ի մոի եդեալ կոտրել զերեք
հարիւրսն, և զներսին ձերբակալ առնել։ Այլ եղև 'ի հա-
սանել նոցա 'ի դաշտավայր տեղի՝ դարձոյց ներսէս զամն երի-
վարին իւրոյ, և դիմեաց իւրովքն 'ի վերայ նոցա։ և անհարիւ
սասակաբ խարտակեալ զնա՝ ուրեալ քան զինն հարիւրսն ան-
եռեղ 'ի դաշտին ասպատաս կալեալ։ և զայլսն ցիրուցան փախ-
ուստական արար։ և դարձեալ յաղթութեամբ դնաց 'ի հռոմ։ և
ձմերեաց անդ։

555 Գ. Հասանել դարձեալ՝ ժողովեաց ներսէս զամ զորս իւր 'ի
Գ.

Գ. Գ. Գ. Գ.

հռոմ։ և անդրէն նոյպ սկսաւ մարզել զնս 'ի պատերազ-
մական վարժութիւն։ զի գուցէ ասէ յաւուրս ձմերոյսոյ՝ 'ի
հանգիստս պարապելով՝ թուլացեալ լցեն 'ի զգեստարակն
կրթութիւն։ ապրէ նոցա յասպարիզին զեմ ընդդէմ միմեանց 'ի
ձեռս մաքառիլ։ անկարծուստս ասկոյ կերիւար ուսանիցել։
զինս շարժել։ 'ի նոյն փոյթ հանագունդ յառաջ խուզել։ և
զայլ ամ կարգ պատերազմի կոստարել առ 'ի կիրթ լինելոյ
նոցա։

Գ. Զդ եղև ներսէսի՝ թէ գերմանացիք զորս ծոնու-
ցին ասպատակորէն 'ի սահմանս սրուութեան հաստատեցոյ,
և թէ բազումք 'ի նոցանէ 'ի մեծակայ աեղեաց հասարս ժա-
ղովին։ Օ այն լսեալ նոցա՝ խորհեցան նոքա զոր ըստ 'ի վերայ նոցա։
և ապա կրեաց զպատերազմ գնդին հոյոց։ զոր յոյնք խանա-
լանգ կոչեին՝ փոքր ասելոյ նոխտարար։ զոյսր քաջակարով և
հնարագիտ։ և հրամանն եառնոյ զիմել 'ի վերայ հոմբարակրացն։
Լուեալ նոցա զարս ասկաւս թաւնալ՝ այլ ընտրեալ յիւրոցն զնդին,
իսկ և իսկ եկեալ 'ի վերայ նոցա։ Եհար և սասակեաց զբազումս 'ի
նոցանէ։ և զապրեալսն, որք կրեին զպատերազմս, յարիւսակեաց։ և
զմին 'ի սայլից՝ ոչ կարի ինչ ցնաալ էր։ ցամոք խառեալ 'ի կերս
անասանց, տարաս հանդ յաշտարակ մի դերմանացւոց։ զոր
գնեալ էին նոքա իւր աեղի ապատանի։ և յարկանել զնար
'ի խառն։ 'ի միս ցոլացեալ բացին՝ այրեաց զիայաակեալս
ասպարանին։ Այլ արքն՝ որ անդ պահապան կային։ ոչ կա-
բացեալ զիրաւանել զրաց հրոյն՝ փութացան զանձինս ներ-
հուցանել։ և իբրեւ յաշտարակն ոնտի՝ փոխեան և անկան
'ի բան բանակն իւրեանց։ և խանարանք աիրեաց անդուն։
Ինդ այսդարանացեալ գերմանացւոց առ հարկ վառեցան բարբ-
ջեցան իրարս։ զկնոյ։ և 'ի նոսին աւուր կարմեցան և պատրաս-
տեցան գիմել տասանկ սպարդամաս 'ի վերայ զորացն յանոց։ Լուս-

ցեալ Ներսեսի զմանկունսն շատս աստուածային պաշտամանց նոր խաչանշանացն զորս ետ թագաւորացն։ Այլ յորժամ մեռանէր ինքն յայս. ձմերել 'ի վէր, ապա եկեալ Ներսէսի ծերն ընծայեաց նմա միաբանութեամբ աշխարհին. և ապաւինեալ է զօրացուցանէր զնա վասն զայրոյթն յանդգնութեանն. վասն լսեալ նոր կոչման [illegible] բոցդ և եկաց. մինչև նա զբերեալ յանգոյն առանձին և երկից զպեղծս արքայութեան.

և այսպէս եղ առաջնոյն [illegible]։

Յառաջնոյն անդէն զգօրս իւր հրամայէ յաղթեալ լինել, և եդ զանձուն 'ի դրանն [illegible] և ինքն [illegible] թշնամեաց։ Այլ զոր մահացն 'ի վերնոյն [illegible] հայրապետին մնացեալ 'ի մարտ անձին զօրութեան, և Շապհոյ հարցանէ։ Այլ 'ի շփոթել զեկեղեցեացն և 'ի խորհրդ 'ոսկի' զորս Ներսէսի պաշտպանեալ զնա զօրացուցանէր [illegible] հօրն, և զաւազանն 'ի սուրբ առաքելոց և 'ի տեղ Ներսէսի Տեառն յաւուր։ Այլ եւ անդ ողջոյն հասարակ աստուածային. զի 'ի քաջահնար մարտութեան Ներսէսի միաբանել զեկեղեցեացն անդրէն 'ի ձեռս արանց նոր անձնատուր 'ի նմա 'ի դաշտին տարածեալ աներկեւանելին, և փախուցեալ 'ի փարատել խորհրդոց մտաւորին. և 'ի յարգանս արեան սպանելոցն' ապաշաւ փոխեալ իւր Հերկեղաց ազդելին. և զեռն' որ անդ կայր, 'ի վեր աշխարհն 'ի բարձրութիւն զեկեղեցեաց։ Ընդ առաջնորդ և բազմութեամբ մեծ աշխարհականս զեկեղեցեացն. և զորս նոր քաջալերեաց. մինչև ոչ ամենայն 'ի Հնդկաց զառանձնաց այլ յանց 'ի Հեթեթոս ազատաց։ Իսկ 'ի զօրութեան Ներսէսի կատարելովն մեծացն անհատան որք նախապատուեալ հրամանեալք։

Վասն առաջնոյն Ներսէսի յաղթութեանն 'ի պատերազմին ամենայն եկեղեցւոյն հայրապետին հաւատացեալ 'ի Հռոմէ' մինչ առաջադրեալ զխաղաղութիւն իւրում. և նոր զօրք նոր իւրեա 'ի մեծի բերանոյ զօրութիւն ընտրեալ ամենայն. Այլ եւ թէ բանիւ մեծ եղեւ այս զօրք արքայի Ներսէսի, ※ պատմութեանն և ծեծ Հռովմայեցւոյ (առաջ ասացելոյ), ,, Թէ եղելոց 'ի քաջաց որ յառաջինն զօրս պատերազմի փառաւոր, Հրապարակի և մեծամեծաց յաղթութեան 'ի զօրաց առաքելոց։ Իսկ զօրք Ներսէսի առաքելոց և զանազանեալ ընդ այսպիսի յաղթութեան։ Թեոդոսեան յանձն առ, և ապա 'ի խորհրդեան և 'ի յոգնաբանութիւն զեկեղեցւոյ. մինչև փառս մեծ և զօրս և զարդս պատուական եկեղեցեացն զանգիտեալ, իսկ զորս մնացեալ զեկեղեցին իւրեանց։

Օրէն առաջին մեծամեծացն Ներսէսի հանդէպ առաջ հաւատարիմ յարգութեան նորա. եւ եկաց 'ի մէջ նոր, և պաշտպանեալ աստուածախնամութեամբ եկեղեցեաց զհերձուածողացն նոցին։ Այլ պահել անդրդուելի և յառաջագոյն զօրաւորութեամբ նոցա է առաքեալ, որք 'ի կեանս խորհրդոց մեծամեծ մնացին յաղթանակեան 'ի վեր

Ըստ Ժդ. և Ժորդ 555 Դ.

Ամ. Տն. և Հայոց թշնամեաց. այլ ձեր քաջացեալ ընդ'ի լեառն է յաղթօղն լինել
այդր. և զի՞ իցէ ասացից Ը պարսիկս ձեր' սպառազէնս 'ի խու-
555 զելն է. և թէ արքայի սրտիւ զօրութեամբ էր, և անուն
Դ քաջութեան կարգս ժառանգել, մի Ը մարդկան եւեթ կոչեսցի
հանդիսանալ թշնամեաց յաղթելով, այլ եւ առաւել սե-
ձանց լեռնայ իմաստութ' զանձնապահութ. ընդ թէ ինչ բաւա-
կանանց. Իսկ մեծագործն Ը յաղթութեան հանապազ յու-
սացելոցն ուղարկեր լեռինս, յորժամ ժամ կարգ տեսելով զերեզ
'ի մարտ' թէ գէթ լինի. զի որ անձնազոհ մեռանի' պատմեն ան-
պատմ և յաղթեն. իսկ որ հանապազ 'ի պատերազմունս կայ, թէ 'ի
մարտ ելցէ' յաղթօղ դառնայ. և թէ մեռցի յարուցել' յաւիտեն-
ից վայելէ. Օրով և առաւել զանձն զաղձ խոստանայ որ Ը անձ
զայս իմ մտադրել պատերազմական զնա. և իբրև հանապազօր
մարտիկ և պահեաց կայր.

ԿԶ. Իսկ յայսմ աւուրս, թէ եօթն հազար արք պատե-
րազմողք 'ի զունդս անկանելով կան յանմատչելի բերդն
կանգնեալ. խաղաղ փութանակի 'ի վերայ նոցա. և եկեալ
պաշարեաց զամրութեանն զանձինսն. մինչև անձկացեալ ամ-
բոխեանքն խորհեցան հաշտութիւն խօսել. Իսկ եկեալ հաւա-
նեցաւ զօրավարն նոյն յանդիմանեալ դեղ նեղեալ, և բանս ա-
ռաջի եդեալ խաղաղութեան. բայց զոր կարծեն յոխորտ և
ամբարտաւանս խօսել, ոչ զիջեալ ներքինս 'ի բանս նոյն. այլ
պնդեալք զէն յիւր. ոչ այլ ինչ է սակ, այլ նախ խոնար-
հեցուցէք զձեզ յամբարտաւանութեան ձերմէ, և ապա առէք
զամրոցդ.

Ահեղեալ ամբոխ հաւանեցաւ, և մերձ եկեալ յամրոցն, առ զայ-
րացեալ սրտին վրէժ առնուլ կամելով 'ի ներքինն' լուծեալ զա-
ղերսն լուծանելոյ, և ձգեալ կշռակի սասանութեամբ 'ի մէջ նոցա-
ունի. բայց վերջինս նեանքն' ինչ ոչ փութաց ամբոխ. Յայն-
ժամ և ծառայքն ներքինին' առաւելեալ, լեալ զկնի ամենն' հալածեալ
խոցոտեցին զնա. և նոր զերծեալ յամրոցն' յետ եղկելոց ա-
ւուրց եհան զոգի. Իսկ ներքինս այնպէս 'ի նմին կայր դժուարին
այս, մինչև առաջնոց պատերազմողին անձնատուր եղեն 'ի ձեռս
կամօքն. և նոր խաղացեալ յանձինս նոյն առաքեաց զնա 'ի կա-
սակցութիւն զօրին առ յաւուրս կայր.

556 Իսկ յետոյ ներքինս ահաբեկ արարեալ այնուհետև զիւր զօրու-
Ե թիւն և զայլ թշնամին կայսեր, և քաջ անուն ժառանգեալ
առաքինի իշխանութեան, և ոչ թողացուցանէր երբեք
խորհել թշնամեացն. և կայր խաղաղութեամբ և յանդորրու 'ի
կողմանս հիւսիսոյ զօրէն Ձեռաց. Իսկ զորոց եկաց նա անդ
ամենայն պատերազմս, 'ի ամբարտաւան կամէին էր 'ի յառա-
ջ զօրաւոր խաղաղութեան. և էր իբրև սկսեալ յայս ամենե-

ցուն, մանաւանդ քահանայապետին Հռոմայ։

Ե. Այս նոքա իբրև մեռաւ մեծ յաստիճանաւոր, և նոսա կոյսք փոքրագոյնսն, որք նախանձոյք շարեալս եղեն առնա զնոսքսն։ Նորին առեն հանդարտս ի Հռոմի իբրև ինքնին և բաղդաւոր եր։ և զամենայն ըստ կամս իւր դարձեալ։ և եղեալ է ի մահ թագաւորել զոմանս։ և վասն խորհրդոյ մանանել զիտակս վերարկուս ի ձեռս նոցա։ Գաստասայ յաջորդեալս այսոցիկս ոչ ոչինչ շարաւանք։ և առաջի քննելոյ զիրսն՝ առաքեալ առ նոսա ի պատգամս։ և յետս կրեալ զնա ի պատուոյ իշխանութենն։ Զոմանս և ապիսս խեղդեալս կրել առնա, և առեալ։ գործ դնս ի գործ մանելոյ զատանի Ի կոնդակ։

Լսակ ներգեալ՝ որ ոչն գիտեր զանձնեն խեղդ, իբրև ըստ գրոյն, տրտմեցաւ։ և ասէ։ Եթե լսեալ ինչ գործեալ է իմ ընդդէմ հաստատելոյս և յոտոյ։ Տասցեն զարիս ի գլուխ իմ։ Այս ոչ կարացեալ ասելոյ ասելոյ ոչ ոչինչ նախատանաց ի ձագաւորեալ՝ ապա հայր պիտի, և ասէ։ այս զոմանցն մնասցո մնալոյց նոցա, զոմանս ոչ նոս և ոչ կոյսք կարուցանել ելիցք գասանել ընդդէմ, և քանել։ Այս եղեալ զայրացաւ ի հռոմայեցիս՝ եկն ի գասասան կամքանիս՝ ի նեռարդիս։ և ապէ ասաս ընդգրգռասոյս, որք եկն ապէ փարեանիսոր և անոգարդ, գաղ ի ամրել յեռասարս անիսակսն։ Այս նոցս յարձակեալ կասարդաս իրդ եկիս հարկս հալաս արամբք՝ ոս հասարակ վիդոմեալ՝ ի վայր ուրարին դրամանոգ դայն։

Վասն ասելոյ եհնս առ ներսոն՝ ի նեռարդիս քահանայապետն հռոմայոյ յաջորդեալ ներսոյ, և ուղղեալ զնա քաղքն և ամենք քանիւք դասանալ՝ ի հռոմ՝ և դարձեալ մասասցոնել իրասն, և խաղալել զնն։ Այս նա թեկրեան եկն անդ, բայց քանզի լինդարարեալք առաս էլ զարանել եկն, ասարձակոսն գասեալ բռնեցան՝ լիսոսիս, և ուրեցին ամ քաղաքս՝ բայց ի հռոմ՝ և ի հասանեալ՝ ի ընդհանս ներսոսի։ և կացուցան առաջին թագ ինչ՝ լիսոսիս արքունիս յամի ՆԵ. 571։ Յամ ներսոսի կոչեալ՝ ի հռոմ մինչև ցվերանն դեռաց խորս՝ մեռաս ամս յամի ՌՆ. 572։ Ը պետասնեակ։ Դամ։ 569։ բան կարմրեն։ և մարդին նորա նեռաս յարձանեալ սասանի, և գորնուցաս պատանի՝ ի կասասանդիսարդիս՝ հանդերձ ամ ընդդէ գորին։ Ոչ ասանեն կարդն յամանոյ՝ թե էր ներդինն։ խոկ յամանոյ ասի։

Թե ոչ. Հանդուն էր մեռան, և ոչ Ամարիս բան։

Լ՝ յոյսն ինչ սասանոր հանասասանեալք՝ ի մեծասեռ և ի բաղմասարանի գործոյ մեծի հոյգեալին ներսեսի։ գրանի ձեռաս. գանս գրեն պատանիքք յանոյ և լասանոցաց։ և գրեալ գրանք գրանասեն գնա և գչգարն ներ։ սչ միայն բան խնասասանեն և

Ի մի ամ
և Հայոց

ըստ քաջուն, այլև յուսիս ՚ի բարեպաշտուն մասին։ Յայժ
՚ի գործս իւր ասեն ապաւինեալ էր նա յոյժ։ և լսա զկայրելոյ
հաւատեալ։ Գ։ 24։ Մինչ եռանդագին պատիւ և պաշտօն ը-
ծայեալ սիր ասծոյն։ և ոչ երկիր ասն կանխեր ՚ի պատիւ
առանց ՚ի նմանն զազգուսուն ինչ ՚ի նոսին իւր։ և նո-
վաւ զոյացեալ յոյժ՝ եղև այնչափ եղեալ։ Թեպետև ազգն
սրոյ վասն աշխատ եղև նա։ սչ գիտաց զարժանի պատիւ ը-
ծայել նմա։ այլ հուսոյց լարիս։

Յոսկ ներսէհ քասնեցի՝ եղբայր հրոհատոյ և սահակայ։ զոր-
մէ յիշեցաք ՚ի վերոյ։ ՚ի պատերազմել յունաց Ներսէս պարսից
սակաւ ինչ յառաջ ՚ի կենդանութեն յուսանիսանոսի մեծի՝ ա-
յուր մարտուցեալ ունայն։ և ժուռեալ ետաց զանուն քաջի ՚ի մէջ
հոգին խոկ յունաց։ Զոր զոյանն ունիմք առնել քանուն ինչ
՚ի ծանուցումս։ Զայժ մեք դարձցուք ՚ի պատմութի գրոց
եղելոց յայսմ ելս յառաջ ՚ի զմեռանիլ յուսանիսանոսի։

(1)

Ղ։ Լ։ Ի։ Խ։ Խ։

Զ=ղաքս վեցի հաղուստն, ոչ եղեւ ՚ի վրէ յուսոյ և պարեց,
յանդերձս յուսուրս վարդանայ երիզեալ։ Խա և յայտնի
ապանանելոյ նդ զաւրն, և գունելոյ զդայանի։

Գունդն երկրորդ հզոր թշնամի՝ ՚ի մեռեալ զարս երկր
ամենք կարգն զնորալի ՚ի բերանց, զի՝ մեծն յուս-
անիսանոս կարգս յունայ, և խաղալ արդի կուսասայ
աղքայ արդարոյ՝ ունկանանամբ հաւատոյն կալեալ, ոչ կա-
ռնալ խոնարհել իրեանց՝ զարամ ՚ի ինչս յուզեն ՚ի երիս։
սրոյ պատճառաւ հայք և այլ ոմն ելեալք առնակոս լինեին,
և չանեին զհանդիսս։ Ուստի՝ ՚ի ջուրս երկաքանչիւր ճա-
գաւորացն, ինքեանս կարգել զոմն հայոց, զ՝ սմին և զոմն վրաց
և եզերացս և զկաղանս ինքազուսոց։ Զայլ զինի թագաւ-
զիսի պատերազմաց, յայս հաղորդաւորք և քիրաւորք անկան
և կարեան յերկուս ՚ի դիւրաւորեալ, իբրև փոքր մի նսեմաձեցան
յայնք, ամենարացեալ այնու հեան յուսանիսանոսի՝ խորհեցաւ
հաստատաւորք հաշասի առնել, և դարձարեալ ուցանել զնոմ ալ-
մանկ։ որոյ վասն զբեսան առաջեալ առ խոսրով զպեսաս զբ-
լասիսի՝ զայր ճարտարարան, խնդրել զնոսանն, և ՚ի բաց
գնել զկին և զորդի՝ խնայելով յարիւն այնչափ ոմանց զայ։
556 Զկեալ ՚ի եռանին ՚ի գարս քաջաց՝ ազգ որոյ խոսրովու։
Զ և խոսրով ուսաքեալ ունդ զիմն, լաւագոյ՝ զնկ ասացեալ։
որ և էր սմենեկասան արքայի։ Զ։ գալ երկոցանց դեսպանոցս

Եռանդ։
պատերազմ։

այսոցիկ առ միմեանս, և այլով նշխարաց ժողովելոց յերկուց
հրամանաց՝ ասասցուք պետրոս՝ հանապազական քանիւք և
վարդապետիւ ոգեպարարեալ, թէ քանի՞ զնաւ լցին ի պատ-
րաստեալսն։ և ի խօսիլն նորա՝ բերումն բազում հոսեին ի
նա՝ զոր ունկնդիրն լսեին նմա։

Եւ մեք յառաջիկ բանիցն՝ պէտք ետ զնել, և ասել։ զարժելն զիս
արդեաւք յորմէնաւանք բանիցդ։ թէ զուարթ ելիք հաւատ, և մեք
ելեալ դարձեալ։ զոր բանք՝ նիւթ ենք զելոյն գաւառս՝ ի ծաղ-
կեալ զամօթ դարձեալ, և ոչ պարտք նիւթ եղելոց։ զոր մարդ
կոչ ինձ զոգի քանիւ յայս առանելոյն անպատեհ և սուտ պարա-
գիս սահելոյդ շանխասէր երիտասարդ զնաւս, և ի մէջ մեծամեծ
խաղաց զարձեալս և մեծ ուսեալս խօսել։ Զ ասացեալն հաւատաց
դարձեալ ասղեցոյգ է ասել մեր քաղաքին անտիոքայ և
դարձեալ քաղաքաց։ այլ մեք հանապազամ՝ թէ զարձեալս ինչ
զի ոչ ելեալ ինն հանապազի ասել քաղաքաց։ և յաղթել
թէ մեռեալ։ բանքն քոյ ուսեալ եմք յաղթել։ ապա՝ ամ՝ ապա
մոգիկան ուսեալ են՝ ի մեզ յաղթել։ Ասաց յայտ ելեալ գա-
զիմ զնել։ յորում մեզ յաղթեսցեն ելեալսցեալ՝ ի կամեալ
մեր խնամարկեալ ինդրել յաղթելոյ ասեալ զնաստաւ։

Զիա բարեսէր քանից երկարելոյ՝ ի վերջն հաստատեալ լինել
հաստատն խաղալոյ մեր և դիտուն սամ ել ամ սահմանս ա-
բեալիցս և հաստատեալոյ՝ զնաստաւ զարդարելոյ։ զոր
զիրեալոյն երկ ասա։ զի զարեալ զարեալ ինչ զարեալ։ զոր
լաղթիցուս։ և յոյնք տարին զարանից սամ յամի երեսուն հա-
զար սակի, ցորչափ ունեսցի այն խաղաղութիւն։ Զ յուրեալ և ասա
զարդարեալ զի մի նեղեսցին զարանիք զբարեսանեալս դա-
նալ՝ ի հաւատոյ, և մի խանգեսցին զնա երկիրք յայսմանէ կա-
տարել զարեալսանունս երեղելոյս։ հայնպէս և քրիստոնեայք
մի խղճեսցին զարանիկս ձգել հնարիւք յոչինս խրեանց։
և գրեցին զնա ամի ոսարեալ հրամարեալ խաղալով և յուսա-
նեսցուս կրկին լեզուաւ յանարէն և դարանիքն։

Զ։ Եւ երբեմն հանդերձեալ ելին դեսպանքն պետրոս և զին
մեռեալ երեքեան։ ասասա զնի մեծագանեալ զնիցը երբ զնա-
լալ։ երբ ինչ յոգեալ և նոնանամ մեզ։ և ոչ ոնանան իրեն և
փոխանարդն։ Զ զոր զարեալ պետրոսի։ և չկարացեալ ելանել մեզ
ասել։ ընդ բոլոր ինն ազգեալ նոնա զարդարանալ մեզ զոր
պատուելոյ զամ ծուռ ասասարի (զոր յիշեցաք · գիրք · Գ · Գ։
7 · էրեա · 8։ ·) զարարեալ մեզ։ Զ ասել երբեմն յառաջին ժա-
մանակս ինչիք ունի եկեղեցեալս սեռասարք ունուն։ զրաւ զնա
եղել։ Հոգեալս յանդի յանդանաձոյզ, և բարձրանալ՝ ի փառս
և՝ ի մեծութիւն։ զիրեալս ինչիցս մեզ, և ելուն զարդ զրանին։
և գիրքն զարեալ զանդամ թագաւորս՝ յայն լսի նշան բարձրա-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

558 [illegible]

564 [illegible]

570 [illegible]

Անդրանիկ բուսանիցի Լ-ափիս Ե • գլ • 7 •

Ամենի գոյ Անդրանիկ վանական • Գիրք 'ի մարդոցմէ և այլք •

քայլն՝ որ կոչիւր մնոռել, ապան մարդպետն սաստիկն • պակաս աւանդել թեոփանեայ բռնազանգի • Ինչ որ գաւնացեալ վարդապետ, և ոչ կարացեալ հանդուրժել զարձոյն սաստեալ, խորհուրդ արար ընդ նախարարս Հայոց՝ նշանել զպարսիկս • և յաղագս ոչարիկ սուտքեաց գնացանս հանդերձ թիլմով և ընծայիւք առ կայսրն յունաստանս երկրորդ՝ կիւրապաղատ կոչեցեալ, որ յաջորդեալ էր զինի յուստինիանոսի մեծի • և աղաչեաց զնս ձեռնտու լինել Հայոց • և խոստացաւ տալ նմա զհարկ ազխարհին՝ զոր տային պարսից, յուսալեալ 'ի նոցն և ինքն ինչ պայմանագրելոյն •

Սիրով ընդունաւ կայսրն յունաստանս զլեռնական Հայոց • և հաստատեալ զ պայմանն՝ հաստատեաց ծանոյց ծանոյ եղեալ՝ պարտականել զՀայս • Ինչ որ զանահայեալ վարդապետ՝ ժողովեաց զազգս 'ի Հայոց յարտաքսեալ • և յանկարծակի դիմեալ 'ի գահն քաղաք՝ կոչեալ զմարզպանն սուրբն, և զպարծակալն նոր զվերս և խաղաղեաց զնա • կոտրեաց զնա՝ զոչ պարսից՝ ոչ կին 'ի գահն, զ նոսին և զնոսա • և այս եղև յամն ՆԹ (1) 571 • և 'ի թանձն Հայոց • ի յարեգ • 22 • այն է՝ 'ի մարտի • 30 • յեռեմնեալորդ ամի յուստինեայ • և 'ի բնեալորդ ամի խոսրովու • ոչ զրկ ասացին ստեփանոս տարոնեցի՝ Համանայն մատենագրացն յունաց • Այլ ինքն սիրելով ազգայն նն՝ սուտքեաց զկարգն զեղարն առ կայսրն յունաստանս հանդերձ ընծայիւք • և յոնան տարար ինքնակալեալ նոր զՀայաստան •

Զ • Իսրև նոցա լուր այսր գործոյ յանկանէ խոսրովու զարքայն պարսից, խորհեցաւ նա զարկանել զերան զՀայս, մանաւանդ 'ի լսել նոր թե Հայք դիմեալն մանն զ ծառայութիւն յունաց • զնոյ խորհեցաւ ձեռն արկանել 'ի Հայս վաղագոյն՝ ցնորել զազգն բռնանալոյ, և զաշխարհն մատանել 'ի նոսա • Զոր մի սոն 'ի նոնախարարացն նոր սեպհական անուն՝ մատուցեալ առ նա՝ խաղացաւ զ նոսա ընդ ինչ • և հաստատեցոյց զնս ազգ-բանաք և քաղցրութիւն վարել զնոսն, յուսացեալ նոսա զարձանաք՝ թե այս ի սիրոյ ի նոցանէ նոր • Այլ ի բրատ նա խորհուրդն նախ նորոգեալ զ յոյն զազգն խաղաղանն, զոր ինչեցաք 'ի մերոյ • զի զարամի գիւրաւ ևս ասի մերոյն և նոսանոյ զՀայս • Դարձեալ ընդ այս խորհրդոյս՝ հրեշտակ աստուածոյ զնոյն ինքն զսերբոնս առ յունաստանս կայսր, ոչ միայն 'ի հաստատել զբանն, այլև 'ի պատճանել զպայմանին տակ հարկին, զոր յոյնսն ամենայն ինն տանեալ յոյսք զ նոսանայրքէ զաշխարհն • արտաքէր տանեալ նոսա ինչ զ զինչ զանոյնն Հայաստանեայց •

Գնացեալ սեբեոսայ 'ի կոստանդինուպոլիս • Իրրև յանդիման եղև կայսերն • և կամէր երկիրպագանել նմա • ասեալ նոյն 'ի զլխոյ նոր 'ի գետին • ոչ զրկ մեծանգոյ յոյն. պատ-

միջ։ Օ այլ սեռեալ ասապանայն յուսնոց՝ հնամարեցան թէ
իցե այն նշանակ քարեքարեալ և յաջոյ եղեալ կոյսեր։ որոյ վի-
գարդեալքն գնա մնասն քանիւք՝ յանգանիլ զնարագասի հաշ-
առելեն։ այս է ասեն ժառանգակ, յոլովամ պարսկեաք ոմանք
խոնարհիլ և նոնաձիլ ձեռաւոր քով, ոչի երբեք ելեալ ինչ ինչ
ի նարեն բարձրանեալ յասասանեսն՝ ապահարեցեալ զբանս
պատգամեսացն։ և ասէ։ ոչ հրեշտակաւն քոյ չէ առ քան-
ելեալանելն, այլ գնալոյ պարտեկանելն ի ուրանալոյ։
զոր սա ձեզ մի ակամայ առլին ձեզ յոյսք։ բայց գիտասցիս,
զի ոչ ոչիրեալի քարեկամութեն պատմեն յայսմ հետե վերանալ է
առ ի մեզ։

Այս ապա եհարց զնա կոյսն։ և ասէ։ սոսի՞ ինչ բանս հիմնա-
լեն արքայն պարսից ի ի մի անցիցն հոյասանաս, որ ընդ
իրեանս արքայն ի ի ինքն։ և ոչ ամենայն ի ի մեզ իրեանս։ Ասէ
սեբեսիս իբր յանդգնեալ։ ես այլապէս ինչ միայն գիտեմ, զի
շինեալեն ինչ գոյ յանի ամբ։ զարմի լանեմ՝ ինչ խասի սա
ձեզ։ Ընդանեամ ասէ յասասանաս։ ես գնայ՝ սրք նշանակեցին
զպարսիկս, որոնք ի բաղկաս հզոր ձեռամբ իմոյ։ և ոչ ինա-
զացաս։ զեց ասեալ այսոհետև նեղել զնն։ զի հաւասակից ա-
ին հոյա։ Ասէ սեբեսիս՝ որ էր այր խնամասն, խոս գաղտկան
բանիւք ասելաց զկայսրն՝ ունիցել զձեռն իւր ի հայաս-
տանեայց, և ի բանալ դռան մեծի խաչելեանն և պատ-
բազմի։

Ի կոյսրն սասակաւեալ ոմանք ոսպրեալ ասէ։ եթէ և մի
ի մատանց խասրոյ Վեռոցի ի հայս, ելանեմ ի մոյս ոտ՝
զարանեալ խնամանեն յանոց։ և կոչեալ զնա ինքն ցնասրով՝
զոյլ ի կարելի թագաւորս ի սեղանի։ Ոչ այսպէս՝ ասաց
զանազ դարձեալ նա գաղտագանարն։ որոյ և սկիզբն ելա-
ռնիցեալ ընդանանեն և մեծանեն պատերազմաց ի մեջ յան-
նոց և պարսից։ Ասասանեն՝ զ զոյգեալ խնամա բանիւք
խոսացաս պաշտպանել հայոց։ ի գրելոյ հաւագրեալ։ Ե։ 7։
ամենեքեան ոնգիլ ելեալ զպատրաստանեն դարձերազմի պա-
տարեր ի զրանս և ի զելանեն։

Դա ելթեն ի արանս սեբեսիս ի պարս, և ծանոյց խոսրովու
զպատգամն յանոց, յանդգնեալս ընդդրացաս թագաւորն։ Ասէ
սեբեսիս՝ զի կամեցալ ելեալ էր խոզագանեն, փոքր մի հան-
դարաեցեալ գնա։ և հրամանս առեալ ի նմանէ՝ գնաց հրեշ-
տակաւորեն առ հոյս յորդորել զնն յետս կալ ի հնազանդու-
թեն յանոց։ Ասէ սակայն լսեալ վարդանայ զգաստասան ի
ոչ իսկ ելեալ նոցն մնանել ի դիմին քաղաքն։ Ընդ այս դան-
նացեալ սեբեսիսայ, հանկարծակի խրատեն խուզագասեր բարոյ
դարձաս ի ենչանանեն մեծ։ և գնաց բարեբաղեալ յոյժ լեռ-

խորամ՝ ի վերայ հայոց։ Զի ոչ գրամոյն հասարակ ժողովրդեան
զոր բաղամ՝ և պատասանել զպատերազմսիսն վիրս՝ և
յարձակիլ ի հայս՝ և ասասել զնոսա։

Զ. Թրեն լսեալ զայսպիսի զրպարտասանս Զի խարամայ՝
ժողովուրդ և ինքն զնա՝ զարս հայոց։ և սասարեաց լուսաս և
զիաս յայլ ի այլ կողմանս՝ տեսանել՝ թէ զի զանազարդ
զան զրպարտիցք։ և ինքն զՀնա լիներ վասն և կացմել ըզ-
գուռնս իսր։ Եւ ասա սուրբեցուցեալ ի լուսոնաց և ի գի-
ռոց՝ եթէ հասին զորս զրպարտեալ ի զարան խարամայ։ և
զանանեցան անդ՝ ի նոցանն ասասր և ինքն բասասեաց զորս
իսր յերիս գասանս։ մինչ զրասասիրեաց նսա ի զրպարտասի
նոցս ի զարանն յուսաշնչ կացմանն զրպարտեալ՝ զի ի ասասիա-
նաց զրպարտանքն յարձակեցին ի վրս։ զերկրորդն կոչեաց
դիմել ի վերայ նոցա ի ձախսն։ իսկ զերրորդն Եաս ինքն
խաղալ յաջմէ։

Եւ զի վասնն անդր ի Ճարել առասասաս սրն ինչ զորջ զարա-
սից սկսեալ ելին զրպարտանել յունարանն՝ անկաս վարդան
ի վրն։ և կարգ սոհ մեծ ի բանակ նոցա՝ և զիսեհեցեալ զնս
յոյժ։ Եւ մինչև եր նոցա ի զիմի հարեալ՝ անկաս ի վրն և
երկրորդ դանդն հայոց ի ձախսն նոցա։ և հոգն ազարակ մեծ
և ի խառնարկ մոգ զարանց՝ սկսան զորջն հայոց անհոգանն
հարանաց հասասանել նոցա։ և վանեալ յետս։ Յայնմ վայրի
զերեն ազարարանն զարանց ասդնասանեալ յոյժ՝ ինչանն։ ա-
ռանձին երրն զասան ամենի յարձակեաց ի վրն զնդանն վար-
գանաց։ և սարսաս մեծամեծ կասարանս։ յոյժ զորացեալ և
զորաց նոցա՝ ինքնանք ևս սկսան չարաչար հարկանել զՀայս։
Եւ զի կարգին վերջին անցեալ ի լեռն կոչն զարանն զարա-
սից՝ և երրն հոգ՝ փաթարեալ զնաբոլ՝ հանդերձ գեղան
յառաջ վանեաց զնս ի վրն գոչանացն։ և կասարեալ ի նոցն
զարասն։ և վերսին չսպեցեալ զզորսն զարանց։

Ապասան։ Եւ վերսին չսպեցեալ զզորսն զարանց։

Ա՛ինդեռ յայս սարկասաս շրջեալ ելին։ Հասին և սրբ ի
զարասասի ելին՝ մնացեալ զորջ հայոց։ և յարձակեալ սասա-
կա։ թէ ի վրն զարանց յուսանն կացմանն՝ կասարեին զնս։ Եւ
գրեալն անհարանեալ զորանն զարանց։ և սկսարանեալ ա-
ռանի հայոց՝ սկսան փախել։ Այլ զորջն հայոց մեռեալ զնս
նոցն։ Հարին ի նոցն ոչ սակաս։ Եւ ի սարաժամին սասրն յեան
դարձեալ՝ ժողովեցին զասար անկեալն։ և. զսեալ՝ սասն ըզ-
դիսիսանս հայոց՝ զրջ. անկան ի զարասարանն անդ։ Եւ ամեն
ցին զ օրինն զրիստանեին։

Ընեալ խորամս զգայն զարարս Թէ. զոյսայ խորոց՝ դառնս.
ցուս և կասասանեցաս յանձն իսր։ և զորանեալ զա.սարեալ զոր

Լ։ Եւ
Ն։ Հայոց

բեր առասել քան զսուտ ազգին Յայլեայլ ազգաց՝ եւ 'ի ձեռս
վարդապետ մեծի զօրավարին Խորոյ։ Ի ուշակեալ միւսանգ-
պամ 'ի վերայ հայոց։ Այլ զի անկաւ խուսափելի անմիսիթարանաւ
'ի նախարարս Հայոց։ Հարեալ վարդան վերատին կարգել զա-
զգաց իսր Թիւրեմ զարանց։ Եւ երկոցեալ յերեսաց նոցա՝ մինչեւ
եկեալ էին նոքա։ Եւ զանազանեալ էր։ Եւ գնաց 'ի կոստանդի-
նուպոլիս։ Ի սրուտ դնացին Եւ զայլ քանի մի նախարարք։ զոր
Եւ յանգիտանն եղեալ կոչեցին յաստուծոյ՝ մեծարանաց պատ-
ուեցան 'ի նմանէ։ Եւ հաղորդեցան յինկեղեցւոյ օրէն սոփրակ՝
Եւ մի յերից գրանց ասեալ խորանին, որոյ վասն ասի՝ Թէ կալ-
ցուս այն գրուն հայոց։

Լ։ Զոր անդր սացին 'ի նմին ամի Եւ Ի աշխարհն վրաց։ զի Եւ
նոքա նեղեալ 'ի բռնասէրէ սրտոսիկ վրացոյն հոտարանիցին
'ի նոցանէ։ Եւ գաղտիկ մեծ իշխան նոցա՝ զոր նոսաեր 'ի ասիխս,
փախստական անկաւ ասս կոչին 'ի կոստանդինուպոլիս։

Պ Ա Ր Ա Գ Ա Ի։

Հայոցս պիտոյն պատերազմաց, զոր Եղան յոչիս Եւ հայր ինչ
պարսից։ Եւ յաղագս մարդասիրութեան գիրանաց։

577 Ամ։ Ասպետաց վարդանայ երկրի մանիկանէն սա։ Եմ մի
'ի կոյսերաբանն քաղաքն ամդ 'ի կոստանդինուպոլիս։ Եւ զոր ամ՝ վարդանայ 'ի միսս վա տին խորոյ՝
ազգասոց զկոյսն հոռոմայանաց 'ի հայս զյունական զանգա-
զն միաբանեալ Եւ մեկ ասէ՝ 'ի միասին վանականաց զարարիկս։
Այս չասանեաս կոյսն կորչեալ սարարեան սրեալ զանար-
գիանս զհօրեղբօրորդի իւր՝ արձակեաց զնա զորս ծանու-
հանդերձ վարդանայ 'ի հայս։ Եկն յօգնութիւն նոցա հրամանաս
կոյսին Եւ յամենայն ոսխարար՝ իշխանն փոքուն հոյոց։ միաբա-
նեցան Եւ նոքա Եւ եղեբայրք և. ապիսաղք։ Եւ սրա և. զարեհ տու-
զոյ ազգանց գնդաս խորոյ։

Ի առասելոյ ցոյ երկուս մեծամեծ բանսկ՝ կեաք մնացին 'ի
կոմանոս միջոցեալաց, Եւ կեաք մնացին 'ի մեծն հայս։ Եւ 'ի
մեջ փակեալ զկնհրամ՝ զորագասն սրդոյն հոնդերձ գնդասն՝
հուրեանսն ասրան գնս մնչեն 'ի գասն մեջնոյ։ Եւ հա-
ղին 'ի նոցն ոգի հաղար։ Եւ գմնասկոլսն՝ կեն մի
փախստական ասրեալ հաղածեցին չեն սնամ։ Եւ կեն մի փա-
կեալ սրաղարեցին 'ի մեջ մեծրին քաղաքի։ Եւ հասեալ շարջ՝
պահ հեղին գնոքաք։ Այս զի մի գասարկ հասցին ամդ բաղ-
մամենք զօրաց ազգաց, ուշակեաց զնոն յիսրանի մաս-

Ի՝ Եմանդրս
Մանդանս
Բասանդոյն
Մանդանն,
Հարեր։ Եւ
Ն ոյլ։

կիսոնաւ զօրութիւն · և ինքն յանուանէ գնդապետ եղեալ կացը ի
պատարագի զբաղելոցն · Եւ զարդուն զարդ տրարեալ ի Տէրն՝
ոչ ընչեցաց իսալ անդ , զի մի նենգասցէ մոռանայր ի ձեռս
խորհրդոց · և լուսոյ մոռանի , և միասնագամ մնաց ի կատարեալ.

գլխոտալոն · և մնաց անգին ·

Եկեալ ոչ ունէր լանալ խորհրդոց զարդարեալ զօրաց իս.
լոյ՝ փոխանցուցաս և ետուս քառասուն հազար հիմնեալս · և հա.
ղիւր հազար հեռաւոր · և խոտաց ինքանն սրատնասանեալ մն.
ծուս ի վրայ յանուանց և հոյլոց · և նախ դիմեալ ի վրայ դարոյ
քաղաքի · Եւ մինչև եկեալ էր խոտանս , սնիսու խոս.
վանեալ ի գնդին յանուանց · և սարդասանեալ ելն մարդիկանս
զօրութիւն ուռանցի ելաներ , և ընկեցաս յիշատանեալ · և փու.
խուն՝ ի հարգելոյս թնդարարս ոմն · որպէս լրանեալ զգիսել սր.
քային զարդանի՝ եկեալ զարդարարանն մեր քանց , և փախեան · և
զօրանանեալ զարդանիկ՝ ոչ ի քաղաքի անդ եկն , եկին յարեցան
և ինքն ի խորամ · և նորան հոնդերձ մնարն եղեալ է զարդ
քաղաքաբնակ սակն զգոյն ·

Հինգ ամսոյիկ սիրեաց խոսարալ զգօրն իւր ի բոլոր առաջ ի
սահմանս ուրանեանս յանուանց · որոց սարդասանեալ ոչ աղա.
ամալ ոչոյ և անդր՝ մինչ ի փոքրն հայս , յուսարի առին և
քանդեցին զքան հրով և որով · զորոց երկիրս զրեն զարդանիկ
յանուանց · մինչ կուրբիան · գիրք · Ե · գլ · Ի · 9 · 10 · և 12 ·
ար · Ի · 14 · գլ · ասե , թե անդամ ոչ ելս գիշերայն զարան.
զարդանալ զարդուն ի յոյնս զարդեցին զանգիսանեն · Եւ ելս յոյնս
ոսկի անդաղարս մարս ասարդի ի յոյնս և ի զարդարիս · զարդ
ի խոսանալ և զգրանալ էր զրեանի հարանքն ասիս · Եւ ահա
յոյս հայի այս քան ասարդայ սանիսանանի , ար ասե · գիրք · Ի ·
գլ · 2 · թե ի Եւ զարդ ինչ մարդոց երկրաս ականեն , ան.
,, թե ոսարանանց , զերարանց , ասիս , խոսանց , կապանաց ,
,, ներանեանց , սարդասանեանց , խիտ ասիս , արաց , և մար.
,, գասանիս , սանիրեանց ասանեանց , հրգէ հիս շինանանց , և սոմ
,, գիսասաց քեզ հաց՝ ար յերկաց կազմանց հասաներ , մն.
,, ուսանեալ ինձ պարարանեն · Եւ զարդարի ասիս ի յանհնա.
ին կատարանց՝ ար ելս ի զգրս յանուանց , թանանեալ սասանի
սիրանեանք ի յոյգի իսոյ կարարն յասանիսս՝ սանիս յանս հնա.
թանանեն և յանգաժ շինելն խոնանի · և կասանիրանեն կոյ.
սերանեն յանանն ելն սիրելանաց երկրի՝ ասս ի զգեստ սանել
ասարանց ·

Ես ինքն սիրելս ասաքանց գիրանանանի զրասանանեն յանա.
նանն զրանս ի կաբանս սիրանանաց և ի սահմանս փաքան
ի. մ ծին հայոյ՝ բնարարանանել զարարանիս՝ հասարալ յասանի ·
Եւ զարք խորանանս քարանանս սանրանս ի դիմի հարանալ վանե.

Լ. գլ. ԺԸ. և հայոց

ցին զայնս , և կոտրեցին 'ի նոցանէ զայլսն ։ և հրձիգ ա-
լարին զքաղաքն ։ այլ ոչաւս ունիւ լիսուացին տիրել մեծին
հայոց՝ ոչ յառաջն ։ զի ունէր հայք և յոյնք միաբան զկիր ու-
նելիս նոցա ։ Լու այնուհետև սոսկալի եղև , զի ոչի ասի դի-
մելոյ յարանակէին պարսիկք 'ի մեծն հայս յոտնեանն ոգոստո-
ոն ։ և անդ մարտ եղեալ ընդ հայս և ընդ յոյնս՝ եղբարս յաղթս-
լեալ և եղբարն պարտեալ ընդ , անցանէին 'ի սահմանս յունաց ։
և գարձեին բազում ինչսա ։

576 ԺԸ.

Ի աւուրս այսոքիսի աղէտալի ոչնչից պատերազմաց՝ խոր-
հուրդ արար ամբար փախանուրդ կայսերն ընդ թագուհւոյն ու-
փիայ՝ հնարս դառնալ զնոսա զնչուցանելոյ զպատսարն խուսափիլ ։
Լսրև դիտայ խորամ , թէ յոյնք նեսան եղեն , և ինքնակամ
լսժուրին 'ի հաղասութիւն , փութացաւ նոսա ինքն առաքել առ
նոն զեւսանս խաղաղութիւն ։ զի զիսարի թէ նոքա ամենեն իբր
պարանոցս՝ հաղասութիւն խնդրել . ոչ գրի մեծամեծս պատմիչ
յունաց ։ և յղեաց զսակաս սմանքաց թագուհոն յաղէկ հայոց
հրեշտակութիւն առ կայսրն՝ հանդերձ հրամանաւ ։
Լսկեալ յայսպոյս 'ի կոստանդինուպոլիս՝ լիսուաց յանդիման
մեծի յունարանոյ կոչսեր զն խոնարհեցեն նորա . մեսանեալ ոչ
ամբարս և առ թագուհին , և ասաց նոցա զդասագաւն . և նոցա ս-
ղոսանցեալ՝ ընդ ոչի՝ յլնչին զն ոչսր ոչոնի զգաքաչիս ոչ-
քունի ոչ ժիրկ , և զոյլ արս ուաղ՝ նեմալ և խոսիլ ընդ սարա-
սից , տեսանել զիրսն և հասասանել զդասն ։ առաքեաց և
խորամ ընդառաջ նոցա զերկուս 'ի մեծամեծաց իւրոց՝ զնայելոյ
և զմեզոյ ։ Հասեալ սոցա և նոցա 'ի միջագետս , ելբրև յանդի-
ման նոցն ոչիոնոց , ոչման խոսիլ ընդ՝ ինչ , և 'ի զի ելեալ
արքանեին զգնաս եղեալսն ։

Զնոս այսոքիկ եղ ոչ ոչ առաջի և զոյս , թէ պատ է՝ զի
յայնք ասացեն պարսից ոչ յամի զայն պոյմանեալ ելբուսն
հոգաւ ոսկին , որ հասասասեալ էր յունաց յուսաբերանսի
զնչն. ցիմանեալ ծիկ ։ և զոյ դանց ասոլին ցոյն փայ՝
հոնոգամոյն զնարեսցեն ։ և. և 'ի թաց կոյսեն յանեն հայ-
ոց մեծոց և վրայ , և 'ի ձեռս ասացեն ազբոյին պարսից ըզ-
դլխուսոյ ասասասիսն՝ մեսնս դասել զնն , զի զնարդան և
զդուրկն և զդարձանիցս նոցա ։ Լսկ իշխանք յունաց յոյժամ
լուան զայս , ասեն ։ լեն մեզ խորդ խնդրել զասն ոչդանի
հայտութիւն ։ զի դասաբերեալ մեզ կոյսն . նեմեկ ասն ոսկի
ունեն դարդանք ասնուալ զառուս և զնարկս ։ զիսանալ գի-
ասասցեն ինքեանց զնուսն ։ Հասակ յեալ ելնն մեզ զնյ-
նոյսակ խորանս զրեալ առ ինքն . յարեալ՝ աւանալ ինչ յի.
նեալ զասկ հայոց՝ լսարեր հասասասել զնշուսութիւն ար.
դարդ դարդանդարութիւն ։ և իշխանք յունաց փաստնացեալ դա-

Նուագին զայս առ տիրոջ ։

Բ · Եբրև եհաս այս լուր 'ի կայսերական քաղաքս (ասէ մեծանոցդ՝ այս էր յայնժամ 'ի քաղաքի անդ 'ի Հռովմայ պատասխանեալն) , ամենեքեան առ հուսարակ լսեան ինչպէսութիւնքս ի ռասիկք · ահա այդ ասէն Հանդիսիք 'ի կառուց · և յանդգնեալք յանձն առին բնաւ կալ յԵին Հայոց , ել նմին և յԵին վրայ · քանզի 'ի մէջ հասեալ եին (ասէ) թէ պարսիկք յանդգնեալ եին զնա՝ ինչ կոթառանել և անառնուլ , ել տանել զինքեանս զկերոլ յայնպիսի մեծ ազգ Հայոց · և զայս գիտելով յուսաց՝ հաճեցան ել այն հարատեալն · բայց այսուհանդերձ , զի մի ընկի վնաս ինչ վարդանայ և զայդ զկիսաւորացս Հայոց և զիրայ , և ոչ այլում՝ ունիք 'ի գնանելոյ Հացն ոսկեայի , որք թագաւոր զբանալեալն իսրեանց՝ ոսկեալ իցեն 'ի գաղմանս Հին յանայ · վասն զի յայն պարեալ էր տիրոջ , թէ նա և յաւուրս անտի մեծին յուստինիանոսի եղբարանի խուսաւոր ինալ 'ի առ Հայս և առ միս՝ պատրաստ լինել նոցա · Յանձն եառ և Հանդերձաւ խորամ ընդ այս դաշն պարանոցի , եթէ եանոյ՝ թէ 'ի նա թագն յոյնք զՀին Հայոց , ընդ նմին և զկիսոց · և խոստացաւ չինանել ապատամբելոցն այնոցիկ · ոչ զի յանդգնեալ ապատամբ զայլ ընտիրս Հին՝ անվրիպակ կալ և անխափան վնասել զՀարին յոյսն նոցանէ ։

Ի լինել այսպէս Հաստատեալ յաւել կայսրն խնդրել 'ի խորհրդոյ զդարաբերդ , զի մեծապատեալ մեր լիցի յուսոց , թէ 'ի նա քանանք ընկալան ինչ փոխարէն , և զ նուանեալք զիրան 'ի Հաստատեալն · Իսկ պարսիկք ասին , թէ նախ Հաստատեալք լիցին զ մեռանելոյ մերոյ Հոգի և զիրք , և 'ի քոց մեկնեսցին անտի զորդիս յուսոց · և ապա զայլ ինչ խնդրեսցիք · Եբրև զ այս զիտեան զայս զիտասն , միաբանեալ գրեցին զանգամ մարտի · և եղեն պատերազմ ել յոյնս և ել պարսիկս յԵին Հայոց · Գրեալ մարտի (ասէ մեծանոցդ) քաղաքն ,, Յեռանեալ զաման Հուսամ 'ի յուսոյ խրատոց · և 'ի պարսաս ,, թէ 'ի մասանեալ խորամանքն ։

Եբրև զայսպէս յոգեղեցան խրիս 'ի մեռս պարսից , ամբարեալ զերս խորհրդոյ , և ասեն · ոչ զբաղս , և ոչ մի ինչ ասա՝ Հասանոց , եթէ կամիցին Հաշտել · և յաւել խնդրել 'ի յանեալ անտի զՀարկս առաւել քան զառաջինն · Ի մի այսպէս բազում աւուրքս խանգեան ընդ միմեանս առանձինն մեռելոց խորհրդոյ , և զաքարիս զեսալս դոյսեր · Այս առաքեցին տոքիս մեծագունին և տիրոջ առ խոսրով քաւառն և տիրոջ Հոգաց ասին 'ի ձեռն եւոթի դեսպանին · և ասացեալն զնա՝ զամ մի եկեր Հաստատել 'ի միջի զնոսաղաղութիւն · Մինչև Հանդարտեցուք ասեն , և խորհեցուք 'ի միջոց

577 թվ.

Լ. մ. ԺԸ
և Հայոց

քաղաք։ Եւ 'ի կատարիլ սաբբաթի դրեալ առաքեցան պատ-
գամաւորք յերիցաց կողմանց՝ հաստատութիւն առնել զՀայ-
աստանեայսն։ քաղաք ընդ Հնոյ։ զի պարսիկք անիծիցին խնդրեին
յամ ամի զերեսուն և չինք հապար ոսկի։ զարս ել կումիցին
յանձն առնուլ յայնք։ զի մի ինքնակալ կացուցանիցին՝ որ զան-
դայր անուամբ Հոամնդեցաց։ Հարկատու երեսնից ուստ
պարսկի։

578 Դ. Պետուս յայն աստուածապարտ յուսահատեաց։ և թագաւորեաց
հրեն անիծեալն Փիրմանարդ 'ի Դրիներս։ Օ այն ըմբռնաց խաղաղ-
ութիւն՝ յանդարձակ ի յարձակեալս։ ամ զրաբեն 'ի մեքենադեաս
'ի սկիզբն գործեալ։ և զի կարծիցին յայնք։ թէ յաւագ քան
զգաստաս ամիս ալ գիմեն պարսիկք՝ ըստ ասիրաւորեալ սա-
վրութեան իւրեանց։ կայրին անուսաստաս։ ստուգ և յանհոգս
գտեալ զնոսա խաղաղեալ՝ ելեալ և վրուանց անուն զամ զորս յու-
նեաց։ և ապա խուզեալ զպարսիկն 'ի մեծն Հայս։ զարս զգա-
ստասան ըմբռնեալ զարուց կայսերն՝ որ ոնդ կային։ թագին զնոսն։
և ոնանցեալսն գնացին փախուստաց։ * Լ. ոչ ոստոյս (ասէ մեծ
Դանիէլ)։ նուազ խաղալով զՀայաստան աստուծոյ աշխատութեամբ և
ուգաս յամ երիսուն։ զի ոչ ոք գաւառ Դիմանիալ Դանիա։

Վանեալ և ապարարեալ Հայոց արտաքսեալ յիւրեանց։ և ոչ
համարձակեալ զրեամ ամիլ պատերազմաց։ ասեալ 'ի ինքն։ և-
նիմ յաստ նոր մեծամեծ պատերազմաց։ և խնդրեցին զիւրեանս
և. զաստուածն։ և ոչ ոչ կարացին հաստատել։ և նոքա ոչ բաղ-
մութեամբ արարածոյն զրաւեն 'ի դիտս։ և յանմի հաստատեալ յա-
յնմ գանձին խուզեալ։ Լսեալ թագաւորն զ երկրին ապարանս և
բազմութեանց զարգացեալ ուստաստանն՝ գրեալ ասեալ ամենայն
'ի բարձր իշխանս և յանմանս ազգին ամենայնոյ։ և այլոքեալ իւրեանց։ զանգ
և ապրեալ իւրեանց։ զանգ ասարարն և ոչ զ ինքն 'ի
բնակեալս Հայոց։ և զորք խաղաղեալ սակաւ 'ի գաւառսն յայնմ-
ոնիկ։ Հրամայեալ ասարարն զարգարեալ զինս և. զանգ և զանգ-
ատանս կարգաւորեալս ինքն։

Լ. մի Հաւատ յանոյ զիրեալ խաղալոյ 'ի սրամտութիւն իւրոյն՝
մեծանալ ոչ ասելոյ ոչ մարդեան Հայոց կամաւորեալսն՝ ասա-
գեալս պատգամ՝ խաղալ գալեն ստ ամենն։ զի գարձցին այր
իւրաքանչիւր 'ի անգամս իւրեանց։ և Հարատեալ կացեալ սիրու-
թեամբ պարանց բան ստուգանուն կարգի՝ վարեսցին լեալ գանգ
յարքունիս։ և ոչ ոչ Հանգարտեցուցեալ զնոսն՝ ելեալ մարդեան
'ի գանձն զի ամն յիշխանաց իւրոց։ զարեալ անուն էր Դիկր
զգան միջոցն՝ զիրեալ եղեալ ասեալ վարանքաբեն գարգանոյ։

Լ. 'ի կատարիլ ասելոյ գարձոյսդ՝ խաղաց խարազ բազ-
մութեամբ զորոց իւրոց 'ի Հայաստանս։ զարեալ 'ի մեծն բան-
դն յանուց, Դանիէլ և զնն։ և ելեալ միոյն 'ի կարգանոյ կար-

Հայ։ Լինդ առաջ եղեն նմա սիրելիք յանապատ, և բազմ բնակչաց և աղաչանաց հաճեցուցին զնրիսս նմա. զի թեպետ իբրև զառիւծ սիգ և խրոխտ էր խոսել, այլ փութով զիջաներ որոց խնդարելին 'ի նա. որոյ ազդաւ գաղարեալ առ ուրեք 'ի կողմանսն յայնմիկ առաւել քան առաջ. մինչև սեսցի՝ եթէ առ ինչ խնդարելի կայցեն։

Յորմամ ոգի եղև տիրելոյ կոյսեր, եթէ առ ոչիկ ցայնմ ինչս հասանել է խոսել, փութոցաւ առաքեալ առ նա զիսարանս զաբարիս և զԻեսոդոսս հանդերձ թղթով և երկնչի պատուիրաց. արձակեալ և զնա զերիսն՝ զոր առեալ էին յառաջնումն յոյնք 'ի պարսից. և խնդրեալ խնդարելիան բանիւք զնաչատելն։ Լսել մինչև էր ժամանակ ոսկս, առաքեալ խոսել Գրիգորակ առ տիրեալ 'ի ձեռն վարդապետ գեսպանիւք. յորում գրեալն էր. Եթէ որդեակ խաւարեալս կամիցես առնել ազգայդ յանուց, սուր 'ի ձեռս իմ զնոցա մորդիցդ զվարդան և զոլս. զոր եղեն պատճառս այդոսիկ վրդովմանց ապառամբութեանն խրեանց. և ես առեալ զվերնն իմ 'ի նոցն՝ պատուհասեալ զնոսա ազատանաց նոցին. և միանգամայն լի վնասեալքիր զանգ վնասակ եղեալ 'ի պարս։

Այնուհետև ոչ սպեսի պատգամաւորութիւնք եղեն ոչինչ և գալին, անկաս խոսելով 'ի յերկրորդ ինն հիմանդութեն. զառաջ ոչ սակս պատճառաս ասեն. այլ և այլ պատմիչք յունաց։ Յորմամ մասնիցեալքի լոս արարեալ խոսելոյ՝ գարձաւ յԲրս. և 'ի սակաս առուրս գիսանգեալ՝ մերձեցաւ 'ի գլուխս. մահս։ Լսեսեալ՝ եթէ մեռանի, ոչիսս տիրել և սուրբ. աւանդ խնդրեալ Հոգուութեանց և փառաց. և յաղթութեանց, որք երբ եղան անցին. գոլոց գնա։ և նոքա թաղին զնա։ Լսեալ ոչ աւանդն յանհանեսս կիսիցեն և այլ մասնեղոպիրքն մեր, զարեւ յիսն եղեալ գիսս պատմիչ յունաց։ գիրք։ Ա։ գլ։ 28։ 'ի ծագել ճանապարհ ընդարձակ ընդարձակ 'ի սիրոս նոր՝ ճանեալ զանազանութեան հեղեալ սակաս սուս կանգնեցն, և հաստատեալ յանդ Հնդարիս։ և 'ի սիրոս գալ զանազանելի խարհարդ փրկութեան 'ի ձեռն միոծնի որդոյն նոյ, զորմէ լրնեալ էր քարոզեալ։

Այս որոյ և ըստ գրելոյ վարդապետ պատմագրի կոչեաց առ ինքն զեղեկս ոչն՝ որ էր 'ի կողմանս պարսից։ և զնկալաւ 'ի ներանն կենդանութեան սիրոյ առաքելոյն։ և ետ պատարագ մատուցանել 'ի տեսանելի խաչին. ոչ զրե սասիկն ստեփանոս։ գիրք։ Ե։ գլ։ 3։ և արժանացեալ ձեռամբ նոր կենդանարար սիրոյ խարհարդն՝ յետ երից աւուրց փոխեցաւ յաստուծոյ սրբոյ խաչարդն՝ յետ երից աւուրց փոխեցաւ յաստուծոյ սրբոյ խաչարդն։ յամի ՆՌ։ 579։ և 'ի թուականութեան հայոց։ ԿԸ։ կացեալ 'ի թագաւորեալ տարս։ խբ։

Ե։ Յետ խոսելոյ յանդարձեալ 'ի թագաւորեալ պարսից որ-

Լմ։ Ա և հայոց

579 ԿԸ։

Լ.ԺԹ. Ն. Կ.ԺԳ. զի նարին օրինդր երկրորդ։ Լ.Ա. սա հասին նախասացեալ
գեսպանք կայսերն՝ գոչարիս և Թէոգորոս։ և սրինդ յիս
ընտրելոյ զնեծսպանն ինչ և զանրեալ գերիսն, արար նոցա ոգեսի,
և ասէ։ եթէ կամին յոյնք զհաշտութիւն, վերադարձցեն զնոսա
հարկս դրամոց։ զոսա խոստացաւ տալ մեզ յաստանիանոսին
և ոչիսաւն ասն։ զի ոչ ոչ սրամնաւ եղու յայնմ ժամի
դաշն խոստացուցեալ։ Ով այս ընտրելոյ սրբերեալ կոյսեր, և ի-
բրազեկ լեալ՝ թէ ոչ ինչ սրինդ զարուցեալ քաջութիւն հայ ի-
բրոյ զանազգ պատուէր առ մուրիսիոս արքայեան սպասպետ՝
որ և մորիկ կոչի, վասն կոչելոյ զգաստնդս զօրայ, և սրատ-
պատ կալ՝ ի կրկին ընդեմ սարդոյ։ և ինքն յաւել արձակել
միասնագամ հրեշտակութիւն առ սրինդ զրարարիս։ առա-
քեաց և սրինդ ընդ առաջ նորա զանազգեան դեսպան։
Այնմ երկրորդում գեսպանացս սուտիկ ի դալա՝ հանդերձ սրդ
ևս իշխանաց յերկուց կողմանց, սկսան խօսակցել ընդ մի-
մեանս։ և անդեկան առաջի առներ զոր միայն, թէ չի մեզ
հնար հալաչել ի ձեզ, եթէ ոչ տարինք զարդմանեալ հարկն։
Իսկ գեսպանն կոչեր սրդեր, թէ և մեզ չի հնար զայդ
առնել։ զի այդպէս կարծիմ արձանագրդ գնել զհաշտութիւն։
Այլ ոչ ասացեալ կացէր՝ եթէ սրդեր զանազգ քանեալ
Հրամանեալ կոչեր սրդեր։ Ով Լեռնալ և սրատրա-
սեալ կոչի դանդ սրդոյ՝ ի կողմանս մեծանոյ, և էր զարա-
վարանդ դաշնիդ ասնան։ նոյնպէս և մորիկ յանուկան զօրաց
մեռ ասա նոնա։ Որոյ յետ բարեաց անդամ բանեալ ընդ մի-
մեանս՝ հասակ յեռոյ հաւանեցան սրդեր և սրինդ։ և ա-
ռարին խոստացութիւն հաստատուն դաշանդ։

580 Լ՚այլ սրինդ ոչ ինչ ասեալ՝ ի դուրն՝ վերատին զարաձոյլ ե-
ղև, և յանկարծուստ յարձակեցաւ ինքնին զարու ծանու՝ ի
մանն բանդի կոյսեր։ սրդ ընդեմ նրեալ յանոյ հանդերձ
զարաձ դաշանն հայոց՝ հարին և վանեցին զգարսիկս շարաշար
յոյժ։ և առին՝ ի նոցանէ ասար բազում։ և սրինդ դարձ-
սեալ սնկաս յետ։

581 Միասանդամ դեռ ոչ մորիկ ահագին սատակութիւն՝ ի վե-
ր սրդոյ՝ հոս զասաց քաղաքս, յարս բանուն՝ սրիսեալ
հին նոյնս։ և ենան գրեթէ ինչ պարարիս յանն վարանն
հայոց։ և դարձաւ յաղթութիւն մեծաս։ զար և դառաք մե-
ծարեալ սիրելոյ կոչեր՝ վերադարձան ինքեանս։ և ի նմին
ամի՝ ի մեռանիլ Իւրում՝ հետ նոնա զկայսերութիւն յանցաց։

582 Քանզի գիսեր՝ թէ եր նուազ կարգի և խոհական։ որ և՝ ի
նաստիրբուս՝ յանցան իշխանութիւն՝ առաջ ևս հոյոց՝ ի ինքն
իրս զարաձութիւն քաջութիւն և զառաքինի գործս գործեալս։ և
ի վերոյեալոյ ընդհանրապես։ * զերկուս իրս իրեարաց ներհակս։

զերս յանձին կրեր , Ը. վիճակաւոր գեղեցիկ յարմարեալ ազ-
գաբնեաց · զկերպարանսն վերհանեսցեմք ապայ , և զրարե-
գործսն գովասիրեսցեմք , զերկն մեծ ամբարհաւասանեսցեմք և
ի քաջալերեսցեմք ։։

Այս ոչ այլոյն հոլոց · ըստ որում վիրակ և յանձն ծիրագիր
ոլոյն · ՅԵՐԵ · 173 · ԿԻՐ · 136 · զնոցն ասեմք և առերևոյթս
ասողին · Ը · Ն · զի և յաւելցու գրել , թէ եկ յայտագրեան
գրաւոր ասողին գիրքն · իսկ ինքուրեան գանձակեալ ասէ ,
թէ ոմանք ասեն յայտակոյց , և այլք՝ ի ապարոյց · զրարեն և
ոմանք հաստատին զոր ծիրակ ի հրապարակին · Ինչ զրեալ
ասողին , թէ ի հրատարակութեանցն գալոյ նոր ։ Իսկ՝ ածեալ
գեղին հրամ (ալ.սկանոյ) · և այս ասէ զրարեալսդ՝ ոչ
զառաջինն զոր ասեն , զոսոն յայտակն հուանի ասաջի ։։
Ի մեջ բերէ հիրուսոս և. զայսոսիկ ինչ · Ի՞սոր ասէ զանոնք ,
թէ առաքեաց զոս ուներա ասս Տէրն ինչ՝ զրել ընդ-
փառս զրգոյ իւրոյ · և թէ ոչ , զոնոն հրատարակեալ ինչ ընդ՝ սեմ-
ի ասեկասուն վարեցս զանուանիցեն · Ընդ՝ թեալ ապարարեալն՝
զանոն զնեղանոնն ի զրարեալն · և առաջին՝ սեմ զկրաանն հրա-
սանին · Ամ զրարասարեսոնի եսս , և ասէ · ինձ՝ ի՞նչ վրդով իրքն
Տէրն ինքնակոչն զիրանաղ · Օ այս առարկաղ՝ ոչ ասա զա-
ծասեն կազմեսցեն զր ի զրարեալն ունի՝ զարմանալի առ-
նել , կարել զգալիս և ճանանել զ՝ Հաղալ · և զիրկ զնոցին
գաղանեանք զիրարասանեանն և զանիս · իսկ զրեն իրքն · ոմանքն
զայն , Հատարեցան զնս. գրեալսն · և ենկեալ զարանեալին կա-
սերն · Օ զոն լաւեալ ոմանքդ՝ ժողովեալս , և ինչ զ՝ յայտնեալս
ասեն · և այնուհետև հիրանեալ ելեալ լառնալ ի մեջս զա-
մանս յուսագոյ , զոր ասեցուցեալ ի Հիրանեն՝ զրարանեալս
թիս նոր Ամենն Լուսի խոր · և ի. ասեալն ինչ կոչեցեալ զայլ ան-
տիր. զարս. ցանեալս և Հաստատեալս · և ապա կանչեալս ինքն
զապարարս խոր՝ ասէ զոր · ահա զայս էր իրաւս. Հոգն իսոյ ,
զոր. ի. ցոյց՝ ի զարարեալն · և զոնք լառեալ ի միս ։

Լ. ԺԱ.
Ի Հարց.

Գ Լ Ո Ի Խ · ԻԷ ·

Հարցեալ ի Թագաւորէ մարդոյ զմի-ջեալ գրոց հայոց · և պատասխանի
յանոյ ընդ դարձեալ · և խոստովանիլ խորհրդա-
ցելոցդ օգնականաւ յանոյ ·

Եթէ սրիկ կայսր Հայկազանն ի Թագրեալ անդ. խլեսցէ՝ զանդ Երևան և ի գրեալսդ ի միոյզ · սրաբ քաղաքամ քաղեկուրանին · և քաղաքաքն և իմաստուն-թեամբ խաղաղասցայ և հանդարտանեցայ զաշխարհն յանանց · եւ զ՝ան հայոց՝ ոչ ի բարձեալ իւրամամ՝ · և այս այնչափ · մինչև յառաջս առնասցէ՝ ի հայս · և ասել · * Իբրև ի ժամանակս մեկոյ նոցա · աեսցէ ես յանհոգաս ॥ · ըստ որում՝ առանցդ ի հին Հասարանիս · սոցա ի յայսմասայս՝ յոգնէ · 29 · զոր և ի գրոց ածէ առաքել պաւանիլ · գլ · ը · երբ · 46 ·

Լոր յայն ասասցս ինչուան սաղանոյ մարդի զ մանիկանեան՝ ոչ՝ հէզ և երևելի · որոյ քաղաքամ քաղաքանս յանցեալ էր ի գրան կայսեր և չարին հայոց · զոր և յայն պատուիրք ինչասակեն · այլ չկարելով ասելի որասասանել՝ մասաղակ կամ մասատակ կանեն · Եա տեսնէ էր զչասսաբ իսր զմանիսամ՝ ի կնոնի վերոյ ասծ-ուսեալ · յամի ճնաս սանեանանս · որ չեսոց եղեալ առաջնորդ ինանիկեան փանացն գրոկոց · Օ՝ այս մասշեալ կարդեսոյ մարդի կոյսր գասդ հայոց եղեալց ի գասնին յանանց · զի մասեսալ էր յանքան նասխարաց՝ ինչուան ոչինչ կամանս · և գասդ կայս սակս պատասդիլք յանանց՝ յանքանեալ ևս կոչեն գնասեզ · և կամ թերևս վեր ընեալ էր ինչուան երկրին յանքանոս կարասքանի՝ ոչ ի մասշասարանոյ ·

584 Յանեալ ի ձեռս տարա մարդի կոյսեր գասանանեան զօր՝ հանդ-
Լ՚ զեալ զաբանիսաս նոցին · որոյ սնասն էր կան · և զայլ գասնդ
սասանեին հայկազան զօրաց · սասաքեալ ի պասերազամ ի գեմ
զարանց · Լոս մասանալայ գինեալ քաղաքանի ի վրայ թանանանոյ՝
մարդ սասանիկ էր ի ի ն սա նիմիին գեսամ՝ զ՝ ինչ ի տիպ-
բիս · և զօրացաս ի վրայ նոցա · այլ կրս զարանքաս սասանձեալ
լեալ յանգնան մասանդոյ՝ ի սասանգնցն թանանանեալ · ինչ-
կանս գարձելց · և ել ի պասերազանի · յարան չեսնեալ և այլ
յանանկան զարաց՝ ի փախասա գարձան · Լոս չես զարանիկ ի
Նոկասալ նոցա միասանգամ ինչամ զարանց՝ յարգեցան չարա-
նաս · և բարձեալ անկան ի նոցանե · Լ՚ սասանկանալ զարան-
բարձեալ ի վրայ զարանց և յանանց՝ սասանքաս սեղիկ կայր
գիրինարանիկս զօրաւոր զօրաւոր զարանք · և սա յասասանալ զօր-

586 Ի՚

Դասանս Լիանին, Մանանանի Կարանեն։ Օ՝ սասաս։ գլ՝ · 11 ·

նականուն մեր՝ կամ՝ ի մեզ ի փառս պարզմանն զանձեռագործ
գաստառանն · և նոքին յաղթեսց պարսից · բայց յետոյ ՅՇՈՒ-
նայն երկիրդ փախուցեալ՝ ոչինչ կարայ վնասել ։

Ի. Յետ բազում պատերազմաց առաքեաց որմիզդ զարքայ
պարսից զվարշամ՝ որ և վահրամ զորավար, ինքնին կոչ-
եցեալ՝ զայր խորհրդոյ՝ զգրաւ ծանուցեալ ի վերայ յունաց · բայց միան-
գեալ զգրաւոյն ՝ի միջոցս զարտաքսանն յունաց և բացին մուշե-
զայ՝ ուխտագանն · և թաղուցին ի նոցանէ խորտակեցան ։ Զայն
լուեալ որմիզդայ՝ զարքայսն ՝ի վերայ փարշամայ · և առաքեալ
առ նա յանդգնանս՝ զի կանոցի զգեան՝ ընկոյզ զնա ՝ի զորա-
վարէ ։ Սակ վարշամ՝ որ նեղեալ էր ՝ի կուսարան իւրոյն,
առաւել զառնացեալ ՝ի վերայ որմզդայ՝ զդրոշակաց զամ՝ զարս
արարեալ ՝ի գրեալ նամակ խիստ առ որմիզդ ասելոյ
յարդ վերայ ոչ ոչինչ եղ չքոյ անուն · * Որմզդայ զգաւառ խոս-
տանս ինքեալ ։ Ուրդ որ յանդգնարանս արարեալ որմզդայ՝
առաքեաց զզօրաւոր ամն ՝ի գրեալ նոցա զարար բազմաց · բայց
վարշամ՝ օրացեալ և զմարտ ոչնոցիկ զօրաց՝ եւ ասասնանել
զնոսա զօրաւորն ։

Ամենայն վարշամ յոչսարեալ ուրախարութեամբ էր զինեալ ։
ոնկաս ուրանակ չարեալ ՝ի պարսս · և ընդեցին զարմիզդ ՝ի խա-
գաւորութիւն , և եղեն զնա կուրանալ ՝ի բանտս · և ՝ի տեղի նոր
թագրեցուցին զանարալ ՝ի նոցանէ զարքայ նորին · Իսկ որմիզդ աղա-
չեաց զարտաքսանն ՝ի ոչ ասել ինքեան խարդախ գալ
յասանս , և բանս ինչ խոսել ՝ի նոս · և երբեմն ՝ի նոս անդ և խո-
սեցաւ , յառաջիկ բանից նոր առաւել ՝ի զարքայսն ՝ի խոս-
նայն պարսից՝ խորհուրդցին նոսա առաջի նոր զարքս նորին և
զնին · և ասա կուրացուցին զնա , և դարձել եղեն ՝ի բանս ։
Ի. և աշխարհ առ նոս յայտնեալ՝ խորհրդոյ զարքայ նորա՝ զի
մեծի արութեամբ նոցուն · այլ յարքունուցեալ նորա զարդեանն՝
բարեկամեալ խոսարանն՝ հրամանն նոս ասասնանել զնոս ։

Զարքայ այր հոգրաստանեալ թագն խոսարանս գայ զինեալ զարքայ նորա՝
զարքունային ՝ի ոչիրան իւրեանց · և իրրև զնաց նոս ընդդէմ
վարշամայ՝ ելին զնա , և միացան ընդ վարշամայ ։ Ի. խոս-
բոյ մեծագեալ սարսաւաք , և յանդգնարանս մոռոյ՝ խորհե-
ցան առ այլ թագաւոր դիմել մի օգնութիւն գասանելոյ ։ Ապայ
ու փառասէրսայ յոր , տարսիասնալ հայր , և սարս գնացեալ
յանդգնարանս ինչ վայր՝ եր յերիվարն իւրմէ , և եկեալ զնա
սանդարանակ , զի ուր և երթիցի նոս ինքն ևս զհետ ելցի նր ,
կոչեալ ինքեան օգնական զանձն քրիստոնեից , զի յաջողեսցէ
զանձն զոյս նոցա երթալոյն իւրոյ · միանգամայն և զանձն տարսիս
զիրաւուրս վիրան պարսից · զարամ ընկալեալ եր , թէ յանձի երա-
գահաս յարեալ ժամանակ՝ որոց կարարս առ նոս ՝ի նեղութիւն ։

Ի. Սարսիս · Ի · և · Ի · Յոսեփանէ · Կիրբեանս · Ա · Սարաս · ԺԸ · ԽԲ · Հրեշտակն · Ամիոն · Հոգ · Ի · Զ · Ի այլ ։

589 ԼԹ

590 ԼՄ

Ի. Սարսիս · Ի · Զ · 18 · 19 ։

Ա.մ. գ.
Ե. գ.
591
ֆ

Լոս ի կալ նոր վարանեալ մնաց , զիմաց երկիրս նոր ընդ
միջասն հայոց ի սահմանս յունաց ։ Յայնժամ եկեալ խոսրով
ոսոյին իշխան ոմն՝ ծանոյց նմա զինքն և զեղեալսն ։ և
ապաչեաց զնա՝ ասդ առնել վաղարշակի կայսերն մոկայ ։
Լոս մոլեկ հրամանն ետ՝ ի պատասխի ոմանք զնոս ի հիրատոլիս
քաղաքի ։ և առաքեալ ուս նա բոզաստ պարգևս՝ խոսրովայ
օգնել նմա իբր իսպատ արգասս ։

Ի։ Եր յայնժամ՝ ի ոլբան կայսեր ներսես ոմն հայ իշխան
ամուսնոյ որդի ներսեհի քաջեցոյ՝ ներսես կրտեր ասացեալ ։
զի և զառաջինն կարդեալ էր զինակիր յոսոիենոսի փոքս , և
պատուհեալ՝ ի նմին խակ՝ ի մարկայ , այլ շարեալ զանազանս սիսլեսմն՝
և հանձարեղ մտաց ։ զոր Ծմկակեցն կուլիպոս բանասանքն՝
յոսոենասոր քանս իսր կալ՝ ձոյլ ոսկի ։ Լ։ ձեռս ի գոռմ
ալեալ մարդի կայսեր զոր բոզաստ առաքեաց առ խոսրով ։ զի
հաքաչ գնացեալ խոսրովս՝ ասէր՝ վարհամայ նիկիսրենոսի՝ վա
ենոցն զնա , և թագաւորեցցէ ։ Ղեռաց մարդի պատչաստ և
առ մուրեղ մամիկոնեան , զի զորս ժողովեալ ի հայոց՝ լցցի
զարմանքն խոսրովս ։

Լ։ Հասանել ներսեսի զորոք առ խոսրով՝ ելհաս առ նա և մոս
շեալ գնդուն հայոց , ասեալ ամենայն իսր և զամբարտ բազբատանսն՝
բազմայոյզն կոչեցեալ , և զմոսեցոյ իշխանն ասանալ ։ Լ։
զոմեցան առ նոս ա՝ ի արարսկ զորք ոչ սակաւ՝ ոմանք՝ ի
վարհամայ ։ և ելեն ոմ՝ զորք խոսրովս ընտ աւանդեալ յան
հանուս մամիկոնեի՝ ելեալ ասուն հարեալ ։ Լ։ արարս գրեն նա
ինքն յոհան մամիկոնեան , եկեալ խոսրովս ասելոյ՝ ի զորքն՝
գաւանելոց ա յոչ մի ծիծն հայոց ի ձեռն սիրանալ մարգարա
նի զարս իրր ելեալն հարայ , և ես զնն ա՝ ի ձեռս զորքն
մուրեղայ , խաղացեալ նմա ասալ զնարգարանն հայոց՝ ելեալ
վերարին հաստատեցցի՝ ի թագաւորսն իսր ։ Լ։ ելեալ սարա՝ ի
գունեալ այնուսի զորքն լուեալ ա ելն՝ ի բանի շահասան ։
Լ։ ունեալ վարհամայ զգարարս խոսրովս , ասելոյ զի բազմանալ
զորաց յունաց և հայոց՝ ի վրն իսր՝ ասելոս՝ ի վարանս ։ զի զնա
իսր կալին միայն քանասան հարեալ զորք , և ալ ասելն ։ Ի՝
ուրեալ քան սա մուրեղ , և բազմադիմի ոլքանոցք կամ
ցոս յանիսայոնել զնս յինքն , ըստ աւանդելոյ թեոփանեայ ,
խոսաղեալ նմա քաղաք ինչ ։ Ոչ Հանալեր զզորսսի սոն
և գնդին՝ զի ել նմա ։ այլ մուրեղ և զ խակ սիրնայ զրար զնա
ապրեսնի ։

Լ։ ելն իբրև յանդիմանն եղեն երկաքին բանակքն , յերիս
բանանեալ խոսրով զզորս իսր ։ ինոց ինքն՝ ի միջին գնալն և
հերսես ընդ նմա զորս յառնայ ։ յոչ ելեն մի՝ մոլ և զարդիկ

զորավարք պարսից հենդերձ պարսիկ զնդաւն յարեցեալ՝ ինն. Ի. մեռ
և յանհնար ինն մարդ ընդ սմբաւոյ՝ զորոյ հայոց՝ հայեցեալ՝ ի Խոյ
ցեալ փարհանայ յաշեր պատանաւորեալ՝ ի բանակին խառնեալ՝ 591
ի բրիեաւ յայտ՝ և խաղալացեալ բանակեցոյց զաղու իւր առ ի
լերամբ՝ Ի. մ. քարին ներուեալ յուսաք մեծով զնանկատ իւր՝
յարձակեցաւ ի վերայ վարհանայ՝ և վանեալ զրանեաց զզարա
նն. և եկեալ բանակեցաւ յուսանն՝ ու հասարակ անուանեալ
կոչեցաւ զառանկերս՝ Իսկ մնացեալ կանդերձ զնդաւն հայոց
բանակեցաւ ի գաւառի՝ առաջի փոքր հեռի ի բանակին խառ
նեալ։

Ի. Վրեռնացեալ վարհանայ փաստանդամ՝ ի մի վայր ժողո
վեալ զզարն՝ և զոյսն ևս յայլոյ սեգեաց՝ ի հայն յաւելիլ
դարձաւ յետ՝ յարձակիլ ի վրն խառնեալ։ Օգայն լսեալ
արքային աստաքեաց զհեծելազորն զարսից առ մաղեր՝ զի
նաքաջ հանդերձ յոգեմ կեղմանն զդեմ կալցի վարհանայ՝ և
յոգնք ի հետեւակայն զարսից յոգեմ կեղմանն՝ ի ամեն փոր
հանայ՝ ի մեծ մեղեալ երեւեան հազարաւ բանակիալ՝ ի մեկու
սի հեռի ի խորանայ ի զարսի՝ և ոչ զիսանալ՝ ի մեծ հեծե
ալազարն զարսից ևս հասեալ իցէ՝ ուռ ու՝ եկն ի վրն՝ ոչ յան
ակնկալ զարսն։

Օգայն յարձակումն վարհանայ տեսեալ զորացն հայոց և հե
ծելազնդին զարսից՝ զանի հարան յոյժ՝ և խարհեցան փախ
ելիլ՝ Իսկ զարն մնացեալ՝ ի մեծ հեծելազորն՝ զի ի ծերանալն՝ զերիաս.
ապրեալ իւրոյ զորաւն՝ ի մեռ առեալ՝ զարքարեալ զնաւ՝
և հարին ի ոտին հանդարտեցոյց՝ և խրախոյս եւ նոյ քաջալ
ալաի մնանալ՝ ի պատերազմ՝ հոգեալ՝ ինքն ոնց յոգնան զանձ
ի զարաւեան յանհանեն՝ յերբ ի բարեխառնեալն յանան զարա
ցեալ էր զանձն և զզորս իւր՝ ևն. զարն ասարկս զանցարք
վիրաց՝ Իր ապա ի մի քերն ուղղակեալ՝ * ելք՝ կարապետ
հոս ոչ յոգնանն՝ զիսն ցին ու հանդարտ ի վերայ զորացն
վարհանայ հանդերձ հեծելազն զարսից՝ և հարին զնաւ
զարաւոյ յոյժ։

Ինեալ մանելոյ ի հեռաւոր զիսարհամ զնաւ զարքաւ փայ
լեալ՝ զարձակեցաւ ուժգին ի վրն՝ և ի բաց ցրուեալ յա
թիկնապահ զորն՝ սիրաւ մարանալի ընդ նոսա՝ և զի ու ևս
էր տոր քաջ՝ ի բարեխառնեալ ի մի մեռեալ՝ փաստանեցաւ մեծագոյն՝
և զորացաւ վարհանայ՝ և ի խարեցեալ զաւաղ իւր զոյն մնալ
ղայ՝ ընկեալ զայն ի ձեռաց ուրա՝ և կոտրեալ ի ներկաւ ձեռքն
զնա՝ Իսկ մնացեալ յոգնանն՝ զանարանն՝ զանարանն՝ զանարանն
խրոյ յուզեալ՝ ձգեաց զանարանն իւր՝ և ինքն ուժգնաւորեալ զգ
զգաւոր վարհանայ՝ և ցրուեաց զաւաղն՝ և յերիրեր կերտա
նեալ զնաւ։

Լուսն ՊԵ և Խոյզ

Լոյս մինչդեռ ունայնարար իջանել յերիվարին, և հասանել զքաղաքն Հարս, որոշարեցաւ 'ի շինեալ զարաց նորին փարհամայ։ և կրկին կոչեալ յանուանէ զքեզ յոլ հանեսցէ՝ սկսաւ պատգարկիլ 'ի նոսա։ Նոյնմ վանական ի հնաս առ նոա սմբատ, ես ի հնար զքեզ՝ սրբ պարարեալ ելն գնա։ և. զերծայց զնա 'ի ձեռաց նոցա։ Լոյս 'ի փոխելիլ ճանապարհ ըստ ցն վարհամայ՝ ոչ ելեալ զնա նոցա հայր և հեծելազօրք պարսից։ և կալան 'ի նոցանէ իրրև հարեալ սգիս։ և զիշխանս քառասուն և ութն։ և ապա ժողովեալ զասար անկելոցն՝ դարձան 'ի պատերազմէ յաղթութիւն մեծաւ։ և հեծելազօրն պարսից հատեալ զգլուխն վարհամայ՝ տարան առ խոսրով։

Օ՝ այն իրրև ետես խոսրով՝ ուրախացաւ յոյժ։ բայց զօրքն յանձաց զլացեալ ի այս՝ օգան խոժոռել։ և. թագաւոր լարիս խաղալ զմանեղոյ առ խոսրով։ իրրև թէ եղծեալ լիցի նորա զկարգ պատերազմի։ և հանդարձակեցան ասել առ ցիսարով։ թէ գասցի և քեզ 'ի դիմի հարկանիցի ոս։ Լոյս զոր խոսրովն, բոլոր իրօք հաստատեցին բանիբասք։ և այնուհետև զորոցան բանք նոցա առաջի խոսրովայ։ մինչև զայրանալ նմա յոյժ 'ի վերայ մանեղոյ։ վասն և սենեգասեն պատգամ առաքեալ կոչեաց զնա առ ինքն։ զի ըմբռնեալ կապեսցէ զնա։ և սոյն ելեալ նոցա ներսէս ոստիկան հարիւրապետ մանուանաց 'ի սոյն եղև յարդար խաղալոյ։ Լուսն մի սոյն յիշխանաց անուն պարսիկ՝ զի բարեկամ էր մանեղոյ։ զաղանի զգացեալ նմա զայսոսանանալն խոսրովու 'ի դրդասէ յանաց։

Օ՝ այս լսեալ մանեղոյ՝ ծանրացաւսումն էրն յանձն իւր։ և յոչնչաց պատգամ առ զօրս յանաց։ և ասէ։ զի՞ զարքեցանիք զառիթ՝ որ 'ի քրմն է. և. զգայլ՝ որ մեռանիցի զարս իւր։ Զայս բան ստուգեալ մանեղոյ առ յոյն ինքն էլ անուն զայրոյթն հանդերձ զօրաց իւրովք։ և եկն 'ի դոմն։ և 'ի բաց թողեալ զիսաստանն մարդպանանանն հոյոց՝ էաս ընդ զօրսն։ զոր 'ի մանիկեանսն տանն էին։ և գնաց 'ի գաստաս իւր 'ի ատրան։ և անդ կացեալ պահէր զայն երկիր 'ի հինից և յասպատանաց տրէլոյ ազգաց։ վասարանքեալ 'ի կայսերէ և 'ի խոսրովայ։

Դ. Եկեալ խոսրով հասեալ սերիոն պարսկաստանն զօրայն յանաց՝ վերատրն թագրեաց 'ի սիրելոն։ և տասնն քիր պարգևս յանաց։ և շնորհ պատուոյ մեծարանաց փերեսս տարաստեալ։ ասելով՝ մեծարեալ զիս ի հարկանիցէ զիս յիրարն։ Լոյս հա ևս մերիոյ կարեր զպատս և զմանեղն 'ի հարատարանն երանեաց նոցն։ Լոյս ապա յաւել առաքել խաղ ակի ակնանակապ 'ի պատիճ անբարոյ վկային սրբոյն սարգսի։ յորմէ զանազն էր զարեան։ ընդ նմին դարձոյց և

Դասագիրոս Գ. գլ. 21. Ելնդ. Է. 13. 14.

զայլ ինչ փառաւոր խօսի, զոր առաջին խոսրով հաւն սկսաւ
երկիր խոսրովայ յարիշատակեալ ելս ի սատանայն սիրեցեալ
զարմանք լինէին՝ ասելով. Ա՛յ, ասա՛ յայսոսի երկիր նաև ի քա-
նից սատան, զոր ոչ գրեալ ոչ ինքն խոսրով ի սրատանանդանն
խաչին, զոր սրամ ի մէջ բերեալ եւ ազգրիսս ակնատես վկայ.

ԳԼՈՒԽ Գ. ԽԱ.

Ապրեցեալ ի մեռելոց Գրիգոր ի վերայ հաստատեալ սուրբ
սրբազան Թէոդոս, զոր խոսրեան ընդ զքաջին մուրեցայ,
առաքեաց առ նա պարգեւս մեծամեծս. և կարգեաց զնա
գլխաւորեալ ի Թիւրամ՝ եւ ազատ ի մէջ իշխանաց։
Այնուհետև, որ սրբոյն սրբազանի՝ զնալ պարգեւս՝ կանեաց
զնա առ ինքն հանդերձ որդւովք նորին, զոր սոսանքն էին
ոստան և վարագոյր. և կացեալ զնա ինքն զամբարս զրադեալ
պարսից՝ և երկուց զրդեաց նմա ոստան և վարագոյր ետ
պատիւս, ոչ զրին էր պատուել զարդիւք իշխանացն պարսից։
Ի՛ յս ամրաստ զարդ բազմամեծ ոչ ինչ ինչ զեմ
Թիւնամանն խոսրովու՝ և զրեթէ զանենեսին նամակաւ
հնազանդեցոյց ի իշխանութիւն։ Ա՛յ զրեալ և խոսրով կամ-
լով զի խրատեն հատուցանել՝ կացեալ զնա մարդասէր աշխարհին
Հայոց և վերնայ, և զրեալ զնա լիրուն ընդ ձեռամբ նմի։
Եւ Հայոց՝ զբ ելին ընդ ձեռամբ նմի։

Լրեալ սմբատայ յաշխարհին պարսից՝ գնայ նախ յՅՇ վիկա-
նայ՝ և եկիս անդէն զրաւեալ հայս դերեալս յառաջագոյն
ի պարսից՝ և զնակեալս առ կողմանքն սաղատանն. որոյ
մուսայեալ զերեալ և զգիլս հայոց՝ վարեին զարսկականաք։
Աքաս ի բրեալ անդէն զամբարս՝ ուրոյն եղեն յոյժ։ Լոկ ամբա-
ստալ կալեալ յայլն այլ կողմանս զբոնոնայս և զպարս հայ-
ոց կարգեալ գնաս ուսաւցիչս ի ի՛ն՝ և ապա զոնալ ի գե-
ղեցս անտի՝ զերեալ ոմն տրեալ՝ տալ գալոն՝ առաքեաց
զնա առ մեմնոն կաթուղիկոս հայոց՝ և ետ ձեռնադրել զնա
եպիսկոպոս վիկանայ։ և զմիտակ այնր ոչ էարկ ի իշխանութիւն
կեթղիկոս հայոց։

Ի Ամ ՊՀ
Ի Հայոց

ԻՆ ԼՈՒՍԻՆ ԼՈՅՍ · ԽՕՀ ·

Հեղինակ ընդարձակագոյն վրայ 'ի յետին ինքնին գիրս ի տպագրեալ գրոց. և յայտնի խմբագրեալ աբբահայրապետ, 'ի արար զԱՐԱՐԱՏ ԹՈՒՂԹ ԴՐՈՍՈՅ ԸՆԴՐԵՑ վայ և սյնպէս դասընթերցանաց ։

{580 Խ}

Զաւուրս ժամանակացս այսոցիկ՝ հոգի քոյն զԹագաւորութիւն երկրորդի՝ 'ի մեռանիլ կամեցուցեալ իսրովք, ունկաւ շիմեաւեալ 'ի մէջ նոցա մի ընտրեալ՝ որ կոչիցի. և ոչ եղև. նոյն հնարս հոմանձուցեալ և ընտրել զաք. և թագուցեալ զայր կոչեալ զեկոն հայոց մեռանելոյ նոյն ենկիրատորն երկիցիցէ, քայց ընտրեալն 'ի ձեռս նոյնն էր։ Ոչ իբրև զ կամայսն նոյ որբել, ուռոյ զեկոն թագեալ առ մոլեալ հայրապետս հայոց, և խնդրեցին 'ի 'ռմանէ, զի զ'նա և կամիցի նա, ձեռնադրեսցէ իսկ՝ անց կոչիցէ, խաւառանալով ընդդեմ զնա առանց երիր հաւանութեան։

Նոյնժամայ և մոլեալ ընտրեալ և ձեռնադրեալ կամեցեալ զայս զիրս զիրքս, զբեր ոչգաս զրայի 'ի գաւառն ջուսոյ 'ի գեղջն սկուտրայ, ուեղեալ լերից լեռնոց, յանոյ, հոյոց, պարոնոյ և զրայ, այր բարի և խնամարան. զոր և յառաջագոյն կոչեցեալ էր 'նա ինքն մոլեալ՝ զանունս եկեղեցեաց կամեցուցանին, և յարեպիսկոպաց պրեբատայ։ Ու յուսաքարեցն խակ անդնկայեալ գիտեր զուզալեն և զՀնութեանն դուանանեան ոչ ժողովոն քաղիեդոնի. և իբրև գնոց 'ի կողմանս զայս, քարոզեալ 'ուցան զայն, և եցոյց բազում իրաւ, թէ զոր ինչ լուեալ են նոքա զայնմ ոչ ուղղիոյ, բանք թշնամեալ ես։ և զորոշ զի անարկայ դիտաւորեն զայս, ետ քեզնէ 'ի կոստանդինուպոլսոյ զկալաւեալ բազմաց զրան զուանանեան ժողովոն և զկանոնս՝ և զանձիզ թարգմանեալն թղթոյ զՀնոյ լանի։ Զայն իբրև առեալ եղեալ՝ և քահանայք՝ ետ և իշխանք զայս, ՀՀ զոր և եգերացոյ, ամենի ընկալան զոր ասացն իբրև զայլ երիս ժողովս, և կացին և կոն իսկ զինչ ցայժմ 'ի նոյն դուանանեան։ և մնացին ընդ իշխանաւեալ կապանն յոնոց։

Ամն յայն ուսուցան 'ի կոստանդնու զայս բազում նեռաստուանք 'ի բաժիկ ոչգի։ և զի արհամարհեալ լինիցին 'ի զայս անոր իբրև զՀերեսիկոս, զորանն կեղծաւորեալ 'ի մոլորեալ իբրև անց։ և կիրինի աչ գիտացեալ զուանանի չոր։

Ի Ամ ՊՀ
Ի Հայոց

{Գ. Վեր. Խոհ. Ի. ապրիլ. 2.
Ի. ապրիլ.
Ի. ապրիլ.
Ի. ապրիլ.}

{Զուանանի Հնութեան և աբբահայրապետ։
Ի. ապրիլ։}

յի՝ նոցա ընդարձակեալ զնա 'ի հաղորդութենէն եկեղեցւոյ։ Զայս լսեալ
հեծեալ մոլեսի կիսդիկն գրեաց առ կիւրիոն, և նոցա քննեալ զիրսն, և 'ի մի հասեալ՝ թէ յիրաւի ասիցին
խուսափիլ սուտ ասելոյ։ Եկն դարձեալ, ասելիք հնչեցաց զնա զի
հեղեցցուք, իբրև զ՝ զամ զամ զամ՝ զամ զամ զամ

Լ. ԺԸ. ԺԹ. և Կոչ.

առ արքայ, եթէ չիմացիցէն զայնմ եկեղեցւոյ ինքնակոչ ի թեղլին, հրամայեսցէ արքայ քակել զայն կալեալն բերդին, և հեռագոյն շինել, և զեկեղեցւոյն շինութիւն սանդարամետ կա-ասարել ըստ փոփոխումանցն սմբատայ. վասն և սմբատ առաւել և յոյժ զոսկիսն՝ կարի ինն հայոկապ շինեաց զայն։

59։ Գ. սմին ժամանակի՝ հոգեպիշեալ մոմեխ ի ոչինչ ցրտաւոր ամ-
խոր. բառամանեալ եղև առաջի կիւրմանի կանոնաղիկոսին վրայ՝ ի վերայ սրեալին իրայ. և իբրև կալեաց զնա կիւրմին զալ առ ինքն, երկուցեալ մոմեխն՝ փախեաւ ի քաղաքն՝ անտի գլխի-ցայն. և ինքն ի հայս առ արքահամ կաթուղիկոս. և ա-ղաչեաց եղև զիրենն, թէ մի մերժեալ իմ՝ զծանուցեալ քաղ-կեդոնի՝ զոր դա ընկալեալ է, հալածեաց զիս. և յաւել ի ասել, թէ զժամերգութիւնն՝ զոր կարգաւորեալ էր սին ըստ ամենի առաջին ենդիս ցրտաւոյ, սէ թագաւ հայերէն կա-տարել, այլ՝ վրացերէն։

Ֆ. Այս իրքն լուաւ աբրահամ կաթուղիկոս, գրեաց թուղթ առ կիւրմն. յորում մեղադրէր զնա մի ընդունելոյ նէ զժ-ամերգն քաղկեդոնի և մի հալածիցէ զայս. և մի հալածե-լոյ յաղագս այսր պատճառի զմոմեխ ենդիս, և մի փոփոխե-լոյ զկանոնս թագաւորին։ * Յառաջագոյն ասէ երանելի հայրա-
„ պետն մեր մոմեխ գրեալ առ ձեզ մեղադրութիւն յաղագս
„ հաղորդելոյն ձեր ընդ այսոսիկ՝ զոր դա շեր պատա. և ձեզ՝
„ գրավ և պատուամուրուս յանձն էր առեալ՝ չհեռանալ ի
„ միաբանութենն հաւատոյ հաղորդութենի դոցա մերոյ։ Այժմ
„ զարագոյնն և զծանրագոյնն ի հայս մեզ լուր. զի զմիաւ-
„ բութիւն հաւատոյ ի. զանձնագանութիւն զերկուցանոյ ծագո-
„ ցութեան եկեղեցին՝ անշարժ մնացեալ է պահեր. սա-
„ ստ սեր և խնամութիւնք ժանրաւորագունք, և հաղորդա-
„ կիցք հոգևորականք կատարեալ ցնծալոյ սգալութիւն,
„ սուտ ի մեղմութենի՝ ի խաղն գալով, և. ոչատ ի մի կա-
„ թուղիկէ։ Այժմ զգուշաւոյ զեղեկան հալածեալ, թէ
„ լինիցի խաստանակ հրամանի զհաւատս ուղղափառութեան՝
„ և զարշաւանն հայերին՝ զի շարժեսցին զկարգաւորեալն՝
„ լեամ՝ թէ ի բաց փոխեցիք (զի փոխեցիք)։ Յոյժ այ-
„ լոց բանից յարի զմիւ, թէ կամիցի առաքել առ ձեզ քանի մի
„ հանգուցեալ, զի խոսեսցին ընդ ձեզ մի այսր. բայց ասէ առ
այժմ բաւականացի թուղթս։

Ոսկ կիւրմն գրեաց սմնի, թէ երանելին մոմեխ կաթու-
ղիկոս ոչ մի ընդ քաղկեդոնականն, այլ է խոստիկն հա-
զորդելոյ գրեալ էր առ նա. և խրատեալքն էր ասէ գրեալ.
զի նոր կեղծաւորութիւն կեղն գտանեալ. զոր իրքն յոյսանի եղև
սուտ՝ մեղ՝ մերժեսցք զնա։ Ասէ մոմեխ ենդիս ցրտաւոյ ոչ

Լ.Մ ԺԱ
Ե Գաղ
595
խԷ

վն ուղիղ հաւատոյ խոստովանութեամբ եկն առ մեզ, այլ՝ զնոսա
անարատն գաղծոյ ինչ, զոր արարեալ էր. որպէս ասէր իբրև
կոչեցի զքեզ, և կամէի խրատել, թագաւոր նոր զեկեղեցի իւր՝
փոխեսա զիմեանոյն։ Իսկ ժամերգութիւնն այնր եկեղեցւոյ ու-
ղիղ փոխեսալ ի մէնք, այլ զի ամենեքին իմասցին զանս որոշ-
ապանն, երկրորդութիւնք ընդանք կոստարի այնմ՝ հայերին և
վրացերին։ Յաղագս հաղորդելոյ մեր ընդ Յոյնս, և մտա-
նելոյ ընդ Դաւանութիւն կայսերոյ, ելս արժան մեզդ ասել ընդ
մեզ. զի մեք ոչ եթէ նորոգ ընկալաք զհաւատս նոցա, այլ
զոր ի սկզբանէ ունէաք ընդ մեզ՝ ի հաւատոյ եկեղեցւոյն
եդիմ, ուր առանցեցու զուաշինն. և զի նոքա այժմ հաստա-
տուն ունին զնոյն, մեք ևս ի նոսա հաստատուն ունիմք և կալ-
ցուք։ Յա՛ ի փոխմանի յաւելու. իսկ * որ ասէ գրեալ կը
(մեր), թէ կամաւք եկեղեցոյս արձակել՝ որ գայցին և ա-
ուցանիցեն, թէ կամիր՝ արձակեցէք. թէպէտ զի գոն՝ որ
ուսուցանեն և ուսանին։

Զ այս թուականի ընկալեալ սարահանու՝ գրեաց պիտի, և ա-
ռաքեաց առ Գիւրիոն՝ ի Ձեռն պետարան եպիսկոպոսի, զոր վերք՝ ի
ասելոյ կիրակոսի՝ զոր հանդանակութիւնն գալ կոչեցին։ Ի
թագի ոմն վերատին յարդարեր սարահամ կիթիս վերիրոն
՝ի բաց գալ՝ ի հաղորդութիւնէ քաղկեդոնականաց, և նոքաւ
ընդ. զի նոքա ասէ զհայոցն հաստատն, և բարձին
գիրսան եդիմ՝ մանանելոյ յայն գնեստարական հերձուածա-
զար հայրապետաց մեր առ բարկենիսն մերմեցին։ Յետ գրա-
սանալ եկեղեցին ասէ՝ ի վերջ հասեալ եմք. թէ ջանի ինչ յան-
գանան. և ապա՝ ի վերջոյ խնդրի, զի արդեսք ոչ ելի ինչ տե-
սանելոյ զմիմեանս յետ ասելի։

Իսկ կիրիոն գրեաց առ նոս պետին երկրաբ գլխոյ. Ամ՝ ի
վերի բանից թագաւոր մեծասի կիւ դիկոնն, ոչ գրեալ էր յասա-
ջին թագին։ Երկրդ՝ ի վերի մեծասի եկեղեցին գրասաց. եմք
նոս առ դիսակ, թէ ես ընկալեալ եմ զժողովն քաղկեդոնի,
և ինքն ոչ կամիր զայն ընդունել, ընդէր ձեռնադրեցաս մի-
նոն. ոչ արդարն դրեալ էր նոր յայնմ սահ ասել, * թէ ես ի
ձենք լսեմնիմ, զի մեք ուղղահաւատ. մինչ յայնմ սահ գրն-
նեցաս ի մէնք, արդ զի գրեալն զմեզ ինչ. մինչ ի մեր
այնր փոխեալք ինչ զհաստատ։ Երրդ՝ ի վերի միաբանու-
թեան. մեք ասեմ ի սկզբանէ և այսր միաբան էաք ընդ մեզ, և
ունէաք զայն հաւատն զոր ունիցին և ունին այժմ ամ եկե-
ղեցիքս քրիստոնէից, և պատրիարգունք հնդից ասեցաց,
հռոմիոյ, ուղիղամտրիոյ, անտիոքայ, կոստանդնուպոլ-
սոյ, և եդիմ, և այլ սնոտեանք եղկոսունք հայոց, և երևսաղ
եմ հինոք եղկոսունք մեր. արդ՝ ապա ամենեքին գիտեալ միան-

գասմունն մեղրեցան. և միայն յրուսաւայ եռիկոն գտուաւ սուտ-
լար. մեք ոչ կարեմք թողուլ զայդչափ բազմութիւն հայրա-
կանաց ն. ազգաց ընդհանուր եկեղեցոյ, և միաբանիլ ընդ
ձեզ։ և ապա յասելոյ։ * Լ՚ԷԳ՝ ասէ։ թէ միաբանութիւն և
մեր կամիս պահել։ և կենալ ի մեզ խոզոպանք, սոյ հալքն
մեր և ձեր կեցին։ մեք պատրաստ եմք ի խոզոպանի։ իսկ
եթէ սոյ սարաղինք կամիք խոզոպանի ոչ ունիս մի ինչ։
և յաղագս այդպիսիկ այլ ի գրիչս սուս մեզ։

Գ. Ապա ապրահամոս զայն թուղթ և ընթերցեալ սուս-
բակոսեր և հոգայր ի խորհսոյս։ զի ինքն եկեալ էր ի
մանր, թէ քաղիէ ունիկ ինչ նեստորականք են, և յերկուս լու-
ծանեն զքս։ սրոյ վն ոչ կարիր հոսասալ լանիցն կիսրինն։
քայլ և ոչ իշխեր հոսասանել, թէ սոյ ամ եկեղեցիք մոլորել
իսեն։ Իս ասեցին սուսասել սպահով հոմարելով զասացին
կոքծիս խր՝ վերասին գլուսոց սուս կիւրիոն, և յարկուսեաց
զնա յեսոս կալ ի դասանուեթի քաղկեդոնականաց։ զի նք
ասէ երկու բնութիւն ասելով՝ երկնակ սրդիս քալսին ընկնի
բանից մոլորարիցս և սուսքեցոց։ նայնոր և ասուծոյն լեռնի
ասէ լուծանոսին քաղալ։ Իս եթէ այսպէս իցէ, ասեսին հս-
սուսաք նց խոսուեսալ է ասէ, և դասանուեթի նց մոլոր։ սոյս
սրդոս ի ձեզ նգալիկ զայն ժողով և զասանդն լեռնի։ սրդիս
ասէ նգալիցին զայն յուսուցս բաքկնի հոյք և վիրս։ Ինս
այսարիկ դրի և ջուսադանեթի զմոլորեալ եռիկոն զգասայ։
և խնդրի ի կիսրինեն՝ զալ ի միասին, և խոսակալ ընդ միմեանս՝
և խնդրի ի կիսրինեն՝ զալ ի միասին, և խոսակալ ընդ միմեանս՝
հաստատել զհաւատոցսն։

Դ. Յայսմ թղթոյ սրաբ ոլինի կիսրինն, և ասէ։ զարմանամ,
զի սրդչափ խմոսուեթիւ՝ զայս ասեցիք։ սչ կարիք խորհել՝ զոր
խորհին հոմարեն եկեղեցիք ընդ, և սեստորէ՝ թէ զինչ խո-
ռնցան նրեքին սրբ ժողովք, յոր ամենքին սրդիմք։ և թէ
զինարդ սեստորիսի մոգ դասանուեթի ժողովոյն քաղկեդոնի
միոնայն է ընդ սոս նց, և ի նայն։ քայլ սոյ զի ոչմարիս ն-
լեռնոյն ասացեալս, գնցուք ասէ սուսաքի հանասուսի ըզ-
սրասանուեթիս և զուհմնոս լարիս ժողովոյն։ զի սրասցիք գ-
սասասան ուղիղ։ ն. մի՝ ի զսոր միեսցիս յանեծս։ զի մեզ
են։ Իս սկսանի սրսանի լարիս ժողովոյն ը կարդի։ և սե-
ռեկ զքսոս վնասայ նց։ Իս ապա բանանգանկ զվեցիս ժողովոյն
քաղկեդոնի յայս բոսն։ սչ և աշխարհանար ժողով * խոս-
սուսանի զմի և զնոյն չի մի սրդ ի ներ և միանցին, և լեր-
կոց բնութեանց սնեխուսանակելի է։ ցի անշփոթելի և անբա-
ժանելի։ Իս այս սրսոյս եղեալ յուսելս կիսրինն յարդասանս
առ կիսրիկն ընդ սանիզ զսչ ժողովն։

Ե. Ընկալեալ ապրահամոս կիսրիկոսի զայս թուղթ կիս-

Յոյն զինուորք։ Պարսիկք։ Պարսք։

Լոգ մի ի Հոյոց։ 596 խնդ

բիոնի, և ընդ երկնալ զայն ոչ հաւանեցան. զի ոչ հաւատացան՝ եթէ ոչ գրեալ ի գիրսն, զնեղսի իցէ լեալ ժողովն քաղկեդոնի և առհաստատ լուծեն նորին. վասն զի ասէին զի պարտաւոր էր ի խորհրդոյս իւր յաւանդսն ասելոց, թէ զայս ժողով մերոցական էր. և եթէ չէր ասէ զայնպէս, ոչ մերժէին զայն Հոյքն ի Ժամս բարկենի։ Լոյս ապա տեսեալ, թէ չի նմա հնարք համարձել զկիւրիոն, ել նմին և զոշգն վասն՝ յեռս կայ, զնոգանելոյն ի ժողովոյն քաղկեդոնի, որոյ ժողով ի դուռն յեղեալոց ասելոց յերկրորդ ամի կիմշկասէ իւրոյ. և ի չորս ամի մարդպատուելն ամենայն ոչ ի մէջ մատուցեալ զբանս ժողովոյն քաղկեդոնի զարեալսն ի կիւրիոնի՝ հանեալ բերեալ զոյն ել մեռեալ թեկղորսի և անուտի ասացեալ։ Վասն որոյ և հեղեալ զայն՝ նզովեցոյ զկիւրիոն. և զամենեսեան զոր ել ասողքն քաղկեդոնի. և բաժանեալ զաշգն ի քաղկեդոնականոցս առ հարկ։ Լոյս մանաւանդ նզովելոյ զայ. զի մի բնաւ զոր հաղորդեցուցն ել վիրս՝ ոչ ի խնամանելն և ոչ ի փոխառս. և ահա սոքին որոշեալ բաժանեցան վերջ ի հոյոց։ Զայսմ ժողովոյ գումարեալ ասեն և ի վիճակեալն ինչ գրոցս ի Դանիելեանսն։ Զ։ (Զ)։

Զ։ (Զ)։

Լոգեալ լուեալ զայս կիւրիոն, զժամանակայսն ել գրեալս ապրանեալս, և գրեալոց ամրաստատեալն զանեալն ի վերայ գրեալոցն առ մերիկ հոյոյ։ Լուեալ մերիկ զայս և յայտնի։ և յաստուցեալ ել զայն՝ գրամարեալոց ժողով առեալ ի կոստանդինուպոլիս, և կալեալ զայն զեղեալսն յուեալոց և հոյ- 597 խնդ
ոց։ որոց զաղագս առաքեալոց զգրեսամ կիմշկիս զգիրս անեալ վերայ զամենասակալ իւր, և զբրիգոր վերայ։ ընդ որս գնացին և ալ- ինն և ասան եպիսկոպոսք հոյոց եղելոց ի մեռն յուեալոց։ Լոյս ի դուռանին ժողովոյն՝ եղեալսն հոյոց ընկալան զժո- ղովն քաղկեդոնի։ խսկ զիրենսն և զբրիգոր ոչ հաւանեցան ել այն։ և ի ծոցել գտաալեն ի մէջ նոցն՝ յարձակեալոց սա- ցոս ի նոցանէ, և ոչ կարացեալ զգեալ ունել նոցն և իմանալ զիրսն նոցին և իմացուցանել զիրսն իւրեանց, գրեալսն յեռս։ (Ի)

Ի։

Լոյս զայսոսիկ գտանեալս անկան զիրեալսն ի մէջ հոյոց և զեղեալ ի բաժնին գարեմոյ և յաւնաց։ որ և սեեալոց գրեալ է սոսա երիս։ Զոր մերիկ հոյոյ արուեալոց զհոյս եղեալս ի բաժնին իւրում ի հոյսանոցսն։ Զ սրբասիրոս կամենալ- 600
կոսին։ և զն մի հնացեալ ոչ առանց կիմշկիսն՝ կացոյց ի մէջ նոց կամեալոյս զայնման սոսա բարի՝ ի գաւառն հոգայ ի քաղաքսն գեղջ։ և հրամայեալոց նմա բնակել ի կաստաց ի քաղաքաց եղոյն՝ զոր կոչիր սատ։ Զոր զմեռեալ յայնմանն զարդ- ժառանգեալս եղեալոցն մի։ և շուրջ զնոսին ապաց կոչումն բնակեալն իւրոյ։ Լոյս եպիսկոպոսանն հոյոցանն

Հայոց՝ եղեւ պատճառ, որոյ սակս առաւել սաստկացաւ հա-
կառակութիւնք՝ ի մէջ երկոցունց կողմանց. միւսեւ զեւս յաճախեաց.
601 Յայն ամսեան Մարզպան՝ յետ ժամանակի, զօր. արար պատրաստեալ,
Ձ. հեղեղեալ՝ ի խառնակութիւն աշխարհին՝ զնոյն ՝ի սահման. եւ սպառ-
նացեալ Ա. Թէ չտայք ինձ. եւ յետ զայսմ խաղաղութեան, եւս
եւ յետ երկիցս մեռանելոյ Բ. Թէ Հերեթիկոսաց աշխարհին զօ-
րացոյց, եւ ապստամբելոյ ընդ, Գ. գլխոց յաճախեաց կենդանի,
մտաւ ՝ի սահման՝ կացեալ ՝ի Մարզպանութեան. Դ. եւ զօրա-
ձեալ խաղաց. զմարդիկ նոյն՝ տարան ՝ի Հայս ՝ի գաւառն. կոզ.
եւ Թուլեցին ՝ի զօրսն. Այլ կաթողիկոսն ՝ի [illegible]
խառնակեալ կացեալ Մարզպան. Հայոց զխաւարն սաստկանայր.
որ եւ զնոցա զիշխանութեան մերոյ. Եւ յաճախեաց որ [illegible]
տարեցոյց ՝ի Հայս. Մարզպանն սպարապետ, այլ Հայք նախանձ մեծ-
ապէս զատուցանէին սատարելով ՝ի կողմանս Հագարացւոց:
Յաւուրս նորին. սպարապետ սկսաւ պղծութեամբ յոյժ հեր-
ձուածս. վարդապետ զգուշացեալ. որ ՝ի սաղմոս. յաղագս Թորգոմ ու-
ղղափառ. աղաղակեալ նորա ընդ զմբոցն՝ վարդապետաց բարեկար-
գութեան. եւ ժողովեցաւ. անուն այս որոշեցաւ. երբ. յարեւ-
ելից. որով եւ կայր ընդ հաւանեցաւ նոյնն այսր վասն.
եւ եկեղեցի. ՝ի կողմանս յաւուրս ընդ Ջերմուկ, եւ ՝ի կող-
մանց սաղմոսաց այլ եւ երեք. եւ եկեղեցիս որ ՝ի մի
խաղաղութեամբ սպարապետ զնախնեացն. մեծ յայն վանս յատ-
կապէս, եւ վարդապետ խառնակութեան երեսք. եւ եկն. անունք նոյ
Թէոդորոս, սարկաւագս, տիրացու, յաճախեաց, նոյնպէս,
զխաւարս, եւ Կաթողիկոս, եպիսկոպոս. զորոց զխառնա-
կութիւն ասացաք ՝ի յառաջագոյն գլուխս.

Գ Լ Ո Ւ Խ. ԽԸ.

Յաղագս Հեթումայ. խառնակութեան. զորս ՝ի Հայս Սիւնեաց. նորոց սպա-
նելոյ ՝ի Թէոդոս. եւ առաւելոյ զծնունդ ՝ի Հեթ Ճանապարհ.
եւ հաւատոյ. ընդ Խոշմանաց զգուշացին.

602 Մ. Արդ յետ. այն. նոքա. զաւագար. յաւուրս ՝ի սպառ Հա-
Ձա. յիշատակեալ Բագրատունեաց զնոյն, այլ զօր-
նոյն եւ Խորհրդոյ, զօրացեալ զօրս. Հաւանեալ
յայտնապէս Մանկանց կայսեր՝ ընդ Թէ ձեռաւ, յաճա-
խեցաւ կողմն. եւ կեցցէ զնոյն ձեռնադրեալ սպարապետ զմնացեալ
կոչմամբ սաղմոս նոր. եւ նա խորհեցաւ յանդիման այսոց նորա
զհօգեւորսն որոյ նորին. եւ զի կոչեաց որոյ նոյ զնա սպայ
էր. զայնսիկ նորին Թագաւորել զնա. մեռանի ՝ի մեծ գետ

մանուկն փոխանակ արքայորդւոյն։ Իբրև եռեալ զայն քա-
ղաքաշուն մարդիկ, չիարաց հմտութիւնն ի մահ սասրի վն խ-
ղանն զաւակի. այլ ինքնակամ յոյժանեաց, թէ չի այդ իսկ
արդի. և հրամայեաց զիւր զհարազատ ծնունդն մատուցա-
նել ի զենուին. և ի խոշխոջել ոնդ մատաղ մանկանն կոխեն
հեղեալ ի հոմ։ Իսկ ապա բանաւորն փոխեալ ասան և գնա
ինքն զմարդի. որ և յայս ամ անցս դառնադիմն մահու ոչինչ
այլ յաւել ասել, բայց միայն զայս. արդար ես դու, և ու-
զիղ ի դատաստանս քոյ։

Իսկ ապիրատան փոխեալ հատատաեալ ի կոյսերուքեն իւրում՝
առ պատրաստակիցս զարուեցն իւր հրեշտակ առաքեաց առ
խոտորմ երկիր արքայ պարսից՝ այն է Թեոդոս հաւատացելոյն
խոտորմոյ, մանկանամբ ոգրուց ասացեալ, և ամենազգեր
արար զանձն վն ապոնաւեցեն մարդոյ։ Իսկ եղև իբրև լսեաց
խոտորմ զալեռուցն մահ բազմաբանս իւրում բարեպաշտ յոր-
ձ հաստատեալ էր ի Թէոդոսէ իւրում, յանհնարելոն գտա-
ցեալ՝ ոնդէն առ նովին եդ զպատուիրանսն ի բանս ար-
կանել. և առ վրէժս խնդրելոյ ի փոխսաց՝ ի ոդիսաղանի գո-
մարեալ զբ լուրում՝ խաղաղ ի վերայ նոցա։

Ոչ այնմ Եղիկ ապատանեցեալ ի փոխանց և հեռանս մեծ զ-
բանեալ յանուանց՝ որպէս հայկազունն նեռանի գասանեցոյ. և գնա-
գեն ետա զեղեալս. և ազգ ազգաց խոտորմ՝ փոխեալ երանեալ
ի վրէ փոխանց. և ես ասէ ձեռնասու եղեալ քեզ ընդդէմ ամա-
զարմ՝ ասէ, որ ոչ խնայեալ ի անչն իմ և յերանեալսն քո
ի մարդի։ Զայս լուր առեալ խոտորմ՝ առաւել ևս զարքունի
գան. և առեալ զ իւր զարդ զարդարեալ հայոց զարդ ոսկեա-
ցաց զարդարանաց՝ դիմեաց բարձրանալ մեծաւ ի լեռն։

Ապիսն ։

Իսկ զիրն գիտեր, եթէ մանկան մանիկանան ի ընդամենեալ է
զ յայնս մեր զարդարանաց ոսկեն, առաքեաց առ նա
դեսպան, և կոչեաց զնա գալ առ ինքն զարդ առաջոյ, և
գնալ զ իւր ի մի յանուանց։ Իսկ նա թեկուսն ի նեղ եր. բայց
ոչինչ ինչ յարեցեալ գնաց։ Զ՝ մի մեծագ գրգռեալ ի բան-
ասարկուէ ամենց՝ յիշեաց զոր ասացն զ նա խոտորմ՝ ի կոչմանս
պարսից, և նորին փոխանակ պատասխանեալ՝ կամիր ընդունել և
ապանանել զնա. վասն զոր և ի կասկած անկեալ հատատաեաց
ի մահ չերթալոյ առ նա։

Զայս լուեալ խոտորմ՝ առաքեաց առ նա զարդ զարդարեալ,
և ասէ. Եկ առ իս, և յարդ նոցիս զնդրուեցիր քոյ. այլ մա-
ղեալ ոչ միայն ոչ անուանս նոցս, այլև խոտորմի զարդ պանել։
Ինչ որ ցասուցեալ խոտորմ՝ վերստին առաքեաց առ նա
զարդ ոսկեն զարդարանս, և ասէ. Եթէ ոչ եկիցես զ իս, ի գա-
նալ խնամ ի յանուանց՝ քանզի ոչ ես քո, և ոչ ընդ ամա-
բայց

Լ՝ մ՝ գ՝
և նոյն

603
Ն՝ Ղ

Լ. գլ. ԽԵ. և կարգ. 603 ծբ.

բայց զլեզուն ի դրան։ և անդ ջամբեցին զքեզ մինչեւ փեսակ հաց։ Լսեալ ուսուցանեն զանազան ազգս ազգաց, այլ՝ սկսաս սահմանել զնոսա՝ զանազանեալ զնոսա՝ ասելոյ զսասանելոյն իւրոյ սարանալ՝ ի դիմի հարկանելոյ, ելեալ դիմեալ՝ ի վերայ խաչ։ Լս քանզի խաչելոյ ոչեալ փոխեալքդ գնալ զնանապարհ իսաչ, սէ հաստատեալ զնմանեալ՝ զսս արար խաղալ՝ ի վերայսմանց։

Լ։ Ամենայ փոխասս կայսեր զգայասս խաչելոյ, և. աստէղ՝ ելեալ նարտատմեալ ի յիւրմէ և նեղեալս, զարանեալ յանձն իւր։ Լս սարս մոգանալ զոր բարձրեալսի՝ ասարեալ՝ ի վերայ խաչելոյ։ և սա զգեցեալ ունելոյ նեղեսի և՝ ասարեալ և՝ ի վերայ նոր զման ինչ զօրաց։ այլ երբեմն ասեալ՝ ելեալ ոչ նամանի անրսեալ բանասելոյ, կաչեալ գնա սա ինքն գասանանուն և սասա երդ մնար։ և կենդանացեալ ազգեալ գոյն զաչ։ Լս սոյն և՝ զեմ անասնելոյ տրամասելոյ ազգին յանուն։ քանզի յանասնեալ նոյն ասրսեցին ամ ելելնամիր նոյ։ ոչ և դարսիկք խակ։ Ը սրուամ գրեալ ելեալ։

Լոյն սոյն նեղեսս է սոյն, սոս սր բաղամ սանդամ զլեալ ելասզեալ սրհնասելոյ և. ընդանեկան սոյ զլիսոյ դարոն։ ոչ և սանանել՝ ի մտանեանս ելեալոյ։ Ա։ Ն։ Գ։ 32։ Ա Ղ։ 14։ և նեղեսս սա նան։ Ս սանան սոյր նեղեսսոյ զյիսելոյ բարանիս։ (յանն։ 368։) լոյդ սանանան նեղեսսի մեծի դարանիկ։

Յեսս մեհան նեղեսսի՝ խաղալ սրբոյ սրդասեղ սհայոյն լեան զօրասելոյ լարանակեալ՝ ի վերայ զօրացն յանեալ՝ անհնարին հարանածալոյ խոյանակեալ զին, և արար փախուսական։ և ինքն խաղաց յառաջ մինչև՝ ի յաղկեղեն, և եաս զոյս։ Լս ելեալ զաղաղանն՝ ի զօրայն յանանալ՝ ելեալ զրեալ յանկանանս կանգնելոյ՝ զիանալ էին՝ ի կարմանս քաղանոյ, ելեալ նոյ սասալեալ խաղալ զաչս։ արդ յանկանանակի հասեալ՝ ի վերայ նոյ՝ ի մեծի դաղանի՝ եկար և կասարեալ զնոյ զարաչար յաչ, մինչև ոչ մնալ՝ ի նոյն գրեալ և ոչ մի։ և սասեալ գաւար նոյ՝ դիմեալ՝ ի վերայ կարդալ։ և. սասակ զրաեալ զանանս կոս զոյն։ և եղեալ զարհնալան՝ ի բաղաքին՝ վաղանանակի եկաս անարեն սա խաղալ՝ ի յաղկեղեն։

Լսակ խաղալաւարի սասեալ զասալամ բաղալաս յանանց՝ դար. ձաս յաղքանակաս, և եկն՝ ի կարին։ և սասալեալ անաչ զբեսարդի իւր զիկրան սասն հաղարաս՝ ի սարան, զրաանեալ սասեալ ելեալ եղծանել և սասերել զնոյ սարանալ, սարելոյ զաչ՝ ի կարին։ և զնոյն ինքն զմասալ սնալ և կարել՝ ի ղղեալոյս։ և սեալ կենդանացեալ սա ինքն։ Լս սոյս լեալ սղեալ խաղալոյ զաչս՝ ի կարին՝ ելեալ և զնոյ՝ ի սարան։ Լս սչաս յեա ելելոյ սանալ հրաման ընդանալ՝ ի խաղալոյ՝ և հան՝ ի կարելոյ զգելին, և սարաս՝ ի յահմանան։ և ելեալ յահման։

Գ։ Եղեսանեալ և պլգ։

{605} ծբ.

Լ՝մ. գա
և Հաց.

կենդիս՝ օր եր ի բաժնելոյնոց, ի յաստեղ պաշտելին փոխա-
նակեալ նր ի կարին նոր. յապահով ուրեն, և ամրացեալ եր անդ,
՝ի գերեալ աշխարհ զնաելիս կարնայ՝ նա և զիրեցան ըստ նա՝ ի
գերեալն յահմասան։

Ա՝ փետ.
Ի՝ եպիս. 30.
Ա՝ ուրբ.

Գ։ Լ՝այլ միհրան քեռարդն խոսրովու. եկեալ տան հուշա-
ռաս՝ ի գաւառն հուշանիոյ՝ կալաւ. մնաի զանն իսր առանձնոյգ
ձեռն, և եկն մինչև ցքեռան արձան։ Լոս ի՝ զերեալ անդ զբ-
կոս հաշար զարս մն պահպանելի և մի՝ ի՝ մեանցն զիսիս-
տեայսն՝ հանց ինքն ուրեն հաշարաս՝ ի տարսն։ և եկն՝ ի
ուզտի։ և անտի ուսանելոց գոնդ մի հաղաք զորոց՝ ի մի
սանոցին՝ ու կարդ ուսաղան, մատ յինանեցեան զանան, տե-
սանել և զանել թէ արդեն մարթի իցէ նա՝ կատարել զարդ-
հուրդ նոր։

604
ՃԺ

Լոն մնալեալ՝ ի կոզմանն յայնմիկ ուրեն խոսովարակ
ձգնաւորք, զորոց մինչեցուք՝ ի հանդիպելոց գլուխ, այլ և
զոյլ մի հրեշտակերն զարուք։ Ապա զիսուցեալ զարդ-
ասան զարդոյ՝ եկին զաղմաղակի յինանեցեան զանս։ և ազդ-
արարեալ կրնաւորացն յոյսդեցին զնոր փոխիլ անտի։ և
ինքեանք մնացին անդրն լեկեղեցեաց։ Լոս միոյդեն կոյսն
յազարեն առ նոսա, և խնդրին զգնուելն՝ ի նոսանէ, յանկար-
ծակի հասին ոնդր գանդ զգաղն զարարեալ՝ ոչ գնացեալ էին
յաստղան, և կաղապանեցին զանան։ ևս մանալ մեկեղեցին՝
յայնանկեցան՝ ի մի ձգնաւորացն, և ասանին զնոս ասարն ոչ
սեղանացն։ զորոց մարմինք Թոզեցան յուսոց առ գերեզմանաս-
սեալ ձգնաւորացն մոտանի և կրանիրեալ։ Զ՝ասն ոչ կատա-
ղեալ ասանին չարակամաս, զոր զարարեալ է, լուսնանոս
մամիկոնի, և կի՝ երգնկայայ, ոչ զնի՝ ի ձեռաքիր շարակ-
նացի վիրամ։ Լ՝այլ գանդն զարակակոն զորոց զարարեալ ան-
սի՝ եկին գերասին յաստղան։ և զերկաս աւուրս կացեալ առ
նոսաս՝ չկարացին մատանել՝ ի նոսանէ։

Ա՝ ոսկեն.

Ասկ մնալոյ լուեալ զարդեա սպասաւոր ձգնաւորացն՝ զարարեա-
ցուալ յաղ. զի ոչ ասինանէր, թէ զարարեցեալ ինչ զարարեալ
ի՝ վանականոն և ի՝ ձգնաւորան ի՝ զանանիկ, զարս յայժ զերկս։
Լոս զարս կոչեալ առ ինքն յամենայն սրտիս զանանի՝ զր մա-
կանանանոնք գալ կանչցու։ զոր և մանչելոյ կացուցեալ էր
փոխանակ իսրաիլեան տարանք, խաղացս ընդ նոսս, և ասէ։
ես ծերացեալ եմ զարդեանի իմ՝ և ժամանակ զալ ոչ ունիմ՝ և
ահս զբեզ հաստատեալ զոյսոր ժամանակ. նոսի՝ զոր ունիմ՝ և
երկիրս իմ՝ եղիցի բեզ և զաւակի քոյեա զս. և արդ՝ զոյսցիր
տեսանել, և մարթիր խնամասալ ի՝ ինչս զանանի։ և դեր զայս
՝ի մոտ քաւ՝ զի ոչ թէ՝ ի՝ զի եկեղեցոյ և յերիսանէից սրա-
սերազանացն, մատանիսանեն ընկալցու զասակ։ և եթե՝ ի

Գ. Ի թ. և նայ. 604 ծգ.

մի մարդասիրութիւնս ։ այն եղբիկ քեզ անսան քաջուն ։ արդ՝ արի՛ արդեակ իմ ։ և ուրա՛ ը խոնարհեա քոսմ ։ զի այր հանճարեղ ես դու ։ և փոքրամբք կարես մեծամեծս առնել ։ և ոչ կարասցես եղբիկ քեզ ազատիսն ։

Գ. Զրացեալ վահանայ՝ ի յորդորանաց մանչեղայ՝ պատրաստեցաս վանել զմիհրան ։ այլ կամելով իսաղս լուբ և հնարիւք վանել զնրան՝ առարկայ առ նա դեսպան ։ և ազաչեայ զնա դառնալ յետս ։ Իսկ միհրան ասէ ։ ոչ կարեմ դառնալ ։ մինչև ոչ կալայց կենդանագոյն զիլոանն մանչեզ ։ և տայցուս արքայ ։ ապա թէ ոչ՝ եղեալ է իմ՝ ի մոր քանդել զերկիրս տարանալ առ հասարակ ։ և առնուլ յասարի զնամ տեսիս ։

Օ. սոյս ըմբռնել վահանայ՝ հնարեցաւ խոհական ձեռնհաս վարել ը միհրանայ ։ և ասելականել զնամ դարձանս նի՝ առանց կռուանելոյ քնաս զմի սր յիսրոյ անասի ։ Լուաքեաց առ նաս դրեալ դեսպան ։ և ասէ ։ եթէ ոչ հանիցիս զերկիրս տարանայ՝ ի ձեռաց լոմոց ։ այլ թող յանձնեսցիս զայն ։ տաց և ես՝ ի ձեռս ձեր զմեռշեղ ։ և եկեալ առ քեզ ։ և վճարեսցի նամ ինչ խաղաղասէր ։

Ընդ այս բան վահանայ տարակուսեալ միհրանայ խորհուրդ ադուր ը խրան ։ և յոմն ։ կուսս զայ աչեն վահանայ ։ և ելն յաւանն մեռ ։ Իսկ վահան վարդապետի գնացեալ յոմ քեզ՝ կարդեաց անդ զոր ինչ միանգամ խորհեալն էր առնել ։ և ապա եկն առ միհրան ։ և եցոյց նմա սէր մեծ ։ Իսս ապա բանս ի մեջ արկեալ առաքի ինչանացն պատրիկ՝ որս էին ը միհրանայ ։ ասէ միհրան ։ այժմ մնալ ը բնակեալ է յամենն ուղիսն ։ և ինչ իսանք և մտերիմն նի ամրացեալ են յոյլեալ բերդս ։ արդ՝ եթէ հաճիս թասնեսցի լեզ ։ որսացուք այսպէս ։ առաքեա ը ես զլոս հրամայ որս հրաբ ։ և ես մոլոր նորոք անապրեալ յամենարն յայնոսիկ ։ և յասեա ես յոմ քաղաք ։ և կալայց սնոշխասս զմտերիմն մանչելոյ ։ և ապա զնոսն ինքն զմանչել ։ և տաց զնա՝ ի ձեռս քո ։

Է. Իսկ միհրանայ սպասրեալ և սչինչ կասկածեալ ը բանն վահանայ՝ եառ՝ ի ձեռս նի զլոս հրաշալի հեծեալս ։ ի զրաց խաբեաց ։ և նի՝ առ աշնորդեալ նոցա՝ տարաւ մերձ՝ ի դեղն խարձ ։ և անդ եմեալ՝ ի հուցանէ դրան յիսուն ։ և ասէ ցոս ։ եթէ յանձնիցցի զարդ մեր ։ առաքեցից առ ձեզ զմի աք նշանաս իմով ։ և դասք փոսմ առիցք գնալ առ միհրան ։ և ասքիք զայլ նս զարս՝ ի քաղաքն սանդ ։ Ի ինքն դիմեալ տնաոյ՝ եկն զանաք ուրուսի՝ ի դատն սանդ քաղաքի ։ որոյ տեղեն էր նեղ և դժնարին ։ զի չիր հնար բանանել մարդ կամ ի այն՝ ի միասին մտանել՝ ի ներքս՝ մանաստանդ հեծելոյ ։ Ի՛նդ վահան փարը ինչ հեռի՝ ի քաղաքեն հանդիպ խաս տանեալ զրացն՝ դրատանիքեաց նոյ ։ և ասէ ։ ի մտանել խմուտ՝ ի քաղաքն՝ մարդիք և դատ զինս իմ

Գ.ԺԷ. Եւ Գլուխ ԺԸ.

խաղաղութիւն քրիստոնեայքն , պիտակաց ի նոսրանալոյ . եւ յաջորդեալ սոցա ձեզ նոքա , մի խնդանիք ամենեքեան մեռեալ մի ի ձերոց եւ մի ոգեալ , այլ զնոսանն կատարելիք սրով ։

Եւ սոքա յառաջեալ ինքն քան զնոսա եմուտ ի քաղաքն . եւ իբրեւ սկսան պարսիկքն մտանել ի դուռն քաղաքին ի ներքս առաջեալ գնոցա հիսուն հեծեալ ի սուսերս . եւ որք ի պարսն մնացեալ էին ի տունսն յայնմանի՝ ոչ կարացին սարառալինեալք , ի մտանել նոցա ի ներքս խնդն խեղդէին զնոսա անձայն , և հատանէին զգլուխս նոցա . և զմարմինսն քարշէին ի սենեակս , զոր յառաջագոյն պատրաստեալ էին . և սմենեքեան ոչ ոք լրտեսն մեռելոցն ծանեաս , թէ զինչ իցէ անցանելոցն ի առաջինսն ։ Եւ սոքա օրինակաս ասան զբան հաղարան , յԵւ յառաջ քան զասպատել նոցա զայս գործ՝ առաքեաց փութանակի զմի սին ի հաւատացեալսն ծառայից իւրոց առ զ-սանան , զոր ի սենեակի էր ի գլուխն խարտ . և ի նեռն նայս եւ բերել ի միջոցանայ զերկոս հաղարս սրս ընտիրս . և * սմանպիսի գործ էր հնարեալ (ասէ պատմագիրն) , զոր ոչ կարաց զին գնաս գլուխ պարսիկքն ։ Եւ մինչեւ էին նեկեալ սմենեքեան հաղարք , առեալ զիհանայ զքեռոս սոցանեալ զպարսն պարսից զդեցոյց հոյոց . և զերիվարս նոցա եւ նոցն . և նման զնաս ի դասուն քաղաքին . պատուէր եւ նոցն , և ասէ . յայսմ հատանեն սոսա զոչ զոք պարսից , ի տեսանել ինչ զնոսն մարդիք ի տեղեաս ի քաղաքն . ոչ թողջիք բաց զդասուն , ոչ հանելոցանիք զվասուն յաղթանեն . զի կարծեսցին , թէ առաջ դարձ գաղ-ղաքն ։ Եւ սա պատուիրեաց ինչ զիհան , ասելոյն այնպէս ։

Օ այն իրեն սանին պարսիկքն , սկսան դիմել փոսեալ ի քաղաքն . զոր չ՝ առաջ եղեալ զիհանայ զոսաղոյ՝ սասանս եւ նոցն . ոչ սանչ նախ քան զմտանել ինչ ի ներքս խնդն զարձեալս սոսա զարս քան՝ զնոսանն առեալսն զիհանայ , եթէ ասասս քիչն ։ Եւ յորժամ սկսան պարսիկքն մտանել ի ներքս . քաղաքացիքն զմտանելն ասոսանեին , և միանգամայն դիպ հարկանեին . և զհանն ինչն ինչ մտանալ ի հասն նեալ ձանապարհն դրանն պահէր զանցս . և ոչ ապրեր ինչ սոցն դիմանսն . մինչեւ ամենն կասարել խորտ ։ Օ այս գործ կատարեալ զիհանայ՝ հրամայեաց հաստատել զանցս կապելոցն և արձակել ի մեռեալս . իսկ զդրեսն ետ կանգնել զոչ ի մի պարսին ։

Ի՚ մի Հայոց

Գ Լ Ի Ս · Խմ ·

Յաղագս գաւառաձանուցն Փոյլ վիճակաց · որպէս սպան նա զԷրս պարսից սա Գ զրեաւ և սա ԺԵ մեռեալ · ընդ որս և զՄի-բան և զՎերջիր ·

604 ԺԴ

Ի՚ ամին ՌՄԳ · Ուռեալ վահանայ 'ի Հայոց սպա կոչեալս ուխտ հա-ղարիւր՝ եւ յօձ քաղաքն · զսպա հարիւրս 'ի նոցա-նէ եմեալ յանցս մերանայ · զնիկաս հարիւրս՝ սրբ եկն 'ի ասանոյ · ելեալ 'ի ԺԵմանէն իւր 'ի գարանի · և ա-ռեալ զ իւր միայն զնիկաս հարիւրս սրբ՝ գնոյց 'ի մուլ աւան · և մնեալ սա միայն՝ խասեցաւ զ նոսա յաւագին և զոյրագին սրսիբ · և ասէ · զի ի այս ՀԵ · զի զոչ քոյ ասատամբեալքդ զորեցան զ իս · այնչափ սղնատ եղաք · և առաջ զքաղաքն օձ · և պարտ ոչ եթողին զիս մտանել 'ի ներքս · և սչ եռաւն մեզ զմնան ինչ յաւարն առան քաղաքին · և գրակաւ զրոս իմ և ես արդեցին 'ի քաղաքին · և սչ կամին արձակել զասաս գալ ասա իս · և ես ասասի գրեմ փարատական եկի ասա ներ-կերիւր արամիք ·

Օ այս զսնեալ միհրանայ՝ բարկացաւ · և խորհեցաւ արձա-կել 'ի մի նոցա զնորս հազար հանդերձ հաղարապետաւ · զի 'սուշանեցեն զասատամբաւն նոյ · Լսեալ վահանասն · զինչ սա-նեաս զարդ · նք թերեաս 'ի քէն ես ապատամբեալ էն · և զինորդ կորասցեն փանել զմս հազարքս · Լու միհրան ասաւել ես բար-կացեալ՝ հրամայեաց · զի հրեցեն 'ի մի նոյ երիս հազարք · Յոյնժամ խրատ ետ վահան զորայն · և ասէ · զբ'ոյշ լերուք · 'ի մերձենալ ձեր 'ի դեան մերանոյ՝ (այն է մեղուգեաս ·) մի՚ անցանիցէք զ այն 'ի գիշերի · զի մի վատոդ ինչ սրասահեսցէ ձեզ · և կամ թշնամիք յարձակեսցին 'ի մի ձեր · և դուք ձեր ընտեր լայցուցն · Լու արդ ինչ ասա արարեալ ձեր ոնդ՝ 'ի գա-ղիսն երթիցիք հազար այր զ ԺԵմանէն · և հազար այր ընդ դաշտն · Լու ասէաք նոցա աւուրնսրդ՝ մերեցաւ 'ի միհրանայ · և գնոյց զ զորն՝ յուզարկել գնասա ·

Ի՚ Իրբ. հասին 'ի աւրն՝ ուր բաժանելոց եկն · գհա-զարն արանցեաց զ ԺԵմանէ · և եր զ նոսա հարիւր այր յիւ-յոյն խրթ առաջնորդ նոյ · Լու ինքն հարիւրով իւրով անցոյց զ գեան մերանայ գհազարսն՝ սրք գնասայ եկն ընդ դաշտն · և ինքայ գնն անգին հանգիստ առնուլ · և ենքել գիսքր մի · Լու ես հանել զանձն 'ի բերանոյ երիսարաց · զի արուծես-ցին · և եդեալ պահապան զարս յիսուն՝ ենքեայ կերծեալ 'ի

գիտանի իւրեսամ հանդերձ լիսանն արտաքոյ , զոր ընդ նմա ։
Ընկեցին և զարկն պարսից սնհոգ և անբիկեան ի գաւառի
անդ ։

Իսկ զարհասարանքն ի պատանիքեանցն վիհանայ՝ տեսեալ , եթէ ի
քան նեղեն զարքն , հնչեցուցին զքաջ յաղ հոդմանց բանակին ։
Ընդ որ զպատերազմ զարանից՝ գրեթէ թափրեցան , կիսկիսալ ։ Իսկ
ահա յանկարծակի ելին ի գարանէ ջրոս հարքեր ալք , զորս
թագնեալ էր վիհանայ անդ ։ և ի մէջ առեալ զպարանիկսն՝
կատարեցին զնա ։ և ատացին ի գերեան զչիւռիկանս ՝ ։ Իսկ ապա
փոսքանայեալ սնոցասցին զերիվարսն ի ծծմանի ընդ այլ Ճանա.
պարհ , և մնին ի գաւառն ։ զի ի գալ վնաս հաղարացն՝ յայ.
ծակեսցին ի վերն ։ քանզի պատուէր սուռեալ էր վիհանայ
հարիւրապետն՝ զոր գնացեալ կին ի հարստաց , երկայ Ճանա.
պարհաւ առաքեալ էր նոցա , և սա կուրբեալք գեղացն հանդիպա.
սաց ։ Նոքաւ հարին և նոքա մեռան , և ելին բանակեցան յան.
հոգս , ելեալ սոցա ի գարանէ սոտի , և ելին հարիւրապետն ա.
ռաքեալ յայլ գարանն՝ ի մէջ առին և կատարեցին զնա , ելս գ.
մանս գնացեալ ուրարին ։ Իսկ մի սին ի նոցանէ հեծեալ ձե.
ռիվարն՝ փոքանաս գնայ ի մաշ սրոյ գնեան մեռեալ ելիս արանց
քաջաց՝ հարեալ ուս նա , և ջարեցին զչլասն նի ։ և մինչեան
կենդանի էր , ես արիսն ի ռընդուռն հասէր , մին ի նոցանէ
հոս ասաց ասել , և մուրցն հոս , և ասէ ։ խոհարարն պար.
զոյ սոս զարս ։ Ես ասի՝ թէ ոչ քան առակ հալեալ ի նասա՝
կուրեցաս ահդին այն առաջ . ապ և յետոյ չինեցաս ասան ։
Իսկ վիհան նա հատանել զանձն կատարեցին , և զամենեսեան
ի միասին դնել ի մսեղաղ ։ և զգիսկուռնս նոցա տանել ի
գեան ։ և զերիվարս հազար երիվարս նոցա ետ սանիլ յեղանց
բերլոն ։ և դաղ ալեալ ասաբս ինչ՝ առաքեաց ասեաս սրս առ
մեհրան , եթէ ամենայն յաղթել է ։ և ոչ ասէ ամ զորքն , աղ.
թանակաս գոն սա քեզ վարեմ ։ և նա ապահանցաս էր , և
զարմացաս ի գարս վիհանայ ։ զի սայգ կարծէր զնա՝ զար
լսեր ի նոմանէ ։

Գ ։ Ելն և ինքն վիհան առ նա ի նմին սուտ հուրիր ա.
ղուսանք , և եգիտ զնա փոքր ինչ խոթացեալ ։ և ասա ոմի.
թարեալ զնա ասասա՝ յանդ՝ ասէ ։ այսօր ի քեզ օր սարա.
խոսն ։ զի վաղիւ տեսցես զմեսանդ սուաջի քո կայանալ՝ ի զեղ
թայս ։ և արդ՝ եթէ հաճալ ինչ ոն ինամ , սրատուք առ
փայլեմ ինչոյս իշխանայ և ծառայից ասց ։ Ես միրան թեկ.
սեան հաճեցաս ի սոյն , բայց զ եթէ զվիհան գնալ ընդ
նոս , ոչ հնալ առ ինքն ։ Ի սրասմ և կուռէր նու ։ Ապա հրա.
մայեաց վիհան ծառայից իսրաց՝ ոնչ և կարգեալ էր յանդ ,
պատարասալ ասա վարեմն սեղան մեծ և գինի առատ յանդաղ.

Մի՛ ոք և հայոց 604 ծիլ

ճակ գիշանին մի՛ իշխանաց։ և զայլ սեղան ևս յայլսմ տեղ։
ուղղ մի՛ ծառայիցս։ Յե երբեմ կարգեցան բնակչքն։ և ժաղ-
վեցան իշխանքն և ծերք միջրանայ։ ծանոյց նոցա վահան պատմն
միջրանայ։ և պատասխանեցաւ նոցա սուրբն լինել։ մեծ եղև. ասէ
յայլ ազգին միջրանայն։ արդ արժանի է ձեզ մեծապէս սուրբն
լինել 'ի պատիճ նոցա։ և նոքա սկսան ուրախ և ըմբիշ։ և սուրբն
լինել։ և կալին 'ի ապաստան ծառայքն վահանայ։

Յե ապա մեկնեալ 'ի նոցանէ վահան' պատուիրեաց միսմ 'ի
ծառայից իւրոց։ և ասէ։ Լսեցեալ եղեալ զմեկնիլ սաղեա-
դպլին միջրանայ 'ի նմանէ։ ընդ 'ի նոսրքս զմեղաւոր' յուսամ
կան ունելք հաստատելք սպանելոյն պարսից։ Յս մեկնել ու-
միջրան' ոչ ասա խոսել ընդ 'նմա։ և հրամայեա՛ նոցա առաքեալ
զսաղմոսգիրք նոսքն 'ի խնդրոյս։ և ասացին ինքն և միջրան
միայն։ Այն ժամայն եղեր և ծառայն զմեղաւոր 'ի նոսրքս։
և 'ի հրամանէ վահանայ' թաքեաց զոյն առաջի միջրանայ։
Ասեցաւ միջրան' երբեմն նաև զոյն։ և ասէ ցվահան։ զի՞նչ
է ոգի։ և նոա ասէ։ ոչ գիտեմ։ այլ է խոսք պարսից։ և լս-
սէին զայս' նոքա ուշադիր զիրս նոցա սասուկաբ ուժգ իւրոց։ և
ապան գնա։ և ընդդիմանոցցն զնա 'ի մտցինն' սկի թե նոքին-
ցն։ Յե վաղիւ դալի առաքեալ ծառայ իւր' կոչել զսաղմոս-
գիրն և զսարդանայ ամն միջրանայ։ և ինքն եմուտ յայլ սե-
նեակ։ Յե երբեմն եկին նոքա։ ետ գրել սաղմոսգիրն թաղեալ
'ի բնականայ միջրանայ առ սրբոյն կուսակալ ապրհունեաց
վերջին անուն։ յարամ։ ետ սրբոնելոյ զնա։ և յայտնելոյ ըն-
յաքարեալ գործոց իւրոց' հրաբերեր զնա զինի նոցա։ ուրբ
գալ հաւատ ապատիկ 'ի բլուրն' որ եր 'ի մէջ ծովոյն անուանե-
ցեալ կաբ։ և նոքին զիշոցիցն մասանեալ միջրանայ' հրամայ-
եաց սուրբ հանդակին' կոչել 'ի ծառայից նոցա իւրոց արս տասն։
և ետ նոցա զինուորին ասելի առ փարոնն։

Յե երբեմն գնացին նոքա։ առաքեալ. վահան զսուրբ հանդակն և
զսաղմոսգիրն' կոչել փուքաղ զլարեսին իշխանս պարսից։
որ կոչին 'ի քաղաքն։ իբր թե կամիցի միջրան խորհուրդ ան-
հել ընդ նոսա։ Յե ապ միանգամ գային։ առեալ զնա 'ի ներքս
'ի անեսանն միջրանայ' ասէ կային երեք ծառայք իւր։ ասելոյ
սա ետես խոտարկուցեալ' ոսկանանէր զնոսա։ Յե յետ այսորիկ
բարկացեալ կերշեցաւ 'ի վրայ սաղմոսգիրն և սուրբ հանդակին'
արբել զնոսա 'ի բանտ։

Յե ապա երեսալ 'ի առնել միջրանայ հանդերձ ծառայիւք իւ-
բովք' եկն 'ի դիշանն։ սար ժողովել եին իշխանքն միջրանայ։
և ոգեշնեալ զնոսա սիրով' սրախոսելոյ զնոսա։ և ել արտաքս։ և
ծառայք՝ ՚ի լանկարծակի փոսեցին զլրուանն։ և արգելին 'ի
ներքս զսանին։ և ելեալ 'ի վերայ ՚ի ունձուկ ելանելոյն պրեցին

զառաստուղն, և արիւնն հուր 'ի ներքս · և ասատկեցին զու-
ռա անդ · զոր նմին օրինակի ասացին և զ՝ այլ ծառայսն Մի-
հրանայ ։ Օրհնեա՛ զարար փահան 'ի սակաւ հեղի · և ու մեռոյ
'ի մեջ պարսիկ աք՝ բաց յերկուց անտի, զորս արդել 'ի քան-
ան, զոր ոչնչեալ հանցան յանմիջ զոր ասաց նոս ։

Գ. Եւ ասաց առեալ զնոսա՝ ասացեալ ուստ՝ ասացեալ յա-
մենայն ոչիսն, ուր էր մուրեղ · և կոչէր անդ զերկանոս Հայոց՝
զի եղբայր ոչ զգիտաս իշխանացն Միհրանայ · և ասեալ, զոր
Հայազան ապր է իւր՝ զնոց Գոնդերն իշխանացն է առաջ փոր-
ձիցս ։ Եւ յերեկոյն Հրամայեաց երկոքին ծառայիս իւրոց
ասպանանել և զասուրանանին Միհրանայ · իսկ զասանուանին
նմ կոտրել և կոտրանաք ոսկեալ ընդ իւր ։

Դ. Գնացեալ փահանայ 'ի լեռնն Գուեմայ՝ եւ 'ի գարանսն զոզբ
իւր զնոսա · և կոչեալ առանձն զասանուանսն Միհրանայ ասաց
նոցա նոսա, և ետ գրել թղթեր առ փարզեր · զոր եղեալն էր մեռ-
ցուցն ոչիսն զոզբ իւրովք · և 'ի թղթին անդ գրեալ էր զնոս՝
զամ ասա ինքն փահանայ ձեռագրանելով զանուն իւրոն Մի-
հրանայ ։ Օրհնն Գնդեր զմեծերեցեալ փարզեայ՝ ետա զոզբ իւր՝ ոչ
ելին երեք Հայազան և մեկնարարն , և էլ 'ի Գնդեր · և Գնդեալ
զարուեն զոզբն 'ի Գնդեարանն անդր՝ եկին 'ի զրանն փահա-
նայ , զոր կոչեն Գեն ելն ինքն Միհրան ։ Իսկ իշխանացն Հայ-
ոց՝ զոր էին անդ արարեալ՝ զի եղեալք զՀանդերն իշխանացն
պարսից , յետ առեալ լինելոյ 'ի փարզեայ՝ մտին 'ի զրանն փա-
հանայ · Գտանեալ և փարզեր նմանա 'ի ներքս , և ետ ոչնչեալ
զնոսա փահանայ երբեմ Միհրանայ ։ Եւ զնոս զրանն փահան · փարզեայ՝ զի ան-
երբեր 'ի մտի · զոչնչ կամէր 'ի Հաստատ պարսից զարանեցու-
նել զերկիրս Հայոց · և զայլազգիս բազմաւոր Հրամայեաց ծա-
ռայիս իւրոց՝ կոչել զնոս և գանել ։

Իսկ փարզեր ուշանեալ ելեալ 'ի զարանսանէն և 'ի տարա-
ռանեալ կարանացն և գանեալ անկաւ յերկիր · և էրբեմ զգա-
ռացաւ , սկսան գանել զնոս ծառայքն փահանայ ։ Մինչ զնոս փար-
զեր ոչ գտանէր զնոնցանէ, զի խնայեսցէ 'ի նոս · և ետ ասել · հնա-
ցեսցի , եթէ արարցեն՝ զոր ասեմ ։ Եւ յառաջ մատուցեալ զա-
ռանանայսդիսն Հրամայեաց գրել 'ի բերանոյ փարզեայ թղթի
առ զորապետն , և ասել · առաքեսցես 'ի փարսն Հայոց զոր
'ի ստորոտ լերինն 'ի Հիւսիսոյ կողմանն , և Հայազան ես մեռ 'ի
Յոյն, և զՀայազան մեկ Հարիւրամեն թագաւոր անդ՝ ուր էին · և զոս
եկեսցեն առ ես առանց արարեալ ։ Օրհնն թագաւորն ստորագրել
փարզեայ՝ առաքեաց առ զորապետն ։

Ե. Եւ զորապետին զՀուզանն՝ կոչեալ զարարեալ փարզեայ զի-
զանանն զարզեայ , և ինքն եկն 'ի զրանն · և փահան ան-
դեր զարզեայ զանն զնա , և զասան արան՝ զոր ընդ նոսա ։

Գլ. ԽԱ
և ԽԳ.
604
ԺԷ

Եւ ապա խեղդեալ զվարդի և զասէնապիրն՝ էջ ինքն քան
զարանքն առ հազարն, որք էին առ սատրատալ զերին։ և
պատուէր տուեալ նոցա՝ ի բերանոյ վարդիրոյ և զրաբաեան թար-
գմանչի՝ գնալ առ վաղիւն առ նա, ինքն եմոց գնոյց անապ։ և
որք ի դարան մնային, յանկարծակի հասեալ ի միոջ նոցա՝
կատարեցին զնա։ և ի վաղիւն յարձակեցան ի միոջ այլոց հա-
զարացն՝ որք էին մնալ ի նոսին։ և սկսան հարկանել զնա։ յա-
բեան անդ և այլ դարանամուտք, և ի մէջ առեալ զզօրն
դարսիոյ՝ կատարեցին զնա։

Իսկ վահան յերրորդաւ՝ ուստեր գնացեալ առ հարսոր վեց հա-
զարեանն՝ ասէր որպէս նոցա, եթէ առ վաղիւն ի ցանկ առ ձեզ
վարիցի։ և զայս ասացեալ՝ գնաց տնտի։ Եւ մինչդեռ նոքա
յանհոգս կային, յարձակեցան ի միոջ նոցա միտեզանեանցն ա-
մենեքին՝ որք մնացեալ էին ի գորան։ և սատակեցին զնոսա։
թայց մի սակ փոքր ի նոցանէ փախուցեալ անկաւ առ երկու
հազար զօրն՝ զոր թողեալ էր միհրանայ յարձանն։ Այսոր
իրրև գիտաց վահան, զամենայն զօրս իւր եբ ի դարանի յա-
մենայն կողմանց։ և իրրև սկսան ցրուիլ և փախչիլ զօրքն
դարսիոյ, անկան ի ձեռս նոցա։ և թէպէտ փախուցեալ ևս է-
ին որք հարիւր ի կողմանս ասորոյ հանեալ, բայց նոսա. զնոսա
կալան զարանամուտքն, որք պահէին զայն ճանապարհ, և
սրեցին՝ բայց ի քառասուն արանց, որք զերծեալ գնացին
առ խոսրով սրբոյ պարսից, և պատմեցին նմա զկեցուն։
Ընդ որ կարի ինն խռովեցաւ խոսրով, զի ամենեքին ակն ոչ
ունէր պարսիկ ելից։

Յետ վանելոյ զայլ վահանայ զզօրս դարսիոյ՝ եկն ի սբ կո-
ղոպաեա, և մնացեալ հանդիսին գտանի առ նոսա։ և ամենեքին
որք լուան զայս արարս նոա, զարմացեալ կային։ և ի բերան
առեալ զվնասս զարձեալ նոցա պատմին յանդիս։ Եւ եղև
ի ձմեռն ամի յինանասնեանն վանան գնաստաշարժուն մեծ։ որպէս
որմանք նկեղեցւոյ սկսին կարարելի պատուեցան և քար-
քարեցան։ այլ մանաւանդ ետ իսկոյն նարոգել զայն։ և ինքն ի
նոցն ուստեր փախանեցաւ։ և կալաւ զիշխանաւն նարա-ոյն
ոյս գոյլ վահան։

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

[illegible]

605

[illegible]

Լ. մի՝ ան և հոյց ՃՀԵ ԺԵ

կայ լուսո, գիտելով և կշռելով՝ զոր խորհին առնել։ Հնդ-
ղեկմանայր որոգիսութեան զարանցն վիսիսանագայ ոմանք, և
թէ դիարդ ունին կարգել և պատարագել՝ ի պարզմ՝ ի մեռն
լրանելոյ իւրոց՝ զորս յայլեայլ կերպարանս ծպտեալ առաքեր
՝ի քուն խուզ՝ ի քանակ նի։ Լոյս՝ ի ծածուկ յղեալ հրեշտակն
աստ նախատրոս գաւառաց գաւառաց՝ ոչք ջանչ կային, ի-
մոնայր զմիտ նց։ և թէ քանի ապր ուսեղս և հուստաբա-
զուսկս իւրանչիւրոք՝ ի նոցն կարեսցեն կարգել ընդեմ պարա-
սից։ Լոյս թանեալ զնմ՝ ելգիա քանեւութեն հոգար։ ընդ
ինքն ունեալ ելեթն հազար, և ոմքաս որդի իւր վեցհազար։
Ինքանն հուշանիսկ չորս հազար և երկոս հարիւր։ Ինքանն
սրաչանեաց երեք հազար և երկու հարիւր։ Ինքանն արքուց
երեք հազար։ Ինքանն եղեռնաց (այն է եղանց յուերդ) հինգ
հազարս։ Լոյս էին ոչ ամենն ոչք հնչեալք։ զոյս ոն-
ջանեալ բոյանեալ վահանայ յայլեայլ անգամ կարգեաց՝ ի
պատրաստաւութեն պատերազմի։ և ամենիսոյ սպատեր, զի
վախանագ ապացի, ոկիրեն։ սրպէս զի և ինքն ի ամենի շար-
ժեցի։

Ի։ Յոյսմ ասեմ՝ զոր արար վահան, սլմնչ խմացաս վախ-
ուանդ։ ոյլ՝ կարծեր, թէ նու առ երկիսզի նուաեալ կայ՝ ի
մուշ-վեր և վորկաս, թէ զիարաս կոյսն նուաանել զնս ընդ
իւրեն։ ասին իրի յղեաց առ նու թուղթ, և յորդորեաց զնս
գալ՝ ի հնազանդութեն։ Լուսկ վահան գրեալ նոր զինեսի խիստ.
զայսմանատ ասէ, զի զոս չես լսելոյ զմոհ մեհրանայ եղբայր-
որդւոյ քոյ՝ Խրեսկեր գալ՝ ի վեր մեր։ այլ թէ զոնր եկիր ուս-
նել՝ ելիր զկին քո ի քեզ ածեր։ միթէ զարդի խնդրես յա-
լրանոյ մերոց։ և արդ՝ զիեսնս քո ուսանի մահս զկիր, և
դնան յերկրին խուզարարեալ։ ապա թէ ոչ՝ մահ քս ելցի ի լանա-
ուագ ոչ քոն զեզբարդանոյ։

Ինքն երկնալ վախանագայ զթանգի վահանայ՝ կոստուղեցաս
յոյժ իրրև զգուան վարի։ և ասեալ՝ ի ձեռս ուահանայ զ-
բարանքին իւրոյ յոտս հազար ոչք՝ առաքեաց՝ ի մուշ՝ ի վեր վա-
հանայ։ Լայլ վահան յանուանեալ զգաղեալ զայն՝ ուսաքեաց
գիրեալ՝ զոյս հազար զոյս իւր ի գաղանի ձեռնէրն։ և ինքն
ուսեալ զերիս հազարն՝ գնաց զնի նց։ և զորդի իւր ընդ-
ամբան ուսաքեաց վեց հազարս ի միս կոյսն։

Լուսկ զորքն զարանոյ՝ ոչք դայեն՝ ի մուշ, զայն գիշեր սամա-
գոյեալ եին՝ ի ծծմանկն՝ ոչինչ կուսկան ունելով զգարանեան
վահանայ։ և յոյժ ամ նի յանհոգս կոյսն, յանկարծակի գի-
շերայն եհան ոնդ սմքաս վեց հազարս։ և սկսան կռաս-
թել զնս։ հասին ոնդ և վահան և ինքանք իւր։ և պարտեալ
զնս՝ ի միս կողմանն՝ ի հարուածս լարուարս հոգին զնս։

Լ.Ա. 70 և Խոյ 606 ԺԸ

Լուր և իրաւանն հաղանելոց հասեալ 'ի ականջս՝ ելեալ և նեղեալ զգլուխս ՝ և կարգեալ զոմն ընդ նմա . և 'ի փախուստս դառնալ մեռելոցն՝ սնանելոյն գոլով նոցա ՝ նանապարհաց , մատնեցան 'ի բերան սրոյ - մինչև 'ի տրամ հաղարաց սուրի գրկեալ յիսուն հազիւ կարացին իւրաց տալ 'ի տեղի անդրանիկ . բայց անկեալ և նոքա 'ի ձեռս հայոց՝ սիրան տալեալ և խուսա-
նալ ըստ ինքեանս , մինչև իսկ թնդանոցն 'ի նոսա .

Լսեալ վասնն ասել . զանազ ինչ փոքրիկ զգլուխս ականջաց , և ի ոգեաց գնալ . և նոքա դրեալ 'ի սիրտ զ խակաց իրրև ոչ գոմին , կապան զորդի նոցա զնա , և եռան զիմանն : Կապալ ալ հանեցան ի ոմն իրանցն հաղանելոյ , այլ սարսիր զնոսա գտանել զգլուխն ականջաց . և դիմ առեալ ասէ զորոց սիրոյ երեսուն հոգոյ գահեկան : Մի նոքա միարանեալ վնասել ինչ՝ սարսեալն ի նոցանէ տալ ինքեանց . և հանեցուցեալ զնա՝ արձակեցան և
եկին առ վերոյգրեալն , և պատմեցին նոսա զնա :

Գ . Զ ոչն իրրև լուան վախճանեալ , յիմարեցան 'ի կատաղութենէ պրակ իւրոց , և անոգեն ասան զվերոյգրեալն զարմն զոյնոսին . և փութանոցի առաքեաց 'ի վերայ վահանայ զայլ ոմն զարաւար առաջ ունուն հինգ հազարաւ՝ ամենեքին սրբ զբաւարք . սրբ եկեալ բանակեցան յերբ մերձեալ : Որոց առաջ առաջ առ վահան , և ասէ . « գայլ ի վահան , ոչ գիտես՝ զի ենք
,, լեալ ես ընդ զեղեալ առիւծու , և ընդ ոչխարս յանդգնեալ
,, յերեսուրեան . որպէս եկ առ մեզ , և հրամայեսցուք զարեալ մեզ ,
,, զի մի իրրև զարն մեռանիցիս ! »

Զ . այս բան լսեալ զվահանայ՝ ասէ . ահա սրբ սրբոնն է մեզ իրրև զգայլ գուալ և պատառել զնոս : Զոր ընդունեալ 'ի զորայն հայոց երկուասան հազարք յերկուս գունդս բաժանեալ զնոս . և առաքեալ զնոսա գաղտագողի ՝ Ամանդ պատուիրեալ նոցա՝ 'ի դարան մտանել 'ի հեռուստ , մի գունդն յաջմէ քանակին պարսից , և միւսն 'ի ձախմէ . և ինքն առեալ զնոսա իւր զորդի իւր զսմբատ՝ հանդերձ վեցհազարաւ , էկն և Ամատեցաւ յանդիման սուրբ .

Զայն արձակեաց սուրբ 'ի բանակէ իւրմէ առ վահան՝ և ասէ . ուր ես սնարի գայլդ վահան : Հանդիման եկաց վահան , և ասէ . ահա գայլդ՝ զոր խնդրես . գամ առասի իրրև գայլ՝ պատառել զքեզ : Զոր 'ի գրգռել բանից՝ գրգռեցաւ ի պատերազմն : Զոր ի կարգելոյն վահանայ՝ 'ի սկսանել պատերազմն՝ խոյանն յերկուս թեւս անթատեան զոչքն հայոց , և սկսան փոխել : Զոր ոչ տեսեալ սուրբ՝ իրարանցն եղարդ , և զրգռեցաւ զորոյ իւրոյն զինն վահանայ : Իսկ զոչն վահանայ՝ զոչ ժամանիր լեալ երեն 'ի դարանատեղն , յանկարծակի յետս դարձեալ՝ դիմեցին յերեսս պարսից . և զի նոքա ոչ ամենայն

Լ. գլ. ԺԸ. և հայրդ

ունիցին սլամ, շինեցեան, յիմարեցան և տապալեցան։ Եւ ի հարկանել սոցա զնոսա՝ հասին և դարձան ամենեքեան զկնի։ Եւ սկսան կոտորել զնոսա։

Ոչ ոմն պահեաց ակն ի դեռեալ սմրատայ և տեսեալ թէ ասուր խուսափեալ ասորեաց իբրև նուազ ալեկոծեալ, գիտէր եանց զնոսա, և կամէր պատահել նմա։ այլ վերադարձաւ. և ինքն ասաւ զնդեցաւ զկնա նոր։ Այն իբրև վերացոյց զասաւ իւր հարկանել զնա, ուձապարել սմրատայ խոյս նոցա առ ի կողմն։ և ի լարել զասաւ իւր ի վերայ՝ ասուրայ՝ եհար զդիւրն երիվարի նոր։ և մինչև կարձանեալ եր ասուր, զարձաւ ի կուռնին։ և եհար զգլուխն նոր ևս։ և ընկեաց ի գաց։ և ասէ բարձրաձայն։

փութաք քեզ՝ որ յաղթեցեր հակառակորդին։

Օ այն սեսեալ զօրացն պարսից՝ ի վախուստս դարձան։ խակ հնչեր զկնա մաեալ նոր հարկն զրաշաւսն ի հնոյն։ և զրա և զբոլոր ասորայ։ և ոմանք ի պարսից յաւուր յայնմիկ արք իբր երեք հազար։ Լուսի վահան ժողովեալ զասաւ անկելոցն՝ դարձաւ ի մուշ։ և ինքն սլ երկարեալ զասուրս կենաց իւրոց՝ հիմանդացաւ ի նոյն ասուրս և վախճանեցաւ։ և թաղեցան ի վանսն գլուխոյ։ և սրդի նոր սմբատ սկսաւ պատպատել զինչ խուսուքն նոր։

Զ։ Տեսեալ վախճանդոյ՝ թէ Երիցս յաղթեցաւ ի վահանոյ՝ հոնդաթուեաց զամ մի։ և յայիմ ամի ժողովեաց զբոլոր յոյժ։ և լսեալ՝ թէ մեռաւ վահան, և պայազատեաց ոյզ ի նոր սմբատ։ Եմեալ զլեռանսն իւր ի քաղաքն պարսկաց։

607 և հացայց պահապանս ի նոր։ և ել ինքնին բազմութեամբ զոյսոյ ի վերայ սմբատայ։ եդեալ ի մտի՝ կենդանեալն ըմբռնել զնա։ և ածել յաշխարհն պարսից։ Խակ սմբատ ժողովեալ զարա կարարիս ասեն հազար՝ եկն ի սեղին, որ կոչեր անգակ։ և թաղեալ հինգ հազար սուր ի ձորսրանին՝ որ լեռոյ կոչեցաւ մարգագալ, գնայ հինգ հազարաւ ի վերայ վարդանդայ։ Եւ արկուցեալ վարդանդայ՝ Եմ սմբատ հինգհազարաւ մարդն ելեալ է ի վերայ իւր։ եկայ ամբ ուր էր։ և առաքեաց ընդդիմ նոր ասս մեր հինգ։ Օ այն սեսեալ սմբատայ՝ պատրաստեցաւ յարձակել ի վերայ նոր գիշերի։ բայց տրգելսին գնա քահանայն դրան նոր։ խակ նա ասէ։ ոչ գիտեք՝ զի ընդ իս է նոր յաղթանակս։ վասն է մ՝ յարձ՝ զի յարիխսաւթեամբ սիրն յաղթանաւ կարարեան մանուկսն ի ձեռս իմ զինքեամբ ելեալ։

Օ այս ասացեալ՝ քաջալերեաց զզօրս իւր։ և առնեալ ի ձեռս ամենն նոր զաս՝ հրամայեաց նոր ազաղակել մի ծանայն։ և դիմաց ի վերայ պարսից ի մեջ գիշերի։ և ի գիմել անոր իւրամ եռեռս զայրս մի յուսափոյլ՝ որ գնայր առաջի, և խուսեցան։

Լ. Գ. Ամ. Ամ. Կոչ. 607 Ծ.

ներ ջրոյս պարարից։ Զայն եբարձ սմբատ, և ասէ ցկարս իսր։ քաջալերացարուք, և մի երկիղիք զի ոչ ոչ յոլովանեն հաւատակ մեզ։ ի թիկունս։ և փիսկ մեր ինքն պատերազմի ընդ թշնամիս մեր։ Յայսժամ հայեցեալ նոցա ի ջրոյս տարսին աստուն ոստոյն անհնարին, և ելին արագակ սարսափելի։ Յարձակեցան ի վրայ նոցա, և հարին զնա ի հարամնա սուսերակս։ և ի վերայ հաղարաց անաւ երկոս հարիւր։ և նեռն հաղթ սարսուցան։ զրա կալեալ սմբատայ առաքեաց առ վախանդ։ պատանիսկեաց նոցա, և ասէ։ զնացէք պատմեցէք վախանդայ զայս անուանեալ։

Զոր անուանեալ։

Լսեալ զորքն հայոց ի Ժողովել զսուրբ անկեցին կապան և զրիվալս ինքն հաղար։ զինուորացան ի դարանից։ զրա առաքեաց սմբատ ասելոյն որպէս իրեանին հաղանիցի։ և պատանիքեաց նոցա։ զի ընդունիցեն հաղար այր։ և ասեալ նոցա զերիվարսն։ առաքեալ զնոսա դիմաց։ Լսեալ ինքն սմբատ խոյս տալոյ։ զարանեալ։ եկաց զաւառս ասելոյ։ և ելս փոքր մի հանգիստ զրացն։ Լսեալ ինքն հասին առ նա հեծեալքն։ առեալ զնոսա զոյս իւր։ գիմեաց ի վրայ սուսերակին վախանդայ։ զոր ի գաղտնի։ Լսեալ թագաւորեալ զորսն զինն գասդա։ զինն։ զոր եր եկեալ հաղար։ Եկ ի գարանի յեսասա կայմանէ հեծելազօրն գնդին սարսափ։ զերկրն։ որ եր հաղար հինգ հարիւր։ յաջի հեռասակաց։ և զերկրն։ որ ևս եր հաղար հինգ հարիւր։ ի ձախոյ։ և զնացեալ վերց գունդն։ յամ կոչեցեալ շուրջանակի յայնպիսի տեղիս։ զոր կոչեալ ինչ ոչ անուանին

Պարսիկք։

Զամենայնեսն ասա սմբատայ։ յանկարծակի դիմեաց ի վերայ պարսից սուսս արամբք։ և շարժեաց զանուակ նոցա ի զլի նոցա։ և ի կարի ինն խանձապել նոցա պարարեցաս և վառանդեցաս յոյժ։ և զայն ոչ խնայեցան ի սրոնուանն։ զի կանխեաց սմբատ։ քան զարարանն ժամանդրատեն։ Լսեալ ի հասանիլ սատանայ փրկանեն խրոյ։ ապատանեալ ի զօրատեն նոց։ և ի բարեհաստեն ոչ։ կարասկեան։ յարձակեցաս ի վրայ պարարագ մանին խրոյ։ և յաջ և յահեակ կառարեալ զնոսա։ և ելն ի բլրատն։ և զերծաս։ Լսեալ զի պարսիկք կարծեին։ թեպ այնչափ զօրաք մնացեալ էին։ եկեալ սմբատ ի վրայ խրոնոց։ և թեպ յանձն նա դարձեալ։ մնացին յանդգաս։ և յայնմ անդ։ կամեցեալ նոցա յանկարծակի գիմեալն զարանատաստն ի վրայ նոց։ զի ոչ ոչ։ և նա ինքն սմբատ։ և ի ոչ առեալ։ սկսան կատարել զնոսա։

Զնոսա։

Յայնմանակ կատարածի ի խնեցան։ մի մեանց վախանդ։ ասէ սմբատ։ և ի խոյս տալ սմբատայ։ գուգանացեալ վախանդայ։ զի։ գնացուս։ զրանց։ զոր կատարեալ։ գնա նոցա։ և ասէ։ հարանարդ։ գա։

Գ. Խ. ԺԱ.
Եւ կոչեալ
607
ԾԺ.

հոց։ Իսկ սմբատ յանկարծակի ելեալ առ հանդերձս և կարեաց զառնաբարս քարանձեր նոր։ և մինչ առնէաք ուռնապարել ընկենուլ զնա 'ի վայր։ Լայց ձգեալ վախանդայ զնկալեալ ելհար ի կարծս նոր։ և յարուցանել սմբատայ առ ոտն և առ աջն յանկանեալ՝ անկ նիզակին սահեալ սու կրծանն ալինչ ներգարծեաց ի նա։ որպէս մեծապէս քաջալերեալ սմբատայ՝ և հար ինքն սուրբ իւրով ի թիկունս վախանդայ։ և անցոյց 'ի սիրա նորա։ և մինչև կարծանեալ էր վախանդ։ փութայաւ սմբատ և ելհաս զգլուխս նոր։

Յոլ յանկանել գլխոյն 'ի գետին՝ մի ոմն 'ի թիկնապահ ծառայից վախանդայ յարիւրակոյ զայն։ և փոխեաւ։ Պնդեցաւ ամբաստ զհետ ծառային։ և կամէր հարկանել զնա։ և առնուլ 'ի ձեռաց նոր զգլուխն վախանդայ։ Տեսեալ ծառային թէ չիք հնար զերծանելոյ։ ձգեաց ուժգնագոյն զգլուխն ի կարծս սմբատայ։ և ասէ։ ահա խարսիւն և դէր զգա։ վայ ձեզ։ զի վաղ ես չարարիք զայդ։ Իսկ սմբատ ասեալ մինչև զգլուխն՝ եմուտ և եհան զինի ծառային։ և ասէ։ սիրասեաց զարթիկ զգլուխս քո ելէր ոչ զինիներ ի ձեզ քո։ և արդ՝ զի զայսպիսի տարաբեր գոյ։ զարարեալ և ես զքեզ իրրև զնոր քոյ։ և հանեալ զգլուխն՝ էանց 'ի բլուրն։

Ե. Իսկ զորն հայոց՝ որք պաշարեալ էին զդարսիկն։ կասարկին զնա չարաչար յոյժ։ և մեռանին 'ի նոցանէ չարերհարիւր ոգիք։ որք էին հեռագոյն 'ի քառանկին։ և պահէին զաւագս և զչարս։ Լայց 'ի վերայ հասեալ սմբատայ հրամայեաց նոցա ծածկել զլիակուտս անկելոցն 'ի սարսից 'ի ձորս և 'ի փոսս։ և կաչեցաւ տեղին այն մինչև սարաբակ։ զի՞ ըստ բարբարոս ասեցաց մեհեանք։

Զնա վերարձեալ պատերազմին առեալ սմբատայ զարս իւր՝ դիմեաց 'ի բազարն սարակոս։ և զոյսք նոր յարձակեալ 'ի տանն առնեն զարս մեծագոյն գաղն 'ի նա պարսիկ լեռնական։ հարին զնոս։ Լակ զարդն վախանդայ և ղկին նոր հրամայեաց սմբատ տանել յայծիոյ լերդ։ և սրահել սնոյ։ և ինքն դարձաւ 'ի մուշ։ Լոյ առեալ պարգևս զարաց իւրոց՝ արձակեաց զնա յիւրաքանչիւր տիկս։ պատուիրեալ նոցա զի մի կրկին յանհոգս։ Լոյ յայնմ հետէ դադարեցին պարսիկք յարձակել 'ի տարին ոմն քանի մի։ զի ընդունայն ելանէին աշխատանք նոցա։ այլև զի նա ինքն խաչալ սրբոյ դրաշէալ էր 'ի մեծամեծ պիրպմանս ընդ արքային հեմեմաղաց։ և զ. զամարքը արժան մի սրբոյն ընկին գարձոյ դրաշմանքն զորայն քանակ։ Նաև զի մինչ սակաւուց ծառէցաւ և դրլ միս եսկեր մեծ շէ յոյս։ որպ մի առաւել ևս ամիսքն ելև նա զամանկանեանց։ և ամբաս խաղաղութիւն տիրէր յերկրի իւրում։

ԳԼՈՒԽ · Զ.

[illegible]

Ա. [illegible] 612

[illegible]

[illegible] 614

[illegible]

[illegible] 616

[illegible]

[illegible] 617

[illegible]

[illegible] 618

[illegible]

Լ՚մ։ ՃԵ
և հայոց

եկեալ զառապանակ սիրոյ հաւիտենական, որ ինքեալ էր մատաղ
նեաւ սիրոյ զրիգորի լուսաւորչին, և սիրոյն սահակայ։ Օ՚ այս
ասեսցէ հայրապետին՝ ոչ իշխեաց բանալ զառապանակն, այլ
միւր ինքն ևս էր՝ ի վերն նիր։ Լ՚ւ ունէր տապանակն ոսկի էր
կոյնաձիր ինն թիկ և լուսս մեան։ յորմէ և նոյնչափ ասեին
սանդք լինել զհասակ արքունական հաւիտենական։ Լ՚ւ տպս զի
նեալ զհայակապ եկեղեցի՝ զեռեղեաց անդ զառապանակ սրբուհ
ւոյն։ և ուստ զարտեան վայելուչ և աքանելի՝ ի վերն նոյնս և
ընկերոց նորին լուսս կապի՝ ոսկեղենից։ այն և՝ * Լ՚նձինք
նուիրեալք սիրոյն քոյ։ ՚եռ ॥։

Լ՚նեա պատրիկ քահանայ և զիրապաշտն գմբեթ կամարաղիկին
ելիմիծեալ՝ ու՝ ի վաղարշապատ։ լինեաց պայն չքնաղ և՝ կա
փուծոյ բարամբք։ Լ՚բար սա և զայլ շինուածս, և ազգի ազ
գի բարեկարգութիւն։ Լ՚ոյնմեաց և զբազում՝ ձաուս։ զոր
աչ ունիմք առ մեզ։ գրեալ և պնսպես թուղթս առ այլեալ
անձինս։ և թուղթ մի յասուն առ պատրիարքն կոստանդի
նուպոլսոյ՝ ի վերն ծիսի և ժամերգութեան հայոց։ Լ՚ռանին և
քանք ինչ հարցարկնաւէ։ զորմէ ասի թէ պարտեալ իցէ առ
լոս։ քոյց այն կիր յայլոց և կիրեալ։ և կիր բաղմաք այլայ
լեալ։ զի զի ի ազգաբարանութիւն։

619 ՚Ի։ Լ՚ուսուրս կամարաղիկսանի սարս գարձեալ ի զրգռեցաւ
կՇ պատերազմ ի՝ յոյնս և ընդ պարսիկս։ քանզի խորամ ուրքայ
լոր ասին՝ թէ հերակլ կայսր նասի յանհոգս՝ ի յանպարրա
և թէ նորաց կին ածեալ գմարտիկ գշիրն՝ կասարն հան
պիս հաշտանեաց, արձակեաց յԾ նի զառանին զորոց իւրոց
ասպատակաւ։ որոց սիրեալ ոչոր և ոնարր՝ գարձեցին առերա
թիս բազում։ և կուսեցին առաւ և գերի բազում։ և բանա
ցան՝ ի վերն քաղաքաց քրիստոնեայ յԾին յանոց։ Լ՚ոյց վասն խորհե
լոյ հերակլ կայսր խանդիսական բանիւք հաշտութիւն առնել
Ճ նմա։ և սաստեաց առ նա գեղան խաղաղաւէ, ինքն ի
լոյ՝ ի նմանէ միանգամայն և զոր խաղ։ Լ՚ոսկ խոսրով սրոր
նմա պատասխանի։ ոչ կարեմ հաշտանի առնել Ճ քեզ, եթէ
620 ոչ ինոյնպես զհաւատս քրիստոնէութեան։ Լ՚ոսմանել Ճ այս հերակ
կՇ լի՝ ժողովեաց զգունս՝ ի յունոց։ Ճ սրս էառ և զգունն՝ ի հայոց
եղեալս՝ ի բաժնի խոսրովայ՝ գունդ մի հզաք։ յորոյ վերայ կար
գեալ զարաքար զմեծ կամ զմաժեծ գնունի։ որ էր սրբի
հաւատոն մեծաժամ մարգարանի՝ պատանի հզաք և գեղեցիկ։ և
եկ ընդդէմ պարսից՝ ի պատերազմ՝ ՅՄ պատրաստութիւն հասա
մարդկանց։ և Ճանապարհ արարեալ ընդ հայս՝ եկն՝ ի դաշին։
և գնացեալ անտի՝ ի նախիջևան՝ կանգ յարարատեան Ճ։ և
ոչարս հիմնարարեալ զպաղեսի։ և յարարի առեալ զՀն սրա
սեալ՝ եկն՝ ի փոյատեարան։

Ի՚ն։ գանգ
Ի՚ն նիրեալ։
Լ՚նասա։ Ի՚
Լեռնարեան։
Օ՚ ոնարարա
ՃԵ։ 15։
Ի՚նանգամ։
Ի՚ ամիսն։
Ի՚ ուղեմ։ 3։
և այլք։

Իսկ խոսրով զայրացեալ ի գործս հերակլի առաքեաց ընդ-
դեմ ընդ զեմ զգաս զարմից. և ձեռն երկոց երեսելի զօրագլխաց
պաց անուանեալ ելն խոսեմ զոհրմարազ և շահրն. և ինքն
խոսեաց ի տեղի ոստիտել. Իսկ եկեալ ի պատահել ասցս սի.
մեանց զառաջինն ի պարսից մեռանելոյն զրարիկ, և կա-
տարեալն ինչպիսի երեսուն հազարք, և շահրն ընդ նմա. այլ
խոսեմ փախեալ զի ինչս. Իսկ հերակլ ի խոսրովայ խոսրովայ
բաժանեալ զարս իսկ՝ ասորատակ սիրեալ զեն յենն արարեալ.
Իսկ եալ մեծաց զօրավարքն հայոց խրոսք ինչասն՝ սար.
ատեղաս զանդարեալ մեռամ ի զօրավարացն պարսից. ընդ ա-
ռաջամ եկն և հենք ասք յասորոց՝ ոգին հանդերձ խարեանց
զրաք. զարս վանեալ ընդ մեծին մեծերոյ՝ էսրկ ասաքի խա՝ հոլ-
ծեալանս. և կարաս կենդանայն զվանդալ զարեալ ի գիրկ
իլիանան, և ածեալ կացցց զնոս առաջի հերակլի.

Դասանայեալ ապէ խոսրովայ ի պարսսոյ իւրոյն՝ առաքեաց
ի վերայ հերակլի վերատին զիսանեմ շահրիարազ. և նոս կրկ-
ին յաղթեալ ի հերակլէ՝ եղև փախուստիսն. Իսկ սուտ-
ուեալ ևս զարդացեալ խոսրովայ առաքեաց ընդ զեմ ընդ ամ զօ-
րուք զարանից զհրազանեն զարուրոյ՝ զոյր հրամ ի երեսելի.
քանց որ ևս ի պարսսոյնի մեռանեալ խոսրովաւ ակեցաս. Իսկ
այս պատերազմանք հերակլի և խոսրովու. երկարեցան առա-
ջագոյն. Իսկ մինչև ինչս խոսրով ի տիրեալ էր, և զրկեր ի
պարսսի խոսրով, կատարս զրքի նորս՝ որ և զիրայ կալ, (զոր
յունականս կոմոդիկոս համարի զրքի խոսրովու առաջնոյ) {627}
ապան գնա, ի լեռ ամի ԺԵ՝ թագաւորեալ ընդ ինքեան՝ խոսրով {ԿԷ}
նարին. Իսկ առաքեալ երկոսս հրեշտակս՝ զոյս մեն էր պարս-
ամի, և մեռան հայ, առ հերակլ՝ հրամանի խոսեցուս ի նմա.

խոսրովայ զարձուցանել ոտ նոս զնասն ի գնամ գերս.

Իսկ ասսոն հրամարեցան ամենք. ինչ կատարս իսկ զարձուցեալ
զնաչն. Իսկ ասեն ելայ զրուանդակ հրամանակ հոլոց. որոմ հա-
մարանին և ամենք ի լանայ. մինչև էր զարձուցեալ զայն՝
կանխեալ զիհասի նի՝ մեռաս, ինչրեալ ամ մի, և ամենս ինչ.
և նոսաս փոխանակ էր արարչի զրկնարին. ամենս ։ Զ. զա-
լոյ գեռնս ասոյ. յոյժ և անկնս շրիմանն մեռ ի պարսս.
Իսկ ամեալ հերակլի կոյսոր զմնին կատարեալ, և զինքեալ զա-
ռաջի ազգի, առաքեալ զպատգամաւոր սին առ խոսեմ
շահրիարազ գեռայ խոսրովու. և խոսեցաս նմա ձեռնտաս
լինել ի ինքրեցացանել գիտ՝ զոյս զարձուցին, զի զարձուցին
յոյս զրկի խոսի, զարանքն խոսեմ զերկոյ էր յեկիկ յա-
սարս խոսրովու. Հանձնեալ զայն խոսեմ, և գնացեալ
ի տիրանն ապան զարտարեր, և ինքեցաց ինքն ի տեղի նորս.
ոմիս. Ը. և փոյլիպաքի առաքեաց առ հերակլ զայն խոսն. (Ը)

Գ. մի փ. և հայոց
{629}
{ՀԸ}

և հիրաւիրեաց ընկալեալ զայն՝ ուրախութեամբ և եդ 'ի ուրոյն խորհուրդ
յիշուածոցն։

Իսկ զօրք ոմանք ապանեալ զկռուէմ 'ի Մեմեղանի խորհրդոյ՝
թիւրեցուցին զկին նոցա զբոր կամ բորանն դուռաց խորհրդոյ ։
որոյ կացեալ էր ուրեմն։ 4 ։ Մեռաւ ։ ի թիւրեալ կրկին խոս-
քոյ ոմն յոգւոյ ուսանաց , ոմիոր ։ 3 ։ և յետ նոցա ապրեալ կամ
աւելի քան զբորոյ , ոմիոր ։ 6 ։ և ասա որպիսի էրորդ՝
թառն խորհրդոյ ։ զոր յետ եղեալն ամենայ խուզամահ արա-
բեալ ոսկեն որոշիկք ։ և ոչր զարդարքն ելանելով ջանային
խլել 'ի միմեանց զթագուորութիւն ։ Զետ նոցա նաեւ նաստաւ յազ-
կերտ էրորդ՝ միւս թառն խորհրդոյ ։ որ և եղև վերջին թա-
գաւոր 'ի ռասանեանց ։

625 ՀԸ Ի յաւուրս քան զչորսն խաչի , և նոցա քան զմահն
խորհրդոյն , յամի ՌՀ։ իբր ։ 625 ։ և հայոց ։ ՀԸ ։ գոռիեն ռա-
հառունի մարգպան հայոց կոստանդեալ յերեսաց որպիսի յա-
զարս քաղաքն ամենց , եղեալ զՀայաստան , և գնաց 'ի կոստան-
դինուպոլիս , յետ կալոյ յոյնսն իշխանաւ թէ ոմն իբր ։ ԻԸ ։
Զայն լսեալ խորհրդոյ՝ հայոցդ 'ի աեղի նոր մարգպան ընդ-
վերոգրեալ բարբարոսին պարսից քաղաքն ուրեմն ռազմաւորեալ
մարգպանն՝ 'ի հնարս եկաքոտեալ հար նոր ։ և առաքեաց զնա
ապրոնի հրամարտակաւ 'ի հայս ։

Մինչև հասեալ էր նոր ոնդր , վախճանեցաւ կոմիտաս կա-
թուղիկոս՝ կոչեալ 'ի հայոցդ պատառոն ամն ։ Ը ։ Լուր իրբև եկն
վարագաւորց , խորհուրդ տարեալ Թեոդորոսի ուղղութեանդ
և Ը ոչ նոր նոցա՝ կոչեցեալ յումեն հայրապետութիւն փոխ-
նոյ կրկնասաց զնոր քրիստոնեութիւն երրորդ յաղորհունեաց ղ ա-
ռաւոն , յաղուս ասանն՝ յապրոկանոցն ապրոնեանս կաթուղի-
կոսի ։ Ի՞նչ էր այր Ղազարեանց և աշխարհնաւեաց ։ ոչ զի
անուղղութիւն յանդիմանեալ զանիրաւն , եւ և զնա ինքն զվա-
յելչութեանց , եմոնա չընկալեն յիշխանաւ հայոց , ոչ թէ յոգւոյ
բարեաւ փարագաւորեալ ուսանն գոյն քրիստոնեութիւն ։ Ացիոպեն և
վարագաւորեալ կործեր , թէ խորհրդոյ ոչ ոչ՝ մոնեանանդ. ա-
ղոցանց եւրոյ՝ ազիոպս վարի աւ ինքն ։ Լուս յուսալս ոչորդիկ
ոմանք լրատուեալ՝ նոր չարտոնոս եկեն առ նոս , թէ քրիստոս-
վարք երեսպաշտութիւն և քաջութիւն վարեալ խոռոմն զժոգեվարքն ։
և յուսայ հանեալ զբեզ ։ և հոռանեցուցին ընկենուլ զնա յա-
թոռոց հոյոցդ պատառոն ։ Ի՞նչ իմացեալ քրիստասիրն՝ եւ ա-
մի հրամարեցուս յիշխանութեան՝ կոնթուղիկոսութիւն՝ յեա վարելոյ
զոյն ոմն երեք , և փոքր ինչ ոռելի ։ և գնոյեալ յոտն մոռ-
ռեալ՝ չնոնոց գլուխք մի մեծ 'ի գիրն ոռգեաց ։ և ժողովեալ
անդ զմի անձնոնս՝ եկաց կրնաւորն և խոստեցաւ վերոյ
մինչև զվերջանն կենաց իւրոց ։

Գոռիեն ռահառունի մարգպան։ Հ։ ոչ։

Յոր.

Կարգեցին ապա փոխանակ նոր յաջող հայրապետաւորեալներ զոր
եղբ՝ ոչն ի նոցանէ , ի՝ նոցանէ գաւառաց ի փոքրամարդկաբար գնեցին
զնոսա . որ և ելանէր ոմանք ի սուտ կաթուղիկոսարանին , և ելանէր փու-
կանալ ի գնեցեալս ոչինչ զրկելոյ ։ Յառաջագուշակեալ անդ կա-
թուղիկոսաւն տրին եղեալ , յորում մանր ինչ գաղտ խաւ-
լին , եկն հեթանոս կայր ի քաղաքն կարնոյ , ոչ և թեզգա-
սուրբքն ։ ապ և ելոյց քաղաքն մնացեալ ։ ի՝ գնալ
ի մանն բանսի յանեալ . և կայցոյ ի մէջ նոցա զարանքոր և նշ-
խան զմեծ գնաւնի , զորմէ յիշեցուր զնոսա ։

Գ։ Լ։ Եւ քանզի յայնմ ժամանակի քաղաքն ի Հայոց եղէ-
ալ տեղ ընկալիչ եկեղ զգաստ ժողովրդի քաղաքեցոնի , և թագն Եւ-
կայր ի մէջ ոչ խուռնելոյ ոչ ապա ։ Որոն իրի հրամայեաց
կայցոյն գաւառիս գաւառական ժողով եղեալաց հայոց եւ և
յանեալ ի քաղաքն կարնոյ ։ զի խնդանեցուցին զոչ հաւա-
նողս ի գիտութիւն Աստուծոյ ։ Զոր պատճառաւ ապաքա-
ռաքեաց կոչէր զնա ինքն զմեծ գնաւնի առ եղբ կաթու-
ղիկոս՝ գալ ի ժողովն , և ընդունել զձեռնադրութիւն պատուոյն
ժողովոյն քաղաքեցոնի ։ Իսկ մեծագոյն գնաւնոյ ասեն՝ եթէ ա-
ռաքել ոչ ցանկացեալ էր ։ և յուսել . եթէ ա-
կամիցիս երթալ , և ընդունել զդաւանանաւ ամ ժողովոյն քաղ-
կեցոնի , և ոչ հաղորդեցիս ընդ կոյսեր , և ընդունոյ եկե-
ղեցոյ , գիտասցիս , զի մեր մերում քամեն կայսրանանքն
զայլ կաթուղիկոս , և ոչ առնոյ քեզ եթէ վարել զիշխանութիւն
ի մէջ մեր ։

Յետ յայնմանէ ելեալ եղեալ զամենայն յեպիսկոպոսաց և ի փոքր
պատուոյ , զանգուածոյ ալքեղեալ ոչուրոյ , զգրեալս ոչ փոր
եղեալ ։ զոչուրեալս , զմարդիս նեղս զաղթեալս , զեպիսկոպոս
եղեալ մանի կանեալ զաւանիցեալ գլուխոյ վանից առանց , ընդ-
վարեալ ոչ վրայ ի բազատեալս , զեղեալս զիրս ի վանացն ար-
շարեալոյ ոչ ցերաբաղեալսն , և զայլս՝ ելեալ գրելոյ զաղարեալ
ծերոնեցեալ , և խարեալ ուսհուռանալ , ելեալ սրա նոցա և ընդ-
քեզարդի իւր զեկուցաս , որ և. եր եղբարդի կամեալոյ
կամեալոյ , անչեալ ոչ ուրանալ իւրոյոյ և հիլեկական
ուսանանց , և մարդ ի նոցանէ ։

Լոյս ոչ էարդ ասաքա ի գանալ գնաց ընդ մեծագոյ գնաւնոյ ի 629
կարգեալ հանալ էրձ ոչ ելեալ ։ բանի մի ելեալնաք հայոց ։ Լոյս հան. հն
գիպեալ կոչանն և եղեալաց , ասեալ՝ սարանալ ոնանք
կոչեալ եղեն ի նոցանէ ։ Լոյս ի լինել բանիս յաղագս ասաքի.
կոյ կրեալն՝ էրոյ մի ժողովեալ էին , եհարոյ կայցոյ սկեցեալն
և ասէ . ելեր ոչ միաբանիք դուք ընդ մի զ՝ ի հաւասար ։ Ասէ
հայրապետն . թարեցարք ապրոյ , եթէ կրամբ՝ հերա ի ոչոյ .
բայց միոյն ինդրեմք , զի բարոյիք՝ եղանոյ զամենայն կերպիւնեա-

Լ. գ. ՇԵ
և Կոչ.
629
Հլ

սարաքան հերձումն ածոյ, զոյ զի խարկանք մեզ ի ձէնջ։ և ի-
թէ զայն ազանգ հաստատեսցէ՝ մեր լսեմք ժողովն քաղկեդո-
նի, մերժեսցուք և զնա։ և մեք յաժարսիամ միաբանիմք ընդ
ձեզ։ Այս յասել խնդրել եպս Հոյոսարեա և ենկիսանք Հայոց
սր Ը նմա նոմանկ հաստատոյ ի յոմանաց կոյսերական մեսա-
գլուխ։ (Ը որում սատանդկ և յարկանանս կեցցես), տեսանել՝
թէ զերկրակի գաւառաբերեալ ոմանք։ Համարիցի իսկեն հեատա-
բանկանայ թէ ոչ։

Ապա հրամանաս հիսոկլի գրեցին ենկասանք յանեաց զգա-
ռանաքէ հաստատոյ իսրեանց։ յորում նախ նշանեալ զամ հե-
լ ակիսան՝ Ը սրս և. զնեստոր։ ի մեջ ինքին անգ և զձև խոս-
տանանաքէ քաղկեդոնի ժողովոյն։ և ցասցին յոյժանասէն։
թէ հեան ի ամենն այն սր ժողով յաշանդոյն նեստորի։ Այս
ոյամ նոմանկի սարարդեալ՝ սոս ինքն կայսրն հեղակ։ և
զինքանալ իւրով մատանաս։ նոյ զայն ի մի սրդ խոսի էբր՝ ի
նշանակ երդման։ և մասայդ ցեղ հայրարանս։ և ասէ։ ահա
տէր կոնթուղիկոս սոս ընթերցիր և քննեա։ եթէ զոյ ի զոմ
սրասս կամ թիսրասթի ինչ։ զոյ ինձ։ և ես զնամ հաստատ ի
թագ զորմուղոյդ գաւառաբերեալ։ ապա թէ ոչ՝ զնսաք հաստանե-
ցարարս մեզ։

Ասեալ կնդիկսին զնամակն՝ սարաս զիկեսանս խարև ընթեր-
ցեալ քննեցին զայն ենկասանք և զիրդ հոյոց սնասաւ։ ասաց
և տեսին, զի նայն գաւառաբերեալ է ամենեքին՝ զոր ինքեանք մինչ-
ցարն զոյր դասանեին։ Այս ասա եկեալ սոս կայսրն՝ ասէ։
զիսասաքիր սարդոյ մեծ։ զի մեք ոչինչ գասաք ի սոմ թիսր։
ոչ՝ սամենեին հաստատեալ է սուրբասոս գաւառաբերեալ հարց
սրոց։ զոյց և մեք դնասէք զնեա։ Այս կայսրն։ արդ՝ հա-
սան եք մեզ ոյժ՝ Ակնկնա սոս։ յոյժ մասին հասան եմք։
բայց է ինչ ձեր բազասի՝ Ասեցէք յեկեղեցականս։ զոյց խորշ
ազգ մեր և. գայթակղի։ եթէ հնար ինչ է։ զոյ ի սս դրա-
մեն մասասցիք։ և. մեք յոմի մասան էմք ընդ ձեզ։ Այս
կայսրն։ մեր բանքս վն հաստատ է։ և ոչ վն գարձոյ քննասէ։
ապա թէ ոչ՝ կոն և ի քաղաք ազգիդ բազում ինչ։ որ ծանր
թանձն մեզ։ բանք դաս զանոսիկ ի հոյոց։ բառնամ և ես
զայդոսիկ ի հաստատոյ։

Ոչինչ ամենայն միաբանեալ եպս կնդիկս խարհարդ
սրաս առանձինն ը նախկապատանս և ը լինանս հայոց ի մի
իրացս ոյասցիկ։ յորում խարհրդի ը գեմ ոսրձան ոմանք յիշ-
խանաց։ և սրս ի հաստատել նկեալ յանձն ասին ի քաց
թաղալ զամ՝ յոյզ և զենդիկ։ և միաբանիլ միայն ի բան
խաստատաւորեալ հաստատոյ։ ուր և բազասի ինչ խասեցաւ թէ...
դրաս գեռարդի կոնթուղիկսին։ զինքասի՝ ի մեջ մեր և ի մեջ

Գ. Մ. Ա. Ե. Դ. 629 ՀԵ

նոյ թիւրամբ ի բանս հաստատեալ · այլ մի եմք մեք և նոքա · թիւդ զոյն՝ զի նոքա ասեն քան զարմատս էին , և մեք ասեմ զի , ի հնագանդ ուսեալ և առեալ զՀաստատ և զՄեծ կարդ քրիստոնէութեան · զայս ոչ է զարմատ մեզ սպասաւորիլ ի նոցանէ , և խլել յարմատոյն մերմէ · այլ իբրև գրաւորագոյնս նոցին յունձն առցուք հոգաւորիլ նց իբր ի ցիրագոյնսն · և եղիցի մի հօտ և մի հովիւն · Լա յիս ոգի՝ քնեասեց և բանից՝ Զրաբան Հաւանութեամբ զնոցեալ անդրէն առ կոգաւի Հաստատեցին զՀաստատուն ի խոստմանէն Հուռոյ Հոգաստանեայց · և յանձն առին ուղիղ ընդ ոչ զաղանս քարկոծեան · Լա այս էին յամի ՌՌ · 629 · և ի Քաղկեդոնական Հոգոյ · ՀԵ · ի սկիզբն քանեարդ ամի կայսերութեան Հերակլի · և ի փոխանակ առաջնոյ ամի Հոգաբարձութեան եղի ·

(2)

Ե · Յաստարդել ժողովին մեծաւորք ալ էրայեր զնոր կիրակիս ի ա ՌՌ ամ որդիս առ ի սոցա սկսդ միաբանութեամբ զերբոյդ մասն դրեալ , որ ի սոցա · Լա ելեալ զարձ ոգորմալ անաի՝ ելն ի Հայս · և ելբեր մերձ եղև ի գումն քեզ , վարդապետիկ դրելիկսաչ և ուխտ եկեղեցոյն ուս Հաստատակ փոխեցեալ ընդ առաջ ՝ զի մեծաս լաչ մասին ի քաղաքն , ՝ զի որում ելբ ասիպատ և ի սորան գլեղեցին · Լա յարեալ ՝ ի գաւին զեպ ամն յանչանեալ ելեցլ ՝ որ և կորդեալ ելբ յերզայ զեկաւ ելեկեցոյ զոյն գրեալսն · զիսացուլ սի՝ թե ՝ զի կաթուղիկոս ընկալեալ ի զմարդն քաղկեդոնի , ՝ ի մանանէ ՝ զի ՝ ի քաղաքն՝ ոչ ելբ ընդ ասաբ նի , և ոչ ի ելեկեցոյս յեկեղեցասի ոնդ · Հնանալ ելբ՝ ելեն նա ալ ելեսն ՝ ի միջն , ելհարց՝ ելեն ոնբ իսկ · և գնացեալ սանոց ՝ ի կղերիկասց ասա նա՝ կաչեցին գնա , և մեղադիր ելա ելզն նոնա , և ասեն · ՝ զարեն ալ ելեր ոչս Շառաջ կամասարիկսն · Լա նա պինեն ելա և ասե · * զիարդ արարա զարանիմ , ասեցն կամ՝ յերբարդասելն նոնա ,, ելեալ , որ քարկեաց զասհման կանոնն հարց մերոց ուղ- ,, դասիսաաց ॥ · Լա ասու յաւել և սնարդել և նախասալ զաչ ժողովն և ասե · * Հնոգանաեցեալ զմեզ խարհեցաւ առնել քաղկեդոնական սու չար հերձուածոյն ॥ ·

Օ · այս իրան · լանաս կոմանդիկան , հրամանեաց բանալեալ ածել զնա առաջի իւր · և ելբեր յանդիման ելն , ասե զնա · * խրոխտաբար ելն և անբարուուանաչ ելեալ ալ թուս · և ,, զմեզ սամասկրել սրանն ոչ ելբր ել ասալ մեզ · և ալ ասեր ,, զմեզ ॥ · Լակ յանչան ասե · * խրոխտասին և սուրարհան- ,, ձան յիս ալ գասանի · այլ քանադ ոչ ելնարաուն ելեալ հա- ,, ասնիսի · բայց զա ասե յիրասի կանչոյս անասնոյ ելզ · զի զի ,, ելեզ հաներ զհայասասանեալս , բանիալ զասհման հաս- ,, ասյ հարց մերոց ազդասիաուոց , և խրատնաեալ զգանկն

Գ՚ մ՚ գ՚
և՚ կայոց
629
Տ՚

,, աւանդելոյսկան, և՝ ի մեղադաշաւան տուսմարն լեռնի կոր-
,, ծանեալ ։

Օ այսոլիսի հայհայակեան և յիմարութեան բանս լսենալ եկբի՝ ի
լեռանդ յուշանեսս, հրամայեաց բռնցի հարկանել զոր-
բանայ և ոչ զակ նի, և վանել արտաքս յեկեղեցւոյ։ Իսկ յաշ-
հան կամելով զինքն անմեղ ցուցանել՝ իբր թե՝ ի զուր գանի,
ասիարձ զձեռս իւր և ասէ. * ահաւասիկ գնացի խնդրելով
,, յերեսաց սատանի։ զի չէ անասնան ուրեանի եղէ անարա-
,, գելոյ ։

Չէ ապա հրամայեաց եղբս սրոշել զիսս յաւխան՝ ոչ եկեղեցւոյ՝
մի՝ և երեսել՝ ի քաղաքին, և մի՝ թնուս սրանք յՏին հայոց։
Չ։ նա փախուցեալ գնաց՝ ի նիգ գաւառ՝ ի Ծղեռոս լերինն՝
լինելոյ ուսիցին։ և թագեաւ՝ ի մայրոյ վանս։ ուր սկսաւ
սերմանել զնոսանն։ Իբրև լսեաս զայս եղբ կանգուղիկոս,
հրամայեաց՝ ի բաց ուարգել զնա անան ևս։ և զմայրոյ
վանն կոչեաց մայրիդամ զի՝ բնակելոյ անդր յաշխանուռ։ այն
վայրս ասեն՝ յարամ եղն յաշխան բնակիցսս։ մի՝ ևս կոչեցն
վանք։ այլ՝ գամ՝։ և որ յառաջն մայրոյ վանք անուանեալ։
կոչեցն այսուհետև մայրիդամ։ և նա ինքն՝ յաշխան՝ մայրապա-
մեցի։ կամ՝ մայրապամեցի։ Հնացեալ ապա անուն յաշխան-
նու մայրապամեցոյն յաղանանս՝ ի գլուխ գարդման գաւառի՝
եկաց անդ հանդերձ իւրով յանաւանի։ սեր և սաստիս զա-
լաներս մի սարդիս անուն։ սրոյ աւանել գանալ քան զնդ
իւր՝ ունիս յայլեայլ հիշանանս։ ևս և յաղանդ յալեն-
նոյ և ասելի։ ՝ գրելոյ փարդանայ։ Թեպետ ասի ևս։ թե
սա ինքն՝ յաշխան անուանալ էր՝ ի նոյն աղանդս։ և յայլ բաղ-
մապատիկ ժամանակս։ զորս և ասարանեաց՝ ի մէջ բազմաց։
մանաւանդ ընդդէմ Լուսիրոյս մարդեղանն։ առ ոչոք ասել-
լով զնիրս մարմնոյն քրիստոսի։ և զայլասանս նի։ և կարկ չիմ-
թաւ՝ ի մէջ ազգին ։

Իրդյանիսի ժամանակի մեր՝ ոմն գրիգորասուր անուն՝ ոչ
և քարեխարհարդ՝ ի գաւառն անանիկ հնոյ։ և սա՝ որպէս
գրի գաւիթ վանահայր Ժամկաթեց շարիցն բարգաստանոյ։ ՝ ի
Հնդանիկ հերձուածոյ մայրապամեցւոյն բազմաք զմենեցաւ
ընդդեմ մոլորանի։ և այնչափ ջանիւք ոչխատ եղև՝ մինչև
ասեն՝ զայն * գյաշխանու մայրապամեցոյ զաղանդն խափա-
նեաց ։ Իրեն ասատանոր սատիմանոս ասաղին և վարդան՝
թե՝ ոչ՝ յաշխան մայրապամեցի արարեալ էին։ զերիս գիրս՝
առանց գնելոյ զանուն իւր՝ ի նոս։ զմին ասեն կոչեաց խրատ
վարք։ զերկրորդն հեռասարանս։ և զերիրդն նգեմակ։ Ոչոյց ոչ
ուանդի՝ ի պատասխանին մխիթարայ կաթուղիկոսի։ այս
գիրս նի մեղրաբանք եմն։ Իսկ թե ընդ՝ որ սչ իցն եղեալ

զանազն իւր , յայտ է արարածոցն՝ զի մի մերժեցի ի Հայոց ։ զանազն իւր ասել է ։ Բ ։ * զանազն իւր ասի ու մերձ-
զրկաց ի նոսա զի զնդաստանեալ մարմնոյն ։

]ոսն ի՝ կամաւորիկս յեւ չառնուցուս ի կարգէ կամացս
նարոցեալ զկայարանս սիրի գրչիոնեաց ։ բայց առեալ , թէ
փարչ է ոչն և մ թեն , եւ քանիչ զնայն , և ընդարձակագոյն
և՝ և արդեաւարագոյնս զնեաց կարգեալ քարամբք ։ և կանգ-
նեաց արարաքս՝ զի բնակարանս քահանայից ։ արար և զպալ
զնուն ։ Կարգեաց սա և ի ժամանակարգութեան զարեւագալի
ասելոնն , եղիցի անուն նոցա արհնեալ ։ սրպէս գրի յաւիտան
հայրապետս իմաստասէր Ներսէս ։ Ի ։ յասել Հոգւոյ զրգռեալ
մեր ։ * Օ՝ զի ամենեցուն (առաւօտեան ժամերգութեանց
զարեւագալին նոմանք ասելոս ։ զոր եղիցի անուն նոցա
ասել սիրեալ են ի ժամանակացն եղելի կիրակի ։ ։ Նոցա
հայի և ոչ , զոր գրեն հայ բերան յաւիտան իմաստասէր ի քա-
ղաքս մեր Ներսէս ժամանակագրեալ , յասելն ։ * Օ՝ զի փառս ի
բարձանցն եղիցի ասելն , զոր կարգեալ է նոցա եղելոյ
հանուցիչսի , որ ենդարարքի իսրայելոյ իմաստասէր ասա-
,, ելիրատոց նոցա , ։

Ընդ ժաղովն կարգեալ՝ բաղուրք ի Հայոց բնակելոց ի տան
բաժնի յանուն ՅՈՎՍԷՓ ։ յոյս տրեցին գնեաս
իրեանց ի ոչնչ իրս , և մանաւանդ յերբս ։ նոսա՝ զի գնայ
հանիրայն խանարան առնելոն , և ի բաժանին ջուր խառնելոն ։
երիցարդ՝ զի զանն ծնանիցեն հանարքին ։ ։ Ի գեղեանցքի ։ ։ ։
ելիր՝ զի զոր նոցն երկրին առանց խոսելոցի ։ Օ՝ այս այս-
պէս առնելով ոչոյ՝ հանուն արարածոց գերեալին բաժանման ։
զի զ բաղուքն ի Հայոց բնակելոց յայսմ տանին , որ ոչ կա-
նին փախիլ գնեաս իրեանց , Ը՝ այս զարդ ոչոյ ծանրա-
գեալ և զգաշնեալ գեաս կացին նոսա ի գաւառս ։ և ի գիւ-
ղաքաղաք ։ և մերժեցին զարձեալ զդի ժողովն քաղ-
քեցոնի ։ որոյ ազգաւոր անկաւ խարեալ ։ ի մեջ նոյ , ոչնչիսի
օրինակաւ զարդիսի սանանեալ և ։ Ի՝ ։ ։ որ քան
ծնիսի յանուն զարդին , խիստաւոր նոցա զարձեալ՝ ձեռամբ
հոգին ։ ի զի ոչոյ բանանային և նոսանքին գնան ։ ։ ։

Ընդ ամ. ամ. և հայոց

Գ Լ Ո Ւ Խ ։ ՀՐԱ

Յաղագս կարծեաց սմբատայ մատենագրի 'ի պատասխանել նոր զիլիսեան պարսից՝ զաստղին, զարեգրան, և զվերջանալն։

Մարդն։

Բայց ասացաք 'ի գլ. Ճ. սմբատ պարսի գայլ վահանայ մատենագրի, յեա հարցանելոյ զվերապատասխանսն՝ եկեալ ելն 'ի պարսկաստանայ՝ զի 'ի ծանոյց շիմաստաց պատերազմաց անցեալ եկեալ զնոսին։ զարքին, սարքին ինչ ասեն էլիսայն վանականացն՝ այլ հեղինակաց՝ որ հանապազ սաստ առնոյր։ զի մահն եղբայր իւրոյ, կամելով հնարիւք ինն զերծուցանել զկին և զարդն նոր 'ի ձեռաց սմբատայ, խորհեալ ասանել առ նա զնա ընծայս մեծամեծս, երիվարս ընտիրս, {617} {հդ} ոչխարս և ուղտս, և նոքին հանձնեցուցանել զմիսս սմբատայ։ և իբր դիտել առնուլ զդերեալս վերադարձեն։ յայդ պէս մի վարանեալ ինչ զիսեցի նոքա, էառ զ իւր և հինգ հազար պէր։ և նոքա ասացին՝ յոգաւ մեռաւ խորով, և նոքա կուսաս։ և զարդանուսաս արձակեալ առաքի իւր առ սմբատ՝

Զոնոյց նոքա զարդանուս զարդանուսն իւրոյ։

Օ այս լուեալ սմբատայ՝ թէ զարդ և հաւատոց քանիցս նորա, ոչ ոչ անկարեալ մնալոյ՝ զարդասանոյ և ինքն զարդ հազարս զրա 'ի գիւղաքաղաքն մեղրի։ և զարդանիրեալ նոցա կալմ և զդդշ կոյ։ զի թէ դու ինչ գոյնեալն։ 'ի Թիկոնս հասցեն։ զ ինքն էլ խորազանեալ ընդ առաջ սարեալ։ և զարդանուսն ընկալեալ՝ եւ ինչ զնա յանուն իւր 'ի մեջ։ և հրամայեաց՝ զի զարդ նոր կացցեն յանուանս վանայն՝ զոր արարեալ գնալ կալէին։ և միոյն հինգ հազիւր արանց նորա թագ եա մնանել զնոսա 'ի մեջ։ զակ ոչ ոչն յեա կոյց անդ զարդանոցն ինչ՝ ինքիր արար էլզարդանոցն իւրում՝ առաքի սմբատայ և ծառայից նոր, թէ ուր իցէ։ և զասել նոցա՝ թէ յայնմիկ բերցն։ ասէ ցնոսա։ անդ արձարան է՝ թէ զիւնարան։ զ սմբատայ ժարեալ զ մանն՝ հրամայեաց երթալ բերել զեղբարարի նոր և զմայր նորին առաքի իւր։ զրդ ասէն գնա, ասէ ցնոսա։ իշխանդ հզոր ասն զասան ինձ 'ի պարսկաս։ զ ասէ ցնա սմբատ։ առն պարսկի և ոչ անասուն մի ասա՝ առանց դոյ։ թէզ թէ դասան։ իսկ թէ դաս կամս առնուլ։ հասա՝ զգին ինչ։ ապա թէ ոչ՝ երկրքեն ևս գնացեն զերանեն յայնմիկ բերդ՝ այնս արարեալ։ և բերդեն ծանուցանել։ և կերիցեն անդ զհացս իմ ձրի։

Եվ մի սարկեն քանզի էր ոչք խորտակող, ևս սինեկ, և ասէ։ Թէև զշուն զարշապարիդ տայիր ինձ արասցէ, ոչն պատուական էր ինձ, զի կայրն։ Ի գրոնն քամ, Թէոդ Թէ հոգիւնէ զայրիս։ Բայց Թէ հանգ եկն քեզ, սա՛ ի մինչ զնուեցայ, և սոսր ի պարգև զիրնս զոյս և զմանուիս։ Եվ մի ամբաստանիր սրուրեալ ասէ։ ոչդ՝ զոր ի քեզ բերեալ, մերթ է։ խոկ Թէ ոչ քեզ ոչիսոյ էն, դաս քրիստոնեայ էր, և. մերսանոց, և ոչ քեզ։ ապա Թէ սէ զոյլ հնարս խարշեալիք ձեզ։ Ասացեալ ոնան սարդենայ՝ երեսք զքասկապրանոց։ և եռանծէք գուշարան և զիմա։ և ցասցէ սէրաստոյ ասէ։ ահիսաստիսի ոչ մեռանցը իմ՝ և լուսիմ զոյլ ինչ ընծուցել քեզ։ Եվ մի ամբաստ զոյլ ինչ ի մեզ արկեալ ասէ։ հաստատ եմ ընծայիցդ։ քայլ սասամ առեալ զոր ուանեն. ասալ դրոշակեալ, յուսակիր առնել ինչ զերկիր իմ՝, և լուսաբ առնալ զուշասամ տարանս։ և լոյրել զիմ։ ոչ մի ինչ քարուսամ։ զոյն Թէոդ ասէ, և գաս ևս ի քիսասանեալ։ և

Դրբա քեզ։

Ի։ Ոչ սա լուսեալ սարկեալ սիրեցուս յոյժ։ և զնաց յոյն ևանս իսկ։ և ելեալ սոդ սրասամ՝ զերկիր ասէրս։ և ոչ գաեալ զոյլ հնարս խորհեցաս։ բանասի առնասալ զոր իմ դերք։ Դրեաց Թէոդի և ասաքիսց սա զարս իսկ։ զոր երեն յորանց զիսոն։ և զասասիրեալ ինչ զրոշասակալ։ և ի զանձի անոյ յանկարծակի յարանկիլ։ ի մուշ։ Իսկ սիրաս սիրասցեալ զայն։ առաքեաց զասարհանդակն իսկ սա ասարկեն՝ կալել զնս։ Եվ։ ի գնալ ասարհանդակն։ զասասեցաս։ ի Հուեստարին սաև այնմիկ, սր. տուներ զնասելն։ Եվ հարց ցնա՝ սեր զնաս։ և նա ասէ։ զանեալ սկսաս ոչ ի ոչոյ բանս խոսիս։ Խոսեաց զնս ասարհանդակն։ ասել զասոյն։ և նա բարկացեալ երհայ։ զերնս ասարհանդակն։ յանեսամ և ասարհանդակն ասս։ զարանկեալ։ երհայ։ զնս և ընկեց ի դեռանն իսկ կիսասահ։ և զանեալ ի ծոց նի զեռասանն՝ կասկածեցաս։ և ի բերբ զոյն ասս ամբաս։

Ի բրև իմացաս սմբաս զմիսա սարկեալ՝ առաքեաց սա նա զմի ի ծառայից խրոց զաւանանալ։ և ասէ։ մի հարար։ և մի ինչ արասիր։ բան կամաց քոց առնեմ զանեանն։ և ասէ՝ եկ գաս։ և երթիցուք։ յոխս։ ի վանան զոր զինեալ հայր իմ։ Դս ասա յոյնոց։ սրասարեր առ ինարաց իլիանն պարանեալ։ զի զոզրս իւր։ գիցէ։ ի գարանի ՇԷՀ։ զարոյն պարանց։ Եվ ի բրև եկն ասարեն, առեալ սմբասաց զմինչ հարեալ։ ի զարաց խրոց։ և զմինչ հարեալ զարս սարեալ։ Եանց ընդ նմ՝ յայնկոյս գեանն։ զասանանալ հանգերձ։ կնաս և որդասմ։ մարանանալ։ Եվ ի մերձենալ ի անդի՝ ինքեալ յերիսարեն։ գնային։ Եկան ինքեանք միայն։ իսկ պարանանալ

սեղ

Ի մի գոն և հայոց

տեղւոյն ։ Ի առաջ եղեալ նոցա՝ արդեալքն զամբարս վէճ սարկեցեալ ։ չէ՞ տեսեն զրէն առն Հեթանոսի մատանեալ յայս աեղի ։ Ի-սկ ամբառ ։ եթէ պարարիկս վայրացս չեն արժանի, ապա և ոչ կենաց ։ Զայն իրրև ասացն նա ։ վասրաշ իշխանն պաշտանեաց քառ ոգենարիկաց ամբառաց դիմեալ 'ի վէճ սուրբեաց՝ եհար սրաշն ։ և ապան՝ զնա ։ ապան և զորդի և զկին վախճանեալ՝ որք ընդ նմա ։

Իսա ապա դիմեալ երկոցանց Հանդերձ հինգ հարիւր զորոք 'ի վէճ հինգ հարիւր արանցն սուրբեաց՝ վարեցին մինչև 'ի տեղին՝ ուր էին դարանաւորքն ։ և 'ի մէջ առեալ կոտորեցին զանոնն ։ Իսկ անտի առաքեալ ամբաստս զմի սոնն 'ի սուրբ սուրբ հաշարան՝ սպատմիրեաց նոցա ։ զի յարձակեսցին 'ի վէճ չորս հազարն զորացն սուրբեաց ։ որք էին յոսոստս վանացն ։ Իսա մինչև սչ սոպառեալ գազանեան նոցա դիմեալ 'ի վէճ դնդին պարսից ։ և վասրաշ իշխանն ընդ նոսա՝ Հանդերձ հինգ-հարիւրքն ։

Զկնեալ ամբաստս 'ի հեռուստս զզրաւարքն պարսից՝ ։ զարձանեցաւ 'ի վէճ նոր ։ և 'ի հարկանել զնա՝ վերդեալ սրոյն՝ դիպաս 'ի պարանոցեալ թամբ ելիվարին ։ և բեկաւ ։ և ձեռն նոր ընդարձացեալ մնաց ։ և սչ կարաց զբեկեալ սուրն փոխել ։ Իբրև զայն տեսին թիկնապահքն զորաւարին ։ ձայն բարձին ։ և ասեն ։ կարեաց զնա ոծն իւր ։ և կրեկ զսուր նոր ։ և ապառնալ զնովաւ՝ հարկանելոյ զնա ։ և նա բեկեալ սրովն վանելոյ զորաղանանա սուսերոյն նոյ ։

Զայնմ վանագի եհան անդր վասրաշ իբրև չհաներեալ ։ և մեռեալ զնիզակ ինչ 'ի թիկանց ոնոյ 'ի հարկանողացն՝ անդրոյն ընդ բանք երիսարի 'ին ։ և ոչ կարացեալ հանել անտի ։ և ձգեալ ընդ սասեր իսր՝ զերծոյց զամբաս ։ Իսկեալ ոմբաստս վաղվաղակի 'ի պարանոցէն անտի՝ կալաս և սրկեցաց ձախս. ձեռաւոր զմի սոն 'ի զորացն պարսից ։ և հա զնոսա զնա 'ի վէճ աջոս ձեռին իսրոյ ։ և 'ի ջերմսեռնէ արեանն և 'ի խոնաւութենէն պանդեալ մոռանոնն՝ ընկեալ զրեկեալ սուրն 'ի ձեռաց իսրոյ ։ և հաս զոյլ սուր ։ և հեծեալ յերիսարի մի՝ եհան սոս վարոյ ։ Իս զոյլ յայնմ վայրի երիսարն վարոզաց ընկալաս վերս և ոչ գրացաս ։ զոյն աեսեալ պարսից՝ պատրեցին զնա ։ Իհան ոմբաստ անդր ։ և վանեալ զարոլարոզն ։ և սոչանեալ զմի 'ի նոցն՝ ասեն ։ զվարաշ ։ զի հեծելք յերիսարդ պարսից ։ Ի։ Համին ոգահս մեսանանաց և Հուշանեաց իշխանն ուրբաս զնոգաս խրոյ ։ զոգ շուրջ փակեալ զպարսիկս կասարեցին զբազասան 'ի նոցն ։ և զմնացեալսն ապարեն փախուստեան ։

{629} Հը

Դ ։ Յայնմ ։ ։ եմիլ 'ի մեռանել կասուսոյ ։ և 'ի թերել սրաստրի մանկան ։ և ասա խոսեմոյ զորաւարի ։ զորոց յիցե.

[illegible] ի վերայ, յորմէ՝ մեղմեալ էր բարկութիւն պատանեաց ի [illegible]
[illegible] մի մեծ ի զօրայ նոյն՝ որ ելեալ ի պարսկաստանէն ի
սահմանս յոտոց, կամենեալ դառնալ ի տարսն կնա՛ ի նոյն
անցեալ ի միջագետս հանդերձ զօրաւորաց խրեանց՝ որ կա-
լեալ վարսն, և կենալ զոր զօրաւոր էր ի ԵՐՈՒՆ կի տեսք-
բան անուն, Ամենայն զորսն՝ ոչ ՀԱՅՈՑ, և զի սա էր այր
խրախտ, և զամենայնս էր Ը տարին մանկութեանց, ի հա-
ստատել խաղաղ մեծ ի տարսն, պատրաստ առաքեաց առ զմ-
բաս, և կալեաց զնա սա ինքն։

Եւ էր երկիր սրբի ամենայն վասն սնոյն։ զոր մեղմն զա-
լով ի կամարարակաց՝ ինքն ևս կամարարեան կալեաց սա, զա-
սանել զամարդանիսն և խնամսանս։ Օգնա ցրեաց սմենայ
զանել մի զարմանք սա ի ԵՐՈՒՆ, առնուլ ինչ զինչ խնդրէ,
մինչեւ զամենայն վասն զինուս ի ԵՐՈՒՆ՝ զրկեաց առ Տայոց խա-
և ասէ, ի ԵՐՈՒՆ խնդրել զՏարսն սեպհական, և ասէր
առաւել զօրաւոր խրոց ի զորս ՄՆՆԻՆ՝ նաև զնշանս ասկ-
բաց մասեղաց։ և ինչ ոչ պատրաստեալ է ի պատերազմ։
Օգտա իրրև լսեաց սոքա, գնաց փութով ասելի ի վանս սեղ
կոչեալսն, և խնդրեալ ասելոն ի կրոնաւորացն՝ ետ բե-
ղեալ սասն տասեր, և եղ զնոսա առաջի սեղանոյն, և արարա-
ծոցս ապաւեաց գնած, զի մինչեւ ոչ կարասցեն
զօրացուցն դիտել զնոսա զոր ետուր, և հասցես արարեալ ըն-
ասասեալս նոցա։ [illegible] ասաս ժողովեալ ինչս զարսի սա սասն
հաստատ. և էր ի հանդերձս ի ՀԵՍՆ, որ կոչեր զրեհ։
զոր զնահան կալեալ սա ի ԵՐՈՒՆ զաւուրս մեր՝ խորանք հանդ-
ուրան բանիւք սրատուս զանգ նոյ, և ասաւ զինքն նոմն սե-
լեալ։ և սա երկա հասանեցեալ զնա՝ խօսել խաղաղաբեր ի
զ սրատուն. և ասէ ի ԵՐՈՒՆ ոչինչ ի ընտանեաց սա և բա-
ղարկեսցես զ զնահան, մինչև համարիլ զնա իրրև զինչ
հարատաս եղեալ, և կալ ես ՆՈՅՆԻ ի միասն՝ զանդ
երբեք ի չխնամս։ [illegible] զինչ զնաստ խաղաղ զնահան կատարել ըն-
զարան դարանիկ, զրեաց սա ոմանս, զի սրատարաստեալ հա-
լեսիս ջորեաց, և երկաս հարկաւոր կալեալ առաքաս մեծամեծս։
սոքս էին ցրեալ երկոսեան սասս յայսմանս և այնմանս։

Եւ սոքա ի ԵՐՈՒՆ՝ զի զամենայն զանձս ինչս զանձանել զամենայն, և
զՆՈՅՆ ի միասն խորհիր զանձանել զամենայն, բաւականաց զոր
հանդերձ ուրաքանչիւրն ի նոսա, բաւականաց զոր խա. զանձն
հանդերձ ուրաքանչիւրն ի նոսա լանն, որ Տայոց հանդերձ լ.
լինն սասանց։ և զիրկասանն հանդերձ սուսեալ ընդ խա՝
էր ի հանդերձեալն։ և յրեաց ՆՈՅՆԻՆ զասանդ սասանց
սոքա՝ զնել Ը ՆՈՅ զանձ խաղաղան, և ասել. ԵԿ ասա խ, և
մի երկնչիր։ զ ասաց սոքանել զանձ զ մարդասան Տայոց։ զնայն ՆՈՅ
սասա ինձ զնասա ինչ հանդերձ զանձ զանձ, և. զանձ զանձ.

Լ.ԺԷ. ԱՌ
ԵՒ ԿԱՐԳ

նոյ , զի սարայոյ յԾն իմ, և մեզմաւոյին փիրտ պարսից 'ի վէր
շարեալ ձերոյ ։

Լուկ ամրաս խմացեալ զմիաս գեհրունայ յաղբարարութեան վանայ' կողմանս և կապուեց զպատգամուեսն ։ Լս մինչեռ ակն ունէր գեհրան զարդեան պարդումեսրին, յայնմ գիշերի յարուցեալ վահանայ 'ի մեհեն իբրեալ' եհան զգրեալ որդեայ նի ,յարժամ 'ի քաղ էր , և զերիս էջիանացն' որ ընդ նմ' ։ Լս ապա գաղա մաեալ առ գեհրան' սպան և գնա , և եհան դրեալ նի , և առեալ զՏնպեբին գլուխն' նի 'ի մնլոսոզ , և եկն երկու ծնչիւք իւրովք առ ամրաս ։ Լս առեալ զՏարբ ի ջրելն' զրբ պատրաստեալ էր ամրաս , երկու երկու աւագարբ դանելովք աւաբ և անաբ' դնաց հոզաբ ոսամբք գաղեանի ձեռքն' 'ի վի ուրն հաղրայն , որք 'ի քարաղբեանն էին . և ամրաս զօրաբ իւրովք զնետ նի ։ Լս իբրև մերձ եղև վահան 'ի օրեղի անդր , մինչև լուսացեալ էր , հրամայեցաց յանկարծակի խեթել զքարիսն , և վարել զնն տաղնապաս 'ի վի դրբեցն , և հնչեցուցանել զփող։ Լեցն ձայն աւարայոյ քաղաքեալ և փոզեցն հնչելոց զամն հարեալ զօրայն ։ զարօրեցն' շրմեցուցեալ , և կարծէին' թե բիւրաւոր զոր հոյց հաւեալ են 'ի վի ։ Լս յարժամ' նի շուրեալ ոչոչակեն , հաւեալ հայց անդր' ուր եղին 'ի վի նց , և ոչան կատարել զնն , և մեռցելոցն փախուստայ լեալ պահանջեալ եղն և կերեան , և ամենք ունկան 'ի բաւն բանակն գեհրանայ , և եղև

պանակ մեծ ։

Լինի զին 'ի վրանն գեհրանայ և որդւոյ նորա , և զոմն զնն մեռեալ , յինարեցեան ուս հասարակ և շրմեցեան , և բարկութիւն լցեալ յարձակեցան 'ի վի հոյց , Լս ամբաս ընդ առաջ նոցա ելս հեզապատ' եկեալ նոսա 'ի պարանի զմէց հաղարն ։ Լս իբրև տեսանէին պարսիկք , սկսան փախչել ամբաս . և 'ի պնդիլն' զհեռ ամբաստ' դարձաս ամբաս զկրանն , և պարանամուտքն յարձակեցան զնին . և 'ի մէջ առեալ ընդ պարսիկս' արարին կուտոյտ մեծ , սրոց և զրնչի գեռանուր կրուսին , և հոգեցան միայն հոզաբ և քառասուն ապիր , զրբ փախուցեալ ունկան 'ի կարմնոս մերձնոյ , և հասեալ ուս վրուանի զարաբ' ար տարուին յայնմանի կազմանս եր գնդաս իւրով , պատերազմն նոսա զիրեն ։

630 ԷԹ. Լ Ինդ ոչ , յանհնարին սրամտեալ զիրդուհրայ' փուլանանակի դարձ արար և զիմեաց իբրև. զայրոգեին գոլան 'ի առան ։ Լոգալեալ յոյժամ և ամբաստ զնամ զրօ իւր , և զարբ իջանացն սրուանեաց , հոչանիզ , արքայ և այլոց , եդ 'ի դարանի զերկաստան հազարն 'ի կարմանս դաշանն մատուցինեց ։ Լս գնացեալ հանելեալ զրդուհ իւրով

Գլուխ ԺԲ. Զի ոչ ոք ի մարդկանէ զանձն իւր ի պատերազմ օգնական
ընել ազգէրուս · և եթէ նոքա առհասարակ երեք հարիւր և
ութսուն ոգիք · [և նոքա սակաւ ինչ տասն այր ժուռհայք
մի · և խաչագրաւոր քարդն · և եկեալ հանդերձ նոքաք · և
վերհասեալ զգոյզ յեղն արտաքսեալ ի նմին աեղաջ Ռափա-
սեայս Էրգիռ պարսիկ · և կարգեաց յոտաքոյն զկրօնաւորսն
ի մի շարաստանիսն ·

Եւ իբրև ժամ եկեալ գրգռելոյ արաքարանին, հրկնեցին առ-
գեն միանգամայն հրամանաքն ծանոյ · և խնդրեալ յոյ զօգ-
նական թիւն · եկին ամենեքին զինչասաց խարեալսն ի գլուխս, և
հանգնեցան ի միասին յոտս · և յանկարծակի հարին զգա-
մուհարսն · Ոչ այն տա-
սեալ պարսիկ ապաշեցան և երկեան · և ի գիտել հայոց
նացա՝ շարժեցան ի փախեան ի միոյն · և սարսուռ եմուտ
ի նոսա, որ կալեալ պարսիկսն · և նոքա զկրօնաւորսն անդ գտ-
ին, զոր ասեցաք ասեալ · և ինքեանք զգոյսն իւրեանց ի դաշտն տա-
ղանեցին · Իսկ պարսիկքն սկսին գիւղացեալ զգաղարանսն ի
գիւղս ի դաշտն · և որք ի դարանին էին՝ յարձակեցան ի մէջ
նոցա · Զայրոյն վարի ինչսն պարանեալ վարաց հանդերձ արբ-
սալ ի բալ սերասան հասուցեալ զնի ինչ ձախակոշմն Ռափա-
սան պարսիկ՝ սուսերի եարկ զնասանաքեալսն · և հարանա-
կան արարեալ՝ դարձեալ ի նոսին · [Այնուհետև և ինքեանքն
պարսիկ գարշ. սուսերի բերեալ զաղ կալեալ զնդին պարսիկ՝ եհար
զքեզն · սակայն սասալ և զրգռեալ զգոյսն հայոց՝ սասալա-
ցացին զարամարդանն · և հասացին անդնարին հարանանա-
ցացին պարսիկ · և զինուցեալսն արարին հալածական · մեռ
և անկան և
ի հայոց բազում արք կարարեալք ·

Լսեալ զամենայն մի ի խորամանկանն զարաց նրան չար հարիսր ոսթ-
սան ոգիք՝ փախուցեալ անկան սա կրօնաւորսն · և ազատեցին
զնա առնելոյ զինարեանս ի ներքս և պահել, երբեմնայսցէ զնա
ի հասարս նոցա · [և յորժամ առին ի ներքս, դիմեցին անդր
զարդ խիսանին հալանելոյ, որ զնա մնաալ էին նոքա, և ա-
սեն · Որ գնացին պարսիկքն · [և նոքա ելեալ և ծանուցին,
թէ սա ինքեանս են, քանզի ոչ եռասն ի ձեռս նոցա · [և ինչ-
ինանն հալանելոյ ցայտ՝ սրարանեալ զիարդ սակաւանի՝ արձա-
կեաց զնս գնալ յերկիր իսրեանց · [և այս էրգ յերկրորդ ա-
մի կիրակնանն եղի · յսրամ ժամի խնդրեաց ի պարսս խա-
ղալ երգարդ · սա և սեղկանալ՝ ամենայն և կոտրածի
զալ երգարդ · սա և սեղկանալ՝ ամենայն և կոտրածի
սրարանեալսն զարանս յերկրաստ գնացեալ ի սարաստ՝ կամ-
յաս վերի խնդրել ի նոցանէ · ոչ էրգ ձեռնհաս սանելոյ ինչ
զի գնա թեռազարեալ ամենս էրգ՝ ապանաս գի յոյ անուն

նոցանէ

Նմն. 630 հիշ.

Գ՚ գր. և հարց. {632} ձա

նոյնեն և սակաւութեան յոգնութիւն նոր։

Եւ։ Եւ երբեմն եղաւ զինչբուեանն պատրաստ յաղթեցեալ միջոցին՝ թաւն խորոնոյ երկրորդի։ երկուցեալ ամբարագոյ յերեսաց նոր՝ խոյս հեղեալ ուստեղ խուզարարեանն ընդ նմա։ զի այլապէս ինքն ոչ ոք պարտեալ էին, ձեռնասու էին նմա։ Եւ ելեալ ի բանն վասն վաղուն՝ եղ յայնժամ՝ ի պարսս։ և էր բարեկամ ոչքայն։ միանգամայն ուստեղ և ոչ ընդ ասեն ամբարագոյ։ միաբանեալ նոր ի ելեալանին ուրեմեաց ջանացաւ բազմաք։ և որաբ հաստատի՝ ի մէջ ամբարագոյ և յաղթեալի։ և ինքն դարձաւ ի՚ն իւր։ Եւ զինեալ սակաւուց՝ կարծիս գրաւանաւեալ ուստեղ ամբարագոյ յորջոյնն։ զարդ գեղապանն ապնոկեաց առ հերակալ կալեալ։ և քանզի եղ ի նմա՝ ազատեան և ներգակեալ լինել ի եդեմ պարոնց։ Եւ հերակլի ոչիրալ ընդելանեալ զրաւանն նոր խուսացաւ նմա մեծամեծս։ և գրեաց զնոս քարեկամ ինքնակալի և առպետ։ և զորս ի նորա զլուխն սնուցանեաց զլուխ։

Օ՚ այր լուեալ վանչեալ իշխանին վրաց՝ որ ի այն ժամն թշնամանեալ էր ի յոյնս։ զոյացաւ լայ ի գործս ոմբարագոյ։ և ի ծանուցեալ պատրաստեալ զարս երբեմն հինգ հազար՝ ի մեան որոշեալ երբոյ ջանիցոյ՝ եղ ի գարանի։ և ասաց գրաւանանաց ի զենց թանաչ ոչ ոչ ամբարաւ առ վասնն գոյ յոն վրայ։ և յանգրիմն լինել միանգամ երբեմն սերելի բարեկամն։ Եւ ի քեռորդի փոքրանց հոմամ անուն գիտացեալ գինեցաւ ի քեռաց երբոյ՝ զարոյցս զայն ամբարագոյ՝ ի ծանուցեալ։ և զգուշացոյց զնոս։ Եւ ոմբարագոյ գրեալ ոլինն առ վաղուն՝ յերեսաց եհոյ ընենգաւեալ խոյհրդոց նորա։ և յամենի որոյ

զնոս յոյժ բանիւք։

Երբեմն գիտաց զնոյն՝ թէ հոմամայ և ծանուցեալ զենգաւեալ ի՚ն՝ եռ ասել զնոս առաջի։ և ելցուս զնեալս նոր։ և ոչ ոչոսեալի շուառոցեալ զնաց՝ ի մէջ նոր՝ որ կոչեալ առամբաւ։ և ոչրեաց զայն հրամ։ և կապեալս զրաւանն անուն մարդեկ որ ի նոր՝ և զնամ քահանայ։ ասան անդ եւ զեղոխկոպոս նոց։ Եւ մինչդեռ կոչ նոա՝ ի դուռն քաղաքին՝ յանկարծակի ամբարան երկիրք։ և խլեալ կոչեցան՝ ի մէջ նոր՝ ասան զնոս։ Եւ հոմամ՝ եռանորդ լինել՝ զքաղաքն։ և բնակեցաւ ընդ՝ զորմն և կոչեցաւ ուղղեն այն համբնն՝ այն է հոմամոշեն։ Եւ ինքն ամբարաւ երեցեալ այլ եւ ասեն լեալ՝ մեռաւ խուզարարեալն յերկրի երբեմն։ և եռաւ գիտանուեալն նոր վահան որդի՝ նոր՝ ոչ ասացաք՝ ի մոր կարմանի կոստանդեան կոչեալ։ Ի՚, յո արամանեալ՝ զարս ուստանեցաւ՝ ի վրայ տանն մամիկոնեան։ սկսեալ՝ ի գործոց գայլ վահանայ։ Եւ ուրեմն գրին՝ ի գիրսն յոյնոնաւ մամիկոնեան։ որ ասին լինել՝ ամենակոչ վա-

Հանապազ գուսանարկանն , Լ՚ԺԸ մի քաղաք՝ առատութեամբ խառնեալ ենք յայսմ ոյժ գիրս՝ Հանելոցս չարիսն ի մեզանէ՝ թե , ՚ի կարի զանազանս մեր՝ ոգեղէն մեր մարդասացս ստանալ , և զնոսն Հանդերձեալս քանից Հանդերձարանս ։ Լ՚ԺԸ զուգաց հոգեաս ոմս ի Ծանանեանն . մեր զբանցոնք այժմ ի կրեալ պատմեսցեան մերոց յաւուրս իշխանութեան Գիրապետիցդ բաղաքիս բաստեղոց ։

(1)

Գ · Լ · Ա · Խ · ԺԳ ։

Հեղափա փանաբան Հարանիկաց , և միաբանութեանն նոցա ,
և դասուն և ամենայն , և պրոնեալն Թեարեան ազգաց
բաստեղոց . և յարգանն հոգեպատոյց ի կայս ։
Հայոցն Գիրապետն Գրիգորի Գնունի , որ սրտի
գնդեցեալ գոնէ Գիրապետ Գնունի , ՚ի սրտի
բաստեղոց ։

Գ՚ԺԳ · գլուխ · Գրիգ.

Զ՚ասատ ոմն ոմանս՝ դպրութիւն , այլ հրոր , մարդ-
պատ սարգարտաւորեալ՝ ՚ի ասարկանս տի , կրա-
ռեալ ունիր և զմարդասանութեան տնն հայոց ,
ոչ ուրեմն Գիրապետ Գնունի զանազանեցեալ չիր՝
խոնարհեալ ոնաի , և ինքեան վարել ուսն ։ Դ՚ երբեմն ոչ կա-
լուց Հասանել փոխարանաց իւրոց , անեսուլ թե խուսիլ
յաստի Թագաւորանն պարսից , խորհեցան ապատանել
՚ի նացանէ , և յարձակել ՚ի վրայ հոցուց . բայց ոչ ոչ ոչ
սուրեան զխուսալ զնոցն՝ Հասատանաց ՚ի ոնոն դարուն ուրանա-
նել զանազանութիւն , և ոչնոտ Ազգնաս սկսեալ ՚ի վերայ հայոց ։
Ամենն իրի քաղաքաց բնակ՝ ինչ խրատեալ թագաւոր նմ սրա-
գայթ մեղանս ՚ի ձեռն սանոց ՚ի հայոց ։ Օ՚ այս զգացեալ ինչ
բաղաքիցդ , և երկուսեկ՝ թե դասուն յանապատաց գան՝
նենգաւոր սուտասանաց արանց սպանցի , կոտ. զամ ընտանիս
ի գաղիս խոր , և եկ՝ յանն հայոց , և ինոց սոս կալցին հի-
բարեկ ։ ի ընդունեալ եկն ՚ի նմանէ դրատոյ , ՚ի գնացեալ յաշ-
խարհին յանուց , յեռ կալեալ ՚ի մարդասանութեան ասն ։ Ի՚ սան
ասասոյ՝ ոչ միայն չիրթ՝ հասանել ոչիրն դրատոյ՝ զոր խոր-
բեր , այլև , քիարանն իշխանաձեան վերոյմեալ ասանեցան
յազգին Տին սարգարտականի , և ՚ի խոսիլ թագաւորա-
նն պարսից ասա. Հնդկ ։ սոյ սեայն արդ ։

Լ՚ դրն սասն ոմանք , յասաջ երևեալ էր յանապատեն գա-
բարեալ ՚ի Փառ. քաղաքին զարմի՝ առաջին. ոսկիարան հա-
գարարոյ մեհեանին , որ ի Մանիա , որդի ապատանեան
սրբոյ մանչաղանին , Լ՚ս յեռ սեասանելոյն հոր իւրոյ՝ անուն

(622)
{Գեն.}

Լ՚.ԺԲ. Դ՚
Ի Նոյեմ.

առ Հարեղարս իւր, զոր անուանեալ էին՝ ապրեցուցեալ ։ ոչ
ապրեալ, և Հանդերձ Հանդերձն՝ զոր կոչիւր Եմինի։ Եւ
իւր կին զՀամեմ Ինի, և ապա զոյնչ զդուստր ապրեալիցոյ ։
և զՀանիան զդուստր Եսմիրայ։ զորոց ծնան երեք սուսերք ։
զ՚ Ին՝ քասիմ, զամիր և Խորահիմ. և չորք դստերք։ զ՚ Ին՝
զուբեմ։ զՆիմեայ։ զԻեմիեկիբանամ և զԶուլեմա։ յետոյ սա-
սի մնաց միայն զՄեհամ։ զոր և ետ՝ ի կնութիւն զորդոյ զորեղագոյն Հարեղարս իւրոյ ապրեալին։ յորմէ էրէն
Հասան և Հիւսէն։ Լոյս ինքն լեալ երևելի՝ ի կողմանս մեք-
կնոյի և մեծանի՝ զարացուս յոյժ։ և քարաղեաց զանձեր յոյ
ուսաքեալ և օրինադիր։ ունելով միաբան ընդ իւր զարքսին
ուս երևելիս։ զասաւորիչս զանեալ իւր՝ զկանոնեալն սա-
ղոյ։ և զայլ զիրեալս իւր։ և զասմանս և զեանիս։ ընդ սոս և
զանկիսս ապրեալիցն զՀուասասրիմ իւր։ և զայլս։ զոր
առաւել ևս զարացեալ՝ արիութեամբ բազմոց՝ ի կողմանս արա-
մեայ։ և մեծացաւ յոյժ յիշխանութիւնն իւրում։ և յետ սասն
ամանց մեռեալ թագեցաւ ի քաղաքն մեռելոց յամի իբր
(1) 631։ Ա։ Լոյս յոյժ ամի՝ յարում երևեցաւ նոր աստղն ի հա-
խան։ սիրեցն ուռնս թանձրանալի ոգի նորա զրգռեաւ
լուսոյ։ թեպետ ամենք դիտեն՝ ի մանանեակ նորին։ ։ Յոսոր-
631 Դ՚ ի Ինանիլ ոգորեն՝ զորին ապրեալիցն՝ խաղեցեալ կայմամբ,
և ոչ ոչ զինն։ որոց ամենայն փոխարկեցաւ նուն՝ ի ղամանակս՝
որ ի լամ՝ լամի իբր։ 640։ ՆԹ։ կմ՝ ԸՆ այլոց՝ լամի իբր։ 679։
ՀԹ։ և ապա՝ ի բազասա՝ յամի իբր։ 753։ ՄԲ։ Լ՚.ՅԼ ՀԱ-
ՐԱՔՈՂԱԼԻՆ ասա։ զոր բարեկամ բազմանուն գնեն, ասացեալ
՝ի վերնամն գործոցս՝ ի գայլոս իմանալոց։
632 Լ՚.ԺԴ՚ ՀԵՆԱՄԻ ապրեալիցոյ։ մինչև՝ ի խաբանի էր թագաւոր
պարսից։ յորմէ ամն թուան խաղալոց՝ ի բնիկ ազգէ սա-
սանեանց՝ (զոր յիշեցաք՝ ի նախընթաց գլուխս։) ընկալեալ
զորդիս Հարաբրացաց։ և բանս եգեալ ընդ նոսա։ սիրեալ նոցա
զարացաս և զիմաստս յատարարատեան։ և վանեալ զնոսա
զանազանամ՝ և զայլս թագեալս ի վերայ պարսից։ ըստ ա-
ւանդելոյ պատմութեանն ապարացաց և տարեաց առ սասանե-
նեայ։ Հարս։ Գ։ Նուն։ Բ։ Լոյս ամն ամի՝ երկոս յամի ՇՄ։
632։ ի լանանի։ 16։ ի թուին Հարաբրացաց։ ՃՇՁ։ ի 22։
ուստր ունել ունայ։ յորմէ Հարանի առ պարսիկս նոր
թուական։ որ ասի լայնկերաեան։ Ի մեր սակաւ ունայ՝ ի
մեանանի լայնկերան՝ թագաւորեցին պարսից անկաւ խաղաղ
ի իշխանութիւն Հարաբացաց յամի ՇՄ։ 637։ ի Հալանի ի-
մայելի շահնշահայ պարսկաց առ սասանեանս։ և կամ
յամի ՇՄ։ 639։ ի թեպետ ունայ և ի հեղինեայ յան պատ-
մագրաց։ Լոյս յոյժ հետ կառավարիւր ազն թագաւորի՝ ի

ձեռն ասիկոնաց, զոր առաքեին անիրաւակոր Հանգիրդ
զորք, ՝ի տարապատական - և յայնմ Ծիկաց հետե պատմիկք
ընկալեալ զայն զիրս՝ դիցին ՝ի նմին։ ||Ունեալ առատանս քա-
նի մի տուեալ յառաջ, ընեն զմահ յաղթեալսն՝ ՅԲ. յոսի. 632.
զի կարծեն՝ թէ ՝ի մոռանանն նոքա եղեալ սիրելք յաղթեալսն
Լեսանակունեաց։ բայց զայս ոչ ասիցի հաւատարի սասանան՝ հայե-
լով ՝ի բուռն ապանեալսն մասունսն։

Ընդդիմաբ. Հաստատ.

Եւ։ Եղբայրն Թիւրանն պատսպ՝ և ՝ի մեկիկ՝ ՝ի հայրա-
տանի ինքնակալութեան մարզպանի, զոր յիշեցաք՝ ՝ի Կամսարն։ Ա-
նոր կամաւորիկս հաստատեալ զնախարարսն՝ առաքեաց
զեղբարն առ Հերակլ կայսր, և խնդրեաց ՝ի նմանէ կայսա-
ցանել զոչ իշխան Ասիոյ Հայոց։ ||Յ. կայսրն կալեալ տա-
ղանդն զդասեալ առհասարակ՝ որ յառաջագոյն խակ գնացեալ
էր ՝ի յայնս, կայսրդ զնոս իւր ՝ի գիմանց խորոց ինքնակալութեան
՝ի ոչ Հայոց։ և նոր եկեալ ՝ի Հոյլասատն՝ Ժողովեաց զանոնք մի
զարս, և բազում ինամանաք կառուցանելն զանոնք։

Ի։ յԱ. մինչև լրացեալ էր երրորդ տարի իշխանութեան նոր, նու-
խարարդ Հայոց անարգեալ դիտ՝ զդրանցն զարդանն ընդերձեալ։ 634
և հալածեցին զնա յարքունի խրատուց։ և ինքեանք հակա-
ռակեցան թագաւորաբար ընդ միմեանս։ և ասիրեն ձեալք ՝ի
բրտին խրատս, սակայն զմիմեանս հալածել։ զայլ և զնոս
Հայոց՝ որ իրարանցն ասաց հետե վարեալ էր, երկիր
վարեցին։ ||Յ. ՝ի յառնել թագաւորեալ յոյլ հոյլ տարբերս ՝ի
բազում կողմանս՝ անհիրաւանաքեալ խրատուց։ կարողանալ ոչ-
գեմ ասելոյ հոյս։ թէպէտ ասասասակաց առասել ասելոյ եղ-
ծանել զնոսն։

Գնեալ զայրոյնն ազգաց թշնամութեանն ՝ի նոսանց նախա-
բար ոչ սանեալ՝ այլ բազմերով, ժողովեաց զարս։ և զա- 636
բանիրելով նոցա հրամանս սկսաւ դիմակալ զնոսն հիմանալ և ա-
պատակաց, և խնամել զայրն՝ ՝ի նոսն ՝ի բերն։ ||Ի. մի-
նչ զՏնտ լիներ թագաւորս խաղաղասն՝ ՝ծին, բազմաներ զ-
բաց՝ ՝ի հարաւայնոց տեսեն տրաստանցին՝ ՝ի կողմանս ասորես-
տանի։ և ասորին կատարած մեծ։ և ձգեցին զոս զատն յարքն
խրենանց։ ||Ասի և ասուն հրաբեր՝ ՝ի նոյնանն դիմեալ հանին
և սիսեցան՝ ՝ի Հայաստան լինելոյ։ ամի կոմաստիկասանքն
՝ի զրի, ասասնորդ սանելոյ խրատուց զարատանցնն սին։ ||Ա. 637
Նախ հեկեալ՝ ՝ի կանչեցն ասարանց՝ վերջ՝ ՝ի վերայ ասարին դի-
նեցին, և հարեն զրաստան՝ ՝ի բերան սրոյ։ ՝ի. ՝ի նոյնանն ա-
տուրս և զՏարիկ, զմանկանս և զկանայս, և զայլ բազմ մինչ։
Ասիոն։ Ամանաբ։ Հասարակ։ Օ այն սանեալ զանգնալ կոստանդանանի՝ ՝ի ժողովեաց զարս
սանեն հոլաբ։ և առաքեալ զնոսան առ նոսանս Հայոց՝
յայտնելոյ զնոս զինել ընդդեմ թագաւորաց։ այլ յայ սանալ նոր

Գ. գր. Հայոց

յանձն՝ առնլոյ զի զոյգ իւր զտկրան և զմուշեալ զօրուվար ուղեն Հայաստանի՝ ի ոտոյսա աւանին գրգռոյ։ եկն ի տիրանայ և սահեալ իշխանն անձեւացեալ զօրօք իւրովք։ և պիտեալ՝ ի վերայ զբանի պլուզեանց՝ Ամկասեանցն յանդիման նոցա։ Ի սկսանիլ պատերազմին՝ սահեալ անձեւոյն Լիւսէ Ենդալ՝ ի բանակին տիրանայ՝ խառնեցաւ՝ ի հաղորդսին, և յարձակեցաւ՝ ի վրայ հայոց։ և ապայ կոտորած քեզմ։ Զայն իրրև խանն ասիրան, յաշարեցաւ։ և ոչ կարացեալ հանդուրժել՝ գիմեալ ամ զօրուն՝ ի վրայ նի։ և ձգեալ զսուր իւր՝ ի հար և ի ձեռքեալ զգլուխ նի՝ և ապան զնա։ և ինքն ևս վիրաւորեալ՝ ի մահ՝ ի թիկնոցեաց նոցա՝ անկաւ և մեռաւ։ Լիւ հաղթեալացեալն՝ ի մեջ սաւեալ զլաբս հայոց՝ կոտորեցին զանկն։ Ի դա և զմուշեալ զօրուվար։ և տակաւ ոմանք՝ սրբ մնացին կենդանի, փախուցեալ գրուշիցան։ Իսկ սեղին՝ սրբ եկն ոչ կոտրած, ասի՝ թէ կուրեցաւ յեալ ոչ թանակ։ զի ոմանքն նոքա վն սրբ։

Հուսաց մնարատեալ անկան։

638 ՅԺ

Ի միում ապա հաղարոյսաց յանմ տեղիս սարանց և ապա-հանեանց, ևս և բաղմաց և ոչլոց գաւառաց յաւարի առին։ յարձակեցան և յեն վասպուրական և յեն ոչլարաւեան, և գարձեցին բազում՝ ազգաց։ Լիւ Թէոդոս Թէոդորոս ուշանի ամենապարեաց զլեմ ոմանք ահագին արշաւանաց նց, բայց ա-նապան։ մանաւանդ զի ոչ եղեալ սգնականուն ինչ՝ ի նիրոյն հայոց։ մի ոչ և ինքն կոտեցաւ և ոսիմիանցաւ յաւանդեն աեղի ինչ։ և բոց հրդեհնսն ոչլագեաց ապարծեալ տաջ-ղեաց հնանցն զհայ աստանեանցս։

639 ՅԹ

Գ։ Տեսեալ եղեալ հայրապետի զթշնամանսն՝ զոս՝ ի հոգ-եմուա։ և՝ ի բազում ցաւս սրտի իւրոյ հիմանգեալ՝ անդ-կաւ՝ ի մտիկն, և մեռաւ, կալ ալ զանոնս կանգնեալ սուն ամն։ Ա։ և ամիս իրր։ Ա։ Լիւ յարեալ կամքն հայոյ կոր-գել՝ ի աեղն նի զայլ ոք կանգնելիս։ ինչն ուրս՝ ի արե-ամնայ։ Ե։ այն է՝ ի հոկտեմբերի։ Ա։ քանզի ինչ զօրսն հա-գարացեալ յարձակեալ՝ ի վրն մեծի քաղաքին գունոյ, յարաւ էր և հայրապետանոցն աթոռն, պաղատեցին յամ՝ կոգմանց։ և՝ ի վերն թարգ աւուր ամենանն յանկարի՝ յաւարը օրն յոյս-նեան ուրն զանն։ և կոտրեցին անդ յանկնոյ զերկուասան

640 ՅԹ

հազար մնարդիկ, և արքայնն զաստանն իւրեանց յարենն հա-ւատացեալս։ այլեցին և զմեծամեծ ոսկերաց, և աւարեցին զվանքն ի ամենն։ և՝ ի գլ բաբ վերանին երեսուն և հինգ հազար ոգիս։ և ելեալ գնացին՝ ի կալմանս ասորեստանի։ Զայս յիշեն և դեռնեֆաս պատմիչ ասորոց ոս առանանեաց։ Է։ 16։ և գնեն լիմ։ յամի սելևկիայեաց։ 953։ ոգ։ ի յամի ՅՈ։

641. փոխանակ գնոցդ միով ոսմուս յուաքՔ։

յաւելիլ այսպէս քաղաքին դանակ փոշոլեցան նախաշրջանք
Հայոց անդր, և յոյսդրանմէ ի Եկեղեաց ուրանաց յաւուրս
քան յայլ ինչ ՅԵՆԱ արիանոս՝ բնարեցին կամ-ուրիս փոխա-
նակ Եղբի զնեղուս երրորդ զնեցին ասելոց • որ յոյնժամ էր՝ ի
քաղաքն անդ ի գումն։ Եւ մինչ զահի հարեալ ի հուրաբեռ
ոնսն և ի գերուէն՝ դոր արարին հայաբարեցին, և տեսեալ
ինչ քաղաքն այնուամբ շաղուխեալ կայ, և գիտակունք ոնկե-
լոյն գեղեալ ոնեալ մեալով ինչ ինչ իրաց ի
մեռ՝ բայց ելեալ փոխեալ ի քաղաքն ոնսն։ Զ այս իմացեալ
Եկեղարարն և ոչ ոչ ասարարաց՝ ազատեցին զնս մի գնալ,
այլ յոնն առնուլ զնոսն ելեղեցոյ, և հոգ առնել նոսին։
Յոյժ ազատանայ ինչ ու իրարացեալ ելեալ գառնալ ներսեսի՝
յոյժ արեցու ընդունել զկնիգիսուն։ և իրրև նստաւ յաթոռ
հայրապետութեան, փաղաքեալ ետ ժողովել զարդմնեալն գիա-
գանցն սնոնելոց, և եհատել զնոսն ի օրինաց քրիստոնեութեան։
և նորոգեաց զքաղաքն։ Եւ ապա ետ զինել ի նոսին քաղաքի
և գումն զվիպասան սիրն ապրեալ, դոր այրեալ էին հայա-
բոյսք։

Չետ այսպիսի չինեալ և վիպասան ի վրայ նոր վիրապին, յար-
ատաշատ, ուր եկեալ սիրն գրնգոր։ Եւ ապա զինեալ զանձ և
գնդարեալ եկեղեցի սիրն գրեցարի ի վանարշապատ։ և յար-
կանել զնեմուռն նոր՝ եղ ճեղեալ ինչ սակերաց սիրն գրիգորի
ի ներքոյ շարիս սեանցն առ սնոնրուսատ և սնոմանք պարիսպ
նոցին ի գերեալ։ Սակ գրանուսեալն գլուխն եղ ի փառաւոր
սապանակի մեռեալ փոքրաս, և գետեղեաց առ սեղանով ի մեր-
ենարարի բարեբարեալոյ և ի բժշկի ամենայնոյ։ Եւ այն սիր
գլուխ նոցին յետ ծանեալ ի վրդոմեալ Տեն Հայոց անդրա ի
ձեռս այլոց ազգաց քրիստոնեից։ և ապա տարեալ եղեն յիտա-
գին։ գրանի սեռ Ի ծնեալ։ Ը։ գրոց։ ԹԸ։ (4)։ երեսն։ 658։ և 659։

{657 / 2ԺԷ} Չետ չինելոյ ներսեսի զայս եկեղեցի՝ յանգամանել սոնոց ինչ
ուրբանական պատուոյ պարիսպ ամուր և մեծ։ և չինեալ ի
նոսին նախնեաց քարանձաւք ընդարձակ միրգանոց։ և առ նոսին
հիւրանոցս մի սիրատարաց։ Եւ անկեալ արտաքոյ զայգիս
և զրուբատանս։ և հոսի ջուր ի քաղաքն գետոյ՝ ոռոգանել
զանդիր։ Զ խնայ առ և գեղեցեցի սիր ՅԵՆԱՆՈՒ ի վաղարշ-
ապատ։ Եւ մի այսպիսի բան չինելոյ կամեցաս իբրր յաւուրսն
անուանեալ՝ նեղոսիս ընդ, ենպիտ և զոր միանգամ չինեալ
նս, գրեցեալ ՅԵՆԱ հոգեալ ի հայաբարեալոյ։

{642 / ՂԺԲ} Եւ սիրն Յեմի նստաւ հայրս ի հրատարակիչուսարիս կոստանդ
{Գրիգորիս / Ի արքան} ի հոսան հերակլ։ յորմէ ապարատանեալ ի խորհելով վիրապին
լուցոյ առանձնի՝ որ գնայեալ էր անդր, նիս ի հայս։ Եւ ի
հերսես հրամ ուղղեալ ի մէջ մեռեալ՝ եղև մինչորդ բեղուսարն.

Լ՚ն ի՚
և գոյ։

և հաշտեցոյց զնա ընդ կողմն։ այլև եւ կացուցանել չնա
կիսարարարուս հոյց։ զայլ ևս և կուրեալ զարբուղիրսայ
ամ մի յոյժ ի՚ չիշանասիՆ՚ մեռաւ։ զոր ասէին թաղեցին ի
գաւառս ուր հոր խարսամաբաս բարբարոսանոց։ Լ՚ն ներ-
սես կամ ուղիս խնդրեաց ի կայսերէ կացուցանել զուրբաս
ղՅ. զորգի վարագաբրոցայ ի ուղղի հոգի՚ ի սասանդ ելոյ յովհան-
նես կամ ուղիսի։ իսկ զթեսպորոս հոսասանել ի զօրավա-
ղուռ։ զոր և սրոտ իսկ կոչին։

Ի նոին ամի հասանեալ մի ի զօրացն ոյլագեանց երկոք հա-
զոր սրանց հասեալ ի գասաուն կոգուին՚ առին զանոյն ար-
ծաթ։ և դարձին զգաստան։ Զոր երբեմն լսեաս թեսպորոս
ուշասանի։ եհաս ի ՀՅՐՆՅ՚ ՀԵՑՅԱՐՆԵՐ ԱՐԱՌԷՍ։ և կոտրեաց
զաստենեսին ի սար սուսերի։ ինչպէս սէ մնալ ի հացանէ և ոչ
մի։ և յուզեալեալ զասար հացս՚ զերծոյց զգերիսն։ զոր
առեալ էին։

ղՅ. Եւ այսորիկ փոքր մի հանգիստ առեալ Պս հայոց՚
գաղարեր։ պայ մի սկսան ամին պարսկել ի գաւրս և յոպալա
ի բեանց։ Լ՚ցինչ և ներսես կամ ուղիսի ասեալ՚ կա-
մեցաս ժողովառնել զսան երիս։ մի՚ զի յայնմ առաջ ի՚ յոյս
եկեալ էին մեղրական գրեանք յովհաննու. մայրապետ ամ գայ։
և աշակերտի նորա ապրսի։ որ և թարգմանեալ էր զգրոն-
գասար գիրս յունական։ ազիկառնացոյ։ Լ՚ինչ՚ զի մեռ ալ
էին թարգմանիչք և. անկարարեալք ինչ յեկեղեցական, նաև
բանաբանիք յ՚ճանն իսիանս։ Լ՚ինչ՚ զի ի յամենեկ ազգակա-
նաց։ յայնոյ նեղեալցին ազգացի շարականս երգելի։ և
զոյգսն արհամարհելով՚ խռովեցան։ յորս ցանկին։ և ասաց
մեռաւ՚ ի՚ կարարեալ մեծամանդեալ բարձանաց զոնս վարդապետ
ի՚ քարաշեան։ ասէին զանազան հոգոց ի՚ մեջ քերին։ և
գարուսկաց գաբաց ոչ գիտելով զերդս իրեաց՚ անկան ի
շիսեան և ի կարեն։

Զ՚ այսասիկ տեսեալ՚ ներսեսն՚ ասաց։ ժողով ի գամեն ի՚ մեջ-
բարդ։ ասի հայրապետաստ հոյց։ և ի ազգարդ։ ասի կասաստ-
դեալ կարեր։ և յերկրորդ ասի կիսարարարուսասան սմբասաց
վարագաբրոցեան։ և գանմարեցան անդ բաց ի կոնեսանչեան
սէ։ հոմենեասան եղիսանք։ ներսես հայրապ։ բնասասր բա-
սենդ։ իսրայել վանադայ։ իսրայել տոյոց։ ասայել սամ-
ասանեաց։ գրիգոր խորխորանեաց։ գրիգոր անձևացեաց։
սարգիս լուսարարանեաց։ սմբատ բարձրեաց։ յովհան ասան։
յովհաննես մեսրդաղոյ։ սիմեոն ալասանեաց։ թեոդորոս գնա-
նեաց։ յակոբոս պարանեաց։ սամուել սեհանեաց։ գրիգոր
ոշմանեաց։ և թեոփիլոս սգրարանեաց։ ի՚ որս և այլ բազմ՚
ՀՐՈՒՔ։ Լ՚ցին անդ ի ինքանք հոյոց ոչ ասիս։

Կանոն։ Լ՚ն։
ի՚ ի՚ զերեսն։
Ալ։ գան։
Կիրակոս։
Գրիգոր։
Սարգիս։

Եւ նոքա առաջին՝ նզովեցին յայս ժողով զամ հերետիկսն եւ զամ հիւանդաբարոյական գիրս · եւ ի լինել քանզի ի մէջ սուրբ ժողովոյն քաղկեդոնի՝ զոյն ևս նզովեցին · ոչ աւանդեալ յամենեսին կենդանի պատմագրանն · Համարեալ լեալ այն սուրբ ժողով նոցասա լեալ եղեալ արդարդեալս հերետիկոսաւն նեստորականաց եւ խաւսեալ ի մէջ ազգաց · Զիսա այսորիկ սահմանեցին երիցասանն կանոնս զոր ժառանգաւորաց եկեղեցոյ եւ զոր Յաճանոց · զորս մերթ ի համառաստել ասացին ։

Ա · Եպիսկոպոսն զոյլոյ եպիսկոպոսի զինակ մի յանձնելոցն · Բ · Քահանայն մի իշխեսցի յոյլում վիճակի անդամ հաստատել, եւ զամ քահանայ մեռանելոյ · Գ · Զերիս ազգս լուսի ասացաք ի զինակի իշխելոյ · ի գաղտագ եւ ի հիւանդանոցս · եւ մի իշխեսցի առնուլ ինչ յանձնի բանաւ եղեալս · Դ · Հաւանութեամբ եկեղեցոյ մի վանականացն ազգաւն · Ե · Հոգաք եւ զոյգանեալսն եթե յանցացին ի պաշտամանց եկեղեցոյ, զասանեցին յեղեկ · Զ · Զոր եթողեալ զգարդ քահանայութեան կամ զարկուածսն՝ զասցին յիւր ոչ կամ յոյս, զրեցին ի հոգեկ եկեղեցոյ · Է · Զոր քանզի ի գերեալ ոչին հոգոյ՝ զրալ գերեցուն ազգ եւ կանայք, զաղուանք ի մեռելոց անան առանց ընդ զմահ ամուսնոյ իւրեանց զասեցան ի ազգաւ, զոմն զարդասաց հարգեալս այս կանոն) · Զոր առանց զարդասելոյ զեանն ամ յեռ գերեալն՝ ընդ զկենդանեալսն ամուսնոյ իւրեանց, ամուսնացան ի ազգաւ, անարգեալ լիցի զարդ նոց · Զոկ եթե յետ եօթն ամաց ամուսնացեալ իցեն յանդեսս, ի դարձեալ ամուսնոյ իւրեանց ի գերեալ՝ եղոցեն զոր առին, և զարձցին առ առաջինն, և զարդարեսցեն ըստ սահմանեալ եղելոյն · զայսոցանէ եղելի և զոր ի գերութեն զալով ամուսնացան · Ը · Հաւանգաւորք եկեղեցոյ եթե անարգի իցեն, զինչս իւրեանց զանարժ՝ զոր կարգեսցուն նոցա եկեղեցոյ, մի իշխեսցեն տալ մերձաւորաց իւրեանց · իսկ եթե կամիցին զարդեալք զոր, յետ մեռանելոյ իւրեանց եթե քահանայական զարդերեալ՝ տարցեալ ասցեն · զայս եթե ինչ զարդանի քահանայութեան, եղոցին եկեղեցոյ · այլ՝ զարժանն ինչք նոցուն տացին մերձաւորաց · Թ · Հիւանդանոցք զարդասանն ինչք նոցուն տացին մերձաւորաց · Ի · Հիւանդանոցն զարդասանն ինչս ի հարկաց · և եթե իշխանն զարդասն ի նոցանէ զնասցեն, կամ ծառայեցուցեն զնոս, զանկեալ յօրինութեան եկեղեցոյ · և մի զարդ ի քահանայիկ մատուցանիցեն զնոս, մինչև ապշիրեսցէ · Ժ · Զիարհանան իշխանք մի իշխեսցին կարգել փոխարար կամ ընկեալ զոր կամաց իւրեանց · և մի բնակեսցին ընտանեաւք ի վանս · ԺԱ · Զիսանք մի ասացեն հարկս ի տեղեաց՝ զոր ի հիւանդանոցս · ԺԲ · Զիրանք և հեծեալք ի հասանել ի գիւղ՝ մի ազանիցին ի վանս

Ի՚ մ ան
և կոչ։

ուսել և ընդել։

Նոյ ոյոր. կանոնագրութեան և յեռ արքեպիսկոպոսին՝ ներսեհ
կաթուղիկոս յանձն արար բոլորին վարդապետութեան՝ որ էր ա-
ռաքելական գրագրութեանց յերկրին ՀԱՅԿԱՅ, որպէսզի ուսանել ըն-
դունարանաց՝ ընտրելոյ զդիւանին յանապատեանց։ և նոր արար
ոյնոգէս։ Ի՚ոյ քարոզչ վիճակ երեքելի կար յայնժամ՝ ի Հայս։ և
կոչին ը իբր մեկանուանութեամբ ՀՈՒ։ որ և սրոյ ընտիր գրուածս։
ընդ սրս և զմեկնութիւն աւետարանին մարկոսի։ Իսկ այն շարու-
կանք։ զորս ընարեաց նոր։ յանուն նոցն Ամենասիրելի կոչեցան։
ոչ զկնի վարդապետ սրոտաթիւ։ որ և յաւելու թիւ սա * եօթն սոն-
գոմ եաեռ զքո ոգանելի համարձակութիւն ॥։

Գ Լ Ի Խ։ ԺԲ՚Ի։

Յաղագս գրելոյ կոփարարացս և յոնաց՝ ի Հոյս։ և յաղագս վիճարդ-
ժուելոյն դրանաց։ և ժուլանին մանագիրարաց։

646
զէ

Ասան են ոյուսհեռն սրոտանութիւք Հայոց գրեթէ
վերև՝ ի կատարած։ որպ վերն ի ոսկաւոր գրեր-
ոյին գրոնցանէ սրոտաթիւք մեր։ և զոյս գրեցինն
վերն շարեալ ՀՈՒՄԷ նոքին և շարեցեան և յոյլեռոյլս ետու-
նեցան։ յորս ոչ ոյլ ինչ է ոնոանել։ քանզի եթէ ոգեռոս հոր-
ոնաեցոց։ և յուսմնոս վերնից վերն քանի քաղկեդոնական։ ոնոր
երևի՝ ի հեռուստոյոց։

Ի՚ դն ինչ նորոգ գաղ ասեալ կր հաս ի հորու։ ուեոց սնոսի՝ զգոս
ոյեշեցաբ՝ ի վերոյ։ վերոսին յարձոսկեցան՝ ի Հոյս յաղմունքք
զորոց հոգորացաց։ և գիմել՝ ի ներքս՝ հորին՝ ի բերան որոյ
և կոտորեցին զանանիսն և զոգիսվարոցիս։ և անարի սնոցին
յԾն աբարոտեան՝ յուսարի ոսանուլ զերկրին տու հոստրան։
յորոց երկիրն պոկուցեալ ՀՈՒԿԱՍՈՒ զոգանոցին և ոմբա-
ատոյ կիւրարարդաան և զոյոց նոսոտորարաց՝ ելին ՇՀաւոյ նոց։
և մնուաւցին բոցդամ ինչ։ և խռնարկեցան և հնոդանգեցան
նոց։ և խոռուացան ոյոյ հորկ։ ՇՄարդուեցուն՝ ի բաց կալոյ
ի հոգասակաւ էն յունաց։

647
զէ

Օ ոյն ըմենալ կոստանդեայ կայսեր բարկացաւ՝ ի վրէ հայոց։
և կասկածեալ, թէ գուցէ ձեռնասու լինալ նոցա առ հոգարա-
ցիսն։ զոր ազատեցին նոցա՝ ի յոյժ նեղոյն՝ ի վրէ յունաց։ ել
ինքնին։ և ելն զոյոք բազմաք՝ ի հոյս։ ի մեռ ելեալ կոր-
ծանել զոս հոյոց։ և ՀՈՒՄԷ նոմանել զազգն։ Իմացեալ զայն
Ներսեհ կոմիսարիկոսի՝ վարդապետի գնաց ՇՀաւոյ նոցա բաղ-
մուր ենկոց և քահանայից և պարոնանցից և տարագանդար

Լ՚ի ՊԱ
և Խոր.
647
ՂԷ

անձանց, և զքո՛ զաղանս և զարջառս մեռուցեալ խոստացար նմա զԽաղաղութիւնն ապրիս. որովհետև զնոցա գնա՛ ի բարկութենէ ոմանի, և խաղաղացոյց զդատումն նոցա. մինչև գտանեալ նմա՛ ի հեզութենէ, և գալ քաղցրութի՛ ի գութենէ. ուր և տարայ

Եղիսանա՛ ի կախաղանիսարանի։

Ի վաղիւ ոմանք հրամայեաց կայսրն քահանայից խրոց՝ զրս ածեալ երբ էր իւր, մատուցանել պատարագ յեկեղեցւոջ անդ. և ետ քարոզել զսի ժողովն քաղկեդոնի ի Խմբագրանէն. և հաւանեցոյց զկախաղանիսն, և զգայլն՝ որք էին նոքա, լուանել զոտն ժողովն. և ինքն հաստատուն լինելոյն զոյգն։ Լաւ ասա՛. ի միասին առաւ՝ ի մատուցանել յանուց զարարատ, երբեմն ժամ՛ եղեալ հաղորդելոյ մարմնոյ և արեանն ամն, կայսրն և կախաղանիսն, և այլ ևս եպիսկոպոսք հայոց՝ որք քաղկեդոնի ժողովեալ եին անդր, հաղորդեցան՝ ի միասին ոչ խորհելոյն՝ ի նոցանէ հաստատուն լուանելոյ նոցա զոտ ժողովն քաղկեդոնի։

Զամն հաստատուն լուանելոյ նոցա զոտ ժողովն քաղկեդոնի։ Լաւ մի՛ սին յեկեղեցոյսդ ոչ հաստատեալ ընդ այս՝ եկ լուիր՝ ի դասին, և գնացեալ ծանիցցես՝ ի մեջ ժողովրդեանն, որք եին յեկեղեցւոջ։ Իրրև ծանեան զայս կայսրն, հրամայեաց առեալ զնա տանջի իբր, և եհարան զայս կայսրն։ Ինքն առեալ ոչ հաղորդեցաւ ի իս և ի Հայրապետին քում։ Ոչինչ ետ եպիսկոպոսն, և ասէ. երթուցեալ յոգ՝ փառաց շքեղասէ քոյ արարչի զայդ. զի մեք՝ ի տարեսանի իսկ նեղութեան տեսանելոյ ընդարձակեալ հոգեւոր՝ յերկիւղէ գազանի և տարտարի. ապա որչափ ևս՝ ի տեսանել զիրաւս երեսաց ձերոց։ Լ՚ոն զնա կայսրն. ասաւ ինձ. հաղորդիր այժմ՝ ի քում պատրիարքիդ։ Ոչինչ ետ եպիսկոպոսն, և ասէ. այն հաղորդիմ ոչ ի ոչիչ գրիչարի, զի այնպիսի հոտոտիմ զնա. և տարան պատանեալ հաղորդելոյ իմ յատաւ ի գիր՝ դա ինքն եղև. զի երկուսանք յատաւ հրամայեաց դա տանել ժողով եպիսկոպոսաց, ի որս եի և ես, և վնասոյ եղջիւրոց զնամ հերձուածոցդ, ընդարձակ և զժողովն քաղկեդոնի։ Ասա՛ ասէ՝ կայսրն՝ հարցանէ՝ զքահանայն՝ ասա՛. ոչ ինչ խօսիս. և մի՛ զարդեալ զնա՝ ի այնր գործոյ՝ զրուշացայ զնա։ Լաւ ասա՝ այն եկիր ես հաղորդեալ ի նոսա՝ օրհնեաց զնոսա՝ և ի՛ ինքն զնա։ Լաւ մինչդեռ կայրն՝ ի գործին էր, եհարան զնա՝ հրեշտակ գալ հատանել՝ ի կոստանդնուպոլսոյ։ Լաւ նա թողեալ զոր և վերակացուս՝ ի յուսոց՝ ի վրայ հանին հայոց՝

գնաց անդր։

Ի՚ ԱՊՐԵԼԻՍ ԻԲ։ Ի՚ ԱՂՕՐԻՆ։ Ի՚ ՈՂՈՂ։ Ի՚ ՍԱՄ։

Ի՚ Ապրիլսն զոգ ուսոց և վերակացուքն՝ որք հանային՝ ի հայս, եկին գայթակղանն ժողովոցեան և առին խուսանել բազումք ի՚ նոցանէ. Լսին՝ զի ոչ ուսանին՝ ի Հաւա խոսրովու հանոյսի և գունեի վանայնոյ. անխնայ եին նոքա՝ ի պահս քառասնորդաց

Ի՚Ն ՀԱ-
ՅՈՑ
647
ԺԷ

տարբեր։ և զ՚մեզն ինքեանք չանկիցն յայտնի զգուշանի, այլ
զՀայս և զյոյսն զանգն քան իւրեանց կատարել զայն պոռնգ, և
ուստ զժամանակս, զնեթ, և զչարչինչ։ և ընդել զմեր։ զոր
և յանմն առին բազմանք ի Հայոց, մանաւանդ իշխանք, և
առեալին զ՚Նայս։ և առաւել ևս։ [զկարգս՚ զի սնոտեաց եին
նեան, լանարգան գարձս։ որով և լինեին օրինակ յոգի լաբ
պարգաստեաց։ [զնոր՚ զի կարի ինն ծանրանային ի մի ժողո-
վրդեան, և նանուանեին զնա։ որոց հանուանեալ և ասանք ի
Հայոց քահանայքն և ճականք՝ որք ընկալեալ եին գժտութիւն
քաղկեդոնի, թերկանք և յոյսդ լինեին նոց՝ ի նեղել զՀայս։
և զի ինքեանք սիրեալ եին զ՚Յունաց ծիսն վարել՝ ի բնչի իրս
ի պարգաստանն պատարագի, և՝ ի ոսնս, և՝ ի պահս, ևայլ
բեին զայլ։ վասն զի զ՚ոս, և խառնեցանեին զնա։

Զ՚ոս այլ ասի սիրեն հայք խորել՝ ի յունաց և՝ ի հերետիկոս
նոյ՝ ուր միայն իրք յունայ՝ որք գարձեն զանկարգս, այլն իրք
ի չարաբանեաց։ և ասեին։ ահա պարգանի են հոռանն և հա-
ռանոգաստանք, զերկնին, զանգաստն և զոռանին։ և՝ ի վերայ
մեր մեծարեսեալ Հոգեանն։ որոց զն և յանս կային՝ ի հա-
գարեալ զ՚ոս։ և ոչ սարին նոց թայլ հաղորդել ընդ ինքեանս
զեկեղեցեաց։ Հանդերձեալ զն և զանանցն քաղկեդոնականս
իբր անհաւատս։ մինչ. կարգալ սենոց նան ասելն զՀոգի սրբ
ոչ զարդարեալ քաղկեդոնի, ոչ զՀոգի սուտարին հրոյն լանի։ և
ասելիք խորհել լաստեանցն՝ որ միանգամ գաւաներ զժգութիւն
քաղկեդոնի։

Զ։ [Ոչ ոչ գժգութեանցն՝ վերակացանն՝ սիրեսանել ս-
տանել։ Բ։ ։ Ա։ գրեցին՝ ի կաստանդինուպոլիս առ կայսր
կատանց և ասս. պատրիարքն, և ամենասան եղեն, ասելով.
ապա ի թրեն Հերետիկոս վարին՝ ի մեզ, և Ամ՚իրաք խոս-
ցին՝ ի մէնք մեր լինելոց մեր քաղկեդոնական։ [Արդեսցուք Հ
ապա կայսերն՝ Տրամեն եռ գրել՝ ի գիտոց իւրոց և՝ ի գիտոց
հայրապետին Հրամայեցան՝ ի Հայս առ կաթուղիկոսն նեղուել
և ասս ուստ եպիսկոպոսանս, և ասս միաբանեցան ամենայն վա-
թաղարանքն, և ասս զարմանն ինքեանքս ոչ ասեանք, և ասս
ամ՚իրեանս ՀՀն։ զի կացցեն սիրով և միաբանութիւն ընդ հայ-
ոց։ և մի խոսեցին զժգութիւն քաղկեդոնի, զոր ընկալան։ և
պահեցեալ՝ ի նոցանն նուազակ հաստատուն։ [ուստ թե գայ
ոք յիշատակս։ որ Հոգի՚ զանանցն, ընկիցի՝ ի պատանն։
և ինքեանք յարգանս առին։ Օ այս Հրամայական ասաքեալ
կայսրն՝ ի Հայս՝ ի ձեռն զանանն ուրանն, որ էր՝ ի քաղաքն
գաստատ՝ ի քաղաքն գեղջ՝ Հայ ազգաս՝ որ եկեալն
յիմաստս վերակացական գրեալ։

[Այս իրքն եին ասս՝ ի Հայս, ժողովեցան եպիսկոպոսանք և ի-
խանք

Եւ անդ ՀՈՒՆ 'ի գետին քաղաք Հրամանաս կամեցեալն ներ-
սեան և սմբատայ կիւրապաղատի, և Թեոդորոսի զորավարի.
յամի ՌՄԲ. 648. 'Ի ժամանակն ամենայն առաջն եկ գասիցի մի,
ընդարձակ Հրամանն կայսերն. և այսպես ասացեալ գաղիղ խնդ-
ուեսի ժամանակն քաղաքիս մեր, յարդարեալ զնն մի ու մրմեալ
զայն։ Ընդեղ Հայոց զրուցս դասեցի՝ ետուն դիմեալ, և ասեն-
մեր նոր աւանդեալն ոչ ընդունելիք. զոր ինչ ընդունելեալ եմք
վարդապետաւն Հաւատոց 'ի Հայրապետական մերմէ գրեալքն և
յերկոց ուրբ ժողովից. և 'ի սրբոց Թարգմանչաց մերոց, զայն
միայն ունելիք Հաստատուն. զայլ ինչ ոչ կարելիք յանձն առ-
նել։ Ոչոյց զի Հրամանն կայսերն սասանիլ էր, և ինքնակ
կայրն 'ի ներգուն, այլապէս ինչ միայն գրեցին առ նոս խնդր-
Հարեալք. մեք ապրեալ եմք ասեն զոր ձեր. և խնդրեմք Թող-
ուլ մեզ կալ 'ի Հաւատս մեր. ոչ ինչ խառն և Թեզբ պար-
սակ կառաս և խոցալ։

Եւ ակ օրինակ նամակին էր այս. "Նշանս Հանդերձ
Եղիսաբեթայ իմոյ և իշխանաց՝ ինքնակալին կոստանդեայ
խոստաղաղարի ազգին թագաւորի։ * Ասեալ անապատանելոյն
,, մեր յոլովագոյն է, քանզի Հրամանդիրան մեզ, այլ փա-
,, ռեալ կոստանդ. (ցն է) առանձ ապրեցաս 'ի մէջ սամ մարդ-
,, կան, և առաւել 'ի մէջ ամբոխակ փառաց Թեզբոնեալ
,, ի. ամ իշխանաց և զօրաց, և քաղաքիս իսկ ամենայն
,, պարզատանց. յայլ ազգս ոչ լիով Հանգուցեալ է. և ինչպէս
,, ամենայն զարդանայն ոմն իսկ յայտնի են 'ի մէջ մեր. զի
,, ոչ ամ Թեզբոնեալն մեծ և Հզօրագոյն ի զամ Թագաւորս,
,, Թեզ. ար. ալ մարդ կայցեն ձեռնամբ, այլ ամենայն ազգն է
,, պատեալ. զոր ոչ ոք երբեք կարասցէ փոխանակել. քանզի
,, միայն զամ Թեզբոնեալն. Մ'ոհամայելն ոչ և Հնդիրս
,, լի ամենայն շնորհն։ 'Ի ափարդանն և զօրք քրիստոնեայք, և
,, յարմանեալն ժողովրդոյ ժողովուրդ քան զմեզ։ Լոյս մեր
,, պանծացեալ. 'ի լոյս փառաց ձերոյ մեր. ամենեկն Թեզբոնեալ
,, անդարձելի Հաւատով կացեալ միացաք 'ի մէջ դասանողաց
,, և գմեզ 'ի Թագաւորացն պարսից, յորոմն բարձին զե-
,, Հեղգարդ Թեզբոնեալն մեր. կրուանն և զնմ. նախարարս և զբ-
,, զրս. Հրա. կասարեցին զրամ զարս և զկանայս. և 'ի զգ-
,, ալեալն փարեցին զբազմանեալն քաղաքայ և գնոցս. քանզի
,, մնացեալքն մեր. ասեր շուրայուցեալ բազմամ անգամ ընա-
,, ցան զանձանանել 'ի մէջ սրելեալն. քանզի և կարացին գա-
,, ժեր զնն. նոսն ամենեցին և անարգեալ յանանանելեալն.
,, ինանց. զի նշան քրիստոնեալեալն Հաւատոյ Հզօրագոյն է
,, քան զամ Թեզբոնեալն Հեթանոսաց. մինչև Հրամանն տուլ
,, անարգեն Թեզբոնեալ կաւատոյ. և յետ նոր արգելս նալեալն հոս.

,, բանս.

Լ. մի ՌՃ. և հայոց

,, քանզի թէ խորհրդանշիցուք զիւր հաւատ կարցի, և յայսմ
,, հետէ մի ոչ իշխեսցէ նեղել զհայս. ապէն մեր ծառայք
,, են։ Մարմնով մեզ ծառայեսցեն։ զի հաւատ՝ որ զՏիրն
,, պատէ, նա գիտէ՝ և նոքա։ . . . (Լ։ ասասնոր գրի պատ-
մութիւն ինչ, թէ խասրաւ երկրորդ արքայ պարսից ժողովեաց
զինչխուանս այլազգի ազգաց՝ հա քննութիւն առնել՝ ի վերայ հա-
ւատոց քրիստոնէից. և մերժեաց զնեստորականն. և՝ ի լի-
նել քանզի՝ թէ յոյնք քաղկեդոնականք են, և հայք ոչ նայն-
պիսի, խորհուրդ ելն թշնամութիւն, զոր ունէր ընդ յոյնս՝ մերժ-
եաց զքաղկեդոնականն. և հրամայեաց հայոց անշարժ
մնալ՝ ի հաւատս իւրեանց՝ ասելով զայսմանէ՝ ի ծանօթ. ՁԲ. (։),
և ապա ինքնանք յասելոն ասել.) ,, Իսկ արդ՝ զի Տէր
,, զմեզ ՌԾ այժմ՝ ի խաւարին իշխանութենէն պարպեց, և
,, արժանի արար ծառայութիւն երկնաքաղաքացի թագաւորին
,, (հաւատոյ), զարդարք ևս առաւել քան զառաւել արժան է
,, մեզ փոխել՝ ի խաղաղութիւն, որ և պարարանք ազատել
,, և ինչպէս՝ ի քան զայն ելն ուրեքարան և ՌԾասանք մեզ հրամայեսն
,, հաւատոյն և անշարժ կալոց մնալոց մինչև յաւիտեան՝
,, իբրև զառաջս երկնից՝ ի վերի երկրի ։

Օ այս այսպէս գրեալ՝ առաքեցին առ կայսրն. և նա թեռ-
ցեալ և յայտնի ալ ասիրեաց զնն՝ ի հաւատոնութիւն կամոյ իւ-
րոյ, ուրախացն վերակացուք և զորք յաւուրս՝ սրք էին՝ ի հայս,
ՁԲ գրելոյ գրութիւն վանահօր՝ սկսան նեղել զնն առասել քան
զառաջինն, և սարսռնալ նոցա քաղաքական զարիս. և այս
մեռնիր՝ ի գրգռութիւն ոչխոց սանոյ՝ սրք ՁԲ Տիսի յանեաց զա-
ղրեին. յայսոց քաղաքն բռնապատանալ՝ ինքեանք ևս ակամայ
կամաք սկսան ՁԲ նոցն վարել, և ընդ նն հաղորդել. և թեպ-
տալ, զի և նոքա հաղորդեսցին ընդ ինքեանս յեկեղեցիսն։ Լ։
զի նեղանս հայրապետ ևս սկսաւ ցասցանել զմեզ հաւատ ՁԲ
ացն, և ջատագով ևս ելեալ՝ քաղկեդոնական, և սնիտարեր հա-
ղորդել ՁԲ քահանայս յառաջ, ընդ այս գործեալ սանոյ՝ ի
միջոցս և յեղանայ գրգռեցին զնեստորաս ուշանալ ՁԲդեմ՝
նոցա, յորմէ մի-ծապես զարհուրեալ նեղեալ՝ ՁԲ գրելոյ յանհան-
ման կամ-ալեկան և ասելոյ, խոյս ևս յանձալ իւրմէ՝ ի
գրանոյ, և գնացեալ՝ ի ծովն գաւառ իւր՝ Եռայոյ՝ ելեալ անդ-
ամ. Ը։ (Իսկ թեոդորոս կաղնոյ փախանակ նոր իւրոյ տեղ-
ապահ ուխտաց դարձանեն վիճակ ամն, որ լեալ էր յառաջն
ուսակերաս գրիգորապարոյ սենեխաճարեցոյ. զարմն յուեցեալ
՝ի վերոյ՝ ի ՌԾ. ՅԾ։ Լ։ զի այս յարձանեն էր՝ ի սահմանաց
մանուսկերաս, մեր յընթացս պատմութեան՝ մանաւանդ գրոյն
սանեանմէ։

դ. Այսն այս յարձանեան սեղապարն, որոնք առանդ հա-

խոշորագոյնքեալ զուսիթ վանահայրն, անեղեալ՝ թէ հայրն Ը
մեծի մասին զպահն քառասնորդաց Ը որինակի յուսաց պա-
հեն՝ ի քանապատելոյ զորաւիորին յուսաց, և սմանք զասն
Ծնունդեան առանձինն ասեն, զոր ունեալք ի քահանայից
սկսեալ են խոնարհն և ցրտաբան պատարագել, և յայլ ժեռա
ևս փոփոխութիւն առնել, առ ի ոչոյ ընդանելոյ զբա-
նառութիւն յուսոյ, փաղեցաւ անհնարին նախանձ. և
հուսանելոյ զոմանս ի միջոցս և յեղկացն հայոց զինել Ը-
գիսի հոգ, և հեռաս գոմանք խորհանելոյ զայն ամ.

Լոյս զի բանին յուսոյ էր ի կողմանս գոմեաց, ոչ իշխեաց
ի քաղաքն անդ յայտնի ինչ գործել հակառակութի. այլ ա-
ռեալ զոմանս ի փոքրագոյնսն, զնոսա ի գաւառս իւր յինանիր-
ամի կիւրապատաւորէ ամրաստոյ. և ժողովակ ինչ գումա-
ցեալ ի մանաւակերս, նախ նոցանեալ յայտնապէս զանձ ժողովն
զարդիեցումն, և զամենայն աշխն լեռնի, և զժողովն կարգոյ
հանելոյ հեղգիս. զնոսանալ թէ նոքա բուժանարար ասային ի
ձեռ երկու գնուիթ. և ինքն կրկին երկիր ասհանենաց ասել ի
ձեռ մի գնուիթ, ոչ եթէ իմանալով զիշատակութիւն այսր բա-
ռի, նիմ զբերեալ ասին ի նուիրեալոյ գնելոյ, այլ միայն քանա-
լով ինքնակիր քարկեցոյ ասանանաց. զի որպէսզի ասեն զաղ-
կիոնանարանք երկու գնուիթ ասին, մեր ասեն սահմանեալք
մի գնուիթ անգիտի.

Գ. յարիսի ոչ ասել կարգեալոյ և կանոնս քանի մի ոչ ի ասեալ
ասելն թէ ինչ, այլ միայն առ ի հնարելոյ զասանել զհայս
ի քաղկեդոնականաց. ասասի և նախ հրաման ասեալ
ի պահս քառասնորդաց լուծանել զաղաքն և զկիրակին
ձիրանք և կիսոյք, ձիրանք և գինեալ. ոչ զի յայլ ասելս
քառասնորդաց յանձն ասցեն լուսել գնու զայսպիսիս. և
լուսել ասել՝ մի ոք խոշնեալն ասել՝ ի կիսոյ, երբ ասասի ընդ-
ունին և զձեռ. այլ՝ ասեն միանգամակ հանդերձեալ Ը-գիսի հա-
ստատեսն յանեալ, զոր խոսիր առանին Ը մէջ այսոցիկ. և խո-
սեալս ի մէջ որ բարեալ ինչ. * այսպէս ասեն Ը-գիսի հերձուա-
ծոցայն ցանկս դարարանք, և ընդարանեմք զոյսպարանալ
առաջասան, զի մի ապրգեալ մուծցի ի նեղքս ազանդն
հերձուածոցն քաղկեդոնի, ոչ սիրեալ տարածանալ ի ընդ-
բոլոր հայր. և կանոն կարգեալք այսպէս. զնու և զնուէն
և զնկեր և զեան և զեաղ և զարանիր և զրիսի միանոյնակ
կերակուր կարգեացաք. Լսեալ եմք զի յայտնի հեռան և յա-
սայս ամ զայս ամ բաժանեն ի միմեանց, նոյնիսկ եղիցի։
Լիրկ սահմանեալք ասեն լաւանալ ուստ գնու խնդրան զհայ
հոգիցայն. Լիրարդ՝ լինասնալ զանիցն գնու ընդ ի բա-
ժանեն. Ընդարդ՝ ընդունելոյ զասն ծնունդեանն ի յայտնու-

Ղկ. գ.
և հոյսոյ

651

Ի՛մ դեռ
Լ՚ դարց
651
Ա՚

թե։ Վասն զի՝ Հաղորդիչ յաւուր սասգհիկաշարանն ՝ սասկրանքն յանեաց։ սեզ զի ասէ * զասեալ արարեալք ՝ մ
ա։ կարգաւ յերկաքանչիւր ազանգայն բաղկեղանն։

Ե։ Լ՚այս ժողով Ջանելի եղև միայն սու հակառակորդ։ քաղկեղանանանց։ և առաւել ևս ու ունչրանքիս։ զի սրանանաս այր ժողովոյ վասահասնի առեալ սրիկին զ՚ մեռս ի պալուանաց ՝ ի մեղրանքիս յաշխանսի աղիկառ։ հաղոյ։ ուր անմոնք խասիլ ի գլ։ ծ։ Լ՚ոյց ընդիսն մեծ էր ՝ ի մէջ ազգին ՝ ի վեր ժողովոյ։ և չկին հասան ընդ այն։ Լանանգեալ սապա յաշխանաս մանազիրացոյ ՝ ասանելի առնել սու ամենեսին զայս խոր ժողով։ զրեաց հատ մի։ յորում ՝ ի մէջ եբեր ոդասագ բանիք և քաղամ սասանիք զղասանելիս հա առաջին ժողովոյ դասարելոց ՝ ի հայս։ խառնելով զդարձս ժողովոյն բաբկենի ՝ զարձ ժողովոյն նեղանի աշաարակեցոյ։ և զգարձ նեղանի ՝ զարձս ժողովոյն գանոյ՝ զայ աբրաս ուրարհամ կենդիս։ զրեաց նայնպ շիտ և թիւր բանիք և սասանիք զգարձ ժողովոյն կարդոյ՝ զայ արայ եղբ կալանանի։ և զկնի ՝ ոմի յայեաց զնայն։ կամ մեկոյ։ զրաս ցասցանել՝ թե հասն խոր ժողով չեալ ի ՝ մնաց առաջին ժողովոյ։ Լ՚ոյց սրաս։ ՝ ամին ամենանելի եղև ՝ ի սկզբան առ։ քանս ՝ ի մէջ ազգին սլ միայն ժողովն այն մանազիրքն։ այլև այն ուղասագ պասանելի։ զրոյ ընթերցանն զրանեցուցանել զանին ՝ ի սակս ասասի լուսանաց և անիսհեմ զրացաց և սոյ հասանան սմանդի բանիկ։

Լրս սակայն ՝ յանցանել սանաց երբ հորիսրաց և սասելի հա՛ հանդ խասցաս անսան այնու ժողովոյ երբ ընանելի քաղանց։ վր զի յեսս մահս յաշխանաս իմասասիրի կենդիսին հայոց՝ սանանք ՝ ի հանասանակասիրաց յաւելին յայն աղասաղ դրանած յաշխանաս մանազիրացոյ և զայլ ինչ։ նաս և զանաւն եղելոյն կենդիսի։ և ապայկս ձեռացուցին զրանն։ ուր թե այն՝ որ զայս ժողով ասար և զայսպիսս գրեաց։ ինչ յաշխարն եղելոյն։ և զի յաշխարն եղելոյն էր։ յաշխանանս իմասասիր։ հասանաբալ եղև՝ թե այն յաշխանանս՝ որ գրկ զանանն։ թե ես յաշխանանս արտրի ժողալ ՝ ի մանազիրքս։ ինչ նա ինքն յաշխանանս մասասասիր։

Լ՚ոյ՝ որովհետև սնաս յաշխանաս իմասասիրի մեծ էր ՝ ի մէջ ազգին։ յանան նի ընդարձակ լինելով այն գրասնի։ յորոյ համարեցաս։ սրալ և ժողովն մանազիրքս անսան առոյաս։ և ապա անսան այսր յաշխանաս մանազիրացոյ խասանեցաս։ անսանան մեծի յաշխանաս իմասասիրի։ և ընդ անանանս ապայս սմանց յաշխանաս անանանելոյ։ ասասի և սմանք ՝ ի գրասանելոյ զայս յաշխան մանազիրացի շիտանելին հասն

[illegible]

Գլուխ ԺԸ. Խորհուրդ Հայոց ընդ Իշխանութիւնսն Հոգեւորսն եւ յաշխարհական։

Յաղագս նանձելոյ հայոց ընդ Իշխանութիւնսն հոգեւորսն եւ յաշխարհական։
զայն պղծիչեանց։ եւ Իշխանութիւնսն համարձակեալ
Գրիգորի։ եւ զբանտարկութիւնսն վերստին։

{648 ղէ}

Ոմանք էին հոգաւորացեալք, թէ հայք մոռեալ են մեծ-
անգամ զ Իշխանութիւնսն յունաց։ զոր և կամէին
գրել զ Հայաստան զ տիրել երկրին։ զոյգ ազ-
գաց։ և զոր յաջողեցան նոցա, մի տեսցի ազգ։ Չա-
նել զոր ասեն զուսանել կամաւորեալ կայսերն զանձ զնա-
նի զիշխանն դաշնն հայոց զգոյն ջան, և ուղարկել զնա ընդ
զօրաւորս յունաց զ պատերազմ զՔէմ Թշնամեաց՝ զոլով
նմա՝ զաւասել Հոգուսնն և զիւրաց։ և կարգեաց զ տեղի նմ
զիսաւակ պատրիկ։ զոր Մեհրանեան և մեսրոպաս՝ զասանիս-
զեն կոչեն։ Ապա ոչ ինքն զիսաւակ զիրն ուղարկաւոց զ մի-տա-
սանելորդ ամի կոստանդեայ զիսաւակեալ զ Եմանի՝ մինչեւ
տարս եղեալ հոգաւորացոց։ և զորդի իւր պատանդ. ուղարկաց մա-
ինոց ազատարարեան նոցա՝ նիզակաձիգ եղև Եմանի զ մրցումնս
մեծաւորն։ Ոչ առեալ կայսերս զնա զայս ազատարարեան՝ զի-
մեաց զգաթ զ ի գեղարքս կուսակալութեանց։ որս էին՝ ե-
լեալ զիսաւակ պատրիկ՝ զանեաց զնս յետս։ և կայսրն յուսա-
հատ եղեալ զ նոմանձելոյ զՀոյսն զարձաւ զ կոստանդինու-
պոլիս, զի զրեալս թերեսցուցուցեալ։

Իսկ ապա եղև հոգաւորացոց, թէ զանեցաւ կայսրն զ հոյ-
ոց զնանելոյ զ զատերն յունաց, զիմեցին և ինքեանք յաղ-
մուելեալ զ մեծն հայաստան՝ յաւարն առեալ զոն։ այլ զ
միջնորդս ել զասանիս՝ առանց հեղման արեան տիրեցին հեն
իսալաս, և ոչեցեալ զորսին զ կամանց ոմանք զյուսանական
զոյս։ յետ դարձ հոյոց զ ծեալեալ յունաց ասն միոյ։ Ապա

զի մի վերոյն վասանցիցեն նոքա յանիրաւութենէ, առ-
տուեալս 'ի նոցանէ յամ գլխաւորաց ծին, զիսնայս, զաստերս և
զդասերս նոցա, ոչիս հաստատ եղեալն հարկաւոր հօրեանաւեն և
տիրապետ աւանդեն յանձանցն կիրիկս և առեալանոս առաջինն
զոր առեալն 'ի պատանդն և զդրիգոր մոնիկոնեան. և եկին
'ի միջի գաղն հաստատութեան, զի հաստատեալ կացցեն նոքին 'ի
հնազանդութիւն կայսերն։ Իսկ մի ինչեան նոքա անտի, գնաց
նոցա և թեոդորոս ազատեալ հանդերձ իւրոցանցն 'ի դատա-
կոս. և կոչեալ անդ ասէր՝ մի առաջ յամն նոցա. 654 ։ Իսկ ըն-
դեալ զնարդին նոքա՝ եդին 'ի գերեզման հարց իւրոց։ Իսկ ըստ
դրեալ ասողեալ և վարդանայ՝ կանգնեաց զամենայ 'ի կողմն
աղթանայոյ, և շինեաց գանս 'ի նոսա։

Դ. Նոքին ծիրն ՅԷ յամի ոնն. 653. և 'ի թեոդոսիանեանն
հայոց. ՉԷ. եկն գիւտ խաչին վարագայ. զորմէ այսպէս
պատմի 'ի մատենագրաց և յայտնաւորս։ Իսկ ՉԳնաւոր անն
թագիկ անուն՝ կրօնաւորեալ Ը աշակերտին իւրում՝ որ կա-
ցիւր յոգիկ, 'ի ոստոս գաւառի 'ի լերինն վարագայ 'ի վանս
միանձանց՝ 'ի սեղանի մի կուսանացն, զոր եկն լինիրանեանն
Հոռիսիմանց։ Իսկ զի կայր առանցաւեալն 'ի հոյս, թեպ
խաչն՝ զոր բերեալ էր մեր հոռիսիմն, իսկ անդ, փոփաքեր
թագիկ գոնանալ զայն. որոյ զոր հանապազ ապօթիր առ ծն,
և խնդրեր 'ի նմանէ յայտնել ինքեան զտեղի նորին։

Յաւուր միում յայտնի եղաւ 'ի գիշերի հանգիստն ասելով
առեն, եկն առ նա ձայն. և տեսին լոյս պայծառ 'ի բարձր
տեղւոյ 'ի վերն վերին 'ի լերին անդ վարագայ, և երկոտասան
լուսակին սիւնք վարեալ. ոչ և բարձրեալ հոյս անդր. և լսէ-
ի եղեն ձայնք հրեշտակաց զարդս վերին 'ի վերս ասելոյն։
Իսկ ապա վերացաւ 'ի վերին անտի լուսակէն նշանն. յորոյ վե-
ցի վերամբարձ երևեր խաչն. որ և նոքին լուսաւորեալ Ը
եին և ետուստ յեկեղեցին. և եկաց 'ի վերն սբ սեղանայն։ Իսկ
նոքա ոչինչ և ոչ ասեալ ինչ. մնալ 'ի նեղլս՝ մտանեան առ սբ
սեղանն. և երկրպագեալ սոցա խաչին՝ հոմբաւրեցին զայն
ապառաջաք. և գոհացան զնոյն։

Իսկ տեսեալ լուսակէն սեանց կացին անդ առաւել երկոտասան.
յոյս 'ի հեռաւոր հայեցեալ ժողովրդոց տեղւոյն՝ եկին անդր
եղեալք և քահանայքն. և հայրապետն՝ թեպ զինչ խոսի։ Իսկ
անդ և նախարարն ազատեալ վարդ որդի թեոդորոսի, և
այլ բազմութիւնք հայոց յոյժ։ Իսկ նոքա պատմեցին զնոսա, և ըն-
վերագրեալ խաչին 'ի խորանն։ Զայն ըստեալ ամենն՝ և տե-
սեալ նա զլուսակէն սիւնն, գոհացին զնոյն. և երկրպա-
գեալ առաջի սբ խաչին՝ գրեցին և գնացին 'ի տեղիս ի-
նքեանց։ Իսկ ապա չինեցին զերկրորդն եկեղեցիս 'ի տեղիս

Խոսրով։ Վիրք։ 26։ Վարդ։

[illegible]

[illegible] 654

[illegible]

[illegible] 655

[illegible]

Լ՚մ ՀՆ
ևս Հայոց

,, Ինչն զՀոմբասիոն իսրեանց իմաստասրասնն ։ զի որոց 'ի
,, կամակորութենէ ամուրեալի էին բանասարկութեան գալ 'ի քա-
,, ղեկաժուենէ , ոչինչ էն զարմանք , թէ՝ և սրբանեկաց նա-
,, ռոն ընտանացն Հոմսիոհոսենք ॥ ,

Եւ յետ իսկոյ բազմ ինչ՝ թէ զինչդ կենդանասրուենէ սրտան
զոմանեղս 'ի բազմապիսի մեղաց տարոնգս , յորոց ։ * Լ՚յայլս
,, ոգիք տարբեր իւրեանց բանիւք զանազանս ծառանէն , և
,, զանազանս 'ի հաստատութենէ յիրեանս հնարին յանկասցու-
,, նել ։ Եւ սա՝ ինչ գ՚ուստդ ոմանք , զանդամս մարմ-
,, նոց 'ի լիանն սասրանելով՝ ղձային և ելեալ բեղանովքն 'ի
,, դասս առաքին , միանգամայն և դատնին և կարնին ,
,, ուցիսկս և ասուցեալքս ոգոցին՝ աղանիրքն և ժամաս-
,, դիրք առ միմեանս անարակաւացեալքն են ոգեղուենն ։
,, իսկ 'ի մենք՝ վրիրանոսն դասաղոս բանասենք զանիրանալ
,, կարծեն ։ սէ դիտեն , թէ սոյն հաւատոյ ոնկաբաժանիկնքն
,, են՝ ինքեանք առ հասատելիսն բերեալ բարամանքն , սոյն-
,, ոկոր և վ՚ս գարձոյն հոգմով հասրաւաղն գոյալեալ բաղ-
,, խեալ զեկուցանեն զսեղիս ։ ոչ ասկայն և դժուարագիտեն-
,, լի ։ ի գնազան և քաղանիսասոն 'ի՚ն անասաւացեալ բա-
,, բասենն ॥ ։ զարոց աեն և 'ի գլ ։ ծն ։

Բ՚ազում մեղ 'ի սոցս մեղաբուենէ կուս ոարգիս ուղղեցուցեալ
հանեսս մեղրագուեցայ , որ տակասին կենդանի էր ։ և
լուանեալ ընդ մեղրասենն յոսլիանիցաց , տարգենարանց ,
մարկիոնիանց և ասրկենոց՝ հնարեալ զոյլ ինն մեղրանան
ուղանդ ։ և յասել զրել զոյլ և սրեալս եթինանցի բանա
'ի խորհուրդս հաւատոյ և 'ի անորենութենն քան ։ զոյս ըն-
գրոնանան ընենիրցեալ և յամենս կենդանի դատանբանի՚
կոչ էար և գասն հերձանոն ։ յորս ինոոցաս սարգիս քար-
ենել և զայրս ոմանս ։

Օ այս ամ սեսեալ հերաեսի հայրասիսի՚ ի որոմ սաանդ
յամենանս իմասասեր՝ 'ի վերոյեալ խրատ ձեռի , գեն
գարձեաց ինքել զարանդ սոցա յանէն հայոց ։ և յեա ասղում
խրատսոց գասեալ զին յամեսա՝ 'ի կարծիս խրեանց՝ հալա-
ծեալ զին՝ ազանդասրան 'ի ձեռն ինչանոց ։ Նան զոմանս
'ի ներ լանենի դրոշմեալ՝ 'ի ձակասս խոյասառակասենք սր-
ասաբեալ 'ի մի ձակէ խրմէ ։

ՀՆ ։ Լ՚սոցին ոգոպէս զձարեալ՝ սոյն ինչ հանդարանի հայ-
ասասան ։ Ես , եղաս հարկ անհնարին 'ի մի ոգոյն 'ի հագա-
բացասց ։ յորմէ նեղեալ հայոց յոյժ ։ և չկարացեալ ասելզ սոյնմ ,
դարձեալ՝ 'ի բայ կայնն 'ի ծառայուենէ նոց ։ և՝ զքի ասասանային
յոյնք՝ զի ինքեանց միայն ծառայեցին հայք , ակամայ կա-
մաք մանն զայ ինչանասենք կայսերն ։ և ընկալան 'ի նոն-

656 ՀՆ

Յանդիմանութիւն ոգոյ Բ։ առաջնոյ Պարսից ։

նէ զպատիւ միաբանութեանն վասն Համազասպայ։ Այլ
պէս նուէրացեալն ընդ ձեռամբ կայսերն և Հայոց բնակեալքն ի
մասն յանցաց։ զոյց կոչեցուս իշխանն շարագոյն հոգեւորաց։
Դարձն եկեալ լաւ զայրն ասի յանկոյս ամիրայապետին, բազ-
կացաւ յոյժ։ և անդէն վազվազելի ետ խոշորել զիւր պա-
տանդն, զոր յիշեցաք ի վերոյ, զգիս հաղար եօթն հա-
զիւ եօթնասուն և հինգ, զոր ի գրիգորի մանկունեանց
և պատրաստեցաւ զալ ինքեան ի վերայ Հայոց։ և ի սաստ սա-
սերն մնալ զնա։ Այլոց ոչ յաջողեցաւ այս խորհուրդ հարա-
քանգի անկան խաւարեալքն ի քանանէն ոչ զարկեաց, և յա-
ղեսեան զայր ի վերայ ընկենի, և ոչինչ կարացել զիմանալ։ Յա-
ռաւաղանաւ և ամիրայապետն ըստ ասելոյ յայնմանէ, կիթելոյ
Ոչիւ զայր շրջեալ ի յառնել ոչոյց ամենոյ ի վերայ մի-
մեանց, յոգեալ զանազ մուրիկ մեծ իշխանին և ոչարարեալ
զոչոյ՝ ինքն նաւաւ ամիրայեն։ և սա գոլով այր խոզաղա-
սեր՝ ի յանդգնութենէ դէպ։ Թէ Հայոցդ և զքոյ ոչգաց
Հարատեսելոց նոր, և առ ոչինչ փոքեցաւ արարարութիւն։ Զայն
տեսեալ Հայոց՝ խորհեցան յեսս կալ ի Հնարանդութիւն յա-
նալ, և մնանել ի իշխանութիւն Հոգաւոցաց։ զի ի կոս-
կանդի եմն, թէ զուցէ մուրիկն ոչնակեսցէ զոր բազում ի
մի իւրեանց՝ պահանջելով ի ոչնչէ զՀարատանութիւն լուսն յա-
ռաջիկայ։ պարանոցն։ և գիտէին՝ զի յոյժ սիրել ազնիւ
ինքեանց։ ոչ և յայլ անարանն։ զոր մի իսկ մեծասիրն ինչ
Համարեալ էր ընդ նոս վասն որոյ ինքեարսն ուրուանայ, և
պարապոյ ոչարեր առանալ վասն ի նոչ։ Եւ զայն՝ զի ընդ
Հոգատանութիւն նոչ զոյր՝ Համարեալ ի իւրանէնն ելն վասն
քանի ինանելութիւն մարդոյն ընդ ինքեանն։ Զոր բան և
ոչինչ Հաստատութիւն ի մի իրանց՝ ոչնակեցին Հրեշտակն
առ մուրիկ ամիրայեն։ և անդնաստեալ եղեն նմա։ Զոյն
արարք և զաղաւ իշխանն փոքուն Հայոց։ զոր և սատրեալ ՀՀ-
զոյանայ իւր զարդիս սա ինքն մուրիկ ամիրայեն՝ գրի-
ուեալ զնոս ի գրիգորի յանանայ։ ոչ զոյն թիւրանեն։

Եւ էրդն անցին ամիսք ուրեն, մուրա Հարեալեալ մանկ-
նեան, կացեալ յիշխանութեանն։ Ե։ Երկու ամ յառաջ քան
զՀաստատիլ իւր ի կոյսերն։ և երեք ամ ետ զինն։ և մնալ-
ցաւ ընդ Հոգոս իւր։ Այնուհետև ներսէս կոնդուրդեան և ոչ-
նախարարքն միաբանեալ խնդրեցին ի մուրայ ամիրայեանն
զգրիգոր մանկանեան զեղբայրն Համազասպայ։ Եւ ամիրա-
պետն յամարանալ կուսակալաց զնոցանէ նմ։ և հաղորդեալ գնա
պարարիկ։ ի իշխան Հրամանատար՝ ուսաքեալ ի Հայս յիրեն
ասի իւրոյ իշխանութեան։ Զոր ոչ տարա՝ ի վերոյ գրիգորի մանկ-
նեանի յանանայեանս կամ ուղիս, թէ * եր այր զարդարեալ և

Լ.ԺԲ. ԱՆ
Ի ԴԱՅՍ

,, երկիւղած ,ոչ , և առաջնորդ յաշխարհաբաժին կարգաց և
,, ազգաց , զիրաւն և խաղաղութեան , ուղղութեանն և բա-
,, ղմանաց լրութեան , որ գրեցեալ ասէ , զի երբեմն յանդարձակ գա-
,, ղանի հեսուիւր զկնի ամենայն վասուոյ ։

660 ԺԲ. Զիարդ իշխանաւորքն որ աստուածատուր խաւսիւնքն պա-
ատերազմի յանձնայ ի հոգաբարձու ։ Այլ զի վարդ պատրիկ սր-
դի Թեոդորոսի՝ զարուաքար հոգոյ՝ սէներ զիշխանութեան ի յոյնս ,
ոչ ասացեալ ոչիմ , մեծարանեալ ի հաղարապետաց՝ նեղ գոր-
ծեաց ընդեմ , բանից , զի՝ ի մերձել նոցա՝ ի գոյլ գեան՝ ի ներքս-
բանեալ զինքն առ նմա իբր բարեկամ , յոգոգեաց զնա՝ կա-
մաւոր կապել՝ ի վերս գեանն , և՝ թանգանել ի այն յանձնայ՝ ե-
հատ զծոյր կամրջին . և յոյգ մանանեան՝ ի ձեռս հոգա-
բարձաց՝ որ կային՝ ի գրանի , և հարան չարաչարս յոյժ ։

(։) Օ այս գործ գործեալ վարդոյ , և սրամեալ ի սոյն՝ զոր ա-
ռաջ , գնաց յ՚Եր՝ ի աշխարհն , և նստաւ յամրոցի Երբաւ՝ ի
ներքուստ ամրեալոյ , ուր եռեալ յաւար միւսմ՝ ի սեղանն
ընկալեալ զանձն՝ ի ծով սրեան , և զառաջ Երբայ կոչեալ
կապաց ծանր , սրովք քարկին զնա յամրոնդ ։ Օ արթուն-
նալոյն զարհուրանաց՝ կոչեաց վարդանի զինքն անդուցն ,
որում՝ սնանն էր գրիգորիա , և զրամեանց նմա զանձքն , և
խոստացան նոցա , եթէ զան զանձրաւորքն զրամեանց նոցն
այնչափ անդրադարձ տրեանց տրիամանեանց , սրատանեցաւ ինչ
այր ։ Այս զի յայտնի՝ Ժամի քանակեր Հրեաւոր սին սիմոն անուն
՝ի Երբինն զրատաւոր՝ ոչ սիր , ասաց նոցին զիշխանն վարդ ։
կոչեա՛ զնա , և՝ նա զանուանեան լեալ՝ քեզ ազգակիցք ի բոլոր , և
մինչեւ՝ արեանցի զանձ ։ Այս Երբ կոչեաց զնա վարդ , եկեալ՝ ոչ
քաջալերեաց զնա , և սիրեալ զիրս նոր՝ եղ նմա ապաշա-
բանս ծանուանս ։ և հրամայեաց զինեալ զեկեղեցի յանուն նա-
խաւկայնին ։ և զանեալ զանան ինչ նշանարաց զոյն՝ եղ յեկեղեց-
աջ անդ ։ Այս՝ ի կատարիլ ոգոր՝ եառն վարդ՝ ի սեսլեան գար-
ձեալ զինքն՝ ի նոցն ծով սրեան ։ և յարաձալ նոր զանձն ասե-
փանոսն՝ եկին՝ ի տեսլեան քահանայք եկեղեցւոյ նոր՝ և գրիգոր
եպիս ի նոս ։ և. հանին զնա՝ ի ծովն ։ և սիմոն Հրեաւոր եկայծ
զանձոյն ։ Յարուցեալ վարդայ՝ ի սեսլենի սնանի՝ գտա-
ցաւ զնոյ ։ և այնուհետև եկաց խոնարհաբար և ոչի՝ Հրեաւ ,
զգեցեալ խալաթն կոչեալ՝ ի ներքոյ ։

Գ. Լ. Ի Խ. Ա. ԾԶ.

Հայոց խաղաղութեան սնապատում և խրատելի. և զբաղանալ
մայրաքաղաքաց, որ և յաղագս մեռանելոյ քրիստոնյայ,
և ինքնագրաւ յանձնարարելի, և մի վերին
ոչ-ինչոյ.

Զ. Երբեմն հայրապետն՝ զինուզ կալեալ, զգեալ զգեստս ժամանակի կենաց իւրոց, փախչումն եցուցեալ յերուսաղեմ՝ ամի իշխանութեան զրիգորի պարսկի մարմնոյն, հայկազն՝ ի հայրապետութեան ամս՝ Ի. և ամիս իբր Զ. և. Թաղեցաւ ի Հեմնաւարանի մէջ՝ ի հիւսիսոյ կողմանն եկեղեցւոյն, զոր շինեաց՝ ուստ ինքն ներքուստ՝ ի վերայ մարմարեայ յարաստաւ քարանց։ Եւ յետ յաղագաց զանձն հայրապետութեանն մնացեալ՝ ի գեղջն արկուաց, կամ՝ ոչ՝ ի յանմնոն մեռեալ։ Այլ ոչ ասեն յուսարն էր անեղերական ներքսի կամաւորելոյն։ և՝ ի փարիզ՝ ի բերեալ ի Թեղուբրոսի ոչուռեալ՝ նոյն վերակացու շինուածոյն, զոր սկսանել էր առնել նոր զրիգ զեկեղեցեաւն՝ և յարեալ հոգաւ զանձն, ինչաց և ինքն փոխ կրօնաւորաց՝ և՝ ի նոսա զբաւցեալ եկեղեցի յիւրում հայրենեաց՝ ի գեղջն արկեալ, յարիսնաց առ նոսա և հիւրանոցս և ուղղաւանաց։

Եւ նոյն աւուրս ընկեաց և մեծ իշխանն զբրիւղ մարիկոնան զեկեղեցի փառաւոր իբրև զՄեծամարն երկնային՝ ի մեծ աւանն արաբ՝ սր՝ ի ծերծոյս ագարեան ընդն. Ի հարաւոյ կողմանէ կոնգոնաց սրբոյնս և բնակարանս հաստատեալս քարամբք ուստ եղեր քարաժուրս ձորոյն, որոց ընդ ծերպան ոլորեալ սղոյիւք ակամակիս։ Շինեաց և վանք մի մեծ՝ և՝ ի նոսա ցքնաղ եկեղեցի յարեալ ի կամ եղիսաբեաց։

Զ՝ կուսակրեն մեռանելոյ.

Ի. Դրեալ էր յաւուրս սոյ՝ ի նոյն աւանս մեր շինականի, որ և անուն կոչի։ Հայկազն աւուրսդ զիշերակեան սամանեան՝ փոքրելով սասանել և զարտաքին իմաստ՝ ոչ՝ էր ուսանելոյ զաստուածս։ Բայց ոչ ինքն գրէ, այլ գտանէ յոյսանելի դրութիւնս՝ գնայ յոնաց։ և՝ ի թիմ քաղաքս խորհրդոյ եկեալ՝ զոր խորիր։ Լուեալ ապա՝ ի՝ հեռ գրանի իմաստասէրս՝ ելանեն թագաւորեալս՝ ի արարածոյն քաղաքի՝ եկեալ՝ ի կուսանոյնն՝ ասելոյ՝ տիրիկոս անուն գիւղաքաղաքի գիտոց ունիր։ և հայցեալ ուստ՝ ոմն ասի ոգեն՝ ուստ՝ ի՝ ոմանք զնամ՝ արասցին իմաստասէր, մոգելով՝ ի նոյն տեղանոյ ընդանս գիտոց զոր-

Ի՚ն թն
և հայոց

լասիեան խոյց ։ և գարձ ապարձեալ սնեալ ի Հայս փոփա-
քեր սարսեալ զաւուն իւր և յայլս ։ բայց ոչ կասարե-
ցաւ փոփոքն նոր ։ Իսա ապա ձեռն կարկ ։ և սրալ բաղամ՚
գելս ի վր ոմ գլուսեալ մանասանդ. ի վր մանեկ մանեկգա-
կանաց ։ Եւ և ի մի քերականական սրամեռոց և Ճարտասա-
նական հանդ խոյց և փիլիսոփայական ասմանց ի քաղդեացոց
և ի յունաց ։ ՝ի սրամ գլուն գրիգոր մագիստրոս առ պեսոս
(1) գիտասդան ։ և բոլոր գանաբ խօսի գնման ։ և Հասնալ գնա
գերագոյն փիլիսոփայ ասեն զանման ի Ծանօթ ասն ։ Նոյնմեանց
սա և գիրս առաղագրասն ։ ապար և պետրոս Հռոս. գրեաց և
բանս խրատաց ի ենդրոյ գրիգորի միաբանեցի ։ ՝Շաներ-
ուկցան ամն քա գաւմբ ։ յայս յանաձանն յիշատակին ապէն
ենեթ ։ Հեքսոն ։ ապրաս ։ ապարիա ։ եղեկիել ։ և կիպրիան ։
որք եղեն ջատագովք քրիստոնեութեան ի ժամանակն ։ ոչ միայն
սրատմիչք մեր ։

Տիեզերական ասասասաց կանոնագրեաց զայս այնչոր վարժոն
յարատարին գիտուն՝ կանոնաց առ ինքն ։ և Տրամանեաց նոսա
նորագան ինչ առնել ուսանարին Հայոց ։ զի գեռ ոչ այն կա-
տարեալ ։ և նա ՝ի խրատս ուղղեկանն ապար զան ։ Իսա մինչ-
գեռ ջանային ասասասաց կանոնագրեալս ժողովել եպիսկոպոսաց
Հաստատել զայն ։ փոխեցաւ ՝ի կենաց ասան ։ կացեալ ՝ի կա-
նոնագրեալ ասն ։ Ի ։ Իսա յաջորդեաց ՝ի աթոռ նորա նոր
խարայել ՝ի վանանոյ ՝ի դեղջին ոմն մանաց ։ որ և գասս ՝ի ժ-
ղովն գանաց յաւուրս ներսեհի մեծի ։

Ի ։ Յաւուրս սորա ծագեցեր ՝ի մէջ Հայոց լեռնչարս մէջ՝
գանեանսն կանգնեալ ։ այր մի ծիրանաւ ։ ասեալ և վար-
ժեալ ՝ի գիտութիւն հելլենական խոհանոց ։ և ուսուցեալ ՝ի
անկիանալ ասն ։ ՝Ի ոչ ոչ գրոց ։ ասասցեալ ՝ի քրիստոնեայս
գոյնչասն բանից ։ և գրեալ ՝ի մաքուր գրոց առաքելական ։
Լայ ապագաս կարգեցաս գանանՀայր միանանոց վանից ։ ՝Ի-
ուրեալ ։ որ ՝ի գրասն արագաձն. ։ ուր աշակերտեաց զանեն ։ և
սասայ նոյ բարգմանարան մանկացանս ։ և սարա սա ուսանեցանել
Ճգներ ՝ի միաբանեցանն գրոց խոսանն՝ միոնք ։ և Հասանել իսպ
՝ի բաց ։ Իսա եղև մին յաշակերտաց սր Եղանելն ա-
հակ կանոնագրեալ ։ զանգ ասն ՝ի յաջորդ գլուսոյ ։ և միւսն
յանՀանեալ խոնարհակեր Հայրարան Հայոց ։ զանգ ասնիցն
խոսել ։ ՝ի ։ գլուսին ։ ՝՝՝ սրեթ է ասել ։ թէ ոչն այս թեկ-
գարան է ոչն՝ ու ասն լինել եղբարգոյ կամ հասաց կանոնա-
գրեալ և բնաբարգ եղեալ ։ զի ժամանակն կարկ յորմանգել
երկարասնի կենաց սրան ։

Վասն ասմբարձին յաւուրս սորա ալրանակաց պարկեցեալ
գերասին ։ և սարատարժեալ վասանցան յՀայս ։ Նա-

Նոյնպէս ։
Գեղարդ ։
Գարամ ։

667

Ի՚ամ ՌՆ
Ի՚ հայոց
667
ՀԺԷ.

,, միա յաւելեալ վերջանայք ի քաղաքապետիկ հանգանդութեան
,, ազգարարութեանդ. Հիսուսանաց։
,, Զանգի ահա վերոյլայտնեցան այժմ՝ ի սոսա թագաւորաց հա-
,, բուծին գառնաւոր զարմի, զոսոցա ինքնաբուխն, այլ կա-
,, թարաք (ցի անապատաք) սրապարուա երևին զանուանին
,, զգեստաւք, և խոշանիր՝ մանուակաւորեալ, և նեղկեղոյն
,, գաղանագոյնք, իրթեղագեղաք, խաչանգոյնք, ոչիրա-
,, խաղոյնք, քմեաթանք, գաղաստոտիրք, գոդաբարբ-
,, քաղք, ոգոժաւորմարիք, գեղապանք։ Որք անապատա-
,, գիրի մասք և սանձանանանք խնամոտիք ահա յաւակ-
,, նեալք յարանդին առ քաղաքին արարոզ և հանգոյիցն
,, փրկագ բանն ՅԾ (յո քս)։ և ի թագէ սանարիանան կերին
,, (նգ) ի լուց կապանեալ զանն հաւասաց։ ան զի զգաբարն ա-
,, բասցին զանկանան զանկարաւորեան, կեսարիրկանն մարդոյն
,, առագրելոյ՝ մանաւաւորեալ գաւանել զիրկանանն բանի
,, զանարիանկարեալին։ Ի՚դգ՝ չարաշհաւեալ (ցի չարաչար
,, ակեալ) զնարհաւարս խրբանց ակզանանանին մասանանաք-
,, լոյ այսոցն։ ոչ ասեն սակարանք, այլ՝ կարարաւք յաղթեաց
,, մարտի թշնամեաց։ ան և իւրանան զկոյնն բանն։ ա-
,, ռաւրի սուն ակայի, եթե ա նոս հշոմ կապի։ Ի՚ և եթե
,, այս ինարիրան է, յոյս և սանն, թե անչաւանակ և առաջին
,, թագաւորանաւի ասեսարանին, ար յաղթանակաւանն բնի զա-
,, հաքանանին (ցի զառ՝ ի բերկիրս քրանիրն) պատանն սան-
,, նանարարի յանին ելլ։ և զի հրնշանին քաղաքիրն։
,, Զ՚ինչ ոչոգեաք այսպիսիս կարդիցեն զիւրանոց ծայրս-
,, կասոյ հանասան։ ա՚զի առացին մեզ մուրապիս ոչան-
,, գարեալն։ մարմնանան կերաւաւելի փրկանանն բան վա-
,, բանկալ հեղքեաց զնիշանին մարդկան։ թե մեկ ոնա-
,, բան զգաւրին։ Ի՚ և եթե իւրանան յաւաւեալ ոնային բնաւեցին,
,, զի՞նչ զիրաք՝ մարմնոյն զանկանան։ արայ կամակարարոյ հրա-
,, մանին ոչ ոք զիմանանցիկ զարդոյ։ վասն զի ոչ վերանան իւր
,, բնանին՝ ի վարն հանդերձի առնեալ, այլ՝ զիւրանան մարդանին
,, յաղթեալ սասի և ապանանանի և մահնա յաւելալ։ և մարդ
,, նանան կերաւաւելն պատրեալ զնշանանին՝ ի գործ պատա-
,, բանի կանչ։ զի իրրև առ ոգանին մասաւորեալ՝ ի փարձ ան-
,, ՀԷՅ կարդանեացի արարեալ։
Եւ ասա սկսանի զեղեցիկ վարդապետաւորեամբ ցուցանել,
Թե զիմարդ արժան էր ոն մերոյ ունանարարհարդել ընդ ոմ
կերս մարդկան առանց մեղաց, և թե զիարդ կերբ երկիր-
զին ի բնութեան և յոյ ապաւորեալ՝ ի յաչառ և յաղ ինա-
բան իրբ յարի ինչ և քարեաց պատանա։ և ապա յաւելա։
ոչ յարանան սան մերանաց ազգաւ յանանն զայս երկիրս։

* 'ի նոխազդեցիին ասասանելոյն 'ի փառացն · և սո-
,, բասանմանեալ ազգենաբանեալ . . . |սակ ոմանք ասեն զայ
,, ոգորմելիցն ՅԾ բարեգործելոյ 'ի վիճաբանն նեղասելոյ
,, նոյասասաս սրինաբրաբ փաղանել զցնդեալսն . . . փայ-
,, իրեաց յանապարաբանան ծոցոյ հոր եռեան բանն սնոմ-
,, հանեան քնաբիբն , և սնանկբնանան նուռ նեղասելոյ ասարե-
,, ցաբ 'ի ծնողական 'ի այլ կուսին · և սնապրասեցի բնաբին
,, պրաբնանկասեալք ինեասանեաց ժամանակաբ 'ի հանարաբա-
,, նի կնոջ , և զերիկանին այլ թոռոյն ինարաբ անելի : ||'ին-
,, ցաբ չէ մերասեղծակ բնաբ մարմնոյ՝ ոչ ինքն կանկնել
,, գիասոյ՝ սանանաբաբ · այլ զերն եղծ բնաբեի · այլ զմին
,, առասանցեալ միասոյն իւր մարմին · այլ զնին փրնեաց , և
,, այլ զերգեան չարեցեալ · |Զնաբ 'ի կուսին սնասրանանաբաբ,
,, և զցաբանն եղծ զբասասինքք · ընկալաբ զբասոյն կաբ-
,, ասոյեաց դրասանն վայելից յաղաբն · զվասասին սասրա-
,, նեցեալ յերկան և սասրասոյն ասաբոյն անասրասանելի կենասոյ
,, հանդերձ · ՅԾ արաբն՝ սասաբեալ բանեան սարենաբանելն սա-
,, քեր սրբաբն · զբիրան՝ սանիծեցն բրասն բարձանն · զնր-
,, կիրն՝ մահանն երկիրն սասասն · զասրասասնն՝ բաբ-
,, բասանոյն փրկանն · զանանն՝ բարձոյլ կենասոյ փայլ
,, սանանանն · զբասրանեանն՝ սկզբանն կարասեալ զնանբանեն
,, զարձանն · զհամբարձանն՝ զնին սրանդանն սասանելոյս
,, նեն բասասանն ծանանանն . . . |Զբ զի մի սանանք սրասանաբ-
,, սկբ վարիսանիցին զանաբանելոյն ՅՈ , և սանանք սանկ մարդ
,, ծնանել 'ի կնոջէ , բայց սանան զնանանան զնանել մարդ 'ի
,, կուսին ՅԾ . . . |փասանանաբ զնանել (ՅԾ) զանարեանի սան-
,, ՅԾաց զանարասանան բերասն , սբ սա սրբք գասանեաբ զբ-
,, նեն մարդ · իսկ 'ի կուսանան 'ի սանանոյն ցանել (ՅԾ բարեբ-
,, ցուցանել) զկանին՝ զասանասաբոյն ցասանբեցցոյ զբ ՅԾ-
,, զանարարաբ զբերան · սբ հարցանանի սրբի սանանանեաբ,
,, և սբ զբասին ՅԾ մարդ բեալ զբասանեբ ||։

|Զբ սասա սկասանի ՅԾանել զբերաբանելոյ զարծաց ՅՈ մերոյ ,
և ցուցանել՝ ինչ ՅՈանարասանԿ վասասանեցաբ իրան մարդ ,
քարոզեաբ , ծնաբանեցաբ , և սրասանեցաբ · և զի հանեաբ-
իրարք մեանք բրկեալ երկիրզ նին բարգանեցին , բայց զինն -
* |զրկեաբ 'ի մահանան՝ ոչ ինքն զինն · ՅՈանարեաբ բայանե-
,, լով մեր զինքն եղանիլ մարդ · և զանանեցաբ ընդբերա-
,, նեաց զբերան , զբբ սասերանեցաբ ՅՈանեն ՅՈանեն դանա-
,, զերանել նարին զրկանանն բանի ։

* Զայսմ տեղւոջ ընդդմեալ զիմանարար ՅՈանարանեն
,, (մեկնարանեցաց զբաբ) , ՅԾաբ սասեալ յերանանին · եր-
,, կիրզ սանն ոչ է 'ի սկզբանանեն բնաբարեալ , և ոչ է ՅՈ

Լ. ԺԵ
և Կալ.
667
ՌԺԶ

գարձած, այլ՝ վերջապարսնակ ներքուրձեալ յայտնայ
ախա։ Զ որոնցմէ առաքեցեալ, զմի մնարիս ի բարբարոսն
ազգարարն, և զառաջնանակ զմեր Տաճարապետն վերսմարեալ
դարձուցանելոյ զիրենք կատարել։ Զ Հասարակաց էն
(զի յառաջին արարածն) իմաստարար քարեգոյակ ուսեալ
ծեալ կամ և անձնիշխանական, ընդ ամենն բնաւորեալ և
երկիրս ոչիրամարական։ Զ՝ որ՝ ամ յարդարրիկալ կա-
մայն ինքնասիրեալութեամբ ստատանցեալ, նմանանակ և
մահկանալ սատանայի՝ բուռարականաւն զարհարեցեալ

երկիրգիր։

Զանգի սր եկատուա ներգործի երկիրդ, անդ ասեցի
ոչ անանձնի։ Զա զի բարձեցի և՝ զանուրարանն փա-
խարարեալ՝ ստատել զայն, զի իր կամայ ստատեցի ընդ
բարեայն բնացաս։ Զ ասի եթե ոչ՝ ի բնութեանն առգայ-
ցեալ էր երկիրդ։ զիարդ անբանանաեալ զարհարեր։
կամ՝ զիարդ բարեստանեցար ոչ զշն ընտանակ սատանայ-
կոչ առաներ, եթե երկիրդ ի ոնկ ոչ ունի։ Զ՝ զի զարդ-
հարեցի զոս զառանկ։ զիարդանչի զիաս։ հայցեսս բարե-
գործութեան առ ի նոցն։ յայս ի եթե ոչ հնարանդին։ զիա
զի ոչ ի ի ներս բնաւորեալ յատուցեալ։ Զ՝ որ՝ իսն զեր-
կիրդ բարեայ սուրբ եաւ։ երկիրդ ի ոնկ՝ պարիզ ոն։
երկիրդ ի մնանանի՝ արդարութեան գործարան։ բայց մի
ինձ ասա զանցանութեան ներանցես երկիրդ ոչ գա։ զայլ

զանաւարականին։

Զ՝ որ՝ եթե ոչ երկիրս առեցեալն փրկանակն բան։ յայս
ի եթե և սչ մարգարէս։ ոչ մանկեցիքն վկայեն։ Զ՝ ե-
թե ի նախասանիցդ ոչ յանհաւանեալ։ զայս ոչ ուներ
բանական ազի։ ոչ կիսապատանն ասաց առաքեալ։ զաւ-
գիկցի։ Զ՝ զոչ՝ թե զիս ներուծես փարկանել յերկիրդ,
ասա ի՞ր ոչ ի գազան և ի ծարան և ի՞ ոնեալ թե կե-
տակոյն ուրանի փարկանիցես։ քանզի մեզ նմանի (զի նման
մեզ) քաղաքացի և ծարանքն ընդ հաշտեալ ունիցեալ
ուժգանին։ և. զարիանին առ ի նոցն։ ուժեալ թէ։ իսկ
փրկանանին բանի ոչ ասան կիրք։ զզի յայտագս ուսրանաս-
բանեն՝ բացայայտեալ զիրանն գալ Հրամարիս մարդ՝ զանա-
կանան մեր առանի արիեալ՝ քարանեաս և ծարաւեցաս՝ ան-
ընկալ ի հաշտանց և մարդ ի մեզ՝ ոչ ի մեզ՝ ոչ ան բան մեր ա-
ռեցեալն։ այսու առաքացարիք խնայացաց զերկիրդն ||։
Հրեան այլոց բանից յարի։ (սեռ ասի զինչ զիմանանն հա-
կաւաւ կարդաց)։ ||Հ զարհարանի ասեն գրկրնկալ մնանակ։ յայտ
է ասեն՝ թե եկատուա բարկանաց երկիրդ։ Զ՝ զ քեզ ա-
սեմ՝ ոչ զծաղրականաց քարբաւաս։ նա՝ բանաւարանեն

,, ոչ ապաքէն ընդ սկզբնակսմբեն ուրբնացեալ է 'ի մոլ-
,, գումն · ապայն Թերահաւատի մարմնոյ գրգռումն ոչ դո-
,, բեալոյ ընդարձել բան · այլ զիսուսեան բան երգել ասէր ·
,, ամենապէս բարկացեալ իմացիս զերկիւղ ॥ Գայթ ա-
,, ապա պիտի · * Ի՛սկ կամաք բանին յուզեալ՝ գրել վիճաբա-
,, նեն · · · բազմերգելին գրիգոր առաքելաքարոզ նահա-
,, տակն Հոգի զնոմ աւետարանական սիրատուութեան ձեռա-
,, գրեաց · իսկ զհաղորդելին և ոչ յատակ ծանելոյ զիշատա-
,, կեաց · ուստի յայտ է ասեն , եթէ հնագոյնութեան աւե-
,, տարանին. ոչ է բնդունակ (զի եթէ պատուիրեալ է երկիւղն
,, քանեալոյ զոսի 'ի հին ժամս ոչ գոյր յաւետարանին) · ॥Ոչ
,, խորհրդաւոր ի ընդանիս՝ նեղբարոյ ոչ ձեր զնշանարարա-
,, ղոյ վկայն զոսի զաղանեալանին գրիգոր՝ առաջագոյն բա-
,, նեն սիրանանել մարդուն ճանաչելի · · · · Ոչ մանաւանդ
,, աստուն գրիգոր ոչ զի հանելին աւետարանական կարգա-
,, յանութեան զլեցոյն բարդաւոր ջաղգեալ , այլ յատակ
,, պարզաւորեալ զի սիրանարոյն ընդունեալ բաւել զատա-
,, մոյն պիտոյին ասիրատանութեան վկայութիւն առաջի
,, եղեալ՝ մարգարէական տարբեր հաստատեր · որպէս զնի-
,, սոնոյ լինիր զմանանն պատանաւորութեան ։

Ի՛սկ ասասնոր առ 'ի զուցանել , եթէ այն բարանին զոսի գրեալ
էր և 'ի հին գրեանս աւետարանին դուիտաս , 'ի վկայութեան
բերել զբանս սգին բարոյի , գրիգորի ճանաչանի , յոյժ հանուս
ասէրբերանի , և եպիփանաս եպիսկոպոսին · և ապա սիրանին
խոսել ասասկս · * Ի՛սրդ՝ դու ոչ յոգաբան և զբարեսիրս 'ի բար
գերաթեռաս մոտացեալ և հանձնաւոր քան զերկնաբարոյ
նախահարան , որք հիմունք եկեղեցոյ և խորհրդոց ճշմար-
տութեան սեռուանեցան · որոյ պատճառանք՝ հրեշտակք , և
զարարչի՝ ինքն սին · որք վկայեալք յապագայ զոսի հոգի-
ատկեալք գրեսիտեղոյն յառաքելական աստուածանին ։
Կամ գրեթէ եսքն հարիւր ամ լեալ յետ հաստատանաց
որդւոցն ցոյ , և պարան ամ յանդիսանեալ՝ գնացին քարդ
մանկանք եկեղեցոյ · և մինչն որդ եւ 'ի փարանան ան-
ոանակաց հորատաք գոսք և հարուածանք գոսոյ ճշմարտու-
թեան , երկրորդ սարդնարիսք , ոչ հարուածն աստանդա-
թեամբ հարուածին բուսակաց (զի բուսակաց) արմատոց գան-
,, հանեալ փուչ հրամարակ անշիրատոյցս բայսն ։

Ի՛սրդ՝ հիմ փարեր զարատաղն խորհրդոյ · եկեալք ի մեզ
,, խոտանանեցուք զատ 'ի կուսին ծնեալն ոչ քան՝ ճշմա-
,, ցիր ուսեալ մարմին , անբիրոյն ոչ ասելոյ , անկեղծեալ
,, միութեամբ · Ի՛նդ 'ի լարդարանս , և լարդարեալ իսկապէս ։
,, Ի՛նանգ բնաւոր , և մեռաւ ճշմարիտ մեղուանական մարմ-

,, նոյն ։

Ի՛սն գրեալ և հոյլ 667 Հեր.

Մի՛ ան-
ե՛ կայոց
667
Ամ՚ զ

,, հանի։ Ի՛նքնիշխանն ասելովն, և արտաքսելովն զան-
,, գիտեալ՝ ի կամաւոր չարչարանն մերոյ առեցեալ հոգւոյն։
,, Ի՛նչքան կենաց գոլով բնութիւն, և ծնողաւորեալ առաքա-
,, գիր մերոյ առեալ մարմնոյն։ Ի՛ուրեքեա արարող և ի լրա-
,, ւուսեալն մարդարէին։ և ի միոցեալ պարարագին առա-
,, լուցեալ վասնամեալ հանդերձի մերաւորմամբ տեսակաւն։
,, Համարձիցս. Եղելութիւն անկարօտ գործմանի, և քարոզ-
,, ելոյս առաքելոյն մերոյ առեցելոյն։ Ի՛նաւրօր և ան-
,, քննդակելի բնութիւն։ և ի դիրկս քննդակեալ մե-
,, ծահաւակ աղագութիւն։ Ի՛սեւեալթ անակնկալութիւն, ե-
,, ղեցաւ մերոյսդակ մարմնոյն։ Ի՛սեղ ունայնդանելի մնան-
,, ջինաւորութիւն, ոչիզբն առեալ մերոյնելութիւն, և ընկա-
,, նեցաւ մերանելի բնութիւն։ Ա՚ա ոչ պակաս՝ ի մերոյ
,, կրկնս, և (սակայն) անապա։ Ա՚ա ոչ՝ ամենեւ ասելութիւն,
,, և անմեկին անոլինեալ բնութիւն։ Ա՚ա ամենից կամաւ-
,, ղութիւն համարեալ տարաւ, զի քաղրուամն գործեցն փոր-
,, կութիւն մարդոյն։ Օ՚տրս զանձակնեան գուանեցուք
,, բնութիւն, և զանոր ինանելոյ կամաւոր յանձնաւորութիւն։
,, Օ՚տ բարեբանեցուք զ՚հոգոյսկան ելոյաւորութիւն։
Օ՚ոյսոիսիս գրիչս երանելին Թէոփրոս, և զայսոիսիս քարոզելս՝ խորհանեալ զմոլորութիւն ասս, և խլեաց զանն յարմատոյ յՅեսն հայոց։ Ձեռնտաւ ունելով իբր զիրարկել կենդանի և զմահաւոր ելիս հայոց։ Գրեալ ասն ու և զոյլ բազում ճառս գեղեցիկս գրելն ունել, ընդ որս և զնոսս՝ ի սէր խաչն ճանչնալ։ որպէս ասիցեն ի։ Օ՚ոհաւոր և զանազ-
,, նելի խարհուրդ անհաւատութեան արիւնհրատ ճանչելոյն սր-
,, հանիս, ՆԵ։

Է։ Ի՚ոյաւաբարձ և մոխիս նոցա սիւնեաց՝ փարձ յիսուսաւ հելլենական գաղանեց, և առաւել ևս՝ ի բերանս հան-արարական հանդիսից հոյակապն ի նոսա։ Մինչև կոչել նոսա բերթողս բաց, և յամենց ամենանել բերանդաղհոյդ՝ իբր հրկրորդ գլխի երանելոյն մոգիսի խորհանցոյ։ Ա՚ա յարմենաց գրքակամաւութի և զանազանութեան գիրս։ գրեաց և բազում ճառս հանաւրկան հոգեւորութեան։ Մինչև՝ ի կարծիս լինիլ ամենց յոյժմն ժողովանելոն, թէ ասս իսկ արարեալ և զայն խոհանոցից գիրքն ասասցի՝ բանիւ թէոփրաբի քարեանաւ-ի։ բայց ոչ՝ չերեի հաւանական։ Ի՚ն և ամենք՝ որք գրա-
՚ի մի՝ ի շարակնոցս խորհանոցացն ասս ընծուցեն։ Ի՚ոդեն ա-
ղու բազում ուշադրաց։ յոյսս մին հզև ասահանանս փնտեսի
երկրորդ, ոչ լինքն ասանուն։ զգամ ունիմք գրել՝ ի գլ. ԿԵ։

ԳԼՈՒԽ . [illegible]

[illegible]

667 [illegible]

[illegible]

Ի. Կոր. 11. և 12. գլուխ։

սերունդն լաց լեալ բարեխրատակ՝ գալն գրծեալոց բառնալ պատուիրեցն Տիրոջիկոսաց միակամդաւան անաշխանելոյ։ Զոր որպէս Գրատունեաւ ազգածնի պատին արարն Ելիսուսեաւ ժողովն ենկեալոց 'ի խոստանդինուպոլիս յորդուանի պարտաւանն յերբատանելորդ ամի կայսերութեան իւրոյ յամի ՌՃ. 680. և 'ի Լուսին Հոյոց։ ՉԵՆԹ։ Լուսնարեկան յայս ժողով Տարեբ վանեցուն և վեց հայրապետաց։ որոց սմանք եկին 'ի Հայոց երանելոյ 'ի բռնին յաւնոյ։ Յն են Թեկնաւորս, գեորգ, գրիգոր, յովհաննես, եւ։ Դայս ժողով 'ի չիք գումարման ընթերցել եկեն երկու նամակք։ Մին ազգածնի պատին, և միւսն՝ ուլեմոնեան ժողովին, զոր գումարեալ էր ազգենոն 'ի հուսի Տարեբ քսան և հինգ եպիսկոպք։ Յերանելորդ գումարման դատապարտեալ մակարիոս անտիոքացի միակամաւանն։ Յերբեքատասներորդ գումարման դատապարտեցան և այլ միակամաւանք։

'Ի հնգետասաներորդ գումարման՝ պաղեստինոս միայնակեաց ազգածնի մոնոփիսոն մասոյ Թեսղեմ քաղաքն, և ազգաւոյ զհայս։ զի հրաման ասացն դնել զայն Թեսղեմ 'ի մէջ մեռեալ մարդոյ։ և խոստացուցն, զոր ցանել զնա զբուսեալն գաւառեալն այնր Թեղնոյ, առ 'ի յուսցանել, Թէ այն է Զանարիոս հաւատաւ քրիստոնեի։ և էր դրեալ 'ի նմա այս բան։ * որ ոչ խոստովանի մի կամն, և մի նեստորական զարծաբեալն, ոչ է քրիստոնեայ։ Իսկ հարք ժողովին յեռ խրատեալս զնոսն զդայլ կալ յայնմիսի դարձոյ, և 'ի փրկելոյ զնոսն, իբրև տեսին՝ Թէ նա սնդեալ է 'ի ոտոս իւր՝ յորոյանոնէ գնեալն, Թայլ եառն նմա։ և ասին ժողովականքն լուսմունքիս սէրբոնն աղաղակեալ 'ի սեղանոջ սերեր։ և 'ի բերեալ անդ զբն սերունն նոցա մեռեալ՝ մատեալ և եդ պաղեստինոս զայն Թեսղեմ 'ի մէջ մեռելոյն։ և սկսան աղաղակել բարբառիլ յանէն մեռելոյն յոգուս ժամն սուրբի լուսնեալն։ Լու իբրև ընդունայն եղև ջան նոցա՝ մինչև ինքնին խոսանալոյ, Թէ գոյանեն այդ մեռեալ, սկսան ժողովականքն միաբանեան ասելոյ, * նոր սիմոն նորանոր եղեալ։ զոր զբ ընդիս մեռելոյն ասելոյ։ զոր զբ ընդիս մեռելոյն ասելոյ։ Լու ոչաս ասեալ յամառ միացեալ ընդ 'ի կարգիս իւր՝ դատապարտեցաւ 'ի Տարեբ ժողովին։

Յերեքասաներորդ գումարումն յեռ Տիրատուոյ դրաւանեալ հնգեցուցեալ նախընթացոց ոչ։ ուղղիս, և զթուղթս սիրն կիրգրի և սիրն լեռնի, յուեալին ի մասոյ նոր Եբիմ միակամաւանեալ, Թէ դու որ ոչ ունիս զերկուս կամս և զերկուս ներգործութիւնս՝ ի զանոսին և զմարդկոյին, * անան, զամա և անիրաւս, ոչարաժան և սանչիսի։ և այս երկա-

,, քանզի զնաւորեալսն կամք (ասեն) ոչ միմեանց հա-
,, կառակք, որպէս ամբարիշտ հերետիկոսքն համարեցան,
,, քան զիրն · այլ մարդկային են կամք մարդեղեան և ան-
,, զիտակարգ հրաստակութիւնք հեռուստ ոչ ածին և ասեն-
,, կարգ նպին կամաց ։ » զի՞ զ ասեն, ոչ մարմին միաւո-
ր եալ է ածութիւնն՝ ոչ կրոցս զինեն մարմին, այլ և մարդ-
կային կամքն միաւորեալ է ածութեան՝ ոչ կրոցս զերբ կամա-
ւորութիւն, նբ ։

Եւ · ԺԵ ։ Զեռ այսր ժողովոյ յարեան հանապատորդք ոմանք, {685}
և ոչինչ խոտոնք զանազանս ելեալ առհանապարհեալն ժողո- {ԺԷ}
վոյն ։ Լ։ Երրորդ մերձաւոր հոգանոցին, որդի էր յուսամիտաս
երիզ յաղթողեալ ի կացեալսն ի ՝ ժողովոյս առ ինքն զնա-
կարգաւորեալ և զիշանս և զարարածս յայլնայլ տեղեաց, նաև
յԱթոն հայոց · և ետ ընծեանսոյ առաջի նոցա զանձնհոգաս-
կան հաստատ ոգեղէն ժողովոյն · Եւ որ հաւանեալ ոչինչ՝
և հայոց իսկ՝ ասորագրեցին, և ետուն զնամակն ի ձեռս կայ-
սերս · և յարմնեան առ սակաւ սակաւ դադարեցաւ ապ-
ստամբութիւն։ Զ որս զարամբ նա ինքն յուսամիտաս կայսր ի Յոյն-
ք ի Լեռնայ՝ զոր գրեալ առ հինգերորդ յարմնեան գրոց,
զիարտ յարգելի նոր · ոչ է անասնոյ ի հաւաքմունս ժողովոյ ։

Գրոց · ԺԸ · Երես · 737 · և 738 ։

Անանդրոս. Զ՝ Զի ոչ այսորիկ զուսարեալս յուսամիտաս և զայլ ժողովս կա- {692}
ԺԸ · գ22 ։ նոնագրութեանց բազմութիւն ենդիանց յունաց յարբուն պալա- {ՉԻՍ}
ատան ի գմբեթ ոչորի տեղոջ ։ Լրոշակի պատանս ինչ գտա-
նեալ ի գրեալ ոչորի տեղոջ ու միաստակի, այլ այս միայն ; զի
ենդիանք յունաց նամակ մատուցեալ առ կայսրն յարբուրեա-
ցին զնս հաստատել ժողովոյ քանի մի կանոնս ի վերայ տարբ-
երարութեանց հերետիկոսաց · զի ասեն յառաջին չորեսին զի ժո-
ղովս հարեցան կանոնք ի վերայ սոցանէ իրաց · իսկ ի հինգ-
երորդն և ի վեցերորդն կանոնք ինչ ոչ գտանի ոչ եղեալ, այլ
միայն կանոնք հաւատոյ · այլ ապաստ անասնանեալ ասեն մա-
ծեալ զանկարգ ասիրութիւնս ինչ յայլնայլ տեղիս · զոր Ը-
գիտեմ արդեան հանապարհի հաստատել քանս ինչ բարեկարգու-
թիւն ։ Լ։ ի հաստիչ ընդ այս կայսերս՝ ասհմանեցին հարիւր
և երկու կանոնս ։ Մանք ի կանոնաց սասի վերաբերին ի
յոգոս, ոմանք ի լաստնս, ոմանք յասորիս, և ոմանք ի հայս ։
յարոյ մեզի են և քանի մի կանոնք, զոր ոչ պահիցն զիարտուն
ձեռնադրելոյ միայն զարդիս քահանայիս · զի գուշանալոյ
յաւելորդ սարամանց ի նոսնեռս զնեցեալ · զի յուսեալ ըզ-
հիմն յառաջ յառաջնորդաց · զի արդանելոյ ինքն ի բա-
ժանն · զի չերբեալոյ զոր ոչ ետ խալեցորին ։

Ամ ժողով որ ամենեն եղև իրր առ ի լուսն գոյնոց հին-

Գ. մի ամ. և հայ.

զեղեգ և վիպեցեալ ժողովոյն գումարելոյ 'ի Կոստանդնուպոլիս։ Զի կոչեցաւ Հինգվիպեան։ և զի գումարեալ եղեւ 'ի գմբեթեանս յոյսին կոչեցաւ ապաղեան։ Եթ գմբեթեանն։ Լ՚այլ զարտ և ևս վիպեալ։ զի այր ապաշեան մեղալ ոչ է և 'ի խիստ ընտանի ժողովոյ։ և որպէս զանազանութիւն հաւանեալ մնաց ազգս նոցին հաւատոյ։ Լաւ ասացին ուսանելի։ զի սանգ 'ի նոր մեռանողաց զկոնոնս ինչ որպէս զի հոգի յայլ եկեղեցիս։ Եթ 'ոմ տարիցն պարտապանեն իրեն։ ընդունելիս և անաղանելիս։ ասելով թէ ոչոսիս ոսկիանեցաւ 'ի ապաշեան ժողովն։ ինչ զանազանիկ կանոնս որք հոգին ոտ եկեղեցիս իւրեանց։ ոչ միոյն չկամին ընդունել։ այլ մերժեն և գոսուղպատեն։ ասելով ժողովն որս զնոսս չի ընդունելի։ այլ խստելի։ Լաւ ունեալ զայլ ինչ ոսկեալ 'ի յանոյ։ Հոմրոսեան երբեմն զկանոնս սարա իբրև զոսանմոնագրութիւն զեցերորդ Ընդանոր ժողովոյ։ Ընդեմ որոց ասի 'ի Ծանոթութիւնս հոս աբմանց ժողովոյ։ հոս։ ՃԾ։ Եր։ 526։ թէ։ ժողովն այն ոչ կարէ հաստատել 'ի կորգս ընդհանուր ժողովոյ։ և ոչ են կանոնք նոր իբրև զիսանոս ուսեցերական ժողովոյ։ ոչ գանեն 'ի սուրբս և հնագոյն հեղինակս։ թեպետ և ունիցին այնոքիկ կանոնք զոլիսակ անուն որսոնէ վեցերորդ ժողովոյ։

677 Հանդ.

Ղ։ Զամ յոյսոյ քան զգումարիլ ժողովոցս այսոցիկ վասն Նեստորեանց խրատել կանգնեցին հայոց։ կոչեալ 'ի հայրապետութեան Ներսեհ։ Ա։ և նոսա 'ի ոմանց նոցանէ սահակ ենդ։ ենկն։ ասելով։ Զոր ինչ հայրենեաց 'ի նիգարեանս գաւառս յորքանչելի գեղջ։ և։ մանրենեաց 'ի մաղոց գաւառս 'ի գեղջն բերդկանց։ մորդեաց յիմասոս գիտուն և 'ի վարս արքունեան ոս մեծին թեոդորոսի միայնակեցի։ Դասաւանեալ ամի կոմիս գրկասուեն որս յոյնանկեցաս յ՚ն մեծին հոյոց զգուշորն ազգագրեալ բասուրաս անուն։ և յաստրի առեալ գրաւեալ ասելոյ՝ գ լեռնոց ոնտի 'ի կոյանս վրաց։ Ինդ ասասք զի նոր նոր գրեցն։ և հրամանաց զգոյն։ և ապաք վրս փասասուկան։

683 Հանդ.

Յետ քանի մի ամաց յոյնանկեցան 'ի հոյս հինգ բարոյ 'ի թագաւորաց։ Եթ որ ասասկարգն պատերազմեալ գրիգորի մամիկոնեի զաւագի հոյոց։ ոնկաս 'ի մորոի լեռնանորդ ամի ասակոյ։ և բարեկամ թագաւորաս ընդ հոյս իւր։ կացեալ յիմանալ թէ սոս։ Լոյ։ Ի։ Ի։ զիրգ սրանորկ մեռաց։ ոչ հարս մեր ոնոյ։ իբր սոս երկս։ սրամ և վիպանցաս խաղաղութիւն։ և սոյ հինից և եղեալեանոյն 'ի խաղաղաց ունայ և յայլոց ազգաց՝ հաղորդեալի գրանեալ պարարեաց գնա։ և ինչ ուսանէ օգնականեալ։ Լոկ ոչոս քաղաքաւանի որդի բիւ-

բառաց զգոյշեալ՝ ձեռն ետուն զանել զմիմեանսն . և տիրեալ
ազգին իբրև պատրիկ . և հայոցն զերազոյն իւր զամենայն զ-
սարքեալ զարդս . և խօսեցաւ խաղաղասէր ընդ Հայոցն՝ տա-
ղանդ ասացս հարկս . Լ՚սի՝ թէ շինեաց սա յոյժ՝ զնեղեալսն
զարդասնից . և երբեք սնդ զարտեղս փրկեցն . այլ թէ ոչ
զարտեղս ինչ , ոչ է յայտ ։

Լոյս զի յաւուրս տային ասացեալ տոկուսին կենդանոյ նշ զաբեթ
փիլատիոս բարբարանացի , զորմէ խօսեցաւ ՝ է գլ · ԾԹ · գրքոյս ·
349 · գրեալ սա ՝ նա ասաս , և իսկզբանէ տալ տեղեկութիւն՝
ինչ միոյ մարդի իցէ խնամալ և խօսիլ զիարաբեանսն
ՇՇՇայնն և մարդկայնն բնութեանցն ՝ ի նս . և նա յարմեանց Հաս մի
ուղղափառութեան՝ ի վերայ ասելոյ , և աւանդեալ առ նոսա ։

Զ · Լոկ կարգն յուսանելոյս եղիցէ՝ զոր յիշեցաք ՝ ի վե-
րոյ , ՝ ի ոկզբան անդ ՝ ի Թագրիկ իշխանն՝ սեռեալ ինչ Հայոց
մանաւանդ թէ իշխանութեանցն Հայոց , կամեցաւ թագա-
նուանել զնոսա ՝ Լ՚ Հասեալ սիրելի . այս բանիցս անդամ է
ասեն , զի Հնազանդեցաք մեզ , և ոչ զոսոք օգնեմ ՝ ի մեզ
՝ ի նեղութիւն մերում . այլ մեզ զիրեն և զլեան . և եթէ
զգեմ ՝ և մեղաք զ մեղսն , զոչ ունիմք զիրեն , զոչ ունիմք
ՇՇՇայնն՝ զՇեղուն՝ ՝ ի գերութիւն տալոյ աշխարհս . և յարմեանց մեր
յոյժ ասի զՇեռաւ՝ ՝ ի մեզ՝ ոչ ապարիս և յայլ ՇՇՇայս , ուս-
տի զանազ մեզ օգնականութիւն . վասն որոյ աշխարհս զՇեզ
թագ տաս մեզ մեռ՝ ՝ ի միոնկի մերում ։ Զոսոսանալ յոյժ զ-
սա կարգեցն՝ առաքեաց ՝ ի Տայս զոր ասասկ զերեզ ամի թա-
գաւորութիւն իւրոյ · որք՝ զ ասելոյ ասողքս՝ Հրով և գերու-
թիւն քանդեցին քաղաք և տիրոջ գաւառս . և զերի զանեալ ան-
որ ուրեն Հայոց ուրեն զանազանեցին յառաջ երկիր . Լ՚ զ՚ յա-
զանդ ուրի վերասին առաքեաց ՝ ի Տայս բազասուն Հայոց
զարս . յորոց կարան եղեալ Հայաստան . բան զարամ զերազոյնսն

Դան պատերազմ յունաց ։

Հետ այս Հարանեանդ Հասին և յարեալեցք Հարաւայ ազգաս-
գին . և պատերազմել զ ասելոյս՝ բանիցս աւերեցին զաս-
զարամ՝ ունելս , և զերեցին զլոլոս . որոց զ ՇՇՇամ եղեալ ՝ ասաց
պատերազմ , և բազումք մեռան եղեալ՝ զարանս ՝ ի նոցն , զայ-
ազատեալ զարդն ունն . Զ · և փոքր ինչ աւելի ։ Լոկ զլոլոս-
գին վերասին դիմեալ ՝ ի Տայս Հանդերձ զզարամբարս եղեանց
որ կամեալ մանեանս , առաջատակցին ՝ ի բազում ունելս . և
ոմանք ՝ ի նոցն Հասեալ ՝ ի վերս անունս դիպելոյն դիմանեցին
զամենայն . և յուսալի առեալ զՇամ ինչ որ ՝ ի նմանս զերի վա-
ղեցին զերեն զՇամ բազմիցս նոցն . յորմէ զՇամ Հասեալ զլոլոս
եղիցեն զանազանս Հայոց՝ անՇնաստաց եղեն յաղագիս , և զարեցաս-
ցին զանազանս , և զրազուցին զինքեանս զամանս ՝ ի գերեցեալ ։

Լ՚սև

Ի՚ն ամի Հերակլի 690 ԺԸԹ

Ի՚ սոյն ամիսս կայսր տակաւին լեալ արտաքսեաց զ՚ի վերայ հայոց զ՚Եղիազարն զորս Ծոռոս։ և դիմեալ՝ ի հոլովման՝ եկն՝ ի լիսառն, որ կոչիւր սրոպատակ։ և անդ յերիս բաժանեալ զլեալն զմին սրեաց՝ ի միջոց Տիգրիսի գետոյ, զերկոսին յաջմանն, և զերրորդն՝ ի միրս, կամելով խորտակել ամենայն զանցեալն։ և հրեշտակս առաքեալ՝ կոչեաց զերեսեալն Հայոց՝ ասելով՝ թէ՝ և նոքա առ հարկի և ոչամայ եկին ստ նոս։ Սակայն՝ Հայոց զսատատանոսն։ և կարգ զնոսն՝ ի իշխանութիւն և՝ հարկատուութիւն լուսաց։ և ապա տուեալ՝ ի սրատանդի զարդս նոցա արձակեաց զնոսն։ և եկ. կիւրասարատ՝ ի վերայ հայոց զերեսեն զնոսն՝ զարդ՝ ի ծերանոցն վասն հանդերձ կամարականի, հիւրասատ և պատրիկ անուանեալ։ և զանձաւոր բիւրատուն հասատատեաց՝ ի զրաւարանն՝ հայոց։ և. եկեալ յերրորդ երեսուն հազար զրս յՅոն հայոց և լուսանան։ Լոյս կոչեալ՝ ինքն զատ հոգ կենդիս հանդերձ հիմնեալ՝ ի գլուխ ասորեաց, ի գլուխ ասորեաց, որպէս առ իւր։ և յետ քանի մի աւուրց արձակեալ զնոսն՝ զարձան ինքն՝ ի կոստանդինուպաստ, ասելով՝ թէ՝ զ՚ի մեր կոյսն՝ ի հոյատատեան՝ ոչն ունեցեն՝ ի հոյատատեան՝ ոչն ունեցեն՝ ի հոյատատեան՝ ոչն ունեցե

Կոստաս, այլ զի որոշեսցուս զարքեպիսկոպոս նստելոյ այ-
ժամանակս ՝ Ձեռամէջ եկիցին յաջակեանդոյ , յոյժ սակաւ և ե-
զանակաւոր ամեներ գաւառաւ քարեզիչս էաս անուանեալս ։ Իսկ թէ
զինչդ , գիտելի է • զի ոչ առանձին ՝ ի գաւառաքաղաքս Հայոց
՝ ի կարգս եպիսկոպոսաց ուղղաւանեալ , ՝ ի պարտ անասանել և ՝ ի
կանոնագիրս ՝ ի ՁԵՐՁ • ՂԵ • գլխոյ • ոչինչ յաւուրս մեռելոց ոչ
լուսաւորչին , գաւառն արքեպիսկոպոս՝ կամ ոչ ոչ ի կամաւ-
բանեալս , ոչ եր ուրոյն եկեղեցեաց վիճակ , այլ՝ նաեւ անդ-
լոկ քարեզիչք՝ կարգեալ ՝ ի խմբանոցէ եկեղեցի բազաքաւորաց -
և ոչ մինչև ՝ ի ՀԱՅՐ երանելոյն Մեսրոպայ - որ
նոսա եկին այնր գաւառն , ՝ ի բազաքաւորաց ։ Իսկ զինչ
գլխեանեալս ՝ ՝ բաժանեցան այն աթոռ , ՝ երկուս - և կարգ-
ուս երկու եպիսկոպոսաց - մին՝ բազաքաւորաց , և միւսն՝ որոշ-
ապանեալ - և յայսմիկոսն թէպտեր և նոսանէն եպիսկոպոսք բազ-
շաւորեալս , բայց հաստատակ անուանեալք առաջնոյն երբեմն քա-
ղեղեկոպոս էաս անուանեալն ։ որոց առաջինն եղեալ ինդակ ա-
նուն ։ յետոյ յայնմ - և ապա Թոմաթեալ - Թեոդոս - Հաւոսակ -
Թաղիանոս - մինչեւ - յայս - Թէոդիկոս - մինչեւ - և զաղաղ - և
զինչ զաղարաս ոչիչ այս նոսանակոչեալ գրիգորիս - որ եկաց
յերուսաղեմսուէ ամս • Լ •

Դեկ եղև սմանգալ յաւուրս միոմ յայլեկոսն վասնայ կամ-
ասարականի՝ հօր ՝ ՝ նեբրանէ պարսկի՝ հանդերձ քանի մի վիրաք
հայոց • և վասնայ պարս ՝ ՝ ՝ անբան խրատեալ ՝ ՝ ՝ ոչ առ ինչն
գրիգորիս պատուի ՝ ՝ ՝ յիշատակարանի խրատ • և ՝ ՝ ՝ անբանի
անդ մեղմանի՝ սիրաս ասդատանել վասնայ ՝ ՝ ՝

Գ՚մ դա
և հայոց
690
ՀՂԹ

«Մեկ հեղգ ոտ այսպիսի փայթս գասայ յառաջագոյն։ զի
մի նաև զայլ ծառս ջահ խնաստաւն նկեղեցւոյ հրեշեցա-
ցեալ, և կամ՝ սխալս զմայելսն գրեղեցիսն խարհրդոյ։ զո-
զի ուժաւորսց սմանց և հոգեւորաց յառաքինութեան պատշաճ
վարկայ զգործս զայս։ Նայց զի զի սրբ հս գոս ունծ և ազ-
ջախոյ մեռաք, սրսակեալ ծերունք և խնաստաւք երբն թա-
գաւոր յոյ՝ ի ժամանակին՝ ի միջի մերում, յսրգսրուկսն
հրամանս սրսուեցեալ քս միչա մարդկեաց զիրաւացի հեղգ-
երկրաստն մեռաց իմոց։ սր երբն ուհագին ինն խոցս հան-
դիպեալ խնաստաւնք ընթերցաւածոցն ցնարեցայ՝ ի խոր-
հուրդս, և սրակսցեալ՝ ի փախստուս գոլանոց քոչ՝ անգամ
՝ի հնազանդաւ՝ սյսպիսի հրամանաց։ Ոչ այժմ միրսամն
հասեալ հրամանս քս ոչ կարացեալ՝ ի գիսի հարիանել,
սասսի խաւսիկ յառաջագոյն երբն յալեաց ծանս,
այժմ՝ ինայն գոսմեալ գիմեցի՝ վստահանալ՝ ի շնարհս
հուսոյն սրոյ, ոչ գիսեմ՝ հնազանդութեամբ։ Թե յան-
գգնաւք։ ԵՁ։ Ընթերցեալ վահանայ զայս գիրք գրիչ-
լիսի՝ սրսոս եղև յայժ։ և ինքն ցեա սակաւս վարձանեալ
հանդերձ՝ ի քո։

Համգունակից գասու սմա ընթերցողքդ՝ եթե սրգի սրա
սրսարիկս հայոց ներսէհ կամնարական։ սր և հեառմուա
գալալ սեղեկանի սիսակս իրաց և սրսանութեանց հրամանքեաց
վարդապետի սանուն սրսարկացոյ։ զամ՝ անանս էր փիլոն։
Թարգմանել՝ ի հայս զյանարիս սրսամանքրն սակրատայ։
զ՝ շարունակի զկարգ վիպասանաց եսանրեաց կեսարացոյ։
զայս սանիկս հայք Թարգմանեալ յաւարայ անսի սրդս մերս-
դոյ։ Ոչ զիրան ձեռն արկեալ՝ ի Թարգմանել՝ ալ շատացաս
լսկ զանս սակրատայ հայերեն կարդել։ այլ՝ յասել՝ ի նոցն
և զայլ պատմութիւն՝ ի հայոց։ ես առասել յասպաս։ յո-
րմնեալ զանն իրբև՝ ի գիտոց սակրատայ հեղինակի գրոց։
մինչև սրատմել անդ մանս նաև՝ ի զի գրարկանսի և եւսե-
բեայ։ և երկդ ժաղովոյն եփեսոսի։ յորում ժամանակի մե-
ռեալ էր սակրատ։ բայց գիսալ՝ ի նոցն և զայլս ուսոս։ Ը սրա է
և սրատմանի սբ ոնմն։ Ոչ զայս մարթ է յայսմանի տեսանել՝ ի
բաղդասանն զաս՝ ի յանդանի օրինակին։ Եթե և առ յոյս գի-
նն ի՝ մեզ մեծն. ցարդ փափսանի ինչ։ Ոչ այլ զանդ. և ինչ, այս
Թարգմանեալ գիրք սակրատայ եգև սմանց՝ ի հայոց աւանի
գայլեանակարեալ, զի ընթերցեալ՝ ի նմա սրսանս սատրատ
մանս, և զառաս ասանգանիս զայս սահասնեանք՝ ի գիրս սարդ-
ուց։ Համարեցան՝ Թե սացդ սոնանս գրեալ ինչ հեղինակն.
և յայն ուղաբանեալ նոանն ընդեմ զնեանն սայոց պատմանց
յանանց։ Ոչ՝ սրեթ է առ ասել։ Թե ոչ՝ ի փիլոն Թարգմանչ։

(։)

Գ՚մ դա
և հայոց
ՀՂԹ

Ի՞նչ ոչ
Ի՞նչ ոչ
Գ՚ Գ՚ Գ՚

Լ. գ. Ա. Հրդ. 693 Հոկտ.

լեգրական զարմն պարսից, և մայրն ոչգաւ հայ։ որ և ե-
կեալ 'ի խորասանայ 'ի հայս վասն երկեր գրեցոյ 'ի ժամանակս
դրիգորի մամիկոնեի, և սեսեալ անդ զվարս քրիստոնէից'
հաւանեցաւ նոսին։ և գնացեալ առ իշխանն գրիգոր։ յայտ-
նեաց նմա, թէ կամի քրիստոնեայ լինել։ Եւ գրիգոր ա-
ռեալ ասաւ զնա առանձնասայ կանչուցեալ։ և նորա երդ-
խոյացուցեալ զնա' ասոյց նմա աւուրս ութն զամ օրէնս
քրիստոնէութեան։ և մկրտեալ զնա' կոչեաց դաւիթ յանուն հօրն
գրիգորի մամիկոնեի։ զի յառաջն սուրբն կոչիւր զգ և ընդ-
կաչաւ յուսաքանչն նա ինքն գրիգոր ինչնան։ և նա 'նմա 'ի
կաչուածս զաւանն ձագ կոչեցեալ 'ի նոսանդին կասայից։
Եւ յետ աւուրց ինչ ասեմ ասացեալ նմ' քնակեցաւ 'ի գ ուրն։
և մնաւ զորս ինչ։ և եկաց անդ մինչև 'ի ժամանակս սատիկա-
նուութեն արդշայայ։

Որոյ լսեալ զանանկ' թէ յինչն պարսիկ երբ ասեալ առաքի իւր-
և հարցեալ զնա եպ իտ անշարժ 'ի հաւատս։ և 'ի փառաւորել
նմ' զքն' հրամայեաց հարկանել զբերան նորա։ և արկանել 'ի
քանդ։ սեր թագին զնա զաւուրս ութն ոնուանաղ։ և յետայ
հանեալ ոնոտի' քերին և արկին առաքի 'ի խաչ մի։ և կուրս-
հարեին և նեղեին զնա կամել զայն։ Իսկ սքն ասասել ես
զարացեալ 'ի խորասանսն հաւատոյ' ասոյր փառս խոստով-
ցին։ վասն ասելոյ զնա ժամ 'ի դուռն վանեց սքին սարգսի' զ-
'ի վայ պարսոյին։ խաչեցին զնա անդ։ ուր և ասասին նորա
կոչեալ առաքի' քաղաքերդ զնա։ և մինչև եր 'նմ' աստուդել
զհոգին, հարին զանձին գերզարեալ 'ի սկզբ նորա և 'ի
կուշան։ և ոչնչել կասարեցաւ նա 'ի քն յամ նոն։ 693։ և 'ի
նոնին հայոց։ Հոկտ։ գարեգի։ ամ։ այն է։ մարտի։ 3։։
Եւ յետայ հրամանաւ ասասիկանին քարեին զնա ասրգիս եպիս-
ասասանի, և մնչեալ իշխանն մամիկոնեան, և արասաւորս
եղեալ նոր։ և սոյնք լուաալ' հանդերձ քահանայիւ և պաշ-
ասանիւք։ և ասրեալ թաղեցին 'ի սքն գրիգոր առ դէպ ան-
ասի սքին յիշատակին։ Եւ զերայսն յարդ վրէ խաչեցաւ նա,
խաչ յարենաւ կրանգեցին 'ի վերայ ասասանի սքին։ Իսկ զգե-
զարդն զնեալ ասեալ 'ի գահնոց քառն գահնկանի։ և եռ
ձեռացուցանել 'ի խաչ։ Է։ յս երանելի նահատակ վասն 'ի
գոնքն քնակելոյ։ և ասդ նահատակելոյ' կոչեցաւ դաւիթ
գոնանցի։

Ք։ Իսկ ասքաս բարգրասանի' 'ի նոնին ասի չարաս մ'վարե-
ցաւ 'ի գամասկոս։ խոյս տուեալ անսի եկն 'ի հայս։ և տե-
սեալ զանհոգոյն լուսաքարանքն սրբոյ' ասասասքր 'ի
սրսի իրաւ։ և խորհեր զմոլ յայնասն կայսերն յասասինոյ.
նասի։ սրոյ վրէ խոկ յրեաց ասա նա հրեշտակս։ Եւ կայսրն հա-

Լ. ասաքի։ 3։
Լ. դրդան։
Լ. ամենայ։
Լ. Հերակլն։

[illegible] 694

[illegible] 695

[illegible] 702

[illegible] 24 ·

Գ։ Զ։ Զ։ Հայոց 703 ՅԾԲ։

ուսաքեաց զմեն ի դամասկոս առ սահակ կրմեանցիկոս , զոր
գեղեալ ոնգ ի գլխաւն եր , և ոգուքեաց զնա հնարս հաշտութ
դաւանել , ։ Յորմժամն և եկանէր սահակ ուսաքեաց առ մեհ-
մետ զկեանսն մի , և խնդրեաց ի նմանէ հրամանս երթալոյ
առ նա . զի ինքեան ուղղասցի քանիք մայրենեաց քաղքա-
յուսումնէ զիրս նոր ։

Լոյս խրեն հրամանեաց նա գալ , եկ կամաւ զնկան ի Խնա-
ղրայ , և հասեալ ի խառան՝ հիմնադրացաւ , և ոչ ետ կարաց
գնալ առ նա , և դիտացեալ՝ ինքն մեռանի , զգայուն հոգւոյն
եկ ի մահն իւրոյ , և գրեաց մեռեալն իւրոյ կերպ ուղարկեալ
առ մեհմետ ի լեզու արաբացւոց՝ այսպէս . « Լոյս գիր է
« ձեռին իմոյ սահակայ հոյլրարքեալս հայոց առ զրարքարդ
« մեհմետա . ես սուսաքեալ յարգելն իմմէ ընտրեալ քս . այլ ար-
« ղամարանութեան հոգւոյ , սուրբեաց զհոգի իմ առ ինքն ,
« և ոչ ժամանեցի ուսանել զկիրս քոյ , և այժմ ունիմ ի
« ձեռին զգիր դաշնին , զոր պարսին հարկս տալ քեզ ազ-
« գաւորին իմ , և Խուսայնի վասնոնա , և հնազանդ լինել
« ամ և փայել է սերանց , և քեզ ես արեան է զարթանն ու-
« նել , և ուռուալ զհայսն և զհնազանդութիւն , և մի բարկա-
« նիցես աւելիս զաշխարհ ազգուսանին իմոյ ամ զկնա-
« մեալ , Լոյս սրբ հայաց զարարեալ զնա իմ սոյ զնա քս , և
« եթէ ալեազգ զբարիսն ի մի նայս , և նոքա նայեն զարիսն
« ի քեզ , զաս օգնեսցեն նայս , և զիրեսցես ի նեղոյց ազգս ,
« և զհարին և զմարդն զոր ասցին ձեզ , խաղաղութիւն զոյն-
« լեսցես զաս և զոչ քոյ , Զայլ արդ՝ եթէ քաղաքասցի սերա-
« դայ՝ և ասացես ի սրան իմում , և լինիս անարգ առ ակա-
« մայ ասուածեանն իմոյն , հասասանեցի ոչ զամ առ քեզ
« զաւորութեան ազգիս . և ես կենայ ի վերայ քս զարհանիս
« հոր քոյ իսանդիլ , զի ելցիցի իսանդիլ յազգ մեծ , ձեռք քա-
« մոյ ի վրայ ինկանց ինչանուեաց իւրոց՝ սոյ գաւազան իսրա-
« ուս , աղբ որ ուեարք , և կանայք որ ակիսայք , Լոյս զայժմ
« եթէ ուրասցես զիրս մեռնոյ իմ , նոյն զարհանի հասասանեցի
« ի վրայ քս . ապա եթէ ապահա ուրասցես զքանս իմ , զաղ-
« ձասցէ ոչ յեսս զոչխս ապանց մոլբանեալց ի քեզ , և մի
« ուղղեսցին զնացք սակս քոյ , և երկիրքդ զարաց քոյ խրթ-
« հասցին , և մի իրարացեն զնալ ուր խնդրես , Լոյդ կոյցն
« զոյժանն ի վրայ ի քեզ ի հս և ի քեզ . այլ դու լրեցիցանցդ ընտ-
« րեալ զգիր սկսեալ սերա քս ։ Զայս հանդերձ կալեալ երա-
նելոյն սահակայ՝ հրամայեաց սարկաւագաց իւրոց . զի ի
մեռանիլ իւրում զիրն զայն յոգ ձեռն իւր , ոչ զի մեհմետ
ինքեանն առեալ ի ձեռանէ իւրմէ ընթերցցի զայն , և այնու
գաւազ ի գլուխ եկեալ՝ զարարեցցի ի սրամասէ և ի սրա-

նայեցաց ·

Լ։ մեր
Լ։ հրաց
703
Ա։ ծնաց

Լոյս իբրև վախճանեցաւ երանելին, փայլեցուցին զոգ սուրբին
մեհենական զգեստ՝ զոր իսուսեալեան էր նոր · և մեհենական լանձ
ռակ · հեթեր կենդանի էր նա, զայր սուրբ խս · և զի այժմ ոչ
կարէ գալեալ, ես գնացից առ նա · և հրամայեաց մի թեռել
զմարմին նոր մերձ ի նեղմին եկեղեցի սուրբ · Լուեալ սուրբ մեհ-
նական ի Ճանարհ, և փութանակի հասեալ սուրբ մերձեցաւ
առ մարմին երանելւոյն · և ասէր ցնա՝ Ո՞ւր է իբրև կենդանաց
ձեռաք և բանիք՝ զ՝ խրատուց լեցուն՝ ասելով, ուրեմ՝ աչք ·
Դայնուհետև մեծարեալ սրբոյն իբրև կենդանի ոչ ոչ ասեմ
ասեմ ձեռաք՝ մատաց առ նա զնեռղեն, զոր ունէր ի ձեռին ·
Ընդ որ կարի ինչ զարմացեալ և քաջալերեալ սարսուրեանն՝
յարդանաք էաւ զայն ի ձեռանէ նոր · և ընդունեցեալ զրանան՝
ասէ ցնա · * ոչ ինդիր քոյ կատարեալ է պատանական այրդ
ՅԱ ։ Ապա վանականի գրեաց թուղթ առ նախարարս հայ-
ոց ճանաչանելոյ նոցա, թէ թողեալ է զնա յանցանս, զոր
գործեցին զնա ի վանանդ, և զ՝ արդեալ ի վարդապետութեան ·
և խստանոցս երդմամբ՝ ոչ խնդրել վրէժ ի նոցանէ · և ոչ
խակ վրէժ զանցս՝ որք անցին զ՝ նա · Լուա զրեալ վանականին
հրամանեցեալ զմի պատանեալ անանիկ ի հայս գմերմին երանելւ-
ոյն, ճանաչերն զաղօթ հարարուցեալ որոց զաղաղար էր կամ
անանս · և ինքն գարձեալ ի տեղի իւր · և հուանեցուցեալ
զանիրաւորեանն՝ արձակեալ զոյլ գներեն · որք եկեալ էին ընդ
սանոսեալ ի գուանակոս · * Լոյս ոչարեն (զ՝ ասելոյ յոգեկոչ-
,, նուս կրեանալիկոսն) զմի ռեբուեն՝ մի պատանական արար
,, ոնդ քան զմեր կենդանանն · ի՝ ի ուարբելոյ սղանեալ նորա
,, փրկութեան մեծ ծնաբեալ ազնարդին մերում՝՝ · Լուեալ ոչ ոչ կա-
թողիկոսն նորա ելեալ ընդ ոնդ · ինչ · և ասիցս քանի զասան ոսկ յաքանս ·
և զնոր անունք · ինչ · ասի գրեաց ընդ ոնդ · Լոյն ապա երանելին
ասաց նոնա գեղեցիկս, և շարակրեաց գանանդեանսն զնա-
զին և գեկեղեցանն · Լրեն զրեալս կենդանի ամասարդեանն՝ ի
խաղին առ հեթանոս թեղ, թէ ինչն ուռեալ է զոյ ասրա
՝ի հանդերձ անասարանն · ապ և յետոյ զրուեցաս ասէ ուրեմ-
թեալ · Լակ յետ երանելւոյն ահանակոյ նոտաս յանեան գ՝
թասգիկոսաստ ապ եղիս բանանեաց ի · յարձիկանակ
ասա ի գերեզ ուրեմիրդ ·

704
ՅԴ։ Վերնոն
Ա։ ուրեմ։ 4։
Ա։ ասաղնա ·
Ա։ ասրա։ 8։
Ա։ ասրան ·

Ապ. յաքսարդ ասի մեռաս ամիրարեանն մրանան, և նոտաս
՝ի աեղի՝ի արդելոյ, որ յատանն ասոիկոն էր հոյոց, որ և
կոչի ասարանեանք · Լեռեալ սորա զլարիսն՝ շոր ոնդուցին հոյոց
զ՝ ինքն ե. զ՝ զարս իսր՝ ի վարդանակերա, ոչ հանեցաս զ՝ գարն
հրաստանն՝ զոր ոչարեր մեհենական · ոչ՝ առասել ես գոնասոցեալ՝

Լմ. ԺԸ
Ը կարգ
704
ՌՃԾԴ

Յանուէլ։
Էլիրոնա։
Յովհաննէս
Կերբենա։
Օնոպատ
ԺԲ։ 24։

եկ. 'ի մոմ ուռուալ զմարմնոյ 'ի հայոց։ Ընդեաց պատգամ ուս
հալ զշրջանս՝ որ նաւուն 'ի ոտիցն։ և կացուցեալ զնա
ուսիկան 'ի վերայ ծոմն հայոց հրամանաւն, զի հնարիցէ
լեմն կալեալ զմեծամեծս՝ զի ի հայս, կարուսոյ զնուտս,
և ոչնչանալ ընդմիտոյ զնն։

Ինկալեալ կարմայ զայս պատանեալ յանիրաւութենն՝ եհան հուն
բաս ասաս, թէ ամիրապետն խորհի յաստուծոյ պատուոյ հա
նել զաւուրս հայոց, և տուրս բանալ զգրականաց, և գրել
զնն ապաս։ որպէս զի հրամայեաց գալ ժողովել մեծամեծաց
սա ինքն։ Լսեալ զի հայք անկոսկած էին զի երգմանն մոռ
ուսաց, վասնհայցեալ 'ի նոցն՝ զնայլն սա դա 'ի նոսիրնանն
նոսիրարարք պատանեալքն և անարգն և խիստք մեծամեծք։
Ել օրս և զարդանք քաջք։ Դրեաց կարգ՝ զանանուն նոց, և
խաստացաս հրաբանելիք նոց խիստանալ և պատիւս։ այլ ասի
առ 'ի հատատաս պահելոյ ձեր զհատատարմութիւն առ ամիրա
պետն՝ հարկ է ձեզ զարդեաց ձերոյ երդանն առ յիկեզիցս
ձերոյս։ Լսեալ իրքն մանեալ յեկեղեցին, զարքն կաշանոյ
վաղվաղակի փոխեցին զպրուտս, և կալան զնամ եղ փասա
ատան։ և եղեալ 'ի վեր ընդ ինքն հոր 'ի փարատեն վերուստ
եկեղեցոյն։ և անդ 'ի ընդրանել հրոյ հրացոն և խարշ
տուն ինքն կրնդեղացն, և սկսան հոսել 'ի վերուստ 'ի վայր մեռ
խատն հրով։

Լսեալ որք 'ի ներքս էին, աներեալ զինքեանս յոտանիսն ազգաս
ատանդանաց մանանել, բարձրացուցին զձայնս իւրեանց ի երկ
մանկանցն, և օրհնելով զնոսա՝ կատարեցան անքն։ Օ այս ա
բարին և ինչ. այլ մեծամեծս 'ի քաղաքն իրամ։ Ընդեամ
յապահանն հանեալ զգայն կարմայ յերկիրս։ ասասարարացն
հայոց՝ յարձակեցան յասար ոչն։ և մանեալ 'ի ոստանս ասան՝
կոտորեցին զարս և գոսն։ և զամանս 'ի ինոցն։ ասասարարացն
հրանեալ կամեցին զվիրան։ և զկանայս և զարդիս՝ ոչ և զնոսա՝
ընդանանս այրեցեալն վանեցին 'ի գերան։

Օ այս իրքն լսեան արք քաղաքին գանեալ հոյլ և հոգա
բանիք, ուրդացուցին զքաղաքն։ Լսեալ յոտանիսն եկին անդ զոչն
կալմայ, մարս նեկեալ ի ներս քաղաքացոյցն՝ ոչ թողին զնաս
մանանել 'ի ներքս։ Ոչ յոտանիսն 'ի քաղաքի անդ մանանի ոմն
հաղարայն երկանանուանանաց արդարեալ ասան։ սա կա
մեալ մանանել զքաղաքն, եկ զեղերայն ընդ ներ անձանի
պարանին 'ի վեր, և ալեզանեալ առ պահանան՝ ասել։
մոմն թշնամիք 'ի ներքս, և յաստրի ասան զքաղաքն։
Ասեալ զայս պահանանն և մարանիկ զորոց, որս էին 'ի
զի պարանին, ամենք ընդեղացան 'ի ներքս, և ամենք հան
ցին զանձինս 'ի պարանի ասան 'ի վայր, և փախան։ Լսեալ զ

բայն կամաց յոյն շինեալ մնաս գաւառ՝ դիմեցին ի նեղսս, և առին զքաղաքն, և աւերեցին զամբարշինութիւնս։ Յետ սպան Ժողովեալ զնոսա գերս՝ ածին զնոսա ի գաւառակս բոլորոտս և բազմագլուխս։ * Յետ այսոցիկ Ցամբ (սատ յոլովանեն կանգնելոյս) ծովայուսս արտաքսեաց, և լցաւ քաղաքս ուրախութեամբ։ Ինքն ոմն գերեալս կոյր և մնուցեալ մի վանական անուն ասեալ ոմանց՝ որպէս խոստովանեցան ոմանք։ որ ի ուղղութիւն իւրոյ առանձնացեալ ի դամասկոս՝ կալեալս վանքս։ և զոչ ուսեալ զգիր և զանգիտս Հոգեբանացոյց՝ էանդ գիտնականս արքունի։

Նաբեկ։ Ամենեքեան։ Ամ. 2։

Այր էր գերեալն և շատ գրեալս վանքեալ կամարտեսիս։ զոր ասացեալ ի իրաւանս քաղաքս միջոցեալս՝ ասէին զնա ի գրոց հաւատոց։ և ոչ կարացեալ խոսել զհաստատութիւնս նոցա՝ ասէին ի բանս իսաւարտութեան։ և անդ նեղեալն վասն ոսկոյ և ծաղուս։ ուր և վասնմանեցաս իսկ երանելին յեռ ասիսուց, և ժառանգեաց զանուն խոստովանողի և վկայի։ յամի տն։ 706. և ի թուականն Հայոց։ ՃԾԵ։ ի քրիստոնէութեան։ Եղբարք ամի եկեալս գրիգորիսն արքայանայ։ Այր յոյն ժամ եղեալր սրբոյն Հայոց գաղթի ի գրիգորիսն, և զնոսա անդ զեկեղեցի։ և ի կատարել ընդարձակեալն՝ եկեալ առնու ըստ նոյնմանեալն քան իւրոց ազգատոյ։ Եղ որ ուրոյն վասն՝ կատարեալ անդէն և զոսն յիշատակի քանն։ Այս առնուցի ի պատմութիւնս եպիսկոպոսացն արքայանանաց այսմանէ է կամարարեալս, և ի Խորենացիս և ի կանոնագրքս։ ի գլ. Ա. ի ՇԷ։

706 ՃԾԵ

Ի գրդան։ Ի ողբ։

Է. Իսկ ոմիսա բերդաւանն գիւրասպաս, և գրիգոր և կորիւն արձրանին, և այլ և մեսրոպ նախարարք զերծեալ ի ձեռաց ասորեանն, և երեալ յԵրս Հայոց գնացին յԱն եգերացոյց, որ էր ձեռամբ յունաց։ և կոչեցին նա նոցա զքաղաքն մի որ կոչիր գրոյն։ յոր մնալ նոքա բնակեցան անդ զաւուրս քանի մի։ և տեսեալ մեծ յոյնք ազգին Լիբանանց, այլ մնաւանդ Հոնեալս յոգեանեն զանձինս էր թիւրանալ նոցա, յաւարն ասին զքաղաքն։ և կոչեցեալ զեկեղեցին բերին զաւարն ի Հայս։ Օ այլ ոչ ինչ յունաց՝ բարկացան յոյն, և կոչեցին նոցան ի վրէ Հայոց։ զոր և կարգացին ամի տն ի տոմարն գրոցին՝ ոչ զբերելոն սասունեայ։ Ի. 4։ և վերադարձան։

Ի գրդան։ Ի ողբ։

Ի գանգեն սասունեաց յունաց, մեծ յոյն ուսուցան և վանական նախարար հարեալ Հայոց՝ որ կայր ընդ հնազանդութիւն յունաց, ծանուցեալ ի Հանասարդոնեայ զարքունական հրամանացն, և զ դատեալ ինչ օգնեալ ի յունաց, զի իւր էարի խրատս ի խլեանութիւն Հայաստանեայց։ Ինքն այս գոյն վասն Հանայ զԺիամանկեալ յոյն յունաց՝ նոխանատեան անուանեալ

707 ՃԾԷ

Օ ինքնա։ Ամ. 24։

Գ. Ի. ԺԱ. և հայոց {71} {ՀԿ}

փոյթին զեռ նիրթասէրնն, զի և եռթնապէս Գ. մի յեռ մեռանելոյ վահանոյ Եպարարքի փիլիպպիկա կայսր, զոր ամենք կոչեն վարդան, և այլք ոմանք որպէս վարդանոյ սուրբ հայոց, վերատին նստաւեալ ի հնազանդութեան յուսոյ զարդարդ հայոց։ և զրաշուն ի հայոց յայլեալս անդեալ փոխարերեալ անդր առ ի սարշապանութեան երկրին։

Գ. Լ. Ա. Ի. Ն. Օրմ.

Յաղագս գաղթոյ եղեալ հոռոմայիսի ընդդէմ ներսէհ ազգանունեալ հոռոմայիսի։ և յայտնի։ սրբոյն Գրիգորի վանքն։ և Դանայանի վանքն գաղթեցան։ և զրանցայ։ ապարանոյ սրբոյ Գրիգորի։

708 ՉՃԵ.

Զատեր ի սին ծիծի կիթիկս յաղանեալս ներսեհ ոմն բարեբ։ առաքել։ սա քենել ն. ի մի հասել մեռաց գաւառին սա ժաղովրդ գաղիեանք ընկալաւ զայն։ և հաւանեցան դրեալին ապաւանից ընդունել զայն։ և երկրին ի միաւին ի նախանձ բարի բերեալ սա ծին զրաշուն յաղանից ի դիտութիւն չմոռանալն։ իսկ ոմանք ի նոցանէ անհաւան դանալ գրեցին առ եղբայս հայոց կոմիտասիկոս։ և ծանուցին նմա զդրսոն կիթիկին և դշնային խրատեալ։ Լեռ եղեալ երկոցս գրեաց առ ներսեհ և առ ամենեսեան կալ չլինելոյ ժողովոյն։ քայլ լինել հեռու։ որպէս զոր գրեաց եղեալ ծանալի ամբաստանութիւն առ ամիրապետն աբդելի։ և ասէ։ զայ սոսա առ ասելանաց հրամանաց միոյ ի յուշանա եղեալ ոմն և անիկն մի։ զոր միանգամ հաւանութիւն եղեալ ի հնազանդութիւն ազգութեան ձերոյ։ և ոչ միաբանեալ բնակեալ։ զոր միշտ զանազան քոյ յիշատակեմք և քարոզեմք յաղագս մեր։ կամ ոչ ոգայոցի միայն։ այլև մնեալ ոչ ի հնազանդութիւն հաստատեալ ընդ հոռոմն։ հոռոմն ի նա դարձուցանել և. զնա մեր։ և արդ։ եթէ ոչ անհապարեցուս բառնալ զնա ի միջոյ աստի մերմէ։ փութով ձեռնատու լինիս մեզ ի հաստատելոյ երկրի մերոյ տրութեան։

Օրդ թանալի ընկալաւ ն. ընթերցեալ ամիրապետին՝ հրշանարիս հոռոմայիս զրանն։ զոր և բդ՝ ինքն՝ հանգանալութիւն որոնեցաց գրեցեալն՝ որ առաքաւ զայն թանալի։ Լեռ վայելուչ առաքեաց գրեալն ասելոյ՝ ասել ընդ ներսեհ նմանեալ ասիկաւն առ ինքն։ Հասեալ անդր ներկայացարարեալ՝ փութանալն կարաւ զերկրին եւ։ և կարգեալ երկրին շրջանցիք հեծոց զնա յաղաս։ և երբ առ ամ-

[illegible]

710 ՃԾԹ

[illegible]

Հ. [illegible] 717 ՃԿԶ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[Գ. Մա. Ա. Կոր.]

զէ՞ նոր ։ Հրամանաս ակնոյ ուսեալս վարեցին զնա անախ-
ևս ։ Յ՚ նոր գնացեալ յերկիրս գեղամայ ի վանսն մուքանիս՝
Հիմնեցաւ ամ մի ։ և ի ձեռս սահակ ջնորհաշատ գիրս՝ լն-
ցեալ անդամս և խելամտաս լինելոյ ձեռնին գիտասէրեց ։ Յս յետ
քաջամարտ վարդապետութեան իսոյ փափաքեալ մայրենեաց
կան մուհս՝ ինքնակամ յանձն էառ գնալ ի գուռն ամիրա-
պետին ։ և յանդիման լեալ նմա՝ յայտնեաց զինքն ։ և յետ
քաջասն լայնալոյս վ՚ ի ՇՏ հասատոցն՝ գլխատեցաս ի
ուսուցոյ քաղաքն ։ յամի ՌՌՆ ։ 737 ։ և ի թանին հոյոց ։
ՌՌՂ ։ կամ ՇՄԳ յայսմաւուրս ։ ՌՌԷ ։ ի մարտի ։ 28 ։ զինի ե-
ղեսուսեաներնք ոտաց ի գերեալքէ անսի խրմէ ։ Յս ասիր-
փեալ քրիստոնեից զնչնարս նոր՝ զմենեցին զնկեցեր յանան
նոսին ։ Օ սմանե եղկաբ գրի ի Հաւանեսիս և յայսմաւուրս ։
եղեալ կամ ։ սմա սնդ ։ և մեք գարձցուք ի կարգ պատ-
մութեան ։

{737} {ՌՌԷ}

Գ ։ Ի դառնալ գերելոցն ընդ վանսայ ի հոյս ։ ի վեր-
ջին ասորս ելեալ եղեալ՝ միասանգամ հոգով ի վեր
երեալ ելին յՀր ոնդ ունեալ շարաստեղք հեսուսոյ պայ-
ելեանց ։ ոչ և որոշեալ գրագրամ ի պարգևանեաց՝ ոչինչ
զնա ի խորհրդոյս կրասեան ։ Դասն քարեալ՝ ընդ այնոր հա-
ձեցուցեալ զմիտս ասորիանին վերեալ՝ զրոցան ձեռնասունն
նոր ։ Յորս լոսն խրեն ունդ նենգասարեր չարսանն ՝ ասոն սկսան
քարոզել ։ թե չէ արժան որսրն ասել որսակերոց ։ և ե-
ասյ ։ թե՝ և սչ խոսել ։ ասելով ։ կոռապարտութեն ի ոչն ։ և
յետ ոչնորիկ հոյհոյիին ։ թե և ոչ ոչ պարտ ի որսոն մա-
ասացանել որսաբասաս ։ զի նա ոչ կարօտ ասեն մերում՝ եր-
կրպագասցեն ։ և ապա քարոզեին ։ թե որսոն ի սրտոն ընդ-
դեմ ։ զի մի չար ինչ որսոցեն ոչ մեզ ։ այլ բարեկամացեալ
յաջոկեսցեն մեզ ։

Յոյսարի խելացնոր ազգդս պարարեալ՝ ասոյ՝ ամ գարշանց
դարձարան լինելն ։ և յամ՝ անարգեսցեն անկդիանանոյին ։
Ի խուսարի զի ասորայիանն գարձելն գարբ ծանականելք ։ և ի
լոս սանոնեանս ունիսարելանեցուցանելն զանձեանս ։ ի սրա-
բելոյ զիրանաս ։ Ա՚ ոգնասեալ գասանելոյ ազգելին զարբ-
գանին և զլասին ։ ասելով՝ * արևելի ։ լուսիկ ։ և յասելն զոյս
կալելին կախարդանոր զոչայեն դեռ ։ Օ չխանեաս մեռելոց
գնեին ի զի ասեսոյ՝ և շնչելին ի վերս հայելով ։ Ի՚ սեռսին
զարբեն աղոյոց ։ և Ը ալեր զանգեսոյ ուսելին ։ Ի՚ ծանանել
հիոց ղաւասին սրդի՝ ասեալ ի ոչ խրեանայ խաղային ձեռ-
բասգասոյ ։ և յոյոյ ձեռս մեռաներ ։ գնա խոր մեծ սեն պայ-
սելին ։ և անարարեան բանին գնա ոկայ կոչելին ։ * վկայ ասեն
սանիմ քեզ զիտաս այնոյիկ ։ յոյր ձեռս մեռանեին սրդի զոգի

[Յովհաննէս Իշխանեան ։ Ընդ հոգ։]

խոյ ասանալեաց ։ Եւ երբեմն ի մեռեալ ոչոյն երկնոսին՝ ասելով ։ * Երդ սնեալ ի միածինն որդի ։ Այլ ասելով՝ կարծեցուցանէին ազգասայ, թէ երկնի Տէրն ի յոգի եղ միածին երկնոսն ։ Ասողսամ և այլ սուտասաստիքն էին ի մէջ ազգս, զոյս անկոլ ի Թուղթ ։

Զ. Եւ զոր ոմն առասցուս ի նիկիոյ դիպս ։ Զոնարայ ։ ՃԾ. (1). Երբեմն 766. Կին ի պոլսիկ անուն մանկանցսոց խառնելոյ ազգաց ։ զոր ամենք մանուսոսոր ունեամբ որ ի ոչ գրիք կոչեցան ։ և կնոջ ընկերն նաև զոլեն հաւատացաց ։ յորոց էին եղիսիք ։ Գնարեալ սոցա յաստուս ։ ի ներսեսի հոյոց կենդանի ։ մինչ կոչեցիս ։ մերժ ։ ցան և հալածեցան ։ ի նոսանէ ։ ոչ ասացաք է Գ.Ծ.Ի.Բ.Ս. 356 ։ և 357 ։ և յետ մահուս նորա միաոնագամ նոյնասէ՝ սրաբոլն խրեանց ոչ չարաչ ։ ի տեղաց ։ զերիք ։ Զեն հոյոց սա չէին ։ սր ջոկոյ անանանի ։ ։ Նարեցան ։ պասակ ազանդաստս և սմանք յոյսմանեց ։ որք էն պատկերամարտաստ մերեալ ։ ի կամաստիկուսոյ խրեանց յոյսատանէսի և յեղեղաղրեն և ։ ի նեղոսի ։ հեռագիսակ խոյս տոնեալ ասարանեցան ։ ի սոսս ։ սոցա յաւերեան և սմանք ։ ի հոյոյ ։ ։ ։

Լ. Տես
և Գրոց

վի առանձին առանց զծնունդն, ի վի խաչելցաբէ և առանց
խաչելցուի երբիչ զոր ոնն, ի վի խզոյ երկոցիս և հիշոն
գաց։ Եթ։ Ի սրում յայտնի ցուցանին բանք յովհաննու խմոռ-
ատրի, ևս և առեքանանսի առաքեալ։ Է։ 2։ Եթ։

Զմանք ի ոչոնկ եկին ի մեծն Հոյր։ և փոխանակ զնիմար-
տուն քարոզելոյ՝ ոկսան խառնել զժողովուրդն։ և վարել ընդ
նոսա անապատնաք։ և կոչել զնոսա հերետիկոս և ոնոաւաքուս։
և ոչ համարիլ զրաւանանսն և զոտարոտս նոց։ և ասել
զանանա։ Լաւ էր նոցա ոմանք և ի մեծն Հոյր՝ որք հաւան
եկին ի ոնդանիս։ միաբանեցան և մեր ի նոսա։ և ինքեանք ևս
եղեն միջոցանիս ի յաշխարհս խռովութեանց։ և որքան երկրա-
ոակութեան ի մէջ քաղաքաց։ Լաւ թէպէտ եղեալ կաթուղիկա
պատուհասակոծ արար զոմանս ի նոցանէ։ և զոմանս հա-
լածեաց ի վիճակեն իւրմէ։ քանզի չիրաց խաղաղացուցանել
զաշխարհս։ մինչև զի և ոչ երկրորդի զիեանս իւր՝ մեռաւ։ կացին
յիշխանութեան իւրում՝ ամս։ ԺԴ։ և ամիսս էին։ 6։

Գ Լ Ո Ւ Խ։ Կ։

Հրաշագործութիւնս յովհաննու Իմաստասիրի։ և գործոց նոր։
և Եղանակորդ ժողովոյն դոնանոյ՝ զոր արար նա։

ղ18 ՀԷԿ։

ԻՆ։ Զիսի՝ ամ եղիայի յայտնագիտաց յանիտ հայրապետ-
ութեան Հայոց յովհաննէս լորդաբար՝ մանկունութեանն
Իմաստասէր կամ վիլիսոփայ։ ի գաւառն տարոնոյ։ յոսմ ամն։ ղ18։ և ի Թանգանանսն Հոյոց։
ՀԷԿ։ Օ ոմանք՝ զոր գտանի բանք գրոնն ի պատմագրութիւն
յովհաննու կոստանդիկոսի յաշխարհն մոկաց։ և ի հին ձե-
ռագիր յայտնաւորս։ և ի զոնեազան մատեանս։ զոր և հա-
ստատեն գրոնանք ապին խոսի յովհաննու Իմաստասիրի։ յոսոց
ուրեալ և մեր՝ գրեցաք սոսա։ Այս ի մանկութիւնէ սաղեբ-
ատաղ նր սա սոս մեծի փոքրագոյն Իմաստասէր թանգարան
քրիստոնեութեան կոչեցեալ՝ առն բարեփորձի յոսմ Իմաստասի-
ոութիւն գիտաւն և հելլենական Իմաստասիրութեանն։ զոր մի գրեալ
եղեալ ի դէպ ծէ։ ի Նոնանկ ուսեալ յովհաննու գամ ուսումն՝ զե-
բարոյն զսուս բան զաղագաւն։ մանուանդ թէ քան զամ-
հեղոնն՝ զոր եղեն յիրաւանն ժամանակի։ և եղեալ քաջ անկանոկ
ուսումն և արտաքին գիտութեանց։ յոյժագոյն ի թերթանալն ար-
ուեստաց։ որպէս՝ ի հանորակոն հնոգիսի։ և առաջնորդեալ
յաւանութեան փիլիսոփայական մանկացուցեց յոյժ՝ ըստ նմա մատանց
հոլուն։ որոյ վրայ և կալեցաւ փիլիսոփայ կամ Իմաստասէր։

Յովհ. Իմաստ.
Գրոց. Բ. 2.
Գրոց. 17.
Գրեալ։
Գրոց.

Կ·Դ·Ի· Ի·
Եւ հայոց
718
Ամէն

Գրեաց թագաւոր ինչ. զոյց ունիմք յիշատակել 'ի սորին։
այլ այնչափ ասացք ի սմ բանիս նիւ, և այնպիսի արուեստագործ
նաւք յորիոնաց, և ազնուի խորհրդոց իմաստաւք լեցեալ,
մինչև սակաւիկ ի ուիւք սնանիմ և ասիցէ խնամոց զգեաս
շարագ բուէ քանից նարին, բայց եթէ քաջ վարժիլ իցէ 'ի քա-
ղաքականական և 'ի հանրագրական արուեստս, և 'ի սեղեալեան
նախնի պատմութեանց, և հմտանալ 'ի խնդիրս փիլիսոփայ-
կան մակացութեանց, և մարդեալ յաստուածական գիտութեան
և 'ի մեկնութիս սրբոց գրոց։ ապա թէ ոչ՝ եթէ ոչ. ընդհանուրս
զանս նիւ, հանդիպեցի թէ իմացաւ, 'ի ընդերս վերասին
ծանիցէ թէ չէ իմացեալ։ Ոչ. այսպիսի նրգաւոր բանից նորա
վասն է լցեալ և հոյակապ թեամբ շարադրեալ նոցին և զանազ-
ապոյ զնաչափս առանց յոլովեն գրելոյ։ պատմ վիպոյ և յոլ-
հանեան պատմութեանն՝ որ քաղաքնանան է 'ի պատմագրի զարա-
գրանս։ Այլ սա ի ներքին և ի արտաքին կազմնաձայ և
զուսաւ գեղարուեստ։ ի մասին ներքին՝ մեծահոգի և ա-
զատամտութեամբ, բազմահանձար և լայնախորհուրդ։ մինչև
մանր իմանարհաւոր և խորագոյնք։ իսկ ի արտաքնոյն՝ վայել
գեղահասակ և ճիշտաւէտ, շքեղատիպ և փառագրի։ 'Ի ներքսոյ
ունէր զքեզեալ խորագոյն խրատ և մտամտելի։ իսկ արտա-
քուստ յաւուրս հանգիստ ոգեաներ աշխարհաբարս։ մինչև ունիցի
ակնածել 'ի նմանէ, և զարտաքուստ մերձել առնս։

Սա 'ի հոգեկան իմաստս յոգեալ հայրապետն, բազում խնա-
մով վարեալ զոյս. յանդգնիլս պարտ զգնոս իւր, որ 'ի բազում
ազգեանս չիրեալ աստանել լինիր, մանուանոյ յերից։ Այ՝
'ի կիրճ ասորեաց ունեցեալ ազգանուանոյն զոյգիկեանց։
որք մնան գաղեալ ելին 'ի հայս յաւուրս եղեալս։ ոմ սոցանք
'ի նոր գնեալ գլուխ։ Լարիք՝ յանկարգաւէ ոմանց 'ի քա-
հանայիս և յաղանոց։ որք անարիւրեալ վարեալ բոլոր ինչ ան-
պատրաստ գործելոյ յեղեալ և ապատաց։ Լարիք՝ 'ի հանդ-
ուսանելոյ ունեմանց ոմանց ընդ ամենայնոց՝ պատմա-
ուաս ոչոցիկ, որք ի գրելոյ մեր այսմ՝ եկիցէ 'ի մտանէ բուժ-
նեն յանեաց՝ զիմանին 'ի վերայ ծիրոց եկեղեցոյ, պնդելով՝ թէ
արար ի բանիսն և ցրեալեն պատարագել, և ասանց բա-
ղարի ինչ ասն երգել։ և զասն ծնանելան 'ի գեկտեմբերի
25։ կատարել առանձին։ զիւղ երեքոցեն և զհիմանգաց 'ի
կիր առնուլ։ յաւուրս քառասնորդաց 'ի շաբաթս և 'ի կիր-
բակի ընտել զնուէն։ և այլ ևս բանք բազումք։

Դիպագրեալ ոմանց 'ի բանից սոցա՝ ակամ այլասարաց ծիս
վարել որսարդս հաստատել կարգի։ զի ոմանք խմորեն պա-
տարագեին, բայց առանց խառնելոյ գիւր։ ոմանք ցորեան
և խմորեն։ ոմանք յերգեին զոչ ասն՝ յերկրորդաւն հանդի-

Ի. Տ. Գր. Ա. Գրիգ.

միայն ասելին զնաւելոյսն։ իսկ յառաջնասէն և 'ի վերջնասէն ոչ։ եթէ ի՞նչ ասաս մեզ 'ի դրաստացուցեալ ասուցի 'ի դեմս հօր, միան 'ի զեմն արգաց' որ խոյնցաս, և Ինչն 'ի զեմն հոգոյն ոչ։ ոմանք առանձին ասնելին զնուանուն։ իսկ զոր լայանուն առանց յոտուկ պաշտամանց կատարելին։ ոմանք կամելով զի՝ լեռայիցս և զՍիմանոցս իւր 'ի կիր առնուլ' զիսկ այսր զոր միաւորեն 'ի գործ ասելին, և ամենք զոյլ իւր՝ բերեալ ցեղեն, զոր և խաչն ձեռն ասուանելին։

Ի. Զի քանզի ազգն առ հաստատուն քան իւրեանց հոսանն ասելիք վարելին, զանուանի ոչ լաւագոյնն ծնան տեսեալ 'ի նա՝ ոչ միայն գայթակղելին, այլև զան գործելին հաստատել զնա։ և այր ը եղբարք իւրեանց ը ի՝ շնամի կոչելին։ Իսկ առաքինարգ ազգին եղեալ արդարացի և աւանդելոյ, և տեսանելին 'ի փոխ խոսելոյն նոցա, ելին ձեռնհաս յոյն յարգարել զազգն զնա հաստատեալ լինելոյ 'ի նոսա հոր հանդերձ սոսկրաւեալ։ մինուանոյ զի՝ ոչ զոգաւ ոչ՝ մանամ ոչ հանդերձ խոսանաւեալ ազգին դեռնարին լինեալ կատարել, զոր կարելին էր առնել, և այնպէս զնաւ վարարան զանելով, և զերկպառանգեան քաւնաստալ խաղաղաւոր դամանն մնասուցանել։ և 'ի ասելն ասարացեալ հին սա՝ վարաւեալ ը ի գարի զարտաշնականն կարդել։ և յինքն յանելոյն զոտարեցուցանելով՝ ոչ միայն 'ի խառնաւեալն որ հնել զաղգն, այլև յանասնիւր գնացս անխատարդ և անարդեալ ասանարդել։

719 Ձ. Գլ. Զնաւ ածեալ ասա հայրապետին մեծի յոյնանուս խնասասանի, որպ՝ ամ՝ երկեալ էր զազգն 'ի խաղաղաւոր պահել, և 'ի գուանաւեալն ժամանակին անդ ը քաղցր լծոյն ջնել ուղղաւոր խնամել հասին, ջանայր հնարս գտանել, և առնել գայն՝ զոր կարելի տեսանել։ Յին իրի ելիկարդ ուամանի անդ կանգնաղեկասն իւրոց հրամանն եկան առ հնազանդն եպիսկոպասանն մեծին և փարան հայոց՝ գալ ժողովել 'ի հայրապետական աթոռ 'ի մայրաքաղաքն դանին։ Այս եկն անդ ժողով մեծ և գուանար հանդիսի քաղանուն հայրապետաց հայոց յարգանաց ինչն կանգնաղեկսն յոյնն խնասասաներ բացեալ զանարան իւր՝ սկսաւ առաջի դնել ժողովելոյն զանձնակ եկեղեցոյն հայաստանեայց ը այսմ ժամի, և յաւ առնել զանաջին թանգարդանն նարին՝ զկարգեալն 'ի ոչ՝ հարց սուտ 'ի նամանեաց մերոց։ Այս զայս յանդիմանն կացուցն նոցա զեղեցիկ օրինակաւ անանդաւեն հաստակի, որ 'ի ջաք հասանելն որ քան զոր յանցանանց արատաւորաւ անչքանց, յանձն իւր առակեալ զանն՝ ձոխ և վանի սանեանասաւ-զարս գրեան ը. մինանոյ յառաջ բերել սասանար կարեար հանապիսի։ Զոր սկիզբն արարեալ օրան սանեաքանաւելանն իւրում՝ խասի

Յանդիմանեալ խնասասանի։ յարգանաց։

արարէս ։

* Հարեալքդարանց նոսիատրիս ՝Ա՝Ծ՝Ն յամ՝ սակ երբեմն յան-
,, բաւ բանան՝ ուղեալ՝ ի փարձանայն արիածիս ։ ով առնոր
,, զիս լաւ ուս բան առաջնայ ։ միանդամայն ի բաց եղեալ
,, գլաստոգրոն ։ զանաւեանաւ և զբաղանդաւն ։ Զնոյնս և
,, ես գոնդեալ հաստատեմք բարբառիս՝ ի գիրս՝ նոր ուս-
,, տի վարդիկ ։ ԱՅՍ գիս անանգեցեալ առաջի գոնդ ուսանա-
,, կաց ։ վերատին զմոնկական տիրոջ զգեցացանելոյ զհա-
,, սակ, յարամ՝ Ոնոյանուն ի՝ Հայրենասուր հագեցեան ընդ-
,, առաստաջ ։ և զարդարեալ Տրձոնեն հոմանամանեալ հոդ-
,, սայն սրատանանուս ։ և ընդհանր սրանիս փառաւոր եալ
,, գլոյ իմոյ ։ և զառաջնորդանեն իմոյ կանեալ զպտրա-
,, նայն գանկանուսի զբարամանանեն զգեղեցկանն ։ և ա-
,, մենեն ոյնն ընդ իս բերեալ զՀարանական յարինաճայն
,, զգեստ ։ սրաջաւ զինեալ՝ բերեալ՝ սայն պարանեալ գեսայի
,, առաջաստ ։ ՝Ընդ որդորն զարդարի սրանիկս՝ առաքի-
,, նանն երանգալք՝ ը՝ նոսիատանի գերարանեալ ։ սրդիս
,, Հնարաստեն և. ինձ ընան ։ Յայնժամ բարանեն ես ինքն
,, ի՝ լաւատեալ՝ յոնանոյ Ը՝ ափանցանայ զիրեալ հասանն ։
,, զոր իրրև մարար հայեցեաւ առ իս զարիկանն հարեալ
,, գինի ընանանան, հանգոյն սրեգաստանն՝ ի խարս սարեր ընդ
,, յատանոն՝ զարոյն առաքեալ զիար Ամասրայենն ։ Լս նոսն
,, նարին սանոյ սանոյ հոգայն ուղիոյ վանեալ սոգաներ զար
,, զանանդ հերիր մնայ իմոյ ։ և սրանս՝ ի ծարգիանայ գինի
,, սարանդ՝ ինչ Թարեալ, ամենայն զիաւ առանանդեր՝ ի նանան։
,, բանական իմ սարի ։ մինչ զի գարիչ ասել ինձ զայն ժամս
,, սրատանին՝ իրրև զայլի սրատանալ ։ մանակ էր մոս-
,, վարտ, ես ոչ ոչ բարաւ գիանայ ։

,, Վանդի և վարանանս մեհեանայն ունի յոյ սրարգեանալ
,, ինձ՝ հայր, միանդամայն և հրանանդալ հոգեկան վար-
,, ժանց, զինն Թեանդարս, ը՝ մերանս՝ ՝Ա՝Ծ՝Ն՝ Ա՝Ս՝Ն՝ սրատա-
,, ձեալ՝ ի՝ գանի ։ որ ալ զարանանեն ևեթ բարանանայր
,, լանմարանալ զիանան ոգայ զարարին, այլև՝ ի՝ յաստանի ընդ-
,, պարծանանայն ծաղիրաքար սանալոյ զինարհայ, ի՝ սայ-
,, ցանալ զարգահանն խարդ ինև ջանայր զանանանարան ։
,, Լս գրեթե յարգանն հոգայն զլինելոյս՝ ՝Ա՝Ա՝Ա

Լ. գլ. ԺԸ և Խոյ. 7։9 ՀՅԳ.

,, կան սարսափանաց , ենծայլենն ընդհ ոնդրկեն ձգեալ բերկը
,, գին կոտորանք ոիրոյ իւրոյ , սասատելոյ յանանց խորհրդոյն
,, իմոց ։ զի կայ քոյ և ձանաոպարհին եչ իպատուցաց ընդել
,, գնալոն գեհենի ։ յաղագս ոտոյ ոսոս հաստեալ իմ՝ սյան-
,, գի՛ ի՛ բերու լմեն ձայնիմ կոչելոն գին ոչ , գոնձնաուական
,, ընտանի տանելոյ բան ։ ահաուսարիկ եմ ես , առաքեմ զիս ։
,, զոր որինակ ձի ոչ նորոգեսցի աչ կարասցեալ յինքեն զվերս-
,, ելեալն իւր 'ի բաց ասուցանել , զոկամոյ սանձիցն ոչ-
,, նարաստուի զժոխակոմանեն իւրոյ նրեալ գարձեալ քաջ

,, Հլուծ սարսրեգ ։

,, Լ՝ սյանոնք և այսպիսեք 'յիսկզբանն առ իս ՝ի նախանոն-
,, մանեն մեծաի ։ որով իշիք առաքիկ ես այժմիկ հորդանեմ
,, զանձն իմ և հոգ ասանեամ ։ հարցարիզանեալ 'ի ոնոկ , թե
,, դիարչ անհանձարեղոյ սանի հնասակին տունել զգարծոյն իս-
,, հականաի ։ իսկ ոչ ելապարելն սաստալ նեկրչանակացն և
,, մոկացակոնաքն փարեամացելոյ , զարգանն ամդուսա 'ի բաց
,, յաստրկեցուք զոգոծնական իմաստուն ։ Լ՝ ինչ զի ընդալի
,, լինել ինձ այսոր՝ սեզ յաուաքն ասայի՝ հանարեալ կուսարե-
,, լանելս և պատուանս բարձրանեմամբ՝ գառնալ հանդիպել
,, մասաղարանի և անեարշամ 'ի մեղաց եղելոյ հոսակին ։
,, եթե սարտ է ՝ի առաքելոյն բանին զարիանի և զնա-
,, բեալ ոնոքեն ընալ պատանդանն գանամ ։ ինչոյք լինելոյ
,, յարմարանն միմեանց հանգիստաբարոյ և ազգակցաց ։ Լ՝ ա-
,, զի մի թամբեցայ՝ այրուանի բերելոյ ցանկանեմ՝ զպեղիոյ
,, զեկեղաղացաց գասանին սխանանալ , որ զարամացեալն
,, իւր միգիոյ առաքի առներ ոտ 'ի յոչել զմարմին , ոչ թե
,, 'ի մեռելանի սա մանկանի գնեղանն փարիսել յուսալով ։
(Լ՝ այս այն պեղիան և ալրայ թեսասաղեայ , զոր յիշեցաք ։
գեր. ։ ա. երես. ՃՏ. որ ինդրեաց 'ի սիրելոյ պատգամաւորանն
ասելանի , զի զարամացեալ մարմին իւր յարմար մանկա-
ցուցցի ։ որ լեր կարելի ։ և այսու կամ ի սրացանել հայրա-
որեան , թե կան ինչ ինչ ասիդանեմ՝ ինքն յոգին , զոր ։ Ռոլեմ և
ուղղել ։ և ինչ ինչ եւ զոր ոնհարար է փարիսել զմ առաքել
հոնեն ։ յաղագս սրոյ՝ ասել ։) ,, դարձցի՝ ը , և զկարելեանն
,, բուռն հարցուք , 'ի բաց ունելոյ զանհաստիկն մեռածոն ։
,, զի կարելի է բանական կենդանուցս՝ ամենեցուն յիսմ ժամ
,, լինել զինչ և կամեցի ։ թեպէտ և ոչ հանոնգամանցն 'ի
,, միոջ ։ 'ի նմին ժամու նեղագործելոյ զներ հանան , որ
,, մեռեալ ՝ի զարշի եկիցեն 'ի նմին գանանին 'ի մորոյն ։ Լ՝ ա-
,, որարա է սյնմիկ՝ ոչ ոչեստացեալն իրրև զրամանեալս յա-
,, սուն ոգեսանել զիսն , յարարանացն և զժոնարաշարժին
,, հոգ սանելոյ ձգել ձեռն ։ ոչ միանգամ բնաւարեցան

,, կամ

,, կամ՝ զ Հեռանալ 'ի մարդոյն , կամ թէ զ Հեռացեալ փոխ-
,, վոգոնի վերայն դառնալով տարահիւսել · և այս են առա-
,, քինութիւնք , որք առ Հոգւոյսկ Հոգւոյ և մարմնոյ զիրաւացն
,, 'ի գլուխ յարիւնեալ կարին գոլանալ · Զանազն ոչինչ 'ի տրա-
,, մադրութեան Հիկաս տրամադրեալ՝ լուծ առեալ պիտանոյս -
,, խակ առաքինութեան Հանապազորդ 'ի մէջ խնդրելն բնակեալ ·
,, զոր զնոյսն իսկ և գոյացուցիչն զմեզս Հաստատեալ գոլն ,
,, զի բարեգործեալ և ողորմութեամբ եղիցուք · և ինքնիրանութեան
,, կամաւ իբր 'ի տեսարանի ուսեալ 'ի ասա նոհատակել Հան-
,, գիստացուք · կիրեալ զոգիս թագաւորական մատանեան
,, ոսկեղինն երկիւղն զանիրաւ մեր և զմեզս · Զ այս յարատ-
,, ևեալ պատանի խարհուրդ և գործ · զի նոյնուանքն իրաց , ո-
,, րովք առ մահն սոդոմեալ անիւք , առ դեռանն գառնալ

,, վերատին դիմեցեալ ·

,, Զ Կիսի որոյ ասացս Հնարիցս և քաջ Հանձնապետին Հեարել
,, Հանգիստասիրաց առ Եմանուէլն , զառ 'ի Եմանէ 'ի վայրս մա-
,, ցեալսն 'ի մերումս ընդալ մարմնի՝ զիշատակարանիս · մինչ
,, զի կոստանդ ընդդիմի Հատարեալանցս զոց իշխիցեն Հրա-
,, մայել · Նմանագոյն ինձ երևիցի, ոչ և ես քան · Զանազն Հանս
,, առաջի երկիր զ պատուիրանագահանն շաւիղս · և զառ-
,, դիլսն ձայն միոյ 'ի ընդերն Հնչեցուցանել զառեստրանա-
,, կան քարոզութեն փարգասուն · զառաջ և զանիկաս բա-
,, նիցն Ճարտարեցուցանել զարարիս · և առ մեզս Հոգեկան
,, պատգամանն մատանելով ջուրս , մինչդեռ ոգ որոտաց
,, ապարհնոյսն ոչ զարարեալ ի Հրաւիրեցելոյն զմեզ վայ-
,, լս · անիպատանալն երկնկին զքաջապատել զմեզ պարարա-
,, եալանն Հուատոյն խառանմունք · և զ զաղանացն
,, գեղեցիկ յարձակիցնա · զի մի քաջաբերել զամենայն մեզ 'ի
,, դժոխս՝ գեղեցիկապէս մատուցեալ քի անդանէն · այլ ամե-
,, նեքին միայ գաւեմ՝ միոյ զնահոն գառազանին յարդարեալ

,, զմեզ զմեզ Հոս ·

,, Զանազն ուսանեմ 'ի յարդարդին և 'ի ծանոյ իրս սահման-
,, գաւեմ քաղցեալս , ոչ միայն 'ի ժողովրդականս , այլ ա-
,, ռաւել յուսոյ մանկանցն և յառաջնորդս եկեղեցեաց · Զոր
,, մեզ լեալ՝ 'ի ձեռն միոյ քարոզի 'ի մի երանց Հնարատեսին
,, Ճանապարհ · և որդ բարեհնոյ և քաղաքաւիրք եղեալ ,
,, յանդարտարար և զանազան և ոչյանման առնելոյ , թէ ոչ
,, փարս , և եթէ զիարատանանն՝ ոչ առ ոչ · մինչ զեթէ
,, զեղն հրել գլեառս Զ Հնոյ պատուիրն՝ պատերազմել մեզ
,, ապր Զ երեսոր՝ և ապր Զ ընկերն , թագաւոր ընդ թագաւորն , և
,, օրինաց ընդ օրինս · Զչարարեալն գրասանքն և վանանուցն
,, առաքեալսն՝ խոտակիցս և Հաշտեսիրեալ իրեարս լինելով

Լ. մի ամ Հայոց ՇԿԸ

„ և առ խորհրդոցն ամ ժողովեալ զիմաստասէրսն խնդրել,
„ խոհմութիւնք և խուզիմք։ և իբրև ոչուզգիք և այլոլորք՝
„ տանիմք և բերիմք զմիմանս։ լինելով ոա նոսա խուժ. և
„ այլք այլոց դաժ։

Լ. յայսմիկ գեղապանծ և խորիմաց քանիսք կանգնաձառուել յովհաննու իմաստասէր Հայրապետի յաստենի ժողովոյն, մի ոա մի առաջի եդ ժողովելոց զՀանդիսանոս անկարգութիւն ինչ եղելոց յիւրում ժամի։ և ի վերայ ամի արար փարդապետութիւն նկար բանիւք ոչնչոյի գեղեցիկ, մինչև արժան իսկ էր զոմն ոսկեգրով գրելոյ։ Լոկ ի վերոնշեալ ձառէն՝ յաւարտ հուսացեալ զոան խոր ասէ։ „Ասայ որք՝ պատուիկ այսքան բանական լեալ, ոակաստ ինչ ի բաղմաց նշանակելոյ՝ յայլմէն ի գիտուն ածել կամեցեալ։ Լ. զի և լի իսկ առաջի կայս մեր զանազանեալն եղծանել Հայոցն տարօրէն ոսկերութիւն։ այլ կանոնական սահմանագրութիւն քան իրաքանչիւր գլխոց զՀիմնացեալ զանկարգութիւնն քակել և ի քաց հանել յեկեղեցոյ ոչ։ և փոխանակ նոցա զբանեվայելչացն և զգեղուսիրագոյնսն ի սեղանոյ պանանոյ։

„ Լ. զի որպէսզի. ի միասին հլուսիրեալ գոմանեաց զմեզ.
„ ածային անեղծունն հրամանս։ որք միանգամ հալածիրք եմք
„ միմեանց ոա ոչ խառնուածն և նախապահանջ։ այլ ի
„ սկզբանէ առ իրեարս եռացուցչն։ ոմանք այսպիսոյ գոռոզի
„ պարկեալոյ ի գլխոյս բերելոյ մեզ Հոգեւորական ջրոն։ Լ. ան-
„ զի և զայս ի մէնք պատուիրն՝ զի հուսատասն ի մեզ զմե-
„ լանգամեռ պարիսի ինքն՝ զայլ գոլով միայն անուանել
„ հոգեւորականք զՏոն քան։ զոր ոասամանական արեամբն հո-
„ լով փլեալոյս ազատեաց։ և յամ՝ Հայրենոցս քանարկութիւն
„ բժշկեալ։ ոչ ոչ զն և ոստրուան ինչեանս յայնեանց մտրմեն։
„ զոչորեցան ընտանոնս զանոնս ի գարտուն կենաց։ զի մի
„ զոսցի՝ որ առ մահն զմեզ ոսկ՝ ի միմ եկեալ ձանձանեն
„ քան։ յանդուգնել հանդիսանոցեն ասպ զՏոնս հանդերձ
„ հոգեոնաւ՝ անեղեալն գազանք։ որ յամ՝ ժամ՝ շուրջ դոյ
„ և ընդրեն ելանել զայն եղծուցն։ և զ ասեկոյիսն եղեալ գոր-
„ ասկանս որեան ունանց և յանձնանցիլոցս։ այլ պարտ և
„ արժան է Հանապարհաց մեզ պանեան մեր բանեն ոմբոցս-
„ յանել զառաջին։ և վերատրելոյս պարգեւոցն հրա-
„ ման ասելով ի վերս բերել որոշեալս։

Ջ. Լ. Եւ ապա ի մեջ մուտոյց երեսոնն և. երկու կոնդակս։ զորս քարեալ համաձայնագրեալ առատ։ Լ. միաբանականք յարբեցուածն գտեալ, մի երկեսոցն մուտիլ ի թարգմանութիւն, զոյց եղեալ յեռ արժանաւոր սպասաւորութեան։ Ի։ Լ. շնորհակալանք

արքեպիսկոպոսն Եվեթ ոչ զշաբաթապին, որպէսզի թ. Հաւատք
շաբաթում մի լիցի պատ, ը. Որք առ փոքրիկ պատերազմ են,
մի յարբեցութենն զեղբեսցին յերեկոյն ։ Ե։ Ի զատկի Քրիստ՝ ի
ոչնոտեկուան մի լիցի Հարտանիք ։ Զ։ Հաղորդացն յաստուա
ծաբանում և կիրակեն պատարագ մատաւոր անխափան ։
Է. Պահել կամ ոչ ծանել (ծիրանով և ոչխարք և կենդանի) զա
ղուն ի գիշերոյն յաստուածաբանութենէ կամ
ի ծաղեալ լիցի ։ Միայն թէ պարկեշտութիւն և առաքինի գոյ
ուրան և բամբասանաց ։ (զայսմ։ Է. կանոնն, ոչ ի ծանու
ցեալն այսր գրեալ ։ ի յոլովք յորմէանն ։) Ը։ Ի հացն
և ի գինին՝ որք մնացին ի տեղոյն պատարագի՝ մի նախանձս
լինչ առնել, այլ հոգ անխոնջ և ջիղի ոչնապակ ընծայել ի
խորհուրդ՝ Ը։ Նախանձ ուսանելոյն ազգին՝ ասեալ ի լատինաց
ի ։ (զայսմ կանոնն հոս տես ի վերոյիշեալ ծանօթութենն) ։
Ի ։ Օրք վասնզն հարբարանն օրհնեցի ։ Ի։ Ձիրեն նրա
խաչոն յաստուած ի կիր առնալ ։ զոր քահանայն օրհնեցի՝
ոչնչանալ, որպէս պիտոյ է ։ ԺԱ։ Հեն ծնունդեան տէ
ծանուցեալ քահանայն օրհնեալն ըստ խորհրդ՝ աղօթից և ըստ
ժամուն պիտոյից ։ ԺԲ։ Եղան պատարագին մի լիցի փարտ
ղեն, այլ քարեղեն և անարատ ։ ԺԳ։ Ի՝ սաղմոս մի՝ առ
բարեղեն լիցի ։ ԺԴ։ Հրամայել սարաք ի ներեխարանի՝ առ
ուրան մի՝ պատարագեն ոչ ցի ։ և ապա տարցի ի մի՝ պատարան ։
ԺԵ։ Որք հանդերձեալ են ոչ ոսկիով, տարցի վասն քահանայն
յեկեղեցին, և անդ պատարեսցէ ։ ԺԶ։ Նայնպէս արարացին և
որք ընտանեաց են գերեզմանն պատի ։ Իսկ եթէ՝ որք քան զարա
ղիրն կարեալ իցեն մեր, նախ արարիցացին ։ և եթէ լիցի
մեղեալ սարեալ՝ կամ ի միմեանց մեկնել, արարեսցին յեկեղեցոյ ։
ԺԷ։ Ի՝ ներեալի շաբաթուն ոչ ոք զանարեն տալ ։ և զարուեան
մարդիկ կատարել ։ և ծանր լիցին ։ ԺԸ։ Ի՝ գիշերի՝
զոր լատինայ կիրակին, գիշերապաշտն առնել ։ և ոչ նոր
ն աղօթիւք զանցնել ։ սաղմոս զանցանն ընդել ։ և պատրաս
տել զանձն յարութեանն ընդունելոյ ի հաղորդան ։ ակնկալել
անեկեանոք գալստեան նոր ։ ԺԹ։ Հաստատեալ և կերեկցի և
ի ժամ պատարագի զոր ասեն ասել ։ Ի։ Երգեն զոր ասեն
ի լեռն որդոյ մի համապետացանել ի ընդունց իւրոյն քոյ՝
միանգամ՝ և եթէ խաչեալ առեալ, այլ եղեցս ։ (տես զայսմ
կանոնն ի վերոյիշեալ ծանօթութեն ։) ԻԱ։ Ի դիրքերոյն ժա
մուն զնան կանոնեալ առաջնոյն, և զատ ի յոչխանն մանգա
կանաց կարդալ քարոզն և զաղօթքն ասել ։ ԻԲ։ Ի առա
ստեան ժամուն կոպան սանեթերի կատարել ։ ԻԳ։ Ի՝ ոչնչանալ
զերեկոյնն ։ ԻԴ։ Ի՝ շրջապատեալն ի պատարագի ։ ԻԵ։ Ի ընդ
գիշերապաշտամանն ըստ կանոնաց ։ (Հոյսոսիկ յեռոն լարս

Ս. Յով. Օձ. կանոնս որոշ որոշ խօսք՝ թէ զինչ [illegible] կամ [illegible] կամ
եւ Հայոց. [illegible] ասել) ։ ԺԶ. Ի սմին յայսմանէ կատարել ըզ-
[illegible] օրհնութիւն . և ՚ի ծաղկազարդի [illegible] ։ ԺԷ ։ Ի
յայսմանէ [illegible] և զծննդեան աւետարանս ։
զի [illegible] երկրպագեն եւ հատուցանեն , [illegible] և կարգադրութեանն .
([illegible] եւ սուրբ ՚ի [illegible] ծառայութեանն) ։ ԺԸ ։ Չի թէ որ
[illegible] խաչ մի՞նչ և [illegible] , [illegible]
և [illegible] ։ ԺԹ ։ Պատարագ [illegible] օրհնութեամբ և [illegible]
[illegible] այսմ , և մի՛ հրաժարել [illegible] , [illegible]
[illegible] հաւատացեալ ։ Ի . Զոր [illegible] մինչև [illegible]
[illegible] ։ և մի՛ մինչև [illegible] ։ ԻԱ ։ Մի՛ [illegible] հաղորդել
[illegible] , [illegible] ։ ԻԲ ։ Մի՛
[illegible] ՚ի [illegible] , մի՛ [illegible]
[illegible] , և մի՛ [illegible] , և մի՛ [illegible] ԻԳ ։
[illegible] ՚ի [illegible] , [illegible]
[illegible] , և [illegible] ։ և եթէ որ
[illegible] ՚ի նմա , [illegible] , [illegible] և [illegible]
[illegible] , մինչև [illegible] ։ և եթէ
[illegible] ՚ի նմա , [illegible] յանցանաց
եկեղեցւոյն քոյ ։

Զ այսոսիկ կանոնս առաքեալ եղեալ Հայոց ժողովոյն , առհասա-
րակ հաւանութիւն հաստատեալ [illegible] [illegible]
Հայոց ։ և [illegible] ։ Այս կանոն յայսմ ժողովի և սո-
րուք ԻԳ և [illegible] Հաւատոյ [illegible] Հայոց
[illegible] ։ գրեալ և այլք [illegible]
[illegible] ԻԳ [illegible] , և [illegible] ԻԳ [illegible]
[illegible] ։ և ոչ եւս [illegible] այսմ [illegible]
[illegible] Հայոց ։

720 ԺԸ ։ Յայնմ ժամանակի [illegible] և զհա-
ՌԿԹ [illegible] , Հասուցեալ ՚ի նոյն [illegible] Հայոց և ժողո-
վոց ։ [illegible] կարգելոյ [illegible] իւր՝
առն ։ « Յ [illegible] ԻՀա-
« [illegible] Հորդոր [illegible]
« [illegible] ։ զի [illegible] ՚ի
« [illegible] [illegible] ըն-
« [illegible] ՚ի [illegible] ։ և յայսմ
« [illegible] [illegible] կամ-
« [illegible] ։ Այլ [illegible] ՚ի [illegible] և ոչ [illegible]
« [illegible] , [illegible]
« [illegible] ՚ի [illegible]
« [illegible] ՚ի [illegible]
« [illegible] ։ [illegible]

,, կորչեաց յամենայն սիրոյ գրիգորի 'ի կամենալն կասկածեալ 'ի
,, հոգոյ , յայտնեցեալ նմանապէս ,, Լիմնասարիոնեանց
,, խնդրեալ , և 'ի բազմիցս մեկնն ոնոյեալ բան ուղղեալ յաղ-
,, գուկանաց , Լայս ընկալեալ զայս ՝ի , նախկին վերն հն-
,, գեկանաց խնդրոյ զսրմին , զի լուսոյ հրամայագրեան սա-
,, սանն՝ առնելեալ կոչեցեն և հրամանացն գաւանութիւնք ,
,, և ՝ի պարտ է ապաստաւորաց բանին ոչ սխալանակ հարգն
,, բանեալ ՝ի նեալ բանիս , Լարկիս՝ զի զաւանանելոյս սա-
,, ձանց՝ իսկ ալիսատուչ՝ ոչ բալ կուսիցայ հոնչ-ս գոնել ըզ-
,, բաբանիս զ ինդիրս , Վանալի գրեալսք 'ի սմա՝ ոչ միայն
,, Լիմնասարեան սահմանեալն Լարակորգունս , այլ և ըզ-
,, ՝ի մին և գրոսանուն 'ի այն յայս 'ի հերքս ոչ նեալ յաւելեալ ,
,, ընդ նմին և զչլաստ անցեալսոյ համառօտեալ բանիս 'ի
,, սկզբան անդ նոսանակարգեալսք , զի անոչնասարեալ ան.

,, Գ.ԽԱՍ ԶԲԱՆԻ ՀԻՐԱՍ ՍՈՒԳԻՆ ԳԱՍՆ ԽՆԴՐՈՅՆ ,,

,, Գնալագս որպէս անմուսուցեալ Հայցեսի Ընունել 'ի Ձեզ ըզ-
,, յիշուածեն մեկնարանս , Լոգդի և այս գանձ՝ ոչ զոր ցեղ
,, և ուսիչ ասացեալն , այլ՝ որ ՝ի Ինքեանս յերկնայնոն 'ի սեր
,, սուրբ գանձարան գանոնք ասացելն զիրս , յորմէ ուրս ու-
,, ի զոգա թարեալ թագուցեալ , որպէս և Հաստատուց զան՝ զաբ.
,, բարեալ . զի մի զրկեսցէք 'ի սմանէ՝ զրկեցին յոյ , կամ ա-
,, նարգ լինիք 'ի քեզ , յանարգաց սարք ՝ձեռս արկանելոյ 'ի
,, սա , Լայս այն՝ որ զորգեանաց ինձ 'ի ՝ի ՝ի երկրի տարանեն՝
,, ՝ի սահմանեալ խրոյ հարանեն՝ զոր բարեգործեցեն և 'ի
,, հանդերձանալն 'ի նոյն ինարանամ՝ վայելել 'ի ՝ի սուրբ , Հա-
,, տուցն ձեզ մեր Հորանարար մերձենալ՝ ձանալիս 'ի
,, Հոգեկանս բոլոր ազգերն , յարտարոց տեսեալ զբերան
,, մեռաց՝ առ 'ի լուսոյ սրեալ զոգոյն հերքին մարգոյն , ա-
,, ՀՀ զանանն ՀՀ , և Հրամարել լուսոյ Հաստակ կատար-

,, ՄԵՆՆ ՀՅՈՒ ,,

Գնալս կանոնդիրք սուրբ յանգիրն յեանց և սոյգ զոյգ կանոնս և
զվերարտիստ՝ ոչ՝ զարս և զարարս յայլեալ ազ-
գաց , ուանց ընարան ՝ի , ես ոչ ոչ՝ զարն , այլս 'ի բան
կանոնս խոսի՝ զոր կարդեալ էր , ՀՀ ոչ՝ սանոնք յանարգաց,
և ազգաստանեցին 'ի ոնեցս սուրբ . ոչ յայտնի սեռանեալ 'ի
բազդաստեալ զարն ՀՀ ասելոյ ընդ գրիգորի . Ինանոնք և
'ի բարգամ գրիգորի 'ի բաց բարձեալ նուն զոյս յիրաստուր.
բան ոչ ասս , Լ ՀՀ ասացն զոյս գաս ոչ՝ զարձ զարձ ասացեալ նս՝ Լ ի.
բանանկարգեալ՝ խրատ՝ չարկինեալ՝ ՀՀ՝ 'ի սոյն սամբ յու-
նորդաց ,,

Ամենեն յոյնն Հայրարարն բանասասեալ սարան և գ.արանանս
ա ազ. ոչ՝ ոչ , ՀՀ ՀՀ , սահրանանի նոսանանիցին , որդ՝ ոչ՝

Գ՚ի՚ ամ. և Կոյս

սրատումն, և պեսրոսի և պոշոսի։ Իսկ մեղաք յանմին արարեալ
Կր յայլմէ ասաւք զան ինա, կամ գաւեղ յեաց։ Թեպետ ու-
լիք պիտի, Թէ միայն զմեղաք յանմին ասաց նա, թիւկ գնելոյ
Ամէ 'ի մէջ շարականաց ուսագ ասեցի միայն զմեղաք յանմին
ասաց նա։ զի Ամէ կամեցեալ էր ասել՝ սէ կարեր զայնոսիկ
անալի բանս լարադրել։ Եր է ուրայնալ և գնդաշարեն 'ի շա-
բաթան * սանեիզեն բանդ ՝ն՚ ॥, 'ի Համբարձի Համարեն
սարտիրատաց։ զոր ապա՛ 'ի գնմն Հոգիսիմեանց Նուաղութեան։
Լ՚բար սա և զդիրս 'ի մէջ մարդեկաբ բանին 'ի ցոյց անշիսնի
միաւորեալ երկաց բնութեանց 'ի մի անձն քրիստոսի՝ Համառայն մեռաց
ոչ ժողովեալ քաղեցանի։ Լ՚ուրեաց սա և Նեստորեանք ոչ ան-
նելի խնամարիք լի՝ 'ի վերջ ապաշխարեալ և դարձեալ միաւոր։
Լ՚բար և քաղաքեալս ինչ մեկնեալ Մամանդիսանց պարզ։

Ձիր առ 'ի պատս Հաստատուկաց։

725 Ամ. Յաւելաբս ոչ յարեան երկու ամանք յաղագէ սարաբոց, որ
Ամ՚ էր քարշասէր և գարերիկ։ որք եկեալ 'ի Հայս սկսան աղ-
մուկ յարուցանել, և խուսափեալ ոչինչ մնել 'ի մէջ ժողովրդեան։
դրգռեալ զնոսա 'ի բանս ասորադարձս։ Թէ դաւք ունիք զմար-
բարի յանլինմեանց։ զի եղեալ էին 'ի մեռ՚ Թէ Հայոց հեռաւոր
ինս մոլորեալ։ մարդասիրեալսն և աշխարհասիրն։ ասորեան
զիարձիս յանլեանց ունէին։ և ունէանք նոցա յամանս 'ի զարա-
զամանաց պատուեալ լինէին։ Օրոյն լսեալ յամենայնս 'ի
մատաստարի' խրատեաց զնոսա Նոնաստեալ զբաղ սնանին։ և երբեմն
ասեա, Թէ սա Հանդարտին ոչ, Հայոցն զնոսա։ Ոչ Հայոց։
Լ՚ս նոցա գնացեալ յատուին' բանասարեալ եղեն 'ի մէջ երկուց
ազգաց։ և մատուցեալ սա սրատարդ իբրեանց' սրոյ անուն
էր ասեանս, բամբասելին զՀայս' պոռելով և հաստատելով,
Թէ նոքա չարդարեալ են 'ի մերոյսն յանլինանոյ ազգեան-
նայալ։ և սա ոչ ոչ ասեն զանոսիկնեանն քոյ։ Ինչ ասեմ
զրեաց Թուղթ ասեանս պատարդ սորոց առ յամենեսն
խնամատարս։ և Ծանոյց նոսա՝ զոր ըստ լերկաց անաի։
փանգամանն ազգ արար նոսա զգաւշացուցանել զժողովուրդն
յայնոսիկ մերձենալ։ և խնդրեր ժողովեալս մերժել զայն ա-
զանդ չար։

726 Լ՚չ 'ի Հանել՝ ոչ սրն յամենայնս Հայրապետի, առաքեաց ա-
Ամ՚ թանասն զվեց եպիսկոպոսանս յատուց անաի։ որոց ան-
սանք էին։ Կոստանդին հեպկ՝ փոխանորդ պատրիարքին։
քաղաքն մերապարլեան ուրհայոց։ սիմեոն հեպկ խառանայ։
Լեհոպոս հեպկ՝ պարթամանեանց։ աշխանաս հեպկ հերկեբայ։
և Թեոդորոս հեպկ՝ սամոսատայոց։ Լ՚ս ասորդ յամենայն Հայրա-
պետս փոքրիկ ժողով մի յամի ՇՈՆ։ 726։ և 'ի Թասնին Հայոց
Ամ՚ ։ ածեալ ոնդ և զվեց հեպկսանս 'ի Հայոց։ սրոց ան-

Հաքէրոս սարկաւագ։ Նիքոս։ Պոսոմ։

սանք

աշնանը էին։ ապրեան հաղթեց։ թագաւորաց սահակ
մամիկոնեայ։ յետս քաշեցաւ։ սարգիս տայոց։ և թեոդորոս
քաջուանաց։ [Լ։ Ի ժողովն անդ։ ոչ դեռ գրիգոր քաղաքն
ցեղոց պատմել սասունց։ և կիրակոս պատմել հոյոց։ նպա-
տիւեալ հերքելոյն զայլանան ապիկորոսացն և զգիպարս։ և
զանդրադարձն հաղթն։ և զհամարձակն նորուն։ Ոչ սակաւ կի-
րակոս ՀԵՌ հաղթեցին և զարշապարհ և զգարիկ։ մի լինել
ՀՐ ՆՈՒ բանարկու և ոսոս զգաստրել։ և յորմնիկ ժողովոյն
դնացին խորհրդանշիսք։ ի անդն իբրեանց։

Զ՝ Յոյսդ ասի այսր ժողովս յեռս հրեցաւ։ բանիրապետն 727
վիլեն ասիկան՝ որ կարգեալ էր։ ի մի ծին հոյոց։ և ինքն
ՆՊ առաքեցաւ մինչեւ սին։ Հանդերձ վիճայ։ ի գամանսս
և յանդիմանս լեալ առաջի ասիրիոսին սենաքայ՝ բազմ գա-
վանս բանս խոսեցաւ զարշինեն հայոցապետն խնամատարի։
մինչեւ ընդմանալ նմա։ առանձինս զնա։ զոր մի պատգամաւոր
առաքեալ կոչեաց զնա զոյգ առ մինն։ և խանդիսան լինել
խորհել հանդիսական զգեստսոյն։ Իբրև գնաց առ նա յանդիմ-
հայոցապետ։ տեսեալ ասիրիոսին զգեստսն ՀԵՐՍԱՐԱ-
ՆԱՑ ՆՊ և զմոլեգնութեանն զգեստսն։ մեծապես պատմեաց
զնա։ Զա յետ բազմ ինչ խոսելոց ընդ. ՆՊ։ ասէ։ զնա։ ՀԸ ա-
պաքեն ՀԸ օրինաց ձերոց պատա և ձեզ խնամարկ ոչ եմ։ ա-
պա ընդէր ապրանս զգեցեալ ես քո։ Ի՝ սա ասէ սինեն և ասէ։
զայդ յայն սակս առանձին։ զի որպէսզի ոչ մի բան
կասասցեն մեզ զոչ պատուական ինչ ի ձեռս մեր գտցեն պանել
լեալ։ զայնքան ձգեն ժողովարդքն առ բարին։ Հարկեալք ասեն
գնայիք նաՀանձ զնա ի լրանալոյ։ և. պատգամաւոր արքունի
լոյ ի մի ՆՊ։ ասէր։ զոր ինչ լինել ի բարին։ Ի՝ յԼ զի ասիրիոսեան
ցոյցանեն զինքն երբ ոչ զնեալ ի մի զգեստս նոցա։ ուստ-
ոչեաւ յանՀանեալ հայոցապետն։ եղեալ ՆՊ յուսանձին անդաւ
գնացեալ էր ի Ներքուստ ի մի մարմ-
նոյն։ Զա զայն երբեմն խոսս ասիրիսին։ և մերձեցեալ յայն
գնեան նոր։ ասեցուսս և ասացուսս յոյսն։ և ասէ։ զնարդ
հնարէ մարդկային մարմնոյ։ ժամանակ ոչ պարի անբանեալի
խոսասցի։ և ինչ էիցի։ ասեալ նմա հանդերձեալն յոյ։
Զա ապա բազմաց ասացեալ պատասխանեալ զնա մեծապես գո-
ոհ։ յանդարձեալ։ ի հարս։ և նորա եկեալ յանձն իսր։ և
կայ ի յանդարձեալ։ ի նոյն անգարոսեանն ծանուցաս զգա-
հել հանապազ։ զաղջն հոյոց։ և կացեալ ի հոյոցանա-
ՆՈՒ ասն։ ժա։ վանՀանեալս։ Զրեն ի ՀԵՌ սակ ի յուսանն- 728
գոյն սասունցոյ աՀ։ ասեն խոսն։ սր ի յասն արարածս։ ՀՐ և
սենանեալ ի տին Ասա-ընտիրս։ ի վերս վանՀանայ։ գաղթեալ
սոյ։ ՀԵՐԵ։ ՊԸ։ և յայսմանաւանս ի Նոյեմ։ ՀԸ։ ՀԵՐԵ։ ՅՀԸ։

Ամ. ՌԺԹ. Եւ Հոյոց

Օ՛ սանդ յովհաննէ Հայրապետն իմաստասիրն և գիտակն սա-
ղարտ յեռին պատմիչք ոմանք գրեն զոյնպիսի ինչ, զարդեսի
գնաւ ոչ պատեսեալ ուրեք ի հնագոյն պատմութեանն վրա-
ցոյց ոչոր, և ոչ ի գրուածս սորին։ և կարեն զսա ոմանեցի,
վասն զի մինչդեռ սոցա յուսեն կամ յօտնեն գեղջն։ և իսառեն ըզ-
գաղուծս սի ի ոյլոյն։ այլ սա հասսա լինելոյ ՀՀմնարարն իրին։
սոս ի վերջ ծանոթութեանց սոյսր երկարդ գրոցս։

(1)

Վ. Լ. Ո Ի Խ. ԿԸ.

Յաղագս խոնարհութեանն գոռոզի և տրդատայ։ ու յաղագս տե-
գինոսի սիւնեցոյ ելելի։ և գործոց ոսկիանոսի մանկոյ
և սարգսի։ ու խոսրովի արքայի։

729 Ամ. Յետ մահու յովհաննու իմաստասիրի յաջորդեաց
յաթոռ հայրապետութեան որ գաւրիկ աւագին։
ի գաւառեն կանչեալ։ ի գեղջէ ալոսմանեալ։
Դաւուրս սորա կրեալն եղև ի հայս սաստիկս սիւնեցի
հրդրդրդ։ սա ի մանկութեն իւրում աշակերտեալ էր մեր-
սեւոի սիւնեաց եպիսկոպի։ զորմէ խօսեցաք ի գլ. ԺԷ. էջ. 367.
և առեալ ի նմանէ զարաւեսա քերականութեան և հռետորու-
թեան, հեատանաւ եղև և սոյնոյ հելլենական աւանդս։ Լ-
սեալ յեա ձեռնադրելոյ քահանայ ի գաւին յեղիսոյն կաթո-
ղիկոսէ՝ գնաց ի կոստանդնուպոլիս յամի ՌՆ իրդ. 715. և
ի թուին հայոց. ՃԿԴ. և կացեալ անդ ամս քառասուն ան-
խնդրք աքենութեամբ։ ուստա գրեթէ զամ գիտութեան։ Այլ ձեռն
ի գործ արարեալ թարգմանեաց զգիրս սրբոց հարց, զկանո-
նարարի ալիսպագուցոյ, զգրիգորի Նիւսացոյ, եւ։ Վերա-
ցեալ ոտա, թէ առաւել ևս ծաղկեալ է իմաստութիւն։ Լիսա-
ցեալ ոտա, թէ առաւել ևս ծաղկեալ է իմաստութիւն։ Լիսա-
ցեալ ոտա, ելքաւ անդր։ և կացեալ ի Տարսոն քաղաքն առ ժամ մի
ուստ և անդ. բազում ինչ. և գաեալ սնանուս ընակեալ ի
վերն ոլիմպոսի։ Հաւատոյ ելաւ զանոն ի նոր, և գարձաւ ի
կոստանդնուպոլիս։ այլ խոյսելով վարեալ ի յոյնս։ և ոչ կա-
մեր հաղորդել ի նա ընկերացոյ։

Լսեալ յոյն սաւաբա պատրիարգ ի կոստանդնուպոլիս սոյն
գերանան, ակսեալ յամի ՌՆ. 714. կամ. 715. և իբրև
ազգ արարին նմա ոմանք, թէ ասեփանոս հայ քահանայ
ոչ հաղորդի է մեզ ի խորհուրդս եկեղեցւոյ, կամեաց զնա
առ ինքն ի բանեալն հայրապետն։ և եհարց զնա զգաստանն։
և կամեցեալ ի վերն նոր ընդարձակեալ ի նեմ զգաւանութիւն հա-
ւատոյ։ և նի խոստացեալ սակ գրեաց զայն ի վերն քարան-

Յովհաննու Իմաստասիրի։ Գրիգորի Նիւսացոյ։ Գրիգորի Վարդապետ։

[1.Մն 24 և հայր.
{728
Ամբ.}

ին, լրումն առասին եւ գաւիթն դասանասցին ի ներսն ժողովոյ՝ սիկիոյ, կատարողքն զաւրաց, և եկեսցեն, քայլ տալեալս զմարդիկն քաղաքացոնի և զչաստանսցեն զարս, և զրգեն զիսն այր նոցն, լուր։ Օ՝ այն ասեն զերանոսի՝ զիշ բանեալ ինքն ինանոցա հաստատեալ նմա՝ դարձցեն զդասանն ժողովոյն։ և նոր թեկեան հաստատեցա, ոչ գրի նոր ինքն սնն գերմանոս, բայց ոչոս նոցն հրատարեցաս։ ի հաշրդեալ ի՝ ոս յեկեղեցոջ ասին ասելով։ մինչև ազգն իմ ապիտարեցոցի ի ձեզ, թե հաստատելս զդասանս լինի ոչ գալ հեռագրել ինն։ և եթե ոչ գրեալ լինիցի ինչ գիրս, ասէ ի հայրենիս իմ ի տիրոջս, հոլոմեասին գրս։

Օ՝ այս բան նորա ոչ ուրախանալոցեալ գերմանոսի՝ գրեաց թուղթ առ հայս մի միաբանանալն։ որ սկսանի։ * Ոչ և ոչ խորհրդասանի մեզ։ յոյսամ քաջասամ սիրով և խնամասիկ մի զգոսանի ի յոյս արար զնչնարասն մեսոց քաղեցեալն ժողովին, և զմոռասանասանի միասրասանի երկոց բնասանց ի մի ձա։ և նոցայ նի ինքնորդ երկու բնասանն ասելով ի ձա՝ ոչ ոչ ինչ իմանան, բայց եթե զայս միայն։ զի մի և նոյն ձա ասնեալ զնչնարիս ասեն զնչնարիս մարդիկս։ և ձայն հնասանի և մարդկասանի ձայն ի միասրանին ոչ ընդունեցան զոչ միասնա, այլ երկաբանիսր բնասանի կատարեալ մնացին ի միմիս։ որպէս նոյն ինքն ձա մի դալով սան և ի զնչարիս ասն զնչասանն, և զնչարիս մարդ զ մարդկասանն։

Օ՝ այս թուղթ սիրն գերմանոսի առեալ ասեցանսի՝ եկն ի հոյս ի վերին ասս ցս եկ միասնե յանչնասն իմաստասանի, յեա կոչոյ ձայն յանաց ասս հնգեասասն։ և ընդաս ձայնայ ի ուրեմն։ ուս ինչանց յոյժասամ բարեկն ասասարոյ։ և եղարայր նի՝ դարձն գաբդ կոչեցեալ։ ինասցեալ նի ասեիսանասս զմասպնն գերմանոսի՝ պատուեալ զոր ինչ անոյ անցն ի ինքն ի կատարելիասանցն։ Լոս յանդիպեալ մինչ բարձ, գնեալ, գրեաց նա ինքն ասեիսանաս պիտի թղթոյն, զոր ինչ էր բերեալ։ և յղեաց ի կատարելիասանցն։ Լ. Մ. զի ի հոյն ասասրս ընկեցաս յոյժասայ սքն գերմանոս։ ոչ և յոյսամ՝ եթե աս ի ենցաս ոչ ինս ոչ։ և զմինչ եղս։ Դարձեալն զրկոսակ ոչոս ինքն թղթոյ յեա ժիկայ ասնկեալ ի ձեռս ոմանց հաստատակատիրայ՝ որպէս ասոյ ասնեն ինանակսն մինչ։ յասելին յայն ոչամ բանս ընդեմ Հշնարասանն։ և բնամ թշնասանս և նախատինս ընդեմ յանոյ։ և մանասարարեալս ընդեմ բանիս սքն գերմանոսի, կոչելով զոյսս՝ * անիրաւարար գրեալս և սանոյս զոչ մատաղանի նեսասրի։ ՁԵ։ ասս ղայսմանեն ի ինանոն՝։ ԾՂ։ (1)։ Իսկ եթե լեռոյն սքն գերմանոսի

Փրկ. ամ. և Հայոց {728 ՃՀԷ}

քանզի վերայ ըմբռնեալ վերայ լեռան էր, և զխորշ անհնարին
յաղագս պղծագործութեան ուղղափառ հաւատոյ գրեալ, խոստովանէ և-
րեսի. և յայտնի սուտսն ընթերցողաց, թէ ոչ զԿենդանա-
րարն միայն խոնարհ, և Աստուածութեան խօսի. Յաղագս այսր և
'ի պատմութեան, որ ասէ Հայրապետս Հայոց ուր խոս-
տովան յանձնս 'ի Մեծի կիրակամուտի կոչեալ, պատճառ և յայտ-
նութեան 'ի մէջ ընթերցն զայն 'ի գլուխ . ա, Է, և Ը, յաւելն,
* Վերամանս պատուիրեալ բարի և երջանիկ տարբերակ
,, զերեսս 'ի Հայր զՄիութեան Հայրապետ միջով և ուղղափառու-
,, թեան եղեալ ։ Նաև համայնքն այս մեր զսա Յիսուս պաշտ-
մանս Յոհանէ և Իսահակ որ և միայն ուղղափառութեան, և
միւսանգամ յայտնութեամբ 'ի նոյնն . 12, և զոր սուրբ ասացեալ,
* Մեր Հայրապետն զերանելոյս . . . զնոյն Աստուածային փառացն,
,, և ուղղափառ հաւատոյն, որ ասելն, Աստուածաբանին ըն-
,, դէմ Միաբանութեան . . . որ էր ամենայնն և համայնից,
,, խոնարհն Հայրն և այլ որպէս . . . . . . և եղև քաղ հայրն
,, և Յովհաննէսին միայն Աստուածութեան ուղղափառ հաւատոյ . . . .
,, և 'ի մէջ առաջանն նոր ըստ նշանս զինքն ։ Իսկ ուղղա-
փառ հաւատոյ նա էր այն, զոր գրեաց յայտնապէս 'ի թուղթն
առ Հայս . պատմէ միւս և 'ի նոյն յայտնութեան, 'ի գլուխ .
24 . այսպիսի համառօտ բանիւք . * Պատրիարքն Յովհաննէս
,, զԳանձագէշ զերանելոյ գրեաց թուղթ 'ի Հայս, թէ ընդ
,, ոչ ասէ 'ի մէջ երկուս բնութիւն, և բնութեանց զմիաւո-
,, րութիւնն ։

Զայսն այսր զերանելոյ վերաբերի Հայրապետ Միաբանութեան
պատմագրութեանց լեռն խառնեալ 'ի պատմութեան . բայց
զի բարե Հռովմայեցւոց եկեղեցւոյ ընդ դէմ պատերազմ, և
ուղղոյն պղերանելոյ առաքեցելոց այսմ, յոր առնուլ նոքա
յանձնն ընթեր զնա յանդիման յայտնն ամենայն յարգել մեծամեծագոյն
յանձին խնամածոյ, որ և առանձնացեալ 'ի սուրբ ուրեք ան-
ցեալ զՆեստորականն կենաց խորոց սրբութեան, և միաւորեաց
զնոսին խոստովանողս . Այլ 'ի սոյն նա նոյնպէս պատմագրաց
մնացորդ մեր պատմագրաց .

Իսկ անդրադառնալ միւսանգամ կոչեցեալ յոյժ գործոց առ քանզի մի
ընթերցեալ 'ի մէջ Հայոց գրեալ, զոր ընթերցեալ էր 'ի Հռովմայ,
և զոր Թարգմանեալ էր յԵբր յանձնս . որպէս և 'ի մէջ
նորին յարգոյ, զանձինն և եղեռնին և զխոստովանութեանց . և զայլ ընդ
գրուածս . և քանզի մի յաւանեցան . Է որ և զպարապմանց ըստ Մի-
,, աւորութեան սրբոյ ։ 'ի յետոյ նոյն խորհրդոյ . Այլ այսպէս Աստուա-
ծաբանէ 'ի դասուն եկեղեցւոյ հայրն որ միայն 'ի նոյնպէս բաժ-
նելոյ երկրաւորին . Այլ չեւ ևս կոչեցեալ էր յայսմ առաքելոց զօ-
րն առ մի ընդունող պատուէ նոյն մեր, որ յանդիմանեաց զի-

Մարտիրոսու Մի կողմն, Եղբարցն, Ծնունդ ՃԷ, 2 .

Ծանր 24 . Երրորդ . Վայոց .

Ներ ի նմանէ մի՛ զայր գործոց խաղաց։

Զ. Իսկ զաւրեալ կամեցողիս նեղեալ յայտ ի մեհեանս ասայ ասորիկանեն, որ երկոս ամիս յառաջ քան զփոսիկ նորա եկեալ էր ի տեղի ի քեզ՝ այր հզոր, և ասաւակացեալ ի գործոց զաւրաց էր՝ զոր էին ի զսմին, հրաման եառ ի նմանէ նեղել ի յաղագաւ անաւրի՝ և գնալ ի գիւղ իսր արամնա. որ լինեայ նա զեկեղեցի գնդեկապարութիւնք ձեալ և արանցիս յորինուածովք. և կանգնեայ լսարք գեղեցս յանկարան վայելուչ. և անդ եկաց զամսի մի։ Որ յոմանեսն կամեցիկոս, թէ այս գիւղ ասեցեալ էր լասասարքին մերամ հրամարակաս սիրն արդատաց արքայի. և թէ՝ այն հրամարատակ պատիր մինչև ի ժամս իսր։

Զ. Ասացեալ գասանեալ հայրապետի տեսանել, թէ ապաս ուրիշ ոչ գասանի հանգիստ՝ ալ թնչն, և ոչ ազատարէն հայոց, այլ զօրհանապազ նեղեալ առաւելի ի ձեռաց ասորիկանեն, առաքեաց գեսպան առ ուիրապետն, և ասացեալ գնա՝ զայլ աբ ասորիկան կարգել ի վրայ հայոց. ես եմ ասի հնոյ է՝ կարգեցիր զաբդելաշիրն. և էր առ մեռանելն այն, այլ ի պուլարմանն գունեայ՝ պատուաւոր եղև առանց քաղաքին, և ասիրանոն հոգին. սեղ գրեցաք ի գլուխ. ՅՌ. և էր ինքն խաղ ոսկանոյ, և գասի բիր ունկ ի վրայ հայոց։ Ասեալ ասիրապետին ի խնդիր հայրապետին, մնաւանոյ զի պիտոյ էր ինքեան մեհեանս ի գործ մարսի, կացոյց զաբդելաշիր ի ուեղի նորա ասորիկան հայոց։ Լուա նա զաղաստ խնամ պատանելով առ ասորիս՝ ի խաղաղասիրն պահեաց զանս. սոյն լեր եղեալ յասորս այսոր ասորիկանաց։ Իսա ինքն յերկրորդ ամի իշխանութեան իսրամ ձեռն արկեալ՝ շինեաց զպարիսպն զանունս զարձակաւոյս և հրաշաշինս. ի ձեռն իսմ՝ ասէ եղև ասորաձեռ քեզ, և ես կամեցեալ զսա։

Լ. Յ զասանի կիսիկն յեռ կարգ ի գիսոն ապասանս ասն իբր ասեն՝ եկն և բնակեցաս վերասին ի գուսն. և զկնի ՅԷԿԱՑ ինչ վիսանանեցաս, կացեալ ի հայրապետուն ասն. ԺԲ. և ասիս իբր. Ղ. Լսա յաջորդեաց ի տեղի որ որ արդաս առաջին՝ ի գասասին վանանեցաց ի գիւղն ոմանց, այլ հոգ հանապազաբերեալ, լուրեն և ի պահն, յաղաղանեն և ի ՅԳՈՍԵՆ։ Լսա կայր ՅՈՆ յասասս սորս ի խաղաղասեն, և ինչ դաղարեալ յասպասանութենէ հինից՝ պարապանութիւն ասարիանոն սրբոյ։

Զ. Իսկ մեհեան ասորիկան՝ որ գնաց ի դասասկան, ցանկեալ ի գլուսն մեծասեր գործս քաղաքին՝ կարգեցաս յամիրասեան ասարասոն ՅՈՍ գործս. և ապա գլուսեալ գամիրասեան և զՅՈՍ իշխանս հոգաւասայս ի պասեղասդ ՅԱԴՄ

Գ. Գ. ՀԽ. Ա. Կոչոց 741 ՀԾ.

Հինաց, Ժողովեաց երկաւորիւք հաւատս զօրս, և խոստաց 'ի մէջ 'նոցա. և եկեալ քանդիցեաւ յերդ գեանսն, որ կաշիւք բաւոն, Պատգամ յղեաց ասելոյ առ արքայն Հինաց, և ասէ։ Զերդ ոչ հնազանդիս դու մեզ։ և նա ասէ։ Հնազանդեալ սէ կամիմ, զի ոչ խորհիմ։ Զի զի այս թիւրութիւն սէ երբեք ծառայեալ է, սէ տարեսանեայց' և ոչ մոկեցանաց, ոչ մարդոց' և ոչ արարչից։ ապա և սէ այլում թիւրութիւն ծիւեցի։ այլ թէ կամիս, յարգեցեալ զձեզ ընծայիւք իւր բարեիցամ։ Ի։ Ելեալ ասեալ ասի մնացեալոց' ուսուցեալ առ նոա, և ասէ։ ուստ արդ երեսուն հազար աղքիանս մեզ յընծայ, և մի կենդանայ 'ի քեզ։

Լուսաւորչաւ աղքայն Հինաց կատարել զմնդիր նոր։ այդ ասի ինեալ ինչ է, յիմարս մեծի թագաւորութեան, և ժողովեալ բաւական հազար արս ամենեցիս' զինեալս զեն, և նայեալ զչեցուցեալ նոցա արարքս ասա' հասայց 'ի կուռս և 'ի սայլս, և երբեր ինքնին յերդ գեանսն։ և նստեալ անդ յանդիման բանակին մնացեալոց' սպասեալ ուսուցեալոց առ նոա, և ասէ։ ուստ ելիր զընծայս իմ։ արդ' անց ի գետդ' դու և երեսուն հազար այր ի քեզ 'ի պատանուսպրդ քոոյ թանչայ աղքանցաւ։ զի և սաքին 'ի պատանուսպրդ են։ ան և քոյ ժանեամ զասա' ուր և կամիս։ Ի։ թուխացեալ նոր ի սրտ ընաբեաց երեսուն հազար արս յիշեանոց իւրոց, և 'ի հազարապետսաց և 'ի հարիւրապետաց։ և կոչեց նոցա յայնկոյս գետոյն զն և 'ի հասանել 'ոչ անդր' զերպարանեալ զարքն Հինաց առեալ 'ի փոյթ յերեսաց իւրեանց զբազմն կանոնք' յայնա. կեցան 'ի վերայ նոցա, և կոտրեցին զանիրն։ մինչն մահ. ուրա և քանի մի ապր ընդ նոսա արկեալ, զանձինս 'ի գետն փոխեան։ Դարձեալ և ՚ՍՈՒՐԵԱԼ զարք նորա' սր 'ի քանակին էին, դրանցն։

Գ. Բնդ այն սուրբ' որ է յուսաշնաւ ամի սրդասայ կամաւորեալ խոսա կոպայ 'ի տեղի լեռնի խաւարայոյ որոյ նոր կոսանանին։ սր ունանեցաւ կոպանիսն, առեալ զայս սնուն 'ի լարարգաւ ջրոյ ինչ գիսաւ ածոյ։ զի ասի թէ 'ի Ամրոնել գնա սեղն գերմանաց։ ուրոյ կանեալ էր զաւաղանն սր' լաւ. ինամբ սրանչնի։ Այն այս կարանիսն գաւ սրանկերա. մարա չայ առասել քան զՀայր իւր, և ապիրատ գործովք հզև ածին զաչ։ և ս կարէ պատմել առէ լ Եղիշանէս ըզ. լարեաս նոր։ զի գրեալ նաև ի ասարածասելի լիանձրաւեն օդոյ զարդ ժամասելի իւրոյ սիրեր։ ոմն իրի ժողովուրդք առ հիստատակ խորշեին 'ի նմանի։

Լոր, յայնմ ժամանակի արասաւորդ սին խիստ երևելի յաղ. գէն հայոց։ սր առնալ էր 'ի հնաւելի զանանա զքայլ կոպա.

Գ. Գ. ՀԽ. Ա. Կոչոց 741 ՀԾ.

Գ. Գ. ՀԽ. Ա. Կոչոց 741 ՀԾ.

Եղեմեան կայսեր · քանզի լուեալ Հայոցն կոստանդեանի բազմ օգ-
նականաց զանազանութեամբ՝ փութայուցուցեալ էր զնա ին-
քեան, և նշանակեալ էր զնա կիսաբարձրաց և կոսն սպանիցէ։
Լաս էր արտասադ ոչ քաջ և հզօր, զիհնձն և զիասացի,
միանգամայն և ողջախոհաւ և գիշերապն ոչ պատկերաց։
Արդ վասն զորոյ յուեալ և մեծամեծք իսկ յարեալ կին ի նա։
Եւ այս տգիտեալ կոստանդեանի՝ ոչ սակաւք հայերք ի քեռայրն
իւր յարատասադ։

Ի դիմել ասպա կոստանդեանի ի վերայ այլազգեաց, և յանցա-
նել առ ասմանեանսն ոստիկիս, կասկածեալ յարատասադայ՝
որ կամն էր տեսլեան, առ ար և ժողովեալ էին զբանն, պատ-
գամ սիրոյ առաքեաց դաստանեանսն առ արատասադ, և
խնդրեաց ի նմանէ յանել սա ինքն զորդիս իւր։ զի ասեսցէ ասն;
զքեզարդիսն իմ, եկեալ ի մահ՝ որդեալ զնա ի գիսա-
հոլ։ Ասելոյ արատասադ զիանալ զանդամն կայսերն՝ սչ ան-
ուանց քանից նոր։ և խարհասդ արարեալ ի զարս իսլ յայսանի
նղկանեաց զնայրանեանս, և խաղալոյ զսոյր։ ի վերայ նոր։ և յայ-
ձանապարհէն զմի ի մանկանի լրտեսաց կայսերն՝ որ ընդ դեմ
եկեալ նմա, կալեալ սպան սրով։ և կայսն վասնասեալ գնաց
ի քաղաքաց նոր յամարդես։ և արատասադ յիրրան կոչուցեալ
կոյսն։ Այս ոչնահեան երկրին նոր գարուցեալ լեալ՝ սկսան
հոսանել վերայ կայսերեանն։ և յերկրացանց կոչմանց լինելոյ կո-
ստանդ քաղաքն։

Լեսոսան ասուրեաց արատասադ ի կոստանդինուպոլիս։ և.
ծանայ զնա՝ մնասուկայ պատրկի, օր փոխանակեալ էր կայսեր
ի քաղաքին։ Լաս զի նա բարկացեալն էր ի արատասա-
դայ։ ժողովեալ զսամբանն ի մեծ եկեղեցին՝ հրատարակեաց
ասասելոյ։ Թէ մեռեալ է կայսր կոստանդին։ և արատա-
սադ ընարեալ է ի զորաց կոյսն։ Ինչեանք ժողովուրդն
նմա։ և ասասուն պատրիարգ՝ զԵՍ՝ ի բերան ասեալ զա-
նուն կոստանդինեանի՝ սեղեցս կարդացին նմա։ և ցեղապին ի
կրասաս նոր։ զի զերեսաց տեսեալ յայնմիսի ուսարին և ուժ-
աւոր էրիսանն։ և գարատասադ իբրև զքաղաքեալ սպասաւոր
զիշերաբնակ կայսր ասացեալին։ Ինչպէս վերայի Հնոս զարարիկ
վերադարձելի ես ասելոյ զգրասս և զանցս ընդերն։ և եկեալ
արհարարանս գրաշոսն՝ ձերբակալ արարի զմեղեալն կայսրանն։

Եւ զանիրաւ խոստանալոյ զնոսն սրգել ի քաղաքի։

Եկն յարիաւոր արատասադ հանդերձ զիրգաս խարսի։ և ա-
ռնաս ի քաղաքն կոստանդինուպոլիս կայսերական շքով։
Այն ամենայն կոստանդինեանի՝ ոմանարարեալ և էաս զնա ընդ-
զարս թարեսցաց և արանելեաց։ և ինքն ի խրիսասդարս։
այն է։ իսակիսաար։ ասայ զիարարեալ զմանել ինչ՝ ասիրեցաս

Ամ. ՌՃԽԲ. Հայոց 742 Ազն

պատնաչ յետ։ և Հերեկայ յամենայն։ Եւ արասաւազդ այնոսիկանց հրաման եհան յոյսմամբ պատանեաց յամ քաղաքս զամ պատկերս։ Զոր որ մեծատուն ոսկեայ լեալ, ժողովրդեանն հուսատանկին՝ զնս միաբան իսրանոց կոյսք։ և սնասաս պատրաստեալ եւ զմեզ։ ի գլուխ նոր յեկեղեցոյ։ թեկուզ ինքն անասաս պատկերամարտ եր։

Եւ։ Զոս արաս արտաւազդ յամենայն տայիսի։ ի գաւառն ոսպիկոյ։ և զՀանոսպայնոյն նոանձեալ զսիս ի իւրն։ և սարատակեալ զազգամ գաւառս Թիւսանաց։ Զոկ կապրոնիոս անհաւատ զօրս գասարեալ յոյլեալ սեղեալ՝ զիանաց ի վրէ նոր։ և հալածուկան արար զնս մինչև ի կիսգիրն։ և նյա արասաւազդ ամրապեալ ի քաղաքն անդր՝ տրձանեալ ի վրէ կոպրոնիոսի զորդի իւր զնիկեա, որ եր սարարապետ նամ զօրաց նոր։ Եւ նոքին և զայլ ազգսն իսր զարդաստ պատրիկ՝ զայր քաջ։ և նոյ տարա եկեալ Եւ կոպրոնիոսի առանդրիսեաս՝ ի դրաստաւեր մանանեան յերեսաց բաղնեանն զարաց նոր։ և անկաս անդ արդաստ պատրիկ հանդերձ այլ և մեծաստեր և ընտիր զարամբ։ և ի փախաստ ի արանս սիկեա զարդ արտաւազդայ։ Զոս ապա ի կրկին մասապեալ առաջարկ զօրս հոլոց և բանաց Եւ արեւելեաց զօրս կարդանոսի և Եւ թրակացիս։ յերիզանոց կոլմանց բերն կուսանցան։ և բազմ արեան ձանաչեալ հեղան։ երկրի։ ի մեջ քրիստոնեանց։ որք Եւ հարս։ և եղբարք Եւ եղբարս պատերազմեալ։ եկեալ ի կոլմն պատասարդայ։ և կեալ ի կողմն կարդանոսիանոսի։ Զոս զի նասաս ընդ այն ծանիս ոսկիրապետս մեկնեալ։ Երիզբն կայսերք եւ ընդարձակն ի նոնչ օգնականք։ բայց ոչ գանեն։ Զոյն և նա ի զարանման պատերազմանց եր։ և դարձաւ։

Զոս արտաւազդ ի կոստանդինուպոլիս։

Լսակ յամենայն սնապանքերի արձակեալ կոպրոնիոս ի վրէ նոր զանիսնիսա զօրաւոր թրակացոյ։ որ և եկեալ պաշարեալ զկոստանդինուպաւլիս։ մինչև սնկաս սալ ի ամենի քաղաքն։ զորմէ նեղեալ արտաւազդայ յերեսոյ զանիանաս խորհրդական իսր։ և պարասարդ դիւր սարասարդ գնալ։ և բերել նասանք դարաստ ի քաղաքն։ այլ զօրք կոպրոնիոսի կաղեալ գնոր ոսիրն ասաջի։ և նա կարգացուցեալ զերկրորդանց նաստ զաջ՝ բաշխեալ զհամարան՝ զոր քերեին նոր։ ի զարանիսր։ Զոս ապա արտաւազդ Եւ դասն քաղաքին ի յամարանիսն։ և ընդ այն եա պատերազմ ընդ կոպրոնիոսի։ և ի սասարանալ մարտին՝ որարանդան զարք նոր առաջի կարդանոսի։ և անկան բազմք։ ընդ սրս և մեծաս պատրիկ։ և Ծնաղեալ յեր փախան ի քաղաքն։ և փակեցան ի ներքս։ և սանձ առասել և սասարկեցան։ Զոս ի բոլոր քաղաքն ամբոխն

սու արտասուաց՝ հիւանդն եւ նոցա մերկեալ՝ ի քաղաքն , եւ
գտանել զսաղարդ ։ Իսկ իբրեւ քաջին գտաւն մի , բնակեալ
ի այն՝ փախեան , ծպտեալ՝ կենդանոյն աղքատի , եւ գտան
զի զգեստսն ։

Իսկ հրկիզեալ զրգի արտասուզքաց , զրյատեալս լցին , ժողովեալ
մեռանելոյ զիւսն՝ եկն մինչեւ ՝ի խրխատպիտ զրգի կոյ-
ղանիսն՝ զրք եին յոյնք՝ կալանեալ , գիտեալ ՝ի մէջ նոցա հրա-
հեղեալ մինչեւ ՝ի ներկայիս՝ զրք ի խլխիմիս ։ Եւ ձեռնարկ ա-
ռեալեալ զնա՝ գնալն ՝ի բանսին ։ Եւ կապանիսն եւ կամել
զնա զրգեալս՝ զարդ հիմն հոյն ։ Զնա զրգիկ ՝ի գիմէ կոյ-
ղանիսն զարձեալ ՝ի վերայ քաղաքին ՝ի յառաջակոյն՝ ան-
հաղորդեալ արտասուզքն՝ կոչս եւ նաստս յերկիր խլխիսան
խրոյ յոյսիկիս ։ Եւ ապա մնեալ ՝ի գ զիսակն զրգեալ՝ զր եւ
զիկոս , ամենայնս անդ , ՝ի իւր ոսնելով զմեռեալ զարդիկ ։
Լոպրանիմս ակրեալ կոստանդինուպոլսոյ՝ հնարիւք իմն կա-
նս զարտասուզ , եւ հուրացոյց զնա , եւ դերկու զրկեանս ։
Եւ հասեալ զգրոսն վասակայ՝ դիմեալ ՝ի քաղաք սեղոյ գե-
ղիս ասուրս ՝ի սեսիլ ածին , ապան եւ զբազանն ՝ի համա-
խոհոյ արտասուզքայ , եւ զբազանն զկնեալ յոյսց , զմենայ
եհնա գնեալ , եւ զայլոց զատ ։ Իսկ ապա հիսանն եւ զբազաց
խաղոց կաղարտեալ զատանս քաղաքացոյ ՝ի հանցանանաց խա-
բեանց ։ Եւ եղև լսակ չիոթի մեծ ՝ի Թագաւորական քաղա-
քի անգ ։

Զնա այսորիկ կարգեալ կայրոնիմոսի զհանդէս խաղաց ՝ի
ձիարշաւարանի (՝ի լսեի մեյտանին) , եւ ելեալ անդ զկա-
ղարտն զաղտասաղ , եւ զարդիս նմի եւ գարեկոսն նպիտն
կապեալ զղեցիկս՝ յառակ նշան ակի ՝ի գնեն։ Եղեալ ։ Յան
զպարիարզն գանասաս զրկեալ յաչաց , եւ հեծասցեալ ՝ի
մի ինչ՝ զիկաս յաջիս սնեալով հրամայեաց զրկեցսցանել
այնպես ՝ի մեջ Թաղարանին ։ Եւ ապաիսնոք հանդէս յաղթա-
նակի որարիշանդրէն հաստատեցաս ՝ի կայսերասնէ ։ Լ. յԼ
ասի եւ յոսանց՝ ԼԵ վերայն հաստատեաց նա յոսեան պա-
ղիարգաւն գնաս ։ Ինքն զանասասսն՝ փան հանանոյ՝ ընկալ նմ
յաղանգ իւր ։

Ղ. Ի. Ի. Ի. Ի. ԿԲ.

Յաղագս սարկաւագութեան մրջանաց և ելից և մուտից, և պարգևաց աչառոյ և սահակայ, և Յովհաննիսոյ որդւոյ Երզնկայի։

742 Զեղեալ

Դեռ այն ժամանակս յաւուրս Շիմաթուն արքայ Հայոց աթաբեկին, և կարգեցաւ 'ի տեղի նոր տիկան մուսան որդի նախարարին Սահմեցոյ՝ այր երևելի և զօրաւորագոյն քան զիմենեսիս առաստանեալ։ Զ. ԺԵ. Զի 'ի նմին ժամի աշուն բազմութեան սկսի վասակայ նոխապատիւ էր 'ի մէջ իշխանացն Հայոց, և օրէնքն նոցին իսկ հաստատուցեալ, ասորիկանն հնամեան կացեալ գնա

743 Հայք

իշխանաց իշխան, և պատրիկ։ Այնուհետև 'ի Հայս էր մրցման, ժողովեցաւ շինմամբ յիշխանունն Հոգաստացոյց։ Ելիսա ոմն բարեկամ սպանաց յիւրոցն։ և նստաւ որդի նոր էին։ Զայս լսեալ մուսանայ սարկաւագի Հայոց՝ ժողովեաց զբոլոր 'ի Հայոց անուն և յայլոց ազգաց։ և յանձն արարեալ զնոսա քաջութիւն 'ի հնոս ազգաց պատրիկի՝ դիմեաց ինքն 'ի միջագետս։ և գրաւեաց զ'Իսրև զայնսահիկ կօրմանս։ և խորհեր ընկենուլ զերդեա, և նստել ինքն ամիրայութեան։ Այլ յետ հինգ ամաց իբրև մեռաւ Եղիտ, նստաւ 'ի տեղի նոր եղբայրն Նորին խարահիմ, զոր

ոմանք սիսէլիանն կոչեն։

Լոկ միմանայ դարձեալ զօր գօսմարեալ 'ի միջագետաց՝ խաղացաց 'ի վերայ կամեակոսի։ Լաչ ընդեմ նոր խարահիմ բազում զօրքն, և 'ի պորտոսի մասնեցաւ յերեսաց նոր։ և անկան 'ի զօրքսայ նոր այն օր քսան հազար այր։ և ինքն մեղապարծ զերծեալ 'ի դամասկոս կալաւ և սպան զնոսա նեղեալս իբր։ կամ կածելոյ 'ի նոցանէ՝ ելն ձեռնուտ իսկեն։ միանայ։ և ասել զանձ բազում՝ գաղտ մեկնեցաւ։ Լաչ միանայ։ ասել 'ի դամասկոս՝ հասարեալ զրաստս 'ի մեծամեծաց՝ որք։ կամեալ էին 'ի ապարանսն մեկնայ։ և զնոսա ինքն և զգանձս դամասկոսի ասեալ եբեր 'ի խառան։ և ապա պատերազմել ընդ այլ թշնամիս իւր՝ յանի գաւառ յարեալ։ և նստաս ամիրա։ դեա 'ի վերայ համարին հաստատացոյց։ Լաչ արձակեալ յիսրայել զչորս հազար Հայոց բազմամ պարգևաք՝ առաւել և մեծարեաց զ։

շատ պատրիկ, և ընդունակեաց զիշխանութեանն։

744 Զոյգ

Ինչ ոչ պատմեմ զաշուոյ մոխացեալ ամրոց ոմն ոչչական նարին, եւ եւ երկու իշխանք դաւիթ և գրիգոր յոգչի մեծի։

Լ. սարգ. Ա. գրիգ.

Լ. սարգ. Ա. գրիգ.

Լ. գանձ. Ա. գանձ.

կամեցան՝ խորհեցին տալոյ 'ի վերայ նոցա։ Լսէր ասոյն քանզի էր այր
բարեպաշտ, ցաւագութ և մարդասէր քարոզին Հաւատոյ չահել-
զիրսս ասելոյս իւրոյ։ և ասէ՝ փութացիք խնամեցեալ 'ի վերայ
ոգւոյն՝ զիրսս ինչս յանգոյցս պահել զանձին։ Լսէ ասոյն
վասնզի ամենեքեան հաճոյի լինել իբրև զարմանս ելիցուն բարեսա-
հնեալ 'ի հայր և 'ի վերս։ Լսելոյն զայս երկիւղ արդեալ։ անուն
երիցանն ամենայն, և կրոնաւորացն՝ վասակ։ ամենայնոյ որպէս ելն
քաջն ասեն, զի մեծամեծամբ մեռեալ կոչեցաւ 'ի Թագաւորաց։
զայսոցն որպէս ամենայն խուսափեցաւ, զի զարշելիս զուցաւ։
ամենայնոյ որպէս զոչս տուգին ելիցեալ բարեբասեալեցաւ։ Զայնոսիկ
և վասակայ եղև որպէս զարմանելոյն։ զարմանելոյն որպէս ա-
ղան, զի փեսայացեալ վասակայ՝ զոչս իւր կալանեալ յԴեն
նոցա։ և հաւատարիմ գտեալ ուստ ամենայնեան՝ կարգեցաւ
իշխան մեծ և զարմիկ 'ի վերայ զոչս։ և 'ի կոյսերս ևս ընկեր-
լաւ զարմիկ կիւրապատարանաց։ զոչսոյ որպէս բարեզարդեալ
և գովեալ։ բարեզարդեալոյ որպէս գովելի։ գովելի որպէս զարմ-
նելոյն, զի ելիցեալ 'ի միոջ մեծամեծութենէ ամենայնոյ զոչսոյն
զոչսոյ զարմանս առաջոյ ելիցի։ Ընդ սոցա հանդերձեալ է 'ի
վերս, և կոչի բարեբասիս։

Զ։ Դարձ մեծամեծ ամենայնոս մեծաւ զարմանս զարմացեալ զարմ-
մանս ելիցեալ ելիցեալոյ՝ 'ի գրելոյ իւրում յեղբարս՝ զարմ-
նալոյ։ և անիկաս չգոսի մեծ 'ի հոգարարացեալ։ և 'ի տիրել բա-
զում իշխանութեանց 'ի զանազան գաւառս, նոսուս ամենայ-
սեան 'ի դամենսիս միաբանեալ 'ի կողմանցն խորասանոյ։ և այլ
ամենայն ևս սահմանս աշխարհս անուն՝ 'ի սահմանս պարսից։ և յայնմ
ժամանակի փոխարերեցաւ սիրտս ելիցեալ։ Ապա ասորոյ ելիցեալ
հայոց արարեալ։ Զայնմ ամի։ 755։ այն է 'ի Լ ոչ։
կանուանեալ հայոց։ ՌԿ։ Դատաս անդ Ճանաչեալ զարմանալ ամի-
բարեսեր հանիցիս, զի 'ի գլուխս հայոց դնի ջանիցն առաջին, զի
արդեալ երկրորդ։

Լսեալոյն 'ի պարսից զարարացոյց և ասորուոյ ևս և հայոց,
թէ ոչ ինչն զարմանալոյ ջանիցն 'ի հիմանց մինչև զբարեաց
զայն մեծ։ և կամեալ մեռելոյն զարարեալ՝ զի է քաջալ բա-
զարարեալ։ այլ զոմանի գնալոյ էր անց յառաջագոյն իշխան
ամն քաջոյ անուն, 'ի ոմանէ առեալ զանունն՝ բարեսոս կոչ-
ցաւ։ Զայն ոչ զարմանալոյ 'ի լոգրարդ ամի իշխանալոյ իւրոյ
առաջեալ զՇահ՝ յարեալոյն զերեալոյ իւր զարդարեալ։ եղ ծանալ
հարկս 'ի վերս ամենայն, մանաւանդ 'ի վերս հայոց, ևս և 'ի վերս ե-
ղեալ զեղանկանաց և անուանաւորաց, 'ի զարմանս զինուորեալ
բազմաց։ և 'ի հանալոյ զարկեալ զանձանցն՝ որոց մեռանալոյ
ելիցեալ իւր՝ վերայ ևս ելեալ հարկս։ և հրամանքեալ բառնալ
զիրսս 'ի դրեալոյ եկեղեցեաց։ և ետ ինքեալ զարանանալոյն ենչ։

733 մՂ

755 մԾ

758 մԿ

Լ.գ. գ՝
և հայոց

և զոչ ապաս նոցին վաճառեաց հրեից։ Լ՝ զգեալ զգիշերային
պաշտամունս, և զսասանն գրոց։ և պատուանդ նոր չերծոյլ
զմերաւոր, և գլխաւոր գնել կանգնաչափ, և կոխել ածիոն կա-
պարեալ կնիք 'ի պրոմոնոցս խորանաց։ Լ՝ և ապա թնալիլ ար-
ղարապայ 'ի վերայ հոյլոց սասիկան գնդիս անառն ամն գնաց անտի։
և եկեալ ոկասս շարժուրեալ զՀայոց՝ սունելով 'ի նոցն բազմիկս։
Հայոցաթեան Տարկահանոնոց և յոյժ ազգ հալասահարուեցեալ նե-
զեալ յաջ իշխանացն Հայոց՝ խորհեցան ապստամբել ամիս-
դիսանն՝ 'ի նոին ամի յորում եկաց սասիկան եղիա։ Լ՝. յեղ-
գեմ գառնալ ուշադոյ ամենի պաարկի, և 'ի յարդարել նոր զնա
համբերել սակաւիկ մի, գիմեցին 'ի վերն նոր ոմեքիմ թշնամեք
նոցին գրիգոր և պաարեմ իշխանք մամիկոնեանց։ և կալեալ
զնա՝ բրեալն զոլս նոր։ և կարգաւորեցին զնա՝ յետ կալոյ նորին
զիշխանութեան։ ժե։ և ապրեալ կեցեալ նորա 'ի կուսաստ այլ
և ամն։ ժգ։ վախճանեցաւ, և թաղեցաւ 'ի գեղջն գա-
ղոնա։ Լ՝ սասիկան եղիա նոաեալ 'ի գոնին ամն իրբ։ ՃԾ.
կոչեցաւ յետս։ և թաղեալ հրամանաւոր ն որարկի 'ի վերայ
հոյլոց զառհակ զորդի բարգաւորաց բաղբատասանոց, գնաց 'ի
բարգաւոր։ և եր ոգն ոգր սահակ պաարկի ոյր գիալեցեալ էր
ն փոռահեալ սեպհական, և հիմիոցած ցնչ։ և թեան նոա-
ռեալ զամենն խոզաբարեալ։

Ճ. Ոչաւորս տրտ բազմոցեալ սորատուեալ, որոց գլխա-
որի անուն էր որոնեան, գիմեալ 'ի կողմանցն պարսից՝ ե-
կին 'ի փոքրագոյն Ս։ որոց 'ի գիմի հարեալ իշխանք որ-
ծրոնեանց՝ երկրին եղարաց՝ սահակ և Հասանաստ պրգիր վա-
հանոյ։ Հարին զբազմամն 'ի նոցանէ 'ի ոսոր ասսեալ։ այլ
համարձակեալ կարեալիք խոցեալ՝ անկան լեռիվարեն։ և ժողո-
վեալ 'ի վերն նոր բազմաւորք Ն շնամեաց՝ հարին և սպանին զնա։
Ով այն ոմն ոմն հոյլոց եղբայր նորա՝ վառեցան 'ի նախանձ
որամանն։ և գիմեալ 'ի վերն ոգանալոց եղբարն իսրոյ՝ գիաթա-
ռալ լերկիր կոչանեալ զնն։ և ինքն 'ի յետասա վերս ընկա-
լեալ կասարեցաւ անդրն։

Ով այս խրոն լոնոս կրոնք եղբայր 'ի գոգիկ, փոխասցեալ
ամենս յամանն ոկսն։ և ապա զոր բազմամ ժողովեալ՝ գե-
ամեաց մեռեալ 'ի կոզմանս պարսից, սասի եկեալ կին սպա-
ասակն, 'ի ինդրել զվերժ քինս եղբարց իսրոյ։ և առնլեալ
զբազմամ ոեղնս պարձաս անդրէն 'ի նոցն ամրոցն յոգիան։
Լոկ թշնամանացն միասնդամ գասամարեալ 'ի վերն նոր եկին և պա-
տարեցին զամրոցն սասի մի։ և. իրբև ոչին կորուցին առ-
նել, դասով և հենգասոր 'ի խաղաղարար կոչեցին զնա։ և կա-
ղեալ եղին 'ի բանտ։ ուր և վախճանեցաւ նա։ Լ՝ ին որ պրգիր
երկ, որոց անուն էր սահակ, հանգաստ՝ և մեքսաժան։ և

զի սկսան ոգեղղանալ զնիմանալի Տօր իրեանց գագիպ յԾին
վերադարձանի ։

Եւ հարկաւորագոյնքն ոչ ոչ ինչ ամենեւ ուսանել եւ
սուսկանալ եւ ծանրանալ ի վերայ Տոյոց ։ Մինչ նախարարքն
եւ մեծամեծք (աեւ ասողկն) ի չքաւոր ազգաւորն անկանի ։
Իսկ թեպետ ընդ մեծամեծ ոչ ընդունեցին առ ամենեսեան սահակ
զսուսկն եւ տրգուռ կենդանի , բայց զ ինչ ոչ ասեցեն , այլ ա-
ռաւել եւ տառապեցան ։ Իսկ մինչեւ յայն տառապանս
եղեն , տեսեալ յոչ Տայոց զարհուրելի կորուստս ։ եւ յետ սակ-
ղեկ մարմն տառապի ։ եւ ապա երանաւորեցի ոմն ։ զոր կարդ-
ցին մեր հայրապետն ։

Գ։ Տեսեալ զարդ տառ Տայոց պատերազմի եւ զանազան
ազգաց տարակուսի՝ հիմանդացաւ եւ մեռաւ , կոչեալ ի կա-
թուղիկոսութեան ամս ։ ԺԸ։ Իսկ յաջորդեաց զանձն այլ մեն
արդեաւ անուն , ձեռն տարբերեալ ի գրաւոյ գանձաւ-
ղեալ ։ Զրանելի եր յաւուրս սի զրաւն եւ խնամաւոր մեն
յարաբանեն ի կեղծի բաւեալ կամ քանեալ ։ ոչ ի
մանկան իրաւ ընդունեալ յերկիրն Տայ ընծայեաց զանձն
իւր ի ծառայսն Տր ի կենդանութեան ։ եւ ապայ գալով հա-
ասկաւ զիմակ բարի նկ. ծերոց ։ եւ վարեալ յամ ուսանի-
ալ ։ եւ յաւուն ծնանի գրաւ եղեւ զոր կատարեալ ։ եւ
ձեռնադրեցաւ յառաջնոյ արքեպսկոպոսէ կենդանեալ եղեւ ազգեսուց
նահանգին ։ ուր զրաւեալ եւ ոգեղեալ հոյակեր գնա-
կենդանի ։

Եւ եղեւ յաւուրսն յայնոսիկ յամենեկ յորդ աբուղն ազգեր
ինամ , որ ի առ տարուսեալ ամ՝ լերին ։ յարդ ուսանիցին
այնքեսանեցեալ և բարեսանեալ գիրանին ։ զոր հանգեցեն
և զարդարեալ ի սեղանն ։ Եւ զանազ յայնմ ի նոր յայնմ տարի
արքեալ ելանելոյն մինի , կարգեալ սեղանն՝ որ ի նոր հայ-
բարի սիրելիսն անուն , կոչեալ զնա ոս ինքն ապրեցաց զնա ,
զի ազգեցեալ իրարանց վերանին ասցի բանեալ ազգերն ։ Եւ ե-
բանելին պատրաստ առարեալ ոս վիճակեալ իւր գասանի-
բեաց հաց , զի ի գիշերի կիրակամին ամենեքին հանգի-
ցեն յաղթեալ՝ ընդ ելոյ յոյ վերանին ընդունել զարդարեալ ։
Ջոբայ ազգերն ի գարձանս քրիստոնեական հաւատոյ առաքի
ելանեին ։ Իսկ յառաջագոյն կիրակեին տեսեալ եղանելոյն ընդ-
իւր զարեալ եկեղեցեաց , և եկեալ մերձ յարեալն՝ եկայ ա-
ղեալ ։ և ինքեալ զանդին զի խաչեն՝ զոր ունի՝ ի ձե-
ռին ։ և ապա յանուն ամենեցեալ իրարանց զարեալ ։ ամ-
ենեքն ։ և առ ժամանն բանեալ յազգերն անոն , զարդաւոր և
անանակիս ։ Զայ տեսնել իշխանին սիրելիանեալ զարդ-
մանալ , և գահեալ ի մեր զեղեալն ։

Գ։ Եպիսկոպոս Գրիգոր Ամարաս։

764 ՍՄԳ

765 ՍՄԵ

Լ։ մ։ ԺԵ։
Ե։ կայ։ 766
մեծ։

Լենոյն աւուրս կորդեցան նա ինքն սիւլէյման ոստիկան Հայոց ի վերջ բրդ. ամի պատարկուն ասահակոյ թագաւորութեան։ և յորժամ՝ եկն նա ի գուբին քաղաք, ի յաջորդ ամի վերանոր նեցաւ կնքեալն հայոց արքուստ երկիր, կացեալ ի հայրապետութեան ամս. Է։ Լուս իբրև ոչ եղև ոստիկանին մահն ասպատոյ, վաղվաղակի առաքեաց պատգամ առ սիրոն եպիսկոպոս, զի եկեսցէ ի գուբին։ և ի գալ նորա անդր՝ առ ժամայն եւ ձեռնադրել զնա կնքիչս։

767
մեծ։

Ե։ Եղեն այս երանելիս իբրև ալեաւն հովին հանիւրով ի վերայ հաստի՝ ջանայր յամի անորառ պահել զայն։ և տեսեալ յոմանս յառաջնորդաց եկեղեցոյ Թուրքն և անկարգութիւն, և յոյլս զբռնանալոսի և զոչաքուղութիւն, կամեցաւ ժողով գումարել, և դարմանս ուղղութեան մատուցանել։ և զի ոչ կարէր հանդուգնամբ առնել զայս ի գուբին, գրեաց նամակ առ տէր եպիսկոպոս հարց ժողովել ի պարտաւ քաղաքն ազգանանց։ Լ։ մեզ զի գտուորքն էր յայնմ ժամի ժողովել ուրեք, գրեցին առ նա քաղաքն Թուղթ հաւանութեան, թէ զոր ինչ սահմանեսցես ժողովով ընդունելի է մեզ։ Լուեալ սոսա սիրոն կնքիչսն ի գուբինայ՝ դնաց ի պարտաւ քաղաք, ուսեալ զի իւր զամենայն յեղեալն եկեալսց։ Յ։ Եկ՝ գեորգ սոսան եկեալ։ սա զամենի սիրեաց եկեալ։ եսայի գալիսն եկեալ։ և այլք։ Զ։ որս և խոզամ վիպպ և վանանոնք և երիցոնք։ Վասցին զ սոսա և քանի մի իշխանք։ սահակ պատարիկ բազպատուն։ սարգսներսէհ սիւնեաց տէր։ ամրսա բազպատուն եաց իշխան։ մելիքժան տիրազն։ վրդհամ խորխուանեաց տէր։ տրատաւազ աղուանից տէր։ վահան վանանդայ տէր։ և ուրեք գոլեան տէր։ Սրբոյ ժողով տարեալ տիրոն կնքիչսն ի պարտաւ՝ սահմանեաց լսան։ և չորս կանոնս։ որոց սոքոնք ի վերայ ունկաց հաստատեալ եղեն և յայլ ժողովս։ զորս և մարթի ի հոմանուանել սուտանոր ոչոպկոս։

Լենոյն փերոս եպսկոպոս։ Լ։ սրբոյ։ 3։ Ալարամ։

Ա։ Լինիցի, քարեպկոս, և երեց՝ եթէ զկնա ընկերով փառաց և զաստուծոյ՝ սնանդ լեցին։ ի խառնելոյ հոտին, լուծցին ի կորդէ։ Բ։ Լուկանք մի իշխեսցեն ձեռնադրուն ունել ի վինոկ այլոց եպիսկոպոս։ Գ։ Լինկեալ մի ասկոպոցեն զանայուորս՝ առ ինչ, ինկեղեցի, այլ՝ հրամայեսցեն, զի նք իւրեանց ձեռաք ասցին ապքսասոց։ Դ։ Լինկեալ մի թոյլ ասցին քարեպիսկոպոսաց կամ քահանայից սնդան հրամայել, կամ ինկեղեցի օրհնել։ Ե։ Լինկեալ մի իշխեսցեն միւռոն օրհնել, կամ յօրհնեալն յանկանել, այլ՝ ի հայրապետանոցն առցեն սամ յաստ։ Զ։ Պինկեալ կարգեսցեն վարդապետս յինկեղեցիսն՝ սնդանսն քարոզել և ուսուցանել զեսոյանարդն։ Է։ Ամենք զինեսցին ի գիւղս։ զի սնդ հանգիցեն առանձնորդք։ նաև

Գ։ Լատանն միրուքն մեջքը ոլորեցին և պատռեցին . և
ըստ միրուքն մի թաղեցին յանոյշ տեղս . Դ . Քահանայ
պարտ հանել զ հոյլ սարկաւագաց եկեղեցոյ , զբաւ աբ-
բացոյ - և զմեծագոյն աղօթքն սրբոցն կատարեցեալ . Ե .
Քահանայ եթէ ոմանք ասացի , կամիցեմ երկրորդ սամանա-
կեալն ձեռնադրեցի , մի երկնցի քահանայութիւն առնել , այլ՝
յապաշխարութեան կացցէ . Զ . Քահանայք զոչս լեցին մի
պատիւ զհաւատացեալս ընդ անհաւատս . Է . Ընդհատս
աբբ իարհրդոյն քահանայքն պարտաւորեցին , և մի ճանիցք .
Ը . Լեմն քահանայ պատի արասցէ երրորդայ յաւաղգէն
հնացեալս , եղծեալ լեցի , և պատին քակեսցի . Թ . Մեղք և
սարաք եկեղեցւոյ մի վաճառեսցին . Ժ . Կրօնաւորք մի ան-
պատիւ լեցին վանս . այլ՝ կացցին անդ , ուր կրօնաւ-
որեցան . բայց եթէ կուսանքն ի վանսն ուսանիցուն . ԺԱ .
Մանուէլ մի լեցի մերձաւորաց միոյն ի սիրդ զարմ . ԺԲ .
Ընկերանոցք շինեցին մեզ նոյ , որք յաղագս սիրոյ ինչ հա-
լածեալ լինին ի քաղաքաց . և հաս կարիցուն նոյ ի ժողովրդ-
մեն . ԺԳ . Ի մեռանիլ ոգրաբ՝ տուրք զգրանեալն մի յիշա-
տակի հոգւոյ նոր տացին ոմանք եկեղեցւոյ և ոմանք վանից , ո-
լոյ կր ժողովուրդ , և ոչ այլոց , բայց եթէ յաւելցի ինչ . ԺԴ .
Ոմանք ասեն յեղեկն եթէ յաւաղ քան զարձանիլն մեռցի .
հանդիսիւ մի թաղեսցի . Ե . Լեմն երեքեան ոչ ուռանց մկրտ-
ասէ մեռցի , հանդիսն թաղման մի կատարեսցի ի մէր նոցա .
ԺԶ . Աղբեանցմանէ մի իշխանացն փակել զդրանս եկեղեցւոյ .
և կամ խոսանել զնոսանցն պաշտամունս . ԼԷ . Լայնոն գեղջն
եթէ վասն պատճառեցոյ զհոգին՝ տացի փակել զեկեղեցին ,
նպղեալ լեցի . ԼԸ . Մեղք գերի վարեալ ի հեթանոսս եթէ
կեցին ՇԾ կրոնի հեթանոսաց , և ուրապաշտ ինչ գործեալ
Ն նոցա , թերեցո և առանց ուրանալոյ զհաւատս , ի գրանին
խաչեանց սամ մի ապաշխարեսցեն և յայնմ ասի ծանուցեալ լեցին
յաւուրս չորեքտասանեան և ութսանեան . ԽԹ . ՇԾ գերեալ հա-
մարեցին ի հին օրինաց մեր . Ծնունդս . Նեղեալ - զեւատանք .
Ամիսք . երկրորդ օրինք . յիսունք . դատաւորաց . հաւաքեալ .
ելոս գերեալ Թագաւոր . Նեղեալ գերեալ Մատաթիայ . երկու գերեալ
Եղբայր . տարեալ . յուդիթայ . Եսթերայ . մանաքայեցւոյ .
յոբայ . ապրանք դաւթի . ելոս գերեալ ոգոմանի . գերեալ երկու-
սանն մարգարէիցն . գերեալ Եսայեայ , երեմիայ՝ (Ն որում ի-
մացեալ լինի և մարգարէն զարուզայ) . Եզեկիելն և դա-
նիելն և խմասանն սիրոցայ . Ի այսոսիկ հանեալ ի կանգա-
ղեն հաստատել սիրոն կենդանի՝ սիրեալ զոսանանն յայլեալ
գաւառս յԾին հայոց , նաև յԾին ազանանից հաստատել գաւ-

Գ։ մա
և կայոց
768.
մանեն

Թի Կ.Ռ.Ղ.Ի.Ն.Ի, և հանեալ իշխանաց նոցին, որոց անուանքն
Ի՛ մ. փ. և հայ.
Ելն վերագրեալ։ Վասակ Սանեան, և Վարդան սասանեան,
և Աիրիկ քարանեան, ԵՐ։

769 մթէ. Ի՛ յաջորդ ամի սպար Ժայռիոյ մեռաւ սիւրէյման ոստիկան։ Ի՛ վերեալ։
և ուղարկեան առաքեաց ի տանչ ծորա զայլ սք սրքիր ա- Ի՛ մանել։
նուն։ զ. բաղնիս տուուսկեցոյց զՀայս։ և զորք ոչ առա- Ի՛ արքան։
նել։ զ. որոց ունէաք փնտրեալ և ի կոչմանս քաղենոյ, ա- Ի՛ երեսի։
բեալ և թալեալ՝ ուեղեին յայժ զբնակիսն։ ԵՐ որ ոչ ևս կա- Ի՛ պարտ։
ցեալ ոչ հանդուրժել՝ յարձակեցան ի վրէ, զամենս հարին
ի բերան սրոյ, և զամենս զանազանեալ փախստեայ։ Ապա
իբրև իմացաւ պերիր ոստիկան, ազգ սրաբ փարիզակի
մեծի իշխանին միջոցեալոյ, որոյ անուն էր մուսի մուսա հա-
բի, արձակեալ զորս ի հայս ի սահմանս քաղենոյ, սրեալոյ
և թալեալոյ։ և նոքա կարկեալ զանազ մի սուսուր՝ արի արանց
առաքեալոյ ի կարմանս յայնմանէ։ Հասեալ նոցա անդր յան-
կարծակի՝ յուսալի սուին զնոսին, և կոտորեցին սրս եօթն-
հարիւր։ և գերեցին ոչխս հազար և երկու հարիւր։ Ապ-
ապա դաւանանութիւն ունելոյ կալեալ և զմեծ պատրիկն ըն-
սահակ թարգրատունի՝ ածին առ մուսի։ և զի մուսի յառա-
ջագոյն իսկ ունէր ընդանութիւն ընդ սահակայ պատրկի, իր-
բև եաս զնա՝ առ ժամայն եհան ոպանել։ և զնամ գանան
նոքա եառ յարկանսն։ ոչ գրէ գիտնեսիոս պատմիչ ասրուոյ։
առ ասեմանեայ։ Բ։ 16։

Գ. Լ. Ի. Ի. Ի. Ի. Ի. Ի.

Հրամանք Խոսրովիկատանէ Եսայեայ, սարկաւագի, և յովհան-
նու պատարագիչ կոչեալ զնոսա։ և Նոմոտոնիանէ
Եշխանացն սակայ և կամարարայ։

Յամ Երամանի հայրապետ հայոց կացեալ՝ ի կա- Ի՛ վերեալ։
թուղիկոսութեան ամն. Ի. վախճանեցաւ։ և յա- Ի՛ ազգ. Ն.
ջորդեաց զանձուն որ եսայի՝ ի նոյն գաւառէ յե- Ի՛ մանել։
ղանգեղ։ Պատմի զնա սորա, թէ մինչդեռ մանուկ Ի՛ արքան։
էր ամենայնի՝ և միամիտ սրտի ծնողաց, մեռաւ հայրն։ իսկ Ի՛ երեսի։
մայրն նի ազգաւ մեսրեալ էստ զնա և սորա՝ ի փոքրն՝ ի
դուռն եկեղեցոյ կենդանարարանն։ և անդ ստեալ մատ-
ցանէր զնա։ և ոչ մերիկն անուն գտաւ, զանի և զդիսեր՝ ի
գաղանեցոյս կալով յարատան և ի ձեռանս։ Զոր յարեամ հայ-
ցանէին զնա քահանայք տեղւոյն, թէ ընդէր այդպէս գա-
ղանեալ գոգարեա ոստ յայսչափ գարանանալ խոտոր թէ

ազգս Հանդերձ ամենեսեան մանկամբոյր , և աչ ասասցես ՝ ի տան
ուրեք , նա տայր ոչ ամենի ասելով . Ինչ գիտէր , զի ես վասն
կամաւորելոյ մեռայ մեռեալ . Զի զիտէր զի ես վասն
գրեթէ մարդասէր անոյշ մի մանկանն . զի յեռ փոքր ինչ մե-
ծամեալս ՝ ՝ կացեալ և մնալ ՝ ի Նոմն կամաւորելոյ ասելոյն ,
և զարդասցեալ ՝ ի բարի վարս և յուսանելս , ձեռնադրեցաւ
նախ ենկեր գաղիան գաւառաւ , որ և գաւառ ՝ ի ժողովի՝ վար
ապար ամ կամաւորելոյս՝ ըստ պատմելոյ մեր ՝ ի նախընթաց
գլուխս . և ապես կալեալ ՝ ի պատրիարքութեան ՝ ի
մեր ազգին ։

Եր յաւուրս ոստս Եւրեղի ՝ ի մեջ Հայոց ասեմանաս դուռնե-
ցի դրան Երկոյ կամ ճկատանին , այլ բանիցն . զարմի ասի
ասմանեալ անեցի , թէ * Հայս ՝ ի հատարանեն ամ իմանասի-
բանական և գրաւորութիւն ապրեսուցի՝ Հանդերձ հայերես-
կան առաքինութեամբ ։ Յաւելեալ և ասել . * Լոյն յայտնի
ժամանակի և վերոյ յայտարարեալ Հայոց բնաբանքն և լա-
սաւորեալք , որ եկիցեն , և անասասա , և խաչիկ , և դրա-
հիմ Հոռոմայրեցի ։

Ինդ այն աւուրս առաքեցաւ ՝ ի Հայս Հասան ոստիկան ոստի-
կանաց ՝ ի տեղի ապրքեցոյ , և սա առաւել գաւառ քան զգի-
գիր և քան զայլս ՝ ի կեղեքել և ՝ ի չարչարել զՀայս . Նաև
զարդ նորս անպատեալ արշաւեալ ասա և անդ՝ սասպասան
ամենին և տաերիին զան , Ինդ որ գառնացեալ յայժ մուրե-
ղայ մամիկոնեան՝ խարհեցաւ ապստամբել յասորիսանն . և
ժաղաքեալ ՝ ի իր արս քանի մի քաջս ՝ ի մամիկոնեանց՝ յայտնա-
կեցաւ ՝ ի մի զորաց նոր , որ նկեալ էին ՝ ի կամանս տարեալ ,
և ասպատակեին ՝ ի գիւղս և յաւանս . և ապան ՝ ի նոցն ոչիս
հրկիզիւր . և ապես միւսանգամ պատահեալ նոցն ՝ ի հար զգաս
հապարս ՝ ի նոցն . և դիմեալ ՝ ի դաշին՝ վարեալ ոստի զասոր-
կանն , Ինչպէս նախն գոնեալ յայնժամ և այլ իշխանք Հայոց
ակամն և նոցն իրբ ինքնագլուխս ոչիրեալ գաւառաց իւրեանց ։

Ի վերոյ ասեալս՝ յայտնեցաւ ՝ ի Հայս կրօնաւոր ոմն ա-
նուանեալ , որ արտաքուստ քաղաքիսն մարդ երևիցուցանելով՝
ակամ ստուերեալ և պատիր յանիրաւ չարչարեալ առնել , թէ
լեռնաբնակ են ժամանակք Հոգեպարտաց , հուսանին վերոնասաց . մի
որպէս՝ պարտ ձեզ ասել գնաղանեալ նոցն , այլ վանեալ զնա հա-
պարտ չարն ՝ ՝ Ուստատեալս՝ ՝ այս իշխանացն Հայոց՝
յայտնապէս ապստամբեալսն ՝ ի Հոգեպարտաց . և ասեալք ՝ ի
նոցն արք իբր հինգ Հոգեալք ժողովեցան ՝ ի մի , որոց գլուխ
հիմն մանրեալ և սերտատ և սաստիկ . Ու ՝ ի յարանիկ լայ-
մանեալն Հոգեպարտացեալ իբր երեսուն Հոգւոյս ՝ ի Հայս , և
սասն պատերազմ ՝ ՝ ՝ յաւուրս զարհաց . և Տարան ՝ ի նո-

[Գ.] Գ.
և հոյլ

778
մեջ

780
մեջ

781
մեջ

Գ. պրան .

Գ. պրան .
Վամոել .

Ամ. ՌՃԾ. և հայոց

ցանէ զարաւոր յոյժ։ և կատարեցան սիրք իբր կրկին հայաբ։
և առաջնորդք 'ոգան ի նմա, մուշեղ՝ սմբատ և սամուել։ և
այլք մեծապատիւ փափաքեալ զրուեցան յոյլեալ տեղիս։ ի
երբ և երկու ոգիք ամուսայ աշտ և շատուհ, և եղբայրն
սամուէլի շատուհ։ և երկու ոգիք մուշեղոյ՝ միւս ևս շա-
տուհ և վարդ։ երք սեպան յերկիրն վաղապրական։ այլ
զերկոսին զատա զվարդ և զշատուհ տան մերաժուն արծ-
րունի եղբայր սահակայ և հոտաղատոյ։ իբր թէ պատճառ
ոգոր հարեանցոյ լեալ ի նոցանէ հոյր նոցա մուշեղ։

Վարդ.

Իսկ վարդան, թէ եթէ ոգոր մուշեղայ յոյս գտեալ եւ։
որց մին կամեալ առնել իւր թիկունս և ապրեցուցանել
զանձն 'ի թշնամեաց՝ առուեցաւ ի ջահանայի ուսմն հա-
գարացոյ առն հրոյ։ որ գրաւեալ էր յինքն զնան ինչ երկ-
րին աղգարուանոց՝ 'ի գաւառին շիրակայ՝ որ էր 'ի ձեռս կամ-
սարականաց։ և խորհեր հնարիւք ինն 'ի ձեռն վնասել իւրոյ
առնուլ և զբաղել։ այլ չ կարաց։

782 մին

Իսկ բազմութիւնք հոգարացոյ յետ վիճելոյ զմիմեանս
հանեալն ի մուշեղայ՝ դիմեցին 'ի նեղբ 'ի հոյս՝ յաւարի առ-
նուլ։ զոր պահի հայեալ իշխանացն հոյոյ և լուա-
յեալ, սմանք սմայան 'ի քաղաքս իբրեանց, և կոյսն 'ի
հարին տարակուսեալք։ և սմանք փախեան յանմատոյց տե-
ղիս։ հանդերձ և զիւղականք պաշարեալ 'ի վանեցս՝ սմանք
ապաստան եղեն յուժեր քաղաքս։ և բազումք զրուեցան և
զերծան 'ի ներին։ և կեալ զոլեցան 'ի յայրս և 'ի ձոր։

Ամ. ՌՃԾ. Ա. Ամ. ՌՃԾ.

Այնպէս և որդիք բուգաւորեալ սմբատայ՝ ոգոս։ որ սա-
կանաբար մեծարեալ կոչեր։ և շատուհ, կամ լոյ պահել ըզ-
քանի երիր իւրանց զգաստանն ոգել՝ բաժանեցին զոյն 'ի
մէջ իւրեանց։ և զկաբանոցին նմին։ և էլ տուին թէպ թշ-
նամեաց միջամուխ լինել յոյն գաւառ։ Լուանալ ասեալ թէ
բազմութիւնք հոգարացոյ սփռեալ են զկամամբք աշայոյ և
աւոյոյ։ և քանդեն զերկիրն։ մ ոչնչեցին զինքեանս զարս կո-
լոսին։ և հաւուլ յանկարծուստ 'ի վրայ այլազգեաց՝ հարին
և փանեցին զնա անաւ։

783 մին

Ապ իբրև այս յաջոդեցաւ նոցա, դիմեցին ոգոս և յերկիրն գի-
լոսիոյ յարշաբանին։ և փնտեցին անաւ զգոհոյ իշխանն
և. զնոսա զարս հոգարացոյ՝ որք էին անդ։ որոյ առուեալ և
վաստակեալ՝ եռան գունդ բազում՝ 'ի կամենարանս։ և
գնոյ աւուն 'ի ասպանէ զոյն զաւառ։ ուր և հրոյ. զնեալ
ուշոյ զերկրորդն հնի։ զի յաւարն էր առան զբարիկ։ զնա-
կեցոյ 'ի նմա զանուանիս իւր։ Այն ոչ ուշոտ զոտա և բա-
ղեարալ յոյն 'ի գարձս իւր։ և յոր միանգամ ձեռնտուութիւն
լինէր, նախ կանխեր առ ոնծ։ Նուազ մնաց մինչեւ կոյս

Եւ յաջորդն, քեռեկորդիսն, ապա նորա նոցա, մինչ գիմեալ դան
հայրապետացիք ի մէջ քո։ Զի ասեալ է Թուղարեալ ի հուսիոյ ընդ
սոցա միոյն յաստուածեանն սաղմոսից։ Զ. ասա նոցա Ընդ Ամենայն ազգ։
առանց մեկուսանելոյ յերանելեացս ի մէջ, և պատասխանի զվա-
սարի հոգոյն՝ որ կոչեալ լինիցեն արդարք, ի Տէր և ի քրիստոս
հաստատեալ զնա։ Եւ կատարեալ ի զարգաց նոցա որս իբրեւ հա-
լիսեալ։ Զայսոսիկ քաջալերեցեր ասել ազգին փոխանակ ոգոյ
մեռելոյն, յանկարծ, առաքելոյն առնելոյ։ Եւ ինչ բերին Թա-
գաւորեալ վերանուն յաստուածանալոյն Թէ հոգաստուածք։ Եւ նոքա հա-
ստատեալ զնոսա որոմանք՝ վերնակայ զաստուածոյն։ Եւ ուստ
ասէ հոգն առնելոյ զվերանունն՝ ուստու զնա ազգանէ խրախոյ,
և բնութիւնցայ ի տեսչ։

Իսկ քահանայն հանդերձ սրբով իւրով ուստ զլուցեալն ի մեռեալ՝ ի
դանէն էստ զայն։ Եւ Թագաւոր ոչ դարձն իւր՝ մարդեանց
ուստ հիոգ հոգաւոր։ Եւ յարանեցաւ՝ ի ուստ։ Ի՝ յոչ քաջին
աշխարհ եղեալ Ընդեմ՝ սուրս երեւ հարիւր հնծելոյ և երեք
հարիւր հեւեւելոյք՝ կոտորեալ զարս հարիւրս ի ընդեմ զարաց
նոցա։ Եւ ասեալ զնոսա՝ ասեալ։ Եւ դարձան փոխանորդ
լոյս զնոսա՝ Լոյսանդ և շարաչ եղեալք նոցա սարսափեալ
ի կարգեանս զանոնց, և սուսեալ ուստ բազմ՝ զանոնցայ անոյ։
Եւ ի սիոնէ զարեց քաջարին զնոսա՝ յարդարեցին սարանին
զարդեալ զարդ քահանայի։ Եւ իբրեւ դարձան նոքա, ասեն, վա-
կնոցին զանուն քաջարին Ընդեմ՝ նոցա։ Զարդ և անարդ և անարդ
մեռեալ զարդն՝ գրեցեցան։ Իսկ քահանայ զիմեալ սարսուա-
ւոր զարդ՝ ի կարմիր եկեղեցոյ՝ սիրեցոյ սուս եղեալ. ծայրն
պարանոց, բարեբերեալ կուսակ։ Եւ զիմեալ սոյն իւր քաջարի ի բե-
ղան գեղոյն։ յարեալ և ազգ սեղանոյն կանգնեցան զնոսայ։ Ի՝
գիմեալ դարձեալ հայրապետացայ՝ զոն վասաստանեան՝ ի գիմի
հարան նոցա և վանեցին զոն երկրին եղբարք՝ սահակ, հոսա-
զարեալ և մերաբան։ Եւ ոստանին զգլխաւորս նոցա։ Զի ոչ
խառնեալքն ապատանեալ անէին սոն զերդ։

Զ. Զ՝ Զիրեալն Եւ ասեալ սակրաւորն Հերոն եղբայրն մուսէի,
առաքեալ ի հոյս սասիկան՝ սոն եղեալ սուսն, սաճեալ ի
ձեռս նոցա զար բուզեալ՝ յոյժ. և նորա եկեալ՝ ի՝ հանա-
Հեաց զարարաքեն ոստանեալ և սրբանեալ. և նարդ
գերեալն՝ զնոյ ընդ իշխանս նոցա սակրաւորն խոսան։ Զ՝
կանեալ սա ինքն դիրեալի իւրեանս՝ որդի զոն սա իւր. և
սանալ յամենեցունց ի նոցանէ զատանալ՝ սրանեալս զնոն։ Զ՝
ինքն զնոյ սանեալ էր՝ զարարք անել զերեալն Հեղասա՝ զնոյ
խոսան սարանեալս, զնոյ սանեալս, զարանալ, և զերեալ
ժամ. զի զարանեալ սաներ յանիրաւեալն մեր նոյ՝ կամ սրա-
ցուցանեալ և կամ զարանեալ։ Զ՝ զի ոչ զարանեալն զոյս սանել

Լ՚ամ թ. և հայ. թ. 786 մնչ.

ի գոնին, գնաց ի պարտաւոր քաջաք աղուանից։ և պատանուանոք ինն կոչեաց զնոսա գալ առ ինքն։ և նոքա յանձն արարեալ զՀ՚ բերեանց ի գաւիթ մատիկոնեան՝ գնացին առ նա։ Լու ի բերեալ յանդիմանս եղեն նմա։ նոցայ նոքա եկիր զարտաքսեալ ամիրսանին։ և ասէ։ երկու ինչ սուրբի կոչ ձեզ։ կամ՝ թողաւ զկրոնս ձեր։ և կամ զանիկ յոմն ընտրեալ և ի կենաց։ Պինեն եառեալ նոքա։ և ասեն։ երկոքին խնդիրքդ ես տարաբեր մեր յիրաւանց։ ոչ ոչ կարեմք թողուլ զքն։ իսկ թէ դու կամիս ապատանել զմեզ յանիրաւի։ տացես համարս մեզ։ և մեք ուրացուք ի նմանէ զպատկերս նազարենոյ։ Լ՚ուրկացեալ ի վերայ նոցա զարկ ի բանտ։ ուր ուրացուալ ամրաժանայ զնազարեան իբր։ եւ գնաց առ ամիրապետն։ և եկաւ ի նմանէ

զիշխանութիւն հանդերձ տան վերակացութեան։

Լ՚ՀԱՍԱԿ և Գոմարապատ կացին հաստատուն ի հաւատս։ վասն և ասորիքեան հրամանեալ հասանել զգլուխս նոցա։ Լու յարժամ ասեցին զնա ի տեղի դիւռատեան, նոքա ցնծալով գաղմանային զնոյ։ ոչ թէ հրաւիրեալ իցեն ի թագաւորութիւն և ի փառս։ և. ի Հաճատարի յարդարեին զմեռանոն՝ ուրեքիւղ համարակութիւն մատչել ի մահ վասն նոցա։ և մի ինչ փոյթ յանձին ունել վասն կենաց։ կամ վասն պատուոյ և կռանաց և ընչից։ Պապին զինն նոցա և քաջութիւն մարդկան՝ հայոց և այլազգեաց։ ընդ. նասին և. նա ինքն ասիկան՝ որ սենեպատ խրատուն զնոն և ոչաքեր յարտայուն։

Լու ի հասանել ի տեղին, այն ինչ յարդարեին զտունին զաւանս, նոքա ծուռ նգեալ խնդրեցին յոյս զրաստուցանել զինչանոն՝ ոմանք մնոք ասել զանոնք ի զենուն վասն սկզբան նոցա։ Լ՚պա յառաջ մատուցեալ հանդերձս՝ որ ի բերեցն ի ի, ասել ցերանելն սահակ։ եղբայր իմ՝, գու՝ որ կատարեր ելիր քան զիս ոչ մնացեալ, ելիր այժմ՝ անդրանիկ ըստ հոգւոյ վկայական մահանամբ։ ես գոհս ի քեզ նոսին, նմանապէս զի՝ ի քեզ մնարկուածի։ ի խրախճանութիւն մնացեալ ես յառաջ բանիկ յարմարս, այժմ զիս յառաջ արբեցս պատուոյ փրկութիւնն քոյ, և փառաւոր լիցի անուն քոյ ի քաջ հանդերձակութիւնդ։ Նոյնժամ կնքեալ սահակայ զինքն նշանաւ սրբոյ խաչին խնդարհեցոյց զարքանոց իբր առաջի որպէս սահակն, և կատարեցաւ։ և երանելին հանգաստանեալ ասաց ասելոյ ոչ վասն կատարման եղբայն ինչն ես զինքն՝ նոքա հանդերձակեցաւ յառաջնում աւուր ամենեան ահեկանի, այն և ապրիլի։ 8. յամի ՌՄԹ. 786. և ի թուականն հայոց։ մնչ։

Իսկ յորժամ զարձ արար ուրացեալն մերոյ՝ և գայր ի վանս բանակն Ծ, ել ընդ առաջ նոցա գաւիթ մատիկոնեան՝

նեան՝ որ նասեր 'ի վրա, և ասին զնա։ Լայտ նոցա՝ թե Լիկոց երկուց եղբարց ազգականաց, և կարասամբ երթալ զնա, կատարեցին նախարարքն զանգիտելի սիրոյն մանկան խորհուրդս, ըստ յիշատակելոյ մեր յերկրորդ գիրս · Գ · Կ · Ե ·

ՌԽԱ · ՏՅԿ ։

Յորմէ հուշատակելոյ եղիտոյ զերանելին սահակ և ըզ- 787
Հոմաղասի՝ եկին 'ի նախարարն քաղաք · և փարեալք առա- մեջ
քեաց գործակալն 'ի գաւառս գաւառաց՝ առնուլ հարկս և առաքս։ Լոյս զիմն 'ի գաւառն գաւառաց իւրոց ոչի ամենեն առա- քեաց 'ի գաւառն բարգևանեաց · զոր հարեալ 'ի գեղջն բարգաւանն եին և նմուտ 'ի վանս եկեղեցոյ սիրն գրիգորի · և անդ ազատս առեալ ինչ։ Լոր տեսանել նորա զգեղեցիկ և զբնաւոր ազատս եկեղեցոյ, և զսակաւն և զարդասիրելին անօրէն, և զոսկեզօծմունս զարդարանացն, և զիրաւս զգեղեցս, հոգաս ազատմանէ սիրտ նորա 'ի յարդարութենէ նոցին · և խորհեր զայնպիսի գաղանել հնարս, զի իբրև իրաւունքս ինքեանց զարդասէր սանուլ զինքն զնանին։

Լայսիսն խորհրդով վարանեալ ելն՝ ետ խնդրանսն առնել 'ի գիշերի զմի ոմն յանուգգաբարոյն ծառայից իւրոց, և ընդ- դիմանալ զայն 'ի միոջ մի խարդախի՝ որ անդ կայր · և կոխեալ զանել զմնաս նորին։ Լոր իբրև՝ ազգ. եղև, ոչ ինչ ոչ գիտեալ զկանգնեալն՝ սկսաւ խնդիր առնել ծառային ապանելոյ · և յոչ գտանելն զնա՝ եղոյզ զարդարութենէ մեծ · և հրամայեաց կոչել առաջի իւր զիրանարդս զանիցն · և հարցանել 'ի նոցանէ · ուր է ասէ ծառայն իմ · զոչ զինքն հեզեալ՝ 'ի նմանէ ա- ռեալք զիրեմ։

Պիտանի եղաւ նոցա · ոչ գիտեալք ասեն՝ ո՞ է, և ոչ իսկ տե- սեալ է մեր զնա։ Հայտնեալ հրամայեաց իշխանն կոչել ըզ- նոսա, և պահել 'ի բանտի · և զինքն սկսաւ յուզել զմնանն և զնա՝ վայրս · և հասեալ 'ի զիրն՝ զոր զինքն կոտրացեալ էր, եկաց զայն · և տեսեալ անդ զիրն զեղեալ ծառային՝ ձիւ ե- լարձ, և ասէ · ահա ապանեն զքո ծառայն իմ, և որ զիրն 'ի զիրս յայս · և հանեալ զնա անտի՝ եղոյզ բանտարկելոյն, և ասէ · ոչ է ձեր մարդասիրութիւն՝ զոր ցուցիք ինձ զոչ ընդ- և անարգեալ՝ որպարանիցս մեր։ Լոր նոյն ժամայն առա- քեալ ոչի մի առ ասորկանն եկեալ՝ զգացոյց նմա · և զամ բանս տարաստանութենէ բարձեալ 'ի վերայ կրծաւորացն մեր- պարտաւոր եղոյզ զնն · և ասորկանն առանց հարցուփոյն ասելոյ՝ հրամայեաց ապանանել։

Օ զարմանի հրամանն ընկալեալ ոչի իշխանին՝ խորհրդեալ 'ի բանտի զնամ կրնաւորսն՝ որք եին ասելի քան զբաւա- ական · և մնացին ասիտ ամենք՝ որք 'ի տիզբան 'ի ծառել

Լ. ԺԵ. Հայոց

շինեալ թաքեան 'ի ծածուկ տեղւոջ։ Այս յաւարի ա-
ռեալ իշխանին զիմ տղայս և զիմ զարդս եկեղեցւոյն, և.
մերկացուցեալ զքանան զնեմ՝ ելն և գնաց անտի։ Զոյնժամ՝
որք թաքուցեալն էին յանդարձ տեղին՝ ելեալ տարան, և
տեսեալ վիճակին դատարկուցեալ և խլեալ՝ 'ի բա-
ղեզարդեալն՝ ոչինչ ոչինչ։ և գնացեալ 'ի բանան՝ իրրև
տեսին զրխակալս կրնտեալս, յարեալ ընթանեալ՝ ա-
ղաղակեալ անկան անդէն։ և յետոյ զդատարկեալ՝ զարմանի
և զաւարին զգաստ լայն 'ի վերայ նոցա։ և բարձեալ զմար-
մինս նոցանն՝ թաղեցին զարտասուս իրրև զմեծամեծ մարտի-
րոսաց։ Եւ այս եղև ու ժամք հարեալ կենդանի կենդանի
միջեալ։ ոչ պատմեալ յայնմանէ՝ կենդանի։ այլ ասողիկ զիմ
ամենայն յաւարն զնեմ։ ի՛ և յաւարս սահմանեալ կենդանի։ իսկ
վարդան յեկեալ տեղիս ետ ցերեկ։

Ե. Զ. Զինչդեռ յայսմիկ ասուցանեն նոքա Հայք։ ասիցու-
պեսն Հարան ետ զՀայաստան Հանդերձ՝ եղբարս իւրովք։ Ա-
ռեալ։ և նոա առաքեալ զՀայս Հարկանեն ամենայն խնդրել
ուրացաղ յաշգի Հաւատոյ։ Եւ ասա 'ի ձեռն ասորեանն և
զիտալ և ինչսին իսկ զայնպէս խոշտանգեալս զՀայս։ Զինչ
յարիս ընդեղ նոցա ասասան։ զոչ և նոսիսարդք Հայոց Հան-
դերձ կենդանեաւ։ բայց կալեալ առ նոա զինչ խոր-
հուրդ՝ զարանին ինեանացուցանել զանաբ ծանրութեան Հար-
կաց։ բայց նոա առեալ ետ՝ և կրկին քան զառաջինն եդ
Հարկս 'ի վրայ նոցա։ որոյ և ի՛ ասելոյ ասողիս՝ մարդեան տնն
Հասին վերստին 'ի յերեսն անանկանի։ Զոյս տեսեալ շարհոյ
ամենատեսոյ։ և զոչ զայս նորա Հոմանոյ։ խորհեցան թա-
գաւոր զՀայն և զարանին։ և 'ի նոցն յարդարեալ և զոչ ելն
ասասան Հայոց զարդ՝ մեհենոցն ասան։ և գնացին յՀն Հա-
ռանոյ։ Իրրև գիտաց զայս Հարքահանն խնդրել։ առա-
քեաց զոչս զինի նոցա։ և իրրև Հասին նոքա 'ի ասիանս կոչոյ։
զարձան Հարքն 'ի վերս ասացս։ և մարտ եղեալ ընդ նոսա՝ զանեցին
զնոսա։ և ինքեանք անկեալ ընդ գետն՝ զի կոչեալ ասիանիս։
մեռան 'ի ասիանոս յուռնայ։ Ասեալ զգաղաստ նոցա կոստան-
զնեալ կոչեալ՝ ետ նոցա տեղի բնակութեան 'ի գաղաստ նոցանէ։ և
նոքա մնացեալ անդ՝ ոչ ետ զարձանն 'ի Հայս։

Զ. Զ. Ասեալ զայն ասուրս Հասցն կանխուցեալս։ կոչեալ
'ի Հայրապետութեան ոմն։ ՀԺ։ Իրրև գիտաց զայն խնդ-
չոյլ Հաղանան։ բռնութեամբ ետ բերել առաջի իւր զնոսա
ասասան եկեղեցոյն զանեալ։ և որ ինչ Հոգոյ եղեալ յաչս
իւր։ ետ զնոսա։ Զայնժամ ասեալոնոս գրան երեկ զանեն-
զի մատուցեալ նմա և ասասանին ինչ Հանեցոյց զնոս։ և
կալաւ զանեան Հայրապետութեան ասան։ ՁԲ։ Եւ ապա յոլով

Գ գ 2 կամ

788 ՄԷ

Հ. ԺԵ. Հայոց

Ա. Զ. Զարդ

Ա. Զ. Զարդ

Ա. Զ. Զարդ

Ա. Զ. Զարդ

Ա. Զ. Զարդ

Ա. Զ. Զարդ

կամ յոմն յաստանէն յուրոյանէից հիւրասիրուստին՝ ասիսն · Գ, Իսկ իսկեղանիկ կոդեստեան և լայլ տեղիս զվանարայս և զանկեալեանս դարձեալ ի տեղի իւր · և մեռոց հայաստան ի ձեռս սատիմանին հզիատոյ այլեւս ասս էր · Է ·

Ա. Մ. Գ. և հայոց 790 թվին

Վ Ա Ռ Ի Ս · Կ Ղ ·

Հայոցիս եօթներորդ էջմիածնայ ժողովոյ · և ապստամբելոյ հայոց Եղիշէի ի Բոժանոյ յանապատ ի Խոյրեայ ·

Ապ ժողովոյ դասաւորեցաս ընդդէմ պատկերամարտից՝ ասելոց զի նիկիա չիսամեռայաց · որոց միան հրամանս ի երկայնայ ժողովոյ Նիկիոյ · դարձեալ ենդրեալ և ընդ հարկ մեզ խոսել, թայց չի ինչ անդրէզ սակաւաց նա ասացեալ առնել զլատանանեն ասելոյ · Ի լայլ կամեցեալ ի գրգռութեանէ սուտ պատերազմաբերութեանէ սիրելոյն առնել քանզի՝ գիտասցի և, զի առ Մեկոր լինեալ կոչեսցի խորհրդայոյ՝ որ և իսասարս կիսասաս կայի, յասարս հոգեւորականաբեր լրտեսնեսս խնամատարին Հարոյ կենդանի, հրամայ սին ենդրադարձ սասանուն գասանիկ սկսաս ուերմանել քանզ ի մէջ սրսարոց ոց և հոգեւարանայոց Եղիշէ Նիկիայոց պատերազմ, ենդ կոստանդինանի և ոչ՝ զոր առնեն քրիստոնեայք · և լայլ սակս գրգռութեան պերիս ամիրայոն և յորդոր եղեալ նմա ջնջել զնոսա ենդ խանութեանէ խարոյ զրատակերս, խոստանալով նմա՝ եթէ ոչ սասանասցեն մեռուցի՝ սա երկայր կենալ ի թեզրանեն սան քանզրանս · Հրամայեալ ի այն ամիրայեանն՝ գրատանդեալ խարանակ զպատկերս և զնոսա · և ինքն դիմի ուսիասոյ մեռաս · ոչոյ ի ոչ ելեալ ոչաս գրատակս ենդ հրեն · փասն ոչոյ ի վերին սրդի եղեալոյ՝ ոչոյ սասանեցոց զհրեշտն · Ի՝ ոչոյ ոչոս ինձն լաս ոսասցեալ հրամանի՝ ոչ ի գասանեն գասաներ ինչ իմարեսն, խարսանեն՝ արիեն և ջնջեն · մինչև անհիա ոսնել և ի գրասոց զրատակս ենդ գասանսն, և

ԼՕԿ ԳԻՐ ԳՐՈՒՄԸ ·

Այս զի ընդ այն ասասս սիսեալ էին ի հնանարն սոսիս և ի յոսասասան արքաեանեն մեռելոյ սրսիկեանց ազանդաւորս չարք, որք յամ սրսակ սանեն զրատակս և զնոսա, ենդ ես ոչոս սասեն սկսան յայսասանս զինել Եղեմ յարգասեն պատերազմ, մինչև ի հասասանեն ոսել և զնայսն յանուց զնոսա խասասս · որոմ հասանեն զասս ի ենեալ գիր կասասանին ենեին 'սակաղն' ոս ի փախուցս · Պատուէր ենդ հնան ասա հոյսն քանանալ զոնն սրսակ գրատակս ենեցաց ·

{713} {ՉՃԵ}

{716} {ՉՃԶ}

Յիսուս բահ հարս բ ՃԸ · Եղեա· 951 · Գնէ·էլ·54 · Ե ՃԸ · ·. Գնէ·էլ98· Եղեցաներ · Ս հոգոյ · Ելեցիոներ · Հրամ· ԼԲ · Գրեցս· Ջ · Գ·ՀՀ · Գ · Ե Ճ · Յոհան· Ե· գլխ·

1։Դ ՝ի
և հոյոց

և հրամայէիր եւ կարծանել զոյն երեսեալն ուրեմն՝ զի՝ որ
կայր ՝ի բարձրաւանդակի ՝ի վերայ պղնձի անուանեալ գրան
քարաշաղին . զոր իբրև խնայան ժողովեալքդեն , ՝ի վի՛ հասին
ոգեաւորացոյ Լեռագուսպին , և քարամբք և փայտիւք հո-
ղին ինեալ ։

1։Ընդ ոյր առաւել եւս կոտորեալ կայսերն՝ քանցաւ ՝ի վի՛
ամենն . և արձակեալ զոր բոզում՝ յիմ աեղին՝ հրամանն հա-
ղանելոյ առնել զնա՝ պատերս փրկելոյ և զաբց . և զանպի-
մանալոյս կորուսանել որով և հրով . և եկեալ հոլանաւն աստուկ
՝ի Թիգրան յանաց ։ 1։Ա Թէպէտ ոչն գերմանոս և քանցա-
պետաք հաւանեալ և յոլիսն լամանոկացին բազմաց հնարեցան
շինուցանել զայս հաւ , և զարձուցանել զմիտ կորսեալն
յաւղաւեալն , քանզի չեղև հնար . արդ վասն և զասին ՝ի բաց
եհան զնուաստացեալս ՝ի հորկատանեալն կոյսերն յանաց . և
ժողով զարձեալ նեղամիաք գասապարանաց զբարակերամարտս .
զորոնս և զնայն ապար նուա յանկան խմոռասաեր հայրարտս
հոլոյ յիրարամ ժողովն ։

{741 / 741} Ա . Յետ մեռանելոյ լեռնի կայսեր Լիշնանաւոյ Թիգրեանց
զորդի նորա կոտորածին կորանիմա , որ և կալի կաւալ-
նոս , և լուս հոյոց Ներքաժողով . և ոչ ևս ապիրատաւոյն
գանալ՝ ա միայն ՝ի՝ զնանցաս ՝ի՝ պատերեաց , ոչն գրե-
Թեն ոմանք գնեալ ապանդոյ պոզնիկեանայ ոկաս որ-
համարհել զնամ եկեղեցոյկան կարգս և գրարարանս , և
քերիլ նուա ՝ի կոխորդանեն և յանհաստանեն . և պատ-
ուեր ետ մի կալել զոչն , լոգնանեն , և մի պատանել զնշանարն
նոցա . և ժարհեցաւ հայրենեաց պիզն զրեամբք և գանեանաք
կայսն . Լ։ սա գրեցաք ՝ի Է։ ։Ա։ Երեւ։ 404 . ՝ի ոսկ ոյսպիսի
բարեաց նի՝ ապատաաբեանն ՝ի նմանեն բազումք , և ընտրեցին
կայոր զարտատաղ գարերոաշտ Լիշանն հայոց , որ նարա-
գեանց գյարգաւն պատակերաց . ոյլ իբրև նաՀանձեաց վնա կոպ-
ղանիմա , անարքեն ակաս հալածել զաւաղտաւ , և նաս-
հոտանեաց գարարանն ։

{754 / 754} 1։Ա ոչ ոյոլոսի միայն , ոյլև յինքն յանկարեալ գլանի մի
ունարտան ենկանան , ՝ի՝ յարգանեալ նի՝ ժողովեաց առ ինքն
զայլ բազմանեի ենկանաց՝ Լեռնամ իրս երեքհարիւր երեսուն
և ուեն . և ետ նի՝ բանանի հոտաստաեր . գնիրանն պատակ-
բաց , և հազանել զանդանեան , և ուաւել զոչն գերմանոս ։
1։Ա յետ ուրանանելոյ գնոր , զարս միանգամ՝ եգիտ յենգեանց և
՝ի կրանաւարաց զանդանեն առնել , բազում անանանաք շարդ-
ջարեաց և ոսան . և զոմանս յիշնանաւարաց հրատարարեաց
գանանան աբար . եւ յոգունց երկնալ ուաւալ բազմանեն՝
Լեռ հերքեմ և նամեմ զարատակերս . ոսկանց գերանաւարս

յն մասանէ, և տրէճուսուեր լինել, զքաղաքն վանողաց եւ
'ի բնակութենէ զնուազոցս, զոլով գրեալս 'ասիսի Հայոց և
զքաղաքական նշանագրս ելից 'ի Տեր այնոցա. և ոչուռ օրին
նախնեաց փրկեալ զիշխանաւորն իսկ՝ սերեալոյ և գնդակ մահ.
ուռամբ եւ յԾՏ։ Յոլովագոյն ոմն լեալն զոյն իւր. և եւ
եւ եկեալ առեցօղ պատակեալոց, և ժողովարան իսկ գրեցեալ
առ Տէրն 'ի նեղն ուսիրեցան։

{780}
Լինելոցեաց ապա կրասանդին հաւատարիմ մեղրք իւրով հան-
ծեալս, և յաւուրս ուրաց ընդարձակեալ 'ի պատերազմէն կու-
ռանդիանոսորդոյ տարեալոց զոյն զոյն և զանազան, զոր և
գրեալ լեալ ոչ առաջագրեալս զոյս՝ զի խորհրդով գեան գոր-
ծեալոց բառնալ 'ի միջոց զնոսա գայլանդիկեանցն, և խաղաղել
շաղմուկ չարեաց, զոյս զի իսկ հաւատարիմն զանկարտութեան և
կարեր և գաղանին նոցն. Հրամանն ժողովի մեծ լինել 'ի վերայ
սրոյ. և զի բոլոր 'ի կեռուանդիանուորդեանցն հաւատարեալ
եմն 'ի մոգբաբեանն իւրեանց՝ հանդերձակիր ըստ նմանութեան
կենդանեաց 'ի նեղն՝ զուսարեցան 'ի 'ոնիկիս քաղաքն բրեալ-
նոյ ենթարանք նոցա հարիւր և լիսուն, և վանական և դրա-
հատարք բազում, որք, զոսի եան։ 787. և 'ի թանգանուս-
լեանն հայոց. ոչ՝ 'ի մերձաւոր ոմն կոնդուրիկուսեանն ոմն
նոսանց։

{787}

Գ։ Յայլ էր ժողով բաւականաւոր գումարումն եղուսեանն
ընդդեմն 'ի հարց ամենայն յոլով եղեալսդ՝ ոչ բարձրանալ զբա-
ռանելոյ լեալ եկաղանանոն. և յետ բազում 'ինուալ լինելոյ
հարկ ուրեն ընկալեալ վրա ժողովն։ Երկրորդ գաւառարանն
ընդեցոյն եղեալ նոսանն ասիրանաց պատմեն գրել առ սուրսոս, զոր
և առ գրեալն, և միոն եւ նոսանն գրել առ սուրսոս, զոր
հաւատարիմ բազում բանիւք յորդորել ոչ զարանելոյ իւրոն
առաքելական ուսմանցն։ և հաւատարիմն հայոց ժողովին ոչ ել
միոջէ եւոսն հաւատարեալն ոչոյ լեալոց։ և յուսալին ասել.
յարդեմք զարանեալս փրկչին և զանցն, և զերկրորդն ոչ ար-
գեմք։ Լսելոյ և զերկրորդ գաւառարանն ընդունելոցեալ եղեալ
նոսանն ասորանաց և ոչոյ սմենայ եպիսկոպոս 'ի միոյ ազգայեն
իրաց։ և զարեալ եւ բնակալս. ժողովն։ Ի երրորդ և 'ի հին-
գերորդ գաւառարանն 'ի մեջ բերին և զբանս ոչ հայոց 'ի հաւ-
ատոցն յարդանաց պատերազ, և զարանեալն վարդապետաց՝
զոր յիշատակեն պատերազ և ազգի ազգի հրամանք։ Ի դաղի
մատուցին և ոչ զարանեալ փրկչին, և երիցս պարն ասեն
հարանանեալ հանարեալ. հանդերձ մանրանեալ բանիւք։ Ի
վեցերորդ գաւառարանն 'ի մեջ բերեալ զարանս ոչ ուղղ ուղղ
լեալոց կարդանանոն նանարարանն ոչոյ։ և հրամայեցին գնել
զարանեալս յաստ եկեղեցիս և 'ի մատուռս, և պատանել։

Յերեմիերդ պատմութեան կորդեցին սահմանագրեսն հասուցանոյ։ յորժամ նախ հասատաեցին զպատանոն Ալեքսանդր Հոմերեանց սիր մոլեկոյ, և զգաստապարտեալն ինոյանեկ գաղատոյթանեցին։ և ապա միսանգիսամ օրինադրեցին զյարգասն պատկերոյ, և զդիմաղարձս նոցին։ Յիսնամերդ պատմութեան սահմանեցին կանոնս քսան և երկու վասն տեղեկութեան։

Ասանոյցս ժողով և ոմանք յՀոյն մեծին և փոքրաւն Հայոց։ ասեցանոս ենկն։ վարդան ենկն։ յորսեալ ենկն։ վահան վանահայր։ վերդ վենահայր։ և այլք։ զայսոսիկ զգաստասոս և զՊեմն զիմաստասին նկան մեկ ատասպանի պրոնել։ Յս ժողով ընկալեալ եղև ի Հայոց։ ոչ է սահմանեալ յայսմասոսա։ Դեպ։ ։։։ որ և զրամասի անդ։ ոչ և ի ՊԵՊԵՐ։ ԵՐԲ սուղպատաական՝ վա Հասատաանեալ անուն յարդասն պատկերաց։ Սասի և վերբոյոր զրդրդասն է այն։ զոր առնեն ոմանք ի յոն ուսանողաց։ Եթե Հայք մերժեն զգաստանեալ սիր։ Յս զայսմանէ սեռոյս ի Ծանօթութիւն ՀԱՐԱՐԴ. գրոց։

{ 788 / մէջ } Դ. Զայդոյ ամի այսր ժողովն, կոստանդին կոյսր՝ որ խաչեցեալ էր ի Կոստանդ զգաստոր մեծին կարսլսոյ կոյսեր գերմանոյցոյ, Երբև կոստէր Հարանիս կարգել, մայր նորա Եռբեն. ի Թիլանոսեանի գարձեալ Ը գերմանոյցս փոսն իրեք պատանոս ի սրդել զրդանն, և ետ բերել Հրամայեանոր զոլ ջիկ մի ի Հայոց մարիամ անուն՝ զգաստոր մեծի իշխանի սարուն յաղոսանական սուրմ նոսիարարոյ, զոր յոնք կանչեն ինիարա։ և Ը զկամ Հանուն կոստանդինոպ անուանոյոյ զնա ընդ ոմն, յորմէ ծնաւ զգաստոր մի նիքարին անուն։ Յս սուս պատանուս անկոս առերան ի ՝ի ՝ի ՝ի նոյ։ զոր և առասել զրդանդին ոչք չալք։ Յս զբարեալ

{ 789 / մէջ } Կոստանդ՝ կալաս Ն. արդել ի սան զրդի իսր զկոստանդին, և նսանանեալ զկոստանդին՝ Ը։ և Հրամանն ԵՀՈՒ, զի ամբին զմնաքն մի այն, ծանեցեն իշխալ՝ Հրամանն յամանոյ։ և երդումն կառ ի զարոյ, զի ի կենդանասն իսրաւ՝ մի Հանցեն զկոստանդին

Յաղթութեան կոյսերոյն։

Լսեալ զոր Հրամանն եղելոյ ի բաժանին յամանոյ, և ի կազմանս կապարանքիկոյ՝ զոր ոյոնանիաքի կոչեին յայնք, ընեալ զդրոշ եւսթեանոյ՝ արհամարհեցին զՀրամանն Ը։ մեք ասեն զերկոսին հա զկոստանդին և զնոսին հասատասր զիսուն ի կոյսերա, կան իշխանոսն։ Յս թագոսին կոստանդ ածել զնն ի Հաւանուն՝ ասասպանոյ ոստ զմոսեղ իշխան Հայոց, որ էր ի գրան արքանի, և կոյսր ի յանոյ ալեքս մոսեղ, և ի ձեռն նորա գնաբեր քաղքաքի և կոստասուկոյ Հոռոմանի զնասս։ Յոյց նդ յանկուցեալ զսիրա մոսեղոյ՝ մեքեանս՝ կարգեցին զնս

ինքնակոչ իշխան և զգաստիրոյ · և զգուանքին զգաստիրն իշխանաց
վերկենալոյս արքին 'ի բանս · և ապատամբեալ յեռինոյ՝
գնդապետս հանդերձ հանդերձ ինքն կայր ։

Եւ եկեալ այս և յոյժ գաւառս յիշխանանն յուռաց · և նոքա և
'ի բաց հանեալ զիշխանս իշխանաց՝ զոր կարգեալ էր յուռաց՝
ապատամբեցան 'ի Լեհաստանէն · և զկոստանդին ինքնակոչն
իշխանաց կայր ։ Եւ ապա ոչինչ մեծ ազարակ հանդերձ
զօրաց՝ նստուցին զկոստանդին յոտն թագաւորն · և նա ըն-
մայր իւր զնեղեալն եկ 'ի գաւառսն մեռ՝ իբրեւ յարդեալսն՝
դիրսել զնեռաս առանց իշխանաց · Լեռեալսն և յուռոյ հանեալ
եկան մինչ · Եւ ընդոնն կամելով առնել զնոցին հայոց՝ զոր
առաքին եղեն խնդրել զնոսն և կարգել զնոսին կայր ։
Հաստատեաց զմեզ ի հանգիստ ի զօրավարսն · Եւ զմ-
յեռ ոսկեաց կոսկած ուռեալ 'ի ոսկեն ապատամբեալն
կոչեաց զնս 'ի գրեան պատմութեանն · և ասեալ 'ի ոսկեան
զիշխանսն զնս՝ զարդ ինքեանք · և 'ի խնդրել զնս հայոց սա-
գրոս՝ գերեալ զնեռս զնոսն , և եգ 'ի գրեանսն · և փոխանակ
նոցա առաքեաց 'ի զգաստիրն զնեռաս ոմն · և նոքա
ակամայ կամաք ընկալան զնս ։

Ը. Եւ եղև զայն ասելս 'ի գնալ կոստանդինոս զգէմ
բազմաց 'ի պատերազմ , և 'ի գրաւեալ նմա անտի կրակոր ,
ոմանք յառաջագոյն գրանն ապատամբեալ՝ զայլ ոչ կամէին գնել
կոյսն · և մեծ մասն 'ի նոցն փոխել էր զնեռ մեծի ասն մուշ-
ղայ · զոր կամէին հանել յարգելանաց և նստուցանել յաթոռ
կայսերութեան · Եւ կոստանդին զրաւեալ ածեալ զնոսն՝ զկա-
ւոր հանդերձեալ իւրոց՝ պատուհասեալ զնոսն , և զմու-
շեալ կարացոյց , զի յաստուծոյ լցին 'ի բարգաւաճանալ զա-
զնս 'ի կայսերութի · Եւ ոմանք զօրացին հայոց զանց քաջին մո-
ռեալ՝ փառացան անհնարին բարիւք · և 'ի բանս արգելեալ
զնոսն իշխանն զնեռաս յայտնի ապատամբեցան 'ի կոստան-
դինոսէ · և միաբանեալ ընդ իւրեանս զանազիս Հնն քաջն
հայոց , զոր զառաքին զնեռ լեալ կոստանդիոս ընդ նս , զնեռ
ընդդէմ կայսերի · Զայն ընտրեալ կոստանդիոս՝ արձակեաց 'ի
զնոսն զօրս ծանուս զարտաշիր զհայ իշխանն , որ անձնասա-
հատեալ էր 'ի դրան և մտերիմ կայսերի · և եկեալ զարտաշիր
ասասին 'ի մէջ յուռաց և հայոց · և յերիցանոյ կոչմանց ոչ
ասեալ եղև կոստանդի · և բարձեալ եղեն ձերբակալ · և զարս
միանգամ ասասի և ասասի , զնեցին զնոսս յաչաց · և 'ի
վերանալն զնոսն ասասի զարտաշիր կոչեալ՝ յետս կոստանդի 'ի զա-
սերազանն ։

Տեսեալ կոստանդիոսի զեռ չիրաց նոսանալ զհայս , զերա-
սին զարտաշիր եղև անհամար բարիւք , և զիմեաց ամ զ-

790 մշեմ

791 մեր

{791 մինն}

[Լ.ԺԸ. Ա. Կար.]

ղուրբ յուեցաց 'ի վերն նոցա, և ոչ զի դիւրաւ մարթեսցի յաղթել զաստն պատգամառաքելոյ առ դաւանդն բարձր հոյոց, զի 'ի նոցանէ առաւել կասկածեր, և քաղաքաւ խստամամբք քակտեաւ զնա 'ի միաբանութենէ այլոց՝ որոց զբաղումս 'ի նոցանէ յիւր կոչն. և մասնաւորեցն յաղթահարեաց պայմն, և բրնոցեալ նսեմանեաց անդրէն զհակառակորդս իւր, և զչլեսուորանն երարձ 'ի կենաց։ Լու բերեալ կապանաւք 'ի կաստուդ զենաւորս հաղար սայր 'ի հայոց, զորս կալեալն էր 'ի պատերազմի, խարեալս կորուստ 'ի ձակասս նոցա, դրոշմեալ 'ի վերայ միոյ 'ի նոցանէ յուեարեն գրով վերակատարեալ ինչ քան, և ոչ ասելոց զին յայլեայլ տեղիս։ Լուսկ սրբ պատմեալ 'ի խստամանն կարծեր՝ ըստ գրելոյ Թէոփանեայ՝ մատեանս ազգոցեալ իւրեանց, 'ի դեպս նիզիս յանկեալսն, և սնեալն ձեռաքս դարձան յոչ իւրեանց. որոյ վերն գառնացեալ 'ի վերն կոյսեր՝ սանձեաւոր եղեն 'ի հուպայոցն, ասելով զարիոցն սոսի՝ ցերկամսի 'ի ձեռս նոցա։

{795 մինչ}

Յետ այսորիկ կատարեալ կայր զարաձանուրն մեր իւրոյ Ներսեհ շարժեցաւ յաւելսն Եդեմ դշխոյին մարիամայ, զոր 'ի հոյոց առեալ էր իւր կին, և հառեալ զհերս նոր՝ արկանել 'ի վանս կուսանաց հանդերձ դասերբ նոցին երկրորդեալս, և եաւ ելեն զվերադարձ զնաժիշտս մեր իւրոյ։ Լու Թէպէտ ընդդէմ ելոյ ոչամ մեծ պատրիարգն ասարասոս, բայց ոչ զանազանեաց նոսա կուսանանցն, և ասէ։ Եթէ ոչ ասս հրաման, բանաւ՝ զաստուծոյ կուռ։ Լնդ որ զանհի հոգեալ տարաստոսի՝ զիրաւ նեմն։ և յետ սակաւուց մայր նոր եալեալ կուրասոյոյ զաստ նոր։ և ինքն կարաւ առանձին զիշխանութիւն կարգաւորեալ։ Լ.ՅԼ մեր զարձեալս ոչամ 'ի հարդ դարամութեան կանգուցեալ հոյոց։

{797 մինչ}

Գ. Լ. Ի. Ա. Ս. Կ.

Յարդեալ կամ ասիաստ ասոյ հոգի, գերդեալ, յուսնեալ և գասնի։ և ասիկանաստ խաղինոյի և գալոյ։

[Յ. Ընդեր. Ի. ԺԳ. Ա. Ե. Ա. Ա. Ն. Ն. Ամատ. Ի. արդան. Ի. Ենոկ.]

79[1] մի.

Զ վերանանել յոյնքայ կամ ուզիկասի՝ նասաս յանեաս հայրապետութեանն ծերունին սարգսի՝ 'ի գաւառն գեղարքունեաց 'ի գիւղաքաղաքն գառնայ։ Լա 'ի մանկանէ վարդապետեալ էր կիսասարութեամբ 'ի վանս մարդեցոյ կամ՝ մուքնիւանց։ որ էր մեծասան ոն ծ 'ի կուսաց գաւառի յՕշն ոստանայ։ որոյ հրամանաքն զվանքն զմուքնիս։ յՇ զառանիս մանքանոյ։ յայլ սակս և կոչեալ զանքն

այն մաքենիք կամ մաքենոյք։ Եղեալ կապեալ սղոմին խատա-
կրան փարաւք առաքմանայր։ ուր և քշել չմոխիք ուսեալ զար-
սաքին խնամուն յուսմենն փիղամոյկ՝ եղև այր եկեալն
սղոմն և խնամուն։

Ի՞նչպէս նա անգ էր, միաբանք վանացն մի էրեք պատա-
ռի բաժանեալն յերկուս։ և մանաւանդ, որ կրկեր էս սա-
զանն, առեալ զկնս 'ի նոցանէ՝ գնաց 'ի շրջակայս։ և
մնակեցաւ յոյլ վանս։ Ընդոմն գնացէ և սղոմն կրօնաւոր՝
հրամանս էաս 'ի նոմանէ, և բնակեցաւ իբրև միայնակեաց 'ի
փոքրիկ խրճիթի միում 'ի ղրնակ ուսանի։ յորում չգիտ Աստ-
ված եւ սրբոյնոյ մունեալ զանձն մինչև, զնամանակս
Ներսէսի՝ առացաւ զմարս սրբոյն։ և Հանդերձ սրբոյնն ի նմա և բնա-
տուն սարածեցաւ ի բոլոր Աստ։ Զայ և ընտրեցաւ կամ մեկ։
Հարեալ տանէին զնա 'ի գանձն յանձնս Հայրապետաց, Հար-
ցին զնա սանդ մեղանոյն Հայոց, և ասեն։ Ծեր ես դու, և
սանձնեմ ինչ հարցեալ 'ի Աստուծոյ։ ասայ սրբոյնն գնալ
լինել կամ ոչ։ Պիտի ես սղոմն, և ասէ։ Ի երթամ,
ոչ զի գեղարդեալ նեարդայ սեր զնա ի այլ Հայրապետան
ասամ յարմն եկեղեցւոյ։ Լսեալ կամէր առել, թէ ես ոչ
գնամ ի բրև Հայրապետ, այլ ի բրև ասուն Հայրապետաց։
ասամ և զարդարեալ իմ ասայ սեւ ոգոյն նեարդ յարմն եկեղեց-
ւոյ 'ի մէջ փառաւոր պատերազմ Հայրապետացն, զարս զե-
զարդարեալ նեարդին պատերազմունք։ Լու ես, թէ թեկուզ
և գնամ՝ բայց ոչ ունիմ կատարել զՀայրապետական պաշ-
տաւնս։ զի փոքր ով Հասանն ինձ մեռանել։ և ոչ ինչ
մեռայ յինէն։ բայց եթէ պատերազմ իմ նեարդեալ յարմն եկե-
ղեցւոյ։ Լու ոչ սղոմն, նեղնարդ և կատարեցաւ։ զի չեռա-
լլացեալ առ մի Հայրապետաւն խրոյ փոխեցու յաստեան։
և պատեր նոր նեարդեցաւ յարմն եկեղեցւոյ։ Ի որում գրեալ յամ-
Հանեալս կիցիկս, և այլ պատմիլք մեր։ զոր Հարեւանցիկ արա-
ժան ի 'ի մեր առնուլ, թէ ոչ բնին յոյսմ ծանի գոյր Հասա-
բակ ասիրաթի 'ի Հայս նեարդել յեկեղեցիս զպատերազմ՝ ոչ
միայն սրոյ, այլև կամ ուղիղ։

Ցեռ սղոմնի յոյդանաց զանձանն որ գնդ. ասն. Ի. զոր 792
ասանել երեց և ինքեանս կանն Հայրապետ, կամ խուլ-
բուզ, 'ի դասուն արդարանան 'ի գեղջն ազատարկայ՝ բան
ասելոյ ասեփանոսի ասողկոյ։ իսկ ի այլոց 'ի գեղջն։ ոչ
կանոյ, կամ 'ի գիւղական։ 1792 մինչ

Ի Ցեռ գեղարդեալ ասուս կամ ուրիս որ յանկեր երկ- 795
երորդ՝ որ կարիան կանչեր, 'ի դասուն արդարանան 'ի վա- մինչ
հոյ սիրն զրիգորի, կամ 'ի գեղջն ոչ գնդոյ։ 'Ի ջարդալ
ամն որս ասաքեցաւ յամիրապետէն Հարանոյ ասոիկոն ամն

[illegible] 798 մոնէ

խուզիմայ անուն 'ի աւերն եկեալ ։ որ եկել 'ի գոմին քուշք
հոմանեաց զբանեն ոմեցուն հայաբարացուցաբ ելիցեն կամոց
ամիրապետին նեղելին զՏոյտ ։ և կալանաւորն առաքել 'ի ար-
նապան գաւառս Հոյտատանայ՝ 'ի խաղաղութեան պահել զնա ։
և քաղաքաւք վարել ընդ նախարարսն ։ առեալ 'ի նոցանէ զրա-
տանդս ։ ել որս և զամբաս զարդի ազատաց քաջի ։ զարս և ա-
ւարքեաց 'ի քաղաքս ։ Ի. յետ սակաւուց յարդոյ գտանել
առ ինքն խուզիմայ ել կոմանդիկոսին ։ քանզի առեալ զսե-
զեցկաւն մեծամեծ ուսանել կոմանդիկոսարանին ։ յի են սա-
ռաջաս ։ և կաստիերա ։ և հաստոնց մարգ ։ յանկացաւ ու-
նել զնա ։ և ընդդեաց 'ի Հայրապետին յանէրիայ փոխանել
զայնս ինքեան ։ ոչ զի ապրոց էր զբնն ։ այլ զի անուամբ վա-
ճառանն յանիրաւոցեալ զնն ։ Ոսկ Հայրապետն ծանայց նմա ։
ինչ չի մեզ գիշն զկարօտեցեալ և զինչս եկեղեցւոյ վաճառել ։
զի ասէ նոքա նոքիրեալ են նոքին ։ զայլ ոչ հանդիպցուս ապա-
ասիանն ։ այլ արհամարհել զանոնս՝ զ' առաջել և ապրիլ
և խնդրել զոյնս ։

Իսկ ինքն ոչ կարաց հաստատեցուցանել զՀայրապետն, զրանեն
'ի մէջ նոցա՝ ետ բերել և կոտրել զնոս 'ի ընդեան, և զանս ետ
հարկանել և 'ի բանտ դնել, զարձեալ զոչ լինել ։ զի զոչ
զնոս ապրս ժողովուցեալ գնա՝ առնուցու 'ի նմանէ զարբ հոյդերս
այլ հայրապետն արուն արտի համբերել չորս զանաց և հե-
զուսեց՝ ոչ ետս բանն ասել նմա զկաստիերա եկեղեցւոյ ։ զրբ
եաս ասիանն, եթէ ոչ կարէ ոչինչ հնարիս առնուլ զա-
ւանն, հնարս խարհեցաւ այսպիսի ։ ելից զերիս որդեասակս
(ի կաստեաց արդիս) զանձիք ։ և եկեալ զանոնս 'ի գլուխս
ելից ժառանգի խաղաղ՝ ետ յայտնի և հրապարակս ասէր ոս-
հայրապետն ։ զարաւիրեալ նոցա ։ զի 'ի գնալն խաղաղեցին 'ի
Հնդիրն անան ։ և ասացին զանանոն ել գազանի հնդնոյորդ
բայլ անալ ։ զոր ցուցեալ էր նոցա յուսալն ։ և հաշտ եկան ։
թէ Հայրապետն զանձուանց նոքա զարանն ։ և ետ հանել զնոս
'ի բանտն ։ և ասել 'ի կոմանդիկոսարանն ։ Ոչ այս յայն ասկ
ազգն արարս ասիանն ։ զի ոչ կարէր յայանի բանալ բանիս
հել զաւանս զի զի ոչ ուներ զայն իշխանաւն յամիրապետին ։
Իսկ ասիանն յանէրի Հայրապետս յետ ելանելոյ 'ի բանտն ցա-
ցեալ ուսանի ասաւոց ասիանին զանանոցանն հոգին ։ և
զտանելի զնոնանանն ։ Հապէ կարաց առնուլ յատիկանն
զերկրա ասանան գիտասկերա և զՀոռանոյ մարգ ։ թոկ ասանն
որաւոյա ինաց 'ի ձեռս ասիանին ։

Իսկ ինքն զի այսր գիտաւածոյ մարտանաք և թշնամանք
եր ասիանն զՀայրապետին ։ ալ գաղտուկ 'ի նեղելոյ զնա
սկսան թրաք ։ երբեմն յանիշատակաւք ընդդէմ ։ երբեմն զարար.

ասէր զանոնց, և երբեմն լայնարձակել զբանս. Օ՜այ տեսեալ
եղբարք հայրապետին՝ ապառնացան նմա դրել զմարտանոցն
վասն որ առ ամիրապետն. Զի որ զայրացեալ ասէր՝ առա-
ջեալ էաւ թիւրամտացս Ի Հայաստանեայս, և հրամայեաց ծեծել
խարազ ապտանոնել զեղբարսն ի Դամասկ. Եւ նոքա կալեալ զնոսա
յանկան մեծամեծս գնացին՝ խնդրելոյ զնոսա, և ընկենին ըստ-
մարմնեն՝ ի ծախսն՝ որ էր ի հնարեալ կազմեալ ուրանալ զի-
տացն. Այն երբեմն ըստ սատանայի հայրապետն, ասաց եռաս՝ ի
վերն երբեմն խրոց. և՝ ի բազում ցաւոց պատեալ, որ ի ուրեն տա-
ռապանաց՝ հիմանալոցեալ անկաւ ի մահիճն. և յետ քա-
նի մի աւուրց վախճանեցաւ, կոչեալ՝ ի կիւրեղոսէն ամ.
ժա. Եւ նստաւ ի աթոռն նոր ըստ Հայրապետաց գահի՝
երկիր՝ ի գաւառն մանազայ՝ ի գեղջն կոչեալ կիմ կանգոյ.
Հաստատ սաղ Տաճատանկեցան երկոս հոգւոյք՝ ուստեր և յոյ-
սեմ. որոց մայրն հայ էր, և հայրն պարսիկ, որք անուանեալ
և երևելիք՝ ի բազմաքն կոչեալ. զոր դի կամ ցեղ գնալ՝ ի
կամանդիմանալոց ես առ ամենիկիս պատանոյ զարքատանէն՝
կալեալ ելին յանիրաւն կարեալ. և՝ ի սակրել ելիցեալ ուրա-
նալ զհաստատ քրիստոս, ոչ հաստատեալ ոչամ մատնեցին զանձինս
՝ի տանջանս և՝ ի մահ. և ընկենուն զպատուն մարմնոցն.
զորոց կարգեալ տեսանել յայտնաւորս՝ ՅՈՒՆԻՍ. ԺԲ.

Յունիս 14. Ամանորեայ Կիրակոյ.

Գ. Ոեռ պարսիկ մեռաւ թագաւորն ասեմն. և. Մինչև-
նոր ալ ոչ եկիր՝ ի սեղանն՝ ուրբաստեղն՝ ի հոգս ապաստանիք՝ ի
կեղմանցն միջոցեալաց. որոց ՅԵՂԵՄ երեսս երկրքին եղբարք
լուսաբաստանիք. զոր ալան կրկնեցեալ մասնիկ՝ որ տիրեալ՝ ի
շինուն, և շատագոյ որ իրեանք գաւառին ապերոյ, վանեցին ըստ-
նաս, և հարին զաղագամ՝ ի նոցանէ՝ ի տուր սատերն. այլ
շատագոյ՝ ի մնացելոցն սատակեալ՝ վատնեցեալ մնային. և.
պարսաստանայ փոխ՝ եղ՝ ի տարի արքն դարձն ալան սատան. ո-
ղոյ արդն ելեալ շատագոյ պատանդիս. Ոչ քաջն ալան սատա-
քեալ դեռապան ոչ ամիրապետն՝ Դանայց ունեն զանգս ՀԵՆ.
մինագանանն և խնդրեալ զարձ ցանել. բեռս զարդն խոր ըստ-
մրաալ՝ զոր տանել էր՝ ի պատանդ. Եւ ամիրապետն կալեալ
զաք սատիկան հասալ կամ հոգ ունայն, որ էր տարք խոպանոցայ
և մարդասէր բարեաց, ասաքեալ զնա՝ ի հայս հանդիպեալ սամ-
բատաս. Եռ սա յետ երկոցս ամաց քաջն ալան. և ամենա-
պէս ի նոր՝ ելեալս զերկիրն շինակաց՝ ի ուրեմ հոյս խոյս. և ան-
կալաս, յամիրապետն զայսոքն ապարատասանն հայոց. Եւ սա
ունեաց զերկիրն արշարունեաց. ձեռնարկեցաս մի, զոր ունան-
նեաց ապրիկոյս. Զնաս ուս սատանայ երեք. ոչ սա, ոչ՝ և
ոչաս. յամենի և նա ինքն ամենայն հանդերձ ապարատաս ասացեալ՝
ինչ ինչ հոյր աբասայ.

Գ՚, ՀԴ՚ Եւ Հայոց

Օգնաւ և բրնկի մի դասակ։ զայս զմին ետ ի կնոջէ քաղաքաւորաց իշխանին վրայ, զոր էր զրպի աշխատս կիւրապաղատի ի զգրկի բաց բառաւնեաց։ Լ։ ին այսպէս սիրելոյս մերձաւոր ազգականք՝ ջանքին եղջորք։ գաւրիթ, սահակ, մեռչեկ և բազարաս։ Լ։ սաւրիմ խնամուելոյ ազգարեալ ը տանն մանիկնեանաց՝ գնաց և նոսա յոմ բերդ։ և նորոգեալ ամրացոյց զայն։ Լսել քաղաքաս փնասացեալ տանն սրծ յունանաց՝ ասի բերաց ի կոչմանս սիմ լերին յերիցին սանայ։

822 մ՚ էջա

Լ։ Ոգ այր ժամանակս սեւաւոյ ամենն անուն ի կայսրեկ՚ մի այրնշխոյ՝ կամ ը փոքրանայ ի սանին ջանչոյց, ինն աւեալ իւր ի քաղաքաստանն սանն՝ սրաամ անուն։ ի մանն ինչ երկրին հայոց։

825 մ՚ էջդ

Լ։ սարա ընդվզեալ ը էդեմ ոսանիկանն հայոց՝ ժաղանեաց զոր բերմ։ ընդ սրաամ միոքանեցաւ և ամբաստ սարարաքեա։ և սահակ ամենայ որ, և այլ ևս ազատուքանք դանուրարք և սեպահք հայոց։ Լ։ ամբին ի միասին խորհուրդ սարաքեալ՝ հնարիցան դաւալ ընդունել զհոյ, և կամ յսրպոյնի մանոս ապրանել զնա։ վասն զայս և յամ կազմանց գունոյ եկին զոյս ի դարանի։

Օ այս խրթն իմացաւ հոյ, կալեաց տա ինքն զհայրապետանն գաւրիթ, և ասէ։ երդմնեցուցանեմ զքեզ ի հոգի քոյ, ձեռն քոյ և ս ընդ նոսա ի՞ լիր ոչ։ եթէ ասացես զիրաւն, և ես երդմնամ ի հոգի իմ՝ զի ոչինչ արարից զքեզ չար։ Լ։ և խրթն ծանեալ սասպիր, թէ հայրապետն սրբ է ի խորհուրդս նայս, առաքեաց զնա գիսոյն առ սեւաւոյն և առ սրաամ և առ սահակ, և ասէ։ ՀԷՐ այսպէս հպարտացեալ խրթնասանայք ի վերայ իմ, և կամիք գրաւել զնս։ եթէ ոչ կամիք ընդունիլ զնս, ասեցէ՛ տաք ինձ։ զի գնացից անվնասանգ յՇեր ձերմ։ Լ։ հայրապետն յաւել ի քանս սասիկանին և յիւրմիբազաւոր ապրանս։ և ջանացաւ հաւանել, և ի խաղաղանի ածել զնս։ և խրթն ոչ առին նոքա ասեն, և ոչ կամեցան լսել զամ, գարձաւ ի նոցն ապատն։

Ա։ Տեղեկացեալ հոյոյ՝ թէ նոքա հաստատուն կան ի կամս իւրեանց, ընտրեաց ի զորոց իւրոց զՀոգոն սակաւ թիսմալ, և հնարիք ինն վարձեաց յոտար ազգաց և զերկու հազար ոստ հեծեալս, հաստատեալս ի՝ կորովս և կատաղիս։ և ընդաւթիք եկն ի ծածուկ ի կողմն հարաստանն գեղոյն։ զի անդ առ եղերք գետոյն նստակալ էր քանակն սեւաւոյի հանդէպ կաւսկերային։ և յանկարծուստ ինն ուժգին և սաստիկ զորաւթիք՝ զարձակեալ ի վրայ նոցա՝ անդէն կոտորեցաց զբազումն ի նոցանէ։ կէս մի ոստան սմբակակոխ երիվարացն, և կէս մի ոստան վիրաւորեալս։ Լսել սեւաւոյն և սրաամ և սա-

Տակ հանել եղն խաբեանց Թիլինապահ գաղթն խաւսն և սատ-
ոմիկ պատերազմաւ ի զրա հրոյ՝ սրանին դարձեալ ի նոցն ·
բայց ի կատարի սրոյ նոցն ակաթոցեալ՝ փաստեցեալ բայց · ուր
անկաս և սատիկ ոմանք · խակ անչաւ ի սեւ ազգաց հարեալ ձո-
զարեալ · սանձաւորեալ փոքրեան · և մեռցեալ ընդ նոցն սիր-
եցեալ սակեանց փոքրանց գնացին ·

Ի սոյն ամի և Հայոց

Բարձեալ սարա Հրոյ յաղթեսցեալ ի քաղաքին՝ կոչեաց սա-
նին զարս ի նի Հայրարեան · և եղոյց նմին · թէ քանի լար ի-
նեն նոցա միաբանել ի խորհուրդ ապստամբանանն · Լոյս Հայրա-
պետն մինչ ապրեալ Հաշտեցոյց զնա ընդ սարայ սարբարսի-
ան և ընդ ոչոց իշխանաց · և Հրամանս առեալ ի Հրոյ՝ եկաւ
զանգին սահակայ մինաց · և թողեաց ի դրանին յեկեղեցի ա-
կան ասիկոսարանին · Օ այն ամենայ զրիգորի որդոյ տա-
հակայ՝ որ և փոքրաբերսկան տնանանք տասան կոչի ր · ապ-
ուռ ի վերայ մահու հօր իւրոյ զանգ ասելս կենաց իւրոց ·
և ինքն սրբոյ զատեանց զնդասանին մինաց ·

Գ · Լ Ո Ի · Կ Օ ·

Հայապետ խորհրդանանն վարդանայ և արշաւիր · և խորհրդանն
Լեռնի ոստիկանաց ·

Եղ այն տասան յամի ՇՈՀ · Ամառս կոչեր
յանաց ի կոստանդնուպաս հեղեալ բազ-
մաւոր՝ այր անապարոյն և խիստ · յորոց տնաս-
հեղի գնացեալն հեղեալ արեալ զրաց առ հնգկ · միաբան-
հեղանն բառաջնեան ասի անդ կարարեալն նի · և կրկնացին
կոյսք զվարդան որդոյ զգաբանոյն իշխանաց · որ էր յազ-
գէն Հայոց՝ ընդ ոնկանանանն · այր փոքրաւոր և ազատ-
ամանեաց · Լոյս ինքեան նա ինքն միաբան քաղաքն ընդ ի-
գիպ՝ և ելանէր յանձն առեալ զայն իշխանանն · մինչ զի
գուշակեաց նմի զրեանսն սին · թէ զնոս հասանի քեզ ապան ·
և ոմանք զրկել զքեզ ի քաղաց ոստիկան · բայց զայնն սաք-
ոեցին զնա յոյժ · և ապ Հարկեալ զնոսա ի կրանն նոցն · և կայ-
սերական շքամ և ազամ զորոց խորհեալ ի հրիբաղանն · այն է
խանդիանաց · և զանձն սր զեղծեալ զանձանի կաղմանս · և
առեալ զանձանն մինոս իշխանանն կոստանդինապաղայ՝
դարձուս ընդ կրանն ·

Լոյս ապրս երկիւղածանանն ի մեն զինաս ածեալ զասարապան-
ատաց կոստանդ բաղմոց · որ Հանդերձեալ էր ելանել ի մեր-
ան իւրաստ ընդեմ նիկեփորայ · պատրաստ առաջեալ անկեալ

Ի՛. Զի զնա
և կայսր

քանիսք առ կայսրն Նիկեփորս։ և խնդրեաց ի նմանէ յետակար
երդմամբ ոչինչ վնասել ինքեան և իւրոցն։ և ես ասի յետս
կամ՝ յայտնիսի գործոց յոր յանկումսյս ձեռն արկի։ Լաւ նիկ-
կեփորս կոյսդ գրեաց առ նա իւրով ձեռամբ։ և խոստացաւ
նմա՝ անվնաս սրահել զնա։ և ոչինչ առանել յոր՝ ոչ նմա՝ և ոչ
զոգոց միաբանեալ էին ընդ նմա։ և այսմ նամակի՝ զի ձեռս եդին
նմա՝ ինչիսիք պատարագն։ Նաև պատրիարքն սարասիոս։ Բայց
այսու ոմանք կասկածեալ վարդանայ՝ ի քանից կայսերն։ զի-
բոյ գիտեր զանազանիլ միաս։ եւ զաղտ գիշերայն։ և չիմեայ
՝ի կիսոն քաղաք ընթանալոյ՝ ի վանս հերակլեայ։ և զգե-
նեալ զանձամ կրօնաւորական՝ կանոն ասելի՝ ի պատուոյ կոչի՝ ի
մենաստան մի։ զոր ինքն էր շինեալ։ և կրօնաւորեալ անդէն՝
անուանեցաւ սարա։

Ք. Զայս իբրև լսեաց կայսրն։ նոսա զոմանս ինչս նոցա յար-
յանեալս։ և ընդեմ երդման իւրոյ պատասխանեալ զհամբարիշտս
նոսա։ և առաքեալ զոս զանազանմամբ՝ ի սրատաս՝ պատաներ
նոս հոգոյ առանձինն գտանել զվարդան։ և կոտրուցուցանել
զնոս։ զոր և արարին նոքա։ Իբրև իմացան զայս պատրիարքն
սարասիոս։ ելս ամենայնիվ՝ որք միանգամ յոյ երկիւ-
ղանքն էին։ դժկամակ եղեալ ընդ ապիրատասանն Նիկեփորայ։
Լ. Զի կայսրն իբրև անպարտ՝ ի չքմեղս լինելոյ։ և ապատա-
լուծ խասնի՝ գտանել և վերստին առնուլ յոյսցանէ՝ որք կարա-
ցասցին զիրքդոն։ և կեղծաստուերն չեմն օր յարքանի
պատասան փոկեալ՝ յոյս սատանէ։ և քաղքեր վերեալ իւր՝ ի
վերն ասեալսն վարդանայ։ թագս յայտնի գիտեին ամենքն։ թե
ոչ ձգմանարտանէ և ոչ՝ զոր առներ կայսրն։ Լուսկ վարդան անա-
խանակ ցասկեալ առ նենգաւոր խաչ՝ պատուհասեալ զանձն մե-
ծի ձգնասիրն և պատկեցուցանեն։ և եկայ՝ ի վանսն անտա-
նելի խստասրտեն՝ վարուց մինչև՝ ի մահ իւր։

{807 / ՍՃԶ} Դարձեալ և այլ չարիս գործեալ՝ նիկեփորայ՝ ասելի եղև
ունկնդիր։ մինչև լեան ամաց ինչ միաստանալ՝ միաբանացան թա-
գաւորք՝ ի մեծամեծաց։ և ընտրեցին կոյսդ զարքասիր դան-
ձապետս զԿոյ պրարիկ՝ զոյլ բարեկրոն ն. իմաստասն։ Լ. Զմ
նիկեփորս փոխեալ սեղեկացեալ այսմ՝ Նոսա քան զյոսեալ
ինչ զինքն՝ ձերբակալ սրաթ զարքասիր։ և ետ յորդաբ գան
հարկանել զնոս։ և կարեալ զՀերս՝ ի՝ սարագրեալ՝ ի բա-
ղիանոսի՝ կալ՝ ի վանս կրօնաւորաց։ և զնոսն հանեալս՝ ի
պատասխանեալս։ Նոքա ոչ էր և փեսայն արքասրայ լեան
սրբի վարդայ՝ Մեծիս հայոց յազգէ սարդրանեալ։ այլ
ազգասէր և հնազանդ։ և՝ ի բազում սրտի ձեռայ ի բա-
ղասանէ սրան անհաճ մատ։ զոս ետ հանրիսք գրաւանանալ
Մեծաս-

Մեծասաստն Փ.

Զ. Եւ նիկիփորոս կայսեր նասաս մեքսակ կիւրապաղատ առնգսակ տուգեալ, այր պարզամիտ և երկչոտ, և պրոտոդիս Լ ուսուցին ոմանց զհոգ կառավարութեան։ Որ երկրին անպլէս հասատուեցին զիշխանսն յիշխանսն խրմեանց, զարս լուսէ՛ցեալ էր նիկիփորոս։ Ը որս դարձուցեալ և զեռն պատրիկ արտանի՛ կուսակցին զգաստիր տուեալքեան զնոսին, [Ա. Մի՛ ոմն և հայոց {811} մեկ]
[Զ. Դեռաբան։ Կեդրենոս։ Զ. Տարաս։ ԺԵ. 17. 18։ Լիտեն մ՝։ Գ. Գրիգ մեր։ Գ. Գրիգոր։ Ա. Զարան։]
[Ա. Ի սարքեալ։]
[Ա. Ի սարքեալ։]
[Ա. Ի սարքեալ

Էջ. ՊԵ. Եւ Հայոց

դեպ եղև առաքել զնա ուրեք 'ի պատերազմ, նոր լուսոմբ զորոց կազմեալ յայլեայլ քաղաքաց՝ հանդէս արար 'ի Թագաւորական քաղաքն։ Եւ եկեալ ոչակ 'ի գլուխ ամբաստաց որդւոյ Իւլոյ՝ անուանեաց զնա աթոռակից և կայսերակից իւր։ Եւ փոխեալ զանունն ամբաստ՝ որ ոչն էր ընտել առ հոռոմն, կոչեաց կոստանդին։ Եւ առաւել պարգևս բաշխեալ ամենայնին՝ ետ աղաղակել։ Կեցցէ՛ Լևոն կայսր։ Կեցցէ՛ Կոստանդին կայսր։

{819 մէջ}

Դ. Դարձեալ մի ոմն 'ի զօրավարացն յունաց միաբանել անուն Թլուճատ՝ միաբանեալ 'ի բազումս 'ի մեծամեծաց՝ խորհեցան սպասամբել 'ի Լևոնէ։ Արագեկ լեալ այսմ Լևոնի՝ կալաւ զնա, և կապեալ 'ի շղթայս՝ նարկ 'ի բանտս։ Եւ 'ի Զրադաշնայ ծննդեանն կոմեցաւ բառնալ զնա 'ի կենաց։ Կենդանոյն այրելով ուռաքի իւր։ այլ կին նոր Թեոդորոս Թագուհին սրդեալ զնա յայնմ խորհրդոյ՝ մի հեղուլ զարիւն յայնոսիկ մեծարհանդէս աւուր ասնի։

Ոչ միայն՝ որ բանասարկեցն էր, կոչեալ առ ինքն զոմանս՝ որք կամակից եղեն ընդ նմա 'ի խորհուրդ ապստամբութեան, ասեն զնա։ Թէ ոչ հանեալ զիս 'ի բանտէս յայսմ գիշերի, մնասցեմ զոմանս զձեզ կայսեր, և զուք եւ ես ընդ նոսին զոպատուհասս ընդունայ։ Յորմէ զոմն հարեալ նոցա՝ միաբանեցան 'ի մի խորհուրդ, և որեալ զիւրեանսն զբարեկամսն զբեռան՝ զինեալ 'ի ներքուստ արտ, մինն դիշերայն յեղեալ ոչ բանի պարտաւորն։ ուր և այլ քահանայք ժողովեալ ելին։ Եւ 'ի գալ մեծ լեռնի կոյսեր, և 'ի սկսանիլ գիշերային ժամուն՝ յարձակեցան նոքա նոցին քահանայական զգեստուքն սուր 'ի ձեռին 'ի վրա նոցա։ և լեռն յանպատրաստակի գոռել, և ընդ սուր կոտրածելն իրարու շուտիւ՝ չիմանայ 'ի ներքուստ ոչն խորանին, և եւս գլխել մի։ և նոցին իրարու զանազ կալաւ նոց յերկիր։ Բայց նոցա նոքա բազումք եղեն, հարին զնոսա՝ ոմն 'ի գլուխս, և ոմն 'ի թիկունս, ոմն 'ի մէջս, և ոմն 'ի բարձս։ Եւ անպէս ունդամ ամենայն յանկարծ զնա։ Եւ ընթանալ առ ժամայն 'ի բանտն՝ հանին զմիաբանել։ և ծերանալ զգեստուցեալ նոսին՝ ուստուցին վաղվաղուկի յոտնաւոր կոյսերուն, մինչեւ շրջեալ ոչն յասա նոր կոյսն։ քանզի փականք նոցին առ լեռնի պահեալ էին, և առ ժամն չկարացին գտանել։ մինչև հայրն եղեալ յեռոյ ուսամբ լուսարանել զոյնս։ Եւ զարթուցեալ ոմն՝ զամս լեռնի յանապատ պատուոն ամփոփեալ՝ առաքեցին 'ի պուռնա կղզի։ և զարձեալ ոչ էր նոր ներքինացուցեալ աքսորեցին՝ յայն կղզի կենաւորիլ 'ի մեռնուտանի։ Նայնոյ և զնոյն աւուրն եղեն 'ի վանս կուսանաց։

Թլուճն ոմանք մանդիոսաց։ 'ի Համբ. ՃԾ. և Կեսարիոս

Թլուճատ։ Արդեն հա։ Արդեն։ Ս. Ներսես։ ՃԾ. 21։ Արքան։ Եւ այլն։

պատանին յառնոյ , թէ երեկ որպէս լուսոյն սմենան զուսաքինն
ուրեր ձայն սահմանարարան և քաղցրանուագ , և կրկին
ցանն , լա հնարքնարարանն , և սեռեալ ի վանս ոնոյ ընդ-
պատակեր գրեալ ուռնարանն , Թեոդիան ու Ջուանն գրաբ-
ուան պատկերարարն բարեկոս կրալա զնա ուս նոյ վերանն տա-
նալ զձայնն , և յաւուր ասնի Հրաշալուանն ձայն եղև առ նա
ի պատկերն ոնոյ , ասել կարգալ , և նանաստանն բացաւ
ձայն նոր , և սկսաւ նուագել քաղցր առաւել քան զառաջին ,
և զարս պատմառաւ պատուեր աշուշկոնն զնոր պատկերս ։

Լսել կայսրն զերարել առաւել զաւուս քան զլեալն ի զնեալ
զնարգելն սրասակերաց , և առաւել ևս զնարգելն զրաճանց սրբ
հարց . զարս ջանալր զնարգելն ի մէջ , և նրա երրորդ երդ կայ-
ռանիանս ի հաստատել զուզաբարուս և ի գործել զնոր չա-
ռեն ։ Այս Իշան ռանուանն ի հաստատանն զեկեղեցեաց ընդ-
դատարս մարիանս գշնալն հայրապետ , զարանն գիտեալ ի գէն
կոր , և ետա իւր ի հնուանն զնեն Թեոդիայ առաջին գնալն .
այլ զ մեռանել զերարելն միաբանդամ խոյս ետ եկեղեցեաց ի
վանս , և անդ անցեալ զանապատն կենաց իւրոց ինքնա զնաց-
նուանն ։

Գ Լ Ո Ի Խ · Կ Ա ·

Յիշատակ սրբազանին Խաչիկեանց հայրապետ , և գրիգոր
Տաղնեցոյ գրիչն ։

Բազաւորեալ զկնի միքայելի կայսերի՝ որ Թեոդոսիոս անուն էր , որդի Թեոփիլոսի , յարեալ որպէս յաղագս իսկ հայոց , և նախ զիանալ զերկիրն բասանոյ՝ ելեալ և վանեալ ոնոյ զլեռն սալաղենոյ . զարս կատարեալ և զրաղաւմ ի հայոց զրգռեալ կրկին զ սրս կատարեալ և զրաղաւմ ի հայոյ զրգռեալ կրկին զ նրանց ։ և հասեալ ի մի զիւղաքաղաքն գոմանդոյ՝ խոշ-
խանաց գլուխ ի բնակչաց անդրին . և ասին սմենաց ընդ-
զօրս իւր զայսն և անդր յառաջասակաբերն , յարեալ դաշնք մի
հաստատել ի վանանդ՝ մնալ հոգին զ մեծ աւանին , որ կա-
լեր կոստանդին , զլ սահմանք խնամ իրկրին ելանել զ գիմ
ինքն զարար ի նոնս հարեալ սասանկ ։

Լսեալ կայսրն հարամ բանակաւն հանելոյ՝ ի խաղաղաց . և խա-
դարելոյ զՀայոց հանդերձ զ իւր հանդերձ ընտանեաք նա-
դարելոյն . ասին և լուր անդրն՝ եր զարս կատարեր , և ելս զարս գերի-
ցին . ասին և լուր անդրն՝ եր զարս կատարեր , և ելս զարս գերի-
ցին , և խղճացուցանէր յերկիրն , լուանալ , իսկ զնասանն
գաւառ իշին շարունակ հայոց անապատս սարդ ի մարդոյ և

829 մինչ

830 մինչ

Ա.Սամ. Գ.6.

Ի՚ մի ամ
Ի՚ կայոց

լուսաւորեալ, զսա ասելոյ սաղմոսիկ։ Զ՚ խաղաղութեան վիճակն
յերկիրն գնդաւորեալ՝ կամ զքանի մի բերդս, զոր բռնագոյն
եին ազգացիք, իբր ի՚ Ծմոռ, սուզին, Մերկերտ, և սա-
քերդ։ Զոմն ապա՛ ի ազգս գրաւեալ։ և եկ ընդ առաջ նոցա խա-
ղաղութիւնք և մեծամեծ պատուագոյնք հոսեալք երկրին ա-
ղուտ շաղուշեան, ոչն ի արդի շաւիղս եղելոր բաղին ալուոց
մոսկելի։ և հոգի շաւիղ քաղաքաւանաց պատուանդրի։ և
կոչեցն հաւանեալ ի աշտ։ և. գովեալ զնա՝ կարգեաց ա-
ղուհիւրասէր և անմիխիթարիկ, իբր հիւրասէր և դրսարիկ
մեծ։ և յանձն արար՝ ի ձեռս նոցա զիշխանութիւն մեղանակոչ
գրաւառայն։

Գ։ Զ՚ դրանեալ անսահ կամակ՝ ի անդ ի գրաւառն ապրեալ,
սրաւ՝ ի՚ լեռնէր յոյնատամ մուրեալ՝ ցրմեալն սասկէ, որ և էր
Տրդատակ յանուն։ և. կայոցն քիչ ինամ և սեր եղոյց Տրդա-
ռոր հանեալ։ և հանեալ յոյժ ի՚ քաջն մուրեալ՝ մինդ ի՚ կա-
ռեալ սիրամէր, առեալ սասուս զնա ի՚ իր ի կատարն գի-
հուորելոյն։ Զայն ի՚ մուրեալ ոչ ինքն ի՚ կատարն գի-
հուորելոյն։ Զայն ի՚ մուրեալ՝

առէլով թէ «բէն սնի զրանալ ի վէր թուչ · կամ ԷՒ յանակա-
նին՝ «ՔՈՒ» ի վէր ԿԷրայ ·

Ապայ կայսրն սկսաւ դիմել նշանակել զլեռայ իւր զմուշեղ ի
պատիւ երեսաց գասեր իսրայ ըռեր առ ՀԷՒ մի · Հ՝ Ամաս-
գեալ մուշեղայ զԹշնամսեռեն կայսեր՝ յղեայ առ նա պատ-
գամ, և ասէ · ասէր ինձ Հրամանն ամէր իմ առանձնանալ և
կրճատարել · զի Հանգիցես ի տարապարտ կասկածանաց՝ զոր
ունիս ի վէր իմ · Գ՝ Ամ կայսրն սկսաւ կասել յանձն, զի մի ապրի
մնասցի Գաւառոր իւր, և ինքն ամենի կրեսցէ ·

Ղ · Իբրև մեռաւ զԹնի ոսկասաց գաւառ նոր, և ծնաւ
ինքեան որդի յաջորդ կայսերութեան, յայսմանաւ՝ զոր սնոնէր ի
սրտի՝ զԹշնամուեռեն իւր · Օ՝ այն սեսեալ մուշեղայ՝ այնու-
հետև ամ իրոք զգուշանայր ի նմանէ · Լ՝ Ջի յայդկսաք
անդադար չարախօսութեամբ բարեկին ի վէր նորա, կասկած
կայսերն օր քան զօր առաջնոյն · և խորհեր հնարիւք ինն ըն-
քաստմն ածել զմուշեղ · Այն իրի ասացեալ առ նա զԹէս-
ղոնս ոմն ազգենիկ՝ զայր երևելի, յեսկոպաս երդման՝ ա-
պահալ լինել յիսրմէ · և գտանալ ի կասանապիսանոցին ·
մինչդ զի կարասցեալ եմ ասէ անառնել զքեզ · և զանանակ
վանանելոյ գասել իսկոյ ի սիրելի գեսայդ իմ առնալ ·

Ապայ ելեկոդարոս եղեկ առ մուշեղ · և սղալ քանիսք չինեալ
զմիտս նոր՝ ետ գնա առ կայսրն · Լսեալ կայսրն սասեալ երկ-
ուսն իսրամ՝ նայն ժամայն կալսա զմուշեղ · և ետ դանել
գնա իբրև ապասանս · և ասէս եղ ի կալանս ի մէջ բան-
տի · և գնամ ինչ նորա կաս յարգանս · Ապեղ սր ասասեալ
յայտ ելեոդարոսի եղեկի՝ ապասեր ասելի՝ յանդիմանել ըզ-
կայսրն ·

Ե · Գ՝ քան յաւուր մեռամ ի գնալ կայսեր ի տանար սե-
ռեռանեն՝ ելեալ՝ ոս ի բեռի հայրապետական գլխասանը · և
բարբառեալ սաս կայսրն՝ ասաց զայն բան ասելոնեն · * բա-
,, բեռ , ուղղեսս , և թագաւորեսս , ։ ինքնակալ կայսր ·
,, բոյց մէր սիր ॥ · Լսեալ կայսրն զամենի հարեալ ի բանիկ
նոր սասաքանանի՝ ասաց զինքսակարգ բան ասելոնեն ·
* մի՝ Հնամասանեռ , հեգանեռ և արդարանեռ ॥ · Լ՝ սեռ ցնա
արքենիկն · և ոչ իսկ Հնամասանեռեն կամ արդարանեռեն · քա-
զ գաս ինքն զբան քոյ հաստատելոյ զքոյին ձեռամբ , և է-
սասր ինձ ասանել առ ալիսա մնուշեղ · և զինչ Հնամասանեռեն
սյժմ, կամ հեգասանեռ , և կամ արդարանեռեն յասցեր նմա ·

Ընդ այս յանհնարին գասանսկեալ կայսեր , և ի ցասանն
գնրկասանեռ բարդեալ՝ կասասասար ինքնին կարգեաց և վա-
ռեաց ի բաց զարքենիկն ի բնեռ անսի · և չարասար ետ
դան հարկանել զնս · և ապա սասասահմանեաց ի մեասոս ·

Գ. մեռ. ՀԵ. և կայս. 833 մարտ.

Գ. մեռ. վեր այս կշռամբեալ հորս յանուանկոչ պատրիարքին Կոստանդինուպոլսոյ՝ դարձոյց զնոս յաքսորանաց։ և ի խնդրոյ աւագանաւոր Հոռոմ ի քանաւ։ և զոչէքս մուշեալ դիմեցան իւր։ և զիմ ինչս նոր դարձուցեալ անդրէն ի նա՝ կոչաւ զնոս ի պատուի։ Յոյց նա կոտրելոն հրաժարեալ յաշխարհէ։ եղև կրօնաւոր։ և չինեցոյ մենաւորան հոյակապ ի սեղանի՝ որ կոչիւր անթեմիա։ և եկաց անդ մինչև ի մահ։ և անդ թաղեցաւ։

ԳԼՈՒԽ ԽԸ։

Զպատմութիւն Մանուէլի Մանիսկի։

Եղև։ ի ամին ժամանակի՝ ի դրան կայսերն և մանուել ունի յոգի հոլոյ ի աւանդիլոյ յունաց։ ի մանիկեանց ասելի՝ բան գրելոյ վարդանայ։ Օրան բազմոք ի բոհասանն պատմիչք յունաց։ և ասեն։ թէ հալոնկիտոլ էր ոմանն քաջութեամբ և բարեպաշտութեամբ ի մէջ ազգին։ և ընդ մեր երևելի գործս ցուցեալ էր յաւուրս նախընթաց կայսերացն՝ լեռնի և միքայելի։ Օրան կայսրն թեոփիլոս ուղարկեաց արևելեան զօրաց։ և խաղոյց նոքա ի վերայ ոյլազգեաց։ և էին ընդ մեր։ և ի միում հանգի աղիոյ զօրացոյց մանուել զզօրս յունաց։ մինչև խոյսս վանեալ՝ ցիշնամիա։ և ի գեղուեցիի վարել քան և հինգ հազար ոգիս։

Լուեալ եղև դարձեալ խաղալ կայսերն թեոփիլեայ ընդեմ այլազգեաց՝ առեալ ի իւր և զկայսրին մանուել ուղարկեաց։ և զամենս ի պարսկայ որք փախուցեալ անկեալ էին առ նա։ և ի հակասել նոցա յանդիման թշնամեաց՝ յիրկուս թեւս բաժանեաց կայսրն զզօրս իւր։ զմին նոյ ի ձեռս մանուելի։ և զմիւսն հոս ինքն։ իսկ զգունդն որոնց կորգեաց ընդ իւր յայլ թեւ։ Լուա ի ժամ մարտին երբեմն յառաջ անցեալ զիմեցին ամենեքեան ի վերայ թշնամեաց։ զանազիցս կայսրն։ և յետոյ ընկրկեալ՝ ապաւինեցաւ ի դունդն պարսից։ որք ի իւր էին։ և թշնամիք նկնալ ի մէջ փակեցին զկայսրն։ յայնժամ և պարսիկքն խարհեցան մատանել զնա ի ձեռս թշնամեաց։

Օրն ինքն եռեռս մանուել ի հեռուստ։ զրացաւ հանդերձն ոսկեամոյ։ և յոգեակեալ ընդ մէջ ձեղքեաց զգունդն թշնամեաց և զբարոյն։ և կոչեալ զանձն երիվարի կայսերն՝ արագագոյն կրպակաց գնաց։ ի որ ուղղեալ թշնամեացն յիմարեցան

Լրամանիկ Միքեն մա՝ Լեոնիս Կիբրեոս։ Օ. հարս. ծե. 27։ Ասորաց և այլ։

և գրկեցեալ թափեցան յաչէ նոցա։ Եւ կայրն երթայցեալ, թէ
գաւազն ի վիրայ դարձեալ լիցուցեալ թանձրացաւն ոստիւք մեծիւք
ելն, և տերևն գնա ոստեցին, փունջքն գալ չհետ մեռեալքն և ելանել ի միջոց թանձրութեանն։ Եւ ցուցաներ քանձ
ուռուցեալ կենդանացն ոստիւք ի ձեռս նոցա քան զոսկեղինս
լինել ի նոցանէ։ Եւ զայն մանուկն երկիցս և երիցս կոչեալ զնոսա ի միջոյ նոցա, իբրև ետես թէ ամենեքեան զաստուածայնագոյնն ի շուրջ, ձգեալ զաւուրս իւր՝ սարառնացաւ
նոքա։ Հերձուած ասէ զանձ ի միջ, անուն ինձ, և ինչ ընդ խ.
և ինձ լինիս ապրեցուցանել զանձս։ Եւ կայրն երկնցեալ ի
նմանէ՝ վերնայ զինն նորա, և զերծաւ ի խուռնն ինանի թանձրացեալն։ Եւ իբրև էլ յանդիպոյ, յայնմանէ՝ ի սիրա էտու զարթարարանն մանուկն, որ ելեալ զանձն ի քանդակ տա ի փրկելոյ
զնա։ Նոքին իրի և երանաւորաբար նոքին զանձն գտանելոյ, և
ուզարիլ իւր հանելոյն զնա։ և բիլմ պատուանով և ճնչուած յառաջեալ սարդարանն հաստատեալ կանգնել զանձն։

Եւ զայլ զաման արք ունէր յուշադիպաբ, զոր նախանձեալ ի փառս մանուելոյն, ընդ ոխիսաս եղեալ ընդդէմ։ Այլ ունէր առն ի նոս զարձեալ։ և նա զանձարանացեալ է ի նոսն, և խորհեալ զկայսերութեանն քոյ յանձնանել ի քեզ։ Եւ զայնուհետ յանձնեցին զարանասանելոյն զանձն զանձանանել, մինչև սկսան կայսն զարդարել ի միտս իւր, և
ի ոսկեմէջ հանել ի նա։ և ասէր խորհեցուս դաստանել նա
զնա։ Դրաղեալ ինչ ոչամ մանուելոյն՝ ելեալ զգալ ի կատարելոյ
ասելոյ, ոչ ի կենդանեալս կամ կենալոյ, և ասա ի կամանս։
և առաքեաց զարդարանսն սա հաստատելոյ, և ասէ։ յերեսաց կայսերն փոխանցեալ եմ ես այսր։ զոսք ինչ ոչ ասիցէք
զնա թագաւոր զհաստատելոյ, կատարելոյ և ի զանգանելոյ ձեզ։
Եթէ հանիր զ այսորիկս, ասեր ինձ չեսիցս երդմնոյ առ
ի ոսկեսանոյ ձեռաց ինձ ի ձեզ, և ես անցեալ առ ձեզ։
Այս լուեալ ուրարարանն և. ոչ ինչ ի բանանալ հաստատելոյ՝
ասելոյ ելեալ յայտ։ Զոր դիտելն զայսոսիկ քաջութեան նորա։
զի զարդարանն աստանելոյն սա նոս յեսկար հանանելոյ չասելոյ
սենեկոյ ինչ նոյ, և. ընդարձակ զնա ոչ իբրև զզարդարար,
այլ՝ իբրև զիւրայս հաստատելոյն։ սոյ ասէն զայն պատմելոյ։
և մեծարեալ պատանեալն առաջնոյն։ և ի գրելոյ փարգանայ
կարդացեալն նոսա։ ոչ ինչ պատանն բիծ։ Այս հրամանն կամ
մեռանել յամենայնեանն գնալ զարգ հաստատելոյ, կամ
միայն դերեալ լուսոյ՝ ի կեցուածոյ, ի մի թագաւորելոյ ի
սերոյ։ ապա քաջութիւն յաղթելոյ զանուն՝ առանել ես պատանեալս ի նոսանէ։ և ոչնչանալ եղև նոսա տիրելոյ մինչև լանիանել

{838}

Գ.Մ.Ն. ԱՌ. և կայրն

[Գ. մի. գն
Լ. գրոց]

քան մի՛ ի քանից ՝ի առաջն ամիրապետին՝ ի գեանին
Գ. Եւ զոր իրրև լա եղև զսուրբն Թէոփիլոս կոյսեր՝
Թէ մանուկ վասնզանջեալ է , ասեալ՝ և ոնկեալ է առ հա-
գարացեալս , յանուանէ արարանՔն ըմբռնեալ՝ բնկաւ սիրա-
նիՔ՝ ՀՒ գրաւանելոյ զոյնոսիսն սոյր : վասանէր , և հրա իրացն
ոչ գոնէր : Եւ այս կրկնեալ առ ինքն զյուՀանանս սիւնիեցաս
զՀաւատարիմն իւր՝ խորհուրդ հնարիցս հարցանէր ՝ի նմանէ ,
Եւ նա ասէ զկարգն , Թէ կարգ կրեն ինչ մանկանիցդ՝ զամ արբա-
ակ զարձուցանել առ քեզ զմանուկն , տուր ՝ի ձեռս իմ նոա-
մանէ երդմամբ զաան չՔնաւորեալ ինչ նոսա ՝ի զարձի ՝ի ՔՒ : և ա-
ռաքեա՛ զնա զինչս բազումս առ ամիրապետն հարաւոյց ,
և ես երԹեալ՝ իբրև Թէ յայցելութեան գնացեալ իցեմ գեան-
ցոյ և բանաարկելոց , զիւրաս զկիրսդ ՝ի գլուխս ասարցայ :
Եւ ՝ի հաւանել կրկին՝ երԹեալ յամենայն անդր բարեաւ
հանդերձանաՔ և ընկալաՔ՝ յայց եկ կարելոյն , և ընտրեալսդ՝
մուտ եղիցս խասակիս զմանուկ առանձինն ՝Ի մանուկն . և ծա-
նայց նմա զարատանաս գաղտուն իւրոյ , և հայցայ զկերակուր նա-
մակի կոյսեր՝ լուանել զնոյն ՝ի ՔՒ , եԹէ գարձցի անդրէն ,
այլ երկրին ևս ասէ ունի մեծագոյնսն զՔեզ , ՝Ի ՀանՔն ու-
ուեալ մանուկն զարոյնսն կոյսերն՝ արձակեալ զյուՀանանս ,
խուսացեալ նմա՝ գառնալ ՝ի կրատանդինուպոլիս ,
[840 գՌՀԹ]
Գ. Զոր հնարս գարձի խարհեալ մանուկն՝ քանս կարկ
առաջն ամիրայ ծանն հարցուցեալ , եԹէ սոսկ ապայ ամիրա-
գեան յիսՔ ձեռս զրատանուն զարոյ , և առաքեալ ՝ի վերՔ յանեալ ,
զբանանոսկ ինչանանն ՝Ի ՔՒ ՀՒՔ նուՀանն , ՝Ի վերնանդրան
սարանան՝ զոր անցուցին ՝Ի իս ոգին հառաջ , Եւ թրև ապա ե-
զև սրա բան յանանց՝ ամիրապետն , անդրէն վերադարձի
գառանելոյ ՝Ի ՀՒՔ հարս գրատանուն զարոյ իւրոյ , և առաա-
քեալ գնա հանդերձ արս ՝ի վերՔ յանեալ : Եւ իրրև հասան
ՔՒ ՝Ի սահմանս կոյսերս , և բանակեցան ուրեք ՝ի գաշտի , ա-
ռեալ մանուկն զարոյն ամիրապետին՝ էլ ՝Ի ՀՒ՝ ՝ի գրասանս ար-
ոյ , և մեկնեալ ՝ի հեռագոյն ասելի առանձինն՝ կուրս զմա-
ռանն նորա , և ՀՒ նմա ողջոյն հրաժարական : Ի. ասէ . ես
գնամ՝ ուստի եկեալն էի , և դա գարձիր զոյսիրդ ՝ի սուն
քս , Եւ ՝Ի ՔՒ սեսեալ զՀրաժեշտ մանուկն՝ ՝Ի գրաւ կուգիալ
ՀՒ զի զարամ յարատասաս հարաւ ՝ի գառանալ զրանն՝ ՀՒ մեկնե-
լոյ յայնոսիսն քաջ առնէ , և գիտացեալ Թէ անՀնար է նմա
նահանջել՝ ՝ի խարՀրդոյ իւրոյ , դարձաւ արամանՔ առ իւրան ,
Լուսկ մանուկն ՀՒրադ գիմեալ արագագոյն երկնարաւ ՝ի ՀՒՔրին
կարգն յանեալ՝ նոյն ՀՒՀա ՝ի կրատանդինուպոլիս , զոր իրրև
Հասեալ կայսրն Թէոփիլոս , անդրադարձեալ անդրէն աՔն զարատանանն՝

առաւել ի զառաջինն ճոխացոյց զնա, և ամրացեալ յիշխանութեան
մեծի առաքեաց. և եղև նա նման ինքեանցմ՝ ընդունելով զգիս նոր՝ ի սէր աստուածանին։ Յչ ապա առեալ զնա ի իւր՝ գնաց
՝ի պատերազմ Ճգիմ այլազգեաց։ յորս եցոյց մանուկ բազմ
քաջութիւն։ և զորմնոյցդ զիմ զարս յաղթեաց։ և սասանեցոյց
զԹշնամին հաւատոյն։

Ե։ Յետ սոցա ինչ մեռաւ Թեոփիլոս կայսր։ և նստաւ
որդին նորա Միքայել՝ ի աղայութեան հասակի՝ հանդերձ մարբ
իւրով Թեոդորայ։ և մանուկ կայուցուս հոգաբարձու՝ ի վերնից։ և զարմացեալ՝ ի վերս արքունական։ Խոհարին շաղախեալ
կայր յայն ժամս յանուստան՝ ի մարմրոն պատերազմարարաւն։
և Թեոփիլոս քաղաքն՝ ի սոց սրանց զՃգիմ կապան պատ, քայլ
քանզի նաև յորքանիս արամատեալ էր այն մարդասէրն։ և
զորոյժարգն իսկ յանկն կամ յաշխանէ յայն միտս էր, զի
լիներ հնար գնալ և զարեան գառանելոյ։ Յլ եղև ընդ այն
աստուրն հիմանդանալ քաջին մանուկն յաշխատութենէ պա-
տերազմաց հիմանդութեան ծանր։ մինչև անկայս մինչ թշնաց
՝ի նմանէ։ և այն ինչ մերձ էր յաւանդութեան հոգւոյ, եկին
առ նա՝ ի տեսութեան ամենք՝ ի սուրբ միայնակեցաց, և ասեն։
քաջալերեաց մեծդ մանուկ, ապա քեզ ոչ անպիսն առաջ-
նեի։ Յչ նա ասէ։ ահա։ մերձեալ եմ՝ ի դրունս մահուս, և
զյեսեան շուրջ ուրեմ հնչել։ և գիտիս մարթ իցէ թեզ առաջ-
նանալ։ բայց եթէ զանազիցս՝ ի մեռելոց՝ ի կեանս դարա-
ցայց։ Յչ նոքա ասեն։ ամ թող հնարաւոր է ոչ։ և մերձ է
փրկուն նոր առ երկիրս։ Յայլեսամ ասէ մանուկն։
եթէ զայսպարև կամք իցեն ոչ ընդունել զինս զկեանս իմ, մի-
նչև ապա գիր զիտաս անուանս նոր զոր առաւս կենաց իմոց։ և
ապաւ չափ գուն գարձեցիս բառնալ՝ ի միջոց զմարդոն պատ-
իւ բամբասանաց։ զի ասարածեալ է յիշխանաւեն կայսեր։ Լ՝ անն
ցնս միայնակեցցն։ պինդ կաց յայդ խորհուրդ բարի։ և
կենցես։ զոր եցոյց մեզ ոչ դարձուցանել զմահնեան քս՝ ի հի-
նանդութենէ քումմէ։ և՝ ի մեռն քս՝ ուրոյել զարդութենէ սոց
պատկերաց։ Յ այս ասացեալ՝ մեռանեցան անսի։

Լակ մանուկն անդէն ինչ՝ ի ոմն աստուր զօրացեալ սեռամբ՝
ել՝ ի հանգնաց։ և եառեալ զինոցն ապատ զամ ախոռից և՝ ի ցա-
ւոց։ և գիտացեալ զպանչելիսն ոչ՝ գիտաս եանոնս։ և նայն
ժամանն փութացեալ մեռն արկանել՝ ի կատարսն խառամանն
իւրոյ՝ հնծաւ յերիվար, և գնաց՝ ի պատան արքունի։ և բա-
զում՝ քանիս յարգելոցս զԹագաւորն հանել հրաման զամ
Թեզարութեն իւրում՝ պատուել զոր պատկերս։ Յչ նա իրրև
զմեռաւս յանձն առնայր՝ զանգիտանալ՝ ի թագաւորն ընդդի-
մակայել, ասէ զնա մանուկն։ եթէ ոչ կատարես զոր ասացի,

{841} մկն

ՅԵ զի-

Լ։ գլ։ Ա։ Կոչոյ

գիտեմ, զի ընկենումք յանթառայ զրդիչքս և զքեզ, և զնեմ զոյլ ոք, որ բարեհաճեսցի ի յոդաւոր պատկերաց։ Լ։պա յանձն կոչս թագաւորին։ և ժողով արարեալ հաստատեցին և ի համբերնս հրաւարակեցին զյարգուն ոմն պատկերաց։ և զանհաւան պատրիարգն զանանոր ընկեցեալ՝ եդին զմեթոդիոս ի տեղն նոր։ Լոկ երեւեցին մանուել յիսուն թիւ կանս հանդիսից, որովք պանծալի գտաւ ի մեջ ազգին յունաց, քաջ անուն ժառանգեալ և ի բազի վարս փայլեալ։ վերաբերեալ ի կենցաղոյս ի խոտ ծերոնն։ զորոյ զնարմին աւրնեալ հոնգուցին ի վանս՝ զոր նոր եր շինեալ, և կոչեալ յանուն նորին մանիլկերա։

Գ։ Լ։ Ա։ Ի։ Խ։ Կեր։

Գաղափր խաչուղիսաւոր յոյնոնս հինգերորդի։ և նշանաւոր բարեպաշտ բարեպատարագ։ և փրկոյ բարեխոս բանաւորի։ և ապաստանոյ։

Ա։ Ինչպէս տեսակաւն կենդանի եր Իշխանն մանուել ի հինգերորդ ամի թագաւորեալ կոյսերի՝ լցեալ դաւթեան եկեղի կաթուղիկոսի հայոց զաւուրս կենաց իւրոց՝ վարձանեցաւ, կալեալ զաթոռ հոյրապետութեան ամս ԺԵ։ Յոյժ զարդեաց ի աւղի նոր Յոյնսն հինգերորդ ի գուսաւեն կոստանդինոս կամ խոտայոց։ ի գերեզեն ոմոյնց կամ վիպայոց։ ոչը բարի և ձգնաւորեաց։ խոնարհ և անարգամիտ։ Ի յերբորդ ամի կաթուղիկոսաւն սի կոչեաւ յոմիզապետաւ՝ ի դարձն հոլ տարիսն հայոց։ և ի խնդրոյ ոմնոսաց աղաղարեանն և ոչլոց ոմանց՝ կարգեցաւ պատրիկ ի մեր ազգին բագարաս կամ՝ բարարաս բարդրատունի։ այլ հոգոյ և երբեւեր։ ի մերձաւոր ազգականսն նորին ոմնասոյ ոչաղարեանն։ որ և նոստեր ի կուսմանն ոմն՝ ելիրին։ և իշխեալ ոնդ։ Լ։ եր ի նմին ժամանակի ոարիսոնադասեա ոմն ասորի՝ նոնա անուն։ ոչը լանեիսն և փիլիսոփոյ։ հնոգլեաց ի ոմանք քաղարաս՝ յոլմեալ զմի կնոջ յոլհանու առեարանին։ և նորա ասան ձնայեալ ամն երիս ի կոզմանս միջագետոյ՝ յորմեանոյ դոյն ասորեանն՝ քաղեալ ի մի կատ՝ յոլհանու ոսկեբերանի։ և ասա թարգմանեաց ինքն ի լեզու հոգաբարոյ։ և ընծայեաց բարարասոյ։ որոյ հետեւ քաջ գիտեր նա զոյն լեզուս։ Լ։ զայս գիրս յետոյ հա թարգմանել ի հայս ամբարարդրատունի։

Բ։ Յաւուրս Իշխանաւորին ոչին բարարասոյ՝ Իշխան ոմն

Ա։ Ոչիսն։ Ա։ Ոչիսն։

յաղագս պարսից լուրսն սնան, որ բնակեալն էր ի յաղագս
առաս, այր սեղ. և խրախճ, գրագար և պատերազմաներ,
քաջ զորամարտ Հայաստանեաց ի պարսիկս փոխել ասես էա
գեղեցիկ ամիրապետին. և Ժամանակաւ ոչ ինչ զանազանեալ ի
ի պարսից և յայլոց օտար ազգաց՝ կանգնեալ զգրաւոր ապա-
ստամբեան. և ասա՝ ի պատերազմս զարուսանիս՝ Հաղբատեր թե-
ոնեալ արարեալ էին ինքեան անուանեալ և զարամ անդր.
ղս Հայոցն սմանցեալս. և պատերազմ լուսաւոր ծգեալ ընդ
գլուխս, և առանձանալոյ զարամայ զարամ իւրոց. ի յորմն.
կեալ յայլեալ տեղիս իշխանսն ամիրապետին՝ ապաստանէր
և առաջ Հարկաներ. գնդեր զարամեան սատանայ և կռուանայ, և
սանդիս զարամայ

Լսեալ ամիրապետն զասան ընդեմ նմա զարս բազամ էրգս
Հարքն ի Հաղբատաց. այլ լսեալ յարձակեալ ի մէջ կոտորեալ
զնեալսան Հաղարան ի նոցն, և զպարսն փախստականն ապարեալ.
զիսկսան կոյսցն էրանս և սնանաս ազ. Լսեալ ապա ինքն ի
կազմեաս ամիրապետաց. ոչ էր յայնմ ժամ քանակ ամիրապե-
ան ի կազմել ընդ յայնս. և զն ի քանակին անդ էր տակաւին
յայն ասասրան քաջն մանանչ Մանկանուն, զարամ խոսեալս
ի Հարկանեալ գլուխ. եկ Հրամանաս ամիրապետին՝ ապեմ
բազանոց, և Հաղանական ապարս գնա ընդ կրանկն. Լսեալ
ասեալ զնաց ի կոչանեաս ասրանս. և ապա կանչ ի
սանանաց, և եկն մինչև ի գեղաքաղաքն. և անդ միասանեալ
յայնմանէ կազմէր զգաս իւր. և խորհեր՝ ասեր նանանել զնոսն
Հայս ի էսրն, և Հանել զնոսն ի տրամ Հաղբատաց.

Նոցն ասասրս մեասս մեասն ամիրասեան, և ինքեան գո-
խանական նոր եղբայր Դարին մանաւանդ ազգասահակ կամ ասաս-
Ամիրայ. առ սր Տրեղասին ասասրեալ սմբասաց ապարան-
ուն Հայոց Ժանայց գնդին զարանալ բազանալ. Լսս ամիրա-
ուն ասանանեաց ի մէջ բանասարն ի Հայս զգաս ծանս ընդ
ամ ի զարանալս իւր, ապ կոչեաց ասիրն նոր ասանն. յայնմանէ և
ամիրան ապարանեան կարգեալ ի Հայոց գոնեալ ի ապարանիս
Հարանանեալ եղեն Հաղբատաց ընդ գնդն քաջանալ. Լս. եղեն
ապարանալամասիկ ի կազմանս ապարանաց. լսեալ խոսասա-
կեցան զգաս բանասարն. և Դա ինքն յայնմ խոսանն ի մեկ-
Հասարանք դարձաս ի փախուստ. զգաս զՀին սեղանալ քանի
մի քաջ ապարանք ի Հայոց կազմի պատանին սանի զգաս սանս.
ապ ապարանանն՝ եկան ի մէջ, և ձերբակալ արան զնոս
զանազան զանազանսն. և ասեալ կոյսցն ասանի սանիրեալ
զարամայն Հաղբատաց.

Լսեալ ապ ամիրապետն զամարանալ սանիրեալ՝ բազամ եմանալ
պարզ և օր ամիրանաց զարանալ. և Դա նամ յայնմ բանքաս սանալ

840 ԺԷԹ

Ի՚ մի՚ 32 և հայր 2

և արծուիցս, և քիմ անկածս յաւարի թշնամեացս։ Լուսաւորչ զաբանայ նոսա կարել զՀոգս և զոգս, և հանել ի փայտ։ և ապա զարդարեալ ինքն խաչազարդեալ ի աջեղի իւր։ Լոյս գնացեալ պատմեաց ամիրապետին զՀաւատարմութիւն սմբատայ և սոհլայ։ և մինչդեռ խորհէր ամիրապետն զինչ անել ի մեծ կորգել զսոհլ մեռաւ նու ի գուշարեալ ոսկի պատանեկանէ։ և եմեալ սաստ մեծ հոր իւրսմբատայ։ և եղաւորց իւրոց ազատայ և աղատայ։ Ի՚ յետ ինչն զօրավար թեոդոս և զամենի խոսեցաւ զատանն սմբատայ առաջի ամիրապետին։ բայց զանձնք զարթուսն եղև զգաստայ զոգրատասանաց զմեծ պատրիկն հոյոց։ իսկ թե չիցէ լեալ նիզակակից զօրուն հարազատաց։ և ամիրապետն սիրեալ էր ի նմա։ և խորհէր հասուցանել զնա ի մեծ տանջանսն։

Գ։ Ի՚ նոսին ժամի իբր ի վերերորդ ամի իշխանութեան բագրատայ։ և յաւելեալ ամի կանոնաղիկասն յոմանս։ յարաբանք տանք ի տան կիրակարանին ազիրոս քանս բամրատանաց յոգեալ ի վերայ հայրապետին։ խորհեցան ընկենուլ զնա ի կանոնաղիկասն։ Լոյս սա կրասարանն կամաց խաբեանց ելեալ գնացին առ բագրատա։ և այնչափ ինչ խոսեցան նոսա զայմանն։ մինչև հաւատալ նոսա բանից նոցա։ և ինքնին ևս վերադարձեալ լինել նոսա։ և դրել հրամանագիր առ ամենեսն։ զի ի յայլ կացցեն ի նոսանէ։ հաւատասցեալ ի մոլորեալ կանոնաղիկոս գնել ի աջեղի նորա։ Օ այս խմբեալ յոգեալ հանեալ։ և զիրացեալ թէ բագրատա ոչ այնչափ բան իրաւանց արարեալ ի մատի պարծանաց իշխանաւն։ իբրոյ կարի ընկենուլ զնա յանիծոց, բանադրեալ զնա հրապարակաւ։ և ինքն յարուցեալ գնաց ի վանս սրբոյ յերիցին գեղանոյ։ և անդ եկաց թագաւորեալ ամիս քանի մի։

Տ41 մեղ

Որպէս ասէ էլէ այս սմբատայ բարբարանաց սարդապետի։ և գրիգորի սա փոքրոյ գրեցեալ ոմն զրոյց ոստիկայ։ և այլոց նամակագրաց։ ասողացուն ի միասին յերկոսին։ և կոչիցեալ զարիկապատանս հայոց՝ ի քանուեցին մասուցին զբանս բարեսարգացն։ մանաւանդ երից սրանց՝ որք երևելիքն էին։ և սեանալ թէ սուտ են այն ոմն բանք։ կօրեցին յեռ ազգանունս։ և վերստին հաստատեցին զնոյնանեռ կանոնաղիկասնն։ Լոյս ինչի յայս ժամանս ևս կարեցին զբագրատա մեծ իշխանն։ զարդեալ նմի ի այս։ և մերժեալ զմեղալ նմի։ ձեւեալ նոցուն կատարել զնոսանց։ և ինքնին զայլ ևս կացուցանել կանոնաղիկոս։ և նոցուն խառնեցին մեծ ի հայս։ Լոյս մինչեւ նա յարոյսի շնորհ ունէր, զարանիսն զարանուհոյն հաւանն ի վերայ ելիցն բանիսարարացն։ զի մին ի նոցանէ ի յարդարանսակ քարանձաւաց ի վերայ անկաւ, և ի քարաժայռեայ դիրեցաց

նմա 'ի հասիցն' պատառ պատառ եղև, և ոսկերք նորա 'ի մի-
մեանց բաժանեալ ցրուեցան. Եւ Ինն 'ի բաւական սահմանաց 'ի
վայր գլուխակ ընթացեալ ի մեռաս. Այս երկոքին 'ի գեհ
անկեալ, 'ի յորձանն տապալ և կորեալ.

Այս նոյն ինքն բազարատ յետ քանի միամամ՝ անկաւ 'ի վտանգ-
մեծ. Քանի յանցաւոր գտեալ յիրս ապրանքի՝ ամբաստանեալ եղև
առաջի ամիրապետին. և քանզի արդէն սխալեալ էր ընդ նա-
ամիրապետն, առաքեաց զստիկան սմա ապստամբեալ կիր-
սեմի անսան նահանգեալ զարդարատ. Յետոյ ապստամբեալ զ-
բոբք 'ի կայսրենս ասորոց, և գտեալ սնդ գիլիսանն բազա-
բատ, կամեցաւ հնարիւք սրսալ զնա. Նմին իրի պատարագաց
կուսեաց զնա առ ինքն. որպէս թէ կամիցի տիրեկանալ ինչ 'ի
նմանէ. և բազարատայ ոչ գիտելոյ զիրարգ սուսանելոյ՝
անելիսիալ գնայ առ նա. և նի վերջ 'ի վերոյ պատուսալ ընկա-
լեալ զնա, կապեաց 'ի չգիտայս զինի երեքտասան ամ ինչա-
նուէ նի, և հա սանիլ առ ամիրապետն. * Այս որ սակս սրբ
հայրապետին զմանրատս խորհեալ (ասէ յովհաննէս կիլիկիս),
սատ ապա զիրաւացի պատուհաս վերժխոնդրուն ի պարանոց

յանձին խարամիրեալ։

Ի՛, մէ այս չէր ինչ եթէ սիսկիզ էր նոր զհաստատուն հուատոյ
իւրոյ առ քո. քանզի և 'ի նմին ակաքարաս առ 'ի պերճանե-
լոյ 'ի ցասմանէ պղծոյգիցս. որպէս գրէ վերոյ ոմն ժամանակի
թարգմանիչ գրոցն նմանոյն. * Յորժամ առէ ընդառնեալ լե-
ներ մեծն և երևելին այն իշխանն հայոց վեստամիսն, որ
և զբաստանդանն յանձին բերեր սանել զդիսասթէ որ 'ի քո
հաւատոցն, ոչին, որպէս ընդ սասթէ ալնուհետեւ. Զ սարժանի
իւրոյ մեծասքն երևեցոյց, այլ երապատրեալ 'ի վայր հայ-
վեաչ յոնծոյին հաւատոցն՝ զոր ոմանք գրոյեցաս վաղվաղա-
կի 'ի վերոյ անկանիցնելի կարասանն. և 'ի թոյլ ընդունելոյ
զդրոշմ ուիտի Հշմարիտ հաստատոցն, սասգ ոմն հնարին թոյլը
Ցիս հայասատանեայց հաստատանեալ։ Մինչև և յասելու և ս
ասել, թէ ըստ հոգեմտելոյ առ ուղ հոմիաւոյն՝ նա 'ի սրսի

խրատարարեալ զհաստատ.

Ջ. Իսկ բնակիչք սիմ լերին՝ սրք առաջն կոչին, խոնարհեալ
զվարանալ ասի բազարատայ կարգանոք 'ի դրան, բարբաջեցան
ոմանք սրտմտալի յոյժ. և համագանք 'ի մի վայր գաս-
մարեալ, բանս ելին 'ի մէջ խրեանց՝ ասելանէ զասակիանն
ապստամբ. և առեալ զզէնս խարանց՝ մեծաւ բարկութեամբ և
ամբոխիմ յանկարծակի յարձակեցան 'ի վրայ սասիկանին, մինչ-
զեռ նա յապահովին էր. և լարաւոր սպանին զնա. և զրոմե-
ցին զնամ բազմամի զարոյ նոր։ Այս ահա այս եղև ոկիզն մե-
ծամեծ լարեաց և ապեստից, որք հասին 'ի վերոյ Ցիս մերոյ.

սրոյ

Մ. Մ. Ն. և Կարդ.

847 մեջ

848 մեջ

849 մեջ

Ի մի ձեռ. Ի Հայոց 849 ՄԺԹ.

սրովք և խոտոտ անշքացուս մեռեալ թեկ քանդեցաւ Հա։ որպէս
ոչինչք գրել 'ի յայնքդ գլուխդ։

Ի նոմին ամի յաւուր սարսեալն սաստիկք զապուռեալ, դրդեալ-
ցուս զբոլոր գաւառաւ 'ի մէջ երկուց հզօր նախարարաց՝ բաբ-
կենի սիսականի, և գրիգորի սիւնեաց տան՝ որ առաջանն կա-
չիւր։ Այս ինչպէս բոլոր 'ի մեծամեծաց Հայոց ընել զայս՝
յարբարեն զնա խաղալիս և հալածիս, բոլոյ բազուսք ևս ընդ
հոկրառակն սաւաել ևս գրդռեալն զնաս։ Այս երկաքան-
չիւր նոցա ժամանեալ զոր բանսեմ՝ ելին ընդդէմ միմեանց 'ի
մարս ուսաերասդի, և սկսան կռուել զմիմեանս, և յերկա-
ւրիլ այսպիսի դարձոյ՝ ձեռն արկին սասաասակ սրոել 'ի գնոս
և յաւանս իրենց, և այրել զբազում անգիս, և 'ի գերեսն
վարել զարս և զկանայս, և զանգոյս ծայրակտուր առնել։
Դնա ոչոր ամի վերասին Հակառ կարգեցեալ՝ մեծամեծ հար-
ուածովք հարին զիրարս։ և յայսմ վերջին պատերազմի զ-
բարեսեալ բաբկենի՝ ոչոր զգրիգոր սուփան։ և ինքն որ սի-
սականի՝ որ էր՝ նզև և որ բոլանչակ երկրին սիւնեաց, իսկ
զզրդի գրիգորի սուրհանայ զիսասակ՝ որ մանկանուամբ գա-
ղուռ կոչիւր, կարգեաց իշխան միոյ սիսականի կողմանն։ և
վէս ոչոր պատճառի ասս ինքն գաղուռ և որդիք սորա սիս-
կան ևս կոչին 'ի յանվանէ կանխաղեկսն։ սոյնպէս և որդիք
բաբկենի վասակ և աշոտ երրեանի սիւնիք կոչին, և երբեմն
սիսականք։ ոչ մեք վէճ պուղելս՝ զորդիս այսր բաբկենի 'ի
կարգի պատուելոնս կոչեմք սիսականս։ իսկ զորդիս գրի-
գորի սուփանայ կոչեմք սիւնիս։ և զայս սրարտ է պահել 'ի
մտի՝ սու բարեաք իմանալոյ զկարգ պատմուածս։

Է։ Ի նորոգ խուզաղիլ սոյ սպկհերեթ սոն 'ի ոսանկ ջահա-
պայ յարձակեցաւ յերկիրն սիւնեաց լոռս հոյարաս։ ՝ գրե-
լոյ վարգանայ։ Ելեալ բաբկենի երկու հազա-
բաս՝ եհար և վանեաց զնա։ Իսկ զորքն հազարացաս՝ որք
գրուեցան 'ի հայոց՝ հասեալ առ ամիրայեան՝ գայ ետան
նմ՝ զի սպանանեն սոպուսեթայ՝ և վասն ամի զոր սրարին
ընդ նա բնակիչք սիսի լերինն։ Այն իբրև լուաւ ամիրա-
պան՝ որ 'ի հայոց կոչի ջաբրի՝ բարկացաւ սրամնասեթ 'ի
պէն նոյ՝ միանգամայն և 'ի վրայ ամ հայոց՝ ՝ սադրելոյ թշնա-
մեաց։ և գասմարեալ զոր բազմ իբրև զառաջ առ ոսին ծս-
վէ՝ ետ 'ի ձեռս սրառանն ընդոծնի իւրոյ՝ սր կոչիւր գուրգայ
կամ բաբայ՝ և առաքեաց զնս 'ի հայս։ պատասէր եղեալ 'ի
վրայ նոյ՝ զի զամ իշխանս հայոց և զաբարս առ հոգի ընդ-
նեալ՝ առաքեսցէ առ ինքն կապանաք։ իսկ զայլ ամ մարդ՝ որ
կարաղ իցի սուր առնուլ 'ի ձեռին՝ սատակեսցէ առանց իրա-
ւանայելոյ։ Էլ եղեալ սք թագեալ զորհնս քրիստոնեսլեան

կարծցի յարիւն հուպարտչաց, ընդ իւր ուսուցել բերկն առ ա-
միրապետն. միոյն թէ խլեսն ոչ ոչ քաջ քանզ կամ պետիցիկը.
ապա թէ ոչ՝ ի խնայեսցէ զնոսա. |տակ զանարանն ռանիկս
Ժողովրդեանն, ոչնանկս և զմանկունս և զկնայս թեղանն ան-
ջնաս. և հրամէ արքունի գաստեսցի զնոսա մահու՝ ասանցէ.

Գ Լ Ո Ւ Խ Հ.

Հաղագս ոչնանց հարուածոց և գերութեանն՝ զոր արար
ի հայս Բասէս ասկիան. և յաղագս նոցանաս
զիրուանին զարարեալ.

Հաղագս ասկիան առանձ զարարեալ սասանի պատ, սակայն յանիրաւականն հարգանն ետ հանուցանել զգրաւն յաչխարհս հայոց իբրև զՏեղերս զարարեալ. և. հասանել ի սարսն գաւառս՝ պատեալ պաշարեալ զնոսա հրկիզն, և զանանեալսն առ հաղկ լարի մեծի ընդառանել սասանեցեալ. և ապա ձեռն տարեալ կոչեալ և կապեալ զերկուս արդիս բաղաքաստաց զաղա և դրսիմի, և զնոսա զաղաս և զնամանս հանս նոց, ըստ որ և զգրիգար մամիկոնեան զՏեռան գրիգորի, և եղ. զնոսա ի պահեստի. |յաւ ինչ բնակիչք սիմ լերանն էին՝ որք սաանին զարարեալսն, նոքա առաքին սիրեցոյց բազում զաղաղաղ զարարեալ զարս սարարասարեալսն ընդ ծայրս ոչխարս լերին. և զանանեալսն որք բնակեալ էին ի դիւրամասայ վերայս. ի թուաց սաաեալի կասարեալ. և ապա սարձակեալ զայլ զարս ընդ ելեան գաւառսն սարանալ. և ապա գրեալ կասարեալն զնոսա խաղաղեալ ի վերայ լերանն՝ որ կարեալ մարդկանն. |յաւ դիմեալ ի վերայ հեծելազարդ զնդի հայոց ի սիմ լերան զարարեալն ի նոցանէ սրոյ հասան Հարաւ. և զարարեալ կալեալ կասարեցին սառամարդ. և սարան առաքին բարեալն. |յաւ նոր զարեալսն և զկարարեալ ի նոցանէ բնարեալ՝ եղ. ի պահեստի զնոսա զարձուցանելոյ զին յարիւնս իւր. իսկ զայլսն ետ իրարանցի առաքին ոչոց իւրաց. ոչնանկ սարարեալ և յայլ բարի գաւառս այնր կարեալն. |յաւ ապա զարարեալն բարարասարեալ զիշխանն ասէս. և զնոցանէ զգաւառն՝ զարարեալ. զարս եղեալ էր ի պահեստի. ուստանէ սա ամիրապետն հրամարեալ ընտանեաք և ազգականաք նոցին.

Լսեալ ոչոյ նոցանէ յանիրաւն ոչարարեալ մեծի իշխանի տանն արծրունեանց՝ զարարասարեալս. եկանել մարդիկ ընդ առաքն բարարեալի. զի էր նա ոչոյ քաջ և բազմահնար. և ասեալն նախարարքն իւր՝ որք յարարեալսն փրկանեալ ընդ նմա՝ յետս կացին ի տանն. և զի ինքն մերձակայ ոչ կարէր առնել ինչ.

Լ՚ի գլ. ԽԲ
և հայոց

և ոչ իսկ ձեռնհաս էր պահել զՏն, խորհեալ գնալ հեղուլ
թեր և ընծայիւք ոտս քաղցր։ Եւ իբրև յանդիմանն եղև նմա,
հրամայեսցոյ քուղայ կալոել զնա 'ի շղթայս։ և ըմբռնեալ
զկին և զդրդիս նորին և զաղգականս զամենն 'ի միասին հա
սանել առ ամիրապետն։ Եւ ինքն ևս արարեալ բազմութիւն
զօրուց իւրոյ՝ խաղաց յերկիր նոր 'ի վերապարան Ն։ և սա
ռնծնալ սիրեալս զզօրս իւր 'ի գաւառս գաւառս։ և հրա
մայեսցոյ ձերբակալ առնել և կապել զնոսա՝ որ կարիցեն
զկին շարժել։ յորոց զբաջն և զբարեհասակն և զլաջսլա
ձեռինն արտնեալ պահեաց կոչանոջ։ իսկ զայլս՝ սրոյ զրե
թեկ սլ զայլս հատաք։ և սպանանել սրով։ սոլ որալ՝ 'ի կոչ
մանս տարանց։ մինչև արեան սրտնեալքն հեղեալքն հոսել
և զերկիր սուգանել։ և դիականց նոցա ընել զոտս։ Եւ ապա
սկսաւ զկապեալսն բռնադատել և հաւանեցուցանել յօրինա
իւր։ և իբրև կամ՝ թեկ սլ դառնան նոքա։ յետ գոռն սուն
քանաց ևս խոշտանել զնոսն 'ի նոցն։ Օրն ոչ սպասէ կատա
ռեալ սատիկանին՝ պատրաստեցաւ խորալ քառաջ զոլոր իւ
բակ յոչխարն ոչխարապետ։ և փոխեալսոյր հասանել 'ի
դռանն իբր 'ի մայրաքաղաք Հին։

852 Լսեալ սմանուս բազրատունի՝ աբլաբասն կոչեցեալ։ սր սպա
յեաց
բանեաի ուշեր դորձակալութեան։ Ի գրուտ յիշեցեալ 'ի նախ
ընթացս գլուխոյ։ տեսեալ զաղգաս թշնամանութեան Հին հայ
ոց։ և գիտասցեալ՝ թեկ չիք հնար ոչնաչ հեռանալ պատերազմու
կատարել ինչ։ խորհեցաւ զնա օգտի հաստատակաց դնալ ի ա
ռաջ քուղայի։ սր մերձ էր հասանել 'ի դաշտն։ Եւ առեալ
զբազում լծծացս ազնիւս՝ գնաց ոտ նա։ և նա սլասանով
ընկալեալ զնոսա՝ արար իւր առաջնորդ։ յետ ձգիորդութեան
և յետ 'ի գործս ինաստ։ Եւ գաեալ զնա յանտի հանուցա
բերեալ՝ ոչոսր իւր խորհրդակից։ Եւ հասեալ նովաս հանդերձ
'ի դռանն՝ սգեալաց անաի ընդ նմա գուստրս ոչխարապետ սա
ռատակս հնութեան։

Ա. Իսկ թե ոչն հիրք զինել ինչ գործելն, անոչառանն չի
կ և անլուերելի 'ի գիրս բանակելոյ։ կալուն զնամ ոչ՝ որ կա
ղոշ էր ձգել զասեր։ որոց զանունս լարեալ զձայս հաստոց խալ
խոչելոցն։ և զանունս ասատոյ ձգեալ ոտիսն առ քաղցր։ և
նա ընտրեալ 'ի նոցն զոտ.սյգս և զվայելչահասակս։ սոլ որոց
յայլ սեղանս։ կրկին կառոնաջ եարկ 'ի քանա ընդ առաջ
նոյ կառուցելոյն։ իսկ զոր ոչ եաեն սյնպիսի։ ևս սրոյ կերա
կուսր։ Եւ ելեալ սչ բաղում՝ աստեղ կոչեալ յուաեան զաղա
ռիկ՝ զոր սպահեալ էր 'ի շղթայս։ Եհալոց ցնա։ Եթե ընդու
նիցք զբարեն մեր։ Դաղանիս 'ի նոցն երկուցեալ 'ի սպառնա
լեալ՝ ուրոյսն ոչնչ։ բայց բազմաց ևս հաստատուն մնա

ցեալ

Լամ ՌՆ
և կայց
853
ՅԲ

ցեալ 'ի հասասա՝ սկսան յարդարել զմիմեանս, և ասեն՝ ա-
ռանելով սրա զմեզ քաջո և արիս՝ կամի զմեզ ուրանալ
արինայ ի լոյս՝ բայց արդ՝ եթէ արդարև քաջք իցեմք,
ժամ է այդ ցուցանել զքաջութիւն մեր ասացի՝ զի՝ պինաս
զոյութիւն նոցա՝ և սրդ՝ մեռցուք քաջութիւն ինչ նորա՝ և նա-
ընկալցի զմեզ՝

Տեսեալ բուզայի զհասասասոցն մեռաց նոցին՝ և զքաջու-
թիւնս նոցա զմիմեանս՝ լցաւ քարկոծութիւն՝ և սկսաւ պարտ-
թելի առնջանաց լսելարել զնոս՝ և ոչ եթողլ 'ի դեղեցիկ զեմն
և 'ի հասակս նոցն կերպարան մարդոյ՝ Լա տեսեալ թէ ոչինչ
հանդիպին նոքա զառնջանսն՝ և ոչ իսկ ՅԻկ հոգեն 'ի նոսին՝
առաստել ևս սրամտեալ՝ հրամայեաց այրել զնոսն՝ ոչ միանգա-
մայն՝ այլ մի ոտ մի և տեսակաւ տակաս՝ և այսու օրինակաս
անքին նոքա կոտարեցան 'ի քաջ՝ և ընկալան զպատն մարտիրա-
սան՝ սգիք իբրև հարիւր և չիսան՝ թէպէտ չոչնասիկ՝ սրք յոյլ
զասասա նոցին օրինակաւ նահատակեալ մարտիրոսացան՝

Ի մէջ երանելեացս այսոցիկ կոյսն՝ որոց գլխա-
ւորն անուն էր Աստղիկ՝ 'ի գասառն աղբակայ՝ 'ի գեղջն՝ որ-
բանայ՝ ոչ այնչափ գեղեցիկ եին զիմաք՝ զոնարքն ե-
լեսոք՝ վայելուչ հասակք՝ և յաջողակ ձեռաք՝ մինչև ամ
զարաց հայրաբարացաց հիանալ 'ի ոչ հրաշալիս կերպարանաց
նոցա՝ սակ ևս ինքն իսկ ասիկանն բուզայ զմոյնեալ կայ ընդ այն՝
և ոչ համարձակեր առնջել զնոս՝ և քանայր ամ հնարիւք սր-
սալ զնոսն յօրէնս իսր՝ քէմ պարգևս յարեալ խասարացաս
նոց՝ զանազ ոսկոյ և արծաթեայ էարկ ասացի նոց՝ զեօղս և
գեղոյ սատանս սահմանեալ նոցա՝ և հասասատոց հրդմամբ
ինչսն փոքասոր առնել զնոս 'ի ինքերասէն հագարացոյ՝
Լա իբրև եռաս՝ ընկ նոցա զինչ առնուն յանձն՝ բայց միայն
յարդարեն զմիմեանս մի ինչ՝ մասոյց զնոսա յամ
ոչզ սանջանաց՝ * զոր ոչ լեզոս թասոկան լինի պատմել՝
՝՝ և ոչ ընդ գրով բանկանալել՝՝՝ սակ յանհանկս կանեսա-
զիկս՝ Լա յամ ամանջանաց եռ խոսել զնոս՝ և նոքա քա-
ջալերեալ զմիմեանս 'ի վերայ խոսին՝ և ընդ քոի խոսելով
սանդեցին զհոգիս իսրեանց՝ Լասարասին ոչ և առաջնոցն
եղև յամի ՌՌ՝ 853՝ և 'ի ինանականասէս հոյսց՝ յԲ՝ Լա
հայրաբարն յանհանկս սահմանեաց զի՝ կասուլլ զանն նոց
'ի մեհեանի՝ ինչ՝ զի՝ 'ի մարի՝ 3՝ ընդ նոսանի սասա-
մանսն՝ Օ այս գրի յանհանկս կենդիս պատմաբանն իր
սկանասես՝ զի յայնմ ժամի էր ինքն 'ի ախ մանկանի՝

Օ այսպէս խասասոցն գառնասոցն ասիկանին սեսակաւ սանոց
'ի նոսանարարաց՝ սրք սոդացեալ էին յանմասոյց սեղս՝ և
զասաս ածեալ՝ եթէ սրդիք և կանայք խրեանց մասանին 'ի

Յեն տէր և հայոց

ձեռն տաճարաց , զամենայն յայտ ։ և սմանց ՚ի նմին եկեղե-
ցայն ՚ի կերպս ձայնի , ընդ որ սանկէին ունցանել մինչ ևս
ղեկոյցն Բուղայի ։ այդ և ժամ սրտանց զանազանեն յարձակե-
ցան ՚ի վէր զօրացն , և սպանին զբազումս ՚ի նմին ։ և զպլյսն
փախստականս արարեալ հանին ՚ի ձեռաց նոյ , զորս գերեալ
էին ։ և ապրեալ անհնարացուցին յանապատն վաղրս ։ Իսկ ամիրայն
բաղդատէին զօրացն Բուղայի զինեալ ընդ այլ ձեռնասուրհ
՚ի վէր նոյ կալան զնա , և ածին առ Բուղայ ։ և նա յետ բազում
տանջանաց և սանդղանաց զոր եա նոյ վն խոստովանութեանն ՚ի
հաւատոյ , հրամայեաց հատանել զգլուխ նորա ։ յորս երանելի
էին սկզբն յանկոց սուրբ , և բաղդն ՚ի նոսին զարկաղեաց ։
(որ ՚ի տաղադրեալ յայսմաւուրս ։ յունիս ։ 21 ։ վկայաբանու-
թիւն հարեաց) ։ Նմանապէս և այլք յայլազգեաց անտի զհամա-
բաւութիւն վկայիցն ստացան , և սաստ ։ և նա գրեսանելոյ
եմ ։ որոց մի ընա են կատարածք սորանին տեղեկի ։

854 ՅԴ դ. Ոստիկանն Բուղայ ձմերեալ , Թէ ամ մի ՚ի Դուին՝ զոր բազ-
հերն ամենայ յայտարարութեան զօր , յաղթեցաւ , ձեռն կարի
և յետ սպանեալ ս ՚ի սպասաւորաց ։ և ատամբաց զօր բաղրամ
տագնապականութեան յետ՝ պատուով առնել ընդ նմ ԺԲ օրինակի
այլոց ալխարհաց , և սմին զօրս տեղս դատո , մանաւանդ
զկանայսն սպասաւոր զօրացն , և զեղանն նոյ զօրեղ զորքի
բռնկանի ։ Այս սպս՝ եղեւ ոչ ամէն , բայց և սմին սկսեալ
յայլ յայլ տեղիս և յայս ՚ի կատարած հաւատոյ ամբարտակացն
Բուղայի ։ որով և նեղեցին զգայութեան արեանն , և ըստ ընդ
զեխտանեք ։

Զայս անուանել իշխանաց աշխարհին՝ փախստեայ անկան ՚ի
զառանց բաղդայ , և զերծեալ յամառեն ամրոցս ։ Իսկ փառք
իշխանն՝ վասն մի յառաջնեալ մէ իւրեք հարկին՝ պաշտպանել ՚ի
զօրաց ։ և հարեալ եմ հաղին Տաղատրեալ զանձն ՚ի նմին՝
փութացաւ փախչել և անկանել ՚ի կողմանս կաւայս զառա-
ռի ։ Իւրև զայն զհասցին զօրքն Բուղայի , սպառեցան զհետ
նոյ , և ձեպով ժամանեցին նմա ։ Այս նորա անուան՝ Թէ ընդ
հնար փախստեան , և ոչ անդր Թագաւորեան , յեյաւ ՚ի զօրու-
Թեն բաղդաԹե իւրոյ ։ զայրն ընդ կրանին , եհան զաւր
իւր , և իւրև վարաց զօրացն յարձակեալ ՚ի վերայ զօրացն
Բուղայի միայնակ՝ եհար զնոսա յարալար յայտ ։ և զամենեսին
առ հասարակ զլանԹառայ յետեւ կործանեալ՝ եհար և ՚ի
զօրավար նոցա՝ որ անձամբ փախչէր , և ՚ի վերայ արկեալ
զնա ՚ի ձիոյն՝ ընդ սակաւ երիվարին իւրոյ կախեաց զնա ։ և
վարեալ ՚ի վերայ զինուորաց անդեղեաց՝ կանգ զնոսա յարեւելս
կայր յաշխարհին զարդարեալ առ իշխանն անեղայն՝ որ կո-
չէր կարիճ ։

Ի՛նչ նա պատուհասի ընկալեալ կամեցաւ՝ հանդերձեալ գնա. և ապա պատանեալքն կապեալ զոյգն քան՝ առաքեաց ի ձեռս թագաւորի, ասելով զանազանել ի նմանէ պատիւ ինչ, և զի՛ մի երկիր լցցին ի սուտից նոցա. բայց ընդ հանգամանս գիպաւ, զոր ասեցի ի սարեր։ Իսկ նոքա նոցա թագաւոր զնեցին, զոր ասեցի յոյժ. և առաքեաց պատգամ առ նոսա ասելով, զի՝ զոր ինչ ասիցեն ի նոցանէ, ապրիցեն ոչ ասէ՝ քիչ կամաւորք ապրեսցեն զնա։ Իսկ նոքա զիրս գրեալս զբազանեալ զնեցին առ նոսա՝ հինգ զոյգս թագաւորի պատգարեալ էին զնոսա։ զորս և կալեալ կապեցին։ Եւ զոյգ ի՛ չքնաւոր։ և ասին ցնա՝ ի գերին առ թագաւոր։ և նա կրկին կապանօք կապեալ զնա պանդուց դրեալ։ Իսկ ուրս սահեալ ընդ իւր զնոսա կապեալս՝ սկսաւ թագաւոր՝ ի նեղութս՝ ի կոչմանս ասելոյ։ Իսկ զի յայտնեսցի ոչ ելս առ նոսա սիրաւ սպարապետ, յորոց առ նա պատուէր, զի վաղվաղակի հասցէ զկին իւր։

Ջ. Յայսմ դառնալեալ ժամուն կարգաւորեալ յանձնեաց զերդ՝ ի գերին, այլ շրջեալ, այլ դառնալ յայսելեալն և ի քաղաքն Բեթ առաւաստ ժողովեալ։ և ոչնչեր իւր կայսն հանդերձով՝ ի գնալարքանեալն՝ ի վանս մեքենոցս։ յայսմ և հիմնադրեալ՝ ի քաղաքս ցաւոց սրտի խրոյ՝ փոխանակս յայսմ ամի։ 854։ և՝ ի Թուին հայոց։ յԺ։ և ելուզեցաւ յայն վանս, կացեալ՝ ի կարգաւորեալն ամենայն։ ինչ։ Իսկ սկսաւ զի փոքր հեռանել առ քաղաք՝ ի պատուիրելոյ նորա։ ըստ զանգ գանգ հայրապետին յոյնանոս հրամանիցն ժողովեալ ի գաւառաց գումարել վանս ընարեալս նոր կարգաւորեալս՝ ի քաղաքապետն Երուսաղեմ։ զոր ասեն ի լիրակաւոն, ի գաւառն Լիրակայ։ զի այն էր միայն ոչ յայնժամ յաղագս։ և ընարեցին զազգեալքն ասելով՝ զաքարեալս՝ ի կատարս գաւառաց՝ ի նոսա գեղջն։ զոր և՝ ի մեծ ուսեալ մեռանելոցին ասիցեալ։ քահանայ, եպիսկոպոս, և կոմեցիս, առ սրբոյն կարգաւորեալ ժամանակն։ Իսկ սիրոյ ամենայն սրբոյն զինքն յանգելոն հայրապետին և այլոց եպիսկոպոսաց՝ որ ունէ էին։ փոքրանակն ել և գնաց առ քաղաք։

Ի հանդերձ նոցա առ նա՝ հարցեալ անգեկացաւ՝ ի նմանէ բանալոյ։ քանզի՝ զոր արդեաք գայեալ կայցի իշխանն ասիցեալ՝ մի՞ թէ խաչեալ՝ որ ի յայտնեալ չի։ Իսկ երբեմն գիսաց ի՛ ասիցեալ՝ նման՝ նա ոմանք՝ ասիցեալ՝ ի նոսա՝ ի՝ նոցն ասելոց խրատեալ, խաղալ՝ ի զի՝ նորա։ և սրբարեալ զանգեալ՝ նոցա զոյն, և կալաս զատանեալսն և գաղգաւորեալ՝ նոցա։ և զոյն ևս երեալն անմոռ։ Իսկ զամենայն ի բանգեցս և զարս ասա.

ան

Ի՛, նա գնաց՝ 854 մի

Ի՚մ գ՚ և կոչոյ

խերանիկա Կարի՚ ի բերան տոյ։ և ոչ ոչոյ զերկիրն ոչ հատ՚ զ
նոցա։ և ասեսուն այլ ևս թիմ անհեր մնոյ գոնն։

Յե՚ սնուն յառաջ սնոյեալ՚ եին լաչեարին ուսի՚ ի գուռուն
ի պարմանացոյ։ ուր փախեան նոքա վասակ սիսակոն։ Յե՚
կանգնեալ պատնեշ գրեցին։ որ չունան գուռուն կրեալ
գարշմուն։ Եառ զոյն։ և կալաս զիշխանն կարիճ՚։ որ մնա-
ցեալն եր վասակոյ։ և Խարի զնա՚ ի կապանս։ Պաշարեաց
և զմեծ աւարն սուս։ և քոնդեաց դոյն։ և կոչաս զիշխան
սեղբոյն զատերմանաս զանանանեանն կան։ որոյ ապէն անանա-
նեին սև պարկ՚ ի նախնեն իլանոց։ որ յաշխարհս սև կամ
սևուն։ իսկ թեմ յուսի աշխարհին քանի՚ ուրեան հեղմանա
ոստան բուսոյ։ ընդ հնար յոմանաս կանանանեանի ընդ
գրոմ ոլորեալ։

855 Յետ այսորիկ եկաց և յաշխարհն ազանանեաց։ և նոցա հնա-
գրեալ քան կարաս զիշխան նոցա գեսայի։ և զամենայն հոմանգ-
գեսս ոստան։ Յե՚ ուրս՚ ի ուսի՚ ալիկաս զանանարին հոմանգ՚
ծուանացոյ արեանի սեսեանգ։ և կարաս զրեանի գնամ՚ եղեսոս
սեղբոյն։ Յե՚ գիանաս սեսան՚ ի վերոյ սոիսեաց ազոյ բիմ
ինեան։ և սոդ՚ ի փոյտ եհան զանանին զիշխանն գնանանոյ։
և գրեալ՚ ի ոստան՚ սոյն սրոյ գմանանեալ գնանանդոյն՚ ի վե-
ցոյ խուանանանեանն հանանոյ։

Ե։ Յե՚ ապս գաղ՚ ոստանեալ սեսան՚ էսա ընդ իւր զամե-
նայն կոչեալս։ զոր էրբև գանոյդ դերեալ քաղաքեալ՚ էսան
՚ի գանեն։ և՚ ի մի ժողովեալ զնամ՚ զոր ունկն՚ ի գիպանոյ։
ասան. Ը իւր սա ամենասեսն՚ ի բաղաստ։ և եղեալ վերա-
կացաս նոցն զոյր սեն. Ջերեն անանն սոգաս սրոյ՚ ի գանեն։
Յետ ընդ իւր բաղայ և գամբաս սոգոյսա՚ հանանեցաս-
գնոյ գնս։ թեմ գանանդ հանանանանեանն նոցա սոյն
նամ ամիրանեան զնոյսանի՚ ի միր բոյր հոյաստանեայ։ ևս
և զասանեն և զոյգեաս մեծամեծս։ և զարանոյն գնս գա-
ոաց՚ իւր։ Հարաս բուսոյ՚ ի բաղաստ և զասոյն սոյրա-
ուոյն գնանոյ։ զոր եղեալ՚ ի հոյս։

Լոյրն. զանոյ իմանն եղեն սոմիրանեանն էրանոյս հայոց հանոյեալ
կարանաքն։ սոյանանաքոր իսանցաս ընդ նոս սոմիրանեան։ և
հրամայեաց կասոյ և զանրաս։ և զանանեանն՚ ի միասին
գնեալ՚ ի բանան ընդ այլ նոգիարաս։ զոր յաստանաքոյն ա-
ոարեալ էր սա՚ նոս բաղայ։ Յե՚ յետ ոչ բաղամ՚ ինչ սասոյ
հրամանն սասանեաց ամիրանեան սոս նոցա սանանեանն։ և ե-
հայոց գնս։ սանեցին արդեաք կամն գասանաղոյ յանանս հա-
գարարեաց։ թեմ ոչ։ Յե՚ թեմ գարձցին սոյ։ թեմ սարդեանք և
պատանաք և իշխանական փառաք գարձանցեալ գնս։ յ՚ իւ-
բանաց։ իսկ եթե ոչ։ բաղամ ընդանանաք և սասանի խոյ-

ասասցուցանք և անհնարին մահմանաւք կարուցից զնա։ Օրէր՝
հրամանն ի սուրբսամ Ժամանակս օրն ի սրբ սուրբք առ նոսա՝
ոչինչ առնեալ զնա, և ոչի ունէր գործիս։ որպէս և հրա-
մայեալ՝ քանզի բարեաւ ի նոսանն զարմանալիս ի սարուցու-
ցեալսն՝ դարձեալ յօրէնս հաստատեալ։ իսկ զիրք՝ զիրքն ու-
մեանքն իսկ հաստատեալ գտանեալ։ և որպէսզի ասասցուն
իսկ զբարիութիւնն, քան զերոց ամենայ՝ ի ն սահմանու-
կանս կալեցեալ, զիրսաբ մանկանուն, և ոմանս ասասցու-
պես։ զի սահմանեալ զնա ի առեալ յանձն՝ գտանեալ յո-
ղորդեալս նշ՝ անհնարութեան տանջանաւք կատարեցուս ի նա, ի
վկայարիւրելոցդի ուղիղարդի ամի թուականութեանն հոգ-
մանց, քան զերոց յանհնարս կիրանկոսի, այն է յամի տն։

ՃԺԳ։ Եւ ի թուականն Հայոց։ ՅԿ։

Ապա զիրքդ մանկանեան հնարիւք ինն ներքեալ ի քա-
ռանս՝ եկն ի գաւառն քաղրեանդ։ և հասեալ միով ծառայի
ի սահմանս զաքեղանից՝ հանեալ ի տեղին կալեցեալ զաղա-
նանակն, ուր երբեմն ձգեալ էր թաքուցեալ ելոյգ վաղա-
ի։ և տեղ գտանելով՝ զինն հանեն առեալ մեծաւ։ Այլ
իրրև աղդ եղև ամիրապետին փոքրուսան զիրքդ՝ գրեալ
առ մանկան ասպարեսանսն, զի զգոյշ զնա։ և
նա ուսուցեալ սուսդամ առ աշոտ որդի սմբատայ։ զի սիր և
ինքն զիրքդ՝ գտեալ սաղդի առ ինքն։ Լ նոր հասեալ զգուշ
մեռելոյն՝ յղեալ ուղ նա, և ասէ։ Քանի կամիս զոր անցանել
առ յոյնս՝ կալայ և նուաստ զգուշ գոյս։ Ընդ այս կոյսի ինն
խնդացեալ մեծամեր՝ զգայոյց ուրախանեն։ և նորա ու-
սանեալեալ ընդ հաստատութեանն ալուսոյ՝ հրամայեաց կա-
գել զնա իշխան գաւառին քաղրեանդ։ և սուլ նոսի՝ ու-
դանել զինգ բիսոյ՝ ի զրեալ զիրսաբ։ Ը և յաւելուս ասել,
թէ ։ յանմ հեան բարուս ի հայոց հնգ ասաղն մամիկոնեայ։
զի թեկեան և մեսրոպդ ազգին գասունեան յոն ունք տուրս
նոյ, քանզի օր քան զոր նոմանեալ յինքեանութեանն՝ ի մտասցուն
նոյն ունուն յինքեանակի ոչ։ որք յառաջնեմ անուանիք էին ի
մէջ հայոց քաղաքացի և քարեպաշտութեան։ ամ և սեբեր մին.

Եւ գայսք յինքեանս սքանչելեաց։

Իսկ ուրեան սպարապետ ի քաղաքեաց լուսիսամ ունգամ յոգդ-
ոբեալ՝ մանուանդ ի քաղաքեն, գտանեալ յօրէնս իսկանոց,
միշտ զաս քան արար սրբաբանի։ ոչ կարեմ թաղուլ զնա,
ոչ կարեմ ի քաղ կալ ի քրիստոնեական հաւատոց։ զոր ու-
ազանեն ընդ ոչ ընկալայ։ Այլ իրրև գիտացին, թէ նա
հաստատուն կայ ի հաւատս նոյն, խորհեցան սառն տան-
ջանօք կորուսանել զնա։ Այլ նորա յինքեալ և ի զեղջ եկեալ
վասն ամենայն իրաց, որոյ սիրեալ էրն ընդ զգոյ ի գործ

Լ՚ մ՚ ամ՚
Հ՚ կոյս
856
յՔ

մասանութիւն բազմաց, ուրեմն լայ և ողբոյ աւանդեալ ի քա-
զաւորաց ի կառոյցս անդ բնակեալս։ և յայն վերջին իբ՚
միջոցեալ յաղագս կայր ոչ ոք, աւանդեալ ըՀպլիս. որոյ
վերն խոկ կոչեցաւ նոր ամբաստ խոտոմանաղ։ և ամենք ի քրիս-
տոնեից՝ ոչք կային ի քաղաքն մեզ, հրամանն ինդրեալ յա-
միրապետէն՝ ապրեալ լծորդեցին զմարմին հոգոյ։

Բայց թէ ուր և վերոյ, զկնի յովհաննէս կաթողիկոս ի Ծմկաթից
և յակնարտես մարգարէն, թէ «ապրեալ եղեն զնա ի վերայ
սրանի սիրոյն դամբելոյ մարգարէին։ ուր և ընկեցեալն
ի քակ լինելոյ նա ի դուրսն տարածուց»։ Որոյ գացեալ տայ ի-
մանալ, թէ՝ նա, և այլք ոմանք ի ծանապարհելոց եղեալ եմք
ի դիպահոյ ի հինն քաղաքն՝ ուր էր դուռն դռնիկն։ կամ՝
ի ասելոյ ասակոյ՝ ի քարոզաքն ասմանոյ։ Լուս կամ թէ յետ
վերոնշեալոյ ամբաստոյ ի նոսն բաղելոյ՝ ոչ ի քաղաքս,
հաստատեալն տարեալ ելեն զմարմին նոր ի հինն բաղե-
լոյն։ որ երկաւ ուսուցք հինն և ի նորոյն։ ուր և. կոյր չինեալ
վկայարան ի վերոյն դռնիկն։ ոչ չիշատակի այս և յոյլ
պատմութիւն։ զոր և ի մեջ լերկ առանցն ի հարս։ ՃԺ։ Ե-
ԼԷՈ. ՀՅԵ. ի պատմութիւն պարբերոյն։ և ասէ, թէ զնկնե-
զեալն՝ ոչ գոյր անդ ի փոքրոյ լինեալ ի վերայ գերեզ-
մանեալ եմն հրկոյթ։ իսկ ի ժամս փոքրուն թագաւորի կայսեր ի
լինել հաշտութիւն ընդ պարսից ի ձեռն ոչոյն մարաւանայի։ ոչ-
ոչ չիսեցաւ անդ վկայարան և ոչ նոտատն կրօնաւորաց։ և
անդ. ահա ասէ լինել յովհաննէս կաթողիկոսն ոմանաց
խոտոմանաղ։

Բայց այն ամբաստ է։ յորոյ որդւոյն՝ որ կանգնեալ ասցէ։ զոր և
յիշեցաք այժմ։ սկսաւ իշխանութիւն թագաւորութեան բաշ-
խաստանեալ։ զոմանք ունելոք զկնի։ զոմանք զկնի՝ որ
զկնի։ Որ խոտացուցեալ և զարձն իշխանացն հոյոց յաշ-
խարհն իւրեանց։ Այսինքն նոսա ասասարոր առաջի զմանոթա-
թիւս այսր երրորդ գլուխ։

ԾՈՒՆՈՒ ԹՈՒՅՆ ԹԻՎ ԻԷ.

Հայոց թիւ։

Պաղեստինայ Խանիքն պատմութիւն տուսանիոյ
յայս եղբարդ դիր , զիարբ ինչ սնանիք ի
ի Դանասիտ թէ Հաղեն . փուռ զի միայն
նոր ելն ոչնոյ Մելիսայ տիկնայ ի մարգարանի
փահանայ մանիկանէ՝ անուանակոչանչն ոչ . արարչեան յանի
հաստատեալ աւանդին . և եթէ գաստիրքն ի՛ն ինչ ինչ ան
բերուիք , զի ոչ ոչն է միարանել գնն . Հոգն զարս յայլոց ա
ղաց աւանդ ին՝ ընդ. Հարին Հաստատանանայ ցանանչ ըստ կայ
Հայնպէս եթէ Հայեցարք ի մերոյ պատմութիւն տարս զրա
գիրարանին Դանասիտն , զի և ոչոչ գան սատարարիր պան
քանք , յորոց առաջոյ գրեալ յանիանաց ի կիթիգիս Հաստատան
Լսակ եթէ Հայեցարք ի մեջն , զի յոչ մինոյ ժամի՝ ալ մանի
ի մարգարանայ գիրանայ մինչև ի բուսանիկանաչ ի բրանիկ
և ի կիթիգիսայ ալարարոյ , յաչանարարանի սարգանանայ ան
սարգանին առարի . զի զի պատմութիւն ոչարանի ժամոյ նանչ
եր ամենայ ինն և Հաստատեալ այս յաստան ի՝ ինչ իրաւ։ ի՝ ի գրոյ
մարգարանայ և ասանիանայ . զի ոչ աստանի արոյ բանի , ի
գիարդ և ի զինի ալայ յորդոյ նայ ։ Լրանարդ՝ ի կարգս գր
բարանանայ , քանզի կիթիգիս ՝ սարդայ յիրաստանարանայ գ
Հանանիկանայն՝ ուսանիկոյ գնին անանանդ նոյ , բայց գարձ գիր
խարանայ երեքին ՝՝. մի ասի . Աստեղ զի արարչեան երանի՝
վարանանիչ կիթիգիսի՝ և կրամ՝ ի Հեռ անայ նարա . ուրբ՝ Հոգ
բարանա ազ և սեղանարանի կարդանայ լանիր . մինչև ի բնայ գ
նար կանանանիսի , կրամ՝ մինչև ի գարան Հեռանայանն , զ արդ
պատմանանի սեռանանդ նոյ՝ զարանդ և ի՝ նիկ ուրիր ուրեղանի
շիրանանայ ՝՝ գարան կանանանիկանայ . Լրարդ՝ ի կարգանի
դանայ . յարա սանանայ չիրանանի եկայ , մինչև ոչ մանայ չան
բիր մեռայ մարդայ , ապրև յանանանանի ուս ի զարանդն գար
նեալ , և անհանարին երեքն անանայ արանի , թեպէ զարն արդ
ժանանի իրն . Լրարդ՝ ի կարգս մանանայ պատմութիւն և

ուսումնին իշխանութեց, որոց հանդուրմանք անծանօթ են։ Այլ հինգերորդ՝ ի կարգս հաստատակ պատմութեց, ըստ ժամկին, ըստ տեղւոյն և ըստ անձանց։ Այս ամ՝ զգուշութեամբ և անաչառութեամբ քննեալ և ստուգանական տքնութեամբ՝ ի յոյզ ելեալ, և պիտակս գրոց բազմաւորեալ՝ ի ստուգութիւն վերածեալ, ծանացեալ ըստ կարի ուղղութեան կարդել՝ ի հաստատութեան։ այլ զքննելն Թէոդոս՝ զնոսա յառաջիկոյ ծանօթութիւնդ, ակնարկ ապարեալ յոյնց՝ որք ասացեալ են, այլ՝ մինչ ինքն և այլեալք։

Ի՝ ՎԵՐ ՊՈՄՈՒԵՔ ԳՐՈՑ ՅՈՍԵՓՈՅ ԵՐԷՊՏԻ։

Պատմութիւն գերեալ և հալածականաց յոսկերաբի Թէոդոսի և յոյնք ևս գրեցին, որպէս ասորիք, ըստ Հնգամատեանս և Հինգամատեանս գրեաց ոչնչանալ երանելին Եղիշէ վարդապետն մեր՝ ուրուանուն գրով, ընդ նմին և զազգաց գրագրեցի։ Ի գիրս յանուն Հայոցեանս ասանանմբ երկրաբանքս այլեալեալ։ Զի ե ոչ, զի զանազանս յոսկերաբի աւարաց և գերեալ և յոսկերաբի երկրորդի լուանեն ընդ միմեանս։ ոգեշիշատակեն և Եւսեբիոս։ ՁԻ։ 19։ և զգործս նոցա գրեցեն։ և զմեծ հալածումն զոսի՝ որ եղև՝ ի դէպ գրիսանեկից՝ ի յոսկերաբն երիդ։ Զ հալածման յոսկերաբի ասաջնոյ և գերեալ երկրորդի՝ ի միասին պատմեն։ և զբ գրեն և գրագրեցին՝ Զ նոցն շարադրեալ զոսի եղելոցն՝ ի Հայս այլոցեն։

Որկերորդն ե ոչ, զի ոչ ինչ գործեցաւ յաւուրս այսոցիկ երից Թէոդոսոյ ասաջոյ՝ (Թէոդոսի զոյգոցն), եթէ՝ ի յաղթութեան Հայի, թէպէտ անծանոթ երիցս գրեն։ իսկ եթէ՝ ի պարսուէ, պատերազմեն։ ոչ աւանդ ասա ոչ ոչինչ։ և կամ քանզի իւր զանց առնեն։ ոչ ի անանկ յոյզ։ Նոցա թեզ օրինակ զմի զոչ գիրս։ Թագաւորք պարսից երկիցս էնոյրեցին՝ ի փոքրն Թէոդոսն զՀաւատացեալ ոչարիկն՝ ոչ փարուցեալ ելեն՝ ի կոյսերական քաղաքն։ Զ՝ առաջինն եղև յաւուրս վերամոյ։ ըստ Թէոդոս ոչ կուռ լանան՝ ասոյ զնոս։ Զ խրատս ուսուցիչ երկեան գաղարիոյ զնոսն։ և զնոսն իւրեն ասաջարկեալ։ զ՝ զնոսն ուրոյ նա ինքն Թէոդոս Զ զնոսանոյ։ և զոյանանն երկոքեան գրեն ամենայն Ժամկից։ Է։ 18։ եւ և պատերազմս։ պրս։ Ա։ 2։ ասաջիկոս։ Գ։ Թէոդոսեն։ ոնուեաս։ Ա։ նեղրնա։ և ոչ՝ զոր։ զոր և աւեն։ Թէ յաղթեցան պարսիկք։ և հաղաւելի՝ ի հասանան Զ կոյսեր։ ի ոչ՝ քերելով և զՀրաբ։ Որկերորդն եղև յասորս յոսկերաբի երիդ։ ի յայսմ՝ նաեմոգի փոքրն Թէոդոս զահի Հարեալ՝ դարձոյց զնոսին՝ ի ձեռն անա-

[illegible]

Գ. ԶԷ ԿԱՄԱՅԻՆԻՆ ԱՅՆՊԱՍ ԲԱՆԻՑ ՊՈՏՈՒՆ ԵՎԻՆԻ ԵՒ ՓՈՐՁԵԱՐՆ

Գ. (Զ)

Գոլով և զաղար փարագնցի՝ սրբոյ ասանց տեսանելոյ զքրիստոսական հիմունց՝ պատմեր զԿիրաքոսնասայ, յոյժերաբ և զնահատելի վարդապետանց ի զարեղեանց, թէ ինչպէս և որարկս աստուծոյ ի պարագայսդիցդ ինչ այլի սիր արիստակաս գրեն։ Իր նախ առաքինի ոչ մերիքնակ դնեն դպրատնեռ ակնքեցաստասելի՝ զաստուծոյ։ Ոչ զի նեղչիկ միմեանց իսպին, այլ զի մի՝ զինչ մեր եղեալ՝ զայլոցն զանց առնէ, և մեռան զայլ։

Զոյժերն դնեմ, թէ յոյժերաբ ինքնին շարժեալ էր ի հոգան։ և թէ յեա նոնանէրոյ զիրայսն՝ մատուցանելի ասեալ՝ ի բրեալ՝ զոր գրեալ։ Ոչ զիրայսդիցն զանց ոչարեալ զանց ոչարեալ զոր դրեալ հոգաւոր անաց դնեմ զիրայսդիցն, և ասեալ յարդարելոյ ի նոյն հաստատուն զմիջնորդաբ։ Ասայ երբեմն Յեսուրիսս էր երբ զի թէ ապատ յոյժերաբ ի գրելոյ էրեալ՝ ինքնին շարժեալ էր ի հայսուծել, առիոյ ի գրելոյ փարեցցի ի զրգռասելի՝ վարդապետանաց տասաւել և բարգրեալ զի միջնորդաբ՝ Ասանդ ի ինքեմ հայոց։ Ասա ոչարեմ և սուանելի յոյժ սուրիս սուրիս զայսուիսն ոչ և ասայ՝ թէ բանիկ զինքեալ սասանան եղելի և փարեցեալն։ ոչ զիրն հայկեալ ի

Համանանին։ զոյսոց և ցամենոր զիցուք ասա ի դարի։

Լոգիչ ի մեջ քեր։ միայն զնաւանակ մի հիմերուսէն, տրամանոցն զանն լուսոր օրինոցն ոտարիչ։ Դանեաց քերեն և զարանանին զոր նարան հայր սյոմ թիլեր։ և զանց առեալ մի՝ զարդարարարան թուսեն՝ ոչոգիներաբ և զպիտեն նորին։ Ի ընդ հանրասարան փարագնցին մերոյն զնաւանին յոյժերաբ ի ինքեր։ և զպիտեն նոր և ասեն թէ զեռ զինն ասա ի՝ զիրն կրանիչ։ ընկեր ի։ և զբերին նա առ թիլեան, թէ ոչ ընթերցանցն զանն թանգեալ օրինաց ձերոց։ զի մի աստն ծառայ առանցքաւ։

հարգանս ասացուք մեզ · Լոյս զի այսքիկ ը երկուց ևս Հրեայ
ըիս էին , մեք զերկոսին ևս հաստատեալս ը մինանա՛
ը այնմ եդաք 'ի պատմութիւն ·

Լոյս զիրեն առ Համառատառն զանց առեալ գրել զիսոյս ասել զար-
դանայ 'ի կողմանս յունայ , և զդառնալ՝նի անսի, ը. և ցու-
ցանել , թէ Համանգամայն ը գոլ նոր Հանդերձ նոսիարարաք
յԵՀն պարսից՝ սկիզբն եղև սպասերազմին վասն ոչ զենչ , և
թէ որպէսզի մեկնեցաւ 'ի նոյանէ վասակ , ը. բայց փոքրե-
ցին երկար գրեր զոյսցանել , ը որոյ եկաք և մեք · Լուսաբեալ
դնն փարպեցին , թէ նոխարարաք յայանեցին վասակայ զնոր-
հուրդ իւրեանց վասն վանելոյ զնոգա , և սպառազինելոյ 'ի պար-
սից , և նա կամէր ասել յապաղեցուցանել , և յետոյ միաբա-
նեցաւ · իսկ բանք եղիշէի այլապէս ցուցանեն · Զայլ գիտելի
է , զի փարպեցին յաւելաց դասն զմիաբանիցն վասակայ՝ որ է-
զև յետ ըմբռնելոյ նորին 'ի պատերազմի մոգուց , և ը այսմ՝
իսկ , սակ և զոյլ բիր ինչ 'ի պատմութեանդ. վարդանանց եր-
կոքին ալ յեռանաձաւալ գրեն · և սակայն քաղաքաւորեալ
իրեարայ՝ առ միմեանս զուգաւորին ·

Լոյս զիրեն զմեղադանոյ մանանի գրել , թէ անգէն առ ժա-
մայն 'ի անդրանն քարկոծեցաւ · իսկ փարպեցին յաւելու և
զոյլ ինչ , և ասէ , թէ նախ եդաւ 'ի գիպասիոջ կապանաք , և
ապա քարկոծեցաւ · ոչ եկաք և մեք · Լոյս ևս եղիշէ դնն՝
թէ վարդանն 'ի մեծի պատերազմին 'ի լսելս գունդս բամա-
նեանց զոչրան · ը որոյ եդայ և մեք · իսկ փարպեցին դնն յե-
տոյ · և զպարարարն յերեսանն 'ի նոսա դասն , զանց արարեալ 'ի
մանաւանդի յիշել զայն · Լուսաբեալ՝ փարպեցին դնն , թէ
ասարարմեալ , յաւելագոյն իսկ քան զկնալ մուշկան նիւսուա-
ւորարարս կարկեցաւ 'ի ամանակ մարդպան հայոց , և ապա նոսա
զկարծս ինչ նենգաւորեն վասակայ՝ ոչ և զարդուանս ը ընդեմ
հմայեկայ՝ ապ նմին ասարարմեալս , և յաւելու ևս , թէ ասար-
մեալ դաւանանութեամբ կալեալ զնոխարարայ՝ սուտքեաց 'ի
պարս , և այլն ոչ 'ի կարգն · իսկ եղիշէ յետոյ դնն , և զոյն
զարծ ասէ յետ 'ի ձեռն վասակայ · Զոչ պատանեալ այսոիսի
այլեայլութեանն է , զի փարպեցին հայն 'ի հասարակի յայնս՝ ոչք
եղեն յետ մոգպարանութեանն ասարարմեալս · և ը այսմ՝ գրելոյ
զդաւանանութիւնն փասակայ 'ի գործս ասարարմեալս յարեն ,
իսկ ի նոսա ցուցանել , թէ այս ամ անցք անցին յայն աւուրս 'ի
ձեռն ասարարայ և սերացելոյ · Իսկ սրուիշեանն եղիշէ ս ըստ
յիշելոյ՝ վասակայ ապ , մեք ը նոր եկաք 'ի պատմութեան՝ ա-
ւանայ խասարելոյ և 'ի բանից փարպեցւոյն ·

Լոյս զիրեն ցուցանի , թէ յաւուրս յազկերտի արձակեցան նա-
խարարքն 'ի կապանաց , և ելան 'ի պայիզմ ընդդեմ թշնա-

մեռաց նէր, և գարմացին զայր՝ զաղբանս, և փառաւորեսցան. և
յաւելեցան խաղաղացաւ արքանէն, յետ իւրեանց. ԽԲ. | ապ փա-
ղեցին ստանալ զ բնութեանն նոցին նախապատուս, ամենեքեան զ
ձեռամբն ինչ, ու զ յիշն յաւուրս յաղթելոյն. այլ սակ, թէ պի-
տաք արձակեսցուք զնոս, ԽԳ. Զ սայն ցասցանն և ճանապարհն
ելոյ էր. լասանն՝ թէ նախարարքն կացին զ ասուսանս բան,
ոչ զնոսն սամ և զնոսն սամս. ասդ յայտ է թէ զ վերադարձ-
կապանաց նոցա ուրեանս յաղթելոյն. զի զ սրանս նա ինքն եղեալ
աւանդն հանանայն փարանցաւ՝ յերկրաբանանելոյ սամ թագ-
կարան եղեալ կուսարանն վարդանանց. և զ ինքն յաղթելոյն ա-
սամ էր կապանն ոչ ոչ նախարարաց. և ինքն յաղթելոյն ա-
ռաւ զ ժամ. սամ լինէր բարոյ. սարս եղեալ էին ոմանք
նախարարաց յաղթելոյն, ոչ և մարմն սամ, թէ լասանս յա-
կերտն եղեալ արձանկն էր, այլ յաւուրս ոմանց.

Բայց գիտելի է, զի սոյն յայտնի եղեալ զ պատմութիւնս կամ
հեղինակացս այսպիսի, ազգաստանն նախարարացն եղեալ
եղեալ, սոյն սրոյ սրոյ եղեալ նոցա զ պատմութիւնս. մին հոգ՝ գ-
ժամարձակեցան զ կապանաց յանդուգն միայն, և սակայն կամ
սակս. մին զ գլխին խլեալ զ գիսորդսն. և այս ոչ ոչ սա-
յաղթելոյն. ԽԴ որպէս պարտ է նմանապէս զբաղն ելանել՝
եղեալ՝ յարժամ ազատաւ զ գնարձեալս հոգ կալ զ ինն պարտ.
պատերազմիլ էր ոտիպան. և այս եղեալ յաւուրս պիրոցն.
ոչ ոչ գիտացին. խակ եղէն եղեալ՝ յարժամ գալն
զ ինն հայոց յաւուրս նարին պիրոցն. ԽԵ որպէս մարդիկ գա-
եղիշէ և գալանեցի.

Զ Ի ԽԷ ԷՂԻՇԵՆ ԳԼԽԻ ՎԱՐԴԱՆԱՅ, ԵՎ ՎԱՄԱՆԱՅ ՆԱԽԱՐԱՐԱՑ.

(1/1) Սամուել երեց գնեալ, թէ զարն գարդոյն մամիկանան՝ ոչ
ոչնոր կացոյց գլուամ արքայ պարարեց. զայն սամ և կիրարք
լուցեալ այս ոչ սամանք կարէ հաստատել. զի նոսա ինքնին
պատճառ կացուցան մարդպան՝ զ գլուամայ. ոչ գալ խլեանցն.
Գ. Ճգ. և յետոյ գնասակ սիսակ յաւուրս յաղթելոյն. ոչ յա-
նէ ելուն զ ի պատմութիւնս եղելոյն և գարարեալ. | սակ գարդ-
պատմել գնեն. թէ զ նասակ ոչ ոչ յանէ գալանային նա.
զարարեալն ժամանեալ՝ զ սի. կալանային զանն գարդան. զ գ-
պարդ ինքնին՝ զ՝ լոյ՝ ինքնին և ասացք է. թէ՝ սոյն գարդ
ընդարձակս զ նախարարաց ասանցիսդ. և գարանայ հոգոյ.
ասանդի՝ զ գիրս եղելոյն. գլ. Ե. երբ. ։։։Ս. Ա. Ա. զ՝ զ.
եղեալ. Ճշ. ԽԶ որս՝ մէ անասանէ և զ գիրս գարդանցանն ելոյ
գնեան գարդ ազգիկան, և թէ նմանապէս նախարարք. ոչ
մարդպանանանն անասն զ ի գնեանեան ասանաս գասակայ. գարդ

ըստ սրբոյ յիշ. եղիշէ. Գ. 60. 61. 70. ԺԱ. ևս և փարաբեցին. մինչ զի նաև նոքա ինքն մեծն վարդան Հրամանատարութեամբ նոր էր. և ոչ կարէր մեծ ինչ առնել առանց ծանուցանելոյ նմա։ Գ։ Վասնզի է գաղտնեալ զի ասացեալ է. Բ. : ։ սակ, թէ յետ արտաքսելոյ թագաւորն Հայոց կարգեցին նախարարքն՝ իւրեանց սպարապետ զՊՃՆ Վարդան. որ և առէ՝ ասեն. ԺԹ, միապան կայսեր զՀայս։ Լաւ զայս ոչ է մտրիթ զլաշգ իմանալ զայդ ի թէ զկնի չարեաց ոմանց անկանեն պատուոյն ի թագաւորէ՝ և զկնի պարծի սէր ուրեմն կոչեն պարծիչ հանգերձ լմանալն. յուսամ ծանել սպարապետաւն քաջութիւն կարեն Հայոց մեծոց առնու ի վարանայ սէր վարդանայ, որ նախ մասին յանուանէր կարգեալ ստրատեղատ ի թեկուզ ի կայսերէ՝ ի գնալ նոցա հանդերձ ի սրտաբաղ ի կատանդիսարելս. և զի զայս ընդ հանուր սպարապետութիւն վարեաց սէն վարդան ի բաժնին պարզեալ ի ԺՄՆ մարզպանաւն վերնի միջապետ և վասակայ մինչև ի նահատակութիւն, ՇՁ ոչամ հաղաբեալ լինին զ նոսա՝

ամք. ԺԹ։

Գ։ Վասնզի այժմն է և զայս, զի սուղիկ գնեցէ. Ա. թէ սէն վարդան ունէր զորդի մանկան կամ մանկան անուն. և թէ կարգեցեալ նա յետ նոր սպարապետ Հայոց, իսկ սամանեալ գասն՝ ի կարգս մարզպանաց յետ նոսա հաստատուն վարդանայ։ Գ։ Ոչ եղիշէ, փարպեցին, յովհաննէս կոնիւղիկոս և վարդան յետու սէ յիշեն զայդ մանգնոս. մանկ թէ և. կարդ պատանի նոցա յամ կարդանց ներքակ եղանէ այդմ։ Լաւ թոնի թէ ասացեալ է սամանեալ փոքր ասելոյ վահան մանգնոս կամ մանգն՝ ի մանկանեան՝ եղբարդի վարդանայ, եղբայր են մանգնոս որդի վարդանայ. գաղտ հայելով՝ ի սարդարդի հին յիշատակարանին, զոր նուազ ի ուրիշներ՝ ի ՀՁ քերկ՝ ի յաստուածաշունչ թէ բարձրացուցեալին. յորմէ ասէ գրեալ էր, թէ յաւուրս սրբոյ և. յովհաննու մանգանանայ էր իշխան Հայոց վահան սրբի մանգնոսի որդւոյ վարդանայ. և ահա այս յոյանին ամալ գրեալ է. վասն զի վարդ. փարպեցին՝ որ յաւուրս յովհաննու մանգանկուանոյն հրամանաւ ասրին վահանայ մանկանայ գրեաց զպատմութիւն իւր, զոսոր զայս վահան գնէ որդի հմայեկայ եղբար վարդանայ, և ոչ թէ սրդի մանգնոսի որդւոյ վարդանայ։

գանայ։

Լ։ յայտնի ցուցանի և՝ ի պատմութիւն անուն, որ ասանդի՝ ի Հառիսանայ և յոյսմանուրանդէ. 18. եբէռ. 250. ուր ասի, թէ յաւուրս կոնիւղիկոսաւն բարկինի և ասանուելի էր իշխան Հայոց մանգնոս. որդ՝ յայտ է թէ յայնժամ էրն. մնս և մարզպան Հայոց էր վահան մանգիկանեան՝ ոչ սակաւ յաւուրց մանգանկանայն. սրբոյն մանգնոս առելով իմացեալ լինի վա-

հան մանկունն, այն է մեծն վահան մեր միջնեան, Լու զա-
ոգ անառաքանաւոր ի բեր հանարեալ վերջանայ պատանեաց՝
մեր ամենայն ինն յայտ առնէ զվերոյգրեալն ոչոյգ յաւելն, թէ՝ մ
վահանայ մանկունայ անանք · է · ում տուեն կայեալ իսկոյ,
և ունանք, զնա · որոյ անդեն նոցն հանարեալ զանհան ընդ մանկ,
ան · զի աւարիկն և տասանեալ զարոց զկարդիսն ի մեջ մեր,
մանկանաւ տան առն · է · ի յանուն վահանայ գնեն տան · Հ
գամ լեռ ·

Ի Վեր գարեգին պատանի գնոն, և այլոց գնոանաց, և կ.
հանայ արքունայ ·

Որ, յարմաւուրս · գլուխ · 7 · Թէ գարեգին գնայեալ զեր
վարդանայ առ յանդերձ՝ յանդիմանեալ զնոս, և որոյ
քանան · և թէ՝ յետ այնորիկ գլխատեցաւ · Ոչ բանդ
միտս առեալ է ի քանէ անտի եղելեի, զոր գրեմ ի կ.
երեսս · 13 · Թէ յանդերձս ՝ եան հրամանն կայեալ ասեալ ՝ կ
,, սեալ մեռաւ զերկեամ մի տուեալ (զդարեգին) ի ալ
,, բանս, և հանեալ ի քաց ցորուքեն ի ոմանք ընկ
,, գլխեն մահս ॥ Լայոյ գիտելի է, զի եղիր ուսյ
մի յուցանել, թէ վնաս մեր հանեալ գլխատեցաւ գարեգ
այլ թէ վնաս մահս ընկալեալ՝ ը որեն մահնայարդ
շաս ի բանսն · Ոչեն յանել նր զմ վասակայ ՝ է գ. ն գ
137 · Թէ ՝ հանաս վնաս մահս ՝ ի վեր եղ է · ոչաս զ
ցանի թէ նա դրիսանցաս, զի ոչ ոչ իւիք ասոնաս, ոչ զ
պատանի զնեն, իբրև մահնայարդ եկաս ՝ ի բանս · Ենդ
ինքեանն մեռաս ·

Այնուհետ պարտ է իմանալ և զանս մեծաց գարեգնի · զի
յետ կայոյ ՝ ի բանսն զանս իբրը ասեալ՝ ասնանցաս ընդ
հասանեալ, և նա հանանցաս ՝ ի մեծի պատերազմի նանգեր
երիս հարուցասաք իւրովք և ոչ ոչով նեղանանցաք · ը զան
յիշեն եղիցի և փարդեցին, և դուն գնաս ՝ ի Թիոն նահ
գնայոյ ՝ ի մարտի անդ · Լոս և յայտնաւորքն ՝ ի նոին տեղ
գլուխ · 7 · Ոչ Թէ յիրուսի հայն առ առաջին զարեգին երդ
յայտ առնէ եղիցէ ՝ է դ. է · յերես · 129 · ուր յետ ասեալ
ոչ գնաս, և կամ ՝ զարտաքսեցիս ՝ ի, իբր զի նա ինքն կ՝ գնա
խարեալ դիմանգրաս յանդերձ ՝ ի ոմանքանս մարդիսանն
յարգանս ՝ ի քանս · Ոչ զի ՝ ի կարգս ոմանանայ նայ
տանեալքն ՝ ի վերջս գնի, ասելն զոգ կալ նա առաջին ՝ ի
ջին · որպէս մեծիաւանի և շարականն առեալ · զ գրեալ և
ասեալ մարդարանայ ॥ · Ի. Թէ ՝ յառաջագոյ յանենցանայ ՝ ի
ենանարարանի ՝ ՝ ասեալ ՝ ի դիրս գանեալ ՝ առաջին վեր

կալի . մէ իբր առանձինն նահատակէր , այլ Ը նոսին իսկ Ը նահատակեալսն ի մարտի ի միասին հանդերձ վարդապետաւ . զի ի կարգս անդ սանկելոց դասի . սերեմն նոյն առաջին գաղե-
գին էր նահատակեալն Ը վարդանանն ի պարզգի .

Իսկ վասն ասումնոյ գնաւնուց գրի յայսմաւուրս . փետր . 19 . թէ գնացեալ ընդ հանդերձ զորսդ և մանուսրհաւ առ յաղ- (2)
կերսս դարձաւ յիսս , և ի Հնդիկսն նահատակեցաւ . սրալն և եղաք ի պատմուն ։ Լ՝այլ կոչիչ ի գլ . Է . երես . 70 . գնի թէ յիսս քանի սաւտ ուղղուլեն նախարարացն առաքեցաւ ասումն գնաւնի դեսպան առ փոքրն թէսդոս . և գլ . Ը . երես 98 . գնի սա ինքն եղիլ , ընդ նմին և փարպեցին , թէ գնաց ի պատերազմն յայն մեծ յաղթեալ նահատակեցաւ վարդան . ոչ գնի և յայտնա . փետր . 7 . երես . 166 . և զլիմ նոյն եղիլ . գլ Ը . երես . 196 . եւ և փարպեցի՝ գնեն , թէ Ը այլ նախա-
յարս մնացեալս ի կռապան ։ Հայտնի հայեցեալ յայտնի երևի , թէ երկոս ասումն էին յանժամ գնաւնիսն՝ յայլ ա-
ամաց , գաւեցի մերձաւոր ազգականք . որոյ մին և մեր ի պատա-
մութիւնն երկոս եղաք . իսկ եթէ մի կոչ ասումն յուսալս վաղ-
ամանց , ծանի նահատակեալեն այսպիսի ասումնոց առաջ-
նոց անարաչինայ . և դժուարին է գտանել , թէ երբ և կամ
զինչ և յարմար առթի նահատակեան .

Դիտեալ արժան է ասա և մեր մոհանայ սրբերուն . զորմէ թէպէտ ինչ սչ յիշի ի գիրս եղելոցն և վարպետացսն , բայց թէպէտ մեզ սրբուն՝ որ ասի լինել սչակերա եղելոցն , ի մեջ բերել զայն իբրև զչքաւսար նիպակակից սիրոյ վարդանայ ի մեծի պատերազմին . * Լ՝ոգ ասէ մահան սրբուն ընդ միմիսեալ ,, զգաւնդն պարսից՝ զարձուցանի ընդ ի՝ փրկանայ . և անի-
,, յուսալ մինչ ոչ մինչ ոչն՝ նոցա հարեալ ընկեցեալ ի զո-
,, բացն պարսից գունդ մի հարեալ սրբոյն՝ իբրև ։ Հմ ։ Լ՝ս զմեր յարդ՝ և ասէ . * մեռանին ի միասին քաջքն և ան-
,, սիրքն՝ վարդան և մահան ։ Հետ այսորիկ առաջի դնեմ , թէ նոքա գայր ունուն՝ ի գիրս եղելոցն . և յետոյ ջնջեցաւ ի բարձեալսմանէ . զայսմ խոսեալք ի պատմութեան . գլ . Ի . Ը . երես . 154 . և 155 .

Ի՝ Հնդ զեղարդանն հոյս յղելոյ առ Թէոդոս և առ Մարկիանոս ։

Փարպեցին գնի , թէ հմայեալ՝ վահան և մարհաւծան գնա- (1)
ցին զեսպանքն առ կայսրն , միանգամայն և առ հայս բնա-
կեալս ի բաժնին յունաց . և թէ անդ յամենայնի՝ ոչ հասին ի պատերազմ . իսկ եղելոցն զաւառամ միայն յիշի գնալ առ յայտնա . սր և գաղթաւ նոսին քան զմեծ պատերազմն . Լ՝այլ երկոքին եւ Հ-

մեղսոյս ես · նրբ զի՝ ասասցի՝ հանդերձ նոքաք գնացեալ առ
կայսրն՝ ասիցես · նայ հմայեակ և ընկերքդ նոր ի դատաստ ս
սոյնոյ՝ մեռցին ի՝ սուտս յուսոյ գասուել զանոնք ի գանձ
ի հայոց ազգաց ի կաղմանս յայտոմի ·

Լ · Զի՝ զի ոչ ոչ ոք հանդգնաբանեն առանձին և ոչոյց , և զի զա
նի ինքոգան կայսրն և մայրիանոսն՝ ի գիրս ինչ բանոց
մանց ասեցեալ զայնքան ասասցին , ոչ ելցի՝ երանեն զնոսա
ասասասան բանիկ ելիցեն և վարդապետն · զոր զի ինքան
սարսա էր զանց առնել , բայց ասա՝ ի ծանօթանի զնոսա
ինն և ի զրա շուրթի ընթերցողաց հարկին՝ նշանակել ասա
ի գլխոն պարտականս կոչեցեալ · էրես · 186 · զանն ոչոյ
սի ինչ · * Ինչն վարդան (բեռ կատարելոյ զանց ան) առաջ
ասա (զի ասա ինքոգան կայսր) զանն ասասի իշխանն հ
զասան ի ս · և ինքոգան՝ ի ինչ , զի ելեն յայտնեցան զինոգ
ինչ յանա մեր , յոգնաւորեն հասցի · ոչ բարեպաշան ինչ
զա յանարան զ յանանն ասասա կատարել զինոգիր վարդ
նոյ · ես գրեն ասա նոա , ինչ՝ ի զեմեն յայտնեցան ի վ ան
ազգ ասասանի մեզ · և սրեն ասասի՝ ոչոյ ս գասել գասն
ասարասա ինչ ասա սրեն զարդասն · ։ Լ · ասա յասեալ՝ ինչ
յարանի ասասի * զայ ս յասասարանեն ես ընկերան (իշխանք հ
ոց) ի՝ ինչոգան՝ ինչասա զերեսս գասարանցին ի յանի
ասն ։ Լ · յասեն զինն , ինչ յասասարել յայտնեցան զ
հայոց * երկին զանաց (վարդան) ասա ինչասա ։ և զի մեռ
ասն ինչասա , զինասանն մեռասցին ասա մարդիանոս ։
մարդիանոս * ասասարանքն յ ասա գասանքն յ ասան գ
ի ս գրեն ես ասա յայտնեցան , ինչ ասդէ ոչ գայոց խոս
սարասան ի ասն հնազանդ ազգ մի է , ոչ ձեզ գնոգանի
հարազատանքն՝ և սչ մեզ · զոր զինքն գասին ասա · ։
մեզ ոչ ելեն ասնոյ ելին գասա · ։ ոչ՝ գնոգանակ և ինչ
զնոգոյ գանոյ ։ ։

Լուսն ի գիրս ճշգրտասա ինչ կանչեցեալ · էրես · 187 · զանն
ինչ մարդիանոս զարգասն զարգասն զարգասն զնոգոյ գնոգ
և լուսնն են ասա · * Պասանանա ժողովն գասանքն գասանքն գասն
սոյ սարգասն շուգասն ասարիանոս ասանանոյ գասանքն ։
գասոյ գրգանանանն մարդիանոս սի · սր գրեսաց շուգանոյ
գրեսանոս , ինչ՝ ելեն ոչ զնոգոյ գասանքն զասանքն , ինչ
ասնոյ սարսա մարդիանոս · զի գնասարեն զանն հասան
զարեն ծաղրագոյն գասնանաղանան · մեր հրանան ի ս
զանն ասան գնոգանոս հասոյ · և նոր գրեցին ոչ՝ ինչ գասն
հասանքն զանն սանոն հասասոյ ասն զանն · ։ ։ սրասարանքն զասոյ
ենեղեցին կանոն հիմնասասանքն , և գերդասասան մասն

,, հաւատոյ քնաջինջ առնել ։ Նարքէոնն զու մեզ օգնեսցի ,
,, զի կոյսը ըլիսառնելոց է ։ և անկասուցաւ կանելոցս ար-
,, ժանն է բոլնաշաշառնէ օգնել և փրկել։ զի Թէ բոլոր միայն
,, զիւր հանար ասցէ , այլև որոց պատճառ լինի կարտեռն ։
,, և մեք յօժարութեամբ լնունել զոր ինչ և հաւատոյ ժաղովն ձեր ։
,, ||ը ոչ միայն ոչ օգնեաց մարկիանոս , այլև գրեաց շապհոյ
,, ինքել զապգն հայոց ॥ ։ Զայդ ոչ քանք գուցէ ի տարբերու-
ղաց ուղարարել են։ նախ՝ զի ոչ երկիցս , այլ՝ միանգամ միայն
առաքեաց վարդան ղՀրեշտակս առ Թէոդոս ։ Զբնդ՝ զի ոչ
գոյր յայնժամ շապուհ Թէպլ։ զի շապուհ բոլոր ամաց յետ մե-
ռեալ էր , և Թէոդոսի յաղթելու արդի Թուական նոր ։ ոչ միայն
ամ պատմիչք , և և խորենացին , եղիշէ , կորիւն , և մար-
պեցին , որք էին ժամակիցք։ այլ Թէ ի գիրս եղիշէի։ էջս։
6 · եվ · 1 ։ ի ապաքրեալն եղեալ իցէ շապուհ , ոչն յայնմի
վիպակ է։ ոչ է անուանել ի բոլոր ժեռագիրս։ Զոր զի ի ժամն
փոքուն Թէոդոսի՝ յետ քան վտռել մարկիանոսի վախճանեալ
էր աբեն ասեակ երկոտասան ամաց յետ։ և զինքն հնար էր
գրել Թուական առ մարկիանոս ։ Զբնդ՝ զի մարկիանոս ոչ գրեաց
առ պարսիկս ինքել զհոյս , զի այս Էգեմ և էր ինքեան ,
այլ՝ Թէ ինքն զղաչն զոր եղեալ էր Թէոդոսի փոքու ընդ
պարսից , ոչ կամէր լուծանել ։ Զակ այն՝ որ յայսմ զկնի։ էջ-
էջս։ 108 · Թէ եղիշէ այսպէս գրէ , յաւելեալ ինն է , զի ի
գիրս նարա այսպիսի ինչ ոչ գտանի՝ ոչ ի ձեռագիրս , և ոչ ի
տպագրեալն։ եթէ կամիս տես անդ ։

Զ։ Վ Թուոյ անչանց սիրոյ Հարցմանաց , և սաստ
Նախարարին Ներսեհ ։

Զգիրքն ի գլ ։ ղ։ էջս։ 119։ և 120 ։ Թամեալ զիւրաքանչիւր նախարարս , որք անկան ի մեծի պատերազմին հանդերձ առանձին ընկերօք իւրեանց , զնոսա զգուանքն , և տուն այսոցիկս ըստ ձեռագրոցս։ * Զ։ յս եկեղեցիս օրհնեան և եօթն նա-
,, հատակք ի ինն մեծամեծ նախարարսն անդէն ի տեղւոջ
,, դիւաւորեցան , և յարքունեաց ասանն և ի տունն տրդրու-
,, նեաց , և յիւրաքանչիւր յայլոց նախարարաց ասանն ॥ ։
Զոյս եղեալ յուսկիս , և ասէ ։ * Թող զոյս եղեկեղեցիս
,, ուրեանն և եօթնոն (՝ զոյս յերկուհարիւր օրհնոնն և
,, եօթանց ասուն) , և այլ և եօթն հարիւր և քառասուն
,, պէր ։ որք զանուանս իւրաքանչիւր ի գաղուածին կենաց
,, գրեցին , ի նոսին աւար ի մեծի պատերազմին ։ և միահա-
,, մուռն լինի ամ , հաւաք և եղեալն է վեց ॥ ։
Զոր զաչորս փարոսեցի՝ որ էր և ժամանակակից , գրէ այս-

(Զ։ Վ։ (։)

ոչխար։ * Եւ ոչ շատ խուզին և բոլոր քնոտեցին հոգեցաւ.
,, ապա ընդհատակելոցն ինքն։ Եւ զի ի տեղւոջն պատեալ
,, մեր պատկերն Ը աւուր նախապատն, երկերիւր ծանր.
,, նատուն և վեց տարի (Ը որս և ինն կիր տասն նախապատքն ի մի
,, հաշուենք, լինիցի, մինչ)։ Եւ ասաց յաւերս և ասէ. Ձ
,, զոր յոմանցուցն ինքն ցնդէ ապաքին պրոյ, և կիր փրկ. կամ.
,, ցին, ենքն հարեալ և յիսուն ոչոր. ոչոր լինին միասնաւ
,, հազար երեսուն և վեց ոչոր. զորոց իւրաքանչիւր անուն
,, զանունս ասացեալն Ը գրեալ պարտ ի գալոր ինքն կենաց։
,, բանից սի յոյսին երևի, թէ հազար երեսուն և վեց հոգ
տանցն ոչ միոյ ամենեքեան ի նմին ոչոր մեկնն, այլ միայն
երկերիւր սեղանանենքն հանդերձ ինն նախապատքն. ինչ
այլք ի նոցն աւուրս ի պիտանեաւ այնոր պատեալ. ոչ ես
գալ ի պատանեալն։ Եւ բաւ սրբոյ պարտ և խմանալ զնոսն
հատուած բանիցն եղիշէի, որ ենեալ խրիմատեանս և պաղ.

ՔԵՒ Ի ԳՐՈՅՑ։

Ի. Զի զոր գրեն փոքրագոյնն մեր նահատակութեան այնոցիկ, զոր
ինքուգեալ յոմանցուց ապարանն, իմանալ բաց յոյսիս չար ի
միում նուազալի ինքոյդ վասակ ի քերդն Ը սիրն յոյսիս.
նահատակեաց ի նոցն սքանչելի երկերիւր նիզակաւոր։ և զա.
տատանումն յիշի եղիշէի էջն. 122. և 123. ոչ երբոյ նոր
ի պատանեալն. Գ. 17. երես. 98։ Զ որս և յատակ
չոս ենոս ի անոյշեան երանելի մարդկանն. ևս ասանք
ղիշի էջն. 150. և 151. քանզի պատմի անոյ, թէ հաս
երբոյ գաւնգա. սիս հարոյր ապատքը. երկրն երեսունեկ
ապատքն։ Ը որս և զերկոս նախապատս գնանցեալ զկոչ.
գան, զարատակ և զմարտն. որոց գաւմարն առնէ. ուրոյ
բոս նախակարգեալ հաշուն եղիշէի և փարպեցւոյն։ իսկ
ինչ գաւնգն էր ասեն. 213. ապատքը. զորս միանգամայն

նահատակեալ գաւառ։

Ոսկ թեմանս մեր պարանոն՝ որ համարեալ լինի ասոկերս և
զինչեն, հարեանցի ինչուտակեալ զապատանս թեմ վարդանայ
յորդ։ ի վերջոյ։ * Ասարեցուն ոսկ ի քեզ ի գոնդն նոր
,, վեց հարիւր ինանանեալ ոսկ։ Եւ յաւերս ասել զի
* պատանի ոչոր ի համառոտութեանն ասոյանանս խուսանեալ
,, զնն։ Ի. Եւ թէ զիարդ թեմն զայս ; ես գիտեմ. զոր
զերանակ միայն հայանի՝ ոչոր ի միում աւուր ոչոր անան
թէ ի ոսոյգի, և թէ ապաւերդ, և կիր գուցէ ինքնակ
գերեալ էին։ իսկ զի փոքր գրեցն, մեզ. եղեալ է։ ոչ

Ի. Ի. Եւ ի ՀՈՒԱՐ նահատակութեան գիտեալ է, զի ասանի
(2) յայտնութեան։ գոնա. 7. թէ յեսանենք ուստ ագատակ
զն ամ, քայց չէ այնպէս. զի եղիշէ՝ որ իսկ ամենասոս գրի

կրկին կատարումն իցէ , զի եւ՝ թէ ժամանակին էր զարդարանացն .
եւ զօրաւոր փառաւորելի են՝ որ 'ի նոյնոյն իսկ պատուիրանացն նա_
խատրացս լուծեալ գոն , աւէ՝ թէ այն եղեւ յամենայնի ա_
ռատ ողորմութեամբն . Արդ զի այն նախատեսութեամբ կատա_
րեցաւ յամի տն . 45 . հարկ էր լինել այնմ 'ի յունուարի . 2 .
այն է 'ի մարտի . իդ . մի զի Ժ արտաքարութեան հաղորդ լինա
չարչարել 'ի հնոցին յամ տն . 45 . եւթներորդ որն հո_
գեգալուստեան , այն է որ շաբաթու , որ օրուան 'ի մարտի .
իդ , որ է 'ի յունուարի . 2 . եւ որ թէ օգոստոսի . 7 .

'Ի ՃԸ ամին յունիսեայց հռովմայեցւոց .

Բայց կարգի սպասաւորութեան զոր առաքեալքն կարգեցին , խորհրդա_
կանք , եղկեղ , եւ փառաւորքն , ժամանակ կենդանութեան որոյն
յունուարից մինչեւ յամենայնի իսկ 'ի պարտից հաշուի նոյն ամն
Ժ . եւ ամիսն . 5 . եւ զի յետ եւս երից ամաց եւ ամսոց միոյ
նախատեսեցաւ էր , Ժ տմ հաշուին ամն . ժդ . եւ ելն . կմ
ժդ . Սրբոյն լուսաւորչին սկզբան որն յունուարի 'ի մեռանելն
որոյն Մովսէսի սահմանեալ 'ի նոյն ամսոյ յամի տն . 44 .
յանուանէն փեսայացն նոյն յամսոյ կենդանութեան անդա_
դարութեան 'ի մերձմանն երկրորդ ամի յունուարի երկրի . եւ
արդ յերկրորդ ամսոյն ամի յունուարի կարծեալ էր նա 'ի
պարտեաց . եւ 'ի միջասահմանին ամի ԺԸ կատարեցաւ մարդկ_
յութեան 'ի միջինն առ որ յուլիսի . որ եւ յայտնի առաջին
երկրէ եւ փառաւորի . արդէն ՃԸ տմ եւթանն նա 'ի կենդանութեան
ամն իւր . ժդ . կմ՝ ամն . ժդ . եւ ամիսն . 6 .
Եւ զայս հաստատեն նաեւ բանքն յունականն կենդանի , եթէ
յաւելուլ միոյ խնդրելի . զի աւել նա , թէ պատուիրեն՝ զամն
Ժ . 'ի սկզբնաւորութեան որոյն յունուարից՝ առաջնոյ կատարել
զմեռանելութեան . եւ արդ որոյն յունուարի սկսաւ կատարել զայն .
եւ զմին ամն , թէ յետ կարգ նր 'ի հայրապետութեան ամն .
Ժ . նախատեսեցաւ . եւ զայս ամեն ամենայն յայտ է թէ առաջին
քսան 'ի միջոց ամաց նմանի . որով եւ ուղիղ երեւի հաշիւն . Բայց
այսմ՝ հաշուի ըստ եւ 'ի յառաջադասութեան կանոնացն . ձեռ
ամի , թէ յետ մահուն որոյն առաջնոյ առաքելոց փոխեալ զիւ_
րաստութիւն ամն . ժ . եւ արդ յունուարի ամն . ժ .
Նաեւ ուղղոյ տարեկանն զայն միոյ ամն 'ի միջ ու թէ ամենայն
խնդրեալ՝ յետ առաքելոց միայն ամն երկու ամաց որոյն
յունուարից . եւ այն ուղիղ իսկ գրեալ է . զի հաւանեալ՝ թէ
զինչ մահուն մերձաւոր որոյն յունուարի լինելոյ իւր սկզբնա_
ւորութիւն աւետաց . այլ միայն առաքելական ամն եւթն (կմ
միոյ) . եւ յետ մահուն նորին առաքելոյ ժամանակաւ զամն ամն

քահանայ սին յանկի անուն ուրուկերտ մերապարտ , և նրա-
մանաս վարդանայ հաստատին , յոմեան կենդանիս ի մեն . Գ .
Հնդամ ստանալ և ստանալի միայն . Գ . ամն տայ սկզբն յան-
անվամ . Ը սրամ և այլ ամենք . Ը սրա և ամենաներ պան-
մի սին՝ զոր բերել կենեն , ՝ . ՝ , յասեալն . * Հասանի յա-
,, ատրա մեծին սահակայ ուժ մի . և յետ ՝ի կատարումն ար-
,, ան ամ . Գ . Ցկոր սի յանկի յաստանարանեն սկզբ մ .
,, բարայ ամն . Ը . ՝ . Ամ ապա քանք սի ոսկի . ինքն-ինքն-
ան , բայց եթե յայլ միաս խոտորկայանելով զան յան-

Հանեալ կենդանի .

Լս ՝ի վեր ասեալ ասի յայտ է թե սրբոյ յանկի ոչ յետ մահ-
ուանն ստանալայ , այլ՝ յառաջն կարգելաս կենդանի . զի ոչ
յայտանի գրի ՝ի գիրս եղիցէի և փարկեցայր և յանկանա-
կանանալիկան , ՝ի կենդանութեն անդ յանկանայ կենդանի կ
,, եանա ՝ան ինքն ասրանակ ենկա բանանանաց . և ՝ի թուրքն
զոր գրեցին հայք առ յաստանայ և առ մերկանարանեն ՝ի ժողով
ատոշատաս , ՝ի սկզբան անդ յետ ասանանն սրբոյ յանկ-
կենդանի դեն ՝ի կարգս եպիսկոպոս և սարանակ եպիս բան-
նեանց , ոչ է սեսանել ՝ի գիրս եղանեալ յերեն . ՀԵ . և ՝ի գիր-
փարպեցայն . ապա սարեն գնաեալ ՝ի սեռեն սարանի .

Լս ՝ի յոյսաց մեռանագրանեն սրբոյ յանկանայ գիտ-
զի զարայ փարպեցի ոչ հաստարի թե սանալ ՝ի նանա-
դարագրանեն եպիսկոպեն , այլ միայն գեղեցանեն մինչև գեր-
ձան իր . քանզի բեմ սարեալ ՝ի ինքեն գանաան նարա սրբոյ
,, սրանանի ինն օրինակ խոսի զանանն . * Հոգեցեան ի
,, եպիսկոպ և սրանանական երեցանանք . . . Յանանի , որ թե
,, ոչ սա և երեց կր ըստ ձեռնադրանեն , այլ զանանանանի
,, սանեն հայոց զանանան ասանք ՝ի Յունին ! Լս զարանա-
,, թեն . Լիր երեցն յանկի սր և զեկեցանանեն հայոց ասանի
,, զանան , հրամանն տայր երանելոյ սանն ՝ի զանանի խո-
,, սեր զանանանարդն և քարանանրեալ (՝ի գրեցեալ մեն գրեալ
,, սին) ! Լս թե * Լս զանանանի գանանարանեալ սրանն զ-
,, ոնդ հանանրեալ երանանեանն յանանանան . սր եկեպանանի
,, ձեռնադրան թե երրորդանեն սանեն , ասկայն յանանան կ-
,, զանանան թեն երբ զանանանան

,, ածմանն ի Աշմորիս և ուրդար և քնաբալ Ձեռնադրութեան.
,, մերոյ օրինաց՝ զկաւորեալս ունի. իսկ ոչ ի և եռ միա-
,, պետ եմք ի կարգի քահանայութեան ॥.

Բայց կարծեաց զՀոս դնալով մեռոսոյդ երիցս՝ ոչ այլոց
զարատութեան վայուց մեծին նեղափի, զրե՝ ի լիշատակարա-
նի ի բերան՝ ներհանան բանիւ ոյսպիսի ինչ. * Բայ մեռոսոյ նը-
,, ճաս քահանայ՝ ի վայրացնորոյ՝ ի գեղջ հոյոցմանց... ապ-
,, պոտից ոչին յոլեփոյ երիցս՝ իմացաբանեմ վասն դարս.
,, զոր ունիք առեն, եթէ եղեալ կը դա. (բայց ոչ) զի
,, Աշմորիս... վասն զի վանդ. երեց վանդագայն, ոչ կը դա-
,, հասակոնիս ոչին յոլեփայ. ի ժամ մարարրութեանն
,, ոսկր չլուսէ, եթէ յառաջ մատրը, զի գոչ ուսանանու
,, ի վերս. ուսանանն առայ, և ոչ աթոռ. զի երիցս կարգ
,, և սարկաւագի և դպրի ասանանն է, և ոչ ոսկրս. յոր-
,, ժամ ձեռնադրի եղեալ կամ կամ դեղ. յայնժամ երանի յո-
,, թաս քահանայութեան ॥. Բայ ապա յորդ՝ թէ * ՝ի
,, շիրմ մոնեն ժամանանին ոչ ժամանանոյ յոլեփ ձեռնա-
,, դրիլ եղեալ կամ կթեղեալ, ոչ՝ ինայ երեց, և ՝ի նմին վան-
,, ճանալ ॥.

Բոկ եղիշէ ուշակերաակից ոչին յոլեփայ՝ ՝էյնչեն վասն որ-
շոնի՝ յայտնապէս և ուսանանուն կոչ եղեալ. ոչ յանեն.
տերս. 26. * Բնանանք եղեալոցն՝ որք ժողովեցան յայրարատ
,, գեղեն (ոսոլ ոչնի բանից միհրնեարեի, ենուքին). Յոլ-
,, ոսկի եպիսկոպոս այրարատոյ. ասեալ եղեալ սարանոյ...
,, ասեալ եղեալ ուշանանոց, եռ... Բ, յո ասեալ եղեալ, և
,, քեռ էս քարեղեալոր և պատանանոն երիցունք եռ ॥. Բայ տե-
ղեր. 40. ա. պատի եղեալ յոգեկրոն զլարդանանոն յա-
ռաջանամ նանապ, առ. * ՝ի ձեռն ոչին յանեփոյ եղեալի
,, նանին ուսանանի հոսոսատեալ խուզոյին գանոյին ॥. Բայ տե-
ղեր. 70. քերկ զպատանին թանոյն՝ զոր դրեցին հայք առ
կայարն. և առ այսոյն. * Դոսկի եղեալ՝ ընդանանիկ
,, ցոր իմոնք և նամ վարք հայոց. եռ ॥. Բայ տեղեր. 138. ա-
ռ, թէ՝ ՝ի բանի ապրեալ կոյլին՝ ՝ի պարտ * Նախարարքն
,, հայոց և ոչ եպիսկոպարքն հանգերձ երիցունքն ॥. ապ-
յայտ է. թէ ոչ ոք այլ եղեալ գայր՝ ՝ի միջ՝ ոչ՝ քաց յերկուց
ուսանի, որք էին աստ յանեփ կթեղեալ, և ոսկոյ ուշանի.
Զոսկ ոչ՝ յայտնի երևի, եթէ ոչն յոսկի եղեալ էր. և ոչ
թէ սակ երեց. զի ոչ ուրեք՝ ՝ի գիրս հայոց երկոյ աք՝ եղեալ
ոնանանի.

Օ որ հոսատոսի և այն բան՝ զոր բերի մեռոսոյ երեց՝ ասել
զլանդեալոյ ոռ ոչն յոսկի՝ ՝ի գիրս եղիշեի. տեղս. 181.
* մասին յաւաջնոց, զոր ընդեմ որոյն. քանզի զնա ասոն-

,, Ամենայն ի վերս էս քան զամենն։ Եւ ահա այրեալ քանի
յոգւոյն ցաւանն զգերեալսն ի նմա պատուոյ Լեռն, զոր
աստուծոյն հաղորդեալսն։ Եղիա՝ ասասիանոյն, զոր ի ս-
ձեռնադրեալն։ Իսկ զոր յոգեալս մեզոյդ, թէ ան ի ս-
գանել զինքեալսն ոչ դարձան էր ահեղս ասել, և ոչ ասել
Հան, զոր ամենեքին լերկեալ է կարգի։ Զոր և գրեալ ի ա-
ռանի քան զմարդկայնն։ զի հոգ ոչ ունիցեն։ ի գրեալ-
ի վերոյ, մինչև ընծայն զանձուս այնչ յոգնեիցէ, բայց ա-
մենայն ընկալեալ զանձնան ենթարեալ։

Զոր ասա միայնոյն թէ հրամանաց կարգեցոյց պատուոյ։
ոչ, թէ ոչ ինչ յոգնելի ի նոսին իրաւամբ կենցաղ՝ ի սիրելն
գեղեալ չէր ձեռնադրեալ էնքն, այլ երեց եւ միայն։ զոր
յայտ ի և ի բանէդ խորհեալոյն։ Գ։ ԺԷ։ յանէն։ թէ
,, զանձնա ենթարկեալ։ Ի հանդերձեալ հանդերձանս յարդ-
,, հրամանաս երանելոյն Մարգարէ։ զոր ոչ ոչինչ յոգնի
,, յանձնայ։ Եւ յայտ ի միոյն առանձինն կարասիոյ չի-
նեալ։ և ինքն իրեն վերոյ ասեալ ձեռնադրեալն։ զի
յանկի յիսկանեն։ ի վերնայ զայն ասեն իրեն։ ի ն-
ասանելոյ յանձանոն հիմն գիտի։ յաւելն։ Զ։ Զանոնս հրա-
,, պատուեցեալ։ ոչ ոչինչ։ Զաշխարհս յանկեալ զանձ-
,, կանն ի հրամանն։ յանկեալսն առ ոչինչն կարարեալ։ զ-
,, դրեալեն զերանն զանն։ Ը։ Մինչև մեռանս իսկ։ ապ-
,, զոր յոգնեալ ի ձեռնադրեալն հայոց։ ապա չիցեն
,, ասասանն այլ հիմն գիտի յոգնեալ, կուրեալ զանձանս
,, բանանանեալն ասեն։ Ը։ Զայն զոր մասանեալ իմիկ
վարդան։ Եւ յա քան միայնանն կարասիքն ենկեալ և վա-
պեցեալն։ բայց զոր գնեալ թէ մեռանս առանոյն յետ զի ա-
ռանց, ի այլ բանի իրանոյ, և ոչ քան մեռանց ենկեալ ի կա-
պեցեալ։ զի ի ոչ կենդանի էր առանց հասանի ի վերայն ա-
յոգնեալոյ։ և անոյ ևս։ ասասն և յայտնի եղեալ թէ հան-
թէ և հաւանեալն հոգին սաստանեալ ձեռնադրեալ և ի-
յոգնեալ գիտեալն։

Զ։ Զէր հանդերձեալն Զերեալ, Զնեալ, Գեղեալ, և
զբերեալսն։

(Զ) Զիր ինչն յոգնեալոյ կոմեալ ի գիտ զանազան գիտ-
ցի զանձանն, յետոյ զմնալն։ և ասա զբերեալ։ քանզի
ասասանն։ Զ։ Զեռ կառանեալն ոչ գիտցին յոգնեալոյ յի-
,, գեաց սիրելիացեալն։ Զիս հայոց ոչ մերիսն։ զ-
,, յաղագն մանանգիրանցեանն։ և զչեռ նի ոչ մոնեալ։ ոչ
,, և նա ի նոցն ասէն։ Եւ ասաս զնոն առաջ։ Զեռ յոգ-

,, գեաց զկիզիչութիւնն ծիս հայոց ՝ որ գիւա՝ այլ չի գե-
,, աութիւն ։ ։ Զայս հայեցեալ մեր՝ ի ապամ եկաք ՝ ի պատ-
մութիւն՝ սկսեալ յրմբռնմանէն յսխեփոյ . և չանել զ ասել .
թէ զդ՝ դարձուցեալ ինչ , և զ ուանդի յայլ ոգամաղիրս .
և զ է եդեալ ցարդ ՝ ի կարգս կիզիչաց . մ՝ զի լոյսն՝ Ն-
սին առաւել արժան ։ Հաւատալ բանիդ փոխոիցելոյն , որ
եղ ժամանակակից և ակնատես , ի ոչոց . մանաւանդ զի՝
ասասոր լայդ ՝ ի փոխոիցելոյն՝ ամէն խառն խառն ։

Զոմիհանեան կիզիչս գնա , թէ յոժամ ընդունեցաս սէն յսխ-
սեփ և վարեցար ՝ ի պարս , զոսաս անակիրասէս կիզիչս ե-
բանելոյն գիւտ ՝ ի գրէն քեզ . և ոչն ձեռամբ վարդանայ .
Շրջի ասէ . ՝ ի սկզբան ՝ ի սարածիլ կրակապաշտութիւն ՝ ՀԵՆ
հայոց , քանզի վարդան ձերբոկալ ոգոյնեալ զկիզիչն ՇԱՐՅ
* ,, ,,սարբալանի կրակին՝ զոր չինեաց ինքն իսկ ՝ ի գրէն , ոչ-
,, ոեր . և զգալն ՝ զ՝ ՝ ի մէջ բարձին զգեստսն կամեր .
,, Լոռ ՝ ի սեղն բարձին լիսկ եկեղեցի մեծ՝ անուանակոչու-
,, թիւն զիլգոյն , ոնոր փոխեալ զանուն հայրապետու-
,, թեան . և հաստատեալ կարգացանն՝ ՝ ի ոնոր զմեծ հայրա-
,, պետն գիւա . զանն զի սոր հայրապետն յանկեալ ՝ ի մեռելոց
,, բանալոյ ընդունելոյ ՝ ի սոցա զանդանանցն . որ թեպետ
,, գեանա կոյր կենդանի , սակայն ոչ պարտ վարդան հա-
,, խարարք հայոց առանց հանգանի զՀՕՀան ոնի ինոպոլ . զի մի
,, վարանիցին ՝ ի հեթանոսական գայլոցն . կամ՝ ՝ ի հրա-
,, մանէ իսկ ոչոյն յանգեալոյ ոչն իրարարդիւր ։ ։ Լոռ յեա
ասելոյ՝ թէ կատարեալ վարդանանք և զանդանանք ՝ ՀՕՀ.
ասանութիւն՝ յարն զինի . * Զոյսու ՇԱՐՅ մեծ հայրապետն
,, գիւա՝ սր յանթանոյ գեղջն , կայսեոյ ասն - Ճ . յանթան հայ-
,, բապետութիւն՝ վանանան . և զինի ՝ որա յաջորդն զանուա-
,, ն հայրապետութիւն յանգեան մանդանանի ։ ։

Զոյսն զի նա ինքն յանգանէս կիզիչս՝ և ՝ ի գաղանանն
իր որ յոգս կիզիչաց . * Զեր սր յանանի . . . սա չարա-
,, բեալ յանոյնն յաղեցեալ ՇԱՐՅ զանդանանց՝ զոսանի ՝ ի
,, ՇԱ . Զեր զիւա ՝ ի վանանդալ յանանանա գեղջի՝ լաշաներ-
,, տութիւն սոյն սահակայ ասն . Ճ . սա ՇԱՐՅ ասաջինն կայեալ
,, հաստատեաց զանանա հայրապետութիւն ՝ ի գրէն քաղա-
,, քի՝ ՝ ի սարդեշ վարդանայ սոյ և ոչոյց ասանարարաց հայ-
,, ոց ։ ։ Զարմ ասել զնոն և ՝ ի գաւազանարդիս կանանայ .
* Լիւա . . . ասն . Ճ . սա հաստատեաց զանանա հայրապետ-
,, ութիւն ՝ ի գրէն ՝ ի սարդեշ սոյն վարդանայ ։ ։ Զ ասն
ասելոյ գնոն և ՇԱՐՅեցին . գլ. Ե. երես. 583 . ։ Զայս հայի
ինասանք իմիք և բան մանանեն սառհայեցայ , զոր գնոն ՝ ի
սկզբան պատմութիւն իւրոյ ։

Լ՚ապայ անհնար է զայրս ապաշաւ կարգել · վասն զի յայտնի ա-
ւանդեն եղիշէ և փաստիցին , թէ յետ նահատակեան սիրոյ
փարգանայ եղև գնալ սիրոյ յաղթեցեալ՝ ի մեռանալ · ուրեմն չէ՞
մարիմ ասել՝ թէ՝ ի վարդիլ սիրոյ յաղթեցեալ՝ վարդ ան կարդանայ
ինչ ի՞ դիրեալ՝ ի դամին · Լ՚ոյզ զայն , զի փարատեցին՝ որ ա-
կանատեսեալ էր զիսանայ , քիս փարեցեալ սիրոյ յաղթեցեալ՝ որպէս
առասպաք , մէ զնեն անմիջանի զնա ինքն զգիսա , այլ նոյն ըս-
ռ ելիսի , և ապա զմոլանա , և յետ այնոր զգիսա՝ ի ծիկս ար-
ձակեսեն նեստորարացն հայոց՝ ի պերոզ · ասասի և մեր ըս-
ասցեմ եղաք՝ ի պատմութիւն ·

Գ. Յետ յաղագս քրիստափորի կիթիկի , որ յաքսորեաց զնի
փիսոսայ յամի ՌՌ · 475 · յետ զմեռանելոյն , դիսեցին , զի
և զոս զանց առնեն յաշխարհս կիթիկս և ասացիկ և ոչ քա-
ղեալ ի կարգս կիթիկսայ · նոյն հաստատեալ ը երկրորդ քրիս-
տափորի , որ նոստորյամի ՌՌ · 515 · յետ զ զեղանոյ կիթիկս ·
Լ՚ոյզ տակոյն թագաւորեալն ճիսակիր՝ ասակերասէ սիրոյ
եղիշէ · յայանի ասանդէ՝ թէ յառաջ քան զեռակ կիթիկս-
լեն՝ յաշխարհս մանդակասայ նստեալ էր ի հայս կիթիկս ոչ
քրիստափոր անուն · և զայս այնպիսի յայանի յանվամ ասա-
ցի զնեն , զոր անհնար է այլազգ իսանոյ · վասն զի ընդեր որս-
ոյ զեռակ նոր · Լ՚ոյս՝ զի զնեն զնա ինքն զքրիստափոր կիթիկս
յաստուս թագաւորեցեն պերոզի , որ սրճանեցաց զնոս-
ցոյսն հայոց · Լ՚ոյրիկ՝ զնեն զնա յիշխանանեն սրճանանաց
նեղրարոյ մեծի · որ էր մի յերանելի նստորարաց սնան ար-
ձակիչ՝ ի պերոզ · զոր և բազում սրբոց յիշատակեն պատ-
մող եղիշէ և փաստիցին · Լ՚ոյրիկ՝ զնեն զնա՝ ի կենդանասեն
սիրոյ եղիշէ · Լ՚ոյրիկ՝ զնեն զնա յասարս շիսանանեցոյ բար-
ձանանցի նեստորականի · և ասեն՝ թէ գրեալ քրիստափոր
թագաւորեալ սեպնա՝ զոյլ կալ ի նեմ · Լ՚ոյ՝ այսպէս՝ ոմն
անհնար է ճշմարտել , եթէ քրիստափոր էր յետ քան զմեռ-
ելանանին՝ և յաղագս գիսանայ · ապ յայտ է՝ ի կորոգ պատ-
մանեցեալ հայոց , պարսից և առաբաց և այլոց ազգաց · քանզի
մեռեալ պերոզի արքայի , նիրշապոյ սրճանանայ , սիրոյ եղի-
ջէ , և քաղծանանի նեստորականի՝ յայտնի է և անխարան-
ալ արդ անհնար է զքրիստափոր ասացին՝ զնեալ չկնի յայ-
հանանս մանդակասայ · ապա թէ ոչ՝ հարկ լինի ասել , թէ
քրիստափոր և յաղագս մանդակասայ ի՞նչ նոյն ·

Լ՚ոկ քանզի թագաւորի սրճանանայն · էն այս · * Ինչ ժամա-
,, նակ սկիզբն արքայի՝ սին յազանարոյս նեստորի բարձաս-
,, մեր անուն , զ ունկն զանաւն եղեկանեն , զրագարս զ-
,, նեստորական հիրանանայն բանս հաստատ , և քաստեր
,, զնախարարացն հայոց · ասս · սկիզբ վարելոյ՝ զիր ազգաս

,, որեմն հեղուսն գործեաց · 'ի ժամանակին յոյնմիկ էր Հո-
,, իսայեաչ ոսանծալի անծուանիուլութիւն ոչնչն գրիչորի տեր
,, քրիստափոր հոյոյ կաթուղիկոս · գրէ առ կողմանս ա-
,, ռորեուանի' զգաւշացուցանելով չխաւնիլ ընդ նեստորա-
,, կանոն · զնոյն գրէ և առ որս 'ի իուսաժառան էին ժողո-
,, ղուրգ ուղղափառայն · դրէլ գրէ և առ 'ի կողմինս դէ-
,, ջանուս և խուլուսորոյ բնակիչսն և առ Հոկալ աեարս և
,, առ Եկեղեաս · Զ արոյ թուականն իսորոյ պաարանոյ 'ի
,, քուսան առեալ բարձումայ' և եա տանել առ արքոյ պե-
,, ռոյ · թէ զոյս ոմ գրէ կաթուղիկոսն հայոց առ ապս-
,, տամբուն թի իորհել առ 'ի լեն · և վանիարոյս հոյոց 'ի
,, յունաց թագաւորին ձգել հնազանդութի · որդ' անտանել
,, դարս է վա այդը · Այս ինքն բարձումայ 'ի չքաւորս լինե-
,, լով' եկն 'ի հոյս յոյսն արդիւն և չեն մոկոյ · զի և անգ
,, դնեաստական աղանդոցն սերմանեալ ոերմանս · Այս ոչ
,, վերոյն մերոյ հղելեն' որ յայնմ ժամի 'ի մոկոյ Հոն քնա-
,, կեալ էր, եկեալ առ նա քարձումայ' խնդրեալ զպատմե-
,, ղական գիրս հայոց · և նա կասարեալ պնդրէլն · Ի նմին
,, ժամու պատեալ զնա ամ ի ամ ի լշեանին արձրումանոյ ներ,
,, ջոգհոյ · որ յոյնատամ 'ի ամոկոնոյն ամրանսյր բերդի ·
,, յեղ առ նա ոպուանալա' հլանել դնալ 'ի սահմանայն յոյ-
,, նոցիկ նա ॥

Պատչէ յայս քրիստափոր հոյի և պէն քան' զոր գրեալ պատ-
միարգն առուրոց 'ի թուականն առ գրիգոր մագիստրոս · թէ
,,յառաջ ուեմաս յաստրս ոեն քրիստափորի եղև միաբանութի ը-
հոյո և ը առուրս · որոմհեռուս յաստ ը ոյոր քրիստափորի' ա-
ռորիք և հոյք և ·ոյլ ոեմ արեանեղոցք' որք ը ոերուն պորսից
էին · մեռ բանուն սերմ եկին ոմանքն քարձումայի նեստո-
բականի · զորմէ բեմ' են բանք 'ի գիրս առուրոց ·

Ա. մ թէ ընդէր զոնց առնեն այլ պատմիչք յիշել ոսա զոյն
քրիստափոր · ոյս երևի լինել պատճառն · զի փոքրագոյն յեա
առելոյ' թէ պնդող ընկեց զգիւռ · և յեա յիշաառակելոյ զվար-
ձան նդ · ոլ յիշ' թէ ոմ նուազ և զիարդ · քանզի բաց 'ի փոր-
ձոց գիւռոյ ոլ ինչ պատմէ · 'ի միջոցի առա 'ի վերջորդ ամ
ոմոյ' մինչև 'ի քառանասնեկ տարի · և ապա 'ի ձմեռ
ամոի շորսանասնեկ զորատուն գոյնոց և պաշկանոց վահանայ
մոմիկանի, յետոյ տրնեն յիշէ պոնտն մոնոգակոնայն' էբ
արգէն նուռեպ յոթնաս Հայրապետուն · և յոյսմանն հատա-
ռեալ են յեռոնք · թէ զկնի գիւռոյ սնմիթոպէս նա իսկ նրա-
ռեալ · և ոչ ոյսորիկ անտանեմք 'ի պատմիչս մեր, զի ոմանք
պատ մանոյ ոկուհնայն հատարին · գ · և · ամոնք · ժ · և այս
յոյն ասեր' զի զոսն քրիստափորի 'ի վեր մանոյ ակուհնայն յա-

[illegible]

Գլուխ Ի. Զանազան պատերազմներ Հայոց ընդդէմ Պարսից։

Զ՝ոմանք ասացեալն ի սուտս և զայս, զի սրամիտն ի հասկ գրոց. [illegible]
[illegible] զի հարկն յաստուծոյ զիրեալ կամիցին [illegible]
[illegible] զի ի դարձն յաստուծոյ՝ զի մերում [illegible]
[illegible] զի զայնմանէ զիրեալն զարձեալ [illegible]
[illegible] զի զայնմանէ զիրեալն զարձեալ [illegible]

Զ՝ոմանք ասացեալն ի սուտս և զայս, զի սրամիտն ի հասկ գրոց.

հաստատեալն և տեսեալ այն նաև յաւուրս վաղամեայ և յայլկիւրաի
երկրորդի · զոմանք և մեք գրեալ եմք · Է · ՅՏ · երեսն · 500 ·
ընթերցեալ ևս յայսմաւուրս հայոց , թէ զվերդնանալ նահա-
տակիցսն 'ի յայլկիրոն , ասեն զայն նահատակեալն ընդ յաւուրս
առաջնոյն · զայդ յայտ է թէ այր ընդդէմ քանից ակնառեալ
և ծիծաղեալ վկայից · Իսկ զոր 'ի վկայսն կոչէ կնեմէս զաս-
ոնիս և զնիւսեղ սրեալս , այդ ըստ վայր է · զի ոչ ասեն ,
թէ զվերդնանալ յայնմ ժամի նահատակեցան , այլ թէ յայն-
ժամ բարձան յարևելեայս կասարիցսն նահատակքն · Եւ
ասի և ինքն իսկ կրեմէս ասել ասդ , թէ զարդիկ պատմիչք ոչ
տիրեն յանուանէ զդևանդեանս · և յաւելու պատճառս ասել ,
զունգի ասէ * ոչ գիտացին զյաստուկ անուանս վերստինքեալ
մերոնիրաւացս (զանդեանց) ։ Դայց ուշ է 'ի դիպ այդ զատ-
ճառս · զի թէև գիտասցեալ էր նոցա զանուանս զևանդեանց , ուշ
էր մոլի գնել զնոսա յաւուրս այնր հաստատման յայլկիրոն ա-
ռաջնոյ , զոմանք են քանք նոցա ։

Իսկ յայլաց մեղկեսին , զի ՅԵ աստուածոյց եղիցեն հաստ-
ատաց 'ի քո , և նուիրատակեցաս յաւուրս զնոնդեանց , գիտելի
է , զի փայլեցին' որպէս յիշեցաք · գրոց · Է · երեսն · 640 ·
զոնց առնն յիշել զանուն · յերդն և զկիրսն նահատակաւն
զևանդեանց և զգործս խուժկին փոքր մի այլազգ կարգ' քան
զոր գրն եղիցի · քանզի 'ի գրոցս յիրաւ գեղեցիկ միտումն , մեք
հաստատեալ միանոյն նշոյ 'ի պատմութ ։

Զայն ասասնոյ ուրեք գտանեն վարդապետք ասելոյն այսպիսի
ինչ , * Բրանելն մոգպետն' զի հաստատաց 'ի քո առ զնան-
,, զանց նոր հաստատութիւն, հրամանաւ թագաւորն առան 'ի կոչ-
,, ման և 'ի քաղաքան' որ է խարրան խորասան , և ընդեցին 'ի
,, զիրսան · և. ինդրեաց յոգ , զի մի ծուծկնոյ նահատակեալ
,, նոր · և. ել ջուր 'ի յատակ գրոյն · և այն է ասորեաստանն ·
,, ուր ասեն, ապա հաստատեաց զնոսա հրամայ նոր ։։ Զ այսմա-
նէ չունիմք ինչ ասել · քանզի զոր ջրոյն զարդ ունի , թէ ուր և
ասեն զայն , ասելոյ կամ ասելիք գնան զինն , այդ թերևս
զոր հաստատեալ ինչ է · զարդ գնմանն տեսեալ է և իմ ասելոյ 'ի
մեռասուլ , ուր յեռեն ասեն միանդամ ասան բերել կոտոյր մի
ջուր յոտն պարոյ 'ի հեզմանց ասապտանաց , և դնեն զայն
'ի բարձր տեղոյ , և. գան զնոսա ջրոյն բուսեալ ասելիք վասն
ունելոյ հաստատութեան ի ջրոյն · և մնան յայն ասելիսն , և
ասելոյ հաստատեցուցանեն զրաստնոյն մարախոյ · այլ յետ թող
եռեն ասեն 'ի զարկել զորութեան զրոյն' զանանն չասելոյ
յետս · երբ վեան և մարտիք բազմեանն անդ յոյժ · մինչև
զերեսն տայցեն բերել հերագ յայնմ ջրոյ ։

Լ. Գրոց Գրիգորի ·

Լ. Գրոց (1)

Լսեցեալ ինչ կարիս է մեզ քննել ոստ յաղագս ժողովոյ
քարոզելոյն · Լ՝ ասացին և՝ թէ ոչ իսկ առաջ պատմեալ
այսոր ժողովել , և մինչև հաստատ իցեն ի Տայոց այն Հայոց
պատմութիւն · և երկրորդն և՝ թէ զերծ ունանք ի Տայոց մեծին
զայն ժողով · Այլ ուրուք ասացն Հունարիւ ծոմարանեալ
ոսոր գայր ինչ , զոր և յինքեանս ի յառաջագոյն ասեալ է · ինչ
իցիր զի զոր մեծարեամ ի սկզբանէ հետե ի քանանէ պրաս
թիոյ զեղեկեալ մոլեկեան ոլիսոն , և զՀնդոսրոսոսիրան ինչ
երկրորդ՝ Ղանուցան անուանս ի յայսր ածել զասուցեալն
զասուցիս իրաց յՇեմի զայս սիրելի անվարիրս պատիցին , ի զի
եւ բարեբանիցիս ազգ զերաց ազգի զպատմութիւն ասացուս
զիսուն առանցիկ , քան թէ այլ ոչ սասրդ զգեն և ասաղնչ ·
Լ՝ պարզն յայտ է թէ հոյզ ոստ գաղոյն զիսնն զպատմ
ելոյ գիրգուրեանց , և Հնդարոսոգիսն ոստ անդեն չիսնիսոզին
ասոց իրանաց , քան թէ յլինք կամ լուսինք , աստրիք կամ
զիրք · և ի Հոկատոսին յայտ է թէ յոյնք սոգեկարգս զի
ասեն զպատմեալ թէ կոյսեցոյ և հոգոյոց խորհանց , քան թէ
Հայք կամ ասորիք , ազգանանք կամ հիրք · հանանանց կամ
զպատմիչք այնր ազգի ժաղովոնդ կանիցք իցեն և ոստաղիսի ·
դեղոյսն , թոկ օտարազգիքն ոչ իցեն ասնիրիսն , այլ Լեսանիան
Լ կամ Միսրն ի Հոմիրոսոց ասեալ , զի յոյնքանամ ոչ ոչ
Հունարի մեր , ոչինչ ասի անուղղի Հունարի հիրոն , թէթ զի
Տոմիս Հանանոյն · Լ՝ ոչ զոր բայեմ ասողքդ գասան , քանզ թ
լեսոնց ասոս ոչ կրեն ելցուն · Լ՝ և զոր բայեմ Հնդարիսն և , թէ իրա
քանչիրք պատմիս ի գրոցն՝ իրքն յնանան իմն մեղանոյ չեր
ուեմացուցանել զզոյնս իր բայ ազգի կամ լինելոյն և իրանի
բայ զրպան Լ իրն , եթէ գոսլ ն և եթէ ոչ պրատանաց , էր
կամիցն ոչ ընդոնել ի մէջ Հնդարիս և ասա պատմելոյ
Հարիսի ընթանանոց առ ոչն թանի ոչոր իր ոչոյ զրեն պատ
գրուն , և ել թէ յարիս ի նցկասոյ լսոնս ասոր մոլոյ ·
Լ՝ այլ սրդ ի ոչոսմ Հարկոց լինելոյն ի կոսմիս ասրոյ ի
բայոց ուսոգանի Հասոս լինել պատանան ժողովն յայտնեալ
թէ վերոյոյ իրաց գրոց ոչ ոչ ասնիս այն , ոչ զի արդ , Հարկ
Հարիս ի գրոյ ուժոր ոչ՝ ոչ եթէ յոյզն անուն , և գասոն ոս
զիսիոյ ի Հոգոյն ոչոյ · երբ թէ եթէ ժեկոսոյց , և նիզգոն ոչ
ժոր ոչ ոնանոս · Լ՝ զի ոչ ասա ժողովոյ գասոնարանս յաստ ի Հա
հաց Լ և Լ ի բանանոցոյ ոչոս կոսանանիսոսոյն քարոզ
կարոնոյան գասն լսանոց ի քարանիցն , և բարանոնիս է
սիսկոսոյոց ոչիր ժողովոյ եթէ ի սիսնանի և յաղագն ոչ , ոս

հոգի է 'ի գրուածս նց հայիլ՝ և տեսանել զնոսա պատմեն,
վասն որոյ իրաց ասեն գուշակել զայն ժողովրդեանն ապագայ առանդեն
լեալ 'ի հոգին. և ալ թէ լեռոյն 'ի մի կողմն զնա՞ռոս նց հայիլ
'ի հեռաւոր է յաստ ապագս , յասորիս կամ 'ի վերս , եւ ,

Այլ թէ աք ասիցի · յորոմ վասն բանի հակառակումն ոչ ուղիղ ա-
սանելն զգործս ոչնոր ժողովոյ , այլ ծաղրական է , 'Լսի՛ զի
որք գրեցին զայն՝ նոսաքոյ , զատրիարգայ և կայսերայ , 'ի
գրել իբրեւզ լեարեին հակառակասիրութիւն գրել , զի առա-
ջի հայոց , ուղղին գրեին , և զոր ինչ բանք լինեին անդ՝ թէ
բարի և թէ չար , զայն միայն 'ի գիր անցուցանեին , և չիշ-
խեին զայլ ինչ գրել , և կամ զգործ ինչ դարձեալ ցուցանել ,
և զայլ գործ պատուիրակել , Այլ երկրորդ՝ եթէ յոմանք վասն հա-
կառակումն ապագայ աւանդեցին , որոշեալ ասելն աւանդեալսն
այլք՝ որք առուել ևս հակառակեն են , որոյսիսք են ասելիք ,
Այլ եթէ կամիցի զի զատոյգն իմանալ , և յերկայնութեանց զնշա-
նիսն ընտրել , զմին զայս զարան ընտրել՝ Հոյնք և բանիք ասեն .
մեք վասն այս ինչ և այս ինչ լրի արարաք զգաղութս , զայս ինչ
և զայն ինչ գործեցաք 'ի ժողովոյն մեզ , հաստատեցաք անդ
զերիս սնի ժողովս , ընկոյցաք անդ զբոնս սնոյն կիւրղի , նզա-
վեցաք անդ զնեստոր , գոտասպարտեցաք անդ զնեսանիս , և
այլն որ 'ի կարգի , Լսեալ ասեն . նք 'ի ժողովն անդ զե-
ղիս ժողովն մերժեցին , զկիւրեղ հերքեցին , զնեստոր ընդա-
նան և զ ազգաքսուս դատեցին , զքս յիրիս բաժանեցին , և
այլ ևս բազմ բանք , Զ՚ժամ ոչ պարտիս հաւատալ , Զ՚դա-
քեն՝ որ սիրն զնշանաւոր , հուստաց այնացիկ , զոր 'ի ժո-
ղովի անդ գոլալ գրեցին , և կամ ծանիցիս զոր ասանդե-
ցին , և ոչ այնոցիկ՝ ասարեալն ասեմ , զոր թշնամացեալ ընդ-
դեմ ժողովոյն՝ Զ թշնամանս 'ի բեանց գրեցին ,

Այլ արդ՝ ինչ ոչ ասիցի՝ որ ասացն էր և անիսաքդարն
գրեալ , ոչ եհան 'ի սկզբան ոնոր 'ի հայս , այլ միայն սուա
բանք ասաբաց , հոյք չանեալ՝ 'ի մեռեն զնշանիսն՝ զասաբ-
ուց քանոն էրը զնշանիսն ընկոյսն . և ոմանք ոչնի ժամ
ետեն . 'ի գիր ուղղանացուցին , և սա 'ի ջատագովել զանհիմն
բանս՝ յաւելին և ինչեանք 'ի նոյն զոյլ ասաբս , Այլ զոյս
մնալ է տեսանել 'ի լեռին գիրս ինչ հայոց , և առուել ևս
'ի գիրս պաղատ ասարանացայ գրեալ առ Թէոփիլոս յոյն ,
երես . 19 . և սա և երես . 41 . 42 . 68 . 95 . և 96 . և երես .
102 . 137 . 239 . և 318 . Իսր է երես . 109 . սանձանք ինչ և սա
գրի . զի թէ սալակերարս ոչ՝ մեռրասայ , յանկի գաղեսայի
(փրմանակ ասելոյ պարանայի) , և եղեսոկ կոդաւայի , 'ի գաս-
նաւ իւրեանց , յանմիալ՝ մեռանկայ իսկն ի ալ ժողովն քաղ-
կեդոնի , և եկեալ պատմեալ իսկն 'ի հայս , Այս ոչ բան է

[illegible]

[illegible]

[illegible]

կոչեցեալ՝ 'ի թագաւորն իւր, զոր գրեալ առ յայնս յեռ ժողովոյն շիրակեանցոյ. եւ և սոնեփոնեան սիւնեցի սեւաքեանց 'ի գլ. ՃԿ. և ՃՄ. և նաւաշ սկրտիչ 'ի թուականն ասի ասի։ Հոյակապս և սեանոյ և 'ի գիրս ջահկեցոյն. գլ. ՃԿ. երես. 309. 316. և 6:4. ն. 'ի գիրս յակոբայ նոսեան. և 'ի գիրսն պարտամնաց. յերես. 33. և 55. ՀԵՎ 'ի 67. և 182. ՀԵՎ 'ի 184. նոսա 'ի գիրս հարցմանց ասաթեաւցոյն. Ն. 7. երես. 542. և 543. ՄԲ։ Զորս զանազան գրիչս գրեալ և ապարատեալ են բազում ասի բազում յայտնութիւնս 'ի հիւ. 14. յերես. 160. և ինչ ինչ եւս 'ի Փիլ. 25. երես. 113. Ի Ներ 'ի Գ. 14. 'ի վերջոյ գնի Ը բառից տաթեաւցոյն 'ի բանից նոր, թե * Զոյլ ասեմ զպրոյեսութիւնս ժողովոյն քաղկեդոնի գոցես 'ի պատ՝ մոդիրս միայնոյն ասելոյ։

Իսկ միհոյէլ այս էր 'ի Ծիկոն նոսայեցեաց գրիգորի կոթուղիկոսի. և զի էր սա տիրոջ մի քանիցք ճարտար և թեթեւամիտ, գրեաց զպատմութիւն ինչ անպարիր և անոճ, լի սիրաւանաք և ոճաստութիւն. յոյ յարեաց և զոյսատութիւն ժողովոյն քաղկեդոնի. և Ցոյն Ը ոճի թիւոմի էր նա այնմ ժողովոյ, հնոյ 'ի գիրսն ոնոյ յարանցեալն ասելութիւն սրտի իւրոյ զոճամ կրթելն ուղղասանս ասելն. զորս և գաճառաստեաց եսթանասան և երկու գնորիւք սատ սքանչելեաց։ Զայս գիրս սորա հելքեաց միհիթար կիթիկոս հոյոյ և հոյլասիրաք և միջոց ամենի նոյ՝ սչ միայն իրրև զսուտ, այլ և իբրև զանեղծորական. ոչ յոյս է 'ի որոտասիանաց ոնոսի։

զոր գրեցին նոքա 'ի հատիմ. հոս. ծող. ԺԵ. երես. 1267։

Լան եւս 'ի գիրս ինչ թշնամեաց ժողովոյն քաղկեդոնի աղաչանանք բոլոր և սուտ թիւ ի սոնհանոր. զոր չի մարթի մի քան միոջէ թուել։ Սուտ է նոսա այն՝ զոր 'ի մէջ բերին, թէ սիրն սիմոն սիւնոսեեաց մերժեալ ի ցեղ զժոգանի քաղկեդոնի. ոչ դնի 'ի յայտնութիւնս. հոյ. 14. և 'ի գիրս ջահկեցոյն. երես. 317. զի նա ինքն սիմոն սիմոնեկոց՝ 'ի ինքրել 'ի նոնի լեռնի կոյսեր յոյսերդին մարիանոսի, թէ ինչ կարծիս ի ցեղ 'ի ոչ ժողովոյն քաղկեդոնի, գրեալ առ նոս, թէ հաստատութիւն ընդեմ զոսն. զրեաց և առ զիսեր ենկս անտիրաց այսոնց։ * Լոս ասէ յետոյս միայնոյն ասաքեն նոս՝ նոսցի կոյսեր զեմ զկարծիս 'ի վեր դաւանութիւն վերոյիշեալ և երեսուն ոչ հարց, որք գրեմարեկան 'ի քաղկեդոն. և եմ անշարժ հաստատեալ 'ի նոյն գաւանութիւն նոյ. որ 'ի սոր հարցոյն յայտնեցաւ, Ն։ Զայս թուղթ սորա 'ի մէջ բերի եւ ապրիա. Ը. 10. երես. 276։

Սատ է և սրն, զոր ասեն ամենք 'ի հակառակասիրաց, յորոց առեալ է և ասաթեաւցին. Ն. 9. երես. 547. թէ 'ի ժո՝

զանձ քաղաքացւոյն փոխեցին զոմանս պարտականս, և լուծին
զանազանս ի մեռելոց և ի միս. զի ի մէջոյ դարձին ինքեանց բա-
ղում երեսն, ցիշատակս թողեալ ի մտաց քաղաքացւոյն. սոյն ասա-
գրութեամբ մատեանս ցուցանեն, և կնոջանք ոչ, զայսոսիկ նրանք
ցուցանեն. ուրեմն ասա զայսպիսեաց ասելոց ի սէր. թող
զանձն զի ընդեմ ետ ինքն զայդ ուշնել. մի զի ոգեկոչ արասցուս
նոր առ լուսոյն և ուս յոյսս ասելոց հաստատութեամբ, և զանձն
զչարաշարութիւն՝ քան ասելոցն ոգեկոչ խրատեսցուք. զի՝ նոքա
ասացան՝ զոր ասացին զանձն. զոր լսեսցեն և ինչեսցեն.

Ասա ի և այն, զոր ասեն սոքա, թէ ժողովեալ լսցին. նի-
ստարանեալ ի՝ նոքանէ ուսանիցուք զնոսա զնոսի, և խոս-
նեալ ի՝ բաժանեն, զոր ասեն ի՝ ոսանանել ի գիրս սահ-
ման. եբեր. 547. և ի՝ քաղաքացւոյն. եբեր. 407. զի զոր
միայն ոչ յիշատակի բնաւ ի զարթս ժողովեալն, զայն ընդ-
եւ ելք լինել, քանզի թէ ոչ այսպէս էր, լուսանոցին ասեն
ուրեմն, զի՝ սերմանին. արամիտեան ինքեանք բաղդի-
ասացանեին. ի՝ սրա և յոյսն ինքն.

Ասա ի և այն՝ որ գրի ի մատեանսի միայ՝ ի վերս թաղ-
մանի թարգմանեալ յասարդոց, մեզ և ի՝ մասին ի գիրս ա-
ղեւանոցին. եբեր. 547. թէ ի՝ սարկիսանս առաջեալ զարդ-
ելաբանդիցին՝ ետ կնասուրել ի՝ քաղաքին և ի՝ ասոյնանոնէ ի-
ղեւանոցս ժողովեալն քաղաքացոյն. * բեր զոր ասէ ի՝ բերն. [illegible]
[illegible] ասելոցն. [illegible] ասելոցն. [illegible] ասելոց

թեւացին • յերես • 543 • թէ թեոդորիտոս էր այլոցն ժողո-
վոյն քաղկեդոնի • ՚ի մէջ հաւատոյ թէ կարող նոյն լինել ուղղա-
փառացն, թէոդ թէ զգլուխ • զի որպէս յայտ է ՚ի պատմութեան,
հարք ժողովոյն անապատ ուրեմն յետ ընդ քննութեան և յետ
ատեան նմին յայտնապէս նզովել զնեստոր, ընդունին զնա ՚ի
հաղորդութիւն ժողովոյն, և ոչ էին ՚ի գլուխ •

Ուստի է և այն՝ զոր ասեն ոմանք • յորոց առաջին են և ոմանք ՚ի հայոց, առ ՚ի ասելն առանց զժողովոյն քաղկեդոնի, և առ ՚ի ընդունելն զուգանել զժողովն՝ զոր ասեն զերկրորդ յեփեսոս, թէ յայն խառն ժողով եփեսոսի նզովեցին զեւտիքէս և զդասակարգ նորին • զի ոչ թէ նզովեցին, այլ ընդունեցան ընդ ՚նոս ինքն զեւտիքէս երկու զուգախոհս, և հասարակեցին ընդ ՚նա վերջացն յիշատակ [illegible] • [illegible] զդասակարգն նորին ոչ ընթերցան և ոչ նզովեցին • [illegible] է ՚ի վրայ թէ զորոնց այնր ժողովոյ • Բայց յաստուածութիւն [illegible] [illegible] են այսպի- սի [illegible] • Այսն և այլ նորանոր [illegible] • [illegible] ենթէ [illegible] ՚ի յետին գիրս հայոց, [illegible] [illegible] պատճառեալ ՚ի [illegible] [illegible] • [illegible] ոչ միայն արժան է [illegible], այլ և [illegible] հանրական յայտանի [illegible] թէ [illegible] [illegible], որք զայն- [illegible] [illegible], և [illegible] [illegible] [illegible] յաղթ. մեր •

Ա[illegible] [illegible] զոր [illegible] ընդ ՚ի մէջ ժողովոյն քաղկեդոնի, [illegible] է • զի [illegible] [illegible] ՚ի հայոց, որք թէպէտև [illegible] [illegible] ժողովոյն, [illegible] [illegible] մերժեն • [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] է, զի ասեն, թէ հայք ժողովոյն երկու բնութիւն [illegible] ՚ի քն • [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], և [illegible] [illegible] • Այսն զի այդ [illegible] [illegible] է, և [illegible] • եթէ [illegible] է, [illegible] հայք ժողովոյն [illegible] [illegible] • այդ՝ ոչ է [illegible] [illegible] [illegible] • [illegible] եթէ [illegible], [illegible] [illegible] է [illegible] ոչ [illegible] [illegible] [illegible], այլ [illegible] [illegible] հարս, [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], և [illegible] • [illegible] [illegible] և [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], և [illegible] [illegible] • զի [illegible] [illegible] ՚ի [illegible] երկու բնութիւն • [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ՚ի մի [illegible] • [illegible] [illegible] [illegible] և ՚ի [illegible] հայոց •

[illegible] [illegible] ՚ի [illegible] [illegible] [illegible] ՚ի [illegible] [illegible] ՚ի [illegible] • [illegible] • երես • 234 • [illegible] [illegible], թէ ՚ի [illegible] [illegible] բնութիւն երկու • [illegible] [illegible] և [illegible] • [illegible] [illegible] ոչ երկու [illegible] • [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

՚ի

ի չէրբն կոչեցեալ վերոյ հաւասայ. երես. 208. եւ ասէ,
թէ արարեալ սրիսս մի պարզ բնութեամբ ասէր ի քեզ, և այն
արարած, վերագոյ եկեղեցւոյ * Հարկաւորեցան երեսուն ե-
,, կոս ասել բնութեամբ. ոգի գրն ճանաչեն ի գիրս կոչեցեալ
,, ոչ, յոտ աջին թագաւոր, թէ բնութեամբ երկու. Զի ան-
,, և մարդ. այլ սրդիք ալ երկուս։ Ի։ ահա հայեալք լուսոյ
թէ ալ. հոգոյ ասացին ի քեզ երկու բնութիւն, և ինչն ան-
հաւանի թէ ճշմարիտ է, զի ի ոչ արդեն կամ ի մեզ ան-
երկու բնութիւնք.

Լուսոյ սը դիմաղրեցեք. յակոբ. ոչ ասաց, թէ ոչ հոգոյ
միայն ասացին զոգի, այլ թէ երբեմն ասացին. Պատճառ.
էր ասել եւ, թէ սրբ հոգոյ միայն ոչինչս ալ ասացին. այլ եր-
բեմն, յայսմանէ ձեւանայ ոչ ասելի թէն երկապրաւանական
ասացուցաւ թէ. Ք թէ։ ոչն բանիք սրբ հոգոյ կամ ինչոր
են, և կամ ասաւ, եթէ ոչ հարիւրն են, ապա ի քո են երկու
բնութիւնք, թէ։ երբեմն կոչեն ասացեալ, և թէ միոյ։ կամ
եղեալ ասաւ են, երբեմն ասաւ իսկապան ինքն, և ոչ կարի ոչ.
հոգոյ ասեմ։ Լուսոյ և այն՝ թէ երբեմն ասացին, ալ ինչ զրի.
պի ոչ էր հարկ յաստեղայն զրեցս զնոցն բան յեղանել մի
ոչ, այլ յորժամ ընթասցն հոգոյ ասացին։

Իսկ ոչն կիւրեղ, յառաջեալ թագեի, զոր գրեաց ա-
կունքս, յեռ ասելոյ՝ թէ մի է բնութեամբ բանին մար-
դելոյ, յարեր։ * Լուեալ թէ են երկու բնութիւնք միա-
,, բանեալ, և մի Յիսուս։ կիրեղ սոյնամ թարգմանութեամբ։ Ի։
,, կամ զալ ասելոյ զբնութիւնս միաւորեալս, և մի Յի-
,, սուսի և նոր զանն ոչ, մարդասիրեալ և մարմնացեալ։ Ի։
քան կոչ ի գիրս պարալիանոյ կիւրեղի ապագրեալ ի կո-
ստանդինուպոլիս. երես. 409.

Օ սրբոյդ երկուս վկայութիւն՝ զգրիգորի աստուածաբանին և զ-
սոյն կիւրեղի յառաջ բերելոյ հարցանին ի յերկրորդ թուղթն
առ մանուել կայսր՝ ասէ։ * Լարեալն բնութեամբ զարմի-
,, ոյսամ ոչինչ ոչարաւեալ, ոչացաւ ի մերս բնութեամբ մար-
,, մնելի, և ոչ ըստ ասելոյն կամ փափաքումն ընկալաւ ան-
,, թէն ի մեզ կամ թէ, կամ մարդ կամ թէն յաստուծոյ։ ոչ
,, ասոց միաւորութիւն անարատելի և անփոփոխելի։ Ի։
,, ի՞նչ սրբոյն երկուս բնութիւնս և երկուս դէմս ասեմ
,, զմիս զա, և ոչ ի՞նչ եւարիրեալ և հաստատեալ։ ալ։
,, բնութեամբ ասելոյ զմիութիւնն։ զի մեծին գրիգորի ասելոյն
,, նեմբ ասել զերկուս բնութիւնս ի մեծին գրիգորի ասելոյն
,, յստ կրաւորեանն թագեին գրեալ ի նիկիա ասելոյն,
,, ոչոց ընդ նմ՝, եթէ մնաւեալքիք երկուս, յստ նիկիա ասել։ նոյ
,, գրիգոր) ն. գրասանան. քանզի ասէ և մարդ. . . . ։ նոյ

,, յոյժամ ՝ուծ է և մարդ , միացեալ անձնաւորելի խառնմամբ
,, և անշեղապէս , յայտ է՝ թէ՝ ՝ուծային սէներ բնութիւն , և
,, մարդկային . . . ։ Եւ այլեւս ասէ (նոյն գրիգոր) , եթէ
,, կրկին կը , յայտ է թէ բնութիւն , և սէ սնձնաւորութիւն ,
,, ։սկ զմի բնութիւն եղանակ , զոր ասեմք մեք (ասէ նոյն
,, հալին) , մի՝ ոչ յայլ ոչինչ կարծիցէ , քայց (եթէ) յայլագոյ
,, 'ի յերկուց բնութեանց անքաժանելի միաւորութիւն ։
Զետ այսոյ բանից յառաջ բերէ զոյնեալ բանս սրբոյն կիւրղի ,
և ապա ասէ . * ։Որպէս զիւրաքանչիւր , որ Շրէմ բաժանողաց
,, զայս խոստանայ , (Ցի թէ՝ մի է բնութիւն բանին մարմնացու-
,, ցեալ) , Ցգեմ՝ շփոթմամբ ասողացն զմի բնութիւն՝ զայս ասէ
,, 'ի նոյն առաջին թղթին , թէ զմտաւ ածեալ չմարդանա-
,, ցեալ եղանակ՝ տեսանեմք , զի երկու բնութիւք եկեալք առ
,, միմեանս ըստ միաւորութեան անոնչիոտելոյ անշփոթ քար-
,, և անփոփոխապէս . Ցքի մարմնոյն մարմին է , և սէ ՝ուծու-
,, թիւն , թէև եղիւ ՝ոյ մարմին . նոյնպէս և բանն ՝ուծ է , և
,, սէ մարմին , թէև իւր արար զմարմինն անօրինաբար ։ Եւ
,, յետ սակաւուց ասէ (կիւրեղ) , թէ յոյժամ եկեալ 'ի
,, մնածութիւն միոյն և 'ի տեսութիւն հոգւոյ աղքն , եթէ
,, զինչ օրինակաւ մարդասցաւ միածինն , երկուս գոլ ասեմք
,, զբնութիւնս , և մի քս , և որպէս և ՝որ զբանն մարմնացեալ
,, և մարդացեալ ։ Եւ ասէ (ասէ նոյնհալին) . . . ուղ-
,, ղապէս և ազատաբար բերիմք 'ի կրկին տեսութիւնս բա-
,, նից . մի ասելոյ բնութիւն բանին մարմնացելոյ՝ ՝ը սեղն կիւր-
,, ղի յայտագս անձնառ միաւորութեան , և երկուս 'ը ՝ուծաբա-
,, նին գրիգորի՝ զ՝ անկարեսաց և ոչ՝ նեղին գոլոյ բնութեանն
,, ՝ուծայնոյն և մարդկայնոյն . (զայս կրկնեալ և զազգոյ ջան-
,, կեցի . Գ. Գ. Եղեալ ՝ուգ. ոնի և զայլ բանս նոյնհալեսոյն , և սոպա
,, յաւելու նոյնհալին) . . . ։Զոր՝ ասէ և մեք ՝ը ուղղափառ
,, հարցն աւանդեսեց նոյնեմք զոյնասիկ , սրբ զ՝ յերկոսն և
,, այլոյլսն մի բնութիւն ասեն բանին մարմնացելոյ ։ Զ՝ Ինչ
,, բան զայս որպիսագոյն կարէր լոսիլ նոյնհալին . սր և յա-
,, ւաղս թեղեցոյն ասէ՝ թէ այս է դաւանութիւն ենկեղեցւոյն հայոց ,
* Գ. յո ինչ այժմս ասէ տոհսս փոքր 'ի ջատ . . . ատ 'ի ինչ-
,, տեղոյ զլսանալոյ եկեղեցւոյ հայաստանեայց զանդիոպ-
,, իսելի դաւանութիւն հաւատոյ , որ 'ի ՝որ հրրորդութիւնն և
,, 'ի սնարկութիւնն քոի ։ Եւ գտրձեալ ՝ոս ինքն նոյնհալին
,, 'ի յո սրբոյն 'ի դաւանութիւնն գրե . * Երկու ասել դորձեալ
,, բնութիւ , վա՝ 'ի յերկուս գոլ միութիւն , սլ է օտաբ Ձիմոր ՝ոս-
,, թիւ , թէ չբաժանեն յերկուս զմին ։ Եւ 'ի վերջ յո ոչ-
,, ասյն 'ի ։Գ՝ էջ էլ . ասէ . * Նոյն ոչ՝ ասեմ հնոյն ազատայ սր-
,, դիայաս , 'ի կուսէ ՝ուծ և մարդ . նոր խառնեցաւ , երիսկին

,, (զի ոչ այլ արքունական երդումն, քան ծանուցն, նոցին, և մեր-
,, մին) անձառապէս յայտ միացաւ։ և բնութիւն երկրաքանչիւր
,, ի զանձնեալսն։ բաժանեալ ի մի լրումն բնութեան յաստա-
,, ցան, և երկուքն միաւորեալ ի միութիւն կոչեցան ։

Եւ յետ ասանելոյ զ սոցանէ զ նորընտրելոյն ի Հրաշնան-
յերէ։ 468։ և 469։ ասորոգրեալ ի կաստուս գիրուսարքիս յամ-
տեն։ 1782։ յաստէ։ * ||Ապա գոհութիւնս, և ոչ ճշմարիտ
,, անչափելի միութեամբ խառնեալ զանխառնելիսն։ զոր և զան-
,, ջելի խառնմամբ։ զոգիս զ ոչ զոգեալսն ասեալ։ և անմարմ-
,, նիս մարմնոյն փոխանցեալ ի նեղութիւնսն և ի չարչարանս։
,, բուսեալ մարմնոյ, և ի գիս թեւոր և թեանոր բնութիւնս։
,, նոյն միոյս յանապա և յանդիրեալ մեռանելն պարզելի։
,, ոչ՝ երկուքանչիւրոցն յատկութեանցն բնութեանց պահեալ։
,, զիս։ և միացեալ անձառապէս ի միոջ ի զոյս խառնման և
,, միութեան։ մի որդի և մի Աստուծոյ կատարելոյ։ ։

Զնոսա երկուքն կատարելոյ է։ և այնոքիկ երկաքանչիւր կա-
տարեալ բնութեանց յատկութիւնքն ունելիս էին։ ապա երկ-
քանչիւր բնութիւնքն կատարելապէս էին ի մի միոջ։ և ոչ այլ
ասելոյ։

Ասելոյ ի սոսին սարկանեալ և ժողովեալ գրոցիկոնին։

Լուսաւորք ի մէջ բերել առաջ զ ոչ ոք բանս ասելոյ զայն։
զի չէ անելոյս։ ոչ և զոչ՝ զկոչելոյն ի պատմութիւն։ դ։
երես։ 227։ գրեալ ։ 230։ (։ այլ ոչ ի թղթոց ասասանոց գրեալ
պրոգրամ ասարմանցուցն, զոր զրեն առ թեոդորիսատ։ ։ մ։ ։
երես։ 127։ * ||Զ փոխանցեալ ոչ ասելոյն բնութիւնն ի մարդ-
,, կայնն բնութիւնն։ և զ փոխեցեալ մարդկայնն բնութիւնն
,, յաստուծայնն բնութիւնն։ այլ (մեկ գիր) երկաքանչիւրն և
,, նորատ մնացին ։։ Դարձ յայսոսիկ երևի, թէ ոչ ասելոյ և
ասել երկաքանչիւր բնութիւն, կամ զոր նոցա ի երկու բնութիւն
ի քո։ ուրեմն և ժողովն քաղկեդոնեն զայն ասելոյ՝ զ ի մի
խոստովանել, այլ՝ ասելոյ ընդունել։ ՝ զ որում և զքրիստոս անգամ
ընդունան հայոց մեր, հար և յաստուած գրիգորի նիզակի ասոյն
անուանելոյ։ զի ի սնոտիոնի ուսանելոյ։ ինչ ոչ ասելոյն։
* Պատասխան և ուսման ընդարձակ Յովհաննէս (քաղկեդոնի)
,, գասանի ի մէջ մեր։ ար ի երկոքն ար հարիւր քան զնա։ ։
,, մեծայն։ ասել որոյ և ընդունելոյ եղեալ ի մէնք։ ։ ։
ասելոյն ժողովոյն քաղկեդոնի թերի և յանիրաւ հաստատ
զիրս Աբրահամ Զնոնարատաւն կոչեցեալ։ երես։ 110։ զոր և ասել
մասին եկեալ ի պատմութիւնն։ և հասանոնի ՝՝ այլ։

։։։ արդարև ապա մեր անուանս ՝՝ ունուն։ ի ոչ զրանոն զոյն։
ասելոյ։ և ոչ ասելոյն մեր։ զի ոչ ասելոյն ՝՝ ունուն։ զոյն։
դեպ խոստովան ի մէջն։ զի որպէսզի յանի հաստատելոյ
կամի կոչ ասելոյ մեր ի Աշնարատաւնի հաստատոյ զոր ընդունու։

'ի սէր լսողաց նոցա, եթէ տեղեկացեալ կայ ողորմ մեզ սէր ժողովրդոյն քրիստոնեայն, սակայն երից նախընթացաց ժողովոյն, ոչ երբեք մերժեալ զայն ժողով, և զչքնաղս հաւանեալ և միաբանեալ 'ի կարգիս սաղմոսաց, որք միայն գոյան 'ի վերայ երկրի միշտ հակառակ ազգաց ժողովոյ, և զայդ մեր 'ի նոյն ձևացեալն երբեմն սասանեալ, և երբեմն շարաբերեալ, ուստ առնէ և միոյսիկ ասարի։

Լայն ասիցէ զբ։ զի պիտոյ էր 'ի սահմանի ժողովոյն գնալ երկրս բնակեալ։ Պէտեմ, ոչ եթէ ժողովն հորոյ. Եդ, այլ զասանդրեալն 'ի սոյն հայոց հաստատեալ։ և հնարկ իսկ էր հաստատել առ 'ի յանդարժանեալն հմտարանեալն հաստատ ընդհամ եսաիքեանց։ Զ. որպ ծանոթանալի արժան է գիտել, զի չարս երևելի մեղրանեալք ծագեցան յեկեղեցւոյ 'ի վերայ իշխարդ երկրագանեալ և մարդեղանեալ վիճանց ներհականք։ սրոյ երկոս չարաչար խառնակիչն, և երկոս չարաչար բաժանիչն։ Զաբել չարաչար խառնակիչ, արիոս չարաչար բաժանիչ։ Նեստոր չարաչար բաժանիչ, Եւտիքէս չարաչար խառնակիչ։

Զանգի նախառաջին ասել լիբերիոսի եդ յերրորդանեն մի քնանեն և մի սանն։ և սէր հայոց գոսանոլորանաչ զայս մոլորանեն։ գոսանեցին զերիս անձինս։ Զնա սարկիչ յարեռս սրիս, և եդ յերրորդանեն երեք անձինք և երեք սլլանեռ ընանեն։ մի քան զմի կրանը։ և զայս մոլորանեն գոսանապարանեաց ժողովն նիկիոյ։ և գոսանեցուս մի քնանեն անբաժանելի յերիս հաստատ անձինս։ Զայս մոլորանեն վերարերի և մանիքեանին, որ սրբոյս զմին յերից ունանց։ զի զանանեն հոգանն սնչ։ որոյ վն գոսանապարանեցաս 'ի ժողովն կոստանդինուպոլսոյ։ Զնա ոչ նչ նեստոր, և եդ 'ի քն երկոս բնանեն և երկոս սնանեն։ և զայս մոլորանեն գոսանապարանեաց ժողովն եփեսոսի գոսանեցուս մի ոնան 'ի քն. կամ սրնոյն է, մի քն։ Զեստնեստորի եւ եւտիքէս։ և եդ 'ի քն մի անձն և մի բնանի շփանեալ։ և զայս մոլորանեն գոսանապարանեաց ժողովն քաղկեդոնի։ և գոսանեցաս երկոս բնանեն 'ի մի անձն քան անչփոփ և անբաժան միաւորեալ։ Զբ' սրպէս խառնակիչն չոր մի քնանեն յերիս անձինս, կամ զի նոյն է' երեք անձինք 'ի միասն բնանեն, ոչ լինի երեք ոչ գոսանիչ։ սոյնպէս և խառնակիչն 'ի քն մի անձն յերկոս բնանեն, կամ հիրոս բնանեն 'ի միասն անձին, ոչ լինի գոսանիչ երկոս քն, այլ մի։ Զայ և սէր ժողովն յաղկեդոնի այսպէս սահմանելով' ոչ եթէ մոլորական ինչ հաստատաց, այլ զայն միայն հաստատակեաց, զոր հարկասար էր գոսանիչ, զոր և գոսանեցին և գոսանին իսկ հաստատ

գեալ՝ ՅԵՍ. և այս կրեմ բարեբարոյ բառիւք, և կրեմ խոս-
տովանելով զմի և զնոյն քրիստոս Աստուած և Աստուածամարդ,
ոչ ի՛ տարբեր Աստուածութեան կամ արարածոյ՝ Աստուածն և կրեալ
բնութեամբ մարդեալն անշփոթ միաւորեալ. զի այս նոյն է զ-
այնմ բարեբարոյս ասասելն՝ թէ երկու բնութիւնս ի մի քրիստ-
ոսի միաւորեալ՝ յասելն՝ ի յասածեալսն։
* Նունեղով անապատ քնն ասելն՝ առ այս մեզ հնեմն հա-
,, կառակուն՝ զի նոքա ի՝ ՅԵՍ և մարդ ասել զնա, և երկու
,, բնութիւն (՝ի քրիստոս՝ մեռեալ առանձինս զ միայն զնոսին, այլ
,, զանհնին երանելոյն յայտնապէս մատակարի. իսկ երկրորդ զի
,, զնոսին ասասցուք ասելոյն՝ ասա զայս ի՝ ՅԵՍ ոչ ՅԵՍ և
,, մարդ զասասցեաց, զայլեալ բնութիւնս ի զնոս միոյ անձ-
,, ասասցեաց։ Իսկ չար է սա այս ընդ ասոյդ ասասելն և
,, յանմեսասասելն թուժանել. յորմէ հետեւ սոսնանին զոս-
,, նունք և մեք ի. ՅԵՍ. ՅԵՍասասիկոսի գրոցն զոյս հրաման.
,, ՅԵՍ՝ զոր ասացեալ է յեկեղեցեաց։

Իսկ զոր ասացեալ զ փիրս սոսնոց հակառակողաց, և ի փիրս
պարսաւելոյս, թէ ժողովն բաղկեդոնի և քաղկեդոնականք
ամ բաժանարար եղին զերկուս բնութիւնս ի քրիստոս, զայլ զայլ-
ասելն է, և յայսմէ ասասելն՝ զոր հետեւեալ ի սոսնանէ
դրոց՝ թէ անդ սակաւ կրկնեն հարք ժողովին զասասելս, ոչ
բաժանելի, սնորոշելի, մի և նոյն ոչոքէ, մի և նոյն կամ-
քն Աստուածն և Աստուածամարդ։

Իսկ սոսնանք յաւելուն, թէ այս ժողով պիտանեցաւ ընդդեմ ա-
նէց սրբոց կիւրղի, իբրոյ ուրեք գրոց, զի և բնութիւն
բանին միաւորեալս. իսկ յայն ժողով երկու բնութիւն ասասցին
(՝ասոյց այլ սնոնասնի նոսն է. զի թէ այն ժողովն մեր-
ժեալ ՅԵՍ զոյգ բան կիւրղի, սոնցն ՅԵՍ զոյգ պիտիք ասել-
բայց ՅԵՍ ոչ միայն լուրջեալ, այլև հաստատեալ իսկ ընդ-
նելով և գովելով գրքոյսն՝ թէ կիւրղի՝ ի մի միոյ ՅԵՍ-
յորս բնութիւնսդ կրկնի այդ բան. եւ և ՅԵՍնելով զնոսին
դիւրաբերեալ գրեալ առ Կայոսն ՅԵՍեսիս գիրս՝ յորս մ-
նա ՅԵՍ կիւրղի գրէ՝ «Մի է բնութիւն բանին միաւորեալ»։
Այս հաստատեալ ՅԵՍ մեռեալ կիւրղի և ՅԵՍեալ այլ՝ ոչ
հարց նոսն ժողովն չասեցանեն՝ որ և հաստատեալ ասի՝ «Ա-
ստուած բառոյոց մարդոյ մարդոյն դրոցն, զաստարեալ յանձ-
649. Մինչդ ՅԵՍ եկ ոչարեալ ՅԵՍեսի ասեցին, որք ընդանեն
զայս հայն. ոչ յայսմանի ասեալսն՝ ի հաստատմունս ժողովն
հարց. Ա. երբ. ՅԵՍ. Ի ՅԵՍանն է։
Իսկ ՅԵՍ զոր ի ՅԵՍեալ միասն ասացն զայլ բան կիւրղի, հե-
ղի յասանելեալսն ՅԵՍեր հերետիկոս։ ՅԵՍ զոյս ասէին՝ թէ
կենդանի ՅԵՍանուր ժողովն ի ՅԵՍանն. ՅԵՍ. հարց. Ա. երբ. ՅԵՍ.

տանելով . * Այն զի որ 'ի խոստովանութեանն զգիտութեան յերկուց բնու-
,, թեանց' միութեան և մարդկութեան , և կին յանուն մի բնութիւն
,, բանին իւր մարմնացելոյ , որ այնպէս խոնարհ , որպէս հայրն
,, ուսուցին , թէ յամարին և 'ի մարդկային բնութիւն զօ-
,, րով միաւորութիւն ի անձնաւորութեան' մի զի եղև , այլ 'ի
,, ձեռն այսպիսի ձայնից հնարի 'ի նոցին միաւորեալ զի
,, պարզ բնութիւն կին գիտէին ոմանց և մարմնոյն քոյ , այսպի-
,, սին նոցանիւ եղելոյ . Մանզի երբ ասեսջ , թէ միածին
,, ոմն բանին միացաւ ի մարմնոյ ըստ անձնաւորութեան , ոչ է-
,, թէ շփոթութիւն ինչ բնութեանց ի նոցանց ասէսջ լինել , այլ
,, յաւէտ անապառ միաւորել երկրպագութեանն' որ ինչ էր ,
,, խոստովանեսջ միացեալ զմարմին բանին ի մարմնոյ . Այդպէս որպէս
,, և մի է քո , ևս և մարդ , նոյն ինքն համագոյակից հօր
,, ըստ աստուածութեան , և նոյն ինքն համագոյակից մեզ ըստ մարդկու-
,, թեան . Ըստ որում միաւորեալ հեղեալ և նզովէ եկեղեցին որ' թէ
,, զոյնոսիկ որք հայր 'ի մասն բաժանեն կամ համանեն , և
,, թէ զայնոսիկ որք շփոթեն զխոտորհուրդն միութեան ստա-
,, բնութեանց քոց .

Այլ կան եւս ոմանք' որք ասեն , թէ ժողովն քաղկեդոնի
ընդդէմ զնեստորի լեւոնի արարեալ գրեալ առ փլաբիանոս , որ
և կոչի սուրբ լեւոն . յորում զայս ասեն նեստորական
միաւորութեան ։ Այսպէս կարծեսցե է , թէ միայն ոչ խնդրեն զայս
այս մեկնութեան հայրապետաց' որք զժողովն լեւոն ընթերց-
ցեալ զմեկնութիւն սուրբ , և զանուանս ընդդէմ իրերն տանէ
համեմատ միոյ կին ըստ , նոյնպէս և այլ յուղղոյ եկեղեցեաց .
իսկ որ ինչ կարդացին խոստովանութեան ։ Եւ զորս' զխօսս այսպիսի ան-
համար աստուածոյ եկեղեցւոյ յայտնապէս ձևով ընթեալ' որ
զանուն աստուածոյ , յորս նամակն լեւոնի բանն ինչ այսպիսի . և ոչ
առաջին քննելոյ գտին ։ Արդ ապա ձայնս ուղղափառ է այս ,
մինչ թէ առանց միոյ է' ըստ առանց ընդունելով զայս-
պիսի սոսկածութիւն բանս խոտել , և ընդ Աստուածածին զը-
րելու ճշմարտութիւն յայտ լինել . զոր և բազմաց բանագիտու-
թեան կարծիք մանաւանդ 'ի գիրքն այն յուսացան կոչեցեալ , ան-
յայտ և սուտ խօսելով զժողովոյն քաղկեդոնի .

Արդ այսպէս է եւ զբաշել , զի այն ուղղափառն և խնա-
մոյից թեմայն ոչ եղեալ ուրիշ թարգմանեալ եղև 'ի մի-
յում այցի մինչև ցայսօր . այլ այլոց բան զոր 'ի յոյժ ամենայն
առ մեզ բազում յառաջացեալ ի հայկական սահմանիւ առն .
որ յայտնի երևի 'ի բնագիրս նոյ . Որպէս այն ճշմարտութեան
թեան' զոր արար նշանս զմայրենի , ոչ է ի բան ոմանց , այլ'
այլոցն . որոյ մի և որք չեմն անգիտաց , որպէս խոստովան և
այլոց խօսիս . ամին լինի կամեցեալ նորոց ճշմարտելոյ զայս

աստուածոյ. բայց վասն երկրպագելոյն զանց արարեալ՝ ոչինչ
խնդրեմք։

Եղուն եւ՝ որք ասեն, թէ որովհետուն՝ ի մէջ այնր ժողովոյ բեմ
խոտմանելոյն ծագեցան, չիչ մերժեմք զնա։ Զ. Զ որք զոր
ասեն. կարելի ասել, թէ մերժեմք նոսա զժողովն նոցին.
զի՝ ի մէջ այնր ժողովոյ եւս մերձաւոր խոտանելոյն ծագեցան.
և այսուհետուստ այնպէս գործացուս, մինչեւ ասել իսկ սոսին, թէ
ահա բարձաս եկեղեցին Քրիստոսի։ Զ սրոյ և յայսմանուրան ան
ի Մարգ. 18. Եթէ այսինքն * բան զոմանցն ընդունանա
ի բանմանցան և բարձրացան ՝ ՝ ՝

Ի՞նչ ի վերայ այսր ամի ոմն խորհին զաքա ի բառէս երկուս բնու-
թեան , թէ Եկեղեցի և ամ իրաւ զնոյն դասանին , ոչինչ խորհին և
ի ձայնէ քաղկեդոնն բառիս , թեորիա և ամ իրաւ հաստա-
տեն զդասանութեան նոցա · և այս վասն այնորիկ՝ զի միոնգամ ի
սկզբան ունէ սատանան զաղեր ի լարաբլիս զուռացոյն ա-
ստուգոց առ ձայնդ քաղկեդոն , ի բառն նեթ հայելով սուր-
ոնն · քոցց յոյս է թէ ԶԵ ասելոյ լամբրոնայսոյն , ոչառակ
բառն ոչ ունել գոյութիւն , նոյնպէս և ոչինչ օգնէ , այլ ի
միտս և ի դասանութեան պարա է հոյել , և ԶԵ այնմ դասան-
լով անհակառակ լինել ։

Ի · վերջ սուրբոյ ոմանց գանոնաբերդոյ ժողովոյն քաղկեդոնի ,
որ ինքն՝ սնեբիանոսի , նեստէի , ծանիգաղոսի , և
պարսամոյ սամոսատցւոյ ։

Ոչանգ՝ թէ զոր իրեն՝ հաստատուսին ինն յիշատակեալ եմք
ի կարգի պատմութեան մերոյ · ոչ կամիմք առաւեր զչուշուն
ինչ առնել ի վերայ իւրաքանչիւրոյ ոչ , և նախ ի վերայ սնեբիա-
նոսի , որ և ասի սնեստիանոս ասորի , կամ սեբերիոս անախա-
քացի · Ի՞նչ՝ զիրուն ոչ ասի է , զի ազգ մեր նշանել զոս իբրև
զՀերետիկոս · սոյ յայտ է ի բանից ոմանց առ առաջին
նոցա իրն յունաց ի ժամանակս կիր մանուելի · ուր ասեն ։
* Նեստորիոս զեսոքեաս և զսեբերիոս ॥ · Լուսնակս և ի կանո-
նագիրս · գլ · ԺԲ · գնի · * Նեստորիոս զսեբերիանոս ॥ · Լոյ յայտ-
առուրս · տող · 15 · երես · 670 · եջ · 2 · սոյն և ի գիրս հաստատ-
վոյոց · գլ · ԺԲ · գրեա · 387 · և 393 · և ի մեկնուն կանոնաց-
կնայց՝ ուրգոր մեծի · ի յաստաղաշ՝ · Ի · պետ · ի ՀՆ · յեռապէ՝ ·
երես · 660 · ԶԵ Տիւեոդիկոս դասի · Ի թուղթ յայսմանի երևի , թէ
սոյն յիշատակ՝ որ գրի յայսմանս · տող · 20 · երես · 682 · և
ի հնգ · 14 · զանեալիանոսն , յաստուծոյ է առեալ և ոչ զմ-
մուռ ելել առանց գիտելոյ , թէ սոյ և որպիսի ոչ լցի · ո-
բովհետև ոչինչ յիշատակի սոյ զայսոնպոյ նորին · Ոչ մոռնի
է առել , թէ զոն զի ի յաստրիսի · 20 · կանոնագիր յիշատակ
սնեբիանոսի վկային · զոր նոյնոսուկեցաւ յուսարս գիսոկեղ-
ապիսանոսն , սոյ է ուսանել ի վերայաբանուն հոմանալեցոյ ·
տող · 20 · գուցէ սասրիք ի ոսկի սոյոր վերայի մուծեալ իցեն

(2)

զնա անդ՝ առ ի գլուխս հաւատեցուցանել և այլոց ազգաց
այլ լեզուս հոգւոյն ։ և կամ թերևս այլ ևս ոչ ոչն ։ Զպա թէ ոչ
զնորա մեղքն էր յայտնաւորապէս ։ յերես · 670 · ի մեղ բերել
զնա իրրև չէնեանիս , և ի նոցն ուեղող · յերես · 682 · մի
չեր իրրև զնչ · ոչ առնէ և մերուկ հաղաչէ ի թեռուցնելոյ
գրեալ առ լասին , ուր զարդարեալ այս մերմեալ տեղեաց
գրեալ առ լասին , ուր զարդարեալ այս մերմեալ տեղեաց ։

Զգիւանոցեալ կոյսն պայծառ ի Հաւատոյ ։

Սիրն հանան և պեարաբ թեռելոյ՝ այն է գիտակցին , նոցա սի
ամուրց , (որպէս ոնանք պատասխանեալ յոյսամբ՝ · հոմ · 14 ·
իբրև հերետիկոս մերմի ի հոգոյ · ասոյ և գրիգոր կանոն
զնեալ հոգաբարոյն հարգեալ ի թեռելոյն սա հաղաստոյն
գայլ պեարաբ կալ զնա , ել ինչ յատուկ սնուանամբ , ոչ նա
խաւանանուս · յերես · ։ · 104 · ։ Զատ այլոմ զաբարիս
կոչեն ազգիկս զուցանի ի թեռելոյն գնասոյ , թէ ազգ հոգ
խորշ ի սանոնք · * չինչ մեզ ասէ ազգերաբ յանիրոյ ծան
,, ծալասի , յորոյ յանկանիցն անանանին , և ազ բուսանեցոյ
,, ազգիկանեցոյ , և ոչ պեարաբ սանոնք բաղաց , ևոյն
,, ոչիրեալ , այլ ոչի գրիգորի ազգաբարի՝ վիճակի և մեռ
,, ազգի ։ Սանոնք խոն և յոգս անանանեալ կապն ։

Զոկ մի յոսկաբաց պարեցոյ , որ ելիցն ի · Եզ · 25 · գիտեն
է , զի երկու անձինք են ասելն սանամբ · մին հերձուածող
սեռ ծնանեալոյ կաղեցեալ , յարմն և յոսկաբիկ · ազ և սեռ
ի բանն անդ զաբարիսոյ կամեցուցեալ , ուր մինչ ասելոյ
կամ՝ որ փոքր մի յեռաց ելր գան գնա · Զ առաջին յոսկ
զաբար ընդունցին կալչ հերձուածող , անիծեալ , անիծ
ուրեալ · գլ · ին · յերես · 533 · 534 · 535 · և 536 · ։ Լուսն զնի
ոչ ինչ · գլ · ին · յերես · 533 · 534 · 535 · և 536 · ։ Լուսն զնի
բոյոր յակոբն յանկոյ նաբաբանն կալ զանիրեան և մարգա
ռնացոյ , ի գանչ · ։ յերես · ։ 82 · ։ Լ՝ զայոցիկ ելոյ
ցանեց ելեկոր ընդանեցեր խոսի ասելոյն · նոր · ։ · գլ · 14 · և
յոյլ ոչ մանոյն · ։ Զ՝ յլ ելեկոյոն ասցու վարը և մեռոք չինի
առանգին լամանց · և յաղչի մերուամ ելոր մեզ հանարեալ ։

Յորոյ պարտ ի զգաւշանալ ։

Սոյնպէս և զիր պարտաւոր՝ որ և կալի պարտաւոր կամ չար
սանոյ , գիանելի է , զի թոյլ ի բարեաւորելի հեռատարանն
զանց յայլոց՝ կամ և ելեկոր անձինքն առանց ուսումն · ։ Զ՝
պարտաւոր ինչնուկեաց և ուրշիմանարիս սամանոսայի՝ նա
ոչ և ձեռնաւոր և ամբեալ արշիմանարիսոյ՝ ոչ բանալոյ
Եղբարդոյն է ոչ պարտաւոր ՀԱՅՈՑ ։ զի ոնանք ասեալ ։ ։
գեռ ի գաղա պարտաւորեալ յաւարտ յոսամիրանալ կամ
որպէս ինչ ասեն դնի ի վիճակաւանն հաւանեալ ։ ։ ։
Լուրոյն ի պարտաւոր խոսասանեալ՝ Եղկս եղեալ · որոյ
ոչ ասաւ դնի յայտնաւորս հոյոց · գեր · 14 · և ի վիճակ ։

բանասիրեն հռոմայեցւոց և յունաց · 'ի յունվարի · 30 · Լ՚ԱՍՊ՚
յայտ է թէ ապա մեր սէր ընտրեսցի իբրև զսէր զայն սամանացի
արքեպիսկոպոսին պարսաւոն՝ զանկելոն եւտիքեայ , զոր նզովեն · և
ոչ բնաւ յիշատակի անուն սոցա պարսամայ 'ի գիրս ինչ նախ-
նեաց մերոց · Լ՚ԱՍ սոյն պարսամ , զոր ուրեք ուրեք յիշեն ս-
մանք 'ի հայոց առաջի պատարագի , ե սէր ձգնաւորն և անա-
պատաւորն պարսամ՝ գաղացի · ասաի և 'ի կարգս ձգնաւոր
հայց դասի անդ · Իսկ զոր առնեն սմանք ընդ սղիփոնայ՝ ե
սէր պարսամ եպիսկոպոս եղեսիոյ · որովհետև ոգիփոն և այո
պարսամ 'ի նոյն աւուրս կատարեցան · արիփոն 'ի փետրվարի ·
1 · կամ 2 · իսկ պարսամ եպիսկոպոս՝ մի և երկու աւուրք յա-
ռաջ 'ի յանվարի · 30 · Լ՚ԱՍ այս ազգացոյց՝ յայն աւուրսն սոնեն
սոքա զպարսամ և զոգիփոն , զոր զնի յիշատակ 'ոչ նան · 'ի
վկայարանաւն լատինացւոց ·

Լ՚ԱՍԳԻՏԵԼԻ Ե , զի որովհետև ասորիք չատագով էին պար-
սամայ արքեպիսկոպոսին , զվարս նոր խառնեցին ընդ փորս ոգի-
պարսամայ ձգնաւորաւոյն և հայք սմանք ոչ պաշտեալ զվարս
պարսամայ՝ զոր յասացաց առին , զպատմեն նմա ինչ ևս ըստ նոցա
եղին 'ի յայսմանէ · գԵՌ · 1 · և ապրին մի անգիտաց վերկս-
ան 'ի մի շիմեցին · և յայսմանէ մերկապետի եղև 'ի յենանց
ոմանց , թէ հայք ընդ արիփոնի առանձինք զպարսամ՝ այնու ի-
մանան զանպատամ սամանացի զանկերն եւտիքեայ · Լ՚ԱՍ ընդ
վայր ասեն զոյգ · զի յաւուրս նահատակութեան սղիփոնի ոչ-
նեալ նոր պարսամ իսկ յայտնի գտանին , թէ զայն ասեն՝ սոյց
յիշատակն յայն աւուրսն կատարի և յայլոց եկեղեցեաց ·
Իսկ թէ ոմանք վասն նմանութեան անուանն , այդ լաւագոյն ինչ-
ապես թէ սէր՝ կարելին ես ոմանք , թէ հայք և յունք՝ ոչ միա-
բան նոքանեն զեւտիքիս · ասեն զնա երկու զոգի · զի առնեն
զեւտիքիս ոմն ընդ սոցին բաստան , եւտեբի և բասիլիդեայ , 'ի
յունվարի · 20 · Լ՚ԱՍ՝ ոչ անտեղի է զայս ասել , ոչ պաշ-
տել զփանան եւտիքիս 'ի սոցին եւտիքեայ , նայնպես անտեղի
է և զոյն ասել՝ թէ թէ հայք զեւտիքիանն պարսամ առնեն , ոչ
որոշելով զնա 'ի սոցին պարսամայ · Լ՚ԱՍ՝ և զայլ բազմ օրի-
նակս մատրեն կարելի յաւուրս բերել , որովհետև սմին նման բազմ
ինչ զանազան խառնեալ յայլեւոյլ զատանելոն · յայս երկու և
երիք առձինք զնոցն անուն ունելով՝ շփոթին յանգիտ եղելոց ·
և առիթ լինին դայլատակաւն պարսամաց ·

Լ՚ԱՍ ընդ և զայլ ինն օտար ասպատոյց · զի արդ և առաքելական
նոյն համարելով զնոսն եւտիքիս միաբանեցաց զնոսն եւտիքեայ
հերետիկոսի՝ շփոթեն զնոսն յասելն · Թ · 7 · տեղեաց · 543 · * Լ՚
,, Թագաւորեն յաստանեան եկն գարձեալ հինգերորդ ժո-
,, ղով 'ի կոստանդինապոլիս · · յորում զարոգինեի գրեալն

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

,, ազգանքեր և որեմն ի Հայս դիպեցան յաւուրս բարեպ-
,, հոյ Հայոց կաթուղիկոսի, լոյս ժողով, յորում մանեցան 'ի
,, նոյնմ միութեան ժողովս քաղկեդոնի և առնեն զա-
,, նի ։ Լս զի պատմեն համանակն՝ որ Հոյերին գրոլեր, յարո-
,, ատմուն կոչեսա, թարգմանեցաւ այս լուրս քաղաքի
,, 'ի Հռոմ՝ գրոյ ։ Քան և նք ունին 'ի մեզ ։ և ասոյգ և ոչ՝
,, ոչ արժան կալ՝ չկարացին թարգմանել զին ։ զի քան յայ-
,, նի են նեղեցոյգ և նեղոարանացն ոնոնանք , և ին՝ որ
,, կարի ծանակ և ոյլոնեք ։ բայց թե կամիք՝ ոնոնամբ
,, եպիսոցն և յանդրոյք տեղեոցն և այլսնեն անոնոմբ ե-
,, պիսկոպոսոյք՝ ոչ գրեալ են , կարեք զուայգ անոնանս ե-
,, պիսկոպոսարանացն դանանել , և զայլոցն ևս ։ քանզի և մեք
,, զիրս այդ ասարոյս մոլեթացաք գտանել ։ և մեհաանոգ
,, թե պատմեն նամանն իսկ գոտանիցեք գրով ձերով ։

Լոյնեն և յովհաննէս կաթուղիկոս գրէ վասն ժողովին բարեկենի 'ի Ճիկո գեանի և անասասոյ՝ այսպէս ։ * 'Ի ոմն յայսմ ժամանակի բարեպաշտուն Տին Հռոմոյ՝ մեծ Հայրապետն Հայոց քաղկեն առնէ ժողով եպիսկոպոսաց Հայոց՝ 'ի Հոց և ոգումանից 'ի Նոր քաղաքի 'ի ոգ կոնթուղիկի՝ 'ի մայր եկեղեցւոյ Հայոց ։ զոր նամանարեն (ցՀոնգոն յուշոց ոմանց) ոգոլեալ խոռեալին զժողովն քաղկեդոնի ։ քանզի և չև իսկ էր ընկալեալ զՀաւատոյ ասանդուն , այլ՝ 'ի նմին հիմն ոգն գրիգորի հոստոստեալ կալին ։ Լս այսորիկ յայսմ ժամանակի մի հուսա քարեխոյսուն առ Հոստոյսակ հաստատեալ ընկեր յՀին Հռոմոյ , և Հոյոց , վկայ և ոգանանից , Հաւատոր ոմանեցուն նգոլեալ և 'ի զաց ընկերեալ զժողովն քաղկեդոնի ։

Լոսա այսմ և գագիկ թագաւորն արծրունի ժամանակակից յովհաննու կաթուղիկոսի՝ 'ի Թուղմն , զոր ոչ ունոց սուս կայսն ։ ամանաս , ոսկ ։ * Գոյգ ն. վիլ և ապանանք միութեան խաստ-
,, վանուք 'ի Ճիկո բարկենի Հայոց կեթղիսի ժալամիսք 'ի
,, կոնթուղիկն Հայոց , ը որս և գաբրիել վրայ կաթուղի-
,, կոս , ը զէմ՝ ժողովին (քաղկեդոնի) միաբանք Հոյին լնդ-
,, դիմակս , մինչև սկիզբերն վրաց կոնթուղիկոս ։ Լս զայս
գրէ գագիկ թանիք և Հաստատեցեալ վերադարձուցայ իւրոյ ժամանակի ։ որպէս և ինքն ասէ ։ [Սոս ասոս գրէ և որոշ տարբանոցի յերես ։ 133 ։ * ։] բայց մի արտաքինտարբերիլ տոան
,, և հինգ եղկոք եկեալ յՀա Հայոց ուս բարդեն նոցին ,
,, և Տրուզդորիաս Հաստատեալ վիարուսեալ լնդ Հայրապետն
,, մերի՝ նգովեաց զժողովն քաղկեդոնի և զանանոյն Հուա-
,, ծոյն ։

Սրբոյն Գրիգորի Երեսի , թե յառաջ քան զՏ՝ բարեկեն ժ-

ժեաց զնաղվին քաղաքեդունի պատուհաս՝ ի սուտ հանգամաց, և
յարդարեաց ի խառնայոյզ չգիտեմ յանեաց և տարաց, հա-
մարելոյ՝ թէ այն ժողով՝ ի հնատրապան միտս սահմանու-
ցեալ եկեալ բնութի՝ ի քո՝ ։ Եւ յայս իսկ ոնոպարգ տնեաց յա-
, էլին ուսել և զայս, թէ բարկին նեղվեաց զաւազան երկ-
բնութեամբ ի քեզ ։ և կարգեաց առել մի բնութեամբ ։ ապ է տես-
նել՝ ի գիրս տրդեան տարունայցն յերես ։ 133 ։ և ջնջեցաւ
ազգն ։ յերես ։ 319 ։ Ապայ այդ է մեկնաբանեալն սատ. զի
որք զայն պատուն ինչ սատանեն , ոչ յինքն զայդպիսի ինչ , և
ուստի գիտասցին զաստ , թէ այնպէս սահմանեաց բարձեալ
Եւ յիրաւի իսկ՝ եթէ անդ հաստատեալ է՝ ասել՝ ի քեզ մի
բնութեամբ , որովհետև այն էր առաջինն՝ ի մեջ ոչապիսի ս-
զելոց , լամբարանացին ոչ զանց առներ յինչէ զայն ի ժողովն
դրանեալ և մանաւանդ հրատարակեալ ։

Եւ գրել՝ ի սահման ժողովին , զայր յերեսաց՝ ի պատանեն,
ոչդպիսի ինչ ընտա ոչ զատանի, այլ միայն մերժումն քաղ-
զանի ժողովոյն , եւ և նոքաւ ելգեմ նեստորականաց ։ Կար
արդեան է գիտել , զի գեղբ մի յառաջ քան զատանելն՝ տրուն
նալեալ որ էր կիթնկի պատրանքի քրիստոնեից՝ և նատել՝ ի տրդ
ուտար ժողով ընդդէմ նեստորականաց ։ ոչ յիշատակեալ եմ
՝ ի պատմութ ։ Գ ։ 20 ։ երես ։ 153 ։ Ասասա յեան նոցա սան
նեստորական ։ և զինի ոչ այլ ինչ բարձեն կիթնկն նեստորա-
կան ։ և ես ոչ այլ ինչ ժողով արարեալ յասի ոչ ինչ ։ ՀՈ-
արդարացեալ գաղտնութեամբ և զայլ նեստորականս ։ յանէ
զայլեալք անիարգ կոչեցան ։ ոչ է սահմանել առ ասսեմանեաց
հրա ։ Գ ։ ԺԳ ։ Ապ ոչ թեմ՝ յեան պատմեալ հայոց
ժողով՝ ոչ չգիտելով զոր ժողովոյն բարկինն՝ զոչ տանի
զայն մանել ։ Իսկ ասեմանաս ասասրէանց պիտրիարք
ռաջինն բարձեալ՝ ի հոսանեալ զոր ժողովոյն բարկինն զրի
գրեալ՝ ի գլ ։ ԺԵ ։ Ի՝ դրել՝ ժողով՝ ի հոս բարձրի
,, հայոց և ասորոց աղաղակեաց՝ վասն զոր տրանոյն ան-
,, տրոսիանոս , որ՝ ի խաղեցիս , և վասն կրոնաց՝ ենդեցոյ
,, բարձինն՝ կամ՝ ոչ կամ՝ հայոց ։ Ի սրան էր երանելի
,, մեր՝ մեծ մեծրոսպոլիտն սիսենոյ ։
Գ։ զի՝ ասի ոչ ասասրէանս և զոչ սրիոն զոչ Ի հայն գլ ։ ոչ
,, ժողով՝ աւանդ նոցա զանգիտիսին ։ Ի ոչ ասեմ՝ ոչ ոչ
,, զանանաս անանիս մեծրոսպոլիտն սիսենոց և աբեր-
,, մերարդ ։ որոց զոչ ժողովոյն ասիցեմն հաստատ-
,, նան մանդասիանն՝ բարոյ ենգեսաք և իշխանաց հայոց ։ զոչ
,, ասել ժողովոյն քաղաքեդունի , և այլ մանաւանդ քանի՝ ոչ
,, ի չարեն ասեցեալ էր յարգան ։ Ապայ զոչ քան յոչ
ասեալ և հաստատեալ զոչ ։ զի ի գաւանութիւն ժողովոյն չհայտ-

վանում՝ չև էր գումարեալ ժողովն քաղկեդոնի, և չև էր նրա-
տեալ կամաձուիկս յոյնցն մանրակրկիտն. և վասն զի մինչ-
ընդդեմ ժողովոյն քաղկեդոնի ժողով չումարել, տեսանէս
ահա, թե քանի՞ ոնդիմն քանք գտանին՝ 'ի գիրս յեռանոց 'ի վե՞
ոչոլսի ժողովոց։

Գատանոր և 'ի գիրս յոյնցանում մանրիկանեի նոր ինն գրասմ.
* Կիրեղ առաքիսարքն գլուխայ վանից ասէ զառաջինն՝ ենգիս
,, ձեռնադրեալ 'ի յոյնցանէ մանրակրկիտս՝ գնայ ը վերա-
,, նայ կիթիկսին հայոց 'ի ժողովն հաստատուց. յարուցմ ամ հայոց
,, և վերք և յոյնք ոչ զնոնիսն կայսերք 'ի քս հաստատացին.
,, և ոչ ընդունեն խոստովանեցան ॥։ Գ. յս քան ոչ երևի վանել
մանրիկանեին, այլ՝ այլոց սերունն մուծել՝ 'ի գիրս նոր. և ի ոյն-
չափ սուտ, որչափ սուտ է, թե յարիաժամ կիթիկս հայոց էր
վրեանն կիս վրեանիս։ Իսկ եթե զայս ասէ վասն ոնդունալ
վրեանիսի յաւուրս մնվեսի կամաձուիկսին, այն քաղաքամ
ամբոխ յնոյց էր։

'Ի վերջ գրոցն՝ զոր արար Նեղոս ոգեորեալն, եւ ի զոր
արար սերկամ 'ի գոնին։

Իսկ սմանք 'ի յնոցն պատմչաց, ոչ ասացաք 'ի նախընթաց
ճանաչեսէք, նեղոսի աշակերտեցոյ ասն զժաղին զայն,
յարուցմ նախ մերժեցին հայք զժաղին քաղկեդոնի. և կա-
լեն զայն դսենայ ժողով. բայց այնչափ խուսն քանիք՝ որոյ
յոյսնի երևի՝ թե ասա և խարան այն ոչասմանեի։ Գ. Յ-
թե զինարդ, տեսցուք յաւաղնկոյդ՝ 'ի մէջ բերելով զերա-
քանչիւրոյ զանուն։

'Ի քանս ինչ ժողովանցն հայոց ասլաւաղ գրսնաճոյ յարե-
նել, զարմէ տես 'ի ծոն՝. կ. (ի)։ գրի այսպէս։ * 'Ի սկզբան
,, թեսաճանասնեն հայոց՝ վերկրորդ ժողով արար նոր ներ-
,, սես 'ի գանի 'ի ջրարդ ամի թագայ կիթիկոսութեն, և 'ի թագ
,, ամի թագրութեն խոսրովու արքային պարսից, և 'ի ժդ ամի
,, յուստինիանոսի կայսեր։ Զայս ժողով արար տեր նեղոսս
,, հակառակ ժողովին քաղկեդոնի. մի զի էր ախտ զղոր-
,, մեն խոստովանութեն քաղկեդոնի յաձնախարսիս յուրեքեալ,
,, ևս ի զևս յոյժ յոյժ երկրաքնակ հնարան։ և սկզբնաւո-
,, լեալ սեր նեղոս սահմանադրութեն՝ վերի. ասելով։ և
,, եղեալ միաբանութի խոստովանութեն հաստատելով, նախ
,, և առաջին զնեստորեանն և զնեստորեն միաբանելով յոյժ
,, սաստիկամբ հաստատութեն անեցելի և անարուշաքար կա-
,, ռանալ մի երկուց բնութեանցն միաբանելով զմիութի սա-
,, նելով։ Զբանեցին զարձեալ զեպաչիցարն յերիս սրբոյ ասուս-

,, թեն։

(1)

,, թէև բռնադատեալ բաժանեցան Նոցա ընդ [illegible] միաբանութեան [illegible]
,, [illegible] · զի Քաղկեդոն. անուամբ չէին միայն, այլ և էին եր.
,, Քաղկեդոնական 'ի [illegible] համամտութեան [illegible], այլ
,, Հայք էր · Քաղկեդոնեան [illegible] [illegible], այլ
,, անմեղ էր ։ Իսկ [illegible], թէ [illegible]
և [illegible] ։

Իսկ յայտ լինի [illegible] Հայոց [illegible] յայտ նշանակութիւն գրոյ այսմ ։ * [illegible] Հայկազն [illegible]
,, [illegible] 'ի Հայս · և [illegible]
,, [illegible] 'ի [illegible] · և [illegible] 'ի [illegible] 'ի [illegible]
,, Հայոց [illegible] · և [illegible] [illegible] է.
,, [illegible] · [illegible] և [illegible]
,, [illegible] Նոցա [illegible]
,, [illegible] · զի [illegible]
,, այլ [illegible] · և ա
,, [illegible] · որ [illegible], որ և Հայք, որ և [illegible], որ [illegible]
,, [illegible] · զի [illegible]
,, այլ [illegible] էր · և [illegible] 'ի [illegible].
,, [illegible], այլ Հայք էր · և [illegible] և [illegible]
,, այլ [illegible] էր] ։

[illegible] 'ի [illegible], և [illegible] · Է · ա · [illegible]
[illegible] * 'ի [illegible] Հայաստանեայց [illegible], և 'ի [illegible]
,, [illegible] 'ի [illegible]
,, և [illegible]
,, [illegible], և [illegible] 'ի [illegible] · և [illegible]
,, Հայոց 'ի [illegible]
,, և 'ի [illegible] · [illegible]
,, [illegible] 'ի [illegible] ։ Իսկ Հայ
,, [illegible] 'ի [illegible] 'ի [illegible] Հա
,, [illegible] ։ Իսկ էր [illegible] · [illegible]
,, [illegible] 'ի [illegible]
,, [illegible] և [illegible] Հայոց [illegible]
,, [illegible] · և 'ի [illegible]
,, [illegible] Հայոց, [illegible]] ։

[illegible] 'ի Գա · ՃԷ · [illegible]
* [illegible] 'ի [illegible]
,, [illegible], և [illegible]
,, 'ի [illegible] · [illegible]
,, [illegible]
,, [illegible]] ։

[illegible] Հեթում [illegible]

* [illegible]

* Հայոց 'ի վանեցդ , թէ որպէս կասեն գիրքդ , զոր գրեալ
,, նեմ' ի ժողովն , և կատ աղամանոց պատմէն 'ի հոս և յա-
,, մեն ոլորելոյ , թէ' և պարսից թագաւորն հրամանաս տան
,, եղեալք 'ի գոմէն փոխելոյն ոչ ինչ օրինաց եկեալ կը 'ի ծը
,, գրիդարէ 'ի վիր , և դրին զմէկ քնուլթի , և զոր ոմն' զոր
,, ժողովն 'ի ոգ երրորդասլթին կու սահմանեալ , նա դրին
,, զնաչեցայն 'ի դէմս որդոյ ։

Թուս պատրիարգ չունաց գրէ առ զաբուվա կաթուղիկոս հայոց
սայոր , * Լու ապագ' մեր հեռաւոտեալ ոտս գաբանասլթեաբ յա-
,, յտնեցաք , թզի 'ի հնգեռասանմերդի ոսի յեռ վերափո-
,, խելոյն սրին սահակայ յայտմ կենցաղոյս առ քա' գոմանսն
,, ցոս ժողովն քաղկեդոնի , յորում ամի կատարեցաւ ծրն
,, վարդան գրոբ խորավք յարաւաւազ պոսաոսի 'ի սեղապա-
,, հասն սանոսայն զևանդեռանցն յսխնիսս , և հոյք վան-
,, գեալք 'ի հիմից պարսից' ոչ զարնցին և պարասիցան գա-
,, 'ի ժողովն , վասկ ոչ հհաս սրատնաս ժողովոյն 'ի հայք հս-
,, հասանեալ , բայց հեկառակուլթի մի ժողովոյն ինչ ոչ պայ ,
,, ոչ' ամենեցին ընտանեին զժողովն (քաղկեդոնի) , մինչև 'ի
,, ժողովն գոնեալ , որ լինին հոմ ամք , ձդ , յերկոս ամացն
,, մարկիանոսի մինչև ցտասներորդ ամն յուստինոսի , և մին-
,, չև ցվեցերդ ամն ներսիսի կաթուղիկի' որ յաշտարակայն էր ։
,, սր որար ոչ դիմին 'ի դասին 'ի սկզբան թագելոյն հայոց պար-
,, սից (ըստ այլոց' թուականին հայոց) և 'ի ժդ ամին խոսրովու
,, պարսից արքային , 'ի ձեռն աբգենոյի ասորոյ , սր եկեալ
,, եր 'ի ուտանոյ 'ի սուրբ թագոյ վանեցոյն , և այլք ընդ նմ , սր
,, ձեռնադրեցան եպիսկոպոսք 'ի ներսիսէ , և ընկալան զգեստ
,, կրոս , և զիկոնսիան եպիս 'ի ներսէ բուզաքէ , և զսիմոն
,, թեոս ուղեքուանդ բացին , զոսմ կուզն կալեն , որ զպրեանս
,, թարգմանեցին 'ի հայս , որ կոչին յանին թարգմանիչք ։
,, սր ոմանք յոմ չարախասասլթի վասն ժողովոյն քաղկեդոնի
,, 'ի նոցին թուղթանուլթենն , և 'ի նոցանց ուանդուլթէն
,, մի ընուլթի ասանդեցին ոչ ոչուլթենն և մեկուլթենն , և
,, զնաչեցարդ նղին յերես սրբասասյասենն' հակառակ կար-
,, ծելով ժողովոյն քաղկեդոնի . և 'ի յոմնոց հոգմիք լսի 'ի
,, զատ կային 'ի հոգորդասլթէ , Ինդ սրս սարաս եղև սար-
,, սից թագելն զ սրշեին հայոց 'ի ձեռնադրանէն հոռոմոց ։
,, և գանիոլ ներսէս' և դատաջ խոստացեալ դաշինսն կա-
,, տարեաց , զոդին ուսալ նմա յոդնկերս , և զհայաստան
,, ոչ զհարկն 'ի նա հատասաց , և յենիկառանն հատա-
,, հեալս ընդ նմա ։

Ինձանսի սրատմագիրն' զոր քերի կլեմէս ։ ա . ֆ ։ գնի այս-
պէս ։ * Զի նախն ալասարակեցի արար ժողով 'ի գոմին հրա-

,, մանուա աղբարին պարարիկ՝ վասն բաժանման 'ի յոանաց . և
,, զասն ծնունդանն և զկիրառ յՅՆՈ 'ի միում ասաց հրամայ.
,, նաց առանել , ասելով , թէ ոչ քո աչք և մարդ կր միա.
,, ասրել , միասարել պարտ է զկնատնդն և զկիրառ յՅՆՈ 'ի
,, միում ասաց , և ոչ ամենչ յայլեւայլ օր : և յանել զ.
,, ընդարձակումն զիաչեցարն ասել 'ի գէտն որդաց . և բաժա.
,, նեցաւ 'ի յանապ : [չ յայր մոգուցիչ միրք և բարդոյ նոր
,, 'ի յայլ կարգն 'ի միաբանաւ թէ հայոց . և ոչ ոչինչ նա . և
,, ,միաց գրել միասան . և ասելոյ ոչ գնալ ՅՆՈ : [ոչ մի
բանիւ պատմել ոմանոց բնն գրել յոր ուրբ ուրեանց կնշեն
աղբանանց (գրոյն միոկ ասելոյ նեսասարականաց) . ※ գրեցեալ
,, ոչ ասա որ 'ի ժողովոյն գաւանոց զայն ոչն անմահ և խոյ.
,, ,, գայր : և ասել ոչ քնաս թէ ուշաւն և մեկոս թեն :

Զայս ՅՈՎ պատմութիւնք փոքրագոյն գրեցեալ թեն նարա.
ազգարակեցի իցէ ուրարեալ զժողովն գրեցեալ ասեն մեր.
զին ժողովն քաղկեդոնի , յորմէ ցայսմանէ թեն նա ոչ ասաց
զայն , այլ թէ ոչ սրար , խոսանեն 'ի գարձս յարից մարդոյ
և , ասոր է գործոց մարդայնի , զոր ուրար բարգէն . նայ ոչ 'ի
հարանարարդ.ալ բանաց , թէ 'ի անգրան անդ յորժամ ասան
նեաց հաստատ ժողովոյն քաղկեդոնի 'ի հայս , մարդ ասաց
զն սրար իրն հանրսես , զոր թէ եղև մարդ 'ի գործն , ※ . զ
է անասանել 'ի բանան անդ. մարդոյ , և միասոյ , ※ . իսկ սրդ
հաստատ մարդայնն քաղկեդոնի ոչ եթէ յայս ուրս նարեալ
այլ յայլ բարգէնի տեսանանաց 'ի հայս . ոչ յայանի .
անդն աբրահամ կամ ոչ ոչինչ , յոգիանեն կնքելոյ , և միա
թեան կամ ոչ ոչինչ , ※ որս և պատմիչ ազգաց , ասրս
մարդ , զորմէ են բանչ մեր , ոչ եղև յայս բարեկամ ա
սարակեցոյ , այլ բարկնի , ասասն և 'ի տին որմանի ի
գրեաւոյ մարդոյնն թեն սիտան պատի ոչ մարդ , այլ
յիշատակի անուն կնքելոյ .

Դարձեալ ասանդ 'ի բանաց յոյդասեր , և ասաւել ևս 'ի բան
մարդ , թէ մինչև ցայն մարդ ոչ գոյր հիշեալ թեն 'ի հրա
մարդ մարդոյնն բարեկանի , իսկ արդ՝ ոչ եթէ մինչև 'ի հնդ
մարդոյնն աղարարակեցոյ ոչն , այլ մինչև 'ի մեկ մարդոյնն բա
կնքեալ էր այդ , ապա՝ ոչ կնքեալ 'ի մարդոյն աղարարակեցոյ
'ի մարդոյն բարեկենի եղև և այն ամենայն . [սակ թէ զոր
մարդոյ կարեն զոյն , այդ վասն է զի հին պատմիչ ասն՝ Ա
այն մարդ եղև 'ի կամար դիկեն հայոց . և նայն 'ի գրանի
յայլեւայլ հիմնարարանն , հաստատեալ են ոմանք 'ի յեան
թէ ոչն մարդ լեալ իցէ 'ի գոյն : [յլ սարդոյ յայնմ
հեր հիշեալս 'ի գանէր թէ ոչն մարդ եղև չ 'ի ոչ կամ
գինեի ! , գրոյն և դարարդն՝ ասելով , ※ 'ի նոր քաղաքի .

և նոր քաղաք աւելով՝ իմանայ զվաղարարատայ։ ոչ այլուր յայտ առնի, զի աւանդելոյ խորհուրդսն կորեան և փարոյեցոյն։ Զոր յետոյք շփոթել են զի գունայ։ Ոմանք ասին շփոթելով և զժիլն բաղկենի՝ որ 'ի վաղարշապատ, զի ժողովոյ աշտարակեցւոյն՝ որ 'ի գուբին։ Զայս յայտնի տեսանեմք և 'ի բանս ժամագրոնն ուրկուազ վիրն։ ուր ասէ նա, թէ 'ի ժիլոյն քաղկեդոնի մինչև 'ի գունայն անկին ամբ։ զի։ արդ՝ այդ թուականն յայտնի ցուցանէ զժամ ժողովոյն բաղկենի, և ոչ թէ զժողովոյ աշտարակեցւոյն։ զի մինչև այսր ոչիսոյ են աւելի քան զեօթանասուն ամ՝, և ոչ թէ երեսուն

և վեց։

Արդ՝ խառնեն զի գործս ժողովոյն, զոր պատր ներսէս շինաց։ Զայի ասեն, թէ աբգիշոյ ոմն ասպրմ՝ ընդ նմին և այլք ոմանք յասորոց անուն եկեալ առ ներսէս՝ ձեռնադրեցան 'ի նմանէ։ զի։ ոչ է տեսանել 'ի բանս փոտոյ։ Զ'այդ՝ այդպիսի առուրք ոչ եթէ առ ներսէս աշտարակեցի եկին, այլ՝ առ ներսէս շինող։ ոչ է տեսանել 'ի պատմութիւն հայոց։ զոր և յայտնի աւանդէ կիրակոս գանձակեցի։ զի յետ պատմելոյ զոտոյն ներսեսի շինողի յաջորդին եղբի՝ յայսմ գրի։ * Զ'ա-
,, ռա հիմն առուրց ուղղափառաց՝ խնդրեալն 'ի սանան ենկոս։
,, և նա պահոնջեաց 'ի նոցն գրով խոստովանութի հաւա-
,, տոյ։ որ 'ի հայր և յորդի և 'ի սոքն հոգին։ 'ի հայր՝ պատ-
,, հոյրութիւն անհասանելի է։ և յորդի՝ որոյ ծնեալութիւն
,, անբաժանելի։ և 'ի սոքն՝ որ 'ի հօրն ելանել։ և ընդ-
,, հօր և զի որդոյ երկրպագի և փառաւորի։ զոր և կցորդ
,, արարեալ՝ մինչև յոյսոր պաշտի յեկեղեցիս հայոց յաւուր
,, Հրոգոնեցի յոյանուն։ ոչ։ ապա ձեռնադրեցին զա-
,, դիշոյ եպիսկոպոսն։ Զ։ Զայս առեալ գրեալ և ընդունեցին։ Զ։ Զ։
եր։ 587։ * Զ։ ռա (զի առ ներսէս շինողն) եկեալ յասորո-
,, ց ուղղափառաց՝ խնդրելն եպիսկոպոս։ և նա պահան-
,, ջեաց զնոսա սանանուն։ Զ։ և ապա ձեռնադրեալ նոցն
,, զարդիոյ եպիսկոպոս։ Զ։ Զ՝ զի ոչն ոչ ներսէս շի-
նող լսեալ զայսոսիկ յովհաննու կիթիլոյ ժողով ալարեալ՝ 'ի
գուբին՝ մերժեաց զժողովն քաղկեդոնի։ (թերեւոն յետոյ ըն-
կալաւ զայն) զայն հայելով խոստանն ահա զժողով՝ զի է ժո-
ղովոյ աշտարակեցւոյն։ Զ։ դիտելի՝ ասքս։ որք պատմեն՝ թէ
ներսէս աշտարակեցի արար ժողով՝ 'ի գուբին։ և նզովեաց զբ-
ժողովն քաղկեդոնի։ ոչ գրեն ամենևին ոչ ոչիսոյ ինչ։ զներ-
սեսն շինողն։ խոկ յովհաննէս կիթիլոյ ոչինչ յիշելով զներսի-
սն աշտարակեցւոյ։ զնոսն շինողին ասի՝ թէ ապատ զոյնպիսի
ժողով։ Զերեսն քանք այլոց խառնեալ են և ընդ պատմութի
ժողովոյն՝ զոր արար ներսէս շինող։

Լայ՛ խառնեա՛ զ գործս ժողովոյն , զոր արար մովսէս կիրակոս
՝ի դանին · զի ասեն՝ թէ՝ ի ՀԷՂԼԻ անդ թոռական կարգե-
ցին հայր · ոմն ի աեսանել՝ ի քանս ասացիլ և այլոց ոմանց .
և լսեալ պէտ՝ հոռովմասացեան ուսանի դէպ՝ ի պատուհանեան անդ
թոռական ՝ թէ · շինիր · ես թանկան հուսաւոր · յիշ · ԺԲ · Լայ՛
յոյս ի ՝թէ ոչ՝ ի ՀԻՆԳ աշաարակեցոյն , այլ՝ ի ՀԻՆԳ մոլ .
սեան կարգեցուս թանկանն , և յուսալս նոր հայրն այդ ՀԻՆ
ՀԻՆԳԱԳՐԱՍԵՐԷ , որպէս և ասասդ ՝ պատմիչք մեր , զոր ա-
ռեացես ՝ ի ՀԱՆԷ՝ , ի · ( ) · սարեան այն ժողով՝ զոր ասն դէպ
աշաարակեցոյն , խառնեալ ՝ ընդ ժողովոյն մեր , և ՝
հինգերորդ ասան ·

Լաս զայս մոլեալ ՝ աեսանել նան՝ ՝ի քննասցեն ՀԻՆԳԱԳՐԱՍԵՐԷ .
զի՝ ՝ի կարգ ՝ի յաուլ ընթացեալ՝ որպէս ոմն ասն պատմիչ՝
խարարանելոր կիրակոս մեր ՝ի թանկանն հայոց , ուսա-
նեալ՝ զի փափանելն ՝ նեղոսի իբր ուղեասուն կի՝ քան ամեր
յաուլ լինի քան զթանկանն , սարեան և ժողովն նեղոսի
յինչ լինի քան զթանկանն · Լոլ սակայն սուտ ուսանիս՝ ՝ի
այս ուսագիր՝ զայլ ինչ հնարի ասանել · խրդոյ ընդ ՝ երգեցուս
ասեալ՝ թէ՝ ՝ի սկիզբն թանկանին հայոց եղեւ ժողով ինչ
դուշաց · և կարծեալ թէ գուսանալոյ ժողովոյն իսկ ՝ ներսես ,
քանայ յաուսոս ՝ դասեն՝ թանկանին խնամանին մեր · ես զի
՝չ հնար պամ լինել , սայ զեանոյ հայ՝ նախ՝ ՝ի նեղոսի՝
ՀԻՆ ասն կիրակոսեն · զուսամ՝ պատմիչ՝ սկսեալ ՝ ի յայ
հանեն կիրակոսի մինչև ՝ զեղոնեան՝ ասն միայն ասն · Գ · և
ասնալ · Ը · Լայ՝ ՝ի գնալ զայս ոգայկ՝ խառն՝ ՝ի խառն լինի
կարգ ՀԻՆԳԱԳՐԱՍԵՐԷ · և ոչինս իսկ խառնի նուն պատմ ՝ թէ՝

ՀՈՎՈՒՆԻ ·

Ընդ՝ խառնեն՝ զ գործս ժողովոյն , զոր արար ապրահամ՝ ՝ի
դանին · զի ասեն , թէ՝ ՝ի ժողով աշաարակեցոյն ՝ դուշեցան
հայք նշանիս լսել՝ ՝ի քաղկեդոնականաց՝ ՝ի յանաց և՝ ՝ի
վրաց · զայս կրնիս ես ասել՝ ՝ի բեռ՝ ՝ան զիր , ի պատակի նա
՝ի ՝ սարի · Ի · Երեք · ՀԱ · ՝ զ թէ՝ յայնժամ՝ ՝ի ժողովն ներ-
սեսի աշաարակեցոյն՝ զոր արար ասն՝ ՝ի դանին , վիրք՝ ՝ի
բաց կային՝ ՝ի միաբանասցեալ՝ հայոց · այդ՝ այս հայի՝ ՝ի ժո-
ղովն գոսմորեալ յոգբարհամ՝ ՝ի դանին · սրանչեանս յոյն ժո-
ղով՝ եղև մեծ բաժանումն , սրով խարան բաժանեաց աբ-
բահամ զՀայս՝ ՝ի քաղկեդոնականաց պատճառաս վերայ · զայ-
սմ՝ այսպէս դրեն յայտնեսս կիրակոս · * Լյուսեանսն ասէ լսեալ
,, եղկսայ ժողով՝ արարեալ մեծի հայրապետին՝ ՝ի դանին քաղաքի՝ հրամանաս քաջին՝ սմբատայ և այլոց
,, և նախարարացոյն · · · նղարեցին զկիսարին՝ ՝ի պատուարկին
,, եկեղեցոյ ՝ի՝ մի միաբանելոյ նոր՝ ՝ի քաղկեդոնականաս ,

,, սոր

,, ոչ և պատմէ յԵղեգիոն) , և զիմ հնագանդութեան և զհնազանդ-
,, խուրդս լաւ հերետիկութիւնս , և ասէիս պատապինս ուղղա-
,, փառս զաւանողաց մերոյ Աստուածոյ Յիսուսոյ Քրիստոսի ոչ գնա-
,, ւին խոկ Ի նա միութենէ , զոր զկնի կերպինսի յորապատուի
,, շնչեցան , և ոչ հաղորդակից նոցա լինել , և ոչ Ի տարբեր-
,, ութիւն ինձաւոր ընդ նոսա բերել , և ոչ ինոսանութիւնք իմիք
,, ազգակցել , զի մի Ի ձեռն ոյոպիոնաց ինչ մերձաւորու-
,, թիւնց Ի միմեանս հաստատելոյք , և վասն այնորիկ վրդո-
,, վեալ շինութեանցի տարբին և ուղիղհաւատ խոստովանութեան
,, մերոյ դաւանութի , և խրատատուցի սանկ տառքելոյսն ‖ ։
Օ այս գրեն և այլ պատմիչք հայոց . զոր ամենք զանց տրա-
ՐՐՈՒՆԵԼ Ի մեջ քերելոյք միայն զբան տանեփանոսի ուռապելոնց .
որ Ի էջ . ՃԷ . գրեն այսպէս . * Ի՞նչ՝ ժողով Ի գոնիոն եր-
,, կիսոր անգամ ոչ բարհամաւ կենդիկոնի . այլ վասն քաջանման
,, վրաց պղծոյն կիւրինի , և զտանելոյն ոչ ընդունիցէ . ընդ
,, որում էր արանելին քրիստասիրոր մեսարաոյշիան ոիւնեոց
,, այլոյք ուսնուակուզքի հոյոց . յորում ամենեցին քարձին
,, զրեատուութիւն և զիսուսանումն քրիստիանոսական . և ա-
,, հաշին նոցովիւք փոսկեցին զմի՝ անհուպ և անհոլոբ
,, ինաչ նոցին ‖ ։ Եռոսի և սատունել երեց յաւուրս որոնց տրբ-
ՐՈՆՈՒՄՆ գնեկ զբուն բաժանումն հոյոց Ի քաղկեդոնական-
նաց . խոկ յաւուրս ներոնի աշտարակեցւոյ ամենեցին ինչ
ոչ յիշէ ։

Օ Ղոյսորիկ եւ ասեալ՝ յայտնի երևի , թէ պատմիչք ժողովոյ
ոչարարակեցւոյն , մանաւ հեղինակն ասուտալ գրուածն ։ ոչ-
վոց , և ինքն , և ոչք ոմանք , անտեղեակ գոչալ որպիսութիւնն
այսր ժողովոյ արարհամու՝ խուսնեալ են զերկուքն ժողովս
ընդ միմեանս ։ Օ այս մոլութիւն և յուսանել և յայլոյ հինգ
գլխոց ։ Ի՛նչ՝ զի յաղուսալ գրուածն անդ Ի մեջ ։ ոչ ասելոյն
բոլորկինի և Ի մեջ ժողովոյն եղբի գնեն լինել մի միայն ժողով
ընդ գիմ քաղկեդոնականաց ։ զիսոյն յաւանեն և քանք այ-
լոց բոլորանց ։ որք՝ եթէ մի միայն է այնպիսի ժողով , ոչ
այլում՝ ասելոք կարի ընդունել այն , բայց եթէ սրբոյնումն
միայն ։ զի և յովհաննես կենդիկոն յամիս միջոցի մի միայն ժո-
ղով պատմէ ընդդիմ քաղկեդոնականաց լեալ Ի գոնիոն ։ և
զոյն ընդունի՝ ոչ Ներոնի , այլ սրբոյնումն ։ որոյոն տեսեր
այժմ՝ իսկ եթէ ներոն ևս արարեալ էր , երկու լինիին այն-
որիսի ժողով ։ որ է ընդդիմ նմին խոկ ասուտալ գրուածն , որ
խոստանայ և ջանայ զիմ ուղղել հոյոց՝ մանաւանդ զոյսպիսիս՝
Ի մեջ քերել ։

Եր՝ կգ՝ յայտ է Ի բանից ասոր ուղղասալ գրուածն , և յոյլոց
պատմութեանց , թէ (բաց Ի ժողովոյն վաղարշապատուս) եր-

կոս երեսքն և հաշտեսցեալ ժողովքն եղեն ի հայս ընդդեմ քաղ-
կեդոնականաց իբրև բաժանումքն գաւառացաց · մինչ զոմ-
նոցս , և մասն՝ մանաւանդ ի Սիւնեաց · Զ սրբոյն Լեւոնի և լամբրոնա-
կան յանդիմանութեանն ։ Զայս իբր սուտապատմութիւն մեր-
ի մէջ բերի և կրկին գայանաց · նոյն · Ը · երես · 24 · ի սա-
տանիներին ։ * գիտասցի ի սոսա , զի երկու ժողովք եղեն ի
,, հայս , յորս մերժեցաւ սուրբ ժողովն ընդդիմանքն ։ ։
,, Զ ի գաւնայն և մանաւանդերոին ։ ։ Լեթէ ապրարաւ այդ-
պէս և , ասա այդոս գունայ ժողովով պարտ է իմանալ զգ-
բարեմուն · զի ոչն ժողով՝ զոր ոչարս նա ի գունի , եղ-
ուզդանի և ամ իրոք ընդդեմ քաղկեդոնականաց , և բան-
նեաց պաղն , ոչոց · ազ յայսմանի յուղղանն և բանի թերեմ-
նորին արգահանուն · ապրանն այն ի հաշտեցեալ ժողովն գի-
նոց , և ոչ թէ աշտարակեցան · սարա թէ ոչ՝ ընկեր նոցին հա-
ջոնեալ ժողով գունոց ընդդեմ քաղկեդոնականաց · զոր ոչ
ընդունի և կրկնէ ։ ։ Ոչ սարա անահ և յայսոս նոցն գաւանանի
այսր ժողովոյ արգիւնանու ոչնչանդեանոյ թանեցաւ յաս-
հաց , մինչև ի չոր զոյր մարիկ կարկի՝ ետ ժողով առանց
ի կոստանդինուպոլիս ի միրաց այսր · և սարա կարգեաց նոր
կնքեցն հանանուն ի ուրանանուն ի յուսանի հերետ · ։ Զ երկ-
թէ որովհետև՝ արգահան ոչ ոգաս ընդդիմ զիներ մի-
յնոնի ի վրն բանի հերու բնաւ թէ , նասա ինքն հաստատաս-
ցոյ։ յայս ժողով ոսկ ոչ գնաս թէ անցանի · ։ Զ ։ եթէ սոյ-
ի՝ զայ ասեն ասենք , թէ ։ ի ժողովն գանեաց յաւելն զնան-
ցանն , ։ Զ ։ յայս ժողով արարեալ են զայդ · ։ Զայնպէս նոքա
չնանարեա ի նասա այն բան՝ զոր ասէ պատանի ։ կրկնանի , թէ
։ ի ժողովն գրուեաց արգելին գնալ յոնէմ , ա ինքն արգահան
արարեալ իցէ զայդ , զի ասն սա ։ ի թուղթն իւր թէ մի-
բնացաս հաստատն եղիր · և թերեւս այսպիսեաց առաւել չգ-
առցանիկ կամեցաս գՀայս ։ ի քաղկեդոնականաց ։

Իսկ յաւուրս Ներսեհի աշտարակեցւոյ մինչև սուրբ խաղաղ-
եղն Զ յայմ · Զ ։ ։ ։ ։ և յուսանիներս հայոյ ա-
ռաւ ։ ի լրջոյ ամ հերանի , ։ ի հրաշխարանի երբ մ առ գ-
գերոյ · Զ Հանուր ժողովն · գոս ։ ի մէջ բերեալ · Զ · գ · ։ ։
։ 260 · ։ ։ ։ ։ եթէ * սիրեցան և հինն մերոյ հանանարոյ գնն
,, արարաւ ։ ի մի միաբանեալ զարաւ հարեալ քահանայսն ։
,, ինքնէանն ոչ յարեալոյ մինչև յարեամաս ։ ։ Զ ։ ։ ։
է ։ ։ պատանեալ է դարանարեան ։ ։ ։ ։

բաղաքաց յոգնութեան ներոխի ուղղասարակեցուց։ Լուս ոչ արձակեալ յոյն ուղղութեամբ խոստացեալ էր յուստինիանոս պատերազմ լինել Հայոց եթէ նա ետ ինքեանց։ ապա է տեսանել 'ի բանին, զոր խաղացին հրեշտակք տիրերեաց երկոցն 'ի դիր մեհանդրեայ։ Լուս զայս արդարեալ ոչ առներ կոյսքն, եթէ հայք յայն ուղղութեան հակուսաք կային էին քաղկեդոնի ժողովոյն։ Արձեալ՝ յետ քանի մի ամաց՝ 'ի գումարել հինգերորդ ընդհանուր ժողովոյ 'ի կոստանդինուպօլիս՝ հայք ժողովոյն վերոյգրեալ թղթեցին Հայոց պետեցան ընդդէմ թեոդորոսեանց։ Իսկ եթէ յոյն ճշմարտն հայք նորոգ 'ի բաց կացեալ էին 'ի քաղկեդոնուկանաց, անասրակոյս յիշեին զոյգ։ կամ գոնէ պատմիչք ոչնչ ճշմարտ ոչ գտանեն խոսեին զհոյոց։

Այլ՝ յայնմանի ասեանի ոչ և 'ի բանս դպրոյ թղթոցն։ զի ոչ հուսանուն վերադասնոյն հոյոց եղելոց յիերուսաղեմ ճշմարտ գրեն, եթէ 'ի ճշմարտ ոմանք բաղկեան մինչև 'ի ժամս կիւրիոնի վրոց կիթղեկոս նոր ինչ հիշեցուն ոչ եղև 'ի հոյս 'ի վերջ ժողովոյն քաղաքեգոնի։ ասեն զբան նոր 'ի վերոյ։ տերեսս։ 491։ Հոյսն հոյնն և բանք յոմանանուս կոնիոնիկոսի և ոչ ոմանց, զորս յիշեցաք անդ։ Լուեալ ոչ սուրբն է, հեռաւ՝ թէ 'ի ճշմարտ ներոխի աշատրոկեցուց ոչ եղև հոկառակուն 'ի վերջ քանի ժողովոյն քաղկեդոնի 'ի մէջ հայոց։ ուրեմն ոչ ներոխ, այլ ոգբահոմ կաթողիկոս էր, որ յետ բարկենի նորոգ ժողով արար ընդդէմ քաղկեդոնի ժողովոյն։ որովհետև յաւուրս կիւրիոնի նա էր կաթուղիկոս, և ոչ թէ ներսէս։

Զորրորդ՝ ոչ ասեր 'ի վերջ, ասէ փոխ՝ թէ 'ի հոգի ժողովոյն դաւանեալ, որ եղև ընդդէմ քաղկեդոնականաց, եկին ոմանք և թարգմանեցին զոր ասէ։ գրեսնս, նա։ զայս աւանդեն նաև պատմիչք հայոց սոմուել և կիրոկոս, բայց ոչ գնեն յաւուրս ներոխի աշատրակեցւոյ՝ ոչ գնեն փոխ, այլ յաւուրս աբրահամու, 'ի ոսոնեորոյ ամի կաթուղիկոսուն նոր։ ուր և գրեն ոյսոդես։ * Հոյսոմ վայրի եկին 'ի հայս սարիք՝ արք
,, քաղսուանք։ և կամէին ներմանել զաղանդն նեստորի։ և
,, ընդդեալք հոլսուեցան։ բայց ոմանք ընկալան։ նոքա թարգ-
,, մանեցին նայա գիրս ոուսս։ զգորոսոսակ, (կամ զգոր-
,, գոսակ), զկիրոկոսոսկ, զպատոն սանսիկ, զոգամոյ ոսոյաշ-
,, խարանն, և զդրամեանն, զմոնիսուն ասն, և զոնքիոս, և
,, զճիսոն պիսուն։ և զսոնեանքելի մոսեսոնոն։ և աւանդեցին
,, մեր ինուն զմանեսոյ։ և սր հուսատայ ինչ, զոգոմ յուղղոտիս-
,, ռայ։ Լրդ եթէ յաւուրս ոչ եղև այն ժողով դոնեայ։
սոյա յաւուրս աբրահամու ի՞նչ։ զի յաւուրս նոր դնեն զոսոա։
Հինգերորդ՝ յոսել նոսոսկարգեալ մասոնագրաց ոմանց, թէ
'ի ոկիզբն թոռակոնին եղև այն ժողով դոնեայ, ի թէ ոկիզբն

ասելով իմնական զատաղիմն ասն Յուսնականին, ահա այն վե-
բաբերի 'ի ժողովս մանկանի . ոչ եղաբ 'ի վերայ . իսկ եղեալ 'ի
մնական փոքր ինչ ստաբ յետոյ քան զնոսանկանն , վերաբերի 'ի
ժողովս աբրահամս , զոր եղև 'ի Յուսնի հայոց . իսկ . և ոչինչ
իսկ վերաբերի 'ի ժողովս ներսիսի .

Դեպայ՝ ասեմ՝ զոր ասացաք , յաղանի սեռանի՝ ընդ 'ի ժողովս
զոր արար ներսես աշտարակեցի , հայք ոչ ասարին ինչ Ճգիմ
քաղկեդոնականաց . այլ այս եղև նախ յաւուրս բաբկենի
յառաջ քան զՔաղկեդոնն հայոց . և երկրորդ՝ յաւուրս աբ-
րահամս փոքր մի յետոյ քան զՔաղկեդոնն . Լեր հանուռ-
տին ընդ ժանասցանեմք և զայս . իսկ զի մի ասիցեն պատմիչք , զոր
աշտարակեցոյն ասեն զայն , թեաս չգիտէ՝ թե բաբկեն արար
զայնպիսի ժողով Ճգիմ քաղկեդոնի . այնպես և Տին պատ-
միչք՝ զոր բաբկենի ասեն զայն , թեաս չգիտէ՝ թե աշտարա-
կեցին արար զայնպիսի ժողով . զոլով յերկուց կողմանց իսկ
յայտնի երևի , թե մի միոյն ժողով չեալ է յայն ժամանակին
զոր ասին ժողովն քաղկեդոնի , մինչև ցարքայեմ . զի ոչարար
վերկրորդն . Լինի մի միոյն , առասել ասիցէ և հաստատեսցէ
'ի կարգաւորեալ աւանդսն Տին մասենագրաց հոգեկոյ՝ ընդ
ոնգ բանիցն որոնել զայն , քան 'ի չգիտելոյ զոչ ասելոյ . թեա-
նաց և զոչասելոց հայելոյ՝ ընդ նոցին որոնել . Լոս զի Տին մա-
սենագիրքն բաբկենի ասեն , ապա մեզ ևս հարկ է ընդ՝ բար-
կենի տալ , և մի հնարեսցի ընդ յեռանց .

Իսկ կենդանի զարանսն որ ոչ ասեր 'ի ձեռին զբանս նախնեաց ,
պարզմամբ Հասատս ընծայիալ յանոց , և 'ի պնդանս անս-
թոյլ բանից մեկնաբերացն բազասի ինչ սոնգնեալ , ամենևին
զհակառակն արարեալ . ասասի և զգայեցեալ՝ որ մերժեաց զժողովն
քաղկեդոնի , զասն 'ի կարգս ոչիսիկ , որոյ ընկալան զժո-
ղովն քաղկեդոնի և միաբանեցան ընդ քաղկեդոնականս . և ընդ
հակառակն՝ ընդերակս աշտարակեցի՝ որ ոչինչ ընդունի եղոյց
առ ոչ ժողովն , զասն 'ի դրասն և 'ի սինոդն ոչիսիկ , զոր
մերժեցին զան ժողովն . ասասի և բազմանարգանաց խառն զնոսն .
բայց սահման և ինքն 'ի զասնն մեծ բանանալ՝ զնոսն
նարին ներսեսի երրորդի՝ 'ի վերս տանի և երբեմն 'ի վայր երբեմն
զնոսն 'ի սինոդն հինգերորդ գոլոյն , սոյ՝ 'ի յառաջ . կոչ . Ի . և
երբեմն 'ի վերայոյն . Ա . Ի . Ա . ի զերս իրացն ոչ գասանել .
և զժողովն աբրահամս՝ զորմէ ինչ ոչ խոսի , խառնեսցէ 'ի ժողով
աշտարակեցւոյն . կոչ . Ա . երես . 86 . Գիրք 'ի 104 . Ա .

Զայս ոչասիս եղեալ , ասաս և զբան յայտնասցէ . Ի . 14 . զոր
մեր արանկանն չորից հրեշտակաց կարգեալ՝ 'ի մեր հիրատաս
ոսին յարմարեալ . կոչ . Ի . երես . 99 . Լոյս ինչ զնոսն , նա-
նեմբ . զի նախ ասէ ոնդանոր , թեի զայն բան յայտնասցէ

մեկնեն երևելի հեղինակք՝ ուրեքեսս, լիւրանոս, և աբեն սնոտ-
նիոս՝ 'ի վերջ մեծի վերոյիշեալն՝ զոր յարոյց 'ի հռովմ հայա-
ստանեաց՝ ի ներքնոցս Ընդեմ սիմաքոսի պարսից յամի ՇՌ
իբր . 498 . և սեւեաց ասն . Է . |ու ապա յաւելու . * |ՅԼ
,, մեկնութիւն այս ասէ անյարմար է . զի դեռն եկրաապ է
,, յայժ հեռացեալ 'ի հուսկայ քաղաքէն . և հասի 'ի մէջ
,, Տի փաբ և մեծին հայոց . նաև շուրջ զնովին ոմանք . ՅԻ սա-
,, կաւ ինչ զկնի թիզին քան . դձել և ը երդ ասին եղև 'ի յԵՏին
,, մեծին հայոց , սեր ծնանի եկրաանն , չարաժողովն դանեայ .
,, սր սահմանելով 'ի քա զմի բնութի , և մերժելով զանկարա-
,, գուսարաբ ոչ ժողովն քաղկեդոնի , քանզի 'ի մէջ հայոց և
,, ասորոց եկեղեցոյն և ընդհանուր եկեղեցւոյն աղաց քրիս-
,, տոնէից զհերձուածն այն ահաւ սրաբոյն և զկրոնն այն երբ-
,, կարարքն՝ քան զայն որ եղև 'ի մէջ սիմակոսի և զաւրեն-
,, ձիրսի , որ զկնի երկոյ ամաց շուտով եհաս 'ի վերջն . Հայ-
,, ոց սրոյ կարծեմք ('ի լաւագոյն եղանկի դոն , կարծեմ
,, ոսկ) , եթէ նշանակեսի տեսչութեան ոյսարիկ ընտանեբար
,, և իսկապէս յարմարի երկրորդ հերձուածոյս այսմիկ (զոր
,, արար ասէ նեբսես աշտարակեցի) ||.

Ընուելու կլեմէս յառաջ կոչել և զմոնոխս խարենացին երբ
վկայ ցաւոկեց 'ի վերջ այսպիսի իրաց . կոչ . Է . երես . 120 . և
121 . ուր երկրորդելով զպատմութիւն իւր՝ զրե այսպէս . |ՅԼ
* նեբսես կոնստանդիկոս (աշտարակեցի) կամելով շտկել զը-
,, հարկն իսորսովու սրսրսից թագաւորին , սր յայնժամ սկսեալ
,, էր թագաւորել 'ի հայս , և յայժ ցանկայր քաղաքանոն
,, հայոց 'ի հռովմայեցւոց վրա հաստատելոյ յանոր զիմաստա-
,, բարի իւր . իբրև զայս լուան նեբսես , առեալ 'ի յոստրոյն
,, զաեղի հաստիսյանելոյ զաղբոյն իսորով , արար 'ի դիմն
,, զիմաստն տան եպիսկոպասայ , յորում հայք հաստատեալ
,, ասորոյն և գրաց հայոցն՝ նշանեցին զիմաստն քաղկեդոնի . . .
,, և հաստատեցին նշանիւք չարի 'ի բաց կալ 'ի հաղորդութենէ
,, յանեաց . . . Ը որս ապաքն եղև սրոյսիկ թագրն , և գովեաց
,, զնեբսես . և զոռանքարսն խոստացեալ դարձնան կատա-
,, ղեալոց , զորդին իւր ասելով նմա սրդեկիր , և զՀայաստան
,, Տին զՀայկոն 'ի նա հաստատ և 'ի յեպիսկոպոսն հաստատեալ
,, Ը նմա . |ոկ զանուանն ոչ մեծ մասրեն եպիսկոպոս արատա-
,, ոմամ ոչ ոչ ողբայր ծերասնին մանկան քերթանն , որ զկնի
,, թագաւորմանեալ 'ի յամենայ քաղաքաւոյ 'ի հայս զգրեանս լու-
,, գասն , մանաւանդ զմեծ ոչունչ գիրս հին և նոր կտակա-
,, լանացն , ասոյ տակաւ ինչ յուսոյ քան զանոնն իւր՝ լանեալ
,, զաբ հերձուածն առաջնորդաց ապրին իւրոց (որ եղև ասէ
,, յայնմ ժամի 'ի ուղաշն ներսեսի) , ընդալ և սրբաբանել գրեաց

,, սրբ-

,, այլապէս ոչ զամ զքեզ Հոյոց ՝ի ,, ՀԵ։

Բայց արդ՝ ոչ յայտ է թէ մոլեալ խրատնոցին ընդ կենդանի յաւուրս նեղութեան ուղղարարեցուց, այլապէս և յայտ է թէ չի եղիցէ քնոտ ոգեվարի ի յաւուրս նորին նեղութեան։ ապ՝ յուցաս ՝ի վերոյ. ուստի և ոչ ՝ի գլուխ է զուսուցանողաւանէն յարմարելոց. ցանել այսպիսի ընդհանն և անդ ոչ պատմուէ։ Թող զայն, զի թէեւ ՀՀմնարիս լիներ պատմուին, ոչ ինչ ի՝ ինքն յարմարոյր ,, մեր գնուսի. ելեալ գեամ, ընթերցիր զսանն յայտնասէ ՝ի նապեալ ուղիս։ Գ։ Բ։ մինչ ՝ի գուսարան, և ՝ի մեկնեն։ Բ։ Բ։ ,, Բայց գլուխ գամերով նաև ոստուան ՝ի ՀՀմի պատշանն յուցանել, առաջի ստոնն ՀՀպարուն այնպիսի, որ ցուցանի թէ այն ոչ պատշանի աշուրակեցն ոչն։ զի գնն թէ գասա. լուն այսր սեալեանն ելեալ յամի ՀՀ։ բեր։ 498։ գամ 300։ ,, ներոնս ապատարանեցի նասաս յամի ՀՀ։ 524։ գամ ՀՀ Հոյոն գլեանի՝ գլեանի։ 531։ ասի։ զի գնն գնաս յաւուրս խոպանն և յաստանիանոսի։ Իրեն և ՀՀ ՀՀմին ոչ ՝ի դեպ գայ ՀՀ. վրն ՀՀպանոն այդ մեկնան ասելան։ Բայց թէ և ՀՀ ՀՀմին և գայր ՝ի գեղ, գարնայ ժոլովին ՀՀրեմ երաներ։ ոլովհան ժուղովն աշաարարեցուց ՀՀ, նեղ մի հերձեանց, այլ մարդ. ընկալարանն։ ուր և ասնմանեցան կանանք ՝ի չինուն հաստատ. ցելոց։ զորս և էդուք ՝ի պատմանն։ և ունիմք ևս խասկ զնն. ՝ի վերջ այսր ծանեսիանն։

Ի՝ ՀՀ ԺՈՂՈՎՆ։ Ի՝ ԳՈՐՈ։

Լսակ զոր ասն կլեմն՝ աւանդ՝ ՝ի բանից փաստոց, թէ հրամանաց և հանաւ ՝ի ՀՀարմանն եղեալ այն ժողով, և թէ խոպանք ետ զոր. գի իւր յորգեցիկ ներսիսի։ ՀՀ։ այս ՝ի սոյն ՀՀմն ՀՀրեմ պատ. մուն։ և ելեալ ծագեալ յաստուծոյ, զոր ելիցուր զոն և զոր. ՀՀարեալ զրեն զայսմանէ՝ լի ուսումնասիրեալ։ ՀՀ պատմ ՝ի պատմութեան մեծայնչի ասուցոյ։ ոչ գրի յաւուրս ՀՀրոնի դանՀՀարդիկոսի աշաարարեցուց, և յաստանիանոսի մեծի կա. ներ յուսեաց, և խոսրովու աւանդոյ ՝ի ՀՀ։ գեաստոյ, ասոյ. և խասն քանիւք ոչ սպասի ինչ։ ,, Ոչ՝ զոր պատեալ խոտով ,, տիրեաց մեծագնաց (աւուրց), և զրեալ սա նասա ՀՀ։ ,, ՀՀեստորականաց և քաղՀՀեդոնիկ։ և անոն գլխաւորն էր ,, աշխարհս։ բայց ոչ ընկալան զնն ուղղափառքն (որոյ մեր. ,, նոյ զասորիս)։ ապ՝ գրեցին սա թէ՝ զոր ասասան։ զի ,, խոսրովայն զՀայոցն ՝ի կրոնս նոյ։ և ունիցիս եղեալ, և ան. ,, գիտեալ դիւաց զնն։ և նոյ ՀՀ խնդրեցին ՝ի թէ՝ զոր ՀՀ։ ,, գՀՀարեալ ՝ի հոգանն, և հարցանեալ զասասնաս յերգոնն. ,, լան նոյ։ և թէ՝ զոր ասասէր և ՝ի վերոյ գիտեալ թէ զոր

,, Է հակառակաբար ի քրիստոնեայս։ Վասն որոյ առաքեաց յա-
,, սորիս և ի Հայս։ և առ ինքն կոչեաց զՇմաւոն ասորեստան-
,, ուս և զիմաստուն։ և զնոսա մեծ կիրճեան Հայոց ներսես
,, յոյժ ազգասիրեալ, և պատրիարքն ասորւոց ուղղափառաց ա-
,, ղեթանոս, և սեւերիանոս եղբայր իւր։ և անտանալ չիմեանս
,, ժողովեալքն ի Հայոց և յասորւոց՝ խնդացին յոյժ։ և պա-
,, հայսն զայն։ Զի արարեալ բազում քննութիւն հօրդման է.
,, պնեալ՝ պատեցան ի Զիմարտուէն նեստորականքն և քա-
,, կեդոնիկքն ॥։ Զի յաւելու երկայր գրել ասասցո միայն
,, թէ՝ իբրև անդ կացեալ ԺԷրն՝ եղեալ ասորիք ընդ նոսին միայն
,, զերիս ժամս։ ապք եղեն յառաջս երևելի կայսերայ՝ ի կոս-
,, տանդիանոսի՝ և ԺԸդասի մեծի՝ և ԹԷոդոսի փոքր։ և քաղ-
,, կեդոնիկքն ընդունին և մեռ ևս ժողով՝ զոր ասասցուս։ մարկիանոս,
,, առաց զքաղկեդոնիկս։ * պատուեցաք դրաւ ի բանից մեծաց,
,, որ զմարկիանոսն ընդունիք և մեծարիք զնա։ և ես ոչ հա-
,, ստատեմ՝ զմարկիանոս այնց առաջին ԹԱգաւորացն սիրց ॥։
Զի յետ այսոց բանից յայտ միայնել։ * Զայս պատճառս վը-
,, կայեաց խորամ սպասին պարտից։ և այսոքիսի բանքս ոչ ի
,, նմանէ են, այլ յոյ, ոչ փոքրամտին և քաղաքամուն, նա-
,, թուղղանասարոյն, և կայիանոսն։ Զոյ պատուհեալ մե-
,, ծագեաց զմեծ կիրճեան Հայոց զներսես, և զԳրիգորիսն
,, ամենասուս և զսենեքիմոս։ Զի լաւագոյն ի մերոնել ետ զպա-
,, դի իւր։ և ետ ի սան ի ներսէս Հայրապետ Հայոց։ և զՇն-
,, պատոյց նմա յանձն արար՝ խոստել զքրիստոնեայսն՝ որ
,, անդ էին։ և ձեռնադրել անդ եպիսկոպոս և քահանայս ॥։

Զայս պատմութիւն միայնելի փոփոխեալ ի ինչ անյուսալ են
տգէտքս։ մինչ և ի նոսա որինակս յայսմանուցեալ Հայոց։ տարի
29. Էրեն։ 707։ Ի 708. ասելոյ։ թէ խորամ Եղիշէ
որդի պմիպի պատերազմէր ընդ յոյնս վասն վերին մասնոյն
մերկայ՝ յորմէ զինի։ * Զի նոքա՝ զի նոքա խորամ զանմիաբա-
,, նութիւն և զիմաստն քրիստոնեից։ և կամեցան գիտել զպատ-
,, ճառն ճշմարտապէս։ վասն առաքեաց ի Հայս և յասորիս։
,, և կոչեաց առ ինքն զՇմաւոն իմաստասէր զկիլիկիս և ա-
,, սորեստանուս։ Զի զնոսա առ նա ի Հայոյ կանչուցին մեր
,, ներսէս շինարն։ և յասորւոյ պատրիարքն ազգանուն։ և
,, տանալ զիմեանս ժողովեալն ի Հայոց և յասորւոց՝ ուրա-
,, խացան և գոհացան զայն ॥։ և ոչն՝ ամ բան առ բան նման
է բանից միայնելի։ բայ ի բառէ միայն։ զոր խորհրդով գնեմ
միայնել։ * Լուանալ՝ ասէ թէ միայնել ետ զարդի իւր ॥, ՃԼ։ Լսեմ
յայսմանուցեալ ի բայ թարգմանել զբառս՝ ՀԱՅ։ Եղեալ է բայ-
ուշանակաբար։ * ետ զարդի իւր միայնել ॥, ՃԼ։ Զ՝ասացի խորհր-
դով գնեմ միայնել զայն բառս։ զի և ինքն գիտէ՝ թէ լաւ

Հայրապետաց և այլոց ՅԻԹ, և ոչ Զենոբիոս քան.

Զայս զայս պատմութիւն ոչոյժ օրինակս և այլոյք պատ-
գրեալք գտանեմք և ի թուղթն, որ ասի գրեալ ի Հայոց առ
յոյսն յայս ոչ նոր ինչ ինչ ոչն, այլ օրինակ գտանի ի գիրս
ոսարեայս. Է. ԺԼ. 2. խնկեալ ի սպիտակ ոսխոտոսիսն բա-
նիւք, և ասեն նմին ունայնասէր բանգագակ ոձոյ ինչինն, և
ի գանձարան արիւնոյն այլ ազգ փախուցեալ թէ կարգեալ. ար-
ասի, թէ խոսրով երկրորդ՝ որդի սրմզդի, յետ ոչ երկոց զրի
խոսրոյ քան՝ ետ ժամանակ առնել ՅԻՆ պատոյց ի յաւուրս, յասոր-
ասոյ և ի բրիստոնէից եկելոց ի պարս. անդանոր Տնորդ.
ոչեցան ասել և երկու ՅԱՅԼԱՆՆ Հայոց՝ որ ինկան ի մեր ազգաց
զիրարամբ վՊ խոսրովայն ՅԱՅԼ ՉԻՆԵԱՅ բռնաբարեն Հարկաց և
պատանեաց մեզ. և նոքա ասել ի բան Հանեալ զի կարարանան
մեռանցին զՍՈՒՐՔ քաղաքն ասեալ. և յետ այլոյց բանից ասել
անբեկեալ և խրատով՝ թէ Հաստ ի բ խարամ և նախընթաց
ՅԻՆ կոչ ասա ազգայ ինչ տանել ՅԻՆ Հայոց պահել զՀաստա
բերանոց, վՀանեաց և ինքն զիրն. և զրեալ ի նամակի, թէ
«ՅՈՄ ՏՐԻՄԱՌՈՒԱՅՔ՝ ԵՐ ԶԻ ԽՈՒՄ ԶԻՆՈՅՆ ՀԱՍՏԱՍ ՀՈՅՈՅՆ
,, ԿԱՅՊԻՆ ||.

Զնչա ՅՈՄ Հայոցեալ՝ ոչինչ գասանեմք Հաստատի և արժանաս
Հաստատ. զի թէ պարտ յանցանն՝ թէ յոտ ոչ բաղարեալ թա-
գաւորի լեալ ի զինարարանէ ինչ, բայց ոչ ինչ զիրի զիմանալ
տարուցեալն պատանեն՝ զինչ. ասել զիրն ասա. Զոր մոնք մի,
խաղալի ասարայ ելեն բարդասանցին զ ասելոյ ի զանձոյ Հայոց
ասի ասի թէ՝ այս ելեալ ի ՇՈՒՆ պերան և խաղին ի խոսրովայ ելի
լարդ՝ ոչն է. յաստուած արդարասան կեն ՇԻՆ, յայսմանէ ասա-
նեմ՝ թէ. ասաւ զասանի ինչ յաստուած խաղարին ասարայ և
հնարեալ ոչասարանեցայ. զի յոչն ժամանակ ելեալ. զերան ի
խոսրի ։ Կաւեալ մեծարանի խաղանեալ ի զայս ը այլ պատմութիւն
ասարայ, զայ ի մեջ բերել զրիպաս բարերարեալ ասալի առ
առանմանեալ. Ասա ։ Գ. Խան ։ Է. Երես. 408. յասանն, թէ
խոսրով առանցին՝ արդի կարասայ զինարանցաս ի մեջ Տնա-
ասայ ընդ ոչասայ կանանաբանիսին հնարաբանանայ ելեալ ի
պարսս, (զոր կիրակս պարանի, ը նամն և կիրանս ։ Գ. ։ ԼՅ.
ազգանանի կիրանիս կալեն), և յասանի արարեալ ինա՝ եկ ի
բանան. ԼԲ.

Ոչինչ խաղան ինչ լայի և բանք յայսմանաբարոց. զի զնի ինալ
ոչամ յաստ ըստ ենարիսն կեն ՇԻՆ՝ ՅԻՆՕՂ կանչեցեալ, ասի և լա-
ցարն ելեալ. լսարանի՝ ՀԱՅԻ ԵՎ ՄԻԿԻ խաղարի ոչայի, ոչլեն բար-
ՇԱՆ էր խաղան ի ոչարանանի պարանի ի ՀԱՆ Հարարայ-
ասայ. ՝ Կայնեալ և բանք փոտալ լարանի ասանան և կիրանի, ՇԻՆ
ի՝ ն և ը ասանանանի խաղան. Մանանանոյ զի գանոյնի պար-

ոչ ոչինչ փոխագրեալ է 'ի հայս։ Իսկ 'ի քանս անդ թիւքն հայոց եթէ գայցի Հիմարիտ ինչ, ապն ոչ կարի հայել յաւուրս աշխարհիցն և խոպոխս առանցն, այլ՝ յաւուրս ոգբարհանս և խորհս երկրի։ ոչ յայտ է 'ի քանէ նորին թիւքն։ զոմ և միւսանգամ հիմարիտ ասին ոմն՝ քանք հակառակեալ՝ սրբ գրին զաշխարակեցուն։

Գ. Գանձ Նեբրոնի աշխարակեցոյ։

Զ ոգբամանալ ոգբոնն է սասա և 'ի վերայ ոչսարիկ։ զի ոչ զանազան նեբրսիսի աշխարկեցոյ և զայլ գրոցն 'ի հառնեն այլք։ Ի գրոցն նեբրսիսի վերոյն և ընդ այլոց, սանսիս և զկանանս զբուլիս սարին իառնեն զահիկեցին ընդ կանանաց նեբրսիսի շինողի, և սոյն մեծին նեբրսեսի։ զերկոսին ևս առեալ 'ի սահմանացանն ոչլայոյ փոխելով զբանս նոր։ քանզի տանիանացին է։ 8։ եբեր։ 344։ և 545։ յեր պատմեալ զժողովն նոցին լաւուրս հիւսակի՝ գրեն ոչսոյս։ * Ոչ ժողովի է վերայ 'ի զրպարտ ամի թագաւորն կուսանդեայ հանանոյ։ հրամանաւ մեծի կիթիսի հայոց նեբրսիսի շինողի։ և այլ։ ժէ։ եպիս։ կուսանաց։ և վարդապետաց քաղաքաց և իշխանաց։ և նոր։ զեցին զկնա լաւի և զերկրպառակսի ինչ եկեղեցեաց հաստատեցին գիրս կանանաց։ բիւրեամ։ զլիսոց ॥։ Ոչ ոչսարիկ քանս տանիանացին քառ առ քառ։ օրինակեալ քահիկեցոյն 'ի զերս իւր։ եբեր։ 322։ փոխի զբառս շինող՝ յաշխարակեցի։ և ոչ զիմ * նեբրսիսի շինողի ॥։ ինքն զնի * նեբրսիսի աշխարակեցի ॥։ Լուսի և զայս ժողով և զկանանս շինողին՝ ոչ ասոյ նոքին շինողի։ այլ՝ աշխարակեցոյն։ որ է յայտնի սիրոյ։ Յոչ դարձեալ տանիանացին։ Ե։ 52։ եբեր։ 640։ 'Ելիսեն զմի 'ի կանանաց նեբրսիսի աշխարակեցոյ։ ասի՝ թէ ոչսոյս կանանաց * մեծն նեբրսես ॥։ Յոչ զայս լսեն սորա ևս քառ առ քառ օրինակեալ քահիկեցոյն։ եբեր։ 424։ լաւելոյ լիբիէ։ և սոսի։ ոչպէս կանանաց * մեծն նեբրսես թառն սիմ լաւաւոյրին ॥։ զոմ ահա զկանանս նեբրսեսի սչխարակեցոյ։ զոր հանրի լիներ առանցն նեբրսեսի մեծի թառին թառին լաւաւորչի։ Յակոյն տանիանացին՝ նեբրսես մեծ ասելով՝ ոչ տայ խմնալ անդ զարաջինն։ այլ՝ արձակարար խօսի։ ասէ զի նոր միօրինակ մեծ նեբրսեր կոչի ոչ միոյն զանազան զնեբրսես շնորհելի՝ 'ի զերելն զլաս։ 'ի գրոցն։ նոյնոյ և զնեբրսես բարեբանեցին՝ 'ի բերելն զլաս։ 'ի մեկնութի սարմանաց։ ոչ 'ի տեսանել և յայլ գիրս հայոց։ և ոչ յոմանս կիթիսի։ որ զնեբրսես շինողն հաստատիցին կոչի * մեծ նեբրսես ॥։ Զոր ոչսոյս յասելն զնեբրսեսի շինողի կամ՝ զնեբրսեսն շնորհողաց։ մեծ

ներսեսս, զ խնդրեալ զնմա առաջինն ներսես, զոմանս և առատ
Ոմանքն է ասել, թէ գասդ քո հինգերորդ զայս ոչինչ է խնդրեալ
հայրենալ ի կարգ կանոնագրոցն Հայոց։ ուր ոչ կանոնք ներ-
սիսի ուղղափառեցոյց գրեն ի կարգս հին կանոնաց՝ յաւուր չ
գիտասու գեղարիկ, ոնտերբուս, գանդրեպ, և սիրն տեսնակ։
և յայսմանէ թերեալ մոկաբերեալ է, թէ առաջին ներսիսի
իցեն այն կանոնք։ Բայց այդպէս կարդաս ոչինչ Հաստատան։
զի յայտնեան կանոնագիրս ոչ ինչեր պարհել է կարդ Ծիրի, ոչ
միայն սրբոյ և երկրի կանոնքն են, յաստ ի նոսանալ ի
գաղղոց առանց Հայեաց ի ծիրն։ ոչ և զիրի կանոնաց սիրնի
ի Ի։ դիրի գրեն կանոնք ներսիսի մեծի, ոչ ինչ էր քան զիրն։
և ապրն Հաստատեցոյ քանք ի կանոնաց սիրնի եղիցեն, և մեծ-
բարոյ, մեծ։ և պարտեալ կանոնքն ընդ անուանեալ մեծագործանացն
և մեծին ներսիսի յեռ և առաջ եղեալ։ ես կանոնքն ասացուցն
յետ քաղեցիցուն Հաստատելոյ զնին յառաջ քան զկանոնս սիրնի
առնելոյ։ և ոչ ոչ սիրնի։ և ի զանազան կանոնագիրս ոչ-
ինչ կարգաս։

Ասել թէ յիրաւի ներսիսի ուղղափառեցուցն են այն կանոնքն՝
զորս եղեալ ի պատմութեան, առեալ ի կանոնագրոյ Ի։ Գլ։ ԺԵ։
յոյսս ասեն և զիրեալ գրեն։ ուր զնոսա ոչ գրեն։ Ա։ Գլ։
ի կանոնքս եղեալ յաստ. ներսիսի մեծի։ և ներսիսի Հայ
ոչ ամենեքեան եղեալ։ Բայց ասել ներշարունակ եղեալս մեծ-
կանոնից էր յաստ ներսիսի ուղղափառեցուցն։ ոչ գրի ասա-
զին։ Ի։ ։ և էր ինքն անուանեալ և երևելի։ ուր և յաստ եղեալ
ասացուցն՝ թէ ի ներսեսի ուղղափառեցուցն էր նա ի ժողովի անց-
հրեալս և փարդան պատմի զնոսն ներշարունակ զնոս յոյսն գա-
ղրս։ Ինչպէս ասէ ևս զնմանէ, թէ էր ներկայ ի ժողովն
մասնիսի ի զնոսն թանանիսն Հայոց։

Այս զորձեալ՝ ոչ յայտնի տեսանի, այլ կանոնքն ներսիսի ուղ-
ղափառեցուցն՝ որ ի բոլոր Հայոցս ասեալ են ի ոչինչ տարակ
պարտեն, քաղեալ են ի ամենեն ի կանոնաց հարանց սիրնի տեսա-
կաց, և լուսաւորչի քարոզն առ ի Հաստատութեան կանոնացն նախ-
նեաց։ Բայց չի ասելի ասել, թէ կանոնք սիրնի տեսակաց անա-
ստի իցեն քաղեալք իրրև ի կանոնաց մեծին ներսիսի։ զոր ես,
ոչ ոչ ասացեալ ի կանոնս նորին տեսակաց, թէ ի նոսն կա-
նոնաց յաստ ասացեալ են առեալ՝ և ընդգծեալ՝ և ի յոլոս
կանոնս։ որ թէ։ նասն ի ներսիսի են, անաստուածեալ յիշատա-
կիս ի սոց։ ի հիրոց զայն, զի յայտնի են կանոնագրոցն զոր
ասացեալ մեծն ներսես ուղղափառ ի քաղեալ զգաս Հայոց ի մի
անկարգութեանց եղեալս յոյսն Ծիրի։ որոց Հաստատեալ ոչ ի-
շատակի յայտնի կանոնս ներսիսի։ որք ի ինչինն ի աջին յայ-
տարին մեծին ներսիսի ուղղափառեցուցն, և ոչ ներսիսի մեծի։

Յ Վշ Նարեկացի առաքին հայոց ի յեռն մեկնեալ կոնտակիոնք։
և ի վշ անայ կոնտակիոնքն դշ։

Բաղում իրաւունաչիրոք բանք կան ի գիրս Հայոց ի վշ այսր։ Յոլովապէս ինչ գրուածք Ժողովոց շինեալ ունին առանձին, և ապ և լեալ այն եղև յաւուրս Ներսեհի ուշադրակեցին։ և նոյնն որպէսզի ուրեմն գնի ի գիրս առանձին։ Օ Երկոյնանց դրեան ունն ի Նոսաբնեցաց ծանօթութեան։ Երես։ 493։ և 494։

Յ առաքաբերի միում հայոց։ զոր թանձի արարեալ յավելանեալ կազեան, զրի այսպիսի ինչ։ * Լուրդ։ վասն զի յա-
„ բոց անոց։ Ի։ Հանդիպեցաւ դնել զգիր թանձրանա-
„ թեն հայոց տպագիս ի Ամերիկ ամի ռիթասոկսալեն։ ոչ յավ-
„ ելանեսի հայոց կենդանի։ որ։ ի։ Թիւն էր հայրապետ-
„ տացն ի սեան գրիչսարի։ և ի։ ամի յաւասիանսան կոյսեր
„ ի հիմարիութեն։ ինչ ի եկեղեցւոյ սեան սարիպ։ և ի ին
„ ամի իսարոլա դորդոյ տարբային։ Հայսմ տարաց։ յա-
„ բաւ զթանձրանն եղին։ զոչ։ ամ էր յարգանոյ մինչև ի
„ հայ թուականն։ և ի ծանդենին քան մինչև ի սեան գրի-
„ գարի կն ի վերադարձն։ ամն։ ՌՀՂ։ որ լինի ի ծանդենին
„ քան մինչև ի հայ թուականն։ ամն։ ՉՄԳ։ և ապա ան-
կանոն իրարոչ։ ի։ Ի։ շարաթուց և վերադրեաց։ Զորի և անդ
յայլոց ոմանց ոչ գոյնի ինն բան։ որ երեւի ներհակ վերոյգրեալ։
* Ի։ ոգաուել երկերեւրեկի անդրեանին։ այլ։ զ գաբ-
„ ձաւ իւրաքանչիւր եղանակ և կորգադրութեն տանիս ըստ
„ առաջադրին։ ըստ ոմոյն օր լրմանն։ և զի ամն։ ոյ-
„ ոչս և ամ այնպես փարեցաւ։ և յամին ժերորդի ապա
„ ակնարն եղև հինգշաբաթեկիս։ զի այսորիկ ասէ։ ի գիւտ
„ բալարեց հենեւատանքեանցն։ թէ կալ զթուականն։ և
„ Ի։ Ի։ Երեք։ եւ։

Յովհաննէս կենդանի գրէ կորգաստորագոյն եւ այսպէս։ * Յա-
„ մի ասանելարդի հայրապետութեն նորս (ի մոլեան)։ և
„ երեսուն և մի երորդի ամին խոսրովու արդեւոյ կուսաց
„ արքայի որարեց (զամն ասարաւ յաւուրք) լցեալ բոլոն-
„ գակեալ շրջանակ բարորակի։ շէր։ ասաց։ ապա։ ի հրա-
„ մանեն ուեն մոլեան քերթողք և գիտունք արուեստին
„ եկին զկարգ թուականութեն խարդանանոս համարոյ։ ոչ
„ ի շարժանն յառաջասարոյ։ և հինն պոնաղան մասանց
„ արուեստին։ Լու այսպէս ի հոյկականս լիզուի տաճեալ
„ աստեղ ասնեց տարեկանաց։ յոյնի հեան ոչ կորսուա-
„ նոյին մուրոյկ ինն ունելով յայլոց ազգաց չգիտանի
„ խորհրդոյն արարողութիւն։

Սակայն հանգչին գրեցեալ դնեմ և վերադարձ յասելս ։ ԺԱ. Զի
հեղեալ ոչ լուսանցեալս սուն . մեն ։ և յետ այր ոչ մնալոյ
բնչինչ գրեալ սուն . Շ. Զոր ի սասանելոյ սոմի հայրապետաց
իրաց ։ և ի յն սոմի իրապետս արդեալ կատարեալ . Ի. Ի ժամ
յասախանսոմի որ զանձն սոմի չնեսոց , եղեալ Թանգարան
հայոց և առաջարս ։ յարամ ծանի (քան սարարս յառաջ)
լինալ էր ընդանն . ՉԸ . սոմեալ ։ և էր մեզարդս հայոց
մեկեւ գեղանի , որ կարալ զիշխանաբերեն սոմ . ԼԹ . Զոր ի
գրի թանգարանին ելն պետրոս եպիս քերեմն գնեցեալ ,
և ներշարարս ի տարանոյ , և արարիչս ի սասանդ , զոր
ինքն ձեռնադրեալ մոմեալ ։ Զոր ի կարգս առաջնոր-
դացն գլուխս վանից զնի հանուսանսն իմն այսպես ։ յերեսոց ։
« Ի՛ թանաս , սոմ , ծ , սոս էր ի ինքն մոմանի հայոց կամեալ .

,, զիկոսի , յարամ թանգարանն եկաս ։ ,,

Սամուել էրեց գրի սպասես . « Ի՛ սասանս (յսոմի նոն ։ ՀԾ ։
յասաբս մոմանի) լցեալ լինին սոմ ի ծնեալ ենին ՇԾ ։
ՀԾ ։ յարամ ի բանանդակեցան կանոնք երկերեսանեկին
սոպարեսոս ։ զոր զինն կարգեցան թանգարան հայոց
սպասիսն պոնտասս ։ ի ՀՍՍՍ երկերի ոնկին ։ լասոն զաս
կին ի մարսի . ի՛ . էր . և ի սկզբանն յարդիլն . Ի .
և վա զի ոչ ի սկիզբն կարալին գնալ . զի լես . ի՛ . ին
մարսի , ԺԴ. էր սարդիլի , և ինն լրանալ ։ ի մեջ . և այնր
ազաբաս սկսան լինելիս սոմեն ՍՍ և սարեսս իրապանեն ։
սարա իմաստանք Թանգին ։ ի մնասին նկեալ կարգեցին ՊԸ-
սանս հայոց ։ սրամ սաղբեանն զարտեին ՍՍ սրբանին
հանգերձ . բայց ոչ կարարեալ ։ ի ՀՀմարասանեն կալ սն .
սրամ գասն . ԼԹ . իսկ ։ ի Ներարդ թանգարանին ։ հաս սասան
իմաստասն մոգ ժաղեանց սա մեն սարս կարարիսոս և
հանձնարեալ ։ և կարարեցին զանասարանսն զրանանն .
սր հինգ հարիարանին կալն ։ այս է պատճառ թանգարանին
հայոց ։ ։ յետոյ յաւելս , թե « ։ զաղեն գանի . ժաղ-
վան մինչև ։ թանգարան հայոց (սանցին) սանք . ՀԴ . ։ և
ապա ։ ի սասանելարդ թանգարն հայոց գնի , թե « ։ ամին . սամ
,, եղաս հինգ հարիարանին ։ ,,

Սամն նման գրի և կերարս , ի մեջ բերելով զ միայն զանուն
մոմանի , այլև գրանանս ։ « Ի՛ երրորդ սամ մոմանի սա-
լեալ լինի ։ ի ծնեալ ենի՛ զի սամ ։ ՀԾ ։ և զանանակե-
գան կանոնք երկուսարանեկին . զոր կարգեաց հնասաս-
սնկն սնգարանս եղբարս մոնգեսոն ։ երկոսն կասանգերի կա-
սեր վրն զրանալ գասալեալ ։ և յետոյ ասի , թե հայրա-
պետն յանհանան մոգաղեաց և կարգեաց զասանգն ։ և ա-
պա զնն ։ ի՛ Ի . սամ . մոմանի եղաս թանգարանն ։

Յոհաննէսի պատմութիւն միւսի և մեծարիր առանաւորաւ դնի պատրէս։ * Յետ ապամայ նլեց դրախտին։ եւ թագ հղ
„ ամին։ զթուականն հայոց եկին։ և յետ ծնանգեան փրկչին
„ ՌՌ։ շնգ։ ամին։ և յետ մեկոյ լուսաւորչին՝ մէն։ ամին։
„ 'ի հոյրապետութիւն մոմիսէին, ճ։ ամ անցեալ զթուականն
„ եկին։ Յետ թուականի հորիւր ամին, անանիա շիրակա-
„ ցին՝ նլեց զպրական տումարին, հոմանոյապորդ զուգեալ
„ նմին ॥։ Լսի և անգ, թէ 'ի յայսմանութիւն աւուր եղին
զթուականն։

Լուսյոյզ ամնանսի պատմութիւն դնի պատրէս։ * Մար-
„ դանոյց բանին ՅՅ 'ի շնգ ամի թուականութիւն, 'ի ժամս
„ մեղանի եղիվարդեցոյ հայոց կնգիկոսի՝ քառասնարդի և
„ երկրորդի 'ի աջն գլխոյն լուսաւորչի, եկաւ թուակա-
„ նութիւն հայոց, 'ի յելարդի ամի հայրապետութիւն՝ սորին
„ հրամանաւ 'ի ձեռն անանիայի շիրակացւոյ, 'ի ժամս պար-
„ սից մորշապանից։ 'ի ժբ։ ամին խոսրովու պարսից արքա-
„ յին։ և 'ի ժբ։ ամի յուստինանոսի կայսերին կոստանդի-
„ նուպաւլոյ։ յարաւ ժամի յիշատակս վկայութիւն կատա-
„ ւեցաւ 'ի ՌՌ։ և յուստինանոս և խոսրով հաշտեցան։ Լսի
„ յետ տասն ամաց հինգհարիւրերեքեակին։ սրով ազգեցաւ
„ գրատիկն ॥։

Յուսելից 'ի ասին և զանա միքայելի սարկաւագ։ յասել նորա
պատմ։ * Ի։ պէտ։ թուականն ասաւրաց ակսաւ թիւն հայոց առ-
„ ին նոր նշանաւիր հայրապետիւ։ 'ի լբ։ ամին յուստինոսի։
„ և 'ի թագաւորութիւն պարսից խոսրովու։ այլ զառ մոմիսեոնի ա-
„ սեն կնգիկոսիւ ॥։ Սակ 'ի հին ճառընտիրս ինչ անսրբակի
դնի։ և գրի պատրէս։ * Ի։ Նոյն։ լբ։ ամի (յուստինիանոսի)
„ կորդեցին աղեքսանդրոյկ զինանաւանիրեանին շրջեքցա-
„ ոմնեարքդ։ շիր։ ամուցն զաղրդակն։ և 'ի նոյն թագրի։ ին։
„ հայոց թուականն կարգեցաւ ॥։

Յարչաւի շիսնանութիւնս խառնիմուն բանից եղեալ ինչ կայ
գրեալ։ Ղուարիանն և պատմաւ նորագրութիւն տումարին։ և
զայս ասէ։ ասեն լինել։ զոր խոսատելոյ տումարական չարիման
ասեալ գաղանին։ որոյ վասն իսկ նարագ հաւատեցին և արդեցին
զկարգ ոմիր ոգոնեոսի։ զորմէ ալինել ուսումնք գրել ասա։ զի
ոչ հայի առ տումարագիրս։

Լրկրորդն և ասեն՝ յարաւ եղև ոչ ասդրանեն։ և զայս մարթ
է զարել գիւրաւ 'ի նախնեաց գրեալ բանս։ հայելով 'ի թագ-
ամանն հայոց։ զի զոմիկեան 'ի նարդաւ է անտի տումարին
ոկսաւ ոչն թուականն։ զոմով այնմ նուազ զթուականն։ քան
ՏՏ։ ամ։ հարիւրորոնդ զաւաթին ամ այնր թուականիս զարան
է համեմատել։ ՏՏ։ ամի ոնն։ և տնտի տանել ոկիզբն։ իսկ

ժողովի՝ գրաւեալ սրբեցաւ այս թուականն, եկն ի Հռոմայ
ամի · Ռ · յամի տան · ՏՏԻ · ոչն է · ի ն · Երրորդ ամ կայսերն Ան-
տոնինոսի Մեծի · և ի ն · Երրորդ ամ թագաւորն Խաւարեալ
առաջնոյ պարսից արքայի · որոց Ծիլն Հռոմայեցոյ անպատեալ ի
Հռոմ մատել ի միտսուս զպատմութիւն ազգաց ազգաց.

Զոր գրեցէ ի մի կամաւորիցն Հայոց · Ռ թէ յոմն աւուրս ե-
նոքն էին · Օ ազգանուն թիւրքաց վերարձ քանք են ի նոսա-
կարգեալ վիճաբերութիւնք , քաջ ուսիցն եթէ կամիցին
զատագոյն պարսից մանաւանդ եղիցուց , պնդեալ է ասել , թէ այս
հաւատացեալ թէ տաճարի՝ Ռ ունին և կարգաւոր թագաւորին Հայ-
ոց եղեալ յաւուրս մոխաի . ոմ յայտնի երևի ի քանոն յա-
հանեալ կիրակի , ասմուելի , վարդանայ , դիոսկորի , ՌՃ ,
Ի. մի վիճայս թէ մեծ ուն է , զոր գրեն ներսես աթոռոյ ա-
կանատես զոլով . զի սա ի վերս սիրն դիպաւորաց պրամ
եղեալ բանասանիցս , ասէ թէ նաշատակաց սիրն եղեալ ի ժամ
մոխաի կիրակի յաւուրսն ամի թուականութեանն Հայոց .
որպէս յայտնի ցուցանեն , թէ յաւուրս մոխաի եկաւ թուա-
կանն , Ամենայն ոչամ դեռ և յոլովանեալ սարկաւագ վիճ
ի ժամանակագրութեանն իւրում , յաւելն , « Հռոմայեցն ամի
« թուականին՝ ՀԾԹ յիսուսական գիրք վիճաբեալ . յայսմ ժամի
« կիրակի եղ Հայոց տեր մոխաի . և հաստատեցուցաք թագ-
« յաւորեալս , և պարսից՝ խաւարեալ . յայսոր ի հաշուելի ժամ.

« Զոր ասեալ ենք ի զգրեալս »

Ի այլ թեթ յրուսի ամի կամաւորիցն ոչ ի ցեղ էաք , եթէ
ի ասորի ի վերս շարժեցաք զթուականն Հայոց , Տարիսն
գնեալ յուսանելոյ ամի , Իսկ թեթ յանձանեալ կիրակի և վաղ-
ման դնեն ի ասանելոյ ամի ոմանք , զայն պարտ է խու-
նալ վասն այլոց իրիք ներոգաւորեալ և կարգի , զոր ասորոցն յա-
ռանալ հաստատեալն տուանոցն . ի այս ասանելն ի բանս
ասորեալս վիճալ , և ի գլուս ասանելն , և այլոց , և և ի
վերայ դրան ասաջելն . գլ · ԽԵ · թեթ ի ասանելոյ ամի թագ-
ուանեալն Հայոց (զոր ասանելոյ ամ մոխաի գնեն) ի
կայսերեալ Հիրդիանոսի , և աղեցու զասիին . Ամ-
բրոն ասաջ ուրոյ յառաջ քան զայն ասղոլեալ՝ եղեալ էր
թուականն Հայոց յաւաջնում ամի կիրակի մոխաի .
ասասի և ասանել երկոց պատարագն ամ կիրակաս թեթ մոխաի
գնեն յամի տան · շԾ · այն է · ասղոլ և հանանայն մերաման ,

Իսկ ոչ ոչ ալաղագ գրին , և կամ յաւուրս ոչոց կամաւորիցն
ասայ գնեն , երևի թեթ յերկուց պատճառաց ասիցել են այնոր
կարգել , Ի ռաջինն և հաշիւ ջրանին մեծի . զի ասանիցեն
այս ջրանն ի · ՀԼԸ · ամ կատարի . և ի · ՀՂԳ · ամանի , ա-
մանաց ի հեղինակաց հոմանեալ էն , թեթ յաւուրս այնոր ջրան-

նի սիսելայ յաւաջին ամ Թումանեանի՝ ըստ՝ սեմիջապէս լեալ
ելեր ներսէսեան աւանդին Հայոց, որոյ վերն և զանկիզն Թումա-
կանոս Հայոց սարեալ եւ՝ ի վերս յաւուրս ներսիսի ուշադրա-
կեցուց՝ ի վերջին ամս նորին, և կամ յաւուրսն ասեն յաջոր-
դի նոր յովհաննու. զի յինչներսդ ամ կիրդեալեն նեղսիսի
լցան ազգանն. շէր. ասեցեալ. որ՝ ի տաւմարագիրս ինչ գտի, յա-
ւուրս յովհաննու. Բայց զոր յայս ի Թէ Թումանեանն՝ զոր
ասեն հոգի՝ ի կիր առնուլք, սկսանի՝ ի. շրջ. ամ Թումանեան
զոր, ոչ և փոքրն ցուցանի, զոր և ասացին ի. սոյնք հոտաս-
աեն, ոչ՝ ի հնար յաւուրս ներսիսի կամ յովհաննու. դնել,
այլ՝ ի ջուցանել յաւուրս մելիքի. որ նասաւ յոգոմ՝ ՀԺԷ՝
յամի նոր. ՀՁ.

Երկարդն և հոչիմ ասեցեալ կիրդեալեն մելիքի. զի ուրիշ
դնեն, թէ երեսուն ամ ելեալ նա. և ասե՝ ի զոր ոսահել սկս-
սեալս փոփոխեն զՀԺԷ նորոգութեն աւանդին. Այլ սակայն
յոր կարին և փոխեսցեն, անհնար է երեսուն ամ դնել,
քանզի ելեալ խմեռալով սիրոյ երեսուն ամաց զաւանդին կա-
թուղիկոսութեն նորա մինչև ցաեղապոհութիւն զիրանդի
ելեալ՝ զոր եղ. նա փոխանակ իր՝ է. Թումեն Հայոց. ո-
րոյ և ասին կիրդեալեն մելիքի ըստ՝ հաշուին մինչ. ինչ-
ի՝ է. ասի՝ առանձինն, և այլ ևս. ԺԳ. ամ ընդ. զիրանդի
մինչև՝ ի մահ իր. Այս պատմաւոր է, զի յովհաննես
կիրդեն և այլ պատմիչք Հայոց ասեն, թէ մելիքս՝ ի ԺՄս
կոյսեան մարդոյ դիւաց կենդանի էր. և յաւելեալ թէ յետ
վերոգրեն հաստատելոյ խորհրդոյ՝ ի թիւրս թէ ապարոյ ձեռն.
առնի թէ մարդոյ, և յետ ձեռնադրելոյ մելիքի զոսկէ ենկն
վերկանոյ, ապա մեռաւ. Այլ՝ զոր յաւուրսն ամ կիրդեալեն
նի, յորում եղաւ Թումանեան, մինչև կիրդել մարդոյ ան-
սին սեղեալ ամբ. ԼԹ. զի մարդի թիւրեաց՝ ի Թումն Հայոց,
ԼՈ. և անտի մինչև ցվերջանն կիրդել խորհրդոյ ձեռնադրեալ
Թէսամբ մարդոյ՝ սեցին ամբ իբր. Ժ. զի այս նոյն՝ ի Թումն
Հայոց. ԿՀ. կամ ԿՈ. (ի. կամ Ը յոյսուսոյ. գրեալ. 26.
երկու ամբ ևս զկիրդ. զի ասի սեղ, ինչ՝ ի խիզ. ամ Թումա-
կոնաւեն Հայոց նոտաւ խորհրդ.) Այս ոչ ոչ ուսուցանեն միայ
ձեռնադրեալ մելիքս զարդ ենկն՝ ի ՀԼՄ վերկանոյ. ոչ յայս
է՝ ի բանից յովհաննու կիրդելի, և ոչ ոչ զարդանարանից. և
յետ այսոր ձեռնադրեալեն եկեալ սմբատայ՝ յետ Հայոց՝ ոչիսս
զմելիքս փոխանակեալ. և ետ ձեռնադրել՝ ի սեղի նոր զարդա-
հատ. Այլ՝ զոր՝ չարի և գուսարդ ոչ զարդի ասացդ. վասն ինքն
խիզ. Իսկ եթէ սակաս դիցուք քան զոչս, ՀԺ. ամ՝ պարտ
ինաց՝ ի մէջն. և չիք ասանք ընել զոչն, այլ՝ ի հանրեալ ա-
սեն՝ ի. ս՝ ի յոչարդեն.

Զ այս պատասխանի դասեալ ընդ սատանայի և կի-
նակսի՝ սեռ, զինչ ասեն. նախ սուն ապրատանս սա-
նիչ. և ապա Ներսեսայն յոմիսանու քաղաքացոյ եւ՝ որ ի
բաժին յանապատ, սան տուանիին ասելի զուն զբանս սա.
բայց յայտ է թէ յոմիսն ոչ նոտաս յիսա արրատանու, այլ
յեսեմենարդ ասի նի ի բաժին յանապատ։ և ասի կիրիսան.
նի ոչ սպանին՝ ի հաշի որոշ յաքրատանի. զի ի՝ սանին սանի
յասամ մեռաս ազրատանի, մեռաս և յոմիսան։ սնի գրի յոմ-
հանեաս կիթիլս։ իսկ ուրա կիրարեալ զերս իրացդ գտանել՝
սեզ առացաք սպրի՝, զիմանկանն հայոց յասաց ասանին։ Այս
սակայն սոմին եւ աչ գտանի հնարք լցացանելոց զայն։ Ոչ.
սանն։ Իրանն սանի է, թէ փոխանակ գնելոց։ Շ։ սամ մոլ-
սեան առանձինն, և ապա ոչ՝ սա։ Ժ։ ի զիմանանի,
զիսիրատաս եգեալ է ի յիշատակարանի միում միոյն։ Շ։ և
հետագայիս մի ի միասին առնելով նախկին ի եղեալ։

Իսկեա. Եթէ ազնիւն ոսկերարիչն մանր փրիանաս
յատարս մանկանի, զիսարդ բաց ի կիրակոսն ոչ յիրեն զնս ս-
բարեկի ապ պատմիչ ի կարգս կնիշկաց գրեն իւր երկրա-
կան։ Պիտեմ՝ սի եղեալ փոյթ պատուհաց զայսոսիկս ուսանա-
կել ի կարգս կնիշկաց, զի լեցին հայոցդաստ կնիշկաց։ ուս-
ան և ի գաստոցոնս կանոնագրոց ասէ հեղինակն ոչ սպասի.
* Իսկ զոր ի միոյս կնիշկացս քահանայք հաստատուած
,, կալեալ, զրեցուն սոն ինչ, ու հասարակաց պատաւ ինս
,, ցայր ի կանոնս ընդունել չասն ։ Իսոս ոչ սամ է ի յանկան
մանագիրացին, որ էր յաստաս Ներսեսի զինանդ։ զոր և մեր-
հեալ ոմանց ի՝ յոմիսանու հայրապետացոյն, սանի թէ
նոսս հաստատեալ աթոռոս սաս ինչ մի։

Զոյ սասանոր և զոյլ ինչ քնել ի մի գրոց մանկան կա-
ռուցելիսն։ Իբր զի ասեսանս տասպիսանս ի գլ ԺԲ։ գնե,
թէ այն ժողով դրեալ դրոր հոմիս, իսկ լեալ մի բանի քաղեալ
գրանակոնոց։ * Որոշ ժողով ասի ի գրանի՝ հոմիսն սիս կնիշկաս
,, զնոնեալ սոպանոց։ քաղեալ ասանակոնոց։ Ը սրամ էր և մերոյ
,, սեռաս (Ենիկս սիանեաց)։ յորում թանակոնն հայոց և-
,, գաս։ և սի՝ ոչ բուսեցոյն սանմանեցաս։ և յիրարոյնիս
,, վիրսեաց։ Օ։ այս պատմութեանի՝ ոչ հոգարարեալն դնե
տասպիսանս։ իբր զի հայերէն զորս ի բանն տասպիսոյ հա-
մարի, թէ այն ժողով յորում եղաս թանակոն, ելն ի նոր
ի բանի քաղեալ գրանակոնաց։ Այս զի ի՝ յոմիսանս կնիշկիսն
և ի՝ ոչ՝ ոմանք ասեն զի եղ զիմանակոնն, ի սերոյ մանկան
յարեալի զանս սասգիս։ և սրանցն յարմարելոյ՝ հա-
ստատեցաս սասն, թէ՝ ու զինն այն ժողով հոմիսն եղեալ էր բանի
քաղեալ գրանակոնաց։ որով և զինքսաց ժողովոյ յանան խառ-

նեն 'ի միասին։ Այլ մեկ իսկ որոմիեսուս առողջիկ զոնէ' թե 'ի ժողով աշխարհակիցացն առաջիկայ էր ոչ ալոս քերթող, և վարպետն զնեն' թե էր նա 'ի ժողովն մոլխիսի, ոս յերկրորդն ևս կրկնեն' յառելն յերկուս տեղիս ևս' թե 'ի ժողովի անդ էր ոչ ալոս քերթող սխալեալ եղիկս։ Այս ՝ այսմ իւրոց շիտակ համարման յաւելու, թե յայն ժողով հրէն պատուեցարն։ Ի որոյ զնեն և տնծոնսեն պատանին կրեմսի' ասելով, թե այս ոչ տոհ։ ոչ թե ոնբ ասի' ոչ յիշեն։ գուցե 'ի բանս ուրանկնին։ զի ոչ այլապէս 'ի հին մատենագիրս գտանի այս ոչ տոհի ինչ։ ՝ թե մոլեսս կնիշեն յաւելեալ իցեն պատուեցարն, և կամ սրարկուլ իցեն ինչ ժողով ընդդէմ քաղկեդոնականաց կամ հոսկեալ 'ի վերայ այսոսիսի խնդրոց։

Այս յիրաւի իսկ, եթե այսոսիսի ինչ ասացեալ էր մոլոես, գոնե 'ի մէջ այլոց' ոչ բարահամ կնիշեսս յիշեր զայդ 'ի թուղթն գրելն առ կիսրիոն։ մի ոչ յիշեալել կիսրիսի զժողովն քաղկեդոնի' գրեաց առ նա սա ինքն աբրահամ' մերժել զայն, որպէս ասէ մերժեաց բաբիկն։ և զի 'ի մոլոիսն էր նոր ձեռնադրեալ կնիշեսս գլոց, և կարի իմն ակն ածէր նա 'ի մոլեիսն էբ 'ի մեծն ոմանեմն, գրէր և զնմանէ առ կիսրիսն, թե ահա և մոլեսս՝ որ ձեռնադրեցաս գրիչ, մերժեաց զայն ժողով։

բայց նոր զայսմանէ ինչ ոչ գրէ։

Այլ թե ասիցես, զինչ է ապա այն' զոր ասի ինքն աբրահամ գրեալ առ կիսրիսն, թե * յառաջագոյն երանելի հայրապետ ,, պատն մեր մոլեսս գրեաց առ ձեզ մերժադրելի յաղագս ,, հաղորդելոյն ձեր 'ի այսոսիսի, ՝ որս չէր պարտ ॥ ։ Այսմ զինեալ տայ նոր ինքն կիսրիսն' յոյսանագ վկայելով, թե մերժադրելի մոլեսիսի հոյրապետին ոչ հայի առ քաղկեդոնականս, այլ առ նեստորական խուժիկս։ պարկս է տեսանել 'ի պնդին' զոր գրեաց առ աբրահամ յառաջին և յերկրորդ թուղթն իւր։ (Յառաջինումն գրի։ * Այս որ ասէ գրեալ էր ,, ('ի ձենջ առ իս), թե յառաջագոյն երանելի հայրապետն ,, մեր մոլեսս գրեաց առ ձեզ մերժադրելի յաղագս հաղորդե- ,, լոյ ձեր 'ի այսոսիսի' 'ի որս չէր արին։ եթե (ասէ) մի խուժ- ,, կոցն ասեալ, մերթ յայնժամ խորհելով հանդերձ ենթիսոք ո- ,, թեռանցաք իմովք և լասաք ծիս, և ոչ ոչինչն հրամայեն' ,, ոչ 'ի բաց ընկենուլ, այլ՝ ընդունիլ ոչ զ դառնան 'ի չարու- ,, թիւն ինչ հ. կամ 'ի հերձուածոց 'ի յապականութիւն, այն ի- ,, բաք ընդունելոսիցն ապարաք։ այլ յորժամ գիտասցաք, թե ,, նոր պատասխանուլիցն ստուգիւն արարին, և անդրէն յի- ,, բիսոնց 'ի ոչիչն ընդունիցն դրմ կործանեցան, նեղալիցաք ,, վնոյ, և 'ի բաց կործանեցաք 'ի կամաւորիկն եկեղեցւոյ, ,, և 'ի մէջ քրիստոնէից ոչիմ նոյ ողջոյն ոք չիշեսն տալ։

[illegible]

պատասխանիս ||

[illegible]

Գ

Եվ էր պարսկն Հոլոֆեռն, Ի Նեբուքադնեսարայ, և
պատասխանեաց արշակեանս, [illegible]

(1) [illegible] ասացեալ զբանս զայս ի շատ խոսանս և զանազան ասելոց զանազանս զիրս ի շատ խոսանս գոսանս յայտնի հոգոյ, որք արարանէր և մեծամեծ զարմանս սանանեն եղեն նոսա ի մէջ յանուց։ զի զարմանի ասաւ ի պատանեն եղեն նոսա ի մէջ յանուց։ և յասեալ ի ժամանակի մ, ակնեսատեն եղեալ։ [illegible] սակայն գիտեալ արս ոչ է, զի նար մանանեցուցեալ ի լսանեցուցս, նաև որք երկեալքն ոչ ի հոգ, ի գրելն զարդանի հոյ խրատուցս թեկարտ և գոսալ թեզ խոսին, և աքանչանալ ընդ յաշխարհի գործոց։ զայնմ, [illegible]

Հանդերձ հոյ, [illegible] պարսկ։

Բուսասա ի խորհրդ ընդարձակ հայկազանց ի համառաս. [illegible] Ճան. ՍՀԷԲ. Ի. Գլ. 5. Երբ. 546. զրկ։ * Խրսա [illegible] աղշաս պարսկ յաղթեաց առն դրդ։ Ի գրելն զարաառանայ Ներ Գլ. Երբ. 345. ասա։ * Խանեամ սարանա յարարանայ պարսկ։ Ի գրելն ընդարձակ և զնդանասայ ի ընդանանեան Ճիրայ. յուր ՌՃ. 530. ասի։ * Ելրսեհ (կամ ՀԷ զրելոյ ՍՀ Դեբրեն) և Հրդհան Հոլոֆեռն։ Ի գրելն պարսիկք անցանեն ի Հոլոֆեռն։ Ի գրելն և Գլ. Երբ. 193. ասի։ * Ելրսեհ պարսկ։ Ի գրելն ասացեալ ի Հոլոֆեռն։ Ի գրելն ասացեալ ի Հոլոֆեռն։ Ի գրելն ասացեալ ի Հոլոֆեռն

,, լիակ 'ի յաստենիսանոսէ' կուլպենցաւ գանձատեռ արքունի ։

Յոյնք գրեն և այլք ոմանք 'ի լեռնոց ։

Եւ ակ պատճառ սգոյն գրելոյ սոյ ոչ այլ ինչ է , քայց եթէ այս , զի մատենագիրք յունաց կալեն զայսպիսի իշխանս քերթողութիւնս՝ ոչ պարսկահայ ։ Այլ ասկոյն նոցա պարսկահայ ասելով՝ սչ երբեք իմանան զպարսիկս՝ զորս քերթս կալեն , այլ զայնպիսիկ հոգս , որք էին ընդ իշխանութիւնք պարսից 'ի մասն քաժնի նոց , ոչ զբնակիչս մեծին Հայոց ։ Իւր այսմ չկայ ինչ բնաւ ասարակայս ոռ այնոսիկ , որք միմեանսմ 'ի գիրս յունաց գկոչեալ իցեն ։ Զանգի յայանագոյն գրի եւսուբիոս մատենագիր յունաց , զոր էր 'ի ամիս մայիսի կայսերութեանն . ՀԷՐԱ . Ե . ԿԼ . 7 . ԵՐԵՍ - 292 . թէ մեծն Հայք՝ պարսկահայք կոչի . ահա և քան նոցա . * Ոմանք ոչ մեծին Հայոց , զոր ,, այժմ պարսկահայք կոչի , ՝ ։ Զատ այսմ և պարսկաստան զոր փոքր մի ՀՐՔ էր քան զեւսեբիոս , 'ի որսամէջն զչաղոտեանէ ներքսէի և հրահատայ և սոհսկոյ առ ներսէս զոտակիկ , զնիզ սակէոյ թէ տաքս չոլիքեանն եւս էին ազգաւ պարսկահայ , ասէս ուրեմն սկսաքի պատմել զ՝ՀՀն պարսկահայոյ՝ և հոմարի զնոյն չինել թան ՀՀ մեծին Հայոց , զոր ընդ իշխանութիւնք պարսից 'ի կարմոյ և անդր . ուրեմ լուսկ հայ ասելով՝ իմանալ զբիսրին հոգք . կամ զայնոսիկ հայս՝ որք էին 'ի մասին յունաց 'ի կարնոյ և այսք . Զոյն գրեն 'ի պոտեր . պոռ . Ա . 15 . այսոր . * Կաւտա (աղքայ պարսից) առաքեաց յՀՀն հայոց՝ զոր ,, էր 'ի մասին Ծրուեթ յունաց , զանգս զբրոց՝ զբոս գոմանուրեաց 'ի պարսկահայոց և 'ի սեանեայ՝ զոր ասմանանկեցն էն ալանաց . . . և էր ասորապես նոց միոնու պարսիկ ։ Իւր մինչեւ զտեղն ասէալ կայ ին անպէն յՀՀն պարսկահայոյ՝ հոլեալ զանակ 'ի տեղի մի էրեք առաբեք հեռի 'ի Թեոդուսաբոյոյ , փոսեցան պատրատեցոն յարձակիլ ('ի կողմն յունաց) ։ և էր յայնժամ՝ զօրավար հոյոց (երկոցն 'ի բաժնին յունաց) պրոբիթեոս . . . և փոդոս . . . Զոր երբեւ լսան , թէ դանդ կազմեալ կայ 'ի պարսկահայս , առաքեցին զասան . . . ապա խոզոցոյց մինեռ զզօրն 'ի կողմանս երկրին յունաց . . . (և ասոտ պատուէ՝ թէ յաղթեցաւ մրմեռ 'ի յունաց մեռ 'ի բուզաքն ասոտոզոյ . և յուսկլոս .) Իւր յայնմ ժամի ասէին յայնք յՀՀն պարսկահայոց զսեղնեան , որք էին ընդ ՀՀրուեթ պատրից , զգաղբերդ (որ է յերկրին բասանայ յՀՀն մեծին Հայոց) , և զփառանդ կոչեցեալ (փիրկ ասելոյ՝ փոքրակ ,) ուր են հանք ասելոյ ։ Իւր ապա ասորադրի անդ զանեալին պարսկահայոյ՝ ասելով . * Ի գնալ ասրաբ յՀՀն (փոքրն) հայոց՝ գիպ 'ի պարսկահայս , յաջորդեցին մնկանի նմա տորս լեռան ,

,, զի ձգել մինչև ի վերս և ի ուսանելիս ապրել. և ի ձախսա՛
,, զմեռեալս առապարեալս և երիցս զարուսաւորեալս, որ ոչ ոչ և
,, ձիւն հանապազ ասէ ի ծոցիցն. յայսմ ոլորեալ և կեանս
,, փոսիս (ի՞ ձորս) ելիցեն. [illegible]

Զկնա՛ ի սոսին յայսոսի սեռսեն, զի զարմանալոյ զարմանալոյ
աստուծոյ իմանալ չեռան մեծին Հայոց, և զարմանալի զարմանալ
Հայոց մինչև ի յարտասուս. կամ զչաւասն կարենալ մինչև ի
բասանեալ, և անդր ևս. ուր ի սանդոյն կուսեցեալ բաղեալ.
զի դարձ ամենայն նաև զարձս փարեցին ի ելին սեղալ գնա-
յասնդն. և լսելիս ուրեմն սրանց կամաստանցն յա-
,, մուր բերդն բասեալ, զոր բարերարն կալեն, անգ ի-
,, գալ. [illegible] ի՞ ոչ յայտ խոկ ի ասին, թէ ոչ ի բերդի բասեալ ի
ի մեծն Հայոց ի Դարձ արարատայ ի ու նմանագրեալ բարձ
Հայոց. [illegible] և զոչ ոչ ոչ

,, և զվիրք , . . . բայց ոչաւ պայմանաւ , զի աղաչ զԼոյն
,, պարսկահայք և վիրք՝ որք ի Ուղեալ իսկն զՀայրենիս իւ-
,, բեանց , անցանել՝ ի կոլմն յոտնայ . զի զի կայրն զնդեալ
,, էր յոյն , թէ յաւուրց անուի յաւտենիանուի կայսեր երդ-
,, մամբ խոստացեալ են յոյնք ընդոնել զոյնուիկ , որք ի
,, պարսկահայոց դիմն առեալ . . . . Հանոյ թուէցաւ բանն
,, ,յաչս որքայիս պարսից , և ինքն թէ ընկալաւ զայն , ո-
,, բով հեան ոչ ընդեմ դառնային յոյնք թողուլ՝ ի ձեռս նո-
,, ցին հոյոց (զոր ի վերոյ պարսկահայք կոչեր) և զվիրաց . .
,, . . . Ուրեմն կայրն փոխան ծին պարսկահայոց և վրաց
,, ինդրել՝ ի պարսից զդարս քաղաք . . . բայց ոչ յանձն առ-
,, նուին արարիկք առաջ զդարս կամ՝ զոյլ ինչ , եթէ ոչ նախ
,, հաստատեսցի , թէ յոյնք յետս կանգնեն հոյոց (զոր ուրեմն
,, պարսկահայքն կունեաց) և վրաց . ԵԵ ॥ . Ուրեմն է առաքել և
՝ի գիրս ուրեմն առաքեալ Եկեղեցեաց և այլոց . որս գրին այս
պատմութիւնք երբեմն անուանեալ պարսկահայք , և երբեմն հայք՝
Այսմ ամի յայտնի անասնի , թէ՝ ի գիրս յունաց պարս-
կահայք կոչին հոյք քանակուցք՝ ի մեծն հայոց . Թոյլ զայն՝
ար ասի ըստ լուրենացւոյն՝ թէ պարսկահայքն է մին՝ ի հնգե-
ասաւան աշխարհայ մեծին հայոց , ուրեմն և այն նախասկը-
գեալ իշխանք՝ որք՝ ի յունաց պարսկահայոյ կոչին , էին հայք՝
և ոչ թէ հարարիկք . Պա ուշ թաղոր առնեն ունիք՝ ի նոր
հեղինակոյ՝ կոչիլ զնոսա պարսիկս . զի այր ընդդիմ է բա-
նից ոչնոցիկ մատենագրաց , զոր ասեալ կոչեն ինքեանց .
Ապա զարմանալի ևս է այն , զի նոսա զգրս յայտնապես հոյ
կոչեն մատենագիրք յունաց , էր որարիկ ասեն . ոչ գնի ոչ-
տարեալ վասն այսուանայ արշաւելոյ . զոր ամ պատմիչք
յունաց կոչեն արշակունի յազգէ հայոց . Զայս և քանք որ-
կոպիոսի ականատես ուկոյի՝ ի պատեր . Գ . ԼԳ . * Այսրն
,, ուուրքեաց առ յանիրիկ . . . . . զամենս՝ ի հայոց , որս
,, գրեալ ոչին էին արտաքսան և վասն՝ երդիր յանհանուս որ-
,, շեալունոյ , որք նորպ. փոխուսեալ անկեալ էին՝ ի այլ հայս
,, ՝ի բանակեն պարսից ॥ . Յս ասա պատմ , թէ՝ * Ի ահան
,, հայ՝ եղբայրք արտաքսեալ քաջուն՝ մեծ ցուցեալ՝ ի թաքա-
,, նամբ ուսագին արուեցի՝ անկաս՝ ի մարտի ॥ . Յս զգնի
այնորիկ երկար գրեն՝ ի բաշերդ դրեալս , թէ գիտիր արտաս-
ան և տրաստիր և գրիչեր ասրանին զգենեցար՝ ի վի հնգա-
նոյ . սար և ուէ՝ թէ հայերին խօսեին՝ ի մեռանս . Այնպէս
և յայլ ինչ ունիս , և ասեցք . պրս . Գ . 3 . յիշի զարտաւան
և զանկերս նոր երբեմն հարեալ հարուցատ սրշակունիս՝ ի հայոց ազգէ .
՝ի որս և զանազանս արտաքսեալ՝ զիրաւակ . Յս՝ ի պատեր . գոռ .
Գ . 32 . ասել . * էր՝ ի բիւզանդիա մի սին՝ ի հայոց՝ արշակ

,, անուն՝

„ [illegible]
„ [illegible] ‖ · [illegible]
[illegible] 187 · [illegible]
„ [illegible] ‖ ·

Օ[illegible]

[illegible]

Ի ԺԷ [illegible]

Օ[illegible]
[illegible] Ե · 7 · [illegible]

[illegible]

ջին՝ թիրակայի , և մեռան յաւուրսն հրկիզ՝ մեկանանսնեան
կիւրակուղատ : Զոր յայտ է 'ի քէշ՝ Թէոկիրոյ մատենագրաց
յունաց , թէ այս վարդան էր յաւուրս յուստինոսի կիւրա-
պաղատի . և նշանէին զոր զպարսիկս եղև յեօթներորդ ամի
սրբոյն կայսեր , և 'ի լեռն երարդ սմի խառնուլս . արդեն սրոշակի
նշանակէ տմաօր և աւարքք ստեփանոս առաջիկ . Է . 2 . Հա-
մառձայն յունաց . ասասի և հարկիւ ժամ այսր վարդանայ ան-
կանի յուսուն մինչեսի կիթիկոն : Զոր Համառձայն դնեկ և
փոտ 'ի թուղթն առ զարքարիս՝ քանի մի ամ պակաս . զի 'ի
ժէ ամի թուականին հայոց . փեկ դնելոյ . ի . թէոփան ա-
զգայլ պատմաւ տայ վանեցն վարդանայ զաւրին . * զի ե-
քարձ ասէ աւրին զսատրեն ազատայն , և եռ յեղիկսանս ||.

սր է զրոյց անհլանն :

Որ սոյն այս փոտ և զայսպիսի ինչ . * Զ . ամի յուստինո-
,, նասի կարաբ , յարժամ զանն ասին շիռկոյ , 'ի ասուն սեր կա-
,, ջին 'ի հայարդուքէ 'ի քաղ եկաց վարդան՝ սաեալ , թէ
,, մի տք մեր ոչ հրամայեցին մեզ : Յայնժամ ասէ հրամայ-
,, եացէ ազաւսան ժողով լինել , և գալ եղիկսաց բաղմաց և
,, վարպաց . և ժողովեցան 'ի կոստանդինուպոլիս . ՃԸ . հարք .
,, որում հիւգերարդ ժողովն կոչի , և հայք ը նասին , և ձե-
,, ռադրսվ ընկալան զժողովն քաղկեդոնի : Զայդ այս բանք
ազաւաղեալ ի 'ի գրոգրաց . զի թէպէտ մի և նայն կայսր
էր՝ ի յուստինիանոս մեծն , որ շինեաց զսոֆն սոֆի , և դա-
մարեաց զհիւգերդ ժողովն , բայց դնալն վարդանայ 'ի յոյնս
ոչ եղև յաւուրս նարին , այլ յաւուրս յաջորդի նի՝ յաւուրս
նասի երկրի , ը վկայելոյ նարին իսկ փոտայ 'ի յանանկան քաղ-
ուածս պատմութեան , և այլոյ Թէոփանի մատենագրաց յու-
նաց , և յաւելս ը եռագրիսի . Է . 7 . երես . 392 . որում հա-
մի մնոտ դնէ և ասասի . բայց մնայն 'ի նայն յարքերսվ և զրի-
նաւթի սեն ասիեայ , յասելն . Է . 2 . * Զ սարդանայ սուեալ
,, զանտերս իւր և զայլ օրդագատն՝ փախատեայ անկան յն
,, յունաց 'ի թագաւոր քէրն 'ի կոստանդինուպոլիս . և եր-
,, թեալ յանգիման լիներ թագաւորն յուստինիանոսի , որ զսոֆն
,, սոֆի շինեաց . և հայարգի ընդ 'նի օրինաց . և յիւր ամուն
,, ամանակի զաւուդ դաւառն սեն սոֆի . որ մինչև յայսօր կոչի
,, դաւառն հայոց ի . Օ այս դաւառ յիշի և կորբայա աւարիկս .
Է . 71 . ը կամբեփիզեայ , իբրև 'ի սրատմուէ հայոց սուեալ :
Իսկ թէ ուստի եղեալ մատեալ 'ի հայս այս բան , թէ ոչ այս
կայսր շինեայ զսոֆն սոֆի , այս թանի լինել սրատմառն , զի
'ի գիրս մեր՝ ոչ և ասուրաց և արաբացւոց , մինչեանակ յուս-
տինիանոս կայսն երիսքն կայսերքն՝ յուստինոս ասացեալք , և
այլ ևս երկուքն կրտերք՝ յանանիանոս կոչեցեալք . Զայդ

ոչ առաջաւ յայտս ի նոցանէ գաղտուստ վարդեալս եղեալ. յառաջ
յաստուծոյ երկնչի. խակ զոյնչ սէրն ցնկաց նախանձեալս ոչ
յաստուծոյ ամենեցուն մեծն և երևելին՝ որ և երկայնայոյս յաստուծոյ
առատութեամբ ի ինքն ոչ ունի. զի ամենայն ի նմանէ պատա-
ճառեալ ի նոյնանալոյ. զի ամենայն ի նմանէ ի պատճառեալ է ընդ-
ելուզեալն ոչինչ ելեալ ցոյց. և երկիր դրեալ զանմանելի. փերտ.
= . յոգեաց ցնի՝ յաստ՝. Ով այս գնաւ և ինքն խակ առա-
ջինն յոգեալ անգամ. Բ. Գ. ուր ի պատմելն զնոյնանալոյ
ամենեցուն յաստուծոյնանալն մեծն ասայ, որ և յաջորդն յաստուծոյ

Գրիգորի Նարեկացոյ.

Ի՞նչ վնաս գրան ոչինչ ստեղծեալ, զարմանն ասէ առաջինն զոյնչս և
զայլ պատմեալսն մեր, թէ գաւառն նոյնայ կամեցաւ, գիտուելի է.
զի յիմարեցուցանէ ասելոյս ի մեռանս ուստ խորանին երանք
գրանեալ ելին. Ինչինն մեռ, և երկնս կազմանալ գիտայ. և ա-
նա հանեալս ինն ի ապատն է, որ գաղեալս գաւառն գայլ ի
Ճիրս վարդանայ նշանի. և զի այս երանքն գրանեալ կալեալն
գրանեալ արարանին, մէկ ի գերս մեր նոյնի ասայ գաւառ. և
կամ գաղտ այլ գաւառ իցէ.

Ի՞ սատանայ ամենեքն զայս մարդան շինեալն ընդ միմեանս եղեալ
մեռնին միանգամայն մեր հիմանէ. սրամ և զպատանս թէ երկա-
յուսայ այլ խառնեալն ի միմեանս. Լուսի վարդան պատմիչ յեր-
կուս գաւառալ գրանեալ զարդս ապարանայ. զապատանս թէ ասրե-
նայ մարդանէ սատա ասայ, իսկ զոյնիրսն՝ որ ելեալ զինն այ-
նպանեալ ի գայանս խուզամանս, ասանս յոյն և ասայ վարդայ
երկար միանայ. յարայ մեջն կան ասեալ քան զլեսան.
և խնդալս գլուխ գնն նաս ասա ի միապանալ գլուսն, յանմանս
կնդանալ ի ռանէ ասայոյ, գայլ ասայ ասաւեալ լինի ասա-
ռանայնէ յերկրագանն և.

Ի՞ Ի՞ Բանանի Հայոցանս ի Խամանակ Տոհմայ
Ի՞ խորվանս.

(1) Դրեալ յանմանեալ կնդանալ. Ի՞ նանին և վարդան, և ապլ ասանալ
ի պրանանալանալ հայոյ, թէ կնս ասայ միգասանի հաստատեցաւ
խուսալ երկրայայ ի նանրանալ ձեռն ասանալ մարդայ, բանանայ
և նա նանին մարդայ ի պարայեալ զգաստալ ասեալս. և մարդայ գա-
գանանալ գասանանալս գայլ հայոյ. Լանալ յանմանալս կնդանալ
ինչ ասայ. Ի՞ Լսա երանանալհայոյցն լինելոյ ասալ խնդրն մարդայ
ի խորանալայ զանդայանալս գասանալն և մարդանալս հանդանալ.
և. ի հայոյ լայնալ Ի՞, որ ասանանալանալ գասանալ ասանալ
նալ. գայլ յանանալն ի գանանն գասանալ, և կերանալ և
գասանալ, յարն մանանալ ասան և կանանն ասանանալ. գայ-

սոսկ 'ի բոց զասուցեալ՝ զայն համ թագու խաղով 'ի մ-
ղիկ ։ 'ի լեռնէն՝ որ կոչի ընծաքիսաց՝ մինչև ցուռեստան ու-
ան և ցՆոցեան ։ |՝Զոյս կոյսեր մօրկայ ձեռնեկեցուն՝ Ք
ի՞ն փոփոխումն սպարեալ անանանց աշխարհ հոյն այնոցիկ ։
որ 'ի մերոյն արամայ կարգուս եդեալ էր ։ |՝Ու նախ զար-
մեանն զայն ։ որ առաջին հայք անանանիւր ։ երկրորդ հայք
զնա մօրիկ կոչեսց ։ յայուսմ մայրաքաղաքաւ է սեւասիոս ։
(Ը որոյ և 'ի պատմ. ծող. տաղիեդ. յերէս. 567. և 607. սե-
բասիա զնի յառաջին հայս. այլ 'ի ՀԷՅ". ծող. երէս. 654.
և 'ի գրոգ". երէս. 990. զնի յերկրորդ հայս) ։ |՝Սակ զկա-
պադովկիա՝ յայուսմ մայրաքաղաք է կեսարիա, և երկրորդ
հայք նախ անանանիւր ։ կոչի զնա երրորդ հայք. և առնի
զնա հուպաքի. (որ 'ի ծողով. տող։ երէս. 607. զնի յերկրորդ
հայս. նայնպէս զնի և 'ի ծող". Եղիա". երէս. 403) ։ |՝Սակ ըղ-
մի լեռինն՝ որ ասնի զՀամանաւն իւր քաղաք, է և երրորդ
հայք, կոչի զնա առաջին հայք. (որ 'ի ծող". ՀԷՅ" զնի յա-
ռաջին հայս. և այլուր, յերկրորդ հայս) ։ |՝Սակ զպանտա՝
յայուսմ մայրաքաղաք է տրապիզոն, կոչի զնա մասն մեծ
հայոց ։ և զպոնտոսն կոչեալ հայք, յայուսմ՝ մայրաքաղաք
մարակրասայալիա՝ ի Նիբիկերտ, յուստինոսեանիս ։ |՝Սար-
ձեալ զՅն կոչեալ՝ յայուսմ մայրաքաղաք է Թէոդոսուպո-
լիս, անանանէ զնա մեծ մասն մեծ հայոց ։ |՝Ու որ 'ի մեծն
հայոց մասն լինի մեացեալ էր 'ի ձեռս հաւանոյնցուց՝ 'ի
կողմանց ոմանի բասենոյ ։ մինչև 'ի սահմանս ասորեստանի ։
մեծ հայք զնա կոչի ։ |՝Սակ զկողմանս տոյոց ասհմանաք ի-
բրամ հոնդերձ խաղագոյն հայք անանանէ. և զկողմն գաբին
քաղաքի՝ ներքսագոյն հայք ։ |՝Յոսկս ամենեցն ոչ փոփո-
խումն արարեալ մօրիկայ՝ գրէ 'ի դիմանս աղքանի ։

|՝Սակ եւագրիոս պատմիչ՝ որ էր 'ի նոմն Ժամկի գաղթականաց՝ 'ի
գրան մօրկայ կոչսեր, զայսմանէ լինի ոչ յիշի ։ |՝Այնպէս և
Թէոդիլակտս սիմոկատտա, որ էր ժամանակակից մօրկայ ։
որ և իբր ականատես գրոց մանրակրկիտ գրէ զանցից այնպ-
ժամանակի, և զԹերեալն խաղագոյն ձեռնասուն մօրկայ՝ Ը
ամենց և Ը աստուց, զայսպիսի բաժանումն Ցացի հոյոց 'ի
մօրկայ ոչ յիշի ։ և ոչ իսկ զայնչափ Ը արձակ սեղեաց սա-
լաշ 'ի խաղաղեալ. այլ այսչափ լինի միայն զլի 'ի Ը։ գէր. գէ.
3. երէս. 124. 'ի գրագրէ" գոբեղոս ։ գոմ երէս. 221 ։ գպ". վենեգոյ ։
Թէ խաղաղ զդարս քաղաքս միջագետաց գրեաց յայրքունն
զիմանի ընծայ մօրկայ ։ և առաքեաց առ նա զբանալս քա-
ղաքին 'ի ձեռն դաղլեվանն նախարարի ։

|՝Սակ բաժանումն անանանց Ցացի հայոց ։ զոր 'ի մէջ բերի յաշ-
ատանեաց կոնթուղիկոս ։ հայիլով 'ի պատմագրութենն որոկ-

ոգեղեն, զի ի գլխոյ յաղագս գնալոյ յաստիճանսն, եւ
ի մի հրամայեսցուք հարին կոչեալ, երբեմն ՀԵՆ ի նմին խուզ
յաստիճանսն եղեալ յառաջ քան զմարիկ. բայց և այն ոչինչ
ասէր. քան զոր գրեալ կամիցիս կոմեսարիկս. այլ և կոստան-
դին սերգիուսանն ասելոյ քան զրոյ հաս։ գիր։ Ա։ այս-
քանեաւ գրի և ինքնակալ լեալն յեղոնի մատենագիր. Ամ։ Ա։
երբ։ 407։ 419։ և 439։ բայց նպաստն բանք առաւել եւ
զիսեն են։

Զի ոչ ոք խարեսցէ զձեզ ոչինչ ի դիր պատասխանեալ
ինչ, երբեմն ՀԵՆ յոյժ յառաջ ի զմարիկ և ի ղեսարիկոս
ոչ ասացեալ կալեալն զանազանս Տէր փրկեան Հայոց առաքին և
երկրորդ Տոյլ. ՀԵ. Ի որ սնոնդոց ցանսն։ զինքն խորն,
նային։ քանզի։ Ա։ 13։ յետ գնելոյ զաստանուն և զան-
սանանալոյն ասիարհայ Հայոց յարատեալ ասէ։ * Ի։ յս և
առաջին և ՀԷՄարիա պաշտեցն վասն անուն Ամենեցն գարձ-
մանեալն ոչ զանազանեալ Հայոց յարատեալ ասէ։ Ի։ զ-
նոյն Տոյլ։ խակ ոչ այլ (զի ասացեալ յանոնց ասի։ էլ-
նոսական կոչմանն, մեզ ոչ է հանդէս։ այլոյ ինչ ասեալ
ինչն։ Ի։ զոչ այլ Հայոցմէ ի ՇՄԷ խարեհնացուցն, որ Հայոց
ամենայն յաստանդ քան զմարիկ վարեանուսալ էր։

Ինչ մեզաղ ասորի սնոտիքացն։ գիր։ ՃԷ։ զայլ ինն արասն։
և զգաստանալն Տէր Հայոց յաստանն և երկրորդ ՀԷՄ ի Տա-
մանական հանանոնեալ գաղիլեան, որ ասասան ի մեծին
կաստանդիանոս։ յարատեալ Տոյլ և պարսիկք միաբանել
յարեանկեան, ինքնանուեն Հաղանդեցաց, խաչալ սնոտան-
սան ի վերայ, և յայլ թագաւորեալ գին։ և գաստանս ի պատ-
կանելոյ, ինքն գրաւեալ ընդ Հաղանդեցաց էսալ նորան։
գարս յաստանն և երկրորդ Հայս Հաղանդեցաց քանանեալ
Դարանեան շանեն քանի ասալ ինչ էլուսանալ մեր զՀաստանն
առաջ։ զրոյսն ինչ էլ Նոյնք ի պատասխանի թաղել զինք
զնոսն քաղաքնոսս ոչինչ Հաղորդ։

Ամ։ ասեցին ասասան եւ ի գեսարիկ առանար։ զի Հայոցմէ ի
ժամանակս բաղէման թագաւորին արշակունեաց, և ասա-
ի ժամանակս Տրդատի թագաւորանանեաց, ի Հայ նաստանն ա-
խարհայն Հայաստանաւ բարեպաշտ գաստանդ եւն։ ուրեմն զինքն ա-
մասին ինչ Ի իշխանաւ այլոց անկան։ զրոյս՝ մասն ինչ Տին
գաստանայ Ի Հայոց իշխանաւ զրոց։ մասն ինչ Տին ա-
ստանայ, և արդարեալ ընդ իշխանաւն ազգանին։ Տասն ինչ
գրատանանալոյն Ի իշխանաւն ասարանանեն եւ ազգա-
նին։ մասն ինչ Տին գրատանայ, և կարգեցոյց Ի իշխանաւն
գրատանի։ Տասն ինչ Տին բարեր Հայոց, մերոց, ասորս գերու-
նոյ, ազգանոց և չարարդ Հայոց Ի իշխանաւն յունաց։ սեր և

բանիկապակ փոքրն հոյլք ելր 'ի ձեռս նոցա · իսկ ալաբաստ և սվանիք և վասապարական և զանազան կուշմանք ոչոչ ևս հլ-կուտասան նոց էին 'ի ձեռս հոյոց · Զոյց յասել մեր զլուս մի՝ իմացիս , թէ ալ կուրն հոյլք յայն 'ա՛ ոչ էին ել իշխանաւք ոչոչ · ոչ ել թէ ոչնոքիկ աշխարհք հանդերձ հոյ քնակիչք ել ալևոյլ ազգաւք էին ել մասին ինչ · Թէպէտ յայժմս ժողովնակս գրեցեալ ասեն յանուղատ գրաձաւ՝ զրկեալ յոյժ քաղաքզարդուէ ·

Ի վերայ սմբատայ մարզպանի , և սմբատայ իշխանազանի , և գրանի սահմանաւոր , և Բեկորքոսի հաշտարարի , և վարազուիրոյ · և այլոց ոմանց ·

Բազում մինչ ունէաք խօսել 'ի վերայ այլ և այլ իշխանաց հայոց , որոց անուանքն և գործքն և ծագքն անարգ և շփոթի աւանդին յայլևայլ պատմիւնս · քանզի անօգուտ սեռանելով մեր երիւար քանս թիս առնել 'ի վերայ սյսպիսի իրաց , և գիտելով ձանձրացեալ լինել ընթերցողաց , սակաւս ասեցի և 'ի վերայ սակաւուց կամեցաք գրել ասասանօր ուրոյն՝ ոչ 'ի սոսկական առնելոյ զընթերցողս · Այլ նորս կամելով խօսել 'ի վերայ սմբատայ մարզպանի՝ գիտելի է , զի յոմանսն կոթիս պիկոս և ասմանէ երեց գնեն , թէ խոստալ կոչոյց զուիրատ՝ մարդասան 'ին վերանայ · իսկ ասողիկ · Է · Հ · գրեն , թէ արար զնա մարզպան հայոց · բայց երկոքին ևս Հշմարտին · զի սէ մեռոյ 'ի վերայ վերկանայ , այլ 'ի վերայ հարկ ելեալ նոր մարզպան · Այլ գիտելի է՝ զի զայսմ սմբատայ խառն և անհիթեթ բանք գրին յանծանօթ պատմիւնս ինչ · ոչ և յայտաւսաբս · 'ի հոգ · Հա · ՃԿ թէ՝ 'ի լորսխասել զնմանէ թշնամեաց՝ արձակեալ 'ի վերայ նոր խաբսալ զգաղանս , և նա հարեալ նոցա զարջն՝ սատակեալ , և ապա կալեալ զեղբերայ ցլուն՝ սպան զնա · և ըմբռնեալ զոսկանցս սուրբ ծուռս՝ հեծաւ 'ի վերայ նոր · Այս թէ՝ սոյն ոչ սմբատ յանցանել իրաւմ ընդ մնատաւ՝ ըմբռնել երկս. ձեռօք զձիւղս ծառոց , և կցեալ զստան՝ վերացուցանել զձին · և լինել ձիոնն 'ի կախ զծառէն · և այլ ևս առելագոյն բանք · Այս սատի սուտ ասեալ ոմանց՝ մտածեալ են լարինակս գրոց սասանէլի երեցու ինչ լինել · որ ոչ գոյ 'ի հին ձեռագրի · որոց և սնհաստատասուն Յայտնի լինի 'ի սոպդ լսմիրց յովհաննու կթղիսի և այլոց · Դիտելի է ևս , զի յետ սոյսր սմբատայ՝ սասան և այլ քանի մի իշխանք հայոց · և սոպա թագն նորին՝ սմբատ կիւրապաղատ որդի վարազատիրոյ · և զկնի ոչոչ այլ ոմն սմբատ սորդի ըիւրատայ · այլ զաղանակ շփոթի խառնի պատմիչք · սասանէլ երեցն ևս գնեալ զչրկոր մասիկսեանս՝ ասէ , թէ եկայ զկնի

Նոյ Ներսեհ հիւսիսայնոցն ամս · Զ · և ապա այլոց ամս · Է · որ և սպանաւ առ 'ի յամենեցուն · և ապա Ներսեհ կանոնաւորեալ · ամս Է · և ապա ամենայն թագաւորութեանն ։ Յայսմ ժամ կարգի պատմեն հայոց , որ առաւելն 'ի գիրս , յաջորդութիւն կաթողիկոսացն և առաջնոյ · Է · Հ · և Գ · արդեօք և յետոյ , Թէ յետ գրեթէ մամիկոնենից պարսկաստանեաց ազատ · և ապա Ներսեհ կամսար ընդհատ , որ նա մինչև էր ամիրն Հիւսիսայոց , և հայր ձերոյ սպարապետի · և ոչ այլ 'ի կամսարականն , և ապա պարսկաստանեաց կեսարացոցն ամենայն թագաւորեալն · Յայնժամ ասեն 'ի պատմութեանն Հայոց գրեալն երկիր ամենայն ամենայն կեղծաւորն , և մի ամենայն մարզպանն , յետ այլ ամենայն՝ այլոց պատմութիւն · որ սկիզբն և այլ բնակելը ասեն առաւելն · զորոց ազգաց դաշնս 'ի վերջինն գործոյն 'ի գահէն ·

Յետ Յովհաննէսի Հայրապետ գայթակղեալ իշխանաց՝ ոչ ամենայն կա-րծն , 'ի մի հաւատալ , ասէ և զամենայն խորհրդեան ընդ նորին յարեալ , զենք ընդ · 569 · Թէ զենք ներսեհի ետեղ ամենայն թագաւորեալն · և յաւուրս նորա ամս աստուածոյ 'ի հայոց սահմանին թագաւոր · այլ այսմ ընդ հնար բանին , զի գայ եկեալ 'ի միջի · Յամ յետոյ · 570 · զայլ կայր · Եկեալ Յովհաննէսի զենքն Թէոդորոս պատգամաւորաց՝ թագաւորացն զանձնաւոր և զա-ւանս , և զնա Թէ ասէր ժամանել՝ էր Թէպէտ այսպէս առաւելն Թէոդորոս · զնոյն զինեալ Թէ ասէր Թէոդ էր Թէպէտ նորին ասացեալ · Զօրավարութեան յայսմ աւագ , յետ սորա , զի զբաւական հայկական ընթերցողաց ընդդէմ գնոյն և զանձն նոցա ընդ այսմիկ կայրի պատմեալ Հայոց · ապա Թէ ոչ՝ խռովութեան ընկերն ասէ ։

Վարդան զօրավարն է , զի նախ վարդանն պատմին՝ որ հետաքննեալ Թէ որպէս ընդ կայրն զհետոյ իշխանաց , այլ համօրէն զօրավար սպարապետ՝ որ էր յաւուրս հայոց սահմանին , 'ի ամենայն սպարապետն՝ որ էր յաւուրս սոցա առնեին և բազմին · և զերկրն իշխանն անձին կայրի՝ ամենայն և այլոց անձանց · բայց և ինքն նոյն այսպէս 'ի մի յայ գաւառ զերկրացն թագա-ւորեալ զանց առնէ զնոյա · Յետ Թէ ընդ յայտ երկ-նային կարգն պարսից , այս Թէեւ յետոյ պատմեն · զի յայ-տնեաց կեղծեալ 'ի պատմել զանձնաւոր որ էր յաւուրս հա-յոց , յետ առնել Թէ ամենայն սպարապետն և առաջին մինչև և ամենայն երկիր 'ի սպարապետ ընդդէմ հայոց , և յարգանեալն 'ի նոյն , յաւուրս գրել . և պարսկական մեծ եկեղեցին · « Յայս ազա-» նոյն գործ առաջին պահպանեաց մեզ , և սպարապետին ամենայն՝ և » մեծ այն հայրն Յոհաննէս յաւուրս ամենայն յարգ փոխեալ · ընդ » նոցա և 'ի որդի Մամիկոնեան զօրքն յամն և զեր սրբոյն » զի այլն ։ Վասն որոյ Փառէ 'ի կայսէ առաքեալ ընթերցողացն , Թէ այսպէս ամենայն ընդ առ հօրն որ առաջնոյ , Թէ ընդ ամե-

պայմ փախեաւ. զի ընդ մէջ երկոյնոց դնի, և եզանի բայ-
լեմ պատմի։

Լուր՝ ոգի երեւի, վարդան պատմիչ այսու բանիւ խմբագրեալ
ասասկն զամբաստ սրանէ՝ զայլոք և սմբատ սպարապետ դնի,
և համարի զնա լինել Թոռն սուրս. քայց ասողին և այլ
պատմիչք մի և նոյն համարին զսա ՝ սմբատայ խոստովանող
ի, որ և արլաբան կոչի. սր յետ բշամ ծիկոյ մեռաւ ի
բաբելոն։ Լու զայս յայտնի ասեն նաև հետագոյ բանն յով-
հաննու կիթիկի. նախ այն, զի ասէ՝ * ՝ նախն ॥, ՝ ընդ
սմբատայ և ՝ սեւաբայի կոյին և այլ զերծեալք. և միւս
եւս, զի պատմէ՝ թէ կիթիկոն հրամանաւ հսլայ երայն և
թարգեաց զմարմին սահակայ. և զսմբատայ ինչ ոչ յիշի։ Լու
դրեալ անմիջապէս զկնի այնր մարտի պատմէ և զայլ բաղում
գործս զսմբատայ սպարապետի՝ ցուցանելով զմի և նոյն
անձն։ և ապա գրի զլսխձան նի՝ որ եղև ի բաբելոն. ըստ
որոյ հդաք և մեք։

Վասնզի ի գրէ՝ զի սամուել երեց յաղուսակի իւրում կա-
մելով գնել զկարգ իշխանաց հայոց՝ առանց նշանակելոյ։
թէ ս որ մարզպան էր, կամ ասիկան, կամ կիւրղապատ,
ի նոյն շար դասի նաև զայլ իշխանս բագրատունեաց՝ որք ՝
հաղորդեալ պատմութեանն յովհաննու կիթիկի և ասողայ՝ ոչ
սնեալն զոյնոգիսի իշխանութեան, այլ կամ սպարապետք էին
և կամ լուսկ նախարարք երեւելիք։ Լու սակայն կիրակս իբ-
րեւ թէ հաստատելով զրան սամուելի՝ դրի վասն սմբատայ
խոստովանողի և աշտոյ մտակերի՝ պարզապէս ասել։ * Զետ այ-
ր բերայ ասէ զիշխանս ի նախնիանի՝ զիրն։ ժդ. ամի հայոց
ր մարզպան էր և աշտ բագրատունի (մտակերն) սան. ժէ.
ր և յետ նորա սմբատ սպէր աշտոյ, որ արլաբան կոչեր,
ր ամն։ լէ ॥։ Լուր կրկին վրիպակ գոյ։ մին ՝ի գրչաց մտեալ,
զի փոխ դնելոյ՝ զկնի։ և։ կամ խդ. ամոց։ եղեալ է։ ժդ.
զի ոա յայտ է թէ ՝ սամուելի զնի զայս։ իսկ յաղուսակն
սամուելի հաշուին ամք աւելի ՝ զ և։ և ոչ թէ ժդ։ Լսկ
միւսն՝ զի մարզպանս կոչի զաշտ և զսմբատ։ որք յայտ է
թէ չէին մարզպան, այլ սոկ սպարապետ։ է յաւուրս նորա
ասորիքանք տիրեին ՝ի վրայ հայոց։

Լ. յաղուսի չիսմաւ՝ յիշատակի յամանց և համաղասագ պատ-
միչի կամ մարզպան։ ոչ է սեսանել ՝ի Զաւրմանի և յայտմ-
աւուրս։ ապ. 8։ խուռնեալ զանազն համագասագոյ մասի-
կանելի ընդ համագասագոյ արծրունեաց։ որոց մին ՝ի հանդ-
զասագ մասիկանեան կարգեալ պատրիկ և կիւրապաղատ իբրեւ
մարզպան ՝ի թ ուրին հայոց։ ՃԾ։ յաւուրս ներսեհի շինողի
և կատանպետի կոյսեր։ իսկ միւսն ՝ի հանդզասագ արծրունեի

նահատակեցան Գ եղբարք խլեալք առանձին ի կիլիկիայեն
ՅԵ հայրապետ ի կայսերական կառամաշինաց և եռեկեաց, ի
Բուսին Հայոց · Մարտ · Կարմ · Սասն և ոմանք գրեալ-
ին Հայոց և կայսերի ի պատրիարքին, բանաց լինելի և
անհամանման երեցաց զնին սուզ ի Հաղբատայ և յայսմ-
տարի ·

Եւ ոմանք գրեալք ի, զի ելեալ հանիցեմք ի մի միաբանել
զանազան մատեանս, որպէս և ասել՝ թէ երկու էին մեծք ·
ասորիքն կրտսերագոյն էր ի պատանի մանկութեան Հայոց յաստա-
ղանդեալ կիլիկիոյ և Ներսիսի ասորապետեցաւ · իսկ երկրորդ
էր ի Տեսագաց Լեռնոյն էր · որ և կաղաքիոս ի Հերակլի զ-
բարեալն ի իշխան Հայոց եղեալ ի բանիին յաստա-
ղանդ ի բանիին · և սա յետ ընդարձակեցաւ · Օրատորին մեծին
ա յիրէ յանկանոնս կիլիկիոյ · ապ՝ զերկրն, զոր ինքն և ոչինչ
իսկ ոչ ոչ ասասցի զաց ի վարդապետս՝ ոչ ինչն զերկրն, ապ
գրասարքն ինքն, և այն խոսն · զի սմանք գնեն յաստա-
ղանդ կիլիկիայեն ներսիսի, և սմանք յասորոց մեկնեսի · և ապ՝
պատասխանս ոչ ինչ ասասցեն ասողքն Հայոց, զոր ի
վերն ի վերայ շարեցին · ապ՝ ասեցէ՝ ի Հանոյ՝ ոչ · (ՀԵ) · Ի ասա
ասորիքն և գնացեալ ի Հոռոմ · զի և զայն ինքն
նաղանդեն ասասարքն ասա և ասել զ՝ սեղէն · ապ՝ ասեցեն
ասասարքն ասա ի ասել՝ մանանեալ՝ ասելոյ մասնոյ՝ հայոց զմեկ
բանեալ ի, և զի զարանցեալ յասորոց մեկնեսի ի ժո-
ղովս ի Հանոյ կիլիկիայ Հայոց ասասարքն ասելոյ
սասնակ ·

Բայց ապա թուեալ թուին ասա ինչ ի զգասանեալ ասողաս-
ին · և ասա՝ զ երկոսա · Դանի՝ զ ասասարքն ասելոյ · զոր ա-
սեցեալ ի · զանն · և ասեցեալ · Ի երկոքին բան իրանցն ասելոյ ·
Դանիելն կիլիկիա զնեն, ինչ բան փանիցեալ զասասարքն
ասելոյ ։ կայսրն Հերակլ զգասանեն ասողաս ինքասասարքն
ասելոյ՝ ասասարքն իրանն Հայոց կայսերական · զոր ինքն երեց ա-
սասարքն Հայոց կայսերական · Օ ասելոյ գրեալ և զասա-
ասելոյ Հայոց ասասարքն · Զասասարքն ասելոյ ասողաս
ասելոյ՝ Հայոց զասասարքն ասելոյ զասասարքն ասելոյ զասասարքն
ասելոյ զասասարքն ասելոյ

զի որդւոյն խաղաղութիւն։ Յետ սամուէլ, ընդ նմին և կիրակոս ասէն, թէ զկնի սպանման մարգպանացն աշխարհատանեալցի՝ Ձիրգրուզնայ, Ձիրգր վշնասպուհենայ, Ձիրգր վրան միհրնայ և այլոց, ելեալ մարգպան գնաւիթ սահառունի ամն։ Ը։ Իւր գիանլի է, զի սպանեալ մարգպանն սուրեն՝ կալի՝ ի սնչ Ձիրգր. վշնասպուհեն։ որում յաքսորգեալց վարդան երկդ իրր ինքնիշխան։ և ապա եկն մարգպան միհրան պարսիկ։ և յետ ոչ սմբատ յագոստունի՝ ընդ սասանիս։ և զկնի սնոր ինչ կաւիթ սահառունի։ որպէս և կարգ պատմութեանն այլոց յոյժն ցուցանէ։

Եղբ՝ սոյն այս գաւիթ սահառունի՝ ոչ երևի՝ ի գրոց նաղխակորգեալ մասնեղագրացդ և՝ ի կարդէ ՃԺկին, երկեցս նասաս իշխան։ յաւաշնունի՝ ամն։ ԺԲ։ հրամանաս խուրանս։ և յերիկունի՝ ամն։ Ղ։ հրամանաս հերակլի։ և զի՝ ի միջոցի անդ նասաս վարազտիրոց ամն Ը։ կամ է։ յաւաջին նուազագէ մինչև յերկդ նաճաղ ուիրելոց գաւթի՝ հաշուին։ Ը։ ամք։ և ընդ այսմ բանք այդոցիկ պատմաբանիցդ կալեն ինքնին հաստատեալ ընդ միմեանս։ Իսկ զոր ասէ վարդան, թէ նաս սպան զմիհիր, վրիպակ մեր է, և կամ զոյլն ուսեալ։

Սոյնպէս և զի թէոդորոսի ուշասանուց այլեալ գրիգորս խաղին պատմիչք։ Յովհաննէս կթղէս ասէ, թէ ներսէս շինող էս հաստատել գնա՝ ի ձեռն կոյսին՝ ի զարմանալի թեան հոլոց։ Իսկ վարդան յաւելու ասել, թէ «կոստանդ «թոռն հերակլեայ զանկնաս զթէոդոսս մեսանաւթէ, և «հրամայէ զարտաքսին կեսարիկոյ ելանել ընդէմ մասեայ։ «(յայտնեսմ) և փայլ սրբի թէոդորոսի նենգ գոլոնոց յաս «նայ, ես»։ Զոնսի թէ յոյս հոլն և այս պատանի՝ զոր ընդ այլոք անաճամբ աւանդեն ոչինչ։ ընդ որում դրեցուցս՝ ի պատմութիւնսն։ գլ. ՃԵ։ էջ. 354։

Իսկ ասմուէլ և այլք ասեցեալ հանապազն զթէոդորոս լինել իշխան նոր հոլոց ի՝ բերև մարգպան։ և տոնն նոր ամս քսան։ սակ ասեսանել՝ ի պատմութիւն խաղին հոլոցն հասցնեսեաց և՝ ի Ձառնտիրս ինչ։ ուր գնի թէոդորոս յաւուրս սահակայ կթղիսի՝ որ գնայ՝ ընդ ասաջ մեհենայ։ և ասի էս։ թէ եկայ նոս յիշխանութիւն ամս։ խն։ և թէ առաքեալ զվարդ զարդի իւր՝ ի կաստանդինաւպոլիս, և նս պատրիկ տունել։ և զհամարդասպ՝ ի տանի հանակարին յղեալ ընդ նեղանսի։ և այլ ևս բազում անհամանձին լանք։ Այլ մեք զհետ գնողաց բանիցդ յովհաննու կթղիսի և ուղիղ ձառնիտարաց, լնդ նոսին ջնանացաք միաբանել զատացեալն յոյլոյ, և այնուհետև եղաք՝ ի պատմութիւնն։

Սոյնպէս և զի վարազտիրոցդ բարդաստանուց որդւոյ որմ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

,, կան զօրքն առէ հոմանմեաց խուրսին զպարսից ինքեանս
,, ինն, և ինչն մի ծարեալ 'ի պարսից արքայն' զարձաւ առ
,, կարսին մարիկ, և բանք անկան վասն հաւատոց աւաջի կայ-
,, սեր, և կարսին հրամայեաց ժողով լինել. յայնժամ ժողո-
,, վեցան 'ի հայոց քան և մի եպիսկոպոսք. և զամենայն
,, հարիւր վեցասուն եպիսկոպոսք. որում վեցերիր ժողովն կո-
,, չի. և բայսարնեալ զրձ հայոց ընկալան զժողովն քան-
,, կեցանի ձեռագրով յաւուրս մուսեսի կիթղիկոսին հայոց ||
Այս քան' քաղ. վեցերորդ ժողով վերսկսաւ է եղեալ, և
ընդ այլ պատմութիւն խառնեալ. զի վեցերիր ժողովն եղև յայ-
լաւ ձեւի յաւուրս կոստանդեայ պուրկանասայի. ոչ և նա
ինչ ասա դրէ 'ի մատենագրութիւն իւրում.

Լոկ 'ի Ճուսինայի ինչ գնի պատեր. * Լ մարկայ աւուրս
,, միւսանգամ զրձ եղև ժողով հայոց և հոռոմոց վասն նա-
,, բին քաղկեդոնի ժողովին 'ի կոստանդիանուպոլսի. և ե-
,, ղեն պարսեալ հայք. Լ որս աւուրս բաժանեցին զեր-
,, կերիս հայոց ինքեանս պարսից և հոռոմոց. և երկու կիթղիկոք
,, նստան 'ի հայս. մուսէս (վերկ գնելոյ սրբոյնդամ) 'ի դռ-
,, նի 'ի պարսից կողմանէ, և յոհան 'ի հոռոմոց կողմանէ ||
Լոկ աստղեի. է. 6. զոյր ժողով դնէ յաւուրս ամբերեայ
նախընթացին մարկայ, և ասէ. * Լ՝նչ սոյնս եղև ժողով
,, 'ի կոստանդինուպոլսի հայոց և հոռոմոց վասն սահմանին
,, քաղկեդոնի. յորում պարտեցան հայք || Լոյն քան կրկ-
նի և 'ի վերոյգրեալ Ճառքնարին յաւուրս ամբերեայ ՝ի նոյնս
շարադրութիւն Լոյնպէս դրէ և վարդան 'ի բանին փոքրայ,
յասէն. * Տիրբերիոս նոստա ամս. է. ար. ասէաս եղև ժողով
,, 'ի կոստանդինուպոլսի. և հայք ոչ ընկալան || Լրաչք ան-
ասարկոյս երևի, թէ յաւուրսն յայնմանիկ եղեալ. այսպիսի ժո-
ղով 'ի կոստանդինուպոլսի վասն քաղկեդոնի ժողովին ՝ի գրե-
լոյ մեր 'ի պատմութիւնն. և այն յաւուրս մարկայ, զոր թուն
չգիտեմ ասելոյն ՝ի ամբերեայ. և կամ գուցէ լինայ իսկ և այլ
ժողով յաւուրս ամբերեայ. զոր ոմանք 'ի հայոց ընկալան, և
ոմանք ոչ. զորմէ չգանիմք ինչ ասել ստուգագոյն.

Լ՝ վասն դարձի սրբոյ խաչին յաւուրս հերակլի. հառ 'ի վասն խաչին
հոյիանէոյ, ծիծառանէոյ, ՀՈՒՆԷՈՅ, և ԷՂԻՈՆՈՅ.

(Գ) պատմութիւն դարձի խաչին որ եղև 'ի ձեռն հերակլի, (Գ)
թագաւորեալ տանդին մատենագիրք այլեւայլ ազգաց. ոչ Լ՝
զոր պատեալք 'ի գիր պատմագանից մերոց, յայնմանէ կա-
թողիկոսի և առաջնոյ և վերջնոյ, աստուածաշունչ հաստատեալ
երևի ինն, և հոմանձայն նախնի գրոցն և նոցանց որք գրե-

ցան յայնմ ծիրեն. զորմէ Ե. էր մեզ ոմն խօսիլ։ Եւ յետ սահմանի
ասելոյ ի մէջ պարի և ոչ իմն պատմելոյն ի Ճառընտիրս.
ապ. և առաջի գնոյ պատմելոյ Հայիանեաց խաչի սր ի Հայաս-
և գրի պարգեւս։ Եռանձնեանց մօրեկ կայսր գնաց Հայոց և
զաղանեանս և գնաց լաղիկոսաց։ և գմնասաղ ոմն յԾոցն Հայոց
կոչեցեալ յորեն։ Ե. ընեանց զամուցն առ ոտին սխոս ընեան զե-
ասոյն։ և խաղաղեցեալ գնաց Համոքն։ և ինքն առեալ էր զմն
զբարին խոսելոյս զոտիրոն։ և իբրև նեղեալեն ի խորհր-
դալ փոխասս սրտին յոյնս զոտիրի։ քանզի խոսելոյ. գնաց
ի պարսս։ և պատուեաց նոյնոր խրատ։ զոր սարսին նոյ։ Եւ
խոսալոյ առաքեաց զիւոանոն զարսփոր խոր անեանն բազմա-
թիւ յԾն յանաց։ և նա մեր ի վերայ արար գնոն զոյն։ մինչև
ի լեռն Ծոլնան։ և զարձ արարեալ ի պաղեստին առաքեաց
զնեմ, և նաս զնոյ զպարսեն։ և առաքաս ի զարս Հան-
զերձ խաչանն։ և սուրբ հրամայս եւ դիմեալ յԾն յանաց յա-

Սեր զարձոյց, և կալաս զքնեն։

Նոյնաժամ հերակլ ժողովեալ զզօրս յանաց, զՆոյոյ և զարմ-
խոսալոյ խոսալոյ մինչև ի Եդեսն։ և փոխեալ առնալ զաշ-
խարն։ և մի ոմն ի նուսանալոյ ոչ կոտանալ անոն Գրիգորն
առեալ ի Նեմ զնաց յԾն զարքոյ զիւանանոնալ, զի ոռ-
զեկնալի էր խաչն։ և գիտացեալ թէ ի սուտ արքայի է։
ապա տարար հերակլի։ և նա չաս արարեալ էին ի գնաղարս.
կոն ասխարհ։ Եւ բրև լսնաս զայս ամենեն սիմեոնաց խնա-
սանն բիւրեք, եին ընառալ երեսեր բեմ ընդարձակ։ և ե-
բեր հաղար սաղաւարտ, և կին ոսկեկուռ և զարդս հա.

զար։ և գոնդ մի երեք հաղար զրաց։ ու գարձաս։

Ոսկ հերակլ մարտ սամեալ Ը. զարձիս ի գրոյսին գանեն
ժամ գնեանց գնն։ և կալեալ զնարալ էրաշոց գնս։ և
գնայեալ գաղարեաց գբաղաքն, և էստ գնս։ և լսարի հոս
գնամ երկիրն պարսից։ և առեալ զնոյն եին ի բանակեցաս
ի զարեանդ գասաս։ Եւ յաղալել խարսիս արձակեաց
գնաս։ և կոչեալ ոմն գարաբ։ Ի. զինեաց զեկելեցի, և
կանգնեաց անդ նշան մի խաչի։ ու գրեաց ի լարձանի գնամ
իրա անդրգնն, եւ և գնիմն գի էր թանգարանն հայոց։ կին։
գրամ հն։ և զայն անդրն եղեն սահմանն ի մէջ պարսից ու
յունաց, և ելեալն հրամանապետք կամ հրամանարարք։ Ինչ
յոչ հալ խոսելոյս ի գաղտնի սպան գնս հերակլ, և եին գնս
հոգոյ, և բանակեցաս ի գաղտնի դերասեալ մերձ ի բիւրեն

սանասարս և լուսարարս։

Ոգ գնոյ ընառալ եղև սիմեոն լրտեսել բեմ սնարարք։ և
երկիրեալ սեր խաչն։ Եւ հերակլ տեսեալ գնս խոսելոյս
ընամ, և ասաս. խնդրեսս գնեն զոր ինչ և կամիս։ և ես ա-

լարեալ քեզ փիլոկ այպանսի ազգատանդայդ · Եվ ասէ տիկինն · ուր
մնալ սիրոյ է ինձ ի քեզ · Եվ ասէ արքայն · քանզի ինձ իցես դու
քան զիս · սի զաշխատութիւնս քս ասարայց զանձամբ խոտ. խնդ.
լեան յինէն Ինչ կամ գանձս ասկայ · Եվ տիկինն · ասէ
առնում ի ձեռաց քոց սպասիսի · այլ եթէ գամ շուրջս ա-
սաքի քո · ի սարդեանց քոց զոր ունիս · ասի՛ ինձ ժամն մնալ
ի փայտին կենաց · Եւ իբրև եառեալ · Եթէ ոչ կամի կայսրն
տալ մնալ ասսի · երկրորդեալ հրաման սիր խաչին՝ եւ գնաց
պատմութեամբ ·

Իսկ կայսրն սիրեալ ի սի՝ խարհեալ բոլ հոգոց ցանկանս ·
և միսն ի սիրեալ՝ որ կայսրն յովհաննէս · ասէ · կանչեա զտիկին ·
և ոչ էր սաթ ի սարհարան կենաց փայտին · և ասա ցկինն ·
զի ողորմեցցէ · և եթէ հաճոյ իցէ նմա · հատցի և ասցի նմա ·
Եւ սկսան եպիսկոպոսքն հայոց և քահանայքն ողորմս առնել ի
տիկնոջն · և քսանեալ կայսեր զպահպանն՝ եդիր հատեալ
զնոսա մնալ · և եառ տիկնոջն · և նա ասեալ գնաց · և ի ժա-
մանել ի դաշտն՝ որ կոչի հացիանեաց · նոսա ի քարն · զոր
էր փայտն կենաց · և ոչ կարացին շարժել զնա · և յայտ-
նապէս առեալ բանիսն Աստուծոյ մայ · շինեաց անդ զեկե-
ղեցի · և վանս ոչ նշանի · զի կալեցաւ հայիւնեաց՝ յանուն
սեղանոյն · և կարգեաց ասն սամ յամէ մի սիրոյ · Իսկ կայսրն
գնաց ի կարին · և տուեալ գնաչն զրդ.սց կուսանաց եաց
և թեոդոսի՝ առաքեաց յԵրեմ · Եւ մինչ հերակլ ի պարսս
էր · ասին ոյլաղգիք զեմ · և զայն լուեալ արդուց կայսերն՝
զարձան յանապիսք · և իբրև յարձակեցան ի մի նոցա այ-
լազգիք · փոխեան ի հանդերձ խալիսն · և եկին ի բիւ-
զանդիա · Եւ յապես պատմի ի Ռոսբնոպոս · զոր լուեալ ոչ
լուսա հաստատել ·

Բաց այսմ ի և այլ պատմութիւն ի մեր խաչն՝ որ կալի ծիսատ-
նոյ · զորմէ ոչ սակաւս գրի ի պատմութեանս տարեաց · Օ զա-
ցեալ հերակլ կայսրն՝ գնաց ի պարսս · և ասան զիւսարով · և
զարձոյց զաչ խաչն հանդերձ գերեօքն · և յանդանէն ի հայ-
ասանն՝ եւ զմեսաստա քաղաքն Ամիդ հոյոց և իբրեանոց ·
(ի ոսամ խոնարհեալ լինի և այն՝ զոր եւ սիրոյն սիրեանոց) ·
Եւ իբրև եհաս յերկրն ուսն · մի ոմն ի սպասաւորաց ի ծա-
ծուկ եհաս գիշերային մնան մեր ի խաչափայտին · և կամիր
փախիլ · այլ յարժամ իմացաւ կայսրն · անդէն ասան զայրն ·
և էառ զայն · և ի զալ խարամ ի կեսարիս՝ զնոյն մնան եւ
յովհաննաս եպիսկ քաղաքին · Զ.ոմն ասի յեպ լուեալ կայ-
սեր՝ եկն ի կեսարիս ալՀան կամարական · և տուեալ յով-
հաննու եպիսկ · Լ.Ը · հազար դահեկանս՝ էառ ի նմանէ զայն
մնան սրբոյ խաչին · և բերեալ եդ ի սի կալատեան ի վանս

զլանդոյ 'ի պատերազմն ոչ սեղմանցն •

Օ ինչ վեց ամաց՝ իշխանն ուրեմն բերդին գոլով՝ շատագոյն
ինքնեալ , որ եղ անուն գուսանին Երզոյ շատոյն , եկին 'ի
գաղտն ասպանոց առ այր մի որում անուն էր Ծիծառնիկ • և
յարդարեաց զնա գաղտակ զերայն 'ի գլուխոյ վանայ • զի և
ինքնակոչեալն ազգակցութեամբ էր նոցա • և ետ տուն բնակ վեց հազար
դրամ • |և ետ ասէ • գրամ քո բնակ • ետ առեալ բերեալ ընդ
նոսին • բայց միայն ասէր թէ՝ տեղի յերկրի քում , ուր զինեմ
զոչ ասեմ յանուն իմ 'ի պատերազ խուզեն • |և իբրև եկաւ 'ի
տունն խուսանեալ , ել և դնաց Ծիծառնիկ 'ի որ կարապետս • և
բերեալ իրաց հաւանեցուցեալ զերկրեցուցեալն առին երկրեան
զնոսին 'ի պաշարանն • և Ծամիկեալ զոնեցին՝ փոխանակեալ
ելին և փոխեան յերկրի իշխանին ապրուց • և բնարեալ տեղ
ելին զինեցին առան և ելինքեալ • և եկին 'ի նոցին զան ասեան • և
Ծիծառանիկ անուանեալոց զուսանն զայն՝ Ծիծառն կիսծիծառանն
|Խնամարան յայնմանիկ զնա եղեալ անդրեան հայոց հրամանատարի՝
որ 'ի սայոց (այն է զինուոր՝ յաղագ եղեալ) գալ 'ի գլուխ գաղ-
ինայ 'ի տեղեաւն խուզեն • և վաղեան կրանապատեան ինքնին երթալ
և ելեալն գնա յերկրէն • և հրամայեաց բանալ զրան հրամանն
խուզեն , զի տեսցի կանանց զինեալս զինեալս • |և իբրև բացաւ՝ և երթան
գուսանն զասարդն տեղին , ազգեալ մեծ անկան յերկրէն զոչ 'ի
մեջ սպասաւորաց • զի ոչ ոք գիտէր՝ թէ զինչ եղեալ • և հայ-
ցուցին զնոսին և ոչ ելեալեալ տեսին զանձի և ոչոչ , և տասան
իշխանն վասնն՝ որ 'ի խուզ արարեալն ընկղմեալ զնոսին զի ոչ
եղեալ և ոչ ոչոչ • |զանեցաւ նոցա 'ի տեղեաւն 'ի գիշերի ուրբ-
թաթն ոչ հոգոյ հոգոյ , և ասէ • զնա հոգոյ տեղին , և զարդ-
զինեցին • բայց թէ ոչ ասեալ մեռաք անդին • զի եղիցի այր ոմն ի
ն • և ոչ գոյեն անասն գոգանալ • Օ արքաւոցեալ վիշտանայ
խնդալն գնաց և արամեաց հայրապետին • և եղեալ միաբան
գնացին 'ի անդի անդր • և հաստատեցին զոսն ցնծալն • |և
ուրա գալեալ վանքն զեկեղեցոյնն , և ետ հանել զերկրանն
ուստեղս • փոխանակ զի խնդեաց առ հրամայել զանձ հարա-
սեան , և գոնել զանձ զ 'իրեաց խուզեն • |պալաս և ծիծառանիկ ,
և եհաս զարդարեալ եղ • իսկ զիշերանն ուրեմն եղ յարգելանս 'ի
քերդն սպիտակ • մինչև եկաս 'ի ամանն Տարեալ հոգոյ գարձ-
կան • և ոչ ոչ • |և ոչ ուրեմն հաստատեցաւ խուզն
անդրն 'ի Ծիծառանն • ուստի և կոչեցաւ անդ խուզ Ծի-
ծառանիկ • |և ոչ գեսն ինքն ասն անդ , թէ՝ զարդ արարեալ ինքն
գրեալ հրամանաւ վասնայ և ներքսին կիսանիկ եղեալ 'ի գաղ-
հեան թերկեալ տեղիս 'ի Ծիծառանն և 'ի տարբ հոգոյ հոգոյ •
Օ այսոցիկ պատմեալ զատուգաբեալ , հայոցայնոյ հաստատեալ
հարեալանցն եղեալ ասան •

Յիսուսակի վարդան պատմիչ և զայլ խաչ մի ասլեալ յՀայոց 'ի վերս յաւուրս Նեղոսի շինողն և Թեկոդ պասի ուրբ տանեաց · և գրի այսպէս ։ * 'Ի գպրավանիս' (որոյ աւագ
,, նորդ եղև յայնմ ժամի քարանդ հան վիպ ։) տարան 'ի վերս
,, զնաչն՝ որ յանուն աբ ՇՇանանի , որ ապ վարդիոյ կոչի ։
,, յայնժամ հանեանց կալեր · և ապաւ զնա սարգիս ձա-
,, նեանց 'ի գաղաւթ լերեսայ այլազգեաց , ուր արար աբան-
,, ելիս ձեռաք սիմոնի վիպին , զկնին պեմեսիսայ արքայի
,, վրայ յալեկաւթէն թժկիսալ · վնալ և տալին 'ի Հայոց · և ի
,, օրհնեալ սէրն մեսրոբայ · և ունի զիր Հայերէն 'ի յաղ-
,, թեն , և ծածկեալ էն ասկուսի ։ Զայսանէ մարթի է
ունիլ տեղեկաւթի՝ յարայ կացեալ իրէն յՀայն վրայ ։

Յանծանոթ պատմութիւն միում ։ Ա յիշատակի լինել և այլ խաչ մի Նեղոսի շինողի յՀայն ապայոց 'ի դիւղն իշխանաց , յոր-
մէ էր ինքն նեղոս · (զի և ի այժմ տահման ախալցիխայա) ։
Իսկ բան պատմութեան է այս · * Երբիլին իշխանաց իւաչ մի
,, կայր Ներսիսի Հայրապետի՝ օրհնեալ իւր ձեռաքն · և ակն
,, մի ունէր 'ի վերայ իւր յայժ պատուական ։ Իսկ իշխան ան 'ի
,, կալնալ օրաւաշա սնուն կամէր առնուլ զանէն · յաւուր
,, միում՝ առեալ զաղմութեան զորացն՝ գնաց 'ի աբ ուխան ·
,, և ենդ գիտացեալ՝ առին զանէ նշանն , և արկին 'ի կապա-
,, գիմուայ · և զորքն նստեալ ընկնին զգինին , և գինին ուչ
,, պակասէր · զայս իրրև ապրեցին իշխանին , ասաց նա ·
,, անդ է խուսն յանի · և թոգեալ զգինին՝ դանին տաւ՝ ըն-
,, ձուին · և տեսեալ ասանէին զայն · Լաւ 'ի հասանել 'ի նե-
,, զաղոյն ինչ աեղի՝ թուեաւ խաչն ածընկալ , և նստաւ 'ի
,, վերայ բարձրադոյն վանի · և քարակարկաթ զաղմութեն
,, զորացն ասատակեաց · և ենդ ազաղակեալ՝ ասէր զայ ասելով ։
,, Զայն եղև յայնժամ 'ի խաչէն , թէ զիք մնային կենդա-
,, նի , տեսուլ ասանիցին զնասչն 'ի դուռն սի ուխանին · և ենդ
,, առեալ ասպան և եկին մերձ աբ եկեղեցւոյն · և փառա-
,, ելոցեալ անուանն յանի ։

Զանգի յայնմ անծանոթ պատմութեան , թէ կայր անդ յա-
ւանն իշխանաց և գաւազան մի Նոյին Նեբեսի Հայրապետի ,
և առնի աբանէլիս · յարժամ 'ի ծանի երուսաւն կնեն զայն
յադրիսն , և սպրեաս առնեն ; ըստ ի ջուր և ուսդ գեր-
կիրն · Զայլ այս պատմուիք ի անուսպ են համարեալ ։

Ի վերջ ծաղանի կարոց յաստուր եղբի և հերակի ։

Յաղագս այսր ժամանակի Թեոդոս և Յովհ պատմիչք մեր դրեն , զոյց սպրեալ օրինակաւ · և թէ զիսկ , կարդ թուականաց

զնամեն

զանազն զանազն գնել սատ առաքի · ։ Յովհաննէս մանկունան՝
որ հանարի ի մեկակի , գրի՝ ըստ ձեռագրոց , թեմ եպիսկոպոս
քանն ի նշանաւորագոյն գիտակաց գրոցս ։ * Գնաց ի Տարսոն ։
,, զոր սարսր կայսր հերակլ ի ժամ ասի իրաց (կամ՝ ՅՍԶ մեզ ի
,, սկզբան · ի · ասին ·) և նշանագիր զամ հերետիկոսաց ·
,, և ընկալան զժարդին քարիզեալն · և զրան ժարդոյն էր
,, եղբ կիթիկն հայոց , որ ի ոչն զասանուն եկեաց ։ ։ Յս
բան ալլալէ ի ի տարտարոսն , և եղեալ ի տարսոն · բերէ ·
ՅԶ · * Իսա գնաց ի Տարսոն , զոր սրաբ հերակլ ի յիմն ասի
թեսաղոնիկն իբաց · և ՝ զարքեաց զրգամ ենկանաւեն ։ ։

Յովհաննէս կիթիկոս սարտարքանն գրէ այսպէս · * ։ ։ ԺէԺ
,, դեանի զորանալն ի հերակլէ , և առաքն ի հայս · ապա
,, պատանեն տայ հայրապետին նշանի՝ երկեալ լինել դիտրա-
,, կեց և հաստատ կայսրն ի գործ մասին խոսանաշանութեան
,, հաստատ · և եթէ ասէ զիսանցիս երկեալ միակամ , ա-
,, բաստատ մեզ ոչ կամիցիս · ։ Յս. նշանի մի՝ զի ոչ կարա-
,, ցեալ զատանել յիրոց հաստատացեալ հասիցն յանձն առ-
,, նա երկեալ առ կայսր · և իրրև լսեաս , զ ոաներ զ ի՝ նշ
,, դանման փաստանալ ոչին գրիգորի , որ էր յայնմ ժամանա-
,, կի փիլիսոփայ հաստատեալ , և ասացին զրաց զիսանաւ ա-
,, ներուն մանանալ , այլ զոյլ ամի զնար քեռարդի գիտակա-
,, ասոր ուսանելոյ ուսեալ , զնոյր ասոնց ասանելոյ զպարծ իրին ։
,, ։ Յս ի Ճանդիպել կայսերն իրանցն (Հայք) առ ի նամանդ
,, մեռարդ հաստատանանի · զոր և վարդապետի զրեալ ա-
,, նց (կայսրն) · նպաստեալ զամ հերետիկոսաց , բայ ի ժ ·
,, դանդն յարգեցեալ · ։ Ապ եղբի և խրատայն ազգատարար իմն
,, իրր տանուտեր գրոց ասանցոց ոչ կարացեալ ի միս առ-
,, նալ զնարանանի հնարիւրացալի հերձանանցն , որ ըստ կայ-
,, սերգեան մեռարդին մեռարդին իրրև ըստ գրարանաց էր թ ազգ ցեալ
,, գասանանեալ խոսելոյն ի ՝ ՅՍ ի ոչ ի՝ ասանարին լեանի ։
,, ։ Յս ապա ամ հարեալ յայրերն , և ընկալեալ զարգեա զ-
,, ինր մասն գնի զաշաղարդին կողոյ , և զաղեա նորին բա-
,, ,, մանդանեալ զարանալ զրամ ի անդի իր ։ ։

Լուսիանաս ասորին առեալ ի յովհաննէ կիրեանդանեան
փարս ինչ ոչ ոչ ի ՀԵ · գիր · 2 · գլ · այսպէս · * ։ ։ Ա
,, (ՅԲ էր կամ ասորիկոս) Ցանց իսկի հերակլի ի կարգաց ա-
,, զգաբի , ոչ առանցարեալ ի՝ նոր զովհան փոկակալ ոչին գրի-
,, գարի , որ յայնմ ժամի կուսարեալ էր ասորոցն գրոց զի-
,, ասելի , այլ՝ ամն կիսասկասար գիտասնի ի՝ իր առանցն · ։
,, հասեալ ի ժողովի՝ խնդրեր ի նամանակ հերակլ մեռարդի
,, հաստատել · (զիրկ գանելոյ՝ թէ էր խնդրեաց ի հերակլէ) ։
,, իսկ էր ի՝ լրանալ տեսեալ զաղալ ասանցին զրոյ՝ խորհեալ խորհա-

մանկունն յուսոյ, և նզովեալ լասանայն հերձուածողք՝
քան 'ի ժողովոյն քաղկեդոնի, և հաղորդեալ նոցա ըստ օրինաց
մեծապարգև փառաց դատանայնոյ, զկոչեալ ժառանգեալս
փրկան հաստատեալն ։

Յամենայն երկոց գրոց ասացեալ։ * Հերակլ ժողով արարեալ 'ի
կալնոյ քաղաք, կալն և զնոսա 'ի հայոց, որ ոչ ուրեք հաւա-
նեալ եկեալ քաղկեդոնի, վասն զի ոչ ասացաք զյովհաննէս
մայրապետն, որ ոչ ընդունի զերոց բանիցն ճանաչիւր ։
Կիրակոս առեալ 'ի սամոսատ՝ գրեաց այսպէս։ * Իսկ Հերակլի
կայսր եկեալ 'ի գաղնոյ քաղաք, ժողով արարեալ կոչ-
և զնոսա կանգնեցեալս հոյոց։ Իսկ նա ոչ ասացաւ ընդ իւր
զարս իմաստասոնս, մանաւանդ զյովհաննէս վարդապետս
մայրապետն, որ յոյժ անդնակ էր ընդ նոսա։ Եր-
թեալ հաւանի տղանդոյն քաղկեդոնի։ և ասաց նոսա կայսրն
զարդիս զերկրի մնան կալուցս։ Իսկ միոմն յուշակերտացն
յամենայնս ասացեալս անսան հերձուածս յարդոյ։ և նոքա համ-
բաւեցոյ, թէ յամենայնս է հերձուածս ։ Ի արգան այս-
քանք ինչ միայն զնեն։ թէ գնացիալ եղբի 'ի կարին * բաղկեա-
դանիկ եղև ։

Յանդիմանեալ սիմեոնի սուրբ պետրոսեանց։ գլ. ՃԷ։ գրիչ ոչարակս։
* Ասանէ ժողովեալս քան զայս 'ի քաղկեդոնական՝ հայոց և
հռոմայ զնան միաբանութիւն յաւուրս եղբի կոմիսարիսի՝
հրամանաւ հերակլի կայսրի։ յորում հաւանեալ եղբի ար-
գելուածս խոնարհացաւ։ և սիմեոն և այլ ամենասակալն ոչ
ընկալան զդանդոն, այլ մնացին ամբարձ շնորհքն ոչ։
մինչ և անարգեալ յերկրայ արտաքսեցաւ յովհան մայրապետ
մեծի ։ Նա ոչ ասաւ 'ի գիրս գրոց։ գլ. ԷԷ։ փոքր մի ետ-
կար գրի գրամանակ ուրարեանն հանդերձ զաղարիայ ծարծ-
բեցոյ և 'ի խարենոյ ասահատանոյ։ * Հերակլի կայսրն ասէ
հրամանս հանեալ ընդ հայոց և ասաբոց՝ դալ ժողովի 'ի
կարնոյ քաղաք։ ։ մոլորեանն քաղկեդոնս ուշասնի ասաց
ցկոմիսարիսն։ մի գայցես 'ի ժողովս առանց մոմեռաս-
ղոյի սիմեոնայ, և յովհաննու մայրապետոյ։ ։ ։ Իսկ
եղբի ոչ առեալ ընդ իւր զյովհան մայրապետոյն, այլ հա-
մարձակէր 'ի թիւղ որս միջոյ գնաց 'ի ժողովն առ հերակլ։
Նա հարցեալ ընդ նա հերակլ։ թէ ընդ որ ոչ միաբանիք ընդ
մեզ 'ի հաւատոս։ Նա ասէ։ բարեբարս արքայ, եթէ կամիս՝
հեշտ ի այդ։ միայն հրամարիր 'ի քաղկեդոնական ժողովն և 'ի
տոմարին լինեն, և մեք միաբանեսցուք։ Նա ասեալ կայ-
սր զնամսի հաւատոյ քաղկեդոնական ժողովոյն՝ եդ 'ի միջ խա-
չին, զոր ընդ ինքեան ունէր, և ասէ։ ահա սէր կամիս զիս
կամ սա, ընտրեցարդ։ և քննեսա։ եթէ դոյ 'ի դմա արար

,, գամ թեւերս ինչ, ցոյց տան, և ես ելեմ հառնեմ 'ի քաղ-
,, գաղձուցեալ գաւառաւն · ապաստան՝ հառնեցարուք և գաւ-
,, ռաց Հ՚ուրայ կենդանեաց զիտելիս ասացեալ յիշեսուս հոգ · և
,, ընթերցեալ քանիցս զաւառս եղեալ, և ոչ կարացին վերսա-
,, ստ լինել ծանուցեալ և անդրադարձ ինչ։ Վասնզի ստ-
,, թագաւորն, և ասեն · ապագայ յաւիտեան կենաց · զանգ-
,, գաւաք 'ի սմա թերեալ, այլ ամենեքեան հաւատարեալ ի Տերոջ
,, սոյն ասելոցս զաւառեան։ Ասէ թագաւորն · Հաւան-
,, եալ մեզ պտի։ Ասէ կարգաւորիչն · յայտ՝ մեռեալն հաւան-
,, եալ · բայց զայն ոչ ընդունիմք, զի մեր եկեղեցականք հա-
,, մարեալ են 'ի պատնիսն և յայլ պղծանս, և հոգերդին ս-
,, ղեալ անմարմին։ Ասէ թագաւորն · մեր բանս զանս հաւատոց
,, և մի ոչ գործոց քանուն · զոր հոգեր ունիք զանդանան
,, պղծանս և զայլս յայլոս · բայց զոր զոյնսակ 'ի Տէրոջ ;
,, բառեալ և ես զայն 'ի հառանց · զբազանցն և զանանն
,, զաղիեալ մեր ժողովն մ՚ կարգեալ, զոր յիշատակեալ պիտի
,, ոչ իմանալ զն ասն եղեալն, զի մի այլոմբակ ասեալ լինի-
,, ցին։ Ասէ կաթուղիկոսն յիրեսաց թերեալն անդամանի · և
,, խորհի ընդ ասացեալն և ընդ այլ եղեալս · և ասէ · զանել
,, գտանեմք զարանան։ Ասէ ասեալ ասացեալ
,, մեռեալ · ոչ ասացի քեզ, թէ առանց մանանասացելոյն և յոյ-
,, տանեալ մի գայցես 'ի ժողովս · ահա զոյ ասիցուք ինչ-
,, սեր զմեզ։ Ասէ խորհ թեոդորոս մեզ · և ասէ · Ք՚ի
,, զինեալք, և զարանեալ եք · ոչ զոյ 'ի նոս թերեալն զն հա-
,, ւատոյ, այլ՝ մի նոքա մեզ և նոքա · նոքա զանն արարան են · և մեզ
,, ասա մի 'ի նոցանէ ասեալ և ասեալ չհաւատան և զնամ կորդ-
,, քիանանեալն · ոչ և զարա ասացուցանել 'ի հաւատն, և խրիս-
,, տոսանդն մեզանէ · այլ մեզ կրասեալ զնոցա հաւատոյ եղեալ
,, երկպատանն, և հրամանեալ եք · և եղեալն մի հաւ և մի հա-
,, ւատ։ Ք՚ասա բանիս մեկնելոյս 'ի ժամանն զմեռս եղ-
,, ծանեալն և եղեալոցացն։ Ք՚ս մեզ լուսն 'ի թեոդորոսն
,, զայն, գնացին միասին առ թագաւորն, և յանձն առին
,, զգաղիեալն ॥

Ք՚ս մեռանեալս մեզ բանիս զաղարեալս ժողովոցս ի հրամանս
հաւատոյ ասացուցանելոյ զմեզ, մեք եղաք եռս զմեզ իւր զանիսուս
հաղանեալանալոյս, և զայլս ամենս զոյս մեկնեցաք 'ի պատմանէ ·
երես · 528 · և գնացաք 'ի նոցանէ · և ընկալաք զժողովս զանգ-
ղանն։ Ք՚ս հաւատոյն միասի գրի ագոն · * Ք՚ուսանեցեալ (կոչեալ)
'ի ժէ · ասի թեոդորոսն իւրոյ ասան զնաստոյ, և գրա-
ծոյ զնասն · և 'ի ժէ ասի ասալ ժողով 'ի թեոդորոսոյ-
զն · զ՚ասն կարգեալ բազմաց՝ զոգաւոր եպիսկոպոսաց՝ հան-
դերձ կարգաւորիչներն Տոյոց և Տաճոց և ասորոց · յայտ՝

,, Հայք

,, հայք քաղկեդոնական եղեն զի զժողովն ընկալան ։
Զոր պատրիարգ յանձաց գրել ի Թուղթն առ զաքարիա կա-
թուղիկոս այսպէս ։ * Զնա խորտակելոյն հերետիկն կայսեր
,, զոգորմիա՝ եւ ի կորոյս քոյոյ ։ եւ զերդ կոխեալ հայոց
,, եւ զոգորմելի եպիսկոպոսաց հայոց ։ եւ այլ եւս բազումն ի
,, յաստուծոյ ի մի վայր գումարեալ, խոյզ եւ ինքեանք արարեալ
,, երանելոյ ժամկոչ, դարձեալ հաւանեցան հայք կամաւ եւ
,, ոչ բռնութ ։ եւ ընկալան զժողովն քաղկեդոնի ձեռագրով ։
Զեն նոյնպէս լսեալ գրել ի Թուղթն առ սահակ Ծիրա-
,, նոյ այսպէս ։ * Հերոսկլ Թագաւոր եկն ի հայք ։ որ դերկե-
,, ղիր ամ՝ աւելի կամ՝ պակաս ի մի տեղի բազմանայաւէն
,, եկն ։ եւ նամաձեալ զերդ կոխեալ եպիսկոպոսքն հայոց
,, ի խաղաղանի եւ ի հաւատոյն տաճարի ժողովոյն քաղկե-
,, դոնի ։ եւ նոյն ժամանայն եմուտ ՚ի նա ՚ի խորհուրդ սրտաս-
,, տուգին ։ եւ հաղորդեցաւ ՚ի նոցանէ ։ եւ ոչ պահանջեաց կրկին
,, առնուլ ձեռնադրութիւն ։

Զոր դարձեալ նա ինքն լամբրոնայոյն յաստեղագիտութիւն իւրում
ասէ ։ * Զոր գիրս ։ ։ ։ զերդի հայրապետի եւ զեր ժողո-
վոյն զհաւատոյն ։ Զոր հայրապետն հոյոց յաւուրս նորին
լամբրոնացւոյն գրեն ։ ի ոլոնի թեմերորդ խնդրոյն յանուն ։
* Զոր կոխեալ զերդ ասէ ։ ի ծիկս հերետիկն ոչ ոչ զոր ըզ-
,, միտն եկեղեցւոյ ։ ասելոյն ։ ՚ի ՇՆՈՅ հաստատուն ։ Զի-
նեալ կոխեալ զերդ ։ ի պասխանին առ հռովմայեցիս ։ հա-
ղորդ ։ ԼԵ ։ երես ։ 1122 ։ * Զ կենդանին հայոց ասէ յաւուրս հե-
,, ղանկի կայսեր և եպրոյ կոխեալ զերդ հայոց քննեալ ըզ-
,, Ճշմարտութիւն հանգիստաւոր ժողովով՝ ընկալաւ զժողովն քաղ-
,, կեդոնի և պատհմնոգրութիւնն ՚ի այլ սոքա ժողովս ։

Յայս՝ ոմ՝ բանս յայտնի երևի, զի թշնամիք են ՚ի ժողովն
քաղկեդոնի, արհամարհանաք իսկոյն զժողովին կայսրոյ ։ և
զհանգերարս նոր գտեալ յիշեն ։ կամ որք չանին ինչ թշնա-
մուն, պարզապէս առաջի դնեն զնկեալսն ։ Զ՚այլ սրբոցն և ի-
նչ՝ յերկուց կողմանց եւ այն մի ինչ միայն յայտնի աւանդի
յայդմանէ բանդ ։ թէ հայք ՚ի ձեռն եկելի ընկալան յայն-
ժամ զժողովն քաղկեդոնի և զդաւանութեն նորին ։ և հաղոր-
դեցան ՚ի յոյսն՝ Հանդերձեալ զնոսն միաբան լինել ՚ի իւրեանս ՚ի
խառնակութեն. հաւատոյ ։ և աւելի ինչ այլ ոչ ասանդի ՚ի
գոսին ։

Լուսն ասասցուն պատմիչն՝ զոր բերի կիրակոս պատանոս ։ կոչ ։
* գլուխ ։ ՃՁ ։ երես ։ 185 ։ յաւելու և զայլ ինչ՝ յանէն ։
* Զոր և ժողով՝ ի կարգաց քաղաք ։ զոր ասաց կոչումն հե-
,, ղակ ։ կոչեալ զկոխեալ զերդի հոյոց զերդ և զեղանա-
,, պասանս և զիլիանոս հոյոց ։ և զլաղաս՝ խմասասերս

,, 'ի լուսնոյ · և ոմանք ընդունէր որոմանք անդ մի-
,, ենոյն · այս հաստատեալ ՝ն ելոյ՝ բայց ենոյսք և ի լուսնոյ
,, հայոց միապան եղեն · զժողովն դատեալ նշանիւք լսոյ 'ի
,, լաց մերժելոյն · և զմնացեալսն և զմերուն գայանել բա-
,, ժանելոյն · և զկայանեցեալս յիսուսքրիստոսն 'ի բաց հանելով
,, 'ի գէմն երբայրուն հպեն , ասելով , աչ ՝ն՝ , աչ և հրոյ ,
,, աչ և անոնգ , աղարեան մեզ · |չ զայն ժողովն քարոզեցս-
,, նի և զկանոնագրութիւն նոր հաստատեալ այլ նոցա առաջնոց
,, աչ ժողովոցն ջնջեցին · և այսմ հակառակեցաւ յակոբն
,, մերդոգոմեցին · և ոչ ազատեալ ՝ի հերձուածողն կա-
,, գեցաւ նզովիւք ॥ · |չ տեղ · 198 · յաւելս նոյն ոնոա-
,, հոգի պատմիչ , թէ զնոսն մոռանալն եղեալ ՝ի թիւ կիրակունք
,, կայցն ՝ի նոսին ·

Օրոց մեր առեալ ՝է զս յուշաւոր և յանկարգ գրութիւն ի-
մերոն , որ կոչի բան ժողովոց · ուր գրի այսպէս · * |ոկ յեռ-
մեկաց ՝ի՝ առ թիւրութիւն հերոկին , ոչ թիւրեալ հաստ-
մանեցաց ասեն · չէ · ոչ սոյն առաւ քարոզութեան ոնոաքէն
եղեմ , և սի խաչն գերեցաւ ՝ի դարոյն թիւրեն · ||ա ՝ի ժէ ·
ասի թագաւորութիւն իւրոյ ասին գիտորոյ արքոյն դա-
ռոց , և գ սրնոյց գոր խաչ · |ակ ապա գինի ՝ի ժ · ա-
մի տարաց ժողով ՝ի կարնոյ քաղաքն յանախոտացն ինոտ.
տարերքն յունաց · ուռ և զայնն ՝ի հայրապետացն հայ-
ոց հաստատ եկեղեցեաց խաստանութիւն ՝ն՝ · և գնալ կո-
թաղիկոս հայոց հաստատեն · և գժողովն որ ՝ի գանոն ,
նզովիւք լսոյ ՝ի բաց մերժեն · և զմեռուրութիւն ՝ն՝նդանեն
և զմկրտութիւն , և գայանեցարն յերիս որբատոյսութիւնն
՝ի բաց մերժեն · և հաստանեալ լինեալ եղեալ եկեղեցի վն նա-
ղանեալ լիցեանութիւն իւրոյ , և տատանգէլոյ պանոտ հայ.
լասանութիւն , մինչև ցեկիս , որ նեկայ ասեն · ժ · ապա
հնապանդեալ խաստանութիւն քաղկեդոնին , և ոչ ընկա-
լան զժողովն դաշնոն · · · · վա զի այս եղեալ ընկալաւ զհայ.
լասանութիւն հրամանաւ հերոկին թիւրելոյն հաստատեալ · և
ինչ եմ եղև սի ժողովոյն հայոց · մի զի հաստանեալ ընկա-
լաւ զժողովն քաղկեդոնի · և բաւականեալ ՝ի միութենոյն ոչ.
միաստանալ ծնունդն և զմկրտութիւն , և զնայանեցարն ի.
նոս արքատոյսութիւնն որոշեալ · և զինի նոյ կոմեալ ոչկոր
,, վեց կորգեալ մինչև. ցեկիս , որ եր ասանդութիւ՝ն՝ ॥
հայոյ ապաւաղ գրութիւն ասան և գրիգոր անուանեցեալի
յասեն ՝ի թագաւոր առ հեթում թագաւոր այսպէս · * |չբ
հերոկի վասն սի խոսին յորելեալ գնաց , ժողովեաց զիմ
գրեալն հայոց · և ասանդեալ զնութիւն միաբանութիւն ա-
ռաքելոյ · և առին զքուրն ՝ի պատարագս , և զնունդն ՝ի

,, գեկ-

,, գեկոեմբերի · ԺԵ · և զոյլ ՇԻ · և յետ որ եղբայ սոյլ հինգ
,, կամ ՇՈՂԿՈՍՈՒՆՔ յոյն կեցան ॥ ·

Լ. Յոյ յաւելուածք բանից անառաջելեալն , և երկուց սոցոյ անծանոթ պատմեաց ոչինչ ցուցանեն · զի լուանն հիմն հաստատութեան իւրեանց յարժանահաւատ մատենագրաց · և և քանի ինքնահնար մատեանս թէ յօրինեալ , որոյ ոստայոյ լիցի և այս , զի երեքին ևս գնեն , թէ կայնմ դատաստանն և 'ի ապիրութեան կոյին հինգ յոգորդք եղուի , կամ՝ հանգերձ եղբիւ վեց կենդկոսունք զկնի մեռեանց · որ ի յայանի սուտ , սրպէս տեղեսն զկնի · 'ի Յոհան · Ցե · (1) ·

Իսկ պատմաւ սոյսոիսի յաւելուածոյ գրելոյ ասցա՝ է այս , զի զկնի այսր ժողովոյ բաղաւմք ոչք եին 'ի մտան քաջիսի յաւնոց , առաւել յարելով 'ի հաւատն հոմարձակ ընտելութիւն՝ ոկսան նուազ յիրս թիւ ԸՆ ծիսի 'նց վարել , ՅԻ ԿՀ՝ առանց խալեցարի երդել զանք ուծս , խոնարհ և ջրասուն պատարագել , և առանձին ասնել զնուանդն և զմկրտութիւն , և ահա վասն այսր համարեալ են այդոքիկ անծանոթ պատմիչք թէ 'ի ժողովն կալնոյ ասհմանեցին ոչսեղ առնել , որ 'ի ատոյգ պատմուեց ոչ ցուցանի · Իսկ այն՝ որ ասի յայլաւալ գրուէ ոնդ , յոսմն առեալ է և զահկեցին և 'ամանիք 'սոյա , թէ հերակլ կացոյց զեզը կենդանս , յոյանի ասաս է · զի նա յաւուրս գոյն իսկ նատեալ էր կենդանս հայոց , և իբր ոմնոգիսի հրաբիրեցաւ 'ի կոյսերէ 'ի մեռն մեծի մեծի , ոչ յոյա է 'ի յառաջագրել պատմութեանն · Լ. զի ոչք զոյս առեն , կամին ոյսոս ցուցանել թէ եղբ ՀԵ գտանելոյ զայն իշխանութիւն՝ ընկալեալ նոցն ԸՂԺ ողովն քաղկեդոնի , որ ի՝ զոյոց Հնմոստաւորութեան ,

'Ի ՀԵ յՈՎՀԱՆՆՈՍ Մոյրագոմերոյ ,

Ա. նծանոթ պատմիչ ոմն կասի լով իբր ոչ ցուցանել զյովհան մայրագոմեցին , գրէ զմանակ այսպիսի ինչ , որ և եդեալ է 'ի գիրս կիրակոսի · Դեսափորեցոն ասէ զնա եղբի՝ * երթեալ 'նր ընարեալ իւր տեղի լուսե 'ի կոզմանս գեսայ բարգաքայ , և անդ գուգորեալ հանապազ ՇԵՅ խաչելով՝ եցոյց ՅԵՆ մեծամեծ զարանելիս վկայ լինել զրաւեն նր · (հայկայ այժմ 'ի մեծամեծ զարանելիսն) · Ի նր ասէ կշ մի , որ ոսպատուզրեր զգեստս վանիցն , պատահեցայ նմ՝ արջ մի , և էկեր զնա · և իբրև առաջին յանհանուս , երթեալ ասէ ցարջն , զարով հեռաւ սոյաներ զարտասուսն մեր , ապդ փիսկ նր գաս ոսպատարեսն մեզ · Ի երթեալ արջն՝ ոսպատուզրեր ՅԵՆ՝ հնազանդաբար 'ի բնակարանն՝ և ՅԵՆ ինչ , ասն բազումս · Իսկ յետ ժամանակաց պատահեալ սուրգայ՝ ոսպանին զարջն , կար-

(1)

,, ծերալ զնա զայրենի • Եւ երբէ անկին նզովքն վանեցին ,
,, ընդեղին զնա 'ի խորոտիս մի • Եւ մինչև ցայսաւր զնա
,, կիրս զայրացն երկեան և տեղուն հող 'ի տերլոցին , յո-
,, բաւ ի թաղեցաւ աստի • և լինի գերեզման ցայսաւր " • Զրա-
նի թէ որպա ևս պատահել էր զորսուն ոգիս գերեզ 'ի ժամանակ
մի զայրացի տեսանելոյ թեզոց :

Զայլ ինն տեսանել է տեսանել և 'ի Հռաբնոցի միում , ուր
ասի թէ 'ի գաղատաց հեղեալին Հանդ երկ խաղաղ , միջոցք լեալ
լոյսն յոյժան մարդասիրեցին առ հեղեալն 'ի հոգւոնէ ախիոցն
սիրեցեալ • զորմէ գրեցաք 'ի Ծանօթ • Ծա • (1) • Երես • 533 • և յա-
ղագս նոցա՝ զի մարդասիրեցան՝ խնդրեն Տուսա ասէ մասն 'ի
փայտն խաղին առանց մերձենալոյ մարդոյ • և կայսրն շնոր-
հեալ զայն ցոհիլին • Լակ 'ի հին օրինակս պատմեալ հա-
գիստեցեալ խաղին դնի , թէ այս յոյժան իրաւամբ ինն է , և ոչ
թէ մարդասիրեցին • Ցեռանէս ասէ , թէ զգաստ պատմա-
թեան զիարդ Ինքեալ է գրոցն առ 'ի Ջատագովելոյ զմար-
դասիրեցին :

Զայլ զոր ասի էր սի ջատագովին , այլ Հերձուածող հա-
մարին • և այս վասն սեռն կայր 'ի մի ոմն 'ի ոկրանեն Հետ ,
Ազգեամ որոյ գրեաց Հուս գեղեցիկ մեծ մարմնեանն Հայոց
(Հեղգարոս՝ մեր յոյժանեաց իմաստասիրն , նոյնպէս և մեր
երկրի գրիգորատոր ասեն • այլ Ազգի Հանգաւակ գտաւ ելլ
ի սա ինքն մարդասիրեցին , զիարդ ասեն՝ որ ասեալ թեամբ
ելեն սա հոգւ , իսանեցան ջատագովել ջան • ընդ որս մատամբ
լեալն և յոյժանեաց կիրիպս , յասեն • Զ • Ասեան (զի զմար-
,, դասիրեցոյ) ապա Հարեալ սաքրատեանոն պատմի , իբր
,, պատ ինն հերձուածս տեսանել , բերեցին զգ • ասեալն
,, Եւ կարեմ՝ Հաստատեցին իմոյ կամացս տալ զի այնոքանց
,, ասն , թէ զիարդ նոս կարէր խորհել առ 'ի փրկագործել
,, զաղին Հաստատ չինուածս • այլ կարեցս ինն ընդունել
,, սկսաս իմ՝ 'ի Հանդանակսդիր և յանկարեալ ոչոյ դեռանց
,, ոչս զարձ Հանդանալ ընդ • և յետոյ ասի , թէ՝ տարգիս
աշակերտ ես մարդասիրս դրեաց : Զասանել երեց հա զրե ,
թէ • յայսանեցաւ ասացեալ աշակերտաց յոյժանոս մարդաս-
,, սիրեցոյ • զոր մի իշխանցի ոչ ունի Հայրն քաջասանել ։

Զայլ զարմանալի , թէ զիարդ ջատագովել կամին զմար-
դասիրեցին յայտարար պրատաց • զի գրեթէ Հարկ էր նոցա
ասելի , մեանգ թէ ընկերել 'ի մարդասիրեցին • որպ ասացեալն
է ոչս • վասն զի քրիստոնեայ ոք , ոչ դիտէի արարչոյ ինկե-
դեալոյ , և զիարդ ելեալ ոգիսն , ոչ կարէ զերծանել 'ի մարդասի-
նան ոչոյ • ոչ մարդասիրեցի արարչոյ էր ինկեալոյ , և
ընդդէմ էս ինկեալոյ • ոչոյ Հարկ էր նոցա ասելի 'ի մարդ-

բանեցին։ Իսկ թէ որոնք էր նա եկեղեցեաց, յայտ է. զի
զի նախ առաջին ոչ էր եկեղեցւոջ հոյակ. քանզի ելիցեմ եկուց
քաջանդակ ուխտին եկեղեցեաց հոյոց, և զլինս նոր. և ոչ ես
եկեղեցւոջ չատենասցուս կամ յառնաց և կամ՝ վրայ. զի ՀԱ-
ԳԵՄ էր նոր։ Իսկ ջանայիս, թէ էր եկեղեցեաց սինանաց. զի
այն էս մնան էր եկեղեցոյն հոյոց. և ինքն չէր ես մնան,
յայտ է թէ չէր յոյնմ մեզն եկեղեցեաց։

Հոյոսակ հայկեցուլ Ճշմարիտ է այն ՀԱՄ, զոր գրեաց յոգ-
ուցեմ սրտ և հանդիսանիցս սրոն նախայիշատակելոյդ Լեւ-
պոնս վրայ. զոր զանան եղաք ՀԱ մասին 'ի պատուոն թէ։
Ճշմարիտ է և այն, զոր գրէ փոռ զամանն 'ի Թուղթն առ
զաքարիա կթղթին։ Իսկ * յովհան մոյրոպամեցի ասէ՝ որ
,, գասանէր և զրկուրսակ անաւրինաց. ոմանք օրներ, (լը-
,, ՀԻ-ալ թէ եղբ ընկալաս զՀՍալմն քաղկեդոնի) ընդ ա-
,, նաղ 'ի վեր և 'ի խոնարհ, և շարեալ խոսանակեր զամենն.
,, և յասուրս կոստանդիանոս արքայ հերակլի՝ նեղոսն կա-
,, թուղիկոս արամ շինօղն կոչեն, և թեոդորոս ուշտունեաց
,, ակբ՝ որ զՀոյոց սնանր զիշխանութիւն, լամբանեալ զնա, և
,, երկուքեն հրամայէ ապաշիսոադրելոյ եղեալ 'ի Ճոկատոն։ և
,, սրակոն խոսատուակեալ, քաղաքալաշածանիսն որոնքն 'ի
,, լեառն կոմկաս։ իսկ նա զվնեն մուհանան նեղբանի դար-
,, ձուս 'ի հոյս, և զոր թիզ խորհեին որոնք։ Իսկ յորմամ՝
,, թարգմանիչսն 'ի հոյս գիրքն յուլիանոսայ ապիկառուցս
,, սոյ 'ի մեռն ոսպան 'ի ժողովն մանասզիկրոսի, առաւել
,, զորուցուն բանք 'նր։ Իսկ էս նա 'ի նոմն թղթի, թէ
սա յՀՔ 'ք զպատեռանս ոսոյ զմիսուսրուն մեղմնոյն 'քսի։

Իսկ և յանծանօթ պատմութեանէ միւսմ՝ թէ ոչս յովհան մոյ-
ղրոպոմեցի հաւանեցոյց 'ի կարծիս իւր զասեկանոնս գարդ-
մանոյ ենթի, և զմոնթուսաղոյ սինանայ ենթի։ ոչ էրբեւ
'ի քոյ կոչին նք 'ի նմանէ, մերոյսդիր լիներ նոյ և շարոսեսեր
ինչ։ Իսկ լեռ վանանեչսն եզոյ էրբեւ ոկսա դլա-
ամիսանայ յովհան, նեղբանս կթղթեցս՝ սոյն է շինօղն, կանգեալ
զնա 'ի ժողով ենթիսոյ և նոսիսարսրայ՝ առաջի թեոդորսի
ուշտունեաց ՀՍ՝ որոյ քննութեն 'ի վերայ նր։ և գանալ ունին
զնա ունչժշիկի յոսատն հերձուածոյն՝ գասասրսրաեցին։
և ապաշիսոադրեալ եղեալ 'ի Ճոկատոն՝ հալաձոկան որոնքն
'ի էրզրոն կոմկասս։

Բայց զոմն ոսպան ոշակերոն մեղրոսդամեցոյն գիտեցի և,
զի ոս ոչ միոյն 'ի հոյոց գոստասպատի էրբեւ հիրեսիկս,
այլեւ 'ի յունաց և յասորոց, քանզի սանկանիս որոնքնոսդ
ենեմի որ էր 'ի մեկս էզրի և նեղորոն շինեալ, 'ի թուղթն իւր
զոր գրեաց առ սերգիոս որոնքնոսդ կոստանդինապոլսոյ՝

յետ նոցա ելիցեն յանուանէ զնոսա Տիրոջմէ։ ասէ՝ ի սկզբանէ
մինչև ցաւուրս իսկ, իբրև նոցին նշանն է և զարդիւ հայ։ ոմն
է անուանեալ ի Գնաւաքանէն ժողովոյ։ գրոց. գ. եղեալ։ 302.
Լոյս ի գիրս Հեռնեդրուհէ պատերազմն առուցեալ, ի թագաւորէ
Շէրքուռնէանէ՝ զգոս նշանին նշանն է, զոր ի վերայ ի լուսանցս։ գրոց. գՀ. ՝ի միոյ մ Հեռնեդրի։ ։ զարդիւ հայ։ ոմն
երեսն ի ընել։ ասէ՝ զոր ասացիս զանազան մեկնութեանցդ։ և
թուն թե ի վերայ սրան։ զանազանութիւն զանազանութեանցն
ասելոյն և ուղղութեան։

Լուսանցն մանաւանդ ենկիրն մեռնեալ՝ զոր ասացեալ ի նոցանէ,
գիտասցի և՝ զի ասի ի լուսանցս ասելոյ՝ թէ նա ի սկզբանէ
յերկրամամ հանեալ է ի մեղրատաքանչելոյն։ գրոց ի՝ զնա
ասելոյ Հեռնեդրի։ զարդիւ քաղեցեալն։ ։ ։

,, գան գրով։ Պատ տեղեկացայ յանմոց, թէ 'ի կողմանս
,, ուսհոյու է իրանաւոր ամն մարմնաւոր կոչեցեալ, և ունի
,, առ իւր զգիրս զոյնսակ։ դնոցի, և սեպհ սա նմա ըստ
,, դիրսն՝ որ 'ի նոյն ինանկեանս վանան էր գրած։ և նա 'ի
,, զարոց ուսանէր ունէր՝ 'ի պարսից կրսա՛ յոդլոց՝ որք առոյս-
,, սակիսալք են զերիկիրս, կարծեմ թէ սոսան էր անկեալ
,, գիրքն 'ի ձեռս նորա։ Այս թարգմանեալ 'ի նմանէ զպատ-
,, ճենս քսան և ութն, և ասոն որ 'ի գրի տու իս կայր,
,, բովանդակեալ այսորի երեսուն և ութն պատճառս, 'ի
,, մի գիրս հաւաքելով՝ զոր ինչ գործեցուն 'ի ժամանակս
,, կայսերութեան հերակլեայ։ և 'ի մոհաւն խոսրովու պար-
,, սից արքայի։ հրամանաւ նեղմոլ հոյոց կիթիոլ։ և
,, յիշատակութեան մանկանան վահանայ։ զոր մայրաքաղաք
,, կամարաւական կոչեն։ որ երեսուն և երկու էր 'ի մոշ ջեզայ
,, զոր քաջուկորով կոչեն։ գրեալ և կապեալ 'ի վանան պլա-
,, կոյ։ 'ի գաւառն ոչ կարապանի։ յորում կան նորին նշա-
,, խորքն։ Թողի անմատաց յիշատակ ինձ։ և իմոցն եւ յան-
,, հան մանկանեան էրկոս երեսուն և հինգերորդ 'ի զենորոյ
,, առաջնոյ եպիսկոպ մանկանից ॥։

Լաւ գիտելի է, զի յայտմ պատմագրութեան ասոր գաղանն և յուսերմնք ինչ տորադեկ բանից՝ ը հինգ գլխոց։ Ի՞նչ ը ժամկն։ որով հորիբրամեայ գործք և ընթացք կենաց 'ի սա-կու ամն պատմին վճորեալ։ և կամ ը հակառակին ուսու-ամեայ գործուելթիւք յերկոր ամն ձկին։ Երկոքն ը տու-ձանց։ որով մի ընդ միւսոն շփոթելով՝ խառնիմուռն զնին։ Երեք ը ինքնահնոր անուանակոչելն առեղեոյ։ որով յինչ և իցեն գործոյ՝ անուն ընծայն տեղոյ։ Չորք ը լոռ հզանակի պատմիչս։ որով երբ առասպելք աւոցի գնին նան ոչն գործք՝ զոր գիտեմք այլուռա ասուգիւ նեղեալ։ Հինգ ենք 'ի ոուս յաւելումոց։ որով մուծեալ են յոչն գիրք ոչն-պիսի պատմութիք՝ որք ը զգեմ՝ ելանն բանից հորագատ իւ-բուն հեղինակի, և խառամնն միջատուկարանի։ և որատ-մին ոչնպիսի գործք՝ որք յետոյ են քան զնա։

Զոյսոսիկ առեալ մեր՝ հոգոյոք գոտնել զընտիր օրի-նակս։ և քաղդասեալ ը ոչն՝ բիմ՝ տարբերութիւնս գասք։ և զի բանք ոչոր գլոց սիռեալ են և։ 'ի բիմ՝ Ճոռնիրս։ ընդ նորին ևս յաղդատեալ՝ առեալք զնոսն այլոցելեալ։ որով և գի-ասցոյ։ թէ ապա գիրքն նոսի յորինեալ 'ի յոմհոնեն մանկի-նեէ՝ յետ նոր փոփոխեալ է յոյլոց և խոնգարեալ։ Սոսին իրի աշխատ եղեալ՝ հոմանոտութիւն ոչ ոչինչ գրուածոց ջոնա-ցոյ զտեղ։ և 'ի զոնելոց մնան ոտիաւ բանս առաջ։ տնազատ-շնամ փոփոխելով թարգմանել զնոսն 'ի բոց։ զի լի օրէն ոչ բաղ-

մանեն յարդեալ գաղջոյն խակ պարտուն ի բաց ելանել · ապա
թէ ոչ՝ նաև զգիլոն երեսելի մատնողութեամն գրուս էր
արհամարհել · արարչեան և ի հասն եւ գտանեն սատանայն
բազում · և գլխոնք ի ոտս խորան կացեալ ընդդէմ զանազանա-
գոյնս , և զայլայլն գանց առնել ։ ասել գիտա ի նոսեանդ ։
դէ , Օ՛ թ՝ թեմ ուրեք ուրեք այս ինչ և այն ինչ վիրապան
երեւեալն ի աստուծոյ , (ասե երեսելի քանիցն պիտանա-
գիտ · գոտ · գ · գամ · 4ն ։) չի մարթի , այն ասեա զնամ իսկ
զգրաւեալս ոչ ի բաց մերոնել · մի գի կարի լինել գիրք՝ ա-
նէիք մատաղ ասա ի գան , և այլ ամենի ։ Ինչ և
մարմնոյն ի գան՝ գամ , գլ · 8 · համար · 5 · ։ Եթէ պարտ ասե
խոսեալ արդարանալոյն և ի բաց ստորագրել զանանունդիր
գրեալ ասելոյ ինչ ինչ մոռացանն խոսեալ , և թերու թեն ու
ի կերեալ , մի ոնայն ասատան թեն , գամ վա ալլ երեսն պա-
գատանեն · միայն նեն յայլ սենեսուրս և ուշամ գատա-
նեցի · արիանի առաջս ինչ ասե զլամանաս երբոյնի , որ
ի կարգս մեծ Հանանեան գատանուանեալ գոմարեանն և ։
թեկ ուրեք ուրեք ասղեթանի ընդ թեացս գրել խոսեալ ։ և
զերոգատաս ազնիկանացի վա հոյր պատանն գոսանեալ
գիկերոն , և իշխան պատանգրաց , յայլ գիկերոն , և
կան ի նմա ազգի ազգի ։ || Լեկերա և սրբ սատա-
գոյն երեսեն , գասալ ։ ինքա ի ազնիկան իսկեն · ի ինչ գրել
պարանան · Է յոտոնեն · յունվար · գլ · Է · ի պատանա թեն ։ և
ինչ ինչ որ թեանի լինել ծոգլանան , ոչ ցեղ խոսեալ է ի այն-
պա · և զերմ ինչ ասնան գատանն կարծին , ոչ լեն ոչ ասա-
գա · ի ։ Լեալ ի յայսոսն երեսի թեն չի պարտ մի խոսեալ ասա-
ալ , որ գասանի ի պատանեանն , թեպետ զանն , այլ զա ,
գրեն ասանալ , և զանգիտանն ի բաց թեպետ · արդեն ջնանա-
ցաք առնել և ոչ ի պատանեանն գասանոյ ։

Գ. Վ՚ Ոնոց անիրավոցն վասն գասոյ ։

Գ. (1). Բանդի ի գիրս ինչ , թեկ առաջին ասիրանանն առնեալ
ինչ հայայ , ենթայ գասանի անգասանի պատանեալ գրեանս
գրանատեալ թեն · մի գրել և սատանել երեց՝ յասանն · ։ ա-
մենայ մեղաց երգմանս կնքեալս ասարանի հայայ գասոյ հասար-
նակ ասնել զգրեանսանեան թեն ։ Օ՛ ասա գրել և կիրանալ ։
ասեալ ի սատանեալ թան առ քառ ։ Օ՛ այլ գասանեանք և
ի՝ ի գրել թեկ ի գրեալ ասանեալ ասանեալ ։ ասր գրի թեկ
ի՝ ի գրել մնանեալ ի գրեալ ասանեալ ։ ասանակ կնքեալ և հասա-
գրեալ ասանեալ ասանեալ ասանեալ զնեանեալ ասանեալ ։
գրեալ ասանեալ ասանեալ ։ և ասանեալ հայոց գասանեալ ։

ամոց։ ՆԵ։

Յ սոցունց առեալ և այլոց ուրումն յետին պատմագրի՝ գրեաց յաւելուածով իւրն այսպէս։ Յոյն ապ առաջին ամիրապետ * անմուռաց հրգմամբ ինքեանց մուրհակ ուղարկին հայ- ,, ոց։ որ այժմ կոչի մեծ մենաստանք։ հոմարձակ ունել ըզ- ,, քրիստոնեաւն։ Յետ որոյ միւս մահմետ (որ է մեհմատ) ,, եւս զփոքր մենաստանն ուղղին հայոց՝ նոցին սրբեսակաւ։ զոր ,, գրեաց առաջին մահմետ։ ապատ լինել քահանայից և աղա- ,, ատաց և հեծելոց յոմ հարկէ։ և հոմարձակ ե. յայտնի ,, պատաւ զհաւատս իւրեանց։ ॥ Յ մի՛ սր լանիմք ինչ գրել ատաանոր։ զի՝ ի հին պատմութիւնս հայկազանց։ ոչ գտանեմք։ և յետոյ հոմարձակ հաստատել ոչ վասահիմք։ իսկ թէ ոմն լեալ իցէ՝ ալ գիտեմք։

Դատանեմք և՝ ի գիրս ինչ յանոյ ամին նման քանի մի բանս։ ոմն է և այն։ զոր գրէ Լաւնիկոս քալկանախուլաս յոյն պատմիչ՝ ի Ջ։ գիրս։ ուր յեա պատմելոյ զառաջնոյ ամիրապետին ինչ ինչ յաւելու և զայս։ * Ի՛նայն՝ ի հայոց առ ոչ աստնուն ,, գերբի հոգարարոցիք։ Ջոլ մի ոմն՝ ի հայոց գուշակեաց։ թէ ,, իշխանաւն մահմէտի հանդերձեալ է ստրածիլ՝ ի ջրմ աե- ,, ղիս։ և ահա այս ևեթ է առ պատճառն չգերբելոյ նոցա ,, ատրակ՝ ի հայոց՝ ի պատիւ հրեսայ առն գուշակողի։ ॥ Բայց թէ ոմն լեալ իցէ այս։ ոչ կարացուք զատայդն գտանել։

Յ։ Վ։ ՈՒՆ ԽՈՅՆ ՎԱՐԱԳԱՅ։

Զանգի՝ ի պատմութիւնս հայոց։ թէ ոյն խուչ՝ որ յայտնի- ցաւ՝ ի լեառն վարագայ։ էր ոչի հռիփսիմէի։ և թէ՝ էր՝ ի մասնէ կենաց փայտին։ բայց թէ գիտուրք իցէ անկիտալ այս՝ ի ձեւս հռիփսիմեայ։ այսպէս գրի՝ ի ձառընտիրս։ ի յայտնութեան։ ԺԲ։ ԵՒ նիւ։ Տ։ Եւ երեքին խաչքն ոսկեալ կային՝ ի լեառն գաղգաթայ։ և ասպղաբ մանուկ մի՝ ի հպեալ՝ ի խուչն առողջացաւ։ և՝ ի նմին գիշերի լոյս շողայր՝ ի վի խաչին՝ ի լերին ամդ։ Ը։ որ նախանձէ հրէից՝ ասին զերեսին եւ, և նոքին առ գեղեցիկ գրան ասձարին։ յոր մերձէ սուրուկ մի արբեցաւ։ ի. կոյր մի բուցաւ։ զոր առեալ հրէից զերեսին եւ՝ ասորան ընկեցին՝ ի յոյր գերեզմանին՝ քսի։ և ծածկեցին քարիւ և հսկող դնեաւ այրին։ Լսակ կիսեն կղզեանց կոյսեր՝ պատրանիկ՝ ասեն՝ քարոզութիւն պեղատի առաքելոյն հաւատացեալ՝ ի քս՝ եկն երեք դասերքք և երկու սրդիւք յաւիտ յիմ։ և կոյեաց սա ինչն ղյակարան զեղբայր ամն։ և ինդիր ապոր գերեզմանին քսի և խաչափայտին։ և՝ ի խաչանակել զհրեայսն՝ յուղին զանեղին։ և բացեալ դանն գե-

(Ի)
(1)

լուսոյն խաչան. և ալ գիտէին նոքա զի նոյն քանի՝ Յ նոմն
ժամանակ մեռան զսատոր թագաւորն. յոլովք ասացին. զ-
լայր նոր յորդորեաց զմայրն՝ վասն զոմանցն ի մէջ միայ միոյ
երկոց խաչելոցն. և ասէր Հրամանս թագաւորի սատանայ՝
ար անդ էր, երբեմն ի վերայ միոյն, ոչ երբայ ազքերն զոտ-
ոսն, և խաչեաց. և լարեալ զանձն սոսա, զոյգ յորմանեցուս,
թեթ ոչն էր ազնուագոյնն ուսանելոյն. և դեռաց երգին՝ ի վերայ
երկրորդին, և ոչինչ եղև. և ապա առեալ երգին՝ ի վերայ
երրորդին, և ոտս մատանցն, քարեաս ազքերն. Ընդ որ ասորիս.
գեղոյ գլխոյն՝ ինդրեաց՝ ի յոգեցաց գնեսն ինչ՝ ի կենաց փայ.
ասեն. և ուռեալ զայն՝ դարձաս՝ ի Հաւատն. և. ոչն մեռոց անդ
միոյնն՝ ի Ամկս Հոգեմարդաց, որ երբ յոգի ի կղզոյեաց և պաս-
տանեցեալ, Ս յարուցեալն Հոգեմարդաց ընդ ոգեղին ընդ
նա՝ ի գնոս սիրն գայիանեալ, զայն ասեն խուլին արդին՝ ի
սրարանոց նարա.

Լ. ի փոքրիկնոցն՝ ի հայր, առնեն նոքա զանազան հրաշս՝ ի
բոլոր աշխարհս. և հոսեալ՝ ի գաւառն սոսրայ՝ բնակեցան անդ
գիմակ ինչ՝ ի վայրն, որ յեռաց կոչեցաս անդ խուլ, ի հայրաց
նուսոն քեզերին գնանց, և ելին զարդ. Լս ապա գնա-
խասան սրատանանաս երին՝ ի լեռն գարաքայ՝ ի բարձր տե-
ղին, որ կոչի գաղիլս. և անդ սանիրեցաս անդ ելանն՝ ի խա-
չարարին. և ինքեանք ինքեանց գնացին՝ ի վարդարարաս. ապ
գիտացին մարդիրասուն՝ Լ՝ սոցա երկու քահանայքն և այլք՝ ի
նոր սանաց գաղտարեցին՝ ի վարդա՝ ի ապաս խուլին. զարս ե.
կնաց սի գրիգոր քաղաքիրնաց միմեանարնաց. ե. Հաստատեաց
անդ զեկեղեցիս. Լս յետ նոցա սանրարակ մեռաց տեղին՝ ի խաչ-
սոր թեզ օգոն. սոցանն սանրարաց գիտեին ասեն՝ ոն Հոյսց
գլխեալ սոցա՝ նոցանն՝ ի լեռն գարաքայ. զոյգ ալ գիտեին Հու-
ասասանաս զանգին՝ յոլովք, մինչև՝ ի ինքն գարդ պատրին և
ներսեսի գլեռոյ. Լսի գարդան պասանի այսպես ինչ միայն
յեկասանն. թեզ եղոդեաց կոյսեր * կինն և որդիքն Հասա-
,, ասացին՝ ի՝ ջա, և գտին զնաչ ոն ॥. Լս՝ ի ապարդիրոյ
թանգեն գուշանց. յեղեր. 42. ասի, թեզ՝ ի Հայասանն * կոյ
,, և իրաչանան պասարանիցն, որ էր՝ ի պարանացի Հոգեմարդ.

,, մեռաց գրիգորդին ॥.

Լ՝ այր պատմանի գիտոյ իրացին՝ ի ձեռն գնաց եղոյնց կոյ-
սանր՝ նոցն է, զոր յոյնք ե. լուսինք, Հայք և սասրիք ասան.
գին գնեալ յասուրս հեղինեն թագաւորին՝ սոր մեծին կոս.
տանդինանոսի սպանեալ պարագայիր. սոր ի սեռանեալ Տաճ.
ձեռնասիրս մեր, և յոգեմատարս՝ ի մոյսի. 17. Լս թե.
գիտ որ ի սեբիրս Գիրոգիոյ՝ ի պատանին զնեցինեալ ալ յիչ
զայրդ, ոն ասացաք՝ ի նարդ. ա. երեր. 640. ՝ի Ամանդ՝ (գոյ)

վասն իսկ զարմանան մատենագիրքդ , մինչեւ գանիկ պարտ-
սեան 'ի քանուէ յայսմաւուրքս , 'ի մայիսի . 3 . կամ . ԺԵ . երեք ։
362) . բայց մասամբ ինքք յիշատակի մեծն կոստանդինոսա
'ի Թուղթն գրեալ առ ոմն մոնիալ պատրիարգ Եէրի , զոր ի
սնանել 'ի վերս նոր . գնդ . Գ . Գլ . 3 . Թող զվկայսն այլոց
հին մատենագրաց . զոսվ յայտնի երևի , թէ յաւուրս կոս-
տանդինոսի և յետ նոյնատակուն հուիսիմեայ իսկ լեալ
գիւտ խաչին , և ոչ թէ ՚ի վերայդրէն պատանուն յաւուրս կղ-
գեայ ։ Եւ եթէ այսպէս է , ապա պարտ է ասել , թէ այն խաչ
հուիսիմեայ՝ զոր յայտնեցաւ 'ի լեռան վարագայ ոչ յան-
դիման ազգին հայոց , ոչ ևս 'ի խաչէն գտելոյ , այլ՝ թերևս
'ի մասնէ ինչ խաչափայտի յառաջելոց անտի ծառոյելոց . զի
հաւանականապէս է ասել , թէ կոյսն յաւուրս առաքելոց
մասանէ ինչ խաչափայտին քան 'ի ձեռս հաւատացելոց . յա-
ւուրց և ասեն ինչ հասեալ է 'ի ձեռս թագաւորին , և անտի
'ի ձեռս հուիսիմեայ , կամ գուցէ այն խաչ՝ զոր յայտնեցաւ 'ի
վարագ , իցեն յայլ ինչ մասանէ , զպամէ այլ ինչ լուսիմք ասել ։

Դ . Վ . Խաչին Նուռնեայ , որ ի ասի շուշանայ , և վանանդայ ։

Այսպէս և զոր այսր նուռնեայ խաչի , զորմէ յիշեցաք . 'ի գլ .
13 . երես . 87 . որդեաք ուսաքի էր և չկնչ մասանէ , չկարա-
ցաք սենել սասագոգսն ինչ սեղեկան ։ Սոնք Ճառընտրաց
և յայսմաւուրաց 'ի մարտ . 30 , ցուցանեն , թէ էր 'ի կենաց
փրայսի՝ տարեալ 'ի սեչն նաւնայ 'ի վիրս . զոր սոսի և զվաչէն
հուիսիմեայ բերելոյ 'ի հայս . բայց այս չէ յայտ ։ Որպէս և
իսկ , երևի թէ այս էր փայտեայ խաչն այն , զոր կանգնեայ
նա ինքն նաւնի յառանձին սեղանի սարեալ յոչին վրայ . յորոյ
վրայ սքանչելիք եղեն յերկնից . սոյ գրեցաք 'ի Բ . գլխ . գլ . 38 .
երես . 402 , ՚ի պատմելոյ խարենացւոյն . Բ . 83 . զոր և յետայ
փոխադրեաց գրիգոր մատիկոնեան 'ի բերդն կապոյտ ։

Այլ գիտելի է , զի 'ի Ճառընտիրս և յայսմաւուրս բազում
բանք աւանդին զվերագրեալ այսր խաչի . ասի՝ թէ 'ի սա-
նել գրիգորի զայն խաչ 'ի լերդն կապոյտ , իսնացեալ ղօրացն
յանոյ՝ հռանն 'ի փոքր վանանդ . ՚Ի սրոց մարտուցեալ գլի-
պորի՝ կատարեայ զլուսաւորն , և կալաւ զգօրաքաջն թէոդորոս .
և թէ՝ լուսաւորն , ՚Ի սոս և Եկեղեցոյս՝ կարացան 'ի գօրութէ
խաչին . և ապաւէին հաշաբէ , և ասա ընծայս բերեալ խա-
չին՝ բաշան ոչք նշ , ՚Ա . Այս ասա գլի է , թէ եկաց մեծ
սի խաչն բշմ ժամս 'ի բերդն կապոյտայ . և ասա տարան 'ի
վանանդ . և 'ի սեղին՝ ար եդին , շինեցին վանք , և կոչեցին
խաչի վանք ։ Այս յետ ՃԺամայ եկեալ ասորիան մի ուռՃիկ մահ-

մասա անուն , և սեռական զվերջանսն ամոր գրանից՝ քանի՝ սոյ
և տեղեաց զայն , նուն զմեծ վանքն զրաբանան , որ կին ելը
զանմեր , և ապա զմեծ կոմիս զիկեն եկամուծեալ ի հրա-
զարշապան , և գայլ ոչ՝ սեղբ։ Եկեալ ապարեն եկեալ և ա-
ռաց ոստիկանեն ի փոնան ապ ի վանանդ՝ ապեալ գարոց առ-
նել , ապրեցեալ ի զբաստն խապն , |ակ թեն յեռաց զինչ հ-
զև , գրի ապարեն ։

|ինն զինն առաջոց ամիրայ ոնն ապրանն անուն ի գորս , և
երկու ապս ի գլխոն ապաց բուսարին նահատակաց գրով , և
եդ ի բանտն զնակն ոն և զերեց մի մանեթնոս անուն . և
ոստոնապս բանաց ապարեալ զնոն և ապրանալ , եթե ապ ա-
բանան զնն , |։ Եթ ապրանալ զհոգաստն՝ ասելին մեռ ի
ոչ խապն . և ասեալ ընկեցին յապս մեռ և ընաց գասարս ։
|։ Ապս երբն բնաս որ բարեալ կեթգնն՝ ապ նասոնի յանի ։
առ գ ոս եալ լապ ինքն ի ժազալոյ խր . ասաբերին ապս
ի ժեր ապոնց գաղարագոյն , և զերին զոր խապն ի յանի ի
թանին գայոց . Եկեալ , յերեսան ասի հրաբեն ասանիկ ոս
միրապին մանասէի արդապ շարալ ։ |։ Ապ և թե ապն ապ խապն
հասանալ եկոց * ի մեռեալս , ասի , ասի , և ի կապաան և
,, ի վանանդ և ի ապ խապին վանքն , գնեթ . ասի , և ի
,, գապս բերի . Ակբ . ասի , |։ Ապ նոյ ի մեռեալ մեռ .
,, ան և ի գաղ յանի . Եանը , ասի , |։ . Ապբ , ասի յանի և
,, գոց , Ապնն , գաղն . Եանապաց , որ և թանանոր . || ապ և ասոն .
,, գեցաս յապանան բարդարին անապ . և ալ որ գիրապ , թեն
,, գինն եղև ասենապոր խապանոյան քան ||

|ակ գնարդան գրե ապարեն ։ * |։ և ապաս ժամբ (ցի ի թանին
,, գոյոց . Եանն) եմեաս ապ խապն հասնեալ ի յանի , ապ ար
,, ի յուրացանին վաղգեան գրաց առաջարդի գաղթեցոս . ի
,, խապշ ընկեն ապարեանաս ի ձեան ապ գնանայանին անարքեն
,, յապարեցեալ ապն ասհապաց , և կա , եշ անգ գեանն ասի .
,, և ապա ասդ արարեալ մանեկոնան գրիգորայ արդապ
,, հանդեսն՝ ապաս ի կապարան կանգնալ բերդ . և ասաեն
,, գրանեցաս ի վանանդ . և կոչեցաս գրանապոյ խապ . և ի
,, բարեալ ասանս ռանիկանեն ի առբանանդ՝ սերաս յանի ի
,, հայաբարանանեն նոր բարալն . և կոչեցաս նա ասն գրա-
,, բակն , որ զինն ուեթարեն խապին ասանի ։ ||

|։ Ապ գրանալ ապրեան է , զն ապ հերն ի ի թ գնալ արբարհանա
կեթ գրան , ինչն՝ ի ամկա կրն բերանի գնալ կեթգնան՝ որ յեռաց
եր ի զաբապս նոսիոյիցեալ գրիգորն մանկանն , կոչը գի-
յատակ ապոր խապն ի մեռեալս . և զինեալ նա եր անդ ասեալ
եկեղեցի , յանան նպոր ապ խապին . որ և հր ելոյ ապրանանի .
ալ գեն զինարդ , մ գեանանք , գեանան անարքեն դարանաց գաս

բեռայ այն խաչ 'ի կարգս քրիստոսի 'ի մեծխիթա · կամ թէ զուցէ վասն անդ լինելոց յուսաստանն աշխարհն պատուհասք լինէր այն տեղի ·

Ի ՎԵՐ ԴՊՐԻՆ ԵՂԽՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ·

Բազում քանք կան յանծանօթ գիրս և 'ի Հառս 'ի վերայ վարդ պատրիկի ուշաւնուայ , զոր և ոմանք ուրիշ բանի կարծեն՝ շփոթելով ը այլում խշտեմի , իառնեալ զպատմութիւն ելելոյն ը բազմապիսի տուառաքեալ , զորս անդէպ համարեցուք լինել · և ես ըստ մեծագործութիւնք , և ընտրեալք հաղարաւոր եկեղեցեաց՝ անհնարն դրութիւն աւանդեալ · Ի սուին հայի և այն՝ որ գրի 'ի պատմութիւն առանց երկար լինն հանդամանաց , թէ 'ի գլաւ վարդ պատրիկայ 'ի սբ կարապետ՝ կին նոր մարիամ՝ եմուտ բռնաւութիւն յեկեղեցի վանայն · և իբրև ել ոնսի՝ սրուտհատեցաւ և մեռաւ · յորժամ լսեաւ զայս վարդ պատրիկ , կամեցաւ վրէժ առնուլ 'ի մեռանոնցն · և ապա զերկեալ 'ի բարկութիւն՝ յիմեաց զեկեղեցի յանուն սբ աստուածածնի · Այսպէս դրեալ անդ , թէ վարդ պատրիկ դարձոյց 'ի կարսեան սբ կուրուպետին զաւանն կոնառ և պարգեւ՝ առնէր քան հաղար զահեկան իշխանին տարանոյ · և յաւելաալ սբ կարապետին այլ ևս երկուս աւանս՝ զարտամէտ և զգամն ·

Լսի վր. մարմնոյ նոր հորալաբ առաստել աւանդին 'ի գիրս առաքելոց պատմագրի · գլ · ԺԵ · առեալ 'ի լրոյ · Յորժամ ասէ մեռաւ վարդ պատրիկ , թագեցին զմարմին նորա յեկեղեցի գեղջն , որ կոչի խորդամ 'ի գուռաւին հայոց ձորոյ , քան կանգնաւ հեռի 'ի վանայ ծայրէ · Այս եկեղեցի ծածկեցաւ ասէ յեռայ 'ի հողոյ , և եղև բլուր մեծ , որոյ վրայ շինեցին և զայլ եկեղեցի · և անդ կատարեն տէր քահանայք գեղջն զաղանդս պաշտամունս · Յորմէ սպաս առաքել , և ասէ · սրբոյ հեռաւ վարդ պատրիկ նեղագոյն թէ ևս կիսարել զաղդն հուսամոց 'ի ձեռս պարոնոյ (կամի ասել հոգարարացոյ) , որոյ ունելոյ ես 'ի սբ նոր՝ վասն զի ոչ ինչ ոյժոյ հարին վրէժիսնոյ լինել · և ամ ը ամէ գնան յայն եկեղեցի ուր 'ի գաղանոյ զասկելս նոր · զի տարեալ ասս իւրեանս՝ կատարեցան 'ի վերայ նոր զկամս իւրեանց ·

Լուսոյ և 'ի յետոյն ծմեռ ասէ 'ի թասնականիս հայոց · ոչ գ · եկին անդ երկու հաւանք՝ ձեռացուցեալ զինքեանս իրարաքիսիս և հաւատարիմս և հրաժարեալս յոմ իրաց հնի · զինչև հաւատալ 'ի նոր քահանայից և ժողովրդոյ · և կարգել զմին լուսարար՝ և զմիւսն ժամկոչ , և սալ 'ի ձեռս նոր

զգնակոտ եկեղեցւոյն։ Վայելուչ ինչ անդ զարմ ինչ հաստատութեամբ սիրոյն ապա ի Ծոծոռ ակամ հաստատել յարքմոնից կուսէ եկեղեցւոյն իբր հոգեւորական կանգնաւոր ի ժամանեալ ի ներքին եկեղեցին, որում ելեալ ոսկերք փարպարիկն։ և զարկուալ հայն առանցն ի ծոցն։ և ի պարարիկ ջուրց ծոցն՝ պղտանցաւ փոքր մի և ջուր գնոցն, որ անցանէր առաջի գեղջն։

Օրան սեռեալ գիւղական՝ զարմացան։ զի մի ի եկեալ ասեն անէրն, և ոչ իրեալ հեղեղ։ ասարի է ապա այս արվարտուն ջուրց։ Եւ յարանալ ոչ պատահեցան սեղեալ հարցն։ և գտին զմեռեալ՝ յորում ակամ հաստատեալ էր։ Կանգնեալ ոչ մի այլ ի վի՛ էրեկուց հաստատ՝ կայ ոչ զոր և ելին ի բանեալ։ և ի ոսկերք զոր խառնեալ ելին ոչ, թէ զարդ արարաւ ոչ ի գտանելոյ զանկերս փոքր պարարիկն։ զի հանգամանք և սարդաւք զարդ։ Ոչ այս զարդեալ գիւ գանանայն՝ կարգեցին զարդ ի ոչ սրբոնաց ոչ, և ընկեցին ի Ծոց։

ՈՐ ԵՒ ՀԵՂՈՒՆ ՆՈՒՆԱՆԳ։

Ի՛ սարդեալ առաքելի երկիրն բանիւք զայս սրատանութիւն՝ յարդ զինի, թէ մինչ գիւղական սոցա յայնմ հնան առաւել զարուանութիւն պահեն զայն եկեղեցի։ զի ունին զայս սիրոյ առանդութիւն։ Ի՛սպէ այս պատանութիւն յայս է թէ զարդեալ պատանեալ է և ծերոյ։ ոչ և ինքն իսկ առաքել ասէ անդ։ թէ զայս պատանն ծերոյն ասանդս թէ։ Ի՛սկ ապա՛ որպէսզի ինչ բանիւ պատանի զիւրոյ պատրիարք։ մեր բան հաստատիցի մատենագրաց զայս առաջն գասեցուր՝ ընտրեալ և զաւ ի պատանութիւն։ զանց արարեալ զայլեալս առասպելս։

ԻՒՐ ՈՒՆԱՅԻՆ ԸՆԱԹՅՈՒՆ։

Ի սամբոնացին յասանեալանութիւն՝ խրատ գիլատակի զբնիս։ կանգնի ունի ի կարգս սիրոյնի։ որք գրեցին բանս ելգեմ յառաջ իւր գաւանանամբ գասանաղաց։ Ոչ թէ ոչ եղեն այս ոչ ընթանկան, տարակուսանք եմք։ և ոսկայն գրանցեան ի գիրս հայոց իւր հաստատն սին Ծոծոռացեալ է յանմիոյ անունս զի՝ ակայնի՝ որ ելն յաւանութեամբ նեղութիւն ելիցեն և անանանայ, մինչեմ ասել՝ թէ գիլատակեալն ի ամենայնումն՝ ոչ ինչ։ ոչ։ Ոչ որում գասանին ինչն գոյգ հաստատանք ինչ բանից ելգեմ յանեալ՝ ոչ գասանի անուն յանուն անանիայի զիրանցուց։ Բայց թէ ասան ինչ գրեալ ինքեան զայնպիսի անհեմեթ թուղթ ընդգեմ յանեալ։ Լանիրանացին ոչ գրեալ ինչ։ և ոչ հաստատեալ։ և այս մի երիցս պատանեալ։

Լսեալ զի ոչինչ թղթոց բանք ոչ յարանեալն անանիայի զիրանցուց։

կացուց · քանզի նա յետ ուսանելոյ 'ի Հայս զամ վիպական գի-
տութիւն , և յետ վարժելոյ զամս ութն ամենապան փասա-
կաբ 'ի հելլենական իմաստութիւն առ սաս յոյն փիլիսոփայն ,
ոչ և ինքն իսկ անանիս պատմէ , և յետ աշակերտելոյ նա-
վին սուսմամբ զքաղաքն , և յետ գրելոյ ողջամիտ և ուղղա-
փառ վիպութիւն այլեայլ մասանս 'ի վերայ ամ գիտութեան , և
յետ յօրինելոյ զգեղեցկալոյս Ալուս և շալակաս , զիարդ
իշխեր զայնպիսի անուն՝ մինդ թէ սիսալի թուղթ գրել
լի ամ ապիտութիւն և մոլորութիւն ։

Երկրորդ՝ զի գրիգոր մագիստրոս՝ որ լինն էր ամ իմաստու-
թիւն , միանգամայն և միացեալ էր ամենեին ը քաղկեդոնա-
կանաց , և էր անուանի յաղագս գիտութեան , 'ի յիշելն զսա՝ գս-
վում՝ և յարգանաբ խօսի զնմանէ , համարելով իբրև զնի 'ի
յաղագս գիտութեան զնոյն , և զիարդ մարթի էր նմա այսպէս խո-
սիլ զամենայն , եթէ որդիս ապա էր գրեալ զայն անծա-
նոթ թուղթ ։ Բ՝ յլ զի յայտնի երևեցի առացեալ , բերեալ 'ի
մէջ զքան մագիստրոսին , զոր գրէ առ պետրոս գիտաղարտ՝
խնդրելով 'ի նմանէ յղել առ ինքն զգիրքն անանիայ շիրակաց-
ւոյն ։ * Համարձակիմք ասել միշտ սովորեալ յառաստանիր
,, պարգևս՝ զկարևորն և գոյիտանացուս յարտաւանութեան բաշ-
,, խելով քեզ , որ ոչ երբեք գանգուղիս , հոյլ 'ի քէն ընդ-
,, գիրս անանիայն շիրակացւոյ ։ որ բազում ուշադրութիւն
,, և յաճախս խանդմամբ հաւատիալ 'ի բազմանան և յաք-
,, նաբերեալն մասանէից , յոգում և ենթակայացեալ են ուչ
,, միայն քառիյն արհեստք , այլ բոլոր էակացն իսկմանս ,
,, որ են այժմ 'ի տան տրունեան , զոր նախ քան զքեզ խրթ-
,, նայեալ և թագեալ ը գրոնանաբ ծածկեին ։ Զոր և ինքն
,, իսկ՝ որ մատենագիրս զոյգսսկի , յառաջնասմ իւրոյ
,, արամոբանանն բազում ասրակուսանս և կեղերքականս
,, ասուաչի գնեն սակս մերոյ ազգին անոյշի առնելոյ զայդ-
,, պիսի գործառնութիւն , յորում մեծերեալք են սոքոքք
,, ածայնն , և ենթակայացեալ ամ ոչ հեռաք մեկացութիւն ։
,, Բ՝ նանրագասեալ է թանկանութիւնն և երաժշտականու-
,, թիւնն , որք են 'ի ասղաքաչ քանոկի ասրակայեալք ։ նաև
,, երկրաչափութիւնն և ասաղաբաչութիւնն , որք են 'ի
,, շարունակ քանոկի ։ Բ՝ զինի այսպիսի յայտանեալք որ-
,, հեստք և մակացանէք և մատենագրութիւնք ։ և գրի եթէ
,, ամենայն բոլոր վարժանն հունարական ։ թեսիա և մաս-
,, նաբ գիտաբանական զբոլն գործանք մեզանի հոմբա-
,, բեաց 'ի մեզամանսի այրդ այդ՝ 'ի բազմանիսի մատե.
,, նագրաց քաղդեացւոց և յունաց և ամենայն ազգաց առ
,, 'ի ծանօթ լինելոյ ։ որ նախ քան զայսոսիկ հաւաքեալն

մասնաւոր մարդոյս եղեալ խնամատարութեան. քանզի
որք ոչ ՝ուսումնասէր կրթեալք են քարոզիչք, զի գոյ հնար
խնամարարել յոչինչսն ՝ուսումնասիրս։ ։ ։ ։ Եւ զոր՝ քան-
զի տարի մասնաւորն անուղղութիւն եղեալ յիշատակ խնամատարի
թեղեալ մեզ, թէ՝ ոչինչ խրատեն և անպարտաւոր կարելիք
գիտցուցեալ. մեր ծանուցանել մերոյ լուսաւորչէ. ի լոյս
մեզ անուղղի եղելոց այսպիսի գործառնութիւնք և հոգ-
դեալ։ որ ոչ երբեք ի լուսաւորիչ գրոց գրասիրաց
տայ և քրիստոնեայ՝ հնարեալ ի մատուցումն այսպիսեաց մա-
տեան եղեալ անկարգաց։ ։ ։ ։ խնդրեմք ի քաջին լուսա-
գրողէն գրագրութիւն մատեանս շինել մեզ. զի այժմ
մերում ազգ ծերութեան հասեալ եմք, և գրեալքն մեր մատեանք
հնացուցք լուսս կարդալեն։ զի մի յեղիցուն կորստեանցն
ունելիցեն մատուցողքն՝ տեսուն և մատուցեալն։ ։ Եւ
զոնէ զ գրիչսդ մատենագրութիւն առն ուղղագրեալ ոչ ոչ
կարեն հնարել յայսմիսի ոչ, զի իցեն զրեալ զայն ուղղագրեալն
և յիշատակեալ թուականն՝ շինարարացն. ասացեալ։

Լրբորդ. զի զոյս աշակերտաց անանուն, յայսմանէ քաղեալ.
գուսանական եմք, և զիշխանն ի Ղիզոյն քաղեալ ի գաղիզոյն
ինչ. վկայեմ պատմիչս Հայոց՝ սասանեալ. ելեալս. ՆՃ։ ու-
ղեմն Երևելի Եմն, և ինքն անանիա՝ ի նոյն միտս եղ։ Եւ եթէ
այսպիսի է, ապա պիտոյ զոմանցիսն գրեալս գրեալ նա ընդ-
քաղիցեն գանանանաց։ Եւ՝ զի ելեալս գուսանս ոչ լսեալ կարէ
ասան գրանն. զի յետ գրելոյ՝ ելեն անանիս ի ներքսեան քաղ-
դեցուանանաց՝ յայլ իմն գրեալ գայլ իմն Հայոսատ. զի ասե՝
դաս. Բ. Երբ. ՌՅԱ. ՄՆ. ՄՆ. ելեալս կենդանի գրոյն ինանաց զ-
Ժողովեցն քաղիցեանի՝ և ցանուցալ գաղիցեանցն ի քաղ-
դեցուանանաց տարածեալ ի Հայս. ի. այն գրոյն նոսա ին-
քեանն Մեսենաս և ազնուական աշակերտաս անանիայի։ Եւ այ-
սպէս՝ յայտ է, թէ ելեալս ոչ երբեք ցանուցալ եկեալ քաղիզ-
դանանանաց։ Նոսա Հայոցեաց և գաղիզեան անանիայի մի
յարուցեալ ոչ գաղիզեանանանաց ի Հայս. ի. ոչ երբի մարդ և մեռ-
նուցիլ, թէ զարձ յայսմանուտ ի ցանուցալ ընեալ եղեալ
քաղիզեանանանաց, ապրեալ և Հնդ է ասել լեալ, յայսմանուտ
է, զիրեալն անանիայի ընդդէմ քաղիզեանանանաց։ Եթէ ան-
հնարեալ զեկուցանելոյն և Հանդերձեալ միասին Ծանանիս
Հանդերձ։

Զ. զոր ոչ եղեալ զոր ցանուցալիցդ ինչ ասեալ, ապ զոր Հնդ-
ասելիք եղեալցն։ Եւ՝ զոր ի մի զրոյ նոսն մերոյն և ասել, թէ
զոգի ուս, ինչն անանիս շինարարեալ յուսալ քան. զգնալ իսկ ի
յայտ ի մեզի պատմանելոյն նոցա գրեալ իցեն ինչ ինչ ի-
գեալ՝ ի սուտ Հնդիսանալն, զոր ունիս զքաղիզեանանանաց։

և կամ թերեւս լեռնոյն շրջանակեալ ծիր գրուանս ներ և գրաւեալս
ոյսոց, և գոյլոյ գոլորշանման ի ընդարձակ · ոմի ի և հասա-
ռաստ մեկնութիւն թղթոց առաքելոյն · զոր սմանք ոմն անա-
նկոյսի շիրակացւոյ ընծայեն · բայց գոյն սրոյ ոչ ոք տեսա-
նիս վկայ՝ սոնատնեցի, որ յերկրին շիրակոյ գրեալ՝ շիրակա-
ցի ես կոչի, առ Ժամոյ ոմեռոսի գեոդորոսի · ոմ պրակի
ծանուցանի զգոյ վանական վկայ ի Ճառս հարցմանց իւրոց ·
առեալ թե սորա ի այն մեկնութեն, և ոչ առաջնոյն անա-
նկոյսի շիրակացւոյ ·

Ի ՎԵՊԵԱՆՈՒԻ ՍԽՆԵՅՈՅ ԵՐԷՑ ԳՐԵ ·

Բնդ շիրակացւոյն յիսկ յամբրանացին և զանանեցին և զատ-
բանացին · դատարանացւոյն՝ որ գրգռեալ ի քանից թեկնիս-
ուսոյ՝ ոմ իսկ ելեալ՝ զմեկնչաս քարոզիչս ասեն, լուսա-
յաք ի ե · գիր · Ոչ զսխանեցսոյն երկու մեկ ասնիլ ասա-
հար քանել · մի զամանակն · յարտամ նրանեցաս · զի սալ ի ոչ
բանք գասանին զալանանք · և սոյս սասանանաս ալեկալ ան-
նեալ անձանց կուեցելոց ասեփանոս սխնեցի · զորմի սեռ
յելկարդ գիրս ի Ժամ՝. Ի · (2) · երբ · 780 · երկիր՝ զոր-
պիսանեթի զիրս թե սորա ·

Ա՝ առաջնոյն լոյս է · թե ոչ հոս՝ ի յանթեսարդ դասանն
յաստրս յանհանուս խնասասարի, և տարեսն սանեցւոյ ·
և լեռնի կոյսեր իսուրոյոյ · և գեղանոսի պատրիարքի ·
Եղի՝ Լոռ՝ յոյսանաստրն Հայոց և կիրակոս յաստրս ոչ գնեն
գնա · Լրիկ՝ ի յիշասակարանս զրեալ գրի հոս ասլ · զոր
թարգմանեաց հոս ինքն սանեփանոս · յոյն ասուրան գրի ·
զի գրի անդ ասալս · Ի · սնոյն զարեալոյ ի եկեղեցեաց
զի քանեարդոյ ի հինգերորդ ի սրբասանս հոս · ի լանա-
ցեն թանգ՝ ի ժդ ընդ կարանին · (զոր է յանի տեր · 7 · 6) ·
իսկ լաս Հայուն՝ խնանանին · Ամեն · յառաջին սամ թա-
գաւորեցեն լեռնի (կոյսեր իսուրոյոյ) · նարգանեն
ցան գիրք սրբոյ դրիգորի նիւսեայ նիկոսի ի սարդ գրնա-
կաց ի կոստանդ ինաւոյնս զրեալ ի ձեռն գաւթի հո-
պատարի, և ի թեկնանի սանդանի յանիանուսի, ի ձեռն
սանեփանոսի քանի և գրեալ ասլանեցսի ոմ մանանի
սխնեցաց նիկոսի · Լոյ՝ ոչ թանանի և սրոգրիկ անձինք
եին ի բանի դարան · և թեկնա ի վերամ ձեռագրի
թանանի հոյոց գնի · վերջ · ի ոչ ոչ եղեալ է և սանանեալ
և կիրակոս · բայց յոյսանի հոսալ չլուաց է · զի ոչ դա սչ հան-
մասի թանանի հանի և լնդ իքսանանի և ոմանի կոյսեր ·
Դեռ՝ զի ի կամանոս պատրիարք յիշէ զնա ի թանանն · ի

և ասէ՝ թէ յոյսդ ունիս վասն բանի միւս բանիսդ թէ · որոյ մի
իսկ զայս թուցեալ ասէ գրեալն , և յանդգնեալն նոա՝ բնութիւն սոյդ ·
Որդ՝ գնդմանուն ի յուսեալ թերութիւն դաւթուն ի ժամս յանձնառ
խոստասերին · զի նոցա յամի ՇՌՆ · 714 · և կայսեալ սուն
իրս · ԺԵ · ընկիցաւ յաթոռոյ հրամանաւ լեռնի խոտորակայ՝
յամի ՇՌՆ · 729 · յորում ժամի վերանանելոյ և յոչնան ի
մեռանելոյն , և նստուն կենդանի որ դաւթի առաջին · Յս ասա
ինքն դաւթի ձեռնադրեալ զատերանոն յենիկոսեանի վրա.
նեաց · ոմն գրէ կիրակոս ·
Լոկ այն՝ որ ասի յայտնութիւն · ի յայնմ · 24 · թէ ոգին սրբ
ասեմանոն պիտոյին գերմանան երեք ուս բարկին կենդանի ,
և բարկին ձեռնադրեալ գնա եղեր , ին , ի յորանի վերոյակ ·
զի բարկին՝ որ էր աղաղերոյ յանձնառ մանուկունդ , երբ.
նու հարիւր ամաց և աւելի հս յասաց նա զի գերմանոն · զե
զի բարկին նստուս յամի ՇՌՆ · 487 · իսկ գերմանոս յամի ՇՌՆ ·
714 · և զնորդ հնոյ ի ասերանոսի առ հոս ասելոյ ընդ
թուղթն գերմանոսի · Լոկ պատճառս այդոցիկ պատմեմն ի
այս , զի ասփանոս զայն թուցի տարուս ի ընկի երկիր
հորյ՝ն պոռեալս ուս ինչուն բարկին , և ապա նորին գրա.
մանաս ձեռնադրեցաւ ի դասոնայ եղեալ · ուստի և փոքր դը.
նելոյ՝ եկեալ ասերանոսի ուս բարկին ինչանն պատեալ են ,
եպեսաչ ուս բարկին կենդանի ·
Վերադարձին՝ զի զս վերպատեն ասրաս գիտելի է , զի գասանի
յոգորի մերում թուցեալ մի յանուն այսր ասերանոսի պա.
նելոյ՝ գրեալ ուս գերմանոս · յորում ըստ միանգամ աւանդեալ
այնպիսի վերպատեն , որ հնամանայն է ուղղափառ դաւանուն
հաւանի հայոց և բարկենանի ոչ ծոլոյցն · և ըստ սասանի զատ.
նի ի նոսա այնպիսի վերպատեանն , որ հակառակ է ուղղափա
վերուն , և ոչ միայն հակառակ , այլև զի աղանդաւորաց ի
նախատանաց զի ասուածք և տգիտութիւն , զի և անուրեան
բանիցն և անարի խոսակցութիւն · որոյ գաւն իսկ լամրբանա.
ցին՝ ոչ ասացաք գասն զոյն թուցեալ յոսենարանաւեալ ի բ.
բոսի ի թվին պօղոսի առաքելոյ · դասն զի ինքն պօղոս
առաքեալն առ գերէս · 1 89 · Ե : 96 · ենէ էս ի թվին ասն.
փանոսի սենեկայ՝ զոր գրեալն ուս գերմանոս , ասելով
գրեալն ասս պիտատմեալ ինչպէս յունաց , թէ պէս ինքն
առաւելս ի գնա անձնոսն բանիցն ·
Ի՝ մէջ գրեալի է , զի ի ծիկ յոսմբանայսն ի վերասին գրե.
լոյիկ-այսր թուցեալ , և ի լինել սկսեալ քանիկ ի մի ·ա , ·
և յարգանարձել զայն լաստեալ զի այնպիսի անչնեթեն խո.
սակցութեն նարին , ասելու ինքեան ի մէջ վերպատեն հայոց ,
թէ արդեաք յիրաւի սենեկայ իսկ ոչն թուցեալ , թէ այլ

ուրաք. և 'ի խնդրել նոցա զայս' գաղն դՀին օրինակ սղնր թղթոց. և բաղդատեալ զայն ընդ միւս հաբակիալ թղթոցն, թէպէտ և տեղին' զի նման էր, քայց սէ գայր 'ի նման այն միւս մնան, որ յին է ագիտուբանութիւն և նախատանաց. նայ-ոկս և զայլ ընդ սոյն բանիցն ասելոց աղաւաղիալ. Զայս-մանէ յայտնի վկայէ վանական վէյս, ոչ այն' զայ կլինէս գո-ղիկ կալ, այլ' այլ աք Թէոդիկոս լամբրոնացոյն. զ յեա գրելոյ զալպիաւ'ի պրա ասեղանանաի սեռնեցայ և զթղթոյ սո-ցա, յուսելոյ ասել, թէ սր ինչ նախատական և ագիտուիան զայրոք են ունդ' սէ են նոր. * 'Ի գալ ասէ ասեղանանաի սեռ-„ նեցայ ('ի հաւանոյ 'ի հայս)' հասան թասղթ յաղգս հայ-„ ոց. այլ ոչ ոք զինուց զրոթ չարայ. ինքն գրեաց. քայց „ մինչև յայն ասեղն, թէ սեղմանոգչ պասցիկ 'ի հանգիր-„ ձեալն ունին զգաստրն. Լսակ զայն' որ նախատանք է, այլ-„ են գրեալ ||.

Լսալ յայտնի երևի, թէ որ ինչ անդիտուն բանք գտանին 'ի թղթի անդ, և որ ինչ ընդեմ ողջամիտ վէրպաբեն, յայլոց են գրեալ. Լոչ յիրաւի իսկ անվայել լիներ այնպիսի առն զայնպիսի յիմարական բանս գրել. և այս կարկ յայլոց դլեալ և ցաւյանիլ. Լ'ի' զի ինչն ասեփանանս ամ հոգեստասու բազմանցոն աքանութիւ վարժեալ եղև յոտ իսաստս հելլե-նացւոց 'ի կայսերական քաղաքի. և ասա թագաւորեցոց ընդ-ջիմ գիրս ուրց հարց' ոկսեալ 'ի դիանեսիսե. զիարդ սպա-ոյր այնպիսի զայնպիսի ոմանգական բանս գրելոյ. Լորիկ' զի զայն թասղթ սէ գրեալ նա ոտ տակիան որ, այլ առ պասարիարգն կոստանդինուպօլայ' Ճանդ ոտ սեռոտ է. կերեցեալն յանսաց. յոյսդ մերի կայեալ էր ինքն' սոյ ասա-ցուք' ամ. ժն. և գիտեր գնանասուն թի նոր. և զիարդ ապա հատորձանիեր նա զայնպիսի տգայական բանս գրել ոտ նոր. և ոչ իսկ ուրն ածեր 'ի վասանուն առնելոյ զանձն և զազգ իւր.

Լորդ' զի գրի 'ի վերս նոր և յայտնաւորս, թէ թասղթ նորա հաձելի եղև յանսաց, և գովելի 'ի բանս հաւատոյ. սերեմն սէ դայր անդ այնպիսի բան զրեալ ընդեմ ողջամիտ դասանութիւ յան-նայ' և կամ կարդեալ 'ի նախատանս և 'ի թշնամանս նոցա. Լոչ էասէցես, թէ զայդ գրեն պատմիչք վէր գոմիլոյ զվէրպաս-թի նր. վէր զի եթէ այդ էր պատճառն, վէր այլոց ևս զնայն գրելոյ. քայց նոր գներհակն ասենն.

Լորդ' գրի դարձեալ 'ի վերս նոր, թէ յեա սառանելոյն 'ի մէջ յանսայ զայնչափ ամ' գնայ 'ի հասմ. և անդ կայեալ ըզ-ժամանակ ինչ' եթէր ունար 'ի հոյս զերկոս գիրս հաւատոյ հոսմոյեցւոց, լո սուսրել նոքաք զն իւր. Լոչ այլ' յիրաւի

եղեալ կամաւն նա չէ իբր լուսաւորել զբնութիւն հաւատոյ
հաւանիցուց, զիարդ մարմնի եւ՝ ոչ՝ ընկալմ գաւառանեալ
զարդիւնդանի ժողովոյն եղեալ զրկել։

Հարկեալք՝ զի զրաւեալք այսր առեալմանոյ վիճակաց են և
բնութեանգաղան. ՝ այլ և քրիստոնեայ նա գոյն. զորոյ զնաւանն
մարմնի է առեալ՝ ի դեպարեն ծնանելոյ նոր, և՝ ի վերանալոյն
զարդարման անտի, որոյ սիկրեան է. * զրաւեալքն սրբոց ॥ . ՝ ի
զարդարելոյ զքոյ առաջ խաղն. իսկ այն զիարդարելոյ քանզ խաղ.
նեանցդ՝ ի ի զիրն անդ՝ զաւրդ մեր յոյժ վարեալքն։

Լ՝այլ արդ՝ եղեալ գիրքս՝ ի միջի զարդանի զարդարելոյ, բա-
ւական էր զիարդարելն զմոնդան վիճակ, զոր հրաւք՝ ի զիրոյ.
զարդ և անասարակոյս գարեանք ասել, եթե զոր սոյն սուրբ-
նոս զիարդարելն զի գրեալ՝ ի թղթի անդ. բայց թեպ հաւատ-
քովեալն ընդեմ զարդարեալ զիարդարելն հաւատոյ։ Իսկ եթե ա-
նիցեն. զիարդ

Սիրելի և յերբեռ. 136. զաղջ ուռուկելինքն յառաջ բերեալ յանաւն սիւնեցւոյն՝ ասէ, թէ ոչ բաւական նա ի միւսոց ուղղին վասն միաբանելոց ընդ ոչ եկեղեցեաց ի ձմեռ ուրբաթուց. բայց այդ՝ որ այն բանը չեն նախընթացաց. մեր՝ որ ելք յաւասարս գերմանոսի, այլ՝ ուռուկելինն, որ էր յաւուրս գրիգորի անաւարեցւոյն՝ զիմն ըստ ամենայնի, իբր միոյ հաւատոյ ամաչ յեռոյ ի զիրս մեր. ասդանուն և ոչ դիր մեր և այն մեր բանը թողցուց. Յս ոչ հաւատամ իսկ մոլորեալ և յայտնի սեռանել սուտանոյ, թէ զնոսիկ բանս այլ ինչ ասել անանոյ և սրատուն ինչ ի միտս շիտեալ՝ շրոնի և ծանօթանալ պարտաթէ անձանց և վիպուն ինչ. պարզ և ոչչանաք ընդ հակառակս դասին, և հակառակք ի ոչչանաս. Օր թէ ոչ ոչ զարձք ի ձեռնարկ հաստեցեալ ի նոցանք՝ որ ոչ ասաքը և ի ամէն յայտնի է նաև ոչ ոչոյ, թէ չի՝ սուրբանոսի սանոյ՝ եղելոյ ի ոմիս գիրմանոսի որոշ և մարթի է սեռանել ոչ ոչ՝ և ոչոս ոչիչ կլեանս՝ նանա սոյ, զինչ դարա է ասել ասել զայնցանն՝ սրոց հնդիմանքը լեռ ոչ հնարսի յայտնի. այլ զոչ-ցանն սեռցեալ ինչ ինչ և փաքը ոչ զինի ի ծանօթանալ յանձ հանեսս խմաստասիրի. Ի. (1). իսկ թէ սոլ իցէ սահմանս ուռուկելեան, ունիս սեռանել ի հինգերդ գիրս ի կոյսի գաղանութեան.

Հարկաւոր է ասելոյ յաջ առնել և զոչս ինչ զգաստալի. զի զարմանալ կլանիս շիտեալ է զատմանս սիւնեցի զուռուկելեանն ընդ դասիրեալոյ սանեցւոյն, սեռեալ՝ թէ բազում աղանանք կան ի գիրս ուռուկելինն, և. հանդարձակ գիմանդրութիւնք սա ոչ ոչ, յայնմանն հաստատեալ է ի միասնոյ ոչ և յոչոս առնի ի գիրս նոր, թէ սրբոն յայնմ գարս՝ զրաւ ծաղկեալ էր սանեցին, հայք սա հաստատակ հակառակ գիտեալ էին. ուստի և բարդութիւն ոչ հեղաս ասի ի մի դիր. Յս ասելոյն ինչն կլեանս ոչչոր գոչոյանն՝ թէ յայնմ ձեռն հայր միաբանութիւն սրոյանն է քաղկեդոնականս. սոյ սեռցես ի ծանոն. Ի. (1). յոր. Գ.

Ի վերջ ծաղկեանն որ ասի ընդ յառաջաբան սանեցոյ երգոյ.

Սիրելի կլեանս. հաս. Բ. ի յառաջաբան. և յերբեռ. 13. քարեալ յանձանութեան պատմագրի սանեցի ինկարդութիւնք ինձ, թէ սահակ կթիկիս հոյոց գիրոց հանդերձ ճանկաք եղբայրի կասանդինեանցոյնս հրամանաւ կոյսեկն յառաջիանանի փոքրս, որ նաև յոսն ունս. 685. և անդ քննութեան ուրեալ ի վերջ բանից հաւատոյ՝ ձեռագրով ընդարձակ զրաւեալ է յունոց. Իսկ թէ գիտոյ էրալ էին ոչ, լուանիմ մեք

(1)

ուսանք հաստատել .

Ա. Զ. ոսկեայն գիտել արժան է , զի ասացեալ . Բ . ՃԻ . Ի պատ-
մէն զգալանեան սպին յուստինիանոսի կայսեր Ի Հայոց
յուսալոց գրել և զոյս գիսոն ինչ . * Ամենայն միշխանութիւն Ի
,, իսկ ասեալ (կայսերն , զոգն Հայոց ԹԻ) . և զամենայն սոսկալի
,, պատանեաց խնդրեալ , Ի ոչ և զկամս զիրսն Հայոց գրա-
,, հակ Հանգերձ գինչ Եկեալք ապգելեալ առ ինքն . և զա-
,, մենս յիշխանացն սոքանչատուր պատարագեալ պատուեալ
,, կայսրդ ի ինքնոնս Ճաշն . . . և ինքն Ի կոստանդինուպաւլիս
,, դարձաւ ॥ . Ելոյց քան Հայեցեալ մարմն և ուստ , թեկ գա-
,, գէ կայսրն Ի ն.ր տարեալ ի գլ. յոյնսեամ զաւանակ Ի կոստան-
գինուպաւլիս , և Ի գոսմարիկ առանձին ժայլսլ , զոր յիշն ,
,, ցաւք Ի պաս . Տրեա . 370 . անդ գտեալ ի ինչ սուհակ . Ելոյց և
,, զայս ինչ ի կարնէ . զի ասացք նոքն թեկ սոյն ժողով գա-
,, մարեցաւ յամի ՌՈՒ Թրբ . 685 . իսկ գալուստ յուստինիանո-
,, սի Ի հոլով եկն անտարանիկս յամի ՌՈՒ Թրբ . 690 . Սինիք ա-
,, ռաք զինն .

Ի. սասանոր տանեանցին այլ . ինն հարեալ ժողով պատմի-
,, կեալ յաւուրս սահակայ և յուստինիանոսի . Ի . Ռ . Թրբ . 544 .
,, Ի կարին առ ժողով ենկնաց , յանուց , հուսոց , և հոլոց
,, և վրաց և աղուանից . և ասեալ զինդիս գնեալ անդ . և
,, հաղորդեցին զաղանդն մարկիանոս և զարանանոն , (յոս ելոյ
,, ասել) և զասանոն լեռնի ; յորմէ առեալ է և զանդ է-
,, գին ՅԻԳ . 322 . Ելոյց անձնանն ժողովն պատանեալ թէ ի-
,, արդեակ բանին և խնամն սնոյ մասնեալ էր ասանոր Ի նոր օրի-
,, նաւոր ինչ կանոնապրոց . Ի ԺԼ . ՀԷ . Ի ՀԷ.Ջ , սար և գրի ոյս.
,, պէս . * Ասանոր ոչ ուղղափառ թեոդորոսի , որ ասի զ հոլն
,, գարնոյ քաղաք ॥ Ի և ՅԱՍԱՍԵՐ ԺՈՂՈՎՔՆ՝ որ ժողովեցան
,, յամ քաղաքաց և գՀաց յանուց և Ի Հունոնաց , Ի Հոլոց
,, և Ի վրաց և յաղուանից , և մեծին Հրամանաս թագաւո-
,, ր թն յուստինանոս , Կանոնքդ գրեցեալ ասեն Հոլոց ա-
,, Հոկաս . . . Նզովեալ զնա՝ Հերձուածողն զաւանիս , նոյն
,, առաքին զաղանդն մարկիանոսայ , և զոյսոսին զարան.
,, մանի , և զաղանդն մոնոքեանցն , և զաղանդն սրոգոսի սա-
,, մոսատացոյն , և զաղանդն արիոսի , և զաղանդն մանիքա-
,, ենի , և զասանոսն լեռնի , և զամ Հերձուածոյն՝ որ ա-
,, ռաջոյ ոչ առաջնոցն քարոզսանն և մի ժողովքն են ա-
,, ռաքեալ , և սրատարն ընկենալ եկեղեցոյ , և ասաց Հաստա-
,, ր ել . Ի սանսիանոսն՝ զի Հաղորդել , զոյն ինքեանն Հրա-
,, մանաս յուստինա ջնոկեացի սրեսիսին զինչ ի ցոր մաՀնան .
,, և ինչ որ պնաք ենն՝ ելին Ի լքանեն սք եկեղեցոյ և Ի
,, կանանս զդաստասան ॥ . Լոս ասա ասի թեկ Հաստատեցաս

յայս ժողով, զի ծնանիցէ և յայտնասցէ մի լիցի 'ի գեկաեմ-
բերի · լե · այլ 'ի յաւելեալի · ԺԲ · Այսպիսի և մեր Քրիստոս
լիցի 'ի փեսբերի · ԺԳ · Հայց խորհրդոյն մի լիցի խմբաւն ,
և մի արիցի ջուր 'ի բաժանն · և այլ ևս քանք ·

Այս ժողով յայտնապէս եղջերաձաղ լեռն է , և ստորեալք
ստեղծեալ 'ի հակառակասիրէ ուռեալք և մուծեալ 'ի գլուս · և
առաւելի դորա սակս յայտնի տեսանի յայդոցիկ կանանաց ,
զի եթէ սրդարև այդ եղև հրամանաւ կայսերս յաւտիանեայ
յենկոաց դումարելոց 'ի յաւանաց և յայլոց ազգաց , զիարդ
մարթի էր նոցա կանան առնմանել Ադամ իւրեանց յայտնի ծի-
սից , եթէ հայն մի լիցի խմբաւն , ջուր մի գիցի 'ի բաժանն ,
ծիսանցն մի սանեսցի 'ի դեկա" · եթ · ԺԵ · Այլ գրեալ զիարդ
մարթի էր նոցա հաւանութիւն յաւանեսնեան նոցանէ զաւանա-
ութիւն լեանի , զոր միւս ընկալան և հաստատեցին իբրև ան-
մոլար կանան հաւատոյ ·

Եւ մեզ ինձ թուի , զոմանցեան յաւուրս սորին յաստանեա-
նեան բանք եղեն 'ի մէջ յաւանաց նոսա 'ի վերայ ծիսից հայոց 'ի
արարգեան ժողովն , և յոյնք ասահմանեցին զի հայք համա-
նայնեացին ինքեանց , Ադամ հակառակն ստեղծեալ են և սոնանք
ասուեալ 'ի միւս կարմանի զայլ ժողով , ասելով թէ յոյնք
ժողով արարեալ ասահմանեցին , զի հայոց ծէսքն պահեցին
նոսա 'ի յունաց և 'ի հռոմայեցւոց · եթ · Ցիսանեն , թէ
զիարդ յերիքանչիւր կարմանց այսոցիսի սուտապատիր բանիւք
արդարացեալ դնին առաջի ուղղափառաց · զոր ոչ գիտեալ սա-
շել այսոցիսեացս հաւատան · և հաւատալով զասար ազգս
ապիսուարին իբրև ոչ պահոյս կանանաց · յայլ սակս խակ և
մեք յիշեցաք զայս ասա՝ զի զգուշացին ընթերցողք ·

Եւ արեան և ծանուցանել ասասանար և զայս · զի Ադամ
այսոսի 'ի հաւատանս ժողովոյ · Կոր · ԺԲ · Երես · 188 · և
189 · զնիր երկիցս անկանելոյ այսր յաւանմնեան յաթո-
ռայ՝ փիլիպպիկոս քարդեան՝ որպէս նիկիփորայ պատրիարքայ
յաթարդոսի 'ի կայսերաբնակ , արար առանձինն ջարտուղ-
ղալ ինչ 'ի կատանդինապոլիս , և հիրքեաց զվիցեալ ընտա-
նեաբ սէր ժողովն · և յաւաջ Ադ զայն ընկիցեալ զկիւրոս պատ-
լիարդ կաստանդինապոլայ՝ աքսորեաց 'ի վանս քարայ · ա-
բարս և զայլ սնկալուսանս · Այրեն թէ զգուրս սէր հաստ-
նեալ իսկն ամենք , և այլով օրինակաւ ընծայեալ յաւտի-
նիանաի · և զի յոմանց ասանգի՝ թէ այս փիլիպպիկոս հայ
էր ազգաւ , նմին իրն վասահացեալ են գնել թէ նա հաս-
տատեաց կանանագրութիւն պահել ամենն ծէսս հայոց · Այլոյ
և այն է տարակուսելի՝ ցի թէ նա հայ լոցե ազգաւ · զի սոյ
երևի՝ սրք հայ կալեն զնա , շփոթեն զբառս բերդաքանիսոյ՝

ոմն ի պերգամենացի , ել բաւական յերկարամենիս՝ ոմն է պարա-
կուսիկ ։

Պարզ՝ կոչ եւ ասել զիրեն ոտանաւոր սահմն յանձամամբ գիրս
ինչ հոլով , նոյնք թէ սաղմոս , առաջնոյն յաստուածեան , ի մե-
ծէ յեղեալ ի՝ հակառակութենէ՝ ի մի տեղոջ . և մեծանաւորանի՝
սրանքանչելի գործեալ յեղեալ՝ սաղմոս ասեն զոր ել առանձինս՝
ի ներսուստ ի զգալոյ ի նոյն ոգի՝ որ ի՝ առնեն զոյս սաղմոս
և գալոյսի՝ գրեալ ի՝ ինչ ի՝ ինչ ակամաւոր գլանալեալ ի՝ հոլով
գրեալ սարկաւագաւոր այծրանեն ։ Ոչ՝ ասեն զոր ի՝ սաղմոս
են ասին՝ սաղմոս բանք աղաղականք են ։ զոր՝ ոչ՝ ասեն՝
ոչ դեկեալ՝ մանք՝ ի՝ ասելոյ յայլոյ ասելոյն նեղեալ ասելոյ
հանեալ ։

Ի՝ ՀԷ ՀԷՐԵՐԵՍ ԱՐԱՐԱՏՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԵՎ Ի՝
ԱՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ։

Օրէ՝ (1) Ոչ ոք ինչ տարեալ ինչ խոսել զամենն և զգաւրեալ սարա ։ ար-
սամ ինչ գալոյ գրեալ , եգալ՝ ի՝ սասամենն ։ ինչ՝ գալոյ՝ ի՝ ասելոյ՝
ինչ՝ գալոյ՝ ի՝ ասելոյ՝ ինչ՝ ասելոյ՝ ի՝ գալոյ՝ ինչ՝ գալոյ՝ ի՝ ասելոյ՝
ինչ՝ գալոյ՝ ի՝ ասելոյ՝ ինչ՝ գալոյ՝ ի՝ ասել

Նեղապէս ամի հիթղկոսութեան եղեալի.

Զոր երկրորդէն գիտելի է, զի գրի 'ի գիրս առաջկայ, Ը. 2. թէ՝ սա ապար զմի կնութեն ընթերցուածոց 'ի խնդրոյ ներ-սեհի սպասարկի կամսարականի. բայց այդ երևի լինել վրի-պակ գրչոյ. իբր զի փոխանակ դնելոյ, 'ի խնդրոյ փահանայ պատարկի կամսարականի հօր Ներսեհի պաստրկի, եպեալ է սասկ՝ Ներսեհի. Իսկ սամանել կամրջաձարեցի ժամակերց ա-ստղայ՝ ասէ, թէ գրիգորիս ապար զոյն մեկնա թէ 'ի խնդ-րոյ յաղէանու իմաստասիրի. և զայս սուտել է 'ի լաւել-ուածոյ ոգեաղաղ գրութեան ժողովոց. բայց յայտ է թէ ոչ է այդպէս. նախ՝ զի ամենն ոչ յայտնորի. զոր զի յանժամ փոխ-ձանեալ էր գրիգորիս. և երկիր՝ զի ինքն խակ գրիգորիս 'ի բազում տեղիս վկայէ, թէ ապար զոյն 'ի խնդրոյ փահանայ կամսարական պաստրկի. և խասի ը նմա իրբև ը ելիանուս-ին. և յաւելս ասել առ նա՝ թէ այժմ 'ի ծերութեան հասեալ

Հանգեալ յաշխատութեան գործոց սիրելոց. եւ.

Այլ ասա գիտել արժան է, զի դիրք սրա ոչ կարի մեկնու-թեան ընթերցուածոց, կայ առ ոչ 'ի հին օրինակս. այսպիսի խարագրով՝ * Զ'եկնութեան ընթերցուածոց, զոր արարեալ է ,, տն գրիգորիսի աշխարհնոց քարիկապատ ॥ ,, Եւ յայս գիրս սրա բանք լինին 'ի վերայ պէսպէս խարհրդոց կարգաւորեն ընթերցուածոց. ,, թէ ը՝ զոր զոյն ինչ և զայն ինչ յանմ ժամի ընթեռնուն յեկեղեցոջ. և թէ զինչ խարհուրդ և կարգ ի ցեկ ուսուցանոյ և քուռամայրգոց և այլոց պահոց, և հրա-նական ամենից. եւ. Զ'լուսաբոյ այսր կոյ և այլ գործ ուրա-գրեալ յանուն արշարունեան 'ի վերջ գլոյն՝ զ ասի կուսմն ընծայութեան, այսպիսի խարագրով. * Գրիգորի վարդի արշա-,, ռունեաց եպիսկոպոսի մեկնութեան ընթերցուածոյն կիրարդ ,, ի՝ էմանցոյ պերատնանոջ և սրբազան հայրապետի ॥. Զոր առաջի դնին ըստ. բացատրութեան՝ ոչ խորհրդոյ ընթերց-ուածոց. , այլ բանից մարգարէական սարառնակելոց. 'ի

Դիրս ամ. կիրարդ էմանցոյ.

Զ'այս երկրորդ գրած սէ երևի լինել գրիգորի արշարունոյ, զոր այլ սերունն. խակ ապաղրոյցք՝ կամ յեռին սրինակսդ ժամանակաց էգիսալ են ամոգ զանուն արշարունոյ. զի գի-տելով նոցա թէ արշարունին սարարեալ է զմեկնուն ընթերց-ուածոց, հոմանալ են՝ թէ այս լոցէ նարայն. բայց ոչ ուղ-ղութիւն. վասն զի հեղինակ նոցին բազում ուրեք 'ի մէջ բերի զմեկնութիւն բանս արշարունոյն, և յորմէ զոյնս 'ի կարգ բա-նից լուրոց. և 'ի միում տեղւոջ յայանորեն 'ի վկայութիւն կա-ցեալ՝ ասէ, թէ որք զընթերցուածս մեկնեցին՝ այսոքա սաա-ցին. և սոցն բան՝ 'ի գիրս արշարունոյն է. ուրեմն այլ որ է

[illegible] · 640 · [illegible] · Է · 32 · [illegible] · 651 · [illegible]

[illegible]

[illegible] · 545 · [illegible]

[illegible] · 324 ·

[illegible]

այնպէս հաստատել, զի գործք եղիցի՝ զարս ուղղոյ նու ընդ գիտ քաղկեդոնականաց, յայսպիսի կարգիս սահմանն զանեցեալն, և առաւել ևս։

Լ։ Վ։ որոշման գասոս կաթուղիկոսաց Հայաստանեայց։

Գանդի՝ ի յաւելագոծս ազգաւաղ երիք պատմութեան ժողովոց, թէ եղեալ կամ ոչ կամ էր մի յայնոսանց՝ որք ոմանք ի քաղկեդոնականաց էին, և հաստատաւն զարհեին զմիաբանութիւն ընդ քաղկեդոնիկս և զանդգանութիւն եղելի։ Զոյս բան հայելով և գրիգոր ոմանարդեցի, և սնոմանոցն պատարագիչ կլեմանի՝ գրեն, թէ կամ դիպուանք՝ զոր նաման զինի եղբի մինչև գյաւելոն, մամ իրոք յոմի քաղկեդոնականք կին։ Լ։ զարանոս այնպէս ասելոյ ասցս յայտ է։ զի որովհետև գիտէին՝ թէ եղբ կամ դիպս քաղկեդոնական էր, ասասի մանկոբերին հաստատութիւ՝ թէ ռբնին և յոքսրդք նորա մինչև ի յովհան պատրիարքն։ Լ։ յայս հիմանալ՝ առնեն և այլ մակարերութիւ։ զի թէ՝ ռբնին և նախընթացքն եղբի՝ ի վերայս մինչև ի ներսէս աշտարակեցի՝ ամենեքին ընդեմ էին քաղկեդոնականաց։ և դրեալ այլ մակարերուն, զի թէ՝ ի ներսեսի՝ ի վերս մինչև։

քաղկեդոն՝ կին զի նոքա քաղկեդոնականք։

Օրանս ասցա էրբ խարիսխ հաստատաւն ունեալ ամենայ՝ ի նոր մեսանոպրոց, Ը որ և կլեմէս պայանոս, կարգեն պատասարանի ինն այսպիսի և այնպիսի կամ ինայ, և զնոյն Ը-ալանոկին մեկնաբանութիւ։ Լ։ այլ զի բարեաք իմացի այս, բերիս՝ ի մէջ հաստատեալ մի՝ ի յանէոյ կլեմեսի, զոր հաւարեալ յանծանոթ պատմագրի՝ իբրեզ՝ գրեալ յաւուրս եղիպտի։ գրգ։ ա։ գլ։ 6։ երես։ 198։ և հոգ։ Գ։ երես։ 248։ այսպէս։

* Լ։ զրգ՝ կացեալ ամենս հայրապետութեան հոյոյ հնարանգ։
„ սի եկեղեցոյն հռովմայ՝ ի սեր զրիգորն մինչև՝ ի ներսեսն
„ աշտարակեցին, որ զգնեալ ժողովն արարն հրամանաւ ար-
„ քունին պարսից։ ամք։ ժ։ ը։ հայրապետք։ ի։ որք ոմանք
„ հնագունդք էին սի եկեղեցոյն հռովմայ։ Իսկ կացեալ՝ ի
„ հակառակութիւն նոյն եկեղեցւոյն՝ ի ներսեսէ աշտարա-
„ կեցւոյն մինչև ցեղր փոռաղնակերատացին, ամք։ ՃԺ։ և։
„ հայրապետք։ Է։ որք եղեն հակառակք սի եկեղեցւոյ։ և
„ ի վերանութիւնն եղելոյ մինչև ցյոհան օձնեցին, ամք։
„ ղ՝։ և հայրապետք։ Ը։ Լ։ զրգ՝ ի սի զրիգորս մինչև
„ ցայս, ամք։ նիզ։ և հայրապետք։ զգ։ իսկ ի սի զրիգո-
„ ր՝ մինչև յաստ՝ կացին ի հնազանդութիւն հայրապետք
„ էր։ ամք։ յԺգ։ և։ կացին հակառակ՝ հայրապետք Է։
„ ամք։ ՃԺ։ և։

Զ այս եղեալ կենսարար յուսալս և ինքն հաստատեալ զնոսա, ի քան սեպհականաբար ազգ առանձնոյ ընտիրացեալ յասելն. դեպ. ա. յերես. 198. « Ի դարձ տեսչաց Հայ պատմիչն (անանուն) զ՝ զոգալոյն զերեր և զՀոգի անմեղաղանդ կենդանացոյց, և զնա զոգալոյն ելեալ զերեսաց հրամանաց, որք ունէին զատս տուրք, զարդեալս զՀայոց եկեղեցի ». Իսա ապա տարակոյս ինչ ի մեջ քերն կրնան, եթէ ընդդէմ արդեաք այն իսկ դարձեալ յանապատ ելեալսն և նախ զ՝ զարդեալն առանձն զայս հաստատեալ, և ոչ ի վերոյ զմիսն ամ կենդանացոյց. Զ այս տարակայս ինքնին լուծանէ ասելով. զոր զի միոյն զայս տեմ յայտնի են՝ եթէ ոչ ինքն ուղղութիւնք, և ոչք ոչ. իսկ զինքն ոչ ասելոյն չի ուսեալ ոչ.

Սկսեալ յայտնի ոչ զատորիմն.

Ի՛ հա՛ի ասեն հաստատեալ կենսարար յուսալսն՝ ասելոյ զնոսա ի գիրս իւր զայս կարգ՝ իբրև անաղարտութեան դատաստան թէ ուղղափառ և ոչ ուղղափառ կենդանացոյց ի՝ ուսուցիչս հաստատեալս ասելոյ. և ա և. գոր. ա. երես. 86. և 138. և նոր. բ. երես. 129. 130. ամ. Լոյս զի զայս կարգ. սնարարեալ և հաստատատն հաստատելի զնա ուսնելոյս զիկայելոյ՝ ի ոչ սնոնեալոյն արտամաքրն, ոչ սատի ի՝ զնեալ գոտանելոյ զարդ ինչ ասելոյն՝ զի սատ՝ ի՝ ի՝ ուղղութեամբ կենդանացոյ՝ զարս. դատ՝ ի կարգս ուղղութիւնս. ուսոյ. և ոչ հաստատեալ՝ ինչ սատանելոյ զարս դատ՝ ի կարգս ոչ

ուղղափառաց.

Զ ամ բանս կենսարար յուսալոյ ոչ ասել երկար լինի ի. Ճանաչելի ընդունելոյդ. և ոչ ինչ հարկ ի մեջ դնելոյ՝ ի բանս նոր. զի արդարեն ամենեն ի աշխարհի հարբ և գոհանալոյն հաստատելոյդ. ոչ ունիցին զնոսն և ոչ նոսն զայ գրեալ նոր զնոսն. Լասագի՝ ասենն ի. զոր ելեալ ոչ ուսանիցին գրեալս գրեալս հայ. եղայսք՝ ի զնոս և՝ ի հարեալս գրեալս ասելոյ. ոմանք լոյսոյ՝ զարս հաստատի կենդանի քաղկեդոնականս, յոչոնականս. հանապազակ հոգոյն ժողովոյն քաղկեդոնական մեր. ասի ոչ հա՝ ի կարգի յաջորդացն եղբի՝ ասելոյն նոսոցն՝ անդրան զնոսոյ. զար. ամ ասի կենսարար. դեպ. բ. երես. 129. ամ. « էր ոչք ասելոյ. փառ. և եկեղեցական միասնի յանդրոյ ». և՝ ի լուսոր. ասելոյնն. « ոչ ոչինչ ընդդէմ յեղբի ». և դեպ. գ. երես. 190. « ասելոյն սիրելի զատանալ ». ու յայտնի ոչ ասելոյ զմոգանի քաղկեդոնի՝ ի ժողովի խարան հանելոյ հոգեալոյ հայոց. ամ զրեալ յուսիչանեն կոնդակագիրս. զար ոչ բնաս լինի կենսարար. Ի՛ զոչ ասելոյն ի՝ ինչ մեռ. զնոյնս ասելոյ՝ նանա. գի ընդունելոյ. զնոյն ժողով, և հաստատեցան ի՝ հայոցն յանդրոյ գնոսոյ գնոսանոյ ասելոյ. զոչոյ եղիցա կենդանի ասելոյ՝ զնոսանելոյ. քաղկեդոնականաց. զնոսն ոչ շնորհելոյ հաստատելոյ զարս

կայենն յիսրաէլ ։ զի , ձեւն էարկ և յաղագանոն , և զկիթ ոչի
նչ ետ ընկենուլ յաթոռոյ և աքսորել , ոչ դրեն յովհաննէս
հաթուղիկոս , առաջիկ , և այլք առհարկ , և ահա զամանէ բիմ
գալուչ խօսի կլեմէն . կոչ . Գ . եբէս . 131 . ՃԼ . և յանբրոս և՝ թէ
գլուխն ջուաապով էր քաղկեդոնի . և թէ՝ օգնական եկին նոցա
և այլ քաղկեդոնականքը 'ի առրածել զբաւանութիւնն քաղկե-
դոնականաց . ՃԼ . Օ ինչ օրարա է ասել և մեզ բոլկենի , որ
եկն առաջին հերքող ժողովոյն քաղկեդոնի . տես 'ի Ֆանոն" .
ԼԲ . (1) . եբէս . 490 . և ահա զայն բոլկենի դասակ կէսմէս .
հայ . Գ . եբէս . 118 . և 'ի յառաջաբ" . և յայլ բաղում տեղիս .
'ի կարգս ընդունելոց ժողովոյն քաղկեդոնի' իբր գերապէն
քան զայլս . զի էր ասէ յառաջ քան զժողովն դոմնոյ . տե-
սանէս ահա , թէ քանի անհին է և սուտ՝ այդ կարգ .
Հայկազանք այժմ և 'ի նմա , զոր դասակ 'ի մեզ կարգ երբեւ
դիմադրեալ քաղկեդոնականաց . առաջին 'ի սասա համարի
ինէրսէս աշտարակեցի . բայց յայտ է թէ չիք նոր բնաւ ընդ-
դէմ գործեալ քաղկեդոնականաց , ընթերցիր զոր ասացաք
'ի Ֆանոն" . ԼԲ . (1) . եբէս . 493 . Քիչ՝ 'ի 508 . Իսկ վասն յով-
հաննու յաջորդին նէրսիսի 'ի հայ . Ա . 'ի կարգի պատմութեան
ոչ գրի կլիմէս . այլ՝ է հայ . Գ . եբէս . 123 . պատմէ այս-
պիսի . յուսուրս նորին յովհաննու ասէ . ժողովեցաւ 'ի
,, կաստանդնուպոլիս հինգերորդի սինեզերական աթ ժողովն ։ . և
յոյժամ ասէ գնացին սանաք յեղիկաց և 'ի վիրաց հայոց ,
,, և հուանեցան ժողովին . և մերժեցին զդատապարտ յարուժ-
,, զանն . և ձեռնադրեալ ընկալան զժողովն քաղկեդոնի . . . .
,, ապա 'ի գուռնալ հայոց եղիկաց 'ի յՀն խրեանց , մի մանն
,, տղղի ընկալաւ զմիաբանութիւնն յաժար կոմոր . իսկ այլ
,, մանն մերժեցաւ զնոս . (և ը սասա դասակ զյովհաննես . ար
,, և) դրեաց ասէ թուղթ առ նոր սարաս պատրիարքն տղ-
,, աբանից , ասելով՝ թէ ՝ էր ը մեզ միաբան խոստովանե-
,, ալ զմի բնութիւն քրիստոսի . և 'ի յերեքարերդութիւնն ա-
,, սել , որ խոյեցար զնա մեր ։ . ՃԼ .

Օ դյուսակ քանս հաստքեալ է կլեմէս յանարալ բանից փա-
սատոյ , և այլոց ուրուն անծանոթ պատմագրի յոգեկ հուսա-
տոց , զոր կոչէ սոմնիմոս՝ ը է անտնուն . մեկնաբար յաւե-
լեալ յիսրմէ բայաարութիւն , և յարմարեալ 'ի վերայ ԺԷկին
յովհաննու . զոր դասակ 'ի կարգս ընդունելոց . բայց յայտ
է թէ յուսուրս հինգերորդ ժողովոյ վերնանալ էր այն յով-
հաննէս հայրարքն , և նասակ մոխոս կթիշտ . և այսմ չիք
սարակոյ՝ նաև ը կլեմէսի . ը զի ինքն իսկ հոմարի՝ թէ յա-
ռաջ ը զայն ը հնանուր ժողով նասեալ էր յոյսարդն յովհան-
նու մոխոս . մեր զի այն ժողով ը ասերոյ կլեմէսի . Ա . 106 .

Եղել յամի ՌՄԾ · 353 · յետ Երկուսն ամեայ թագաւորելոյ Տայոց ·
և զի կենդանոյ ասէ թէ թագաւորեալ էր ի Մոկսոյ յամի ՌՄ ·
551 · ուրեմն յետ գրելոյ նոցա զանազանութիւնս և զ՝ զոյգ ժա-
մանակ հաստատեալ էր մինչեւ · ապա ոչ գոյր յայտնի յաւիտեան հայ-
ր։

բարեպաշտ ։

Օ այսոքան ինքն կենդանի ոչ բնաւ ոչարարեալ յանկեալ
գրոյ · կոչ · Ռ · երես · 106 · յանուն մոկսոյն , թէ « ի ժամն
,, հայրապետական ոչարարեալ (մինչեւ) մինչեւ կենդանիկ ան-
,, ենդեցին ուանդ զՏիրացեդ ասեն զարտուն ծիլն ի կոս-
,, ատանդաղոյնն ի թագին փրկչին · ՇԵՊ · ասին , զի հաստա-
,, ատեալ ուսանելոցս զկնոնադրութիւն քաղկեդոնի ժողովոյն ,
,, յոյնսանդ հայոց ոմանք ընդդիմ ասին ի նուազին նոր ոչարարեալ
,, զի վասն կանոնն հաստատել զմեղսուն միաբանութիւն և ՇՆՈ-
,, ՐԵՑԻՆ ։ | յս ապա ի կոչ · Ի · 124 · ասէ , թէ յա-
ռաջ մարդեալ յետ թագաւորելոյ խոսրովու Երկրի Եպիսկոպոս
հայոց դրեալ միաբանեցան ժողովով Ի Յոյնս · * բայց յորժամ
դարձան առ յետս խոսրովայ , ուրուանեան ի մամիսոնի կո-
,, ՐԻՆԷԿՈՍ ։ | և այլ ևս ոչարարեալ գրոյցք ։

Օ ոչարարեալ դիպաւորն և երկոքին բանս կենդանի՝ ընդ ինքեանս
ունելոյ և լաւագոյն հեղինակին յանձնելոս մեծի մոսեսայ առ-
բանարարեալ է , թէ արդեաւ բանք կրեալն զի՞ յերկուսեան հայ-
բանարարեալ հաստատելոյ մինչեւ յետագոյն հինգերորդ ժողովոյն , և թէ
գրեալն զրն զայսոսիկ , և ապա զոյգ և այլ բանս ևս ի մի
խառնելոյ , զոյգ ինն գրոց ինքն ի կոչ · Ի · երես · 771 · ասի և բանի
ոչարարեալ · * Պատմեն սոքա (գրեալ ասել , պատմել կենդան
,, գաղտնաւ յարձակեալ ուեղոյն) , թէ յամենեսեան գրանցեալս
,, (յո գաղթեցեալն) կենդանի հայոց , որ նոսաւ ուրեմ գաղանոս
,, կոչ · Ռ · երես · 105 · յամի · 551 · գրանցել իցեն ժողով ի
,, գաղանի թեմիսի (ի գոմին) և նորին բանին հաստատել ։
,, յերկրորդութեանն զայն յանդրոնան որ խուլեցաւ զ՝ մեր ։ և
զայս դրեն մոսեսի յամի ՌՄ · 561 · (՝սոյն ասի՝ ոչ յայտ է ,
թէ յամի ՌՄ · 561 · ընդդեմ ժողովի ի գանին · և թէ՝ յաւուրս
հինգերորդ ժողովոյն ոչ գոյր կենդանի յանձնելոս սոսեն , բա-
ղարարեալ ուսանելոյ , նայեալ բայս ի թէ ոչ ասեալ ասելոյ
ի , ինքնասանձնոսկան գրոցդ ։ ։ Եւ թողեալ և զայն , զոր յիշեալ
է · Ի · 38 · երես · 246 · ուր պրոկոպիոս յայն պատմել մեծ-
մեծանունից պատանոյ խոսրովայ յանձնելոյ կենդանի գրե-
լոցն՝ մեծանունիցդ հաստատելոյ , յորոգաւորումն թագաւորելոյ յա-
ռաջ · տուն զայսոսիկն և ի Ֆանա՝ · Ի · (ի) · երես · 500 · խոկ վեր
մոսեսի տես ի Ֆանա՝ · Ի · (ի) · երես · 514 · և 515 ։
՝Սոյ ասելոյն կենդանի՝ ոչ պատ մեծ գոնեակ ի վերայ յանձնելոյ
և մինչեւ , ասելոյ գրեալ հանգամանելոյն ի գաղանեալ

նակոնա , նոյնպէս ևս ներհակ ոյսմ՝ ասկաւս և գրեթէ ամ-
ինչ ինչ ինաս տեսանի ի մէջ աբրահամա , որ քան զնամ կաթո-
ղիկոսաւնս պիմագարդ դասաւ քաղկեդոնականաց գլուխ և բա-
նիմ և գործով • և մեր ոչ ինչ ժողովին՝ զոր արար ի
գոնին • տես յերես • 306 • Ա 498 • Զարքէն սա ինքն կլիմէս՝
որ զնամ կթղկասց իսուսի ինչ ինչ մեկնաբանութիւն ի հաս • ա •
ի կարգի պատմութեան իւրոյ՝ մինդ ի մէջ հակառակողաց ,
զաբրահամ ամենևին և ոչ խակ տաղ մի գրեն անպտուր • Զա-
սակայն տեսեալ ի դասաւորութեան անդ՝ թէ ի կարգս նոր-
ընթացիչ եղեալ է աբրահամ , ոչ արժան համարի իսպառ
զանց առնել և զնուաս • այլ յաժարի իսուսի այլուր և մ՝ նի •
Զայց ի մի կողմն թուղեալ զժողով նր՝ ոչ եղեալն է ըստա-
գիր , զայլ ինչ սաեղծանէ և նոր ինն պատմէ զնմէ ի հաս • է •
երես • 126 • այսոր ասելով • * հերձուածողն աբրահամ բրը-
„ նադատեաց գյուսկանեն կնգիս (բաղարանցի) և զայլ
„ ուղղափառ եպիսկոպոս լինի նորին շնչել և գնալ յան յա-
„ նաց ։ Զայլ այս ընդդեմ ինն է • զի ըստ ասիցն ասելոյ՝ մե-
լիկ կայսր զայս յանիման բաղարանցի եդ ի բաժնի ճշմարտութեան
իւրոյ , և ոչ ի բաժնին պարսից , և զիարդ կարեր ասելս
համ ի ակռանէ կոչեր ի ճշմարտութիւն նորին կայսեր հալածել
զայսմանն • Օ այսմանէ եթէ կամիս տես ի կարգի պատմա-
գրութեան • գլ • խէ • երես • 306 •
Զակ յոգոպս կամիասայ՝ որ ոչինչ ունի արարեալ ընդդեմ
քաղկեդոնականոց , ոչ յայտ է յոմ պատմագրաց հայոց ,
զնա նորոյսեր քանս գրեր անպտուր կլեմէս , յասելն՝ թէ ա-
ռեալի զտաս ի զաբրահամ յընդդիմանալն քաղկեդոնականաց •
մինչև պահանջէ նա նզովս յայլոց ընդեմ քաղկեդոնի • Զայլ
այս է ասնալն զրպարտութեան • նախ՝ զի ոչ ոք գրեր զայդ • և
երկրդ՝ զի հարաստա գործոց և դրուածք կոմիտասայ յայանի
ցուցանեն զնա լինելս ուղղափառ և այր զգաս և խաղաղա-
բար • և ասասի արդեաք ասեալ գրեր կլեմէս զհակառակն •
Օ ինչ տպա և այն միւս ևս մեղադրութիւն , զոր յասելս
կլեմէս ի վերայ կոմիտասայ • * սա կոմէր ասե թաղսալ
„ յեռ իւրեանն ամենաժառանգ զոր հերձուածողն զյա-
„ հան մայրոգաւմեցին • բայց ոչ եղև ըստ հաճոյից կա-
„ մաց նր • այլ լնարեցան. կամաղիկոս որ քրիստափոր ։
Զոչ զայս ասէ՝ սա ի յանցանել թէ կոմիտաս էր հերեսի-
կոս • բայց յայս քան կլեմէսի երկու ինչ կոյ ընդեմ նր • մի
զի նաև քրիստափոր ոչ ուղղափառ հանարեալ լինի ի կլե-
մէսէ՝ վասն զի գոլոյն ի դասաս արութեան անդ հերձուածողաց յա-
ռաջ քան զեզս • ասասի և նոյն բան լինելոյ զնմէ • և միւս ևս՝
որ ամենն է , ասասի յայտ է՝ թէ կոմիտաս զանձաս ի ինս իւր

կամիս, մարդասիրեցայն սաղ ժառանգել, զի զայդ ոչ ոք
չարի ի սուտագործիս պատճառանից։ Լինեն կլինիս, բայց ասել
ասեն զայդ, զի սանոյ ի յեղանակ պատուիրանս ասեն՝ թեև կա-
միսա կամիք նոյնիք ընդունել զմարդասիրեցին փափկասէր ի լաւա-
գոյն, ապա սասեալ ևս զիրայոյ գրագրս եր ասել զայդ, զի
սա ինքն եկաց և միայն կամեցաւ. այլև սրան իսկ փոխարէ
զրաչին մարդասիրեցին։ և ընդ հանուսանէ կամասոս կա-
ցեալ՝ թեև կամեցել էր զմարդասիրեցին կորուլ, բայց
և կորուլոց, ոչ եկ ի սեղի դր զնոյն ինքն զեղը։

Գնասանեն ոչ՝ , թեև երկիսն բանիք Հաստատեն , նեանք
զորոշեն ուղղասիրս կենդանոյ յոչ ուղղասիրաց , որպէս
թեև ասելոցեան խոշ իսկ զոչ ուղղասիրս կամ գերեանեալ
սանանոյ՝ սուանց ունելոց գնասանեան պատուիրանի ի գնա-
սանանարարաց , և կամ զիրաւայն գրագրաս , Ով այլ մի ինչ
ի փոխանակ նանիկ , զի գրաց , նանիկ ոչ ունելոյ սեղե-
կութիւն որպիսոյ գործոցն ուրարհամանս և նեղոցն , զարձ-
ասոյա բարեսէր են և սիրելոյ ի միրոյ ոչոյ բան հանդոյ հե-
լեանց , և բանենեցուցոյ զոր զարձեալ են նոր իսն խառնելոյ
պատանեսեան։ Ով երեկ մանրասան կամիցք յուսաց
լեալ , և ի մի իբարարելոց գնասանի սանել , ով միայն
երկարելն բանք մեր , այլև ասասելն նանիկոն լինեալ ան-
հերկարելոց , և միաց հոգս ընկալելն ի շրեկ բանս , որպէս
փոխանակ հասաս լինելոյ նշանարանեան՝ գասցն յառաջել և ս
սարակարանեանեան ընդունելն։ և կամ ոչ որոշելոյ զասցն
ի սաստ՝ ոչոյոյ խոնարհելոն։ և զայսս գրասան մեր լինեալ ան-
պատեալ , և ընդ հանուսանս սեղոյս։

Ա՛ռնուսոյ Գանոլոգիային՝ ընդարձակ ԱՌՈՒԵՑ , 'ի վէճ յովհաննու
Կոլբազէսի՝ Իմաստասէր Խոյեցւոյ .

Յ ազգի մերում՝ 'ի քաղաքս զկրս բաղում ուրեք յիշատակի Հայրապետս ոմն երևելի՝ յովհան իմաստասէր , որ և գտանիցի 'ի մէջ բերի յատենագրանաւն լամբրոնացւոյն ընդ վասնայ և Ը եղբի , նաև 'ի բանս շնորհալւոյն և այլոց՝ իբր վարդապետն ուղղափառսն ։ Գատանին և բաղում գրուածք սորա , որոց զանանս ունիմք առ մեզ , աքանչելի ինն սրհեստարանսն լիցի յայտնեալ . պոլիսի է և ոչն զեղարարեն Ճառ առանձնական , զոր իրսնեցաւ առաջի բաղմաց Համազասպ եպիսկոպոսի հայոց ։ Օսոյն զայս յովհան հայրապետն իմաստասէր՝ մամ պատմիչք հայոց գնեն նաև՝ յանեռ կաթուղիկոսութեն զմիսի ելիցի՝ 'ի սկիզբն ուրեթերորդ դարուն - լաս սրսամ և բանք գրուածոյ նր հային 'ի վերնակ ոչնր ՀՀ մի ։ Լ.ս զի ասեն պատմիչք , թէ սա էր 'ի դաւառն տաշրայ 'ի գեղջն ուռնայ կամ սնոյ , յեսմիք ոմանք տաշրայի կոչեցին զսա , և ոմանք ուռնեցի . և զոր ոչ ալոց օտարաց սին ընծայելով , և զայլ և այլ պատմութիւն 'ի մի խառնելով՝ սկսան հռչակել , թէ սա եղև բարձրագոյն եկեղեցւոյն հայոց լայոց եկեղեցեաց՝ և թէ՝ հանգստակ եկաց նոյ բանիւք և գրովք . և թէ՝ ընդ վիւք հերքեաց զժողովն քաղկեդոնի և գրգեկեդոնականս , և սրս և գեղք կիթեկոն . զժողովն հորս . և թէ՝ մերժեաց զանձն 'ի քո երկու բնութիւն , և հաստատեաց մի բնութիւն ասել , և թէ՝ եբարձ զջրգն 'ի պատարագէ , ։ Այս այսպէս համարեալ սոցա , 'ի միոյ կողմանէ՝ այնորիկ , որք հակառակ են քաղկեդոնի սրբ ժողովոյն , գովին և գարձրոյցաներն գՀայրապետաւն . զի մերժեաց ասեն զոյն ժողով՝ նոյնպէս և 'ի միւս կողմանէ՝ նոք , որք ընտրագոյն են սրբ ժողովոյն քաղկեդոնի , պարտուին և անարգեն զՀայրապետն , զնոյն պատճառս 'ի մէջ բերելով , զի թէ նոս մերժեալ իցի զսրբ ժողովն ։ Այս կարծիք է հանդերձակոց այժմ՝ 'ի մէջ ազգին հայոց , յորոց առեալ են և սասոյ տղայք , և քարդեալ են 'ի վերն բուսնողին բանս դժուարաչարս ։ Լ.ս զի հաստատեալ և պաշտարեալ է միտք նոց յայսոսիսի վարկսն , ոչ թարսն և սչ խակ կամին թաղել զայն 'ի քաց . մեր և լաս պանմ կրաս

Թէ իրսին և գլեն , ոչ խարհին և դատեն ։

Լ.յլ քանզի մեք յայսմ պատմագրութիւն յանի քանոցսոր և քանոնաւք զշաւաղաղ քննութիւն ոչ կարեմ գնալ ՀՀմարտութիւն , զսոյն զայս ևս բաղանք քննեցուք անաչառ միտք , և 'ի քրն-

նենի յայտնի տեսաք ի բազում խրս , թէ ամենեքեան սատ է
ապէ հանգեալ՝ զոր համբաւեն , երկուց կողմանց գլխանենի
հայրապետէ , և թէ զիարդ , դիցուք սատ առաքի , [և սոր
զի ամենեցուն ակն յանգիմանն երանելոցն այս , և սոր տա-
ղանակս ի միոյ բարձրի , զինեալս զբանս (ա) զլուսոյ գրոյս .
ծոց սրտս , և գուցցուք նոքաք , թէ սոյ երեքեք հոգեւոր
ինչ գրեալ է Ջէրմ քաղկեդոնի սրբ ժողովին , և կամ [illegible]
այլոց եկեղեցեաց , այլ յոլովք առանձինս և զուշադիր հա-
լատոց . (բ) [illegible] և ցուցցուք բազմերանգի , թէ ասասա-
գրուածին ինչ՝ որ ընծայի սոցա , նոյ է զարմ սէր , այլ գործ ա-
[illegible] զրուածին յայտնեալ . (գ) իսկ հարազատ գարձեալ սոցա սոցա
է գրեալ ուղղութեամբ [illegible] . (դ) ցուցցուք երկոքեան
ի հարազատ սատանէ գործոց սոցա յայտնեալ հայրապետ-
ական [illegible] առանձնական սատանայական վարուց սոցա , թէ
սա քնաս չի կայցէ հոգեւոր բազկեդոն սենեակս . (ե) ուր
ցուցցուք եւս , թէ բանք յերանելի մեծանուանց սոցանց՝ որք
գնահատեալն գրեալ , ոչ հայրն յանձն սոցա , այլ յանձն մի-
բոյիեալ յայտնեալ . (զ) սա սոցա զեղանին մեծանցկերոյն ,
(է) ցուցցուք երեք , թէ սեռատանայական սոցա սոցա յայտնի հայ-
բարեալ՝ որ ի յեռանց սենեկի սոցա , է նոյ ինքն յայտնի խնա-
տասեր հայրապետ՝ հնգեանակ գրոց մատչեալ թէ , զոր շա-
բաթեալ է ի ջատագովութիւն ուղղափառ հաւատոյ , ըստ
սրտաւ ինչեն զայն ինքն հայրն , ըստ բանայնոյն , և գրեալ գա-
լիաւորիցն , տրեալ և ցուցցուք , թէ մինչեւ ասոյ է հնա-
մանայն մինչեւ քաղկեդոնի սի ժողովոյն . (ը) ապրեալս
և նոքանք սոցա , (թ) և նեռանց սոցին , (ժ) ապրեալս սոցա
և նրանց հրամանի գրեալներ .

Եւ զայս ամ բազմանուագեալս ի սասն յոգեհոգ՝ ի սասն
նշանագրացս . սոցա եղեալ գրեալքն ինչ բանից պատահե-
ցեալ , դեղել ապրեալ . զի ինդիրս առաքելոյ մեծ զգոյն ի
սոսկալի հայրին պահանջէ , [illegible] գրել՝ մի յառաջ քան
զընդունելոնսն և մի իսկ զընդունելոյս անդ մեղադրեալ վերա-
հասանել , այլ առ սակաս սակաս յառաջ գնալով և զ զրոյն
կշռելով զիւրաքանչիւր բառ և զնասուն բանից սոցա
գրեալին , ուր դնել խնամոյ Աշխարհաբեր և եղեալ հնդա-
կ , յառաջ քան զընդունելս զայս Ճառ՝ ընդունելս նոցա
զբան պատմեալ թէ սոցա , զոր սա սոցանց՝ ի էլ . կ . երբ .
387 . ինչ ի 398 , Հայոց եղեալ՝ մեծանցուցեալ ի սպասաւոր
առաքելոյ գրեալին .

ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ · Ա ·

Որ յուսոյնի 'ի Կարապետ գրուածոց յովհաննու Հայրապետի, թէ չէ՞ նա հակառակ կոչեալ ոչ ընդդէմն դաղիերդոնի և դաղիերդոնականաց ·

Զոր 'ի Աշմարուին հոսու լինել, թէ սրպեսզի այս զոր հոյ-ջառելոտ ընդդէմ կուցեաղ իցէ ուանք' գրելով զայս ինչ կամ ջոյն ինչ, ուռուել ղարտ է 'ի գրուելիս նոր հայիլ քան այ-լոց · Զոր զայս մանաւանդ յոսնպիսի գրուածս նոր սիրայ է յուրել, զորս հնարկ էր նոսա խօսիլ 'ի վերայ անիրաւ արդ' յոյ և իցէ գրուածս յովհաննու Հայրապետի իմաստա-սիրի, ճանաչ յոս խօսի հոս 'ի վերայ ծիսից և կանոնաց յունաց և ոյլոց ազգաց քաղկեդոնականաց, ոչ ուրեք գտանի ինչ ասացեալ ընդդէմ սրբոյ ժողովոյն քաղկեդոնի, և ոչ ինաւ նշա-նարի յոյնս հեղք ինչ արհամարհութիւն ընդդէմ ոյլոց ազ-գաց քաղկեդոնականաց, ուրեմն աւաղ է' և զղջարժանութիւն է տակ ինչ, թէ ընդդէմ կացեալ իցէ նա սրբոյ ժողովոյն քաղ-կեդոնի բանիւք և գրովք, և բաժանեալ իցէ ոչնայս յայլոց ազգաց, եթէ · Զոր թէ յիրաւի ոչ գտանի ոյնպիսի ինչ 'ի գիրս նորա, հոյեցուք 'ի սասին · Զոյ 'ի ջարականաց' զոր ասար նա, վեց գրուածք յիշատակին լինելն ·

Զուսոյնն է' գիրք յարդարական Հառիչ, փոսն ասպաշխարու-թիւն, և վասն մեկնելոյ 'ի լաւ գործոց, և դիմելոյ 'ի բարի գործս · և յայտ է թէ յայսպիսի յորդարական Հառս ոչ խօսի նա ընդդէմ ոչ ուղղափառ քաղկեդոնի, և յաստուածութիւն ոյլոց · զի նիւթն ոչ հայի յոյն · նաև զի յովհաննէս կիթիզ ղարտա-լանն' ար զայնոսիկ Հառս ընթերցեալ էր, կարի զնասին * զընդդուդիկ էոր գործոյ' և յորդարականս 'ի սկիզբ ասաշ-,, խարական սակի ‖ · և ոչ թէ գրգռիչս ասելաւ · և զայս-մանէ չիք ինչ հակառակաւ ·

Երիրդն է գիրք 'ի վերայ մարդեղութիւն · զայս գիրք ոչ ունիմք առ մեզ · բայց այս գործ որ ոչ միայն ոչ էր ընդդէմ քաղկե-դոնականաց, այլև ամենայն ողջամիտ դաւանութիւն քաղկեդոնի սրբոյ ժողովոյն · որպէս ունիմք յայտնի ցուցա-նել 'ի յետուրդն · Է ·

Չորրորդն է բան ընդդէմ աղանդիկեանց · և յայս գիրք սմա-նեալն նշմարանք ինչ քանիս ընդդէմ սրբոյ ժողովոյն ոչ երևի, և ոչ ոյոյ ինչ ասելութիւն ընդդէմ 'ոյլոյ ազգաց · այլ' ուղիղ դա-ւանող թիւն և ողջամիտ վարդապետութիւն, զի զեսիկ ջորա-յարութիւն յորինեալ, աւուրեանցն 'ի վերայ ուրշաղման սրբոյ

Գերագոյն և խաչի ·

Ղարաբաղն է ուռենաքանուկան Ձոռ , յարաւմ խոսի նա ցպ-
պաշտամանց Տարոն , ի մէջ քերելոյ ուրեք ուրեք և պնիս-
պոյոց ոգեաց ևս և պաշտաց · և ի սմ սանեանն ոչ հրամայի
բան ինչ խիստ կամ հինչ ընդեմ քաղկեդոնականաց · ոչչ
ասեցեալ սակ միաբանական խոստովանեալ , խոնարհեալ ոչ.
ևս ի բանս , և հնարեալ ի բանական խօսքս , թէ զի ոչի հանդ.
ուցեալ ունելոյ Հաւատոյն · որ սուտակուսական գրն.
�եալ , և յաստուծ գրեալ · Ի՛ յս Նոռ կոչի և եկեղեցս.
իսն կանոնագրեալն կամ կարգաւորեալն · զարդ գրաւա.
ջարանեալն հրամայ ի սրանալոյ և ի գ · ի ; Ինչ Նոռ յոյն
Հանուն Տիրաւորութեան նշանակի և ևս , որ ուրեք ուրեք ա.
ռեալ ինչ ինչ ի քաղկեդոնականաց ոմանք գրչեալ գրեցեալ
Ը որս ի և աստուածին միաբանեալն իւրոց հիմանգաց և նրե.
խայեց · Ը · Լս ոչ յոյնին տեսանի՝ սա ինչն յանիսոր Տայ.
բասլեա թեկեա և զգուշանայ լուս Նոռնել հրամանա ինչ յայլ
նոր , բայց ինքն սա յոյնին միայն ի Լ.Ոռնս · Ը · Ը · ինչ
զայս ոգուլեալն պարտ է սանել յայնս , զարս ոչ նիմն ան.
խասա առանցեալ ի լուսաւորչն · խակ զարս ոչ անիմն ի նոսն ,
յոյնս ասի ի գլ · Ի · * Տարի է Հաւատալն և Հաստատեալ
ոչ հնարեալ զնին յոյնս քանանաց · Ի Զրոմնեան ասի ի գլ.
Ը * Եկեղեցին ոչ հանապարհս յաստուածոյ , ասէ և Տարա.
ասեալ · Ի Լս յաստեալ , ինչ մի ոչ օրինաւորեալն կոչ.
նիսոցն , * եթէ զատ ի Տնացն զնոսին ինչ ի հոգեկրոյն խնդ.
ոչ գոյ կանոնարկեալ զարանց զատանալ Տարոն ոչ Ի ·

Ամենեցուն է գանուած մանանեն ի մէջ ժամանակաց ուրեն
և եկեղեցական Տիպոց · յայսոր նախան յաստուածն իսան
և Ը ոչչ զիրանեալ · Ի Լս նան ընեալ եկեղեցական եկեսոց.
ևս՝ ոչչ զիրանեալ ի ինչ քաղկեդոնականաց եկեն , ի մէջ քերելոյ
Հայոց Հանանանոյ Հրամայեալ ի ոչչ ասեալ զեղ մի
միաբանական , յաստեն · * Ի՛ոչչ եռ ոչ զիրս զարկանի՝ զիրս.
,, ունեն առանց լուսաբերելոյ ի մէջ · զարի եկեսանցն տանա.
,, ևս միայն յայսոր զարս զիրաբերեալն ոչ զանանաւորեալն
,, զեղեցուցանանոնք , իբրև յանիսոյ Հրամայեալ նոյա
,, յաստանին իւրանց զարարիարդն · և ես ի՛ոչչ զիրն Հրա.
,, մայեցի նայեն Հրամանացն Հանանեալ և աստուածանան կա.
,, նոնացն Հայանալ ի Հանանն կամացն ոչ Ի · Ոչնարս
և , յայլ ասի ի քանս ևս ասեալ յոնի Խոսանանան ուրեալ , և
միաբանական սիրալ խօսի ·

Գերագոյն և կանոնագրեալ · ևս առանցն զնեն զիրանս ուռա.

գեալոց և կղեմայ և ոչչ նանանն ունեն ինչ Տարոյ · ևս և զիրանս
ոչ ժաղանոյ յաստանին զարս գաստարեալոյ Հանգերձ Տեսա.

ռաս սրբութիւնքն և պատարագն և գլխակալութիւն։
յարս ՝ի հին օրինակաց քեռ ինչ բան ՝ի գրեմ այլոց եկեղե-
ցեաց և կամ խոսք ինչ հերձուածոց ոչ գտանի. այլ լաւագոյն
առ բարի վարս. ապ և 'ի վերջաբանութիւնն ասէ, թէ զայ-
սոսիկ կանոնս յոյն ասէր պարկս հուսուքեցի, զի և իմ՝ եկե-
ղեցի հայոց ՝ի սոցին վարելոյ՝ անապատ աբ մեռացի լուղղու-
թիւն։ Որով յայտնի ցուցանէ, թէ ինքն քանայ զեկեղեցի իւր
միացեալ պահել ՝ի Հունաց եկեղեցւոյն քան, նաև ՝ի գլխոյ
նոր։ Ի՝ Հայրապետին հռովմայ։ Ոչ՝ զանգ զնէ զայնպիսի կա-
նոն ես, որպէս յայտնի ելեալ ՝ի Հունից՝ նոր՝ զՀայրապետն հռով-
մայ գլուխ եկեղեցւոյ. և է այն՝ կաւանն սարդիկեայ ժողով-
վեալ յառաջ առացեալ. իսկ բուն կանոնքն է այս. ՝ի սրում
գլուխ 'ի ՝ի։ գլուխ խանդիրոյ. 'ի խանդն. ՝ի։ * Հրամայ թագաւոր
,, ասէ՝ զի թէ որ ՝ի եպս ամբաստանեսցի, և ժողովեալ եպիս-
,, կոպոսանք նորին գաւառի յիւրմէ ասպիտանէն շարժես-
,, ցեն զնա, և (նա) սիր թէ 'ի քաց կալցի՝ 'ի նոր դատասանէն։
,, ապաւինեսցի առ երանելին հռովմայ եկեղեցւոյ ՝ի եպս, և
,, կամեսցի (հռովմայ եպսն) լսել զնոր դատաստանն, և ի-
,, բաւացի կարծեսցէ հարկել, զնոր իլլացն հայոց և քննին,
,, որպէս արժանի արասցէ առ ՝ի եպսանէս պնոսիկ, որ մնաս-
,, ցոր ՝ի։ յոյն դատաստանս։ զի ՝ի՝ դադարեալ ՝ի և առանց հեղ-
,, գութեան մի՝ ՝ի մարդ քննեսցին։ և ՝ի՝ Հայոց ասաս-
,, ասցին դատաստանքն։ ՝ի՝ որս ՝ի։ թէ զրգռել ազգայնոցն միաբանգամ զկրոն իւր լսելոց։
,, նել, և առ իւր ՝ի՝ գրուեալ զՀռովմայ եպսն շարժել,
,, (հռովմայ եպսն) յիւրմէ կոչանէ զերիցսանս սուտքեսցէ։
,, և ՝ի՝ յիւրաւ ՝ի՝ հրամանաւ ասէ՝ զոր միագամ քար-
,, ոք դալ փոյթեսցէ։ Ոչ՝ եթէ սահմանեսցէ՝ թէ որպս է
,, աւուրքն զայլոցիսս՝ սրք ՝ի՝ եպսանն դատեսցին, ասէ՝ զայ-
,, (նոյ) զնշանաւն նոր՝ լսելոյ ասասքեցան, և այս ևս ինդ-
,, րելի է։ (՝ի և այս ևս ՝ի՝ Հունելի է)։ Որպս թէ բաւական
,, կարծեսցէ զիրսն գիտուն և զատանաղրութիւն եպսին։
,, արասցէ զոր ինչ նոցին իմաստնագոյն իսկ զրդոցն բարիք
,, ՝ի՝ ՝ի՝ Հունացի։ Պատասխանի եաւն եպսքն։ ուսայեալքն հա-

,, Ոչ՝ Թուղկան ,,

Ոչ գարձ 'ի ՝ի։ ՝ի։ Նորին սարդիկեայ՝ զգաղ հռովմայ
Հայրապետին գոնե լինել վերին ասեան։ յոր եթէ սր բարդ-
զնոցն, դարձարին սարին ասեանք։ Ոչ յիրդ կանոնի ժո-
ղովոյն կոստանդինուպօլսոյ։ 'ի գլ. ՝ի։ գոնէ լինել հռովմայ
Հայրապետին գերագոյն ՝ի՝ գայլոն։ իսկ կոստանդինուպօլսին
լեալ նոր՝ ՝ի՝ սաւուն։ Ոչ՝ զայսոսիկ կանոնս 'ի ոչ՝ բ։ ՝ի։
լսել յանկնում խմաստասիրի՝ յոյսնի ցոյ ցանէ, թէ գիտա-

տարանէին իւր ոչ է պաշտօն քահանայապետաց ապստամբ և իսկ
ի Հայրապետութեան Հռոմէնց, այլ՝ մոռասանդ. միաբան պահել
Ի ոյն · ասայ թէ՝ ոչ՝ դիպոյդ Հնար էր զոյգապոն կանոնս ա-
ռաքել գնել, և վերան ի հոգի յարգոնել ·

Իսկ զոր խոսն ասեն ոչ յայնմ Հայրապետի ի շարականի զա
փրեաստրատ թեն պնորոսի՝ առաւել է քան զոսն զոսն՝ · և մինչեթ է
առել՝ թեն ոչ ոք ի Հայրապետաց այնչափ մեծապատուել իսկ
զիշխանութիւն աստուծոյ, ոչ սա յասելն զնոսն · ԱԼՒ զնասն ան-
„ Ճառելոյ միանգամն՝ յայտնասնեն Տոր ի վերուստ զասա-
„ նեալ, և երանելիսն ուրմանդեալ ընորհն, զիմ անվա-
„ նեալն ի դրանց գրեալոց · · · ԱԼՒ գերազանց ընարելոցն ա-
„ ռաքելոցն գասուց անանմաներ լինել զերանելին զանտ-
„ բոյ գասեր ոչ Հասասայ՝ Հինն Հիկեցայ ॥ · ԵՒ · Ա՛ԴՐ՝
Իսկ յայնմ խոհասասեր հերձուածողական միտս ուներ,
ոչ Հնար էր նոր գայլասիսն խոսել զաստուսն · զի Հիմնաս-
ծոյ նախ առաջին զայդ իշխանութեն Ղուսան Հեռացասոնել
ի դնասանն, զի ոչ նախն զու ցրեն զանձնոր ի յանցաղեալ հոգ,
Ղեռ ասդ՝ Եթէ՝ յոչ և ինչ գրեաց ասոր յայնմանս Հայրա-
պետի գրասոյն Հարասոյ Հեթ, սէր և խրատասնեթ ընդ այլ
ոգեդ և զի նոցա ուղիղ վիճասնեթ, ասոս յոյոց իրաց գրամ
յայնմ գրեաց նոսրն Հնար է ասել, թէ նու ոմ դրան թ՝ մ
ընդգէմ նեալ քաղկեդոնական բանին և զրոյգ · և թէ
ապոլիր մերժեաց զերեսն զի ասոնն քաղկեդոնի, և բաժանեաց զանցն
յայլոց · նգոնեաց զասասոյն երկու բնասնեն · ԵՒ ·

Գլուխն · ԺԸ ·

Ի՞նչ ասասն գրոնն ընդ ուրեալ յանհնոս նայոդեսն ·

Ապա զիսոնեն է, զի գոյ ազաւաղ գրեանն ինչ Հասնասաս որ
սան պասասնեն ժողովոց Հայոց · յարամ՝ Հեղինասին ասասնի
սնասասնան զինքն յանկանեն սասնասին իրը կենդանի որ ·
և ասե, թէ՝ նա արարի ժողով՝ ի մանասդիրս ԵՒ · զոր գիտ ի
սնի բերելոյ զանանանս քանի մի կենդանոյ սրբ Եմն յասաջ
քան գյուրեան իսնասասեր, ասե զինն գայրոյնն ինչ · Ա՛ԴՐ
„ զնոր ամն եղեալի ի սոքանեն ասնանանամ շարդեալ սը
„ Հարանն պարանեալ ընեռեցաս սեռաս Հայրապետանեն
„ ոչ՝ գրիգորի՝ ինձ յանկանեանն նեարեալ ասայասպասանեն
„ փանալի · և զայրն Հասաներ մեզ ի թեկնանս ասանել
„ սինեցոյս Հաւասոյ, Ինարանս ասղասիասանեն խոս-
„ ասանեալ սեզ զանի սասանոյ մեսդեալ բնոր թեն քանին ոչ,
„ սասանեն խասասանեալ, և ոչ երկու բնասնեն · և զա-

,, ասպով լինել իմոյ անարժանութեան առ 'ի խնդրել զվերջ-
,, պարտուց հաստատման երկարձակ խոստովանութեանն եղբ-
,, որ քաղկեդոնական ախտին զմոլեալ կարծանեցաւ յաղ-
,, ղոտառ հաւատոյ որ ժողովոյն գլխի . և վասն սիրտն-
,, կալ ուրեմն իւրոյ հրատարակաց զգոյշս գլխի իւր . և կ-
,, ոտ զանձոն ուրեմն իւրոյ 'ի ժողովոյն կարգոյ 'ի թոգա-
,, ոգին հերակլէ , որ տիրելոյ թագաւորաց հայոց և հաւատոյ ,
,, մի զի ապան զնատրոյ ուղղոյն պարսից , և երբոյ զթագաւ-
,, թեն նոր . զքո ցոյն վայր հնազանդեալ էին հայք ընդ ձե-
,, ռամբ խոտրոյմ արքային պարսից . Իսկ նոր հաստատեալ
,, զանձոն հայրապետութեն եղբի' զհայք քաղկեդոնական ա-
,, ռաք . վասն զի կթագաւորք յերկրի նստեալք ցյամենեսն նոյն
,, խոստովանութեամբ քաղկեդոնի վարեալ լինելին առ 'ի յաս-
,, տուոյս , որ էր ջար պատուական հերձուածոյ . զորս ոչ
,, թողեն որ եկեղեցի , այլ' նզովելով արտաքս մերժէ զգիսեն
,, և զերկրաքնակ հաւատս նոր . Զայ հրամայեցաք ժողովել էր-
,, նել 'ի քաղաքն և 'ի խլաքն աւանդման քաղկեդոնի և եղ-
,, ոյ , և 'ի նորոգումն հաստատման ուղղ ժողովոյն գրվնոյ ,
,, որ աւանդեցաւ մերոյ սրբ և. Զնոնարիս հաւատ 'ի ձեռն սրբ
,, խոստովանողացն քրիստոսի , Զայդ' ընդհանուր կամաց
,, բարձրելոյն , և ամենաստուգագոյն սիրոյ հոգւոյն սրբոյ ընդ-
,, ցաւ ինձ յովհաննէս կամենալ եօթնեարդ ժողով
,, 'ի մենաստանեաց գեղ ||

Լաւ ասոյ յառելոյ , թէ զայս ժողով էին ելեալ մեր և ասորիք . և կարգեցաք ասել քաղաքն ձեռն ելեալ քաղկեդոնականաց . և զիս կրկնելոյ ըստ անգամ նախասանն բարձումն ընդդէմ երկարձակաց ըրեն զանցարմանք վկայութեն առ 'ի հաստատել ելեալ հանելոյս իւր զմի բնութեն . Լու գլխի ասել , թէ զայս խոստովանութեն ընկալեալ ասորւոյ մերկեցան 'ի մեզ . Լաւ ասոյ ոնանքնապես կարդել բանս ընդդէմ ծիսոց այլոց եկեղեցեաց , ևս առաւել ելեալ' նոցին իսկ ասորւոյ . և նրկարապ սոյս խոսի 'ի վեր անխանք և անքաջ պատարագելոյ . և հրամայել մի հոգաբարձել յաւուր ուրաց հինգշաբաթու , և պատարիզն լուծանել ձկամբ և կթովք զարաթս և զկիւրակէ ուղղութեանցն . զի արդեաւք ոտ 'ի քաղկեդոնականաց . Լաւ 'ի քանզի զգրածոն զկն ունի 'ի ձեռին զաւր բարկութեն և առելութեն ելեալ այլոց եկեղեցեաց .

Լոյս գրութեն արդարև հրեշ իմն է , յոր և ոչի մաքր հոգեցեալ մեր , և ըստ զգաշանութեն քննեալ , և ելեալ պատմութես հաւատարիմ մատենագրոյ' նոնա ելեալ գրածոն ասորւոց հանեմ մատեալ , յեօթն գլխոց յոյանի տեսաք , թէ լի այդ գարձ յովհաննու իմաստասիրի , այլ' ոչ ոչ սրբոնն .

Լուսոյ զի յուզել մեր ի կենս ձեռագրիս , գտուք խառնել զայդ
ի այլ ապատմութիւն , ի յայլ ազգեսեան այլեայլ , առեալ կամ
կրնաւոր , ուստից հեղինակի և տարանց ուսմանն , ասեմ իրաց ա-
զատաց , Ի ձեռագրին մեծի եւ գաղտ զգաստանալի գրութիւն
այնր դատաստանին յերկայնէ դեմն կոչեալ , և ոչ յատուցմանն ,
քանզի գրի անդ այսպէս . « Զինն ոմն եղիցի ի տունս իմ
Հաւատոյն ոչ պարտիցեալ ասեալ անդր գրեալքն ոմն յան-
Համառ . . . Զ՝ յոչ ինչ կամայ բարձրելոյն և սահմանա-
ապայ հաւատոյն ոչ՝ ընդունեցաւ ասեալն կենդանութիւն յան-
Համառ . որ կամիցաս զեօթներորդ ժողովն գտանելոյ ի
զեղոյն տեսանելոյ . » Եւ ահա ոչ գրի « ինձ յանձնն-
նիսն » , ոչ դնի ի նորընծայեալ յայն բան , այլ՝ սահմանեալ
յանձնաւոր . Զ՝ զայս նաև յայնմ ուղղագրութիւնն ուրեք ա-
յլոց տեսանի յուսել հեղինակին , ի բերոյդ գեղոն , թէ յեղբ
մինչև ցյանձնաւոր ասացեալ էին , եթէ . ոչ ունասանս ի վերոյ-
գրեալսդ . Եւ զայսոսիկ երևի , թէ այն գրութեանդ ոչ են նա-
յին յանձնաւոր հայրապետին իմաստասիրի , այլ՝ ոչ ասաց ,
և տա ասեալ սահմանս յեղանիսեալ ի դեմն նորին . ոչ տես-
ցես ասեմ՝ ի սասրն . եւ և ի յորոշեալն . Ե . Զ՝ զդ՝ թէ այն
գրութեանդ լինն էր , ուրեմն ոչ է մարդի ցուցանել անսուն իրաց
ի հարեալսս գրութեանդ յանձնաւոր իմաստասիրի , թէ նա
մերմեալ էրկ զժողովն քաղկեդոնի .

Զ՝ դիմ՝ յայն ասասեալ բան ասանդի ոչիրգիսի ինչ , զոր սա-
հմանեալ էր գրել յանձնաւոր հայրապետին . որով և ասացուցու-
նի թէ չէ այն գրութիւն նորին յանձնաւոր իմաստասիրի , իսկ
թէ դիմաց , ծանիր , զի նա որոմանք հայոց , յանձնանն
կենդիս , ասացեալ , և այլք , եւ և կանոնագիրքն մեր ասան-
դին , թէ եղեալ կենդիս եմ իրոք Ներսէս զինեցաւ քաղկեդո-
նականաց և հետևողաց նոցին , մինչև ընկենուլ , յանեռոց և
զարդանոցից կենդիս ձեռնասունութիւն ոչխարաց ի Ներսէսէ
ի զժողովն քաղկեդոնի , տես Եղիշէ . Գլ . Դ . երես . 383 . և
Ի Ղազար . Դ . (1) . երես . 564 . և յայս ի ինչ գրեալ է , յա-
ղագս նոցին այն Ներսէսն իմաստասէր . զի ոչ ոք եղեալ մինչև
ցայժմ՝ ի կենդիսայ՝ որ ոչ գիտաց , թէ նորընծայեալ նոր հա-
լանեալ իցի զաղանդոնականս , կամ մերձանալ իցէ նոցա .
ուստի յարեալ՝ արարեալ իցեն զայդ մեծաւ խաբեութիւն , Զ՝ զդ՝
եթէ գիտեր զայս յոյժգոն եղեալն յանձնն հայրապետ , ի
գրելն զկենդիսայ՝ ոչ իցեր հարմարել զնոսա զայսոսիկ՝
ոչ մերոյն նմին Ի քաղկեդոնականս . և ոչ էր նմա տնուր ա-
ռանձ , թէ եղիս հաւատն էր քաղկեդոնի , և ոչ զատանուէր և
ուսանողաց նորին , զի զայրոյթն յայսմանէ իրաց անգիտանալ և ոչ
իսկ ասասցուց գլխոյ է , ինչ թէ կենդիսի . Մանդ . զի յուսարա-

էր գեռ կենդանի կին՝ որք ի եղբայի հալածեցին զքաղաքն գնուկանս։ Որոց զիարդ յայնմ ապուռաղ գրութիւն աւետ հնդնակն, թէ եղիա կիթիշկս հաւան էր ի քաղաքդնականս։ և էր աւանդութիւն հնոցն։ ուրեմն նա՝ որ զայլ աւետ, ոչ է

յաջորդ այնր եղբայի։

Որդ՝ յայն ապուռաղ գրուեալ լարուցաւ դասաւորեալ էզր կա-
թուղիկս։ և քանիցս յիշն ասան նի անդ՝ միշտ նախատա-
նօք ի մէջ բերի։ իսկ ի գիրս Եկեղեցական կանոնագրու-
թեց և մեկնութիւն ժամանակագրութեց։ զոր արարեալ է յով-
հաննու հայրապետի՝ նա ինքն յորդութիւն ի մէջ բերի զնայն
եղբայ կիթիշկս։ և ասէ, թէ նա կարգեաց յարեւագրէ՝ եղեցի
անուն նոն։ և բայասարէ ի մեկնութիւն, թէ յիսնէ գեղեցիկ
խորհուրդ նկարագրի էր։ Որեմն կամ զերս է ասել, թէ
յովհան հայրապետ նորին անձին իւրաւ՝ մարմն զնոր կա-
թուղիկս իրեն զմ՝ զարեցուցիչ, և միանգամայն ընդ նոնի զնա
իրրեն զաւուրնարդ ուղիղ կարգաց։ և կամ ճշմարտիւ ասել,
թէ այն ապաւաղ գրուեալ է՝ յովհաննու հայրապետի։
Ընդարդ՝ յովհաննէս կիթիշկ պատմիչն, որ է առաջին
պատմիչ վարդապետ յովհաննու հայրապետի, նոյնպէս և զոյնք
առհարկ, ասենէին ոչ լիշեն, թէ էա հակառակ գրեաց
յաղկեդոնականաց։ իսկ ի թէ այն գրեալ՝ յովհաննու հայ-
րապետին էր, աւտարարկոյս զոյն ևս ի մէջ բերին ինք։ և
այս յայտնի և տեսցի ի յորուածն։ Գ։

Հինգերդ՝ մի ունիմ ցուցանել ի յորուածն։ Է։ ի ժողովն զոր
արար յովհան իմաստասէր հանդերձ տասուսովք, նզովեցան
գ՝ վասապարար յաւելմանիսք ի հաւատոցն յուլիանոսի ազիկաս
նաստոց։ մինչ թէ՝ սուտ էր յուլիանոսաց եղև այն ժողով։
զոր գրեն և նզովն իսկ առմիք, որք դատեն յայն ժողով։ Իսկ
ի յուղարկագրութիւն՝ յորում՝ ասանցն պատմութիւն այդպէս ժո-
ղովոյ, բնաւ ոչ լիշի այդ։ Որդ՝ եթէ լիսուսի հիլնասէն
այնր ապաւաղ գրեալ՝ նա ինքն գուսարող ժողովոյն յով-
հան հայրապետ էր, զնոր ոչ ինչ զայլ ինչ։ զոր ոչ գրեալ
խաւարարար գուսարեցուն այն ժողով։ Օ ի յայս է թէ մին-
չև ցայժմ ոչ երևեցաւ ուրեք այնպիսի աք ուրումիչ ժողովոյ՝
զոր իցն միանգամայն և գլուխ ամենայն ժողովոյ, և ի յաւուրս
բերելն զպատճառս ժողովոյն՝ ոչ իցէ լիշեալ բնաւ զգլխաւոր
պատճառն, որոյ ի՞ն գուսարեալ իցն այն ժողով։
Վեցերորդ՝ գրութիւք յովհաննու հայրապետի հրատարակ և ա-
նիմբ ուս մեկ, են յարմնեալ զանազանուած շարագրութք, վայ-
ելուչ կարգաւ, հեղասահաբոյր սիրով, խաղաղական ոգով,
և բազմահանձար իմաստութիւ։ զոր նաև պատմութեանն յով-
հաննէս կիթիշկս վկայէ՝ որ քաջահմուտն էր ի քերթուածս

շարաւարեալ։ Եւ զքրիստոնեայսն ի գրանցեալսն ոչ տեսցէ.
իսկ թէ նոցանն իրոց, եւ հնարեսցեն զնոսա ասմունս ի ա-
ստուածաբանութենէ։ Զսուրբ ի գրեցիկ ինքն յարդարեցուցանեն
նոցին իսկոյ։ Զոր զի գրեցիկ ինքն յարդարեցուցանեն նոցին
ա-
նոյն

,, ծառայեցէք ի կենդանի կերակուրս հրամայեմք լուծանել
,, զօրաւորն և սրամիտն, և այսպէս ըստ իմ հերձուա-
,, ծոցն ցանկալ պարտիմք, և լրջափակեմք զպարբ-
,, պեալ առաջնոցն, զի մի սրգեալ մուծցի ի հերքս ա-
,, ղանդն հերձուածոյն քաղկեդոնի, որ սխալեալ տարա-
,, ծեալ է ընդ բոլոր հայք։ Յս կոնոն կոչեմք այս-
,, ոիս, զձու, և զձուկն, և զձկեթ և զիւղ և ըզ-
,, պանիր և զգինի մեսձաշուկ կերակուրս կարգեսցուք։ Ի՛ որ
,, եթէ ոք յայսմ հետէ և յառ առա՛ Ի՛ զայս ամ բաժանել
,, ի մեռելոց, նզովեալ եղիցի։ Հաւասարիկ զայս գրեցաք
,, կանոնս՝ ես յովհաննէս հայոց կաթողիկոս։ Ի՛ զ ոնհեթեթ ըզ-
,, գայսրան, այդ իսկ հնասարն անխնելոց ասելոցն է։ զի
,, բարեզ կեսարացին զձուկն գասլան ասէ։ և առաքելոյն
,, վկայէ։ այլ մարմին է ձկանց։ արդ՝ առաքելոյն մարմին
,, ասէ։ և հերձուածոցն՝ ջուր։ Յ՛կ առ ձկեթ։ գիրք գիւղ և
,, զձկեթ մի ասէն։ եռայի ասէ։ փայտ իւղոյն։ և դաւիթ։
,, ծերութիւն իմ՝ ի ձկեթ պարարտութեանն։ Երկն առ ուեստա-
,, բանագիրն։ զի ասէ վերս կուսանաց։ Լեռ ձկեթ ոչ առին։
,, և գրիչ թէ տուք ինչ ի կիւղայդ ձերմէ։ և ահա յայտ է
,, թէ իւղ և ձկեթ մի էն։ Յս ապայմ ոչ եթէ պանիր եկեր։
,, այլ պատուղ ծառայ։ և ել ի դրախտէն։ Յս եթէ ոք ըզ-
,, կիւրակէ իւրն զուրբաթ պահէ։ ոնհնարին մեղք էն։
Յս ի բոլշնոյակ գրութիւնն անդ կրկին և կրկին բազում
ոնգամ ղայսպիսի բանս։ * Կարգեցաք ապ ձառս բազումս
,, հակառակ երկաբնակացն քաղկեդոնի։ և խղեցաք զորսն
,, ապականութիւն։ որ սխալեալ երկեղայ յայսմայր տարա-
,, ծեալ։ վկայ բազումս կրօնականացն յիրկաբնակ հաւատն։ և
,, մերժեցաք զամա ժողովոյն քաղկեդոնի։ Յս թէ՝ * զի
,, մի՛ քաղկեդոնականն ոնասուն շարունչ կրօնականացն մերքս
,, յուզիչ հաւատոյ սնոտի։ Յս թէ՝ * զի զասեալ սրոշես-
,, ցուք՝ մի կարգաւոր յերկաբնակ յաղանդոյն քաղկեդոնի։
Յս թէ՝ * զի կարկեալ փակեցի աղանդ երկաբնակացն։
ԽԲ, ԽԲ։
Տեսանէս, թէ սրոմ ոչ ասաւ, և սրոմի ոնձառնի և յան-
դգանդն բանիւ խօսի դա, և քանզի խառնիխուռն շարադրա-
թիւն։ սոնսկս էն և առաւելապէս էս և այլ կանոնք և գիր-
ոնանաց դրդա։ Լսկ մեք յայն սահս զոյս կանոն միոյն ի մեջ
բերաք ասա, զի ի մէն այդր իրն բանք լինին և ի հարաւաս
կանոնաց բուեթիս յովհաննա հայրապետի ամասասարիքի։ այլ
սեռ, թէ գինի և գինդ գրի նսմ և ինգի բանիւք։
* Յա այսոքիւք ապ էն ոնոնք դարձեալ՝ որք ի սի քառաս-
,, նեարդս պահոյն զաբաստ և զկիւրակէ սին ՇԸ սրտմու-
,, թիւն

,, ինչ և զ. ասպատարաբ արկանեն, որոնք և զայլ ևս հինգ
,, աւելորդ զանգեալս. ոչ ասեն թէզ զիրկելոցն ի նոսա կա-
,, տարել, զպատուաբար. առ երեսս աւելորդեալն ինչիս.
,, ապրին զնել զասասարոյ, և որոնք ի շարողաբ ոգան.
,, զոյս կերծանին թերիարասս. զնուաւարոյանին այս.
,, ինչ հիմարաբանուսուսուր մեծ և զանձարոյ ինչերս, զայ
,, խարհարդ. զի զոնձանելն իսուասարելոյ կենաց յրանայ
,, ի մինն մերում զնչիարասելն. ( ) զ ասպ զնարհարդ
,, ուսուր կենարանի ի մեր բնարեալ ասէ։ ։ Յորմ ասուր զա
,, զանոյ հոգիանեայ, լ զ ինքեան ի մեռելանեան զանարդ.
,, կայնին մերանելալ բանեանի. ։ ոտն և հայրն էր ուս.
,, քեալ ի հարի զանանարկանայն մեզ զանցայ մերիարդ.
,, ինչ։ ։ ունին ասաբ և զերկրագն իր իրարասարկալ կառ.
,, նեչ զոյ զ զ զարասան. յորոմ հինգասարկանայ ոսկ.
,, նանի հոգեալ լինին հեզայն նայնք. զոր մարգարեն ս.
,, սարարել զնս անանեան, զ՝ մերիրն և մանալ զ և կենա.
,, ասաբ նայ։ ։ սոն և հեսարակաց մեր գնուիի ի բաց
,, զիրկ՝ զարս ի պասանիրանանգանցանի՝ ինչն հարդ զանարնա
,, մերայ ունիս և ուրարանանի։ ։ Յորմ ասուր գանան՝
,, ի նախաչարեն մերմի ոգեանալ գրանք գրարանն։ զա.
,, ցայիանն ի բաց երանանալ ի նանանի ասաբ։ և փեսայն ի ին.
,, գնան ի ներքս ի լուսանչեն ասոն յաստարասս զնարանս.
,, կեանն իր ինկանի։ և ի զիրանալ շարարանելս ոգոն մեր.
,, կանայ ի մեզ զարուի լցաս արարկան և լուսոն, ի բաց
,, ոնկալ զրամարանալ արարանանի։ զի որ ի՝ բնին
,, հրանի մեզ լցս ոնանիանկան։ և փարաբ ինի ոնաբ փարա.
,, նակ ասանիանայն լուսաբ։ ։ զ՝ զի ասանանաս զոն ինչ
,, ի մի ասրա ասաբցեց։ ։ Ան և նարարարան լս ասն ոնաբ, և
,, սկիզբն զնարս զարարանանանանն ասաբոյ։ ։ Ան և ասա
,, երկս զերն կալալ հորարարասան, և ասա հանարս։ ։ Ան
,, և, զ զանան ասրարի՝ ի հասարի մեզ լոյս ծարանաց և
,, ծարանի։ ։ Ան և ասանանանանի զարանն զարարանի։ ։ զ
,, զի ոչարան մեռարանի և ասա, և մեծանանաց հրարանանի
,, զարասանարոյ։ ։ զերան ի ըստ զերանաց հրարանանի՝
,, զասասանարանի ի մեզ զարանանի զրասանի։ և և զարս զան
,, զարան՝ զասասանանանանանի զեր հրանանանի զարանանի և։ զհա.
,, բաղասարանանն, ասանաց որոյ ոչ ասանն և ոչ զասաբ ասա ասա
,, ասարանն, զասա ի յերկրանց ասանի իրն ասալ կենասասանն զե.
,, բանարս, զեռան ասանս և նարարանն զանանալ ի մեզանն եղան.
,, ման։ ։ Զ՝ զեկ յերկրաբարանան զասասանաց ասանի զա.
,, ասարանանն մեր, և զանարանանն իրաբ ի զի եղանանալ ոչ.
,, բանանանն, զասասանն ասրա և ասասանալանի։ զի ասրան.

յամենեցունց յոյսդանեն տրամադիր և ատրժանաւոր իրաց
զասրսիոսցուցանողն զմեզ Հաստատամիտ գոլ զերկիր ։
Յչ ասաս զգաշակոյցանեն , զի մի սրասրուճանաս ոյսորիսի
յարդասցեն աւասր կիսլակերի՝ զեղեսցին 'ի կերակրաս կամ
'ի զրօանս ։ * Ի՛ իոյն ցեկ ասէ զգասշանայցեմք՝ 'ի ջանիա-
սորդունիցն ոչ յանդարիցն ելանել սահման ։ Ճանապարհ
զարքսունի գնասցես ասէ ։ մի՛ խոսրեսցիս՝ մի՛ յաջ և մի՛
յահեակ ։ (զի) Ի՛ սա պատուիրսանադրեալն ոչ ձգալի հա-
սանել կանոն , Հոս յահեկակողմանն դունդաչի խոսարհալ
Ճանապարհի ։ իսկ որ յսառասելագանցն նկրաի հրամայե-
ցեալցն հասանել , զաջակողմանն ոչնսիսին սանելացաւ զը-
սանալ զիսոսրսունին ։ Ի՛ ինն յանդգնաբար յապաշխարս-
ցեն հոսելով վասնգս՝ յուռասել սիդուցեն յանդասասցեն
ընկղմի խորս ։ և միսան անդարսաբար ելարձակեալ ցոս-
զուցեն յուսով՝ զբավանդակ զերկիրսլին 'ի ցաց լուծանել
զկապ ։ Ի՛սկ որ յերկաբանդիսրացն զանգիսեալ հրաժարի-
ցե ծոյրայելչ խասրմանց , մինչին նմն արդարսակ և անրա-
սերիսրաղ Ճանապարհաս քերիցին ։ յորմէ ալ փսիսեսոցի
նախահաղցն հոսասասեալ սահմանք ։ ՝ի՛ ոչ ասրասանիրնն
ասաս զանգաշխարսունեն 'ի վրի ածել զնսիր (Ի՛ սախանագին
վերջ) ։ և ոչ նմանաբերն ամա՝ զծամակասն դասասրիցայոս-
ցանել և փսիսկացուցանել զասասրս ։ Յս ոչ գրել յաս գե-
ղասանցագոյնն սոցա ասեք վերանալ ելանել ։ ոչ ցեկ ը-
անդարձունի և ը բերանաբուծոսցեն խասանել և զքնոյն
խորասցի՛ և զգլեՃանասցեն սրամիսանիսունի ։ իսկ 'ի
արասանկանան՝ ծանրաբեռնուեն 'ի ներքոյ գնանկ տկար
քնասցես , մորմնասրան լինելով յասկս՝ քան ցեկ սի-
սասրան ։ և 'ի կրել մորմնոյն՝ գասանել հոգասոյն զկո-
սասցեն սարակուսանս ։ Ի՛ սայց խնդրեմ լինդանել զդո-
սանն իսր վիկլականս սյս ամ ծ օր՝ յերիկորեայ շարունն
վինի. ցերեկոյ միաշարունն ։ քանզի միեն՝ հիմն 'ի ներ-
քոյ ունկեալ ինի սրասանանկանագունիս սյսմիկ ասաս , և
միւսն՝ ասաս 'ի վերայ եկեալ բավանդակի ։ զի սյսանսակ
Ճանապարհիցն զերջոյ և ասաջոյ սրասանդիրքն յանճսեն
զիսասս ։ Ի՛ յետ քարշունդ իմն վարդասեասցեն քսան-
գասկեալ զբանս իսր 'ի կարգս կանանաց՝ սահմանեալ սրոշ կա-
նան հաստասսին 'ի վրի կիւրուկի և շաբասեաս ։ զոր գասցես
'ի յարանցն ։ Ը ։

Ի՛ այժմ հասն մասեա՝ ասղաչեմ զբանս սոցա ընդ բանիս այնր
ասղաւաղ գրեալոյ ։ Ը շարագրեցեն , Ը ուսին , Ը քաղ-
բասցեն , Ը վիրպասցեն , Ը բերանն ոգասյն , և Ը այլ հան-
զարանաց ոսկի 'ի վրի մի և նայն իրի ։ Ի՛սկ զայն , զի միոյն

[illegible]

Այնուհետև թե և ոչ ամենայն գրուածք երկրորդութիւնքացն ասարանդեալ է միմեանց իւրաքանչիւր երկինք յերկրի · որովհետև քարոզեալս երեսի , թէ այն միայն ոչնչաւոր գրուածն , զ յայնմանէ հոգ.

բառեան իմանասասցէր , ոչ ոչոյ ·

Զամենեքեանսն ոչ յայնմէ տեսանել ի վերոյգիտալ խնամս կամ ասացուածս գրեալ , հերետիկոսքն ասել և միոյզ պնդեալ իւրեանց մինչ թէ ասացին Հաւրին և Խոնարհագրին լուծեալս զաւրութիւն և զիւրաքանչիւրոյն ազգաց հոգոյ · որպէս որ ասացին իրենք ի լուծանելոյ զաւրութեան և զիւրաքանչիւրոյն , էա հաստատեալ մինչ հերետիկոսքն ասացուածս գրեալ ծոյ · Ասէ արդ՝ ասացին Հաւրին և իրենք ի լուծանելոյ զաւրութեան և զիւրաքանչիւրոյն հոգոյ հաստատեալ (զարդեալ յայնմանէ զերեսպարեալ բանք ասաս) , ոչ՝ յայնմանէ զերեսպարեալս ոմն տեսլական ազգեցեալս գրիգորեանոյ անձանուանեալոյ յուսալ քան զիմաստասէրն , որոյ և բազմապատ ասացեալ ի մեր ի ներքուստ զիրս բանիցն վանահայրն բազմաբանեալ , որպէս ուրեմն և հերետիկոսքն ասացուածս գրեալ ոչ է յայնմանէ հաստատեալս , այլ նա ինքն յայնմանէ վարդապետեալս անձանուանեալն · Զոյսոսանեալ ասեն և ի պատմ · գլ · ԺԲ · երես · 352 · և 353 · և ի սորին երկրորդութիւնս · և · Ի յայնմանէ վերոյ ասեալ ոչ միջոցաւ ոչոյոց , երբեմն մինչ ի սարդեանաց մանուսիկեանոյ · որոց զոր ի կարգի պատմեսցեն ասա զարդանն յոյսոյ մանուսիկեանցն կրեսցաք · ոչ և յայսմ ծանաւանեն · Ասեն եկ կամ կամել սինկերեանք հաստատել ի

քանս սարեալսաց վերոյգիտ · զորոյ սոնս ի գլ · Ը ·

Նախայս · եթէ այդ ասացուածս գրեալս ի կարգ յայնմանաբանանանեանցոյ կամ սինկերեանցոյ , և ոչ յայնմանաբանանանեանցն , զիարդ ասա զնոսն յայսմ գրուածի ասել՝ թէ ի քա, զարդ է զիրսն · Պիտէ՝ զայսմ ոչ այլ մեր պատմեսցուս զանոնք է նշանակել , զայդ եթէ զոյս , զի հաստատեալ զանոնք սանանեանց կամ մեր զանոնք ասել զոյն գրուածն զանոնք ի ներքուստ զանոնք զանոնք , երբ էլոյ ասեալ · Է զի երանելի էր , զայն , զարդ զանոնք յայնմանէ հաստատեալ հաստատեալ է մեր զանոնք զանոնք զանոնք , զանոնք , Եթէ զանոնք ասել՝ ի նոյն են զարդեալ զանոնք , և զամ սանանեանցն պատմեալ զանոնք զանոնք զանոնք

զարհուրեալ հոյլոց կիթղկեն։ Եվ որ ընթերցեալ ոմանց՝ ոնկեալ են՝ ի տարակոյս՝ ի վերայ գրուածոց մանդակունեայն։ Զայ և մեկնեալ կիթղկեն՝ ի ցրեբատուանելոյ գալուն՝ ի սա-տանայանին՝ զոր գրեալ՝ ի հոռվմ՝ ի անդ սնանելի կերս դասի և զգրուն յովհաննու մանդակունեայ։ Մեծդ զի յորմնակ ինչ սրատանելեն ժաղովին մանաղկերայ՝ եղեալ կայ և այլ ինչ հատուած քանից յանուն Յովհաննու մանդակունեայ։ Զանմիջապ զկնի ասաղ գրուն։ Եւ ահա ոչ ոչ ասելոր-պարան մատենագիր յանդայ առն։ Թէ զայրոպոր գիմարբա-կան բանս գրեալս ի հանիս մանդակունեցի։ և բաժանեալ զհայոց՝ ի յունաց։ Զոր՝ ահա ոչ ոչ ոտանեալ կայգեալ են զայն ամ՝ ի գիմն մանդակունեայ, նոյնպէս և՝ ի գիմն յովհաննու

Խմաստասիրի։

Եւ սէ միոյն յանուն սոցա։ այլև յանուն այլոց երևելի անձանց ընծայեալ ասեալ։ սրբոյ գիրն բանս յանդանեալ գրուածս։ Զոր որս և ապագիա ոմն։ որ արարեալ է բոնս ինչ՝ ի մեկնութիւն աւանդութեանցն պատմեալ՝ ի խնդրոյ գրիգորի վեր-ապոր։ գաղնալ հատուած մի յաղաւաղ գրուածոյ ոնախ՝ ի վերայ պատմութիւն ժաղովին եղբի և յովհաննու՝ հարցական եղանակաւ եղեալ է զայն՝ ի բանս իւր։ Եւ՝ ի բանից սոտ-ոարդութ առեալ զայն այլոց ուրումն՝ ամենևին նոսին շարա-դրեալ է և հոդայանոն է զանեակաւ մուծեալ է՝ ի տոդագրեալ մեկնութիւնս ընթերցուածոց։ և զայն ևս եդեալ է յանուն գրիգորի արշարունեայ։ տերեւ 165։ Զոր անհամանձայնութիւն՝ ի շարագրութիւնս և անշարայարութիւն ունելոյն և կարգին յայտ-նի ցուցանէ։ Թէ այն յաւելուած բանի սէ և հեղինակին։ մեծդ զի՝ ի գրուածս արշարունեայն։ Զի ձեռագրոց այն-սիսի ինչ ալ գասանի գնաւին։ Եւ ահա ոչ ոչ անհաւասարութիւն զոյս յաւելուած բանի տուեալ են այլոց։ և գրեալ են յանուն գրիգորի արշարունեայ, նոյնպէս և զոյն աղաւաղ գրուած և զկոնտանդիս՝ ի յովհաննու մանդակունեայ։ Զոր՝ ի ոմանք յանուն յովհաննու մանդակունեայ։ և ոմանք յանուն յովհաննու խմաստասիրի։

Եւ զայս մի՝ զարմանար։ զի ահա և գրուածք ինչ հոյլ-ուանոնք համանման ոմոյ աղաւաղ գրուածք գտանի և՝ ի ապա-գրեալ գիրս խորանս։ Երես 176։ որ՝ ի ձեռագիրս սէ գոյ։ և այլ հատուած մի բանից ևս եդեալ կոյ յոյլ գիրս հայոց յանուն յովհաննու սկիզբ բերանոյ։ Զի՝ ի մեկնութիւն սմ և գոյին յոբայ։ ուր ցրկոյս և հոգիս կրկնի։ Թէ՝ ի՞ որպա երկու բնութիւն ասել։ ոչ՝ մի բնութիւն։ և բոնն աւորակով կնքի կրկնակի նշանիւ։ Եւ Թէ քանի՞ սուա է սոս գրուած։ յայտ է ամենի՝ սրբ կոմիտասն յոդղասել զայն՝ ի հոբաղասա գրուածոց յով-

Հանեալ ուսերանի . Լայն սակայն ապարգելն յոյն սակս
ընդարձակ է պարս յանառն սակերեալսն , զի հասատասն հա-
մարեալ զ մարդոյն բան իւր .

Օ այս զիարդ առաքն դնեմ և մեծիմաստ վիպն հայեցեալ ի գ-
նատիս գասակեալ հեղեալսի շարժուցան . զի ի մերոնել նաս-
զան զուկասս . գլ . ԺԵ . համար . 17 . կամելոյ զգուշացա-
ցանել զբնութեարդան , զի մի զմերնոսանն իւր հաստատեսցին
ընդդեմ մերոնեանն յանկնութեան , յորմէ զինն
յերեսն . մարս . Ա ։ Զի ոչ ասի ինձ զերկ՝ դեղն , թեթ զարմանա-
նեալ (զի զանկնութեանն) յանդգնութիւն . սորա ասեմ զբ-
նան . զի մի է յանկանոս , այլ այլոց ուրուն , զի իրով
անուանեալն արդարանալ ոչ ունիք , զնարս անուանն ասան
հատատանել զիրն կարծիս ։ Օ այսպիսի ինչ և զաղար
միարանեցին գրն ի մի պատմագրս թեթն բաւականալ . զորս
զանան կարս տուանել ի յառաջաբանութիւն պատմութեան
յերբ . ։ ։ . և . ։ ։ .

Լաս այսմ գտանեմք և ի պեսպիս Հառքնարիս և ի կանա-
նացիս և յայլ տեղիս . զի գարձք տրիսակ ամենայ և հակա-
ուսկարաց ընդարձակեալ են ուրեք երեսելի միչապ հայոց , և ա-
ուսկարեալ զ տրեք միչապ յունաց , և ուրեք ուրեք եւ քանչուսպատ
հուսմնոյ և ընդ հանուր ժողովոց . Լ՝ հոս և գլեմն գաղանա-
ի բոլոր տեղիս զիրն ասելիսն ասելիս ասելիանոյ ասելիս և
ոչ ասելիս ասելիսն ասելիս . զոր ի եղելոյ ի ասելիս յանանեալ ի-
ոչ ասելիս ասելիսն ասելիս . զոր միչն անցին ասելիս քան զեպ հայրեալ . զոր
մասասարի . յորոց միչն անցին ասելիս քան զեպ հայրեալ . զոր
ասելիս ի քանի՝ . Ծ . (1) . երբ . 558 . Այսպես և ես սա ինքն
կենամ զբանանս զրիպորի ասելիս . զոր համարելով յա-
հանեալ սարանեալ յանանեալ ի ոչ բերել ի սեղիս սե-
զան ։ Այլոն նման և յայլ գիրս մեծագ ի յեանն զրանանս են .
բաղում ինչ խառնիխուռն . զորս կարկ ասի զ տեսանել , ե-
թեն ուղղութիւն յա զեանցի ի նոսին , և համամատական ըն-
պեսպես յանանեալ ի նոսին .

Լա այս ոչ միայն ի հայս , այլև բազմ ուսանելոյն ի յունս
և ի լատինս . ասասկ՝ պարզապէս թեոդորոսի մասանեալ .
ասասկ՝ յարմենեցին ասելս նասանակ ի գրոսն ի գ ի գիմաց ոչն
կիրդն . զոր ասելիսն զինի բազմ ամաց ելն ի յայս ի հին .
գերարդ ընդհանուր ժողովն . ոչ եղեալ է ի կասանելն .
գլ . Լ . երբ . 264 . Այնպես յորոշ գրանանք յորմեանան ի
հիմնարկեալ յանանեն ոչն զանոնի . ոչ երկար քանի հա-
սանելիս ասելիսդրս . հա . ե . գլ . 4 . երբ . 107 . մինչ ի 150 .
Լաս այսմ յարմենեալ են և բազմ նասանակ յանանեն զրանանս
մասնանդասարաց հանանեալ . զբս յասանն ասելանք ձեզի
քանեալ զանանեն լինել յոգեալ յասարաց . Լա յորմեանա-

[illegible] պատմութեան հին ժողովոց տեսանելիք ձեռն մինչև 'ի թագաւորաժամուց · և այս նոյն 'ի հին ժամս · ՅԻ որոց և մեծն գրիգոր պատ յերրորդ թուղթն' զոր գրեաց առ փոքրն Ներսէս Հայ իշխան, ուզգ ասնէ նմա զոր պատմութեան ժողովոցն եկեղեաց' մի ընծայել հաւատս ս և ինչ օրինակաց, այլ հայել 'ի հին և յընտիր ձեռագիրս · Սմին նմանն և այլ անհոտմոր խանգարմունք մուծել էն 'ի գիրս' և 'ի հաւատս սրբ հարց' 'ի թշնամեաց · յորոց եթէ կամիցիմք բազում օրինակս յառաջ բերել, մատեանք իսկ ոչ բաւեն · Լ. յայսմ ինչ և յայն ասէս յիշեցաք ասա, չի ցուցցուք ընթերցողաց, թէ որպէս յայսոսիկ' նմանեցան և 'ի պատմիս' սրբ հոյլն 'ի գրածս յովհաննու խմաստասիրի և յովհաննու մոնոպիերացւոյ, մուծեալ են շինութեանք յօտարաց · Տէս զայսմանէ գրեալ 'ի յոդ · Ղ · մասն 'ի վերջն ·

Յօդուածք · Ի ·

Եւ ցուցանի, թէ նախայիշեալ հաւատ եկեղեցական ի բարեաւորութեանէ և հերետիկոսէ է հարազատ քան յովհաննու խմաստասիրի ·

Սուսգեալ հաստատութիւն, թէ այն սաղաւաղ գրածք ժողովոց և խիստ կանոնագրութիւն ընդեմ քաղկեդոնականացն' ոչ է յովհաննու խմաստասիրի, այժմ առաջի կայ մեզ անաստակաբանելի բանիւք հաստատել' և ոչն յայտնի ամենեցուցանել, թէ միւս այն գողելի գրածք սանոնագրանական' որ 'ի նոսա, թէ եկեղեցական կանոնագրութեան, ուր և առաջի գնին մեկ մի եկեղեցական կանոնագրութեան պաշտաման եկեղեցւոյ' գերեցիկ յորինուածով և ոչխարհ վիպաբ, է նորին յովհաննու խմաստասիրի յանբարդին եղիայի · Լ. ե եթէ այս ցուցցի, ասիցի իսկ գրել' յայտնի լինի, թէ այն նախակարգեալ աղաւաղ գրութիւն ոչ է յովհաննու խմաստասիրի · ևս և ցուցանի, թէ յովհաննու խմաստասէր չի կացեալ հակառակ քաղկեդոնականաց · որոյ հետև վիպաբութիւն այսր գերապանծ գրածոյ ոչ միայն ոչ ներհակի քաղկեդոնականաց, այլև հաստատեալ այնմ 'ի բազում իրս · Պատրաստեալ արդ 'ի ցուցմանեդ ·

Լ. Նախ առաջին' յովհաննէս կիթղիս պատմագրանն յայտնի վկայի, թէ սա ինքն յովհան խմաստասէր յանբարդն եղիայի արար զայն ճառս · մեծագ զի' մեզ 'ի վերայ այսր ճառի 'ի լուսաբերիչն բացայայտ դնի անուն հերետիկի նորա, * յովհաննու խմաստասիրի ‖ · կամ * յովհաննու փիլիսոփայի ‖ · սայնպէս դնի և 'ի գիրս յովհաննու կիթղիսի' յասել նոր զանբարդն եղիայի այսոր, * մեծ խմաստասիրն յովհաննէս · · · յա-

[illegible]

Երրորդ՝ Հեղինակ այնր գովելի պատ յովհաննու Հայրապետ զանձնէ լինելոյ ուշակերա Թեոդորոսի մեծի վրայի գրելոյ՝ անդ այսպէս. «Զ Որոնապետ վերադարձն ունէի, զոր՝ պարտիւ՝ ինձ՝ Հայր, Հոռոգամանի՝ և՝ Հայ Հոռոգաց՝ Տ. [illegible] վերադարձ Թեոդորա, զ՝ մերոյս՝ ուսանելոյ՝ զանձ՝ ապաստանեալ՝ զանձի։ Խոսք՝ որոյ՝ ի պատասխանեալ՝ յայտնի ոմանիցք, ոչ՝ զնի և՝ գայսմ՝ տարս. գ. գրիր՝ 17։ երկոս. 674։ թէ՝ յովհան խնամատարն՝ որ և՝ Հանցի էր ուշակերտ այնր Թեոդորոսի երանելի վերայ։ և զի՝ զիս՝ ոչ՝ ոգ՝ յովհաննես՝ ա. նուն կենդանի Հայոց՝ որ իսկ՝ ուշակերտ Թեոդորոսի վերայի, ա. ստ Հեղինակ ոչինչ գրոց՝ յովհան Հայրապետ՝ ի նոս՝ ինքն՝ յան Հան խնամատարն։ Զի՝ Հոգևորելոյն՝ արժան՝ ի գիտել՝ զի՝ ոչ՝ Թեոդորոս՝ վերայ և՝ Գրիգոր՝ ոչ՝ ուսացաք՝ ի պատմութեան՝ կա. վեալ՝ և՝ թէ՝ մեկնանամն՝ քահանայ՝ Թերևս՝ պարտ՝ էր՝ ասել՝ Եռաբեանս՝ ի յուսնկան՝ մասն՝ Թուխիանոս՝ Յ՝ խոս. ռոնդ՝ ագրեալ՝ զի՝ զիրս՝ պիտանի՝ ասեալ՝ ասեն՝ գայթակղ՝ մեք՝ ի՝ [illegible] դարձ՝ [illegible]

Չորրորդ՝ պատմագրան՝ յովհաննու՝ դիպելոյ՝ և՝ ոչ՝ պատմիչ՝ Հայոց՝ գրեն՝ զյովհաննի։ Հարցապատասխանի՝ թէ՝ նա՝ հզոր՝ էր՝ և՝ պատ՝ չելի՝ յոչ՝ շարադրելոյ՝ և՝ թէ՝ գեղեցիկ՝ գրութիւնս՝ ածոյ՝ բանից՝ զարդարեալ՝ գտանիս՝ գրեալ՝ էին՝ զեղագիրն՝ պատմանց։ Խոսք՝ այդ՝ յորդի՝ մերում՝ ոչ՝ ուրեք՝ գտանի՝ այդպիսի՝ նոս՝ ըստ՝ ոչ՝ մեզ՝ ուշարեալ՝ ի՝ յովհան՝ Հայրապետ՝ ասելոյ՝ զայդ՝ միայն՝ նախակարգելոյ՝ նոսա՝ ուրեմն՝ յովհաննու՝ խնամատարի՝ ի՝ այդ՝ ասելն՝ թէ՝ ոչ՝ տալ՝ ասելոյ՝ մասն՝ ի՝ զայդ՝ ընդ՝ այլ։ Խոսք՝ եթէ՝ փոխանակ՝ այդր՝ նոս՝ ի՝ հնոս՝ ասասաւ՝ գրելոյ՝ ընդ՝ այլոցն՝ յովհաննու՝ խնամատարի՝ զնարդ՝ մանի՝ նոյ՝ յովհաննու՝ կենդանի՝ պատմագրանն՝ որ՝ անուանեալն՝ է՝ ի՝ փեմ՝ և՝ ի՝ պանծալի՝ հարուցելոյն՝ գրելոյ՝ պատագրութեան՝ խնամատարի՝ և՝ վերոյ՝ ասեալ՝ և՝ ոչ՝ ի՝ հնոս՝ և՝ ուղղակի՝ բոլոր՝ տերունական՝ շարագրեալ։

և թէ՝ * ղօղանջմամբ կարգաւորութեամբ պաշտամանն ժամուց
« գեղեցիկ կենդ յօրինուածովն նախագացեալ . . . « յայնժամ ձայնս
« և ի խորհրդարանն ընծայաբերելոց յարդարեալ ; [illegible] . «
Հիմունք՝ եթէ այն յան յաւիտենից պատմութեանն ոչ հաւատք
'ի նախասացելոյն ձայնից ; այլ 'ի միում ապաշխարութեան ,
սորա էր առել , թէ նա միայն յաւիտենականս կենդանի պատմու_
թեան ոչ է ամենայն բանից գեղեցիկ շարադրութեան . բայց սուրբ
է այդ . զի շարժմանութեան որ զօրինութեան է յայտ և յանդ . և
քաջ և գիտէ ; ընտրութեան առնել 'ի մէջ յաւել և գեղեցիկ շարադրու
դրութեան . այլ և առնէ բան 'ի խոսելն իշխանութեան է հայեցեալ քաղ_
ցրութեանց . զոր և գեղեցկութեան՝ երբ թէ անմահն 'ի գերեզմա_
նական պատմեսցէ . Իսկ եթէ զօրութեան գեղեցկութեան գիտէ , սորա
զհարազատութեան ազգայնոյ զրուցմունքն պարապ էր մերձաւորաց սա
ռանել . Արդ ոչ այս ազգայնոց գրութեան զոր գտանէ յաւ_
հաւանեալ կեանս , այլ այդ միա նախապատրաստեալ ձայն .
Զօրութիւն՝ յայս պատմութեան վերայ յաւիտենական խնամածութեան [illegible]
կատարեալ գեղեցկութեան և ամ բանք հայելին յայտնապէս էրս , զորոց
միջոցն զարդք և ազատք լինելին յաւելու նորին յաւիտե_
նական խնամակալին . այդ զի ոչ անդ ; զի ամենայն պատմու_
թեանց , զի պահոց շարադրեա և կերպական ազգահայեցից ; և
եւ զի պատմագրութեան որ զօրացեալ էր 'ի յայտ 'ի միջս
խնամակալութեան 'ի կայսերութեան լինելոյ նախարարաց , [illegible] . զայս
'ի մէջ բերելով մի առ մի գեղեցիկս խօսք զարմանալի զարմա_
նալի խնամածութեան և բարեպաշտ և հոգեւոր հանճարոյ և խո_
նարհութեան . միայն յարմարեալ զինքս ուսուցիչ խնկելոյ
զոյգ ; Այլ եթէ պայծառ խնդրոյ և մերձ 'ի միջս յաւիտե_
նական խնամակալին առաւել յաճախեալ էին . և 'ի գիրս սոյն
յաւիտենական հայրապետին նա միայն յաւիտեան հայրապետն վկայէ ,
թէ սոյն այժմ յաւելեալ են այսպիսի բանք ; և միայն զնոյն
խոսեցեալ կատարեցին . արդեն ոչ այլ որ յաւիտեան անմահական
հայրապետին կարգի հաստատեալ լինել հեղինակ այսր գրոց ,
բայց եթէ նա միայն յաւիտեան խնամակալ յայտնապէս եղիցի . զի
նա միայն էր յիշատակ յաւիտեան անմահական հայրապետ , և կա_
. . . : ! . յերք խնամակալ
Հինգերորդ՝ առանձին 'ի բազմաց յանդգն մերում , թէ յաւ_
հաւն խնամակալ , որ և ամենայն զանազան հաստատեալ 'ի հայս
զհարազատ ամենայն հրեշտակաց ; այդ առանձին և առաջին կա_
տարելին կենդանի 'ի նմ ; կատարեն խօսք 'ի գիրս կենդանական գան_
ձականաց , յառաջ . * Ի փառաւորեաց գրեալ է . առ մեզ , թէ
« և նա եղջերն հրաման , ՚Է՛ր ոչ առնել զկենդանին ժամուց
« որ հինգ երեքն առնել . որ. թէ մեռանի , ամենեքին լինի
« թագաւոր . և թէ ասացի ; լինի բաւականութիւնս ; և պատ_

,, Ամա՛ն, ասացուցեալ է, և գիտակը որ օձնեցին յովհան գրեալ
,, և՝ որ առնելոցն է, և պարտ է ասանել ։ Իսկ ասեալ ոչ այլ ան-
ելոցն է՝ գրոցածոյ լինի քան վասն վերջին օրհնութեան ; բայց եթէ
յայլ կիրսն յովհաննու խմբագրելոցն, ուր՝ ի խորհրդոյն գոծ-
եալ է իւրոց խասի և միւսոցն հիմանաց, և ապայ կարգել կա-
նոն ինքերդ, թէ * Զրտան է գինեհանգացն գնալ՝ զա-
,, հանային արդեալ՝ ը իւրեւմ ազգեցիցն, և. ՝ի բաւականանալ
,, թէ պահանջեալ ժամուն ոմոցից ։ Զ՝այս յայտ է, թէ
հեղինակ ամենայն գրոց և կանոնաց է նոս ինքն յովհան խմբա-
ասարեր յանձերդն եղեալն ։

Եկեղեցի կանոնք ոչ դեր ունի, որք յանուն յովհաննու խմբա-
ասարելոցն գնին՝ ի կանոնագիրս, յոյլ կանոնագիրս ինչ ունի։
ելն, յայտնապես գնին յանուն յովհաննու ասեցեալ. զի գրի՝
՝ի միջնագրի այսպէս. * Կանոնք յովհաննու ուղղութեան հայ-
,, ոց կաթուղիկոսի ։ Լրեալն նոր են ։

Յոմիներորդ՝ ասեալ ինչ քանք ոմոր գրոց ուրեք ասեալ գնին յայլ
և այլ գիրս գրեալք կամ ապագրեալս՝ ի յեղանն ՝ի մէջ, անմար-
մին անունովք յովհաննու ասեցեալ և ուստանք յովհաննու
խմբագրելոցն՝ ի մէջ բերին. զոր սրինակ են և քաղեալքն
մեկնեալքն ժամակերգութեանն. յորոց ինչ ինչ ապագրեալ են
՝ի կարգս մեկնեալն ժամագրքի մեծին խորհրդոյ. զի այնք
ևս յայլմ գրոց հանեալ են քաղուածոյ. և՝ ի վերնագիրս
նոցին յոմանս գրեալ * Լուսինանս խմբագրելոցն ։ և յոմանս
* Յովհաննու ասեցեալ ։ որ է նոցն ։ Զ՝ոմանք հանեալ են
քաղուածոյ. զի ոչ նմա՛ բառք և քանք ամենայն պարտին
այլ՝ հանեալ առելով և փոխելով. զի, անդ՝ ի ապագրեալն
յերեւ. 142. ուր գնի այսպէս. * Իսկ գիներ ոչ եթէ գինին
,, ասաց, այլ՝ զՀրէական զանհաւատս թէն առակ, ը է.
,, ասելոյ պանդխտի մարգարէութեն, եթէ՝ ի դիրեցայ կան-
,, խե հոգի իմ առաւաւ առանց առ քեզ ։ ։ Զ՝այս քան՝ ի
գիրս գանանագրութեանս նարին յովհաննու խմբագրելոցի գրի
այսպէս. * Զ՝ասց գիներ ոչ այնրան գինին՝ որքան թէ գինեա-
,, կան գանհաւատութեն անուանելով, ուր զարգանդին բա-
,, ւարի արդարն բերել զգրեալ, ը է ՝ի ելեալոյ պանդխտի բա-
,, նին, թէ գինեցաց կենիսն հոգի իմ առաւաւոր առ քեզ
,, ՝ի՛ ։ ը թէ՝ ՝ի միջոց ամենարբուոց հանարանեցիմ քաղ.
,, պէտք ոտ քեզ ։ ։ Զ՝ինչ որ ոչ անարարեալս գեա-
զանք, և իբր ուրք առանի, թէ այն պանդխտի գրութիւնն
և յովհաննու խմբագրելոցն ասեալ ։ Զ՝ա ուր ոչնչագիր յայտ-
նի է, մինչև նաև սահմանին իսկ թանգագրեալ անապրա-
գոյս նոր հանարել. և քերել՝ ի վկայութիւն զրուն քանեն յա-
նեան նարս՝ ի գիրս հայոցմանց. երես. 634 ։

Զ՝ոմ-

Լուիցես · 'ի կանոնագիրս ' է գլ · ԼԲ · կանոնք այդր Հաւուն ա-
ռաջի զնին անսեմամբ յովհաննու մանդակունւոյ · ուրեմն
յովհաննու մանդակունւոյ է այն Հաւ կամ գլուխ · և ոչ թէ
յովհաննու իմաստասիրի · Պիտեմ · սուսէ զնի այդ 'ի կա-
նոնագիրս · և զայս չորեքսամբք մարթ է ապացուցանել ·
'Լոյս' զի անդ 'ի կանոնն · իբ · գրի այսպէս · * Լուծան է 'ի
,, գիւղին' յորժամ ժողովին 'ի պաշտօնն · նախ պտուղս
,, քանիցն ասել զչորեսին ողորմասն 'ի թիւ խոնարհ ձայ-
,, նիւ · · · և նոցին զքաղաքացուն և զսաղմոսն զհետ գնել ·
,, զոր 'ի նոյն խորհուրդ արարեալ է երանելւոյ յովհաննու
,, մանդակունւոյ հայոց կաթողիկոսի ॥ · Իւր ահա ակն յայտնի
երևի · թէ' որ զայս կանոն գրէ · ոչ է յովհան մանդակու-
նին · զի թէ յիսուսի մանդակունին էր · զիարդ վկայ բերէր
զնոցն ինքն զյովհան մանդակունին' երանելի անուանելով զնա ·
Լուրկորդ' 'ի նմին տեղւոջ 'ի կանոնն · նբ · յետ քաղաքացուոյ
հեղինակին զխորհուրդ առաւօտեան ժամուն' յորմէ զկնի վո-
արեւագալին տուլմոսի · թէ յեղջե կաթողիկոսէ հայոց կորպեցաւ
այն · Լուրդ' ամենայտն իսկ յայտ է · թէ եղջ կաթողիկոս էր
հորիւր և յիսուն ամաւ յետոյ է քան զյովհան մանդակու-
նին · ապա զիարդ մարթ էր մանդակունւոյն' որ այդչափ ա-
մաւ յառաջ էր քան զեղջ · յիշել զնա · ուրեմն այն կոնոնք
ոչ են յովհաննու մանդակունւոյ · այլ' յովհաննու իմաստա-
սիրի · որ իւր ինքուն ամաւ յետոյ էր 'ի զեղջ կաթողիկոս ·
Լուրդ' 'ի նմին տեղւոջ 'ի կանոնն · լԲ · նա ինքն հեղինակն ըստ-
գուշացուցանէ զհայոց 'ի պօղիկեանց հերետիկոսաց · որք եին
'ի մոնիքեցւոց · և զօրացան 'ի հայս յեօթներորդ դարուն ·
ոչ ե. դրամիչք յունաց և այլոց ազգաց վկային · զոր և հան-
ատուտ նատուղիս ասիքանդր · հատոր · է · էջ · 549 · Իսկ
արդ' մանդակունին ոչ էր յեօթներորդ դարուն' և որ ըստ-
կնի · այլ' 'ի հինգերորդ դարուն' քաղուտ ամաւ յառաջ · ան-
զմորակուն աղանդն պոլիկեանց 'ի հայս · ապա ուրեմն հե-
ղինակն' որ խօսի յայն կանոնն պղօղիկեանց · ոչ է մանդակու-
նին · այլ' իմաստասէրն · որ էր 'ի սկիզբն ութներորդ դարուն ·
որ և գրեաց ճառս ընդէմ պղօղիկեանց · զոր և ունիմք առ մեզ ·
Այդ' ոչ առացաք վերագոյնդ · հեղինակ այնր կանոնագրու-
թեան յովհան անուն' վկոյկ զանձնէ լինել ոչակերա մեծի
թեկադրութի · իսկ 'որդ' մանդակունին ոչ էր ոչակերա թեկո-
դրութի · այլ' ոչն ոահակայ և մեղրավաղ · իսկ յովհան ի-
մաստասէր էր ոչակերա թեկադրութի · ապա' ոչ է թէ ման-
դակունին · այլ' նա ինքն յովհան իմաստասէր է · որ այսր
զոյն քան կոնոնագրութեանց · թոյլ անդգոյշք անպատրաստ
չիոթեալ են զգործս երկրաքանչիւրոցն ·

Ի՛ սառնար արժանի նկատել և զայս, եթէ զի՝ ելեալ յայսոսիկանէ յայտնի՝ իբրև զայսպիսի փոփոխութեան սեռական հեղինակի, այսուհետև ելանցուցչ զրան յանէնոս իսաստասիրի մանաւանդ ելանելոյն ասելով, ոչ և յայլ կանոնս ինչ պարտ՝ յանկանելոյ մանաւանդ յանկանելոյ յանկանոս իսաստասիրի ընդ ասելիսն, զայս քանի՝ առաստել յայսոսիկ գրուածս՝ որոց հեղինակք չեն որոշեալ յայտնի. զանիսիք են և բանք վերոյիշեալ ազատաց գրուածեն.

Ասիկ որ խիրեան. այդ կանոնք, և այն սանանալն գրուածի՝ յորմէ հանելն գոքին, գոսկ՝ ի յանկանել կենդանի պատմութեան խաղաղարար. Ասայ գոյդ՝ զի մեզի կայնել. Լսոյ՝ զի գնա զոյգ շրջանի՝ ի իսաստասիրին. Ի կիր՝ զի մի՛ ինչ նա աշակերտ հեթոդոսի, այլ մաշաց ինքն. ոչ ինչ վկայէ. Երրորդ՝ զի նա ինքն յանկանոս պատմութեան՝ յանկանոս իսաստասիրին տոպ. զայն գոյն... սակ անասնոս ի վերայ գրեալ բանս նոր. Չորրդ՝ զի ամ իւր ևս սի. Հանճաստանի ոձոյ նոր. Լ՝ հինգերորդ՝ զի ի ծանկ իւր սչ. պայմն վինք ի վր ոյնց նրոց, զարոյ քանք լինին յայն Հաս.

Լ՝ մ արդ՝ եթէ յինքսեն ոչ ասցուք, այլ միայն յանկանոս իսաստասիրի օձանելոյ ի այն Հաս. ինչ ասել անասայսիս, լեթ Հաս չի. կոցեալ քնաս Հակաւակ քաղկեդոնի. և այս յուցցն այժմ նասև. ի Հարաւայս պատմութենէ գործոց և վկայոց նորին.

Յաղուած. Գ.

Եւ գուցանի ի բանից ասացեալ պատմագրի վասն յանկանելոյ՝ ասելոյ, թէ Հաս վեկայ հակառակ քաղկեդոնականաց.

Ասել ի գիտել պատմագրական ուսումնասիրութիւն, թեև ամենևին որպիսի լինի ելեալ ոչս սը, յաւելու պարտ է ասել այնպիսոյն, որ ինքն առաջին պատմող գրոյս՝ նոր, քան այլոց որք յետոյ են ժամանակագրեալ. Բանզի յայտնի ինչ Հանդէ է պատճառ վասն Հանդեր, որ ասացեալ ի պատմագրութիւն՝ ցոյ թեև * ի պատ. մութիւն արժանն և Հաստատեալ ամենմիայն, որ կամ նոսա. Հաստատեալ է, և կամ առաջին. միայն թեև չեմք երկրորդ. ի վկայութիւն նոր, ինչ արդ՝ որք յետոյ Հեն ծանան. և ի պատմելն պարտ՝ ոչ բերին վկայ զոչ ինքնանց. կամ ոչ նշանակեն՝ թեև ասասի. ասեցուն, ոչ և արդան Հան առաջ. քանզի եթէ արդարի ինչ Հանճանալութիւն ասելոյն ի առաջ. ասոյն ||: Այս կանոն ամենն է ցոնանելի. Որոնք ըստ ոյսմ կանոնի՝ Հոգի և մեզ Հասն գտանել պատմագրս վա-

բոյց յովհաննու իմաստասիրի, և լիս գոտեալս պայծ՝ յա-
սեալ նմա հաւատալ, քան ոչխարիկ որք սչ միոյն լեալ են
Ճմկաւ, այլև ու նշանակին թէ սուտք առնեսն գիսրեանց
պատմութիւն ըստ մնոսին՝ յորում խաւարին, յաւուրքն
Լ՝ սաղին պատմիչ վարուց յովհաննու իմաստասիրի ոչ այլ
ոք յիշատակի ի մատենագրաց, բայց միայն յովհաննես կա-
թողիկոս՝ աշակերտ և յաջորդ մաշտոց վիճի, և սա առաջ-
ին ասի, սչ զի Ճմկակից էր, այլ զի հնագոյն է քան զայլս՝
և ի յիշատակարանաց կիթղեսաց էհան զսիրս կաթուղիկո-
սաց, ըստ որս և զվարս յովհաննու իմաստասիրի, և գրեաց ըստ
կարգի։ Պարթեր ասել, թէ գուցէ կայր և այլոք յառաջ
քան զնա։ բայց պատմիչս միայն ի սմանէ իբր ի յառաջին
և ի հին մատենագրէ առնասն զպատմութիւն իւրեանց, որպէս
և բոլոր ընդարձակեցեալ նոցին գուշակեալն։ յաւելեալ ի նոյն
և զայլ ինչ։

Զոր՝ ասեսցուք այժմ, թէ զինչ պատմէ սա զյովհաննէ հայ-
բասպետ իմաստասիրէ՝ որ ի յոյն ձևոյ։ զեմ ի մէջ բերել
թեոփեան և ասելոյս երեսի, բայց առ առասել հաստատուն
Ճմարտասէր ամբողջ ի մէջ բերցուք զոր ինչ գրէ սա զնմա-
նէ։ Զնոսա պատմելոյ էր զգարծս և զվախճան եղեալսի կիթղեկի
նախընթացի յովհաննու իմաստասիրի՝ ընդոյսաբ զհետ սոցանք
պատմութիւն իւր։ և գրէ այսպէս։

* Զնի սէ յոգորդ զուիտան սբ՝ մեծ իմաստասէրն, յով-
հաննէս։ որ հմուտ և սեղեռակ գրոյս քարոյ բերելոյ կան
շարագծոյ։ մասանց բանի և մանաւանդ, այլև վար-
ժից սեռից։ և սրբ՝ Ը գոյացութեամբ ի սեռական ան-
սակարարութիւնք՝ մինչ ցանհատ վայր։ և սարբերութիւնքն
ևս հանգամանաց։ և պատասխանոյ ունիցեալ ի. ան-
ջատից՝ սչ անտեղեակ։ գրել և կրթեալն վարժից թեո-
նոկանոյ (կամ թեոդոսականոյ՝ ի աեսանոյ)։ որ զար-
ուեստն ծառայ պատրաստ առաջանապես ներարկի յոր-
ուեսաասէրն։ յաւեալ ինն հմտագոյն գրով դրաչմեալ տայ
եկեղեցոյ՝ ըստ զամենայն կարգաստարութիւն պաշտաման
ժամանց՝ գեղեցիկ ինն յորինեալ ածեալ Ներսեսյուսեալ։ և բա-
ցայայտեալ ևս զմիոյ միայ կարգացն զանկեալն ի միսի
թարգմանեալ դրեալ եկեղեցեաց։ այլև ձառս ևս ինքնուրոյս
բանաստեղծս յարդարեալ։ զոր ցաւցիչս շար գործոյ։ և
յորդորականս ի սիրս ասարարական սակի։

Ով ամ՝ սուտարանի քաղաքացիք զանձն սուրեալ։ ուրեսաս-
սերարար կրթեալան ընդեր զինքն զիներ յերգս։ հոգևորս՝
պահօք և ասպնիւք։ ամենասկիզբ ուրանեալ։ և ի ներ-
քոյ ոչ յանեալ սար։ այլ յայծեալ ցիսիս դժարարերս

զգեստաւորեր։ Իսկ զպատարագն ի պատուական երան.
զի նիւթեալ զգեստաւորեալ պիտոյիցդեր. և ասկի մանր
խարտիւ ապացեալ, և խրովք անուշիք յոյն յիդիսաս-
նեալ՝ փեղեր ի ծաղկեալ ոսկերաց մեր յատ, որ ի ինանէր մին-
չև զգրապատան զգեստաւորեալ։ Եւ այնուհետև ապա առեալ
կապեալ, զի տեսանցին քարեխորշոյ քարի պատմուն-
խարտեան լիցի, և բազայն իրակոյ ի ստորագրեալ արտա-
ցոյն՝ ի ջորին ի բազի. և մի զի ոչ այնպէս յանեալեալ
ոմանց ոչինչ զարանի ի ստորագրեալ մարդիսն քերցի ի
վարեալարին առ բան, ոչ յերկնչեցար դերարանն զար-
դոց խոսանանք։ Եւ զի ասին իսկ այսարիկ ինչպա (զա-
նալ) տարտեալ ի գնչերիկ զարդուբ պիտոյգեստեալ զան-
ցուն զարիս եկեղեցոյ. ապա մարդի առաւել մարդ ի
կրաբիս քերի ի զարմանացումն զանեալն. ասկայն այս.
քիչ՝ ոչ ամենեցուն, այլ դայա միայն, որոց գրատարանին
գեղատարանեալ է գալ։

Եւ զի զի անուանալ էր զայնն ոչ ասելիսն ոմն հայոց միջի
առանն. և ինչն նոցա գնալ առ ամիրայեանն, և պատմիր
նոցա զվանկաստանեալն յարմանաս. իսկ նոքա զնա տեսանել ըն-
ծայեալ, վանդակալի զմի ի ծառայից իւրոց առաքեր՝
առ ինքն զայնն ոչ ասել։ Երբեմն տեսա բանալ պատանուն
յարքունական քաղաքն, պատգամ առ նա ամիրայեանն
յղեալ, զի ի տարեկանին զարդս զինքն զգեստաւորեալ՝
այնպիսի զնա տեսանի։ Իսկ նոքա զատարագնաստ զնոսանի
իւր ելա առաւել փայլուն և պարզապանն զգեստն ի պա-
նատանալ, և զոյներեկ ծաղկեալ մարդոյն ասկիմանալ
գոյանալ, և զանկիանկար գուսանանն՝ որ ի փայլոյն ապ-
նիանալ՝ ի ձեռն առեալ, այնպէս ապա զանեանն այլոն և
ինքնանալ առ ամիրայեանն մոտանի. Օր տեսեալ,
հիացեալ զարմացեալ ի զեղեցկութենէ նոր յուզեհամայ
հատանին և շքեղալուք գիտանին, ապա ելոյս աչքս
եասոյ նման։ Եւ ի նեռս հայոցանել գնա ամիրայեանն. ի-
ր. ասի այսպիս պիտանարանդ՝ ինչ. մի զի յայ ձեր ըն-
պանիկոյ և ինքին զգեստ պատանեալ. և ինչն ասասին
աղանիկուք նի։ Իսկ նոքա պատասխանեալ ասեն. Եհ. պիտ և քոյ նոյ
մերոյ առ ի մեզ առեալ մարմնոյն գնանալն փոսան
ծանանիլ. ինչպ իրքն վարդապետ, ասկայն ոչ ասելն չ.
բանեն արանքիկը նշանացն ոչ ծանանիցես. այլ՝ ամենին
հեղան. զնոցն չարչ նշանաց և արուեստից ասալ՝ ի ձեռ
աղանիկոյացն իւրոց. որ բաղանան բերքս զինու մարդ-
կան զարմանալ լերկիանն ոչ. և այնոր պիտոյացան
զգեստաւոր ասարիդոյց։ Իսկ՝ ասալ վասն զի գանանալ է ի

մինչ բազում նշանաց նշ չնարհ , վն այնորիկ ահնրկա
զգեստուք ինն հնարիւք զկարգաւոր խոսկութիւն մարդ-
կան ընտրեալեալ յերկիրս ոչ ։ Օ այս ապա և 'ի մարմ-
նաւոր թագաւորաց 'ի ձեզ ի սեռանել ծիրանեփոս և
ոսկեմանուկ զգեստիւք և գեղեցիկ զարդուք և զինուք
առ 'ի յահարկութիւն քաղաքաց բերել . զի թէ խորագնա-
զգեաց զձեզ 'ի մարդկանէ ոք անեսանիցէ , և գծուծս և
խոլորս , ոչ ոք պակաւցիալ զարհուրեսցի 'ի փառացդ ձե-
րոց , որ սէն երևի ։ Այլ եթէ զքանդակն զիմ զանանել
խուզես , հրամայեսցէ՝ ասուութիւնդ քոյ՝ արտաքս սակաւիկ
'ի մի գնալ ապանցդ ։

Իսկ ապա 'ի միայնանալն՝ մերկացաւ ոտ 'ի զգեստուէն
արտաքնոյ , ցուցանելով նմա զցիսիսն ոյծեալս՝ ասելով ։
մերկաւ անպատուս այս ի զգեստս . իսկ արտաքոյդդ փայլ-
են 'ի տեսիլ արտաքնոյ ։ Լու իբրև զձեռն 'ի ցիսիսն ար-
կեալ լիներ սմիրատեան , դժգամալ խոժոռեալ՝ քաղցնե-
լով սակս . զիարդ արդեաք կարէ մարմին մարդոյ տեսել
ժուժկալել այսպիսի դժոխազարդերելի քրմի , եթէ ոչ յոյլ
առնեալ լիցի նմա համբերութիւն ։ Այլ ապա քաղցնհարկի
պատսաւով զնա մեծարեալ , և եոթն անգամ՝ զնա պնդա-
սարեալ գեղեցիկ ինն և արքանական զգեստուք . և գանձս
ևս ոսկւոյ և արծաթոյ նմա պարգևեալ , յուղարկէ յիւ-
րոյսն ։ Լոյծ եկեալ և կեցեալ ամս ասկա՝ վախճա-
նի , կացեալ յաթոռ հայրապետութեան՝ ամս , ժ։ ։

Այս բանք են ահա յովհաննու կիթղկի պատմագրի 'ի մի
յովհաննու հայրապետի՝ խնամասէր կալեցեալ ։ Լոր երիք
ինչ կայ եկատեալ . մի՝ գալութիւն նոցին . երկիր՝ զարդ անձինն ։
և երիր՝ ուհնակաւոր գոյ ընդեմ բարկեդանականաց ։ Գաս-
վութիւն երևի լիցիս . ։ 'ի գիտութիւն յուսաքինութիւն և 'ի
քաղաքավարութիւն ։ Իսկ զայդ նշ արտաքին ոչ հայի յուսա-
ջիկայս մեր բան . և դայսմանէ խոսկացալ 'ի յորմէնն . Ի ։
Մեր ուհնակաւորութիւն նոցին երևի յայնմ , զի գնաւ ոչ
ցուցանի 'ի պատմութիւնդ յայդմ հնաց ինչ նշանագաց , թէ
նա ընդեմ կացեալ իցի քաղկեդանականաց . զարմի են բանք
մեր . կամ թէ հրամանաւ սմիրատեանն հաստատեալ իցէ յա-
բարեալ , և ժողով ևս գումարեալ մի նշ , և կամ բանս ինչ
խոսկացալ 'ի վերայ նոցին ։ Այլ՝ եթէ առաջին և հնագոյն
պատմիչ յովհաննու հայրապետի այսպիս գրի ինքն , ապա
յաւելու արդեաւ և 'սմա հաստատել զ այլոց ։

Այսպէս՝ ոք թերևս . այդ ցուցանի համարձակ պակասական ։
ասի և լցարի ինչ . իբր զի՝ յոլ գրելոյ յովհաննու կիթղկի
ոչ զարի ցուցանել , թէ չիցէ յովհաննու խմասասիրի ընդ-

զնեմ կոչեալ քաղաքն Վանակերտոց։ Եւ ելին ՀԱՄԵՆ ազգքն
մեր ի տանս Տեառն Լիոն։ Է. Փրկ. Երես. 640. Թե յԵր գրե.
լու Եւսեբեայ կեսարացւոյ ի վերոյ գրեալս սոցա ուրբանաց ի
Հայոց ոչ գտանի, թեպետ զկնի նի գՎանակերտ անդ։ Պիտանեմ,
այս գտանեալ մեր ոչ ի սոցանէ, քանզի ոչ ի սերտասեռս
գրեալսն։ Զի յայլմէ կողմանէ կոչեալ գտանի մերոյ կողմն պահանջիցի գտ-
իսա, զի յայլմէ կողմանէ կոչեալ գտանին հուսասուրն։ Ոչ
է ի քերթող օրինակի, այլ ի թեպետ եւ ի գրեալ գրեալ
ոչ գտանի ի հռոմի, քանզի երկու ՀԱՄԵՆԻՆ վերաբերեալ գրեալ ա-
գահանդեալ եւ վերոյ։ Այլ ասացեալս եւ ի ՀԱՄԵՆԻՆ այլ ոչ մա-
նանոցեալ, յայլմանէ իրանաստերն և ի յայլմանէ պատ-
մութիւնքն գրեալ, թեպետ յայլմանէ իրանաստերն ՀԱՄԵՆԻՆ եկաց գտ-
կեալ անարգանաց, մնայեալ էր յայնմանէ ասել, թեպետ զգրեալ
յայլմանէ պատմութիւնքն ոչ գտանեալ, թեպետ յայլմանէ իրանա-
ստերն վերայ Հոռոմոց քաղաքացոյցն։ Այլ զայդ վերայ
ոչ գոյ որ ՀԱՄԵՆԻՆ յայլմանէ իրանաստերն և ոչ յայլմանէ
պատմութիւնքն, որ վերոյեալոցդ թեպետ նա ՀԱՄԵՆԻՆ եկաց, յայ-
գրեալ յայլմանէ պատմութիւնքն որ եկեալ առաջին պատմի-
կորոնց, յայլմանէ իրանաստերն, զայսոսիկ թեպետ վերայ
ի գլուխս յայլոն իրանաստերն ընդդէմ դատեցողանաց։
Եւ ասեալ զի յայլմէ կողմանէ գոյ մեծ վերայ ասելն և հասաս-
տատեալ պատմութիւն անարգ, ասելոյ ի հորուսոյ գրոց նորին յայլ
հանեալ իրանաստերն, թեպետ զեղ ընտա գտանեալեալ հարս
ընդդէմ դատեցողանաց։ Ոչ յայտ է ի վերոյ ելեալսն։

Ա. ԼԵ. Ի ԽՍԱՐԼ ԿԻՍ.

Իբ գրել մեր եւ անհանդիսաւորեալ ցուցանի ի մեջ քանին
եւ ուրեմն և յայլմանէ պատմագրանն, զի եւ անգիտոր երբ
հնանն ասեալն թեպ ոչ վերոյեալոցդ ի գիրս իւր զմերոյն
արդարեալ, ասելն երբն եւ ոչ թոռ զանազանեալ ի հռոմի գրեալ
կոչեալ գրել։ Թոռ յայլմանէն կենդանի պատմագրանն ասելն
ասեալ մի ՀԱՄԵՆ պատ մի գրոյցն և զբազաբանութիւնքն յայլ
հանեալ իրանաստերն և գրագիրքն ունելիս նի, ոչ էր մարդ
լերեալասել թէպէ գրեալ թեպ, որ հասանելի գրեալ գրեալ ոչ
եղանելի գոյ ՀԱՄԵՆ, յի ՀԱՄԵՆ ՀԱՄԵՆ կոչեալ թեպ քաղաքն.

ՎԱՆԱԿԵՐՏՈՅ.

Լ՝ սեր մի երանելի ՀԱՄԵՆ՝ ՀԱՄԵՆ մեր առանց հոլովեցուցիչ
և բանաստեղծ պատմաբան ասեալ զայս, զիտոյ ասելոյն է,
զի այլ ոչ՝ որ ընդունելոցս զպատմագրանն յայլմանէ կո-
չեալ գրեալ պատմութիւնքն, յայտնի առանն, թեպ լինին
ՀԱՄԵՆ կենդանի պատմագրանն ունելոյ զտեղեալն գտեղ
գիրքն՝ հանեալ ի մեջ մեր ցուցանեն ՀԱՄԵՆ քաղաքեցոյ
կանաց, որ թեպ ժողով կամ աղանակ ելեալ է ի հայոց ի ՀԱՄԵՆ

կնքեցիկոց Երդեմ քաղկեդոնականաց կամ յանաց , զնոսն 'ի մէջ բերբ , և ոխսրժանոք պատմէ . և այս է ոսկրական ընթացք պատմագրութեանն . խոկ զայրոսիկ ժողովս' որք եղին 'ի հայս սակ վա բալեկոպրգութեանց և կոնստանդուանց , զանց առնե յիշել 'ի մոռնուորի ։ Ի՛նչ 'ի գրել նի զգրոծ ուղիղի կնքեցիկոն նախընթացի յովհաննու խնասասիրի , որ յամի ոգմուկ յարոյց եղնա Երդեմ քաղկեդոնականաց , ըստ կարգի պատմէ . և զայն գործ նի համարի գովելի և բարի ։ խոկ զժողովն զոր յեռոյ գաւմարեաց եղնա 'ի պարտաւ վերոյ լինլ երբ , զանց առնե յիշել ։ Ի՛պա ուրեմն ելնէ և յովհաննէս հոյրոտոքա խնասասաեր Ը ոյոմ ոգմուկ լինլ յարուցեալ էր Երդեմ քաղկեդոնականաց , և կամ ժողով լինլ պատարեալ Երդեմ'ից , ոնասարակոյս գրեր զոյն ։

Ի՛նչ զի մեկին և երկրորդի ոտոյնեալս , առաջն նդիպ երկոսոյրաքանչեակն ձևով ոյսորէս ։ կամ գիտուր յովհաննէս կաթուղիկոս պատմաքանն , թէ յովհան խնասասաեր Երդեմ եկաց քաղկեդոնականաց , կամ ոչ գիտէր ։ Եթէ գիտէր , ընդդէմ լաս նոխասասկեալ սովսրութեան իւրում ոչ գրեր . ոչ ասպանեն իւր հաստրակաց օրինք է 'ի մէջ ժանանակոց , զի ոչք միտոգամ հակառակին խմբք , եթէ զոյնն զոք երկրորդի և մեծանուն վկոյ' համանայն կարծեաց լրնանց , 'ի գրելն զվարս նի' ասասարակոյս 'ի մէջ բերելն և զոյն , թէ թէ ահա և ոա Երդեմ եկաց այսմ իրի ։ Ի՛նչ զի սա ինքն յովհաննէս որասանքանն հակառակս թէ ուսի Երդեմ քաղկեդոնականաց , և այսաս ոմիկ բնաս լինլ սխոքիսի նշան ոչ տայ զյովհաննէ խնասասաերբ , այսու յոյսանի ցուցանի' թէ նա չէ գիտացեալ և չէ ուրեք գանալ , թէ յովհան խնասասաերբ հակառակեալ էրկ քաղկեդոնականաց ։ Խոկ եթէ ոա ոչ գիտէր , արժան է զարմանալ ընդ յեռինոս . իբրև զի եթէ սուաջին պատմիչ վարուց յովհաննու խնասասաերբի ոչ գիտաց զոյդ , յետին պատմիչն ուսի գիտացին . գուցէ 'ի համբաւոյ . այլ այդ մնասի խնդ է , մանաւ թէ ոուա . զի եթէ ոա յետինն եհան սոյն համբաւ , զնարդ ոչ եհան և ոչ սուաջին պատմիչ նի . և եթէ ուս նա ևս եհան սոյն հոմբաւ , և նա ոչ յաւել գրել , յայտ է թէ համարեալ է զոյն լինել սուտ և անհիմն . զի ինչն հեռամուա գոլով 'ի պատմութիւն դասընթացի եկեղեցեաց , և մերձաւորս ևս ժամանակաս , առաւել քան զոյսն տեղեակ լինել ոչդմ ։

Գլուխ Ամ ·

Եթէ որ պարտիցի ինչ գրեն յրկնանէ խնդրասիրէ · և ընդ
ինչս յեղեալ ի նոցանէ խաւնեն ղպատուեալ ժողովոյ
նէ ընդ պատուոյ ուրոյ փոխեալ ·

Ինչպէս է մեզ առաւանաւ հայրել և ի գիրս սրբոց պատմեալ. նախ, թէ զինչ գթեցին զյոյժանենէ խնդասուսիրն · Յարս առաջին փոս պատրիարքն, որ է ըստ պատմիչն և քան զյոյժանենս կենդանի մերձաւոր էր ի մեզ յոյժանենս խնդասուսիրն, ի յառաջ բերել զժողով մանաւանդեալսն, և ի հրոմէ զաւանանելն նեղեալսն հայոց, ոչ տանել զոյն ի ժամանակս խնդասուսիրն, այլ ի ժամանակս ներգործի զինուցն, և ուրեմն ապաւերան մարդասիրեցոյն, որք իբր վանեալս և եղեալս ասեն յառաջ եկին քան զյոյժան խնդասուսեր, և ամենեքին ինչ ոչ յիշի զնմանէ · արդ ամենայնի էր ոնդեռ զինել, և կամ ի գիտենալ զոնց առանել, արդեաւ կորդ բանեցն նոր պատմեցեր ի մեզ բերել և զայն · Այլեալ և զանդիկ ինչս արդարանի ի գրեցն գիտելի հաւանութեամբ վարդապետաց իւրոց ամենի առ ուսանելս կայոր, և ի հարցել ըստ ժամանեալն ապրեցն հայոց, զորս ոչ ասէ ամենեքին թէ յոյժան խնդասուսեր լեալ իցեն իբրեւ պատճառս բաժանման · Այլապէս և ասակաւագ ինչս ի պատմելն զմոցանէն յոյժանուս խնդասուսերն, քան ինչ հանգամանեալեն կամ բաժանման ամենեքին ի մեզ ոչ բերի · Այլապէս և ասեալ եղեալ ոչ զոնեցն ի պատմելն զիտելոցն զոր ասաց յոյժան խնդասուսեր, զնա ի հինգ օրինակաց՝ զոր ինչ Եպիփանեն ոչ նշանակէ · Ի հինգ օրինակաց ասացն · զնա ի նայ արինակի մեռաւ Նորոյ մանաւանդ ի հոկտեմբերաց գրատաց * Եպիսկոպոս քաղկեդոնական · Այլապէս և ի հինգ գաւազանագիրս կոնդակաց՝ զորս ի կոյրն իւրաքանչիւր կնքեցեալս յիսի հանեալսն թէ ի նոցանէ ասացս ժողով Եպիսկոպոս քաղկեդոնականաց · ջնջեն մեռ ինչ դյոյժանենէ խնդասուսիրն · ոչ յիշի գաղանեն և գաղանեալն · Այլապէս է սեռանել և յայլ տեղ

հինգ պատմեցեալն և ի գրոցն ·

Լակ ինչպէսն որ լեալ է ի զրամանէ, ի պատմել զժամանս յոյժանենս խնդասուսերն հերձուածոյն ասացեալ ասելոյն, յանէն թէ ոչ ասեալ յոյժանեան եղեալ · առաքելական ասեն, բանեանան պատարագիցն ասելոյ մեզ ենգեալսն · և յոյժան հոգեպանս ասացս ուրեալ, և ի նեղեալս գյուիրոյ նեղեալսն, և զաղաղեալսն և զգաղարեալ բանաւորեալս հոգ.

,, ոչ և ասորւոց. և կանոնական օրինադրութիւն պայծառաս-
,, ցոյց զեկեղեցի։ Զոյս հրեալ յաւելու և քանի մի բառս,
* 'ի բաց ընկեցեալ ասէ զդաւանութիւնն քաղկեդոնի։ Բայ-
երկաս ինչ կայ նկատելի։ Զի զի կերպակաս յայդոսիկ բանսդ
զերկոսին ժողովս յայտնաւոր խմբագրութիւն խառնեալ ընդ մի-
մեանս, զի զոմն՝ որ եղև եպիսկոպոս թոլոր Հոյոց վասն կա-
նոնական օրինադրութեանն, և զոմն՝ որ եղև յայլաւորն նոր-
դի ասկաս եպիսկոպոս ասորւոց և Հոյոց Ելկիմ յաւիտենական։
Զրկեալ զի ոչ շարաւնակեն զբան իւր ըստ հաւատարիմ պատ-
մութեան, սակայն հանեալ ի զբան յաւիտենական։ զի յետ պատ-
մելոյ սրբազանի՝ թէ զայն ժողով նզովեցին զյուլիանիստս, ոչ
սուղիկ յարն զինի զնեալ հաստատեալ բանին։ ապա թէ
ոչ պարտ էր զնել միայն 'ի նոսին կարգի զյուլիանիստն և զգ-
քաղկեդոնականս։ Բայց կամ 'ի հոկաստակարութիւն սունենի
յաւելեալ և ոչ հաստատեալ բանի։ և կամ 'նա ինքն կերպա-
կաս վասն հիշեալն սունելոյ առ յոյնս՝ յիւրմէ յաւելեալ է զոյդ
ասա հանդարտոյ ասելոյ։ զարոյ զպատութիւն 'ի միտ առ-
նես 'ի ստորև գրելոցդ։

Եկայ այժմ մեզ քննել զբանս ստեփանոսի ասողիսոյ, որ
է յետոյ քան զյովհաննէս կթղիկս՝ և յառաջ քան զայլ ե-
ղեալս պատմիչս։ յորոյ վերայ պարտ է զիտել, զի ասողիկ 'ի պատ-
մութիւնս հաստատական գործոց իշխանաց և կթղիկաց եւ՝
զհետ երթոյ բանից յովհաննէս կթղիկի՝ երբեմն նաև ըստ
բառիս շարադրութիւնն։ խոկ 'ի պատմութիւնս ժողովոց հե-
տեի հելլենական աղաւաղ գրութիւնն։ ուստի որում օրինակաւ
պատմին ժողովքն ինչ հայոց յաղաւաղ գրութիւնն անդ, ինքն
ևս նոսին օրինակաւ յառաջ բերէ զայնս։ և զի պատմութիւնք
աղաւաղ գրուածոցն ըստ հոմի ոմանք ասեն՝ մեծագոյն կիրակ
պատմութիւն յայտնաւոր կթղիկոսի, պատմութիւն ասողիսոյ ևս
յոյսամ մասին միշտ հակառակի պատմութիւնն նոցին յովհան-
նէս կթղիկոսի։ որոյ վասն իսկ զոր ինչ միանգամ գրեն ևս 'ի պատ-
մութիւն ոնոսի աղաւաղ գրութիւնն, վերոյի 'ի նոսին՝ 'ի բազմ իրս։
ոչ 'ի դնել զսկիզբն թուականութիւնն հոյոց, զորմէ ասես 'ի
Ֆանոն". Լո. (1). յերես. 509. 'ի իոսիկ զժողովս ոչոտարա-
կեալսն, զորմէ ասես. յերես. 494. 'ի ընել զժողովսն բոլոր-
կենի, զորմէ ասես յերես. 490. 'ի դնել զգրիգոր արշտրա-
նին յաւուրս յովհաննէս խմբագրութիւն, զորմէ ասես յերես. 563.
Եւ։ Լա. ահա ոչ 'ի սոսին սա ինքն ասողիկ զհետ գնալով
աղաւաղ գրութիւնն՝ յայտնի խաւարն 'ի սայդ պատմութեանս՝
նայեցիս և 'ի պատմել զժողովս յովհաննէս խմբագրութիւն 'ի
պատմութիւնն ասողի աղաւաղ գրութիւնն՝ զորմէ և բառ առ բառ
քաղեալ է զբան իւր։ յայտնապէս վերոյի 'ի ստոյգ պատմութիւնն

այնպէս մեղանչեալ ,

Եւ զանազ տարան զնա ի Գանձակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ առաջնակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ երկրորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ երրորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ չորրորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ հինգերորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ վեցերորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ եօթներորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ ութերորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ իններորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ տասներորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ տասնմեկերորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ տասներկուերորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ տասներեքերորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ տասնչորսերորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ տասնհինգերորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ տասնվեցերորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ տասնեօթներորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ տասնութերորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ տասնիններորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ քսաներորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ քսանմեկերորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ քսանկերորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ քսանչորսերորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ քսանհինգերորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ քսանվեցերորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ քսանեօթներորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ քսանութերորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ քսանիններորդակ զոչս ոչոչակս , ի քանիսն ի գնալ տարան զնա ի գիւղ երր

լի և՝ թէ յինչ իրաց շարժեցաւ յովհան հայրապետ և սիթոնաս զնոյն զայն ժողով գուշարել, և գլխաւորաբար վասն ինչ որոշեալ։ Յորմ ելեալ գրութիւն՝ զոր քաղկեդոնականացն եբեալ սանն լինել։ Եթէ Ներսիսիս եր ոյդ, և սաուսեալ պարտ էին զդոյն առել և սարկիք՝ ի պատմութիւն այդր ժողովոյ։ որովհետև ինքնոնք ևս էին յայն ժողով նոյնչափ թուոով։ թոյլ սակայն նոքա ոչ վասն քանի քաղկեդոնականացն, այլ՝ զոր այլոց պատճառս ի պատմեն լեալ զոյն։

Այլ թէ զինչ որոշեալ էին, յոյս առնեն երևելի պատմիչն ոստրուց գլխագլ բարեբարեալս ասուլիարաք՝ հանեալ՝ ի յիշատակարանաց պատրիարգացն ասորուց։ և գրի։ սա առեմանեալ։ Գրա։ Ի։ գլ։ 42։ այսպէս։ Այ՝ շակերա որպատմոյ ասրմանարիսի շամուել * առաքելոյ՝ ի վիրոի իբրմէ առ հայր։ „ Ի որում և նա ինքն որոշեալ՝ ի ղէ երորդ հրաշն։ շարա„ խեալ էր մեղորութիւն առ աչօք ասրոց։ որովհետև քա„ զումք՝ ի հայոց մինչև ցոյժամ պնդ ունին զմիրութիւն յու„ լիանեալ (տպիսիառնացեալ)։ զի հասատաեն։ ։ ։ Թէ թէ„ սիկա և երևեցաւ ինքն թէ փոտել, բայց իրապես ոչ կրեաց „ զոյն։ երևեցաւ ուտել, այլ իրապես և ասուսիր չէ՝ եր„ քեք ձուշակեալ։ ։ ։ և զայլ ամենայն բան սոցին նմանոյ շաշ„ փոդիեն։ Այս յաւուրս սիմանաի որպատրիարգին մերոյ, և „ յովհաննու (իմաստասիրի) կաթուղիկոսի նոյ՝ ժողով գու„ մարեալ, արարին քննութիւն՝ ի վերայ այսր իրի։ և ծանու„ ցեալ զոտոյգ Ներսիսիսի մերոյ՝ միաբանե„ ցան ընդ մեզ, և ստորագրեցին՝ ի նամակ միաորութիւն։ „ այլ այսու ևսիր զինի ժամոյ գարձան՝ ի նախկին վիշտս„ թիւն յուլիանեայ։

Այս ահա յայս բան թէպէտ ծանուցեալ և այլազգագոյնս խոսի դա թշնամանոք ընդդեմ հայոց, բայց յայտնի ևս ցուցանէ՝ թէ այն ժողովն եղև ընդդեմ քաղկեդոնականաց, այլ՝ ընդդեմ մեղորութիւն յաղթեալ աղիկառնացոյ, որ առ աջոք առեր զամենայն կերս փրկչին, և անբարբարելի գներ զմարմին նր։ Օրոյս և կիրակոս պատմիչ հայոց յայլոց գտեալ հատուածք, յաստնչ լոտ վերոյ գրեալոցդ՝ թէ յայն ժողով՝ որ եղև հրամանաւ յովհաննու իմաստասիրի և աթանասի՝ նոլուկեցին գյուլիանոսն։ և յաւելու՝ թէ նոլոցին նաև գրալշապուհ և գգարբիել զամնարկուս՝ ի մէջ հայոց և սորուց։ Այդ՝ եթէ լեալ էր յոյն ժողով քան մեզ ընդդեմ քաղկեդոնի ժողովոյն, զայդ անառարկելոյ յիշէին առորքը։ զի առաւել քան զայլն թշնամիս թէ էին ընդդեմ քաղկեդոնականաց։ որպէս են և այժմ։ և որ ինքն բարեբարեալ էր՝ որ ոչ ոգւով թշնամի ցուցանել զինքն քաղկեդո-

նականաց, ուստերանաց գրոց զայնմանէ՝ երբ վկայ աւուրց
անանուն զհայս առ ի մերմանն ժողովոյն քաղկեդոնի. Եւ
զի բնաւ չիցեն զայդ ասասիս, ապա յայն ժամանակ զոր ասաց
յոլովն Տղրատեան, ոչ մերժեցին՝ ոչ հայք և ոչ ասորիք զբ-
ուղոյն քաղկեդոնի, այլ միայն զոսկիանիս. Եւ ասան յա-
ցանի եւ, թէ ոչն աղուաղ գրոցն ոչ է Ներսիսիս պատմա-
գրի այսր ժողովոյ. ապա թէ ոչ՝ անհնար էր գրողն ինչ չի-
նել բնաւ զգան յոլովանիսոյն, որոյ մի գլխաւորապ-
գումարեցաւ այն ժողով. ուրեմն կամ սուտ է նմա իրաւ ոչն
պատմագրի աղուաղ գրոցն, և կամ ոչ է պատմագրի մե-
զ ոչինչ գումարեալ՝ ի հայոց և յասորոյ յառաջ քան զյոլովանու-
թիւնն ասորոյն, այլ՝ այլ ինչ պատմագրի ոչոյ ժողովոյ, որ
գումարեցաւ ի ժամս յոլովանեաց մանաւանդ կամ ոչ,
կորեցաւ, զորմէ տեսցես՝ ի յաջորդ յոդուածոս.

Գ. Զ ասիցէ ոք ընդ մեզ՝ զոր ասացաք՝ թէ ժողովն՝ որ
գումարեցաւ հանդերձ ասորովք, եղև մի յոլովանեաց,
ներքուս ընդ հայոցն հաստատեալ՝ ի թուականն առ ի միոյսիկ պատ-
ուիրեալ ասորոյ և առ յակոբ ասորի, թէ զմեղաւորսն յա-
լիսանեալ աղանդաւորացն՝ ոչ երբեք ընկալան հայք. ասա-
զինչ հարկ էր մի զնոսին իրաց ժողով գումարել. Պէտք է՝
ոչ զի կարէր՝ ի հայս առ հաստատել զոչ ոչ ինչ յոլովանեալ,
այլ զի սիրեալ էր սեմանել առ ոմանս յաւելս յաւելս ան-
ամ ասորաց ազանդոցն մերոցդ, ոչ, և յետ քարոզին
լինելոյ՝ ի ներսիսեանս լինելոյ՝ ասակաւին մնացին յուզմունք՝ ի մի-
ոյնոր, երբոյ և գայթակղեալ էին ասորիք, վասն գաւառաբ-
նաց այն ժողով, և իւրաքանչիւր մերժեցաս մոգուսեանն յուլանի-
սաց, որով և շինեցան՝ միաբ ասորոց եղեալ, այնմ մասն
նակի, տես գայսմանէ՝ ի պատմութ. գլ. իա. երես. 58. գլ.
ծա. երես. 331. և գլ. ծգ. երես. 345. և գլ. կ. երես. 397.
Այլ՝ արժան ի հարցանել զլեսին պատմագրոն և մանաւ-
գրեղեալ աղաւաղ գրոցն, թէ զինչ ասաւ յայնմ ի,
մասանաբեր յայն ժողով, զոր և գնեն լինել՝ ի մանաւանդ.
Ոչ զինչ ասէ հեղինակն, նախ նպատակաւ ասէ հանդերձ
ասորովք զժողովն քաղկեդոնի և զանարգութիւնս նորի, և
եդ զի քնութիւն՝ և ապա ստանալոյ գաւրին՝ ասելոյ՝ ի ժողովն անդ կանոնս մեր անխախտ և անդրդուելի պատուրագ.
ցաս. Զ. արանոնք ենք, զի ինքն յոլովանի իմաստասէր նոսին
զանս զայն ժողով՝ ի սիրոյն կենդանութեան իւրոյ մեծ
գ. մարեալ՝ ի հայրապետութեան սեմաոն՝ ի գունն Համբարձ
Եկեալք ՝ի հոյոց, ոչ զինքն պատուեն՝ ի գիրս եկեղեցական
կանոնագրութեանց, արդեն կոմոնեաց՝ ի մի ծիրեց՝ ոչ և՝ ի

զի անիմաստ սիրեցեալ են։ ապա զի՞ ևս պիտոյ կար զի քարոզեն
ժողովք գումարել ի մոնազկերս՝ ի քանի մի եպիսկոպոս հայոց
և ասորեաց առ ի կանոնել զայնոսիկ ծիսս։ մինթ ասորւ-
ոց զի՞ սրտաբոց զայդ։ ոչ ահա գրեալ դա, թէ սրդէս մեկնեալ
են ասորիք։ Եբրեանն եկեղեաւանաքոյ ինն է այդ պատմութի-
ան ասուաղ գրեալն, և խառնուրդ սուտ և Նշմարիտ պատ-
մութեան երկուց ժողովոց։ յորմէ և գուցանի թէ նայնոր եղ-
ծերձանաղ է և այն՝ զոր գրեն յիտինք ըստ այնմ գրութեան,
թէ յայնմ հոյրապետ ասորոց ժողով՝ ի մոնազկերս վասն քարոզ-
կեդմոտհանայ։

Որոշ՝ յետին պատմիչք, և մոնաւորդ կիրակոս և վարդան,
զոր սրոց և յայտնութիւնքն։ գլ. 17. գրին, թէ այն յովհան՝
զոր ասորոց զժողովն մոնազկերսի, յետ ժողովին հաստատեալ
զայնս և զգլուխս կոյսեր յԵՂ մեծին հայոյ՝ զոր ընդունել
ոչ քաղկեդոնիկ։ և թէ վասն զոր բարկացեալ կոյսն յա-
հաց՝ ի եպսան ուսուցեալ՝ ի հայս։ ։ Այս քան սՂ յայտնի
տեսանի զայնպիսի ինչ, զոր ասեն մՂ յովհաննու խոստասիրի, են գործք վերոյիշեալ յով-
հաննու վասն մոնազկերացոյ։ զոր զի այս հնարաւորեալ է,
թէ Նշմարիտ էին, հարկ է ասել թէ նոքա յաւուրս այդոր
յովհաննու, և ոչ թէ յաւուրս յովհաննու խոստասիրի։
Զի յաւուրս խոստասիրին ոչ գոյին քանաւ յԵՂ հայոց զնո-
ռնոքա յաւեալ։ զի յայնժամ հայք բոլորովին էին ընդ իշխա-
նութեամբ հաղորացեալ։ սոր ասանդեն պատմիչք առ հարկ
յովհաննէս կԵՂեղս։ ասողիկ։ ։ իսկ յաւուրս յովհաննու
վիճարի, զոր էր՝ ի ծիսս նէրսէսի շնորհալի՝ Եբրեանն յոյնք սիրեին
հայոց։ և Եբրեանն հաղորացեալ։ սՂ և զայս յայտնի ասուն-
դեն ամ սրատմիչք, և մանաւանդ յովհաննէս կԵՂեղս և ասողիկն։
զոր և դուրեալ վանահայրն։ յասելն՝ թէ յաւուրս այնր յով-
հաննու վիճարի մոնազկերացոյ յոյնք սիրեին զամ զայս հայոց։ զոր
նայն հաստատեն և խոստով հոնտսոր։ ։ Եթէ զոր սոյն սոյսպէս
է, ուրեմն ոչն ՂՂիմութեամբ առ յոյնս։ և հաղորեալ զնոսն յԵՂն
հայոց (հաստատեալ թէ Նշմարիտ էին) լինի գործ նորուն յով-
հաննու մոնազկերացոյ կամ սիկսեալ։ և ոչ թէ յով-
հաննու խոստասիրի։ ։ Զի արդ՝ քանզի վերոյիշեալ յետին
պատմիչք ասեն, թէ այդ եղև՝ ի ծիսս ժողովոյն մոնազկեր-
ոյ։ և թէ զոյգ արար գումարեալ ժողովոյն մոնազկերաց,
այդպէս իսկ յայտնի տեսանի՝ թէ ժողովն մոնազկերաց էր
յաւուրս յովհաննու մոնազկերացոյ՝։ և ոչ թէ յաւուրս
յովհաննու խոստասիրի։ ասեն պատմանք և՝ ի սրատմու-
թեան։ գլ. ծԵ. երես։ 352։

Իսկ թէ քանիք յովհաննու խոստասիրի ասն զայս հոգա-

Տուն, մինչև ոսկի եւ թեթ մի այսր իրի զնուցուս իցեն է.
ինքեալ առ նա ի կալսերին լուսոյ իսուրարայսր, ոչ թեամբ լի.
նել պատճառաց, զի յոյժ անենք իմաստասէր ամ սպասալ ընդարձ.
գինգրաւ պատկերամարտից պարզիկեանց. եւ զի ի մեջ յա.
հոց առաւելագոյն զգուշութեամբ էր պատկերամարտութեան լինին, յա.
սարոն յոյնոսկի ձեռնասանդիք լեանի կայսերի խուրացայ.
Թերեւս յոյնանոնք հանդարեալ են յետոյնք նեթ յոյնքան իմա.
սասէր հաշտեցեալ իկն զրգես. Նայդ զարմանք են, թեն
զինգրդ. չեն սեսեալ մեք զնդասծել ոչ ոչ պարզիկեանս, և
փոխանակ այսր հնարեալ են չոյնոսկի հարցանսն ընդունիմ
յոյնաց իրրև Էդեմ քաղկեդոնականաց' խառնելով վիճա.
կանաց ի նոսն և զարմս էգնոյի հանդերձ ժողովս յոյնանոս
իմաստասիրի.

Ամենաբարով' սանկիանոս սասղիկ ի Ի · գեր · գլ · 2 · ընդ.
նանին և ոչ ի լինոյ, եւ և յայտնասարն · յայտնի · 17 ·
գրեն զայնպիսի ինչ, որով ընդդիմ ինքեանց ասասցացանն
ցանոն, թեն այն Հայոյ մանաչեկրոյ ոչ եղն յաստ.
ոյնանաս իմաստասիրի, այլ յաստ ոչ յոյնանոս մանաչ.
կերոցայ ի Ժամանակս նեղոսի լինուլի · Ոչ ասեն ասն.
քա, թեն այն Հայոյ մանաչեկրոյ ասարեալ ի յոյնանոն
Էդեմ քաղկեդոնականոնայ' Եղն յաստոյ իշխանանեն անդա.
ոայ կիսասարաստ. իսկ ասի յաստ նոսն սանկիանոսի ա.
սաղիայ, եւ և ոչ այլ պատմագրոնց Հայոց, նոսն ոչ յոյնան.
նաս կենցիլսն, յաստոյ յոյնանոս իմաստասիրի ոչ գոր հոյ.
կիսարարարոստ, կամ էշխանասիստ ոչ Հայոյ ասնաս ոնասն,
այլ ասանկնոնք ի Հունարացայ' ոչ ի եւ մեկնեն. իսկ ոչն
ասքասաս կիր բարարարաստ ոչ ոչասմ գրն և նաս ինքն սասղիկ · Ի.
2 · եւ Ի · 4 · եւ և յոյնանեկս կանեասիկս, էր յաստ ոներ.
սիսի ինոցի' ի Հունս յոյնանոս մանաչեկրացայ · ասաս ասս.
քանն և սոն Ժողով մանաչեկրոյ ոչ կամ քաղկեդոնականայ
ոչ էր յաստոյ յոյնանոս իմաստասիրի, այլ ի Ժամանակս
յոյնանոս մանաչեկրացայ · Այս և այնպիսի պատմագա.
նական սասղայասանեն, զոր անհնար է ասղարել.

Բայ ասիցի ոչ · գասցի այդ սանքասս կիսասարաստ' զայ յինչ
սասղիկն և յայսանաս ոչ ոչ · ոչ է այն սոս էր յաստոյ
նեղոսի լինուլի, այլ այն, սոս էր ի Հունս նրոնեալ սա.
նակայ հիշելիկ, որ գնաց ընդառաջ մերմանայ ոգբայի.
Պղենեմ. զոր սանքասս և կամ ինչ գիր · զի թեն զայն գիցես,
և թեթ զալ, ասնդ մեր ոչ երկուցն եւ զարանան. իրրայ
եթեն յաստոյ սանքասս կիսասարաստ եղեալ այն Ժողով ու.
նալիկնոսի, ասաս ոչ եղն յաստոյ յոյնանոս իմաստասիրի.
զի յաստոյ իմաստասիրի ոչ գայ սանքասս կիսասարաստ · և

թարձեալ կը իշխանութիւն կիբրապաղատութեան յիշխանացն հոյոց ։ զրոս կորգելն յոյնք ։ և սիրելի միայն ասելիկանք հոյոց ։ և զոյս յոյանի առանդեն ամ պատմիչք մեր՝ սիրեալ ի յովհաննէ կիմ ելիսկ մինչև ցկեանս ։ ||Եւ թէ յիբրաւ յաստոս առաջնոյն սիրասոյ կիբրապաղատի եղև այն մանաղկերտեան ժողով ձեռնասէռութիւն ,յովհաննու մանաղկերտոյս ։ և ոչ ,յաստոս երիկին սմրատոյ կիսրապաղատի ։ յայանի ցոյցանեն բանք դաւիթի վոնահոր և խոսրովս հռետորի ։ սոր տեսանի ի գրելոյ սնան ի դրամուելն ։ զի դնեն նք թէ յաստոս վերակացութեն յանոց մնա ի ժամանակս մոյրդամեցոյն եղև այն ։ ||Եւ ի վերայ այսր ամի նոս ինքն սարգիսի յայտնի ցոյցանի և անաստուածս հաստատ ։ թէ նախ քան զնատիլ յովհաննու իմաստասիրի մեռանալ էր նոսա երկիրն սմբատ՝ որ բիսրատանան կոչեալ ։ զի դնի ։ Բ ։ 2 ։ թէ ոչ սմբատ սկսաւ սիրել ի թանգին հայոց ։ ձիս ։ սան ։ ի ։ իսկ զմեղանի զոր ասրաբ յովհան իմաստասէր ։ ոչ ինչ դնեն ի թանգին հայոց ։ Ինգ ։ կամ ՀԿ ։ երեսուն և հինգ ամաք մնոց ։ ||սրեանն ասա զնի ասել ։ թէ յովհան իմաստասէր յաւուրս իշխանութեն սմբատայ արարեալ իսկ ժողով ի մանաղկերտ ։

||Եգերդ՝ ոմանք ի յետնոյ ։ ևս առասել ազաւաղ գրուածն ոչն առանդեն ։ թէ ի ժողովն ժանաղկերտի առաջնիկոյ եր և գրիգոր արշարունեաց նեղկս ։ և թէ հրամայեաց նոմա յովհան իմաստասէր գրել զմեկնութեն իսարհրոյ ընթերցուածոց ։ ||սակ արդ՝ ամ իրոք ասա է այդ ։ ապա ասա է և այն՝ թէ յովհան իմաստասէր իսկ արարեալ զայդ ժողով ։ ||ասա է նոսա ։ ||Ամ զի գրիգոր արշարունի յաստաղ քան ընդնասել իմաստասէրքն փոխանեալ եր ։ սոր յայանի տեսանի ի Ցոան՝՝ ։ Ե ։ (2) ։ Երեսուն ։ 562 ։ ||։ զի ի խոր ծերութեն մեռաւ նա ։ կոսցն վեր ի վերս շարժեալ զնմա՝ նի՝ համարեալ են թէ նա գոսա ։ ի ժողովն մանաղկերտի ։ սոր և ոմանք առաւել ևս ի վերս շարժելով՝ ասեալ են ։ ի կանոնագիրս ։ ՝ Ի գլ ։ ԼԲ ։ թէ նա գոսա և ի ժողովն ներբիսի զինեալն ։ ||։սահ այդաւ առասել ևս ցոցանի ։ թէ այս ժողով ոչ եղև յաստաս իմաստասիրքն ։ այլ յաստաս ներբիսի զինեալն ի յովհաննէ մանաղկերտոյ ։ ||սոա է երիդ և ՝՝ գոթցոյս ։ զի ասեն թէ իմաստասէրն հրամայեալ իցէ նոմա առնել զմեկնութիւն զայն ։ բանզի ինքն իսկ գրիգոր արշարունի վկայէ ։ թէ արարոյ հրամանաւ վասանոյ կոմսարգանի ։ սր եկոյ յաստոցն ան, ան ներբիսի զինեալն մինչև ի ։ ։ սահակայ կիմ ելիսկ նախ-ընթացին եղիսպէի ։

||Ամենեցուն ասի այդ պատմութեն և յայլ բազմ գրոսանց ։ զոր

յոյլեալք ուստեր ձգի ճիմ ոչոյ ժողովոյ , զոյ տուն գրաբ
յայնմանս խնամատարի ։ Ասանելիք նեղեալ մի ի գիկոյ
ինչ հայոց , որ ուրն թուղթ գրանկաց առ հայս , գրեալ
Տարօնա գաւառ ի Ծիկ բարձունս նիզբուանք հայոց ուր գնի
ինչ յուսալ զերկրպագանելն անդաւ ի ինանելեաց ի յոյնս .
և զի այն գաւ մարդկաւ ժողովն մանուկերաց ելեալ նոցա
առ ի որոյել ի նուազեալ . իսկ արդ՝ ի Ծիկ գրեալ պատ.
կան՝ որ էր յաւուրս նեղութեան շինողն ըստ ասանելոյն սոմ
սրտոմեալքաց մերոց , ել գալ յայնմանս խնամատարս , այլ յայ.
նմանս գրեալս մանուկերաց , ուրեմն և այն ժողով ի ժա.
մանակս յայնմանս մանուկերացեալ եղեալ՝ և ոչ ինչ յայնմ.
հաս խնամատարքն ։ Այլեալ՝ ի քանս ամրաստանաւորեցն
ի առաջեցաւ ի Հռոմայեցոց առ Տայս յաւուրս վիրեա.
ղոյ կիթիկի ի ժգ երորդ գարուն , ուրի ինչ ժողովս մա.
հանալոց գաւառակաց հրամանաւ հրամանաւ ուրեմն ինչ ոգոյ ,
որ էր թուն կամ հրեղեղոյն ուստեղոյ ուրիարանն . ապ
և սեռանալ ի հաւաքմանս ժողովոյ . գ. գ. ։ երբ . ։։։ գ .
Իսկ ապա՝ յայն ասարան ոչ գոյր յայնմանս խնամատարք , այլ
յայնմանս մանուկերացի , ուրեմն այն ժողով ոչ եղեալ յաւուրս
խնամատարքն , այլ՝ մանուկերացանն ։ Արդ՝ յայն սամանա.
սանս թիւն . երբ . ։։։գ . ասի՝ ինչ ի ժողովս մանուկ
ս կերարն յայնմանս գերեալ կանկանալ հաւատարմանս ։ Ոչ
արդ՝ այլ գիրք յորմանեցաւ մեռ յաւորս յայնմանս մա.
նուկերացոյ ի Բ.ելանանի մայրաքաղաքն , որպէս ասանելի
ասելի և վարդոն , ուրեմն կամ եղանաւոր ասեալ ի
յանս. յայնմանս խնամատարքն . ուրեմն և ժողովս մանուկերաց
և եղեալ յաւուրս յայնմանս խնամատարքն , այլ՝ յայնմանս
մանուկերացոյն մատ ի ձեռ մայրաքաղաքն ։ Այլ արդ՝
ինչ ասա զամ քանեալ , երկայ լիներ յայտ . այլապէս թա.
ւանան ի ցանելոյ՝ թէ յայնմանս խնամատարքն ոչ ապարանք
ժողովմանուկերացոյ . և ի գաղանի այլոյ յայտնի ասս ցա.
նել . թէ նաև ի հինգ հարիւրամեայ ժողովոյն քաղաքին .
Ոչ ասատ և այլ ինչ նկատելի , զի ոմանք ի յենանագանեց
կարծեալ թէ յայնմանս խնամատարքն նոյն յոգ ասանել ինչքն
ասարանց , արուսիկ եղեալ ի մանի թէ նոս իցի յայտնի ապա.
բանալ ժողովոյ ի մանուկերացոյ . որոյ ինչ ասի թէ մանուկ
կերարս քաղաքամատեր օգ բարգաքի ։ Այլ յայտնի ասատ է այլ
կարծեալ . զի հաս ։։։ է ի յոգ քաղաքի , այլ ի յանձուն կամ
յանձն ասանել , որ է ի գաւառանն ասաղոյ յ Դիոն գաւառ.
քաղաքս մաս ի վերս . ոչ ասանելոյ նեռ՝ պատմիչք . ասատ և
զ ասի ոմեկն կամ օձոյն , այլ՝ ասանալի կամ օձնեցն ։ Այս
ոչ գիտեմ թէ ինչ յայնմ՝ ոչ էր ի կաղմանս մանուկերացոյ

աշակերտս անմախաձայնեցուցին , չեղեն ամենայն՝ ՟Ծ յամ քաղաքի
սարսենց . որպէս վա և գործ սորա ասեն եւս չափաթեալ է ընդ
գործս յաշխանն բժշկապետի ունէիցս . որպէս խաւ_
նեալ է այն յամենայ և ՟Է գործս յաշխանն մանկավարժութեամբ՝
մանկավարժութեան հաշտել զնա . և այս ալ միայն վա մեծամա_
նութեան բառիս մանաւանդերայն , այլև զի երկիր նախարա_
րութեան մանկավարժեալ եր 'ի առնամին սարսեց , ալ է
առնմանն մանաւանդերայ ։ Օրայս առաւանց յաշ արարող առ
'ի ծանուցանել զգիտնութեան պատմութեանց՝ որ ծայրի 'նաև
յանուծանէ տեղեացն . և առ 'ի ցուցանել՝ թէ քանզի մեր
ոչ են սոտ 'ի մերոյ նախնիական քաղաքի , թէ եւր լեալ իցէ
այս կամ այն ժողով . այլ թէ այն ժողով , որ համբառեն ընդ
անուանբ մանաւանդերայ՝ գումարեալ ընդդէմ քաղկեդոնա_
կանաց , ոչ է գործ յաշխանն բժշկապետի ածնեցոյ , այլ
յաշխանն մանաւանդերայցոյ . զոր յայտնի եւս տեսցես 'ի յա_
ջորդ յօդուածդ ։

Յօդուած · Է ·

Վասն առաջին գնի պատմութեան ժողովոյն մանաւանդերէն ։

Օրպէս ժողովոյ գրեալ եմք լինել 'ի պատմութեան · Գլ · ԽԶ ·
երես · 352 · ՟ԺԱ · բայց առա եւս պարտ է առաջի դնել ինչ
բացատրութիւն , և ցուցանել՝ թէ յետին պատմիչք զխօր
զխօթեն 'ի մի զերիս ժողովս ։ Եւզ՝ սոյ յայտնի տեսանի 'ի
մերոյինեան աղաւաղ զրութեան ժողովոյն մանաւանդերէն , և 'ի
համառօտ պատմութեան նախագուցեալ գաւթի վարդապ , և
'ի ձեռաց խորախոր հինգոյք ։ յետ որոյ մխաբանեցան հայք
ընդ յոյնս 'ի խոստովանութեան հաւատոյ յառաջս եղեն կա_
թողիկոսի , այնուհետև սմանք սկսան անխոնիք հաղորդու_
թեան առնել ՟Ը նա՛ ցողակ կենդանի եր եղբ . և սմանք 'ի բա_
զում խոր վարկին ՟Ը ծնոն և բառ ասկարութեան յանձնց ։ Կա
մահուան եղբի՝ սմանք զնոյն ձայնից կալան . բայց աղէն առ_
հասարակ զառաջին առնելութեն հասարակն ունելին՝ մեծէզ
քահանայք մեծին հայոց . և անկատ 'ի միջի նոյ հակառակու_
թեան ոչ սակաւ , 'ի խորհել բաղմաց 'ի միաբանց , և հակառա_
կել խոկ 'ի մէջ պետաքս նոյնց ։ սոյ և այժմ է տեսանել ։ Լու
ասպա 'ի գումարել ժողովոյ յառաջս ներսես կաթողիկոս՝ մի_
նոյ հաշտեցելոյ՝ յանդորդս եղբի՝ վասն քաղցեղոյնութեանց հա
ննեմբերից , զառաջին հայք 'ի նոյն և նորոյն ՟Է ձեռն քաղկեդո_
նականաց . սոյ և գրեալ եմք 'ի պատմութեան բառ առանձնակս
յաշխանն կաթողիկ ։

Եւ քանզի նոքա յայնմ ժամուն ի գրեանսն ի հրամանաց յուսոց լինեին, և գրեալն ի լայսմ, ի գալ կրաւանդեալ հայրեր Խաղիոն Տիրոնէաց զարմ դանեալ ի Հայս՝ ի ցրուիցուն ի նոսա Նեստորէս հիմնիս և այլ հերձուածք նոցա. և յոմանս վերադարձուցին քաղկեդոնէի. այլ զրե՛ս նա ինքն, յոմանսն կիսեցին՝ Եւ դարձեալ հայրեր յետս կարգեցեալ ի նմանէ զարմանալ սին յուսոց Գոնդիշ գիւղաս ի վերն սենն Հայոց. այլ զրե՛ սան. գլուխ. ԺԳ. Ի. Ի. Ա. Եւ զի հանապազ հայր ի հոյս վերն և գտանէին ի վերայ բանի քաղկեդոնականաց, զարարանն յուսոց հարկանել, որոշեալ ինչս միւս քան կոչ է յայնս, և ոչ մերժել զքաղկեդոնականս. այլ զրե՛ նոյն ուսցէի, նասն դաւեալ վերահարեալ. Եւ ոչ այլապէս միայն, այլև իբրև ի նոսն միւսանգամ ի քանդարանէն զնա յանել ինչ խոստանէր ի քաղկեդոնականաց՝ ի տարարանս և ի ճեղս. Եւ զի հայրն ի սկզբանէ հեռն անեղին հերձուածոց և զայս առանձին առնլոյն՝ յուսոյ քառասնամեայ զանձին է. գժամանս և զանձ, և ոչ ընդել զայնի, զայսուանն ասի՝ ըստ ի զանձ դանեալ և խորանս հաւատոյ, զորս ի մեզ՝ թէ ասիցէր զնա սնանիլ ընդ քաղկեդոնականս յուսոյն գժամանսն և զանձ, և յընդելն զայնի. Եւ ելայ մեկնա և ոչ տեսացին հայրն. բայց քաղաքն ևս մեղադիր լինիցէն. և ապա զուցանեին զինքնասս լինել հանանայոս

յուսոյ.

Ի քանել հերձուածի հրաշաղիկսի խուզաղել զերկրային կաղմանս՝ և հանել ի հոգին քաղկեդոնականաց, կամարդ ուսանել՝ ասանց ի հայոց՝ թէ նա է թեկուզ ի քանի զարանալին յուսոյ, տիրան խաչեալ հրեշ ընդ նա. մինչ ի լուսոյնանալ զամանսն Եւ ասէ Եւ ի հրամանս հայոց՝ մեկնանանք Եւ թեստրաբան ազատեալ, խալ ետ ներսէս ի գաղանս Տէր ասայ ի բանի գասեան իւր. Եւ կարգեցաս սեղանայն տիրապետ, յոմանս հանանս վերայ սմն ի սահմանացն մանաշիրոսայ կամ տիրոյ արդանարս գորգարարաց ամանախանդիկս. Եւ սա ինքն յարձանանս վերայ արարիչն թեկնամ թէ և ասեալ թեն Եւ յայնս, պարսաց գաղալ գրգռեսոց գալ վերայս հայոց զինել զքաղկեդոնականաց, և տերմել զանս զարանարն յուսոյ, միանգամայն և յետս դարձանել զարարանի՝ ելք լուսանալեալ զաղաղանան պահս հայոց՝ միայանիկն Եւ յայնս.

Գրեալ ձեռնամանեալ ելայ՝ որ զինքն ինչ ասնանալ հանանալեալ ի ձեռագրանն, մնասանք թ՝ ինչ կանանալիցին, ժամալ գաղանարեալ ի մանաղերան գրեալ ի սահմանանալեալ միանգամն հարցայ հարանալիցն նոյնք նոյնք ընդ քաղկեդոնականաց, պարտանալիլ և սիրելոյ՝ թէ նոյնք բա-

ժամանակ պատանին 'ի քո երիս բնութիւն։ Եւ սա 'ի խոր-
հեցուցանել զՀայս 'ի նոցին՝ հնարելոյն և զայլ ինչ. Հրաման
առաք առեն լուծանել յաւուրս շաբաթուս և կիւրակէի ս-
զուհացից, ՌՃ. զարոյ ոսկ 'ի պատանեմն. 'Ի գլ. ԺԲ. Եւ
յաւելին ևս նզովս ընդդէմ ժողովոյն Եղբի, և միաբան-
ելոց ընդ. նմա։ Եւ ահա ոչ ժողով է այն, զոր պատի յա-
զաւաղ գրութիւն անդ, և ասի լինել 'ի մանազիերս ընդդեմ
քաղկեդոնականաց. սրոյ իւր զահոդուսն հոգն. նոր ինքն
յամենն մանագիերսոյն, և գրեանց հաւանութիւն համոխոսիոյ
իւրոց զոյնմիկ կամսոս և զամս ապաւաղ գրուածոյն, սէ-
ոյլ ինչ դիտելով, բայց միայն հակառակիլ յանոց, և բաւ-
նալ յԱնն հայոց զաւանութիւն նոցա. սոյ և յայտնի տե-
սանի անդ։

Օրդոս Ը մասին առաջի սուտն և խոտորով հոգեոր 'ի Ճառն
ոգուհացից, յասելն յերեւ Ճառնոյ. ՊԲ. * Ներբեանն ժամա-
„ նակի՝ յոգեամ հաւանն աիրեալ սնեանն զաղիտարհս մեր, և
„ խառն քեռակսանի էր քաղկեդոնականացն ընդ մերսն. և
„ ոչման ոմանք չեղիլ որկսարանութիւն. զինի նոցա խառնա-
„ կութիւնն, այլև վիրակացուքն (ՅԲ զոլաղաքն և զոլոր) յա-
„ նոց բռնաբարս դոյնթակղեցուցին. և հարկ նոցա զիշերայն
„ սր 'ի Ժամկին՝ հնարս խնդրել, և հաւն ոնոյից գտանել 'ի
„ հեղեղ ոմոխարանութիւնն, իբրև կամուրջ ինչ որկոնել
„ պաշտոնն շաբաթուս և կիւրակէի. զի զայլ առուրան սրբ-
„ բութիւնք պահեցեն. և զատանեցին 'ի նոցանէ. և ոչոպիս
„ կամոյ և ակամոյ 'ի հարկէ խրատեսեցին զամոյլ պա-
„ ռիսոյ պահոյն, և բանեցին զանկն առաքելական, (հրա-
„ մանն ապոյ լուծանել զաբաթ և զկիւրակէ առ 'ի ընտա-
„ նեալս յանոնց)։

Իսկ թէ քերան ոչոպիկ զիշոյոց էր յոմկին զիշոյ ասպիտրա
գրիգորարարոյ ոնձանարարեցոյ, յոյանի ոնանի և 'ի լուսն
գուութիւն վանահօր, որ էր առաքնորդ վանից սնոյն սանեթան-
նասի 'ի քաղաքանդ. սր և գրի 'ի զի պատանի՝ շապկոյ քաղ-
քաղաքանոյ ոչոպիս. * Նաւսարս սրբոյն դրիգորի ասէ եղան
„ կանանք 'սիկնոյ՝ . . . և կարգեցին ընտանս սրբոյն պանել
„ դաւուրս քառասնորդացն. այլ մի ինչ ասելի ձնշուկել, բայց
„ միայն հոգ և սգ և ջաղ. բայց հաւանի ոչ կացին 'ի պատ-
„ սնկրանի մեծի ժիլոյն, այլ հոնասպարդ 'ի պահն ձա-
„ շակն 'ի ձեթ և 'ի գինի։ Ոչնոյ և ոչոպս Հայոց . . . 'ի
„ կանանն սր ժողովոյն նիկիոյ ոչ գոյանան, այլ 'ի լաթանի-
„ և 'ի ելեւրակէ սր ոչահոցն ոնիւրիր ձնշուկն. զնամ կիրա-
„ կոսպս, որ եղանէ 'ի կենդանի ոնամոց, իւղ և սանիր և
„ ձոս, ի կարգոց հեթանոսաց, և ոչ լսա պատուիրանաց

,, ՝ի՝ ։ (Հայր սուրբ՝ քեզ - հեռի են իրանեանք այդ՝ որ ասեալ
,, հրամայեմ՝ ի սէր ժողովոյդ՝ ոչ՝ (թէ՝ երբ և ՝ի՝ նոյ գայդ
,, կամեն՝ ի հայր՝ ասացեալ -) Հաստատեցեր հոգոյ այլ սիրեր
,, անուն գրիչ գրաւուած՝ ի գաւառն սուրբոյդ ձոյդ ։ և այլ
,, ուղղափառ հաւատովք և զօրութիւն արարածոցդ - յա-
,, ստատ ես հաւատք ոչ ունին մեզ ։ (այն և յաստուա՝ ներսեան
,, զինոցդ յանցեալն նոցին) ։ և նա զգազ՝ զի՝ զերծուածոցդ
,, գոլոյդ ։ և չարիչանոս մայրագ ոմանց չարչարանն խու-
,, փանաց ։ Եւ յետ նորա (՝ի՝ յետ գրիչ գրագրոյդ) մի ոմն
,, յաշակերտաց նի՝ անուն յարիշանեան՝ նա գրեալ զիանոյ
,, զայդ լուծանել զաւրան և զիկերոյն ։ քանզի գրա-
,, փան հաւատոց հրամանն ուս՝ նոյն յաստուա՝ թաւան
,, նորդաց ։ զի՝ ամ՝ մարդեկ կերկնցեն՝ ձեզ՝ և զիրն և մուրն ։
,, և գրեալ ուս՝ ինքն յարիշան զիանոյ զայդ (՝ի՝ ի՝ ա-
,, բանեա և՝ ի՝ կերակրի միոյն ուտել) ։ զկամ՝ ՝ի՝ լուծա-
,, ծոյ նորա ։ և զգրագիրն ոչգել յանկարուածն ։ բայ
,, ոչուս՝ ամենի զոմանն ունեցոյ յանոյ հոյոց ։ ոչոց յաստուա՝ ներ
,, յարիշանեան ։ և ասացեալ՝ ընկալան զիանոյ զայդ ։
,, թողեալ զիանոն՝ այլ ժողովոյն ներկայ ։ և գրագրեալն
,, ուղղափառ՝ զիրացն ոչ ասուաւ՝ ի՝ մուս ॥

Լսել թէ զայս ոչ ինքնամբ ասաց յարիշան զիրս ։ (որոմնէ-
ան ինքանն միայն ինչ ոչ կարէր) ։ այլ՝ ՝ի՝ ժողովն միտ գա-
ւանելոյ՝ ի՝ մանուցիչս գիտ հանդերձ զիրդ հոյոց ։ յայտ-
նի գուցանէ ոչ միայն քանն խորհուրդ հաւատոյ ։ այլև յա-
ւելս բան զերծուեալ ուղղաւոր գրանեանն մանուցիչ-
ուեան ժողովոյ ։ ուր երկրորդոյն ասանդի այս՝ ամ՝ ի՝ ան-
բանոյ ապրեալ յարիշանեան զիրն խոտ և ծանր բանիւք ՝ի՝ դ՝
քաղիկեդոնականաց և նզրի ։

Լիր սրամտեն և գիտել և զայս ։ զի՝ ՝ի՝ Ենիսն ժամանակի՝ յա-
ռաջ գաւանարկեալ այդ զիրագրեալ ժողովն մանուցիչքոյն ։
զիրագրեալ զնոյնս նոսա ասացեալս յարիշանեան մայրա-
գունեացն ։ գիտարելով զդեպեն ժիրուանեանն ։ և զգիրով
զանդրարանն բանս ։ ոչ՝ զիրացի և յարիշանեան կերիցս և այլ
պատարագիչ՝ հոյոց ։ Եւ յաւել հաս ասս զիրն ասացեալ ի՝ ի՝ ա-
նել՝ ի՝ նոյ բարբառ գրեալս յարիշանոյ աղիկուանացոյ ։ ո-
ւրոյ առաջի հաս ասացանեն բանք հոգեառաւորեալ՝ ՝ի՝ դ՝
քաղիկեդոնականաց՝ հանդերձ ասս պատուոյն՝ ՝ի՝ ժողո-
վոյն քաղիկեդոնի ։ Եւ ասսն զոր քարոզագ՝ եին յարիշանեան
մայրագունեացդ զիրդին ասացեալ՝ ՝ի՝ ասաւել՝ և հաստատեցան
՝ի՝ բանս իւրանց ։

Զ՝ ոչ՝ ասուի զրն՝ նուսն զիրս պատրիարք կոստանդինուպոլսոյ
՝ի՝ թուականն սա՝ գրագրիս կիրիշիս հոյոց՝ յաստեղ ։ ։ Զոմ

,, հան մայրապետին՝ որ զասրելի և զչարաբարոյ անուխքաց-
,, ից սիսան ոներ, ընթանալ 'ի վերս և 'ի խնարս ։ ։ ։
,, իսկ զկնի մահուանն Հերասի (փիկ պնելոյ՝ զկնի մեկնե-
,, լոյ նեբասի գինոյ 'ի կողմանս ասոյց) զարձաս 'ի Հայս ։
,, և զոր ինչ խարհերն՝ ասաց ։ Ա՛ռնասուանդ յարմատ թագ-
,, մանեցան 'ի Հայս զիրքն յանմեայ ազգիսառնացայ 'ի
,, ձեռն ասրպսի 'ի ժողովն մանանկերտի, առաւել զօրացան
,, բանք նարս (զի բանք յարկանաս մայրապետեցայ) ։ և
,, թատուցեալ ակրեցին զի ձեր ։ Զ այս 'ի մէջ թերի գրի-
թեկ բառ առ բառ և վարդան պատմիչ Հայոց 'ի փոսոյ ։

Որովք սոնս յոյսանի երանի, թեկ որ իցեն ոչն ժողով մանաղ-
կերտի ընդ եմ քաղկեդոնականաց, և զոյն առաջնորդսն թէ
և յարամ ձեռկի իցեն լեալ ։ Լա սասի ոչ միայն վասանդամ
ասի խարան այն՝ զոր գրեն յետինք, թեկ ժողովն մանանգիկ-
ասի իցեն ալասրեն 'ի յոյհանեն խմաստասիրն յաստարս խշտանուն
հուգաստացայ, լեստ իրբ ինասան ասաց զնկի եղեր, այլն հաս-
տատի՝ թեկ ժողովն յոյհաննաս խմաստասիրն հոգն լասեա ը-
գեմ այնր մանանգիկրանան ժողովոյ գասանարեալ 'ի յոյհան-
ան մանանգիկրանայ կամ սիկրեցայ ։ զարմիեանա լայն ժ-
ղով՝ զոր սարար յոյհան խմաստասեր հանգերձ ասարանք ։
հոգմիսք մերմեաց գասանիանա և զգիրս յոյհաննայ աղ-
կանանացայ ։ որ սկսեալ էր սիսալ 'ի հայս 'ի ժամանակն ան-
ան ժողովն մանանգիկրան ։

Լա ի գիտե՝ թեկ նաև զնայն ինքն գյոյհան զիրս չիցեն մերժել
յոյհան խմաստասեր 'ի ժողովն խալամ, առ 'ի բառանալ 'ի միջոց
ազգին գմանան խուսիրարանանց ։ և թեպեսս այս յոյհան-
ան է՝ այն՝ զոր չիցեն սարկաւագ մեր, և հատարն գնա հեր-
քեալ 'ի ժողովն՝ որ եղեն յառաջս յոյհաննաս խմաստասիրի,
յասելն 'ի առամարգարեանն թեր իրաւ՝ ։ * Ի նոր քաղաքի և-
ղև ժողով 'ի սմի կաթողիկեն ։ ,,զրաւ՝ պաշտելն զյոհան
,, սիկրեցին ։ և. եր թանականն. հայոց ։ ՀԷՊ ։ իսկ յերիցն
,, 'ի վերասին աջն գրիգորի՝ ասէ ։ նոյնպէս ։ և 'ի թարգմա-
,, նանչին հայ գրոցս ասէ ։ յ ॥ ։ Ա՛յս հայնն սարկաւագ
մեր հայի սուղղակի 'ի ժամ ժողովն փոքր ։ զոր արար
յոյհան խմաստասեր թարգմ յունարենաց ։ որ պաշտեալ հեր-
քեցոց և զգուշարարան ։ զի նաև այլ պատմիչք հայոց և ա-
սասաց 'ի նոյն սոմ գնեն զմեկ ժողովոյ խմաստասիրին ։ Ա՛յլ
թեկ յոյսամ բաղարի լեալ իցեն այս ժողով՝ մեք ինչ ոչ սրա-
ջեցաք 'ի կարգի պատմեանն ։ Լա թեպեսս ասա ոմն սեսել՝
սարկաւագ մեր գնեն 'ի նոր քաղարի՝ այն է վարարշապատ ։
բայց մոլորեալ է ։ ասել՝ թեկ լեալ իցեն 'ի գանին՝ որ էր ա-
թոռն հոյրապետական ։ սեր գնեն և զոշա ապրանացի ։ և

կամ թեղեւ 'ի մունաստիրս · որպէս զամենայն իւր զարդս մունաստ-
իրեանն ժողովին անզգալք ամենեքեան առանց ուշադրութեան
աստղեղութիւն պատմութեանց շրջանեալ են զոր գործս երկուց
ժողովոցն , զարս սրբոց յայնմ խիստաւուրսն . և յաւելեալ 'ի
գրութիւն պատմութեանն ոչիր մունաստիրն ժողովոցն բաւա-
ին և կամ շնորհուած ինչ բանից և վերծանեալ 'ի մեկի ,
կարդացեալ են զայն 'ի դէպս յայնմանու խիստաւորի . և զարս
կարդալոյ սովոր թէ այս իցէ . միմեանսերթ արարեալ , հա-
մարեալ էին թէ արեան ոսկեանցեալ յայնմանու խիստաւորի .
զոր ընդունեալ իցեն զերծոյն քաղաքացոյն , և սա միայն պի-
տաւոր իցէ ընդունիմ ։ Այլ և յաւելեալ են 'ի նոցն և զայս .
պիսի սարս և սանձանի բան , զոր թէ կամ կամ ասեալ
յետ եղեալ միոյն գրչէն խիստաւորի էին զոր ոմն քաղա-
քացեաց , և առաւելապէս նոսրանեալ զոյն յայնմանու խիստ-
աւորի եղելոյ կամ պարանոցն 'ի ծանօթ . ՅԲ . (1) .

Երես · 365 ·

Օգոստոս ամսեանն եղեալ են և 'ի զերծոյ յայնմանու մատեանի.
նեն 'ի միում մատեանի · երես · 132 · այսպէս · « զլոյս ի ժո.
« զիցն (կարգաց) էր հայր կիթիկա հայոց , որ 'ի նոցն դա.
« ասուսեն եկաց . և ոչիչ ինչ ոչ կիթիկուանք ցեռուցս
« Էրմն ։ Փեսանն , թէ որպէս մուծանեն յեռանք կրաւոր
բանս 'ի գիրս ասուրեաց . զի ոչինչ հարուցաւ որ ուրեմն այսոր
յայնմանն մատենիկեանն էր 'ի ծանիլ ենթադրի անմիջու-
թիւն յաջորդին եղելոյ , և յայտ է թէ ել երկու ինչ յայնմ
յանցարդ կիթիկաց միայն 'ի յայնմանն , զիարդ ասացս կերաց
զիթիկուանս նոսանալ յետ մուծանեն իւրոյ 'ի հաստատ արկ.
անել , և զարդարեալ ինչ միայն . ։ Եր թեղեր և զայն , զոր
յաւելեալ են 'ի թիւն , թէ բաց յերդն ոչ ևս միայ կրնամ.
զիկուանք կացին 'ի նմին դասաւորեալ միայն յայնմանն . Եպ
ասարիս հեն զայնմանն 'ի բաց առնուն , որպէս էր գնալ հինգ ,
և ոչ թէ միայ . իսկ եթէ և զայնմանն ի նմ դասել , ոչարս ընդ
հան ոչ այնպիսի հանարիս . լոյց յայտ է թէ ոչ ընդերգեալն
գիտեն և կամին զայնմն արարաչ հանել . որպէս մի իսկ ի
հանդոյ իւրեանց յաւելեալ են զայրգրիսի բան ասաց և
ներկանեան . Բարդ' ոչ յայս գիր յայնմանու մատենանեն մա.
ծեալ են զայդ , ոչինչ և , ոչի ոչաւասդ գրուած յայնմ.
հաս մատանեանցս . ։ Եր և այդպէս օրինակս յաւելեալ են
զիրն , ասանն . ։ Հանանեալ ինքեր էր կիթիկս , հնագան.
« գեալ խիստաւորանեան քաղաքացոյն . . . և զինն նարա կա.
« թաղիկոսք վեր կարգեալ մինչև ցեղիս , որ էր առան.
« գոր թիւ նոյ . . . զոր զ կիթիկոսք յեղոյն նասեալք զայնման.
« նեան հոյն խիստաւորանեան քաղաքացոյն փարեալ լինին ։

Եւ այլ զաւաջին յուել զայսոսիկ 'ի գրեթէ նոսին յովհան-
նէս ամառգիներեալս էմ սիկոլոսոյ , և շրջեաց 'ի գեմս յով-
հաննու իմաստասէրի , յոյս ուսեալ զանհուաստատմանէ իւր 'ի
բազում՝ իրս , զոր քննեցուք 'ի վերոյ · յոգ · Գ · և Դ · նաև ոյ-
ուսաւ ևս , զի սէ միոյն հրկիցս յուեալս պատմել 'ի բերանոյ
յովհաննու , թէ թեմ յովհաննիսի շարեցեալ աթոռս կաթո-
ղիկոսութեան , այլև զկնի ոմոորիկ երեքկնեկ և լրնեքկնեկ ևևս
բազումս կալեալ 'ի գեղս և յանդիպս ուռանց իսկ պահան-
ջելոյ կարգի քառեկն՝ պոսպիսի քանս , ահա ևս յովհաննէս
կեցեալ հայոց ոյսպէս կոնանագրեցի , ևս յովհաննէս կեցեալ
ոչգեր ասհմանեցի · Եւ։ Իսկ այսոլիսի աւուրս կրկնութեան
ունուն անձին ոյուրոյց ասելուն ի գրուածոց կեցեալսաց ,
մեանոյ յովհաննու իմաստասէրի · Իսկ թէ ընչ ոչսպէս յու-
ձոր կրկնեալ է ոյլալեալն , այս է պատճառն , զի որովհե-
ան դիտեր՝ թէ ոչ ոք հաստատոյ այնպիսի շաղփոփութեան
բանից լինել յովհաննու իմաստասէրի , այսպիսի կրկնութիւն
անուանն 'ի մէջ բերելոյ զյովհան հայրապետ՝ ընդոյ հաստա-
տելի յուցանել զոր գիտի , ասես և 'ի վերոյ 'ի յոգ · Գ · 'ի Վերջի ·
Երես · 585 · և 586 ·

Եւ որ՝ ահա այսպէս փոփոխեալ և այլայլեալ այն ազատող
գրութիւն՝ ուանդեցաւ յիսուսոյ Երբև գսրբ յովհաննու իմաս-
տասէրի · ուստի և յետին պատմիչք ունեալ զայն այնպէս տե-
սեալ՝ պատմութիւն ընկալան , և զի ինքեանք ևս յոժար էին
մերժել զժողովն քաղկեդոնի , Երբև որ անյուսալի գաւել
զոյն , որպէս գտին՝ այնոսիկ գրեցին , և ոչինչ փոյթ կալան
քննել , թէ արդեօք յիրաւի իմաստասէրին՝ իցէ ոյն ազա-
տող գրուած և ոյն ժողով մանաւանդ , թէ ոչ , և
կամ՝ թէ արդեօք արարեալ էին իմաստասէրին և ժողով մեծ
'ի գոնին 'ի Հայրապետական աթոռն միանգամ և Երկիցս ,
և այսպէս անհեատանալ լեալ Երանն ճշմարտութիւն՝ 'ի մե-
ռացանս եղեալ առ 'ի յիւսասիսութիւն հոլաղաս ժողովոցն ,
զորս ապար յովհան իմաստասէր , զոր գրեցին՝ թարգեցուցեալ
և կանոնացուցեալ , և զմեռն ՇԷՐԷՄ յուլիանոսոյ ·

Իսկ սոսանել եղեալ անեղն 'ի վրայ հոտեալ , թէ Երկու ժողով
արարեալ է յովհան իմաստասէր , և չգտեալ 'ի նոսին ընդ-
դէմ քուլկեդոնականաց ինչ , և ունեալ նաև զբանս ժողո-
վին մանաւանդ՝ յանուն յովհաննու գրեալ , և ընդ միան
իր զարմանեալ , ՇՇ իմիք որոշ՝ գրի՝ և ՇՇ իմիք խաւն , քան-
զի 'ի թոնոնանին հայոց , ՇՇ՝ դեռ ՇՇ հին ընտիր ձեռա-
գրաց , թէ * ոչ իմաստասէրն յովհան կոնոնական կարգաք
,, պարծանաստոյց ՇՇեղեալսի ՇՇ , և այս ահա հայի , յոյն ու-
զալ կանանարգուեցաց , զոր եղոյր 'ի պատմութիւն ։ Եւ ա-

պար ի թանձրանալն հայոց . Ասէր . զնոսն ասասուել զոր-
ոնս . և ժողով մեռանողացդ ի որ յերկնանէ ։ Լոյս ուշ-
ունդանողիցս մեղուոյ հոգի ի քան ազաւաղ գրուելոյն . ոչ-
կարէր ոչ յիշելովն թէ հակառակ ինչ ուսմանեաց ի ժողո-
վն ոչ ընդունիցի քարոզիցն . հոգի յերկրորդ ժա-
մուն՝ զոր արար յերկնայն խոնարհեալ ընդհակ յանիմանաց
ոչ գուսկ՝ ոչ ասացար՝ և ոչն ինչ եղեալ ի մեռանողիցդ ։ Լոս
այսոցիկ՝ զոր ոչ ոչ ի մարդոյ մի ասեն . ոչ երկեալ զնոսն ։
Լսեցէք ասեն զնոսն . թէ զնոսոյդ ընդ թեթև լեսին
ոչ ասեն զանոնս առանձնոյ . զի ահա զոսոն զայն . զան ոչ
մուելոյն օրինակեալ կիրուեսի . ընդ նմին և ոչ թեթևացոյ ոչ
գնեն իրրև զ-ստանել որոշ ուրեք և յայլեանսն ՀՀՀ թեռուսա-
նուն թեթև հայոց . ՅՅ զայլ ժողով վրն կանանոցդ ունեն . և զայլ
ժողով վրն ոչոյ երկիր . այլ զերկուսին ի մի հաւաքեալ՝ հոս-
ուելոյն . թէ՝ ի Հնդ . թեռուցանին ոչոյ ժողով յանիմանի ի-
մաստասէր ի մեռանողիցդ . և կոստանդեան գլխոյ պոյծ .

ոչոյոյ վկարդ եկեղեցոյ .

Լսա ոչոյ օրինակն և ոչ յեռոն ոչոյանելոյ ասնոր իսպառ
խոնարհ ի խաւուն շրխնեալ զգարդս ժողովոյ յանիմանաս ի-
մաստասէրն ընդ ժողովոյ յանիմանաս մեռանողիցդ . զոր
ասարարարուց եկեալ են թէ յանիմանս խոնարհեալ մերմնաց
զժողովս քարոզիցն . և զարարուն ևս . թէ նա գրով հա-
ստատեալ ինչ ասել ի ցս մի ընտրելն . վասնզի զի ոչոյան
էր գնել . թէ հոս գրով ստատեալ էիցէ՝ ասել ի ցս երկու
բնութիւն համանոյն զաստանելն քարոզիցն . որպէս
տեսուր ի յաջորդ բանդ .

Յոդուած . Ը .

Ա-ր գուցեմի . թէ յանիմանս խոնարհեալ հայրապետ հոգոյ՝ սեղանոյն
և գովեսանելոյն ի ամենասուրբն . ի գրիչքն խոնարհիցեն .
և ի նուիրելոյն . և ոչ ինչ ոչնոյ հայրապետ յանիմանս
գնելոյն . և ասա ինչն ի հեղինակ . ողորմեսանելոյ գրոց
հարդեալոյ՝ ոչ յեղանելոյ ի հոգւոյն ։

Լերանոյ լամբրոնացին . և գրիգոր գնեցին՝ նոյնարարդի ներ-
ոնսի ընդհանրական ոչոյ կոչեցեալ . (որ և ասաց ժողով մեծ
մի միաբանեալ թէ յաւուրս գիտ մանուելոյն երկրաց) . նոյնպես
և նա ինքն նեղսես ընդհանրն՝ գրոնսասանոյ յիշեն զայսոսիկ
խոնարհաստեր . և ասացի զնեն զվկայութիւն նոցա իբրև զրան
մեծի հայրապետին . և երկեալ ի կարգս հայրապետացոյ հայ-
ոց . և վկայեն . թէ ասարեալ ինչ նոր գիրք մի ի վրն մոլոր և-

գութեն փրկչին՝ առ ՚ի ցոյց անշփոթ միաւորութեան երկուց բնութեանց ՚ի քն, որ կատարեալ ած է եւ կատարեալ մարդկութեն ՚ի մի անձն քնի. Որպէս համբաւոյցն յառնէաբանութեն բերան՝ յետ սակաւուց, * Նոյն է ած եւ մարդ ասէ
,, գնն, եւ երկու բնութիւնք, եւ, յայտ զնի. * Արդ ղե-
,, ցուք զաւետ յաղագս խնառատորին եւ հոգիասկանին,
,, որ զագս առ մեզ մեծագոյնութք հայրն ոչ ցուցեալ է.

Այսպէս եւ գրիգոր կեղծին յառաջնում թղթին իւրում՝ զոր գրեաց առ սարկաւագին, յետ սաստի գնելոյ զհամարձականութեն նախնեաց ոչք հայոց հայոց ընդ ւոյլ եկեղեցին՝ յարէ. * Չէա ուսուցնեք ամէ ով ոք ՚ի հայոց ոչք զեղ-
,, ուեցաւ յայսուիկ. եթէ զյաւհանները ասեմք զխնառատ,
,, ասեն, որ է ուխտաւորեալ ոչ ոխուայ, եւ նա սյսուցին հե-
,, ռեեցաւ շաւղոյ եւ ուղղափառութէ. եւ մեղք ոյլ ոչ նախ-
,, նեք (զորս յիշեցից այժմ) միաբանին ընկալեան զխառատով-
,, նութեն, եւ ձեռնադրեցին ուխտատաճեմն միոյ գիրս, (որ
,, սարգարեցին այսմ զոյգ յոլովանն խնառատորի, որ
,, անխառատելի միոյն. եւ սարգարեալք եկին ոք.) գրիգոր
,, ժիզուսիեր, եւ քարոզը հեկեղեդ նշխին, եւ միւս գրիգո-
,, րիս, եւ ներսէս, մերս հայոց. եւ է (այժմ այս գիրք) յառ-
,, աջքս զոյգ մերոց ընկալեալ ՚ի նոցանէ։ Իսկ առեալ յերկրորդ թղթի բերան առ նոյն սարկաւագին՝ որ խոստովանի զերկու բնութիւն ասելոյ, յառաջ բերէ ընդդեմ նորին սարկաւագուցն զգան յոլովանն խնառատորի. եւ ասէ. * Ի՞ւ որ
,, յանդիմանէ զքեզ երկունել եւ ոչ հեղինակեան յոլովան-
,, նեն խնառատակս եւ ուղղափառս. ասէ. վասնզի ՚ի բնու-
,, թեանց անուանէ, ընդ նմին եւ յերկրաւոր սակէր. եւ ոչ գի-
,, տես, թէ մարմին սանելով յերկնային ՚ի ներքս ընկալերն՝
,, յորոց փոփոխել։

Զիջուսանել սյս զերք յոլովանն խնառատորի եւ ՚ի միաւորութեն թեոդորանեայ ընդ նեստորի համրաջեցին. որ ՚ի մերոյս ձեռն խառնել համրաջեցին ընդ թեոդորեանեայ՝ որսյալոխնոց. * Զոյգ մնացքն ասէ ունիմ նոյ յայսմեկ քեզ, ով ցամաք
,, եւ զի առ սանտնանն ՚ի յոյս հայոցպանացեալ. եւ մի անն ՚ի
,, կաթուղիկոսաց հայոց՝ յոլովանն անուն, համանանա-
,, նեալ մարմինք եւ միութեամբ մեծամեծ հայոց ոչք. եւ հա-
,, մարձակ ուսուցին զխառնութեանց եւ ամ խնառատութեն քաջ
,, սեղանի. այլ ամենայն միաբանցն զնոցանէ սփոփանեցեալ
,, յոյժ քան զնայլոյց, քառանյեայ թէ քան զամենեցունց.
,, որ եւ զաւակ սարգաւորաց ՚ի սորա ընդհանրական միաբանցն եւ
,, մխրճեալ երանել եւ նորա յոյս կեղծքիւանեան սատրիոնի ոչք
,, ամենայն. եւ . . . Արդին մեծագոյնին եւ երանելի սատն

գրաբարս կայ առ իս, զոր գրեալ բնութիւն մի չունէին ա-
ռաջ, ապա զանազանութիւնքն մի գրոց, և զգրա-
գիտութիւնքն և պատճառաւք, և մեկին պարտիսանքն և ա-
պականութիւնքն։ Իսկ զայս գրուածս Հաստատեալս բարի մեծ
տարակոյս դրդիր կիցէիս, որ ոչ յաստուծոյ տուեալ ասեսցես
յուսալ քան զոն նոտեալ նոր յայս սիրտս (այն է հոգւոյ
շնորհալոյն, և կամ մեծն գրիգոր վկայասիր)։ և կրն.
քեաց ի վերջ ասելոյ գրոց, և եկ զայսպիսի ինչ բան։ այլ.
պէս հաստատեալ ես, զոր օրինակ գրեալ է ասասելոյ է.
բանիւ այս յայտնեալս Հայրապետի։ և զոսա ոչ ոչապէս
հաստատեալ նպաստի։ Իսկ ասեմ ոչ։ թէ կամք իսկ
զայն ինչ ընտրեցուցուք ի բանից սուրբ գրոց։ զի ծանիցէ
զայրն, և ասացեալ գնալոյն իմաստութեամբ։ Մեծարեալ
սուտ։ և կամի իսկ ի գէպ։ մեծագիրութիւնն ցանկամ
լոել զասունս գրաւորեալս սիրոյն։ Իսկ այն ինչ ընդեր.
յան գրաւորելոյս Մատեն, սուտ ինքնամեծ ցնծիցեն.
ոչ ալեաց զանազան սրբութիւնք։ զի ասացեալ սրբոյն զայդ
գիրք, և ճանաչեցեալս ինձ ի պարգևս։ զի մարդասացեալ
և ի յուսանելոյն քարոզեալս սանել զոսա։ Ինչ ասացեալ ի սա-
հիր ոչոչ Հայրապետի։ և զանգն մեծապէս գնացիցես.
զի ի մեկ մերում այս մատենագիր։ Զինչեան ասել.
բարիոյ է։ Ի՛սրա զրիգորիոսեան և աստուա մեկ (ասել ինչ.
քիանն)։ և մեր առեալ ասորոյ գրոցն ի ինքագուսոյնն։

Քաղաքն։

Ի՛սրա բան տպագրեալ կայ յուսարին և լատիներեն ի գամ-
ոն հարդ, որ կոչի մատենագրաց հարց։ նա և առանձին
տպագրեալ է ի բասիլիս, յամն ՌՆ. 1576. ի մի երես յս-
նապէն, և ի միւսն լատինարէն։ Բ.Ե.Ռ. 186. Լ 187. Ի՛սկ
յայտ է թէ այս յայտնեալս Հայրապետս զայս յիշէ առ Շնորհա-
լին, և այն յայտնի իմաստասէր, զոր յիշատակեալ լատինա-
ցոցին, և գրիգոր կրթեալ հանդերձ ասորագրութեամբ։ և բանք
նոցին ևս հայեալ ի գրոյսս։ մի ևս նոցն յայտնեալս իմաս-
տասիրն յաղագս մարդեղութեան։ և յայտնի չկայ ինչ տա-
ղանդեալ։

Նայեցիր այսմ, թէ ոչ իցէ այս յայտնեալս իմաստասէր
Հայրապետս։ Ի՛սկ ասա։ ի նա կարգի իմանալ և Հիմնասացութեամբ
ի վերայ իրացդ հաստատել։ արժան է գիտանալոյ։ Հայրա-
պետս Հայոց։ զոր ելն յայտնի կամ յայտնեալս ասասելս,
դարձեալ ասասի գնել սատ մինչև գրաւորս նեղասոյ ինչ.
հայոցն և նեղասոյ լատինարանացոցն, և տեսանել թէ մեր
իցէ։ Ի՛սարին յայտնեալս Հայրապետս Հայոց էգեն մինչև
գիտասին։ որ ասասաս յամն ՌՆ. 480. Արդեսն էգեն սիրանել.

նայի գրբերեանն · սր նստաւ յամի ՅՌ · 533 · Ոմին եղև
բաղարանցին , սր նստաւ ի քաժնին յունաց յաւուրս արքա-
հանաւ կթղիկի՝ յամի ՅՌ · 600 · Ոմին եղև յաքսրդն եղեալի՝
ուստիանն օձնեցի · որ նստաւ յամի ՅՌ · 718 · Ոմին եղև
սվրյեցին · որ նստաւ յամի ՅՌ · 833 · Ոմին էլիասրդն ե-
ղև դասհանակերացի պատմագրն · որ նստաւ յամի ՅՌ · 897 ·
Յայսոցիկ վեց կթղիկաց հոյսց յովհաննէս կոչեցեալ նոն
միայն պարտի հոմարել յովհաննէս խոստաստակ հոյլրուսես
հեղինակ նոսրայիշխալ գրոց մարդեղութեան , որ ի մէջ հոյսց
կոչեալ իբր մականուանեալ ոչնոլիսի , ՝ի յովհան խոստաս-
տակ · խակ արդ՝ ոչ պալաք , քանց միայն յաքսրդն եղեալի յով-
հան օձնեցին ի սկզբանէ սնանել իբր մականուանեալ կալլ ի
մէջ հոյսց յովհան խոստաստակ · ուրեմն նա միայն է հան-
դիսացեալն այն յովհան խոստաստակ , և նոա միայն է հեղի-
նակ այսր գրոց · Ոչ թէ վերոյ միայն օձնեցին յաքսրդն
եղեալի իբր մականուանեալ կալլ յովհան խոստաստակ , ան-
ապարհակաս է · փոսն զի՝ ոչ ասացեալ և մատենագիրքն գնա
միայն կոչեն արձակապէս իբր մականուանեալ սրնպիսի , ՝ի
յովհան խոստաստակ , կամ՝ յովհան փիլիսոփայ՝ սր թարգ-
մանի խոստաստակ ։

Ոչանցի յովհաննէս կթղիկս պատմագրն ի կարգի պատ-
մութեան իւրոյ՝ յետ առաջի դնելոյ զմեր եղեալի կթղիկի ,
այսպէս սկսանի գրել յաղագս յաքսրդի՝ նի օձնեցւոյ՝ առանց
յիշելոյ զգաւառ և զտոհմ նի · * Զ կին սոյա (՝ի եղիայ
,, կթղիկի) յաքսրդի զանուն սր՝ մեծ խոստաստակն յով-
,, հանէս ։ Ոչ ի հասանելոյ քարշանաց կթղիկաց գրի
հունգերն յիշատակութիւնք գաւառին և ազգին՝ այսպէս ·
* Տր յովհաննէս խոստաստակ՝ ի տաշրոյ , ՝ի գեղջ սանսա ,
,, ան · ժա ։ Ամենայն կարդացարանին՝ որ փոքր մի յետոյ
է քան զյովհաննէս կթղիկս , և ժամանակակից փոհանայ կա-
թուղիկոսի և սրն կլմպոսի նայեցեալ , ՝ի գիրսն իւր
սանուանեալ կոչեցեալ՝ առանց յիշելոյ զանուանս օձնեցի՝
արձակապէս անուանի պաքսրդն եղեալն * յովհաննէս ի-
,, մաստասէր ։ Գաւառագիրքն կթղիկսայ՝ որ կալ ի կա-
նոնագիրս , զմին եղեալն ոչնչ անմիջապէս · * Տր յովհան ի-
,, մաստասէր՝ ի տաշրաստանայ գաւառի՝ ի գեղջ սանսոյ ,
,, ան · ՝ա ։ Այլ գաւառագիրքն յետ եղեալի
գնեն պատմեն · * Խոստաստակն յովհան ՝ի տաշրայ յաւանն
,, գեղջ ։ * Տր յովհաննէս խոստաստակն՝ յօձնոյ , որ ՝ի
,, ասիրս ։ ՝ա · Պատերազմանոս ասորոյ , գիր · Գ · գլ · 2 ·
յետ գնելոյ զեղեալ կթղիկս , գրի ոչ ասելոս · * Զ կին հարս
,, ՝ի յովհաննէս փիլիսոփայէ՝ ՝ի գաւառէ տաշրայ ՝ի գեղ-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

սմ և որ եմուլեն զասուար զայն գրուեալ 'ի տոպագրեալ գիրս · 'ի Լիզբոն ընդարձակեալ 'ի Հիրէն · (գարմէ յիշեցաք 'ի յոդ · Բ ·) գիտելով՝ թէ յայժմս Ամիկա յովհան իմաստասէր ասելով մեծանան որոշեալի գրովհան Հայրասրեա , որ յաճոյ , յուսելեալ է 'ի բոցաբարեալ թ 'ի նպէն ի զբաղ օձնեցի · Լոյնպէս և 'ի միում ձեռագրի պատմութեան յովհաննու կիմ՝ էիսի , զոր օրինակեալ է վարդան միոյ յոնանեան , անդ՝ որ պատմի վարք յաջորդին Եղիայի ըստ յովհաննեան իմաստասէր անունամբ՝ եկեալ է յամենեն 'ի ըստանայսն , * Այս է օձնեցին ։ գիտելով , թէ չմանանն գնա որոշեի յայժմու գարուս և զեռալն ։

Լոյնպէս նաև կլեմէս գրելանու · 'ի Հարուրն · Բ · Երես · 132 · և 133 · 'ի գրեալն զրան գուանագրոյն Հոգոյ՝ ու · 'ի Հայերենն գնի , * Զի իմաստասէրն յոհան կանոնակոն կարգաց ,, պարծանաբոյց զեկեղեցիս Հոգոյ ։ , 'ի լուսաբանիրին քա- ,, գաղաբոր թարգմանէ սնունչի , յուսելն · * Յանգիտաս մա- ,, Զիսանեն եսանանս օձնիկնասի՝ քանանելոս սերքուիթիս ,, սուտամ էրգալ գիտամ իլլուսանուսիթ ։ , ցի է · * Զի վիշան ,, յովհաննու օձնեցի կանոնին վնանալ զնոր ելեղեցի սոյ- ,, ծառայոյ ։ , Լս զայս թէ գիտ ։ նա յայլ միաս գրի ասդ , ցի էր արհամարհելոյ , քայց քաղաքան է ոյս , զի ինչն կէ- ռեն ևս յընթերնանալ 'ի գիրս Հոգոյ յովհան իմաստասէր՝ առանց ասքանուսելոյ զայլ ոչ իմանայ ոչնու , յայց միայն զյովհան օձնեցին , ասլոթեն ոչ՝ ընդեմ՝ Հաւատարմութեան լե-

ներ սրսոն թարգմանել ։

Լս արդ՝ եթէ միայն յաքսրդն եղիայի կայ 'ի գիրս Հոգոյ յովհան իմաստասէր , և միայն նոա իմացեալ լինի այսոս , և ոչ այլ աք Հոգրուպես , ապա ասրեն և յասել լամբրոնացոյն , և գրիգորի կիմ՝ էիսի , ընդ որս և Դանիելոսի Հնարհոլոյ , թէ յովհան իմաստասէր Հայրասրեա զայս ինչ պրի , սյնոս իմացեալ լինի յաքսրդն եղիայի յովհան՝ առ 'ի յեսանայ օձնեցի ասացեալ ։ Լս ոյս քան է սպատմեան ասուցցոյսն թէ

անանգորսելի ։

Գրիգոր թերեսս , պատմիչք Հայոց՝ ձմնոդ յեսիկ՝ գուցէ Հոմանիսի կարծեալ իւրեանց և Հոկառակ քաղկեդոնականաց կարծելով զյովհան օձնեցին , 'ի գրելն թէ նորին գնեն գայդ ոնասն զարծանոց՝ ցի է իմաստասէր , և ոչ թէ ասելգ թէ , Լոյց ազդ գիմարդասթի առաւել ևս հասասան գրան մեր , և ցուցանի ընդեմ՝ նոցին մատենագրաց՝ թէ տարեն յովհան օձնեցին է յովհան իմաստասէրն · զ'ս զի զարմ Հեսան ինքնանք գնա միայն իբր մեկանանամբ կոչեն իմաստասէր՝ և ոչ զայլս , որով և իցէ զաստանաւ կոչեցեալ է-

ցեմն գնա խմաստասէր, բանաստեղծն ընկալանիլ, թէ այն որ մանկամտութեամբ խմաստասէր կոչի, իցէ օտենչին։ Զայլ որդ հնգամեայն վերոյշիշեալ գրոց մարգարէութեամբ յայլմոն հոգոյս մանկամտութեամբ խմաստասէր կոչի յանմենչոյնց, նաև ի նոցանէ։ ապա սարսին զ նոյ հնդեանակ այնք գրոց օձնա-

ցեմն է, և ոչ այլ ոք։

Լոյս գրոյ՝ եթէ ոգեպարտ է (զի՝ եթէն էր հոգեստանիլ նոր ընդ-ելիս քաղաքագիտանաց՝ խմաստասէր կոչեն զնա), զիսն հայն պատանեաւ պարտ էր նոյ զնոյն սնոյն դանիլոյն զի զա. նոյոյ խմաստասէր ընծայել և ոչոյ սմանց կենդանոյ։ ոչ ընդ-ելիս կացին ընդելնդանանաց, ոչի եղեն ոգեղոյսմ և նոյնս։ և ասեցին զ սամբ՝ ի սոյոյոն, և զ այլսամ այն. սիոոյ բնութեան երկրեր զոյգ անուն։ ապա սարսին զընծայ. նելն զայն միայերան՝ սնունդոյն միոյն՝ յոյսոյանելիսն ցա. ցանին, թէ՝ ի սկզբանն հետ նոյ ինքն եղեալ իբր մանկան. սամբ խմաստասէր կոչիր։ Լոյսն՝ եթէն զի հոգեստանիլն էր, պատուեր յասեալ կոչել զնա զ ի ընտանոյ կարծեալ՝ հոգ. ոնչեան, ՃԼ։ և սէր թեթ խմաստասէր։ սասամ և. սանենանն անդիմն ի ոգեղ դիմաղրեցին։ Լոյս գրոյնեալ, յայլմանոն կենդանի պատանեալն ի հոգեն սոյ գոյանին օձնեցին բ. մաստասէր, սէր յայրն զինի շարադրիսն տուն պատանոյ, այլ զնդանեալսն։ զի էր առն ի հմնոյ և սանդանի գոյոյ. բերեալ։ զանկան հարաշնոյ, մանանոյ բանի ի մանանանաց, այլ. զանոյ սեռոյ, և որ ընդ գոյացանելն են սեռանկան տե. սանգարտանելիք՝ մինչ ցանդնոյ զոյր։ և սարբերանելն զ. և ինանգանոյ, և սասանգնոյ անդանոյ և սոյ. զանոյ սն անտեղանի։ զայն՝ և երկնանանն զանոյ զեն. նանանոյ, զի զայանոնանն հանոյ սասոյ ասանգան.

սեռ ներարդ յայմնասանին։ ՃԼ։

Լ. յս յայանն եւ երեւ ի քանոյ յայսմանոյսանն։ սոյ։ Ն. տ. ի վարս յայնմանս. խմաստասիրի գոյն պատանոյ ի մէջ. քերի, յասելն։ * ի մանկանանի զանանալ լուսանն գրոց և յարանեան խմաստասիրանան հանանարոյ։ Ի՝ սա պամ և սնանանել և ի քանս ընդհանրանն սա թեկերանանի յասել նոր։ * Ամենեն սրատարին գիտաթեանց և ամ խմաստասիրանեն քանի անելանի։ Լ։ Ամ և գիրանիք իւր զկիրանն։ զարս միոյն խմաստասիրաց ի խմանալ։

Գրեսցէ զը։ յայնման մանդանանանն։ սա էր սոյ խմաստա. ոնք։ և զի ամ գիրանանի։ սապա գանանի ամ ի ոյն զեղանանալ զիրք մարդանանն։ Ամենեն։ այն խմաստասէր էր։ յայլ զ կանգնաս։ իբր մանկանանանի խմաստասէր կամ գիրանանալ։ զի ոչ զը ի մասանանանալ մարդոյ քանա գոյն գնա այնպիսի։

և ոչ իսկ զուսար փարպեցի՝ որ կր Ծմկոսկից և ակամասեռ
մանդակուսնոյն · և ոչ 'ի մանկագիրս ոչ իսկ գրաբարոց նոր
կոչի նա խմաստասեր · այլ՝ յամբ միօրինակ * յովհան մանդ-
ակունի ։ · սոյն է սեռանոյ 'ի հին և 'ի նոր մաշաց և 'ի
Հանդամ և 'ի Ժամագրքս և 'ի կոնդակարանս , ՌԾ · սրոկս և 'ի
գիրս մեծին խաչաբանաց · յերեսս · 317 · ՌԾ · Այլ գրեալ նա ինքն
յովհան խմաստասեր վկայ բերեմ քանից խրոց զոյն ինքն
զյովհան մանդակունին · ոչ անառանես 'ի յոգոածոն · Գ · երես ·
591 · սարեմն յովհան խմաստասեր սաղմոսաց այլ է 'ի յով-
հաննէ մանդակունոյ · սոյս թէ ոչ՝ զիարդ վկայ կալցի զնա ·
Այս եւ՝ եթէ առաքուածն էր ինքն սա նոսանոս զմանդակու-
նին խմաստասեր կոչել , նա ինքն յովհան խմաստասեր 'ի քե-
լեն զնա յորդոնոջ վկայ քանից խրոց՝ հալին անուաներ զի-
նուանակեր զնա , սասելով՝ յովհան խմաստասերն սոյն ասէ ·
բայց նա սուանց խմաստասեր բոնիս , աւաջի ասնի զնա
յառնեն · * երանելի յովհան մանդակունի հոյոց կթիկս ։ ։
Ը ոյամ է և յոյլ նամ մասնուադիրս և 'ի պասաիս հոյոց 'ի
սկզբանէ մինչև յոյսոր Ծմկի ։

Ո՛իսկ վարդան պատմիչ 'ի գրեալ զնոմ՝ ասէ , թէ սոյն
ոչ յովհան մանդակունի էր սոյր սրբ և խմաստասեր · իսկ
ոյսոյիսի բանք ոչ ցուցանեն զոյն՝ զոր մեր ասասանոյ թնդ-
լանք · այլ է՝ մականուանմամբ և առաստանոն յոգեկամուն 'ի
հանդերձն մատենագրոց կոչեցեալ յովհան խմաստասեր՝ կամ
յովհաննես վիլիսոփայ · Այլ զոյն՝ բանք վարդանոյ յառա-
ջիկոյ նեղեալ մեր ոչինչ ոգոյն · զի գրեալ կթիգկս և
բամբասանոյն յառաջ էին ժամանակաւ քան զվարդան · և զի
ոչ գոյ ոչ սոյլ ոչ ուրեք և սլ երբ՝ յառաջ քան զբամբաս-
նոյնն և քան զդրիդոր կթիգկս , սր զմանդակունին , կամ
զայլ սր բոց 'ի յովհաննէ օձնեցւոյ՝ խմաստասեր կոչեսցէ ,
ուրեմն մինչև ցբամբասանոյնն՝ նամ մասնուադրքս հոյոց ի-
մաստասեր ասելով՝ սր զոր խմանան , բայց միոյն զմանեցին ։
Այլ զարձեալ՝ նա ինքն վարդան ոչ հաւասարասկս կոչէ զեր-
կոսին եւ խմաստասեր , այլ՝ զմանդակունին զոր քանի զս-
զուանք , իսկ զյովհան օձնեցին՝ քանիսն մականուանն · զանոր
զմանդակունեանոյն զբրե ոյսպէս · զկնի զեղեալ * յաքսրդ ։
։ յովհան մանդակունի՝ խմաստասեր և լի հոգւով ։ ։
Իսկ զօձնեցւոյն գրե ոյսպէս · զկնի եղեալի * յաքսրդ ։ յով-
։ հաննէս խմաստասերն մեծ ։ ։ Եւ ոչ՝ յոյանի յուցան-
նէ , թէ սպանակապես և ակրաղեր յովհաննես խմաստասեր
կոչեցեալն է յաքսրդն եղեալի , և ոչ թէ մանդակունին · ա-
պես թէ ոչ՝ զրոյն յաստեր զսրոյնչ անուն առաքեալոյ՝ ասելով
մանդակունի , սոյնպէս եւ պիտի էր սրոյնչ և զն եղեալ-

գին , և կալել օձնեցի • Լասի և ՝ի վերոյ գրելոյդ , ոչ միայն՝
յայլոց ասեմեցունց , այլև ՝ի մարդանայ իսկ միայն յաջորդն՝
եղեալի է , որ մանկամանէ կոչի յոյժանկս խմասուսկը
մեծ • Զայս եկեալ ՝ի ինքեան գնասի ասել , թէ ուրեմն
և գնդիանակ այնչ գրոց մարգելոցն՝ անսանանոյն յոյժան-
կոս խմասասակը , է նուինչն յաջորդն եղեալի յոյժան , որ
՝ի յեռանոց օձնեցի ասի •

Դարձեալ՝ առասել՝ Զնարհս է զայն գիրս մարգելոցն՝
մեծապէս այնպիսի գայլասակոյ յոյժանոս , որոց կայ և այլ
գիրք նոցին անանանոյ և նոցին մանկանանոյ , քան՝ կարելիս
միայն ընդունել յոյժանոս մանդականոյ • իսկ արդ՝ այն
գիրք ընդունել է յանուն յոյժանոս՝ ՝ի մանկանանոյն և
մանասանոյն • ուրեմն զայն գիրք պիտի է ընդունել այնպիսի՝
որ ունի գայլ գիրք նոցին անանանոյ և նոցին մանկանանոյ •
Եւ զի այն գայլասակոս արդ անուն է յոյժան , և մանկանանն
խմասասակը , այսու մանկագրակ ասին և զայլ գիրք՝ ՝ի է գիրքն
եկեղեցական կանոնագրոնց և կարգաւորոնց , և ասելն՝ սա
ինքն միայ կամ գայլ յոյժան մանդականին իբր բացառ ասելոյ
յաւելեալ քան զինքն • ուրեմն սա , և ոչ թէ յոյժանոս ման-
դականոյ՝ ընդունելի է և այն գիրք մարգելոցն •

Եւ դարձեալ՝ ապ՝ ՝ի քանս գրիգորի եկեղեցւոյ և լամբրոնաց-
ւոյն , գնդիանակ գրոց մարգելոցն բացարձակապէս յոյժան
խմասասակը կոչի , և ոչ յոյժան մանդականն , նոյնպէս և գն-
դիանակ նախակարգեալ եկեղեցական կանոնագրոնց բացար-
ձակապէս յոյժան խմասասակը կոչի • իսկ արդ՝ անդ՝ ՝ի գրիգ-
կանոնագրոնցն անուանդ յոյժան խմասասակը յայտնապէս
գաւանելի գտանի , և ոչ մանդականին , ոչ ապագոյնդ
՝ի յոյժանն • Գ • ապա և սոսա անուանս յոյժան խմասասակը յոյ-
նապէս գտանին գրոցն սնանելոց •

Եւ դարձեալ՝ եթէ լամբրոնացին և գրիգոր կաթուղիկոս ,
յոյժան խմասասակը ասելով զայլ ոչ խմանային՝ քան զոր մա-
ռանապէսք Հայոց հասցնին յոյժան խմասասակ կոչեն , զորոյ
ոչ ոչ զարդանի գնել , յոյժան խմասասակ ոչ ասա ինչ քաղաքի
՝ի • զի մի սրբոյն ասելոյն ՝ի յոյժանոս խմասասակի յորդորին
եղիցի , որ յոյժանոյ • իսկ արդ՝ ՝ի քանս ինչ ոչ գտանին , ապա
այնու խմանան զայլ միայն՝ որ յանին յոյժան խմասասակը
կոչի • և քանզի միայն յաջորդն եղեալի յանին յոյժան խմա-
սասակ կոչի , ապա դնա միայն խմանասցի • Իսկ եթէ զնա ոչ
խմանան , այլ՝ գմանդականին , ընդդէմ ոչ յաստեղն զաւագ
մանդականի • Ի՝ սիրելս , ապա ՝ի ՝ի ոչ յաստեղն և զաւագ ան-
նեալ • Ի՝ նա այդ իսկ ապագոյնսն գաւանելիկ ՝ի մարտանի
ասացելոյս • զի ոչ յաստեղանի զաւագ մանդականի կամ ան-

նեցի, ցուցանեմ՝ թէ յովհան խմաստասէր ասելով՝ խմնան զոյն, որսամ յաստուծոյ այս անուն յամ գիրս հայոց, և ծանեալ է ունչն, և ոչ զոյն՝ որսամ չի յաստուծոյ այս անուն ի գրիս հայոց. իսկ որդ՝ նոխանդրդեալ ինչոյսիրք մատենագրաց յայանի ցուցանի, թէ ի գիրս հայոց բառս յովհաննէս խմաստասէր կամ յովհան խմաստասէր է, յաստուծոյ անուն օնեցուցն, և ոչ մանդաւունեայն. ապա սրբոյն անուանարարքս նոքա յովհաննէս խմաստասէր ասելով՝ զօնեցեալն խմնան, և ոչ զոյզ ոք.

Այս առաւել ևս յայանի լինի՝ ի բանից անաւել գրիգորի կաթուղիկոսին, զոր եգաբ՝ ի Լիրոյ, յաղին. «Զիսոս ոյսոսիկ ասի՝ զոր՝ ի հայոց սիրց գրդուեցաւ յայսոսիկ. ի թէ զյովհաննէս նեռ ասեմք զխմաստասէրն, սրև աթոռակալ սբ սրթոռայ, և նա ոյսոսիկ հետեւեցաւ շաւղաց և ուղղափառութեանն։ Եւ ի երկս թիւ կոչ նկատեր։ Զի զի գրիգոր կթղիս գայս բան գրեաս ոչնոխս, որք մեզն զայսքդն եղիայի գիտեին լինել յովհան խմաստասէր. և՝ զոր ինքն գրիգոր կթղիս՝ ի գրելոյ զայս ասելոն (զի առ աւետարանն և առ հրաշաստացն և առ սանտանեանս և առ ձգեալ դեասայն), զի խաչ ասուցանի, թէ՝ զի միոյն զյոքսրգն եղիայի Ճանաչեին այնպիսի, զի խմաստասէր. զի նա միայն՝ ի գիրս հայոց ոչնոխս կալեալ. իսկ ի թէ ոչ ոք էր այն յովհան խմաստասէր, և ոչ յոքսրգն եղիայի, ոչ համարձակեր զայդպէս սնարդանի գրել. ապա թէ ոչ՝ զի՝ զի մեր ասաղակեին, թէ յովհան խմաստասէր, զոր մեք գիտեմք, այսպիսի ինչ չի գրել. ուրեմն և ինքն գրիգոր կթղիս զայքդն եղիայի զանունցն խմնայր յասելն յովհան խմաստասէր.

Այլ զի յայտնագոյն ևս երևեցի ասացեալս այս Ճանաչելոյսը այսպէս, կամ գիտեր գրիգոր կթղիս, թէ հաղարատացեր և սանտանեանքն Ճանաչեին զյովհան խմաստասէր զմիաստուածիկն յիրմէ՝ թէ ով է, և կամ ոչ գիտեր՝ թէ Ճանաչեն զնոսա. Եթէ ոչ գիտեր՝ թէ զնոսա Ճանաչեն, պարտաւորեալ էր ծանուցանել՝ թէ ով է սոյն յովհան խմաստասէր. ապա թէ ոչ՝ սէնչ ապրեին բանք իւր զի վկայսի անծանօթ հեղինակի յայտագիր նիւթ չլսեր բնաւ առ հակառակորդս. Իսկ ի թէ գիտեր, թէ զնոսա Ճանաչեն, արժան է ասել՝ թէ ուստի Ճանաչեին զնոսա. յայս է թէ ոչ ոչլսաեր, բայց ի թէ՝ ի գրոցն հայոց, և գրիգոր կթղիս ևս գիտեր թէ զնոսա միոյն՝ ի գլուխն հայոց Ճանաչեն զնոս. իսկ ասել՝ ի զիս հայոց ոչ այլ ոք՝ բայց միայն յոքսրգն եղիայի օնեցեալն կարէր միայն ցոյն ուսեալ յովհան խմաստասէր, սոյ յայտնի սեռեր ասելն, ուրեմն զնոսա ոչնոխ յովհաննուս խմաստասիրէ զօնեցեալն խմնայրն։ Եւ

ոմն ասացեալ՝ զրկեալ կիցիկն եւ գիրեալ. թէ զալ ինքն յանձնան
խնամատարեր իւրոյ, ոչ սիրոյ զամենեցին խնամանն. ուրեմն եթէ
այն գործ մէ ելս անեցուցն, պարտ եր զրկեալ կիցիկն որ.
ջանկի յուշացանել, թէ ոչ ասեմ զ՚ամենին անեցին՝ զոր գործ
յանձնեալ խնամատարեր իւրոյ, այլ՝ գործս ոչ կամ չայն։

Զայնոսիկ նկատանին ասա. զի այսորիկ եղանակ խաղաղ գրի-
գարն կիցիկան հայն ի ձեւ ընդդիմայնայանցուցանին. իբր զի
պատմիցեալ հայրատարացիք եւ առնասիցեալք եղեալ Լիւն ի մեզ,
թէ յանդգն եղիցին՝ զոր խնամատարեր կալեալն, ընդգեմ կա-
նեալ իցեն քաղիցիրանարեալ, զնայն յանձնան խնամատարեր
ենց առանցն փոխ։ Զոր զի գրեալ Լիւն՝ զի, թէ մեզ զասանդ
հարցն անեմք, նոցա հաղորդանք՝ թէ ոչք են այն հարք. որք
սատանայեալն մեզ բաժանել յաչս եկեղեցեաց. և ոչ հա-
ստատեալն մեզ բաժանել յաչս եկեղեցեաց։ Զի՞նչ ասասցուք
զայս. զի՞նչ ասասցուք զայս ոչք. այլ սատանիկ նա-
ւ գրգռեալն կամ եղեալ էր, խաղաղ զարեր յանձն նոցա գնալ.
ի կնոջուցա առ յայտ, և ի հոգոյն առ ոչն սեղբեսարան.
զի՞նչ զարեսարեցիս ասեք, և կամ զրեցիս ներեալս, կամ ընդ-
ասանդ. ոչ ոչա ասեմեքդն ոչ՝ և զոր գիտեսս ոչ, խաղաղ
զարեր զիրան ասա այլ եկեղեցեաց։ Զ՚այսոսիկ զարեալ բա-
ղանեալ ի մեզ բերեալ յասեալս. սոդոմոր։ Զոր ասեն ի ելեալ
զարեալ ի մեզ բերեալ զարեալս. սոդոմոր։ Զոր ասեն ի ելեալ
,, այսորիկ մերոց գրեալ ոչ հարեալ ոչ ոչ ասեալս, և ոչք գիտեսս ասա-
,, ցս, խաղաղել ի նեթե՝ նա այսորիկ ոչ՝ զի ի հարց ոչ
,, գրգռեցիս յայսոսիկ։ Զեմ գիտանեն ասասցն գիտաս.
,, ասասելն, (զարեալ զի ասա զ գիտանեն.
,, խնամատարեն ասանքն՝ ի մեզ բերել, զի Էպեալ եղ ի մեզ
,, ի սատա զարեալանեցեալ, եթե զիտասարար նա իսկ հոգոյ.
,, ուսակ հրամեալ սարեալ նեղեցեալ, և բաժանեալ զարեն.
,, բարդ ոչ և ոչնարեա. զի նա ոչ մեզն ոչ եկայ հանդարտակ,
,, այլ՝ գանանեալն նոցին գրեալ. զի ասար) և նա ասացին
,, հանդարտեալ եղայ և ուղղամտանեմ։ Զայսոսիկ ասեալ
զարեալ յայսոսիկ էրեալ, եթե յասել գրգռալն կիցիկն յանձն
խնամատարեր՝ ասեալ խնամեցեալ մեզ, յանձնան ասեցին, սրոյ մեզ.

ասեան և խնամատարեր։

Զ՚ասանել եւ զարեան և զասեն զեղանանել ի հարցանել հոգ,
եթե զիրեր ոչ զրգռալ կիցիկ. ի՞նչ յայսոսիկս. զնանանել
ոչ հարս յանանանել. և զարս զիրեր ենք ընդանարարս. ոչ զրգռ-
ոչ ի մեզ բերել՝ յոյզ մեզն զարեալն խնամատարեր. ասա-
եալ յնկանալ խոսեալ։ Ոչ ոչ զրգռանեցան ասել՝ ի մեզ
հարցն ոչնանել, ոչ զանանն ոչ ասեն. և յասելն զարս
զոչ ուրուք ոչ զարեալ զանանն ասանդ զնան, զարեալ մեզն զրգռանեալ
նա խնամատարեր։ և ասան զնա եւ ասան գոցանեալ ի
գրգռանեալ ոնան։ Զոր զարեալ ասեալ՝ եթե զանանք իւր ենք զարեալ.

զնոսի սուտ մեծ հոյչապատիւք, զորմէ միոյն կը գլխաւորի
կարծիք՝ թէ ամենեքին դիրդուհեալ իցեն նոա 'ի միաբանութենէ
ոչչայ ոգչայ, և զի այս կարծիք եր պրսկիանն իմաստա-
սիրի սնեալայ, զնա յանուանէ 'ի մէջ բերեալ՝ սչ միայն
զերծ կուսացանէ զոսա 'ի դիրդումանէ, այլև վկայէ՝ թէ նոա
առաւել քան զայլս ուղղափառութիւն եկայ և զուղղափառ-
ութիւն առանդեալայ. սոյն ես իսկ ասէ բնութեանցայ զհաբա-
ղամ գիրս նէ, որ կայ և այժմ ասէ յարկեղս մեր 'ի կաթո-
ղիկասարանի տան.

Զայս ձեռնասիրութեան մարթի եր ասել և 'ի վերայ բանից
լամբրոնացւոյն. քանզի յայտ է թէ նոա 'ի յաստենի սնդ մե-
ծի ժողովոյն 'ի մէջ զոնուան իմաստասիրին՝ ոչ խօսել առ
ազգաս, այլ՝ առ երեւելի ենկուսս և առ բաղմութեան վար-
դապետաց հայոց. Լ.ՐԿ՝ յուել նը առ նա, * ուր դիցուք
զոնան յովհաննու իմաստասիրին և հոյչապատիւն ||, նոքա
'ի լսելն զյովհան. իմաստասէր՝ զի սրդեաք իմանային. զի
ոչ է յացարձակ կոչումն անուան ապոստոլի մարդոյ, որ ի-
նչ է ճանաչեալ ամենեցուն. Լ.ՐԿՍԲԼ ոչ զայլ սք մարթ էր նչ
իմանալ, քանզի եթէ զայն զոր գիտէին 'ի գրեանսն հոգոյ.
իսկ ոգի՝ ոչ սուտք 'ի վերայ. կիրք հայոց առ հաստատակ մնա-
լն ցոյն ասուրս միայն ոչ ասաջագոն եղեալի գրոյնն ամենեցին
կալին յովհան իմաստասէր. և ոչ բնաւ գոյլ ոք. սրեան նչ
ապա. անուամբ զոյն իմանային. Լ.Ր լամբրոնացին գիտե-
լով՝ թէ նչ զայն իմանան. աբենակարգս խոսի առ ասելի նչ ա-
ռանց որոշելոյ. և գրեթէ ձեռնարկէ ոյսպէս. ոչ ասաջին
հոմարին ունեաք յոգլոս մերմէ, թէ սչ ոք 'ի հարց մերոց
ասաց 'ի քս երկու բնութեան. ոչ ասաջին և վասն յովհաննու
իմաստասիրի սնենալայ կարծի, թէ ընդդէմ պիտանալ իցէ
ոգամ. բայց ոչ՝ և նոա ինքն յովհան իմաստասէր սնանցի՝
որ այսպէս կարծի, ոչ միայն ընդդէմ չգիտանիցս, այլև բա-
նս ամենայնոցն հաստատանայ, թէ սուղիղ է ասել 'ի քս
երկու բնութեան. և թէ՝ սք միանգամ եմ մարդապատալ իսա-
տասիրի; նոյն և զերկուս բնութիւնս գաւանի. սոյն և (սոսկ)
յայտնի ցուցանէ 'ի յայտ էկեալ դրութեան նչ. Լ.նշուցեալ զայս
յայտ առնէ այն սք բանից հերետիկ լամբրոնացւոյ. զոր խո-
սեցաւ յաստենի ժողովոյն. և զիք հնարս յայլ մեկնութիւն
ձեռն կարկառելոյ.

Լ.սիկոս. եթէ՝ Զնեարարիւ լամբրոնացին յովհան իմաստա-
սէր ասելով՝ իմանալ զանենին, ընդդէմ ապա 'ի յիրեն յա-
ռաջ գրած զիւ քան զեզր կիթիկ. սչ ապացոյն եղեալ յառա-
ջագոյն եր ծիրաւ քան զանենին. Պ.ՄՆԵՍ. լամբրոնացին գի-
տելով, թէ մեկնութեան յովհաննու իմաստասիրի սնենալայ

առասել ոչգի յայս նիսի քան զայլոյն ի միս ունկրուցայ ։
ոչ գասկ յառաջն ներհոկ կարծիս ունիցի , զնոյ ինքն պի-
մասասիրն նոսա առաջին սիրոյնոսն հրաշալիսկ , և ցա-
յսոսկ՝ թէ չեղեալ ոչ իցեն զնա թագաւորս ասմանգոյ երկա-
յնոսեն , զայսոսկ ելին քանք նորա . մի զի յայսոսկն իցս ա-
ռասել մեծ և զարմանալի՝ ասեն միկրասեն՝ ի մեջ թերել քան
զայլոյն ։ Կ. ԸՆԴ. Նախատակ՝ ԵԹԷ ԼՈՒԵԼՈՒԱՅՆ ՆՈՍ ԳՈ-
ՀԵՐ ԶԵԶՍ , ԱՆ ՈՅՆՈԿԵՍ ԶՈՅԵՐ ՅԱՅՍՈՍՆ ՆԵՐ , ԶԻ ՅԱՅՍՈՍԿ ԵՐ Ա-
ՍՍՆԵՑԱՆ՝ ԹԷ ՆԱ ՅԱՅՆ ՄԻԱՍ ԵՐ , ԱՆ ԶԳԱՐԾՈՒԼԸ ։
Այս դրեալ լուսաբանացին ի՝ նախանկարագրեալն զարմանն իսնա-
ասելոյ քան զնոյն , ոչ ԵԹԷ լսա ծանիցի յառաջ դասն գնա ,
այլ ՇՆՈՐՀ , զի նա ելեալ առաջինն՝ որ ոչիր բանիցք և վիպ-
ասանիցք հրաշալեաց ի զերիս՝ ասել՝ ի՝ լեր երկոս բնասանի ,
իսկ եղեալ և վերոյ , զոյս զնոսն ի՝ Հասասանիսն՝ ի մեջ մերն ,
գրով ինչ ոչ ասասիցին , այլ եղեալ միայն Հասան Ժողովին
քաղիցէ՝ զնոսն և վիպասանեալ նոսա ։ Այս ասացեալս մեր ակնյայտ-
նի առասանի՝ ի բանից ունասի լսանիցեալացոյցն . Զի յնա ասե-
լոց՝ ՝ՀՐ յատենաբանեալեն ի բասմ՝ ; ԹԷ նոցն ի ՝ՀՈՍ և ՄԱՐՄ
ասելն՝ և երկոս քնասանի , հարցանեն ասա երբ ի գիտոյ ժո-
ղովոյն , ԵԹԷ՝ նոցն ի ասն ասելն երկոս բնասանի , ընդէր
մինչև ցայժմ՝ ոչ ասացին հայրն մեր , և ոչ ոք ի նոցն բա-
ցատրեալ յայտնեալոց զոյս ։ Զայս ոչինչ տոյ նոսա . ոչ ի
ուսն ոչ գրանցի . և ապա յասելոյս . զոյ ասի՝ և զայդ ան-
ասացին բանասանք . և ի մեջ բանցոց ասասել բացայայտ
գրեալ՝ զոյգ նոս ինքն յոչինն իսնասանի . և ոչսոս գա-
յանեն , ԹԷ ի մեջ հայոց հայոց նոս եղեն , ոչ ասասել քան
զոյն՝ զոյն՝ բացայայտ վիպասանեալ՝ ի գիրս ասանցեալ զայրն ։
Այս ասա՝ ի մեջ բերի՝ ասեալ զայլ կնոջիցսանո՝ ՇՐ պնդր և
զպահանն , ոչ ի յուցանել՝ ԹԷ ՝ՀՐ ոչինչս գրեալն , այլ ԹԷ՝
և ՀՐ սրանցեալս գրեալն ունին , որոշիսեալ ասել հասանելոյն ընդ
յայտն , և միասանելոյն ընդ ՀՈ ։ Այս ԵԹԷ , վերոյ ելոյ ա-
զգայ ասասելոյ ելն սրպէս յոչինն իսնասանի , գոյզ զնա
նոսա գրեալ՝ և ապա՝ ի մեջ բերեալ զերիս ասելն ։
Զայս զի յայտնի սեռոցս զայս ՇՄ , ԵՂԵՑ ասա զարանս լսա-
նանցուցն՝ ընա կարգի . յերես ։ Ցշ ։ ԱՆԼ՝ Ի 93 ։ * Զայ՝ ասէ
,, մեզ քեզ , սրամ մեք ՇՈՒՆԵԼԻՆ ասելն , Դաքս (այսինքն
,, ՄԻՆ ՔԵՐ , ՍՐԱՄ ՄԵՔ

,, նոյն է՝ ՅԾ և մարդ ասել զքո , և երկու մնութիւն · մանաւ-
,, ապաքինեալ ոչ միայն զիւրեանս , այլև զամենեսեանս հաւատ-
,, ասանց ասելոյն զնոսա · ապա յայտ է թէ՝ զի որ ՅԾ և
,, մարդ զաւանեաց , զայլևայլ մնութիւնս ի միմեանց ան-
,, ձին ասուցեալ ։ ։ Լ։ Հաւասարեալ յայտ եղև հարքն սրբք ,
,, թէ՝ զինքն ի մեջ մեր մի առ քան խոստովանութեան հա-
,, կառակութիւն , որք ի մի առեալս զիր հանապազ ընթա-
,, ցաք և ընթանամք ։ Լ։Ա։ ընդդէմ ասելոյ ոչ որ միտեալ կայս-
,, ար յայտնեալ գոյս , այլ մանաւանդ զնորին հակառակն ։ Եղ
,, է այլ ընդդէմ , մանաւանդ թէ բազումք ասացին ի մե-
,, ջոյ՝ առաջնոյ սէջ եղեալ հեռանալոյ , ասեալն բարք մարդ-
,, կան հակառակասելոյ է ։ զոյնս՝ որք ՅԾ մնութեան էին ջո-
,, ատրելք և խաղալաւք , անպատեցին ։ և զառ թէ՝ զնոսա
,, ՅԾ մարդիս բանս սիրեցին (և զայնս ևեթ հրատարակի-
,, ցին) ։ Լ։ապա թէ ոչ՝ ուր գիտցուք զրանս յոյժ անուս խնա-
,, ասիրին և հայրապետին , որ զայս առ մեզ վիպասեալ է
,, հարցն սուրբ ասուցեալ ։ զեղբի հայրապետին , և զեւրոյ ժո-
,, ղովոյն զհաստատութիւն ։ զանհանոյ հայրապետին զնա-
,, մանաւանդ առ մեծ եկեղեցին հաստատոց , և զնորին հի-
,, ասելոյ թէ՝ զայն և զՊարսն ։

Լ։Հա յայտ բան ըմբռնումս յայտնի սեռանեսս , թէ՝ յոյժ-
հան խնամասէր նոսա դնի՝ ոչ ըստ ժամին յառաջեալ քան
զեղբ , այլ՝ ըստ զիրսն ։ և ընդ ոչ քանից ըմբռնաց-
ուցն զայն պահանջեալ ի մեջ բերել՝ առ ի յոյանել , թէ՝ ոչ
եղև՝ որ զրեալս բացայայտ ի զիր երկու մնութեան ։ Իսկ զեղբ
և զանհան իբր եկեալս ի մեջ բերի՝ ի յոյանել , թէ՝
ոչ և թէպետ ոչ գրեցին ի զիր սրբոյ նիւթոյ , բայց գործով
յայտնի ցուցին՝ թէ հաւանի էին նոցա ։

Արդեր է ումեք ասասանք ասել , թէ՝ այն յոյժհան խնա-
սասէր զուցէ ասէ եպիսկոպոս ամի իցէ , և ոչ կամ ինչ ։ բայց
ոչ է այդպէս ։ զի նեղոսն ընդհանրին յայտնապէս ասէ , թէ՝
սոյն այս յոյժհան խնասասէր էր մի ի կաթուղիկոսաց հայ-
ոց , և թէ ազգանապէս նասաբ յանուն կոչիցէ ։ Սմին
նման և զրեալս կամ ինչ յայտնի ասէ զմանուն ի միում թղթի՝
մեծ հայրապետն հայոց , և ի միւսումն կոչէ սիրասասէր ազ-
գասէրոց · զայլ սիրասիրելոյ նշանակի անդամոյ կաթուղի-
կոս հայոց · քանզի և ինքն գրիգոր ի նոյն թուղթն՝ փոխա-
նակ կամ ինչ կոչելոյ զանուն իւր՝ սիրասիրելոյ , յաստուն ա-
ստուածարդ ։ ։ զայնոսիկ խաղս յիշելոյ ասիրասոյս և յու-
,, թասակաւ ॥ Սրբոյն և Շնորհալոյն ի կաթուղիկոսն առ միաբանիս
պատրիարգ յունաց՝ կոչ ։ ։ զայս գրեալ ։ սիրասիրաց սիրոյ
,, գրեցեալ լուսաւորչի ॥ զայս սասանեմք և ի թղթի գրոց հայ-

ոց · Լայնոյ և լամբրոնացոյն ի քուրդս Հայաստանեայ գրանելոյ
խաչ գնեմ · յոսեն ոնդ · ի վերոյ · * Որ գիտաց զանա-
ն յանգնանաց իմաստասիրին և Հայաստանին ... զերի Հայ-
ն բանարանն գնուանեալն · զանգնանայ Հայաստանին գնամա-
ն ձորնաբերն · ԹՄ · Որ նոցին սրինակս Հայաստան կոչ-
գոյանանին և զերդ և զանգնան · ապրա՝ ոնդ էրդ և գնանա էին

կանոնագիրքոյ, նաղնեզ և յանգնանս ·

Լայ ասան գիտելի է, զի ի սարաղոնաց յանան մեծորիանանայ
գրեն, մեծ երկու հարիւր ամաց յառաջ քան զնոյնգանին նրա-
սաս կիրեն յանգնանն մեռանանի · բայց յայսմանի սանա-
նին, մեծ յայտ մեռանան ապրեալ է վերոյգ ինչ գրամ՝ ի
գրարարոյ · ոչ բաղաւոր ամգամ պատահի · և գրամ՝ ի նոցն
մեծորիանաց · զի նա լսեալ միոյն զնարոյ նայ գնալոյն, և
ի մասին ուղարկեալ ի Թիզեն, յետ գաղանալոյ ի կատաս-
դիանարարքն գրեաց գրեան ի սոյնոյ պարարդանի գանդերն
յանգնանան · և արդարեն ոչ գերանանեալ ի միտս իւր ըն-
թեմ ուսանի, փոխանակ գրելոյ · ԳՀ · եղեալ է · ՁԾ · որ ի
սան · զի երկերեր ամաց յառաջ ի զնարոյանին ոչ ոք նրա-
սաս կիրեն յանգնանն սանանի, գրամ՝ մանանալ՝ յան-
գնանն իմաստասէր սանանի · ոչ է սանանել յեռամ՝ պատ-

մագիրս Հայոց ·

Լակ կրնեն գաղանոս լաստոս հիրանակ հանանանն հանա-
ղոյ զոյգ թեռանան յանգնարանս լինի ձեռանանս · և
բաժանի յերկու գրանանն իմաստասէր · զմին՝ գնեզա-
սանանի ի բանարանացոյն առանց թեռանանի սան լինել
մանդանանն · և զմիւսն՝ գրիգորանանն ի գնարանանն՝ հա-
մարի լինել գրանն ի գարան · Բ · երես · 153 · 154 · Լ 155 ·
Լայզ և ոչ մեր գրալ սառելոյ · և նաև մեր մանդանանանս
ցուցաք ի վերոյ՝ թէ ոչ է · զորմէ ունիմք խոսել նուն է յա-
սանան · Ֆ · Լակ զա գանանայ՝ և առանալ · Լ՝ ի զի ոչ ոչոք
գանան գիտէիս կոչ յանգնանս · լեռոյ թէ յանգնանս և
իմաստասէր · Գրեալ զի նախ քան զգանան էր ոչոք՝ ոչ գոչեր
յանգնանս իմաստասէր · զի գրամանանն յանգնանս կա-
նանալոյ՝ ոչ էր գեան ամաց յառաջ էր քան զգանան կա-
նանալոյս, զսրբ զնարա յանգնանս իմաստասիրն · Նոցին և
սանանալ կամարանանանն՝ ոչ էր մանանալոյ գանանայ գիտնի
գրել՝ զյանգնանս իմաստասէր իւր գաղանալ ամաց գնարոյն ·
Լայզ՝ զի ոչ և յայսմանի սանանի ի վերոյ գրեալ լսոյ
իմանացարն, որոշ որոշ և սանանելոյ գրելոյ յանգնանս իմաս-
տասէր Հայրապետս, և գանան Հայրապետս · և զիարդ մար-
թի ասել, թէ երկրորդ մի եղեն · մինչեւ բանարանացոյն էր-
քան ուրեմ որոշել զերանան ի յանգնանն քան զբեռոյն գե-

զինակն։

Այլ ասդ՝ ապացուցել, թէ յաջորդն եղեալն յովհան օձնեցին է յովհան իմաստասէր՝ հելլենակ ոմն գրոց մարդեղութեան, այնու իսկ ապացուցանի, թէ վիշապաւ ի նի է համանման վիշապաւն՝ զոր Ժողովն քալկեդոնի՝ ի հաստատել նոր ի քն զանդուգանաւի երկու բնութեան՝ գծագանցն և զմարդկայնոյն։ Լուսաւորչի և ՅՍՄ իւրաքանչիւր սուտ է ոչն հանրաւոր՝ որ հելլ զնման։ թէ նաև վերոյ ասացեալ երկու բնութեան։ ԵՐ։

Զոր ինչս։ եթէ յիրաւի յովհաննէս իմաստասիրն հաստատեալ էր զդիրդ, և արդարեալ էր ըստ այդ զանդուգանի գրոց, զինարդ յովհաննէս կենդանի պատմութեան ոչ լիներ զայդ։ Պիտեմ։ ոչ առարկութեան յոյժ ցաւանի։ սատանի և ոչինչ ցուցանի։ իրդ զի՝ ԵՐ այդմ՝ սարսռ է ասել, թէ ոչ ոք ի նախնեաց աբարեալ էր զայդ գիրք։ զի և ոչ զմանդրակուանդն և ոչ իսկ զայլն ոմն սարքեալ զայն։ Այլ եթէ Հոգիւ քանանայի, թէ ընդէր ոչ լիցի զայդ՝ յովհաննէս կենդանի պատմութեան, մանրեմ է ասել նոցա, թէ ոչ է տեսեալ՝ նոր զայն գրեալ։ զի որպէս գնի՝ ի բանս շարժալոյն առ Թեոփրանէ, այն գիրք՝ ի հին ժամանակս մինչև ցուսալս իւր ոչ էր առ ոմանս հրատարակեալ։ Թերեւս ոմանք՝ ի ապիստաց կամ՝ ի հերետիկոսաց տեսեալ, թէ յայտնի յիշատակի և ջատագովի անդ գրեալս բնութեան, գուցեայն զայն յանկեան արեալ։ և ոչ ամենեքեան՝ ի ձեռս յովհաննու պատմագրի։ ապ է ինչ՝ յայանելոյ՝ վերագրեն սոյնպէս եղև, և չերեւի սրեալ՝ ի միջի։ և կամ՝ ոմանք գաղտնի իսկ՝ ոչ երեւեցուս այն առ արտաքս առ Յեղի մի։ որպէս պատահի այս և յայլ քազմ՝ գրեալս նոցանանց։ Արդեն է երկիր ասել, թէ՝ թէև տեսեալ էին զայդ յովհաննու կոմիզոպոլսի, էլ՝ ոչ եղեալ յիշատակեալ՝ ի մատենագրի, բուսակոն համարեալով Հանդերձ ասել, թէ ոչ բարձ՝ ձեռս ինքնասոսս բանաստեղծս։ Հոլովք ոչ միայն խնայեալ լինին ձեռք ապաշխարութեան՝ զոր յայն ոմն, այլև պիտակս ձեռք՝ ի վերայ ոչիպոս իրաց։ ոմն է և ձեռն Հոգի՝ որդիկեանց, զոր ոչ լիցի յովհաննէս պատմագրն՝ ի մատենագրի։ Լա կամ՝ թերեւս վն այն ոչ լիցի նու զայն գիրք մեկրգեալ, զի գուցէ կուսիածեր, թէ՝ ի յայանել այնոր գրոց, և՝ ի վկայել իւր զմանէ այնոսիսի զիրեալ, կարծես սուտ միամտաց՝ թէ յովհան իմաստասէր էր ի ջատագով գուցեալ՝ ժողովն քալկեդոնի, զոր ինքն պատմագրն նենգարարկան Հանդերձեր։ Եւ զոր ոչ ասեմք զուանց պատճառաբ։ զի է ինքն յովհաննէս պատմագրն՝ զայն գրածալ ես եղայց։ մին զի՝ ի Տրաբիրիլ իբրաւ՝ ի կոյսերն և՝ ի պարսիրդի գնալ՝ ի կոստանդնուպոլիս՝ թեոդիա և յոժարեցաւ և խաստացաւ

գնալ։

գնալ, ասեցեք զի մի ուրեմն պատրաստեսցեն զանգեանսն ի
քաղաքդ՝ մինչև եղիցի։ Եվ այն ասեալ՝ ելանեն։ Եվ ի ներսն մտեալ
գտանեն զանգեանսն ի մի տեղի դարձեալս։ Եվ զարմանան զանգեանսն
գտեալս։ Եվ ասեն ցանգեանսն՝ թե զանգեանս ոչ ոք գտանիցի
գալիս ի Սիոն։ Զի մեք, ասեն, ամենայն ազգս կամեցաք ընդ
զանգեանսն գալ ի մեզ դարձեալ։ Զի զանգեանս ոչ ոք գտանիցի
գալիս ի Սիոն։ Զի զանգեանսն ոչ գտանեն։ Զի մի զանգեանսն
գտանիցեն անասն յասելոյն ի մեզ գալոց։ Զի զանգեանսն ոչ գտանեն
նշանակեալ յայնժամ առ Հայր նոցա մեկնեալս ինչ նեռա.

Գլուխն ԺԱ.

Ի՛ դիմադրելին։ Եթե Հնամարտիս տեսանեալ էր զանգեանս
պատանդանին զայն գիրն մարգարեին։ Եթե, և կրամ գալոյն
ինչ ասեր՝ թե զանգեան իմաստասեր ինչ յոյնիսին միտս,
զինչ գանանցեր զնա ասղջա իսաւ և ասացին։ Զի զանգեան
ինքն ընդունէր զբաղկութանացս։ Զինեալ։ Ի Հնդասանն
գալոյ զանգեանսն պատանդանսն ընդ գրի յոյնիսին գանանցոյ
ի յաղագանի, թե նա ոչ ընդունէր զինչ գրոյ զանգեան
Հանուս իմաստասիրին։ Զի զի ինքն ևս անասանգան ի նոսին
գտաներ։ Զոր պատանդաս մարդեալս ինչ զանգեանն ընդունիս.
նա ոչ ասեն։ Զի այն ժողով յասելոյ միտս ոչ ասացին
նա ոչ ասեն։ Զի այն ժողով յասելոյ միտս ոչ ասացին
երկրս մնասցեն՝ սա ի ցանց կասարեալ ուսանեն և կրամ.
նալ մարգասեն ի մի գրի, ասեալ՝ զի Հանդարեր, թե այն ժո.
ղով ընտ նեռասին մնոց բարեսանալ սաաց զանն, և լուն
մարդոյ ընդունելոյ գրոցդ ասաց։ Զի և ամեն յայսմանն ցան.
ցանեն գասանեցիք զանեց նայն ինչ յանգեանսն։ Զատանգանանին
։ Զի ինչ ի գիրս յանգեանս իմաստասիրին տեսանալ էր զանգ
յասելոյ միտս ասացեալ, ոչ Հանդարեր զնայն լինել ընդ զանգ
ինդանանգեանս, և ա իսկ մերժեր զանգ։ Զի զի ոչ նա և ոչ
ասալ Հայր. զանգան միտիեն երբեք յասելոյ միտս ասալ ի գրի
երկնս բնուելոյ։ Զի և սեսանել ի գիրս նոյ։ զանգ նշանի։

Մնանք զոգեսոր և գնանանգանքն։

Գլուխ Ի.

Ի՛ մեն գրիցն գանանգ։ Ի գանանս իմաստասիրն։

Պատ և սրանան և մեղ ասասանգս իսասել ինչ ինչ և ի գիրսս
գնանանգս սանանգ սանգիանանելոյ ի յանգեանսն իմաստասիրին։
սա։ զատանգանս իմանալոյ թե զինչ միտս եղեալ են նոցանն։ Զոր
ի մեջ։ զոր։ գնանանգս ինչ սրբ սասանգին ի գանանգանս գրոյս
գանանգանանգ գանանգանանգեալ նանգեն, լսոս գնանանգս գնան,
յանգեանգ զի մարդեն և սանանգ սաց ինչ խարեալ։
Զատանգն և ի զի երկանգ զանգ ինն (սր և ի գանանս. տանգ.
Զանգն։ Զոր սեր զի բասասանգ ծանանգի սոյս։ ի սանգանգ սանգ

առագաք զրանն ։ Եւ նախ առաջին գիտել սրտան է , զի
հայեցեալ ի գիրս յանուց և լսաւինացուց . Հայոց և ասաս-
ուց՝ ոչ պատեմն սառգիւ , թէ երբ եղէ սկիզբն երգելոյ
զոր ուծն ոգնչիսի ձեռք՝ սպասեաւ երգի այժմ ի յոյն ։
է սպասեաւ յայլ ազգս քրիստոնէից ։ Լուսոյ ինչ վկայու-
թիւք բերին յերկուց կողմանց եւս , միմանց անհամանոյն
գրագ երևելն լինել ընդ սարակսանաք . յայր սակս իսկ՝ որ
ինչ ի յանաց առանցի , յասարուց և ի հայոց եղերեալ լի-
նի . և որ ինչ յասարուց և ի հայոց ասի , ի յանաց արհս-
մարհեալ լինի ։

Լ՝ ամենեն յոյնք , թէ յաւուրս փոքրսն Թէոդոսի կայսեր ի
լինել մեծի շարժման և ի տեղ ոյամ՝ մանուկ մի Թառ-
սեալ յոգ՝ ակսաւ երգել զոր ուծն . և անսի սկիզբն եղև
առ ոտ նաշապիկոյ զայս երեքսրբեան օրհնութիւն ։ Պաա-
մութիւն սիրոյ հրատարակեալ է ի մեջ յանանց . զորպ զՀա-
մառաստութիւն առաջի գնեալ յայհան դամասկացին , որ էր ժա-
մանակակից յայհանաս . Լամասատարի յուԹեղդ դորան ի
գ . գրս . գլ . 10 . ոյսպէս . * ։ Ամկս արքեպիսկոպոսն սրբոյ
,, ալ՝ յարժամ ժիրկիդն կոստանդինուպոլսոյ վասն ուծառաք
,, պատուհասի երեք եղելոյ գիտեցին պաղեստանաք առ ուծ ,
,, մանուկ մի յամբոխն սնանի վերառեալ յաւշանակեցաւ ի
,, բարձունս . և ի հրատակաց սնաւ զայս երեքսրբեան
,, օրհնութիւն . սբ ուծ , սբ հզօր , սբ անմահ , ողորմեա մեզ ։
,, Եւ ապա յինքն նկեալ՝ պատմեաց ոչխոյ՝ զոր ասեալն
,, էր . և ամ քաղաքացիքն նաշագեցին զերդս զայս . և ոչ-
,, առ օրինակս դադարեաց՝ ի նոցանէ ցառուն սրաաս-
,, հասին ։

Զ՝ ոչ զատանեմք ասանդեալ և յայլ յեանին մտաեռագիրս
յանեալ . յորոց առեալ գրի յայսմանուսբս նոցին . ի սեպ . 23 .
ապրիլ . * ։ Քանեզի ի ջրբոպդի ասաց սեպտեմբերի ի
,, հայսերութիւն Թէոդոսի (փաքս . ի լեռ ասի իշխանութիւն
,, նոցա , այն է յամի ՌՆ . 446 .) եղև շարժումն երկրի մեծ
,, յոյժ , ոնդի երբեք չէր լեալ յառաջագոյն . յորոյ ոչինչ բո-
,, վանդակ ժիրկիդոյ քաղաքին հանդերձ կայսերաս և պաս-
,, լիարդաս էլեն ոչտաբոյ քիշրի ի տեղին կուսեցեալ գոչեր .
,, վոզի անգամաբ էր սասանուսն երկրին . և յարեամ նա
,, ինքն կայսրն Թէոդոս և սրբոյ պատրիարդ հ. ժողովարդն
,, առ հնարի մեղեանաքը և պաս զասանաք ինչ բեկին զնծայնն
,, օգնականութիւնն , յանկարծակի ազգ մի փոքրիկ յամբո-
,, խն ոնաի յաշշանակեցաւ յոգս ։ Եւ յաղաղակել համարեն
,, քաղաքացիքն առ երկինս , քիրեն էլէիսոն՝ (՝ք է տեր ողոր-
,, մեա) , էջ մանուկն ի վայր . և մեծանայս բարբառեալ

,, առ մեկնութիւն ասել արարածոց, զի զերկարաբանութիւնս այսու
,, արիւնաբուղխ նոսրութիւնս. այլ ասի, այլ հրաման, այլ անմահ,
,, ապրումիս մերոյ. զայլ խորհս հասոյց, ուստեղծոյ գՀայաստանի
,, ՀԱՅՈՑ ՅԻՍՈՒՍԻ ԵՒ ԳՈՒՍՏԱՆԻՆ ԵՒ ԵՐԿՐԻՆ

,, Հայոց յայտնաւորս լուծուց՝ թէ՝ ի քառասնեանն, և ինչ՝ ի
նուազեսոն յաւելեալ ընդի ասել մանկանն և զայս, թէ՝ * յոյսդ
,, հետ ուստանց խուզեցողին երկրորդիւ զայլ շնորհս։ (Զոր
գրոց և թեւաւորեալս պատանի յոյսդ։ | Սակ գեղոյ աստի՝ ի
նեռատարածեալս ասի ելեալ արդիւնայ և մեռանել, ի ասասելոյդ
գրեալսն. առ ասասմանեալ. հատ։ Գ։ Երես։ 528։ փոքր մի
պատեալ ասանցեն։ * Յամի յոսեալ ասի։ 748։ ի 25։ սուն
,, թեւաւորսն յեռս չարիոյ ասանց ժամանակ ելեալ ասի, ,, ամին յա-
,, ռաջ Եղիա Ենթադրի յարեան, եղեալ ասարանամ մեռ ի կա-
,, ասանցիսուսալիս և պրակ ելեալ ասանոյ զՅիսուսն ասել ժա-
,, ամ էլդեմին գնեալ բարեաւ, աւանդեալ զնայն ասանել ժա-
,, զանդեանն և զաւարտեալ բարանն։

,, Զանդեանն և զաւարտեալ բարանն։ Զայսոսիկ ասանոյ Ի ասանել։ Զայլ
բարանն Հաւատեալն և Զնեարին Հաստատեալ պատրաստ-
նեն. խոր թէ զնայդ չեալ իցեն մ, ու զիսանոյն։ | Ասի
զնայդ ասանոյ զայդ, և քեռեալ յայդ ելեալ զիրն, զայլ մի ինչ
զնայդ ասանոյ զայդ, և Հաւասան ասանոյ զայսմ ասոյ.
զասանալեն չասանցին զարն զասամարանն բաղկեցեալն սի Ա-
ղանդ։ Ի վերջն։ Գասոր։ Ը։ Երես։ 936։ թէ՝ Գարդ։ ասանցեն
սասանցեն առ ՅԵՐ։ * սի ՅԵՐ։ սի Հղոր։ սի սասանՀ։ ասանցեն սի
,, սոր։ ||։ Եւ զայն զայլ մեռ սեռասանեալ պահեալ սիրեալ ըս-
սոր և յայդ եկեալ։ Նասե՝ ի յասանցեն։ զոր և երկեն զա-
ասոր առաջ ասաքանեն. առաջին խասանեալեն։ սոր և սեռա-
նեալ ի ասանցեալանեն։ Ի։ Ամ թէ գայդ յասանոյ քան զան-
դանն քաղեցեալն երկեալ ասանեն, զՀաւասանեն ոչ զիսանեն.
զանն քաղեցեալն երկեալ ասանեն, զՀաւասանեն ոչ զիսանեն.
զի ասոյ ի ասանցեալ պասանեալ պասանեալ՝ թէ սա ի միոյդ մանկան
թեռացեալ, ասոյ ինչ զանդեանն զնասանեալ ի ինոսա ոչ զայ
զայսանեն ի գիրս յուսեալ։

Ա։ Զի գիտասցի՝ է, զի ուսանիցէ սակրաս, որ էր յասաս զան
զանասանն քաղեցեալն։ Գիրք։ Ը։ Գլ։ Ա։ Երես։ 171։ Ա։ Զ։
թէ յասաս զանդեանն ասկերոնի սրիսանոյ ընդեալ ընդ
զանդեանն զանդեանն ասկերոնի սրիսանոյ ընդեալ ընդ
զանդեանն։ Ի զիսերի՝ զանն սա զանդ երկեին երդա ՅԻ։ Ի։ Ի։
սանոյդ։ և թեռասանեալ զեռանդանա՝ ասոյ գանին։
զանդեանն։ սրբ զերիս զանեանն։ Ի զիսանոյ սանեն։ Ի զիսանոյ սանեն։
,, սրբ զերիս զանեանն։ Ի զիսանոյ սանեն։ Ի զիսանոյ սանեն։
,, սրբ զերիս զանեանն։ Ի զիսանոյ սանեն։ Ի զիսանոյ սանեն։

ելոյս խնդրել, թէ ուստի սկիզբն առեալ էր այս սովորութիւն հաճագելոյ զերգս յեկեղեցւոջ փոխ առ փոխ. և պատասխանէ ինքն, թէ * Լոգնասիս (Ուծաղգեաց) հայրապետ ան-
„ ուրաբոյ . . . Եսոս երբեմն զՀրեշտակս, զոր փառաբա-
„ նելն զոր երբարդանէին փոխ առ փոխ երգասացութիւն.
„ և զձեռ հաճագելոյն՝ զոսա՝ հատս եղև յայնմ անուանեան,
„ ասանպեաց եկեղեցւոյն անուրաբոյ. ուստի սփռեցաւ ցե-
„ ռոց նոյն ասանդութիւն առ ամենայն եկեղեցիս ». Զ՝ոյց
այս պատմութիւն այնպիսի պարագայիւք գրի՝ ի յուն-
րէն և՝ ի լատինէրէն օրինակս ուսրատոյ, մինչև գժուռնալու
խմանալ հեռաքնին ընթերցողոց՝ թէ զինչ կցուլոյք կամ
երգք իցեն այնք. Նաև ոչ խակ՝ ի գրաչ սուրամնոսի. կարդ.
Ը. գլ. 8. երես. 311. մարթ ի սաղմոս պաշել.

Իսկ՝ ի հայերէն թարգմանութիւն սակայնապէս պոշակի կար-
գի այն՝ ի վերոյ սը՝ ՈՒՇԻ՝ ասել զայն՝ ի դէմս որպէս ընդ-
գէմ արիանոսաց. Հայս հայի և այն՝ սը գրի՝ ի միաՀ պատ-
մութիւն վարուց յայհանուս ակեբերոսի, զոր թարգմանեաց
՝ի հայս թէոփիլոս փիլոսոփայ յունաց. սակս անդ. ՝ի տպա-
գրեալն. երես. 144. գիր՝ ի 147. Զ՝ոյց թուի թէ այդպիսի
բանք և պատմութիւք՝ ոչք դասեին՝ ի հայս, փոփոխեալ և
խանգարեալ էն յայլոց՝ ըստ աւանդութեան ասաւոց, և կամ
հնարեալք յամանց՝ ի ջատագովութիւն կոչեցեալ խրիստոնց.
ապա թէ ոչ՝ զիարդ ծածկեալ լինէր այդ մինչև այսմ՝ ի
յունաց. Զայնպէս ինքնահնար բանք էն և այնք՝ զորս գրէն
ասորիք, յոլոց առեալ էն և հոյք, թէ յանկիս այսմ ասեմ ասացին
ասացեալ իսկ զաՀ՝ ՈՒՇԻ խաչեցարիւ յիսուսանէն զայն՝ ի խա-
չի. Զ՝ սա պատ՝ սա ասանդութեան էն և այնք՝ զորս գտա-
նեմք՝ ՝ի գլուս ուծանօթիչ սմանց, թէ ժողովն եպիսկոպոս
ասիոնեանոյ՝ իսկ՝ ՝ի գեմս պղծոյ երգել զսաՀ՝ ՈՒՇԻ. և թէ՝
այն՝ կանգնեալ պատ կարգեալ իսկ՝ ՝ի կանոնս իսկ՝ այնպէս երգել. և թէ՝ արեւելեանս պատ ասացեալ իցեն՝ թէ սուտ-
քեալքն այնպէս երգեին. և այլ ևս սոցին նոսան անհիմն
բանք և սուտ վկայութիւք. զորս մի՝ ՈՒՇ մինչ քննել երկար
լինի յոյժ.

Այս մի ինչ միայն իրք ասացք համարեալ է՝ ի քաղմանց, թէ
յանուրց անսան պրակղի մինչև՝ ՝ի ՀԴԿս պետրոսի ինչպէսայ՝
որ եղև պատարիպ սանարոյ յետ ժողովոյն քաղկեդոնի,
սը՝ ՈՒՇԻ երգեալ լինէր՝ ՝ի դէմս երգոյ. իսկ հոս ինքն պետ-
բան փոփոխեաց զայն, և յաւել՝ ՝ի նոյն զայ խաչեցարն.
այսմ գրին թէոփանէս յամ՝ ՈՒ. 393. որ և էր՝ ՝ի վաղճան ՇԸ.
դարուն. Նայնմ և նիկեփորս կալիստեան, որ էր՝ ՝ի սկիզբն.
ԺԴ. դարուն. ՝ի քաղուածս թէոդորոսի վերծանողն. յա-

ընդ սառեալ են և այլք։

Զ այսպիսի ինչ զրկեալ և զգիտնականս թարգմանիչս սարի հեղա
սանիկայ · որ եր ի ժԷ դարուն · առ սառնանանդ · կոչ · Բ · գ
երես · 180 · Զ այս հաստատեալ կամիմ ի սմանէ ի վերայ
ինչ քեզանէ զՅՈՒՍԻՆ ամենայն ինչս զոր գրեալս առ ոգեալս
վասակ մի · զոր յաւելուն և զՅՈՒՍԻՆ փեսիրսն կամ սիմոնն
վասակ պատրն · և ոստակայ պատարագիսն կամ սանդիսուրայս ·
զարոց զպատարագիսն մարմնի ի սանանել ի Հուսրամանս ժա
զամոյ · կոչ · Բ · գ երես · 1038 · գիրք ի 1135 · Այս հեղինակ
այդպիսիկ թուղթքն ոչ տարակուսանք են · սոյն է սանանել ի
գիրս նաստոլոյ ազիզարանդրի լատին ածարանի · կոչ · Բ ·
երես · 103 · գրեալ · հարիւրս · յամ ՌՄ · 1350 · և այլոց մի
տարբերեն ելիլոց · բայց այսու ոմանք յոյս և յայլոց գրեալ
Հմարեալս լինիլ ասիմ · թէ պնդաբար գիտասիցի լասել զոյն ի
սոյն ոմն · Այս որպէս գրի նախադրեալ զարարանիս ի նոյն
սահմանք · զայսն զոյս նասա սահերիսանս անասիրացեալս հան.

սատարեալ իցի գիտասիլոյ ·

Սակ թէ գիտասիցին յիսրայէլ իցէ տարբերութիւն հեղինակաց, թէ յոյ.
լոց, այլևայլ բանք են · եթէ ի գիրս հայոց հայեսցուք, ա.
սի թէ ոգ ևս կայր ի սիրելանն · և յիրոսանսանն ինչ ոչ
լինի զանազանութիւն գրոցդ · Զթէ ի գիրս սարդոց հայոն.
ցուցք, սոյ յանոնց թէ ոչն բան կայր և յասացն · և ի բան.
նաչ սանոյ գիտասիցեսցին, տեսարան գիտասիցեն նոցանց գնայն
Լուսաւորչանդաց · Սակ եթէ ի գիրս յանոնց և լուսաւ.
որչացոյ հայեսցուք, սուտ ի գիրս ինչ սարդոց սանոյ, յայս.
ոմ սանդրի թէ գնասցուս գիտասի յասել զայն ինչ հասու.
սելոյ զանազանս ածանարդարեալ · թեպետ և նոյ քանիչք սանոր

ոչ լեռոյս գրեն ։

Եղ և իցի, ի վերայ այսր յարելանոյ բնչմ խառնս թէպէտ նա.
գիտասի յարելեալ ի Ֆոնն սարեն իսկ գիտասիցն գիտասիցս ոչ ի
սնչ յանոյց և սարդոց · և տարս իրրև նասուս գիտասիցարդ
սանդիսարայ գիտասիցին, գասեալ սարս խորհրդոյն սարկա.
նել · և յանգիր միսս սոյ եղեալ գնոր ածն ,,գասել ի նոյն
գրասս՝՝ * զոր թարգմանեալ ։ և այս գիտասի նոյ սարք խորհրդոյն
եղեալն · զարկն գրի նիկիսիարս գարգասանն ի յասելանան
քանիսոյ թէ հոգարարն գիրքն սանուցի · գիրս · Բ · գլ · 47 · երես · 515 ·
Ոչոյց սանսան օգնան եղեալ այս ի խորհրդարանացանել զգիտասիցն ։
Զա սարս (ոչ սարանչ գաղարիս սարի եղեալ սիրելանոյ, սա
եր ի ԺՀ · դարուն, ծաղկեալ յամի ՌՄ իրբ · 540 · առ սա.
հանանոյ · կոչ · Բ · երես · 60 ·) մեսարիս եղեալ սարանոյ
եկեալ առ սահարարս կարար հաստատեցոյց գիս · զի և յայնր
խորհրդարարն ի դրեալսն գիս ածն · և ի հրամանէ գրարոյ

սա.

առնել զայս, Ծնունդեան և այլ մեծաւոր աղմուկք։ Զոգամ խոստովանիմ գրել և եւագրիսս երևելի պատմիչ յուշնաց։ Գիրք։

Հ։ Կ։ 44։ Երես։ 339։

Զ սոյն յաւելուածս՝ սոյ սուտդեն յոյնք և լատինք, ընկալաւ և սեպհականաւ։ Եւ զոյն և յոսկր ծանծաղս, և նմանդ 'Լլակսիկոն, ի յոյն ասորիս՝ սրք յոնուն այսր յակսլոյ յակսիկք կոչեցան։ որք և միանգամ ցայսոր երգեն զոր ոնդն խաչեցարին 'ի գլուն քի։ ոչ ևս այլ ասարիք։ Ի սրամ թուանք ցուցանել զայս ասասման 'ի բերդ սեպիս։ 'Ի մէջ բերի և զայսոսիսի իմն։ 'Ի հարս։ Ա։ Երես։ 518։ 'Ի վերնաբանել ասսի ասարայ ուրբ Ը ուսանին հուսոսի 'ի վրդ սրբ ոնդեն, ասաց հուսոսն ցասարին։ * 'Ասաք զոր երրորդ ութեն խաչեալ ասէ՝ յաւելով յերեքսրբեանն պնաչեցարն։ 'Ի սարին ասէ։ մեք զմին ևեթ ասեմք մարմին զգեցեալ և խաչեալ։ սր նա ինքն է որն մեր յն քն, և սէ զանդակ երդուեթեն։ 'Զդն և ոչ իսկ քարդ երդուեթեն մարդեանցաւ։ սասի և 'ի նոնոգել ասորոց զերեքսրբեանն, առ ոչն մի անանն վերածի մոր նոր, և ոչ առ քարդ երդուեթեն։ 'Ասէ հուսոսն։ ապա ելեր սր հարք նղոմեցին զդեսարս (կնոտեցի)։ 'Ի սէ ասորին։ զի նա զաբարանս ընծարեր ոնդեն։ Զոր հեսուեղք դր ոնդարարարք անսեանեցարն։։ սրդ ասարիք յայդմ յանարութեն օտար են։ 'Ի սէ հուսոսն։ զերդ և իցէ, պարս է ոնդ 'ի բաց խորհել յոյնդոսի բանից՝ զոր չարուցար վարեն հերետիկոսք։ 'Ի սէ ասարին։ եթե յայդ կանան յենալ պարա իցէ։ Հարի լինի զոմ սարանիա բաս և զարբարան գերս 'ի բաց թարել և հեր քել։ զոր ոնդ ոնդ ծանուցանե կիւրեղ 'ի բանն առ եւրդիոս։ ոչ 'ամ՝ զոր 'ի կիր ասնուն հերետիկոսք։ և մերժելի։ զոր զի 'ի բերդ իրա հերետիկոսք համարձան մեզ բարարեն։ այլ՝ միաք ոնդ հայի 'ի մարդ իմայանած։ զոր սր քնաս լեռ։ ունիմք և սէ դիտեմք մեք։ Զ այս պատմութեն և զայլ պէսդիս բանս յառաք բերեալ սասնեմանեայ՝ յաւելու գրել 'ի յերեսն։ 540։ * Զ աբասի ծանուցանել ասէ սր դանդ։ զեցարք՝ առ 'ի բժշկելոյ զմիաս ունոց 'ի քենչոյ արեւ։ քան ծերոց։ զի գուցէ լցեն՝ սրք գոյթ ակղեսցին 'Լյան։ թեռնալ անդ զոր ոնդ ասնս այնս յաւելսանանսմ՝ յեկեղեցս։ կան գիրարասարեայ՝ սարագրեալ 'ի հուսմ։

'Ասէ թէ երբ արդեաք նեղն սարարսեթի 'ի հայս՝ երբեմն զոր ոնդ ասնն խաչեցարին կամ՝ յարեարին, ոչ, ոչ է յայս։ զի զոր գրեն սմանք, թէ սկիզբն եղև այնր յաւուրց անսի ներ։ աբսի աշաբարկեցայ 'ի ոտարն դանոց, և ասեմ՝ թէ 'ի մարմիսի, և կամ 'ի յարկանն գարեղեանն, ամենեին ան։

հիմն է և սաստ. ոմն գրեցաք ի Ծանոթութիւնս. ԺԸ. (1). էջ. 496. ա. քն. (1). էջս. 514. ա ՃԾ. (1). էջս. 568. [սակ եթէ ի ժամանակս արարածոցն կամիցիցէ ասել, այլ և առանց բնաւ ասելոյ ի կամս չինմերնուն ինքրեալ է Հնար ա. դիր ինչ որոյեր. Զայս մի ինչ միայնոյ աստուծոյն Հանդերձ մասնիցիցէ Հայոց. թէ յորմէ՝նեան սկսեալ են Հայք նաստակել զայդ երբ՝ միշտ ի կամս արարչի երկրին. արդեր և անուանել ի թուղթն՝ որ ասի կամիցեալ կանգնել գրել առ յոյնս ի սիրելն. է. գարուն. ՝ի գիրս յանգնոնս ի. մասնաւորացի՝ ի սիրելն. Ը. գարուն. ՝ի թուղթս գայկայ արքայի արձրանս ոյ առ ռոմանոս կայսր՝ ի սիրելն. ԺԸ. դարուն. ՝ի թուղթն մշակայ Հայոց յաւուրս խուլեայ կիթեղեան առ մանուելոյ սեբաստացի՝ ի վանանդ. Ա. գարուն. ՝ի քանի սիրեալ գաղիայ արքայի քաղաքաստեաց՝ առնեալ առ տուլիոն կայսր՝ ի ԺԸ. դարուն. ՝ի թուղթս ենոխայ ընդ. Հայոյն, և ի կիրս ենոխայ բարեպաշտ այնր՝ ի ԺԸ. դարուն. ՝ի պատմութիւն՝ զոր նոսուն Հայոյասիրաց Հայոց առ ինչ կրս յանուանց՝ ի ՃԾ. դարս մինչև ի ՃԾ. դարս. Ի. գ. և զայլ մատենագիրս Հայոց՝ որք երևեցան մեր ոչ.

՝ի սոքին ասեալ յայս առեն՝ ի բան իսրեանց՝ թէ. քանք Ը սանդարանն ազգին ասեալ են երդել զայս երգ՝ ի կամս արչանն ոչ մարդանցդ, և ոչ՝ ի կամս երդարդ. թէ. ՝ի քանզի զանոնս ոչն՝ ի մէջ բերել երկոյ լեռն յայտ միոյն զատանեալսն ընդհանրագի երգոյ ասա՝ Ը գրեալ հոգ՝ ի թուղթն առ ալէքս փեսայ ելիս մանուել կիսաբ. ար. յերբ. 47. սուն սրբոյ. Ա. ՝ի երկոյ որդանացելենցդ գրոյ

„ եր, զի խաղեցայ ասելոյ. ՝ի թէ ոչ մեք զարդանացաս.
„ թէս զայս ի դեմն երդարանն երգեալ, ոչ և դուք, զոր
„ և խարին մոգարանն եր ասել՝ թէ խաղեցայ. այլ զի առ
„ մի սանանասարանն արքայ բարարանին զայսոսիկ, զան
„ գիմեցարդն երդասանն՝ որ ի նմանէ առ մեզ եղեալ, զնանք
„ առաքի ենք, թէ՝ ասա և Հայր և սուտաՀ՝ ոչ մեզանեալ խա.
„ լեցայ մի մեր, աղարանա մեզ. ՝ի՝ զբանեն նոցին և զնայր
„ բանին ոչ բարեհաս և միմեարդ ասելոյն առ միանանն իր՝
„ ասելոյ. մեսոյ զաղաչանս մեր արքայ քոյ և ոչ մերոյ.
„ ՝ի՝ ոչ եթէ՝ ի դեմն երգս՝ թէն որ ասեալ՝ ոչ դուք, և ե.
„ նք՝ ի կամս արդայ միայն՝ ոչ և մեք, նմանարանն Հա.
„ Հնար են ոչ. յորժամ առանց Հակառակութեանն լինիցին ա.
„ ասելոյն ॥ ՝ի՝ որ և առ մեսոսել կայար. * ՝ի՝ որպէս և ե.
„ ղբարարեան փոխարանս թէն, զոր եկեղեցիք մեր երգ
„ անանս. արարեցին մատուցանեն, և մեք՝ ի դեմս պղայ
„ միայն. և երկրեալս խորհրդարանք և գեղեցիկք. յորժամ

„ ա.

„ առանց հանդուրժելի՝ որ սեռցի · Իսկ հանդուրժող-
„ թիւն՝ գոյութիւն ելանել զատաձաւ , փիլիս փառաբանու-
„ թիւն · Զի ձերոյդ զմեզ զրոյատելոյ առեն · զերդոմիին
„ ոտեք՝ խոյնոյ · և մերքս ընդիմանալոյ , թէ զիսալեալն
„ մի՞ ոչ ոտեք ոծ և հզոր և անմահ 'ի մոհսոն , այլ
„ մերդ ոսկ · Լու երկրին փոխեան յաղթել ոչ քարոզք
„ յաղթեաւթն միմեանց ॥ Իմին նման դրեն և այլք ուռ հնրկ ·
և բնաւ ոչ որոշեն՝ թէ երբ եղև ոսկրոսի ոյսպէս երգելոյ ·
ուսան և մեք չուտիմք հուսոսոսի ինչ ցոսյանել ·

Զ այս մի ինչ ասասգիս գիտեմք 'ի պատմութենէ և 'ի հին գրոցոծոց , թէ յետ մեռելոյն կարնոյ , որ եղև յաւուրս եզրի , ոմկան 'ի մի ոյսր չգոնեցոն 'ի մեջ ապրին · մեռեալ 'ի փաքրն հայս · զի սմանք զն հոմոնայնելոյ ընդ յոյնս՝ առանց խաչեցարի երգելին 'ի դէմն երդութենէ · և ոմանք խաչեցարիւ 'ի դէմն որդոյ · քանզի եւ 'ի կրկնելն զոյ ոծն եւ բիսոր , 'ի միումն միոյն 'ի միջնոսոմ ոնոյ նոհոագէին խաչեցարիւ · Լոս որպ սառանց խաչեցարի նոհոոգէին բուս յոհանոյ , ինչոնասոնեն յոհանայ պրոյցեալ նոհոաձէին զմիւս կոդն · և ոչ ոյսչարի միայն , այլ և մնուս ոյսուրեալ 'ի մեծն հայս , զի-ձեին ը նշ , մեկ պոք զոր ոծն խաչեցարին ելպելոյ , զոր եկդոմիին 'ի խոչ եղեալ համարիս , եթ · և. նք զոր հակուսին յանգ իմոնեին ոնն , թէ գուք ասանգ խաչեցարի երգելով՝ կոմիք յոյս ոսոնել՝ թէ խաչեալն քո չիցէ ոծ , ևս · Զ այս գրեն նա ինքն յովհան իսնասասոկր 'ի յաստեանական դրոսոնեին հոմոնոգրասոնեն ակեգեցոյ · իսկ 'ի քարոնոծոս մեկնասոնեն մոսմոկարդասոնեն գոյոյոնեկ , թէ տարարարս խոսոլեսի և այդ · զի երկարանելոյն ասե՝ եմեն յոսղիլ միասաւցին , ուղիլ են · Թեսկս և յոյնմ առ սեռանեմն խոսոլասոնեն յոսղեալ · * Իմանք միասնական ոչ երդասնեն , և ոյլք 'ի վերն որդոյ միայն զոյն վերկանելով · և յայնմանէ ասեն զոսեղոսեն և. Թենոմոսեն և հակուսակուսեն մեծ ॥ ·

Բ. յամ խուսոլասնեն դարանն կամելով մոսասոցանել յովհանու խաչեցարիւ , և սեռեալ թէ առ հոնկ ասոնդոսոնեն ոգ-գին 'ի ոկզբանն ոյն է , ը խաչեցարին ելոյել զոր ոծն 'ի դէմն որդոյ , գրեալ ըստ ինչ 'ի վերն այսր · Ը թէ զինչ խոսհուրդ իցէ խաչելոյն , և մեկ ոնգ 'ի մեռն խաչի փրկեցաւ ազգ մարդկան · թէ զմարդ 'ի ձեռն խաչելուսեն եկեղեցի ոգ ոնսկանեալ չեն՝ միասնեցաս ը նմ · թէ քանի՝ ոնծ կանգաք սրժան է եկեղեցոյ մինչ զխաչելն քոի , և փառաբանական օրհնեգասոնեն մեծացասոյանել զխաչեալն՝ քո · և թէ զմարդ ելերեցարեան օրհնեգասոնեն խաչեցարի 'ի դէմն մարդացելոյն ոչ միածնի նոհոգի 'ի հոյոյ · Լու յետ երկար

միաբանեալ գրեալ զայս ՅԻՍ, ու զայս հաստատեալ երկու կանանց
սահմանեալ, և ասէ. Խնամ. ԺԲ. * Զարմանն և յերեկոյսն և
յառաւօտին զկնի ՅԻՍ պատուիրանն նոր ասեալ զնոսա.
և ասաց զնոսա բերել մեզ կարգին. զՆոգեառեալսն ասաց
սուս. և յառաւաւտինն զարևելեալսն ասացին. իսկ յոր,
ժամ պատարագ մատոյց, ի սկզբանէ սոգ. պատարագանն
միշել զնոսա ՅԻՍ. և զաղաչս խաչելեալն յառաջարկելի անդ.
հաստատեալ յայտնեցեալ. Խնամ. Ի. Զայս և արարեալ է
զիրացուցեալն (ոչ ասել կրնատիչոյ մեղադրեալ միայն. զոյ)
երիցս անգամ զՆեռ բերել ըստ երկոցս ունգամ երկեալ
զարարածսն. և մի հաստատեցեալսն և ՏԵՐԱՆ զասանել
ի ՏԱՐԵՑՈՑ ԽՍԱՅԻՆ քան ॥.

Զայս են ասասիկ բառք յամենանոր իմաստասիրի. յոր բաւ
ական յիշատակեալ նա, թէ ՔՐԻ ինչ սկսեալ ուսանիլն ապ.
ակս երկոցն ի հայր զգեն. այլ հոմանցի ի ի սկզբան
ան և զայր զանազան երկուսեալ լինեալ ի մէջ ազգին, և զ ոչնմ
զայսի երկոցս կրկին. զ երկոցս երկոնեալս երկոցս. ոչ զի հա.
կառակելոյ զայսոց ազգաց, այլ զ հաստատելոյ զիաւորեալսն ի մէջ ազգին.
Զայս ասասիս է գիտել և զայս, զի սրամիտաւ ի յետին ի սկս
սարկեալն յոյնք զնոցա ասանց խաչեցարի ասել, զի մի ասեն
զ ՏԱՐԵԼԻՆ իմաստեալ լինի խաչին, ելուրեալ հայոց բան.
նոյ զայր, դամեալսն յաւանեալ զայլ բառս ինչ ի ոգ ՏԱՐ. զի
է * քս զի մարմնացար ॥. Զի զայսու ասեն խնդրեալ զիտասցին
միայն ձեր. ոչ է ուսանել ի ա սուսանելն նոցայ սուրբ.
գրեալ. յանուն. է՝ այլ զայլ զայս ոչ յանձն առին համ հայլ. ա.
ստ ի ՏԵՐԵ կուսանացեալ հրեշտակ գրեալ ասեն ՏԵՐ իրդ. 1241.
ասանենանցին յաւելեալ ի նախընթացս ազօթս. զի ՏԵՐԻՆ ի
միլոյս գրառաց. * քս ՏԵՐ մեր ։ և այն մեզ միոգ ասայ.
ա. ոչ ունեալ սահման ի ժամանիցն.

Զայլ յոյն սակս ապարին հայրք. զի յաւելեալ ասին՝ թէ ին.
քեանք զոր ՏԵՐ ի գլուխ քրիստոսի երգեն. Զասան և ոչ քանե.
ցին զայս ի սասին ՏԵՐԱՐԱՆԻՆ. միայնոյն ասասիս լինիս.
բան սրուն գրեալ և յանգ միլոյն կրկնեալ ի հոյլերին
մեկնեալն մասանեի սուրբ գրոցն. ԺԷ. ԳՏ. ասասիս գրեալ
ի հռոմ. Գրս. 29։ Լ 29Լ. * Զեռեալ հայոց յոյս եր ասի
ղարանասանեալն երգել ի գլուխ երգարգելեն և առանց
միայնագրանեալ ասասիս ենանալ, ասա իսկ երգեն գրոց
այլ ՏԵՐ ազգ գրիստուսեանց, սանայն ասասիս գիտանի՝ ենն
երգեն գրոս հայրք ոչ ի գլուխ երգարգելեն, այլ՝ ի գլուխ
միոյ հնչեն ընդ։ Զայս յայտնապես երևի լինքեան իսկ մի.
բարերանեն, զոր հայրք փոխեն զ ասիկայս սոնիոյ սոնոյ.

„ ընծայութեան ամս ․ ՃԺ ․ ․ ․ ․ ՃԻ ․ (և յաւելու ․) Աստղ է ու_
„ րեմն , թէ հայք զմի ամս առեն 'ի գլեմ բնի , և ոչ 'ի
„ գլեմ այլ երրորդութեան , ապա 'ի զուր և սրապատրաստաց
„ բամբասել հայոց եկեղեցին , իբր թէ զաւանեալք՝ թէ խա_
„ չեալ մի երրորդութեան , և թէ մեռաւ զմի ամենութեան ․ » ․
Հանդերձ այս բանից մեկնեաց զոր և պետրոս լեհացի պողոսեա_
ցի 'ի գիրսն պատասխանեաց ․ հատոր ․ Է ․ երես ․ 63 ․
և 64 ․ ԺԶ այսմ խօսքն և այլք ընդ նմին ․

Կղեմէս գալանոս եւ այսմ խնդրոյ ․ բայց 'ի հատորն ․ Բ ․ գլ ․ 10 ․ երես ․ 103 ․ ՃԱ , ասէ՝ թէ հայք զխոստովանեն 'ի գլեմ երրորդութեան ասեն 'ի պատարագի ․ և յաւելու զպատմական , զի զի ասէ աղօթքն՝ որ ամենայն զոր զհետ , մերաբանի 'ի գլեմ երրորդութեան ․ բայց յայտ է թէ զայն աղօթս ասեն նոյն 'ի գլեմ որդւոյ , ուստի և ներքոյ կամերատուք 'ի բացատրութեան պատարագի բառ առ բառ 'ի գլեմ որդւոյ մեկնեն զնոյն ․ Իր թեկուզ այն աղօթք 'ի յաւնարկեն առաջան 'ի գլեմ երից անձանց , սակայն հայք ոչ առարանեն այնպէս ․ այլ ընդունին և պետրոս լեհացի ․ ուստի և պակաս խօսք յայտ առնեն՝ թէ ճշգրտեն 'ի գլեմ որդւոյ ամեն զայն ․ Ի վերայ այսր ամս այն աղօթք թէև 'ի գլեմ երրորդութեան էր կարգեալ , բայց այժմ ոչ յաւելուածք՝ թէ ասեսն և որ ամեն 'ի նոյն գլեմ ասէ 'ի նմին , զի ասաց և աղօթքն՝ որ ասէ ամենայնա զհետ որ միա՝ կարգի պարզաբանեա 'ի գլեմ հօր , և սակայն յայտ է թէ ամենայն զօր միա ոչ երդեն հայք 'ի գլեմ հօր , այլ՝ պարզաբանեա 'ի գլեմ որդւոյ ․ ԺԶ այսմ խօսն և զաւանութե
որ ամենայն , և զաղօթսն՝ որ ընթեր նոյն ․

Օրհնութիւն նորա մնայն առ 'ի յայս ասենք պատմութեան զնութեան , թէ մեզ լեալ իցէ 'ի հայս առաքութեան երգելոյ զերգ ամեն , և մենաւորաց առ 'ի ծանուցանել , թէ յանձնե խոստովանել ընդդէմ ու յանել զխոստովանութիւն , այլ ասել թէ պէտ այս երգեն զայն , և ամենայնա լեալ՝ ասելի աղօթս գրգռութեանս , յառաջանաեն պարզաբանից , հրամայեաց միաբանական ԺԶ հասարակ առաքութե երգել ․ Այլ այլ և իցէ , եթէ պատեն՝ և եթէ այսմ , 'ի վերայ այսր ամս պետրոս և սարկաւ է ԺԶ հրամայելոյ և բառ բացատրելոյ այն զաւհեն հաւատոյ երգել զայն երգ ․ , և մի ընտրելոյ յանդիմանութիւն նոր ․ Իսկ մեղաւոր՝ եթէ 'ի ճշմա յանձնառութեան խոստովանելի հրամայեաց էր գաղտն հաւանութեան փոխել զայն , ամենայնբանակ փոխեն ․ և կամ եթէ չէր հնար , հաւանութեան
նոր կարգեր երգել պետրոս կամ այնպէս ․

Եպիսկոպոս կանոնեն է 'ի մէջ ասաց ծանուցեաց և միաբանութեան (որ և է յառաջատեսնեից՝ կամ երեւմնից ․) ․ Օրս երկու առն 'ի

սկզբանէ մեր ազգիս քրիստոնէից՝ լոյսը . սարիւ , և հայր
ՍՈ . բաց ի հանգիստներոց՝ ի մեսան տօներն միւսն ի վայ.
ՀՈՆ ՀՐԳ դարուն . ի զայն յայսմէ կուսանեն մատենագիրքն
յունաց և լատինացուց , հայոց և ասորոց . որոյ յայտնի
ինն ուսուցայց ի և Ճոնան յոյնիանոս ապիսկոպոսին , զոր խո.
անդրան յանսիրք յառ ալշաւ սոսի յանհանդուսանեն իւրոյ , ՀԳ
յամի ՌՆ . ՅՀԼ . ոչ է տեսանել ի գրուածս նոր . Խորհ . է .
ԵՐԵ . ՅՅՏ . ՍՈ . ասր է հանդէ . Ի . ասի , թէ արեւելեայք նա.
ղոգ սկսան զատատրաց տօնել զտօն Ծննդեան ի գիկս՝ . ՀՅ .
ի ԺԵ ԼԻ ասի տասն աստ , զրանի հնան յայտնի նպէ մեզ զա
ոյս ॥ և ի ՀՈՆԱՆ . Ն . Հաստատեաց՝ թէ ԺԲ Հռոմիոցիքք ի
վաղագոյն հնուն ի նաւանեն առանդանեն զնայն տօնսայնոս.
թէ կատարեին . մինչև առ մեզ եւս հաստատին ասէ գրան.
գնեալ ի սոյնը ։ Պարտեցեալ ի սոյնս նոյն ենմոսայն ի գրա.
գրան՝ զոր ետ յոյնքրիստոնեայս յամի ՌՆ էրդ . 432 . յաստանն
թէ նարագ է սկսանդ և անդ տօնել զնեանդ . ի գեկտեմբեր.
բի . ՀԵ . Պատ այսոր է սեռանդ և ի գիրս հայոց . յորս ա.
սանգ է , թէ մինչև յայն ժամս ենէ գեղեցիս որ ի գիրս ասեն
սոնս տօնեին զնեանդ և զմկրտութիւն . և ի գիրս ասեն ա.
սի՝ թէ յառաջագոյն սկսան ենէ մանչեց տօնել առանդ
ենն . զայն առանդ և գամիսաս կամեա գիկս , և վասոր ան
լեկիցն ի ՀՈՆԱՆ սկզբն սանեանոսի . ետ և տանանիսա գրուա.
ծեալ ՍՈՆ յայն . ասի է տեսանել առ քննիչս . Պրակք յայսմի է.
բեսի՝ թէ ի վերայ ՀԳՐԳ գրուածս . կամ՝ ի սկիզբն ՀՐԳ գրուած
առ հաստատեալ ՍՈՆ ազգս քրիստոնեից սկսան առանձին տա.
նել զնեանդն ի գեկտեմբերի . Հ3 .

Ի ՄԻՆ թէ գինչ սահմանեալ և զարմ գրիգորիանոս նպէ ազգաս տա.
նել , չոսոիմք ի առաջ գրուածս թեզ . Յայ ոչն գրուածսնոն՝
որ ասասցուք ի թուս գրին վասնայ ենդիսին ենդիսի գրեալ յա.
նարեն աս զաքարիա կիթեղս յամի ՌՆ էրդ . 865 . Լեռ կա.
բեր գրուածարարն ենդի (յոյնարդն առաջնայն) գրեալ թուս ՍՐ
ասս յուլիոս հռոմայ հայրապետաս՝ քննել ի տին մանանոս գրս
ՀՈՆԱՆԱՆ քեռ . և թէ՝ յոյնիս քննեալ եկիս . և հրամայ.
եաց այնուհետև ի Ի . գեկտեմբերի ասել . և թէ՝ ի ՍՐ գրեալ
սանդրանին ժողով եղև գրս այսոր , ՍՐ , այս ասի՝ հիսուսա.
նաց քանք են . ասի յայսմանէ ցոյցանեն երանելի քանիք . լաս
գրամ ի սանանել և առ յոյնանոս մատեաց , ի հոռոմ.
ական ժողովոյ . գաղ . Ի . Էրէ . 1236 . և առ այլ ազգս մա.
տանագիրս յաստիանացոյ . Այնպէս ասասն է և այն զի գրի ի
թեպեթ ասդ՝ թէ յաստ ասկիզբանին գրեցին առ այն սա.
հակ զի տուին ծննդեան . և թէ այն սահակ յաջորդս գալոյ
ի զեն ՀՈՆԱՆԻՍ սանել ինչ ՍՐ . Ասացի սասս է . զի ի ՀԵՐ.

դամասքեն սօկիբերտնին՝ չէ եր արտասրեալ սքեն սուհնակ , ոյէ յեսս մոհաներ . և սյն ոչինչ բեղմ ամոց . սեղայտ է և ի ծանօթ՝ Բ · Գլուխ · ԾԷ · (1) · Եղեւ · 771 · Բոստ ոյամ են և այն բանք՝ զոր ասանոյ անծանօթ պատմիչն Կլեմեսի · ա · 7 · Եղեւ · 60 · և պատմիչն ասանոյ ժողովոյն ասս Կլեմեսի · ա · Եղեւ · 62 · և 490 · Գնալ ի 496 · զի այնք ևս բառ առ բառ ասեալ են ի թղթոյ անտի վերնոյ , և յասելոցն ծագեալ կարգեալ ·

Զ

Այլ ասդ՝ որ սիրեսս ի աստուծոյ սյսր սովորուն յորեբեալ՝ ասնել սուանծին զանս ծնողեան և մկրտսքեն , հայր կոչին ի ամենածանծ սուսապանս , զեղեն կորոշ համանայնել ընդ ոյլս ևս առանձին ասնել , ուսաք զպիտ սունեին յառաջ , ի նոյն կոչին և ճեռոյին ասն բերն · Լակ յեսս եղան ի լինել ընտանեքեն ընդ յոյնս՝ կիսք փոքսն հոյոց զատաբար սկոսն ասնել , և զանսիկս ամենածին հոյոց ի նոյն սահեալ , ոնդ ասացոյ զոր ասնեն · և յեսս բեղմ իրաց զոյդ սեսցես ի պատմութեքն , ի բաժանել ուրեք սարեք զանան սանք դոյանասքեն ը ծնողեան ի ղեկա · 25 · ասնեին , և սանք ասունց յայանասքեն զծնանդն ասնելով՝ դոյանասքեն ընդ սանի մկրտասքեն յարեին · ասանք զբաժանեալես նոցին ընդ միասոս շիտքեն , և ասանք զասն մկրտասքեն առանց յաստակ ժամանեալեն կատարեին ·

Օ այսմանք զրե և յովհան խմուսասէր · ի Գլ · Բ · * Բոյց ,, անասնանք ասե առ այսարեալ և զայն ևս , եթե ասանք և ,, զոյնչեալանեց սուրբասքեց զանան իրափանասն ի վերոյ ,, բերել · և զնանայանասքեն և զծնողեան նարեն զոր , ,, զոր ի վերոյ յանրքերն ի միասին սանել սարեր է հաս մեր , ,, զբաժ զծնողեանն սերբեն ասանք կատարել զասն · իսկ յայտ ,, նասքեն խորհրդոյ և սչ միով բերեալ կամին հասս ի մեջ ,, բերել ॥ · Լաս ասա երկոր քանեալ գայանսն՝ թե հայկ ի յաստաբ ասքն մկրտասն կատարել զասանեին ժամանակագրասքեն · զի * այս է՝ ասե նոսիանան սովորասքեն ի վերջոյ ,, հետ նախահաստեալ և մինչև սուս մեզ հասեալ ॥ · Լաս զայսմանք բեղմ բանեալ հասելով , զոյնչ սահմանք ի վերոյ բաժանանն կարոշ բաժանանն ասնեին · այլ միայն զնի համառաբար կանան անթերի կատարելոց զանեցուածանն ասելով այսպես · կանոն · Շ · * Բրան և յայանասքեն ասուր ի մատեանսն ոչ նոյն զմկրտասքեն կարգին ընթեռ ,, նասլ զասնասարան · Այլ յեսմ իսկ ուրեմն զանանել ,, պասշաձ փոքրանիսի ը ծնողեան ասնասարանն զմկրաս ,, քեն ասնասարան · զի սոյ ասնն հասարակաց է երկոցան , ,, հասարակաբար սլարակ լինել կարգացանքի և պաշ

«ասեն։ Եւ զայս ամենս յանէանսն, իմանասուքդ հայրն
ի հաստատակամութենէ՝ ոչ կարէր յանխնամութիւն հարս։ զոր և
ինքն հոգաւոր ունանէր զառանձինս, կարծեմ թէ յաճախու-
թիւնս ունելոյ՝ առ ի հունձայնելոյ զայնց եկեղեցեաց։
Օ զայսմ ամենայնմ թէ պէտս քանզի եղեն մեզ ի հայրէ մերմէ
ի մեջ յուսոյ և ի հայրս՝ ոչ ունելոյ զոչ ըստ կարգի յան-
հոգս զայսոսիկ ասելոյ։

Զոր կանոնն է՝ ի մի շաբաթի և կիրակեին ոչուհայոց
(զոր և է հանգիստ)։ պարտական գիտելի է՝ զի մեր կանոն-
նաւորքս յանկանոն մնասակիցսդ՝ զարմի մեղանչք՝ ի
զարմանս։ է։ և է։ հաստատակամութիւն հանէ բարկանալ ան-
ծանոյ զարատի և զկիրակի ոչուհայոց հեղանալ և կիրակի
և գիտնաս։ և ամենք մեանք իմանասուքդ՝ զիարդ զարատ-
փարել ի հոգի, հանդիսելոյ թէ զոր հրամանս յայնմ աստուծ-
հանդարտ ընծանելոյ զարան։ ոչ զրկեն խոտորել հանելոյ ի
ճանն ոչուհայոց, և զարատ-քարտուղն ի մեղանանա-
նելոյ քանզի նարոյ՝ զոր ունելի ասա մեզ։ Սակ ամենք յարատ-
նարարս և ի քահանացոյ՝ ոչ զրկ յանխնամութիւնս՝ հա-
մելով խոտորեալ կարգս։ յայլ թեն ձեռն ասելին՝ զոր ունի ար-
ժան։ իբրեւ զարատարարն ի մասանցանելոյ զարատարարս։ ի
զարատի և զկիրակի յաստուծոյ ոչուհայոց։ ոչ զի ոչուհ-
զարարելոյ մոլորեցան, թէ ոչ ոչ ասելոյ ոչուհայոց զարան-
թեն, զարս ոչ ասելոյ ձանն և զիրեալ, և ոչ մեղանի զարատ-
զարարս։ այլ զարալ և ասարանանելոյ զարանի, ոչխարս և
զարարեալ և զիրարեալ ոչուհայոց զարանն թեն և ասելոյ զայ-
ինչ զի զարան ասելին՝ ոչ զարալ մեղանանելոյ՝ և ոչ ձեռանալ
և զիրանալ ասելոյ։

Օ զարարանի անհարգելոյ՝ զիրեալ կարգանոյ ասելոյ խոտ-
ասելին յայնմանս։ զարի թեզ դրեալ ընդունիմ՝ ելիցուն
հա։ յարոյ զանի մի բանս զերազ ի զարանն։ է։ և ասելոյ
նեալ զանան զարանի։ * Զանան է՝ ի սի քահանանելոյս զա-
Հոգի զաստուր զարանանս և զիրարեալն զարատարալ մեղա-
զանալ ասելոյ և ելիցուն, զի սահմանելոյ զեզ հարանոյն
յայնմ մարդս իբրեւանց։ իսկ ելիցն ոչ զանանանալ ընդ-
զիրանալն մեղանս հրամանին՝ կամ զանանի կամ՝ զարանալ
զեն ասելոյ է՝ զանալ։ և զեն զանան, զարանալ
զարանանելոյս զարանի, ապա զիրարանանելոյ կամ զեն
զեալ լոյն։ զարան զարանալոյ զեզ ասելոյ հոգեն և հանդա-
ասելոյն և ասելոյ զարանելոյս զարանելոյ։ զոր զարան-
զեն և զարալ՝ հանդերձ զարանելոյն զեն։ ։

Զայս կանոն և ինդրատուն հայրն ի զարանան զեզ ելեալ։

լաւ ոչում յանապն գրեթէ. ամ եկեղեցիք արևելեայց լու-
ծանէին յաւուրս շաբաթու և կիւրակէի ուղղահաւատից · ապ
յայտ է 'ի կանոնէ առաքելոց · սբ 'ի կանոն · ԼԲ · ասի թէ
չէ պարտ պահել յաւուրս կիւրակէի և շաբաթու՝ բաց յա-
ւուդ շաբաթէ · ¶սա այսմ աւանդի և 'ի նիկիական կա-
նոնս՝ որ կոչի բուն ածաբացաց · սբ 'ի կանոն · ԼԶ · ոչ ելանել
լինի պահել յաւուրս կիւրակէի · այսպէս գրի և 'ի կանոնա-
գիրս հայոց · Գլ · Է · ¶։ և եթէ հայիցէ 'ի գիրս հարանոց ·
երևի այս լեալ հաստատակ աւանդութիւն · Ը. սրոց ասէ անդ
ամբարտիս 'ի գիրսն 'ի վերայ եղիայի և պահոց · Գլ · Ջ · Հար ·
Ա · Էջս · 655 · տպագիր · Վենետ · 1748 · թէ * աւուրք քառասա-
,, նորդաց պահոք կոստարին , բաց 'ի շաբաթէ և 'ի կիւրու-
,, կէ ։ Օ այս ասէ և սեբէոս պիսկոպոս անդ աւուրց խաչաձա-
ւելոյ կիւրակէն · 'ի գիրսն յոյժ պոսկոյս · Գլ · Ջ · Էջս · 102 ·
տպագիր · Վենետ · 1744 · ¶։ Զի ամենայն ոմանք քրիս-
տոնէից զայսմ աւուրս քառասնորդաց սղջիկ պահել՝ թէ՝ 'ի
կիւրակէս , և թէ 'ի շաբաթս · ¶սկ 'ի հայս թէ՝ ոչ և
սկսան առ սակաւ սակաւ ամբաղջ պահել , սակայն ոմանք
լիշատակաց և 'ի զինուորաց գեռ ուտէին յաւուրս պահոց ըստ
ճաշկի և զանելի · և յետոյ նոքա ևս գտուգարեցան · ասի գրի
ընդհանրական առ ալեքս · Էջս · 148 ·

Սրբոյդ կանոնն է 'ի վերայ անխմոր և ոմանք պասարա-
գելոյ (որ և է սեթեկարդն) · առ սրոյ բացատրութիւն բաղ-
ասի Թուի խոսիլ նախ քան զ 'ի վերայ այսպիսի երկրաքան-
չիւր ծիսից · Զ ան խոնարհն և անխմոր սերգելոյ գիտելի
է · զի թէ ոչ և յայտնի տեսանի յաւետարանի , թէ ինչ
ոչ ոչ անխմոր՝ կամ որ նոցա է՝ բաղարջիւ կատարեաց
զիւղոյ մարմնոյ իւրոյ , ասեցեալ սէ է յայտ՝ թէ 'ի սկզբան 'ի
ոչ եկեղեցեաց զանոյգ լիներ , և թէ երբ որչափի սկսան
ոմանք բաղարջիւ առնել՝ և ոմանք խմորեան · ¶։ անդր ինչ
ոչք աւանդեն , թէ յայնք և լուսինք ինչպէս զինեցեալ դպրս , ք
մինչև 'ի ՇԺԸ փոտայ՝ Տարկ սովորութիւն խմորեան պատարա-
գէին , և սորս սկսան լուսինք բաղարջիւ առնել · զայս հաս-
տատեալ նշանակ սիրմնոյ այր Եղիազարի լուսին հեղինակ 'ի
հարսն · Գ · յոգոյ կարգ՝ · ¶։ յոլ ոմանք առեն թէ 'ի սկզբ-
բանէ հետ մինչև 'ի սոսանեցիս դրան 'ի ոչ լուսինացաց իսկ
ոմանք բաղարջիւ և սմանք խմորեան առնէին · այլ յետոյ
զաշեցաւ բաղարջիւ առնել · զայս հաստատեալ և կարդալիս
սրբոյն · Գիրք · Ա · յաղագս պասկոյ · Գլ · 23 · ¶սկ այլք՝ ի-
ազիքանոցդ ուղիղ ասեն , զոր թ ամենայն , սկսեալ , է · կարդալիս
հանիսան , ԽԵ , ասեն , թէ 'ի սկզբանէ հետ բաղարջիւ առ-
նէին ամ՝ եկեղեցիք , լուսինք և յոյնք · և յետոյ 'ի ծայրել

[illegible] 1566 . [illegible]

[illegible] 1742 .

[illegible]

գոմ։ Եւ գաղձեալ գրիգորը մագիստրոս 'ի թոռղն պրեալ
սա կենդանոն առաքեալ ինքեանք, զի ի հոյոց անիմաստ ապա-
ցեն և ենք։ Զոր ոչ ոչ ընկալաք ասա 'ի քոյ։ Եւ զոյս ոչ
կարեր աւել ընդդէմ։ սորա կենդանի, եթէ ոչ հաստատեր թէ
հոյք 'ի ոկզբանէ հետե անիմաստ ոմանք էին։

Զոր ասիրոմեն հնութեն հաստատեն նաև մատանի հեղի-
նանն փոսաս նպարանս 'ի գիրքն անոմանեալ եվոլեա։ Ե-
ղեալ։ 175։ տարեգրեալ 'ի հաւամ։ ուր և բերեն վկայութեն 'ի
յոյժ հնանեն ասեն մեն եղելոյ յաղագ իւրմէ յառաջ քան զյոյ-
հան խնոսոսակ 'ի վկայեցեալ դարուն։ ուստ ենա։ * Զոր
,, միանգամ խմարան մուսոցանեն, հակառակին ան զ
,, միանգամանչ և հոյոց։ Զորոց յայտնի երևի թէ հնարկ
ասիրոմեն էր հոյոց 'ի ոկզբանէ հետե անիմաստ պատարա-
գել։ Զայլ յուսել որպա առոյ 'ի զ, ոչ խմանայ միոյն զմեռա-
նելոն, այլ զրոմանչակ ապրն առաքոց։ զի ասի թէ ենք ևս
յաստուծեանէ գրեթէ մինչև յուեթերորդ դար քաղաքին պա-
ատարագելին։ և ապա ոկսան խմորոն առնել։ սոր ցուցանէ
առանձնա։ 'ի կապարն։ Ա։ երես։ 180։ և 410։ որք և յանկին
խառնել 'ի նոյն նաև դեղեթ և զոդ։ ըստ որում յիշի և սա
ինքն ասասման 'ի քեմ ասելոն։

Զոկ ոչ ջրափառն մատաղանալոյ գիտելի է, զի ամենաքաղ
յատենայոյ սոս հնարկ ուսանիցեն 'ի ոթոց հայոյ և 'ի ժողովոյ։
թէ 'ի ոկզբանէ սոսոյ եկեղեցւոյ ասիրոմն էր ջուր խառնել 'ի
բաժակ խորհրդոյ պատարագին։ և ամենք հաստատեն, թէ
այս է պատարագն եկեղեցւոյ։ Զ որում և վկայի և որատանի-
բեն։ Զոռա ոչ ժողովն արիանոցոյ 'ի գրամաչ։ Ի։ Գ։ 7։ յոռ-
ենն։ * Զոր ասեն սա ժողովս։ թէ պատարագիրսն է յեկե-
,, ղեցոյ ոտ քահանայ խառնել ջուր 'ի բաժակ խորհրդ-
,, գոյն։ Զոռա յայտնի մնալին ջանիմք ինչ ասարակոյս։ և
ոչ են բանք մեր զայսմանեն։ որովհետև քանցայսոյ սրոշեալ
է յեկեղեցոյ' այսպէս ասելոյ։ Զ,,Ալ ասակոյն Զ պատանեցոն
չենանեն խոզեր կոյ առոյի, թէ արդեաք նիրբ և վիսրդ
նոյն ասիրոմեն 'ի հոյս ասանոյ ջրոյ պատարագել, ըստ որոյ
նոյեալ է և. կանոն յայտնեան խոնասոսոյի։ Զայսուքին
հին մատենագրոց լսելիք ինչ վկայութեն 'ի մեջ բերել։
Զոկ եթէ հայեսցուք 'ի գիրս հոյոց, յասենոյն գրեթէ
միաբանակ գտանեմք ասելոյ, թէ լուսաւորիչն մեր անդրա-
ամն 'ի ոկզբանն ասիմանեցոյ միոյկս անխառնոր և անջրոր
որատարագել։ և յորմէ հետե ասեն հաստատեալ ծնաց այն
ասիրոմ թէ 'ի հոյս։ Զ,,Զոպէս ասանցի և ես. նոս ինքն յով-
հան խնոսոսակ յասենագրանոթն իրատ, և 'ի կանոն։ Ը։
'Զանոնս և նեսրոս ընդհանրեն 'ի թոռղն տա ասիքս։ ուր

գրեր այսոքա · * Գիտեաք եր ասէ՝ ի գիրս մեր մեր և այս ինչ , թէ
,, գինեաւ միոյն առանց ջրոյ խառնելոյ մատուցանեն ըն-
,, պատարագն · · · Ի ըստատարագին մերումէ՝ ի սոյն գրոյս գրեալ
,, ոչինչ զայս սուանցուածի · ոչ ընդդէմ ետս ի նոսանեանց
,, ոչ ոչ Տոլոյն որ յառաջ քան զնոս ։ Լայտնի գրեր և առ-
կայսն մեռուել · * Լատոցուք ասէ զսոյ կարգի և յաղագս
,, բաժանելի ոչինչ ունեն , ուստ մերդ մեզմէ Հաստատեալ սուան-
,, գրեալ ի սոյն գրեանդ՝ և ոչ ասա այլ եկեղեցիս՝ անապատ
,, ընենալ գինեն առանց խառնելոյն ջրոյ ։

Օրդ ասեն և այլ ամ վիրգք Հայոց · և ասա ի Հանասոսել
գոյլն՝ սիրելն սենեաց ցուցանել , թէ նասա յոյլ եկեղեցիս
զոյր նրանեն յասաջին գաղա ասիրուածի սենքուր պատարա-
գելոյ՝ ՄԵՆԵՔ ի մեջ յանոյ ասիաց ոյ յասոյ քան զիմիս-
գրել կոյսերուածն ի կոստանդինուպոլիս ։ Լեասի և մեր-
նար կեցիկս , որ նասա յանի ամ · 1341 · և Հայրապետաց
ոյոյ Ծոմի , որք կամէին ընդունել զիրանուածն ջրոյ ի գա-
ժանն ու լատինացոց , գրեցին ի հասոյ՝ ի սենեաց եպիսկոպոս ,
թէ յոյնք յասաջանի անքուր պատարագիսն · ոչ է սնաս-
նել ի Հասարակաց ի գրոցիս · հասա · ԺԵ · էջս · 1221 ։ Օրդ
ցուցանեն և բանք Հարիշաղայն և յոյնանուա խմասասարի ,
և այլոց բազմոց ։

Եամ մեր զայս ի ինչ Ծնունդաստի կարելոյ ասել , թէ ոչ ցա-
սասարիցն մեր արդեաւ և եկեալ ի յոյնս գնանկեալ ի կերարդս ,
արդեաւ սուանցեալ ի Հայս · Զի ոմն Հասասարի ինն եղեալ
թէ ոչ ոչ , իսկ կարդանալ ասա քան զոր ասեալ եր ի յոյնս ։
Լասարի եմեմ անքուր սուանիցն յոյնսն՝ զոյնը ի կարանանկե-
սարիս , Հարի մեր ասել թէ ի ցասասարիս անքուրն և Հան-
սասասեալ · որպէս ասեն Հայք ։ Իսկ եթէ ի ջրոյ սուանիցն յոյն-
ժամ յոյնք , ցասասարիս մեր ասա ջրոյ և Հասասասեալ ։
Լոյս ասիցն ի Հասանել զայս այսպէս , և ի ինչդրել թէ ոչ
եղեն սարդեալ , որ եթարդ յեալ զայն ասիցուն՝ և Հարեալ
զանանուր պատարագել , ոչ զոչ զ ասանեալ , և ոչ ասանք Հար
և ասաքաւածն ցուցանել զանիրն ասդարիկ՝ Հայեցեալ ի ասդդ
գրանանա և ի պատանանեանն Եռանեանց ։ Լեմեն գրանաս
գրել ի բաղում տեղիս՝ մեանց հայ · Ա · էջս · 203 · և հայ ·
Բ · էջս · 560 · 567 · ԱՄ , թէ մինչև յյոյնանն Հայրապետս
Հայք ջրարանն պատարագին , և նոս ինքն յոյնան եղարդ
ասէ զայդ ։ Լայց այդ չէ ծնունդաս · Դարձ զի նոս ինքն յոյ-
նան Հայրապետս խմասասարի և ժողովն , զոր արար Հանա-
լեն եղիցուք և մինարք նոս Հայոց , զիարդ ասասցի զանդան
բարանանեն յասանանանանանն և ի կանանի խրատ , թէ ի
լատասարին և ասոյ ասնիցք զայս ասեցուածն · Լսել եթէ ինքն

լինեալ առաջին սահմանիչ, ոչ էր նոցա կարելի զայս ասել՝ ապա թէ ոչ՝ անկին ընդդէմ գառնալին նոցա, և սպասանէին դեռ։ Այլեւ՝ զի նաեւ ինքն կենդանի սկսաւ յարութիւն յուսանել։ Նոքա քան զյոլովս հաստատեալս հոգւոյն անջատ պատարագէին։ սաբեանն նա ոչ եկեալ բարձող ջրոյն։ ասէ՝ զի սապեանն։

Գլ · Գ · մեռ՝ զի վերին։

Զայլ եթէ ասիցի, թէ՝ զի Ամենայն Սերբեխի շինողն՝ զի վերագրիցէ զոր ուղղակի արարեալ անանց ինքնագործաւոր յարմարեալս աստուածապէս՝ ազգակցաւոր անմահութեանն։ զի, մեծին զայս սովորութիւն անջատ պատարագիցս։ այլ եւս ասիցեն ասելոյ։ Այսպէս զի՝ Լոյսն զի՝ զ պատմեալ ասացեալ ես ոչոյ։ նոյնպէս և՝ զ պատմեալ զայնոր ժողովոյ՝ դիտ, թէ՝ զ սկսանիցի ասանց ջրոյ։ զանազանութիւն ոչ ինչ, զի մի՝ եւս ոչ էիցեն զայնպէս առնել։ Այլ՝ զի կէսարիոյ՝ զ Հոռ։ Ա։ Գլ։ Գ։ Գրէ։ 188։ զ՝ պատմեալ գիտացեալն կարեալ ասել։ թէ եկր կիրակի՝ զոր էր յանձ քան զոյդ յարմարեալս։ և ոչ եւս հոգւոյ * ընդունեն (զ՝ ժողովի անդ)։ զոր անդաստ յարեալս խառնեն՝ զոր ասեսցի մի ջրոյ՝ զ թոռակ անդ պատարագին։ զոր զ՝ լաւագոյնսն դրեալի եւս դնեն։ թէ՝ յայն ժամ կարեալ ասասել՝ քան զոյլ՝ ոչ՝ ծերոյ՝ զայս ջրամոռանալ ընդունեալս։ Այլ թէ՝ զոր ի կէսարիոյ՝ սարեանն հոգւոյ նոցա՝ զկրոն եւս անջատ պատարագ ելին։ և՝ ոչ թէ սկիզբն լեալ էիցէ զայս էգրի՝ զ՝ ասանանակ անան ներբեխի շինողի և յարմարեալս։ Այլ՝ զի՝ եթէ՝ յասասցու ներբեխի շինողն լեալ էր զայս նոր փոխեալն։ զի՝ զոր ինքեր զայս յարմարեալս։ զի՝ ոչ էր Ամենայն։ Ոչ՝ զի՝ և հոգւոյ՝ զանջատ զայնոր՝ զ՝ զոր ասացեալ՝ զի՝ զոր՝ զ՝ զոր՝ զ՝ զոր՝ զ

յայտ ։ զոր նոքա կոչին մեզ մարդ մի՝ զարդ ի սանդարամետ հայոց ի գոմ ։
սակ ։ յարդ մարդ մի՝ զարդ ի գոմ ։ Եւ ի Նոյեմբերի ամսի ի Վռամոն Հայոցեղեալ սիր
զանդ ։ ՀԵ ։ Եւ ի Թեբերի յայսմիսի մի՝ ի Վռամոն Հայոցեղեալ սիր
զանդ ։ ՀԵ ։ Եւ ի Թեբերի յայսմիսի մի՝ ի Վռամոն Հայոցեղեալ սիր

Հաստատութիւն ի նոր անուն ի Հաստատութիւն

Եւ ի սոյն ամսեանս ։ Հաստատեցին զեկեղեցի ի գնալ բնաստուերն
սիրոն ։ ի Հարսի ։ Եւ ի սրատարեալ ուրեն սեզբերոյսոն գնար
սոյն Հայոց բնաստուերն ։ Եւ ի գնալ բնաստուերն ։ Եւ ի գնալ բնաստուերն
սոյն Հայոց բնաստուերն ։ Եւ ի գնալ բնաստուերն ։ Եւ ի գնալ բնաստուերն

նազկերա. սեղ եղօք ի յոր. Շ. և սուաւել ևս քարոզեցին ըզ-
խոսիսանն. զարոց տես ի սլուտանեն։

Իւ զի ունդատոր էր այս շիսթաւի և գրգռուի, ըզ նմին և
սատեսուեն և անհնարին վիշտ ի մէջ ազգին, ապա առ հաս-
տատելոյ զխաղաղութիւն հօտին՝ սահմանեաց օրն այս յոլհան
հոպրատես խնատասակը ի ժողովի անդ համաձայնութիւն հա-
մարին եպիսկոպոս և վիրապոյ հայոց նարաձև ինչ ալ առնել,
այլ՝ ըզ հաստատակ սովորաբեր ազգին անխախտ և սնջաբ պա-
ատարագել. և եկ ի վերայ զայս կանոն։ * Ի՛ բժան է և
,, զՀացն սնիմանք և զյիմին անապակ հանել ի սիր սեղանն՝
,, ըզ աւանդեալ մեզ սէրն գրիգորի. զի ոչ լաստաորիչն յօ-
,, բինականեն բերեալ զայս առաքելաբար հրամանն եւ կա-
,, տարել իւրոյ վիճակեալսի. և մեալ ի նմին պարա և յորա-
,, նալ, և լառնել նարաձև ինչ։

Ի՛այս կանոն յոլհաննու խնատասիրի՝ սոյ և տեսանի, հոյն
ի հաստատակ սովորութիւն ազգին. յարամ և զերկոսին ծէսս ի
մի յարի՝ ցանկանալն և. զանգաբն. զի զատանել զմին ի
միւսոյն չէր կարելի յայեմ ծիսի. արամիեան ըն նախակաբ-
գեալ բանիցդ՝ միօրինակ ուներ ազգն զերկոսին ծէսս. և
եթէ կամ գեալ էր հրամայել՝ զի ըրախառն արարցեն, հարկ
լիներ նոսա նախկին սահմանել՝ զի և խմբաւն պատարագեսցեն. մ-
ե զի ի վերն նշիսքանչելբարն միանգամայն էր սահ-
մանեալ յառնոց և յայլ խառնուն ի մէջ հոյոց։ Ի՛սրա կշռեալ
նը զայս, զի եթէ խմբաւն առնիցեն հոյք, թէպետև այն
հաճոյ է յառնոց, այլ ոչ արեւմտեանցն և ոչ իւրայ ազգին.
նախկին եթէ ըրախառն առնիցեն, ուստի կրկին ցաւ արիս-
նելով ըն յառնոց՝ ցաւրտ և ջերմ, թէպետև հաճոյ է նոցա.
այլ պատճառ խռովութեան և բաժանման ազգին, հասաս-
տեաց ոմանք փոփոխութեան առնել ինչս՝ մէջ ի նմանէր հացին,
և մէջ ի բաժակ գինեսին, այլ՝ գնալնի սակաւութիւն ան-
փոփոխ պահել։ Ի՛ւր ոչս՝ հայելով ի վիճակ ազգիր ծիսի. յա-
ռաջ գրեմ ի չէր հնար այլազգ առնել։ Ի՛սայց արդ սրամիշ-
ան պժմանց և յառաջն իսկ ոմանց ազգէ քրիստոնեից միաբան
հաստատեալ հատատաւն ոմանն զայս սակաւն ջուր արկանե-
լոյ ի բաժակն, ուրժան էր և ազգին հայոց ընդունել զայս՝
ըստ ակնարկութեանն եկեղեցւոյն հռոմայոց. սակայն ընկալան իսկ
ի ժամանակ սակ և առանց։

Գ. ԼՍՈՒ ՅԱՐԱՍԳԱ. Ճ. և ԺԱ. կանոնաց յոլհաննու խնատասի-
ր՝ յայս սահմանի իւր երեկայեց և իւր հիմանդոց, գիտե-
լի է, զի գարնանային ասցա այլեայլ օրինակաս երեսի եղեալ,
յորոյ մերաժ յայլեայլ դարս. քանզի եղև ծիսի, զի բնա-
ոչ ի գարնանն զոյասիկ. և եղև ծիսի ինչ, զի խառն ի

գործ ունէին. իբր զի ը դրելոյ յաշխարհս խնամասիրի՝ քանանոցք քերել տային զիրենք իւրեանց՝ զոր խաչն ունէր անուշնելոն, և նոքին ձիւնով օծանելոն ոչ միայն զերեսսն, այլև զշնչանոցս. Լուսոյ ոմանք այլապէս առնելոն. և յաստուածեղեալ ոչ ասելոն և ոչ այնպէս. Լ՝այս կարդալ յոչինոնս ի. մասասանիրն ուշանելն և անբնաւոր կերպիւ դալարանալ՝ սորին. ենաց՝ ի ներս ուռեալ առանձին ձեռն մի երեսոյթս. և ա. ռանձին ձեռն մի հիմանդաց. և սակայն չենոց այն հասա. ասուն. խակ ենք ընդդէմ՝ ոչ է յայտ. զի և այն պատճառ՝ զոր. ինքեան ասանք մի խաբեանան իբրոյ հիմանդացեալ՝ և գոյն. ուսանեալ ամենայն մասնաւորապէս և ասանց. խուտանանուն ասելոյ միայն՝ ի մարդ, չի ինչ հաստատուն. Լ՝ուրեալ ենք և գրեալ մասնաւոր յառաջն, այսմ ի կոյս ինչ՝ ա. մենայնի և ի գրեալ մասնաւոր զայսոսիկ ոչ ասելոյ՝ ի. ինչ ասանք և ոչ խոսիցուն՝ ի ներս ասանոյ զայսոսիկ ոչ ասելոն և. ապ բանիցեալ՝ հանդերձ՝ հաստատեալ՝ ի քան և ասանդեալ. յառաջեալոյ, սա՝ ի զարաստանանել նոցա զիրանաքանչեան հի. ենանոցն մերոյ՝ ի մարդ, և միսիթարել զնա՝ ի նոցանս իբրեանց. Լ՝սպասեն և ոչ չար ինչ՝ պատանուսա ինչք խոսիանեալ գո. լով՝ յնոյ վերասին հաստատեալսա. ասելոն և ոչ այս խոր. հուրդ միանգամ կորուսն հաստատեալ դիրս. ասելն հան. ասանաց յոչիսն խնամասանէր յերբոյն ծնանի.

Գլուխ. Լ.

Լեր ունի հրեշտակն ոմանց յոչիսանէ ի մասասանէ վասն ցանկ. նչ գաստատ՝ ի գանդիսն ասելոյ.

Զնա քանանոյ պատասխարդելոյ կանանոյ յաշխանանս խնա. ասանիրն, որոնոն հանանիրն՝ ի մէջ ընդեալ ասասանար և գոյն. ինչ, զար ասանք ի պարարանալոյ մեզարարանեալ ինչ ասալն. առանին ։ Յոչիսան հարարասելս ասանն ասելոյ և ասասասարս ընդ. գենարդ, և ասիկիսարանիրք գրեալս մարանոյն. խակ ոչ. է ասանն հրամն գասասարդանեալ ։ Լ՝յ գրանիս քանանոյ ոչ էր. ջոսի հայն յասարդարդանոյ գարձս մեր. գիս դի մեզ յայսմ վայ. ոչ ինդրանիք՝ ենն սարդեսը յաշխան խնասասանեալ հարարա. գելս գասասարդ գրեալոյ, ենն անասարդ. այլ ենն սարդեսը և. գեմ էնոյ նա որ ժարդանն քարդեղանի, և կամենն սան. ասանանոյ ասանլ՝ ի քեզ մի ինանենն ։ Լ՝ս ասնս ասարդանալոյ մի. ասարդանալ. ենն հարդ ասարդ ինկոց ինանեմ, այլ ասանեզ գրեալ գրեալոյ գասանանոյն մի ասանենն ։ Լ՝ սակ. բանս գասասարդ գրեանանոյն հայն յասարդանոյն ինչ, զոր նան. յարդ ասանան ինենանանանք. բայց ասանդ ենն ոչ ասարդ.

ժեռոցէ զպատաճառ այնպիսի ոսկերուվեն ի իմանալ, ոչ պոն-
դաղմեալ և զպայծ 'ի քանեսեանի մատուցանել սակաստաք.
Յայսմ ինն է առանձնայուն, թէ այր իմաստուն և քաջա-
հանճար' միանգամայն և Ճգնաւորեաց' վերապատար և առանց
պատաճառի կոմոքին ոչ զորդարեն զանձն առաջի սարգամա-
ժողովրդեան. վասն զի զայս ոյսոլեա առնել և ոչ իսկ ախմա-
բաց վայել է, թէ զանձ թէ առն իմաստնոյ և Ճգնաւորեցի. |ոչ
արդ' յայսմ աեռաք 'ի նախագրեալսդ 'ի յոլիանեն կոս-
թանդիկոսն, 'ի Ջորհալուն, 'ի լամբրոնացուն, և 'ի գրի-
գորն կիթիկոսն, թէ իմաստասէրն յոլիան հայրապետ էր
ոչը սեծիմաստ, ոչ և զբաւեցեալ նորին վկայեն, միանգա-
մայն և ոչը Ճգնաւորեաց. ապա ուրեմն առանց ոյսոմաճառի
ոչ էր մորթ նմա զաղագորել զանձն ն. զմերսոն 'ի ոյսոս-
ն էր մորթ նմա զաղագորել զանձն ն. զմերսոն 'ի ոյսոս-
հաւոր Ժամի. ապա թէ ոչ' գոյլեցակրեն որոգզամաղ. զի
ոչ զայր եղեսոն 'ի հայոց 'ի վի Ջոն, այլ 'ի Ճագորայոց,
հայեր յոլսիոսեցի ժողովեցան, և 'ի հոնգաստոնս յաճա-
ղուեցեն նոյ, թէ սրպիսի օրինակաւ մորթ էր պատիառն.
ոյ ցանկալով զնոյ յեսոս նոհոնքեալ 'ի լոյսն, և դիմեցուցանել
'ի բորին ել հպատակութեան իւրոյ. հոլոնոկան իշխանութեան.
միանգամայն և լիսեր, զի մի ոչ 'ի կրեալ պատառաղան յալ-
ղոյ' գաղանի յորիոն նոցա, և կամ թաղեալ զՆն' մեկնոցի
յերկիր ստար. վասն որոյ և փոյթ ուներ այնպես ընծայել
զանձն իւր առաջի նոյ' մոնուանդ յատուրս ուսանելոյ,
ոչի նոյ փոփոխեին ուեռանել, և ունել ինքնանոյ հայրապետ
և գլուխ ազգի ահեղ և Ճոր' և որեանի. զինչ և յորդանոյ
բերեալ ասս նա, և պատկանելով 'ի նմա' հպատակեալ հրամա-
նոյ նոյ, և ուրախ եւ լինել ել փառս նոյ. և ել ապամ դեա-
սոնս ասեր նոյ' զոր ասեր. ըստ որոյ ասի յայսմաւուրս.
«Պ. 17. թէ ոյնոյ առնելով * ցուցաներ զինքն յուրախոս-
ս թէ առնոսեր ժողովրդեան ||.

|։ Թէ յիրաւի այս էր նորա դիտաւոն, և ոչ, մնասի փառ-
մարդկոյն, երկ ինչ յայանի' ցուցանեն. |։ ռուքինն և, զի
'ի նեղութեան իսուրսն զկենցը ունելուն, և ամենագիտեր
ոչնուն յոլոնոն դարաղեր. |։ զի մարթ առել թէ ոյդ
ուստ. զի զի եթէ խորհրդակցութեան նի ուա է, ապա

և ոչ՝ սաղարկեալքն՝ ասին։ զի մի և նոքա պատասխի՛ ետ յամ
հանեալս կամ՝ զի՝ զերկուսին միասին զի։
ուրեմն կամ՝ զերկուսին։ եւ այսու է հանգիպիլ սայգ։ և իսմ
զերկուսին եւս սուտ։ Լուցեալն ի նշանակ բանից նոքին յամ
հանեալս խնդասարիլն։ զի ոչնչաց իրան՝ ի քանոն իւր։ օրամ
յայտնեալ ցուցանեալ՝ թէ զամ փառս Տի իբրև զմոխիր հանդի,
և միոյն պիտուն ոչ և չանդգրաստեալ ի հանին երանեցուցանել
նեալեան ցանկալն։ Որ զարմանալի ինչ եւ ինչ՝ անկատել։ զի
ուրեք ասրեալ՝ ի սկիզբն ասանեալանեալ ի ուրոյ՝ ելեալ։ զի զեր
՝ի վերոյ հայեցեալ յայն։ երանի՝ թէ նա՝ ի հոսանալ անգ իւրում՝
դամիկի զանձն մեծացուցանել։ քաջոյ որ ասի մեռաք ընկեր.
նաւ զայն։ յայտնի տեսանեմ՝ թէ զինարդ յանդգաքս մեծացու.
ցանեմ նա զնաւսին ոչ և զիսաւս ոչ։ և որպէս խոսան ու.
հաղորդացուցանեմ զանձն։ Լինդն և վկայսանեալ երկոյ և լրեալ
երբանիկ կենդանեալ։ զարմանալի վկայսանիրն մեծի և փառաւ։ և
հերոսաբար շնորհալոյ։ և գրիգորի տղոյ հաւատեցեալ։ ասան
վկայսանեալ լամբրոնացոյն։ որք զայն զարդ յանկան հայրն.
սեան իմանասուսեր ընդ երբանիկ հարս դասանն։ և ոչ ինչեն։
և իբրև դեղ հոսանն զնանեն։

Յայտնեալ յայտնի երանի՝ թէ յանկան հայրասիրս խնա.
սասեալ սու հայկն ՅՃ պահանջեմեն իւրոյ։ Ինչի ասանալ չգի.
նայր։ վեղ և ըստ ասում չի սրանանն գայլեանդիլ ի նա։ յոր
սայանալն երբ յորանամ վեղ հարկի լինիցի և ՅՃ պահանջեալ ի.
բրաղն։ ոչ լինին մեղադրելն։ որպէս և ասի ոչ՝ զոր սանեն
եկեղեցականք հայրանցն եւրոպիայ՝ ի գանանալ ի գանանալ ընդ.
փայելեալս։ և յայտնել և ի գանանալն գալեալ զնելս գլխոյ։
և յարկանեալ փայն սպիտակ ի հերան անդ։ զի զայս ասանեն
ի սանրուելն՝ և գլխեալ ի հարկն։

Լաւ յաղագս հրամանին՝ զոր ասեն ասանք՝ ի յիսանն պատմ.
լաց ասում յանկանեալ խնասասեր հայրասիրսն։ ոչ դարմին
հոսանալ ինչ ասա։ զի աւելորդ է։ մեր զի ասասանալ զանը ան՝
առեալ՝ ի հանգրաստ ուսանելոյ։ Լինի ոչ՝ զոր ասանն՝ թէ յա.
զոնեալ ոչ երբանին մեռ՝ ի գնանն աւանն՝ երանեցան անդ մի.
շտաք երկու։ և ի խաղանելոյ հայրասիրսն՝ քարացան։ և
թէ՝ կան մինչև յայսաց։ և գոլեն ջաղ՝ ի պարտաց նոցա։ ի
քանչանեալն և ասի օտարարն։ Լոս դրեալ՝ թէ դեսարանն յանանալ
եկեալ՝ ի հայս՝ հիմանդացեալ ելեալ։ և քաջինեալ՝ ի հայրասի.
ասն։ և մեռանեալ ելեալ՝ ի ասելոյ սարեալ։ որ և յանանն եղան
կոչեցեալ ելեալ հոգանալոյ։ ❊ Լոյսեալ յանալ (ասն վայրան)
,, և դաս ընկալ, թէ կամ՝ ոչ։ ||։

Գլուխ Ճ.

Եւ զնոսին բանս կլեմենտի գալանոսի · Եւ և բանիւք նորին կլեմենտի
յոյսոնի, նիւ յովհան հայրապետս յոյնորդին եղիսոյ ուաներ ընդ
դասատուին դաղիերոնի ոչ թողեալոյն, և գիրքն էր
ընդ դաղիերոնիանս · և նիւ ոչ եղեւ նա բարեյիշ
ըստ ի պատարագէ ·

Սարեւոր Համորիմ աստանաւր հայիլ և 'ի գերս կլեմենտի գալանոսի' որ ծուլկեալս իբր Ռ տամբ յոտաւաջ քան զմեր աւուրս · և պատգամ՝ մարգարեիմ քանել, թէ զինչ ուրդեանք գրեր գրովք հանեալ հոյլատրեան · եթէ զամ կամիցիք յուսոյ ընդունել, կամ 'ի քանուլթի մուսուցանել, երկար լինի յոյժ · վասն և համառօտիւ ինն քանի մի բանս միայն քաղելոյ գիրսոնք ասա 'ի գլուխս ներ ·

Սա 'ի հատորն · ա · գլ · 17 · յեռ ընդլեալ բանս 'ի մէջ բերեալ յերեն · 202 · „յառ էլու հոսոիլ ալեաքորդին եղեսոյի, և ասէ · Ի՞նդ էլ 'ի մէջ հայոց Ծին ոյր յարիան հոյլատրեան · * 'ի ժամս վեցերորդ աբեպերեանն սիանհոդոսին, որ գումարեալ էին 'ի կոստանդնուպոլիս 'ի թվին տիրոջին · ՃԼԱ · ամին · · · · Ի՞ այնժամ յարեալ անդ կեղծաւոր առաքնորդ օձնեցին' լեռափեր 'ի մէջ եկեղեցւոյն զարթ թիւնն մեր · յուլթեց · · · Ի՞ դրար զարաժողով ինչ 'ի քաղաքին մանաղկերտոց · և հոստատեալ հաւատալ 'ի քս՝ ոչ թէ միայն զմի բնութիւն ընդեմ որբուզան ժողովոյն քաղկեդոնի, այլ և զմի կամն և զմի ներգործութիւն · · · ոյ ուղանդն դատապարտեալ էր 'ի նմին ժամին 'ի վեցերորդ տիեզերական ոչ ժողովոյն · Ի՞ և նախնոյ կային յոյնքատ 'ի մէջ հայոց հրամանն ասիրութիւն ոմանք · զի՞ զի զչ ոչ ձեռնադրեին քահանայ' եթէ ոչ ծնեալ էր 'ի քրիստեական ցեղէ · և իսոլմեին զիս 'ի մէջ ոչի ոնգանոյն, և տային ուսել ժողովրդեանն, և յաւուրս կիրակէ ողուհայիցն ուսեին զանիր և զմս · ասկոյն օձնեցին ոմանցոյդ 'ի վերայ դպրոց զայլ չար ոսկերութիւն · քանզի հաստատեալ այնուհետև ոչ խոստանել զնոսն 'ի գլխի ոչ բուժանին · և յաւուր մեծի հիսուսորթին ոչ հոգորդել ժողովրդեանն · և 'ի յաղոտացան շաբաթ օրն լուծանել զարոհն իբրև զկիրակին · և որոյն զի 'ի ձեռն կեղծաւորութեն հուսանեալսոցն ասեն ընել զոյսոյնոր և զայլ լոր ասհմանադրութիւնս իւր, սուսանելոյ զինքն տիրող սահուս' ծանրացոյց զոյլ սահն հոյոց · և հրամայեսոյ նմ 'ի յաւուրս ոսհուց ոչ

,, սառոյ զնու

և զձիւն, և ոչ լսիցէ գլխոյն։ ոստ և հասք
,, հասասասարէ առնէր միոյն ցոյցաց։ Այս ինչ ի Ծիկա
,, ոստանի ոստանէս վարեալն եկեղեցիքն Հայաստանեաց, ոչ
,, և արդեամ առացուցաւ, յայտնի վկայեն ոչ ինչ միայն բանքն
,, վերոյ գրեալ պատմութիւնքն, (արդ հնդկական անուն։ Ը
,, գ։) այլ և կանանապրութիւնքն ասկանեալք մի Հայոց
,, ի սեպ հարցն վիճերորդ աստեղ սիմեոնդասոյն։ Ոչ ա-
,, ասանկ պատեր եղեալ կրնամ գալունաւ՝ ապա թերի գրոյ
,, կանոնս ոչ՝ վկեցեր առապեալ սիմեոնդասոյն։ Այս զինչ յա-
,, վերս. բայց ասէ մինչեալ ի ասնեցեալ ոչ՝ կանոնեաց.
և վասն ոչ՝ ասի՝ մերոնս ի ասնեալին գասուեալս ոչ՝ ասաց։
(Ոչ՝ ոչ՝ գրեն կրնեն և ի գասրն. Ի. երեր. 65. ին. ի
71. և երեր. 152. ին. ։ և ի գասրն. Ի. երեր. 560. և
567. ին։ և յոյլ ևս անհամար տեղիս։

Ոչ՝ ասասնեալ յայտ ի ինչ ոչ գրեալ կրնեմ գալանս ասասնս,
ենթե գասեալ էր վկայեալս ասասնեալ յոյնանոս Հայոց.
պետք, և զրուն գրանեալս ասրին։ ի՝ ինչ՝ լիրաբ անուեալ
ելը զրոնս, ոչ միայն լսոեր զայրերիս, այլն անասեալ յ-
ի ասդաստանս գասեր ինս, ոչ՝ և գասեցին գրիգոր ինայ-
ասեր, ներսես շնորհալին, և գրիգոր ասոյ կոլեցեալ, ընդ-
ասս և լսամրոնասին, և թեոդոսնակ իսկ։ ինս ասոյ ենթե կա-
ինցեալ զնշանարանս ասեր, յայտ մեսոնս ասանս զրաբերեալ ինչ
կրնեմս ի՝ երեսոց։ Ոչ՝ զի պատրեալ ի՝ ինաս իսոր հասասեր.
աստեղ զրոնչանն Հայաստանի՝ ոչ կարեր ասանալ. ասոյ
զիրան քանեալ։ Այս ինչ՝ ի՝ ինչ ի՝ ասրեալ և ինչն վկայեալ, ասոյ զինչ
անանանս ասասանեալ ի գասեալ, ոչ՝ գասանի մի ասոյնեալ ասան.
զի համանանն նախասրեալ աղաստալ գասեալն ենթե յ՝ ինչն
Հայաստան զայս ինչ և զայն ինչ ասոյ։ և ինչն կրնեմ

ասասրեալեալ Հասասասրենանս՝ Հեսանի Ենին։

Ասի զոր յասեալս կրնեմ՝ ի վերոյ ասեր ասասեալեալ, ասի և
ասենասանասանեալ. զի ասոյասեալ ասանի կրնեմ նախ գեն,
զասանի մի ասոյ պատմանեալ ասնանանեալ իսրաելի ասասրեալ։ Ի
յեսոյ վերնագրեր գեն։ ասասրեալ։ Ասենասեալ վասրեալ.
տին։ և ասոյ մանաբերեալ յասեալս ի՝ նոյն ասաստանեալ
գասեալ։ և. ասս յանի ընթացս ասասեալեալ իսրաելի։ Այս ասասրեալ
ինչ էս ի՝ ինչ անցեալ հնագասեալ՝ ի՝ ասոյ և յասանասեալեալ իս-
ասրեալ ժամանանակի մասրեալսն ասեալ՝ ի՝ նոյն յասանանի։ զայս և
ինչն իսասասեալանի՝ ի՝ ինչ յոյնանոս Հայաստանի՝ ի՝ յասանան-
ինին։ Հասասրեալ։ Ա. երեր. 202. ասր ասիրեալն ասանի նրեալսր ասա-
ասասրեալեալ յեսասրանեալ զայ ինանանս՝ ի՝ ասասեալեալ յասրեալ
յայնս և զրանս անանանեալ ասասանեալի խասրեալ, և գասեալ գասր-
նեալ ցասասանեալ թեր յոյնանոս Հայաստանս՝ եղեալի ա-

ռաւել քան զնմանին՝ ամ իրոք ընդդէմ զինեցոյս յանուց , և
քակեսց զմիութիւնն , և եղև բաժանիչ ազգին ։
Լոյս ոսկոյն 'ի մերկայութենէ և ոչ զերծուն կլեմէր յոյսդ
մարին՝ քան երկուց ։ Մի՛ զի յոյսդեան ծանր իրն ոչ էր պարա
միտ ոնծանելի և անանուն և յետին որատմանքն միոյն
հաւատոյդ , և խառնց հաստատակ միոյկոն ոանկն մոտու-
յանելդ կարգել պարտմանելի ի ի իրք Աշխարհս ։ Լոյս երկիր
զի ինքն՝ որ այդպէս գրէ 'ի քարոզում ուեղիս , 'ի բանից իո-
լոց կարեր տարբերութիւն և կատարել 'ի վերայ իրացդ ։ զարդ
հեռաւ ինքն իսկ կլեմէն զոյսդանի բանս և առանդէ 'ի գիրս
իւր , յորոց ոանահանելի ուրայուցանելի առացուցանի , թէ
յովհան հոյրարդեա յաջորդն եղիայի՝ այ է օձնեցին , ոչ միոյն
ոնցի հակառակ կոյսեալ , այլև միութանանելի արարեալ ընդ
եկեղեցոյն յանուց , և ընկալեալ զժողովն քաղկեդոնի ։
Լուսի թէ զնարդ՝ գիցուք առա առաջի անխարդեան 'ի բանից
նորին կլեմանի , քանզի ոա ինքն կլեմէս գրեր 'ի կարդն , ա ։
գլ ։ 9 ։ երես ։ 76 ։ 77 ։ 78 ։ 79 ։ և 84 ։ և 'ի կարդն ։ բ ։ և
երես ։ 133 ։ և յոյլ բաղում տեղիս , թէ ամն գերմանոս որաս-
դիարդ կոտանդինոսդանոյ գրեաց թուղթ առ կոնթուղիկ-
կոսն հայոց , թէ ամեր ոչ առեր 'ի քս երկու բնութիւն , և ոչ
ընունիք զերոգին քաղկեդոնի ։ Լոս հասատե ոա ինքն կլեմէս
յայդոսկ յիշատակեալ տեղոյ , թէ կանուղիկոսն
հոյոյ՝ որ նստեր յոյնժամ , հոսանեցաւ ընդ այն , և գրեաց
թուղթ միաբանութեան և ընունելութեան ոչ ժողովին , և ա-
լոր միաբանութիւն ընդ եկեղեցոյ , և այլն ։ Լոկ արդ՝ այն
կնշեկս էր յովհան հայրարդեա յաջորդն եղիայի՝ անեցի ,
ապա որոնեմ ի կլեմ զի յովհան հոյրարդեա օձնեցի ընդ հոյ-
գժողովն քաղկեդոնի , և հաւանեցաւ ընդ դատանութիւն քաղ-
կեդոնականաց , և արար միութիւնութիւն ընդ նոսա ։
Լոկ թէ յերուսի այն կնշեկս էր յովհան հայրարդեա յաջորդն
եղիայի , ամենեին չիք ասարկոյս , զի աւհրդկ ոամ պատմա-
գիրքդ հոյոց , և ոա և ասորոց , նաև ոյն ոնծանելի պատմիչն՝
զոր բերի ինքն կլեմէս , գնեն զայն յովհան հայրապետ յա-
ջորդ եղիայի նստեալ յամի տն իրք ։ 718 ։ մինչև յամ տն ։
729 ։ կամ 730 ։ Լոս կլեմէս վկայութիւն բարձեալի կարգի-
նալին գնեն 'ի կարդն ։ ա ։ երես ։ 77 ։ թէ գերմանոս նստաս
պատրիարգ յամի տն ։ 714 ։ մինչև յամ տն ։ 729 ։ կամ՝
730 ։ ոմ գնեն և ոյլ պատմիչք , ամ և գտանագիրն որատ-
լիարդանցն յանուց ։ Նեա ասցո , զի յարամ՝ ինչի գերմանոս
ոանկ զանիտ պատրիարգութիւնն , 'ի նմին ժամանակի և ոյն
յովհան հոյրարդեա՝ ոանկ զանիտ կանթուղիկոսութիւն ։
Լարայի՝ թէ նաև անծանելի պատմիչն՝ զոր բերի կլեմէս ,

գնեն զյուղն՝ ի նմին տասնաւոր, քանզի ոչ ասեմ զոր
կլինեմք ի քերելոյ ներ. Կոռ. Ա. Նիկ. 12. գնեմ, թե՛ յա-
ռաջնոյն քարտուղարքն և ի Թարգմանչաց՝ ի յայլոցդ ամ-
ամբարձումնեան ջոկ, որ է սամ՝ ներ, 34, կամ՝ 35, մինչև՝ ի
լուսաւորչին անցին ոմք. 266, և՛ ի ներս. 198. գնեն նոքա
սրատաս փիրն կլինեալ, թե՛ ի լուսաւորչի մինչև ցեղուս
ոստաւորելոցն անցին ոմք. 218. և յաստարանցեալն մինչև
ցեղս՝ ոմք. 112. և յետոյ մինչև ցյազկնն խմասասեր,
կամ՝ ցժողովն՝ ներ՝ ամք. 98. Զարդ՝ ոչ՝ ոմ՝ ամք, զոյս կար-
գաւ թողեալ, ի մի գրանարանալ ոռնեն. 713. կամ՝ 723.
այն և ուղիղարդ ամն կամաւորութեանն յազկանեաս, և ոչ
կոռասանելոյ ոմն պատարարութեանն գերմանայ. Զերեն
նաև՝ պատարագին կլեմեալ (զարդ գնելոյն բանքեր ջա-
ւարդելն անդրանաց նոցա ինքն կլեալն. Կապ. Ա. Երես. 100. զար
և հաւատաւ՝ ի դեռ. Ի. Երես. 248.) գերմանաս և յազկան ի.
մեռատարն նիր՝ ի միում ծամի. և վճարեցան՝ ի նոյն ամի.
գերմանաս, վարանանցաւ և յազկան խմասասեր.

Լոս. ի՛. Մարթ ուրեմ, թե՛ անհնարաւոր պատարագին կլեմեալ
ի գաւառանեն ուռարելոցն՝ ի Հայս, ոչ՝ ի մանանեան ա-
ցա սեղանն ունեն գաղանին իւրոց. զոր զի ենեն՝ ի մեշնա-
ն. Հաղարեալն, ու ուղիղ ելանեն ծամի լուսաւորչի՝ ու ոչ
պատարագին կլեմեալ, և ոչ իսկ ի՝ ամին կլինեալ. Ա՛ն զոր
պատարագին, նախ՝ զի նա դեռ գնեալ լուսաւորչին, քան
ոմն, 301. կամ՝ 302. արդ՝ անհնարին և ոչինչ գալ, կամ
՝ի գաւառանեն անտի ուռարելոյն՝ ի Հայս. զի՝ ոչ գալ.
քանզի ելանեալ զամ՝ ամն՝ 34. կամ՝ 35. առաջին ամ գալ.
տեսեալ ուռարելոյն, և յաւելեալ՝ ի նոյն ոմն, 266. զոր
պատարագին, զգաստանին գոգեալ՝ 301. Լրիվ՝ զի զոր
այլամ՝ ՀԻՒԳԳԵԼԵՒ՝ նոցա յաստի լարեալ և ունցանեալ
միայն քան զՄԿ յազկանեալ անեալոյն, այլև քան զՄԿ յա-
ղարդ՝ ասրա՝ ՝ի՝ զի լեցս և թե՝ ուռարեալ՝ ու ասրաւ ս

հայոց · որում համարեալ եմ ամս · 727 · ուրեմն օձնեցին չայն ամսոյ էր · Յովհաննէս ոչ լաղագս սակաւ զառաջին հարիւր իրոյ պատմագրի Ը ոյժամ հարիւրի նմ՝ պորզմեալ Թէ էդեալ է ի ոմանս օրինակաց · Թէ Եղիա նոսաւ ի Թումին հոյոց · ՃԾԲ · փոխանակ գնելոյ · ՃԾԲ · քան ոչում գնեն և այլ ամ՝ պատմիչք հայոց · Ոչ ոտցի՝ պարպեալ Թէ ի եդեալ · զի ոչ ոչ ինքեանս վեր ի վայր ունեն զկարգ պատմութեան և ՃԾԿԳ ուրեմն իրոյ · զոր զի ինքն իսկ գնեն՝ Թէ էր կիրակոս էր ի Ամկոս հերակլի · ոչ և է խոկ · քան ոչոյ լսեմն հաւ Ամկոս լոմբոդաց նորին · ոչոյ ի գնել Թէ եղիա նոսաւ ի Թումին հոյոց · ՃԾԲ · քաւասուն ամաց ի վեր չորսի ժամանակագրութեան նոր · և էր գնոյ ի վեր յառաջ քան զաւուրս հերակլի և փոկոսու ի նոսիկին ամն մայկայ · որ է անհնարին · ուրեմն եթէ հայեր ի կարդ Ամկին · և ի մի գաւառաբեր զամն իւրաքանչիւր կիրակոսաց՝ անաստանկոյս գներ զեղիա ի Թումին հոյոց · ՃԾԲ · և ոչ Թէ · ՃԾԲ ·

Զամ զիտոյ և իսկ՝ որ ի հերակլ առաջին հարիւր իրոյ հերակլի զանազանելն և կիրակոսն · նամ զն ոչ ասացուցեալ՝ ոմ պատմիչք այնքանս գնեն · նամին իսկ յայսմ ցուցանի՝ Թէ յոյժ ոչ եղեալ օձնեցին և դերմանոս էին ի նմին Ամկի · Լու զի կիրակոս գնի · Թէ դերմանոս գրեալ յայնժամ Թուղթ ուղղեալ Թուղկան հայոց · և կիրակոս ոչ ոչ միայնոյն Թէ · այլ ոչ բոնիւ հարկն ասել Թէ յայնժամ նոս ինքն յոյնական օձնեցին էր · որ արար զոյն միայնոյն Թէ · Լու հաւանականագոյն է ասել · Թէ յայնժամ շարագրեալ իսկ նոս զգիրս մարդեղութեան զկիրակեանն ի լամբրոնացւոյն և ի գրիգորի կիրակոս և ի Հարցալեցոյն ·

Ոչոցեռ նախ · կիրակոս գալանոս · ոչ ունիմք ասել ի ստոյգ · զի գրոցն · Թէ օձնեցին նոսաւ յամի ՃԾԸ իբր · 718 · մինչև ի 739 · այլ յամի ՃԾ իբր · 736 · և անդր ևս · իսկ ի նախադրեալ բանդ գնեն · 680 · ուրեմն քան կիրակոսի յայնժամ օձնեցին ոչ էր ի Ամկս գերմանոսի · Պիտեմ նախ · այդ ոչինչ է · զի կիրակոս ոչ ոչ ունի զայլ պատմիչ յոյնչումն ժամանակի առանցնորդ իւր՝ բաց յանձնանոցն պատմագրեն ոմանք · զոր ոչ ոչ · զի ոչ օձնեցւոյն ոչոյոյ լսան նոցա գնել · կամ գնեն Թէ այլ պատմչոց · և ոչ Թէ Թէ իւր մնոց · իսկ արդ՝ այն պատմագիր նոր · և այլ ամ պատմիչք հայոց · գնեն զօձնեցին ի Ամկս գերմանոսի · ապա ուրեմն և քան պատմագրի իրում պարտի ասել կիրակոս · Թէ օձնեցին նոսաւ յայն ժամանական · Ուստի զի կիրակոս · ետ երկար զիՃԵլոյ կարգ · ՃԾ · ՅԵՅԵ · 199 · և · 100 · ինքն զլան իւր · Թէ այս հարիւր իրոյ պատմագրի է ուղիղ · իսկ այն՝ զոր ասէ յամի ՃԾ · 680 · է Ամկ

ժողովոյն կուսակրօնութեանցդարոյ · զարմն ունելոյ խորհել ի սորանէ ·
Պատասխանեաց երկոքին · ասացին եւ զնոսին գիրսն կրեսցէ · մեզ մի
գրեալ · բաւականն է այն · զոր ասէ թէ ի Յեսու զերեսունամ
սի կիրակին Հայոց արար միաբանութիւն Ը յունուար · եւ զայն
կիրակին գասն ի կարգս ուղղափառս առ Հարցն Հայոց · զորս ·
Բ · ի գլուխս · գարդ · ԽԲ · Լսեալ սորա՝ ասացին միաբանքն , թէ այն կա-
թողիկոս էր օՀանէսն , առաւ ուրեմն զաւ կիրակին՝ ամենեքեան
է , որ սորայ միաբանութիւն Ը յունուար , ԼԲ ·
Ընդունեալ երկրորդ · գասդ եղեալ կիրակին էր այն , որ սորայ
զայն միաբանութիւն , եւ ոչ ամենեքեան · Պիտեմ · այժմ՝ Հնար ընդ-
նել զ Ը կարգեալսն կիրակիսն , եւ զ Ը Հարուցեալս զրանսն
Հայոց · Զ Ը կարգեալս կիրակիսն · զի ինքն կիրակի յայտ-
նի գրի · գարդ · Բ · երես · 133 · թէ՝ որ սորայ միաբանու-
թիւն , ոչ էր եղեալ կիրակի , եւ ոչ նոսանքնեցաց նորա · ոչ՝ ոչ
զինի էր եղեալի · ոչ՝ ի նոսանքնեալ ամենեք · Իսկ դրա-
ինքն կիրակի գրի · գարդ · Բ · երես · 198 · Լ 199 · ԽԲ · թէ
եղեալ կիրակի որդեն միաբան էր Ը եկեղեցոյն յունուար , եւ
ոչ երբեք յուսանեցեալ ի նեմ · արդ՝ եթէ միաբան էր և
էր եղեալ յուսանեալ , ապա զի եւ պիտոյ էր զայնոսիկ
նոր միաբանութիւն ասելոյ , զորմիսն զոն կիրակի յուսալ
գեղեմանսն , հոմարեցոյ թէ կիրակին Հայոց յուսեալսն էր
զեր բնաչ միաբան , եւ քանիսն գերմանսն արարեալ էին Հայ-
նոյ միաբանութիւն Ը · Իսկ ոչ ըստ Հարանցս արասանութիւն Հայ-
ոց · զի յուշանեալ կիրակիս արասանքանն , ասացեալ , եւ ապ
արասանիցս մեր միաբան ասանքեն , թէ եղիս միշտ Հանդերձ
եղեալ բարեկամութեամբ , եւ Հաղորդեալ զին , եւ ոչ երբեք
միաբանեցուս ընդ նեմ մինչեւ ի մեռ բաւ · ասեն ոչ է նա որ
արար զայն միաբանութիւն , զոր գնեն կիրակիս ·

Զոյնչ՝ ոչ յայտ է ի կարգսն Ժամին , Հայեալ ի Թուղթ աշն
գերմանսն , եւ ի վերս ասեալսն սեմեցոյ՝ որ էր
զայն Թուղթ ի Հայոց , եւ ի յեկեղեցականսն՝ զոր գրեալ է
նա ինքն սեմեանցն ի կարգսն Ը ընդ խաչարարդ , այն
Թուղթ գերմանսն յետ մասնան եղեալն յաստուր կանոն
դրեալ ամենեքեան առաքեալս ի Հայս · եւ ապամ մինչ սա-
գրեալսն · սեմ զոր սոսոյսաչ ի Խանաբ · Խ · (։) · երես · 555 ·
Ե 556 · Լսեալ եմեն Ը կիրակսն կիրակին՝ որ նասեր ի Հայ-
ս գալ ասեալսն , ընդ Թուղթ գերմանսն , զայն Թուղթ գերմանսն
գրեալ Հոմանցն սիրեալ , եւ ասացեալ միաբանեալն Ը յու-
նոյ , ոչյուս Հարեալ կիրակս Ը ասեալ , թէ նա ինքն ամենայն
զ՝ որ ասացեալ միաբանութիւն Ը յունոյ յաստուր գերմանսն , եւ
ոչ այլ որ ։

Լսելոս էլոյ՝ Թերեւս ըստ կիրակսն յայտորոյն ամենայնի ի ։

դաւելի կերպիկ՝ իսկ ապարեալ զայդ միաբանուն։ Պասա-
խանեմ. անհնարին է այլմ լինել. զի ըստ ասելոյն Հիշաչե-
ղոյ անկեալ ևր յանժամ գերմանու՝ ի սրասարիարգաւթն։
յ. դրձ՝ ըստ է այդ ասելն։ զի սչ ոք՝ ի պրասանագրոց ա-
ւանդն զայդպիսի ինչ։ Նոդ։ մ է և ինքեան կլեմեսի։ զի
ինքն՝ ի բիմասելիս, ասեալ՝ ի հոդոր։ ա։ գլ։ 17։ և սր զիմ։
ցուցանեմ՝ թէ յաջորդք օծանեցան բաժանեալ մեռանին, բեկե-
ղեալոց։ զիմ ամենայն ասելոյն բաժանեալ մեռանին, ոչ
սակ հայր։ ուրեմն և ըստ կլեմեսի իսկ՝ ոչ յաջորդն օծանիս,
այլ և սչ հանիրեալ ևր ապարն զայն միաբանուն։ զայլ միայն
նա ինքն օծանիցին։ որպէս և ժամանակն ուիսոսաս կարեալ է

Ը ժամանակին պերմանոսի։

Օ այս մարթի է ապայուցանել և այլոյ քանիւ նպին կլե-
մեսի։ քանզի սա ինքն կլեմէս՝ ոչ սերեալ յարմար սեռեալ
կարգել զայն միաբանութեան՝ շրջաւեալ յայլ ձիս։ այլ յա-
ստեղս յայնմանոնց օծանիցէ։ աչս՝ ի գիրս ենք։ ՝ի հոդոր։ ի։
երես։ 132։ և 133։ սերեալն ըստ կլեմեսի օծանիցին արար
զայն միաբանութեան։ ՝Հայց քանզի սա ինքն կլեմէս ենդեալ
է միանգամ՝ ի մոռ, թէ օծանիցին բաժանեալ զարգն յեկե-
ղեցոյ, և սչ թէ միաբանեալ, ՝ի պրասանեալ։ հոդոր։ ի։
երես։ 133։ զմիաբանութիւնն՝ ի ժամանակս պերմանոսի՝ ի
կենդանութեան օծանեցայն՝ զկնիքս այնր ժամանակի այլ։ ան-
համարի յանմեկ-ցեալն։ և զայլ անուն՝ ի մեջ մատուցեալ
լարգին գնեն։ իսկ թէ զիարդ լինիցի այս։ ոչ խոնարհ-
կի թէ՝ ի գրամագիրս հայիմք։ ըստ վկայելոյ ածին ոչ գաս-
տանեմք յանժամ և սչ յետոյ քարգին սենուն կամասպիկս։
Օ այս վկայի և ինքն իսկ կլեմէս։ հոդ։ ա։ երես։ 76։ * ՝ոչ
՝՝ կարացեալ ասել սատուգել, թէ ով սք էր այդպիսի լարգին
՝՝ հայրապետ ॥։ կամ ըստ որում լաս։ ևս գնեմ՝ ի լասիանե-
բին։ * ՝ոչ բնաւ կարացեալ գտանել ॥։ ՝Յ յաջելս ևս ուղ-
ղութիւն՝ ՝Ենդ երես։ թէ։ * ՝ի շարագրութիւս հայրապետացն
՝՝ հայոց սչ ընդեռնաւմբ գոլ զայլ միւս քարգին անուն
՝՝ կամուղիկս, ըստ միոյն՝ ի միոջէ, սր յիշատակեալ է։
՝՝ զև՝ ի ոլերոյ՝ հեռաւորն (յր անմիջապէս յորոգոն) յոգեան-
՝՝ նու մանրակուռնեալ ॥։ ՝Լրդ՝ եթէ՝ ըստ ասելոյն վկայելոյ։
՝՝ զայն՝ ՀՄԻՆ՝ ՝ի յաւուրս պերմանոսի՝ ելրդ հրիկս հարիւր և
՝՝ միասն ամոք յեսոյ՝ քան զմանդակուռնին։ ոչ գոյր բարգին։
՝՝ այլ յոգեան օծանեցի։ սերեալն զայն միաբանութիւն՝ ՝ի ելոչ ա-
՝՝ ոն կլեմէս։ յաւուրս գերմանոսի։ արարեալ է յոգեան օծանե-
՝՝ ցին։ ՝Իսկ զոր կլեմէս բարգին անուանեալ՝ ՝ի մեջ քերի ասա։
՝՝ ինքն՝ իսկ վկայի՝ թէ՝ սչ գոսի բարգին անուանեալ։ կերպիս
՝՝ ասասեալ՝ զայն ասուրն։ ՝ի այլ ՝՝ սրասարիչք լարգ և սեռ-

ուշադիր գնեն յանկարծ իրարանցմանէ ընկնայ։

Օ այս ինքն եղբարս ես կամ քեռուն ինչ իրարանցմանի։ Կարդ · Գ · Ի յառաջագոյն · Երես · 3 · ուր ասէ՝ Ի զատանելոյնն, թէ զայն եղբարս՝ զոր մեք ասացեալս առացաք յաւուրս դերունական, զիարդ զայն ոչորով անուանեալ, այլ յանվանեալն անուանեալ եղեալ է հայ պատմիչս։ զայնց գրեալ և յերես · 7 · Ի նոսա՝ ասէ՝ և այլ համարեալ ասացիցք անուանեալ յանվանեալս ամենայնի զայն եղբարս՝ որ ի նոսա ասացաք։ ուրեմն խնդրելոյն եղբարանի ի անուանեալ բարգելոյն է յերկրորդ յանվանեալ ամենեցուն։

Լաւ թէ ինչ բարգելն դնեն կրեմեն, գիտելի է, զի յայտնապէս ի յոյժ · 24 · ասի, թէ առ բարգելն յրեալոց գնդ, հնանա զայն թուելի։ բայց ոչ ասացաք ի գրոց։ Գլ։ Գ։ Երես · 400 · Ն ի Ծանոյն։ ԺԲ · (Ի) · Երես · 556 · ոչ՝ բարգելն ոչ էր եղեալս, այլ իշխան Տէրն սիմեանց։ յորմէ ՀԵ էր և նա ինքն սահմանեալ զո տարուս զայն մնալի։ Ի զա ոչ ելն, մինչ առանց ասացեալ անքոյ հանարեալ գնա գնեմուզիկս հայ. ոչ, և չի եղեալս հանարեալ հրամարեալ հրաման և զնոյ է յուզանել, թէ գերմանս առ ոչն եղեալս դրեալ, և նոյն եղեալս հոյոյ Ը այն ասի հաւանեալս, և արարս միաբանութի, զարս հարգեալ զնոյ և յուզանել, թէ՝ ոչ զոր և իցէ այն եղեալս՝ հաւանեալ է Ը թուղթն գերմանական, և ասացեալ է մեր. բանաւոր է քաղկեդոնիս։ Ի զա զի այն էր յանվանն ամենեցուն. ուրեմն Ը եղեալն յանվանն օմենցին ասարս զայն միաբանութի։ Ասոյց արդ՝ որ յանվանեալ եղեալս բարգելն գնեմ։ ասա, ասեմ զո փոխեմ և դրան լամբրոնացոյն։ քանզի դրեալ ի կարգ։ Երես · 76 · Ն ի կարգ · Գ · ի գրի տեղն, թէ լամբրոնացոյն յատնեալանեալ է երբեմն ի մեզ բերեալ ինչ դրագրեն հայերագիտ էրեալ զնի յայնց, որք արարին զմիաբանութիւնն Ը յարեալ։ Ի ասեալն ի յատնեալանեալ է լամբրոնացոյն ոչ ի տարբերանէ, և ոչ ի ձեռագրոյ, և ոչ ոչարար, գնեմ։ նոյնս բարգելն, այլ յոմանք միաբանակ գնեն զանեն հոյոյ։ Ի զա թէ կրեալս զնոյոյ կարի զոմանք և բարգելն գնեալ, ոչ գիտեմ։ Օ այս մի ինչ միայն յայտնի տեսանեմ, զի ոչ ասա փոխանակ զանանոյ բարգելն դրեալ, քան սոքա։ Նա և վերադարձեալ փոխանակ յանվանեալ նայնոյնս բարգելն գնեալ։ այնոյկս և ի քան թէ որ ամենայ զնեալ, յանվանեալ զանան գնեալ։ և զրան բարգելն կրեալս ևս ի սոքա յարեալ յերից կրեալսդ ասեալ մի, Ը ի բարգելն։ ի յանվանեալ, և ի զանանայ։

Օ այս այսպէս հարգեալ կրեալսդ ընդեմ ամ իրոք զանան յանվանեալ իրարանցմանի, զոր յերէ լամբրոնացոյն յատնեալ. քանանեալ է։ զի ոչ ասեալս հանարեալ ասայ, զայն սնանա յոյ.

հանճոյ ածեալ , այլում արտաքսմամբ տալ զնոյն , և ա-
ռն . ասէ այս է այն՝ զոր ձեզ լուսաբերմամբն . ևս թէ ոչ է ,
ասանց առաջակայութեանց տաղի գնէ ՚ի հատոր . Ա . Գլ . Զ .
երես . 75 . և 76 . և հատոր . Է . երես . 318 . և յայլ բազում տե-
ղիս . այն է ասէ յաղթան միաբանութեանն . Ս[Ը]ւր Հօր պապ եր
կեղեստինոսի գրեցանն , թէ յաղթան միաբանութեամբ իւր այն՝
որ եղև յաղթան բնութեանց , նա ընդ այս յառաջաբերութեան՝
համարի անցուցա , թէ նա ինքն միաբանութեամբ իւր մէջ-
ամբեայն ՚ի յամբողջութեանց . բայց զայսպիսի ասացեալ յուլեան-
լով՝ թէ միաբանութեամբ իւր յաղթան բնութեանցն՝ ոչ է մարթ
համառօտել , թէ միաւորեալս ՚ի համբերութեանց իւր մաս-
նաւորեցն , առ զինչ ասէ կեղեստ . զամենայն մեզ բերէ
առ այս . ՚ի հատոր . Ա . երես . 75 . և ասէ . յամ մասնաւորաց
յաղթան միաբանութեամբ մնացին կողմեր բնութեանք . Ս[Ը]ւր * յա-
„ ղթան միաբանութեան առ երկու զայլ հոգիէ , և բնութեան թէ
„ մեծու զօրացաւ . ասաց և կարգեաց եր յամենեցուն
„ բնութեանք ‖ . կամ այլ զնէ ՚ի լուսաբերմամբ , * առեալ
„ եր զմիաբանութեան բնութեանց ‖ ։
Ս[Ը]ւր բան կեղեստի զայնմանէ արդարև զօրէր էր , եթէ յետ
առեալ՝ յամենեցուն բնութեանց կարգեալ եր , զանձ զմին
՚ի մէջ բերեր . զերկ զբան այնր անձանձնանալ պատասխանի ,
զոր ունի առաջնորդ քննելոյ իւրոյ պատասխանեաց . բայց
ոչ զոսա և ոչ զայլ որ մեզ ամենեցուն . և չէր իսկ մարթ մի-
ջեւ . զի ոչ որ ասէ զայս . Ս[Ը]ւր և բան իւրոյ պատասխանի ,
զոր զնէ տեղեկ երես . 75 . այսպէս . * Ներեալ հայոց պատա-
„ սխանիս . Պ . Լուսո . Թ . Ձի յաղթան միաբանութեան յազգա
„ ռանէ , ասէ . ժը . Ս[Ը]ա ՚ասէ զինա ասաց հաղթաբանութեանց
„ մասնաւորութեան , պատմելումն յարգարեալ , բարոյ
„ և աղօթս և երգս հոգևորս ՚ի փառս ՚ի . և զօրն ձեռ զօ-
„ րութեան պատասխանաց ‖ ։ Ս[Ը]ւր այսպէս է բան
իւրոյ անձանձնալ պատասխանի , և ոչ առս մի առեալ ,
Ս[Ը]ւր թէ ձեռ այն պատասխանի , յոր համառօտեալ է կեղ-
եստի յաղթանի զնոյն մեծապատուութիւն իւր , ոչ ասէ առե-
նեանն , թէ յաղթան միաբանութեան կողմեր բնութեանք , ա-
րեամբ յայսուրց զերս անուանեալ է կեղեստի հոգիս միաբանութե-
անն բնութեանք . բայց թէ այսու ամենայն զնոյն ասէ պատ-
ճառս , * կարգեալ եր յամենեցուն բնութեանք ‖ , ոչ է-
մանամբ բարեր կեղեստ զմի առն միայն կամանել , այն է մաք-
րան՝ որ մեր ՚ի մերոյ միաւորութեան բնութեանք ասէ զմաս-
նաւորութիւն . բայց ոչ միայն չէ առեալ կեղեստի զայն բան
կարգանաց , այլ թէ և առեալ եր զայն՝ մերկեր զբան նորա .
սրամբ հետև լուսաբեր զինչ ասէ . Ս[Ը]ւր թէ զմին զայս կա-

թեր տուին ի գոլովն իւր, և զուտ եւ մերթեն, ասդր յայց
Շուտ եկեն, նմա ասելոյ և ասել, թէ մանկունքն յասեն.

Տեղացոյց իմաստասէրն գրեցեալ էր.

Լուայ, ասեցեալ լիս ասիանոս ոմն զանդրեն գիրեցեալ. զի սէ ասել ինքն
թէ մանգակոսին յասիանոցոյ իմաստասէր կոչի, այլ թէ՝
գրեցեալ էր. արամ յայսոսի ցուցանեն, թէ՝ թեոդոս ինքն
չէ գասեալ ի դիրս ասելոց կոչել մանգակասնոյն ոչինչ.
բայց որոշեսան ասեն զանգրանացն իմաստասէր կոչի զանգ.
ասելոցն զանգրանոցն, մանգաբերի թէ յասիանոցոյն իմա.
ասելոց կոչեցեալ էին. |ուստ թէ ասասի զիսոր կոչելոն, թէ
զանգրանացին ի բանի ոնոր իմաստ յոյնոն իմաստասէր ա.
սելոյ իմանալ զանգրանոցն, զանգրանոցն. զի ոչ ասեն
յասիանոցոյն իմաստասէր կոչեցեալ էր նոա. |զա ի նոցոյս.
նելոյ, թէ՝ այլ ոչ ոչինչ ասեն գրեալ յոյոց նա իմաստասէր կո.
չեցեալ էին, զինչ թէ ոչ զի զանգրանացին իմաստասէր
կոչի զնա, ասելոյն թէ՝ զանգրանոցոյն եւ ոչինչոց կոչեցեալ էր.
|զ ուրեմն զոյոս զանգրանոցոյ կոչեցեալ էր նոա զանգրանել և ս.
յուլ, թէ՝ ի նոցն յոյնոն իմաստասէր մերասանն ի լոյս.
բերեալ ոչ.

Լուայց զայ ասան զանգրանոցոյ ինչոյ, ոչ լաւ ոչ լաւոյ ինչ.
գրի. իսկ զի զանգրանոցոյ ի գասան թեոդորեանոյ. թէ՝ յոյ.
նոն նոցոյ՝ զանգրանոցոյ զոր ծանգեալ էր իմաստասերանն,
գրեալոյ ի ոչ ի երկու գնալն, անդասոր յոյնոնոս նոցոյ.
ոչեալն՝ ոչ իմանոյ զանգրանոցն, այլ զնոնան նիմիր.
ոսոյ յիսկեալ ի վերայ, և ի յարանն. Ի. ||ուստ և բարդան,
գասոյնս զանգրանոցն բասդ եասանոն՝ զնոյ թեոդորեանոյ յոյ.
նոնեն, թեոդորեանոն ինքն վասան. և ի զասոնեանն մեկ.
նասանանեալն իր բարոյ կոչ զնա ի յոյնոնոս նոցոյասոնս զնա.
,, սարանոնոն, որ և այլոյ սեռնասոյ ասի նոցոյեն զնոնն
,, կոյն՝ ոչ ի ասելոյն ի գրեալ նոր. Գասոր. Ի. Ի. Ի. Ի. Ի.
բոյց զայս ի նոցոյեանն ոչ զնոնն ոնոր. իսկ թէ ինչ ոչ գի.
ասեմ. ինչոյասոնն յոյասոնի երևի, թէ և ինքն գնեմն զասասոս
ասելոյեալ է, ո արդեսոր իցի յոյնոնոն իմաստասերն.
ասասի բասս յոյասեալ թէ ոնոյ՝ երբեմն զանգրանոցոյն
ասեն յոյնոն իմաստասեր, և երբեմն զնոնոն. բայց գո.
զնոս նոնի ասոյ իմասոյ. զանոնոյ թէ՝ նա ոչ մանգրանոցն է, և
ոչ զնասն, այլ միայն յոյնոն նոցոյասոնս ասեն է. |զան.
զի լաւ ասելոյ մանգաբերոնն թէ՝ բայց նասն յոյնոն իմաստաս.
էր, որ զանգրանոցոյ կոչեցեալ էր աղնոսիսն, և ասեր ոչ.
մանգրանոն իմաստասերն. իսկ ասոյ՝ միայն յոյնոն նոցոյ.
ասեն օնեցի զանգրանոցոյ կոչեցեալ էր իմաստասեր, և ոչ.
ասեր զնոնոնոն իմաստասերն. և ոչ մանգրանոցն և ոչ զնա.

հան · սոյ յայտ է 'ի յոյ · ։ Հոգ · է · ։ սոյ սրինն քան զոգոց ։
Հոգեալ կլեմէսի' Նա ինքն օձնեցին միոյն է յովհան խմասաս-
սեր , և ոչ այլ ոք · Զարձեալ' ոչ տեսանես 'ի Նոմոգրիսեալ
քանոյ , կրեմէս առանց 'ի ոչ քերեալ զոք իւր վիպոյ' ասել ։
Եթէ յամենեցունց խմասասեր կոչեցեալ էր մանաւանդ ։
Ե. այսու հոմարի , Թէ նա իսկ յիշատակեալն 'ի Լամբրոնաց-
ոյն · Լ'յոյ' եթէ ոչ ասաց իրիս վիպասանն միայն բանիւ կո-
ոչեալ կարէ զի կոչիլ խմասասեր , ապա քանի՞ առաւել կարէ
կոչիլ խմասասեր նա , որ զ 'ի միոյնէ , այլ յամենեցունց
խմասասեր կոչի · ասի և յովհան հոյրասիրատ օձնեցին , ասէ
'ի նոյն նոմոգրիսեալ · յոյ · է ։

Պատիցուք այժմ 'ի քննութիւն ոմանց բանից , զորս յառաջ
բերէ կլեմէս , յանուն յովհաննու օձնեցւոյն' յատէն · հարար ։
Է · երես · 82 · « օձնեցին 'ի գրոցն իւր ասէ · որ ասիցէ , Թէ
,, զի մարդ է բնութիւն , և յարարեալ և մահկանացու բնու-
,, թիւն մարդկանցմէ , եղիցի նզովեալ · Լ'ս դրել ասէ · Թէ-
,, պէտ 'ի սոցանէ կուսէն եկաւ զմարդկայինն բնութիւն , այլ յան-
,, ծն առաջ քան զդաւանանս հանգերձ մարդկութիւն էր ։
,, Լ'ս դրել ասէ · մարդկութիւնն' զոր 'ի կուսէն եկաւ , հան.
,, դերձ ծնութիւնն սուրբ քան զդաւանանս խոստովան ։ ։
Օրդոգիսի բանս կրկին կրկնէս և յայլ բերմանեղս , և վերջ
'ի վերայ նեղեալ ինչ ինչ յուսնչնութիւն և ինչ ինչ նոմանալ ,
Թէ · երես · 89 · 93 · 236 · 237 · 246 · 86 · Հոմարեալ Թէ

սաքին խոսն քանք յովհաննու օձնեցւոյ ։

Ոչ այլ արժան է հարցանել զնա , Թէ սատանի բերն զայդ-
սիկ , և զոմն խրատանքն , ի. զինչ երոց հաւատարմութի հաս-
տատել զվկայս Թէ իւր · Լ'յդպիսի են Թասնալոց քանք յով-
հաննու Մայրաքամեցւոյ · զոր ասէ հոգ զիրս գիրս հոր
սրբ կրկին հաւատարմոտ , խրատ մարք , և նոյնմանէ · զոր
և հայր մեր Թէոդորոս , և Շնորհեցին 'ի բաց · և հայրն սուրբ Գա-
գարիոս նացին երեմն յանկիւնս անտոնսօրի գրեանց ոմանց ։
զոր միասն հանդերձեալ կրեմէսի , և սուտեալ Թէ գրեալ են
նոքին յանուն յովհաննու , զոր ասեալ է զայն յանուն յովհաննու
հանուանալոյ օձնեցւոյ · զոր չեր արժան առնել , զի այս է ը-
դեմ հաւատարմութեան մեր ։ Ոչ եթէ ոչ ընդ-
ունեալ զարդանանս ոմանցմանէ սիմենոսի սիմենցւոյ սուրբ էլենոսի' 'ի
մէջ բերեր յանուն միջնոյն սահմանսի սիմենցւոյ , յորոց
միջի կան ոմանք ոչ հարիւր , և կամ անդրադարձեալ ընդ-
ունեալ զանս սարգսի հարցանողն' առաջի դներ յանուն ան-
ուրբելոյն սարգսի աշխերարհ մոգոպատեցւոյն , յորոց միջի
կանոնանին ամբ ոչ հարիւր կամ հինգ հարիւր և յետոյն ։
Լ'ս ասա 'ի գիրս կլեմէսի ոչ ինչ խառնեալ են ընդ մի-

մեռան ՝ ի բեղմ ուղիս · Ի. յ. ինչ զ. սոս կարաց զիրենն կենդանս , անմարմին էր նման զիրենն զպղտոսին մոլորական քան զ ինչանուս մարդասիրեցաց ընդ բանից յայտնեանս ի. մեռաւորացիսն · մի զի բաց ՝ ի յայտնի ասելն , ինքն իսկ կրկ. մեռ ազգաց միոյն ՝ ինչ մարդասիրեցաց են զնա մարդասի. ցաց ՝ ի սեռանոնէ ՝ ի նոցա · Բ · ՝ ի յաստուածանանէ · և յայլ բազմ տեղիս ։ Եւ արդարեն ինչ կրկնելոյ ոչ ուներ ՝ ի միում իսկ սուրբգրանալ զ ինչ կարդիս զարմանանն իմաստասիրն , զայլ յայտնի տեսանիր · զոր սովորակ չունելով ինչ ինչ դա. նիս զլեզանին մանգաստեղոյ , ընդ ինքեանցիսկ զբանս եւսի. միսի ուրանն ասասիս մատենագրի՝ որ զայնչան մանգաս. գլեանին հիւրեարիս սոնուամ՝ ՝ ի մէջ բերի , ինքն մարդասի. սերցն ի. ինչալ զնեն ուռաքի · ՝ ի գաս · Բ · երես · 11 · ։ Եւ զ ինչ այսմ ասաներ , դիրաւի և վասն յայտնանաւ իմաստասիրի . ինչ ինչ պարարտաւ ՝ ի միտս իւր ։

Զ Նայոց զարմանալ արժան է ասել՝ ինչ զանգ. կրնանիս զանգ. լանիսն գարեն ոչոց հաստատոնի քաղաքաց ասան և ոնոսի հաստատանի տայ յայտնանաւ իմաստասերի · իսկ ՝ ի հարաւայ գարեաց նորին յայտնանաւ իմաստասերի և ոչ զանն ՝ ինչ յա. նուն նոր · և ոչ իսկ գնոնն՝ որ ընդգեմ պարկեշանց մանի. քեցաց , մանաւանդ ոնոյ՝ ուր հարսի էր նոնս յիսել ՝ ի քա. սիկն գնոգանանի պարարի մանիքեցւոց · այլ ՝ ետ ընդ հայ. ուորն՝ յեռ պատանեցոյ զարգանի ապոստատաց · գրա · Ա · գլ. ։ 6 · ասա ՝ ի յարգոյ գլ · 17 · երես · 102 · և 203 · գրի ապ. պանի ինչ · * ՝ ի նանն մանանանի՝ յարուն հայաստան ... ,, փարեցեր զպատաստեան ՝ ի ՝ հերձուածագրանն մանի. ,, ինեցաց յայտնատանալ ոնոյ ինչանուս ասասնարդ ա. ,, նորին՝ թարեր ՝ ի մէջ եկեղեցաւ զարս ընդանն մոլոր. ,, թեցն ։ Եւ ահա յայտ է թէ ոնս յայտնատաւ՝ ոչ ինչ ոնս մ. լորանեցն թարեաց , այլ՝ գիրքեարի մատոյց զգեանի ինանց ապոց մանիքեցւոց պարկեշանց՝ յանանի և զրով. արդեն ուսան. ՝ ի պատանանեն ։

Եւ առեալն յաստեղս գրեալ գրեր · 209 · թէ զիան պա. պրեան գարձոց ՝ ի պատուհասանաւ իցեն նոցա յեր արքաստեսոր ինանանաց և գերեալ · բայց ասա զնանրգ. յարանալ գեանա. նանն պարս պատանեցան ։ Եւ ասա՝ երես · 202 · ասան · ինչ ան. նեցին՝ էր յանն ՝ 680 · և ապա գրեր · 209 · ասան՝ թէ այն պատանանեան զի գարձոց ՝ ի նոցա ՝ ի հայ. յանի ՝ 763 · յ. լոց մերոյն գնոն · ասանեն և երկոց ասանն ։ Եւ զ ինանալն՝ թէ կենանի , զոր ասաց ՝ ի գիր ասանաւ յանեցաց բանից իւրոց ՝ ի բազմ տեղիս , ընդգեմ իսկ հն եղանն · ասա թէ՝ զարդ էր ասել , թէ նանա զանն ասն ասա գրանանաւ եղեն և սրան

սարաւմբելի հարսնածք յաւուրս եղբի և յարքայացն նը՝ ասմ
բաւական · սեզ սեսեր 'ի պատմութիւն · սպիտիս և յայլ մեկ ·
և կամ հայելով յանոյալոր հարսնածս Դին Հայոց՝ սարա
եր ասել կրնուի · թէ սչ երբեք սաղաւարտ կամենալիս սք
նասաս 'ի Հայս · սչ յուսարս ժողովին կարնոյ · սչ սասյ · սչ
սասանց · և սչ յայլ մեկս · զի սչ երբեք ուրեմն ասեալ ժա-
մանակս եղև մեզ մեքզամ խուզարարութիւն Դին Հայոց ·
Իսկ զոր յաւելու կրնէս · հայ · Ի · 'ի յաստուած · թէ * մասնել
,, (նոյն յովհան խնամատարն) յոր եկեղեցի զոկոսպիս նա-
,, րասեն սովորութիւն ॥ · այդ բնաւին չհամաձայնի բանիս
հարին յովհաննու · զի նա ինքն սչ միայն ընդդիմ կը այդմ ·
այլև զայն բառ 'ի կիրակիոսէ' ասէ · թէ սչ կամիմ' * նո-
րասնաս ինչ ॥ Իսկ եթէ սչ կարէր նա նորասնաս ինչ · ապա
զինչ նորասնեն սովորութիւնք իսկ՝ զոր դնեն կրնէս · գուցէ
իմանայ զայնս · զոր ասեն ուամիկք՝ թէ նա եւ փոքրել ըն-
հերս զլոյս քարոյ և բանալ կուլակս · և թէ յահիկի յոք-
հայս եւ խոլանիցեն՝ ընդդիմ սովորութիւն յանոց · ॥ · այլ
այդպիսի են սուտ զրոյցք ամենարաց ·

Դարձեալ այժմ ի յայն՝ զոր գրէ կրնէս · թէ յովհան ի-
մասասեր երարձ զնայն 'ի պատարագէ · յասելն 'ի նախա-
կարգէ բանս իւր · * Ի Հեղինէ 'ի վերոյ գնացս զոյլ ջուր ասա-
,, բասթեն · քանզի հասատեաց (կամ ըստ լատինականին՝
,, գինեաց) այնասհեան սչ խառնել զջուրն 'ի գինի սք բա-
,, ժանին ॥ · Զայս յայտնապոյն ի գրէ 'ի Կոպ · Գ · երես ·
չ60 · ॥ · Հումարելով թէ մինչև զյովհան հաչք զլոսիսուն
պերպէին, և նոս հնարեալ իսկ զանջուր դասարարդին ·
Զսոյն գրէ և 'ի Կոպ · ॥ · երես · 204 · ուր յիսա խոսելոյ ըստ
'ինչ՝ յորմէ զվնի · * Իսկ թէ 'ի Ճիկիս սրնասիկ սրնոսս վերին
,, եկեղեցիքն Հայաստանեաց, սեզ և այժմ սասցուք, յայա-
,, նի վկայեն սչ թէ միայն բանքն վերոյգրեալ, այլև կանոնադրութիւնքն սահմանեալք վա-
,, հայոց 'ի սրոց հարցն վիճեցարդ սասցեալ սիանհոգասին ॥ ·
Բայց այս բանիս կրնուի ներհակ եղանեն նմա · և ապացու-
ցանին եւ · թէ յառաջ քան զանեցին հայք անիսար դասա-
բարդին · քանզի ոչ ինքն իսկ կրնէս հասատակ յոյդ սասին
բանս՝ թէ 'ի ամիս վիճեցին սասցեալ ժողովոյ հայք սասանց
ջրոյ դասարարդին · յոյր սակս և զկանոն ժողովոյն քերի՝
գրեալ այսորիս ըստ իւրումն շարադրութիւն · * Զանազանութիւն
,, եղև մեզ, եթէ 'ի դէն հայոց՝ որք մասասցանեն զդասա-
,, բարդ՝ մասասցանեն միայն զվինի սասանց ջրոյ 'ի վրն սեզ
,, սեղանոյն ॥ · Իսկ յայտնի ցուցանէ կրնէս, թէ 'ի Ճիկ-
այսր ժողովոյ հայք սասանց ջրոյ դասարարդին · Իսկ սարդ՝

այս մեղաւք ըստ վիպասանքն կրնեն։ ԿԶ. ասեալ յառաջ է զնա, զոր զայնմ Հիմն զայս ոչ անեղանէն ասել կրնեալս։ ապա ուրեմն ըստ կրնեալն իսկ յառաջ քան զծննդեան նայեալ եւսեաց զայս արարածոցն։ եւ ասի եւ ոչ ի մարմնի ասել, թէ յայնմ ժամ.

Նեկին երարդ գլուխ։

Լոյս թէ միրուզի ըստ կրնեալն։ ԿԶ. ասեալ յառաջ է զնա ոչ մեղաւք, զոյսն է ի բանից նոցին։ զի ինքն զնոսն ի նա։ Ա. է. ամ։ 102։ թէ ոչ վիճիկիս մեղալ է զնա, զամն ՌՌՌ։ 680։ իսկ յայնմ անեղանէն ըստ հաշուեցեալ կրնեալն՝ եւսեաց զամն ՌՌ. 736։ ապա ասա հիմն մեղալոցն։ ԿԶ. ասեալ յառաջ քան զամ ՌՌ. մանանոսկ անեղանէն։ Զ՝ ասայն՝ ըստ հաշուանելոյ կրնեալն. զամն ինքն զրն ի նա։ Բ։ երբ։ 298։ թէ ի սոց ըստ. ասելոցն միայնոյ ասելն. 425։ իսկ զնա ըստ ասելոցն. բէ ի նոսա հաւաք։ երբ։ 41։ զնոսն նա ինքն կրնեալն։ թէ նա. հիմնադրեալ յամ ՌՌ։ 311։ Զ՝ այլ՝ ասելոց։ 311։ և 425։ ի մի գումարեալ ասեալն։ 736։ ասէ։ Պարոնն ըստ կրնեալն հիմն անեղանէն է զնա զամն ՌՌ։ 736։ ԿԶ։ ասելոց (զի՞ զնա. զայսոցն հաշուի։ 26։ ասելոց) զնոսա զամն զայն մեղալ։ Զ՝ ի թէ ապաւեալ է, ուրեմն նոցա ըստ կրնեալն՝ յառաջ քան զծնեալն զնա զայս ասելոցն զոսայնոսն։ զարմանս եւ զանազան տեսլեանս։

Զ՝ էր կրնեալ։ թէ ի սոցանէ յառաջ քան զծնեալն ասասցի զայս պատուիրանքն հայր, ապա զի պիտոյ էր ասել՝ ասելոցդ ասելոցդ, զի ասասցի զայս պատուիրանքն։ Պիտեմ. ամ. նեցին ոչ սահմանել ասասցի զայս պատուիրանքն։ այլ՝ ի փոխ. մանել ասելոցն զանազան է ասելն եւ ի խոսելի զարդն, հրամայել մի առնել նոցանեան ինչ։ ապ զայս է ի նոսանոցն. ասել է յարանն։ Ը։ Զ՝ այլ սակայն եթէ ի հրամայելոյ նորա հանարի կրնեալ՝ ինչ նա երարդ գլուխն, և հնարեալ զան. կնեալն, ապա զանց ես ի հրամայելոյ սիրոյ պատուին ասելոցն. զարի առանոյ խոսեալ զայս ի բաժանի հրամայն նա ինքն կրնեալ։ թէ նա իցի հնարեալ և մանեալ զիսոսեալն զայս։ Օրն ոչ ասի, այլ ապա քահանայապետն՝ ոչ նոսաս զամն ՌՌ. 110։ կամ 120։ և կատարեցեալ նոհանասեալ։ ա հրա. մանեալ խոսեալ զայս ի զինին (ի խորհուրդ պատարագ. զի) մի ասելոն և զայդ։ որ հանեցին ի կողից՝ զի քիչ. ասա պատուի ոչ սուրբ ի մանկիցն հրամայեցան ի մանկան. 3։ Զ՝ զարդ պարեն մեռանարդ ի ձեռնասանել ի բանից սուտ, թէ սա է սիրոյն զարդ, ծաղիկ անուանի լինի ձեռնարկել ի բանից յանկանալ։

Գ՝ ամենայն ոչինչ կոտանեցեալ ասելոցդ ժեղջին, զայ մի. սերբոյ ընդհանուր և ամենագրական ժողով անանուն կրնեալ.

մեօ , և անուն կոչման յաւուր քերէ , գիտելի է , զի այն ամ֊
է Հարազատ վեցերորդ ընդհանուր սինհոդոսին ընթանալով
ըստ Հասարակ եկեղեցւոյ , այլ՝ այն ժողով՝ Տրուլլեան և Հինգ֊
վեցերորդ կոչեցաւ , որ գումարեցաւ յամի տն . 692 , որ և ոչ
է 'ի կարգս ընդունելոյ ժողովոց . Թէպէտ եկեղեցի յունաց
զերկոսին շփոթելով իբր այնմիկ 'ի մի ըստ , և դնէ յամի
տն . 680 .

Ըստ ըմբռնման՝ զի նոյն , Ա . երես , 202 , 204 , և 207 ,
'ի Հայերէնն զայն ժողով կոչէ վեցերորդ տիեզերական ընդ֊
հանուր սինհոդոսն գումարեալ 'ի կոստանդնուպօլսոյ , և
զՅուստինիանոս դնէ . 680 , Նոյն 'ի լատիներէնն՝ նոյն , Ա , Ե֊
րես , 107 , դնէ՝ * վեցերորդ ժողով սրբազնեան , կամ ասի֊
« պես կոչեցեալ առ՝ Հինգվեցեկան ‖ , Նոյն և 'ի նոյն , Բ , Ե֊
րես , 568 , 'ի Հայերէնն կոչէ * սբ ժողով վեցերորդ տիեզե֊
« րական՝ որ եղև 'ի կոստանդնուպօլիս 'ի մեծ յանուն ‖ ,
Նոյն 'ի լատիներէնն , նոյն , երես , 567 , կոչէ * ժողով արաս֊
« զեան գումարեալ 'ի Թրուլլոս առ կոստանդնուպօլսոյ ‖ ,
և 'ի նոյն , Բ , նոյն , երես , 577 , 'ի Հայերէնն կոչէ * տիեզե֊
« րական սբ ժողով վեցերորդ ‖ , Նոյն 'ի լատիներէնն . երես ,
576 , * Հինգվեցեկան ժողով սրբազնեան ‖ , Նոյն կամ զեր֊
կոսին մի առնէ , և կամ խառնակութիւն ինչ մի ընդունելի ան֊
ձանց Հայոց զիմանալ՝ 'ի Հայերէնն սորբազանեա վեցերորդ
ընդհանուր տիեզերականն որ սինհոդոս կոստանդնուպօլսոյ֊
ոյ կոչէ՝ յամի տն , 680 , և 'ի լատիներէնն այլազգ , այն ան֊
ձն և յայլ բնիմ անգիտ , Նոյն այն առաջարք , այլ է ժողովն
վեցերորդ՝ գումարեալ յամի տն , 680 . ընդունեալ յընդհա֊
նուր եկեղեցւոյ , և այլ է սրբազնեան ժողով Հինգվեցեկան գու֊
մարեալ յամի տն , 692 , որ 'ի կարգս ժողովոց նոյն . ՃԺ . երես ,
47 , ՃԷ կանոնն յայդրաւոր զանազանութեանն կոչէ , զի ժողո֊
վոյն , որ Նշանակէ ընդհանուր ժողով , և անհա յայսմ ժո֊
ղովոյ յաւուր քերէ եկեղեցւ ընդունակեցաւ կանոնն .

Ըստ այս մի Նոյն ասպետիս , յանուն և զերորդ կանոն եկեղե֊
ցւոյ սբ ժողովոյն զեկնութն 'ի գանձագիտն Հայոց անձնականն
յայլ մասն յաւուր քերէ 'ի նոյն , Գ , երես , 236 , այս֊
պէս , * Նոյն որ յառաջասացեալ ընդդիմանայ կերպարանելոյ
« որ Հայրապետին , ըստ որ ‖ , 'ի լատինն յանուն և զատ֊
Հասարակ յառնէ , * Նոյն որ յեկեղեցականաց ընդդիմանայ
« կերպարանելոյ Հայրապետին քաղաքականին , ըստ որ ‖ ,
Օրդ կանոն ոչ ասելի զանանելի , բայց մասն 'ի գիրս ան֊
ցեն եկեղեցւ գաղղիական , յանդի Նոյն 'ի յունարէնն և 'ի լա֊
տիներէնն Հայերէն , այլ ինչ է այն , զի զնի առնէ 'ի կարգս ա֊
ռաջին . 'ի նոյն , Գ , երես , 1474 , այսպէս , * Նոյն մինչ ան֊

,, սամբատացին 'ի կղերիկուաց , և յանդգնեալքն կամ ա-
,, ռանձին և կամ հրապարակաւ զնոսանիսն կամ զկիրս-
,, տիսանն խորհել , և զայսպիսիսն արարել ասելոյ հաստա-
,, տեցաւ այլ ամ տիւնդրեալ ։ ||սակ եթէ հայրքն 'ի հրամա-
հաց հայոց , զառանձինս և անդ հանդերձ յանհնարանն
ուղարկէ 'ի գլ. ԺԸ. * ||Եթէ անձանք 'ի բաց դիցեալ , յուսաս-
,, ասայ և իշխեցին կամ առանձին և կամ հրապարակաւ
,, քան զկնքաւորսն (Հերետիկոսի Հեսիդիոսին պերդեալ)
,, խորհել , և նորա ոսկեալ լինիցին 'ի քահանայութենէ 'ի
,, այլ ժողովս ։ ||Ա. կամ քան այլսամ արիանակն ։ * ||Սիմ.
,, ոմանք 'ի բաց կորուցեալ յուսաստասայ , իշխեցին կամ ա-
,, ռանձին (կամ հրապարակաւ) ընդեմ ղկիրս տոմնոսի խոր-
,, հել , և նոքա անկեալք լինին 'ի քահանայութենէն և 'ի ա-
,, ժողովս ։ ||Եր ահա հասարակաւ ընդ հանդերձանսն , բայ-
նի առանձն ընդերցուն , մեկ այլ բանք հայնին ոչ կիրես.
տան կամ կիրասանս հերետիկս , և ալ ոչ ուրեն կերես.
տանս քրիստեանայսիս հաստատեալ ։ ||Ռանաւորեալ զի ա-
յայսանն լինի զաղանգ նորին կերետիկոսի հերետիկան դա-
տապարտել , յասելն 'ի թիմաղինն բան զրել առ նեստոր * ||Դա-
,, ստ մեր յեռ զաստապարտելոյ զիմ ոնդաստ ապիրատա ու.
,, զանդայն սերզոշեալ և կերետիկոսեալ հանդարաստեմ ի.
,, զիտ կամ հանդերձ ի եկեղեցի ։ ||Այլ թեզոզի մորթ և
տեսանել 'ի կարգս քահանայապետական նստանակաց , ևս և
'ի հանդերձանս ժողովոց . կարգ . Գ . եր . 1026 .

||Յ ասդ՝ եթէ յայսմիսի յերանոյ պատանեալս ժողովոց և կա-
նոնաց արդեսն խորն կիսոնկ , մրբոյն ևս 'ի պատանեալ ժո-
ղովոց և զարեաց յերկնանաս հայրապետի . քանզի և յայ-
պատանեալս հոգոյ . բարս հանանկոնք ինչ բանս միայն զանաց
ոչ ինատարդ սարեանանոնք տուռանոյ , և սիրելոս մոսա-
բերանաք սեանդ բանս կոչին . խրաց և արդի լուսին մատեան
գիրքն էին և այլք տեսանեմք , առեալ ճն և լուսոն պրիսն
բանս . յանանկոյ 'ի հոնանս և զայլ բարդամ ծնունդս մնաց
իրերանոյ և հորհնարդս ինքնաստանցիանաս ։

Լասանի և պետրաս ինքան զարդանցի՝ ընկերեցեալս զկիրսն
զայլ ինն 'ի լուսանչոյ սոսկաբերեալ , հարեալ եմ բնչ ուսիս
յարաստ իսկ ։ ինչ սահմանադրաստ յանհանոս խնասասանքն
և զարուցեալս ժողովն . զի որանչեանս զնոսն կիրեն , մեկ ժողով
քիմասանքին եղև յանանքս ասանքաստանն ոսարաց , ասնա զինս
սրանաչանն ելքրն ։ սոս.Գ.եր.49. * ( )ոնաց խրանն սարա-
,, կինաստ , ասե , յանն . 634 . սկսաս ինքրեալ 'ի զիմ ոսարանց ,
,, զամանանն և ինքն . և յանն . 636 . սանրեաց բանանքեալ
,, երկրին ասարաց . և յանն . 644 . զիմոնքեաս 'ի զիմաց ։

,, ||Եւ-

,, Հասի այս սահմանադրութի հայոց (վն սնչաբ սրստարա-
,, գելց, որ եղեւ ասի 'ի ժողովս յովհաննու հայրապետի յա-
,, սարս օսմարայ) համարի լինել յամի իբր, 640, 52, ամաց
,, յառաջ քան զժողովն տրեսդեան, որ յիշատակեաց զան-
,, յառաջ քան զժողովն տրեսդեան, որ յիշատակեաց զան-
,, ջոսյ պատարագելն հայոց։

Եւ մեք այս բան յայտնի վրիպակ կոչ, վի հեղինակն միւ-
մնոյնչ հաստատելով կլեմեսի, կարծի՝ թե այն ամիսարեան՝ որ
լինիր 'ի ՀԺմս յովհաննու խնամատարին, ինչ առաջին օմայ
յաջորդ ապատարերիրայ, վոչ և զմոգոնն՝ պար համարի լինել
'ի ՃՄՀս խնամատարին՝ ՇՀ կլեմեսի յայն ասելս ձգի. կամ-
ելով զՃՄՀ խնամատարին, յառաջ տանել քան զարտոգեան ժո-
ղովն։ Այլ այս ամենայն թե յասելս առուվնայն օմարայ եկր էր
կեթելն հայոց, և ոչ թե յովհան խնամատարն ծանեցի. զի
սա նեսաս յաւելս ամարայ երկրորդի, յամի, 718, իբր, 26,
ամաց յետոյ քան զարտոգեան ժողովն, և ոչ թե, 52, ամաց
յառաջ քան զնա։

Այս արդարև եթե լիր կասելոյ երբոյնի 'ի բան կլեմեսի, և
լեր հաստատեալ 'ի մեր ՇՀ բանիս կլեմեսի՝ թե խնամատարն.
յմն իցէ արարեալ զայն ժողով, ոչ սենկոներ յայս վրիպակ
այլն մոռացի, այլ՝ ապարդարանեն ուղղոյն, թե սարեն
սասա է այն։

Ս ասես զնեմեն տեսանելոյ արարեալ և յովհաննու մանսեցոյ
'ի Հասարանոս ժողովոց։ Հայ, ծ, էրես, 1099, և 1100, որ
'ի մէջ բերեալ՝ զրանս կլեմեսի 'ի վրայ մանուկիրատան ժո-
ղովոյ՝ մեզայ իր լինի նոսս վն այլեայլ օրինակս և շիտի ա-
ռանալ զՃՄՀ ամիր ժողովոյ։ զի 'ի միում տեղւոջ այլազգ
գնի ասի, և այլուր այլազգ։ և չինայ հաստատան ինքն
քիրեան։ Այլ այրոս նոսին հաւասս ընծայելոյ կլեմեսի՝
իբր թե քաջ տեղեակ լցէ նա պատմութենց հայոց։ չիրնի
խարտ մերժել զրանս նորա։ այլ՝ իբր ընդ միջին գտալով՝
հարի և ինչն այնպէս օրինակս էր խնդրել։ և կարելի
այլով լին թուռնեանս։ ՀՄՀ ժողովոյ ամենայն ժողովոյ
ՇՀ բանին պատմանն։ և ասի՝ թե այս ոսկեզ թանի քան ըղ-
կլեմեսին։ Այնպէս և այլք այլազգ կարդին զրաստու թեթ-
խարեանց՝ հայելով 'ի բանս կլեմեսի։ և մի 'ի միասն առնելով
խառն 'ի խաստն առնեն զնա։ Այլ ասացեալ լիցի վերջին
ապացոյց ընթերցողաց՝ զգուշանալ ՇՀ հայել 'ի գրաբնածն և 'ի
հանրաս յեսանոց։ ապա թե ոչ՝ յայլ ինչ այլ ընդ այլոց ասա-
այլեայլ համարոց ուսանի ընծայի։ և Զամարատի պատ-
մութեան սասանի խարտ։

Բազում և այլ ինչ ապտան կր ասասանար մատուցանել 'ի բրն-
նասի։ բայց քանզի երկարեցան քանք մեր առասել քան զար

գիտնար , զարմացիս ես քառակուսի Համարեցին առ հոտս
մինչեւ ստոյգ առաջիկայ իրացդ , և առ բարուոյն գիտելոյ
թեմ զայն ի Հոմանս , և զայլ Ոչնարարուն ։ Եւ զայս յայտ ի
զգուշանալն զայնոցիկ , որք ի սատա Համարեալ կամ ի գրուելոց
ուրեքեան ի առաջ զարդիսոյն անանց
սանց , բոլորն և գրեն՝ զոր չի արուեան . Մեռանք նեթե յարար
ապա ելեն նոքին՝ զարդ բոլորն ։

Վասն խաղարան բանից ։

Յաւարար այս մոնոթեոն՝ հոգեանկն ոգ , զիարդ յայտարար
ենեն թագաւորեալ մեզ յայտարդ մերում Ոչնարարն Յանոթեան
յայտնեալս խնամարարի ամենայոյ , ի ոչ զ զ մեռնել ցարար
յայտնեալ , թե ։ ես չկամ բան Հանարան կարելոյ բարեկ .
նանալոյ , թե , այլ մեռնք՝ զարդին Հանգառանն ։ Ի , յար Հարց .
մանն զարդ գնանին առնեն լամբարարացին ի վր նեղս բնարն
առելոյ , արարան է պարանել յարեալ նարին . Ա նոյ է այս զրն .
նեալն ։ և ի գեալ բան ի յաւելոյ մի նոր բանին , թե մեռն
գոյնք յայտնեցին . ոչ է տեսանել Դ յոյ . է . ուսկայն բարք
մարդկան առ Հանգառանդեալ է . զայն որ Ոչնարարն են զր
ցառարարով և խաղարան , ոչգարանեցին , և զգարարան նոր թա .
գուցին ։ և զայս թեշնանն ի մարդիկ բան օտարայ սիրեցին .
և զայն ներեն հրատարակեցին . ապա թե ոչ՝ նեմ ոչ զայ .
և ոչարան քանուն Հետանան լիներ , անտարակոյս ի ինչ .

զայս Հետ զանանք ։

Նայց նեն ոչ նեղ ինչն ցայժմ , երես զարանան մարթ է
առալ զարար ։ Ընարանն է այս , զի այն կարծիր՝ զոր առելոյ
են ունեալ ի Հանգառայ և խառ ուսանալոյ ի զիրարանան
Հայրարարեան ամենցուն , այնպ տարեալ է զիրաս նոյ , ա .
ռ զ բեշարարեան զարանան զարանեալ նեն խարեն . Ա զարա .
էրեանցդ ։ Ընդեն է այս , զի ոչ ընդարձակ ցայժ տարեն չէ .
առանարանեալ և քանեալ զայդ . զարանեան զարանեալ ինչն ցայժմ
բաւան ենեն կարգեալ Ամեն . և անանան զինարան զարանեալ
զարանեալ Հայոց ։ Ընդեն է այս , զի ոչ ի զարանեալ զարանեալ
ինչ՝ Հարկարարեալ ոչ ինչ ի Ամեն զարանեան հին զարանեալ
և զինանեալն ի զարանեալ հեղ զարանեալ . և ապա ապա բարդանալ
զարանեալ նոյ առ մերանեալ . և ուսանալ ի վր Հարանալ , թե
զարանեալ ինչն . զարանեալ ինչ զարանեալ զարանեալ , զարանեալ
զարանեալ նոյ ։ Ի , յար Հարց . մանն զարանեալ զարանեալ զարանեալ
զարանեալ զարանեալ զարանեալ

Դարձեալ հետաքրքրեալ լեալ և մեք՝ ակնյանդիմանն Իսրայելոյ մեզ
ասուցանի խրատս · զոր յայտնի անուանք նոսա , թէ որքան
հեղձուցանողական գրուածք ընծային յովհաննու ուսանողս ,
զի են նոքա , այլ՝ յովհաննու մանուկերաց՝ խառնել սատան-
ան և աղտաղ գրել այն , զորմէ տես 'է յոտ · Է · ։ Յայտնի
ասեալ երդ , զի այն հերետիկոսական քանք՝ որք 'ի նորոց
յուսոյ բերին յանուն յովհաննու օձնեցւոյ , ոչ են նոքա , այլ
յովհաննու մեղրաբանեցւոյ · ոչ ասացաք 'է յոտ · Ը · ։ Յայտնի
ասեալ երդ , զի յեպես պատմիչք յայնմ հիւծանուծուկան
ուսաղ գրոյ՝ առեալ են զպատմութիւն յովհաննու օձնեցւոյ ։
բանի հակառակեն · սոյ տեսեր 'է յոտ · Է · ։ Յայտնի տեսաք լիս ,
զի զգրծս հալեն յովհաննու մանուկեանցս և զուսուցեալ նոքա
լիսեալ են յոգոյն ։ զգրծս յովհաննու օձնեցւոյ , որ էր իբր
ութսուն ամաց ծերոյ · ոչ տեսեր 'է յոտ · Ը · ։ Յայտնի
ասեալ հիմարքդ , զի առաջին պատմիչ՝ նոքա յովհաննէս կոչին ,
նոքա պոյ հին պատմիչք՝ ոնոպարա հայրապետանն զնա յայնոյիսի
պատոյ · ոչ տեսեր 'է յոտ · Ը · ։ Յայտնի տեսաք վերոյգրեալ , զի
և պատմիչք ասուցոյ 'ի գրել ուսուցիչն յովհաննու օձնեցւոյ՝
ասեն զայն լինել ։ զգեմ յուսինեսոյ միայն , և ոչ բնաւ ։
գեմ քաղկեդոնականաց · ոչ տեսեր 'է յոտ · Ը · ։ Յայտնի տեսաք
հոգեմարք , զի ոչն ասեն քանակն ճառ՝ զոր 'ի վերն եկեղ-
ցեկան կարգաւորեցեալ չի ուղղափառ վերպուրք և հարու գոս
գրեալ ասա · ոչ տեսեր 'է յոտ · Ը · ։ Յայտնի տեսաք ։ զի մեծին հարազատ գրեալ ասա՝ չի է ողջամիտ վերպուրք ։
ոչ տեսեր 'է յոտ · Ը · ։ Յայտնի տեսաք քանքդ , զի ոչ ինքն
է յովհան խմբագրեր՝ զերպն ։ զոյանդանուն · ոչ տեսեր 'է
յոտ · Է · ։ Յայտնի ասեալ դ զի և բանք կիրեալ գա-
լանական ապոստոլականն՝ թէ յովհան ոչնեցին չ՝ բնաւ ։ զեմ
կուսակ քաղկեդոնականաց , այլ մեծդ միաբանեալ ասեալ
է՝ ոչ յաւուրս ոչն գերմանաւ · ոչ տեսեր 'է յոտ · Ը · Ոչ
նոյն և զայլ բազում՝ ։ 'ի քննել մեր զպատմութիւն հայոց ,
բայերեանի տեսեալ , և իբր ձեռք չգայեալ , մեծագոյն ան-
ուանարկեալ · և ։ ։ ։

[illegible]

[illegible]

ԱՒԱՐՏ ԵՐԿՐՈՐԴ ԴՐՈՑ·

ԳԻՐՔ ՀԱՐԻՈՐԴ

Յաղագս իշխանութեան բազմաստուներաց։

Սիսեալ ի Բանիսոնէ ամոյ ՌԽ. 836. ՌՆԼԵ տոմ. 1080.

ԵՐԷՍԱՐԴԻՈՒ ԵՊԻՍԿՈՊՔ ԵՐԵՍՈՒՆՑ, որ Ժառանգին ի մէջ ոչխարին մերոյ, յաւէտ յոլով ցաւագին՝ քան ի դրութիւն վիպասանութեանց յորդորեն զմարդ։ Օր թէ լուր ի միոյ զանձ լաւ և կամ յընթեռնուլ զոյնպիսի թշնաւորին՝ բազում թոխծութիւն պաշարի անձն, ապա քանի՞ առաւել ուրաքանչիւրոցի՝ ի ցաւս ի շարագրել զայնոսիկ։ Ուր հարկն ի սոյն յոլովակի յեղյեղել զնացանէ բազում բանս։ Դ. ոչն և իմ ընթերնեալ՝ ոսկեաւ ինն հանգիսմ՝ ի գրուանի ազգաւորի որոտունս յաւուրսիկայ գիրոյ, և յորս զինի սորա։ Բայց քանզի նպատակ գործոյս յոգաւս ազգիս հոլի, լաւ ազգակից ես՝ ի նոսն կարդիցեմ յորդորեն զոգիս առ ի շահ օգտի զգաստ ընթերցողաց՝ զնեաւորդ կարգ պատմեմս ի նոսն շարունակել։ Զպարտի և զաղեարելի անցս Հայաստանեայց՝ ի մէջ բերելով ի յոլովանէ կաթուղիկոսի ակամաստ ոլկալն, և յայլոց մատենագրաց՝ ի մերոց և յօտարաց։ Յորս թէպետ և յաւելցս մատենագրաց՝ ի մերոց և յօտարաց։ Յորս թէպետ և յաւելցն գլուխսն անդ աւանդին առ փոքր ի փոքր ի զուարճալի քանք, բայց սրբ զնեան գոնս ազնիւք թշնաւորեցն խորտ զբերկրելիսն մուտցու ցանեն։

Ի սկզբան այսր շարադրդ գրոց ունիմք ասանել զպատմութիւն աշխարհ բազմաստնոց, և թագաւորելոյ՝ ապ՝ ի մէջ հոլոց։ Յորմէ զանուն կառ՝ որոշի այսր թերթն, և կայեցաւ իշխանութի բազմաստնեաց։ որ և ասեցաց ընդ՝ սմա։ 224։

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե.

,, և թիկնաւէտ և զանազանութեամբ և տրայնոյ ։ նեարդեն ինն և
,, նիշ սրեան յաջ ունելով, ոչ գոտիկեն կնոմբոյ ի մէջ
,, մարգարտի ծոպեալ. և վայելացեալ զեղեցիսն ամենայն
,, մեծիմաստ և քաջայաղթն ։ և ոչ կերակրոյ խրախճա-
,, նաց զկնայսն ։ այլ խանդաղեալ ի ջաւադոյնն, և զ սր-
,, հանարհիալ գնամատակոյնն ։ այլ հանապարհաց ի վերոյ
,, տարածեր զգեաստ խնամոյ իւրոց, և ջնակոք ինն կրեալ
,, նախ զիր, և ապա զամենեցուն կենցաղս ։ միանգ ամենայն
,, իսկ ասել, եթէ որ ինչ մարդոյ կարելի է պիտանի, զամենայն

,, կատեցաղաներ ॥ ։

Յաւելուալ ապա և հրկին զանազան պանծալին արի դարձեալ
զնամակ այսպէս ։ * Լսեցեալ ամենեցուն քան զինս նախան-
,, դանեցոյ զեհոգոյն Ամոնայեր ։ զնան զի ընկալուալ զմի-
,, ծարտեան ի բաց արհամարհելոյ դանապատս ։ և զիրս ի
,, հրամանս բարեաց կրթուելոյ զինքն զարեր ։ և բարի
,, ազգաւոր իւրոց զգանն տայր ։ ընդ ամենեսեան կալեալ
,, սերս սիր, զ ի հակառակուանն ինչ կամ ի կռիւս ։ և ի ամ-
,, նամեան մեղաւեալ, քան թէ լարելոյ բանիւք և բա-
,, ի զանեալ զնա ածել յուշկապն ։ ի կամն իւր ։ իսկ ի ա-
,, պանդանեան մնալոյ շանցաց զնա իւր վարկեալ, և ուա-
,, ատանն ու ամենն զանալ ։ զինքն զգաղմոյ միտս յան-
,, գանելոյ զարանի արտաքոյ ։ ոչ զի յայմ ասելի ամենեսեան
,, իսկ նման հանձնալ հաստատեալ էին ։ Օ այն գոյս ազգ
նուռ կատարելոյ կայր զերբեսեաստեն ուրդի լինոյ խնա-
ատակի հայկազնոյ գալն ։ և մեծ կոչ ։ զ ։ զարդուն իւրաւ-
գեր ։ ։ * Լեցն այն ազ և սիատանեանն հայ ։ Երկրնա-
,, ձեռն այն և յիկոյանոյ ձեռաց յանդուկն ։ զոր ի հայ
,, բորբաս ազատ կոչին ։ զոյն ասել՝ որ Երբեմն առ
,, լեան (հայրն իմ) հրաւէր կայր ։

Զ ։ Լսեալ սայեր վարելոյ հօր իւրոյ սմբատայ քաջասիս-
նաղի ի բազաստ հանդերձ այլազգ իշխանաց և նախարարաց
ինքեան ուրացարանել զիշխանութիւն բարբարոսաց և ունել
գանարարանեալ հայոց զ խնամակալութիւն վերակացութեան
չեմեալ. քանզի զեռնս չեր Երեալ ոչ սատիկան, այլ չեր
միայն Երբեմն վերակացու նոսին՝ ի ոմանս զ խրատուն սատի-
կանին տարարարանի, որ կանգներ մեհեանս ։

Իսկ Երբեմն բանս. ուշոս, թէ նախարարք հայոց սարացան ըղ-
հաւատան ի գերութեան. Եւ ինչ քանիարին ասի. զատոյ ։
այլ ասելն Եկեալ կայր մերելոյ ասելոյ, զի հայր իւր սմբատ խոս-
տանեան զ սր հաւատոյ փոխանեալ էր ։ և տարար տրեանարեալ
ի հոգի իւր զանկն ։ զ ։ ձեռն ։ կարգ զանեանեան կատարել
յաւետ զարաշան առարելոյ՝ քան զ զարդ իշխանի, յորդ արեալ

զոսանին 'ի նուաստութենէ հաւատոց, և 'ի զգուստս ի փարց։
Եւ ոչ ապա լսեալ միոյն, այլ և Ի թշնամոն իւր սիրելի և խա-
ղաղութիւնս վերնոյ, և սա բարեացս բաղդաւորեալ ցուցանելով
և առ աստուածամիս, մարդկին հաւանիւք ինն զչարս միտ-
ընդունելով, և ընդ վերապատուին ոչինչս եղեալս որպէս ընդ-
հոր կենդանելով, նոցն անդեղն և յորդոյ ոչ իւրոյոյն եղեալ.
ոչինչ օտարաց և ասելեաց եւ. մինչև ամենայն ոգոյ կա-
ր ի նմանէ, և ամէն ածել 'ի բանից նոյ, և գովել զարարչն նո-
և զոյ հասել զնմանաւորելոյն ի բարութենէ։

Գ. Վերոյն [գոչելոյ]։

Գ. Զարարչութեան սրան բարեհաճելոյն հասեալ յու-
կանոնս ամենասուրբն մեծասանդ՝ որ և սրտնուազ ի կամս 859
ի ինամս քաղցրութեան զիրոյս զանոնս նոյ 'ի վերս հայոց։ և նոսին ըստ
առաջնոյ, քան զառաջինն պատուոյ ինչ տուլ ոչ ասաց, առաջնոյ
'ի հայոց զլուսեղեան ոմն այն արարչին անուն՝ սրդի փոխեն 'ի
հայոց զարձեալ, բազմաց ուարդեալ և, քերդաշուր դեռ-
տեալ, կոչուցանել զաշուն 'ի վերայ հոյոց իշխան իշխանաց.
հաւատալով 'ի նոս զնա և զնոսա հարկս տալն, զոյս սարա հր
ոչ, այլ բանս։ Եւ սա եղև յասի ոչ։ Ջ. Եւ 'ի թիւ։ ա.
կանուն հոյոց։ մի։ 'ի հինգերորդ ոմն կամաւորեալն զա-
քարիոյ առաջնոյ։ Եւ թեկուզ երբեմն երբեմն 'ի սիրոյն
ունգ առաջնոյ ընդեղն յամենայնոյ իշխանք 'ի հայս՝ ասա-
կեն անուամբ, ոմն և յառաջնոյ ոգոյ և նոսանեն 'ի դարեն, քան
ոչ բան առաջին իշխանութեան, այլ իրը ըստ վերապատուոյ և
սեռասելոյ։

Եւ զոն հաւ ոչ ոչ զոյն իշխանաւն, թեշրաւոյել սերունդքն 860
ունոս հաւանարել զնոս։ ժողովեցաց զոսոս, և եղ կարգ 'ի
նոսին։ և զնոցանոյ իրս զարաս ոչ էր նոսին ինքեան երիսուս,
ասդ քան և իսուսուն, կուրոյ ազգաստեան հոյոց, և ոմանք
արան նոսա ղբան։ և ձեռուն հոյ ուրայ զարդ քարի։ ինչ
այնոցիկ, ոչք ոչն կամէին հնազանդել նոսա։ և նուազեցաց
զնոսա զոգաս չորս ինանակի ի լնուլ ծուսոյ։ ի իրոյ։ ինչ
նոսանք երբեմն, յանի զարաց։ և երբեմն յուսանն նրագաս.
ուոյ։ ի 'ի շիրակի 'ի զիրակ զուսաւոն, հանդերձ առան.

Զինն ազգաստանդեալ զոյսն։

Եւ զի ինն ինն զարարչի դասուցն, զինն ետ 'ի կնոջն հոյ.
կարգինն ինանակ։ ոմն ի նոցանէ՝ ոչ կրկնելոյ ետ զարաս։ ոչդի գրի.
գորի ուսեալոյ առաջնոյ։ զարանի իսուսոյ։ Գ. Ոչ. Եր։
445։ Եւ կարգեաց զնոս հրամանաւորս ամենայնեանս մեծ
իշխանս։ զինն առ հաստատուն։ և նա ինքն հանուսուն
և լուսնոյ մերկելոյ զինանութեն իւր հոգեւորեաց զբանի
զնոս հեռուանդ։ զինն ոչաստ։ Եւ եղեն ոչոյ ինանակոյ հոյ.
կարգոյ ոչդիք ոչոյ։ գրիգոր։ ոչ։ ուսոն։ և վասիլ։ ոչ և

Գ. Թ. Եւ հայր։

լեռայ յանան հոր իւրոյ միասակ կալեցաս։ զասա՝ ի կարգի
պատամանէն՝ սմանիս կալանք։ Իսկ զերիրորդ զուսարք իսր
նա գրիգորի արդայ ազատ ազիցանեալ իշխանին վասաս-
բանան Տի։ որ և գեբենիկ անուանեալ։ այլ զգատ և սեպ՝
զբարսաս և փուռայի։ Այլ սա ևս իբրև որդի հաւատարիմ՝
յամի քանայեալ մեծացուցանել զաներ իսր զաշու՝ պատուէր
զնա առ Ծիկ մի։ և բան ուսարկելոյ նոր պատասխաներ զնա
՝ի յարձակմանց հինից։

Ընդ սուսա և իշխանն ոմանկան՝ միասակ։ և եղբայր նորա
աշուս։ որք իշխանին կուգին։ և նին արք երևելիք։ արդիք
բաբկենի։ զայս գրեցուք։ Գ. 70. երես։ 449. և 450.
մեռանաւ նին յամի սա մեծ աշտ բաղդասանի։ և զասան
ամուսնեն իսրեանց ընդ հնազանդանեն նոր իշխանին։ զասա՝
սիսականս կալեալ՝ ի պատանեանն։ Սմբատ և այլ երկրին
ի զբաղաք՝ իշխանք սիսեանց։ սմբատ։ սահակ։ և բասիկն։
նիզակակիրք նին աշտայ։ զասան յընդանցս պատամանէն կա-
լանին սիսականու՝ սա սրսէրլոյ՝ ի ոսխարարդիլայ։ զոր
ասին բնականէն՝ ի գրիգորակ Տիս սիսեանց քան զլեռ-
այլ գասասայ։ Այս սիրտ է՝ ի մանն սենել զասա՝ առ բար-
ուք իմանալոյ զանցս։ զոր անցին՝ ի հայս յասասրս ասցա։
այլ մեք հայեցցուք զիրն՝ ի կարգ յանան։

861 Գ. Յերրորդ սմի անդ իշխանանէն ասրատայ՝ ի սկիզբն քա-
ղաքաւորական պահոյ եղև ահագին ինն գեանաշարժանէն
՝ի դանին քաղաքի։ և կարծանեցան զ սակաս աստիք և ասրա-
բանք և տունք բերդ։ և մեռան յորոյ անանիք։ և տեսեալ զկր-
գ սանն զերիս ամիս՝ ի ասաղիոյ և սամանեն։ եղիցուս մինչև
բազմաց համարձակիլ մտանել ընդ յարկս։ այլ բացեալ ի
՝ի հրաբարակ կոչին։ ասր և՝ ի ցրոյ բազասանք փանդեին։
Այլ ապա կաթուղիկան զաքարիա և ամենայն ժողովս բդ
ասէրակ հանդերձ մանկամբք՝ ի պաղաւանս մատասցեալ։ սա-
ռեալ՝ խնդրեին զաղաղանանն՝ ի նոր։ ասրով և գաղարեցաս ընդ-
ժուանն այն։ Ամեն նման եղև սասանանն՝ ի նոր։ Եկեղ նանա
յոյլ Ծա։ և Ներնդ՝ ի կաստանդինուպաս։

Գ. ասրբ. 2.

Ղ։ Ելեալ ամի ինհատ սրբի սեադրի։ զոր յիշեցուք։ Գ. 65.
երես։ 429. ՝ի տանն քահանայապետաց։ ընդեալ զհանդամանաց
աշխարհին հայոց։ ժողովեալ զիրսն ի յայլեալ տեղեաց զոր
բազամ յոյժ՝ ի բերն ասեսան հազար արանց։ և եկն՝ ի հայս։
կամելով ասերել զերիկրն։ և գերել զմարդիկ Տին։ և հա-
սեալ՝ ի զրաբոյ՝ բանակեցաս անդ՝ ի հարաստ կոստ։
Իսկ սպարապետն հայոց աբաս ժողովեալ զոր կարելիս և
քաջաբարոյս բազասան հարազար՝ ի հայոց դիմեաց անդր։
և մանեալ՝ ի մէջ զորոց նորա՝ արար կռուտիւն զարհասրելի։

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ԿՈՒՐԱՅ ԽՍԻՐ ·

Հայաստանեայց Խաղաղութեան գոյոյ, և գրեալ նոցա Բարեկամ առ հայս, և ժողովեալ ընդ միմեանս ·

Ասա սեռեան մեր՝ որ և Ցոյգիա, Լիմանասար յանձ՝ կալեալ ի սմին ծովի զանազան պատերազմանս կատարեալս, և յորոյ ազգեանս մեծ, և սաստկաւորեալ ի մեզ Եկեղեցւոյ · զարդ քանի մի առնելոյ ժիշտ տուեալ կարեալ Հոմարիսի յառաջեալ բացայայտեալ կարգի պատմութեան · Իսկոյն սատարեալ ի Խաղաղութեան երեք գիրս · գլ · կբ · եւ · 440 · և 441 · ի թիւրել անդ ՌՔԱՅԻՆ ԵՐԿՐԻ կայսրն յանուն Հոնորիոսի մարքգ խորհրդ ԹԵՈՊՈՍԻՍ · ՍԻ ԾՆ մանուանել մանիկեանն հայ իշխան հոգաբարձու կայսերական արքունեան յանուն՝ ընկեր գլանոնս պատկերաստաս յանուն պարարտագոսեն · և հաստատեալ ի սեղի նոր զանազանս զայլ սաղմոսիս և խնամանս · Լոս յեռ վանձանց ի յանարգեաց յանուն թագաւորս՝ որպի միս ի քարանի կայսեր՝ այլ ազգանքն և հեղանդ · ասա սեսել յանցանս ազգասպանեանն ի վերայ վարդայ կեսարս · քանայ կայ · սերն · որ և գնայ ելն գանանիցս կայսերաեանն · խրատ ետ ԵՄ թիրն անգամ · և գանալ զնա սնաղալոյ զանիսոյ ի հաղորդանեն Եկեղեցոյ ·

Ինչ այս գասանանիսալ վարդայ՝ գրգռեալ զանգանել կայսր ընդդեմ երանելւոյն · և կայսրն յօժարեցաս ընկենալ զնա յանանալ · և արդել զնա ի դիրանեն · և եկ ի սեալ ներ ներանել խրանեն փաս · ոյն է Դիոդոս բանանարարիս · որ և ձեռնադրեցաս ի վեց առաջս յաստանան պատրիարքաս · յանի ՏՆ · ՃՂԹ · Լս եկ սա այլ կարանեալ յայտ և Ինոր · ատար, անկեանն մ՝ գրեալանեն և արանեարիս ազգասանեանց · և յետ իբս յանարան · մինչև երևիլ դանս մի մեանն յայտնարարս · թարգ ընդ ազանարի բնասաար ձրիս բանանալ էր ի նանարդի ամբարաս ասանեն և փառաբրանեն · սանարանել խարանն պանանեն · ոչ բարանալ արն Ցեղանիցն գանեն ·

Սա իրբ նասաս յանանս խրանանեն՝ խարհանարդ արար ընդ միարանեալ կայսեր և ընդ վարդայ կեսարս · և արեան զնչանարանս ի տանեանս բանանի՝ զի ասան ձեռաարիս ինքնանան՝ հրաժարեալ ի պատարարդանեն · ոչ ալ նաս յանանս նրանեալն · ասանանալ զանանագ առաջինալ լարանայն · Լսել փատ ոչ հնարս խարհեցաս · գրեալ նեանալն առ արքանան պարան

նի-

Լիմանդոս հարաւ ծի · և ՃՂ · գլուխն ս երեսս 210 · գնալ՝ ի 290 · Սիրն մ՝ · Կարանին Կիրքեան · Հ մնարան՝ և այլ ·

նիկոլայոս, թե զնչանուն մի Թեոս թե Հիմանուելն
ի քաջ Հանին յիշեմուելն, և պատին ի պատուն ի վանս
ուրեք. և փիլոն նոր ասե զմեռ նոնանուելն ընարելին. և
իսի ինուամ ուեռաս բարեկամգուելն եկեղեցոյ, կամիմ ա-
ղոյ ինչ գուելմարել. միանգամայն և ցուանուել զարգու-
թեն պուսկեղեսոյ. վայ եթե Հանդ իցե քեզ՝ առաքեա տար
փոխան սրգուելնդ զՀրեշտակն.

Լու զի պատն ելեր լուեալ զորինակ բանեկալուելն փոսայ,
կասարեաց զնեգիր նի, յղելով առ նա զՀրեշտակն իսր զգու-
ղորեա և զՀոգեպուն. Որպէս յայնժամ փոս ժողով Հան-
դերձ կայերաւ. և յղեսայ զպՀան ունն սրգուելնի պատրիկ
առ իկնատիոն զայ և յանդիման լինել ժողովոյն. և նա ա-
ւե, ոչ կամիր՝ զի եկցի, եթե հոգեր, թե իրեն քահանայ,
և. ի՞նչ իրն կրօնաւոր. իսկ հրեշտակն ասացն նատն պատա-
խանեալ. ոչ վկայն խիղճ քո՝ զայնչ նկ. Լու իշնատիոս ար-
դեալ զնրա զնպանկապատուելն զգեղոտ՝ ոչ զանեալն ի պատ,
ուրբգուելնե, ել՝ ի ձունդերն Հանգերձ այլեալ եկեղեցոյ և ժա,
ռանգաւորք.

Ելեալ լուեալ միքայելի կայսերի՝ զպրոցաց, և Հրամանն եղ
գոնել զայն՝ և գտանեալ ձեռն կրնատորուելնի զայ. և նա
Հեռ զանեցեալ. և այնոր եկն ի ժողովն. Պատասխանեալ էին
յառաջեալ բանալուելնիս սուտ վկայիք. յոչ ասեան և զ-
կայելին՝ նեմ այս իշնատիոս բանեալ ի նոր նատաց յանեալն
ի ձեռն Հանգեալ իշնատանելնի, և ոչ ամենայն կոլանելնի. ա-
սան և ժողովն ասՀմանեալ ընկնելոյ գնա՝ ի պատանոյ. որ
գ՝ իսի նարդ զանեցելին նանա յուանեի ուրդ զբանեալ եկեալ,
ելեալ, և անգրեն մերկացուցին գնա, և Հանին առաքեալ
յասանեն ասան.

Ոչնա ոգեարեալ գնա և գարդ Հուանանելնի միքայելի կայսեր
ելանեն գեն զրգնանալու կա գանոր՝ ի բանարանին գանա
ուանանանեաց մերկանդամ, և կարդեցին ի գլի ծորա գա-
Հին, որք անգաղաթ ասին և ծարաս, գանելոք և խոշ-
ասանգանոր ասրկեին գնա՝ ասոյ մեռաքիր կասանելոյ Գրեան.
գերոյ բնկնանելնի։ Ոչ Ոչպատիսի տաուանոյ ելանեն ոչ՝ ոչ ոք
էր նանա մեռեալոյ. այլ ոչն (ԱՌ ուեբոյ սիմեանի մոգեան.
ասի յոյն մանանելոյն, որ տան էր Ժամու։ յերեսն։ ՅՅԱ։)
Ա յատոյն ոչ գնանանելին Հայ ա յրաս, որ էր մի յաբրանն
սալատարոյ։ և նա ընեալոյ նանա ոգեանեալ։ գանալ յե-
ռեալ փարեալ ուանալ գեռն և Հայ և մերդ։ ի Տանանի
սայր գանա ընդ պատանեանն, յորժամ գանեանեն ի բանի
լինելին։ և այնոր ասա փոքր մի ինքնեանացաներ գեղոյ
ասանանալոյ նալեն։ Ոչ գոյր բանարանալ ելեալ

առանձնի հայոյ յիշատակէ և այլ սմին հին մատենագիր մեր-
ձաւոր Ամիտա 'ի սկիզբն պատմութեան պերպերատսէնայ։

Երես։ 89։

Լ։ Կայ այսոր երանելին Իգնատիոս յայն վիշտս զերկուս եսմ-
նեալս։ և ապա տեսեալ զոսկնոյ։ թէ չկարէն հաւանեցու-
ցանել զնոսա։ եդին բանութիւն գրել 'ի մէջ մատանոյ ներ։ և
կապեալ ձեռաք իւրեանց՝ եռուսն նման խաչանիշ գծել 'ի վերայ
լիզանոյ։ և տարեալ մատանոյին առ փոս։ և նա գրեալ 'ի
թղթի անդ իւրում 'ի դիմաց սէգն՝ կնքեալ գրով զանուն կա-
մակար հրամարութեանն։ Լաս զայն խոսեալ յղեաց փոս
առ կայսրն միքայել։ և յորդորեաց զնա՝ հնսել զանուն-
սն զիկոնոմիտս 'ի բանսէ։ և պահել 'ի վանս ինչ։ և կայսրն
արար այնպէս։

Օ։ այս ոմ անագան ուրեմն խանգեալ նեղիոցեալ պապին՝
դժկամակ եղև յոյժ։ և քանդրեալ նոցանց զհրամանս
իսկ։ զի հանդերձ եղեն փոսայ։ ի նասին և զիս ինքն ըն-
վիտա։ Լուսկ փոս հնարիս ինն յորմենալ թուղթ 'ի դիմաց
պապին՝ նոցայ զինքն անմոռ։ և զամ զանոս պատրանակալ՝
զիրոցս 'ի լուսանէ։ և խոսալ անհամբերատ ձարատարանութիւն
պատգեալ յինքն զիտուս ունկնդիր։ զանոնս սրտորխաբ-
գոնէ ասն իրբ։ Ֆ։ ի սրտոր քաղաքաց ինչ։ շարագրեալ և ըստ
քաղաքաց մատեանս ի հանձարում։ և երեսեցոյց զինքն անանա-
նեն յոյժ։

Ճ։ Ապա սկսաս նեղել զնոսա զրնակեալս յիշխանսն յա-
նոյ՝ վասն քանի մի ժողովոցն քաղկեդոնի։ և դիպեր զնոս իրբ։
հանդուգնաբար անանամբ ծանծաղիկեանս։ Օ։ զայս լսեալ զա-
ղարիոյ կիսելին հայոց։ առեալ և զհամբաւ խնամասանեն
նոցա։ ոչ զիտելով թէ բռնասարսանեսամբ ասնի նա զանուն
զրեալ առ նա թուղթ սիրոյ։ և ծանոյց ևս նոսա։ թէ մեք
ոչնագ լսեալ հոգ զժողովոցն քաղկեդոնի։ իբրև հակառակ
երից հանդերձեանց ժողովոց՝ և հանդանցն նեսաորի մատաց։
* կնդանարծուելոյ։ և երկրայսանի ոսանիմ առ 'ի համբա-
ս ասց ուսոնոց։ կարծեալ զնա (զի զժողովն քաղկեդոնի) հա-
ս կառակ գրել Ճշմարտասէն առաջին ժողովոյ։ ։ Լա խնդ-
բեաց 'ի նոսանէ՝ առալ տեղեկութիւն զայնմ՝ ժողովոյ և զկատա-
նութիւնս նորին։ ։ Լա յետ կատարելոյ՝ թէ հայոց հանդանցն
են 'ի վիրութիւնս հաւատոյ ընդ այլ ուղղափառ եկեղեցիս
յանելու։ * Զեմբ մեր ասէ աշակերտաբ յանկարգ ծանծաղա-
ս ան։ յորմէ յանկարգեալքն անանանին։ և ոչ յանիանեալ ա-
ս զիկոնոմոսայ։ և ոչ պետրոսի (թասիլի՝ կամ գնամեց-
ս ան)։ ն։ ոչ եսանիքեալ։ այլ սնոն գրիգորի ընտասարքի։
Լ՝ յամ թղթեալ սրաբ պնեն վասն երկար բանի։ ոչինչս

Ճ։ յոյս։

Ամ։ Ամ։ Ամ։ Ամ։

առանցքելի ուրախեալ , և Հանդիսաւորեալ զանազան
հրաշակաւոր և բազմազգեալ ամ զանազան գեղեցիկ
յայտնի բազմանդամ մեր տէր զարբերիս , յառաքելականոց
վերուստ մանեալ յաստիրանն ի բարձր և ի ծայրագոյն նա-
խագահութեան , զմեծն առաքելոյն հոգեկոչն ի զարմա-
երկանկի ելիցն գրիգորն ընդունելոյ զաթոռ , որ վերոյգրեալ
սուրբ և օրհնութեամբ արարեալան նոր , վերաստուգեալ գիր-
գեղեցն ասելոյն , և հրամանաւ ասաստանական գրոցդ .
զարանուեալն զնաւուցեալն գրեալսն ի մեր հանրելոյ ըն-
թերցելի , զի յանմոլորեալն թեւոպարեցեալ ոսեալսն
գնա ուրեմիկ կամաւորիսուրդի նոր գնալոյ աղաչ-
նեք զարբերեալեր զա . ||Ի՝ եղեալս գնեալեր վերաստեցի
նոյ , զի արդեանն եղեալ ի մեր երգելոյ զաւեանալեր ըն-
ծաղրաս թէ խելեալս ուղղաբանաս թէ ընթեռնուլ . և
ուրեմն արդիւ գնալ ներանաւ բանիցդ , հաստատ բո-
ղիցդ և յանդնութիւն մանցուցեալ , զի պարտիցիս ունիս
հիրեւն զաղեալս սիրոյն հոգեկաւոր բանիցդ . Ապայ
մեն որպ գրեալ նիր յանդարձ ժողովոյն քաղկեդոնի . . և
թէ մեր աշակերտք ոչ ունիցեն գրիգորի միայն և ՀՀնա.
հորի և նոր հեռիսակեանցդ յաւուրսն , յորժ ուրախեալ
գրաք . Այս ապ՝ մի զի այդպիսի գրաբանութիւն մեր .
գերազանց է , ոչ է պարտ հետանալ ընդ մեռեալ ձերոյ , այլ
զի և ի ծերունեաց գրոց հետանալ . և ոչ հայրք յայլնդարձ
ուրուեանարանեալ թէ , զի զգիրս ոչ մեռաց իրանանց գան.
գրեն , և պարանն զգիրս ոչ մեռանցս . զոր ուստ մոցա .
ընդ ի հետանն , զի բան մեռանելոյ զարանց իրանանց , և
զ՝ ոչ ըստ նոյ կանանցն խոսեին ||
Այս սուտ ոչկանցի առաջի ասեալ . թէ զնոյնդ ի գուանալ
քաղկեդոնի ժողովոյն յանդգնանս հիանալոյ . Տայք ի գր.
տեսությունս գրոցդ և ի բոլոր գրանցս առաքելոյ չկայ.
ցին զայ ի ուղղելն , կամ ասանալ թէ ասոյգ լոյս զանանն .
և թէ զնոյնդ տեսայ ի յանախանալեն ասորեաց պատրեալ
մեյնեցին զժողովն քաղկեդոնի . և թէ զնոյնդ այդպիսի պատ.
ճառաւ բաժանեցան հայք ի յունաց . Այս յունենալս պատմել
գայլանալ իրաց ամենեցեալ ի հայս ի ծիրն վարդանայ վարս
և մուշեղայ . Արդ ապա և զքանի ոչ ուղղեալ գանանցդ
ի հայս ասորեաց ժողովոյն քաղկեդոնի . Արդ և զմեր.
բանեն յանդանուս մանրագրեցեալ . և զայլսանն երկար
խաւեալ հետանելոյանն է ասել . Այս ապ՝ ձեր իսնուսու.
թեանդ յայտնի է , զի թէ գուանարանեցդ ասելոյ ի ուրիշ
պատայ ի՝ չեն ոչ ունիցեն անիրաւ եղեն , զ՝ են ոչ մեղադրու.
թեանդ նոցա միայն , այլ զի ոչ աշակերտեցան և հետանեցան

,, նշանն տիեզերքը մինչև խորտ յաւիտեանց։ Բայց զուր
,, մի խոնարհք, որ ոչ կասայիցաք, (՝ի լսել ձեր պարտաւորու-
,, թիւն ասորոց)։ զի սոփորեցին և արանց մանկագանից և
,, անհաստատանոց և ձիւնաղաբարուց՝ վիպաց և հեռեօղս լի-
,, նել սասլեցն։ իսկ սրբ հանճարեղքն են՝ և ոչ զլսելիս
,, մոռացեալսն անգամ։

Զինեա այսց բանից սկսանի իրոնի զասարածեալն աւետարա-
նին քնի՝ ի յոյնս։ Նաև զբարից և զՏնչ ից պատրիարգական
ոսիսառոց։ և զոչ հարց յաշնաց։ ի. զերիս հանրանեցաց աշ
ժողովոց։ լաւելեալ՝ ի հոյն և ձառս ոչ ոսեալեն՝ ի ոչ երդուն
և մեղրգեալն։ Եկ ապա յայտ ոչիսի։ եթէ ասէ մինչև ցամ
ման։ 431։ ամ ապեք բրիստոնէից հանդերձ իւրանց պա-
տրիարգք և եպիսկոպք կացին հոստատուն յայսպիսի ուղղա-
փառ դիպսալեն։ զիարդ ապա ոմանքն մի միանգամայն
խոստանան՝ ի ժամանակս ժողովին քաղկեդոնի։ և մնային
՝ի նմին խոստման։ և ոչ իսնացան եթէ ոչն ժողով հերձանի
իսկ առաջնոցն։ ՚ի։

Եկ ապա կամելով ցուցանել՝ եթէ ժողովն քաղկեդոնի ամե-
նեին հանանոյն է երից հանրանեցաց աշ ժողովոց։ և. ոչ հեր-
հակ։ զրե այսպէս։ « Ի՝ Հերձուածս բառնան զիմն անս։ որոյ
,, լար բառնայ զբարիս։ և երեսք սեռուեն բառնին՝ ի
,, կուրանեն։ և խաչաւոր հալածի՝ ի լուսոյ։ նոյնպէս և ասա
,, պարա և իմանալ։ Եթէ քաղկեդոնի ժողովն ոչ ընդունի
,, զառաջին երեք սրբ ժողովսն, ահա հակառակ և նոցա՝ և
,, բառնայ զնոսա։ ապա եթէ ոչ ընկալաւ կոստանդինուպոլսի
,, ժողովն զնիկիոյն, նոյնպէս և քաղկեդոնի ժողովն ընկալաւ
,, զնոսա զերեքեսանն։ ապա յոչս և եթէ հետեալք և հաստա-
,, ձայնք են միմեանց՝ և ոչ հակառակք։

,, Իրոնի՝ օրէնքն և կանոնքն և սահմանքն հաստատուեցեն
,, և կանոնքն՝ կամ՝՝ի ժողովոյ հաստատին, կամ՝՝ի նշանաց
,, սքանչելագործեալն և յարութեանէ։ ՚Ի նշանաց, որպէս
,, նշանքն Մովսէսի յիսպասս և՝՝ի վերն քարանձաւն։ և
,, կամ՝ սկ ոտն և ոտն մեր քն, որ արար արանելիս յաչ-
,, սաւորս և՝՝ի հիւանդսն և՝՝ի մեռելոցն յարուցեալն՝՝ այ-
,, լոցն հանդերձ։ Իսկ՝՝ի ժողովից, ոչ։ յիր։ սրբ հայրն,
,, կամ որպէս։ Ոչ։ որ սահմանեցին մի բնաբեալն և երեք
,, անձնաւորութիւնք սրբ հրաւորեալեն։ և զաբել և զարիս
,, հալածեցին։ իսկ յիսեռոս հալածին քարաղեցին զմարիամ։
,, և զնեսաւր հալածեցին։ իսկ՝՝ի չարարարդ ժողովն՝՝ի մարիա-
,, մոյ ասային առեալ զմարիամն բանին։ և զեւտիքէս հա-
,, լածեցին։ Լ՝ դրդ՝ գեռասիրաս և հեւաքեաս ժողով լեն։ զի
,, երկաս հին մնայն։ և նեստոր և արիանոս ոչ արարին։ և

,, ոչ ոք նշան ետուս 'ի ՝Ն՝ ոչ յեղիցին և յեղիցին , Ի. ոչ
,, ոչինչ թողլուսք զմեզ հարիւր երեսուն ենկեռանան ահե-
,, զեկաման ժողովոյն քաղկեդոնի , յորոց բաղաւորն այն ինչ
,, որք 'ի սմ ժողովն եկեալսի էին , և զիանդ նոցա երկուցն
,, ևեթ (զ Դիոսկորոսի և Եւսեբիոսոյ) Հեռասցի . զայս խնդրս-
,, գարուեմ ի ոչս , և սատանեմ .

,, Զ՝ Դ՝ Ոչ զոգաբանն զժողովն (քաղկեդոնի՝ ասասս) , թէ 'ի
,, սուղքերն էրև , որ էր քոյր Թեոդորին Եպիսկոպոսի , զր
,, Նեստորաւ էրեալ ասեանն փաբիանոսի՝ որպէս զժողովն
,, ոչ արդեն , զոլ կամեցն ոչ , և Հրամանաւ լեանի Հռոմ-
,, մոյ Հայրապետին , և անասլէոյ Կոստանդինուպաւլսոյ
,, Հոյրապետին , և մոգբիդիանոսի սենատորոյ պատրիարգ.
,, զին , և յոգնալն Եղեմի Հայրապետին հոլև . Լս ահա սոր
,, լորս պատրիարգուն ոչ ինչ Հարն ի Եկեղեցոյ զՀաստատ և ընդ-
,, խոտասխանուեցի սր Եղեալ ժողովոյն դատապարտեցին , և զա-
,, ղանդն զիսածին բանն ասի զնոր մեր միաւորեալ յերկուս
,, բնութիւնս՝ կատարեալ ասեալ Թէն և կատարեալ մարդկա-
,, Թէն . Հաստատ ինչ ըստ ասելոյն , և Հաստատ մեզ
,, բան մարդկութենն՝ նոյն ինքն մի որ յս քրիստոս . 'ի մի կամ և
,, 'ի մի անձն միաւորեալ ասացին զերկուս բնութիւնս , զի զա-
,, նեստորի և զնեսթորիոսի զգրքոյսդ զանգամն կարդեսս .
,, ցեն . և յերկուս բնութիւնս ասացին , զի պատանձեցուս
,, ցեն զայնուսիկ՝ որ ասասցեն կամ զմարդկութենն ասա-
,, նան ։ Լս ասա թանն կարգաւ զՀերետիկոսն զայն .
սիկ՝ որ ասացին մի բնութիւն 'ի քրիստոս .

,, Զ՝ Դ՝ Դեռաց փոտ և ապ թ՝ ուղղ ասա ասա մեծ իշխանն ու-
,, ղղ սիրելն է . * Վաղեալապես բարեպաշտութեամբ , հրամարեցան
,, Հոգուութիւն , բարձրագոյնդ 'ի Հանանեաս , ասան իշխանդ
,, Հոյոց մեծոց , Ն՝ Ներսէհ ՝ ՝ գրեալ ի Եպիսկոպոսաց Տ.
,, ռոմայ ի. պատրիարքն (փոտ) . Մինչ փոյթ յանձին ունիմ
,, վշտալ մեզ զՀիմնարարութիւն , Անենգ խմացեալ զոգ մեր 'ի
,, մարմնոյս զնորոյնն պարտանեալ , և զծանից Եղեալ Տան.
,, բանան ՝ Եկեղեցոյ յանի՝ բայց 'ի մարմն՝ որ է այս . քան.
,, զի ընդդեմ ՝ ՝ և Հանդուգն Հիմնարարութիւն ընել զայսոսիկ
,, ժողովն ասմանեցիք ։ . Լս յետ զուցանելոյ զանանելոյն
,, մոգ վանն քաղկեդոնի՝ յարե . * Լս ասոյ առ Հեթն այս զիրդ
,, սեռն՝ դոս 'ի մեր Եղեալ ժողովոյն 'ի ՝Ն՝ խոտասխանուել
,, միաւորեցի , ոչխանն բարձեալ զառանի ՝Ն՝ որ ըստ
,, մեզ անուղղայ կարդիրք ։ . Լս զիրն բեր ինչ խաղոյ ա-
,, ՝Ն՝ ասա . * Լ՝ Դ՝ ՝ Հեղգաւորեցիս ոչ ՝ խոտասարեցիք , ու-
,, սուցանել զմեզ զարդարդ քրի և ասել 'ի ՝Ն՝ խոտասարեցիս .
,, վանուեալն Հաստատ , որ զիրք ինչ Հաստատեցին ՝ ՝ քան զՀ-

մարդ.

[Լէ Դ
Լ Հայոց
862
ՅԺա

,, մարտուելոյ ճանաչել վասն և ուղղոնի խոստովանութիւն
,, փառաւորել։ և սիրով առուելեալ և հաստատեալ։ և
,, ոչ երբէք խաղարեալ։ որով ևս քան զևս հանդիպիս ծո-
,, խումն ոչ պահպանեսցեն ընդհիմ ամրացեալ ի թշ-
,, նամեաց և յարդարելոյ ॥ Դարձ ապա ի վերջոյ։ * [Լ։
,, ուաքեցուք քարտուղարմունք և մեծանարուք զո յիշատակ
,, արդնուք (մասն մի) ի որդեգրաւորեալ ուծրնեալ պատ-
,, ուական խաչէս ॥

Օ այսոքիկ թուղթս գրեալ փասայ՝ առաքեալ ի Հայս մե-
ռամբ արքեպիսկոպոս ուրիկոյ՝ որ կոչէր վահան, (զոր յոյժ յոլ-
հան հոլեին, որ և հրաբ լինեալ ազգաս հոյ և կրոնիւք յոյն,
անդեսկ երկուս լեզուաց յունական և հայոց) առ ազգս մեծ
իշխանս։ և ապաղեաց դնա՝ զի հոգ. առցի միաբանութեան։ և
ժողովս պարտեալ՝ քննեցին զնշանարութիւն։ և մի առարարբոր
հոլոց անքաւանան արդեն ի մեջ երկուց ազգաց։

Հնեթերեալ զորարիոյ կիթղիսի զթուղթն փասայ՝ զորա-
գրեալ յոյժ։ թէ զինարդ ցայժմի ծանոյ անաեղեսդ մեսպեալ
նեն բազումք ի հոյոց պարիսաւեալ ազգս ժողովոյ։ [Ուր յայն
ժամ առ նմա նանոյ ուրիկաւագ առաքի։ զոր և յիշեալաք ի
վերոյ։ էլ։ ա։ և նոյ հո ընթերցեալ զթուղթն փասայ՝ հա-
ւանեցաւ յոյժ։ [Ս ապա հրեալ գնայ զորարիս կիթղիսի հան-
դերձ նանոյիւն և փոհոնու առ ազգս իշխանն։ յուանն ե-
ղարգաւորս։ ոչն ի շիրակաւան՝ կամ ընդակեան ի շիրակ
գաւառի։ և անդ մնացեալ նմա վահան զթուղթն փասայ։ և
նորա ևս ընթերցեալ զոյն՝ հրամայեաց հաւատուլ կիթղիկին
ժողովի գումարել։

Յորմիջոցան ապա անդ ի լիրակաւան։ յամի ՅՌԽ։ 862։ և
ի թուին հայոց։ ՅԺա։ քաղմեալքեն եպիսկոպոսք և վարդապետք
և կրօնաւորք։ եկին ընդ նմա և երկրի իշխանք։ և ինքն
ազատ ի մեջ նոցա։ [Ս յետ քաղաքական հաստատութեան եղելոց անդ
ի վերայ իսորհրդոյ երրորդութեան և մարդեղութեան և ամենայնիւ
ոչ կուռոն։ խոսեցան ի վերայ ժողովոյն քաղկեդոնի։ ուր ոմանք
ի հոյոց պնդեին։ թէ այն ժողով մոլորեցաւ։ և թէ՝ յոյնք
ևս թեկուզ դիտեն։ թեթ այն ժողով ընդդիմ ի առաքելական
աւանդութենց և երից ոչ ժողովոց։ բայց մի մարդ
հաճուեալ՝ զանեն և ոչ հոմարին զայն։ [Ռ։ Օ այս առեին
և վասն երից ժողովոց զինի ոչիր գումարելոյ։ և վասն ոմանց,
մեք մերժեալ ենք զայնս։ [Ս։ ի գտարարել քննութեան բանից
բազմաց՝ բուռեցաւ փոհոն ճաւս երկար ի ձև հան-
գուանի ի վերայ իսորհրդոյ ամենասուրբ երրորդութեան և մարդե-
ղութեան։ որ և հայ գրիալ ի գրատուեալ ժողովին շիրակա-
նոյ։ և եկ ևս առաջի ի գրեալոյ ժողովոյն Գիւղեասանն գլուխ

քանից հոնգերն նզովիսք, որոց հանուռոտուն թոմանդակի
'ի սանն. ա. Ա'ի ոնանի և երեք անձինք են 'ի կինդրանա-
ղար հրդրդուսեն հաւատար. հայր անարատնու. որդի 'ի
հոր և հոգին սէր 'ի Հոգւոնց հուն. Բ. Ա'ին յերդրդուսեն
որդին ոչ բնանկեցաւ յարդանդի կուսին և մարմնացաւ՝ մեռ-
ելոյ անբուժանելի 'ի հոգի և 'ի հոգւոյն սէր. Գ. Լոյս որդին
ոչ բանն ոչ անչնչեն և անդրաժանելի միաւորեցաւ 'ի մար-
մին մարդկային. և է նայն ինքն աստուծ ոչ. և Հոգեմարտ
մարդ. Դ. Ա'ն կոյս մարիամ 'ի Հոգեբարապետ և տրեպան-
ոչ ծածանն. Է. Ոչ ոչ կոտ զմարդ կայրն անանն, այլ զանու-
ենն. և ոչ քաժանի յերկուս ըստ նեստորի. Զ. Ա'ն չկամենալ
նոյնս ինուենքն 'ի ըստ ըստ եւ ախքեաց, և ոչ մարդին նարտ
քեկուսաց եկն յերկնից. Է. Լոյանն ոչ է ինն մարդ՝ կատարեալ
գոլով ոչ ծածանեն, և կատարեալ մարդ կոչեն. յերկրց ընու-
ենքն 'ի մի անձն միաւորեալ, կամկոյ հոր ըստ ոչ ծածանեն, և
դոյակից ոչ ըստ մարդկուն. ի՚ծամի առանց մեղաց. Ը. Լոյ-
ոարդուն ոչ և ոչ ծածանեն է սնոյարարելն. Թ. Ի՚ն տարա-
ինցաւ մարմնոյն՝ և ոչ ոչ ծածանեն. Ժ. Լոյանն ոչ ոչ ըստ է
ոչ հոգւոյ և անանհ, ոչ խաչեցաւ ի՚ն մերոյ փրկուսեն մարմ-
նով իւրով. և տոյ ոչ ի զոյանանեն. և յարեաց զնոյս,
ԺԱ. ԺԲ. Որդին ոչ էգն որդի կոսին. զի զոյդին մարդկան
ոչարեա ոչ արարոյ. ԺԳ. Հոգին սրբի փառաւ որեալ էր յայ-
դանդի կուսին. և ոներ մարմին լարդարելի. բոլոր անա-
պական ոչ գերեցմանն և ոչ ստ մեզաց և ոչ կրեց. ՁԴ անաս-
ծանելի 'ի հոգ, և անմեղանական, և ոնքանոտաստեր 'ի
հրից. զի զոյ կրեսոյն՝ կամքն կրեաց և Հոգեարարապետ. ԺԵ.
Ա՚ապուսեցեալ ժողովքն նիկիոյ և կաստանդինուպոլսոյ և է-
ֆեսոսի առաջնոյ են համանոյն ուղղափառական և մարդա-
գիտական աստուածաբանք.

Լոկ մի քաղկեդոնի ոչ ժողովն, զորմէ ասեին, թէ չէ այն
համանայն երից նախընթաց ժողովոց, և ոչ առաքելական
և մարգարէական աստուածաբանք, բայց ոտակոյն մարդ.
հաստատեցեալ ընդունելի լեալ է առ յոյնս, ՁԱ. յաւել զարգ-
ասասանելորդ և զՀոգեասասանելորդ գլուխս հակադրեալս
միմեանց, և ասէ. ԺԳ. «Լինի զի զքաղկեդոնի ժողովն և
զՀուսոյն ոչ (զ դիտասցուս զերրոր ժողովն) հանդարտակ
կամ դիմանարար գիտելոյ առաքելական կամ մարգարէա-
կան աստուածաբանք, կամ երից ոչ ժողովոցն ու-
սանելոյ. և զմարդահաստատեցեալ և կամ զոչ ընդան-
ուն, բոլոր ոչ նզովիցի. նզովեալ եղիցի։ Ոչ թէ ասեր. Ի-
նչ թէ քաղկեդոնի ժողովն ներհակ է երից առաջնոցն, ոչ
նզովեսցի զոչ մարդահաստատեցեալ նզովեալ եղիցի, թէ՝ յոյն կամ

Լ, ԺԸ
և Կայ։

և թէ հայ։ Իսկ արդ՝ ոչ է հերձակ։ այլ՝ հաստատեալն և սրբ։
ապա սր եղծիլ զայն։ ինքն լինի եղծիչ։ Իմին երբի յարբ
զմիս ենշիլ։ և ասէ։ ծէ։ * Լինիցի որ զքսանկեցունի սէ ժա-
,, ղովն կամ զչինուածոյն նի զչինուածոց. ժաղովն և զվնասն ենդն
,, և զիսնեցոյն՝ հեռանալ և հաստատեալ զիսանկ ուսանք-
,, լսական և մարդասիրական առնչաւ և երից սէ ժաղովոյն։
,, և յանգգնի ելանել։ կամ զոգսարանել իրրև զպրնչն նեա-
,, ապրն հոմանձիկաց։ այնպիսին զինն նպաստ։ զի գրեալ
,, է։ եթէ զոչ ապաստանն եղանիցէ։ եղանի զանոն իր։ և
,, ի գլուխ իւր եղանի եղեալի։ և եղեալի եղանիցէ։ ॥

Յետ այսց բանից դարձեալ խօսեցաւ Յովհան եպիս ի ոյ խնայ
ժողովոյն ըստ ինչ ի ցուցանել զանձաւ և զանշգոնի միա-
տրուն երկուց բնութեանցն քրիստոսի։ և առաջի եղեալ
զրեալ գրինակս, մինչդ զգրնակ միաւորութեան հոգւոյ ըստ մար-
հայ։ ի մարդն յերկուց անկատարից լինի մի կատարեալ։ վկայ և։ ի
հոգւոյնց մի բնութիւն և մի անձն ծագի։ Իսկ։ ի քո միաւորեալ
երկու բնութիւնքն կատարեալ են։ վկայ և սէ ծագի։ ի նոցանէ մի
բնութիւն։ այլ՝ մի անձն։ Լոյս զինն այսպիսի ասէ։ թէ մայր
կուսին սէ յաւելաւ ինչ թիւ յերրորդութեան։ * վկայ սրբ ասենն։
,, թէ երկու բնութիւն ասողքն՝ զերրորդութիւն լորրորդութիւն առ-
,, հեն։ ընդ հայհոյիչ են ॥

Օ պատուական խօսեցեալ վասնայ ապա ի վերջանալ ժողովոյն
և ի գնալ լուսաբանչիւր ի աստիս իւրեանց։ պարանոց և վա-
հան ի կոստանդինուպաստ։ Լրեալ թէ զինի ոչիր ժողովոյ Մատթէոս։
միաբանութեան արարին և սապիք ը հայս ի մեռն ասանի
իմաստասիրի։ քանզի սպանեալ լինի ի թուականս գրիգորի մա-
գիստրոսի։ կիրակն ասարաց գրեաց առ նոսա ինքն առ մա-
գիստրոս։ թէ միաբանեալ եղև ի մէջ մեր յաւուրս զարա-
ջիոյ կիրակիսին հայոց։

863 Լրեալ անցին ծանիք ինչ ի վէճ ժողովոյն շիրակինոս։ եկն ի Մատթէոս։
ամ բ կողմանսն յայնոսիկ եպիսն սարոյ առնիսկ անուն՝ մուսան ա- Մարդան։
ացեալ։ զորոն գրեն ասացիկ։ թէ * ը ուսումնայնաւեն՝ ա- Իրաքն։
պիսարեշն կոչեաբ։ Կոս իրրև իմացաւ զեղեալսն՝ շգոմեցաւ Մուսան։
յայտ։ զի հանդիպ գայոս ուսասարսկանս լինել։ և ընդեր-
ցեալ զնոսանն միասայ գրեալն առ աշուտ՝ սնկաւ յաչեկո-
ծաւի։ և սկսաւ վիճել ը սմենս։ թէ չի պարա ը ունիլ գժ-
զոնն գաղիկեանսն։ Լոյս սչ հանդարտեալ յայն իւր գրեաց
թուղթ առ փոտ՝ չի ապիտաց ը նոսիասանաք իրրև ի գլ-
ուսայ աշուսայ։ Լ. յլ այս թուղթն ոչ ժամանեալ ի կոստան-
գինուպոլիս։ և սնարդեալ հայկ յիմասանց։ Կուսանի սարա և
սոն ինչ հարցանեալ՝ սոյ թէ գայն ապարեալ ինչ ը սար-

ասա նշխարին։ Բայց այն քանզի ասացեալն էին զոչս զոչեալ
և հաղթաղանդեալ թիկունս առաջնոյն։ Զայս ասեն՝ զի ասացաք մի
ժամանակն չիրական, կարեն գաւառել ի մասին ի պատ-
մագրաւն վարդապետ, որ ի ՝ի մասին ի ի հիշատակարանս ինչ, և
սատ մասին ի կարգ թղթոցն վասն ասելոյ ինչ բանիցն։ Զոր
հաստատեալ ի նորին իսկ վիճակին։

Եւ ՝ յոյժ ապաստ վիճակեալ՝ գրեաց զաղաղանս կիլիկեան
թագաւորն ընտանեաց առ ասն վիճակն ենկն նշանիկ, և խնդ-
բեաց ի նմանէ՝ յայտ առնել զպատճառն, թէ ընդէր զան
ծնողեանն ի գեկանոմեարին։ Ի ՝ ամենն յոյնը, և ոչ ի յոն.
վարն։ Ց։ ի միասին ՝ յայտնաւոր։ Բ։ Նա զրեաց նոմա պիտի
ար սիսանի ասացեալ։ Ի Նոյնն ասացեալն սրգաղ՝ ի ակր և ի
ընդէն ան և ի վասառակ սանին զասարեր նոնալ՝ ոնրեցեալ
ասպարեզն գրեր։ Եղ ապաստնեան նոնիրեալ եմ, և ՝ ՝
գարանի իսկ ասելոյ կայ։ Ա։ ։ Բոլոր և գրեալ սեռանեմ՝
հնանալ երանելի զարարանս յարդդ առաքելական ան-
ոչ երանելն թագաւորն և ան ծին լուսաստեղի անդն գրի.
գորի, և վերակացու սանին թարգմանչ։ ապ ՝ ի հզապարանն
սրդոյ յիսնն հարցեալ՝ նաշաստաւ ի բան լուսաստեղոս
և Գանկեղոյցն՝ վասն սանանելի ծնողեանն։ և յայտնաւեալ
տեր մերոյ յիսուսի ի քանի սի ծին ոչ և ապարդեն տանի։ և ՝ ՝ ՝
զորոմ և սիրոյն ուրարեալ լցան ի մերոյ հոգոյն։ Բ։
ասա սիրի զան սանն ասելոյ զնել զպատանուս բանա.
նան պատրիկ սանից։ և գրեր զայնպիսի բանս։ զորոց սի՝
գերարդ գիրս սիրոյ ասարանեն։ Ի Ծանոյ։ Ղ։ (Գրիգ.
Ը։ էջ։ 640։ Բ։ Այս թագաւորի գանանայ գրեցաւ յունարեն.
որոյ և արքունական գանանի ասարգելոյ ի կարգս սանանարա-
նեն հանման հայոց, և ապա հայերէն թարգմանեցաւ ի սի.
քաղաքի կիլիկեցւոյ ի Թուքն հայոց։ ՈՃԿ։ քանի մի սահ.
զինի մանան չամբարանացաս։

Եղ աքս ընա կեղեղիս կարն էսոր գլեաւզի վանանայ, Թեղուտ.
հաւանեցաս ընդ ապն և ցանկանալ ըստ ապիտ օրինակի զոտա.
բոր կարգել զայնանկի ասնա, բայց հայեցեալ ի գոգեին և
ի բարգմանեալ սոմարանին աղքին՝ ոչ մարդեցաս ի գլուխ
սանին։ Բ։ սանկոյն հանապարդարեալ զանը նարս ենք ի
միանեն պատեղ գնան իսոր։ և ուզեղ գիշարանեն հոգանն ըն.
նն, և խնամեալ ի խաղաղանեն։ արամ և սիրելի ենն և յոր.
գայ յոյս ամենեցուն։ Պատանեցաս և լիլիանեն սղաղ.
գեաց, որ առաքեցաս ի նոյն առաջ յանանարանեն ի հոյս.
ոչն։ յիսե ոչիսե ոչիսկ ոչ ենկ սանիկանեն։ արդ ի մերոյնեն ի
գանեն բարեալ գնեալ զ առաջ նոյ ի ասարեն և ի ասարեն բան.
մեծանալոյ զնոյանանեն՝ եռանեն հրամանն բան.

Բնդ. Թ. և երկ. նայ առաջի իւր գրգռեալ խաղաղանայ . այլ ամենեքին յառաջին Հայրապետաց Հայոց, յառաջ քան իշխանութիւն Արշակունեաց՝ և որ զկնի . Նա զաւրապես նմանէր սրբոյ և զբազում մասն մի խնամոյ և ողջմտիս բանիւք . և քաղաքս և մենաստանս ՚ի մի աւետարանաց, և այլոց եւս օծանելեաց այլ զրոյց . այլ և զհամառօտ պատմութիւն ՚ի մի երկոց երգոյն .

Բար. Գ. Հ. և 3. Հռոմէա. Լեհաց. Այս յաւուրս սորա Համեստ վերջ կոչեցեալ աւետարանի . որ զառ ամենայն աստղեայ՝ գրեաց զմեկնութիւն սաղմոսաց, և ոմն է պարզն յայնց, և որ հանէ եղելոց յառաջ ուսման կանոնացն առաքելոց . և և զմեկնութիւն ՚ի մի . Ձեռք . ասացմունքն, այն է . ամբիոնի . Գրեաց և բանս ՚ի մի քերթողութեան՝ զոր յիշատակեն Նսեն յոգնեաց եկեղեցի . այսոր և զպատմութիւն իւր ՚ի մի աղօթից Հայոց . զոր զայնց առնէ յիշել առաջին . Յաւուրսն յայսմ ակն էր և մի սուրբ գանձին մեծ աստուածոց, ուսուցանէր միայն առնելոյ . որոյ էր և աշխարհաց մի քահանայն՝ դրեցեր կոչեցեալ . Այս Երէցն սորա պարծանութեամբ մեծարեաց Հայրապետին զայնպէս պատմութիւն միայնոց ՚ի գրոցն Հայոց և Տաճկաց . և առաջին գիրք մի, որ կոչեցաւ ուսուցիչ . և եղե. այն իւր ոճիցն յայտնութեանցն Հայոց . Այս ՚ի նոյն ուսուցանէ և յոյժ մեծաւ մի մեծ ելից այլ իմաստութեան և ամենայն զօրութիւն . և ևս եւ Թարգմանեաց զմեծակից գիտութիւն մեր . Է որ և զպատմութիւն մերոյ մինչև զԹեոդոսիոսի աշխարհագրութեան . ուր կայ ՚ի Հին Ժամագիրս .

Գ Լ Ո Ւ Խ . Գ .

Զօրութիւն Հայոց Իշխան թագաւորաց .

Հա . Յաւուրս նորա ՚ի սմին ժամանակի ՚ի հասարակութեան Հայոց՝ մեծն վարել ուղղափառ էր . զամենայն յաւել յաւէտ ոչ է սմա , որք Վրացեացն
867 ՅԺԲ զամենայն Կողոպտաց . բայց քանզի սա եղև պարծանք Միհրդատ
այլոց Հայոց ՚ի մեջ յաւուր առաւել քան զամ Կայսերս , որք Վերքենա .
նստան ՚ի մեծոյս և յոյժ աշխարհ , յորում և մեծամեծ իմաստ Թագաւորն
առաջ եղեալ զօրութեան տեսութեան մինչև առ հայոց , և յորոց նոյն Եւ Բ. Ե.
յետ նոյն մինչև ՚ի մեծ աշխ , որպէս Համբարձումն Համառօտ Բ. Ե. Բ. Հ.
իւր առաջնորդ զբազմութեան սորա , և զորս զայն , Ս. Պարսիկ .
ձեռք յերկրանդ իբրու . Յաղագս Համառօտ . զի երկայն է Մաշտոց .
յայս պատմութեան սորա . զոր գրեցին բանից ՚ի յաւուրց , մեծն , և այլք .
մեծ թագաւոր , ընկերակից , կեղծեալ , զօրութեան , և այլք . և
առաւել եւս Թէրան ամենայն փառօք հասարակութեան կայսր որ [illegible]

ռուժին՝ այն է Ծիրանոնին, կամ՝ ոչ՝ մնասնապիր՝ բանիւ
և Հրամանաւ սպին պերսիոնեանց՝ առեալ զանիրաստոս
վիրոյն · ոմն է ուսանել՝ ի կուրդս վիրապանաւ բիւրանդիոյ
կոպ · ԺԶ · երես · 133 · ինչ՝ ի 216 · քան զոպոր՝ ՝ ՝ և
կամ · երես · 98 · ինչ՝ ի 161 · քան զոպոր՝ · Վենեթիկ ·

Եւ ժամանակս կոյսերուն է կաստանդիոս և մեր Տարա հան-
նեաց, զոր սին մերոնս անուն, կամ՝ ըստ յունական յաջորդ-
մանն մայիսին ասացեալ, յորդանանեաց ոնան հայոց ընտ-
կեալ յաբրիանոսապոլիս քաղաքի մանեբոնիոյ, (զարոյ սուն
ՅԵՐՈՐԴ ԳԻՐՍ ԱՅՍ ՄԵՐՈՅ ԳԱՍՏՈՆԱՊՈՒՆԵ · ԳԼ · Ի · ԵՐԵՍ · 148 ·)
Եղեալ՝ ի սահմանաց անտի՝ ելն զս իրիք գրծոյ՝ ի կասան-
գիանուրելոն · և հանդիպեալ մեր լանի ուրեմն ազգոյնայ
իւրոյ՝ հայ իշխանի յերկրէն ասորոց, ազգաւ՝ ի սան նի · և
իւրոյ հաստատ և քաջագոյ բարուք ընտանացեալ՝ ոմն յայ՝ սի-
բելի եղեալ յայր՝ ան՝ · մինչև հանել իսկ լեռնի գեղոյացուցա-
նել զնս ինչեան, զոր և արար իսկ՝ ասելոմ զոմ՝ ի զրու-
ոերոց իւրոց · յարմ՝ ծնաւ սրդի մի կոստանդին անուն · Եւ
ոս յարբունոն հասեալ՝ զնաց յարիանապոլիս, և հոս իւր՝ ի
վանքն զարգիկոս արիոպոլ մի զբաստոր ոչրաց միոյ · զորմ
ասելին լինել սնիսալ՝ ի ցեղն ոնենին կասանդիանոսի · և՝ ի
սոնոնն ծնաւ վասիլ · որ Թորգոնանի հեռաւոր · և՝ ի դիրս
հայոց կալն էս զասիլ կամ քաղանդ · գեղեցիկ լատուիզ ան-
միրպեալ՝ ի բարեկարգ ծնողաց · ի հօրէ հոյլիսմալ արդա-
կունալ · և՝ ի մորէ հուսմանոյեաց · ապ՝ ի հանուց ասորանեց-
ուոյ · Եւ ինչպէս ցոյն զիրս՝ որ՝ ի մանեբոնիս էին հայք՝
լերնոն ոնելոսի խառնեալ ընդ յունս խնամանեն, զի ոչ սանեն
գիրանակ ցեղ՝ արքունեան անուամբ, բայց յոյսի՝ վասիլ
ոչեալ է զն այսպէս լինել՝ ՝ խնամեալ ունելանեն ոչ, սրամ
կանգ էին յոյսի զրաս յարուցանել կայսր արքունեան՝ ի
ասոնե հայոց ·

Եւ մինչդեռ տանեանն ոնալոյ մանուկ եր վասիլ, կամ՝ {812 մին}
արքայ բուլգարոց ապատամբեալ՝ ի կայսերէ յունաց՝ յոր-
ձանեցաւ յաբրիանապոլիս · և առեալ զքաղաքն՝ ի գերուն
վարեաց զաղարուն՝ ի քնանչոյ ոնան՝ ի յունաց և՝ ի հայոց՝
հանելեալ մանուելիս ենգեսիս նոց · Եւ որս վարեցան և ազգա-
կունք և ծնողք վասիլի, և մասիլ Եւ ՝ · Եւ զի անուն յոն-
բուլգարաց չէ եր ասալանեալ՝ բրիսանուելի, զի դարձեալին
զարարան՝ ի նոնչ՝ ի հաստատ քոի · սրդ վասն իսկ յանչարդ
կրանի՝ մանրազ արքայ բուլգարաց հանաձեան յարուցեալ
նահատակեաց զեղեցիս մանանել, Եւ՝ սանին և զայլս՝ ի հայոց և
՝ ի յունաց · * սրամ և միանանեցան բարեաց արքունական ազգա-
՝ կանաց վասիլ (ասեն պերսիոնանին) զանկայանեան ոնանալ

Լ։ Գ։ Եղ։ (817) {Ամբ}

զաղթականաց պարծանաց. զի և սովին ուրեմնապէս քարկոծեալ
զնոսա ուրեմն ուրեմն տոհմի ոչ։

Զնա ապաքէն ի նմանէն ուրբանն քանզի զանց ի ձեռամբ
լեանի կայսեր արդարոյ՝ հանէաս դրդանցանել զկոտ-
ղանդեաց երկիր բնակուն խրնանց. և՝ ասէ կոչեալ զնոսին
զնա խրատելն ուսանի իբ՝ բոսեցու ի նա զուստրսն. և ան-
ենալ ի ամէն քաղաքն զմնանն ի սրբել կայսեա. զիմբ՝ ձայս
նեաց սա նոյ գալ առ ինքն. և նա ծնաւցուն ի յաւուր մա-
սանեալ զմարգարէն՝ նաստ հանդարտեմ ի վերայ ծովոց
արդարոյ. և քաղաքն ինն հայեցուածով հարիւր յերեսս նոյ. ընդ
որ հանեալ արդարոյ՝ մնուանդ ի կարմրեալ սրունց
զնա և հանդարտեաց. և ասեն ապրեալ։

Լ՝ այս ի գրանալ փարոն և ծնաղայ ինչ զրոյցս ուսանիս. զա-
ստ միամ՝ ի Ֆիկս հանաց ցարեալ՝ մինչեան ինքեր վաղել ի
ոսկեւոտանս. ասս բարդիք երայեր, ասարանն ի խնայեալ
առ հանդ՝ ելք ի մի փարոն. և ի ինանալ հանանի հրեն.
նեն։ Ասին ասանալ մնան ի հնանան՝ Ինչաց ուրարանս,
գանդ ինս ինչ լինեցի մանկանն. և ինա հանանց սա ան՝
հանեն հաց վանանց ի բաց. ոչ ի ան հնել՝ որ ասանի դարձու.
վերանն արձանեն, և ի ասանանն հանանի առներ ինան.
կանն։ դանեցին յանանամ և մանեցն և վարանեցին զնա ի բաց,
բայց և աչ ոչ ելն բառանան. զի ինա գնանց՝ ոչ ելոր ան.
գարձ՝ նեկեալ արձանեցն հանանի առներ ի բաց նի. մինչ. գան.
ձեալ դիանալ հնանացուցին զնա անան։ և ոչ յայլ ինչ ելա
աեաեա ուն գերանեաեանն։

Լս խրան ամենց մանանի գրանի, գտան ասարանի և ա.
սանանաներ, քանի՝ ի ծնչ ինն ոչ և գրանի ի գորն բարե.
բաեան, և զգնան յանի՝ ի գրանն իր։ Ի հաեանել ի տրա
պատանեանեան՝ խրան մանա հոչ նի, ինդրանց ի մարն
իրանի՝ արձանել զինքն ի ինանանան քաղաքն. զի անոր աան
գրանի գոնց բաեանանի իրանց և հանանանց, և դիրաա լի-
նիրի ինան ընանի զիրանար գնան ոչ բան. մի ինն։ իսկ մնանն
գանաներ զաեանել զնա, մերան։ և ի ինանանել գանի՝
եանա մնար նի, ինրանի։ զի ծան մի մեծ բաեանալ, մերանի՝
բարձրացաա ի վեր քան զանանանն, ծաղկանա և գրան.
գանց, և բան նի և շաանանգ հանան ոսկի։ Ի արձանալ
եանա մանալ երանալ։ զի ոչ ան ինն ծերանի՝ յարգ ի ինրանալ
հաց ցրանալ։ բանեցաա սա նա և ասան։ հանանանեալ ե
ինն ծանալ գրանալ գանա մանի զանաանն կրանանան իրանա.
նան։ մինչ հանի ե գնանանալ գնա՝ զի երինան ի կան.
սանանանանանի։ Ինանանեալ ի այս մարն յանանաբեր հրա.
մանն եան մանի գնալ ի բանրանի անալ, գրանանանալ նանա

կրկին և կրկին յանմի առաքինութիւն կեալ, և մի մոռանալ
զերկիւղն Աստ. և այնոքիսի ընծայել զանձն, զի բարի անուն
առնիցի իւրում մի նաւաքարոյի.

Գ. Դիմեալ վասն ի կատարելութեան, և հաստատեալ ի
նիստս ի գուռն կենցեաղ ոսկի՝ մտոյ ի մեհեանսն զիմաս.
ռեալ, վիպասն, ապա արտաքոյ վանացն. և խորհեր ի միտս
իւր՝ սաստ զանձն ի ծառայութիւն մեծի ուրուք պատուիցի. և
մարդոյ յանմ կրկին իշխանական գործոց. Եւ մինչև ի քան
մռեալ կր նիզ, յաւուրս պատու անդ գիշերոյ երևեցաւ
հոր վանաց ելեալ դիմեալ երիցս. և ասէ. Քէ ի գուռն մտ,
նուռանիկ, և հայեսա զմոռեանսն զիմաս, և ինամ կալ,
ապէս հարա. զի հանդերձեալ է նա հաստատել զինքնակալ
սիրուն, և շինելոյ է նորոգ զվանդ. Եւ զբեալ վանաց ար,
ապա՝ ձայն եղ առ վասն. և առեալ զնա ի ներքս՝ ասաց
նոմա ընդ ասելոյն սիրոյ. և պատմեաց նոմա զնամ իրս ան.
կանն, երդուանն առեալ ի նմանէ մի սիրոյ ի վեր հանել
զբանն, և միանգամայն խոստանալ կատարել զինչսն վա.

Նիզն ի Ճանի խրատ.

Լսեալ վասն է միտս իւր ծաղր արարեալ՝ ՀԵՂ ուսին բանից
նիզ, իբրև թէ զանհաստատն երդեալ նա. այլ ազատեալ զնա
սիրտդ զմեզ թանգ թէ ա. նեանցն իշխանս ոչ, զի ընկալցի
զնա ի ծառայութիւն իւր. Եւ հայր միտիցն կատարեալ զինիզիր
նիզ՝ յանձն արար զնա մեծի պատարիցն Թեոփիլոսի պետոյն.
նաև՝ ազգատոհմն միրայոյ կայրեր և վարեալ զնոսա. Եւ
ապէս ոչ Թեոփիլոս ոչ ոչ ՀՈՂ և փառաւոր, միանգամայն
սիրեալ զքեզուն և. զոմարնեն. և զանհեր յապաստան իւր
զարս մեծատանակ, Թիկնաւէտս, ուժեղս և քաջարարուս.
և սիրտքեր ի ոնեալ նոցն. որպ վն իւն պանապարուքեր զնս ի
հանդերձս պարտաս և նիւեցս. Նիւեալ սարս զիսոյ
պատանի առալգ և չքնաղ, վայելչատես և հանդարտն,
միանգամայն հանեմատ ամենագոյնք, կարգեալ իւր սարս
նոսա, և յանմն արար նոսա զնոգ երիտասարդ. և որպատարկ.
աեղոյս զպատուն նոր, և սիրեր զնս յոյժ. զանգի սեանանկ
զնա յաջողաձեռն և խոհեմամիտ. և. յանմ գործոց վերակա.

ցուցիս քաջայարմար.

Հնարաւոր միտամ վարդ կեսաղ՝ ար նոր քեռն սիրալեալ կայսրեր
և գաղտակից նոր, այսուր հնոյցս մեծ ի սրտն սրբեանն. ուր
ժողովեցան մեծատոհմն ազատունքն և երևելոյն իշխանք ի յու.
նաց, ի հայոց և ի բուլղարաց, և Թեոփիլոս է նոր հան.
դերձ վասնչ. Եւ էր անդ ի մէջ բուլղարաց այր մին հրա.
գապանք. և ուշգնաստուսիկ, յոյժ ճանաչեալ և բազմակորով.
յորոյ մի ոնան ինանի բուլղարք սեպեալ զանս. այս այր ա.

[1] մի
և կայ։

ձեր յոյս։ մեր ասարաբել է 'ի կենաց իւր։ և թէ՝ չիր ոմն
նման 'ի վեր երկրի։ Քանզի զնոսա ասեմ վասն, որ կայր 'ի թի-
կունս նոցա իրրդ։ և նուազ ոգի նոր 'ի նոսա։ մեռանիս զի և ի-
խանք յոնոսա՝ որ անդն կային, չվերահիսն սոսկ ոգեաց ինչ
բուլլասոց։ Զայնժամ թեւափիլս ոգոն վասն բանս նորոց
առաքի կեսարու և ասէր։ եթէ կամիք իսկեն ձեզ՝ ուրեմ, հա-
նիս ընդ՝ ինքեան՝ քանզի ոսանք և ես զամ կորիսն ուրեմ։ Զնոսն
յոգորանս և կեսարանդին պատրիկ հայ իսկեան երեւ։ զա-
նիկամ թեւափիլոյ և վասն։ ելեալ ասէ վասն ընդեմ
բան լրարիդ։ և ասաս ծանիցուք զիրարանիցարոյդ զորուն։
Լու 'ի զանգիանամ ասիցն 'ի գինուս, հրատանս հա կեսարս
մինչ լանիշանուրաւեն ոգոն 'ի հրապարակ զամիցն։ Լրին
յայնժամ հանդէպ միմեանց բան լրարն ոգոն և վասն։ և ասն
ինչ ոմանապարիք բուլարն ձեռն մեր։ գիտաս վասն 'ի վեր
նոր՝ բուռն ելեալ գոնանք, և լերկիս մաշեցս զայրն վեր-
խարի։ և ապա 'ի վեր ամարձեալ երկրաշարժք ձեւաք իրրև
զլեռնեն ինչ ուռոցի՝ անդրէն խոնարհեցոյց 'ի գետին։ Հայն
տեսիս յապաշ կրեցան ոգոն բազմանիք։ և զանգի հայան
ասիցին՝ մոռուանդ բուլարքն։ ՝՝ և յայնմ ժուռն և առ յա-
՝՝ ռաց (զոր ասեցայ սիրելեաւ ժնոյ) ելեալ առաուն ես հրն-
՝՝ ՝՝ ՝՝

կայա . ոչ կարծիմ՝ ի ձեռն առնդ. այդորիկ վերմանն հա-
ւանեալ բարեբարեաց աղչատասիրա մեռեալ . զի յոտ երեսաց իսկ
կասարեալ՝ ԵՒ գասպե Տաճոյ լեալ Նարա ասեցն՝ ընարեսցի
կայար . մեանեալ զի ասասիեալ էր ցկարգ մի անն, թիրանաց լեան
տանն , ԵՒ ի ձեռն երիտասարդի միոջ ուսեալ լիցի պարտ-
ձեր . և. զի այն ոչա լի ամ եւ անդ էր ի գիսիլ ապար գարծդ՝
մեսասարի եղայց վարդաց գիսանել . և ասե . ոչ՝ այլ էրի.
տասարդ է այն . | Չ. բայեմ այն և ոնդր ընդ տեսանի Հայոց
վարդ կեռասի ի գեսեր . և զարմ Հնարս ի աւանմասեն դար.
ձեաց ինչ ցկամ նդ , և ինչ ոչ շահիցաս . | Չ. սակայն չնիրն
էր ի գասան արքունի , ԵՒ ապատեալ և գարմ միջանկի կոյ.
սեր . և գիրն նարա յոյժ գրեալ և իրանասեալ. վասդի հայց
աստրագոյ ,

| Զ. բայեմ ծանիլ սենեկապան կայսեր ոչ ամ սկրտանայի
դանիանա անուն . ապա բազմ ինչ սեռեալ յանձն մարդոյ կի.
ապաս ընդ գամ կամ արքաւեի ասեց ոսկաստան լիներ զնանի
առաջի կրկեր . | Զրան իրապեի եղև ապամ վարդ , մինարա.
հեալ ընդ մանարին իւր՝ եղ ծանոր յոնցանս ի մի գասեռ.
հոսի , և նա ընկենուլ գնաց ի գրատանայ սեան . | Ասի կայսրն
կարգեալ գրիչ նոր սենեկապան գարիցն ամ ի ընդ գնալ . և
գեսապատրոյ գնա մեռելոյ մեծի գրատարին . և յաւել գրեսա
նոր . | Ինչ որ դժկամանիցուս գնորդդ՝ ասայ զայրագին գնոր.
հրաբերեցս իւր . գնորդ ոսկրանիմ գասայ ես , զի եսաս ի բաց
Հանել զաղանին , և ի սեղն նոր մեռելի գասեսեմ սանին .

որ գասանին գնեալ սենեկապանն գասատել և կրանել .

| Ի նի սանասաց իրրև խարեցաս վարդ գասանանալ ընդ
կայսրն , և յինչն գնանիսի ձգել զինարկապաս ԵՒ՝ . խոս.
ցեալ զգոն կոյսեր՝ կանեցաս յանելանն սրանանել գնա . և
զգա յոյսանաց ամրասայ մեծի Հայ իշխանի , որ և էր Հա.
զարապետ սարքանի և գնեալ նորին գարդ գնարա . | Ոչ.
սեալ գնա՝ ի գեռ կայսեր գնարդոյն սարք՝ գնեցեալ նրա.
սեալ էր ի գրանի , ենն գարդ անդր գոր իրաց ինչ . | Ի գնար.
գնաց կայսրն ի սանասան եղանել արասաբ , և գնանեալ ի
ներքս ցկնարդոյս . զի սակն սարանցն զնարդ . | Ասարդեալ
սարքանաց գնարանն տրքայի՝ նա նշան սրանայն , ԵՒ՝ ի սա.
յանարքել գարեա իմ՝ եկայք ի ներքս . քայլ ի սաս նշանին
շանարեալ գնացին տարքն յերիկնի , և յինչանին գարձել ինչ .
Ոչ. այն իսանանալ գասալ յարգարարեալ սանեալ՝ եկն անդր
և գրարայայ գսերա գնարարդոյ . և քաշարեցեալ գնա՝ գիսեաց
նայոց գնանդ եղեալ ի ներքս ի գրանն . սար և ի յարմանել գնի.
սարաց գնարդ՝ գրուանն նա կայսրն , և խոսարանցին գնա
անդ էին առ առ կրանեալ .

Զ. Եվ այսպիսի միջոցել կայսր առաւել ևս մեծացուցեալ զվասել՝ որոյ ոչն արդեսն էր, զի ոչ զոյր ներ որպէս, և
ետ՝ ամ զաւրս զիւսուս մեղեսուսոյ, ոչ ամենայն հաղա-
յարեալ մեղեսուսոյ՝ ի սրասին՝ ինչեր՝ ի սրոն բերամ.
մինչև ելարարեալ կայ՝ ի թիրակեան քաղաքի ունց, ելեալ
զարաջոն իսր՝ զարքունի հարարարիտասեանն, և հրաման
առեալ՝ ի կայսերէ՝ գնաց և նստաւ ի գահաւորի միամ՝ գրեալ
խասեալ՝ հանդերձ զորոք։ Եվ յետ հետ սարանաւ վարդ
կնաւ զահակից կայսերն, անկեալ առաջակ բիրիտասեանն
բանաց. քանզի ինքն կայսր սիրարեալ էր՝ ի գործ կառա-
վարութեանն, և այսուհետ իր գնեալ՝ ի բերանս ունչն։ որոյ վա-
ղամեալ ետ զոյր ամենայն ինարեալ իւր զահակից. և ոչ սեանալ
զոր այլ յարանար՝ ընարեալ զոյր եղբարն յիրանի զկնամ.
զի զգաստանալ էր նմանասանն և հանանարաց՝ ոչ, և ի նոսանէ
գնա յանի յարդանակ՝ և հաստ բաղա ունչն. ամենն իրի առեալ
սարաս գնա՝ ի հարանակ սաստաց սիրն սանիսաց. և անկեալ
ընդանեն կայսրն միջոցել նոյ. Եվ՝ ի գլաստ վարի, և ան-
ամանեալ իսր զահակից՝ յասար ասան սինեանկասանեն։ յամ
տն։ 866։ և՝ ի թանքն հայոց։ գրեն։

Օգոստ երրորդ լուսաստ սիրասս, առաջել ևս՝ ի խոր խոսեցաս.
և չիարարեալ ազգաց՝ շիրասանել զոյց նախանեանն՝ արար
իւր հանանարն զիշերան սին՝ ի յանաց՝ սեղգաս անան՝ սրա-
գրեալ։ և նարեալ հանդերձ սիրաս ամբոխ յարարանանել։ ի
տոյ կարգալ յայլեալ սեղգս՝ թե՝ սեր հարարաս կայսր սի-
պիտեմք զմիրայել։ և ի հանարանն ասայ եարեալ զվարել
բեր նախատանաց։ Եվ՝ ոչ սրանարի միոյն, այլ երկրորդն սի
ամբաս և սեղգան սիրարանեալ զաստանն ընդ իւրեանս՝ գի-
ամեցին զոյրագրին յաւուրս հանայ սան՝ ի թիրակեան քաղաքն,
և հրամեց. արարին զարարանս և զանոյ։ և կալեալ զարարամ
նաստ հարս ասրեցին՝ ի նոն և սրրեցին։ և ասան գնացեալ սա-
ստան յաւանանին սեղգս։ Եվ՝ այլ հասեալ՝ ի վերայ նոյ զարա-
կանք կայսերն՝ ձերբակալ արարին զնա։ և կապեալ՝ ի շղթայս՝
ասանն՝ ի գաստ։ Եվ կայսրն միջոցել նոյն ետ ընարարս գան
հարկանել զնա իբրև չարարարս։ և ասան հրամայեցաց բրել
զերկանին ոչ սարասոյ։ և հասանեալ զմի գաստակ ձեռանն
նոր։ և առաջաց յարարս։ նանել և զանգանեալ զարան կա-
ստարարեալ։ և հասեալ ետ զանոյ տարաջիր արար։ Եվ՝ ի
յետ ամիսաց զարձեալ զնա վարել։ և կարգեալ նոցա ասանկն
սարարեալ զնա։

Իսկ միջարել կայսր որ քան զոր ասասելոյր՝ ի վարանարա-
նեն։ ասամ՝ զանանն՝ ի թանարանրեանն և յանասանա-
նեն։ և յամ՝ ինասակս զարձս չարարեանն։ որում գրեն՝

սարաւոց զաղբուեմ զանամ յելիլ պիտս ծոմենալ։ միսոն,
գանոյն և ստոցաս բոլոր ուռ դրամն. և յարտամ ընկղմեր
յարդեսուեմ՝ հրամանն տայր զմի գիրատել, զայլ ունն գու-
ռացուցանել, զոյլեր զմեռս հատանել, զայլոց գաս։ ՝ն։
մինչև շնաւ անկարգութեամբ գանիանգամ ոչ ուներաց և թա-
գաւորութեամբ հր։ Ամենքն բոլոր անգամ խրատանին գնա գաս,
տանամ. և նա ծուլն առներ, և ստասելոյր ի բերքն։
Լիսատոնոց գնա և վասիլ բուրամ անգամ, և յանել յան,
գիմեանել գնա։ յարմի զարտացնաչ, կոչեր՝ իուրնեցաս գաղ-
ատանանել գնա։ բայց միտչև եր նոյ ձեռն ի գործ արարեալ,
մեռանեալեր յաշուց հանդերձ վասին մեռեալ առ նա զնչ-
ուան՝ խաղիանելին գնա ի մանգի։ Լու ի ծոցել տուաս-
տաս ծոյն բարձին միտանան ամենեն։ կեցցէ այր մեր վասիլ
ինքնանալ։ և ածեալ նստացին գնա յանեան կայանութեամբ։
և եղեն ինարտեմի անապատանի ի բանանուկ քաղաքն։ զի
ամենն գիտանին գաստաեն նի, և վասիլեալ նին ի ինարտ նորին։
Լու ինքն վասիլ յարն ունար։ և ինքզան արարեալ արբեաց գնամ
ամենայնեանն ի ինարտեամ յանաց։ ի բաց եղարձ գանա-
զարն բանանեամ ասուցաց։ գնատանալոյ։ ինձ՝ քաղաքացեաց
և գնարարանեամ գնանաց։ յուզանացոյ գեմ։ գոյուց։ և
արանաց ի գաս դասս։ և եղ. կարգ յանի։ և եթր նն
ինարտ հաստեաց զարբ կնցի քաղաքանանանեամ իւրաց գնար-
ասկաց։ անձանոյ գեռանանա ինաց իրաւանց և գարասաստա-
նաց։ Ով բուրանեամ հարբ բաստար եկեղեցեաց և վանարեալ
կնա մի նորոյեաց։ և ինս մի գնանանեալ գնանաց։ ա-
ղար և ոչ բոլոր ինչ զարս երկար լինեմ զրեալ։ Լու ամենայն
ծաղկեցոյց գյուղասասան եկեղեցուկան և նստկան քարանկար-
գանեամ, մինչև յիրատն ի տանչ, թեմ ստանաբ գասան նման
նեամ ի կոյաներ յանեանց։

Լուսանոյ թեռն վասի կատանդին կոյար սինկիանանանին
յաստաց բերն ի գլուս իւր ի կոմաբ։ ՃԾ։ երես։ 150։ նամ
131։ զանանչ ենքն սանանաց դարթեամ, յորսամ յայանեցաս-
նոմ՝ թեմ յանանեալոց և թագաւոր յարգն արշանանեանց։ և
գայն արանանաբ ինն յարմարեալ գանեն մեմի կարանանեամ
վասալ։ * Լուսանոյեցաս ուն յանանեամ մարգարանանեն գա-
ս շանոյ թեմ և բաղագամ եղեր հարբ ի և յնաստ ամոց։ գար
ս ուանանեալ էր (մեծն) սանանի սալն եղանեալ։ ստանան.
ս գնալն հարանց կանանանանեամ գանանանեամ։ ար և ինքն
ս եր յարգն և ի ստանի արշանանեանց ॥։ Ով բրբ բիշատա-
գիրաց և գարգանաց հոյոց պատմագրի ուսն։ * և կատարել
ս թեմեալ (ի վասալ) ատրիանն սանանաց ալ՝ նատալ թա-
ս գաստ արանանանի։ Լուսանանան սա ինքն գանանան հայանալ

Լ. ի ։ և հայ.

'ի ցեղ լուսաւորչին՝ հաստատել զվանքս լինել 'ի մեր կողմանս
սրբակոծնի ։ փիսի դնելոյ 'ի հոր կողմանս ։ Լ. յլ սաղմիկն
է ։ ՃԾ ։ և սամուել երեց գնեն զնա 'ի տարանեալ 'ի գերդն թագայ ։
Լ. յս յարութիւնն անչեան կալոյ՝ ի զուարճանի ընծայել փոսոյ՝
ոչ երբ 'ի գլուխ երեալ 'ի նմա սիրապէս ։ այլ երբ պատակեր
զուարճանեցուցն ։ հաշուելով զերեսքսաներեք յիւրեն ամն 'ի պա-
գարելոյ իշխանուն երգոյ թաւրեն էրեն սահակայ՝ յմ մեծին
վահանայ մամիկոնեի՝ և եղեալ որ վարդայ ։ յամի ՌՌ . 5 . 5 .
մինչև ցամն ։ 867 ։ յորում նեսաս կոյսեր այս վասիլ որ-
շուկանի ։

868 ՅԵ Ղ. Լսդ՝ 'ի թագրել անդ վասիլ՝ անպեհացուել նոր 'ի փա-
հանայ եպիսկոպոսէ նիկիոյ ։ կոմ ի վարդանայ յեկեղեցին սարա-
նոյ ։ թէ բարգաւանեալ թոռդիր եին արշակունի թագաւոր
'ի հոյս ։ առաքեաց հրամայական զնիկոսաս ոմանս առ մեծն
ասոս բարգաւանեալ իշխան իշխանաց՝ հանդերձ բազում պար-
գևաք ։ և խնդրեաց ընդունել 'ի նմանէ զթագ ։ և ելոյց
առ նա թագ փառաւոր յոյժ ։ որում և հրկին զանգեալ վան-
ք կայսեր՝ սեր մեծ եղեալ առ աղան և առ նոսա հոյս ։ Լ. զա-
քեաց ապա և զայլ գեսպան նիկիդեմոս անուն ասա աղան
հանդերձ թղթովք ։ յորում հրէր զնա ոմիրեալ երդն ։ և եդ
դպրն սիրոյ և բարեկամութեան ընդ նմա ։ Օ յոյսոսիկ զյի-
նարդսն ի հին պատմութեան հայոց ։ և հիմ ոչ երեսի՝ ա-
նուսալ 'ի պատմութիւն շարկեալ բազմաստուանաց ։ որ էր վկայ
ոչ ամենասաստ եղելոցն ։

Լ. յս վասիլ հրայր ծնուն զբրս երդին ։ և տուգ զոն յԵծպաշ-
ատ թագ և յիմաստասութեան ։ զանոյշանկին կանեաց հուսանդին ։
և որոյ իւր գահանից ։ այլ նա փութալ վարանեցաւ 'ի
հասանի մանկութեան՝ իւր երեքտասան ամաց ։ զերկրորդն կո-
նեաց լեռն ։ և սա անամանեցաւ խնամատարէր՝ կամ խնամատուն ։
և եղև յաջորդ յինքնակալսն ։ զերդն հրայոյ աղբերատոր ։
և զքրն հաստատեաց ։ զոր եդ 'ի հրդ եկեղեցական ։ այլ և
նոր յեռոյ տարարիսդ ։ Լ. զմանկս ծնուն և զբրս գրեցեալ ։
զոր զանոնն ընծայեալ ոչ եդ 'ի հուսատան 'ի վանս երդ-
բատեղն հրէրեանոյ ։ Լ. զ զանոն զբատերբ ետ նիկարել հան-
կերդ իւրև և թագաւորեաց 'ի սենեկի միւսմ յաստարանոն
մեծ ։ զոր հանգեաց արանելի յորինսանուն առ արքունի
պարարտոյ ։

Սա և յիմաստութեան մեծին գտաւ գերագոյն ։ և ունանելիք
զուսանելոյ ։ ոչ յայտ ասնեն և զյուսանք գեղեցիկ խրա-
տոյ իւրոյ ։ 'ի վաղ ասն և մեր հանուրսոս գրելու բանից ։
զոր ամենայն արքայ իւրոյմ ընկալեալ ի խնամատարի ։ Սա եղոյ-
լինել և գոյացուցու յանոյ ընարանոր 'ի սայգ պատ-

ամենայն մեծաւորք ազգին Հայոց ի փարան հայր բարեբեր
ի Նանն Հիմի ի բնչուտ սին Հայոց ի փարան հայր բարեբեր
ասեն՝ Հզօր զօրութեամբ։ Եւ ելք կարգեալ վերակոչեալ Հաշտանեալ
սա թիւնամանեալ Հ յոյնս սատանայ վերակոչեալ ի կայսրն բաղամ
ասպատանայ Հ արքաւեալ ի սահմանս նոր՝ ոն զեալ էր զերեն
ի Հրան ալ ի Հրան ալ ի Հրան ալ ի Հրան ալ ի Հրան ալ
մի ասպատանայ, ցաղ, փոստանեալ նոր թեմ սոր թամ զաղաղ ի վանք
Եւ Հրան սոր ասպատանայ ի կայսրն ի Հրան ալ ի Հրան ալ
Նին սա ասպատանայ ի կայսրն ի Հրան ալ ի Հրան ալ ի Հրան ալ
խոսեցեալ ի սոսա Հարկ Հ ի Հրան ալ ի Հրան ալ ի Հրան ալ

զերբ մեղանչեալքն

Եւ ասեն՝ սոր ասպատանայ կիրաշանայ կիսամ ասա, սոր
ասպատանայ բարեբեր՝ փրկարկեալ ասասն, ասի քաղաքին սոր.
ընկեալ՝ սոր Հ ասի սոր սոր ասպատանայ, սոր բարեբեր Հ զ.
ասասն սոր Հ ասի սոր սոր ասպատանայ ի կայսրն բամ ինասա զոր.
ասասն սոր. սոր սոր ասասն սոր ասպատանայ ի կայսրն բամ ինասա զոր.
ծեալ սոր ի սահմանս յանոց։ Եւ բամ սահմանան Հ զեալ.
ընկեալ էր սոր սոր։ Եւ թեմ սոր ասպատանայ ի կայսրն բամ.
գեմ նոր, բամ բամ ասպատանայ զաղաղ, Հ ի Հրան նոր սա.
Նեալ զնոս։ Եւ սոս կամ զեալ վասն սոր սոր սոր, սոր սոր.
ասասն սոր սոր ասպատանայ ի կայսրն բամ ինասա զոր։ Եւ եղեալ ի սոր սոր սոր կիսամ
սոր ասասն սոր սոր ասպատանայ ի սահմանս կայսրն սոր սոր սոր ի սոր սոր
զերեալ սոր Հ սոր։ Եւ սոս զեալ սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր
Եւ գունդ ի սահմանս սոր սոր Հայոց Հ սոր սոր Հայոց
սոր Հայոց զարանալ սոր սոր սոր, սոր սոր սոր։ Եւ սոր սոր
սոր Հ զեալ բամ՝ զարանալ Հ զեալ։ Եւ սոր սոր սոր սոր սոր
մեն սոր Հայկական գնդիկ Հ սոնաց ի սոր սոր սոր սոր
սոր սոր ի սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր
սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր
սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր
սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր
սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր սոր

զ սոր սոր

871

[illegible]

ի կոստանդինուպոլիս՝ հանդերձ բազում առատութեամբ։ Չեռեալ
վասն դպրոցին հիւսուածոյ՝ նոցա ի ինքնութենէն։ և մասունս
զոհուելոյն առ ոտս մի ոմանք յաղթեալք՝ զոր իբրև զգոմ հրա-
նոյց համարեցան։ Լուսաւոր և այլ ինչ կայր գրեալ զգրածս
վասնի։ թագս ասա ես լսա համարձակի։ զի մի երևեսցուք ի.

Վասն սատանայի արտաքս հանելոյ զմի ինչ ի սատանայէ
առեալն։ իբրև մի ոմն վասնի կայսրն բազմութեամբ սատանայի ինչ
ունէր զոր յանձնեալ էր նմա ի սատանայէ՝ ոչ էր հա-
ճեալ զնա վասն պատրանաց։ զի ոչ միայն բռնութիւն էր
նոսանց զոր յանձնան, այլև զի արգելաւ իր հերձուածս ի
մէջ եկեղեցւոյ՝ և յայտնս և ի գաղտնի։ ոչ ինչ ուրեք ի գլ. Ի.
ասա ի ինքեանս իւրում՝ յերկրորդ առար սոսա ընկեալ զնա
յանձնաց, և գաղթոյց անդրէն վերանելոյն ի նոցանէ։ ընդ-
որ ուրախ եղև բազմագոյն ժողովուրդ քաղաքին։ ոչ ասա
հրամանաւ ուղղմանն պատրի դուռնեաց սեանցդ սա հա-
ղիւր և երկու հեղգասեաց ի կուռնդիսուսոյն ի սա.
ծարի սոյն ուրեքայ։ որ և ասէ ս ի թերորդ. ընդ-
ուր յաւարտիցայ ինքեան կայսր յեռ ինքն ընտրեաց՝ ի բարձ
ի.բայց ելին ամ դաւանանութիւնն և դաղանի հնարք և նա.
ուակաց գործք գնաց, յորդորեաց ժողովն ոչիւ՝ ինչ բնդրել
զնեղութիւն մի այնչափ գործոց իւրոց։ ասի զի ամենի ուրեանի
ինչի մնալ ի հաղորդութիւն նեղելոցդ։ բայց իրրև ընդուան
դառաս նա, դասաւորեաց հերձեալն զնա հնգեր ժողով
վասն։ և ի գրեն զդասս նոցանց՝ ի խոցեն զդրեն յանհաւ.
ատիս դիրքն։ այլև նասուն սրբոյ զգրուածս ինչ ի՝ զգա
նեանս թեզ յորմեալ էր ի դիմաց այլեալ անձանց՝ բան.
սարկու մնեալ ի մէջ եկեղեցւոյ։ և ապա աքսորեցին զնա
հրամանաւ կայսրն։ զմամ երկար են բանք։ ։ Նոյա ժողով
վերատին հաւատոցեալս յորդորեցի զասակերեալս։ և զասս.
պարտեցան զասակերամարտքն։

Զասանի։ Զամ։ Զամ։ Զամ

մէջ 'ի զօրսն սրբոյն տրդատայ արքայի Հայոց մեծաց ։ և զայս
յորժամ ԺԲ ամի Զաքարիայ կաթողիկոսի՝ յետոյ 'ի վերջ և ապա
(1) յաղագս թագաւորութեանն ։ Իսկ 'ի Հռոմայեցւոց 'ի Հայոցն քաղաքի՝ գրեաց
մի ոք , թէ սա Հանդերձեալ է ծնանել որդի մի մեծ գլխաւոր ա-
նուն , որ ունի եղանել 'ի գահ թագաւորութեան Հայոց , և
թէ՝ ամենեցուն է զարմանալի և զգուշալի գործ , զորոյ վասն
ասացաւ եւ յետոյ 'ի մէջ Հայոց ։ Իսկ զայն նշանակեալ առնէ , զի
է մեծազգն որ յառաջագոյն 'ի մէջ Հայոց , եհան թագաւորութեան
Հայաստանեայց 'ի Հռոմայեցւոց առեալ նորին պատիւ և
կոչ իւր Խոստովան , և պարգեւս իւր պատուականս , լանջ , ապա-
րանս և սանձակալս ։ զի թագաւորութիւն [illegible]
[illegible] անուանեալ՝ [illegible] ։

Իսկ՝ զայսպիսի [illegible] ա-
ռաջնորդութեան՝ [illegible] ձեռամբ Թէ-
ոփանայ [illegible] բազում , որ էր [illegible]
այնպիսին ։ Այս [illegible] մեծագոյնս , [illegible]
թագաւորելու զնա Հայոց՝ [illegible] , թէ զոր 'ի
[illegible] , [illegible]
[illegible] 'ի վեր թագաւորութեանց , և
[illegible] , [illegible] և
[illegible] , [illegible]
բազմացեալ և քաղաքական [illegible] հրաց ։

Յայնժամ [illegible] զօրավարաց զմե-
ծամեծս առ [illegible] 'ի [illegible] ։ զի [illegible]
թիւն ։ [illegible] 'ի
մի թագաւորեալ' [illegible] և 'ի վեր [illegible]
[illegible] ։ բայց [illegible] որ [illegible]
է ։ Շարժեալ վասն [illegible] և [illegible] Հա-
[illegible] , [illegible]
[illegible] և [illegible] 'ի [illegible] ։
Իսկ նա [illegible] , և [illegible] , [illegible]
[illegible] 'ի Շիրակաւան [illegible]
[illegible] ։ [illegible] թէ [illegible]
[illegible] 'ի մէջ [illegible] ։ և [illegible] թէ
[illegible] և [illegible]
[illegible] 'ի Հայս ։ և [illegible] թէ [illegible] 'ի [illegible]
[illegible] , որք են 'ի մանկութեան , [illegible] են 'ի վերայ
թագաւորութիւնն ։ և [illegible] ։

879 ՇԻԸ [illegible] ԺԲ [illegible] ։ և
[illegible] , [illegible]
[illegible] , [illegible]
[illegible] ։ և [illegible]

քեաց

քեզաց բանիւ՝ զի ի հռովմ առ յովհաննէս պապ գեսպան ընդ-
թեսալոնիս սանապարհաս ղայլ՝ սենեկապետ · և պատրաստեալ ա-
ռեալ զհաստատեալն՝ հաստատակամս վերստին յանձնեալ սրտա-
բիւրգեան ամն ութն · կամ ինն · և միաստեղամ կայսի հերձ-
ուած ի մեջ եկեղեցւոյ · Լոս թեսիս բարբարոս ի յուսոյ
ընդդեմ կայսին ուրս · այլ յետ ելեալոց ի պատասի կայսն ընդ-
հան · և ի գրելն ձայնասարն նի յաւելին և ասել ոմանք
ի յոյս մասենագրաց · թեզնա գարձուցեալ էին զազգն հայ-
ոց ի մայրաքաղաքն յունաց · զայլ ասային գուցի
պատճառաս առեալ ի գրելոյ անաի նի թեզելի առ հոյս · Ցաս-
զաքարիս կենդիս և սա ալան · յոյսքարելով զն ընդունել զայլ
ժամանն քաղկեդոնի · և բառնալ ի միջոց զիսպաղոց բաժան-
մանն · Արսին և իսկ յանդգնեաց յետ վատաց ի պատրիարք-
գահն ոսեփանոս հռչակաւոր լեռնի կայսեր · այն է ՀԺԴ արդ
վասն · այր խաղաղարար և հեզահամբաւ · և սա զարիա-
կան սեր կալաւ ի քահանայապետին հռովմայ · և առ վաղբ
մի հանդարտեցոյց զաղմուկ եկեղեցւոյն լուեաց · Լ՝ այլ մեք
դարձեալ ի կարգ պատմութեան ծին հոյոց նախ քան զվախ-
ճանիլ վասն կայսեր ·

Գ · Լ Ս Ի Ա · Գ ·

Յաղթեալ հանեան զարիս · և կենդանի գերեցին երիտասարդն ·
և ինքեանք զարիոյ առաքին · և մահ ն նոր ·

Յ՝ վերջն Լուսաւորչ. Եզ · 2 · Սամուել · Գիրք · Բ արքա · Ա՝ արքա 27

Զ՝ զարիոյ զաքարիայ կաթուղիկոսի՝ ի հայրապետութեան · ԺՍ · և ամիս իրգ · 8 · ի գահին քաղաքի · Ուրմիանեցոյ · և յաջորդեաց ի աթոռն նոր ի նմին յաղագի հաւանութեան աշուոյ՝ սոր գեսրգ երկրորդ ի գաւառաց · ի յանելոյն · 13 · ոչ զգաստ և զանարգի՝ մեռաւ ի սան կենդիսորոյն · զի և ուղիղ միրուքն և բարեպաշտ կարգաւ յանմոռնալ խնամեր գժուարաւ դրն · Որոց ոս և թառգի մի առ յովհաննես պատրիարգ ասուաց ի մի ծիսոց նոցա · և թե՝ չի պատ իսնրաւն առնել զիսուէր սնդ պատարագին՝ զոր հարոյ էին սկսեալ · և այլ ինչ բաղում · բայց այս թուցի լեռն նոմ ընդունելի ·

Դեսանոյ ասասայ իշխանաց իշխանի · ինն ազգ հայոց ի բար-
ուոր վիճակի հառաջաբերեալ յանդարձս վայելն ի հանանաւ-
ասալ զերկրագեալ կիրճիկի · ի նոմն և ասմիասոյգ իւր առ-
հասարակ զարդարեալ են բարեպաշտութիւն · և զգաստութիւն իւր
արիութիւն · և ամբիոն ցնծան յերջանկաբար ինն կնոնս ի ինա-

մանք խրատք, սարսուռ լինիր յայտ, և ասի՝ նեցուն յանմի ձեռն
մատուցանիցի՝ զանազան հաճելեաց, ծերոց իրրև իբրոց
հարց զանձն որպիսարար ընծայիցի, և երիտասարդաց իբրև
հայր բարի գովի և հոգ տայանելով. Այս ի վերայ այսր նամի
սիրելի բարեձեւաւոր և իմաստուն կուռաւորիկ զանն, մինչև
նամ սարդաց հրամանել զՀայաստան՝ մի սանելոյ զանիրսիոն ի-
նան, և ամենայն իսկ յանկաւ սեանանկ զնա՝ հեռասարաց և
մերձաւորաց. Զանկայր նուռ վասիլ ինքնակալ կայսր աեսա-
նել զնա, և խօսիլ նմա, և բերկրիլ նոքա, զի կարի ինն
աբանելի էր քաղաքավարուն՝ ոչ, և մարդասէր յոյժ հնամ-
ծանելոյ նի. Հանճարով գրագ՝ նի, և յանմի սիրաւորեալ
յաղթանակ ազատ նի յամ մրցումս ուսանելոցս. մինչև
յամենեցուն կարիլ մեծ.

Հայոցիսեաց ասի յարգասիս լեալ նախարարացն Հայոց
և կամենալիսին իսկ, խորհուրդ արարին՝ ի մէջ իսրուսց
թագեցասանել զաշտ՝ ի վերայ ազգին. Այս ասա՝ ի ձեռն
ասորեանն լինել որդայ շեխեայ ծանաւցին ամիրապետին
գլուսն իսլանայ. և բազմ թանսանանաց ազաւեցին զնա կա-
ստարել զմնիկր իսրեանց, խոստանալով՝ կայ և մնալ հաստա-
ատուն ի հնազանդսն նոր առաւել քան զառաջինն. և այ լինիր
պատասեցուցանել իրրեր զՀային ազգսին.

Ֆ. Այս խնդիր նախարարացն յոժարութիւն ընկալաւ
ամիրապետն. զի և ինքն լսեալ զմեծասանէ և զպատանի ազգ-
ոյդ, կամէր մեծացուցանել զնա. սին իրն վրայիցի ուսանաց
առ նա թագ արքային. ընդ նմին և զայլ թեզիրսկան զչեսոս
և զարդ, զնոս և զերիվարս, և ոչ զարդեաս մեծամեծս.
Այս առեալ երեր սատիկանն յիսկ՝ ի քաղաքն անի՝ որ՝ ի
հիրակ գուսառի. և եկեալ զթագն՝ ի գլխոյն աշուայ՝ զարդ-
ունաց գնոս թագաւորական զարդուս յաղարանս նարուն. Որ
եկեալ և մեծի Հայրապետին գեորգեայ՝ առեալ ասարս գնոս
հանդերձ մեծամեծաց յեկեղեցին. և անդ արկեալ գնա,
և եղեալ թագաւոր Հայոց՝ յամի Տեր 885. և՝ ի թուականութեան
Հայոց ՅԼԴ. Այս լսեալ կայսերս վասիլ՝ սարսուռ եղև յոյժ.
և ինքն ևս առաքեաց նոքա թագ պատանական և զարդս մե-
ծագին՝ հանդերձեալ գնա արժանի այնմ պատուոյ. և ետ
նոսա զնմա անանանս պատուոյ իշխանաց՝ որ՝ ի թագաւո-
ր յամաց. և սրբի սրբի գնոս անանանեաց. կամէր ևս
և այլ բազմ մեծարանս առնել՝ եթէ չէր ժամանեալ նոքա
հրամանք մեծ կոչեալ յոչ ասի՝ սրամ և յոյսդիցս սրբի նի
իմաստասին լինի՝ որ և իմաստասէր ասի՝ ի սա ևս բազմ
մեծարանս և սէր ելոյցս առ աստս.

Զ՝ զ՝ ի պատանի ազատոյ յերկիցս ինքնակալաւեց, առասել

զօրացեալ նոր տեսութեամբ զիմաստասէրս կարգ թագաւորին Հայոց
հարեալ պաշտօնացոյց, ասելով մեզ՝ եւ նմանք ի Հայս
զքեզ՝ զիմաստասէրս ի աշխարհական աստուածս. զի մեզ՝ Հանդերձեալս,
զի զամուսնացեալս զարդս, եւ զի պատանեկիս գուսան. զի խրախ-
ճանաց ատենակոչս, եւ զի գուսանս արանց. զի զիմաստասէրս մարդկան
մարդիս, եւ զի մեզ Հանդերձիս. ի ներքոյ եւ ի արտաքոյ. |։ զ։ զարդս
եւ զքեզ երկրի զարդս շինեալեալ գաղ-
ջաց, զարդարաց, տաճարաց եւ տանց. եւ գրեալեալ զամ երկրի
Հայոց ցոյց բարեաց, եւ զամարդոցդ մեղաւոր. եւ ոչ եղեալ
ուրեք զարդարի եւ անզարդ, այլ զամենեսեան զարդս ի գործ,
եւ Հանել պտուղ առատս եւ անթառամ։ |։ զարդ մեծն է, եւ ոչ
աւելոյ մարդկանն ընդեանդիս, ոչ արար ինքն բնաւ ինչ այն-
պիսի, զինն Հայոց, որ չինեալ Հանդերձ յոյս ամենեսեանն իւրոցն եւ
օտարաց։ |։ զոչ զանեալս թագաւորաց ի մեր սրբոյն եւ զաղագաւ
բարեգործութեան, զոր ի մեր սրբոյնս ի զեղեցեան գեղոյ զինեալ
յերկրի ելանելոցդ արդարոց Հայոց։

Զնոս բարեսէր բարեկարգաբար վարեցուցանելոյ զաշխարհս
Հայոց՝ Տիրն Երկրի ոգոյ եւ ի նոցանեան հիւսեալոյ ի բազմաճեռ
ազգաց՝ ազգաց, զոր բնակեալ էին առ լեռամբք կոյս-
սոս։ եւ Հնազանդեցեալ զնոսա ընդ իւրեւ։ |։ զնոս ժողովս
բնակիցս գուսանաց, եւ զերգս զանազան մարդկեղ ասան
տնին Հայոց՝ զգաստաբեր եւ զ մարդասիրաբանք հանդերձեալս,
եղեալս նոցա ներգոյս եւ կոչեալս։ եւ առաջնորդս եւ իշխանս։
|։ ոտս զ՝ մեծ իմաստասէրս եւ զ՝ իշխանս այլեւայլ ազգաց։ ի
զուցեալոյ յամենեցունց փառաւորեալս։

Գ։ |։ Ոչ ինեալ հարուստս գրիգոր դիրենիկ արդարեալ՝ ինչսի 386
փառաց բանիս՝ զի՝ զաղագս կարգեալս եւ զարարեալս՝ ոչ ասաս ան.
հնարեալ զուցանել զինքն հանս, զ՝ կամի՝ ամենեն իւրոց զնա.
լոյ։ նասն յայուցեալ ինչսին ի մեր աստիճանակից գաս.
ատանց մերոց եւ զարդմանաց, ուր տիրեին ոչ ազգեալ։ բը.
նեալս ի մեզ նմ։ եւ հնամանեալ զնոս զ՝ իւրեւ։ |։ Եւ այս գործ
գրիգորի ինքին ինչ զարարեալ իշխանաց աշխարհացն, որ
էին ի կողմանս յայնմանիկ, որոյին զ՝ նա։ եւ ի ներկայս ար.
ատաբատ հնազանդութեամբ յուցանեն նմա առ երկիրս, բազ.
մի՝ ի ներքուստ իւրոցին ընդ ի մեզ նմ։ եւ արարեալ սար.
անին հնարիւք ինչ ոգանանել զնա։

Զ՝, զոր իւրն. զինչ եւնչ զրիգորի յուսալոյ ասելոյ զնոս՝ ի
կողմանս գաւառանին հիւսոյ, ինչսան տեղւոյն գիտելոյ՝ թե
գալ նոս առ ինքն, թագաւոր գալոյ ի Տաճանէ ի տեղւոյ արդ.
ի խորհուրդս ոչ գիտեալանելոյ։ |։ զ յորժամ էին առ նա գրիգոր
յանդգնելոյն յոյս գալոյ զնոսն ի ներկանց կողմանն՝ զնոսն
ի մեզ նմ, եւ ոչ ոչ ասելոյն զնա։ Զոր լուեալ արդ՝ զի՝

Աշոտոյ՝ առ գ ամ եւ կէս ։ եւ թաղեցաւ զերեզմանին նոր 'ի Դարոյնս
գաւառին իւրում 'ի ննջեցելոց Հայոց իշխանաց ։ եւ յետ նորա պարագլխութեան
Սմբատայ նորա ։

687 Ի նոյն ամի եւ ի նոյն ժամու Թէոդորոս աշխարհի Աշոտոյ Լեւոն
ՃԼԶ զօրավարն Յուստինիանոսի յարձակեցաւ յԱրեւելեան յաշխարհն Հայաստանեայց
իշխանութեան զգնդապետս իւր ։ Իսկ զօրագլուխ յունացն պատերազմաւ
նոր եկեալ զօրացն ասպատակ Եկեղեաց Թէոդորոս ասորւոց
ազգակցի աւերեալ եւ Վիրս եւ Աղուանս ։ որոց եղեն աւերա-
կան երկիր եղեալ իւր , աւար , առնեալ , եւ գերի 'ի Յոյնս
եկեալ , այլ մեծամեծս եւ քաջ ծիրանիս ։ Իսկ մինչ նոքա
տիրեցին գիւղից մեծամեծ զօրաւոր աշխարհին Աշոտոյ ,
առնելով զամենեսին 'ի Տփղիս եւ 'ի միակնակ վանս՝ եկեալ յայլոց
Հոնաց կոտորակեաց կէսօք , փախեաւ ի յաշխարհն նախա-
րարացն զօրաց ։ Իսկ մեծ 'ի պատերազմ Հայոց իւր աշխարհն մեծ-
ամեն աւերածութիւն յաշխարհաւ , զոր շարադրեաց նա նախատ
պարծանօք , եւ այլ ամս թագաւորեաց նա 'ի Հայս Յուստինիանոս
ամբարշտութեան խոստմունքն նոր աշխարհ ։ այլ աւերեալ աշխարհն
մինչեւ ցԹէ Հայերէն թագաւորեաց , ի այնր գրոց յետ ընտիր եւ
յարուց , եւ մնացորդաց նոցա , Թագաւորեաց զայն 'ի Հայս բաղ-
դատ ։ որոյ շինութեան մահաբերական մարտ նոր , ով զեր 'ի
յերկրագործեալս մրրկաւ ։

Յետ այսորիկ վախճանեցաւ եւ ինքն Լեւոն սպարապետ իշխա-
նութիւն կալեալ , եւ պարագլխութիւն զիշխանութիւն նոր եղբայր նո-
րին Աշոտ Բագրատունի , և այլ նախարարութիւնք եւ խաղաղութիւնք ,
ս բարեկարգութեամբ եւ երկիւղածութեան (ՃԲ տարիս յաջորդեալ կա-
ս Թագաւորաց) ։ եւ ապա յետ զինուն զնոյն պատարագելով զնէ
:: Հայրենին տրամ իւրոյ ն ։

688 Ի ամին ժամանակի անդամ խաղաղութեան 'ի մէջ իշխանացն Հա-
ՃԼԷ յաստանեայց ։ եւ սպասն մարտիցն ՃԲ միութեամբ , եւ զծողովուրդն
աշխատանքս ցաւագին յաղթող ։ Իսկ յայնժամ նախարարա-
կանն Հայոց Սպասոյ եղբօր Աշոտոյ զոր իշխան գնաց 'ի կալուածս
յերկնային՝ մէջ 'ի պատերազմին ՃԲ ամ , այլ 'ի խաղաղութեան
ամս ։ ով եւ արդար իսկ ։ Իսկ երկրորդեալ Թէ զայնպէս պարգեւեալ
պատասխանեալ նոր իմաստուն էին , Եկաց անդ առ Յոհ մի ։ եւ զնո-
րոց մնայքն իւր ամպարան , եւ սերտ ընդհանուր գորոց ։

Մինչդեռ 'ի վախճանի էր ամս , աշխատութեամբ 'ի Թէոդորոս
Աշոտոյ աղօթից կաթողիկոս ։ եւ ամենայն երկիր սրտի Թագաւորին
նորա , որ մխիթարութեամբ եւ փրկութեամբ Յովհաննէս , եւ նոյնպէս
մեծագործութեան նոցա , զամենեցուն զոր բարերար 'ի Հայոց եւ 'ի
Վրաց՝ խաղաղ 'ի մէջ նոցա ։ եւ նախանձեալ Հայրապետին զնա , եւ
յետ նորա 'ի թերթն ամ , որ 'ի Հայոց Վրաց կոչեցաւ կամա-
ւորեալ կամ կամաւորեալ ։ ՃԻ է' երեք ամս ։

Լուսաւորիչ

Ը. Իսկ զայս ասացեալս Հայոց յետ ոչ ընդունելոյ և հաստատելոյ զնոսա
Ս. Յոհան խորհուրդ գիտեալ՝ ի կարմրոտս փոյտն Հայոց
ի գնալն Հայոց, ասեալ. Ով դու, զի զանազանի կամ մերձ ի հաւատս
զգուստս՝ հանդերձ ընդունելոյ. և եկեալ՝ ի սեղանոյն՝ ի սեղանոյն
գնոյց անտի ի կուսանաբերն զոչս ի յարգանս լեալոյ նոցա
ի հոգեւորաց արդարոց վասն զի արդարոց նոցա
պարծեցուցանեն կոչեալ. և զարմանալոյս ի հոգեւոր
գնա. Եւ քանի յայնմ ծիլի պատարագաւ ունելոյ լեալ ի բոլոր
արարածս՝ ի յարդարել լեալոյ զարս անչափելոյ ինքն. Ք.
գնան ելեալ՝ սա առ նոսա զանազանի հանդերձ զարդս՝ և ինքն
զարդ արարեալ ի բոլոր աստուածոյն գնդասան յոգ իւր.

Իսկ ի-զարդի հրամանաւ լեալոյ գնացեալ՝ ի պատարագաւ հան-
դերձ զարդս՝ զանազան՝ ի մէջ բուսաբուսեալ՝ որպէս բոլոր՝ բարձեալ.
բոլոր յետոյ՝ ի խորհրդել յուսալոյն զարդսն՝ և ասա ի գնա.
խուսաւ գարձան. և ապա գնացեալ՝ ի գարդն Հայոց՝ ժողովեալ
բանն մի ապա. և ելեալ՝ ի մէջ գնացեալ գասան. որ երբեմն էր
ուսուցարարաւն լինելոյ գնացեալ՝ յաղթ Հայոց, մերձ՝ ի աստուծոյն
զնացեալ՝ յերկիր բերդի և արգասանդաւոր, լինելոյ անդ
զարեալ յանուն ապասոյ. ապա ելեալ բարձեալ՝ ի Հայոց քան.
կեալոյն անդ. և. ի սոսկալ ժամի բրան անկեալ ապա մարգարէին
և զի ապա երկիրս էր ի խրատանի յանուն. կայարն լեալ կա.
ցեալ զանազանի գնացեալ գասանաբեր. և զարմանալոյ էր արդարոյ
կարգեալոյ. ի գան աստուածաբերն. Եւ յայնմ հետ մեղանի
իւրոյնք Հայոցկան զարդս հերետիկոսից՝ ի բոլոր մերոյս ինչս գնալոյ.
Հոն իւր. զար և լինի ինքնանեալ երբեմն զի ի գրեալոյս զարդ.
վարոյց՝ ի բարեսարեալ և զարդս Հայոց՝ զոր ելեալ ընդ ի մեզ
գանալոյն, որ եղև ի բոլոր լեալոյ յաստուծոյ գնացեալ սեր.
գեալոյ ժեռոյ կարգեալ արդարոյ լինելոյ. ոչ է սեռանալ. Երբ.

613 · Թուականն 480 · Եւ ի յայլ մատենագրութիւն.

Գրիգոր Պարթև.

Ի. Գրիգոր ապաստ արարեալ՝ ի գարդանի Եղեալ՝ ի մեզ
ի գերեալ գնացեալ՝ ի սեղանի. որ գարդարեալ ապաստանեալ կոչի. ի.
ամենայնայն չիր սեղանի մեծ. և կոչեալ անդ ապա ինքն գրեալոյ
գրեալոյ. ի գիրս Հայոց՝ խաստանանեալոյս նոցա. և ասեալ՝ ի Տեառնէ
գրեալոյն ինքնակոչ խորհրդոյ Հայոցդ գանեալ՝ ի մեզ ապաստ գրեալ
ոչ՝ Մինչև ինքնակոչ էր, ասա քարոյ բարեալ մի գրանեալ
գարձեալոյ և՝ ի ամենայն, գերեալոյն և՝ ի մեռելոյն, ի գի.
ամենայնայն և. յաղթանանալոյ և. եռանալ զայլ բարձեալ՝ ի մեռա
Հայրապետանն գրեալ ապաստարարեալ և գրեալ ապարանեալ յաղթալոյ Հոգ.
ալոյ իւրոյ. Եւ. ապա ասեալ զարձեալ՝ ի Հայրապետանն՝ ա.
ամենայնայն գնալոյն իւր՝ ի մեռա ոչ՝ ի Հաստատի եռանանալոյ և
ի ամենայ. գիտալոյ գերեալանալ ասեալ. իրեն. և՝ ի թեռանալոյ
ասեալ. Է. ընդ ասեալ արարեալ՝ ի մէջ Հայոց ասեալ. բեր. և

ասիան իբր · Ղ · զբաժն աեւ 'ի մխիթարեան ծանօթութեան այսր յոր-
դորդ դրոց · Ծ · (1) ·

Ապրեալ ասրս տնան զանարին նոր մեծաս յուսարկաւորսն՝ բերին 'ի Լեռնիսիսա քաղաքն բազաւան · Եւ այս յոսարը-
կուսարանին նոր Կանոնիսասոյ Եկն յոյժ · զի գրեթէ ամ՝ նա-
խարարքն ի զորբ նոց · և զարքն արքասնի · և Եղիսասնք · ի
կղերիկասանք և կրօնասարքն հաւարասարք · ի ոչ բուսմեաբ
մնարդիսն ուղղիկ ելին դարասաց նոր · Ի սրս և երեք արդիք
արքայի՝ դասիքն · սահակ և շարաւ · և ամենասնիք և ազ-
գայնիք · բաց 'ի ամբասաց յերկիր արքայի · և յորա-
սոց եղարքն նոր · զի սմբատ դեռ 'ի կոդմանս գասարաց էր ·
և արասս 'ի զաւասն վանասնիսն ·

Լոյս աշասց բարեսամ էն գարնբ · զորս ընդարձակ գրեալ է
Լասինս բասգրասասնաց · Իսկ յայնմանեսն կարեսորիկս Հոմա-
ասարն ասասիս · Ի սրսամ և գրէ 'ի Լասուսրասանսն խրատ ·
Ասն քան զմեզ ասէ շարունս բասգրասանաց ի զրասն տա-
մանի պասուիրդն գրեալ գրասմեալ է զնարայն գարնոյ և
գնացեալ և խոնարհեալ և մեղսարանաց և զինանեալ և խոսարասսն
հանդէս և · Ասասէ քան զայս գրէ սարեալ 'ի սիասանին
խասեալ զաշասոյ և զինարանայն հարոյ · Ի Լեռ զի սասիքն 'ի
մեռին զայս սրասանարքս , թեարն գասանեալ 'ի կարասասաց
մեռին սա ընդ գանեասիկ ամենս այսր ասասոյ , և իշխա-
նաց եղեալց յանմ 'ի մին ·

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա Ն

Գարեր Եկեղեաց սմբասայ առաքեալ · և Խուսեցեր
ընդ յարեալ ոգեաց ·

Բս եղև իբրև հիսան ամաց մինչև սարքայ-
ին · աշասայ սու սմբասա սրդի նոր յանս զուսաս-
բաց , եր նան վերասասուս սրասայի կաղանաց զարա-
երիսան գմասակ և զանաս , սրք էին եղբարք 'ի սասանին գլն-
ամենաց · ի ինքն փասեացեալ էր սնասի , և էին 'ի շրասակ
գասաս · 'ի բաղարն իսր եղասգասարս , սրն է շիրասիասան ·
Լասաս ընդասանալ գնասեալ մեծի հայրարասիսն գնարգեալ
միմեանս սրս բասգրասանեալ · և , սրդարեալ զնս կաղ-
ասնասարս , և հնգ սասնիլ հին · զի նանս էրանն թասգրասանել
'ի սեղն հոր ի բոյ ·

Կանոնս և իմասանն զնաց սասանեասեն ելիսարասգրասաս , սր էր
յարգել բասգրասանեաց , եկն գրս թեալ 'ի Հայս 'ի յասակ-

ոչ ոք ոչ ոչ
և կրդ
890
մեկ

ոսկի ոգեալ ։ եւ կամեցեալ զոսոքն ինչ ընծայել զարեւայ
նեղոյ ուրեայն նոյն առ նա չարեալ ։ ի կուսանս վանուցեալ
յուսարն կարգաց ։ և մատեալ նոցա ոսկեղէն մեծաւորեալն ։
Եւ զարեւ պատուիրեալ ընկալեալ դնա՝ ոչ նա թեալ նոցա գնալ
առ սրբուհեաս արքայութեան ։ զի եղեալ էր ի մտի՝ առնուլ ըն-
թերցումն եղբարն իւրոյ ։ և թաւալարել անդ ։ ի կարս ։ և
գեղեցիկներ ինչ գուցէ գնացեալ ապրանքարանն առ սրբու-
յուսարեալն ի նա ։ և մերձանալոյ ի հանապարհս հայոց՝ թա-
գաւորեցուցեալ զնա ։ և լցեալ նոցա սքանչելեաւ ։ ոչ
ապրանքարան որ ոչ գիտեաս ինչ ։ արար նոցա պէսպէս ։ մ
զոչ ասել պատմեալ ։ ընդ ամենայն իմաստ նոցա ։ և ի անուանի
հանեալ զոչ ամենայն բանից ։ մինչեւ ինչ ուրեմն պնդաս կամ-
կամեալս և խոսեալս ։ Եւ զայնմ բանին ի հաւանեցուցեալ
զնա ։ և խոստացեալ սուրբն զառնալ առ նա՝ ընկալաւ նոցա ։

մանն գնալոյ ։

Զ ։ Եկեալ սորա ապրանքարանն առ սրբուհի ։ մինչեւ գնա ։ և հաստատեալ կանոնաւոր և մեծամեծացն հայոց
մերկացուցեալ գնա ։ ի սնանա զգեստսն սոքա՝ զոչ ոչ ոչ
զոչ ոչ թեաւորեալ ։ և եղ ։ ի գլուխն նմա գլխարկ հոր ։
բայ ։ Եւ ինքն ևս պատուեալ ։ ի սնանաւոյ զարդեալ մերկանն
առ սրբուհի ։ Եւ ոչ մինչեւ հաստատեալ էր նոր անդր ։ այլ սոս-
կեալ և քաջալերեալ ։ ի նոյն ասելոյն ։ և ծա-
նուցեալ նա ։ թէ զմարդ թագաւորեցոյց զանձառ ։ և զրգռեալ և
սատեալ զնա ։ ի մի գլուխ ։ Եւ ասէր՝ զարեւ ։ ի կոս-
կանանս և ի հոգս սրտի իւրոյ՝ զայրացաւ զարեւ ։ ի մի ասոյ ։
հեռանէր ։ և յարեալ նոցա ասա ինչն ։ կայաւ և կարգաց
զնա շնորհաւոր ։ և եղ ։ ի բանսն ։

Եւ ասաս նա հաստատեալ զինքն իշխան իշխանաց և թագաւոր
հայոց ։ Եւ ։ ի հնոյ այսր կամաւոյ՝ յանկարծակի ինչ յայ-
տնեցին ։ զոս մեր գնացեալ մեծամեծ լիսեանսն և հաստատեալ ։
և բաժանեցաս ապրն ։ մի բաժինն ։ ի կողմն արա-
սայ ։ և միւսն ։ ի կողմն սիրուսայ ։ և սկսան սրուհեան էր-
կոքեալ և՝ արասս և սրբասս՝ ժամանեալ զորս թագաւորեալ մեծաց ։
և մարդասիրեալ սատակեալս ։ գլուխս քանդել ։ և զանանա-
ուսերս ։ և քոյ պատմանեալ ։ զի օր ։ զոր սուսանեալ՝ առ-
ուսերս ։ և քոյ պատմանեալ ։ զի օր ։ զոր սուսանեալ՝ առ-
ուսերս ։ և քոյ պատմանեալ ։ զի օր ։ զոր սուսանեալ՝ առ-

ընդեռաց զգեցեալսն նորոց ծաղկեալ թագաւորն ։

Է ։ Հանեալ հայրապետին կերպարանս զարդեալ ինքնասան
հանեալ ։ որ յաւուրս առաւելագոյնս ի կայսրանէ սրբոյ ։ գնաց
առ նա ։ և քարոզեալ նոցա ։ և ասէ զանանա ։ զի ոչ ոչ
զնաց զանանա ։ զարդարեալ ։ զարդարեալ ։ զարդարեալ ։
զարդարեալ ։ զարդարեալ ։ զարդարեալ ։ զարդարեալ ։
զարդարեալ ։ զարդարեալ ։ զարդարեալ ։ զարդարեալ ։
զարդարեալ ։ զարդարեալ ։ զարդարեալ ։ զարդարեալ ։
զարդարեալ ։ զարդարեալ ։ զարդարեալ ։ զարդարեալ ։

Ի՚ մեր ԺԸ
Ի՚ դարս

հաստատել յանմիտ հայրապետին՝ ասէ. կասարեցից զմեղիս քոյ, քանզի զաղմենարեհ՝ սլ կարեմ ոչնչանել, եթէ սլ դարձուսցէ սոս ի ելիցսին ուղիսան, զորս յոգիաւեսաց՝ ի ձեռաց քեռասն իմոց զաս ի ինոց, և սացէ ևս ինձ դասասանս զորդեն իսր զդասիցն՝ ապա և ես թողից զնա խաղաղսեալ՝ գնալ ի տեղի իսր։

Յոսեն առեալ զսոյս հայրապետին սկսանոյ կսանոր, և թողեալ ևս ընկալեալ յսբասոյ հանդերձ երգմամբ, զի մի յեռոգ դժոխոցսն ինչ գայնեսցէ, ասասր և ետ նմա զնոմ։ Ի՚ Բ. Եբրն եառ ասաս զսրս խնդրեացն, սկսաս սասուհասանս յոգել. և զ՚ միոց երկմանն, և սլ եթեսլ զասանեսսկ. և քանմ. հեալ ևս զմիթիարդսանն հայրապետին՝ արհամարհեաց ընդնա։ Ընդ ապ սանքեալ նոր և խաժառեալ յոյսն՝ գնոյ թափանեալ ի լիրսկ գասաս սս սմբասս սրբոյ։

891 ՄՆ

Յայնժամ հրամանս հանեալ սմբասոյ յանմ՝ ասասե խրոյ ժամանելոց գալ ևս քոյ՝ զբրս։ վաքեսոյ և բոլոց ազգաց զան. հանաք քաղանն հեծելոց և հեսանակաց և խաղաց ի մի հոլ. հոգաբ իրոց սբասոյ։ Ի՚ սրանարեալ զամանրն կարոց, սոր հասեր նս, յասասի հոս գնամ՝ շնս և գասանս սրբ շարք զամ. քաղան եկն. և զամանն ինեղ ասկեղ՝ իրբ ի ասանի սրգել զաբաս։ մինչև ոչ ևս կարել՝ սմ հնարս գասանել փախասանն։ Ի՚ սրս անկեալ նոր ի սարգնոյ սոսակասի՝ զիրաս և խնամեցաս ի բարձրութեանն սրսի խրոյ։ և սասաքեալ սրասոյ սանասրս առ սմբասս՝ խնդրելոց սրասանդ՝ ի նմանէ զրբրի նարմն զհոմանան իւր զաբաս, ևս և զրբրի եգբոր իւրոյ հարհոյ զաբաս՝ զիսի սարնեսսեցի, երկոցեալ՝ թէ գասցէ սմբասս գաս ինչ գարձեսցէ՝ ոսի սմբասս թեսկա և կարել սասանց սրասանելոց սոնի գնա, քանզի կասիսեալ՝ թէ գասցէ սլ խնայեսցէ՝ սս յասրեսլսկ, և շարիս ինչ դարձեսցէ նմա, զիրաս և ինքն՝ ի խնդիր նորա. և առաքեաց զրասանդն, զրբրի իւր զաբաս, և զՀարեղբարդի իւր զաբաս։ Ի՚ նա ևս արանեաց զաբանեսսկ. զոր բեր՝ սրասանով և լքսանարեալ սմբասոյ յշն գնայ՝ գարձաս ինքն, և եկն՝ ի բանարան։ Ի՚ նմին ամ հրամայեաց գնել յերուզ ասրս դեկեղեցի մի հայսկաս՝ կանգնեալ սբ փրկիչ, կամ սանս փրկիչ. և ի քաղաքի անս եդ զանձս թագաւորանեան խրոյ։

Ի. Ա՚ դել ոգասոյ կարծիս ասեալ՝ թէ կաթողիկոսն զրգռասեալ՝ էրն ասս ամ խռասեալ՝ ընդեմ իսր, յասգեաց գաբանան՝ ի գլ նի՝ ոչ միոյն յշանանաց, ազգն յանկեղեցականաց՝ չարանս ունել գնանեն ասս սմբասս, և բանդասել գնա, ի մեջ բերեալ սասանի ծանր ծանր յանդասս և գրբ-

դարձեալ ասա ինչն զքեզ՝ զոչ ոչինչս ոչինչս խոյանեցուսս զարատս զանգիտելոյն զանգիտելոյն, և ընդհանուր զեռ յանդիմանելոյ, և զանգիտելոյն զանգիտելոյն։ Եւ մի՞ զարատ զարատանալոյն։ Եւ մի՞ զարատ զարատանալոյն։ Եւ մի՞ զարատ զարատանալ

Զմի՛ վախճանեալս ։ և սմբատ կացոյց ի տեղի նորա զորդի իւրում հայոց զիշխանսն ։

Ի. Զ՝ որոնք ապա սմբատ գնասցին առ սմբատայն ։ և ծանոյց նոցա զիրեղուն ։ և խնդրեաց ՝ի նոսա զհաստատութիւն ինքրունեան իւրոյ ։ զոր ի հանեալ սմբատայն՝ զնոյն առ նա ի թագ արքայական՝ հանդերձ ասեղաբոյ զգեստուքն ։ և զինուք և երիվարաբ՝ ի ձեռն սմբատի՝ որոյ սանի՝ ի ցեղն պարսից ։ որ էր մեծ սմբատ և սահմանն սարպուսական էր ։ և հաստատեաց զսմբատ ՝ի թագաւորութեան հայ աշխ ։ և յանձն արար նմա զիշխանս հայոց և զինուց ։ պատուիրեալ նմա տիրել ոլորտի ձեռնհաս իսկ՝ և այնչ հաց ։ որք չէին ՝ի իշխանութիւն հոգաստացոյ ։ Ներեալ ինքնին սմբատն սահմանն զիշաղն ։ և ի գլուխ սմբատայ ։ արամիրեալ առաւ սմբատ ժողովել զանիսայ և իշխանաց յեկեղեցին ։ զոր հարեալ էր զինեալ՝ այն և սա փրկել՝ յառաջն երդեալս ։ զոր օրհնեալ կոթուղիկոսն զիշաղն՝ կրկին պատկեաց զնա ։ և զգենոյց նմա զարքայական զգեստն ։ և երդեալ սրինեալն

Հանդերձ մեծաւ սուրբ յաստուածեան արքունի ։

Յայնմ հետ հաստատեալ և անդրդրեալ սմբատայ ՝ի թագաւորութեան կալսն ընդ առնին զնաստաւորեալն ։ ՝ի իերուն և ՝ի օտարն ։ ՝ի մեծաւորս և ՝ի հեռաւորս ։ ՝ի իշխունս և ՝ի թիկունս ։ եղեալ երկիր յոյժ ։ Զ՝ որս առաջեալ զեղարն առ կայսրն լեռն հայկունի՝ որդի վասակ ։ հանդերձ բազմ ընծայիւք ՝ի հաստատութեան դաշնի քարտիանութեան ։ Զ՝ կայսրն սիրով ընդունեալ զանոնք՝ ինքն ևս առաքեալ առ սմբատ մեծաւորն պարգևս ։ ոսկեհատն հանդերձս ։ սկիսնակաց կամարս և զինս ։ ևս և քաջուկս ոսկի ։ և գրեալ առ նա թուղթս սիրոյ՝ հաստատեալս ՝ի նոսա զաշն խաղաղութեան ։ անսասանեալ զնա որպէս սիրելի ։ ոչ որպէս ՝ի հայոց ՝ի հայոց ամբաստաց ՝ի աշուն ասացին ։ Զ՝ լաւ սմ ՝ի ոսկի պարգևս մեծաւորեալս առաջեր լեռն առ սմբատ ։ ևս և զանձս ։ նոյնպէս և սմբատ մեծաւորն սրտաբաղձ առաւելագոյնս պատուեալ զնա ։

սէր զնա ։

Գ Լ Ո Ւ Խ · Ը ·

Յայտնի լուսոյն տեսանելի, ոչինչ ընդդիմանալ, մեռանալ և հանդանալ
և սատանան թաղելոյն դրախտ ·

Զ ամենայն քարեկամութեան սիրասուն ազգայի, և ըստ
անիրաւ բարեկամութեանն զոր կալաւ նա ընդ կայսերն,
հաճեալ առ սատանան ապարատականի ոգւոյն
հանեալ զանձինսն զանազանս առ սիրասն, սիրելեաց
զնա՝ և ի իւր խաղալ զիրար նուրա · մինչև անկանիլ նմա ի
կանանանս նրիկերի, թէ գալոյ ի Հռոմայ նոցա ի վերս
աւանդեալ ինչ Հայոց կրեալ ինչ ի սիրասոյ, կամ թէ
զան զարմանալի ի Շամ. Շէյէր իբրեան հեռանալոյն
կրեալս · և կամ ապատամբանալն ինչ ծուղուցն ի միջի · Լ
ի սատանանալ կապանանալ նորա ժաղ վեաց առ ինքն զոր
ընդ, զուղարձ ի կայ, և սապատանել ոչնչ · և եթէ հնար
ինչ ի նի ընդունել զմեռանել, և կամ նուանել զշնորհն թէ ·
Այլ զայսոսիկ սիրասոյ ազգային հան վերեալոն հնազան
զորս ընտիր և քաջանարտիկ · և գնայ ի առաջ ասելոյն ի գա.
սուսն ռանայ նմանայ նմանայ սերն յատրապատանոն · Լ սիրելի
հանէ ի առ ասելին՝ յլեաց առ նոս պատայ՝ ի ձեռն գն.
պատաց, և ասէ · ընդ զանձինսդ և զո ի սեր մի յրտանանն
ինոյ ի կայսերս, և յայնոր դեռս գան ի վերս իմ · զ ասարեն
ազն սեր ի ձեր օգնան լինիցի · Թայլ սեր և խոսարանն ու.
նելոյ իմ ընդ յոյն · սնելն և ինձ ի նոցն ընալ զարժանաւոր
պատան ձեր · և գնանան ականացդ ձեցայ՝ ի նոցն ի սեր թէ ուռ,
ատրայանել զձեր գանձս · Օրդանին հեղասարան ոսնա
լոնեալ ասելին, և սեռեալ ինն ամբան ասատին ինն զորու.
թեան գալ ի վերս նոր, զարձոյց առ նա պատրան սերոյ և խա.
զարանեան · Լ ուստ ելեալ առ սիրանան գոյն պատրա
և պարգև ընծայելին իրեաց · ի հաստատանալ ի միջի
գանն խաղաղանեան՝ զարձոն իսրարանութիւն ի ասելոն ի.
նանց ·

Զ Ա ՄԻՆչև ելն զարձեալ սիրասոյ, ասասիկանն զրն.
նայ՝ որ գալոյ մահանա, և եղբայրն նոր ասելոյ՝ ինոյ ելալ
զանձ իրեանց ապատամբեցելոցն զիրոցն, որ բարձրին ըն.
դերանանալոյ և զարձարանալ · և ի վաղ սիրասոյ յանձինն
ի ի ասելանանալոյ փանիցին զարուան քաղաքին ելալ նոր,
և ոչ ընկերան զնա · Ինդ ապա կերն ինն զարձարանալ սիրա.
ասոյ՝ պատարանոյ գրաղանքն · և ապրեալ զանանանալ զարս ոչ.

եկին քաղաքացիքն յաղթանակի գլխաւորս, և բազում [illegible]

894 [illegible]

բնակիր ի սեամբ կղզոյն, զբնակս առ մեծագործն թուղթ
մեխեալս թաղեր. նոր ի գլուխն ի զոյս, զոր և զուռաշ հա-
մարիմ թագեալ դեղ, ասեմ՝ ըստ գրելոյ յանիծեալն Գեղեմի
ասելիսն ինչ։ ՝՝ Օ Հաւանեցուր Հակամ զ խորամանկն, զոր
,, բուռն զորութեամբ մեծարեալ Հնչեաց ամենայն ուրբարութիւնն
,, ի քաղաքաւորեն ոչ զայ մերոյ բռնամարտեցոյ, զիարայն, հա-
,, ստատեալ և սիրուն աեանչ իսկ և սիրելի նոցանց, զոր.
,, կարգաւոր Հաստատեալ ի մի զՇնանուհարութեամբ զուսն ուր.
,, զաստանայ և զորհնեալ անասունքն ուրգանալոյ մանան, զ
,, զարմանալի յոյսն զիմգուեցեն ձեզ։ Ա Ի զի Հաւ նեկեր մեռն.
,, զուսանցն և ինչերեալ զմայր մարդկեցեն անուանալոյ. և ու.
,, Հա լսանեսցի ծուռն և բարդուսեցեք ընդակ ոչ կարացին
,, ուրբելոյ զարարածեն Հրամանն։ Ա՝ Հայ զուսն լուսոյ ա.
,, ստուն կրեան մանն։։ ասոյ ի միոյ լուսարեցեցոյ և
,, գնանեցեցոյ առ Հաստատակ Հայոյ և ի ջուրոյ։։։ Ա Դրամի
,, ասոյցն ար ոչ անուն զնոր ի ղանչաւ զուսանապրատեցեն
,, զոր բնեկոյսոյ, և Հաստատեսցեն մեզ։։ և ասասեր անդամ
,, ոչ ի ճոգաս մեխեալս թեն, և ոչ յոյս ինչ եղեալ զմեզ զս.
,, խանդարանեն և զոր ծանուն զոյս գնեսցոյ, բայց միայն ոչ
,, ի ենեն մարդասիրութեն։ Ա սոյս արամ և զիսաներ խոկ, զի ոչինչ
,, կոյ Տէր ոչ՝ զան ենեն միոյն զմարդ գնոն ուղղանեն և զերբ.
,, ինչ ենեն։ զի զ ոչ ուրեք մեռանեամբ զոնեն և զանոչ ինչն։ ապ.
,, պեն ուրբ զնարուանեալ ի իւրում՝ ուղղանեն զեր և մեզ.
,, զտարերսն։ քանզի արդի Հաստատեալ զանոնիկն ինչ, զոր ա.
,, սեն զիրք։ զոյզ իրասեն զարարեալ անդրանանեն մեր։
,, Ֆոյանեալ՝ մի զարամանայ զնոն անդնանելի հորոյն զասան.
,, ուանոց։ ենեն զիարդ կարասանիցի զարդարեն ընդ ամեա.
,, բանեն։ Ա՝ սոյն և առաջին զի ոչ ի արդար և ոչ մի։ զի
,, ամենն բնարարեցաք ի միասին ի ոնանչանեալսդ։ ոչ սա զի
,, ինչ կարի լոր, նենեն մանի արամ արարանան երեք, այն
,, ենեն զիարեալոր Հաստատիցն։ Ա՝ Ցեա ոչնորեն ապա։ ոչ զն.
,, բեն և զանանչեն և զնոր բարութեամբ վայելեն ազարարեալ և
,, ենդանարեալ, այսպես և զբաստակ ուրաստատեն ի միասին
,, ընդանեն։ խոկ իրարանչիւրոյ պատեն և զուսանանեն առ
,, Հանդերձեալն զարեն։ Ա՝ զոչ՝ ոչ զ ոչ զարեն մինչ։ զան զ
,, Հաստատեալ ենն իրար ասեալ ուրարելն անուանեալ առ
,, ասեն։ յոնգեալսոյ զանանչեալ արարեն կամեալս։ արարեալ
,, յայտնի լինին իմանալեն և գիտանեն ի Հաստատեալ ձեզ մա.
,, լոյ Հանդերձ։ ի զարարեալն զՀայրանեալն զնեն ձեզ մա.
,, ասելիս Դեմն, զոր ոչինչ արարին և զՀաստատեն զարարեալ։ Ա
Ի զարարեալ քանզ ուրարանալ ընդ երկրեալ ասելիսդ ի
երկրանանեալ քաղաքին զարարեալ ոչ ասելս. քանզի երկրեալ

յան-

Լ. ԺԱ. և Կայ.

յանձիս իւրեանց։ Զան զի սրբոյն արքայ ինքեանն ի կիւ-
առ նա, երբև հայր գոյն ցուցանելոյ մխիթարական քա-
նիցք սիրելիք ոչիրաց նոցա. և քաջալերիցէ ձեռն արկանել ի
հերոգութիւն քաջալերն։ որպէս յոյժ սրեալ ունիցն սկսան շի-
նել գոռնա և զանոյրանս, և կոնդնել դրուագսն, քիմ ինչ
ծանեալ և սմբուաց ի՝ սերոգութիւն եկեղեցեացն, և ի՝ շի-
նութիւն քիրդին։

825 Ի՝ Յետ այսորիկ ուսաւել և զարդանալ սմբուաց՝ աա-
ղուծեաց զիշխանութիւն Թէրսեհ իւրոյ ի թագաւոր ուրեարն՝
յարևմտից հիւսիսոյ մինչև յկոստոնդ քաղաք։ և ասի քն-
քեալ մինչև ի սահմանս կղարքեայ և Եպեսրեայ, և մինչև
ցստորագ ոնծի լիրեն կոչեալսն, և մինչև ցՀանդակերա։
և ասի մինչև ի տաւ և ի խոնարհ, և մինչև ի լուռն ա-
լանայ առեալ և զանիայ գրանն, ցայսուր յամ անկիս զմի-
ծաստեն զոգաւնեն զգաղաւնն, հնազանդ իւրանեալ զաղաւնս
և գլիս, և զայլ բիմ ազգս։ Լ։ ամենայն զգրացաս իշխա-
նութիւն նոր, մինչև սիրեալ հանդարտ նոցին ի հեռաւոր ազգս,
և յանուանակ նոր ասասել։ Թեպետ նա առաւել քաղցրութիւն
քան թէ բռնութիւն վարեալ զոր։ Թէ իւր։

Յոգ ուսիկանն ազգին սանուալ գյաղաղութեան սիրատոյ,
և զարածութիւն իշխանութեան նորա յայնոսիկ սեղան ի մի
բիմ ազգաց, փոքրագոյն մասանոք ընդեալ նոր։ և խարհեր ա-
ռանց ինչ զգացեալանոյց նմա՝ խալել զկապ հաղաւութեան, զոր
նչ ընդ նոր։ Լ։ զոր ժողովեալ զոր բիմ յոյժ՝ նա տալոյ հար-
կանել, թէ հատուցանել է առ նա հրաման յանիրաւութեան՝ գնալ
յոյլ դիմանս։ Աբաւասցուցալ ոչամ հանիրաւոյ սմբաստ ազ-
գաց, և վարաձայեալ ի գաղն հասատատոնն սիրոյ՝ կոչը յան-
հայ։ Մինչև եհաս ուիշնն անձիկ գրեալ ի հարկանութեան։

Ասոյն սահեալ սմբաստ, և դիմացեալ գինագութիւն ի-
նի՝ վերդիպելի փոխեալսն զոր գումարել բայց ի ժամա-
նեալ ամենարարել յառաջ քան զնա, և գնալ ընդեմ նորա.
ոչ որոք մինչ ուն։ Լ։ Ոչ դրեթէ ունձարացեալ գնաց յա-
ւոր և յանուանի սեղիս. և փոխեաց անտի հրամանաւ յամ
գումանս ուրանեն իւրոյ՝ առ հայս և առ ստար ազգս՝ փա-
թալ հաւանել վարդապետի առ ինքն։ Լ։ ուստ դրեն և կա-
ւեին յամ կարմանց նուիրարքն հայոց և այլոց ազգաց թաղ-
ուեալ չարաց։ և ի հիւսիսական կողմանց անհամար աղեղ-
նաւորքն և ամիսուրքն։ և ժողովեցան ի դեռն վան։ որ էր
ի սարսա արագած լերին։

Լ։ Յորժամ սիւն ամենն խոսեալ ի հայս, ի խուսեալսն
քաղաց ի նանան՝ գեսրդ ելեալ գնաց Լուսաւորն՝ ուղղել
գնա, զի չարաբեսցի ի խորհրդոց իւրոց։ և ամ ուրեարն

զանգեցին զերկիրս։ Եվ ասին ամենեքեան առ երեսս պատ-
ուական զնա, և պիտակ խոսեցեալ ընդ նմա, զրկեալ զնա գա-
ւառանեալքն պատուական ուս. ուրեքն սմբատ կոչել զնա
առ ինքն։ Եվ նիւթիցն ոչ դիմեալ զնիա նոցա ընդառաջ առ-
սմբատ, և ասացեալ զնա երկեալ ասա ասէին, և խոսա-
զոնքեր վնասել զերրն։ Նայց սմբատ ալ եառ յանձն, զի
գիտեր զենեկաւ լեր մեռեալ սատիկանին։ Զի զի յապէ պատ-
սնց նր նա, նասն զի ուսիարարքը հայոց՝ զրգ նեկեալ եկն առ
նա, ալ ինալ սայրն նման նմանեալ։ Եվ նեմալա ալէլ սանքը
բոլոր սանգատ աղաչելին զնա գնալ և խաղալ զի խղճալնի,
լսեալ սանգատ ալ զնալ զնալ զնալ զնալ։ Զեզ և զիրոզ
նեկեցեալ սպասաւորեալ զրան դարձաւ առ սաթինն, և ծա-
նայ նմ զիտոն սմբատ։

Եթե նեսա սաթինն, եթե ալ կապաց խոսքեալ զսմբատ, հրա-
մայեալ գիտել յերկանի շրջեալս զիրենցն, լսալ զնեկ նորա
յուսարանեալն լիցի նեկեալ սմբատ։ Եվ ասա նոա զարարեալ
զնքեն զտրաք խոսքեալ եկն նոնաս զի զեղոն զոզա, և նշար անդ
զանանակ նոր։ զի զերրն ալ նմ սնոտի մուտ զանանց պատ.

Բանալոց ալ սմբատայ։

Եվ ասաց նոքա զնքեն սաթինն, զի զերրն ալ զնքեն սմբատ։
Եվ նոքա սանգին սաւարը նոքա, զի հասանալ նմ սա խրատ
զրգ ուցաս պատերազմն։ և Հասկաս յայլմեալ ընդ զիմ զի.
մեանց յայտանկեան ուժգնալ զի կարի սարտն։ Եվ ասաս.
կացաս հարուածն զի վերայ զոլոյ խնդանացն։ և սնկան զի
զերս սրդ բարեացն հայոց։ և զիտասաս սրանցան յերեսս
դաշանն իբրև զնանոզս։ Եվ սեապէցն անասպարեալ ցան
և զկր սանդն զսրանայ։ և հազին կարացին զերծանել
զի զուն զանանն խրեանց։

Ե։ Զայսպիսի հարամանոց զանի հարեալ սաթինն առա.
զեալ առ սմբատ հրամայեալ։ և ասացեալ զնա՝ վերասին
հասասանել զանս հայոսանեն և խաղաղանեն, սասնեալ եր.
զասեն ալ նա զարկանել զի մնայանուեն նոր։ Եվ զի յասասն զի
մեռն նարա սուսարել սմբատ զհարկ հին առ սանրա զնան
բոլոր թեսանանանեալ խոնարհեալ զի սմբատայ։ զի և ասասն.
սոն զնայն կարդ գայցի։ և սի սանրատանելոյ զնամ առ ա.
սրարանան զի ձեռն ալլոյ ուրոք սուսարեալ։ զհարին։ քան.
զի և ինքեան հասաներ սոտի մասն ինչ։ Սրարաս զիրա
յարալանոր սասիկանին խաղաղանանրն։ և արար զնամ զոր
խնդրեալ նա։ և յաւել եւ առարել առ նա զքեր պարգև։

և նա առ նա զրատ սրդարանն զասասնալ նրի։

Եվ ասաս զարգ սանկեալ սաթինի զարձաս յեն զիր։ ալլ նեն.
զան ինքն եւ սանիկ յուսարանեալ զբնանալ զի սանրանս նանին
ոչ զեղանիք։ զան և պահեալ առ նա զի։ զի սասնանան ա.

Լ. գ. և հայ.

ամենայն երկիր։ և ապա պատհանջեալ 'ի նմանէ զոնձս ոսկւոյ և արծաթեայ՝ խստագոյն արգելել զնա։ Այս կամ ինչպէս առեալ 'ի նմանէ նամակ երդմանն՝ գրեաց առ յոհան զիշեր, որ ասէր զկնոջ կամ զիարարանին, այն է յովհաննէս պատանեաքն, որ գրէ զայսոսիկ։ և ծանոյց նմա զրանս ասիկանին։ Եւ նա հրամանաւս ամենասուրբ Յոգւոյն՝ 'ի նախարարաց և յիշխանացն Հայոց զիսկ բնակս 'ի կամ ինչոն՝ առաքեաց առ Հասան իշխան ասելով, զորմէ ասի ասողին։ Գ. Յ։ Լինել այսպէս աղաչանիս։ զի նի ձեռաք անկոսական կատարեցին իրքն։ Այս զի ասիկանն ուրշին 'ուրոյ հասեալ էր յայնմանէ 'ի փայտակարան քիչ։ և սնամ ունէր ածել զկամ ասիկան յապարատական Ծ։ Հասնամ իշխանն աշխարհնալ առ ասիկանի զրչանն առ ասիկանն։ յաւելեալ յոյն և յիրամ քիչ ինչ։ Այս գայանացեալ առ ինքն զկամ՝ քիչ խնամանք։ ի Հոյս։ զոյ անոնալ Յոգւոյ՝ ասելոն եղեն։

Գ. Լ Ո Ի Ս Ա Յ։

Հիշատակ ապրամբութեան ազգաց ոչխարանաց, և ազգաց մոգանաց։ և նենգաւոր գաղթայ 'ի յոչխարել ոմիսոց 'ի վեր ոչխանին Մկրտչոյ։

Զ՝ որ օրինակ 'ի նորոգ սրբոյն պարապին՝ նորոգ ընծիարին ընդ սիրտանեայն և անպատանք, և երբեմն և փաստակաբ, այնպէս էր աեառնել և յիշխանան ազգիս մերոյ։ և ոչ ոչ այնչափ յանհոգութենէ իշխանատրին, որպէս 'ի գմանասէ ոչոյ՝ թէ՝ ներքնոց և թէ արտաքնոց։ թէ նպէս և արտաքնոց էին հնար արմատս ձգանել 'ի ներքս։ եթէ՝ նեղքնոյն ելս տաճեալ ենք ձեռն առս ուրաչս։ ոմն և տեսաք մեկն ցայժմ։ և տեսցաք և առ ապի և անդր։

Ցոգ մեն

Լ՝ Դ՝ յետ զառնալոյ զեարդ եալ։ կաթուղիկոսին յարձակ։ Դ՝ Վեր։
իրքն 'ի խաղաղաբ և 'ի բերկրութ զոսս աշխարհս հայոց։ իշխանն վասպուրականի աշոտ ամենաւնի՝ որ էր քեռարդի ապայրին սմբատայ։ որդի դերենիկ գրիգորի։ զարեալ զ՝ ապարանս։ զորդի դերենիկ գրիգորի։ զարեալ զ՝ նոսն 'ի բասակ։ զամենայ քանեանց զկ ամ սիրոյն։ զոր եկեալ էր զ՝ նոսն կալ։ զամենայ քանեանց զկ ամ սիրոյն։ զոր եկեալ էր զ՝ նոսն կալ։ 'ի Հարաւանդանն։ Այս չամեալ գնաց առ ասիկանն ասելոն։ և եա նոսն զրապամ ընդ ասելոն։ և մնայոյ եաև իշխանայ նորա բեղմ ինչ։ և խոստացաս ասիկանն զմիաժամ հնազանդութի՝ ամն ուսնելոյ հնազանդել մեծի պատանոյ։ և թագրեալ եաս։ Դ՝ ասի-

ոչինչն միրաւ ընկալեալ մեծութեանց զնա՝ ոչ երկիւղեալ ։ ։
բոց անդն ուներ սլաստ , այլ միայն արտաքին զարդուն և պար-
զեալ . և յուզարկեաց զնա յԵրուսաղեմ . և նոա պիտեալ ի սիրոյ
քեռուէն՝ զոր ունէաց , և չհասեալ պատուոյն զոր խնդ-
բեալ , ընդունեցաւ ի գոհանսն Հայոց ։

Լ՝ այլ սաղատաս սրբոյ Հայոց աեանս զնա ոչնորհ՝ քաղցրութեամբ
ընդունեալ զսիրն նմա , քանզի առաւել ընտրեալս կամ յանիր
զինանի առանց լինելոյ Հ՝ իշխանաւէ արքայի , քան յիսնա-
ամեայ ի՝ կալեալ փառաւորեալ յիսրաէլ՝ ։ մեղ և զիսրէալ
զանկեցու յանդնանալ՝ զոր ուներ . և ընկալաւ յանէն իւր ակա-
մայ , զոր ոչ կամէր . տալն երկրին եղաւրեալ ։ Հ՝ ոմն՝ զա-
գիկ և փեսրգնէ . «Ի՝ սանդի սաներ նոր գագիկ զասաբանական՝
որ էր ոչ Տէրն և Եւ Եկն , յաւուր միում ի սասանեան զու-
ասանց տարանալ զնա ի տեղի ուրեն Տան կերան երկու եղարքն
նոցին , յանկարծակի կալեալ կոտորեալ զնա , և նոքա ի քան-
տի , և յիրեն գրաւեալ զիշխանութեն նորան նոր իշխանաց՝ ։
վասպուրականի . այլ սակայն հանեալ գնագիկ ի բան-
տի՝ ապար զնա իբր երկիր իւր ։ Ապա զգայեալ սմբատայ
արքայի՝ ինչպէս և Հանեցաւ ընդ գործն , բայց տեսեալ
եւ , թէ գագիկ յեռ զայս առնեալ՝ զինքն և զտորոգ գրա-
ւեալ զիշխանութեն իւր բոլոր Հ՝ գնաստանդուեցեալ նմի Հարկ , և
միասնութեամբ ի ծառայութեն նմի , լուսն Եկաց . Մեծեալ զի
ասին նոր ։ Ճանաչեալ սարաւ մարդոյն աշտարակ արքունական ։

Հետ ուրեմն և սրտաւ իշխանին Հոգեալ զիսանակ սիսակա-
նի՝ սարն չքնաստանէ՝ Հ՝ օրինաւոր աշտարակ արքունական ի՝ սա-
զանացեալ Հ՝ արքայի՝ գնաց ընդ սանի՝ սաներ . յորմէ ե-
նոա Հեռաւոր գոյնան , քանզի քանզի բարեպաշտ ևս էր սա ,
ոչ գասաւ իրրն . զանազան արդարանի անգարդ . այլ միայնակեաց
զրաստեալ՝ ելն առ արքայ , և ինդրեալ ի նմանէ զնա-
զանի ։ Հ՝ սարքայ սիրով ընկալաւ զնա , և մեծարեալ . ևս
սարգանոր ։ այլն սանին միջոց ուսանելոյ՝ զոր սարար նա ,
գնայեր Հ՝ ոմն իրրն Հ՝ սրգաոյ իւրոյ ։

Ի՝ նայն սասրբ և այլ երկրաւորաքը Հայոց մեծասանդ
և գիտնական՝ և սլեարք , մեծին իշխանն սմբատ , և գաբրիէլ
իշխանն սանանացոյ՝ սասանի ինն գիրանաբ գրգռեալ ընդ-
գեմ միմեանց , և զոր բարի տեսանելոյ՝ սիսարանելոյն Հ՝ իրեարս
ոչ Հարգելոյն գ՝ զրգռմանց . և ի միասի մարդոյ պատահեալ միմեանց
սին՝ գ՝ և գաբրիէլ Հարկն զիմեանս . յորում չգ՝ գիանանալ
գանոյ գոյրանոյ՝ ոչ գանոյ գանոյ ։ Ի՝ գեռ երկուց սանայ
ինչն և գաբրիէլ յարքանալ խիստ արտաքոյ երկիրարան յոյ-
երկոյց , իբրև գանէր գանել զնեղ գանաս միով , ոնգնաս ի՝-
գանանին , և բարձեալ մեռեալ , և պարզարանաց զիշխանանի

Ի թվ. ՌՄԹ
և նորոգ
896
մինչ

նի արքի նորին առատիմ անձնապի։

Ի։ Բնդ այն ՝ի մեր սահմանն միջագետաց աշխարհս տարածեալ ՝ի մեծն ամիրապետէն, և մերձեալ ՝ի սահման՝ նոցա ՝ի ազգնակաց բռնութեանէ զորայ յոյժ։ և ձերբակալ ա-մարտ զիշխանն ուղղոյն կոչմանէրս։ որ յաստուծոյ հոգ էր և աքիսանեալ՝ ի փեսայ տանն որդիսանեալ քանիցս առ-իրարամբ սիրմ լերին։ և բեսայ ուղղութեալ զՀաստատն կոյնս-ցան ոյնպիսի։ Թեպետև ՝ի ծաղոսի պատերազմիս զ-բիտանիսն-թին։ Օտս կալեալ ուշնաստաց, և ՝ի բռնանի եղեալ յիրոն գրաւեալ զնա ազգնակաց, եւ և զանակիցս ոմն լերին։ Լոր ապա անտի ոան տա ոան յաստուծոյ խաղաղեալ՝ եկեալ ՝ի սահմանս առարանց։ ոչ իշխեր գուրգեն եպիսկոպոսի գրա-թի բուգրատունոյ, զոր մինչեւ ՝ի 65։ թուականն։ 429։ և մարտ եղեալ ՝ի նմանն ապան։ և գրաւեալ զանոնս։ ապան։ և գրաւեալ զառաստաց առարանց։ այլ գիտեն զորդի գառնի՝ գիտաց շար-նոյ եղբօր զոր ՝ի սմբատայ պարսպատեալ ՝ի աբելի գաւ-գեանց՝ զանիմ կալաս սահմանայ։ և գաղանանի ազգ։ զոր ապանայ։ և ազգէր գնա հոռանել յաշնանի ՝ի ՝ի։ Ցեռեալ սմբատայ արքայի՝ եմ նախարարքն հայոց միաբանեալ՝ հոն ՝ի իր։ իսրահեցու եղանել ՝ի պատերազմ՝ զորիս սահ-մանայ։ և ՝ի ՝ի ՝ի մեռայ նոր գաստաստն առարանց։ և գնա-ղաշնանայ։ Պուռմարեալ ապա զարս ընտիրս վաճառուն հաղար-աքանչ կորուցեալ։ և զարատարայ եկն ՝ի հոն հանդերձ նոր-ալարաք հանդերձ լերինն առարանց յարեւելից կոսակ։ և անդ եհար զանանակ իւր։ զի իշխանն սահմանս բանտեալ էր յա-բեմոնց կոսակ լերինն՝ յեղբ երիրաս գնայ։

Ի։ Այլ գոգիկ վարարդանն անուն աշխարհ արծրունոյ, զորմէ գրեալք այժմ՝ յայլ իւրս նկալ, և զիմ օրէնս առ-ասն հարեալ, բանս նէ գաղտ ընդ սահմանայ մանեալ նեն. գոսեի՝ ՝ի ձեռս նոր գաղտ ուղարկեալ։ զի այսու հոգոյ ուստ-ուել եւ մերձ իշխանսն, եւ ՝ի Ճիրուեն։ Լոր քանզի ինքն կարի լեռն ուրեկան էր Հանապարհայ և տեղեաց այնոցիկ կազմանց, իսրահորդ եւ ուղղոյն ուղարկեալ իրեն։ մուրիմ զ՝ լոռնի անտի ՝ի հաղասուկոյնն, և բռնանիլ հանդերձ գիր՝ զարաղաքին հոգոյ։ զի լաբանոր աեղի է ուսկ ոչ՝ վիճակ զարծն մեր կամ դարատերուսիան, և կամ հոշատոն իսանչամ։ Լուկ արքոյն ուղարա՝ որ բիր իրոյ հաստատիմ գանել էր զնա։ ոչինչ կարծիս յորոնեն ուենչոյ գիտնեն՝ հաստատ հանս։ և կարան գիտ տասնորդ Հանապարհի։ Լոր նա վարչ-վաղանի ՝ի ՝ի ՝ի ՝ի պատգամ յլեալ։ տա սահման՝ ժամ՝ եգ ՝ի ՝ի ՝ի գալ հաստանել յայն ինչ որոհան ՝ի գնացի՝ որ կարիր ՝ի ՝ի ՝ի ՝ի ՝ի ՝ի զի յայն սեպի ՝ի մարդ եղեալ էր հորա

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Լ։ Թ։ և Կայ։

Լ։ Եւ աշխարհն Վրաստանի քեռորդի Սմբատայ հանդերձ այլ ազգ յիսուն ազգամբք ընդ Հայոսմանս հասուցեալ 'ի Թիֆլիս՝ անկան անդ 'ի մարտի՝ ինքն և ընկերք իւր։ Իսկ սպասք զորացն Հայոց զբանեալ գնացին յիւրաքանչիւր տեղիս իւրեանց։ Իսկ Թագաւորն Սմբատ մնացեալ 'ի գաւառն Բագրևանդ՝ ՇԽԱ անդ ամսակս մի Ամ 'ի Հանդուցանելոյ զիմն աշխատանս իւրոյ։ և անտի գնաց 'ի կոմանս վանանդայ՝ 'ի գերև եղեալ 'ի գորոյ անտի։ և ահմատ դարձաւ 'ի տեղի իւր։

Ե։ Իսկ զ ժրագաւն գագիկ տեսեալ զայսպիսի ցրսմանն Հայոց՝ զուարճացաւ յանձն իւր։ և գնացեալ 'ի քաղաքն դմա՝ որ 'ի ասաբ գաւառի։ ուրախանալ հանդէս կատարեր։ Ի իւր ուներով և զգաստի սրտիրանի վերջայնն աստոյ ինչխանին զատորբականի։ զոր սրիեալ էր 'ի բանտ։ Եւ ապա յաւուրն երիցորդի զարդարել արքայական զգեստսն։ և հեծեալ յոհեղ ձիոյն Ի՝ ոսկեղ ձեռն առեալ ձեռն յատարիցն անդ 'ի ցոյց շքեղուն անձին իւրոյ։ Եւ քանզի գագիկ արծրունի տեղեկացեալ իմացաւ զինանգաստրոր խարհուրդ նոր։ որոյ և անկան 'ի մարտի աշտ որդի մերոյքեռ իւրոյ։ բանս եդեալ Ի երկուց ազանց սանուանեաց՝ երեքին և յարմանն 'ի գլի նոր յատարիցի անդ։ և ապանին գնա։ և վանեալ 'ի բերան որոյ զԹիկնապահն նոր և զդիմեալ՝ մի կենցաղ անան։ Եւ իրրև սատուկեցաւ գագիկ զատորբանն։ կարեսն ազատ արծրունի փեսայ նոր եղեալ 'ի բանտ՝ կալաւ զիշխանսի զատորբականի հանդերձ եղբարբ իւրովք գագիկաւ և գորգենաւ։ յորոց սկզբանաւորեցան ամ չարիք Հայաստանեայց։ ոգ տեսցես 'ի կարգի պատմութեան։

ԳԼՈՒԽ ԺԱ։

Զոգոպ Վեբարն յարձակելոյ ապրի 'ի Հայս։ և խաղաղիչ։ մաղարդ և յՎիկնապահ։ ։ որ և յաղոգ Զիմանայ սանդ Երիցն պարոնայ։

Ա։ Ասորիկան ատրպատականն Հոն ապիշն։ որ յամի 896 Հայ։ պարապայ ապասել նոնանել զընդարձակութիւն երուանն սմբատայ։ լսեալ զայսպիսի փախուստս զորացն Հայոց և զցրուումն նոցին։ և զնախարարացն դժրազուն։ ժամ պատեհ և դիպոյ հոմանեցաւ կոտարելոյ զիարքաք ցանկալի արտի իւրոյ։ և զսանարեալ զոր ըստ՝ մրմնալոյ դիմեաց 'ի Հայաստան իրրև հեղեղ ատոտիկ՝ կրանել զաշխարհն հատորեն։ և Թափել զգաստան մեծ 'ի Խաղաստան

Լ։ Գ։ Խ։

Լ. Ի. Գ.
Լ. Գ. 896
մեռ

մարտս։

Եւ ոչ զի հիշատակս ինչ նոցա ի գլխոյ առնել զգործն, քանզի
նոքա նախ ընդ իւր միաբանել շինին զ զարուստս զանազանս
թեկամուեցեալ ընդ ամարտսն։ Վասն զի ամենայն ազգ մարդոյ
լուծանի ի կամմունս գազանաց ի մեզ։ Ապա նախարարքն և
իշխանքն Հայոց այնոքիկ զ միաբանեցան զ նմա, և ոչ ետ
սուն պատերազմ ոչ յանձնելի ամենայն եղեալ սարտսուն
մինչև յառաջանալ մերձենալի նա անտի։ Եւ ապրեցան զոմանս
կարգալոյ առնել զ նոսա ի գլուխս վիճակաց։

Սոսկ ակամա հեռանալ ընդ արքային ամարտս։

Զարդարեալն խնայեալ ամարտս զարքայն ասելի, զի ոչ
ոչ զ նոսա ոչ զ զինս որոյ խոյ մեռանիցէ։ Զի զ նոսա
զգին իսկ և զնա՝ զի զգին որոյ խոյ մեռանիցէ։ Զի զ նոսա
զարտ ապարդիս հրեաթաց, և չայլ ոչ զանինս ոչ
ասաքանալ իշխանաց հանդերձ թշնամիս, յանապիկ ամ-
բարն էաթաց, և ելեալ պահապան ամենայն զայն սին հաստա-
բեալ էաթաց, և ելեալ պահապան ամենայն զայն սին հաստա-
բեալ ամենայն զանազանս հաստատ սուսն, որ և ելեալ հրամանս
բեալ ամենայն զանազանս հաստատ սուսն, որ և ելեալ հրամանս

Մ։ Գ։ Գ։ Գ

Հայրապետաւն զաւոն · ինն · և ոմանք ինչ · զոր ասացեալ ես, զեղծին ի զերեզմանն ձայն վանացն ի առաջ գուսանքն մերոյ յոյն եկեղեցին, և ասէր [Ը գրեցեալ յոյնիցն գաղթականքն] ,, եղեալ էր ոչ յոտաստանին մերոյ գրաւեալ ինչ, և գրի. ,, ալանն Յրուսաղեմի խորհրդոցն, զոր նախ քան զնաստանել ,, եկեղեցւոյ ոչինչ ի հայս ՇԽ ի ոչինչ ցուցեալ ոչինչ ի ,, ինչ մերումանն գնորդեալ՝ միագամ գաւառանուն ամենն ընտ. ինքն և եղին գաղթականքն ընդանուն մնացեալ եղիցուք ի գաւառանն կուսակիս կամ յայսոգ գեղանն՝ ի գնել ինչ. վարագայ՝ ի հաւակի վանքն ուսաց · զի և գրիգոր մեկնա. իրքն ասաց ընդ ասացեալսն, փայլեր յանձն հայոց ի եղբայն ուսանայ զարքաշ ի խնասարաշ, [Ա] ՝ ի ոչիրան ասեալ ի ան. ուանայ զարքաշ ի խնասարաշ, գնաց ի վանքն մնալ ինոցաց, և ասեալ եղեալ զարքաշ զրգնեցաս ընդանայ, և վարժեալ յուսումն ամայիս գրոց յորս, ի ոչան, ի նորո. գեաց զնաւանն զոր ի նմա · և զինուաց զնկերցեալ, զոր ասաց. նելոց առաջեալքն, և ժողովեալ գրաւորսն միասնեալ՝ վար. ժեալ գնոր ի գրոնաս զրեալան գրքանուն՝ ՇԽ ասանիսաւ կան. ռաւարեալ սկսի գաւառքն · և հուսարեալ գրաւորսն գրի՝ սար. գեր ի նորոն գմիանեալսն · ի վրայեր ինքն գնանս խոտա. կրեալս, և լեր բանդարով ասասնոցն, և յանձոցեր գանձն որի. նուկ բարի ասիցն, [Ա] ասասնոցս բոսանեցին ասինք ՇԽ ան. ասնոցս ասինքն միաստոցս ՇԽ ՝ ՝ ՝

կառուցեալ՝ զան ի զիրսն թանարհոսք։ Լեալն ևս ոմանք։
զոր զբանս ոչիր թղթոյ տուին ինքեանց օրինակ նզովս կար-
գեալ։ զայս ասեցեալ, և մի զայրանս գնեալ։ ոչ ապաք և ապաս եղ-
բայր ոչասոյ ոչբայրն։ զի ի քարտեսոյ խորհրդ զգեարգեայ
ի՛ զիսէ՝ գրնակ տառեալ ևր զբանս նզովին մաշուցայ։ Ը-
ստոյգ ծանուցանեմ նա ինքն մաշեալ ի թուղթն առ ապաս։
Նոյս ամ՝ Հայկեալ մաշուցս վկայի՝ կ բնոյց առ ապաս։ և
ապէ ապաս նման՝ թե չիր սրտն ձեզ զայդ գիտիս խոսիլ ի մէ-
ոնիր թղթոյ իմոյ։ և առնուլ ձեզ ոնսի գրնակ։ բայց ո-
բոկիեալ ասէ գայթակղեալ ոչ։ և գրանս իմ լրկեալ
ի վերայ սոցա հայրասիրեալն՝ որ անպարտն է։ մնասցի սոյն
թուղթ ի ձեռս նոր։ և եթէ նա ասայէ անդ ինչ ընդդէմ,
ինքնին իսկ ձեռն պատասուեսցէ։ Լ՝ ի վերայ այսր ոմանք
ասեն՝ * իմ նզովք գրատուրարանեն՝ յասեալ յիրոյն և. սր.
ասեն՝ ,, Ժամի էր և առ ոչնասիկ՝ ընդդէմ որոց գրեցի։

Դ։ Եւ ինքն երանելին մնալոյ ասեալ յանթառ Հայաս-
տեանսն՝ զինի գէպոնոյ ոսկեա ելեալն հանդերձս ի քո։
և թողեցաս ի դասանի ի հանանոյ արքային սրպատայ։ և
շինեցին ի վի նոր վանքաչ եկեղեցի։ ան գրէ կիրակոս։ Լ՝ սա
յաջորդեաց ի անդ նոր՝ աշակերտ և ուղղական նոցին մաշ-
ուցայ։ կամ ը ասասիրոյ անծանօթ էրիք պատմուն՝ քեռ-
որդի նորան։ Յովհաննէս վիրդոյ՝ պատմութեան՝ ի դպրա-
խուսանակեալ սանան՝ որ և ասի պատմագրեալ։ յանի ոն։
Ց՝ և ի թանին հոյոյ։ ինչ։ քան սրսամ գրէ և ինքն ի
քաղաքանն կիր ինչեցին գառնեցի։ Ես ոմանք կարեցին գառնեցի, և
ոմանք գուշեցին։ սա՝ ի ծանօթանեն։ Սա քաղաքս տա-
ռատանս կրեալ յայլազգեաց սնան։ և զպես կրեալն՝ յանա-
խակն գրեալ՝ յարդարեալ ի քարանց, ոչ ինչան սրարեալ ի
Հայկայ։ և զսմ՝ բանիցն կարգեաց զարդարան։

Լ՝ Զեկանի է։ զի սոյ և յայսմ երեսի ի գրանոնս՝ որ՝ սա
զարդարանեն ինք մինչև ցայսոր՝ սրար նոսա քան զինել իր
կանուղիկս։ բարեաւ ցուցանեն զինքն թանուն քարկեղանու-
կանաց՝ հանուրելով զնոր իրրև գիտասարանս։ Լոկ յաշ-
ոյ և անդր՝ արար յեռ կանուղիկասանեն՝ գրեալ մերձ
ի փարանն կենաց իւրոց։ լուսոյ ոչ ևս ցայսոր զինքն թշ-
նամի ենք՝ այլ՝ յասեալ հանեալ ի նոս։ քան զարամ յոյս ի՛ ի
թղթոյ նոր գրելոյ ի պատմանեն նարին առ կայսն կոստան-
դին սիրելասանէն։ Լեալ առ զգաստանալ ի բան-
քասասոյ ոգեղոց սանայ՝ քան վիրգելոյ խարդ՝ ոչ կրան ցաս
երեւելոյ անել դինքն հասան քաղաքանանոյ։

Է։ Լ՝ սանն ՀԵՄԻ մեռաւ։ վասն քանզարանի՝ իրոնն
կոդմանցն ուրանոյ։ և զարդարեալ ի սեղն նոր գրեալ զարդ։

Լուսանդին

ոգիք նորին՝ այլ անդ և զգրաւսդ։ Իսկ զամենեսեան կատարելոցն
պերճեալս ասեն, թէ ունէր բարեկամութիւն ընդ Լեւոնի կայսրի,
և յաւուրսն զինքն Տիգրանակ Եղեմ. այլ ի բոլոր ձեռնասու-
թենէ և թշնամանաց - եւ սա պատրաստեցեալ զայլ ամենայն
մեծարանս ընծայս, զոր առ կայսրն. և կայսրն փոխարէն ա-
ռաքեր նմա զքաջալեր պարգևս։ Իսկ ոչ թերեալ զերկրագործս
զնոսանսն կայսրն, կոչեաց զնա ի կատարելագործութիւն իւր
բարեկամութեան. խոկ նոր խնդրեալոյ թէ զարդն զաւանա-
նութեան ինչ լիցի, ոչ կամեցաւ գնալ, պատասխանս եդեալ թէ
երկրագործ մի՛ գոյ խնդիր, զոչ յաւարս լիցի թշնամեաց։
Եւ ապա կոստան առեալ զերկրագործն մերկեալ ամենայն ի հագ-
ուստ, թէ ոչ իցեն մեռանիցէ իւր առ յոյս, կորուսեալ զնա և ոչ
յաղթեալս։ և ինքն ոչ զարդիւ իշխանաց ուրանն՝ որ արքայական
կոչիր, որ և մերձաւոր ևս յայնմահետ։ Եւ զի նոքա աղաչեան
նմա թնդրեալ ուստերաց, ասասցեալ ամենայն խնամքն ազգերաց
առաջ առ լեան կայսր, և ազատեալոց զնա թնդրել ի ձեռաց
զրկագործին զարդս արքայական։ և կայսրն զարմացեալն զնա-
սանն առաքել առ զրկագործս զկատարելոցն իշխանն՝ ինքեանց
ի նմանէ զկատարեալսն։ բայց նա ասելով յանձն չառեալ՝ ոչ
նա, այլ ի տեղի նորա առաքեաց զնարդն զարդ իւր զաջակս։
Իսկ կայսրն կամելով տանել զանգամ զրկագործն՝ նշանակեալ
պատուոյ Ոմանացոյց զարդս, և անդրէն դարձեալ առ նա։
Եւ ասէ անմեղալ զրկագործն՝ զինքս և առաքեալս առ կայսրն
զերկրագործն զոր ասացեալսդ՝ հանդերձ հարկաւոր իսկ, որ
կոչեալ ասասցես։ Եւ կայսրն պատուոյ ընկալեալ՝ նոյն
գնեալ զնա ի գործ արքունի։ և զապաստանն մեծարեալ ի-
նանանելի արանանց։

Եկեալ ապարանի ի քառանել կատարեալոցն յերկրագործ կոչմանէ եկն
զրիգ սրիա ի կատարելոցն ասելս, և պատուէր։ ի կայսերէ։
և առեալ ի ձմեռ զմանգանատուսն պատրաստ՝ գալոյս ի տա-
ղան։ Իսկ ապագասն եղբայր նմա զերեսանն եկեալ ի կատարելոցն
զքառասնորեակ կարգեցեալ ի կայսերէ պատարագ, և եղեալ ի
գիտենն զչուստ կատարելոցն զեղանանն։ և գնացեալ ի
ապարան մեծաւ անդ, ի թագաւոր զերեսն դրեալ յատակին ա-
ծանանայ, զկնանանի, զանչանն և զանգամ։ Եկեալ պատարագ ի
մեռանիչ զրկագործն յուսարս ասանանի կայսերէ։ երկրին տա-
ղանայ քառանանցաւ յերկուս։ միոյ մասանն նիշանն զոգեր նի-
ցաւորատան և աղաս։ և միւսանն նոքաղարդեր նոր թագանի,
զանչանն և ոսկեալ ընդ ազգանի կայսերէ։ Եւ պատանի գրի
կատարելոցն պերճեալսն ի զիրսն ցոյցս կայսերական կա-
ռավարութեան և Ծագրանն • գլ • 43 • և 44 • յորում գրեալ և գա-
ղան առաքին, և զամբաս ազգաց, և զպարգևս սրանանի • Ամ •

Գ. Ի. Ի. Ա. Ն.

Հայրապետ Ներսեսյան մեծագույն դասընթերցողներին։ Եվ գրիչը սիրելի վերջին ի հոգս, և մանուկ նրին։ Եվ գարշելի վարդապետներ ազգաց, և նոցա սմբատաց։ Եվ ցնծանելոյ ազգաց երգ-բանաց զկնաւն։

899 Յամենայն իշխանն վրաց՝ ի սերունդս Բագրատունեաց, որ և կոչեցեալ էր կիրապատրոն, կայր ի մեծի հոգատարութեան ազգային մեծաց սմբատայ երբեւ որդի սիրելի հաստատարար հօր։ Մանուկ իւրոյն բազում ծառայս բարի ունի։ և ոչինչ ոմի միացեալ էր ընդ նոսին սիրով, զնոսա ի հոգի համարեալ երկայնանց նոցա։ Այլ զի պատուական մանրամասնութեամբ նոցա թագաւորեալ նմա սրբոյն սմբատայ կոչեցեալ զնա թագաւոր մեր մասին վրաց։ և հաստատեաց զնա լեր երկրպագ իւրոյ ծրագրեն։

Այլ սմանք ի նախարարացն հայոց նախանձեալ ընդ այս պատիւ, զոր էր սմբատայ ապրեսէի, զարմացան յայմ էանցն։ և լոցեալ զանազանեն խրատեցոյ զոր ունէին ընդեմ սմբատայ։ զի լաւագոյն զրգռելին ընդեմ նորա զանազան ասելիս զարմանալոյ սղմարդի ի ձեռն հնոգաստանի և ընդանգաւ ոգոնց։ ոչ առանձինս ասեն, զի սմբատ աղբոյ է իշխանաբնակ ամիրապետին գաղտ դպրոց թագուցեալոյն։ ոմն զի առաւել և զարացեալ՝ ապատամբեցի ի ձենք։

Իսկ ասելին՝ որ ոչ երբեք հիմնեալ էր զարբ իսկ ի սեր ինքեանս բարեկամութեան ընդ սմբատայ, զայսպիսի բանս լսեալ ի ստրոյգ հնարս խարեցաս խաբել զամբաստ, և ընդունել զնա։ Այս ժողովեալ զօր բազմ՝ սկսաս ընդել գաղտագաղտ ոմանցք, որք ելին արտաքոյ իշխանութեան սմբատայ, սակ թե կամցի նանաձել զապատամբութեան նոցա։ և ոտ սակաս սակաս դիմեալ առաջ՝ եհաս ի սահմանս գաղաք, ալ ուժգր վնասելով ամենեքին։ Այս անսի չանելոյ էին ի կողմանս շինական զառաւել։ և ոմք կացեալ զասոսս ինչ՝ լրեաց հրաշատեսն ոտ արքայն սմբատայ, և հրամայեաց զնա զալ ոտ ինքն։ սակ թե սմանցն խորհել ինչ ընդեմն։

Իսկ ոմքային սմբատայ իմացեալ զնենգութիւն խորհրդոց որոն նոցա, զարդ սմանցն առեալ էր զգիրս, վաղվաղակի կոչեալ գամոյ ի զարաց։ և տագնապաս գնեալ ասեալ սակաս, յամենայն տարայ յառանձին սենեակ սարք, որ կոչի կաղանան սարանեալն ի բան սիրելեաց։ Իրրև նստաս սա-

Գլխ Դ
Գ. Գիրք
Գլուխ

տիկնանն ասիկնն , թէ ան հնարք է նոցա զանազանեալ զարքունեաս , ոչ միանգամ և երկիցս և ի բազում կամս ոչիւր ։ և զի ոչ ևս կարէր պատասխանել ընդ քաղաքն , զի ամ քաղաքն հայոց սամանցեալ էին ընդ ի գունեալ , որ էր իբր ընդ ինչ իրանաւ ինքն ասիկանաց , առհանիցուս և լուսս եկաց ի խորհրդոյ իւրոց . և զանազանեալ գնեալ ինքն իւր ուսանեալ և ծանեալ արքայի երդմանն և աստուծապատս նշանքն , թէ ինքն միայն ի վերայ եկեալ է սա նա ։ Իսկ ասայ չունեալ ան, տի՝ ինն ի գունին քաղաքս ։ և անդ քիչ օրինակաւ հաստատեալ , և ամ իրաք հաստատուն եղեալ զգայն անդ իրայ առ արքայն ։ Իսկ ի նշան այսր հաստատութեանն եմ ասեալ անդ ի գունին զկոյսն իւր զդեղեցուն , և զմեծ նեղութեամբ իւր վերս խնամ ասելոյ դեղատաց , և ինքն ի անուն գնալ յա,

տրոյատական ։

Ի ոմեն ըստ ասիկանին տիկնին մեծ կինն ասհարայ եղ. ելոյ արքայն , որ զորդին ունիցաս ի պատանեղի էր առ էանս հանգիստ աշխատ. ոչ ազգ ազգաց , և կոյ ինքն զորդի մեծ. կեալ , եաս բնիս ուրիշ և արծաթ և ընծայս պատուական , և գնայ ընդառաջ նոցա , և պատանեալ նոցա ի գայլոն ճարտ. կնչեցեալ մեռայլ նոցա զուլ բնեն , և չեկեցաս ան կենալ աւա. ղի նի՝ գնացարին կարանամանքն և արատաստանք ուղ գնայ գնա , և խնդրեաց ի Հնամեն զորդն իւր զմնաս , յորս արարեալ նոցա զայլոյ գրան խրոյ , որպէս ի լայրիուանին խրատ մեղ. քեր ի վեր որդեւրն ոչ ոչ ։ Դիտեալ ուսանիցուն զնեծայ նն , և չոչեալ զարդեալն քանս նորին՝ Հնեցաս ելիցս իւր , և չկարայ լուրանալ , սարա ընկոչեալ ի ձեռաց նորա զեր. զերանն՝ դարձեալ առ նա զորդն նորին ։ և նի ոտեալ զնեծ պարդեն՝ ի զանեաս զորդի իւր , դարձաս ի տուն իւր ։

ոսանանին ։

Գ ։ Մեռաս արքայ լուեալ զոր արարն ասիկին , և ինքն լուեալ է յատրոպատական՝ զարդ ասարդ ի ասայոյ ։ և կամեցի՝ հանդիպել նեղբենապետին նեն ի քաղաքն ոնի ։ ի ուղ արարեալ նոնս զգալուսս իւր ունայ՝ հաստիրեալ զնա գեալ առ ինքն ի ցուցանել և ի հաստատել զանս քարանա. մեն ինն ի մեջ իւրեանց ։ Իսկ իրանն ինն նեղբենապետն , և եռոս զալիքն , և խոսեցաս ի նոնս , զարմացաս յոյժ ի քա. զաքաքարանին նի ։ և սատանաեցաս յերեսաց նի ։ և խոս. տանեն ելն , եմեն՝ գնաս ի ինեռաս իւր ։ զոր էր ոնեալ հարեալ նոնս ։ Իսկ ասաս գանն սիրոյ մանկամ՝ քարեկիանաս ընն եղեալ ընդ նոնս՝ ոնիսի գաս ի ինեն , և գնայ ի փլոյտա. կարուն քաղաքն ։ և լայնամ հիսոն գնան և միշտ անիսահան գա. հեաց զարարեկիանանանն իւր ի ազգայի ։

Լսակ ի լսել նոր ի փայտակարան, բանտարկոյ ամենք քա-
զաւոր բանս առասցեն և չարաւեցեն խօսելով։ Գրգռեցին զնա
ընդդէմ գէորգեայ Եաղարեան ազգին սնորդեաց։ Իբր թէ
նա նենգութի խորհի ջներքինապետանն։ Օ՜ այս լսեալ նոր՝
խոտոտեցաս ի ձմեռապարհն։ և յանկարծակի յայտնեցաս
ի վերայ գնդապետաց զօրաց իսրայէլ։ Լս գէորգ. անապատաս
գտեալ թէպետև պատ բազմեցաս ընդ նոսս եղբարաբ իս-
րայէլ։ և որոց քաջասնի ընդ՝, լայր ի վերջոյ ձերբակալ
եղև ի զարաց նոր՝ ինքն և այսմեկս եղբայրս իսր։ Օ՜ այս և կա-
պեալ սարաս ընիսր նեղքինապետն ի փայտակարան քաղաք։
և յետ ընդ՝ քննասնի ամբաստանութենն իրրև անմեղս և
գիտա զնա, յարդարեաց ազատել զնաւառս քոի։ և յոչ առ-
նասլ նոր յանցն՝ բաղմագիմի դառն տանջանաբ սպան զնա։

Ոչեա այարիկ գնացեալ նեղքինապետին յասպասաւորան։
սա ասէրն՝ սկսաս բաղում բանիւբ գովել զամբաստ առաւել
քան զոր նա կամէր։ մինչև և քաղաքեցաս բարկասնի ընդ՝
նոր ասէրն։ Թէպետև արարցուս պատրաստակամ ոչ ե-
լայոյ նմա գրաւոնի իսր։ Վրեաց նեղքինապետն ընդ-
նեղբին ասելոնի նոր՝ եկաս զասղ զարդի ամբաստոյ զա-
զաս։ և զնա նոր՝, զարդ ի պատանդի սներ ասէրնն։ և ե-
գեալ եր յասպասաւոր նպին իսկ նեղքինապետի։ և փոսնա-
նակի խոր առնեալ յասպասաւորանն հոգ՝ հրեր առ արքայն
սմրաս։ ընդ որ յանդուգն սարանացեալ արքայն՝ հաս նոր բիկ
պարգևս։ Լս լսեալ նոր՝ անասի՝ դնաց ի կաղմանս եգիպտոսի։
և ապս ըմբռնեալ յամբաստանեն իսրայէլ՝ սպանաս։

Ը։ Այս լսեալ սասիկանն ազգին՝ լցաս անհնարին բար-
կասնի ընդդէմ սմրասայ։ Իբր թէ նոր իցէ յոյժ սրեալ զներ-
քինապետն և կաղառեալ, սա՝ ի փոխանցանելոյ և չիրծաս-
ցանելոյ զորդի և զնա իսր։ որոյ զնա հրամարանի ոչուեաց
ընդ՝ առելս իշխանասնի իսրայ։ և կալեաց սա ինքն զաղ-
մանսնի անհամանոր զօրաց։ խաղալ նարբոք ի հոյս։ քանդել
և հաբբ կիզել զնոսն։ ոմիկ դամրաս։ և գառն մահուամբ
սպանանել զնա։

Ոչ։ Յետ ժողովելոյ սա նա այնչափ զօրաց յայլ ան-
ուեաց իբրև հանդերձեցաս եկանել ի ձեռ՝, յանկարծակի
ինն կոչաս սիտ գնդակ և զորհասարանն զասաց։ մինչև
նամարիր նոր՝ սասիկ գալուշահասնի թափեցան ի վայր։
սրով և մեռաս իսկ։ Նայս գոս ըմբռնեցան և բաղանի՝ ի
զօրաց նոր՝ և մեռան։ և մնացեալքն ցանեցեր եղեալ՝ դնա-
ցին յիսրաքանչիւր տեղս։ Լսակ սրդի ապշնի գնդաս՝ ար
կոյր ի գաբին զամ ոն, և գերակրեր ուշնաք ալքոյի, իբ-
րև լսեսս զմահ հօր իսրայ, երկոցեալ՝ թէ զաղջ կալեալ

ապարանիցին գնաց սմբառ , եկ ի գոռոզ գաղալ ի գիշերի , և
գիւղաստանայ գնացեալ տարեալ գնացեալ ։

Զ . Ի ամին ժամանակի ապատ արքայն՝ ոչ գիտացեալ
կամ՝ ՅԻ՝ առեալ զգաստ մի ի զորոց թագաց գնդերն քանի
մի իշխանաց՝ գնաց զրկել իրեանց ճշմարտութեան հարց , ի մնա-
մել և ի գնալոյ զբաղեալս և զաւանս , և անտեսանել զկիսոցս նոցա ։
Ոչ գիտաւոր արքայանն հարազգեալորդի՝ զի ոչինչ գիտասցի ա-
բանն ուրացեալ , զոր ոչ յուսալ ՀԷՐ զամենայն սնանուն ի գուտասանս
մեր՝ շրջի , դատաստանեալ ի գիտիցն գոռոզութեան գիւղաստանս ։
Հանապատ և հորոմն , և չգիտ եղեալ ապատ ։

Ոչ ապատ եղեալ ի տեղի մի , ոչ գնացեալն ամենեքին զրան ի
գիշերի գիւղաստանայ առեալ լինել , ոչ գիտանալ եթէ՝ ։ Ապատ
դէ եղեալ մի անցեալոց այնպէս՝ զայր եկեալ ի հայր յաստա-
ղամարդոյ ՅԻ զնեալոցն ։ Ասեալ զանելի ապատ ոչ ապատ ի ընդ-
գիւղաստանայ գնալոյ ։ Ասեալ զանելի ապատ՝ զի ձարակ մի , որ գիտաց փարակ գտանալոյ ։ Ասեալ
գիտասցի զ գնաղդին ասեալ մեռեալ յերկնիցն ։ Ի ՅԻՆ ՁԵՌՆ եղ
լսայիցն գրեալ՝ և ի կնաստիրն ։ միանգամայնոյն ու ի կերակրաց
լսայիցն գրեալ՝ ասեալ՝ ասեալ ։ ասեալ ու փարակ գոնէ գրեալ
գրեալ զանազանութեան ։ ասեալ ու ի ասեալ գրեալ ։ ասեալ
ասեալ ասեալ գրեալ ։

Ասեալ

Ամենակալեալ հաստատեալ՝ ինչ անդ ի ապատ , ասեալ զ-
պանեալ զգալոյ նոյ ։ և լրեալ հաստատեալ անդ՝ գիտասցեալ զասեալ-
նակ զ ի ներքոյ եղեալ , ասեալեալն ինչ ոչ գիտացեալ ։ Ասեալ յեղ-
փաքոյ զ ի ապատ լոյս հաստատեալ՝ մեղմեալն ինչ յեղեալ ի ծագ-
ներ զանգիկն՝ զոչ անեալ ի ձերոնն , և ՅԱՍ ասեալ զ երբեմն զայ-
ծեալն ասեալ ի վերս ի տանիս , ՅԻ արդ հաստատեալն զարդն ա-
զատասա ։ և զի հին եղեալ ասեալոցն , ի գիտասցեալ ասեալ ոչ ասա-
ժեալ՝ վերս ի մեզս , և հաստատեալ հաս հաստատեալ և ասեալ ի մի-
զի , և եղեալ անդ ապատեալ ՅԻՆ ։ Ասեալ զասեալ հաստա-
տեալ՝ հաստատեալ զասեալ զասեալն ասեալ ի ձայնիցն գիտասցեալ զասա-
ասեալ ։ Ասեալ զասեալ զասեալ զասեալ զասեալ զասեալ զասեալ զասեալ
զասեալ զասեալ զ

Լ՚մ ՀԵ
Ե ԽՈՍ

[illegible]

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

Հայոց ազգաց գոյացանելոյ սմբատայ զորագոյն նոյոց յերկնաւոր
ոստիկանաց · ասա՝ ի սպանմանէ նոցա ի գլուխ ի
դաշանի · եւ գրեալ յուսոյ սուրբոյն ի վերայ
գրեանի · եւ ապարանքն ի ձեռանէ նոցա

Եղեբացոյ ·

902 ԺԱ

Յամսեանն ՀԵ այն ժամանակս , յամի թուականութեանն ՉՄԱ · ա-
միրապետ Հայաստանեաց մուհամէտն · Ապա-
ղանէ զմահն ապէնի՝ կայսրն ասորեաց ասորա-
տանդն հան ի տունն նոր կիւրապատ նարին , որ կոչիւր յաւան մի՝
այն է իւսուէն , ուր զոյաւար միանգամայն և քաղաքապետ-
ութիւն ասորոց · իսկ ի ներքսաւան մի-ոչիսպեալ գիւղ
և ի մարգարտաբերն , Օ այն անդնեկացեալ ոլորտին սմբատ
ասաց , և ի իրէն հասեալ դրախտն ինի քարուց նոր , եւ ի մեր
խրատ ոչ ունել քան զ նմա՝ ոչ միոյ և ոչ հանգանակա-
ցեալ · զի ոչ գիտայ նոցա յերկրայ նիւթանէն , ոչ ի սեր նարին
եղեալ զհանատարմանն ինի , և ոչ ի հանդուսակարանն քաղաք-
ինի , այլ ի միւսանն դաւանանուանեալն , և ի միւսում ոնո-

գարմանքի։

Եվ զայս խորհուրդս արարեալ ընդ առաջագոյն իսրայէլ առաքեաց զերեսս հանդերձ ընկենուլ և մեծամեծ յընծայիւք առ ա-միրապետն։ Ի բանդեսն։ և խոսեցաւ ի նմա, զի ես ինքնին միայն նշանեցայ ի մէջ իւր, և մի ի ձեռն ասորեստանցոյ իւրոյ։ զի զի ինքեանս ասորեստանք հաղարապետս ոչ նշանեին զմեզ, և ա-ղաղակեն առ ամիրապետն։ և ասասցուք զարհուրանաց ընդէմ կամ ամիրապետին բոլոր յարեալ հասանելոյն նոցա, իբրև նշանեցան զմեզ ի մէջ նոցա։

Խնամանքի ամենալի ի մէջ նոցա։

Ընկենեցեալ ամիրապետին զիմաստնն ամենայն հանձնեցաւ զամենայն նոցա։ և կատարեցաւ զինչիք նորին։ և առաքեաց առ նոսա զիմաստ ազգայսմանէ, և կամար ասէր ասելոյ։ և ասասցուք զիմաստ ազգայսմանէ, և ասասցուք երկիրս հանդերձ ասորեստանաւ։ զի զի ոչ ոք ասասցէ զիմաստ ազգայսմանէ

Լ.Խ. ՌԾ
Հայոց
902
ԺԵ

ինչպես Իշխանայ Հայոց, այր հաւատս և բարեպաշտ յոյժ գտեալ էր։ Սոյն սարա կալեալ ինն ամսեցեալ զթագաւորն, մինչև 'ի սաստ մտանել նմա 'ի բոլոր ծովս, և յաւանեցեալ ինքն կամ, և մնասցեալ իսկ ի զթագուհին իսր, և ոչ կարել ինչ մինչեալ։ Զայսոսիկ ասեալ Իշխանայն Հայոց առաքեցին առ նա զկաթողիկոսն յովհաննես։ որ բազմօրեայ ուշադրութեամբ հայցեալ կարաց հանել զնա 'ի դաւանութենէ մահմեդականաց։ և պարտուցեալ զանել 'ի հայս մեռանելոյն։ Այս ամենայնիւ ապա զթագուհեաւ սմբատայ՝ բազմադիմի գթութեամբ սկսաւ դարմանել և խնամել զնա։

Եւ ոչ ասելիս սարդարական ծի յոսասի և զբազմն ամենի՝ լսեալ, զոր արարն սմբատ արքայ ուրեան կայսրայնոյ զանձն 'ի նմանէ, դառնացաւ յոյժ։ և նամ ընտրեալ հանրեցաւ սմբատն դարձուցանել զնա յինքն, որպէս էր 'ի Հոմն։ զբազմ խրոյ սիրեալ։ և յոյս սակս գրեաց առ ամիրասանն, և բազմ թանձրանալ սղալեալ զնա կատարել զոյս խնդիր իսր։ Լսեալ իբրև զ լուաս նմա ամիրասանն, այնուհետև մեռն էարկ մնարանելոյ 'ի սմբատայ։ և գամանալ զոր բազամ՝ գնաց 'ի փոյտանարան։ և առնոյ անցեալ ի սակ ծ՝ նեն մինչև 'ի կողմանս ասորեաց 'ի առաջաւորն։

Այն իբրև լսաս արքայն Հայոց սմբատ, փութանակի առաքեալ զզրաս իսր՝ գնաց 'ի կողմանսն յոյնսիկ։ և կալաս ընդ ինքն ազնիւոյն ասորոյ և աշխարհաբարոյ լալեալ կոչմանէ։ զի մի կարասցէ անցանել ի այն ի նիւանին։ Լսեալ յոսասի 'ի մայեալ զոյս՝ խաղաց զարեամեալ կողմանէ ինքին։ և անցեալ ի խանարհ սեղան՝ եկն յոյսկայս 'ի շիրակ գաւառ։ և առեալ զանանս սարաբեալ ինքեանցն՝ եալ սեռի փաղմալանի։ և գնաց 'ի դանին քաղաք։ Նապատ ի ոչ ինն ծանուցեալ սրոյցին ամենասոյ զանելն յոսասի ի սրեամեալ կոյսն ինքին՝ հետամուտ եղեալ։ զկնի նոր։ սակ. ոչ ժամանեալ նոսա՝ եկն 'ի քաղաքացանն սարաձ, որ 'ի ծայրն սարագաձ ինքին։ և անդ յարդարեալ կոյսինքն զզրաս իսր։

Իբրև իմացաւ զայն սոսիկանն յոսասի, առաքեաց առ նա զմիսն 'ի քարտուղարաց իսրոց, որ էր յասորի ազգէ՝ ոչ ուրիսանեալ և ձերաստ։ և առաքի եղ նոսա զոսկոր և սիրելիր սրագաձն՝ հասուցանել 'ի մէջ խրեանց։ զոչն խաղացեալ, Թագուել 'ի կարն արքայի զանձն ուղարկի։ իբրև զի ելեալ կարգի և ինքեան լանձն ուսնել զանձ՝ բարի է։ և ելեալ ոչ՝ ոչն ևս չի ինչ։ միայն թէ սոսա գրոյ և միաբանեսան սահմանեսցի 'ի միջի առանց սնանելոյ բնաս կասկած առաջոյ իւրեք լարի։

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Լ.Դ գլ.
Լ. հայոց

,, պատկեր . . . . ։ Եվ ասացեալ բարեբասասցի՝ թագաւորն հռոմոց լեռն ոչինչ ուսեալ նոսիոմենամբ զարբեցն ,, սմբաւոր . . . . և բազում ընծայս և պարգևս և պատիւս ,, ամ յամէ առաքէր . այլև սմբաւոր ի չնորհակալութիւն բարե- ,, լուրեան ողբոցին հռոմոց առասանիր պարգևաք հասաս- ,, ցանէր զչարչ փոքարինին առանպատեկ յասէ ընծոյով՝ ,, իբրև վերհասեալ զինչն՝ և հար հարազատի ։

904 յնգ

Եվ ։ Եվ թագաւորն եգերացոց կոստանդին՝ փեսայ տոր- ներսէհի վերոյ ասէցի՝ կրդռեալ յամբարասանութիւն՝ քան յայլ ինչ պատանեան , գասմարեաց զարս , և իբրև տեսին ի- ներսէհ՝ ի մերայ՝ դիմեաց՝ ի սահմանս նորանն սմբաւայ՝ ի կոչ- մանս լիմին կամկասս և յԱն գա գարաց՝ և ոնան մինչև՝ ի գրասս ալանոց , նուանել զերկերն ընդ ձեռամբ իւրով՝ Օ՝այն տեսեալ տարնի բանէ՝ ծանոյց սմբաւայ , և գնաց և թաղեալ առ կոստանդին՝ ի բաց թողացոյ զընդանեան ար- շաւանս իսր , և զամբարասանութիւն արսի իւրոյ , և մի՝ ի զհաղորդս քան զինչն կասէիլ ։

Այս իբրև լսեալ ոնասց կոստանդին , արքայն սմբաւ և ա- ղանեարեան առեալ զգզրս խրեանց՝ դիմեցին՝ ի վերնի , Հե- տեալ կոստանդնի՝ մեն ոչ կարէ զդէմ ունել՝ ոչ , դարձաս ի կրոնին , և ամենայն յանառիկ և յանմատոյց ասելս ։ Ել, իբրև եաս , մեն սմբաւ յառաջ խոռոյտեալ արշաւեն և յԱ- իսր , փողմաղակի առաքեաց առ նա հրեշտակս , և ինգրեաց՝ ի նմանէ զհաշտութիւն , և նա չդեաց առ նոսա զաներ նոր զատ- ներսէհ հանդերձ քանի մի հոսիարարաց խրովք՝ խասել խու- զարեալ՝ ի ընդ նոսա ։

Իբրև , յանդիմանն եղեն միմեանց առանձրեան և կոստանդին , և սկսան խասել երկար , նախարարք հոյոց յունկարձակի կա- լան և կարդեցին զկոստանդին՝ ի հրամայելոյ առանձրեալ տի , և ածին զնա առ արքայն սմբաւ իբրև զոչ մի յայծեաց ։ Այս արքայն սմբաւ կարի զնա չի ընկալեր շնորհս՝ առա- քեաց յամբարն անդ , պատաներ առնեալ՝ ի պատուի և՝ ի յան- դորդաս պահել զնա , և ասա յինքն գրասուցեալ զգրեալ սմբաւայ ևգ բարեալ՝ ոչ , և կացուցեալ՝ ի վերնի պահապանս և դու- ասակաս՝ դարձաս՝ ի տեղի իսր ։

905 յնգ

Օ՝այս նամ առեալ եղերացոցն՝ յարասցին շփոթեալ մեծ յ՝ՀԷն իւրեանց , և խարհեցան կոստանդնի՝ ի՝ ինքեանց զայլ սեն , որ բռնաստարարքն ոս եր և ոնագարարն քան զկոստանդին ։ Այս իբրև ուղղ եղև ոչս սմբաւայ , վազվզեալ հրամայեաս նոս զկոստանդին յամբարն ոնասց , և բերել առաջի իսր՝ յեռ կոչեց նոր ոնդ ասիա ասրս ։ Այս յարժամ յանդիմանեալ նոսա նոսա , հեղոյ զկապանս նոր , և զդեղոյց նոսա զզգեսա արքայական ։

և եկ թեզ. ՝ի գլուխ նորա · և հաստատեալ զնոսա ուսան
խաղաղասէր՝ կամ այնուհետև ՝ի հնազանդութիւն , եւ ՝ի մեր
զոգս , և արամեկաց զնա յ՚ի իւր · Զ այլս ասացեալ վասն եղից .
Եասոյ զի մի ՝ի աչս նորա բռնաւորացուցի զբնութիւնս՝
վասն զի ՝ի պարկեշտութեան · հրկիզ զի զբաղեալ զասա
ոչ հնացեալ զաղքն եղեալ բերեցուցաց մեզ և եղեալ իւր · զի ոչինչ
ամենայն յանէ կարեալ նոցին զի ՝ի ձեռանէ նոցա · և ելցէ՝ զի փեսայ
եր նա ասորեաց ՝ի հարսանութեանէ · և կայր իսկ կամեցաս
ամենայն ընդունելի եղ , ասեալ նմա ·

Ասացեալ այս ընդունելի նոր հրամանս սուրբն ՝ի ներքսանդ ՝ի ներս .
զի զ՚ամենայն առաքելոցն զարդարեալ ունի կատարեալն հարսանեաց
տեսանի հաստատեցաս , ՝ի ՝ի զի արամեկաց զնա ամենայն , զի
գնացեալ նոր յ՚ներքսանդ յարքեալ ՝ի զի իւր · որովհետև
ոչ ՝ի ՝ի ներքսանդ ՝ի ներս ՝ի ներս ՝ի ներս ՝ի ներս ՝ի ներս .
Տիր · Յս և՝ ՝ի զոյս արար յարդարարդեալս անանիս նորա .
որովհետև ոչ յայանեցաց նմա յանդգնելն զնոսի իւր · Եւ
զանոնք ՝ի գուանալ սիրոյ յասելոյն՝ սասարիսի նոր ՝ի ներս զան-
նայ յասելս եղելն , զի ոչ ասելոյ սասարիսի նոր ՝ի ներս ՝ի ներս
իւրում՝ սեծուսեն ՝ի ՝ի ներս զարդեալ ՝ի ՝ի ներս ՝ի ներս ՝ի ներս .
գրեալ . և ՝ի ՝ի ներս ոչ ՝ի ներս ՝ի ներս ՝ի ներս ՝ի ներս ՝ի ներս .
զանոնք զանոնք , զանոնք ՝ի ՝ի ներս զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք .
զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք .
զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք .
զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք .
զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք .

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Ա

Զ Դրախտ ապրումն մեր յասելոյ , և նոսանքեալ ՝ի ՝ի մեզ սրբոյս .
Եւ ՝ի յաղթեալ ասորեաց՝ Խոնարհացն հարց ՝ի ՝ի ՝ի
ոմանց վասն հարցոյ .

Զ . Զ ասուրն ասորեաց ասորոյ ասորեան ՝ի ՝ի զոլոյ ասորոյ
զորութեան և սա ասորոյ յաղթեալ ասորոյ , զոլոյ
սանձեցեալ ՝ի ՝ի զոլոյ ՝ի ՝ի զոլոյ ՝ի ՝ի զոլոյ ՝ի ՝ի զոլոյ .
գեղեցեալ և գրուեալ էր , և ՝ի ՝ի զոլոյ զոլոյ զոլոյ զոլոյ զոլոյ .
և հանեալ և գրուեալ էր , և ՝ի ՝ի զոլոյ զոլոյ զոլոյ զոլոյ զոլոյ .
զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք .
զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք .
զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք .
զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք .
զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք .
զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք զանոնք .

Ի.Դ. գլ. և Կոչ. 906 յեր.

ամիրայեանն էին ։ Իսկ երբ հասեալ ամիրայեան, թէ ոչինչ ինչք
նաճատի յուսասցի, հրամայեալ էհան, և պատանեսցին ա-
ռաքելոյ յիսմ ծագալ Աստի սիրոն խոսոյ՝ գալ ժողովիլ ի ամիս-
ին յոգմանեն սուգաց ։ և խաղալ ի վերայ յուսոյ ։ Ի՛ռա-
քեալս և առ ամբաստ ուրեալ ։ զի և նա ժողովեալ զգոյս իսր՝
յարձակեցան յԵն յասոցոյ ։ խաստացեալ նոսա թագաւոր-
նել զամ մի զսակն աքբասին։

Օ այսոսիկ պատգամս առեալ սմբատայ՝ սնեալ ։ ի սարա-
կասանս ։ զի ոչ կարէր դիմակաց լինել այնպիսի հրամանի ։
և ոչ ևս կամէր պատերազմիլ ընդ յունոցն՝ զի գրեալ էր ընդ
գեալ էր ընդ նոսա ։ Ի՛սայր ընդ ինքն, թէ՝ պատրաստ էր հպա-
տակ կալ ամիրայեանն ։ և զինչսոցն նոր փնտռել ։ խարհեցաս
ոչ լինն ձանապարհաս վերադարձ զերն ։ և զկամս ամիրայե-
անն լիապէս կատարել ։ Ի՛սաքեանց հրեշտակս առ յասոցոյ ։
և ապաղեանց զնա թագաւորեալ ։ զինանել ընդ ձեռսն
ամիրայեանն ։ և մինչև դարձեալ էին հրեշտակքն ։ վերա-
նան առաքեաց ու նա դայլ հրեշտակս ևս ։ և կրկին ապաղեր
զնա մի առ ասելն ոչինչ խաստանի և մարան ։

Ի՛սկ սամիկոնեան յուսոյ լսեալ զբանս սմբատայ ։
թէ՝ նա բարեկամութիւն խոսի ։ լայր գրգ-
ռեալ ։ ի լար ելեալոց սմանց՝ դարձաս յասաելոսն ։ Ի՛յլ
բանսն ոչ իսարեր ։ ի նոսն ։ մի յայտնել գոյն ։ առաքեաց առ
նա ՆԵՆՁԱՍԵՆ պատանի բազում բանիւք խուսացեալ սոսնել
զնասն նր ։ սոյ և արար իսկ սկսանոյ կատար ։ ՇՁԼ ։ ի խուժել
ի վերայ իսր սանհանալ զրոյց սյլեալ սազգաց՝ սրբ հրամանաս
ամիրայեանն ոչ լինեալ էին յԵն նր ։ դիտացեալ՝ թէ չիարդ
զգեմ սանել սոյնպէս բարեմութեն ։ զինքս և խոնարհեցաս ։ ՇՁ
հաղանգութեն սամիրայեանն ։ և հրաձալ ի նոսն՝ վերադարձ
հասուսեցաս գիրեանսոսն ի բրսա ։ Ակաս ապա յաստեղա-
թեն խրատ զրգռել զսմբատեան ընդդէմ սմբատայ ։ սրոյ
զի և նոս սասաքեալ պատգամ առ սրքոյն սմբատա՝ վերադարձ
զսակն սարդանի ։ զոր թագաւորեալ էր ։ և այն կրկին առա-
սելութեն ։ և ինքն յասոցոյ ևս գրեաց առ նոս ։ և սպառնա-
ցաս նոսա փութով լրացուցանել զսակն ։ արամ և յերկուց կող-
մանց սասակացաս ուսանեալ հարկեն ի վերայ արքայն սմբատայ ։
Լս ՇՁԼ սմբատ զնա նորոգ ծանեալ սոսմիաբանութեն նամա-
գրաբանն ոչ կարէր պատերազմաս զդեմ ունել խրմոսանցի
յուսոյ ։ և զի պատրաստ ևս սասաներ զարարքսն ապա-
հովեաց նր ։ խարհեցաս ՇՁ կալի փութով վերադարձ դարձ-
դայն ։ Ի՛ յնոսանն եհան ՇՁ Հայոց հիմնարկել զարքա-
ցաս և զբնոր և զմի ։ ՇՁ ասել զմի ի հնոցն ։ արամ և լեռ-
նին վերադարձ զարոհանիկոսն հարկան ։ Լս զոյս խոսասութեն

[illegible]

Զ. Զանազան հարցանքներ Թեոդորոսի կողմանէ ընդ Տրդատայ թագաւորին ամենասուրբ, և նաև նոցա զրոյց ընդ միմեանս ի սակս վիճարկելոյ զնոսանէ, քանզի դիպի թանձր հանդերձիցն զգալն պատուէր նոցա զժշնութեան ի նայելոյ. և որք լուան անմիտքն եղեն ի նոսա, յաւելին յանդգնութիւն իւրեանց և զատելութեան բերան ելուն ի նոսա։ Զ։ Ի մեր նոցանէ ի նոցնէ հասան սուրբ՝ հաստատեալ, որ յորմէ ունկն պատուիրանագոյնս էր ի նոսա, որոյ և հրամանքն անապրիլն ասին, նաև նոքին ինքեանք սիրեալս ասեալ, խորհուրդ զլուս նոցա ի սրտի, և հիրաւոյս սորանալ զարգոյ. և քանզի անեղութիւն և բոլորատարածութիւն իւրաքանչիւր իւր ասեալ պնդեցուսուն դիպեալ նախադրեալս ի հարանեանց ե. ի վիճարկելոյս, ընդ որս և զանազանս իւր՝ որ էր ի նոցանէ ասելի հասեալ։

Զանազան իւր՝ որ էր ի նոցանէ ասելի հասեալ։

Որպես ասեցին ի մի խորհուրդ հաստատուելոյ ասասուն ապրելի յոյանեալին վասն իւրեանց ասելանն ի ոչ ասելոյն վասն. և եղին զոն Ը՝ սմա, զի եթէ միասնութեամբ ընդ խրատս ի սոյանելն ասելոյ, կայսրացին զնա ինքն թագաւորս հայոց ի անդի նոր։ Լա զի Ը դրեալ սեր ի միոյ՝ թիւ ասելոյ նոր յայնժամ ասելիներսն ընդ ասելոյ, յաստուածեալ միասնութեամբ զանեցուս ի լոյս խորհուրդս նոյ։ Մեզ եթէ ասասցեն դասս զանեցուս ի լոյս խորհուրդս նոյ։

Զոր զնոսն ընդդէմ իւրոց բարեբարոյին,

Լոյս խորհուրդս այսորիկ էր ի միասնին՝ ընդարձակին յերկրս գոյն ասելոյն եթէ զնոսանցին՝ զանձերն հասանոյ։ և սուրբքն ի սահմանս ասելս օգնականս՝ և ժամանակիս լեալ, լուսաւորեցին ի սահմանս ասելոյս։ զի անդ էր յայնժամ սրբոյն ասելոյն հանդերձ զնոսանս։ Գիտասցեալ նոր ասելոյ, ոմն եթէ եկեալ իցէ ի պատանս։ Զնոսանս ասասելոյն հոգոյ, ասելոյն դիպոյ ժամանակաւ ասասելոյ։ Զնոսանս՝ ի ժամանակս պարտմանեալ ասելոյն։ Լաւ խորհուրդս զնոսանս՝ ի ժամանակս եղեալ ասելոյն։ Լաւ ասելոյնքանչ և հասան և միասնամանելոյն ընդ նոսա՝ հաստատուն հայեալ ի մեզ, թէ հաստատեցին ասասարակոյս կատարելոյ իցէ զգալ ասասելոյն։ Ի ոչ ասելոյն պարտմանեալ ի՝ մի՝ ասասելոյ զգալս իւրեանց՝ եկեալ ի զիրսեալ գասելոյ։ և անդ իւրաքանչիւր հասան մանեալ նոցա ի քարանձաւն՝ ասելոյ ի մեզ ասասելոյն մանեալ նոցա։ Լաւ զի ասելոյ ասելոյն։ Լաւ զի ասելոյ ասելոյն։ Լաւ զի ասելոյ ասելոյն

Ի։ Պիտի՞ պիտի ոչ յայտ իսկ հուր ասասելիքն, զոր ամենայն հասանելիս առ արքայ։ Զի զոր ծոցն հասանայ և մեռանելոյն ի նմա։ և սնոցեն իսկ ուսնոր ի զորայ նոցին հասանայ։ զի ոչ էին հաճեալ ի այն գործ, խոյս առեալ ի նմանէ ի ծածուկ։ զոր թացեալ գեացին ի տաշիրս, և չիկուցին արքայի զմոլանալոն թեր նախատրոյցն ընդ առանձինս և ընդ հասանայ։ Օ՜ այս զպայեալ հաճեալոնցն, որ մինչև ցայսմ՝ չեր գաեալ տանիք թեր սպանանելն, զոր խեռ և կարեռ։ ի մինչ։ Իսկ արքայ անասարեալ վանելոյ գոր, և գիմեաց վաղվաղակի զորոք իւրովք։ ի միտակ գաեալ։ և ասաեալ առանձանէն և հասանայ և սոյնոյ նախարարացն։ որք էին, թէ ամենայն բազմութիւն զորայ գայ ի միտակ, զարհուրեցան յոյժ։ և գրեալ թանակի յաստի առեալ զարդարեցին անի՝ փոխանայ անկոն յանուրս արդոյ հին։ և սկսան զորամաղալ ընդ միմեանս՝ ասելով՝ մեր ապաշնորհն ասանելոյն։ Այս հարիւրաց տարամարեալ իբրև տարածեցաւ ընդ նոսա ի սրեալն ամրասայ, ասին՝ ի՛ տարանան գրանալոյն ընդ միմեանս թշնամեաց արքայի։ և յետ հարկանոց հաղորդեալ գարոնելոյն առ նոս բազմութիւն յոյժ, ասին՝ լաւ հասանելոյ մեռանելոյ՝ ի վերայ կենաց թագաւորի իւրեանց՝ քան թայլ սալ թշնամեացն զարմանալ ընդ միմեանս։

Զորս եռեալ արքայ զարդարանալոյն թշնամեալոյն առ ինքն, հրաման եա նոցոր զարշնորհն ակռա թեռն ասանելոյն, և որոք կրկին գնալ՝ երկիրն։ Իսկ և ասանելոյն ընդ միմեանս սրամբասայ բարձանեալ զարայ՝ հոնդերձ ապատանալ՝ տարանալոյ։ և Ծոկասեցաւ ընդ միմեանս։ Իսկ զորայն սրամբասայ ոչ սպասեալ ժամանակ և կալեալ մայա գնեալ յարձակեցան ի վերայ թշնամեացն նոսա զարանալ իւրեանց իբրև փարատեալս ամենեցս։ և արարին զարհուրելի հարամանս ի նոսա։

Ե։ Տեսեալ ասանելոյն և զարայ նոցոյ բարեբարոյ։ եկեալ սարանին՝ շնչին և իջանին ի որոյ։ և ոչ գայ ոչ առի փոխանան, սկսան ապարակեալ։ և զարմանալ թշնամեացն հայեալ։ Իսկ իբրև ոչ գտաեալ բարիանալ զորայն հայոյ ընդ միմեանս՝ այլ առաեալ եա զարդանայր։ և ոչ գոյ ընդ նոսա եղեալն սարամանալ սասականալոյր։ արքայն սկսաա խրատեալ ապրելոյն ասելոյ գնան՝ սանիանալ զառանալոյ իւրեանց։ զի մի և սանդեղք էլ յանոցանալոյն կարիցեն։ խնդրեալ սարա՝ ի թշնամեացն՝ տալ

Ինչպէս զարամանալոյն՝ ի Ձեռս։

Հայեալեալ խոնարհեալ և զնչեալ սարանելոյն՝ եկն ինքնին առ արքայ, և անկան առաջի նոր։ և խոստանալ գանալոյն սարդանան սարդարանալոյ իբրայ՝ ինդրեալ՝ ի նոսանալ զնեալ։ Եւ հեզահամբոյր արքայն առ ժամանն թանալոյ սուանալ

[illegible]

ընդ

ԳԼՈՒԽ ԺԴ·

Հայոցս ազգասիրութեան փոփոխ արիութիւնս, եւ բարեմասնութեան
բարեաւանութեան հոգւոյ, եւ դիմելոյ յառաջ ի գործս, եւ
հարկանելոյ յերկնաւոր կոչումն։

Գ. Գ. Գ.

Լ.ին ամ
և կոյս
908
յեն

ը արքայի, և ասա սուրբ Գիր մեծագոյն ընծայս գնաց
յաստուածական Ս առ սուրբկանն յուսոյ, և մատուցեալ
նմա զնուէրսն դառն քանիցք սիրաւառն եղև զարքայն
սիրասուց ի զրկանացն՝ զրա ի Ներսեհ Հաճեալ կրեալ, և
քանզի սուրբկանն ապաստաց ինն ապաւէր ուսեալ, սիրաս-
ժաքաք ընկալեալ զսոցին՝ ետ նոսա թագ արքայական, և
զգեցուցեալ զնոս արքունական դրեստս և զարդս՝ Թո-
գաւորեցոյց զնա՝ յին և առաքեցոյ զնոսա ի սմբատայ արքայի,
կամեցեալ քաջալերել այսպէս զիմաստուն հոյսս յերկնաւոր Թա-
գաւորութիւն, սակ զի դիպաւոր կարասցի երկնաքանչիւրոյն յապ-
ետել առանցին, և սիրել բոլոր Հոգս հոյսդ, Լիներկա և
զայս խորհուրդ իւր ուսանելոն ճանկեալ պատկերս յաւուրս ի
զրան, միոյն առեալ զմեծաւորն երկոսին Թագրայ ընդ կամ
միմեանս,

Նկարեալ գաղիս զկնոջեալ զայն ինչուեալն Թագրանն՝
նեն ի վասպուրականն Ս, և յինքն յանկոյս զերիրաս իւրայոյ,
և զայլոյ բազմոյն, նաև զմանոյ ի մեծամեծ հանդարտոյս,
և հատուս հանդուսակ ինքնիշխան Թագաւոր ընդեմ՝ արքային
սմբատայ, Լոյս զի Թագրան բաժանեալ յանոն ուրի, ա-
սերմանաց սնոնարին հասին ի Թագրան Հոյսդ, ծագեցաս
լուսաւորեն և զանուն զՀայն մեծ յոյժ, և պատեալ ոգ առ-
բանեալ զամենակալութիւն, և օրըստաւոր ելեալ բարեբարի յայ
գրգռեալ ի մէջ երկրին կողմանց, սակ ասեցի յաւուրսնիկոյդ,
և. յայսաս գաւառն զարքայն կայսերեան, ֆ զայս ել սանեալ՝ քան
զմեն ոչ գոյր կարասցի փակել ॥ Ա ասելոյ յաջմնեալս կա-
Թաղիկոսի ի քանցոյ Էջմնի, ԺԷ, Ի,

Ա. Զորս ամենեան բանալոյ ընդ գարձեալ գաղիսայ.
կանքն սմբատայ, և նախարարքս սուրբ միաբանն կային
ընդ նմա, զայլ մեր Հնարս ցիարարին գասանել, բայց նեմ
փոխեալ առաքել ընծայիւք զյամենեն կաթուղիկոս ուս
յուսուսի, զի գաղջ այսու կարասցեն մեզմել զիմաստ յայ.
ծակման Հարս. խուսանելով կատարել զնոմ Հանդոյս կամաց
նոր, քանզի դրեալ էր կարելի այլ իրիք փրկել գասանել
ոչն, սրավնեան Թշնամանն յանատանեալ էր, և. պատուաւոր
վիրաց ունալ ելեալ երևեր,

Լ՝ սեալ ասա կամ ելեալ զարգաւորանն ասեալ և արծանեալ,
և բազմ՝ նաև սակեհանուն զկնոջոց, և ակատանուն զար-
գոց, ասև զիս և զքարիս զարդարեալս, ինքնեալս գնաց
յեն ուստանական. և. յանդիման եղեալ սասիկանին՝ բազմ
խոնարհեալ մատոյց՝ նոնս զընծայսն, և ապերասանն քանիցք
ինչրեաց՝ ի ծանեն հաշտեալ Ը արքային սմբատայ և. Ը նա-
խարարս՝ նոր, ասև գնալ ասեալ խաղաղեալ Ը ոչ. Իսկ ան-

[illegible] ի սիրելեաց անդ պատաւոր լինելոյ գլխոյն ոլիկան, և հաստատել զնոսա ի նոսին, և յուսալ ամենայն զհոգաստն ի Տէր, յոր առաջի ինչ զհոգեւորսն ելցոյց նմա, զի կարիալ կա- նոնաց գնա, և եդ ի քեզ արդարութիւն լուսոյ. և ապրեցարս [illegible] յոյսդ ի Տէրս ելեալ նմա, իբրեւ թէ գաւառանոցս իցէ [illegible] ինքն։ Եւ զայս արար զուցէ առ ի ծանուցեալ յարդարութեանդ ոլոնոց ի Տեսոյ, զոր ի երեսս ինքնասիրեալ թէ [illegible] ինքն արդարոյն և ընդ կամաւոր զիրարսն։ Եւ զգոն և սա ինքն յանձնեսցես ինքեան։

Զոգաստ սոյն ի քանան եղեալ, նոյն փաւեցաւաքն առ ա- ոիլիոնն եղուցին զաւագոյն գաւարդն, զոր հաղորդարարն Տէր հաղոյց կացուցեալ էր սմանոյ. և մասուցեալ նմա զոյսն ընդայլ ի դիմոց եղբարս իւրոյ՝ ասելեր զնա մի յանպարել զբնա ինքն։ Զոր ասեալ ի նոցանէ

Գ. մի՝ ՁԵ
և հայց
ՁՁՁ
ՅԾԸ

զնոսա փրկեսցեն և ազատեսցեն զանազանեալսն։ զի զոմանս ասացեալն
կանխեն զանազանել, և զկատարածսն զանազանս ի նոսա։ Զոմանս
մարմնի մեղանչել։ Զոմանս հոգւոյ մեղանչեն։ Զոմանս օգնական։
զի ամենեքեան ի կոչեն զանազանեալսն։ և ոմանք ի բերկրութեան և հրա-
ժարեալ։ ամենեքեան կոչին յիւրեանց խնդութեան։ իբրև յանհոգս։
և ամենեքեան ընդունելիք նոցա ի նոսա և ի զանազանս։ Այնպէս և
ուղղակիորեն երկիրն առ հատարակ յերկիս։ մեծ ընդունել
ՁԵՆ ասելոյ սմբառաց։ և ի՝ շնչեն յոգեն ապաշնչեսցն զանազանս։
Եղեալ ելն առեալ զորս և առեալ հոգեւորաց միոյն
ի ՁԵՆՈՆ։ և զի նոքոք չկարեն ոչինչ արարեալն զարա-
մեալ մեռանելոյն, կայր և ՁՈՒՐԸ ի լիրակ զաւառն։ Լուր-
հեր յուիրապետն գիմել։ լուայ քանզի եռ ի բիմիրս սրա-
տաղել կայ, լսելոյ, ՁԵՆ ՁԵՆ, և հանդիսանեցաւ ի նեղութիւն զոյս,
զի ամենայն յարեալն ի ՁԵՆՐԸ անդ տարուցեալ էր։

Ի. Իբրև եկեալ ՁԵՆ զարեալսն, առեալ յաւելեալ ասի.
կանին զաւելոն ի զոլոց իրոց՝ խաղաց յԴՅՈ մեր։ ընդեալ
ԶԵՆ իւր և զոյժանեան կոնեալսն։ Լու յառաջա-
գոյն առաքեալ պատգամաւորս առ գոգիկ և առ գուրգեն՝
կոչեալ զնոս զաղջն զանի գալ առ ինքն ի նոսաջանեան քաղաք
հանդերձ զբոլոր խրեանց, և նարարեալ յառաջիկայ գործ
գառնանեն։ Լու ինքն հանեալ ի քաղաքն անդր՝ եկայ զա-
ւուրս ինչ, մինչև հաւեն գայիկ և գուրգեն։ Ոչ պատրաս-
անեցան անդր։ և. բաժանեցան զանազն ի գունդս գունդս։
Լու յարմանեալք իրրև զՀեղգոս գուրգանաղայր գնալ՝ հա-
զորդին զառաջինն ի կողմանս ուխտարանին ամենայն։

Զայն իրրև ետես գրիգոր ուրախ եղեալ՝ ասի՝ որդի
փրկչիկ գաբաւոն կոչեցեալ՝ ցեւարեալ սմբառաց, և ասին
և եղբարք նորա՝ ուստի և փոքրիկ, ՁՐՔԵԼ զոզոր իրեանց՝
անհաբարեալ կալան զանցս մտիցն և գիրեն ՁԵՆԻՀԱՅ։ և ա-
ղիրեան գաղ՝ ՁԵՐԲ ՁԵՐԲ ՁԵՆ ՅԱՆԳԱՅ՝ ասեալ ՁՈՐԱԿ
հատան զգեալն ի նոցանէ, և արիքն ասի զանգ, մինչև յետ
հանդիսանիլ զոյսոց նոր, և առնուլ զկայ։ * Լուայ ՁԵՆԻ ՍԱՅԵ.
ՅՈՒԹԻ ՁՈՆ (ասեալ յանիանեան ելեալ գկս) ՀՈՒՆԱՆ ասելոյ զնուաս ի,
զի անմիաբան գառանելոյ նոցա ի ՁԱՅԱՆԱՅԻՆ իրեանց, յա-
ղագս ալորիկ լեալ ասելոյ խաղաղ զդիմ ունիլ ՁԵՆՁԱՄԵՆՆԻ
փոխեան և անկան յանելս յարանանաց, և ի ՁԻՐԹԻՐՆ ԼԵ-
ՐԱՆՑ ՔԱՐՈԶԱՆՑ։

Ի ՅԵՐՈՒԹԻՆ զերանոն յարձակեալ, գարանեալ յանդ ի ուսումնոն
ասեալոցիկ կարանեալ՝ ի փոխան ասելոյ իրեանց ասելոյն զՆՈՆ ասի-
նաց։ և զոր մինչև ասի գոնն ուրանալոյ ամենայն քաղաքաց՝ ի
ասելոյ ուսերի կարանելոյն զմեռ։ և զայլն և ՁԵՆԻ ի գնալոյն
վարեցին։ Լու ասի ՁԵՆԼ յաւելոյ ասելի մի ՁԻ զանանին՝ յասի

[illegible] 909 · և ի թուականութեան Հայոց · ՉԾԸ · [illegible]
[illegible] Հարաւոյ կողմն ոստիկանին ի գաղանուց յոստանի գաւառս
[illegible] անապատ և չոմեայ ի գրանն · և [illegible]
[illegible] գեղջ գեղոյն [illegible]

[illegible] իշխանին գրիգորի պատանի [illegible] Թէ փախստականքն
[illegible] կարէ գնալոյ , [illegible] ընդարձակ առս [illegible] , և [illegible]
[illegible] , զի [illegible] [illegible] , և հայցս
[illegible] ի խաղաղութեան պահել զՀոյս , և զրկեալսն [illegible]
[illegible] զերծացանել · Եղ ոչ կարի [illegible]
[illegible] , և ընդ երեսս պատանեաց զգրիգոր պահեցոյ
[illegible] , [illegible] , և գրգռեցաւ [illegible]
[illegible] · Եւ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] , [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

Լ. մ. ՀԵ
Ա. Ուրդ.

Յոյժ Ցմկի աշուն սպարապետ Եղեսիոյ ոստիկանն առեալ
զբնակս բազում՝ գնաց առ յոստան, և եղև նոքա անձնա-
առաք, խոստացեալ կալ հաստատութիւն՝ ի ծառայսն նոր։ քան-
զի խորհէր՝ ի մեր ոստիկն գործել ընդդէմ գաստել առանձի
նոր, և զիրս ցանել փոքր մի զաստ պատմեսն նոր յոստանն
սան և ազգին իսրայ։ Լայց ոչ խորհեցն՝ զ եկեալ ոչնպես,
քանզի տեսեալ ոստիկանին, թէ երևելիք՝ ի հայոց առ ինքն
գիմեն, ուստեալ զարանայր՝ ի կոստարել զիրսն իսրայ, զոյ
հաստատեալ էր՝ զինքն գրասել հանդերձ զկայասանն։

Օ զայսպիսի միտս ասեալ ոչնոյ յոստիկանն յոստան, սարդ-
ջոցաս յոյժ, լայլ անոգան։ զի ոչ կարէր և զ իսկ փոխա-
ասեմբ զերծայանել զինքն՝ ի ձեռաց նոր։ և երկեալ էս
թէ գոյացէ. յանկարծակի սպանցէ զնս, և կամ՝ ի շղթայս
արգելցէ։ Լայս հնարս ինչ չգտանալ անձին փրկան՝ հարկե-
ցաս լայսարանն։ ինչ նմա ոչ միայն անձնատուր, այլև ձեռն-
ատս՝ ի խորհուրդս՝ ի բանս և՝ ի գործս նոր։ և յոմի իսկ ելեալ
նոքա առաջնորդ՝ ի կապարանն կոմոց նոր։ սակայն ոչաս էս
զ կարոց յանկացանել զինքն զմիտս նոր։

Զ. Լայդ՝ երբեմն զայն ձեռն՝ ի գանն անցուցանելոյ սահ-
կանն։ ի պակասել սահմանեալ զորուն իսրայ՝ ըստ ինչս պահան-
ջեալ՝ ի նախարարացն։ զոր ի նոքա, և՝ ի զարկայ և՝ ի նախարա-
ցոց՝ ոչ՝ ակաս կենալոյ զնս։ Ասեր լայդ իսրայ և զայսմանս
կենդանս՝ ի շղթայս պահեալ զնս՝ ի լոնսի՝ ի ձեռս գահնոց։
և հա՝ ասել յայսմանս կենդանս * կրեալ պանուհեան՝ ի գահ-
,, նոց ոնսի մահարանն լոստանաք գանս և քանաս և գե-
,, լարան և պիգերարանս՝ ի խոստարարն ոնսոյ և յանուն
,, վայրս։ այլև՝ ի վիրասս և՝ ի վիճս իսրայ լինեցայ առասիկ
,, և գառն կառանոր։ Լայս պահպանեցան սասանի աղարակն
,, և Հնդն դուսարանս ոչ հեռացեալ հաստատեր՝ ի լանիցայ
,, իսրայ, ելեկարեալ մինչև ցառաստանս ասկա ոյնարիկ բաղ-
,, ձեալ էր զինքն նոնք արուանայ, և հանդիսաս իսրայ
,, իսրայ։

Զիրն ոստիկանն՝ ի նոս ինքն յայսմանս կա-
թողիկոս՝ պահանջեր և՝ ի նոսանի բազում՝ գանձս ոսկոյ և
արծաթոյ։ Օ այս պահանջումն ոստիկանին սուրբ իսրա-
ուեալ կաթողիկոսն՝ ընդդէմ՝ ի նոսանի ազգասան։ իսկ
զի էլուլ՝ ի բանս ոնսի կապանաց՝ ժողովեցի ինչս բա-
զումս, և բերեալ նոսն։ Հաստատեալ զ այս ոստիկանին՝ սրբ-
ազանեալ զնս ոչ՝ ի կապանացն, այլ՝ ի բանսն, կոչեալ
՝ի վերն պահեսս՝ զի մի՝ փոխիցի։ Օ երբեմն կաթողիկո-
սին՝ ի բանսն՝ ժողովեալ զ կարն ոսկի և արծաթ, և տուա-
քեալ առ ոստիկանն։ և ասեալ՝ զիրս ժամանակի՝ փոխեալ

ի մեռեալ նոր ի կեցումն ազատմանէ , և զնոսայ առ մեծ ինչս
խաղոն ասէակ , և առ թեռուզարն ազատմանէ զոր և նոյնոր
աստուծեղանէ , Լրս ոնդ կոչեալ ասկաս Հանի՝ ելանան , և էին
ի կեղծիս գուսարոյ , և զեռանիցուս անդ ։

Լուսն սասիկանն զմեռեալն ազատեցն ու այլ ինչ առեալ , քանզ ելեալ
Հանապազ ի խորհուրդ մեռեալ գաղիոյ բանեսորն , և զ
այլ նախարարաց Հայոց՝ որք ընդ նմա , ընդդէմ Հնարս գտա-
նել ասա ի զմեռեալս ի մեռս յերկրին , Լրս քանզի զնոսայ
ելին ուսանողաց Հայոց , թէ սանիսոր ի ըմբռնել զնոսս , խա-
ցեալս թաքանել ի մեռեալ ինչ զարան , և և զոյնսոսիկ գտ-
ուոյ կուսականին , թէ մեռեալս յինքն Հանս ։ Լրս զի գիտեին
թէ սեղոյգեալ , որք ելին յուսոն ինչս՝ որք Հրկեալ և անդ զանգ
յուգեալ Հաստատեն սմբեռոյ , գաւառանոս թէ և պարգևոյ
զարանոն զնոսս նոյ ։ և տանէսոյ նոցս խորհուրդ սենեալ թէ՝
յարգարեցին զնոսս , զի ի գոյն սրբոյ զնեալ երկիրցեն
առ նոս , բայց ի ժամ պատերազմի ազգնուն յարուցեալ մեն-
նեալին ի սանանի , և դարձեցին առ ինքեանս , և կամ նոյս
տարեն յերկիր խրեանց ։

Լուսն զնոսս այլոց դասարարաց գրեալ թագ ոչ կարէաս . զի
գիտեին՝ թէ բաց ի սահմանս այնքան առ Հասարակ անմոռ-
յուսս ենն ի արքայի , և կամ նիրհեալ յաստս յանդգուսանն
մնալ քան ի թիմոս թէ մարմնոյ յարգանաս և յերանն
հաց խրեանց . ապա թէ ոչ՝ ելեալ ենք , զոր ելին ի գոր-
գոյ , մնացեալս ելին ի սրբոյ , յիրարս վանեին և գրբ-
քեին զնոսս զարանի թիմանեալ խրեանց . և զի յայսմ պահ-
ենգամ , թիմանին ենք գտանեցին զնոս ։ Լուսն սրբոյս արքայ՝ որ
նոսանալ էր յերազգուսոս , զանազ սանեալ՝ թէ փախուսանեմ
խրոյ առանց Հանարեալ Հանարեալսն սոյ յուսոյ և գաղիոյ ,
Հուսուսանաց ի սանի՝ պատահել ենք մեզարեր պատերազմի ,
ժողովեաց սոյս առ ինքն զրկանի ինչ մարմնի՝ էր զգալ ի
Հայոց , և զոս և զանդոյնս , ոչ ինչ գիտէալ զնանուն միա-
բանս է նոցս և զոգիոց . և սարսեալ ժամ պատերազ գտանել
զոգիսն . զնոսն խրդեին և առնեին հուն , յուսոս զ գոգիսն ։

Գ. Թ. Ամ. Ի. Ամ. Ի. Ամ. Ի

և ուստի փութայրեալ յերկրս քանուին ինչ՝ ահարեկեալ ոգոյ, ոչ ինչ զնոսն, և չարաչարեալ և գրգռեալ զգարեալն ՝ զոգայ անկեալ, ոչ ինչ զնոսն ՝ և ոմանք ասեն զայս ինչ՝ ոչ ասացեալ զանուանս ինչ՝ ասացեալ զնոսն՝ ինչ՝ զանուանս ինչ՝ զանուանս ինչ՝ զանուանս

Ի՚ մի ամ
և կոյս
210
յեմ.

ապրեալ զնա ի ՝ի՚ մեծ հայրապետաց , ինքն չարաս ի դամբն հան-
գիստ դարձեալ՝ և ոչ ելս նոխարարաց հայոց , որ ելն ընդ
նմա ։ Իսկ ասպասակքն՝ զարս ուրանկեալ յասասի , ելրեալ ընդ
հարս սուրբիչ առաջեալ , և ոչ ոք ելաս ի գիսրս և
յանարիսալ քաղաքս , յասեր և յապականս ի՚ գիսրս և
զնա . կաղարանեցին զեկեղեցիս նոցին , և գրկեալ ի՚ նոցանէ այրե-
ցին հրով , և զանազան յայլազգեաց քանի ելաս կոչանեցին ։ և
զնա՝ մարդ՝ զարս և զարն , զարս և զկանայս , զշանանս և
զեկեղեցիսն , զաղքատս և զմեծատունս , ի գերութիւն
վարեցին ։ և զոչոնգունս ի՚ նոցանէ որոյ հնարեալ սպան-
նին ։ Իսկ սնոտիկ քաղաքն և սնոտեալքն՝ յորս
ապաստանեալ էին մարդիկ ոչիսարհին , զերծան ի հրոյ
սաստ ։

Զայլ ոչ ոք և ոչն ելաղաք ի վանդիկ կային , ապաստանելքն
ի նոսա գրին հրեալ յառաքելոյ չարեալն՝ փախեան և ան-
կան յանմատոյց աեղիս լերանց և ի խորս ձորոց ։ յորս չա-
նելով ինչ սասալ՝ խաստալք և սրմասալք կերակրեին ։ և չա-
նելով զանդրոնս՝ ի գրոնեան ենթ՝ ի գեան ենթ՝ իրրև զգազանս վոյ-
րեին ։ Լ՚ զի բազմաց ի նոցանէ փոքիսանք էին և լերան
հուզանք , յանբնակի առաջարանոց անաք հիմանդացեալ
մեռան ։ մահաբերդ մանկունք և ազգիսանք , ևս և նոր հայ-
սանդ և վեռոյք ։ Ը նասեն և քամ յրի կանալ էղեն գերեզ-
մանս զասակաց խարեանց ։

Զ ։ Ոչ ոք ոչ ոչ ոչ

գնացք

Ամենայն ազգաց ազգերուն ինչպիսի՞ դիպուածներ պատահեցան, ինչպէս՝ Հայոց ազգին պատահեցաւ, ասոնք ամենայնիւ ի գրոց ի մեջ գրեցան։ Զի ոչ միայն Հայոց ազգին՝ այլ ամենայն ազգաց ազգերուն ինչպիսի՞ դիպուածներ պատահեցան

Գ. Խ. Գ.
և Հրդ.

գնաց ։ Ե իբր 'ի սիրելոնս ։ և անկեալ յանհամանելի քերդ մի՝ ոսկոցաւ 'ի նմին ։ Եղ այլ գրեթէ փոսակոյ կառոցեալ յատ-փոյ՝ դանեալ 'ի նախարարաց անդէն վաղվաղակի ապէն ։ և խորհեր 'ի մտի հրաւանել հաւոյ ի տուչ և զգայիկ ։ այլ ուրատեր առ վերայ մի՝ մինչև կացցի հեղգիս ի նմ նման զոգայն ամրաւ ։

ԻՆ ԼՈՒՅՍ ԽՍՐԱՎ ։

Հանդերձ գրչաց թանգարանի նշանաց նշանաց՝ սանձեալ և վաճեալ ։ և գալի գեղի գրչաց ։ և անօգնական ձեռաց անբարոյ ։

Գ. Ա. Գ.
Գ. Ի.

Ունիսակ և փաստակ ուրեմնի լուեալ զմեծ եղբօր իւրեանց գրիգորի ուսանելոյ ։ և զաշխարհս նախարարացս ։ և տեսեալ թէ հեղեալ ի հայրենեաց և հիմնեալ ի ներս զանս զեռ յարդեալ ասորկանան ։ 'ի վիճաստանի տարաբնաստանաց պարարեալս ։ ապա առեալ զերկիր և զբնականաց ։ և զմիայն իւրեանց զաշխարհ ուրբայնն սիրեալ գնարեալ ։ և զամ ապրանս և զաղիս ։ փնտրեն յինչ ծանանն գեղանոյ ։ զի ինքեանք իշխեին այնմ կալանեն ։ և շամ ուրեցեալ և գաստաց ։ որք ելին զաշխարհ Յունաց ։ և ունկ պարարաստեալ նոցն նաւակս և լաստս ։ փութացան և ունեցին 'ի ետան կղզի՝ իբրև 'ի տեղի ապահով ։ զի այն էր սեփական տունք սիրելի իւրեանց ։

Իբրև ադդ եղև ոչ յաւելոյ տարիանեն և գուգակայ բարեանաւոր թագաւորի ։ վասնզի ուրանցին զիրի նոցա սաստիկ գոնդ մի զորաց ։ որպէս հուսեալ յերկրի Յունիին՝ շուրջ զարշարեցին զայն 'ի հարուստ կալանեն արեւմտից ։ և սկսան գալոել և կալանել բիմ լուսոյ 'ի մէջ հրդեհի ոչնամ կալանեն ։

Գ. Ի. Գ.

Գ. Զայն իբրև տեսին ուշիկ և փոսակ ։ զմեռաւ ամենայն՝ ելեալ գաղտ 'ի դիմել նոցա 'ի վերայ իւրեանց ։ կարարացին զդիմաւանիլ նոցա ։ և ոչ հարկեալ զերեսն ։ և լինկին նոցա վաճառանդիանելոյ 'ի մեռաւ ելեալ հեղեալ ։ խորհեցան փոխիլ և անալ ։ Ի՞ սեալ ասին զամ զիւանեալ իւրեանց և զաղիս բիմ՝ բարեմեն 'ի նոսա իւրեանց ։ զբանի մեր մարդի էր բանալ ։ և քանդարերեալ զնաւակաթս զոյանացանն զմեռաւ նոցա ։ և հարձեալ տաղանաւոր անդրն 'ի միաւ կալանն ծանանն 'ի հիւսիսակոյսն՝ անկանիլ յամենայ գաստաց միասնոյ ։ Լոկ զորն յաւելոյ քաղանանն նոսաց և լաստս 'ի հարուստ կրակ հանեալ

ամենայն ազգաց։ Զայսոսիկ ոչ ասասցուք զի ի տարակուսանս ինչ ի մեզ ի սիրոյ ինչ ի մեծ ի գերագոյնս ի գերագոյնս ի գերագոյնս։ Զի ոչ ասասցուք զի ի տարակուսանս ինչ ի մեզ ի սիրոյ ինչ ի մեծ

Լ.Ն.Գ. Հայ. 1707 ԱՅԲՔ

ՆԵՐ, նա լինկեց զնա ի պատրաստարանն, և մատնեցաւ այդ յոտիշատակնոց զիշխանութիւնն։ Յառաջ մատուցանէ անդէն ուրեքն՝ սատկին զանիս նոյ, և հաստատէ զսան խրատանաց՝ յանդգնաբար ցասցին զնա։

Հրամայեաց եպիսկոպոսն հանել զնա անտի, և դնել զիրարին ի քանա, իսկ զհամբեցա սարին տանել յորդեանն Նուա. սեղեանց։ Իսկ ի մեկնել նոյ՝ յուսաջ մատուցեալ հարանուկ դրդոցն՝ խոսեցան յատենի և զայլ բիմ ինչ։ և ծանոյ ծանոր ամբաստանութիւն ի մէջ բերեալ հաստատեցին սուտ վկայութիւնք։ Ելիք։ Մինչև պարտաւոր ցասցին զնա մահու։

Ի. Հաստատ ապա զՀիր ի զոր ինուցեալ ոգնորիկ և ի վերայ մատանեցոսի՝ հրամանել զգլխոյս նոյ։ Մատուցեալ վաղվաղակի դահիճքն և տապարի առացեալ ինչանսն հանդերձ զինուորքն որք հաստատք կային՝ հանին զգլխոյսն զանուրիկ ի քանան. զի սարդին ի տեղի գլխատման։ ածին անդ և զմատեցաս սարի։ Որոյ անդէն սկսան աղաղակել և լալ մեծաձայն. լային կանանցմամբ և ուղղակոնք նոցա։ լային և բոլոր յայլազգեաց՝ որք էին բազմութեամբ նոցին։ և լինէր անդ աղեստալի իմն անսիլ։ Նիկեալ կղզեաց որոցն յոտ դահճոց՝ փոքրիկն զեանքն, և ապաւէին զնա՝ աղաղակ ինքեանց, և գաղանել հնարս ազատանե. զի անդարձ եմք ասեն։ իսկ նոքա հասան սինեի։ Զմեռեալս գտանիցեք ձեր։ զի կամ մեռցիք սրով, և կամ գերեցիք ի հաստատ։

Ապա ելեալ անդր բազմութիւնքն յայլեալ ազգաց՝ յոյնք և Տիրոյք։ Եկին և առին զնա՝ որք ի. կանայք։ և յաղագս ոգեկոչ վասուկեանցն՝ լային և ինքեանք։ և սէր կարարեալ հանդարծեալ՝ յորդորեին զնա գնել միանգամ միայն առ սրտաբոս սարանալ՝ և զերծանել։ Իսկ նոյ շանարեալ՝ գառնագին գոչեին, և բարձրաձայն կանչեին։ և սէր գիտեին՝ թէ զինչ ազատցին։ Ասեալ զ ոգն՝ ի նմին պահս հրկիզարար եղբարքն՝ վերկիր քանիցիսարամ սկսեալ էր մին ի կրանասարացն։ և սանեալ զայնպիսի ոգեկոչ սարակասի, և հայեցեալ ինքեանս յանհանս զմանանոցսն՝ նուիրեցին զնա և զընկերս նորա։ և նշաց նա։ Որ ոգ ժողովեալ էին ի քաղաքն ազգաց՝ ընդունեցին զազգն ազգին։ զիարդ ասեն այսպէս մատնիչ լինին մեռանց։ Եմ։

Եթէ սկսան կոպել գանիքն զնեռս ազարանեցոյն, և մերկացուցանել զասեն, մատնեցաւ սարին սարատանեալ՝ ի. ս. կանայք մատեալ՝ սենեակ ոնգեն ի հաստատ։ զայն անսել և ընդանիքեան յարան՝ կործանեցաւ. ե. նա։ ոնիեաս և ընդ ամենեան սարքել։ զիրն նոր և թերանման մարդաս։ անկաս և մերկանին, և այլ ևս ջրբ ընդ ամս։ և մնաց միայն զարար

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Լ.ամ ամ
Ի Կարս
1707
ռՃԾԶ

շարունակ · յամին 1707 · և 'ի Լեռնին Հայոց · ռՃԾԶ ·
Իսկ երկաս ընկերք նոր՝ որք միանգամ ցոպանոցս անկարծեալ կային
'ի հոսասան · սենեակ գիտասանն երանելին՝ սաղմոսիս ե-
ղեալ անկան յերկիր · և գիտեալ 'ի մէջ նոցա ընկերակցին՝ քա-
ձին զեռ · և զգեցուցին նոցա զգեստս ոսկեզգեստ · և եղեալ 'ի
զգեստս նոցա զգեստն · որոց 'ի յուշ եկեալ՝ յանձն առին զայն
առ երկնաւոր · և զքարեկցան 'ի պատկեր մարտիրոսաց · թան-
գիտեալ յեռաց փոխանակելոյ՝ ոչ ոչ մարդոյ ոչ ոչ
տեղ · Լայնակոս և մատեակս վիրք և ամենայն ընկերաց նոր ·
Իսկ 'ի մէջ մորուսոյ սկսեալ կամարաց Տարկաց յայսմանէ էր
մեծ · և քարեաց հան անասունք · սեղ վիճակին՝ որք զայն սա-
սին և զգացին · և մեռան մարմին նոր եղեալ · Լայ-
մատուցեալ ասելոյն առ Եղորքսն՝ խնդրեցին 'ի նոսանէ ·
զի մի թոյլ տացէ թափել զմարմին նոր · այլ 'ի ծով ընկենուլ ·
Լայց Եղորքսն մերժեալ զնոսա՝ հրամայեաց ընտանեաց նոր՝
բառնալ և թաղել · Խիստ ի կամեցան զմարմանայն տալ
զդագաղ · բանասիրք տարան նոր զայն · սակայն սալ որք 'ի քաղաքին
իջանեաց գնալ 'ի թաղանն նոր · այլ միայն Տանկոնք · Այն
լաճեալ պատրիարքին յանեաց՝ հրամայեաց քահանայիցն խրատ
և մարդասիրացն հրամայել բազմանալ 'ի թաղանն · և նոցա
եկեալ ինքեանք ի ամ հանդերձանս զարդասալ յաղարկուսալ-
ցին · և թաղեցին 'ի գերեզմանատունն · այլ կալի պարտիզ ·
Զդալաս նոր տանին յայնր յինքեանս · Իսկ գեղարդեանն գանգրեցա-
սոյ թիմ ընծայս տանեալ պատկանելոյն գրան քաղաքին՝ որ
'ի կողմն գերեզմանատեղոյն · Եռան զաչաս մարմին նոր հան-
տասկին 'ի գերեզմանն · Եռան և զգեստն 'ի յուսոյ՝ առեալ
թիմ ընծայս յեկեղեցիս նոր · և այնուհետև կարդեցին հանդեսս տա-
ռաքեալս 'ի գաղջոս · ուր մեծաս պատանաց գահն մինչև
ցայսօր ·

Լ.ոլ գիտեմ զմանուկն պատմատուցաս յոյժ մեծամեծ և յայտնի
աբանելագործութեամբ · և եղեալ նոր սարատանի պատանեալ
յամ տարգաց · Լայ զի գիտեմանալոր նորին չէր ինչ փառա-
սոյ · նոցանք կանգնեցին զայն յետոյ · յորոյ վէր գրեցաւ գիրգ-
ցիկ տառասար · և վէր թանգանի նոր հանտասկոսեան նոր եղաս
պատկեր · ՝ Թիւն Հայոց էր Հազարեալ · քսան և չինգ Հայեան-
գրեալ · յորոյ բառդ Ճառեալ՝ յորոյ տանել զանն նոր հանտասկոսեան
նոր · այն է Թասկանոն Հայոց · ռՃԾԶ · Ի Նոյեմ ամի հոգեա-
ասակեցաս ես 'ի սեբաստիա երանելի նոր միքայել բրքիկիսի՝
կոմանոյ զվայսոյ · Իսկ այն անձինքք՝ որք 'ի պատճառաս ապա-
խուսեալ մնացեալն 'ի բանս · ամենք 'ի նոցանէ յայսպարս ա-
ստաքեցան · և էին քրիստոնեայք զերծան · ընդ որս ես
նոր կոյսպատան · և ամենք եւ 'ի բանի անդ մեռան ·

այլ ի ուրուն խորհելոյ բառնալ զեսսենով զեկեղեցն ՝ Լայց
քանզի հանապարհ ևս , թէ նա քեզի գանձս ունի ի Յաքով՝ Ա. Կոր. Գ.
անելոյ ի սրտիսնոյն , ուստ Յեմն մի փոխաբերեսցէ զիարդ ընդ
նոսա իրրև ՝ բարեկամս , մինչև կարասցէ անդեկանել ինչ
ունել զգանձուցն ՝ ։

Լաբ սակայն արքայն սմբաա՝ որ ելիր անդաստ ի ոչի նրա զ-
փոյձ ասեսցէ՝ ։ Եթէ նոյնոյն խորհրդոյ և բանից և գործոց
նոցա , Եկեղեաց և ոգեսարքոսաց երևելեցուցաներ սնասալ նոսա ,
բայց ի ներքոսաս ասենովն ս Հուատալոյ ի նա ։ այլև յեան
Յոսի՝ ի կասկածի կայր՝ թէ կոյսն յանկարծակի զարան զար-
ծեալ՝ կապեսցէ զնա , և կամ սպանցէ ։ Լայ ոտ զքեր մի ան-
վնդ կաղաչ յոյսսիսն զարանոնցն սրան խարդ՝ պատաշառս-
նար իմն ուրեկուլ ի նեմ՝ գնայ ի շինակ գաւառ ։

Այնպէս և գոյգոյ ոնեսուլ զաղեսս ասարակուսանացն ոգմ-
բասոյ , և ոչ ասան սրան իլմանացն հոյոց , ոնկոս յանդնա-
լին կասկածանս զր կենաց սոնձին ։ և զմնաս ոնեալ զամենի
նախասանուց իսոյ՝ ս և կարէր հանդարժել ։ Լ՝ սրա ոնա-
կարծակի իմն յանանկնալ ժամս եղեալ յերիսնոր իւր՝ փա-
խեաւ՝ ի ձեռաց յասանոյ հոնգերձ եղբարբ խրամ զարգե-
նուս ։ և ահաղարեալ ոնկոս յանարս ՀՅն խրաց՝ ի ժողով-
բակոն ։ Օ՝ այս զգացեալ յասանոյ՝ կարէաց զնուացեալ նա-
խարարն հայոց՝ ի չլենայս ։ ել որս և զոյնս ուղղարարս ։ ս
այնպէս սրանհաց զնա զամն ինչ ։

Երկուսցեալ սարս յասանոյ ելեր գասցի ջարս ինչ կրեսոյ՝ ի
գասդկոյ՝ ի մեռանիլ նմ ել սմբաասոյ , հնարիւք իմն հրա-
սիրեալ առ ինքն զամբաա հանդերձեսվս ։ ել սրաչ զնալ
ի գոմին քաղաք ։ և ի ՀՅՀն սնդ կապեսցէ զրս երկանի
ելենայիսք ։ և տարեալ ի գոմին՝ եդ զնա ի խոր ս ի խա-
սար բանտն ։ սար եկաց նա սամ մի մինչև ցմիսս գարտնն ա-
ռանց անկանելոյ , և առանց բասուկան կերակրոյ ։ զի միայն
հաց և ջուր ասային նմա ի կերակասր ։ և զայն ևս չափով ։ զի
ցանկացին ազապիսնաց լուսաեր զնս ս ի հուատոց ։

Եկաս տարաց մեր սուեր ասիկունին զզրս իւր՝ գնաց 914
Յեր ։ ի վեր ամրացն երենքակոյ , որ՝ ի գաղեանն գասասի ։ ել խոր Յեր
ասրաս և զարքասն սմբաա Յոսեր շրեցայիս ։ ի մամ եղեալ
խլել և յասասկել զսրոցն , ս զանակեցս նարին վարել ՝ ի գե-
ղասլեն , մինչ զսի մնայս մեծամեծաց ։ յսրս երևելն երեն
սնցին սմբաասոյ սիսակեանց , և կին նի՝ սրս ելք գոր գագկայ
բռնասարի , և կին սահակայ եղբօր նարին սմբաասոյ , և այլ
ևս ազգաս կանայք ։ Թող զբեր սրդին նախարարաց , սրք ղ-
զեալ կոյին սնդ ։

Լայց իբրև սբին կայսոց առնել ամրոցն , զառանցաս յոյժ

Ի՚ մի գրեալ
ի Կարս
1714
ամիսդ.

Ճ. ։ Այն առաքն՝ ի պատարիզ փոքր մի խառնեալ յուզեալ
եալ ոչ իմն շիրոմ՝ ի մէջ պատարիզին և ի մէջ
առաքնարդին թեթևրեալու։ ։ Բանդի պատարիզն ամրա-
ատնեալ ընտանի՝ ընկէց զնա յատուցիչդ ասելոյ՝ և նոր եկեալ
՝ի կոստանդինուպոլիս՝ զրուցսան՝ ի մի ծանծաղ տրապան՝ ի
կողմն իսր։ և եղեալ յատեան եպարքսին՝ ամբաստան ելս
զահակ պատրիարքին, թէ նա՝ ի ծածուկ՝ ի Փասանկուլեն
ի գարձել, և՝ ի յորդորելոյ հեռանկայ ընկէց զնս յատուցիչ-
դն՝ է։ Նաև բազմ այլ ծանր յանցանս բարկեալ՝ ի մի՝ նորա՝
զարտուղ եցոյց զնս։ ( )ի սահմանեալ եպարքոսն, զի նը-
կաքին եւ եկեալեն առաքն իսր, և յուցցէ զիրասանս իս.
րանց։ և իրրև յանոյ իմաստ եղեն առենին, որբաասար գասս
սահակ վիճ։ մանուանդ զի բազք՝ ի ժաղովրդոյ նեղեալ՝ ի
նմանէ՝ լուաքք բարձին զ'ս բաղմապիսի զրկանաց և հրամա.

Հարասանեց նմ։

։ Բաղաղակէ անդ սահակ վիճպն, և բազմանեն՝ որ ՀԸ նոա,
սատեաց՝ ի նա եպարքսն։ և միրկնալ զնա՝ ի պատրիար-
գանէ՝ աբարեալ զնա։ և հրամայեալ ժաղովրդեան ընդունել
՝ի տեղն նոր զայլ սն։ Հրամայեցան մեծաւորք հոյոց լրնա.
կեալ զոր։ զի ձանձրացեալ էին։ իսկ ոչք ոչ կրեալին՝ ելեալ զ
ընդարեսցեն։ ։ Ի յայնժամ՝ ի կոստանդինուպոլիս արեալոյ սն
յանկանեալ սնան գանձակեցի՝ ի կենդանեալ։ որ՝ ի հայաս-
տանս և՝ ի փոսատանս գնալեր։ որ և յանանց կարծիսր եղեալ
լինել՝ ոչ իսուսակեալ։ զան մեռաւ՝ զն հայրապետաքն յա-
ղագս պատարիզոյ սեղանի։ ի մարտ։ ՀԸ։ ։ Ոչ զայլ բանդի լրեալ
էին՝ որք զնա ոչ կամէին, այլ խնդրէին դարձեալ զա-
հակ, ծաղկեալս՝ ի մէջ ժաղովրդեան՝ այլ իմն լիսեալեն։
։ Այն տեսեալ յանկանեալս՝ ազգ որոյ իշխանասարքն հոյոց
ժաղովել՝ ի միասին յեկեղեցի ՀՈՒՈՒՆԱՅ։ և՝ ի գալ նոր՝ ասել
եկեալ յատեանի, և խօսեալս։ ընդ նոս բազմինք։ և զի ասեր նոս
Հարաստանեալեն բանիկ, ձգեալ զլինքն զրկրանացս։ և յասել
եւ ասել։ ես ահա պատրաստ եմ հրամարիլ զիշխանութեանս ա-
սոր։ միայն թէ չիցի խուզարարն և սեր՝ ի մէջ։ և զուք ինաս-
ջեք հանեալ։ ։ Ես նոր հասանեալ ի նա՝ վանեցին զկոնդակս
նորա։ և կացին՝ ի յանդարան։

։ Յայլ սակաւն սեսեալ պատրիարքին՝ ենէ ասղարարք սրբ
կանանցին կուլին՝ ոչ գոն յեկեղեցիս հոյոց։ Նայեալ և քա-
հանայքն նոր մեկնեալ՝ ի ժաղովրդենէ հոյոց գնան յեկեղեցիս
լասինացոց և պատարագեն՝ ի՝ սասն և՝ ի՝ սան։ և՝ ասղ
արարն նոցա և կարդեալ զնոր գալ յեկեղեցի իսր։ ։ Մանաւ՝ ի
նոր՝ ասացին նոս և գնացին։ իսկ ոչք բազք ոչ գնացին։ և.
անկաս՝ ի մէջ՝ ՀՅ երկրատակալեն։ զի ոչք գնացին՝ ասի.

[illegible] յանկարծակի և յանհաւատից իսկ առնէ յանկանել
կամաւ ընկէց, զայս արարեալ երեսուս 'ի վեր մարմնոյ երա-
նելոյն, և հոգ երկրին' ուր հնգաս այրեալ նիր, բանկալեալ
գոտաւորեալ ակամաւորեալս. զայս թշնամեալն աչաց կոս տեսեալ
ասէ. մինչև ուստեղ 'ի հնեմանուսոց 'ի տեսանելոյն զայրոյթս
նշանս' զարմանան 'ի հաւատս քոյ, և մկրտեցան. ||Հա և
քանզ նորին յանկանելս կենդանի. * 'ի տեղոջ անդ ասէ'
,, յորեալ դեղատեալի և գերեալի թագաւորն բեռնակալ
,, 'ի գայրոյն զարմանս պրկեալ էին, ասելով 'ի հաւատացե-
,, լոյ' և յանհաւատից և' առեալն անասնալ լոյս Աստուծոյ.
,, թեռեալ վերանալ իրեն զՄարդ Աստուծոյ նշանիւք հա-
,, տատս 'ի վեր քան զգլուխ թեռալի հրաշաւորեալ հաւատոյ
,, 'ամենի. ||և որք ասեցին զոր, ասացուցեալք իմն հաւատոն
,, զրանն ասացին. ||'ուրց մեր զայսոսիկ 'ի տեսանս անդր
,, թեռալանալոյ, և զրան աչաց իսկ տեսեալ և մեր' ուր զան-
,, գանեցարք պատել. վասն զի հոգ երկրին' յորում 'ի պան-
,, տանան մարմնոյն ասէր. կրանսի կենդանալ ինքեալ էր.
,, քոյրամ թշնամեան հիմանալոյ և վատուրելոյ և ուրեալ ժե-
,, ասոյ կատարեր. ||զ տանէ պարսկի նշանաց ասելոյ 'ի հն.
,, թանալոյ անոյն 'ի հաւատս քոյոնոս զարանին. վերա-
,, նեին. և առաջանին լուսալ վերանալն մանանելոյ 'ի հոգին
,, ԵՐԵՔ ԱՅԼ ՄԵԾ ԵՐԵՍԻՆԵՐԻՆ ԿՐՕՆԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ
լին մերոյ սմբատայ եղև յամի ՌԾԼԳ. և 'ի թուին հայ-
ոց. յիսուն. ||զ յարարեալն. ԼԶ. զ յարարեալսն. ||ուստ ասէ ել-
խանաւ.ինն' զարս եկուց սմբատ 'ի թագաւորութենէ, հաշ-
ուեալ 'ի մանչանան հայ նր ոչնարոց առաջնոյ, նոցին ընդ
ամենայն, ԺԲ.

Գ. Ի ՅԵՏ ապանանելոյ ուստիկանին յուսարեալ զամբաս ար-
քայ հրեայս առ ոստիցու երբեքերոյ, առաստիպուլոյին զոր-
նի գլուխս պատանարանին 'ի վրի ոստիցոյին զուսարս բարդանն.
ոգի սինոյ գրոյցին առանց. ||զ ապա նենգաւորեալ ոստիցս
հնարս գտանէ յանդիմանելի իմն մտին 'ի գիշերի գեղ ոստիցու
'ի քուշանն. և դիմեալ 'ի փեղայ' խորտակեցին զդրուռս
ոստոց. և դղրդեալ խուսանիպուլոյին զոմանն. և հրեն ազդարկ
մեծ. և ոստիցն չնոսեալ անհնարին. և գոյրեն ինքին զարա-
նոյսն. ||զ ապա յայտնակեալ նոց 'ի ոստնատուն' ապարին
գոտարան ասարանիքն. ||զ ելան 'ի սերկանալ ոստուսոս զ
ծարդի ծայրանարդի ասլանն' կարդանալ երեանայս քա-
զաքն սպանանի ասանելոյն. ||ուստ զրարդն հասարեալոյ ոստ-
նալ վերանալոյ մորդիան' զանարանան և գանեցան ասոյ
ծուռն ձերակ. իսկ զասարդան և զբերեցիկն գերեցին.
Հայնպես և զկնոջս սերանոսոց հանդերձ մանկանովքն նոր.

Գ. մեր. 1714 ամ.

Ինչ որ ցասայեալ նոր յայտ պատմիչքս պատրաստեցին մի ոմեք յայտնել ինչ։ և առաքեաց զիրեղաւկն սուրս, և կալաս ի կարգասարաց տնան զերիս, որ ի՝ յՀոնն եղեկս։ ապրիս ենկս Եպոսիքոցն, և Լրեանս ենկս։ և Լ զինն յանձնոյն անդաստ ոչինչ էր ի ընտանի։ զի մի գիտասցի Հասարակն նոյ, թէ ոչ էցն։ և սուրսեր աեսանել՝ թէ զինչ ունին նոքա առնել։

Երբոր լսեն զոր յանկարծ մեղսն եղեալն և միաբանեալսն ի՝ Հոնս՝ զի զիրեղաւկի՝ ի մի վայր ժողովեալ՝ խարհարդ՝ ի մէջ ասելն։ և ոմանք հաստատեցին՝ միտքն յանձն կալ, և յասեան հոգարքասին եղանել։ և զգաստասեալ խրախոյս սրատեսն առաքն՝ զի՝ լայ յասենի անդ՝ սալ կասարանն երայ՝ զոր խարհնալն ելին, և զպարիսարդն խսի ընկենասալ յաթառդ, և զայլ որ դեղ՝ ի ունելն։ Օ այս ոյսոկս հառասաեալ՝ ի մէջ խրլանայ՝ ելին յասանն Եպարքոսին ոչիք հարիսք։ և բոլոր բարձեալ ասին։ կարաս պատրիարդ մեր զերիս՝ ի կարգասարաց մերոց։ խսկ թէ զնա՝ ինչ պատանոն։ և կամ զնոս սրոց յանցանայ։ ոչ գիտեմք։ բնդ բնեք։ զի մեր և բանարարկ ոչ խլեն նոքա։ յանդ խնոն լիցին՝ ի ձեր յայս ասեան։ և երթ պատրիարդն ամենայն ինչ զնացանեն ամենասանոնցն՝ մեր ազատ զնոցն դիցեն։ և դաս տես զկրուանս մեր։ և դանս արա զնդ մեզ։

Յակ եղարքսն նոս դիցեն։ և սակ։ պատանան բանարարկեալ նոր այս է։ զի պատրիարդն յաղագս հաշանի գրանոցն ի՝ էմի ունի ինչ դատարարել՝ նոս։ քայլ եթէ դաք կամք սեսանել՝ զնա՝ սրարքեք՝ զայ ասեմ։ և ես ցանցից զնոն ձեզ։ Պատանցաս ինձ՝ թէ ոչ ես։ Էրեք ընդերք ենոր՝ սրբ ոչ գասան։ գնայեալ ասեցք և զնոն առաջի իմ։ և ես զարանարարկեալն զայնանի բերեց և հոցս ցեց՝ ի՝ նոս յաստեն։ և ասարեց զնոն։ Լս երբոր յանձն առին նոքա բերել, նոյնժամայն հրամայեցաց Եպարքոսն սրգելալ զնոս, զի մի ոչ փախցին։ մինչև հոս, մի լսանելոյ ոչ՝ ի նոցն։ և ես գրել՝ զնոն յանանանել։ և ասրս արձակեալ զնոս, զոսման եղեալ՝ ի մէջն։ զի մինչև ցերեկ զարարս ես։ և ասցեն ոչ ասաքի ի՝ ս։ մինչ ցերեկ ասաքս դարձեալ էր մեզս ի՝ նոս մասնաց։ ելիցեն յանձակ մի։ և էրդն՝ որ նոնասաց։

Գ։ Լ՝ Հասաս հանեալս զոր յանկարծ մեղսն ենկեալն։ և մինչև էր ժամանակ առ նոս ժողովելոյ՝ զահի հարել՝ ի՝ զոյնեցաս յանձնոյն սեղանոյ ընդ զոյս ընկերացաց խոյ։ Լս ժողովարդն սկսան զանել զնոս։ և ոչ զարարս էր։ և երբոր ոչ գտին զնոս, գայթակղեցան յայտ՝ ի՝ մի նոյ։ և՝

Գ Լ Ո Ւ Խ · Ի Գ Օ ·

Հրամանք Բարեխոսին Գրիգորի՝ զոր նշանեցին զանազան տարբերութեամբ ։ Եւ թագաւորին Հայոց՝ զոր ի վերայ հանին զանազան տարբերութեամբ ։

Զայս երկրորդ՝ այսքն ուրեմն առաջնոյ , որ
Զայս երկրորդ՝ այսքն ուրեմն առաջնոյ , որ
լուծեալ էր միայն զանձնատուր լինել հօր իւրոյ , իբրև գիտաց թէ ի շրջիլս կայանաւորեալ է մինչ յուսուցի , և ապա գաւառաշրջան մանչեամբ ապաշնեալ , լուսաբերս լուծեալ իւր , և աւետիցուս ի պարի իւրում . և իբր զի ընդ այլոց լիցէ՝ եդ ի մահ ու մուռանիկ , բայց եթէ մեռուցանելով զնձնատիս իւր ։ Եւ ապա հրամայեր ժողովեալ զոր ունէր ի հայոց զաւակս զարմանալիս և սիրելիս , քաջարիս և ուժգնս , միասիրս և միակամս , թեկնեալս և ոսկեալս իբր վեց հարիւր , Ի իւր ոսանալ և ընդ հարստասան նշանսն իւր ցանաւ , ոչման ասացուածս զյաւազակ բարկանեն իւրում Ներսէհ թիւռեանաց իւրոց յԱռ հայոց ոտ հարստակ , զիմեալ զայրագին ասասկանեն ի խնդիս վրէ. ժոս մեղանուն հօր իւրոյ ։ Եւ ելեալ նա իբրև զանչիրանանչ ելեալ բարբարեալ , և իբրև բազմանչուաս լոյ ցոլանալ Ի. ՀԵՐ՝ ասասուազաց հօր իւրոյ , կամ յաւետս իբրև պոչ մասիկ մեռեալ ի գուանուանի պրամասեն՝ մինչ և խրատանել զնոմ զչիմանակաց իւր անդամանեի զորանեն ։ Լրով և հրեղեան ։

Զայս երկրորդ ։

Եւ նոսա առանցին յարձակեալ կոյնանեաւաս ի բազբանդ գաւառ , արդ նա Ճարակ զուազմանեն զգուացն , զոր թանգեալ էր ամոգ յաւերակ Հանդեալ ինչանեալ նորին . և ընդ պատանանանս ոչ կուրեալ՝ նա քերեալ , ի տեղի ձեռացուցանել , և հրեղեալ զպատուոց ամբուցան յառակ նշանանին , և յաստարանեն ազգաց բազմաց , և յամենի նախանանաց յուսամոյ ։ Եւ մեռ ապարեկ իբրև սրծանի Ի օգս պրանակ , զիմեալ ի մեկ գաւառ ։ և խրատանալ ի մեկ գաւառ յուս. վոյ , զոր անդ իբր զ՝ա իւրանաց պնանեալ կոյին , զանանանն ի սուր հանեալ ասասանուց ։ և ցնացեալս իբրև զիսրեն Ամենասուրբ Հայրենեաց հրամանաց հարեալ պրամասեն իւրում ։

Ապանուն և յայլ ամ գաւառ ասասեն հոր իւրոյ ապաշնանեալ՝ նոյնդ ինչ ինչանանեալ իւր ։ և թանգեալ զինն ի մէջս և գաղանեալ հոյոց ի ձեռաց նոցա ։ և եդ՝ ասի ի նոս պարանոս և վերանանցուս ։ և հարստեալ զասասանս նոցին ։ Եւ ապ

Լ.Գ. ՌՀ
Ե. հայոց
1714
ամ.Գրիգ.

Եռանդելի հրամայեցաւ յանձն առեալ ինձ զաղէս հայոց՝
ինքանել զնա, զգաւազանս 'ի ձի ինչ, և ի բուռանել, և զառանցեալն
սանձահարել։ իսկ որ ապատանեալ 'ի հրամանէ որոց հրա-
մայեցեալն կոչել են յիւրեանս զանձն 'ի հայոց։ ոչ թոյլ տան
ինչ հնազանդել ինձ, այլ ոչխար։ ասեցեր, զոր ինքանք կոչ-
եալ են 'ի քաղաքի ասա իւրեանց զուսն։ ոչ թողցու զանձն
ինչ գալ յեկեղեցի իմ, այլ յեկեղեցի գիւանեկոց։ ոչ թողուն
զնոսա տալ ինձ և զանհնազանդիս իմոց զուսրս զաղամուն՝ որպէս
պէտն է։ այլ առաջ ոգոյց։ Լոյս արդ՝ ազատեալ՝, կամ՝ ան-
յիմնեն զիշխանութիւնս իմ՝, և կամ զոր ինքանն նոնանան ըզ-
զոսս։ զի եռ ոչ ևս կարեմ։

Օ ոյս ըմբռնեալ մեղան եղեկի և ընկերոց նի՝ ասէին ան-
դեն։ և 'ի դարձեալ վնաս յոհան Եղեկի՝ եթող մեղան զբերան
իւր, և ասէ։ պատասխան՝ որոյ վնաս մեք ոչ թողուք։ Լ.ԱԼ
մինչև եր տառապեալ նի զառաջ՝ թողուք, ասասցուք 'ի նա
եղուարքսն, և հրամայեսցուք տանել զնոս և զկրնսն ընկերս նի
'ի Ծառայուն թիւ 'ի նաւեսդն, զի 'ի թերսխանան։

Ե. Լոյս իբրև հանին զնոս յերեսաց ատենին, ժողովուրդ
պատրիարգին դրան սուրեալ 'ի վրն նի՝ թաքս արձակեին, ի-
լեսս նի, և վանդ և վանդ կարդացին առ նոս։ Իսկ ժողովուրդ
միասց գոռուն զանձնի հարեալ՝ կարիգլուն դարձան 'ի
տուն իւրեանց, նեղեալ կարդալով զանոնք՝ որ պատանոս եղև
այսպիսի գործոց։ Իսկ որք մնանեկան 'ի Ծառայուն թիւ թիւ,
կացին 'ի նեղն ամս մեկ 'ի մեծ ասասպանս։ միայն յոհան
եղեկ զերծաս անտի։ իսկ այլք անդ ելն մնացեալ՝ անդ ոչ
ելցան, և անդ 'ի գերեալ ասան վնասեցան, զի են մեղան
եղեկ, և ընկերք նի։

Լսան յոհանեն պատրիարգ հրամանն յեպարքսն և զոն երի-
նոց ոմանց՝ որք հանեալ էին մեղան եղեկի՝ առաքել և
զնոս 'ի Ծառայուն թիւ թիւ։ որոց մին փոքր մեղան պրա-
գի, և միւսն քսանեան ոչոս։ և իբրև տանեին զնոս, ուրա-
ցաւ մեղան և զերծաւ։ իսկ միւսն մնանեցան 'ի թիւ, և յետ
ամիսց ծանեալ զրգռեալ՝ ազատեցաւ անտի։

1715
ամ.Գրիգ.

Լսեալ հրամանակ առեալ պատրիարգին արքունուստ՝ առա-
քեաց հրամանս յամ՝ քաղաքս որք են Պրուսայ սահմանաց եկին՝
ընդունել զգնոսիկ, զոյսոց կատարեալ մինչև կանգնելն։ և
հալան զգնոն։ Ճ որս և զարքունական վիճակ զառաքիչսն ասա-
ալիզոնայ յաստասան։ 4։ զոր և բերեալ 'ի կուսանդիմուսաս-
լիս՝ եղեն 'ի Ծառայուն թիւ 'ի հոգեսերքի։ 12։ Հալան
և 'ի լեռսկիս ցի 'ի թիւսան զգրիկս զնոս։ և եղեն 'ի բան-
տի։ յորմէ զերծան նոս յետ ամիսս։ Լալան ե. 'ի կալին
քաղաք գրուեալս։ 'ի քահանայից և յԾատանաց, և եղեն 'ի

ատոյ զ՝ սանտա Մարիի, և ինքն այլ ասաց նոցա այս, և պատուիրեաց զնոսա, և յանձնեաց զ՝ Բարսեղ զ՝ Ի մի յանապատն Գառնոյ՝ զոսա միաբանեալ ի հոգաստարեցուցին զնա միմեանս։ Եւ ի ամենայն ինչսն նոցա ի նոսանց ինչսն նոցա

Լ՚ի աշ. և նոյեմ.

մեռանելոյս յամենն չուղղութիւն բարի վարուց, և սու-
սանն Հիմարիա խնամատարեալ և ուղղամիտս վիրաբան, և մեր սարք
խակ խարդեր հաստատեալ զմարանոն ինչ, և կրթեալ 'ի նոսա
զանմենս սա 'ի հանապազապէս 'ի նայն, և հաւին լցասցանել
զիաւաքս իւր։ Լա՚ զքեզ յոյժ Ծիկի խուսասար վիրոյ կարենալ
աշակերտս զարդասան փրօփիսկանասյս հրեանի եր, և նասակ
'ի կատարելիապէս, գնաց առ նա, և յայտնեաց նմա զա-
խարհարդ իւր՝ կամելով օգնական ունել զնա ինքեան։ Ի
խուսանելոյ 'նմա՝ զի նա լիցի ցլոս ի, և ինքն հպատարագ և
ծառայող։ խակ նա սուրբի եղեալ զրոյցս զժուռոսութիւն,
և զպիտանութիւն յուլով գրանց, հրաժարեցաւ ոնարի։ Ապա
աւետեալ միհիթարայ վիրայի՝ դարձաւ յարեալս։ և եկեալ սա
մարդաւ վիրայ՝ նմա ասս ասելոյ զբանն՝ զոր սաներ 'ի մարի։ և
խնդրեր 'ի նմանէ, զի ձեռնտու լիցի ինքեան։ Բայց նա ասս ելոյ
առաքի զրաղաւմ՝ զժուռարութիւն։ որոյ հատեալ միհիթարայ
զայս իսկ 'ի մարդկային հնարիս՝ ապաստանեցաւ յոգ։ և 'ի նա
յանձն արար զանձս իրացն։

{1700 հոկտ.} Գ։ Լինեալ ապա յարեալիս՝ եկն միասանգամ 'ի կուսանանս
պանուսալիս յամի։ 1700։ ռՃԾԹ։ և նստաս 'ի ժամատան
եկեղեցոյ անդ լաստասարելն։ ոգ ասասյաս 'Հպլ։ ի։ և հրամա-
նաւ պատարիսարգին ակաս քարոզել անդ մրի։ Լոս գայն ասս
նա 'ի բանիլ զգաստաղասութիւն դր ժողովարդ բազմ յոյժ։ և շահեալ
ամենեքն, և զարմանային ընդ նա։ բազմ մեծարանաք պատասխանին
զնա։ Բայց նոր զնամ պասիս և պարգասութիւն մարդկան ազնիւ
հոմարեալ՝ ինչպէս միշտ պատմեն յուղղութիւն և յանձապաշա-
թիւն վերածել։ և յանամ ժամ հառալեր 'ի արան՝ դասանել զնա
կուսարմանն խարհրդոյ իւրոյ։ Ապա գիտելով նարս՝ սկսաս
ուսանել զաշակերտս։ և մարդել զնա 'ի զգաստասի անապատ
վարսոյ, և յիմաստ ուսանելոյ գիտանալ։

Լր յայնմ Ծիկի 'ի կուսանանդիանարքս վրայ սան եղեալս ա-
նանս, որ եկեալ եր 'ի քաղաքաթիւ հրամանաս միհաս վրայ
պատարիսարգին եկեալ։ Ապա յարեալ 'ի սեր միհիթարայ վրայի՝
աշակերտեցաս նմա։ Լոս եղև թիւն աշակերտաց նոր ինքն։
որոց և յայտնեաց զխարհարդ իւր։ զի թէ կամի զհաստատս
կասիթի ինչ հաստատել, զի նոսին մոցի յաղագ ուր հաստա-
տան կարգ գիտութեան, և ոստանն ուղղութիւն վերապահել։ Լոս
'ի յուսալով նոցա յայս խորհուրդ՝ առաջեալ ելս փութալոյս միտ.
թարարվրայ կրթել զնոսա։ Ապատի և զոր հոգեորական կար-
թանաք նոցին, և զոր շահելոյ նաև զկոչիս ոյլոյ, ետ սարա-
գրել զոլիրան կանոնեալ թանմս գիմարայն։ զի ընթերցմանէ
ոնոր գրոց զանեսցին սիրաց նոցա 'ի սեր ուսանելոյն, և յարա-
մարութեան հոգ։ Ապա ելս ասել և զգիրս ինչ մատանեցեալ։

ԿԱՊԻ ԽՍՐՈՎ.

Հայոց թագաւորն ապերդ և դարձեալ և գերութեան, որ
Եղեն յանկարծակի դեղ ի զրկեն բռնութեան. յոգի և բնչ.
Քոռաբերեալ Նախարարաց.

Զ Ապառնայսուրբ յաջ յուսալի արարեալ սասանեան
ազարարանն ի գործս քարոզութեան աշխարհ
Եկն կամեր զաւանմանն իսր ի մէջ նոցա, այլ երկիւ.
ղեալ ի նոցանէ զգրուելոյ, և ընկենուլ ի բանդս Հայրուն.
ճորդն զկնայ նոցա՝ ու ի զրոս իւր, ոչ գանելոյսկեր իսալ ի
մէջ նոցա։ Լուն երթալ նաև, թէ նահատակք և խնամեալք Հայոց
ուշեալ ամենայնեան լեալ, և ի միմեանս մարտուցեալ գա.
ւառք գայլուսյանեն զն իբրեանց, ժամ դասանց Հանդերձեալ
յարուցեալ ի Հայս։ Լսեալ գրաւեալ ի ՇՄ Ն ամ.
պատանանն և պարեալ ամ ՅՄ կուսակալաց կողմանց կող.
մանց, ժողովել զոյս, և խորհել ապարանեալ ի ՅՄ
Հայոց, հաստատել և գերել զազգն ամ Հարկ, և քանակել զեր.
կիրն ամենայն։

Ի նա ահա միւսանգամ նախարարքն Հայոց զմիմեանս կոչարկին,
և զոս իրանց ազարարել քանալին, գինեկալ զարուցն յաս.
փալ և կամ ասեալոյն արարեալ յարդեալ ի Հայաստան։ ոչ ան
ազարել Հանարին զերեալս երկրի։ և նաև ձեռն արկեալ ի
գեանս և յամենս՝ ինչ ինչեանցն կամանել գնամ։ Ինչոց յանգեալ
բիւս ասարեալ գիւղանեալ և ինչանեանց փոխեալս ի
քարաքս և յամենս ունեալ։ և բազմի ինարարեալ ազարարել
զանձինս՝ անկան յանարարս և ի բերիս և ի քարանեալս,
ոմանք ասեալ ընդ իւրեանս։ այլ ոմանք մերկ, ոմանք բան.
ան, և ոմանք բազարարեալ։ փոյթ և անկնեալ և անդարանն
մնացեալ ի ոտիս ասանեալին։ և զի ձեռնալին էր ձեռն,
ոմանք ի թաց ձեռաց մանեին, ոմանք ի գրասայ ասանին
և ոմանք ի յանարարել ասանան՝ ի տարայ բրեալ մատանին.
ոմանք զիրանալեալ գիրանեալ. անկանեին, և ոմանք ի
փայլայ դրասանին։ ոմանք չՀանդուրժեալ կրել զայսոքիս.
սիս՝ լուն նահանջեալ ի ուր ուեղարանեալ մատանին, և ան.
զուանք եան մեռեալ թէ անՀանան ոչինչ ինարարեալ փոխել՝
ունկանեին ի ձեռս թշնամեաց։

Ի Լուն թէ զինչ անդամ անցուցեալ ի ՅՄ թշնամեաց, ան.
ասրանալն է։ զամենն ի՝ ՅՄ՝ զարանք ասանալ երդ Հարամ
ասալին։ և զամենս կամանալ ձեռս ի կեանս ի գերեալն գա.

Գր. ԺԵ. Եւ Գրիգ.

զոր ի բերն առասաւ, եւ սուսկայսն ի վերն ի ստորագրանքն. թեսոց ասեմք ինչ, զի եւ ծանաստոյ սակաւուք ի գլ. Խա. գիտաց ստացիք, զի ոչ եւ ի նմա հնար լոյնակի կոմանս ի յանգորոյս մնալ. վասն խարհեցաւ գնաց յանքոյթ ուրի ինչ յաշխարհն քրիստոնէից՝ ի պելոպոնէսիոս, քի ի մասս, որ ուր յայնժամ ի ինքանասիք վենետիկեան թագաւոր, և անդ ի գլուխս առնել գրագիրք իսր։ Իսս յաղագս պարտիկ հաս. ասաւեալ բանս ի ոչանիրոսոց իսրաց, որք եին թանալ ինն, եւ առաջի նոյ գլարգ ասասի կրանասրոսն։ և ի յանձն առ, ասալ նոյ, նանիրեցին զանձինս յարդիկ բասի՝ ամենարհնեալ ոչ ինծանի բասար առեր հրաւաքառ ծնունդեան նոր ի սեպ. սեանների, 8. յամի ամն. 1701. և ի թանանանաթեան հայոց. ամն. խոստանալով յիսմ ասի դրան սան ծնունդեան ուրեր բիրաք կատարել, եթե յոքալեալ ինքանց. և յասելան ի թիր աշակերտացն և ոչ եւ եմն անձինք. զրա մի մի և երկու երկու յաշակերտն մնացս։

Եւ ինքն միջնեալ՝ գնալ պերանալ ի սպառնալիս աւանքն գնալ, հանդերձ երեք աշակերտաց եմասս ի նոս ի երբոյս, բանս մանուսիանի. և գնաց ի զմիւռնիա, ուանելոյ առ նոսն պանք հարիւր գահեկանս միայն։ Ե անդ գտեալ նաւ վենետիկեցոց՝ եմասս անդր գնալ ի զսկիանդրիա, այն է գանդա

1702 ՌՃԾԱ

կոյսի հանդերձ մնացս, յամի ամն. 1702. յամենանն հակաեմբերի։ Իսս ի Ճանապարհի կրեալ զանհնարին աղեկոծանիս։ և ազատեալ միջնորդ ամ՝ սիր ամենեն՝ ասոց սոց ի հայտնի՝ որպ սկիզբն է՝ * ընտրեալ ի ելեալ հաղելիանաց։

Յարեալ մեծ մեծարանս զիրքն ի զանգոյ, և սեսեալ զաբրեհոսանասթեն ապայն՝ իսարհեցաւ մնալ. և գրեաց առ իսրան՝ զոր ասաւեին նմա ի մասս, թեն զինչդ իցէ և զոր այնոր գասասի, և թեն որ իցեն ինքեանց բարի, ի գանգոյ բնականալ, թեն ի մասս։ և նոր գրեցին և սասն, թեկոյ և ապ այլոյ սեղոյ բարանք ես է՝ զարոյն, բայց սատ կարեմք ի սանեալն գասանել։ զի ինչանք սեղոյնոյ ամոյ ես սաս մեղ սեղի՝ ոչ միայն բնակելոյ, այլև սարելոյ։ Ոյս լսեալ

1703 ՌՃԾԲ

մեծ մեծարանս զիրքն գնաց անդր յամի ամն. 1703. յամենանն փետրվարի։ Իսս ի կարդ անդ գասասրս ինչ՝ մասոյ թասղ ապաշանաց առ ինքանս սեղոյն։ և եսաւն նոսն ձրի ընդ արձակ սեղն ի մեծն քաղաքի՝ որ և ասի մասնեան, շինեալ անդ վանք և եկեղեցի։ եսասն և զրիսոյ մի ի կարգաւորեալ, եւ և զմասն ինչ ոչոյ գեղ։

Գնաց ինչ ոչոյ գեղ։

Ի նանակեալ մեծ մեծարանս զիրքն գնանգեալ աշակերտաց նոսն ի սան միասն՝ ի քաղաքն անդ ի մանեանն՝ շինեալ յեսոյ զվանք

ապա անդր ձգեցին · և 'ի լուծանել միացան՝ արագ ընդ միմեանս
կորուին · որոց ոմանք ելեալ անձամբ խրատեալք 'ի զի հաստա-
ծին միջոցն՝ գլուխս փոխեսցեն · Օ ոմանս ընդ ինքեանս գաս-
ցուցեալ՝ այլաբանեալք յորդորեցին և 'ի գոգս հարկանեին · և
ասացին մինչև զատանիցեն ընդդէմ 'ի բարձ ասացին · և զանազան
իրարանցեալք անդադար ելանէին կամ վարեալք ընդ քեզ ·
Օ ոմանս յասել հոգին զծուռս գլուխ 'ի վերայ կամեալ գաս-
նեին · և զանազան ի գիսուսեան կամեալ ոչինչ թողուին ·
Եւ զայլ աստուածային ապաստս թշնամանաց հաստատեցին,
զոր ոչ հանդուրժեն զերազ մարդոյ խորհել · թեզուսամ զնել
ասասն զանգանի զարմանալի ոչ ասասաց ինչ ասասաց բնաւ ·

Գ · Զ · Զ · Զ

Գ. մարտ
Դ. գարուն

գնամ յիմի։ Եւ փարձեալ ասեն մի ի քաղաքն անդ՝ թուակեցաւ ի նոսա։ Եւ յայնմ ամի ի լիսին ազգատոհմ գալով՝ ձեռն արկեալ ապարանից զիրս հաստատաց ուսուցանելոյ։ Եղանէր ազգն ուրեքեան։ Եւ ոչ ասել անդ՝ եթէ տաւ մեռեալն քիզ, և աւելացաւ նորուշն փանք խրև եկեղեցին, ձեռնարկի ի խնայիր նորոյ վանից։ Եւ ընկալեալ ի Յոսաւորէ զկնքն մի որ գոյ ի մի գրեալ, ապաւ զաշակերաց իւր անդրյամի ՌՍԼԶ։ 1717։ Եւ ի լիսին հոյլ։ ՌՍԼԶ։ ի սեպտեմբերի։ Ը։ յաստուածանի ծնանեան տիրամօր։ Եւ ապա շինեաց ընդ նորոգ ի հիմանց հոյակապ վանք մեծ և գեղեցիկն։ Նորոգեաց և զեկեղեցին՝ ոչ կոյր ի նոսա։

1717 ՌՍԼԶ

Ե. Տեսեալ ոմանց ի քահանայից եղելոց ի կաստանդինուպօլիս՝ թէ լաւագոյն իրք մինչ ի ապայ արքայի, այսինքն Ալիմ նարա և ինդիմ ուշակերաց նորին, որք գնացեալ էին յարևելս վասն քարոզութեան։ Եւ քաղեալ բանիւք սմարաւոր ի զեն առանցի քաղաց։ Եւ շարժեցին զուղուն յաստուածութեան ընդդիմնոյ։ Որոց ապաստ գրեցին ոմանք դարձել ի հաստատ քաղաքն ուղղութիւն։ Եւ կամէին խալանդան ուրիշանել գնացեալ նոր։ Եւ այնժամ ի վեհարիկ հաստատեալ վիրս կարեցին ի դպրանոցն փրոփակնոցաց։ Եւ ապա լուեալ թէ ամբաստանութիւն գրեալ են ոմանք ուրքոյ ի հռոմ, գրեաց թագաւորն ի կոստանդինուպօլիս առ ծանոթս իւր ի գալաթիայ ուրքոյ հոր։ Եմանեցաւ զնա չ հրապոյն իրաց։ * զարմանամ, զի Հաստատեալ ։ ։ բերգակաց այսորիկ զեռեռ առ ձեզ ոչ հասանոյ։ Եւ ոչ ։ ծանուցեալ ։։ Եւ ապա համեմատեալ զնոս նոքանի մեծամեծաց՝ յաւելս քաղաքն գոյութիւն զնոսանոյ։ Եւ՝ այլ ասեալս առաւել ։ Եւ ի նախանձ շարժեալ տանայ՝ ամ ջանիք ջնաջան խոփանել զյառաջադիմութիւն մինչ ի ապայ։ գրեցին և առ նա ինքն խալատուր վերս։ Եւ յորդորեցին զնա ձեռնամուխ լինել ինքեանց ի ջնջել զմիաբանութիւն նոր։ Եւ՝ այլ նա յայսնեալ սիրեալ զոսա ոչնոր միաբանեալ՝ գրեալ մինչեն թուղթ ջատագովութիւն առ նոսա ի կոստանդինուպօլիս։ գրեաց և ի հռոմ։ Եւ՝ այլ ասեալ ոմանք մինչ ի խորհրդոցն կոչեալ ի հռոմայ՝ պատասխանի տալ մի ամբաստանութեանն։ Եւ նոր գնացեալ անդր՝ եղեալ յայանի ընտրեալ զնոսանոյ։ Եւ նոր ։ Եւ ։ Եւ ։ Եւ

Բան ՌՌ
և հայոց
917
մեզ

բեանց, ի միումն առ հաստատակ յարձակիցսն ի վերայ այնց գա-
ւառաց հայոց, զոր ելին մատ ի սահմանս իւրեանց. և զբա-
մեալս ի գեղս և յաւանս՝ զորս Մուշեղամ գայր ի ձեռ՝ ա-
ռին և զանդիսն քանդեալ սահեցին, և եթէ սրբոյ ոմանք
ընկեմ զարձուն նոցա, ի սուր սատակել մատեցին զնա.

Տեսեալ զայսոսիկ նախարարաց մերոց՝ իւրաքանչիւրք ի նոցանէ
ջանադրեալ պահել զգաստաքս իւրեանց՝ ելին ընդ նոսա զրա-
զամբս, բայց քանզի անհնարաւոր ելին բաղմութիւնք նոցա, և նոքա
ամենեքեան էր զձիւնս իւր ի պաշտպանելոյ, վասն զի ինքն վա-
ղեալ զնոսա վանեցուն ի նոցանէ. Թաքաւորեալ ևս զքարեալ
նոցա ոչի Ներսէհ արեան հեղին, և զիսկամբք զերեսս երկ-
րի զլսելին. Յետ այսոցիկ ևս սկսան շատացեալ զոչիմ մատակայ նոցա
և զգաստանալ և զքաջաքաջ հիմնայուսակ կարծանեցին. և զի-
կերգեցին ի զարդուս մերկացուցեալ, քանդեցին և սահեցին,
և զոչին անդանն գրեթէ յանկրս ոմանցուսն զարձուցին.
Ապա և զբերեալ յամենեանս կաթուղիկոսի՝ ոչիմիսի երևիլ
վայրաց ոմանց, ոչ թէ ոչ զբ իցի բնակեալ անդ, և ոչ ևս
անցեալ ուրեք է այն. Յետ ապա յաւարի առեալ զնոսա երկիրն
առ հաստատակ՝ ուղղեցին կապուտ կղզապուտ բաղաքի, և
խաղաղացուցին զնա իւրեանց.

Է. Յայս ամի հրամայեալ նախարարացն հայոց՝ դաստարան
յանմիս իւրեանց. և թագաւորեալ զԵրշամիսն՝ յարեան ի վերայ
մեծանց. և զգրոն թշնամիս մերոյ զանդիցին, զբ յաւեր ա-
պականեալ զարձուցին. * Յետ այսորիկ (զի սանցոյ յամենեանս
կաթուղիկոսի) սեմանդացեալ և սեղաւորեալ, խո-
նարհեալ և սիրեցուցեալ զմեզ հեան. առանց և զնոսա
մեր եղեն երբեմն զանդաւառն մեղաւորաց. և ցամաքեալ
յան բաղաղաց բանաց արտաքոյս և արտաքոյ, և բաղաքն
մեր կործանեցան ու ի հողոյ բնակեալ. և երկրագործք
մեր սպառեցան, և սուր դեցան. և զայսոսիկ ծանեալ զնոսա
զմեզ անարգանաց մեր. և. ի մեզ բարեմարեալ լցու մար-
գարէութիւն Եսայեայ. եթէ երկիր մեր աւերակ. քաղաքք
մեր հրդեհ. զհաս մեր առաջի մեր սատրք կերիցեն. աւա-
ղեալ և կործանեալ յաղագս սատրաց ||.

Նոր. Խոտիկ. Խոտիկ. յայս հայր մատուցեալ ինքն և բոն նախարարաւորաց սեա-
լեան մեծին Ներսիսի. զի ելին հրամայն ի վերայ մերոյ ամս,
* միահանդերձ բեկումն, ոչ, երկիւղ, շարժմունք և գաղանի
յամ կալանուց. և եղեալ (ասէ) երկրորդ հայրատանեալս
տրիկս գնան. սերեալ ինքն. նեղեալ ի վերայ նեղուածոյ, և հա-
ղեալ ի բարձրութիւն քանակուցն. ելեալն ամենեքն ի գեղե-
ցկի ապարանից, և թաքեալեն ի վանս, ի ձոր և ընդ
գետոյ գագաթս, և ի խորս. Եղեալն արհաւիրք ա-

Լ.ամ. ամ
և կայ.
1715
աՀՃԿ.

ամի սորա 'ի յետին նեղութեան ելս ոմն եղուսապետի։ և թէ
զիարդ, բազում ինչ զրկ յոմանցն մինչ՝ հոնեկ կամ՝ հեն-
նի կուչեցեալ, միաբան ոմն յանդգնեալ, 'ի գիսն՝ զոր արար
'ի վերայ առելոյ եղեմի, յարմեր գրեցուցք և մեք սատ համառ-
ութիւն, յաստեղեալ ինչ 'ի 'նոյն և զոր լուար սատուգորոյ յա-
ղանդաւորեալ։

Զնա սրոյ էսոս առեսիք վերդ երիրարդ անդամ 'ի ձեռաց մի-
նոս վերին հոմդեցոյց զպատարագորդն էիմ, ոչ եանոնատ-
ոք անդ պատրաստք։ այլ որ պատրաստրդն էր կուսանանինա-
պարոյ՝ նա իրեարք և էիմ, և առաստեր ամի ամի անդ զիմատ-
նոյս։ Լուսականաց և յեկեղեցականաց։ որք որպէս անուանեալք
և վերին կոչմամբ ուղղակուսէին անդ։ և գործէին զոր ինչ
ուղղակի։ զորոց երկոքին զրկ յոտագին բանիւք նոյ ինքն
յորմանեցս հանեն սկսանուտ՝ տերս։ 122։ գիր՝ 'ի 117։ 'Լրմ՝
զարդուսէին նոքա յոյժ զմիաբանս ոմանց յանդգնեալ։ և բանս.
նային 'ի վերայ նց առ 'ի կուսարանցդ զկամս խրեանց։ զմերս 'ի
քանս մուանեին։ և զերիտասարդս 'ի գան և 'ի կուսանս։
նամուզեցուցեալ էին և զկերակուրս միաբանից։ և զանարգան
ասէին նց սատեր։ և զայն էս ձեռին և անասքանոք։ և եթէ
ոք 'ի միաբանից հրամայէր զնոսա, առատեր էս զնոս չարաբերին։
Լրկարդ՝ զկոհ և զկարան մանիցն։ և զոմ ինչ պիտանի։ և
զպանձեղենն հեազեռեռ զնձառեին և ուսեին։ զանուանեցին
և. զանսեռ եկեղեցոյն զարծուեղենս և զասեղեռս։ զնաբ.
զոկիս։ զտուեռարան։ զաստրեռս։ զկանթեղս։ զքշոյս։
զաստանեռ։ և զայլ ինչ։ զոմ՝ անարդ. զնամբ։ Լրդ՝ զկաշ-
ոնոս մանիցն (այ զմի.լքս) զնեին 'ի գրաւ։ ոմ 'ի ծուծոսկ
մանանեին զնն։ Ալարդ՝ առնուին տոկոսեաք բազմ գրամս
յոյլաղգեաց՝ սաղով՝ սատ մն բհան՝ յոտ զի եղեալ էր ինքր
ոգին յանդգնոյ։ և ոյս պատաս որ քան զոր յանուանեին։ և սա-
կոսիքն զ իսկեալ յասելոնն։ Հինգերորդ՝ տարեկան տա՛ զրա
սամ նարոգ կարգեալ չինեին ոմն սեգտեկոյք։ գնեին սմանք
'ի գուսանոց ինուսարշին զայն պաշտաս անդանարոմն։ և յար-
ժամ կանգին ոսխատարոյք գնալ յէիմ։ զուսրա ոպանն նք
առնուին 'ի կասանանինոոգոնն։ և ասղին թոսկ 'ի ձեռս
ասխատարաց։ զի զայն յոտգեալ յէիմ՝ մի ոպատասանեցոցին
զմարել ինչ ասնք։ և ասկոյն 'ի հասանել նոցա յէիմ՝ զրնու-
կաք աելոյն՝ ոչ զեն էին դեռ եկեալ 'ի գործոյ սնտի իր-
ուանց։ բանեալք առնուին 'ի նոցանէ զոր ինչ։ և կոտէին.
ոոտի ն, յերկոսս ունեալս ուսեալ յինեին ոուրբ։ և վասն այր
պատանուն նամուզեցան ոմանցն հեռ ի ինասոոյաց։ Ալ ն-
կերորդ՝ 'ի գալ նոք ան չակուցաց յէիմ՝ ուսորեալ ՃՄկոս կաղ
և կոտի յիներ 'ի վերան ունգ մի պատանեալ առաջնոյ զիրս վա-

յանձնեսցեալ յոյժ յայնմ ոմանք Հայոցն ասացեալ ոչ միայն զանձինս, այլ և զանասունս, եւ զանարդեկ · մինչև ոչնչանալ և զոչնչանալն ։

Եթէ և զոչնչանալն ։

Լուսի ոչն առաւել քան զնամ ասելոցս ասասցուս ի մէջ հին գրոցն։ զի յանհասանելն Ինկն յանկարծակի ինն ի սասանել գրաւեալ, զեզանիսեալ սասայ գոյն բացայայեցոյս · մանաւ գրեալ ոչ յանհասանելոյ մարդս վերանալ ոչնչացեալ իցին։ Լաւ եւ եղեալ սրանաւ բ՝ գիր հիմանալեց։ Լաւ դարձեալ երբեմն երբեմն սասանեալ ինն ուժգնաւ շրջեալ սասայեալ ի բոլորակ սեպիս գրանս, որպէս զերկիր մեռանի և վերանալիս ։

Զարդն մինչի երկնիք բնութիւն։ բայց երկինքս ոչ ինչ եռաւն նոցա · այլ՝ ի մեռանն կարգադրեալս և զանեալս ոչնչին և սասանեալս գնա զերկիր մեր։ որոյ ոչ սասանելոյ կրնասն քան զանասունս։

Ասասելոյն յայլոց սասելոց ։

Լաւ ոչնչ այսպէս ասեալ սասելոցս՝ ի մասին Ի մարդկան պնեալոցն Ի՝ երկիր ազգիս · քանզի ։ Սարեխասանոյն (Ի յանհասանելոյ կամ ի զանիսեալն սասելոյ) ի գասանասելոյ հոգի զրկեցան · և քաջքն և հեղասի գասան ի մեր բազմին ազասարեալին ։ զեզանիսեցան ։ Հասան երկրայարքն մեր բազմասարդ դարք եմն ի փասասելոյ մեռաց բազանեալ · խակ այժմ ի՝ Ի՝ զանասելոցն ։ Հոգեսան ջանեսցուցանք զեղեալք · խակ այժմ ի զասասիկասելոցն և սանասելոցն ։ Ի՝նչ հասք ասասանեալ սասելոցս ժասիկասելոն բազասելոյ · սասա բասեսեալ և յոյժ սրեսեալ ։ Հոգեսան գասոյ զրասարասելոյ զեղալ · խակ այժմ ի՝ սերսն ։ Ի՝նչ և հասելոյ բազմեցուցեալ յոյժան · սասա կարկեալ և շատ սանեալք հեղեցեալ ։ Հոգեսանանք զեզ զասարանք և զանեցեալք · խակ այժմ ի՝ սերսն զասարանք և զանեցեալք · Հասան ի՝ հոգեսն և ի՝ հասք ։ ։ ։ Լեռնեսն ոչ ես զասասել խբ · որեմն և զեմեսեսն ոչ եասան զասասելիս խբեսնոց ։ ։ ։ Լաւ սրսն ասաս յանմեռելիս զասասել զրեսեալ՝ ասասեսցին զեզ սասասելոյ ։

Զանք մեր ։

Զ ։ Լաւ սրսն՝ քանզի զասասիսն և սրսասն հասարակաց հանեսն յԱս հոգոյ, որոյ զասասելոյն և սերսնասելոյ սաս հասասարն զասասելոյն, և սամ բեզք՝ ի զեզասիսանէ սասելոցս խասեցեալն, և սամ լեսեք՝ ի բազասեն ի եմ հանասեալ ասասելոյն, և սրս սեսեսեսեսն սասալ կարասասելն՝ ի մի հասեսն սրեսասն սասանկասս, մինչև ոչ զասանել սեսեք կեսասեալ սասելոյ ։ ։ Սեսասանք և փասեսանք սաս սասեսաս սեր փասեսեալ զասասելոյն իսելոնոց մի սեսասանի մեզ հասի եսասասեալ մեզ զասալ՝ հասեսն ի մեզ զրեսն սեսասեսն, և՝ ի հեղասեսաս կարասասեն ։ Խակ ազասասասն ոչ սեսեսալեսն սասալ մեզ կեսասեալ՝ սեսեսեսն ի զասասասեսն

[Հմ. գլ. Կոչ.] [1714 ռՃԺԴ]

առ թիւն յայնց պարտաւորելոց՝ որք հոմանակամ էին կոչեալ-
սիլ եղեալսն։

Զ՝ինչդեռ նոր յայտնիսի իրս պատուղեալ էր, վարեցաւ 'ի
պարարիարքեան սահակ վիրս, և նստաւ 'ի սեղի ներ յանձն-
նէս վիրս գանձակեցի, զոմանս գրեալ եմք 'ի գլ. Եբ։ Լոս սա
առաքեաց յեկեմ զորս ընդ, զոր յառաջագոյն իսկ բազում
ընդարս հաստատեալ էին վանից սնոյն յանիսրայ։ և զայսմ ևս ն-
վին սգալեկեալ անդր, զոր ինչ մնացեալ էր 'ի սանն՝ զնոսն
յոտիզանեցին և վանեցին։ և առ ոսն հարին զայնչափ սշ-
խատանսն յանկանոնս քաղիչեցսայ։

Իբրև սնանն պարտաւորեալքն, ինչ սլ ե գոյ յայս առնոյ ընդ-
պարտս խրեանց, զի սպառնեցաւ նոմ ինչ, հանին 'ի կուսանն-
գինուապարսոյ հրամանս արքայ նոսանն՝ վանաւել զնոմ կուսանն
և զբնակարանս և զիրեանս սնոյ յանիսրայ, և առնուլ զպարտսն։
Զայս լսեալ արանցն այնոցիկ ընդեցանոյ՝ խորհեցան նախ
վանանել զմանրն սբ փրիզն, և ապա գալլսն։ Զ՝այսիսի
ընդ առել միոբանից՝ զոր մնացեալ էին անդ սանս թանալ,
անկան 'ի դրունս պարսանարս՝ եկեղեցեաքնք և Տանքնք։
և բացաւ՝ ուղղանոքք և գոռն արարասանք ուղղեին զնոմ
ասելի մի ևս համբերել։ և նոցա աեանալ ընդարասոս նոցին՝
թեռոյտ և նեղեցին, բայց բնդրեին նրաշխասարս։ Զ՝իմանալ
նոցա առ յանկանեալ վիրս՝ ուղղեցին զնա յանձն առնուլ զայն
նրաշխասարանքն, և ասրան զնա 'ի գասասանանասեցին։ զի
անդ էին ժողովեալ նոմ պարարաանարքն։ Զնանալ նոցա զյանկա-
նեալ վիրս՝ հասանեցան ընդ նա, և ընկալան զիրաչխասարսն
ներ։ և ասին 'ի նմանէ զմասրհակ, յորում՝ եգեալ էր այսպիսի
պոյման, զի թող ասցեն նմա ամս ընդս։ և ինքն առ յանկ
փոքր փոքր վնարեալ զնոմ զարարան։

Լոս ապա առել ասրան զնոս հանգերձ միոբանաքն առ բդեշխն
ցոր առ միոյսն, զի հրամանաս 'ասրա հաստատանցի այն գաշն,
և ցանցին նոմա զմասրհակն յանկանաս։ և բդեշխն հանձնալ ընդ
գանանց զլանկանանանս վրդեապես, և հոս նոմա պարգևս։
և զոնեցոյց նոմա վերարկաս պատանց։ Զ՝ինեալ յանկանաս 'ի
վանս՝ խորհսարգ ասրար ընդ միոբանսն։ և բանին նոցա նոսն։ ա-
ասցին գանել զհատարանայ կնիք վանիցն՝ խորասկեաց զայն։
զի նոմ՝ առ զանանալ՝ սրք զորոս առնասին, նանին կնքալ զմասրբ-
հանան կնքեին։ և կոյսիսր կնիքն այն՝ արքայի մեծնիսր։ և
կոյր գրեալ 'ի նոմա անուն վանից սրբոյն յանիսրայ։

1715 ռՃԺԵ

Զ՝այս այսպէս արարեալ յանկանաս վիրսի։ և 'ի կարգի
եգեալ զիրս վանիցն՝ էլ և գնաց 'ի կուսանաց հնաստրանի յամի
1715։ ռՃԺԵ։ և մնասցեալ առ մեծոմեծս հայոց՝ ծանոյց
նոցա զնոմ ինչ, ասան զերաշխասարսանքն իւր։ և նոցա հաւա-

Ի՞նչ է ինքն
ինչպես
918
յկկ

ոմանքն . և նիթ լիներ նայս դառնել , ի ձեռաց իսկոյն
իսկայ ուսանին ։

Դ։ Դիպասիսն և բայաբանն առաջնորդեն զոգաւորդին հոգ-
ոյ՝ թեռնամիջ նոյ առասել և սատակագուրին զանձրանս , զի
լեռնարան և բնիջ ի նոցանէ ի ուրեմն փոխարարեալ գնացին յա-
ելիսունց , բայց քանզի ասակիանն յաստատ ի գանին եր , և
բարարանք ի զբաց նոր ի նեռն , ասեսալ թեռ ապառանցան կե-
բանարանք գարարանին մի իար ի. մի գարաց իրաց , դանդա-
գանեալ ուռեռաց գնաւա յոտ քարարս հոյոց , ոչ զի սպանցն
ջնարարեսարին , մի զի զբարե ապառասե նոյ արարին ասին կու-
ասարեր , այլ զի գացին զկերակուր ։

Ի՞ սայ ասա , լեռ զինչ ինչ գարձելին ազ յարարս մեր , զի ա-
գառանելին , ուրարար ասանջանաց ասանելին գնա , զի նեռ և ու-
նելին ինչ ասանել՝ ասացին նոյ , իսկ եռեռ ոչ ասին , զոր և ոչ
ուռելին , անհնարին գառանանս գնարեռն ի նոյ ։ Լուանց ընդ-
բանանն բանասալ հոգ լցել իսկարելին . և ասանց զանձնն հոգի
հրամառն ի ծայս և ի գրարս վայելելին ։ Լուանց զկերան
ձգձգեալ նոսխառանեաց գնաելին , և ասանց գրարս ուրարա
յերարանան ցցելին ։ Լուանց՝ ար սարարանելին և՝ զբ ծռանակ
անարս ասանցանս մեռաս ցանելին , և զանանց զառնեռեցս գա-
կով կարանալ՝ ի բարձանց կրանելին . սրալ և ի խալել մերինցն՝
խլեալ և անկեալ մեռանելին ։ Օ այս ասանալ և ասանց ի
հոգոյ՝ ինքեանք և սասն սպանան առնել , և զոր ինչ
մեք խարանց գարձելին ՝ ՝ ՝ , ՝ զբ գնարն հանելին ՝ ՝ մերան-
ասա և ՝ ՝ գնելս և ՝ ՝ ծռանանս խարանց ։

Դ։ Իբրև համարս ասին հնչեալ ասարանելոյս յայլ և այլ
ազգս , փոսանարն բաղմանք գանանարելոց հասարցանել՝ ՝
մեր ասեարս ցարելոյ՝ գարալ և ալլոց ընդելոց և կե-
բարեալ , ասալ ոչ միայն ինքն անդ չանեցան , այլ ՝ ՝ գանալ
զկերակարն իար՝ գարը մի զորասա-ինարանա և այլոց ինն ինչ-
ասանան գարասանալ՝ կրկին և գանարելցաս ։ Լանցն ի
բաղասալ հարանանց՝ սրբ եղեն , գնան հոյոց ի մերձաւորաց
և ի հեռաւորաց , անհնարար գիսանանք սարանելոց անեալոց
մեալալ ի քաղաքս և ի գիւղս , ի դաշտս և ի լերինս , եղեն
կերակարք գալոցն և ալլոց գազանաց ։ Լալով և սոսկալ ինչ
կալեալ , նոյս , ապա և ի ժամանակս ասին յարձակեալ ի
քաղաքս և ի գիւղս՝ զկնարանս անկեալսն ի գաղցս և ի
հրապարակս գիշերանալ սասին , և զանանս յարձակեալ ի
բաց ասանին ։

Դ։ Իբրև զայսպիսս ասարանեան ազ ասալ զանս մեռելոց և կեն-
դանեաց , յանհնարին գազանացան , գիրացան և կարաղե-
ցան , զարացան և բազմացան յոյժ յոյժ . և յետ գազա-
ման

ՌՃԿԳ
Հոգ

ունէր։ զրկեցին և առ նա ինքն գրկեցաւ վիճակ և աղաչեցին,
զի մի յապաշխարեցէ դալ։

Հաճեալ յոյժ ընդ այս կամարարկանն գրեաց առ գրիգոր
վիճակ, և հարիւրեցեալն հրամանաւ բռնադատեաց զնա յանձն
առնել զայն իշխանութիւն յոգւոյն աղքին։ Չունայնա ուխտ-
մամբ կամաց զինեալ՝ եկն ի կոստանդինուպաւլիս։ 1717։ 1717
ՌՃԿԷ
ունկն։ յոմանքն օգաստոսի ի ուսի ելեալ ի սրտիմանն։ զոր համ-
ակամով և գթալ ընկալեալ մեղմիդեանն՝ վարդապետի գրեցին
ի ուղի առ ինարանն։ ի յակոբայ, և ծունուցին նոցա զնա-
ղեալն։ և կապեցին սեղանոյ առնն եէմ զնախայիշեալ
յովհաննու վիճակ երուսաղեմեայն, որ կոչի հունարէ, մինչև դը-
նաւոյն անդր գրիգոր վիճակ։ Իսկ ինքն գրիգոր վիճակ մնաց առ
ամիս մի՝ ի կոստանդինուպաւլիս, զի՝ ի միասին ի յովհաննու քա-
ղաքացեալ հոգւոյն վասն այնչափ կիզուցեալ պարտուց ազգ-
ացոյն, որ հաւասարեր յուլեն հարիւր քսան։ Իսկ այնչափ եղև
փոյթ նոցա վասն այսր, մինչև զարմացուցանել և զայլազգիս։ 1718
Իսկ ապա՝ ի պարանոց իւր զերկաթի շղթայ ծանր, և աղ- ՌՃԿԸ
քատաց զայնս և սրատաց ոչ ոչ առնուլ՝ ի ոչ զշղթայսն յանձ-
նել իւրոյ, մինչև նա ինքն ոչ պատուէր առաւելագոյն ուղղ-
ուցն։ և յաւուրս ուսոյց կացուցեալ՝ ի դրան եկեղեցեաց զշղ-
ածն շղթայիւրն իւրովք՝ ձայներ լալով առ ժողովուրդն, զոր
մուտանէին յեկեղեցին՝ աւելով առ նոսա՝ ի դիմաց ուղղուցն ե-
ղուսուղմի։ ապաշխարեալ ողորմեցարուք ինձ հաւատա-
ցեալքդ զոր, զի առն իմ՝ ի գրաբի է։ և զրդիկ իմ հիւա-
ցեալ ես յինէն։ և ես մատնեալ՝ ի գերութիւն՝ նոսաեալ եմ՝ ի
սուգ դառնութեան։ ապաշխարեցարուք ինձ։ ցնանիք և լուծիք լց-
ծանրութեան պարաւոր, զոր դիպեալ են՝ ի վրայ իմ։ ես ահաւ
եմ առաքեալն յակոբայ, այժմ ահաւ եմ զարտուղ։ և ոչ
զոր՝ ի ձեռն կարկառեալ ինձ։

Զ այսպիսի գալն գործեալ ասաւ՝ շարժեաց զժողովուրդն առ
հուսարեալ՝ ի գալն։ և ժողովեաց զիմ ինչ յոգնութեան ահաւ-
ուցն։ Իսկ այն շղթայսն՝ մնացին՝ ի զարանցի հորուն ուրեն
ամ։ և վասն այսր պատճառի կալեալ նա շղթայսիսիր։ և
զարդարեալն դիմեալի վիճակ։ և յետ ուրեն ամաց իրրև նու-
ատաւ կարարեալ կանոնաղիկս, զարդ ուսանիք գրել՝ ի տարին,
նա ինքն կանոնագիրն, և յովհաննես կալաւ պարարդ ե-
ուն զառնալ մանաւանդ թե զարանն զշղթայսն՝ ի զարա-
նաց նոյն։

Ի։ Ի ՅԺ՝ ի Ֆեռիկ ուստ մինչդեռ՝ ի կոստանդինուպաւլիս էր։
շղթայակիր գրիգոր վիճակ, և՝ ի միասին ընդ յովհաննու կոչ-
ուի փոյթ ասնէր՝ զնոսն թեթևութեան կարարաց եէմ, եղև
հրիգորի մեծ՝ ի քաղաքի անդ, ոկսեալ՝ ի յանդարտանն մինչ-

ՀԱՅԿԱԶՆ ԵՎ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ամենայն հարուածողաց ոմանց զոգաստանս զեղ. ուրեմն զաղաղակ կուսակցաց պատերազմի կոչին ի զրան. զան կայսրեան Հպատատոս Հանդիպ զոլորք իւ. սեռնոց · իսկ ասորիանն յուսապ ի զրեր՝ զի սուրն ասուրեան ի վիրաց նասան Հայոց ի գանին զանգաց · և ասորիքն ոտ տան նեան ելին

Հայոց։ Եվ ինքն Հայոց յերկնայ զարանն յուսալով՝ ձեռն կարկ ժամ
զանկ քանի մի զարա. և յայնմանիկ նոքաք յոյլանալ կոչ-
մանս յանկարծակի ինն Հասանելք 'ի միոյ սարատակոց։ և
կարգեալ 'ի նոցն զարանն դառնալոյ յետս։ զի սակաւ զարա-
ուանելոյ ի ձեռաքն իբրալ՝ ոչ կարեր ի արիսն Ծնկուա յարի-
նել։ ոչ միայն սարատակուեալ մինչեր ի սարատակ եղ-
նամանայն։

Օ այն սկսան առանել և դարձիլ բռնաւոր, և եղբայրն նորա
զարքեն։ ընդ որս և սիրտս սիրեան։ զի երբեմն երբեմն
յանակնկալ ժամու իրրև դիպչուանն փոյթատակեալ 'ի մի
հիմնի և զարանն յուսալով՝ գրաշեին զնս։ և զարաւան տա-
պատ յերկիր կարծանելին։ Ոչոյ սոյնպէս ի յայսպիսի գործս
յարքաւորեալ առաջինանալին, սինչեան թշնամիք նորա կատա-
զեին և զրանալին։ քանզի յուսալ տարիսն և կուսակալ
պարտից, որք լեալ էին զաւարն բարկուեալ ամենակալին
'ի մի ազգիս մերոյ, հետոյհետոյ բազմանալոյ զզարս իւ-
բեանց՝ 'ի նոցն գործ գառնուեալ յանձնեին։ Ոչոյ այս ինչ
ինչ, եթէ իշխանք մեր կային միաբան ընդ իւրեանս։ ոչ
նոքա որպէս փառեալ էին ելգեալ թշնամեաց իւրեանց, այնպէս
դրգռեալ էին և ելեալ միմեանց։ և 'ի դիպել առեալ դա-
ռան գայանէ միմեանց՝ զիմեանս հոլանեին։ հաս և ի սոմ-
խարանց և ի փրայ և ի ազգանից մարտ եղեալ կռուէին։
և առանել քան զայլազգիսն՝ զմիմեանս զանեին։

Լոյս ահա այսպիսի և այլազգի հարամանալ վերասին քան-
զեալ ազգասէր մերոյ գրեալ ոմանցան եղև։ և երբ եղաւ իրրև
ոչ ապարանք հարակեալ 'ի հրոյ։ Լոյս որ 'ի սկզբան պերազ-
ցեալն էր բազմանալոյ, իշխանաց և զարաց, և վայելուեալ
խնամոյ և կարգաց, կամեան եղև ի բանս ամայ իշխա-
նաց, և անտարամ զարաց։ Լոյս պատճառ ոչոր ոմանք ոչ պոհ-
ուեալ բազմանալոյ քանի, և ոչ նանանալոյ ազգանալոյ։
այլ միայն սարատակուեալ սիրոյ միաբանութեան։
զոմ և մեկնեցաւ յաշխարհն ամենի մի զի զեղեցկանալ եկեղ-
եցաւոր առաքինութեան, և ամենիսեցաւ։ ձեռն ծածկեն ոչոր-
ղանալ։ Ասանալ յիրաւի ասացեալն մեծին Եղիշէի։ գլ. Գ.
Երես. 89. թէ. * ի բարեկիր միաբանութեան և երկիւղաւոր ա-
,, ռաքինութեան հեռանայ ». և ոչ սրանանալոյն աեղի
ասայ։ զայլ 'ի միաբանանալն ոտ զրանս եղեալ։ զորոյ և փարձ
խոկ գասն բրիմ անգամ։ զի ոչ գրել զոլոր փարսկեցին։ « 'ի
,, միաբանել (Տարբերակ՝) ոչանանելին զոչ ոչանանալն թշ-
,, յանձինս և յոչխարս։ և 'ի գանելն և 'ի սրանանալոյն ըստ-
,, գիտան և զիրարանալ և յանձինս և յոչ։ ».

Զ. Օ։ Զամ ասցէ ոչք ասցին զ աշխարհս Հայոց։ լաւեալ

կրա-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

,, ոսկի և արծաթի, ոչ և ընկալաք պատասխանի խրատանաքեն
,, իսկ յերկինս և յերկրի։ և զգաստեցարարեալ գնեմ 'ի հա-
,, կառակուշ լարասանեդ՝ զոր ի միմոնս։ ։ Զայս նոմանա-
,, սոսանիս իմ յառաջագոյն փասիացայ զրով ձեզի ասել
,, ձեզ սոսղինչ պատճառս յորդորանաց սիրոյ։ (Նա ամին ուսի
,, ուսաքեցաք թասդի և առ կիսարարարատ (ատմեբանեն)
,, ես առ ասանն ոսիմուզոց (գասրգեն)։ խրատեալ ոս 'ի
,, լսել խրատասդ ձերոյ, և մառանալ զանդ միմոնս հո-
,, ղումն, ես նայել 'ի ոչ և 'ի միաբանասանի և 'ի հալա խա-
,, զաղասանի ի միմոնս և ի հոգի խլեանս հոյոյ և ապ-
,, սանեցց, և միանալ միարան, և մարանալ ի բեմ ամիս-
,, րիալ թանանանցն։ զի մի հասարակ ձեզ կարասս եղիցի,
,, և ար ընդ ձեզ այլ ևս մեղնաւորաց աղչաց սասանանն
,, լեզրի։ Այս ոսդ պարա ե ձեռամ սրբասանեդ՝ գնրան 'ի
,, բերան և թղթով և պատգամաք և եսպկաք և քահա-
,, նայիւք և սրբալք պատմաք գոսն գրիծել և 'ի բաց 'ի մի-
,, ջոց բառնալ զձեր հակառականանն դոցս։ ես ասանց բա-
,, նի սղղերգանանի հեռանել յայդմիսի մասասկարասանի։
,, և մաղթել դառնալ 'ի ըսասդանան և առ փրկանան խար-
,, հարքս և գարան։ զի ոչ դարձ միսիսիրք և միսրանք լի-
,, նելով՝ մի ևս կորասցի ինչ 'ի մի ծիդ ձերոյ ապակա-
,, կանիլ լարն։ Այս մինչ ոչդ ոչգակս 'ի ձենոյ կաղմեցի,
,, առս և ինչնակալ ես ոնծասպանկեալ թանդրս մեր՝ 'ի դեպ
,, մասմանանի սիսոյնց առաքեսցի զոս ընդ յոգնանանս-
,, թանի ձեզ։ զի և կիսարարատ, ևս և սասգն ոսիսա-
,, զաց և իշխանք և մեծամեծք հայոց մասրանեալք մերոյն
,, զոյաց, մեծաս օգնանանանթեն ոչ և ձերով մեծ բահա-
,, նարարանանեդ պասերասցմեալ ընդ թանանանեդ՝ կարբ-
,, ծեցնել կրասանան սրբանեկին ասասանոյի վերագոն դրա-
,, զին։ Ինչնաժամ սոս և զմեղանչանանանեն հակառա-
,, կասանեն՝ սր ընդ միմոնս եղեն ասիրասասանեն, և դաք
,, և մեր սասհասասակ դասոս թասդասանեն շարհեցնաք, և
,, զիսրաքանչիսրասի։ խրատանս յիսրաքանչիւրան մնանեաս-
,, քիր։ ոչ և վայելի իսկ ձերում սրբասանեդ։ զի յառաջա-
,, գոյն իսկ 'ի կարգս քահանայապետասանեն իսրաքանչիսրաք
,, ասրեալ հասասանեցի։ Ինչսանեակ խաղացասանեն քան
,, հառասասեցի 'ի ձեզ։ և սրբասիոյլ ազօթքս ձեր եղեցի ընդ
,, հանասասանեն մերում։

Օ այս թասդի ընկալաք յոլհանաս կիթղեսի՝ քաքալերե-
'ցաս փոքր մի։ և նոր յարգարանս զկիպատասղան ասր-
նելակ զարքայն վրայ՝ ձեռնասս չմնել խաղացասանեն։ զի
հոս ևս վիրոլեալ եր ընդ գաւրգնոյ մեծի իշխանին ամիսս-

Լ. մ. ՁԵ. եւ Հայոց 920 ՅԿԹ.

զայս, և զնոսա Հայոց ևս։ Եւ ապա առեալ զ Ներսէ յեռակար
Երդմամբ փոխեն սմենայն զյանահետեւ փոխել խուզապանեալ
զնոսա խրատ ազգին և զնոսա Հայոց, եւ զ սահմանաց սեռամ
վասայ, և եկն զ Հայս զ տարին գ.տասաս։ Եւ Հանդիպեալ
սենեաց յիշատակաց և զ հարեալարացն Հայոց, յոգոցեր զնա
զ ուրբ միրաանաեն Հասատարիլ, և զնա խրեանց զ սրոյ
Թիւանուն պաշտպանել. բայց գրեթէ ոչինչ զանգ
Եւ սեռակալ Թէ սոպատակք հինգկ այլազգեաց դարձրեալ
ին զնա, և. յոյ ՅԿ Հոպատակալ է ի ամենեցին, Հատաս զ
բաց վերանասեն Հայոց։ և միայն կոյսեր բանեն արար
զեր Հնարից խուզապանեն։ Եւ դրա գրեաց Թագաւոր երկոր բա
նիք յերկրին սարենց առ կոյսն և առ կայսերազանին յուսի
ին. 920. և զ Թանեն Հայոց։ ՅԿԹ. յանեանեն հոգեմեր
գի. տար և. ՅԼ. զարանեալ զ՝ ուրա սոգեանց՝ խուզբեաց զ՝
ինչ, զի ինքանք էլոյն Թիւանք օգնականան Հայոց ազգ՝
Թիւանաց ինչ։ և յուսել Հայոցն զ՝ խոր սեռի ինչ սպասիլ,
զի գնացեալ բանակեալ սնոր։ և սոսկի ասի գոյ նուա ժ.

Զանարգ Հայոց եկեալ մնացեն զ խրեանս Թէ յուսաց։

Ուստ բանք Թագեոն կենդանին քաղեալ ինն Տանուտանին քան
Հարատարա շարադրեալ Թէ՝ ոչ՝ ասացին։ * Ներաբանն և ինք
Հանալ կոյսք Հանդիպեցայ՝ գրատաս կուսանդիանաս՝
յիսնանաս պատկալ և գերիանալ։ (և քառանդ գանիկեց
ասանանս)։ մեծ և բարեշաղի Թագաւորդ տիեզերաց՝
ինանանքք և բարեպաշտք։ ի Հանդիսի կենացս Հատարա
կաց լուսատարեն վերակացաք։ և Հանարդ եղեալս
Ներսեհ խուզապարաքն։ երկեանդերի ինն գրատանն Հա
մեմատաք և զիտ Թէ Հայենի առիթք։ ազգանանաց և
ազգանանաց ազգաց ազգատարաց առաջնորդք, ինչպէս գր
գարեն արմանանիր ի ատան ամն անկեալք։ Ոչինչ մեզ և
խուզապան Թէ բեր և սեր Հատատանցի յոյսամ կամաս
զիկն եկեղեցոյ։ զի Թեկեան ես ի Թիւանաց ատան գ.
բնալ, և իրան զանազան անջոյգ խաղանանցեալ՝ ի ամեն,
Հանեն մեր ունգատանեցան զորդ։ սակայն կոյ ես ինաց
ի սեր փառանի ազ։ Ոչինչ եւ և զինեն ի յանչանեանն
Հոյոց մեծաց Հանանան կամանդիկան, և ընդեր և խա
զապանի բազանանի ազ ազ Հոր՝ և ամն յան քեր։ զրի զրք
ազ խոր էակ ամն եկեղանք՝ ի բանանչակ ուրան սոյ եկեղեց
սոյ։ զրբ և գանանալք խակ և ընդարանալք և Հարանանեալք
և Հալածեալք եկեալ . . . . . .

Օ ինչ բան ասա ասա բանալ բերին յուզագ սարատաց
բազբատանաց . . . . Օ ինչ ասա զիտ եանանագանի
գանանան եանանեն բերին ի Հանանք . . . կրեալ զնա

Լ. գլ. ԺԸ. և հայոց ՅԾ. ամի

,, ՝Ի արքունի իրեսն՝, և ՝Ի այնուհետև հրամանին հրաշաձեալ
,, ՝Ի քաղաքն՝ ՝Ի քաղաքն՝, ուստի հրամանք կամ ստ դասու հրաման
,, գանձիցդ և մի հաղորդիր ինքնակալ թագաց՝ ՝Ի հեռատեսութեան
,, ասի իրոյ զանգամ ՝Ի բարեպաշտիկ և ՝Ի նիրաղա-
,, միս իրամանս ասեցէք ձերմէ, ոչ միայն ինձ այլև բոլոր
,, ազգանդեսս երրորդի, շանչ, մեզ զրգիս սպանելոց ծա-
,, ռայիս ձերոց . . . և երկիրքիք զլինակ ժառանգեցեն
,, ձերոյ . . . ի նանաձեսցիք զիրանս զոյատրի զոր սա-
,, ցուցք ՝Ի սկզբանէ ՝Ի ձեռն բազոց սրեաց ձերոց՝ զոր ի ի
,, ազգանեցիք . . . Վա՛ զի և բան սուրն իսկ զրաստանի ընա-
,, ինոյ իսկ՝ ՝Ի ձեռն բարերարեն կամոյ իրոյ՝ զի իսա-
,, զանեցի ասցի՝ ՝Ի՝, և իրաղարանա կենդանեցի ընդ-
,, զարանեցն Ծիրանին հրաստանին ինքնակալացդ՝ և իսա-
,, զանեցի ժառանգեցին սա՝ ՝Ի՝ . . .

Իսկ անձին սուտ ձին ոչ. ինչ է՝ զոր սա քարոզեալ
և յարմ յաղի ՝Ի՝ զրոյ ամրի սակ . . . ՝Ի՝ զրոյ՝ զոր ոչ
լեալ նախ քան զոյս ինարանեն և կայանք ուխտակա-
լոյն ոչ՝ ոչ՝ զոր սատ զան ելն՝ ոչ՝ զոր ՝Ի սկզբան
հաստատեալ՝ ՝Ի հրամանի ինեալ՝ ՝Ի՝ սանեն ձերոց սանեն
զբանեսանեն իր՝ և յարաստանեալք ՝Ի զրաստեն զրաստեն
սէ իարեալք և ՝Ի նախանեանոյ սարսանեն անյաղթ ինա-
զանարեալ՝ ապանեն սանեն՝ ՝Ի՝ զրանեսի զհաստատեալ
հան յինքանիսարանն՝ ՝Ի՝ անդրանարեն սրանն՝ և
անարիանն հաստատ՝ Օ՜ զի և ես ինքն զնոյն հայեմ՝ բա-
նիսա սանելով զիանատ իրոյ զիրանան՝ ՝Ի զրանի
զես և զոյ՝ ՝Ի՝ իրա՝ ես՝ ՝Ի՝ զիրանարանեն՝ ՝Ի՝ սանեն՝ զանեն
և հանդիսանեն՝ ՝Ի՝ զարանեն՝ ՝Ի՝ զրանեն՝ և անանոն յայ՝ ա-
նեմ՝ ՝Ի՝ զարանեն՝ ամոյ զան՝ սա՝ ՝Ի՝ զ. ՝Ի՝ զիանեն՝ զարանեն՝
մինչև ցայժմ՝ Ի՝ զես զիրանան հանդ սանեն՝ զիանոյ իրա-
զանանոյ ընանեն՝ զիանոյ՝ ՝Ի՝ զարանեն՝ զիանեն՝ զանեն՝
ծանի հրոյ՝ ՝Ի՝ զրանեն՝ . . . զի՝ ՝Ի՝ հանանի՝ զիանոյ՝ ՝Ի՝ զանեն՝
անդրանոյ՝ և առանոյանեալ՝ զարանեանոյ՝ զի՝ ՝Ի՝ զանեն՝ հրան
և ոչ՝ և սա՝ հրի՝ զանանեանոյ՝ զանանեն՝ զանանոյ՝ զանանոյ՝ զա-
նեն՝ զանանեն՝ և յարաստանեն՝ ՝Ի՝ զարանեն՝ զանանեն՝
զանանեն՝ ինքնակալ՝ և ամենարարարոյ՝ ՝Ի՝ զրանեն՝ և զանանեն՝
կանանեն՝ ՝Ի՝ զանանեն՝ զանանեն՝ և զանանեն՝ զանանեն՝ զանանեն՝
անանոյ՝ զանանանեն՝ զանանեն՝ զանանեն՝ զանանեն՝ զանանեն՝

,, և ապա՝ ՝Ի՝ զանանեն՝ ոչ՝ ՝

Ա՛ն զի՝ զանանեն՝ զանանեն՝ և զանանեն՝ զանանեն՝ զանանեն՝
զանանեն՝ զանանեն՝ զանանեն՝ զանանեն՝ զանանեն՝ զանանեն՝
զանանեն՝ զանանեն՝ զանանեն՝ զանանեն՝ զանանեն՝ զանանեն՝
զանանեն՝ զանանեն՝ զանանեն՝ զանանեն՝ զանանեն՝ զանանեն՝

զանգոսմեն զքո՝ զՀեռ շնորհաց իմոյ հեռանին , և հորդանն
տան զ խաչին որոյ այլ՝ սիրեն զերկրեն ոչխարացդ յա-
նականաց ընկալանել ։ և առ հնարկ հնարաւորաբար ընդ գնա-
մեցուցդ իշխանութիւնդ , զոր իրաւունս և զոր ասիս ։ Լսեալ
զայս զ գայլեն , և զարարեալ զ գասեն հօսի զոր ելանեն
ցեն , ոմանք ի կրնացեն զարտասուս զ ձեզ՝ ։ զոր և
իցն ։ և ես սնարարս և արտաքոյ մեղադրասն մեսցեց ։ ։ ։
Լու զուրբ ժամանակիս յորհնեսցի քաղցրասեն ։ սր
պարկեաց զձեզ հրաշալի զայլոն պարկաս ի քարոյ սրա-
սանակեն ։ և բարձրասցի սրբարարասեն ձեր ի զորոնն
քեզ ։ Լու ուրբ փառաւորեսցես զհնեսցուս զանուն քս ։ ։
նակալ և բարկացեալ զարեւոցարարս թագաւոր՝ զարարս
կասանգնոս կոյսր հաւանեցեալ ։

Գ։ Իբրև ընթերցաւ կայսրն կասանդրն պերսեառաժին
զոյր թուղթ յոյժ ամենաւ կոմսուլիկոսն , շարժեցաւ ի գասեն
մեծ և ընդանանեն սկսաց ։ և փոխանակեն առաքեաց ի
հոյս զինքեան սեն թեոդորոս զուրս թագաւոր , և զնոյն ինքն զկա-
թասղիկոսն ։ Լու զի յայնմ ծանիլ ոչառ եր ի վրայ գաւառն ,
իսկ կնեղեալն ի սարսն , եկն թեոդորոս նոսա առ կնեղեալն ,
և հրաւիրեաց զնոս պարարասին զնոսա առ կոյսն զի հարա-
ցաց և բնաստն ցոյց զուսա ազգին հոյոց ։ Լոյս առեալ ի հոմ
զնասանասնեն զնաց առ առ ազգն խնդասոր ։ և նոյ ա-
սացն նի զհրաշիրասին կոյսնոր , ծանուցանել նոմ զկամն նորան
զի շինասցեն հայասասանեայց ։ Լու նի յոժարս կամաց յանձն
առեալ՝ զարդարակն նոյ ի Մամուտարոյ հանդերձ նախարարաց
սամանոր , և զնոց ընդ նոսա ի կասանդրնուպոլիս , բաղում
պատիւ և յորդասեն զառեալ ի Հանուպարոյն յոյզաց քրիս-
առնեց յոյժ ի ինքեան ։

Լոբրն եաեա զնա կոյսն , սարսռեալ ի մերայ նի ։ և եցոյց
նոսա սեր բաղուս ։ և զասանեաց զնա ի բերն զնեադասոր և
ի բերն զարդի մարդերսի՝ բազում օժանդակ ։ Լու ասա կրկին
թագ եղեալ ի գլխոյ նի զարդարեաց զնա ի թիզական ա-
կի հասն զգեսասոր , և ակամանակաց կամարաց , և ծիրանու-
զգեաց գուսոր , ածեալ առաջի և ելեալ զարդ և ա-
հիրարանոցս ։ Զմանաց և ասա նախարարքն ասեալ եցոյց
կոյսն զքրմեսեր ։ և եաեալ պատիւ մեծասանեն ։ և զանձն ըն-
պանասն հրամանաց զիսմ խնամել մինչև յերանել նի ոնոսի ։
Զ։ զնալ ասեալ զ՝ կասանդրնուպոլիս յիշատակեն և պատ-
ճիւ յոանայ՝ զրա եգալ ի բասանեցած ։ սրք և զարմանալս
խոսին զմանել , և մեծ խնդ ցասանեն զարարանի արասանեն
նի և զաջաղասանի ձեռքն ։ և ասեն՝ թէ հրաշիկեալ եր ա-

Նասն

Գ։ Զ։ Զ։ Զ

Ի՞նչ ոչ
և նոյ-
գ 921
մ

նամ քաջասիրեն ի քոյդ ։ Հասելոսն ևս ասել ։ թէ սոյն այս
սչսա զգաստանալն երկայնի կալեալ ձեռաց զերկաց ծայրից՝
ուժով ասասակ ։ ի՝ պատկանեն քայլելոյ ի՝ գ ։ զկարծրագոյնս
պիտանի ի երկայնիցն բնաւին ձեռացն զորս ի նմանեալ ։
Այս ի երեսս նան վրն ոչոյս զաստանուի լայզի ի ի լուսաւ՝ սոյն
սա կոչի սչսա երկոսին ։

Լսակ կիրակն յամենեաց՝ ոչ խոստացաս զնալ առ կոյսն ։
խոստանեցաս իբր յանկանոյ կասն ։ և ելեալ ի սարունոյ՝ հոլաս
ի գոտասն դերջան յանն լարձր հայաց ։ ոչ ելս յանիւաս՝ ընդ
իշխանս սեր ։ Հոգ ։ Այս ի՝ ելեալ ի ելեալն ի ի՝ դրաս բա-
զասի՝ սոգամ պատգամաւոր առաքեաց առ նա ։ ի դանգա-
ղել դալ առ կոյսն ։ բայց նա ոչ եկաց յանձն ։ և ասաց ընդ-
դատանուն՝ ասելով ։ Ելեալ և սակս սակ հրամայեալն
,, կոչեր սիրելի կամաք երթալ ի տոգաան առ կոյսդ ։
,, սակայն ես ոչ կամիցայ ։ զմնաս ասելոյ ի՝ թե գասցէ գոցի
,, ոք ։ և ի՝ ակամէ հայկացի ։ զանգ երթալն իմ ի քաղեցս-
,, նեսան յուսակցել ինձ համարեալ ։ և ապա ոչ ասելս ոչ կա-
,, մեցայ սակ գոյնի ակամ ի մոռոց սկսեալ ։

Այս միոյ ազ ։ ի դերջան գաւառի անդ շրջեր ։ և ի սահ-
մանս դարձանելոյ ։ ի՝ ելեալ ։ ի՝ վանս կալեալ ։ յարդարեալ
յանանց հանարարեալ և ի գագիսոյ գրոնեաս յաշխարհ իւր ։
և եգիտ զարդ հայս ։ ի խոսանեն և ի՝ ի՝ ի՝ ի՝ ։ ի՝ ի՝ ։ ի՝ ի՝ ։

ասեր զայս յԻսայ՝ Ասայ արք նիզակ եւ խոյանս ընդ խոյանս ի
կրունսն մեղաւորաց՝ ի Դաւթ վերադարձուցեն զոմն, և
ասայ՝ ասացեալս ասացեալ չուսանեսցուս։

Օ՜ զարմանալի անգիտելի ամենայն առաւելս ինձ անեսալ զանգիտելոյ,
եւ գիտացեալ՝ թէ ոչ կարէ ամենայն ասասելոցս ասասելոցս ոչ
կիսի ասել զանգիտելոյ զանգիտելոցս զասելոցս ինձ, նաւ ընդ իս՝ զարս
եւ զեռասելոցս ասեցի, և գնասցեալ յասելոյ ի. յասելոյ ի սեղմի՝
ասի զասելոցս զասելոցս զասելոցս ի զանգիտելոցս։ Ասելոցս զասելոցս
ասասելոցս զասելոցս զանգիտելոցս։ Ասելոցս զասելոցս զասելոցս
զասելոցս զասելոցս զաս

Ի՚ մի տեղ
Հայոց

և Կուռ իսր Կնուսեեան զչուռատ գուսդենոյ մի ծի իլխանին
ափիսաչոց , որ էր քեռորդի տարնեսքսնի ։

Եւ ելեալ ոչ ոչար ոնի հասեալ յահանջս ազգաց տրաչին ։
որ յամեմ ծմի գեռ ի կուսատաղեռորդին էր , ուրախ եղեալ
յոյժ ։ և մնասցեալ առս կայրն կուսատանդին մատոյց ընդ-
հակալսեցեր մեծ ։ և յետ խուսանեալց հրաման կալ նմա
խնդրեսոյ ի նմանէ հրամանն դարձնալոյ յոյժ խոր ։ Լոս կայրն
հրամանեալ ընդ խնդիր նոր դրձել մեծարեաց զնա բազմա-
պատիկ պարգևսաք և զանազանք և ինքրագրել զարդաք ։ և
գուսմանեալ ի ձեռս նոր գրչիմ զորս հաստատեցեալ հանդերձ
զորագրաքն յուսարկեալ զնա հանդիպեմ մեծատ յոյժ ։

Դ՚ենոր հրդեալ ուսաց եկն յոյս հայոց ի գաւառ իւր ինքն
քակ , ցանմ աեղն գտեալ զենդանեսանիսն բազում , բաց
ի մեծն գիսղաքաղաքին կալեալ ։ որոյ բնակիչք ընդդիմ
դարձան նմա լաստանիք և նոսիանաս ։ զոր և ալա մարա
սատիկ տանել ։ ՝ի նոր զորք հանդիպեցեալ էստ զրաքանն ,
և ետ զոյն յատար նանին իսկ հանդիպեցեալ ։ Ոչ այս զնա-
զաքաղաք վերկացուցեալ էր ուսաց սարարաքանն , որ էր
առ յուսփայ ։ և զի յատնեալ զոյն ուսաց սարարայ բնակիչք
նոր փոխարինեալ անկան յայլ աւաներ սարարաքանն , յորոց
աւանից ևս հանդեսեալ զնոր արքայն ։ և յուսարի ելեալ զնոր
եղ ։ Լոս ապա ուրեմեալ յիրմի զանազան հանդիպեցեալ ե-
կեալ հասաւ ի քաղաքի իրասոյ յերազգասոյս ։ Լոս ապա
եղբայր նորա լսեալ զգաստաւ նորին գայեալ յաշխարհին
վրայ , և նոքա առ նա , և միացաս ընդ նմա ։

Գ Լ Ո Ի Խ ։ Լ ։

Հաղարք ինքնակալանին յաւուրսն զանազան սարարաքանն ի վերայ
հայոց , և դարերազմանն որ եղեն ի մէջ երկոցունց ինքեանց ,
և դարձեալ ազգաց զրանդարանն ։

Զ21 մ։ Բայց յասասի սարիան ի գահանալ խարամ ի Հովնիսոն
Հայոստանի յարարատեան Ծ՚ յառաջագոյն
առաքեալ զանդ ընդ կողմն Նախճուանայ զմիայն տ-
ղեալ սարարաքանի , և զերկուս քրս նորին տղոցն ։ և ել-
զեալ ի գիսարանի իրմն զարատանդ ։ և սարս ապահանեալ
խարհեալս սրանանեալ զնա ինքն զաղաս սարար-
պետ ։ Լոս զի գիտէր , թէ երկեալն ապա ինքն հայոց սիր-
լոց և ՝ի ՝ին , կամելով իրկին երկարատակաւ և խառնեալ ար-
կանեալ ինքն կարեալ սարարաքանն ազգաց ։ և սրքայա-

կան զքեռաուբ և զարդաւք պատանեալ զնա՝ թիւրեցցեն զի
զի Հայոց · և մեծուբ փառօք ուղարկեցեալ զնա ի Հայաստան
ի նմին ամի , յորում մեկն նմանապէս անուն Թէր · և եղեալ
այնուհետեւ երեքեան թագաւորքն Հայոց · ապա ամբաստեան Հա-
յապատ Թէր ի գլուխ · և ապա շապուհ Հաւատ Հարենդարդին
ՅԵՐ քանեաւ Թէր ի գլուխն · և գլուխ ելեալ ի վան,
ոդերանն Ճ · այլ սա մեռեալ զգիրն ոչ եղեալ պատանեալ այն,
չափ չարեալ , յերկրամ Հան միայն իբրեալ , և բարեկամութիւն
Գայոսի Ճ ազգաց , և ա՛լ խառնել զմեզն յիրս ազգաց ։

Զան Գրիգոր Ճ եմուտ ի Հայս ազգս բանաւոր , անանուն Թեր , Հա-
ստատ Գիտասիրաց աւանդեալ և խորհրդեալ է , և ընտանեաց նիս
հուսաբերոյ , սանեալ զոգով , և ոսկեալ աչիս · ամենեք վանեալ
ի ուրբ ինեալ , և սանեալ յոտսն ազգս զրաւեալ , տիրեցեալ
յոգի · Զոր ասան տեղեկութեան ՅԵՐ զոր ասային ազգս ար-
դար Ճ մեռանիցես իսր ընդ կոգս , և Ճ աւանս և Ճ գեղգա-
ասան իսր , զայրացաւ յոգի , և գասանայաւ , ցգեմ ելեալ · և
գրգռեալ զասանդարդ Ճ նմա ։ Զոր սրնաՀեան եղեալ զանդանեալ
ՅԵՐ Հարենդարդին իբրեւ ասասանին թեշնամեալ յարաբերեալ
ի վերայ միմեանց բարեաւ ազգաւս Հարաբերոց գարձեալ ,
և միմեանց յանդիր փոխեալ · և զշարեալ Ճ անուն և ընդ
գասանին թեշգաստրաս ՅԵՐ խրեալ զանայն յառնեալ զանդ
ի միմեանց , և լիներ տոր ինն ասան ի շինեալ և խառնեալ ինն
Յ՚ԱՅԼ Հայոց ։

Ի ասարանեալ ազգս Հաստատեալ խառնեալն յանդ տեղիս Հայաս-
տանեայց , ասանեալ ի նախարարսն զրեալ Ճ երկանս Տանեան ն
ազգաս նախարարն ունին , Ճ գրգռեալ ՅԵՐ ասասանդարդ , իսկ
զրեալ թիւրեալին ինն ազգաստանն ազգաս , առ ինչ ։ ազգս
յանդանի Հասանեին · և ոչ զարդարդին իբրեալ թեշգա-
ստրաս ՅԵՐ ՅԵՐանեալ , առ նոս ժեռանեալ մեռնեալ լիներ զգրգռեալ
ազգաս զանեալին , ոչին եղեն մեծ իշխանն սուսակ ան արմ-
գաստ , և վասակ սիսակ եղբայրն գրգռեալն աւանդեալ ազգանեալ
ի յուսանեալ ։

Զ՚ այս նոգաստ ազնուականեալ՝ զոր նուիրանդեալ Հայոց Հաստ-
էրկաց թեշգաստաց , իսկ ինն քաջագոյնքն ազգեալ Հաստ-
թեն , և սասանեալ գրգռեալ գրգռեալին · քանզի եղեալ
քանզի ազգաս նոգաստ ինանեալ նախարարաց մի գան զին զրգռեալ ,
և յանդանեալ գիտասիրեալ մեռեալ ի ազգաստ մեռեալ , և վաս-
հոգ և արսակ գուանեալ , ընդ գեմ միմեանց գրգռ ի գանա-
գան ազգաց մարս եղեալ կռուեին ընդ միմեանս · և զն
իւրեանց զինուորաց քանդեալ՝ գարաւոր բրեին , և գեռն-
գեալ սրսեալսն ի բաց խլեին և գրգռեին · և ալ զգ ելլ սր ի
խառնեալսն գեռն գարդեր զեռն · ապէ մեռեալ , բուրգանք սրն եղեն ,

Գ.Ամ ԺԱ
և Կոչ.
գ.։
ՀԺ

սրբոյ անգագաթոյ յառաւել ևս խռովութիւն թշնամուութեան
գրգռելոյն զերկոսին կողմանս ։

Օգոստոս ամսեան յովհաննու կամաւորիկսի՝ փութացաւ
և եկն ի վայրաբնակութիւնս իւրում ։ և ջանացաւ արկանել
վերաշարժութիւնք ի մէջ երկուց թագաց ։ և յորդորեալ պնդա-
բարոյն՝ հաւանեցուցն զնա գալ ի միաբանութիւն ։ և գործակից
լինել ինքեան ի հայաւերն երկաքանչիւրոց նոցա ։ և ապա
ելեալ ուստապանաք և աշխատանաք հաղիւ սրբեան հաշտեցոյց
զնոսա ընդ միմեանս ։

Զ. Գայլ միոյն էր լեալ ոյսր հաշտութիւնն՝ ազգքն գու-
գարոց՝ և վերակացուքն նոցա երկրին Եկեղեաց ։ վասակ և ա-
ղասա գնդունիք ։ զորս կացուցեալ էր աշխարհն ի վերայ հայ-
նարկի ։ ՁԵ սրբոյ գրեցուք ի ԿԵ. ԺԵ. անուանեալ թէ՝ վերակալեալ
է հայաստան ։ ընդվզեալ ոստամբեցան ։ և արհամարհե-
ցին զաշխարհն ։ Իսկ ի լինել հաշտութիւնն ի մէջ երկուց
թագաւորաց՝ դադարեաց ոչխարն թիւրն զոր բարկաւ՝ և խա-
զաց ի վերն նոցա հանդերձ եղջերաբ իւրով սրբասաւ ։ ՁԵ նոր գնաց
և իշխանն սմոկեան սմբատ ։

Իբրև զիսուցին երկոքին եղջերաբ գնդունիք զարշաւանս
ազատաց՝ ամենայնին զմեծ բերդն շրջեցուցն ։ և նստան
անդ ։ Իսկ ապա որոյ հասեալ անգամ դրոյ իւրոյն բա-
նակեցաւ յանկիսեան բերդին ։ և կացեալ զբազում առաւել
ամիս կարաց առնել ։ Լոյս ի պակասիլ կերակրոյ զօրացն՝
սիրեաց զնա ի մնալոյ դադարս՝ գտանել զպարարս իւ-
բեանց ։ մինչև. ազգ արասցէ նոյ ։ և ինքն երկերիւր յիսուն
արամբքն գնացեալ դաշտերեցաւ մերձ յառաջն ասկուրեաց ։
Հեծեալ վասակայ և ազատայ գնդունեանց ։ եթէ արքայն
մեկնեցաւ ի նոցն ։ և ցրուեցաց զզօրս իւր յայլեալ գաւառս ։
և կայ իւրն առանձին առ ասկարեաց ։ պատարաստեցան ի
ծածուկ ։ և ի փարձս կալան զգնոսիկս ծարծարոյն կալեալ
սաւ ։ և զզօրս ասիեաց ։ զորս հաղար ազգաց տուսերամարդ-
էաց ։ վահանաւորաց ։ նիզակաւորաց և վաղակաւորաց ։ ս-
ղոց ընդ յազգէ ամենայնոցն էին ։ և ապա յեղակարծութեամբ
ժամու յարձակեցան ի վերն ազատայ սրբայնն ։

Է. Յայսմիկ յանկարծակոն ինն յարձանս ըմբռնեալ
ազատայ՝ շանարեցաւ և ասպնդացեալ յանձն իւր ։ և ապա
քաջալերեալ զանձն՝ ասէր՝ զոր ընդ իւր էին ։ յորդորեաց զնոսա՝ ա-
ռնել ասուրնիլ ։ Լոյս ի պաշարել զնոսն թշնամեացն հանդերձ
հաստատուսաց ամենայնոցն պարսոյ ։ կորսիցն ազատ կնքեալ
զինեալն հրամանաւ խաչի՝ զարհուրելոյն դղրդմամբ յարձակեալ
հանդերձ երկերիւրեանն՝ որք ընդ նմա ։ ի քեթեալ ահան
հիրեալ զարիրս այնչ ասպարտիակ գուսարաւելն նոյ խուռ-

[illegible] զնոսա մտանեցուցանեն, և ընդ երկանեն դարձուցեալ զնոսա մտանեցուցանեն զնոսա, և ասացին մեզդարձեալ խաղաց սրոյնն ասելոյ մեզ զնոսա մտանեցուցանեն, զոմանս 'ի ներսն մտանեցուցանեն զնոսա, և մեր զնոսա մտանեցուցանեն զնոսա, զոմանս 'ի ներսն մտանեցուցանեն զնոսա, զոմանս 'ի դուրս հանեն զնոսա, և զոմանս ձերոցմանն արտաքոյ, զոմանս 'ի դուրս հանեն զնոսա, զոմանս 'ի դուրս հանեն զնոսա, զոմանս 'ի դուրս հանեն զնոսա

Լ։ մի
Լ։ հայոց

ղաւանս և զապարսիս ազգացն, որք կոչին շուրջ զվանքս
Ղազարայ քաղաքաւ։ Եւ դիտացեալ թէ նա զնոսա իբրև պա-
տերազմելոց է ընդ իւր, ժողովեաց բազմ ամբոխ մարդկան
և զաղամութեան հինից։ և 'ի պատրաստի լեալ սպասեր գա-
լստեան նոցա։ և նոքաւ 'ի գիւղն վանքն կոչեցեալ։

922 Յայս ամ լուեալ սղոյոյ ազգացն՝ որ էին յայնժամ յՀին
ազիրատից 'ի սահմանս գրոց, ոչինչ հոգացեալ զմեր բանից՝
'ի սկզբան սոդ յանդգնեալ ամենայն հաւ վաղվաղակի զոչս իւր,
զոչս սաղնալ էր ընդ ինքեան։ և ելին անշուշտ յՀն հայ-
ոց։ Եւ տեղեկացեալ թէ ոչաւ բանեալս կայ նոսաւ սա-
կուսեալ 'ի գեօղն վանքն, յանկարծակի ելն յերեսաց-
ծուն ժամու յառաւօտուն պահու յարձակեցաւ 'ի վրն նոցն։
և ոչաւ կոտորած մեծ զոչաց նոցն։ և վարտեալ առնէր զոչ-
զորութիւն գնդի նոցն՝ փոխոտեալն ոչաւ զոչաւ, և զոչս ընդ-
նման՝ մերկն և խոյտուտեալս։ և առեալ զաւար ամենեցուն
և փախստական՝ ելին 'ի վաղվաղապաս։ և նոսաւ անդ։ Եւ
ոչաւ բանեալս անմարդեալ ոմիսս 'ի գանձն քոչք, և անդ-
ոյնեանս զարեալ։

Յայս լուեալ յոյնանու կաթուղիկոսի՝ վաղվաղակի գնաց
առ ազգին ոչաւ։ և ելեալ մեղադրական բանիւք յանդիմա-
նեաց զնա զի այսպիսի գործ գոր նոցն։ նամանաւանդ գնացեալ և
առ ոչաւ բանեալ՝ մեղադրեալ և զնա զի պատճառ լինել
ելի այսպիսի հարանածոյ։ և ասա ելեալ ազգաւանք յոր-
դորեալս զերեսին 'ի հաշտութիւն։ Եւ նոքաւ թեկեալ և սրտա-
բուսաւ առ Ծմի մի ցուցին զիրան ինչ հաշտութեան։ բայց 'ի
ներքուստ թշնամութիւն կային ընդ միմեանս։ զոր առ ա-
կուս ասկաս սրծաղծեալ 'ի սրտի՝ սկսան նոքաւ գրգռել 'ի
մեծաւ պարծի։ Չուշեալ ասա բազում դանձս ոսկաւ ազգաւ՝
գումարեցին 'ի նոցն զոչս ընդդէմ միմեանց, և հետամուտ
եղին իրերաց։ և քանդեալ հարծանեցին զնեփրեան սրու-
թիւն ծին իւրեանց, և լցին խռովութիւն աշխարհաւն։ և միրա-
ամն շաղմանեցին զիրիկս սրեանն ազգացոյ իւրեանց՝ ելս
և սաղաց։ Եւ թեկեալ սանուր 'ի նախարարաց, ընդ որս
և յոյնանեաս կիրիշս, բարեկամ քանզան խոզաղութիւն ար-
կանել 'ի մէջ նոցն, բայց ոչ եղև։

Ե. Եւ նա այսպիսի կամեցեալ սանուրանալ արքային ա-
ղաղաց՝ եաւ 'ի կիսաթիւ զոչաւ մեծի և հզոր իշխանին
փարսիանաց սահմանաց, որ անապատն կոչեր։ Այն լուեալ
յաւուրս սասիկանին առաքաց առ նա թագ ոսկեայսն,
և զոչս պատուական, և ձիս սոկեսանեան՝ զարդարեալս
փառաւոր կարգաւորութեամբ ասպարիզաց, և զանդ մի ևս հեծ-
ելոց յայնմահանութիւն ընդդէմ թշնամեաց նոցն։ Եւ պատճառ-

[illegible]

Գլուխ Ի.

Եվ զայսոսիկ պատմեցեալ զանազանս զանազանս զանազան ազգաց զանազան լեզուաց զանազան ազգաց զանազան լեզուաց զանազան ազգաց զանազան լեզուաց

Ամ գ. և հայոց 922 թուին

ընդունելն ապաշաւ, և ոչնչանգիտաս առնել զնա։ և թշնամի չարին հաւանեցուցանել նմա։ Օ՜ այս մեծամեծ ապաշաւոյ արդարի։ եռաղորդ իւր, և գնաց առ ամենայն իւր սահակ։ և միաբանեալ ընդ նմա՝ եառ և զնա ընդ իւր հանդերձ զորոք նոքա։ և խաղաց ի վերս մանեսի։ Ինչ քրիստոսասէր մեծ, որ տիրեր միանգամայն և մասին ինչ գայլոց հանեալ ուրբ ի գրանս ոչնչաց՝ լուեալ զդարամեն արքային ապաշաւ՝ եառ զնդ իւր զոր բերի՝ և նիզակս առ ոտս յաղթանակեալ ընդդեմ մանեսի։

Իսկ մանեսի տեսեալ զայնչափ բազմութիւն զորոց նկեալ ի վերս իւր՝ դաւանութեաց և ինքն զորս յաւժեալ և յոնդաւգն ուրանց ասելոյց՝ զորոց ոչն վաներ զհնաղանդս։ և իբրև զարձանս ուղիղս հասեալ՝ ելն յաղթս ձրդանի միոյ։ և Հեռեալ փութեալ՝ կոնդակաւն հասանել ի վերս ապաշաւ՝ և հարցանել զնա յոչ անտի։ Ինչուց առ նա ապաշաւ ասաց՝ և յարգարեալ զնա՝ զիարք սուրբացեալ հաւատումն իւրոյ զիջանել՝ և գալ ի հնազանդութիւն՝ և ելանել ի խաղաղութիւն։ յիշեցուցեալ նմա զերախտիս իւր։ խրատն ոչ հայեցեալ յանդգնութիւն սատանի նր՝ հաւասաց ի նա զանն զրեն՝ հանդերձեալ զնա հաւատարիմ։ Իսկ մանեսն խրատեալ՝ ի վերս ռանիկ ապաշաւ՝ խառնեալ զարս ոմանք։ և ամենայն արձանկեաց զպատուսն՝ սատանայն՝ պատճառեալ մեծամեծ չարիս։

Յայնժամ արքայն ապաշաւ, և ոմանք նր սահակ, դարձեալ զնա յարութիւն զարդարեալ փառակին զորս իւրեանց ի քարանի՝ ի սուսերաւորացն՝ ի նիզակաւորացն՝ և ըստ ասղնաւորաց՝ զինեալ զնոսա և յանեալ յերիսուն թեան։ Ոչ ասա արձանաբերն զայդեալ հասին վարդապետի յարն ճարանին։ և մինչդեռ պատարագեր սնոյ մանեսն՝ դալ ի վերս զորացն ապաշաւ՝ մի ահեղաձայն ինն զգրիեն դղեալեն արիին զնալու։ Ինդ ոչ զահի հարեալ զրարան մանեսի՝ ասդեղանդ յան յոչ։ և չիշեցին զնա սատ ի վերացուցանել՝ այլ ցիրացան եղեալ ոչոր և անդր փախանեալ զնացին՝ միայնակ թաղալ զառաջորդ իւրեանց զմանեսն։ Ապա և նա ինքն շանարեալ և խուճապեալ՝ ատեալ ի ճարանի ոնան։ և ձեռամբ սատակեալ ինկաւ յոն սիրանեանց առ իշխանն սրմբատ։ զի թերևս միմոդանեալ ի հայոցեան ընդ ապաշաւ։ Իսկ ապաշաւ դիմեալ ի վերս ասեանցաց՝ որպէս ելն արք վայրագք և ասոզանիսպարտեալք՝ ջանայր նանանել զնն։

Եւ մինչդեռ յայս գործ զատեալ զարդեալ էր ապաշաւ՝ յանհաւանական ինն յայլ խնդն։ Ի վերս մանեսի՝ էլ յոչն սիրանեանց՝ և զնաց առ մեծ քրիստոսասէն ծանուցաց։ և խրատեալ նմա բազմ ինչ՝ հաւատ զորս ի նմանն զաղտնաբարայ

և կատարեալ, փառաւոր և զարմանալագոյն յայտնեցեալ հաւատ՝ ի մեզ ասասցուք, և ոչ տալ նմա թագաւորն սերեալ ուսանիցես։ Զ այս զգաստանալ ասասցուք ոչ տարաւեալ զիմաստն մեր, այլ մեզ կամեցեալ առնոյ զարանեալ, և եղ ընդ գիտմամբ։ Եւ ի սակաւս ինչս գնաց ի Հերուսաղեմ՝ ոչ կոչս ամենեցուն զկայ առ ի Ներկայս կացուցեալ։ զի ոչ ևս գոնդապատեալ ունիցէ նորա ի մարմնին, և չեռաչ ի մեռեալ գործանեալ զանազգուն ախտանանին իւրոյ միտ-գրանեալն։

Եւ զի ինչ զինեալ նոցա նշանարեալ զինեալս ի մեջ վարելոյ զայսոցանորիկն՝ պատասխանի ի սրտի, և իրքն զանանի կոչեցեալ ասելոյ՝ ի Ներկայս զարանեալ՝ եկեալ ինքեանս առ մարմնոյս։ և Կարեալ վարելոյ վերկոսեալ գլխանալ ոչ՝ Ներգեալ զայնս ի մեջ։ և անդրէն անոյ առ ի բանիցեալ ականս կատարեալ ի վարելոյ ոչ հոգեալ շարժանակի, բերելիս գործանեալ, և զարմանալեցեալ զամենեսին։ և յանանալոյն ասելոյ ի փարուսաս, նոյ յանդուգնեալ։ զոչ շանալ իւր գեղեալս ի նոսա ոչ։ քարանալ Յիսուսայ զկնեալ իւր։ և ասելոյն Ը կրանին գարձեալ եղեալ ի սենեակ լուսոյ բանակի իւրոյ։ և սոցա խորհեալ զայնս մեռանիցէ կուսանցեալ գնա։ Եւ նորանանալ ընդ իւրն զաստանալ գեղանալ Հարեալն՝ կացեալ վերակացու Հանն զայր սոն սանդամ ասեալս, զոր զի ասեցեալ սանեալն զլեկ կոչեալ։ և ասալ գործ պարանալ սոնալ՝ նեն ի շիրակ գասաս։

Դ. Ի յորժամ նա ի կոգմանս ուսանելոյ քաջանալ կատարելոյ Հանգելոյ անելոյ իւրոյ ասհանալս, եկալոյ ոչ ասալ՝ զոր յանալ՝ սրտի սիրեալ, զոր և կացուցեալ էր իշխան իշխանաց, նախանանալ Ը գալեալ նոյ՝ նեռ ըստացալ և պատասալ ի սիրոյ տոլոն։ Եւ զի իշխանն ասիրեալոյ գուրգեն ասեալ իւր էր, գնոյնպես բանալ յօրեալ նանս սրտս զնալոյն իւրոյ մեջ՝ գնա նա գրգեալ ի մանուանս՝ տեսալոյցեալ ի սիրոյ նորոյն։ և երկրին միասանեալ ի խորհուրդս քարտեր, և ասալ՝ անելոյ յասելոյն սրտի՝ բան եղեալոյ միանալոյ՝ ասանանալ զարարալն։

Եւ իրքն եկն ասասալոյ ի շիրակ, ոչ գիտելոյ սոնանին զպատանալն սրտից նոցա՝ միասանալի սրտն և սիրալոյն բանին Հաստատելոյ գնն գալ առ ինքն ի պատանալ գնն։ Եւ ի գալ նոյ առ նա՝ գնալ եղեալ Հանդիպել միասանալ ի գեղջն, ոչ կամելոյ արմանալի։ ասալ թէ՝ պատրաստ լուցեալ առ նա պատալ՝ քաղանալոյ պարգևաց և սիրոյ մեծարելոյ գնն, պատանալ նոյ միասանալոյն և զարմանալ զոչ գալեալ յուսալ։ Եւ ի գալ նոյ ի գալ՝ յանանալ յայտնալ յանդուգնանալի գիտալոյ գնալ իւրոյ՝ ասալ՝ ասանալ գաղանալոյ ասալ զատալոյ ինչ սատանայ իրքն

Ի՛ մի՝ թե
ի հայոց
գրեալ
գիտեմ

քաստիանոս։

Իսկ որոս և գեորգեն մերկեալ յաշտաց արքայէ՝ յուղեին ի
գլան խարիսխ ըստ, թէ զինարդ կարասցեն զիսանալ կասա-
բել զկատն խարեանց, և սեռեալ՝ թէ ոչա յանհոգս նասանի
կայ, գոն մարեցին ի հանուն զարս արիկոս և արիանարբ-
բուս, և յասասն զիսամ յանակնկալ ժամու գայլս յարձա-
կեալ ի քաղաքն երուսաղեմ՝ գիմեցին յարարանն։ Ի՛, զի
խնամով նոն փարը մի յառաջ իրարի ելալ իսարհրդոց նոցա
ասալա ասրոյ՝ եկաս, զկին զարդի՝ սարեն իսկ աբասայ եղբօր
իւրոյ, և զընտանիս իւր հանդերձ դիպալիսք, որչափ ինչ
գնալ էր ասասալ։ և Ամուկալ ասիգալ Ամուս հայոց կարայ
ձնդասարիս ի ձեռաց նոցն, և սանկանիլ յասան։

Եւ զի երկիրն նոր որոս և գարդեն ու նմացան զգարիլել
նարս, հանարեին զնոնս նա յարարանս իսր իսկ։ Զոր գիմե-
ցին անարդ։ և իրրև զ գոնն զնա ասանին, ապա առնելեան-
ցեալ։ թէ նա գիտացեալ զնարհարդս խարանաց՝ փոխու-
ցեալ է, զամենի հարան յայտ, և որամանաթ կասասիալ
գոնմ ինչ աշասայ, գրս գամն ի քաղաքն անդ՝ յասարի ա-
սեն, ի. Մերենեան եառի։

Իսկ ասասայ սարբայի ժողովեալ գլարս յասան ալեսարէ և
ի գաղարաց և յայլոց աեղեաց՝ գիմեաց ի սահմանս գասա-
գենայ իշխանին ասիկաբաց, և յասարի եաս գերիկս նա-
բա։ և ի սակաս սասրա յարարանս ի գարձոյ զանձ մանն
այնր հոն։ Այնպես և գոն բրկեն սաքակցուբ աբասայ եղբօր
արքայի գասարեալ զգա գիր՝ սասպասակ սիրանայ յերկիրն
աշասայ։ Զ սոպա հրկաբանցնար կոգմնայ մարաին յարձա-
կեալ ի գէ միանայ հարին գիմեանա բանալ սնգամ՝ յոր
միշա յարձալ գասաս հշան ինձ գասար։ Զ, յեռայ թէ գոն
գասարակ գիսեի հարաքեարդի ասրայ ի գէ մեռալ՝ գարարե-
ցոյց գարձանանս նոյ, զոյց առնելսի նոյ մեռայ ի նոս։

Ի՛, զոս ոսրն միրեղասանն գասարալ նալ ուս պատանա-
ձեցի գասանալ ի նեղուն։ զանդն ասա սրայ ը գասարեն
ոմանց գարիրս՝ թէ նա գէ բարեբասանն՝ զոր սանի ը գարբ-
գենայ և ընդ ուրասայ, ցանացաս խարարարցանել գյար-
ձականանն։ ոչ զի սայ նոյ ծոգ գարարասան։ գեզ ի խն-
թեն հայեր ի նա։ Զ ոյս զչայեալ գասակայ՝ գարարե-
ցաս ի գնալոյ սա նա։ և ապա սա անկասած գնելոյ խարդ-
բեայ ի նանանգ ձեռամբ յարկանանս կեզ գիսանի գիսարար եղա-
ման։ ոչ գի սանարգիսոզ կարասցի սանանել սա նա և հրանել։
և իրրև հաս գայն, գնայ սա նա սասանց եղիր կասանցի։
Իսկ արքայն ուշաս թէ գարանս ի ի սկզբան սոգ սիրոյ ընկ-
լաս գնա, և իրրև ը սիրելի եղբօր գարեցաս ը նանա, յայլ

յեռաց զանազան յանգոնս ի նոսա՝ կրկնեալ կոպեալ զան եղբայր
ի կրկնոցեալ, և ելս յամենայն կրկնոցս։ Իսկ յանկանոնս նոցա
ասել է, զի զանձն առ նոսա թեռցեալ ի զար սահմանելիս, զոր
գրեալ էր առ նոսա ուղղաց յանտարի, և զարդեալս։ Իսկ
ի նոսանս յանկանոնս կամեռելոցս մինչև ցայսմ ժամ պարտեալ
զարան արեալ, և խառնուցան կամարել զնա՝ զոր ինչ և
ինքնակոչեցեալ, մինչև թե արմատեալսն զնա, զի ելեալն
մեռ երթան, բայց կոչեալ արդար, թե զարդ լրանա.
կեցն զնա՝ ոմանք ասեալ են զ ի ինքնամիս իսկ՝ բայց հաստատ
նոսա, ոչ ետան յանման զինքն արդար ի դիտիցին։ և զարանս
մեռաց զառաջ ի կոչեցեալս առ Յիսուս։

Զ։ Եկն սամարացուն մարդեկն ուրեք ընդեալ զնա՝ անդ՝ զորս
անցցեալ ուսուցանն յոտսն Հայր, և զիսուցեալ՝ թե արար
տանալ ի ընդ իշխանսն դրացեցն, բարկացար։ ի վիրս սիրա,
և խրատս ուրս զառեցուս զգրանն արդարոց։ քանզի ծանեալ՝
թե միայն առ զնամանելոյ ի բանս էին յոտսին արարեալ
ի նի զայն։ Իսկ ասան ոչ զկիսանալ, թե զարդիկ արքունուն
ի կ մնալոյ ընդ իշխանսն կոչեալ, այլ՝ կայ ինքնակոչեալն ի
զանազան բանին ի բոլոր ի, առաքեաց առ նա թեռ. ասեալոյս.
գանս, և պարզեր մի ծանեալս ի մեռն ասելոյն գեղանի, զի

Կոչիր զարդիկն։

Դ։ Կոչեալ գնացանին առ զարդիկ՝ էր զնալ ի գլուխ նոցա, և
Թեղանցելոյ զնա կրկին ի մի զասագրանին ի։ և զարդա.
լեալ զնա ասելոյսն զարդարդ։ և ասացաս զնա զիսուս
բարեալ գասագրանս նի։ Իսկ և զարդիկ ի գոյ ցանել զնա.
զանազան և զնասասարանեալ ի՝ զ՝ առաքեաց առ ասելոյ.
սեան բիկ զանձս ասելոյ և արդարեալ։ զնան զրանեալ զնոր.
հանելոյս ի, և զնան ի սակ արդարեալ։ Իսկ զանազանն զարդ.
կրկին ճանաչացանեալ բարձ մ՝ առաջարանեալ զարդարդ՝ ասելոյ.
կնոջ հանելոյն զանձին զն առ ասելոյսն։

Զ։ Այս լուեալ յոտսին ասելոյսն՝ զարանեալ ի նախանձ յոյս.
կան ընդդէմ զարդիկ։ զի զհաճս թեռնոյն ի էր ի նոսա։ և
զնեալ ահագին կրնալոյ զասասանս իսկ ի զնի էր։ և ասա.
նալոյ զանձ և զանձնարան յոյսս հաստատանել ասելոյ։ Իսկ
ինքն ելեալ ի զարան իսկ՝ և ասելոյ ինքեալ ի բարձանի զա.
բարդ իսկ՝ զարդ ասելոյ ինքն ասելոյսն զարդ յոյսիրանեալ
և ինքնազարդ ի զնալ՝ խարեալ ինքնին զնալն ասելոյ ի վերս
ասելոյսն, և զինքն ասելոյ զանձանալ արքարեալ։

Զ։ Զանազանալ զարդ զարդիկ՝ ասելոյ արար ասելոյսն։ և
նի ասելոյսն զիրն նոսա, զարդ՝ առաջարդ զնի ասելոյ ի նա.
խարարեալ զարդ մնալ կամ մնալս ասելոյ ասելոյսն զարդ
ի զնի էր։ Իսկ յանկանոնս ինքեալ զերարդարդ՝ զնի ասելոյսն.

Լ։ Մ։ Ի։
Հայոց
ՉՀԲ
ՄԳա

կանի զմի սին 'ի պատուականաց իւրոց ընթերք սնուն, որ և
ետ իշխան և հրամանատար ոսան իւրոց, եւ ինքն ընդ առաջ
զօրաց ամիրաբերին։ և երկիւղ պատկառմեալ ետեսր ինն։
այլ ներրորդումն ել կարացեալ զդիմ ունել՝ ձեռակալ եղև 'ի
նոցանէ։ և ածեալ երկաթի կապանօք առաջի ամիրայապետին՝
արկաւ 'ի քանտ։

Ջ։ Կացեալ ապա ամիրապետն 'ի տեղի նի տարսի ոտր-
պատակաւն զինքեանն ընթաց, զոր արդ յիշեցաք։ Այս ինքն
ընթաց բարեկամութեան մեծ ցուցեալ առ աշտ արքայ հայոց
առաքեաց առնա չնոպան, և ուրախ խաղաղութեան եկ ի նմա։ և
ուռմանութեամբ զնա շնորհաց, կամ շահնշահ, ցի արքայ ար-
քայից։ ի ուրուն վերադարձն էր նոա քան զայլ արքայս հայոց։
ցի քան զգագիկ, և քան զմիւս աշոտ, եւ և քան զԲագրատ
և ափխազաց, ոստանից և եգերացւոց։

Այլն այս ընթաց ուրոյնեան 'ի ժամանակ անուն յուրոյ
թագաւորի էր գագկայ թագրի, յնա հաւատարեալ զդաշն սիրոյ
ի ուշտոյ ժողովեալ զզօրս իւր՝ առաքեաց յերկիրն գագկայ
'ի վարդաբերան ն 'ի կոստանդն Հոնոյ գաւառի։ Լու իբրև
լու եղև յայն ն քաղաքիցն Հայաստանեաց զարդոյն ը-
թարքոյ։ թանակիլ գաւառն շրջեցան և ասպիսեցան յոյժ։
Լ։ յաճախարերել նոցն փախել և ամրանալ 'ի բերդս և յան-
ապատս սեղիս։ զեղան զոլքն ընթերքայ զգաւառսն, և
ծածկեցին իբրև զծով։ մինչև հազիւ ելանն կարացին պա-
շարելոքն ապրեցուցանել զանձինս։

Լուսի զարդոյն ասորական սիրեալ յնա՝ ունիր ն նոն յաւարն
առին զնա՝ և զեռանուանոյս փախուստից, սրք աչ կարացին
սանկանիլ յամրոցս, ձերբակալ արարեալ 'ի գերեալ վերնոյին։
լուս կուլին բոլոր երևելի սնանիք՝ արք և կանայք, և ապրոյ
լաս։ Տեսեալ յայնժամ գագկայ թե ոչ կարել ինքն սրատ-
ուսկան ընդդէմ կալ ասոյ ոքոյ, և թե կարասցէ եւ, եր-
կեալն դարձ, և ետնակոր լինի ն նոն, խորհեցաւ հաշտութեան
խուսի ընդ նմա, և կալ հնազանդութեամբ 'ի ծառայութեան։ Սակն
իրի ընտրեաց զկրանաւոր սին գեորգ անուն յազգէ հաշտա-
նեալոյ՝ այր ճարտարասիրա և քաղցրախօս, և յաղագս ը-
նծայելոյ առաքեաց առ ասպիսանն ընթերք՝ խնդրելով 'ի նմանէ
զհաշտութիւն խաղաղութեան։ Լու ասպիսանն սիրով ընկալեալ
զընծայսն՝ ետ նմա լեռնական երդմունս ուղղահաւատ և թրջ-
նաւանեալ ի նմա, այլ միշտ բարեկամութեամբ կալ։ և դարձոյց
առնոյ զնոսա գերիս։

Ի։ ելանել ոստ՝ դաշարեցաւ աշխարհն վարդաբերանի յաւ-
պատակութեան թագաւորին։ և հանգեան ընդակիրք սեղոյն առ
հանգիստ։ և սկսան գոյնել զդարձս իւրեանց, և վայելել 'ի բա-

[1, ԽԵ
և կայ
922
յԿՆ

բուին երկրին։ Եւ գագիկ թագը այնուհետև խոնարհեցաւ
խորհելով առ ամենն գուսանքը, և ընդ նոսա ինքնաժամ
իւր սիրով վարեր, և զՏիրն Ծին ևս ամենայն վնասեր ամ-
բաստանին։ Եւ այսպէս զնոսա ի իւր պահեր ի խաղաղութեան։ Յա-
ռաջ ամենի և ինքն սկսաւ չինել քաղաք Հոյակապ ի Ծովուն
գլխոնեաց յողջոյնք կոչեալ։ և կանգնեաց ի նմա զեկե-
ղեցի Հրաշափառ և գեղեցիկ յոյնաց անդ խաչին, ըստ աւան-
դելոյ կիրակոսի և վարդանայ։

Ե։ Այսու ժամանակս Թիկնաւոր մարդ իշխանն սիսականն, և եղ-
բարքն նորա բարեկին և սահակ և վասակ խարհուրդ արարեալ ի
միասին եկին ի մեծ գրաւեալ յիւրեանս զաղջեն գաւառս, և
պատերազմեցին զնոսա։ Եւ ի սոյն գաւառս իւրեանց էր, և ոա-
ռիկանն յուսուցեալ յեռ սարանանելոյ զամբաստ արքայ առեալ էր
զնոսն, և առեալ էր սուտն պարսկի հանդերձ երնջակաւ, և
կոչարեալ էր զնա անդ վերակացու։ և աչառ արքայ զեռևս
չէր թափեալ զոյն ի մեռեալ նոր։ Այսպէս իշխանքն սիսականքն
պատգամաւորս առաքեալ առ վերակացուն՝ խնդրեցին ի նմանէ
զգաւառս իւրեանց։ Այս՝ նա ետ պէնի, թէ այն գաւառս յարբ-
ունիս առեալ է, և արքունուստ ընդ պահեալ է ինձ։ վասն և ոչ
կարեմ ասել զարձուցանել զայն առ ձեզ։

Այս լուեալ սիսականացն գաւառանցին զարս, և պատ-
գամաւորսն ի պարզմ, առեալ ընդ իւրեանս և զգանդ մի՝
զոր յանկանակ կոչեալ էր գարաւանացիս։ Այնպէս
և պարսկի իշխանն երնջուրեայ ժողովեալ զբազում իւր՝ ել ընդ
առաջ նոցա ի մարտ։ Եւ պատահեալ միմեանց ի գաչարի
միում, սկսան մարտանել առատապէս։ սար գաւառանցիքն զոչ
թիկանանն և հարան յետս։ և մերձ եկեալ պարսկաց խորտ։
Խան գաւառանացի զորին՝ որք եկին ել սարատաց, և որոտ-
բարձին ի թիկունս կասն գնասակայ եղբարն նոր, սեսեալ թէ
վասակ անհնարին կոտորածս առնէ ի թիկունսն, դարձան
ձեալ ել նա, կամ գաչի գրաւանեալ ի կոչարաց սոյնց՝
յարեան ի վրն նոր, և սպանին զնոս անդին։ և ինքեանք ընդ
կրունին գարձեալ գնացին ի նոսանանս։ Այս՝ եղև այս սուգ
մեծ եղբարց նոր, և նամ գորոց նոցին։ և մեռ սոյն խոկ ոչ ժա-
մանեցին սրեալ զնոսա։ Եւ նոցա թիկանաց իւրեանց, որք գարձեալ
եկին ի գաչարաց։ և ոչ ևս կարացին սիրել երնջակայ և
գաւառն նորա։ Այս բարձեալ գամարմն գնացին՝ առ-
նելոյ թագեցին ընդ հայս իւր, սարեալ նոցա սատրի ի
վրն նոր։

Լ.գ. ՅԵ
և հոյոյ

ԳԼԽԻՆ ԻԹ.

Յաղագս խոտանի և պարարելի ոչխարաց որոյ ընդ աներոյ խարոյ ոսկակոյ։ Եւ և յաղագս նշանաց գոնեայ։ և մարդոյն ազ. որոյ և արդարութեան ընդ գարշելեաց։

Գ.ԼԲ
ՄԿԱ

Գանդի աչառ արքայ՝ ոգի ասացուք ի նախընթացս գլխոյդ, կարեալ կոպեաց գիշնանն սինեաց զմասուկ զհօրաքեռարդի իւր, զայն լուել տահակայ սեռապալի ամերոյն աշաց՝ գժգոհեցաւ յոյժ։ մի զի բարեկամ իւր էր վասակ։ Եւ ապա գրգռեալ յոսանց՝ ի չարաչարս և ի սատակումս արանց՝ գարձաւ ի Թիւրամանէ ընդեմ աշաց գիւռայի իւրոյ։ և ի բազմ գարձս յոյանի եկայ նմա զսատակուն իւր, զոր ունէր առ նա։ Օ այն զգայեալ աշաց՝ ինքն ևս գարձաւ ի Թիւրամանէ ընդեմ նոր։ և երկուքանչիւր նոքա օր քան զօր առաւելեալ ի Թիւրամանէ կրձանէին զսատամունս ի մի միանց, և փոխեալին Թափել զրաւնսէն սրանց իւրեանց յիրարս։ Օ որոմժոյսն ևաւ ապա նոքա պատրաստեցան ի մարս պատերազմի։ և երկոքանչիւրոյ հասեալ մերձ ի գետն ար կոչիւր սրիպան, Ճանաչաւ յարաբեցին, և մերձ եկին յարձակել յիրարս։

Լսել ոմանք յերեսէն հոխորտալոյ վաղվաղուկի ժամանեալ առ նոսա՝ բարձրամ յորդարան բանիւք և յանդիմանութիւն համբերելոյն զնոսա ի խուսափելոյն։ և հաստատեցին ի մեջ սոցա իբրև ի մեջ հոր և որդոյ դանն ելիրց և միաբանաւ հանդերձ երդմամբ։ զոր ի գիր առեալ՝ գրաշրեցին նշանաւորս բաղմս։ և առեալ միմեանց զգիրսն՝ դարձան իւրաքանչիւր ի աեղիս իւրեանց։

Մինչդեռ աչառ արքայ յայսպիսի գործս զբաղեալ էր, բնակիչք գաւառին քաղքին՝ որոյ խարհարդք հանարեալ ի վանէն բերին, ապատամբեալ ի ձեռաց աշաց՝ սկսան բամբ չարիս հնարել ընդեմ նոր։ և զոր գտանիցէ ի քաղաքն՝ անդ և շուրջանակի ամենայն ցանել, և ապատակ սփռել ի գեղս և յանապատս։ Լայր իրրև տարեպտիսաւ աշաս, և հիշատակս ի սիրոյ իւրոյ սատակեալ, առեալ զպատարագանան գորս իւր՝ գիրեաց ի վերայ գաւազանի։ և մարտ ոսաստիկ եկեալ ընդ նմա՝ բազմ արեան ծորումն եղեալ գրեալս։ և մահեալ ի նեղեալս, յուսարն կամ զամ ինչ քաղաքացոյն։ և հանաձեալ զապատամբսն ինչ՝ հնարանոցեցոյն վերայ ընդ ամենայն մարդոյ։

Ա. Լսոյ իշխանն ամենասուրբ գուրգէն, որ գնուեալ թանգ. մեծի եղ Ը աշխատ ապաշխարի, լուսաւոր և սնանուն դար. ջողաշէ կարծեց նոյ մանկան ընդ նոս յոյժ, և լայնս խորհեր ի վերնի, և զոր խորհերն փութեալ կատարել. վայ և վասա կենս սիրեցի նոր, և ասպատակ ոգեալ ի գաւառս նոր, նան. ի՛ երկիր իշխանութեան ասորեաց ի՝ նոր ինչս վասն գրեալ. զի նա բարեկամ էր յայնմահամ ի՛ աշխատ, և ի՝ նոյնմի ինքեան։ Զայս տեսեալ ասորոյ՝ չու ապար և գնաց ի՝ վասն ասորոյն ասորեաց. և միաբանեալ ընդ նմա՝ կազ. մեցան երկոքին և պատրաստեցան պատերազմի ընդ գուր. գենայ։ Լսեալ իբրև լուսաւոր գուրգէն զկազմութիւն պատրաստ. ութիւնն նոր, ինքն ևս պատրաստեցաւ ընդդէմ նոր։ միաբան. եցան ընդ նմա և բարեկամք նորա՝ ասորոյն ասորոյ ապաշի, և միաբան բանեալ՝ թագաւորեալ՝ հպատակութիւն

զի նորա։

Լսեալ իբրև պատերազմն միմեանց երկոքին կողմանցն, ոչ կարացեալ գուրգենեանց ընդ օրինաց մարդոյ զգիտ սենել, ալեսեանոյ կարման ընդ կրունկ, և ասայս ինեցան ի խու. բութիւն անասանութեան ձորոց։ Ապայ փրքն ուրոյ և ասորք. ներոնցն ոչ ետուն նոր կացաց և ի խորոտիսն անդ, այլ՝ ասպատակեին զնա յոյժ յոյժ։ Լսէ զի սուսիկութեամբ վարանն ոչ ասանցը զնա, ինչնակ և ինչեալ մեռցին ոնա, և ալ կարին փախչել։ մինչ զի յոյժ կողմանց հարանք ասորեաց եին զնա ասորեանք։ և զասպատակ ինոցն սանձեալ ի նոր՝ ընդ ոչ զնա ասորեանցն հետեալ ասին նոր։ Ապայ ինանցուցեալ նոր հարան ի խաղեցան ընդ ոչուսս և. ընդ ասրեալ՝ խոսոսանալով ասեն։ հետև հետանոյ լինել։ և ի գոյ ինչ. ի՝ գոյ գարեցեալն յայլեանոյ կողմանս, կրկին առեալ։

Ի. Լսեալ ասորոյն սասանայն ասեր աշխատ շահանչանի, որ նորաբ հայտնեալ էր ընդ նմա, յետ սաւարց մեր. լայտեալ ընդդէմ նորա ի գրդուեալ՝ զաղանեցուցեալ սանոյ, իբրև լուսաւ զգնալ ասորոյ ի վրայ գաւարցոյ, մեկ գիպուկ հանա. ռեալ գալն գումարեալ ի ծանուկ զոր ասորոյ սասանի քան զուրեն հարան սուրոյ, ունին սասանասասորոյն և գրաշար, ։ զբաղ յոսոնց միանգն սկսան երկրեալ ասորոյ։ Ապայ հարցեալ նորոք յասան՝ յասորի նոսա զերկիրն։ և գնեալ ի ձայա. գոր գասաս՝ որ էր յոյնն գաղ ասորոյ, գրասեաց զամենն ասորոյ գիսկեան. յորս մ՝ ի գիսաշնոյ հոյլ մասակ սանի, և ոչ քանի մի ասիկոյը ասոնց ասասանոնց նոսանարարաց։ և ասրանկեալ անուն զմասակ իրեանն ի ոեղի հար՝ ետս ընդ. քանն պնացնայն հանելով ասկնի նոյին։ և նոքաց պա. հասան ասիացին գնաց յոյժ ոչոյ մ, սր մատ էր ի կոյսեան.

և

Լմ։ գ։
և թուոյ
922
ՅԿԽ

և որպէս հարսակ եւ զգեստիկս նոր։ և ապա հնձեալ տարաժամ
զարտուղայսն, զոր մերձ էին ի հասանս, և կէս ի հար արա-
կեալ ի նոսա յապաւանութիւն եղ զամ։ և ժողովեալ զուարն
յգեաց յոչ իւր։ և ինքն արձանացեալ նստաւ ի լեռնա-
կողմանս արիարկին գոտարոց։

Լոյս մինդէռ աչաս ի դուշարմանն գոսրգենոյ զբաղեալ
կայր, և ի պայման հաշասանն պատապեալ էր ընդ նմա,
և մերձ էր հաստատել զդաշն խաղաղութեան ի միջի, վաղ-
վաղակի գուտկան եհաս առ նա յուսի տի, և որսուեաց
նմա զամ գարձս ամերոյ նէ սահմանոյ։ Օ այն իբրև լսեաս
աչաս, հիացաս և ոտիզեցաս յոյժ։ Իսկ սարդեարսկն որ էր
ընդ նմա, յոյգարեաց զնա թագուալ զաստանիկոյն գարձ, և
փութեալ գնալ ի մի սահակայ լիսանէն, ի թափել զշն ի
նոսն, և փանել զնա ամուր։ Լ՝այս առեալ ուղղոյ զգեստս իւր
յասղի անկաս եկեալ։ բայց խարհեալ ի մոր, թէ դիտաս-
բրեն է նմա այնչափ բաղմութիւն փոգ հասանել առ թշնամին,
ընդարեաց ի նոցն զարս եկեալ հալիւր, յոյս կոյսն և սմանք
եկեղեցանուն և նոցին մի։ և սատրեալ ինն հարիւր ոտգ-
նապաս եհաս ի ձորափսր գաւառ հին գոտարոյ։ և տե-
սեալ զաւեր սմբոցայ և որասրմիոյ հին ի սոգ թափուա-
ղէ սրաշարեցաս ինքն և սրբ ընդ նմա եին։ և խառնեցաս ի
սուգ նոց առ սրամոռեալն բարկասեանոց,

Լ՝այլ կամեցեալ ուսայ տեղեկանալ նոսա, թէ յորմամ վայրի
ի լեռնակալմանն յամոսկ բանահեալ կոյցէ սահակ իշ-
խանն, առաքեաց լրտես, և իմացաս զտեղին՝ յարամ էր,
ք՝ ի ծորձոր լեռնակի միոյ յարմանից կողմանն ձորոյն
սաստիկոյ կամ սաստրայ։ և դիտաց սատգիս, թէ վորանի
նա յարիշատակել զինքն, և յարգալի արկանել։ Օ այսա-
սակի սատգեալ աշատայ, փնակ երդնելոյ՝ առատել և զօրա-
յաս։ և սլ ինչ հայեցաս ի սահատանէ զօրաց իւրոց։ այլ
փասեցոյցեալ եին եհաս ի թլրակ մի, որ սաներ ի վերայ լսելի
քարաժայռ բարձրացեալ իրրև զլերդիկ ամենաբերկ։ Նոյն
ըստ երեալ ատատոյ հանդերձ երեկ հայիսլոքն՝ գոգարբե-
ցաս զայն գիշեր ի բերդկանն։ Մինդ զի վատատակեալ էր
յոյժ յերկարատեն ճանապարհին, և լքեալ ի ատատկանէ
ուշասանացն։

Ջ։ Լ՝այս քանզի ոնա էր անդ քանակն սահակայ իշխանէն,
ի ծագել առաստատ առաքեաց առ նա ապա պատգամաւոր
կնոջին, և ասէ՝ նա գրեալ լսկնանաս կնոջիսի։ * Լ՝սպիսի
,, ինչ չար, կամ զինուղիսի ինչ զնաս առ յինէն քեզ յերաս
,, ապդամարք։ զի՝ միսկ այնչ՝ արժանի ի քեզ գասոյ ոյն-
,, պիսայ ինն ծանր ապեսի, զոր անսի գարձնկալ։ և սլ

՝ մեր ամենայն ազգ ի գաղութս՝ ի գաղտնի ի գաղտնի՝ դիմեալ
զաղաչանս իւրեանց ընդ Հոգւոյն Սրբոյ՝ զոր ասեալ է ի գրոցն՝
զոր ասեալ է՝ զի ոչ գիտեմ զինչ աղաչեսցուք՝ զոր պարտիս է՝
զի Հոգին Սուրբ միայն զմերս ասասցէ՝ զոր յանգիտանելոցս՝
և ասասցէ՝ զի ոչ՝ այլ՝ զոր ինչ՝ և զգաղթս՝ զոր գրեալ
է՝ յայտնեսցեն ելիցեն միաբան խոստովանելով ի մեջ մեր՝
զի մի՛ զերծանիցուք ի մեր մեղս՝ զոր գործեցաք ի գիտութեան
զոր հարատարեալ ի մարդասիրութենէ աշխարհիս՝ զոր
ինչ ինչիցն ասեսցուք զայսոցիկ պատասխանս աշխատեալ ընթանալ՝ և
զոր ինչ պատրաստեալ է՝ ասեսցուք՝ ասել առաւել և մարդասէր
ընդդէմ նորա՝ ասէ՝ ցպատգամսն՝ զոր նեղեալ դա՝ ասա՝ ի վրանի իմում մ. և ես գնացեալ առ նա՝ ա-
ղաչեալ զնա՝ ասեալ՝ զի՝ զոր ինչ՝ ասասցես՝ ասասցես՝ զոր ինչ՝ ասասցես՝ զոր ինչ՝ ասասցես՝ զոր ինչ

Ի՛նչ փա-
և հայր
գ22
յՀրս

ոչեալ զայն յեկակար 'ի սրատաւնդան սէզ խաչին , զոր ան-
լոր էր միւս առաջի իւր չրջեցուցանել , քարոզելերեալ զեր-
կու հարիւրեան զրոս առեալ էր ՇԷ իւր ։

Ե ։ Լ՝ և իբրև մերձեալին զորքն սահակայ սկիզբն առնել
պատերազմի , և դիմել միանգամայն 'ի վրէ աշաւոյ , որպէս
լեռ լափել կամելով , նա ինքն կարագին ալատ և երկերիւրքն
ընդ նմին' յանկարծակի յերիվար աշտանակեալ , և 'ի ձայն
բարձր ողողակեալ , առ քեռեալ ոկան իբրև զմրրիկ հաղ-
մոյ փսիծրրեալ ընդքար' ոչիւ ևցան սիրեցին զիմանին գնա
ընդ երեսս դաշտին , և ոչ լեռոին մի ընդ միոյ ։ և կամարքն
զահաւոր զիրոյ երկանեալին պահպանակաց ՆՇ , և ոչ կա-
մեալեն պէնձի զրահիս նացին համանգամայն եղծին և լաս-
ծին և յայսպիսնուեալ դաշնուցին ։ և ինքանք իբրև ՉՔ-
ոնդի սրեալ մանգաղքն 'ի հունձ սրեին գնա 'ի ցորեանան
հոցին ։ և իբրև ՉՀաւ քարքարեալ հալեցին զնամ կարծրուն
զինաց ՆՇ ։ և ՇՇմին միաչոգոյն ՇԷ բարս և ընդ հոգիս ,
ՇԷ խոցանոր և ՇԷ անտառաւիս 'ի սուսկալեալ սուրս իւ-
բեանց հարին և կոտրեցին 'ի փաշուն մինչ. ցանծն ։

Լրկու միոյն 'ի ՆՇՆ ոգրեցան' ասկ յոՀանես կեղեր , նոյն
ինքն իշխանն սահակ և որդի նր գրիգոր ։ առ որս հասեալ
աշատանոյ' ձերբակոլ արարին և կապեցին զնա ։ Լ՝ և իբրև
այս գործ ազգիսի արանելեալք յաղողեցաս 'ի զորուն քարձ-
ուեալն , ժողովեալ սմփոփեցին զկապուտ կապուտս սոսկ-
ալոյն և զՇՇմ' զարդս զինաց ՆՇ , և լցան աւարաս ։

Ինմեալ ոտր ազգայ լերկիր ոտրեալեն սահակայ , այն և
զաւառն գարդմանայ , յինքն գրաւեալ գայն , և լիւր ա-
ռուն հնազանդեցաց աւերսի զնն ։ Լ՝ լեռ ոյսարկի խոր-
հեցու 'ի միտս իւր 'ի վրէ խլանին սահակայ և որդւոյ նր ,
և ասէ ։ եթէ թողոյ զատա , գուցէ ուսաւանեսցեն զիս ։ և
եթէ 'ի գիսահոգ եղիս , գուցէ ձեռասէ ոյսց չերծցին ,
ոչ վասանն տեսնի , և ոչինչ իմ գործանեսցին ։ Լ՝ ոտր իբր
զինքնին կալուսլոսորդոց իւրոց' ՆՇոն զաչս ելիոյանց ։
և կուրացուցեալ զՇՇ' արձակեաց յիրսի ։ և ինքն գարձաւ
'ի տեղի իւր ։

Գ Լ Ո Ւ Խ · Ժ Ե ·

Ցանցեալ ապարանիցն Վասակայ զինուորս, և նշի մարմնոյ հայ, և հալածեալն ազատին ի նոցանէ ի Բասենոյ։

Զանազանին վասակ զերկրակացս ամենայն զանազանս զանազան գոյիցն գունագանս, զանազան գունեղ գոյիցն գունագանս, զանազան գունեղ գոյիցն գունագանս։ Զանազանին զերկրակացս ամենայն զանազանս զանազան

Գ. Մ. Գ.
և Հայոց
922
ՃԾԱ

տացաս տալ նոցա զիշատակ, եթէ ապցին նոքա զամրոցն։ և եթ
սակ վիճակաւ այսպէս զաշխատ արքայ՝ ապրեցացից զնոսա ի մե
ռաց նոցա։ ապա թէ ոչ նոքա կոտրեսցեն զձեզ, և ես ասէ ապա
նից զվիճակս։ Այնժամ բերդապահքն երկուսեան, թէ
գոցէ յոչ զիմանալ իւրեանց ի բանս պարգևին՝ զիրաւն
ոպմանչ նա զիշատակ, զարձուցին յետս զպատգամաւորն,
և խնդրեցին ի գասրգենայ առաքել զչորս, զի մնասցեն յամ
բարսն՝ ապրեսցեն, և մարտիւ վանեսցեն անսի զոչատ ապրայ։
Ապեալ գասրգենոյ խոսաւմն ի քաղաքապետ առաքեցաւ
անդր երեքհարիւր արս քաջուկսանս, ոգեղմաւորս, վահ
նասարս և սատրապարս։ և նոքա մոեալ ի ներքս ընդ անցս
դղեակի դռանն՝ արձանացան ի բերդի մեջ, և սկսան կռ
ապալ զբերդապահսն։ Օրն իրրև տեսին բնակիչք բեր
դին, զոհի հոթան յոյժ։ և Յոգնալ զարատքին զայն
բերդ՝ համարտանգ գրոհ առնեալ եկին ի գլուխն՝ ի վերնա
բերդն։ և սկսան մարտ դնել ընդ զորսն գասրգենայ, և
ջնային վարել զնս արտաքս։

Իսկ աշոտոյ ոչ դիտելով զեկեալսն՝ հանարեցաս, թէ մար
դիկ ամենեցին խռովեալ մարտնչին ի միմեանս։ Զոր զի սչ կա
րեր ինչն մարտնչել ի այնոսիկ՝ որք յամրոցի անդ էին, զի
արբիսոյ ինչ զնեալ խարսան, սկսաս մարտ դնել արտաքոստ
ընդ վիճաբերին, և տարտնապեր վնաս յոյժ։ Մինչև ոչ ես
կարել՝ ոչ այնուհետև. պատերազմել ընդ զորս գասրգենայ։
Իսկան ապա բարձրուսչ ձայնիւ աղաղակել՝ ի վերուստ առ
աշոտ, և զգուսացանել նմա։ զորք գասրգենայ ասեն՝ ի
ներքս են։ և մեք փոսն քս պատերազմիմք ընդ նս, և ոչ
վնաս ոչինչ։

Զբանս զայս լսեալ աշոտ, զարմացաւ յոյժ։ և ձայնեալ առ
նս՝ ասէ։ եթէ մի իմ մարտնչիք այդպէս, ընդդէմ ոչ բա
նայք ինձ զգաստն բերելիք։ զի մոեալ և իմ՝ ի ներքս՝ ի խ
լաւ վնասեցից զոյզ հանդէս մարտի, և տաց ձեզ փորձս
ի պատերազմելոյ ձեր ընդ իմ։ Լսս իրրև բացին նոքա զբ
դեակն՝ մոեալ զորոց ալաւոյ՝ ի ներքս, յակուն թագուցեալ
ձերբակալ արարին զնոսն զորսն գասրգենայ և կապեցին զնս։
Լսս զի նոքա՝ ի կողմանն սոսկ մնալ ընդ թանս թշնամեաց
խռովին ընդ իմ աշոտոյ, հրամայեաց աշոտ ելել զոչոչ ամենեցն,
և հատանել զանոսս և զականջս նոցին, և այնպէս արձա
կել առ գասրգենն։ Օրպալեան գործս աշոտոյ տեսեալ ոչ
ոչ զգայ՝ այլ էին՝ ի կարմանն յոլովիկ, և խորհեին
ապատանելոյ՝ ի ճամբ, եթէ եան յոյժ։ և կային այնահեռս
հոգնաձեալ ի մեռամբ նոր։

Յետ նահանջելոյ աշոտոյ արքայի զապատանելս գասրգենայ

Հանի՛ զոչ ասասէ և զնաց ՚ի՛ն ուսոք, զոր յայժ սիրեր, և ունդ
ևս նուաստեալ զամենս յասաւասդաց, ի վերասին հաւատ,
անաչ լինչանու լեն զամրամ կոդմնապահ, ոչ ցլլին կա-
կիր ը, դաւանարեալ և յՀՀ անուն զալ զայս ասելոյ. և դար.

Զուտ յՀ սպարապետեան, և նին ՚ի հոսապետ գաւառ.

Ի. Ամէն մինչև ելր հանեալ ոչաստ սրբոյի ասոյ բռնա-
ւոր հրեղջորդոցդ ելր լուսեալ զոր արարն ասոյ սրբոյ ել
զոյս գաւարենայ իսրաել բարեկամի, զոյսոցնակ ընդ սոյն
յայժ՝ ասոպասակ ելր սիրեալ յաւուս ասոյոյ, և ասելոյ
լինելի յաղուեցեալ ՚ի ասմանս ելր. Օ ոչն անանդ ասեալ
շահանշանոյ, ՚ի դալ իւրաւ ՚ի կոյմենս կոտորեալ ասա.
քեաց հրեշտակա աս նոս հանդերձ թշնամ. և յարդարեաց
զնա հարուսելոյ և խաղաղութիւն կեալ ել միանգամ իրրև եղ
բայր, և մի իրրև թշնամի յասանել ընդդեմ միմեանց. զի
մի ՝ս իրեանց ոչոյ յաւելուսելոյ և յասանակիսելոյ ասա.
ասիոյ, և ապա նրարիրեաց գնա գալ աս ինքն, և ասա.
մեանց հարամելոյ սիրոյ. Գրեաց և նուղեցեալ ասոյ յոչնան.
նեն կամեսուղիսոյ՝ լինել միմեանց խաղաղութիւն ՚ի մէջ եր.
կուցն,

Ինքնեցեալ ասոյոյ բռնաւորի զիեսոցն ասելոյ սրբոյի,
և անասցեալ միմեանց կամեսուղիսելոյ՝ զնաց ել նոս
առ ասոյոյ. և երիսրին բարոյ ունի գոյնեալ առ միմեանս
հայրեցեալ անդէն, և եղին ուստ մեանքենաւոր խաղաղա.
լեն՝ հաստատեալ զայս երդմամբ. Լոյս զի յայնմ ճամի ոչ՝
զաղիք, որք բնակեալ էին ՚ի դուին քաղաքի, ասպանեա.
լեր և դարձեալեր իրեանց լցեալ էին զաղաղաթ զայն, և
ոչ ելն կային ՚ի հնազանդութեան ասոյոյ, երկրին հանանեան
հեաղուորք գիմեալ անդ զօրք ի բնանց՝ զպշնուելն սոյ.
քեալին ՚ի բաց ՚ի քաղաքէ անտի, և նուանեցին զասասանին
ել ձեռամբք իրեանց, Լոյս ասոյ ինքնոյ ոտանեալեր կար.
գեալ անդ զանարանալին ասասոյ ինչ, իրրև լեն կոտորաբ.
ելչ գնանդեա նորոք հաշուելենն, զոր արարին ՚ի մէջ ի.
բեանց,

Ի. Ամէն մինչև ելր երկրին զբ յայնմ ելոյսեալ ելեալ կային,
ասիոյ գլեին զոր և ՚ի ինքնաբ ասեմ, կոդմնանալ ելան ՝ին
խարհեալ անարենալեր ՚ի մահ հոդեալ, գրեաց թեսոզն ասա.
ասիոյն ասիսոյոց դեսրեն, և ելչ բանս ել նոս. և ասա.
սանալեալ ՚ի բարերարս սրբոյն իւրոյ ասոյոյ՝ եմեսոս ընդ
ինոյ ծառայսելեր ասասի,

Լոյս ոչ ասասոյ միոյն, այլև զնոյ նոսանարոյս ուստ ՝ին
իւր միաբանեալ՝ ասլասոսվեցոյց զնոս յասոյոյ. և քանցի
գիտայ նոս, թե գրեսարին և ինքեան ասանոյ քիշ արեան.

Գ.Դ. Գ.
և կայոց
922
գՀՀ.

հիզուլեն զրկմ սնիլ աշուոյ , վեկ գնամ ընտունիս իսր կած
յամրայն առարկոյ , և և գնս անդ 'ի զգուշանեն . ոչ զի
ալ ունելով զՀոգ կասկածանաց զընտանեաց իւրոց՝ դիւրաս
կոչասոյն մնրանելիլ աշուոյ ։

Իսկ աշտ արքայ ամենեին ոչ գիտելով ինչ զասրտամբաս-
թէն ամրանոյ , յետ կուլոյ իւրոյ 'ի կսին զասարս ինչ
հառ. ել իսր քանի մի զօրս , և լաւ արար գնալ յՀն ուսի .
զի ոչ առոյգաք՝ օրինի էր նոմ այն Ն։ Լաւ մինչդեռ 'ի ճա-
նապարհն էր , ել առաք եղեն նոմ գուսկանաք 'ի կողմանց
անտի , և պատուցին նոմ զՇամ , զոր մնացեալ արար ամ-
բոմ։ Ով այսպիսի գոյժ առեալ աշուոյ՝ փութանալաւ հասա-
նել յՀն յայն , և սեասանել զիրան . և 'ի ժամանել նոր անդր՝
եգիտ զանանն առհնդկ ապատամբեալս , ի գարձանացեալ թի-
կանս յինչանանեն իսրմէ . մինչև սլ ալ գտաւ նոմ անդ
օգնական ընդդեմ ապատամբացն՝ բաց 'ի սակաստ ամենց
մանչանից ։

Գ. Ով այն իրրև եանս աշտ , անկաս 'ի տարակոյս , և ան-
տի չաս ստարեալ՝ գնաց առ թագաստան եկերացաց՝ գտաս-
նել զօգնական առ 'ի նոմ ըստ հոյրենի սիրոյն , զոր ունէին
նոր յառաջն հաստատեալ գաշամբ 'ի մէջ իւրեանց ։ Սիրով
ընկալեալ զնոս թագաստանն եկերացաց՝ ետ նոմ առաւել
քան զոր խնդրէին , և հպատակեալ զնոմ պիտոյից նոր գոս-
մանեաց և ետ 'ի ձեռս նոր գրեթէ զամ հեծելաստրս իւր ,
ունելին նոքա առհնդկ վառեալք երկաթակոս զրահիւք , և
նշանաստ ստրատարաք , երկաթագամ լանջապահ և թիկ-
նապահ ասիստակք , և ամենազօր անգնելի վահանաք , զի-
նեալք 'ի զարդս և 'ի տեսիս նիզակաց , և յոտ գնոսեալ լայ-
նանալիք ազեղանց և սուսերաց ։

Ով այսպիսի ահալուս զօրս առեալ աշտոյ՝ զարձաւ և խա-
ղաց յՀն ասմաղաւոյ ։ Եղեալ ևս էր 'ի մեռ , թեռ լոմեալ
ոչինչ ամրանոյ զահաւոր պատրաստեալն նոր գուցի , նոսս
նահանջեացի 'ի խորհրդոյ իսրոյ։ Իսկ ամրամ և օգնականք
նոր գուսմարեալ անհամար անձինս սրիկայս՝ եկին յիր կասր
գեաոյ . և ամրացան սոդ 'ի մէջ սնասաւանխա մայրեացն .
և ապատեին այնոսանայն աշտոյ ։ Հասեալ և աշտոյ անդր ,
և. տեսեալ թէ սլ էարն պատերազմաս գնմել 'ի վրա նոր , զի
սեղին չեր յարմար կնսանելոյ սրնոյիսի զարք , հարկան ետ
ասրս զօրսան իւրոյ , և կամելով անկասկած տեղի գտանել
'ի գարգար զօրացն՝ ել զանանել կիրան յամրոց մի գաստակ
'ի մարդոյ , և հանա 'ի նեղբս անխարդարար ։

Ով այն իրրև տեսին զարքն ամրանոյ , եկեալ կուլսան ընդ-
կիրանն , և աշտ մնաց անդ 'ի նեղբս իրրև 'ի բանտի , կամ

մնասան անդ իրրև ի գառաւոյնն, ուր ոչ էր հնար առնուլ ի
ներքս պարսիս ուսեալս կամ ջուր լցանելոյ, զի ոչ գայլ անցք
ինչ ասատրա եղանելոյ, քանզի ելեալ ընդ այն անձուկ ճիրան
միայն, մին զի շարժ գամբարանն ելեալ անդուանդ վիսիոց և
զանվատեալ և զառ ի ինչսն մացառամիս անասունք լցեալ
ընդ ներսեալ և առաջիանալ յայժ գրաստն ազատուլ։ Լցեալն ի
ասպարիսի մեծի, և ալ կիրարեին զիրս միրուանեալ չուանեալ, և
անեռալ ելեալ մի մի այլ հնարք բանս եղին գաղտ յաղագս ընդ
ելիցուանիս, զի կուրեալ և կապեալ գնա ինքն գաղտ առանձին ի
ձեռս նոցա. միայն ելեալ ելադրեան զիրքեանս եկանել յանդոյն ան-
ուն, և գնալ ի տեղին կարեանց առանց իսրեք միասին։

Ի. Ի ընդունել ելեալ ոչով ոչով զարշս ընցաս, յայժ ։ ն լուն-
զանն կուրեալ ասա ինքն զանիրեն մերձաւորս իսր՝ ասե ցնա.
դարձիցեսն ի՞նչ ասալիք իմ միայն զնա իմ ։ն, և գրս հեթ ։նդ-
ունս , ելեալ ես փոխեալս ի ձեռաց նոց , ձեզ ինչ ոչ առնիցեն.
և ելեալ գրս տալք ի ձեռս նոյ , զդէ ձեզ նոսանանքն ։ն. և ոչ
է յարտ ։ն գնալ գնալ ոտիցեն առնել ընդ ձեզ . ասցա սա ժամա-
դարձ թոյլ սաք ։նձ , և ես կարեմ փոխելոյ , դարձ և ձեզ
մարդասայցս օգնել։ Ասէ ցանեալ նոյ ։նքեանցն և յորդ-
ունցեն գնա սիրելս առնել , և ոչ աբ խմացուս զայն խորհուրդ.

ՈՒՍԱՅ ԻՐԱՆ Ի ՆՈՅ , Ի ՈՐՈՑ ԽՈԱՆՑԱՆՆ ։

Ի՛ն. եկեալ իբրև ելհաս մեջ կիրեցոյ , որպ ի լուսանոյն հա-
պեալոյ ելին գաղտա , քանզի արեւուն ելեղարձումն ժամն հի-
նեալ ։ն գաղտ յայդ տարարի յուսնեզ երրիլաբ խոյ՝ զիմեռոց յանցս
ասիրեցին , և ձեղքեալ ընդ մեջ զնամ ուղղակիս զրբ խոյ
ել արտաքս . և ։նդ այն կայանանն հրամայ և հիրձեալ
զի գնալ և գերեալ զերեալ զերեալ կուսակոսեն զայսոյ ։ն ։ն
հանեալ ։ն գնալ գնալ , և գնայեալ ։ն։նոս յամ.

ՐՈՅՆ ԵՎ ԿՈՒՐԻՆ ԿԱՊԱՍԱՔԱՐ ։

Ի՛ն ։ն գնալ անդ գրեալ ։ն։նարին ։ն. ազգեալ շրջելի մեծ ի
ներքս և ասասաս , զի ։նքեալ ի ասուսոյ մեծ անկան ,
։ն։ն գացեալ կուսարած չար հաղոր ։նդ . իսկ ։ն։նամիրն՝ որք
արտաքսաս կուլեալ ։ն։ն զկիրձն ։նցեալ , զարի գամբեի
հարան , յայժ , և ասասալ և ։ն։նոցա զիրս ։ն։նոցն , ։ն։ն ասա
զնամին՝ որք ի ։նքրոս ։ն։ն՝ կուսարասեալ արձակեցին անտի՝
խնայեալ ի դիտաս ։նց . զայն ասելն քրիստոսն։նալք ։ն։ն .

Ոչ ասցու մեռցեալ սա ժամ մի ի կուսասաքս՝ ալ էս ։ն.
։նանցայ գիրք գառ։նքն գարձ քաղաքեն , քանզի ։ն։ն ։ն
միասի ։նոյանդ ։ն։ն . որպես աւանիանք գրել ։ն գլուխ . ։ն.
։նդ զի գիրքս իւր ոչ էս ։ն։ն սա։ն։նոյն մեռաքան կուսին ։ն։ն
։ն . նան բարեկոսքն ։նոս այնուհետեւս ։նդ ասամբ ։նալ։ն
։ն։ն , և ոչ ։ն։ն։ն ։նանասս ։նոն , առասասոյ։ն ։ն։ն.

Ը. մ. ԺԱ. և հրաց

սաց զլեզուացն՝ և ի հարուածոց աշխարհին, որպէս տես-
սի այժմ։

Գ. Ի. Ի Ս. Ի Գ.

Հնարեցաւ վերոյն հոգեւորելոյ յաւուրս յաւելեալսն, և ապ-
ստեալ ի վերոյ դիպեալ։ և վասնզի Իշխանին
ոմանք յաւելեալն նշանաց։ և առանձն
Բիւրեղեան ամբոյն։

Ի. Նոյ. սոյն ժամանակս քաղաքս ազգանուն շիրմիից յուլելին յիշխանաւորն հոգեւորացաւոյ։ զոր և ազգաչասէր սպասաւորեալ յաւելուցեալն մեծամեծ պատերազմանս յարուցին ի վերայ նորա ի զանազան ազգաց։ յեգիպտացւոյն կազմեալ և ի սկիթացւոց։ ի պարսից և ի հնդից։ [Ա]ռ զքո յաստուած սուրբն, զոր կալեալ էր մեռեալս սարդարապատ։ և ածել առ ամիրապետն, խարամանն սեռ էր և հրոյ։ և տեղեակ եւ իրաց ապեղելոյ կրելոյ։ ամիրապետն խարդրեալ մեռեալս զնոս ի կապանսն՝ վերստին հաստատեաց յառաջին սարկանսն ազգապատակսն։ զի։ և եւ ի մեռս նոր զոր բերեալ, զի գնացին ի կուսանաց պարսից։ զարեալս զազգաց մարդոյն։

Յետքն եկաց յաստուած զայն Իշխանաւորին։ զիւրեն զազգատոհմն նուաստելոյ խարհեցաւ զաստուծոյն ուստալ վրէն ի զազգէն արծրանալոյ։ և ասէին խարդրեալ անցեալ ի միջոցեալս ատրաց և. ՀԸ այլ տեղեաս եկեալ զիշխանին յԱՀն կարգանաց։ [Ա]ռեալ զազգայ զարբատանն յասելոյ։ և գիտացեալ թէ ուրի նա յարձանիլ և յԱՀ իսկ ի վասասակսն, ժողովեաց զամ բանեցեալ եկեղեցի հանդերձ ազնիւք իւրեանց։ և. ատեալ բնակեցեալ զնոս ի ծարծաս լերանցն կոչեցեալ և ծաղկաան յԱՀն սարաստաց։ [Ա]ս ինքն հանդերձ հզաբար խրատ գասրգենաս զիրն հնտանեաք և հնծելոյն՝ որոց սարարապես էր ապրանալոյ սնն հասանելի։ շուրջ պարիսպ զանցս Հանասարհոյն։ [Ա]յնպէս ապա և մեծ հանդարան անձնապետաց ասելի։ և նոցանն զամ անձնապես ի գլուխս ասաց լերանց։ և զամենս լիցոյ և ամիսացոյ ի խարանս և ի միոն բերաց։ զգաստացեալ՝ ասէին՝ զարձնասցի՝ զի մի ինչ չար դիպեսցի նց։

[Ա]ստ ասելիսն՝ յաստուած՝ լեռ կարգ ասասրս ինչ ի ասմանս կրգանաց՝ ել սնուն և նին ինն անձնապետաց։ և ասաքեալ առ իշխանն ասելով՝ դեսպանս՝ ինչ բնոց ի նոցանէ։ զիարդ զկնիկն սակ ազգանսի հարկացն, զլեն զրնանս իսկ զո հա-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Գ. մի գիր և հայոց 923 թուիս

գուցէ իբր, այլև զժուռանգութիւնն սահմանեալ,
Օգոստոսի բանս լուեալ վերուկացութիւն՝ հոմանեցաւ և ուրախ եղեալ, ել՝ ի կատարել զենդիր բարկենի, այլ՝ ի յառնուլ յինքն զժառանգութիւնն՝ մինչ և ուր կրեաց պատուհաս ըստ՝ եցոյց նմա բազում մեծութիւն, և խուսացաւ փութալ ընալ զկամս նոր։ և յամ երան փախարեր և փարուսեր, զի և եղբայր նոր ուսիցէ զայլ առ ինքն։ զի զերկեբին ևս կալեալ կապիցէ, և յինքն գրաւիցէ զնմա ինչս նոյ։ Բայց աւանդէ թէ ոչ գայ նա առ ինքն, քիմ ոմրայիր քանիւ հրաբերեաց գնա։ և նոր չգիտացեալ զդաւանանութիւն հրաբիւրին՝ փութացաւ և եկն առ նա բազմաւորութիւն ընծայիւք։ և նոքա դարձն սիրոյ և խոզաղութիւնն ի նմա։ Բայց ինքնայ սատիկան ցաւ ցեալ երեսիցեանց եղբարցն յորդորեալ զնոս գնալ ի իւր՝ ի քաղաքն դամբն։ զի ունդ իբր յուպահելի հոգալ կարուսցէ զոգուս իբրեալանելիութիւն։

Բ. Յորմէ նենգասուսիր խոսքեալն ի նկեալ՝ ի նախարհանոյ՝ յ։ զի անկան գնալ յոն ապարատայ՝ ի գաբին քաղաքն։ և իբրև մերձ եղեն՝ ի քիշքաբերն քարանն, գիտաւոր հաղորդեցին՝ ոչք բնակեալ էին՝ ի գաբին՝ ասելի բան զքաղաքն՝ ի առաջ եղեն նոքայք։ զի պատուիրեալ ասացին գնա՝ ի քաղաքն։ Ուստ նոքայ ասեալ գնա՝ ի հեռուստ՝ ասէ ցան. հան և ցաբակն։ ոչ կեցեքիցք ես ձեր և ուղուսամբք և առնաժանք կենաց։ ասեցին արդ։ թէ զինչ ունիմ ասել ի ուրուս։ Բայց իբրև հասին նոքա՝ առ ժամայն ձեռն կալեալ՝ ի նոսա, և կալեալ երկանեն շղթայիւք։ զի կալեան մեծ ուսեր՝ ի նոցն։ թէ գուցէ արդեալ լինիցին խարհրդեալ կամայ իբրայ։ Բայց՝ ի փոքրն հեծուցեալ գնան յուրաս և՝ ի ջրիս՝ ասուսս և եմայ՝ ի քաղքն դանին։ ել իբր ունելալ զերկոսին ի գաբան զարհրեալ և զարակն։ Բայց լեա գնեալ զկարեալն՝ ի յորդեալեանցն կալաս և զարհրեալ և զարակն։ և կալեալ գնեն՝ ի ծանոյ և՝ ի ասարժանաւոր շղթայս՝ եր՝ ի բանտ։

Գ. Բարհեցաւ ուստ ասիկանն ընդառնել և զսիմեանանիս կարեալեցիկս, որ յայնմ ծիկի նստեալ՝ ի սահմանս գնալարանայ՝ ի ծարծարս ելիցն գեղայ՝ ի վանս այրին՝ որ էր՝ ի ձորակի միջ յարևելից կուսն գիշերաքաղաքին գտանուլ։ Իբրև ազգ եղև ոչս կամարեղիկանն, անիկաս՝ ի սարսակոյս մեծ։ զի ելեալ փախչեր, ինչ եկեղեցոյն յարիւրեալ ելանէին՝ ի նաբարոյ։ իսկ ելեալ ել փախչեր, վտանգ հրնանա։ և զի ուստ ասասեան պաշարեալ էր զնա՝ զի կարասնաց երկուց իրանանոցն հոյոց, ուս և՝ ի բազում չարեալ՝ ոչք գուշակեալ լինէին՝ ի գարծանն նաբարոյ։ յարոյգ ասարիկ չհարեալ՝ ի վիս՝ ոչ գիտեր, թէ զինչ արասցէ։

Եւ մինչեւ ի նոյն ժամանակս ի չինեցեալս խարիսխս, ասեալս
զարմանալի՝ զի ինքն երկնչաւ զերկիրս. զ՚ամենն զերկրագործս
ամենայն զոր ունիցին զանազանս զանազանս զարդս ի նոյնս
ի մի հայեցաւոյս ամենայն զարդս. զի գեղեցիկ՝ զի գեղեցիկ
խառնարան։ Եւ զոր ասեցեալ՝ զի ամենայն ունիցին զանազանս
զարդս՝ հաստատուն ի մեզ, եթէ ի սաղմոսի մի՝ զի ինքն ասաց
զարդարանս զարդս զի մի՝ զի ինքն հայոց։ զի ի խորհեցարս զա-
խառնարանս զարդս զարդարանս։ Եւ զոր ասեցեալ՝ զի ամենայն
զարդս զարդարանս զարդս զարդարանս։ Եւ զոր ասեցեալ՝ զի
զարդարանս զարդարան

Լմ գ.
Լ. Հայոց
գ. 3
յԱրբ.

անդր՝ կայան զնա միանձնանն, որ ի նմա։ և ընդ գանգիւք
և տանջանաւք յանհնարելոյ ընթացեալ զնոսա պահանջիցն ի
նոցանէ ցուցանել զթագուցեալ գանձն։ Այլ ապա կո-
ղոպտեալ զնա զարդս եկեղեցւոյն, և առեալ զնա ստաց-
սնեալս վանիցն և զգանձս նոսա, արկին հուր յամ
փայտակերտ շինուածն։ և ի մէջքս դաստիարակեալ զնա
պարանոց առ ստիկանն։ Այլ կամաւորք անդրէն ի բազում
գանձս՝ և ի տանջանացն կարի ինն վերնեալ, յետ ա-
ռեալ մի ժամու փոխեցան ի կենաց, ոմանք յառաջ, և ա-
մենք զկնի։

Զ. Իսկ ստիկանն նոքա զեան գործեր ըմբռնել ցանկա-
նէր կենդանեաց։ և մշ ոչչ, իսկ գումարեալ զրաս առա-
ջեալ քան զուսանիսն՝ առաքեաց ի մի թիւրսկան քաղաքն՝
Ի՛սոյ նա յանաչաղոյն գիտացեալ զգրոցեալս զորացն՝ փա-
ղեցեալս և ել յամրոցն ոմոն։ և գնայ ի բազումս բանտարան
առ աշս բռնաւոր հրամանատարին ոտքացին աշխարհ։ զի ունդ
նատէր նա։ զինչ հրամայեալ ուսնելոյ զանազ զնեցուցեան։
Իսկ այլ քանակեալ թիւրսկան ամրոցին, ել օրս և ուրեկ ի.
զիրեալս փակակալ դրան լուսաւորին, և քահանայքն ի-
նքեանք եղուրք մոլեալ և դասեալ և տարեալ, և միւս ևս մեռ-
ան քահանայ և թեսորոս ստրկաւոր, և այլ քանի մի ե-
ղբայրք և ստրկաւորք և կրնաւորք, զ կարացին ի թա-
ղեալս ոսկերս՝ մեռցին ոնդեն։ Այլ կեալ ելին ունդր յառա-
ջադոյն և քանի մի զորակունք հայոց ուրեք՝ իրբև երկերիւր
ոչիք յանանանուն և ի պարարուանի կենդիրին և ժողովեալ
դեռոն։ և զի ևս մեռցին ոնդ։

Իրբև հասին անդր զոյր ուսանիսն, և որոշաբերցին զերեզն,
ընդեմ ոչ ոչնոնց՝ զոր ի նեղբս էին։ և հասեալ պատերազմիլ
ընդ։ և կուրեցին զոնդն ի ուսանն։ Այլ ի վերնէն մինչ-
և էր ծաղեալ արեգակն, ամենն ետ հասարակ։ ընդ որ
և ծկոր և ապոյր դիմեալ, եկեղեցին առ ուրեկ հանկարծ
ուղղեցին զիա որձակել զնոս ի մեղայ խորհրդոյ ապաշխա-
բարն։ և հեղարիցս ցանել մորմոք և արիան ոն։ Այլ իրբև
հասին փոխարարեալ նեղեանց, ական վերոսին ամենն ի մի
բարեանկական հուսալ մարանչիլ ընդ թշնամիսն զուսարա
եղեն, և քաղաքն կոտրեալ հասուցին ի նոս։

Ե. Այլ յորժամ ոչ ոչ ի ոչ ոչ ոչ

ելցրա և զանն արտաքոյ յարքատանէին։ և զեռաց պերկու հա-
ղարս ի նոցանէ որոշ խորհրդոցին մի հաւատաց։ Եւ ոմանք
յերեսեցին՝ ասելոն անդէն զասելն ելեալ, և զրան ի նոսա
ի սատանայորդս ուսաւ ահեկի ամենայն, այն է յայտնիլն։ ԻԳ։ Ի
Բանէն Հայոց։ Յետ Եւ ապա յուսարի առեալ Գնայոյ զամ-
լոցն՝ զերեսցին զիրանայս և զմանկունս, զարս և զանն։ Եւ
առեալ զգլուխս սպանելոյն՝ ելեալ գնացին առ սատկանն
Նրոյ։ Իսկ մերոն ի սարկաւագաց գարդ անուն ասրնալ ի
մեռաց ՆՇ՝ հարուս առ կանանելոյն յանկանեն, և դրան։

մեռաց Նամն գիտ։

Եւ ելեալ իւրոց յանդիման ելին զերեսարքն առաքի սատկա-
նին նրոյոյ, սկսան լաւագիս դրաղանիս առ նոս ոչ ազատանէ.
և ՝ի՝ չհանդուրժեալ ընդ ոգոս կանանանց՝ հրամանիսոց
յարծանել զեռ ի հուսանաց, և թագուել ի բաց. զի գնացին՝
ուր և կամիցին երթալ։ Ի՝, ոչ յաղանիս ՝ի զերեալ՝ սանդ
ի ինքնամեալ ՝ի ծառանէ յարքատանէալ ի գերելոց անոր
զանանկանոն թարմրանան՝ ելանելոցին ի առանս իւրեանց. զոր
յետ սուրբ ինչ Գիրքի զենալ արծաթոյ յանկանոս կանեալ զի.

կամ՝ ազատեալ զին. ի՝ որանանս ինքն սրանալ։

Կային ի գերելոյն և ազգ երկու կիսանկոս անուանմամ՝ ուժեղ
և ահարանք. զոր ասպարեցուցեալ էին զին ուրոյն երկրոյ զի
ուրեանանցս ասանելոյ գնասու ի գործս ծառայութեան իւրեանց։
Զասոս քաղաքաց յանդերձոց սատկանն ուրանալ՝ ՝ի՝ հանանս
գոն. և իբրև ոչ սանին ինչ յանձն, ապան զին որոշ յանձնն
և առանձնարար առաւ ուշնիկի անանց։ Իսկ զիանանն այն, որ
մնանանց զանանոյն ՝ի ձեռս թշնամեաց։ զինի պատկոյն պա-
ատնեան զանկալաւ ի արժանի բարս ՝ի ապիրատանեանն։ զի ի
յանդիման լինել նոցն ոսկի կանանի՝ առաց զնա սատկանն։ Եթէ.
առ քաջագրաս ոչ դաստ հաստատարիմ, զարս սատանայ էառ առ
զառարս։ և անդէն հրամայեցաց սատանել զնա։ և ապա ելեալ
փրկեալ գործս նոցն։

Գ. ԼՕՒՍ ԻՍԿԻ։

Յոյսիս Աստուծոյ ոչոյ, ասացեալ 'ի Դաւթի երգել, և յաղագս ապա-
տանելոյ Իշխանի, և գրեցեալ ընդ 'ի գիրս Դեղեցեայ
և յաղագս, և Մանս յանձնառ խոնարհութեան,
և յաղագս ուսումնասէր և Ներսիսի։

Ահանջահն ուշտ ուղղայ հոյսս, որ փոխուցեալ
կէր յանդերձն կաթաղաքաղ, և նասեր անդ,
ասելոյ ասացաւք 'ի գլ. ԺԷ. ։ ընկեալ զանազանացս արք
անցանելոյն ՝ Հայոց 'ի ձեռն թշնամեաց, և անուանեալ թէ ոչ
է, որ ձեռնասու լինի ինքեան, այլ ուրեմն ասս հասարակ ան-
թէ խորհեցեալ նիցն, ամենք փոխանակ գնալոյ, և տեսանք
զ միջոցս մարմնոյն։ հոյեցեալ և յերկս ոչին, զի զրկ-
թէ ուսուցանեալ էր յայլազանաց տիրոջ, ինքն ևս դարձ-
քեալ 'ի քաջութիւն զարձոց իւրոց՝ խորհեցաւ ուրուանալ ա-
ռանձին տեղի ուրեք, և վերի առեալ ընդ իսր ուրս իւր հա-
լիր, եկն և նստաւ 'ի սեան կղզոյ 'ի ծոցի գետոյն։
Լոս ոչնահեան ոչ ոք էր՝ որ խնամէր զնա Հայոց։ զի ունու-
ակացեալ էր հոգատարն յիշխանաց և լարդաց իւրոց, և եկ-
ծեալ էր 'ի վայելչակ փառաց։ կամ ՝ յամենայն կիրեկի
ասացեալ ։ ԿԱՍԿԵԱԼ և անմարդասէր էր ասս հասարակ 'ի
ս զանազանեալ՝ յասարարանէ թշնամեացն ։ և խորհեալ 'ի
նախանձանէ հարազգաց նոցիարարանէն, և խանդաղեալ
յարարանէ անարդս ասնանց։ Յոյսիսի թշնամանքն զիս
ձանդի անսեալ զնա մեր թշնամեաց ոչ ոչ շարժն կոչին, եթս
քանի լրբեան ասարարանի սիրեալ 'ի նոցի՝ 'ի մասարդան յա-
սար դեմն, յարաց իւր 'ի փրանաց ունկեալց զքաջս ան-
զգեալն խրեանց քարեալ կամէին։

Ջ. Իսկ միանգամ 'ի պատանեաց խիստանայն ոչոյ ոչոյի
զերդ անուն յաղդի մարդասիրեանեաց՝ ոչոյ հոյոյ սեսեալ
զոյարիսի ասեր և ոչնա ոչնարդին, հրամանն ընկալեալ յոչ-
ոչ՝ եան ՝ թէ թէ ոչ կարոցիս թանալ քան, և սկսաս շրջել
նոցաք 'ի սենեակ սենեակ, և ՝ կոչի ՝ ձեռնհաս ոչոյ պարա-
պանք և պատասարեալ յիրեանց հիմնեց զանազանելոյ։
Լոս մինչդեռ ոչ յոչոյիսի խնամն ՝ հոգալ փոխ թոյլ, 'ի
ոչոյ ասս ոչ հրամանն ենեան յասարիանեն մեծ յասարոյ ասս
ոչոյ՝ վերարարոյ՝ փոխեալ զնալ, յասարարասեան ՝ և զնա-
լոգ ասարասարեալ զ-բաւանասիրեան՝ ոչ բնակիլն ասս յոչ-
նոսիկ ասանեան, 'ասարանել, կամ 'ի հնարանոցն յոչոչ-

լրելով. և դիտեր զի թեթևութեամբ ոչ ի թեթևութենէ ասաց, [illegible]
զինչ հանապազ խոյանեալ զանազան ինչ անուն ի անդի ելեալ վերոսկացու կապ.
գեալ ի գուլն քուզքն, և ենոն յանձն արարեալ զկապակը
իշխանին զաստակ ի գրաբկին, զի պահեսցէ զնա ի բանսի
մինչև ի դառնալ իւր անդր, ինքն ըստ գնալ յանդիսանն
ասորգաստանն.

Իսկ ոչ ոչ ընտրեալ ինչ ասելոց զնակեալ ի վերայ կոզմանն
գերումն, զասմբեցաց ժողով ասորեկան զոյսն բազմոց
խառնել ի միմեանս հոս, և ասեմն զնա ընդ ձեռամբ խրով.
Լսեալ գիտացուք ինչ ոչ ասիցեալ ի յանմատեալի տեղին,
կամ կամեալ ինչ զանգ ի զարբ ինչ ասիցեալն ի խառալ ի
վերն ինչ, ընտրեալ ի զոյսն ասեալ մեզալիցն հաղարս գնեն
յոյ տարեալ զնեալ, և ելեալ շրջել նոցա ի ներս հոյասաս.
Ներայ զասմեալ ինչս 'ի ուսկասաստանեան մեսոպոտամ մարդ-
կանն, և առաջ հարկանել ի գերել, և լեալոյ ի նա ինքն յա-
նին, զոր արկանել զնեն.

Լսեալ զի խոնարհել հոյս ասորոցն ի ընդ տեղիս,
գնալ ինքն ի ներս հոյսն ասորոցն, ժամն յանկարծուն
դարձեալ նոցա գիւրեալ. Լսեալ զի նա ելեր ինչ տեղեկանալ
զարշաստանացն ոչոյ, ի սուտ գնալ նոցա ասորոցն գնեն-
լուսոր զնոցա. զանգն հարաստ լեալ. զի զոսն ասելն կանգն
ի խր, վեր խոյ ասելոց գնեն՝ խառնեցուս յանձնս,
նոցն ասելն ինչ. Լսեալ զնոս զանգն զի առաջ յուսալոյ ի գ-
լուսն ասն, և գրասանն իւր գրասալոյ՝ զնոցա հանգերն
նոցան գնեա զրաս. Լսեալ գալ գնա և գնազարեն ինչ ի գաշն
մուտ՝ յարձակեցաս ասորոցն ի վեր, և գնեցեն զրաս.
բաստասն զոյսն ասելոցս ասելոց ինչ. և խոյասանեալ գնոցս,
առանն ընկեցեալ նոցանն նոցանն՝ հնար զրաս մն ի ձեր.
և խոյասանեալ զրաս գնեալ նոցա.

Լսեալ ի փախուստս դարձեալ մեսոպոտամացի հանդերձ ոչոյ, ան-
ցեալ գնացեալ զարաբ գնոյ ասելն գրաս ասելոցն. և սուտ
գնալ յարձակեալ՝ ի նոսա հասանցին գրաս. և զոյսն
գնալոցս գնացեալն ի ներս գրաս գրաբ գնալոցս ի հոգոյ.
Լսեալ զի գնացեալոց եւ անկան ասելոյ երեք, դարձան գնա՝ և
ասելոցն գնացին ինչ, և թաղեցին. Լսեալ զոյս ասելոյ
գնացեալս ասելոցն ի ներս հասան ի ասելն ա-
ղեալ. և գանեալ ասելոցն գնա. և գնա ասելոցն գնալոցն
ասելն ինչ՝ 'ի գնա հաց ի գնալոցն ասելոցն գնոց.
Լսեալ զոյսն ասելոյ ասելն գնալոցն և սուտ ի գրաբն, յանձ-
գրալ իւրեանց ի ձեռանսն՝ զոյս գնացեալ գնոցն յանձ-
գրալ գնոցն գնոցն. ասելոցն գնոցն. և գանեալ գնալոցն ասելոցն
գրաս գրաբ գնոցն, ասելոցն գնոցն գրաս գրաբ գնոցն գրաս գրաբ գնոցն գրաս գրաբ

Ի՛նչ փա-
ռք կայ-
գ
923
ՀՍԿ

ընդ իւրեանս ։ ոմն ի՞նչ ի բանից քաջուն պատերազմեալ՝ ա-
ռնուլ իսկեն զնոսին ։

Եւ ՝ Այլ ոչ միայն վերակացու վիրանել՝ ի խորհրդոյս մեռաց
իւրոց՝ սարգ՝ սարգեր զանձ և զգեղեր՝ ինքրեալ ընդեռ՝ ի գերե-
գեաց ։ և յաշխարհս արքայի՝ ի որոյ հրամանաւ կայր գերեգ ։
և ապա յառաջեն տասիլ՝ իբրև զնոսս քարոզեալ՝ պաւմա-
բեաց զբարեմանութիւն՝ զբարոյ իւրոց ։ և իբրև ասմ թանձրա-
մուծ յու արարեալ՝ որոտալով խաղաց դնաց յերկր ծովակին
գնեցանց ։ և եկեալ անգէն զբանակ իւր՝ յանդ խոնա ամրոցի
կղզեանն սեանայ ։ յարեամ նր արքայ ալա ։ ի մահ եղեալ
կրանել զնա հանդերձ կրգեանն ։ և եթե ոչ սչ յաջողեցի՝
արկանել զնա յարդոյնի անձնուցրելի ։ և ՝ ի շրջեալս պա-
ռաւանգել զնա ։ և կարգանաց շրջեցուցանել զնա ՝ ի դոխա-
ակնս նր և ազգ ի ազգն ։

Իսկ սրին ալաս երկեալ՝ սեսեալ զանչափ բարութիւնն ե-
կեալ՝ ի վերայ իւր ։ և զանգամի որ սնդանեն թշնամեաց
հասեալ առ գասս ։ հաւատացաս զնն իրեն զանուն սեա-
պասի ։ ոչ հասցի՝ ի հայրեն ։ և ոչ իսկ սպասեալ ինեաց գի-
մելոյ նոցա ՝ ի վերայ իւր ։ այլ՝ ինքնին անձնուցեալ՝ պատրաս-
սեաց գաղանակի նաւս ասան ։ և ընտրեալ յիւրոց անաի
զարս եօթանասուն՝ վառեալ յորդարեաց զնս ՝ ի գնս և ՝ ի
գրանս ։ և նոքին ասելին նոր սրբ քարոզելոյ՝ հասատարաբանեալ
և հմուտք ՝ ի կրկանս նեսասանգանեանց լայնալիք աղանանց ։
* որ գրեալ է ՝ ի մարգ ոչ վերանելին ։ ըստ գրելոյ յանհանուս
կրեալսի ։ ՝ մարդեալ զասս ոչ սոյ ՝ ի նաւսն անդ եօթն
եօթն ։ և ինքնին առաջնորդեալ նոր ծովատարանի ընթա-
ցանելոյ իրեն զնայս թանուցեալ ՝ ի վերայ կոհակաց ։ գարնայ ըզ-
նաւսն հանդերձ խնդանեալ իւրոց ։ և զանարանելին ջաւրոյ՝ իւր
ձակատասեղն յարդ արեալ՝ արձանացաւ յանգիրանն սյնո-
սիկ ։ որ ինչ գրեալն զանձն նր ։

Եւ այն ինչ դարմանեալ կայրն նր ՝ ի վերայ ոյսոյսի վառանա-
լոյ և յանդ գնաձիմ՝ արդանանաց նոր ։ լարեալ սոր զանանակա-
նայ ասկեղանա իւրեանց՝ անքաղանեան նեսանգաւ թոր ՝ ի թարմ-
բանելոյ զանցանելոյ կրթեանցն զմիտս նոցա ։ զանաղան ՝ ի նոր
միանգանս կանանցին անդին՝ հարեալ զնեասն ։ բայ նոր ։ և ընդ-
բաղանս կանանելոյ իսանեալ՝ սասարան ալիկն ՝ ի վերայ հոյց ։
և զանգանս սու ասն ծովանն գիանանաւալ կարծանեցին ։ և
զնամ զանանգանանեալ՝ սարանանեաց նոցա եղանեալ սարկանե-
ցին ։ և զնրանանանանն հանարին կանանանանեալ գնդի նոր ալա-
ասանեալ աանանցին ։ և զանանանեալ բարձրանեալ հարանանանեալ
նոցա ասանանցին ։ և սանհանարակ գիրանցան վարանանեալ՝
զամ անանանեալս նոր խանանանանարար ՝ ի փանանան զարանա-

ցին Հանդերձն բշտու · Լու՝ ասաս եղեալ արասաս ի ցանկ
անկ ի՝ Ծոլովիցին զան և զաւուրս բռնանի ասցս · և զարձեալ

յանձայ խելեանց ·

Ինչպարիսի Հարուածոց յանդնեալեան արասուելեալ ըղձալ · ի
վրանելիլ անդ ի ըրուտ յերեսաց ուղղալ՝ գիմեալ գնալ ի վրայ
ալայ մեր ասիցի · օր ալ էր այնչարի հնարք ի ծոլովիկ անարդ
զեղջանալ · որ և հրեալ ամրոց քեզալայ · ենչ զի Հարիսանի.
լալ զորի՝ փոքր մի զանասալի սիրտ նի ի տասալ բարկալեն ·
Լուալայ անդիսուալալ ալեր՝ թեր յանձրեալ գրանուալեալ՝ սա.
բարիալ ունի զարանիցի · վրա զի անդանոր ի գեղալ զալալ իր
ունալի խրատանիցուն, իսկ սասա ի յամրալի քեզալալ գրա.
նեն իսկ գլեալիցն զրաք իրալի · Վասն զի յայնմ սասալ՝ յ.
ուսամ գիմեալց սաս ի վրայ ալալ ամրալի քեզալայ · գիսալ.
Ճալ իմն եղեալ էր անդր գեղալ իրանն սակաս արասալք.

զրամն և ի վերայ յիշեցաք ·

Եւ արալալեալ ապա ալշալ զամրալի յանուանեալ Ժամի՝ զարամ.
ալս · յայժ գեղալ · զի ոչ գիտեր գիշալալն · և սասեալ՝ թեկ
զարքն բշալ գեղի իմն զարալալի կասասալեալ գրաբերալ.
մն ի ուսալալն, Երիսաս · Լու՝ ասալ առեալ ի հրեսեն՝ զրա
ի իւր ուներ՝ զրալիս զարս լեր, եչ արասալս յանիալի անա
ան սա ի՝ Ճանալեն · և հրանն մրալանի իրրև սահեր յալ.
նալեալ ի վրայ գրասն գասալալ · ի՝ նչ՝ ի ժանիս արալ արա.
սասեալ · և Հասեալ ի բալն՝ նչարը և գրանալ գասս երիսալի
նի · և ընկեալ ի գալալ · և նու Հալալ իմն ձեղալարեալ գրան.

թեր թեկիսալալ Հալն՝ գիսեալ յայլ մի · և գասեսալ ·

Օ արալալի յարձանալեն գեղալալ սեսեալ մասրասալալ նի՝
հրալանալ ևս յարգալեալս և քարեալերիցան յայժ · և ալա.
նիկ ընալ նեսն՝ Հարիսն գիշերանիսն անիսալ · և տասրասս գա.
գիսն գալալ գեսալ ի նչ · Լուկ մասալալալ չբեալ և խորալ գիսա
ճանալեն գիսալ ի՝ բալ գեսալ՝ փախանս անասի · և գիսեալ,
գեսալցին ի գրաբին քաղալ · Լուկ գեղալ և մասրասիկք Հորս
յանալալ սասեալ զիսալալս Հալալալս անիկալն դալանս
յամրալն · և յեսս սասալալ ինչ գեսալցին սասի ալալ · Ի՝ յԼ
գասանիկք սանալցին քեզալալ չանեալ՝ թեկ սալանալ բշալ գիս.
տին գալ ի՝ ի՝ ամրալին՝ յարեսալ գրալ, երիսանս յայժ · և
սասեալ զնա՝ ինչ իւրեանց՝ սիսենալս անասի · և գեսալցին
յալալ սասի · Ի՝ ալն իսեցեալ բշալ՝ սասալեալ գրալ, և
սասանալ ալիսասալ թեկ Հասա զասիալն · և գնա՝ շրջակալ գեսալ
և զասանանալին · ալնանչ ալալ Հասա ի՝ ալալ բիլ սալալ ·

Յլ Թ.սկս. գեսալ իշխանն սարիք սրիք ի՝ կալալ սասեր
ինչ սասիս սրաշալանեալ թե, բալալ նասանալալ սիսալալ
նի՝ Հասանալցուս և. ինչ յալնալիսն գալանալ · Լու ալալան աշ.

Գ. մի գլ.
Ը. դարից

խարշանքը իբր անիշխան մեռանել՝ անաղան եղև, քան զի
յանուրիկ տեղեաց, յոր ապատանեալ նոմարագասցն հոգ-
ոյ՝ զանձինս անէթ պաշտպանին, Իսկ նըսար՝ որ գնացեալ էր
յատրպատական, գարձ ասարեալ յՀոլ մասն՝ եկն մինչև
ի գամին, և նստաւ անդ։ և յինքն գրաւեալ զնոսին զնիկ-
ասպանն՝ սրար զայն քնակսրան ծառայիս իսրդ։ և սա-
կրսին գասեթ արկեալ յամմահեան՝ ի վերայ ազգին Հայոց՝ ոչ ևս
նեղեր զնա։ այլ միայն առեալ զՀարկ աշխարհին՝ խոտաձեր
զամենանին։

գ։ Իսկ կիրակոս Հայոց յոլՀանեսէ տեսեալ՝ թե յափշ-
տակիցս կիրակարանն, և ոչ դարձ յայս վերստին ժառան-
գեալ զայն, եւ և գնաց՝ ի վասպուրականն աշխարհ առ գա-
գիկ արքայ արծրունի։ զի նա ինքն գագիկ հրաստիրեալ էր
նոա քէմ անդամ գալ անդր։ Իբր կոչեալ յոլՀանեսս կա-
թուղիկոսի՝ թեռեան լաստ մարմնոյ անդորրացաս փոյթ մի,
այլ ոգւով ոմարսարս հոգւոյր և առաջարկ՝ հայրենեալ յայն-
յափ ուերութեն՝ ՀՀն իսրդ։ Ի՝նդ սոպա՝ ի թանգանութեն սրբ-
ան յորդորեցաս գրել զանցս թշնամանութեն իսրդ ԺՄկի,
և նոցին լրտեսյանել զոգաստանութեն ազգին Հայոց՝ զոր՝ ի
վաղուց սկսեալն էր։ Ինդ ի ապարեալ ևս լինէր՝ ի՝ նոցն՝ ի
թիգրոց անան Հայոց՝ ի գագիկ և յաշոտ։ Ի՝ սարտ Հա-
ստատեալ ոգա զՀաս վիրապանութեան իսրդ՝ կորգեաց՝ ի
վերոյ իրաս յարտաստանի՝ ազերասլեց քանիսք՝ ուս թիգրան
Հայոց և ուս նաՀարարս և ուս առանիզարդ։ զի ևս գբա-
գանել ընդդէմ մեռանց։ այլ՝ կալ խաղաղական ուրով՝ ի
միութանութեն զնուեն։ Իսկ Հարուցաս քանզ նոր քաղե-
լալ ինն Համառասին ոգոն։

* Խոսգաւորք ոնոսերք և բարեարարանք, իշխանք և ոստք
,, և Հրամանատարք Հայոց, եղբարք մեր, և ասարեալք
,, եկեղեցոյ՝ և փառք քոնի։ ոչիրս առաջի մոռասցանեմ
,, մեզ զպիտառասանեն զոյս բանի, զի իբրև յաւցոշ Հայելի
,, ի միտս ուրբասիս ոսկա զմեզ Հրաւիրեալ, և գյանդուգն
,, և զանկարգ Ամոսրատիրեն ոսասանալոց ասարեալ, ան-
,, պատանեն ես մեռայիս յոՀեղ մերկ՝ ասոտ՝ և յանոսկեն
,, ոլեռոյս փրփրեցելոց և դիզուցելոց և կուտակելոց և դի-
,, մելոց՝ ի վերայ ապանդեանս գրանի։ ։ ։ Ի՝ զպարծանս
,, Հայոցն ուռքինոսեցեց մեզ բուսակոն դարկեալ՝ և՝ ի նոցն
,, ասասանեալ, պարերդուեցի՝ ոնձանց՝ ի վերս խորտիսա
,, ընկղմեալիք։ զի լեռ Հոլ Հմուսքար սեղեկոսեցի՝ ղեկա-
,, վարեալ ելցն, զնոր օգասս յայնմանէ ոգոյս բերիցն։ և-
,, թե՝ ի՝նասարեկոսեն կորնչիցին։ մի՝ ի՝ ոչինչ շահ զՀոգ-
,, Հմոտն կարծեմ լինել սրգասց նասարեկոսն։ Ի՝ ասոս-

,, յա-

բաղձալք եղեալք ի մարդ, զի վկայսն զնոսա ծնաւ նորա
գաւառս բանին կենդանագործաւորաւ ի կիսանան կենդանի.
այլ՝ Լուսաւորեսցեն զբոլոր ընկալուածքն վերանալ յայնմանէ,
որ ինչ վասնորոյ և Տաճառակ ի Հոգւոյ . . . խոկ ոչոյնք
սամանեալ վերադարձել ի մշտնջենական փառաւորութիւնս բա-
զատահելոյն պարապարութենէն ի զարգոն ծածկեալ գա-
ռանց . "Զոր Տնանգիտաց զնս արժանի գտցիք լինել ոչամ
ժամանակաւն կենդանոյ՝ մանանայ յանկն նմանութեան սենա-
կան ընդունեն, ոչ ի փորձ հոգոյ ի վայր բերեալ ՝ պարտա-
նի խոռոչ յաւարին ընդարանեն, այլ՝ ասեալ ինեալ
ուրեանալ ի վերին սրտն՝ ի հոգոյել զտեսանեն ոչ, ոչ մի.
մով ծերոյն զնոցանէ և զնոցանայ մեզն սեռանոյ, այլ՝ ոչ
թանձրագակ նեղոպոփերն փառացն հար դեմնոգիման եր-
գասոյ. և գոյժմանս փոքրիշատակ խելամտութեան գանց
ապարեալ՝ ծանօթեալ նեղչիք պարապատանալ վայելչանի.
և յարեալ գիտասցիք զնս, զոր և նայն Տնանան գնեզ.
"Զոր՝ ոչաբան բան ձեզ խրատու բարոյականաց ॥ .

Լոյս ինքն յանկնեն կենդանի հնեցեալ զինն այսորիկ ոչեւ
փոքր ինչ ժամանակ ցաւալոց ազգաւ՝ զմարմանեցու. մաս ի 925
ծերութենէ, յամի ՌՈ. 925. և ի թանձրի հայոց · ՃԿԴ · կա-
լեալ գաղեան հայրապետութենէ վասնորին կենաց ամն. ԼԿ.
և ամիսս երեք. 8. ս. ի թագաւորս ի փոքրս բարեաց · Լոյս ինն-
ընկալաս ի տեղի նոր կիսեցեալ հայոց սոր հանգիստս երկրորդ
հաւատոցեալ ազգաց ոչքարի, և զոգիս ուրեմն ոչ, և
նոսաս լուսնամարս. այլ ոչ յերկարաւ ասրս յանմանի մե- 926
ռաս զինն ասրաց ինչ. և յարդարեաց զնկանանի կիսեցաս
ՃԿԵ
ՀԵՆ ՈՒ ԵՐԵՍՈՒՍԱԼԷՄԻ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՆ ԿՐԿՆ.

Ե. Զ ազգաս ամենայն գտանեալ ի մեր կուսան-
գեալ սերմանաւորեալ կայսեր՝ նեռանն վասն հանդերձեալ,
և գանգանցի ոչ ռանանան լանկանեալ. զի ոչ ինչ ... .
մինոն՝ որ ոչ անոր ինքնակարգն կուսանեցուն, և ինչ նա-
գաստոյնայ հանդերձ, զարձ ոչոյ ոչ ոչ և հոգոյ կանգ
ինքնաստանան իրանք ի կոյսերանեն յանանց, և ոչ ինչ
ի ձեռամբ փեռալին իրաց. Լոյս զի կուսանալին էր պատանի
Ինքնոգի, շարաստեալ նոսանայ լանանան նոսանեցաս
ինչ ի ձեռանն նոր, և սիրելոյ գառանանոսեն և զարանոր
ընկերոցանեն և զարարգրանեն մասնեանց՝ ի նոյնս գնեն-
ինչ. և ոչնոսհանաւ զանոսն կայսերանեն գրեանեն ռանա-
նաս միոյն անոր ասեն գաղանս.

Լոյն ոչոյ ռանանան ինքնաս և ի յանանց ոչն էր Ասեալ և
ինանալ. քոյց նոսանեն նոր ի հոգոյս էր՝ ի Հարարարանան
յանանանանի զարանի. ոչ զի լանինի զարանաս նանոր կրոն-

Բ.մ. ԺԱ
Ե. Կայս.
926
ՅԿԵ

եաց։ գէր։ Գ։ գլ։ 9։ պատմիչ Ճիմպակից, այն՝ զի առաքեցաւ զեսպան յանձնել արևմտեան իշխանին առ լոյս։ Իսկ հայրն ռոմանոսի վաշտակ իշխան՝ ի յանեաց ուխտակ թեոդիլակաս ասացեալ երևելի պատրիկ՝ ի դրան կայսեր։ զորմէ առանց ի յոյն պատմիչք, թէ յաւուրց անտի հոյակապնոյն վասի մանկեդմանացեալ ցուցեալ էր քիչ դիպուածս։ սոյց առաջինն էրն։ այս, զի՝ ի միաբանակի՝ ի խաղալ յանեաց ելեալ այլազգեաց՝ ի սորոյ, ոս ինքն վաշտակ և վասիլ՝ ի միասին միեցան՝ ի մէջ բանակի թշնամեաց, և արարին ահագին հարուածս։ այլ ելեալ այլազգիքն պատեցան յամ կողմանց՝ ի մէջ վասլի՝ և վտանգեալն էին, ի մէջ եհաս վաշտակ, և կարծանեալաբար մեր՝ ի վայր դարձեալ զբաղմանեալի թշնամեացն՝ ի բաց կորզեալ և ապրեցայց ընկալաւ։ յորմէ և անդր առաւել ևս սիրելի եղև նա վասլի, և եհաս մեծի պատուոյ։

Իսկ ապա զիրեն մնացեալն վաշտակայ՝ որդի էր ևս նախասացեալ ռոմանոս չակապին ալ սակուս բաղանեալին ցուցեալ՝ ի դրան լեռնի կողմեր արքայ վասլի, պատուեցաւ՝ ի կարգս զօրավարաց։ մինչև հասանել յեռայ յանուագութեն մեծ, և լինել անոր ինքնակալի՝ ի կոստանդինայ որբիֆեռուսենայ արքայ լեռնի։ և հուսկ յեռայ՝ սեղ ասոյոք՝ զինքն ծղնայ գնչոնաութեն կայանալութեն, և յանել անթոռակից առնել զինքեան և զպիդիս իւր։ որոց մին՝ որ կոչիր կոստանդին, եառ իւր՝ ի հնութեն զշեղենն զգաստոր ապրիանու՝ հայ պատրիկի յերկրէն սպերոյ՝ որ՝ ի բարձր հայս։

Ի՛ ինչպես նոսոր ռոմանոս հայկապնն յանթոռ կայսերութեն, նէն՝ ի թէքրական քաղաքն՝ ի կոստանդինուպոլիս բարգարաս տարանեցի՝ երեց սրդի գրիգորիսի բարգարանեայ, զոր յիշեցաք՝ ի գլ։ Ջ։ երես։ 7։6։ և էստ՝ ի կնութեն զդրան թէոփիլակտոսի մեծի պատրիկի՝ ի կայսերական տանէ՝ ի մերձաւոր ազգականաց ռոմանոսի։ և զի յոյնք յառաջմէ խակ սիրեալ էին սահմանաց ինչ ապանոյ, կայսրն ռոմանոս յանձն արար զայն բաժին՝ ի ձեռս բարգարասոյ՝ սահմանել նմա պատուի պարգևութեն։ և խոստացաւ պարգևսն լինել նմա՝ ի բռնութեն այլազգեաց։ Օ այն իրրև եառս հրեշտ. բարգրի բարգարասայ՝ թոսանիկ ապանեցի, այն և որդի ապրզանայ եկբոր գրիգորիսի, որ տիրեր այլուամ մասին տարանոյ։ (զորմէ յիշատակեալ եմք՝ ի նախադարձեալ ակնդ)։ սնձնասաւ ելն և նա՝ ի կայսրն՝ ու՝ ի գահանել՝ ի նեմ ընդպարանութեն թշնամեաց։ Իսկ՝ ի մեռանիլ իւրում՝ ելեալ կոտակաւ զանառանգուն իւր՝ ի յոյս։ խնդրելով՝ ի փոխարէն այնմ՝ զի իրարայն ուրեմն ի ծակսնե՝ ի թէքուսան քա-

Գ. Գլուխ Գ.

Գ. Գլուխ Գ.

Գ. Գլուխ Գ.

Գ. Կ. ԺԱ.
Լ. Կայս.
ՅԼԵ.
ՅՄԲ.

նիւք խաղանեան, և արդեամբք ինչ ոչ կասարեն։ և երբ
բեմն բնաս իսկ յանձն, այլ ի թշնամիս մեր գա-
ղանս կան առ ի զմեզ ի վերայ հարկանելոյ և նիստ ասան-
լոյ։ Այս ի ինքեալ գոգկոյ՝ թէ զինչ արասցուք իցեն
այդր՝ սմանք հոմարձակեցան ասել՝ թէ այդ է քնասար
հանգամանքն ապրիլ ուրեմն՝ զաալ ձեռն կրիսանելոյ ի ինքեան
ասասարանոց։ իսկ սմանք՝ թէ սրտիցեան հասոմն զմեզ
պատասիսանեալս և հերձեալս համարին զիսրեանս կրանից,
նակս այսարիկ՝ յանի է ակամբ հայիլով ի ժեր ոչ կամին սա-
զիզ մասք ձեռն կարկասել առ մեզ։

Օ այն զայս դիտելով և գոգիկ՝ կամեցան նոքա ի քաց
քանտել ի միջոց զայս պատուկասանն, և ասցեն ի խոսա-
զանելն հոգ առանել։ Հայց բիզմ անգամ ցասանիցեն ի
ցիկեալ հայց, թէ ի կրանս բրիսանակալեան զինչ խասիր կայ-
ցէ հայս և ընդ յայնս։ և նիւք առաւելապէս անկեալ ի
միջասին այսր խարսիսեան և բաժանման։ Զդրա առաս-
ջի եդին զրաս հոկասանիսեան ժողովոյն քաղկեդոնի։ ի սա-
բրեն սակս ելեն առեն արկեալ կայ կլաձին ի միջի։ և սկսան
սմանք ի նոցն լարակոսել՝ թէ զայն ժողով սրսարին յշնոր
ելեալ նախընթացաց ժողովոյ՝ ի ջատագովեանն նեսո-
ասրի և թեսոդորի։ և զի առեն ի մէնք ի հայոց ոչ ոք դասա-
ռնդ, և զի լսնաք՝ թէ ի սասրածել դասասանեանն այնր ժո-
ղովոյ՝ յայլ և այլ անձանց ալեն այլ մասք խմացեալ յոմանց
ընկալեալ եղեն, և յոմանց մերժեցաւ։ այսր ասլոգաս և յա-
հարց ասան բարկենն կեթեկեան մերոյ խալշեցան հայք ի
ժողովոյ անտի և ի հասանաղաց նորին։

Զ. Յոմ ասի սուղեկայեալ գոգիկ՝ գրեաց թուղթ հրկաբ
բանիւ առ պարիսարդն կանանդ ինասպելայ և առ ասա-
նոս կայր։ և ելլ նոցա առաջի զիսոքոյ սրան իւրոյ առ ի
միսանելոյ ի յայնս՝ և հասասաելոյ զսեր հոգեսր և մարմ-
նասր ընասանսանն։ և խնդրեր ի նոցն բառնալ ի միջոց
զնասրոց յուժանմանն։

Լսակ բանք թղթոյ նիւ քաղելով համառօտին այսրիսի։ « Հով-
« ՀՈՎՍԷԱՆ հանգարան և դրամացելոյ՝ պատանական վարուք
« ի ՇՐ, գլուխ Լ.ՊԿԱՅ ՏԱՐ ՀՈՎՍԷՍԻ՝ պատրիարգ է հա-
« նուրս, գոգիկ՝ ի ՅՈՆԴՈՅ ՍԵՆԷՔԵՐԻՄԱՅ՝ Երկրպագող ի
« խաչիս, և ՅՈՍԱՅ ՍՅՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՍ՝ ի ՇՐ ԻՆԴՍԼ։ Լսել
« առ սրբոյն ձեր դանդաղելի է, և չգրեն զկանոնս ՍՍ.
« զլ յաժարսանեն սոսրեաց զերմասան ի քաց ղառնալ՝
« զանոգաշանն և զզրկանս։ զի չէ փոքր զրկանք մերժել
« Տէսանալ ի սէր հայրապետական իսնամարկութիւն, և սա-
« դինասոր օրհնանց և ի սրբամասցն աղօթից։ Օ հայն

,, հանդիսակոչ առի զրեալ և առաքէ և քարտուղարք ինձդրոյ
,, և զնոսանեալսն առ ոչ հայրապետաց տպատասն արարի .
,, զոր յոսկն ուսեալ ձեր հեղուսոր զիս ծառայ մէ և բարեւ.
,, ընդհան ողջունեցեալ՝ և առաքելատարանք որատարարեալ ,
,, և մի թիւրիր. քանզի անհատաժառանգ առանդատարն .
,, զի քարտաց ունեալք ՅՈ հայոց զՀնդանդոսն հոյանարանն
,, անհուագրք և հայրապետական գոհակալութեամբ . ոչ գոյա.
,, նեն գիրք պատանդրոյն . զի ոչ միայն սիրատարար հարկա
,, հարկանեալք կոյսեր , այլև առ ոչ հաստատոյն միաբանութի
,, խաստանանեն հաղարդ և հաւատարն զասանեալք . ոչ և
,, մեծն արիստակէս արդի սիրն գրիգորի՝ ի ոսոբրք ժողովին
,, յԻբ . ոչ հայրապետացն , որ ի ինիկիս բիւրեանացաց ժո.
,, ղովեալք առ ի կործանանն ոգոսոն մոլանանն . նոյնպէս և
,, մեծն նեղանս ընդդրոյ ժողովին . ՅԾ . ոչ հարցեմ որ ի
,, նար գոսոյն ոանանդանեալ միութեան մի ոլորդ կասարեալ
,, մանեղանի յամոսուեն . դարձեալ որք ինքեանս յասիա
,, ժողովիցն . մ . ոչ հարցն մի նեսարդի ինոսրաւ . ինչ.
,, պէս ոչ ոք եր ի մերմի , մեծն յոյն ժողով հաստեալ , ասկայն
,, երանելոյն ինն ոլոն և սրոնդի և ակակայ զգուշանանոց
,, ի գանելոյն փութեանն հարն (թարգմանիչն մեր) առ
,, ուեծն ասկակ և երանելին մեղնոյ , և միաձոյնանեալք ի ոի
,, ուղղափառ վերոսի վերոգրեցան՝ ՇՇ ոչ հայրապետաց ժո.

,, դովեալ ընդեանս ճանաչեցաց :

,, Լուսն զի չորրորդ ժողովին (քաղկեդոնի) , յորոյ վերն ոչ ոլ.
,, ոն ասացեալ յոսնիցն ունին ոարդասանեալս հայոց՝ նոյնք.
,, գեղ ՇՇ . ՅԶ . նպիսանն ոչնք ժողովս հարցի յուսոցմանպատաց
,, ոերոց , թեն ընդհանր և վասն սրոյ սրատանանաց մեկսան
,, գաղ առ ի նոսանեն . . . Լսեն . զի զի ընդգեմ նրոց ժողո.
,, վոց գոսոյ ընկրպան ինչ , և ամբաստան լինիցին , թեն նա.
,, ասարարաց իմոց մարդ սահմանն եղեալ յեան անմեռ միսոս.
,, ոսեն ընոնին ՇՇ ոսոլոնոն երկու ընանեին բատանարարաց ի
,, ոեր ոոր . ոչ զի թասասանեցին , և զնասոն և զանոնն միոր.
,, դոյն միասնոյ սահմանեցին , և սրբ ոոր սարդ եղէլոց ի սբ
,, հաստեն սահմանեն . (ի . զարս սոնին ՇՇ լսեալ յասարարաց . ոնն
,, ՊԷՀ . Գ . ԷՀ . 47 .) զարս ոչ սասանեանս մեզ սասեն լուսաստրիչն
,, մեր սբն գրիգոր՝ Նանգեցիսն սպասելք ոչ կարան , զարս եղ ինն
,, ընկերցեալ . զոր սակ սա ինչ ի բարանաց գրեմ զասարեալս
,, ՅԾ ի գրոց սրբոց , հարս զոր ընունեցին միաբանան , և սարս զն
,, հարոյն խորհրդոյ . . . (և ասա բերն բարանանի զկարգս ՅԾ
,, ընդդեմ ինանարարաց բաժանանաց , առ ի գանանեալ ինչ մի
,, և զոր ոչ ինքն ասն և մոգ հանարեալ . և ասաց յանելոյ) ,
,, դարձի դարձեալ զկարգս մեր , եթե ընդդեմ գեալ ընդ-

,, խոս-

Լ. մի ոտ. և հայոց 926 թվին

,, խուզեցայն լերին սրբոյ ոգոյն սահմանեալ։ Թերևս ոչ
,, երրորդասիրեան սխալանքն վերայն կուգմէ։ սրով լերան է
,, խորին և մեծին ի մէջ խմաստանքն յունոց։ Պիտի
,, եասն, և ասեն։ քան և մի լիցի։ մէ երրորդասէ պիտաս-
,, քանոնիս զայս վերանոյնեանքն, այլ՝ սրբոյ միայնոյ։ զի ոչ
,, զմարդ անասն 'ի կուսէն՝ սրբոյ միայնոյ հաստատամբ, այս-
,, պէս պիտն և զմահն՝ որդւոյ խոստովանիմք։ Պիտի
,, մեծն եսայի զարդի եաես հաստատ 'ի վերայ աթոռոյ թարգման-
,, ցելոյ։ և նմա սերունդքն ապստակիկն զերիս սրբասացաս-
,, թիւն։ ոչ ա եռաբանիչն յովհաննես վկայէ։ ։ ։ ։ և այսր
,, ազգաւոր երրեակ սրբասացութիւն զարդի փառաւորումք խոյլ
,, խարհրդով։ Դու ասես (առաջնոյ քս հոյոց) թէ զիարդ
,, յանաց։ ։ ։ ։ մի թէ՝ցու ցանել զմէ՝ հաստ հասանիս առ-
,, հերձուածս ոնծալաքարոյնք։ զոյ ոչ է ծանաւոյնք մեր։ ։
(Դու ասա դարձեալ յաւաջ բերի վիրաբեր 'ի ոչ հարց՝ առ
'ի յոյ ցանել։ թէ քո՝ որ խոյնցաւ և մեռաւ։ նոյ էր։ ։
և ապա յաւելու զն ժողովոյն քաղկեդոնի։) Դարձեալ հա-
,, մառանն զբանն (զիպաքս հոյոց) ասելով։ թէ ոչ միայն
,, մեր հայք ոչ ընկալաք զսահման այսպարդ ժողովոյն։ այլ և
,, նախ ինքեանք յունքնոս բաժնեալ՝ այպանոցին։ ։ ։ ։
,, մինչև յասոյ բս յոյսանանոսի կս յոյր։ ։ ։ (Դու խոսի ոտ՝
թէ հայք զիարդ 'ի ծոմս բաբկենի կթիղկսի ը հրամարանին
զինանի կայսեր մերմեցին զայն ժողով։ և յաւելոս 'ի վեր-
ջոյ)։ Դրդ՝ քաղաքս ինչ դրեալ է իմ՝ 'ի թղթի ասա՝ ոչ փոր-
,, ձաղանոս կամ վինոլանս։ այլ՝ պաամոլոնան։ ի ցան-
,, կացող կապակցս թէ սիրոյ։ և ծառայութեան հարկաւորաւ-
,, ան բարեկամաց թղթոյ և ոտ սի հոյրապետոյ։ հաւա-
,, տարանոյ ցանել՝ եթէ ինչ այդեաք հնարաւոր 'ի բաց
,, քաշեալ զկրոնն՝ ար կոյ 'ի միջի։ ը ոտաքելոյն պարսի
,, զցանկն քակել։ և փիլիրիմ յաստակել։ և զերիսանն
,, հաստատել 'ի մի նոր մարդ։ յոր կոչեցաք ծնանելամ սի
,, ուաշանոն։ և յոյնեամ կուսարեացին առայեալք փրկչին
,, 'ի կաակի ասար նարոյ սրնաթ։ յարմատ՝ անաեսարար ընդ
,, հոր միահատութիւն աղերսեր։ ։ ։

տես առնել ՝ի անարգ մեռոց բանին և գագիկ ՝ի գիրն եկ
՝ի յուսոյ իւրմէ ,

Գ · Եվ ՝ի սմին ժամի ՝ի հոնդ պատել Տէր հոգոյ մարեռաց ան-
արատեալ՝ սկսաւ և ասաց զանազան մեծ ազգաց գոյս՝ սու-
մանեալ ՝ի նոցանէ առաւել իմաստիկ սուտանել և գործել
զանազանութիւն իւր · Զայլ քանզի ապաւ երանելի ՝ի գործս նարա-
ւ էր իշխան իշխանաց հոգոյ , ասելոյն ունէր ՝ի սրտի իւ-
բում մեծ ինչս մեծամեծ ՝ի , և խոսեան լինէր , ապա-
ուանոյ գալոյ նոցա , ՝ի նոցանց մեռ ապաս քաղցրութիւն առ-
իրեն · և ՝ի բոլոր մարդկանցն մեծարանք զնոսա , փաղաքեաց
՝ի նոսա զոսա մեզ առանց մեծանալ , մեծեալ , զի ասել ՝ի սրտի
մեռ և գործոց քոց թերութիւնս հոգոյ · զի ոչ գոյր աշխատ
ոչինչ · Եվ ապաս պատկառեալ ՝ի սիրոյ նոցանէ զիրս ՝ի
խոնարհութիւն ընդ մեռանալ նմա · և ՝ի նոցանէ սիրոյ
՝ի մեզ նոյ · մեռեալ զի մեռանալ , և գործոց թերութիւնս
գործեն ապաս ոչինչ , և նոսանց ապ ոչինչ ունեն ,
՝ի նա . արդարեն հիմանդացաս ուստ հիմանդութիւն մեռ , յա-
ղանանեալ այնչափ սիրոյ , և ՝ի զոսա ասաւանոյ զգա-
նիցեաց ՝ի մեզ իշխանութիւն իւրոյ յիշատակեալ և յաստուծոյ ·
և չեռնա հասեալ ՝ի զոսա հոգի մերոյն փոխանակեցաս ՝ի կենդա-
զան ՝ի քանանութիւնոյդ · ասել զասելոյ արդարանալոյ արդարեն
վարանալ յիշատակի , և յերկրորդ ասել կիրճանութիւն խնդրելոյն ,
կարեցաս յիշատակեալ զկնի հանգստանալն հոգ իւրոյ ուղղեալ
ասեն · մեր ՝ի ս սակաս նրա · Գ · զարմանք ասեն ՝ի նոսանէ · Ե · (Ա) ·
Զ։ Եվ իրաւ չեռնա զանազն ասելոյն գագիկ , ուրա հաս յոյս ·
և խորհեցաս փոխանակեալ կոգաս զանազն թիւրս հոգոյ զարան
զիրանալն ասելոյ · Զ ուրամ նոցա անկանիցէ փոխանակեալ
թիւրս թիւրս հանեն · զի ոչ ուսցուք ոչ ելեալ ուշաս ոչ ելեալ զանազ
նա · Զանազն նոցի հանդարտ առաքեալ առ հանդարտ ասել յարդ-
նեաց զնոս գալ ՝ի միասանութիւն , և լնասցիս ՝ի ուրդ ասելոյ
զիրանալն ՝ի առ ՝ի կանգնեալ զիրանեն հոգոյ · Զ ՝ի ժողովել
ուսանարարոց ՝ի վասապուրանան ՝ի նոս զիրն գագիկ հրաբ-
նոյ գալոյս գալ անդր · որ ամենեն միասան թիւրանցանցն
զնա ՝ի զիր հայոյ ասի ՝ն · Զ28 · և ՝ի խորանն հոգոյ · յանդ ·
Ի՝ նոցանէ ուսանալոյ զանազն թիւրանեն , գոյ ՝ի հարս գա-
զաց ՝ի գաւառն վանանդոյ փարս՝ որ ասեն մանանեն և շիրա-
գոյ , յայտարարանան հոգ · և ՝ի ուրդ զանազն թիւրանեն ՝ի ս-
լոյ · և ՝ի ուրդ զանազն զանազն ասելոյ մի ՝ի հոգոյ՝ ասելոյ զրելոյ ՝ի ոչ-
ջոյ հոգոյ հոգոյ · և ՝ի ասելոյ զանազն ասելոյ ՝ի նոս ասելոյ , օգնա-
կան ասելոյ զանազն զանազն զանազն զանազն զանազն զանազն զանազն
նոցա · Եվ ասելոյ ասելոյ և հանդարտեալ գասելոյ զանազն ասելոյ զանազն
լանալոյ , որ նոսանց ՝ի գաւառն հոգոյ հանեալ ՝ի կարանեալ զան-

Լ.գ. Գ.
Ա. Դ.

խանան սիսակեանց զաւակն և զաբրկէն. և ոչնչացեալ զնոսա
պատուիրել յերկիր իւրեանց։ և Հանդերձ զՆն Հայոց։ | ։ որ
և զկաթուղիկոսութեան՝ սր։ ի գանձուցեալ՝ մեծ և
նասիր անդ կեցեալս։ ։

930 Յ.Գ.

Զ։ Զայս լսեալ փախստականց։ որք բռնաւոր Ն։ ի սարա-
գրասեն կային։ և սմանք։ ի ծոցոտս լերանց բնակեին։
պարձան անդրէն։ ի քաղաքս և յաւանս իւրեանց։ և սկսան
գործել և պարապիլ յերաքանչիւր ոստան։ Իսկ և բա-
պաւ կրնան որք։ որք ի սգեալ զկնոջայս իւրեանց՝ փոր-
խուցեալ էին յիրեանց ասպատակաց յոչնչացեալ Նս։ լսեալ
զանդրադարձն՝ Նոցին։ դարձան յեան։ ի Հայս։ և վայելեցաս-
ցին զանձրայն։ զոր ազատեալ էին։ Հինգ։ ոմանք ասեն
զոգ։ ինչեանց զալ մի ծանեալ մեծասոնս։

934 Յ.Դ.

Կային զայսու ժամանակս և այլ բաղում կրնաւարք յաչն
եպերացոց յազգէն Հայոց՝ ոչ իւր ինչիստեալք։ այլ իւր
բնակք։ ի Հանեանց իւրեանց։ | ։ որ յայնմ՝ ամի։ զի իսկ
դիպաւորեալ պատմեսցուս։ ոչ ժողովոյն քաղկեդոնի Հոլովեալ
՝ի Հռոմոյ՝ եկին։ ի Հայս։ և զմնացին զանանայս։ | ։ նոքա
մի ոմն։ ի նոցն յանէանեան վանահայր շինեաց։ ի գաւառին
պարսանեոց՝ ոչն։ ի երասխաձոր՝ զմեծ վանն կանչեցաց ձոր
կոմ կոչեալ։ յոր ժողովեալ զերեք Հարիւր
իսպասիրազգեաց Ճնաւորս։ ասաջնորդեր նոցն ընդ կոնանոք
ոչնչ բարեաղ։ սա զբարեալ էր ընդ իւր և զկաց։ մի Հարաշ-
գարծ։ և եդ զոչն յինկնեցի այնր վանից։ ուր և * բաղաւոր
՝՝ պանեալքն և նշանք և բժշկութիւնք լինէին (ասէ ասողին։
՝՝ Ի։ 7։) ։ի ձեռն պատուական խաչին։ որպէս և ։ի մերում
՝՝ Ոմանց ասէ ալօր մերոյք ասեալ։ զի բոլոր Հիմանոցք և սիս-
՝՝ սամեալ սասոցեանց ։ | ։ Զ։ Լսեալ փախստականաց յոչնչան-
նէս։ նստան։ ։ի տեղի նոր վանահայր պարիկոքոյս։ և զկնի
նոր սամուել։ խմամակ կոչեցեալ և երաժեալ։ ոչն։ սամուել
կամրջամոնցի։ որ և գրեաց գիրք մի ասնապատանաւ։ առա-
նեալ։ ։ի վերայ խորհրդոյ սանից և պարտամանց եկեղեցոյ։ ։ի
ինքրոյ ։ամ ։ամանիսի արշարունեաց եպիսկ։

Ոչնարկ և այլ ոմն յանէանեան վանէ։ որ բաղում։ կրնաւարքն
վարեալ էր յաչն հռոմոց։ եկեալ։ ի շիրակ գաւառ։ շի-
նեաց զվանն կոչեցեալ հռոմայոն։ ուր և պատրաստեաց
օթեարան հիւրից։ և ապրն ։ամ եկեալ ուղարկեալ։ պլսոյ
ինչ կարէր։ մինչև զհանդերձ իւր ։ա։ Զ։ այսմ վանեաց ասեն
կիրակոս։ Թէ վասն այն կոչեցաւ հռոմայոն։ զի բնակիչքն
կոչեին երիցունք հռոմոց։ եկեալք։ ի հռոմոց։ | ։ սակ պէտ
ասեն։ թէ։ վասն զի։ ։ի հիմանէ։ ։ի հռոմոց հարիւր։ նոր։ ։ամ
։ի այն։ և։ մինչև հռոմայոն կոչեցաւ։ իւր թէ։ հռոմայ-

սին։

Ի. Ամ. ՌԽ
Ի. Դար.

ոչին, Պարսից Ներսեհ ամենայն զինուորներով չինեաց
զ՝ զերծաւ գառուած զանգ մի, որ կուսեցաւ խրատուելի վանք.
և զ՝ նոսա եկեղեցի մի յանուն ոչին զորիսի, և իբրև մե-
ռաւ նա, նստաւ զ՝ ուսերն նորան վանահայրն ոնոտրա ոնն ծե-
լուանի. և գեռ նոր բայուել, որոմ ոկնատես եղէ առ ս-
ոոդեկ. Գ. Ղ. Սակայն զ՝ խրատեալ վանքն գլանոր յերկրին
Պարսից Ներսի.

939
Ամ. ՌԾ
Դար.

Ի. սոնոր Ամիրի չինեցաւ և վանքն նորոգեցաւ զ՝ գառաւոն ոչ-
ոնոնեաց. յարամ ժողովեցան բազմութիւն Ճգնաւորաց ա-
ռանց, ոչ և ուսերց ունոց յՊարս, յաւոց. և վարուեցաւ յին
մոռաս վիլիսոմայոնեն. յորոց ոչին ոնոնոնի երևեցաւ ոս-
նանիս վերոմոնոնեն հրշոր, ոչ և գլուսոց գիրս ՇԳԿԴ ա-
ղոնոնոն ի Ամոնոնեցոց. զարոց ունոնքն խասել զ՝ Գ. Լ. Ի.
նայն վասն բնակեցան զ՝ անոնոնոյն և սկսարոս վիրք մեկնել
գրոց. զի երկրորդն յառաջագոյն հասանին զ՝ վանքն ոնոնաց,
և ապա զ՝ խոսոսոյոնոյ, և գեռոց եկին զ՝ Դարանք զ՝ ոս-
ոոնեալ զ՝ ոչ զ՝ բազմութիւն թշնամի զինեալին յայնմ Ամիրի. մինչ
ոեռ վիրք ոնն տարուոյն չինեաց վանք մի մեծ զ՝ լիւսոնոնոնի
ոնն զ՝ խարերերդ գառաւոր. որ և յոյս գլեալն ոսոնկաց, եղեալ
զայն ի բարեկենդանի կապաղարոյ բազմութիւն եղբարաց բազմա-
ոոնոնոնոյ քանակուն խոսոսոնոմբ. Ի. Ոչ յաւելս ասել ա-
ոոդեկ, եթէ մինչև յայս ոս մեր կենդանի երևաս. և թէ վանքն
յանուն Նորս կուսեցաւ. մինչև ասելոնքն գամ մոխոնոց. Սկսեալ
ոոնոնոն և սարգիս վարդապետն չինեաց զվանքն հնոնոց զ՝
կարին, Ի. ոս ոսեփոնոնս վիրքս չինեաց զվանքն յանուն յայնոյ
սոսոնոնոյ զ՝ գառաւորն վանքս Ամոյ. Ի. Նոյն առաջս չինեցաւ և
հն յանուն ոս ոյնոն զորն վանքն զ՝ զիրսոն գառաւ զ՝ և կոսոս-
առաջս յարշարանքն. և ոչ ոս զանն մի սարգեցուն ծա-
ղիկս աշխոսոց սրբոցն. Զ՝ նամ վիրարս յայնոսիկ երեք ինչ
ոսաոնոնոյ զկոսոնոյ սոսնոնոյ չինեն. առաջին սարգարանքս
զոնեն զ՝ երկրոր. երկրորդ՝ յաւուրն Միանգամ՝ ի նեղ Հաշակել. և
երրորդ՝ անուանաւոր մեռոյ յայմ իրս.

Ի. Ծաղկեալ սոսոսկիկ վանաբնիկ և վիրապ՝ հրեշտն Գոմարեան
եղեն զ՝ մեր միոյնանեցոյց գառնիսի վրայ սոսկական դուսկեալ.
և մեռ գառնիսի հրեշտնքն՝ որ ընարկոսոս յեսիրուն մեռոց, և
յառաջնորդաց ուն ի խաղն սոսոսոնոնքն՝ որ զ՝ երկոս կոյս-
սոց. զարեն սոնոնոնոյ յերկ զ՝ Գ. Լ. Ի. Ամ. ոոյ սոն կոսոնոնոյ հոյ-
սոցաւ յայ զ՝ Ծոմոց գառաւոր զ՝ և վարգուն վանաբնոյ
սոս, զարեն սոնոնոնոյ զ՝ մոյ զ՝ վանացն սարշարանեաց. սոսոն և վանքն
յանուն նոն վարդիկ Հոյոյ կուսեցաւ. և ապա եղեալ սոս սոսոն.
նորոց զ՝ սարեալ՝ որ գուսոր վանքս. Ի՝ սոս զարանեալ սոսոնոնքն
զՀաշակ յանկանաւորեալոց, եթէ խոսոսկրեն վարդ զ՝ Ճգնեալն յա-

Լ. մի ամ
Հայոց
235
յամ.

նապատ տեղին՝ ամենայնք կացեալ ընդ գազանս։ * Ինչպէս ասէ
,, Եղանագործ զօրավարն արժանաւոր՝ ի նմանէ՝ զի սահիմ
,, Հնազանդեցաս վարդիոյ, և կորիանս երկոս՝ առաջի սա-
,, կեալ ձգեաց առ սաս նոցա։ և նա ձեռն եդեալ ըժշկե-
,, կեաց զաստարանս նոցա։ Լու այլ բազասամ հինանգաց
,, ձեռն եդեալ՝ արագարկս բաժնիին յոխանցն։ սա և-
,, յարձ և զքաջ մարմնով՝ ի կերպ աղքատի։ և հանդիսաս սա-
,, կերայ նոր՝ որ՝ ի վանկոյս, մինչև ցայսօր ըժշկանքն հի-
,, ամանգաց լինին։ Լուրն և մի կարմիր հօր՝ որ՝ ի ծաղս, թե՝
գնաց երբեմն՝ ի լերդն պաղին առ այլազգի իշխանն՝ առ՝ ի
հաշտեցուցանել զերեսսն։ և էր ինա՝ ի աեղին եկեղեցի մի
ասերակ։ յոր սէ իշխին ուսանել, մարդիկ մի քանակեալ ան-
գեն ազգի ազգի կենդանեաց։ իսկ կարմիր հայրն մտեալ
անոյր հանաբնակ, և արարեալ ողորմ՝ հաւատեաց զնո՝ ան-
ապ։ Ը սր զարմացեալ այլազգեանն՝ որսասնիին զնա իբրև
զՔրիստոս մոր ոյ։

Էջ սոնդին
կերբենա։
Լիեն մա՝
Լերդ մն
և այլ։

Ջ։ Լոր ընդ այն ասարբ վիրուկացաս Ջին բարձր Հայոց
վարչանն՝ մի վաղ կալեցեալ, որ Նասեր՝ ի բարերդ ընդ ինչ
խանաբ կայսեր։ Լոս ինաքանեաց ընդ իար զերկասն մեծամեծ
իշխանս Հոյոց, յայտնի՝ Ջ՝ զասանս բարերդի, և զարբիս-
նոս ասերդի՝ որ էր աներ կուսանդեն որդւոյ ռանանան կայ-
սեր։ և՝ ի ձեռն աց պատրաստեալ գանդս զրոց՝ ապասամ-
լեցաս՝ ի Յերոսէ յաւնոց։ Լ՝. Յլ մին՝ ի կասուկուլայն կայսեր
Հայ ազգաս, կամ ըստ ասելոյ ոմանց յազգէ արմենիկեանց,
որ էին խաան՝ ի Հայոց և՝ ի յոմանց, յանՀան գաւրգն կա-
լեցեալ, որ զիրանոնեալ ինն դասս յանՀաժամ՝ ի կեսարիս,
Հասեալ վաղվաղակի զօրաք՝ ի վրն նոյ յանանիկուլ պահս՝ ի բա-
նիրդ՝ կալաս զամենս՝ ի մեծամեծաց այնր գաւառի, և կոս-
լայոյ գնա, ոլին՝ Ջաստեալ ամենեղ ոնեանց։

Իսկ առաձան ինքս առանձալ ոսկայսս՝ ի լերդ մի անառիկ։
և խոստանի ընկուլեալ՝ ի յանՀանն գասպենայ՝ այնոյ Ջաստ
կրել՝ ի կայսերն, գնաց՝ ի կուսանդենատրանն։ ուր �եկեա
և եդիս զարասն, բայց արգելուս՝ ի գնալոյն։ և՝ ի ջանալ
նոր փախչել՝ ի քաղաքին՝ կալան զնա, և բրկին զաչս նորա։
Լ՝. այս կուրեալ և զիրարսն՝ արդեն՝ ի փոնս ինչ։ Լուկ յանՀան
դարձեալ ոչ՝ պասին դաւանալ՝ ի կայսերն՝ ոնծացաս և եղև
երևելի՝ ի մեջ յաւնաց։ և կարդեցաս զարաչար արեանն
գնդին, և արար՝ ըստ՝ զորս քաղաքեն։ զարդ հրկեալ գլեն
զանանց։ Լու Ը՝ դասամ գրի՝ ի յանՀանածս պատամ.
գրանեն դերբենատենոյ։ Եբէս։ 198։ և 199։ Հասասար
գասաս ասարք մեն բեգեանարիսի, և նեղանի պատրկի։
կենասանալ։ Լայնպէս և եղբայր ասա Լենանիլ՝ որ կար-

գնացաւ վիրակացաւ Տիրոնթաղանաց, եղէ երկնէրն յայր. որպ
ինոնն եղեալ յանկանոնէ լոմնիկ կայսր. ոգ զնոն ի հարեալն.
հնաց անցեալ.

Ի. Զ. Զայսոս ՀՀիկաս յամի ՌՃՆԲ։ գշն. մեռաւ միւս ազգաս
լուսաւորիչն Թիլիպացւոյն Տարեզարդի արքային Պարսից.
և անցեալս եղեալ անաւ Թիլիպաւ ՍՍեռաւ և կացիկ եր.
քեալ արծրունի ի բանալոյ անի, իսպանալ ի Թիլիպաւ հանդերձ
բանակաւորաւ զնոն. ելեալ, և ինքնեալ ի փոսաբանանն Տի
ենոց ոչ ի մի ազգ՝ ի երեքեան կուսակալաւ յանուն հանուն ի ոչ
դերեկոն զանիրարն. յամի ՌՃՆ. գշ. և ի մանին գայ.
յանը։ Այլ այս գերեալն ազգաս ընկեալ յիշատակաւն զարարա.
ւոն հոյ իւրոյ զարդարեալ հանդերձ՝ ոչ ոչ ինդ և երանելի.
և ինչ ի անդն էր զարդարեալ անուն։ Ոչ ոչ զարդանեալ
ազգարարեալ՝ էր բանս ընդ ազգանեալ ազգազգի իշխանին
հերոյ և զարանանելոյ. և յոգոյ երեալոց չէոս յարանեալ ի վր
ամանանցեալոց գանանին. և էր ասան օգնական եղեալ քեզ.

Օ այն ընդեալ իշխանին՝ յերկրեցաս յանուն իւր. և ասեալ
գանանն խաղանանք զարդ՝ զիանաց յանանեալ ասան
ի վրն հայոց. և կուսանան մեր ասանեալ՝ ինքանալ ազգաս
գ.Երանեալ. և ասանեալ ի հեր՝ հարկ ի բանս. և գնա՝ ասաց
յերանեալ իւրանան՝ ազգաս ի քաղաքն՝ ի զրանանն՝ հանեալ
զնան՝ ի բանան՝ ասեր զոգ իւր երանեալս, իսպ ասանեալ ընդ
հանան ասանն ծանանեալ իւրոյ՝ ի գաղանս մեծն։ Ոչ ոչ ազ
գանն ազգարարեալ զանանեալ բայանանեալ զանանալ ի ոչ հան.
բան և նորանանանաց զանանանաց՝ ի ազգանանն՝ ազգանանն եղեալ
կարգանանն՝ ի ոչն ոչ՝ ի ոչ ոչ ի ոչոս ենեալ ազգարարեալ
ազգաս ենաց՝ ի զոր գանանն՝ զոր գանանաց. և զանանալ
զերծանանել զանանանի ազգաս՝ ասանեալս ասս նա՝ ի ծանանի
զանանն, և ասան. ասան զոր ասան գեղ, և փրկանան. ի խոսք
ասանել զգեղ Թիշանանաց, զանան դա զանարդ. և կացոս զա.
նոր ասանի գեղանանաց՝ ի ասանանանն կոչս. և ես ասաց. ի
զանանանի կացեալ զարդ՝ ազգանանանի գեղ. զանանանի, և. մի
հրեղեալ.

Օ այսանանի բանս ընդեալ գեղանան՝ ասանանի եղեալ ի ազգ.
հարարեալ. և ասան յասան ի ասանանանց ասանանալ զանանա
խանանանն, և հարանանեալ զանանանն. գեղ ինքանանն հերոյ.
յանանանանալ ոչ իրոյ ընդ խանան ի ասանանն մեր՝ ի ասանան
գանանեալ ասանն, ենան ասան. զգեղանանաց իւր. և գանանաց ի
հրանն՝ ասա ի զանանանի կացոս ազգանանալ։ Ոչ. ի գանանի գեղ
ի՝ զանանանն հերոյ, ել ընդ գեղ՝ ազգանարեալ. և հարանալ
զանանանն ի ասանանի ի ասանանն ասա՝ գանանաց յասանանն զանա.
գանան ոչ՝ Ոչ ի խանանանի ազգանանն։ ասանանի ի գեղ՝ ի գա.

[Լ.Ա.] [Լ.Բ.] [Լ.Գ.] [Լ.Դ.] [Լ.Ե.] [Լ.Զ.] [Լ.Է.] [Լ.Ը.] [Լ.Թ.] [Մ.]

ոնէ զայլազգեաց քարոզութեանէ և ապիսորոր ընդ կրօնսն պոր-
ձեալ յարձակեցան վարագուրս ուռնեցուն իկ ի վերայ ազգէ
խարխապ ։ իսկ կարգին ապիսարիոց ի դիմի հարեալ ելեալ ։
ի քթեթեալ ական գիսեցան ։ զորոշաւորիկն յոհեակ թեկն
աբանեանն՝ իբրեւ խուռնանոցի ընդ մէջս մի-լեալ ցերանոն ։ և
յերկուս կարգեալ զոյգն՝ էարկ ի ասիր էրիսորին ։ Որոյս
աեռեալ ապիսոնեայ՝ զահի հարեալ ։ և փոխեալս զերծ-
ցոնել զանձն՝ ի քաղաքն ։ և մուտս ի ներքս՝ եռ փոսկեալ ըզ-
գրոնոն ։ Լիհան անգր ձեռամբ ապիսարիոց ։ և աեռեալ թեկ
փոխեալքեն ոտ կոպանեալ ։ ոչ կարեցան մարտ դնել ընդ գրո-
ղաքին ։ այլ միայն ելեալ գնոնակ գոնքաւ ի ներքս անդ ։ զի
ոտգին հարամոն բաղեաալ զոյգոյնէն ասուր իր ։ ի մեծ
դասն երկոսեն՝ վերայ խարագոնս ։ և այնորիս թեղեալ
զայն անպէն գոնեցան առ իրեն ։ Լեւ ահա այսոր որինակս
ապրեցաւալ զդիրնիկ՝ երկոր և եղ գնոս ոսկեռ իր ։ և
որմանացաս ուշանկիր ։ ի նգամին ։ և եհան զիրանին մեծի
իսկանուն ։ Իսկ դերանիկ արքայ կոչեալ ։ ի թագրուն վոս-
պուրականի ամս ։ ԺԴ ։ վախճանեցաս ։ և նստաւ ։ ի ուեղն նոր
եղբայր նորին ։ որ կոչիսր արքաւանդ հանապատ կրտսեր որ-
դի գրիգորի արծրունոյ ։

ԳԼԽ ԺԱ ։ ԻՆՉ

Յորոց խոնարհեալն եղիցի և անանուն ։ Եւ զինչ աբասայ
գեղեցիկ նորին ։ Եւ զանազանս զիրս տրոյ ։ և
Խոսրով ։ Լեւ և յաղագս փոխարկեալ ի դատա-
ստանին բանս ։

Սարձանեցաւ ։ ի Ամիր առաջ յոյժմիկ ։ յինեերբրդ ամի
արքայոյ արքայի ։ թեոդորոս կաթուղիկոս
հայոց յեռ հոգոյ ։ ի հոյլոսկուսեն յաղեցու-
մար կղզոյն սամոս ։ Ա ։ և ոսկեռ իրքս ։ գ ։ և թաղեսցան անդ ։ ի
ժամատուն նեծանեն ։ և յաջորդեաց ։ ի ուեղն նոր եղբայրն
նորին ներսեհ ։ զամ եղեալ առաջին ։ ոչ յեռ կալեալ ոսմ ։ Ե ։ ամ-
կաս յաթոռոյն ։ քառասունիսորդ ։ խուսափեալ ոնձանց ոմանց
ընդդէմ քանզի ոչ թոյլ եառան եպիսկոպոսունք հայոց զայլ ոք
պնել կաթուղիկոս ։ ի կենդանութեան նոր ։ նա վրեալ այլ եռ
ոսմ երկու զինչանուն ։ կոմիտասիկոսն ։ Յոր յեռ երկոսցն
ոտաց իրրև վախճանեցաս նա ։ նստաւ յաթոռ հայրապե-
տութեան ։ ի յաղագս մարդ անանիա մանկոյի ։ առաջնորդ ոստանն
վարագոյ ։

Եւ յայսմ ժամի Եպիփանիոս մի ի սիրելեաց Տէրն յանդիման ա-
նուն, որ յանդիման ի Թոնդրակեցի ազանդաւորս (զայդ տեսն
Դ Գլ. Լէ.) և հանապարհ էր ասելով զնա. զայսմ ամի բան
սպասեալս, սկսաւ բարձրաձայնասիրեալ ձեռս մեռեալոյ, ելեկե-
ցին հայոց, և բազում մեղսասէրս բազում սերմանել. յորոց
մին էր և ոչ, թէ զի պատս Եպիփանիոսաց հնազանդիլ կա-
թուղիկոսին Իլրի վերադարձեալ քան զինքեանս. և ապա մե-
ղադրեալ յարեալն Լուսաւորչի բազում. Արդեաց առ նա սան-
նա կոմիս զինս ի բաց կալ յանդիսի զիսարանեան տաղ.
դատաւորեալ և ի յանապատ ծիսոյ. Իսկ նա իբր սատանայ և
պատարագս ասելոյ զպարսն սիսեանաց զկին որդւոյ վասակայ
սիսակայ արհամարհեաց զանս կաթուղիկոսին, և ասաց,
տասնեցուս ի նմանէ և ապաստանեցայց հոս և զայլ բազում
սուտիս, ընդ որս և զանազան զիշխանացն սիսեանց.

Զոր տեսեալ կաթուղիկոսին Իլրի ընդ նոսին զիսարանս զնա-
կոչեալս, և գրեալս առ զիշխանս սիսեանս՝ առալ զնս ի ձեռս
իւր. և իբրև ոչ կարաց նոսա յանել, նզովեաց և զնա՝ միոգա-
սեալն և զիշխանս սիսեանց ի նմա. Իսկ իբրև սիսեան յանդգ-
նեալ՝ զիսարանս զանանիս ոչն յայն ոչ. և
բազում քարոզութիւնս նուիրեալ զմիտս իշխանացն՝ սրտա-
կեաց զնս ի նզովից սեսի. Իսկ ապա Ներսեհ զանգ ասեալ
հրամայեաց զնիշխան ի գահանէն քարոզել՝ որ և քարոզեալ
կոչի, որպէս զՍանեցիսն իշխանին բարոյ. Զ. Լուսաւորչի
իշխան մեծ եր. որ և զնեալ եր զանանիսայ տարան
յանիսանս առ աստուս սեսանոցդ գրեցին բարոյ. Զ.
Զորս որոյ և ի սրանէ Զեն սիսեանց հրամանս ետ սիսակայ
սանանիս կեցիս՝ առանձիս առանձիս իւր հրամ, ոչ և երթիցի.
և ինքն գայանս ի սանչի հոս.

Եղեալ սոսա հինն կարգ սաւա սրբոյ ինեալ ըստ {937}
կանոնաց ելեկեցոյն ի կարս քաղաքի. և ի գնեալ սամ կա- {քեզ}
սարանց զայն հայաստանեայ և հիւսիսոյ յարեւմտեանցն սրբա-
սաղ ի որձաղ ինեալ. Իսկ արարեալ սիսիսոյ ինացաց է-
գեալ սա սանանեան սարանոցդ ի ամսոյ գրեալ Ը. 943
և էր սարասաց արքայի գիսիսոց. բազում զարս ի գնալ. և
ելեալ բանակեցան առ սոսին կար գեալ ի հիւսիսոյ.
Ոմանք սրասոյ գրեալս ի սրանչան գարս՝ առաքեաց առ
նա գնալոյն. և ասէ. զի ելեալ էս, և զիս ընդդէմ ելար ի
լեռ. Հիսարարեալ նոր զբանն սրասոյ՝ սիսիսն հոս և ասէ.
ելեալ սաս օրհնել զարանն զիսարաց զիսանանոցն ելեալ.
զոր նորաբ գիտեցեր. զի ոչ կամիմ, թէ օրհնեալս գան կա-
նուսոր հայոց.

Զարանեալ ընդ ոսոս սրասոյ՝ հրեալ սա ինքն զիսարդասանս

Գ. Դ. Ի. Հայոց 943 ՅԺԲ

և զեպիսկոպոսանս , և եհարց զնոսա զոր արհնաւէր եկեղեցւոյ , թէ ոասի ուրեմն զայն հոյլ , և նոքա ասին , յառաջին ամի , զոր առասել ևս Ձոխասոյին հոյլ մի՝ ասահակ և մեսրովբ և աշակերտք նոցա ։ Զայս լուեալ արքասայ՝ սառաքեաց պատ. գամ առ բեր , և ասէ ։ Ի քանց գնոս յինեն , և մի՝ ի նոսանէ Մասաներ՝ ի կատարած զժոդովսարդ իմ և զայլ ։ Զոս իբրև զ ունոաց նոա , ետա արոս զղարս իւր հանդերձ զէսրպեաս , և խաղայց՝ ի վերն ։ և եկեալ մեա՝ ի կսար գնա , իբրև ետես զսաղմոսքն՝ զրարդ ըերայ՝ զանգիտեաց՝ ի նմանէ , և խարհեցաս խոցս ասալ ոնսի ։ Զայց գնարդ իշխանն քաջալ. ալեալ գնա՝ խարհսարդ նա նմա բանակել յայնկոյս գետոյն փարս մի հեռի , և ես ասէ անցից յայնկոյս ասկաւսբ , և շինք թեցիս զաստակ նի ։ և յաղագիլ նոցա՝ սկեռիլիք և դսբ ասալ պատերազմիլ ընդ նոսա նեսաքս ։

Զ. Զայս դրդեալ գիտեր բանակեալ ոնդ , ի ծոպել սասուսոսս՝ ի սիզգան ասշաբասայ լնարեալ գնարդեալ զսակաս՝ ի զոբրաց ոնսի արքասայ՝ սանուպարեաց անցանել յայնկոյս ։ Զոս մինչև զոբրն ըերայ գասսեցալին՝ ի պատրաստասքի պատերազմի , եհաս գնալոց առ նոս ։ և զայրագին փութարկեալ՝ ի վրայ նոցա՝ զաղմսակ շիսքեցի հարկ գնոքաք ։ և՝ ի խառնիլ նոցա՝ սկսան հոյլք յայսմ կուսէ գեռանն նեռառնիս ընել՝ ի ներս ։ մինչև սարսիլ նոցա՝ ի փախուստ ։

Է. Եղբայրն կարդեալ ըերայ զզօրս իւր՝ եկն անդ՝ ի վայրն ։ և մինչև ,անհոգս կոյին հոյլք , և խրոխտիս ասանեին , կանոց ըեր ընդ գեռն , և եհաս՝ ի ռանակն հայոց. յսրմի և անկաս խառնսանի՝ ի մեջ նոցա ։ Զայն տեսեալ արքասայ՝ ահագարեաց և հեծաւ յերիսաբ իւր , և արկեալ զանձամն զզարդ զինուցն՝ դիմեաց ինքեն՝ ի վերայ թշնամեաց՝ երիսարդի սասեր՝ ի ձեռն ։ և քաջասեռամբ մնեալ զանձն՝ ի մէջ ոսանցն ըերայ՝ խառնիլսոյց և ասպնդանդեցոյց զնոս , յորմէ քաջանդերեալ և զարացն հոյլ՝ ինքեանք ևս գարանաբար՝ ի վրայ յարձակեցան , և հարին դարձեալ ։ Զոս՝ ի դառնալ ասփիսաբար՝ ի կրանէն և՝ ի փոխիլ ընդ գետն՝ արաս արքայ և զարբ նի՝ զհետ մտեալ դարդարի՝ ի սայանէ գեռասկար կոսարին , և զանոս անդէն՝ ի վրի գետոյն ընդ սուր անցուցեալ՝ զանգեցին զքարն յարենեն նի ։ և ելեալ յայնկոյս՝ դնդեցան զկնի փախստականի , և եհասան ձարակ սրոյ զայլս ևս յարդարցեն , և ձերբակալ արարեալ զնոս ինքն զբեր՝ դարձան յնոս , և ժողովեցին՝ զկապս հաղարասս անկեալսն ։

Ոչ արաս ոձեալ զբեր՝ ի կարս ձեռանն կապիլսի՝ ենմանէ զնոս՝ ի նարաշեն կոմանդիկ եկեղեցին , և ասէ զնա.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Լ. ԺԵ
Է. Կոչ
943
ՅԺԳ

խաղաղասիրութեան և յեղբայրասիրութեան յորդորեալ զայդպէս, իսկ 'ի կուլմանէ հայոց եթէ ոմանք յերկիսղածաց և քրիստոսասէր ազգայնոց կամէին խրատել զոյսն. և զգաստացուցանել յասելոյն թենկ ազգաց քրիստոնէից, անապարդն արհամարհէին զայնպիսիս, և ծաղր առնէին՝ ծայնի կարգացին սրպէս գրէ մեծն խորենացի 'ի մեկնութեան ժամագրքի. ըստ մեր-

ոսկրաց.

Է. Ի հոյն ժամանակս 'ի թագաւորութեան արաբաց՝ սասիկանք և կուսակալք հաղարապետք, որք էին 'ի կողմանս որոշեալ ի միջագետաց և փոքրասիոյ, ևս և 'ի սահմանս հոյոց 'ի դաշին, 'ի մանազկերտ, 'ի խլատ, ՚ի, գրեթէ առ հարկ ասպատմեալ յամիրայութենէն. և ինքնագլուխ լեալ՝ այր խիստ բանչիսր զիւր գասաս պայազատեր. որոց բազումք 'ի բերդ տեղիս ՚ի միմեանս և 'ի այլ մերձաստանս՝ ջանային ընդունել զաւանութեան տրութեան իւրեանց. և անսանձեալ ՚ի ամիրայքն. ՚ի դրոց ակն ածել արաբաց որքային. հայոց՝ ոմանց 'ի ՚ի ՚ի՚ առաքեր. զընդոյն ամի ամի. զի անկասկած ելցի. 'ի ՚ի՚ ՚ի՚, և մնացեալ 'ի խաղաղութեան։

Այս եղև 'ի ջիրեթիկ թագաւորեալն հայոց, ի 'ի քաղաքն ամիրայից յոյնքն՝ ՚ի, բազմութիւնք սիրելեաց եղեալ յոյնկոյս կուսակց ծովուն, որք կոչին թուրք, դիմեալ 'ի պարսկաստան. և 'ի՚ մարաց՝ սիրեցին քիշ տեղոյ, և դարձան յարեւելս նոցա, և նոքին իրրև զնաս բան կրնկոյս ի լաս. լեզուոյ, և բազումք 'ի նոցանէ միաբանեալ ՚ի թագաւոր մարաց՝ յարձակեցան 'ի հոյսասան 'ի սահմանս կրդաձաց և մնաց, և սիրեցին ոյնոցի՚ հոյ, և սեղանկուլեալ՝ մնացին սոդեն, որք սոյժ՝ բիսպա կոչին, սանք կոչ 'ի ՚ի՚ խաղաղին 'ի միջագետս հայոց և սասարաց, և բնակեցան սոդ. յոր միայնոյ յեռոց ընդ ժամս ՚ի՚ և.

Գ.Գ.Ի.
Ե.Գլուխ
944.
Մեր.

հայոց՝ ասել թերել ի թեզ՝ սանան քաղաքն ի կոստանդինա, պարսիկ ի պարսնոս ինքն գիտուքեն յուսաց. որոց գլուխ խոկ բեզ՝ սանամ հրեշտ և գոտանեն ի առ հաստատել քեռակիս քաղաքին, և խնդրեաց ի նեզ՝ ընդունել ինքեան զսք գլուխ, տասանիս զայն և զիրս գրեն։ Ասացեալ գեներալն և առ ալ-ադրի նշմանն նկեսիս՝ վերադարձան սուտն, հաստատեցան զմտադիր բարեպաշտ քաղաքին առ ի կոստանդնոս զիսաքաղ իւր. և խոստացաւ ասել զերկերիւր գերիս՝ զորս առեալ էին յոյնք յայլազգեաց, ելս և ասել երկոտասան հազար գանձ կոմս ար. ծանեալ։ Ասաց եղեալեալ ոչ ինքն. յօժարեցան յանձն առնել զայն. ի գ ամսոն մեզ ուսին զարտնանի և զքաղաքս ուղղել բարեպաշտ գնեցեալ՝ զիրկին մեզալ ի ասրանեալ փրկեալ։ Եւ որպէս կարգեալ յաստեալ ի խոստմունս ամ. յարգանս, ասեալ ազնիւսի առասել Ալէմ դարձեալ՝ ել հա. սելին ասալ։

Ելոյն սեռեալ կայսերն՝ առաքեաց զար բարեաս ի վեր ե. գեսիսոյ, որք ելեալ պատերազմն զքաղաքն։ Սիրելի ելեցեալ յայսմ իշխանաք քաղաքին՝ պատրաստ առաքեաց առ ռանանաս կարգն, և ասել. Եւ կերասրեցեալ զմեզ դրդ, ելեալ գու քաղ ի խոստանանդ՝ զոր տարարեալ յաստեալս ինձ ասալ լեսանալ երդ. ման՝ զիրկեալ երդեալ ուսանելասրեալ ի վեր լսելոյ քաղաքացս, եկեսիսոյ, խոստանալ, որս ասալ, և ասանս ասասալ, և ոչ ա. սալել զգիւղարեալ և զնայրեալս ինչ, և մի զաք գեսն փարել ի քանակալ ոչ սակիկ անդեալ։ Սիրելեալ ընկալեալ կայ. սեր զայրեալսն, յեսս կալեալ զկարս ալ ի սրալարանալ բա. զարին, և ետ խնդանալն զկնտիրալ ասանալն հանալ խոս. ուալելոյն գերիսոն և արտեալսն։ և ասալեալ ինեալս գլուխ ալ՝ ասալ գերեալ՝ արդ դասասալ՝ ալ ի կոստանդինա. պարսիկ եր, ասանալ և ասել զայ դասասանալն և զիրեալն։

Փրկեալն ի ինքեալսն քաղաքն։

Գ. Եւ եղեալ ի հասանել եպիսկոպն գեսեսիոս, խնդալալ քաղաքացոյ զարանալն դասասանն՝ դալալ եալսն առ հա. սալալ, և ուրալն ասալսն մեծ։ Ել ինալալսն ասսն, և յասանալ յանձն բասալալ առ ի մեզ գնդասալ և զանգին պասանալ և զիրեալն փրկեալն։ Ասալ սալալալն իսալանն զ. սանս քաղաքալսն, և զարան ասասալ ասասանալսոյ և պա. սասանալ հանդասալեալսն ի վերասալսն։ Հասանն ինս եսկալն առնալ զդասասանալն և զիրեալն։ Հնեալ սանալ եսկալն զալասալսի՝ իրրև հանալեալ ելն մեռալալ գասալ հանել արասալ չեն զքաղաքն, ելեալ յանձանալսն փալ. սասասալսոյ և սրասանալ, և ասալալ սասալ յալալ սանալն։ Ասալ սեռեալ հասասասալալ՝ ասասն զիրասալն ասալսն մեռ

Գ. Մ. 24. և Հայ. 944 յՊՂԿ

,ոսրուքանել։ ահա ասեն յայանի աքանչելիք են այս փափ-
կութիւնք օդոյ։ զի սչ են կամք ոչ թեղլ առալ փոխադրասցեն
սՔ գանձապետ 'ի անդասՔէ իսրեանց։ Լսեալ սղալագի իշխանն
ալ ուռապետալ նոցա, և հրամայեալ կատարել զկամս կայ-
սերն, նա հանեալ սարկաս 'ի քաղաքէ անուն զոր գասաս-
ասին և զթագՔն, և առեալ վարչապետի 'ի կոստանդի-
նուպոլիս։

Լսալ 'ի հանել զոյնասիկ 'ի քաղաքին' բազասՔ 'ի հաւատա-
ցելոցն զՏէա գնացին։ և իրրև հասին յսափն հիրատոյ, անդ-
բին միւսանգամ բոզաբ բարձին, և ասեն։ մինչև սչ անս-
ցուք յայանի նշան ինչ հանելոյ կատոցն ոչ ընդ փոխարքս,
թիսն սՔ գանձասցս, սչ թագասՔ սոնալ զգասս ասսի։
ՑանՔ ,բայիժամ' նացա և նշան առ յոչ (ասՔ կոստանգին
պերպերաժին)։ զի 'ի մնանել 'ի նաս եղեկոյ եղեկոյ' սամաս-
սատոյ և եղեսիոյ։ սրք բարձեալ էին տասանակաս զոյ
գասասաղան և զթագՔն, և զ և յընկերանալ նոցա ասակ-
ռիկսան եգեսացոյ։ և սրսոց ասանց։ մինչ չև էին ինչ յոչ
վարեալ։ նաև ինքնին մոկնեալ սարչեցաս անտի։ և ասպիղ
ընՔացուք եՀան յայնկոյս գետոյն։ Օ այն տեսեալ հրե-
ասոյսոյ։ և յարՔսՔի ըմբռնեալ։ սչ ևս յաՔելն խոսել
կամ առնել ինչ ընդդէմ։

Ը։ Լսել 'ուր' սրք ասանէին զասպանեսն, է կեալ զառաջինն
'ի սամասատ քՔՔ' զտեղի առին անդ ասասս ինչ։ ուր և
գործէսցեն բՔմ' աքանչելիք։ Լս ասոս յելանել նոց 'ի Հայ'
սոր և Ճաւաք լինելին կայրը և կաղը, անպատանՔանք և այլ
ախտաժեաք, առ ժամանն բժշկեին 'ի զորոսՔՔ սոյ գաս-
ատասկին և Թղթոյ փրկելն։

Լս։ իբրև մերձ եղեն 'ի Մէնդրակոն քաղաքն 'ի կոստանդի-
նուպոլիս, և հասին 'ի ասՔաբ մի սոյ ՀՀաՔՔնին, անդ ևս
բազամ դանանելիք գործեցան։ Լոին և գինաՀար։ ոմն, և
լսեալ 'ի լաւ ասանն բարգաւեցաս բազում բանս գսվաՔՔ 'ի վրՔ
սՔ գաստատուսին և սՔ թագեսցն։ յասել ասել և գայս ինչ։
ընկալ քաղաքս կոստանդինուպոլիս' զգասս և զթագՔն։
և դա կոստանդին պերպերաժին' զկոյանելսն քոյ։ Օ այս
իբրև ասաց, եկ։ գ։ն յառնկն, ի եՀաղ գնա զերՔ յաՔ
լեկանաց։

Ինդ ուռաՔ գնացին և 'ի Թագրական քաղաքն բազասՔ յա-
սանգաց, ևս և արդիր ասանասի կայսեր, և սրասրիարգն
Թեոփիլակտոս' որ և էր արդի Նարին ասանասի։ այլ ինքն
ասանաս կայրը սչ կայաց երՔալ 'ի սրասանաս տարաՔՔ։
Լս եղև 'ի հնգեհատասանՔարդ ասաբ ամենանն ագառասի,
այն է օր վերափոխման սՔ ՀՀծածնին, առեալ բերին զսՔ.

գաւանէ մեռ ի զուտ քուլարին ի մեծ ի կիզեցի սէր ուեռաճ-
ռաց՝ որ էլ ապատարց. ուր և մարդիկ էին բազմութիւնք բազի
զին Հանդիսի սանին. և սնդ եղին ի բազմացի գրագանին. 944
և ամենին միապան մեծաւ պատուով և ինդրուեցին. բազմաս-
հրդրագրելով արշենին զնա. Եւ ի փոքրն անդր բազմեալ
ի մէջ ռազ բերանոց զանձ տապանանին պատարիզին թեր-
գիրիկատս. և որոքիք կացեալ սանփանեսս և կասանարին. և
ապ. եւ ուսապանին՝ Տանգերդ կղերիկուսք և բազմաւորին
մարդիկք. ջանցեալ և մեռեալ զինք. մեծապատիւ և պատ-
ուատ թաղեալ ամենն միանգ յանկի կանգնեալ գուռն քա-
զաքին. և ընդ ամն մանանին ի տերքս ապաշխարեալ և արշենի-
գրանեալ։

Զ. Զայս Հանդէս սեռեալ ի բազմատ ազգ սին անդրա-
մայն՝ իրարանցաւ և ջանացին կանգնել առ փոքր մի առ ի
տեսանել զբազմաբնակաւորելն սէր գաստաստանին. Եւ նոքա
ժամանին ի Հայքին Հաստատեցան բարձք և արուանք ին և ամ-
ենազան. և նոքա զինքն ազատեալ և զարուցեալ. ընդ որ
էրեալ Հիացանէին և սնուցանին զի ինդրեալն՝ ընդ ազգաս-
հրազրեալ սուրբն Հաստատելոյն, և Հանդերձեալ զանազան
նոցին. և փոքր ատեալ փրկեին՝ պատուեալ ազգանքերն ամ-
Հանդիսանալ. Հիանալուսանեալ սարս զէն ատանանին ընդ
փարեալս քաղաքին, ամենին առ Հաստատակ առ ինեալեն ուր-
ատուսուն Հեղալ ին, և փառաբանական ձայնիւ արշենին զնա.
Եւ ինքն զարքին ուսանանեալն եղեալ բազմեալ բազաքին, և
Հանդէս զարքիրանի, * զի Հնար յանանք բազատալ (ասէ
,, կատարեցին զարքիրանանին)։ զի զոչ ասին սանանեալ ասէ,
,, Հիարն բանն զոր գտնանատարն Հանին, յայտնեալ։

Եւ ապրն առեալ զարքին զնա դատաստանին և զինարքին ի
մեծարարաց և ի բազմանդեալ ատանար սնին ասելոյ. և
զինի զնելոյ ի մէջ բազմացի աշխ սեղանոն, և երկրպագեալ
ասին, ասին յարգանի ապրատաս, և երգին ի մէջ մեծի կայ-
սերական գանձիս՝ առ բնդանելոյ զշնորհս պարգևաց ի սէր
գաստաստանի փրկչին՝ որոց միանգամ յանքարեալն յայտ ա-
ռեալ հրամանքեալն։ Եւ յետ նոցին ապրեալ Հանդուցին զանն

Յեկեղեցւոյ ասենարշենալ սրբոցանին։

Եւ զի ապա Հանդիսաս փոխարարանին եղեալ յեկեղեցի առաջ
վերարարանին կուսին յոյսատասի։ Ամ։ Դարձեալ տան մի-
շատակի ասենարանի ի նոցին առաջ ի պատին սէր գաստաստա-
նին։ սէր ի տեսանել և յայտնատարս յանանց յոգոս։ Ամ։
ապր և առանդի երկրաց պատանանեալն սարս փոխարարանին։ սոգ
և յայտնատարս Հայոց ի նոցին առաջ միջատանի Հաստատա-
սին։ Զ. զայսմ փոխարարանեալ գրի և սանրատ նեսատրական։

Լ.ԺԲ
Ա. Կարդ.

առ աւետարանել։ Է։ 42։ ուստի՝ ի ժամանակագիր։ Եւ յա-
ւելեալ՝ թէ յետ փոխադրութեան այն թուղթ փրկչին գրեալ
առ արգար, և օրդաթան գրեալ առ քս, նորոգ թարգմա-
նեալն գրուածքն՝ ի յայն ընկալ, և՝ ի նոյն թարգմանչէ ն-
զան՝ ի լեզու հրաշագրոյ։

Ե։ Լ.այս պատկեր և թուղթ քոյ մեռոյին՝ ի կոստանդի-
նուպօլիս գտեալ՝ ՌՄԿ, և գործեցին զդմ՝ զքանչելիս։ Լ.ՍԼ
ուշ երևի՝ ի հրամանէ յետ ԺՄԿՁ թուականն քոյ դարձուա-
ցաւ յերուսաղեմ։ և եղաւ՝ ի անկողն հրաւմ։ և յաջմ ա-
ռին յոյնք զնչեալս՝ ի ձեռաց ոչ ոչիւոց յաւուրս ուսման-
ի կոյսեր հրամայի՝ յամի ՌՄ իբր։ 1030։ ոմանք դարձու-
ցաւ՝ ի կուսանաց հրամ։ որպէս գրեն հեղինեաւ։ յերես։
731։ կամ 572։ և զնայաս։ գէտ։ ԺԵ։ գլ։ 12։ և յոյնն-
նեւ ուիրեցեալ կիր բարաղաս։

Լոս ոսպ յեա իբր հոլմն ամաց յաւի ՌՄ։ 1037։ Ընդ գրիչ
ոսգոցիկ դրուագ բուզդ՝ ի ելմնէ մեծի երաշուեթիւ, յորում
ժամի գիկ ամբ ս ունձբեաց, հնոյիեոկան արաշասանս ա-
բարին ուղղաբերդ՝ ի թիֆրահան քաղքն։ և բարձեալ արդ-
ուց կիսոյր և. աւագոյ՝ ի մի ուսոյ իբրեոնց ասպտուեկաս
զբ գաստուռոկն և. գիծուղթ փրկչին և զբ խանոբուրն,
գնաւոյն հեռիուս թուսոյալ՝ ի մեծ զարդաւ մինչև՝ ի ա-
ձեր ոչ ոչ ոնծնին։ ասիոյ և դասարերդն և ամ՝ ուստ եկե-
ղեցոյ դիմ սիմ ուս ոնծ դարաստանոց։ Լոյց՝ զքոյ բարկ,
թեմ ոչ զարթեցիալ եր մեղայ մարդիոն, մինկ ոնծ-
բեայ ամարց ասիոյն կարիուս, և իրարանկալ փրքեաց ըզ-
ծուս և վերջնեարս ասաց։

Լոս յեա անցանելոյ ամաց՝ յաւուրս շինեալն կայսե-
բայն յունաց յամի ՌՄ իբր։ 1323։ յերուսաղեմ գանձ գ-
ուսրի եղեն, Ը նամն գալոցեալ եղև և արկին՝ յրաստ կայր
թուղթն քոյ գրեալ առ ուրդար՝ Ը աւանդեալ նոիկեաստ։
այլ թէ յեաց զինչ եղև՝ ոչ է մեզ յայտ։ Լուսկ ոչ գուստ-
ուանն յեա կարդ՝ ի կոստանդինուպոլիս զեղեր ժամ՝ հաստ-
ուց փրագրեցաս՝ ի հաստ՝, բաս արուեստ դրասեն կարդինուն
բարեսիրեն յամին։ 944։

945 Լ.Ս յոյնքաց ուսանեալ. կայսեր հրկաստեց գիանէի է, զի
մեր՝ ի բուզդ ամի փոխադրեալն ոչ գտուսուսկին՝ յաբեան որ-
գիր՝ ոչ՝ ի ոչ՝ նր։ և ընկեցեալ զնա յանուսոյ ելմոնոյ Ը՝
ետուն կարել զՀեր նորա, և ասաքեցին յաբսոր՝ ի հղոյն
գուսոյ կրնաւորիլ անոյ յաւուրս ծերոն ելոյ։ և մնաց-
գեա ինքնոյն ոչն ասնեին ուսիլ յանոն, զորոցաս հոս-
ուանգին արքիեպիսկոպոսն՝ ի մի նոյ։ և ձերբակալ արտրնալ
երաստահանեաց զնոն՝ ի մեռուղ։ և ինքն կրաս ուսանիլ

զբաղ կարողանալիցն, ոչ և վիճակիսիոյ էր նոցա հայրենի ինքն. ասելոյն սաղմոսէ՝ ի գնացին իրարմէ հայկազունս վասն արշաւելոյ դուռանց. Լուցեալ մեռանելոյ արքին պերսիոյ՝ ասենայ դեսպանք կուսակալաց՝ արքին պերսիոյ՝ որ թեկսիոն և նոցա ազգ կայսր որդին առքս ուռմանոս էրին. որ թեկսիոն և նոցա ազգ ակաղ և գնաց, ասէ ծնաւ զերկուս բաղ զիս ցուցանեա՝ զվասոյ և զգնաւանդին, ոգոր յետ ժամանոյ թեկսիոնին.

Գ. Լ. Ո Ի. Ա. Ի.

Հայոց մարդ ուսանի. և Լեկեայ և Լիդիայ ազգաց երդմունք. և խուսանիցուն վասնայ և ասեցեալն և խոսեալ.

Զրաւ ազգաց հայոց՝ երդանոյ արդի երանելոյն սրբոյ Գրիգորայ՝ հաստատեալ զիւր եղբօր իւրոյ՝ զանանանն ս. Գիւտարարանն

Լ՚ԺԵ
և հայոց

զարս նոր ։ զոր ի օրինակ բազմացաւ թիւն զարայ նոր յայժ
մինչև ցյիսունակիսիոգ հաշուոյ ։ Լ՚ս հացոյց աշխարհ ի մէջ նոցա
ապարատիս զարդին կերդեալ զգաւ յազգէ մանրզարուա-
նեալ ։ և նա և ժողովեալ զոր բիւր մինչև ցքսանակիսիոգ հա-
զար ։ և եղեալ ոմն զարդ աշխարհ իւր սեթեսան հաղար ։ որպէս
զարացեալ նոր յայժ՝ ապար բիւր յաղթութիւն ։ և զարմացայց
զամենեսին ։

96։ Ի · Ցետ որոյ զաստանեալ աշխարհ զարդն սոն ինն ։ սեսեալ
նեմ՚ նախարարացն հայոց զարտեղի գրեցեալ նոր և զիսուսաւորեալ
կուսակցութեան՝ ժողովեցան առ սոնանիս կեղեցս ։ և խորհեալ
հարդ արարեալ ի նմին՝ հաստատեցին օծանել զարտ թագաւոր ։ Լ՚ս մի
որոյ դարձեալ հրեշտակն առաքեալ առ փիլիպոս արքայն ասելոյ հայկազունեաց ։ և առ յոմ-
հանես կեղեցս նոյ ։ հրաւիրեցին զնոս գալ ի հայս ։ Լ՚ս իբրև
եկին նոքա ։ ժողովեցան նախարարքն բիւր և եղեալ քառա-
սուն յանի քարոզք ի շիրակ գաւառի ։ և բիւր դարձք ածել
անդր զարտ՝ օծին զնոս թագաւոր հայոց ։ յամի ՌՆ ։ 961 ։
և ի թուականութիւն հայոց ։ ՆԵ ։ և այնուհետև ոմք ի
յանի հաստատեցաս ոմոս թագրութիւն ազգին ։

Յայնժամ և եղբայրն աշխարհ մուրեզ ։ որում յանձն արա-
ռեալ էր նա ինքն աշխարհ զարտառն ինանոգ ։ միաբանեալ
ընդ իւր զգաստին թագրեաց և ինքն ի բաղաքն կարս ։ որ և ասի
զարս ։ Լ՚ս սակայն գատս նա յանմի հարատակ եղբարք իրարս
աշխարհ ։ և ագնական նոնա ի քարուս իրս ։ և ոչն թագաս-
տրութիւն ներքոյ գեցոց մինչև ի Ծոռն խոր ի գարիկ ։ զի յետ
մուշեղայ նոնաս սրգի նարս արաս ։ և ապս արդն աշխարհ
գարիկ ։ զարոյ ունիմք խասիլ ի կորդի պատմութիւն ։ Լ՚ս
ոմն ծիլի պատմեցաս ի կայսերն և գաւրեցի մեծ իշխանն
հայոց՝ ոչ տիրեր ապարդ ծին ։ այլ քաջ և ամենեի յայժ ։ և
կարդեցաս ի նմանե կիսարդարաս ։ սեղ թե սեչ ։

Լոկ սակրոյ սմն հաստատն անուն ։ որ նախ տարարեալ էր ա-
միրապետին ։ և ապա ապաստամբեալ ի նմանէ՝ քանեցեալ էր
յանին ազգենոց ։ լանեալ զզարանոն և զթիլն ոչոյ՝ առա-
քեալ առ նա հրամանս խիստ՝ պահանջելով ի նմանէ հարկս ծա-
նուն ։ Լ՚ս մերժել աշխարհ սրբոյն զպատգամ նորս՝ եկն նա
բազմութիւն զարոյ ի վրն ոչոյ ։ Օ այն երբեմն ետես աշխարհ ։
և զ նոսանց ի գրոյ ։ և ի հար ի ուր սուսերի զայն-
քան բազմանեալն զարոյ նոր ։ և զնոս ինքն զիշխանն կալեալ
ապան ։ Օ այն լուեալ ամիրապետին՝ առաքեաց ահեղ ոա-
պատ ։ և սպատանեաց զնոս բազմամարդ գեաղ ։ և կրկին թա-
գիսի թագեցոյց զնոս ։ անուանեալ զնոս շահիրամն՝ ՝ թագաւոր
հայոց ։ որ նաև լաստնաց կոչի ՝ զարինակի աշխարհ երկրին ։

Եւ երբեմն հաստատեցաւ թագաւորութիւնն այսոքան, ամենայն
չարամտութեամբ ինքն իւրոյ. և ապա շինեաց զնեղբին զարքայ
ամենի քաղաքին, և զբոլոր եւս բիւր ամիսս. յորս և հանդիսեաց
զերեսուն իրեղեն մեծամեծս. և զիսմ՝ ասէնսան հարկանեն
տուաւեալն իւրոյ հարգեաց ի յանդարան. և եկեալ բարեգաղ-
գուութիւնք և շնորհաւք. և եղեալ տարեալ զտուիլ յայս ամիս։
Եւ մեծ ևս գոյութիւն նորա պարտաւոր փոխեցաւ ի հանդիս
ուսանելոյն և Դմանրիս ամարաստան. զեալ ուսուցանելոյ
նորոյն փոխեցաւոյն գոյալ ի ծնողացն նոցա՝ օրինակ բարի
եղև ամենեցուն բազմանդիսեալ հոգևորական վարուցիք իւրոյն։
Զ Մինչև զչորեսուն հարկանելոյս եկեղեցիս ի քաղաքին ամի և
յայլ տեղիս, և զեռ բազմաւոր նոր դեղեալ կրկին շինեալսդ.
նորոգեալ և զբոլոր վանորայս և զկիրուսանս։ Եւ ի նոսանց
մարդասիրութեանն նոցա և գործակցութեանն ոչ գոյր բան
պարտիսին։ զոյգ ոչ միայն հարգեալ ի տեղիս տեղիս աղքա-
տանոցս և անկելոցս հիշատակաց և սիրատարելոց, այլև յա-
ղագս սիրելոյ յոյժ հաստատ նոցա՝ սնանեալ ծառայեալ նոցա ցանկ-
իւրեալ նոցա իւրեանց։ և ի սեղանի եւ ընդ իւրեանս ուտելոյն.
զկնիրս և զկանգ՝ զրոսանս և զքաղաքս։ դասատուութիւն և պատ-
ուեալ զնա, և սիրելի բանիւ և սրտեռանցք։ Եւ այս գրեն և
տարեմուտս առաջիկ · Գ · Ն · ոչ ինքնակիրն նոր։

«Եւ այս ասեալ ասէ խոստովանեալ բարեաւ գիտելոյ զնա Հայոց,
«իսնարաշնութիւն և սրբութիւնն ի ազգէդ գրանկանքեալքդ։
«Զոնն զի զգոնեցայեալս և զկնոյն և զկիրսն հաստաքել
«առ ինքն՝ բարձակիր ինքեան առանելոյ՝ ի խրախանութեա-
«թիւնն. որոց զամենս եղեալս, և. իսկոնաց իսկանս և կիս-
«ռանդարամ անուանեալ։ և զաստուդ հոգոց։ Եւ զանոյն հոգոց
«կարիքն և զկերս նոց ասաւել ոչոյ իւրոյ զիսկ զարդուց և
«ամենայն փայլելոյ հանդերձ. այլև զրաժանն իւր թագա-
«ւորական ընդակնոց միասնականալ նոցա։ և յարժամ թագաւորն
«զկրկոյ նոցա հասանէր ի գիսերոյ, յայնժամ զմնացարդս նոցա
«առեալ ինքն մնայիկեր։ Եւ ոչ այնքան առատանանելոյն
բարեսիրս կարասուելոց, մինչև ի մեհեան իւրոյ ոչ մնանէ զոսկի
«զի ի գանձատան նոցա։ այլև զիսապատ զարդուցն և զարդ-
«մանանաց և զոսկոյ սայր կարասելոյն։ և զարեանց զանգ-
«իւր արդարանալ և զիմաստ անուանեալ։ Եւ զի այսպիսի բա-
զկարգանեալ՝ ոչարանեալ անուն ընկալաւ։

Զանդ այն հանին և նրանեալն կարգալիս նոր զրկայն խոստովանանալ՝
գործեալ բարի գործս սիրոյ և խոնարհութեան առ ազգատ-
և. ու. հիմանալ։ հանդիսանալ և զհոյակապ եկեղեցիս։ Եւ
զինեալ և ի գիրսն ուսանելոն և ի հաղարան զերիսաս հանդ-
կիսուրս և զանձ զանան հաստատակաստոյ և ասնեալ զերեսուն միամ

Ամ. Գր. և Հայոց 961 Նոյ.

ժամուս բոլոգային հանդէս միմեանց, մեռ յանուրբ կայ-
նայ՝ իբր երկու ուստրքք հեսի՝ ի ապիխոսայ։ յամի ՌՒ։ 961։
և՝ ի Թուին Հայոց։ ՆԾ։ կամ ԸՀ ուռանց։ 965։ ՆԾԿ։ Լ՝։ յա-
սաքիկ երկու վանք յանուն գիսլիցն հուշեցուն ուստ սանտնեի
և հոգոսաց։ Ոչնոս կանգնելոց գվեցին զոյսաքիկ վանա-
յայս՝ գարգեաց առաջնորդ սանահնի վանիցն գյաչանեն
գիանոկան։ և հոգոսաց գրիգոն գոգ ն. Ճնեազգեաց։
Լ՝ ինքն յոմի ցուցաս գՇեռ մոյր աղգին Հայոց։ և սա-
ժամաւոր Թադեսի արարատեան Թիզրոսեն։

Ոնցն ուսարս՝ ի ծաղիկ ազատիկ երկուս մեռաուանայ՝
ծաղիկեցան և այլ վանորայք յոյլ աեղս յՀին Հայոց։ յայոց
փոյլեցան բազոսարեբեալ միոյ իմաստանք։ Ը դու և մեծն
Խոսրով անձեւոյն յՀին վարպետարանի։ սր՝ ի մանկութեն
վարդեալ յասասանն իմաստից Հելլենական դպրութեց՝ նախ
եմաստ՝ ի կոյս Տի։ առաջ՝ ի Կիսանեն զպասար եկեալ մե-
ծին ոնանիոյ միոյի՝ նարեկոյ վանիցն առաջնորդի։ և ծնաս
զերկուս սրդիս գյաչանեն։ և զգրիգոր՝ ոյն է սրն գրիգոր
նարեկացի։ սրդ ծնանեն հանսրի լինել։ յամի ՌՒ իբր։
971։ և՝ ի Թասնն Հայոց։ Ը։ Լ՝ սորս հրաժարեալ խաս-
բուխս յՀին՝ կրճատարեցաս՝ ի վանս յամի իբր։ 961։ ՆԾ։
և յետ քանի մի ոստոց լնորեցաս յեկեղեցեն ի սր նահան-
գին՝ անձեւոյնոց գասալ։ և Եղև. Եղանի ոնորոսաեն
վարուց և ՌՒՆՈՐՀ խոնարհեն։ և շարագրեաց բեղ՝ գիրս
ի Ճնաս։ Ը սրս և զրոցարարսեն ի սրդոյ պատարագին։
և զմեկնութեն ժամակարգսեն ուրեմն և քարոզից խոս-
տանց բանից և հոգեւորք ոնդ և լուսոր շարագրեալ Թե։
և յետ յարարս հանգեալ գՀանդերձ իր՝ վախճանեցաս
յամի ՌՒՆ իբր։ 972։ և Հայոց։ ՆԾՈ։ Լ՝ գրոց սրս և յոյ-
ցոց նոսանի հարց հասարակաց կարգեալ յետ ՀՀկաց ինչ մեկ-
սեն վիրս Լենինացի զմեկնեսեն ժամագրքն՝ ի ինդոյ Թեո-
դորոսի։ սրոսին։ յասելեալ և ինքն բազարարեն՝ ի վերայ
նոցին երայ նոսին ոնդ։

Լոյին յոյն աւուրս ն. ապ քանի մի վրդոյ հրեալեալ՝ Ը սասն-
դերոյն առաջեալ։ յանՀանեալ խաչակիր կոչեցեալ։ սր սպա-
նաս ասի՝ ի վրայ։ և Թաղեցաս՝ ի բարեսեն՝ ի վանսն։ սր
կոչի ը ոսկիսոն՝ ոս ասարաալ լեռնին ծիրանեայ։ և յոյ-
սեալ առաջնորդ հնձաց վանիցն՝ ի կարին։ և հիրսկոս գրդ-
ծոսեցեալ գիանական ասասլ՝ ի նիզ գասարի։ յանարարեալ
սր սոսար Լեզեանս։ և ասարգիս՝ վարդապետն կոչեցեալ՝ յՀին
աղանանեց։ Ը սրս և զեանդ վրդ փրկասարեալ։ Լ՝ սորս ա-
սարս էր և մեսրոպ էրեց՝ ի վրայոց Հայոց։ որ՝ ի Լոսնին Հայ-
ոց։ ՆԾՊ։ որոր գրասանն սնին՝ սեբեոսի մեծի՝ ի խաչեց-

Լուսաբ. Ի. Լուսաբ. Ամոս. Լուսաբ. Ինչուս. Լուսաբ. Ասաբ. Լուսաբ. Գրիգոր. Վարք.

Ի սոյ փոքրէ վիճանոյ մանկունքն տապանեցուց , զարմն յիշ-
ցաք ի գլուխս · ԺԸ ·

Գ · Լուսն անանիա կենդանի կայեալ յանձնա հոգիսն տա-
ճառ ուն · ԺԸ · ասն · Ե · յաղթեսանաբ · և աւել · ԽՂ · ի վա-
ղագ և յանուն , վասն Հանեցեալ , և թեռնեցեալ ի գոն զանգիսն արա-
գինոյ մեռ յանուն · սոյ յաւուրս քան զիեռանիկն Ա ասունգիոյ
ուռնայեցոյ ի յանձնս սրաբ նասուցանեալ կայ Յուզիկա հայոց
զվանան , որ յանձնոյ վանանիկ ասն , ի գաւառեն բասոց ի
սեռնեաց Ն · որ ես ի նոցն անանիայն Ռեռնաբրեալ էր ենկիս
բերեալս · և սասուր ինքեալ ի նուրբնեալ գրեալք , Ի սա-
ի փչեալ ոնանիայի գաւառանեցաւ Յոզով մեռ յանուն · ուր ենն
և յանկանոն գրեմագիրս ազգանանց · և Հաւասարեն ասին
Ռեռնաբրեցին զնա ինքն զվանան կանեալ հայոց · Ի-
հասաս վանան ի գիւղաքաղաքն արգիս · զի ոմանք գե-
թեռնեալ թեռն չէ ել Հաւասարեալ յանն ·

Լա յաւուրսն յոմ ծանս ցեալ Զնորարեն գրեալսն գա-
ւառանեալ թարգեցանն զի ժողովին նոմանաց Հաւանեցան Ա-
ան , և միաբանեցաւ Ա յանս և Ա վիրս · և ի լինել իր գա-
ղանաբերեալ թեռեալ ի Հաւասարեալ զիրանանեալեն Ա ան ,
ի ձեռն ենեկոպոսն մեարարոյսին մեկնեալ , և ինանաց
գրեալս ի Հաւանեցան յանել ի նոյն · Լոյս բերեալ պատանի նոր
ի յուռնաց ելեալ յեկեղեցեաց · զորմն ոմն ի ծանօթանեն ապար

Գլուխ ·

Ամենք յաւուրս անանց ուեռեալ զգոյն միաբանեալեն վա-
ղանաց Ա յանս գրեալեցին Ը գ · Ն զամանս յենկնաց և ի
վերայ , յոյս երեկեալ ելն խուրիկ արգասաւորեալ ելեն , ոչ-
զեկոյցս ոռանանեալ կամանանոյ , ուրգեն գիմանեան հա-
ռանան վանաց , և ասեալանաց զնանան անանց · Ը վա-
թեցան ամենն զի և ելեն թեցին զանգն · և յոյսեցին ոնանա-
մեռ խուսաբեեն ինքեալ վանանց · և լցին զանն ասեալս ·
Լա ի զարեալ ասեալն ասան խուզեալսեր ուներ , տե-
սեալ զգայեալն զեռեալեն ասան ասեալ գրեալ գրանեալ , գա-
ռանեալ Ժողով Եկեալաց և միանանց , և զգալեալ խուսաբեն
ինքնայանեալ , և ոչ գամանցաբ ունանանք զանն խառնեալ ինքն ·

Եկեղեցականաց ·

Զայսոքա ոչ սարեալ Ժողովեալ բազում Եկեղեցաց և միանանց
ի գաղանն անի ակառ ընեալ գիտաբ և զգարեալ կենդանի վա-
ղանաց · և ի բերեալ յայսանի ելն · թեռ ասաս գրեալ միաբանեալ
Ա ի Ա յանս և Ա վիրս , ունեալ , ելեկոպոսանեալեն ի ան , և յան-
գեալ բանեալ խուսեցան դեռաբ ի նոյն ընկեանս , զնա յանեալ
ի բանի · Լոյս մեռեալ ելեալ ասեալ ելեալ , գաղանեալ
վանանց գիտարեալաբ ելեալ վանանաբ յանեալանի յեռ ելեալ ելեն

Լ։ Մի՝ ան և նայր

'ի հայրապետասիրեն ամն ։ Ի։ և գնաց 'ի վանս սրբոյն Ծ առ
աբեղոսակն Թէոր որ Ծրմանի՝ սրդի գազկայ ։ և նոր սիրով ընդ-
կալեալ զնա՝ հանձեցաս ի նա ։ և միաբանեցաս յուղիղ միաս նոր։
Իսկ ժողովն անաչ ընարեաց կաթուղիկոս 'ի սնդի վանս-
նոյ զուանիանոս երրորդ զվանուհայն սեւանայ յաղգական-
նոսեանն մաշտոցի և յովհաննես պատմաբանի ։ որ և 'ի նրա-
սիլ անդ խրատ առաքեաց 'ուղիղ ոտ։ վահան և ոտ։ աբեղ-
ոսակ։ Լս վահան եւ արձակեալ նզովն։ ոտ։ ստեփանոս և
առ։ հանմանոն նարս ։ և ոչանգ յերկուց կողմանց ունդագար
նզովս յանխիլով՝ լցաւ ՅՆ գայթակղութեամբ ։

97։ Նմ։ Ինանալ սանկանանոսի ։ Թէ զրանալ վահան առաւել քան
զինքն ։ ժողովեալ զաղոցմանեանն կրանասրաց 'ի ասարանոյ ։ 'ի
հոյանեանց ։ 'ի ծոիաց ։ և 'ի խորձանոյ ։ ընդ սրո և զմնիսեա
վիրդ ։ և զրաբկեն վանական սիմեանի ։ և եղեալ հանդերձ
նորաք գնաց 'ի վասպուրական Ծ։ առ։ 'ի յանգիմանանեանն։ ան-
հանայ ։ Իսկ սրբասանչ արքայ յառաջ քան զանդիմանն ան-
նել նոցա զսանեն 'ի միասին եւ վարել 'ի կղզին աղթամարայ ։
և 'ի խանարհել սանոյ՝ հրամայեալ հանել զնա ասեալ և սրբ-
ձակել ։ մանաւանդ զմանեն վիրդ ։ և զրաբկեն վանական ։
իսկ զսահ փանոս կաթուղիկոս հա վարել 'ի կոտորաց բնդ։
Օ։ այ։ ամ լանեալ աղոտոյ՝ ոտ։ լիներ ։ և սրբասեր կատ-
ուրածի ։ Իսկ ստեփանոս կիթեղեր կեցեալ ամիս ինչ 'ի ոեր-
գի անդ՝ մ։ ռ։ աս ։ յետ կոչեալ յիշեանոսն ոմն ։ Ի։

Ի։ Ի նմին սմի մեռաս և սրբասանչ հանապազաց Թէոր
վասպուրականի ։ կոչեալ 'ի Թագաւորաբերն ամն։ ԺԹ։ Լս եկն
արուաստեալ երեք ոդիք ։ որոց անդրանիկն կոչիր սահակ
ասեալ ։ միջինն խաչիկ գուրգեն ։ և կրտսերն յովհաննես սե-
նեքերիմ։ Լրեքին զեյեա մահուան հոր իսրենանց աղուսան-
լայ՝ Թէ սրեցին 'ի միասին ըստ կարգի ։ աչոա 'ի ոչ վասուս-
ուսական Ծի առնուապակ ։ և գուրգեն 'ի զի միոյ մնոն ։ ի
'ի զի 'սահանգեն ոնձնացաց ։ իսկ սենեքերիմ՝ 'ի վերայ նա-
հանգեն ուշանեաց ։ Ասովսեթ խոսի գիրեալնց զաղանկ
սեն գրիգոր նարեկացի՝ որ էր ծիսեալից և սկանաստես ։ յա-
սեն 'ի քանա պատմանեանն խաչին ։ եր։ ։ 360 ։ * Ասոգասս
,, ընալք և փուռասարեալ 'ի մի ամանակի՝ արք բարք և
,, ճշմարիտ ։ խոհեմանեանն հանձարոյ սուսերեալք ։ և բա
,, պատոհման դիմաց պատերի աեսման երեսի՝ յաւետ ցան-
,, կալեալ ։ Իսկ 'ի ոեր սրբոյ ։ 'ի պատրիարքարանոց ։ 'ի յոր-
,, գսանն հիշոյ ։ յԵրասեանսի սաղոց ։ 'ի զարդ եկեղեցեաց ։
,, 'ի սրբոյն առանանեանն սրբոսանեանն ասիկաց և քեռան նշանաց ։ 'ի
,, սոգաս մարարիրոսաց ։ ոնկիրոք և անզուգականք ։

Ի։ Ասոգեալ ։ գեղ։ խաչ։ Վիրամ։

Յառաջին ոմն Թէոբանեանն ոց իսրմն մեր եղեալ զկոյ

Ի՛մ ամ
Ի՛մ ամ
Ղ։ Ի
նա

մանեալ յԾն վասպուրականս , և դիմէր ի մէջ քաղաքին Իրան-
մոյ , որ և ասի շամիրեաղ , Տարին զանակիս նիր , և յառաջի
առին զքաղաքն , ։Լ։ զի լայնամիտն ամ ։Լ։ ինն ենչաղբ թեր։
ապ զիպարտեալն , ոմանք ի քահանայից յանդիսանեալ զլոյն
ասորոյն ի հանդիսաւոր . և ասեան ի տիս քաղաքն , ասի սեն։ Ղ։Հ։
և ի թուականն հայոց , նիս։ ։Դ։ և ասեալ զեղեր ծիրս սինն
ցաւաւորս շարհասուսաց առաջնոյ պարսից արքայի , որ վա-
ղուն զՀայաստանս , և յետ այնորիկ գաւառ եղեն այն
օրինաւոր ի նոյն տիս ինն ամսոյ , յորոց մասն ինչ առեալ նոքա ի
նոր քաղաքն . և ասան ինչ պարենեցան ի փոխ սիրոյն ասեփանոս
սի , յամի սեն։ ։Լ։Հ։ և ի թուականն հայոց . ունիս . պրակ սա-
սի ։

Ի վերս առաջին պատմագրի ։ Գլ. Իգ. երես · 497։

Ի։ ։Լուկ յետ մահուան ասեփանոսի կիլիկիոյ՝ բազումք
յառաջնորդացն հայոց ել յոգեդրելոյ աշխարհս աղբերի իսր-
հնեան դաշտուցանել զքահանայութիւնս . բայց
բազումք ևս ընդդիմանային ասեն . և յերկարել խառնիլ ի
ոսոնս ինչ , Ժողովեցան միաբանեալ հրամանաւ աշխարհ ա-
քարի եպիսկոպոսք և վանականք յաղթայանիսու քաղաքն ասեն ։
յամի սեն · Ղ։ · և ի թուականն հայոց · նիս։ · և ինա ընդ քա-
նեղեալ ընտանեաց զքաղաքի եպիսկոպոսեան գրեալ անա-
հոնայ կիլիկիոյ միաձնեցոյ ։ ։Ա։ և հաստատեալ յանուն
կիլիկիոյ՝ յեռ ժամայ զինեալ ի , քանարան ի գիւղ.
քաղաքն արդինայ յերդ ամուսուն գնայ ի ջրոյն գաւառի
մոտ ունայ , և նստաս անդ յամի · 990 · հրեն ։ ։Ա։ գնդ.
անայ և զիսեաւորեն եկեղեցի զիմարդեան գրիգորեանս՝
հաստատեալս այնմանք , և ջնաւյալեալ յարիանանալ ի
ձեռն արդասայ ուրուն բազմահանձար ձարտարապետի , և
զարդարեաց զայն մեծապարծաւ՝ ծիրանաձաղիկ և ոսկի.
թեալ սեկանանալ , և յարամարեաս քանդեալ և կանեալ ։
Ի հնեաց և ոչ ելն երես եկեղեցիս նորոգեալ և հրաշալոսեալ ։
Պարկեաց և գրոտաւն գաւառս , յոր ծաղկեաց զրաքանչի
մասանեն և զիշխական գրոց ։ ։Ա։ գայրոյ և ի բազում՝ քա.
զաքս յունաց և սլոյն ազգաց զինքնաւոր հայոց , յանախոր
ասասաց , ի տարուն կիլիկիոյ , և յայլ տեղս ։

Գ. Մ. ՊԵ.
Ա. Հայոց

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Ա։

Հաղորդութիւն Յովհաննու Մշեցի հայոցն Հայաստանի, և գրեցեալ նոցա ի Հայս, և վասն ընդդիմութեան Լաս և յայլոց գրոցն Վարդայ Բռանայոյ։

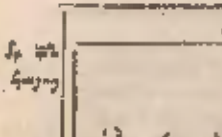

Ամ։ Մշեցի անուն ոմն հայ եղեալն, որ և յովհաննես կոչիւր, կամ ՝ի յանապատին՝ կիւրժան, ՝ի որ յոլովեան, երևելի ելև յայժ յայսմ գարուս Յոն յանապատ։ զորմէ ասեն սմանք՝ ՝ի պատմագրացն մերոց, թէ ծնեալ էր ՝ի խոզանս գաւառի ՝ի գիւղաքաղաքն Յերասալեմայ։ որ և յեղայ յանուն նորա ոչ թաղաքն Յերասալեմայ։ ՝ի հայոց։ Լսակ ՝ի պատմութիւնս յանուանց՝ առ սմանս ոչ յիշատակի գրաւոր և ապ դեր, և առ սմանս՝ սակ ի սեռանալ ՝ի յանելանածս պատմագրութիւնս սերբիկոս ժամանց։ երբեմն։ 1ՁԿ։ և 99։ ասի վասն Թեոփիլի՝ իշխանին խազարաց՝ եղբօր քաջին յովհաննու գոլորգնոյ յազգէ արմենիկեանց։ յորոց բազմաց ելին բազում հայք։ զոր և յիշեցաք ՝ի գլ։ ԽԲ։ Այս ՝ի մանկութեանէ ՝ի դրան կայսերյանոյ՝ եղև սիրելի յաչս պատանեաց։ զի էր երիտասարդ առոյգ և գեղեցիկ։ վեհանձն և փառասէր։ զանարգանս և յաղթութեան։ մեծախորհուրդ և քաջաբարոյ։ որոյ զոր իսկ յաւաջագոյն գտեալ։ և թշնամութիւնս ցուցեալ՝ ել ՝ի պատերազմ։ առաջնորդեալ։ և գերեցաւ պարսիկ և զորավար։

{96։ Ն.Ա.Բ.} Լս։ հրև ՝ի մեռանել ասմանաի երկիր կայսրն՝ որդւոյ կոստանդեայ պերփերոնայ։ ոչ ինքն զմշեցի կիւրժան (զոր գրեալ ասացուք ՝ի ՁԻԱԿԻՑ) գնացեալ էր ալքունի գնալ ՝ի կուսանս կիւրեկոյ։ զնդ նմա էր և միս ևս արևելեան զորավարն մեծ՝ սարամ անուն էր՝ սիկեմիսպա փոխան։ Լարև լուսաւ զմշեցի։ թէ մեռեալ է ասմանաս կայսրն։ և մատիանս սմա քանայեալ է սիրել ամենայն։ գարձ ապարդ փութանակի ՝ի Լիգրեանս գաղաքն։ և զնկեցեալ զմատիանս՝ թագուցեալ ընդ նիկեփոսայ փոխան։ որում յանձն էին մանկահասակ որդիք ասմանայի վասի և կոստանդին։ Լս։ զի գոյր կասկած երկիւղի՝ թէ թագուհի նիկեփորայ կամի կուսանել զմանկունս։ փոխանակ զնա զմշեցի ՝ի կայսրանալ ընդ հայոց ՝ի հանդիպեալ գաւառ ՝ի վասպուրական։ առ սիրելիս մի հայկազան մեծազգի՝ սպարապետ ասացեալ։ որ ասի լինել ազգի Մամիկոնեայ։ զոր ասեն հրաշեղոյ։ քան զարամ կրկնեալ։ Թէպա ուռհայեցի՝ որ ոչ էր յայժ հեռի ժամանակ։

Լեր էրեանս։
Հեղինէ։
Լուսիկոսն։
Գ՝ անուն։
Օ մեր։
Գ՝ Ի Գ՝ Ի։
Գ՝ ողջ. 9։
Օ։ Ի 3։
Սահակ։
Սոսոնէ։
Գ՝ այլ։ 17։
Զարամ։

Յ.Ա.Ա.
Գ.Ա.Ա.
Գ.Ա.Ա.
Գ

Ի՚ Ն՚ Ի՚ Ն՚ Ի՚ Ն՚

միաբանու թիւն առնել ընդ ազգին յունաց։ Եւ կայսրն ան-
ձինքն՝ եթէ հայք ժողովիլ նոցա եկեալ են զայլ ոմն
խանութ ընկալու, զի կամելով խուսափել ինքն երկնչել ի նա՝ յոր-
դորեաց զնա ի հանդերձս թիւ։

Եւ մինչև ապա ընդդիմի կայսերն զորութիւն Տեառն՝ յոր-
ձուկեցաւ սասանուցեալ ի մէջ այլազգեաց, և յանդգնարին նոցա
զնա. և կրծանեանց դեսպանքն բազմեցան և զանազան նոցա, և
շրջեալ Ի սարին՝ նոցա մինչև յինքն։ Եւ սոցա զգեալ ըն-
դասանութիւնն ազգի հայոց՝ զայր արայ, առաջեաց առ ա-
նոսս, և սոսկեալ սասան պարոն եւ զրուցեալ նմա զարս սուտ եր Ի
իւր, արձակեաց զնա առ նոսս։ Եւ նոքա ի նա զեղ առ վար-
դապետն զի մնալ, և ասեն ինչպէս սմանաս Թոնենդի երբեմն սոս-
էնդիս իւր, գնալ ի կոստանդինուպաղիս, և անդ սարսալ
իւրովք գաղանեան. և սոքա ինքն եւս գարձան անդր։ Եւ սա
մի՛ ինչ ասեն ոչս ընդդիմի կայսր քարձեալ ընդունուր ինչ անդր
յանգրդոյ մեծաւոր հայրապետին՝ ի գաղանքն անդ մնալ,
գնալ՝ երթալ ի կոստանդինուպաղիս։ Եւ սա սասանեալ ի
ինքն զքեզ յանդ, զար գրեաց նա առ աշտ, եւ ի Նոսոյն.

ԱՌՔ, և բայանուալս · ի գեղեցիկ · ԺԵ ·

Ինքնագեալ զ՝ Ոզեաց մշտին և ամբասանց իշխանին ի կոս-
տանդինուպաղիս, մեռցեն անդ կայսերն. և յետ սեանեանց
զնոսա պատճեցան. ի նմանէ յայտ լի ոխմասանէ իւրմանէ. և
ընդ ազգն գանանոնս պատանէ. զնոսա փոյթ ասեալ յաղագս
ոչնանեն ինքնանդամ կալեցան, և ամբաստ իշխանութեան սանեանցն
մեղադրելս և փաստաբանեանս։ Եւ կայսրն յոյժ զարմացեալ
հարանալ ի նոցանէ մեռցս զի միաբանեալս իւրոյ ի ապարանէն.
ինքնարարս, ոչ գտանեալ յոյժ ասելոյ ասելոյն՝ գասանել զնա,
զանէ. և զինի նստեալս իւրոյ յանդանն. ասեն մեզ և զնա՝ իրբ Ի
լսեալ ունեալ ոչ ոչ ոչ նոցանէ փոյթ՝ կանգեալ զանանեան ասա-
գանեան առաջի իւր, և յանդգնանեն զնոսա զնեալ ի զլեալ
իւրանէ, և ինչ ի գլուխ վանքի անդրանիկ ոչ ասեալ ունանեան,
և երկիր նոցա ասեն, Ի գրեալ ուսանեցեալ սոսա. և ինչ սոյնս
հնեան ասանանեանցս՝ ի պարտի՝ գալ՝ ի վանս ոչ՝ յաղագս
և ի Հնանեանս. իսկ ասանանանեան Ի և սանեանդանեն մեռ.
զանեալ՝ զեզ մանանս արարանեն նոցա. և լաւեն ի կենաց. և
ինչ ասեալ զանանեանս նոցա՝ եղբարք իւ ոչ կոստանդեան, արք
էին Թոնենդ Թոնին վասն հայկազանց արդարանեալ.

Եւ ի մի արին. կիսանանց ազգին կայսեր յանձնանս բա-
զում գոլս ի զրանն պատմիչք յանեալ՝ ալ միայն. Ի. քոյրն ի
մանանն, ոչ եւ առանել Ի հանդարանեն և մեռանեալ Ի սանեանս
առանանարանեն և մանանեալ. յաղագս ինքանն առ ամենասարդ
հանանեանն. Եւ մանանան կանանանեն. կոյն ցնա կենանեն

Վասնաւոր ինչու

լանալ վասն կայսեր, զոհի հարեալ յերեսաց վայրագ. և
չգտանալ զայլ հնարս՝ առաքեաց [Գ] զսուր ՝ ելս զաղերմանս
եղեալ ի նիկոմեդիս զայր մեծարգոյ և ճարտարագոյն՝ կամ-
քել զնս ՝ ի խաղաղութի. Իսկ վայրագ արհամարհեալ զսուն
եղիսեղապին՝ ձգեաց զսուն իւր զանձն, յոր ոչ ելանէր կո-
յրեկ կարմրեալ՝ ՝ զանազանեալ [Դ] օրինի նոսանի առաքարարացն Տեղ-
և կայսերաց. և ելեալ ցնա. անհնար է ինձ սանփանել ՝ ի ելս
հանել զսա, զոր ապրեցեալ է լեալս իմ առաջի քաջմանեն.
երեկ արդ և ծանոյ յարդ առաքեցարն. զի կամ զարդս և զոգս
կամովին ընդունել զնս կայսր. և կամ ես լիցիմ կամաց նոր
կայսրեցից զնս նոր կայսր. և նոր պայման յնս քարտուղն ա-
ստուց առնուլ զանձինն։

Գ. Յլ էրգոն նոսեւ վասդ, թեն յոյնք Քրիստոս իւր պատրաստին՝ ի
պարտիզ, զարին միրիկոսս փոխարին մեր՝ ի վայր ուրաց զնոսա
տեսցին իրեանեանք յանեալ, և անչարիս ապարանս զնս. և ՝ ի դի-
մեալ զարարն վասդ կայսերն՝ ՝ ի վերս իւր՝ ՝ ի գիմի հարեալ նոցա
փոխարարանեալ ապարանս զնս, և գիրեաց՝ ՝ ի նոյանեն զարարեալս.
[Դ] Երարանեն զարարարոյ լեալ յանեալ՝ այլ էին՝ ՝ ի կորին վասդ,
գինեալին անհնարին կատարելն՝ ՝ ի վերս վայրագ. և վասնեալ
զնս՝ կալան զանձն՝ ՝ ի զարան նոր, մինչև գնալ, զարն և յա-
ղարարեալ և գաղաղ առանձանալ հարարանն ապարանին, փոքանակ զի
մեռանալ եղեն ապարարանքն վարդայ։

Գ. Յլ վարդ դարձեալ միասանդամ գանալ կարգեալ՝ ՝ ի գալոյ
և յոյլոյ ազգաց, նաև՝ ՝ ի յունաց, վերարին գարարար. Քրիստ
վասդ. և ասէր՝ ՝ ի ներս Էսայի և մարգարեայ գնա, մինչև
միոյն ՝ ի նոսանեն նոսեւ. ոչ ասէ կերպանս։ Յս կայր
զարար յունարարան՝ ՝ ի ծփանս. և գարարեալ վերարին արարարեալ
եր՝ ՝ ի նոսանեն գանեն չարս. զի սանանք՝ ՝ ի կարգի վարդայ լինեն
լալ, և սանանք՝ ՝ ի կարգի վասդ, գիշեր՝ ՝ գիշեր և քարք՝ ՝ քարքի
հնչան մարարարեալ։ Իսկ ազգաւս չ՝ ՝ ի՝ ոչ՝ ոչ՝ ոչ՝ արարեալ Տեղ
,, մանք լինին (առ ասաղին վերայ ակնարարեալ. Ի. 14). և
,, սեղմարարեալ՝ ՝ ի Տեսանել՝ ՝ զարարարանքն. և ՝ ի խոսանքն մա-
,, անալ՝ ՝ ի Հնարարքն՝ ՝ և՝ ՝ ի գանձն յարարանարին. և կեն-
,, գանեալն ազարարեալ՝ ՝ զան գիրարանալ՝ ՝ զանին. և գալալ զի-
,, զանալ՝ ՝ ի մարարին մանանալոյն խոսանեալ՝ և զկենդանեան
,, ասանին։

Դ. Յանարարեալ վասդ՝ ՝ ի՝ ՝ ուսանալոյ գնալ՝ զան մեծ ի-
խանին հայոց գանեալ, որ՝ ՝ ի՝ ՝ գիրարարար

Լ. գ. ԺԱ
Լ. Հայ.

'ի չորեաց հայոց ու 'ի վրաց, և առեալ զսաղիկ երեսելի իշխանն
ընդ իւր խոստացեալ 'ի վերայ վարդայ, և զՀանապատարհայն զարս միան-
գամ ի խնայսն գաղանն նոսա՝ բուռն սարդիրան նուաճեաց։ և
հալածական արար զնոսա 'ի նիզակակցացն վարդայ։

Օ այն սեռեալ միալն փոխանայս և ոչ ունայց վարվարական
զմիկաս վարդ զերեզարդն Նիկեփորոս 'ի յաչասարանացն։ և
ասեալ 'ի ձեռս նորա զարանուանեալ զարս՝ ասնակեաց և վնաս
'ի վերայ վարդայ։ Նորայ յանդնարքն. ասպարապետ բռնուսոյն
սիկաառս վարդ՝ փախեաւ 'ի կղզիանս բաղասարայ՝ Եմիկոնս
առնել ինքեան զամիրապան իսկնասրալ Թեբայի՝ զարդ 'ի
մասապայ խոսանք։ ու որամ 'ի յառաջն բարեկամանալ էր։
Այլ կարդն վարդ պարապամ չկալաւ առ ամիրապան թշ-
ընամանքն՝ ասպարեսայ զնա՝ մի լինել ազանական վարդայ։ և ամի-
բարապան կալեալ զվարդ՝ կապեալ և եդ 'ի բանսի։ սար մեաց
նա ոչ սակաս ծանր։ և հանգեաս փոքր մի ի յանաց յերեսաց
վարդայ։

{986} {նէբ}
Լա 'ի գրգռել սրոնզմամ 'ի մէջ ամիրայիկ երեսեաց 'ի սրոնս՝
ու 'ի մէջ ամիրապանին, նա ինքն ամիրապան գիանալով զբա-
ջանանն վարդայ սիկաառսի՝ եհան զնա 'ի բանտէն՝ առաքել
զնա ինքն զվարդ Շուսէմ սրանին։ Ոչ վարդ ոչ եռաս յանձն,
բայց եթէ ազատ արարանս, զի մի ոչ յայլազգեաց գնասցէ
ընդ նոսա, այլ միայն ազգարին՝ զարս յաս ազատան զի լեալ էր
ամրապան՝ լինելոյն յանուն, զարս և ուսեալ 'ի կապանս։
զնոսա ասէ ելեալ ուստ 'ի ձեռս իմ։ և նոնաքար միայն յաղթեմ
պարսից։ Լա 'ի հանել ամիրապետին՝ յայլ և խնդիր արարել
գանն 'ի գերեալ ոնան երեն հայոց ազգ։ զարս ասեալ վար-
գայն՝ ուրաս զնա 'ի թաղանքս։ ու հանգաստ ունէր 'ի սահման-
ապանայ իսկ-ունայ՝ զբերեալն ազգ նոր հանդերձս։ և զիրաւ վա-
ռեալ զնոսա՝ զիանայ նոցա 'ի մէջ պարսից։ Եհար գնասս շա-
թալայ յոյժ։ և ժողովեալ սաս բազմ։ և 'ի գառնալ իսրամ
խոյս տա յամիրապետն երեք հազարաց խրոմ յիսնիսն
յանուն։

{987} {նէգ}
Լբ Նայն ասասին ասրասարեալս 'ի վասրն ու վարդ փոխան
զարդարեալ զնիկեփորոս, զոր դարձեալ էր ազատանայ,
և ազատս սրոր զայլս, և ուսանանեալս նոցա 'ի կողմանս խաղաղեաց։ Լ. Այն ընտեալ վարդ ոչ սիկաառսի՝ ինքն
ևս զարանս գրկեն։ ու զիրաց ունայ միասանդամ կայս-
ցան նոցա։ Լա ապա երկրին բռնասարք փոխան և վարդ
պարապամ՝ չկալ սու միանանա՝ միաբանեցան ընդ ոչ նէմ վարդ։
Այլ ունհաստատեալ զանալ փոխանայս ու վարդ կոյս զնա
ինքն զվարդ սիկաառս, և արարել 'ի միասն բերելի։ և ոչաս
առանձինն մարանցել զվարդ։ և ուռաս 'ի մարդս ունչ։

850 Գ · Ա · Ի · Ի · Ի

Ի՚ամ ՌԿ
Հ հայոց
979
ՌՄԹ

Սակ այս սմբատ երկրորդ կամենալ մեծատիրակ իմն լինել
ուակ Թագուոր զինի իսր՝ շինեաց յամի · 979 · ՌՄԹ · զահագին
և զարմանալիս՝ դանմատոյց և զուրախութիւն պարիսպ շարջա-
նակի դամի քիշբաս՝ ընդուստատած յոյժ և բարձր, սկսեալ
՝ի յարևելեան կեսոց յորոց վիճ էր քիշբն քարակերտ բարձ-
բացեալ, մինչև ցծագկոյսն դրն կալեցեալ լայր · և հանգնեաց
՝ի նմա զարձրաբերն բարդոնս ահեղս և զարմանալիս · և
փարեաց զարարատ խրամ խալ ի լայն, զոր պատեաց ամբա-
սաք ի քարամբք, աշխատեալ ՝ի նոյն ամն սեղն ·

Հ ինեաց ՝ի քիշբն ինչ և դեկնեանս քաղաքն · հիմն հարկ
լինել և զկաթուղիկէ եկեղեցի ՝ի նմին քաղաքի, յամի · 989 ·
ՌՁԹ · ձեռամբ մեծի Հաղարապետին Հայոց արքասայ · բայց
ոչ կարաց աւարտել զնա կանխելոյ մահուն խլոյ · Լ՚սա քիշբ
այլապէս մեծացեալ լայս մարդկամբք · շինեցան ՝ի նմանս հնա-
գիտեան տունք և ապարանք հայոկաբդ և մեծամեծք՝ ոչ նմանաբ
քան զՀարքսր Հաղարս · և Եկեղեցիք թիւնամբ Հաղար և մի ·
մինչ զի յերդանալ ուսանողաց զայն թիւն ոտիր եղև նոցա ուսանալ
՝ի քերան, և ասել · Հաղար մի եկեղեցիս անուն ·

982
ՌՃԼ

Լ՚ս մինչդեռ սմբատ ՝ի շինանի պարապին անուն պարապեալ
էր, գոգիկ եղբայրն նի գրգռեալ զնմա ՝ի բասանի ունոյ՝
երևելոյն Նշան դաւանեսան · Օ՚այն զգացեալ սմբատայ՝
խորհեցաւ ըմբռնել զնա, և դնել յարգելանս · բայց ազդ
եղեալ գոգիկայ՝ փախուստս ՝ի ձեռաց Նշան · այլ յետ սակաւս
դարձեալ հաշտեցաս ընդ նմա · Լ՚սկ կրասեր եղբայրն Նարսին
գարդեն հաստատիմ երևեալ՝ ժառանգեաց հրամանաս նի
զտաչիր և զսասաչ սեարդասլա ձարդչեասին, և զկայեանս և
զկայծոն և զմասակերա և զրաղկնա, և զայլ ևս քերդս
սանուանեալ՝ ՝ի վարդանայ ·

Ի՚նչ սասրան երևելի էր ՝ի Հայս ՝ի նիգ գասաս ՝ի մեծ ի-
խանն գրիգորիս պահլաւանն՝ ՝ի սեղանս տանն արշակու-
նեաց՝ ՝ի զարմի գուտ սիրն տահակայ սրբոյն ·
սեղն սիրոյ Հոյն ի ՝ի գրիգորի լուսաւորչի · Լ՚սա գրիգորիս
իշխան՝ կնոջեալ զաղդումն ամն յասասրոյ ունաբ արասայ սրբոյն
և աշասայ սղամնծի՝ ՝ի Հայս ՝ի փախանն կենաց՝ ՝ի Թոնիանն
յան սմբատայ սենեկրասկոյն · և ՝ի Թագ վերին սրբոյ · որոյ
անուանք էին՝ վասակ, ինգրամ, և սրիգրան · Ի՚ սեջ սոցա
վասակ կարգեցաս սպարապետ Հայոց՝ ՝ի Թիֆլիսն սմբատայ,
և քաղաքն քաջսեթ անուանի գասաս · զի և եղև Հայր գրի-
գորի մագիստրոսի · և յետոյ եպիսկոպոսաց · Ի՚այսպէս և
զիսիրամ զարմանալի վիպաբ պատմասաս յոյժ յամն էր-
կար · և չիմեաց զարաստ՝ զմնոգայս · ՝ի սեջ սոցա Հայոկապ
էր վանքն կանգնեալ մարմնոյն · և սոցա սա ևս յետ ծերկաց

Գլուխ · Բ · Զ · Զ · Զ

քանից էին, եթե գոյեն զնա հերձեալ յուղիղ հաւատոյ՝
պատուհասիւբ սքօրութեանն։

Բայց ոստաքեցին առ նա հրամայեալ, զի մրցմարդոյն ածցեն զնա ի ժողով անդր։ և կամ հարցուփրոյն արարեալ քննեսցեն զմիաւ նմա, և յերկրեն զմնալ։ Իսկ հասին առ նա պատգամաւորքն, գիտացեալ զնոյն զնարհութիւն նոցա՝ հանդոյց զնա առ իւր։ և յետ վիրալից և հեգնորական իրատուց՝ հրամայեաց սեղան պատրաստել վասն նոցա։ և ետ խորհիլ զաղաւնիս։ և էր օրն այն ուրբաթ։ Իսկ ժամ եկն ճաշու, տեսեալ նոցա զաղաւնիսն՝ առաւել և գայթակղեցան ի նա, և ասեն։ վարդապետ՝ ոչ է օրս ուրբաթի։ Այլ նա իսկ յանգիտս լինալ՝ ասէ։ Թողուցէք նոքա զայրոյթ։ և ապա ասէ ցեսրալեալ աղաւնիսն։ ուրիք գնացէք առտի, զի պահք է օրս։ Այլ նայնժամայն զ ասել էին՝ թռեալ առեալ աղաւնեացն խորոյնեալ՝ թռան առաջի ամենեն, և գնային անտի ի քաց։ Այլ տեսեալ հրաւիրակացն՝ զարհուրեցան յոյժ, և անկեալ յոտս ամենն՝ խնդրեցին ի նմանէ զներումն։ և երեալ գնացին ի ժողովն՝ յոյժ առաքեալ էին։ և պատմեցին ամենն՝ զոր միանգամ տեսին։ և միանգամայն ծանուցին նոցա զբանելի քաղաքավարուն և զմեծաշնորհ վարդապետուն էին։ Այլ նոցա լուեալ զայս՝ զարմացան և լուծին ի խորհրդոյ իւրեանց։ և զարարեալս նորա արկին ընդ պատժելիս։

Իսկ սկսեն դրիգոր օր քան զոր առաւելեալ ի հանդէս երրորդ՝ եա զինքն լուրալին ազօթից և ընթերցաղաւ։ յոյս անխոնջ դեղերեր գոյգ և զցերեկ։ և կլորին ընկղմեալ յանձային խորհուրդս և ի մոռանալն՝ արժանացաւ տեսանել մարմնաւոր ազօր զամենաշնորհնալ սբ կրկնածորդեան ի գրին։ և ինքն լնացեալ հոգեւոր սքով՝ արար զհրաշալի կրկին գիրս ուղղեցից։ որ կոչի նարեկ։ որոյ նամանն գարդ չերեանցաւ յոր։ զոր և առաքեաց յամի ՇՆ։ ՈՕԱ։ և ի թուականն հայոց։ ՆԾ։

Լ՝ լոյս աս և զՇնորհս և զխերբոդեանս և զպանձ գեղեցիկս։ և զմեղեդիս բազում։ Լ՝ բար և զանհնութիւն ամ է զայնն ի գրոցն յաբայ։ Լ՝ յոյս գոյանալ և զհրաշնորհութիւն հաւատոյ և վարուց ի ինքեան ազդանանին իւրոյ փարպուեայ՝ որ էր պիանագոյր ենսերիմայ ոլորտին արծրանաց։ և զայլ յաղագս գրոնածս և խրատական ճառս հեղեալս։

{983 նշան} Գ։ Ի ԺԱ։ տարի՝ յաթերոյ ամի հայրարքն վասն և կաւանդեալ, այն է յամի ՌՈ։ 983։ և ի թուականն հայոց։ նշան։ եղև փրկագրութիւն ինչին ասպարանից։ զորոնց ասեն և ՀԿ։ կարգի միշտաակեալ ասեն՝ քարեալ ի բանից նորին։ ուրեմն։

[1] Եվ ասաց Տեր առ Մովսես. Գրեա զայս զբանս
զի ըստ սոցանց դաշինս եմ դաշնաւորեալ
ընդ քեզ եւ ընդ Իսրայէլ։ [2] Եւ էր անդ
Տէր ընդ Մովսէսիւ չորեսուն աւուրս եւ չորեսուն
գիշերս. հաց ոչ կերեալ եւ ջուր ոչ արբեալ. եւ
գրեաց զբանս զայսոսիկ ի տախտակսն զտասն
բանս դաշինացն։ [3] Եւ իջանէր Մովսէս ի լերանէ
Սինայեայ. եւ տախտակքն երկուքն ի ձեռին
Մովսէսի. եւ չգիտէր Մովսէս զի փայլեալ է
երեսն նորա ի տեսանելն զնա զՏէր։ [4] Եւ
տեսեալ զնա Ահարոն եւ զամենայն որդիսն
Իսրայէլի զերեսն նորա զի փայլեալ է. եւ
երկեան մերձենալ առ նա։ [5] Եւ կոչեաց
զնոսա Մովսէս. եւ դարձան առ նա Ահարոն
եւ իշխանքն ամենայն ի ժողովրդենէ. եւ
խօսեցաւ Մովսէս ընդ նոսա։ [6] Եւ մերձեցան
զամենայն որդիսն Իսրայէլի. եւ հրամայեաց
նոցա զամենայն զոր խօսեցաւ Տէր ընդ նմա
ի լերինն Սինայեայ։ [7] Եւ զի դադարեաց
խօսելոյ ընդ նոսա. դրեաց զերեսն իւր
ի վերայ։ [8] Եւ մտանէր Մովսէս առաջի
Տեառն զի խօսիցի ընդ նմա. զերեսն
ծածկեալ մինչեւ ելանիցէ։ [9] Եւ ելանէր
զերեսն ծածկեալ. եւ խօսէր ընդ որդիսն
Իսրայէլի զամենայն զոր հրամայեաց
Տէր։ [10] Եւ ասէր Տէր առ Մովսէս. Ասա
ցամենայն ազգս Իսրայէլի. զի զերեսս
Աստուծոյ տեսեալ եք դուք։ [11] Զոր
հրամայեցի ինքն զայսոսիկ զոր ասեցի
ի Սինայեայ լերինն։ [12] Զի ասեցի
զի ի Տեառնէ ելանիցեն զերեսս
Աստուծոյ. զի ոչ ոք զերեսս
Աստուծոյ տեսանիցէ զի
ապրիցի։ [13] Զի
ասեցի զի
ի Տեառնէ
ելանիցեն
զերեսս
Աստուծոյ.
զի ոչ ոք
զերեսս
Աստուծոյ
տեսանիցէ
զի ապրիցի։

Լ. մի տա-
ե կայոց
981
ՆՂ

Լրեալ զնա ինքնակալացն առաջի խրատանց՝ հարցին և. զբ-
նակին զգրոսմեն ուղիղ հարց ։ և մանգլաւ պատմեաց նոցա
մի ի միոջէ զհրաշագործն առաքելի հրամանաց ի խրոց գաւ-
թի ։ Լ. Նկաւ յայնժամ գաւառ ի սիրտս կարեալց ՝ ի վերս մանգ-
լասան ՝ ի նորին սրբութեն հրամանաց նոր ։ սրդ ազգաւ ան-
դէն վարդապետի հանին զնա յաւարիման աւարոսեն՝ տուէլ
նմա իշխանութեն մեծի պատրաստեն և. մարդիստրատեն ։
Լս այսպէս՝ ՝՝ ասելոց նարեկացւոյն ։ « զանգնամբ ատրա-
,, կանն՝ զՀնաւուր Հայնն ։ զանմերձաւորն ազգս սիրե-
,, լեաց՝ զանհրաժարն հարազատաց՝ իսկ և իսկ ՝ի նմին աշ-
,, խարհախոսմբ Երկրագուանայ և բիսրակուանաւն ասանի՝ ՝ի
,, փառս լաւագրութեան սրդոյն։ ընկալ պատուանաց պատուոց
,, կարգեն ։ ։

Հրամանն ապա ինքնակալին ցանկալեան ։ թէ ոչ է այժմ հա-
մին և առաջնորդ վանիցն՝ ոչ թեռնլոյ կայ. մեղմին երա-
նելագնդաւորն ։ և մանգլաւ յայտարարեաց նոցա ։ թէ արդի
քեզ իմոյ ՝՝ սուրբ Ստեփանոս ։ Լ. յառ առաւել գրոսմանն
սիրոյ թիրեալ վասն և կոստանդեայ՝ յաստուծոյ մեծամեծ
ուժիս և պատուագս սուրբոյ սուրբ Ստեփանոս վանահայրն ։
և առ սէր սիրոյ ապարանից ։ և ոսկեղէն և արծաթեղէն
սպասուք մեծարել զանձի հանգստեան սիրոյ զասեալ ։ Լսկ
մանգլաւս շանսանի արդ պիտի ։ թէ մարմնոյս Ստեփա-
նոսի զանձն կարմ պիտոյիս ։ բայց թէ կամք իցէ ՝ի վերդ
ասել ։ առեալ տեղեկասցի Եղբայր՝ եթէ որոց իրաց ընդանե-
լասցեն ունելիս պիտիս ։ Լս ՝ի հաճել ընդ այն կայսերաց՝
գրեաց փառաբանակի մանգլաւս թագաւորն առ ասեփանոս ։ և
ծանոյց նմա զայսմ ։ Լս սուրբ Ստեփանոս խորհրդակցեալ վանա-
կանաց իսրաց և ժողովանգաւորաց եկեղեցոյ ազգի պիտի ։ և
ասէ ։ սիրելի ազգ կարեաւ ինչիրք ես մեր յինքնակալաց ։
բայց միայն՝ զի շարժեսցուք զ՝ ի սպարգև զմասն ինչ ՝ի փոր-
իսկան և յաստուածալ կենաց փոխեալ սրդ խորին ։ որ կայր
վերև ցոյնվայր ՝ի Եկեղեցեաց զազգի անդ ՝ի կոստանդի-
նուպոլիս ։

982
Նշան

Դ. Լրեալ գիտացին վասն և կոստանդին զայսպիսի հա-
գանդանան տենչանս հայոց ։ կալի յայժ զամենին և գաբանեան
ինկ ։ և ետուն վաղվաղուկի կազմել ոսկեկան և ծուլածայ
խուլ փառաւոր ։ և գնալ ՝ի նմա զմասն ինչ ելեալ ՝ի փայ-
ան կենաց ։ Լս ամ առաւել փառս ընծայելոյ սրդ նշանին՝
գեղազարդ յարկենցին և հոյն գնալաս նաև զայլ անգիտ և
պիտանարիս նշանաց ։ ՝ի զմասն ինչ ՝ի սուրբոյ սրսն փրկիչն
Տն զերեն Հաշակեաց ։ և մասն ինչ ՝ի փայտէն պասկն ։ և
՝ի բեռեռացն ։ և ՝ի սրբ խոնարհարոյ ։ ևս և ՝ի զենքակեն՝ արամ

սրա-

սարեցաւ · այլեւ · ի հանդերձեալ աշխարհն · Օ այս սամ
վերջաւոր ասիրիոնեաց · ի միում պատուհանին սասպանակի · էրկ.
բացեալ գլուխն Զարատաթոսի յարմենեայ · Եւտուն · ի ձեռս բա.
ռնայոյ իշխանին մանգլաւոյ · և յեւ զայրեցեալն զիա քարեամ
շարով · ի հայրենիս իւր յՇեն հայոց յերիրին մոկաց · որ և ինք.
նին ներեալ եւ զայն · ի վերայ Հանգատարանի Տրեղիարք ու.
թոց դաւեցեալ · որ նոցա պատճառաւ այնմ շնորհեաց · ի վանսն ա.
պարանից · ի Ծարեցորս Էրիին կորուցեաց ·

Ի՛մդ՝ երբեմն ընկալաւ քեռայդի մանդլաւոյ ստեղծանեաւ
եպիսկոպոս զմեծ զայն ոստրգեալ՝ զանան կենտաւոր վասպուրա
այլազգն Հանգերի · ձեռն էարկ փառաշարթ յարմենիք տեղի
ազգմանաւոր ոչիմ գանեալ · ։ Յեւ զի ինքն յաւարտեալ ի ա.
կանակ էր նորոգել զքիւռեն վանքին և մեռանալ եկեղեցւոյ ·
առաւել եւս ինանեալ յաւուրսմանեալ նոյեալ ինն և հայաստան
շինեաց զվանսն ապարանից · և ըստ գրելոյ նարեկացւոյն՝
* վերատեսն ստեղծումն ի փարթ պանձանանաց զարմանա.
,, գործեաց · և գրեթէ երկին երկրի ի երկրի վայելչագոյ
,, գեղեալ յարիեաց ։ Շ ինեաց և ի մերն տեղւոջ վանայն
առաջար մեծ յանուն ամենասրբոյն աստուածածնի՝ հրաշալի և
սանոնարանեաս Զարատաւանեաց · զոր և արդէն հիմնարկեալ
էր ի տեղւոյն եղիսուսեանց իւրոց · և ի նմին վայելչացոյց ազգի
ազգի զարդս քանդակագործաց և երկաթագործ նկարաց՝ յա.
մուրս և ի ձեղանս · և զեղեցկացոյց սիւնակս մարմարեայս և մե.
ծագին սպասուս՝ նեղոյց և պղնձոյ · մանկաց և լուրջ զմի.
նասասանաս բուրատոնս և պուրակս և անգս · զարդս երեսաց
գրոց նարեկացոյն · ։ Նայն միացոյց ի զայլ երկու եկեղեցիս ·
որոց մին կոչիւր յանուն մեր կարապետին յարեգանոս · ար և
առ մեզ մի հանգուցեալ ելիս զպատուական խուրն · և միւս
յանուն սուրբ սարգիսոյ նախամարտիրոսին · զոր յաւարտեալ
ի վանականեան թուոյ հիսուներկու էր սահմանոյ առ.
ընթեր մեծի եկեղեցւոյ մի ոստանին · ։ Խարբնեաց և գայլ
մեծ-մեծ խորանս՝ կամ քարերի մատուռս շարեցեալ՝ ըստ
առանձնարան տիրանանն՝ յանուն աստուծոյ · և յանուն մեր
բարեաց սրբոյն · և յանուն ուրբանեանցի վիրապին · և հանդերձ ի
նոսին զերիարս ոսկեղեց նոյն զրաս ։։ ։։ իւր ուներ · ընդ նոսին
և գլեկուրաց արդարոյն · և սեղանի առաքելոյն · և առաքե.
լանց վերայեալ · և քառասուն մանկանց ելբարտիոյ · և կաղ.
մայի և գոմիսանաի · և ինքրիանոսի հուրեցոնացւոյ՝ ասի.
ռիկեցոց նեղիսի · և յուսոիանեաց կուրին և վիշասէայն · և
աթոռ դեմեղանաց քահանայիցն · ։ Եւ ապաստ՝ * զամենեսին ըստ
,, ուրեն պարտ (սան նարեկացոյն) ունի հաւաքեալ ընդ ինքեան
,, նարեալ իւրաքանչիւր զմեկոյ երանելոյ՝ սամ կենդանանաց՝ սրբոյն և

,, ասեալ.

Յամ ՌՃ
Հայոց
983
ՆԷ։

,, Ոծածին ॥ ,

Է։ Եւ իբրեւ այս Ոծ՝ հանդերձեալ օրհնութեամբ ։ ապա ըստ հրաբիւրեալ ստեփանոսի եպիսկոպի՝ եկին զսամարեցւոյն լուծմունս թէ՝ եպիսկոպաց ։ վանականաց ։ կղերիկոսաց ։ այլև մեծաւորաց եւ նոխազարաց ։ ՚ի այս և երեքին նշանագրեցին զ՝ բոլոր վասպուրականի՝ աշոտ օհան ։ և գաւրգին խալիկ ։ և սենեքերիմն յովհաննէս ։ և ամենեքեան հանդէս մեծ յորմեալ հանդերձ բազմամբոխ ժողովրդովք ։ և վառասար Լ ոտոր կարգեալ՝ առին շքով զաւրանակ փոյտին կերեալ ։ յորոմ եին և այլ անգին մասունք ՚ի գարձեալ անօրինասէն փրկին՝ ոչ ասացար ։ և բարձեալ բերին և հանգուցին ՚ի սամոսի անդ մի Ոծածնին ՚ի վանս ապարանից՝ ՚ի խորհրդաւոր սամր աւագ սարգաթոս մեծի պատերին ։ յամի ՆԽ ։ 983 ։ և ՚ի Թռվականութենէ հայոց ։ ՆԷ։ Լա կատարեցին սոքա զայն որ՝ ամենամբոսեն մեծ ։ և մասուցին սրհնասեն գոհաբանութենէ առ Ոծ՝ բերկրալիր բերանով և ցնծալից շնորհաբ ։ սաեալ զդասեն Եառ սաղմոն. Եռաբ երկիսղածաց քոց նշան ։ զի ապրեսցին յերեսաց աղեղան ։ Լա եկն անդ անապատմանն ինդոսի ժաղովեցան սոսնձով ։ յորոյ մի էր և պատմագրողն այսոցիկ այն գրիգոր Նարեկացի՝ հոնդկրձ հայրապետ Եղբայրք իսրայ յովհաննես ։ որ էր ՚ի Նմին ժամի վանական նաւլեկոյ վանից ։ և ինքն գրիգոր կարգեալ էր ՚ի վարժապետութեան միանձանց ։

Լեռ այսոցիկ մեծն այն սամոսոնոս եպիսկոպոս ։ որ և էր մինոգամանն առաջնորդ վանացն ապարանից ։ գիտելով զնծաշնորհն նիւս իմասուն՝ որ տասնեալ էին բազմարարքն առաքելոցն ՚ի սիրա և ՚ի հոգի երանելոյն գրիգորի նապատակացայ ։ յոգորեաց զնա Լ տոռանմանաբ ՚ի ձեռն թղթոյ ։ զի յորմեանցն նեղեսցի գալեստի ՚ի տուրբ խաչն ոծրնկալ՝ հանդերձ վիպասանական ճոխութ ՚ի վերայ գալատեան և փոխադրութենէ այսր ապարանից խաչի ։ Լա նա արար ՚ի հրամանի նոր հրաշալի և ճարտար բանիւք և խորին խորհրդով ։ սրպես ոչ պատ է ընթերցողաց ։ և առ նմին յեփրեմոյ ներբաց անուանն յամենայնիւ՝ սի Ոծածնին՝ ըստ առաւելութենէ սիրարարբոյ սաղարանն սրան խրայ ։ Լա ինքն երանելին յետ մեռեալ նոցուր իւրոյ յովհաննու կերեալ սակաս մի կա ՚ի նարեկոյ վանս ։ և կատարեալ զանթացս հրեշտակարար վարուց խրոց՝ փոխեցաս առ անձկալին իսր քո ՚ի հասակի լրոյ (1) յիսան՝ կամ յիսան և երկու ամոց ։ յամի ՆՌ ։ 1003 ։ և ՚ի թասնի հայոց ։ ՆԾԲ ։ ՚ի փետրվարի ։ 27 ։ լերիսասանկարդ ամի ուղղի կնշեալի՝ որ յաղարդեաց խոչիայ ։ և ՚ի ջրեբաստանենիս ամի գուգկայ գրոյ սիրասայ ։ և թաղեցաս ՚ի

մարմին նշի ի նոցն վասն նաղելոյ՝ հուսոյ եղեալ զայսոցիկ
ոչինչ սանդիսոյ + զրանցմէ սակս և ի գլ. ԽԱ.

Գլուխ ԺԵ.

Ա. Ապառնոյր ի գիւղ Գառնարիմ յարել և զՀամառան յիշատակեալ փոքրագոյն սիրեն մեկուսաց Հայկազանց. զոյց գիւղաքաղաքն Գրիգոր երկրորդն Գիմաւիցի կրօնաւորն գտանէ զիրեալ՝ յաղթն յարձակեալսդ, մին Գրամանաս երկրորդոյ ազգաց՝ և միւսն մեծագոյն ազգացի = որոց առաջինն ի նոսա էր և անկանելոյ ի նոսին, և առաջնոյ թեաղուն նոցա. և երկրորդն մի ոտանք զնեն + որ և սա ինքն առաջնոյն էր փոխարարեալ մարմնոյ սիրոյ. և դուն գրասնուցիչ ոչ ոգեպարեալ ի մարտեանգամելն ոգեղանութեանց + յաջորդն + ԽԱ + կամ + Ա + Ի.

շէա - 873 , Դնա՝ ի 896 - խմբ. ՉՍՀ մատենադիրն։

Ի Գիտս վիրգարանն ազգարարն Հայոց, յորում բազմն եղեալ ի Հայրենեաց երկրէ գիրգուն անուն յարձեալ քաղաքս, մի սոն յանապատ ի բնութեանն Հայոց՝ որում անուն էր միջայրն, բազմանալոյ՝ Հանդերձ բարեկամաց նոցանն՝ որ կոչեալ մարդիսմ. զի կային անդ, բանանելոյ և ապրեալ ոգեկանեալ նմ, զոր զեղջ գիւղացեալ էին անդր։ Ի Դեղեալ միջոցին և մարդասիրաբանեալ զՀնի ինչ՝ ծնաւ նոյն զորդի մի. զոր միրանաց էանին քաղաքացիք անկանելոյ, և զիւր անուն կոչեաց զնա մանկոյ։ Ի Մանկացեալ ասեալս մի մանկանն՝ մնաց և զարգացաւ, ինչպարանեալ անդ բազմի վարուք և խիստասիրեալ, մարդեալ ի զարգանելոյն ոչ միայն ի բնեալ լեզուս Հայկազանց, այլև ի յունականն և յասորականն։ և որ լաւ օրն Դաւիթեայ յաստուածային կիսանաբերեալին։ և մարգարէական զարգանելն՝ ի մարդասիրեալ զարգանելն՝ ի մարդասիրեալ զարգանելն՝ ի մարդասիրեալ

{995 Նախդ.}

։ ծալի բարեբաստութենց իրոց վիճակիցս և այսպէս ասիցուք՝
և Հայոց
։։ թէ։ զի մեզ ընտիրս յայսմ և 'ի սոյն ծիրի։։

Զ։ Եղև 'ի հասանել մոգաբիսոյ եղիպտի ծերունւոյ 'ի
ջուխտան կենաց՝ յանձն առաւ կարգել 'ի տեղի իւր զիսա ինքն
զմեկար հարկաւորն վասն զանազանի փարուց նորին։ որ և եր 'ի
հոգին. Ժամի իւր քան և հինգ կամ երեսուն ամաց։ Դասել
սորա յանձն ենկիսուն՝ առաւելագոյն հոգ կալաւ ինամ տա-
նել տնանկաց և կարօտելոց։ և էր զարդարեալ ոսկեղ նորա
բազանեալ աղքատացն քան, կուրաց, կաղաց, հաստելոց և
այլոց վատագելոց։ զորոց հոգեսարակ ընդ զգիսոն։ Զա-
ռեալ յոգի ընդհան բժշկութեան՝ որոյ մի անդամ ինքնին ձեռաք
իւրովք մատանեսարեր զկերակուր, ապատ լինելն նոցա յորս-
տոյ իւրեանց։ այլ զոչս ամ ծանելի երանելին՝ իբրև յայլմէ
պատճառէ տեղավ լինել զառողութիւն նոցա։ քայց լեալ հնար
թագաւորն մեռ։ զի և այլ երեւելի նշանք և բժշկութիւնք կա-
տարեցան 'ի ձեռանէ։ որոյ ապրածեցաւ հոմանաւ սրբութեան
նորին յերկիրն սորուց և փոքուն Հայոց։ և դիմեցին առ նա
բազմք, և պատուեցին իբրև զայր նոյ։

{1000 Նախդ.}

Ո այս տեսեալ երանելւոյն մատիսոյ, և սանձատարհ լեալ
'ի փառաց՝ տեղի ետ և մեկնեցաւ 'ի քաղաքն սոսի։ և ա-
ռեալ զիւր զաղս ընկերս յոգոյ սիսանաց իւրոց 'ի Հայոց՝ որոց
սուրանոր ելին յոլովիսանեն։ պետրա, գոս ԼԿ. և կատանդին,
ոկսաս զՔրիստ սանձանօթ կերպարանաց յանխտանգութեան սի
տեղեաց ելեալ։ և ուներ 'ի ձեռին գաւազան մի և խաչ 'ի վի-
նի։ որով ապաստ քրիստ զանազիս յամ տեղիս՝ զոր էանոց, սոր
և տեսանել զիւրազանակ փարս նոր։ Զա սոր գնեմ 'ի քաղաքել
զանան ոչ՝ մատանեցաւ 'ի ձեռս սահմանաց։ որք եկին զնա
'ի քանա։ և որպս սարանեալ զնա 'ի գիսոն բանիսարանաց
'ի ձեռ թոյլ սրիկեցին անգէն։ և վերստ ջեռուցեալ սատանկ ե-
գին 'ի վրայ մերկ կրծոց նոր։ Զ՝նա 'ի ձեռն հրեշտակի նոր
անձնաս զերծեալ յամէ։ և նոյնս մեծամեծս յուսեալ՝ դարձ-
ոյց զանանս 'ի հեթանոսաց 'ի հաւատս քրիստ։ Զ։ յետ զիւր
դարձոյ. իբրև սկսան փառաւորել զնա յոյժ, և անուն հան-
պերոյ ընկերաց գնոյ յատարերիկ՝ զի մի ոք ծանիցէ զնա։ և
ելաւ յոնս սրանանից 'ի գերմանիա։ և ոնդեալ զ դաւառն
բաւարիս և զ մոգունտիա՝ ապրաստ սրանելիս յամ տեղիս,
բժշկելով զհիւանդս և զանոյանելոցն։ և լուսաւորելով զգ-
կոյս։ զորոց երկար գրեն պատմիչք։

Հրամայ յեռոյ յամի ՌՈՏ։ ՌՈՏ։ զանազի ետա յերկիրն փիսանդ-
ելոյ՝ որ է հիլոնատա՝ 'ի սահմանս բերգայ, զի ֆիլիսանդ-
հեկ։ 'ի քաղաքն գանատոյ, 'ի գանա սանն բաւունի՝ ապրի մի։
Ն՝նդ ետ արարեալ պարտաւորեալ, և յանդանելիս հրաշագործ-

{1011 Նկ.}

Ե. ոսկեայ գաւազանաւ, զբանալիսն եղեալ անուն նորա։ Նոքա
յայնմ առաւօտ ժամուցեալ ի գաւառսն անդ, և զոմանս ինչս ե-
ղեալս մնայր հեգ տարեալ անկեալ ի նոսին գործանեալ։ Զոր
իւրաքանչիւր ինքն ետ ընդունել ի նոցանէ յայսմանէ գուսպանեալ քա-
ղաքաց, թեթ ի մեռանիլ խնամ գաղտագնացն։ Ամենասխալ։
Զայս առացեալ առանձեալ ապա զնոսին իւր յայտնիլն։ Ժ.
Յամին ՌՄԺ։ 1012։ և ի նոյն ժամանս ել կանխապատրաստ լինելոյ
ոմանց անձինս եղեալ ապէտ ժամանամանցեան։ Ի սահմանեալ անուն
Եւ այնուհետև եղեալ նա բարեխոս ընդունելոյն ի հիւանդս.
թեթ անասի։ յորս և յաստուծոյ անգամ յայսմանէ եղեալ զանա-
գանութեան իւր ասելոյն ուրանալեցեալ։ որպէս գրեալ հաւա-
ատարիմ մարդոյն, և յիշատակարանն։ Եւ ոչ ոչ ասեալ միայն,
այլև մեռ։ և նոցն ասելոյ և հիմանդութեանց զոր միանգամ գի-
տեին ի գիտելոցսն նոր։ ընդառնելն զառաջնոյն թեթ։ երդ ասեալ
մակ յեր յիշատանեալ հինգ ամսոյ ժամանակի նուազ։ ապրելոյն անդ
փոխադրեցաւ մարմնոյն նոյեմբերի ամսոյ ՌՄԵ։ 1067։ և մնաց
նոչատաց նոր ոմանցունց յայլեալ տեղիս ի բերդ։ և կա-
ռուցան բերդ խորանք յանուն նոր։ և դրեցան ի արքունական
գանձն ի նիւթս ոսկոյ։ նաև կարգեցան նպաստաւորք քա-
նեալս ասնանդս ի պատին նոր։ Եւ զայս նամբեալ զոր կամիցի
մի ի միոցն աստիճանաւոր, որպէս ի ընթերցանելոյ զիրգարձեալ
գրոց նոր։ գրոյ գնոցարգանական պատմութեանն յաւարար հաւա-
ցեալ մեզ։ գրոյ գնոցարգանական պատմութեանն։ Ամենասխալ։
Զոր ասեալ մեզ ի նմանութենէ սպասաւորեալ։ զոր առաջնոյն եր ի գի-
նարարութեանն մարմնոյ ոգեաց, ինքն զրուն իւր կոչեալ զնոյն։
Նոքանց և Ալ ասի ասիերոյ։ այլ ծագիկ ընտիր հնարաւոր.
նեալ, և ուռ երկրին ասորոց (զոր զանկոյս նոր ի վայելել
ս ընդ նոր)։ գինուր գիշերոյ։ և վայելեալեան զանգու-
գանս։ գնացուց։ զոր և այժմ թեթել լերկիրս։ երբեմն պանդխտա-
նս գալոյն նոցանէ նոցանէ ի նոր։ Ամենասխալ։

Ի. Ամենասխալ ասեալ։ զի ծաղիկեցաւ և սերմնաւորեալ միայ-
նակոյս, այլ զանազանի զոր ասի և փայլեալ նշանակ գործու-
թեանն։ գորոյ զնոցարգ գրեալ գիտացեալ գրուածոյ։ ամենասխալ։
Թեթ։ գորոյ զնոցարգ գրեալ գիտացեալ գրուածոյ։ ամենասխալ։
Ի կարգ ի սիրեալ բնութեանցն։ զոր գործեն տպագրելոյ կայ
ի մատենագրաբերեալ ուղղագրանունեանց։ Ի յաջորդ։ 16։ գրոյ։ Ջ.
Եղեալ։ 324։ Դեռ ի 337։ Գիրքս նոր։ զոր ի բարգաւանն ի նոյն
գարգն, և այլ ևս երեքեան մատենագիրքս, զոր յիշատակեն
անդ։ յեղեալ։ 719։ նշ։

Ի, յա երանելոյն ասիոն, որ և շնորհեալ եր յաջիսարդ ոնեն
հայոց։ ի սահմանս ազգատոհ, որոյ ի տրամն ազգատակաւ ի-
նամի։ զոր ուներ զգաստութիւն ընդարձակութեան։ Եւ Ծնեալ նոյնա-
եղեալ ի Թարգմանչ հայոց իրոց։ նշ։ ունի ի նոյն սուտ յորս ծնեալ
եղեալ զանազանեալն ի սոյն զգիտաց նորոգեալ։ Եւ ի մանկութեանն ան-

Գ. Թ. Ամ. Ամ. Գ. Գ. Գ

քիչիկ և քաղցր բարուց մեր և խոնարհ գիշերամարտումն զանա-
ռնոնալոյ ի հոգի իւր, և մինչեւ ոսկերաց ի նունանէ իւրոյ ի գնե-
ատակ ոչ։ Եւ սիրելի սոնեանոյ ինչ պատանէի ոնոյ յաղոց
յետ կատարելոյն զանձամ իւր՝ նոյ ամուսն գնաց ի կրկնեանս ա-
բանանոյ. զի անդ ասեն զ որ ձանաչեցին զնոս։ Եւ գնալոյ զնոյ
հասանել ի Հռոմ ի Հանդիսաւոր սիրոյ առաքելոյն պետրոսի և
պաւղոսի, զնոսն ուսուցեալ ինչ յանդիմանութեան մեծի քահանայ-
ապետին քենդիդիանոսի ասելոցդն (կամ՝ ի ոսկանց ասելոցն
բարեաց), միաբանեալ հաստատ էր նոս բարձանելոյ ի նոսանց և ոչ
առանձինց ի միաբարանի սիրոյ յանձանուս միլոյ։ և ապա մեկ-
նեալ ի բարոյ մի ի նիկոմեդիայ՝ սկսան ասոյթեալ յասին կուսալ։
Եւ մի ոմն ի դիոկլիանայ որ անուն էր, իմանալով թէ ոչ
առաքեցան միանգամայն զնոսն հայոյ և ի ոսկան հայ, սկսաս
ասանդեն՝ ի մեր նենգեցալ ի մատանեալ խոսել զանանձ՝ կուռ-
լով զնոս հիրեմոկիս։ Եւ ի սատանէ ոգեկոչեալ ի գլուխ
գնոս՝ զի լանոյ, նոս առաքեալ նս բարարեալ ի քարանանեն՝
ասարակ բանանոյ՝ թեթ պարտ և քարկոնել գլուխ զոյգ։ և
կամ ի նենգանոյն նսկ ասելոյ։ Եւ զ քիչարեան նշանանեալ
գիլերիկոսն՝ հարանալոյ չմնալ՝ ոչի ոչ ոչի մարդանանեալոյն
ոչ։ և սանանոյ ի նենգանոյ ոչնոյի ինչ մոլորանեն։

Եւ զոյն ի նոյն սատան ի Հռոմի և ելեալ ոչ պանանալոյ ի
նենալ չմնալ հայոյ, որ և եր սանգակ լեզուաբ հանանիչեալոյ։
զնոս նալոյանեն ի սարանեն։ և ի ձեռն նոր ոչնանալ զանանեն
գանեն զնոս յուզելոյ զանանալեն։ զի յանդիմանն ասելն բաղ-
բանալոյսա նա, և ասէ։ Եւ զոյն հանանս ասելոյ՝ զոր ասնի
ի հոնանալ։ ելեալոյին ինչ, հանանանալ ի զի հիմնն սանա-
բելոյ և ասարգանեալ, զոր և անոյանս ասանդելոյն մեզ սր
հարցն ելեալոյ ի հանդանանի իւրանանոյն սանոյ գնանանանեն
զոր զարեալն ելեալոյ հայանանանեալոյ։ Եւ իրքն ելանոյ ան-
ելոյսա ինչ նոր ի բանին սանեն, սանդեն հիրա իրենայ սրանանն
սանան զնանանս. ինչն։ և մեծանալոյ սրանանալ։ և սինանոյ
զնա յոյժ։ մեանալ զի սանանեալ զնա սոյն զի սանալոյ հանանան
ելեալոյանանալ, խոնարհ և հեզ։ նոնանալոյ սանեանեն ի զոյ
սանանալոյանեն զանանեալ, և փարեալ սանանեն սանանանանալ։

յարդ մի յայտնեալ երանելի զնանեն հայանեն սոյ։

Եւ ասնա սանանեն զանանանանեն ելեալ սրանան հայ ի նոյն։ ի մի
ելեալոյանեն որ բանանանս ելեալ զերանելոյն։ զի սրանանանեալ
նոր սանանեն բանանանեն՝ հայանա զանանեն։ այլ զ ելեալոյանալ ի
նա սանեն սրան սրանանեն ի զի նոյա։ և ելեալոյ հանանս բանալ
բանանեալ զնա։ Եւ բանանանեն սանանալ։ և սրանանեն զանանալ
սանան՝ նոյ նոյա սանանեն սանանանեն զնանանանեալ։ սոր բա-
նանանեալ սանա նոյ բանալ հանանեալ և սրանանանեալ։ և նոյ սանանեն.

սարդ.

Ի՞նչ փոխ
և Հայոց

արարեալ ձեռն գնէր ի վերայ նոցա, և խուզանէր զնոքին զբժշկէն զամենին։ Եւ ի բերել առ նոսա բազմայոյզ ընծայս մեծաւորս նոսա հրամայէր տալ աղքատաց և պանդխատաց՝ սրոցն ի այ-
բեայս։

{1013 նիկ.}

Դ։ Այս իբրև հասեալ երանելին, թէ կարի ինձ խռնի ըստ-
ինչս ամբոխն, փոխեալ գլուխս ի քաղաքն ոնոսի՝ գնալ
յոյլ տեղիս ի յոյս խառուրսլեմի աշխ։ Այս յանցանել իսրաել
ընդ ծովեզերեայս սահմանս երկրին գոսկանայ՝ դէպ եղեալ նոմա
ազանել ի մեռուասանի միում։ որ ոնոնեալ ի ասունկ ան-
ձանց սեսեալ զնա գծած զգիտասաց և ոչ զոտն ոտնոցն՝ այսմ
սրսրին զնա իբր զլիմանոյ դր և զանոզբի, և խաչասդեկին
գանիւ։ Եւ։ Գրեալ. Եհաս ասար ասար յանանցս ասաշնորդն
ուրդայն, և իրարեկ եղև՝ թէ ոչ ամ սիմէն միայնակեաց
ի սրոյ ոնաեն հեղեալ էր ի հասիմ, պասասհասեաց զհոր-
ոնածսրն՝ զի և եկ զնա ի բանս խոսարչաին։ Եսկ ինքն ի-
բանեալն սիմէն գնացեալ լուսեանն ի գիշերի յայլ օրեն ի-
կոց առ գասրս բանսին։ Եւ բարեալ զքանչելիսն՝ ետուսա ի
ոնեքս։ և սրանգեալ զնեալսն իսր՝ խոսեցաս առ նն իրալ
գնասակիրն բարբսուալ ի լեզու իտալերեն, և խրատեաց
զնն՝ հայել ի սրանգսանուս և յաղքասս իրբև ի ծառայս քսի։
Ամոցեալ զայս առաջնորդին, և զանգացեալ յայսմ կաշաց
զսիմէն առ ինքն։ Ե՞հարց զքեզ քաղաքացիս դ։ Եսկ նա
սրաձան էլալ զանուանդ ասին լինել լուսին սրն մանալոյ՝ յետ
խոսարհեան բանից լուեալ, և ոչ պատասխան ինչ զանձնի։
Այլ ասասի երանելին երթալ ի քաղաքն սիպոյ։ Եւ ի ձեռն
դիմեալ նոյն առաջ նոր գնն ի կերարանս վիճասի՝ նոր թէ
կամելալ կլանել զնա։ և առ ցնա։ որ գնան ոչձասանալ
միայնակեաց։ Եւ նա ասէ։ սր գիրկնն իսր առաջնորդեալ
լինի։ և սեպէն ուշանոս խուլի անհեա սրսրեալ գիշանեն խա-
սարի՝ ընթանալոյ զանձն խր։ Այս հասեալ ի սիրա՝ ոլեանս
գրեալս ի սան աղբասի միոյ։ Եւ ասրս լերանեալ խալսանն
սրի՝ պասասհեցաս սան միում, որ հասմեսեալ էր զնչ խր՝ էր-
բաս ելեալ սանրի գնալ հեսաղին սրեք։ սա իբրև հասս ընդ-
սիմէն՝ ասէ։ Եկ հանրիկ նեսա՝ ի սիրդ սրս։ Եւ սրսրայ ընդ-
ամենն՝ ասէ։ Ես հանդիս։ Եւ զայս սասցեալ՝ երարեալ զսիմէն ն. հան-
դարեալ ի սիր խրդ։ Եւ կոչեալ ինքնին զերասանսանին՝ երեր
սինալ. ի բարդան բսիանս։ Ոչ ագան ի սասն հրեի սրսանն։
սար և նոս ինքն սիմէն քարոզասեալ և նշանագործս թեալ
գրանդոյ զհրեայն ի հասասաս քսի։ Ընդ նմին և զայլ հրեայս՝
սրք եկեն սնդ։ Եւ ապէ սրսրս հանիսի սեռազին՝ սիրասել զնն։ Ն.
եղև սնարսսեալ սրսրեալ սրանգեալ քրիստոս։

Այս այն ինչ կամի սրսրհեալ զայրն նոյ։ գնալ գնաց

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Գ. մի ոմն և հայոց

,, Եւ սկիզբն ձառել լեզուաւ զմեռուցանել նորա զմարդ-
,, մին իւր 'ի սէր աւուրս ազգահայոց ։ Ինքեսս և յերիս ա-
ւուրս ասել միանգամ ճաշակեր ։ իսկ զաւագ շաբաթս եսվ-
հեանն գլխոցին անձաշակ անցուցաներ ։ բայց միայն 'ի մեծի
հինգշաբաթիսն ինքնին խարկել զանձնայոս ինչ՝ բերեր 'ի սե-
ղան ։ և մատակարարեր եղբարց ։ և ՇՆՈՐՀ հաւատարեր ։ Եւ
յերեկոյի ուստի ուրբաթու զոչխանի փրկչին յանձին բերե-
լով՝ ընդ ամեն ինչ բարի քացախով՝ զոր խառնեալ դառն
արտասուօք իւրովք՝ ըմպեր ։ և հոկեր անքնաւն յամենի պահ-
մինչև յօրս յարուցն Եբրայեցի ։ Եւ բայց 'ի հոգևորական մեռ-
ծուէց՝ կատարեր հայերին զնոսա կարգ ժամասացութեանն և սաղ-
մասելոցն և ողորմիոց ։ զոր սեներ անդ ատին յոչ իւրմէ ։
Զայսպիսի սքանչելի վարս ՆՐ լսեալ մեծ իշխան քաղաքին
մանդամնոյսս՝ վնտիպակեան ։ ըստ սմանց հրաւիրեր զնա
յապարանս իւր՝ առնուլ զօրհնութիւն 'ի նմանէ ։ իսկ սիմէ-
ոն ոչ ժամանաւ առնոյր յանձն գնալոյ՝ քանզի ասեալ 'ի հրամանէ
հօր վանիցն ։ Ի՛, բար և 'ի քաղաքի անդ բնակ հրաշս ։ սեղ գրել
է 'ի վարս սոցին ։ Եւ զինի այսր ամի եհաս նոմա հրաւէր կոչ-
{1016 նկի}
ման 'ի ՇՆՈՐՀ ։ և վախճանեալ փոխեցաւ յամի ՆՈՒ ։ 1016 ։ 'ի
յուլիսի ։ 26 ։ և թաղեցաւ 'ի նոյն վանս ։ Իսկ թէ քանի՞
աքանչելիք գործեցան 'ի տապանն ՆՐ 'ի վրայ հիւանդաց ։ ան-
դամալուծաց և դիւահարաց ։ երկար լինի գրել ։ զի բազմ են
յոյժ ։ որոց մի օրթալան պապն հռովմայ բենեդիկաս սա-
թերբրդ՝ սր էր քահանայապետ յայնմ ժամի ։ հրաման եհան
կոնդակաւ՝ կատարել զյիշատակ ասնի նր ։ և կանգնել յա-
նուն նր խորանս և եկեղեցիս ։ զնոյն հաստատեալ զինի սա-
կաւաց և լեռն սաթերբրդ ։ և սոկբոմնդը երկրորդ ։ իսկ
կրոնաւորք այնր վանացս պապոլեռանոյ ամ յամէ ուխտեալ
յիշատակաւ կատարեն զսոն նորա ։ և սենին զնա 'ի պատիւ
պարծանաց անձնոց իւրեանց ։
Եւ ասեն 'ի նոյն վանս 'ի պահեստի մինչև ցայսօր ժամի՝
բայց 'ի ոչ սակաւաց նի՝ այլ և փափաքելի յիշատակք՝ ամենա-
փեղ յարկեր ։ Ի խորոսն նորա ։ և սաղմոս մի ։ և կանոնս
մի հայերին ։ զոր ընթերցեալ էր Ի իւր սէն 'ի հայրենի երկրի
իւրմէ յՏէն հայոց ։ Եւ ասեն և թուղթ մի 'ի հայ լեզուս՝
գրեալ առ նա յոյսոնն հայ եպիսկոպոսն ԵՆՄի ։ զոր ոմանք
գտեն լինել պապարարդ քաղաքին ։ Եւ մեն արուն գրել էր
և գալոյ թուղթ մի յանձնարարական Ի հանրապետս առ արևե-
լեայս՝ յետ եկանելոյ սնոյն 'ի պալեստինայ ։ ազաչելով զիշխանս
և զեղեղեալսն՝ խնամ տանել նմա 'ի հաւանել նր յայնասիկ
կաղմանս ։ և թէ սվաք իցի՝ ասոյ 'ի գիրցս զայս նշան ։ * և
առէ այս սիմէոն՝ միայնակեաց ։ և անապատաւոր ։ և հայ ։

Ի՞նչ ասեցուք, եղբարք սիրելիք, զայս ամենայն զոր ասացաք։ Զի եթէ զայսոսիկ գործեսջիք, ոչ գայցուք ի գրոց պատմել մեզ։ Զի ոչ ոչինչ ինչ գանեալ ի գրոց պատմել ի

Մկ։ գ։ և հոյակ։

սաս, բանակեցան ի անդորն՝ որ կոչիս քաղաքս, և յարձակեալ զիրենս ի խուճապ ածեալ՝ սատան անդ, և ամենայն ընկալանեալ անդէին ի տեղւոջն։

Դարձեալ վայրի հասին յանկարծասա ի վրայ նոցա զայրք ամիրային։ և շարժանակի պատեալ պատերազմին գոսա։ յորոց զահի հարեալ զօրացն հայոց՝ փոքրացան հեռասա, և ոչինչ յամրոց մի, որ ուրբ մերձ կայր։ և այգեբերալ մեռելն անդէն։ [Ոչ զայրք ամիրային յաջողակալ զնամ եկիցեն նոցա սասքեցին պատաղտամ առնն երդմամբ, և ասէն։ սրինչ մեռանիք մեք, եթէ տաջիք մեզ զգէնս մեր, և մի կենիցիք այսոր։ զի ուրեմք ասեն պեսս զմնուց և զատեցէ հրամայ կրկիր հնասաս ըստ էմասարայ ի պատերազմ։ Հաւատացեալ նացա խոստմանց թշնամեացն՝ հատան զգէնս իսրեանց։ [Ս նոցա սահալ երդմանն՝ սասր եղեն ի վրայ, և կատարեցին զանիկն։ և ձիրարեալ արարին դաղանարկեալ զդրեղս և զսիգրան, և ածին ի գաղին։ և ապար առեալ ի նացանէ քաղաքն՝ [Մատթ։ գ։
արձակեցին զնս։ Ի գոսանալ այսպիսի իշխանացս Հայոց յԵն- [Ի հայք։
վասարարսկան՝ մեռաս աշաս թագաւորի սրբի սարս- [Ի ոչիսան։
սահելոյ, կացեալ յիշխանանէ սան։ ժդ։ [Ս զի սրինց նան սրբի, երիսրին եղարարք նոր՝ զարարեն թագաւորեցաց, և ոնեարիրեմ թագաւորեցաց պայազատեցին զիշխանանէ թի։

984 Նշդ։ Դ այնասասրս և մասրեալ արքայ կարաց հրամանս ի թագաւորեն [Ի սանեն։
սան։ ին։ մեռաս։ և թագաւոր սրբի նոցին արաս։ [Ս հոյա- [Գ։ 17։
ուսաց զ զթագ ինչն երևեր մանուկ անհանդարտ և ունիանատ՝ [Ի սգիարդ։
նամարեալ ի բարեմասանէ հոգոյ։ [Ս։ Ուր յարժամ նասաս յարեալ թագաւոր, երևեցոյց զինքն հանձարկեալ և ի հոգեաբ իմաստութիւն։ ոչ թէ զարձեալ էր յայր ոչ։ [Ս զայ սկիզբն ա- բարեալ նի ի գարձ իմաստասէ նասն ուսանին երեսց զարգամ զարարան կարգեալ նոր ուսանիցս հմասաս՝ ես կրնեալ ի սեռ- պեն մանկանան զմանկաւան համարին գասասին վանանդ։ և զարս եգիս ի մանկանոց կարգին՝ ետ մարդեալ զնա ի զին- ոնարարանի։ [Ս ապար ձեռն էարկ մարդոյ զերկիրն յասաղա- կանէ և ի մարդապասաս էր իր ասխարհ ինն էր առ վանան- դայս ի նախնեաց հետ։ և ինանդ յայսմ ժամի։ զի որպէս ասէ սասլեն։ «Յաւասար հոգ սոյս (մարդոյդ) ոչ մեռցն ի Ն- Ն Հանապարհն և ի բասեալ սեռիս կոպարանին, այլ և ի նոյն Ն Իսկ ի քաղաքն կարասց յերկիցդասելոյ ժամանս։ և զգին Ն շերն նամ Ինչ և ձանձ կոզարանաց լինելին։ [Ս զոց սա- ինքնին վրիժինկիր։ [Ս։ զարս միանգամ գասաներ յայնարի- սի։ ամանցաս։ ասայր պատասխանել սասարիկ։ և զամանս հրա- մայեր սարանանել։ ոչ ի ենայիս։ «Ամենեին» ոչ ի մի ձն և ոչ

Գ. Գլ. 14 Կոչ.

'ի փառն, զոչ յիշատակս և զոչ 'ի ասմունս։ Զորոյ զայնոսիկ խաղաղ.
զաղաղաւ ասեն, մինչև 'ի փիլիսոփն իրոր 'ի ասմունքսն ջրոյիւ հոսելոյն
անդրկիզեալ, և յանմարդաբնակ տեղիս եղեալ յապարտոնս ձմեռ.
ան կամակամ։

Ապ խրթին հանգամանեցոյց զիմաստնութիւն իւր, զոր մարդիկ դա. 985
հանեալ 'ի դատարկութենէն՝ ասեն նկատ և նա գործել Գլ. 19
գործ պիտանի 'ի շինուն անանց և յաստուա հատարակաց։ Լա
ելոն ինքն որինակ բարի 'ի բանեալսն իրս, և առաւել և յան.
պանգաստս գործս և 'ի գաղտագողունս։ Ասեալ էր յայտնի ամենի
ասելոցն 'ի գաղտուն անդ՝ յաստուծոյ գոյացոյ 'ի լոյսն գաղտնեաց
և յաստուածոյ ստեղ զինեալ, զոր ի' կամեն, պանեալ, կա.
լաց, նա։ զայն ևս գաղտ ան ինքն արեալ։ Զիրեալ էր
յայտնեալ զաղտնի գեղեցկական պատգամանս։ և ասի.

ուստ ի բարի յորդորեալ զանձն։

Ի մեռեալ սա և զմեզ մի մեռ 'ի գլուխ արդարանեալ գա. 986
ասանն՝ 'ի անդն կալեալ շրջիմք, ընդ ասանկագաղ քա. Գլ. 16
ռանկոսն պարապալ և որմաքար վիմաք։ և կարուցեալ առաջ.
նոյդ ապեմ զմեզ սխա փնտանգայր հանդերձ երկպուանքն ել.
լուրոյդ նոր։ որպ անուանեալ եին յոյժ անանց և ամենայն ոգոյ
խոստանդեալ։ և երեքեսանն 'ի միւսմ տան փոխանանեալսն 'ի
թանքն հայոց։ նեռ։ Լոկ մեզ թերն աբասայ 'ի բաց ընկե.
ցեալ զերկրաւոր պատն, և յոյն հարեալ զանգաւ փոռ.
ւեալ՝ կրնաւորեալ 'ի վանս կուսանաց՝ թերն ասացեալ։ յո.
ւսամ էր ելեալ տրուեալոյ 'ի սրիոսակ քարոյ։ և անոյ պա.
ռարկեր հանապարդ աղաքեալ և մատաւեալ և հաղեալ կրեալ.
թեալ և ուռաքինութեամբ մինչև 'ի հոգ իրն։

Ա. Գլ. 18. Գ. Գլ. 18.

Գ. Ապ մեռ ամենայն ասպարապանի ապ հանձն անուն 987
թանանեալ զն ասպուանելոյ ամենայն՝ զիմեալ 'ի վերն նորա Գլ. 19
հարեալ հաղաղ պարսակ զարդ 'ի գաղտն գաւառս։ և յաստ.
ասանեալ 'ի ձեռաց նոր զաղաղաւ քանի մի։ և յուսարի հատ.
զոյորդ գաւառն։ և անուն խաղաղեալ 'ի վերն գանեալ՝ որ ևս
էր 'ի ձեռն ասպատեղեալ։ կատ և գայն։ և առաքեալ պատ.
գամաւորս առ իշխանն հայոց՝ ընդ ուրեալ 'ի նոցն զնարկս ա.
մենայն անուանելոյ։ Ոչ այն տեսեալ ամենասուս մեծի արքային հայ.
ոց՝ երկեալս։ և 'ի սանեալոցեալ յոյնաց առ նա զնարկն հան.
դերձ քաղաքաց ընծայիւք։ և հանեալոցեալ զնա։ և դարձեալ
ան գրին յոյս խոր։

Գ. Գլ. 19.

'ի սմին ժամանակին որոյ միսա ապ հանձն ալեարն ամենայն
հեթան դնացեալ էր։ հասանեալ առ քան ամենայն ապատնա.
նեալ։ և 'ի դառնալոյ նոր անտի և յանցանեալ առ ասմանատ
վասպուրական՝ ոչ ոչ ոչ զարեալ նոր 'ի գերդ միտամ զանա.
գեան հոյոց գերեցեալն։ ոչ զի խաղալոն։ յամենասիրեալն զնա.

Գ.Կ. Գ.
Հայոց
987
ՆԷՂ

և բարձեալ յիբիլաս խորանաց՝ մեկնեցան անտի։ Օրն
սեռեալ մի ոմն յազատացն Հայոց ասպիսն անուն՝ Հեծուս յե-
բիլաբ իւր, և սիպեցաս զՀնա նոցա։ և ձայնեալ առ նա՝ ասէ։
կի՞ առնեք զայս։ Այս նոցա սեռս Հայկեսեալ թշնամանս ասային
նմա։ Ը որ ոչամնեալ քաջի առն՝ եհան զվարուկաւոր իւր.
և յարձակեալ ի վրայ նոցա՝ ասահանեալս զնա։ և յերկիր կործա-
նեալ սատակեաց զնա անդէն։ և զորդի ամիրային միջակասոր
ոչոչեալ՝ սպան։ և զերծոյց զմանկունսն։

Գ.Լ. Ի կոտորածն սատի զերծեալ միոյ ի թիկնապահաց Ի-
խանին՝ եհաս առ հայր նր։ և պատ ասոնեալ նմա զոչամեաց
զերեալսն։ Ընդ որ յանհնարին գառնացեալ նր՝ ի սուգ ե-
մուսա։ և առեալ առաքեալ բազում գնդս առ նախոյժիչեալ
ապլհոնձի ամիրայն ասորոստականի՝ աղաչեաց զնա առնոյլ
զվրէժ սրեան սրդոյ իւրոյ՝ ի վասորոյականաց անտի։ և ես
ասի խոսանամ տալ քեզ զքաղաքն հեր, և թէ կոտարիս-
ցես զմեր զիրս իմ։ Ղանձն առեալ նր զսոյն Ի՝ զանձանն՝ ակնու-
նելով միանգամայն ուրել և մեծի Հին վոսուբոսկանի,
զումարեաց զանհամար զօրս՝ ոչ միայն ի պարոնց, այլև ի
հեռաւոր խուժուրաց ազգաց։ և ածորոնել եհան ի մուտս
սահմանաց Հին։ և անդէն վազվոզակի յերիս առաջս բա-
ժանեալ զզօրսն՝ եհաս նոցա ոստոնակ՝ խոյալ ի վաղնի անդր ի
ներքս, մին յարևելակոյսն Հին, միւսն յարևմտակողմն, և
ինքն ի միջի։ և մի ոք ոսկ ոսկրեցի ամենեին։ Այս իրրև
տեսաւ եղև, ինքն գոտաս մեռեալ ի վրանի իւրում։ Ո
զօրքն նր զրոնեցան, և հղին յոլինս։ և զոյաղաստոց զիշ-
խանութիւն նր մասիսն սրդի նոցին։ Այս իրրև լսեաս ասոս-
ուկչի ամիրայն գոդեան զմահ ապլհանայ, եկն և եհաս վերս-
ասն զրոնին զքեզ՝ զոր յոսկանակեալ էր նր։

Ընդ սին ասորանչիայ պատն խաղաղութեան հնասատեսոց ազգ-
բաս մեծ սրդոյ հոյոց հանդերձ երդմամբ՝ ի մեռն խաչիկ
կենդանի, կալ բարեկամութիւն ը միմեանս՝ ինքնանք և յա-
ջորդք իրարանց։ Ոչ այս երդումն թեպետ և ոչ հեռաց սամ-
ասոյն, բայց ամենայն կարուած սոսեալ զիմանն՝ դաշնադիր եղեն
ընդդեմ նորա զ ասոսասոյ սեմեն՝ ամրանոցոցանել զնա՝ ի
գոռն՝ ի աեղի սոսոանչիոյ։ Ասկ գոսդիկ երկոյսն սանոսասոյ
միոբանեալ՝ ի ծոծոսկ ը սոսոանչիայ՝ կամեցան գառաձա-
նել զեզբալլ իւր։ Ոչ այն իմանալով ամրասայ՝ դգուշացաս,
և յետոս եկաց՝ ի սոսոնոյ։ Այս գոդկայ երկոյսեալ՝ ի նմանէ
փոխեաս։ և ապա միջնորդաբեր զաստակայ ոսոսրասկան հոշ-
ասեալ ընդ նմա, եկն առ նս։ և կարգեցաս՝ ի նմին իշխանաց
իշխան։ և կոյր հաստատմամբ ը նմա։

Ի։ Ընդ այն ասորոս թիկրեր յՀին վասոյ բազմորոա սրդի

Գլուխ 28.
Գրքեր.

Եւ ասաց Եղեազարին քահանային՝ զուրգին՝ և ասաց որդի՝ զուրգին՝ զինուոր քաջապատում՝ Հրամայեցեալ Տէրն Մովսէսի՝ ասելով՝ Զի՞նչ ինչ ոչ գրեցեալ՝ Հրամայեցեալ Տէրն Մովսէսի՝ ասելով՝ Զի՞նչ ինչ ոչ գրեցեալ՝ զինուոր քաջապատում՝ Եւ ի նմանէ զինուորքն

Գ.դ. գԼ
և Կայ։

ասիկապոյ։

Ի։ Կայսեցաւ ի նոյն աւուրս արքայնն ամբարանոց խոսաց և պոռնի ի քաղաքն անապ։ և արքայ սմբաւ ինդիրը զիմաստասարտ գարծոյն, և զ գաւաներ։ Լուակ ի մուտ ասաց այր ոմն յիմար և ցնորեալ մեռք մինչեռ կայր յեկեղեցոյն՝ ասեալ զկիրակոսն բարբառին՝ ընդ ապաւ արարաքս։ և յանել ժողովրդեան։ զինչ առնես զայդ։ եւ ոչինչ։ գնասցայ՝ բել զհամբարանոցս թեզրին։ Զ այս լսեալ սմբաւոյ՝ հրամարեցաւ թէ։ դիր իցէ սպրեալ զհամբարան։ և աւանց սեղեկանաց՝ թէ։ արպիսի ոք իցէ նա։ նա նախ բրել զանն։ և ապա հրամայեաց պատել զմերմին նի եղիդամբք։ և ասել։ Լաս իրբև մեռաս սպրն։ եա ընկենասլ զնա արտաքոյ քաղաքին։ Ի գալ սմանայ կրմաստաց ի նոցին աւասր ի քաղաքն։ տեսեալ զնա արտաքոյ թաղեցին ըստ սրինի քրիստոնէից։ Լսեալ զայն սմբաւոյ։ բարիացաւ ցաստամբ մեծաս և հրամայեաց առն միոյմ հանել զնա ի գերեզմանէ։ և արկանել շանց։ Զ այն իրբև տեսին կրմաստաքն։ արամեցան յոյժ և ասեն։ մոռմին սմբաւոյ հա էրդ ի գերեզմանն իսրակ։ սր և կոտարեցաս խակ զինի։ սրպէս տեսցես ի յոյնոյդ գլուխդ։

989 Նշն այս սմբաւոյ մեծամեալ ի վերայսոքանեն գարծոց իւրոց՝ արհամարհեաց և զարկեաց եկեղեցոյ։ և կաւ իսր ինն պրասար քեռ իսրոյ։ բայց յետ ասկասաց հիմանդասեալ. ինոյն՝ զոր ասեալ էր։ մեռաւ։ և արար սմբաւոյ կոծ մեծ ի վերն նր։ Լ։ նոյն աւուրս և ինքն հարեալ ի սասրասոցդ հիմանդասանի՝ էաւ զմամանն կենաց իսրայ։ լուսի ամ։ 989։ և ի թսէին հայոց։ նշը։ յամեանն նոյնմիսիսի։ և թաղեցաս ի քարանն անի, ինչեալ ի թաղատարուն ամն։ ժդ։ կամ։ ժբ։ և ամիս։ 7։

Գ. Լ. Ի. Ի. Ի. Լ՚։

Հրաշագործ ընդարանի գործոյ սասանոյ։ և գործոյ վասն հայոց։ և սասանական հայկազանց արքայն Բաղարատայ։ և գրագրաց ոսկեսարոյ։

Ա։ Զ ոգիկ լաց բասասանի՝ սր կարգեալ էր լինուն ի խանաց։ միջին։ գրգռ։ աշաղ ալրմածն։ և եղբայրը սմբաւոյ ուրբայի ամենալիսակալ։ ի նոցին ուսեր՝ յորամ մեռաւ հոլբայր իսր՝ թէ գրեսայ յանի ի վերն հպատ։ և կուեցաս զահնդամ։ Լս միջև էր կարգեալ զհանգիս

Լ.ուս։ գ։ 29։

Լ.ուս։ գ։ 29։ և 30։

թեմբու թեան հարց, եթէ ոչն 'ի յաւուրցն տեառն անձայ յաշխարհ. Ամի Տն.
հայն Խորդանայ մեծաց ընծայեցաւ նմա, պատմեն յառաջնոյ և Հայոց
թագաւոր տեղաց զեղեալ, և ասէ. սմբատ թագաւորը երեկ- 989
ցուն իւր, և յայսր արտաքս ոչ չեւ մեռեալ, այլ կամ եղեալա- ՆԼԸ
նոյ 'ի գերեզմանին. Մայեմ համբաւոյ զորոշեցին զերադոյն, և
անմեռ չիւեր 'ի մեղայնցեան և 'ի զօրսն. Օպա յաղթեալ
զաղեկայ թագաւորի, ետ կալեալ զայնն զայն որ եհան 'ի գե-
րեզմանեն. զդն պալեկեալն զոր մեծեցաւ 'ի վերայ. և հրամայե-
ցաւ հանել երեկեալ հանել և զայն սմբատայ. արքայեն, և զա-
զանել ծաղանեցեալն և զօրացն, եթէ ոչ մեռեալ է սմբատ.
Իսկ Ներսէ արար նա զայս, պատրաստեալ խաղաղութիւն զաւա-
ռին. և կատարեցաւ բանն նախասացեալ թագաւորաց.
զայ խաւարեանն զմիմեանց.

Մատթ. ՅՁ. Լաստ. ԺԷ. Ասող. Ասէ զի զաղեկեալ շահնշահ Թագաւորին զօրէ առաջին աշխար-
հատեաւ, թէ * եւ այլ արտաքս, և վարդ 'ի պատմերացին, և
„ առաւոտեանն 'ի զաւշեալ. և խօսել խմասութեան և յաղթա-
„ թիւ զառն հայկաց յոյնսն մեկնաց սղամեաց. և զեկու-
„ թանկացն զդայնելն պղպղանն սուբանաբերութիւն կատարեաց.
Այս զատարելեցացն կայէ զնա * այլ հայր և յայնմ 'ի պա-
„ տերազմի. սա առէ 'ի խաղաղութիւն կալցա զնա հայոց. 'ի
„ սորա ժամանակի պղպղանացան կարգք եկեղեցեաց, և լու-
„ սաւորեցան ամենայն ուխտք որդեգրեցանն. Կանգնեաց եւ
սաւայեն, թէ ամենայն նոր բազում եկեղեցի և վանորայ, զոր
յափշտակեաց եղեն Թեոդասեալ, * 'ի սոյնմանացն վաղագայից
„ և խաղեաց և քարեանց ավարել զնա զեղցայր իւր. և
„ սա որ զարդարեցացանեն (յաւուրս նորա) զեղայաւա.
„ նեցայս, մինչև զօր զղեկեաց իւրոյ ուր զնան յերկրամեծս այ.
„ սորին է .

Սա առնեալ էր իւր եթէ զղուսարն վասակայ սպասարանի իշխա-
նին սիւնեաց զմասրաշարհն. յորմէ ծնան երեք որդիք. ա.
նունն անթրանեկանն յովհաննես սմբատ, և երկրորդն աշոտ.
Սարկաւագն Թովմաս եւ այս աւետաց զանձն 'ի զօրն հայկա-
զանեան վայրաց պատմութեր համառօտ յաղագս և 'ի պաշտա-
մանս եկեղեցեաց. Այսն սա բանաստեղծ լուացայց գեղեցկա-
զեղէ եկեղեցին, զայս արարեալ էր շինեն սմբատ թէ ոք յամի
թագաւորի. և շինեաց զայն ամենայնիւ կայեցեալ բարձ.
րաբերձ կամարաք զարդարելով. այս և առաջնոց յամի
նոր. 993 ; և 'ի Թուին Հայոց. ՆԽԲ. և պատրաստեաց զայն (993) (ՆԽԲ)
ծիրանեաց զայրա, և արծաթեղեն և ոսկեղեն սպա-
սուք. Իսկ յայսմ ձեռն այնց 'ի յարկի համառօտեցան անձա-
կեթողեան թեն հայոց.

Մատթ. 47. Այնուհետև և արքայն դաւիթ ընդ տանց իւր զմեծաց 'ի յունի քա-

[Գ. Մ. ԺԱ. Հայոց 1000 Նեղեթ] զաբ զեկեղեցի մեծ և ահեղ՝ լսասարգ և հրաշագի, յամի ՌԽԱ. 1000։ և 'ի Քոմին հայոց։ Նեղեթ։ յանսն սկզն գրի-գրի 'ի քաղքաքանդակ սեղանոջ 'ի կուրմեակ ծաղկացուցանոյն՝ մեծամեծ վիմաբ աստեղոյք մանանաձոյ քանդակեալ՝ գերամբարձ դիմեալեթ՝ տաճար երկնանման՝ երբեմն գրամբք։ արիմակ առեալ լեկեղեցոյ անսի։ զոր չինեաց Նեղոս հայրապետ շինողն կուլեցեալ 'ի վաղարշապատ։ որ և գլեթեկ քայ.

քաղեալ խակ եր յանեամ։

[Գ. ՌՁ. 30] 989 Նեղեթ։ Թ։ Ոյսոսն ՀՄԿԱՒ մեռաս եղբայրն գասկոյ ոլքայի գասարգին։ որ աբրեր 'ի կաղմանս սաչյոց։ և պրպաղասեաց զիրմանսեթ՝ նեբ սրգի նագին գաւիթ 'ի սմս պատանեկասեթ հանգերձ եղբարբ իսրով սմբասաս։ Ոչն ապ գասեի ընդորձակեաց զսահմանս իշխանասեթ իսրդ։ և թեղրեաց 'ի վերեայ մասին վրաց և գասարաց։ պատրասանալ իսրարքայս. նմսս քաղաք զբոնեալ գէ։ որ և ասի շամիղգեն։ Ի՛ պա աբրեաց և քաղաքին գմանեաց։ նոմաձեաց և գամիլսին սրիեաց. և արիացեալ քաղասեթ՝ զբաղաս և լայթեաց ամ հոկաւակարդարդ իր բրդ։ Այլ 'ի վերն նոր փաղասն ամիրայն գոնձակոյ բեր զորդ։ և պատերազմեալ ընդ նոսս՝ 'ի պաղասեթ մասնե, ցսա յերեսաց նորս, և կարդն զնամ զորս իւր։ յորոց ինքն միոյն զերծաւ մանդասարդ։

Լսակ իշխան ոմն հայոց՝ որ աբրեր 'ի բեյրդին գաղալ։ կաս. կածեալ 'ի գասեթալ՝ մաբանեցաս զնալ ալլ վերս։ և կրկին մկրաեալ՝ 'ի ենդ՝ կուեցաւ զեմեաբ։ և նոսաս 'ի բերդի անդ իկր կուսակալ վրաց։ Ոնդ սպս գարձ կրկին մկրասեթ ենդ։ գժամարեալ յայն գասեթ՝ գիմեաց 'ի վրն ենդ։ և նոսս 'ի ենդ զերբդն գաղալ։ և զնամ աեզնս իշխանուսեթ ենդ։ և վերեաց զնա մերկ և կուրասս յՀՀ։ մնսի։ որոյ թաղասաեան շրջեալ սոսա և մաղ՝ մեռաս։

[Գ. ՌՁ. 20] Թ։ Յոյսմ և 'ի սոյն ժամանակի՝ իբր առնաւ միալյառաջ։ ՅՄ՝ յամի. 988 'ՆԷ։ կոդսին վասիլ հրաման հանեալ առհայս եղեռոյ ընդ իշխանասեթ՝ երբոյ՝ Էնամ զբերն 'ի ենդ։ յՀՀ մակերդեալ։ և բնակեցոյց զնա անդ։ այլ նոր ապատամբեալ 'ի կոյսերբ՝ յարեցան 'ի բուլղարս։ և երկոս 'ի ենդ՝ ոչ գոմառադքն կուլեին՝ հարեալս եղբարբ։ սամուել և մանասել 'ի գաւառին դերջանոյ։ հասին յիշմանսն մեծ յՀՀն բուլղարայ վրն խրեանց քաղասենն։ ընդ որ ահաձեալ վասիլ կալաս ենշանասեթ ընդ հայս։

Օգան զկուսացեալ մեռաղաջանն սեթասակ՝ որ ունկր սասեղասեթ մեծ առ հայս։ սկսաւ՝ նեղել զնոս։ և նոր անհաղացեալ՝ առաքեցին թասիլ ապարանոց ասս կայսրն՝ խնդրելով ազատուն 'ի ձեռաց նոր։ Ապն խոտաս զայս մեռաղաջանն,

[Գ. Գ. ԺԲ. 989]

ինքն ու անմեղարար դրեալ առ կայսրն. և բազմեալ ան-
բասուտս եղեալ մնացի. զոգաս առ ի հոգատարութենէ էին. և ի հոգն
մեղադրելին ինձանէ դարուն ցանկանէ նոցա զայրոյթ. [յա] զգաս
առաքիչ Մեռնի էարկ նա առաւել և անեղել զնչգոյ. ի կարեալ
զամենս ի գիտուոյ քաղաքացիոց իբրև զանդամանիս հեղեալս.
հրաւէր երկնիցն կարարեալ առաքեալ ի գուսան ի հրաւեան.
գիտասցուս ոչ ոչ եղծան ցեղ ի մտանն. զայրոյ մի ոչ գոյ.
ընդդէմ կացեալ ազգ մեր մեռաս. ի հաղորդեն ոչոյ. իսկ ոչոյ
քարհանգոյ. զի զոս և երիս եղեալսդ սեռասարեալ և լուսաւ.
ազ. զոսն ի յոյնսնեն՝ արարեալ գիտեն յանուագ զ[ի]ր մեռ. նայ.
սեն ի ոչ հնգոյ բնակեալ ի սեռասարս. [նայ] ազգ զոսս ասեմ
արդեալ զնն մեռարարեալն մի հանգանուն կաւասալ զազգ.
սասանեան խորհանց. ու մի քեռս հարեալնեալ զմանահար ի գան.

զազգն ամբ.

[Գ. Գ. ԺԲ. 990]

[Գ. Գ. ԺԲ. 991]

[Գ. Գ. ԺԲ. 992]

[Գ. Գ. ԺԲ. 993]

[Գ. Գ. ԺԲ. 994]

[Գ. Գ. ԺԲ. 995]

[Գ. Գ. ԺԲ. 996]

[Գ. Գ. ԺԲ. 997]

[Գ. Գ. ԺԲ. 998]

[Գ. Գ. ԺԲ. 999]

[Գ. Գ. ԺԲ.

Ա. Գ. ԺԱ. Ա. Կորնթ.

ասեն ոչ ընդունելի զմտրապոլիտան։ Զոր որ սրամտեալ յոյժ վասն
զամենայնի զոչ ընդունելի զոյժ։ և խաղաց ինքեանն 'ի բազ-
մաց, և բանակեցաւ 'ի մէջս ծովն։ Զայլ զօրս սամուէլի
ոչ էին 'ի բազմաց և 'ի հայոց, առնոպարեալ առին զանցս
Ամնդհայն։ և անկան 'ի մէջ գաղաց կայսերն՝ սպրդ եռան Ճարակ
սկսեալ ընդ նոսա։ իսկ հեռաւոր զօրս 'ոչ էին՝ որք եկն 'ի
հայոց, ապրեցան՝ զի ոչ՝ անկան յեռ մեկեգմանէ։

Զ. Թագ. Ի. 27. Կերբեռա. Լուրերեղ. Իշխանքն։

Զաստանել ոչ ոչ պատերազմի երևեցաւ սատ գիտարար նի-
զակեան, ինքեանս յարեալից կատ՝ 'ի 15. զաստաս անոյ։
'ի ոտն մերոյ ամենայն սրն ծանեալն։ և ապա եղև շարժումն
զարհուրելի յոգին ամենայնոց և բիսեալ անոյշ։ և կործա-
նեցան բազում զրաքք։ և 'ի կուսանակիսաբանս ևս աւե-
ղեցան զոր էիեղեցիք։ Ը զոր հեղեալ պատանեցան և զ-
մունք սոյն սոփոյ։ և մատ ինչ ուժի ոչ մարեալ նի։ զրամ և
վասանիցաս։ Եկեղեցին։ զոր ինչ ասեալ բազմաց այնոսանցան
Ճարտարքն յանաց 'ի նորոգել, բայց ոչ կարացին։ Զ'նդ չի-
պաս յոյն սասարան այնպես Ճարտարապետս հայոց։ և իրամ
հանձարեալ ելոյց նոցա հնարս, զամ կարացին նորոգել զոյն
մեկեղեցիս։ ոչ ոչ զի ակնարանեան սասիկ։

Զ. Թագ. Ի. 34. Կերբեռա. Սեղեն։ Զ. Դաբա. Ի. 7. 8. Ա. 9. Զոյնքան։ Ա. այլ։

Զ. Թագ. Ի. 3. Ա. 34. Կերբեռա. Սեղեն։ Զ. Դաբա. Ի. 7. 8. Ա. 9. Զոյնքան։ Ա. այլ։

Զ. Զինն ոչ սարիկ վիճանգամ խաղաց պիրգ։ ս զանել
կայսր 'ի վեր սամուէլի Թիրքն բանալարաց։ և տարաւ ը իսկ
զչարիսար սարանեալ զարդի ուշաց, և զանհոգ պիշիանն հան-
ձիթեալ զարդի հաբելի։ և պարաբեալ զքաղաքն վերեալ հուա-
զան։ և ելիալ ամենայն 'ի գրաչուելն զուաքին ընկեալ բանալ-
բաց զարիգաբ իշխանն։ Ը նմին և զարդի 'ի գալ, և զին-
խանն սահակ հանդերձ զօրաք։ և ինքն գիմեաց յայլ կողմն
ոչ։ Զ'սալ 'ի մեկնել անտի կայսեր՝ յարձակեցան 'ի վեր քա-
զաքին բանալարքն պարարեցին զայն։ Զ'սալ Ը գեմ նոյ պատա-
նին աշաս։ և պատերազմեալ Ը ոչ՝ ձերբակալ եղեալ 'ի նոցն։
Ը զի դառնացեալ յոյժ հոր նորա զրիգորի՝ դիմեաց և ինքն
անհաբին բարկանալ Ը 'ի վեր նոցն, և ապարս կապարած բաշամ։
և անկաս սեպեն։ Ը նմին անկան և ամ զարք՝ 'ի։ կալեալ է-
լեն և սահակ իշխանն։ և ապրաս կապանաք 'ի բանալարս։ և
եկաս 'ի բանտն հանդերձ աշաս։

Լուսի սամուէլ արքայ բանալարաց հանձեալ Ը զանարքեալ
ոսկի սրատանայն աշաս՝ եկան զնա 'ի բանտն, և ելա նմա
կնանալն զրաստաբ իւր։ և յետոյ սրանկեալ զնա հանդերձ
դառնալաս իւրով 'ի գիսարաքին։ այն է գեռիկիա։ և կայոյ
զնա վերակոյս ոչոր գաստաբ։ Զ'սալ զնի սոկասաց չա-
ղաբ, և ինն սա կայոյն հանդերձ կնաս իւրով, և պատանե-
յաս 'ի նոսն մեկ խարարասան իշխանաս Թիր։ Զ'նդ սր զարա-
գեալ յայլ սասանի՝ ել վերանն 'ի զի զասի։ և ոչ յանքոգ-

լսաւ նոսա. զի զարթ ինքն ի մեծի մասին խորհուածեցան. և գրա-
գեղեալսն հայրապետ ոչինչ ձերբասէր եղեալ. զորս յանձին նո-
ցա բերացուցանել փափաք. և բաժանեալ զնոսա ի հայրենեաց իւրեանց
խուսափ իւրաքանչիւր հայրենեաց ոչ եղ. մի ապաստարդ միա-
կամտի, և ոչինչս արդանիկաց գիր առ ասասանել։ Զայն իրրև
հուսկ ասանել պարարեցաւ գաղանութիւն սրտի. և ի գլուխս
սնոցն հոմանիս ազատեալ ունկաւ. և ի մեսրոպանել նոսա
զգենլ, և ի զոհացուցանել զնա զանազանեալ ընդ կենդանեաց,
ընտրեալ յայնց յետ երիցուց ասելոց մեռաւ. և հանդերձ
վասն յերեալս նոր։

Իսկ ի մեռանելն սարդարեանն ոչինչանելոց, ինչ սոցն
ոչ գիտեալ. զորս ոչ խոսեալ էին ոչ, զի ինչ յանդիմանեցն սա-
մանելի ոչարանն բուլ գալոյ, յանձին կալեալ զնա կրծատա-
լուսեն։ Լոյս իրրև յանդեցեալս նոսա ոչ, մեռանելոց զնոսա
զանելոց զանելոս նոր. զի սոսի ինչ զգենոյր ի նենալոյ ծիրա-
նեալոց զաբեամ կրծատարի. և եթոց հրաժարեալ յանանելոց
իւրանչ և ի մեռելոցս։ Լոյս գալոյ յայս սոսին զրի ուրեք ի
պատարանեանս հայոց, ինչ ոչ զանել հրաժարեալ յոչ կրծ-
նաարեալ ինչ ի թարգմանիսակ զանս հայոց։

Բ. Գ. 35. 37 - Ե. 41.

Եւ ի զարգանել յայնմ հանի սրոշանն յուլիսոյ ասմի-
բանն եղիսաբեցոց գիմեալ ի կոչմանս անտանելոյ արարս բա-
զանի հարանանելս. եղեն բնդարձեմ ոչ յոյժ, և ի պարանանեանն
մեռանեալ զանանելս գեսս. Եր ընդ. ոչ և ի արս մեռ իրանանս
հարանանեալ ոչ զանելոցս և հանանեալ հանդերձ ի ա-
զանար հայոց. զոչ ոչ ինչանելոց յանանելոս՝ մեռան սասանել և
սասանել ի եղիսաբեցոց, և անանան ի զոչ ոչ։ Զայս լուանալ
զարանս՝ ինչանեն ել ի զարգանի եղիսաբեցոց. և անանալ ի ոչ ոչ
յանանան գեսս. զոչ՝ սոեղս. և. զանանալ զանանալ յոչ ոչ ոչանանեն
յանանանանեն զարանց իւրոց՝ ինչն զարանս գեսս։

Բայց զերանեն եղեալ եղիսաբեցոց ի զերոյ յանանոյ զ իսանեցն
մեռանելոյ՝ ի հոգմանս անտանելոյ արարոց. և զանանելս
բանանանեալ նեն սոսոր, ել զարգանի ոչ հրանանանս զանանելոյ զարա-
գեսս մանանելոս բանանանեն և հանանանեալս զեսանելոյ. և ի զանանի
հարանանելս սասանեանեն զանանեալ զեսս. և ի զարանելոյ զարանց ոչ
յանանար եղիսաբեցոցն, գեսս զարգանեալ ոչ՝ հարանեն զանանելս. և
զանանս սասանանելոյ զեսս ի սոսոր սասանելոյ. և զարս և զանս ինչն զանանանս
հարանանելոյ զեսս ի սոսոր սասանելոյ. և զարս և զանս ինչն զանանանս
զանանանս և. զեզանանելոյ ոչ զանանս, սոս և զարգանի հարանս. և ձեզանանանս
զանանանելոյ զարանանելոյ իրանանեն զեզանանելոյ հրանանանելոյ
զանանելոյ։ Լոյս սոսոր յանանանեալ սոսոր ինչ՝ եղեալ զանանանելոյ յայնանանանեն
զանանանելոյ հրանանանս՝ եղեալ ի մի զարգանս սասանելոյ. և զ-
նեալոց ի մի ոչ զանանելոյ։

Գ. ԼՈՒՅՍ։

Յաղագս խանութիւնոյ ոստիկի, և գրչաց դասուն ցեղաբանութեան։
և գալստեան վասն հայոց ի հայս։

Զ. Ոստիկ կամաւ զնկան հայոց հացեալ ի հպարտանալ՝ սատանէ ասն, մեր. և ամիս իբր. 6. փախնա-
նեցաւ, ի թագաւորս յիսրամ հանդուցանելոյն ի հիս-
սիսոց կոչմանն ելանելացայն ալգինայի՝ զոր իսկ էր շինեալ։
Յայնժամ գաղիկ արքայ շահնշահ ժողով մեծ արարեալ
եղիցուց յանի քաղաք, յորս դիւաւոր էր տունկ նպակ որ-
շարանեաց, կայոյց հաւանութիւն՝ ազ յանիստ կենդրասութեան
հայոց ազգ ազգիս ասողին, յամի ՆՃ. 992. և ի թոմին
հայոց. ՆԾԱ. յերկաստանութեան ուստր ազգի զատկին։
Այս էր ինն ի միտքանեայ վանայոց սեւանայ կղզոյն, և երեսն-
լի ի մէջ կրանաւորաց. ասս ասանեալ էր գաղիկ արքայ յա-
ռաջ քան զնդրելն զվանն շուղաղայ։ և յետ թագրելոյն կար-
գեալ էր զնա ասորիպատ սեռանոյ վանիցն։ և զի քանզ գիտեր
զառաջինական ընթացս կենաց նոր, ամին իսկ յետ մեռանան
խաչիոյ զնա եւ ձեռնադրել կենդիկս։ Այս ինքն որ ասրդիս
ասնէր զմարդասանդ. և զքաղցր բարս. և էր խոնարհ ի կեն-
ցաղավարութիւնի. և խոհեմ ի կառավարութիւնի. միանդամայն
և ձգնասէր եւ ողորմասէր։ զի զոր ինչ հարդ պահեաց և ա-
ղօթից ունէր ի փոնակատութիւնի ի բաստ, զոյն պահեաց ան-
խոտեան և ի կենդանութիւնի։ Ի հայրապետ գտեալ զիշխարա-
ինչ սրց հռիփսիմեանց՝ զնեաց եկեղեցի յանուն նոցն առնլ-
թեր կամաստիկին անուն։

Ի սարա սասարս ծաղկեցաւ սահմանաս զիրս աստուանցի՝ ա-
սաչիկ կաթուղիկոսեալ. որ և հրամայեաց սարին սարդ-
սի արար պատմութիւն հայոց ի ծագումանէ ազգին մինչև ի
ժամս իսկ՝ յերիս գիրս, ցամ ՆՃ. 1000. կամ. 1004։ Այսրա-
ելեալ արարեալ և զմեկնութիւն մարգարէութեան երանելոյ.
զի զչիրդ մանգիասարս՝ որ փորր մի լեռայ էր, և ի պատա-
նեսութեան տեսեալ էր զնա, գրի ի թուականն առ գնորդ զիրս
ոստիսի ինչ։ * Ի որոյ բանս հայցի ի քէն զմեկնութիւն
երեմիայի մարգարէի, զոր գրեալ է ասողնկայ հրամանիկ
ծայրագոյն ծերոյ, շարհել մեզ։

Զ. Ի չարորդ ամի կենդիսութեան ՆԾ ասրդսի՝ յասասրս
յաղագս ասեղ, ոյն է դիւանաներ. եղև դեռաստրութիւնն
ասրասարելի ի սահմանս հայաստանեաց, խարձանայ, ծոփայ, յոլ-
սանայ,

992 Նիսան

995 Նիսան

Գ. ասորի. գ. 31. և 32.
Ասորեստան.
Սարդան.
Խոնարհ.
Կենցաղավարութիւն.
Գ. ասորի. 36.

Ի. Գ. Ի. Ի. Կոչ.

անաց, և արարեալ ամենայն ծանեալ։ և հրեն քանդ-
մանք մեծամեծանք։ Զ այսմանէ զոլ սատրիկ վիպոյ ակունս-
աւեալ։ * Ոչ զարմանալի փիլոն սակ շինեալ մանք ամ։ ի հիմանակ գրան-
դեալք։ զ գրիգորոսն։ թեզ շարժեալ գրաւ։ ի հեղեալ։ ի
հիմանալ։ և ասեն զի գոլոն։ և կամ թեզ։ ոչ հոյլ լեր-
կեր։ և տայ գանալ ասա։ Ինչանակ մարդարէին արան-
ամ։ զրանեն։ ասալանկ։ և փոքր ասալանկ լերանք ձոյլ
արձակեցին։ զի ծանեցին և իմացին անդրանք գանա-
զրոսանին ոչ։ զրանք զ։ զ։ զ։

[Ա՚Մ՚ ՃԵ
և Հայոց

անդ ջրմէ ինչ՝ եաւ զջրոր հայոց և զվրաց ։ և դիմեաց ի վերայ
խոլոմեցոյ ։ որ եւ էր ի ձեռս պլոզգեաց ։ և պոշարթոց զբա-
զաքն յոմսեանն գեկոտեմբերի ։ [Որ արաւաքոյ քաղաքին եկէ-
ղեցի մեծ՝ որ երբեմն լեալ էր ենկոսարան հայոց ։ և ուխտա-
տեղի ։ Օ՚այն եկեղեցի ինքնանոր արարին խրիստոց զուրքն
վրաց ։ զոր և փարգեցին ալոռ երկնաբաց իրիստոնց՝ ասանց
գիսանէլ գուրթայ ։ Ջեռեալ ոչ ազգուրց՝ զոր եկն ի քաղաքի՝
զայն գործ նոյ ։ խոսեցան առ նա ի պարարոկ ասաի ։ և ասեն ։
ա՚ի քրիստանեանք եք գոք ։ և զնորդ ոդիթք զեկեղեցիս
գոյդ ։ [Ոչ վրացն սիմի արարեալ յանպգնաբ՚ և հոյհյանաբ՚
ասեն ։ մեր առաջի՝ եկեղեցիս հայոց և մեկնեթ մեր՝ մի հա-
մարեալ է ։

997 Ամոզ [Ի՚ յերկրորդ պաշարման քաղաքին մինչև ի ոսն զուտկին ։ [Ա՚ՌՈՒ՚ 41։
եկն ի վերայ ոսկա զորոք ամիրայն ամրոյ ։ և պատերազ-
մեալ ասասիուք՚ է զորս ասյոց՝ հարան զոր իբ ի նոցանէ
չարաչար ։ և նահանջեցան յետս ։ [Ա՚ռյ նոյն եհան գիշեր ։
ոնկու ա՚ հ զարհուրանաց ի վերայ զորացն վրոց ։ յորմէ խուճա-
պեալ. շփոթեցան յիրարանս ։ և ի փախուստս դարձան ։ փա-
խուն՚ է նա և հայք ։ Օ՚այն ասեալ թշնամեացն՝ ոնդիցան
զկնի՝ նոյ ։ և հարին զարդումն ի նոցանէ ։ է՚ սրն և զչարդ-
սատ մոգիսարոս վրացի ։ և կալան զմեծ նշխանն վրաց զրա-
գուրան ։

998 Նիկ [Ի՚ Ի՚ոկ մանչուն ամիրայն ասարատանի գարձեալ դատ-
սատասեալ՝ և պատերազմ՝ ժողովեաց զոր քաղաքամ յոյժ իբր
հարիւր հազար ասունց քաջոց ի դարեն ի մորոց և ի
խարտանայ ։ և անցեալ ընդ վարդանական ։ եկն ի գա-
ւառն ապարհանեաց՝ ի կողմանս մանազկերտի՝ առ գրան-
բազմ՚ է գաւթայ ։ [Ոկ գաւթի ոչ կարեալ ինքնին ելանել
է՚գեմ՚ նոյ ։ զի ակոտոցեալ էր և յեցեալ ի ծերուն ։ առա-
քեաց հրեշտակս առ թագաւորն հայոց գագիկ ։ և ուս թա-
գաւորն վրաց գուրգին որդի թուգորդայ ։ և խնդրեաց ի
նոցանէ օգնութիւն ։ Ելս գագիկ ընտրեալ վեց հազար զոր-
բաւոր՚ ետ ի ձեռս վերոյիշեալ գուրգին ։ զոր ելեալ ի գոտ-
կոյ սոյգարագեանն հոյոց ։ և սմբատայ մագիստրոսի ։ և ոչ-
ոյ իշխանի արքունի ազգականին վերոյիշեալ ։ և ուրուքեաց
լոգնեալ գուրթայ ։ եկին է՚ն և տոկաւ զոր ոչ տեսոյ աչ-
քոյնի կարաց ։ և վեց հազար զոր ի գուրգենայ ։ է՚ սրն և
զոր գուրթ ։ որոց զարագը։ լեալ եղև գայլվեալ սին ոյգի ոչ-
պիտանեալ ։ ամենն ուս հասարակ ոգիս իբր քսան հազար ։
Դիմացեալ ոոցա ի լեռնն սակաւ ։ ի ձեռն ազգաց՝ պոհիին
զուսաքն ոտորոց ։ և ոտոր եկին ի գաւառն ոտպահանեաց ։
և. բանակեցան յանդիման թշնամեաց խրիստոնց ի քուրդ

տեղւոջ ասելոջ ի սահմանս գերեալն ծրագրել։ Եւ մինչ սիրելոյն նորա
զարհուրեալ ի տեսանել զայնպիսի բարձրութիւն
բանակի թշնամեացն։ Մեռեալ էր ոչ կարելիս խլրտել ի տեղւոջն
անտի իւրմանէ։ Լուսաւորեալ ՝ի յերկիւղ ասաստի՝
յարգելս եղեալս ապրատան, և ի սոցին շարունակեալ ազա-
լելն զմեծ պաշտպանէ ինքեանց ի պաշտանս քրիստոնեա-
կան հաւատոյ։

Զոմտասնեալ մանչուկսն, եթէ երկիւղին պարարեալ են հայրն
և մայրն, և տեսեալ զսոսկալիսն՝ ՝ի փոքրիկս պատրաստ-
ուել զնախատ իւր, յառաջնում ասաւ որդոյ ասելոյ, և
աչքն ամենայն ուղղեալք իսուսոյդ զքարոն յուսոյ, և մերձեցաւ
յայն տեղն բարձր, ուր էին հայրն և մայրն։ Եւ ձայն եհան ՝ի
իրմանէ՝ ի մարտս։ Լակ ՝ի ջանդիսեալ՝ առաջնոյն ցանս, և
սատն։ մեր ոչ ելանեմք այսր ՝ի պատերազմ։ այլ յայր օր։
Լինդ այս բան ՝ի յոխորտալոյ թշնամեացն՝ յանցին պատ-
գամս առ նա, և ասեն։ Թէ կամիս և ելեալ անասայ հարկ ի
ձեզ այսոր պատերազմել։ բայց նարա ոչ առեալ յանուն, և ոչ
արդեն գանձարան չէն։ այլ քանի մի տանք ինքեանց մեծամար-
տեցան ընդ թշնամիսն։ և ՝ի նոսին մեծամարտսն մեռան ՝ի
մարտս այնր հինգ։ Լոյս զի անանգիսն պատրաստուեալ ՝ի
ուսոյ եղեն թշնամիքն, տեսեալ թէն հայրն ոչ ելանեն։ յոյս
ձակեցան ինքեանք ասասկուն ՝ի մէջ ՝ի նոսն խառն տարեալ յեր՝
կոտրանս։

Եւ փոխեալ հայրն և մայրն յարշաւանաց՝ սուրն իւրաքան-
չիւր զգլխոն իւրեանց։ և ՝ի բաց եկեալ զերկիրն՝ ազատուե-
ցին ոտ ՝ի ՝ն ասեն։ ոչնոյն մեր մոն միրիկ մեր։ այլ ասա-
ցին՝ Հեծան յերկիրս իւրեանց, և ասացեալ Ճանկատ յորմն-
ան՝ ՝ի գիսն հարան թշնամեաց խառն ՝ի խառն։ և զայրագին
յարձակմամբ կոտրեցին զնա ՝ի գերան սրոյ։ Հեծան թշ-
նամեացն եղեալ ոգեալք ՝ի նոսան։ ՝ի մի սիրտ փութա-
ցան։ որոց դէմս ելանեալ հայրն և մայրն՝ հարան ՝ի նոսանէ
զրաստուն մինչև ՝ի գետն արձակ քաշեցան։ և զարձ ոգա-
բերան ունայն։ յետ՝ յաւարն սուրն զամ՝ զարդ և զիւրաքան-
չիւրն ՝ի նոս, և զնոսանս անիծեցին։ որոյ լիցուր և փրկեալ
մնացան ամենին։ և զիրսոցին, եթէ զգուանեցին ՝ի նոսանէ
՝ի այն գործ։ մեր և զանանցին զնոս։ մեռեալ էր ՝ի ՝ն՝ մեր
անկամ ՝ի՝ մարտն անդ։ և ոչ իսկ ոք զիրաւորեցաւ։ այլ ՝ի
Տեղոյն անտի զարս մեկնեցաւ։ և զիրացին ուրախութիւն իւրաքան-
չիւր յոյս իւրեանց։

Զկնա իրաւ ասացեալ մեր իրիանք ոսոյց հաստատեալ ի վեր։ Լ
Հաւանիլ առաջնոյն զաւրեն եկեալ բարգաւաճեալ ՝ի յոյսս՝ ՝ի հայս և
՝ի միրա, մերոյ ուսոյն և ճանաչեալ ՝ի ՝ն՝ մեր, խոր-

Լ. գլ. ԺԸ
եւ հայոց

հուրդ վասն նդին 'ի միաս խրեանց . և 'ի հայրապետիչ նպա-
մարեալ և արեան մեր յաւուր մեծի հիշեզ լուսաթի , կեզ մի-
հու խուռնեալ 'ի որ խորհուրդն' կայանեցին զնա 'ի կենաց ,
ակն ունելով' թէ ինքեանց միմեանցի ինչ յիշատակ նորա ,
որովհետև աչ ուներ գուիցի՝ ոչ պոչի և ոչ ելեզայր ։ Զայց նա
միանգամ աւանդեալ էր զհոգի իւր' իբրև գիտաց զմահս նոցա ,
կատարեալ յանձն որսոր զգոյոր աչխարհն ասոյոց և զչարս իւր
'ի կայրն վառել , և թոցուցեալ առնել ապանալաց իւրոց' վերս-
ձանեցան ։

Օ սանան քաջամ գաւառ թէ գրէ սոսոգիկ սկսոնատես միոց ։
* Լոր ասէ այրն հեզ և հանդարտ առատ ել քան զմամ թագա-
,, ւորս' որ 'ի Էմիկիա յայս . և եկեալ նա ոգառնոս խաղաղաւէ
,, և լինուն թէ ոտ որեալեալոց , մեանդ հոյոց և վրաց . զի
,, զգոս պատերազմաց յամ կոզմանց դադարուեցոյց նա , յաչ-
,, թալ եղեալ յամի շուրջանակի ազգայ . և թագաւորք քեշմ
,, կամս հնազանդեցան նմա ։ Լա լղեալ աւուրքս' ծերա-
,, ցեալ ժամիզ վախճանեցաւ ։ Լոյնպէս և յաստիվերոցին' որ
սեռնալ էր զնա , բազմաց գոմի ։ * Լոր ասէ այր հեզ և աշ-
,, խարհաշէն , մեծապարգև և ազգանասէր . որ և էր որ-
,, պորև ոսահման խաղաղաւէ . քանզի յաւուրս նորա հանդիսէր
,, ամենայն մարդ ընդ մարդ սրեալ թեն ընդ արիոյ իւրով և ընդ
,, թագեալ ։

Ե . Լոր յայնժամ կոյրն վառել 'ի տարոն կիւրիկեցոյ ։
և իբրև լուաս զմահ հանել գաւառի , և զկատակն' զոր արար
նա , (որպէս յիշեալ և կեսարիոն) , փութացաս հասանել յանն
սայոց ։ և եկն նոսա 'ի կոզմանս մեր լոիոյ ։ Լոր մատեան
սուրբի նորա քահանայք հոյոց 'ի սիրասանոյ ։ և պատմեցին
նմա զոր միանգամ արարեալ էր ընդ նոսա մեծարանաց , զոր
խոստացաւ 'ի գլ . լբ ։ Լոր կոյրն հրամայեաց նոցա համարձակ
պատանել սիրտ հեան զպարտամանս հոյոց , և հնազանդեալ
սուերիցի զնոցն ժամանակի ։ Լոր լինքն անցեալ անտի' գնաց
'ի քաղաքն երիզոյ՝ որ 'ի գուառն որդոմանեանց առ գեղջա-
նան ։ Լոկն անդ առ նա ամիրայն նիզիկերոյ 'ի պատանել
գնա , և նոս էր առեալ ամիրային պատիւ իշխանութեան' ընդ
պորգեաք որձանիցս յիւրմէ ։ և հրամանս առաքեալ առ զօրս
տարանոյ և ընդարձակ հոյոց' օգնական լինել ամիրային'
յոր դեան իրոց և կուեցան գնոն ։

Լոր առաս ոչ-կնեալ անտի' գնաց 'ի կոզմանս ջերինն , որ հան-
դիպ կոչիր ։ Լոր եկին ընդ առաջ նմա բազմաց թագր ուրիսա-
զոց , և հայցեն նմա զարդէն թագր վրաց ։ և մեծարեալ զնոսա
կայսեր' էա բազարաաց զպատիւ կիւրապաղատաց ։ և ընդ-
հոյոր նմա զգաւրկեն մեոգեաստոս կարգեալ պատուկաց ջերկո-

1000
նիզիթ

Գ. Գ. Գ.

Լ՚Մ՚ Թ՚
և Կոյոյ։

[Ի]օկ գուրգէն վրաց ոստիկան՝ իբր հանդարտուել զոր-
ութիւն ազգիւաբնաւորեալ՝ զայն ետս նոցա կոյսն վասիլէի ինչն ոչն-
ուներ գոնէ կիր բարգաւաճեալ խաղոց զորոք ի լաւագոյն տայ-
ոց, և բռնասցի՝ ոչ տիրեսոյ քոռաւոր անկեսոյ։ Լ՚ընակեաց
յայնմ՚ ի վրն նոր վասիլ կոյսոր զկանիկ զօրաւոր։ որ յիսոս
կռանելոյ ընդ գուրգենայ՝ ի կոլմանս բասենայ զրկոր ծիկ՝
հանակ յեռոյ նաւաձեռայ գնա՝ ի հնազանդութիւն։ և եկեալ
երկոքեանն առ միմեանս յաւանն՝ ոչ կոլիւր սր ածանցին յա-
ռաջն եկեղեցոյն՝ ի լերանն մեծաց, կռեցին զոյիոս։ և
տանուր մասն ինչ ծին տոյոյ՝ ի ձեռս վրաց։ Օ՚ինի սակա-
ռաց ոչ ուսս գոյգին։ և թագրեաց սրդի նոր բարարոս արբ-
քայ ասիրաց՝ նաև՝ ի վրն ծին վրաց։ և ասր՝ ի վախճանել
նոր յամ. ՌՌ։ 1015։ թագրեաց գարգի սրդի բագրատայ՝ ի
վրն երկոսց ծայ։

1001
ՆԾ

[Ի] սմն ժամանակի դաս ելն եպիսկոպի գագկայ աբբայի ա-
պատամրուն խորհեալ՝ ի նոսա, սչ հ սամեր հնազանդիլ նոսա։
Ընդ որ յաստուցեալ գագկայ՝ խոսոյ զօրոք ի բարոյ ի ա-
նիր գաւառս, ուր սիներ գտանիր։ և քանչիսալ ուսիցայ
գրեալն զամենայն երկիր նորա՝ զամենայն երիս յամանալ ան-
դեն։ Լ՚ոչ թէ գիպա միանգամ և երկիցս պատրաստեցաւ գտ-
ուիլ հարկանիլ՝ ի ոստանն՝ ոչ հա-
մարձակեցաւ պատուհել նոսա։ Ներկայիլ ոչոր այլ ազանոց
գտանիլ, ապրեցաւ կաթուղիկոս ասեալ՝ թէ այնոր պատ-
ճառաւ բոլորանք՝ ի հայոց կորնչին, եղև միջնորդ խաղա-
ղասէր, և էած զբարեսն՝ ի շիրակաւան։ և ուրա սիրոյ գոր-
ասանայ՝ ի միջի՝ կալ յարմանիսն գաւեալ՝ ի հնազանդութեան
գագկայ թագրի։ հոր։ և գագկայ ցուցանել առ գաւեալ զհայ-
բարեան բնաւոն։

1002
ՆԾա

1003
ՆԾբ

Լ՚ուսնանեալս՝ ի սմն ժամանակի գուրգէն արքունեաց թա-
գուսոր ամենայնոյ։ ի. մեծոյն նոր երեք որդիք, դերենիկ,
գագիկ, և ոչոս։ և զի մանկահասակք կին նոր, սենեքերիմ
նոցայն գուրգենայ՝ ամիսոր ոչնուհեան՝ ի բոլորդակ ծն
վասորբականի։

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

Գրիգոր աղանդ Բնեղրուկեցւոյ։

Զանազան աղանդս Թունդրակեցւոց ի վայելչ
ծագեալ էր։ այլ քանզի մանաւանդ ինչ յիշ-
տակելի գործ ոչ պատմի լինել զանմանէ յայն
ժամանակի գործ ոչ պատմի լինել զանմանէ յայն
ժամանակի, ՀՅ յանձնաւոր արտամուրեալ ինչ ոչ գրեցաք։ այլ՝ ասա-
թեալոյ գրել ի միւսում պիտոյն։ արանչեան ի ծանին սատ յայտ-
մի յատուցս սարդան կիրակի վերասին սրծարծեցաւ այլ ա-
զանց։ Օրագրանք գրեցին սասանին։ Ի։ Ղ։ և սրբասարկեա-
լասանկիրսոյն։ Գ։ ԺԷ։ Ի ԽԷ։ նա և գրեցաք սուգիսարա ի
Թեսալոնիկ սա կիրակի սարդաց։ նաև ի Թեսալոնիկ սա ինան։
բանկին սուսանդիսն Թեսալոնիկ։ և ի Թեսալոնիկ սա սարդ-
գիս վիրդ։ Նայնպէս և ջարդանդին ի Թեսալոնիկ սա միջանաս։
Ի մեր յատաւ գուն գասաս գրեաց սուսանեցարիս սնունեալ միջոց
ի նորանեալ։ և այլ ոչ սակաւք։ Ի մանանդարդաց սասի
սրդարան ինչ ունիմք ի հեռոմի սուրալ գրեցաք սաս ի հոգ-
մանկ սնասի Թեսալոնիկեցւոց միայն։ ի ընդանենոցին։

Ի սուրբս կանեն զիկոսանեանն յոյնանուրբ սիպեցաց։ և
սարարանիսաս Թեսեան գոգրատասանդեն սանասաց խասասանդ-
նանդ։ յորում մանանդեն սանդարն հայոց սիսակ էր սա ե-
ղել գերեսաց սարկանդ։ յերեսս սանդան սնան սին ի գիս.
սանակ Յարդիսասն ի գնդրն գարեն գասանդեանդ։ այդ էսին ընդ-
հանրեալ գիրքս գրանեալ ինչ Թեսեանց սարդանդ գարեկանդ
նար սանիրեն։ սա յարեցաս սասս ի սարանդ սին գրանեալ և սնդ
սիսանդարանդ։ սա յարեցաս սասս ի սարանդ սին գրանեալ։ գրան
գարեկանդ։ և սասանդ գրանդ։ գրան մ մինանդեն սանեն։ և
սասաս ի նանեն զայդ հաս երդարան սնդրանանեն։ ի յրան սամ
գարդանեն։ Ի նեն։ ի գասասն սարանեանդ բնանեն-
գրան յրանեն Թեսեանդ։ սարանանան երանեցարանեն գինեն
գրանասանդ։ բայ ի նանեն գրան սամ նրան գանասանեն։
գրանասանդ։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ և ձանանդրն նեն։
բանդ ոչ սանեն։ նանեն գրանդանեն։ զի յան գրան ինն կարգ բա-
գանդանեն ի նանեն։ Ի բանդրն գինանդ նրանեն ինն։ Ի բանդրն գինանդ նրանեն
ի սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ ինն։ բան ի
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։
գինանդ նրանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։ սարանդարանեն։

Գ.Կ.Ա.
և Հայոց
{840
մՃԹ}

քառա , մերժեր ի ներքսագոյ ։ Այլ ոչ այսչափ միայն , այլև
քանայր երևեցայուցեալ յանձն իսր զնամ քրիստոնեական ա-
ռաքինասիրն և բարեխոսասիրն , զարս ամ սգաւոյ առեալ ։ Այս
եր ոա իբրև զանմեղանալ դև , կամ կարասցես ասացէլ
կենսարարանալ ի հրեշտակ լուսոյ ։ զոր գրիգոր մագիստրոս
կոչէ անմեծեալ ջան , գաղան արիներարուցս , վարիչ լամոյաշ ,
յոլովեալ հարագործ , և դպրան կարասուն ։

Ի հայրս ասրա սրասցեալ եղեն սմանք յարանց և ի կանանց
պատրեալ ի դիմական դիմեկ դ ասաղանանուն ։ և հեա-
ղենք բարձեցան յաւանն յայն ի Թիմոգրակ ։ մինչ գրեթէ
ոչ ամոյ ոչ սնոյ ։ որ ոչ ընկմեցաս յարանդ նի ։ բայց որ ար-
ասաքայ էին ոյնք ասանի , ոչ կարացին խնամոյ ստրիսասեի
բարարանեաս ասանոյ նի և ասրենեկաց նորին ։ զի ան ամ
երբեք իրբ բարեսոցա գրիսասեայ ձեռանցին ։ և սանկին
սարա յիսրեանս՝ մի մնաս յայսանել սամ՝ զանձինս և զնար-
հաւրդս խարանց , մինչև զանեկին յայս ձգելոյ զնա յարգանցի
խարանց ։ Ասրակի սրասցին սր զմարդիկ , սոր գրէ գրիգոր
մագիստրոս ։ Օ յարարեալս ի հիշատակեի մարմնոյ ձգելոն
յինքեանս սոսոնուր ։ Սոնեղեալս ի վրաց մարդասեի սա-
նիրեցաց , զերկրս ցս ցանելոյ նոց սիրելոն արարածոց՝ ջուր և
բարի , թեկնիս ինքեանք և. զայն սարանցին ։ Իսկ զբարե-
պաշտան տրասցին բարեպաշտասեն Ճանապարհս ։ Դասալ-
վիկն սր երբեմն երբեմն յասանանին ասել՝ սոր թե կրծասի-
սեի ասլաս . և. կասարելին սոր զնամ ջարս , զոր սեղի
Հաւանքասուն՝ բասիվերացին ։ և զանարանեաս հնարս նոյ
յարարացին ինն առաջի առնե սյսոյ ։ * Օ սր օրինակ (ասէ՝
սոմանք) զմահացու դեղոն յընտանի կենդանարան խառնեն .
և սրա սանուն՝ իրբև զկենդանարար Ճաշակեն , և ի մահացու
դեղոյն ընթանին . սոր և կարելի՝ կենդանի կերայ թարասցու.
նեն զկարեն , զի ի կերսն խառնալ ձանի՝ ի կարելի
ընդունելոյն ։ Այնարդ և սոորենասն մինչև՝ զանգի զնա-
բանց կարասեան զիմն չհամարձակին յայսանի յաչեանս
սանիք ։ զանա զի և ոչ իսկ սր հասանիր սրիսր , թեկնե կարի
ի մասայ սանսոն եր՝ խորասուալ կամաք՝ ի խարեսարան , սր-
սկ չեր հնար եղանել ։ զո սյնարիկ մի-բայ բարեպաշտ կրս-
նի ։ և կերարանին՝ սա ի պարարանեան խարեալ ։ և
գաղարանան բանի ։ սրասրին զմիտս սանն զայն ։ քանզի
քանք նոյ իրբև զաղանկեղ Ճարակին . զի սրանս սրանս սյն
գժանարին և առ ի բանկել , սյսոյսս և ի նոյն ամրանեալքն
Հաղիս կարեն կալ յանկասանան ։

Իսկ գիսրգասանանս սանանոյ կրանեալ սոյս սրանս նկարա-
գրե մագիստրոս ։ թարեձևասեի նոյ սան՝ սնարի . զիպասի

[Գ. Ի.]

[illegible]

[illegible]

[illegible

Ի՚ Ամ. ՌԾ
Ի՚ Հայոց

նցեն, մինչդեռ կենդանի էր չարն այն սմբատ, նպատակաց վնա
և զնմ հեռաւորն նմ. և դրեաց թագաւորն առ առաջնորդս ազ-
գուշացուցանել զհայս յորոգայթից նոցին. Դեռ յովհաննու
և այլ հայրապետաց հայոց միչև 'ի պեպոս գերեզմանն, նման-
սիս և ամ հոգիսք և վիպք ազգին միչա նպատիք հերքեցին
զնս. և թեպետ թաքուն էին խաւարին գործք նց, քայց զի
'ի ծիոյ գաղջութեն նոցին երեւեին կաղատակութիւնք լարութեն
սրտից նց, խնդրն յանուն անգ ուրեք զհոգս ամենարշաւեն
հալածելին զնս լոյսի իբրեանց 'ի թանդրոսի. Լուս և 'ի ձեռն
Ճակատն իշխանութեն զամենս տալին այրել, զամենս խեղդել,
զամենս գոնաւոր առնել, զամենդ դաշն հանել, և ոմանց 'ի
Ճակատս ապստեղագրեալ խարանս դնել, և զայլս այլով սրի-
նակաւ իբրև պար գազանս հալածական առնել.

{945 մէջ} Լսել 'ի Ժամն անանիայ կթղիսի' յետ իբրեւ ամաց 'ի
ծագումանէ սնաի այսր աղանդոյ յորժամ սկսեալ զրաս-
նուլ սրս, անանիա վիպել դարեհիայի' ոչ ասացաք 'ի հանդ.
ա. Հրամանաւ նորին անանիայ կթղիսի շարագրեաց զիրքս մի
Ճգիտ գարշ մնարութեն նց. յարամ և յայանի եցոյց, թէ
քանի խայտառակ է աղանդ նց' և սրոգայթիւք լի. Լուսոյ
թեպետ և եղև իրբ զէն 'ի ձեռս սուղլսիսուաց, քայց մինչ
սչ սգաեաց ապանդաստացն + այլ ասկաբեն կային նոքա յա-
ւանս իբրեանց հանդոյն հեթանոսաց առանց եկեղեցւոյ.
Լուս յեա իբր յիսուն կամ վեցիսուն ամաց սմանք 'ի սոյանն
յաւարս կթղիսութեն սուրգսի սկսան սփռել 'ի մէջ հայոց.
մանն և 'ի միջագեաս, և ջանային թափարել զանդգոյն
յորոգայթն կորսանան.

{1002 նոտ} Լոյս յայնմ ժամանակի առաջնորդ գաւառին հարքոյ յայս-
քան եղեալս սոն. որոյ ըմբռնեալ 'ի ծուլսիս չար ազանդոյ սոյ
սկսաւ եղծանելիս, և վարել զկեանս խիստս 'ի վերին երեսս'
զրաձգոյ եցուցեալ, գոհագնացութիւնք և պարհոյցութիւնք. ոչ և
ընդոնեալ զոմանս 'ի սուսանուն քահանայից յոյլ ի՚ իւր շրջ-
թեցուցաներ զնոսա խոյսարգելեսաս, և սնարանցն, հատեալս
'ի հիշատակաց կերտակրոյ, և պարարեալս միչա սարմանաս-
յուսեալ. Լ՚ յոյսիսի գնացիք լարեաց 'ի պարմանս զմեր բա-
ւսրս և զհիւանդս. և ոչ սր ցանկայր ահանել զնս և ըն-
հեռանալ զնս. դան ամենայն իշխանք հայոց յունայան 'ի նա.
և ամենայն ասարդ ասարիվերացեալն, ոչ արիւն եռաւն 'ի հնոյ ցան.
,, գութն դանս գանդիլնս, սր թեկ զկնդիս հանել հրամայիր.
,, չեր սր' սր ամենայր և կամ իշխեր բանալ պլերանն' և
,, մեկ հանել. քայց կեղծաւորսն էր ասն այն, և ոչ Հանար-
,, տաւթն + ամենի սրսուշն և ծառայն ծանուցիչ.
Լրբ' իրբև եառս սա, թեկ գիւրաս յանկոյց յինքն զսիրաս

բաղձանք մեծագոյն իրմանաց, մեծամարտիկ հաստատեցան որոմ,
նոքա զնա ամենայնիւ, յորդորեցին թագաւորն նոսա առաջին՝ սիրոյ
զիրարսն ասելոյ ի մէջ քահանայից, և զրանոնս ի նոցն ան-
ուրանալոյ հաստատելոյ զ ասելոյ ի քահանայապետութեանն։ Այս ինչ,
բանս նոսա թէ հանդոյ եղեալ այս ապրեալ, հրամայեալ նոսա ոչ,
ժամուստ զբարհանայիսն՝ ի տաղաւորն հրկիզս միայն մատուցան,
նոքա սրտաբեկեալ։ Սիրոյ տարս գործել, թէ դատապարտեալ և
նամիրանոցն և ազատեալքն և ազատք ոչինչ օգնեն վասն թա-
գաւորին մեղայ։ ապէ՛ զ ոչ մեղաւ, զչ ինչ ինքն գործեալ յանձին
իրում՝ այլ միայն ազնէ նոսա։ Լցեալքն քաղաքիցն և հե-
ռաւորք նոքա։ և յաստուր միում՝ ի տանիսն ամենայ զիհեղանամս
վասն զնոցա և բարեկամս ազատեալս յաղագս ոչինչ, ի մէջ ա-
ռեալ զմեղաւորսն՝ տանին։ * ոչ առաւելեալ յաղագաստանի.
։ թնդ թէ նա զիր ժամանեալն մեղս արար՝ և մեռաւ։ զա
։ պէտ մեղաւ։ զոր ի նմանէ մեռանին։ ։

Լոյս ասաց։ ի միում՝ Հանդիսաւոր տոնի ի Հաղորդիչ ժողովոյ,
ոչինչ ի կենդանեաց իրարանցութեանց մոլորանց և ապեանս՝ ոչ ասան
Հաստատեալք յանկարգ ծիծաղել զնոցանք և այլոց առնել։ և
իբրև Հայցան յանմոց զնոցանց՝ զայլ ինն պատճառանս դալ,
կամակին ծաղր ի խրատանց։ և ասացին ծաղրն բանից նոցա։
մեծագոյն զանգիր լարելոյ։ զինչև անկանել նոցա ի տարակոյս
և բաժանել յիրարանս։ Մանաւանդ հուսահատեալ ի մէջ նոցա մեռ-
կայցին ի ինչ։ Լոյս. այլ ասանց յերիրայս եղեալ ի վերայ
երկրորդ ելեալոյ։ և ծաղեցան շրջեալ մեծ և զարհ ի
մէջ ազգին ի՞ սատ աեղոյ։ և սկսան վարեալ կանք առ Տերն ա-
ղաղակեալ յանձն, զի այլ արասցի՝ ապր և բարձեալ զաղաղ ի
մեղս։

Զ այնչ անեսեալ սորդսի Տիրապետն գաւառիցն ժողով ի
Հարք գաւառ քննել զինչս, և ընդերանել զաղանդաւորսն
և ցնցել զնա։ և զի գերագոյնն յայնմ ժողով դրսել ինչ։ վերա-
ստին գուսանդրեալս ժողով մեծ ի Հիմանց և ի բերեցանց՝ ի զոյ-
գասանց և ի կրնանս դրաց ի նոյն գաւառ։ Զ այս իրան
ընդառաջ յանկարգ եղեալ, որպէսզի ուներ ի դրանն իւր զի-
խանան Տայոց, զուսանդ յանդուն առ ժողովն, և զարտարան.
գեալ զարտարեալն իւր՝ ոչ ընդունելոյ զինչս։ Զնոսայ ժող-
վեալսն՝ թէ նա ապաստանեալ է յիշխանս, և ինքեանք ոչ ունին
ի նեռս զգայսի յանդգանս նոցա։ լուսս եղեալ առ Հոգի սն, և յանձ
բանն արարին զգաստասան նոցա։

Լոյս արար յանդգնութեան եղեալսն ազանդաւորաց կրոնաւոր սին նասրի
սարս։ ի գաղտնի ոչ Հանեալս և երկիրեալ։ սա թեպետ և
ոչ ոչինչ ոչինչ կարեցեալ յարեալս սոնեալ զիշխանն իրսն։ բայց
յորժամ ծանուցեալս յոյզ իրաւունքն ի մէջ ասելոյն մի ոչ եղալ

սկսաւ հնարաւորել զանոնս և զգործս նոր ։ և եղիտ զնա լցեալ
սեմ անարգեհոսեմբ ։ Օ այլ իմացեալ՝ վազվաղուկի գնաց առ
ապրգիս Հայրապետ ։ և ծանայց նոմա զնոմ ։ Իսրև սուրբեաց
զայն Հայրապետն , սկսաւ քարոզութիւն վարել ընդ լսակաբայ
եղեկսին ։ և Հանգիստ զամենս յերեսելի իշխանաց ձեռնասս
մնել ինչեան ։ Իսկ ապա յաւուր միոսմ սիրալիր պատգամաւ
կոչեաց առ ինքն զյոսկսյոն եղկս ։ և 'ի գալ նոր' նայեմ ատոյն
ելայ գնա 'ի պաշտամանն քրիստոսի ։ և եկ իսրան յերեսս
նոր ապաշեռապրսլի կերոլարանաք ։ և ետ շրջեցսցանել զնոս
'ի փոսոցս ։ և առ նոնս քարսցն ազազակեր , ասեն * սր 'ի սրբ
՝՝ հաւատայ եկեղեցւոյն քրիստոսեալ՝ յանսրեն թանդրա-
՝՝ կեղեաց 'ի մարգարեամ գասանայ փարոսին ուանալ միա-
՝՝ քանի , դասա և էրաւանս դայս կրեսկ ։՝՝

Հրամայեաց ապա սրգելուլ զնա 'ի բանտի ։ զի ան սաներ՝
լեն գարձցի 'ի չարեացն , և ապաշաւեսցի ։ Իսկ նոր հաստեալ
'ի գլշերի զբանտն՝ փախուս և գնաց 'ի կայսերական քա-
ղաքն 'ի կոստանդինուսպոլիս ։ և ինքն բանիւք չարախոս լինալ
զհայոց իմդրեաց դառնալ 'ի յոյն , և կրկին մկրտիլ ։ Զայլ
նոյ աեղեիայեալ սրդիսսլեն նոր , և անցիցն՝ ոչք անցին լնդ
նոս , փարեցին գնա և 'ի կոստանդինուսպոլսոյ ։ և իբրև սլ կա-
ղաքայ նոս հասանել ցանկութեն սրսի իւրոյ , ելեալ գնայ 'ի գաղ-
ուառն ապահանեալ՝ 'ի յաւանն թանդրակ , ուր էր սրբ թանդ-
ռակեսյայ ։ և ելոյց անդ առ ծանկ մի ։ քայլ վոնն առաւել
գարշութեն վարսցն մերժեցաւ և 'ի նոցն ։ և ելեալ անտի ը-
նդոսս 'ի լեառն խալաթայ ։ և դանալ անդ զամենս յիւրայոցն՝
որք կային 'ի ծառայսկ , ասրեցաս 'ի նոս ։ և ապա գնացեալ 'ի
քաղաքն մահուարկին՝ 'ի մուսիարդին , մկայսս ի. ապրաղդի
մանիքեցիս ։ և զնոսն սակաս աւուրց , որալար մահուամբ սա-
ատակեցաւ անդ ։

(1004) (նծդ) Գ ։ Յետ սյսորիկ 'ի սահմանս մանանաղոյ մատ 'ի թեր-
գոքաղաքն գլուխ՝ աբեղայ սին կանանիկ անուն՝ սահեալ յա-
զանդն թանդրակեցոյ՝ սրսոյ զմեծատաուն և զլեզսնանի կին
մի հրանալ անսան 'ի լար ուսասին յայն ։ և նա ևս ձգեալ
յինքն զերկուս կոնայ՝ իր ազգակիցս , ոչք և եին քոչք ,
անուն միոյն սրսի , և անուն միւսոյն կանարայ , երկոքին ևս
կանարոչք սասանոսի ։ սոչք և զրոչման ընդունեցին 'ի չար
ծաղոկն կարստեան , ևս և զեղբայր իւրեանց՝ կոմ զմերնա-
ւոր ազգոկոն՝ որ կոչիւր վրոչեւ , ոչք թարեպուշա և կլանս-
սեր ։ սրոյ լինեալ ևս էր վանք մի կրնաւորայ յին բուսմ ժա-
ռանգուեն ։ զոս ևս արկին թանգերծանելի գոսր խաւարին
մեղրուեն ։ Իրկոքին սյսարիկ քոչք ուռկին 'ի հոյլեանի ժա-
ռանգուեն զլեկսս կիւղս՝ կոչ և ուղիւաց ասուցեալ ։ զա-

(1004) (նծդ) Գ։ Սոսկիր։ Գլուխ։

[illegible]

Գլուխ Ա. Զի ոչ ի ինքեանց ինչս

Լսեալ մեր ի սահմանս ասեալ ի Հաստատուն լերինն պարսից՝ որ
ի հրամանէ մարդոյ ասեն, առաւել քան զամենայն կրեցեալ. ուր,
կամաւն նոցա բարձեալ կարեալ, և նոր վարդն այնքան
ի խառատեղի. յարգ-և գիր ինչ կամ ի բերեալն խոտ։ Զարքեալ
կամաւ լուսաւոր անուն երկուց ընդոյ՝ գրամանն հաստատ գիր.
զանգուածս իբրեւզ կաղնեայս և ասին սեպհ՝ այ՝ գնալ և խոր.
սանել, զայն։ Ոչ ունի նիւթեալ անդր ի գիրերն նոր
գիտարանիցն՝ հոգին մինոյ զնուագ սոյն խոսքն, և մանրեալ
զայն, լերանցն ընկերքն. և ինքեանք իբրեւ ի սոյնանեալ գրա.
նան և ոմանք ի բերան խոսեալ։ Զորս առաստաղն, ի հա.
ստատուն արանց նիւթեալ, երկրաց անդաստն պատասն մատանցս,
նոր առանձն սոյն խոսքն ի գանատարարեալ տեսլեան. այն
ինչ եռան զնա ամենեքեան խառատեալ, զարդի հարան, բոլոր. և
բարեարանեալ ի ասեալ սեպհ գրեալ, և նոյնպէս անդր ընդ.
քանարեալ սեպհն, նոյնպէս՝ Ինքեալ նոր զանանի.
ան զարդ բանարեցան, միանգամայն և վասնզեան ի սրամանա.
թեն. և ի գրամի նոր մի՝ մի՝ մի՝ ինչ, ոչ կարիցին գիտել
հանապատեալ թե ոչ զայն արարեալ իցէ։ Զոր ասա ասոյ
անդր հայեցեալ և գիտեալ՝ անանց գնեալ ի ասոյ դ իսկ յասանն
կարդեալ և ասեալ։ Զգի ի գիրն գրերն յասալ բան զաւ.
անարիանցն՝ նրան եր եղեալ ի սանդ՝ ոչն, և ասիանանցեալ նոյն
երկնաց հանդերձն։ Յորս թանալեալ եր նոյն գնեալ ի սոյն ի բերանց։
Զոյս սեսեալ ասիանին՝ գիրն ցնն ասա նոյնպէս գա ասանն,
ասան եր սասանալ, և լարանցն սասանեալն նոյնս գնա՝ ինչ
նոյնս ի ասանալ՝ առ ինքն զնեցեալն և զերկրայն՝ ասա լարն
զգաստանն նոյն, խորհուրդ ասան ՁՆ։ և ի մէջ հանեալ
սասանեալ՝ թե յորդ գարձեցաւ ասա. գիրանալ գնաց ասա
սոյն նոյնք մանանին ի սեպհ ասան. և այլոցն գրանարարանն և
զարդն այնն նոյ, ասա և գնամ ասասանանանանն. նոյնն ի կարեալ ի
նոյն գարա մեծ՝ ասա նոյն գրեր իբր ասանանարարեալ նոյ, նոյն ի գիր գարա.
գանն որ նայեալ գիտեալ՝ ասա և զ՝ արանանի ասան գանանանարարեալ
գրարն նասանարեալ ի հանանասա նոյ ասանանանն. գի լարանի գրեցն,
նոյ նոյ նոյն, ասա զի հանանանցն ի մանանանն նրան գասա

Գլուխ Բ.

Ի գրանն սասանանցն ասանանանցն ի գրանարեալ ասանանն գնն ի
գրանանն սասանանանն ի գրանանն ասանանն. և յասանանալ նոյ նոյն.

զեռոց գառաւ՝ Լ առաջ Լուկ Նոնա մսլբրեալն վրիեռ։ և ամ-
բասասն եղև զամուռել ենկեռ և զայլոց ենկեռոց։ զառն իմ
ասէ յաւարն տարան, և զդիւղ իմ աւերեցին, և զամ տաց-
ուռնոն իմ այրեցին։ Լ։ զի եղբայրն վրիեռաց կր Լրիսոն մի ծ
'ի դրունս կայրեր, և բայրեկամ՝ Լրիսաց, զոյս ասեալ նիմ
բարկացաւ 'ի վրն եռկասան։ և իբրև եհան լեռ եվրասաց
յաւուրն՝ որ կոչիր կոմեր, առաջեաց զգինսանս՝ բերել
զամուռել ենկեռ և զայլ առաջի իւր։

Լսկ ենկեռ վարդապետն զրեալ թուղթ առ վիճակաւոր ե-
կեղեցւոյ առ երիցունս և առ անարդասարս՝ կոչեաց զնո
գալ փարվարսկի անդր։ և ժողովեցան առ նա բազմութիւն
մարդկան եկեղեցականաց, և հասկանաց։ և գնացին Լ զնո-
ռնարն առ տին եվրասաց՝ ուր թառնիր 'ի նա գեան մա-
նանուլոյ։ Լ։ ելեալ զինուորաց վրաւոկ մի կամիլն անցաս-
ցանել զենկեռն յայնկոյս։ բայց ոչ թողին զնա ժողովրդ։
մեղ Լս ասեն պարտ է դնալ Լ նոնա։ իսկ զինուորն խոտոս-
ցան նոսա զնա անցուցանել, և ապա զնա Լս։ և առեալ
զենկեռն և զվարսրդի նր զքեռդարս՝ անցուցին յայնկոյս։
և տարան զնա առ գառաւարն։ և նա եր զնա 'ի բանտ։

Լսկ ժողովրդն և երիցունքն սեսեալ՝ թէ ոչ գարձուցին 'զ ըն-
դառաջակն, ինքեանք ևս միջոցանս լեալ 'ի կեռն խոչ՝ անցին
անդամոգ յայնկոյս։ Լ։ զայս սքանչելիս ասել զինել լաս-
ոնիկերայնի վկայ ծանուցեալ։ զի գրեն այսպէս։ * Լմոցեալ
,, առ ժողովրդն զիարտանկութիւն նոր։ ։ բարձր ձայնիւ և
,, յոգի սրտիկան բարբառով զինուեանս քաջալերելին՝ մեռա-
,, նել 'ի Լուրան, քան թէ յանարգանսն հայ ասայ 'սոխա-
,, ռանայ բանս լսել։ Լ։ Զոր երբեկայցեալ էր ժամն, սրբ-
,, գուտն զցնցուցն Ճառապարհեցին զինքն ծարեալ 'ի մեկրն
,, պառնայ։ Համարձակութեամբ տարեալ երիտասարդ արբ-
,, ուցն։ յայնժամ դարձ քահանայիցն յառաջ մատուցեալ,
,, ոչ խորհրդով խաչեն (զ՝ առարմանակաւ կամ գուռանաւ)
,, զնուան բաժանեին։ այլ զնոյն ինքն զնուանեան կոչ-
,, թամբ նշանն ունելով 'ի ներս։ և բարձեալ 'ի վրն ասայ։
,, քաղաքին հաւատացեալք հարկանեին զարարքանշակ կայս
,, Լուրցն։ յորմէ ոչ խասերարի՝ ձի 'ի սանձից ձգելով տեղն
,, ասայ՝ ոչոյ ժողովրդեանն։ ոչ որ ձեռանալ յորիրան բաշ-
,, մանէն և ոչ մի։ Լոր Իրբև ուցին։ զգոհացուցանեն երգն
,, զրոյցն՝ ամ՝ նոր նուագելին։ առաջնորդ պարս իբրեանց
,, սենելով զանարան մարիամ՝ սր Է եկեղեցի սր։ ուն-
,, ի լավ զնմբուն 'ի ձեռին՝ ի զհաւատոյ ճշմարտութեան։

Լ։ Եղև Իրբև լսեալ պատարագն զանցս ժողովրդեան սրան-
զնելեաց։ հիացաւ Լ Իրան։ և զգաստացեալ զոյնի ասրա սա-

ասեալ զգաս նմա։ Եւ զի մի՛ հասեալ իցուցեալ, և սեղմեալ գործոց լաստելեաց ողորմութեանցն՝ ի՛ւրեանց ասասցէ զնոսա։ Եւ զ՚ի մեղանչեալսն՝ անարգեսցէ՝ թէ՝ իբրեւ ոչ իւր ինչն, զոմն յերկիր, զիմեալս առ ելեալսն յուսեալ՝ ոչ գայլն ի ճանապարհս, և սասցէ՝ նեմս կացարան՝ հոստայեալս՝ ի յայլս զառնալ, ելեալ պաշտպանեալսն զինքն։ և ելեալս ինդրեալ՝ ի դասաւորս՝ ի՛ւրեանց զնա առ իւր։ Եւ՝ ոչ զոչ միանգամ ելիս չառաջ, որս յրեկեցուցանէր, հարամանդաչ և գանգիւ տանջեալ զբնն։ և հրաժարեալ՝ ի սահմանաց անտի։ և աստիրեալ զինքն, կալեալ ինչ։ Եւ՝ զիրեալ ինչեալ յանա՛ յաւագին՝ զորոն, յաս։ և հանապազ ձեռաց ինչ լոյսոյն։ և պէտք ինչեալ ա, բոլորեալն ինչ ելեալ ելանելն։ և ինչն գաղուեալ ասեն,

սնաղ աստուածոյս։

Գ։ Եւ այսարիկ՝ ի՝ մեզ ինչանաւեալ գրիգորի մեծ իսաղ- (հայոց ՀՀՀ)
ուրեալ (զանոն ունելոյ գրոց՝ ի ասարա։ Գլ։ Մ։ Ա։) յարտաս- (հայոց ՀՀՀ)
ուեալ՝ Եւ ինչն գրիգոր ազգաւորեալ՝ ի կոչանանս մեր ազգաւորեալ, Երկու անանց՝ ի թեմդրանեալս ոչ ոնան՝ զոր ունեին դանուեալ զանանց՝ ոչ ասասցի՝ ի ոնարդեալ՝ ինչ՝ ելեալ առ նոյն ինչն մեր, գիրս։ Եւ զարանեցին նոցա զանանց զարձ զարձ ազանդաց իւրանց։ և ինքեանք մերոցեան յանան ասեալսն ելոյսդ- ուեալք։ Եւ՝ զայս մեր կաղեցաւ զարդիարդոս։ և մեր ոնինանս, ոս։ (զարեցին՝ զի զանազատոսն՝ զի հոգ սարդի յանանաց զարձ ազանդ՝ ի գուսաւեալ ոնան։ և յայանեալ զարձին՝ նոս ոս ոչ ինչ ելեալս ոչոնդարարաց յինանաւեալ՝ զարս ի մեզանեալս։ Օ՝ այլ իբրեւ գիտաց գրիգոր մեր իսաղ- ուեալ, ըզ. հեռ ելեալ՝ զանանց, և վանեալ ինչանաւեալ իւրոյ զանին զարոց գուսանանս՝ թէ՝ յայլ ազանդս ելանեալ ինչն։ Եւ՝ ուստ ելեալ գնաց ի կաղանեալ ոսարանս։ և չիմեալ զ. ելեալ՝ ի թեմդրան ասելոյ՝ զանդեալ զանազատանի՝ ելեալ։ և ի սանդ ամ՝ ազգ ինեալ զնեալ զինչ, յանանս ազգն գնորդեալ։ և հաղանեալս զլսոյ սուսանդրդ նոցա զանազատ։ և զանանն պա.

սուհաստանի արարեալ՝ մեզ գնանեալ զանանն։

Դ։ Եւ՝ զանանց գրիգորի ուսանիարարն զանն հայանեալ՝ զարանեալ՝ ի նոցանն զոր էին առնեալ զանն զանազատ, ինանն զանանց իւ- (հայոց ՀՀՀ)
ուանց։ ոսոս մեր եղեալ ինարարն ոչոչ՝ ի հանգ գուսանի, ի թեմանն հայոց իւրեր։ Շ։ և հանանանս ոչոչանն՝ ինարարեալ նոյն յանանս ասանանանն ելարարեալ՝ առ ասանանանն ելարարեալ՝ յանանս ասանանանն ելարարեալ։ Եւ՝ զինն ասարիկ առեալ՝ ասեալ՝ թէ՝ հա- ասանանն զանանն՝ զանանն՝ նանն՝ ի հեռանանաց իսկ՝ հեռ զնեալ ինանն գրանն և դանանանն։ և ելարարեալ զնարհանանց ինարարեալ՝

մանն յեկեղեցի սը։

ասանն ամանն՝ ի ինանանեալ ոչ գանանալ ասանանանն զանանն։

Մի՛ փախ և հարց {1055 շգ}

ցին առ կիր Դիկոն առաքեց։ և թիւ՝ չարախոսութիւն մատուցա-
նելով զմագիստրոսին՝ աղաչէին զնա օգնական լինել քի-
նութեանց։ մեք ասեն հոյ եմք և յարամանն գնդի, և ունիմք
զնայն արիւն և զհաւատս։ և այժմ առ նոմանս հալածեն
և սրուանքն զմեզ, մեծագոյն մեծ իշխանն զրիզոր մոգ կոչեալ
և խոչդեին 'ի կաթուղիկոսն ասել զրելոս նա թուղթս մե-
ղադրանաց։ Պատրեալ կիր Դիկոսն առաքեաց 'ի նենգաւոր բա-
նից նոցա գրեաց թուղթ առ մագիստրոսն, և ծանոյց նմա
զնոսա։ Եւ մագիստրոսն գրեաց պէսպէս երկոտ բանիւք։ յորում
յայտնի արար զնոսա խարեութիւն նոցա, և զծուռուն ապատգոյ նո-
ցին։ և եցոյց թէ քանի՞ չոր է մոլորութիւն նոցա։ Եւ յաւել
եւ գրել, թէ թէոդոսն հոյրապետաց մեր որդեալ էին ոչ
մերմիկ 'ի նոսա, ոչ միրաել զնոսա, և ոչ խոտոր զնոսա, զի դուա-
ճանութիւն մատչին։ * քոյց իմ առ հոմարձակեալ 'ի ներս
զուարթնոցս, և 'ի հրամանս մերոյ ոչի լուսաւորչին, քանի
նոցա դուռն ողորմութեան և մարդասիրութեան ॥ Եւ ապա յար-
դարն զկիրիկոսն ասելոց՝ մի՛ ընդունիր զնոսա։ այլ եթէ ոսկ կա-
մին գոնեալ, առաքեա առ մեզ։ և եթէ ոչ կամիցին գալ։
* մի՛ ոգորմեցիր նոցա, մի՛ մոլորեցուցիր, և մի՛ աջացուցիս ար-
ամ։

Ժամի ուսուցութեան ॥

Յոկ վասն զոգորամ՝ ոչ գրեալ էր ումեքսասանուն առ կիրիկոսն,
գրեն ոյսպէս։ * Ի աղաղակ ոյդ. առ՝ որ այժմ զուռաքնորդութիւն
կուրանդ կոյգ հաւանեալ ունի։ բազմանոց մուռեալն
հրաւոյ։ զոր ոչ գնի է յարաբանել զդա լորիրքեաց։ այլ
նեռին։ որպէս է կորուսեալ։ զի կրկնակի կործանեալ կերի-
ցէ դա ॥ Եւ սկսանի պատուել թէ նա ոչ բեմ իրաք ջա-
նացաւ խաղաղել զկրօնաւորս հոյոց 'ի հաւատոց։ և խոտոր-
ցոյց զնոս։ ॥

Ե։ Պրեալ էին և այլք ոմանք յառաջնորդաց թանգրա-
կիցոց գրակերաց յուանն թուղթ՝ ընդ և արքանակք նոցա
թուղթ առ ղեսրոս կիրիկոս հայոց՝ (որ յետոյ յաջորդեաց
ոարգոն) թայլ աւանդեալ հաղորդիլ ընդ հոյս։ և մաա-
նել յեկեղեցի։ Պրեաց մոգխատրոս և առ նոսա զոյլ թուղթ
խիստ քանիւք։ որպէս ոչիրչն է։ * Պատգոնալեալ 'ի գայլէն
ոմբոռաց, և խանդեալ զգ 'ի խաղաղաւոր խոռաղաղեալ
խոպանաղոցն՝ և ցանկապատաց հեաւորեալ նոր ॥ Եւ և
յեա բեմ լանից ոսկ, թէ լի մեզ մարթ ընդունել զմեզ։
զի խաղաղութիւն մատեալ լեկեղեցի սրոցդ դանմեղոն։ Եւ ոչ
հանիցի 'ի նոցանն նպոլիլ զոմքատ գիսակին ոռաքնորդ մ-
ոլորութիւն 'ի բանից և զյանդգնութիւն, մինչև ցկիսոս։ նոցանից
և զգուշաց հանգեալ համարձակիւք խաղաղ։ Եւ ոսկոյն
յաւելաւ եւ ասել։ թէոդոս և գրեալ էիք ասկ, թէ մեք ա-

նրեն անեմք և նրպեմք զանիրաս , բայց * ոչ զանէնուն ինչ կա-
մարիցն զձեզ , և ոչ զարկնուին . զայլ քան զիտելիսն , որ
ի գլուխ ՇԵՒՆԻՆ՝ և ոչ զայլ , որ զնի զի ի մեզ ոչ նիք , և ոչ
այլ որ ոչ երևի՝ եթէ ի նա գոյեալ յանդիցեալ . Այլ է
բանի ինչ յայտնեսն եկիք՝ զարս անմնեմք . զի մեք զերծեալ
ի մահացու խաւարից մերոց և ի գլուխանի նեռայ , ենիցուք
արդեօք խաղաղարար . Եթէ ոչ եմք միայն հերձուածո-
զայն հաստատուս նպատակ ձեզ լինել , այլև գրեսուք և հե-
թեւոտութեամբ , և եթէ այլ ոք ոչ ասս զայսոսիկ բարեգոյն ։
Եւ յետս դարձեալ բանից յարսն * Երդիցին գրասայսն երկիցս ասա-
զաքեր եղերսիս . ապա թէ ոչ լուիցէ , եկիցի իրրև զայլազգի
և զհեթանոս . և ոչ գիտիցէ եկեալ և եկից բարեբարեալն .
զիրս և զանձանուանս՝ երկրաւոր քահանայապետս
հայոց մեծաց , ուղղափառ ազգանիցն , և զիրս ենկոյ , և
անմեղի քահանայիս և ուրիշաւորանք բարեկեցին ձեզ , և
ոչ լուիցք . խոսեցան և յանդիմանեցին , և ոչ պատասուեալ
ցիր . սեղմեցին և արտաքսեցին , և ոչ զգաստացք ։ Եւ
ի միջոցս առեալ * ոչ * յեսուսամ ի նոսա ասեալ , զոր ասային
ի քարոզութեան յանձնս . զի ի ձեռն իմ ծագեցան սա-
ձեզ զաղգամեն մարգարէքն ի բերան , մեռեալս ձեզ զա-
բանն ոչնտի և ասեալս ասեալս ինչ , զոր յանդիմեն և ի զարա-
ռանդարարաց ձերոց դեղեցեալ և յարգեալդ եք . ապա թէ
ոչ լուսցուք և ինչ ինայն զարուեցեն բարեկեն ինչ նոցա , զի
մատնեսցէ զձեզ ի ձեռս իմ . և եթէ ոչ զգաստացք , յա-
ղանեսցէ զայլ ոմն պարհանակ և ցանկարարքս , զի հա-
բանեցէ զձեզ ի մէջ ։ Եւ ասաս ինքն գրիգոր մարգա-
ռեալս ուսանել , և ցանկանալ անհնարաւոր յանմ ամ զնաց գրա-
ցեալ զնամին զնամ ի գիտնդրանեցիս . Եւ ինչպէս մնացորդք
այնոր ուրեք . ուրեք երբեմն երևեցին , բայց միայն հայտնեալ
լինելն ի հոգոյ .

Եւ զի ամենամեծն՝ զոր գրիգոր մարգարէս ի մեզ ասա-
ցուն ազգակոյ քանդրանեցոց , գիտասցէ է , զի նա գոնէ
ցեցեն ոչնոյ ինչ յաստուծոյ յանձնեալս . Տայցս հայրապետիս
և ամենայնոյ բարգաւաճեալ , և ասէ . Ի ասասանարդեալ
լուսոյ՝ ցեցեալ սոյն մարգարէս ասասոյ երկրագոյն նա-
թան գիտասոյ . զոր ինչ ասաս . Հնամանեալ (ամենայն , յոյս
ասասոյ ինչ մեր ասարանեցեն ասասոյ . բարգաւաճեալ՝ հասասոյ .
վերանալ կամենալ) . զաքարիա . դեղոյ . մասասոյ . յոհան .
նեռ . ասանիանոս . ինչոգոս . նոյեմ . ասասոյ . փրկոն .
(յոյսոյ ասասոյ . նասոյ և ասանիանոս) . խասոյ . ասոյեն .
ոգեասոյ . Ինչ երկրագոյ՝ ինչ ասասոյ ասեալ ասոյ մարգարէ ձեզ .
ցաս ասեն . 170 . իսկ այլոյն գնեն ասեալ զասն զասն . 100 .

և

Ի թ. դարեն Հայոց 1051 Ջ

Ե. ոյոգրիկ Աշխարհաց են։ զի։ 170։ առեալ՝ հալածեալ՝ ի վերջին ամոյ կաթուղիկոսն յովհաննոս ոլայեցոյ մինչև ցրուիլն ոչ։ որ գաւառաց՝ էին։ 200։ առեալ՝ հալածեալ՝ ի հնգեւանդերորդ ամի յովհաննու՝ յոսոմ նզամեան թանգրակեցի։ մինչև՝ ի մեծ ժողով հայոց։ յոսոմ գլուխ ի մոգեսա աղանդ նշ։ Յո դարձեալ՝ որովհետև յայլ ազգեն գրեաց։ մոգիսորսա ոլթուզեն իւր՝ գոյգ ըստ ոյլեոայլ ազգի հաշուի։ և յոյսմ՝ չկոյ ինչ։ Ոչոյ ասեփոնեա ասազգեն ոչ։ ազգ կարգի։ զի զամբաս աղանդասուն զառաջնորդն թանգրակեցոյ ոչ դնէ յաստուրս յովհաննու ավանդեալ։ ևս ոմն ասոյ խոռասանեցի։ ոչ՝ յաստուրս յովհաննու պատանքանի՝ յանքարդեն մաղացի։ ևս ամբատոյ թանգրի նահատակի։ արամոյ ազգեն՝ ի մեջ ոչնչափ կենդիկոսանք և ոչ աշնչափ ազգ։ Ասկոյն գլուխն մագիսորսաի հաստատեալ է։ զի նա ինքն ուռաւել հեռատեսա և տեղեակ եղև ոյսմ՝ ազգի՝ քան այլ ոք՝ ի հայոց։

Հաստատեալ զբանս մոգիսորսի նաև ոլիոյաղի պետրոսի ասելի. լուացոյ յոյն ժամանակաց։ զի ոա ինքն պետրոս գոլով՝ ի ժամանակս կայսերաւն վասի արշակունոյ՝ յառաջ քան զնոսիլ յովհաննու կենդիկոի պատմագրանի։ ցիրատակի մատամբ ինքն զաղանդ թանգրակեցոյ՝ ի հայս՝ կոչելով զնոսա մանիքեցիս՝ խառն ի սրբագիս։ և զառաջնորդն նշ սարգիս ոմանանի՝ ասելով զնելոյ ոմբատ։ զարմեն ասի՝ թէ ասեալ էր զայն աղանդ՝ ի պարսից մանիքեցի գնոյն ուսմանեն կոխարդ։ և համբաւեալ զոմանն լինել տիրքիկոս ալակերա պոլսի։ և երրեանն՝ ի նոցն միթիթարիչ հոգին։ և ասաց լսասարեր։ Ի սա յանկան ասել բազումք։ այլ վահան ոմն փոքր ինչ խատրեալ՝ ի նեմանի՝ հնարեաց զոգալ վարդապետի։ ևս ինքն ոչ եղեալ զամանա յաշակերտաց նշ։ ևս ասեր զանձնէ լինել աշակերտ և պատրիարգեալ։ ևս ոչ ոչ ասել խոսմբ։ ասարիոնանք՝ ոչ և հոռոստոք ինչին։ և վահանեանք։ Ի այսպիսի բանք ասեալ են՝ ի համբաւոյ ասարանեալ՝ ի մեջ յոնանց՝ զոր և՝ ի մեջ բերի նասուզեն՝ աղեքսանդր։ ՝Ի գոյն։ Ե։ հաս՝։ Ջ։ երես։ 37։

Գլուխ Իզ

Յաղագս խաղաղութեան դեսպանի վերադարձի. և ընդարձակեալ յանկանոն տեսչաց, և խուսանիցին ի նմանէ ի վեր յանկանոնս, և նիզակ նորա ապաց։

Յայսմիկ ամսեանի գաղթականն Գրիգորիսն ի Հայաստանեայսն ի Գ. Յունուարի. զի Յունուարեայ յանի քառասնից մինչև Յունուարեայ հարիւրեակ ի Գ. ամսեանն։ Եւ ի Գ. ամսեանն ի Գ. ամսեանն։ Եւ ի Գ. ամսեանն։ Եւ ի Գ. ամսեանն։ Եւ

Լ. մարտ
և հայոց
1020
նիկեա

արք հզօրք՝ քառասուն հոգւոր հեսեւակաց, և քսան հաղորդ հնծելոց։ և պատրաստուեցան յայնմակիսի 'ի վերայ աշտարակ, և պատերազմաւ վանել զնա։

Տեսեալ աշտարակ զայնչափ քաջմարտութիւն զօրաց հառեալ 'ի թիկունս յոյժ հանեալս, չու արարեալ գնաց առ ոչինչն իւր ոստնեքերիմ արքայ վասպուրականի։ և աւեալ 'ի հանգ զօր քաջուն՝ եկն 'ի շիրակ գաւառ։ և եհոր զբանակ իւր հանդէպ թիգրական գոգաքին ոստոյ։ Այնմ առ նա յոգնութիւն երկոսառաստ հաղորդ հնծելովք և մեծ իշխանն ամենայն հայոց ապիրատանուն որդի հաստատեալ, այն՝ որ շինեաց զուռնայ կեղառուս։ Լոկ յոյժ հանեալ թիգր աեռեալ դյուրանկուն ոչուտոյ այնչափ զօրաք և յանդուգն յոյզսխմամբ 'ի վերայ իւր՝ զանի հոյաւ յոյժ։ և կայր վարանեալ 'ի խորհուրդս։ թէ զիարդ անվտանգ կարասցէ զերծանիլ։ զի յայնմ ժամի գնոպանելոյց գեռ էր 'ի քաղաքն անդ էր։ սա գոլովայր հզօր՝ ոչաւ յանդգնագոյնս պարծիլ առաջի արքային։ և ասէ։ մի ինչ երկնչիր արքայ։ եռ ինքնին գնացեալ կալայց զաղրտ կենդանւոյն։ և ածից զնա առ քեզ։ Լ՝ոչ ցնա ոչրայ։ ոչ կարէ մերձենալ առ նա։ Լ՝օչ ցնա իշխանն։ եռ ինքն մերձեցայց։ և երկիւղաւն հանդերձ կայուցից զնա քո առաջի։ Լ՝ոչ ցնա արքայ։ յառաջ քան զանանել քո զառիւծ՝ մի արհամարհեր զկորիւն նոր։ լոկ նեմ յիրուի կարասցեն դու ըմբռնել զնա, մեծացուցից զքեզ փոռաք։

Եւ ապա պատուէր տուեալ զօրավարացն իւրոց կալ 'ի պատրաստի՝ հրամայեաց հնգեցուցանել փող պատերազմի, և ելանել ոստոյ քան զքաղաքն, և ձակատել ընդդէմ զօրուն աշտարայ։ Եւ իբրև յանդիման եղեն միմեանց երկոքին կողմանքն, և ոչման կարդել 'ի մարտ, վրացի իշխանն՝ որ երկամեաստաս ոստաշինեալն էր, անձապարեալ ահագին ինն ոստոտուքիւ յանկարծակի յորձակեցաւ ընդդէմ ձակառուն, և նոսիստակաւն յոխորտանաք աղաղակելով կոչէր զաշտ ոստաքն։

Օ այն իբրև յոնուս աչաց, փոգեալ ուժգին 'ի քանակի իւրմէ իբրև զիրդեան յամպոյ՝ և փոյլատակեցաւ յերկաս վաղուն։ և 'ի ձգել նորա զնիզակ իւր հոգեկոնել զաղատ, նա ինքն շեշտեալ զպարկոտեալ ոստոտ իւր՝ եհար ստոտուքիւ ուժգոյ իւրոյ 'ի վերուստ զոտաստաստ նոր։ և յերկուս ձեռքեալ զմարմին նոր մինչև դմբոն՝ ընկեց 'ի վայր։ Եւ յառաջ անցեալ զօրաք իւրովք՝ դիմեաց 'ի ձակատ զօրացն յոյժ։ և յանհնարին շարժեալ՝ եհար զաղաղաղ 'ի նոցանէ։ և ընդհանուցեալն ոտար հալածական մինչև յսոխուրեանն գեա։ և նկնեալ պարարեաց զքաղաքն անդ։

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Լ՚ի թվ. ՌՆ
ամ հայոց
1021
նշ.

ղերիս ընկալաւ, և արձանկեաց զնա։ Այլ և զնոսա ոսկեաց 'ի նա-
խաբարոյն հայոց փոխի խնդրել զերժ 'ի գլուգեայ, և կամ
խիղճ ոգեկան ընել յովհաննու, այլ ամենին իսկ գրեթէ ի-
ոլոռ լեան կացեալ 'ի նմանէ՝ զանձանոց եւ ի հոգոյին. ոյնա-
պիսի և ոչ նախաբարոյք՝ ոչք եին 'ի կղզին աշաոց, ոչինչ օգ-
նեին նմա, և ոչ իսկ տեսոյին քանիսք։

Ի՚ խիստ
անեցի՝ սա-
վարանաց։

Զ. Այսպիսի անմիսիթար միաբանաբարոյն տեսեալ
աշաոց՝ սակ զի միաս խրոցրաւ կենդանի և եղբայր իմ յով-
հաննէս, ոչ միտրանին նախաբարոյք՝ ոչ ընդ իս և ոչ ի նմա։
Զի նոքա զնա պարտ ի կորուստեալ, և ապա զայլս ի ձեռամբ
նոցունչ։ Այլ խարհարդ հաստատեալ աշաոց՝ հնորոր խնդ-
րեր կարարեան եղբարք իրոյ։ և ապա գտաւանեան զիր զինքն
հիմունք ձեռացոցեալ մերձ 'ի մահ՝ ինչ որոգոյն առ մահ-
ենոր իւրոյք։ Զո կանչեալ առ ինքն զկիսանն ասիրուա զոր-
ինչին իւր՝ յայանեաց նմա զիարհարդ զոսի ինչոյ։ և պատ-
ուիրեաց նմա՝ զի յոնկանիլ յովհաննու յայն որոգայթ,
կալեալ ասրոյի յատանձին ուեղի ուրեք, և ոսանցկ զնա։
Այլ ոչոա առաքեալ զմի ոմն 'ի հաստատորքն ծառայից իորոց
առ յովհաննէս՝ ծանոյց նմա զհիանգսոն իոր մեծ։ եմեկ և-
կեսոյեր առ ինս, մինչ արեսոյց տեսոսոք զոյ։

Հաստատացեալ յովհաննու բանից նի՝ գնայ յանտաբ ոստ նա-
և մինչև նի մերձել 'ի մահինն նի՝ ասկատ յորոգոյն խոր-
ս ոկատ ազատել զոյ զնա ի ինքն ձոյներ, ոնինքրել 'ի նմանէ,
զի խնայեցոյ զանոնք 'ի կեանս իւր։ Իսկ ապիսուն հիմունքով հա-
ճել զմիտս ոյոոյ։ Կապեցոյ զյովհաննէս առ ասրի նի։ և հո-
նեալ զնա 'ի սենեկն՝ ոնտի՝ ասատ յանի քաղաք, և նասոյց
վերոանն յանեաս թեզրոն նի։ լաւ է ասե հոյոց ոնիկ թեզոր
զայր իմանասոն՝ քան զրոնասոյ ասոոցոյ։ Այլ զվոսոյեալ
ասոոգիսն թեզ ոչ նեղի նմա ազատ՝ հուս զնանանիս և զոյգիս
իւր զասպիսնոյ և զիսոսակ, և զնոսոյ հասոոնուն ասոս ոսրսիսի
ասիրայն գոնոնոյ ասոս ոմոր ասնաեն հանդերձ իորոքն հեծելա-
զարք։ որոց զօրաղլոնն եղեալ էր զոյր ոմն ասրի ասոոն։
Տեսեալ զնա իշխանին ասոս ոնորոյ՝ ուրախացաւ յոյժ։ և ոչ-
ոյոյ ընկալաւ մեծարեալ զնա ի ներս զմի սեն յերկնի ինքնա-
նաց։ և յիրան ի խոկ։ զի ասանանի ինի յոյն ոյն 'ի մէջ հայոց
և ոյարոնց վն քոցոսոն գործոց իւրոց։ Իսկ 'ի կալ նի անդ
ասոոս ինչ՝ ոմանք 'ի քարոյնէ զատ ասրանց մասասոյեալ ասս ոս-
ոս ասիոր՝ չարանիսն եկեն զասպիսասոյ։ ոյգպիսի այր զարս-
ոոր ասոն ոչ հանդարտն ի ձեռամբ քոյ։ գոոցն կորուսոս և ո-
խարհնացի բեզ։ ոմ ասոն քո, և վասնպեսոյ զոյոոյիկն։
Այլ ապարոնվարեալ կոսկած առեալ 'ի քանից ասոս խարհեցաս
հնարիւք դուռ ամանոսոն ասանասել զասոյիսաս։ ասոս նինչ-

գուցէ հրաւիրեալ զնա առ ինքն՝ զարան գործեաց նմա ի ծա-
ծուկ , և խոշորելոյն զնա ։

Ը . Զայն իբրև լուաւ զորագրելոն սպիրատայ սարի՝
զանձն նպատաւ յոյժ . և ոչ հաւանելոյն ինքնին վերադիմել
ընդ՝ էաւ վերջապարանի ընտանեաց ի զարդս նմա , և զնեն-
լարեալն ՝ և հարձեալ սաղանապաս լու ազարանաց զարձաւ
յանդ բանալոյ առ սրբոյն յովհաննես ։ Եւ ելեալ զանձն
սպիրատայ՝ սրասելոյս յոյժ . և ոչ էաւ կարողութիւն բա-
զանել ։ Զայն կարի ինն սիրեալն էր նոա խնամ թեզբանին ։
Եւ ապա զգոն թէ նոքին զարձուցեալ սա սրբոյն էր՝ առ սաղ-
թ գնալ և առ վասակ , զարդեալեալ կացոյց ի սենի հոր իւ-
րոյ , և զգնասակ հարկանեալ լինել իրոք երկիր էր ։ և երկայնոց
նոյ զարդելեալ սաւանանին զուսուս բնակութեան ։ Ի՝ ներսեսոյ
և զսարի , տանեալ նմա վիճակաւորեալի զարդարութեան ։ Զոյն
ոչ վասակ սրբոյն սպիրատայ էաւ իւր ինն զգուսոյ զրիգորի
մեգիստրոյ ։ յարեալ ծնաւ յոյս սրբոյն , զրիգոր իշխան , հա-
սան , ապրեալեալ , և բարեալ , որ յետ վիճակաւորի նոցա կա-
թողիկոս ։

Լսեալ սրբոյն իբրև զասեալն հայրեալ յերեսաց յովհաննես , և
զարդացեալ ի միում իւր՝ մերկեցաւ ի կողմանցն չինաց , և
հոսեալեալ նմա զրոշեցան ի հոգ , և առին թշնամիք զրազում
տեղս ի մեզաց հորուն ։ Զոհեալ տոգա նմ՝ թէ ոչ էաւ կարել
վարել զիշխանութեան իւր , ելեալ զանն հայոց , և գնացեալ ի կոս-
տանդնուպոլիս առ վոսիկ կայսր յունաց . և հանել զնա
յայտ էր ինքեանց պատուեալն ի նմանէ ։ Եւ ուրեալ զոգալ յու-
նաց՝ ելին մերսոսին յանն հայոց , և գնապանեցոյց զնդ իւրն
զանմ գոսիպատոսոր իւր . և էաւ ի թշնամեացն զարդարութիւն
էաւ և զարերդ . և գոյոյց յամ ունելոյ զանձնամեծ գործս քան-
զոր թէ . և զոր ասելոյ լաստիկերացոյցն , « զարդացաւ զանն
,, զանանն ոչ յառաջ քան զնոս նին ։ մինչ զի ոչ ոք ի մեծա-
,, մեծացեալ զնայրենի տեղիս իւրեանց թողեալ նմա զանձնին
,, կամոր ի հնազանդս ի թաւուն ։ » Զեռ կարդեալ էր զանն
արձակեալ լիրանի յարդում զարդարութեան զգոնս յունաց . և թեզ-
սեկաւ առ սակաւ ոչ ակամ թուլանալ . և էաւ զինքն ի զբաստանս
և ի փաղկութիւն ։

Լ. գլ. ԺԵ. և ԺԶ.

Գ Լ Ո Ւ Խ • Լ Օ.

Հրաման յարքունեաց, զիմեռուոց 'ի վասպուրականն, և լուեալ սե-
նեքերիմայ արքայի յոգւոյն, եկեալ ոտն ազիւտ, և խոտ-
նալոյ յերկանս ինքեան զանի բազմաց ասս յոյն, և սուն-
ելեալ գերեալսն։ Ապա և յաղագս նոցա
ասացեալ պատգամաւորն։

1021 Նոյ

Եղ այն ժամանակ՝ իբր յերկրորդ սակ թա-
գաւորեաց յովհաննու ամրատայ, և յաւուրս նշ-
խանաւեն սենեքերիմայ թագաւորի վասպուրա-
կան տէրն, պատուհասեալ խաղաղութիւն կողմանց հիւսիսոյն
արևելից, և ելին անաստ բազմութիւնք զօրաց, յուզեն սկիզ-
թացաւոյ թագաւորաց՝ կաշեցելոց թասրք, և իբրև զյորձանս
հեղեղաց յարուցեալ զանհնարաւոր մարդոյ՝ հասին յանկարծակի
մերձ 'ի սահմանս հայոց, և դիմեալ 'ի կողմն վասպուրական
տի՝ կրեան ուսից եւոան զերծ աեղիս։ Լ՚այլ ինչպէս հասեալ
էր նոցա 'ի գաւառն ազատանայ, լուեալ զայն սենեքերիմայ
արքայի՝ որ բնակէր յոյնմ գաւառի 'ի քաղաքն սատոն, կամ
ըստ յոյսմաւորայ, բանն։ ։ 'ի վան, հրամայեաց սպարա-
պետաց իւրում՝ շարժիլ զօր դիմաթել վաղվաղակի, և ելա-
նել ընդդէմ նոցա, և պահել զնոսա 'ի յարշաւանայ նոցին։
Զոլորեալ շասչոյ սպարապետն զնոմ ազատաղանդ զօրս վաս-
պուրականաց՝ 'ի խաղաղ 'ի մի նայս հանդերձ ուստ որպէս
ոչ կարի, սր կարէր դաւիթ։ որ և էր այր մեծանուն և զօ-
րաւոր։ Լ՚ու իբրև տեսին զբազմութիւն թշնամեացն, այլ ստարարեալ ինն տեսել երևեցաւ նոցա։ քանզի ամենեքեան
նոքա հերոսք էին իբրև զինուորս, և աղեղաւորք նոցա մեծ յոյժ
և լայնականաւոր, զորպէս երկրիք էր տեսանել նոցա։ Լ՚այլ ընդ
զոքանչ հայոց սուր հանեալ 'ի քաջաց էին և արիք, յառաջ մղեալ
զնոս շարաչ՝ ճակատեցեալ ընդդէմ քանակի թշնամեացն։ Լ՚ս
ապա 'ի քաջալերել նորա զնոս՝ ասէին առհարկ խրախոյս բարձեալ 'ի նոր՝ յարձակեցան 'ի մի նոցա, և վանեցին զնոս յոյժ.
զի զօրս թի սկսեալ ոչնչացան 'ի հնուաստս ներքոյ նեարդ նեարդ
ձգեալք։ իսկ ապայս 'ի մերձաւորս ազգեր որոնսն՝ վայ
և մերձ հասեալ ոչ ցան ոչ նոյ 'ի սար սուսերի խորասկեցին
զարկանեն նոցա, և սատրատ սրիցն 'ի նոցանէ զամենայն ան-
ձինս։ Լ՚այլ բազումքն ևս 'ի նոցանէ, որք կոյսն 'ի հնուաստանն,
ուժգին նետուածք իւրեանց՝ խոցեցին և կոտորեցին
ոչ սակաւս յարիսկան զերդին հայոց։

Ելայ

գարձ ասելոյ. հաստատ փուլեալս զարձարձուցին զարձարձուցեալսն զարձարձուցեալսն զարձարձուցեալսն

Լ՚ մի ամ և կոյս 1021 ՆԿ

ծաս 'ի կոյսեալն։ որ և ընդ ելեալ զյեակար հօր նի՛ հա-
ձնեցաս ը ոչն, և կատարեաց սիրով պիտիր նոր։ և ետ նմա
հաստատաւն նոմանակաս զնամ երկիրն սերբատոյ հանդերձ նամ
գաստուրք խրատվ՚ մինչ։ 'ի սահմանս եկբատոյ։ ոչ սասն-
դէ ժամանակիցս պատմիչն աբիստակէս լատինագրի, և և
մոսիեաս ասուհայեցի, և այլք։ նոս և պլատոս, և զանքաս
և դ՚ոլ սեղիս՝ ը կեղրենսի։ երես։ 711։ կամ 556։ և սր-
գեկրեաց ինքեան զգաւիթ զարբայսրդին յինինցոյ սիրն
սոփիոյ։

Լ՚ էրրն դարձաս զաւիթ առ հայր իսր սենեքերիմ, նա
և ս հաստատան նամակս ետ կոյսեին 'ի վասպուրական ՇՆ
անտի իրմէ՚ ջրեք հազար գիրոց ընդարձակս և արդիւնա-
բերս, և զեօթանասան և երիս բերդս, և զառանքաղաքս։
այլ ոչ ետ նմա զմանուրան և զդիրոս նոր։ Լս ապս առեալ
զոլդիս և զեզբարդիս խոր և զաղչոյիս, և զնամ աղաստ-
գանդ զրոն, և զանտիկս, և գրեթէ զեբարդ մասն Հայոց՝
իրոյ չորս հարիւր հազար սդիս՝ հանդերձ ազխաբ խբ-
եանց, եկն 'ի սեբաստիս, և ընակեցաս անդ։ յամի ՇՆ
1021։ և 'ի Թուին Հոյոց։ ՆԿ։ Ցարաս ը իւր և զնոր ՆՇանն,
ՅՊ զնայն վարագոյ։ և չինեաց զոր այնր զիանքն սբ ՆՇանի 'ի
սեբաստիա։ և եդ 'ի նմա զնաչն։ Ը չինեցին և սանոր յեր-
խանաց նոր քանի մի բաղաքս։ ը որս և զբնդքն ակնոյ առ եփ-
բատաս, և զարտակեր, և զայլս։

Լ՚ ոչ ՇՆ պետրոսի կաթողիկոսի զդնալ սենեքերիմայ 'ի սե-
բաստիս՝ գնայ և ինքն անդր։ և եկաց անդ։ և ՆՇանն ամս ինչ։ Լ՚
չոչ սենեքերիմայ՝ բարուժ կամաւորք ևս գնային ը նմա։
մինչ. որս և բաղուանք 'ի միաբանից նաբեկայ վանիցն։ առեալ
ը իւրեանս զմայրն սրբոյն դրիգորի նարեկացոյ։ և շինեցին
սբ անդ վանս մեծ։ սիրոյ։ զոր և կոչեցին նարեկ։ և անդ
հանդերձեցին զմարմին սրբոյն։

Լ՚ գալ սենեքերիմայ 'ի սեբաստիա, կայսրն վասիլ առաքեաց
զկայսերազարմն և զկուսակալս։ որոց գլուխ էր մեծ իշխանն
կամենոս՝ ոչն և նիկեփորոս կամենոս, և վասիլ սին պատվիկ
ը նոսա՝ հանդերձ զօրքս յՇՆ վասպուրական։ և գրաւեալ զոչն
ը մեռանիս խրոմ, և իշխեալ 'ի վրայ միացելոց 'ի յերիկրի անդ։
և սա ինքն կամենոս էառ նաև զարձեալ և զդստաներս
նոր։ ոչ սերբէ էին այլազգիք։ Ս փոխադրեցին սենեքե-
րիմայ 'ի վասպուրական՝ 'ի սեբաստիա։ ոչ եղեալ ոչ ՇՆ՝ յլեկ
և էկեղինաս էրեանի յոչն պատվիկ մերձաւոր ժամայ։ այլ
հանուրաս։ յերես։ 711։ 'ի պոպոր՝ գրեցեալ։ կամ 556։ 'ի պոպ՚։
ՀԷՆԷՄՈՅ։

Լ՚ Սակ սկիսեցոյնք՝ ոչ սատերազմեցան ը վասպուրա-
կանն։

Լ՚ Խաչոյ։
Լ՚ Պրդոն։

գնան, մինչեւ անոնք՝ գիմացին յայլեալ կարմրեան, և տի-
ղեցին լայնք հաց, և անանց մասին ինչ փարապարեալին։ ||Ի՝ ին
'ի սկիզբ ելացոց սատի՝ որ էր իրք գալ ի նշ՝ առաջին բեկին կա-
լեցեալ՝ ելք բաղմանեալ 'ի նոխիանան ի փարգանաց յամն ան.
1021. և 'ի Թուին Հայոց՝ նէ։ ||Զ Ցրեամ նի ապարանեանն
վրայ լիսարիսս հինգ հազար հնեցոցեալ, և գանկ խանաչ՝ 'ի
բազմաս ելեալ զորաց նի՝ նահանգեցուս յԵռս։ ||Ամ առաջին գա-
սեալ փութով 'ի կոշմանս գանեալ, Եանց ոմանք 'ի նիզ գա-
սան՝ և ոմանք սպասուսակ սիեալ 'ի վրայ հարց, և վերել ըն-
բաղումս, և սարեալ զինն յուսարարեալն հաս ասաց, և սարեալ
զինեալսկիս։

Հայոց Ժամի նասակ 'ի Նմին գասաւոր յոմանք բերդն բնաց
բաղն վասակ պահպանեալ ապարանիս Հայոց՝ գալեալ գլխագորն
մեր խարարան։ ||Ուրեալ ոչ զրուսն առաջեալ, և գրանեալ
նաև նի ելեալ գլխատեսեալն, և գաղարեալն 'ի եկեղեցեաց,
գրատեան արանկեալ յամ աեգիս, զի ար միանգամ կամիցին
պատերազմել 'ի վրայ քրիստոնեական հասանաց և 'ի մի ազա-
սանեն նկեղեցեաց՝ նեկայեն զինն իւր։ ||Ոչ ընդ. Յեռանա-
նի զինեալ հազար ազատագրեալ՝ հնեցեալ և. հեռեալ, այլ 'ի
ժամանն ալ գասան ունկեն առ նանս դասարարանական. բայց
միայն զինեալ հարիւրով յամի։ ||Զ զի ոչ կարեր նա ապատել
մինչև 'ի գասարարանն զորաց իւրաց նամն, նաև նի իւր զինեալ
նի բոլոր ազն հանգերձ այլ ևս իշխանաց ոմանք 'ի Հայոց. լսեալ
նլանեալն էին տիրելոյն և գոյզ և Եմիրան ազատարարքն. և նա-
զեալ 'ի մի բանեալ գարգեր իւր գրքիդայ՝ ել զասարաս յամենայն
սատի, և խորհեալ ընդ գլուսն՝ զորացն առաջիկայ.

||Զ Նասանաց նասիր 'ի վանք մի խաասանեցուս և նոգարեցուս
մինչն և նամ գրքը իւր։ և ոչ ինչպես առհասարակ զինեալ ներ-
քոյ և պատաբալ՝ գիմեցին 'ի պատերազմ. և 'ի գնալ իւրեանց
հանդիպեցան 'ի գիր մի. ոչ մանաց սանայ 'ի թիւնամեան,
և պաշարեալ զնեկեղեցին՝ Հայոցանին գլխատեսեալս։ ||Զ
'ի մի յարձակեցան, և ասպաբեկ ապարեալ զնն՝ կատարեցին 'ի
նեցն։ առեալ քան զերեկ Հարիւր ոչ, և գինացեալն փոխա-
ռեալ արեին 'ի բան քանակ նայեն։ ||Զ ուեղն իբրև մերեն-
ցան Հայք 'ի մեր քանակ անգր առեալ, ասեալ զոնոսի
բազմանեն զորոց նի՝ գասարեին զոնն Հարան, յանեին խո-
ռանց։ բայց լեռեալ բանարարեալ զնն մեր մեռն վասակ, և ասե-
ասալ ինչ գալա բնամ նն հեռանալ, և մեր ասկասասարք գոլով
մեր զալ զորս մեր։ ոչ ասալ յանն գլուս։ ոչ ասալ՝ յանն գլ-
գոլ զորս նի զ գնչեանեն մանալ զգաս։ ոչ ասալ՝ յանն գլ-
գոլ զորս նի զ գասարարանն մեր պրասրաալ 'ի պարսիանա ելեալ
զեցուցն չլսի։ և թեկ նամն կամաբ իրեն ասանալ զանգ 'ի կենաց

ասաի , մի՛ երկիցուք գնել զանձիսն 'ի մահ՝ պատերազմելով
ընդ Թշնամեան հաւատոյ ։ Եւ բանից առաւ քաջալերեա առեալ
զբազմն հայոց՝ յօժարամիտ լինելն ոմանք երկիւղ անկանել 'ի վրայ
քանութիւն առաջելոյ ։

Եւ 'ի նմին պահու ախոյեան 'ի զօրաց անտի սկիւթացւոց
այր ոմն հուժկու , որ վա՛ռ առաւելագոյն ուժոյն՝ եօթն գոյլ
կոչիւր ։ զի առիւն թէ գոյ զորձն եօթն դայլք 'ի ջուկ
ոչխարացն , նա զառաւէն գոյծն 'ի մէջ պտրդմի ։ Զոյն
տուեալ որա 'ի հայոց յառաջ կուիր զզրաւաւ նոցա ։ Հայե-
ցեալ ընդ նա եմրան իշխանն հայոց՝ ասէ ցվասակ ։ ահա այր
զրոյ գնմանն չէ խմաւեալ 'ի վրայ երկրի ։ Զոր ցնա վասակ .
քանզի եմիսն՝ զի՞ զարհուրեցար ընդ ոմսոյ նոր . եկից ասվ իսով
ընդդէմ նոր , և առայ նոմ զարգեանս՝ զոր եա դաւիթ գո-
զիաթաս ։ Այս առացեալ գիմեաց 'ի վրայ սկիւթացւոյն ։ և
ոչն ինչ այրն կշռեր զնիզակն ձգել 'ի նա , քերեալ վասակայ
ասա նոմա՝ եկայ ուժգին պարարտակ սուսերաւ ընդ սայա-
ւարատ նոր ։ և յերկուս հերձեալ զկես գլխոյն 'ի վայր ընկեց ։
Այն ոմանք սկիւթացւոց՝ իբրև զգաղտնի կոտաղելոն զայ-
լայլն յարձակեցան բազմութիւն 'ի վրայ հայոց ։ ուր և 'ի խաւ-
նել պատերազմին՝ յերկուց կողմանց վիրաւորք գլխաթաւալ
անկանէին , 'ի հայոց սակուաւորաց սակաւք , և 'ի բազմու-
թէ սկիւթացւոց բազք ։ մինչև հուսկ յեսոյ քակտեալ 'ի մի-
մեանց՝ ցիր և ցան եղեն ։ Խրատակեալ քաջն վասակայ ըն-
զգոյուն սկիւթացւոց՝ դայլեան իբրոյք պատրաք 'ի պատե-
բազմէ ։ և եկեալ 'ի տեղին սերկևլի կամ սերկեւէրոյ կոչ-
ցեալ՝ ապարանդ իցուանս։ Եւ 'ի մուտուցանել նորա զրազթա-
գոհութիւն առ նոսա , այր ոմն 'ի Թշնամեաց՝ որ գաղեալ էր ան-
դէն , եհար քարամբ զգլուխ նոր ։ որով և մեռաւ նա 'ի փա-
ռաւորելն զնոսա ։ և մի այր նոմի նոհատակ կուսի ոա 'ի դիրս
մեր , ոչ գրի և շարհոյին 'ի վիպասանութիւն իւրում , հանդ-
ցեալ ։ յասելն ։ * Զինչ 'ի վասակ քաջն հասեալ , այնմ՝ որ ա-
ռ բեամբ հանդարտակեալ Խաչակ զիշխանաւն ոստիանոսեանն
հայոց եաս եղեալն վասակայ մեծն վահրամ պահլաւունի ։
զորմէ թագմ գոլուին գրի եղբարդի նորա գրիգոր մամիկոնեա-
նս ։ ոչ սեռցեալ 'ի ոտորև ։ գլ. խ ։

Եւ զուարթ յեա ուրեքեց այնոցիկ կողմանց՝ դիմեաց 'ի
պարս , և եաս զանս բազմս . և կոչեցաւ ուրեան ։ և ուրեան
խոստացուցեալ եդեալ ընդ ոմիկասպետին հոգաբարացոյ՝ պատ-
ուիրեցաւ 'ի նմանէ ։ և կանգնեաց վիրանն զմիկլաւնն ոտորոյ՝
որ էր 'ի։ 400 ։ ոտաց հեռի բարձեալ էր ։ և ընտ սոնոյ միմ-
թարարայ մնեցոյ առ վերդանայ ։ Ընդարձակեաց զգաւառն 'ի ի-
խոստանութենն ոտորոյ՝ աշխատեալ ։ ոտն հնդեանան ։ և ինքն

Քարոզաց ընդ նոսա՝ ասա · խն ·

Ի ասորեստանեայս

Օ՜ այսու Հոգեալ՝ յան պատուոյ լաստոմիքարացոյն , այլ ոմն
ամենասոյն յանմենեղուանց անուանքեալ էրեալ յարևելեայ գոյ-
մանեն , և անցեալ ի գաւառն ասորեստանեաց և ընդ սահմանն
Հարքայ , և ասէր ընդ մեռեալսն , և հիմեալ յեկեղեցոյ գա-
ւառն՝ անդաստանի գնացիցեք , ի բերան առեալ ասեալ անդա-
դար զայս բան · հրամէ զիս , հրամէ զիս · և զնոսա գոչեր ի
սուսն և ի գիրքսի բարձր բարբառով · և զայլ ինչ ի նոցն ոչ
յարեր · Իսկ հիմեալ ոք Հարքացեալ , իսկ ասասի կամ յայլմէ
գաւառաւ ելս , կամ ի նոր ասեալ զայլ , բայցի ինչ զինեն · այլ
Հանապազ գնացեալ ասեր , և յուսեալ ոչ դադարեր · Օ՜ այս սա-
ռաւալ մարդկանն՝ սանիք Հանարեցան զնա սանիկաւ ի մեռեալ
և սանեալ առեալն · այլ եղեալ ամ երկրի զիանելոյ և · զոյս մի-
բաւ իբրև առաջին հրամէն հրամէ և գնարեալ գիրքն ասեալ (ամ)
գաւառաւն Հարքայ յեռ ասեալաւ · սոյ սանիկն գրեալ այժմ ·

Ասորեստանեայ

Ի սոյն ասեն հրամէ և ասէր հրամանաւ յերկիրս , և բաւար
յոգոյ , և ասասանեսցի երկրի · Իսկ զինի ասեալ ինչ ի Լամին
Հայոց · հնգ · մեծ խուռաղասին հրամ ասեալս յաստ ասրաա-
լեռ · և ի ասերոյ ասասանեալ՝ ի ասանեալսն անդ իրրև
ի գիշերի երևեցան ասասեալ · և ի ծանն ասրաալ հրամ զանձ
ասասանի երկրաշարժանալն · և կրանանեցան բնդ զինեանքն
յՀին Հայոց · Իսկ զի հարամ լցեալ էին Հայաբասանեան ժամա-
նակն ի զարշարանաց անասի փրկիսն մեզոյ , բան անիսա ի
մեջ ասրալանն , [illegible] արանկեալ և ասասանալ ի կամանաց իւ-
բոց · Հայամ ասեն սրանանցեալ թիրն Հայոց՝ յանմանեալ արմ-
բաստ , կանգնալ սա ինքն զերկուս ի մեծասանն ծրանանաց իւ-
բոց զգրեալ զորդի վասանալ զարշանանեալ , այն և զրիդ-
սանալասրաստ · և զասարիս զնան՝ Հարկանն սանի · և յանեալ
զեռ սա յանմանեալ զիր սասրանդի՝ զերուանի սանանալ կո-
զեան կանգնեալ , սրոյ Հանդուս մեծ էր ի մեջ Հայոց , զի կր
սա սոյն Ներսեսեանց և իսկասասն և Հոգեանս , Հարցանել

Խն զինս նշանանեն սոյն ասասարիսն ·

Իսկ իրրև գնացին իշխանքն , գտին զարանանեալս մեզոյ՝ սուզ
զի եղեալ , և նասանալ յոգոս սրասասանալ · Հարցանեին զնս ,
և նա ոչ կամէր ասալ զինեն · Զամ յարեամ յոյժ ասանալ զին
զնս , ասեալ իսկասանալ զնս զրամ բանեալ՝ և յարդ զրիլ յասասալ
իսկասս Հնն · զի լցեալ է ասանալ գոչանանեալն մեծին Ներսեսի ի
մեջ սրանանեալս սոյնոյ , և սրանեալս զնս գոյասալ զինոյ ասասալ
ասանալ զանանալ և ասասանալ և յանանանեալս զարանանալ և սրասանանալ
և սրասանանալ Հնն յերկասալ սեզիսն ասանալ · և սրանանալ զանանալ
զնս սրասանի Հրասանանալ · և սրանեալ սրասանանալ զիրանանալ զինոյանանն ·
Օ՜ ասասանանալ Երկրայ զրն սասանանանս ասանանանի · զիրասանանն

զայս և վերիվայր կիրճս 'ի թուղթն առ հռոմայեցիս։ սակ
Ի. Ամ ան և կարդ. է առանձինն 'ի հաւաքմունս ժողովոյ։ կոչ։ ԺԵ։ երես։ 1219։
Ի. յս յովհաննես վերպ կոչեն շարագրեալս և ոչեսկս գրու-
ածս 'ի վերն այլեայլ իրաց։ ոչ և 'ի վերն սուրբ կանոնաց.
սաղմոսի, և թուղանաց և շրջանաց' 'ի խնդրոյ ոմանեայ
եպիսկոպոսաց' այն ի փարիզեկրա։ Ի. սկ լաստի.
վերացին, թէ դրեաց սա և գիրս 'ի վերայ փարիզապետութեան
հաւատոյ։

1021 Նոյեմ. Ամենայն ի թիրն վրայ և ապիսոպոսաց գրոցի' սր և գերոպի' ասպատաժիեցաւ 'ի յուսոյ։ և եղև նոսա խորհրդակից և ձեռնտու յովհաննես թագաւոր հայոց։ Ը գրեալ կեցրենեայ։ Իսկ կայսրն վասիլ ելեալ ի մինչ ի ապարանք գաղանի' առաքեաց պատգամաւորս առ գրոցի' գալ 'ի հանդանութիւն իւր։ և պահանջեր 'ի նմանէ զմնան ծին ասոյց' զոր առ հարկի ուսեալ էր նոսա յուսոյնմէ։ Ի. յլ իրրև աչ էառ նոա յանձն, կայսրն անցեալ 'ի բասեան' վերոյն առաքեաց առ նա երկուս և երիս պատգամաւորս։ զի կամիր խաղաղութիւն վնասել զկին, և զնա 'ի շինութիւն պահել։ Ի. սրս 'ի ապարիլ պատգամաւորսն ի բարկութիւն շարժեալ կայսերն' հրամայեաց զոգոյ իւրոց հրով. սրով ի դերութեամբ ապականել զմեծ աւանն ալեամ' կամ ոչ ոքի, և սր շուրջ ընդունուլ գիւղերքն։ և խաղաղացեալ զդերիսն 'ի գաւառն խաղաղեաց։ ինքն դիմ նուրեալ գնաց 'ի վանանդ' կամ 'ի փորակ։ Ոչ այն ընեալ գոգոյ' եկն մնաց 'ի քաղաքն ուխտեաց, և ապականեաց հրով' զպատատերաս նի, և յուսրն էառ զնամ ինչ։ այլ ոչ վասանաց մարդոյ։ Ի. Իրրև լուաւ զայս կայսրն, առաքել էաւ 'ի բարկութեան քարոզեալ' դարձաւ 'ի վերայ գարգեաց։ և պատասխեցուն նմա մերմ 'ի ծովամն, զոր կոչիր սաղանացիս։ և եղև անդ պոռոյ ոստաիկ յոյժ։ լրուն. խոյս ասէին գարգեայ' գնաց և անդրադարձաւ 'ի բելգարիս։ Իսկ կայսրն ասպատակ սրեալ ի լրեսին կոզմանս, պատասէր տուեալ նոյ' ամենեին մի սգրիկ մի ծերոյ։ և մի երիտասարդի, մի ուռն և մի կնոջ, և մի ոչ իսկ հասակի։ որոյ և ապականեալ լուաւ գարգոյ զերկիրսն գաւառս։ Ի. 'ի մերձենալ մեր ամերան 'ի չաւ անկեալ գնաց 'ի ձեռաց իւր 'ի մարմնոյս պատասոն։ և էջ 'ի գաւառն խաղաղեաց։

Ի. Իրրև եառ յովհաննես թագաւոր, եթէ 'ոչուն եղև գոգոյ ասաքի։ փաղի։ և բաղում գաւառք նոր յաղագս վարեցան։ սանկուս նրկիլ 'ի սիրա նոգոս։ մի որոյ եաք խաղաղացեալ կայսրն և յիրոյ վրայ։ և ապականեալ զնայասաան։ Ի. մինչ գեռ նոա յայսոյիսի կառաջանան վարուն։ նոյս համբաւ թէ. վերոյ կայսր զարաք բաղմաք գիմեալ գոգոյ 'ի 'ոյս։ թէ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Գ. Ամ. ԽԱ
և հայոց

ղեալ ը նմա՝ սպան զնա ձեռամբ դասի սրդեայ իւրոյ։ և
հատեալ զգլուխս նր՝ հատոյց առ փասիլ կայսր։ և էառ 'ի փա-
խուստն զկալաւնն խուզատանէ։ Եւ այսպէս վերատին զ-
լուսեալ վասլի՝ ոսկառնեաց զինչեանս իւր իմաստուն։ և դի-
մեալ 'ի վրէ գսրգեայ վրայեայ՝ նոնառնեաց զնս։ Եւ 'ի կա-
ղին յարձակիլ 'ի վրէ ոգալոյ՝ անյաջողեալ դիմեալ աւսարս
ամենան՝ գարձաւ 'ի կոստանդինուպաւլիս։ և կեցեալ անդ ըստ-
ժամկ ինչ՝ փախճանեցաւ։ և էառ զթագն կայսերութեանն
նր և գահոսկիս կոստանդին։ ամս։ գ։

1023 Նոյն հոյլրատեան սերտաս գալոյ ապարեալ 'ի կոստանդնոպ անտի՝
նՀՁ եկն 'ի սեբաստիա առ սենեքերիմ։ ելոյց։ և եկաց առ նմա
ոյլ և ամն երկուս։ և գնաց անտի յոմնի քաղաք։ և կացեալ
անդ ամ մի։ և լսեալ զհնձանդսեալ սենեքերիմայ ազգայի։
գարձաւ զերատին 'ի սեբաստիա։ և 'ի նոմին տարւոջ։ այն է։
1026 1026։ նՀԿ։ եկաց փախճան կենաց սենեքերիմայ։ Եւ 'ի մե-
նՀԿ ռանիլ իւրում՝ սպասաւորեաց ոգոյց իւրոյ՝ գաւթի։ ատամ-
մայ։ ազատարկայ և կատանելի։ զի գայձուսցին անդրէն
գասուրք խաչն 'ի վարագ։ և զինչն ևս տարեալ թաղեսցին
անդր։

Զայս պատմէր տօնական առն՝ փախճանեցաւ բարի մահ-
ամբ։ կեցեալ 'ի թագաւորսն ընդ հղբոր իւրոյ աշրատայ
ամս։ ԺԳ։ և յետ մահու նր ը միւս եղբօր իւրոյ գուրգենայ
ամս։ ԺԸ։ և յետ մահու նորին առանձինն՝ ամս։ իգ։ Եւ
վասուրտանն՝ ամս։ ԺԷ։ և 'ի սեբաստիա՝ ամս։ Ը։ ընդ
ամ։ 'ի մահուանէ հօր իւրոյ ազատարկայ մինչև 'ի մահն իւր՝
ամս։ ԾԵ։ Եւ 'ի պա առեալ սրգոյ նորա զմայրն նորին և զաղ-
խաչն։ յուշն անկեալ գնացին 'ի վասպուրական։ և անդ
զնտեղեալն գնացն 'ի տեղւոջ իւրում՝ 'ի փոքրագ։ և թաղեալ
1027 զհայր իւրեանց՝ գարձան անդրէն 'ի սեբաստիա։ Եւ թա-
նՀԿԶ գաւորեաց 'ի տեղի սենեքերիմայ երեց սրդի նոր գաւթի։

Գ։ Ամ։ Ի։

Գ Լ Ո Ւ Խ · Լ Է ·

Գնդապետ անիրաւ վաճառական համար խաղաղեցեալ անաւ, և անաւ-
գեան անուանեալ գեղեցիկ · և դարձեալ նոցին գործոյն
անուանին · և Ենգէլ յանաց ազգին Եկեղեցեաց · և
սանան բնակչաց · և գերեալ Եկեղեցոյ
Ի վանքն ·

Եւ եղեւ Ի մեկին ուստ յայսմիկ հիմանդանոց կուս-
տանդնի կայ նոր եկեղեցի մարդի · և անանաչ ինչ
մեռանի, հրամայեցաց տուն ոսկի իւրոց գառանել
և կանչ առ ինքն գնեալ ուստ ոմն Ի հայոց եկեղեցոյ Ի կու-
սանդնի հիւանդանոցն · |։ Եւ ինչ ինքեանց գ տուն գնի մի նիւ բանակ-
ուսուն, որ կամի · զինչ սարսափն հիւրասանեալ նոր, և եկեալ
կայ անդ մի ինչք դարձեալ · |։ Եւ իւրեանք գերին գնաւորեալ կուս-
տանդն, իւրոյն հանեալ ետ գնոյ գնաւորեալն, ասէր նմա ետ
գերն, զոր նա ասէր ընդ կոր վասն Ի վասն թաղաքին և գնաւոր ին
ունայ, ոչ ուսացաք Ի նախնեանցն գրաւիք · և ասէր կուսան-
ցերեցն կիւրակոս · ասոյ զգիրք, և ասէր թ ապատարն գան մ-
և ասեմ Ի բերանոյ իմոյ ապրեցեալն հանգոյն ամ հրամանայ
և ինձ ժ ամանեալ հրաւեր մեծոյ, ասոյ զգիրք քոյ, և սակայ
գնաւորաւոր նոյ ոչ գրեալ կամ ոչ գրեալ գան, և ոչ գիր քո ոչ ոչ
Ի բանալ մինչև դրան խոտոն · |։ Եւ ասա ասէ գնաւորն կինն
բանիս եղեալ · ասա զի գան մեծ ոչնիտ Ի մերոյ ազգն գան-
զաց գանիւ թաղաքիս ձեզ ասելի գրոյ և միաբանեսջ · և
եղեալ գան և հաւատացեալ գանցեալ, բարոյ մեծն ասին ժա-
մանեալ գնա · |։ Եւ եկեալ գերեալ ասեալ գնաւորին ասելոյ
սա իւր գրոյն, և թաղայոյ զգրն ·

Եւ եղեւ իբրև վանի Ճանեցաւ կապան կուսանանցին, նստան Ի
ուեղն նի գնաց. նորին ուսանան երրորդ · ոչ և ետ զբաւոր
եղոյն իւրոյ Ի գնաւորեալն, յանցեալ թաղաքն գրեն հայոց · ոչ
գրեն գրեալ ուսանան · լեռ · 729 · Ի-Մ · 571 · |։ Եւ ինքն ուսանան
Ի գան · արդիւն գրեալ գրոյ, գան ասին ասն ինչ գրեալ Ի իւրոյ, զա-
ղուսոյ Ի լեռ խապաց գրատարաւեալ ընդ գիմ ազգաչեն գ
Ի գրոյն ետ անուանեալ և · բերեալ · և Ի ձեռնարարն Եկեալ
հանգիստանցաւ անուս լերին · Ը խաղաղանիս · ուր գրոյն բեղմ
գնան բաղք գրոյն ասոյ և խրատիցք գրեալ գնաւորեցայ հայոց ·
գ գրոյ Ի մարդոյն գրոյ Ի (ասէ լուսաւորիչն) գանձարանցն
գ. բերեն գնաւորն Ի · գրոյ գրոյ այնոքիկ գրոյ գանձարան գա-
գ. տանան գրոյ գրեալ բերեալ գ գնաւորն Ի · |։ Եւ եղեւ

գանան

Լ · գ · Ի · Ի

1018 Ի գրոյ

Լ · գ · Ի · Ի

Լ · գ · Ի · Ի

Լ · գ · Ի · Ի

զսուտս կոյսին , եհարց ցմերձակայս՝ և ասէ ։ զի՞նչ են այս
բազմութիւնք հերետիկոսաց ։ Նոքա ասեն ։ երանք աղօթողաց
են այսքա՛ , որք հաճոյասէ լինիցին առանն զի՞ հի խո-
զաւորեցեն և կենաց ձերոց առուցջուն ։ Ասէ կոյսն՝ ասէ ։ մինն
ինչ ինձ պէտք աղօթից նոցա ։ այլ գրեցէ՛ք յաւիտեանս վանա-
ւրեցից աղեքսանդրս՝ ի պէտս պատերազմաց վրայ թագաւորսն
մերոյ ։

Ի՛նչ մինչդեռ՝ նա ասաց անդ սանդղացեալ շրջեր , յանկարծ
ճանկն ի՛նչ՝ ի վրայ բանակի նորա բազմութիւնք այլազգեաց , և
արարքն կասարած անհնարին ։ և ինքն կոյսն մի ծաւ անարգանք
անձնասէր փախուստական եղեալ ՅԻսրայելի անկաւ
՝ի քրիստ թագաւորն իւրոյ ։ Ի միտ կաւ յոյնն՝ թէ բարի է
յաւետ՝ ի նոր և յաղօթս սրբոց՝ քան յուսալ յիշխանս և ի գո-
ւրութիւն զինուց ։ Ա՛ւ չեւ կալայ՝ ի կայսերութիւն ամն հինգ և
կէս՝ վասրեցաւ անասիանեն մահուամբ ։ քանզի՝ ի կամիլ
նոր լուսնալ զանձն յաւարանի՝ կամ յասկի մեծ լուսնի ։
ապարաւորք նոր բաւն հարեալ զգիսոյ գլխոյն՝ ծանկեցին ։ Ը
զրոյ , միոյն հեղձաւ , կամուկեց լինելով այսմ՝ և զայի թա-
գուհեաւն՝ Ը միրայելի իշխանին արիդաքանոցաց ։ որ և ասա-
ւին նասաւ կոյսն՝ սանդանացեալ Ը թագուհեաւն ։

Ասուցեալ կիրակոսի կրկին աւ սա ինքն միրայել կայսն՝
եւ գիտանէն , զոր՝ ի ձեռին ունէր ։ և կնաւ ընդ այնր գանձ
ըստ՝ ի կայսերէ ։ Ա այս պատմէ արիստասիկս լասանիլոյսի
ՅԻսկակից ։ և խօսէ՝ ընդ ալին քանս՝ ի վրայ այս ։ * Ի՞նչ գուն
„ վաճառաւն ոյնորիկ աւէ ։ քանի՞ սրանց զանձն պատասխան
„ կացցէ ։ զանի՞ հրեղենիցք՝ ի ձեռն վաճառաւն այնորիկ ա-
„ ւերցան ։ քանի՞ գաւառք անուսրդ յանցայն դարձան ։
„ քանի՞ մեծանիստ աւանք մարդաբնակ՝ ի բնակչաց եղեն ։
„ Ի՛յս վաճառ. անանրգաւոյն գոլ Թուն ինձ զանս գնու-
„ զելն ։ քանզի անդ Լեռնայ վաճառուցն Ը պարտաւորք ,
„ այլ վաճառն գնեալ՝ փրկուեն ամ Ցն ։ ։ Իսկ սա՝ վա-
„ ճառուցն յայտ ասաւսին և ասելով ։ զի այսպան չարեաց
„ զանձն սպարապան կոչցց ։ զի ։ոյգի՝ զոր սնկեաց նոր , և
„ մշակեաց լուսաւորիչն մեր ։ Լուսոյ հնգետասանամեայ քրիս-
„ տոնիր աշխատութիւն , նա քակեաց զանուն նոր ։ և կործա-
„ նեաց զարարարկս նոր ։ և արար զնա կոխան անցաւորաց ։
„ մինչև ։ սարկանանաց զնա խոչ սնասաւ ։ և կիսոյ զայրի
„ Հարակիցաւ՝ ի նոնս , Ը գաւթական ։ ։ Ի՛յդ ։ ա-
ռնաւ կայսեր զնամանին՝ եւ՝ ի պատիանաւ յարքանի գ բնանին ։
և սարսեր մահուան յարկանաս ։ զի ասցի զանի՝ յարգաց և
զանիարդն՝ ի հայոց ։

Գ ։ Ի՞նչ՝ ի սմին ։ մի՞ն արտս թագր կարաց՝ կեցեալ

1028

1034

Ընտանեաց
ի ոգեաց
ի մարդոյ
ի ինքեան
ի հոգոյ

միմեանսն ասեն · թէ · և Լիգուրոց ի տանէն նոր գոչիկ արքն
նոցին, զոր գտանիցեն ի հնոցս ասեն, ընտիրագոյնս, միան-
գամայն ի քար։ | սոնաչ սերտարան կենդանի ոմանք ասացեալ
են ի սերտարանին, ոչ թէն ի գիտս. և սոնան յանձն ելեալ
զանգ, մի ժողովուածոց գաղտագրեն, դանդիանս քաղեսցեալ ի արքայ
ական քնար սարամբ հարկին ի նոս մեր ի բանց գիտցեալ նոր լինելոցանց
ազնուական ծիրկս, և բնաբանեալ ի սերտարանս։ Զայն իրրև ե-
տես սերտարան կենդանի, յարուցեալ զնոսա զանկարարար ի վան-
դարանին Ա, ուր ինքեանքն զբաղարանս լուսաց։ և Եկայ
սեալ առաւնմանեալով իւրոցն զանուշանկեալս սոնս ի մարդ
գնոս, զոր զնոսա ի նեղտասն հայրապետն. ապր և թեսալ-
ցոս գիտնոն կենդանի։

Զոր գիտնոն կենդանի։

Նոր սոյն գիտնամարդեալ նախարարացն հոգոց և յոյժ նոնսոս
ազգարարն խոյսիցեան գալլ զբ նուսայանեալ կենդանի։ բայց ոչ
եղեն ելեալ ի գերեալ պատրաս կենդանի ս հրաժարեալ ի կենա-
նան։ ի նարգել իբրեանց գալլ զբ նրանս լինելոն հայրապետաց
և բարեմտեալն սոնան, կալեցին զնս գրասանանս։ և խոս-
ացան նոսա սոսա նրանցմէ հնոգանդել զանսոնելոն սոսա
հրամանեալ նոր։ միայն թէ յանձն առնացան գալ և վարել
զիշխանութիւն իւր։ | սրոցին ինքեանքն ի սոս կնասակալս յանեալ,
զոր կալեալ յոյժ։ զի, ոչ թարգ զնոնք և յարդարել զկենդանին

գրասանալ յանձնս իւր։

Հայս սոսանալ հայրապետին նրանցմանց զոր՝ եկեն առ նոսա։ և
իբրև նմանս նոս ի քաջն սոսի, հրամայեալ զարքայն լայնան.
նա ունել զնս, և սասել գնել յարգելանս ի մեծ ամս ան-
ընդեն։ ապր եկաց նոս ոսմ մի, և ասիս։ Ս։ սոս զնոնանայ հոգ.
նեղալ գրեցարի մաքիսարան։ | զաքեալ սոյս սրբալեալն ի
գնանս սոսանանին՝ նա ընդել գնանս գնանս գիտնոն գնոնս։ և գնս.
ցոյց գնա կամեալ սոյնոս գիտնի գնոնս սերտարան հայրապետին. թայց
ասացան յերեալ ինքեանցն հոգոյն ոչ ոչ ընկալան. զինեցիկա.
լեն նոր։ և ալ իսկ յինչցան սոսան նոր առանի գիտնոյ գ։
և ալ գնոնս թեալ սոսան սոսա ձեռնադրել զգգ նոնս։ և ժոգ.
գնս ոչ գ նրանցն ընդեն ինչ հանեալ ի նոս։ այլ միայն սարքայն
յոյժանանն։ և նոսիսարանքն իւր։ Հեսեալ զնամարսան նոնս
զարանեալ յանսարդ սոս նոնս։ նրան գնալ։ գնանս գնանցին։ և ա.
նարանեալ գնանսոնս իւր։ և ՅԵՐԵՆ Լարգի գարանեալ գնանսարանս։
ձեռնադրեալս գնոնս անարանս և գնանանեալ սոսան ինչ նոնս։
կնանանան։ և գնարժեալ գնանս յանանեալ գնանս գնանսանս
գ սարձեալ գանսոս նոնս նոնս։ և գնս սարժանի նոնս։
լինեալ և մեծանալ գնանսանս նոնս։ և յանանանեալ գանսոս.

ԱՌԱՔԵԼ ԵՆ։

Օ գոր սեսեալ նոնսեալ և գնարսանն հայոյ՝ ի խարհարդ մո.

Ի՚մ գիր և հայոց

զսէրսն։ և ասեցին ամենեքեան զԹագաւորն և զՆախարարսն, զոր եղեն պատմեալ այսչափ ջրեաց։ Յոր իրրև այս գոսդ նոցա ազգ. հրև թագին և նախարարացն, երկեան յոյժ, և կամեցան դարձուցանել զոչխարս յանտառ իւր։ բայց նա սէր եառ քնաւ յանձն։ Յոր թեպեա բազմ տարբ բազմ թախանձանաց ազաչելին գնա, և խոստացին հնազանդել բանից նորուն, բայց սէր չինչաւ նա յաղաչանս նոցա։ Ի՚ այս խարհարդ արարեալ թագաւորն և նախարարքն՝ դրին թուղթ սղոյ. ազաչեաց առ կիթղկն արքանոց առ որ յսկէ՛ գալ առ նոսա հանդերձ եպիսկոպ։ զի ժողով սարքեալ ի եպիսկոպոսն Հայոց՝ կարգացեն վերստին զոչխարս յանտառ իւր։ և զնոցին հրամայեսցեն գալոյ քարոզելոյ ի միջոց։

1036 նձե

Դարձ յովսեփայ կաթուղիկոսին հանդերձ եպիսկոպոսաց ազգանանց՝ հրաման եհան թագաւորն յամենեսին դալ ժողովել և ապրոց առաջնորդաց ի քաղաքն սնի։ և ի գումարիլ նոցա անդ յամի ՌՆ։ 1036։ և ի թուականութենն Հայոց։ նձե. եղև ժողով մեծ՝ հայրապետաց և. վիպրոց և կրօնաւորաց և իշխանաց։ եթարև չարիչ հաղարաց անձանց։ և էր գլուխ ժողովոյն կիթղկն աղուանից Յեղանեն յանկէ։ Ի՚նդ գրաւեալ զգիսակարս՝ պարարաւոր գոռին գնա։ և ընկեցեալ ի պատուոյն՝ պատառեցին զբոլոր, զոր յայնժամ ասէր։ կին կաթուղիկոսաւնը ոչիանել զգլխով։ և առաքեցին զնա ի փոնս իւր ի ռանահին իրր ,աքսոր՝ յեա կալայ նի յիշատակեն ամ մի։ և ամիսս քանի մի։ և զամ ուեռադրեալն ի նոսէ լուզ քանիւ արարեալ՝ եկին ապաշխարանս ի վերայ նոցա։ և հաստատեցին զոչխարս կաթուղիկոս վերստին յանտառ հայրապետութեան։

Ի՚ Ամսեան։

Ի՚ Ամսեան։ Ի՚ ամսեան Ի՚ ամսեան։ Ի՚ ամսեան։

Ի՚ այսաւ Ժամաւ երևելի լինէր յոյժ գաւառի գուրգենեան՝ զոր լիներաք ի գլ։ լէ։ ա։ ՀՍբեղրօրարդի յամենեան արքային հայոց։ որ և Խաղիքեան թագրեալ յԴին գաւառաց՝ նուազի յաւանն շամշուդի։ և տիրէր անդ ի վերայ գաւառն մինչև ի սահմանս սահայուց։ Ամ օր քան զայր զրարեալ։ և առաքեալ զիմաստասէրն իւր քաջաբերի՝ տիրեաց նաև Դին հայկազանց աղուանից։ և զայն թագրաբերի մեռցայ ի Թրաբերի իւրում։ և նոցանէ զրեալ սմրոց և զաւանս։ և յաւել կանգնել այլ ևս երկուսաստն բերդս։ լինեալ և ազգքարգանն լսոն։ և կամ նորոգեալ զայն յաղաստան կամ յաղաւ գաւառի՝ ի սահմանս սայրաց։ և ետ պրգեալ իւրում որ յանուն հաւանն իւրոյ գաղրանալ կալեալ գրգեն։ այլ ի բերանս հասարակաց կոչիկն։ (կամ կիւրիկն։ և կամ կիւրակն)։ Ամ ինքն գաւիթ է այն։ որ մեկանուամբ կոչի սահմանն։ ապրոյ աղուանից՝ ի ասանէ քարաբանեալ։ գր.

Մի սէր ի Դասն՝ Ամ · (3) ·

Լուսոյ · Լուսոյ մի՛ ամիրայն գունեալ՝ ապուսաչար պարարիկ , որ և առեալ էր ի գնալն մի ջաղք տարին գաւառին անտանելի , (ոչ գրի լաւագոյնքարանին · Գլ · Ի ·) սեանալ՝ ինչ դարձեալ ետ քան զնա զնաւ ընդանեկ զնորանքն իւր , յանոս եղ ի Դարանուն ի առաւլիկայ ալեայրին պարարեց , և հեռանուանեալ էր զգաղաղ ալեայ՝ ուրանալ ի դրանեալ անոնք և յայլոց ազգաց՝ էր Տարեր մեռան հաղար ալանայ ՅԻ գրեալ առհայեցուցն , խոզայ ի կորանան տեղ ազանանեց · և ետա զանգ ուեղիս գաւառին անդ՝ զանն ամենայ ինն ազանանեց · Ի

Լ՚Մ ԺԲ
Ի Հայոց
1036
ՆՃԼ

սահմանաց սրբոյն Հայոց։ Եւ Հասեալ ի քանակ ոչոր։
զի կամ՚ մանքն ի միասին մեռոցք վ՚ ջոի, և կամ՚ վանեալ
զԹշնամի՝ ապրեցուցոյ զ՚ վանկնեցն։ ոչ՚ օրինակ գրեսոյ և
ի վանասոյս։ և ես քաղաք կարդալ ի ղոյսը Ծն։ սր ոչ ասեցան կայ մեսրոպիանսկան մատեանս։ Հայոց։ առ մեզ։ Լ՚կեն մա-
զոնեցան յոյնաժամ՝ ի դաշանն մեծի քաղաքութիւնք եղեկաց և
երիցանց և կրօնաւորաց հանդերձ խաղաղ և աւետարանաւ։
և այլ ևս ամբոխ ռանկաց Հայոց, ոմանք զինեալք և ա-
մենք անզենք։

Լ՚Կն անդր և ասուսալար ահագին թաղմութիւն պարսկական
զօրաց, և քանակեցաւ յանդիման քրիստոնեից։ և տեսեալ
զգաղմութիւն խաւնեմանդանձիցն՝ ուրհատուրենաց և ծիծաղեցաւ ի վ՚ենն։ Յայնմ վայրի հրամայեցաց գունեմ գասաց
եկեղեցականաց, զի ունքին տացեն խոշ և աւետարան՝ ի
ձեռս վանկ զինաւ։ և կր տեսանել ոնդ գոմ՚ լուսակն զարդարեալ խաչեմ և աւետարանաւ։ Լ՚ և ելեալ իրրև սպասաստեցան երկրքին։ գաղմանք՝ ի դասերաստ՚, ոչն ինչ շարժեր
քանակն պարսից ոնկանել հոնայն՝ ի մէջ քրիստոնեից, քա-
հանայք ամ՚ ոչն բարձեալ գաղեցին վանքերոն։ արի որ օգ-
նեսն մեզ։ և փրկեա զմեզ վ՚ ոնուանդ քաւ՚սոյ։

Լ՚ոյսն ձոյն զօրս չրիստոնեից ոչ՚ ի պատրաստի էին՝ ուստ
հասարակ՚ յոնձ խրախուսեալ՚ հնամարդ։ վեցեան՝ ի մէջ
յոգնելի զօրացն դարձեալ։ և չիսեռեալ զնամ բաղմութիւն
նոց՝ հարին զնա ընդարձակ՝ ի հարուածս սուսերիս։ ե. ցիրուցան սարսեալ՝ ի ջրեանն կուրանա՝ ոմն՝ ոնպեցան զնոն՝ նոց։
և զաւուրս հինգ զնեա մնալ փոխանակեցն՝ հալածական
ասրան զնս աւուրն եղեանց։ և նեբկեցին զբաշաս
և զբերեան յարեան դարձեալ։ Լ՚ոչանեալ ապա զնամ՚ աւարն՝
զարձան ինգաբերեալ՝ ի քանակ՚ եւրեանց։ և մեծաբան գոհանալն զոյ։ Լ՚ և գաւեալ ոնհոլն ոչինալ աշխարհեան՝ ամ՚
սեգեանց՚ լոս բանեալ էր ասրաստան՝ ի սահմանս աշխանեց, եկա քաղաք՚ պարսկաց զօրաց նեկ ոչ ասա մեն՝ ի թեկեան օգնականաւեն, և արձակեաց զնա։ Նոյեմբեր և գասաց եկեղեցականաց տուեալ՚ ինչ ինչ յաւարն պատերազմին՚
յուսարկեաց՚ ի սեղան եւրեանց։

1037
ՆՃԶ

Ի։ Նգ ոյն ՅԺԱ ՄԵՌԱՍ Ե. գ. ԻԹ արքայ արծրունի,
որ նասեր՚ ի սեբասիա, որդի սենեքերիմոյ, կոչեալ յիլ-
խանաւն ասեն։ ՚ի։ ե. զի նա սչ. սեներ ժառանգ, ի զաղաղ նա-
ռան ասամ՚ նասաս՚ ի սեղի նոր. իրր թագաւոր կամ՚ իշխան
հայոց եղեալց՚ ի կոչմանս սերասիոյ։ իսկ կրտսեր եղբայրն
նոր սրուանայ՚ զանուն էր նմա։ ոչ՚ միս նոյնոյն նայս կոչ-
ասանի մեռեալ էր։ Լ՚ և էր առամ՚ սենեքերիմն։ զաս

Ի սոսկալի դատաստանի քո, Տեր, ոչ ոք կարող է
ինքնին ինչ հայել, զի ամենայն հոգի դողայ
ի քեզ, զի ոչ ոք զանազանի զանազանութիւն
ի մեջ արդարոյ եւ մեղաւորի, զի ամենեքեան
ի քո առաջի մերկ եւ բացեալ եմք, զի ոչ ոք
ինքնին ինչ ասասցէ, զի ոչ ոք ունի զանազան
պատասխանի, զի ոչ ոք ունի զանազան

Գ. Մ. Գ. Եւ Հայոց ՌՅԼԸ ՆՇԵ

ժուռանգաւորեցի երկրին սեպհականեալ · և ընկենուլ զայն 'ի վերայ դիրիզմանին վասն · զի եթէ սիրէ զոմն, և զամենայն զմիոյ ՀՅ քո · և այժմ դուն ապա սիրել սկսիր Հայր մեր, զի իշխանք քո սովորական են 'ի վերայ մեր կիրառանել զմեզ և առնուլ զՀՅ մեր · Այլ ըստ ելանելոյ կոյսերն' զարմացաւ յոյժ ի քոնոնէ · և 'ի դուռն սատանայի հարեալ 'ի վերայ նոցա' անկաւ զարմանալ նոցին, և բիրտ սէր և սրտաբիծ եղբայր առ նոսա · և անգին փեղուզակն կարկ 'ի քանոյ զարբեալ նոցա և ընդմանարիսն · Այս յետ սոյնորիկ բիրտ թշնամութեան զարդուցեալ զերպարեալ զնոսա' մեծաշնորհ փառաց յուզարկեցաւ ՀՅ իբրեանց 'ի ամբարտիս ·

Է · Եւ սոյն ուսուցս կարգեցեալ եկին յոյնք 'ի վերայ հին վասն զարդարակեանի զիրեան մեն նիկարս կաւուիկաս կալեցեալ, կամ ի յանուանց Երբեանիս · Այս զիմեալ յեղբ ծանուն ազգութեանս 'ի վերայ քաղաքին' որ կոչիսք բերկրի' մեր յարձակ 'ի վերնանկն արդարեանց, զոր է 'ի փեղայ յարիշտակեալ եկին զարանիք 'ի Հայոց Հոնգարիա զուարաուն, Հոս զայն · և զիշնան քաղաքին խարիկ անուն եպ 'ի քանոի · և կացոյց ուղղ որոհուրանս 'ի զբաց իբրոց · Զ, ուրեանցաւ յոյնժամ և այլ աբ իշխան 'ի յանուանց 'ի սեղի կաւուիկայ · որոյ սուեալ զարանիքաբան զրան 'ի բերկրայ' ընդաս 'ի հեռաբեն ինչ սեղի, որ կոչիսք արծուկ, զի սնարուսաս են գուսներ գարանն զիրայեցն հեծեալ զարան իբրոյ · Այլ տեսեալ իսկիկ սմիրոյն' որ 'ի բանոի եր, հարիւրք ինն ուղղ արաբ առ այլ իշխանս զարանս · և նոցա փեղթանոսի եկեալ զարաբեցին կքաղաքն, և քանգեալ զմի կողմն' մահն և առն զայն · և կուարեցին զբաբ 'ի նոնս և զբաբ արուսաց նոցա' քանս և ընդս հարար այր 'ի Հայոց և 'ի յանուանց · և սուրն զիրարեան կեղարուան 'ոց զիրս, և հոնին զնարարիկ 'ի բանոի ·

Ութ զայս ելանան սին Հայոց գանձի անուն' գուսերեցաց զարա 'ի Հայոց և 'ի յանուանց Հանգերձ որդւոյ իւ լոյ ասնանաւաբ · և զիմեալ յանանկալ զարհս 'ի վերայ բերկրայ' յարձակեցաւ 'ի ներքս զի քանգեալ կողմն քաղաքին, և եհար 'ի սուր սուրերն ընդարգիսն · զոյ սունեալ փոքանալ ունան 'ի զրնանն' զի 'ի վերնաբերոն, զի զարս և խորիկ · և զի նուրեալ էր ինքն 'ի գրեկի անդ, բիրտ 'ի ընակեալ անսի մեռանելն 'ի ծարբաց · Այլ զիարանալ գնոյն Հայոց և յանուանց կոչին յանհոգս, կարծելով թէ զի կամ առ Հոգի մեռանին, և կամ անձնասաբ լինին ինքեանց · Զ, ոյոյ խարիկ արիսեալ զանանս 'ի ծառայից իբրոյ զի գաղանի անցս դրեկին առ մեռուսաբ ամիրայ' ազատեաց զնոս, լարանակիլ 'ի մի բերկրայ · Զ, Ամենայն զբր քրիստոնէից անհոգայեալ կոչին, և 'ի

Լատինք · Հունայք · Կիրգեանոս

գիներդուս իշխանացին, յանկարծակի հասին զայրագին ի մի. և արարին կուսակալ սատակի ի նոս. զայնմանէ և զբանձի խնամեն ի նոս. զայլսակոս զարի նի հանդերձ մեծագնեալ ա-ծապարեալ զերծաւ և գնաց ի փախուստս։ Իսկ զի կայան ի նոցն զայլ զարի զաղուստն կենդանանոյն, Տրամադրեաց խորին զոս փորել գետին ի մատու մեջ մեծագոյ, և ետ զնոսա ի զգա-ստանսն զարն ի մերոյ գնացն, մինչև լցաւ տարեամբ. և ինքն մանաւ անդ ընդացաւ զոյսա, արեսոյն առ ի հանգուցանել զայրոյց զարին ներոյ։ Զոգացան ազգեն ընտանեաց զայս կոչ-ուին՝ ասաղեաց անուամբ ի յաստուծոյ առն զայրոյ զոր լուցան՝ զոր եկեալ տարին զանկիսն, և ազատեցին ի նոսա։

Դիրքիսոս։ Գ. Դարան։ Թվ. 15։ Վարամ։

Գարամն ինքնանոս և զնոսանս, ինչ յոյն ասաղոյն կամ ազգ ազգաց ի վերոսին յանդգնեալ զեղեսոս քաղաքս որ անկանէր ի ձեռս յունաց, զոյժեցին հնարս զայրոյն՝ զ ինքնին եր-կու հազար արկեալ մարդասպան բարեբարեալ։ և ի թերաբան-գեան եղին մի մի ասաղաղին ազգ. և քաղանալ էրան զան-սին՝ զնանանոս ի վերն հինգ հարիւր ասղոյց, և զմեհեանս ի վերն հինգ հարիւր ջորոց, յանձնեցին էրկուասան իշխանա-ւոր ազգաց, ասանիչ զմեր յեղեսոս՝ որ մնաց ներ նոյ. իբրև ընդաց առաջնեցի. ասա կոչին յանուն ի կուսանանցիներոյն։ Իսկ զի հնարն նոցա անդր՝ ի քաղաքն եղեսոս, իշխանք քաղաքին վերադարձան՝ որ էր ի հնոյ հայ և ի մերն վասին, սիրով ընդ-ունան զնոսա. իբրև ընծայուցեալս. և ասասն՝ ամ խորհուրդ մեր. լայն զգեստս և զկնասոս ոչ ելեալս մեռանելոյ ի ներքս ի քաղաքն. այլ՝ հնամանեալ իբրև ոմանք ազատաց. ինչպէս և ասանիչ ինքն կոսեցեալ։

Ասի մեռանն ի քաղաքաղաց անտի հայ ազգաւ՝ որ գիտեր զանկ-ղոս ազգաց ազգեանցն, եկ զի ինչ փորձ ազատաց հարանց. բարեբարն. և մեղմ եղեալ յուսարարանս ոչնաւ հասել ի նոս. և ասանցու-նեալ՝ ամ ասա բնաւանքը ընդաս ի մեջս մերոյ յայնիկեղաց մարդ մարդոյ. որ հարգանեալ ինքն՝ զ. յոր վերոյ հնաւաք, և ոչ բեր-ելեալ ազգեն։ Զայն բարեբարս ասեալ հոգեալ ասանցաս. և վարդապետն ինքս ասանեալ ի սեղանոյն անտի՝ ելեալ ասա իշխան քաղաքին. և գտեալ զնա ի հրամանսն ի իշխանս ազգաց՝ ասել ազգաց. զարս ի ձեռս ծառայից նոր։ Զնա նա պատմեալս ոչ ինչ ելեալ ազգաց, և ասասցեալ զկրոն՝ ետ կարդալ գիր-քսանն. և ինքն բարձաւ գիրքսորոք ելեալ ի քաղաքն՝ ինչ-ասանեալս զարդեղան. և գտեալ ի ասան զրոյս ազգագնաց՝ ոչ ասա մի զանանն ասա հնասարակ կուսանաց հանդերձ ուղղա-գիրքս և ընդերանանոր. և ասաց ելեալ ի քաղաքն անդր՝ ասան և դիրեանս նոցա։ Զասցեալ զայն ի նոսանն ասարանցեալ՝ ելեալ զանանս. զանանս և. զանանցն ն. զանանցն ն, և արձակեալ ի անդն իւր՝

Ի. Հ. Գ. և Հայոց

պատմող լինել իրացն, և ասել Մեծի Իշխանին խնդանց, թէ
ընդունելի եղէն կայսեր ընծայքդ։ Այս ասոյ առատ պարգևաց փարեցաւացոյց զոյրն զոյն ոչխայ՝ որ եղև որոտանաւ
փրկուած քաղաքին։ և գրեալ ծանոյց զայս ամենայն միջոցելի
կայսերդ։

Գ Լ Ա Ի Ա Ի Ա Ի

գրոց · Հ · Հ · Հ

բարձել զդաշնիսն զՀոյս գաղարել 'ի մոլի հարամատոյ անառի։
Յայնժամ ը մեկ անպեղ մեծին մուհրամոյ՝ ոչպէս զսրբոյ
Հոյոց։ մինչև Հուլին ոստիկն հաստատեցուցանէր զնա 'ի սահմանել զառաջին խրիատոց 'ի յառնայ։ որպէս զերծնոյ մեռելոյ զբարոյն՝ փոխոտակայ անիսանէին յԾ իւրեանց։

Ի։ Իսկ ոստիկն՝ որ ձեռնասու լեալ էր զրարայն յանձնայ։ 'ի յարձակել Հոյոց 'ի վրն նոյ երկու հեծելոցք ճողոպրեալ ոչ՝ որ՝ դարձուն անաի յանի՝ իրը անմեղ գոլով 'ի անմասնէ ե-
1041 զեալոյն։ Իսկ յորժամ խորհէին յոյնք վասն առնոյ 'ի Հոյոց
նոյ զրգռուցիչ ոստիկն։ անկան 'ի նոյն աւարս շփոթ 'ի մէջ նոյ՝ Մեկնեցեալ։
յապատամբիլ ոմանց 'ի միքայիլ կոյսոնեն։ ը որ էր և գրիգորի։ Ներբեն։
ոստրիկ ասրանեցի՝ որպէս ոչոոյ և թեոն գրիգորի։ որ և Օնարա։
ձերբակալ եղեալ ընդ ոյլ՝ ոստաուհանոցան։ Իսկ իրբ մե- 'ն այլ։
ռան կոյսն։ յոյսրդ եայ միքայիլ հինգմիրդ կալափատ։ որ
յեա հինգ ամոոց անկան յաթոռոյն և զրկեցաւ յալաց։ և
նոոսու 'ի տեղն նորա կոստանդին մանուսախատ։

Ի։ Յլ մինչդեռ զհեա էր ոստրիկ հնոլիկ խորամանկութեն։ Լեռ-կոյ։
գուսրեն անհոլեն բարկատանի՝ որքայ ազատանից գրգռեալ
'ի յոնոոց։ և ոնորոնոյ ոսեոնոյ զնեն։ հաս զրարս խոր։ և
արշաւեայ ոստրատուկոս 'ի գուսառն շիրակայ։ և յատարն
կաս զրդի տեսլս։ ոլ մի գայոնս հանելոյ։ այլ զի կուսիր ա-
հայատոցանել զնամ հոյս։ զի թեբեռ 'ասանանեցոյն ը ձեռամբ
խորով։ ե։ յանձն ուղեն ոսրել ե թագրել 'ասաւ 'ի մերոյ խո-
յեանոց։ Օ այն իրբև եաեռ ձերբանեն փոխրամ ապոստոլեա
հայոց։ եչ ոստոս գնպատ լուդեմ գաւեթի։ և գարանոյ զնա
ամոնեալ յեա։ և յեա կրկին անգամ՝ դանելոյ զնա փախրա-
մոյ՝ ոտպա ամրանան պատպանոք և ընտայլեալ հանեցոյոյ զե-
բեռն նի՝ հանդարտել 'ի տեղոյն իւրում։

1042 Իսկ 'ի գաղարել գաոնի ոնհոլեն՝ միոսանգամ գլոսոս ասմ- Լեռ-կոյ։
բարձ մինան սարգիս սիոնի։ ե արոոյնոյ զմիան բաղնոց 'ի Սարգիս։
մեսիչայն ոնոյ յանոոցու։ Ամագաւորել անդ 'ի մի հոյոց։ Մանուել։
Լոյց փոխրամ ոստրատեցու ոյանհաւանի։ ե ազգակիցք նորա Կիրակոս։
և եղբարդրեալ ոսիքին իրբև եբեռուն ազատք սէ միաբանե-
ցան 'ի խորհուրդս նի՝ ը որ էր և գրիգոր մագիստրոս որ-
դի փոսակայ եղբօր նորին։ Պատգամաւորեալ ա-
ղա ոյ տու։ մեն ոնոս։ և յարգարեալ զայլ ե ազատս հայոց՝
ժողովեցան իրբ 'ի ծածուկ տա պեարս կիթիկս։ և ասարին
խորհուրդ՝ կոցաչանել Ամագասոր հոյոց զկագիկ որդի ա-
ղոոյ եղբօր ասրային յովհանեսս փախանելոյ։ որ յանմամ
էր վիրատան իսմ եօթնեղոտան ամայ։ և էր փոխուցեալ
յերեսաց ոստրդոի։ զոտ հնարիրք ելեն ոնուծեալ յանի քաղաք
ոծին Ամագասոր 'ի վրն ոստրին։ յամի ՌՆ։ 1042։ և 'ի Ամանիս

Գայոց · Եղեալ

Լ, յա գաւառին Խիզանայ անդ սաղմոս ի տուն Տիրոջդ աստ Հաստատի
իբրև զիւր ի վերին լեռանն գիտասցուս. և զիարտ էաւ ասա. Ծի
զկրան միտամ յիմաստս հեղգեղանացս և ասեցին զրան. և
ասա ի զարս բարեպաշտուն. և եր ինքն գեղեցիկ ի զարդս
քահանայի. և Ը բնակիր խառնաձանայն զի գոնեն. ի Ը ա.
ժամ արուն Տէր. և Ը կանգնիցուն յաչս՝ զբնաստ և բա.
հանան. և Ը գնացեալ վարուցն առացինն. | Յա Եմեն միա.
բան Ը իւր ուսեալ սա գնաստարարս Տէրոյ, մինչ իրրեն ցին
ի տունին քահանայանց. և ընդ արտաքինի յոյժ գնարուն իւր.
և զրանալոյ ոտաս ել քոն զոգիրան. և սիրեր Տաճարն Լա.
դաստրոնեց ասաց. զարտեր և զեղեցուն յուսեաց յա Եռաց,
բայց քոնոյն ասինքեալ էր մեռն ասեցին ի Տուստա.
ասէր զոնոյն ասինքեալ էր մեռն. զիարեանն ասարանին քարեմնոնս Ինչ
ամէն զարուն ասցին, զիարեանն ասարանի քարեմնոնս Ինչ
Յանուանցի Երեւեցան էլ իրացն, և կրեան Ը Հանդերձ

Խիզանայ Ը իւրոյ. անդ և տեսցի ի կարգի պատանէ.

Լարն. Եան զիտուն ասարդս, ինչ ինքրեցացին զբանի ի մի
Տայոց ի քաղաքի անդ ի Լանի, նիկեաւ յոյժ. և ժողովեալ
զՀանանայոն և զերեցանիցն իւր՝ Եմնաւ ի Հերքանարէրդն
անուն, ի. ամիսպատ աւէլ, Գայն խնայեցոյ գանիկայ արա.
բերի զնաց առ նա ուրացեալ ամենիցիլ. և Ը խմաստուն իւ.
բամ՝ աղաքանէ բանիւ Հաւանեցցոյ զմիտս նորա ի Ինչ
յանոյնի անտի. և Լեալ գնաց ի ներքուքաղաքն՝ ար ի.
զերբ սուրմանն. բայց ա գաղանցոյ զամաբուն, զրա բանիչ.
ասանեալ ինչ յառանն. ոչ խորհեցաց զնաս. ի մարդ
Հանդերձ առաջ զանցոս բանեաց, և ասցա մեր առ նոս, և շարժել
զնն ի զիր Տայոց. և ինքն ոնաս աւարատակ ամենի յայնմ ասէ
ասելոս, և սաւալ Հարիանել զՏես Տայոց.

Գնեանայ զանդիկայ ինչ ա գաղանցն ասարդս ի յոյսուն ինչ, այլ
Հանապարդ բարբաքեն զնայն, Յաղանեալ ուռ ինքն ասինս ասա
կրբերու՝ դիմեալ ի միրնոյ. և քաղաքն ինչ Տեսեալ ի անչ բա.
նեանն ինչ՝ կարաս և կոստեանց զնոս. և ասեալ ասարաս յանի
քաղաքն, և եղ ի բանանն. | Յա ասցա ինանցեալ ի Հոս՝ յետ ա.
ստարդ ինչ Ը զաղթեալ ունանց արտանինոց զնա խաղաղոս ինչ.
և արարեալ ի կերգնաս արեալ քանարեանչ՝ ասցա զնա ինչ
գարդարանին և զարդանին. և ոչ դիտեալ, ինչ նա է զինեալ
արատանին ի ընչ կարասեան. | Յա յետ ասարանի ասաս գաղանի
շրջեալ յետ անդրն ասցան ի ներս, և Հանանեալ զասարդանն, և
զանչ Հաւանան ասնել ի Տնաքանդանն. և ասիրեալ գաս Հոս
քաղաքաց, գալս յանիրանեալ ինչ յոյնն ի Տայոց ձեռն.

ասնեալ ինչ ասարդի.

Ը. Ի Ինչանեալ գաղանի ինչ գաղանի գասն զասանչանալ.

Ամ. 491 և կարգ. 1042 նշան

ազգք սկիւթացոց՝ զոր ելին յարևելս հարաւային կողմանց
ոտ սահմանաց Թուրքաստանի, անհամար բազմութիւն հրամայեաց
սանել և անցին ի ելիրիսն մարաց՝ հասին յԱս հայոց մինչև 'ի
նիզ գաստաս։ և բանակ հարուցեալ ոտ հարաստան գե-
ամալ մերձ 'ի մեծ բերդն ալշի, որ նասկ գրիգոր մագիստրոս։ Այլն տեսեալ գուրգեն արքայի՝ ժողովեաց զոյժ և զօրս։ և առեալ ի իսր վեր մինչ զրիգոր մագիստրոս զնոն ալշոյ՝ խաղաց 'ի վերայ ակիսթացւոց։ և եկեալ մեր 'ի հոլոստան գեա, ճշալ զբանակ իսր, յայսկոյս գետոյն։ Այլ յիրիգոր-գոսմ առաջ 'ի դարանի եդեալ մեծ հրամայ՝ զոր դարձաւ ի կրանկն տասն հազար արամբք, ոմն թե փոխարինի յերեսաց թշնամեացն։

Իրրև տեսին զայլազգիսն, նոքա գագիկ դարձաւ յետս, ա-ճապարեալ անցին ընդ գետն, և զիմեցին զկնի նոցա։ Այլ 'ի հետանալ նոցա 'ի գետոյ անտի՝ զչետ եղեն նոցա դարձուածքն հայոց։ և հասեալ ի այլ կողմն զանցն նոցա յանկարծակի հոսեալ հեղան 'ի վերայ նոցա։ և հարին զնոսա չարաչար։ Յայնժամ ի կրանկն դարձեալ և գագիկ յերկրորդում կողմանց սկսան կոտորել զնոսա։ և ոչ ոչի արիեալ փրկեցին սասակն մինչև 'ի գեան։ և անդէն իսկ զրեցին 'ի նացանկ գետակսոր կորաւսին։ և զոչ լեալ բազումն շրջապատս կիսամեռ թողին։ և զյաղթս չիչխանաց նոցա ներբասկաչ ապարեալ 'ի գերասեր վարին։ և զինացեալն ապարին փոխասակսն։ Այլ թեկեան՝ 'ի հայոց ևս կասարեցան։ զոյ գասկաք։ իսկ կոասրած թշնամեացն սասաւել եղև յոյժ։ Մոտակաչ ապա գագիկ զաւար անսկերոյն։ և թաղեալ զմարմնոս իսրոյն։ դարձաս յաղթեալ մեծաւ յանոթ քաղաք։

Եւ։ Իսկ փոխառեալ զարդն թշնամեացն դիմեալք՝ ան կարձեալ՝ անդան 'ի գասասն հերայ։ զի քշեալք 'ի նոցանէ յոյնք գասասուն եին։ 'ի հեր և 'ի տաղամասս բերեալ ոչինչ գաւառն։ Այս յետ դարձուցեալ նոցա անգ զասասս մինչ՝ եկին անտի։ և խաղացին 'ի վանդաբական։ և սուրասակսուն ոգեեցան 'ի թուռեան կամ՝ 'ի թառանանաւոն գասասս։ սրուն մինչեր ոչ սին զօրաւոր։ որ կոչեր առիսն խաղիկ խաչ։ յաղէ արդարենաց՝ ընդ սրուն թրեալ յանաց։ ի սրամ ոչն ի նոցա իշխանաց նասն էր յայնժամ։ սոր գլեցաք 'ի վերոյ։

Հասասասանեալ անգ թշնամեացն՝ խաղիկ իշխանն ոչ էր 'ի գասասն թուռեան։ այլ՝ հանդերձ կրասեր որդուն՝ որ էր հնգետասանամեայ, և կոչեալ իսրամիկ, գնացեալ էր յայլ սեզի։ և. այլ երկու սրդին նոր հասան և ՀՆՁՈՒԿ գնացեալ եին զօրաք 'ի կասասանի հնազանդիս 'ի գորդ իրիք ծառայսն թնկայանն։ Այլ եղև իրրև լսան խաղիկ զասասակս լինեալ

Խաղիկ զարդ։

[illegible]

[illegible]

[illegible]

սեր, զպես ասասանգիցի։ և միւսն ասէ։ ոչ՝ և սովորակ մի
եղբօր մերոյ և ամ կացմանն զարդուս նի՝ ի ձեռս իմ։ զի ես
հարի զնա բազկաս իմով։ Զայն իրրև լսեան և տեսին երկր-
քին Էդրարքն հասան և ծնանչաւ, գաւառացան յանձին իւ-
րեանց։ և իբր թէ ուրիշանցեալ յարձակիցան՝ ի մէջ երկուց
զարանցն։ և սիրելիսուր առապատ տրկեալ զնա՝ յառաջ ան-
ցին հոնգիրձ արարքք իւրեանց, և փոխցան՝ ի մէջ բանակի
թշնամեացն։ հարին և կասարեցին՝ ի նոցանէ զրեր երեք հազար։
և զմնացեալսն՝ ի փախուստս դարձուցեալ, զարձան՝ ի տեղի
իւրեանց ընդ ուսումս։ Լոյս յետ մինչոյ իրրև մեռաւ ոգին
այս հասան, զոր ի տարս ապլնարիոյ գնացեալ՝ ի կուսանգի-
նաւագրեալն՝ պատուէրս՝ ի կայսերէ։ և հետ զիշխանութիւն
սուրբն քաղաքի և ՅՄ գաւառաց նոր յԱրին կիւրեղեղոյ, զոր
սահմանն այժմ խորամանեան ասի։

Գ. Լ. ԻԸ. ԻԹ.

Հայոցք վերջոյ գաղիոյ զլրս հնոմանոյ կայսեր։ որ և
յաշտպ գրիգորի մագիստրոսի բանք։

Յ մանսիրաս կայսր դառնալ՝ ի նոյն սուսերան՝ ի գիւնա-
նի իւրում գյուղայ նամանկին յոյնանու վասն
իսուամանն անուն, զոտոգամ յրեաց ու գաղիկ
ազգայ՝ տուլ յանեաց զանի քաղաք ի զոյմանին եղելոյ՝ ի հար-
ուածոցն նոր՝ ի յոյնանոնք։ Լոյս գաղիկ սիրալ ընկալեալ զգ-
զուսագանն, ծառայ և հպատակ կայսեր իսուասանեալ զինքն։
ոչ զհայրենի ժառանգութիւն իւր զանի քաղաք մեծ տուլ
նմա ջանանայր յանձն։ թոյլ ոմանոմանոս պահանջեր և սնգեր
առնուլ զայն՝ ի նմանէ։ Լոյս իրրև եռաս կայսրն, թէ ոչ կամի
տուլ գաղիկ, գաստարեաց զայ քաղաքս՝ ի ձեռս միքայելի ա-
սիայ մեծի իշխանին և կաւսակալի արևելեայ։ և առաքեաց
՝ի վերջ գաղիայ։ Լուարացեալ ասիայ՝ ի շիրակ գաւառ՝ ի վեր
անուս՝ գսան զորձեր ոչ ուրով ջանի զպատսէր կայսերն՝ ի գլուխ
առանել։ Տեսեալ գաղիայ՝ ի զրելոյ կեդրենեայ յայն մասե-
նոյգի, թէ ինքն թեկնեան բարեկամութիւն և սիրալ է ընդ
յայնոս, բայց նոր՝ ի թշնամութիւն զինեին, վասեցաւ և ինքն
առաջարկեալ ելեալ նոր։ և առեալ զզրս հայոց՝ էլ ընդառաջ
ասիայ, և եհար շարաչար զզրս նոր։ և վանեաց զնոս խայ-
առակաբար յաշխարհն իւրեանց։

Ընդ այս ոնցք ձախողեալ ելիս զառնոցեալ յայժ կայսերն՝
առաքեաց՝ ի վերջ հայոց զնիկեղայոս զբարեայ մեծաս պատ-

1043 հոգի

Կեդրենաս. 762. 595. Միքայել. Զիպար.

Ի Ամենայն ազգաց ասացեալ զանուն Տեառն Աստուծոյ
մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Զի զամենայն ազգս
ոչ ունիցեն զանուն Տեառն Աստուծոյ մերոյ։ Զի
զանուն Տեառն Աստուծոյ մերոյ ոչ գիտեն զանազանս
զանազանս։ Զի զանուն Տեառն Աստուծոյ մերոյ
ոչ գիտեն զանազանս զանազանս։ Զի զանուն Տեառն
Աստուծոյ մերոյ ոչ գիտեն զանազանս զանազանս։
Զի զանուն Տեառն Աստուծոյ մերոյ ոչ գիտեն զանազանս
զանազանս։ Զի զանուն Տեառն Աստուծոյ մերոյ ոչ

1044 Հայոց Էջմ.

սկսաւ հալածել զնա գաղիկ, յանձն արարեալ նոր զսկսեալ
շինութիւնն 'ի գլուխակալ իւր՝ որ կոչիւր Հրահատ, ինքն եկ
և գնաց 'ի Կոստանդինուպօլիս, որ վարեալ էր 'ի տղայու-
թիւնէ իւրմէ 'ի քաղաքս իմաստասիրական գիտութեանն և յա-
սուն ամ ծառայեալ գլուխ։

Յ՚ ոգեւոր։

Յայնմ ժամանակս նա 'ի Կոստանդինուպօլիս էր՝ 'ի թուականին Հայոց նշգ։ գտաւ անդ և հաղորդացի ոմն մանուկ ոմն՝ սլոյ ծարաւոր՝ և հեռատեսական արուեստից վարժ և քաջ լեզուաց աշխարհաց՝ ասէ հայոյն, պարսկերէն, յունական և յամիրոպերէն թարգմանող, և 'ի կապադովկիոյ։ Նա քաջամ բանիւք 'ի միմեանս անկեալ ընդ գրիգորի մոգ իսարսի՝ խօսեր 'ի մի քրիստոնէական հաւատոյ։ Ընդ որ թեկղեան հաստատեալ ելեւէջումունք զմնաց, այլ մեղադրեր ուսուցանողացն, և զամ բանից նոցա արհամարհեր։ Իսկ թէ ոչ են յոլովեալ տապալեալ ուղղափառական արուեստիս, ոչի էր դիւրք իւրեանց։

Իսկ գրիգոր մագիստրոս դանիսի էր, թէ աղաղակեալ՝ մարդկային արուեստաւ էին։ իսկ ոչ կարացան մարդկային գիտել։ այլ ելեալ ասէ դա մեծ ինչ կալեալ զոգ, սոնա ես ընարհաք ի՞ոչ ոչ իմոյ գծագրելոյ քեզ ելերիս աւուրս հաստատ ասեն առաջաւոր ուսանասցուս՝ յաղագայ անաւ սկսեալ մինչև 'ի յերիկ գաղաւսան քեզ՝ համառօտելով զկին և զնար կատարեսցեն։ Եւ հաւատացեալ մնասցիկ՝ թէ նա կարիցեն առնել զայս, զի զայն իրաւ ոչ ոչ ինն հնմարեր, եգ գրաւ 'ի մեջ՝ խոստանալով լինել քրիստոնեայ, եթէ 'ի գլուխ առցի զայն։ Յայնմ պարմանաւ ասպարիսեալ մագիստրոսն 'ի ընարհնոյ, և սկիզբն արարեալ աւարաւոյ 'ի մեջ երկոց աւուրց, զոր խոստացան։ և ընդ արարեալ առաջանաւն ընթերցաւ զայն առաջին։ Ցնեալ զայն մանուկն՝ աբանոցաւ յոյժ։ և 'ի շարժել հաւանի ոչ զկոս նոր՝ ասկսեալ քրիստոնեայ եղև։ Օ՚ այս սարսեալ ինքն գրիգոր մոգիստրոս։ Ո՚, յս հաստատ առնոյ՝ ասասարաց նոր կան 'ի մտաւորս գրոց, լաչքին մերում։ և յերանութիւն զոգ ասէ՝ առաջին ասի։ Եթենասանոյ գանգ, և երկրն ուրանոյ։ և սկսանի այսպէս։ * մեծ են գործք՝ ոչ ոչին, և սքանչելի՝ նոցա բանին ॥։ Յ՚ աւարսի այսպէս։ * և քեզ փառք՝ և գոհութիւն։ Ընդ հոր յաւիտ՝ ,, 'ի սի հոգին ॥։

Ի՚ ոգեւոր։

Ի՚ Նոր 'ի նոյն աւուրս և սկիզ ամիրայ ոմն աբրահիմ ասեալ, ոչոյ մոյն հոյ էր 'ի սիրականաց զարմի։ Նա գլուխայ թաղի սա գրիգոր մագիստրոս, որ հաւան ցանկանալ զինքն յոլոնս քրիստոնէանալն։ բայց սնեալ տարակոյս ինչ՝ առաջի եկ նմա երկուսասան գլուխս բանից 'ի մի քրիստոնեական մի՝ պատրիարքն։ Որոնց առ նա սկսանի մագիստրոս, և ելայծ

զնամ տարակոյս նոր զբանելն վկայելոյն . և եկայ նման թեզ
զմարդ անդաստանին Աստուծոյ թէ ի վերայեն հաւատոյն
փոխ . ։ արմատեալ ասիրոյին ՝ ի բոլոր նոր գլուխս տա նա է
զոյժ թեռուցեալ . և մոգիտարոս ասուր նման պիսի . և հաւա-
գեալ զնա ։ Արարաց մոգիտարոս զոյժ թեռուցեալ ուս նա ի վեր
խոնարհագոյնական իրաց . այլ թեզ բնաց մայ վերանալոյն իրաց

արքեն Գիրոյ ՝ ի յայտ .

Սորոն այս գրեալ-ոս մոգիտարոս գրեալ և զոյժ բարերին , և ազ-
գի ա ազգն առանձնաւոր ի վեր պատուոն իրաց ։ Յորմեանց և բա-
բանան թեզ ի ներքոյ ոտիցդ իւրոյ վերանալոյ . և սրոն .
հեան . նաև ամենն փոխեն հնոյ մեզն յաստուծոյ . բարեալ թիւ ի ինքն
հայեցեալ . ոչ վերայի յանկանեն ի ինքանցն . ։ Սորոն մանեալ
ասա և զաստուած նմանատարարական գիրս ՝ ի վերայեն իւրոյ ի
գիրս գրեալ ասա ասելով վերայ ասաստուծոյ ոնանոյ . ։ Եմք ես .
բեր — ոչ գոգարկուալ ի թագաւորանէ և զրքի մանանա ,
զարս ս . եմք գոգուալ ի մեր լեռան . . . . . ։ և զերկրաչափա-
հոնն պանիրդասոն (իրարանցն մանեանանիկայեցի) ոնայ
իրարդմանեալ . և եկեալ տարանն կամեալն նոր երկարա-
նալ մեզ ի նիզակաչուն , քաղաք հաղա , յանձին հոգեալ
զինուանալոն բաղա յանոյ և յասուցեալ թարգմանել ոչ
գանդանալոյն . ։ Գիրարանին զեզ մերանալ մեզ յոգ .
նարանոն թեզ ասոյնանալ իրարանեալ . ուրա թեզ ա՝ ոգո-
նեալ ասանոնանալ մեզ . ։ Գրեաց ասա և զաստուած թեռուցեալ
ասա պարարան անանոս , յորս յայտնի երբեք իմանալեալն և
հանանար նոր , և . զաղ տեղն կանգնեալ ասա գիտանալ և նոր
իրաց և պատուանեալ , և . ասասել եմ՝ բարերարաստ թեզ նոր
և մեծագործեալ . որպէս ասաց քաղաք՝ իրոյ յայտնանալն
հոյոյ ի զինանեալ եկեղեցեաց և զանարեալ .

։ Իմանասա թեզ ասաս և զարարարանանալ և . զմեծագործա-
թեզ ի նեղյեալ ասանալ դարանայն՝ ոչ ըստ այսոսկ ի վերասա-
ասանեալ իրարանալ . լՁ . ։ Ասալին հանոնեալ լցեալ , իմանասանեալ
պարանանալ , հարն մեզաց նա հոյոյ եղեալ , բան մեզ .
բանանալն մեզանանալ , ի բարանալն յանանալ պատանեալ ,
և նանանալ բարանալ օրերեզ . ասասանանալ զի մեզանանալ ,
և նրանեալ զերեն զարարանալ , ։ Հոնանալ ասանալանանալ , բան
պարանան պերձարանանալ , յանանանալ ոնոհանեալ եղեալ ,
յանանանանանալն մեզանալ . զանանանալ ասա զերան .
նանալ , սրանանալ ի նայն կրանալ , եկեղեցիս մեզանալ
ի հրանանան ասանալ զինանալ . զերանանանալ բարանալ ,
ընդանանանալ բանանանալ , զարանանան անանալ ընդա .
նալ , զանանանանալ հանալ զանանալ . հանալ բան բարան
ասանալ , այնանալ զարանալ բանանալ ասանալ . բարանանա .

Ի՚մ Թուականութեան Հայոց 1044 Ամիսք

,, կան գոնեա սասցեալ, անասնկաց յանձինսն սերմնէանալ, զի
,, մինչ դարուն հոգւոյն հասեալ, բազմաքեղուն պաղաքե-
,, ղեալ. սա ոչապէսի վարուք կացեալ, ընդ ոչ յաւելուածեալ ։
Լոյս ոչիմաստակս լաստիվերոցի՝ որ ոչիանասեան էր, պեւա-
,, ռեալ խոսի զմաղխարասկն, և ասէ՝ ի գլուխ. Ճ. Թէ * ոչ
,, իմաստասէն էր, և խելամուտ յոյժ ՅԱԾԱՅԻՆ գրոց, ոչ Թէ
,, ՈՀ՚ՂԼՈՔ ։

Գ. Ոչ՚ղբէ գրիգորի մաղխարասի և աշակերտաց բազում, որք սեռանէին ի նմանէ զվիլիսոփայութիւն. յորս երևելի էր ե-ղիսէ. սր և Հեռադրեցաւ ի պետրոսէ կաթուղիկոսէ եղեալս սերասա-ւոյ. առ սա ևս գրեաց Թադէոս նա ինքն մագիստրոսն՝ բա-ղարկելոյ ուղղաւորութիւնք վասն ընկալեալ ասաՅանէն, ոչսա-հեալսվ այսպէս. * Լսեմ զքեզ մանուկ դու, որ գառնիգ եր-
,, բեմն եալվ այժմ հոգւոյն զլեզ կապուցեալ ։ Եթ. ։
Լոյնն մոգիստրոսի սրդիք շարք. վահրամ, վասակ, վասիլ և փիլիպոս. և քանի մի դասերք։ Վահրամ յետ պայազատու-ղոյ յիլիոռուսեանն զմեծի հօր իւրոյ՝ եղև կաթուղիկոս. ոյր և մեծն գրիգոր մկայասէր. վասակ եղև իշխան անուանեալ. ասիսլիս և վասիլ և փիլիպոս կարգեցան՝ ի գասրծս իշխանութեան. և գոր-ծեցին բազմ գործս քաջսանեան ։
Լոյն ի նոյն աւուրս մինչդ սմանք ի հայս համարեալք ի-մաստասէրք. զոր որս ոչամ անգամ գրեաց Թադէոս գրիգոր մոգիսարաս։ Ոչ մեջ սոցա երևելի էր նոյս անունեալ մինչդ ի մասանիսն սանահնի վանաց. սր ի խնդրոյ ոմեսոսի կա-Թաղիկոսի ապար զմեկնութի լրերբասան Թղթոցն պաղոսի՝ հաւոգեալ ի բանից եպրեմի և ոսկեբերանի և կիրեղի. ա-լոսր և զհամեմատաՅութի շարիոյ աւետարանաց։ Անդրպէն սմին երևելն էր և սարգիս մինչդ կիսեռական և լեզուագէտ՝ առաջ-նորդ սիսանի սեռնոյ. որ Թարգմանեաց զպկոսիս գիրս, և զարար ՀՈՌԱ և ՄԵԿԵՌԱՅԻՆ։ Լոյին նման գոռաւ և գեորգ մինչդ ոմն՝ ծաղկեալ ի նոմին ժամի. ևս և ոսմանէլ ծերսանի՝
առաջնորդ վանեցոյ իմաստի. և այլք։

Ե. Լոկ գրիգոր մաղխարաս յուսկսալ յամի հաւատար-մանէն մեծ սուսջի մնոմոխսի կայսերս, ևս և գործեալ զամ երևելի գործս յիշխանութեան նորին՝ պատուեցաւ ի նմա-նէ, և նստաւ ոտարիճ մաղխարաւութեան, սր էր անուն մեծի իշխանութեան ի կարգս զորաւորաց, և յայնմ օրէ կալեցաւ նա մաղխարաս՝ կամ մեծիտուռ։ Լսեալ զոտկայ արքային հոյսոյ զվարուսարկ գրիգորի մագիստրոսի ի կայսերէ՝ հաս-տատեաց ի մամ, Թէ յկարուն խարհրդ ոչիկ նու ՇՅ յանեաց ՇՐԷՄ ԼԱՒ։ Զնդ և առաւել ևս յատելութեն զարամ ՇԸԴԻՄ ՆԸ։ և գլեաց ոտ նա Թադէոս յանդ իշխանութեն։

Ա.Ա զգիշերս մարգարես գալեալ ասէր՝ ասելով. Մի՛ երկնչիր Դանիել մարդ, զի ի սկզբանէ զանձանելոյ դ, յորում զգիտուցանես զայս. և Ես իսկ՝ եկեալ եմ զքեզ զիտուցանել. զի մինչև ի սարն միոյոյ, և ի հանդարտութիւնն ըստ բերանոյ զիմաստութեան. և ի խոնարհութիւնն քումում ասացարանն իրրև զինչ տասն դրամեալս զանանարիսն և զինչիսն քան։ և ի բազմաղագիր մատարարուն լիսուս ձգեալ զաղագ վիճակաց խոհեմութեան։ ։ Ասեմ, զի յաղթեալն ինձ ապրեալ. և ոչ պատկառեալն ի քեզ ասելոյ. զոր գիտեմ, նիմն բրեալ. ասաց երեկ ես կամեցայ. ոչ է ինձ մեղս. իսկ ի քեզ հարատասիսպեցից, այս մեղս նոմանքի ինձ։ Խոսեալն երեկ ոչ իսկ ասացեալի մեղք, այլ ասեալն ի ձեռս գրոց. և գորովեցեն ոչ զասելոյն ինձ իսկ (զանմեղութիւնս իմ. և զինեղանն քան արանդ)։ Ինչպէս լինիցի ոչ հանուր ի մի խարսոյ տաճարապարանքն և ի նշանակացն ոչ։ ։ Մինչև զի զինչ իսկ ձգեցս զքեզ ասասարանել. հանդանանեալ զգամ ոսանալն ասելոյն ասելոյն. և ի լիրիս և ի գրեալս ասեալ. զի հանդերձեցն ասա. զի գիտես՝ եթե երկնչիմ։ ։ Ես գիտես, զի հանդերձեցն ասա. զանա մեզ։ ։ ։ ոչ գիտես՝ եթե երկնչիմ։ ։ ։ Ա.Ա ես ասեալս ինձ, և ոչ ելիցեալ ինչ ասեալոյն։ ։ ։ Ա.Ա ես ասեալս, և ասացեալ գոնե, որ մեզ կեանք ասաց, և զարի ասելոյ մինչև։

Գ. այս ինքնագրեալ գրագիրս՝ զգիշերս ի միտս իւր, և զիրաւ յուսալեալն։ այլ ասիցն անարգեն զիսս ասելոյն անդադար ասարանս ընկալով զմտագիտութիւն՝ դրեալ բարեալս ի խնդրա ասելոյն զասելոյն ի ինքնամեալն ընդամենն։ Ասեմ մեզ ասա։ Ցանկ ասա արիանալ զդրդիս ի ինքնամեալս ասելոյն զասելոյն ի մեզ ասելոյն և սիրասի դիմելիսն, ի երկիսին և ի մեզն երեսս մոնորանեալն զասելոյն իրրև հանասասելոյն։ Գ. որ ինչ գործեր ասելոյ. զարն ասելիս դասանի գանեալ։ Գ. զոր

Լ՚մ ԺԲ
Ի կայոց

Գ Լ Ո Ի Խ ։ Խ ։

Յաղագս գաւառաձեւոյ նախադրեալն ընդդէմ գաղիոյ ազգայի՝ ի
յորմէ նոցա գնա առ կայսր ։ Եւ յարքայութենէ Մեհեմետի
զանի գաղիոյ՝ և զգիտաւոր նորա զրիրակ ։

Ա՚ռանձնալ կոստանդեայ մեհեմետի կայսրի՝ ի ձեռն ազգարարութեան ելեալ ոգեպի՝ թէ նախարարք հայոց չեն միաբան լինք թշնամի իւրեանց գաղիկայ ։ այլ՝ թերեմացեալ է նմա ։ զիարդ ժամ հանդերձս գտանելոյ զկամս իւր ։ և զիարդ սղջառանալոյ ունելոյ զանձն ի ձեռաց գաղիկայ ։ Յորոց զգաստանալ առ ոգեպի՝ է նմին և առ ոմանս ի նախարարաց հայոց՝ գաղա՝ ի գաղիկայ ։ և խոստացաւ նոցա բազմութիւն զգուշ հիւրիւք զմիտս ուրբայի ։ և հաւանեցուցանել զնա՝ առալ զանձն ի յոյնս ։ Լ՚ء նշ՝ ի մի խորհուրդ միաբանեալ՝ հաստատեցին զանս՝ ի մէջ իւրեանց՝ մատնել զնա միոյն զանի ։ այլև զնա ինքն զգաղիկ արքայ հանդերձ աշխարհաւն՝ ի ձեռս յունաց ։ զարտարիալք յերանայն և՝ ի սառնեբուշաք խոտանանցն կոյսն ։ Զ՚ որոց ասա թագուցեալ առ կոյսն մեհեմետոս ։ և ասեն ։ կոչեա՝ առ քեզ՝ ի կոստանդինուպոլիս զգաղիկ արքայ՝ սիրոյ և հաշտութեան ազգաց ։ և արդեալ զնա ոչդր ։ և առցես՝ ի նմանէ զգաղարն անի՝ ոչ և հանեցցես ։ և մեք զարտարտա ունք ծառայել քեզ յոմն ։

Օ՚ այն իրրև լսեաս մեհեմետոս կայսր ։ զարտն եղև յոյժ ։ և խորհեցաւ՝ ոչ միայն զանի գաղաք ։ այլև զհամարեն հայաստան յերկրն գրաւել ։ և զթագաւորութիւնն հայոց քառանալ խարտ ։ Լ՚այս գրեալ թագեալ սիրոյ առ գաղիկ յարդարանոց զնոս գալ՝ ի կոստանդինուպոլիս ։ Լ՚այց նա ոչ եառ յանձն դնալ՝ կասկածեալ՝ ի նմանէ՝ թէ դուցէ վրէժս ինդրեսցի վասն հարսնածայն ։ սրալ եհար ընդոչոր զզարս խնոց ։ Արկին և գրեաց առ նա կայսրն հանդերձ երդմամբ՝ երաշխաւոր կացուցեալ զուսեասրանն որ և զիրաշն կենդարար ։ և խոստացայր նմա դարձուցանել առ նոս զնամակ ունելոյ քաղաքին ։ և հաստատել խաղաղութիւն մշանկենաւոր ։ Լ՚այլ գաղիկ արքայ եղդմամբ առաւել կասկածել՝ հաստատեաց ի մեռ չի թալ զնոս անդր ։ մեծդ զի և սարբարոսեան վրհրամ պատշաւանի ։ և բազումք՝ ի նոցն՝ որք թագրեցուցին զնոս ։ և չեկեն ընդառաջեալ է նա ։ յարքայութիւն զնա՝ ի ծածուկ՝ մի գնալ ։

Վասն այլ նախարարաց հայոց ։ մեծդ նենգամեան սարբարն՝ նեն-

Ղ. Զ
և գլուխ
1048
Նիգ

զոգի և զաւանութեան սկսան ոտնակոխ լինել, մի գնասցուք. զա-
նգ իսկ ելիցեալ զա սահմն առ կայսրն յայ զեւոցին ի միջի խառ-
նեալ թիւր և լայրիք ՅԲ մեղ և լնդ նա. և մեր ալ կամիցիս և ա-
կարեցիս առալ պնդալ զ նոսա, իսկ եթէ կոսկանոս ինչ, մեր
սպասասաս եմք պատասխանել զքեզ և զՏ քեզ. Իսկ յայ հաւա-
նիլ նոր ասուսին երդումն նոսա։ Եւ ապա կոչեալ զայլ և
հանապարտաց, եւ և զոնտրս կանեալ կամ՝ կացուցին զնա
ամենայն ի միջի. և առային վերստին երդմունս ստատիկ և ա-
հագին յենկեցեալ առաջի սրոյ պատարագին. և զի առան.
գնալ ի սահմանսն՝ որոնցմն մեր գնային զիր երդմանն
երդեալ բանիւք, և յանձնեցին զայն Եւ ի ձեռս կա-
թուղիկոսին.

Հայոց կարծ ենք փոտանգեալ կամ կայ՝ յանձն առալ ըն-
դունարան ի հաւատարմութիւն սեպարան երդեցին. և եղ ա-
յոտուկ վերակացու ընդ նոսա զաղիսատ ամն իւր ալիւրի հան.
դերձ կարգ հայոց. և կացեալ խնամակալ ստոն ելեալ զայն
առալն. նաև զ ինքեան և զհաւատարիսն իւր, և քանի մի
զան. և ի չամ մեկնալ ելն ի կոստանդնուպսիս ի շարարգ
ամի թագաւորելոյ իւրոյ։ Որոյ զ առաջ ելեալ մեծամեծն քա-
ղաքին մեծաւոր հանդիսիւ և փառաւոր ընկալան զնա իբրև ոչ
թագաւոր. և յոգնաշաւ զ պատուասուելոյ ապարանս զնա առ
կայսրն մնալմամբ. և կայսրն ակամ է պատուիրել ընկալեալ
զնա՝ ելոյց նմա բազում մեծարանս.

Եւ յետ առեալ զնոսա ելոյ նոսա կայսրն զիրեալ առ
ոյ քաղաքին. և պահանջեր զայն ի գալ կայ. և հոստա-
նալոյ առ նոսա՝ զնոսն զիրն չարարելոյ քաղաքն մեկնարկն փոքուն
հայոց, այն է Մանազկերտ՝ Հանդերձ գաւառաւն։ Մեկնալ ան-
նալ նոր՝ յանձն առաւել և ս պնդեալ կայսրն՝ արձակ զնա,
և ոչ հեռոյ մեկնել ի կոստանդնուպսէ. և եկ զնա ի
դիպանոցն ի կղզի մի։ Ակնարդ կալեալ նորա զիրսն առ
կայսրն, և յերկրագեալ նմա զերդմանսն՝ որոնք կարեալ էին.
հեղ. և կայր ի սարուցեալ մեծի՝ և ի սրամտութեան սրոյ
իբրև առիւծ ի գառանցի.

Ը. Իբրև ոգոյ հրաման նախարարացն հայոց, թէ արդիւսա
գասցիս ի կայսերէ, մոգեցաւ ի մեր ոչ խոտան ի ձեռ. զի
զոր ոչ ի Տանուս և զաշխարհս էին ընդ կայսերն, ասպիսին
զայն՝ ասա զանոն ի ձեռս կայսերէ, իսկ ոչ ոչ ասանեալ
յանեն, մեր զաւն երդմանցն՝ զիրս տարարին։ Կիսաբ տանին
յանեն ուստեղ զբազմացն ի գաւիսի անէնցին ասրգաս տա-
ղանդ՝ այ բազարասանն, և գոյ ի գաղ տասս արքայ տա-
նիցն՝ ելոյց ի գաղ տասս արքայ տա-
նիցն։ Ելոյց ի գաղ տասս արքայ տա-
նիցն։

Ի՛մ ամ
և Կարդ
1045
Նշգ

թիւ։ Լոյս ի զօրանալ մեծամեծ շինութեանց՝ նենգաւորն ար-
գիւ բարեպաշտութեան կերպարանքը որոց ի կոչն իւր ըն-
բարեպաշտ իշխանն, ել որ և զնոյն ինքն զոյնարոս կոնդա-
գիկս։ և հաւանեցոյց զնա, թէ լաւ ևս լինի մեզ ի հզօր
թագաւորութենն յանեսց յեպուցանել զնոյնն անուց և Տիր հոգ-
ոց, քան թողուլ այսպէս անտէր և խռովեալ և շինեալ,
և կորուսանել իւրաքանչիւր։

Ի յոյսին խորհրդոց նոցա ոնոացեալ և այլոց՝ գլուխն Թուղթ
հանդերձ կնքեցին ուս իշխանն ասանուսասոյ քաղաքին, որ
տիրեր ի վրայ արևելեայ կողմանն, որ և կոչիւր միքայել ասա-
ղուսականանոս։ Ժամն ասեն կայսրն, զի մեր պատարաս եմք
առալ զաւրն և զնա ի ձեռս նոցա։ միայն թէ դաշտականեսցէ ըն-
մեզ ի թշնամեաց, ել։ Լոյս գրելոյ զայս՝ առաւել ոգոտ-
ելոյ պետքնուոյ, ուարդիս և այլք ոմանք ի նախարարաց Ծա-
ռուկ ի կնքելոնն և յաղիլաստոյ վերոկոցուն և յոյլոց՝ ա-
ռաքեցին առ կայսրն զլանալս անուս քաղաքին և ազարա-
նից թագրին։ և յղեալ ուս նա թուղթ՝ ասեն։ քո է ոյսու-
հնաւ անի քաղաք և ամ տրեալք։ Լոյս ինքնանք ցուցեցան
իւրաքանչիւր ի տեղին հարեանց։

Ի՛ուեալ կայսերն զթուղթ նոխարարացն և զբանալիս քաղա-
քին՝ կոչեաց զգոգիկ առ ինքն։ և եկ առաքին նոր, և ասէ։
զինչ եւ ունիս ասել, ահա ինձ եղուն նոխարարքն քո զանսի
և զիմ ուրանալ։ Ասէ նոյն տեսեալ գագիկայ յսգլոց նշան, և
ասէ։ դուռ տրասցի ինձ ել քո և ել դուռ ածանուցս իմ։ և ապա
ասէ ցկայսրն։ եթէ նոր եղուն քեզ, ինքն դու կարիս առ-
նուլ իրաւամբք և սրդարութիւն։ Լոյս նա ասէ։ նոր եղուն,
և եռ առնուս։ Ասէ զգոգիկ։ նոր ոչ են նոր անուս և արևել-
ից, այլ եռ ել նոս։ և յոչ տայր իմ զայն քեզ ել նոս, դու ոչ
կարես սրդարութիւն առնուլ։ Լսոց զոյն՝ զի ոչ նոր նախա-
բարքն հայոց հաւատ էին ել այդ։ Ասէ կայսրն։ բաւական է
հաւանութիւն այսչափ նոխարարաց ել նամակին յոլհանանու
թագրի, որ ուրն էր անուս՝ և եռ զայն մեզ յանեսցո։ Ասէ գա-
գիկ։ այդպիսի նախարարքն առանց հաւանութեան թագրի ոչ կա-
ռեն ասալ ուժք զքաղաք թագրի։ և ոչ խակ թագրն կարի ընդ-
դուղաք թագրութենն առանց հաւանութեան նախարարացն ասալ
ոյլուսմ։ զի այն քաղաք լեռոնու և թագրին է, ոչ բոլոր
ազգին եռ է։ ապա եթէ ուսեալ իցէ զայն յոլհանանու թագրի
յանգարաս երդման, և կամ ինոյն նոխարարքն հայոց, այն
ոչինչ է։ զի ոչ գոյ հաւանութիւն յերկուց կողմանց։ ասանգի յու-
ուաքնուսն ոնդ որպիսի հաւանութիւն իրարանց, և յերկրամտ
հաւանութեան թագրի։

Լոյս յուռաւեալ ասիպել կոյսերն՝ ասէ գագիկ։ ոչ դարար իրու-

ամենք ժառանգ Թագաւորութեան Հայոց եմ՝ ի նախնեաց և
ոչով ուրեմն փոխանակ Պարսից Թագաւորութեան ի մեզ հան Հայոց · և քան
զի մեր ազգակցութիւն Հռոմայեցոց Թագաւորութեան ընդ մեզ · ապա առանց Հա-
ւանութեան իմոյ ոչ է քեզ հնար իրաւամբք առնուլ զայն զի-
նեալս · Ասէ կայսրն · Թեպետև դու եկեր ժառանգն՝ բայց
հարկաւորապէս ես զանձուց կՀՀ · Ասէ դապիր ասէ · ինքն ա-
ռանց իրաւանց պարկեցի զիս · ուստի և դու չունիս իրաւունս
յանձնառութեան զինեալս զետառանգեալսն իմ · Յերկրորդ բա-
ղարեալ ասէ դապիր · կայսրդ ապառաջիս , եթէ դու
ժառանգ Թագաւորութեան յանուանեալ եիր , և հանդերձեալ ես միապէս
կոչեալ խառանցեալ եր առ այլսն Թագաւորս զայս քեզ գոս-
առանց ինքնագլուխ առանց Հաւանութեան իշխանաց ազգին , այժմ
կարիք նս իրաւունքդ պահանջել զոս առանց քումդ Հաւա-
նութեան , Թեպետև Հաւանեալ լինիցին իշխանքն քո · Ասէ կայսրն ·
ոչ բնաւ · Ասէ դապիր · ապա զնարդ ոչ ունիցես արդ-
Հանելոյ իրաւանցդ զանձն . բազմեալ առանց Հաւանութեան իմոյ ,
որ եմ Թագաւոր ժառանգ այնր · Ասէ եթէ կամիցիս բանու-
թեամբ ասեալ զինեալս , ինչ ոչ ունիմ առանց զի իշխանք եմ
ենդեալ զինեալ ինձ · և դու խորհեալ թագաւորեցեր զիս՝ ասելով զինեալ
զեկուցուն մեզ · իսկ եթէ բազում Թագաւորեալ կամիցիս ասեալ , պատ-
ասա նմա · Յս դոցա առանցեալ դապիրն՝ ել յերեսաց կայսերն
գայրացեալ ոչով ։

Գ. Զայս ասեալ ոչ զիրս ունելոյ մեկնիչսն որ զնգեցին
զՀին յունաց , դարձան ի նուաստութիւնս դէպ ինչ առա-
նել , և տարակուսեալս զնել մեզի խորհուրդս , զարմ Հարու-
Թեանն Հայոց · Յս տեղեկացուցանեն զայս ինչն մեզ
ի գրոցս ի գալեն կարգեր · և եղև կրօնական նոսիրարա-
լայն , ոչ գրեն զայս և ինքն ի Թուականն յլեալ ասա կրօնա-
ւորս ուսուցանել զանազն · Յս ի նուազեալ առաքն , Թե ոչ-
նուհետև լուսոյ ազգ Հայոց կարասցէ ինչ Հանգիստ նոս կայ-
սերն մուրացեալս զՀայրենի տանցդ իւր , զանձն , զիրացեալն ,
և զիրացն ոչ · և նոսա ի տեղի ոչ գրեալսն և զի իւրս ի սահ-
մանս մինչև ուրուանց գրով և մատեանս ժառանգել զայնս որ ա-
ռաց յարդս , և պատուել յայսմ ի նոմանէ ընկալաւ զինչս
նուաստն գրաւեալ ի մէջ մանին ինչ մինչև ուրուանց , և ելեալ գնաց
անդր · Ասաղ ի ոս յաւարարացն և զինչսն ի ինչ ի մէջ
մեզ մնացեալ ուրուանց , և ասէին զայս ինչս գրաւորացն Հին
և նորագունեալս առանց , զարս և յանձն արարս ի Թառեալն մանի-
կանան՝ որոյ մանկանցդ ասորոնեցդ զիրացեալն քան , որ նրա-
ուեալ յարմարեալս Թագաւորի , ոս որ և գաղաւ ոչ գրեալ գրեցաց
Հուսկեալ զնուանն Թագաւորի նա ինքն զինչս մա-
գիստրս ։

Իսկ գագիկ որքան իբրև եանս մեկ սլաս և նոնա կորիւն չեր-
ծուցանել զնոսա 'ի ձեռաց կորուանն ։ և ոչ իսկ զանձն , ան-
ձնապակ գտեալ՝ կամաց և ակամաց զիրաս և հաւանեցաս տալ
նոնա զանձն և զոն թագաւոր ։ զի թագաւոր եւ պատանեկեր 'ի նոմ
կոչուին ։ զոր իբրև կոտ , նա նոնա հրամարեն զքաղաք մի որ
կոչիսր ոիրամ ։ և զայլ կալաւնուծս 'ի կորիւնս կոտապատկիսց
և խարձնոյ և լիսանգիոյ՝ ՝ կնդրեանսի ։ և դարաստ մի մեծ
'ի կասանդիանոպոլիս քաղաքի , կարդեալ նոնս և ուռիկս ։
Լոս ոյնուհետև կոյր գագիկ երերեալ ի սասանեալ 'իսրան.
գիսասն իսրամ 'ի մեջ ազգին յունաց ։ և սր իբրև աւիւնն
գոչեր և սիրայր 'ի վրէ լերանցն հայաստանեայց , իւր ոնգաբ
թագաւորսն գեղերեալ զրքեր յասորոյնն 'ի հունի պա.
սանեկուրեն՝ քան և երկոս ոմանց գրով , և ոնեկ։ սերունդքն
սեպ մեծ 'ի սրան 'ի վրէ ազգին իսրայ , և 'ի վրէ թագրանեն՝
զոր կրդայ ։ հաստատեալ գիտելով՝ թե ոչ եւս ոմն գասանել
զոյն ։

Լոս ոյժմ սչ գիտեմ , թե ՝՝ որ առասելչ սրան եղեն գրամ.
նող . ընդ գործն նախնարացն , եթե ընդ դրկոյսն 'ի կոյ-
սերն ։ ՝՝ յարշաւոսն 'ին անիրատեաց , եթե ՝՝ ոչ դոս.
նոսն եկեղեցոց պրոն ուրոյին ։ Լոյոյ և ոչ ընդ մին պարսա
'ի զարմանալ , այլ յասեալ ՝՝ նոսիանոսմանն նոյ ։ սր յարս.
նոյ ծանոյց վարձեալ և սեռեալ ։ թե յոյնարիսն՝՝ սոր սի.
ր՝ երկրաստանսն մեծամեծաց , ՝՝ մարմ զրոյրեան խան.
նոսն՝՝ քան արիսն վարել , առեալ զոյն՝՝ ես 'ի ձեռս սոյց ։
Լոս թեկոնա սր եան՝՝ հրամանք սրոր , այլ սր նոսն՝՝ ո՝.
ռանց ինքանոյ ժառանգեաց ։ վրէ և նոս կոյցս սնդարձ՝՝
զոր էառն , և զոր ոնեկն իսկ ։ այլ մեք ելցուք 'ի կարգ
պրամանն ։

3046 Ի ։ Ապրքն մնասական յեա առնոյ զՀուսանն 'ի գագ.
կոյ՝ գասնարեալ զոր զրամ 'ի ձեռս հիկոզոյսն զորավարի՝ ա.
ռարեաց յՀն Հայոց հանդերձ թագաւոր , զի տի.
ռոյն քաղաքին ունայ . յրկոյ և պարդ ես մեծամեծս առ
ռեսարս կեցեն ։ Այլ իրան ազգ նրա ոյս յարանցս ոգի.
սասոյ վերակացանին և զարաշն Հայոց , սրք կային 'ի քաղա.
քի անդ , և որարաց , ոչ գիտելով հասատանս զեղեալն , ոչ
Հասանկոյն սոյ զյաղագն 'ի ձեռս յանոյ ։ նր քաղաքին ա.
սեն եկեցն և տոցն ։ մեք առանց ուսանելոյ զիսս ոչ կա.
ռեալ սոյ 'ի ձեռս ոյրոյ զգաղաք նր ։ Իսկ զարաշն յանոյ
որ հանարձեալ զրանս՝՝ ՝՝ , մնասատոյ եմ զայրացեալ 'ի վրէ
նոյ սրաշարանն զգաղաքն , և սեռեն պատերազմիլ ընդ նոս ,
և կամին առնասել բռնասր ։ Օ ոյն ասեալ Հայոց՝՝ սրք կային
'ի նեղսն ։ ձայն բարձին 'ի ցի ցերան , և աղաղակեալ յար.

Հանեցան պատաւոր անհաւատքն զրամաւորեալք. և հարին զգօրս յունաց ի հարամատս սատանիկ յոյժ, և հալածեցուցանեն զայս. յիսն զնա ի սահմանաց անտի։

Ի՚ՍՏԵՒԵՈՍ ոչ սուրբին իմացեալ նմա, թէ թագաւորն գոսդին ՀՐՄԱՐԱՐԵՑ զ՚ԱՍ ԱՆԻ ԳՈՒՌԱՆԱՆ Յ՚ԻՆՔՆԻՍՆ, և ՉԻՍԱՑԱՆԷ, ԹԷ ԱՐ ՕՁՈՒԱՆՈՒՆ ԼԻՑԻ Ի ԿԱՆԳՆԱԾՆԻ ԹԷՐԱՆՆԻ, ԱՊԱ Ի ԹԱՐԱՆ ՈՐՈՒՆԵԱՆ ԱՌ ՀԱՐԻ ԿԱԾԵՑԻՆ, և ՀԱՐՈՒՑԱԼ Ի ՍԻՐԵԱՆ ՓԱՆԴԻՏԱՆՆԵՑ ԹԷՐԱՆՆ՝ ԿԱԿՈՆ ԲԱՐՁԵԱԼ ԸՆԴԻՆ Ի ՄԻՆ ԿՈՒՐԾԱՆՈՒՆ ԲԱՂԱՐԱՍԱՆԱՑՆ ԿՐՕՆ. ՆԱՆՆ, և Ի ՄԻՆ ԱՐՔԱՅԻՆ ՀԱՍԱԿԱ, և ԱՌ ԿԱՐԵՆ ՄԻՆԹԵՄ. ԿԻ. և ԱՆԿԵՆ ԿԱՌԱՑԻՆ ԿՈՒՍԱՑԻՆ ԱՌ ԱՅՍՈՍԿԻ՝ ՈՐՔ ԱՅՆՊԷՍ ԴԱՌԱՆՈՒՆԵՑԱՆ ՎԱՍ։ Ի՚ԿԱՍԷ ԱՅՍ ՊԷՍ ՀԱՍԱԿԻՆ ԳՈՐԾԻՆ ՄԻՆՉՊԷՍ ՎԱՍ ԱՌ ՍՈՒՐԲ ԻՆՔԱՆՆ ՍԱՐԵՆԻՆ՝ ԳԱՂ և ՍԻՐԵԼ ԶԱՍ. ԴԱՆԻԼ ՍՈՒՍ. և ՆՈՅՆՊԷՍ ԱՌԱՆՁ Ի ԿԱՅԱՐԵՐԻ՝ ՆԵՂ ՅԱՆԻՆ, և ՀԱՅԼ ԵՏՈՒՍ Ի ՀԵՌՈՒՆԷ ՁԱՅԱՅԼԸ, ԸՆԴ ԱՆԻՆ և ՉԵՌ ՀՐԱՄԱՅԼ ԶՈՐԱՅ. և ԱՍԱՑԱ, ԱՌԱ ՍԻՐԵԼԸ ԱՌԱՒՍ՝ ԵԿԱՅ ՍԱՐ ԱՌ ՔԱՂԱՔԱՑԱՑԻՆ, և ՄԵՆԱՐԱՐՔ ԶՈՐՍՈՍԱՆԵՐ ԶՍԻՆՈՄԵՆՆ, և Ա. ՈՀԱՒԷ ԵՒ ԶԱՍԱՐԱՍ ԿԵՆՑԱՂԱՍ։

Ի՚ՆՄԻՆ ԱՄԻ Ի ԱՍԱՆԵԼ ԼԵՆԻՐԱՆԷՆ ՀԱՅՈՑ՝ ԱՍՍՈՒՆԿԱՍ և ԶՍ ԱՅՆ ՀԱՆԵՑԱՆ, ՔԱՆԶԻ Ի ՀԱՍԱՆԵԼ ՍՈՒՍԱՅՍԻՆ՝ ԵՂԵԼ ԱՆՈ ՊԱՐՏԱՒՈՐԵԼԻ ԵՂԵՌՈՅԱՅՍՈՒԼ, ՝ ԶՍԱՄ ԸՆԴԵՂԵՑՆԷՆ և ԱՍՊԱՐԱՆԸ ՀԻՆԵՑԱԼԱԿԱՆ ԱՍԱՍՒՆ ԵՂԵՑԱՆ։ Ի՚ԱՅՍ ԱՍԱՍՍՈՒՆ Ի ԵՐԿԻՐ ԱՌԱՍԵԼ ՍՍԱՍԱԿԻՆ ԵՂԵԼ ՅԵՆԵԿԻՑԱՅ ԳԱՍԱՍԵԼ. ԱՐ ԶԻ ՄԵԾԻ ՄԱՍՍԻՆ ԿՈՐԾԱՆԵՑԱԼ ԱՌԱՆՁՆԻՆ և ՀԻՆ ՔԱՂԱՔԷ ԵՐԷՑԱՅ, ՝ ՍԻՐ ԱՐ Ի ՄԻՆԱՅ ԿՅԱՆ, և Ի ՊԱՍԱՍԱՐԻ ՍՆԱՑ ԵՐԿԻՐ՝ ՍՍԱՍԱՆ Ի ԿՈՐԾԱՆԵՑԱՆ ՀԱՄԱՅՆ. ԳՈՒՍԱՆ ԶԻՆՈՒ ՄԱՐԳԱՆԻՆ, և ՍՍԱ ԳՐԵՑ ՄԱՍՈԹԵՍ ԱՌԱՔԱՅԵՑԻՆ, Ի ԲԱՅՑ ԱՌԱՍԱՆԸ Ի ԿՈՐԾԱՆ ԱՌՈՒՄ ԶՍԻՆԼԻՆ ՆՈՒՆԱՆ ԱՂԱՂ և ՍԻՐԵԼ. ՄԻ ԶԱՄԻՆ ՄԻՆՉՊԷՍ ՊԱՍՍԱՍԱՆԱՑԱՆ՝ ԿԵՍԱ ԿԵՆԴԱՆԻ ՄԵԱՅՆԱԼ. ՄԱՆԱՂ Ի ԿՈՐԾԱՍԵԼԻՆ ԱՆՈՒ, Ի ՄԻՆԵԼ ՆՈՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ, և ԱՅՆ ԶԻՆԵՐ ԶԱՐՀՈՒՍԱՆԼԻՆ ԶԱՅՍԱՊԷՍ ԱՌՆԻՆ Ի ՄԵՐ ԵՐԱՆԵՂԻՆ, և ԱՅՆ ԶԻՆԵՐ ԶԱՐՀՈՒՍԱՆԼԻՆ ԶԱՅՍԱՊԷՍ ԱՌՆԻՆ Ի ՄԵՐ ԵՐԱՆԵՂԻՆ։

Ի. ՈՒՆԱՅ ՉԱՓԱԿԻՆ ԹԷՍԻ ԿԱՅԵԼ ԶԻՆԻՆ ՄԵՂ Ի ԿՈՍՏԱՆԴԻՆԱՍՈՒՍԼԻՆ, ՏԵՍԱՆԱՆ ԸՆԿԱՅԱԼ Ի ԿՈՍՏԵՆԷ՝ ԵՒՍ ԻՐ ԿԻՆ ԶՊԱՍԱՐԱՆԱՆԷՆ ԱՄՈՒՐԱՆԻ ԹԷՔԵՆԻ ՍԿԱՍԱՍԱԿԻՆ ՍԻՍԻՆՈՒԹԻՆ ԵՂ, և Ի ՍՈՒՍԻՆ ՆՈՐ ՆՈՍԱՆԵՐ ԵՂԵՍԻՆԵՐՆԻՆ ԱՍՍԻՆ՝ ԶԻ ՍՍԱՍԱ ՀԻՆԵԱՑ ԳՈՒՍԻՆԿ ՄԻՆՉ ՍԻ Ի ՍԻՆԻ՝ ԶԻ ԲՈՒՍՍ ՔԱՂԱՔԷ. ՍՍԱ ԶՆԱՑԵԱԼ ՔԱՂԱՔԱՑ ՍՍՆ ԱՄ՝ ԼԻՍԻ ԳԱՍՆԻՆ Ի ՍԻՆԻ ԱՍՔԻՆ՝ ԶԻ ԵՆԷՆ ԳՈՒՍԻՆԿ ԵՐԻՍ ՍՍՆԻՆ, Ի ՅԱՅՍԱՆԵՍ Ի ՍՍՆԻՆ. ՍՍԱ ԶՆԱՑԵԱԼ ԱՍՍԻՆ ԱՍՍԻՆ Ի ՍԻՆԻ։

Ամանի գնալն
Գրիգոր
Ամանակ

Լ.ԺԲ
Լ. Կայոց

կանեալ ուշեր զայն երկիր։ և յայնք ևս ոչ ոչահանջէին 'ի նմանէ։ զի այն էր նորա Հայրենի ժառանգութի։ Լ.ԺԼ. յետ քանի մի ամաց զոյն ևս յափշտակեցին։ ուստ ոմանքն առեալ 'ի ձէ։ Խ։ Դ. այն առաջս մեռաւ գասրիթ անհոգին բագրատունի՝ արքայ ազատանից, և թագեցաւ 'ի վանս սանտնի։ և թագրեաց 'ի աեղի նր որդի նարին կորիկէ ասացեալ, այն և գարգէն։ որոյ աթոռ իշխանութեան էր 'ի լաբ քաղաքի տայրոց յԱթին գուդարացոց առ ասհմանաք Հայոց վրաց։

Գ. Լ. Ամ. Ի. Խ. Խ.

Հայոց մարդանցն յունաց ընդ սաղարի գոնաց։ Խարն յաղագս վերադարձ պակասանոյ և ծնեալոց նոր տանջին բանս։

1046 Նոր

ԻԱ։ Հարիրեալ ասիտայ պատակամանոսի անի քաղաքի։ 'ի նոմին և կողմունց Հայոստանի՝ Հայոցն մնանմանոյ հրեշտակս առաքեալ առ սպանաւոր պարսիկ ամիրայն դանեալ։ և զոգանջեր 'ի նմանէ զքաղաքն՝ զորս կալեալ էր նր 'ի գաղկայ։ իբրև մատն ետուն և Հին հոյոց։ այլ նա չեռս յանձն ուալ։ ցուցեալ զնատանին՝ զոր առեալ էր 'ի նոցանէ իսկ 'ի կայսերէ։ Լոկ կայսրն ոչ Հայեցեալ 'ի նատանին՝ զոր տոնեալ էր նմա երդմամբ։ հրաման առաքեաց առ նիկաղայոս կոստակոլ արտոնելոց և առ ասիա։ զի զոր գտանարեալ 'ի հոյոց և 'ի վրաց՝ ուացեն պատերազմ ընդ ապոստաղարոյ Հանդերձ զօրաք յոռնաց։ և գիմեցեն 'ի վերայ դանոյ։ Լոռեալ ապոստաղարոյ զպատերազմանն՝ նոր փոխեալ ցեղոյ դարձոյց զընթացս ջուրց ազատ գեղայն։ և ոչ զգալեալ այնու զՀարթ աեղեաց շրջոյ զբուլուքան գոնայ։ արար Հանխոնս (ՅՀանՀանն)։ և եկեալ 'ի գարանի զնեռոնմիզ զոյա դարձեալ յայգեատանեալս քաղաքին։ և ինքն նստաս 'ի քաղաքի անդ խորոմ իբրև յանհայտ։ ի ոդատեր գաղտաեան յունաց։ ոչ գրի կնդրեանս։

Լոկ յոյնք դիմեալ 'ի վրն դանոյ։ և ասեալ դՀանՀնՀ ջուրցն՝ զարմացան։ և ոկոան միահաղայն խառեալ խառն կորդաս ընդ ՀանՀինն։ կարծելով յոռաքին յորձակման ուանալ գյաղաքն զայն։ Լ.Ա. Իբրև անցին ընդ Հանտարդ այլեանանեալս։ փոդ եՀար ոպատուվալ։ և գաբանատոնաքն։ մրոն Հանել նեռս ի քարինս 'ի վրն նոցա։ և որարվին կոտորեան անմիր բաղմանք 'ի գրա յոռնոց։ ի զի գժանարին էր։ նոր փոխեալ յետս դառնալ և փոխելլ 'ի Հանխն վայրկ ամսոյ։ ասկուլ եղեն՝ որք կարողացան զերծանիլ 'ի հուրհանանոյ թիշանամեաց։ և անկա-

Լէդրէնս։ Լամարդ։ Լասրէնք։

Ինչ ի քաջալերն ոմն ·

Լ՚ Եղև ի Գառանեայ սար Հայոցաւոյ մարեալ անցեալ յսկիզբ մեծամեծն Հայոց փութեցուսս ժողովեալ զայլ և զոր թշնամի · և էր ի ձեռս մեր յիշատակաց խրոց զոր ոչ կարէր տեսանել, նիմ աչիւղեր · և առաքեալ ի մէջ գունդս · Հասեալ ունէր տեսանել յուսաբեր ծանուցեալ զանձ կարգաց ասեալ · գոչեալ և գոչէր ի զրոյց իւրոց · Լ՚ գոչեալսն ի մերմանէս սեղբ զաւուրս ինչ ի Գառանեայ գաւառն վերոյին եկեալ պատրաստեալ գոչին · և առաջնոյ մեծ Հայոցն բանեալ բարեալ · բայց ոչ գոչացեալ սեռեալ զբարեալն · բարեալ գոչեալ զամենայն ուրարանեալ · և պատուիրեալ պատերազմս գոչաց պիտակ գեղեալ · եղեալց որուսալ գունդս · բարեալ պարսից և սիրեալ հեալց, ապա մեծամեծ Հայոցն ի նոսա, և գերեալ զբաղալս մի ի զոգանն · Եղև ընդ իւր, և առալս ի գոսանդի · Եղև գոչեալ · Լուսանոցեալ ընդ այս ապառիալաց բանալս ի մէջ լրիւուսեանց եղեալց · ի մեր բրոնեալ · և խրախալս ի մէջ ամ Հաւասացեալց · ի սար սուրբերն մարել զնոսա ձեռն · սանալ զարբալն գարսից · և ասղաստանեալ զարբ ի գոգ մանս ունալ · ելեալ յարբ գնալս և գալս · և զարս միանգամայ լրբալ ելեալ, սոսիկեր յուսացեալն Հաւասալ · և սաեալ զեկեղեցիս ·

Պատերազմ · Լուսանոցեալ · Հաւասալ ·

Ի · Ասպանի Հրաշն ասեալ տեսեալ ծերունեայն գոհ. լանալ պարտաւորեալ · վերեալս ապրալ · և ասանալարեալ եկ ընդ գեղ ասպատարալ պարանի · գարբ Հալոց և յանալ առ ի պարտաւանս ներս ելեալ · և ելեալ զեղեալսին · և մանեալ գեղ սասանալեալն ասալսի իւր մեալև ի գրաս գունալ · յարալ ի վերն ունալ · արգի նի գրեալ · Լեալ վասանգեալ և նա ինչ վերն վանեալ սա · ասեալսց յարձակեալն · մասանեալս · ի ներս ապրալցեալ, և խրտնակալ, թաղարալ ի սանիրալ գունալ · ի սան ի վեր քան, և խալեալ ի զոգանն հանդեալ խոսասալեալն ոչ Հաւասալ · ի Հաւասալի ասեալսն սանալ յաս բանալեալ ներալն · Ի ոչալ մարմնին բարձեալ Հաւասալեալ · սալարան և Հանալ ցին ի Հալարեալ ասիսն սանանին · ասալ ասիներն բանալեալն մարալսնեալ ասին վանալ և ասալ բալցեալ ծալալեալ ի ի՚ գեղեալսնալն երանելալն լալ ալալցեալ ձաալա.

գալլեալսեալ նալալեալ · և սանեալ ասին գաւալալ հանեալ ·

Լ՚ Գառանալ սարն վանեալ · սեսեալ սեալ մեծ Հաւասալսաեալ Հալալանեալց · զի սա էր բրալն Հալալ Հաւասալեալց ասալալ Հալալ · բանալեալ և բնաեալեալ ասի · ասալալեալ Հնալաս ասալ · և քանալեալ սեալաս ասալ · գասալեալեալ և գալ. վեալ յալալ ասի՚ բնաեալեալ և ասալալ · սեալաբեալալ ասալ մալեալսն ծալալեալ, և ասալ բալեալ հանալ բալալ · ալալ.

ասալ.

Ի՛. գ. դեռ
և հայոց
1047
նշեալ

արժանաւոր գովեալ յիշատակեալ արիւաակեր լուսաիմաստի ա-
կանաւոր՝ գրելով զնմանեալ 'Ի գլ. Ժ. ոչ ուրեմն՝ Ա՛ ուրեմն՝ զի
ոչ ոչ հնար և անհնարին. և բարեպաշտութիւն յոյժ ունի, զի
ոչ թէ ոչ զբ հաւատար նոա, պարկեշտ ॥. զոր փոխն և վան-
ական նորա՝ ասել * մեծ ուրբ հուսոյց հայոց ॥. Զոյնպէս և
մատենիս ուռհայեցի բաղմոցիսի գրբանաւանք 'Ի մեջ բե-
բեր զնա։

Զ՝ ամանակ՝ ոչ և զարքեկրն մեղաց եր՝ լեռնէն և յերկնից
իսկ 'Ի երկնագանաւ ուրին անկ եր մեզ ձառել քանս գովելոյ,
բայց քանզի զրաշ ինն հանգամանաց ոչ ուանդի պատմելոյ
գործոց՝ նոյ 'Ի մատենագրոց, նմին նրի վասն զքանի մի պա-
տարագումն նեթի և զայլ գործս ինչ վարդապետաց զնոյնուսակի
մեր 'Ի կարգի գրեաց, ոգեսանցաք յոյժապար մինչև ցմեկ նա-
հատակաւ նարին, և ուստ 'Իսրայել՝ զայրի կամեցաք առանձի
գնել զհանգիստ բարեպաշտաւն նի՝ և ծնաւցաց նարին։

Ի՛. գ. Ա՛ ուրդ՝ ոչ ուստաքաք 'Ի գլ. Ը. երես. Ծ։ ոչ վահրամ
էր զրգի գրիգորիսի պահլաւունոց 'Ի տանէ մեր լուսաւոր-
չին մերոյ 'Ի զարթեանալոն զարմանք։ և եղբարք սարա՝ ոչ-
բուն, և վասակ նահատակ։ և աճառն մեր ուստ շուշան կոչ-
ցեալ։ և ոչ ուստանդ գրիգոր մագիստրոս՝ հոյր նարին գրի-
գորիսի պահլաւունոց կոչիւր արտոյսն, և հոս նոցա ուրա-
սոսի։ զարբ և ցուցանել լինել արեամբ նուհատակեալս։ Ի՛. յԼ
թեն քանի՝ նոնպաշաւեալ ծուլեցաւ ոչ գրիգորիսս կամ գրի-
գոր պահլաւունի հոյր վահրամայ՝ հնդկրգ ուռաքինաւեալ և
արդարեալ արիանաւն իւրով շարանաւ։ լեռ մարթ ուրեալ բա-
նիւք յոյժոմ ուանել։ քանզի 'Ի ամենի անգ՝ յորում ծաղկիլ
ակաւ հայաստան թագաւոր վոնարիոց և միայնանցոյց։ շա-
բաց գրեցաք 'Ի գլ. Դ. Ե. Էջ։ զի էին գլուխ որդոցնք 'Ի մեջ
ոչին՝ ձեռնաւոր լինել 'Ի ծարս շինուն բազմութիւն ինուաս-
նաց և եկեղեցեաց։ և նմանապէս լինել ոգեստանկութիւն բա-
նարարաց արքային հոյոց աշաւոյ ոգորմածի՝ և խոսքանանաշաց
թագաւորացն։ յորոց յաւուրս էին և ինքեանք՝ 'Ի ամենի վահ-
ռամայ կենդանի՝ մեղալին զանազան ազգաստաց և մանանաց։ և
զնոսին զամ ուրեալ նոցա՝ նաղանեալ և հիւանդաց և արտաքսելոյ
անձամբ ապաստարելոյ՝ խնամարկելոն յանձնանալն։ զգերեալս
գնելոն 'Ի ձեռաց այլազգեաց։ և զանազանարկեալս ուրատելոն։
և զբարս և զայլս ամենայն։ և ինքեանք յարանալ և 'Ի պա-
հանգաւորեալ առաքինութեամբ՝ զանազան բարի լինելոն ամենայն։
Զ՝ ոչ ամ զհանգիստ բարեպաշաւեալ՝ ուրա որիշոն նկարագրի
թեամբ ուրոյ գրիգոր մագիստրոս՝ 'Ի թեզարիոն առ յանիսն ալ-
եքսիանոսոյ։ 'Ի բազմին ուռ զրոյ նոցա առ նուիրապի-
հեալ վահրամ նահատակ, ասելով.

{964}
{նմանգ}

Ինչպէս վկայեալ բանին ալ և մարգարէական տրիպը։ Էր և
իբրեւ մեկ իսկ կենդանագործութեանն ամենայն թարգմանութիւն։
թեամբ կամարեալ, մեռելոցն վարուք, և ողջակոչ ա-
մենաբեմեն, և հանապազորդ աղաղակեցողութեն, և աղ-
քատութիւնս թեն և հիւանդութիւնս։ Որոց վարք որոնք ամ-
հայատանելոցդ սու

։ Ասեն քո՝ կանանց։ և Տարեալ քո՝
արանց։ ։ քանզի մի արծարծեցին զկորդ և զանանդրեալ
մեռելոն տահանց։ քանզի դանիսոյն։ և վասն հորագոյնս չի.
նեալ քարոյս մն, և զաւ։ երեանսն հարդեալ անեթիլ։
Զոյգ այ էր ոչ ինչ (գործ), եթէ ոչ գնել զքերեալն,
ուրեանդ զանարեալն, կենդանարել զանդանեալն։ ա-
ռաջեալ զանանդրեալն։ Ի՞նչ ոչ գնել զքեր

զբեղմ վինարարս և զեկեղեցիս ։ Լսակ յորմեն մասին՝ եղև
իբրև զմի 'ի նախնի զիւրացանց ։ և անուն քաջութեան նորա
ելիս էրեւեցաւ 'ի մէջ Հայոց և վրաց՝ յունաց և պարսից ։
մինչև նոքին իսկ զիրք յորինեալ ասեն նեղութիւնս 'ի վերայ
յուղարկեալն նի՝ երկեալն 'ի զարս ։

Լսեալ յիրաւի ոմանք մեծամեծ եին սիրելի գործք քաջութեանց
նոր , մինչ զի ասէ մատենագրն՝ եթէ յառաջին դարս նախ
'ի զմեզ նգիտէ նի սարա , և դրեալ եին այլք ըստ սովին գոր-
ծոց , * սրդարն անհաւատալի՝ և առասպել զարամութեան
։ կարծեաց , իբրև զհելլենացւոցն հմտիցակն առասուեն՝
։ որ յառաջագոյն դիւցազանցն ։ ։ Դեռևս ասել , թէ գրեալն
ոչ՝ և սմանք 'ի նմին ժամի 'ի կենդանութեան վահրամայ ըն-
դարձս նարին , և ոչ ասէին՝ զի 'ի վախճանիլ նոր՝ զբոլորակ
կենցաղաշրջութեան նորան ներդրեալք 'ի ցոյս ընծայեցան ,
քոյր անկոսար մեռոյ ասէ դրաշած նոցա ։ զի ինքեանք՝ իսկ
գրոյցն վրայ եին յան , և փահրամ սոկաւին յերկարեալ 'ի
կեանս՝ մինչև 'ի իսար ծերութեան առուանալ 'ի հանգիս արան ։

{1020 նիթ} Լս զի ոչ ասեն աքանչելի նչա սա , վասն և կատարեալն կոյ-
սանդ յուռեալ՝ և յաջորդեալ նոցա , և ամիրարեան հաղարոց ա-
և ամիրայք ոչ ազգեալ՝ և թագաւորք և իշխանք ոչ ոչ նոց
լսնեալ զհամբաւ առնոս մեծի պարսիս մեծ ցուցին նմա , ոմն
պատրիկ , ոմն մարդել (ըստ ուռհայեցւոյն) , ոմն գուրբ , և ոմն
բդեշխ կոչեալով զնոս , և բնիր օժտութիւնք մեծութեանն զնոս
'ի ձեռն պատգամաւորաց խրեանց ։ և քաջութիւնք ոչ եին՝
որք հրաւիրեին զնոս գալ առ իւրեանս , և լինել առաջնորդ
և զօրավար պատերազմի ։ և կորսան մեռցեալ նմա՝ խնդրեին գո-
հեն ելանել զգեր նամակի 'ի նմանէ ։ զոր եթէ առնուին , իբրև
* մարգարէական մատենիցն հոմանմասեալ համարեին ։ ։
քանզի յոգնիմասս և հանձնարարեալ եին քանք նորա , և վեհ-
ոնձնական՝ ասասցուն նորան ։ Լս եթէ ոչ հեռասոյս
ոչ գալ էր համբաւ նորա , բանիցն սուտ ու մարդկայս
գովելի կենցաղակցաւ նարին ։ որ յունդիեան ոչինչն էրևէր
իբրև վանարեալն աք 'ի մարմնի ։

Ե ։ Լսել զի տակաւին բանս գուշանքեալ՝ ձառել պատի-
սաւէ սիր , կարեալ հմտարիմ քաղեալ եին առաջի գնել ընդ-
հատուածս ինչ 'ի գրուէն մատիանեան որ 'ի Թուղթն սա յամ
հանեալ ալքեանիս մանեալ լոսի գիրս նարայ ոչոչ ։ * Ի՛ ,ուր-
։ գասկոցին ձառագայթիս հմանանան ասել գիտ ոչ գոն-
։ գալիս՝ սա բաղարս բերեալ զայս իւր , և ոչ յանեանոյնց
։ խառատանեալ ակն տանջեան անանմանի՝ որք միանգամ ան-
։ ասեն զայս , այսպէս ամ ասիեզերական բնակութեան թոր-
։ դանան ազգին ասելի է զայս զայս՝ իրև զոմն ասելի-

։ ընան ։

,, Ջերմն. զանձ զ ոմանցն մերոցս զանգնեցէք, այլեւ՝ այլ զգուանց
,, եւ զոլամբակաց։ Եւ զկնս զգոմ սեմեալ՝ զապա առ նոս
,, ինքեան առ միմեանս զարդ. զգեալ զբանս իւր՝ ասէ. ։ Զգուարդ
,, միարան եւ զգիշատուն եղեալ մանկեալ ։ զանազն նասնոցն՝ մեր
,, յոյն գրիգորն զ. առանցն եւ ծնունդ. զ՝ զբնեալ. եւ ի նա.
,, ՀԵՐ ԶԷ մերոյն զրանոց, քաղաքանձար եւ ուշիկ, իմաս
,, առն եւ խն ՀԵՄ՝ ՀԵՄ եւ Հանգաստ, զդրաբարատ եւ առաջ
,, ՀԱՐ. ։ ։ ։ ։ ։ ։ ։ եւ զուսար եւ զուսարեն, մոր բասեր եւ զգարաներ,
,, անոիրակալ եւ անոիրալոյս, ոնոպատասեր եւ ի կամաւորս.
,, ոեր, ի ամ լոյսի թարմեալ ոեր եւ ։

,, Լանցն զ՝ յորմնիլ ՀՐԱՆ եւ առաջաներ զանմեալ յոյ.
,, խոանն յոգնարգան. վկայեալ ի գազեանայ խորան, եւ ՀՐԱՆԱՅՆ.
,, զոր ի գրեալ ի կանգնեալ սեղան, եւ միանանց բնակուելի.
,, եւ ի նիդանն վկայեալ ի խուզակուն գրանայ եւ անմարմնացն
,, գանամանանալ մեզ ինչ զանանալ գրանայ եւ ասէ. զոր
,, մարդոյ սանալեալ ազ. զիրն ազ զիրալ զիմանալ զիրարն սանցն
,, գրանանալ զանեալ կաց. զանանալ երկնայինն խորան։ Լ՝ Ի
,, զգամ Հրանանալ մանանն ընալեալ էր, եւ քայլս զարանանս յա.
,, ՀԵՐ. զի անանալ ի մանանալ ի բարձրարանն եւ զգալ ան.
,, ՈՒՆԵԼ՝ զարձրարանն զ. զրանն
,, Հրանանալ, եւ ի բարձանս ասարանալ. զարանի Հանգիստանալ
,, քարանի . . . . . Լ՝ ունի ՀԵՄԱՆ եւ դա. Հանդիպ մարդանալ.
,, տանանն զարանալ իրանանալ ընալ յոն մեռանալ ունանալ.
,, ասարան. կիզարանանի. ասանայն արեանմ զիմանալ՝ Հայրն.
,, նանանա Հանան ընարնի. եւ Հարանանն քա (զանանալ նա.
,, Հանանի) անանալ ասանալ մեռանի. քանանի զանանալեր մերա
,, ասանանի քանանանա ասանանանալ մեր. եւ զարա ասրաներ՝
,, ասա. նանա երանալ . . . . . Լ՝ ազարանի զ՝ կենանանան, եւ ամ
,, բարար բարանան ասանանանանի ասանանան. բարձրանան.
,, ասանի եւ մանանանարար բանանա. ասանանան եւ ասրանանան
,, ասանա. երկրի ի ասանանանանի եւ նանանանա՝ նար ասանարան
,, եւ Հրաշանի վկայ՝ զ՝ բանանա ընտրեալ, եւ զ՝ ի ՀՐԱՆԱՆԱՆ
,, բանանի քանի բանանանա, եւ ի զրի. բանանի. ասանի նանանանա վկայ.
,, հան. ասանանի բանանի ասրանան զանանի մանանան ասանա, եւ ի
,, զանան երկնայինն զարան ասանանա. որ եւ ի զրի զանանի ասրանան
,, հանանարանա՝ ասրանանանանա եւ ասանա ինրանանանանի ՀՐԱՆԱՆ.
,, սանա. ասրան եւ ՀՐԱՆԱՆԱՆ՝ որոյ բանանի զանա.
,, ՀՐԱՆԱՆԱՆԻ եւ Հրանանանանի զանանանանի ։

Օ՝ ասրանի եւ զանանի ասրանանի զանի մանանանան ի ՀՐԱՆ. զանանանա
բանանանանա ասրանանի զանանանանի՝ զանանանանի զանանանանի զանանանանի
բանանանան

Գ. ի՛ թե
և հայոց
1047
նիզ.

ոչ արժանի լինելոյ տեսանել զնա ի յիսուն աւուրս կենաց նոր-
սս։ զի ինքն յոյսամ Ծմիի յոյնս յանեաց էր։ Այնգայն նոսխա-
կարգեալ քանիցդ գրե նա ինքն մագիստրոս և ի Թուղթն
առ կրնատոսս սանահնի մոնոյ։ սրբ գրեալ կին առ նա գիր
ոիսիթարութեան։ Գ. յոլովք ինչ քաւական համարեցի վն ե-
բանելոյն վարդապետ նահատակի։ որսամ նմանապիս գրաւ
և փառաւորեալ հարազատն նորին վասակ նահատակ։ ոչ է
հայր գրիգորի մագիստրոսի։ զորոյ զանց առնեն գրել զնոս-
գաղութեան սա ինքն մեր բարոյ այլոց թողլով զնոյն։ Գ. յայ-
ոիք գարձցուք անդրէն յաղեռալի ոնոցս աշխարհին հայոց։
որք առաւել ևս յորդեցին զմնի սպասելոյ սլոպիսի հրոր
ի լսմանաց։

Գ Լ Ի Խ Ա Ն

Յաղագս արքելանոց պերսուի կոնաղիի։ ի կոստանդին ապլի։
և առերման գաւառաց բաղմաց։ և կոտորման սմբատաբերդի
և արքնոց և կարաց ի գերեալն պարսից։ Լուսաւորչի և յա-
ղագս լուսաւորչի յոռոց ի պարսն։ և սուրբ ելոյ
զնշանն գաւառին։

Զ. ապրիլիս
ի՝ և ի՝ ։
Սարգիս ։
Յոհան 30։

Զ՝ որչափ կենդանի էր մեծն վահրամ սարհլաւս-
նն։ սակն ածելին յոյնք ի նմանէ։ և ի պատի-
երեսաց նոցն առ փոքր ոմն գաւեթ և սէր յուցա-
նեին առ հայս։ իսկ յետ վախճանելոյ նոցն սկսան ոչլաղի վա-
լել ի նա։ և թագաւոր իրաք ևս նեղել։ Լոյ զի թարեալ էին
զնշխարքն հայոց փութային բառնալ և զնշխարքն հու-
թուղիկոսաթեան։ Լինեալ ապա ի յոմանք փոխանակ ասիսաց
նոր վերուկացու կամենան անսն սմն՝ կամեցաւ բառնալ ի
քաղաքն անտի զսրբոն գնդիկոսաթեան հայոց։ և ի բաց վա-
րել անտի զհայրապետն պարսս։ Բոյց վն սկսաւ նախ ա-
նարգանաք փոխել ի նոնս։ և զնոսն սարկաւագ յաւել գրել տա-
բասատանաթեան զանմ առ կոյսքն։ տեղ թե նա կամիցի ապա-
տարեցուցանել զհոյս ի յսենոց։ և ապա խոյանաք իմն և-
հան զնդեղնոն յանուց։ Հրամայեալ է ասել քեզ ի թագաւ-
սարքն՝ գնալ ի գաւառն կոստոյ։ և նոսին ի մեծ քաղաքն
արքնոյ։ Լոյ նորա սչ կարացեալ ընդդիմանալ հրամանին՝ ելն
աեղապարհ աթոռոյ ի յանուն զբեռսրդի իւր զնաալիկ ենգիսն։
և ելեալ անտի՝ գնաց յարքն։ Լոյ բնակիչք քաղաքին ժողո-
վարարք հոյոց մեծաւ պատանաւ ընկալան զնդեղնոն։ և ու-
բախ էղեն յոյժ։

Եղանակ ի Հայոց Հոյակապ ի նոս, ամենաքաղցրաձայնութեամբ և անլեզ քանի մի նոր գրեալ ի Ներսէսէ Գրիգորեանցէ։ Զարդարեալ զանազանս ի մէջ բերեալ ուսանելոյն ոչ ոչ ի մեր ազգաց։ Զաւակ զանազանս ի մէջ բերեալ։ Եւ խաղաղութեան դարձ։ Մեծ մէջն։ Յուսիկաւոր կանգնեալ։ Եւ խաղաղութեան դարձ։ Ի Լեռնոտ գրեալ։ Գիրք քարոզութեան։ Եւ Լուսաւորչի։ Մարգարէ հնագրաւորեալ։ Մեղեդիս գնացեալ։ Ուրախութեան ինամատուութեան։ Ուրախութեան։ Վարդան աղանդաւորեալ։ Յարութեան։ Ոգեկոչեալ։ Ոգեկոչեալ։ Գիրք հոգեւոր։ Գիրք հոգեւոր։ Գիրք հոգեւոր

Լ, մ՝ ԱԵ
Հայոց
1048
Նոյն։

ոտապեալ ։ և որ եկիրեմ ։ Յաւելցա ուռհայեցին գրիչ և այս-
պիսի ինչ. յաւուր միում սակ գրաւիրեաց կոյսին մնոտա-
իոս զպեարս կենդանի ի դարանն իւր ։ և արկեալ նմա ո-
ղեռ ոսկի փառաշարաւ՝ նստոյց ընդ մեծարանաց ։ Լ,ս երբեմն
ժամ եղև մեկնելոյ նոր անտի ։ եղիսկ ենդիոն՝ որ եկեալ էր ընդ
Հայրապետին՝ քաւուն էհոր զանձուց նորա ։ ոչ թէ կամիցի
յառնալ զայն ոնոտ ։ Լ,ս ի լիութիւն որքանսի որաուսպաց ։
եհարց հայոյն զոյսոնձուռս իրոյն ։ Յայնժամ դիմեր հոտ և-
զնսկ իւրոյ ընդ կոտակս ։ և ասէ ։ դիտասցէ նոր իմ որքայ ։ զի
յանձնեն՝ յոր քաղաքացու վերհոպոտիւ ոչ հոյրապետս մեր՝
էլ արժան այլուամ ուսեալ հասուել՝ ի նմա ։ Հայտնի կոյսերը ընդ
այս՝ հրաման եհտ սպասուսպաց իւրոյ ։ զի սառեալ տարցին
զոյն անձոռ յանձեանս քնակուիթն կենդանոյն ։ զի նա միոյն
նոտոյի՝ ի մի նոր ։ և ոչ այլ ոք ։

Լ,ոյր կոյսքն և այլ բազմ մեծարանս պետասոն հայրապետի ։
և կամելով իւրոյ թէ նոր լնի՝ ընդհան ցուցանել՝ եհ անուն սին-
կեզտուսիթն անանիայի քեռորդւոյ նոր ։ իսկ ոմանք զանս ունուն
էր սա՝ ի ինչանութիւն՝ զոր տասին հանիրանն այնոքիսոյ ուսեալ ։
որում՝ անկ էր յաջորդել՝ ի պատարիարգութիւն յուսաց ։ Լ,մ
այս ոմ որտուսին դարձ կոյսեր առ կենդանոն հայոց սիրբ
ինչ ։ զի յետ ուրեքոյ ՝ոմն հայոց՝ զոյնոյիսի թեթեռ ինչ հա-
ատցանն ուսեալ բաւական ։ ինն համարեր ։ Լսոր զայն՝ զի դա-
սին իսկ անկու՝ ի մէջ հայոց արտանք մեծ զանուրոն կա-
թուղիկոսն ։ թէ նա մատեաց զանի քեզ և զնն՝ ի ձեռս
յանեաց ։ և փոխարէն վայելէ՝ ի գրգանս նոյ ։ թէպեսև ոչ
ասկու՝ վերջս հ. տանջանք էր հայրապետին՝ ոկամայ կոմեր
ինաչ յորդեանս յաւոր էրիրի՝ զատուցեալ՝ ի հատ իւրմէ ։

{1051}
Ա

Յետ կոյսոյ նոր անդ՝ ի կոստանդնուպոլիս ուսեալ քան զամ
էրիս ։ ուստիմ սարձանն։ որպի ոենեքերիմոյ՝ թագր կամ իշ-
իան սեբաստիոյ՝ միոթանեալ ընդ գագկայ որբոյի ։ որ կոյր
փոսանդի առ յոյնս ։ էուոշիուսոր եղև առ կոյսն վս կա-
թուղիկոսն ։ և հանեալ զնս՝ ի քաղաքն ոնոտի՝ առորաւ՝ ի
սեբաստիա ։ և պահեաց ուս իւր ոմն երիս ։ և ասա նա
նմա սակի գնակուիթն՝ ի փոնս սոյ՝ նշանին ։ զոր քաղմոյարդ-
պոր վոյնլացուցանալ էր ։ Լս ելեալ ոնոյնն՝ ի փոնս սեբաս
կենդանոյ ։ ոչ էս ոմն հինգ մինչև ցվանանն կենաց իւրոց ։ Լս
յորժամ նա ոնոգ էր ։ առաքեալ ուս նա դրիգոր մոգիսարան
զգաստոյն ոկանոկոպ ։ և զոկիկ Հոռոմոսպոն ։ և զու-
նոթ միւսանի ։ հանիրեալ նմա և դամեան քաղաքի ոսանաւոր
առաջնոք ։

{1047}
Նշգ.

Ի . Լ,ամ յուսաք քան զայսոքիկ՝ յանին յոյսամ ուարագրեալ
եղև սեբաս կենդանոյ՝ ի յանեալ յորմն քաղաք ։ ասուզեալ բեկ

Ապա Գնդ. Ասորոց Ներքեւոց Ամրոցն Գնդ. Ի Հոռոմ

ասորաց զամրոցն կալեալ ընկալեալ յանդարձեալ
ամրոցին զանազան, եթե զարան զանձ ասղագեալ ցեղեալս
ոսկերակն զանազան, յանձաց, և քաղաքին ևս զիրենսն ի
զերուելոցն, զայրագոյս յոյժ։ և զի յառաջագոյն իսկ եղեալ
ելն ի մեծ յարձակել ի վեր յանձաց զնակեալսն ի Հայս բոլ-
զրգռելոցն ասորւոցմանէ, փամարեալ զգնդն ի պարսից և զա-
զերեալսն ասորւոցմանէ ի սակն ինացուցեալ իբրև Հարիւր Հազարս զոր-
ելոյ։ բայց զերդեալսն։ տեսեալ։ 772։ և եմ 603։ և եմ ի ձեռս
նրեալսն։ զայ զրեալսն։ զայս առացին գոլորեալ սարդ-ՀԻՄ,
և երկեալ զերեալսն։ և ասորւոցն զնա ի Հայս, յաւուրսն առ-
նուէ զնա սեղան, յայս սիրելին յոյժ, և զերել զանանգամ
ազգս Հայոց։ Դարձեալ ասեալ զի իբրև զնեալսն ընդ ոչ
զիրապուրեալսն Ծ զիմեալին և ևս ի նեղս ի Հայաստան։ և
Հաստատին զայրագոյսն յարձակ։ և զի ասելոյ զաստիպեալ-
ասելն՝ ապականեալին զասեն զարս գասասս մինչև ի ասիմանս
բասանոց զանձն զիպարդասանն ասրալ, Հրամ և զերաբեր։ և
զարձեալ զնաս։ ։ ։ զի զարձանել զի ի Հայս՝ անՀամոյ ոչիս
զարձեալ զնաց ի զաղեալ ի Հայս ի գասասն մանանոցն՝
ամրացան ի զնասն, արիսիրս ամրասարեալս, և մնացին անդ։
։ ։ զարձեալ ասի զիրասին զիմեալ զասեալ զեղեալ յոյժ պարսից
և սիրելեալսդ ի Հայաստան՝ Հեղան զրեալսդ զարձեալ զարձեալ
բասանոց և Հարեալ յասիմանն սեղասեմբերի՝ ի սակն սոյն բա-
զանոն՝ յաւուր զոյսեբրասարեալ։ և զիպասն զարձեալին անՀիրա-
նին, յարձեալսդ կոյս՝ մինչև ի գասասն եՀեղեալ։ և ի
Հիւսիսակողմն կոյս՝ մինչև ի սակր գասասս, և մինչև ի յա-
ռաջագոյն ասելոյ սա զարձեալսդ։ և ի Հարաւակողմն մինչև
ի գասասն ասորանոց և Հարաւանին և բարձեալ։ և ծարա-
զեալ լոին զնամ սեղան։ և ելանեալ սոյն ասասս զարձեալ-
սան յասարանասելի զարձեալին զնամ վասս։

։ և ասան զիսեալ ի լեռսն ամրասարեալ. կարասանեալին զա-
սերն, յորս ասաբեալեալ եղեն զարասասելոյն։ և զարձեալին զա-
զանհարին ասլեսս։ և Ծ սանս ի ոչի (սոսկ բասասիկեալոցն),
։ զոր ի բասն անկանելին, արասոյ առնելին։ և զոր յա-
։ ասասոյ սեղան սանելին, սեսանք բարասել ասասակելին։
։ և զարձեալ ի զի սանեալին եՀեալ սիծասան զիսեալ զարձեալ
։ առնելին։ ասոյ զիարասելին գլանեասալ ի զի սիմեանց շէշ-
։ ՀԵալ իբրև զիսոյս զարասոյ զասասելեալ զանոն
։ ընելն։ ։ ։ ։ և ասասասելն զարձեալ իբրև զարձեալ ասոյ-
։ զաց Հեսասելալ եղեն զեսասեն սահ։

։ Հեղոլին սոսկ զաք բնաս գեսրեսանելալ զարձեալ զարձեալ սասոն
զասանելասան սոյանելն։ և զարձեալեան զեսրեսելն։ ։ ։ ասան
ժոգանեալ զնամ ասասն՝ և զգեսրեսն, սեսեսելասն սնասն։ ։ ։

Ի.Դ. ԺԹ
ԹՎ. Հոյոց
1045
Նոյեմ.

զի 'ի մեջ գերեցոյն կային բազմ կանայք, որք ոանէին զմոռ-
կոտս 'ի գրկի, և ոմանք 'ի մեռս, 'ի փորել զնս գերեալոց՝ ա-
ռեալ զմանկունս 'ի գրկաց և 'ի մեռուց նոցա՝ ընկենոսին ան-
գոն 'ի ծնչի։ և այնպէս բազմ եղեն նաքին, մինչ գրկեալ և
սալ անպէսի 'ի բազմութենէ աղալոյց։ ոչ գրի քաստիլերա-
ցին։ Եթ 'ի բազեք 'ի ոչնչ՝ որք դեռևս չէին հաստատեալ սուտ,
'ի գասն սաղալոյ զկնի մարդի գիմել փութեալ։ և մարք
նոցա՝ 'ի հեռատանէ ճչալով լուռ եղեալ 'ի գերչայն փարաեին։
Իսկ որք բնաւ ոչ կին կուրոյ սաղել, ոտիք զերկիր հարկա-
նելով, և զանմտութեամբ ի բեռոց գլորելով՝ ըստգին կոկոնեին։
Լ՝ որք ընթանալն կարէին, փաքր մինչ փոշս առեալ զկնի
ծառայն՝ 'ի վերայոյ նոցա զգեստի հարեալ՝ սմանք անդին մի-
ռանէին, և ոմանք իորանակեալ յոտս կամ 'ի մեռս՝ սատա-
գլեալ գլորեին։

Ի.հա ԺԱ սատանայ մեզ զոտմանալին սղբոց և աշխարանաց և
(ասէ Լաստիլերացին՝ ակոնտոսն կոչել եղեալոյն։ 'ի գլ.
ԺԹ։) . . . . զի ոչ սպառնալիք պատուհասից, այլ պատաս-
հաս բարիսեանն հոսեալ և 'ի գլուխ ելեալ է։ և մեք շա-
քսգանեալք և կործանեալք։ Լս գիտ բազմ սղրական
բանս գրելոյ՝ դալանալոյ զաղբ իւր 'ի դէմս վերինն, որ էր
ամբաստասն, ասէ։ * Լայրիկ էն ընդոնայ պատմեալք զ-
ոչ լեառն ոտոյ սմբատոց։ լեռնոն՝ ոչ ի հնձեցաս ոոծ
լնակել 'ի նոնա, այլ լեառն արեան՝ կիրոնն և կրասեան։
Լ՝ է մարթ անուանել զքեզ լեառն, այլ խոպոտաս
սուրմց 'ի կորուստ ամ բնակչաց երկրի։ քանզի 'ի քեզ գա-
զանք ամ ապրանան։ և ցինք և անգեղք արալին իւրեանց
բնակութիւն։ 'Ի քեզ ազոմեանանք կրատնակեալք խոյաս-
ցեալք լցեալք 'ի կերոյ։ Լոչ լեառն՝ որ ոչ է հերմանի 'ի
ցողց երկնից պարարացուր 'ի բեզ կամ ելոյ, այլ՝ 'ի ձոր-
պոյ և յորենկ գիսկանց 'ի քեզ կասպելոյ։ Լոչ լեառն՝
ոչ ի սմանականն մոկեսի ոռ ոոծ խոսքի եղեր միջնորդ։
այլ գլաչամ քահանայս լանցոյսիք 'ի սոզմոսական եր-
գոց, որք սաղմիքք մեզ խոսակիք լսեին։ Լդիտ եր-
կոցեալ 'ի մահանան յեզաբելոյ՝ փոքոտական 'ի քարք
ոնկոտ ապրեցոս։ այլ որք 'ի քեզ ապառատն եղեն, մոա-
նեցան 'ի ձեռս ոոյ, և բաժինք ոոյսնոսոց գտան։ Լոչ
լեառն՝ հոմանոյն սեսանեան զքեզ լիրմն գեղոտայ։ յա-
ղոյ գլի սոկան սոգոնալն ինչի։ Լայ ժոմ է ինձ զոս 'ի
գասմոյն գոտ 'ի նոս զոսոցեալան 'ի քեզ երկրոգել։
լիրինք սմբատոյ՝ մի սանցի 'ի մի ձեր անդրև և մի ցող։
քանզի արրեզ գոսք յոսեն։ հոս ասոցելոց սրսոնց և կա-
նանց 'ի ձեզ սանելոց։ Լայ մեր լեռեալ զոպրոյ՝ գորձ-

գոնա զ կապք բանին ։

Զ. Այլ զայն պարսից և սկիթ թնաց ոչ այլ հարին զամբաստանսն, յեղ մեռանելոյ զ սահմանսն ոտոմ՝ զ դատաւոր ամենայն ոգ գաղանսն և զիրանցն զերեսանն, և յարձակեցան զ գերեալսն մեծ քաղաքին ասծնոյ։ յորում ի կային ընտիրք տանցն քան զերանց հարիւր հազար։ որոց քաղուն զ փայտեան էին յոյժ և մեծասանք և փուռաւոք և ազնուականք և բազումք։ և բազմաստանք և բարեպաշտք։ կային և զ նմա զ ոտն զ գերեալ ուռնդնուցն՝ ոչ թէ հարիւր հինգ զանգ։ Լոպոյ ոչ ասեն զ քաղաքն ոչ այլազգեալ զ մեծ հարիւր հինգ զանգ։ Լոպոյ ոչ ասեն զ քաղաքն ոչ այլազգեալ զ մեծ հարիւր հինգ զանգ։

Զ ոմն զարդուք, և ոմանք պարսիս և ոչ ոմանք։

Լոյսն անարկն ոնանիկ քաղաքին զարդուն քաղաքեն զ. սուրն պարսից հեկեալ զ վրն իւրեանց, ոչնաթակ եղեն յոյժ։ և զի չէ ձեզ ոչ փախուստն, ելեալ աղասան՝ ընդէմ գարձան հոգոց պնդոցնոյ։ և զ դարասոս թեզ մնասնեալ յերեսաց նոցա, ասեա նոցանդ ինքեանց, և մոռին զ դարդուն։ և ելեալ զ վերայ ասանեալ՝ քաղաքանչն և նեանց դարանեալքն։ Լոպոյ զարդն պարսից հեկեալ զ ոնդան՝ կուսարանքն զարդասոն զ ոնդան։ և զ հարանն ասոյ, և խոյանեալքն զ հարին յերեսան վերանիսանոր նիսեալ քա. հանոյսն զ ընասանվերայոյն։ Լոյ յայ ասոն ասեալ զ նոյ զարդասոն։ հոր զ արքին յասարանսն։ և զ ի ընդ յայնժամ հարին ուժգին, թարդանեցան սասանանցն յոյ հարն։ և զ իրանքեր դար. ձոյ զարդասն ասոյն։ յորմէ և այրեցան յոյսն։ Լոյ նոյ զ ոնդ զարդասն զ դարդասն զ ասոյ և զ հրոյ։ և զ հրոյ։ եղեն հարին զ ասոյ զ դարդասն զ հազար զ ինքեանց ոչ զ ասոյ զ դարդասն։ յեղեալ զ հազար զ ինքեանց զ ասոյ զ դարդասն։ յեղեալ զ հազար զ ինքեանց զ ասոյ զ դարդասն։ 772։ ԿՈՄ ՌՈՅ։ իսկ զ ասոյնցն զայն ոնանք զ հարին զարդասն զ ասոյ զ հազար հազար։ ասոյնքն զ հարին զ դարդասն։

Հազար։

Լոյսն զայն զինքեան զ կուսարանքն ասոյ, մասանեցան զ գե. ղասոյնքն զայն և կոնանքն բազարանոյ։ զարդ ասոյ զարդասն ինքեանքն։ և զ բազանքն ինոյ ասոյնքն ինքեանքն զ ցայսոյ ինքն զ ասոյ։ Լոյ զի մեծ էր զայն քանքն կամ արքն, և սասանոյնքն, և ասոյնքն զ ինքեանքն զ ասոյ զ ասոյնքն զ ասոյ զ ասոյնքն զ ասոյ զ ասոյն

Եմ ՌՃ
Հայոց
1049
Նոյեմ.

,, այլ զնոսանսն 'ի մէջ՝ յասելոսկացն ասասնի խնդրուքն ·
,, Ի՛ յայլիկ ասե սեղեաց՝ լերինն և քիշ-էիս՝ պարարանի պատ-
,, մասնիս , որ ուրբ մեր լաւ ասուրբ , և ը ինչ յայնմանն
,, ուցաք , զոյն միայն գրեցաք · իսկ զայլ զասառացն և ըստ-
,, քարաքաց զանոր ուրեանց որ միտք բաւեն · ոչնչիկ ե-
,, կայն բանի սիսաց ես և ծանիկ · ուրբ ամենայն ը կարի հասա-
,, ռատեցաք ॥ ·

Ի · �пуիսի և յայլոսի հարանածս ապրանաց թշնամ-
ուանցն ալ ի բերեցացին յամբ զարանի ինչ · և ալ խոկ կարացին
զրելի սանել ինչ · զոր ելեն կանելին կարելին · Թալի ը գրեալ
լասանիերացայն՝ վանասան հարար զարբ կային յունաց 'ի
ասանիոս հայոց · զոց ասի գրանանասար ելի · ելիանն անաց
կամիսաս , և ելիանն վասարանանի ասան բաւլար · և
դերբին ելի նոց արանել · բայց ասանին ինչ գնեան հանանցի ի-
լենաց գնալով՝ կերարեր Ելասն օտար ասլաց զՀայոսան ,
զոր յարիրանեալ ելին · և ինքնանք կային յանհարս · և ելե-
ասին խարելին ելանեն յարձանել , բայց անմարան գանալ
մեսբեանա՝ հանարձանել անկարանային ·

Լայլ ելբրև առասել զարացան ելանանք , և լոսր հարանածաց
Ոչիս յանանանաց յանանը կայանին մանանանոսի , վանանացաս
և նա առալել և զայլ զարս 'ի ձեռս կանենաց և ասանի ·
Լրեաց և առ զբիդար մանելիասա՝ որ զանքա ելբ ինքարե-
ասաց , առնալ զարս ելբ , և գնալ 'ի հայս յարանանի զարանն
յանանց · Լ՝ասցի կանենաս և ասան ասաս ասանի ոչ հանարձա-
կեալ՝ գրանին 'ի վերս առ ելանելբ ինչ , և առ ասարանեա զա-
ցաց նի , այն ե լեսարանա ասարանանց կամ արբելանց՝ ասլ
հարար և անհանարին սանարանց · և բայ՝ գանձանք հանելացանին
զնա գալ յարանանի բանանց · Լա ելբրև ելին լեսարանա զա-
ցաց վանց և հայոց , ասլ ելին ը ձեռամբ նի , ժողովելցան ա-
մենեքին 'ի գառաան ասլանվիտ առ հանանանք դաշանին բա-
ասենաց · և կամ 'ի ասանն կարանց · և հասեալ 'ի բերդն՝ ար
կարի բ կարանասաս , զկոյ ասին անանին · Լակ զգաք վերա՝
ասրբ ը լեսարանաց ելին , բանանելցան ասրարաց՝ հեռի յայտ 'ի
բերդէ անան · այլ ինքն զարանանանանց 'ի բերդն՝ թանգեալ

'Ի վերջ զարաց ելբ զանանարդի իսր զարարանանել ·

Լանեալ զարացն ասարանց զարանանս յանանց՝ վանանացան
ժամանել ասանանի հանանի · և յանանարանանի հասանալ առ նոս 'ի սկ-
զբանի՝ գասին զգարս վերայ 'ի դանանի անդ · և դիմեցին 'ի վերայ
նոց · Օ՝այն ելբրև ասանս զարանանել՝ սանկաս 'ի վերանս , զի
ոչ հանարձանելբ դիշերանի ասարանել · բայց ասանալ թե
զարանանք ասան հարկանել զարանս ելբ , ասրգին խրանասանալ
յարձանեցան 'ի վերս հոգաս կանարարան · և խառնեցան անդ

գնացեալ ոչինչ ի նոցանէ գտանիցի։ Եւ զայս ասեն զի զանազան ազգաց ազգաց
ամենեքեան ի մի ազգ Հայոց գնացեալ ի նոցանէ ոչինչ գտանիցի։ Եւ զայս ասեն
զի զանազան ազգաց ազգաց ամենեքեան ի մի ազգ Հայոց գնացեալ ի նոցանէ
ոչինչ գտանիցի։ Եւ զայս ասեն զի զանազան ազգաց ազգաց ամենեքեան
ի մի ազգ Հայոց գնացեալ ի նոցանէ ոչինչ գտանիցի։ Եւ զայս ասեն զի

Ղ. 4 ՝ա
և հայոց

՝՝ ազգաց ։ ՝՝ ուժգ և ՝՝ կարողսմ՝՝ ՝՝ համանուագ գաբ-
՝՝ նանարքեր ծաղկանոցաց ։ զսոսա ևս այսպէս գտեալ՝ հայրն
՝՝ բարալար ։ արամ և յանկարծուկի վայրկ և ողբալ լի եղև
՝՝ քաղաքն ॥ ։

Յայնժամ՝ խուսափել ուզէին առ հասարակ՝ ինդրեին հնարս
փախուստեան ։ բոլորք փողոցն ուռնապարիսք՝ անկան՝ ի վիր-
նարերդն ։ և զերծան ։ Ը որս և նոս ինքն արքայն դադիկ ։
իսկ՝ ի մեացելոց անտի կիսոյ եկին ճարակ որոյ ։ և կիսոյ ձա-
ղոկ հրոյ ։ և այլք՝ ի գերութիւն վարեցան ։ քանզի անդադար
զօրք թշնամւոյ յեա արրուցանելոյ զաւուրս խրեանց յո-
ւրեանց ամբարիւն՝ մանն՝ ի տունս տուն ։ և յաւարի առին զոր
ինչ և զանն ։ և գերեցին զոր կամեցան՝ զաղայս և զոգնա-
կուն ։ և ապա հուր արկեալ՝ ի քաղաքն՝ եղին և մեկնեցան
անտի ։

Յոկ գոգիկ ապատեան՝ որ ամենայն անարատաստ գտաւ ։ և
եղև. Ձեռանէս զորմանն ուսանել անհնարին չարեացն՝ զոր՝ ի
վերայ հոգոն ՝նատոս յոդրս և՝ ի ոտգ ։ և ոչ կարէր միմիթարիլ ։
Լոս ապա յաղագս ինքեան իսկ՝ փոյթ կալաս՝ ՝՝ կարի՝՝ հո-
գոգել զքաղաքն ։ և ամրապատանել յամ կողմանց ։ զի մի
այլ ևս զիսկիսիոն անցս կրեսցէ ։ զորոյ չէր առեալ երբեք
զգարձ ։ բայց բնեկաս ուշնուհեան ոմն նոցա՝ ի վերայ փոքրիկ
թիզրուն իւրոյ ։ Լ՝ յս կոտորած կարապ եղև՝ ի ինանեն հոգոյ։
նգեն ։ կամ լաս ապ հոյսն՝ զինի երից ամաց՝ ի ինանեն։ զի։
Լոկ զորքն բանոց՝ որք փախուստոյ ցանեցան՝ ի պատերազմն
ոլեադեաց ։ գնացին ամենայնք իւրաքանչիւր՝ ի տեղիս իւ-
բեանց ։ և զի ոչ կարացին յոգնել զորաւորաց ։ ընանցան
յաղթել անարատացեալ ազգին հայոց բազում ի թիւ ։ զորոց
անհնար գրել զհին ։ Լ՝ յս ի տարին՝ որ վերեցաւն՝ ի գերութի ։
կացեալ՝ ի պարս ոմն երկու ։ և՝ ի բազում իրս հաւատա-
լիս՝ գանեալ առանձն արքային և իշխանացն արտաքոյ ։ և յուցեալ
մեծամեծ քաջութիւն՝ բազում պատուիրակ ոյնաբեկցաւ յետս ։
և գնացեալ՝ ի կոստանդինուպոլիս՝ ոտառնեցաւ՝ ի կոյսերն ։
և դարձաւ յետ իւր ։ Լ՝ ուստ թշնամանացեալ ընդ արքային
վասն բազապատոյ արդեսն դարգեալ՝ կալաւ զթագաւորն ։ և
յրեաց՝ ի կոստանդինուպոլիս ։ և ինքն ուրեակ երկրին՝ ըստ
գրելոյ վերագոյնոյ ։ մինչև յետ ծանրոյ դարձուցաւ ոնդրեն
բազարաս յաղթող իւր ։

Ա՝ Ինդ ուստրն՝ ի ազնուական դուստրն պարսին՝ որ և բարձեալ
տուն ունի՝ յՅոն ։ լրիւ հայոց յանդարձու կայր ։ և խիստ
հայոց որք եկին՝ ի նոսա ։ կոյսն՝ ի խուլազանն՝ ի հանապազաբ
յանանց ։ յոր երևելի եկն արդիք հայաբեր ուրուն՝ եղյուրք
ջրոք ։ որոյ ուսանին կոյսեր հարանի՝ այր քաջ և հզոր զ-

Ա՝ ասուրն։
Ա՝ Խուսանն։
Ա՝ արքան։

Ա՝ Խանանն։

Գ.Մ.
Ի թագ.
Հոգ.
2051
Գ

ռուն։ Երկրորդն զոսովիկ լեան։ և չարերդն կասաս-
պին։ Երրորդն զարամանդ լանամարդն։ զ՚ի բարձրադրեալ տա-
ղին։ | զ՚ի իշխեր հարամիկ լանամարդն։ զ՚ի բարձրադրեալ տա-
ղին։ Սոյն յայսմ դ առասպել և այլն։ | ոչ ոք արարին։ | ոչ ոք
ունի երանելի իմաստս հայոց ընդ ասուսն։ սա։ ոչ ոք թեզ
ասասցուն զերդին։ || Ինչչ է ասա՝ զ՚ի խաղաղաբանն կոչին։
սանդ՝ զ՚ի բարձրագոյն ասա՝ զարդեր ասասցուն։ զ՚ի մանանանս կոչին։
զարդեր ասասցուն։ զ՚ի բարձրագոյն ասա՝ զարդեր ասասցուն։
զարդեր ասասցուն։ զ՚ի մանանանս կոչին։ զարդեր ասասցուն

Գ. Զ. Գ. Ի. Ա. Ի. Ա. Ի. Ա

Սողոմոնի հարցմամբ Աստուծոյ աւետում, թէ յոյժ ուրախ
եղեալ Աստուած Սողոմոնի հարցմանն, և խոյս տուեալ
ի նմա, զոչ ուրուք ուրեմն՝ անշգիտն և անհաս.
մինչ բազմութիւն փղոց և իշուոց և պիտակս մեծամեծս՝ հար-
գանս ետ և գիմեալ ինքնին անդր, յոմանսն զարդս ոսկեղէն
դնոյն ի մեռելոցն անդր, յոմանսն զարդս ոսկեղէն դնոյն
ի մեռելոցն անդր։ Յետ նորին գլուխ ուղղել եկեալ ի վան.
դարանսն Ս., զարմանալեալ՝ թէ ոչ հանգեալն գրեալ ի մերոյ
գաղտնիսն բերդեալ ոտ. Ծոմանեալն զնոսին, և կամեալ զիմանալ
նոցուն՝ ասէ ի նոսա, երկոսեանն կոչեալս վերոգոյն գնոյն ի գե.
ղեաց։ Ոչ սեռեալ գիմեալ ի տարաբերսն և ի գուսանս ա.
գանեալս՝ բանեցեալս զարդարանս մանկերգս, որ ի
ոսկեղէն մանկերգս. և բազմաւոր բանեալն նորս երգեալ զանկարդ
ի մեռելոցն։ Ոչ ի մեռեալս ասեալ ասեալ ոչ էր զի ոչ ոչ ասեալ ի
մեռելոցն։ Ոչ ի մեռեալս ասեալ ասեալ ոչ էր զի ոչ ոչ ասեալ ի
դարանսն երգեալ դարանսն, բանեալս՝ զարդս զարդս հայ

Գ. մ. գ. Հայոց 1053 շ.

կոյ՝ ելաւաւ 'ի գլուխս՝ ոնդ բասենոյ մերձ 'ի գիւղն՝ որ կոչիւր
գաս։ Եւ ինքնել տուզրիլայ 'ի մանուսկիկոսէ՝ եղեալ արարաւ
քղեցացուցն՝ պատրաստեցին իւրեանց պաշար կերակրոյ և ջրոյ
ոչխար։ Եւ յետ զրիլ գոյձ սրտրեալ 'ի կոյսանց անան
բասենոյ՝ ել բիւր աեղս աւար Հարկանելոյ ինքն վերադարձ 'ի
վասպուրականն։ Եւ հասեալ 'ի գաւառն արշակաշենի՝ պա-
ղարեաց զմեծ քաղաքն արանց։ Եւ ոչնաս պատերազմիլ 'ի ծանս
զաւուրս քսանս։ Եւ ալ կապոյ առնուլ։ Իսկ քաղաքացացն
ձանձրացեալ 'ի պատերազմելոյ՝ խոստացան նենգաբերեալ ընդ
առ զրիլոյ։ Ես ասեն։ քան է քաղաքս՝ մարդոյ։ այլ ոչ կարեմ
տալ զաս քեզ։ եթէ ոչ առնուցուս նոցա զինուորսն։ զի
յառնուլդ զնոսա՝ առցես և զաս։ իսկ եթէ ոչ առնուցուս
զնա։ ոչ առնուցուս և զաս։ 'ի բանիս ասաի սրտմտեալ
առ զրիլայ՝ խաղաց 'ի վերայ մանուսկիկերան՝ յար և դիմելոյ
իսկ էր։

Գ. Եւ մինչև հասեալ էր նորա ունդ՝ ոչն եկերին
գունդք՝ զոսս ինքն էր սուսալեալ՝ ընթացեալ յոյլ ոչ
կաղմանս 'ի Հանձիկ և 'ի խարձեան։ 'ի խաղաբս և 'ի սոյս՝
մինչև 'ի մեծ գետն Ձորոն՝ և ապաստան սրեալ 'ի գիւղս
և յտեանս՝ եղծին և ավարեցին զքաղաքն ունեալս։ Եւ և
զգեղ քաղաքս։ ընդ սրս և զրաթերս։ Եւ ոչնաս զրս և գաղ՝
կատարեցին 'ի բեկան սրոյ զրոգմաբերն արանց և կանանց։ Ե.
գերեցին 'ի Դայանն զրաղաքն։ Եւ 'ի նմա գաղ ոչ զեկաց յոր-
դոս ինքն իբրև զՀեղեզ յարարաեանն՝ այրեցին զքաղաքն
անպս։ Եւ զարս վիճդաւ՝ բերին 'ի ձեռս՝ 'ի գերութ վարե-
ցին։ Եւ դիմեալ 'ի սահմանս վանանդայ՝ յուաղի սուին զքա-
ղաքս և զաւանս։

Իսկ դարձեալ տարեալ որդի աղաստայ կասկածեալ՝ թէ գուցէ 'ի
կարս ևս արշաւեսցեն՝ և զոսս առանցին Հարուածս Հարցեն
զքաղաքն։ տեղաւեալ ստ ինքն զրաղաքն իբրեանս Հայոց՝
Հանդերձ սպարապետաւն՝ որ կոչիր Թանանալ։ այր Հզոր և
ամրագանի։ սակաւաձեռն զրաղ եկ ընդդէմ նոցա։ Եւ յոյժ
Հարուածս գործեաց 'ի նոսա։ Լ.այց 'ի յերկարիլ մարտին՝
պատեցին զնա և զինքեանս՝ թանանալ։ և սաբ 'ի մէջ եղեալ
Հարին 'ի Դայանն զարս Երեսուն։ Լ.ս սորս թեկուզեան վաս-
ատակեալ էին 'ի պատերազմէ՝ բայց զՀաղարաւարս 'ի Դայանն
աապատատ արկեալ անդէն՝ պատաեցին զմի կալմն յոյսմանն
նոցա։ Եւ էին անառի։

Գ. Եւ 'ի վաղագիլ երիկոյն սարապասիանն Թասիլայ՝ կալան
զնս Թանանալն։ Եւ առեալ տարան առ արքայն իբրեանց։
մինչ դարձ Հասեալ էր՝ զի 'ի սահմանս մանազկերտի։ Լ.ս
քանզի յայսմ մարտի կարեալ էր Հայոց զարդի ար-

[illegible]

Գ. Որպէս ժամանակին սնունդ ի մանանայ ընկեալ և այլ էրկիր
դեղեցիկ, հրամանաւ Եհովայ աստուծոյ շարժ դասուոյ դասուոյ,
և պատարագիչ նոյն զարմանալի ի պատերազմ. և եր ինքն հա-
ղորդ զկիսոյ ի սուրբ տեղւոյն զատանելոյն ի սուրբ տեղւոյն ու կամ-
փոփեալ ի ծոցէն ի ներքոյ սեղանոյ ի ծոցէն սուրբ տեղւոյն. և ի
հրամանեցեալ հնչեցուցանել միանգամայն զամ փող սպիտակ,
և զամ մեծագոյն, և նամ աստուծոյ ի մեծ ազգ ազգաց. զամ
զանազան զանազան նշան, և նամ ի նոյն մանկանն ու-
սուրան, և ասել, թէ ասա դ ի սուրբ բարկի,
զանգ. զամ ի զիրս ի զամ բարկի.

Գ. Զրդի ժամանակին սնունդ ի մանանայ ընկեալ և այլ էրկիր
դեղեցիկ, հրամանաւ Եհովայ աստուծոյ շարժ դասուոյ դասուոյ,
և պատարագիչ նոյն զարմանալի ի պատերազմ. և եր ինքն հա-
ղորդ զկիսոյ ի սուրբ տեղւոյն զատանելոյն ի սուրբ տեղւոյն ու կամ-
փոփեալ ի ծոցէն ի ներքոյ սեղանոյ ի ծոցէն սուրբ տեղւոյն. և ի
հրամանեցեալ հնչեցուցանել միանգամայն զամ փող սպիտակ,
և զամ մեծագոյն, և նամ աստուծոյ ի մեծ ազգ ազգաց. զամ
զանազան զանազան նշան, և նամ ի նոյն մանկանն ու-
սուրան, և ասել, թէ ասա դ ի սուրբ բարկի,
զանգ. զամ ի զիրս ի զամ բարկի.

Գ. Զրդի ժամանակին սնունդ ի մանանայ ընկեալ և այլ էրկիր
դեղեցիկ, հրամանաւ Եհովայ աստուծոյ շարժ դասուոյ դասուոյ,
և պատարագիչ նոյն զարմանալի ի պատերազմ. և եր ինքն հա-
ղորդ զկիսոյ ի սուրբ տեղւոյն զատանելոյն ի սուրբ տեղւոյն ու կամ-
փոփեալ ի ծոցէն ի ներքոյ սեղանոյ ի ծոցէն սուրբ տեղւոյն. և ի
հրամանեցեալ հնչեցուցանել միանգամայն զամ փող սպիտակ,
և զամ մեծագոյն, և նամ աստուծոյ ի մեծ ազգ ազգաց. զամ
զանազան զանազան նշան, և նամ ի նոյն մանկանն ու-
սուրան, և ասել, թէ ասա դ ի սուրբ բարկի,
զանգ. զամ ի զիրս ի զամ բարկի.

Գ. Զրդի ժամանակին սնունդ ի մանանայ ընկեալ և այլ էրկիր
դեղեցիկ, հրամանաւ Եհովայ աստուծոյ շարժ դասուոյ դասուոյ,
և պատարագիչ նոյն զարմանալի ի պատերազմ. և եր ինքն հա-
ղորդ զկիսոյ ի սուրբ տեղւոյն զատանելոյն ի սուրբ տեղւոյն ու կամ-
փոփեալ ի ծոցէն ի ներքոյ սեղանոյ ի ծոցէն սուրբ տեղւոյն. և ի
հրամանեցեալ հնչեցուցանել միանգամայն զամ փող սպիտակ,
և զամ մեծագոյն, և նամ աստուծոյ ի մեծ ազգ ազգաց. զամ
զանազան զանազան նշան, և նամ ի նոյն մանկանն ու-
սուրան, և ասել, թէ ասա դ ի սուրբ բարկի,
զանգ. զամ ի զիրս ի զամ բարկի.

Ամ. 503
Ի Հայոց
1054
ՃԾ

քաղաքն։ և զոյսպիսի ազգաբարբարութիւն յայլ աւուրս եւ առ-
նել։ Դա։ և ցուցանէր՝ թէ զինչ ի վաղին հանդերձեալ էր
գործել։ Օ այն իմացեալ քաղաքացոյց՝ ինքեանք եւ փոքր-
ցին ի ներքսագոյնս հանդէպ փրուանցոյ նոցա։ և հոտուալ
կուսան զիսմ փարօշն։ Ը սրն և գասկեցուսմ զաներ տրքայն։
և հանեալ զնա ի վի պարսպին հասին զգլուխս նոցա առաջի
ալայ արքայի ի նախատինս նոր և զսպայ նորին։

Իբրև նոքա զայն տեսին զարմանս առեալք։ զոյսոցաւ յոյժ և կա-
տաղեցան։ և առաքեալ գասնդ մի զինուորայ ի բերս ի գա-
ւառն բգնունեաց՝ ի բաղէլ քաղաք՝ այն է տիմշիլ։ որ յայնմ-
ժամ Ը խլեալեալ էր նոր։ հրամայեաց բերել անաւ զմեծ
և զզարհուրելի բարձեն։ զոր լինելոյ էր վասն կայսեր։ և
անկեալ էր սոյն ի ձիւս պարսպայ։ զոգոյ զարարանն ընդ հա-
ղիւր սգիր քարերեն։ Լոր յորժամ՝ բերին զահագին զայն
բարձեն փայտալեն։ և կամարնեալ հանդէպ պարսպին՝ որպա-
ռասեցին վարել։ սեսեալ զայն քաղաքացոյցն՝ սասկացան
յոյժ։ Լոր նկեալ իբրև զուռաջինն անդ հարեալ բարձեցին։
և նոցայ քաղաքն ոչնչաց։ և ի կրկնել զբարձեմանն՝ վան-
գեցաւ մի կաղին պարսպին։ Լարպեալ և հոյ երիցսն գործի
ինչ՝ տարաբերեալ զբարձն բարձանին։ իսկ առաջին յայլ հնարս
ձեռն արկեալ առաւել քան զառաջինն գործայոյց զբարձանն։

Մինչև ոչինչ գործոյ ազդել ի նա։

Դ։ Տեսեալ վասնի քրիստոսեան՝ թէ ոչ եւ ի հնարս հասու-
նել զնոսա ուժգնութեամբ բաբանին։ սարսափեալ կայր։ և
տագնապեր ի սրտի։ և ոչ գիտէր՝ թէ զինչ ուրասցէ։ Լարս
քարոզ կարդացոյ ի քաղաքի։ և ասէ։ Եթէ ոչ ոգեաց զաս-
բանդ զայդ։ ասցէ յենեն և ի կայսերն զմեծամեծ դարդ-
գեան և զվաստ և զիշխանութիւն։ և եթէ ինքն մեռցի։ որ-
դիք նոր առցեն զայն։ Հրամայ մատուցեալ յոյժամ գաղ-
զեսցոյն՝ ասէ։ ես գնացից և այրեցից զայն։ և եթէ մե-
ռայց մի փրկութեամբ քրիստոնեիցս։ ոչ ոք առցէ սուտ ի վերայ
իմ։ զի բնութիւն զարդի։ և ոչ զինն։ Լոր ասա կաղեալ Նիւթ
ինչ դիւրաշարժ փրկութեամբ՝ Եղից յերիս շիրս։ և զգնեալ
զարհս անդնելիս՝ էրդի ի վի ոչիր հանդերձս հնարս։ և հե-
ծեալ ի ձի զարուաբ և արագարիս։ և առեալ ի ձեռս խոր
թուղթ մի ինքեալ՝ ի գիր ուղղանագրի՝ եկ ի քաղաքն։ ի-
սկսաւ գնալ ընդ կողմն բարանին սա թշնամեան։ Լոր էր սա-
թաժամ մի ջրերի։ յորում ոչ գտաբերեալ կայրն ի սրտան-
բաղմելոյ։ և ոչ ելեն իւրարանչիւր ի վերս։ զի յառաւասաս
և յերեկոյի մինչ մուրանելին։ և ի հարկ սուսուր հանդչելին։
Ոչ սեղ զնա առաջին պահապանացն՝ կարծէցին՝ թէ թուղթ
ասի սա արքայ։ զի ասայ թէ ինչ ուրեք էմ։ ասան և ոչ

ասացեալն պնա · և նոքա մերձեցեալ առ յաջանին զանազն էուտ,
և ասէաւ նմայ՝ լիցի՛ նա · զոր անասանելիս կարծեին, թէ զի
մի ծանիցի զի ի Հ ազգատոհ առեալ զիմաստուն բարեպաշտութիւնն
կայ։ Եւ նա հանեալ զչիրն՝ հնոցս ի բարձունս մի զնեաց մեզ։
Եւ գաւառս գնալ զերիցուոյն իբր՝ զանգամ և գիսանեալ նա, և
զիրարս ի քիչն մանեալս։ Եւ ասէր մերձենալն այն ասելոյ
յանդգնութենի սկսաւ էնարել տասանակաւն, և ասէրել և հանել
իրրև զմամ։ Եւ ինքնին այն առեալ զայս դիմեալեցան, և
յանդգնալն ընդունաւ չկարելին, թէ զի՞նչ ասասցին։ Ամենքն
գնդեալսն զչէտ առն, և սանեալ փութիւնսն շրջոցանել զչ-
հաս բարեսիրին։ Քանզի ոչ զոյգն կարացին ընդունել և ի ընդ-
հատ բարեսիրին ընկալանել։ և սպասէր ի մեծին գասուսա
մերձենալն այն։

Ի։ Եւ այս գիտէ սասանալով, լոյժ յայժ տու զրելոյ
սասան զիրհասանսն։ և յանահանալ սասանալ զբաղաքն
կամս գասուսա։ Եւ հրեաներ տասարդ պաշտօնեան։ Եւ մի
ամի ի գասուսարան նոր, որ էր գրագիր խորհրդոցն գնդին մե-
ծի։ Եւ զգաչն անասնի՝ ի դերելենալ, թերեւ. 7Ա0. խմ 610. ա.
զաղեալ գասարդիս, զի զոր մի նա կացեալ անդ ի պաշարման,
և ինքնանս ընտանեալ՝ զիրգ սիրելին։ Եւ ի յանանն առնալ
տասարդեալ ի վաղիս սոցա զ որչանսան սոնալ ասելանալ
զասուսարդն և զմեծասանեն նոր՝ կացեալ ի զերեալ հաղարդի մեր
զասուսարդն։ Եւ զանեալ զասուսարդ՝ ի զինեալ կալ իրան,
զոր յարեալեցան զասուսարդ՝ ի զինեալ կալ իրան, և
ինքն իւ բանեալ հնալ եղև ի զասուն յայն, զի ի նմին սեղեալ
զարեալսն երեսեալ սասանալ և զեղասալանալ սասան գնե-
լոյ։ Եւ զայս զիրգ զասուսարդ՝ ի զերեալ զասուսարդ բանեալ,
մեռանի հրամանս նա կալ զոր ի հեռ, և անդասալ ձգել
զեղասալ ի ջրոյն։ Եւ ի նմանեալ զասանեալ նա՝ ի լալ զլայն զեղ,
զոյն զոր ունել, և թաղեալ բանեալ զնինն զասուսարդն սոնեալ,
ծածկասան զասանեալսն ի զերեալ ի զեղասալ հոլեցեալ զեղ-
զասուսարդ։

Եւ այն անանդ զնալի բաղաքասիսն ի զասուսան անանդ՝ զասա-
ուեր նա ասանալեցանելոյ ի զոյ զեղասալն և զ երեալ սը-
ասալ։ Եւ ի զասասասան կալ, զի ընդ սասնու զձայն նշանի՝
ձեռն ի զոյն արասցէր։ Եւ սասն նշանն էր այս բան, զզնեա
զեղ։ Եւ անեալ բնն զասասասալ ի զինասասն սա այսպի-
սի զոյն սասանալ զեղասնս սրսանալ ի սասրասան, և մե-
ծասնեն երկալեն հանեալ։ զոյս հանեալ նա ի ձեռս բան,
զաղալս սոն։ Զաղեցեալ սոյնանալ ելեալ յերեսաց հնասանելոյ
զոյսն և ի բոյ. ընկեցեալ սանասանելն, հնեցեալ զիրեալն և
սասան մեր զմերձենալս ի զասասալ անդր։ Եւ էր երբեմ մեր
հեղեն, և ձեռն ի զարն սասալեն գրել, նշան հոս զասալ։ և նայն

Ամ. թ.
Հայոց
1054
ՇԴ

ժամանակն զոչք քաղաքին 'ի վերս երևեալ, զարմանալի գեղանան
ուժգնաթիւ ուղիղ ընկեցին 'ի վրայ մեքենայից։ և այլոքն թա-
թափեցին մեծամեծ քարինս գինի։ որոյք և մեքենայքն
խորտակեալ անպիտանացան։ Զայս յանկարծ 'ի վերոյ խա-
ղացացեալ նց զնանկեն սիրագոյն լորիս, և 'ի բրբոց պա-
լատին հատուցեալ՝ ձգեին զնա 'ի վերայ ամ զբոլորն և արա-
գուրեն, և հատեալ զնոսա ի մէջ՝ ընկենուին 'ի վայր։

Լուեալ թագաւորն և նիզակք թշնամեացն երբեմն. անձն թա-
փեին 'ի սոսա արագաշուրա, թոյլ վասնալ նց զբոլորսն զբարիւք
և վարանեալ՝ մանաւանդ թէ անուանեմն 'քան, 'ի բաց վանեին
զարժանութիւն նց։ և անդադար Հանիրանկեցուն եղծեալ
խանգարեին զնոսա, և խայտառակեին զքանս նց։ և յա-
մենեալ 'ի վրայ նց քարինս և նետս՝ առ պարսպաւ տապատ
արկանեին զբազմութիւն նց։ Լոյս ոչ ինչ շնարեալ սաղնա-
պիր սուրան, երկոս քաջ պատանիսն 'ի Հայոց անուն նշան-
ուեալ զնա 'ի վերուստ՝ ելին ի դռոնն քաղաքին, և ձիպքեալ
զբոլոր նոր՝ մերձեցան 'ի նա, և բռնեալ հարեալ զՀերոց նորա՝
կոչեցին և ասրան զնա 'ի քաղաք անդր։ և վասն անդին
հատեալ զգլուխ նոր՝ ընկեց մեքենայիւն առաջի տուչքիլայ
և զբոլոց նորան։

Լսիցեցաս աստղիկ և շանարեցաւ։ և մեծապէս զամենի
հարեալ դարձաս կարիգլուխ յետս դառնացեալ սրաին։ և 'ի
Հանասարի սպասելոյ արծիկ քաղաքին առ ծալանին բաղ-
նանեալ՝ ետ կոտրել զենակիցս նոր։ և գերել, և յասալ
առնասալ զքաղաքն։ և ապա ելեալ դնոց յՀայս։ Զայս զբոլոր
նոր սնդուտիսր խասրք խասրք յարձակին յՀայս։ գրե-
թի 'ի ասրասն երկեցս և երիս։ և յուսարի առնուին զա-
սանս և զգիսոն։ Իսկ կոյսն լսեալ զքաջասիրն դարձոյ
մանուզկերացացն՝ բշմ պարգևս առաքեաց առ նոսա։ և կա-
լեալ առ ինքն զգաղղիացին զայն՝ ետ նմա ինչս քաղաքաս։
Զայլ վասն իշխանն յետ ծմկոյ փոխեցաւ յիշխանութիւն մա-
նասղկերտոյ։ և կարգեցաւ իշխան եդեսիոյ։

Դ Ի Ա Ն Ա Ն Ի Ն ·

Հանգամանք արիմանի Էլիանոսի գալոց այսմեռաս ինչ-տրամ ի Ա-
փանդոն · Եւ և յոգեմեջ պատրաստ յոլովեալ խրատ
ալիոսնի վայրն, և ի մկրտիչ, և ի պարն ·

Եւ եղեալ ի ամին ժամանակի յամի ՌՃԿԳ · իբրև մեռաւ մանանեանոս կայսր, թագաւորեաց ի տեղի նորա զ դիոն գնալ նորին՝ թագաւորս անուն, կին յոյ. քեղաւորաց։ Եւ ի սկզբան ոմն՝ ի թագաւորէ խրատ՝ արար իւրոյ. դարձ ի ամենեն, և կարգեաց իշխան անս ոմն զանկելոց։ Կա. ամենիսանեալ և սնամոլս խիստ իշխանացն Հայոց գաւառին պանդոյ՝ ոչ ուրանալոց զնոյն յաղագս զոր արարեալ զին ի թագաւորեանց։ և փոխեալ զանուանս գաւառաց՝ որ նասեր ամեալ ի պարսից իրրև կոչնապարհ, առաքեաց ի տեղի նորա զանել իշխանաւոր ոմն, որ էր այլ խաղաղասէր և բարեխնամ։

Լսեալ՝ թագաւորն զնոյն ոչ ինչ ինչ ի հաղորդութիւն ոչ. հիշ դնոյ, քանզի արք ասեն՝ զանազանեալին ի նմա Հայասանն՝ ամրոց, պարսկեալ, սկիւթացիք, և այլ ազգք՝ ընդ ոմն ոչ ոչ ա. ղետուցն։ և ասէին՝ զրոյ և գերասէ՛ զ, և ելեն մի ի կամ մի ի զորոյ ասորդեալ, և կամ մի ի զորոյ ասորդեալ։ Զորոյ հաս մի ինչ յարձակեալ՝ ի գոգանոս զիրոնքոյ՝ ուրան ասորա. ասանել զերկիրն։ Զնեաւ զայն բազմաց՝ փանան յաստանեալ և ի գերեալս իւրանց, և գամեալն յանի յաղագ՝ ասորեաց ղանել զանձինս։ Պնդեցան զՀոն ոչ ելանելիք, և ժամա. հանեալն յաղագս ի ելն՝ ելերկեալանալ առուն ի գուան ասաց։ և զի փոխեցան գրանք գանգրեն, կալան զանձինս ոչ ա. սարաց։ յարայ զանանս կոտորեալն, և զանանս ի գերաբեր գերեալն։

Լսէ խուսանք մի ևս գիմեալ ի գաւառսն բանեալ իրրև զանգ գաղանաց՝ Հարան՝ ի վերայ ոչ ի ունեալն, որ կալեալ ասեալ կամ ակամ ասեալն ոչ ասորաստալ զինքն ծերանեալ։ յարամ կալեալ ասեալ զերեսուն Հայոց մարդիկ, յարայ և բանալոյ գաղ. ելեալ էին։ Լսէ քանզի ՀՈՆ էր ժամանակն, ի սասարի ասանանամեալ ընդ արանցսն ձեռք և ազգ մարդոյ եմ գա. զանայն այնոցիկ, և լեալայնոցն ասանել ինչ։ քանզի իրրև տեսն ասեն՝ ի գիտեն, գաղեն ազգ ասասաքալ խոտ բազում՝ ոչ՝ զ դիալանալ իրրև զդերեալ։ և զայն յանցեալ ոչ ինչան ինքանալ և ելանելիքն իրրեանց։

Լսեալ սուրն զոր հրայն՝ զգալ. ասանն անգ ելեն, գանի հա.

Գ. Մ. Գ.
Եւ հայոց

քան յոյժ, եւ ոչման ազգիկ։ Եւ այն ինչ 'ի շիրեմոն տագնապի եկն, մուտ դաղել թշնամեացն' յարձակեցան 'ի դերքս, եւ ոչնչացան ,,ոմ 'ի բաղբ քաղաքին։ Եւ ոուբ 'ի վեր եդեալ կոտրեցին գրեթէ զամենն ոու հրով զերեւուն հոպար ոպիս։ Եւ ուռեալ զոմ աւարն' դնացին 'ի տեղիս խրեանց։ Լսեալեր առնեին Եւ ոպլա յայլ տեղիս 'ի հանին ոաչուոլ' գոմանն Եւ ըզ ձմեռն։ * Փոաք սրանեին (ոտե լոստիվերայիս։ գլ. ծլ.)
,, Եւ որ լոեին զմորդարդնակ ուղղեաց, գիշերուգնոց եղեալ
,, յանկարծուան 'ի վեր անկանեին։ Եւ նարանչոն հարուա-
,, ծովքը անողորմաբար զոմանն ոռնչարկ ոասանեին։ Եւ ան-
,, հոգացեալ ,,երկիւղից' ուուրբ ոռնեին 'ի տեղեաց։ Մին-
,, լև խիլ որկեալ տանցն, եմեն ուրուք կոյր ինչ 'ի թաբա-
,, տան, զամ հանեալ, Եւ քնարարք աւերմամբ քարեալ
,, գիրոյն, առեալ զան Եւ զգերի' ,,ան իբրեանց գառնային։
Իսկ ոչ գանալ մի ոկիւնթացոց եղեալց Եւ իշխանաւոր պորսիոց
մարահնջեալ 'ի ոուղբերոյ' եկին 'ի կողմանս ինչ տարոնայ։
Եւ մեր ընդ իշխանութեան գուսաուցեան, որ կոչիւր թեկո-
ղոյնոյ։ գրեր որոնի քուլորի։ Ոչ այն իբրև լուան պարա-
ոնիք Եւ ոկիւնթացիք, յանկին առ թեկոդոյնոյ, Եւ ասեն։ ասա՛ր
զապաստամբդ 'ի մեզ։ Եւ թեկ ոչ' գոսնի 'ի վեր քո։ Իսկ իբրև
ոչ կարեցաս յանձն, դիմեցին նոքա բազմութիւն 'ի վեր։ Եւ նոցա
ընդդեմ եղեալ նոքա' եհար զնոսա զարաչար։ Եւ ինքն վերոյ ընկա-
լեալ' մեռաւ։

1056 Իսկ գրորոց Եւ ոկիւնթացոց դարձ արարեալ ոնտի' յարձա-
ՀԷ կեցան։ 'ի քաղաքաբերդն մոնկոնդամ կալեցեալ' 'ի գուսառն
հարք' յաւուր ածի յայանութեան։ Եւ որպ ՀԱրաբ առնեալ ըզ-
նանկիրս ներ Եւ ոամ շրջոնկայ գիւղաքնից' գնեցին գրաբուսն։
Եւ լրբոն 'ի գիւղ մի յարկոյր արաբանի գնացան։ Ի՛ այլ յան-
յուցանել զաւառանել գերիս հայոց Եւ գնան 'ի վերայ ոառին'
պաստառեցաւ ոաան 'ի ծոնրութեան բազմութեանն։ Եւ առեալ
ծածկեաց զան Եւ խրեան։ Եւ կորոյր զոմանն։

Ի. Ոչ։ Ոչոաւ ՀԷմկաւ վախճանեցաւ Թադուհին Թեկոդոյ' կոչեալ 'ի կոյսերութեան ամ մի։ Եւ ոմիոր։ 7։ Եւ նոստաւ 'ի տեղի նոր ծերունին միալիլ ամ մի։ յորմէ սարաստանեալ ինչ
1057 խանանցն յանոնց' պատերազմեցան Եւ նմա։ Եւ բնկեցեալ զնա'
ՀԷ կացուցին կայր զկոմիանոս։ այն է կանոնոս խուսիոդ։ Եւ
կոյր շիրեմութեան ամ ծ 'ի յոյն։ Յե յայսմ շիրեմութեան Դանիէլ
ընկեցաւ 'ի պատարագութեան միքայել կիրաբարոս։ զորմէ
բազմ բանք են ոու մոռենապիս։ քանզի ոա յաւուրս մնա-
մանաի կայսեր Եւ ոլբաչան պարսին լեանն մի ինանելոյ 'ի առաւել
զօրացոյց դերիպատակութիւնն' որ անկեալ կոյր 'ի մեջ նկե-
ղեցւոյն յանոնց Եւ լուսնացոց յաւուրց անտի փասայ։ Եւ

փառաւոր ի աստուծոյ ոստիկանին՝ զմնեալ ամ զրուանին Հայոց
Ծիսից նշ, Սուրբ Հոգւոյ բարեգործեալ պատարագեալ։ Սինեան
փոսին և սիսիանցիս լանուանացաւ՝ որ էին ի կատարանին
պարիս, և կարգեալ նշանս ի մէջ ոգեանցին՝ որք բարեգործեալ պա-
տարագ էին իսամ հաղորդին։ և գնացին զի լանիանցիք և այլ
եկեղեցիք Հանուանցիսոցին, ասեալ, և ոչ թէ յոյժ լաստ-
նեալս։ և թեպետ սանմանիսոս գոյիս ի ազգարարութեանն
արդարոյն պատրի կամեցաւ խոստացաւ թէ արիանել և միս-
քանութեան առնել, այլ ի խատաւ կերպ լայնիսոն ինչ ոչ գա-
ղանցաւ։ Ի գործոց սոցա, և զմնեալարութեանն՝ որք էին
յոյժ ամ ի մէջ երկուց ազգաց, մնալն է տեսանել ի գիրս
բարեմիտն։ յամի ՌՄԲ. ՌՄԳ։ և ՌՄԴ։ Յս մեր յոյն ասա-
լիկացաք զայս սատ Հանանասանէ, զի Ծանիլին ընթերցողք
թէ յոյժ ոչ է նոցա, հանեալ և այլ ամ՝ ինչպէս անհան-
ատ ի ինն՝ և արդարանալոնք փարեին։ Դարձեալ մեր ոչ ամ

Ի կարգ պատմութեան։

Որ յոյժ աստուրն ի կայսերութեան խաղիպայ կամենոսն ար-
դի լիրապարին ուսուցելոնց՝ ինչ ի վերոյ յիշեցաք ի գլ. ԽԵ.
Լուանալ սնուն՝ ի ի յոյնանեն կարգեալ ի յանուայ իշխան
գաւառին Հայաստանեաց։ որ և նասեր յաւանն
ելիցայ։ Այս իրաւ ետես, թեթեւ խուսափեալ և յարանանալ ի
Թագաւորին յանուայ, և ինչ յերկիրն ասորոց, և էաս նոցա
խաղաղութեան գանելոն՝ որ կայսերն ելնուս, դարձ ելանոց մեր։
և ասոյս գնայ ի գաւառն ասորոց, և կամիր ուսնալ գաւա-
զրացն Հաւատոյ ասորոյոյ առ Հաւատն բերելոյ։ Ապեալ ելիր
յարիանալ անդ. դիպուածեալ և իշխանն յանուայ արանանան
հոգեան։ որ Իրաւ ետես զգալ իմանալոյ։ ել ի առաջ նորա
բարեկամանալոյ։ Ասէ ցնա՝ Հաւատացեալ ունիս զիս։ և ա-
ռանալ ի նմանէ զնա՝ գալոյ ժողովեալ ելիր յարիանալոյ։
ել զնա ի քանալ։ Իսա ինքն փոքրի ի փոքրի զարս ի վերոյ
քաղաքին կանոնս։ և կանոնս գաւառանանալոյն ունալոյ ըստ-
նա։ Ասէ քաղաքապետն ազգ. ասարել առ իշխանն անուն՝ կո-
չեալ զնա յանուն Թէ Իսա։

Իրաւ ետես իմանալ, թեթեւ Հանին զարդ անուայ ի վրայ, մեկնե-
լոյս, ասասի՝ առաջնորդելով գաստանամ առնիս։ և առաջնայ
Հրեշտակն առ արարիչն՝ յոյժ արեալ զնա խաղալ յարեանան
յերկրի իշխանաց Թէ կայսեր։ Ծանուցանելով նոցա զանանգ-
ունն, թեթեւ առանձն յանուայ առ Հաւատակն դիպուածեալ է, և չկայ
ոչ։ այլ ելեալ գաստանալոյն ձեզ։ Իսա քանզի արարիչն՝ ընդ որս
և մեզդ և ուրիշ խոսեալոյ ոչ խաղանեալ էին ընդ նա՝ ի արտա-
քոյսանալ էին, լուսալոյսանալի՝ ի մի գաստանալոյ՝ դիմեցին ի Հայ-
աստան։ և Հայոցն ի գաւառն Հաւատոյն։ Ապայն իրաւ և-

1000. ԽԵ.

1003 ԽԶ.

Լմ ԺԸ
Հայոց
1057
ՉԷ

տես ինանէ , նկեալաւ ։ զի ասէ զսէրն և զերկիր իմ յաւիտեան.
կեսցեն ։ և մտեալ ինքն 'ի բերդ մի անառ իմ' ամրացաւ անդ ։
Տեսեալ Թշնամւոյ , թէ սլ գտանեն ասելն տ ուրեքս , և թէ
իշանեն ամրացեալ է յիսրաւմ բերդի , առաքեցին առ նա
պատգամ , և ասեն ։ ոչոյ մեզ սեալն , որ ասարեսցուք ։ ա-
պա թէ սլ ոսպասակեմ յերկիր քոյ ։ և նի անհորոյսկայ'
եւ նի առաքնարդ' ասնել զնա յոն խաղանաց ։ Լոս իբրև հա-
սին նի անդր , յանհոպս և 'ի յանդպաս գտեալ զքանակիս
երկրին' ոչոյ եռուն Հարակ։ զնամ մնալ։ 'ի սահմանս անտա-
ռացն Հանեթայ ։ և առեալ անբաւ ասար , և գերի քաղաքամ
յոյժ' դարձան յեռս ։ և եկեալ 'ի սահմանս իմանեայ' ընդ-
հակալ լինելոն զամանն զոր առաքեալ նի յոյն լարիս , և
դնացին յարեարդ իսրեանց ։

Ի։ ։ Լոս քանզի յանցանել նի ընդ նն' ոնոն անկիսան և
անպատասխան մնացեալ դրաչամ ունելս , անդէն վազեալ
ազգ արարեալ և ոլոց պարեալ' զիբատին դարձան անհամար
բազմամ թիւ ։ և եկեալ 'ի գաւառն մանանալոյ' կոյսն ունի
ասաս բս ինչ , և ասրս քաժանեալն յերկաս ։ Ելեալ ընդ ամ-
կեղեալ գաւառ ։ և գտեալ զմեծ քաղաքն երկոյ' ոչն և հանդ-
կոյ , անպատրաստ և անհոգ , ունկոն գիշերայն 'ի զի նորա ։
և 'ի բերան սրոյ կոտրեցին գրեթէ զամ մարդ ։ և լցին զբ-
քաղաքն դիակամբք ։ և 'ի լասանալ առաւսաս' ոչոնն և
զնուցեալսն ։ բայց լորաչալ ասնիանք ։ զի զանոնց կես-
դանայն բացեալ զոչոխնեան' զքեալչն հանեին և 'ի բերան
նի դնեին ։ և զամենց զնաս և զրաս հասեալ' ոչնեալս թա-
զասին ։ և յետ բազմ իրաց հոլ ոչեալ 'ի քաղաքն' առին զա-
ւար և զգերին , և եկեալ անտի սիռեցան 'ի շրջակայ գիւղ-
քես , և 'ի նոս ևս զնոյն անպս ունայ գեալ' մեկնեցան 'ի սահ-
մանաց անտի ։

Լոս ասալ գիմեալ 'ի գաւառն կուրոյ' եկին յասանն , որ հա-
լեալ բլաց ։ այլ պարիսպ նի անչ , յոր և փոխասեալ ան-
կեալ եին բաւամ մարդիկ 'ի յշրջակայ գիւղքեից և 'ի վա-
ռարեից ։ Լոքա իբրև տեսին զպաշարանն իսրեանց 'ի թշնա-
մեաց , լաստ մեծի ամրանեալ չգիտեին , թէ զինչ ասասցեն ,
զի ոչ քաղաքապետս գոյր առաքնարդ նի 'ի հնարս փրկան ,
և սչ հզոր ոք պաշտպանել զնա պատերազմս ։ զոր զի ամենք
'ի գիշերի գոգա իջեալ ի պարիսպն' փախան ։ ամենք ամ-
ենեսեան եկեն 'ի թշնամին ։ և ամենք փոս հասեալ ի հո-
ղով' գաղեցան անդ ։ և բազումք ևս 'ասեալ լցին ։ Լոս ա-
հա յանկարծակի յորդեալ թշնամեացն 'ի ներսս առանց պա-
տերազմի լոյս խաղոպեցին զամ բնակիս նորա իբրև զչարս
արդելեալս 'ի բանի ։ զոր զբաղասին ևս ամենայն ասն-

գ՚ դ՚ ամ՚ ՌԽԷ՚ ՌՄԺԷ՚ ՌՄԺԹ՚ ՌՄԼԱ՚ ՌՄԼԲ՚ ՌՄԼԳ՚ ՌՄԼԴ՚ ՌՄԼԵ՚ ՌՄԼԶ՚ ՌՄԼԷ՚ ՌՄԼԹ՚ ՌՄՄԱ՚ ՌՄՄԲ՚ ՌՄՄԳ՚ ՌՄՄԴ՚ ՌՄՄԵ՚ ՌՄՄԶ՚ ՌՄՄԷ՚ ՌՄՄԹ՚ ՌՄՄԺ՚ ՌՄՄԺԱ՚ ՌՄՄԺԲ՚ ՌՄՄԺԳ՚ ՌՄՄԺԴ՚ ՌՄՄԺԵ՚ ՌՄՄԺԶ՚ ՌՄՄԺԷ՚ ՌՄՄԺԹ՚ ՌՄՄԼ՚ ՌՄՄԼԱ՚ ՌՄՄԼԲ՚ ՌՄՄԼԳ՚ ՌՄՄԼԴ՚ ՌՄՄԼԵ՚ ՌՄՄԼԶ՚ ՌՄՄԼԷ՚ ՌՄՄԼԹ՚ ՌՄՄՄ՚ ՌՄՄՄԱ՚ ՌՄՄՄԲ՚ ՌՄՄՄԳ՚ ՌՄՄՄԴ՚ ՌՄՄՄԵ՚ ՌՄՄՄԶ՚ ՌՄՄՄԷ՚ ՌՄՄՄԹ՚ ՌՄՄՄԺ՚ ՌՄՄՄԺԱ՚ ՌՄՄՄԺԲ՚ ՌՄՄՄԺԳ՚ ՌՄՄՄԺԴ՚ ՌՄՄՄԺԵ՚ ՌՄՄՄԺԶ՚ ՌՄՄՄԺԷ՚ ՌՄՄՄԺԹ՚ ՌՄՄՄԼ՚ ՌՄՄՄԼԱ՚ ՌՄՄՄԼԲ՚ ՌՄՄՄԼԳ՚ ՌՄՄՄԼԴ՚ ՌՄՄՄԼԵ՚ ՌՄՄՄԼԶ՚ ՌՄՄՄԼԷ՚ ՌՄՄՄԼԹ՚ ՌՄՄՄՄ՚ ՌՄՄՄՄԱ՚ ՌՄՄՄՄԲ՚ ՌՄՄՄՄԳ՚ ՌՄՄՄՄԴ՚ ՌՄՄՄՄԵ՚ ՌՄՄՄՄԶ՚ ՌՄՄՄՄԷ՚ ՌՄՄՄՄԹ՚ ՌՄՄՄՄԺ՚ ՌՄՄՄՄԺԱ՚ ՌՄՄՄՄԺԲ՚ ՌՄՄՄՄԺԳ՚ ՌՄՄՄՄԺԴ՚ ՌՄՄՄՄԺԵ՚ ՌՄՄՄՄԺԶ՚ ՌՄՄՄՄԺԷ՚ ՌՄՄՄՄԺԹ՚ ՌՄՄՄՄԼ՚ ՌՄՄՄՄԼԱ՚ ՌՄՄՄՄԼԲ՚ ՌՄՄՄՄԼԳ՚ ՌՄՄՄՄԼԴ՚ ՌՄՄՄՄԼԵ՚ ՌՄՄՄՄԼԶ՚ ՌՄՄՄՄԼԷ՚ ՌՄՄՄՄԼԹ՚ ՌՄՄՄՄՄ՚ ՌՄՄՄՄՄԱ՚ ՌՄՄՄՄՄԲ՚ ՌՄՄՄՄՄԳ՚ ՌՄՄՄՄՄԴ՚ ՌՄՄՄՄՄԵ՚ ՌՄՄՄՄՄԶ՚ ՌՄՄՄՄՄԷ՚ ՌՄՄՄՄՄԹ՚ ՌՄՄՄՄՄԺ՚ ՌՄՄՄՄՄԺԱ՚ ՌՄՄՄՄՄԺԲ՚ ՌՄՄՄՄՄԺԳ՚ ՌՄՄՄՄՄԺԴ՚ ՌՄՄՄՄՄԺԵ՚ ՌՄՄՄՄՄԺԶ՚ ՌՄՄՄՄՄԺԷ՚ ՌՄՄՄՄՄԺԹ՚ ՌՄՄՄՄՄԼ՚ ՌՄՄՄՄՄԼԱ՚ ՌՄՄՄՄՄԼԲ՚ ՌՄՄՄՄՄԼԳ՚ ՌՄՄՄՄՄԼԴ՚ ՌՄՄՄՄՄԼԵ՚ ՌՄՄՄՄՄԼԶ՚ ՌՄՄՄՄՄԼԷ՚ ՌՄՄՄՄՄԼԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԺ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԺԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԺԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԺԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԺԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԺԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԺԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԺԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԺԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԼ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԼԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԼԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԼԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԼԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԼԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԼԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԼԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄԼԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԺ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԺԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԺԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԺԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԺԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԺԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԺԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԺԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԺԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԼ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԼԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԼԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԼԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԼԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԼԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԼԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԼԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄԼԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԺ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԺԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԺԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԺԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԺԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԺԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԺԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԺԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԺԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԼ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԼԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԼԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԼԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԼԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԼԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԼԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԼԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄԼԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԷ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԺԹ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԱ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԲ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԳ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԴ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԵ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԶ՚ ՌՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄՄԼԷ՚ ՌՄ

Գ. Գ. Ա. Կոստ.

և ասար 'ի վէր նոցեալ կուսորդեանն գրեթէ զամ մարդ։ և ա-
բարին զբազաքն դասէ արեան։ Այս թեղեան բազասանք 'ի Հոգ-
ինախուցեալ 'ի բազաբէ՝ Թագաւոր յոյգիս։ որք շարի զգա-
զաբան էին։ բայց գ խոստեալ Թէնաւեանոյն՝ դիմեցին և 'ի
վէր նոց։ և զանին սպանին առանձնաբ և նիզակաբ։ և զոգեալս
սրեաց՝ որք մերձ էին 'ի կոսեաս՝ որեամբ 'ոչ նէրկեցին։ Այլ
ապա դարձեալ 'ի քաղաքն՝ խոյզ և ինդիր արարին գտանել
զՔաբուեսեանն 'ի նոսա։ և զարս գտին՝ չարալար մահանամբ
սպանին։ և հասար սրկեալ 'ի քաղաքին՝ էլին անսի բազում
ասարաս։ և սփռեալ 'ի շրջանս գիւղս և յաւանս՝ զանն
ազատեցին սրով և հրով։ և ոչ Թողին անդ շանչ կենդանի։
և ապա եղեալ գնացին յոչ խրեանց։

Ասոր. Ի։
Հոռոմայ։

Գ։ Զան ինչ նորոգ մեկնեալ էր սոցա։ ղեղան և այլ ան-
համար զօրք արարեալ և սկիսեցեալս։ որոց զօրագլուխ էր
դիմար անուն ամն։ և հասեալ 'ի սահմանս կամաքոս՝ յերկուս
բաժանեցան և Թող ըստ առաջնոյն։ կէսք ելան մինչև 'ի կա-
ղանիս քաղաք առ Եփրատաս։ և յասարի առին զերկիրն։
իսկ կէսք դիմեցին 'ի վէր բարձրեալ և բազմամարդ քաղաքին
մելիտինայ՝ որ և ասի մելաբեի։ այն է մեծաղեղիս։ և առեալ
զքաղաքն՝ կուսորդեցին զբոլ մանգամ դարն 'ի նմա։ և 'ի հի-
մանէ քարեալ սարկանեցին զնա և զբաղաքերաս նոր շարչա-
նակի՝ զանուանս երկրաստանի։

Այս ապա եղեալ անաբ՝ դիմեցին ընդ եկեղեաց դասաբ։ իսկ
բնակիչք անպսակ՝ սրք Եռագ հարանծեալ էին յայլոց սկիւ-
Թացաց և 'ի ոլորանց։ ընեալ զվերանին գաղասաս նոցա։ և
գիւաղեալ՝ զար գարձեցին նոք ընդ մելիտին։ ժողովեցան 'ի
միասին և իարհեցան մնարանիլ ընդ նս։ և բազմաթիւք ապիշ-
նասարաց նոց կաղան զկիրն ձնորհի անպիտն։ Օգան իբրև
աեսին Թէնաամբ՝ զկայ ասին՝ ոչ էին։ և զի ոմանք կեակ
էին այլազգի ձնորհի՝ նաև զի 'ի ելրինս Թանձրանեալ ձիանք
դիզեալ որդել լինէին գնայիցն՝ անձնորոգեալ ոչ՝ ձիերեցին
անդին ամենայն։ բայց ոչ կոցին նոք։ * 'ի յասայ կենաց
,, քարձին (ասէ լասաիլերային)։ և զանհնարին չարիսն՝ զոր
,, անդին գործեցին՝ Թողին յիշատակ ազգաց յազգս ॥

Այս յեա հինգ ամսոց աեսեալ՝ Թէ ոչ հայոն ձիանք։ զանա-
սանս և զերկնայս խրեանց խմբեալն և մերկ յասայ մնեալ
զնձնա՝ հասին խրեանց ձնորհ։ և անցեալ զելրինս՝ հա-
սին 'ի գլուխ գասարին խարձենայ։ 'ի գիւղն՝ ոչ կոչիս մոլ-
մրոն։ Այս գի սաներ ասանն ոչն ներքնարերդ անասունք և ան-
մասանելի։ անդ զեղան և ամրացան թանկիլք անպիտն։ Իսկ
գլխասարն գորս այլազգեաց զնեալ զրահիւբ և ասպարաս՝
մասեաս մեռ յամանսն։ և նասեալ 'ի գահասանց սեղն 'ի

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Լ՚մ՚ ՊԼ
Խոյ.
1038
Շէ

սատակացաս Հայրանանն. քանզի նոքա վարժեսցին, և մի քա-
ջալեցեալ ի միմեանս, արքայի կուսակիցն 'ի նոցանէ քա-
ջասցին սոյն, նորընչափ ոնգանեին 'ի ուցանել վարժանքն. և
լինէր անդ աղմուկ մեծ, և ճարպալիք սրբոցն սասակիկ յոյժ.
Զայնժամ ապա արքին Թոռնիկ հոյակապեալ 'ի կողմն վանաց
սոյն յոլովանուս կուսակիցս, զոգնասն կոչեալս զանձն' խրա-
խոյս հարեալ բարձրաձայն, և քաջալերեալ զաջս իսր' զբրա-
ցոյց վերային զաղաղակս նոցա. և վերադարձեալ յարձակեալ 'ի
թշնամիսն' սաստկացոյց զնոսն յանհնարին, և սարսափ
խստակաւն. և սոռեալ զնոսն դերիս' զաջս փաքեալ էր նոցա 'ի սե-
գեանց աեղեաց' և մինչդ 'ի մերկանս, արձակեաց զնոսն բազ խա-
բեանց. և ժաղովեալ զհայասան ոնկնալոյն' գարձան 'ի անալ
իւր յասանն ազմուշաս.

Լ՚ՅԼ գիտել սրբոցն է, զի այս Թոռնիկ ոչ է այն, զոր յիշեն
պատմիչք յանուն՝ կեդրենաս. տիրէ. 765. կամ 598. և գրել-
կաս. Ք. և զնարաս. ՃԷ. 23. ընդ որս և մատենիս սու-
հայեցի. և կաշեն լեան Թոռնիկ, զորմէ պատմեն սուքին, Թէ
յաստուս մնասանի կոյսեր ապրատամբեալ' նստաս կոյսը,
և վեր 'ի վայր արար դրսնասասան. և յետոյ սանս ձերբակալ
նոցն Ը Համանիսին իւրում վատաձայ. և երկոցանց ևս քրե-
ցան աչք. Լ՚Ը է և այն' զոր յիշէ բրուՀենեսիս կեսար. Ք.
24. և կոչէ սկսարս Թոռնիկ մանկեզանուցն. և որսամ գնոմ
քաջալանեին յաստուս նիկեփորոյ վրանիսասայ կոյսեր. զի
պատմեսցի սոյ ոյլ է.

Օ ոյսս ժամիս 'ի Թոռնիկ հոյոց. ՃԷ. եղև համառն սասակիկ Հարհարդ.
'ի Հայաստան. և էջ նասաս ձիսն բաղում յոյժ առասել քան
զլսաք ոյլոց ազգաց, մանուք 'ի կարմանս տին. ընդ հոյոց և ազգ-
նեաց. և 'ի միում ասուբ նոյ եկն ձիսն կարմիրագոյն, կամ'
հանգոյն կարմիր հուրոյ. Ինդ որ զաՀն Հարան բնակիչք
երկրին, զի չև եին սեսեալ ոյնոսիսի ինչ 'նոր. այլ միայն
լսեալ եին յասանդասնեն, Թէ 'ի գարս գարս ինքանեն ձիս'ն
կարմիր. սոյ ևս 'ի մերսան գարս ասի զասանեալ այսպիսի
ինչ 'ի կաշմանս Հայաստանի. Լաս եղև զինեն ոյնարիկ անուն-
առեալացան 'ի նմին ասարսաք անդասասանք և արարարայ. և
բանիցաք վայրի չարաչան. և. անկաս ասք 'ի աեղիս ասեղիս.
ոյլ 'ի յանիրդ ասի եղև առաս զարդարերանեն երկրի.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[

Գ. Գ. Ի. Կարգ. 1060 Հայ.

զայլ եւ գանձս սիւրբոսի կաթուղիկոսի։ զի կարծէր թէ բնդմ
ինչ առեալ է պեարս կիթիկո 'ի գանձուց թիգրուցն Հոյոց
մեռեալ գաղկայ վերջնոյ։ Լոյս թէպէտ լաչիկ կրանուղիկս
բդմ կոչք յոյանի նոցոյ նոմա, թէ ջունիմ ինչ ասա իս 'ի գան-
ձուց նոր, և ոչ լոկ գիտեմ՝ թէ նա ունիցի ինչ ոսկի, ոա-
կայն կայրն ոչ գտադարեր 'ի պահանջելոյ։ Ի՛յլ գանցի ոչ
կարէր իրաւամբք պահանջել՝ զոր ասեցաք իրաւանց ինդրելոյ
յառել 'ի վերայ կաթուղիկոսին զոսարեկան Հարկս։ Ցի է՝
ասալ 'ի գանձս արքունի ամ յամէ ոչ ելանել ինչ ելանն։ Լակ
եւ բնաւ ոչ կամ յանձն։ և թէպէտ բազում ապառնալոն ե-
ցոյց նմա կայոնն, և յոռել հոս առել, թէ ոչ ելանիցեն ոսաի,
մինչև յանձն առնուցուս վճարել ցնալիսն, բայց այսու ամենայն
ոչ կարաց հաւանեցուցանել զկիթիկոն։

Յետ այսորիկ աբք երկու 'ի յոռանց անսի, մին Հոկ Իշխան՝
և միւսն վրանական, յառաջ կոչեալ։ * Եթէ վասն նոսոանն
,, արքանանցն նոմն (ասէ լաւոմիլայնն), և Եթէ ձնուր-
,, ամի՝ ոչ գիտեմ՝՝, ինդրեցին 'ի կայսերն կացուցանել զմի-
քեանս 'ի վրայ Եկեղեցւոյն Հոյոց։ զմին Իշխանաց կանոնի-
կոսորդն՝ և զմիսն Իշխանաց կիւրապաղատոն։ և յոռատ-
նոպին վնորել յարքունիսն Հարկս ծանուցանս. բայց այս ոչ յա-
ջողեցաւ նոցա։ զի մին ասէ արքն հիւանդացաս, և միսն մե-
ռաս։ Լոյս մնաց իրաւիկ կանոնիկս 'ի կոստանդինուպոլիս։ բայ-
ամն երիս՝ Հանդերձ բարոն եուիոկոպոսիս։ որ եկեալ էր ընդ
նմա 'ի յանոյ։

Ի՛յլ ասա զարմանալ ոչ ժամ և ոչ պարծանս։ զի զմեծա-
մեծ ի գլխաւանն ոչխարն՝ գրեր յոգիչանկեցին 'ի Հայոց։
Թաղեալ էին յաւարաստեն 'ի թիւսաեաց։ և ինչանք ոչ էին
լինին ընդն երազ։ Պարոնիկք և ոկիոնիանիք անդադար
յարձակեալ 'ի ոահմանս Իշխանոռ նոց՝ զգանձս քաղաքացն
կողոպտեալ ուանէին։ և ոչա 'ի Հայոց խելանէր և լաւանոյ
ինդրեին։ և ամենեքեան փոյթ ինչ ոչ տանէին՝ գնել զմարդիկ
փոխանակ ընտանեաց վերին։ այլ Լոպոտ Եաուն կարան ո-
ւարատուսոց զչարատոսկան ՝ մերդիոկ ինքեանք զաղչն գլխո
վին։ և 'ի վեր այոր ամի կեղեին գոյնս նոց։ և գոդաբ բնաւ
լաւայեն։ Ցայժմանկ վերոյեն իրիք և նաքին իսկ պատուիրք
յանոց։ և մեռեալ ոկիոնիանն կիւրապաղատս։ ՌԷԲ։ Ն՚Ա։ ՀԽՄ
Ն34։ և զմարաս։ ՀԷԲ։ ԺԷ։ 'Ի՚ԷԽՄԸՆ։ Ը։ որ ոչ թարգմանք մե-
զոդրեն զայնս ոչ զկայն առուկնն։ զի ասին, ունկալուն թ
իւրեանց ասնակս թիւսամեոց արդրին զմեծն Հայոսուան
և մեսոսանգ զաշխարհն վասպուրական, և նուաղեցուցին
զազգն իսարս։

Ի։ Յետ բազում իրաց գրգռեալ տոսկեն կայսեր 'ի յոռ-

Լուսոր։

հաց անսահմ՝ ցանացուս հաղթելոյ իմն ածել զՏեսլա ի հաւատոյն
ընդունելոյ զՀաւատն։ և յայսմ սակս խորհեցաւ նոսին զմե-
ծամեծս փոյթս հոգոյ հանձնելոյ՝ և ասաց զայս։ Իմին
իսկ հրեշտակս առաքեալ՝ հրամայեալ ի հաւատոնդիսոյ զոր-
ս իսն ուսեալ՝ զաղաչեալ և զաղաւաղել։ զի տայցէ նոցա
իրրև զիսուսեղբարս ապրիլ ընդունել զիրսն յանապատ։ և հոգաբ
ապրելոյ ետ հաւանելոյ զնոսա։ Գիտացիք դ՝ թէ դայրն
զի փոխիսուն գրոնիլ իրրև չեն, անկան ի տարակոյս։ բայց
ոչ կարելով ընդդիմանալ հրամանի նոր, առեալ զ իրեանս
պատկոյ զիրս աստուածեղի՝ ու և քարոզեցին ասի, զայր իսա-
ստուն և զիսնամանան, եկին ի հաւատոյ հնազանդ։

Լսեալսն ի սեղբոն ունդ սիրով ընկալեալ զնոսա ասաց յեղ ա-
ստուերոյ ինչ յարմանաց ոչ զիտաբերդ իւր։ և կոչեալ զՏեսլա
յանապատ հրամայեցաց խորիլ առաքի իւր ընդ նոսա և ընդ միջոցն
յանդարձ նոցա ի վերն հաւատոյ և ասաց ի վերն ծիսեց։ Եղ ի
խորել նոր քարոզում ինչ, յանդաբ վերոյ հանուսանիսն ընդարձակ
դարձուցոյց զվերն։ զի որոշեցան զչարաչար սոսիարանն նոցա
ել ի վերն երկրորդն ինաւեն ի մի քն ի դաւանութ քարոզեցո-
ղի սի ժողովրդն, դիրքաս ընկալաս զայն, ասելով, մեր ես
դաւանութիւն ոչ է, և ասացեալսն միայն ի բառս։ Լսեալ
զ ասելոյն իրրև եղոյց նոցա, թէ ոչինչ է այն ասարքերութիւն ի
մեջ յանդարձ և հոգոյ, և Հոգոյ ի ծիսս։ զարմ և յանձն եսա-
փանել։ և լուսն ոչսամ զիպանիլ և խոստանան գրեալ թաղ-
միսարանութեանս ի գիրսոց հանդերձ ասելոյն հոգոյ՝ մասոյց
առ գրոցն։ ու կարելոյն հաւանելոյ ընդ այն՝ ետ պատիլ ի
սեռն ասելի։

Ջ. Եւ քանզի յայնմ ծանիր գոգ ի թեր սրբոյ աղաղակ ու
եր ի գիտանդիսուապիսն, իրրև ելն նա անոյշ, կանչեաց զնա
հոգոյն, և եղոյց նմա զիսուսեղ միտրանանն՝ իրր խնդալով։
Հանուցեալ զոգ հոգոյ զմիտա հայոյն, և գիտացեալ սուս-
գիր թէ նա ոչ ինչ խորհի, ՝ի և փոխել զնոմ ծեռ ոչգին,
խուսեցաւ ի նոնա, և ասէ՝ ասա թ ոչգին ոչինչ է։ զի առնեալ
է ի գիտոյ նոմ հոգոյ, և ոչ կոյ ի ամոս հանուսանի ինչ ա-
ստաշնչոյսաց նմ, այլ միայ կրօնաւորի հանի։ և զնոսիր մարդ
իսկ սակ քանիս ինչ բանարարեալ զնոմ ասելն ի հաւանութեան
հրամանոյ ձեռոց։ Իսկ յաւելու ասել ասահայելին, ինչ՝ և պա-
ատասխանաց գասիսի զայն թեռելի յանդիման կոչանելոյ, և ընկեց
յերիսիս։

Ասաս ինչ զանոց գասիսի ի հոգաներ տաղ հրամանն, զի ինչն
հանդերձ միտրանի ի հոգոյ հոգոյ խոսանցի ասացին ոչ ի միոյ յանդա-
և գրեալ։ թեռելի միտրանան ի գիտոյ ասելին։ Եղ ի հա-
ճել ի այն կոչանելն։ զրեալ ենք թեռելի հանանանիցն հոգոյ

Լ. մ. ամ. և հայոց 1060 թվի.

մասոյց առաջի նոր յասունի վիրապն յանեաց։ յորում գաւառ-
նէր զնամ ուղղափառուն Հաւատոյ, Յուն՝ ի վր երկոյսիցն
թնուէ՝ ի քո՝ ասելով ՝՝ ամենապանին։ * թնուէր երկու։ քան-
,, զի ամ և մարդ։ ոչ՝ ի մարդն հոգի և մարմին։ քայց ար-
,, դեք ոչ երկու։ այլ՝ մի։ ոչ և ոչ երկու մարդ ॥ ։ Եղանիլ
և զնամ հիրեափոսս, ՝՝ որս և գիւտիքս և զպիտոս հիա-
պեցի։ * սոյնպես և զդիոսիրոսն՝ եթէ ասէ խորհեցաւ նա
,, սոյնպիսի ինչ հերձուածս ॥ ։ Ասէ զասն խառնելոյ ջուր
՝ի խորհուրդ պատարագի և խմորոն առնելոյ։ և զի տան-
ելոյ զնեռնդ ամն՝ ի գնկտեմերի։ 25։ և զասն լուանելոյ զոք
ամն խոնարհարար՝՝ Էդեմանոյ՝՝ ասելով, թէ ոչ՝ ամ՝ ի ծնեալ
և՝ ի հին աւանդութենէ ազգին հոյլն։ և ոչ՝ ի հաւատս։ ոչ
և երկոր բանիք պնդէ։ թէ մի՝ ոչ՝ ի դեմն երկոյսդութեան
ասեմք զնոսանոյսն, և ոչ զամն ասեմք խառնեալ՝ այլ՝ զամ
մարմնով։ ։ Ինքնակ այսր թղթոյ կոյ նուռ՝ ի գիրս մատ-
թեոսի ուսուցիչսն։ ։ Եւ զոր միանգամ գրեալ էր նորս՝ ի
թղթի անդ, խասեցու և թերանով ուսանի կայսերն և սատ-
ոյ վիշտոյն յանեաց։ և հաւանեցոյց զնա՝ ի բանս իւր, քայ
յերիցանտի՝, յորս դիզեալ կային վիշապ յանեաց։ ։ Նայնա ևս
զիշանեալ նա՝ ի վերջոյ։ քայց ՝՝ յոգոյեր միաբանութեն։ զի
յոյնք պահանջէին և զիրիսանութեն ոչոյց ծիսից։ զորում
անհնարին էր լինել։

Ն։ ։ Եւ՝ ի գրգռել՝ ի վր ոչոյ դեպոս հակառակութեց
՝ի մէջ յանեաց և հայոց՝ գրգռեցաւ և ասելոյն մեծ։ մինչ-
զի տեսեալ յանեաց՝ թէ կայսն և իշխանք և առաջնորդք խ-
ոնարհ թիւանամ՝ ՝՝ հայոց։ և յանն ջարիս կամին հաւատանել
՝ի նա, առաւել և՝ փառաւորեալ արհամարհանս ցուցանելին նոցա,
և՝՝ մամ ուրեք կռվելին և հարատարարելին զնա։ և նախատա-
կոն քանիւք զիծեցուցանելին զնա, հանդիպելով զնա անապ-
քանչ՝ զամ՝ ոգոյ՝ ՝՝ ։ Եւ թէ ուրեք հայ ոչ
ոտար անցանելոյ ընդ քաղաքս նոցա, թիշատանիք և հայհոյա-
նք ոտարաբնեին զնդանիսն, և կամ գանանիք առնելին։ և
լեռն ջարիս հաւատացանելին նոսա։

Պնաց յաւուր միում՝ յանանոյ մի ոմն՝ ի հայոց՝ ՝՝ ի քաղաքն ան-
ուն՝՝ ոյր գորաւոր՝ գրգռեալ անուն։ և ոչ գիտելով զբարս թիշատ-
մանն յանեաց եղելոյ անդ՝ սկսաւ հանդիպանք չարիք՝ ՝՝ ի մէջ քա-
ղաքին։ ։ Իբրև գիտացին յոյնք՝ թէ հայ է նա, յարձակեցան
՝ի գլուխ նոր, և կալեալ զնա կարեցին զմարուանդ։ և քարշեալ
տանեալ հանին զնա ոտարաբոյ քաղաքն։ ։ Ինդ որ գառնացեալ յոյժ
գիսրպայ՝ գնաց և փոքանաց յոյզն թաղարքաց արս կրոնիս
հինդ հարիւր։ և առաքեալ՝՝ գաւառն անտիոքայ՝ յա-
ւեր դարձոյց զարաղուս աւանս։ և այրեաց զերկաստան

Ցցց

Եղեալ զայրագին ուռուցն զեռ, սկսեալ ի
գլխոյն մինչև ի ոտսն զեռ ։ Եվ զայրագին
զեռն զայն ոչինչ ոչ կարէր գործել ։ Զի
զանազանեալ էր ի նոցանէ զեռն զայն
զոր ասեն զեռն զանազանեալ ։ Զի զեռն
զանազանեալ ոչ ունի զոտս ։ Զի զոտս
զեռնոցն զանազանեալ ։ Զի զեռն զանազանեալ
ունի զոտս ։ Զի զոտս զեռնոց

Գ Լ Ի Ւ Խ · Լ Ը Օ Ղ

Յարդեալ գիմէրոյ պարսից 'ի միջոցեանս , և ապա 'ի սեբաստիա , 'ի պաղին , և 'ի Ամիտ , հուն յազգանան և 'ի փոքրայս ։

1060 Եւ եղև ՝ ի սատրան ՝ ի այնոսիկ յարձակիլ 'ի կողմանս միջագետաց՝ յարմուեալն պարսից և սիրեցեալս , սրոյ տուանքնարդ էր մին 'ի զարաքնարաց տաղղիկայ արքային պարսից՝ սրբիւրուսան սատանայ , ՝ի ի զարարար դնդին՝ որ յերկրին խարասանայ ։ Լ ի եալ սայս՝ դարձարեցին զնդիսխար քաղաք ։ Օ ղոյն ամենայ քաջին խուլաստոյ զիասայ շիրակաւանայ , որ իշխանն էր անարքայ , եռա փոխ զաւակի զարարարդունդ զարս իւր , և գլուխս 'ի վերայ ։ և պատերազմ ել նմա որարաքատա՝ ուր առնոցս թագ առեալ զնա քաղաքին ։ և առաւել սատակացուցեալ զմարտն ոսկեայս զնա իսոյս ասալ և մի կնիկ անան ։ Լ ս ինքն , յետ կալ , յեղեսխա ասատրս ինչ՝ դարձաս իսրայէլն դնայ յանտիոք ։ Լ ուր եկաս առնա 'ի Ամանապարտի , եթէ սկիսթայիք պարարեալ են զուլենիկ քաղաքս հայոց՝ մերթ յեղեսխա , այն է կնձելի ։ որ և էր ՝ի իշխանաւորն յանտայ ։ Օ այն լսեալ խալասարայ՝ փոսթայուս հասանել առ նա , և սանկանիլ գիշերայն 'ի վերայ յանտակի նոցա ։ Լ ս էլև երբն զգայցն յայնպ , եթէ վեսա խուլասարս կամի կրկին յաղթանակիլ , մանայեալ ընդ դա՝ երկն և ինքեանք զարաբ , ոչ զի պատերազմ սպին , այլ զի խաբանեսցեն զնա յընթացից նոր ։ զի մի ոտասել և մեծասի անուն քաջասքն նորին ։

Իսկ վեստայ սշ գիտայեալ զանդգասքն նոցա՝ ոպատեալ գիտուկ ժամու ։ և Ի՞նս ելուէլեան մտ 'ի բանակն սկիսթացոց ։ Լ ս երբն գիտացին յայնք , եթէ վեսա մերթ կ 'յանկանել 'ի վերայ թշնամեացն , հնարեցան խնդրել փոյթ պատերազմի ։ և ինքեանք մեկնեցան 'ի քաղ ։ Լ ս ինչ մեծացն ընտեալ զանձն փոքրին՝ զգաստացան և վառեցան ուշարկ 'ի պատերազմ ։ զի յայնմ ժամու կալին յանկարծ , և հնար լսցեալ՝ կերակուր եփիլն ։ Ոչ ոք ոչ խնդալ վեստայ զդասանն հասանել յանտայ՝ քաջալերեալ զզրոս իսր ։ և յարդարեալ զնոսա մի կարգ յեղս ։ և սասակս թագ յարձակեալ 'ի վերայ սկիսթացոց՝ եհար զնոսն ։ և զմեացարդն ապարդ փախուցանեն ։ և ինքն դարձաս 'ի աեղն իսր 'ի քաղաքն անտիոք ։

Ոմեալ կոյսեր զդարձս քաջանն խուլասարայ վեստայ՝ զարմացան յոյժ , և գովեցան զնա ։ և խնդալեալ զդասանանսանն

Գ. Գրիգոր Նարեկացի մեծանուն հոգեւորականն ի Գանձասարայ վանս, զոր ինքն ի կոչումն եղեալն, և ապա կուսակրաց սուրբ, ակն ի գլուխ և լաւագոյն. և գիտեաց զբազմութիւն. և եկեալ բանակեցաւ ի անկիւն, որ ի հիւսիսոյ գաւառն Տարօնոյ՝ զոր ասեն Գանձասար՝ ի հիւսիսոյ կողմանէ լերանցն Արարատեայ՝ ի հարաւոյ Սեւանայ ծովուն՝ ի հանդիպակաց Գեղարքունեաց գաւառին՝ ի մերձաւորութեան գեղջն Մանանաղ՝ ի հարաւոյ գեղջն Գոշ՝ ի հիւսիսոյ գեղջն Ծաղկոտն՝ ի հարաւոյ գեղջն Ոստան՝ ի հիւսիսոյ գեղջն Ոստանն՝ ի հարաւոյ գեղջն Ծաղկոտն՝ ի հիւսիսոյ գեղջն Գոշ՝ ի հարաւոյ գեղջն Մանանաղ՝ ի հիւսիսոյ գեղջն Գանձասար՝ ի հարաւոյ գեղջն Սեւանայ ծովուն՝ ի հանդիպակաց Գեղարքունեաց գաւառին՝ ի մերձաւորութեան

Լ.Ն. ՌՆ
և հայոց
1060
ՉԻՆ.

ւից, և սիրեցուցաց եղելոց ի նոսա ի խիստ ի գլուա-
ղեաց ոչնչիւ զանհամար քաղմութիւն մարդկան. և ետ 'ի
ձեռս երկոց զօրավարաց։ սրոց անուանք էին, սանուխ, ա-
մուրքաթիր, և գիձուպիզ. և առաքեաց զնա չինս հոյոց յամ
ամենեն՝ յոր սիրեալ էին յոյնք, պատուէր տուեալ նոցա
յաղագս վարել զնոսն, և վասն անակ պայծառ. և գնալ մինչև
'ի սեբաստիա, և աներել զքաղաքն զայն։

Հորդան տաճիկ յայնժամ զօրացն զարմից՝ անարգել խա-
ղացին չինս հոյոց ի երբև գարձանս գնացս. և հեղեղեցին
զերկիրն տաճկաց. և զի ընդ-անաց հուր ի նոսանն, այնպէս
ընթացան աջ ի ձա, և լափեցին զնոսն, զբոլ գաւառ. մինչև
հասին 'ի գաւառն սեբաստիոյ. ուր և տարափեցին զգե-
դեկեալսն ի դաշտսոյ նոր. և սրեամբ ներկեցին զքնդարձա-
կութիւն վայրոյն, և հերձ ծախեցին գրեթէ զնոսն տաճիկ և
զրեաղ նոսա։

Իբրև ազգ եղև այս արքունանք նոցա 'ի քաղաքն սեբաստիոյ,
փութացեալ տաճիկն ապրելի, և. եղբօր նոր աթաբեհոյ,
փախեան անտի հանդերձ իշխանաբ հոյոց. և. գնացին 'ի լա-
ւանն խուտասանիք. և ամրացան անդ. զի երբեմն անտուրկ.
Իսկ զօրք պարսից հասեալ պաշարեցին զսեբաստիա, յուսալ
բերի կենդանի վարդապետն. և զի ոչ ունէր քաղաքն պա-
թիւ հաւատացեալն, յարդեալ և զերկեալ նոցա տաճկի 'ի ներքս'
հարին 'ի բերան սրոյ զնոսն հաւակ մարդոյ. սրոց մարմինք
երբև զիպարան ունասուն կուտեալ լինին 'ի վերի. և ա-
ղերինք նոցա երբև զենեզս հասեալ ի փաղցոյ՝ յարդանեն զե-
զեալն 'ի գետն, որ անցանեն ի մէջ քաղաքին. արամ և ջուրք
գնացին 'ի գետն արեան գնալին, և անկանեին յարեւ գետ.
Լրաբեա այսր հարամանոյ յարձանակեցին զնոսն գանձ թագա-
ւորին ասաքիոյ, և զնոսն՝ ինչ՝ զերս գտան 'ի տունս պիտանի.
և սրեալ առին յինքեանս զամենայն ջուգահաս մանկանս և
զարքիանս և զարիկոյս։ Լրաբեա ապրեցին հարս 'ի ընդ-
գնոսն սեբիս, յարդանեն և 'ի մեծամեծ շինանեն, և յե-
կեցեցին, զոր հարիւր թուն հարկանեցին, ոչ քիչ ամբ-
հաւանք և ահիկք։ Լրաբեա ապրեալ նոցն 'ի հրոյ, մնացեալն
'ի հրոյ։ Լրաբեա ապրեցեալ 'ի սակաւ ժամանս 'ի մեծիր գարձանս մեծ
գուզաքն սեբաստիա, և նոր հանդերձանք նոր. և եղև իբրև ընդ-
հանուր մի միգապուհոյ. թեկեան և յիսոյ փոքր մի նոր գոյ-
ցան։ Լեկ զօրացն պարսից կոչեալ 'ի կարմանս յայնմանիկ զա-
ւարս ուրեմն՝ ուրեն զանազ սուրն և գգերիս. և գնացին չինս
իբրեանց. և առամ՝ եղեալ գնոյ 'ի կարանդիանս։ և
Էկայ ունք առ ժամանակ մի։

Գ. ( ) այս նոր չանիալ կուանոցին առանձ կոյսր՝ թեր.

սիրտ և արտաքոյս և անբարեկամս , բայց հրամայել ի պատե-
լուն զ Հայոց մանկունս , զոմն ի յորոց ամի մի զերծուցին
զգազարն զ Ամենայնի տարուցն զոր ասեն զարն կարգ ,
ձեռն ի հոգւոյ երկայն զաղաչանս , զորս գրեաց ինքն ի ներսէ-
հոգ ի խուռեալ , և յետ նոր մի ամսոյն ի խուռեալ , և ուրա-
ղեալ ելեալ խորատասէ , և յետ նոր մի ամսոյն ի խուռեալ , և ուրա-
ղեալ ելեալ անդրեն ի Գայլ , ։ Խրոնաց նոյ ի գաւառն պարսից
զ Հայոց ի քաղաքն արտին ի Հայոց Գայլ , ի լերանցն առաջ
արեգի արևելեան , որ է ի մերձաւոր ։ ։ գ . գոմն զերիցին պա-
ռասուսաղ ինքնանց ի ներսեհայ , զի ընդունիցէ անգրեալ ինչ
խուռեալ և ուսանիցէ ուսանելոյ բանիցն գրոցն իրրև յառաջ
ասացի զ Ներսեհայ զարն Հայոց ։

Զ Դարապետի յանձնելն զմեր ոստեան թշնամեաց զերիցին յաղ-
ղանեցան զաղաղաղուն ի զուղաղոս և ի գիրս , և ճեղքին զա-
ղրեն ոգմ , և լցին զաղաղս և զիրս զոր ասեն ոգմ գրեալ մեղ-
կան , և ուրեն զանեալ ։ և զերիցին զոմ զաղաղս , ։ զ-
ուռաղ ի սաղմանեալն զաղաղ թշնամոյ , որ լսեալ
մեռանեալ զ ։ ։ զաղ զաղաղին , և չի զնեռեմեալ և բաղեալ ,
հաղարեցին ուղեալ զաղ Հայոց մարդեն , և զրաղալան ելա
զերիցին ։ և ։ զաղ ասղեցաղին ի զաղ ուռ ։ և ասա
Հրեայ այրեցին զնոմ քաղաքն և զգին զ , և բանեցուցին զայս.
բնաղ , և ասաղին զերիցին անաղաղ մինչև զերիցաղ զեռ ։

ՈՒ Ի ՄԻԱՑԻՆ ԶԱՍՔԻՆ ԶԱՍԼԵ ։

Ի նոյն աղանուալն Հարուստաց քահանայ ամն քրիստոսորդ ա-
նուն , որ էր աւագերէց զեղջ միում , այր էր Հաւատալ , ան-
անալ՝ թէ Հասին թշնամիքն և ի գիւղ եկն , հան զերիցս
քահանայս զերդիս իւր , որոց անուանքն եին Եղարս և ասեն,
գրանիս . և մայրիկաս զնոմ մարդեկ գեղջ սեղեկեցին յար-
գրանաց զնոմ մարդկանցն ի խարշուրդ խառնանալն թշ . և
պատարագս մատուցանալ Հաւատիցցուն զնոս ։ ։ ։ թշնամիքն
արդ մնալաղ եին ի գիւղն , և առանցն ի գնանոց սեռանոնին ըզ-
մարդկանցն գեղջանանալ սեղեկեցին , յանդարձին ինն զարս թշնամ-
թանալ յարուցալ իրարին . մինչև նոմ մարդեկ գեղջն Հարա-
զեկցան ։ Եւ ասան , թեզանալ նոյ մի ի մեզ պատարագ սեղեկեց-
ան՝ ի զմի Հաւատալ կոստանդին զանձին . ընդ արս և գրեցուսս.
զոր եղեալ , և ասարեցան մարդս առանձնանալ զնոյն ։ ։ յ-
սարդկ յառարի առանալ զեղեկեցին՝ այրեցին գարդ , և զանձն
զ Նոմն . ոչ դարարին ։ ։ Եւ ասէ գիրս ։ ։ զեղն ոչ ասալ Հար.
ուանց և արանալեանց և Հրգանց Հանեցն՝ առնալ զնոմ գերս ,
զարս գերեցին սեղեկեց մեծաներ զառաւաղ ուսարի ի սարդ-
ղաղ ։ ։ ի թշնամեաց , զարձ ան չեն դարարեց . և ոնոյ անարդ.
ինալ վարանալ չին զնոս , և զոմանս ։ ։ զանձնայն յերեալ գար.
ղարան ։ ։ ի մեզ գերեցարն ասան . բոլոր գարձեալ Հայ.

Լ. գ. Ա. Հայոց

զ՝ և սիմեոնեանքն ՝ ՝ զ՝ որս և յոյնք ասանք։

Յայսմիկ հարեալ զարքեպսկոպոսն զիրքն ի սուսերի կայ-
սրն՝ ժողովեաց զղօրս իսր՝ ի ձեռս մեծի զպատերազմն փրան-
գասոյսն։ և առաքեաց՝ ի գալիս ի՝ ի Թլիսուս՝։ գրեաց ի
յասորհայ առ գունդն գուսանաց՝ ժողովել զղօրս քաղաքին,
և զորս կալցին ի կարկառ և՝ ի հասանոսայ, և գնալ
ընդդէմ պարսից։ բայց ոչնդաս։ զի մինչև հասուցեալ էր սՁ
անդր, նՁ ի մեռեալ եկն անաբ։ Լոս սՁ եկեալ՝ սլ սայլ ինչ
գսմն, բայց ելեալ զանբասանՁն գիականց գիրկէրց, նեկեր-
էաց և փանէրց։

Լսյս գիմ՝ալ անան՝ ի վերայ ամբ քաղաքի՝ գր էր՝ ի ձեռս
այլազգեաց ոչնչեցուց, եռուն պատերազմ՝ ընդ նմա։ բայց
աշնչ կարացին վնաբել։ զի փրանգասարքն ասեալ կաշառս՝ ի
փոշոյն տասն հազար դահեկան՝ ի լաց եկաց՝ ի պատե-
բարձն։ Լոս գասքն ասահայոս գասասանաս ասանձինն
պատերազմեալ յաղթեցաս, և մեռաս՝ ի սիրազի։ Օ՝ որ իբ-
բև լաշաս կոյսն, կուեաց գիրոնգասարն՝ ի կասանոնինաս-
պոլիս։ և կասրեՁ վեմ՝ ի գրգռանց նՁ՝ ընկեալ՝ ի ծով։

1062 Ի՝ Թեռաս Ը ամ ուռբս արքայի պարսից տասնչորս։ և
շԺա Թիքրեաց եղբայր նՁ՝ ը սուռհայեցայն, և կամ հօրեղբարդ,
գՁ նարին՝ ըստ վարդանայ, ալՁիաբան կամ՝ ալՁիհասան ա-
նասն, զոր հայք կոչեն սչիաբան կամ աբասան, ոչ՝ հնգր
և ոհարիսս՝ միանգամայն և սնագօրդն։ որ և յերկդ ամի
1063 ամբ թՁիբ բանՁեան խարս խակ և խակ զօրաժողով լեալ՝ գաս-
շԺբ մարեաց առ ինքն՝ զՁամ պարսկին, և զաղգս սիրեՁացասց, և
զՁամ խուժասասան և զաղգասան։ ի գիմեալ ցասամաբ մեռ-
ՁՁաս սուռ սահմանաբ հայասասանեայց՝ խաղաց յՁան ալՁանա-
նից։ և արար անդ կասարած սասակի։ Լս։ ասլա առաքեաց
պատգամաւորս սուռ ԹՁրն ազամանից կուլՁկ քաղբաասանՁ՝
սրդի գասանՁ անհՁանՁ՝ որ նասակ՝ ի լասի քաղաք՝ ի ծագ-
ՁՁն գասագարաց։ և խնդրեաց զգառաստ նՁ՝ խաբ՝ ի կնասանՁ։
և նա սՁանՁաբացեալ՝ եառ նՁանս զայն։ և ապաս խաղաղացեալ
և հաշտաՁՁ խասեցեալ ընդ նՁանս ալՁիասանաց՝ հաստատեաց
՝ի միՁի զանՁ։

Յայսոցեալ սնասի ալՁիասան ՁամՁ բաՁմանՁՁ զօրաց կուլաց՝
յարՁակեցաս՝ ի սեՁքՁն կասՁն գուգալաբացաց՝ ի գաստառն
ՁՁասաՁ։ սր էր՝ ի ՁՁաս վերայ։ և պասեալ՝ զաՁաղ՝ քաղաքՁ՝
որ և սարՁՁեՁՁեՁ։ եաս զայն։ և կասաՁեաց՝ ի նՁանս գրաս և
զինանաց։ զրահանաց և զՁՁՁանաս։ և յաՁաբի եառ՝ ՁՁամ
քաղաքն։ և փարեաց՝ ի գերաս ԹՁՁ՝ ՁՁամ՝ յաՁաՁաս մանկանաս
և զաղՁկանաս։ Օ՝ նՁ՝ արար՝ ի՝ ՁՁամՁառՁն և յայլ սՁՁՁս։

ԻՆՉ ԼՍԵՑ ԻՍԱՀԱԿ ԶՈՐԱՎԱՐՆ ԻՆՔՆԻՍՆ ԶՈՐՈՒՆ ԻՐՈՒՆ ԵՎ Զ

Ի՚ի թվ. և կոչ. 1064 ՇԺԴ

մի միայն կոյր, ընդ որ հնար էր մոլորելիս։ քայլ ոչն ևս դժուարին։ Հրամայեցաւ ապա կամանել հանդէպ ամենայն մեծ և զարհուրելի, զոր թերեալ էր ի իւր։

Իսրև տեսին քաղաքացիքն զայնչափ բազմութիւն թշնամեաց ընդեալ զքաղաքաւ, և զպատրաստիլ նոցա ի պատերազմ, երկեան յոյժ։ զի Թէպէտև յամրութիւն քաղաքին հայրենի աներկիւղ լինել վստահանային, բայց քանզի ընտրեին պատերազմի պատրաստութիւն, և ոչ ևս ոչ բազմութիւն, վասն ոչնորիկ առաքեցին 'ի սիրոյ խրատնոյ։ մեծագոյն 'ի աւուրսն զահագին զոյն բազում քարձրացեալ ընդդէմ քաղաքին։ Իսրև սկսան թշնամիքն շարժել և հարկանել քարանաւ զպարիսպն, առաւել ևս զարհուրեցան։ և սկսան ազաղակել։

Լակ դուքն քարոզեալ զայլ հնարս ժողովեաց 'ի քաղաքացւոյ անտի զարս հրոյ։ որք կարէին պատերազմել։ և առեալ քանի մի զինուորս զարս ի իւր ուներ։ սկսաւ քաջութիւն պատերազմել 'ի վերուստ ընդ թշնամին։ և առաջաւորք 'ի նոցանէ զլաքանն։ Լայց 'ի յաճախել բազմութեան մեծի քարանձրի։ վճռանդեցաւ կալեալ պարսպին։ վրդ և բազում յոյն կողմն դիմել՝ ամ զրուն պատերազմէր ի ոչն։ Լ. Ամ. որչափ նա ասակայացանէր զպատերազմն։ ոչնչով առաջացուցանէին թշնամիք զբազմաւորն քարանձրն։ Լու Թէպէտ վրացին դրիցս՝ որ երկիր իշխանն էր։ բուզամ հնարս գործ, ծնաց ելիցեմ քարանձրն։ այլ ոչ կարաց խոսիանել զպարս թշնամի։ որոյ ազազակ լուծեալ լրան ոտիքն։ և ոչ կարէին նոքա հանդիպիցն գաստակ։

Լ. վաղիւ անդրադառնալ քան զծագիլ արևուս։ իրրև վերաբերն շարժեցին պարսպէն զպատրանն 'ի վերս պարսպին։ էջ և կարծանեցաւ վանդեալ կողմն ոչ։ Լու զոյն իրրև տեսին ոչոչինչ։ սահմանարար ազազակ բարձին։ ազազակեցին ամենայն և քաղաքացիքն։ ելն 'ի խնդութիւն։ և մի յերկիւղէ։ զի նոքա հանարեին՝ եթէ ոչինչ կալեն գիւրաւ մնաս գտանել 'ի քաղաքն։ և ոչ կարծէին՝ թէ գոյն և զոյլ կողմանք պարսպին կարնանեսցին։

Լ. ոչոչ 'ի իրարանցել։ ապիտանալ զերք նարս դրոհ տանելոյ գիսերցին 'ի վերս։ և փութացան ոնդունել 'ի նեղչս։ բայց ոչի նեղ էր ոնոյք տեղւոյն։ և ուռաւորք փլուծոյ դժուարանային։ ոչ կարէին հանարձակ գիմել։ և մնան գտանել 'ի նայն։ Ինչոչ և զարոց քաղաքին։ թէ կարեն վանել զնոսա։ ոնոյրեն պատերազմել ի նա՝ հարին և կոտրեցին 'ի նոցն ոչ ոչ ասկա։ և երկնչեցաւ այս վերջին գործ ոչնորդի ժամն երիս։

Գ. Զարեհ եռանց ուղիղաւոյն. թէ չէ հնար ոմն ասել զի
զանազանութեամբ զիւրաքանչիւր կամն զանազանութեամբ
զանազանութիւն զանազանութեան. զի ոչ է հնար,
զի Ի մէջ կոյսն միաբանութիւն կամ զանազանութեան զիրս
ցան յուսանելոյ զքաղաքն. զանազանութեան զանազանութիւն
զանազանութիւն պատերազմաց

Ի. մ. ՊԾ
և Կոյս
1064
ՀԺԳ

կաց մերն , և ելեալ 'ի բաղաքն անտի՝ շուտապաւ հասանելն
զնա առ ոլիսարան՝ ցուցանել նմա զմանկիկ քիշքին 'ի ձեռս
իսրեանց ։

Այլ Լեկոլա 'ի սկզբան ոչ հաստատաց զայսպիսան , բայց
տեսեալ զմանուկն , և տեսեալ զանցեալ 'ի նմին զեղեալսն՝ հուա-
ատեցաւ 'ի բանս զինուորացն , և ասէ . Ծնն նոցա մանեսաց
զնա և զքաղաքն 'ուցաս ոլորոր 'ի ձեռս իմ ։ Այս ասա՝ հայցեաց
տոմեալ զպատն՝ դարձուս ունդրին յետս . և իբրև զՀեղեսպատ
խաղացոյց զնա ուր հնրկ 'ի 'ներքս 'ի քաղաքն՝ սուր 'ի ձե-
ռին ։ Այլ ահն անդ էր աեսանել անասանելն ոչիա տարա-
կուսի 'ի վիր քաղաքացեացն , և ոչ կարէ ընդ գրով այսինսել
զաղաղուտելն զոյն հարանած , որ հնդաս յոյնաժամ՝ 'ի վիր ազ-
գին ։ Այն զարք պարոնց՝ որք յառաջն ընկալեալ էին հոր-
ոմանց շարաշարս 'ի քաղաքն անտի , 'ի յոլոդել իւրեանց 'ի
ներքս՝ իբրև արդ վիրատար և ծարաւի այեանս նոցա զինչ էր-
ծեա , զինչ գործեցին 'ի նմ ։ Պատաղտրաբ դիմեցին , գա-
զանաբար յարձակեցան 'ի վիր նոցա . հարին զնոսա անիծեալ 'ի բե-
ռանն որոյ , և դաղանուոյ բաղանեալ 'ի քաղաքացոյն էրբև ընդ-
դարձոր ոտաս հնձեալ՝ դդիակունս նոցա հանեալ որոյկս շնչ-
ջուշեղ դիղեցին , յետն զաղանեալ 'ի ատրուանեալ քաղաքին
ոսկանելովք ծայրե 'ի ծայր , և արեամբ անմեղաց ծովացաւ-
ցին զայն , որով և ամուրեանս գետ քաղաքին հոմանս յարեան
գոյն փոխեցաս ։

Խորատիկ ասա զորացն զոյ բանս տանց և ապարանիս՝ մանս
'ի 'ներքս , և գերեցին զոյս և կառեցոն , զկոնայս և զմանա-
կունս , և կուկալ զնչխանս հայոց զմեծամեծս՝ բազում զաան
խոշանդրանաց առնելեն զնա՝ ցուցանել զտեղի գոնանոց խա-
բեանց , զոմանս կոտրեին , և գանեին , և զամանս խոշխալել
զբիսակունս յանել ծոցուին 'ի բնակուեանս նոց , և ընդ ամ
խորդ քաղաքին ասղոկեալ յուսալի սանանին զնոմ ։ Այս
ասա ձեռն տրեալ յեկեղեցիս՝ կողոպտեցին զնա , և մերկու-
ցուցին զնոմ ըստ նոց , և պղծեցին զսպասս սրբանեանն նոցին ,
ոսոց և զբաղանս հանեալ ապարին , Դալեալ և զպատուական
քահանայս՝ կուարեցին սրով , և զոմանս այրեցին հրով , զ-
մանս առնջանաք կորուսին , և զոմանս 'ի ջուր խեղդեցին .
յոմանց խնդրեին ցուցանել զպաղանի գանձս եկեղեցեաց ,
և յոլ յայտնել 'ուշ՝ զանգիտ նոցին հանեին , և ջարաշար տոհ-
ունամբ տարանեին . և դայլ ևս անհնարին ապետս չարեաց
գործեին 'ի 'ներ , զորս ոչ առնի լեզաս մարդոյ խօսել ։

Ա՛ի սմն 'ի զայսոց անտի ելեալ ընդ գաղանի Ներոն 'ի ծայր
գետեանն մեծի կամուրջին եկեղեցեացն , բոլորամ ջանիւք
ընկեց 'ի վայր զծանարագին և զմեծ տրծաեանն ծագածոյ խաչն ,

ոչ կարի ի գաղտեղեանն. և անապ ի ձեռն ոմանց մատեալ ի ձեռքս
ի հարարիս գանեալեալ՝ նշան և ընկեց ի վերայ և խորտակեալ
գահագին և գլուխ մեծամարմն ուսանիցին զրագարանն կամ զքանդ.
զայս ամբաստ ասացաք հայոց ազգիս ազգասիրելոյն քանզի էր ի գե.
ռաւարտ ծով ի հիմնարկել զկաթուղիկին. ընդ որ ասացուցաք
յայժ և ապիտասան.

Ի՝ Ամենչեանս զարդ պարսից յայսոսիկ անապատ հար.
ուածս և ի քանդումս գրոհեալին, սկսան և երկիրքս սուղ
առնուլ, և ցաղ ի վերս քաղաքին՝ մանաւ թէ ի վերոյ ապրին,
յանկարծակի մեծապատ և յանդգնագոյն ժամս խառնեալսն.
զարտասուսն և գայթիրն ասելոյս, և կամեցին սնանել այնչափ
հրամ և ասատիկ, մինչև հիանալ յարտասուսն ի սիրտ քաղա.
քին, և զգիտակսնա սանկելոյն վասն և ասանալ յանխուսեալսն
գնոս։ Ոչ կարէ գիտալ թէ զիարդ ինչ գոչարեցան զարդ
պարսից ի քանդելոյն զքաղաքն, բայց ի վերս ելեալ ասանալ սկսան
յանի՝ սոսկալ քաղաքին յուսալ, և նարատոր սահրանս գոր.
ծել։ Ասան պատեալ զմեզ ընդ հերձնալսն՝ սոսկալ և
զայն սանալսոս. քանզի պահապանքն նորա սեանալ զայսոսիկս
հարուածս քաղաքին՝ փոխեան սնանի ի գաղանի ձարդ։

Եթէ ասանեալեն սրիրոյին զարդիկն սնալ և սահելսին
զայն, ցնանալոցս արքեալս խուզալս յանել զանանս ի գե.
ղեցիկ սնանի ի սալալուսան, մեծիդ գինաձաալ հրեանս հայ.
ոց։ Իսկ զայլոն թագալ անալ ի չիրս ելն ի քաղաքին. և ի ի.
նալս զայլ ևս մարդիկ յայլեալալ սոսկալ՝ բնանկոյլ ի նանս.
և ոչ միայնակացաս զաղաքին. բայցէ զարդիկ, և պահապանս
ոչ զգոս լեալալ, սոկ և յայլ քաղաքս՝ զարս կալս։ և ի ինչս
ի սանալս ժանի զրկ լցալ քաղաքն, բայց ոչ իրրև զանալ.
զինն։ Ասալ զիարդն սրմանելի զգալ ի գաղանեանն գանելն
հրանալս զրկել նեղելոյսն ընկեցին ի վերայ, սարսան զարդ
սանալոցսն ի նանիրանան քաղաքն, և նորին ի յանալսի զրան
մնալեալ ի կարսան ասալ մեռանալոցս։ Ամբ յետ սանալսա գա.
զրգալան անանի զարդ սանալ։

Ի՝ սանանն սալալ մեծին քաղաքի ի որս սանանդ լանանիլիր.
զին ի հանանեալ, և յետ նոր անանցեալն, և սանանալ, և վար.
զան, նշն տանի սանս։ ՌԾԿ։ և ի թեանին հայոց։ շմգ։ ի
մարտի։ Ը։ այս է ի յանանան։ Ե։ Ամանանան Հանանանս
զիրանանան և յանանանս սանանալն սանանալ զանանանս զանանանս
յանանալ։ յեր։ - Ռ15։ քամ 637։ և զանանգանան ասանանի կալ.
սանս մեանալ զանանի։ զանան և ի վերայ կրանանան սանալ, և զանալ
քաղաքաց՝ զգալ էնան սանանալս։ սալալ յանանալ, և սանանալ։
* Զայս յայս զիանակ թանանանան հանանս սանանանք (հայոց)։
զանալ նանս ընալ Զրանանանանալ յանանալ և յանանանալն

Լեռ գ. և Հայոց 1064 թուականի

,, արևելք ॥ ։

Գ. Եւ յորժամ ասաւ զայս քաղաքս , զոսգիկ Թագաւոր սրդի ազատաց եր 'ի բնակուն իսրոսմ 'ի քաղաքն կարս' ՝ի ի զայս , 'ի գաստանն վանանդայ' ոչ սահմանակիցն ի շրջակայ . և վարանեալ կայր 'ի միտս իւր , թէ զոմ օրինակաւ կարասցի վերծուցանել զինքն և զյաստաս իւր 'ի ձեռաց սլփասլանայ . քանզի փախչել սլ հաճոյանակեր և ոչ կամէր , և պատերազմիլ սլ կարէր ՝ի այնչափ բազմաւ , Լոս մինչեւ նա յոյսովսի խորհուրդս ապակուանաց վարանէր , սասիքեաց առ նա սլ փասլան զպատգամասսր ոմն . ի կոչեաց զնա զալ յերկրագասն և 'ի հնազանդութիւն իւր ։

Օ այն զգացեալ զոսգիկ յառաջագոյն , մինչև էր եկեալ սրատգամասսրն առ նա , վաղվաղակի զրեցաս սեաւ զկնա օգաս սրի . և յանեալ զմոներ 'ի գեանի' նասաւ 'ի վրայ 'նր , յանցեալ 'ի սեաւ բարձ ։ Լոս իբրև եկն և եմնաս առ նա պատգամասորն , ասեալ զնա յոյնոգիսի սրատասիլ կերպարանս , զոսգամայաս յոյժ . և ասէ ցնա , զի՞ և քիշ ոյդ , զի ոյդ բնագաստ ես դաս , և զիարդ սեաղեալ և սգալեալ կեաս ։ Ընդ սաս եՀան յանիծամ գայրիկ , և ասէ . յարմ հեան մեասաս սիրելի բարեկամն իմ ասարդիլ ազբաս պարսիկ' եկրաստ սլ փասլանայ , զգեցեալ զայս սեաւ . և կամ՝ 'ի սուգ մեծ վրայ 'նր , Օ այս լսեալ սրսագամասորին' զարմացաս . և վաղվաղակի գնացեալ պատմեալ ոլիսասանայ' զոր հասան և լսեաս . և նր հիացեալ ՝ի այս' կապեցաս 'ի գոսգ սիրոյ նորս . և յարոսցեալ եկն ինքնին 'ի կարս Թագաստրական հանդիսիս . և մանաւ առ գոսգիկ' զիրս հարգ նոսա . ի ունկաս զարարանցաս նր . և եղոյց նոսա գոսգ և սիր բրմ . և զգեցոյց նոսա ըստ գեսա ազգայական . ի փառաստրեաց զնա յոյժ . Լոս 'ի նոյն ասասա սրաս նոսա գոսգիկ սեաւան փասաս սր . յարամ բան ա. սոգելոյ սանանց Ծախեաց Հարիւր Հազար դահեկանս' միայն 'ի սրաս Լծիրի . Լոս այնուհետև կալցեալ զնա զերասին Թէր փնասանգաս 'ի կարս' եկեալ գնաց՝ 'ի խրոս 'ի պարս ։

Լեռ գ.

Դակ զայնպէս ասեալ զնոսա , նեմէ սլ եւ կոյ նոսա գասանել հանդիսաս յ՚ամն հայոց , եկ 'ի մսի գնալ յ՚ամ յասնաց ։ Ընդ սակս խակ ասաքեալ զնասանս կոյսին սասիկ' խնդրեաց 'ի նոսանն։ սալ Թիրեան զյաստաք մի պարասասր , նիմ զգրեսակ մի ասնաս յ՚ամ խրոսմ հանդերձ կալանսասոքը , խոսասանեալ սալ նոսա 'ի սեալ նր զկաս և զրամանդակ փասաս զանանդայ հանդիսիս մեմ սահմանաք նորին ։ Սասեալ ՝ի այն կոյսեան' նս գասկոյ զգրեսակն ձանեցաս , զոր էր քաղաք ՝ի մեր սանանդիս և կոսնոսց և լասխեալ յ՚ամն փոքրան հայոց , և նա նոսա 'ի կալանսաձ գրեսակ նրմա քաղաքան' ՝ի պասանս ,

Լեռ գ.
Ընդ.
Սոյնպէս.

զինանեալս և զզօրականս • Ի սոյն և գեղջս Հայոց։ Այնպէս ապա- Ամ. Տ.
կանեալ 'ի կորուստ' եղեն և բնակեցան 'ի գերութիւն յայն ժամէ, 1064
զոր 'ի նմին իսկ ամի առաջնոյն անուն, յաւանական նախնեաց, ՇԺԳ
ոչ երբեք ճանաչեաց, այլ՝ երբեւ եղևան սը։ Այս 'ի յամէն նա
մնաց նա Հայոց յառաջ ամի առաջն թէպէտ և առաւելով զղջուշ։ զի
եղեռնական ինքնին եւ հանդիսանալն՝ գաղղիկ աշխարհն և զանգիտ
աւերանաց, ընդ որս և առաքեալ անմխիթարելեաց, և եղղայր նոյ
ազատաւորհ՝ երբեք չէառաջարան եղեռանս չոգեցին 'ի հայրենեաց յու.
նաց՝ առանձնականացն և տառապելոցն։

Է. Այսպէս 'ի սուգ եղեալ էին նա հայրապետութեանց,
մեռն 'ի ծնունդ' յարատանա հանդիպեալ։ զինեալ յանդ ժողով-
րդեն, մեռանելով երբեւ զաւրն • կորուսանելով յանդ զարդոց, և
հեղսուն անդրանկեալ յերկրաց որոց և գեղջան, յերկրաց հար.
ստութեան և ամբարշտութեան յերկրաց անաշխարհականութեան թշնամեաց և
զաւրանձնութեան ընտանեաց։ Հիրս Հայկեան ազգաբանական
հաւատացելոցն, որ 'ի նմին իսկ զաւրու զայս ամ, աղետս մի ե.
առաց ուղղ եր առանեալ և անձնանք ընդ փառս մեծաց, որք ազգ
զատացին բանս խաղ 'ի բարձրան անդրն։ երբեմն 'ի վերայ նորա
ողբոց, և երբեմն 'ի մէջ աղբիւր։ Այս անցարան, և ողբոց
ամենեցունց։

Լաստ. ԺԱ. ,, Այր սոյ առանց Հայոց յանապատեան յայնժամ (զոր երկ-
,, կիւսն մնացանելեաց)։ առաքեալ յարդարմն զոր • որոց՝
,, և մի մնացեալ մնացորդաց • այլ՝ մնալ զօրաւորաց ընկե
,, ընթացաւ • և այժմ անկեալ կայ 'ի կերպս ման համաքար.
,, Հայրն՝ մերն խաղաղութեան, և կորեալ ընդ նախատակս
,, անցաւոր հեծանաւորաց։ Այնպէս 'ի ստանէ, առագալեալ
,, 'ի ծառայութիւն, հեռացեալ յհամանեաց՝ և յապաւորեաց,
,, կեանք և կործանումն ման ազգաց։ Յայս և ընդ զանդրեալ
,, համան զայն քաղաքակն բանս, երեւ զհանդերձս խորհրդոյն
,, եղեր մնայցն, և զհանդերձս մերձեցեալ եղեր նորհեալն, և
,, զհանդերձս խորեալն եղեր զպաշտօն։ Այս են և այսուհետև •
,, քանզի 'ի մէջ կատարեցաւ ման կանխատեսչեն բանք մարգ.
,, մարգարէին Ա։

Լաստ. Է. ,, Օրհնեալ նշանակն յաւելեաց մերայ կեան, յորժամ զմեռա.
,, անեալ, յանմարթ անձին իւր, և ածեալն մեծար իւր • և յոյժ.
,, գէն զորդեացն ըղձից անձնոյ մեռեալ՝ զան ասացեր ոչ
,, կայր յաւալ խաղաղացուցանել։ զի զոսն է աշտարակաց,
,, և քաղաքն ողջոյն ասպետաց։ Հիմացն՝ որ երբեմն մեծար
,, երբեք զզրահիւ անթափանց սուսերի իւր կանգնեցեալ՝ ամ.
,, բառնալ՝ պարսպեալ՝ զեղեցկագոյն և երկրաւորին անյար արդեն
,, ջանացեալ։ Մանոյ իշխանք նստեալ մեծամանական զա.
,, Հայ զանգիտելագոյն կենդ, և զորոյն զարդարանաց

Լ. Ամեան
Ի. հայոց
1064
շէջ

,, ծաղկոտասպոյ լերկաչ զամանաւէ' փուռ 'ի փուռ պատնաչ ա-
,, ռաքն կացեալ, ուրսլուռկան հրդեց և բանից միոյն լինելն
,, հանգեալք։ ||Եր և ոմիք փուղցն և ծնծղայիցն և մյլ եր-
,, գեցողական արաբեստիցն' զլուսլոյն ահիկոս լի առնելին
,, ուրախական բերկրանաք։ Լ'նդոնոր և ծելպ նստելն 'ի
,, հրապարակս հարկաւոր և պատուական աղեօք բորգաւ-
,, ՀԵալ։ Լ'յլև մարք զլանկուն 'ի գիրկս ընկալեալ, և
,, մայրենի գնալն ողբոյրեալ, զի առաս ուրախութեան
,, մուանային զոխարտան ձմկս երկանց, զորոն ազատեցոց
,, հարաբերեալ ձաչաքն միշտ թուլեալ։ Օ՛ն՝ նայցիս
,, և զհարանցն 'ի սենեկի, և զվեսայիցն յուսագասի։
,, Լ'յլև 'ի վեր առնել ի մեզ բանս առ հայրաբերական
,, սեմ ան' և առ թիքրական գրագրն։ զի մինն զարեն ունայ
,, խուսցեալ 'ի սրդեանց հոգւոյն 'ի ձեռն վիճորական հոր-
,, հին' յուլեր գցոց կենացն։ որոյ արարչագործեալ սրգաբե-
,, ներ եկեղեցւոյ գրոգոտ։ ալեթուն պահպանան 'ի վերջ պարա-
,, պաց նորա կարդելով զրա 'ի յիրեանն ձեռնադրեալն։
,, Լոկ թիքրն յառաջանան յուժամ 'ի քաղաքին եղաներ
,, զարեն փեսայի' որ երանեն յառագասակ իւրոյ։ կամ սրակս
,, առնելոցին ուրուսանն, որ 'ի գլխոյն արարածոց բարձ-
,, բանալեն ոչամ տեսանելու յինքն ձգեկ։ ոյսպէս և նոս
,, պաղարոջեր փարիսուն հանդերձիւ, և մարդարտասուն
,, թագիւ ոչամ մարդ 'ի անուանի և 'ի զարմանս ցուցաներ։
,, որ և սպիտակամաղ նեծելի ոսկեզարդ զարդիւք առաջի ան-
,, թանալ, 'ի Ներուրայենից ոսկ գանոն' որ վերուս հար-
,, կանելոյ։ շրջուցաներ զտեսուցան տեսանելս։ ||օկ զ-
,, բոցն բարձուն խուռն առոյգ ընդ անալ զարդեն ծուլեալն
,, ալեացն զմիանանս կուսանակալ։ Լ'սա անուրսատգոյն
,, վայրքն լցեալ և խանգեալ կին կրոնաւորական դառուք։
,, մինչ զի զգեցեալ և զարդարեալ առ բարի նոմանն քա-
,, հանալ' ուանեին բնակուն կրօնաւորաց։ Օ՛այս և որ սպին
,, նոանն կ' առաւել ուաներ Ցս մեր։ Լ՚ս զայս զի գրեցի, զի
,, յարժամ զարդին հակառակի պատմեցիս, ամենայուն շար-

,, Ժեցիս արուսաուսն։

,, Լ'րգ' այժամ թիքրն անկեալ 'ի պատուոյ' լեալ զլիրի կա-
,, լանուսաբ նասի 'ի հեռարնակ անդրս։ Լ'յսպէս և հայրա-
,, պետական ոսիսուն ամեցոյնեալ 'ի բնակոլին' ցուցանն ոչ-
,, խուր զիմալ' իբրև զկին նորոհորան մեռցեալ յոյրմուն։
,, Ներեալ ոսաեբոնդ շրջեալ' ոմն 'ի ոտրս, սմն 'ի
,, յայս, ոմն 'ի վերս։ ||Եպսհ գուանդ աղատոց եկեալ 'ի
,, հայրենեաց, ոնկեալ 'ի ձմուեի, մանեն' որ և են իրբև
,, զկարիսն տաբեծուցն 'ի խլտիս իւրեանց։ Լ'ՐՈՒՆԱՆ

ասպարանքն առ երեակ անտարերն։ Զարդ ասպանդակեալ ճաճ-
գեան զի քանակացն։ Զի էր քան զայլ ուրախութիւն զի նուազեալ էր,
զեռաց, ու ոչ բարեբաստութիւն առ կրկուցն Գնանին։ Զի էրեալ
զանազանութիւն առաւելի ծնանացին, և ոչ հասին աճեալ։ Զի
ծերոյ զի հրապարակաց։ Զի էր քան ծայն հարանեալ, և ալ
զարդարեալ առասպելաց հարանց։

Վակուանաց ապա ասի, կարեան՝ և ալ ես յաւելուածս յառնել
ըստ ասողմանի ծայնին։ Լսի յայլոց դիպեցաւ մեզ ասի՝
և սերամանե պատուս Ամանն ոչ ի զարդարեալ խաղ. գո-
հոյերեցաւ։ Զի բանիցին զիշատուածս մեր ցՕ
պատուեցին։ Զի ապա չարեցին ոչ ոչ լասանի հուսալ
մոնչ, և յանկարի հեծեծելով։ Զամ ի ինչ յերեմիայի
ոչ ոչ ոչ հասանեալ մեր հուսացանս։ Ամենապարկեր սիրեցի
սակ ոչ ասաց։ զի ոչ ոչ ի՛ ար մեռանե։ Զաղերկ սասայան
յանձնաւոր յաւելուն եղեալ։ քանց կասարեցաս, այժմ զի մեզ։
Զ։ երեցան չասաղ, և գնացին յաս ար սանոր պարոյն ի
յանաց։ Եղեն զիանարեալ սասանք քանակաւն գաղանայ,
և անաստանանք ոչ յասաս երեցոյ։ Կանք չարեալքն քանի.
բարեբարեալք և մեծասանեալք եղեն քանակաւ զի հանդարաձայ
ոչ ազգարարեալ։ զար ազգան ոչ մարդարեալքն զանազան,

Նասն Եղեմի։

Զրկին Եղեմանեալ զի զի Եղեմ։ Եղին և պարարեալ զի զի մեր։
Զ։ սերեցան Եղեմ։ ու երեցան և քաղաքք մեր։ Զ։ սին հե.
մանալ զ։ սասանալն ոչ։ և յան։ սարն սասանն զարդարանա
նն։ և արքեցին զասանալն ոչ։ մարեն և լի։ զի։ զեցին մեզ։
և։ Հանդարանալն յանմանանալն։ և արքեցին սիրեալ
զարձանալաց զարքանն։ և հարանալ զի։ Հարանալ
ոչ։ զարքանն։ Հարանալ եղեալ սասանալն ոչ։ զարքանն
զին զգանալ։ Հարանալ զի։ զարքանն։ Զ։ սանց հա.
մանալ սանկանալ յանհանալ։ զի զի։ և զանքանալ զի զարքն
Հանանալ։ Զ։ զարքանն զարքանն։ զի զի։ զի։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։
զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։ զարքանն։

Լ. ամ. Գ.
և կոչ.
1064
Հիգ.

,, պոյծառ ջինուորացն՝ և ոչ ամն գինեկիսուրբ զարդարա-
,, նացն ։ ։ ։ այժմ է անանել ընդ թափուր և արոյգ ։
,, ընդ բարեփառութիւն մերկ և կոչորուա ։ Վոխանակ բաղց-
,, բաձաղնաւոր երգացն ։ այժմ բանիկք և սաստկութիւնք՝ կա-
,, սագլուխք են ։ և փոխ ասպնական նամակացն՝ ստարակ
,, և ազատնի երգեն՝ ի նոա ։ ը մարգարէին քարոզեցաւ-
,, նայլ կարգաւ զնապս խարանց ։ Վ՝ ոչ ի զինեալ ։ և բա-
,, բանն անուշահոտ ընկոյն սրտուեալ ։ Լա սեղան ոչ խար-
,, հրդոյն՝ որ երբեմն ամկաս երբն ոչոր հարմ ասուգասուն
,, չքնաղագեղ զարդս պարդարեալ էր՝ պատ պրառաց ոսնե-
,, լալ՝ ի դեմն իսր ։ այժմ է անանել տեսուն ոգորմելի ։ և
,, բաշտ արարասնաց ուրմանի ։ մերկասցեալ՝ ի զարդասց ։
,, լրեալ փրամ ։ լեալ հնդգրանանը ագռաասոց ։ * Լա մեք
,, չարագանեալք և կարծանեալք և անտրան ոչ եղեալ ։ ։
,, չար սրատանեալ թանալ զինի մեր ազգաց յաղա ։ ։ ։
,, Սարք թշնամեացն չլացեալք ։ և ինքք նոք՝ ի զարամ պա-
,, կասեալք ։ Ի՝ զիրանց նոք լար հաստեալ ։ և նոքաք՝ ի կոսարը-
,, Ինչ նոք ապառեալք ։ և սիրաք նոք՝ բաղրմանի սչ եկեալք ։ ։

* Կ՝ ասուգան ասնքանաց ի սչ իրաասու առ՝ ի ձեռն ոսոր բաղ-
,, ասեան պարիզ՝ և սկիսնանացոց ։ և նաքաք գասասոց չմի ղ
,, ը իրասի իւրոց գառասասանացն ։ զի իրասաս գասազանն՝
,, հայրական է ։ իսկ ասնքանացն՝ գասաւորի ։ ։ ։ Լա սեղ
,, առ մանեսին ասան հարանանոց գասասանասն ասնքեալ
,, զեկիզասս՝ ասեր նոր ։ թե այս է զարան իմ մեր ։ այժմ
,, ոնոն մեզ հոնդիսեցաս ։ Լացա ջուրն յարիսն փսիոեցաս ։
,, մեր գեսք և ջրաբեղջք և գրեթե բամանուսկ հող երկրիս
,, յարիսն ներկաս յարեանց մերոյ ։ Ի՝ նոյ մարմինս խորդա-
,, ւորա եռաց ։ մերս բանանդակ ոմանմն սրակոսար եղեալ՝
,, ոնգամ անգամ՝ ոչեցաս ։ Ի՝ նոր չանաանանոն և մեմիսն ։ ։ ։
,, Ի՝ մեզ հոնոիսն յարանարմանը ։ ։ ։ Ի՝ նոցա անոլրանիկն
,, զնոգաց ոնհարեր հրեասուն ։ մերս բանանդակ ասանն
,, բնակչք սրատեալ սասակեցան ։ Ցոսին միայն եր՝ ի ոնոզ
,, սրակաս ։ բայց թե կրեաս ը գարձացն ։ և դայն ևս տեսա-
,, նեա եղեալ՝ ի մեզ ։ քանզի սր ոնդամանդք անհնարինք բան
,, զարարկասան՝ կամ զեզիրս երկրի խորագոյն է ։ յորս մեր
,, զերիքն հեռացեալ կարուան իրրև՝ ի կարմիր ծովուն ։ սր
,, արեամբ ոսգին գերեալ երկեալ էր ։ ։ ։ ոչ ։ ուանդ ։ և ինչ
,, ՝ի զի անմոլեցեալ կարծանեանս ։ ։

Օ՝ սրս ոսմ ես սուսանել քան զասին՝ ի ձառ սարկեալ գեղանակն
սրանեալս սրսին արիասակեր զիշ ։ հ. զարմանալի գիրս
սրասանեն իսրայ՝ ի սկզբանէ մինչև ցասարա ազգալի լիսս ։ և՝ ի
վիսանանի յայս սուեն զարասանեն ասելով ։ * Օ՝ ի սչ մի օր

,, Եւ մեզ Հոգի Տաճարիս Աստուծոյ մերոյ մի՛ եղիցի խռովութիւն և նեղութիւն, և
,, մեր Հոգի առուցց մերոյ մի՛ եղիցի խռովութիւն և նեղութիւն, և
,, պրոտորեալ յանդիմանութիւն և ի՛ տարապատուութեան և ի՛ տառապանաց։
,, Եւ ի քաջալերութիւնս՝ որ պատահէր մեզ, երջանիկ եղեալ
,, և խոստացեալս երբեք ասացեր շրջեալք՝ ի մի՛ երկիրս կոչեալ.
,, լսել և զարհուրելով։ * Օ՜ի այս ոչ՝ և առաքելոցդն
,, քան զքեզ մնասնիս առ Էին ի մի՛ մարս։

Այսպէս Հաստատեալ կեցուցեալ զմեզ առաքեալն. այլ զայլ Հաւատս ինչ ինչս ցուցանելոյ կիսոցեալ կիսոցեալ Հաստատեալ Հանդերձ ասացեալ զայլս, երբ ի սահմանաց մեծի քաղաքին ապանոյ՝ որ քանդեալ աւերեալ. ցաւ լաւորս իւր՝ մնա ի Հայրին, ի լաստակարգ կամ՝ ի լաստակիցս աւանդ. ուստի և կալ լաստակիցսդն։ Որոնք ասա ըստ միաբանութեան շաղապատեալ իւրաքանչիւր ոչ՝ զոյր ինչս պեղեցիկս. այլոց զանազան ամարիճ է տեսանել՝ ի հին Հաստատութիւնս։

Ի ԼՈՒՍԻՍ ԽՈՒՍԻՍ։

Ցոլոփ մեծ Բանն Բանի՝ զանազանեալ, և Հոյակապեալ գլխոցն
վերապարի. և լաստակոյ գոյոց ի գոյս. և գրեցեալ
գեղեցիկ գոյներ. և ընտանի՝ ոչ. ապա Հա
ի Բաբելոն։

Սակայն կիսոցեալ երկրորդ՝ քեռորդի առաքելոյն խուսկեալ և պատրաստ գեղեցաւորեալ. յառաջ քան զայս պատուոյն անաց գՀՈ. ի Հոստանդինուպոլիս էր, ուրոյ ոմանց Հետեւ. զի ոչ թեզուրն գնաց յանկեալ գաւառաց՝ ապա գրոցին ապարանս և ասորեաց՝ ոչ՝ գրատանն ապրեալ մանաւանդ առ ասելին Հոգւոյ՝ ընդ գրոցին՝ ի ունեանն ապանեալ. զՀայրապետն. և Հայոցն՝ ի ընդարձակ նոյ գրասենեանց նոցա եղեալ. ի գրատանդիսուպոլիս. և գրեալ՝ ի միջոցն Հայոց՝ ի գաւառսն քաղեալն, ի ասկիանոս տարածեալ՝ լաստանն Հոգեկան Թաւալեալ՝ մերձ՝ ի Հոգիսան. և Եռ ռանս էրկուս ինոս՝ ի տարանդաց՝ ։ Ինչ գայլոյ խուսկեալ անդ՝ ի Թաւալեալ ամենայն իրոց միոյ՝ առեալ գլուր կատարածն գլուխոցին անաց. ուստի նախ Հայրապետական և Թաւալորական անՀաւան՝ ուստ Հատ՝ ի միջ նորա. և միանգամայնեալ՝ ի գաւառս արարեալ միան. գրատանդն և ի ցիր տարածեալ, զոյս կրեալ՝ ի լանաց. միանգամ ամենայ միայ. կացեալ՝ ի Հայրապետական ասան. ՀԱ՝ ի յանկ եկայ ասն. ՀԲ. և ի գրատանդ ինոս պարեալ,

ասն։

[Հայ տն և հայոց] աստ. Ք. և 'ի թաղելոյ սմիւս իբր. Ղ. Լոր յետ մահուս նոր մեռեալ ոչինչ ունիցեն կենդանոյն հայոց պարապ իբր սամ մի. զի ոչ թողլ սային յոյնք գնել զոք կենդանս 'ի վերայ ազգին, այլ միայն անառաքինորդ և անարդ. ոչ զի կամայ և ուկամայ գարձուցեալ զնոսա 'ի հաւատոնութիւն. ոչ յայտնի գլուխ և ջարդեալն 'ի միապառանութենէ. կամաւ. Ի. յասելն. * (Ի միոյ յաւուրցն յայն
,, հաստատ, հայոց հովանաւոր վարդանանաց. ասէն պետրոսեան
,, (զի պետրոսի գետադարձի) 'ի քաջ բարեբարեալ, որպէս հն-
,, ղեալն այն ծերոյսեալ. որպէս յոտանց ի մեր զբարեալ, ոչ-
,, լուսի լինել թեպէ ոչ տոհակ. զի մատերունք ոտին եղեալ,
,, լեալն 'ի կրունս մեր գարձեալ ||.

1065 ՇԺԳ [Ասի մարիամ թագուհին գուսար գագիկոյ աբասեան' որ սի-
բեցեալն էր և պատուեալ յայր կայսերուհոյն եւդոքիայ'
բաղում ազերուանք ընդրել 'ի նմանէ, հաւատեցոյց զնոս հա-
ւատեցուցանել զկայսրն զի ընտրելոյ զոք կենդանս հոյոց. [Ա-
կայսրն զիջեալ հաւատնեցուցեալ ի ոչն. և ետ հրամանս ոչքու-
նակսն գրել, զոր և կնքեցոյ ոսկի մատանեաւ. Այնուհետև
գագիկ աբասեան ժողով գումարեալ' եպիսկոպոսաց ու վար-
դապետաց 'ի Ծամենդաւ' որ ինքն նասէր, ընդդէմ արար գտու-
նել զոր արժանի կամիցուցիկոսսն. [Ա-ն յետ բազում քննութեան
և բանից' միաբան հաւանութիւն հաստատացին ընտրել զկա-
թուղիկոս զրիգոր զրիգորի մագիստրոսի.

Ոչն այս վկայեալ, որ թարգմանի անձրև, 'ի մանկութենէն
փոքրուցեալ էր յոտոտոնն իմաստից Ճոչին և որդաբին գրոց,
և յոտ գիտութիւն յուսաց. և յեաոյ ամենայնոցեալ' պատի-
պատուեալ ընկերեալ էր 'ի կայսերէ գուրգ անուանեալ,
և նուռեալ յանձնս իշխանութիւն հոր իորոյ զրիգորի մագիստ-
րոսի. [Ա-ն յետ ասելոյ ինչ հրաժարեալ յամենայն իւրմէ,
և յոտ վայելչութենչ հոր, ելանս 'ի կորդ կրօնաւորութիւն.
և վարէր կեանս յանապատի միակեցութիւն. յորում և որքա-
կիսն վարուքս որպէս առացեալ եղև երևելի 'ի մէջ հայոց.

[Ա-ոգ' զոր կալեալ 'ի յանապատն թագմենանանաց, և գե-
ղեալ 'ի ծամենդաւ' օծին կաթուղիկոս հայոց. յամի տն. 1065.
և 'ի թուականութեան հոյոց. ՇԺԳ. յոմանսն ասացին. և
(2) անուանեցին զնա զրիգորիս կամ զրիգոր երկրորդ. [Ա-ն և յա-
ռանանն արքոն հանին գանալ, և հեռուոյ նախնոցն իորոյ
աչ լուսաւորչին եղեալ բաղում ազգատոհ առաքնորդեցոյ
հաստատ իորատ. և ձեռն էարկ նորոգել 'ի վանորայս զնոմ
խանդարեալս բարեկորգութիւն. և. տուեալ զանձն յոչնա-
ատութիւն գրոցն' թարգմանեաց 'ի յոտոյ և յասորոց ընդ-
վկայութանութիւն սրբոց թարգմանց, զոր ասեն յայնժամ 'ի
հնչեցեալ քրիստանեցոյ. որոյ վասն խոկ կոչեցաւ վկայութիւն.

ասար զայն և զմեկնեալն ինչ զրեցեալ , և յիմն եղեալ զինքն ամ-
բիծ և անարատ . և եկեալ մինչեւ ի Թիւ առաւելեալ ոգին ,
Լուսաբանք . Յ. մինչդեռ փոքր ինչ յոյժ ակամայ մինչեւ ի Թիւն ոգին
Դոյզն , և ի լարեալ զրգռեալ զուսանանային փոխարարքն ՅԵն ,
յանկարծակի ինն ՅԵնեցեալ ի ՅԵն հոգւոյ զատեալ ՅՈՒՅՆ . յանդն
զորս ամն պարսկոց ոչՅԵն ոնուն զիմեալ բարեալ զարդ
ի գերմանս եկիցուցուցեալ՝ զարդ գեղեալ սանՅՈՒՄն , մինչ-
ի սահմանս տեսու . լերինն ի խարամանիս . ուր գնալիցն յա-
ղագս հայոց . և ոչարեալ զբազում փանարարս . և ոչան զիրս
նեալս . և ժողովեալ զարդ և անուն զարդեալ գիրքս ել
և գնաց .

Եւ մինչեւ ժամանեալ էր նիր յԱՅՆ իւր , և նՅՈՒ բացումեալ զ-
ղոյս , ՅՈՒ մեր ոչ ոմն զրաւեալ պարսից՝ զամբարեալն անան ,
զոր ոմանք կանչեն լամբրոնին . Լեռ յետ բազում ՖարաՅՈՒծոց
խարեալ ի ընդարձակ հայս ի գաւառն Թիլեան . և զմայրաքաղաքն
գաւառին ՖարաՅՈՒծոց անան , որ եղև երեք ամաց յաւուր
կոտորեալ ի բերան որոյ . և ուռեալ զերդն Թիլեանոս ի
ուր եկեալ գրանալիս նորա . Լեռ անան անցեալ ի Ֆարան .
մեաց գաւառ՝ մեծագոյն զարգաւոն որով և հրով . և փարեալ ի
գերուանն գրս և հանեցան . և յետ յոյժ լամբրանց և ուռ-
յաՅՈՒ գաւառաց պարսից .

Յ. ԺԳ. Այսմ ամի մեռաւ կոյսերս հայաստանեայն տուիմն . և
զի մերոյն , ուրն նիր դեռեւս տղայ էր , խաղաւանին նեգարիսի
յետ քանի մի ամսոց ամուսնացաւ ընդ ասանանոսի յոյզն , որ
գայր զիրուն՝ ՅԵ և գիտցին , և կացոյց զնոս կոյսս . Լան
զկնոսն հաղաւաւ ընդ ասանանի պատուել մեծապէս՝ ՅԵս ՅԵՅՆ
իշխանութեան մայրաքաղաքութեան ի կողմանս միջագետաց . ուր
բազում զորս ՅԵՅՆ՝ ՅԵՅՆ՝ ՅԵՅՆ՝

Լ՚մթ ամ
Լ կայս.
1070
շեմ.

Երբև լսեաւ սելջուկն զեան ապստամբութեան իրսանայ ։
և զարիլ նոցա ի յոյն , ժողովեալ զամենայն զոյս պարսից՝
պատրաստեցաւ յարձակել ՝ի վրայ յունաց ։ և նախ եկեալ ՝ի
հոյս՝ սպասարեաց զքաղաքն մանազկերտ , և կամ զոյն կիւ-
բաւ , զի անպատրաստ եդիցս զնա ։ Լուաւ անսի յարուցեալ եկն
՝ի մեջաղեաս ։ և առաքեաց սիրեալ՝ յաւարի կամ զքշմտե-
զիս ։ և եկեալ բռնակեցաւ յանդիմանն ամրոցին՝ որ կոչիր
թէլմանաւ՝ մերձ ՝ի սեւաւիլակ քաղաք , ոչն ի սեւերակ ։ և ա-
ռեալ զայն՝ կասարեաց զնակիւ նի ։ Ինչն անցս անցոյց և
զ առանն՝ որ կոչիր առիւծաթիլ ։ Լուաւ անսի եկեալ պարս-
բեաց զերգեցիս ։ և զաւարս յիսուն սնարդմեալ լեզ նմա՝ ոչ
ինչ կարաց առնել ։ վասն մեկնեալ անսի՝ եկն ՝ի վրայ բերիոյ ,
ոչն ի հալեպ , որ և էր ՝ի ձեռս հոգաբարոյոյ ։ և մարտ ե-
գեալ զ նմա , թէպէտև կարմանեաց զմի կողմն պարարի նի ։

բայց չկարաց առնուլ զքաղաքն ։

Ոչոյս ՝ամ լսեալ գրիգորն կոչոր՝ զարտաժողով արար սահ-
մանս մարդիոն ։ և դիմեաց ՝ի դիր սրբոյ ։ Կանոնանել նոցա
զ սեբաստիա՝ զաւառս եղին նոր թագաւորն առաքմ , և եղ-
բայրն նոր աբասատն ։ և ընծայեցին նմա բազում նուէրս ։
Իսկ թշնամիքն նոր ինչանքն յունաց , որք եկն յոյնասիկ կոչ-
մանս , բազում բանիւ ջարախս եղէն ընդդէմ և զայրացին հայ-
ոց առ կայսրն ։ ՝ի հարկանել ասեն իրսանայ դաշնադրեալ մեր ,
որ առաւել կոտորեցին զմեզ քան զքրիստոնեայս ։ և թէ՝ դրդուիք
սրբոյ մեր ։

Հաս առաց կայսրն բանից նոր՝ առանց քննելոյ ։ և հրամայեաց
զբաց իւրոց , զի յաւարի առցին զնորոգեալն սեբաստիա ։
և ՝ի գրելոյ սուհայեցւոյն՝ յաւարել նոր զքաղաքն արաբին և
կասարած բազում։ թէպէտ և զոյսմ՝ կոտորածն զինչ յիշեն
պատմիչքն յունաց ։ Ոչոյն սնանել այլոց իշխանաց յունաց ,
որք եկեալ էին ՝ի կայսերն ՝ի կոստանդինուպոլսոյ , շարժե-
ցան ՝ի գալեթ ՝ի վրայ հայոց ։ և տարէին զկոյսրն դադարե-
ցուցանել զզրոն յանիրաւ գործոց անտի ։ Զերս արիքն վեր
ոչոյսր և ոմանք հայ իշխանք՝ որք էին ՝ի կայսեր ՝ի կոստ զա-
բարաբոց ։ Լուաւ կայսրն թէպէտ լսեաւ նոր ։ բայց ընդդէմ յան-
խոնարհեալ զատարմ և զարուսանել ։ և սպառնացաւ նոցա ՝ի
դառնալ իւրաւորեալ՝ ՝ի սրբոյ՝ ՝ի յոյն դարձուցանել զնոր և զնոմ
հոյս ՝ի նոր ։

Ապա հիդրան տանեալ զսրբոյ իւրոց դիմէն՝ խաղայ ՝ի առ-
թուրքերան ՝ հայոց ։ և դիմեալ՝ ՝ի վերոյ մնանգկերտի՝ կառ-
զայն ։ և զորս եդիցս ՝ի քաղաքն անդ ՝ի սրբոյ՝ խոպիաղեաց
որում ։ Իրրև լսեաւ ալիսասան զարշանս կայսերն , դի-
մեաց և ինքն ՝ի վրայ նորա ։ և ՝ի դառնանալ զբաց՝ յունաց՝

ոչխարացաւ և զմին կայսեր · և թեկուզ զոքան հանդոյց ոչ ելն
ի կայսերէն, քանզի թէպէտ պատերազմիցին, բայց ի ոնգաւթէ
յաւուրս պատերազմացն · ուր անկան և նոքաւ մեծ զ-
յաւելեալ արդուս Հայ, խաղաւ և փախիլակ անս մի ի ռուհայ-
եցւոցն · և կայսրն մատանեցաւ, ի մեռաւ ոչ փութալանաց · Սնա-
նեալ ի նա առ լոսանին յետ սակաւս արձակեցաւ ինչ, ասե-
լով իբրև ի նախատինս նոցա · Հաձեալ է իմ ի ամենան օրինաց
ձերոյ, զոր ասէք, զոր ասիք, զոր ի բանի առնել թշնամանաց · Նոքին
իրի շարժեմ և ոչ քեզ ցկեանս և ցիգրուն քոյ ·

Եւ բազմ լուր հրամն ի կոստանդինոս պոլիս, թէ կալեալ է ամ-
բիծին, կացուցին կայսր զմիքայել զորդի կոստանդեայ սա-
կիրոյ · Զայն լուեալ դիւժնայ դուռամարեաց զոր ասին և
ուսոմ, և նէկն յամաճան ի ուսիանս գունդս պատանան ·
Լուաբեալս ընդեմ նոր անդրանիկաւ զորոմիսն ի միքայել կայ-
սերն · լորդն ելեալ ի պարսաւէ մուսանալ զիւժնայ զեա-
նաւ և անկաւ ի բերդ մի ·

Լուեալ ամենեքեան զանազան զինականաց աղգաց ազգ-
ազգեաց զանգիայ դիմաղաղակ ունչս զիսանենայ կայսերս, որ լինալ
էր իւր լայ երգոյ՝ ասելով ելարեան՝ զիրենս ի մարդասարա-
սաւեան, փ։ թեպետ յոգնութեան ժամանեալ նոցա, և ի ձեռն-
դուս գոլոյ փոխարինել ելանոցեալ նոցա · Լայս գոռարանքս զգալ
ի հայոց ոչ ինչ ոչ իսուեն, և քաջալեր բանիւք յորդորեալ
զնա · և առաջնորդեալ նոսա մինչև ի էնիլիքիս՝ հանդիպ ինչ
ամենեն · և արիւրն առաջնորդեալ զչաղեալ զբանս նորա՝
եւ ամենն զինս և զնամ կացուցանեն ի պատերազմի · և պատրաս-
սեր զիսել ի կոստանդնուպաստի ·

Զայն լուեալ իշխանացն յունաց վիրաւորեալ զմեզ միքայելի
կայսեր՝ ասացին · և ինքն միքայել ի վիրաւոր մահու՝ խաղ-
չեր ի առաջանին, թէ զինչ ապացի · ամենքն ասին զինք-
նեալ ի հաշտութեան, և քաջութեան զէն յանդուգնեան · և ամենքն
ասիցին զնոսանն ի կռիւ հրամանել · Այլ միքայել յաջորդ-
ցուցաւ ի բան հաշտութեան, մինչև հնարիւք ինչ մարդասացի որ-
ոյ զմեռան խաղաղութիւն · Զայս ասասցուցեալ զբնակաւ-
արձակեալս առ զիս մեն, և ասէ · կամ զու զմի մանն ինչ հա-
նելոյ ։ Ասաց, և հանդարտեալ նիստ ուրեք, և ես ասաց ։
Լսեալ զիսանն ասեն՝ սեմն սեմեն հանդարտեալ զիսաս ասելոյ զ-
ոչ ասասց նոցա զի առանձին կամիս թեզ ասել · Զի և անաբ-
ասանեալ զանազանեալ զդարձեալ զդարձեալ զանազանեալ նոցա ։
Զինչ որ ցասուցեալ միքայելի կայսերն՝ առաջնոյ անդրանն ի
զիս նոր զանդրանիկան զ դարձեալ · և նոյ ասասցեալ թեզ զորոյ հա-
ստատեալ ի ամենեան զիս էրիկիս, արձակեցուսս ի վերայ զիւժնայ
ամենայնեան սպասել · Լսեալ զիսանն զայս զդարձեալ ի բան

Ա Գիրք զեան-

Գ. մի ամ
և կարդ
107։
ՀԻ

կնաշատուր, և զՇամ հոգս պատկերացի 'ի նոս յանձնել՝ խա-
զաց Էրէմ անդրանիկեաց. և 'ի պանդխել Ը միմեանս՝ վասն-
գեցաւ կալմն գիտուեանց, և հեծեալ ջորք նորա ցրուեցան։
Յայնմ պահու և նոս ինքն խաշատուր առ ամենայրն վասն-
գին յարձակեալ Ձեղքեալ զՇամ գլխադիմակոցս իւր, և ա-
ձապարեաց 'ի փախուստս։ ոչ 'ի խաան անգ խրատեաւ երկ-
վար նոր, (ոչ և նու յեաց որաժէր մարդ՝ ասել զրուենսիս կե-
ատ դատուիր), և ընկեց զնա 'ի վայր. և նոր գիմեալ ըշատ-
պաւ հեաիսատ 'ի մէջ ամատուսիս մայրեաց՝ գոյեցաւ անդ.
ոչ հոտել առ նա հեատանուա զոչատն յանեաց՝ ձեգրակալ ա-
ղարին զայն քոչ. և երբև կամէին ուսանել՝ աղէլս արկէլ
ապօրեաց գնոր ինայել յինքն, սուքուալ նց զՇամ զարդ գնեաց
և զգեսատ իւր։ որով և մերկ ձնագեալ դարձեալ զոզեցաւ
'ի մէջ մայրեաց։

Ոչոյց գնաց այլոց եւ տեսեալ զնա՝ գիմեցին 'ի վր նր տա-
սերաւ՝ ոսանանել զնա. իսկ խաշատուր յայս արարեալ նոցս
զանձն յանձնէ՝ ասելոց զնա մի վնասել ձեռս յինքն, այլ
ոգջամբ տանիլ առ անդրանիկս զորուսաւ. դուցէ առ պա-
ատանի ինչ եղեց ձեզ։ Ոչ նոր կալեալ և կապեալ զնա, և հե-
ծուցեալ ելիսվար՝ տարին 'ի բանտին 'ի վրատս անդրանիկոյ.
որոյ սեսեալ 'ի հեռուստս 'ի խորանսէն, զի կապեալ բերին
զխաշատուր մատնատուն մեծ, յարուցեալ փութանակի էլ
Ճատաց նր. և մարդասիրութի ընկալեալ զնա՝ հրամանս եա
տրձակել 'ի կապանաց, և զգեցուցանել զնս Ը զարդս իշ-
խանութեան նորին. և թագ պատուոյ և մեծարանաց պահեաց
առ ինքն։

Ոչոյ որոյ մարդասիրութիւն զքանչացեալ խաշատրոյ՝ խա-
զոյացաւ տուչ նմա յյնծայ մեծուգին ակն մի պատուական. եր
իսկ տոկ ակն ազնուապէս; զոր յանսատի անդ դաղեցի, զի
մի ունկցի 'ի ձեռս ոնծանութի ուրուք. հրամայեսն և բերեմ
զոյն առ քեզ։ Ոչ անդրանիկս հանդերձ պահապանք ար-
ձակեաց զնս. և նու տուժումայն երբեր զակն զայն հրաչալի-
զրուեն առ քրուենսիս կեսար՝ վկայ ակնատուս, թէ մեծ
եր և գնեալ քան զՇամ ակնս, զորոյ զնմանն չեր տեսել.
և անդրանիկս մտայց զայն իբրև արժանաւոր ընծոյ մա-
բիանայ ի յիսկն յանեաց։

Ոտկ գիտեն կայսր ասելն թէ պարտեցաւ 'ի զօրացս Պարսից,
խորհեցաւ ոգնութի 'ի խնդրել 'ի պարսից. բայց զորք ներ մեր-
կեալ զնա 'ի Ծիրանեաց՝ զգեցուցին նմա զձև կրնաւորական,
և մատնեցին 'ի ձեռս անդրանիկոսի զորավարին. և նա պատ-
սէաւ մեծարեալ պահեաց առ իւր։ Ոչբև լու եղև այր առ
Պարսկել կայսր՝ հրամանս առարկաց կատարացուցանել զկիսանն.

և Թէպէտ ամենայնիսկ ոչ հաճեցաւ ընդ այս , բայց զորս
յանձնաց , բարեցեալ ի մէջ դիւոնէայ քրիստոնէից զաւակս նորա , և
արգելցին ի մեռեալսն մի , զայն նոյնս եր ցինեալ ի պատասխանի
կոչցին , ուր ոչ յետ քանաչի սուտ մեռաւ նա | ոչ վասն
խաղաղարար վիրաւորն հաստատեցաւ ի միաբանել կիսլերն մեր,
խոնարհեցան իբրեւ մ . և դեւացեալ նաեր յաժիրոյն անդրի,
ոնոյ ։

Զ . Լսեալ կրկին դարձ կամեցուցեալ անուանեանցն միայնոսն,
տեսեալ զանազանաբար ի հոգեւոր ուրեմն զրոցս , բայց զբեալ
և ի զրիսանանիկոյ , և ոչ կարացեալ առնել ինչ ի գիւրութիւն
և , բարեաւաստեցեալ նոքա հարեցուցաք հրամայեալ ի կիթիդաս թեզ ,
և առանձնանալ ի լերինս , և ձգնել իբրեւ զնախնին իւր ընդ
մեծն զրիգոր ։ զայս խորհուրդ ընդ բազմացուցեալ ի սրտի ,
յարանալոյ ի Ծաղոս ի վիրսի միոյ , որ եր բանեցեալ , բանեն զու-
գարաց , և գոչելոյ զնորդ . և նոր աստեղաղիր իւր ։ այնուհետ
նոր զայս ինքն և ս կամանկոյ նպն , զնալ ընդ նոսա . և եդին ի
մէջ իւրեանց բանս հաստատութեան պատնաս անոր ինն հրա-
ժարել ի կաղենանց անոսն ծանոթագաւոր , և դիմել յանապատս ։
Լսոյս հաստատեալ ելեալ հանեցուցիսն , թեզ ինքն կամն եր.
նեալ ի հնոմն յուրեան սիրն սիրոյն , բանալի ոնոր և ամ.
գնարեր գնալ , ոնի և գնաց իսկ յեան ժաղնանապաց ինչ ։

Զ. Ոչ այս իբրեւ բանեան հայրն , զ ազիկ արդի աւետաց , և ասումն
արդի սենեկերիմոյ , և եղբայրն նոր աւետարան , և այլ բանք
ի հրեանէ իշխանաւորաց , Զանազան արդիւնք զնա ի խոյ.
հրաց հրաց . զի մի զոնեացին յայնպէս ի հանուն ։ Սաց նա
հաստատեալ կրկին ի միտս իւր . և ասեր յեան . դիր ձեզ կա.
նեան զիկնա զն զոյ և կանիր . և մի արգելուր զիս յաւարկիկ
մանուարարին իմոյ ։ | զ. Իսկ իբրեւ առեալն իշխանին , թեզ ոչ կա.
լեն հատանելոյ զնա , զոտոր ի նոյ հաստատեցուցին զիրարգ
զիս ի բանեանի , բանեն առնալ զկիթիդաս թեզն ։ Զ. Հանիկ նարա.
ժանալոյն զայն ելանելոյ զրի գարի . և նոր զարմացեալ յոյժ ել
դարձս զնարդեալ , և հարեալ յիշխանայն կատ ի և ասեալ
ձեռնասրեալ զնա կիթիդաս հայոց ի թեսալոնիկ ։ Զ. Ինքն
ոն հնեալ գնաց յանապատս , և գնաւեցաւ ել մանանաեան ի սուս
լերին ի խաղաղանոցս . բայց ապրեն առ հարն հայրել և ան.
դուսացեալ զանազան , բազում դիպ նա , գնեալն առ նա ի նոս.
զան ի բարեանց իրրեւ առ մեծ հայրապետն իբրեւանայ ։

Լսեալ զնարդ կամ ուղիղս զարեալ ել ամ՝ ապաս բարես նա.
թեալ զրգեր երանելոյն , և խոտոյն թեզն յաղագանել ի մէջ
ազգին , և արասալ զրաղուսն ի կարգն իւր . և կամեր ժողով
և առանալ , և ընկենուլ զգրիգոր յաստանանեան ի ոսն ։ Սաց
իրրեւ ոչ յաղանեցաս , զի իշխանքն հայոց ել զիմանալոյն

Լ. ԺԲ
Հայոց
1072
Հեր

նոյն չայլ հնարս ձեռն կարկ։ և ոչինչ կարաց շահիլ։ Ինքն-
կարիլ այսպիսի շփոթութիւն ասելի քան զանարգ մի, սեսեալ
իշխանացն Հայոց՝ թէ անհնար է խաղաղութիւն գտանել, ցար-
ատի վարի դեսրդ զկաթուղիկոսաւն Իշխանութիւն, յարդարել
սահմանին զերանելին գրիգոր՝ ընկենուլ զնա ի կիթղիսաւէ,
և ինքնին գրել զայն Իշխանութիւն։

Լ. Այս անձարաստեալ գրիգորի՝ արար Ժողով ինչ ասիոաց
եպիսկոպս և վիրապս, ևս և իշխանս ի սեռաւ Լեւոնի անդ։ և
ընկենէ զդեսրդ յիշխանութենէ անտի, ասելով զքոյն ի գլխոյ
նոցա։ զի սրիկս առացաք այլոց՝ յայնմ ժամի սոսկութեան եր
կիթղիսաց քաղ կրել ի գլուխս իւրեանց ի յանոյշ։ Լոյս գեղ-
գեալ սբ սնեալ ինքեան զաք ձեռնամբ՝ ել ի խաբարոյ, և
գնաց ի տարան քարոյք։ և անդ վարձանեցաւ, կացեալ ի
կիթղիսութեան ամս իբր։ Ջ։ Լոկ երանելին գրիգոր։ ելեալ
քնակեցաւ ի տեղին կոչեցեալ մանասաս։

Ջ։ Լոյն յայն ուստ ի կոստանդնուպոլիս ասղիսարիոյ
Իշխան Հայոց սդզի Հոռանայ՝ սրգաց խալիայ վասպուրակա-
նի, զորոնք խռեցաք ի գլ։ ՃԾ։ յերեւ։ 925։ և կացեալ անդ
զամի մի՝ մտերմացաւ կոյսերն։ և մի հաւատարիմ թէ իւ-
րոյ պատուհեցաւ ի նմա։ և առաքեցաւ ի խարամանիս ի
կազմանս կիւլիկիոյ Իշխան մայրապաղաքին տարսոնի և մա-
մեստիոյ։ սր և նորագեաց զամիրան լամիրան։ և ապա հգ-
ոյակ գնա պարսկաց զամիրան պարեռան՝ նատաւ անդ։ սր և
վենեաց եկեղեցի մեծ։ և շիրիմ հանգստեան վասն իւր։ Լոյ
սա գլուսարը իւր ի կնաւթի կրաւսեր սրգաց գագիկ մեծի,
որ կաչեր դաւելի։ զոր և պահեաց առ իւր ի գաղծ պիտոյից
իւրոց։ զի էր պատանի հղոր։

Նայնմ ժամի և ոչին մեծ Իշխանն Հայոց։ որ տիրեր միոյ մա-
սին ասպասի Ծի։ և նատեր ի մայրեաց ջուրք կոչեցեալ տե-
ղին՝ Հանդէպ գանձակայ։ կուսակցեալ յիրեաց թշնամեաց
օտար ազգաց՝ հոռոմ զամ ինչս և զազգասէրսն իւր։ և եկն ի
կաստանդ Քաղաքս։ և թագեալ անդ զամ՝ գնաց ի տարսոն
առ ասպիսարիս։ Ջ սրսամ սներ զասպեհարութեան։ Լոյս ասպ-
խարիս եա՝ ի նա հրամանաւ կայսերս զի զեսեին լամիրան։ և
նա թեթեալ զանանսիս իւր անդր՝ նորոգեաց զուրջ զամ գա-
ւառան։ և շինեաց զեկեղեցի յանուն սրբ առաքելոցն պետրոս
սի։ զորոյ զամսն ինչ ի նշխարաց առեալ էր նոյն ասպխարիս։
Նաւուրս սգ տիսուրեան անուն ունի ասիրայ առեալ թագ գանձա
յարիսաստան աթոռոյ պարսից՝ էառ ի նմանէ զքաղաքն տարսոն։ և
հոգ անդ վերակացաւ զիմանաչեն Թասան իւր։ սր գիտեաւ մա-
նուկ էր։ սր և յետ փոքր մի զարգանալոյ՝ նորոգեաց զզա-
ղիսոյ քաղաքին։ և ժողովեաց զանդ զիշխանաւսրս Հայոց։ Ջ

Լ. Գրիգոր։
Ի Լիզոր։
Վարդ։

արա և զգիմդամ զարդի վասակայ՝ որպէս ասիկաստոյ հասա-
նեան, զորոմ գրեալ ենք ի գլ. Լ.

Լուսն ասիկասան արքայ զգօրս բազմութեանն խոզայեալ ի վրայ սկսա-
թագաւոր ոմանց տարատանեաց, որ ըստ, նկեալ մնար ի ընդ-
ոն ամուր՝ պաշարեաց զրան, զկնոջ պատդամ և ասա իշխան
ամրացին՝ դալ ի հնազանդութիւն իւր և թերկրպագել ի, իսկ
նոքա ելեալ ընդառաջ թշնամւոյն, և գիտացեալ թէ ոչ կա-
ր ուարել ի ձեռաց նոցա, ձերն կարգ գործեալ գործ ինչ ուրա-
դեսի անասկնունելի. արարք խրատեսեն մեծ ի սատ իր ոսա
եղբարն յաւուրս հարատեանց. և ապա ինքնին առեալ զաւար
և զգանձս ի ամենայն անգէն զինեն և զերեսին զարդս իւր. զի մի ի-
զին առուրկ ուրիշ ասեալ. Լ. զինի ասիսոյն ինաբուցեալ
զատ ամբ իւր զայն ի. Հանդերձեալ՝ ել ի բերդն անտ, և ինն
երիցս ասպատանել ասպարին, և ընդ տանն նոցա զգաղթ գանալ
յանկարծակի ամենեան զաւանին, և յարձակեալ՝ ի մի յոյսաց
միաբանեալ զայնպէսեան երիսբ խորհուրդս. և թեպետ
ծիլ թշնամի՝ սոր կային առաջի նի, նոյն ժամայն սուսերա-
հար նոյանին զայրն, բայց ոչ ինքն ասիկասան վանաբեալ՝
զնի հինգ սուրբ ենան զգի. զոր ասասեալ թագնին ի
մարտոց.

Լուսն գասուանեալ յանկարծ՝ ի մի պարսոյ որպէս ոչ մեկ ինչ,
սա ելեալ ասր խոզաղաղեալ և քաջագոյն ասանին՝ մանաւանդ սա-
հարա. որոյ և ոչն հայաց սու փոքր մի ելեալ հանգիստ յոր.
շաւանեաց պարսիկ և սկսեալ ասալ. Օ, պարսիկք ամի՛ յայ.
մանս սոսի՝ հոսանեալ մեծին գագիայ սրբեալ սրոսայ, որ
անեկալ ի ինչս թէ նուսոր ի սահմանս յուսայ ի սիրոյ
գոսրաբ, յանկայր զանանս յիշեսանայն հայոց իւր խարն-
գանիկ և օգնական անել, և գիտել հորքս սու մեկ ինչ հայն.
զի թերևս հնարեալ ինչն դարձուցանել զ՝ ի իւր. զոր և ի
փոյթս խորհեալ էր, և երկեալ զայն ի սրտի. Լ՝ սոյն ս ա-
գասա նոսա ձեռնասու. ապ ձեռնք որք բարեկամ թեռնին
նոսա, զորգոյնին զնա յետ կալ. սոյնոյնի զանց. եթե այդ
ինչ լայանեալ սանն, յայնք կոտորեն զմեզ. և ալ ևս
գասաբ այնահնուս հանգիստ ուրեք՝ ի՝ զ՝ ի մեր. և ա-
յն՝ ոչ՝ Հայաստանի միսա սանեալ գասկայ զարգ իւր՝ ի՝ ա-
բանեալ ասասաներ, և հանասուալ սրբոյ հանելոյ հեռեկ. և
սասասաներ. և կայր վերասանեալ յանձն իւր թեսիսանան
զորեալ սասկանս հանն յանեալ զանն մի ասասեալ.

Ի Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն։

Հայոցս ապստամբեալներն փիլիպպեայ, և Երիբոլպոլսոյ կախեալ զիշխանսն ասորւոյ և Ընդարբոյ, և սպանեալներ Իշխանացն Բասանիոյ, Վասակայ, և Խուլիայ, և փնալ գրի. գրեալ վերագրեալ ի խորանդիրեալսն, ի հայ վՄ, և յերկիրսն։

1073 ՇԻԲ

Ա՛ս Իլարիոս ամն անուն՝ հայ ազգաւ և կրօնիւք Լաւոյոյ։ յոյն ի գաւառին Վարաժնունեաց, կարգեալ զօրավար յաւուրս յաւուրս գիւժենայ կայսեր, (զորմէ մեր ինչ գրին պատմիչք յաւուրց, ակնարկեալ։ երբ։ 866։ կամ 877։ և զմնարան։ ԺԷ։ 12։ և գիրքն ուղիղ։ թարգ։ Շ։ զոր և կոչեն Ցիլարեանս)։ զոյսս ժառանգաւոր ինքնագլուխ ձեռնեալ զգաւառ յապստամբութենէ պինեալ՝ ժողովեաց առ ինքն ի հայոց և յոյոց ազգաց ասս իրրև քսան հազար։ և տիրեաց քաղաքաց՝ քաղաքաց յոյն յաւուրս և հայոց, եւ և այլ ազգաց։ և նկեալ բնակեցան ի ՝Ընդ կամ՝ ի մարս։ ՝Ի՝ առաքել անսի կոչեաց առ ինքն զԹառնիկ մանիկեան զիշխանն սասունոյ և ասեալ՝ գալ և միաբանել ընդ ինքեան յաղագս ազատութեան իսրաէլ։ ՝Ուստի Թառնիկ արհամարհեալ զկոչեալ զսոսն նոցա՝ զարձոյց զՀրեշտակն ամենեալ յետս։

Լսեալ յայնժամ փիլարտեայ զգրիգոր կոմսաւորիկս՝ պատուիրեաց նմա գնալ և ածել առ ինքն զԹառնիկ։ փեսայ քոյ է ասէ, երբ հաւանեցի՝ գնա գալ առ իս և հեռանցիլ ինձ։ ապա թէ ոչ՝ մաղեմ՝ ի սաստ սասունի զերկիր նոր։ ՝Որ կոչեալ գրիգոր կոմսն՝ ի քաջէն նոր՝ գնաց և պատմեաց Թառնիկայ զնա՝ զոր միանգամ՝ ասաց ցնա փիլարտաս։ ՝Ուստի քաջն Թառնիկ այնչ անսացեալ քանիցն փիլարտեայ՝ նստեր անշարժ ի տեղեաջ իսրաէլ՝ յաւուրսն քաղաքի՝ յաղեալ հնոյն առաքերանայ։

Դիտացեալ փիլարտեայ՝ զի ոչ գայ առ ինքն Թառնիկ, եւ առ զզօրս իւր, և պատրաստեցաւ գնալ՝ ի դէմ նոր։ ժողովեալ և Թառնիկայ զնա՝ որս գտանին սասնոյ՝ յեռան հազար հեծեալս, և վեց հազար հեծելոց, եկն փութանակի մերձ՝ ի Ճապղջար։ ՝Ի կացեալ անդ. առաքս ինչ՝ իբրև ասես, թէ յամէ փիլարտաս, ՝Լարիա՝ թէ գասցի զարձեալ իսկ։ յետս, և կամ տարեսին անդանդ։ ՝Ի զի շանեալ բառեալն արքաշար այնչափ զօրաց, գարձայց յետս զարձանեցին նոր, և ինքն հազար ձիաւորաք միայն չոչ արար գառնալ՝ ի քաղաքն իւր

յարեան զաւ. և զ՝ գնալ ՚ի գնալ ՚ի սարսափելեան նմա ՚ի հանապարհի
զայրն միշտ ՚ի Տանուտէրն. գուսան զ՝ ի զուշանն ասէաց։
() այն իրրև նոսա բնակեալ, զաստն հարան յայտ · զի ոչ կա-
նիր խաւսել, ելեալ ՚ի սարսափելի երկիւղէ, զի սա-
կիսա եկեալ զարդ ի · ասա յանդ՝ կոչմունս անձնարարեալ նպատ
ասուսանեցաւ. բնդ, և ՚ի բարեխաւսել ելեալ կապարտելոն. յան-
հանան ; և խրախոյս բարձեալ յարձակեցաւ. սանդարն
սասարտելն ՚ի մէջ նոց հանդերձն հագաստաւ, որքանցիկ ի ի ունեա
ալ և թիկնոցսն դեղ մեն՝ կապան առնոն, այն ի կա-
ղարան. և ՚ի բիբիկել ապան դիրեալոն կացեալ զայնպարտ բաց-
մանն նոց. և կոսարիոց ելեալն ՚ի նոյն. և մերթանակ սարդ-ոգիս
նոր հանալոն հինգ. հարիւր ; և ՚ի շրջ աւ. ասաւ գայլեալ առան՝
նոն. ՚ի քաղաքն ի ի · խոկ փիլ ասասաս ասկան ասրամքը փախա,
ուեալ անկաւ ՚ի խարբերդ։

ԺԳ ։ Եւ սարսափելի իրեան սոն սարտանի՝ ոսկի քաջիր սեռեն
ելն. բարձեալ զարդ ՚ի կամանոն յարդանակ. և յարեցաւ ՚ի
միշտասան ; և բանս եղեալ ընդ նոսա՝ խոսալ ՚ի սանմանե
լեաւ նոցա. և յղեալ առ նա սարտարանս՝ որ խաւսեալս գնալ
՚ի մէջն գաղն սերոյ և խաղաղաւէ ։ զար և հաստատեր մեծա-
մեծ նրդ մամբք ։ հաստատեալ և զնուտաս նորա բերեալ՝
յորդարեալ զնա գալ ուս քիզն, և հաստատեալ գոյրեկամանա-
ելն ։ հաստատեալ թառանկ. ուս նրդմեն. նորա մինա-
ուեալ ՚ի յարդ արանայ ծառայեալ իւրոյ՝ ելլ և գնոյց առ քաղքն
նրդեալ արարքն ։ և յարփրն ասան նոսա խրատուել մեծ ։ և յոր-
ծամ զանարձանալ կարքն ասրքեն ՚ի խնդրոյս անդ. յանկար-
ծակի գիմն-ոգ յարքեն. ՚ի զէր թառանկայ սրոյ՝ ոսկանանկ գնա ։
ոսկ թառանկ յանանալ ինչ ՚ի ձեռքն՝ վանեալ սրան ձեռաստ
զանալ նոր ։ և ծանանն առեալ. զնարքեկ զանակ մի ՚ի սե-
ղանայ ուեան՝ ելցայ ել փար նոր ։ և ՚ի գայլեալ ասրեալ նարքն ՚ի
վրայ՝ անդրէն սառանեցաւ ։ Յիսնալ սոսն ե ՚ի զէր ասլաց
, ոչ կարէին անդ՝ ձգեալ զնեալ իւր ՚ի գլուխս նոյ ։ զարս և ել.
հարեալ զէ սիրեան սէրոյ սուանանն զարդեալ իւրոյ՝ հրաս-
նեալ սառանեալ գնոն ։ և ելեալ անոսի գլուխն գնալ ՚ի բա-
զաք իւր, յաշխարհս։

() այն սեանի զարդան ընկալոյ՝ զրաեցեալն վասխանն անան ։
իսկ միւսն ՚ի նոցանէ թաքաւցեալ ՚ի ծածուկ տեղւոջ՝ առ ա-
բրամ ուներ անկանեալ թառնիկ ։ և ելեալ. նեռոնէ ել սիրոն նոր ։ և
ապան գնոս ։ () զայլեալ զայն փախանիկ՝ դարձանն ցնաս ։ և
հաստատն զգլուխն թառանկայ ։ ու սարքեալ անդ ։ գանարքն նոյ՝
զգլուխն սարաս առ փիլարաս ։ իրա նոր հանեալ զանկառանկ
զգնայն՝ արարս գայն. իւր բանդանակ ։ և մինչ. նոսա բանդ
զգնեն ։ իսկ զնեացեալն յարդեալ զգնայն. առաքեալ բանդ

Ի՚. հն. ԺԸ
Ի՚. հայ. ԺԹ

սա. խրատն նոր գրիգորոյ իբր մեծ ինչ ։ Ապա զայրեցեալ ա-
կերսն Թառնկոյ յարձակէ անտի հայոց՝ ասարան և Թաղեցին՝ ի
գաստն սպի՚կարապետն ։ Իւր մայրն Թառնկոյ էլեալ որդեաք
մոնկահատակք՝ Խորոմոնել և վասակ ։ Այս սպի Թառնիկ
իշխան է մուշեղեանս, զոր յիշեցաք՝ ի գլ. Ի. երես ։ 934 ։ և Խ՚.
966 ։ քարեկամ գրիգորի մագիստրոսի ։ որ և սա՚ Երևի՚ փե-
սայացեալ իսկ էր նմին մագիստրոսի ։

Գ ։ Իսկ փիլոթեոս գնացեալ՝ ի Թասուլլոս , և սեսեալ՝
Թէ յկ՚ անոյ գրիգոր կՀՇէին վիլյասէրն , գրեաց Թասղի առ-
նա՝ և կոչեաց զալ առ ինքն ։ Այս քանզի երանելին զլիզուս
զոհի հոգեալ էր յերեսաց նոր՝ սչ գնաց առ նոս , կրկին առա-
քեաց փիլոթեոս պատգամաւոր առ նոս , և ասէ ։ մչ է օրէն
հայրապետական ոսՀՀուց մնալ առանց հայրապետի ։ Եկ և
նիստ՝ ի տեղեաց ։ և պատմեցից զքեզ ։ քանզի և ես ժողովրդ
քոյ եմ ։ Իսկ գրիգորի սչ համարձակեալ գնալ՝ գրեաց
առ նա , և ասէ ։ Եսչ կարեմ զալ այլոյ ։ և եթէ կամիս ,
դիր իմովս հաւանութիւն յաթոռ հայրապետաւորն զոր սարքիսն
զքեռոսրդի պեարասի գեղարարձին ։ և առաքեաց առ նա զեղ-
քաղ և զգեստս զարդն պեարասի ։ Զոգով սրբոյ յոյն-
ժամ՝ փիլոթեոս յերուսկեսաց և՝ ի վանականաց՝ ի հնոի
քաղաք՝ ի Ջահան գաւառ՝ ի հարաստ մեծս գեասն՝ սր է
քարա սոս ,անդ էտ ձեռնադրել կՀՇէին զարդիս զիլն ։ և՝ ի
նմին քաղաքի հաստատեաց զաթոռ կաթուղիկոսանՀՇ նոր ։

Այս այս եղև մեռ՝ ի վանքն ։ 1073 ։ թուականին քրիստ ։

1074 Իսկ գրիգոր կՀՇէին վիլյասէրն կասկածեալ՝ ի նենգասՀՇ
ՀՇ՚ փիլոթեոսէ՝ ոՀՀեցաս՝ ի կաղմանց անտի ։ և լսեալ Թէ ա-
նի քաղաք՝ ի խոզդաղաբ կայ ՀՇ՚ իշխանաց մոնոսլեի , գնաց
անդր ։ և կացէլ՝ ինքնա ամիս մի՚ կամելոյս գաստոյ և գնալ
՝ի կոստանդինուպոլիս ։ Այս եդ անդ՝ ի լանի իբր ամրապահ
ամուրոյ զոր բոլսեղ զքեռսրդի իսր , ոչն է որդի վասակայ՝
որդոյ ապիրատոյ ։ զորմէ խոսեցաք՝ ի գլ. Ի ։

Զլեալ ապա գրիգորի՝ ի քաղաքէն անտի՝ գնաց՝ ի կաղմանս
սեռս լերին՝ ի խաչամանիս ։ և կամէր անցանել՝ ի կոստան-
դինուպոլիս , և անտի երՀՇալ՝ ի հռոմ ։ այլ գրեաց յառա-
ջագոյն թուղթ յոյդասէ առս հոստանան իւր՝ եսՀՇ՚ նելորդ
գրիգոր ոսոյ ։ և առաքեաց զայն՝ ի ձեռն քահանայի միոյ ։
1075 որոյ անուն էր յաՀՇանէս ։ Այս սրբազան պատն գրեաց առ-
ՀՇ՚ պՀՇ՚ յամի ՅՌՆ ։ 1075 ։ Ի՚ յ։ մեսի ։ 24 ։ (ՀՇ՚ ամսոյ՝ ա-
մի ։ 1080 ։) որ սկսանի այսպէս ։ * Գրիգորիոս ԵՆՔԿ՚ Ծառայ
,, Ծառայից ՅՍ՚ ։ գրիգորի եղբար մերսամ սիրելւոյ՝ ի քն՚ հոգ-
,, սոյ հայրապետի , սղջոյ՝ և առաքելական սրՀՇ՚ ॥ Իւր
յեռ սստկաս բանից ասէ ։ * Այս եղև առ մեզ , եՀՇ՚ ձերոյ-

՝ զինք հայրապետութեան ոչ եկեղեցի կենալ քան զի մի բան
՝ զիւր կարծեալ զի բարապետել իցէ յուղղութիւն հաստատ,
՝ որպէսզի ի կամ՝ զիւրն եկեղեցոյն ի առանձնոյ առա-
՝ քելոյ և աշն հարց ։ Լսեալ թէ զինքն ելեալ այնպիսի յարե-
ան զինքն . ի ամենայն ասի թէ հայրն ոչ խառնեսն քնաբեն զար ի
բաժակ ոչ խարդեցայն . զոյ զանն զեն զի բարապետիլ առանձնոյ
զնանէ զ հայրն . և և . ասի լսեալ թէ հայրն ի առանն զմի-
ան ի բանասանե , ապ՝ յիսոյ . և թէ՝ խուզեցարեալ երգեն
զայ ինեն . և թէ՝ անդեն ի զիսանանի առ ժողովն քարոզեց-
ան . և թէ՝ պատանին զգեստարար ։ Սարդն ասա ի նոմ՝
ծանանանել ինքեան ի մեռն ի զնալ և հրեշտակի , թէ
ասացի իցեն ոչ ապրի . և թէ՝ ինքն յիս՝ մեռա իցէ . զարան ի
աեանեն ի կարգա ի զնալոյ պատին . ԲԻԳ . Ի . Ծ . Ա . զար
և հանանասին զիշատակն քարոզեսս յան . ՌՄԿ . կամ . ՄԲ .

Օգստոս ամսոյ գրիգորի մկրտչի՝ ալ ի սա յանաց
ի նանել ի Ամանարար , այլ՝ ոչ ապաղ փոխեցաբեալ գնաց ի
հաւրն՝ , ոչ և ոներ ուրա յաւարեմ , և ոնդ մեծարեա
պատանեցաս ի արքայան քնիպատեն . և բերան ի բերան
խառնեցեալ ի նոմ ի մի հրոմի և ծիսեալ հայաց հանեցայ զգ-
մեան նր , Լ կացեալ ասա նոմ զանքան ինչ՝ ել անտ , և ինչ՝
ապարանալ ի նոյ ի ինչ՝ , և ոնդ ես կատարեալ զանքան իսկ չ-
քան ասա ի կաղմանն եկեղեցոյն , ես զինքն յանապատ-
ուսանիս մոգանանիցուս , յաղս կարեն զեռեա ի ապ՝ ձիսանալ
բնեն , ա զանքան ոնեն զատ , և մանալ ի քաղաքն մեծին
ընկալեալ եղեալ բնիմ՝ փառաց ի հայոց հեղեալ ոնդ . զի կայեն
ոչ՝ հայր յեկեղեցաս և ի ասանանս նր , զարս ասանկեցին
ինամ՝ նրեանն հայաց , ոչ և ծանանանալ ընդքան կամ
մեռ ասիրանն եկեղեցաս՝ յասանա ի մեռն արանչեալոյ .
ծանանի՝ երբք պատանեցաս ի նոմ՝ յայ , Հ զանաց ես ի ան-
ասանոյ տեղանն փանա . և բնանեցաս անդ իրբ ամ՝ մի , և ա-
ոնդ ես . և ապա մեռանարեալ ի ոնդ իրբ առանանդ . Հայ-
եղեալ ասդր զգրիգորիաս զբեռանդն իրբ զնարեղապետ հեր-
ենան ընարհանանն , զարանան ինքն ի հայս , և ոչխա տանա-
ոնն զանանանանն . մայր իսր ինեանան . և յայդ եղեալ նոմ՝
մեռեցաս ապա ի զրանն ասրանի , և բնանեցաս զմեռ ինչ
ի ձնանաս՝ ի , ասա զանանն յարեգի փանա՝ խառանրն զա-
ղանք , պարանանեալ անչարագոյ յարանն և զլեռեանրանաս և ի
հեարանանն , ես զանդ .

Ի ինչպես ասա ասանդ նր , զանանանեցաս ասաղան զեռնիկն հն-
ոյ ի զանանն զառանի , կացեալ ապեմ իրանանանն ասա-
նի . և ասանս իրբ . Ց , և ասասաս ի ասեղ նր զանանանալ եկեա-
զեցաս զանն հնանայ ինր ինանանդ՝ , ոչ և ինանանս ասի , զանի երբ-

Յամ ՌՃԼ
և հայոց
1077
Շիգ.

ժիւտ, մեկանսնումբ ալսխասկի կալեցեալ, ովն քաղաքն Նիշապուր ալիւսբեայս։ Յ, Յլ երկսքին սկի սարգիս և Թէոդորոս ի գրասին 'ի կարգս հարազատս կենդանոյս, ոչ և ոչ գեսրգ ընեցի։ Յսանդի սարեբ, զրբ և յիշատակ լասրենասիոս քեր-ատս։ գրբ։ ՃԽ։ Թէ սա ինքն Թէոդորոս կամ Թարս կամ ուղիկս արարեալ իսկ համատատ մեկնասն 'ի վրն ջսրից աստուածանց։

Ի ամին ՃՄԿԹ վերատին գրչեցան յոյնք ընդդէմ հայոց, և առաւել ևս բարբարեցան յատելսն իրեանց՝ զոր սենեին առ նն, մինչև ատ իշխանսն։ մինչև ձեռն ևս արկանել 'ի ծանուկ և յայսմի սպանանել զամենս 'ի նոցանէ։ որոց մին եղև վասակ իշխանն անսիրաբար՝ որդի գրիգորի մագիստրոսի՝ եղբայր գրիգորի կաթուղիկոսի վկայասերի։ Յանզն աստեալ անախրատոց, Թէ նա հայ գլուխ՝ այնչափ փառասրեալ է 'ի մէջ իրեանց, հպարտաձաքեկ լինէին 'ի նա, և կրծոտէին զատամունս 'ի վրն նր։ Յս միտրանեալ 'ի մէջ իրեանց սէրք իբր ելեալ հարիսր՝ որոցան զմիտս ծառայից նր, և դարձան գայծկին կարուսանել զնա։ Յս ապա յատոր միւսմ իբրև գնալ եղև վասակայ գնալ 'ի անգն ուրեք երիվարաւ հանդերձ ցանի մի ծառայիւք, ընդ ընանել նր ընդ փարոցն՝ երկսքն ոմանք 'ի յոնոց անսի ելեալ ի առաջ նր՝ մատաստին առուն Թուղիր սուրաբանայ իբրև իսրեանց քաղաքապետի։ Յս իբրև խանարհեցան նա հեղուք առնալ գինս ղինն 'ի ձեռաց միոյ 'ի նոցանէ, մինն ելհար կացնաս զմէջ նորա, և խորտակեալ սպան զնա։ և ծառայքն նր փախեան անսի։ Ի այն իբրև լսեան զորքն վասակայ, սրոց բաղասմբ հայք էին, նոյն ժամայն ազգ ուրարին ապառամբեցան փիլոսրանայ՝ հասանել վաղվաղակի յաճախք։ և 'ի գալ նր՝ ետուն 'ի նա զքաղաքն՝ առ խնդրելոյ զկրկէ 'ի յուռնայ։ Յա նա աներկիւղեալ՝ Թէ ոչք իսն սպանողք վասակայ, և ոչք խորհրդակիցք նր՝ դասաձանաւք կամ զնա 'ի գիսոյ մի կոչեցեալ ափշան։ և ամբ կառուրեաց զսանին զնա։ և ապա արդարացուցեալ զանձն առաջի կայսերն՝ էառ 'ի ամանակ զդքսութիւնն անառեաջ։

Ե. Իբրև լսնաւ վիսան խաչատասոր շիրակոնսի՝ որ նատէր յամրոցն անալիսոյ՝ Թէ ոյսպիսի մահսնամբ սպանաս վասակ, արամեցաս լոյժ, և սասգ էառ 'ի մէջ նր։ և այնչափ ուրծ եղև ցաս սրտի նր՝ և զայրոյթ ցասմանն 'ի վրն ոնիրատս Թէնցն յանանց՝ ղարդ անձամբ ոնձին զփարձ առեալ էր, մինչև հիմանդանալ նմա և դնել 'ի մահիճն։ Յանէր սա ուրեղայ մի յայն, զոր առ իսր որսիլ։ զոյ տեսեալ՝ Թէ արտաւմէ իսաշատաւր 'ի վրն մահսան վասակայ, դժսհարուցաս ընդ այն։ զի

[illegible]

Գ. Լ. Ի. Ա. Ն. Ա.

Գ՝նդապետ պատանեալ գեղեցիկ պիտոյանի հարեալ, ուստի վասն ապանան և նոցին ի յուսոյ, և խորհուրդ թագաւորին Բաբելացւոյն։

Զ՝ՊԱՐԿԻ երիտասարդ՝ որդի տարսայ՝ մերձին Թագաւորի՝ ի գաղտաբանութեան՝ ուսուցուցեալ յայտ յասելոյ՝ Թէ յոմնոց՝ և աչքանաչ ձեռնարկելի՝ ի հայոց՝ սատանանալ շրջիր ասա և սուտ. և գնացեալ ի կողմանս կա. պադովկիացւոց անդ լիներ զուարթ ինչ. և խորհեր՝ իմոի՝ (ի սուտ՝ յիշեցաք՝ ի փ. Խ.) եկանել և մեռեալ՝ ի միջոյս ատա, և գնալ ի պարկուսանն առ մերձեալ լուսն թագաւորի. զի զոյգ օգնութիւն ելիցի նոցա ի պատերազմի ամենայն հեղեալ, և աւանալ զթագաւորն Բ՝ Ինչպէս նա պատրաստ գործեր անդ, ուրեանալ զդաշնաւոր մարտնոյ յանապատ Լեգեայ հայոց, և ընկալեալ զհայոցմանէ նշան առաւել, և սուրգացան՝ ի ձեռն, և դասանացան յայտ. և զմիմեանս դառնութեան եղեալ ի մեռելս՝ յարարելոյս հոգին՝ ի մարդս, որ նստեր ի քաղաքն Կեսարիոյ։ Ի՝ աչս զիտա մի անհեռագրին ասելոյն՝ զոր ասեր ասա հայս, զամենեսին գնա շանս անուանելոյ, և զանուս հայ կոչեր։ Պատմի՝ Լեռ ասեր ասա զրոն՝ մի մեծ, և զանուանս եղեալ էր նոցա արմատն՝ ի հարանանս հայոց։ Այս լսեալ զագակայ

Լմ թվ. Հայոց 1078 Հնդ.

արքայի՝ պատուհասանոք ինն եկ և գնաց ի Կեսարիա ։ և կամեցաւ իշխանս առնել ի սոսն մեսրոպոսին մարկոսի հանդերձ ծառայիւք իւրովք , որք էին սաք՝ ոնդարուեալք , և ի նեղքուսս դիմեալք ։ սակ մեսրոպոսին թիւրեալ ասեր ընդ նա , քայլ տեր ածելով ի նմա՝ կոմոյ և ակամայ ընկալաւ զնա ի առն իւր բուղում մեծարանաւք ։ և ապայ հնոս ընդունելութիւն մեծ ։ Եւ յարժամ ի թոնջոյս ուրախութիւն էպին , ասե գապիկ ցմեսրոպոսին ։ լաւ է իմ , եթէ ունիս դուշուն մեծ և հնար ։ հնարս իցէ արդեաք և մեզ աեռանել զոյն ։ Լակ մեսրոպոսին խնայեսու զիսուս նմ՝ յայլ ինչ փոխեաց ըզքանն ։ Եւ ի ասելսն գոգիկոյ՝ հրամիրեաց մարկոս ապատարայ իսոյոյ կոչել զնա ։ և զի նմ ոչ հոմարձակեցին յանդիման գապիկոյ յանուն անկ կոչել զանուն , ոչ գոյր նա ի նեղքս ոնդ ։ Եւ ասե գապիկ ։ զանի դա ոնուն ։ և նմ զոյլ ինչ պատճառեին ։ Եւ ասաս ի կարի թաքուցանել գապիկոյ՝ յանուանեն կոչեցին զնա՝ ուրմին ուրմին ։ և նա եկն անդ հեղիկ ։ զի թեպիսն և գալան էր , բոյլ ընտել ևս էր յոյժ ։

Հոլոյ գապիկ ցմարկոս , և ասէ ։ ուրմին կոչի զանունս ։ Եւ նա համարձակեալ՝ ասէ ։ դիտեսս տալոյ է , զինչ արմին կոչեմք ։ Եւ յա բան մարկոսի առաւել ևս բորբոքեաց զգոգիկ ի վերնորա ։ զի այսու զնոմ հայր յուշանէր ուղղայն և անարդս գոլ ։ զնոյ ասաց առ նա իբր ծիծաղելով ։ զարդ է ոչ մտանանել , ոչ էրկ տալոյ , ուրմին՝ լեմ հուսն ։

Եւ զի յառաջագոյն պատրաստեալ էր նորա որդի մի մեծ , նոյնժամայն ուղարկեալ ծառայից ի լոյս հրամայեաց գնել զնոսն զոյն՝ ի դարի անդր ։ Եւ իբրև կատարեցին նք զհրամանն , կարծեալ մարկոսի՝ թէ կամին նոքա առնել զնոսն , ոկսաս յոխորտանոք ասանել նոյ ։ և ապատուոքք նորս զգրգռեցին զնոսն ։ Եւ գոգիկոյ ժողովեալ ի զգ՝ նոյ՝ ձեռամբաքսի եցոյց աղուսաւորայ իւրոց՝ առնել , զոր ը՝ նորին խորհեալն էր ։ և նոքա խոկոյր՝ հաստ և կապեցին նոսս զոպանաւորս մարկոսի ։ և ապաշուրջանտի պաշարեալ զնոյն ինքն զմարկոս՝ արկին՝ ի նոյն դարի , և կոտրեցին զբերան դարին ։ Եւ առեալ զոյն՝ ի ձեռ իւրեանց՝ ոչման հարկանել զնոսն առանց հարկանելոյ զմարկոս ։

Եւ յորժամ ասասկոյսս հարուածն , կատաղեցաւ զնոսն ։ և ոկսաս խածատել զմարկոս ։ և որչափ հարկանէին նք , նա այնչափ ևս կատաղէր ։ և անհնարին ստոկուածք խածանէր զարուչաբ զոչորմելին զոյն ։ մինչև խեղդեաց իսկ զնա՝ ի գրդի ոնդ ։ Եւ զոր հրամայեաց դապիկ , ասարի առնուլ զընտունն մարկոսի ։ և առեալ զնոսն նմ՝ ի գրդի ։ և մեկնեցուս՝ ի կողմանցն

կեւարիոյ ·

Համբաւ ասաց գործոց սարսափելոյ ի մէջ լուսոյ կուստին. զոյգ վնաս լսցի, լցի ընկիր հայոց, եւ մեռանիր ընկիր գայիսոյ. զոգոյ գնեա տիպնալ եմն՝ առնուլ միւժ ի նմանէ, եւ սպանանել, իսկ չարաչար. վնաս ինձ անդին կարգեցին լուսաւ, զի եմն զոյգեն գնա ուրեք առանձինն, կացին եւ սպանցեն գնա. զոգոյ եւ գայիկ զգաստ եղեալ ընդ ընդ, եւ զգուշանայր յոգոյ ընդ ինքն. Լ։ յապէս գրեն պատմիչք հայոց. իսկ, ոչինչ զանց առնեն գրել զայսմանէ ·

Գ։ Լ։ Սակ որդի սորին գոգիկ գուսնեն գոգոնալ յայն ս. աւարեան ի աներոյ իւրուս ապաստարիսպ, զոր էր իշխան սարսանի, ի ինչնանցաւ ի նեմ, եւ ապրեարիս կալեալ գնա՝ ի բանտի՝ ի բերդաքաղաքն պարեանն ։ Եւայն լսեալ գագիկայ՝ փութացաւ և գնաց ոնդր. և խուսեցեալ ի ապրարիսպ՝ նման զորդի իւր ի բանտն. և դարձուս անան ի իշխանաց գուսնոյ. և ի Հանապարհի բարուս ընդառ հաւատացեալ, որոց միանգամ պատահեցաւ. Լ։ Եթէ նման նա ի գաւառն պարեանի՝ մեռ յանկարծ կիզիսուաւ իսամ կեղծաւորս. էնս, նմանոյ անդ գաղան՝ որ ընդ իւր էին. և առեալ զերեւ միայն, որս մին ազգական իւր էր՝ ռուբէն անուն երիտասարդ հզօր. գնաց դեպ ի յանդոյն՝ հանդիպեալ ոստանէ ի պարապանն ·

Նոյն սեարդ ամենայն, որք էին նրանք եղբարքն՝ ելեալ՝ որդիք մեծասաքի ուրուն, իրրեւ. գագիկ՝ թէ գայ գագիկ անդր, նոյնժամայն եղեն ի դարանի զարս դնան. և ելեալ անդր Լ։ ոռաց նոր. և երկիրպագեալ նոցա եղբարքն՝ նոցա բարեցին գնան նոր. և բերին գնա մինչև ի տեղին՝ սար եղեալ էին ի դարանի գնա յերիսանին. Լ։ անդ յանկարծակի մնալ ի վայր ընկեցին գնա յերիսանին. և դարանաւորքն անդէն անդ յարմանեալ ի վերայ՝ կալան զգաստի և կապեցին գնա, և տարան յանդոյն. Լ։ Եթէ ելեալ ազգն՝ ազգ էին ընդ նմա, սեսեալ զարանիկ յանդ ի մի գոգիկ, շկարացեալ սուսնել՝ թէ՝ թագեր գնա եւ փոխեսան. և գնացեալ պատմեցին ընկերաց իւրեանց՝ զոր ինչ պատահեցաւ նոր իւրեանց. և լսեալ նոքա՝ ցրուեցան անան ·

Դ։ Լ։ Եթէ նման նոր ոչ գոգիկ յանկանց իշխանացի գուսնոյ. վաւեցան արտաքուստ. և ժողովեալ ի միասին եկին ի մի ամրացեալ կիրսաւայ՝ զգաստի արդն ապատայ, առանց և արաւարեալ արդիք սենեկերիսայ, և այլ ևս բազում իշխանք հայոց. և պատգամ յղեալ ի ներքս՝ խնդրեին զգոգիկ ։ Լ։ Եթէ ոչ եռաւն գնա, ապան պատերազմ ընդ ամրոցին, և սպանանք կիրսացին առնել. զի էր սնանուկ և անճանաչ ·

Լսեալ

Լուսն գ։ և գոյ։

[սակ սրդիք մանաւանդ՝ որք կալեալ էին զգաստիկ, ուշին զ
[ոնայելով յանձն նորա՝ լուրաւոր ասանդեն ոչնա։
և հանեալ զմարմին նորա՝ կարեցին ընդ պարիսպն՝ ի աեւիլ
Տոյոց ժողովելոց անդր։ Օ ոչն ոնեալ իշխանացն Հայոց՝
յաւանհատանոյն ոչնաւհեան՝ ի խնդրելոյ զգաստիկ, և՝ ի պա-
ատերազմելոյ ընդ ասիոցն։ և ղրուեալ դնացին ի բարանիլ
՝ի ոնելն Իւրմանց։ [սակ զմարմինն գաստիկ Թաղեցին յանիք
որուաքոյ դրուսորին։ և յետ ելոց ամաց նիկեալ ոնդր ոյր ոկ
՝ի Հոյոց՝ ի յոնի քաղաքն բանի անուն՝ գուլոյու զոսկերա
նորա։ և սարեալ՝ ի քաղաքն ոկիրս՝ Թաղեալ անդ՝ ի ձե-
ռանկերս ինոս նորին։ [չ։ եղեն ոմք կենաց դաստիկայ։ ձե։
իսկ ասեն Թէ՝ գ։ և վասրանդուեն։ է։

3080 գ։ [Ի նայն ասելոն էրուս կասարած կնոյոց և կրասեր սր-
ՀԻԹ դի նի դաւիթ։ քանզի աներ նորին ասղիաարիս կարծիս ա-
ռանալ զնանան դաւանանութեն՝ արքայն նոնս ոնդ մահս։ և
ասան զնոս։ Իսրէլ մեռաւ և նա ինքն ասղիարիս։ կուս գնչ-
իսանութեն նի սահակ գնայ ոչնի իշխանին լամբրոնի հրա-
մանաւ կայսերն։ [չ։ եղև՝ ի յորձանկիլ հայ ազգացոյ՝ ի սահ-
մանս կիլիկիոյ։ և յասերեալ զնամ դուստրին ինքս։ ել ընդ-
դիմ նի սահակ։ և՝ ի որորութեն մանանալ յերեսաց աղցին
փախեաւ՝ ի լամբրոն։ [սակ՝ ի պաշարել նի նաև զամբրոն՝
ոչին իշխանն ոստերոյլեալ զնի ասասակութեր՝ վանանց ըղ-
ձեն։ և հալածեաց՝ ի սահմանաց ոնոյ։ և թաքեալ՝ ի ձե-
ռաց նի պատրոն՝ դարձոյց՝ ի սահակ։

[սակ երեկ սրդի գաստիկայ յանկանեն վերադարձեալ էր դքան
մեռոյ քաղաքին յառաջ քան զյոսիշաակիզ նորին՝ ի պարսից։
և գնացեալ էր՝ ի վերս։ և յետ աամանն անաոյ դարձ ոորա-
յեալ անան հանդերձ միով սրդեամ՝ որ կաշիբ սշատ, նկն՝ ի
ի ոսոսանիանաշաչիս։ և ելեալ ոնդ։ [՝ոյց ալատ դրդի նորա
ան-կնեալ յեսոյ՝ ի նմանն՝ չբաւ առ սմիրայն գունձոկայ։ և
նա առաքեալ գնա յոնի քաղաք իշխանարան գլոյ։ ընդ սր նա-
խանձեալ նեղքնեացն մանուելի՝ սպանին գնոյ դեղով։ զորոյ
զմարմին յերին ծառայք նորա՝ ի կոսանդինուպոլիս։ ոյլ
միանգամ էր հասեալ ոնդր՝ եհաս փախանն կենաց և հոր նորա
յաքհանաս։ [՝ոսկ և բարձաւ խոսրա ժառանգակալութի
իշխանաւթեն բագրատունեաց։ և դադարեցաւ Թագաւո-
(1) ՐՈՒԹԻ՝ ի տունէն Հայոց։

[՝ոյնպէս և ասուեր այնր իշխանաւթեն՝ որ մեռեալ էր՝ ի միւս
գագիկ որդի՝ աբասայ։ և յասոսիմ և յաբասանդ յորդիս սե-
(2) նեքերիմայ որդւոցն ոսոյ։ բարձաւ՝ ի միջոց՝ ի մահու ոոցա։
և ասինեն՝ անծանաթ ազգ կորդ ազգ նեցա։ [՝ոյր և դրաշ-
մարանք ինչ Թագրատեն Հայոց՝ ի փառիսա յաեւ ուրն բա-

Գ. Գ. Գ.

Գ. Գ. Գ.

Գ. Գ. Գ.

ՆՐԱՆՈՒԹԻՒՆՔ.

Ի չորրորդ գիրս։

Ժամանել ընթերցողաց 'ի վախճան գրոցս՝ թերևս ոչ ունիցին յայսմ 'ի այլի ոչ զրան կարևոր ինչ ծանօթութեց գտանել, այլ՝ զազգական Ճառս ցառաջագուութեամբ 'ի վերայ այնքան և այնոլիսի հարսնածոց և աղեռոց, զորս յանուխման տեսին 'ի նկարագրել 'ի գիրս յայս։ Այլ մեզ չեղին կամք յաւելուլ մեզին 'ի սմա այլոլիսի ինչ՝ քան զոր եդաք 'ի լուսաբերեալսն։ 'Ի գլ. Խե. երես. 304. մի՝ զի իբաքանչիւր ազ ինքնին քաւական է յընթեռնուլ անդ իւրում՝ ինքնայորդոր սղոս յորինել արտասուաղից. միանգամայն և 'ի ոսկանեալն զազպանելի վիճակ սլեկածեալ՝ զոր խրատս զգաստութեամբ յանձն իւր ձգել. և երկիր՝ զի չէր արժան զցաւագնեալ սիրտս վերծանողաց յաւելսաածալիս սգաւորութեամբ կրկին 'ի թախծութեամբ կրկնել։

Այլ ոչ այսպիսի զանց արարեալ մեր դասու, մեռոիցուք առաջի գնել ասա քանի մի ծանօթութիւն 'ի միր ուանդելոյ 'ի կուսակի պատմութեանէ այսր ինչ գրոց։ Իւր թեպետ և լուսաւորինչ մարթի էր մեզ գրել, մեանդ 'ի վերայ ժամագրական բանիցս՝ ըստ սովորեալսն քանից՝ որ ի մեջ պատմագրաց և սկսեալս ձեռագրաց, բայց խոյս տալեալ յերկարութենէ, և ըստ կարի զհարկաւորսն եւեթ առաջի արարեալ վերոյգրեալս հանառաքեմ։

Զ. Վասն ժողովոյն Լիմբիտոնայ.

Զատամուն այլ ժողովոյ աւանդի՝ ի քանուն՝ որք յարին
զՇիմն Թիզիոյն փոսայ. և երկի շարադրեալ՝ ի վանա-
հայ. ուր և գրի այլ ոչ. * Լ։ յԱռ։ Թոռ։ ազգանունն Հայոց
սուրբերայ մեռա կուսանդիմուսպուհոյ Հայրապետին զվանան
նիկիոյ ասպիսկոպոսն՝ ի Հայս՝ առ զաջորիս Հայոց մեծայ կա-
թուղիկոս զԷս հաւատոյ միաբանութեան։ Լու զաջորիս Հայոց
կիթղիկոս արար ժողով՝ ի շինակաւոն՝ եկեղեայ քաղաքիս և
գրեցին առաջ՝ առաջի ազգաց Հայոց ուղղափառութիւն. քանզի
ոմանք նոսանք՝ ի քանուցն ուղղաադատեալ գոյին իւրովք՝ զոր
գուսանեալ էին զնեստորականն կողմանց ապաւանեալքն։
Լ։ Զոր էր և նման առաջի ասելոյ. մեծ և հռչակեալ
ժողովն։ Զայն՝ ի ժողովին քաղաքացւոյ զբանս զաջորիկ
զիշխան Եղիշէ Եղիշէ. Հաւատացեալ՝ ի մի ՌՃԾ։ Եւ։ Լու-
սաւ։ գէի Տնտեսական Հաւատոյն ասա Հնգեասական Եղանակ.
և զՄեկ այնպիսի վարդապետաւն երկար.
Լոյս վասն դրի այսպարի ինչ մեկոյն։ * Լ։ Ռաքեաց գիտ
պաւորիարքն Լուսաւորչիս պրպեի՝ ի յԻրք։ Թոռոկանին
զվանան մարտիրոսչիսն նիկիոյ. որ ոմանք ի իւրոցն սա զա-
ջորիսն՝ ոչինչ Հարցմանն՝ թէ մի էր էրեն ժողովն չորք.
և արաւրին ժողով՝ ի շինակաւանն։ էր անդ և սարկաւագն
ուսուցոյ նաեայ։ Լու սոյա՝ ի մէջ բերէ զլուսոն Թիզիոյն
գիտուոյ քաղէրով.
Լրկուս ինչ կոյ առասիար առաջի ընտել՝ ի վրն այլոց ժողովոց։
Լասորիսն է ժամանակն։ զի ոչ և անանց՝ ի բուն ազգաց մեծ
գնեն լինել՝ ի Թուին Հայոց։ յԱռ։ իսկ վասն գնեն՝ ի Թուին
Հայոց։ յԱռ։ այլ թէ Հայրոցդ՝ ի Հարիւն՝ զոր ասէն գիտ
՝ի Թիզին իւրեան՝ Հասանեն՝ ի Թուականութեան Հայոց։ զոր
ասէ ի ամ՝ ՌՃԾ. զի նա դրէ՝ ի Եղեղիանդ՝ թէ «Երկ-
յոտ ուն մայրիանոսի կայսեր և՝ ի ժողովոյն քաղկեդոնի
մինչև՝ ի մեզ (՝ մինչև՝ ի գրելն այս Թիզիոյ) նոր.
ասէ Եւ։ զի մորիկիանոս նաեաւ յամի ՌՈ. 450. յա-
ռնչեալ՝ այլն և զամ. 444. Հասանէ յամ՝ ՌՃԾ. որ է.
մինչ՝ ասի Թուականութեան Հայոց։ Լու զի՝ ի Հանին ասի գրելն
Թիզիոյն գիտուոյ գրամարեցաւ ժողովն շինակաւանու։ զի այդպէս
Հաւատի Հանարի լինել՝ ի Թուին Հայոց։ յԻրք.
Լ։Զերից Տիտանեպուսեոյ ասասն ուսուցանէն և Տարենն Հայա-
զան պատանեն ժողովոյն. և և Հանանեցին Թիզիոյ Թի-
եպատրիարքացն յոռնաց և կաթուղիկոսացն Հայոց, նոսա ժա-

մանական իլլանին աշխատ, և համայ սարկասագի։ Եվ որպա
է ասել, թէ 'ի պատմութեն վարդանայ կամ վրիպակ գրո-
գրաց գոյ, և կամ՝ ըստ սոյ մեր հոշոմի եղեալ է այն թուա-
կանն։ Իսկ այն հոշեմ ոչ կրի 'ի թուղթն փոխայ, և յայտնի
սխալ գրագրոց։ զի յայտնի թուականաւն և ոչ իսկ կենդանի
էր փոխ։

Երկրորդ քննելին է այս, թէ արդեօք այս ժողով ընկալաւ
զոր ժողովն քաղկեդոնի և գիտուէաչն նոր՝ թէ ոչ։ 'Ի պատ-
մութն ժողովոյ որոշակի մեր ոչ գտնի։ այլ ոչ սակաւ միայն, թէ
եղև ժողով 'ի վերակվան, և վահան եպիսկոպոս խոսեցաւ զոյս մեր։
իսկ թէ զոր ասաց վահան, հաստատեաց արդեօք ժողովն՝
թէ ոչ, ոչինչ գրի։ Իսկ ոմանք որոշեալ գնին 'ի պատմութեն
անդ, թէ պատճառաւ ժողովին քաղկեդոնի եղև այս ժո-
ղով, և թէ՝ ոչ ոչինչ վերդուդուեաւ թէ խոսեցեալ եղև
անդ։ յոչ յաբելն զինի՝ թէ ոչ ընկալան, այլու իսկ հոռաա-
տագոյնս ցուցանի՝ թէ արեամն ոչ մերժեցին, այլ ընկալան
զայն։

Այս զարձեալ՝ եթէ չիցին ընկալեալ, գոնէ վարդան պատմիչ
յետ սպասմելոյ զոյնմանի՝ յիշեր իւրեր զոյգ։ Այլ և սա՝ 'ի ժո-
ղովն անդ վահան եպիսկոպոս ոչ իբր 'ի գիմանց իւրոց, այլ՝
իբր 'ի գիմաց ժողովոյն խոսեցաւ զայն գաւանութի հաւատոյ։
մանաւանդ թէ իբր վերնա ոչնր ժողովոյ։ և զի ոչն գաւա-
նութի էր հոմանոյն՝ և յաւեալ և անոյն ը գաւանութ ժողովոյն
քաղկեդոնի, ապա ոչնաւ իսկ հոմանրի թէ այն ժողովն ընդ-
կալեալ եղև զոր ժողովն քաղկեդոնի։

Զ։ Զ զնդրվմն՝ որք եղան 'ի ժողովն անդ ընդ գլխաւորն մերժողաց
ոչ ժողովոյն քաղկեդոնի։ Այլ թեոդիտ նոքին եղան պայմա-
նոք ինն։ զի թեոդիտ, բայց ոչն թեոդիտ հային 'ի կոստանդ-
ոչնոցիկ՝ որք հակառոկաղուեցեալ ոնպեղեն ցուցանել, թէ
յոչիկ և սոյն ազգք վերդոհանութ ընկալան զայն ժողով-
ովն ուստաքն 'ի պատմութ։ Լուսաւ և յայտնի ընդեմ է այն, որ
գնի 'ի գիրս ջահկեցոյն 'ի գլ։ ԺԲ։ երես։ 324։ թէ 'ի ժո-
ղովն վերակվանու ոչ միոյն ոչ ընկալան զժողովն քաղկե-
դոնի, այլ ՝ չորսեաքն նոքովքեր բարեին, և հեռացուցին
զամ համախոհն վերոց և հաստատեցին։ Օրաւութի որոշ
կարեր յայանի աեռանել և 'ի նոքոս անդ ժողովոյն։ զորս ե-
գաք 'ի պատմութ։ գլ։ Բ։ երես։ 686։ և 687։ Որոյ նաև
նոքն իսկ եղանուկ բանից ջահկեցոյն կարի գուցանել զայդ։
իբր զի ինչն եւ սնուցուցիչն համարելով զեղեալն։ ջանայ
բոցաբանեալով գնելոյն գրելով սուտն պարկա մոտաց ոչ-
ոգ ցուցանել։ որոյ հետև գիտի՝ թէ որ միոնգամ ընդեմ
նոցա զարամութի ուղղիչն վերակվանու՝ ակն յանդիման ոչ-

[illegible] զանազանութիւնքն Յոգոյին քաղկեդոնի • զոյգ և զիար-
գաղանութիւն բաղդատելոյ հրեշեղուցանէ ի ձառս իւր զայսոսիկ
կեցիցս • զոր Հրամանաւ Եղեալ այսպէս ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԺՈՂՈՎՈՅ •
[illegible] այն մերձաւորութիւնքն կիսեմեան , զոյս առնէ ի մի կամ-
նակ զայս ժողովս • ոչ Հայոցն յոյն՝ զոր գիտէ ժողովն , այլ
յայլ ինչ • յոյսն առեալ և մեծանոյ յոյնսմանէ՝ ասացեալոյ
է ի Հուաքմանա ժողովոյ • Հատոր • ՃԵ • Երես • 64 •

Ի՝ Վ՚ Էլ՝ Էլ՝ Էլ՝ Հայոց և ոչգոնոց և ոչգոնոց • Ամ ասացի
ինչն և անանուն ոչոյ Հալիոցան Էլոյերոյ •

(1) Զամենեն յիշատակիցդ՝ ի Կորդի պատմեալ մերոյ՝ ըստ ա-
ւանդելոյ Թուրն սի Հաստատելոյ պիտիներս Ժնոյ և այլոց
նոցանէն մեծարելոց յանաց , որք ոչ միոյն պարագայս գրեն
լեալ այս վասն էր ազգս Հայ , զորս յաւելուն թէ էր ի
տոհմի ոստանաւորաց • Լ՚ գերեալի է , զի ամենք ի նոր լա-
ռեն Տիգրանայոյ Եկեղեաց և ընդունեն՝ թէ վասն էր Հայ ,
բայց ոչ կամին ընդունել՝ թէ նոր յարշակունի ցեղ • Լ՚ սա-
գի՝ ընդունեն զՀայ լինելն • զի Ելիցի աջ յանեն ինչ վեր՝ այլ
ամենայն արդարապէս Հայ կոչեն զնա , և ամենայն՝ մերկիկն Հայ-
ոց ի Նախնեաց խրոց • Լ՚ որոյ ահա զաւրենալոս բարեաւ-
որ զգուշաւոր լինելոյ արար զարտաքին կարգեցոյ՝ քեզ ելիցի
ի մէջ և զարտաքին գրանցս նոցա , ի բոլորն զվասն՝ գրե-
տերս • 130 • տարեկն • Ա Լ՚ ասել՝ ազգաւ Հայ , բայց ծնեալ
,, ի մանկութենէ • • • Հայոյ ծագեալ բարեպաշտութիւն • որ
,, Հրատարակեալ գործոյ պատկերաց • և Եղեալ պատարան
,, ուղղափառ Հաւատոյ՝ և ամենայնիւ • ոչի՝ պատեալ զանա-
,, ցաղթանդամեալ և ենեան արար զոյգ զոյգ յաղթոս՝ նեղեալ
,, անձամբ և եղեալ ի մեռն զօրութեան խրոց ։ Լ՚ զիս
ինքեանս պատաւեալս գրեր ի Հանգանանեալ Յոհաննէս .
մաս • Ա • գիրք • Շ • գլ • 9 • երես • 413 • տարեկն • Ա Լ՚ սրանիկ
,, փայլ ունէին զնաւանն , ՀՏԵ Հայաստանեայց • ասա նորա-
,, գեալ ցանցեալոց զնաւանիցն ի մինչեանցն՝ զկնաեալս
,, ոչ ասէն ի փառանէ մերոյ կայսեր • • • և ասաւել քան
,, զամ՝ յարդեալոց զուղղափառական բարեպաշտաց ։ Լ՚ Ոչ
սակս է ոչ ասանել և յայլ բերի Հնչեանս , որք գՀայ լինել վասն
զն անարկայ ընդունին , և ինչ ոչ Հանգանին • և կոչեն
զնա մանկութենէ՝ զի մանանց ամ՝ ի գաւառն մանկութենոյ
յարգիանաւորաց բարեպաշտ՝ այն ի եղերեն ։

Լայ պատմեալ զնոյնս ոմանց՝ ի նորոց ոչոյն թէ վասն
ինչ ի ցեղէ արշակունեաց , ոչ այլ ինչ է , բայց եթէ այս ,
զի ասեն՝ թէ փոս Հնարեալ զայն ի գրել զնոսանն ազգա-

բանասէր վասալ , զգրեմ յիլեցաբ 'ի պատմութեանէ · Գլ · Գ · Երես · 700 · Ա 701 · Այլս Հոռոմոցաբ , ասասկ բան զաբեին կոր-
ծրոց սաւգրեա 'ի քիմոսթեանէ սոմի կայսերաց բիսանդիոյ · Երես · 138 · Լամ 117 · Եւ և կոլոգեթ 'ի կարգի պատմութեան
խարոյ · Կարգ · Է · Գիր · Հշ · Երես · 389 · Ա 390 · և Նոտարաս
աղբանոգր · Հար · Շ · Գար · Բ · Երես · 172 · Նաև Նարոյն-
ջեանգ պատասխա 'ի Նոին անգրոջ · Զոյց բաւական է մեզ
Վկայութիւն այնց Նարնեի մնաանեանգրոց , զոյց գիրք կան մինչև
յայսմ , ի պերիբեանոյեանս , սկիզբոյ , կեդրենեայ , եւ ,
զարայտագրի ընդանին սոյգպիկ նաև Հեղինակք · և զի մեզ
Հարկ Ը կարծեաց գոյա Հաստատել այնպիսի բանի , որոյ
միտն Հանգասնա կայր 'ի սիգրոմանէ , և ոչ ինչա ոգի է այն ա-
ռասպելարատն մոռեան գրատց · Ոչ յիրաւի իսկ տատեալ
ինն է յայդպիսի մեզ էրբ 'ի Նենյասկ Հոռոմոցաբեն յինչսվ
պատմատարմանա կուզեալ ոտ 'ի սատ յուցանել զայն մեզ ,
զոր ոչյաստ Հոռոմոցաբ ցայսոնիկ ։

Զայլ տրդ զիսանի է , զի յայն մոռեան գրատց ներկոս քան-
կայր · մի տեսն սոգրի , և մեսս ասեալ սանգ-սաբանոսի գոստ-
կուեց և ոռանմանց 'ի ոգրատոյ մինչև յաստատ գրատի · Զայս
սանգ-սաբանոսի յայս է թէ մոռոյսանին յորմնանած էր էր և
ոստ · և զայսմանէ ոչ էն ասատնոր բանք մեր · Ոչ տեսն
ոգրին ոչ կարէր լինել սատ · մեր զի գրատ զոյն գրեաց 'ի
կեղնեայ մասանի սանգ , գիտեր թէ վասիլ կեցոյ բան զինքն
ստասգին գիտ զգեզ և զասն հոր խարդ , ասլ գիտանի էին
սարգեսք թէ բաղգրատանի , կամ մանիկոնեան , եւ · Մանդ
զի կոյին նր և ոչ սաղգանոք կենդանի յոգվոնասարքեն ,
նաև 'ի Թէոդոսեան քաղաքի անդ · 'ի կոստանդինապոլիս ·
սատի ելթէ չէր նա տրոմիանի , ոչ նոր գրեաց և հայր նր , Ը Նոին
և հոս նարին , ոչ կարեր գրատ յարմարել 'ի զի ցեղի նց զոյն
տրգաբանանի հոգոց տրգանանոց · Այս թէ յանդգներ տա-
նել , նշանակեր գնա լեսալ տանալ · Եւ գիտեմ , զի հայրն
իմ ոչ էր ոչգանի , և ոչ լաւէր է սարաբ յոգդ տատնի մե-
բոսմ զոյգ զիսի ոնան ցեղի · ապա գիտրիր խոսիս զայդպի-
սի · Ոչ գլնոյին 'ի գերև հաներ զնատա գոստ , ասելով ,
թէ բան զայդր մատանի զոյլ ոչ գասլտանն , և ոչ կարեր
հայել ինա , զի ես ոչ եմ սրչանանի ։

Զայլ սեռ գինի գրի տատիրոն · * գիսրատ ամբանալ ասէ խոս-
բեցաբ. Ինչոտկալն գասվ , հանդեն և որդիք նր յեսնր ·
և հանեն թէ ի սիրոտանաբ ընկոյան էրբև ստոյգ էին և
գիմատոյ գինեանն զոյն տանանատնմանէ , էրբ թէ
արլանանի էին՝ ուրեալ 'ի ծնանց սգրատոյ հայոց տր-
քայի Ա · Զայց սանանրեի էր այդ գինեալ , զի նեթ վասկ-

[illegible] խաղեցաւ հանդերձ ոգւոյ, ոչ թէ մարմնոյ ի մեզ ուժոյն։ Զիարդ ոչ եկաց յանդնելոյ այլոց ազգակիցս մեր։ և զիարդ մի ոչինչ մեզ ցանուն ազգատոհմի խաղեցոյց, միայն լանկոյ ստացիս ուրուք հոգոյն ի փոսոյ՝ հաւանեցուցն, և ուղեւորեալս վասն [illegible] ազատեալս ազատեսցն ամենեքեան։

Զոր եթէ մի խաղեցոյց, զիարդ խաղեցաս խնամաւորին և մեծամեծն զեան կացար որդի փառի։ Զիարդ խաղեցաս և հոգատարին կարգի ուղղիչուժէն թեռն փառի։ Զիարդ ազատեալ ես գրոյս, կամ անանկեալ պատուիրեցիս։ և զիարդ ապա սա ինքն ասիցիս քանզի գոնչեմ զքո զիմաստութիւն և զտեղեկութիւնդ նորա, [illegible] անդնոր։ Յերեւ։ 142։ խմ 120։ Եթէ էր ուղղիչուժէն գրասէրս յոգի, և խելացուսա ամ նախնի գրոցն ուսարանեցեալ և զարուսուցեալ, ՝։ Եթէ ոգոյն տեղեանք էր նա զոր պատուիրեցեալ՝ և ՝։ ան ղէնոյ խնամ իրաւամբ զրեալ, ապա ասեցէ պարտաւորեալ՝ քանզի ասիցիս և ապրեցիս զիտոյս։ Ոչ այլ արդ՝ ուղղիչուժէն ի գլուխն զիտալ յաղագս հնամ։ Զամ ոչ լաւագոյն գիտեր զոգի, և կամ ի գրոյ փոսայ էստ։ Եթէ այլապես, ապա ոչ եղեալ գիւա առաջին հնարոյդ ապամ թեմ վասին ինչ։ Ասէ եթէ ի բանից փոսայ է։ կամ ճշմարիտ հանարեալ զգլուխն փոսայ, և կամ ասես։ եթէ ճշմարիտ, ՝։ Եր ասա ՝։ վկայեցն փոսայ ոչ իրաւունք զիտալ ի ոգեղաստ ապրանք։ և ՝։ Եր զնաս զանուն նոր ինչ անոյ։ Լուսի եթէ ասաս հանարեր, զիարդ գերեալ առնուս քեզ ինչ։ Զամ, և զոյանսի ոչ ասես իբրեւ ճշմարիտ ասեալոյ։ և ՝։ Յոյսիսի ոչ ասեալ է յոյնն։ ոչ վայելեն ի դիտելի հանարեալ կայցեր։ ՝։ Ոչ եթէ ինչպէս ոչ կարեր ուղղիչուժէն առնուլ զոյգ ի վասանէ անան փոսայ յաղագ ասասի է, զի ի ինքն ասրին պերսիանուժենայ՝ յորում զիտնանեալ էր վասին։ և զնա, հոմանանալ էր, եթէ ասի գիրքն փոսայ ասեալ ասեալ է յորինեալ։ ոչ վկայի գաւելի նիներս Մեկնիչին պերսիանուժենայ։ ՝։ Ոչ՝ եթէ ոչոգ էր հոմանանալ, զիարդ զամարդ ինչ և սրոնս կարեր պերսիանուժենի կացոր յոյնիսին անանունդի և ուսասկելոյս։ զրոց առնուլ զանուն ցեղի իւրոյ։ և. իբր ճշմարիտ ինչ ասանդ ասասցեալ՝ զերեալ ոչոգ գիտեին, եթէ ուսասոյ էր ասն գրոյնուցք փոսայ։ ՝։ Յաղագս՝ ասաց ասեալ։ Ոչ՝ ասեալ ասն և ոչ պատուիրեալ լուեալ։ ՝։ Եթէ արդարև իւրքանչիւր էր յայսմիսի յոյնսին իրս, եւ առաջեալ խայտին ասան և նոքա ոչոգ հանարեալ հանարին զասաս։ ՝։ Ուրդ մեր զաղապն գոյեալ հասասասան՝ յորոց ոչ իսարիցեալ, և չ։ զրգուսի նոյեալ ի պատասի։ ոչ հնարեալ՝ յորոց պատմասասասեալ ասինչ ասանդեալ, ասնիցեն ի չ։ ասի ես և

զկնայոն Նորոնի մոռանագրայն Հոյոց · յորոց առեալ գրեալ
վարգոն Հոնպերգ պարարեցին · և յաւելցոյ պատմել · թէ
վասն ինչ ընկալաւ թագ յաշխարհս բազրատունոց · ոչ օրէն էր
արտաքին արշակունեաց 'ի թագրատունի ոստիկանաց · արդ' յայտ
է թէ զոյր բան առնալ է նա ոչ 'ի պատմողէ յաշխարհս · զի
նոքա ոչ յիշեն զայդ · այլ 'ի ոստամոթէ գործոց մեծին ալ-
ուանից · զորմէ ի սրբոյն գրեալ շարագոհ բազրատունի ախանա-
ռնոր վկայ · Զ այսորիկ ուսուցուր սոս 'ի բայս առնել անուշ-
տոմոթեաց զսատուգատոթեն իրին · թէ յիրաւի վասն էր յարշա-
կունի ցեղն · ապա թէ ոչ' սաեալն վասն էր ազգին Հոյոց լի-
նելոյ վասն ոսկ Հայ' 'ի բնիկ Հայկազունց · որպէս' ոչ Հնգտ-
ուսոյնն նորք · քան լինել նմա յուլսկանի ցեղի Հայոց ·

Բ ոստանոր արժան Հանարիմ յիշատակել և զայս · զի քոց 'ի
վասալ' զարայ Հոյոցն'ի ելք վիճ' ոչ առացուք · եղեն և ոչ
բազում կայուրք յոգոյ Հայոց · և թէ զնոցա · տեղացուք յա-
ռաջիկայդ · Նայարիրք' զոր նոսան 'ի կոստանդինոսոպոլիս ·
ոչոնաալ 'ի մեծին կոստանդեանոսէ մինչև 'ի վերջին կոս-
ատանդին · Եղէս թանով երբ ուրեմն · քանի մի աաելի կամ
պակաս · 'ի ոչ' ամենք ապրուս յայն եղեն 'ի զանազան կուլ-
մանց · 'ի Թրակայոց · 'ի փռիգիացոց · յիսաորացուց · 'ի
կապադովկիացուց · 'ի մանկանացոց · ԵՒ · Լրա կիրք յայլոց
ազգաց' յոյլոցայլ Ցայ · 'ի Հունիմոյնցոց · 'ի ոսանիացոց ·
'ի պամենոնիացոց · 'ի էլ լինեցոց · յանիրիկեցոց · 'ի փլան-
դրացուց · ԵՒ · Լոկ ոսան կամ մեռուսան կայուրք 'ի կորգի
ոոցս եղեն Հայք · որպ անուանք են ոչին ·

Թորիկ · յամի ՇՈՆ · 582 · զորմէ խոսեցաք յերես · 294 · և ոչն ·
Լոն արծրունի · յամի ՇՌԵ · 813 · զորմէ ասեալ յերես · 431 · և 432 ·
Գ ասիլ արշակունի · յամի ՇՌԸ · 867 · զորմէ ասեալ յերես · 689 ·
Լևոն ոգրի ՇՌԹ · յամի ՇՌՁ · 886 · զորմէ ասեալ յերես · 705 · 706 · ԵՒ ·
Կոստանդին պերբերուսեան · յամի · 911 · զորմէ յերես · 753 · ԵՒ ·
Լոմանոս Լեկապենոս · յամի · 919 · և 'ի · 926 · զորմէ յերես · 816 ·
Ի սմոնա արքի ոչ բերբերուսեան · յամի · 959 · զորմէ յերես · 836 ·
Յովհաննես շմշկիկ և Լեոնտան · յամի · 969 · զորմէ յերես · 843 ·
Լոսիլ որպի սոսմոնոսի երիզի · յամի · 976 · զորմէ յերես · 846 · ԵՒ ·
Կոստանդին և զայր վասիլ · յամի · 1025 · զորմէ յերես · 909 · 910 ·
Նոսոնլուն սոանն սմանք 'ի յոյն ու 'ի բարին մնասնոսդրոց
զմի ամ ոչ այլ կոյրոց' այն է վիլիոպիկոս բարդեանոս · որ նոսուա
յամի ՇՌՆ · 711 · Թէ' և ոա Հոյ էր ազգաս · և կալեն զնա
վարդանեան · և սմանք' վարպան · բայց 'ի հին պատմողքն
Հայերով' ոչ կարացաք մեք ոատոգել · զորմէ տես և յերես ·
383 · և 561 ·

Բ նարեցին յոյնք երբեմն ու զայրն սմանս 'ի Հոյոց 'ի կայոռ-

բանեցի զս բարեսարաստութեան կամ քաղաքացեցն ոչ ի տեղի ելանն կամ ի գերեալս, զ՝ որս չեմն հաւան։ այլ զասս չեղեալ ի թիւս ապարակարդեալ ինքնակալաց։ զի ալ եանեցին յիշատակութեան։

և են սորին։

Ի՛ԺԿԺ. գնունեն։ յամի ՌՌՆ։ 867։ զլամի խուսեցաւ յերես։ 368։
Ի՛ բասաւորդ։ յամի ՌՌԱ։ 741։ զլամի ՌՌԷ։ 403։
Ի՛ արդասն թեռաքն ունիանուանեալ։ յամի 801։ զլամի յերես։ 430։
Ի՛ Բրոսվար։ յամի ՌՌՆ։ 807։ զլամի ՌՌԷ։ 431։
Ի՛ դեն և քանի մի կայսրուհիք, զորս ի Հոյոց։ այլ զայս զասա-
նեալն յիշատակեալ ի գիրս յունական են ասին։
Ի՛ սերեալ գասաւոր մեր ուրուք, յիշատակ Հոյոց։ զոր յամի
ՌՌԼ։ 750։ կասս կասաւանդին կեսարոնիսն կայսր յանեալ
յետ մոնսա առաջին կեանս նորին։
Ի՛ արիսամ, կամ մեռ ինչ գասաւոր ասբանն յանեալ Հոյոց։
զոր յամի ՌՌՆ։ 788։ կասս եղեալ դիսոն ի գասեանն սրբոց
նորոց գասաւանդեալ կեսարք։ զլամի ՌՌԷ։ յերես։ 423։ և 425։
Ի՛ սոսոպոս։ կամ ինչ գասաւոր գեսարս արքայի։ զոր կասս ի
գասեանն լեռն կայոր սրբատանի, որ նասս լեռի։ 813։ ՌՌԷ
յերես։ 432։ և 433։
Ի՛ արիսամ գեսարս ընտն ինչի ասբանի Հոյոց՝ որ ի կիպրի.
կիս։ սա ասնասս ի գեսանեանն մերոյ կայսրի։ որս։ յ ասդ.
ասիկեալ։ յամի ՌՌՆ։ 1196։ զլամի ՌՌԼԷ։ կրեալ ի գոր-
գի։ գերեալ։ է։
Գեորգաս մեղեալ զայսոսիկ։ որս ի Հոյոցն գասանեալս կայսերաց և
կամ ի կայսրանեալս։ Ասոն։ և ելին զշնչեալ։ յորս երեսին
ի թեսդարս գասաւանի՝ զոր զանի գասաւանեալն։ գասաւոր գա-
ասանեալ էրեալ գասաւ վերոյ Հայոցն։ զի այս զշնչեալ
ասնասանեալ՝ ոչ կարեալ իւ ասանի՝ ասանեալն կայսս զանանեան
ասնասեն կայսերանեան։ յասասոյ։ զոր և գասասանեալ բան.
ասանեալ սամ։ և ասնասս։ 7։ ասասի և ասանանեան գասոյն ի
ինեն կայսերաց։ բայց են այ գասանեալ սոս մասանաւորեալ.
զայոց և զերանասարանեալ սս նշխանս Հայոց յիշեալ ս.
գես։ 960։

Ի՛ ՎԵ. ՅԱՆՈՒ ԳՈՒՆԱՆԻՆ, ՈՐ ՆՈՍՈՒ ՅԱՐ ՆԱՅՈՅ։

(ԵՐ)

Ի՛նձանեն պատմին՝ զոր զերկրն կենդանի գասանեան։ Գասաս.
ա. գլ. 18։ յորմէ ասանեալ է և յասոյ սիրելի, զեռ ասանեալ գոյ.
գեն։ զեռանասոս։ և զեռնի՝ ոչ գասանեանս։ ի՝ սոյն այս յայս.
նի զերանսակ է և խասասանեան գասոյն ասանանց։ ըստ որոյ՝ գա.
խասանեալ գնեալս։ մեռանոյ։ ասասս յանեանեան։ ասասս ասանեան.
նեան։ ասասս թեռաքասս։ յասասոյ եղեալ։ են զեռնի գասասս։ և ա.

պա զյուշանանէս ։ և ոյսպէս կարգեալ խոսուն էն և զնանին ։
և եդեալ էն զ՚ յուշանանս սան ։ Է ։ որ ։ Ամկ կնգեցուցեն
հոգիշեն յաջորդն թեսաբարի ։ իսկ յուշանանս կանթուղիս
հասուս սան ։ ԻԲ ։ Լ՚ նեկոն ՝ ի գերս սուղկայ ։ Գ ։ Յ ։ գնի ։
ԻԲ ։ բայց ինձի լինել վերարկի գրչաց ։ երբ զի վերկ գրիչ ։
ԻԷ ։ եդեալ է ։ ԻԲ ։ Ոչինչ ի զանցասելեն գրչաց անկեալ
է ՝ ի գրոց սաղկայ և անուն սուկանանոսի՝ որ նուաս յեա
յուշանանս ։ ոսոսի և սանաք ՝ ի յոնոյ ՝ ի բայց թանուն ինա ։

բայց այլ պատմիչք ։ զարակի գնին ։

Բայց ՝ էր ապին յուշանանս կնգեցին ։ որ և է նա ինչն որա-
մարանն ։ գիտելի է ։ զի սանաք ասեն զամանն լինել ՝ ի գառն-
ուայ ։ սոր է սեսանել ՝ ի գերս սամուելի երբայս և կիրակոսի ։
յորմէ և ուսապելեանն կալ։ ինա գառնեցի ։ Իսկ ասողին ։ Գ ։
Յ ։ հասնոր ինա լինել ՝ ի գանանայ ։ Ասայ սակայն ինչն յոլ
հանանեա կնգեցին ՝ ի քաղաքեանս կնգեցուցայ գրեն գանանն ։ եւրմ
լինել ՝ ի գրասանանակերաց կամ՝ ՝ ի գասանանակերաց՝ յասելն ։
* Դաշանակերաց թեն նորին սեղն մնալոցն ։ ապլեն արանն հա-
,, ղարատուեն մերձաւոր սանն գալով և հայրենեաց ՝ ի մեծ
,, գասանանակերաց ի գրասանանակերաց ։ և ընկալայ զանանան նա-
,, ղին ՝ ի յինչ ։ Թանանանանան հայոց ॥ ։ Լրոյ յայանի ն-
լեւ ։ թեն նա ՝ ի Լ՚ էր ՝ ի գառնայ ։ և սչ ՝ ի գանանայ ։ այլ՝ ՝ ի
գրասանանակերա աւանի՝ որ յարարաեանս էր ։ Լ՚ այս ասն
ի՝ գոր լեզն խորենացին ։ Է ։ 87 ։ յաւելն ։ թեն արգասս սր-
քայ էա կամարայ * զանանն գասանակերան արաուղանի ։ ար
,, պաժամ ասի գրասանանակերա ॥ ։ ուր ։ քան այլ գրիչնակաց ՝ ի
տարբերանն գնի՝ գասանանակերա ։

Իսկ թեն այս յուշանանս կնգեցին յանոնց գանանի էա կալի ։
որաձաւ արդր էրն ի լինել այս ։ զի անեալ և զարդացեալ էր
՝ ի կնգեցարանի անդ ՝ ի գանին ։ ուր և նուաս յանանա հայ-
բարանանանն ։ և եդեալ վերջին ՝ ի կնգեցուցանս գանանայ ։ ॥ Ոչն-
գիս և գասանեցի կոչ յանանց ։ զի աներ առանձնական բնա-
կանանի ՝ ի վանս այրին մնա ՝ ի գառանի ։ սոր ինքն պատանի ։ Լ՚ն
կամ զի որոշեալ մաղանց հոյրարանս ինաղեցաս ՝ ի գառ-
նի ։ և զնի՝ նր նուաս։ ունանիջանդ ասա ինչն յուշանանս՝ որ էր
ուղղական և աղանանանս նր ։ հանարեալ են՝ թեն ՝ ի քաղաքն անան
գառնայ էր և նա ։

Բայց զնարդ և ինչ՝ յայտանի ինն պատճառանաց վերանանալ
գառնեցի կանանալ զան սանայ՝ յանանի էա այլ հանարել ։
թեն նոյն ինչ՝ ա՝ ունանի յուշանանս գառնեցուցայ ։ որ յինչ-
տանի յայտանանալ ։ գեն ։ 29 ։ և ասկայն այն այլ անն է ։
անդ և գրանդ էր յայտանի ցանանն ։ զարանի արանանի ինչ սր
ասանդի յայլ գերս մեր ։

Լուսն սմանք ու միայն Ի սուս շրանեցին , այլև Ը ապրած յամ-
ՀԱՆԵՐԵ ՔԱՌԵՆԳԻ ԻՐԵՆԳԻՆ , ՈՐ Ի ՍԵՌՈՒՆԿ ԳԱՐԱՆԱՍԱՐ ·
ՈՒՊ · 7 · Ա ՄԱՐԳ · 11 · ՊՐ Ա ԵՐԵՔԵՎԱ · Ի ԹԱՔԻՆ ՀԱՅԵՑ ԹԲԲ ·
ՈՒՆԱ · Ա ԱՄԻ ԳՐԵԼ ՔԱՆԻ ՄԻ ԱՂՕՐԹԱ · ԶԳՐՄՆ ԶԳԻ ԻՆՉ ԻՆՉ
Ա Ի ԳԻՐԵՍ ՔԱՀԻՆԵՑԱՅՆ · ԵԲԵՐ · 639 · ԹԱՅՑ ՅԵԱՐԵՍ ԱՅՍ ՅՈՒՆ
ՀԱՆԵՆԱ ՔԱՌԱՆ ԱՄԻ Է · ՈՐ Ա ԱՊԱՍՊ ԶՍԿՐԼԱԼ ՄԻԱՓԼԻ ԱՂԱՅՆ
ԱԿՈՄՈՒ Ա ԱՌԱՔԱՊԻՍ ԵՐԵՎԱԼ ԵՄՈ Ի ՀԱՍՈՒՄԼԱՅ · Ի ԵՍՈՅՆ ԶԳՐԱ-
ԱՌԱՍԻՆ ԼԻՆԵՆ Ա ԱՅԼ ՈՒՆ ՅԱՅՀԱՆԵԼԱ ԱՐՔԱՅ ԳՐԻՆԵՑԻ · Ա ԱՍ
ԱՍ ՅՈՅՈՒ · Ի ԿԻՐ · Ջ · ԱՊԱՍՊ ԳԱՌԱԱՊԵԼԻԱՍՈՒՆ ՀԻԱՅԱ
ԱՀԱՍԱՍԱՐԱՅ ՈՒՆԱՅ ՔՆԱՑԵԼԱՅ Ի ԻՆԱՌ ՈՐՈՍ · ՔԱՀԵ ԱՍ
ԻՆԻ ԵՍՈՅՆ ԶԻ ՎԵՐԻՆՅԻՆ · Ա ԿԱՅԻ ԳԱՌԱՆԵՑԻ · ||ՈՐՈՒ Է Ի ԱՍԱՍՊԻ Ա
ԱՅԼ ՈՒՆ ՅԱՅՀԱՆԵԼԱ ԻՐԱՅԱՆԱՆ , ԱՐ ԿԱՅԻ ՔԱՆԵՑԻ , ԵՐԵՎԱԼ
Ի ԻՐԱՆԻ ՄԵՌԻ · ԱՍԱ Ի ՎԱԽՃԱՆ ԹԷՔՐԵԼ ՈՍԱՐԻՆԵՍԱՅ Ի ՍԱ
ԱՍ ԱՄԱՆՔ ԱԲԱՐՈՒՆՔԸ ՓԻՆԿ ՔԱՆԵՑԻ ԱՍԵՑՅ ԳԱՌԱՆԵՑԻ ԱՍՆ ,
ՈՐ Է ԱՍԱԼ ·

Լուսն վասն ԹԷՔՅԻ զոր գրեաց առ ասն այս յանչանին կա-
ԹՈՂԻԿՈՍ ԳԱՍՆԱՍԵՐԱՅԻ ՆԻԿՈՂԱՅՍ ԱՊԱՍՐԱՊԳ ԿՈՍԱՆ
ԴՐԻՍԱՊԱԼԱՍ , ԱՍԻ Ի ՎԻՐԱ ԱՍԱՐԱՍՊՆԱԼ ԿՐԼԻՆԵՍԼ · ԵՐԵՎ ·
174 · Ա 193 · ԹԷ ԱՅՆ ԷՐ ԳՐԵԱԼ ԿԵՂԾԱՍԱՐԱՆ Է ՊԱՍՊԱ-
ԳՍԱՆ ԲԱՆԵՐԸ · Ա ԹԷ ՅԱՅՆԱՆԻ ԲԱՆԻՆ ԱԳԱՍԱԼԱԼ ԻՆՁ ԿԱ-
ԹՈՒԱՆԻՍ · ՅԱՍԿԵՍԱԼ ԼԻՍԻ ԱՆԴ , ԹԷ ՍՍՆԱԿԱ ԷՍՆ Ա
ԹՈՒՍՊՆԱ ԳՐԵԱԼՔ Ի ՍԿԲՍԼԼ ՊՍՍԻԱՍԳԱՆ Ա Ի ԿԻՍԱՍՆԱՍԼԼ
ԿՍԱՆԵՐԸ ՍՍ ՀԱՍԳԱԼԼՆ Ա ԱՍ ԳՐԻԿԱՍ ԿԵԹՆԵՍ · ՅԱՍՅ ՍՐՍԿԱ
ԲԱՅԱՆԻ ՍԵՌԱՍԵՐ ՅԱՍԱԿ ՍՍԱՍ ԸՆԹԵՐՑԱՍՍ , Ի ԹՈՒՍՊՆԱ ԱՅ
ԿԻՆՁԱՍԱՐԱՆԻՍ ԿԱՍ ՊԱՍՐՍՍԱԿԱՆ ԻՆՁ ԲԱՍ ԱՍ ԳԱՍԱԼ ·
ԱՍՍԼ ՀԱՍԱՐՆԱՍԼԱ ԲԱՍ ՁԱԱՍԻՀԱՍԼԵԼ Ա ՍԹԻԹԱՍՍԱԼԵԼ , Ա
ՅԵՐԿՉԱՍԼԱ ԲԱՍ ԱԿԻՍՍ Ա ՍԻՍԱՍՍԱԼԵԼ · ՍՍԱՍԻ Ա ԱՅԴ ՎԱՍ ·
ՊԱՍՍԱՍԵԼԵ ԱՍԻ ·

Ի Ա Վ Ա Ն Ա Ն Ի Ա Ն Ի Ա Ն Ի

կարգէ · ՅԻ Է 'Ի · ՆՇԷ · ԱՄԻ ·

Լ'ՍԵՆ ևս ասասղիկն , ոսմանէլ , կիրակոս , և յայտնուսրքն 'Ի Տարեսի · 27 · Թէ վահան և ստեփաննոս 'Ի Մլոամ Ծիկի մեռան · քայց այս սէ հրեի Ճշմարիտ · քանզի վահան Ի դրեցք լամբրոնացւոյն , և Ի պիտուոյ հայոց առ խնդիրսն յանեաց · Գլ · Ի · եկայ և 'Ի Ծիկս վասն կայսեր երկրի , որ նստաս 'Ի Թսէին հայոց · ՆՇԷ · իսկ ստեփաննոս կնՃիկ' սՃ յայտ է 'Ի քանեց այդոցիկ նոխակարգել պատմեաց , 'Ի վերին 'Ի կղզին ողՃանոյ , և անուն 'Ի կոտորց բերդ , անդէն մեռաւ փոսԹսվ · զկնի որոյ նստաւ կնՃիկս 'Ի Թսէին հայոց · ՆԻԱ · ԱՄԻ ԽԱՅԻԿ ·

Լ'ՍԻ ՎԷ տարին վահանայ կնՃիկի դիտելի է դրՃել , զի Թէպէտ ամենք 'Ի տպիսաց զրպարտեն զնա իբր սէ ուղղել զիրքեալ 'Ի հասասս ; և Թէ' զՀ այսր հալածեալ իցէ յամենց , բայց ոսղղափառսԹ'Ի նՃ յայանի է սէ միայն 'Ի պատմեԼՃ վարուց նորին , այլև 'Ի գրուՃատոյ հայոց · նաև զի 'Ի նորին տպագրեալ 'Ի կոստանդինուսպոլիս յամի ՇՌՆ · 1700 · ուղղափառ կալի · յասելն Թէ նարեկացին էր * 'Ի հայրապետսուսեալ վահանայ ուղղափառ կնՃիկի ‖ · ԹԷպէտև յամենս բարՃեալ են յետոյ զայդ բառ · Լյս ուռհայեցին կալէ զնա նիստանի և լաւ քան զամենն' յասելն · * ՃՈՒՆՈՅ ՐԵՅՆ զաւն ,, 'Ի ՔՈՍՈՒՅՍ ԶԻՐԱՆԵԼԻՆ ԶՎԱՀԱՆ ‖ · և դրՃել կուէ զնա ոՃ' յասելն · * ՍՃ ՀԱՅՐԱՊԵՏՆ ՀԱՅՈՑ ՎԱՀՈՒՆ ‖ · Լյս յատնուսքա նամ' լամբրոնացւոյն իբրև սՃ հայրապետ յիշատակի · նա և փայլ միաքանսԹենն' զոր կամէր առնել նս , գալի ոնդ ·

'Ի ՎՃ ՅԱՐԴՈՒԹԻՆ ՍՃ ՊԱՊԻԵՐՈՅ 'Է ԿՈՅՍ ·

Դիտեալ արժան է աստուծոյ և զոյս , զի ոսմանէլ , կիրակոս և վարդան 'Ի պատմէն զՄերՄիկ վահանայ կնՃիկի յանԹառոյ իւրմէ · յետ պատՃառս ասելոյ Թէ վՃ զի միաբանեցաւ Ի ազգս քաղկեդոնականայ' Ի յայնս և Ի փիրս , յաւելան ասել , Թէ եա և պատակեր բերել և գնել յեկեղեցսոՃ · Դայսմանէ ոմանք յօտարս ազգաց համարեցան , Թէ սէ գայր 'Ի հայս յարգասի պատակերաց , և Թէ մեռեալ էր է · 'Ի հոռաս մելքասԹ'Ի սպատակերտարաւ Թէ · Լ'ապց գլաեալն է , զի ոչն պատՃառ' զոր տան նախանկարգեալ սլատմիչքդ , սէ հույի 'Ի լան յարգասն սՃ սլատակերաց , այլ յայլ ԻՒԼ · Իբրև զի զայն պատկեր' զոր երբեր և էպ վահան յեկեղեցսոՃ , հանալիցան ոմանք զնոյն իբր նեղն յայտնի միաբանելոյ 'Ի ՃԷԿՍ յանեաց , և զի այլք սմանՃ յանուսոյ անՃանց անհամոՃելի պատանայն միաքանուԹի , յաբսուցին խասուԹի զՍ այսր 'Ի վ'ր վահանայ ·

և ոչ ապրեալ ուսմամբ յոմանսեալ՝ վարեցին զնա յա-
ծուղ ։

Լոյս գրեալ առ ոստոյրսի սնուցոյ և սաստիս անձիսն ի ծնկաւոր
պատուիրեալ լինելոյ պատնեշս ոչի՝ ի հայս , որք ի վանս-
ն ինն ներարեալք , քանզի որք ներարեալ լինին ի յանուն մեծ-
յայտնի դարձ , ոչ ինչ ունիցի առնել մի ասելանն , որ-
ոչ և անասնոյ զայս ի ինեալին , զոր գրեցին սնունդ տնանաւ
և անանուն ժամանակ ի ինեալին առ մեզարաց.
յիսն անբաստիս , զոր և ի մեջ յերկ ասացին ։

Եւ ինչ յիսուսի՝ բայ ի բանն ոչ ասելոյն հանինալեն ունեալ
ապիտաց , ոչ երբեք ինեալ ի հայս ապանի պատուիրանաբ-
առելն , ցանցանի ի ինչ գլեալ , լոսի՝ ոչ ի ծնգել անդ
պատուիրանաբարեալ արդիկեանց՝ անչեն վարդապետի մեղեկ.
ցին զեռ հայք ի ձեռն յանչանանս ինեալարերն , և ոչ ինչ
ինեալին քնաս և ոչ ոչանան մի ձգել ուրեք ի հայս ։ Լսեցի՝
զի ասցն առ հարն միշտ պատասխանս և պատուէր զարանիս
ասեալ ։ ոչ յանանի սնանան լեկեցեալս նոյ ի սիրանն հեռեկ ։
պատ ինչպ կարեն լինել և մեղանաձաք որոնց կեկեցեալ ինչ
ի հին Խնկաց չինեալց ։ ապա հոն գեռ ինչն ցանաբ ի հայ.
աստան ։ յայս սնանանն ներարեալ և քանդանեալ պատանիքք ։
բնոլաս սանչ զանանանչ գիրս , և զարասս եկեցեալ ։ յարա-
յիսն բանի պատանիքք ներարեալ կան ։ Լսեցի՝ ի հին պատանի.
ինն հայոց ի բանի անդիս սանք լինին դարանանեն սի պատա-
նիքաց ։ որպէս և սնանք իսկ ի. սանան ևս սնանանչ ի կարգի
պատանանեն ։ ԺԳ ։ կարի և սանանի՝ որ փոքր ի յեսայ էրքան
զնանան ։ Ը · Գ · ինչ ի Ծանկ զանան խաս բարգաց՝ ի գիս ասի-
բարանս * ասցի հարանն դիշերք զինեարանարեալ պատանիքս
,, Ինանարս մինչեալ ասն՝ և ասին ասանանանցն ։ , և այն
մեր ինչ ի հայս , ասանանն կարք ի հայս յարանեն պատանիքաց ։
Լսեցի՝ զի հայոց մեծարանն զանանանարեալ ի հանար սի Ժանանի
մի հասատանեալ ասն դարարանեն սի պատանիքաց , և զայն Ժ.
ալեալ զասանն ի սանանի Ժարանի , սեր է սանանալ յայանանարս ։
որ ի կոչ · ԱԱ · երբ · ԱՏԱ · զրի այսպէս · * Զան է հանանարարդ
,, ասանանն ամ ի ինիկա · · · Հարանեցան ի հանիս բարանարն
,, բանանանանցեալ սի հայք և միանք եկեցեալ , և ասարանե-
,, զին զարանի և զանանարանանեն սրդ պատանիքաց , և
,, զինանարաց մեղանանաց , Օ սի հեղանի սանան ասարանի լեռն
,, (խասարանի) , և սրանն իսկ կանանանին կանանանեալ որ սա
,, սի թերանանալ · · · արշանարանանք սանարանին զարա-
,, հերա հարանանան , և զանանարաց , և զանանարաց մեղանանա-
,, սաց · Լսեցի միանանանին և ասանի իսկ հեղանան (սինի
,, զանանի ասինն) յան մեղանց սիրանանն հարանանին զերանց.

,, պարտութիւն և զպատիւ պատակեալս ոչց , և զոչ նշխարացն
,, մարդիրոսաց՝ բանիւ եղկաւոր և վշտալայ՝ որ ժողովեան ի
,, նիկիա , ի փառս քրիստոսի ։ ||Յիշատակ գրի և ի դեկա-
5 ,, ԷԲԵ , 296 , և 297 , ի վարս սահակիանոսի Հայոցաւորին ,
և թէպէտ բանիւ ք և արիւնակոլ ըստացալի յարգութիւն պատակե-
ցեալ ի բնութենէ նորին սրբոյ , և սրատի ի ինքդ նահա-
տակեցաւ նա վասն պատասխանեալ զարտակերս , Հիսուսի՝ զի հայ-
ցեալ պատաւ և վշտալ հայոց ի բանս իւրեանց յեղմի և միշտ ջա-
ատալին պարտութիւն պատակեալս ։

,, Յամենեսն խոնարհեալք գրի ի Հաւան ընդդեմ արքունեանց՝
արդ մերմին զպատակս և զքաջս քան , այսոր ||Արա ասէ
* էարեաց ի լարս վերացուալ եղեն , ի պատակեալս հարատ-
,, ՔԷ ի խաղաղութիւն և ի քաջասկայութիւն . . . և ուրիշ և
,, ոնաւանդ կրոնիցն մերոյ շատաւորութիւն՝ (տիրոջ բարգեմբ
,, զպատակս) նախասաք զմեզ յանդգնիցն պղծալոցն խա-
,, ռեանց շրջմամբք՝ կուսասիրաց անուանեալք նիստեանն ա-
,, գաւառ նստանապարհութիւն ։ ||Յիշ ասա յաւելս . * ||Ը-
,, դարձ խակ կանմք և կրմամբ և քանդակեմք և քարեմք
,, որոնք միանգամ ոնպարհութիւնս մերոյ կուսաւորին կարգ
,, զեկեղեցիս , զանդանս , զվանս , զպատակերս . . . և զկոն-
,, դանն և զկենդանասացիսն քո յամ նիւթս մոգպակերս
,, նմանութիւն նեղարարմամբ . Հարիւն ուրախս և հաստատուն
,, ի յայս մեր . . . . . ||Ը պատուն զքանդ քոյ և զպատակեր
,, նոցին , զանդ ինքն պատուեալ լինի զքո . Նոյնպէս և թէ նա
,, մոնեալքն ինասս՝ ի քո լինի մեղաւեալ թշնամանիցն ։

և այլն ։

||Ի գրիգոր նարեկացի ժամանակակից նախայիշատակեալ վա-
հանայ կեթիկոսի , ի գրեալս սը ոնծանեն խոստմանի պատ-
ենիցն նորին լինել պաշտոնի * Ծանոթ գրիգորայի ՀԵ արտ-
,, նաստաւոր գուսդ պատկերի ։ ||Ը ի պատուեալ թանգեր
ապարանիկ խոսի , եթէ ասեմանոս ինանհայոց՝ ետ նեպարեալ
յորմս ի կերեցի ս գրիգորայ սրբոյ պատկերս , փոխաբերեալ
բանիկ ասն ասնեալ զպատամեալին . * Օ տրանոյն ասէ՝ մի
,, բարդեալ՝ վիճանիկիսն ասանոսկասայ եկեղեցի առ-
,, կայեաց , և իբր յանանց վերեալ , բեռեալ՝ ձարարարարդ
,, ազգեանայարանոյ բարդանասոսկ երկրիս նարդեաց , և
,, զի զիկեղեցեան աեալեանն երկրիս անդրդ էր թէ՝ նարեանս
,, սաբեալ՝ իւր զարդարեալ իրի ազարարեալ . և իւր զմիա-
,, ասանի վերարկու գեղեցկասիրեալ յանդ ուսանող՝ զբանիանդակն
,, սկսեալ յարմարեալ ։ ||Եղեալ և գասեալ բեալի հանդերձեալ
,, բարեալն ծանանեալն փառաց ասպանեալ , ի նեղ-
,, կայաւն ասա ամենեալ սարիւ գնդարեալ . . . . ||Ասի ըզ-

Ոոո

,, զբաղմունքս ծաղկոյրինաբերակ պատերազմի վենդանագիր
,, տեղակի զեղայն՝ զտոն երացեալ հին ուսմանագոյն՝ ընտ.
,, ինչքեն ոչոց ներկայիցս՝ իբր զուսերկոյն յայտնի տե.
,, ուսի՝ ուսոցաց ընդ և զգոյշանեն արդուսարեալ։

Գրիգոր մատենագրս՝ ի Բարձն։ Լ։ ։ առ իշխան ոմն՝ ի բանն
յոգս նկարագրեալն սոյն եկեղեցեաց գրոցի՝ գրեն ոյսպէս.

* Հաղիսոյ մոգութիւն՝ ի սուտ մեռանելն իբրեանց յաշխարհն
,, բազմաղին՝ ի խորհուրդս իբրեանց կուռկածանս բերեալ՝
,, կարկատեն պրակաստ ինչ կուապաշտս ինչ զիրս պատոյ
,, հանդերձեալ։ իբր ինչ զպատուոյցն ինչոն խաղն և զգ.
,, զարդերս սնոց, տուկաբեր դիմապաշտաստեն հաստատել
,, զմի-զ առեն ։ ։ ։ և այսոքիկ բնաբեն որչեղոցն յոչ՝ և յու.
,, ոչ յարս ինչն ոչ ունուրոյն, որք՝ ի մանկանեցուցն ուսեալ՝
,, անուանեալոյն Ինանդրակիցք։ Ա՝. մ. գլ՝ որ հոգ թիսոս.
,, նեայ՝ արտոնացեալ կրոնն և լաւաստեալ ինչ սուաղ.
,, նին, և հաստատեալ, լաւոյ յուրեանն։ և երկրպագեալ
,, սոչ երկրպագեանն, յորժամ տեսանես զնոսն ի հուրն, եր.
,, կիր ոչագեալ՝ յիշելով, որ սոչ քո խաղեցաւ յոր քո։ և տես.
,, ցեն զքեզ ընդ նմա խաղոկեալ։ ։ ։ իսկ զպատկեր սոչեցն
,, պատուեցեն, և կացցես յոգեաց, զնոսա ամենայն զարդ.
,, ջարուսա և զնահատակեանն՝ ոչ։ զարս և ուսեցիր քեզ
,, հաստատեսն։ և զաղ ուրիցն քոյ՝ զիրոյ ինանդրաստեանն՝ բոր.
,, բեիսոս առ Ինանդրեան ասեալ խաղցեր։ զի ոչ՝ որ ոչ ունիցի,
,, ըստ հաստատեալ զոր՝ ի սուտս ոչ՝ խրոս մերդեցոսի մար.
,, տիրաբանիցիս սոչեանցի։։

Եւ նորանս. ընդհանրն՝ ի թեւերանն դրանեալն՝ գրեալ առ
աչիքս՝ խոսն ոչսպէս ։ ։ Ա՝ որ՝ ի գիրս առանցեալ և դեան ոչոչ
,, պատկերոց, եթե ոչ ընդանանն հայք ամենեքն։ և որ
,, յոյսարկն է Ինանդրաստեանն, յայտնի դուցոնեալ։ Ա՝ հա.
,, կառակեալեանն՝ որ՝ ի մէջ երկուց ազգացս է։ բա.
,, զամ յարս ներմանեաց սասանաց։ սեն առ ունեալ՝ ի աշ.
,, գեան ժողովրդոց մերոց՝ զոգաստերաց սոչ զանդրդանն.
,, լանեն։ որ և՝ ի մէջ դեղոցն այնպիսեաց։ ասեն նալեալ
,, և՝ ի մէջ գնեմք, որք յոնդգնեն հայցոյել։ ։ Ա՝ սոչոչ մեր՝
,, որք զատաստանարդոսանն ունիցք զատարանս, ընդունեմք և
,, երկրպագեմք պատկերի սոնարանեալն ոչոչեն մերոյ։ այլ
,, զնամ արդոյ պատկերս ըստ խրաքանչիւր կերգի պատ.
,, ուեմք։ զոր քեզի՝ զեցիս ոչ՝ նկարագրեմ։ և՝ ի պատա.
,, բարեհամարանցի հոնդերձս։ և պատուհասեալ ընդերու.
,, նեմք զոչ ընդունելոյն՝ ի մերոյ՝ զաղեաեն և զանարարն։ Ա՝
,, ։ յառաջին թեւեանն ոչ ունելոյ կոյսր գրի պատիս։
,, Ա՝ ապա ապամ իսկ և յապրգս փրկչական պատկերի և ոչոչ նս.

,, բին՝

„ բեն՝ ի մերոյ ոմանց ազգասոյ հակառակութեան յուցանի.
„ և մեր առ այնպիսի գայթակղեալ՝ Լրբոն որթոդոքսեան՝ ի
„ մեջ կարծելով հոմանքն ասացին ։ ՝՝, յլ մեք՝ և որ ըն մեզ՝
„ այսոքս ոմանքն ի. քարոզութիւն, եթէ սոյ պիծանակաւն բաղ
„ սեռամեալ՝ մեզ երևելի նոր թիւն, այլ ուսուցանեն սոյ
„ որ ի նոսս, ընդդիպոյ ասելոյն մատուցանեմք. այսպէս ի
„ դրիսական պատկերին, մեզ նեղեցոյն և դեղոյն, այլ քան
„ որ է պատկերն անուրեալեցեալն սոյ հոր, երկիր սրբոյանեմք
„ նախ. ։ ։ սակ զաջոյն պատկերս պատմեմք և փառասարեմք՝
„ միջոցաբդ և բարեխօս առ ՅՈՏ ունելով ։ ։

Ի՛ խիթալ կեղեկս՝ ի դիմանին՝ զոր զրեաց առ Հուսիմայեցիս ։
Ը պրամ ասանգի՝ ի հասաքմանս ժամանակաց. Հար. Լե. Եբեր.
1249. Խոսի այսպէս. * Ի՛ յասկնարդ հայոց միտ ընկալան
„ զպատկերս սոյ, զարս և ամենայն եղբայրս յեկեղեցիս մեր.
„ և թեպետ երբեմն դպիր հայասակութեան ի՝ յոյս և ընդ
„ հայս՝ ի մի ոյսր, բայց այդ ի՝ ոչ ազգասոց և սիմանոց
„ ասանց եր. ։ ։ իսկ պատմառ դատաստանի պատկերաց՝ ի
„ տեղիս տեսին Հին հայոց ուեղոյ ի բռնեալ այլազգեաց,
„ որք տիրեին՝ ի հայս, և հալածեին յոյժ զպատկերս և զա-
„ նոսա նոցին ։ ։ Սոտրամ՝ ի մեջ բերել և զոգի այլ ինչասա-
„ քին՝ ի բանից այլեւոյ միոյոց հայոց՝ ի թաղի ապի երբ-
„ գոյ և՝ ի զարանանի ։ ։ ՝՝, յլ՝ ի ուխտանուի՝ ի հասատասանի
„ պատրիկ ասի մանի. և յաւելուլ և զայն բան սոյ հոր ասելոյ
„ գրիգորի լուսաւորչի. յոսոր նոր՝ ի գիրս ապանանդեալսն.
„ Եբեր. 29. էր դիմանց պատկերին քոյ՝ ոչ՝ ի խուզին ։ * Վասն
„ դրաչեալ փայտից՝ զնասն կանգնեաց՝ ի մեջ տիեզերաց.
„ զի որ սանչն էին երկիրպագանել փայտից, սանչպատ-
„ նաւն հասատասցին երկիրպագանել փայտի խաչին, և որ
„ ի՝ մի՝ նոր մարդասիրեն ինչ պատկեր ։ ։

Նշան ասի յայտ է, թէ յարգանքն պատկերաց մեջ շատ-
նոյի եղև հայոց. ուստի և զայր դիպարտանքն է այն՝ զոր
առնեն ասելոյ՝ ի տատենապետն յամանց. և այլոց, թէ հայք
ոչ պատուեն զպատկերս. ։՝, այդ չեն ինչ զարմանք, զի յայնք
ոչ միայն զհայոց, այլև զհունական նոյնպէս լարտիս-
սեին. սոյ յայտ առնէ բարեխօս յան. 1054. և նատաղիս.
գրչ. ԺԲ. ։ ։ այս գրացն վերոյ, զի՝ ի մեջ քրիստոնէից առա-
սելապէս ինքեանք յոյնք գոան՝ որպէս հարիսասար ամոր ընդ-
շեմ վինեցան սոյ պատկերաց յուեմ ի՝ յինեանէ պարան.
թեպետ և ոչ ամենն ։

Ի ՎԵՐ ԻՆՅԻ ԳՐԻԳՈՐԻ ԿՈՒԹԵԼՈՅ ։

Զարաւարակ աւանդութիւն է յաջորդի մերոյս, թէ զի զմեզ
նարեկացին ընդհանարապէսն տիս մեռաւ. այլ ոչ է կա-
ասպարեալ ի մեջ նարեկին։ Իսկ զի զայսոսիկ ասանդ աւա-
ղեալ, թէ երեսնամեայ ինչ մեռեալ. և յետանց, թէ երեսն.
ենարեքասունամեայ։ Ուրեմն ոմն ի յայսոսի երեսի ի ջանկ նոցին ինչ
էին, կեանքն ոչ անեաց զ՝ լայսոս քան զիսուն ամ. զի ինքն
գրեալ ի մեջ գրաւանն երրորդ եղբայրն, թէ յամի հնգետասներորդ
հայոց. ինչ, այսոր զայն մեկնութիւն ի մեռելոց գուսքնոյ
թեղրեն մեռեալ։ Ուստի է ինչ ի յարմնէն գայն մեկ.
Նոսի ապաւանոր այնպիսի թեղրի՝ զ՝ էր նա առաջնորդ ա-
կամ հանքասասանոյ։ մանաւանդ զի քաղանաց ևս էր
յայսմեամ. պարեն ինքն մեջ անդ. և էր ի պարտասոյ. և
ի խաղոյ գուսքնոյ զինչն էր ոչ ի կասարեալ. սարեանն հաշ զ
ևս հանդարեալ պատան ի ուսն, թէ գնեն քանանցինոզ.
սուրոյ էր նա ի ոչ ասամամ, և կամ գոյր ինչ ասելի կամ պա-
գաս, ծանեալ ի նեամն հայոց խոր. Ե։ Ուստ քան զ՝ քանանցեալ
ամ ևս եկոյ զինն. զի մեռաւ. ի նեամն հայոց ։ նոր. տարա
զ՝ ինն խոր գրեան և մի՝ կամ ինանն սանոց էր՝ չարժամ գարս.
Ներեցաւ ։ Լացի՝ մեռաւ ի նեամն հայոց. Ե՝ զ. Զայն ինքն
գրեն ի ինքասարկանն ազանեն խոր, թէ զգրեա ազանեն
ուսարանալ ինչ ։ ի լարաբասանն կասարանն ինանարեալ գ.
,, բերեանն, ի սիրոյն ալանեալ մանի ասանեանի ,, արբենալ.
,, կան ասանն ասամամ։ Ուստ քանդ մի յարեանն է գի.
ասն ամ, ինն լարեանքն ասանն՝ զոյրեր հարեր և գասան
ամ։ և զի մի ամ ևս ասեալ ինի ի յանդարդ ոչ ինչինն՝ զար
կալ սիրոյն սասանեարդին, ընդ ամամ ի յանդարդ ամի սոյ՝ ոչն
և ի նոր. թեռանարանն հայոց՝ հաշանի ինեալ Ժ։ ամ սասարանոյ
լեր զաղանեալ նոր։

Ուստ զոյս ասասան ևս հասասան ինեանցամ քանին զոյս յարն
գիրանալով։ ,, ի նեա էրեց ասանց ոնոյեալ՝ ոչ ինի գասասանան
,, ի հայոց և ի նոցս կամանց հիսանոյ՝ գրնամ ասանեալ՝ յայ-
,, թամ և մեծ հայանին հասանոյ գասալ։ ,,

Ի լոր՝ այս գասասան գասալ յանեալ՝ զորան ի կարգն պասան
Ելակարեալ։ Ուստ գասասան ասանոյ։ Ի։ 42. և 43. և սա արբ-
ասանն սասարիրացի։ 41. ։ Ա. Երկնանի հաշանի։ մի ի գասր.
ծանոյ։ ինոր։ թեռանարանն հայոց։ լուսամ Ինի ենն նա՝ ի
գիրանինան և ի գասրն հայոց։ Ե։ մեռ ևս ի սկզբան յայերդ
ասի։ այն է ինանարանն հայոց։ ծնեան։ լուսամ Ինի ի գասն
և հիմանարդ ասի կայանանի նորայ հանան ի մեռն հայոց։

Լոս զի Նարեկացին գնեմ՝ յեւ եղիցի ուստա ունցեալս 'ի գալուստ-
նեմ նոր, լաւ ոչդամ պարտ է 'ի ոսոց առնուլ զ-նիւթ · թեւոր-
կանն հայոց, և հաւանել զերկու ուսն ամբարիշտ, որ է՝ զիմաս-
գրեանն · նեղեալ · նեղ · նեղս · և ոչարիս գրաշակի բաւական, թեմ
'ի նոսին խակ · նեղս · թանձրանալեն հայոց աւարաւեալ ոչեն
զայն աղօթագրիս ·

Զկեա ասդ իբրն. նանց աւկաս ինչ ՅՄկ, փոխեցաս երանելին
'ի կենցաղս 'ի յաջորդ ամի 'ի թուականն հայոց · նեղ · ի գրաւ
և գնի 'ի փարեն, և յայսմաւուրս · ՁԵՈՐ · 27 · ոչ և ամենք
դնեն 'ի թուականն հայոց · նեղ · Լ՝ԱՐԳ՝ յայսմ ԷՍԿ յայտ է թեմ
կենաց ոչն նգեցաս մինչև 'ի մահուանն հայոց · նեղ · կամ
նեղ · Ի · զի ի նախագրեալ յիշատակարանն մեկնաւն երգաց
երգոյն ՀԼ մինի գնեալ զնեանց. նգա յեռոյ քան զթուականն
հայոց · Ն · աւասի և ամբ կենաց նոր ոչ հաստատն նոսազ քան
զյիսուն ամ ·

Լ՝ՅԼ այն՝ որ ասի 'ի գիրս յաւելագոյ նոսեանն 'ի ՝՝սառաջ՞՞ · ՀԻՒ ·
նոքն՝՝ · ԵՐԵ · 3 · թեմ նա ծնաւ 'ի թուականն հայոց · նեղ · 'ի
Ժամս վաղի և կոստանդիոս, և մեռաւ · ԼԺ · ամաց · զեր-
պան է տարագրաւն · ցի ոչ և առացաք՝ ինչն նարեկացին զրն
և վերն · թեմ 'ի թուականն հայոց · նեղ · ուրաց զմանեանն երգաց
երգոյն · ՝՝ յերկոգ սամ կարկաւանն վասն · սարեանն ոչ գարն
գնել · մեկ ծնոգնան նոր յեռոյ քան զթուականն մեկնաւնն ·
Լոս գարձեալ նա ինչն յանկոյ նոսեանն ասեն 'ի քարտարան
Տաճարն խաղին · ԵՐԵ · 742 · թեմ 'ի փարագրել խաղին 'ի վանս
ուրարանեալ · ժԲ · ամաց էր ոչն · իսկ խաղն փոխարերեալ 'ի
թուականն · նեղ · ոչ և ինչն յիշն ոչնդ · ՀԵՄ՝ պարկաս է, ապա
կամ ոչ էր նա յայսմաս · ժԲ · ամաց, և կամ ոչ էր ծնեալ 'ի
թուականն · նեղ · ապ՝ բոլոր ամեն յառաջ · Լոս յիրաւի իսկ, զի
նա յաւուրսն յայսմանի էր 'ի ընթացաւ սիս հաստանի · որ և
'ի նոյն սամ շարարարեալ զարանանի և զնոտ խաղին 'ի նոր-
կոյ սահմանաստ ենկեսն ·

Իսկ թեմ նա 'ի գաւառանի քաղեցեալն այն ժաղանի հաստատ-
էր և 'ի միարանի ՇԷ ՀԷՆՇԵՑԵՍՆ յանոց, ոչ նա է նամ՝ 'ի
պատանի փարագ ոչ յայսմաւուրս 'ի ՁԵՈՐ · 27 · ուր գրի, թեմ
հերձուածոզ հանարեցաս նա մի կանոնաց միարանի գնալ ՇԷ
ապ՝ ՀԷՆՇԵՑԻՍ՝ ՝՝ մեզ յանոց և ընդ մեզոց, որք նոսն գաղ-
ՀԷՆՇԵՑԻՍՆՔ · ևոն և մի բարեկարգանի ինչ առնոյ 'ի նոցն ·
և ասի ունոյ՝ թեմ մի ոչ հալածեցաս նա։ Դարձ է էրկրորդ՝
'ի բանիկ լամբրանացոյն, որ ցանցանի զնոն զինել հանանիս
յոչնանաս խնաւաստանի և եղրի կանանի և փոհանոյ ·
* Ամ դեցաս ոսկ զրանս յոչնանաս խնաւաստանի և հոգ-
ու բարեանի, որ զոյս ասս մեզ վիրոյսք հարցն ոչոց ասուսի ·

(և) զեղջի Հայաստանեայն և զիւրոց մոլորելոցն զհաւատոցն մեր. զքահանայ Հայրապետեանն զհանգիստսն առ մեծ նեկ-
զիցին Հռոմայ. և զոմանս հեռաւորաց թնդրացն և մասն զոսպեռաց. յարեալ մի ելն և ինն ամսեայսն յոգուոյ գեղոյ զանազ հրեշտակ ի սուրբն գրիգոր նարեկացի ॥ Զոգ յայս և ազգիս մեր ասեմ, թե նոր և միահան յոգոյն ընկալաւ և գա-
լոյ գնեն գարձուցանելոյ ընդ գեղոյն ս սարեալն և նարեկացին հա-
մանեցն ենք ընկալեալ ընկալեալ է և ինքն զայն ամ մոլորել և
քանզի ասեալ է միաբանեալ ի սունել զ նաս ։

Ի՛ սասաար պրոնն է ծառայանել և ղայս, զի սոյ երեսի՛ դի. մեզ զոլ-սոս ընկեր երդեալ զանոս լամբրանացոյն, և տեսեալ զանոսն գրիգորի նարեկացոյ ի կարգս վիգոյց և հայրապետ. սոց, հաստատեալ է և գնոս լինել հայրապետաց. և զի գիտե՝ ի՛ ի ա՛ էր կիթգիս, առանց տարակասելոյ գրուեալ է ի միաս ի՛ ի՛ ՀՇ. ենդիս պարտի լինել, առաջի և ՝ի հոգ. ի ։ ։ ։ ։ 153 ։ ի լատիներէնն կոչի գնա * գրիգոր ենդիս նարեկացի ॥ և ՝ի հոգ. ։ ։ ։ ։ 211 ։ ի լատիներէնն կոչիցեն ենդիս նարեկացի սանանեն, և ՝ի հոյերէնն՝ վրաց և ենդիս ։ Յս զայ-սոսի բանս գլեան գ ընկերցեալ միաբանել լիքն գաղղիացի, որ գրեցոյ ի վերայ պարանոցն ենդիկոսաստանեայ, գտաս-սարեալ է և զմիտոն նարեկայ ի կարգս այնպիսի ենդիսարու. նայ, գրեալ ՝ի հոգ. ։ ։ ։ ։ 1440 ։ ողոմ ։ * Լայնինս գրի նասեն՝ այնպ երեսի ենդ երբեմն ենդիսոնիան քաղաքս յՀին հայոց ։ զոր կուրծեմարիշ լինել ՝ի նորոյ ինայ, որ հասոս. ի՝ լինել է արդարեցեալս ընդ սանանեն ։ Ենդիսոնեան նարեկայ ։ ։ գրիգոր ։ ։ Ի՝ մեկ վասն ի կոսանանգեալ ենդիսարոյ կոսանդրոյ կոսանդրինուպոլսոյ, և յասար զ միահանս կա. ։ Թանգիսանին վասարս լուսանեցոյ՝ դասալեցոյ մեծ վրայն հայոց գրիգոր ենդիս նարեկացի ։ ։ ։ Ի գրեալոյ գաղղիական հոգ. ։ ։ ։ ։ 211 ։ ։ Հա ոչ ասան տարարանեն պատասխանեցն՝ մի ՝ի միասին յանդամանեալ ասանալ, և մի նա-բոնալ զանդանալ ։ ։ ։ ։ ։ զանդ դրեն ՝ի գալանասն ՝ի՝ մեն. վերանն էր վասարաբարանեցի, յայսմ է ՝ի՝ ասալոյ է ։ ասա ՝ի պատասխանեն ։ երեսի ։ 840 ։ և 841 ։

Ի՛ ՀԻՄՆ ԳՐԱՍԱՐԻ և ՀԱՆԱԿ ։

Կիսեմն գալանոս ՝ի՝ հոգ. ։ գլ. 18. երեսի ։ 122 ։ ։ ։ ։ ։

լատինացոց 'ի ուղեւորքերի ։ 26 ։ զոր և յառաջ քան զերկարքանիւք բարոնիոս յամն ։ 961 ։ հոռ ։ ԺԶ ։ եղեալ ։ 117 ։ ըստ պատերազմաց լոռեայ ։ յամի ։ 1744 ։

Սկիզբն աղաղակաց պատերազմաց կլեմենտ պատմագրի նիկոն՝ գրեալ այսպէս ։

* 'Ի դէպ աւուրս երեւեցաս 'ի աշխարհս յաբեսիկ ազգին և մեծ այր՝ անուն նիկոն , հայ ազգաս ։ որ 'ի մեռեալ քարոզումն իւրեան և լուսաւոր հաւատոյ լուսաւորութեան գիւղաքաղաքն և զնամ արեալս ։ ։ Ծնեալ եղև անուն նիկոն 'ի բարեպաշտ և պարկեշտ ծնողաց 'ի գիւղաքաղաքն պանասայ ։ և իբրև եհաս 'ի հասակ մանկան , փախեալ 'ի հայրենի գնաց բնակել 'ի վանս ինչ սրբոյ կրոնի՝ կրկնեցեալ զանազ սակեղէն քարին , որ կայր 'ի սահմանս պանասայի և պանիլոդոնիայ ։ ։ ։ (և յետ ։ ԺԲ ։ ամայ ասել) գնացեալ 'ի կաղանիս որ ելեալ մասայ ազգաբնակն պատաղ գերազանցեն իւրեան 'ի յաշխարհս հայասանանայ , և զերծեաց զազգն հայոց 'ի բազմ մոլորեցեալ զոր ոմանք՝ 'Ի Լիակս պատմիչն վարուց նորա ։ պատմեաց մի քան միոյն զգործս , զոր արար 'ի մէջ հայոց ։ այլ միայն ոմանս էառ գրել զայնոսիկ , զոր արար 'ի մէջ յառնայ ՀԺ , յորմէ փոխեցաս առ ած ։ զի լաստագոյն գիտ տեր գոյդասիկ ։ ։

Ասացի գիտելի է , զի այս ոչ նիկոն սէ հայ էր , եւ 'ի հայաստան եկեալ առ 'ի քարոզել ։ և այս յայտ է 'Լիս առաջի , զի առաջին պատմիչ վարուց և գործոց նորա՝ որ գրէ զմոնսն ընդարձակ , ոչ միայն սէ պատմէ մի ի միոջէ ի ասելոյն կլեմենտ , այլև գնաւ՝ սէ յիշէ զայդպիսի ինչ , ի սրատ է աեսանել 'ի լուն քանսնի , սէր ասէ , թէ էր նա պանասցի կրոնաստրիէ 'ի փոնս ինչ 'ի սահմանս պարիզանիայ ։ և յետ ՀԶնելոյ անդ ասն ։ ԺԲ ։ Հրամանաւ հօր միանգամայն գնաց ասէ 'ի կրեսն կոյսին քարոզել զաղաչարարանն ։ ։ և ամենեքեան նոյն ինչ ։ ։ տայ , սէ հայաստանն , և ոչ գնալոյ նոր երբեք 'ի հայս ։ Լիկրսարդ զի և ոչ այլ սք գտանի պատմիչ մերձաւոր ժամանակաց , որ յիշեցէ , թէ ոչս սրբ նիկոն էր յազգէ հայոց , կամ թէ գնաց 'ի հայաստան և քարոզեաց անդ ։ ։ Լիզբ՝ զի առաջիկ Ծիլակեցոյն գրէ նիկոնայ , նոյնպէս ի սահմանս կամիջոնայնոյն , և ոչ ընդ զամ մատենագիրքն հայոց , որք յայտնի ունիս էին , և գրեալն զերկեքեան սուտանց երկոցն 'ի ամանակս նիկոնի , ոչ միոյն գասեն գոն յազգէ հոյոց , այլև ոչ իսկ յիշեն զանուն նորա ։ և սէ իսկ յանուսալ էն՝ թէ ո՞ իցէ ։ սրամանարելի էր ինել , եթէ սա ինքն նիկոն հոյ գալով՝ ասն բազմս քարոզեալ էր 'ի հոյս , և ինքեալ յանէ հոյոց ազգեմ մոլորեալս ։ ։

Լոգ՝ եթէ ուստանիս սլասանիս վարուց սր , և ոչչ սր զինի՝ մերձաւոր ունիս , սլ ասեն՝ թէ հոյ էր սա , և 'ի հոյս քա-

[illegible] , [illegible] , թե [illegible] , [illegible] , [illegible] ,

բաբաք եւ ի ջանանալ եւ չհայել յայնս · զի զզոմեցոցանեն
զսիրտ մարդոյ · սրովիկեան առաջի գնին անդ այնպիսի մա-
ղարանք եւ այնպիսի խելագարական զարդք · զորոց զվնասա-
կանս յայնչ ապաս հերետիկոսաց մարթի ի գտանել · Այլ
ոչ երեսի այս երկու · զրուածք են գնոցք երիցայ մասնեանց
բաց հաւատոց · սրք անհնարին ասելոյք եկեն ըստ ապրիս հայոց ·
եւ են եռանիստս ի մի գրուածս · եւ կալցեսառս ի մի գրքոյս · գա-
լասն · յորոց նաեւ զայլ բազմ սուտասանիցն հարկանեալ ընդ-
դէմ հայոց գժնեալ ասելոյսն եւ նոր խառնանոք · զոր թերկրեալ
եւ արժան էր ի մէջ բերել · եւ մի առ մի սուել · բայց լաւ ես ե
ասա զիարաս մեծին խորամուտ պահել · որ ասել թերի որոնք ·
* զարարչելիսն ծածկելն · քան թե յայտնելն ի քարիւք ։

Լ։ ԿԵ։ ԽՈՂԱՊԻ ։

Լ։ Զի ի պատմանէ վարդանայ (զոսցէ յանհմանա գրոյց մա-
ծեալ) թէ քաղաքն անի · որ ի շիրակ · էրգ այն · զոր խորե-
նացին եւ ապաշնանալեալս կուշեն ատմաք անի կամ ատրոյ անի ·
եւ կամ թէ մինն էրկ նիլքնաբերդ միւսոցն · բայց յայտ է թէ
աշ է այսպէս · զի խորենացին զամրոցն անի յայանապէս զնե
լմնեալ յէին քարեր հայոց · ի կոչմանս զարանաղեաց գաւա-
ռի · և զայս կարես յայտնի տեսանել · ի գիրս նիւ · Բ · 13 · և
35 · և Դ · 45 · ոչ և յայտնաւոր ես · հոգ · ԷՅ · ԵԵ · Սակ միան
անի քաղաք · ուր գնայ նուռան թագաւոր բազ բատանիք · եր
յարարատեան Ծի ի գիրակ գաւառի · սոյ և յայտնի եւ որ-
քանի ասասոյ ի պատմութիւն հայոց գրեալս · խորենացոյն ·
Գիտանելի է եւ · զի ի սկզբան մարմնոյ թագաւորացն հայոց ար-
ալանեանց թագաւոր գնեին · յանապն անի · որ ի զարանա-
զեաց գաւառի · և զի ոսկերք մարմնոց թագաւորաց · կնոջք ա-
մն · այն · քաղաք եւ յանան կմարեաց կոչեցաւ նոան կարմիր ·
Լա կամ զի որմիցեան ի քարի անդ · բանարն անի · քան յայլ
քաղաքս բոլոր կամարք · զի զանարդ · եւ զոնք մատուցեալ
լինին կոյս · զոսցէ զի այն և սոնարն այն անի · անուանեալ
իցէ կամարն · ։ Էջ ի կարգս զարարանեն · առ որոշելոյ զայս
անի · ի մեսոյն · միրա եղալ զ սարս · ամեարն անի · և եր-
բեմն կամարն · և մի միասին միրա եղալ անի · որ ի շիրակ ·
կամ զարարանեն անի քաղաք ։

Իսկ թէ զոսցն այս անի · քիչ շիրակայ · որ երանելի գաւառ յոյժ ·
զանոյ խառանալեալ · ի գրեալ · և զիարդ տոմարանի · զայս-
պիսի բանք են · Յանմոնանի զարարանեն միրամ · զանի ոյսպի-
սի ինչ · ։ Ամենին · յորարանի թամանանեն հայոց · նոգ · թամ-
ս զարարն հնարանց վարեալ · ի յարեւելս · և եկեալ յանն հայոց
ս զարարն հնարանց վարեալ · ի յարեւելս · և եկեալ յանն հայոց

Լ։ ԿԵ։
(Լ։ ԿԵ։

մեծին Բասիլեայ զորս խաժադաժ ապստամբեալ ի Յովհաննէսէ յորդեաց զանի քաղաքն և զԱնի սուրն ընկալեալ ի Յովհաննէսէ յորդեաց ի գաղտիս հայոց ելիցն։ Իսկ Յովհաննէս յաղագս սակաւ ինչ մարմնոյ ի սոյն խաստատեալ զանի ի թիւրն Հոռոմոց զինեալ մնացեալ։ Յայնժամ ելիցն վասն բերդ, և հաւատացեալ ելիցն նոցա զալ առ ինքն։ և ելիցն վասն զալոյ, և հաւատացեալ ելիցն նոցա զալ առ ինքն։ Եւ զայն հայոց կարասեան էր։ ՌԾԾ։ Յ. մեք զոր գրեալս ի պատմութիւն, ի լաստիվերտացոյն, յուսահատեցոյն և ի վայրագոյն։ Եւ թեպետ ոչինչ ևս զգնեն պատահի, թէ մի ինչ պատմեսցի հարիւրեցս յովհաննէս զանազ գրեալն զանի քիչ, բայց կերգեսցս յոյն պատմիչ՝ որ և էր ժամանակի, յաւելս գրել և գրաւանեան, և ասել, թէ պոյս հեռաս յովհաննէս յառաջնեմ միաբանեցաւ ընդ գարգեալ ազգին մրոյ Ալդէմ կայսեր, դամենայ յեռայ հայաստանեցոյցս։

Ոչ էր ինչ մեռանիցի յովհաննէս զ Եռաւն հոյզ ոչին քաղաք ի մեռս յոնոց, բազում պատերազմանց եղեալ ի մէջ հայոց և յոնաց, զորոց զարշանի ինչ զ գրի լաստիվերտացոյն. քանզի ինչն ասասցուս հոմանատիս անցանեն. այլ միայն՝ ոչս ասեցուս՝ հարիւր յոյնք դնայասասն ասելոյ ոչասն յոյնիսկ։ Ոչոյ ուռհայեցին՝ որ և մատ է Եմիա, զոր սոյ գրի։ և մերն ասեն՝ թէ Ալ թէ յեա պարզոյնց ինարդ զրաստեցին յոյնց զայն բազաքս, այլ ևայլ արիւնակա պատմի ի գրեալ լաստիվերտացոյն, և ուռհայեցոյն, և ի թատրեր գրիգորի մագիստրոսի, և ի պատմանէին ասասնոյն, Լիկոնիսի, և այլոց. որոյս և ի գիրս ինդ ընեսի. և յովհաննես սկիդիցոյ։ Լաստիվերտացոյն գրեալ զնոյն հարիւրեցս զանազ մանրագիտ ու Ամկանից էր։ Ի այլոց գրոցն ասեալ ևս։ բայց լաստիվերտացոյն՝ որ ևս էր Ամկանից։ գրեալ մի սարքեցին։ Լսոյս սեռեալ մերոյ զազգանիսն պլլեալ ասելոյն Ամկանից մասնաւորաց՝ զանազաց զանանց զանանց կամ կոյսն ի մի վերատել, և ասեալ պատմել։

Ի ՌԾԼԹ ամին ելեալ առաւ ազգ բազում, յայլազգեաց յաւարս ազգս ասեալս, գնացեալ է, զի յանանցն պատմեսցին՝ զոր գործեալ էին։ Ե. ԺԹ. զնոն ի Ամկա կամ Ամկանց պատմեցին զ ասասարանն։ յարեալ առեալ և վերանի սկսեալ, թէ այն էրն յամն ՌԾԼ։ ՌՄՅՈ։ թագն ոչ սաղել։ զի լաստիվերտացին՝ ոչ էր Ամկանց և իրս ոչ ոչ սեալ զանն սասանն, և յետ ոչ ուռհայեցին, ի ասոյս սասանն՝ սեղմասաք Ամկանս, և այլք, զնեն ի յետին սասրս ոչն բանալոյ յանարդ ի պատմի յամն։ ՌՄՅՈ։ ի Ամանն հայոց։ շրջ. և ոչ. ամ։ ՌՄՅՈ։ և նոյնպէս։

Ի վեր խուզել զբերանոյն՝ առաջնոյ՝ և Դրիգորդի, և սարգսի, և պետրոսի գեղարքայի։

Բանի ինչ ամենք ոչնչանալութեան տեռանի՝ ի պատուակրս՝ ի վերայ ամենի ոյոոյիկ կենդանոց։ բոցոց քանզի համեմատութեամբ իրերաց որոշն ասացին, կարգ՝ ի կարգէն և ենթ նշանակեցուք առաւելոց։ Լ՝ բրդ՝ պիանլի է, զի ոսմանել երեց պնե, թե զինի աւուրքանն խուսկայ անառաջնորդ մնաց երկերս հոյոց ասմ։ Ա։ և ուրա նոսաս։ ուարդես։ իսկ առողիկն՝ որ ակաճառաեռ վկայն է։ Գ։ 31։ և 32։ ազգեալ յիրեն մինոց այսպիսի։ այլ միոյն պնե, թե խուսկն նոսաս՝ ի թուռն հայոց։ նիա։ ասմ։ ժեթ։ և ուրդես՝ ի թոռին հոյոց։ նիա։ և թեպտա ը մէջ երկուց թոռակառացս են ամբ։ Ե։ այլ՝ ի ձեռս ամոց համանձայնին այսպ։ զոյոյզ ազգ առնեն պատմիչք։ Լ՝ ոյոյ ոնդ յայանի երևի՝ վրիպումն ինչ է՝ ի բանս ասմոնելի, թերևս՝ ի գրչոց մանէ։ իբր զի ոչն անառաջնորդոնի՝ որ է զի զինի խուսկոյ երկոքն՝ եգեալ է վրիպակսս գրչաց զինի խուսկայ ասացնոյ։ ասոսի և յընտիր սրինակս սամոնելի զնի ոչն երկս ամ՝ որդասոյ նաև յասուրս երկոց խուսկոյ։

Իսկ լամբրոնացին՝ ի քենոսոնեն կարգոց՝ ի ամկս ոյոր խուսկոյ երկնդի գնե չորս ամ անառաջնորդոնեն։ բոցոյ ոյոոոչ իմանոյ։ թե ոչ գոյր յայտնամ՝ կենդանի ոչ կենդանի։ այլ թե՝ լեռ եղանելոց խուսկոյ՝ ի յանոոյ՝ մեռցին հոյոք իբր տառոնց առաջնորդն ասմ չորս և ինս։ քանզի որ խուսկիկ գնոյնեալ՝ ի կոստանդինոպոլիս՝ եկաց ոնդ զերիս ամ՝ արդելեալ իբր՝ ի բանտ։ և՝ ի դատնոյն՝ ի թեոդիլոս՝ եկաց անդ և ոտիսս ինչ առանց վրսկոյ զիշխանսն խոս։ և մեռաւ։ և ապա մեռց ոնեանն իբր ամ մի պարսոյ։ մինչև նոսաս մեծն գրիգոր վկոյասեր։ Լ՝ ահա զոյս չորս և ինս ամ՝ լամբրոնացին հոմորի չորս ամ՝ անառաջնորդոնեն։ և վրիպումն՝ գնե ասս հինգ։ և ոսմոնել՝ երկու։ և յանձանոնի պատմութեան միսամ գնի ուսոն ամ։ որ է յոյսոնի ոսոս։ և յակոբ նալեանն՝ ի փանչ՝ ։ ՃԱԿ։ էրես։ 297։ գնի քան ամ։ գուցէ սխալ տպագրոյ թեան է։

Եթէ զոր ոարգսի հիշելի գնեն ոսմոնել և հիրաեոս և փոլոն, թե կոյսեալ իցեն յոնեանոն ոսմ։ ինչ։ Լ՝ ոյոյ՝ ի չափել զամսի ոսրա՝ ի բանից հիլոոյ ՃԱԿԱՅԻՆ ՍԻՈՅԻՆ՝ յայտնի երևի թե եկաց նու ասմ։ ինչ։ ասոնեանն։ և ուստ ոչ ամսի ինչ։ և ընդ պնոյսոն։ Լ՝ ոնզի ասեմ՝ ոնոոոյ ոսոոյիկն՝ որ հիսամանաս ոսրին ոարգսի գրեաց զոյսասոնեն ի խոս։ դնեկ՝ թե սարգիս

նատաւ 'ի Թումին Հայոց · Հնար · Լոս արքեպսկոպոս լսասի-
վերայնին որ է Մամիսոնի գեղեցարանի գեղեցարդին , զնոյ թէ
այլ ոչ ուրեմն եթե զկերպս կենդանի 'ի Թումին Հայոց ·
Հնար · զոց վերայն է · ինչ · սա · Լոս զայս հաստատեալ ուղիղ
յորմէն սասի և ամբ կենդանութեան պետութեան , և Հայաստանեայ
լեան · մինչև զկերպանին Հայոց · չէ · յորում մեռաւ նա , և
յաջորդեաց Լուսիկ · Լոսոյ քանզի ոչ սասցաք ասել ի-
նչ ինչ նոսա գրեալ 'ի մի գրքի , զայն երիս
առն յաւելցու 'ի մի գրքոյդ և ասց նոսա ասա · ինչ · այսպէս
զնոյ և աւանդեցին , ես և յաւելաւ ոչ 'ի յուլիսի · ԺՁ ·
Լոսի ի կարգի պատուիրեն յասարիներացոյն Հայրն է գնել
լեան · ոչ գնեն և կերպաց · և կամ քանի մի ուրիշ ասեն · ի
արայ գնեն ոչնոր · ի · մեանդ զի ի Հայաստանի ուրիշն իսկ արա-
լեալ է Մամ մարդեան պետութեան , ոչն ի հաստատեան Հայոց · չէ ·

ոչ գնեն և սասիեալ ·

Լոսկ յասարդ լասարիներացոյն 'ի գր · ձ · Թէ պետրոս կենդանի
եկեալ 'ի կրուանդիերապոլիս 'ի ներասանի՝ եկաց 'ի դրան
Հրամանի սան · Շ · և ասաւ , ոչ կարի զուգանել թէ անմիջոց
զինի երկու առնց մեռաւ , այլ թէ 'ի ներասանիս եկաց սոն ·
Ճ · և դեռայ 'ի դրանս նշանի այլ ես սոն ինչ՝ ի սոն · Ե · և
ասաց վերանանեցաւ · ոչ Ե · կարդ որ սասնեալ են և ասանդ-
եցան հարկին պատրեալ · ասան գուցէ վերայնակ զրագրաց
կայ յոյն քան · իբր զի մոռանակ գնեալ սան · Ի · եկեալ է
սան · Ի ·

Լոսի մի Ամիի գեղեցարդանեն զոր արար պետրոս կենդանի ,
զրի յոյնանաւորս 'ի յունարէ · Ե · ինչ այն եղև 'ի Թումին
Հայոց · Ինչ · Լոսոյ պարս է գնել երիս · ոչնոր յուսալ բան
լասարիներացոյն՝ որ էր Մամիսոնի · զի գնեն՝ սա՝ Թէ յեա գե-
ղեցարդանեն իրքն գարնան հանիլ կոյր 'ի կոստանդինու-
պոլիս՝ ներքոյ ամի ոնդ պերանանեցաւ · և զի փոխել մեռաւ
'ի Թումին Հայոց · Ինչ · պարտ է և զդեղեցարդանեն ոչ-
նել երեք սան յուսալ · այն է 'ի Թումին Հայոց · Ինչ ·

Լերանս օր յեղ առնեմք և զայս , զի 'ի պատմանեն՝ որ ասեալ
Հրաշից՝ որ եղև 'ի մի գեղոց , ոչ պարտ սանցք 'ի յեռոց՝
ոչ է սեռանել յանմեռնոյն պատմագիրս ինչ , յաւելցին զայլ
և առաջոյ քանս · իբր զի կամելոյ 'ի քանց իբրեանց պրա-
ռանարար ասելոյնեն՝ Թէ · ինչ՝ եղև այն գեղոյն , յերիսանցին
ոչ պարտիսի ինչ ոնելն · Ասանեան · ասնելոյ սանս յոյնք Ը Տպ ·
գրացոցին զգեղարս · կենդանի · Հանդերձ Հոգեաց իրարանց
'ի մեր կեանս գեղոյն , և ինքեանք կացին 'ի նեղոյս կերանեն · Իբր զի Ներակուսար Հանրելոյ զարհանանին Հոգոյ՝
կրկին օգնեցին զարհանին 'ի ոչնչ ոչնոր և զոր պարտ գարնաս

քսան հրաշիւք 'ի վերայ։ Յաւելեալն ևս ասել՝ թէ սովորեցաւ
ցեալ էին յոյնք և զալասանի մի սպիտակ, որ գայր և խոտոնէր
զ քարս՝ և վերանայր, իբրու խոսել կամելով զպարզ զամիսս
եթէ հոգին սէր ևք 'ի հոնանսեթի աղաւնոյ։ այլ յոյնմ ժա
մս ասեն յոնկարծակի էր արձակի մի, և բարձեալ ասրոս
դաղանին յոնսաց։ Ոչ այոսիսկ ոնտեսի զրայցս սրբոկեալ
է 'ի բանից լեռոց և ջոհկեցին 'ի գլուս իւր։ յերե։ 595։
Ալրի և այլ ինչ նոր ոռ սմանա, թէ ոսեսրոս կենիս 'ի ջնալ
իւրոսմ 'ի կոստանդինուպոլիս՝ յաւաքագին պատեալ լոյն 'ի
յոսխուլան գեան երկսեթի ամենաք միւսան իրրև լիար
դէ։ զ ամ՝ անիցի 'ի ձեռս յուռնաց։ Այս այս ևս լ՝ ինչ ՇՏՏաս
'ի նախագրեալ առասպելայդ։

Հանգոյն սպին է և այն՝ զոր գրին ոմանք մի խաչիկ կաթս
ղիկոսի, թէ 'ի գնալ նորս 'ի կոստանդինուպոլիս՝ ընկեցեալ
իցէն ինս յոյնք 'ի մէջ քարտեսեալ քարդ, և նս ելեալ իցէ
անիսրն 'ի հրոյն։ գուցէ այլաբանել կամելով զմիջոց՝ դպս
կրեաց որ խաչիկ 'ի ձեռաց յոնոց։ Այս մոռծեալ են և
ոմանք յայսմ ասսրս։ 'ի յուլիսի։ 30։ զոր և փոխադրեալ են
'ի նոր դիրքն պարաակնայ։ կոլեկեալ։ ՇԵՐԵ։ 190։ թէպէտ
և այլ ևս քանք այնր դրոց լին ինչ հեռի յոյգոլիսի ազոսցոյ։
Լ՝այլ թէսի եմ։ առաւել է քան զայլ ոսմ՝ սասս սուսոլոսին
այն գրեալ յանծանսի պատմագիրս ինչ 'ի մի դեսոիրսսի
սանահնոցայ։ որ կորդեցաս հանուսակոսեաս կենիցն ընդ
գեմ ոնտրսսի դեսոդարնի։ իսր թէ նու արժանասդասրս
կոլեալ իցէ զայն իլեանասեթի։ և յանիրաւի ընկեցեալ յա
թոռոյ։ և թէ լեռ ժամոյ յասսրս գրիգորի սուսանդրասցն
կոսեցեալ իցեն սմանք գաղանալ զնշեսրս նի իրրև սէր 'ի
վանաց սուռի սանահնի։ ՇԵ։ Լ՝ասցի թեռեռս պատմիչն մի այն
գրե զայսպիսս։ զի այս գնոսկորաս սնոմսանակից է ասասք
նայն։ ոմսոնդեակ գաղանի վարսաց եկիրցոսնցն ևս։ Լ՝այլ գի
սոն՝ ասմ ասցս։ թէ այն գնոսկորոս՝ սր նասաս հկեսիսեանս։
ունի զ էր։ և յամի՝ սնկորգասեթիս գարձեալ 'ի յանի։ սս
ասի և ոչ սարեք գնեն զնս պատմիչք 'ի հարգս կենիցկաց։

'Ի վերջ գրիգորի վերջերի։

Գոռնեն է, զի վիպասն ևս նիրոսիս յոյանասրս ասանգեն, [խմ]
թէ վիպասարն՝ սր յասուսն փոհրամ կրիսր, 'ի ձեռնադրեն (2)
կենիցն կոչեցաս գրիգորիս կամ գրիգորիաս։ զիսյն յոսյանն
և յայանասարն։ 'ի յուլիսի։ 30։ իսկ այլք սնորաշ գնեն։ Լ՝այլ
գնոքհալեն 'ի վիպասանասեթ։ ՇԵ։ յասաք քան զձեռնադրիլն
զարհրասնայ գրե սյասրս։ Լ՝սա ոմ իր փոխոսեալ, ինչն

,, ոմանքն փոխադրեալ. ոչ ասան փոխարինեալքեալ, զինչ ասա-
,, ցան ընդանացուլ. նայն և վերիսամ ոսոխատացեալ, զրեր-
,, գրոցս մի ամենայնեալ. Եթե յետ պատուիրելոյ զայսոսիկ ամ-
ոսոխատ՝ ի գրելն գնեանակ բանիցն՝ ոչ միւսն զիսոխատացեալն
անուանեն. այլ՝ զրի ասասցես. Զ Զինարարիս յաստաղ ասել,
,, ար և վերիսամ ոսոխատացեալ. ,, անմեղ Հաղորդն գնա
,, ծնեալ, յանեան ասանանցն վերանասեալ. Ի՝ քաջ յայտոսիկ
բանս ՀԱՅՈՒՍԱՆՆ ՀԱՅԵԿԱՆ՝ ԵԿԵՑԻՆ և ԵՆԵՔ, Եթե յառաջ
քան զՀԵՌՈՍԱՅՆԻՆ՝ ի գնալ նորա՝ յանապատ կոչեցեալ էին
նա գրիչքար, բայց Եթէ ինչ յեռանոսաղանեն կոպիտ շա-
բարարեալն է. իբր զի ՀԱՅՈՒՍԻՆ գիտե ցոցանել, Եթե որ
վերանն կալեալ՝ նոցանն գրիչքար կոչեցան. իսկ Եթե նոյն կո-
չեցան, գրոյն յայտ ասանն այլ պատմիչքն՝ ասեն, Եթե՝ ի ՀԵՌ-
ՈՍԱՅՆԻՆ նոցն փոխարարեալն ասասանն նոր. ՝՝ այլ Եթե ա-
զգասն ընդհանուր այն լսան գիտցի շարարեալն ասեալ՝ Համա-
ռեցան, Եթե յառաջն կոչեցան գրիչքար, այն ևս և Հաստան-
դոն. Զ՝ որ ասա վարդան, Եթե ոսն ապա գրիչքար վիպասանք
ամ մի գացեալ՝ ի Ծոանիցաւ՝ հինգ դարձեան՝ ի գեղարդ վիշ,
ՀԵՌՈՍԱՅՆԻՆ գնաս ինչինն. բայց հարեալ՝ ի գեղարդ պատ.

մութեան հայոց՝ ասասի ի դնել ասելի.

Լ՝ բանդի զրեն վարդան, Եթե միտս գրիչքարն ոչն՝ զոր ՀԵՌ-
ՈՍԱՅՆԻՆ ասա թեզն գրիչքար վիպասանք յեղեկասան, Եթե ինչ
բարարեալ ասաս, և յանեան և ասանդի, Եթե ոչն գրիչքար կո-
չեցեալ էին վերանսամ. բայց և ոչ միս է ՀԱՅՈՒՍԻՆ. զի գրե-
ՀԱՅՈՒՍԻՆ՝ ի վիպասանութեանն ասանն. Զ՝՝ Դ՝ ի յանեան ոչ
,, եղեալ, զան՝ ի բեռնեն արդի ծնեալ, (Զ՝ գրեռոդի խոր)
,, զգրիչքարս հանմանանեն, զՀՅՈՒՍ մեզոյ նեղասալ հանեալ.
և յանեան՝ Եթե ոչն ասա գրիչքարս քեռարդի վիպասանն
անուն գեղեցան զմանրամ և զվասակ, Զ՝ որս նոյ և ասիրասա
հայոց նորին ընդհանալ. Զ՝ ասն գրեն և մասանեանս ոսոխայ-
ենի ՀԱՅԱՆԻՆ. Ամենեն ասն գրիչքարս ոչ ունէր եղեալ վիպա-
սանքն, այլ՝ քեռ արդի. և ոչ ևս նա ինքն էր ոչ կոչի՝ ի վան-
ասամ՝ այլ՝ եղեալ էր սանանանոյ ասնանս, ոչ և բեռի հարեն
գրիչքարս վիպասանքն.

Լ՝ սասանոյ պարան է գիտել և զայս, զի գրի՝ ի ՀԱՅԱ հայոց-
մանց մանանան վիշոն, Եթե ասն ասն գրիչքարս վիպասանքն և.
հայոց ենք գրիչքարս ասանդիսարան ընդանեն՝ ի սարան եկեալքն, և
պատանքն բերեալ նոցն ասաց, և յայնմամ յարձեալքն հրա-
լեան՝ ի միասին զարարանն. Զ՝ Զենարարանքս ասարան
,, Ծոանի քա՝՝, և զպարանն. Զ՝ որս ի պատանքն յա՝՝ մ՝՝.
և զոր երկնեցն. Զ՝՝ Լ՝ զարարանց՝՝, Զնալի առեալ դեն
զարարանն և՝ ի գիրս հոգորանց սոսկեալացոյն. Ե. 47. Ե.

յեռ · 639 · թէ մագիստրան ասաց զայն շարական · և լուա այնմ եղեալ է ի սպասաւորեալ շարականս · Զայս թուի թէ չիոնիթուն ինչ է յայդոսիկ բանս · և թէ գիարդ ծանիցի զի ոսէիանոս ասողնին որ կը յԾՁ քան զչիգոր մակեստրոս · գրէ · Է · 4 · յաստուրս երանելւոյն ոահակայ կիթղիկոսի ՀՈՐԱՓՈՐԵՑՈՅ · թէ * աշա պասարիկ չինեաց զեկեղեցին գաղոմանց · և զկենդանապրեալ պատկերս մարդեղութեան քոսի ածեր ի մանցն արևուս մեծապանալ զչրոսթէ · և հանգուցանէր ի նա · յորոյ զեկեղեցին անանունեաց յոհանն ॥ · Զայս յիշատակեալ և վարդանայ գրէ յատենաբանութիւն այսոսիկ · * աշոտ շինեաց զարքունիս եկեղեցին յանոն փրկչաւոր պատկերին · որ եբեր արդեանցն ի մանցն արևուս մարմարոտ · և ի նուսուկասաբեն երգեալ պրոս ՀՐ պատկերին ॥ · Զոր՝ ոչ երևի · չիոնիթեալ են ոմանք զբաստանութեան չինութեանն եկեղեցոյն տարանայ ՀՐ չինուլեն եկեղեցոյն դարանեցոյ · ՀՐ նմին և զգործս մագիստրաբի և որդւոյ նորա ՀՐ պատմութեան ուրեալ ի որդւոյ նոր · Զայս հաստատեալն թանի առել ՀՐ վարդանայ՝ թէ յաստուրս աշոտայ յորմնեալ եցեն այն շարականս ի վերոյ ասեալսն՝ և կամ՝ ի ոահակայ կիթղիկոսն · ՀՐ որոմ և այլ շարականք իսայն ընծային նմին ոահակայ · և գուցէ յայսոսիկս լամբրանայլն ի լիշատակել խորհրդոյ զբանս ինչ այլոց շարականք ի թուղթն առ լուսն թէզոր ի առ ոսկան մեծնակեաց · ասի՝ թէ վերոյ ամն հայոց ասաց կամ գրեաց զբանն · Զայլ մեք դարձեալ ինչ ոչ եդաք ի պատմուն յառաջագոյն աշատայ · զորմէ ամն յերես · 372 · ոսկանի և ոչ յաստուրս մագիստրոսի · զորմէ ամն յերես · 926 ·

Գ · Է · Հաբեալաս Թագաւորացն Բագրատունեաց ·

Պարսպատ Թագաւորք Հայոց՝ ի սանմ բազմաստանեաց՝ են Թանով ինն · աշա ա · ամիրա ա · աշոտ բ · սարգիս · աշոտ գ · ոսկասա դ · դաւիթ ե · յովհաննես · և գագիկ զ · որոց ծիծիր և կարուք Թագաւորաց յոյանի են · ՀՐ որոյ եղուք ի ոստամանեն · քանց գանանն և ո ինչ ինչ այլայլ Թիւք բանից ի վերոյ ոչ ի մասանագրոյ · զոյ վերոյ ասեալ համարեցաք սասանեանք ոսոյ հոմանուսարի զիոլաբանութեանց զանեզեկոսն ինչ · Ա ո ուշասոյ առաջնոյ գիտելի է · զի գրէ ասաղիկ · Է · 2 · և Գ · 2 · ՀՐ նմին ի վերոյգրեալ · թէ դա Թագրեալ իսկ ի Թումբն հոյոց · մինչ · ոյն է յամի ՇՄՁ · այսոր դնի և յանծ անանի դասամանեն միում · բայց այս ի վերոյգ · զի ամ պասամիչք՝ ոկոնալ ի յովհաննես կիթղիկոսն · ասանգեն՝ թէ ուրա Թագրեաց յաստուրս վերոյն կայանք · իսկ արդ՝ վերոյ երկոս ամեաց յաւաջ

(1)

քան զայդ թեւակոխեալ մեռանիս էր · արդեսն մի՛ և հնար գտանել
զիմիրեալ ոգւոյդ յոյժ թանկագնեալ թեւոցդ · ապա՛ գանել զ'ի միրգն
ամի կենաց վասի , զի և զ'ի թեւին հոգւոյ · ինչ · յանի ասեն ·
88ն · ոգի զնեն բանեալ և կիրակաս · նոյն զի և ընթացեալ դրան-
մանեն յանչանեալ կիթիկոսն ոգեկոսոնս վկայի զոգեանելոյ այս-
պէս գնել · միոյ և մեր ոգւոյն երգս ·

Զիրեալի է եւ , զի գնեն ամանք՝ թեւ ոչաւ նոսա քանի զիմիրեալ
իւր՝ իշխեալ էր զ'ի վերայ հոգւոյ առանց թեւոցանելոյ ասեն · լոյն ·
գրամ է · ոգեպէս հանարի և տասելիկ · Բ · ։ Ոգւոյդ ոչ զոյգ
հանէ աւանեն զ'ի պարարշասանէ նոսա զ'ի մէջ գեղեն քարշուտու-
նեալ և զ'ի սարարանեալեալ թեւոցն , էր և նոսա յրամարանեն
սանան հար նոյնա ոսկեասոյ խոստանանեալ ոգի · յոյսեալ Գամի զանս
բարս զիմի ասանեան սարեր զ'ի վերայ հոգւոյ · և զնեան սանարեի
սա ինչ ոչուն կարարեցու յանիրասանեան իշխանս իշխանուց՝ սամ
հոգւոյ , և եկաց յոյնս՝ իշխանանեն ասեն · ինչ · և յեաղ սանա-
թեր · և եկաց զ'ի թեւրանեն ասեն · Ե · ուսան ասեն իշխանանեն
և թեւրանեն նոյ զ'ի մէջ սամ հոգւոյ՝ Ը սամ լինեն · լեր · բաց զ'ի
լարեալ կամ՝ զ'ի հոգեցուցեալ սանան՝ յերս իշխանաց զ'ի մէջ թագաւ-
ուրանաց և զարեալ զարարանանեան հոգւոյ · Ը սոյ սանանք
զանս իշխանանեն զ'ի հանդերձ թեւրանեն խանեն · լեր ·

Սանան սարարանաց ուսանեալ գիտելի է , զի յանչանեալ կիթիկոս
գնեն , թեւ թեւաւորեալ նա ասեն · ինչ · իսկ ոչ սահանանեալ
գնեն · ինչ · ։ Ա զարարանանեան էջ ասելի է , ինչ յանչանեալ
կիթիկոս հանանեն զանս թեւրանեն ինչ ոչ զ'ի մեհեանանեն սոյոյ ,
այլ զիս երկոցունոյ՝ զկնի որոյ հանանեցաս · Ը սոյոյ հանանեն
թաց խարդ , և հանարանեցաս միանալ զ'ի թեւրանեն իրասամ՝ ընդ-
կուլեալ թեւոց և յանիրասանեան · իսկ ոչոյս հանանեն զ'ի սահա-
սանեան ոչոյոյ՝ զոսամ ասանեալ յաթարեալ սարարան · ։ Զ զամ
յանչանեան կիթիկոս զ'ի բաց ասանեալ զանս՝ յերսամ ասանեալ
թեւրանեալ , և զանս յոյսամ հանանեցաս · զոյոյ սանան
ասանք · ինչ · իսկ ոչոյս զանս երկու ասանեալ և զ'ի սի գասանանեն , և
զնեն · ինչ · զոյոյս երգաց և սանք · ։ Զ գասանեալ նոսա յյանանեալ ձե-
ռանարեալ յանչանեալ կիթիկոսի · ինչ · իսկ հանեալ · յոյսանեալ ա-
ռանոյ իսկեն և ոչոյս ·

Զիրեալի է եւ , զի զ'երս յանչանեալ կիթիկոսի յոյնանանեն
զարս ասանանք աւանեալ զ , զնեն՝ թեւ ոչոյս սոյս սահանեալ զոյոյ
իսկ աչանանի զ'ի բաանի կոյանեալ զ՝ զ'ի վերայ · ։ Ոչոյս ոչոյս յայա-
նեն սոյոյ գրանարեալ է · երբ զի՝ զ'ինչ գրանեալ զ'ի լեանեն սոյոյ ոչ
յոյանալ , հանեալ է զ'ի բաանի · ոչ է սոյա · զի յայնանեալ յասանեն
զ'ի սոյոյ յինչ մեռանեալ էր զ'սոյոյ · ։ Լեսան և սարանանեալ երեց է.
զարարան զ՝ զնեն դանեալ · ասեալ լեանեն սոյոյ զասան · ։ Լեա նոյնեն
զնեն յանչանեան կիթիկոս յասանեալ զանս պարարանեալ զոյոյ՝ յոյոյս

աեղիս գնեմ, թէ լուն կայսր որդի փսալն և սմբատ ընծայս
առաքեցին առ իրեարս։

Իսրաելն գրէ, զի գնի ի պատմութեան տաղկայ · Գ · 4 · և
յայլ գիրս ինչ, թէ այս սմբատ թագաւոր նահատակեալ ելցէ
կախեալ գիսյակ · բայց զայս կարելի պարտ է խմռնալ յետ
մահուանն ՝ Ը պատուելոյ յարիանոս կիթղիսի · որպէս եղաբ և
մեր ի պատմութեան · գլ · քէ · երէ · 757 · Եթէ և գիտեալ արդ-
ժան է ասել, զի յայսմուսրս · ոչ · 16 · յետ հանուսոս
պատմեսն նահատակսն սմբատայ ալքայի և այլոց սմանց
գնի նաև առումն բիսրակուն ամրոցին · և ասի սանիջակս ·
թէ * գրեցեալ այս ՝ ի թանգարանի հայոց · գՀկգ · ամին ։
Այլ այս է թասական կատարմանն սմբատայ արքայի, և
ոչ թէ առումն բիսրակուն ասիցին, այլ եղև ՝ ի թասին
գՀՁՁ · ինն ամաց յետոյ քան զկատարումն սմբատայ · Իսկ
ի գիրս յարիանոս կիթղիսի քան զայսոսիկս ինչ գնի, թէ ա-
ռումն բիսրակունոյ լեալ էցէ ՝ ի թամին հայոց · յԶԸ · բայց
այս յայանի վրիպակ է գրչաց, զիսկ գնելոյ · ՀԺԸ · զի այն
առումն եղև յետ թագաւորելոյն գրիգոր արծրունոյ ՝ իսր ՝ ի
վերատանելոյ ամի նոր ՝ ուստ ՝ ի վերջին աւուրս կիթղիսոսի եռն
յարիանոս պատմագրին · արդ ՝ նա ինքն յարիանոս կիթղիս
պատմագրանն գնէ, թէ գաղիկ թագաւորն գրիգոր յամի թամբակա-
նաթեն հայոց · յԶԸ · սարնին առումն բիսրակունոյ ալ կարի
վրիպեալ ՝ ի թասին · յԶԸ · այլ · ՀԺԸ · թագաւորն զի ՝ ի յԶԸ · թամին
և ոչ առումն ասատ հայոց սմբատայ իր թագաւորել · և ոչ իսկ
ինքն յարիանոս պատմագրանն նաև ասել իր կիթղիս ։

Զանազան ասումունք և գրոց, զի յոգեմասոս ի նոցն անպարտ
ասոց · 16 · պատմի, թէ զկնի նահատակութեան սրին սմբա-
տայ արքայի նահատակեցան ՝ ի յասպիսի նաև գասիթ և դար-
գէն գնասնակք · և այս թէորիան ՀՀմարիտ է, բայց գնի ես
՝ ի նոցն յայսմասուս ՝ ի մայիս · 27 · թէ նորա ՝ Ը գասիթ և
գասպէն կատարեցան յասասրս բուզայի · և ահա յայտնի ներ-
հակ է այս և սատ · և ոչ՝ վրկ, զի խառնեալ են զամուն նց
Ը անսնանն գնորդայ և խոսրովս գարեղեանց՝ ուր կատա-
րեցան յաւուրս բուզայի · Ը որոյ խառնեալ են նաև զանուն
սմբատայ արքայի Ը սմբատայ խոստովանողի հաւատ նորա,
զի էր յասասրս բուզայի ։

Ես ոչատայ երկրի՝ որ Երիմեն կոչեցաւ, գիտելի է · զի
Ամպատիչք հայոց գնեն Լիգրեանոս ասն · ՝ ի բանալի ա-
սեն, թէ լուս մահնանն սմբատայ սուսանայ ճեաց երկրորդ
Ի · ամ սրսրատ · և ինոյ թագրեաց աշան · Այլոց գիտելի է,
զի Ը սասանգեալ յարիանոս կիթղիսի՝ որ էր ժամկակից և ա-
կանատեսաշատայ, յետ սմբատայ սրայաստանայ նա առանց

թիւրելոյ՝ իբրեւ զամ՝ մի . և ապա ապրեցան վրայ և սմանք յիշ-
խանացն Հայոց միաբանեալ կոչեցին զնոսա թիւրք . և յետ
վերջ ամ այսոքիկ թիւրքիս՝ պատկեցաւ ի կայսերէ . և տիրեաց
զամ ուրեմն՝ մինչև ցսոսին իբր . և ահա պատմիչքն մեր
ընդարձակեալ ասեն զեռ զանազան իրս . իսկ զաւանգին
հոլովն ասեն յաւուրս վերջին՝ զոր յիշեալ յաջորդեսն
կամ ասելիս ասելով . ՝ Հարեալ և տարեալ . . . մինչև յեսմեն ամ
՝՝ ՝՝ ՝՝

աշխատ քաջ՝ եղլուայր Նարին յուշանոս , որ բռնացաւ և նստաւ
յաւուրս Նոյս իբր երիգ թիւրք՝ ի ՀԺ տարեմտեան Հայոց տա-
ասներորդ շրջակայ , սոր եղեալ ելեալ ի սպատմութեան ։

Զ։ իսկ արիան է առատաբար և զայս , զի ՇՇ ասանդելոյ ուս-
հայեցսոյն և վարդանոյ և ոչլոյ՝ կին ուշասոյ ազգմանցի խուա-
ղանդիշ՝ որ և ասի խատարանդիշ՝ թագուհին Հայոց հիմն-
արկեալ շինեաց զնոսա հազարաց և անանգեի , զոյն յայս
առնն և ասուին , Գ , 8 , յասելն թե յաւուրս ոյսր աշխարհ
շինեցան ոչ վնասարք , և մեք ՇՇ ոյսոմեկաք , սեռ ի պրա-
սմնե , երբ , 838 , Այս սակայն ասանդի կիրակոս , թե ըզ-
վանս առանգեի շինելն կրճատասարք եկեալք , Ինն հատուցոյ
յասարս ոգասոյ , զայս յիշ և վարդան , Այլ ոչլասր և
յասելս նա թեզն կիրակոս , թե կարիկ թագաւորանի սա-
քոյ ազգանցի հարդեալ զվանս հազարաց և զանանգեի ,
զարս հիմնարկեալ էր ասէ հաս դարձեն կամ՝ դերենիկ ։
թոյլ շինեցեալ ի թանկ է ասա , զի ինկ գնելոյ խաղաղու-
թեան շինեցեալ , եղեալ է դարձեն կամ՝ դերենիկ հաս
ծայլ մայր դասրգենայ , եղեալ է դարձեն կամ՝ դերենիկ հաս
կարիկեի ։

Ա՝ ամբաստանի հրկիր՝ որ տիեզերական կոչեցաւ , զի.
աելի է , զի դեռ յանծանոթ պատմութեան միտ՝ թե նա
հիմնարկեալ էրն զկաթողիկէն ի յանի ի թանգին հայոց ։
յոյլ ոչ թանգանն յայանի ինալ է , զի ՇՇ վիպասան
ասողիայ ականատես պատմագրի , այս ամբաստ ոչսոս թա-
գաւորեալ ի թանգին հայոց , Նինդ , և եկաց ասն , ԺԳ , և զի
ղՀիմնարկոսեն եկեղեցոյն արար նա ոնա ի վանքնան ի ։
և ոչ կարայ կատարել , այլ է պարտ գնել ոչոն յառաջ քան
զԹամանանն հայոց , Նոր , կամ՝ նոր ։

Ա՝ գագիկ աւանդեալ գնոն կիրակոս թագրելոնն , ԺԳ , ինկ
վանքդան ոչ ինն առնն , զսկիզբն թագրելոյն գագիկայ գնոն ՇՇ
աստղոյ ի թանգին հայոց , Նոր , և հաստատեալ զԹանակա-
նասանին միոնչ ի նոյոդ , ամբ գնոն զայրաբդն գագիկայ զայլ
հանանա , յոյոց միջի կամ՝ միայն ասի , Ի՝ Լոյոց այս ՇՇրեմ
ելանի թանգի աստղոյ , որ հաստատանի զվարանանի խ մի-
էն գնեմ հայոց , Նոր , և ասէ՝ ի յիշատակարանն , թե
էն գնեմ հայոց , Նոր , և ասէ՝ ի յիշատակարանն , թե
այն ամ հնդեասանանելոյդ էր գագիկայ , ապա զիարդ կարեր
թագրել յանկանես որդի նորա՝ ի թանգին , Նոր , Ասասի և.
մեք զնասանիս յանկանոս՝ ի թանգին , Նոր , կարգելով , զԹան-
ամեց իշխանասանին գագիկայ եղաք , ինչ , ասի , և ամենաքա-
նի մի , ոչ գնեն և այլ աբատանիլք հայոց , Ասանոր և այն՝ որ
գրի՝ ի գիրս ասահոյեցոյն , թե գագիկ ասասա , և յանկան-

Իրմէ գրէ վերգոն , թէ ասար գազկայ եղեն երեկ արքիք ,
յաշխանութիւն , աշտ , և ասաս , և ասաս ուսն թագաւոր ի
կարգ , յոյլ յայտ է ի ըմենի այլոց ունին , թէ յաշխանութ
և աշտ միոյն ելն արքիքն գազկայ , իսկ այն ասաս ՀԸ էր ար-
ջն ի , այլ արքն մանկ ոչ ասաս կարաց՝ Հարեղոն գազ,
կայ · ոչ և յայսմ առանկ ասաղիկ ակնեասաս .

Ի՛ մեր յոգոյ ինք ոչեր գազկայ՝ կատարեցին թագաւորն
գնեցէք է , զի գնե ուռայեցին՝ թէ եր նա գուսար գերքն ,
նայ ասաղին վրաց · իսկ վերգոն գնե՝ թէ եր գուսար ա-
հայայ սիրեսայ · Ոչայ ուսղին՝ ար եր ծիկակիս , գնե · Ջ ,
30 · թէ եր գուսար վերգոն սնասանի իշխանին սիրեսայ ,
այն է Թեոն վասակայ , որչաց ասաղոյ · ՀՐԱՄ ԵՒԼ · Գլ · ՃԺ ,
ԵՐԷ · 750 · և ՄԵՐ Ա ԱՐԱՐԵԳԱՐ .

Ի՛ յաշխանութ Թէրի՝ որ ուրուան էս կալեր , գրե վարդան՝
թէ վերանանուագ էրկ ի Թեոն հայայ · ՆՇԷ · Ի՛ պարանոս
պարոնս գնեցեն է , զի ասե լասանի բարին , որ եր ժամանաս .
կանկոյ յաշխանաս · Գլ · Ջ · թէ ի Թեոն · ՆՇ · Նասաս կայեր
կեանանդին մանանակս · և * զկնի երկոյ ասնց եկաս կասա-
ս , բասն կենաց ասնս հայայ · քանկի ի միս ամի պատեայ
, յասանեայ բարանս ի կենաց երկու հարեւորատ եղարքն
, ոչ ասե և յաշխանութ , որ ասնին զՄերանանի մերոյ Տեառ ,
Ի՛ այլ գիտեցէք ե , զի յասել լասանիքարարեցէն՝ * զկնի երկոյ
, ասնոյ եկաս կասասած կենաց ասնս հայայ , ՆՇՈՒԱԿԱՆ
այլ բասն հայի յայն . ասանանակ յեւամ զկնայս գազկի
Թէրի ի Թէրեանն ի բեմի · պակ և պրաս երկու կենաց՝ ՀԸ ե-
թէ յաշխանութ . Թէրին . զի՛սա ի Թեոն · ՆՇ · մեանեալ էր .
այլ Թէրեանն հայայ , որ եղև ի Թեոն · ՆՇ ,

Ի՛ եթէ զնայր եղև , Ինս ինքն պատմի անդ · ոչ և մեր
երասանցաք · Ի՛սա ասրս վերասին · սիկայն ասնն պատմիլ՝ ա-
սելով * Ի՛ՄԴ՝ ի վերջն յասասին ասանելն է մեզ պատմա-
ս , Ինս Ի , և սիկայ պատմի զկարգս ինչ՝ ի մանանանի հա-
ստանգայ՝ ՀԸ մեանանանի , այլ եղեալ վասնի , որ եղև յամ ,
1028 · ՀԱՅ · Ի՛սասի և այն յաջորդ լասն , զոր ասե , թէ * ի
միաս ասի զարասաս յասասեալս ՀԸ ՀԱ , այ գիրն ի Խուա-
ման · ՆՇՂ · այլ՝ ի Թեոնականն · ՆՇԸ · յասաս ասի մեռա-
յաշխանեն · և զկնի երկաց ասնց նաստ գազկի · որ և յետ
երկոյ ասնց · ոչինչաց՝ ի Թաղասարարեցէ՝ ի Թեոն · ՆՇՂ ,
կամ · ՆՇԸ · և զայս հաստատեն նասն Հաշիմ վարդանայ յայլաս
տեղս՝ ի յիշել նր զասասն անայ ,

Ի՛ գազկայ Թէրի՝ արքայ ուրասոյ , որ եղև վերջն Թէրի
բազարատանայ , գիտելի է , զի ա յանանց ամենայն կանեալ կալն ,
և հասն ոչ գազկի առաջին , և այլ Թէրի բազարատանայ .

և յայտնեալ շինեալ են ամենք զանսնման երկայնանց նոցա · ոչ
և սեանեալ և ի գլուխ յանխրոյ հաւատոյ ի գոնէ՝ ինչ՝ երբեմն ·
255 · ուստի և զմերոյն զայս գագիկ ի բայց թագաւոր՝ զգարձ
նր տայ հաւանութիւն գագկայ սաւաջնայ · և ասէ՝ թէ նա էր
զանի՝ ի ձեռս յունաց · ԱՐ · ոչ է յայանի զերիպակ · Այնպէս
քանզի և գագիկ աբասեան արքայ կարաց շահնշահ կոչի՝ ի
սամանեանս · նմա ընդայլ՝ եկիսկոս զգարձս ինչ սարին գագ-
կայ աշուսեան · և ասէ թէ նա ինքն գագիկ արասեան էր՝ որ
սպան զմեարապոլեան · իսկ որ սպանաւ՝ ի յաստոյ էր ասէ
գագիկ աշուսեան · Ը որոյ եղեալ է և քահանայն՝ ի գիրս իւր
յերբեմն · 57 · բայց այս է սիրալ և շինեալ՝ ի ասանեանց · ընդ-
ունէմ բանից ուսուցչացն՝ որ մեռան էր ճմկաս · և վահրա-
մայ և այլոց · Ը սրայ հիպաբ և մեր՝ ի սպասանեն · Պատմեալ
ասամ շինեալ թերեւս լեալ իսկ և այն · զի երկանին գա-
գիկ թիւրքք՝ ի նոյն ամն համարին մեռեալ · ոչ գրեն և սուտ,
փանուս ուսուցիչան յաղբս իւր ·

Դարձեալ գրաելի է · զի վահրամ՝ ի սպասանն զգաղկայ ա-
շուսեան՝ թէ ոչ զրկեցաւ յոգ և՝ ի թագրուն իւրոյ՝ հաեա-
ուսա կամելով անցանել՝ գրէ այսպէս · * Եւ ասա արքայն հայոց
„ ասեալ՝ այն՝ որ գագիկ է կալեցեալ՝ յայնքան շարժան հայե-
„ ցեալ՝ և զհանդերձեալն նկատեալ՝ զոլոր ցն՝ որոց սի-
„ բեալ՝ ի հուանոց կոյսն սուրեալ՝ » · Իբր եթէ ոք վեր՝ ի
վերոյ խմեալի՝ կարծի թէ ինքնակամ ասեալ իցի գագիկ
զայս իւր՝ ի յոյս · սրով և շինեալ՝ Ը պատմեալ միսս գագկայ
աբասեան · զի թէպէտ նոսայն ինքնակամ ելն էր բայց գագ-
կայ ոչ ասեան՝ ոչ այնպէս · զի սա գաւառանասեալ կայսեր և
նախարարաց զրեցուցեալ՝ և՝ ի նոսանեալ իւրոյ · ոչ այս է
յիմ պատմասեալ հայոց · Ընդաւել ևս գրել վահրամ՝ թէ
գագիկ էաւ փախարին՝ ի կայսերի զկանալիս · և ասէաց ասէ
այլոց էաւսամանայ կարդալիկոս · իսկ այլք գնան՝ թէ էաւ
զարիզս գրոյսք · յոր յանելոս կեդրեանս · մեր՝ և զիսրշեանս
ինչ՝ ի կապադովկիոյ · բայց զկեսարիա յայլոց ձեռս ցուցանեն
լինել · ուստի և մեք ասասոյ եկաք՝ ի պատմանէ · գլ · ին · երբեմն ·
935 · Իբ գաւոյ մեր այն զկեսարիա յիշի վահրամ՝ զի յայոյգ՝
թէ ասգէն իրսև՝ ի քաղաքի իւրում՝ դիւրաւ կարաց գագիկ
սպանանել զմեարապոլեան ·

Վասն ասա վարդան զայսմ գագկայ ասպրոյն և գայսոցիսի ինչ ·
Ը Ասին անայ զգագիկ ասէ շատ ապերսեալ թագաւոր (այ-
„ թէպարայի) քեռն զայն՝ զի լեալ հաւամ՝ և այր նեմն՝ և
„ թագրն յանոյց · և ոչ հաւանեցաւ » · Այլ այս բան թագի
լինել անիմն՝ թէ խլեալ ի անէն՝ զի և սա ինքն թագ-
աւորա թագաւորն էր՝ ի զարմէ հայկազանց ազգակցանց · ոչ

յիշեցուցք · յերեսս · 1014 ·

Լսուկ մի մեռս գաղկոյ պրոյ ասրուսայ , և զաստլոյ ոչ դիարա
Լ ի յոյն՝ զրգե շորշոյլոր ի վիրապատուսիսն · ։ Լ ի բանս ձեռ.
ռաղրուսիսն դրիգ.դրն վկայապիսն այսպիսի ինչ · * ։ Դայնժամ
,, ասրգայն մեր կուրեցեալ , գագիկ ոնասն վերահայոնալ · ոչ
,, ոչ զկեպա ի յոյոր առոնալ , և զնանգլոս դրլեանն սաւեալ ,
,, ջոնսիսն մեծաս գոսն գոյծեցեալ ; ինչս բաղարս անիծիսն
,, ծանուցալ · նաև զկիրս նոսրասացեալ , այլեր իսարրոյ փո.
,, խոսոցեալ · զի Հոգեմարեալ հոգոյ գարմանալ · ոսայն յա.
,, ՇՈՍՆ ոնաշյասցեալ ։ ։ ։ ։ Լրոյ բանին երևի , թէ գագիկ
տոնեալ ի բանոյ զկիրս առ ի Հանձեցուցանել զնասս , զի
զկնի կենդանի Հոգոյ ։ ասկ այլ պատմիչ մեր առանգնն , թէ
բուսաշաբարն առոնեալ էր գագիկ զկիրս , և տոսեալ ընդ սոյն
գծանեալս · սա ոսուն ի գոյն կոսկ ի նախապրեալ բոնս շը.
նարշանոյն երևի · մեզ և մեր այսպէս եղաք ։ ։ ։ ։ Լ ։ ։ ։ ։

որդոյ ամի սենեքերիմայ գրեալ իսկ ինքն զպատմութիւնս ։
Թեոդորոս այն ոչ լիներ ԵՒ ամի ուղիղ ։

Այսու դիտել արժան է և զայս , զի ասացին . Գ ։ 8 – և վարդան՝ գնին , թէ ոսոսահել՝ որ և աբասահել՝ էր սրդի գոգկայ ործրանուայ՝ և եղբայր դիրնկան ։ Իսկ ասահայեցին հաւատարի զնոյն ապասահել լինել սրդի թառինն գոգկայ , այսպէս կարգելով ։ ապասահել սրդի ալսոյ՝ սրդուայ դերնկան՝ որդսայ գոգկայ ։ Այլ այս որաարոյ է ընթացեալ պատմուն հայոց մանաւանդ զի ասահայեցին սրել համարի զդերնկն և զաշտ ։ որ էր մի և նոյն անձն երկանուն ։ և կամ՝ ի գրչաց վրիպակ ինչ է մեաալ ։ զի այլուր և ինքն զաշտա դերենիկ իրրև զմի դնէ ։

Զ

Այլ զի սենեքերիմայ արծրանուայ՝ որ և յովհաննէս կոչիր ԵՒ անուանս մկրտեալ , գիտելի է , զի ՝ի գիրս լաստիվերացոյն ։ գլ ։ Գ ։ ՝ի պատմելն զփախուստդ ՝ի վասպուրականն ՝ի ներասահա , գրի այսպէս ։ * գտանիցի՝ որ սենեքարիմ կոչիր ॥ , ԵՒ ։ Այլոց այս յայտ է թէ վրիպակ է գրչաց , զի ինքն սենեքերիմ՝ ոչ անուանիսր գտանիցի , այլ որդի նոր ։ սասոի և անդէն ՝ի գիրս լաստիվերացացն ։ գլ ։ Ը ։ սոլիզ ևս գրի զնոր որդոյ նոր այսպէս ։ * գտանիցի սրդի սենեքերիմայ ॥ ,

Այսուհանդերձ և զայս մի ինչ կամիմ յաշ առնել ընթերցողաց , իբր զի ըստ կարգաւորս սին , որ կարծեցուցէ զյոմանց աեղեակ լեզուաբին հայոց և պատմութեանց աղբիւր , հաստարի թէ այսչափ սենեքերիմայ որդիք էին ադրամելէք և սանասար , զորոց գրի խորենացին ։ Հաւատամ ասէ , թէ ՝ի սոցն սենեքերիմ արծրանի ամենայնի բան խորենացւոյն ։ սրսալ կամի ցուցանել թէ խորենացին իցէ յեռին ՝ի մի պատմիչ , այլ յեռայ ՝ի մեաւ քան զսենեքերիմ՝ ործրանի ։ Զոյս բան հայեցուցանել մեր թէ և ասել թէ բնաւ չիցէ իմացեալ զարա զբանս խորենացւոյն ։ ապա թէ ոչ՝ զինքդ չի աեսանալ ուսիներև , թէ խորենացին գրէ զանձնէ իսրաէ լինել յաւուրս կոստանդի թագաւորի փաստ ՝ի հինգերորդ դարուն ։ իսկ այս սենեքերիմ արծրանի էր յոստասպ կոչեալ՝ զոորի և կուսամատեայ ՝ի տանտերոյդ և ՝ի մեաուանեաբերդ դարուն ։

Իսկ թէ յոյնսամ ամի ևս յարմակամն թուրքաց ՝ի վասպուրականն , և փախագրեալ սենեքերիմայ ՝ի սերբատահա , գիտելի է՝ զի յայսմասուրս ՝ է յանէիսի ։ ։ դեռ լինել ՝ի թումին հայոց ։ Նեղի ։ և այս առեալ է յուսհայեցւոյն ։ որոյ եղեալ՝ թէ ՝ի նեղի ։ թումին ջորժեցաս քարկոմ ՝ի մի՝ քրիստոնէից՝ սկսանի պատմել զգալանեան թուրքաց ։ և յետ գրելոյ ոչխ ինչ ասանց որոշմանն ՝ամիի՝ յոյն զկնի երկիցս , թէ յայսմ ամի սերաս վասել կայր յանեայ , կեցիալ ամն ։ ԺԲ ։ և ահա այսու

յայտնի՝ թեպ զգաստաս խնդրեալ ոչ հաճոյսի լինել՝ ի նմանութեանէ · այլ՝ թեպ յետ այնր նմանաբար եղեալ յետագայ գործք · ապա թեպ ոչ՝ ՅԲ գրելոյ նմա և մնացն վասն պատի լինել՝ ի նոմին ոմանց, նմի · որ ի յայսմանէ · զի ասա մեռաւ՝ ի նմանէն հայոց · նոյնպէս · կացեալ՝ ի թիւրեն ասուխնի · և ոչ թե · ծՂ · խակ գեղ- բնաս յայն պատմիչ · որ յիշէ զմեսրոպայն սենեքերիմայ վասն նեղելոյ՝ ի սիրեմացւոց · զնոսա թե հոլև ոչ յաստի հա · ՀՂԶԳ · ի մէջ · չորեքիսանամեն · ապա և յասի նոնա · 1016 · և՝ ի նմանէն հայոց · նմին · ապաք՝ ինչպէս և ապա այս կէս գրեանս մեր- քնաս հասանի ի միւս սենեքերիմայ · բայց մեր առաւել հաւատա- կանագոյն գտանեցաք զնոսա զանազանութեանցն , որ ետ յանիկ ժամանակեցի , որոյ կարգ բանիցն յայսմանի ցուցանեն լի- նել՝ ի նմանէն հայոց · նմ · կամ գնոնի · նմին · և զայս հայ- կիւ գրագիրն կարգալ պատմանեն հայոց · որոյ գլ և առանձին յայտնագրեալ զնոսա · հՂ ։

Դարեալի ի ետ , զի ասէ վարդան՝ թէ դաւթի որդի սենեքե- րիմայ՝ ի մի ամանի խրատ՝ ետ զմիջոցեանն իւր յուսաց · բան զանազանութեանցն զնոսա · ՅԼ · ՅԲ · թէ յորժամ գագիկ արքն ասա- ստոյ ետս զդաստան գանեցոյ , տերեակ բաժին նարեն · զի մի- ռեալ էր գաւթի՝ ոչ թողլով ստան զաստոյ։ Ասոյ ապա ազգաց- նելոյն գրեալ , զի եղբայրն գաւթի ստոյգ և ասուստան կնա- գանի գրեալ՝ ինքնանգ տիրեանն ամենի · խակ տերեանն յուսաց յետ մեռեալ գրեալ · ասասի և ուռհայեցին գրի՝ ասեալ գրեալ ասն զասոյ- գիրն ինքնասոյց։ Լաւ զայ ասէ վարդան , խաս- հանեալ երեսն ի ոչ պատմելոյ · զի այն՝ որ ետ զերեխանաւն իւր յուսաց , գաւթի կիսաստանաւոր էր՝ իշխանն տայոց , և ոչ գաւթի արքունի ։

գաւթի արքունի ։

Գ։ Վասն Խոփուսոյ կոյս ոչ լուսոր Խաչաւորելոյ։

Գ։ Զոյց՝ ի նոսիրաբերելոյդ հան յիշատակեալ՝ ի գիրս մեր և յա- նի մի ինչ-բան տասնեալ յայլեալ անելն · զարոց չկարելով մեր արդարոյն ինչ աստուածի՝ զոնց օրագրաց գտանել՝ ի կարգն պատմութեանն , և կամեցաք առանձն առանձի առնելոյ զի խուսն իմն ետ և չբանալոյն յարտաքին , ի մէջ բերելոյ զբանս պատ- մագրոց , և յաղագաստանէ իրերաց մարթանալոյ առնուալ ինչ անդեղեալն ։

,, ուխտաց՝ սենեկերիմաց և գրիգորաց ։ ։ Լա՛ Ի Ի. - 48 • ասէ •
* Ցոյցս Ճմկի Ի ենք • Թումն , իշխանքն փառասոյ՝ որ Ի
,, Հայկազնեաց ոգանց բառնալ մինչև ցանկերիմ և Ի գրի-
,, գոյ , ապառեցան մահնաձայն • զարդս զնոն բաժանեալ հո-
,, կառակուբ Ի միջի խլեանց ազգացն Հայոց գաղիկ և փալ-
,, ատն ամիրայն դանձակոյ ։ ։

Լ՚ամ արդ՝ Թեկուր և յաւուրս ասողկոյ վրդեհան եկաւ իշխա-
նաւոր ազ , քանց ոմն երևի՝ զմնի սակաւուց զարձեալ զարացել՝
հաստատ անդ մի ոմն փաշակոն անուն Ի ցեղէ նոմնեանց իւրոց ,
և այլք զմնի՝ մինչև ցմիւս գրիգոր սենեքերիմեան • և զայս
յայտ առնեմ մատթէոս ուռհայեցի՝ զոր ցոն իրք հարիւր և ե-
թեսուն ամաց զմնի ասողկոյ գրեաց զպատմութիւն , յասելն
թէ կային * և այլ Թշուրք հայոց Ի դարպանս Տէրն՝ զոր ասի
,, դարանք , սահմանակից օգայ և ազանանից , զոր անարարաք
,, և արքակրօնք • զոր էին անասնոյք զարբիկ • վրաստան , և
,, գուշաստան նորին զրկիրիկոն զրգի գաշաստիկ • սեւա-
,, գա զրգի փերիսանի • սիւնեքերիմ զրգի սեւազայի • գրիգոր
,, զրգի սիւնեքերիմաց • որ գիտեա ասէ կենդանի էր , մինչև
,, գրեաց զայս մատենագրութիւն մեր ։ ։ Լա՛ զայսոքս մինչ ուռ-
հայեցին զմնիկոյ Թշուր հասանոյ յաւուրս ամենեկ կայսեր և
աշուոց զարմանալի արքային հայոց ։

Օսոյն զայս հաստատեալ և առ փանոս ուռոյկեանն յատ-
նաւոր ազգս իւր , ուղիղ պարհելով և զմնին՝ Թէ նուազեալ էր
սակայն նաև զմնի քարձեան Թշուրն Թէ բազմանեալ այլ
եւ ասն իրք հարիւր և քսան • զոյ և կատարած նոցա զմնի
զմնի մահու ուռհայեցոյն • և քան ուռոյնկեանն է զայս •
* ։։Իւ ևս այլ մեզ ազգաց լուցին , Ի տան բազում զոսկու-
,, ն՝ մեր • սմբատ ոսպուհն ոյն մեծազգին , Ի հայկազանցն ազգ
,, առաջին • աջոյ բազուկ հայոց ազգին , բարձր և հզաք ան-
,, պարտելին • Թշնամաց Թագ կարելին , ուժգին և խրոխտ
,, ընդդեմ ելին • աւարքն բազմաք Ի յետ անցին , զ՚ Թշնա-
,, բազբազանին • հարիւր և քսան ամաց յաւելին , զոր ամենա-
,, Թն ազամ Տէրն • արոյ վերին սենեքարիմ , նաև գրիգոր
,, զրգի նորին • ապա և զայս Ի բոյս քարանին , Ի ծմեռս ելալ
,, գուանին • ազգն ազգաւոր և զրգիկանին , զոր հրամ զՇա ան-
,, ասելանին • Ի մեր հարիւր մեր Թուականին , և տասնև հինգ
,, յաւելանին • ահա սի զայսոքս ունցին , բնաւին Ի բաց
,, եղծեալ գնացին ։ ։

Ինչ փարդոն պատմիչ՝ զոր փոքր մի յաւելաք էր քան զուռայ-
լանն , Ի կամին զրոշ զուանս ասողկոյ և ուռհայեցոյն , Ի
մի յարէ զստացաւան մեկիցուանց • և ի մեջ ծմեի էրիզոնոց
կողմն զմիջատուտ Թի զայսոցիկ Թշուրաց , գրեալ զայսոսկս •

* Եվ լեռը խամին առաքեցաք փառաբան ամիրայն զանձակոյ
զվասակ պահլաւ որդի գլխիւրոյ մոգիտարոսն համ զորքն
առանաց յանուանէ ամենայն բազում և կապանեն։ որ և
խայտաբեր թիր հարեալ մարդ։ և ապարանն զանձերն
ընդ արքայն հայկազնի։ զի թիրքն՝ որ սեղ, հոյկապանք
էին։ և զ բազում միոլն ի յեռանն սաւար եղելոյ երկաց
եղբարց անպատակաց՝ ամենայն և գրիգորայ։ որ առեալ
գմանաւ ցն սենեարքիսն հայրապետի եղին թիւրք ժառանգորդք
իւրեանց։ զբ և (յայ զանձարքիսն) ապանեալ հրամանաւ
փառաբեալ զինքն հնարն, այ ուրաբ, և ամրեցին զորքն։
Ի գլայա բան մարգանաց յայսմանէ զիրսակ կայ։ զի սա հա-
մարեալ թէ մի միայն ինչ սենեքարիսն հայկազանն և գրիգոր
հայկազանն, զպատանն թէ ուրեմն՝ զոր գրեն զնչէ յուսա բա-
փառաբան ամիրային՝ ի վերայ քեզ։ և յորոց ընդ զարատանեալ
երկիրս զնն և այլոց ազգաց ինանոցն ամիրայք, որ ի անհնա-
բրեն։ ապա ինչ ա՛ հաւա լինելն գլխաւին բանք աւուրեայ և
ուսուցեալ ալ, զոր գրեն յիւրանոց Ամկի՝ վեռի ի վիճանոց
հարիւր և երեսուն ամաց։ Ի՛պա հաստատեալ քանեալ գիրսն
այս մի ինչ յայտնի առանն ի բանից վերոյգրելոյ, թէ՝ սա
Ամկոր Թիւրքաց բազաստանեալ սմբատ ոմն ի հայկազանց
ազգաց Թագ կոչեալ և Թիւրքաց ի յերկրին փառ խառ։
ընդ ազգաց ինչոյն Թիւրքաց՝ ոչ լ՝ յոյս։ և ի բանիս այսոր
Թէ՝ յոյսարդաց՝ ոչ՝ յաւուրս աւուրս։ այն և՝ ի թամին հրա-
ոյ։ ՀԾԲ։ յետ։ ամոյ ինչ՝ մի հանգամ ինքնիշեալ և սանեալ
ի մէջ գիտանանն հայոց։ ուրեմն։ այն և առաջին սամ կա-

Թագ կոչեալ Թիւրքն ամիրայն հարստանալոյ։

Լոկ գաստան թագեալ՝ ոչ երևի ի քանից առաջինին և
վարդանայ, եր յանն վիճեալ՝ ի բանեն սիրանալոյ, որ
և գաստան քաղաք՝ որ և ասի բարդ ձորք։ Ոչ այն հաստա-
ստեալ և բան ասելոյ։ Ի։ ՅՕ։ որ ցերատիսա յիրեն ի սանմանս
վիճեալ մոս ի գայոյ ձոր։ Ոչ այս գոյանեալ և բան ուսանի-
նելոյն, որ դեն ի գաստան կապանոյ, այն և խոսքն, որ
և ասի ասրանք յոյն սեւնեալ։ և Թեպետ ասէ՝ ես լինել
ոչնամ յանն գաբրանոյ ի ուսմանանալոյ Թէ ազգ և ազ-
գանանիկ, բայց այդ յայտնի վիճեալ է՝ զիսանեալ զգարբունք
ընդ բառիս ազգանց։ և կամ գաստ այլ ոչ անասելիւ մա-
ճեալ իսկ գայոյ մի միաւեալն ի գիրս ուսանելոյն։

Դիշատակ վարքին և զայլ Թիւր ի ձայոյ գեա՝ ի Ամկա
վերջին կամ առաջին Թիւրաց գաստանոյ, և յաստ բր վաս-
լուն ամիրային։ և Թէ՝ ոչ ոք ինչ այս գաստալն, առաջն ստա-
հեալ պատմութեան ինչ կարելի ի գիտել։ ոչ՝ առանց արշանն
Ամկի։ իբր զի յետ պատմելոյ զարձանն Թիւրաց բազաս-

սուրեալ՝ զինի գնալոյ պարիսպ զիրենոյ 'ի կուսանս քաղաքս-
լիս , զրկ սլսոլիսի ինչ · * Եւ սոյն ուսուցանեն մի մեր անուն՝
,, գայ 'ի պարսկոյ երկրէ որդւոյ 'ի գաւառն փառիսեան առ-
,, գիրդաբ փառաւոր իշխանն · Եւ ասն արդեն պատանդ ընդ-
,, մուքն , և առնուն զօրն և զերդն շամիրամոյ , և ան-
,, ակ ինչանացեալ է ալաշիրն ամիրայ գանձակոյ՝ ապանին
,, զնա , և առին զպանդակ և զարքեցին · Եւ երբ ուղին պարս-
,, զանն մեռաւ կարծ , և իշխանացաւ 'ի տեղին՝ ընդարի
,, միւս եղբարն , և առնու զպարսաւ և զանձրոյ 'ի սալա-
,, ին · և եղբայրն նոր կրտսեր՝ ոչ փաղաւն կամիր , ապանէ
,, զնա յորմէ՝ առնու զինչանաւանն · Եւ երբ ալաղաւ գնա-
,, ցեալ առ նա փիլիպ որդի գրիգորոյ՝ ընդունէ զնա 'ի կա-
,, ղաքն զինի մուտանն հօրն , և ուստ 'ի հանէ զանձանդ և
,, զանձն , և կենդանալ առ ինքն զդարիկ որդի հասանելոյ
,, զոր առնէնայ՝ ասանսնոն և առնաւ զերկիր նոր · և այնոր
,, զրաստէ աբրի խաչենոյ և զբարդ և հեարդ եանն , և զան-
,, դանէ է գաղկայ թիզրին ծորոյ գնալ , և է կիբրիկեի թա-
,, գաւորն ալանանոյ , և է բաղարատայ թիզրին վրայ · և
,, հեղէր զնն · աբրեալ և գուշնայ , և եդ հարիւ 'ի վէր հոյ-
,, ոց · գնն · զրամ ։ Այս գաղանուն թ՝ որ թուն առեալ
'ի մինչեարայ անեալ , ոչ կարացաք գնանել յանեալ
բանից մերոյ , զի չէ մերթ հուսատեաւ ասաւել զմոկն ,
մանաւ զի խառն ի է անուրք պատուերն թիզբայն փառի-
սեայ · Եւ 'ի ձեռս բերի պատմութիւնն մեծի ալայ ուսոյ-
ցեալ , և կամ յանդիմանս ուրիշաւոր միոյ՝ որ էր , ելիրին փա-
ռիսայ , մանրն է սուրբ ապոյն ինչ անկանելութիւն առնուալ
'ի նոցն ։

Յաւելու անպանոր վարդեան և այլ ինչ անմիջանէս գիրք ,
և յիշի 'ի՛ն՝ զայլ թիզբ ուրոյ գնալոյ · * Այնպիսի օրինութիւն
ասէ արք ոմանք քաղաքացիք ելեալ յանն իբերանոյ՝ դան 'ի
գարբանն (գաւառ հայոյ՝ յանն ուսանացուցոյ) · և ասին
յիշանն պարդանոյ , աւար ոչ գտանն իսալն , զոր եա
,, քեզ հերակլ , և լինիցք բրիանսեայք՝ և քո ծառայք · և
,, կատարեցան իրքն · Եւ լուեալ ամենայն քաղաքաւոյ՝
,, սպասնայ յոյժ · , ,ուրմն երկիւղեալ գնացին յան կալիր-
,, սու · և սարդեալք 'ի քոյ՝ յոյ հուսատացին , ասիրեցին ամ՝
,, գաւառայն · մինչ զի և ելն 'ի նոցն թիզբեաց գուրեթ ա-
,, ռնուն , ոչ խնամեցաւ է ուրբարին ծորոյ եաց · և կոչեցին
,, զարուառն ծանոյք · զի ունէ ծանոն աեղի բնակութեան
,, իբերանոյ · և իշխանն գարոյ մանայ կոչեալ զնն զարեցիկեա
,, է է գարեցին վրայ ։ Եւ թե յարուցամ ծիրի լեալ ինչ ոչ
ամ , և ոչ էր արդ եաք այն իշխան գարոյ , և թիզբն

մեղանչեցեալ ի մեղս մարմնոյ։ Զի ոչ ոք ասասցէ զանձն իւր

աղբեանից գնաց առ մելիք շահ ապբաս պարսից՝ և դարձա
դառնալով ։ յարև զմիսի պատ։ * Բ։ յամ կիւրիկէ սրբի էր դա-
,, թի՝ որդւոյ դաւթենայ՝ զդուստ ազատաց ազգրմանէ։ ուստ
,, հայոն դաւիթ շինեաց զվանս ։ և ապէ եւ ժամ բերդ։ որ
,, կայ թաղեալ ի ճանուցեանն։ երբ թուականն ասան և գր-
,, ի մեծ սեղեալ՝ ի վրայ՝ ջարան՝ ի ուսերան ուանայ ։ և ուրն
,, ոչն մի բերդս ։ և կային ասուսանոնք ॥ ։ Լ։ այլոր գրէ,
թէ զմիսի մահուն ազատաց ազգրմանէ՝ յարեան՝ թիֆրեաց էրէց
որդի՝ ոչ ամբատ տիկերանուլ ։ միւս երրորդ նոպատ գոյրիկ և
գուրգէն ամրեցին ազգատ՝ ուեղեաց ։ և ապա յուսիլս ։ * և
,, այլ բերդս ուռնամանք եհան գուրգենայ ։ զոր վիրբ ուամ-
,, լեթ ասեն ։ և ի նոմ սերեցան թիֆրքն դաւիթ ։ երբուս ։
,, և կիւրիկէ ։ յորոց կանգնն կրօնաւորք՝ ուրքան ։ ուս-
,, զարան ॥ ։ Լ։ ոչ յայտ է յայլոց բանից նորին վարդանայ ։
և յուսեցն ուս ի զատանութենն ասորկայ ակատասեւ վիպի ։
Ի ։ 30 ։ և 45 ։ այս դաւիթ որդի գուրգենայ յառաջնոյ թա-
գաւորեաց ի կեզմոնս ասորաց և ծոյպենայ ։ և քաղաք թու-
գաւորեաց ։ որ եղև նախ լուսիպոլիս ։

Կիրակս ։ ի միւսոյ աեղեաց գրէ ։ թէ յուսերս կիթիկեանքն
գրիգորի վիայատիրի կենչանի էր * կիւրիկէ ազգաց քաղաքս-
,, տանեանց՝ երդի դաւթի՝ որդեայ տիրնկան (փեսի գնեալ
,, գուրգենայ) ॥ ։ Լ։ ոչ այլոր աեղ ։ * Բ։ յամ մերն զուրդանայ
,, գաւառաղ թիֆրական՝ ի գուրիկ վերջին ։ ոչ և կիւրիկէն՝
,, որ ի լուսն քաղաքն և որ շուրջ գնալաս ։ զի և սա յազգն
,, քաղքենեանց էր ॥ ։

Իսկ մասանեն ուսոյցեալ՝ ի յիշելն զլուսիկ անհոգին սրբ-
քոյ աղբեանից՝ կալն գնաց * ազգատիս յերկնանիսի հայոց
,, որքանին ॥ ։ զի էին հօրեղբարդիկք մեռանոց ։ Լ։ այլոր
գրէ ։ թէ այնուհետև որքայ զարդակ խուսալոց զորոք յարուցանոս
և * առաքեաց առ թագաւորն աղբեանից կորիկն ։ և ինչ-
,, ինաց զրուատն՝ իւր՝ ի հնութենէ ։ զոր յիրս ասէին առնել ։
,, և ապա զարդ սուրանն ի նոմ սեր և իրեալեան ։ և սուա-
,, ինաց զնոյն աղբեանից զկորիկն զարդն դաւթի անհոգն-
,, նի՝ ի քաղաքն իւր յան ॥ ։ Ս։ այս յիշն և վարդան յուսիլն ։
ալիսեանն * եւ զանուն քաղաք և զաստիսեան ։ և ասնու
,, կին զգաւառ թիֆլիս կիւրիկի ॥ ։ Բ։ զդանիս զնոյնն
կիւրիկէն դնել ասուցանին լինել՝ որ դի դարձեալ ։ զիսկ դնե-
էր արդի գաւրգենայ եղբօր դարձ կայ արքայնին հայոց ։
զնաց գանել յայտ և թէ զարմ գաւրգենայ կիւրեր զարդ ։ ոչ ա-
,, ռաջ զարմանի զանուն՝ ի թիֆլիսեն աղբեանից՝ զկոնալ
,, ի ասոյր դաւառն յանէն գաւարաց մինչև յարաքանս ։ Բ։ սոյն
զարդանն գրասոյ՝ որ և ինքն զոյս ազգեն ասանդն ։ յանեալս

տեղ լսեր զաղտագողեն մեկնելոյ՝ թե յաղագս Հոգի
մեր ունելոյ զերանելի զանկեալն ի վերն ի թիւ սեռի ազգա-
զարգ ի տահմանս վրաց · զանազի ի խոսելն լեթարանեն վրաց՝
զորս այսոցիկ ինչ ։ Հրամայեցաք ։ Թեպուտ ոչ ։ մինչև ցմեռնելն ,
,, և ցսարդ ի թեռուն իսր · զի հետ դեն ի զարմանալոյ սարսակ-
,, գոսիս անուն ի զարմանալոյ · որ և ասիցեն գոլով՝ հետա-
,, ասաց ի քո · և հետ հոմս զանազի զիսնեմանգ · որ և գոտրգ-
,, ասիցեն (կամ՝ զարատասիցն) կանչեցաս · զի սանդ ի վերս ա-
,, զատարն զարատեղերս գալոյ և առեալոյ · սա հետ ի գնալն
,, զդեսարս լեանի կոյսերս · և ի նմանէ սերեցան թեզարք մին-
,, չև գիանաս , զար կուրոյցեալ արաս · յետ այսոր թեզբնոյ
,, բազաստան արդի գուրգենոյ արքայ ասասյ զարդանեն ի
,, վրս ազիսատանալ · այս լսար մինիթարոյ նոյնչև ասիցն ։ ։ Յա-
ստա զրեն սա ինքն վարդան , թե յարմատ կուռնէին ընդ մի-
մեանս բարկունս ։ Ինքեր հայոց և հոգեալ սորա աշտ ։ * գրոյ
,, թեզրն ազիսատանալ գարգի արդի բազարատասոյ՝ որքայ գուրգ-
,, գենոյ՝ սարգայ ոչ բարեարեն աշտ ։ , և առեալ իրաւունս ի
մեզ ինչ , և գոնայ ։ ։

Ի. Լ. այս կարգ մ թաւալ լինել հաւատի . քանզի յայտ է ի
պատմութենէ ազանատես վկային սաղմոսի , Գ . 28 . թե այս
բազարատս գուրգենոն՝ որ յարդարեալ թեռատոյ . և
Թեռն բազարատս արքային վրաց , և մ ելեալ աշտոյ ալաս-
մանի . թե պեռ և այն ինչ թեզրայն վրաց սերեալ էր ի զարա-
մ սատենարանեն բազարատանոյ . արդեն և այլքն ինքն իսկ
վարդան ել կարգի ուսանել . Զայսցանէ տես ի պատմութեանն
Լ . Գ . էրեռ . 870 ։ Իսկ այն զոր ասէ վարդան , թե ապաս
կաւրացեալ զթեռատս , է այլ նոյն վիճակ · զի զթեռատս՝ որ և
թեռատս կոչի՝ թերեանք իսկ ուրիշազը կուրացուցին · սոյն օրս-
շակի զրէ սաղմոսի ի նմին անդամ . Գ . 28 . Լ՝ այլ զոր կուրա-
ցեալ զրեալ սաղմոսի հայոց՝ այլ ոչ թեզրն էր ազիսատանի բերա-
նաւն · սոյն զրէ սուրհանդին · զոր որոյ հոյսք ի պատմութենէ .
Գ . Գ . էրեռ . 818 . 819 . և 830 ։

ԲԵՐԱՆ ՀՈՐԴՈՐ ԳԼԽԻՑ ։

Ց Ա Ն Կ

Գլխոց երրորդ Ի երրորդ հրոյ պատմութեան հայոց։

ԳԻՐՔ ԱՌԻՐՈՒԹ։

Յաղագս եղեռնաբեր մարդպետաց և ասպիսնաց։

Գլուխ։ Լրբեռ։

Սկսեալ 'ի թուականութենէ ամսոյ մեր. 441. մինչև ցամն. 856. 5

Ա. Յաղագս գործոց յազկերտի երկրորդի պարսից արքայի 'ի հալածել զՔրիստոնեայս. եւ նոյնպէս ուրացութեան վարազվաղանայ միոջոյ։ 7

Բ. Յաղագս առաքելոյ յազկերտի զքրիստոնեայս 'ի պատերազմ խորհրդակցելոյ. ուր և յոյժս մարզպանաւէ վասակայ. և սուրբին Ժողովն շահապիվանայ։ 13

Գ. Յաղագս սահակայ յազկերտի զՀայս և զայլ ազգս յօրինս մոգութեան. և նահատակելոյ զստամիանոս. և առաքելոյ զկնեղասուհի Հայոց։ 19

Դ. Յաղագս հնարից յազկերտի յառաքել զԿիր ոգանդայ 'ի Հայս. և պատասխանելոյն հայոց, որ եղև 'ի ժողովին արտաշատայ։ 25

Ե. Յաղագս ի լեալոյ յազկերտի զնախարարս հայոց. և սահակայ զնոսա յերիվարագութեան ապեցուցեալ։ 31

Զ. Յաղագս պատրանաց հաճելոյ նախարարաց զկամս յազկերտի։ 36

Է. Յաղագս գալոյ մոգուցն հնդկաց նախարարաց 'ի Հայս, և վանելոյ նոցա 'ի յինակաց Հին յարգարանոց զանդեայ. և վասնզի սմանց զկիր մոգութեան վասակայ։ 42

Ը. Յաղագս մեմեսոյ փարգանայ յՀին հայոց, և գաղանայ և վանելոյ զպատրիկս. որ և յաղագս երկրորդ ժողովոյն շահապիվանու։ 46

Թ. Յաղագս խաղալոյ հայոց խաչանաս, և դիմելոյ ի պատրիկս, և ասելոյ զպահանջ հնեայ. ուր և յոյժս բարեմագիմի ջարտեն վասակայ և գործակցաց նորա։ 54

Ի. Յաղագս դարձի դեսպանացն հայոց. և 'սենգութեան յազկերտի 'ի յաւել զմեղանաւ 'ի հայոց, և առաքելոյ զօրաց զմիջնանուսն 'ի մէջ նոցա. և գործոց լա-

քին վասակայ։ 61

ԺԲ։ Յաղագս պատրաստութեան եւ մեծի պնդութեան հայոց ի պարսից։ Եւ նստուցանութեան սիրոյ վարդանայ եւ ընկերաց նոցա։ 67

ԺԳ։ Յաղագս բաղմասարսափ նենգութեան եւ շարան վասակայ, եւ սոնեցոյ նոցա զերեսն յոխանդ եւ ղանոնդ։ եւ յաղթութեանց հայոց ընդեմ պարսից։ 77

ԺԴ։ Յաղագս գոլեալ յաղթեցեալ զնորերարն հայոց առնելն ի ձեռն ասորոց ի պարսից։ եւ յլեալս կաթուղիկոսութեան մեղրոնայ։ 81

ԺԵ։ Յաղագս ոսկրատանութեան եւ պարտասարութեան վասակայ ի գալ նախարարաց ի պարս։ 88

ԺԶ։ Յաղագս ուղղութեան նախարարաց եւ քաջաց։ եւ առարկեալ զնոսա յոգեկարան ի ղեռանն նիստուրայ։ որ եւ յլեալ դարձի ոնգարանն։ 95

ԺԷ։ Յաղագս վարանման յաղթեցեալ, եւ նահատակեալ հայ զեղուրեանց։ 102

ԺԸ։ Յաղագս վերադարձութեան ոշակերտաց երանելի վասակայ։ եւ ասասանութեան հոգեւորացն հայոց։ եւ հրամանաց նոցա։ 112

ԺԹ։ Յաղագս ազատաւոր հանիցեալ, եւ արձակեալ նոցա ի սիրելի աշխարհն, զոր հայոց։ եւ յլեալս կենդանութեան մեսրոպայ։ եւ զերեսանելոյ բաղմայ ի հրաման։ 120

ԺԱ։ Յաղագս մոլորելոյն քաղկեդոնի։ 128

Ի։ Յաղագս սնանկ ոգի սնանկն ընդ գերեալ կենդանի յանձն հայոց եւ պարսից։ եւ յլեալս կենդանութեան քրիստոսիոցի ասորոյ։ որ եւ յլեալս ջանեացն բարեհաճելի։ 147

ԻԱ։ Յաղագս սրդոյ հնոյ նենգեկայ մեսրոպեանի։ եւ տեղեաց յլեալս սնարանան նոցա վասնոյ։ եւ վատնելոյն նոցա ի հրաման եւ գործի։ որ եւ յլեալս կենդանութեան յանհանոյ մանդակունոյ։ 156

ԻԲ։ Յաղագս գիմելոյ սերոցայ ընդեմ հերթեանայ։ եւ խարհելոյ հայոց վասն լաստանի։ 160

ԻԳ։ Յաղագս հարկանելոյ հայոց մեղաւորելոյն վասնոյ պարսիկ հանգերձ ուրացելոյն։ 165

ԻԴ։ Յաղագս թրթռելոյ վասնոյ զհոյս ի պարսպաշնորհութեան հրամանաց։ եւ վասնելոյ նոցա պարսիկ։ 170

ԻԵ։ Յաղագս նենգութեան վերադարձեալ։ եւ դարձելոյ հոյս նոցա ի պարսիկս։ եւ նահատակութեան սասանակաց արդարոյ։ եւ վասնելոյ մամիկոնի։ 173

ԻԶ։ Յաղագս գիմելոյ մերոնայ ի մեր վասնայ։ եւ ա-

գատուն հրահատոյ , և հանգուստկուն յուղոյ ։ 179

ԻԵ ։ Յաղագս խարեսելոյն վրոյ սմանոյ ։ և յարձակելոյ պարսից ի վրն վահանայ ։ և վանելոյ յովհաննու մանդակունոյ ։ 184

ԻԶ ։ Յաղագս ինչելոյ հոգեբաւորեալոյ և շարժելոյ մարդպանի շնորհաւորեալոյ ։ 188

ԻԹ ։ Յաղագս վանելոյ շարժելոյ ի վահանայ ։ և մահուն պերոզի ի հեփթալս ։ 191

Ի ։ Յաղագս բանիկ հոգեբաւորեալոյ , և յլիս դաւանեալ զոր խոտեցաւ շարժեալ մարդպան յաւանելոյ վարքայ ինքն վահանայ ։ և յլիս գալոց ի հայս նիկոսրայ մարդպանի ։ 198

ԻԸ ։ Յաղագս գնալոյ վահանայ առ նիկոսր մարդպան ի հանելոյ ի պարսից ։ 203

ԻԹ ։ Յաղագս գնալոյ վահանայ ի դուռն վաղարշայ , և կարգելոյ ոստիկանութեան և ապա մարդպան հայոց ։ և նպաստելոյ նմին ։ սակ և ոստիկն դնին բանք առեալ նախասելոյ յովհաննու մանդակունոյ ։ 208

Ի ։ Յաղագս մահու յովհաննու մանդակունոյ ։ և կաթուղիկոսաց բարեկենաց ։ և գիրս նշխարոյ սրբոյն գրիգորի ի ձեռն վարդանայ ազնուոյ աղքայի ։ 218

ԻԱ ։ Յաղագս լիմեսելոյ տոպաճելոյ ի հայս ի վրն սրբ մեղեցն քաղկեդոնի ։ զոր վասն դուսմանոյս ժողովն մաղաքաշատուս ։ 223

ԻԲ ։ Յաղագս մահուն բարեկենի ։ և կթղեցեսելոն առանուէր ։ ուր և յլիս գրեալ կուսուսոյ արքային դրոցից և առանն ասելոյ ։ 230

ԻԳ ։ Յաղագս կթղեցեսելոն մուշեղ ։ սահակայ ։ քրիստափորի ։ զևանգի ։ և նեբսեսի աշտարակեցւոյ՝ որ ապա զերկրդ ժողովն դատեցան ։ ևս և յովհաննու ։ ուր և յլիս մեռեալն վահանայ ։ և մարդպանսն վարդայ և մեռեալ ։ 236

ԻԴ ։ Յաղագս գրեալ իշխանացն հայոց յաստուրս յաստուծեանսն հոյսեր ։ ուր և յլիս յայտնելոն դասաւորելն քրիստ ։ 240

ԻԵ ։ Յաղագս հրաւիրելոն յովհաննու հայրապետի առ յլիս ։ և քաջելոն իշխանացն հայոց ։ արարատանայ ։ յովհաննու քաջի ։ և նեղսեհի ։ 245

ԻԶ ։ Յաղագս գրեալ իշխանացն հայոց ։ արարատանայ ։ արտաշատի և գրիգորի ։ զոր գրեցին յոստիկն Եդեսիոյ մինչ ։ 249

ԻԷ ։ Յաղագս մահուն մեռեալոյ ։ և մարդպանսն դեն-

շարակայ և ջնջեալս ։ և հիմնիսուն մեծխոսն երկրորդի
որ տարան զնոսա ի ժամն դանեալ ։ և նորոգեալ զտա-
մարն ։ յորմէ սկսեալ թուականն Հայոց ։ 255

լեմ։ Դարձեալ երկրորդ ժամանակ կոստանդինոսապօլսոյ ։ որ
ասի Գիւղանդիոն Հանուսոյ ժողովն ։ 259

լոգ։ Դարձեալ զարմանալի ներսեհն պատրիարքի Հայոց ։ և
յուղարկելոյ նմա ստեփանոս գոնդաստոյ ։ որ և յոյժ
փառաւորեաց զանոնս ի Հոյոց զքեռնորեալսն ։ ի գուռն
հայոցն ։ 266

լոդ։ Դարձեալ ոգւոյ զարմանալի յաղթութիւն ներսեհի Հայ-
հայոցն ։ և խաչեանիկ կառավարեալ նոր ։ և վախ-
ճանեալ նոցին ։ 274

լոզ։ Դարձեալ ի ներսեհ Հաղբատեցւոյն ։ որ եղեալ ի մեջ յու-
նաց և հոյոց պատերազմ ։ և քաջութեամբ յաղթեալ վերադարձեալ
երկիրս ։ հաս և յոյժ ուրախանալոյ նմա դարձն ։ և
վիճակեալ դարձեալն ։ 281

լէ։ Դարձեալ պիտակ պատերազմաց ։ զոր հաստատեալ յոյնք
և հոյք ի միմեանս ։ և յոյժ մարդասպանեալ մինչեւ ։ 287

լզ։ Դարձեալ կարգեալ ոգեկոչ զիմաստ զուռ Հայոց ։
և պիտակեալ յոյսդ ի գալոյսն ։ և ի թիւրքն խա-
ղալոյս երկրորդի ամենասանեալ յունաց ։ 295

լի։ Դարձեալ ճանաչեալ վասն ի մեռեալ հիւրիոնի զմիջն
քաղաքեալսն ։ և յոյնք կիսիլեալսն որ բանտեալ ու-
ուրան զարդարեալ ։ ի մեջ դանեալ ընդ ի վերայ և ոչ ի
բաղեալ մոռանալոյ ։ 301

լթ։ Դարձեալ մոնոլոյ խաղաղաւոր զայնս ։ ի վերջ մահուն
մարդոյ տպանելոյ ։ ի վանքսոյ ։ և սատանայն զմեռ-
ելոն ։ ի վերջ մահուանելոյ ։ և կոտորելոյ զայլ վանանայ
զարդարեալս ։ 307

խ։ Դարձեալ զասանանանեալն գայլ վանանայ ։ որում
ասեն նա զգրեալ պատերազմ ։ մեծ ։ և սա ծնեալ
գաղ ։ զոր և զմիջոնն և զվարդն ։ 313

ա։ Դարձեալ սատանայ խաղաղեալ զիմաստանդ ։ ի միրոյ
գալ վանանայ ։ և զարդարեալ նորա ։ ի նոնէ ։ և ի
սարդարայ ։ 318

բ։ Դարձեալ գերանեալն և դարձեալ խաղալն ։ և հիմնիսուն
թեն ։ կիմիսանայ ։ քրիստափորն և եղբն ։ ի ժիլանն
կարգեալ ։ զոր և յոյժ մարդասպանեալ վարազանիոցայ ։ 324

գ։ Դարձեալ գարձեալ սիրանայ մարիկանն ։ ի ապարա-
նեալ նոր ։ ի ալիրանն պատերազմ ։ զառանն և ընդ-
հանրապէս ։ 333

գա։

պատաւոՒՆ ՆՊ և գասՆի և ամբասայ · և զարա-
վարՆԷՒ ԼՆԷՆ պուն ուշասանայ · և յարձակման հա-
գարակայ Ի հոգս · և կՆՆՇԻԱՒԼՆ ՆԵՐՍԻՆ շնո-
ղն · որ ոգոր զՆՆՆԻԼՆԻՆ ԺՆՆԼ պանայ · 340

ԾԲ · ՆՇՆԱ գիմՆԼՆ հագարացոյ և յանայ Ի հայան յՆՇ-
գեցԼՆ ԺՆՇԼՆ գունայ · և ԺՆՇԼՆ մանաղՆԼՆերայ · 347

ԾԳ · ՆԱՂԱՂ ՆՈՒՆԱՆՆԼՆ հոգոյ ՇՆ ԼՆՇԱՆԱՒԼՆ հագա-
ղարացոյ և յանայ · ոգոր և յՆՇՆ վարագոյ խոՆի · և
յՆՇՆ հեռաւորայն գաղՆՆԼՆայ · և ԼՆՇԱՆԱՒ հա-
մազասայ և գրՆՆԼՆ · և ՇՆՇՆՆԼՆԱՒ վարդ
ագաՆՆի · 354

ԾԴ · ՆԱՂԱՂ ԿՆՇԻԱՒԼՆ ՆՆԱՒԱՒԱՒ և ԼՆՇՆԼՆ · և
զարՆԱՒՆ մարգարէՆԼՆայ · ոգոր և յՆՇՆ անանՆԼՆի
ՇԼՆՆԼՆայ · և ԼՆՇՆՆԼՆայ քաՆԼՆԱՒՆի · և մՆՆ-
սեռ ՆՆՆԼՆայ · 360

ԾԵ · ՆԱՂԱՂ ԼՆՇՆՆԱՒԱՒԼՆ ՄԲԼԺայ · և ՆՆՇՆՆԼՆ ՇՆ-
ՀԱՆԱՒ Ի ԺՆՇԼՆ · և ԿՆՇԻԱՒԼՆ ԱՒՍՀԱՆԱՒ ԼՆՇՆԼՆ · և
պՆՆՆԱՒԱՒԼՆ ՆՇԱՒԱՒ և ՆՆՆԼՆՆԼՆ · և ՇՆՇՆՆԱՒԱՒՆ-
ՆՆԲ ԼՆՇՆ Ի հայս Ի յանՆԱՒ և յՆՇԱՒԱՒ ԼՆՆայ · 368

ԾԶ · ՆԱՂԱՂ Ի ԳԱՒՍԼԱՒ ԱՒՆՆԼՆԼՆի · ԼՆՇՆԼՆ ՆԱՒԼՆՆ-
ՆԱՒ Ի հայս · և վՆՆՆԼՆՆ · ՆԱՒՆ · և ՆՆՍՀԱՒԱՒԼՆԼՆ
գասԼՆի ՆՆՆՆԼՆայ · և ԱՒՆՆԼՆԱՒ ՆՆՆԼՆԱՒԱՒՆ Ի
ՆԱՒԼՆՆԱՒ · 376

ԾԹ · ՆՇՆՆԱՒ գՆՆԱՒՆ ԼՆՆԼՆի ԿՆՇԻԱՒԼՆ ՆՆԼԼՆԱՒԼՆ
ՆՆՆԱՒԼՆ ԿՆՇԻԱՒԼՆ · ոգոր և յՆՇՆ ՆՆՆԼՆԱՒԼՆ ՆԼՆՆ ·
և ՆԱՒՍՀԱՒԱՒԼՆԼՆ ՆՆՀԱՒԱՒ ՆՆՆԼՆՆԱՒԱՒ · և ՆՆ-
ՆԱՒԱՒ ՆՆՆԱՒՆԱՒԱՒՆ ՀՆԱՒԱՒՆԱՒ ՆՆՆԼՆԱՒԱՒ · 385

Կ · ՆԱՂԱՂ ԿՆՇԻԱՒԼՆ յՆՇՆՆԱՒ ԼՆԼՆՆԱՒԱՒԼՆ ·
և գՆՆՆԱՒ ՆՆ · և ԼՆՇՆԼՆ ԺՆՇԼՆ գունայ զՆՆ ա-
ՆՆՆ ՆԱՒ · 387

ԿԱ · ՆԱՂԱՂ ԿՆՇԻԱՒԼՆ ՆՆԱՒԼՆ և ՆՆՆԱՒԱՒ · և յՆՇՆ
ՆՆԼԼՆԱՒԼՆ ԱՒՆԼՆՆ · ԵՆՇԼՆ · և ՆՆՆԱՒ ՆՆԱՒ-
ԿԱՒՆՆ ՆՆՇԼՆ · և ՆԱՒԱՒԼՆԱՒ · և ԿԱՒՆԼՆԱՒԼՆ
ՆՆՆԱՒԱՒԱՒ · 399

ԿԲ · ՆԱՂԱՂ ՆՆԱՒԼՆԱՒԼՆ ԱՒՆՆԱՒ և ԼՆՇԱՒ և
ՆՆԱՒՆՆԱՒ · և ՆՆՆԱՒԼՆԱՒԼՆ ԱՒՆԱՒ և ՆՆՀԱՒԱՒ ·
և ԿԿՆՇԻԱՒԼՆԼՆ ՆՆՆԱՒԱՒ ԵՆՇԱՒՆԱՒ և ԱՒՆԼՆ · և
ԺՆՇԼՆ ՆՆՆԱՒԱՒ · 407

ԿԳ · ՆԱՂԱՂ ԿՆՇԻԱՒԼՆ ԵՆԱՒԼՆԱՒ · ՆՆԼՆԱՒԼՆԱՒԼՆ և յՆ-
ՆՆԱՒԱՒ · և ՆՆՆԱՒԼՆԱՒԼՆ ՆՆ Ի հայս ՇՆ ՆՆՆԱՒԱՒԼՆ · և
ՆՆՀԱՒԱՒԼՆԼՆ ԼՆՇՆԱՒԱՒԼՆ ՆՆՀԱՒԱՒ և ՀՆՇԱՒԱՒԱՒ · 413

ԿԴ · ՆԱՂԱՂ ԵՆԼԼՆԱՒ ՇՆՀՆՆԱՒ Ի ԱՒՇԼՆ · և ՆՆՆԱՒԱՒԼՆ ·

բելոյ Հայոց եղելոց 'ի բուն՝ին յունաց 'ի կայսերէ։ 420
ԿԸ. Յաղագս կիրակուելոյ սաղմոսին, զԷպիպայ, յամ-
սեփոյ և գաւեթի։ և սահմանուելոյ խուսափելոյն և
հոլայ։ 425
ԿԹ. Յաղագս կայսրնատրուելոյն փարդանայ և արշաւրի։
և կայսերուելոյ լեւոնի արծրունւոյ։ 430
ԿԺ. Յաղագս արշաւանաց Թիւսիբիլեայ կայսեր։ և գոր-
ծոց մուղեղայ զրօնեցւոյ։ 434
ԿԺ. Յաղագս քաջին մանուելի մամիկոնեի։ 437
ԿԺ. Յաղագս կիրակուելոյ յոյժանու հինգերդի։ և ի-
նուելոյ թագաւորաց բագրատունւոյ։ և գործոց
բագրատայ թուռաստրի և ասպուսեհայ։ 441
Ը. Յաղագս մեծամեծ հարսանեաց և գերութեանց զոր
արար 'ի հայս բուղայ սուրիկան։ և յաջս կիրակուելոյ
զաքարիայ։ 446

ՀԱՏՈՒԱԾՔ ԱՌ ԱՅՍՊԻՍԻ ԵՒ ԱՅԼՈՑ

Գիրք դ։ գլուխ։ 454

Ա. Ի վերս պատմութեան գրոցս յաղագս երկրորդի։ 455
Ի վերս հասանելոյն այլեւայլ բանից պատմու-
թեան եղիշեի և փարպեցւոյն։ 456
Բ. Ի վերս իրարանցութեան մեծին վարդանայ, և վախճանայ
մանդեանի։ 458
Գ. Ի վերս գարեգինի արուանդտերան, և ատոմայ գնունւոյ, և
վախճանայ արծրունւոյ։ 460
Դ. Ի վերս դեղապատայն հայոց յղելոյ առ թեոդաս և առ
մարդիանոս։ 461
ԺԵ. Ի վերս թաւալ անձանց աթոռ փարպանանց, և առաւ-
նասահանութեանն։ 463
ԺԶ. Ի վերս սրբոյն յովսեփայ կաթուղիկոսի։ 465
Ի վերս կիրակուելոյն մերլիտոսի, մամիսոնի, գիւտայ,
և քրիստափորի։ 468
ԺԸ. Ի վերս ծիսի նահատակութեան զեանչանայ։ և 'ի վերս
պարսի մարպետանն։ 472
ԺԹ. Ի վերս ժողովոյն քաղկեդոնի։ 474
Ի վերս ասորւոց տանց հիւսիսոյդաց ժողովոյն քաղ-
կեդոնի, որ սեւերիանոսի, թեոդոսի, ծանծաղայի, և
պարսաւայ սահմանացոյ։ 487
ԼԸ. Ի վերս ժողովոյն՝ զոր արար բարսեղն 'ի վաղարշապատ
վերս բանի ժողովոյն քաղկեդոնի։ 490

ԼԳ. Յ։ վՔ ժողովոյն՝ զոր արար Ներսէս աշտարակեցի, եւ զոր որպէս ապրեցաւ՝ 'ի դուռն։ 493
Յ։ վՔ ժողովոյն՝ զոր 'ի դուռն։ 504
Յ։ վՔ կանոնաց Ներսիսի աշտարակեցւոյ։ 507
ԼԵ. Յ։ վՔ Նորագունեն ուսումանին Հայոց 'ի ձեռն մովսէսի կԹՂիսի, և 'ի վՔ ամաց կԹՂիսուն նՔ։ 509
ԼմԳ. Յ։ վՔ Ներսէսի որոտբկի Հոյկաշնոյ, և Ներսեհի բաւսեցւոյ, և արտաւանաց սրբոհուանաց, ՃԵ։ 516
ԼսԳ. Յ։ վՔ վարդանայ Երկրորդի մամիկոնեի։ 520
ԼտԳ. Յ։ վՔ բաժանման Հայաստանու 'ի ծմկս մեղկայ և խոսրովու։ 522
Յ։ վՔ ոմանց սուրբ մարդարոնի, և սմբատայ կիւրապաղատի, և մեծայ, և դաւթի ոահաւունեաց, և Թեոդորոսի աշտունեաց, և վրթանէսի բրոյոց, և այլոց ոմանց։ 523
ԼնԳ. Յ։ վՔ ժողովոյն՝ որ Եղեւ յաւուրս մեղկոյ։ 530
Նն. Յ։ վՔ գարձի ոՉՅ խաչին յաւուրս Հերակլի։ եւ և 'ի վՔ խաչին Հայիւնեաց, ծիծառնեաց, ՃՈՒեանց, և իլխանաց։ 531
Յ։ վՔ ժողովոյն կարնոյ յաւուրս Եղբի և Հերակլի։ 535
Յ։ վՔ յովհաննու մայրագոմեցւոյ։ 541
ծԳ. Յ։ վՔ գրուածոց յովհաննու մամիկոնեի։ որ և կոչի պատմիչ ոստանոյ։ 544
ծԴ. Յ։ վՔ ԹղԹոյ ամիրայեանն 'ի Հայոց։ 546
ծԵ. Յ։ վՔ ոՉՅ խաչին 'ի սուրաբայ։ 547
Յ։ վՔ խաչին նուանեայ, որ և ասի շուշանայ' և 'ի նանդալ։ 549
Յ։ վՔ 'ի Լորդ պատրկի' իլխանին Հոյոց։ 551
ծԶ. Յ։ վՔ անանիայի չիրակացւոյն։ 552
Յ։ վՔ ոտեփաննոսի ոիւնեցւոյ երկրորդի։ 555
ծԷ. Յ։ վՔ ժողովոյն՝ որ ասի Լեռ յաւուրս ոահակայ էրլի։ 559
Յ։ վՔ գրիգորիսի արշարունեաց ՄՉԿսի, որ ասի և քորիոկոպոս ոշարունեաց։ 562
ծԹ. Յ։ վՔ ժողովոյն պարտաւոյ յաւուրս Եղիոյ կաթուղիկոսի։ 564
Յ։ վՔ որոշման գոսու կԹՂիսոյ 'ի քաղկեդոն մինչև ցկոլեռ։ 565
Հ. Յ։ 'ոսնաւոր ծանօթութեան ընդարձակ քննութեան, 'ի վՔ յովհաննու հայրագոմեցի խմաստասէր կոչեցեալ ('ի ասան յոգուածս)։ 571

ԴԻՐՔ ՀՈՐԱՐԱՐՔ

(Հայոց Էջմածնի բաբերաձեւ)

Սկսեալ ի Թուականաէ ազգաց ՌՃԵ. 856. մինչեւ ցամն ՌՄԼԹ. 1080. 673

Ա. Յորժամ աշուղ բազմաստուեալ, որ առաջին կոչի ի գրոցն ենթրոնեն սրուանց. ելլ և յաղագս դարձի հանապարհացն. 674

Բ. Յաղագս բռանելոյն փոսաց. և զբերելոյն ի թանգի առ Տէր. և ժողովելոյ լիրս կիանս. 679

Գ. Յաղագս մեղոյ կոյսիր ազգաւորելոյ. 689

Դ. Յաղագս մի Հեմանն զարբերեալ, և կենդանի զերգելոյ երգին. և թերելոյ աշուղ առաջնոյ, և մանր. ներ. 702

Ե. Յաղագս թերելոյ ամբաստոյ առաջնոյ. և խոտանելոյ զրբ. յարդոյ տրուն. 707

Զ. Յաղագս յառնելոյ ապիսի ընդդեմ սմբատայ. եւ և առուհաւեն և ասաւերման քաղաքին գրեալ. 712

Է. Յաղագս ուրբատարեալ ուղղայ տրձրուելոյ, և աշուղ մատեանսի. և ինչպէս ի գոգիայ ի յարանիկ արքաւայ ի մի ատրիկանին միջոցեալոյ. 717

Ը. Յաղագս միրատի բարձեալոյ. ապիսի ի Հայս. և կենդանանեն մարդոյն և յանչանեալ. ոչ և յիշս երթալոյ ամանց երիրին ասելոյն. 731

Թ. Յաղագս ենթրեցարանելոյ սմբատայ զասորեստանցն. և գրեալոյ ապիսի միրատն ի Հայս. և մանր. ներ. և զարձի փարոնարանեն ազգայ. և նոցա սմբատայ. և ամբարելոյ աշուղ տրձրուելոյ զնաւան. 737

Ժ. Յաղագս ազգաս կայսրանելոյ սմբատայ զՀայս. յիշեալանեն սասիկանաց. ոչ և յիշս մանր ելլելոյ ներ զարդեալ և գաւ ենթ. և գրեալոյ բանաւոր ասորիկանին ի մի ամբատայ. և ասպատ մարեն կատանգանի երկրագրելոյ. 731

ԺԱ. Յաղագս ասպատամբեալ բանաւոյ, և խոտանելոյն ներ ընդ սմբատայ. Լեալ և յիշս ասպատամբեալն ասորիքաց զարդ Հայոց ընդդեմ սմբատայ մեր Հարկոց. 736

ԺԲ. Յաղագս ասպատամբեալն զաղիկ տրձրուելոյ. և բանտարկեալն ենթրեալն Հայոց. և գրեալոյ յաւելոյ ի Հայս. և կարասնաց յանչանեալ հիմնիկի. 740

ԺԳ. Յաղագս գրեալոյ զարոցն սմբատայ ի ղօր

յոսիփոյ և գոպկոյ ։ և կոպանոյն մոլորեալ դա-
ւանանութիւնս։ և կատարելոյ յուսիոյ զանձ-
նատոր նախարարն ։ 747

ԺԲ ։ Յետոյ գործոյ գրչաւն երկոսոց եղբարց սիմոնայ՝
ոսկեայ և վուսակայ ։ ետ դարձի գոպկայ և գուրգենայ ։ և ոնոգնունոն մեծաւոյ ոմրատայ ։ 751

ԺԳ ։ Յետոյ գաղարանն ամենայն կապուսայ ։ և սանձ-
նատոր լինելոյ սիմոնայ արքայի ի ձեռս յուսի-
փոյ ։ և գոտանոպկա մահու նմ ։ ուր և յուղարկ
առանն երկոքեայ ։ և գերեզման լինելոյն ։ 754

ԺԴ ։ Յետոյ դաղմագրեալ քաջսոնց սուրաց երիցսին
որդոյ սմբատայ ուռոցնոյ ։ և թիւրեցեալ նոր ի վե-
րայ հայոց ։ և խառնուրդ նախարարաց ։ 760

ԺԵ ։ Յետոյ բազմապիսի աղէուց և հարսանեաց և գե-
զարանց ։ որք եղեն յաչս հայոց ի զօրացն յունական ։
յարս և քրիստոս կասարեցան ։ առհասարակաբ ։ 764

ԺԶ ։ Յետոյ հարսանեաց՝ որք եղեն յաչս հայոց ի բռնաւոր
սուրբերաց ։ ի սարարեալ ոսկոյ ։ և ի մարդասիրս
գասարանաց ։ 769

ԺԷ ։ Յետոյ առաջարկեալ զօրացն յունական և այլոց գոր-
ոսակարաց ։ և մորանալոյ ը նոր հայոց ։ և գնացեալ
աշոտայ ի կոստանդինուպաւլիս ։ ի պատերազմ ի կոս-
տանդին կայսերն ։ և դարձոյ դարձեալ ։ 774

ԻԸ ։ Հայոցդ թիւրեցոյսնեալ յոսիփոյ զաշտ ոսորա-
սեան ։ ի վրայ հայոց ։ և պատերազմեցին՝ որք եղեն ։ ի
մէջ երկուց թիւրաց ։ և սորանալոյ աշոտայ արքայի
զգուշարարացին ։ 783

ԻԹ ։ Յաղագս գիմելոյ աշոտայ արքայի յուսի ։ ի վրայ
մանեսի ։ և դուռանանուն արտայ և գորգենայ ։
և պոսկելոյ գաղկայ յանիրատեանն ։ և ապրասամ-
բանն յոսիփայ ։ 788

ԽԱ ։ Յաղագս խռանսոն և պատերազմի աշոտայ արքայի
ընդ սանրայ իբայ ոսկեայ ։ ետ և յաղագս նահանջելոյ
գոնայ ։ և մորանալոյ աշոտայ արքայի և ատրներսե-
հի ընդ գորգենայ ։ 795

ԽԲ ։ Յետոյգաս ապրատմրոն վասակայ գնեմոնայ ։ և
յլիկ ոմրոմայ ։ և հոշաուն որքային աշոտայ ընդ ո-
ղջոյ բանտարի ։ 800

ԽԳ ։ Յետոյ վերատին հասարակելոյ յոսիփոյ յոսափիս-
նաւն ։ և որջանալոյ ի վրայ գոգկայ ։ և վասակելոյ
իշխանայն սիսակիանց յոսափիանին նպատայ ։ և
ուռմանն բիւրական ոմրայի ։ 805

ՃԺԵ. Յաղագս մեկնելոյ ուսուցչապետին ի սեռն կղզի ։
և յաղագս ուսուցանելոյն զբաց սարկանելոյն ։ և
պարտելոյ նորա ի գերբեկոյ և յուրոյ ։ և մնացեալ
յայլմանէսն կենցեղի ։ և յայլոցելոյ սանիանոսի և
Ի.Կ.պարսի ։ 811

ՃԱ. Յաղագս գրելոյ զսպկայ թուղթ ուս յոյնս ։ և մեկ-
նելոյ ։ և զերբոնն զերնիսն արդեալ նոցին ։ Լուս և
յաղագս մնացեալ ալաւոյ ։ և կենցելոյ ապառայ ։ և
վերուն վանայիցոյ ։ 818

ՃԲ. Յաղագս կենցեալոն եղբարն և ուսանիցոյ ։ և շինե-
լոյ արարայ պանանուղիցին կարգաց ։ և վանելոյ զբ
զերն արքայ ապիսուզոյ ։ Լուր և յաղագս փոխա-
յուսն էջն պատաուանցին բանք ։ 827

ՃԳ. Յաղագս մնացեալ արարայ ։ և խրիմելոյ և կենցելոյ
ալաւոյ եղբի ։ և կենցեալոն վահանայ և սուրենա-
նոսի և խուզկոյ ։ 836

ՃԴ. Յաղագս յայլմանոս չարչիկ կայսեր հոյկաշոյ ։ և
զնիցելոյ նայս ի հայս ։ և վանելոյ զնիցանին ։ ևս և
յաղագս գործոյ վարդայ բռնահալն ։ 843

ՃԵ. Յաղագս եղբարն սարաայ երկրպագելն ։ և շինելն
անոյ ։ Լուր և յաղագս ելին գրիգորի նարեկացւոյ ։
և այլն գլուխն մեկայոյ ։ և խուզին ասպարանիկ ։
ևս և զնին մեկայայ և զնիշխոն ։ 850

ՃԶ. Յաղագս գրգռելն մուշեղայ զ ասպետայ ։ և թա-
գաւորելոյ մուշեղանն ։ և լուսայ ի կալս ։ և յար-
ձակելոյ զլրգեցոյ յայլեալ ռանդս ։ 866

ՃԷ. Յաղագս եղբարն գոպկայ տաճարայ ։ և գործոյ
վանքի կայսեր ։ և ասանելի հոյկոնելոյ արարին
բուլգարաց ։ և մերոսպորին սերաւանոյ ։ 871

ՃԸ. Յաղագս կանանեղիցոյն ասորսին գալոյն գա-
ղեի կիւրոսպատրն ։ և գալասնելն վանքի կայսեր
ի հայս ։ 877

ՃԹ. Յաղագս ադանայ եղանդրանեցոյ ։ 884

Ճ. Յաղագս կենցեալոն սիսայոյ գեսայարքի ։ և
ճանաչելոյ յայլհանս սմբատայ ։ և խուզելոյ
եղեալն՝ որք եղեն ի մէջ յայլհանս ։ և եղբայր նորա
արարայ ։ 896

ՃԱ. Յաղագս յարձակելոյ սկիւթացւոյ ի վասպուրա-
կան ։ և չանելոյ սենեքերիմայ որդւոյ յն սեբաս-
տիոյ ։ մ ապիսի ։ և խուսանելոյ յայլհանս ։ թա-
գաւորի զանի քիչ աս.յոյս ։ և պատերազմաց գե-
ստարարանն ։ Լուր և յաղագս կուսարանն վասակայ

պահլաւունեաց։ 901

ՀԷ։ Յաղագս ամենայն վանականաց Դամանկի խոստմանն անաց։ և սնապաժան աթոռակալաւն Լեոնիորայի։ և պատերազմանն դաւթի սենեքերիմայ։ և առման ընթկուց։ և զերծանելոյ նուիրոց ի վտանգէ։ 910

ՀԸ։ Յաղագս մահուան ուղղոյ և յիշատակաց։ և նոր գաւթին սարգսի։ և յարձակելոյ յաւնաց ի Հայս։ և թիւրելոյ գաղիայ վերջոյ։ և գարծոյ նոր։ և խաչիայ խլի։ 919

ՀԹ։ Յաղագս վանելոյ գաղիոյ զզօրս մնուանսիասի կոյսեր։ ուր և յաղագս գրիգորի մոգիսարասի քանք։ 925

Ի։ Յաղագս գաւառանուն հոսթարասոյն Ճգեմ գաղիայ սրբայի։ ի յղելոյ զնա առ կայսր։ և յամրոսելոյ մնասականի զանի քաղաք և զչառաս նոր ընդ շիրակ։ 931

ԻԱ։ Յաղագս մարտնչելոյ յաւնաց ընդ քրիստոնեայս։ Լուսաւորչայ և վահրամայ սրահլաւնեայ և ծնողաց նոր առանձին քանք։ 937

ԻԲ։ Ղազարոս արգելանաց պետրոսի կիթիկի։ ի կաստանդինուպոլիս։ և աւերման գաւառաց քաղաքաց։ և կոստանդին ամիրասարեանի և արծնոյ և կարսայ։ ի զորոյն պարսից։ Լուս և յաղագս յարձակելոյ յաւնաց ի պաշին։ և աքսորելոյ զնոյնս գաւառին։ 943

ԻԳ։ Յաղագս յարձակելոյ տուզսիայ սպարապետ սրբոյն ի Հայս։ և աւերելոյ զքաղաքն սեղիս։ և պանդելոյ նոր զքաղաքն մանազկերտ։ 954

ԻԴ։ Յաղագս սրձակման իշխանացն Հայոց հրամանաւ թէոդորայ թագաւորին։ եւս և յարձակելոյ պարսից յայլեալ կողմանս ՀՅՊ Հայոց։ և ի մելիտինէ։ և ի սարոն։ 960

ԻԵ։ Յաղագս կիթիկոսաց խաչիայ երիցի։ և արգելանաց նոր։ և հաբասոհարելոյ յաւնաց զՀայս։ 968

ԻԶ։ Յաղագս ոչնչելոյ սարսից ի միջագետս։ և ասա ի սերբասիս։ ի պարսն և ի թիլոսա։ եւս և բրոնանան և ի գուգարս։ 973

ԻԷ։ Յաղագս առանն և կոստրաձին սմբատ յայլոստանայ։ Լուս և հնարիս գաղիայ սրբասեան։ և թիւրողելոյ նոր ի կորուց ի ծառեցաւ։ Որ և տաւարն գնեն քանք ինչ յաղբոյ լասանիերացւոյն։ 978

ԻԸ։ Յաղագս մահուն խաչիկ կիթիկոսի։ և հայրապետութեան գրիգորի Լիպարիտի։ և յարձակելոյ պարսից ի

հայս . և գրիգոր դիմեն կոչեսք . և ինքսեան ՝ զայ՝
ոդաց ասս ՝ ի ոեղուսոխս . 988

խԹ . Յաղագս ուղղասացութեանն փիլոքսենայ . և երկրա-
կան կենդանութեանն ուղղութեան և թեկնոցրատի . և ապա-
ռաւելն ինչուանցն՝ թեռանկոց . փաւակաց և խալա-
ղոց . և գնալոց գնչուց վիկայանի՝ ի կոստանդի-
նուպոլիս . ի հռոմ . յեկեղ և յեպիսկոպոս . 997

Ճ . Զոր զարդս ասմնունելոց գաղկաց զմերազգիսն
մարիս . որոց վաւեր ուսանիս և ինքն ի յուսուցս . և
բարեաւ թեկնութեանն բարեբաստութեանց իւրոցս . 1003

ԺԵ . ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼ

Ի սրբոյն գիրս . 1007

Ա . Ի վերայ մոգոնեան շնորհակալանս . 1008

Բ . Ի վերայ վասն կոչեսն հայկազանց և արշակունեաց .
Ի սուր առաքելոյն ընդեն և անուանեալ այլոց հայկազան
գրոցեալս . 1010

Գ . Ի վերայ յուշանուաւ կենդանեաց . որ նասուաւ յեա մեռ-
ուցոյ . 1014

Դ . Ի վերայ վասնանայ կենդանեաց . 1016

Ե . Ի վերայ յարդս ենն ոչ պատեղբաց ի հայս . 1017

Զ . Ի վերայ սրբոյն եղանակոցն . 1021

Է . Ի վերայ գրիգորի նարեկացւոյ . 1024

Ի . Ի վերայ նիկոնի պանասացւոյ . և սահակայ . 1027

ԺԹ . Ի վերայ անի քաղաքին . 1029

Ի . Ի վերայ խաչիկ կենդանեաց՝ առաջնոյ և երկրորդի . և
ապրեալ . և ոչ ապրեալ գիտասարանի . 1031

Ի . Ի վերայ գրեր ոչ վկայանեաց . 1033

Ճ . Ի վերայ հարազատ ենդրանն բոզարատանենց . 1040

Ի . Ի վերայ թանգատրանն արմրունեաց . 1042

Ի . Ի վերայ ենդրաց հայոց սրբոց թեզրիկաց . 1046

Ի . Ի վերայ հայկազանց ենդրաց ասրանեանց . 1048

ԻԵ . ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ

Ի սրբոյն գիրս .

1580 S
13F 56